John Carter Brown
Library
Brown University

The John Carter Brown Li
Brown University
Purchased from the
Louisa D. Sharpe Metcalf F

VERVOLG
VAN 'T
VERWERD
EUROPA,
VAN DE HEER
PETRUS VALKENIER.

RPJCB

VERVOLG
VAN 'T
VERWERD EUROPA,
OF

Politijke en Hiſtoriſche Beſchryving van alle gedenkwaardigſte Staats- en Krygs-Voorvallen zoo binnen, als buyten

't CHRISTEN-RYK,

Voornamentlijk in en omtrent

Hoog- en *Neder-Duytsland*, en derzelver aangrenzende *Rijken* en *Staaten*, zedert den Jaare 1672. tot 1675. door de Franſche Wapenen veroorzaakt.

Waar in werd verhandelt,

I. d'OORLOGS-Preparatien; Sollicitatien aan alle Potentaaten Hoven door geheel EUROPA; Alliantien; bevordering der Finantien; Aanleyding en Uytvoering der Krijgs-Actien van alle Strijdende Partyen, zoo te Water als te Lande.

II. Hoe wonderlijk de *Franſen* zijn genoodzaakt geworden, alle hunne CONQUESTEN in den *Vereenigde Nederlanden*, te quiteeren.

III. Vertoog van de Onvrugtbaare Algemeene; en zeer Vrugtbaare Byzondere VREEDEHANDEL haarer *Hoog Mog.* met de *Kroon Engeland*, *Keurv:* van *Keulen*, en *Biſſchop* van *Munſter*. En.

IV. De voordeelige VREEDENS-VRUGTEN, daar uyt geſprooten.

Met bygevoegde Authentijke Stukken.

t'AMSTERDAM,
By ABRAHAM van SOMEREN, in de Kalverſtraat.
MDCLXXXVIII.

AAN DEN

Curieuze, en beſcheydelijk oordeelende

LEEZER.

DE natuurlyke zugt tot d'algemeene Welſtand mijnes *Vaderlands*; de opmerkende Geheuchenis, van de zeldzaame Verwonderlykheid der Voorvallen daar omtrent gepaſſeert; en d'overweeging, dat zoo zeer aan merkens-waardige Geſchiedeniſſen, ten hoogſte meriteerden, zoo wel tot Onzer nog leevende, als onzer Nakomelingen aandagtige Erinnering, op 't naaukeurigſt te werden aangeteykent; Hebben my bewoogen, zulks, naar mijne capaciteyt, op 't Ordentelijkſt te onderneemen. Maar, in conſideratie, dat verſcheyde Hiſtori-ſchrijvers daar van in de Nederlandſche Taal, d'een min, d'ander meer, reeds Begin hadden gemaakt, doch byna niemand, het zy door ontijdig afſterven, of eenige andere importante Verhinderniſſen, het Werk, in vervolg van tijd ten eynde gebragt; heb, na dat ik veele Memorien en Annotatien, tot voldoening myner eygene Curieus-

heyd vergaadert hadde ; in overweeging getrokken, of ik iemand van de Nieuw-aangevangene Schrijvers, voorder wilde vervolgen, dan of het Werk van den Beginne, aan 't Eyndigen van den overledenen onzes STAATS *Hiſtori-Schrijver*, *L. van* AITZEMA, zoude hervatten. Dan deze twijffeling wierd my opgeloſt, zoo haaſt ik, onder anderen, de Beſchrijving van de Heer PETRUS VALKENIER quame te doorbladeren ; als hebbende *Sijn* E: dezelve, hoewel met regt, ten aanzien van de confuze en *verwerde*, zoo Staats- als Krijgs-Troubelen, door geheel EUROPA voorgevallen, met den Naam van VERWERD EUROPA, geintituleert, egter zoo Ontwerd en Ordentelijk, als Geleerdelijk opgeſtelt, dat ik geen van alle d'andere, ten dien regarde, daar by in vergelijking heb konnen trekken, veel min willen onderſtaan, ſijn wel-geſchikte Aanvang tot voorder *Vervolg* op voorn: *Aitzema*, of ongeagt voorby te gaan, of verwaandelijk te verbeeteren ; maar veel liever 't zelve voor alle Andere geprefereert, om op dat goede Fundament, naar mijn Vermooge, voorder te bouwen. Te meer, alzoo het zelve, in *drie Deelen* verdeelt, door *Sijn E:* nu tegenwoordig *Extraordinair* ENVOYE, *van Haar* HOOG MOG: *Mijne Heeren de* STAATEN GENERAAL *der* VEREENIGDE NEDERLANDEN, *aan d' Algemeene Rijks Vergadering tot Regensburg, en ſpecialijk mede aan alle en een ygelijk van de Heeren Keurvorſten, Vorſten,*

en

en Rijks-Stenden; in de *Nederlandſche Taal*, en in een *Volumen* aan 't Licht gegeeven, by de Geleerde en Curieuze Weereld zoodanigen Approbatie heeft gevonden, dat men tot deszelfs gerijf en genoegen, het zelve Werk Twee-maal in 't *Hoogduyts*, en nu voor de Derde-maal in 't *Nederlands*, onder de Pers heeft moeten brengen; En dat ook voornoemde *Heer*, daar in aan 't Gemeen had belooft, ſijn begonnen Arbeyd verder te zullen continuëeren, maar zeedert genoodzaakt is geworden, zijn goet Voorneemen te ſtaaken, ter oorzaake dat *Haar Hoog Mogende*, ſijn Talent tot haaren Dienſt dienſtig vindende, hem in 't midden van 't *Duytſche Rijk* met een aanzienlyke Caracter hebben gelieven te employëeren. Tot welke *functie* wel waar te nemen, *Sijn E:* zig inutil en onbequaam zoude gemaakt hebben, by-aldien hy met dezelve vrye en onbeſchroomde *Penne*, ſijn aangevange Beſchryving hadde gecontinuëert, gelyk hy voorheen zoo loffelijk hadde begonnen. Derhalven heb dan, om aan des Weerelds Curieusheyd ten minſten eenig ſmaakelyke *Præuve*, van 't VERVOLG van zoo gerenommeerden *Boek*; en te gelyk met een Sinceer en Onpartydig Verhaal van Zaaken, aan alle *Vaderlands* Weet-geerige Liefhebberen, eenige Voldoening toe te voegen, my onderſtaan, hier in de overreedende Aanraading mijner goede Vrienden, Liefhebbers van Hiſtoriſche Verhaalen, te volgen. Zoo ik vertrouwe, met niet min gelijke geloof-waardige, en voor-

al

al, zeer Onpartydige Beschrijvingen van gepasseerde Waarheden, naar Tijds en Zaaks-agtervolgende Onderscheydentheden, als voorgen: *Heer* AUTHEUR der drie Eerste *Deelen* van 't VERWERD EUROPA heeft gedaan.

Dies hebbe het gantsche Begrijp mijner ordentelijke Aanteykeningen van allerhande voorgevallene Geschiedenissen, zeedert den Jaare 1672. daar meergem: *Heer Valkenier* eyndigt, tot Anno 1675. zoo over-al binnen, als elders buyten *Europa*, voor 't Oog en Oordeel van yder bescheydentlijk oordeelende *Leezer*, inmediate hier agter deze VOOR-REEDEN, in een *Ontlédigde Aan een-Schaakeling*, Ordentelijk en kortelyk ten toon willen stellen.

Met deze gedagten en voornemens, om, by-aldien wy vermerken, Dat dit tegenwoordige VERVOLGS-WERK, is 't niet by allen, ten minste by alle Onpartydige en discretelijk Oordeelende, eenig genoeglijke Approbatie, of aangenaame Receptie koomt te vinden; daar in, (indien d'*Almoogende Opper-Magt* ons wyders Bequaamheyd verleent) volgens verder verloop van Tyd, van Jaar tot Jaar te continuëeren. Ondertusschen my noemende, der

Curieuze en Discrête Leezeren

Dienstwilligster Dienaar,

N. N.

ANA-

ANALYSIS,

OF

Beknopte Ontknooping

EN

Bondige AAN-EEN-SCHAAKELING des

VERVOLGS

VAN 't

VERWERD EUROPA.

Waar in zoo klaar en onderscheydentlyk, als kort en bondig, den curieuze Leezeren, den geheelen Inhoud dezes Werks, voor 't Oog en Oordeel, werd ten Toon gestelt.

In 't *Eerste*, of volgens *Vervolg*, 't *Vierde* DEEL, werd

I. In 't ALGEMEEN, vertoont, aller strijdende Partyen:
  1. *Oorlogs-Toerustingen*: en derzelver
  2. *Sollicitatien* by aller *Princen* en *Potentaaten* Hooven, door geheel EUROPA.

  Ten welken eynde eerst werd aangemerkt,
  1. 't Algemeene Nood-Lot der VERANDERINGEN, ten aanzien van
    1. de *Weereld*, met al haar in-hebbende *Creaturen*: Zoo ook
    2. alle *Rijken*, *Staaten*, en *Landen*, van Pag: 1 tot 3.
  2. de Byzondere Voorvallen in deze *Rijks*- en *Staats-Verwisselingen*: Beweezen, met
    1. Oude, en
    2. Nieuwe Exempelen; tusschen
      1. *Vrankryk*, en
      2. de *Vereenigde Nederlanden*, tot Pag: 6.

II. In 't BYZONDER, werd verhaalt,

I. der

I. der FRANSEN
1. *vigilante Krygs-Heldigheid*; die men vergelijkt, by
1. de Waakzaamheid en Strijdbaarheyd vanden HAAN; en
2. de Arbeydzaamheyd der MIEREN, (tot Pag:8.) In hun
1. Vroege Veld-togten,
2. Retrencheering haarer Leegeren,
3. Gelijk-maaking der ongelijke Wegen,
4. Approcheeren en mineeren der beleegerde Plaatzen,
5. Fortificeeren der Frontieren, en 't demoiljeeren der overtollige Veſtingen, En in
6. d'Oprigting van wonder groote MAGAZYNEN: Voorzien met
1. allerhande Krijgs-Inſtrumenten, en heerlyke Artillerye;
2. Leevens-Middelen, Kleeding, Medicamenten; en
3. Geeſtelyke of Kerkelyke Perzoonen, tot Pag: 14.

2. Hun *Krygs-Ruſtingen*, zoo
1. te Lande, (pag: 15.) als
2. te Water, pag: 24.

3. *Voortzetting* der FINANTIEN, tot hun Krijgs-ruſtingen noodzaaklijk; Zoo
1. binnen haar Koningrijk, waar over algemeen groote Misnoegen ontſtaat: als
2. daar buyten, (pag: 31.)
1. in Neutrale Landen en Conqueſten, voornamentlyk
2. in, en om *Uytrecht*, en *Gelderland*, met ſtrenge Executien, pag: 33.

4. *Sollicitatien*, tot bevordering haarer *Intereſten*, door geheel *Chriſtenrijk* (pag:42.) By
1. den *Keyzer*, en *Rijks-Vergadering*; en
2. de *Keur-Vorſten*, en *Rijks-Princen*, (52.) Vergezelſchapt met

5. *Hoſtiliteyten*, en liſtige Practijken, tot verheffing haares Konings Glory; by
   1. verſcheyde Rijks-Stenden, 61.
   2. de Noorder Kroonen en Vorſten, 71.
   3. eenige Vry-Steden, en de Zwitzerſche *Cantons*, tot 84.
   4. 't Spaanſche, Portugaalſche, Zweedſche, en 't Deenſche Hof, tot 92.
   5. 't Savoyſche, Genuëſche, Roomſche, en 't Toſcaanſche Hof (tot 100.) Waar by ſy tragten,
   6. 't IMPERIUM MARIS t'obtineeren, tot pag: 103.

II. der ENGELZEN *Krijgs-preparatien*, zoo
   1. te Water, (103.) als
   2. te Lande, (106.) En
   3. de Voortzetting der daar toe benoodigde *Finantien*, pag. 109.

III. des KEURVORST *van Keulens* Oorlogs-toebereydingen, (113.) En

IV. des BISSCHOPS *van Munſters*, (114.) Met
* daar toe behoorende *Finantien*, (116.) Dan volgt,

V. der VEREENIGDE NEDERLANDEN, haar *Krijgs-Ruſtingen*, tot Tegenweer van al haar gem: Tegen-Partyen;
   1. in 't Algemeen aangemerkt, pag: 117.
   2. in 't Byzonder uytgevoert,
      1. te LANDE, in al haare *Provintien*; als:
         1. in *Vrieſland*; en *Groeningen* en *Omlanden*, 119.
         2. in *Holland*, en byzonder t'*Amſterdam*, 126. en 133
         3. in *Zeeland*, (136.) en om, en binnen de *Brabandſche Steden* (139.) Daar by
         4. de Wervingen en Recruteeringen, 141.
      2. te WATER, tegens de beyde magtigſte *Chriſten-Koningrijken*
         1. *Engelland*, en
         2. *Vrankrijk*, (146. tot 156.) Daar by
      3. de Bevordering der FINANTIEN, tot alle deze Krijgs-Ruſting noodzaaklijk, 157.

4. de Betragting haares INTEREST, en SECURITEYT des *Staats*, by uytheemſche Potentaaten, (160.) Als,
   1. den Gouverneur der *Spaanſche Nederlanden*,
   2. de Noorder Koningen *Deenmarken* en *Zweden*, 161.
   3. de *Keyzer*, *Spanjen*, en de *Lotharinger*, (163) Waar tegen
      * de *Franſen* en *Engelzen* met alle Vlijd arbeyden, (pag:164.) Daar op met
   4. het *Huys Ooſtenryk* een *Alliantie* werd getroffen, (pag:170.) Waar nog by volgt,
5. 't Rigoureus Straffen, aller Ontrouwen en Laf-hertigen, 172. En
6. 't Genereus Beloonen, aller Getrouwe Helden des *Vaderlands*, 181. Daar-en-boven
7. 't zoo Godvrugtig Strijden met Geeſtelyke Wapenen, als ſy hen met allerley Krijgs-Middelen Verdeedigen, (184.) 't Welk GODT zoo behaaglijk, als 't by den *Menſchen* behoorlyk zijnde, werden Sy
8. niet min Verwonderings- als Aanmerkings-waardig, van den HEEMEL geholpen en gezeegent, (185.) Als blijkt, by volgende Exempelen;
   1. de Wonderlijk gelukkige Verovering van d'alder-ſterkſte *Veſting Coeverden*, 186.
   2. het Driemaal Slaan der Twee magtigſte *Koninglijke Krijgs-Vlooten*, 187.
   3. 't Miraculeus verhinderen van der *Engelzen Landing*, *ibid.*
   4. 't Onmenſchelyk Ontzet, van 't hoogſt beangſtigde *Coeverden*, 188. En meer
   5. Andere remarcable Voorvallen, 189.

VI. Verſcheyde ANDERE CHRISTEN-POTENTAATENS Krijgs-Preparatien; als door der Anderen Ontroeringen ontwaakt, naamentl:

1. de

1. de *Keyzer*; de *Lunenburgers*; *Keur-Beyeren*; *Keur-Saxen*; en *Zweden*:
2. de *Kroon Spanjen*; deszelfs *Nederlanden*; de *Staaten* van *Luyk*; en
3. de *Republijk Genua*, (tot pag: 192.) zoo
   1. te Water, als
   2. te Lande, (195.) Daar toe haar benoodigde *Finantie*, (196.) Hier op volgen dan,

I. d'OORLOGS-ACTIEN sommiger strydende Partyen,
1. te LANDE, (van pag: 200 tot 331.) Tusschen welk Verhaal geschiktelijk werd ingevoegt,
   1. de Beweeg-redenen en Conditien, waarom *Keur-Brand*: een VREEDE met *Vrankryk* aanging, pag: 208.
   2. d'Uytslag en Gevolgen van dit *Vreedens-Verdrag*, als te zien by pag: 225.
   3. verscheyde Staats- en Krygs-Gevallen omtrent, en binnen de *Vereenigde Provincien*, 230.
   4. d'Aftogt van den Fransche *Koning*, na de *Nederlanden*, 355.
   5. 't Beleg, en d'Inneeming van *Maastrigt*, van pag: 278. tot 320.
   6. d'Op-togt van Sijn Fransche *Majest*: na *Lotharingen*, en anderzins, 321.
2. te WATER, op volgende wyze:
   1. Zee-Slag, 331.
   2. de Tweede, 352.
   3. de Derde, 399.

   der *Nederlanders*, tegen
   1. d'*Engelzen*, en
   2. *Fransen*, tot 437. Dan,

* tusschen de tweede en derde Zee-Slag, werd ordentelijk ingeschikt,
   1. der *Nederlanders* wel-aangeleydde 3. Hulp-middelen des Oorlogs; Als,
      1. BIDDEN,
      2. VEGTEN, en
      3. GEEVEN, (369.) Daar op volgen,
   2. d'Oorlogs-voorvallen tusschen de *Munsterschen* en *Staatschen*, 374. en
   3. particuliere Zee-Actien van *Kaapers*, 392.

II. Hoe de VEREENIGDE STAAT zig, tegen alle Tegen-Partyen, in Poſtuur ſtelt, 438.
* Waar door verſcheyde Schermutzels en Rencontres voorvallen, tot 452.
VII. 't DUYTSCHE RYK, met den KEYSER, prepareeren zig ten Oorlog, 453. Daar by werd geconſidereert,
I. Hoe *Vrankrijk*, tot bereyk haares Oogmerks, allerley Vonden daar tegen zoekt uyt te vinden; by
1. de *Rijks-Vorſten*, 455.
2. d'Ongariſche *Rebellen*, en
3. by Andere, 460. Waar uyt dan ſpruyten, der *Franſen* haar
1. Hoſtiliteyten in 't *Duytſche Rijk*, 466.
2. Sollicitatien by de Zwitzerſche *Cantons*, 475. en hunne Vyandelijke
3. Geweld-daaden in der *Elzas*, 477. En
4. in 't Aards-Biſdom *Trier*, tot 480.
II. Hoe de *Staaten Generaal*, en de *Prins* van *Orange*, zig tegen der *Franſſen* Krijgs-Actien kragtig te weer ſtellen: 't Welk
1. Voorzigtig werd aangelegt, 482. en
2. Gelukkig uytgevoert; als byzonderlyk, door
1. 't Beleg, en
2. 't Overgaan van *Naarden*, tot 498. Hoewel onderwijl de *Staaten*, veel ongelukkige Rampen hebben moeten uytſtaan,
1. ten *Platten Lande*, op veele Plaatzen; en
2. binnen *Uytregt*, tot (519.) Waar tegen de *Nederlanders*, *d'Engelzen* en *Franſſen* veel Schaade ter Zee aanbrengen, tot 526.
III. Hoe des *Keyzers Leger*, onder *Montecuculy*, optrekt, tegen de *Franſche Magt* onder *Turenne*, pag. 527. Waar by men verhaalt,
1. derzelver wederzyds *Krygs-Actien*, tot 537.
2. des Keyzers *Huwelijk*, 538. En
3. hoe *Vrankryk*, om 't Huys *Ooſtenrijk* meer Afbreuk te doen, zig met Andere verbind, 540.

VIII. der

VIII. der POOLEN en MUSCOVITEREN Krygs-Rusting, tegens den *Turken*, 541. Zoo
1. binnen, als
2. buytens Ryks, tot pag: 551. En ter contrary,

IX. der TURKEN, tegens den *Muscoviter*, en *Poolen*, 552.
* Waar by werd aangemerkt, hoe
1. de *Cozakken*, den *Chrimischen* HAN overvallen, en alles verwoesten, 555.
2. des *Poolschen Konings* Siekte, en Affterven, sijn Onderdaanen groote Droefheyd veroorzaakt, tot 559. En hoe
3. de POOLEN den TURKEN aangrypen, en geheel vermeesteren, tot 564.

* Waar na dan naaukeurig werden geannoteert,
1. in 't *Algemeen*,
   1. verscheyde aanmerkelijke Considerationen, en
   2. gedenk-waardige Voorvallen, tot pag. 572.
2. in 't *Byzonder*,
   1. d'Oudheyds-Beschryving van COEVORDEN,
   2. meer dan 20. maal verovert en herwonnen; en
   3. deszelfs wonderlijke Ontzetting, tot 586. Daar by ook,
   4. d'Optogt van de PRINS van ORANGE na 't Keulsche Gebied, 587 tot 592.

X. SPANJENS en VRANKRYKS Oorlogs-Preparatien en Declaratien, 593. Waar by men considereert,
1. 't gene weder-zyds daar aan is dependeerende,
2. 't Verzoek om de Restitutie van *Lottharingen*, en
3. de voordere Krygs-rustings vermeerdering der
   1. *Fransen*, en
   2. *Nederlanderen*, tot pag: 605. Al verder werd pertinentelijk verhaalt,

1. d'OPTOGT der Heyr-Legers van
   1. Sijn Keyzerlijke *Majesteyt*,
   2. Sijn Catholijke *Majesteyt*, en
   3. Sijn Koninkl: *Hoogheid*. Als mede,
   4. Derzelver Ontmoetingen en Uytvoeringen, bestaande in

1. Ver-

1. Verscheyde Voorvallen,
2. 't Beleg en Verovering van *Bon*, en
3. de Tegenweer der *Franssen*, tot 618. Waar op volgen
   1. Veelerhande particulariteyten, tot 625.
   2. Voornamentl: in *Portugaal*, daar men groote Verandering te gemoed ziet, om drie-derley Oorzaaken; als,
      1. der *Franssen* en *Engelzen* Sollicitatien;
      2. een Conspiratie tegens den PRINS; En
      3. de Presentatie der *Jooden*, die zeer wreedelyk werden gehandelt; tot pag: 634.

2. CONSTERNATIE der *Franssen*, over voormelde *Optogt*: zulks dat haar
   1. Allerhande Overmagt in *Nederland* ontgaat, 635. En niet alleen
   2. Genoodzaakt werden, al hunne aldaar veroverde *Conqueesten* te quiteeren, (tot pag: 659.) Maar ook
   3. Gedwongen, na hun eygen *Rijk* op te trekken, om dat tegen alle In- en Over-val te beschermen, Pag: 660. Dus volgt

3. d'OPTOGT van *Duc de Luxemburg*, uyt *Nederland* na *Vrankrijk*. Waar by men aanmerkt,
   1. Sijne daar in ontmoetende Ongevallen en Hinderpaalen,
   2. Hoe sijn *Koning* hem met alle Magt tragt t'assistee-ren, tot 665.
   3. een Kort Begryp der geheele Veld-togt van Anno 1673. verzelt met,
   4. verscheyde Politijke Bedenkingen, tot 667. En
   5. veele Gedenk-waardige Particulariteyten, tot pag: 672. Daar op volgt een

4. VERTOOG van de *Vruchtelooze Keulsche* VREEDE-HANDELING, 673. Waar onder in accoord van Tyds-gelegentheyd, tusschen-in-vloeyt;
   1. de *Staat* van *Engeland*; en desselfs Bestier tot Oorlog en Vreede, 694. Waar na in vervolg van de Keulsche *Vreede-Handel* voorder volgt, de

2. de PROPOSITIE der Zweedſche *Mediateuren*, (710.) Vervat, in
   1. een deſtige *Harangue*; en
   2. een kragtig *Beſluyt*, tot 713.

3. de PRETENTIEN der Franſche *Plenipotentiariſſen*: Voorgeſtelt, in
   1. een Verhaal van hun groote Weldaaden den *Nederlanderen* van tijd tot tijd bewezen.
   2. een Vertoog, hoe ſy die Ondankbaarlyk ten Quaade hebben vergolden.
   3. een Bewijs, hoe *Nederland* zig ten allen tyden meer op *Spanjen*, dan op *Vrankryk* betrouwende, heeft
   4. een Oorzaak aan *d'Alder-Chriſtelykſte* KROON gefourneert, om die te doen, de Waapenen tegens Haar aangrijpen. Egter
   5. een Beſluyt maakende, met *Prezentatie* tot VREEDE, tot pag: 720. Waar op

4. de REEDEN en *Oorzaaken* dezes Oorlogs, werden, door de Nederlandſche *Gezanten*, by die van *Vrankryk* verzogt.

5. de PRETENTIEN van den *Keurvorſt* van *Keulen*, 722.

6. Byzondere *Conferentien* werden tuſſchen de *Franſche*, *Engelſche*, en *Zweedſche* AMBASSADEURS gehouden. En komen meer andere *Afgezanden* binnen *Keulen*, pag: 723.

7. ANTWOORD en *Prezentatie* der *Plenipotentiariſſen* van den *Vereenigden Staat*. Voor-geſtelt, in
   1. een wel-reedeneerend Vertoog, hoe *Vrankryk* geheel EUROPA tegens *Nederland* heeft gealarmeert.
   2. een klaar Bewijs, dat 'er geen *Reeden* zyn, waarom *Nederland* zig meer op *Spanjen*, dan op *Vrankryk* zoude betrouwen.
   3. een Aanwijzing, hoe LOUIS de XIV. het Exempel van HENDRIK de IV. heeft

* * *

ge-

getragt naar te volgen. En dan
4. Een minnelijke *Presentatie* tot *Vreede*, door de *Heeren Generaale Staaten*, (tot pag: 727.) Eyndelijk volgt,
8. de BEMIDDELINGS *Verklaaring* der Zweedsche *Mediateurs*, 728.

9. Gelijk *Vrankrijk* had gezocht, met *Nederland* apart te Handelen; tragt ook *Nederland*, met *Vrankrijks Geallieerden* apart te tracteeren, pag: 728. Voorts volgen,
1. verscheyde Politijke *Consideratien*: en
2. de weder-zijds *Pretexten*, tot declineering dezer algemeene *Vreede-Handel*, tot pag: 746.
Dus gaat men, van de Melding dezer *Ontvrugtbaare Handel* over, tot het

5. VERTOOG van de zeer *Vrugtbaare* VREEDENS-HANDEL,
1. tusschen *Haare Hoog-Mogende* de *Heeren* STAATEN GENERAAL, en
2. derzelver volgende *Tegen-partyen*, als;

1. de KONING van *Engelland*, pag: 747.
2. de BISSCHOP van *Munster*, en
3. de KEURVORST van *Keulen*.

* In welkers *Vreede-Handelings* Verhaal, doorgaans tusschen-invloeyt,
1. hoe *Vrankrijk* dit Heylzaam Werk heeft getragt, te beletten.
2. de ernstige Yver, die ter contrarie de *Vereenigde Staat* aanwend, om de Zaak ten effecte te brengen. Zoo
1. door Wisseling van *Missiven* met *Syn Koninkl: Majest*: als
2. door den Spaanschen *Ambassadeur Syn Excell: del Fresno*.
3. de daar aan dependeerende Voorvallen in *Enland*, tusschen

1. *Sijn Koninkl: Majesteyt*, en
2. des *Rijks Parlement*. Daar op

4. den VREDE met *Engeland* getroffen, (780.) volgt, haar weder-zijds VREUGDE-Betuygingen, (tot pag: 785.)

En dan

5. de gepretexeerde Oorzaaken van d'Afbreeking der algemeene Keulse *Vreede-Handel*; als,
   1. de Gevangen-neeming van *Prins Will. van Furstenberg*: en
   2. de Aanhaaling van eenige Vaten met *Frans Geld*: beyde binnen *Keulen* voorgevallen.

   Al het welke
   3. *Sijn Keyserlijke Majesteyt* verantwoordende; volgt,
      1. het *Vreedens-Verdrag* met den Munsterschen *Bisschop*, 798. En
      2. Insgelyks met den *K. van Keulen*, pag: 804.

Van waar men over-gaat, tot de

VERHANDELING VAN 'T VYFDE DEEL, VAN 't VERWERD EUROPA.

Daar in men toont; hoe, uyt de voor-verhaalde *Drie-derleye* VREEDENS-TRACTAATEN, verder voort-vloeyen, *Driederleye voordeelige* VREEDENS-VRUGTEN.

Ten welken eynde voor-heen werd aangemerkt,

I. In 't ALGEMEEN, de zoo zeldzaame, als verwonderings-waardige VERANDERINGEN. Ter oorzaake, dat
   1. de *Weereld* een gestaadige *Ongestaadigheyd* is; en
   2. *d'Oorlog* de grootste *Veranderingen* baard, 807. Zoo dat

1. de KONING *van Vrankrijk* een zeer magtig POTENTAAT zijnde, egter
2. in sijn grootste Magt, door 't kleyn *Vereenigd Nederland*, kragtig werd wederstaan, 808. Ook
   1. in sijn opperste Voorneemens kortelijk gestuyt; Zoodanig,
   2. dat zig genood-drukt vind, alle sijne nog in *Nederland* resteerende CONQUESTEN te quiteeren, (tot pag: 810.) Dies men hier

II. In 't BYZONDER aanwijst, de zoo aangenaame, als zeer voordeelige *Drie-derleye* VREEDENS-VRUGTEN; Bestaande, in

I. de Wonderbare VERLAATING aller Steden, Landen, en Plaatzen, door de *Franssen*
   1. Onlangs voor-heen met groote Magt en Geweld verovert; en nog
   2. Nieuwlijks te haarer Defensie merkelyk versterkt, pag: 811. Dies een
   3. Aanmerkelijke Considératie daar op volgt, tot pag: 821.

II. de Aangenaame STAATS-HERSTELLING: te wege gebragt, door
   1. de *Weder Vereeniging* van den jammerlyk *Ont-eenigden* STAAT: en
   2. de *Herstelling* van de geheel *Ontstelde Regeering* der Overheert gewezene *Provincien*, als;
      1. 't *Sticht* en de Stad *Uytregt*,
      2. *Gelderland*, en
      3. *Over-Yssel*, tot pag: 836.

III. de BEVESTIGING van *Sijn Hoogheyd* den *Heer* PRINCE van ORANGE, in
   1. het *Erf-Stadhouderschap*, en
   2. de voordere *Digniteyten*, tot pag. 842. Daar dan, in vervolg van Tijds-ordre voorder werd bygevoegt,
      1. de *Koninklijke Verkiezing*, en ook
      2. de *Rijks Krooning*, van *Sijn Poolsche Majesteyt*, pag: 843.

Waar

* Waar omtrent veele aarmerkelyke Voorvallen in dat *Koninkrijk* gebeuren; ten aanzien van
{1. de Neerstige Betragtingen aller *Candidaaten*, tot erlanging dezer KROON. En byzonderlyk
2. de Tegenweer die de *Franssen* aanwenden, om een van haare Gunstelingen op dien THROON te dringen, tot pag: 854.

XI. NIEUWE OORLOGS-PREPARATIEN, tusschen
{1. *Vrankrijk*, (pag: 855.) en
2. *Spanjen*, pag: 858. Daar op volgen

XII. de KRYGS-RUSTINGEN van 't *Vereenigd Nederland*,
{1. te Water, en
2. te Lande, tot pag: 863.

XIII. VERSCHEYDE nog andere *Christen-Potentaaten*, haar *Oorlogs-Bereydingen*; als,
{1. de *Rijks-Stenden* in *Duytsland*, pag: 864.
2. de *Keyzer* in *Oostenrijk*, pag: 866. En
3. de *Kroon Deenmarken*. Pag. 868. Waar over verscheyde Speculatien vallen.

* Hier op volgen,

{1. de KRYGS-ACTIEN aller *Strijdende Partyen*,
{1. te LANDE,
beslaande in
{1. verscheyde *Veld-togten*; en
2. veelerley *Belegeeringen* en *Veroveringen* van Steden en Plaatzen.
* Tot welkers Ordentelijke Verhandeling werd beschreeven
{1. hoe, de KONING *van Vrankrijk*, voor al-eer iemand te Velde verschijnt, 11000. Man op 't *Franche Comté* doet invallen, 870.

1. sijn *Legers*, by 300000. Man sterk, te Velde doet marcheeren, 874. en
3. ook Perzoonlyk in *Burgundien* trekt. Zo dat hy binnen twee Maanden tijd, dit geheele *Graafschap* vermeestert, tot pag: 884.

2. d'*Aftogt* van *Prins Condé* na de *Nederlanden*, (886.) Daar onder
1. *Bellefonds* met het Garnisoen uyt de Nederlandsche *Conqueften* optrekt: en
2. den *Spanjaarden* op 't Lyf valt, tot pag: 889.

3. den *Marsch* der *Keyzerfen* onder *Bournonville*; en die der *Franfen* onder *Turenne*, (891.) Waar uyt spruyten
1. verscheyde Schermutzelen; en een
2. formele Veld-Slag, tot pag: 901.

4. d'*Optrekking* der *Spaanfen* in 't Graafschap *Rouffillion*, tot pag: 907.

5. de *Veld-togt* der *Keyzerfche*, *Spaanfche*, en *Staatfche*, tegens de *Franfche* Krygs-Magten in NEDERLAND. Dan, al-voorens sy tot een Treffen koomen, werden
1. verscheyde gedenk-waardige Voorvallen, en
2. veele politijke Betragtingen gemeld, tot pag: 921. Alzoo volgt nu

II. te WATER

1. de Zee-Courssen: en
2. de Krijgs-Resolutien, van *Nederlands* OORLOGS-VLOOT. Die men verdeelt, onder deze beyde *Admiraalen*,

1.de

1. de RUYTER, en
2. de Heer TROMP. (pag. 921.)

* Door alle welke
1. *Krijgs-Preparatien* van Land- en Zee-Armaden; en der zelver
2. *Resolutien*, in al haare
3. Veld-Togten en Water-Courssen,

II. Geheel EUROPA, als in een Oorlogs-Tragedie, voor al de Weereld, op 't *Krijgs-Toonneel* ten Toon staat, (pag. 922.)
Dies men vervolgt, wel kortelyk, maar klaarlijk te beschrijven, de daar uytspruytende,
1. Krijgs-Onderneemingen; en allerhande
2. Oorlogs-Uytvallen,

I. te LANDE,
beslaande in
1. een Aanmerkelijk *Gevegt* op zeeker Eyland in de *Maas*, 924.
2. de Vyandelijkheden tusschen de *Keyzersen* en *Fransen* in de PALTZ, 930.
3. de *Batailje* tusschen de *Geallieerden*, en *Duc de Turenne*, 951.
4. de bloedige *Veld-slag* by SILNEF; tusschen
1. de *Keyserssche*,
2. de *Spaansche*, en
3. de *Staatsche* Heyrs-Magten: tegen
4. de *Fransche* Magt, onder *Prins Condé*, pag: 969.
5. 't Beleg, en 't Herneemen van de Stad GRAAVE; vervat, in
1. een Pertinente Beschrijving derzelver Gelegenheyd en Sterkte, pag: 984.
2. alle Krijgs-Voorvallen, zo binnen als buyten in 't Beleg gepasseert, tot pag: 1011.
En dan
3. de Verovering, met alle daar aan dependeerende Geschiedenissen, tot pag: 1019.

6. de

6. de Laatſte *Veld-togt*, tot Beſluyt van de CAMPAGNE, tuſſchen de *Bondgenooten*, en nog te Velde zijnde *Franſche Magt*, tot pag: 1023.

Waar op nu voorder volgt,

II. te WATER,

1. de Landings Deſſeinen;
2. derzelver Uytkoomſten; en
3. andere Rencontres ter ZEE, door
   1. den *Admir*: *de* RUYTER in *Martinique*, (pag: 1024.) En
   2. den *Admir*: TROMP, langs de *Franſche Kuſt*, pag: 1029. tot 1043. Daar na

* 't EYNDIGINGS-BESLUYT, vervattende, een beknopt Verhaal, van
1. Schrikkelijke Aard-Beevingen en Berg-Brandingen in verſcheyde Geweſten, pag: 1044.
2. Schroomelijke Tempeeſten over geheel HOLLAND, en op veel voornaame Plaatzen in EUROPA, 1048. En eyndelyk, veele
3. Zeldzaame Ruïneeringen en Verwoeſtingen in OOST-INDIEN.

VER-

VERVOLG

Van 't

VERWERD EUROPA,

Of

Politijke en Hiſtoriſche Beſchrijving van alle de voornaamſte Geſchiedeniſſen en gedenkwaardigſte Voorvallen in den Jare 1673. 74 en 75. door geheel EUROPA gepaſſeert, voornamentlijk in en omtrent de NEDERLANDEN, DUYTSLAND, en deſſelfs aangrenſende Rijken, Vorſtendommen en Heerſchappyen.

VIERDE DEEL,

Waar in

I. *d'Oorlogs Toeruſtingen aller ſtrijdende Partyen; en de Sollicitatien, die ſy wederzijds by alle Hoven en Staaten door gants* Chriſtenrijk, *aangewend hebben.*

II. *d'Algemeene Krijgs-handel, en byſondere Oorlogs-actien aller ſtrijdende Partyen, ſoo te Water als te Lande, binnen en buyten* EUROPA, *door de* Franſche Wapenen *veroorzaakt.*

III. *Hoe Wonderlijk de* Franſſen *zijn genootſaakt geworden, hare in den* Vereenigde Nederlanden *verooverde Steden, te verlaaten.*

IV. *Vertoog van de Vruchteloose Ceulſche Vrede-handeling.*

V. *De nuttelijke Vruchtbare Vredens-handel haarer Hoog Mog: met de Kroon* Engeland, *den Ceurvorſt van* Ceulen, *en Biſſchop van* Munſter.

HEt GEHEEL-AL; dat wonder groote Konſt-Gebouw van deſe ſichtbare Weereld, heeft zedert ſijn aanvang en ſchepping, altoos d'onveranderlijke Wet der geſtadige Verandering moeten onderworpen zijn. De natuur uyt vier geduurig-werkende

Niet alleen de geheele weereld met al haar inhebbende Creaturen;

Strijdigheden beſtaande, kan niet anders dan geduuriglijk allerhande Veranderingen baaren, naar maate dat d'eene ſtrijdigheid d'andere in meerder extremiteyt komt te overtreffen. Het *Vuur*, hoewel altijt ſijns ſelfs gelijk, woelt en werkt, door ſijn innerlijke geduurig-krioelende beweeging, buyten ſich in alle de andere Elementen ſoo leevendig en krachtig, dat ſy alle d'een tegen d'ander een Geſtaadige Ongeſtaadigheid, en Onophoudelijke Verandering veroorzaken. 't Is overal hitte tegen koude, en 't weeke tegen 't vaſte, of de dunne doorluchtigheid tegens de harde geſlootenheyd. De lichte *Lucht*, door hare geduurig heen-en-weer-ſlingerende dwarl-winden ontroert, maakt de ſwaare *Zee* in hare ſtilte met ſtorm en tempeeſt ontſtelt. De koude, den hitte ontmoetende, baaren donder, blixem, en hagel-buyen. De vaſte *Aarde*, hoewel in haar ſelven onbeweeglijk, heeft zedert haar aanvang, in al hare deelen en Creaturen, geen minder omdraajende verandering beweezen, dan het woelende *Water* in ſijn onophoudelijke vloeden. Door alle deſe oneyndelijke Veranderingen de *Lucht* geſtaadig getempereert werdende, doet ons, geduurig Adem-haalende, in haar leeven. Na den regen komt ſonne-ſchijn; op den dag volgt de nacht. By na niets veranderlijker dan de wind. Het eene deel des Hemels opgaande, moet het andere weder ondergaan.

Op al het welke de wijſe SENECA aandachtelijk merkende, ſeyde: *Coutrariis rerum æternitas conſtat*; Dat is: *Uyt Tegen-ſtrijdigheden beſtaat de Eeuwig-duurſaamheyd der Dingen.*

Maar ook alle Rijken en Landen zijn d'omkerende verandering onderworpen.

Schoon de geheeſe Natuur, en voornamentlijk de Wind, ſoo ſeer veranderlijk zijn; echter vind men nergens meerder Verandering, noch minder Geſtaadigheyd dan in 's Menſchen geeſt. Waar uyt men ſoo groote Veranderingen in Koninkrijken, Staaten, Steden, en Landen komt te beſpeuren, als'er Ongeſtaadigheyd in den Geeſt harer Inwoonderen heerſcht.

De Welvaard van 't eene Land, aan d'Ondergang van 't andere dependerende, werden door een geſtadige omdraying des Rads ongeſtadiglijk op en neer gedreeven; waar door alle Staaten tot het opperſte punt harer Heerſchappys-hoogheyd ſoo lang werden opgetrokken, tot'er tijt ſy haar beſtemde Omloop hebben voleyndigt.

Niet alleen het Leven der Menſchen en Dieren; maar ook den Cours aller Staaten en Landen, ja den Omloop der gantſche Weereld, hebben een Ongelijkheyd met het Geſternte des Hemels; 't welk

't welk ſich altoos gelijke wijd en even breet, in een volmaakte Ordre, aan 's Hemels Firmament, in ſijn *Sphæra activitatis*, geſchiktelijk omdraayt. Maar gelijk yder *Planeet* een geheel byſondere omloop maakt, ſoo dat d'een veel ſnelder dan d'ander ſijn omkrings cours voltrekt; alſoo ook gaat d'eene Rijks-en Staatsheerſchappy veel ſpoediger onder, dan d'andere. Weshalven LIPSIUS, in ſijn boek der *Beſtandigheyd*, aldus uytroept: *O mira & nunquam comprehenſa neceſſitatis lex!* Dat is: *O wonderlijke en nooyt doorgegronde wet der noodzaaklijkheyd.* En SENECA maakt na al ſijn geëyndigde reedenen van de noodwendige Verandering, dit beſluyt: *Nihil ſibi quiſquam ſpondere poteſt firmum & ſtabile*; Dat is: *Niemand kan ſich ſelven iets vaſt en beſtendig belooven.*

Hier van geven ons, de ſoo oude als nieuwe Geſchiedeniſſen, veelvoudige exempelen. Als de *Perſianen* EUROPA meenden te veroveren, ſoo verloren ſy ASIA; 't welk ALEXANDER DE GROOTE, door ſijn affterven, niet ſoo haaſt voor ſijn Nakomelingen had ingeruymt, of het wierde tot een Roof voor de *Barbaren*: Want de *Parthers*, *Bactrianen*, en *Indianen*, verdreven de *Seleuciders*: naderhand moeſten de *Parthers* weder voor de *Perſianen* wijken, en de *Saracenen* voor de *Turcken*; de *Turcken* wederom voor de *Tartaren*; deſe wederom voor de *Ubekeren*; en de *Ubekeren* daar en tegen moeſten weder voor de Macht der *Ottomannen* de vlucht nemen; even gelijk in d'onſtuyme Zee, d'eene baar of golf voor 't aandringent geweld van d'andere moet wijken en neerbuygen.

Gelijk ſoo wel uyt de oude Geſchiedeniſſen,

Wanneer nu ASIA ſoodanig in Onruſt heen en weer ſwurf, ſoo vloeyden EUROPA in geſtadige Verwoeſtingen en Omkeringen, tot omtrent het eynde des jaars 1670. Te welker tijd gants *Europa*, naar 't exempel eener van lang-duurigen Kamp vermoeyden Vechter, in den jare 1671. weder eeniger maate adem ſchepte, en nieuwe krachten gewon; doch, niet om ſlaaperig in ruſt te blijven, maar om den Strijd in 't volgende jaar weder dies te heeviger met meerder wakkerheyd te hervatten; en alſoo de *Tragœdie* van een vreeſchelijk Oorlogs-tempeeſt, den Inwoonderen der Aarde, voor te ſtellen. 't Welk voornamentlijk door de ongeſtadige Gemoeds-bewegingen van 't Franſche Hof ſijn oorſprong nam. Een natie, welkers Geeſtes levendige woeling, en geduurig omdraayende Verandering, byna geens gelijke onder de *Son* heeft. Deſe levendige werking hares Geeſt, en ſcherpzinnigheyd van Begrijp baa-

als by de nieuwe Voorvallen is te ſien.

rende, maakt, dat sy gemeenlijk meer door List, dan met Geweld, tot de uytvoering harer Bevattingen komen; als hebbende meer licht-sinnige subtijlheyd des Verstands, dan standvastige sterkte des Ligchaams.

Dus hebben sy met loose list, meer dan door waapens kracht, in soo korten tijd, drie geheele *Provincien* van de VEREENIGDE NEDERLANDEN weeten te vermeesteren; in diervoegen dat hun soo machtig *Monarchale Koning*, soo wel als eertijts JULIUS CÆSAR Roomsche Keyser en laatste der vier *Monarchen* onder den *Romeynen*, oorzaak hadde, te seggen: VENI, VIDI, VICI; *Ik ben gekomen, ik heb gesien, en ik heb overwonnen*; En dat dese drie gemelde *Provincien* met recht mochten bekennen, 't geen *Hiero*, Koning *van Syracusa*, ter tijd als hy door de *Romeynen* soo snellijk wierd overweldigt, van hem selven sprak, namentlijk; dat hy eerder was overwonnen, dan hy een Vyand had gesien.

Voornamentlijk door d'overheersende Macht der *Fransen*.

Alsoo ook heeft de *Alder-Christelijkste Koning van Vrankrijk* binnen weynig tijds, door sijn machtige Legers, de Landen *Luyck, Cleve, Gulick, Berg*, de *Mark, Ravensberg, Minden, Ceulen, Tweebrugge, Nassau, Waldeck, Gerau, Wetterau, Hanau, Francken, Wertheym, Wurtenberg, Trier*, de *Neder-Palts*, de *Elsas*, en *Burgundien* doen innemen en verwoesten. Waar uit veele politijke geesten beslooten, als of dit gekroonde Hooft, door allen desen, geen ander oogmerk had soeken te bereyken, dan, om alle vrye Rijks-Steeden, Republijken, en Vorstendommen in *Hoog* en *Neder-Duytsland*, onder 't beswier van sijn *Scepter* te buygen; en alsoo tot sijn lang gesochte *Monarchale* Heerschappy te geraken, naar het exempel der vijftig Griekse Republijken en Vorstendommen; dewelke aanvankelijk door de *Macedoniers*, en naderhand door de *Romeynen*, tot een MONARCHIE wierden gebracht: En gelijk de Hertogen van *Burgundien*, KAREL de Stoute, en PHILIP de Tweede, de XVII. *Nederlandsche Provincien*, in een Koninkrijk, onder de naam van LION wilden t'samen-smelten. Dan, schoon hoog-gem. KAREL, de Scepter, de Kroon, 't overige Cieraad, en 't Teyken der Majesteyd reeds veerdig hadde, soo wierd hy doch, wegens de strijdigheyd der zeden, spraak, vryheden en privilegien deser *Provincien* en *Staaten*; als ook door de sonderlinge list en krachtige tegenweer der *Fransen*, genoodzaakt, sijn Oogmerk te staaken. Maar, gelijk dan de Uytkomsten van d'Ondernemingen der GROOTEN, seer verscheydentlijk, ja ook meenigmaal direct

tegens

tegens hun meening ſtrijdig, komen uyt te vallen; alſoo ook konnen de inſichten harer Deſſeynen, ſeer verſchillig, en wel recht ſtrijdig, tegens de begrijping van d'alder-ver-inſienſte Verſtanden, by hun ſelfs beſlooten zijn; als dependerende ſomtijts het gantſche Beſtier van een geheel Koninkrijk, voornamentlijk dat van *Vrankrijk*, aan de verborgene beweeging van EEN EENIG vijf-ſinnige *Verſtanden*. Derhalven willen wy hare voornemens, yder in ſijn waarde laten beruſten, tot'er tijt d'uytkomſt derſelver ondernemingen, ons een klaarder licht van zekerheyd verſchaffe.

Nooyt grooter Ongeſtadigheden, en meerder Veranderingen, dan in 's menſchen Sinnen; waar van de blijken ſoo veel te kragtiger te voorſchijn komen, als de Perſonen, door wien ſy werden bewogen, in een top van grooter macht en hooger heerſchappy zijn opgeklommen; en d'Omkeeringen werden ſoo veel te ſwaarder, als den drift harer begeerte tot grooter heerſch-zugt, van heeter furie werd aangedreeven. Welk Leevens-vuur, ſijn werking, of door liſt, of door geweld uytvoerende, baart altoos Twiſt en Oorlog; en daar uyt komen de grootſte Veranderingen voort. Waar van men in dit Werk van 't VERWERD EUROPA, een ſoo leevendig Voorbeeld zal vinden, dat men in veele Eeuwen herwaards nooyt dies gelijks heeft geſien noch gehoord.

Die hare in Nederland veroverde Plaatſen alſo ſpoedig verlaten, als ſy die hadden ingenomen.

Een wonderbaarlijke Verandering maakte de Koning van *Vrankrijk* in den Jare 1672. en 73. hier in deſe *Vereenigde Nederlanden*; wanneer hy niet alleen meeſt alle de Leden van *den Vereenigde Staat*, ſoo door verſtelde ontroering als anderſins, onteenigde; maar ook drie geheele *Provincien* van 't vaſte Ligchaam deſes Lands, welkers macht en ſterkte voor-heen als onbeweeglijk, en geheel onoverwinbaar ſcheen, ſoo ſchielijk affcheurden, dat men deſe *Deelen* alſoo haaſt quijtgeraakten, als 't *Geheel* daar van 't gevoelen kreeg: maar d'overige vier ſich door een nieuw Verbond met vaſter trouwe t'ſaamen hechtende, boden ſoo dappere Wederſtand, dat ſy, als met herhaalde krachten, (ſelfs in 't midden van den Kamp) met behulp van de CONTRE-BALANCE des *Burgundiſchen Huys*, namentlijk, des Keyſers en des Konings van *Spanjen*, ſoo vaſt beſtandig bleven, dat beyde hare machtigſte Vyanden, de hooge Kroonen *Vrankrijk* en *Engeland*, in al hunne aanſlagen ſoodanig wierden verrukt, dat noch voor 't eynde van dit ſelfde jaar 1673. meeſt alle de by hun ingenomene Steden

en verooverde Plaatzen, by na alſoo ſpoedig wierden verlaten, als ſy die hadden ingekreegen; werdende den *Franſen* genoodzaakt weder na hun eygen Land te vlieden, om daar ſelfs met macht hun eygen Grens-paalen van den overval harer Vyanden te beſchermen.

Echter zijn de Franſen wakkere Krijgs-helden.

Echter mag men de *Franſen* in hunne vierige Waakzaamheyd, in hare looſe Krijgs-liſten, en in hare wel-geoëffende manieren van Oorlog, niet gering achten: want gelijk ſy in den geeſt de ſnelheyd van begrijp doorgaans meer dan eenige andere Natie hebben, ſoo bezitten ſy ook een ongemeene veerdigheyd des ligchaams. Derhalven vergelijken ſommige hare furieuſe aanvallen, by de felheyd eenes *Tygers*, en hare t'ſaamgevoegde machten by de ſterkte eenes *Leeuws*; hare ſubtile argliſtigheyd, by de looſe valsheyd van een *Vos:* maar vóór al zijn ſy in hare waakzaame Strijdbaarheyd, den natuurlijken aard van den HAAN ſeer gelijk.

Want, gelijk den *Haan* waakzaam,

Plinius benoemt den HAAN met de naam van *Nacht-Waaker*, nademaal de natuur hem daar toe ſoodanig geſchapen heeft, op dat hy den onbehoorlijke ſlaap der Menſchen verbreken, en hun tot haren arbeyd opwekken ſoude: Want, hy ſegt; de *Haan* heeft een zekere en beſtandige beweging, door den loop der Sterren, en hy onderſcheyd dag en nacht. Om welker oorzaaks wille, de leuye en welluſtige *Siracuſen*, geen Hanen, noch Smeden, noch Timmerlieden in hare Stad begeeren, noch deſelve aldaar willen laten wonen, op dat ſy in hare ruſt niet ſouden verſteurt werden.

En ſtrijdbaar is;

Van de beſondere Strijdbaarheit des *Haans*, hebben ſoo wel de oude *Grieken* en *Romeynen*, als de huidensdaagſche *Engelanders* en *Hollanders* verſcheide Kamp-plaatſen geordonneert, om aldaar hun luſt in den Hanen-ſtrijd te ſcheppen; ſtellende ſomtijts een groote prijs en wedding in, om, welk van beyde de overwinning zal behouden. De *Romeynen* hadden eertijts een gewoonte, dat ſy hare Vyanden den Oorlog aankundigden, door het overwerpen van een *Spies* in hare Frontieren; maar naderhand hebben ſy daar toe een *Haan* gebruykt, wegens ſijn Strijdbaarheyd.

Niet alleen de Waakzaamheid en Strijdbaarheid van den *Haan*, maar ook ſijn Latijnſe Naam, GALLUS, is den *Franſen* ſeer eygen, ſoo dat men ten aanſien van des *Haans* geſtalte, met recht en reden van hun mag ſeggen: *Nomen & Omen habent*; Dat is: *Sy hebben de Naam met de Daad*, (*of Daads-beduyding.*)

Want, Voor

Voor ſoo veel hare Waakzaamheyd belangt, ſoo moet men roemlijk van hun ſeggen, dat ſy hier in den grootſten Lof boven alle andere Volckeren verdienen; ſoo dat den gene, die door verzaagtheid of traagheid, in de geringſte ontmoeting, verſuymig of nalaatig ſou zijn, aanſtonds in des Konings Ongenade ſou vallen, en van yder een veracht worden; nademaal alles wat maar de geringſte gemeenſchap met de ſlaaperigheid heeft, by den *Franſen* voor een grouwel werd gehouden; om dat ſy van nature ſeer veerdig, en in hare verrichtingen ſeer yverig zijn. Alſoo zijn ook de *Franſen* Waakzaam.

Hier van konnen ſoo veele Landen en Steden getuigenis geven, als'er oyt door de *Franſen* zijn ingenomen en verovert geworden; dewelke al t'ſaamen eendrachtig bekennen, dat ſy ſoo wel tot beſcherming van haar eigen Perſoon, als tot belediging harer Vyanden, uitermaten Waakzaam zijn; dat ſy op het geringſte gerucht of quaat vermoeden in de Wapens komen, en ter tijt des Allarms, ſich ſonder eenige vertraging aanſtonds op d'Allarm-plaats laten vinden; alwaar ſy hare Troupen en hun Leger ſeer ſpoedig in goede Ordere weten te rangeeren; dat ſy hun Vyand by dag en by nacht opſoeken, en overvallen, wanneer hy minſt daar op gedachtig is, en dat ſy hem een voordeel affien, voor al eer hy daar acht op ſlaat. Dewijl de Magiſtraats Perſonen in de Steden, en de Krijgs-overſten te Velde, door haare waakzamheit (volgens het ſeggen van PLATO) hare vyanden een geſtadige ſchrik en bevreeſtheid aanbrengen, daarom zijn de *Franſe* Generalen ook met groote voorſichtigheid op haar hoede; ſoo dat men van hun wel mag ſeggen, 't geen van den *Leeuw* werd geſchreven, als of hy altoos met opene oogen ſliep: of het gene de Hiſtorien van *Hannibal* melden, dat hy in ſijn Leger nooyt anders dan gewaapend heeft geſlapen; 't welk de *Franſen* ook op hun Koning appliceeren, wanneer ſy hem door HERCULES afbeelden, die met de Knodſe in de hand ſlaapt.

Tot Strijdbaarheyd zijn de *Franſen* van nature ſoo ſeer geneygt en begeerig, dat ſy, ter tijt als'er noch geen *Duëllen* onder hun in ſwang gingen, bereyds den naam van *Martialiſten* of ſtrijdbare Vechters verdienden; en de kinderen, naar den Krijgs-God MARS wierden genaamt: want ſy hooren van haar eerſte kindsheyd aan, liever het geluyt der Trommelen, dan den klank van een heerlijk Muſijk; ſy voeren den Degen liever dan en Strijdbaar.

de-

de Pen; sy waken liever met groot gevaar in 't veld, dan dat sy t'huys geruſtelijk souden slapen; sy swermen liever in reukelloosheyd met allerley ongemakken overal heen, dan dat sy een stil en geruſtelijk leven souden voeren; ja sy beminnen den rampzaligen *Oorlog* meer, dan de gulde *Vrede*, soo dat FLORIS van hun segt: *Gens naturâ ferox, moribus incondita, adeoque omni genere terribilis fuit, ut planè nata ad hominum interitum, Urbium ſtragem videretur*; Dat is: *Sy zijn van nature een rouw Volck, ſtoutmoedig in haren omgang, en op alle manieren soo onverzaagt, dat sy geheel en al tot Verwoesting der Steden, en Vernieling der Volckeren schijnen geboren te zijn.*

De hedendaagsche *Franſen*, wanneer sy een Oorlog vermoeden, beelden sich in, dat haar geluk geboren, en hun welvaart verschenen is; wanneer sy den Degen omhangen, gelooven sy, dat haar heyl open staat; wanneer sy te velde trekken, soo denken sy, beſtendig genoeg te weſen, om alles te konnen volhardendlijk uitſtaan; wanneer sy in den Krijg leven, zijn sy voor het toekomende gants onbekommert; en als sy Vrede verkrijgen, soo verlangen sy aanſtonds weder na een andere Oorlog.

De *Franſen* zijn Arbeydzaam.

Nevens de Waakzaamheyd en Strijdbaarheyd, 't welk den *Franſſen* natuurlijk is, werden sy in hare Krijgs-concepten beſonderlijk geſecondeert, door hun Arbeydſaamheyd, waar in sy andere Volkeren soo seer overtreffen, als de *Mieren* andere Dieren doen: want gelijk de *Mieren*, tot een iders verwondering, die het aanſiet, en tot beſchaamdmaking der Leuyen, dagh en nacht geſamentlijk in der aarde woelen, om daar in niet alleen haar Woonplaats op te richten, maar beſonderlijk ook, om sich met allerhande nooddrufts Onderhoud tegens d'aanſtaande Winter te verſorgen; alſoo ook zijn de Franſe Soldaten wonderlijk arbeydzaam in hare Oorlogs-toeruſtingen, in Veldhutten te maken, en de *Retrenchementen* hares Legers te verveerdigen; in 't vereffenen der oneffene weegen; in 't approcheeren en mineeren der belegerde Steden; in het beveſtigen harer Frontieren; in 't nederwerpen en slechten der overtollige Veſtingen, en in het oprichten van ongemeen groote, ja verwonderens-waardige Magazijnen.

In het te velde trekken met hun krijgs-magt,

Van d'Arbeydzaamheid der *Franſſen* in hare Krijgs-ruſtingen, is in het TWEEDE DEEL, ter behoorlijker plaatſe, gehandelt geworden; waar by dit noch aan te merken staat, dat sy door ha-

re

re neerſtige Waakzaamheyd en vlijtigen Arbeyd, alle jaren vroeger dan hare Vyanden in 't Veld komen; 't welk hen tot ſulken aanmerkelijken Voordeel ſtrekt, dat ſy Steden en Provincien veroveren, voor al eer hare Vyanden met hunne Legers te Velde trekken; waar van getuigeniſſen en Proeven genoeg voorhanden zijn; te weeten, als ſy in 't Jaar 1674. *Burgundien*, in 't jaar 1675. het *Land van Luyk*, nevens het *Hertogdom Limburg*, en in 't jaar 1676. *Condé* en *Bouchain*, door hunne vroege Veldtochten veroverd hadden; 't welk met *Xenophontis* Reden geheel overeen komt, als hy ſegt: *Celeritas quippe in præoccupando imparato hoſte & præveniendo, maxima ut plurimum, Victoria Cauſa eſt*; dat is: *Wanneer men ſijn Vyand, voor al eer hy veerdig is, overijld en te vooren komt, als dan zal men gemeenlijk d'Overwinnings Roem daar van draagen.*

In 't verveerdigen en retrencheren hares Legers,

Geen minder Arbeydzaamheyd bewijſen de *Franſſen* in het verveerdigen en retrencheeren hares Legers; dewijl men meenigmaal geſien heeft, dat ſy in eene Nacht ſeer ſware Legers met een verwonderens-waardige Ordere gecampeert, met Straaten en Wegen afgedeelt, en met ontallijke Tenten, Bagagie-en Artillery-Wagens beſet, en by alle Toegangen geretrencheert hebben; ſoo dat men des morgens, in plaats van een vlak effen Veldt, een groote Krijgs-Stadt gewaar werd. Waar over ſy geen geringeren Lof verdienen, dan de *Turkken* en *Perſianen*, die door hare goede Krijgs-*Diſcipline*, en prijswaardige Ordere, de gantſche Weereld in Verwondering brengen, wegens de Toebereydingen en Volvoeringen harer onvergelijkelijke Heyr-Legers, waar mede ſy in weynig uuren, groote Krijgs-Steden oprichten, en die met allerhande Nooddruftigheid behoorlijk verſorgen.

in gelijkmaking der oneffene wegen,

Wat de Gelijkmaking der oneffene Wegen betreft, daar in is aanmerkens-waardig, dat de *Franſſen* in 't jaar 1672. binnen en omtrent den Lande van *Luyck*, en in 't jaar 1673. in der *Mark*, *Berg* en *Trier*, in 't jaar 1674 en 1675. in der *Elſas*, door hun onverdrietelijken Arbeyd, ſich ſoo loffelijk hebben gedraagen, dat men wel twijffelen mag, of de *Franſſen*, wegens de gelijk-en bequaam-maaking der onbegankelijke Paſſages, en ſnelle Verveerdigi g der breede Landwegen, niet grooter Admiratie en meerder Roem verdienen, dan de oude *Romeynen*, met de Effen-maaking harer *Appiaanſche* Straaten, die van *Roomen* over *Capua*, tot aan *Brunduſium* toe, en met hare Vlaminiaanſche

Wegen, die van *Roomen* over *Retimo*, sich tot aan *Aquileja* uitstrekken, verdient hebben; nadien sy daar in meer jaren, dan de *Fransſen* in hare voornoemde Werken, dagen toegebracht hebben: Want de *Fransſen* resolveerden niet soo haast, door eenige onbruykbare Wegen te marcheeren, of lieten aanstonds eenige Duisent Schans-graavers de handen aan 't Werk Slaan, en eyndigden hun Arbeyd met even soodanige frismoedigheyd en lust, gelijk sy die hadden aangevangen.

In 't approcheren en mineren der belegerde Steden,

Even soo verwonderens-waardig is der *Fransſen* Arbeydzaamheyd, in 't *approcheeren* en *mineeren* der belegerde Steden; nadien sy niet meer naar ouder gewoonte, op een Stadt, van wijd af *approcheeren*, en deselve gelijk als met kromme Complimenten begroeten; maar in d'eerste of tweede nacht van de Belegering, (by aldien sy geen hopen hebben, om de Stadt sonder eenige formele Belegering te bemachtigen) hare Soldaten in dubbelde Ryen stellen, en deselve met Schuppen en Spaden, tot aan de Stadt, in soodanigen Linie vervoegen, gelijk als men *d'Approches* altoos plagt t'ordonneeren; waar door sy in weynig stonden voorder avanceeren, als sy, of andere Soldaten ooyt voorheen in meerder dagen deden: 't welk de voornaamste oorzaak is, dat sy sich in dese algemeene gedachten, en in soodanig Gerucht gebracht hebben, als of 'er geen Steden meer voor hun onwinbaar waren; maar dat deselve sich al te maal aan hare Macht moeten onderbuygen. Waar van men ook de waarheid zal konnen bespeuren, wanneer men maar eenmaal het groot getal der Steden aanmerkt, die de *Fransſen* het laatste jaar hebben ingenomen; waar onder niet een eenige is te vinden, sy zy soo sterk als se wil, die meer dan 14. dagen lang, d'oneyndelijke, *Force* harer groote Macht heeft konnen wederstaan.

Het gaat boven alle oude en ervarene Soldaten haar gelooven, ja buiten alle Exempelen, dat de *Fransſen* in de Belegering voor *Nimwegen*, op soodanigen wijse, binnen den tijt van drie uuren, op een somersche Nacht, hare *Approches* tot op 250. Schreden verveerdigt hebben; ja het is nooyt gehoort, soo als de *Fransſen* in Bescherming der Stad *Grave*, tegen de hevige Aanvallen sijner Hoogheyd den Prins van *Oranjen*, in 't jaar 1674 al de buiten-werken gesamentlijk onderminden, in het stormen d'een Mijn over d'ander lieten springen, en in die selfde gelegendheden aanstonds weder nieuwe Mijnen verveerdigden; soo dat op verscheyde plaatsen, een en de selfde Mijnen, wel 8. of 10 maal.

10. maal opſprongen, en altoos door den bloedigen Arbeyd der *Franſſen*, weder zijn vernieuwd geworden.

In 't beveſtigen der Frontieren, en 't Slechten der overtollige Veſtingen.

Wat het fortificeeren der Frontier-Steden, en het Slechten der overtollige Veſtingen belangt, daar in is ſeer aanmerkenswaardig, dat het een oud gebruyk is, en van de voornaamſte Overwinnaren altoos is gepractiſeert geworden, dat ſy haar grootſte Gebied, uitwendig met een *Communicatie-Linie* omcingelden, dewelke in eenige weinige voorname Veſtingen beſtond, die ſy in vergrooting harer Land-paalen, door het veroveren van nieuwe Fortreſſen, als dan weder te gronde wierpen en ſlecht maakten, en hare nieuwe Frontieren, met diergelijke nieuwe *Communicatie-Linien* weder verſorgden; gelijk wy leeſen, dat de *Romeynen* de Frontieren harer groote *Monarchie* alleen met een Veſtings-Linie hadden omtrokken; dat ſy hare Soldaten na de Frontieren commandeerden, en aldaar verdeelden; dat ſy alle inwendig gelegene Fortreſſen te gronde wierpen, en maar alleen tot dwang des Volks, en wegens de *Correſpondentie* met Vuur-Lichten, op de hoogten eenige Kaſteelen bouwden, die ſy met weynig Volk bewaarden; en nochtans daar door het groote Ligchaam harer geheele MONARCHIE (waar in *Italien*, *Spanjen*, *Vrankrijk*, een groot gedeeelte van *Duytſlandt*, *Ongaryen*, *Epirus*, *Grieckenland*, *Macedonien*, *Thracien*, *Klein-Aſia*, *Armenien*, *Sirien*, *Arabien*, *Egypten*, *Africa*, *Numidien*, *Barbarien* en *Mauritanien*, dat is, alles wat tuſſchen den *Donau*, tot aan *Lybien*, en aan de *Garamantes*; als ook van den *Euphrates* en *Araxis* af, tot aan het Italiaanſche Meer gelegen is, begrepen was) ſoo wel innerlijk als uiterlijk verzekerden, en hare Onderdanen van de Beſwaarnis der Soldaten bevryden: welker gewoonte de *Muſcoviten* en *Turken* hedensdaags navolgen, en deſgelijks ook van de *Franſen* werd geobſerveert; nademaal ſy het gantſche Lichaam hares Rijks innerlijk van ſijn Veſtingen ontblooten, en met weynig *Citadellen* of Kaſteelen bezet hebben, tot verhoeding en bedwinging aller Oproer en Meutery; hebbende maar alleenlijk de Frontieren met de *Linie* van *Fortreſſen* omtrokken; dewelke ſy ſoo wijd uitbreyden als ſy hare nieuwe Grenſen en nieuw-veroverde Veſtingen *extendeeren*. Waar door wy in deſe onſe Tijd, Wonderheden hebben geſien, die onſe Nakomelingen ſwaarlijk zullen konnen geloven, wanneer ſy in opmerking nemen, de Veelheyd der Steden en Plaatſen die door

der *Franſen* onverdroten Arbeyd, in de Vier laatſte jaren, (ſoo aan de Frontieren van hare *Conqueſten* gefortificeert, als de Nederwerping van andere Frontieren) geſamentlijk ten minſten op het getal van 120. uitloopen, dewelke men alhier wel alle ſoude konnen ſpecificeeren, indien niet de veelvoudige Namen, den Leſer een Afkeer ſouden veroorzaken. Soo dat men van hen alſoo wel als van den ouden *Romeynen*, tot een Beſluyt, mag ſeggen: Dat ſy Bergen verſetten, en Dalen opvullen.

Fn in d'oprechting van groote en wonderlijke Magazijnen;

Dus verre gehandelt van de dappere Strijdbaarheyd, onvergelijkelijke Arbeyd, en vierige Waakzaamheyd der *Franſſen*; Alſoo reſteert nu noch van hare onverdrootene Vlijtigheyd in 't oprechten harer verwonderens-waardige Magazijnen en Proviand-huiſen, en in de t'ſamenvoering allerhande Krijgs-behoeften, die maar eenigſins tot harer Vyanden Afbreuk, en tot harer eigen *Defentie* te bedenken zijn; als ook die tot Beſorging en kleeding harer Ligchamen, niet weyniger tot redding en geneſing der Krancken en Gequetſten, en tot Dienſt harer Religie en Kerks-plichten vereyſcht worden.

Wat eerſtelijk de Krijgs-Inſtrumenten aangaat, daar van is in 't Tweede Deel gehandelt; waar dit noch behoord bygevoegt te worden, dat de *franſſen* altoos een heerlijke Artillery van vuer-Mortieren en ſchoon Geſchut by ſich voeren, dewelke geſamentlijk naar de Franſſe *Calibre* geproportioneerd zijn, en gemeenlijke 36. pont ſchieten, waar van 'er veele op d' Ordere des *Cardinaals Richelieu*, met dit opſchrift gegoten zijn: *Ratio ultima Regum*; *Het geſchut is de laatſte Rede der Koningen.* Dit geſamentlijke Geſchut werd van de daar toe verordineerde Conſtapels met hare Jongens gevolgt, nevens de Cardouſen met Kruyt en Kogels, naar hunne beſondere *Calibre*, met alle voordere Behoeften, in een ſeer heerlijke Ordere.

De Ruyters en Soldaten zijn niet met ondeugend, maar met ſeer koſtelijk Geweer verſien, en ſy verderven dat niet door rukeloosheyd; maar onderhouden 't ſeer ſorgvuldig, en bewijſen daarmede hare ongemeene Veerdigheyd. Tot verbetering van het beſchadigde en gebrekkige Geweer, voeren ſy altoos een zeeker getal Roer-Makers, Swaard-Veegers, Piecke-Makers, en diergelijke Meeſters met al hun noodig Gereetſchap in hare Legers mede.

Boven dien zijn ſy ſeer ſorgvuldig in d' Aanvulling harer Ma-

ga-

gazijnen met overvloedig Geweer, tot Monteering der ontwaapende, en tot uytruiting van nieuwe Soldaten, en wat voorder tot *Offentie* en *Defentie*, als ook tot Overvoering te Water en te Lande werd vereyscht, of soude konnen vereyscht worden. Sulks siet men by Opbreking van hare Legers, in sulken ongemeenen overvloed, dat sich d'ervarenste Soldaten daar over verwonderen, en bekennen moeten, dat sy nooyt diergelijke gesien hebben.

Met levens Middelen,

Niet weyniger Loff-waardig is de goede Voorsorge der *Franssen*, in het rijkelijk versien van hare Magazijnen met overvloedige Levens-Middelen, voornamentlijk met Koren en Meel; 't welk sy in zekere Maat-Sakken met groote meenigten, in alle hare binnen de Frontieren staande Magazijnen brengen; desgelijks ook een ongemeen groot getal Hoeden, Rokken, Kousen, Schoenen etz. tot Besorging en Noots-behoefte der Garnisoenen en Legers, die ontrent deselve Frontieren iets verrichten zullen. En werden alle Frontier-Steden doorgaans soo wel geproviandeert, dat sy sich in een Belegering ten weinigste een half-jaar konnen onderhouden.

Met Kleeding,

Boven alle voordere Nootdruft van allerhande Levens-Middelen en Magazijnen, siet men een groot getal Bakkers met Hand-Meulens en Kopere Bak-ovens volgen; en tot Onderhouding van dit alles, werden allomme groote Sommen Gelds mede gevoert; soo dat men niet weet, dat sy in de laatste Vijf jaren ergens aan hare wijd-uitstrekkende Frontieren, selfs midden in harer Vyands Landen, eenig gebrek hebben geleden; 't welk men ter contrary meenigmaal aan hare Wederpartyen heeft vermerkt.

En met Medicamenten.

Tot Genésing der Krancken en Heeling der Gequetsten, swermen allom in hare Legers seer veel *Chirurgijns* en *Doctoren*, dewelke tot haar gebruyk eenige welbestelde *Apotheken*, meenigte groote Baalen met oud Linwaat, eenige Vaten vol Affraafzel tot Suivering der Wonden, als ook vele Wagens of Scheepjes vol houte Beenen, Stelten en Krukken, nevens soo meenigvuldigen Nooddruft overall mede voeren, als of sy gants EUROPA op een tijt gelijk wilden innemen en vermeesteren.

Sy voeren veel Geestelijke met hen.

Tot Dienst van hare Religie en Kerk-plichten, slepen sy een groote *Suite* Priesters en Monneken mede, die hare Siecken vertroosten, en soo in 't Veld, als ook binnen de Nieuw verover-

de Steden der Onroomsche, den Godts-Dienst waarnemen; tot welkers Inwijng, de *Cardinaal de Bouillon*, den Koning in 't Jaar 1672. tot in de *Vereenigde Nederlanden* convoyeerde, met een besonderen Brief van de PAUS, waar door hy tot d'Inwijng en tot Verrichting aller andere Kerk-plichten, in faveur van den Roomschen Stoel geauthoriseerd wierd. Dus verre van der *Franssen* dappere Strijdbaarheyd en yverige Werkzaamheyd in 't algemeen.

Om nu voorder, soo tot harer, als aller andere Strijdige Partyen, onlangs voorgevallene Krijgs-Actien in 't bysonder te treden; en deselve, hoewel met recht een EUROOPSCHE VERWERRING genaamt, echter in een Ontwerde Geschicktheyd, soo veel ons doenlijk is, den Leser Ordentelijk voor Oogen te stellen, soo hebben wy voorgenomen, de Materie deser Geschiedenissen, als in verscheyderley Aard bestaande, ook in verscheyde Soorten te verdeelen; en zal dienvolgens dit VIERDE DEEL behelsen, een Verhandeling van de volgende Puncten:

d'Algemeene Afdeling des des 4. deels, bestaande in 5. bysondere Verhandelings Puncten.

I. *d'Oorlogs-Toerustingen aller Strijdende Partyen, voornamentlijk door de twee Machtige Koningen van* Vrankrijk *en* Engeland, *als mede de beyde Bisschoppen van* Ceulen *en* Munster, *tegens den* Vereenigden Staat; *soo ook harer Hoog Mog: Toerustingen soo te Water als te Lande, tot hare Verdeediging, en Bescherming der* Vereenigde Nederlanden, *in den Jare* 1673. *Benevens de Wederzijds* Sollicitatien *by alle Hoven en Staaten door gants* EUROPA.

II. *d'Algemeene Krijgs-handel, en bysondere Oorlogs-Actien aller Strijdende Partyen, soo te Water als te Lande, en soo wel buyten als binnen* EUROPA, *voor soo veel de Fransche Waapenen hebben veroorzaakt.*

III. *Hoe wonderlijk de* Franssen, *door hun eygen Bedrijven zijn genoodzaakt geworden, hare in den* Vereenigde Nederlanden *verooverde Steden, te moeten verlaaten, en sich weder na hun eygen Land te begeeven.*

IV. *Een*

IV. *Een Vertoog van de Vruchteloose Ceulsche Vrede-handeling.*

V. *De Nuttelijke Vruchtbare Vredens-handel harer Hoog Mog: de Heeren* Staaten Generaal, *met sijn Koninklijke Majesteyt van* Engeland, *den Ceurvorst van* Ceulen, *en Bisschop van* Munster.

Zullende dan in dese Ordre onse Historische Beschrijving van Staats- en Oorlogs-Zaaken ordentelijk vervolgen, soo keeren wy ons tot de Verhandeling van 't

EERSTE PUNCT
Der
ALGEMEENE AFDEELING,

Behelsende d'Oorlogs-Toerustingen aller Strijdende Partyen; en hare weder-zijds Sollicitatien by alle Potentaten en Vorsten door geheel EUROPA.

I. *Van de* FRANSSEN.

DE Koning van *Vrankrijk* in sijnen Raad beslooten hebbende, d'aangevangen Oorlog met grooten Ernst, Macht, en Yver te continuëren, soo waren d'Oorlogs-Preparatien en Krijgs-rustingen der *Fransen*, dit jaar voor al niet minder dan voor heen, toen die eerst tegen den *Vereenigden Staat* begin namen, als wanneer deselve alleenlijk beoogden de erlanging van hare lang gesochte *Monarchie*, door het *Ontroeren* van geheel EUROPA, als pretenderende het meeste gedeelte derselve (indien niet geheel en al) onder hare geweldige Heerschappy te brengen; alwaar nu dit tegenwoordige jaar, hare Oorlogs-Toerustingen en Krijgs Desseynen tweederley Insichten hadden; als eerstelijk, om hare bereyds geconquesteerde Plaatsen en ingenomene Steden soodanig te verzekeren en te versterken, dat deselve tegens d'aanval-

Fransche Krijgs-rusting te *Lande*,

Om hare Progressen voort te setten, en hare Conquesten te beschermen,

vallen harer Vyanden, en het weder hernemender gener, van wien sy die eerst afgenomen en ontweldigt hadden, geheel redoutabel mogten zijn: Ten tweeden, tot het Manhaftig voortzetten harer Progressen, om, indien het mogelijk waar, of sy noch tot het bereyk van den opperste Top harer hooge gedachten mogten geraken: Waar toe het scheen, dat sy voornamentlijk, door het vermeesteren en overweldigen der *Vereenigde Nederlanden* eerst Begin wilde maken; Tot welkers veroverde Stedens behoudenis en bescherming, de *Koning van Vrankrijk* sodanige Middelen deed gebruyken, die hare verzekering seer faciliteerden, gelijk in 't DERDE DEEL genoegsaam aangewesen, doch echter dit volgende noch sou konnen by gevoegt werden.

Door het fortificeren van *Aarnhem*,

Eerstelijk, dat de *Fransse*, de voornaamste Steden van hare Conqueste, die voordeeligst by de Passagies lagen, met nieuwe Bolwerken fortificeerden, en alle oude en vervallene gebreken der Vestingen sufiçantelijk verbeterden; gelijk men gesien heeft, hoe sy door de vierige werksaamheit harer Soldaten, en den gedwongen arbeyd harer gepreste Boeren en Burgeren uit alle omleggende plaatsen, de Stad *Aarnhem* aan de *Veluwsche* Zyde, met drie seer heerlijke hoog verhevene Batteryen hebben versterkt, om daar door den naast-gelegen Berg te commandeeren, van dewelke men anders de Stadt lichtelijk beschieten en seer beschadigen konde.

Als ook de de Stad *Nimwegen*,

Desgelijks sach men ook de Stad *Nimwegen*, door den suuren arbeyd van een groote meenigte Menschen, met sulke sware Batteryen en treffelijke Buyten-werken fortificeeren; in sulken byna ongelooflijken wijdte, rondsom alle verhevene hoogten ter neder werpen, en alle diepe daalen opvullen, tot soo groote nuttigheit en bescherming van de Stadt, dat onse Nakomelingen ten eeuwigen tijde sich daar over ten hoogste zullen verwonderen: Sy deden ook aan de hooge kant van de Stadt, een *Citadelle* maken, die niet konde ondermijnd werden.

Schencke-Schans,

De wijd-beroemde *Schencke-Schans*, die door geen andere toegang, als langs een smalle weg over den Dijk, van des Tolhuis-Dijk, kan aangegrepen werden, die sochten sy onoverwinnelijk te maken, door het opbouwen van 2. steene Batteryen en *Frauchebrayen*, nevens een steene *Retrenchement* tegens de gemelte toegang; waar toe hun *Ingenieur* het bestek en d'Af-

d'Afteykening verveerdigt, d'Arbeyds-lieden aangenomen, de Steen-bakkers beſteld, en al eenige piſtoletten op de hand gegeven hadde; en ſou ook dit Werk ontwijffelijk ſijnen voortgang gekregen hebben, indien het Nederlands Fortuyn, conform der *Franſſen* ſeer variabelen aard, niet had beginnen te wankelen en om te draayen, waar door hun ſoodanige vrees wierd op het lijf gejaagt, dat in beduchting quamen, of niet weder al hare Conqueſten ſouden moeten quiteeren, en eindelijk genoodzaakt werden al 't Genomene wederom te geven; gelijk dan ook wonderlijker wijſe is geſchied, en hier na omſtandiger zal gemeld werden.

Naarden. De Stad *Naarden*, d'uiterſte Frontier-plaats der *Franſſen* tegens *Holland*, wierd binnen korte tijd, door hare vlijtige betrachting, tot een ſoo ſchoone en aanſienlijke Veſting gemaakt, dat naderhand al de wereld ſich met verwondering daar van ontzette, ſoo haaſt men vernam, dat ſijn Hoogheit den Heere *Prince van Orange*, deſelve door het machtig geweld ſijner Wapenen, binnen den tijd van 6. dagen, had overwonnen.

Uitrecht. De Stad *Uitrecht*, die d'Oorlogs-Zetel der *Franſſen*, midden onder al hare Conqueſten was, doch naar d'antijkſche wijſe, alleenlijk met een bloote Muur en Gracht omcingelt, en ſoo wegens hare groote Circumferentie, als vierhoekige en langwerpige gelegendheit, niet wel anders konde gefortificeert werden, of ten zy met ongemeen exceſſive Onkoſten, ſeer grooten Arbeyd, en langdurigheit des tijds, deſelve wierd door een nieuw Concept der *Franſſen*, met 4. *Citadellen* ontrent de Poorten aangevangen te fortificeeren, om van deſelve op de 4. voornaamſte *Advenuës*, d'aannaderende Vyanden te beſchieten, en inwendig alle Tumult en Geweld der Ingeſetenen tijdelijk af te weren en te bedwingen. Dan het ſchijnt, dat de Franſche Natie menigmaal ſoo lichtſinnig en veranderlijk in de uitvoering, als in de formeering harer Concepten zijn; want hoewel ſy bereyds de plaatſen tot deſe *Citadellen* afgeſtoken, de Steenhouwers daar toe aangenomen, andere Werklieden gepreſt, de noodige Materialen als Steen, Kalk en Sant bereyds aangevoert, en den Inwoonders, tot vergoeding van d'Onkoſten deſes Werks, een nieuwe Schatting aangekundigt hadden, ſoo veranderde ſy doch in hare ſoo vaſt genomene Reſolutie, en beſlooten, alleenlijk het Kaſteel

Vredensburg maar met dikke muuren weder op te bouwen; waar toe de Hertog *van Luxemburg* den 15. April 1673. den eerſte Steen leydde, na des Konings Wapen wel cierlijk daar op was gehouwen. Maar naaulijks was dit Kaſteel tot ſijn behoorlijk Fundament geavanceert, of het Werk bleef dus onvolmaakt ſtéken, en wierd alleen maar ordre gegeven, dat men op *Vredensburg*, op het *Nieuwe*, en op *St. Jans* Kerkhof, drie Hooft-wachts-Huyſen van ſteen ſoude opbouwen, met ſoodanige ſuffiſantie, dat deſelve bequaam mochten zijn, om, in val des Noods, het tumult en wederſpannigheid der Burgeren te dempen.

En veel andere Steden en Plaatſen.

Ongelooflijk is den arbeyd en moeyte, die de *Franſſen* in het fortificeeren van veel andere Steden en Plaatſen, ſoo aan haar eigen Frontieren, als op den Nederlandſchen Bodem te deſer tijt aangewend hebben; namentlijk in *Rhijnberk*, *Weſel*, *Rees*, *Schenckenſchans*, *Zutphen*, *Campen*, *de Graaf*, *Tiel*, *Bommel*, in de *Schans St. Andries*, en binnen *Woerden*. *Swartſluys* deed d'Overſte *Vonk*, aldaar commanderende, ſeer verſterken, doende de Kaay met een hooge Muur ophalen, en het *Swarte-water* met ſware Balken afpalen, preſſende daar toe de Burgers van *Geelmuyen* aan de *Hey*, om de palen in te heyen; en noch meer andere Plaatſen die ſy ſeer verſterkten. Als ook op haar eigen Frontieren, te weten, tot *St. Quintin*, *Dion*, *Autin*, *Iangres*, *Oſſune*, *Chalons*, *Mets*, *Tulon*, *Verdun*, en op veel andere Plaatſen meer; waar door ſy vermeenden, hare CONQUESTEN niet alleen te beter te zullen beſchermen, maar ook door hare voordere Progreſſen, noch groot getal andere daar aan te hechten.

Veel Fortreſſen werden door de Franſſen geſlecht.

Ten Tweeden, ſoo reſolveerden de *Franſſen*, verſcheide Fortreſſen op de Frontieren van *Vlaanderen*, *Lottharingen*, *Luxemburg* en *Bourgundien*, als ook eenige op den *Hollandſchen* Bodem, neder te werpen en te ſlechten, op dat ſy tegens d'aanſtaande Campagne met dies te ſwaarder Leger te Velde konden trekken; ten welken einde *Monſr. d'Aſpremont* Ingenieur en Capt. van de Guarde, nevens noch een ander Ingenieur, Ordre van den Koning hadden ontfangen, dat ſy de Veſtingen *Merville*, *Bapaume*, *Maſiers*, *Donchery*, *Jamets*, *Damvillers*, *Rocroy*, *la Chapelle*, *Chaſtelet*, *Monthulin*, *Ancres*, *St. Jean de l'Aune*, *Mouſon*, *Bellegarde*, en noch verſcheyde andere Plaatſen ſouden neder werpen en ſlechten; doch

na

na dit werk op verſcheide Plaatſen aangevangen, en een goet deel gevordert was, bleef de reſt wederom door contrary ordre over-einde ſtaan. En in de nieuwe Hollandſche Conqueſten, wierd *Doesburg*, *Wijk te Duurſtede*, *Crevecœur*, de *Voorn-Schans*, en *d'Engel-Schans* geſlecht, nevens noch verſcheide andere Fortreſſen, die men al in 't voorgaande jaar 1672. neder gereten hadde, als *Orſou*, *Burich*, *Emrick*, het Huys *Gennep*, *Raveſtein* en *Deutecum*.

Tot meerder voortzetting harer *Progreſſen*, en om de overige Steden des *Vereenigden Nederlands* ook t'overweldigen, bedienden ſich de *Franſſen* van ſoodanige Middelen, ſonder dewelke by der hand te nemen, d'erlanging hares Oogmerks, t'eenemaal onmogelijk was; aangeſien ſy niet weyniger al hare krachten inſpanden, om een aanſienlijke Oorlogs-Vloot ter Zee uit te ruſten, als groote waakſaamheyd en ongemeene vlijd gebruykten, om te Lande een extraordinare groote Krijg-Macht op de been te brengen. Tot welke beyderley Krijg-Machten, ſoo te Water als te Lande, ſy een groote meenigte Volk benoodigt zijnde, ſtelden alle bedenkelijke Middelen in 't werk, om hare *Recrutes* en Wervingen op 't ſpoedigſte en krachtigſte voort te zetten, eensdeels om hare oude Regimenten weder vol en compleet te hebben; en ten anderen, om noch een nieuwe Macht apart te formeeren. Hare Recruten en Wervingen.

Tot de *Recrutes* liet de Koning, door *Monſr. de Louvois*, aan de Officieren voor yder Soldaat, een Piſtolet, nevens een Rock, en alle benoodigde Wapen-ruſting geven, met dit bygevoegde faveur, dat yder ſoo veel Volks aannemen mogt als maar krijgen konde. Tot de nieuwe Werving, deed de Koning *Patenten* uitdeelen voor 30. Regimenten te Paart en 50. te Voet, met expres bevel, dat de ſelve tegens den 15. *April* 1673. moeſten compleet zijn, om als-dan gemonſtert te werden: ondertuſſchen wierden deſe *Recrutes* en Wervingen, ſoo wel binnen als buiten het Franſche Rijk aangeſteld, namentlijk, tot *Parma*, *Genua*, *Savoyen*, *Piemont*, *Pignorol*, en in een gedeelte van *Switzerland*; inſgelijks ook in *Lottharingen*, *Ceulen*, *Gulik*, *Berge*, *Cleef*, *Luyk*, en in de Spaanſche en Nederlandſche *Conqueſten*, als ook in *Engeland*, *Schotland* en *Yrland*; doch was in alle deſe Plaatſen de toeloop ſoo groot niet, als in 't voorgaande jaar; eensdeels tér oorzaa- Maar hebben ſoo grooten toeloop niet, als 't voorlede jaar;

ke van 't slechte Tractement dat de Soldaten in Franschen Dienst hadden genooten, en ten anderen, wegens den afkeer die de menschen hadden opgevat, van in 't water, tegens d'overstroomde *Nederlanden* gebruykt te worden.

Waarom de wervingen door nieuwe Middelen gefaciliteerd werden.

Selfs was in *Vrankrijk* de toeloop soo slecht, dat men het Volk ten deele moest pressen, en ten deele een favorabele presentatie aan d'Ambachts- en Handwerks-Luyden doen, werdende door een Koninklijk Placcaat gepubliceert, dat allerhande Werk-luydens Knechts, die den Koning in d'aanstaande *Campagne* souden gedient hebben, naderhand, sonder eenige Onkosten te doen, tot Meesters en Baasen in hare respective Ambachten en Handwerken gemaakt souden werden, het zy in wat voor Stad of *Provincie* van 't Rijk sy haar souden willen nederslaan, wanneer maar een getuygenis, wegens haar goet comportement, konden te voorschijn brengen. En ten einde men den Toeloop noch dies te meerder faciliteeren, en een yder te beter animeeren soude, liet men niet alleen op de Fransche Grensen, maar ook in alle Conquesten, een Acte afkundigen en aanplakken, waar by alle Overloopers een *Amnestie* en volkomen *Pardon* wierd aangeboden, soo wanneer sich voor den 1. *Marty* by hare Regimenten, of onder de *Recruten* lieten vinden; maar ter contrary wierd hen een Straffe opgeleyd, dat by aldien sulks niet pareerden, en naderhand onder handen van 't Politijke of Militaire Gericht quamen te vervallen, niet allen al hare goederen souden geconfisqueert zijn, maar sy selfs daar-en-boven ook met de Dood souden gestraft werden. Tot meerder aanmoediging aller Officieren en Soldaten, die in des Konings Dienst gequetst of verminkt mochten werden, deed sijn Majesteyt een Gerichts-Kamer oprechten, die in verscheide *Staats-Raden* en *Request-Meesters* bestond, waar van *Monsr. Louvois*, Generaal *Staat-houder*, en den Raats-Heer *Chavorin*, Generaal *Procureur* souden zijn, om een naaukeurige onderzoecking te doen, naar alle de soodanige die eenige goederen bezaaten, dewelke van d'Order des *Monte-Carmels*, en van *St. Lazarus* dependeerden, om daar uit een Geld-somme van ettelijke Milioenen jaarlijksche Inkomsten te lichten, waar mede men dese gemelte Officieren en Soldaten soude konnen recompenseeren, en verscheyde Commandereyen oprichten, yder van 25000. ponden, voor de

Rid-

Ridders van de geſeyde Orders, die daar voor ter Zee ſouden equipeeren, en de zekerheid der Kuſten beſorgen. Ook gebruykte men tot *Paris* deſe voorſigtigheyd, dat men door expreſſe Ordre des Konings een Verbod liet uytgaan, dat geenige Koetſen van groote Heeren, die in den Krijg ter neder gevelt en gedoot wierden, met Rouw ſouden mogen werden bekleed, ten einde niemand ſou konnen na-rekenen, hoe meenigten in den Oorlog wierden vernielt.

En nader-hand ook ſeer toene-men,

Door alle ſoodanige en meer andere diergelijke Middelen begonden de Wervingen meer en meer voortgang te krijgen, en den toeloop van 't Volk merkelijk toe te nemen; boven dien wierd het getal der Franſche Militie ook geweldig vermeerdert en geſtijft, door *d'Auxiliaire* Volkeren, die daagelijks, door den Hertoog van *Mommouth*, uit *Engeland* aanquamen, en byſonderlijk door de Volkeren, die by den Hertoog van *Savoyen*, en de Republijk van *Genua*, na eindiging hares Strijds wierden afgedankt; dewijl de Koning van *Vrankrijk* alle deſe Volkeren in ſijn Dienſt over nam; te weten, van *Savoyen* een getal van 4000. en van *Genua* een getal van 2000. Koppen, die alle by geheele Compagnien en Regimenten onder ſijn andere *Militie* wierden in-geſtoken.

Afdeeling der Franſche Krijgs-Macht,

Deſe geheele Krijgs-macht, in 3. byſondere Heyrlegers afgedeelt; ſou de KONING in eigen Perſoon daar van het eerſte commandeeren; het tweede, *Prins* CONDE, en het derde, *Monſieur de* TURENNE. d'Eerſte Armée onder den Koning, wierd in deſe Veld-tocht na *Vlaanderen* gevoert, om ontrent het *Sas van Gend*, *Sluys*, en *Aardenburg* t'ageeren, ten einde van daar een Weg na *Zeeland* te baanen, tot meerder voortſetting van d'Engelſche Deſſeinen op deſe Provintie, op dat de Koning van *Vrankrijk*, aan de Kroon van *Engeland* ſatisfactie mochte geven, volgens haar beyder onderling opgerichte Tractaat, waar in door hunne, al te voorbarige *Repartitie*, aan *Engeland*, de Provintie *Zeeland* in handen te ſtellen, was verſproken.

Onder deſtige Hooge Officieren;

Deſe eerſte Armée kreeg tot Luitenanten-Generaal, *les Ducs de la Feuillade*, *de Rochefort*, en *de Lorge*; en tot Veld-Marſchallen, *les Chevailliers de Lorraine*, *de Vaubrun*, en *de Montal*.

De tweede Armée kreeg ordre, onder *Prins Condé* tegens *Holland* t'ageeren, en indien mogelijk, deſelve *Provintie* t'overweldigen; zullende *Duc de Luxemburg* als Lt. Generaal daar over

over commandeeren, en de *Meſſrs. Magalotti* en *Choiſeul* als Veld-Marſchallen.

De derde Armée ſou onder *Monſr. de Turenne*, des Konings Ordre in *Duytsland* obſerveeren, en geſtadig op de bewegingen der Keyſerlijke en Duytſche Volckeren waaken. De Gener. Lut. over deſe Armée, waren, de Graven *de Soiſſons*, en *de Guiche*; nevens de *Meſſrs. Le Grand Maiſtre*, *de Sainct Abré*, en *Faucaut*; en tot Veldmarſchal was, *le Chevaillier du Peſis*. Boven dien wierd aan *Monſr. de Biſſy* ordre gegeven, een gedetacheerd Leger in *Lotharingen* onder *Duc de Navailles* te commandeeren; en insgelijks *Monſr. de Gadagne*, in 't Landt van *Aunis*, om aldaar aan de Zee-kuſten, de Landing en den Inval der *Hollanderen* en *Zeelanderen* af te weeren.

't geen al t'ſamen dappere Krijgs-Helden waren,

De meeſte onder deſe Franſche Generalen, meriteerden den ſelven Roem en Naam, die *Æmilius Probus*, den ſeer beroemden ALCIBIADES, *Atheniſchen* Veld-Overſte en Admiraal, toeſchreef, te weten; dat de Natuur een ſoodanig Meeſterſtuk aan hem gewrocht en te wege gebracht hadde, dat hem niemand in Voortreffelijkheid, noch in Deugt, noch in Ondeugt overtrof; Hy was geboren in een ſeer heerlijke en groote Stad; voortgeſprooten uit een Hoog-Adelijk en ſeer aanſienlijk Geſlacht; bequaam tot alle Aanſlagen, en vol van goeden raad: Hy was den voornaamſten Generaal, en ſoo wel beſpraakt, dat niemand hem door redenering konde overwinnen: Wanneer 't de tijt en gelegendheid vereyſchte, ſoo was hy arbeydſaam, geduldig, mildadig, prachtig, geſpraakſaam, en ſeer lieftallig, wetende ſich wonderlijk van d'occaſie en den tijd te bedienen. Maar wanneer de noodwendigheyd der Saken hem niet dwong, als dan was hy ſoo onkuyſch, ſoo welluſtig, ſoo ergerlijk en overdadig, dat een yder ſich daar over moeſt verwonderen, hoe dat in een en de ſelve Perſoon, een ſoo groote ongelijkheit, en dus ſtrijdige werkingen konden werden gevonden.

De Aard en Qualiteyten van deſen Krijgs-Overſte, waren het meeſten deel der Franſche Generaals Perſoonen niet ſeer ongelijk; want ſy comporteerden ſich naaukeurig naar den tijd en gelegendheyd der zaken, en ſchenen profeſſie van een ſoo inëgale Conduite te maken, als of ſy beſonderlijk in Deugden en Ondeugden beyde te gelijk hadden willen uitmunten.

Die een groote Macht dirigeerden.

Het getal deſer geſamentlijke Krijgs-Machten, wierd ſelfs door de *Franſſen*, op een getal van 140000. Man te voet, en 40000. te paard

te paard begroot, behalven noch al de Militie, die sy rondsom op hare Frontieren, en langs de Zee-kusten, tot bescherming van haar eigen Rijk gebruykten. Met welke over-groote en by na ongelooflijke Macht, voor een Christen Potentaat, sy echter dit jaar 1673. in verre na soo veel Voordeel niet uitvoerden, als wel voorheen hadden gedaan; gemerkt sy aan 't eynde der selven genoodzaakt wierden, meest alle hare Conquesten te moeten quiteeren, die sy in 't voorgaande jaar 1672. soo spoedig, of geweldiger hand, of door velerley loose greepen ingenomen en veroverd hadden; waar van hier na breeder.

Tot dienst, onderhoud, en bescherming deser groote Oorlogs-Machten, sach men de *Fransen* met uitstekende vlijd en ongemeene arbeyd, aan alle kanten op de Frontieren, waar sy gesind waren t'ageeren, uitnemend groote *Magazijnen* oprechten, en de oude met alle bedenkelijke Nood-druft overvloedig versorgen. Eenige Medicijn-*Doctoren*, en een groot getal *Chirurgins* wierden op zekeren dach en plaats geappointeerd te verschijnen, om aldaar des Konings Ordre t'ontfangen, tot oprechting eeniger Hospitalen of Siecken-huysen, en verscheyde Apotheken, tot dienst en conservatie der Heyrlegeren, en genesing aller gequetste en siecke Soldaten.

De Fransen richten groote Magaziinen, tot conservatie harer Militie, op;

Dewijl *Prins Condé*, des Konings voornemen tegens *Holland*, als meestendeel met Zee-Water overstroomt, naar wensch niet uitvoeren konde, liet hy tot *Duynkerken*, *Cortrijk*, *Metz* en *Aken*, een groote meenigte plat-boomde Schuiten verveerdigen, en tot *Vitrecht* veele platte Bootjes van Teen te samen vlechten, van binnen met lichte dunne planken bekleed, en van buyten met geteerd Zeyldoek overtrekken; insgelijks deed men daar noch andere nieuw gepractiseerde Instrumenten prepareeren, om daar mede de Steden van HOLLAND, over het onderwater-liggende Land, en boven over het stroomende Water heen, met alle kracht en geweld aan te tasten. Doch de van Teene te samen gevlochtene Bootjes, konden, naar alle aangewende arbeyd en moeyte, niet gebruyckt werden, als veel te licht zijnde, om de bestemde Manschap daar mede te konnen overvoeren; dewijl deselve te gronde gingen voor al eer 't geördonneerde getal daar ten vollen in quam. Waarom men dan gesien heeft, dat sy naderhand platte dunne kopere Schuitjes practiseerden, en daar van een groot getal deden verveerdigen. Soo dat sy geen moeyte, arbeyd, noch waakzaamheyd spaarden, om

En gebruyken veel nieuwe Inventien, om hare Desseynen uit te voeren.

om haar voorgenomen Desseyn te mogen in 't werk stellen, en 't gewenst einde van hare soo trotsmoedige als hoogdravende Gedachten bereyken. Men sond ook 12. seer schoone Paarden aan den Koning van *Sweden*, waar onder een 't geen wel op 10000. Rijxd. wierd geschat, en d'andere al te samen met de Montering op 100000. Rijxd. ge-estimeert.

Fransche Krijgs-rustingen te *Water*.

Weshalven sy ook niet min hare Krijgs-rustingen te Water, als te Lande, behertigden; want, dewijl sy, conform den inhoud van 't gemaakte Verbond met *Engeland*, sich verobligeert hadden, een Zee-Macht van 30. Capitale Oorlogs Schepen, van 50. tot 104. stukken Geschut, 3. lichte Fregatten, 9. Branders, 6. Fluyten en 6. Barcken ter bestemder tijt in Zee te brengen, en met d'Engelsche Vloot te conjungeeren, soo hadden sy nu alsoo veel moeyten, en gebruykten alsoo strenge middelen om het Volk daar toe te pressen, als in 't voorgaande jaar; gelijk in 't TWEEDE DEEL gemeld: dies te meer, dewijl dese Vloot meer Volk, en grooter getal Geschut vereyschte, dan die van 't voorlede jaar; aangesien sy nu een Macht van 12155. Man, en 2184. Stukken Geschut benoodigt waren, als bestaande dese Oorlogs-Vloot uyt een getal van 54. Zeylen, dewelke door directie van d'Heer *Colbert*, Generaal *Directeur* over alle Fransche Zee-saken, en Voormonder over den Graaf *van Vermandois*, des Konings natuurlijke Soon, en desselfs Admiraal, in Zee wierd gebracht. En dewijl men in *Engeland* besorgt was, dat men desc Krijgs-Vloot niet ter behoorlijker tijt sou konnen veerdig krijgen, sond sijn Majesteyt van *Groot Brittanje*, den Engelschen Admiraal *Sprag*, als Extraordinaris *Envoyé* derwaards, dewelke, noch boven de bevordering der Fransche Equipage, dagelijks met den Heer *Colbert*, en den Franschen Vice-Admiraal Graaf *d'Estrée*, wegens d'ontbreking der Toerusting, over de Conjunctie der beyde Koninklijke Vlooten, over 't Beleyt en d'Uitvoering der Entrepriscn, en wegens d'observantie van 't Commandement, binnen *Paris* conferceerden; voor welke aangewende vlijd en moeyte, de Koning hem voor sijn vertrek, in een *Audientie*, met een vol Dyamanten besette Kleinoot, 't geen men 12. duysent Kroonen waardig estimeerde, seer gunstiglijk vereerde.

En de voortsetting harer Finantien,

d'Onkosten tot al dese Toerustingen en Oorlogs-preparatien, soo te Water als te Lande, en de behoeftigheden tot voortsetting van desen Krijg, liepen soo excessijf hoog, dat sy des Konings

nings *Revenues* wijt overtroffen; waarom men ook op Extraordinare Geld-Middelen moeſt bedacht zijn. Hier toe deed de Koning niet alleen d'Ingezetenen door ſijn geheel Koninkrijk, en alle onder ſijn geweld gebrachte Steden en Landſchappen, met ſwaare Schattingen beleggen, maar ſocht noch boven dien, door velerhande Practijken, ſijn Geld-Middelen te vermeerderen, ten einde daar door de 24. Millioenen te verkrijgen, dien hy ten behoeve van d'Oorlogs-Staat tot d'aanſtaande Campagne verordineerd hadde, behalven noch de Subſidie-Gelden, die ook een ſeer notable Somme uitmaakten; te meer, dewijl ſijn Majeſteyt abſolut gereſolveerd hadde, ſijn aangevangen Oorlog met noch meerder Ernſt en grooter Kracht te continueeren, dan hy die eerſt had begonnen: Waarom ook aan *Monſr. Colbert*, nevens 4. andere Raads-Heeren, expreſſelijk ordonneerde, dagelijks over nieuwe Geld-Middelen te delibereeren; waar van middelerwijl verſcheyde voornemingen onder d'Inwoonderen te *Paris* bekent werdende, verwekten ſoo grooten misnoegen in 't algemeen, dat men weder voor een nieuw Oproer begon te vreeſen, weshalven *Monſr. Colbert* den Burgeren binnen *Paris* verzekerden, dat by aldien ſy nu een aanſienlijke en redelijke Somme, tot Onderhouding van 's Konings Armeen, begeerden in te willigen, ſijn Majeſteyt als dan aanſtonds van *Verſailles* binnen *Paris* ſoude komen blijven reſideeren. Binnen des Konings Rijk.

Waar op de Koning den 23. *January* 1673. binnen *Paris* gekomen, en terſtond ſijn Gerichts-Zetel in 't *Parlement* genomen hebbende, aldaar 22. *Edicten* en *Mandementen* produceerden, die hy alſoo voort liet billijken en bekrachtigen, beſtaande ſommige derſelven, in verkieſing van verſcheyde Ampten tot Gerichts Saken, en in de Beraming der nieuwe Renten, die op het Raadhuys ſouden gebracht, en tot de herſtelling veler Bedieningen gebruykt werden, dewelke de Koning afſchaften; als onder anderen, de Scribenten, die met groote meenigte in ſijn Koningrijk ſich bevonden; om weder andere in de plaats te ſtellen, welkers Ampten de Koning voor zekere Sommen ſoude verkoopen. Waar op de Raad van ſtonden aan, door een opendlijk Placcaat, al de gene die eenige Schijvers-Dienſt bekleeden, deed aanſeggen, dat ſy binnen den tijt van 3. Maanden, hun Titel, aan den daar toe beſtemden *Commiſſarius*, ſouden nleveren, om ge-examineerd te werden; zullende alleenlijk hier van ge-exemteerd zijn, den Hof-Schrijver Door velerhande Nieuwe *Edicten*.

ver van 't *Parlement*, dewijl ſijne finantie in 1200. ponden beſtont.

Tot extreme Beſwaarnis ſijner Onderdanen.

Een groot deel der Preſidenten en Raadsheeren van 't *Parlement* tot *Paris* tranſporteerden hare Goederen den Crediteuren, om daar door de hooge Schattingen en groote Beſwaarniſſen, die men op hare Goederen en Ampts-bedieningen wilde ſtellen, te mogen ontgaan; gelijk dan ook door den Hertog van *Briſac*, *Monſr. d'Autrive*, en *Monſr. Laurentz*, ſulks wierde geeffectueert, gevende de laatſte niet alleen ſijne Goederen, maar ook ſijn Bediening over, ondertuſſchen dat hy ſich by de Geeſtelijke van *St. Victor* vervoegde. Van ſoodanig voornemen waren ook de Heere *de Novion*, *Galla*, *d'Ambreval*, Opper-*Preſident* tot *Metz*, en veele andere meer.

Onder andere *Edicten*, van de gene die ſijn Majeſteyt in 't *Parlement* te voorſchijn bracht, was een, wegens d'inſtelling van noch 100. Secretaryen, dewelke geſamentlijk, voor d'Inkomſt harer Bediening, een zekere Tax van Schatting ſouden opbrengen. Een ander *Edict* wegens d'affchaffing van 113. Koninklijke *Notariſſen*, volgens het getal der genen die binnen *Paris* waren; zullende die gene die deſe Dienſten weder aannamen, een Schatting van 4000. Ponden moeten opbrengen. Noch een ander, wegens de Weder-inſtelling van verſcheide andere Bedieningen: Een wegens beſwaaring op de Karoſſen: Een, ſoo men wilde ſeggen, wegens de Vryheyd der Hoer-huyſen in alle *Provincien*, waar van yder Huis 100. Kroonen ſoude geven. Een tot vernieuwing van de Koninklijke *Declaratie*, die nu bereyds een jaar oud was, volgens dewelke men van yder Mark Silver, dat verarbeyd wierd, een Gulde, en voor yder loot Gout, anderhalve Gulde ten profijte des Konings moeſt betalen. Een ander tot beſwaaring der Meulens: Een ten laſten van 't gezegelde Papier, 't welk tot allerley Gerechts-handel gebruykt ſoude werden, wanneer men deſe of gene *Acte* wilde doen ſchrijven, op pœne van dat alle ſoodanige nul en van geender waarde zijn ſouden, die niet bevonden wierden op gezegelt Papier geſchreven te zijn; En alhoewel het voornaamſte oogwit deſes *Edicts* was, om daar door een aanſienlijke Somme penningen door het gantſche Rijk, en binnen *Paris* alleen, 5000. pond dagelijks te mogen lichten, (ſchoon dit laatſte naderhand niet boven 1200. pond uitmaakte) Soo wiſt men deſe ſaak met een ſcho on-ſchijnende Dekmantel te bekleeden, als of 't maar al-

alleenlijk daar op aangesien was, dat men door dit middel de meenigvuldige formulen vermijden soude, waar uit somwijlen groote Processen ontstonden: Doch dese schoone schijn kon weinig ingang noch geloove by de Luyden vinden, als konnende niet wel begrijpen, hoe sy nu een Riem Papier tegen 100. pond souden betalen, die sy voorheen voor 3. gulden hadden konnen koopen, alleen met dese verandering, dat nu een Zegel daar op gedrukt stond, 't geen niet anders dan tot voordeel van den Koning strekte.

Soo wel Geestelijke als Wereldlijke.

Boven dien wierden alle *Provincien* aanbevolen, dat yder een pertinent Register van hare respective Kerken souden inleveren, om deselve te belasten met d'Onderhouding der Koninklijke Arméen, gedurende zekeren tijt; zullende yder vier Parochien, een gemonteerden Ruyter; en vijf andere, 3. Soldaten te voet onderhouden. Ook formeerde men zeker nieuw Concept, om ten ander-malen van de Geestelijkheyd een aansienlijke Somme te heffen; werdende ondertusschen alle Inwoonderen met soo veele Ongelden, en op soo meenigerley wijse beswaart, dat het meestendeel der genen, die besondere Koophandel dreven, by den Koning ootmoedelijk quamen suppliceeren, ten einde sy doch eeniger maten van sulke ondraaglijke Lasten mogten gesoulageert of verschoont werden; dewijl anders alle Handel en Wandel, die nu gedurende desen Oorlogs tijd bereyds merkelijk afgenomen hadde, naar alle apparentie, geheel te gronde soude gaan. Waar op sy, in den name des Konings, door den Opper-President geen ander bescheyt kregen, dan dat sijn Koninklijke Majesteyt, uit kracht van sijn aangeboren Genade, gerefolveert hadde, alle sijn Onderdanen, van een groot gedeelte der gemeene beswaarnissen te bevrijden, soo haast hy sijne Vyanden soude gedwongen hebben, den Vrede te willen aanveerden, op soodanige Conditien, die voor sijn Majesteyt eerlijk, en voor de geheele *Natie* nuttelijk waren.

Tot *Montargis* beval men de Burgers, den Achsten Penning te geven, die sy voorheen noch noyt betaalt hadden; waar over dan soodanige Tumult en Oproer ontstont, dat de Pachters die over den Ontfang deser gelden waren gestelt, door d'Inwoonders verwoedelijk wierden doot geslagen. Doch niet lang daar na wierden sy door de Krijgs-Executie soodanig getemt en bedwongen, dat sy des Konings *Declaratie*, wegens de Betaling des Achsten Pennings, gehoorsaamlijk moesten accepteren, on-

dertuſſchen dat de voornaamſte Oproerders aangetaſt, en in hechtenis geſtelt wierden.

Te deſer tijt ſocht men in *Vrankrijk* ook veel te profiteeren, door het middel van *Menage* in veelerhande gewoonlijke Conſumtien, en door de beſnoejing van d'ordinarie Onderhoudingen en Jaar-gelden, ja ſelfs van die gene dewelke in des Konings en der Koninginnen Hoff-houding waren: gelijk dan door de Directie van den Heer *Colbert*, het Tractement van *Madame de Mareſchalle de la Motte*, Hof-Meeſterin der Koninklijke Kinderen, van 40000. op 18000. en het Jaar-geld van der Koninginnen Kamer-Vrouwen, van 500. kroonen op 500. pond of florinen wierd gereduceerd. Ja ſelfs de Koning gaf ſijn Broeder, eens voor al, een Toelegging tot ſijn Koninklijk Onderhoud of een *Prælegaat* van 53. duyſent ponden, 't welk in het Graafſchap *Dourdan*, in 't Hertogdom *Romorantin*, en in 't Markgraafſchap *Coucy* beſtond, waar van de bekrachtiging *in la Court des Aydes* geſchiede.

Deſe Gelden, die men door gemelte *Edicten*, en door deſe voornoemde *Menagie* vermeenden op te brengen, ſocht men noch met eenige Millioenen t'augmentéren, door het verhandelen deſer Gelden *à de poſito*, op 's Konings Credit, tegen 6. *pro Cento* 's jaars. Ook begeerde men op deſelve wijſe van den Groot-Hertog van *Toſcanen* een Capitaal van ſeven Millioenen; 't geen Hoflijk en met civiliteyt wierd afgeſlagen.

Waar over een algemeen groot Misnoegen ontſtaat,

Over alle deſe voornoemde en meer andere nieuwe Belaſtingen ontſtont door geheel *Vrankrijk* een algemeen Miſnoegen onder d'Ingezetenen en Onderdanen; en ſoo haaſt dit gerucht aan 't Hoff wierd bekent, reſolveerde men, d'Impoſten met alle rigeur en ſcherpte ter executie te ſtellen; gelijk men dan ook daar in aanvang maakte in 't *Parlement* van *Rennes* in *Bretagne*, tot *Aix* in *Provence*, en tot *Rouan* in *Normandie*.

Binnen *Rennes*,

Soo haaſt d'Inwoonders van *Rennes* hadden vernomen, den Inhoud der gemelte 22. *Edicten*, door *Sr. de Chamilliard*, Gerichts-*Intendant*, in de Naam des Konings, het *Parlement* overgelevert, ten einde deſelve mogten bewilligt werden, ſoo verwekten ſy een groote Alarm, en liepen met ſulken oproerige ongeſtuimigheid, onder meenigvuldige Dreygingen, na deſe Vergadering, dat den geſeyden *Intendant* ſich uit het Palais moeſt ſalveren, en de Preſidenten en Raads-heeren genoodzaakt wierden, een Acte te vervatten, waar in ſy eenmoedig verklaarden,

dat

dat sy dese *Edicten*, om eenige oorzaken, niet konden bekrachtigen. Wanneer nu sulks ter ooren des Konings geraakte, deed hy d'Opper-president deses *Parlements*, die als doen even in *Paris* was, en op het uitkomende gerucht des Tumults, na *Rennes* wilde reysen, terstont gevangen nemen; willende ook den *President au Mortir*, die met 12. Gedeputeerden uit de voornaamste Steden van *Bretagne*, binnen *Paris* was gekomen, geen Audientie verleenen, ter ontschuldiging van d'Actie des *Parlements*, waar toe het selve, door 't Gepeupel was geconstringeert geworden; Dies te min wilde de Koning haer aanhooren, dewijl sy boven dien noch quamen, om eenige Moderatie in de geseyde *Edicten* te versoeken; maar ter contrary banden hy 5. der voornaamste Heeren, na *la Fleche*, na *Limoges*, na *Brive la Gaillarde*, en na *Clermont* in *Auvergne*, onder pretext als of sich met haren aanhang, tegens de *Verificatie* deser *Edicten* opposeerden, en getracht hadden het gemeen Gepeupel tegens den *Intendant* op te hitsen, ja sond aanstonds, door den Deurwaarder *dela Chaine*, den bovengem. *Sr. Chamilliard*, soodanige Ordre toe, dat hy 't *Parlement* weder sou doen te samen roepen, en door het selve de gemelte *Edicten* bekrachtigen en registreeren laten, sonder eenige voordering der Stemmen van de Leden des *Parlements*; en nevens dien terstond uit het *Parlements* Register uitscheuren, die Acte, waar by men sich tegens de *Verificatie* en *Registratie* der *Edicten* geopposeerd hadde, doende deselve, door den tegenwoordigen Deurwaarder, aan stukken rijten.

Het *Parlement* tot *Aix* in *Provence*, stelde de *Verificatie* der 22. *Edicten* soo lang uit, tot 'er tijt sy daar over by den Koning hare beswaarnissen hadden doen inbrengen; 't geen soo ongenaadig by sijn Majesteyt wierd opgenomen, dat hy den *President Ragouse*, nevens den Raadsheer *Gordon*, relegueerde, en d'overige, sijnen Wille in plaats van een Wet voorschreef, seggende, dat dit *Parlement* geen sodanige Vryheit, als het *Parische*, meer hadde, aan 't welke hy in 't voorgaande jaar had doen aanseggen, dat sijn Majesteyt begeerde, men alle *Edicten* met d'eerste occasie bekrachtigen, en dan daar na hare klagten inbrengen souden. Tot *Aix*.

Na dat *Monsr. Pelot*, Opper-president in 't *Parlement* tot *Rouan* in *Normandien*, de Verificatie der Koninklijke *Edicten*, den Presidenten en Raadsheeren deses Plaats, had voorgedragen, opposeerden deselve al t'samen eendrachtig daar tegen: En tot *Rouan*.

waar op gemelte *Pelot* in hevige furie van ſijn plaats opſtond, en met luyder Stemme vraagde: Wie onder u, derft duſdanige Koenheyd betoonen, van ſich hier tegen te kanten? Bevelende daar op aanſtonds den *Secretarius*, des Konings *Edicten* op ſijn woord te regiſtreeren. Wanneer nu deſen handel van Oppoſitie, den Koning ter ooren quam, deed hy den eene Preſident na *Chartres*, en den andere na *Montarges* relegueeren, om dat ſy de voornaamſte oorzaken deſer wederſtreeving waren.

De *Parlementen* in Vrankrijk hebben nu geen Authoriteyt meer.

Hier uit kan men afmeeten, hoedanig de *Parlementen* van *Vrankrijk*, die eertijts met ſulken Authoriteyt, als Souvereyne Heeren regeerden, en geenſins des Konings dwang waren onderworpen, nu van al haar Aanſien zijn berooft, en niets meer dan een bloote ſchaduwe hebben over behouden; aangeſien ſy nu op het bevel en commande des Konings, alle *Edicten* voorheen eerſt moeten inwilligen en bekrachtigen, voor al eer ſy hare *Gravamina* daar tegens mogen inbrengen. Of nu ſulks niet uit d'Eerzucht en Geweld-daadigheid der voorgaande Koningen is ontſprooten, kan lichtelijk geſien werden, wanneer men maar eenmaal aanmerkt, het gene *Philippus Comineus* Lib. 9. *Comm.* daar van ſchrijft: d'Eerſte onder alle „ Koningen, ſegt hy, die de *Finantien* naar ſijn eigen welgevallen, ſonder de toeſtemming des Volks heeft voortgeſet, „ was *Lodevic* de IX. dewelke, op dat hy uit het Gebied der „ Vorſten van *Vrankrijk*, Schattingen naar ſijn behaagen mocht „ ontfangen, deſelve jaarlijks groote Penſioenen beloofden; waar „ door hy het Rijk met een ongeneeſlijke Wonde geſlaagen, „ en ſijn eygen, nevens ſijner Navolgeren Welvaart uitermaaten vermeerdert heeft: En niemand heeft, als een tweede *Tiberius*, het Franſche Rijk, door verkeerde greepen, ſoo ſeer „ verdorven, als hy.

Boven dien is ſeer aanmerkens-waardig, 't geen deſen *Comineus* noch op een ander plaats ſegt: Buyten twijffel is de „ Macht der *Parlementen* ſeer vermindert, gedurende den Oorlog tegens *d'Engelſchen*, als wanneer de voornaamſte *Familien*, „ in die groote Veld- en Zee-ſlagen verdelgt en geruïneerd wierden, en byna geen meer overig bleven, dan alleen de Princen van 't Koninklijk Bloedt; van dewelke, dewijl hen het „ Recht der *Succeſſie* van 't Rijk aangebooren was, niet konde „ gepreſumeert werden, dat ſy ergens na geſtreeft, of ietwes ſou-

ſouden gebillijkt hebben, 't geen de Koninklijke Macht en Authoriteyt eenigſins had konnen verminderen.

In plaats dat de *Parlementen* van *Vrankrijk*, eertijts *Politijke Collegien* waren, dewelke over de hoogſte Staats-Saken delibereerden en reſolveerden; daar zijn ſy nu door de liſtigheden der Koningen, in *Juriſten-Collegien* verandert, dewelke niet meer van 't Volk, gelijk eertijts geſchiede, maar van de Koningen, onder een zeker Jaar-tijd, tot Richters over de beſondere Strijdigheden werden verkooren.

De Franſche Geeſtelijkheden trachten ook door geeſtelijke Wapenen van 40. ſtonds-Gebeden, de Krijgs-Wapenen hares Konings te ſeconderen.

Wanneer nu de Koning van *Vrankrijk*, met ſijn Politijke Raads-heeren en Krijgs-Overſten, tot d'aanſtaande *Campagne*, alle bedenkelijke Krijgs-ruſting en Oorlogs-preparatien aangeſteld hadde, hield het d'Aards-biſſchop van *Paris* daar voor, dat het nu ſijn ſchuldige Plicht was, d'Aanſlagen en Krijgswapenen ſijnes Konings, met ſijn Geeſtelijke Wapenen te ſecondeeren, en deſelve in te wijen, door de geeſtelijke Benedictie, dien hy Godt van den Hemel meenden af te bidden, door d'aan-ordening der 40. Stondige Gebeden; beveelende alle Geeſtelijken, dat ſy deſelve den geheele Somer door, met aller Devotie ſouden onderhouden.

De *Franſſen* ſetten hare Finantien ook in hare Conqueſten en Neutrale Landen voort.

Terwijl nu het Hoff van *Vrankrijk* dus beſig was, om door allerhande Practijken en nieuwe Vonden, hare *Finantien* in en door 't geheele Rijk, naar uiterſte vermogen voort te ſetten, ſoo waren deſelfs Inſtrumenten geenſins minder in vierige beſigheit, om hare Geld-Middelen buytens Rijks, ſoo in haar *Conqueſten*, als in de Landen der *Neutrale Princen* en Vorſten, naar ſtrengſte rigeur te doen augmenteeren, voornamentlijk door het opleggen van ſeer ſwaare Schattingen en groote Contributien, die men d'overwonnene en onderdrukte Lieden, door allerhande ſtraffe Middelen afperſten.

Men arreſteerden in *Rijſſel*, en op eenige andere Plaatſen, door een Koninklijk Placcaat, alle Hollandſche Gelden, Wiſſelbrieven en Koopmanſchappen, die men de Burgers alleſins door ſtrikte Executien afdwong, ſchoon deſelve noch niet vervallen, of de Rekeningen noch onvereffend waren.

Als in 't Land van *Luyk*.

Het *Land van Luyk*, 't geen by ſich ſelven geheel *Neutraal*, en deſſelfs Vorſt met de *Franſſen* geallieert was, moeſt hen echter groote Sommen Gelds opbrengen, en noch Onderhoud voor hare Heyr-legers verſchaffen; waar toe niet alleen het opene Land, maar ook de Steden, als *Hoye*, *St. Truyen*, *Haſſelt*,

felt, *Tongeren*, *Bilsen*, en meer andere Plaatsen, door Militaire Executien wierden gedwongen, soodanig en in dier voegen, dan de *Franssen*, by mangel deser Betaling, veele Dorpen en meenigte Huysen ten platten Lande uitplonderden, in brand staaken, d'Inwoonderen als openbare Vyanden tracteerden, en hare Goederen ontweldigden. En schoon de Ceurvorst *van Ceulen*, als Vorst *van Luyk*, door een Brief aan 't Fransche Hoff, en by den Gouverneur van *Charleroy*, sijn Klagten voorstelde, en nevens dien ook remonstreerde, dat dit Mishandelen sijner Onderdanen, en d'ondraaglijke Contributien sijner Landen, regelrecht tegens het *Jus Confœderationis*, en tegens hun weder-zijds Tractaten strijdig was; soo wierden doch dese Klagten soo weinig geacht, dat men selfs de Dorpen, die van 't Domcapittel tot *Luyk* dependeerden, sonder eenig versuym executeerden, en *Wimmertingen* geheel in d'Asschе leyde, om dat desselfs Inwoonderen sich tegens de Geweld-daadigheden hadden willen beschermen.

In 't Sticht *Ceulen*,

De Vyandelijke Proceduren en Overlastingen der *Franssen*, in 't Ceurvorstendom van *Ceulen*, gaven genoegsame merkteykenen, dat sy gesind waren, haar Leger onder *Duc de Turenne*, meer op d'Onkosten van eenen Geallieerden *Prins*, t'onderhouden, dan den selve, tot bescherming voor sijn Vyanden, onder d'armen te grijpen.

In de Landschappen van *Maintz*, *Trier*, en de *Paltz*,

De Contributien en Brandschattingen, die de *Franssen* op het scherpst, d'Onderdanen der Neutrale Vorsten van *Trier*, *Mentz*, en de *Paltz*, afdrongen, betaamden *Vrankrijks* Soldaten, wiens Koning sich den Naam eenes *Alder-Christelijkſten* beroemt, soo weinig, als allerhande Strooperijen, Roverijen, Plunderingen, Brand-stichtingen, Schending der heilige Plaatsen, der Vrouwen en Maagden, Moorderijen, en alle bedenkelijke Schand-daadigheden, waar mede sy het Landt vervulden.

In 't Land van *Gulick* en *Berg*,

De goede Toeneyging en Affectie, die de Hertog van *Nieuburg*, den *Franssen* t'allen tijden heeft toegedragen, was niet krachtig genoeg, om hen te bewegen of t'overtuygen, dat sy dese Hertogdommen *Gulik* en *Berg*, met Contributien en Brandschattingen, als ook met veelvoudige Doortochten harer Heyrlegeren, souden verschoont hebben.

In de Spaansche Nederlanden.

De *Spaansche Nederlanden* moesten al mede aan dien Dans, niet tegenstaande deselve Neutraal waren, en ook ten allen tijden hare *Neutraliteyts-Recht*, voor soo veel aan hen was, volkomentlijk hadden onderhouden.

Het

Het *Cleefſche Land* wierd na de geſlooten Vrede tuſſchen den Koning van *Vrankrijk* en den Ceurvorſt van *Brandenburg*, ſoo door ſcherpe Executien wegens d'achterſtallige Contributien, en weder nieuw gepractiſeerde Beſwaringen, als door het doen opbrengen van Voeragie of Servis-gelden, Doortochten en meer andere diergelijke Belaſtingen, t'eenemaal uitgemergelt. 't Cleefſche Land,

't Is naaulijks te gelooven, wat voor Overlaſt, Geweld, Schaade en Nadeel, het *Sticht Uitrecht* heeft moeten lijden, ten regarde van de Contributien en Brandſchattingen, die de Franſche *Intendant*, op Rekening voor ſijn Koning, ontfangen en effectivelijk genooten heeft; want zedert de *Franſſen* hare ſtrenge Heerſchappy aldaar genomen, tot ſy het geheele *Sticht* weder verlaten hebben, heeft men berekent, dat ſy een Somme van 1668929. Guldens, den Inwoonderen afgeknevelt hebben; gelijk hier na omſtandiger zal gemeld werden. En beſonderlijk in 't Sticht *Uitrecht*.

Onnaſpeurlijk zijn de wegen, middelen, en looſe greepen, waar door de *Franſſen*, den Inwoonderen van *Gelderland*, *Uitrecht*, *Over-yſſel*, en in 't *Cleefſche Land*, hare Middelen afperſten, en deſelve als tot de beenen toe doorknaagden. Boven dit alles deden ſyop alle Plaatſen een Koninklijk *Mandaat* publiceeren, waar by ſy alle Inwoonderen, die hare Landeryen, Haave, en Goederen verlaaten, en ſich uit vreeſe voor de Franſche Tyranny, na *Holland* en na andere Plaatſen, perſoonlijk geſalveerd hadden, weder te rug riepen, om ſich tegens een beſtemde tijt, yder in hare reſpective Woonſteden te laten vinden, by pœne van 50. Guldens voor yder dach, die ſy na bleven, tot Onderhouding van 's Konings Soldaten; en dat by nalaating of verſuym van betaling deſes, hare Huyſen en Hoven ſouden nedergereten, hare Tuynen en Boomgaarden verwoeſt, en alles tot de grond toe geruïneerd werden. *Franſſen* roepen alle gevluchte Perſoonen weder te rug, by ſware Straffe.

Tot derſelver *Executie* hadden de *Commandanten* over de Koninklijke Volkeren, en den *Intendant Louis Robbert*, uitdrukkelijk Bevel en Commiſſie hares Konings, uit welkers kracht en authoriteyt ſy ook ſoo ſcherp en ongenaadig executeerden, dat ſy de geblevene en de tegenwoordige Vrienden der gevluchtene, met kracht en geweld dwongen, de Geld-boetens voor d'Abſenten te betalen. Dieſeer ſcherp tee Executie word geſteld.

Op duſdanigen wijſe condemneerde *d'Intendant*, zeker Perſoon, *Freres* genaamt, en binnen *Aarnhem* woonachtig, op 50. guldens Boete, voor yder dach, die *d'Intendant* ſeyde, dat ſijn Gelijk tot *Aarnhem* geſchiede,

Broeder en Suster, door hun afweſendheid waren ſchuldig geworden; En niet tegenſtaande men hem remonſtreerde, hoe deſe tegenwoordige Perſoonen noyt in *Gelderland*, maar ter contrary, d'eerſte in *Holland*, en de laatſte langen tijt in *Vrieſland* gewoont hadden, en dat hun Vader voor ſijn overlijden, de Goederen, die hy in 3. byſondere *Provintien* had leggen, onder ſijn 3. Kinderen verdeelt, en yder ſijn behoorlijk Deel toegevoegt hadde; echter dreygden hem *d'Intendant*, ſijn Huys te zullen doen onder de voeten haalen, by aldien hy niet betaalde; willende geenſins aanmerken, dat dit Huis aan een *Advocaat* toebehoorde, die tot *Nimwegen* onder 's Konings Juriſdictie woonde, ſeggende tot deſen *Advocaat*; het ſijn Ongeluk waar, dat ſijn Huis van ſoodanig Man wierd bewoond, dewelke verſuymde te betalen 't gene hy ſchuldig was.

Alsook tot *Uitrecht* aan d'Heer *Heuſt*.

Deſelve *Intendant* condemneerde ook, den Heer *Johan Heuſt* ſijn Soon tot *Uitrecht*, in een Boete van 25000. guldens, om dat ſijn Vader ſich eenige dagen voor 't overgaan van de Stad, na *Holland* had geretireerd; en hoewel de Soon te verſtaan gaf, dat hy ſelfs, tot bewaaring van ſijn eygen Woonhuis, 't geen hy uit ſijn Moederlijke Erf-goederen, tot ſijn Kinds-gedeelte had verkregen, in *Uitrecht* was blijven wonen; dat hy de Soon van 't Huys was, en geen geld by ſich had; dat hy geenſins gevlucht was; en dienvolgens in allen geval, naar Recht noch Reden, niet ſchuldig was, voor ſijn Vader te betalen; dat ſijn Broeder in *Vrankrijk* woonde, en dat boven dien, ſijn Vader aldaar voor de Poort van *Paris*, by *Senlis*, een treffelijk Stuk Lands had leggen, waar uit de Koning genoegſaam de Schatting kon doen lichten, by aldien hy oordeelde, dat deſelve hem competeerde, en ſy die ſchuldig waren. Doch *d'Intendant* al deſe Redenen in de wind ſlaande, gaf deſen jongen Heer geen ander beſcheyd, als; dat niet geſind was, met hem te diſputeeren, maar de gepretendeerde Somme wilde betaalt hebben, al ſou hy die ook met geweld komen haalen: Waar op men hem kort daar na 10. Soldaten in 't Huys leyde, die deſen jongen Heer ſoo grouſaam plaagden, dat hy den *Intendant* om verlof bad, van te mogen uit het huis gaan, en op een ander plaats ſijn Nachtruſt nemen, op conditie dat hy 't Huis ten gebruike voor d'executerende of geinquartierde Soldaten wilde laaten, en hen aldaar overvloedig eten en drincken verſchaffen; 't geen hem *d'Intendant* eindelijk wel conſenteerde, doch niet ſonder Convoy van 6. Soldaten, die ſich by hem

hem aan Tafel zetteden, daar hy ſpijſde, en ſich voor ſijn Bedde leyden, waar hy ſoude ruſten, brengende aldaar byna geheele nachten met dobbelen, ſpelen, en tabak-drinken door; waar mede ſy deſen Heer ſoo moede en mat maakten, dat gedwongen wierd, een ſomme van 15000. guldens te belooven; ten welken einde hy een Wiſſel op *Paris* trok; maar dewijl d'acceptatie des Wiſſels ſoo lang vertraagde tot'er tijt den *Acceptant* ſpeciale Ordre daar toe had bekomen, ſoo eyſchte *d'Intendant* voor deſes korten tijts verſuym, ſchoon gemelte *Heuſt* ſich niet eer dan na een wijl tijt verplicht hadde te betalen, noch 100. Franſche Kroonen, die hy hem door ſcherpe Executie en met Gevankenis, die ten minſten ook noch op 1000. Kroonen Onkoſten liep, met geweld afperſten, doende deſen jongen Heer *Heuſt* ſoo lang in 't Tuchthuis ſluyten, tot'er tijt men voor hem in 't Gaſthuis een donker kot had gemaakt, waar in men hem aan een Pilaar deed vaſt binden, en met Broot en Water wilde ſpijſigen.

't Geen ook den Heer *Heuſt* aldaar.

Niet veel beter waren de Proceduren van *d'Intendant*, tegens den Domheer *Hoenſt*, dien hy een Somme van 24000. guldens afeyſchte, wegens verſuymde abſentie ſijnes Heer Vaders en 3. Suſters; doende hem ter invordering van dien, eenige Soldaten in 't Huis leggen.

En den Heer van *Heukelom* in Gelderl. wedervoer.

Den Heer van *Heukelom*, in *Gelderland*, taxeerde *d'Intendant*, voor yder dach op 500. guldens, om dat hy met ſijn Huisvrouw, en haar Suſters Kinderen, niet weder in *Gelderland* quam, alwaar hy nochtans veele jaren voor deſen Oorlog, als Gedeputeerde van de Heeren *Staten Generaal*, in den *Haag* hadde gewoont.

Tot *Zutphen*,

Binnen *Zutphen* deed de Franſſe *Commiſſaris* nevens ſijn Subſtitut, alle onbeweeglijke Goederen, als Huiſen, Landeryen en Hoven der gevluchte Inwoonderen, verhueren en verpachten, en ſouden deſelve ook verkocht hebben, indien Koopliedden daar toe hadden konnen bekomen: de beweeglijke Goederen lieten ſy in hare Huiſen brengen, en opendlijk afkundigen, dat allen Inwoonderen, de Goederen, die haar van de Vluchtelingen in bewaring waren geſtelt, ſouden aangeeven, by ſtraffe van Nalaatigheid, vier dubbelt de waarde van dien te betalen. Boven dien onderſnuffelden ſy ſeer naaukeurig, ſoo hier, als op andere plaatſen, naar wie en wie dat weg gevlooden en abſent waren, onderſoekende op het ſcherpſt, by wien ſy eenige Obligatien, Inſchulden of andere eygendommen beruſtende hadden;

dewelke sy als dan van de *Debiteuren*, soo wel met den Interest als het geheele Capitaal, door 't middel van een seer strenge Executie, invorderden, sonder het minste regard te nemen, van of de Gelden al vervallen of niet vervallen, of de Questien ongeliquideert, of dat deselve door *Reconventie* weder moesten goet gedaan werden, of niet.

En in 't Landt van *Cleef.*

Byna in alle Cleefsche Steden, en allesins in de veroverde *Nederlanden*, sach men veele aansienlijke Staats-Lieden, wegens hare gevluchte Vrienden, op hooge Geld-Sommen taxeeren, en deselven met alle Geweld Executeeren, schoon sy gants geen schuld noch part of deel aan de Vluchting harer geretireerde Vrienden hadden; Ja, selfs sou men verscheyde, met omstandige betuygenis konnen aanwijsen, die men om dese oorzaak in Gevankenis liet sterven, en seer ellendig deed omkomen. 't Geen noch tot ergerlijker extremiteyten uytberste, was, dat op sommige plaatsen de Wees-, Gast- en Arme-Siecken-Huysen wierden gedwongen, voor andere particulieren te betalen, die hen noch iets schuldig, en wiens Huysen aan hen ten Onderpand gegeven waren, om Rente van de Penningen te lichten, die sy hen uitgeleent hadden.

Waar tegens de *Staaten Generaal* Repressalien uitdeelen;

Wanneer nu alle dese verdrietige Exempelen, en soo strenge Handelingen, den Heeren *Staaten Generaal* ter ooren quamen, wierden tegens soodanige Arme Luyden soo seer met Mededoogentheid bewoogen, dat sy een wijl tijd beraadslaagden, om sulke Middelen uit te vinden, waar door sy dese wreede Proceduren der *Franssen* eenigsins konden verzachten en verminderen; vermeenende sulks uit te voeren, door het instellen van *Repressalien*, dewelke men op dese wijse publiceerden; Dat sy ten dienste des Lands hadden goet gevonden, te ordonneeren en te statueeren, dat alle Persoonen, die onder 't Gebied en Jurisdictie van desen *Staat*, eenige Heerlijkheden, Huysen, Woningen, Landeryen, of eenige andere Goederen besaten, en sich echter onder den *Koning van Vrankrijk*, of in eenige sijner veroverde Steden en Plaatsen ophielden, sich tegens den laatsten *April*, of ten uitersten tegen half *May* 1673. weder in 't Gebied van desen *Staat* souden begeven; by Straffe van Contraryen val, dat hare Goederen souden opgeschreven en ge-inventariseert werden, en sy selfs, soo lang absent bleven, yder dach 50. guldens aan 't Landt souden betalen; en in gebreke van dien, souden hare Huysen neder getrokken, alle Hoven en Boom-

gaar-

gaarden geruïneerd, en de Landen nevens andere Goederen prijs gemaakt werden. Maar,

In plaats dat men door dese Dreygementen, de onmenschelijke Proceduren der *Franssen* sou vermindert of eenigsins versacht hebben, soo was 't dus wijt gefeylt, dat sy ter contrary deselve niet alleen erger, maar wel dubbelt soo swaar maakten, en met dit voornoemde Placcaat van de Heeren *Staten Generaal* de Spot dreeven, geensins daarom nalatende de arme elendige Lieden op het scherpst te executeeren, die nochtans veel eer hertelijk Mede-lijden, dan dusdanige wreede Tracteeringen verdienden.

Maar konden daar door de Fransche Tyranny niet verminderen.

Boven alle dese Pressuren hebben de *Franssen* noch door een ander Placcaat aan alle kanten doen publiceeren, dat al de genen die eenige Goederen, toebehoorende aan de Nederlandsche Officieren, by sich in bewaaring hadden, deselve terstond aangeven souden, by een hooge Boete, en Wille-keurige Lijf-straffe; ja men publiceerde den 27. *January* 1673. binnen *Vitrecht*, en volgens dien ook in alle andere *Conquesten*, dit navolgende *Placcaat*:

Ter contrary doen sy boven dien, alle Goederen der Nederlandsche Officieren aangeven,

Werd hier mede allen in 't gemeen, en yder in 't besonder aanbevoolen, dewelke het bewust is, wat voor Huysen, Landen, en alle onbeweeglijke en beweeglijke Goederen het zijn, die soodanige Lieden toebehooren, dewelke tegenwoordig in Holland, *of elders onder het* Staaten *Gebied, en dienvolgens alle derselver Goederen Confiscabel zijn, dat sy daar van aanstonds den Commissaris* du Morceau, *naricht zullen geven. Gelijk ook een yder uitdrukkelijk werd verboden, hy zy ook wie hy wil, by sich of by iemand anders te verbergen eenige confiscable Goederen, by Straffe van derselver waarde Vierdubbelt te betalen, van alle soodanige Goederen dien hy soude mogen verborgen houden; en zal dan noch boven dien in hechtenis gestelt werden: Verklarende en beloovende ook allen en yder, die den gemelten Commissaris* Morceau *soodanige Goederen, die verborgen gehouden zijn, komt aan te wijsen en bekent te maken, dat hy sich bevlijtigen zal, om den Aanbrenger van dien, het Vijfde gedeelte daar van te zullen doen genieten.*

Gelijk ook die van alle Particulieren, op Pœne van groote straffen.

d'Executie deser beyde Placcaten was noch veel harder, dan de scherpte der Straffen, die men daar by dreygden; gelijk dan dit volgende Exempel tot een getuigenis dient.

En noch strenger ter Executie stellen,

De Heer van *Wulven*, een der voornaamste Edellieden van 't *Sticht Vitrecht*, en uit den Huyse *Tuyl van Seroskerke*, had een van sijn Huysen verhuurt aan sijn *Cosijn*, *van Amelisvaart*, Ma-

Tot *Uitrecht* aan Heer van *Wulven*:

joor en Capiteyn in *Staaten* Dienſt: Wanneer nu de Franſche *Intendant* ſulks vernam, taxeerde hy den ſelve op een Somme van 6000. Guldens, onder pretext, dat (volgens ſeggen van *d'Intendant*) tegens Verbod, de Goederen des Konings verſwegen hadde; en hoewel de Heer *van Wulven* niet alleen bewees, dat ſijn Vriend en Huurder onder de *Franſſen* gevangen ſat, ſijn Huys geſlooten ſtond, en ſelfs door den *Intendant* verzegelt was; maar dat ook daar en boven deſe Saak had gedemonſtreerd aan den Heer *Morceau*, dewelke te deſer tijt den Franſchen *Intendant* de behulpelijke Hand bood; ſoo kon hy echter naaulijks ſoo veel te wege brengen, dat *d'Intendant* deſe Actie, die ten ergſte genomen, in allen geval alleenlijk maar den Huurder, als een *Staats* Officier, ſou konnen ten laſte geduyt werden, op den Heer *van Wulven* niet ter executie ſtelden. Echter *d'Intendant* door ſijn onverzaadelijke Gierigheid en Begeer-zucht naderhand weder nieuwe querelle tegens gemelten Heer moveerende, vernieuwde daar door weder de vorige Actie, ſeggende, dat evenwel de Heer *Amelſwaart* hem de 6000. Guldens ſchuldig was, en dewijl de ſelve ſich abſenteerde, ſoo wilde hy die penningen van hem Heer *van Wulven* betaalt hebben, of ſou die door ſoodanige Middelen ſien te krijgen, die hem niet aangenaam ſouden zijn. Het zy wat voor Reden en krachtig overtuigende Argumenten deſen Heer tot ſijn Ontſchulding voortbracht, om te betoonen, dat deſe Penningen op geenderley wijſe van hem konden gepretendeert werden, ſoo wierd hem doch aanſtonds daar na een getal van 10. Soldaten in 't Huys geſonden, dewelken niet ſoo haaſt binnen de deur gekomen, of eyſchten de Sleutels van de Kelder en Proviand-Kamer, haalden Vlees en Wildbraat by des Huysheers Paſteybakker, op ſijn rekening, ſoo veel als ſy begeerden; waar van ſy toen alle andere voorbygaande Soldaten overdaadig mede-deelden, en het lijf vol te ſuypen gaven, mishandelende ſelfs den Heer *van Wulven* en ſijn Famillie, onaangeſien die alles verſchafte wat ſy maar begeerden: ſoo dat ſich ten hoogſte genoodzaakt vond, daar over ſijn klagten by den *Intendant* in te brengen, met hertelijke bede, hem doch van ſoodanig Geweld en Overlaſt te willen bevrijden; maar kreeg geen andere trooſt noch antwoord, dan dat den Soldaten bevolen was, alle bedenkelijke middelen aan te wenden, om te maken dat het begeerde Geld wierd verſchaft: en dewijl deſe Soldaten niet liſtig genoeg waren, om ſulx te wege te brengen,

Door het Middel van 10. en naderhand 20. Soldaten in 't Huis te leggen,

ſoo

ſoo wilde hy het getal verdubbelen, tot'er tijt hy ſijn Betaling ſou verkregen hebben; waar op hem dan ook alſoo voort noch 10. andere Soldaten in 't Huys leyde, die als doen den elend en moedwil noch meer dan het getal vermeerderden; werpende de drinkglaſen, ſchootels, potten en pannen op de vloer aan brijſſelen; ſmeten deuren, vengſters en glaſen aan ſtukken; en verdorven, ruïneerden en vernielden alles wat in huys was: door welke onlijdelijke Moedwillen en onverdraaglijk Geweld, ſy hem eindelijk dwongen, de 6000. guldens te betalen. Maar,

Naaulijks 2. dagen gepaſſeert, of *d'Intendant* vernomen hebbende, dat Heer *van Wulven* eenige Tapijten, nevens noch eenig ander Huysraad, in een beſonder Huys had verborgen, ſoo ſloeg hy de handen daar aan, willende die als Vyandelijke Goederen confiſqueeren: En of de Heer *van Wulven* daar ſoo veel tegen proteſteerde als hy begeerde, ſeggende, dat de Tapijten niemand anders dan hem toebehoorden, en dat men ook ſijn eigen Waapen daar op ſou vinden, als ook datſe naar ſijn Kamers geformeerd waren, kon echter deſelve niet eer bemachtigt worden, voor dat eerſt een ſomme van 4500. Guldens tot Rantſoen had uitgereykt. En ſijn eigen Meubelen te doen rantſoeneeren.

't Is onmoogelijk al de Middelen, looſe grepen, en ſnoode practijken te particulariſeeren, waar door de Franſche *Intendanten*, den *Nederlanderen* hare Goederen ontblooteden, en 't Geld uit hun buydel klopten; waar toe ſy dagelijks allerley nieuwe en ſchoonſchijnende Pretexten verſierden, ſeggende, dat deſelve al t'ſamen niet anders be-oogden, dan des Konings *Finantien* te bevorderen.

De Heeren *Staaten der Vereenigde Nederlanden* lieten de rechtmatige Erfgenamen, die in *Vrankrijk*, of elders woonachtig waren, de Erffeniſſen, die haar door het verſterven, uit kracht van eenig Teſtament, Codicille, of *ab inteſtato* op hun vervallen waren, genieten: Maar de Franſche *Intendanten* daar en tegen, grepen alle Erffeniſſen, waar iemand van de Nederlandſche Onderdanen toe gerechtigt was, na ſich; in dier voegen dat ſy daar door meenigmaal veel arme Weduwen en Weeſen maakten, deſelve hare Vaderlijke en Moederlijke Erffeniſſen beroofden, die de Natuur en de Wetten haar gunden; en duſdoende deſe Elendige Lieden haar Hertſeer en Droefheid verdubbelden.

De Stad van *Vitrecht*, als een Exempel der Extremiteyten van *Uitrechs* ſtelt den

Intendant, seer klaaglijk haar Onvermogen te vooren,

van allerley elendige Quellingen, en wreed-daadige Pressuren der *Fransſen*, boven veel andere Steden en Plaatsen uitmuntende, soo gebeurden 't, dat deselve door hare Gedeputeerden, den Hertog van *Luxemburg*, nevens den *Intendant Robbert*, hare hoogdringende Nood en seer bedroefde Gelegentheid, waar toe sy nu waren vervallen, deed remonstreeren; aangesien *d'Intendant* weder op nieuw een Schatting van de Stad *Uitrecht* eyschte, dewelke sy onmogelijk niet konden opbrengen, als zijnde veele hondert, ja eenige duysent Menschen op 30 à 40. en meer guldens gestelt, dewelke ondertusschen, om Brood voor hen en hare kinderen te koopen, niets anders hadden dan het gene hen dagelijks tot een Aalmoes wierd gegeven; dat veele eerlijke Lieden, die in groote Bediening stonden, van hare Vrienden en goede Bekenden moesten Geld leenen, op dat sy levens-Onderhoud mochten genieten; dat ook veele onder de voornaamste, ja selfs onder de Regenten der Stad, niet soo veel aan contante Penningen hadden, als hare *Quota* in d'opgeleyde Schatting bedroeg; en dewijl boven dien ongemeen groote Geld-Sommen van d'omleggende Dorpen wierden afgevordert, daar deselven bereyds al verdorven en geruïneerd waren; waarom sy niet mogelijk, eenige voordere Schatting konden opbrengen; En dewijl al de gene die hun aangestelde *Contingent*, binnen den tijt van 24. stonden niet inbrachten, dat die noch met swaare Executien wierden gedreygt; en daar over, als ook over alle andere elenden en uiterste Armoeden, het kermen en klaagen aan alle kanten soo toenam, dat men alleenlijk door d'enkele aanhooring van dien, tot de grootste Deernis en Medelijden had moeten bewogen werden, etz. Soo versochten sy in aller ernst met groote ootmoedigheid, dat doch in hare soo extreme Beswaarnissen wat mochten verlicht werden.

Waar op hy sonder eenig medelijden antwoord,

Op al het welke *d'Intendant* een soo geringe erberming liet blijken, dat hy antwoorde; die van *Uitrecht* te willen toonen, hoe sy noch niet soo tot d'uiterste Nood waren gebracht, als sy wel meenden; seggende, dat tot nu toe noch niets anders dan Silver had gesien; dat sy buiten twijffel ook Gout moesten hebben, en geloofde, dat sy 't na *Holland* gesonden, of elders onder d'aarde begraaven hadden; Maar hy sou sulx wel doen te voorschijn brengen, ja al waar 't ook in 't middelpunct der aarden, of selfs in der Hellen begraven. Waar op dan voorder tot de Gedeputeerden seyde, dat hy de Waarheit van haar seggen en voorgeven

ven wilde naarvorſſen, en onderſoecken of d'Armoede der Lieden ſoo groot, en het onvermoogen des Lands ſoodanig was, als ſy hem voorgewend hadden, om niet te konnen het Onderhoud van 's Konings Soldaten opbrengen; en by aldien bevond, dat ſulks alles ſoodanig geſchapen was, gelijk ſy geklaagt hadden, ſoo wilde hy de Stad van vier hoecken doen in brand ſteeken, en in haar eigen Aſſche laten begraaven, dewijl deſelve den Koning niets meer nuttelijk, maar ter contrary alleen beſwaarlijk ſoude zijn.

En het Schoorſteengeld van 15. Suivers op 7. Guldens en 15 Stuivers ſteld.

Om nu t'onderſoecken, of'er ook noch Geld was te vinden, 't geen de Gedeputeerden ontkent hadden, ſoo deed hy het Schoorſteen-geld van 15. Stuivers en 9. Penningen op 7. Gulden en 15. Stuivers voor yder Schoorſteen ſetten; 't geen geſamentlijk meer dan 200. duiſent Croonen uitmaakten, waar op ook terſtond met d'Executie deed voortvaren, gaande een *Commiſſaris* van huis tot huis met een grooten Troup Soldaten, en voorderden deſe Ongelden in; en al de gene die hy verſuimig of weigerig tot Betaling vond, liet hy 2, 3, 4, tot 10 à 12. van deſe ruwe Gaſten in 't Huis leggen, werdende des anderen daags het Getal van yder verdubbelt, dewelke volle Macht hadden, naar hun eigen begeeren en Diſcretie met de goede Lieden om te ſpringen, 't geen ſy ſoodanig in 't werk ſtelden, dat niets nalieten van 't geene maar konden bedenken, dat tot vermeerdering van Hertzeer en verdrietige Quelling deſer elendige Lieden ſtrekten.

Men dwong de Metſelaars de verborgene Schatten t'openbaren.

Tot *Vitrecht*, *Zutphen* en noch eenige andere plaatſen dwong men de Metſelaars en anderen met een ſwaare Gevankenis, om t'openbaren aan welke plaatſen ſy eenige goederen der Ingezetenen ingemetſelt of anderſins verborgen en vergraven hadden; en wanneer ſy eenige aanbrachten, dan moeſten ſy die ook ſelfs voor den dag brengen, en wierden daar op weder gevangen geſet, om noch meer verborgen Schatten te openbaren.

En ſtelde het openland onder Contributie.

Het opene Land ſtelden de Franſche *Finançiers* alleſins onder Contributie, met al't gene wat daar op vonden, waar van ſy eenig nut of voordeel konden trekken.

Die ſy door 't vuur en uiterſte Ruïne executeren.

Doch de Heeren *Staaten Generaal*, lieten daar tegen haare Onderdanen expreſſelijk aankundigen en verbieden, eenige Contributien aan den Vyand te betalen; 't geen de *Franſſen* bewoog, hare wreede Executien aan de Huyſen der Hollandſche Regenten en voornaamſte Inwoonderen, eerſtelijk werkſtellig te ma-

ken; waar van sy'er dan bereyds een groot getal in de aanvang des jaars met swaare Taxatie beleyden, en weinig tijt daar na, door versuym van Betaling, door den brand des Vuurs ruïneerden en in d'Assche leyden, gelijk hier na in d'Oorlogs Actien particulierder zal werden aangewesen.

Selfs werden de Geestelijke Goederen, tegens Parole getaxeert.

Selfs behielden de Geestelijke Goederen der vijf *Dom-capittelen* tot *Uitrecht*, geen meerder Vryheid, dan de Goederen der particuliere Ingezetenen, niet tegenstaande *Monsr. de Louvois*, ter tijt als de Stad Fransch wierd, expresselijk in de Naam sijnes Konings beloofde, dat hy deselve in soodanigen Stant soude laten, als hy die had gevonden.

Dus en soodanig was 't dat de *Franssen* hare FINANTIEN sochten voort te zetten, om daar mede hun aangevangen Oorlog soo te Water als te Lande te continuëren, ten einde, indien mogelijk, sy doch eens hun lang gepretendeerde *Oogmerk* mochten bereyken.

Waar toe sy dan ook voor al geen minder Vlijd, Kosten, en Moeyten by alle Christen Potentaten en Rijks-Standen, door gants EUROPA besteedigden, op dat sy deselven, tot bevordering hares Konings *Interesten*, mochten disponeeren; daar toe by hen allerhande bedenkelijke Middelen wierden in 't werk gestelt.

Hoe groote Vlijtigheden de FRANSSEN en ENGELSEN, door hunne Sollicitatien by alle Hoven en Staaten door gants Christenrijk, tot Bevordering harer *Interesten*, aangewend hebben.

Om het *Succes* van dien t'ervaren, staat bysonderlijk aan te mercken; Dat de *Franssen*, om haar Oogmerk tot een volkomen Form te brengen, seer zijn gesecondeert geworden, na dat sy in de twee voorgaande jaren, de *Dispositie* naar wensch en begeeren ter Materie hadden gebragt; Dit is, dat sy haar Doelwit beyderley, soo ten aansien van *d'Alliantie*, als *Neutraliteyd*, met andere Potentaten bereykten; door dien sy eenige met een naauwe *Alliantie* aan hun verbonden, en anderen tot een vaste *Neutralit eyd* disponeerden; om alsoo met meerder onbeschroomtheyd dies te heeviger den *Vereenigde Nederlanden* aan te vallen, en indien

indien moogelijk, geheelijk t'overweldigen, daar sy nu byna van alle Hulp ontbloot zijnde, door hun eygen seer verswakte Krachten, al het bloedig Onweer en Krijgs-Tempeest van 't Geweld soo veeler machtige Vyanden, moesten uytstaan en afweeren.

Dit Oogmerk der *Franssen* en *Engelsen* wierd seer gefaciliteert, door den slechten Toestand der Politijke Regeering aan de meeste *Duytsche Hoven*, daar men opentlijk sach, dat de Staats-Bedienders en Favoriten, een hooger Gesach en Vermogen, dan hun eygen Princen en Vorsten voerden, en derselver Goedheyd somtijts soo wijd, door veelerhande Arglistigheden, misbruykten, dat het tot groot Verderf van den *Staat*, ja tot Ruïne van de geheele *Republijk* begon te strekken; meer ter herten trekkende hun eygen particulier Voordeel, dan het *Interest* harer Heeren en Meesters.

Het Oogmerk der Franssen wierd seer gefaciliteert door den slechte Toestand der Politijke Regeering aan veeler Vorsten Hoven.

't Is al de Weereld genoeg bekent, hoe de *Franssen* zedert een ruymen tijd herwaards, meer door den Glans van 't Gout, dan door de Scherpte van 't Staal geöorlogt, en derhalven veel meer door List, dan met Geweld gestreeden hebben. Waarom men hen van alle kanten met desen Laster heeft beswaard, dat sy Verstoorders van d'Algemeene RUST, en Misgunners van eens yders *Voordeel* zijn, dat men in tijd van VREDE met volle genoegen soude konnen genieten. Dan, wanneer men sonder Vooroordeel eens recht onderzoekt de Oorzaaken, die de *Franssen* tot haar Ontschulding inbrengen, soo staat te twijffelen, of niet soodanige Potentaten, en sulke Geld-zuchtige Bedienders meer te beschuldigen zijn dan de *Franssen* selfs; dewelke seggen, het hen even-veel te zijn, op wat Manier sy hare Voornemens uytwerken, *Dolo an virtute, quis in hoste requirat*; en dat het veel Christelijker is, sonder Bloed-vergieting, door Gout- en Geld-Middelen sulks te verwerven; 't geen men anders door Ombrenging van veel Duysenden Menschen sou moeten uytvoeren. Ja, seggen, dat, dewijl haar Koning den Eer-Titul van ALDER-CHRISTELYKSTE voert, Hy derhalven ook een Grouwel van soo groote Bloed-vergieting heeft, te meer, om dat hy vermerkt, het Geld sulks alles kan voorkomen: Vragende; Waarom sich dan niet van de Sachtste en Christelijkste Middelen soude mogen bedienen?

Of de *Franssen* door hare Geld-verblindingen, of de genen die sulks aannamen, meer te beschuldigen zijn.

Hierom beklaagen sy sich ten hoogsten, dat van haar Vyanden geschonden en gebrandmerkt werden, als of sy niets door

Dapperheyd en Redelijkheyd wiſten te verrichten; maar alleen haar Vyanden, door 't middel van Geld, tot Ontrouwigheyd vervoerden. Alwaar ter contrary ſy haar Vyanden met een veel grooter Ontrouwigheyd beſchuldigen, ſeggende, dat ſy ſulke ſchandelijke Verraaderyen en Trouwloosheden, tot groot nadeel van hun eygen Staat en Landen, uytvoeren, alleenlijk om dat met aanbieding van Geld-gaaven, daar toe verſocht werden. Daarom ſy ook, al vraagende, tot hun Tegenpartyen ſeggen: *Vaarom zijt gy Gout- en Geld-zuchtige Menſchen ſoo zeer begeerig na onſe* LOÜIS D'OR? Waarom laat gy u moedwillens ſoo verblinden en vervoeren, door de glinſterende glans van 't Gout en Silver, dat gy niet alleen uw eygen Vaderland, maar ook uw eygen Vader en Moeder, ja uw eygen Lijf en Ziel wild verraaden? Waarom laat gy den afgoodiſchen Geld-God MAMMON ſoodanig onder u lieden heerſchen, dat ſoo wel de Regenten en Overheden, als Gemeene Lieden en Onderdaanen hem op geboogen knien aanbidden, en al hun Vermoogen aan Hem opofferen? Hoe konnen dan de ſoodanige ſich noch met de Naam van Redelijkheyd en Trouwe, over andere Volckeren beroemen, daar ſy doch al hun Getrouwheyd en eygen Behoudenis voor Geld gaan verkoopen? Hoe kund gy dan ons *Franſſen* alleen daar van de Schuld te laſte leggen, daar 't, naar de Meening van den wijſen wel-ſpreekenden CICERO, de Wijsheyd eenes Vorſten is, wanneer hy eenige ſijner Vyanden met Geld weet om te koopen.

Franſche Solliciratien by den Keyſer en Rijks-Vergaadering:

Onder alle Potentaten was geen, waar voor de *Franſſen* meerder vreesden, dan ſijn *Keyſerlijke Majeſteyt*, Opper-Hooft van 't *Duytſche Rijk*; die door Oprichting van Nieuwe ALLIANTIEN, ſoo met de *Duytſche Vorſten*, als met *Spanjen*, alleen ſuffiſant was, om de Paden der *Franſſe* Progreſſen af te ſnijden, en hare Hoogmoedige Aanſlagen te verzetten: Om welkers oorzaak ſijn Keyſerlijke Majeſteyt ook de voornaamſte was, op wien de *Franſſen* met al hare looſe Grepen en Argliſtigheden aanleyden, op dat ſy hem van ſijn Voornemen ſouden afvoeren, en tot een enkele Toeſiender harer *Tragœdie* maken, die ſy voor hadden op het Rijks *Theatrum* te ſpeelen.

Door nadenkelijke beweegredenen,

De Beweeg-reden en Middelen, waar mede ſich de *Franſſen*, door haren *Envoyé Gremonville*, aan 't Keyſerlijke Hoff tot *Weenen*, en door *l'Abbé de Gravel*, *Envoyé* na de Regensburgſche Rijks-Dach bedienden, waren duidelijke getuigeniſſen van hare groo-

te

te ſtoutmoedigheid en onbepaalde Roem-zucht; nadien ſy, ſijn Keyſerlijke Majeſteyt, en andere Souveraine Vorſten, beſondere Wetten wilden voorſchrijven, van niet op den Rijksbodem, en in haar eigen Landen dat gené te doen, 't welk ſy ſelfs als Vreemdelingen daar deden; ja riepen 't voor een Vredens-Breuk uit, dat recht maatige Regenten op haar eigen Grenſen en Gebied, ſoodanigen Macht en Vermogen gebruykten, als hen van God en de Natuur gegeven is; en dat ſy haar eigen *Intereſſe* tegens de ſoodanigen obſerveerden, die ſich opendlijk bemoeyden, over de gantſche Wereld alleen te willen heerſchen.

Tot bekrachtiging van 't gene alhier geſegt is, moet men voorheen weten; Tegens den Inhoud des Weſtphaalſchen Vrede.

1. Dat de *Franſſen* tot betere Bevordering harer Oorlogs *Succeſſen* tegens de *Vereenigde Nederlanden*, met hen in een *Offenſive* Oorlog, ſonder weten en bewilliging van ſijn Keyſerlijke Majeſteyt en der Rijks-Standen, den *Ceurvorſt van Ceulen* en den *Biſſchop van Munſter*, ingewikkelt hadden, 't welk directelijk ſtrijd tegens den Inhoud der Weſtphaalſche Vreden, volgens dewelke geenige Rijks-Standen, ja ſelfs ſijn Keyſerlijke Majeſteyt niet toegelaten zy, een *Offenſiven* Oorlog tegens eenige Geconfedereerde Vorſten of Standen aan te vangen, ſonder de voorgemelte Bewilliging. Soo dat dit Verbreken der *Franſſen* dies te grooter is, dewijl ſy ook den Biſſchop *van Munſter* aanvoerden, directelijk te handelen tegens het Vredens-Tractaat, in den jare 1666. tuſſchen hem en de Heeren *Staaten Generaal* geſlooten; volgens het welke hem ook gants niet onge-oorloft was, tegens de gemelde *Staaten Generaal*, ſonder bewilliging des Rijks, *offenſivè* t'ageeren. En tegens het Cleefſche Tractaat,

2. Dat de *Franſſen*, niet tegenſtaande ſy belooft hadden, de gemelde Cleefſche Vrede te *guarandéren*, nochtans den Hoog-gemelden Ceur-Biſſchop, tot voortzetting deſes Oorlogs, met Geld, Volk, en andere noodige Oorlogs-Materialen geſecondeert hebben; en hier door ſijn Keyſerlijke Majeſteyt, nevens verſcheide Duytſche Vorſten, die ſich ook insgelijks de *Guarantie* der ſelver Vreden verplicht hadden, oorzaak gegeven, dat deſelve tegens alle Verbond-Brekers hebben moeten verdedigen. Als ook tegens haar eigen Guarantie,

3. Dat de *Franſſen*, wanneer ſijn *Keyſerlijke Majeſteyt*, en den Ceurvorſt *van Brandenburg*, den Ceurvorſt *van Ceulen* en den Biſ- Met Beledigingen van ſijn Keyſer-

lijcke Majesteyt, en Ceurv. van Brandenburg.

schop *van Munster* hebben willen aendringen, tot onderhouding der gedachte Cleefsche en Westphaalsche Vredens-*Tractaten*, hen met alle Macht, onder *Duc de Turenne* hebben bygestaan, en dus niet alleen het heylzaam Voornemen van sijn Keyserlijke Majesteyt en den Ceurvorst van Brandenburg, met Geweld verhindert, maar boven dien ook in de Brandenburgsche Landen, die tot het Roomsche Rijk behooren, en aan den *Rijn*, de *Roer*, *Lype*, *Weser*, en aan *d'Elf* leggen, alle bedenkelijke Vyands Actien gepleegt hebben.

En met allerhande verboden Handel op den Rijks-bodem.

4. Dat de *Fransen*, soo wel tegens den Inhoud der Rijks *Constitutien*, als ook des Westphaalschen Vredens, die met Toestemming des Konings van *Vrankrijk* gemaakt en gesloten was, niet alleen verscheyde Wervingen hebben aangestelt, Monsterplaatsen gehouden, en diverse Magazijnen op den Rijks-bodem opgerecht, maar ook sonder bewilliging en goetvinden des Keysers en der Rijks-Standen, daar in voort gevaren; en verscheyde onder het Roomsche Rijk behoorende Steden, met de Waapenen aangetast, verovert, en met hare Garnisoenen bezet, eenige derselven te gronde geworpen, verscheide andere gefortificeert, en hier en daar Leger-tochten naar hun eigen welgevallen gehouden hebben; doende ondertusschen ook verscheide Rijks-Standen, en derselver Onderdanen met *Contributien*, Brandschattingen en *Extorsien* beswaaren, de Wegen en Gangen des Rijks allesins besetten, de Rijnbrugge by *Straatsburg* afgebrandt, den Handel en Wandel verdorven, der Kooplieden Goederen aangehouden en met geweld weg genomen, en in 't korte gesegt, op een Neutrale en Vriendens Bodem, allerhande Vyandelijke bedrijven soodanig gepleegt, als een openbaren Vyand sou konnen te weeg brengen.

Onder verscheide opgesochte Pretexten.

Niet tegenstaande alle dese en diergelijke Geweld-gebruykingen die men niet van soodanige verwachten soude, dewelke derven voorgeven, dat sy niets anders dan Edelmoedigheid en Gerechtigheyd beoogen, soo waren steeds dese beyde *Ministers Gremonville* en *Gravelle* aan 't Keyserlijke Hoff en tot *Regensburg*, alwaar sy onvoorsichtig sulks alles in verscheyde Memorialen, die sy overleverden, met veel schoonschijnende en verkeerde Redenen ontschuldigden, seggende, dat het door d'oprechte goede genegendheid hares Konings was geschied, tot Onderhouding der Westphaalsche Vrede, en tot Wederoprechting der verstoorde Rust des Roomschen Rijks; dat *La Raison*

Raiſon de Guerre, ſulks alles vereyſchten, en dat haar Koning niets anders wenſchte, dan met het Roomſche Rijk in een Eeuwige VREDE te leven, waar toe hy alles wilde contribuëren, wat men van ſijne kant ſoude konnen wenſchen, by aldien ſijn Keyſerlijke Majeſteyt, ſijn Soldaten, die hy op den Rijksbodem hadde, wilde *contramandéren*, en na ſijn eigen Erf-landen laten heen marcheeren.

Waarlijk een yder die niet naar't Exempel van deſe *Miniſters* gepaſſioneert is, en niet moedwillens wil Blind zijn, zal moeten bekennen, dat ſulks op geenderley wijſe met d'oprechte *Intentie* van een Chriſtelijken Koning over een komt; De Weſtphaalſche Vreden te gaan verbreken, ten eynde deſelve ſoude mogen onderhouden worden; en de Ruſt des Roomſchen Rijks te verſtooren, op dat die ſoude mogen opgericht zijn! Gelijk dan ook niemand anders de gemelte Vreden verbroken, en het Duytſche Rijk ontruſtigt heeft, dan alleen de *Franſſen*, doch onder ſoodanig pretext, dat maar alleen by hen is verdicht geworden, en voorheen by niemand anders bekent geweeſt, te weten, LA RAISON DE GUERRE, door welken nieuwen Politijken Regel, ſy alle onrechtmatige Proceduren verrichten, willende boven dien, deſelve noch met een ſchijn van Billijkheit bedekken. En op dat d'Oprechtigheyt hares Konings te meer geloof by de *Duytſchen* mocht vinden, ſoo proteſteerden ſy uitdrukkelijk, dat de Koning niets anders wenſchte, dan met het Roomſche Rijk in een beſtandige Vreden te leeven. Door welk Voorgeven, deſe *Miniſters* betuigden, dat in der daat een van drien moeſt waar zijn, te weten; dat ſy de rechte Intentie en Proceduren hares Konings niet wiſten; of by aldien ſy die wiſten, dat ſy als dan deſelve voorbedachtelijk ontſchuldigden; of wel, dat ſy de Duytſche Vorſten, door hare ſchoon-ſchijnende en wrevelmoedige *Propoſitien* ſochten te verblinden, hun inbeeldende, dat ſy als blinde Menſchen, dat gene niet ſouden ſien, 't welk voor alle Mans Oogen open leyt.

Franſſe Miniſters dreygen den Keyſer.

Maar als nu deſe Franſſe Miniſters, door hare Liſtigheit, ſijn Keyſerlijke Majeſteyt en de Duytſche Standen, van hun Voornemen niet konden aftrekken, maar ter contrary ſagen, dat al hare Aanſlagen en Inſtantien hoe langer hoe vruchteloſer wierden, door de meenigvuldige Klagten die verſcheyde Rijks-Leden, over de Franſche Moedwilligheden en Vyandelijke Bedrijven, tot *Weenen*, en *Regensburg* inbragten; ſoo ontſagen

ſagen ſy niet, ſijn Keyſerlijke Majeſteyt, in hare, op den 1. *May* 1673. overgeleverde *Memorialen* opendlijk te dreygen, dat ſoo wanneer hy van ſijn Voornemen niet wilde afſtaan, maar ſijn Troupen voorby *Eger* (dat d'uiterſte Boheemſche Frontier-Stadt is) laten marcheeren, hun Koning als dan met 30000. Man, op ſijn Erflanden ſoude invallen, en dat den Marſchalk *de Turenne* bereyds in Optocht begrepen was; gelijk ſulks ook ſcheen waar te zijn, wanneer hy na het gemaakte *Accoord* met ſijn Ceurvorſtelijke Doorluchtigheid van *Brandenburg*, met ſijn Leger uit de *Mark*, door het Bergſche Land, over de *Weſter-Woud*, in 't Graafſchap *Naſſau* en *Waldeck* gemarcheerd was; daar de Maarſchalk *de Turenne* in *Corbach*, de Graaf Koningsmark in *Ernſdorff*, en d'Overſte *Bodenſee* in *Herborn* hare Hooft-Quartieren namen, en alle omleggende Landen onder ſwaare *Contributien* ſtelden, ſoo dat alleen de Stad *Siegen* binnen 3. Maanden tijd, over de 26000. Rijksdaalders aan contante Penningen, boven de Voerage der Paarden en Onderhouding der Soldaten, moeſte contribuëren. In den beginne van *Juny* 1673. trok dit Leger uit deſe Quartieren na *Wetſelaar* aan de *Laan*, door *Frankenland* tot aan *Wurtsburg*, alwaar ſy de afkomende Keyſerlijke Volkeren verwachtte; daar van hier na omſtandiger zal geſproken werden.

En ſoecken hare Vyandelijke Actien te rechtveerdigen.

Alhoewel de *Franſſen* in deſen Veld-tocht, op den Duytſchen Bodem, niet als Keyſers Vrienden, gelijk ſy ſich noemden, maar als ſijn openbare Vyanden ſoo furieuſlijk ageerden, dat het mogelijk noch by menſchen Leven ſoodanig niet geſien is; Soo wilden nochtans deſe Franſſche Miniſters ſulks tot *Weenen* en *Regensburg* verbloemen, en duſdanigen Handel van *Duc de Turenne* rechtveerdigen, ſeggende, dat hem de Koning wel expreſſelijk Bevel gegeven hadde, op den Duytſchen Bodem, geen Geweld noch Moedwil toe te laten; en dat hy buiten alle twijffel het Koninklijk Gebod precijs ſou ſoecken naar te komen, ſoo dat al de voorgenoemde Klagten, met voordacht verſiert waren, om de Gemoederen der Rijks-Standen tegens ſijn Koninklijke Majeſteyt aan te hitzen, ten einde tegens hem een ſoodanige *Reſolutie* ſoude mogen opgevat worden, die een oorzaak des gantſchen Rijks Verderf mocht zijn.

De Rijks-Standen daar en tegen vermanen den

Wanneer nu ſijn Keyſerlijke Majeſteyts Rijks-Raden, en het aanſienlijk Collegie tot *Regensburg* vermerkten, dat ſy met vele krachtige en verſtandige beweeg-redenen, by de *Franſſen*, we-

wegens hare opiniatriteyt, niets vermochten; maar dat ter contrary hoe langer hoe harder begonden te spreken, 't welk niet sonder de grootste Belediging en ergernis, by de Nakomelingen der Oude Redelijke *Duytschen* konde aangehoort worden; soo gaven sy eindelijk een Cathegoris Antwoord; Dat sijn Keyserlijke Majesteyt in aller manieren den Eed, die hy over sijn *Capitulatie*, ter Verkiesing tot sijn Keyserlijke Waardigheid gedaan, behoorlijk wilde naarkomen, te weten; Dat hy 't Rijk, 't welk hem van Godt en de Rijks-standen eendragtiglijk was toevertrouwd, met aller Macht wilde beschutten, en volgens het 13. Artijkel deser *Capitulatie*, geensins gedoogen, dat een vreemd Krijgs-Volk, buiten weten en kennis der Keurvorsten en Standen, op den Duytschen Bodem soude geinquartierd werden; en wanneer sulks door een of meer Standen des Rijks, of ook door vreemde Regenten iets diergelijks wierd ondernomen, en aldus een vreemd Krijgsvolk, het zy wie dat ook toebehoorden, onder wat schijn of voorgeven het ook mocht zijn, in of door het Rijk voerden, dat hy 't selve met ernst wilde afschaffen, Geweld met Geweld verdrijven, en den Beledigden sijn Keyserlijke Hulpe, Handbieding en Reddings Middelen krachtiglijk laten toekomen, en volgens den Inhoud der Rijks-Wetten en Executions-Ordre gedijen laaten.

Keyser, tot observantie der Rijks-Capitulatien.

De *Fransche* Ministers hadden niet soo haast dese Resolutie aan hun Koning overgesonden, of den Abt *Gravelle* Fransschen *Envoyé* tot *Regensburg* ontfing, door een expresse Courier, een Memoriaal van sijn Koning, den 18. *Juny* 1673. in 't Leger voor *Mastricht* gedateert, 't welk hy voor de laatste maal aan 't Rijks *Collegie* soude overgeven, als hier achter by de Autentijke Stukken, onder Num. I. is te zien.

De Koning send een Memoriaal na Regensburg.

„In den beginne van dit *Memoriaal* wierd by den *Franssen* aldus gesegt: Dit is dan het Voornemen, 't welk de Koning door sijn Minister, het Rijks-Collegie tot *Regensburg* heeft bekent gemaakt, dat hy niets meer begeert als des Keysers *Parole*, van dat deselve den *Nederlanden* geen Hulpe sou toesenden, noch sijn Koninklijke Majesteyt, en desselfs geconfedereerden, willen attaqueren etz.

Alwaar men slecht-heen, sijn Keyserlijke Majesteyts *Parole* vordert, sonder melding van of 't selve schriftelijk sou opgesteld werden of niet, gelijk men den 11. *Juny* 1673. de Keyserlijke *Parole*, in het doemalige *Memoriaal* schriftelijk eyschte, en

daar tegen niets wederom presenteerde, dan alleen de Koninklijke *Parole* sijner Majesteyt; even als of de Persoon en het Woord des *Keysers* van geringer kracht, als des *Konings* was. Het schijnt als of *de Franssen* daar mede in den sin gehad hadden, om door sodanig geschreven *Parole*, sijn Keyserlijke Majesteyt ten allen tijden tot desselfs uitvoering aan te dringen; alwaar in tegendeel den Koning door geen schriftelijk *Woord* konde overtuigt werden, ter tijt als de *Franssen* daar tegen handelden. De voordere Discoursen, die sommige Politijke Geesten over den Inhoud van dit Fransche *Memoriaal*, soo schriftelijk als mondeling voerden, zullen wy daar laten, en alleen het eerste Versoek der *Franssen* een weynig examinéren, te weten; Dat sijn *Keyserlijke Majesteyt*, den *Hollanders* geen Hulp noch Bystand sou doen.

Dat de Keyser den Hollanders niet sou Bystaan.

't Is onbegrijpelijk, op wat wijse het sijn Keyserlijke Majesteyt sou konnen hebben verboden werden, de *Vereenigde Provincien* by te staan; daar de Koning van *Vrankrijk* deselve in 't Jaar 1666. bystond, tegens den Bisschop *van Munster*; en daar het Westphaalsche Vredens-Besluyt, waar in tusschen de *Duytschen* en *Franssen* is bedongen, dat d'een des anders Vyanden niet soude te hulp komen; niet anders kan werden verstaan, dan van soodanigen Vyand, die den eersten Aanvanger is; 't gene van de *Staaten Generaal* geensins kan gesegt werden; anders sou daar uit een seer ongerijmde *Consequentie* volgen, te weten; Dat wanneer de *Franssen*, door haar *Raison de Guerre*, *Polen*, den *Sweytser*, of andere Standen, die met den Keyser geconfedereert zijn, quamen aan te tasten, (gelijk sy op soodanige manier den *Vereenigden* STAAT aangrepen) het als dan, seg ik, noch den *Keyser*, noch eenige andere Vorsten soude vry-staan, deselve te secondéren, onder het pretext, *de mutuis hostibus non juvandis*, dat is; *De Wederzijds Vyanden geen Bystand te doen:* In dier voegen, dat als dan de *Franssen*, het zy met Recht of Onrecht een Oorlog souden mogen aanvangen, en een ander, wien sy begeerden, mogen onderdrukken; en echter sou het, noch den *Keyser*, noch den *Ceur-* en *Rijks-Vorsten* niet vry staan, de soodanige te hulp te komen, op dat de anderen, die sy vrywillig verlieten, (volgens soodanigen Regel) sich aan een algemeene Onderdrukking moesten onderwerpen. 't Is een groote Ongerijmtheyd, en ten kan in de *Franssen* geensins ontschuldigt noch verschoont werden, wanneer sy pretendéren, dat sijn Keyserlijke Majesteyt en de Rijks-Vorsten, hare verkeerde Uitleggingen der Tractaten, tot hun

eigen

eigen Ruïne, meerder reſpecteren ſouden, dan hare oprechte Staats-*Intereſſe*, en ſoodanig Recht, 't welk het geſond Vernuft ſelfs dicteert.

Wat het tweede Punct belangt, namentlijk; Dat de *Keyſer*, ſijn Koninklijke Majeſteyt van *Vrankrijk* niet ſoude aantaſten; daar op wierd geantwoord; Dat by aldien de *Franſſen* door hare Invallen in 't Roomſche Rijk, ſijn Keyſerlijke Majeſteyt niet hadden aangeperſt tot een naauwe obſervantie ſijner *Intereſſe*, die ſy liſtelijk najaagden, en onder de voet te treden, geſind waren, dat ſijn Hoogſtgemelde Keyſerlijke Majeſteyt als dan, tot Beſcherming ſijner *Intereſſe*, de Waapenen niet ſou by der hand genomen hebben: Nademaal het de gantſche Wereld genoegſaam bekent was, wat voor groote moeyte ſijn Keyſerlijke Majeſteyt had aangewend, om de Wortelen van dit boos Onkruyt uit te roeijen, waar door het Zaat der goede Vriendſchap is verſtikt en verdorven geworden. Noch ook de Franſſen niet attaqueren.

't Is genoeg bekent, hoe ſijn Keyſerlijke Majeſteyt, door ſijn *Ambaſſadeurs*, den Oorlogs Brant, in ſijn eerſte beginſel heeft ſoeken uit te bluſſen, gelijk ſulks geleſen kan werden in een Frans *Tractaat*, geintituleert; *Denouëment des Intrigues du Temps*. Hier boven is ook aangevoert geworden, de Woorden des Eeds, waar door ſijn Keyſerlijke Majeſteyt ſich tot de Beſcherming des Roomſchen Rijks had verbonden. Uit welkers Woorden-kracht, van den Keyſer, in dit Geval, niet kan geſegt werden, dat hy *den Franſſen* geattaqueert, maar alleenlijk een rechtmatige Middel gebruykt heeft tot Verdediging in ſijn Rijk; 't welk hy bereyds ſach aantaſten, verwerren en verwoeſten, door een ſoodanige *Natie*, die aldaar niet het geringſte had te ſeggen, en die al de ſoodanigen als Vyanden handelt, dewelke maar alleenlijk dat gene doen, wat ſy volgens haar ſchuldige Plicht moeten doen. Men kan met waarheid niet ſeggen, dat ſijn Keyſerlijke Majeſteyt, door de geſeyde *Defencie*, iets meer deed, dan waar toe hem ſijn *Capitulatie*, de Natuur, en het aangenomene Volcker-Recht vermaanen; en indien ſulks naliet, ſou ſich het Verwijt onderwerpen, van niet gewaakt te hebben, tot Beſchutting der Rijks-Leden, uit wien het geheele Rijks-Lighaam te ſamen-gevoegt is.

Hoe weinig ſou het met de Majeſteyt des Keyſers overeen komen, wanneer hy de Verſmaading, die hem door *de Franſſen*, in ſijn eigen Palleys wierd aangedaan, ſoo ongemerkt liet heen

gaan, en daar-en-boven noch ook de Roede ging kuſſen, waar mede hy ſoo onbehoorlijk is geſlaagen geworden; en dat ſich gewilliglijk aan allerhande Myſerien en Elendigheden onderwierp, ſonder daar van eenige gevoelijkheit te kennen te geven? Kortelijk: de *Franſſen* hadden niets anders in den ſin, dan ſijn Keyſerlijke Majeſteyt, de Ceur- en Rijks-Vorſten, Wetten voor te ſchrijven, ſchoon ſy voorgeven, niets anders dan de algemeene RUST te ſoeken, ondertuſſchen ſy alles deden wat ſy begeerden, en den Naam van *Beſchermers* wilden draagen, daar ſy waarlijk *Beſtormers* waren, die den Oorlog voorheen aanvingen, eer ſy deſelve hadden doen afkundigen: door welk Bedrijf, ſoodanige Aanvangers des Oorlogs, niet anders konnen aangemerkt worden, dan voor *Verſtoorders van d'algemeene* RUST.

Noch ook ſijn Geallieerden niet.

Nevens al deſe Ongerijmtheden, begeerden de *Franſſen* ook, dat ſijn Keyſerlijke Majeſteyt, ſijn eigen Geconfedereerden niet ſou mogen aantaſten; alwaar nochtans ſijn Keyſerlijke Majeſteyt, volgens ſijnen Eed, over ſijn eigen *Capitulatie* gedaan, en uit kracht der Rijks-*Conſtitutie*, gehouden is, ſich in der daad ſoodanige Rijks-Vorſten te wederzetten, die ſonder Voorweten van ſijn Keyſerlijke Majeſteyt, en van 't Rijks-Collegie tot *Regensburg*, vreemde Soldaten op den Rijks-bodem voerden, en aldaar inquartierden, gelijk de Ceurvorſt van *Ceulen*, en de Biſſchop van *Munſter* gedaan hebben; en daar noch boven dien het Recht des Oorlogs geen onderſcheyd tuſſchen een Vyandt, en desſelfs beledigde Geconfœdereerde maakt; dewijl, dat wanneer het Hooft, den Oorlog aangekundigt werd, ſulks ook van desſelfs Leden moet verſtaan werden, buiten wien, de *Franſſen* deſen Oorlog niet wel hadden konnen aanvangen, gelijk als *Baldus* in L. 2. *de Serv.* ſegt: *Diffidato Principe, diffidantur omnes ejus adhœrentes*: dat is: *Als men den Prins mistrouwd, ſoo mistrouwd men ook al ſijn Aanhangers.*

Wat voor Rijks Furſten de Koning begeert, ſich tegens den Keyſer ſouden aankanten;

De Ceur-Vorſten en Rijks-Heeren, waar van in 't voornoemde Franſſe *Memoriaal* (onder *Num.* 1.) werd gemeld, dat ſich tegens de *Keyſer* ſouden aankanten, wanneer hy voort voer met ſijn Leger aan de zijde van 't Koninkrijk *Bohemen* t'avancéren; of tegens den *Koning van Vrankrijk* en ſijn Geallieerden, of tot voordeel van de *Staaten Generaal* te laten agéren, etz. zijn, nevens de Koning van *Sweden*, de Ceurfurſten van *Mayns*, *Ceulen*, *Beijeren*, en *Brandenburg*, de Hertog van *Hanover*, de Biſſchop van *Munſter* en

de

de Hertog van *Nieuburg*. Deſe wierden van de *Franſſen*, *Welgenegene Vrienden*, en *Geconfœdereerden* genoemt; nadien deſelve te deſer tijt (uitgenomen den Ceurfurſt van *Mayns*) ſich ſoo naau en vaſt hadden verbonden, dat het ongelooflijk ſcheen, ſy iets anders ſouden be-oogen, dan 't gene tot *Vrankrijks* Voordeel, en dienvolgens tot hun eigen Nadeel had konnen ſtrekken; gelijk ons ſulks alle Geſchiedeniſſen, en des geheelen Werelds Handel genoegzaam leeren, dat het ſeer onwijſlijk en ſchaadelijk is gedaan, wanneer men Potentaten van grooter Macht tot ſijn hulp roept, en Verbinteniſſen met ſoodanige maakt, die de Minderen ſelfs Wetten konnen voorſchrijven, voornamentlijk wanneer men ſijn Woord zal geven tot een *Guarantie*, die men op ſulken manier als 't de *Franſſen* toen begeerden, niet houden noch naarkomen kon: Want het zy op wat wijſe men 't ſelve ſou willen betrachten, ſou doch altoos groot perijkel daar in zijn, om beſchuldigt te worden, van hen in de *Guarantie* geen genoegſame Hulp ter hand geſteld te hebben. Van deſe boven aangeroerde Vorſten zal men hier na ordentelijk, en van yder in 't beſonder handelen, betrachtende nu maar alleen, hoe de *Franſſen* aan 't Eynde van dit gemelde *Memoriaal*, ſich op het Verdrag van den *Ceurfurſt van Brandenburg* beriepen; gelijk of daar door al het quaat Vermoeden, het Misvertrouwen, en den Oorlog was weggenomen; alwaar nochtans doemaals dit Verdrach noch niet volkomentlijk ſijn effect had bekomen; en ſchoon 't ſelve ſoude uitgevoerd werden, ſoo is doch een eenig goet Werk of Verhandeling, niet machtig, ſoo veele ongerijmde Daaden goet te maaken: Boven dien is dit Verdrag van der *Franſſen* zijde niet door een enkele oprechte goede genegendheit tot het Roomſche Rijk, gelijk ſy ſeggen, geſchied, maar alleen om Oorzaaken tot hun *Intereſt* dienende.

Waar onder de Ceurvorſt van Brandenburg ook een is.

Dit eenige Stuk is hier noch overig, 't welk de *Franſſen* aan „'t einde hares *Memoriaals* noch byvoegen: Dat, indien ſijn Keyſerlijke Majeſteyt de hier voor-gemelde gemeene *Parole* niet geven wilde, hy als-dan maar een *Stilſtand der Wapenen*, ten aanſien van 't Roomſche Rijk, wilde preſentéren, om ſijn Troupen, gedurende een jaar tijd, niet uit ſijn Erflanden te laten „marcheren, etz.

Franſſen begeeren een Stilſtant der Wapenen van den Keyſer.

Door welke Woorden ſy hare vreeſachtige Bekommernis genoeg te verſtaan gaven, van dat ſijn Keyſerlijke Majeſteyt hunne Aanſlagen, door ſijn Wapenen mocht komen verſteuren;

gelijk ook de Koning van *Vrankrijk*, by *Viſet* aan de Tafel in 't Veld, ſelfs ſou geſegt hebben; zedert welke tijt den Franſſen Miniſter *Gremonville* ſich niet genoeg heeft konnen verootmoedigen, door d'Aanbieding van verſcheide Conditien in ſijns Konings Naam, en met belooving van goude Bergen, by aldien ſijn Keyſerlijke Majeſteyt, den Marſch ſijner Troupen wilde ſtuyten: naar alle apparentie, ten einde men maar tijt mocht gewinnen, om ſijn *Meſſures*, tot erlanging van 't Oogmerk, te beter te nemen, en alle hinderniſſen uit de Weg te ruymen.

En ſpreeken meenigmaal tegens hen ſelven in hare Solicitatien.

Als men den Mengelmoes aller Franſſe Proteſtatien, Dreygementen, Beloften en Preſentatien eenmaal wilden te ſamen voegen, en nevens dien onderſoecken, hoedanig deſelve met malkander accordeeren; ik geloof, dat men daar in niets anders dan *Contradictien* en Verwerringen ſoude vinden. Want het is bekent, dat ſoo haaſt als *Monſr. Gravel*, de Vriendſchap en oprechte Intentie ſijnes Konings, tot aan den Hemel verheven hadde, hy ter ſelver tijt ook met Dreygementen voortquam, wanneer hy proteſteerde dat men de Troupen van 's Keyſers Bodem afvoeren ſoude. Hy ſegt in ſijn *Memoriaal* onder dato 1. *May* 1673. dat de Koning is genootzaakt geworden, ſijn Soldaten op den Rijksbodem te laten blijven, en dat daar mede het Rijk wilde beſwaaren en verderven; en met het andere woort excuſeert hy wederom, dat ſy daar eenige Schaade toevoegden; waar op naderhand weder ſegt, het ommogelijk zy, dat de Schaade kan verhoed werden. Hy vermaand een igelijk tot de Beſcherming der VREDE, en wil ter ſelver tijd, dat al de Rijks-Leden deſelve ſouden verlaten, en ſich tegens haar Opper-hooft aankanten. Hy roept, dat de *Tractaten* verbieden, d'een Vyand tegen d'ander te helpen; en dat deſelve den Rijks-Vorſten Vryheit geven, om *Alliantien* te maken; en nochtans wil hy niet gedoogen, dat ſy hen met den Keyſer verbinden; maar die ſoodanig doen, daar mede handelt hy als Vyanden. Hy maakt een gerucht, dat hy met niemand anders te doen heeft, dan met de Keyſer; en ondertuſſchen ruïneert hy andere onſchuldige Vorſten en Onderdanen. Hy wil den Keyſer en de Rijks-Leden, de *Paſſages* en Hulps-Byſtand onder malkander ſtrijdig maken; en ondertuſſchen nemen de *Franſſen* haar Quartier midden in 't Rijk, perſſende den Onderdanen Voerage, Onderhouding, en Brandſchatting af.

Veel

Des Keysers Voorsorge op den Rijks-dag tot Regensburg.

Veel diergelijke tegens malkander-ſtrijdende Saken en ſeldzame *Proceduren* gaven ſijn Keyſerlijke Majeſteyt ſoo veel Merkteykens van der *Franſſen frivoleuſe Intentie*, en van hare Verſtooring der Algemeene Ruſt, dat daar door te meer wierd opgewekt, om de Waapenen aan te grijpen, en 't onſtuymig Tempeeſt af te weeren, dat hy uit *Vrankrijk* te gemoet ſag komen; nademaal hy niet alleen op den Rijks-dag tot *Regensburg*, door den Graaf *van Windisgras*, de Tien Rijks-Kreytzen, *d'Armature* tegens de *Franſſen*, als hun algemeene Vyanden, ten hoogſten recommandeerden; maar boven dien ook door den Biſſchop van *Aichſtadt*, Keyſerlijke *Commiſſarius*, op den Rijks-dag tot *Regensburg*, Kreyts-brieven aan alle Ceurvorſten en Rijks-Heeren deed verveerdigen, waar in haar den hoogdringenden Nood, die hun geſamentlijk boven 't Hooft ſweefden, krachtig te gemoed voerden, op dat ſy hare Waapenen ſouden conjungeeren, tot Beſchutting harer duurgekochte Vryheid, welke anders onder een dienſtbaar Jock ſoude gebracht werden.

Al het welke een ſoo goet effect genoot, dat de meeſte Rijks-Kreytzen de *Reſolutie* namen, een ider ſijn *Contingent* aan Volk en andere Krijgs-behoeften te contribuëren; en by *Neurenberg*, op d'algemeene *Rendevous*, een aanſienlijk Leger te formeeren, waar over de Vorſt *van Baden-Durlach*, als Generaal Veldmarſchalk ſou commandeeren; en dienvolgens ſou ook den Franckſchen Kreyts, nevens noch eenige anderen, haar *Contingent* op de beſtemde Plaats en Tijt daar by voegen.

Hoe hy d'Alliantie met *Spanjen*,

Boven dien vernieuwde ſijn Keyſerlijke Majeſteyt, den 25. *Aug.* 1673. ſijn oude *Tractaten* met de Koning van *Spanjen*, tot *Eger* in *Bohemen*, en verſterkte deſelve met deſe Conditien, dat *Spanjen* alle Maanden, aan ſijn *Keyſerlijke Majeſteyt*, ſoo lang ſy geſamentlijk tegens haar Vyanden de Waapenen voerden, 50. duiſent Rijxdaalders betalen ſoude; waar voor de *Keyſer* t'allen tijden een Leger wilde onderhouden, ten minſten van 20000. Man te voet, en 10000. te paard.

En den Ceurvorſt van Sackſen vernieuwt.

Desgelijks ſloot ſijn Keyſerlijke Majeſteyt, met den Ceurvorſt *van Saxſen*, een naauwe *Alliantie*, en deed de Vergadering der *Switſers* te *Baden* een Voorſtelling, dat de *Cantons* of *Eed-genoten* het Opper-Ooſtenrijk, volgens d'Erf-verbintenis, als ook de Vier Wald-Steden, namentlijk *Waldeshut*, *Seckinga*, *Lauffenberg* en *Rijnsfelden*, in haar Beſchutting wilden nemen, met verzekering, dat Hooftgemelde ſijn Keyſerlijke

ke Majesteyt hen in tijd des Noods weder helpen en bystaan soude.

En den *Paus* om Assistentie versoeckt.

Hy liet door den *Cardinaal Pio*, den *Paus*, de slechte Toestand des Roomschen Rijks voordragen; ten deelen wegens de groote Krijgs-Rusting des *Konings van Vrankrijk*, en ten anderen, wegens de geheyme Correspondentie, die de *Franssen* met d'Ongersche Rebellen hielden; en liet ook den *Paus*, in val des Noods, om hulp versoecken; waar op ook een provisioneel Antwoord tot sijn voordeel kreeg.

Hy sond den Graaf *van Harach* na *Spanjen*; den Vice-Cantzelier van *Bohemen* na *Sweden*; den Graaf *van Konings-Eck* na *Beyeren*, en andere Staats-Bedienders na andere Hoven, om des Rijks *Interesse* te bevorderen; en liet d'Engelsche Afgezand van *Weenen* onverrichter Sake weder weg trekken. Daar-en-boven lied sijn Keyserlijke Majesteyt niet alleen de Fransche Manufacturen door al sijn Erflanden verbieden; maar dit Verbod wierd ook seer scherp ter executie gesteld, door zekere Commissarissen, die tot *Weenen* tweemaal ter week te samen quamen, om over de Straffen der Contrahenten te disponéren.

Een seldzame Propositie des Fransschen Afgesands tot Regensburg.

Wanneer nu de Fransche Afgesand *Gravelle* tot *Regensburg* vernam, dat sijn Keyserlijke Majesteyt geensins door sijn Beloften en vleijerijen vervoert, noch door sijn Dreygementen afgeschrikt konde werden van sijn voorgenomen Resolutie, wegens de Bescherming des Roomschen Rijks; soo was hy dus vrymoedig, dat op den Rijks-dag tot *Regensburg* een soodanige *Propositie* dede, die het geheele Rijk der Duytsche *Natie* beschimpelijk was: want hy begeerde van hen gesamentlijk, en van ider in 't besonder een *Cathegoris* Antwoord; Of sy sijn Keyserlijke Majesteyt en andere gepretendeerde Vyanden van *Vrankrijk*, voor het tegenwoordige en in 't toekomende, de *Passages* en Inquartiering in hare *respective* Landen wilden vergunnen of niet; en indien ja, dat als dan sijn Koning, al de soodanige Vorsten en Standen des Rijks, voor openbare Vyanden soude houden, en tegens de selve met alle rigeur ageeren.

Waar heeft men ooyt ongerijmder Dreyging gehoort; en was het *Respect* des aansienlijken Rijks-*College* ooyt meer beledigt geworden, dan door dese Roem-zuchtige Woorden der *Franssen*? In tegendeel heeft men sich ook nimmer op eenige Rijksdagen heviger tegens de *Franssen* betoont, en een Kloekmoediger *Resolutie*, ter algemeene Rijks-*Defentie* genomen, dan te dese tijt.

Maar

Maar Ach! gave Godt, dat men dese *Resolutie* eendrachtig ter Executie had gebracht, het gemeene Welvaart beter behertigd als sijn eigen, en de *Fransjen* weiniger gehoor gegeven, en dat een yder het hoogst Roem-waardig Exempel sijner Keyserlijke Majesteyt nagevolgt hadde, soo sou men dese verteerende Krijgs-Vlamme midden in 't Roomsche Rijk wel haast uitgebluft, en volkomen verhindert hebben, dat een soo schaadelijk Alvernielend Vuur uit *Vrankrijk*, van waar het eerst was ontstaan, niet voorder had overgevloogen.

De Keyser protesteert met een Gebedt, dat hy tot den Oorlog is gedwongen geworden.

Sijn Keyserlijke Majesteyts Exempel waar mede hy alle Ceurvorsten en Rijks-Heeren voorging, bestond hier in, dat hy tot *Marien-Cell*, na het ge-eindigde Avondmaal des HEEREN, met een in de hand-houdende *Crucifix*, dit volgende Gebed dede:

„ HEERE GODT, *Mijn Verlosser, wiens Afbeeldsel en*
„ *Beduyding ik tegenwoordig in de hand houde; Ik protesteer alhier*
„ *voor uw Aangesicht, en 't is u niet onbewust, dat ik uit geen*
„ *Roem-zucht, om meer Landen en Menschen te gewinnen, een*
„ *Leger te Velde zende: Gy weet, dat ik te vreden ben met het Mij-*
„ *nige, dat gy my hebt gegeven: Ik hoope, dat mijn rechtmaatig*
„ *en goet Voornémen u aangenaam zal zijn; en dat gy daarom uwes*
„ *Knechts Waapenen zult zégenen. Ik betuyge, dat ik tot desen Oor-*
„ *log gedwongen ben, en daarom, Mijn Godt! zult gy ten Dage*
„ *des grooten Oordeels, het Bloed dat mogelijk vergoten zal werden,*
„ *niet van mijne Handen eyschen. Op u, Mijn Genaadigste Godt,*
„ *verlaat ik my.*

Waar van hy d'Orzaak doet publiceeren,

Hier na lied hy den 30. *Aug.* 1673. in de Rijks-vergadering tot *Regensburg*, een *Manifest*, of de Beweeg-Redenen vertoonen, waar door hy gedwongen wierd, de Wapenen tegens de *Fransjen* by der hand te vatten, en sijn Soldaten te laten af-trekken. Welkers Copie onder *Num.* II. te sien is, als ook van 't Placcaat, waar door sijn Keyserlijke Majesteyt by de hoogste Straffe en Ongenade, alle *Duytschen*, die sich in des Konings van *Vrankrijks* Dienst mochten bevinden, te huis roept.

En alle Duytschen uit Vrankrijks Dienst te huis roept.

Ondertusschen nu dat de *Fransjen* aldus aan 't Keyserlijke Hoff te *Weenen*, en op den Rijks-Dach te *Regensburg* woelden, lieten sy ook niet na, door hun *Ministers* aan allen Duytsche Vorsten

Hoven, hare Banden, soo veel hen mogelijk was, vast te maaken. Waar over men hier, als een wel aanmerkens-waarde Saak, eenige voornaamste Voorvallen in Ordre zal verhalen; om te betoonen, hoe wonderlijk vigilant en argliſtig de *Franſſen* in het betrachten hares Rijks *Intereſten*, en in 't maintineeren van de Glorie hares Konings zijn; en met eenen aan te wijſen, hoe noch eenige Leden wierden gevonden, die uyt Nood, hun eygen Welvaren aan eens anders Diſcretie vertrouwden, tot groot Nadeel van d'algemeene Duytſche *Natie*, en ten Beſten van hun eygen Vyanden.

Des Ceurvorſt van Maynts Voorſichtigheyd tegens de Franſche Aanſlaagen.

Van ſijn *Ceurvorſtelijke Genade van* MAYNTS, als onder de Ceur-Vorſten d'Eerſte in Rang zijnde, zullen wy hier den Aanvang maaken. Deſe Ceurvorſt, genaamt *Johan Philip van Schonborn*, Biſſchop tot *Würtzburg*, was naar alle apparentie den *Franſſen* niet ongeneygt; maar als een voorſichtig Vorſt veranderde naderhand ſijn Meening, wanneer hy, door d'aannaderende groote Franſche Macht, het Uiterſte Gevaar voor 't geheele Duytſche Rijck vermerkte; waar in het ſelve buiten alle twijffel, by der *Franſſen* gelukkigen Oorlogs-Voorſpoet ſoude gevallen zijn. Soo dat hy de *Neutraliteyt* verkoos, doch in dier voegen, dat onder de hand, de Keyſerlijke en de Rijks-Partye favorizeerden; tot welken einde hy dan eenige Vorſten en Rijks-Creytſen aanmoedigden, dewijl hy vreeſde, ſulks ſelfs opendlijk te verrichten, ter oorzake van of *de Franſſen*, met het Leger van *Duc de Turenne*, en met ſterke Troupen uit *Philipsburg* hem mochten overvallen, en als een Vyand mishandelen.

Hy ſterft:

Deſe hoog-gemelte Ceurfurſt, na vijf dagen krank geweeſt te hebben, ſtierf binnen *Würtzburg*, den 12 *Feb.* 1673. hebbende 30. jaar als Hertog in *Francken*, en 25. jaar als Ceurfurſt tot *Maynts* geregeert, zijnde 70. jaren oud, en liet den *Baron Mitternich*, Biſſchop tot *Spier*, als *Coadjutor* na; die hem ook in de Ceurfurſtelijke *Digniteyt* ſuccedeerde, en op de volgende wijſe wierd ingeſtelt: te weten; hy voer den 22. *Feb.* in een Koets van *Spier*, vergeſelſchapt door den *Coadjutor* van *Trier*, nevens 15. andere Koetſen, ſijn Lijf-guarde van 50. te Paard, en ſijn gantſche Hofnouding al t' ſamen in den Rouw gekleed; werdende aldus onder het losbranden van 't Kanon, midden door de gewapende Borgeren heen, met een Stads Compagny te paard, en drie Burgermeeſters, tot aan 't uiterſte der *Spierſche* Gren-

In wiens Plaats, de Baron van Mitternich als Ceurfurſt ſuccedeert;

Grenſen geconvoyeert: Den volgenden dach wierd hy onder het losbranden van 60. ſtukken Geſchut, en onder de *Salve* der Burgeren en Soldaten binnen *Maynts* verwellekomt, ook door de geſamentlijke Geeſtelijkheit na de Capittel-Saal gevoert; en na aldaar ſijn *Capitulatie* beſworen te hebben, bracht men hem na het hooge Choor in den Dom, alwaar hy, volgens het gemeen gebruyk, door twee der voornaamſte *Prælaten*, op den Authaar wierd geſteld, en van alle Domheeren de handen gekuſt, tot een Teyken van Gelukwenſching. Van daar wierd hy na het Hoff, zijnde ſijn Reſidentie-Plaats, ſeer Staatelijk geleydt, rijdende voor hem heen een voornaam Prieſter met het hoog ſilver Kruys, en de *Baron van Dolberg* met het Ceurvorſtelijke Sweerd. Voor de Hof-poort ſtonden de Burgers in de Wapenen, nevens de Rhijngouers, die naar ouder gewoonte, ter tijt des *Interregni*, het Hoff bewaren. Alhier ontfing hy den Sleutel, en beloofde de Rhijngouers, dat hy haar in hunne voorgaande Vryheid ſoude behouden. Ten ſelven dage wierd den Heer *Herman van Rooſendaal*, geweſene Dom-Deken en Stadhouder des Dom-capittels tot *Wurtsburg*, in plaats van den tegenwoordigen Ceurvorſt, tot Biſſchop en Hertog van *Francken* verkoren. Soo haaſt als Hoog-gemelte Ceurvorſt, op den Throon ſijner *Anteceſſeur* was geſteld, heeft hy aanſtonds al ſijn Orderes en Inſtructien, wegens alle *Miniſters* en Gevolmachtigden, doen vernieuwen en ratificéren.

Den welken de Franſſen op allerley wijſe met haren Koning ſoecken te verbinden.

Op deſe Verandering hielden de *Franſſen* geſtaadig een waakſaam Oog, en wenden alle middelen aan, om ſich door een nieuwe *Alliantie*, van deſen Nieuwen Ceurfurſt beter als van den overledenen, te verzékeren. Weshalven ſy den Markgraaf *d'Angeau* uit *Vrankrijk*, den Reſident *Gravelle* van *Regensburg*, en Prins *Wilhelm van Furſtenberg* uit *Bonn*, alle na *Maynts* zonden, om met den aldaar reſiderenden Franſchen *Miniſter* geſamentlijk in deſe Saak te arbeyden: waar toe haar dan eerſtelijk by ſoodanige Hovelingen en Bedienders van den Ceurfurſt vervoegden, die ſy wiſten, dat eenig Franſch Bloed by ſich hadden; trachtende door de ſelve, ſich by den Ceurvorſt t'inſinuëren, op hope van door hare flattéring en ſchoon-ſchijnende woorden, ſoo veel by hem te verkrijgen als ſy wenſchten en begeerden: Maar wanneer ſy vermerkten, dat van hem geen volkomen Verklaring ſijner Meening verwerven konden, ſtelden hem aan d'eene kant voor oogen, de ſchrikkelijke

ke Verwoesting en Plundering der Stad *Trier*, en de Ruïne der overige Landen, die de *Keyserlijke Party* hadden gekosen, of wel die gene, die de *Neutraliteyt* hadden aangenomen; en aan d'andere kant vertoonden sy hem, de groote Macht hares Konings, dewelke, om sijn goede Inclinatie te vergelden; den Ceurfurst van *Heydelberg* daar toe dwingen konde, dat hy ten allen tijden met hem in goede Vriendschap, en als een getrouwen Nabuer moest leven; en dat hy in contrarien val, den gemelten Ceurfurst, noch met minder moeyte ook wel konde aangrijpen, om sijn Strijdigheden tegens de Bischdommen *Spier* en *Worms* wederom te vernieuwen. In somma sy leyden sijn Ceurfurstelijke Genade, Honing en Galle, Bitter en Soet, Welvaart en Verderf te vooren, om hem daar door Begeerte en Vreese aan te jaagen.

Maar t'eenemaal te vergeefs,

Mogelijk was de Ceurfurst wel indachtig, dat het Exempel van den Aards-Cantzelier van *Vrankrijk*, (te weten, de Ceurfurst van *Trier*) hem leeren moest, hoedanig een Aards-Cantzelier van 't Duytsche Rijck, gelijk hy selfs was, sich in dusdanige gelegendheid gedragen soude; te meer, wanneer hy gedacht, hoe sijn *Anteceſſeur* met groot Herts-leed gestorven was, ter oorzake dat noch niet ten vollen hadde versetten konnen, het gene hem was overkomen, om lang voorheen de *Franssen* ten Beste geinclineert geweest te zijn. Boven dien lagen hem ook noch d'Exempelen sijner Voorsaten *Suicard* en *Anselmi*, voor Oogen, dewelke sich tot haren laatsten Adem geroemt hadden, dat door hen, *d'Intereſſe* van 't Huys *Oostenrijk* soo naaukeurig was geobserveert, en soo vlijtig behertigt geworden; ja mogelijk heeft dese Ceurfurst ook wel weten t'overwegen, hoe hy sich door een Ongelukkige Verhaasting, seer lichtelijk in een onverhelpelijk Verderf, en in een slechten *Vaſallen* Toestand, soude hebben konnen nederstorten, gelijk eertijts sijn Voor-Ouderen gedaan hadden.

Na dat nu de *Franssen* aldus allerley vruchteloos*P* Argliſtigheden aangewend hadden, soo trachtede sy, sijn gemelte Ceurfurstelijke Genade, by sijn Keyserlijke Majesteyt selfs, verdachtig te maken; nochtans bewerkten sy daar door geen grooter Voordeel, dan voorheen met hare Geld-besteking gedaan hadden.

Schoon *Turenne* sich met sijn Volkeren, in sijn Landen inquartierde,

De Veld-Marschalk *Turenne*, verzekerden eindelijk sijn Ceurfurstelijke Genaade ten vollen, dat hy alle sijn Landen

en

en Onderdanen ſoude verſchoonen; daar ondertuſſchen hy ter ſelver tijt, *Aſchaffenburg* en desſelfs Slot innam en veroverde, de Ceurfurſtelijke Bedienders uitdreef, en hem ſelfs alles toeeygende. Even desgelijks handelde hy ook tot *Selgerſtadt*, en in 't gantſche Quartier van 't Aards-Stifft. En hoewel de Ceurfurſt ſich daar over, door een *Envoyé*, by den Koning ten hoogſten beklaagde, kreeg echter niet de geringſte *Satisfactie*; dewijl der Franſchen *Raiſon de Guerre*, en *Ratio ultima Regis* ſcheen daar tegen te ſtrijden. Niet tegenſtaande alle deſe quade agitatien en wreveligen Handel der *Franſſen*, bleef nochtans ſijn Ceurfurſtelijke Genade, het Roomſche Rijck getrouw, willende ſich geenſins noch door de Franſche Flatteering, noch door hare looſe Argliſtigheden laten bewegen, om de Keyſerlijke Troupen, die van boven wierden verwacht, de Paſſage te verhinderen, of ten weynigſte, den Keyſer ſulks te weygeren; aangeſien hy het eenigſte Middel, dat tot weder-oprechting der Duytſche Vryheid noch overig was, daar door t'eenemaal krachteloos ſoude gemaakt hebben.

Prins W. v. Furſtenberg niet willende op 's Keyſers Gezondheyt drinken, veroorzaakt groote Moeyten.

Gedurende deſe *Solicitatien* van Prins *Wilhelm van Furſtenberg* tot *Maynts*, gebeurden 't, dat hy nevens den Ceurvorſt, als ook met de Franſche *Miniſters*, en verſcheide Dom-Heeren, by de *Cathuyſers* Monneken ter Maaltijd was, alwaar men de Geſondheid des Keyſers dronk, en ſulks ter beurte ook aan hem komende, hy, in plaats van de Wijn uit te drincken, deſelve weg-goot; waar over eenige Dom-Heeren ſeer hevig begonden te morren, en de Graaf van *Hartſeld* hem uiteyſchte; doch alles wierd door des Ceurfurſten Voorſichtigheit weder bygeleyt: Maar als naderhand des Konings van Vrankrijks Geſondheit wierd gedronken, ſoo nam gemelte Graaf, den Romer met Wijn, en ſtiet deſelve, den Prins *van Furſtenberg* in 't Aangeſicht; waar door alles in grooten Allarm geraakten.

Den Ceurfurſt van Trier, werd door de Franſſen ſeer hard aangetaſt;

De *Ceurfurſt van Trier*, hoewel ſeer onſchuldig, moeſt nochtans de Franſche *Furie*, tot Ruïne van ſijn geheel Aards-Stift, erbermelijk uitſtaan; waar van in het *Derde Deel* ſoo wijt is verhandelt geworden, als daar van in *'t jaar* 1672. is voorgevallen; en daar nevens belooft, alhier ter plaatſe voordere Melding te doen van der Franſſen booſe Wreevel, en ſtrenge Proceduren, die ſy tegens deſen geeſtelijken *Prælaat* in *'t jaar* 1673. geöeffend hebben.

De Koning van *Vrankrijk* genegen zijnde, sijne in 't 1672. jaar veroverde Steden te vermeerderen, liet in 't voorjaer 1673. veele Troupen en Oorlogs Behoeften, door het Aards-Bisdom, te Water en te Lande, na beneden marcheeren, sonder de geringste verhindering of eenig vyandelijk geweld te plégen: en hoewel de Ceurfurst van *Trier*, in faveur der *Fransen*, meer dede dan de Rijks-Constitutien en de Westphaalsche Vrede toelieten, vernoegden sich echter de *Fransen* daar mede soo weynig, dat sy absolutelijk van hem begeerden, hy sijn Keyserl. Majesteyt (dien hy voor sijn Opperheer had aangenomen, en voor een Hooft des Roomschen Rijks erkende, wijl hy selfs een der voornaamste mede-Leden daar van was) verlaten, en hare Party verkiesen soude, waar toe sy den *Agent Hees*, en den Markgraaf *d'Anjeau* gebruykten, doch echter door al hun loose Rancken en arglistige Grepen niet wisten te wege te brengen, dat den Ceurfurst een soodanige Ontrouwigheid, aan de Redelijkheid en Trouwe, dien hy het Roomsche Rijck schuldig was, begaan soude, schoon hy den *Fransen* de Passage, gelijk gesegt is, op geenerley wijse verhinderde.

Selfs ook met swaare Dreygementen:

Maar soo haast de Koning van *Vrankrijk*, den 1. *July* 1673. de Stad *Mastricht* ingenomen en veroverd hadde, hoorde men in 't Fransche Leger met vollen Monde seggen, dat sijn Majesteyt gants geen *Neutraliteyt* in 't Roomsche Rijk meer gedoogen wilde; maar dat alle Rijks-Vorsten een gewisse Party moesten verkiesen, en de Ceurvorst van *Trier* sich alder eerst verklaren: waar op dan aanstonds eenige Troupen na het gemelde Aards-Stifft marcheerden, dewelke sich beroemden, soodanige Ordre te hebben, dat sy in allen deelen, des Konings Wille moesten uytvoeren.

Waar tegens de Ceurfurst sich in tijts te weer stelt;

De Ceurfurst, om sich daar tegen te wapenen, nam op sijn eigen kosten, en onder sijn Eed, eenige Keyserlijke Compagnien aan, waar van hy klagender wijse d'Oorzaak aan de Rijks-Vergadering tot *Regensburg* bekent maakte. Dese Verdedigings Preparatie, kreten de *Fransen* als een groote, ja onverdraaglijke Misdaad uit, die sy niet ongestraft moesten laten voorby gaan; maar deselve rigoureuslijk kastijden, tot een schrik en vreese der andere Duytsche Vorsten: waar op dan aanstonds sonder vertoeving eenige Troupen, onder 't Beleyt der hooge Officieren, *Rochefort*, *Fourille*, *Sourdis*, en *la Trousse*, na het gemelde Aards-Stift marcheerden; dewelke, schoon men haar te gemoet quam, en

't Welk de Fransen soo qualijk opnemen,

Dat sy het Aards-Stift met een Leger overvallen,

en alle Middelen van Vriendſchap aanbood, nochtans ten Antwoord gaven, dat ſy van alles moeſten Meeſter zijn; waar toe dan ook den 30. *July* een aanvang maakten, door d'Ordonnantie, die ſy aan den Schout, Burgermeeſters en Inwoonderen „der Stad *Schweich* affonden, met uitdrukkelijk Bevel; Dat ſy „iemand tegens den 1. *Aug.* na *Erang* ſouden ſenden, alwaar de „Commandant der Troupen was, om daar voor een Uitdeeling „der Quartieren te maken, alſoo deſelve in dat Schoutens Gebied „ſouden geinquartierd worden: en by aldien daar in verſuymig „wierden bevonden, ſou men hen door allerhande ſcherpe Krijgs„middelen, en Vyandelijk Geweld, als door berooven, plunde„ren, branden, ſlaagen en ruïnéren, daar toe dwingen.

Schoon de *Franſſen*, byna op al haar begeeren, *Satisfactie* bequamen, bedreven echter, ſoo wel ten platten Lande, als in de Steden, die ſy met geweld veroverden, ſeer grooten Moedwil, en ſulke wreede Hoſtiliteyten, dat 'er niets goets meer overig bleef; ſoo dat veele Inwoonderen ſich in de voornaamſte Steden retireerden, alwaar die korts daar na, boven haar Vermogen, dat bereyds al meer als half, indien niet geheel, vernietigt was, gedwongen wierden, een Schatting van 120000. Rijksdaalders op te brengen, die de *Franſſen* aanſtonds in contante Penningen begeerden, en waar van ſy d'Uitdeeling al bereyds gemaakt hadden, willende, dat de drie Ampten *Munſter*, *Meijen*, en *Bergfleg*, 11. duiſent Rijksd. ſouden opbrengen; maar dewijl ſulks den Inwoonderen onmogelijk was, vlooden ſy in het Stedeken *Meijen*, alwaar ſich naar alle vermogen verdeedigden, en den Markgraaf *de la Trouſſe*, die hen met 1500. Ruyters, en 3. Regimenten Voetvolk aangreep, krachtelijk wederſtonden. Soo dat de Belegerden ſich met ſulken dapperen Courage en goede Ordre defendeerden, dat de Markgraaf, na hy met meerder Troupen verſterkt was, ſich genootzaakt vond, deſe kleyne en ſeer vaſte Stad, formeelijk te belégeren: waar door nochtans de Belegerden niet verzaagt noch moedeloos wierden; maar ter contrary hun Ceurfurſt verzekerden, dat ſy de Stad kloekmoedig ſouden beſchermen, by aldien maar eenige Manſchap te hulp ſond; gelijk dan ook op den 12. *Aug.* geſchiede, als wanneer 200. Soldaten en 400. Boeren in den Morgenſtond, uit *Coblents* komende, met een wederzijds gering verlies, door de *Franſſen* heen ſloegen, en aldus het *Guarniſoen*, 't welk onder den Overſten *Kop*, niet meer dan 130. Man effectivelijk, nevens

Erbermelijk verwoeſten,

En de Stadt Meijen belegeren:

eenige

eenige Burgers en Boeren, sterk was, treffelijk wierd versterkt, en den Belegerden sulken moed en courage gaf, dat met gedurige Uitvallen, den Vyand soodanig allarmeerden, en den Markgraaf *de la Trousse* soo seer vertoornden, dat hy de Stad liet opëyschen, met bygevoegde Dreyging; dat indien het Guarnisoen sich halsterrig quam te gedragen, hy hen al t'samen tot den grond toe soude vernielen. Dan dit straffe Dreygement deed soodanig contrary operatie, dat in plaats van de Belegerden daar door kleynmoedig te werden, sy noch dies te héviger en kloekmoediger wierden. Maar dewijl de Ceurfurst bevreest was, of de *Franssen* dese Stad met haar gantsche Leger mochten komen aantasten, en deselve nevens allen Inwoonderen totaliter ruïneren, soo liet hy de Belegerden door een *Spion* aanseggen, dat sy met de *Franssen*, over de Belegerings Aflating, en wegens der selver Amtens-Contributie van 11000. Rijksdaalders, accorderen souden.

Dewijl de Markgraaf niet ongenegen was, dese Gelden t'ontfangen, doch op conditie van daar voor geen Quitantie te geven, mogelijk uyt vreese of den Ceurfurst deselve aan de Rijks-Vergadering tot *Regensburg* mogt doen vertoonen; soo wierd eindelijk het *Accoord* getroffen, en den Markgraaf, door de dappere Kloekmoedigheid der Belegerden gedwongen, dese tien-daagsche Belegering vruchteloos op te schorten; 't welk den *Franssen* soo seer verdroot, dat door spijt-wraak eenige Dorpen in de Asche leyden, en de Boeren onbarmhertig plaagden: waar over gemelte Ceurfurst, een Edelman aan den Koning zond, om hem bekent te maken, desen onrechtmatigen Handel, waar mede de Markgraaf sijn Landt en Luyden seer erbermelijk ruïneerden. Dan kreeg daar op geen ander Antwoord noch troost, als dat de Generalen somtijts wat tegen Ordre deden, en ook somwijlen de Boosheid der Soldaten niet temmen of bedwingen konden, met byvoeging, dat hy sijn Troupen uit het Aards-Stift wilde doen marcheeren, wanneer de Ceurfurst, de Keyserlijke Volckeren uit sijn Gebied wilde wegschaffen, die in *Coblents* en *Ehrenbretstein* in Garnisoen lagen.

Die hy onverrichter zake, weder opschorten moet; en daarom door spijt eenige Dorpen verbrand,

Door dit Antwoord gaf sijn Majesteyt niet weyniger te verstaan, dat hy van Meening was, dit voornoemde Aards-Stift geheelijk t'overmeesteren; desgelijks ook door d'Ordre die aan sijn Veld-marschalken en andere Officieren had gegeven; te weten, dat sich van alle Trierische Plaatsen souden Meester maken;

ken, soo veel als sy 'er maar konden veroveren; gelijk ook niet alleen de Steden *Saarbrugge* en *Pfasel*, nevens het Ceurfurstelijke Lusthuys *Witlich*, en veel andere Plaatsen innamen, en de Ampten *Schooneck*, *Schoonberg*, *Hondstein*, *Baldenau* en *Bern-cassel* verwoesteden; maar lieten sich ook met eenige duysent Ruyters en Voetknechten, tot *Igel*, een uur gaans boven de Hooft-Stad *Trier* gewaar worden, bezettende den *Moesel-Stroom* aan beyde sijden van *Trier* tot aan *Coblents*, en doorstroopten het gantsche Land tot aan den *Eyffel*, houdende de Stad *Trier* soo naau beslooten, dat 'er niets in, noch uit konde gebracht worden.

En verscheide Steden met geweld inneemt, en verwoest.

Wanneer nu de Marschalk *de Rochefort* verstont, dat ontrent *Luxenburg* eenige Spaansche Soldaten vergaderden, om de Stad *Trier* t' ontsetten, soo gaf hy Ordre, dat *Monsr. Fourille* dese Stad met de tegenwoordig zijnde Ruytery, berennen, en alle Passen seer naau besetten soude: 't welk ook met soo snelle veerdigheit geschiede, dat alles binne den tijd van 24. stonden was verricht, eer de Spaansche Troupen aanquamen, en daarom onverrichter sake weder moesten wegtrekken. Hier op brachten de *Franssen* van alle kanten veel Voet-volk, nevens eenige Stukken Geschut te samen, en belegerden den 28. *Aug.* 1673. de Stad *Trier*, waar in de dappere Krijgs-Overste *Grondeur*, die in den Hertog van Lottharingens Dienst, en *Commandant* in *Homburg* geweest was, het *Commando* voerde. Het geheele Garnisoen bestont uyt 300. Soldaten, 2000. Boeren, en 1600. Burgers, die sich in den beginne seer dapper weerden. Den 30. dito hadden de *Franssen* hare Batterijen veerdig, en begosten de Stad seer hevig met Geschut te beschieten, dringende met gedurige *Approches*, soo seer op de Stad aan, dat binnen korten tijt tot aan de Wallen avanceerde, niet tegenstaande sy continuëel door een seer steenachtige gront hare *Approches* moesten verveerdigen. 't Welk dan den Belegerden soodanig beangstigden, dat genootzaakt wierden, den 8. *September* met de *Franssen* te Capituléren; volgens 't welke de Soldaten met witte Stokskens na *Coblents* uit trokken; maar de Burgers en Boeren wierden gedwongen, den Koning om Genade te bidden, en de Stad met eenige nieuwe Fortificatien te helpen verstercken.

De Franssen belegeren TRIER.

En veroveren deselve Stad.

De *Ceurfurst van Ceulen*, die tegens sijn natuur, en contrary sijn eigen aangeboren Genegendheid tot Rust en Vrede, door

De Ceurfurst van Ceulen favoriseert de Franssen te-

gens sijn eigen Interesse.

door de Listigheid *der Franssen*, en door de looſe Omleyding sijner eigene Bedienders, tot Krijg en Onrust was vervoerd, (gelijk sulks in *'t Tweede Deel* met meerder omstandigheit is aangewesen) liet sich door deselve noch soo jammerlijk verblinden, dat hy der Franssen *Interesse*, regel-recht tegens sijn eigen Welvaren favoriseerde, schoon sijn geheel Aards-Stift, soodanig aan der *Franssen* Geweld-dadigheid was overgegeven, dat veele Duysenden sijner eigen Onderdanen in de grootste Armoede, ja in een vertwijffelden Toestand geraakten; en het Bloed van soo veel onschuldige Zielen, het suchten en kermen van soo meenigte verdrukte Weduwen, en de smertelijke Traanen van soo groot getal ellendige Weesen, gedurig over dese onrechtmatige Pressuren, tot den Hemel klaaglijk zuchteden; en niet tegenstaande het gantsche Luyker-Land berooft, uitgeplundert, en soodanig in d'uiterste Elend ter neder gestort lag, dat, wanneer onse Nakomelingen, de Merkteykenen der Verwoeste Steden en verstoorde Dorpen zullen aanschouwen, en desselfs Geschiedenissen lesen, sy sich daar over met verbaastheid moeten ontzetten.

Prins W. v. Furstenberg is den Franssen seer toegedaan:

Het voornaamste Instrument, waar door de *Franssen*, sijn Ceurfurstelijke Genade soo beklaaglijk verblind hebben, was Prins *Wilhelm van Furstenberg*, die hem, buiten de Bestiering sijner Staats-saken, soodanig wist om den Tuyn te leyden, dat de Ceurfurst eindelijk handen en voeten los liet, en sich gantschelijk aan de Geleyding van dese sijnen *Ministet* over gaf, uitgenomen alleen, dat hy een Fransche *Lijf-Guarde* van 150. Man weigerde aan te nemen, die hem door sijn eigen *Minister*, en door de *Franssen*, uit hares Konings *Lijf-Guarde*, tot Bescherming sijner Persoon, na *Bonn* wierd gesonden. Voor dese dappere Daad wierd *Prins Wilhelm van Furstenberg* van de *Franssen* met een *Abdy* van *St. Germain des Prez*, en met een besondere Eertijtul van *Cher Amy*, of *Lieve Vriend*, vereert.

En bekomt een groote Vereering.

Ceurvorst van Beijeren blijft de Franssen toegedaan,

Hoe den *Ceurfurst van* BEYEREN, door de *Furstenbergers*, en door sijn Gemalins Biechtvader, *Pater Privigniani*, in 't jaar 1671. en 1672. van 't Huys *Oostenrijk* afgetrokken, en op der *Franssen* zijde wierd gebracht, kan omstandig in *'t Tweede Deel* gesien werden. In dit *Engagement* hebben de *Franssen* in 't jaar 1673. door hun *Envoyé*, *Duc de Vitry*, den Ceur-Vorst soodanig weten t'onderhouden, dat hy door den Baron *van Kleyst*, sijn Generaal in *d'Opper-Palts*, en door een besonderen Brief, sijn Key-

En soekt den Keyser tot Verandering sijner Resolutie te bewegen;

Keyſerlijke Majeſteyt heeft ſoecken te bewegen, om ſijn Reſolutie te verlaten; dien hy vaſt geſteld had, tot het affenden eener Armée van 30000. Man, ter Beſcherming van 't Duytſche Rijk, tegens den Geweldigen Overlaſt *der Franſſen*, ſeggende; dat, wijl hy door een Ceurfurſtelijk Brandenburgs Schrijven vernomen hadde, dat 'er geen hope voor handen was, om een beſtendige Vreden in 't Roomſche Rijck te brengen en te behouden, hy ſich ten hoogſten verwonderde, hoe ſijn Keyſerlijke Majeſteyt echter geſind bleef, een Leger van 30000. Man op den Rijks-Bodem te zenden, waar door den Koning van *Vrankrijk* wierd aangehitſt, den Marſchalk *de Turenne* te bevelen, met ſijn Armée midden in 't Rijck te dringen; 't welk ook door ſijn Afgeſanten *Gremonville* en *Granvelle*, ſoo wel aan 't Keyſerlijke Hof te *Weenen*, als aan de Rijks-Vergadering tot *Regensburg* had doen bekent maken, met bygevoegde Belofte, dat ſijn Leger van den Rijcks-bodem af, en na de Suyder-kant des Rijns ſou doen marchéren, by aldien ſijn Keyſerlijke Majeſteyt wilde verklaren, hy ſich met de *Hollanders*, tegens den *Koning* en ſijn *Geallieerden*, niet ſoude verbinden: niet tegenſtaande ſijn Keyſerlijke Majeſteyt ten allen tijde had betuygt, dat ſijn Krijgs-Ruſting nergens anders toe ſtrekte, dan om den Ceurfurſt *van Brandenburg*, als een Mede-lidt des Rijks, van den *Franſſen* behoorlijke *Satisfactie* te doen erlangen; 't welk nu door de laatſte Vrede-making tuſſchen deſe beyde Potentaten ten vollen was geſchied: Soo dat de Ceurfurſt *van Beijeren* onderdanigſt begeerde, dat ſijn Keyſerlijke Majeſteyt genadiglijk gedoogen en verhoeden wilde, dat doch wegens der *Hollanderen* Hoogmoed, de Ruſt en Vrede des lieven Vaderlands niet verſtoort, noch ook geen bloediger Oorlog, ſonder eenige nootwendigheid, midden in 't Roomſche Rijk, ja ſelfs in de Keyſerlijke Erf-landen, mocht veroorzaakt werden.

Waar op de Keyſer antwoort.

Hier op liet ſijn Keyſerlijke Majeſteyt niet na, te antwoorden, ſich ernſtelijk beroepende op ſijn Vrede-lievend Gemoed, en Vreden-rijke Regeering, ſeggende; Dat ſijn Rijck, 't welk hem Godt, door 't Middel van de Verkieſing der Seven Ceurfurſten, en uit kracht van de rechtmatige *Succeſſie*, gegeven en toevertroud hadde, noyt had getracht, door 't Swaard te vermeerderen; maar dat de algemeene Vrede der Chriſtenheit veel hooger achtede; gelijk hy den voorleden 8. dach *van April* 1673. in de Rijks-Vergadering *tot Regensburg* ſulks wel ſoo

duydelijk had doen remonſtreeren dat men daar uit ſeer lichtelijk konde beſpeuren, uit wat oorzaak hy 't voorleden jaar ſijn Waapenen, met die des Ceurfurſt *van Brandenburg* conjungeerden; niet alleen op dat hoog-gemelte Ceurfurſt mocht beſchermt werden, maar ook ten eynde de Weſtphaalſche, Cleefſche, en Aakſche Vredens-Tractaten, tegens het onbillijk Gewelt der *Franſſen*, mochten gemeyntneert, en in ſtant gehouden werden; te meer, alſoo de *Franſſen* ter ſelver tijt als de Keyſerlijke Waapenen met de Brandenburgſche geconjungeert waren, door hare *Miniſters* aan alle plaatſen bekent maakten, dat haar Leger onder den Marſchalk *de Turenne*, den Rijks-bodem ſoude quitéren, ſoo haaſt ſijn Keyſerlijke Majeſteyt, en ſijn Ceurvorſtelijke Doorluchtigheyt van Brandenburg, hare reſpective Legers, in hun Erflanden ſouden te rug ontboden hebben. Maar ſchoon ſulks in der daad was geſchied, ſou men echter ervaren hebben, dat in plaats de *Franſſen* den Rijks-bodem ſouden verlaten, ſy noch dieper ſouden ingedrongen zijn; alwaar ſy dan, naar hun eigen welgevallen, hun Winterquartieren ſouden gemaakt, Contributien afgeperſt, Rijks-Steden en Sloten ingenomen, en opendlijk uitgeroepen hebben, dat ſy, ſijn Keyſerlijke Majeſteyts, en ſijner *Geallieerdens* Legers, wanneer deſelve op den Rijks-bodem mochten komen, met alle geweld ſouden aantaſten.

Wat de Heeren *Generaale Staaten* belangt, ſoude iemand, wien de rechte geſchapenheid der Sake onbewuſt is, het voor een onrechtmaatig werk konnen houden, dat de Keyſerlijke Troupen, buyten het Roomſche Rijck, de hoog-gemelte Heeren *Staaten Generaal*, tot hulpe tegens de *Franſſen*, wierden toegeſonden; 't welk doch niet geſchied is, noch ook zijn daar over geen Tractaten geſloten geworden, waar door ſijn Keyſerlijke Majeſteyt tot ſulks te doen, ſou verplicht zijn, gelijk uit ſijn voorgemelde Antwoord, omſtandig kan geſien worden.

Echter blijft de Ceurvorſt by ſijn voorige Meening.

Doch niet tegenſtaande dit antwoord, bleef de Ceurfurſt *van Beyeren*, door het gedurig aanhouden van den Franſchen *Envoyé Duc de Vitry*, ſoo vaſt by ſijn voorgaande Meening, dat hy niet alleen ſijn Keyſerl. Majeſteyt op deſen Brief weder antwoorde, ('t welk ſijn Keyſerl. Majeſt. desgelijks daar na ook wederom dede, gelijk onder *Num.* 3 te ſien is) maar boven dien ook den *Baron van Metternich* ſeer onbehoorlijk bejegende, ter tijd deſelve, hem in name des Ceurfurſts van *Maynts*, tot aanneming

der

der Keyserl. Party, wilde vermanen; en dat naaulijks door verscheyde *Instantien* van den Graaf *van Koningseck* soo verre konde bewogen werden, dat hy de Keyserlijke Troupen, door sijn Frontieren, in d'*Opper-Palts* liet marchéren; waar van hier na met meerder omstande zal werden gesproken, wanneer wy den Optocht van 's Keysers Leger melden.

Ceur-Heydelberg schijnt Vrankrijk gunstig te zijn.

Van sijn *Ceurfurstel. Doorl. tot Heydelberg*, zal ik maar dit weinige seggen: Na de *Franssen* den selve, gelijk het scheen, op haar zijde gebracht hadden, en heen en weder door sijn Landen passeerden, en uit deselve, hun Legers met allerhande Nooddruftigheden versorgden, hebben sy tegens hunne gewoonlijke Politijke *Maximen*, sich ten hoogsten vergrepen, wanneer in 't jaar 1673. door hun Vyandelijke bedrijven, sijn Ceurfurstel. Doorl. tot Vyand maakten; gelijk hier na omstandiger sal blijken.

Ceur-Sachsen werd sterk door de Franssen aangevochten;

Sijn *Ceurvorstel. Doorl. van Sachsen*, schoon hy in 't jaar 1672. den *Franssen* genoegsaam bewesen hadde, dat absolut gesind was, onveranderlijk by het Roomsche Rijk te verblijven, en het *Instrumentum Pacis* getrouwelijk t'onderhouden, waar op sich ook in de Wederzijds *Defensive Alliantie*, tusschen den Koning *van Deenmarken*, den Ceurfurst *van Brandenburg*, den Hertog *van Braunswijk* en *Lunenburg*, en de Vrouw Land-graafinne en Regentinne tot *Hessen-Cassel*, begeven hadde; (waar van de Copye onder *Num.* 9. in 't EERSTE DEEL is aangevoert geworden) Soo kon nochtans sijn Hoog-gemelte Ceurfurstelijke Doorluchtigheyt van het driftig aanhouden der Fransche en Sweedsche Afgezanten in 't jaar 1673. niet bevrijd blijven, soo haast sy vermerkten, hoe sijn Ceurfurstelijke Doorluchtigheyt den 18. *Feb.* des selven jaars, sich tot *Weenen* met sijn Keyserlijke Majesteyt in een *Alliancie* begeven, en absolut belooft hadde, eenige duysent Man, tot algemeene Beschutting des Roomschen Rijks, met de Keyserlijke Volckeren te conjungeeren: Want sy sochten hem, door velerley beweeg-redenen, van sijn Voornemen af te wenden; onder anderen hem voorhoudende; Dat het Krijgs-Geluck seer onbestandig is; dat de Macht des *Konings van Vrankrijk* seer groot was; dat de selve door vele Duytsche Vorsten dagelijks wierd versterkt, en hoe door een ontwijffelbaar goet *Succes* der Fransche Wapenen, alle Swaarigheden en Miserien over sijn Hooft souden uitgestort worden; al het welke hy nu gesamentlijk soude konnen vermijden, by aldien maar de Key-

serlijke Party wilde verlaten, en sich met hen in d'Algemeene *Intereſſe* verbinden, of ten minſten *Neutraal* blijven.

Maar geheel te vergeefs.

Maar alle deſe beweeg-redenen en dreygementen konden het oprecht Duyts Gemoed van deſen Ceurfurſt niet verzetten, noch hem eenigſins doen afvallig werden; maar wierd ter contrary daar door dies te meer tot trouwhertige betrachting van *d'Intereſſe* des Duytſchen Rijks ſoodanig aangemoedigt, dat hy niet alleen de gemelte franſche en Sweedſche Afgezandten een *Cathagoriſch* Antwoord gaf, hoe hy gereſolveerd was, ſijn laatſte Penning, en uiterſte druppel Bloeds, tot Beſcherming der Rijks-*Conſtitutien*, en tot Verdediging der onſchatbare Vryheid des Roomſchen Rijks, te ſpendéren; Maar boven dien ook ſijn *Reſident* aan 't Sweedſche Hoff deed bekent maken, dat hy deſe genomene Reſolutie naar alle vermogen wilde uitvoeren, wanneer de *Sweden*, door hare Troupen aan ſijn Keyſerlijke Majeſteyts Voornemen, de geringſte verhindering ſouden veroorzaken.

De Furſtel. Lunenburgſche Familie.

Wat de *Vorſten van* LUNENBURG belangt, der ſelver Geſlacht is in twee Linien verdeelt, dewelke byna een gelijke Vermogen, en even groot Aanſien hebben. Een ider deſer *Linien* begrijpt in ſich drie Vorſten, waar van ider ſijn beſondere *Intereſſe*, uit hun algemeene *Intereſſe* genieten kan; dewelke in de Vrede en Ruſt des Roomſchen Rijks is gelegen. d'Een deſer *Linien* beſtaat uit de Hertogen *van Zell*, *Hannover*, en *Osnabrug*; welke drie Broederen het Vermogen hebben, ſoo wel door hun wijſe Beſtiering, als door hun Macht, om grootelijks tot de algemeene Welſtand des Duytſchen Rijks te contribuëren. Tot de Tweede *Linie* behooren de Hertogen *van Braunswijk*, *Lunenburg* en *Wolfenbuttel*, dewelke geen geringer gewicht aan des Rijks *Intereſſe* toebrengen, dan hare hoog-gemelte Swageren; nademaal ſy niet alleen door de Verovering der Steden *Bruynswijk* en *Lunenburg* haar Vermogen ſeer vermeerdert, maar boven dien ook haar Aanſien en Credit veel heerlijker gemaakt hebben, ſoo door hun machtige Wapenen, en haar allerzijds goede Trouwhertigheid, als ook door hun vaſte *Alliantien* met de voornaamſte Vorſten en Staaten van geheel EUROPA.

Den Hertog van *Hannover* werd op der Franſſen zijde getrokken.

Sulks is d'oorzaak, waarom *de Franſſen* in 't jaar 1672. al haar krachten inſpanden, om deſe Doorluchtige Vorſten met hen in een ſelve *Interes* in te wikkelen; 't welk echter geen voortgang heeft willen nemen, dan maar alleen ten aanſien

van

van den Hertog *van Hannover*, waar mede sy, door 't middel van sijn eigen Gemalin, die een Fransche Dame is, en door de veelvoudige *Solicitatien* van hun *Envoyé*, *Monsr. Padwits*, een geheym Tractaat hebben gesloten, 't welk doch noyt te voorschijn is gekomen, schoon hy uit krachte van dien, sijn Leger met over de 16000. Man heeft versterkt, waar van hy in 't jaar 1673. het grootste gedeelte den *Franssen* wilde te hulp zenden; gelijk hy sulks den Nedersachsche Kreyts-Leden, die in *July* 1673. binnen *Braunswijk* vergadert waren, deed bekent maken. 't Welk ook dus sijn voortgang soude genomen hebben, indien hy niet door den Keyserlijken *Ambassadeur*, Graaf *van Windisgrats*, door sijn Heer Swager, den Hertog *van Braunswijk*, en door andere tegenwoordige Vorsten meer, uit kracht van vele hoogwichtige Beweeg-redenen en vaste Argumenten, daar in was verhindert geworden; soo dat eindelijk, door een Expresse, den *Franssen* moest doen te kennen geven, hoe hy nu voor ditmaal, hen, als Rijks-Vyanden, geen Hulpe konde, noch derfde toezenden.

De vijf overige Vorsten van dit Doorluchtige Huys, hadden sulken Afkeer tegens de *Franssen*, dat de beyde Hertogen tot *Braunswijk* en *Lunenburg*, sich met sijn *Keyserlijke Majesteyt*, met den Koning *van Deenmarken*, en met de Vrouw Land-Graafin tot *Hessen-Cassel*, in een allerzijds *Defensive Alliantie* inlieten, tot Onderhouding der *Osenbrugsche* en *Munsterssche* Vreden, en tot Meyntenue der Rijks-*Constitutien*, dewelke bereyds door *de Franssen* opendlijk waren gebroken; gelijk in *'t Tweede Deel* kan werden gelesen; en dat de Vorsten tot *Zell*, *Osenbrug*, en *Wolfenbuttel*, in 't jaar 1673. al het woelen en de heymelijke bestekingen der *Franssen* aan haar Hoven soodanig te schande gemaakt en vernietigt hebben, dat de Fransche *Minister Monsr. Verjus*, naderhand ten hoogsten heeft beklaagt, hoe al sijn arbeyd en moeyte by dese Vorsten aangewend, vruchteloos waren uitgevallen, insonderheid by den Hertog *van Wolfenbuttel*; den welken hy met veel arglistige *Instantien*, in het Fransche Wergare socht te verstrikken, en hem van sijn eigen *Interesse* af te voeren, door een Brief, in dato den 10. *Aug.* 1673. tot *Helmstad* geschreven; welkers Inhoud wy ditmaal onnoodig achten hier aan te haalen.

d'Overige vijf Vorsten hadden een Afkeer van de *Franssen*.

Hoe Monsr. Verjus, den Hertog van Wolfenbuttel soekt te verwinnen.

Desgelijks sochten de *Franssen* in dit jaar 1673. een Nieuw Oorlogs-Vuur onder de Noordsche Koningen en Vorsten aan te

Hoe de *Franssen* in 't Noorden woelen;

te ſtoken, ter occaſie van het Affterven des Graafs *van Oldenburg*, waar door tuſſchen den Hertog van *Holſteyn Pleun*, en den Hertog van *Holſteyn Gottorp*, groote ſtrijdigheden waren ontſtaan, over de *Succeſſie* van 't Graafſchap *Oldenburg* en *Delmenhorſt*, die nu door het Keyſerlijke Hoff waren te neder gelegt, in faveur van den Hertog van *Holſtein Pleun*, wiens Recht, de Koning van *Deenmarken*, door zeker *Accoord* aan ſijn zijde heeft gebracht, en dieshalven eenige Troupen derwaards zond, die des Hertog van *Holſteyn Gottorps* Soldaten deden afwijken, en de beyde genoemde Graafſchappen in Beſitting namen. Schoon nu de *Franſſen* Houts genoeg bybrachten, om door *Sweden* en *Hannover*, deſe Vuur-ſprenkelen in een groote Vlamme te doen opbranden, ſoo wierd nochtans dit booſe Krijgs-Vuur ſoodanig van ſelfs uitgebluſt, dat het onder d'Aſſche wierd begraven, waar van nochtans de voncken in het toekomende ſeer lichtelijk konden aangeblaaſen, en tot een groote Brand ontſtéken werden, om daar door de beyde voornoemde Graafſchappen, en d'omleggende Landen tot den gront te verwoeſten.

Als ook in eenige Rijks-Steden,

Niet alleen alle Hoog-gemelte, en ook veel andere Rijks-Furſten, maar boven dien ook eenige Rijks-Steden konden naaulijks genoegſame Middelen uitvinden, om wegens de looſe liſten, en het hevig aandringen der *Franſche Miniſters*, ſich behoorlijk te uiten, en tegens hare liſtige Aanſlagen te wapenen, die ſy door heymelijke Geld-beſtekingen en ſchoonſchijnende Beloften, ſoo yverig wiſten voort te zetten, dat ſelfs ook de kloekmoedigſte Herten, en de getrouwſte Patriotten meenigmaal in gevaar ſtonden, om hen ſelfs, en haar eigen Vaderland te benaadeeligen.

Namentlijk in Straatsburg,

De ſtad *Straatsburg*, wegens hare goede gelegendheid, en den overvloed harer Krijgs-Materialen en Levens-Middelen, moeſt als een Steen des Aanſtoots, het Gewelt der Franſche Staats-Bedienders uitſtaan, dewelke aan d'eene kant, door Beloften van goude Bergen, en aan d'ander kant, door Dreygementen des uiterſten Verderfs, deſelve wilden dwingen tot Afvall van den Keyſer en het Rijk, om hun Koninklijke Legers en Magazijnen met alle Noddruft te verſorgen, de Poorten voor hare Soldaten ſteets open te houden, en een Paſſage over den Rijn-Brug te conſenteeren; het welk in eenige, doch ſeer weinige Raats-Heeren ſoo krachtig werkte, dat deſe Heerlijke

ke plaats haar eigen Vryheid soude verlooren hebben, en van een Duytsche, tot een Fransche Stad geworden zijn, by aldien derselver meeste Regenten ten deelen door haar eigen Voorsichtigheit, en ten deelen door het yverig aanhouden van sijn Keyserlijke Majesteyt en het Roomsche Rijk, niet onophoudelijk voor hun eigen Welvaard en Behoudenis gewaakt hadden. En hoewel in den vollen Raad vastelijk was gereselveert, haar *Neutraliteyt* naaukeurig te willen onderhouden, soo liet nogtans de Stad, door de sterke *Instantien* en harde Dreygementen der *Franssen* sich tot hun *Contemplatie* soodanig bewegen, dat haar Rijn-brugge tusschen den 4 en 5. *May* 1673. wierd afgebroken, na dat die den 16. *Novemb.* 1672. door de *Franssen* was afgebrand, en nu noch naaulijks, door ongemeen groote Onkosten der Stad, was in staat gebracht geworden. Alle welke schaaden, de *Franssen* meenigmaal belooft hadden, weder te vergoeden; doch zullen moogelijk daar over wel eeuwiglijk Schuldenaars blyven. Niet tegenstaande nu dese Stad, den *Franssen* meer had ingewilligt, als de *Neutraliteyt* toeliet, soo moest sy echter, tegens hun Moedwil en Overlast, door een goet getal Soldaten, en door haar gantsche Burgery, sich seer kommerlijk beschermen, versoeckende door een expresse Afgezand, by de Switserssche Bond-genoten, *Zurich* en *Bern*, dat sy hen, uit kracht van d'oude en nieuwe Tractaten, doch souden willen behulpelijk zijn; Waar op dan ook goede Toesegging bequamen, in geval de Nood zulks quam te vereyschen.

En Frankfoort.

De Stad *Frankfoort*, dewelke sich in den Duytschen Oorlog door hare *Neutraliteyt*, en goede Manhaftige Wakkerheid, altoos geconserveerd had, liep in 't voorjaar 1673. groot gevaar, om door den *Marschalk de Turenne* belegert te werden, nademaal hy desselve aan sijnen Koning ten hoogsten recommandeerde, en deswegen ook expresse Ordre had versocht, om door de Verovering deser Stad, de Keyserlijke Armeé, die van boven afquam, te mogen tegenhouden. En by aldien de Koning niet gevreest hadde, alle de noch slaapende Rijks-Leden op te wekken, sou sich dese Rijks-Stad bemachtigt, en daar in *Sedem Belli* gemaakt hebben. Hoewel de Stad *Frankfoort*, als een vrije Rijks-Stad, sich meenigmaal tegens den *Franssen*, in desen Oorlog *Neutraalt* heeft willen houden, nochtans waren de *Franssen* soo vermeten, dat sy

door haren *Agent*, in een *Memoriaal*, den Magistraat onder anderen, 2. Puncten proponeerden; als eerstelijk: Dat deselve den Hertog van *Lottharingen*, die sich in de Stad ophield, bevelen soude, van daar te vertrekken; en ten tweeden, het Leger van *Turenne*, met Geschut en allerley *Ammunitie*, en behoorlijke Levens-Middelen te verforgen. Maar als de Magistraat sulks met Hoflijke en beleefde woorden afloeg, ter oorzake men daar door de *Neutraliteyt* soude verbreken, en in d'Ongenade des Keysers en des geheelen Rijks vervallen; alsdoen begon der *Franssen* Wrevelmoedigheit tegen *Frankfoort* soodanig te vermeerderen, dat de Magistraat sich ten hoogsten gedwongen vond, haar *Soldateska* met eenige nieuwe Compagnijen te verstercken, en dat sich de Burgery op Trommelslag moest veerdig houden, tot groote Oncosten en ongemeene Schade der Stad en der selver Burgeren.

D'Abt van St. *Romain* reyst na de Switsersche Cantons,

De loffelijke Switsersche *Cantons* leden, wegens hare meenigvuldige en dappere *Soldateska*, meerder Aanstoot van de *Franssen*, dan eenig ander Rijk-furst; waarom ook de *Franssen* niets meer behertigden, dan hoe sy de *Cantons* by hare voorige Verbintenis mochten behouden; weshalven sy den *Abt* van *St. Romein* derwaards sonden, dewelke in 't begin van 't jaar 1673. tot *Soloturn* aanquam, en alle *Cantons* deed bekent maken, dat hen al t'samen in 't besonder wilde komen besoecken; Maar wijl de *Cantons* besorgt waren, of dese gemelte Gezant, alle bedenkelijke loose Grepen mocht practiséren, om hen onder malkander Oneenig te maken, en een Scheuring onder de Catholijkschen en Gereformeerden te veroorzaken, soo lieten sy hem antwoorden, dat doch van sijn Voornemen soude afstaan, nadien de gesamentlijke Cantons gesind waren, hare respective Gedeputeerden na *Soloturn* te senden, tot een algemeene Vergadering, alwaar hy sijne *Propositie* soude konnen doen, die hem van sijn Koning mocht aanbevolen zijn.

De *Cantous Zurich* en *Bern* vermoedende, dat de Fransche Afgezand noch wederom *Instantien* mocht aanwenden tot een Nieuwe Werving, resolveerden voorheen, door hare tot *Aran* zijnde Gedeputeerden, te doen proponéren, dat gereselveert waren, hare Troupen uit Franschen Dienst na Huys te doen roepen, en geen Nieuwe Werving noch *Recreutes* te bewilligen: Welke *Resolutie*, *Basel* en *Schaaphuisen* desgelijks ook toe-

stem-

ſtemden, voor al eer haare Gedeputeerden ſich in d'algemeene Vergadering bevonden.

En doen ſijn Propoſitie in d'algemeene Vergadering.

Na dat nu gemelte *Envoyé* in deſe Vergadering den 18. *Jan.* 1673. d'oprechte Meening, en beſonderlijke *Affectie* ſijnes Konings, tegens de geſamentlijke Cantons had betuigd, en hen daar nevens gerecommandeert, dat ſy insgelijks in hare goede genegentheid tot ſijnen Koning wilden blijven volherden, ſoo ſtelde daar op 4. Punćten voor:

1. Dat ſy, in faveur ſijnes Konings, een Werving van eenige Nieuwe Regimenten, en *Recrutes* voor d'oude, wilden gedoogen.

2. Dat ſy doch met haar gewoonlijke Krijgs-Oeffeningen, die hare Inwoonders ſoo wel in de Steden als ten platten Lande alle weken exerceerden, wilde ophouden, om ſijnen Koning daar door geen Ombrage te geven, gedurende den tijt dat in *Duytſland*, en in de *Nederlanden* moeſt Oorlog voeren.

3. Dat ſy doch den Heer *Abraham Malapert*, den Nederlandſchen Reſident tot *Frankfoort*, en Extraordinary Gedeputeerde aan de loffelijke *Cantons*, de Stad *Baſel* ſouden doen verbieden, dewijl hy een Vyand ſijnes Konings was.

4. Dat ſy ſich doch met den *Keyſer* niet ſouden engagéren, tot Beſcherming van 't Huys *Ooſtenrijk*, en de vier Wald-Steden. Ook overleverde hy de beſondere *Cantons* ſijnen Brief; dewijl hy met hen niet apart kon te ſpreken komen.

Waar op hem ſeer wel geantwoord werd.

Het Antwoord, dat hy hier op bequam, beſtond in de volgende Woorden:

Dat niet alleen de Roomſche, maar ook de Gereformeerde *Cantons* ten hoogſte reſenteerden het ſlechte Tractement dat hare Soldaten genoten, en dat deſelve, tegens den Inhoud van het beyder-zijds *Accoord*, niet tot Beſcherming der Frontieren van 't Franſche Rijk, maar tot Verwoeſting harer Geconfœdereerdens Landen, ſoo wel op *Duytſchen Bodem*, als in de *Nederlanden* waren misbruykt geworden; dat daarom de vier Euangeliſche *Cantons* vaſt beſloten hadden, voor dit maal den Koning geen nieuwe Wervingen noch *Recrutes* in te willigen; en de andere *Cantons*, ſoo voor als na, noch geen *Reſolutie* getrokken hadden, maar ſich reeds daar over ten hoogſte begonden te beklaagen. En voor ſoo veel de 3. laatſte punćten aanging, bevonden ſich de *Cantons* grootelijks belédigt; nademaal men hen, die maar alleen aan Godt, en aan geen aardſche Menſchen waren onderworpen,

Wetten wilden te voren schrijven, waar naar sy hen soude moeten reguleeren; dat dieshalven sulks, als een nooyt-gehoorde saak, geen andere werking soude konnen te wege brengen, dan een geheele Afsnijding en Vervreemding tusschen hen, en sijnen Koning, etc.

En den gemelten Abt weder replicceert;

Welk Antwoord, de Fransche Afgesand, door een *Replijk* meende op te lossen, seggende; Dat de Switserssche en Fransche Soldaten op gelijke manier wierden getracteerd; dat hun Soldaten, sijns wetens, niet tegens den Inhoud van 't Tractaat waren gebruykt geworden; en in geval daar iets tegens dit Punct mocht gehandelt zijn, soo had de Noodwendigheyd, en *la Raison de Guerre* sulks vereysscht; en dewijl nu het selve niet anders konde verandert werden, dan door d'oprechte *Intentie* sijnes Konings, die nooyt van sijne kant iets soude laten ontbréken, om de gesamentlijke *Cantons* alle mogelijke Offertes te doen, mits die tegens d'eygen *Interesse* sijnes Konings niet strijdig mochten zijn; soo versocht dan, dat d'Euangelische *Cantons* hare genomene *Resolutie* doch souden veranderen; en d'overige, niet te weygeren, dit sijn Versoek, den Koning in te willigen. Aangaande de 3. andere Puncten, daar over protesteerde hy op het kragtigste, het sijnes Konings Intentie nooyt geweest was, d'absolute Macht der vrye *Cantons* eeniger wijse nadeelig te zijn; wel wijt van hen Wetten voor te schrijven; maar dat sijn geheele Propositie alleenlijk in een vriendelijk Versoek bestond, waar van de Koning het vertrouwen hadde, hem sulks soo gunstiglijk soude ingewilligt worden, als hy 't oprechtelijk versocht hadde.

Maar geheel te vergeefs;

Maar alle dese en diergelijke *Protestatien* brachten ditmaal niet de geringste werking, tot voordeel van den Franschen Koning voort; 't welk hem ook van gemelte *Abt.*, door een *Expresse*, wierd bekent gemaakt; en sond daar op aanstonds een *Courier* met verscheyde Brieven weder te rug, waar onder een aan d'Euangelische *Cantons* was geschreven, daar door men dese selve met seer beleefde Woorden socht te bewégen, dat doch hare Ordere, wegens d'Op-ontbieding harer Soldaten uit sijnen Dienst souden willen herroepen; en dat sich voorder met sijne *Interessen* wilden vereenigen, gelijk voortijts gedaan hadden; hen daar nevens verzekerende, dat hy den Oorlog tegens de *Hollanders* niet voerde, noch voeren wilde, om hare gesamentlijke Landen in te nemen, en hare *Religie* uit te roeyen; maar dat alleen-

Waar op de Koning een Brief aan d'Euangelische *Cantons* sond:

lijk

lijk van Voornemen was, haren Hoogmoed te dempen, en hen over hare Misdaden te ſtraffen, die ſy hadden begaan, met ſijn *Intentie* aan alle *Euroopſche* Hoven verdagtig te maken; en nieuwe *Ligues* tegens hem, onder zekere Pretexten, te ſmeeden.

Waar tegens de Heer *Malepert* Nederl. Afgezand ſeer yverig arbeyd.

Ondertuſſchen had gemelte Heer *Malapert*, by d'Euangeliſche *Cantons*, ſich onophoudelijk bevlijtigt, om deſelve ten beſten, en tot voordeel ſijner Principaalen ſoodanig te *Diſponéren*, dat ſy den *Franſſen* niet alleen alle Wervingen in 't toekomende ſouden weygeren; maar boven dien ook hare Troupen uit Franſchen Dienſt te rug ontbieden: 't welk hem alles ſoo heerlijk gelukte, dat deſelve *Cantons*, hem, hare genomene *Reſolutie* ſchriftelijk bekent maakten, met beſondere Uitdrukkingen van haar gunſtige Toegenegentheyd tot de Hollandſche *Natie*, en van haar medelijdende Medoogendheid over haar Ongeluck, belovende, in het toekomende geenſins te verſuymen, harer beide algemeene *Intereſſe*, door een goede *Intelligence* te bevorderen, en dat hare genomene *Reſolutie*, met allen ernſt wilden in 't werk ſtellen; aangeſien de *Franſſen* hare Troupen, tegens haar wil en intentie hadden gebruykt.

De *Cantons* houden een generale vergadering.

Hier op beſloten de loffelijke geſamentlijke *Cantons* vaſtelijk, in 't begin van *April* 1673. een generale Vergadereng te houden, over zekere beſchrijvings Punčten; waar tegens de Franſche Afgezand naar uiterſte vermogen ſeer yverig arbeyde, om den voortgang deſer Vergadering te verhinderen; ſich ondertuſſchen met allerhande beweeg-redenen bedienende, om d'Euangeliſche *Cantons* diets te maken, dat Hare Soldaten niet meer tegens de *Hollanders* ſouden gebruykt worden, en dat boven dien de Saak binnen korten tijd in ſoo goeden ſtande ſtond te geraken, dat men niets voorders te wenſchen hadde.

Ondertuſſchen dat de Franſche Afgezand op ſoodanigen wijſe proteſteerde, en alle goede Vriendſchap beloofde, dwongen ſommige Franſche Officiers, verſcheyde Baſelſche en Bernſche Inwoonders, onder hen Dienſt te nemen; 't welk van d'overige Inwoonders ſoo krachtig wierd tegen geſtaan, dat ſy den *Franſſen* elendig ſouden mishandelt hebben, indien deſelve ſich niet in der ſtilte heymelijk geretireerd, en die bereyds door hen aangenomen waren, te rug gelaten hadden.

Na dat nu de Gedeputeerden ſich op d'algemeene Vergadering tot *Baden*, geſamentlijk bevonden, deden de *Keyſerlijke*, de *Spaanſche*,

sche, en de *Nederlandsche* Afgezandten hare *Propositien*; welke de Fransche *Ambassadeur* al t'samen socht vruchteloos te maken.

Des Keyserlijke Afgezands *Propositie.*

Belangende de *Propositie* van den Keyserlijken Afgezand, daar van moet men voorheen weten, dat de *Switsers*, na sich, door hare groote *Victorien*, by alle Volkeren seer beroemt gemaakt te hebben, sich met den Huyse *Oostenrijk* vereenigt, en in de jare 1474. en 1477. met den Hertog *Sigismundus*, en desselfs Erfgenamen, een Erf-*Alliancie* opgericht, en bedongen hebben, dat de Vier Wald-Steden, *Waldeshut*, *Seckingen*, *Lauffenburg* en *Rhijnvelden*, als vier opene Poorten tot de passages na de *Sweyts* souden blyven; en dat de *Switsers* deselve, als ook *Costnits* en *Briege*, tegens alle Vyanden beschermen, en het Opper-Huys *Oostenrijk* met een zeker getal Soldaten secondéren souden; en in val des Noods sou men hen weder desgelijks beschermen. Maar wanneer dese beyde Geallieerden, in 't jaar 1599. door zeker toeval, in een Oorlog wierden ingewikkelt, die doch maar een jaar duurde, soo wierd in 't jaar 1600. dese Erf-*Confœderatie* weder vernieuwd, maar de wederzijds *Assistentie* vry bedongen, soo dat geen van beyden den anderen beloofden te helpen, dan maar alleen voor soo wijt sulx een yders *Interesse* soude vereyschen. Op desen grond versocht de Keyserlijke Afgezand, die een Domheer van *Costnits* was, dat de *Cantons*, de vier Waldsteden, als ook de Steden *Costnits* en *Briege*, in hun Bescherming nemen, het Huys *Oostenrijk* secondéren, en haar Troupen uit Franschen Dienst te rug roepen souden.

Waar tegen de Franschen Afgezand sich hevig aankant.

Tegens welk versoek, de Fransche Afgezand in sijn *Propositie* seer roemsuchtig praalde, wegens d'oprechte Intentie sijnes Konings tegens de *Cantons*, soo dat men dies aangaande niets quaats te vreesen hadde, en sy dienvolgens ook niet verobligeért waren, de gemelte Steden te beschutten, noch het Huys *Oostenrijk* te helpen, te meer, wijl de *Keyser*, door verscheyde nieuwe *Alliantien*, sich tegens sijn Koning had verbonden, en een Oorlog aangevangen, die sijn Heer en Koning op allerley wijse had getracht voor te komen. Waar door hy soo veel te wege bracht, dat de *Cantons*, de Saak uitstelden, tot een nieuwe Conferentie, die ontrent *St. Jan* soude gehouden worden.

Propositie van de Spaansche Afgezandten.

De Graaf *Calati*, en *Maistre de Camp Beretta*, beyde Spaansche Afgezandten uit het Melaansche Gebied, proponeerden in dese

dese Vergadering der *Cantons* tot *Baden*, de besorgelijke Swaarigheden der *Repture* tusschen hun *Koning* en de Kroon *Vrankrijk*, en het daar op volgende Gevaar der *Cantons*, by aldien *Vrankrijk* den Milaanschen Staat, en het Graafschap *Burgundien*, of het *Franche Comté* wilde aangrijpen, dewelke in geen genoegsame Defentie stonden; weshalven sy, volgens d'Erf-*Ligue* tusschen de loffelijke *Cantons*, en den Milaanschen Staat, een Werving van 2000. Man voor den gemelten Staat, als ook eenige *Assistenty*-Troupen voor Burgundien, en niet weiniger de Passage voor eenige Milaansche Troupen, die derwaards souden gesonden werden, seer ernstelijk versochten.

Al het welke hen, naar wisseling eeniger Discoursen, van de gesamentlijcke *Cantons* wierd ingewilligt: 't gene de Fransche Afgezand niet soo haast vernomen hadde, of gaf een schriftelijk *Memoriaal* aan de Vergadering over, waar in hy klaagde, dat de *Cantons* meer ingewilligt hadden, dan sy met Recht en billijkheid vermochten te doen, voornamentlijk, wijl de *Spanjaarden* hare Soldaten na *'t Franche Comté* sochten te brengen, alleenlijk om oorzaak dat gesind waren, *Vrankrijk* aan die kant Vyandelijk aan te tasten; daar by voegende, dat sijn Koning niets meer behertigde, dan die met de Loffelijke *Cantons* gemaakte Tractaten in allen deelen naaukeurig t'onderhouden, en met deselve naar ouder gewoonte, in oprechte Vriendschap te leven; en by aldien daar eenige misnoegens over dese of gene Saken, by hen mochten zijn, soo kon men malkander confereeren, om alle Misverstand weg te nemen; waar toe hy *Commissarissen* begeerden. Maar by aldien men hem hier in niet wilde te gemoet komen, sou het sijne, en hare Koning voor een Verbond-breking houden, en sich daar over wel weten te wreeken.

Waar tegen de Fransche Afgezand sich aankant:

Om dese en meer andere diergelijke harde, en voor een *Vrye Republijk* gants onverdraaglijke woorden, gaven de Gereformeerde *Cantons* aanstonds Ordre, tot d'Uitvoering van hare genomene *Resolutie*, waar by ook standvastig bleven volharden, niet tegenstaande de *Fransen* aan de Stad *Zurich* haar resterende Gelden betaalden, een volkomen Vernoeging, wegens *d'Accisen* beloofden, en de Stad *Bern* een aansienlijke Somme Gelds presenteerden, bloot alleen voor de verloopene Accisen, by aldien men hem maar noch 2. Regimenten wilde laten volgen. De Catholijke *Cantons* wierden desgelijks soo ontroerd, dat

't Welk vande *Cantons* seer qualijk werd opgenomen.

dat sy het Exempel der Gereformeerde *Cantons* ook souden gevolgt hebben, by aldien de Fransche Afgezand sijn harde Redenen niet versacht, en *Commissarissen* bekomen hadde, om daar mede in der minne te confereeren; 't welk dan ook geschiede, doch met soo gering voordeel, dat hy seer heymelijk in der stilte een spoedige Voyage na *Paris* dede, om sijnen Koning te berichten, het gene aldaar gepasseert was, en weder nieuwe Instructien te halen, volgens dewelke hy na sijn Wederkomst, een Werving van 4000. Man, van de Catholijke *Cantons* verkreeg, doch onder zeker Beding, dat die buiten de Fransche Grensen niet souden gebruykt werden, en hen voorheen d'achterstellige Gelden moesten betaalt zijn, die sy van de *Kroon Vrankrijk* noch te voorderen hadden. Dese Werving nam, om tweederley oorzaken, een langsame en beswaarlijke Voortgang; eerstelijk: wijl die gene, die bereyts in Franschen Dienst geweest waren, sich besonderlijk over het slechte Traetement, en over het gedurig Gevaar en de swaare moeyten beklaagden; nademaal sy in alle Schermutselen en Belegeringen, de Eersten hadden moeten zijn, en voor de *Franssen* het Spits afbijten; door welke Klagten sy in hare Lands-Lieden veel meer een Tegenheid, als een goede Affectie tegens den *Franssen* verwekten: en ten tweeden; wijl de Regenten van de plaats, daar de Werving geschiede, sich daarmede niet wilden bemoeijen; soo dat de geworvene Soldaten sich alleenlijk naar Discretie harer Officieren moesten richten.

De Frans. sen verkrijgen van de Catholijke Cantons, een Werving op zekere Conditie.

In deselve Vergadering tot *Baden*, deed meergemelte Heer *Malapert* een lange *Propositie* in de Latijnsche Taal, met seer beleefde Woorden en aangename Verklaringen, die voornamentlijk hier in bestonden; Dat de loffelijke *Cantons* in hare laatste Vergadering, met een hoogsten Yver, de weder-oprechting van d'algemeene Rust en Vrede der Christenheid behertigt hadden, en sommige, tot meerder bevoordering deses geresolveert waren, hare in Franschen Dienst staande Soldaten, weder te rug te roepen; dat de Heeren *Staaten Generaal*, voor dese Weldaad, waar aan de gantsche Christenheid seer veel gelegen was, sich ten hoogsten verplicht vonden, niet twijffelende, of de voorname Vergadering sou hare *Resolutie* wel haast in 't werk stellen, wijl de selve niet alleen hoog loffelijk en seer redelijk was, maar ook haar eigen, en harer Geallieerdens Welvaart en waarde Vryheid seer heylsaan soude zijn;

Propositie van den Nederlandschen Afgezand *Malapert.*

zijn; nademaal hier in, het voornaamste stuk deser Vryheid bestaat, dat de Tractaten en Alliantien onverbrekelijk zijn, by hare Kracht verblijven, en niet tot nadeel van andere mogen verdraayt en verklaart werden, van een soodanige *Natie*, die nergens anders op bedacht was dan door een seer schaadelijke en bloedige Oorlog, al haar onschuldige Nabueren te verderven, en dat puur alleen door eigen Hoogmoed en ydele Glory; 't welk de vrye en souvereyne *Cantons* onverdraaglijk sou vallen, als dewelke de heylige Gerechtigheid ten allen tijden meer bemind hebben dan haar eigen voordeel; en die hier namaals, ter tijd des Vredens, van de *Franssen* selfs zullen gepresen werden, wegens hare onveranderlijke Standvastigheyd, etc. daar byvoegende: Dat de *Staaten Generaal* nooyt gesind waren geweest, de Roemlijke *Cantons* mede in te wikken in d'ellendige Rampen, waar in haren S-TAAT nu een geruymen tijt overstroomt gelegen hadde; maar dat vastelijk vertrouwden, het der *Cantons* Meening niet was, door hare Soldaten, de *Nederlanden* te helpen onderdrukken, en hen, hare soo duur-gekochte Vryheid te doen berooven; alwaar het haar schuldige Plicht meer vereyschte, deselve te verdeedigen, en hen het Hooft te helpen boven water houden; Dat ook de *Staaten Generaal* verwachteden, dat de *Cantons*, die dit goede Voornemen noch niet vast gesteld hadden, het Exempel van de reeds geresolveerden, wel haast souden volgen; dewijl daar gants geen oorzaak voor handen was, waar door de loffelijke *Cantons*, van hare genomene Resolutie, wegens de te rug-roeping harer Onderdanen, soude konnen afgehouden werden, etc.

Waar over sich den Franschen Afgezand formaliseerd.

Over dese *Propositie* formaliseerde sig d'Abt van *St. Romain*, Franschen *Envoyé* niet weiniger, als over de *Propositie* der Keyserlijke en Spaansche *Ambassadeurs*, en nam de vrymoedigheid, om by de *Cantons* te sollicitéren, dat sy den Nederlandschen Afgesand, sonder Antwoord souden laten wegreysen; waar toe hy sulke ongerijmde Argumenten gebruykte, die hem by de Switserssche *Cantons* veel haatiger maakten, dan den Heer *Malapert* selfs; 't welk seer duydelijke kenteykens waren, vander *Franssen* onbepaalde Eer-zucht: Soo dat eindelijk de *Switsers* tot conservatie van haar absolute Macht, wierden gedwongen, sulks tegen te gaan, als hebbende, noch van d'alder-Christelijkste Koning, noch van iemand anders sulke ongerijmde Afvorderingen ooyt verwacht, die nergens anders toe konden dienen, dan tot groot

Tot groot misnoegen der Switsers

radeel van hare *independente Souverayniteyt*, en tot schending van haer Volckeren Recht; en dat voortaan niet meer soodanige Voorstellingen wilden verwachten, of moesten op Middelen bedacht zijn, waar door sy hen selfs konden verzekeren, tegens d'Aanslaagen der gener, die haar meenden Wetten voor te schrijven.

Hier op riepen de gereformeerde Cantons hare Soldaten t'huys.

Hier op stelden de gereformeerde *Cantons* aanstonds haar genomene *Resolutie* in 't werk, ende riepen hun Troupen uit Franschen Dienst te rug, door een *Edictale Citatie*, die sy aan de Naastgelegene Fransche Frontieren lieten aanslaan, en door besondere Brieven, die sy aan alle voorname Officieren sonden. Dan, wijl eenige deser Officieren vrywillig, en andere door der *Franssen* verleyding of bepraating in hun Dienst verbleeven, tegens het uitdrukkelijk Bevel en expresse Meening harer Overigheyd; soo wierd 'er een *Resolutie* tegens hen uitgegeven, waar in men haar dreygde, dat by aldien sy op de voornoemde Indaaging, den Franschen Dienst, na het verloop van eenigen tijt, niet verlieten, niet alleen alle hare Goederen geconfisqueert, maar sy ook ont-Adelt, en haar Waapenen geruineert souden werden.

De Catholijke *Cantons*, schoon sy, wegens de te rug-roeping harer Soldaten uit Franschen Dienst, noch niet eenig konden werden, toonden echter soo groote gevoelijkheid over de hoogmoedige *Propositien* van den Franschen *Minister*, dat sy den Gereformeerde *Cantons* versochten, en ook beweegden, tot het aanstellen van een extraordinarie Vergadering tot *Baden*, in de Maand *July*. 1673. voornamentlijk wegens haar eygen, en harer Geconfœdereerdens Zekerheid, en tot de verschaffing van een aansienlijk Getal Soldaten; gelijk dan den 16. *July* aldaar vergaderden, waarby sich alle voornoemde *Ministers* lieten vinden, en een yder uiterste Vlijd aanwende, om sijn Oogmerk te bereyken.

Een extraordinary Vergadering werd tot Baden aangestelt.

Alwaar de Fransche Afgezand nu veel sachter Woorden gebruykt.

Wanneer nu de Fransche *Minister* vermerkte, dat door sijn straffe Redenen, de *Switsers* meer en meer verbelgden, vond hy raadsaamst, deselve nu door vleyery, en met smeychel-woorden te versoecken; hen weder op nieuw d'oprechte *Intentie* sijnes Konings voordraagende, seyde, dat die geen Pretentie op het Roomsche Rijk maakte, en deswegen ook niet gesind was, sijn Waapenen op den Duytschen Bodem te voeren, dan maar alleen om het Voornemen van den *Keyser* t'observeeren, als dewelke sich prepareerde, om *Offensivelijk* tegens de *Franssen* t'agéren; 't welk niet

niet konden doen, sonder verbreking der Westphaalsche Vrede; op welk gevall de *Cantons* verplicht waren, den Konink sijnen Heer by te staan; die, op dat hy de *Cantons* geen oorzaak der Belediging mocht geven, bevolen hadde, dat niet een eenige Switserse Soldaat sich in het Leger van *Duc de Turenne*, op of omtrent den Duytschen Bodem soude vervoegen.

Ondertusschen was de *Koning van Vrankrijk*, na de Veroevering der Stad *Mastricht*, en het Aards-Bischdom *Trier*, Persoonlijk tot *Brisac* aangekomen, om dese Vesting te besichtigen, en te beraadslagen over d'Inneming der tien *Elsassche* Vry-steden, alwaar hem eenige *Cantons*, door hare Gedeputeerden, lieten Complimenteren; waar over d'andere seer misnoegt wierden, voornamentlijk de *Canton Zurich*, die ook daarom een brief van den Koning, vol Fransche Complimenten en vriendelijke Woor-„den ontfing, waar in onder anderen was begrepen; de *Conduite* „*te* des *Keysers*, tegens *d'Interesse* van sijn Rijk, nevens desselfs „*Secours* aan de *Hollanders*, tegens den Inhoud der Westphaal-„sche Tractaten; als ook de Keyserlijke *Alliantie* met den Her-„tog *van Lottharingen*, dewelke gesind was, hem onder den „Generaal *Caplieres* aan te grijpen. Eindelijk begeerde hy, dat „doch geen Doortocht aan sijn gedeclareerde Vyanden sou ver-„gunnen, als namentlijk de *Hollanders*, de Ceurfurst van *Trier*, „en de Hertog van *Lottharingen*, nevens al de gene dien hy bil-„lijker wijse voor sijn Vyanden mocht houden; waar tegens „sich tot alle Vriendschap, en onderhouding der *Alliantie* met „de *Cantons* presenteerde, en veel goude Bergen beloofden, „etz.

De Koning van Vrankrijk schrijft aan den *Canton Zurich.*

Soo dat sich lied aansien, als of dese Koninklijke Brief, en de gedachte Vlijtigheden van den Fransche *Menister*, als ook het Vuur van Oneenigheid, 't welk door de verkeerde Fransche Grepen, onder de *Cantons*, met allerley listigheit was aangesteken, oorzaak hadden gegeven, dat dese Vergadering, tegens alle Instantien van de Keyserlijke, Spaansche, en Nederlandsche *Ambassadeurs*, vruchteloos afliep, en geprolongeerd wierd tot in de volgende Maand *October*, als wanneer de 13. *Cantons* sich weder vergaderden, de Zekerheit van den Switserschen Kreytz te voorschijn brachten, en beraadslaagden hoe men sich bequaamst tot d'algemeene Bescherming gedraagen soude.

Waar op wederom een Nieuwe Vergadering tot *Baden* werd gehouden;

Schoon geen van de meergemelte Afgezandten was versocht geworden, om sich tegens den bestemden tijd tot *Baden* te la-

ten vinden, verſchenen echter aldaar, om hare reſpective Begeertens op 't nieuw te proponeeren; en den Franſchen *Miniſter* verklaarde onder anderen, voornamentlijk daar gekomen te zijn, om te betuygen, dat ſijn *Alder-Chriſtelijk ſte Majeſteyt* een groot genoegen had geſchept, uit de Voorſorge, die de geſamentlijke *Cantons* aangewend hadden, tot harer aller Beſcherming; die hem ſoo wel, als hen al t'ſamen, ter herten ging; en om hen in ſulken loffelijken Voornemen te ſecondéren.

Welkers eindelijke Reſolutie wierd vaſt geſteld

De gantſche *Concluſie* deſer Veradering beſtond in een *Reſolutie*, die in den jare 1668. tot d'algemeene Beſcherming der geſamentlijke *Cantons*, en harer Geallieerden was genomen; te weten, dat ſy voortaan altoos een Leger van 20000. Man, nevens eenige noodige *Artillerie*, en voordere Toebehoor, wilden vaardig houden, ten einde deſelve op d'eerſte Ordere konde voort-marcheeren; waar toe een yder *Canton* ſijn *Quota* ſteeds gereet ſoude houden. Welk Leger, in val des Noods, door twee andere, yder van 30000. Man ſterk, ſoude geſecondeert werden; en ſoo haaſt het Eerſte, op de daar toe beſtemde *Rendevous* was verſchenen, ſou het ſelve in ſoodanigen Stant zijn, dat het ſonder eenige voordere Confereering, aanſtonds marcheren konde.

De Verrichting van den Franſchen *Miniſter* aldaar.

By deſe *Reſolutie* der *Cantons*, had niemand van de vreemde Afgezandten een beter *Succes* in ſijn Verrichting, dan den Franſchen *Miniſter*; want hy niet alleen by de Catholijke *Cantons* en Graaupunteren, een Werving van eenige nieuwe Regimenten, en de Recrutering der oude verkreeg; maar bewerkte ook, dat de Keyſerlijke *Miniſter* gants niets obtineerde, wegens de *Protexie* der 4. Wald-Steden, noch tot Hulpe van 't Huys *Ooſtenrijk*, noch ook niet, wegens de te rug-roeping der Soldaten van de Catholijke *Cantons* en Graaupunters, uit den Franſchen Dienſt; Dat de Spaanſche Afgezandten geen *Satisfactie* op haar Verſoek ontfingen, te weten, van dat het Graaffchap van *Burgundien* mocht werden in Protexie der *Swiſers* opgenomen; ſchoon deſelve reeds voor-heen beraadſlaagt hadden, de *Neutraliteyt* voor dit Graaffchap uit te wercken, ingeval daar een Oorlog tuſſchen *Vrankrijk* en *Spanjen* ontſtond; En eyndelijk, dat den Nederlandſchen Miniſter by de Catholijke *Cantons* niets konde verwerven, wegens de te rug-roeping harer Manſchap, uyt Franſchen Dienſt, of ten weinigſte uyt de Franſche Conqueſten op den Nederlandſchen Bodem; noch ook niet obtineeren, dat

dat den *Franſſen*, de Nieuwe Werving en Recrutes mocht afgeſlaagen werden.

De ſterke Sollicitatien en hevige Aanhoudingen, die de *Franſſen*, nevens *d'Engelſche* Gezandten aan 't *Spaanſche Hoff* dit jaar deden, vind men hier na onder 't Verhaal van de vigelante Beſorging der Heeren *Staaten Generaal*, tot Welſtand en Behoudeniſſe hares Lands, by uytheemſche Potentaaten, beſchreeven. Sollicitatien der Franſſen en Engelſen aan 't Spaanſe Hoff.

Belangende nu de Sollicitaten der *Franſſen* en *Engelſen* aan 't Portugaalſche Hoff, deſelve dreeven ſy dit jaar op gelijke Voet, als in 't voorleden jaar 1672. by hen was aangevangen; waar van door de Heer *P. Valkenier* in *'t Tweede Deel* is gehandelt geworden. Want ſy niet alleen heymelijk onder de Hand, by de voornaamſte *Miniſters*, met allerley Preſentatien en Beloften, ſich op 't yverigſt bemoeyden; maar ook onderſtonden, verſcheyde *Memorialen* aan de *Staats-Vergaadering* over te leeveren, en 10000. Man tot Secours aan te bieden, ten eynde ſy dit Rijk tot een *Ruptur* met *Spanjen* mochten ophitzen. Waar toe dan ook veel GROOTEN, wegens hun eygen byſonder Voordeel, ſich ſeer geinclineert betoonden: en ſouden ſy deſen haren Aanſlag ook lichtelijk uytgevoert hebben, indien niet de Tegen-Reden der Geeſtelijken, en de Wederſtand des gemeenen Volks, ſulks in tijds had verhindert en voor-gekomen, als hebbende ſulken grooten Afkeer van de *Franſſen*, dat ſy alle Heeren verdacht hielden, en al de ſoodanigen, die den *Franſſen* betoonden geneegen te zijn, en tot den Oorlog inclineerden, ſeer hert dreygden. Sollicitatien der Franſſen en Engelſen aan 't Portugaalſe Hoff.

Nu zal 't tijt werden, ook eenmaal te ſpreken van de Franſche *Solicitatien* aan 't Sweedſche Hoff, tot voltrekking harer wederzijts *Defenſivive-*ALLIANCIE, den 14. *April* 1672. binnen *Stokholm*, op tien jaren tijd geſloten, en, daar in bedongen was, dat by aldien ſijn Keyſerlijke Majeſteyt of iemand anders onder de Ceur-Vorſten en Rijks-Heeren, een van hen beyde Geconfœdereerden mocht komen aan te taſten, ſy beyde Geällieerden den ſelven als dan op 't Lijf vallen, en ſoo lang vervolgen ſouden, tot hen alle beyde dies aangaande genoegſame *Satisfactie* ſoude gegeven zijn. En wanneer ſich iemand in 't Duytſche Rijk, ten beſte van de *Vereenigde Nederlanden*, tegens *Vrankrijk* mocht komen te verheffen, en ſich tot deſelfs Vyand verklaaren, dat als dan de *Kroon Sweden*, den ſelve eerſtelijk door minnelijke *Interpoſitie* daar van ſoude trachten af te houden; maar by onwilli- Franſſe *Solicitatien* aan 't Sweedſche Hoff, tot voltrekking harer *Alliancie*;

ging deſes, denſelve met Gewelt van Waapenen tegen gaan. Weshalven de *Kroon Sweden* uit hare ordentelijke Garniſoenen in *Pomeren* en in 't Stift *Breemen* een Leger van 10000. Man te voet, en 6000. te paard gereet ſoude houden, om met het ſelve over drie maanden, na dat *Vrankrijk*, *Sweden* daar toe mocht verſocht hebben, op den Rijks-bodem tegens de ſoodanige t'agéren, die de *Vereenigde Nederlanden* ſouden willen byſtaan, gelijk ſulks in d'Eerſte *Volume* van d'Heer Valkenier, onder Num. 8. geproduceerd werd.

't Welk maar op ſchijn-goed gebouwd was:

Deſe geheele ALLIANCIE was niet anders dan op een ſchijngront van ſeer loffelijke oorzaken gebouwd; te weten, op de *Defentie* van harer beyde Koninkrijken en Landen; op de Zekerheid van d'Ooſt-en Noord-Zee; op d'Onderhouding van den Vrede in 't Duytſche Rijk, en op de Beſcherming der Weſtphaalſche Vredens-*Tractaten*; alwaar nochtans men voor-heen wel wiſt, dat 'er niet een eenige Rijks-Vorſt geſind was, noch in ſoodanigen ſtant bevonden wierd, om hen Geconfœdereerden een van beyden in hare Landen te be-öorlogen; veel minder om de Noord- of Ooſt-Zee onzeker te maken, en dienvolgens door een Oorlog in 't Duytſche Rijk, de Weſtphaalſche Vredens-Tractaten te konnen verbreeken.

Dewijl deſe Saak geheel anders geſchapen ſtont.

Als nu de *Franſſen* voorheen genoegſaam vermerkten, dat ſy hun Voornemen tegens de *Vereenigde Nederlanden*, niet naar begeeren konden uitvoeren, of ten ware dat ſy als een vreemde *Natie*, door het Paſſéren over den Rijks-Bodem, de Rijks-Capitulatie krenckten, en de Rijks-Leden daar aan ſchuldig maakten, die hun den vrijen Doortocht door hare Landen vergunnen ſouden: Dat ſy desgelijks ook een geringen Voortgang in hare Deſſeynen ſouden hebben, of ten ware ſy de Cleefſche Steden en Landen, die door Nederlandſche Soldaten beſet waren, met gewelt aangrepen, en door dit alles, niet alleen ſijn Ceurfurſtel. Doorl. *van Brandenburg*, maar boven dien ook ſijn *Keyſerlijke Majeſteyt* en yder van de Rijks-Leden, billijke Oorzaken ſouden geven, ſulks naar uiterſte vermogen, tot harer eigen Behoudenis en Zekerheid, te verhinderen; Soo hebben dan de *Franſſen* dieshalven, voor den Oorlog tegens de *Nederlanden*, de gemelte *Alliancie* met Sweden ſeer gevordert en aangepreſt, om daar door ſoodanig Middel uit te vinden, onder welkers Pretext ſy het Roomſche Rijk en desſelfs Leden meenden af te ſchrikken, van de Hulpe die deſelve eenigſins den

Ver-

Vereenigde Provincien mochten willen toevoegen; om als dan een eerlijke Dekmantel te hebben, waar onder sy op den Rijks-bodem met Geweld souden mogen beletten, dat sijn Keyserlijke Majesteyt en de Rijks-fursten, haar eigen *Interesse*, waar aan al haar Heyl en Welvaren gelegen zy, niet soude konnen bevorderen. Alwaar nochtans nog sijn Keyserl. Majest. nog iemand anders in 't Duytsche Rijk, sich ooyt verbonden hadde, om iemand buiten 't Rijk niet te helpen, die van de *Franssen* mochten aangetast werden; en het is sijn Keyserlijke Majesteyt, en een yder, van 't Natuurlijk *Defentie*-Recht, toegelaten, met de soodanige een *Defensive Alliancie* op te richten, en den selven uit den Nood te redden, aan wiens Verderf, haar eygen Ondergang en Ruïne gelegen zy.

Echter wilden de *Sweden*, den *Franssen*, wegens hare Vriendschap en andere Gunst-betooningen liever geheelijk te wille zijn, dan te weygeren, Uitvoerders van hare Aanslaagen te wesen, die de *Franssen* op soo een onbehoorlijke wijse, tegens de *Capitulatie* en de Rechten des Roomschen Rijks en des selfs Leden gingen smeden. Want soo haast de *Franssen* vermerkten, dat sijn Keyserlijke Majesteyd en sommige Rijks-fursten, in 't jaar 1673. haar eigen *Interesse* en Welvarens Behoudenis niet souden willen, noch konnen versuymen, en dat sijn Keyserlijke Majesteyt bereyds seer sterk begon t'Arméren, en op Nieuwe ALLIANCIEN met *Spanjen*, en den *Vereenigde Nederlanden* te practiséren, alsdoen begeerden sy van de *Sweden*, dat die uit kracht van de gemelte *Alliantie*, sijn Keyserlijke Majesteyt souden helpen door minnelijke Middelen bewegen tot Afstant van sijne tegens den *Franssen* beslotene *Intentie*. Volgens 't welke Graaf *Magnus de la Guarde*, Rijks-Cantzelier, en *Reinholdus Blum*, Rijks-Raad, beyde Sweedsche Koninklijke *Ministers* Commissie ontfingen, om hen na de Rijks-Vergadering tot *Regensburg* te vervoegen, alwaar met den Franschen *Envoyé Gravel*, gedurig *Conferentie* hielden, om sich te vergelijken, over 't gene aldaar te verrichten hadden, formérende met beyderzijts bewilliging een *Memoriaal*, 't welk Hoog-gemelte Sweedsche *Ambassadeurs*, den 14. feb. 1673. aan de Rijks-Vergadering overleverden, en voornamentlijk in drie volgende Puncten bestont; waar van 't eerste in sich behelsde, een oprechte *Intentie* hares Konings, wegens d'algemeene Rust der Christenheid, waar toe hy nu sijn *Mediatie* aanbood: het tweede Punct vervatte de Genegendheit der Fransche en Engelsche Ko-

Sweden bemoeyt sich om den Keyser van sijn Voornemen tegens *Vranckrijk* weder af te trekken.

Door een Memoriaal, in drie besondere Puncten bestaande.

Koningen, wegens d'oprichting eener VREDE, waar toe sy den Handel-plaats, en een Stilstant der Wapenen, aan de Heeren *Staaten Generaal* gepresenteerd hadden, dewelke echter sulks niet hadden willen accepteeren: En het derde Punct bestond in een ernstige Vermaaning, dat sijn Keyserlijke Majesteyt en alle Rijks-Leden doch dese Voorsichtigheyd souden willen gebruyken, om sich van den aangevangenen Oorlog af te houden, en de Westphaalsche Vredens-*Tractaten* naaukeurig t'observeeren.

Waar op de Rijks-Vergadering antwoort.

Het Antwoort dat in de Naam van de Rijks-Vergadering hier op wierd gegeven, bestont voornamentlijk in een trouwhertige Waarschouwing, dat sijn Koninklijke Majesteyt van *Sweden*, als Hertog van *Pomeren*, en Bisschop van *Bremen* en *Verden*, die ook een Rijks-Lidt was, sich selfs aan d'algemeene Rust des Rijks, soude laten gelegen zijn, en geenderleye *Alliantien* tot des selfs Nadeel maken, maar die reeds opgericht waren, geheelijk annulléren, en wederroepen; te meer, wijl niemand volgens eenige Rechten bevoegt of gepermiteert zy, eerst Party te kiesen, en dan ook ter selver tijd sijn *Mediatie* aan te bieden, gelijk men in desen val dede, etc.

Een Keyserlijke Afgesant, doet in Sweden sijn Propositie.

Kort hier na reysden de Heeren Sweedsche Ambassadeurs weder na *Stokholm*, sonder eenige Begroeting aan sijn Keyserlijke Majesteyt tot *Weenen* te doen, gelijk nochtans voorgegeven hadden; weshalven sijn Keyserlijke Majesteyt den Graaf van *Sterrenberg* na *Sweden* sond, die in sijn *Audientie* den *Koning van Sweden* proponeerde; dat, (dewijl sijn Koninklijke Majesteyt een Rykssurst, en een Mede-Lidt des Roomschen Rijks was, 't welk nu een geruymen tijd herwaards door den verderflijken Oorlog eeniger Rijks-Vyanden was aangetast, overvallen, en verdorven geworden, waar door het te bevreesen stont, dit Oorlogs-Vuur sich noch verder uitbreyden, en een totale Ruïne veroorzaken soude,) dienvolgens sijn Koninklijke Majesteyt dit groote Onheyl in tijds helpen stutten, de Rijks-Vyanden dempen, en sijn Keyserlijke Majesteyt nevens het geheele Roomsche Rijk effectivelijk bystaan soude.

Waar op hem met goede Beloften geantwoord word;

De Koning van *Sweden* deed hier op, door sijn *Secretarius* de Heer van *Oernstadt*, sijn Keyserlijke Majesteyt met seer beleefde Woorden bedancken, voor dat deselve sich soo seer aan de Rust en Vrede des Rijks lied gelegen zijn; en voor 't gene sijn Keyserlijke Majesteyt bereyds tot Welstant en Bescherming des Rijks, effectivelijk, tegen desselfs Vyanden uitgewerkt hadde; daar noch

noch byvoegende, dat sijn Koninklijke Majesteyt op de begeerde *Assistentie* sich gewillig verklaren soude, en ondertusschen alle bedenkelijke Middelen aanwenden, op dat de waarde Duytsche Vrede weder opgericht, en het Roomsche Rijk tot sijn voorgaande Rust en Genoegen mocht gebracht werden.

Die doch vruchteloos en sonder effect blijven,

Doch 't is ten hoogsten te beklaagen, dat dese schoone Woorden niet alleen vruchteloos zijn gebleven; maar ook een soo contrarie werking hebben gedaan, dat in plaats van 't Roomsche Rijk, tegen desselfs Vyanden te helpen, de *Sweden* naderhand desselfs opendlijke Vyanden wierden, tot ongemeen voordeel der Rijks-Vyanden, en tot groote Schade des Duytschen Rijks, niet tegenstaande alle ernstige en trouwhertige Vermaningen, die hen door verscheyde Ceurfursten en Rijks-Heeren overvloedig waren toegevoegt; weshalven de Groot-furst van *Muscovien* selfs, een *Minister* na *Stokholm* had gesonden; die aldaar de Vrede der Christenheid op 't hoogste recommandeerde, met versoek, dat de *Kroon Sweden*, sich doch met *Vrankrijk*, tot ontroering der Christenheid, niet soude verbinden, ten einde men daar door, den *Turcken* en *Tarteren* geen Occasie mocht geven, om *Polen*, als een Voormuur der Christenheid, te verwoesten, tot een allergrootste Nadeel des Christelijken Geloofs, en d'algemeene Vryheid soo veeler ontelbare Menschen.

Niet tegenstaande alle trouhertige Vermaningen.

Het grootste Deel des Werelds verfoeyden dese Sweedsche Proceduren, en men wist byna geen ander Oorzaak daar van te bedenken, als de Eer-en Geld-zucht van sommige Heeren, die wegens de Jonkheid hares Konings, de Staats-Saken bestierden, en van de *Franssen* een grooter Genot genoten, dan men hier behoeft te melden; waar nevens de jonge Koning, ook eenige schoone Paarden van *Vrankrijk* ontfing, dewelke met hare Montéring en Versierselen, op meer dan hondert-duysent Rijksdaalders wierden geschat.

Even soo vruchteloos was ook al de Verrichting van den Spaanschen *Ambassadeur* de Graaf *Nunes*, aan 't Sweedsche Hoff, daar hy den Rijks-Raad een *Memoriaal* overleverde, dat van den volgenden Inhoud was: Sijn Koning en Heer wilde niet twijffelen, of de *Kroon Sweden* eenigsins soude difficultéren, het *Secours* veerdig te houden, dat men in de *Triple Alliantie*, tot voordeel van de *Spaansche Nederlanden* hadde belooft, die nu een jaar herwaards, Vyandelijk genoeg waren aangetast, en sich eerst-daags tot een opendlijke *Ruptur* verklaaren souden; en dat men aan de Spaansche

Een Spaansche Afgezand doet in Sweden sijn Propositie:

zijde ook gereed ſtond, met de beloofde *Subſidie*-Gelden, die men ſonder eenig verſuym wilde betalen.

Waar op hem een goede, doch vruchteloose Antwoord werd gegeven.

Het Antwoord dat de Graf *Nunes* hier op ontfing, beſtond in gemeene beleefde Termen, waar uit genoegzaam te beſpeuren was, hoe ongaarne de *Sweden*, de *Franſche Intereſſen* verlaten, en *Spanjen* helpen wouden: Want ſy ſeyden; niet te gelooven, dat de *Koning van Vrankrijk*, den Oorlog tegen *Spanjen*, eerſt ſoude declareeren, en dat ſy in ſulk geval, tot de begeerde Hulpe niet verplicht waren; ſchoon de *Franſſen* bereyds een geheel jaar lang allerley Vyandelijke Actien op den Spaanſchen Bodem hadden gepleegt, en dat naar alle apparentie, d'Oorlogs-*Declaratie* tegen *Spanjen*, maar alleen daarom wierd vertraagt, dat *Sweden* eenig oorzaak mocht hebben, het beloofde *Secours* aan *Spanjen* te weygeren, by aldien deſe Kroon eerſtelijk den Oorlog tegens *Vrankrijk* declareerde; waar toe de *Franſſen*, door hare *Hoſtiliteyten* en Geweltdaadigheden, den *Spanjaarden* genoegſaam dwongen.

Van de *Sweden* zullen wy ons tot de *Deenen* vervoegen, en vertoonen wat voor Deel dit Hoff, in den jare 1673. aan den *Europſchen* Handel hadde, alwaar de *Franſche*, *Engelſche*, *Sweedſche*, *Keyſerſche*, en *Nederlandſche* Afgeſandten ſich bevonden.

Franſche *Solicitatien* aan 't Deenſche Hoff, over 3. Punćten.

De Franſche Afgezand, met Namen *Treslon*, wende ſijn gewoonlijken Yver aan, voornamentlijk om 3. Punćten:

1. Om *Deenmarken* niet alleen met *Sweden* in goede *Intelligentie* te houden; maar ook deſe Kroonen tot een Vernieuwing en Afwijking harer beyderzijds Vredens-Tractaat te bewegen, dat ſy op den 27. *May* 1660. binnen *Coppenhagen* hadden geſloten.

2. Om den *Koning van Deenmarken* ſoo verre te krijgen, dat het *Tractaat*, 't welk den 22. *Semb.* 1672. tot *Braunswijk* tuſſchen den *Keyſer*, *Ceurbrandenburg* de Hertogen van *Braunswijk*, en *Lunenburg*, en de Vrouw Land-Graafinne tot *Heſſen-Caſſel* was opgericht, en onder *Num.* 9. in d'Eerſte *Volumé* te leſen zy, ſijn Voortgang niet mocht hebben, noch in executie geſtelt werden.

3. Om te verhinderen, dat de wederzijts *Defenſive Alliancien*, tuſſchen den *Koning van Deenmarken*, en de Heeren *Staaten Generaal*, mochten vruchteloos zijn.

Het eerſte Punćt,

Wat het Eerſte Punćt belangt, ſoo moet men voorheen weten, dat de *Sweden* ſeer difficulteerden, om het *Tractaat* (onder *Num.* 8. in d'Eerſte *Volume*) met de *Franſſen* op te richten, doch maar alleen ten aanſien van de *Deenen*, waar van ſy vreesden, te ſullen aangetaſt

taſt worden, op een en de ſelve tijt wanneer ſy met hare Waapenen, volgens den Inhoud van 't ſelve *Tractaat*, op den Duytſchen Bodem, tegens ſijn Keyſerlijke Majeſteyt en de Rijks-Furſten mochten beſig zijn, dewelke, ſchoon ſy ſterk vermaant, en hevig afgeraaden wierden, echter niet wilden nalaaten, hare Hulpe den *Vereenigde Nederlanden*, tegens den *Franſſen*, by te zetten; weshalven ſy het gemelte Tractaat niet eerder wilden ſluyten, voor-al-eer ſy *Deenmarken* beter mochten verzekert hebben. 't Welk een oorzaak was, dat de *Koning van Vrankrijk*, niet alleen volgens ſijn Koninklijk Woord, maar ook uit kracht van het 12, 13, en 't 14. Artijkel van 't ſelve Tractaat, *Sweden* moeſt *Cautie* en Verzekering beloven, wegens d'Onderhouding van 't gene in 't gemelte Coppenhaagſche Tractaat was bedongen, en ook de *Guarantie* van 't ſelve *Tractaat* vernieuwen, met uitdrukkelijke Belofte, dat by-aldien de *Koning van Deenmarken*, buyten alle Vermoeden, tegens den *Koning van Sweden*, of ſijn Rijk, iets vyandelijks quam t'ondernemen, dat als-dan de *Koning van Vrankrijk*, na voorheen aangewende minnelijke *Interventie*, den *Koning van Sweden* met alle Macht aanſtonds ſecondéren ſoude, en d'Obſervantie harer beyderzijts *Tractaten* helpen bevorderen, volgens derſelver eigentlijken Inhoud, gelijk de gemelte *Guarantie* is bekrachtigt geworden.

Waar onder Sweden ook arbeyden.

Doch de *Franſſen* hebben deſe, aan *Sweden* gegevene Verzékering, op een bloote Hope gebouwd, om *Deenmarken*, of door kracht van Geld, of door ſchoone Beloften, of wel door ſtraffe Dreygementen tot haar Wille te brengen; of mogelijk is 't hen genoeg geweeſt, dat ſy *Sweden*, door dit Tractaat konden verblinden, ſchoon de Beloften naderhand niet konden volbrengen, wanneer ſy *Sweden* in deſen Oorlog ſouden ingewikkelt hebben. Ondertuſſchen ſach men *Monſr. Treſlon* aan 't Deenſche Hoff wonderlijk woelen, en allerhande Practijken en ſubtile Argliſtigheden gebruyken, om door een geheyme *Negotiatie* met eenige Deenſche *Miniſters*, hun Koning tot een getrouw Vriend ſijnesHeer en Konings te maaken. Maar dit had ſulken geringen voortgang, dat ſijn Majeſteyt *van Deenmarken* alles op een zijde ſtelde, wat maar eenigſins een Franſche Reuk of Smaak had.

De *Sweden*, om van hare kant alles mede te contribuëren, wat tot hare Zekerheid tegens *Deenmarken* dienen konde, recommandeerde niet alleen de Saak ten hoogſte aan den Deen-

ſchen *Envoyé*, *Heer Jouël*, die te deſer tijd tot *Stokholm*, d'Affairen ſijnes Konings obſerveerden; maar lieten ook door haar Afgeſandten, ſijn Koninklijke Majeſteyt *van Deenmurken* een Huwelijk, tuſſchen den *Koning van Sweden*, en de Koninklijke *Deenſche Princeſſe* ULRIANA, des Konings Suſter, aanbieden. Welk Huwelijk in *Deenmarken* wel in den beginne by ydereen aangenaam ſcheen te zijn, en tot een gelukkig einde gewenſcht wierd; doch echter tot nu toe geen beter voortgang heeft gehad, dan alle d'andere Sweedſche *Solicitatien* aan 't Deenſche Hoff, dewelke eyndelijk tot een opendlijke *Ruptur* tuſſchen deſe beyde Koningen uitgebreyd zijn, met opſchuyving des gemelten Huwelijks, waar van men by gelegendheit breeder zal handelen.

Het Tweede Punct.

Het tweede Punct aangaande, te weten, d'allerzijds *Defenſive-Alliantie* tuſſchen den *Keyſer*, *Deenmarken*, *Brandenburg*, *Braunswijk*, *Lunenburg* en *Heſſen-Caſſel*, daar van ſtaat aan te merken, dat deſelve is opgericht geworden, maar alleen ten aanſien van de Groote Krijgs-Ruſting en voorname Progreſſen der *Franſſen*, die ſy bereyds al gedaan hadden, en de wijd-uitſtekende Aanſlaagen, waarmede ſy de gantſche Wereld, en voornamentlijk het *Duytſche Rijk*, noch een groote Ombrage maakten, dewelke ſy onmogelijk niet konden uitvoeren, ſonder belediging der meeſte Rijks-Vorſten, en met onbillijke Verwoeſting der ſelver Landen en Steden. En op dat de *Franſſen* alle hinderniſſen mochten voorkomen, die uit dit Tractaat, tegens haar Voornemen mochten komen t'ontſtaan, ſoo bevlijtigden ſich ſeer, door haren *Miniſter Treslon*, by den *Koning van Deenmarken*, om het gemelte Tractaat te annulléren, en hem aan de Vernietiging der *Alliancie* ſchuldig te maken, die ſoo rechtmatig aangevangen, en bereyts door Mede-werking van den Keyſerlijken Ambaſſadeur, den Graaf van *Windiſchgrats*, heiliglijk voltrokken was. 't Welk een alſoo ſchandelijke Onderneeming was, als deſelve een vruchteloos effect bereykte.

Het Derde Punct.

Wat het Derde Punct belangt, teweten, Dat de Wederzijds *Defenſive-Alliancie*, die tuſſchen den *Koning van Deenmarken*, en de Heeren *Staaten Generaal* geprojecteerd was, geen voortgang ſoude mogen bekomen, daar over bemoeyde ſich den Franſchen *Miniſter Treſlon* naar uyterſte vermogen; en hy had ſoo groote Hope, tot een gewenſcht Gevolg van ſijn *Sollicitatien*, dat niet anders meende, en ook opendlijk derfde voorgeven, hem alles naar

ſijns

sijns Konings begeeren soude gelukken; Maar hoe verkeerdelijk sulks is uytgevallen, vind men hier na onder de vlijtige Interest-Betrachting des *Nederlands Vereenigden Staats.*

In dit 1673. jaar sach men, hoe de *Franssen* EUROPA niet alleen in *'t Noorden*, maar ook in *'t Suyden*, voornamentlijk in *Italien* seer verwerden; alwaar sy het Oorlogs-Vuur, dat tusschen sijn Koningl. Hoogheyt den *Hertog van Savoyen*, en de Doorluchtige *Republijk van Genua*, onlangs was uitgebluft, weder sochten op te blaasen, door desen selfden Hertog, door d' Engelanders, en door hen selfs. De Fransche Solicitatien by den Hertog van Savoyen,

De Hertog van *Savoyen*, die sich van de Fransche *Intereſſen* nu gantschelijk dependent gemaakt hadde, of door de *Franssen* genoegsaem gedwongen was, socht om harent wille, den Oorlog tegens *Genua* weder aan te vangen, dien hy voor-heen soo ongelukkig gevoert, en bereyts aan een zijde geset hadde, gelijk in het *Derde Deel* is verhandelt geworden.

Het Voorwendzel waar op de Hertog sijn Misnoegen en Pretentie tegens de Republijk fondeerde, bestond in Drie Puncten, die hy als *Attentaten* na de gemaakte Vrede wilde verbetert hebben. Eerstelijk seyde, dat de *Republijk* een *Gazette*, naar de manier van een *Manifest*, hadde in 't Licht gebracht, en daar in vastgestelt, dat de Vertraaging der Goetkeuring, wegens d'onvereffende puncten van de Grents-Strijding, en diergelijke geringe Oneenigheden, door sijn Koninklijke Hoogheid den Hertog, waren veroorzaakt geworden. Ten Tweeden, dat eenige Corsen uit het *Porto-Mauritiaansche* Garnisoen, twee overloopende Soldaten, sijn Koninklijke Hoogheids Bodem, tot aan *Oneglia* vervolgt, en alsoo sijn Jurisdictie gevioleerd hadden. Ten derden, dat eenige sijner Onderdanen, die tot *Milsano* woonden, en van een Markt onder 't Genueesche Gebied, alwaar sy hare Landvruchten verkocht, en weder andere Waaren in de plaats gekocht hadden, te rug komende, van eenige Genuësen overvallen, al het harige berooft, en eenige daar van doot geschoten wierden. Over dit alles Pretendeerde hy volkomen *Satisfactie*, voor-al-eer d'openstaande Differentien wilde vereffenen; weshalven sijn Gedeputeerden, de Heeren *Moresi en Ferero*, *Contre-Ordre* gaf, dat met de gemelte *Approbatie* of Goetkeuring, tot nader Ordre souden inhouden. Dewelke nieuwe Pretentien tegens *Genua* maakte, om-driederleye Oorzaken:

Schoon de Republijk ten Hoogste protesteerde, dat van de rechte waarheid deser drie *Gravaminaas*, niet genoegsaam overtuygt Waar op de Republijk antwoord;

tuygt was; en genomen, deſelve al ſoodanig, en *in confeſſo* mochten zijn, ſy echter daar aan onſchuldig waren; dat derhalven ſulks tegens haar weten en bevel was geſchied; dat ſy de Misdadigers wilden ſtraffen, wanneer die ſouden konnen betrappen en ſchuldig bevinden; dat ſy de Banditen, die de Burgers van *Milſano* met hare Mede-Geſellen ſouden aangerand hebben, aan den Hertog wel wilden overlevéren, wanneer deſelve maar in tijts konden bemachtigt werden, geloovende, hier mede te zullen *Satisfactie* geven, en volgens Rechten, geenſins ſchuldig zijn, de Misdaad harer Onderdanen te moeten draagen.

Doch niet ten Genoege van den Hertog.

Niet tegenſtaande dit alles, begeerde nochtans de Hertog hier op een effective *Satisfactie*, en gaf de geintereſſeerden van *Milſano* vryheid, in maniere van *Repreſſalien*, hare geledene Schaaden weder te haalen: waar op deſelven ook met gewaapenderhand, de Genuëſche Land-Lieden, wel omtrent 2000. Stuks Vee ontweldigden, en na hare Grenſen dreven. Op welke Geweltdaadigheit, buyten alle twijffel een groot Ongeluk, en een nieuwen Oorlog ſoude gevolgt hebben, by aldien de *Republijk* hare *Intereſſe*, die in Vrede en Koophandel beſtaat, niet beter behertigt hadde, als haar bevoegd Recht, dat ſy liever wilde laten varen, ten einde ſy maar den Hertog, door allerhande Middelen, alle oorzaken mocht benemen, waar op hy eenen nieuwen Oorlog ſoude konnen aanvangen.

Een Engelſche Afgeſand, ſtelt de Republijk Genua eenige Pretentien te vooren;

Te deſer *tijt*, wanneer de Republijk, door de gemelte Pretentien van de Hertog *van Savoijen*, en door de Vyandelijke Actien der *Franſſen* (waar van men hier na onder de Oorlogs Bedrijven zal melden) geombrageert wierd, ſoo quam ook een Engelſche *Envoyé* tot *Genua*, dewelke in den Naam, en van wegen ſijnen Koning, de Magiſtraat een *Memoriaal* behandigde, waar in hy eerſtelijk begeerde; Dat de Genuëſche Onderdanen, d'Engelſche *Natie*, ſonder eenig verſuym d'achterſtallige Schulden ſouden betalen; ten tweeden, ſou de Magiſtraat zekere Genuëſche Kooplieden condemnéren, en ook om Betaling van drie Duyſent Kroonen aanhouden, wegens een *Aſſurantie*, die ſommige Engelſche Kooplieden, van over veel jaren noch te pretendéren hadden; met bygevoegde Dreygement, dat men anderſins tegens de *Republijk*, Brieven van *Repreſſalien* ſoude laten uitgaan: Ten derden, ſou men alle Engelſche Schepen, die in de Genuëſche Haven aanquamen, met een *Salvo* begroeten; En ten vierden, ſou men een beſonderen Richter verkieſen, wegens d'Ontſchey-

ſcheyding of Vergelijking der Strijdigheden, die d'Engelſche *Natie* betreften, ſoodanig dat men van desſelfs Uitſpraak niet ſoude konnen appelléren.

Waar op de *Republijk*, die de Vriendſchap des *Konings van Engeland*, by deſe Verwerde Tijden, ſeer hoog eſtimeerde, op deſe drie eerſte Puncten, een proviſionele Vernoeging gaf, nevens Bewilliging van noch meer andere Conditien, voor d'Engelſche Kooplieden; en maakte maar enkelijk alleen over het Vierde Punct, eenige difficulteyt, dewijl het ſelve wat Nieuws en Ongewoons in ſich behelsde, 't welk de Hoogheid deſer *Republijk* eeniger maate beledigen ſoude. Waar op hy groote Vernoeging ontfangt.

Ondertuſſchen gebeurden 't, dat een Engels Schip, 't welk door een Hollandſche Zee-Roover genomen, en tot *Genua* opgebracht was, aldaar aan een Koopman wierd verkocht; 't welk d'Engelſche *Envoyé*, voor een ongehoorde Saak opnam, en dienvolgens ſuſtineerde, dat de *Republijk* deſe Schaade ook weder moeſt vergoeden: dewelke ſich noch aan de goede Vriendſchap met *Engeland*, ſoo veel liet gelegen zijn, dat ſy deſe bedongene Koop-gelden, een ſomme van vijftien-duyſent Ponden, gewillig reſtitueerde, en het Schip aan den *Envoyé* vereérde; ſoo dat niet eens van d'Overlaſten of Wrevelmoedigheden ſpraken, die by niemand anders zullen plaats grijpen, dan by de gene die een Dekmantel ſoecken, waar onder ſy andere willen beledigen.

Wat de Franſche Strijdigheyd tegens de *Republijk van Genua* betreft, het ſcheen als of die Twiſtgeerige Natie voorbedachtelijk geſocht hadde, eenig Oorzaak tot Strijdigheyd en Twiſt te ſmeden, onder welkers Pretext ſy de Republijk ſouden in Allarm houden, en beoorlogen konnen; waar toe ſy niet ſuffiſant genoeg oordeelden hare oude verſletene Pretentien, die ſy, volgens de Saliſche Wetten, noch van de Republijk te eyſchen hadden; wijl deſelve in 't jaar 1390. wegens d'innerlijke Oproer van *Guelfi* en *Gibellini*, ſich in de Beſchutting van Koning *Karel* de Vierde hadde begeven; en alſoo Koning *Ludovicus* de Twaalfde, en *Franciſcus* d'Eerſte, *Genua* hadden overwonnen. Want niet ſoo haaſt was de Vrede tuſſchen den *Hertog* van *Savoyen*, en de *Republijk* van *Genua* gepubliceert, of men ſach de *Franſſen*, tegens de *Genuëſen*, Strijt en Twiſt op de baan brengen, over een Saak, dewelke hier in beſtont; dat een Hollandſche Kaper, den *Delphin* genaamt, die 80. Man op hebbende, met de Turkſche Roovers in een Gevecht was geweeſt, en daar door ſeer beſchaadigt zijnde, ſich De Franſſen ſoecken Twiſtigheden by de Republijk van Genua te verwekken, Wegens een Hollandſche Zee-Roover:

ſich genootzaakt gevonden hadde, in de Genuëſche Haaven in te loopen, om ſijn Schaade aldaar te doen repareeren, en dan weder Zee te kieſen. Waar op de Franſche en Engelſche *Conſulen*, by de Regeering aanhielden, dat men denſelve niet weder ſoude uyt laaten, uyt vreeſe of hy eenige van hare Schepen mocht weg nemen of beſchaadigen. De wederzijds Misnoegingen en Vyandelijkheden, die voorder hier uyt ontſtonden, vind men hier na onder d'Oorlogs-Actien gemeld.

d'Italiaanſche Vorſten werden den Franſſen haatig;

Na dat nu deſe Vyandlijke Oneenigheden tot grooter Verwijdering quamen uyt te berſten, apprehendeerde alle d'Italiaanſche Vorſten, de Proceduren der *Franſſen*, tegens de *Republijk* GENUA, ſoo hoog, dat ſy alle Bereydwilligheyd betoonden, om, tot deſer Republijks Zeekerheyd en Beſcherming, gezaamentlijk een LIGUE tegens de *Franſſen* te maaken. Doch die ſulks niet ſoo haaſt vermerkende, of reſolveerden aanſtonds, de Republijk *Genua* alle behoorlijke Satisfactie te geven, al hare afgenomene Schepen en Galleyen te teſtituëren, en weder in voorige Vryheyd te herſtellen; laatende ook zedert dien tijd al hunne Oude Pretentien ſtil-ſwijgens in de loop blijven, ſonder eenige Nieuwe weder op 't Tapijt te brengen.

't Welk ſy door hun Miniſters ſoecken te remedieeren.

Op dat nu de *Franſſen* voorder allen Haat en Tegenwil der Italiaanſche Vorſten geheel mochten uyt den weg ruymen; en daaren-booven ook de Saak ſoodanig dirigeeren, dat 'er geen algemeene Italiaanſche ALLIANTIE mocht getroffen werden; Maar ter contrary ſich gezaamentlijk tegens het Huys *Ooſtenrijk* en *Caſtilien*, en tegens den *Vereenigde Nederlanden* mochten verbinden, daar toe deden ſy door hunne Miniſters alle bedenkelijke Middelen, en alle moogelijke Vlijd aanwenden, gebruykende een groote Vigilantie, en een niet minder ſonderlinge Liberaalheyd by alle Italiaanſche Hoven. Aan 't *Roomſche Hoff* verſcheen d'Aards-Biſſchop van *Marſeille* als Extraordinaris Ambaſſadeur, ten deelen, om ſijn eigen Perſoon by ſijn Pauſſelijke Heyligheyt t'inſinuëren wegens een *Cardinaals Hoed*, waar toe hem ſijn Koninklijke Majeſteyt bereyds gerecommandeerd hadde; en ten anderen, om den *Roomſchen* STOEL, met ſijnen Heer en Koning, in een ſelve Intereſt, tegens de *Staaten Generaal*, en derſelver Geällieerden, in te wikkelen.

Tot Romen, door den Aards-Biſſchop van Marſeille, die den Paus een ſchoon-ſchijnende Propoſitie dede.

In d'eerſte Audientie, die deſen Aards-Biſſchop, by den PAUS verkreeg, daar roemde hy het heylig en godvruchtig Voornemen ſijnes Konings ſeer hoog, ſeggende: Dat ſich niet ſchuw-

de

de, ſijn eigen Kroon in d'uyterſte Waag-ſchaal te ſtellen tot uitroejing der *Ketteren*, dewelke haar grootſte luſt ſchepten, in de verachting der Pauſelijke Authoriteyt, en indien 't moogelijk waar, deſelve ter neder te ſtorten; en dat die gene ſich ook aan ſoodanige Zonden ſchuldig maakten, dewelke de *Ketters* eenige Byſtand deden, en het heylſame Werk ſijnes Konings, met alle geweld ſochten te vernietigen; gelijk men nu aan den *Keyſer*, aan de *Kroon Spanjen*, en aan veel Duytſche Catholijke *Vorſten* beſpeurde; dewelke eertijts met vervolging en uitroejing der *Ketteren*, den STOEL *St. Petri.* onderſtutteden, maar nu deſelve ſchenen te willen geheel omverre ſmijten, alleen tot voordeel van hare wereldlijke Be-oogingen; verſoekende derhalven, het ſijn *Pauſelijke Heyligheyd* believen mocht, dit beſorgelijk Onheyl, niet alleen door ſcherpe vermaningen, maar ook met alle geeſtelijke en wereldlijke Waapenen te verhoeden en tegen te gaan; zijnde dit de oorzaak en reden waarom hy, in den name ſijnes Konings en Heer, ernſtig aanhield, dat doch ſijn Pauſelijke Heyligheyd alle Vyanden van ſijn Stoel, met den Kerken-ban beleggen, en excommunicéren wilde; en by aldien ſy echter noch by haar voornemen bleeven volherden, hen den Oorlog te declareeren, door hulpe van al de gene die profeſſie maken, van dat ſy getrouwe Ledemaaten der *Heylige Kerk* zijn; nevens dien verſoekende, dat ſijnen Koning, de Suſpenſie van alle *d'Intraden*, dewelke die van d'Ordere des Heyligen Geeſtes toebehooren, en de Penningen der twee onderdrukte Geeſtelijke tot *Paris*, tot behulp en voortſetting des Oorlogs tegens de *Ketteren*, ſoude mogen genieten.

De PAUS, als genoegſaam verzekert zijnde, dat der *Franſſen* Intentie geheel contrary haar voorgeven was, antwoorde deſen Aards-biſſchop: Dat het oprecht Voornemen, en de ſincere Intentie ſijnes Konings, nevens desſelfs Liefde tot den Roomſchen Stoel, genoegſaam gebléken hadde, ter tijd als de Koning, den Cardinalen, ten einde ſy hem in ſijn groot en ſchaadelijk Voornemen niet hinderlijk ſouden zijn, van ſijn laatſte Parlements-Vergadering uitſloot, onder deſe ſchoon-ſchijnende Dekmantel, van dat hare *Eminentien*, d'opper-hand boven de *Ducs* en *Pairs*, ſoo Geeſtelijke als Wereldlijke pretendeerden: als ook, door de geweld-daadige Aantaſting, en ruïnerende Onderdrukking des Ceurvorſt van *Triers*, dien ouden en getrouwen Vriend der *H. Kerk*: al het welke gants geen teykenen waren, van dat de Franſche Waapenen alleenlijk haar Oogmerk tot d'Uitroeyng

Waar op de *Paus* behoorlijk antwoord.

der *Ketteren*, en vernieling der Vyanden des Catholijken Geloofs, souden hebben.

Niet weyniger kon men ook, door de hooge Pretentien en vyandelijke Proceduren tegens de *Genuëſche Republijk*, de Franſche Aanſlaagen overvloedig ontdekken, in het naderen tot den Roomſchen Stoel, en klaarlijk beſpeuren, dat ſy geenſins voor hadden, de ſelve te beſchermen noch t'onderſtutten, maar veel eer die ter neder te ſtooten; en dat dieshalven ſijn *Heyligheyd* meer op Middelen ter Defenſie, tegens d'Intentien der *Franſſen*, als op hare Hulpe, moeſt bedacht zijn.

Een eenige Ordre ter Defenſie ſteld;

Waar op dan ook ſijn *Pauſelijke Heyligheyd* eenige Patenten liet uitdeelen, met uitdrukkelijk bevel, van geen *Franſſen* aan te nemen; doende boven dien verſcheyde Galeyen uitruſten, om ſijne Kuſten tegens alle de ſoodanigen te beſchermen, die daar aan eenig geweld ſouden willen gebruyken. Waar over de *Franſſen* tot *Romen* ſoo grooten misnoegen opvatten, dat abſolutelijk beſlooten, ſulks ten allen tijden te zullen wreeken; gelijk ſy dan ook deden. Want by alle voorvallende occaſien hielden ſy altoos de *Contre-Partye* tegens de *Sbirri*; en ſpeelden hare Perſonnagie recht Meeſterlijk.

Waar over de Franſſen ſich ſoo misnoegden, dat ſy de Roomſche alle Spijd en leed aandeden,

Wanneer de *Cardinaal Patron*, Gouverneur der Stad *Roomen*, vermerkte, hoe door het onbedachtſaam rennen en jaagen der meenigvuldige Karoſſen, veel Onheyl in de Stad geſchiede, ſoo hield hy voor raadſaam, door een Placcaat te ordonneeren, dat voortaan geen Karoſſen meer binnen *Roomen* ſouden rijden, of ten ware iemand beſonderlijk de voorſte Paarden beſtierde; en wijl hy ſulks gaarne naaukeurig wilde geobſerveert hebben, ſelfs van de ſoodanigen die niet onder ſijn Gebied ſtonden, ſond ſijn *Secretarius* aan de Koninginne *Chriſtina*, en aan alle *Ambaſſadeurs*, om deſelve vriendelijk te verſoeken, dat ſulks door hare Lieden ſouden willen laten naarkomen; gelijk ook geſchiede, uitgenomen door de *Franſſen*; want men ſach ſedert dien tijt, de Karoſſen van d'Ordinarie Franſche *Ambaſſadeurs* dagelijks in volle courier over de ſtraaten door de Stad jaagen, ja ſelfs tot aan 't Palais van den Gouverneur, hebbende tot meerder bravaade daar boven op doen ſetten: *Noli me tangere*; *Raakt my niet*. Boven dien, ſach men de *Franſſen* een Afbeeldſel uitgeven, waar in den Cardinaal *Patron* afgeteykent ſad, met een Slaapmuts op het hooft, waar op ſijn naam ſtond geſchreven, en voor wiens voeten veel Paarden nederknielden, die hem be-

Wegens het rijden van Karoſſen binnen Roomen,

bedankten, voor dat hy haar van soo veel Loopens had verloft.

Ontrent dese tijt had de Fransche Extraordinaris Ambassadeur, tegens den Heer *d'Abati Pamphili*, een hevige strijd, wegens zeker Juffrouw verwekt, waar op volgde, dat dese Ambassadeur, den geseyden Heer *Pamphili*, by lichten dage, daar hy in sijn Karos door de Stad reed, van sijn Koetsier en andere Dienaren, uit de Karos liet rukken, en soodanig op 't lijf slaan, dat daar door de geheele Stad in oproer geraakte: Want de Heer *Pamphili* bracht al sijn Vrienden en Bekenden te samen, om dese groote beschimping, als een soo schandelijk Affront te wreeken; waar tegens d'Ambassadeur sich ook versterkte, in dier voegen dat dese saak lichtelijk soo quaden uitslag had konnen nemen, als die tusschen *Corsi* en *Crequi*, by aldien niet de Cardinaal *Patron* deselve met besondere voorsichtigheit gemortificeert en gedempt hadde.

Wegens Strijdigheid om zeker Iuffrouw.

Maar de voornaamste beschimping die de *Franssen*, den PAUS toevoegden, was, dat de Cavaillier *de Motte*, met 2. Oorlogs-Schepen en een Tartane, in de Have van *Civita Vecchia* zeylde, sonder een Pauselijke Vlagge, noch gewoonelijk *Salvo* schieten; dewijl hy begeerde, eerst gegroet te werden: En alsoo de *Cavaillier Menicone*, Gouverneur op 't Kasteel deser Stad, hem met 2. scherp-geladene schooten, tot sijn schuldige plicht vermaande, vertoornde den Franssen Cavaillier sich soodanig, dat sulks als een ondraaglijk Affront voor den Koning, en de geheele Fransche *Natie* opnemende, het selve aan den Fransche Ambassadeur te *Roomen* klaagde; die ook dit Feyt terstond by den *Cardinaal Patron* seer hoog aanbragt, begeerende, datmen, by aldien sulks buiten Ordre van sijn *Pauselijke Heyligheid* was geschied, den gemelten Gouverneur, als ook de Constapels, die dese schooten gedaan hadden, sonder eenige Genaade soude straffen: weshalven Hoog-gemelte Cardenaal, tot verhoeding aller voordere Onheylen, den gedachten Gouverneur en de beyde Constapels, provisionélijk van hare Bediening afzette, en ondertusschen den Koning, de rechte beschapenheid der Sake bekent maakte; waar op sijn Majesteyt, een wijl tijt daar na, *Pardon* voor den Gouverneur na *Roomen* sond, met bewilliging, dat den selve weder in sijn voorige Bediening mocht hersteld werden.

En wegens het Begroeten van inkomende Schepen.

De Groot-Hertog van *Toscanen*, hield sich, ter oorzaak van sijn Vrede-lievend Gemoed, van *d'Eurooptsche* VERWERRINGEN,

Fransche Solicitatien aan 't *Toscaansche*

Hoff, zijn geheel vruchteloos.

GEN, soo wel buyten schoots, dat d'Aards-bisschop van *Marseille*, als Ambassadeur van *Vrankrijk*, naar alle sijne instantien en aangewende vlijd, onverrichter sake moest weg reysen; gelijk *Monsr. Gaumont* in 't voorleden jaar gedaan hadde; alsoo hy vermerkte, dat de Groot-Hertog meer tot een algemeene *Defensive-Alliancie* der Italiaansche Vorsten en Republijken, tegens de *Franssen*, geneygt was, dan tot een *Engagement* met deselven; waar toe dan ook de voornoemde Vorsten en Republijken soodanig inclineerden, dat een yder in 't besonder affloeg, en van sich weerde, alles wat maar eenige Fransche reuk of smaak hadde: 't welk oorsaak was, dat de *Franssen* hare *Solicitatien* aan alle dese Hoven seer weinig voortzetteden, uit vreese van of sy met hare geintentioneerde *Alliancie* mogten voortvaren, te meer, wijl sy te deser tijt, daar de *Engelsen* over het *Imperium Maris* op den *Oceaan*, met den *Hollanders* streden, aan alle kanten in de Middellandsche Zee, hare Eerzuchtige Intentie, tot erlanging van *'t Imperium Maris*, duydelijk genoeg te verstaan gaven, door hare Overlastingen en Vyandelijke Bedrijven; een Werk, waar over de Republijken van ROOMEN en CARTHAGO, soo lang en meenigmaal Oorlog hebben gevoerd, tot eindelijk de laatste geheel verdelgt, en t'eenemaal uitgeroeyt wierd.

De Franssen soecken het *Imperium Maris* in de Middellandsche Zee.

In dit voornemen gebruykten de *Franssen* dese Voorsichtigheid, dat sy niet de geringste Melding van eenige Heerschappy in de Middelandsche Zee deden; wijl sulks al te seer verhaatelijk was, en dat het selve allen, die aan de Middellandsche Zee grensenden Vorsten en Republijken, d'Oogen soude geöpent, en soodanige Gedachten in 't Hooft gebracht hebben, dat een yder om 't meest, op hun aller Zee-bescherming en Lands-Bevrijding souden besorgt geweest zijn. Doch waren derhalven de *Franssen* alleenlijk daar op uyt, dat sy haar Intentie, sonder groot Gerucht te maken, in der stilte effectivelijk mochten uytgevoert hebben; gelijk klaar genoeg is af te meten, door verscheyde van hare Vyandelijke Exempelen, die hier onder volgen.

Want men vernam, dat daarom de *Franssen* alle Schepen visiteerden, dewelke die aan de Middellandsche Zee leggende Steden toebehoorden; en onder dit pretext van visiteering, alle de Scheeps-luyden daar uit namen, die sy begeerden, en sich daar van in 't roeijen op de Galeijen bedienden.

Fransche gewelddadigheden voor *Livorn*.

Wanneer *Monsieur Martel*, Vice-Admiraal van *Vrankrijk*, met eenige Schepen uit de Middellandsche Zee, tot *Livorne* aanquam, bracht

bracht daar alles in Alarm; want hy gebood, alle de Franſche en Engelſche Schepen, de Haave te ruymen; wijl hy geſind was, alle de daar leggende Hollandſche Schepen te verbranden, onder pretext, dat ſy Vyanden ſijnes Konings waren, en dat een Hallands Schip, de *Lange Wagen* genaamt, uit deſe Haave zeylende, een Frans Schip had genomen; en alſoo hy Ordre hadde, alle Hollandſche Schepen, aan wat plaatſen die ook mogt vinden, te verdelgen, niet tegenſtaande de *Livornſche Have* Neutraal en vry was, en ook voor ſoodanig, door beſondere Tractaten tuſſchen ſijn Majeſteyt van *Vrankryk* en den Groot-Hertog, expreſſelijk was erkent geworden; echter wilde hy van dit voornemen ſwaarlijk afſtaan, hoe ſeer hem ook de Groot-Hertog, ſoo door veel goede woorden, als harde dreygementen, daar in ſocht te verhinderen; in dier voegen de Hertog, tot beſchutting ſijner Haven, in der yl alles deed uitruſten, en de Stad *Livorne* met genoegſaam Guarniſoen bezetten, ondertuſſchen hy een expreſſe Courier aan den Koning afveerdigde, om denſelve alles voor te draagen. Waar op dan *Monſieur Martel* eindelijk doorging, en noch een tijt lang vergeefs voor de Have, al braaveerende, heen en weder kruyſte, en alle Schepen viſiteerden. En wanneer naderhand een gerucht liep, dat noch wederom in deſelve Haave eenige Hollandſche Schepen waren ingeloopen, ſoo quamen wel 10. Franſche Galleijen daar op aanzetten, in meening om de ſelve aan te taſten, of ten minſten te ruïuéren; waar door den Groot-Hertog wierd bewogen, deſelve voorheen te waarſchouwen, dat ſich van alle Geweld-daadigheden ſouden onthouden, en doch in ſijn Have niets Vyandelijks ondernemen, of dat anders genootzaakt ſoude zijn, ſijn goet Recht, door kracht van Waapenen, te verdédigen; maar by aldien ſich als goede Vrienden wilden comporteeren, ſou men haar ook als goede Vrienden in-en aan-nemen. Waar op de Galleijen, ſonder gewoonlijke Eerſchooten, in-zeylden, verwachtende eerſt voorheen van des Hertogs Galleijen, en van de Veſting gegroet te werden; 't geen wel van de Veſting, maar niet eer van de Galleijen geſchiede, voor-al-eer de *Franſſen*, des Hertogs Vlagge op de Livornſche Galleijen, met haar Geſchut gereſpecteerd hadden. Niet tegenſtaande deſe Franſche Galleijen uit ge-infecteerde Plaatſen quamen, waar over des Hertogs Galleijen ſens de *Quarantaine* moeſten houden, gaf echter de Hertog, tot verhoeding alles Onheyls, de vryheid

om ter eerſter inſtantie te mogen inkomen, ſelfs niet verhinderende, dat de *Franſſen* uit hare Schepen aan Land quamen, en ſich met allerhande Nooddruft provideerden. Maar uit vreeſe van of de *Franſſen* namaals noch meer diergelijke ongerijmdheden mogten komen t'onderwinden, deed de Hertog op 't aller ſpoedigſte, een Battery, *Nieuw Venetien* genaamt, tuſſchen den Muur en d'oude Veſting verveerdigen; gevende nevens dien ook Ordre, tot het opbouwen van een Royale Veſting aan de Spits van de *Moulje*, tot meerder beſcherming voor de Haaven, tegens alle Vyandelijke Geweld en moedwillige Aanvallen.

Eranſche Inſolentien voor *Cadix*.

In de Bocht voor *Cadix* arriveerde den gemelten *Monſieur Mortel*, in de maand *January* des Jaar 1673. met 6. Oorlogſchepen, en een Brander, voerende tegens alle gewoonheid, de groote Vlag van de boovenſte Steng, dewelke hy niet wilde laten ſtrijken; 't geen de Spaanſche Gouverneur, om Vredens halve, ongemerkt liet door gaan, gevende ondertuſſchen het Spaanſche Hoff daar van bericht; van waar weder een Courier na *Cadix* wierd geſonden, met expreſſe Ordre, dat men hem met geweld tot ſijn ſchuldige Plicht ſou dwingen, by aldien noch weigerig bleef, ſijn Vlag te ſtrijken; doch hy was voor d'aankomſt van deſe Courier al vertrokken, na, boven deſe Onbehoorlijkheid, noch gepretendeert te hebben, dat alle aankomende Spaanſche Coopvaardy-ſchepen, voor hem de Vlag ſouden ſtrijken.

Naderhand nam de Franſche Admiraal *d'Eſtrée*, die doemaals voor *Cadix* lag, een Hamburger Schip weg, om dat het in 't voorby zeylen de Koninklijke Vlag niet had willen groeten; en ſou ook dit Schip Prijs gemaakt geworden zijn, by-aldien de Gouverneur van *Cadix*, onder het losbranden van 7. Scherp-geladene Stukken, den Franſen Admiraal niet had doen aanſeggen, dat men den Eranſchen *Conſul* tot *Cadix* aanſtonds ſou doen ophangen, in geval hy 't gemelde Schip niet wilde relaxëren.

Insgelijks voor *Malta*.

Op even ſoodanige wijſe ſach men dit Jaar de Franſche Galleyen ook te *Malta* binnen loopen, ſonder de minſte Eerbieding voor den *Groot-Meeſter* en de Doorluchtigſte Ordre, te betoonen; maar wilden ſelfs eerſt voor-heen gegroet zijn, gelijk hier booven gemeld, dat ook van den PAUS, tot *Civita Vecchia*, en insgelijks van de Republijk *Genua* pretendeerden: 't Geen niet anders dan voor Geweld-plegingen konden werden opgenomen; nademaal de *Franſſen* ſelfs nooyt voorheen ſulks gepretendeerd,

veel

veel minder getragt hebben, het selve met Geweld in te voeren.

Byna in alle der *Franssen* Aanslaagen, en voornaamentlijk tot Onderdrukking en Vernieling der VEREENIGDE NEDERLANDEN, waren de *Engelsen*, (wie weet door wat verkeerde Drift, en hen selfs ten hoogste schaadelijke Insicht) naar uyterste Vermoogen behulpelijk. Waar toe sy ook niet minder als de *Franssen*, seer groote Oorlogs-Preparatien, en ongemeene Krijgs-rustingen aanwenden, doch voornamentlijk te Water, als zijnde daar in, nevens het *Vereenigde Nederland*, in Macht en Capaciteyt, uitmuntende en overtreffende boven alle Volkeren en *Natien* des geheelen Aardbodems.

II.

Oorlogs-toerusting der ENGELSEN.

Hoewel de KROON van *Engeland*, met die van *Vrankrijk*, schijnbaarlijker wijse, in de voorgeslagene Vrede, te willen bevorderen, overeen stemden, soo liet doch d'een soo wel als d'ander niet na, hun bereyds lang genoeg gevoerden Oorlog, met noch meer ernst en vlijt, tegen het *Vereenigde Nederland*, continueerlijk voort te drijven; om, naar alle apparentie, het selve van alle kanten gelijkelijk, d'een te Water, en d'ander te Lande t'overvallen, te vermeesteren, en geheel in te slocken binnen den Boesem van hun onverzadelijke Begeerten; of het selve door ydelen roem, en grootsmoedige Eer-zucht, t'eenemaal te ruïneeren, en derselver Lands-gedachtenis (volgens het eygen voorgeven des Engelschen Cantzeliers, in 't *Parlement* tot *Londen* den 15. *Febr.* deses jaars 1673. vergadert) te stellen als een CARTHAGO. *Engelsche Toerusting naar der Franssen begeeren.*

Ten welken einde dan, de Koning van *Engeland* ter selver tijt groote Preparatien deed maken, om een seer considerable wel-uytgeruste Oorlogs-Vloot tegens 't aanstaande Sayson in Zee te brengen; doende een getal van 70. swaare Schepen van Oorlog gereet maken; en dit met soo sterke aandrijving, dat men sich vastelijk inbeelde, sy deselve veel eer dan de *Hollanders* souden in Zee krijgen. Maar wijl dese swaare Schepen, yder volgens sijn *Calibre*, met een goet getal Stucken Geschut waren gemonteerd, soo was ook volgens dien een groote meenigte Zee-varend Volk en Boots-gesellen van nooden; waarom dan het onmenschelijk Menschen-pressen weder aanvang nam, doch het Boots-volk sulks niet soo haast vermerkende, of begaven hen op de vlucht, ver- *Te Water.* *Door het pressen van Zee-volk.*

verbergende sich d'een hier en d'ander daar, met even soodanige verbaastheyd als of sy de Doot ontliepen, en sich van levens gevaar wilden salveeren, ja selfs vlooden meenigte te Lande-waard in de Bosschagien; soo dat sijn Majesteyt sich genootzaakt vond, om hen uit hare holen en verborgen plaatsen weder te voorschijn te doen komen, ten einde sijn Vloot met behoorlijke Manschap, indien niet in sufficante bequaamheyt, ten minsten in getal, mogt versien zijn, door Placcaten, een generaal *Pardon*, voor al de weder-komende, opentlijk te doen afkundigen. Weynig tijts daar na wierd een Proclamatie gepubliceert, tot Encouragement van 't Boots-Volk, dat sich vrywillig in Dienst soude begeven, op Schepen van de eerste, tweede, en derde Rang, werdende hen een Maand of 6. weken Soldye op de Hand belooft; dat sy namaals niet op andere Schepen souden gelegt werden, als op die waar op sy dienst genomen hadden; en dat al de gene die in 's Konings Dienst mogten doot geschooten werden, men alsdan hare nablijvende Weduwen, met een jaarlijks Onderhoud soude versorgen.

Equipeeren van een swaare Oorlogs-Vloot,

Dese machtige Oorlogs-Vloot wierd verdeeld in twee Esquadres, waar van de Roode Vlag gevoert soude werden by *Prins Robbert*, als Admiraal en CHEF; *Johan Herman*, Vice-Adm. en *Johan Chichely*, Schout by Nacht; *Robbert Helmes* en Capit. *Negge*, als *Seconden* van *Prins Robbert*. De Blaauwe Vlag, by *Edward Sprag*, *Johan Kempthorne*, en Capiteyn *Norbuy* als Admiraal, Vice-Admiraal en Schout by Nacht, werdende de Witte Vlag gelaten voor het Esquadre der *Franssen*. *Prins Robbert* deed d'Equipagie soo veel te sterker voort setten, om dat men in *Engeland* een vast geimagineerd vertrouwen hadde, dat de *Nederlanders* in 't voorlede jaar, door de *Franssen* soo hevig aangevallen, en bereyds in Macht en Aansien swaarlijk onderdrukt, te Water niet soodanig souden konnen uitrusten, dat een Oorlogs-Vloot mogten in Zee brengen; te meer, wijl sy *Engelsen* sustineerden, dat de *Hollanders* ook groot gebrek aan Zee-Volk moesten hebben, als zijnde daar van reeds soo groot getal op de Caap-vaart ge-employeert. Maar sulks heeft hier na geheel anders gebleken.

Stellen een Generalissimus.

Duc de York, hoewel seer geinclineerd om 't Zee te gaan, en de geheele Vloot *en* CHEF te commandeeren, quam doen in dit Jaar niet tot effect; wijl sijn Majesteyd (soo men voor gaf) sulks expresselijk op sijn eenig Broeder begeerd hadde, als hem

soo

soo na en lief, en dit Werk soo dangereus zijnde; soo dat *Duc de York* dan eindelijk resolveerde, t'huys te blijven, schoon men naderhand verstond, dat, als de Vloot voor de Derde maal dese Somer, tegens de Nederlandsche Zee-Macht soude ageeren, de Koning doen selfs sijn Heer Broeder versocht, te willen in Qualiteyt van CHEF het *Commando* ter Zee aanveerden, wijl het Boots-volk meer genegentheyd betoonde, onder *Duc de York*, dan onder *Prins Robbert* te dienen: Dan wijl men hem voorheen niet alleen het in Zee gaan seer afgeraden, maar ook om geheel andere reden, het *Commando* te Lande gerefuseerd hadde, wilde hy als-doen het selve te Water ook niet accepteeren. Dus bleef het *Prins Robbert* niet alleen den geheele Somer bevolen; maar wierd ook van sijn Majesteyt tot GENERALISSIMUS, soo wel over alle Krijgs-Macht te lande, als die te Water, gestelt.

Doch de Gemeente houd aan om Vrede.

De Gemeente en Kooplieden in *Engeland*, dagelijks door de groote Caperyen der *Zeeuwen* en *Hollanders*, niet dan groote Schaade by desen OORLOG tegen de *Vereenigde Nederlanden*, lijdende, deden door de Leden van 't Lager-Huys meer en meer tot den VREDE aandringen, waar toe de Kroon *Sweden* doenmaals hare *Mediatie* by allen Strijdende Partyen liet aanbieden; weshalven dan een wijl tijts d'Equipagie ter Zee maar weynig of geen voortgang had genomen. Dan, de Koning niet anders tot Vrede willende resolveeren, als op soodanige Conditien, die niet alleen voor sijn Rijk seer voordeelig, maar ook voor Hem seer roemachtig, en voor de Kroon seer Glorieus souden zijn. Dies deed men d'Oorlogs-Toerustingen met alle Macht weder sterker dan ooyt voortsetten, en de Krijgs-Vloot in volle postuur brengen; doch wijl, niet tegenstaande het Koninklijk *Pardon*, en desselfs *Placcaat* van den 2. *January*, het Varends-Volk noch seer verliep, en sich aller wegen den Dienst des Konings socht t'ontrekken, soo wierd wederom, in desselfs Naam, de volgende *Proclamatie* gepubliceert:

Maar het Hoff zet den Oorlog voort

Alsoo sijn Majesteyts Vloot nu vaardig is omme t'Zee te gaan, en dat verscheyde Zee-luyden, Boots-gesellen, en anderen, zijnde aangeteekent in Dienst van deselve Vloot, versuymen te verschijnen: Soo heeft sijn Majesteyt met Advijs van den Secreten Raad, goet gevonden, by dese Koninklijke Declaratie strikt elijk te beveelen, ende te begeeren, dat alle Zeeluyden, Boots-gesellen, en anderen, welken opgeteykent zijn in Dienst van sijn Majesteyts Schepen, of die Pres-geld hebben ontfangen, of anders sins, hoe 't ook soude mogen wesen, onder sijn Majesteyts Betaling ter Zee; dat

sy aanstonds, en inmediatelijk na de publicatie deses zullen hebben weder te keeren tot hare respective Schepen: En indien eenige na de Publicatie van sijn Majesteyts Proclamatie in gebreke mochten blijven, van hen volgens dien te gedragen, soo zal tegens de soodanige geprocedeert werden met alle Exemplare Strengigheyd, als tegen Deserteurs uyt sijn Majesteyts Dienst.

Weinig dagen daar na gebeurden 't, dat 'er in eene week op de Rivier de *Teems* Drie Coopvaardy-Vlooten arriveerden; bestaande de *Canarische* in 22. de *Bordeauxsche* in 130. en de *Nieucasteelsche* in 300. Zeylen, waar van de Pres-Meester wel 1500. Matroosen op d'Oorlogs-Vloot preste, als werdende bequaam genoeg ge-oordeelt, om den Vyand behoorlijke Afbreuk te doen.

Toerusting der *Engelsche* te Lande.

De Toerusting der *Engelsen* te Lande, bestond voornamentlijk hier in, dat sy veel Troupen Volks aan *Vrankrijk* tot Secours sonden; en ten anderen, dat sy een groote Macht Land-Militie t'samen rukten, om deselve op Schepen over Zee, tot hun Landings-Desseinen, op de Kusten van *Holland* of *Zeeland* te gebruyken. Tot voortsetting van de Land-Militie, om *Vrankrijk* te secondéren, wierd den Hertog *van Mommouth*, natuurlijke Soon des Konings *van Engeland*, derwaards gesonden, om met de Kroon *Vrankrijk*, over hunne onderlinge Desseinen, tegens het *Vereenigde Nederland*, te confereeren; gelijk dan aanstonds op sijn wederkomst tot *Withal*, waar men seer yverig ten behaage van *Vrankrijk* besoigneerde, een party Land-Volkeren na die geweesten uit *Engeland* wierd over gesonden, doende de Koning verscheyde Troupen gecontracteerde Engelsche Ruyters aan den Oever van *Doevres* inscheepen, van waar deselve na *Diepe* in *Normandien* wierden gevoert; Insgelijks wierden Partye *Engelse* Voet-knechten na *Rijssel* in *Vlaanderen* gesonden, tot versterking van *Duc de Mommouths* Regiment aldaar. Met dese Engelsche Volkeren, na deselve met verscheyde Fransche Troupen geconjungeert te hebben, wierd naar alle apparentie gesustineert, dat de Fransche Majesteyt, sijn Desseynen soude voortsetten op *Vlaanderen*, *Cadzant*, of op de *Provincie* van *Zeeland* etz. In voegen, dat *Vrankrijk* aan *Engeland* een Plaisir scheen te willen doen, om *Walcheren* aan *Withal* te hechten; doch de Stroom en Wind daar wat contrary, gelijk hier na t'sijner tijt wel zal blijken, is desen Aanslag heel mislukt.

Met communicatie van *Vrankrijk*.

Waar heen men veel Volk over send.

Onder-

Ondertuſſchen wierden meeſt al de Land-Volkeren uit alle Deelen des Rijks vergadert, en omtrent *Londen* t'ſamen gevoegt; veel nieuwe Regimenten wierden gelicht, en die van *Bukkingham* en *Power*, nevens 6. Compagnijen van des Konings Guarde, wierden afgeſonden, om op des Konings Vloot ge-ëmbarqueert te werden; waar van 2. Compagnijen de Rivier de *Teems* afvarende, is de Boot verongelukt, en veel van de Soldaten verdronken; gelijk ook een Schip met Militie na *Vrankrijk* gaande, met het meeſte Volk verging.

d'Engelſche Vloot ſteekt in Zee.

Den 12. *Mey* 1673. geraakte de geheele Koninklijke Engelſche Vloot, onder 't Beleyd van haar Generaal, *Prins Robbert*, uit de Baay van *Guntſlied* in Zee, alwaar ſy door een hevige Storm overvallen, het den 14. dito op de Mildel-gronden ten Anker zettede, en naderhand in *'t Canaal* quam, om ſich aldaar te conjungeeren met de Franſche Zee-Macht, die den 13 deſes van *Breſt* uitgeloopen, en 30. groote Schepen, nevens 13. Branders, ſonder d'andere Fregatten, ſterk was, hebbende den Graaf *d'Eſtrée* tot Admiraal, die een Schip met 104. Stukken voerde; den Vice-Admiraal, en Schout by Nacht, ider een Schip met 84. Stukken; het kleynſte 50. en d'overige door malkander 70. Stukken voerende; en wierd hen noch 300. Matrooſen en 100. Soldaten van achteren na gezonden. De *Franſſen* hadden hare Schepen ſulke ſeldſame en vreeſſelijke Naamen gegeven, dat een kleynmoedig Menſch daar voor zidderde, ja de *Franſſen* zelfs voor haar eygen Macht ſchenen vervaard te zijn, alſoo ſy hare Schepen ſeer ontſachlijk hadden toegericht; zeylende aldus na *Portsmuyden*, en ſtaken aanſtonds na *Dungeneſſe* over, daar ſy *d'Engelſen* in 't geſicht kregen, en haar Anker lieten vallen.

Franſche Krijgs-Macht te Water.

Soo haaſt de *Koning van Engelland* ſulx vernam, begaf ſich met den Hertog van *Jorck* na *Reye*, daar hy ten dage der *Conjunctie*, van den Franſche Admiraal heerlijk wierd getracteerd: waar na de Koning ſich weder na *Londen* begaf; en deſe t'ſamen-gevoegde Zee-Armade, van 84. ſwaare Oorlogs-Schepen, behalven al de Branders en Fregatten, uit het *Canaal* na de Hollandſche Kuſt zeylde. Ondertuſſchen ſtrooyde men in *Engelland* uit, dat alles in *Holland* ſoo confuis en oneenig was, dat d'Engelſche Vloot maar behoefde aan te komen, om alles ſonder eenige hinder t'overrompelen en weg te nemen; doch heeft ons de volgende tijd (door Gods beſondere Voorhoede) de Saak geheel anders doen vertoonen. Middeler-wijl deed de *Koning van Engel-*

Koning van Engelland beſichtigt de Vloot.

land noch veel Volck tot *Blakhead* te ſamen komen, om daar mede op *Holland* of *Zeeland* een Inval te doen; waar over den Hertog van *Yorck* als GENERALISSIMUS, Prins *Robbert* als *Generaal*, en den Hertog van *Buckingam* tot *Generaal Lieutenant* wierden geſteld.

d'Engelſche prepareren ſich, om aan de Hollandſche of Zeeuſche Kuſt te landen.

Wanneer nu den 14. *Juny* bereyds de tweede *Battaillie* geſchiede, en dat in d'eerſte *d'Engelſchen* de Neder-laag, en de *Hollanders* glorieuslijk de *Victorie* bevochten, ſoo maakten ſy echter nu weder groote Preparatien en Toeruſtingen, om hare Landings Deſſeynen, het zy op de Hollandſche of Zeeuſche Kuſt, in 't werk te ſtellen, op hope, dat het haar nu voor de tweede maal beter mocht gelukken; waar toe ſy dan tegens den tijd deſer tweede Zee-Slach, een groote meenigte Land-Militie t'ſamen rukten, om, ſoo haaſt ſy quamen te vernemen, dat de *Nederlanders* ſouden geſlagen zijn, terſtond hunne Voornemens uit te voeren, in dier voegen dat het d'*Engelſen* nu eerſt recht ernſt ſcheen te worden, hebbende de Koning voor *'t Parlement* verklaart, dat niet als een Mirakel van Storm-winden, en te weinig Land-Volk, hem verhindert hadde, een *Deſcente* te doen, en op *Nederland* te landen; ſoo dat, om nu dit-maal genoeg van Volk voorſien te zijn, men van rondſom, en uit alle hoecken des Rijks, alles te ſamen rukte, om een Macht van 24000. Man by een te hebben. De *Rendevous* was te *Blakheath*, daar de Koning ſich dagelijks heen begaf, om dit Volk te ſien exerceeren. En of miſſchien in *Engeland* geen bequaam Officier daar toe was te vinden, ſoo quam de Graaf *van Schomberg* uyt Franſche Dienſt derwaards, om deſe Troupen *en Chef* te commandeeren; doch waarſchijnlijkſt, om dat *Vrankrijk* ſulken Leger, onder een Engels Generaal, in *Nederland* niet betrouwde, uit vreeſe van nu te varen als by *Duynkerken* eertijts geſchiede. Altoos, dit Volk was paraad, en hare Vloot had tijts genoeg gehad, om insgelijks gereed te zijn; waar toe veel hielp, dat kort voor het uitloopen, een Coopvaardy-vloot van tuſſchen de 30 en 40. Zeylen binnen quam, daar van het Boots-volk, nevens 4000. Land-Soldaten, op d'Oorlogs-Vloot wierd verdeeld; en om 't overige Gros te tranſporteeren, hadden *d'Engelſen* een groote meenigte allerhande kleyn Vaartuig in overvloed, en al over lang, een Generaal *Embarge* op alle Schepen gelegt, tot de Vloot ſich weder in Zee ſou begeven.

Naaderhand heeft de Koning van *Vrankrijk*, tot verſterking van

van sijne, en dienvolgens ook de Engelsche Vloot, als gesamentlijk geconjungeert, den Marquis *de Martel*, met 5. Oorlogs-Schepen en eenige Branders uit *Brest*, na de Rivier van *Londen* gesonden; waar hy in 't midden van *July* arriveerde. Boven dien sond Hoog-gemelde Koninklijke Majesteyt ook Ordre, om een *Detachement* van 15. Man uit yder Compagny, uit sijn Vlaamsche *Conquesten* te maaken, ten einde een *Corps* van 6000. Voetknechten te formeeren, en daar mede den Engelschen Koning in sijn voorgenomene Desseynen, van Hollandsche of Zeeusche Landing, t'assisteeren; zullende tot meerder faciliteering van dien, noch een Macht van 8000. Ruyters daar by voegen: Dan, noch dese t'Samen-voeging, noch al hare Landings-desseynen, hebben gants geen effect willen sorteeren; 't zy ter oorzaak dat dese beyde Koninklijke *Potentaten* d'een d'ander te groote jalousie toedroegen, en dienvolgens met malkander, om 't genoeglijk deelen deser Beuyt, eer sy die verkregen hadden, niet wel accorderen konden; of wel, dat het Verlies der DERDE *Battaillie* ter Zee, voor haar in dese Voornemens is hinderlijk geweest, bleef onzeker; wijl hen, 't een en 't ander, dat maal misslukten.

Voortzetting der Finantien.

De *Koning van Engeland* niet soo absolut Souvereyn, als die van *Vrankrijk* regeerende, had ook soo veel *pouvoir* niet, om sijn *finantien* soo rigoureus voort te zetten; weshalven men ook niet sach, dat door 't middel van soo strenge Executien sijn Geld-Middelen deed augmenteeren, alhoewel 'er een groote Somme Penningen benoodigt was, tot voortzetting van soo swaare Oorlogs-Toerustingen, soo te Water als te Lande; en noch meerder tot uytvoering en Continuatie van dusdanigen Oorlog; waar toe sijn Majesteyt niet alleen de Gunst des *Parlements*, maar ook de consenterende bewilliging van de Gemeente, die de Penningen moeten verschaffen, ten hoogsten benoodigt is. Dies deed de Koning, soo haast hy gesind was, den Oorlog met nieuwen yver tegens *Holland* te continueeren, de beyde Huysen des *Parlements* ter *Sessie* beroepen, en aan hare Vergadering, soo wel selfs in Persoon, als door den Opper-Cantzelier, sijn Meening en Intentie voordragen; gevende te verstaan, als of de *Nederlanders* hem groote oorzaak tot desen Oorlog gaven, ja hem genoegsaam daar toe persuadeerden, gelijk in verscheyde Oratien en Aanspraken des Cantzeliers aan het *Parlement* genoegsaam te sien is, en besonderlijk uit die van den 15. *February* 1673. Alwaar de Cantzelier, de Redenen des Konings, na dat die selfs sijn Aanspraak tot het *Par-*

Door bemiddeling van 't Parlement en toestemming der Gemeente.

Waar toe de Cantzelier veel afschuwelijke redenen van *Nederland* voorstelt.

lement had gedaan, wijd en omstandig in groote flattery en Roemzucht voor den Koning, uitbreyt, deduceerende de Noodzakelijkheyd van den Oorlog, uyt vele Insolentien, die de *Nederlandsche Vereenigde* STAAT soude gepleegt hebben, tegens alle Kroonen in 't gemeen, trachtende te geraken tot een *Universeel Keyserdom*, soo groot als dat van *Roomen*, en besonderlijk tegens het *Interest* van *Engeland*; waar uit selfs dat *Parlement* ge-oordeelt hadde, het koste wat het wil, DELENDA EST CARTHAGO; waarom de Koning het met regt, seyde hy, wel noemen mocht, *den Oorlog van 't Parlement*, en verwachte dienvolgens een genoegsame *Subsidie*; ten welken einde hy noch wijt en breed deduceerde, als of de *Staaten Generaal* onder haar Volk uitstrooyden, dat sy verzekert waren, het *Parlement*, in desen Oorlog, den Koning niet soude assisteeren, en dat, indien sy 't maar tot de *Sessie* des *Parlements* konden uithouden, sy het Werk dan te boven waren; daar byvoegende: dat de Koning het *Parlement* beter kende, en genoegsaam van 't selve het tegendeel verzekert was; soo dat den STAATEN (seyde hy) nu dese hope ontvallende, een effectuële *Assistentie*, hen maken zal, nimmer meer formidabel tegens Koningen, noch dangereus voor *Engeland* te zijn: En by aldien sy haar na desen ooyt weder lieten opkomen, moesten altoos indachtig wesen, dat de *Staaten van Holland*, d'eeuwige Vyanden van *Engeland* zijn, beyde in *Interest*, en in *Inclinatie*.

Daar na recommandeerde hy aan hare bescheydene Sorgvuldigheyd, het betalen van des Kroons Schulden; en excuseerde het sluyten van de *Thresaurie* voor de *Banquiers*: En eyndelijk verklaarde hy 't een gekkelijke jalousie te wesen, die sommige hadden opgevat, van des Konings groote Krijgs-Macht, dien hy noch te swak bevond, en geresolveerd was, met noch 7 à 8. Regimenten te vergrooten; besluytende voorder met een Danksegging tot Godt, voor soodanigen Koning, die haren Herstelder in Kerk en Staat is, ja een Herstelder van hare wegen, om gerustelijk daar in te wonen, selfs in 't midden van Oorlog en Miserie, dewelke in naburige Landen geregeert werdende, ondertusschen hare Schuren vol zijn, en geen klagten op de Straaten werden gehoort, ja dat niemand naaulijks weten kon, dat 'er een Oorlog was: Een Koning die de herten besit van sijn Volk, en bysonder van dit *Parlement*, etz. met ontelbare flatteryen meer.

Die ten deele wederleyd werden.

Alle dese meest absurde en abusive redenen des *Cantzeliers*, welkers

kers Oratie, hier achter na de Verhandeling van VREDE, geheelijk ingevoegt, hadden geen ander but noch oogmerk, dan om den *Staat van Nederland* afschuwelijk by *'t Parlement* en de Gemeente te maken; om hen daar door te doen hare gedachten van VREDE, waar toe sy ('t gene geen wonder was) seer inclineerden, te verlaaten; en in gevolge van dien, te resolveeren, den Koning met een goede somme Peningen onderstand te doen, ten einde hy sijn aangevangen Oorlog, naar sijn welgevallen, tot sijn Roem en Glory sou mogen voortzetten.

t' Is wel waar, dat vele Lieden in *Nederland* gedachten, en groote hope hadden, (gelijk gants niet vreemd noch eenigsins onredelijk was) dat het *Parlement*, den Koning met subsidien niet soude stijven, in soo een Oorlog, die de *Nederlanders* niet alleen sustineerden, haar seer onrechtmaatig aangedaan, en ten hoogsten ruïneus voor haar geheele Land en alle Ingezetenen te zijn, maar selfs ook seer schaadelijk voor gants *Engeland*: Doch het kan door een redelijk en onpartijdig Oordeel, swaarlijk voor waarheid werden opgevat, dat volgens het voorgeven van dese Oratie, de STAATEN GENERAAL al hun vertrouwen daar op souden gesteld, en sich als verzeekert hebben, dat het *Parlement* van *Engeland*, haar Koning geen Onderstand soude doen; 't is seer wel te gelooven, dat sy in sulk geval, niet soo groote Oorlogs-Preparatien souden gemaakt, en een soo swaare Vloot geequipeerd hebben, gelijk sy echter, niet alleen Machtiger dan ooyt voor desen, maar selfs ook met sulken yver, en soo vroeg midden in 't hert des Winters, in 't werk stelden, dat weinig tijts daar na, *d'Engelsen* selfs bevreest wierden, eerder dan sy te zullen gereet, en in Zee zijn; gelijk dan ook effectivelijk gegeschiede, komende den Heer Adm. Gener. *Lt. de Ruyter*, met sijn geheele Esquadre voor de Rivier van *Londen*, ter tijd als al hare Schepen, noch hoog op deselve, onder de Stad lagen. Alle blijken, van dat den *Vereenigde* STAAT, eerstelijk, volgens het seggen van den Vyand selfs, besonder wel tot Rust en Vrede inclineerde; en dat sy ook met eene van d'ander kant door haar eigen bedrijven betoonde, seer vigilant en waaksaam geweest te zijn, om, soo veel moogelijk, haar aanstaande Onheyl, en uiterst gedreygde Ruïne in tijds af te weeren; 't geen geensins vertelijk, maar seer lof en prijs-baar is.

Dat de Spreker segt, men geen geklag op de Straaten van *Engeland* hoorde: buyten alle twijffel heeft men dat soo veel te meer

op

op de Beurs en andere beſlooten plaatſen, onder de Kooplieden en Ingezetenen gehoord, ſoo meenigmaal als ſy dachten, aan de groote Schaade, en het ruïneus Nadeel, 't geen haar deſen Oorlog aandeed, voornamentlijk als 'er dagelijks ſoo veelvoudige Lamentatien aan 't Hoff te *Withal* wierden ingebracht, over d'extreme Schaaden, die men meer en meer door de *Hollandſche* en *Zeeuſche* Capers gewaar wierd, die ſelfs hare Kuſten ſoodanig ontveyligden, dat den Koning ſich genoodzaakt vond, met meerder Macht daar in te moeten voorſien. En hoewel echter door lange inſtantien en meenigerley pērſuaſien, het *Parlement* noch reſolveerde, den Koning een Supplement van 70. Duyſent Ponden ſterl. yder maand, 18. Maanden lang, te conſenteeren, ſoo heeft doch het ſelve, en veel min d'Ingezetenen, ooyt eenig genoegen in deſen Oorlog betoont, noch hen deſelve als eygen aangemaatigt; maar ter contrary toonde het *Parlement* ſeer groote Misnoeging over de groote Macht van *Militie*, die ſijn Majeſteyt omtrent *Londen* had doen te ſamen voeren. En na dat deſe gemelte *Subſidie* al geconſenteerd was, ſoo viel daar noch veel te haſpelen, en paſſeerden noch langen tijt een meenigte wederzijds debatten en geſchillen, voor al eer derſelver expeditie geëffectueert wierd; ſelfs deed men een gerucht uytſtrooyen, dat de *Hollanders* ongemeen ſterk, ſoo te Water als te Lande, ten Oorlog rusteden; en dit met ſoo exorbitante voorgevingen, dat ſy ſelfs een Lijſt van Schepen, wegens het Amſterdamſche Esquadre, en een getal van allerley Land-Militie formeerden, en dat veel hooger en grooter dan het in der daad was, ten einde het *Parlement* dies te eerder tot d'Expeditie der *Subſidien* te doen reſolveeren; Doch het ſelve als doen ook d'occaſie waarnemende, ſocht voorheen eerſt alles te bedingen, 't geen men tot des gemeene Lands nut en welſtand oordeelde: Tot eindelijk ſijn Majeſteyt ſoo hard op de Geld-Middelen, en het fourniren van dien, aandrong, dat hy een abſolut effect van ſaake begeerde, met dreyging, van in contraryen val, het *Parlement* te zullen doen ſcheyden, na dat ſijn Majeſteyt voorheen meeſt al desſelfs begeeren ingewilligt hadde.

Het beloofde Geld-Secours, tot Onderhoud des Oorlogs dan eindelijk vaſt geſteld, ſoo wierd dagelijks gedelibereerd, waar uit men 't ſelve ſoude vinden; d'eene wilde, dat tot laſt van de Contreyen en 't gemeene Land hebben; d'andere daar en tegen, begeerden 't op d'inkomende Franſche Goederen. En om

om

de *Finantien* dies te meer te faciliteeren, bood men tot *Londen* aan, de Vreemdelingen te naturaliseeren.

Dus verre van d'Oorlogs-Toerusting der *Fransche* en *Engelsche* KONINGEN, nu zullen examineeren, wat de beyde Bisschoppen van *Ceulen* en *Munster*, tot Toerusting en Voortsetting harer Hulp-Krijg, te weeg gebracht hebben.

III.

Oorlogs-rusting van CEUR-CEULEN.

De *Ceurvorst van Ceulen*, sachtmoedig van Inborst, en Vredelievend van Aard, zijnde alleen met sinisterlijke Fransche streeken, door het Middel van *Prins Wilhem van Furstenberg*, *le Cher Amy de France*, tot de *Societeyt* van desen Oorlog vervoert, heeft selfs van aan-beginne geen groote Preparatie noch sonderlinge Krijgs-Rusting gemaakt; te meer, alsoo *Vrankrijk*, dat sich aan sijn Gunst, en den Vryen Doortocht sijner Landen, veel liet gelegen leggen, hem selfs genoeg met Land-Militie versorgde, soo, om met sijn kleyn Guarnisoen te conjungeeren, om nevens den *Bisschop van Munster*, tegens de Vyanden van *Onse* MOEDER *de* KERK, in *Nederland* te oorlogen; als ook om sijn eygen Steden rijkelijk met Fransche Besetting te voorsien, ja veel meer dan hem lief was, gelijk kort daar na genoegsaam te kennen gaf, wanneer de Koning van *Vrankrijk*, bereyds in den jaare 1672. met sijn Krijgs-Heyr door sijn Landen over den Spaanschen Bodem, na de Nederlandsche Gewesten trok, en sijn Majesteyt hem in passant aansprekende, soo kon de goede Ceurvorst sich van weenen niet onthouden; buyten twijffel om de groote Elenden en Ruïne dien hy als doen, soo voor sijn eygen, als meer andere Nabuerige Landen, te gemoet begon te sien, waar toe hy selfs, doch door loose verleyding, oorzaak gegeven hadde; gelijk ook naderhand genoeg gebleken heeft, besonderlijk als sijn Hoogheyd den *Prince van Oranje*, geconjungeert met de Keyserlijke Armée, onder den Graaf *Montecuculi*, niet alleen in korten tijt sijn Residentie Stad *Bon* veroverde, maar al d'omleggende Steden en sijn geheele Land soodanig benaauden, dat hy selfs geen zekerheyd noch verblijf daar in vindende, sich genoodzaakt vond, in de Stad *Ceulen* te vluchten, na voorheen desse Onheylen, met de Traanen op de Wangen, aan den *Bisschop*

Toerusting van den Ceurvorst van Ceulen.

van Straatsburg, ſcherpelijk verweten te hebben, als nevens *Prins Furſtenberg*, d'eenigſte oorzake daar van zijnde, door hare omvoeringen en verleydingen, ten gevalle van *Vrankrijk* gedaan; waar van hier na voorder.

In diervoegen dat deſe *Ceurvorſt* dit Jaar 1673. ſich meer genoodzaakt vond, al ſijn vlijd aan te wenden, tot beſorging van ſijn eigen Plaatſen, en het fortificeeren ſijner Reſidentie Stad *Bon* (hoewel t'eenemaal te vergeefs) om het ſijne wel te beſchermen en te defendeeren; in plaats van naar ſijn meening, en gelijk men hem geperſuadeert had te gelooven, offenſivelijk de *Vereenigde Nederlanden* te helpen attaqueeren; ten welken einde hy echter veel van ſijne Volkeren, ſoo Cavallery als Infantery na *Munſterland* ſond, om met desſelfs Biſſchoppelijke, en meer Franſche Volkeren geconjungeert zijnde, van daar een Inval op *Vriesland* te doen; gelijk ſy dan, na een Verdrag tuſſchen *Vrankrijk* en *Brandenburg* getroffen, en deſen Ceurvorſt met ſijn Volkeren geweken was, daar omtrent, en door geheel *Weſtphalen* ſeer de Meeſter ſpeelden.

IV.

Oorlogs-Ruſting van de Biſſchop van MUNSTER.

En Biſſchop van Munſter,

De *Biſſchop van Munſter*, een veel wreeder Krijgs-Mans Hert beſittende, en naar het ſchijnt, al ſijn Heyl en Avancement by den Oorlog, met Plunderen, Rooven en Stroopen, als anderſins ſoeckende, quam, wegens ſijn Krijgs-ruſting en Preparatien ter Vyandelijke Attaque, meer in conſideratie, dan den *Biſſchop van Ceulen*, hoewel beyde gelijkelijk ten dienſte en behaage van *Vrankrijk*, als Ontroerder van gants EUROPA; van wien deſe Biſſchop van Munſter dagelijks vele Volkeren voorby *Ceulen* den *Rhijn* af ontfing, om daar mede het *Intereſt* ſijns Meeſters, ten verderve van het *Vereenigd Nederland*, te betrachten; ten welken einde hy ſich eerſt geweldiger Hand van het Huys te *Gramsbergen*, niet wijt van *Coeverden* gelegen, verzekert hebbende, bracht daar veel Volks te ſamen, nevens een groot getal Kruywagens, Schoppen, Spaden, Houwélen, en meer andere diergelijke gereedſchappen, om ſich daar vaſtelijk te verſchanſen, en een redoutabele Poſt te Formeeren; brengende daar ook een groote Quantiteyt Bomben, Granaden, Kogels en Geſchut, met allen ſchijn, om de Stad *Coeverden* ſeer Furieuſelijk

Omtrent Coeverden,

aan

aan te taſten: en om dit Deſſeyn te faciliteeren, deed hy door groote Macht van Volk, en met ſeer exceſſive Onkoſten, een ſwaaren Dam door de *Vecht* leggen, die wel meer dan derdehalf uur gaans lang, onder 30. en boven meer dan 8. ſchreden breet was, om daar door, het Water geheel opſtouwende, die in de Stad te doen verdrinken, of door angſtige benaaudheid, tot overgave te dwingen: hy deed ook verſcheyde Redouten en Sterkten langs deſen nieuw gepractiſeerden Dijk opwerpen, en ſuffiçant met Canon beplanten, om op die manier deſe Stad ingelijks te Forſeeren; doende dagelijks met eenige duyſent Man, in uitnemende vlijtigheid arbeyden aan dit Werk, 't welk hy ſoo ſeer ter herten nam, dat hy 't meenigmaal in eigen Perſoon quam beſichtigen, als ſtellende een groote Hope op dit Deſſeyn; waar in ook voor hadde, langs deſen Dam, door de Moeraſſen in de *Drenthe* te geraken, en aldaar een open Pas te houden, om hare ravage en ſtrooperijen te beter voort te zetten.

In 't Land van *Over-yſſel* deed hy ook eenige geconqueſteerde Plaatſen fortificeeren, en met meerder Guarniſoen beleggen; naderhand alles t'ſamen voerendende wat uit ſijn andere Plaatſen eenigſins lichten konde, ſoo wel de Ceulſche als Munſterſche Troupen, dien hy met 45. Cornetten Franſche Ruytery, uit *Nimwegen*, *Aarnhem*, *Vitrecht*, en *Zutphen* getrokken, verſterkende, maakten geſamentlijk een Macht van 7 à 8000. Man uit, en verſien met eenige Veld-ſtukken, Schoppen, Spaden, en ander gereedſchap, waar mede ſich door de *Drenthe* in aantocht begaf, om op *Vriesland* in te vallen, trachtende de Poſt op *'t Heere-veen* te Forceeren. Hy deed ook een meenigte platte houte kiſten maken, zijnde vier voet in 't vierkant, en de holte van binnen met rijswerk of andere lichte dingen gevult, hebbende aan alle hoecken yeſere ſchaakels, waar mede deſe houte kiſten aan malkander gehecht, in korten tijt een notabel breed Water of wijde Rivier konden beleggen, om ſeer ſpoedig een geheel Leger te konnen doen paſſeeren. Boven dien had hy ook wel omtrent een getal van 400. platboomde Schuyten doen verveerdigen, bequaam om een Macht van over de 3000. Man te gelijk over te voeren, en een groote meenigte Horden van Mandenwerk in ſijn Land doen maken; waar mede hy ook voor hdde, de Veſting *Coeverden* te beſpringen; Maar hoe deſe en meer andere ſijner Aanſlaagen hem deerlijk hebben mislukt, heeft de tijt genoeg geleert.

En In *Over-yſſel.*

De Biſſchop van *Munſter* begaf ſich ook perſoonlijk binnen *Zwol*, om aldaar voor eenigen tijd ſijn Reſidentie te houden, waar op terſtond ging beſichtigen de Steden *Haſſel* en *Swartſluys*, daar hy noch ſterk aan de Fortificatien deed arbeyden, en insgelijks ook aan de Vlot-ſchuiten vol Canon, die door de Nederlanders in de gront waren geboort, om dat ſy die niet hadden konnen mede voeren; en wierden nu door de Schippers voor 100. Rijxd. weder op-gewonden, en 't Geſchut binnen *Haſſelt* en *Swartſluys* gebracht; ondertuſſchen ging de Biſſchop ſijne Troupen, die tuſſchen *Zwol* en *Haſſelt* verzamelden, dikwils beſichtigen, om daar mede op *Holland* of *Vriesland* aan te vallen.

Des Biſſchops Finantien.

Aangaande ſijn FINANTIEN, die beſtonden wel meeſt uit de breede Beurs en goude *Louiſen* van Louïs van *Vrankrijk*, tot wiens plaiſir, en ſijn eigen baat-ſoecking, hy deſen ſoo ſeer onrechtmatigen Oorlog had ondernomen, direct ſtrijdig tegens alle Eer en Redelijkheid, als verbrekende ſijn eigen-handig geteykent Verbond, ſoo ſolemneelijk onder hoogen Eede, met hare Hoog Mog: de Heeren *Staaten Generaal* eertijts opgericht. Voordérs ſocht hy ſijn Geld-Middelen, niet alleen tot voortſetting van ſijn ongerechtige Bloed-krijg, maar ook tot opvulling van ſijn ongrondelijke Roof-kiſten, maar uiterſte vermogen te vermeerderen, door alleſins, waar maar kon, het platte Land onder ſwaare Contributien, Taxen en Brandſchattingen te zetten, en den armen Boer en geringe Land-Man het ſijnige met geweld en overlaſt af te knévelen.

Na dat nu de Biſſchop, gedurende ſijn Reſidentie tot *Zwol*, alles verzamelt hadde wat gelicht konde werden uit de Guarniſoenen, ſoo wel Ceulſe als Munſterſe Troupen, en de ſelve verſterkt met 45. Cornetten Franſe Ruytery, dreygde op *Vriesland* in te vallen, en *Prins Maurits* uit ſijn Quartier op te ſlaan, werdende gecommandeerd door den Generaal *Morna*.

Siet daar hebben wy d'Ellendige Beginſelen van dit Fatale Jaar 1673. in 't welke, hoewel men ſelfs van 't eerſte begin aan, al van verſcheyde kanten, het aangenaam Baſuyn van *Vreedens geruchten* begon te blaaſen, echter ons ſeer weinig apparentie daar toe vertoont, door het ſterk armeeren en ſeer ſwaar toeruſten van allerhande Oorlogs-bereydſelen, ſoo te Water als te Lande, beyderley met grooter en machtiger Scheeps-vlooten, en formidabelder Krijgs-Heiren, dan ooyt voorheen.

Ge-

Gelijk wy dan eerſt geſien hebben, dat beſonderlijk de Koning *van Vrankrijk*, als den voornaamſte Aanvoerder en eerſte Beginner van al dit Werk, gedaan heeft: ten tweeden de Koning *van Engeland*; ten derden de Ceurvorſt *van Ceulen*; en ten vierden de Biſſchop *van Munſter*, alle gelijkelijk al hun krachten ingeſpannen, om het hoog beangſtigde en laag bedrukte *Nederland* t'overvallen, en indien mogelijk, t'eenemaal te ruïneeren.

V.

Oorlogs-toeruſting des VEREENIGDEN NEDERLANDS.

Kort Begrijp van de uytmuntent vigilante Toeruſting en wonder dappere Reſiſtentie van *'t Vereenigd Nederland.*

Om ſulk aanſtaande Onheyl te verhoeden, en deſe ſtreng gedreygde Rampen met alle vlijt in tijts af te weeren, hebben hare Hoog Mog: de Heeren STAATEN GENERAAL, en ſijn Hoogheid den Heere PRINCE *van* ORANGE, ſedert al dien tijd ook niet ſtil gezeten, maar zekerlijk alle bedenkelijke Middelen in 't werk geſtelt, en met een wonderlijke Waakzaamheid gevigileert, om haar waarde VADERLAND te mogen beſchermen, en hunne duur-gekochte VRYHEID, voor ſoo veel ſy noch daar van beſaaten, met kracht te mogen ſtaande houden; hebbende niet dan al te veel, met ſchaade en ſeer groot naadeel nu geleert, de droevige Rampen en beklaaglijke Onheylen, die haar door d'enkele Naalaatigheid en ſlofachtige Verſuymenis, in het behoorlijk Fortificeeren harer Frontieren, en het waakzaamig Beſorgen harer Grenſen, zijn overkomen, als hebbende in min dan eene Maand, 3. geheele *Provincien* verlooren, ja in min dan 50. dagen, meer dan in den tijd van 80. jaren lang, door het Swaard hebben veroveren konnen.

Sy waren dan nu niet alleen yverig in het Fortificeeren harer Frontieren, met d'oude Fortificatien te verſterken en nieuwe weder op te rechten; ſeer vigilant in het allomme viſiteeren harer Grenſen; en alle de noodige Poſten, met Genoegſaam Guarniſoen te voorſien, Oorlogs Materialen, Proviand en allerley Voorraad in hare Magazijnen te verſchaffen; hare *Recrutes* en nieuwe Wervingen ſoo ſterk voort te zetten, dat ſijn Hoogheid den Heere *Prince van Orange*, al vroeg in 't voor-

jaar, met een seer Formidabel Heyr-leger konde te Velde trekken, en boven dien alle Frontieren en noodige Posten met genoegsaam Guarnisoen bezet te laaten; en van alle kanten soo waakzaam en dapper resisterende, dat voortaan de Vyand, hoe machtig en geweldig hy ook quam aanzetten, nergens tot het inbreeken, noch voorder progresseeren, op hare noch overige *Provintien* heeft konnen geraaken:

Maar boven dien soo straften sy ook rigoureus en rechtmaatig alle den genen die hun voortijts soo laf-hertig en trouwlooslijk hadden, en noch somtijts quamen te gedraagen; ook geensins nalaatende de bysonder vigilante, en kloekmoedige dappere Helden, yder naar merite te beloonen.

Nevens dien allen waren sy ongemeen neerstig in het equiperen en toerusten te Water, doende een Oorlogs-Vloot verveerdigen, die soo Formidabel en Machtig was, dat nooyt swaarder en suffisanter in Zee gebracht hebben; en dit alles onder het Hoog wijs Beleyd, en uitmuntend deftig Bestier van sijn Hoog-gemelde Hoogheid.

Sy waren besonder sorgvuldig in het voortzetten harer *Finantien*, hoewel niet sonder last en beswaaring harer Ingezetenen en Onderdanen; doch door wel veel sachter, meer redelijker, en ongelijk betamelijker Middelen, dan meest al hare Tegenpartyen. Weshalven men dan ook door de baarblijkelijke Uytwerkingen en volgende Effecten, opendlijk heeft bespeurt, dat sy niet alleen nooyt meer tot soodanig Verlies zijn geraakt, (uitgenomen alleen de schoone en wijd beroemde Stad *Mastricht*, doch niet sonder soo rigoureuse Resistentie, dat de Bestierders van dien, ten hoogsten roembaar gepresen, en rijkelijk beloont zijn) maar selfs geprogresseert, en uytmuntend Mannelijk gevictoriseerd hebben; ja soodanig, dat niet alleen het Rad der Fortuyn t'eenemaal by hen begon om te draayen; maar ook al de Wereld handtastelijk kon sien, dat in veelen deelen, den HEMEL selfs met hen was, en haar wonderlijk te hulp quam; te meer, alsoo sy ten allen tijden sich ook waakzaam in den Gebede tot Godt, en niet meer nalaatig betoonden sijn Almachtige Majesteyt, den eenigen Bestierder alles Goets, te danken, te loven en te prijsen, soo haast sy eenige Verovering gekregen, of notable *Victorie* behaalt hadden; als zijnde door hare Schaade niet alleen Wijser, en door hun Naadeel Voorsichtiger; maar ook door het Lijden en d'Onderdrukking, Ootmoediger en Geboogsamer voor Godt en Menschen

ſchen geworden. Waar op het ſijn Heylige Almachtigheyd dan ook ſoodanig heeft gelieven te dirigeeren, dat hare grootſte en meeſt vreeſlijkſte Vyanden ſelfs, uyt eigen beweging, ja uyt vreeſe en benaauwdheyd ſich genoodzaakt vonden, hare *Conqueſten* en veroverde Steden, wonderbaarlijker wijſe te verlaaten, en ſich naar hunne eygene Grenſen te retireeren. Al het welke men hier vervolgens, ſelfs noch binnen dit eenige ſeldſaame jaar 1673. beſpeuren zal, door het pertinent verhaal der gepaſſeerde Voorvallen. Maar,

Voor al eer wy daar toe, en tot d'Oorlogs-*Actien* der Wederzijds ſtrijdende Partyen treden, zullen, om onſe gekoſene Rang, en aangevangene Order te volgen, hier vervolgens ook een weynig van de vooren-gementioneerde Krijgs-ruſtingen en Oorlogspreparatien ſpecificeeren, die hare Hoog Mog: de Heeren STAATEN GENERAAL *der Vereenigde Nederlanden*, en ſijn Koninklijke Hoogheyd den Heere *Prince van Oranje*, tot Wederſtand der Vyanden, beſcherming des Vaderlands, en Welvaart harer Onderdanen, aangewend en uitgewerkt hebben.

Nederlandſche Toeruſting te LANDE.

De groote Oorlogs-Toeruſtingen der *Franſſen*, verwekten den STAAT *des Vereenigde Nederlands*, om al hare Frontier-Steden, waar aan iets ontbrak, dies te beter te verſterken, en ſoo wel te Water, als te Lande alleſins vlijtig op haar Hoede te zijn: Want ſoo haaſt de *Franſſen* omtrent *Aath*, *Duynkerken*, en by hare Conqueſten groote Krijgs-Legers begonden te vergaderen, dacht het hare Hoog Mogende goet en van nooden te zijn, dat men de Frontieren der *Vereenigde Nederlanden* met Krijgs-Volk, Oorlogs-Middelen, Levens-Behoeften, en andere Noodwendigheden behoorlijk verſorgden, om tegen alle Vyandelijken Overval te konnen het Hooft bieden en beſtandig zijn. Te Lande,

De *Munſterſchen* dan voor hebbende, om *Vrieſland* in te vallen, ſoo wierden verſcheyde Compagnyen te Paard derwaards geſonden, die korts daar aan noch van meer andere wierden gevolgt. De Heer Coll. *Rabenhaupt* begaf ſich met een goet getal na *Coeverden*, om aldus het woeden en braveeren der *Munſterſchen* voor te komen; gelijk ook ten dien eynde een party Krijgs-Volk na de *Boertang* wierd geſonden. Hier tegen had men den tiende Man Land-Volk op-ontboden, om alle Plaatſen waar Volk uyt In Vrieſland,

geno-

genomen was, weder behoorlijk te bezetten; waar van yder Man des weeks drie Hollandsche guldens ontfing: desgelijks wierden alle Vestingen en Schansen met meer Geschut en Ammunitie voorsien.

Binnen Coeverden,

Coeverden wierd niet alleen door den Heer Coll. *Rabenhaupt* met suffisant Garnisoen, Ammunitie, en allerhande benoodigde Provisie genoegsaam versorgt, soo haast men vernam, dat de *Munsterschen* het Huys te *Gramsbergen* attaqueerden; maar wierd ook de Burgerschap aan bevolen, hun voor 6. Maanden tijt met alle behoorlijke Levens-Middelen te versorgen, doende boven dien al het noodige aan de Fortificatie verbeteren, en sich in volkomen Postuur stellen, om den Vyand couragieusselijk af te wachten, alsoo de *Bisschop van Munster* met sijn Troupen, beladen met Kruywagens, Schuppen en Spaden, meenigte Teenhorden en andere Storm-gereedschappen in Aantocht was.

Tot Leeuwaarden,

De Heere *Staaten van Vriesland*, tot *Leeuwaarden* op een uytgeschreven Land-dach vergadert zijnde, beraadslaagden, op wat wijse men het Land, indien de Nood sulks vereyschte, bequaamst onder Water sou stellen: desgelijks om een weerbare redoutabele Schans op 't *Heere-Veen* te doen oprechten, ten einde men het Landschap *Vriesland*, dat in groot gevaar van den Invall der Bisschoppelijke Volkeren stond, daar door te beter bevrijden, en men de gedreygde Onheylen afweeren mogt.

En zend sijn Hoogt. Prins *Maurits* na *Vriesland*,

Als men nu van alle kanten Bericht ontfing, hoe *Duc de* TURENNE met een groote Macht quam afzakken, en dat noch eenige Duysenden *Keulsche* en *Munsterschen* Volckeren sich daar by souden vervoegen, om op *Vriesland* in te breken, heeft sijn *Hoogheyd*, sijn Vorstelijke Genade *Prins Maurits van Nassau* als Eerste *Veld-Marschalk*, geordonneert en geauthorizeert, om in beyde de Provincien van *Vriesland* en *Stad en Landen*, als Hooft over de Militie aldaar, te commandeeren. Luydende sijn Commissie aldus:

Met Schrifftel. Bevel om daar 't Opper-Commando te voeren.

Sijne HOOGHEYD *heeft gestelt en gecommitteert, stelt en committeert mits desen, den Heer* Prins Maurits van Nassau, *Eerste Veld-Marschalk, om te hebben het Opperste Commandement over 's Lands Militie, tegenwoordig zijnde in de Provintie van Vriesland, en die van Stad en Landen, en die gene dewelke als voor derwaards zal mogen werden gezonden, met volle Macht en Last om het voornoemde Commandement te exerceeren, met het selve Gesach en Authoriteyt, als sijne Hoogheyd sonde mogen doen, sich aldaar in Persoon bevindende.*

La-

Laſtende alle Officieren en Soldaten, zijnde in dienſt van den Lande, en onder ſijn Gehoorzaamheyd, ſich naar den Inhoude deſes preciſelijk te reguleeren, en ſijne Beveelen in alles naar te komen. Gedaan in 's Gravenhage, den 28. April, 1673.

(L.S.) G. PRINCE d'ORANGE.

Ter Ordonnantie van Sijn Hoogheyd.

HUYGENS.

Werd deſ Verwelle komt.

Sijn Vorſtelijke Genade, vergezelſchapt van den Marquis *de Mompouillan* in Qualiteyt van Generaal *Commiſſarius* over de Ruytery, tot *Harlingen* in *Vrieſland* arriveerende, wierd aldaar te ſijner Eere het Kanon op de Wallen geloſt; ſoo ook tot *Leeuwaarden*, daar de Heer Stadhouder *Prins Hendrik Caſimir van Naſſau*, ſijn Vorſtelijke Genade met een groot Gevolg Edelen, en het Guarniſoen in de Waapen, quam inhaalen; en wierd van haar Hoogheyd de Vorſtinne *van Naſſau* ſeer minnelijk onthaalt, op 't Hoff gelogeert, en deftig getracteert. Sijn Vorſtelijke Genade eenige dagen tot *Leeuwaarden* verblijvende, quam Tijding, dat de Biſſchop van *Munſter* met ſijn Troupen in Aantocht was, om *Koeverden* te beleegeren; waar om ſijn Vorſtelijke Genade, ſonder ſich daar langer op te houden, alleen haar Ed: Mog: de Heeren Gedeputeerden ſijn Commiſſie toonende, ſich aanſtonds na *Groeningen* begaf, om Ordre te ſtellen op al het gene tot bevrijding van *Koeverden* mocht noodig zijn.

Steld, benevens d'andere Heeren Gedeput: deftige Ordre tegen des Vyands Aanvallen.

Tot *Groeningen* aangekomen, en daar wederom met groote Eer ontfangen, begaf ſich alſoo voort in de Vergaadering van haar Ed. Mog: de Heeren Gedeputeerden, in tegenwoordigheyd van den Heer Gen. Lt. *Rabenhaupt*; alwaar met ſonderling genoegen vernam, dat by de voorſz. Heeren reeds goede Ordre geſtelt, en behoorlijke Sorge gedraagen was, om de Veſting *Koeverden*, ſoo veel de tijd en gelegentheyd had toegelaten, met noodige Behoeften te voorſien; met vaſt beſluyt, om daar in te volharden tot ſoo lang die Plaats van alles behoorlijk ſoude beſorgt zijn. 't Welk ſoo goet effect ſorteerde, dat de Vyand ſich genoodzaakt vond, ſijn voorgenomene Reſolutie te veranderen, en in plaats van *Koeverden vive Force* aan te taſten, die Plaats alleen te blocqueeren: Maar geen kans ziende, om de Belegerden door 't geweld der Waapenen te vermeeſteren, heeft

getracht, hen door Opstouwing des Waters te doen verdrinken; dan is daar in, als een grouwelijk Voorneemen, soo wel by God t als Menschen, door wonderlijke Bestiering van den Hemel selfs, schandelijk verhindert geworden; gelijk hier na te sijner tijd breeder werd verhaalt.

Doet alle Avenuës en Passen behoorlijk versterken.

Onderwijl ging sijn Vorstelijke Genade, benevens den Heer Gen. Lt. *Baron van Rabenhaupt*, verzelt met eenige Heeren Gedeputeerden van die Provintie, alle Forten, Passen, Sluysen en Zijlen besichtigen. Na nu gezaamentlijk op alles goede Ordre gestelt te hebben, deden sy veel Landeryen onder Water zetten. En alsoo weynig of geen Wercken van *Defensie* der *Avenuës* in *Vriesland* waren gemaakt, soo hebben de Heeren Gedeputeerden uyt de Provintie van *Vriesland* seer instandig begeert, dat sijn Vorstelijke Genade doch weder in aller spoed na *Vriesland* mocht keeren, om op soodanige Versterkingen Ordre te stellen. Tot *Leeuwaarden* gekomen, en haar Ed. Mog: der Heeren Gedeputeerden Intentie vernomen hebbende, begaf sich aanstonds in 't Hooft-Quartier op 't *Heere-Veen*, alwaar naar behooren met alle respect, het losten van 't Kanon, en 't Volk in de Waapenen, wierd ontfangen; waar op hy alle Toegangen, waar langs de Vyand mocht konnen inbreeken, selfs besach, en op 't spoedigst deed versorgen; gelijk ook de Schans de *Swartendijk*, *Breebergen*, *Gardijk*, de *Bunster-schans*, de *Schooter-Brugge* of *Bruglaan*, *Borkaf*, *Blesbrugge*, *Oude Verlaat*, *Oude Veer*, *Slijkenburg*, en de *Kuynder*, alle dese Plaatsen wierden behoorlijk voorsien en volkomen versterkt. Daar-en-boven wierd ook een swaare DAM, tot het stoppen van de Stroom de *Linde*, gelegt; waar door al de laage Landen onder Water gezet, en geheel *Vriesland*, sonder noch de Zee-sluysen te openen, tegen alle Aanvallen des Vyands, seer versterkt wierd.

Al het hooge Land om *Groeningen* tot aan *Helpen* wierd geslecht, wijl men sulks seer noodzaaklijk tot Defensie en Versterking van die Stad oordeelde. Het Regiment van den Colonel *Bamfield* vertrok van der *Goude* na *Vriesland*, en eenige andere Compagnyen na de *Klundert*: van waar wederom 2. Comp. Marines na *Hellevoet-Sluys* vertrokken; aan welke Stad noch 3. *Hoorn-Wercken*, en een formidable Schans, recht tegen-over de Stad op den *Yssel-kant*, wierden aanbesteed te maken.

En is een Middel dat alle Geschillen werden by-geleyd.

Voor sijn Vorstelijke Genadens komst, had de Heer Lt. Generaal, *Baron d'Aylua* het Commando in de Provintie van *Vriesland*, en de Lt. Gen. *Baron van Rabenhaupt* in de Provintie van *Stad en Lan-*

Landen. Dan na het Arrivement van sijn Vorstelijke Genade in *Vriesland*, op expresse Ordre en Bevel van Sijn Hoogheyd, wierden daar alle Geschillen en Oneenigheden, wegens het Commandement en 't Opper-Bevel, tot weder-zijds genoegen gestilt; soo dat de Heer *Rabenhaupt* als Commandant in *Groeningen*, en de Heer *Aylua*, by 't Krijgs-volk in *Vriesland* bleef; beyde commandeerende als Lt. *Generaal.*

Factieuse Questien in Vriesland.

Doch voor al eer wy nu verder tot het fortificeeren, en ter Defensie versorging der andere Provincien overstappen, achte niet ongerijmt te zijn, hier by in te voegen, het behertigen der beslissing en ter nederstelling van de Factieuse Questien, die insonderheid in dese Provincie, gelijk eertijts in meest al de Hollandsche en Zeeusche Steden, was ontstaan, als zijnde eerst en voor-al ten hoogsten Noodig, dat den smeulenden Brand van binnen werd geleest, voor al eer die tot een hevige Vlamme begind uit te bersten, en niet alleen haar eigen plaats en Inwoonderen ten uiterste Ruïne doet verteeren, maar ook door hare uytflikkerende hittigheden van Tumulten, en hoog opspringende vuursprankels van Mutinatien en Rebelligheden, al d'omstaanders en aanschouwers seer ergerlijk doet aansteken en verderven; gelijk men dan (Godt betert) nu noch onlangs in den voorleden jare, maar al te veel heeft ervaren; (en by den Heer *P. Valkenier*, in 't DERDE DEEL, seer naaukeurig is verhaald) Soo dat de *Staaten des Lands*, om soodanige verdervende Rampen nu beter voor te komen, al vroeg in tijts daar in voorsagen, en alle bedenkelijke Middelen aanwendeden, om dat verslindende Vuur in sijn geboorte te versmooren. Want,

Waar uyt die ontstaan zijn.

Onder de gemeene Commotien hier te Lande gereesen, op de subite *Invasie* der *Fransen*, heeft de *Provintie* van *Vriesland* haar groot aanpart gehad, 't welk deselve sedert in soo groote Verwerring heeft gebracht, dat haar als de Handen zijn gebonden geweest, om iets tot Behoudenis van 't Land uyt te rechten, en alles in gevaar van d'uiterste Ruïne wierd gebracht; Want in plaats van den Vyand tegen te gaan, die in hevige verwoedheyd, met een groote Macht van verscheyde kanten quam aannaaderen; de vervallene Saken te herstellen, die tot Conservatie des Lands en Welvaard der Ingesetenen moesten dienen; Soo abandonneerden de *Regenten*, door mutuële en onderlinge *Dissentien*, voor soo veel hun belangde, het Bestier van de *Hooge Regering* en *Defensie* van 't lieve Vaderland; distraherende sich in soodanige

Factien, dat sy tot het houden van twee separate *Staats-Vergaderingen* zijn uytgebarsten, waar onder sommige, liever, als een stip van haar eigen *Interest* te wijken, dese schoone *Provincie*, ten proye aan den Vyand souden hebben willen overgeven; waar op niet anders dan een *totale Subversie* van den *Staat* kon volgen. 't Is genoeg bekent, dat dese geheele Ontstelteniſſe alleenlijk gesprooten is, uit een *Dissidentie* der Onderzaaten, tegens d'Overigheid; en zal aan dit Werk van *Vriesland* blijken, hoe seer desen *Staat* verplicht is, hare Behoudeniſſe, naast Godt, dank te weten, aan de seer wijse en vlijtige *Voorsichtigheyd* van haar Hoog Mog: de Heeren *Staaten Generaal*, en de Hoog-wijse *Directie* van sijn Hoogheyd *Prince van Orange*.

wat groot gevaar daar in stak:

In *Holland* nam dese schandelijke Ontroering eerst haren Oorsprong, en verbreyde sich aanstonds soo wijd uit, dat naaulijks eenig deel daar van bevrijd bleef; indiervoegen soo dit verderflijk Vuur niet in tijts, door de voorsichtige Dispositie van *sijn Hoogheid* omtrent de *Magistrature*, ware gestuyt en uitgebluscht geworden, dese *Provintie* onvermijdelijk gevallen soude zijn in een volkomen *Anarchie*, en de anderen met haar in een uiterste Verderf; of ten minsten in soodanige Verwerring, als waar in men *Vriesland* doemaals sach. Want de Regeering gesuspecteerd, kon dese *Breuke* niet heelen; en de Gemeente vol Tumult en Oproer, kon daar alsoo min nuts by doen.

Daar was in *Vriesland* wel een Stadhouder, en de Vorstinne sijn Vrouw-Moeder, doch troffen het geluk niet, de Oneenigheden tot sulken genoege te konnen beslechten: waar uit dan gevolgt is, dat d'Oude en Nieuwe Regeering yder apart is gehandhaaft geworden, beyde de *Souveraniteyt* der *Provincie* representerende, d'eene tot *Leeuwaarden*, en d'andere tot *Sneek* vergadert, nemende tegens-malkander strijdende *Resolutien*, sonder in eenigen deele d'een d'ander te konnen verstaan. Al het welke niet alleen seer schaadelijk voor de *Provintie*, maar ook ten hoogsten ergerlijk voor al d'andere Plaatsen, en nadeelig voor den geheelen STAAT in 't algemeen zijnde; Soo hebben hare Hoog Mog: en sijn Hoogheid, den 11. *January* deses jaars, eenige Heeren daar heen gedeputeerd, omme nevens den Heer *Stadhouder van Vriesland*, als *Mediateurs*, de Sake by te leggen, en de strijdige Partijen te vereenigen: die dan ook na seer veel moeyten en verdrietigen arbeyd, het soo wijt gebragt hebben, dat op expresse Beschrijving, den 19. *Febr.* een Staatsche Vergade-

gadering binnen *Leeuwaarden* is gehouden, om alleen en in 't geheel de *Souvereyniteyt* der *Provintie* te repreſenteeren, en voorder alle openſtaande differenten te compoſeren, en d'ingeſloopen Abuyſen te remediëren, waar toe by de Heeren *Mediateuren*, den 22. *Febr.* in de Vergadering is ingelevert, hun Concept en Reglement *Reformatoir*, om *Staats-gewijſe* ge-arreſteert te werden.

Doch werd geremedieert.

Deſe Nieuwe aangeſtelde Vergaadering, tot Herſtelling aller voorgaande Onheylen, wierd binnen *Leeuwaarden* met groote Magnificentie geintroduceert; vervoegende ſich de Stadhouder en de geſamentlijke Gecommitteerden, na voorgedane publijke Gebeden, na het *Landſchaps-Huys*, gevolgt van eenige Compagnijen Guardes, Hellebardiers, etz. Alwaar de Gevolmachtigden uit de 4. Kameren, in die van *Ooſtergo* getreden zijnde, de Heer *Moleſchot* een deftige Aanſpraak deed, beſonderlijk ſpecterende op den toeſtant des tegenwoordigen tijts; waar op door *D. Laſtdrager* een yverig Gebed tot Godt wierd uitgeſtort, om ſijne Goddelijke Zegening over hare Beſoignes te mogen bekomen. Dus hare Deliberatien en Raadplegingen ge-eindigt, zijn gemelte Heeren wederom afgereden na 't Hoff van den Heer Stadhouder: en hebben eindelijk deſe gemelte Heeren Gecommitteerden, door hun ongemeene vlijd, en het aanwenden van alle bedenkelijke Middelen ter verbetering, ſoo veel te wege gebracht, dat al deſe geſchillen ten genoegen van een yder, zijn bygeleyt: Benevens een vaſt-genomen *Reſolutie*, om *Vrieſland* tegens d'Aanvallen der Vyanden, Formidabel te maaken; gelijk ook aanſtonds daar op geſchiede, ſoo als hier voor bereyds ten deelen verhaalt hebbe.

Voordere Toeruſting op het Heere-veen.

Naderhand liet *Prins Mauris* niets ontbreken van al wat ten dienſte en tot Welſtand voor *Vrieſland* noodig was, doende op het *Heere-veen* alle Krijgs-Volkeren Monſteren, en bracht het eindelijk door ſijn wijs Beleyd en goede Ordre ſoo wijd, dat met behulp van een voordeelige Wind, en d'opening der Sluyſen, de geheele Landſtreek *Groeningen*, en alle desſelfs *Ommelanden* ſoodanig met Water overſtroomt waren, dat men aldaar, naaſt Goddelijke Hulpe, den Aanval der Vyanden niet hadde te vreeſen. Want ſijn Vorſtelijke Genade ſich geenderleye moeyten noch verdrietelijken Arbeyd ontſiende, ſtelde alle bedenkelijke Middelen, tot verbetering en Zecuriteyt des Lands, in 't werk; gelijk ſich ook van daar na de *Swarte Dijkſter-Schans*

begaf, om aldaar van alles inſpectie te nemen, en op al het vereyſchte, goede Ordre te ſtellen. En ſoo haaſt de Vyand met een Macht van veel Franſche, Ceulſche, en Munſterſche Troupen weder quam afſakken, om 't een of 't ander Deſſein t'ondernemen, ſoo lied men terſtond aan alle kanten een ſeer ſtrikte Omſchrijving publiceeren, ten eynde een iegelijk van ſtonden aan, ſonder het minſte verſuym, de hier voorgem. Op-bod der Land-Volkeren ſoude preſteeren, en werkelijk obedieren.

Toeruſting in de Provintie van Holland,

Soo haaſt ſijn Hoogheid *Prince van Orange*, van de *Campagne* des voorleden jaars binnen *'s Gravenhage* was gearriveerd, hield ſich ſtaadig in Conferentien met de Generaals-Perſoonen en Hooge Officieren van 't Leger, de Veldmarſchalken *Wurtz* en *Waldek*, de Graven *van Hoorn*, *Naſſau*, *Koningsmark*, en andere; zijnde ook veele Collonellen ontboden, om hare Ordres te komen ontfangen. Daar wierd ſterk aan d'Artillery gearbeyd, en veel Geſchut afgeſonden; een meenigte Ys-ſleden met Stukjes daar op, gereed gemaakt, en groot getal Leger-Wagens tot den Op-tocht verveerdigt; de *Patenten* tot den Opbod van Burgers en Boeren door gants *Holland*, wierden gedepeſcheert; dewijl men ter occaſie van een harde Vorſt voor hadde, eenig Deſſeyn op den Vyand, na de kant van *Vitrecht*, of daar omtrent, t'ondernemen.

Door den Op-bod der Burgeren en Boeren,

Waarom ſijn Hoogheyd ſich den 4. *February* uyt *'s Gravenhage* na 't Leger begaf, en alle Bevelhebberen yder na hun Poſten vertrokken. Daar op volgden ook de Burgers uyt de *Zuyd-Hollandſche* Steden, als 3. Compagnyen yder van 150. Man uyt den *Haag*; 4. uyt *Delft*, yder van 120. Man; voorts van *Rotterdam*, *Dordrecht*, *Leyden*, *Haarlem*, etz. yder naar advenand. Die uyt *Noord-Holland* trokken binnen *Amſterdam*; en die van *Amſterdam* wederom na *Muyden* en *Weſup*. De Boeren wierden rondsom op de Dorpen geleyt; alles op verwachting, dewijl 't nu weder begon te vrieſen, dat 'er ſich geleegendheyd, tot d'uytvoering van d'een of d'ander Aanſlag op den Vyand, ſou preſenteeren: Maar alſoo de Vorſt niet aanhield, verydelde al deſen Toeleg, ſoo wel als die der *Franſſen*, dewelke van gelijken voor-hadden, een Kans over 't Ys op Hollands Boodem te waagen.

Door het Fortificeren der Frontieren,

De *Provincie van Holland*, die wel het voornaamſte en 't machtigſte gedeelte van geheel *Nederland* is, wierd ook beſonder ſorgvuldig tegens alle Aſſaultes des Vyands voorſien; want ſoo haaſt

begon

begon het Weêr niet t'ontlaaten, waar door den boven genoemden Aanslag gestuyt, en t'eenemaal verhindert wierd, of men ging binnen de Stad *Gouda* de Fortificatien voort-zetten, en alle het noodige ter hand stellen, moetende daar toe de Huyslieden van 't platte Land mede helpen arbeyden. Ondertusschen wierd aan de *Gouverwellen-Sluys* weder nieuwe Militie geleyt; en den Heer Veld-Marschalk *Wurtz*, met volle last van den STAAT derwaards gesonden, deed deselve soodanig naar behooren Fortificeeren en beveſtigen, dat voor een formidable Sterkte mocht gerekent werden; zijnde gelegen tusschen *Oudewater* en ter *Goude*, aan den *Yssel* en de *Dubbelde Wierik*, rontsom met vele Wateren en lage Landen beset, die men lichtelijk kan doen onderloopen, en dus voor Inbreuk der Vyanden onmoogelijk, wanneer slechts met gemeene Besetting werd bewaard.

Als in en om Gouda.

De Gouverwellen Sluys.

Tot *Alphen*, en aan de *Goudsche-Sluys*, wende voormelte Marschalk ook alle bedenkelijke Vlijd aan, om deselve plaatsen, en daar omtrent, in volle staat van Defensie te doen stellen: Want na dat het Doorbréken der *Franssen*, voorlede jaar over 't Ys, onse Benden uit de Post van *Bodegrave* en *Swammerdam* geheelijk hadden verdreven, deselve Dorpen erger dan met menschelijke Wreedheid verwoestende; soo had desen *Staat*, om een veel vaster voet te zetten, nu weder aan de *Goudsche Sluys* doen Post vatten, en aldaar een seer vaste Schans laten opwerpen, dewelke nu in goeden Stant gebracht, en op den *Rijn* en de *Gouwe* gelegen, kon die beyde Rivieren volkomentlijk beheerschen, zijnde met seer hooge en swaare Wallen, vol geweldigmachtige Batterijen, en schoon Geschut rijkelijk voorsien. Tot *Alphen* en daar omtrent zijn noch meer andere Sterkten; waar door dese Post soodanig verzeekert was, dat rontsom in laage Landen, en aan wijde Wateren gelegen, boven dien met 2 à 3000. Man bewaart, genoegsaam een Leger van hondertduisent Man sou konnen afwijsen, en doen buiten blijven; konnende met al hun machtig Geweld niet anders te weeg brengen, dan deerlijk het Hooft stooten, tegen 't harde nedervallen, en jammerlijk omkomen; gelijk men ook in 't Gevolg wel zal sien, dat de *Franssen* met al haar hevige Furie, aan dese kant seer weinig Voordeel voor hen hebben konnen te wege brengen.

Goudsche Sluys.

De *Schans te Nieuwerbrugge*, die de voorgaande Winter door de *Franssen* meerendeels wierd geruïneerd, was nu ook door den Graaf

De Schans te Nieuwerbrugge.

Graaf *van Waldek* weder opgerecht, en met Geschut en andere behoeften, behoorlijk voorsien. Tot het bevestigen deser Plaats, en tot verzeekering van alle desselfs Arbeyders en Werklieden, wierden verscheyde Uytleggers met Geschut en Soldaten buyten op de Stroom geleyt, om deselve tegen alle overval des Vyands te beschutten.

En veel andere plaatsen.

Tot *Gorcum* wierden verscheyde nieuwe Werken aangeleyd. *Worcum*, *Schoonhoven* en *Oudewater* wierden in volle Stant gebracht. De Sluys in de *Vecht* aan den *Hinderdam* gelegen, wierd weg genomen, de Fortificatien verbetert, en tot *Muyden* de Vecht afgelaten, om de Sluysen op nieuw te verbouwen. Ook wierd vastgestelt, de Stad *Wesup* tot een formidable Vesting te maken; gelijk geschiede.

Sijn Hoogheyd gaat alle Frontieren van Nederland besigtigen.

Sijn Hoogheyd ging in 't begin van *May*, alle Frontier-plaatsen van desen STAAT besichtigen, of deselve in goed postuur van Defensie, en met alle vereyschte Oorlogs Behoeften voorsien waren; alsoo *Prins de Condé*, nevens *Duc de Luxemburg* en *d'Anguin*, groote preparatien maakten, d'een of d'ander Post te forceeren, en daar door op *Holland* in te breeken; en het sich liet aansien als of sy 't meest op *Muyden* of *Wesup* gemunt hadden, te meer, om dat sich dagelijks daar omtrent veel Fransche Partyen lieten sien, ja selfs quam *Condé* met *Duc d'Anguin*, nevens veel Fransche Officieren en Soldaten by den *Hinderdam*, de mine makende als of daar iets op wilden attenteeren; doch vertrokken weder aanstonds.

De Vyand dreygende, een Inval te doen, laat den *Staat* daar tegen behoorlijke Ordre stellen.

Weshalven desen STAAT, de Fortificatien aan alle Posten dapper deden verbeeteren, en alle Frontieren met genoegsaam Guarnisoen versien; werdende den 13. *Mey* tot *Wesup* verscheide Graafwerken aanbesteed; als, eerstelijk *Het verbeteren van de Fortificatie Wercken der Stad* WESUP: ten 2. aan *d'Uytermeersche Sluys*: ten 3. aan den *Hinderdam*, en het uythalen van de Sluys aldaar. En waarlijk dese Werken wierden geweldig verbeetert; want behalven dat de Landen daar allesins onder Water stonden, en dienvolgens al dese Plaatsen voor den Vyand ontoegankelijk gemaakt, soo wierden boven dien de Steden seer versterkt; en *Wesup* zal na desen een van de voornaamste Fortressen van *Holland* konnen zijn, door de swaare Wallen, diepe Grachten, en de schoone Contrescarpen die doemaals daar aan wierden gemaakt; nevens Seven rooyale Bolwercken: waar in over de 3000. Krijgslieden, behalven de Burgeren van *Amsterdam*, *Enckhuysen* etz. wierden gelegt.

Fortificatien om Holland seer te verbeteren,

Voornamentlijk te *Wesup*,

Muy-

Muyden niet verre van daar gelegen, was ook volkomentlijk gefortificeert en verſterkt, zijnde de Wallen rondſom met goet Paal-werk voorſien, en alleſins vol ſchoon en ſwaar Geſchut geplant; aan de Gracht beneden de Wal, zijn ook twee Bateryen gemaakt, om tegen allen Aanval, Water-pas te konnen ſchieten, en geheel het Water te beſtrijken, daar anders niet dan een lage Weg, en een hoogen Dijk is om aan te komen. En behalven dat de Stad tegen dien hoogen Dijk, met ſwaare Buyten-werkken beſchanſt en verdeedigt werd, ſoo ligt noch op dien ſelven Dijk, een goedt-ende-weegs buiten de Stad, een groote en ſwaare Batterie, waar van de Brand-wacht, die des Vyands, met een Musquet konde beſchieten: welkers Batterie daar tegen opgericht, ſoo ſwak was, dat die uyt de Stad, deſelve gedurig ruïneerden; waarom de *Franſſen* daar niet veel konden uitrechten.

En te *Muyden*,

Om nu al deſe Plaatſen, nevens alle andere Poſten, die maar eenigſins Nood mogten konnen lijden, dies te beter te beſchermen, ſond ſijn Hoogheyd *Patenten* voor de Burgers en Land-Luyden af, om hen na hare gedeſtineerde *Rendevous* te begeeven: Insgelijks ordonneerde Sijn Hoogheyd den Coll. *Stokheym*, aan *Nieuwerſluys* Poſt te vatten, dewijl men preſumeerde, als of de *Franſſen* ſelfs geſind waren, aldaar een Sterkte op te werpen, om te beter aan *Amſterdam* of *Weſup* te konnen geraken: Immers gedachte Coll. *Stokheym* begaf ſich den 13. deſer met 1600. Soldaten en 1000. Land-volkeren derwaards; als ook eenige Boods-geſellen met Jolken, Sloupen, Jachten, en een groot getal Roeyſchuyten met allerley graaf-gereedſchap van *Weſup* en andere Plaatſen: Waar op aanſtonds de Spade in d'aarde wierd geſteken, en het Werk met ſulken yver voortgeſet, dat dien ſelfden middag het Volk al begraven lag, en de geheele Fortificatie binnen den tijd van 2 à 3. dagen in ſoodanige poſtuur van defenſie was, dat ſuffiſant waren tegens een expreſſe Attaque, en ook genoeg verſchanſt, om een conſiderabele Macht af te keeren; en ging dit Werk ſoo veel te dapperder, en met meerder yver voort, om dat ſijn Hoogheid ſelfs daar preſent quam, zijnde tot meerder zecuriteyt der Werklieden verſcheyde Vlotſchuyten en Uytleggers met Geſchut en gewaapend Volk daar rondſom op het Water gelegt, om d'aanvallenden Vyand af te keeren, wanneer die mocht willen onderſtaan, dit Poſt-vatten te verhinderen.

Sijn Hoogheyd ſtelt goede Ordre ter diſſentie,

doende *Nieuwerſluys* poſteeren.

Ondertuſſchen maakten de *Franſſen* tot *Uytrecht* noch al preparatie, tot hare geconcipieerde Deſſeynen, vergaderende ſich

Waar op de *Franſſen* eenige Atta-

ques dreygen t'ondernemen,

sterk omtrent de Hollandsche Posten aan de *Vecht*, vertoonende sich ook aan den *Muyderberg*, en versamelden veel Volks in *'s Graveland*, hebbende selfs al 150. Soldaten na *Nieuwersluys* gesonden, om sich daar te Posteeren, willende aldaar een Sterkte opwerpen, ondertusschen dat *les Ducs d'Anguin* en *Luxemburg* met een sterk Convoy na *Woerden* waren, die van daar ook na *Nieuwersluys* wilden komen, om alsdan van alle kanten op de Hollandsche Posten met *force* aan te vallen, en die gelijker-hand t'attaqueeren; Maar sijn Hoogheid in tijds van dit Vyandelijk Voornemen verwittigt, heeft terstond daar in voorsien, en den Vyand te gemoed gegaan; 't welk de *Franssen*, die sich daar meenden te verschanssen, niet soo haast vernomen hebbende, als werdende door den Molenaar daar naby, met het ophaalen van een sijner Molen-Zeylen gewaarschouwd, zijn aanstonds door-gegaan, en sich na *Breukelen* geretireert: van waar des anderen daags heel vroeg een Frans Officier met 16. Soldaten af quam sakken, om de Werken der *Hollanders* te recognosseren; doch wat te na komende, wierd een van hen onder de voet geschooten; waar op de rest weder na *Breukelen* retireerde. Weshalven Capiteyn *Toutlemonde*, met 150. Man sich van *Nieuwersluys* derwaards begaf, alwaar wel 300. *Franssen* versaameld vond, die sich echter op sijn aankomst retireerden tot aan 't Huys *Grundesteyn*, lokkende het Staadsche Volk tot onder het bereyk van hare Haacken, die sy op dat Huys hadden leggen; en deselve met Schroot geladen, schooten daar mede dapper op de *Nederlanders* los, soo dat in d'eerste Chargie 4. doot bleeven; weshalven de rest, als daar geen voordeel voor hen uyt te richten vindende, sich genoodzaakt vonden te retireeren; 't welk, op dat het dies te veyliger mogt toegaan, Capiteyn *Toutlemonde* sich al defendeerende aan de Brug bleef houden, daar de sijne moesten passeeren, tot soo lang den laatsten Man over was, als wanneer hy de planken, die daar los lagen, trachtende af te werpen, van achteren in de rug wierd geschooten, en alsoo van sijn Sergeant opgenomen, om niet in 's Vyands handen te vervallen; werdende als doen nevens noch meer andere gequetsten na *Amsterdam* gesonden, om gecureerd te werden.

Fn met de Hollanders in eenige Schermutselen geraaken,

Waar Capt. *Toutlemonde* bijft.

Dit Post-grijpen aan de *Nieuwersluys*, bracht soodanige Consternatie onder den *Franssen*, dat niet wisten hoe sich daar in souden gedraagen; te meer, wijl hare Hooge Bevelhebberen absent, en alle tot *Woerden* waren, daar sy dese Nouvelles ontfangende, sich ook niet weynig altereerden; en uyt vreese van of de Hollandsche

De *Franssen* zijn ontstelt over de vlijtige Voorsorgen en sterke Preparatien der *Hollanders*,

ſche Volkeren noch verder mochten komen doordringen, ſoo deden die gene, die ſich by *Maarſen* en *Breukelen* onthielden, door de Boeren, de Steene-Muur van *Nieuenroode* omver haalen, om ſich uit die plaats te beter te konnen defendeeren. Hoewel de *Franſſen* door dit ſchielijk Poſt-vatten der *Hollanders* ſeer gealarmeert waren, echter om te toonen, dat ſy daarom de Moed noch niet verlooren gaven, quamen kort daar aan, *Prins Condé* en *Duc de Luxemburg* met 3. à 4000. Man ſelfs tot *Breukelen*; doch daar omtrent alles ſoo wel door de *Hollanders* bezet, en als met een Muur van Vaſtigheit omſchanſt vindende, dorſten niets op hare Poſten onderneemen; ſoo dat reſolveerden, hen ſelfs daar omtrent, in tegen-force, mede te verſchanſſen, om den verderen Intocht der *Hollanderen* te beletten: Waar op de voornoemde Opper-bevelhebberen eenige Batterijen en verſchanſſingen geordonneert hebbende, weder na *Vitrecht* zijn vertrokken, latende hun meeſte Volk tot *Breukelen*, *Nieuenroode*, *Maarſen* en daar omtrent, gedurig nacht en dach tot hare Zecuriteyt en Verſterking arbeydende; maar wierden meenigmaal door de *Staadſchen*, met ſchermutſelen, in hun Arbeyd verſteurt, en veel van hun werklieden neder gemaakt.

Deſe bovenſtaande Actien ſoo verre hier in-gevoegt, om te meer te betoonen de ſeer vigilante Waakzaamheid die d'overige *Vereenigde Nederlanden* doen ter tijd gebruykten, om voortaan haar Vaderland met wel meerder vlijd en trouwe te beſchermen, dan het jaar te vooren op d'eerſte Aankomſt der Vyandelijke Macht geſchiede; 't welk door ſommige ſoo ſchandelijk lafhertig en verfoeyelijk trouweloos toeging, dat het affchouwelijk voor alle redelijke Helden en Liefhebberen des Vaderlands is, daar aan te gedenken: en zijn ook Sommige naderhand naar merite daar over geſtraft geworden; gelijk hier na, by de rijkelijke Belooning der trouwmoedige en deftig dappere Mannen, zullen melden.

Hoe deftig de Provintie van Holland verſterkt en gepoſteert was,

De *Provinte van* HOLLAND nu byſonderlijk nevens d'andere vigileerende, arbeyde nacht en dach onophoudelijk tot hare zecuriteyt en Verdeediging, felfs onder gedurige alarmeeringen en aanvallen des Vyands, voor welkers Deſſeynen, deſe Poſteringen, niet alleen ſeer hinderlijk waren, maar ook byſonder voordeelig aan deſen STAAT, zijnde als een hecht *Bolwerk* voor alle Fortificatien omtrent de *Vecht*, en een Schans-Muur voor veele omleggende Dorpen, die tot noch toe, uit vreeſe des Vyands, onder watergeſtaan hebbende, nu droog en veylig konden zijn, be-

sonderlijk na dat sijn Hoogheid kort daaar aan den Heer Coll. *Palm* met 2 à 300. Man, van den *Vithooren* af, tot aan *Willis* en *d'Emmerik*, had doen Post vatten, en sich sterkelijk laten begraaven; waar door de ronde *Venen* van allen overlast en geweld beschermt, en de *Fransen* volkomen verhindert bleeven, van door *Bilevelt*, of langs de Emmerikse *Zuwe* in te trekken, om langs de *Geuse-sloot*, de *Nieuwersluis* van achteren, of eenige daar omtrent leggende binnen-Dorpen, t'overvallen.

Zijnde rondsom van alle kanten als met een *Circumvallatie-Linie*, door sterke Posteeringen omtrokken.

In diervoegen dat door dese Post-vatting en in Postuur-stelling, de *Circumvallatie-Linie* om gants HOLLAND was toegeslooten, zijnde dese *Provintie* als met een redoutable Muur van Fortificatien, van de *Zuyder-Zee* af, tot over de *Waal* heen, soodanig omringt, dat nergens den Vyand eenige Opening was gelaaten, om te konnen inkomen; zijnde Post gevat tot *Muyden*, *Wesup*, aan *d'Vitermeersche Sluys*, *Hinderdam*, *Croonenburg*, *Nieuwersluys*, *Willis*, *Vithoorn*, *Woerse Verlaat*, *Nieuwerbrugge*, *Oudewater*, *Goude*, *Schoonhoven*, *Niepoort*, *Gorcum*, *Louvesteyn*, en *Worcum*; werdende ondertusschen dagelijks noch seer sterk aan dese Posten ge-arbeyd, besonderlijk aan die van *Nieuwersluys*, alwaar de Sluys rontsom omgraven, en een *Trenchement* over de *Vecht-brugge* opgeworpen wierd. De Wegen aan weder-zijden langs de *Vecht*, tot half-wegen *Breukelen*, daar d'uyterste Wacht van *'t Staaten* Volck lag, waren met verscheyde Traversen, Afgraavingen, Wolfs-kuylen, Voet-angel-Putten, Vriesche Ruyters, en andere Middelen tot afbreuk en weerhouding des Vyands seer sorgvuldig versorgt; en daar-en-booven noch met een seer considerable Batterie, in forme van een *Redoute*, die met een volkomen Contrescarp was omringt, tot meerder verdeediging versterkt. Aan d'een zijde deser soo wel beschanste Wegen sach men niet dan Water, en aan d'ander zijde had men niet dan Marassig en onbruykbaar Land. Soo dat dese Post, ten aansien van natuurlijke Situatie, en kunstige Versterking, volkomen Ondwingbaar, en geheel *Holland* Ontoegankelijk wierd gemaakt, mits met een behoorlijk Guarnisoen getrouwelijk bezet blijvende; tot welkers onderhoud bereyds den 17. *May* aldaar Vry-Leger wierd verklaart, en onder behoorlijke Paspoorten aan een yder toegestaan, allerley Leef-tocht daar heen te voeren, en opentlijk te verkoopen.

Sijn Hooght. doet ook veel Binnelandse Plaat-

't En was niet alleen op dese Plaats, en om en binnen alle de Frontieren van *Holland*, daar soo bysonder goede Ordre wierd aange-

geſtelt: maar ſijn Hoogheyd begaf ſich ook perſoonlijk in meer andere innewaards-leggende binnen-landſche Steden en Plaatſen, om die te beſichtigen, en van al het noodige te doen verſorgen; als eerſtelijk, tot *Rotterdam*, alwaar, onder de Admiralen *Aart* en *Jan van Nes*, nevens Schout by Nacht *de Liefde*, een getal van 1600. Boots-gezellen wierden aangenomen, om die meeſt alle by 't Geſchut aan deſe Stad te gebruyken; Ondertuſſchen dat uyt *Amſterdam* een groot getal Soldaaten en Boots-gezellen te ſcheep na 't Leger in *Braband* wierd gezonden, om 's Vyands beweegingen en onderneemingen, van buyten te obſerveeren. ſen verſorgen.

Van *Rotterdam* begaf ſijn Hoog-gem. Hoogheyd ſich na *Schoonhoven*; 't welk met ſwaare Wercken en hoog-verheeven Batteryen ſoodanig was verſterkt, dat met recht onder de voornaamſte Veſtingen in de *Vereenigde Nederlanden* mag gerekent werden. Hier van daan trok ſijn Hoogheyd na *Louveſteyn*, dat een ſwaar, ſeer defenſijf, en byna ontoegankelijk Kaſteel is, leggende booven *Gorcum* en *Worcum*, op d'uyterſte hoek van de *Bommeler-Waart* tuſſchen de *Maas* en *Waal*. Welke Fortreſſe de beyde Steden *Gorcum* en *Worcum*, hoewel die Plaatſen uyt haar ſelven ſeer ſterk, noch kragtiger helpt beſchermen.

Den *Haag* wierd, ſelfs in 't midden des Winters, rondſom met Paliſſaden voorſien; waar toe men veel Boomen afkapten, en de Koe-kamp heel kaal maakten: onderwijl dat onder Coll. *Pieterſon* een Compagny Burgers wierd opgerecht, om, nevens de *Advocaten*, het Hoff te dienen; daar de Suppooſt, des Nood zijnde, mede de Hand aan moeſt ſlaan, alſoo men met de harde Vorſt, voor een heevigen Aanval der Vyanden over 't Ys was beducht.

Die van *Amſterdam* niet min op de Behoudenis harer Stad en Plaats, en tot meerder Beſcherming van 't Gemeene Land bedacht, ſtelden alle moogelijke voor-ſorge, om in val van Nood, t'aller oogenblick een notable Manſchap van binnen in Waapenen paraad te hebben. En gelijk die Plaats, door haar uytmuntende groote Koophandel ſoo te Water als te Lande, byna een kleyne Weereld gelijk, ſeer Volck-rijk, en van eygen Ingezetenen als opgepropt vervult is, ſoo wierden daar ook ſoo veele trouwhertige Liefhebbers des Vaderlands gevonden, dat na d'Opſchrijving tot de Wacht, de aangeboodene Weerbare Manſchap ſich wel Sesmaal ſoo veel in getal vertoonde, dan men voorheen gemeent of bereekent had. Om die dan in tijden van *Amſterdam* ſtelt ſich ook byſonderlijk wel in Poſtuur,

Nood des te eerder en te gereeder te konnen gebruyken, deden Mijne Heeren van den Gerechte, in conſideratie nemende den tegenwoordige bekommerlijke Toeſtant van Tijden, en hoe deſelve vereyſchten, dat tegens alle bedachte en onbedachte Machinatien des Vyands, op 't ſorgvuldigſte mogt werden voorſien, na ingenomen Advijs van den Krijgs-Raad, benevens hun eygen goetvinden, den 29. *December* 1672. ſtatuëeren en ordonneeren by geſchrifte wel Twaalf Articulen van vlijtige Voor-ſorge en ſeer dienſtelijke Bereydſchap tegens alle voorvallende Alarmen, als onder No. IV. breeder te ſien.

Zijnde met een Macht van over de 6000. Man voorſien.

Aanſtonds na afkundiging deſes wierd door de Hop-lieden en andere Bevelhebberen, in alle des Stads Wijken Om-ſchrijving gedaan, alle de Knechts, benevens de Handwerks-Lieden en Varende Maats aangetekent, en yder by ſijn Capiteyn ontboden, daar ſy den Eed van Getrouwigheyd afleydden. Deſe opgeſchrevene Manſchap, by de oude Burger-Schuttery gevoegt, maakten gezaamentlijk een Macht van over de Seſtig-Duyſent weerbare Mannen uyt: met dewelke men by tijden van Overval niet meer dan Twee-en-Twintig Bolwerken, en ſoo veel Gordinen, benevens vijf groote en twee kleyne Stads-Poorten, (behalven de Waterkant) had te beſchermen. Alle die ſich onder deſe nieuwe Schuttery bevonden, en de bequame gelegendheid hadden, ſtond het vry, hen ſelven van Waapenen en Geweer behoorlijk te voorſien; maar de anderen, die de Macht niet hadden om ſulks te bekoſtigen, ſou men daar van, ſoo haaſt het de Nood vereyſchte, en ſich voor hun Vaandrigs Deuren quamen vertoonen, genoegſaam verſorgen; waar toe reeds in yder Wijk door de geheele Stad *Capiteyns des Armes* wierden beſtelt; om dat de Achtbare Overheyd niet raadzaam vond, al dit geringe Vlock, dat uyt allerley ſoort van uytlandige Landaard beſtond, het Geweer in handen te geven voor en aleer het daar op aan mocht komen; maar wel hen allen, ſoo wel d'een als d'ander onder den Eed van Getrouwigheyd te houden.

De Heeren Magiſtraat der ſelver Stad, deden ook tot conſervatie en beſcherming der Stads Wallen en Veſtingen by *Notificatie* bekent maken; Dat niemand ſich op eenige Ravelinen, Borſtweringen, of andere Wercken ſoo binnen als buyten de Stad, mocht begeeven, op de verbeurte van ſijn Opper-Kleed, of ſes gulden in de Plaats te betalen, aan den genen, die de Misdoenden op de daad quamen te betrappen.

En

En alsoo 't dese Winter somtijts sterk vroor, hield men niet alleen naar ouder gewoonte des Stads Buyten-Grachten geduurig met Ys-bijten open; Maar wierd ook op het *Ye* van buyten om de Schepen en Paalen heen, een Nieuwe manier gebruykt; soo dat de Bijten aldaar niet gelijk eertijts linie-recht wierden getrokken, maar met verscheyde uyt- en in-gaande hoecken gemaakt; en op alle de binnen-gaande Hoecken na de Stad wierden Vlotschuyten of Uytleggers met Geschut beplant; geordonneert, om daar mede, sonder d'een d'ander te beschaadigen, de Bijten langs te konnen bestrijken, en alsoo alle overkomende Vyanden, tot deerlijke Wellekomst, met Schroot van de Stad te keeren.

Men verforgt dese voornaame Koop en Hooft-stad van *Nederl.* soo wel van binnen als buyten tegen alle Overval.

Binnen de Stad was men van allerley Krijgs-waapenen, Oorlogs-Voorraad, en noodzaakelijke Leevens-Behoeften genoegzaam voorsien. De Buyskruyt-Molens buyten de Stad leeverden alle weken aan de Stad al het Kruyt dat sy konden malen: en wat het Graan of Koorn voor Bier en Brood belangt, daar van vond men wel voor 2 à 3. Jaren Voorraad daar binnen.

De *Mennonisten*, die sich anders *Weerloose Christenen* noemen, siende, dat het nu lichtelijk op het Verliesen van een yders al het Sijnige soude aankomen, greepen wel niet selfs de Weerbare Waapenen by der hand, maar verforgden seer geneegentlijk ten Gemeene Beste des Lands, de Strijdbare Krijgs-lieden met eenige Duysenden warm-gevoerde Rokken, op dat sy geduurende den koude Winter, dies te standvastiger, tot Welstand van hun Woonstad en Goederen, den Vyand mochten afweeren.

Waar toe de Mennonisten ook de Behulpelijke Hand bieden.

Behalven noch alle dese wel beforgde Onderstand, die men soo buyten om-heen als binnen over-all door de Stad reeds gereed hadde, vond men noch een groote stut en steunsel aan de Landzaaten van *Waterland*, dewelke als, wel weetende, dat hun Behoudenis en Welstand, van de Welvaart van *Amsterdam* afhangende was, volkomentlijk gereed waren om hun Goed en Bloed, ja Lijf en Leeven getrouwelijk daar by op te zetten.

Terwijl men in *Holland*, en de andere noch overig-behoudene *Provincien* dus vlijtig ter Verdeediging en Behoudenisse des Lands beforgt was, ontstont 'er in *Zeeland* verscheyde Strijdigheden en een gevaarlijke Oneenigheyd, die ter contrary den ruineerende Ondergang scheenen te bevorderen: dies men, tot beslissing van dien, de Presentie van den Stadhouder aldaar, ten hoogsten noodig oordeelde. Hierom begaf sijn Hoogheyd, na in den *Haag*

In *Zeeland* veel strijdigheden ontstaande, begaf sijn Hoogt. sich derwaards,

van

van de Heeren Sweedsche *Ambassadeurs*, de Generaals-Persoonen, en veel andere Grooten, Affscheyd genomen te hebben, sich den 12. *April* derwaards, en quam alsoo over *Bergen-op-Soom* tot *Middelburg*, alwaar aanstonds door den Heer Raad-Pensionaris *de Hubert*, als van sijn Aankomst verwittigt, seer vriendelijk wierd verwellekomt; desgelijks ook door de Gecommitteerde Raaden, en door de Gedeputeerden uyt yder Stad minnelijk begroet. Waar op een Staats-Vergaadering wierd aangestelt, daar sijn Hoogheyd den 14. dito verschijnende, nochmalen wierd gecomplimenteert, met betuyging van 't Vernoegen, en de bysondere Vreugden die yder had, van sijn Hoogheyd daar te sien; voorts met een eloquente Arangue, opening van den Toestant der Saken doende, in het voorstellen der Besoignes, die in de Vergadering te verhandelen waren; waar op sijn Hoogheyd met een singuliere minnelijkheyd tot algemeen Vernoegen antwoorde; en yder in 't bysonder met een seer sivile bejegening voldeed.

Daar Hy met eenen d'Oorlogs-toerusting, en Zecuriteit des Lands behertigt:

Den volgenden Dach wierd besteet in serieuse besoignes, tot redres der Saken, en Securiteyt der *Provincie*, werdende verscheyde Saken gearresteert, soo ten aansien der *Finantien* als *Militie*, bysonderlijk wegens d'Equipage van d'Oorlogs-Vloot, om die gelijkerhand met alle kracht voort te zetten. Den 16. dito zijnde Rust-dach, heeft Sijn Hoogheyd voor en na de Middag, de publijke Gods-dienst by-gewoont; des Maandaags den tijt in 't besichtigen van *Walcherens* Fortificatie, en het Oost-Indisch Huys van *Middelburg*, besteet, alwaar met eenige Uytheemsche Rariteyten wierd geregaleert. Des Dingsdags den 18. een gewenscht Besluyt der wichtigste *Staat-Saken* gemaakt hebbende, is eyndelijk en ten laatsten gearristeert geworden een generale *Amnestie*, op soodanigen Voet als voorheen in *Holland* was geschied. Waar op sijn Hoogheyd terstond van hier na *Vlissingen* vertrekkende, daar van de Burgery in de Waapenen met groote Vreugden wierd ingehaalt; doch onder het *Salvo* schieten geraakten den Heer van *Brederode*, het jonge Graafje van *Nassau*, en Joncker *Voorst*, Edelman van Sijn Hoogheyd eenigsins gequetst.

En door sijn tegenwoordigheyd alles in goede Stand werd herstelt.

Na dat nu alle noodige Affairen waren verricht, voer sijn Hoogheyd met het grootste Gejuych der Ingezeetenen van *Vlissingen* na *Sluys in Vlaanderen*, en besach alle Fortificatien soo spoedig, dat het ten hoogsten te verwonderen was. Den 19. deser quam Hy tot *Aardenburg*, verzelt met een grooten Treyn;

Hy werd tot *Aardenburg* Heerlijk verwellekomt.

en

en wierd aldaar door de Heeren Magiſtraat, als mede door den Heer *Spidler*, hun Gouverneur, verwellekomt; de Maagden der Stadt, met Kranſſen geçiert, quamen hem de Sleutels in een Silvere Schotel aanbieden; die hy ook met alle Beleeftheid in dank aanveerde: de Straaten der Stad, alwaar ſijn Hoogheid moeſt paſſeeren, waren met çierlijke Kranſſen behangen, waar van ſommige Oranje-Appelen droegen, en de Gront dik met Palm lag beſtrooyt. De Borgers ſtonden op de Markt in de Wapenen, daar Sijn Hoogheid door-paſſeerende, alleſins met groot gejuych geroepen wierd; *Vive Orange.* De Wallen en Fortificatien beſichtigt hebbende, vertrok na *Ysendijk*, als wanneer met het Canon en Musquetten driemaal *Salvo* wierd geſchooten, gelijk ook op alle plaatſen waar ſijn Hoogheid aanquam: Dewelke van daar over *Bergen op Zoom*, en *Breda*, de Fortificatien rondsom beſichtigt hebbende, den 22. deſer door *Heusden*, binnen *'s Hertogenboſch* aanquam, en dien ſelven avond van daar weder vertrekkende, wierden t'ſijner Eere verſcheide Stukken los gebrandt, 't welk onkundig gehoord zijnde, by de Chaloupen, die op *'t Boſſeveld* kruyſten, meenden dat het Sein-ſchoten waren; en aldus de Chaloupen daar ſijn Hoogheid in was, ontmoetende, gaven Vuer daar op; ſoo dat ſy lichtelijk, eer de Saak hen recht bekent was, eenige ſouden ter neder gemaakt hebben; dan liep met weinig ſchade noch wel af, en dus vervoorderde ſijn Hoogheid de Reyſe over *Gorcum* na *Rotterdam*, en ſoo voorts na den *Haag*, alwaar den 23. des avonds ten half twaalven weder gelukkig arriveerde; hebbende wel een ſeer moeyelijke, doch een van Godt gezegende Reyſe gehad, en alleſins door gants *Vlaanderen* en *Brabant* ſeer ſorgvuldige Inſpectie genomen van den Toeſtand aller Fortificatien, alle bedenkelijke Ordre geſteld, en heylſame voorſorge gedragen, tot groot contentement van een ygelijk.

De Stadt *Oosburg*, een van de Vlaamſche Frontieren, was nu volkomen geſlecht, gelijk ook daar toe aan de *Catalijne Schants* aanvang wierd gemaakt; en men ſprak van dat noch meer andere Plaatſen ſouden volgen. De Polder, *d' Oude-Man* genaamt, wierd doorgeſtoken; waarmede alles onder water wierd gezet.

Als nu ſijn Hoogheid in *'s Gravenhage* weder was aangekomen, heeft den 26 en 27. met de Generaals Perſoonen, Veldmaarſchalken en Officieren ſoo te Water als te Lande een Confe- Sijn Hoogheid houd met veele Grooten, in den *Haag*

een Confe-rentie.

rentie gehouden, alwaar over den Toeſtand des Lands, deſſelfs Zekerheid, Verdediging, en voordere Krijgs-Verrichtingen wierd gedelibereerd; aangeſien de Vyanden des *Vereenigden Staats*, ſich allomme met groote Macht begonden te bewegen en in Poſtuur te voegen.

Te Lande wierd over de Krijgs-Macht, onder het Opper-Commando van ſijn Hoogheid, drie Heeren Veld-Maarſchalken, Prins *Maurits*, Graaf *van Waldeck*, en *Wurts* geſtelt. Ook had men etlijke dagen te vooren 100. Binne-Lands-Vaarders beſlaagen, en een groot getal Krijgs-Volck ingeſcheept, die na Antwerpen gevoerd, en alleſins door Braband weder uitgeloſt wierden, om aldaar tot Bezetting der Frontieren te dienen.

En werd behoorlijke ordre tot een Vliegend Leger geſtelt,

Binnen de Stad *Gendt* wierd aan d'eene zijde over de 3000. Man in de Burgers Huiſen gelegt. Langs-heen aan de Vaart, tuſſchen *Brugge* en *Gendt* lagen ook etlijke Duyſent Man ſchoon uitgeleſen Volck, op dat men in aller ſpoet een Vliegend Leger ſou konnen te ſamen rukken.

Naar alle vermoeden kon men ſich niet anders inbeelden, als dat het door den Vyand, op de Steden en Veſtingen in *Vlaanderen*, en op de *Provincie* van *Zeeland* was gemunt; om het eerſte Quartier door den *Koning van Vrankrijk* te Lande, en het Tweede, door d'Engelſche Zee-Macht te Water aan te taſten; en het ſtond te vreeſen, dat, om den Schrik en Onſteltenis der *Vereenigde Nederlanden* dies te grooter te maken, ſy deſe beyde Landſtreeken te gelijk ſouden trachten t'overvallen.

Generaal Wurts na Vlaanderen afgeveerdigt,

Hierop wierd den Heer Veld-Maarſchalk *Wurts* na *Vlaanderen* afgeveerdigt, om aldaar als Hooft te commandeeren, en het Lijdende Deel met aller Macht te ſecondeeren; waar toe hem noch meer Troupen te voet en te paard wierden toegeſonden, ten einde hy in val des Noods, het Eyland *Walcheren* ook ſou konnen beſchutten. Al het welke binnen ſeer korten tijt tot een gewenſchte Stand wierd gebracht. Ondertuſſchen liet men verſcheide Schantſen nederwerpen, andere verbeteren en verſtercken, en ſommige Polders onder Water zetten; ſoo dat het den Vyand onmogelijk wierd, om aldaar met kouſſen en ſchoenen, gelijk wel gemeend hadde, in te vallen; zijnde boven dien ook alle Poſten met goede Commandanten verſien.

Tot

Tot *Sluys* was de Heer *van der Lecq* Gouverneur: tot *Aardenburg* in abſentie van den Overſten *Spindler*, de Vice-*Comte d'Aré*, die naderhand tot *Walcheren* voor Commandant wierd geſteld: tot Philippine, *Trinckelman* in de plaats van *Scott*, die wegens ſijn Indiſpoſitie, *Dimiſſie* verkreeg: op 't Sas van Gendt, *Marignault* in de Plaats van *Maiſon Neufve*, die gecaſſeerd wierd: tot Yſendijk, *de Lionne*; tot Liefkenshoek, *de Waſſi*; in de Maagden Schants, *Zaal*; en dus voort tot *Axel*, *Ter Neuſe*, *Moerſpery* en *Biervlied*, alle Lieden van goeder Trouwe en Dapperheyt.

Voorſorge in de Brabandſche Steden;

In de Brabandſche Steden, ſorteerende onder den *Vereenigde Staat*, als *Bergen op Zoom*, 's *Hertogenboſch* en *Breda*, aldaar ſtelde Sijn Hoogheyd, gelijk hier voor in ſijn door-reyſe gemeld, alle mogelijke Ordre, en behoorlijke Voorſorge in 't werk, ſoo wel tot verſterking der Beſetting, en 't Guarniſoen aan alle Poſten, als alle andere Nood-vereyſchende Krijgs-behoeften en ander Voorraad, doende alleſins de vervallene Werken repareeren, de ſwakke Fortificatien verſterken, en 't geen ergens tot noodige Defenſie ontbrak, van nieuws opmaken. Middeler tijd begaf ſich de Heer *Rhijngraaf* met ſijn byhebbende Treyn, binnen *Breda*, om aldaar ſijn Gouvernement in acht te nemen. Het Wurtſche Regiment marcheerde van *Gurcum* na de Schans *Philippine*, komende de twee andere Regimenten van *Jorman* en *Degenveld* in desſelfs plaats tot bezetting.

Waar over de Graaf *Waldek*, onder 't opper-Commando van Sijn Hoogh werd geſtelt,

d'Overige Brabandſche Grenſen, nevens de Hollandſche Veſtingen, ſou den Veld-Marſchalk Graaf *Waldek*, onder 't Bevel van ſijn Hoogheyd in acht nemen, door wiens beſonderlijken Yver, de Beveſtiging der Poſten ſeer verbetert waren, voornamentlijk het Werk aan de *Nieuwerbrug*, dat geheelijk in vollen Stant herſtelt, en het daar zijnde Krijgs-Volk ſeer wel ge-exerceert was.

De Graaf van *Hoorn* tot *Oudewater*,

Het *Commando* van *Oudewater*, door den Graaf van *Hooren* open geſteld, wierd aan ſijn Heer Broeder gegeven. Tot *Muyden* wierd de Graaf van *Styrum* geplaatſt, ſoo haaſt *Prins Mauris* ſich van daar na *Vrieſland* begaf. En op dat 'er niets ontbreken mocht, wierden alleſins d'Ordres vernieuwd; en tot d'Op-ontbieding van den Uytſchot der Burgers en Land-ſaten, *Patenten* verveerdigt en uytgedeelt.

En Graaf *Styrum* tot *Muyden*.

Die van 's *Hertogenboſch* trokken met een goet deel Volks uit; en ſtaken de *Maas-dam* tot *Lidt*, vier uren van daar, geheel door; waar langs het waſſende Water met ſoo grooten

Alle lage Landen om Holland werden onder water gezet;

meenigte invloeyden, dat de geheele Land-ſtreek tot aan *Nolland* en *Geffen*, geheelijk als een Vloet overſtroomden. Hoewel de Huyslieden ten platten Lande, dit ſoo hoog-noodig Voornemen met aller Macht ſochten te verhinderen, ſoo was doch al haar Moeyten vergeefs, wijl den gevaarlijken tijt, en ſwaaren Oorlog, ſulks ditmaal als in een uiterſte Extremiteyt vereyſchten: Waarom ook, na dat de Werken en Fortificatien waren opgemaakt, alleſins rontſom het geheele Land, alle Polders wierden door-geſteken, en de Laage Landen, ſoo diep men kon, onder Water gezet. Soo dat geheel *Holland*, nu in een gants ander Poſtuur van Macht en Defenſie, als 't voorgaande jaar, abſolut ontoegankelijk, ja onoverwinbaar binnen korten tijt wierd gemaakt, alleen door de Bevrediging der Gemeente, de getrouwe Vereeniging van den *Staat*, en de vigilante Beſorging der Bevelhebberen, en voorts den Toevlucht tot de Hulpe van d'Opperſte Almogendheyd. Waarom men dan ook zedert niet heeft geſien, dat de Vyand, hoewel nu immers alſoo machtig als voortijts, ergens tot vollen Imbreuk heeft konnen geraken, noch wijdere Progreſſen op *Holland* doen: uitgenomen alleen, gelijk hier voor gemeld, d'uiterſte Frontier-plaats van NEDERLAND, de Stad MASTRICHT, hoewel 't deſelve ook geenſins aan behoorlijke Toevoorſicht en alle bedenkelijke Beſorging ontbrak, hebbende tot Gebieder en generale Beſtierder, den ſeer dappere Gouverneur de Heer *Farlaux*, geſuccedeert in de plaats van d'overleden Heer *Rhijn-graaf:* Hy liet verſcheyde Buyten-werken om de Stad veranderen, ten einde men deſe Plaats te bequamer, en met minder getal Krijgs-Volk, wanneer 't daar op aan quam, mogt defendeeren. Aanſtonds als deſe Nieuwe Gouverneur, die door hare Hoog Mog: de Heeren *Staaten Generaal*, uit den Dienſt van de Kroon *Spanjen*, in haren Dienſt was overgegaan, in ſijn Gouvernement binnen deſe Stad, poſſeſſie had genomen, ging alle Werken, Veſtingen en Fortificatien, op 't Bevel van ſijn Hoogheyd viſiteeren; liet deſelve repareeren, en in ſoodanigen poſtuur ſtellen, dat men niet anders dan deſe Plaats geheel redoutabel oordeelen konde. Hy ſtelde ook een Reglement op de Levens-Middelen, waar door deſelve vry beter koop wierden; middelerwijl die van *Luyker-Land* ook veel Nooddruft en Levens-behoefte voor Menſchen en Vêe dagelijks daar binnen brachten, en ſoo wel de Borgers als Soldaten

En geheel *Holland* voor den Vyand ontoegankelijk gemaakt.

Verſterking van *Maſtricht*.

ten van alles fourneerden. De Huyslieden alomme van 't platte Land, wegens de groote ravagien en ſtrooperyen der *Franſſen*, binnen *Maſtricht* gevlucht, wierden bevolen, ſich weder uyt de Stad in hare Huyſen te begeven: Boven dien deed de Gouverneur Heer *Fariaux*, alle Boomen, Heggen, en Struyken een groot ende-weegs rontſom de Stad afhouwen, en het Hout binnen brengen; om in cas van Belegering, geen ſchuyl-hoecken voor den Vyand te laaten.

Aangaande nu de *Recrutes* en Nieuwe Wervingen, die den *Staat der Vereenigde Nederlanden* aanſtelde, om niet alleen alle hare Frontieren en Poſten, als ook hare Oorlogs-Vloot, met behoorlijke Land-Militie te beſorgen; maar boven dien ook tegens d'aanſtaande *Campagne* een Formidabel Leger te Velde te brengen, om tegens ſoo machtige Vyanden t'ageeren; daar toe wierd voor al ook geen minder vlijd aangewend, en alle vereyſchte Middelen in 't werk geſtelt, op dat men ſoo wel van buyten als van binnen beſtant mocht zijn. De Wervingen en Recrutes in Nederland.

De *Prins van Courland* in 't laatſt van *Decemb.* 1672. binnen *'s Gravenhage* komende, had ſijn beſtemde Volkeren mede gebracht, dien hy in Dienſt van deſen *Staat*, in ſijn Land geworven hadde, beſtaande in 3. Regimenten, yder van 18. Staandaarden, ſoo Ruytery als Dragonders, alle ſeer ſchoon Volk, waar onder veel Courlandſche Edel-lieden; maar ter oorſaake van de Vorſt, niet konnende in *Holland* komen, moeſten haar tot bequamer tijt in *Vrieſland* ophouden: dus wierd by de Heeren *Staaten van Holland* gereſolveert, noch 6. Regimenten te Voet buytens Lands te doen werven; waar op de Heeren *Commiſſariſſen* van hare Hoog Mog: capituleerden, met de Heeren *Prince van Courland* voor 2. den *Hertog van Holſtein Pleun*, *Baron Spar*, *Eulenberg* en de Heer *Prodde*, yder voor een Regiment Infantery van 12. Compagnien, en yder Comp: tot 89. Koppen, met expreſſe Conditie van tegen half *April* deſelve hier in 't Land gereet en compleet te hebben; waar op dan ſoo voort d'Aanrits-gelden wierden uitgetelt. Ondertuſſchen wende men dagelijks alle mogelijke vlijd aan, tot het recruteeren der deficiërende Compagnien; en wierd boven de voornoemde 6. Regimenten uitlandſche Volkeren, noch 4. Nieuwe Regimenten geworven, waar toe dagelijks groot getal Soldaten van *Hamburg* en uyt *Oldenburger-land* te water aanquamen.

Land-Macht van den Vereenigde ſtaat.

Daar wierd berekent, dat ſoo haaſt de *Recruten* en nieuwe Wervingen compleet ſouden zijn, deſen STAAT, dit jaar 1673. een Macht van 76000. Voet-knechten, 13942. Ruyteren en 2000. Dragonderen in Dienſt ſoude hebben. En wijl men beſlooten hadde, midden in de Maand *April* een generale Monſtering te houden, wierd allen Land-Officieren aanbevolen, hare Regimenten en Compagnien, op ſtraffe van Reductie, tegens die tijt compleet te ſchaffen.

Sijn Hoogheid Heere *Prince van Oranjen*, den 26. en 27. *April* deſes jaars, met de Heeren Generaals Perſoonen en alle Hooge Officiers, binnen *'s Gravenhage* in Conferentie zijnde, en na ſijn Hoog-gem. Hoogheid aldaar een ſorgvuldige Informatie van den Toeſtand des Lands genomen hadde, wierd onderling ſeer ernſtig gedelibereert, wat voortaan tot meeſte *Zecuriteyt* van den STAAT, en volkomene *Defenſie* van 't LAND, dienen ſoude; aangeſien de Vyanden van verſcheyde kanten reeds aan 't bewegen waren, en buyten alle twijffel ergens ſouden trachten in te breeken.

De Zee-Macht, (waar van hier na zal melden) wierd aan den Heer *de Ruyter*, en d'Onderhoorige Lutenants Admiralen toevertrouwt, om daarmede het Land, tegens alle Invaſien van die kant te beſchermen, en den Vyand alle moogelijke afbreuk ter Zee te doen.

De Land-Militie wierd, onder het Opper-*Commando* van ſijn Hoogheid, beſteld onder drie Heeren Veld-marſchalken, om yder derſelven op ſijn gedeſigneerde Poſt, tot den meeſten Dienſt van den STAAT te emploijeeren; zijnde de Hooge Chargien, door de Doot van ſommigen, en d'Ontrouwheid van anderen, vacant gevallen, wederom met bequame Mannen van Dapperheid vervult.

Concept, om alleen uit de Provintie Holland, 100000. Man op de been te brengen.

Den 10. *January* quamen 2. Burgers van *Amſterdam*, binnen *'s Gravenhage*, om aan den *Staat* en ſijn *Hoogheid* te preſenteeren zeker *Concept*, van in korten tijt, een Macht van meer dan 100000. gewaapende Mannen, alleen uit de *Provincie* van *Holland*, in 't Veld te brengen, ſonder dat d'andere *Provincien* daar mede beſwaard wierden: waar in ſy niet alleen hun prijſelijken en volveerden Yver voor 't gemeene Beſt betoont, maar ook veel merkwaardige Bedenkingen voorgebracht hebben, en in ſich ſelfs een *Concept* van ſchijnbare apparentie: gelijk hier na breeder zal gemeld werden.

Graaf

Graaf *van Waldeck* met noch eenige andere Heeren, tot de Monſtering beſtelt, quamen tot *Oudewater*, en lieten het Volk 60. in yder Gelid voorby marcheeren, om dies te naauwer Regard daar op te nemen; waar door men dan aan verſcheide plaatſen veel valſche Monſtering ontdekte, voornamentlijk binnen *Delft*, daar men veel Betiel-bakkers Knechts, en andere Handwerks-Lieden gewaar wierd, dewelke tot haar verdiende Straf, vier jaren lang in 's Lands Dienſt verblijven moeſten: verſcheyde Officieren wierden gedeporteert, en ſommige binnen *'s Gravenhage* op de Gevangen-Poort geſtelt. Dan, wijl men dusdoende noch veel ſwakke Compagnien in de Monſtering bevond, wierd desſelfs Compleet-maaking en uiterſte Monſtering tot in de Maant *May* uitgeſteld; en abſolut beſlooten, dat alle Officieren, die hare Compagnien als-dan niet compleet ſouden hebben, van hare Chargien te zullen berooft zijn: ten welken einde by Placcaat, een yder die het aangaan mocht, publijkelijk wierd gewaarſchouwd; *Dat Niemand ſich ſou onderſtaan, eenige Morte-Payers in Dienſt, als Militaire, aan te nemen, noch te laten aannemen, op Pœne van de doot; of die hen bereyds daar toe hadden laten aanemen, arbitralijk aan den Lijve, en ſelfs ook met de doot, naar gelegendheid der Sake, buyten forme van Proces, aanſtonds op Ordre van de Heeren Gecommitteerden tot de Monſtering, geſtraft te werden.*

Krijgsvolkeren gemonſtert.

En werden veel Mortepayen gevonden.

De Heer Veld-Marſchalk *Wurts*, tot *Hulſt* en elders daar omtrent, de Fortificatien en Magazijnen beſichtigt hebbende, en alle het noch manqueerende doen ſuppleeren, ſtelde alleſins goede Ordre tot het Formeeren van een notable Armée, waar toe 8000. Man van deſen *Staat*, en 1000. *Spaanſchen* ſouden komen. Ondertuſſchen waren alleſins de Landerijen onder Water geſet; ſoo dat het aan die kant, als ook aan alle andere kleyne Poſterijen, voor de *Franſſen* onmogelijk was, ergens aan te komen, ſchoon ſy den *Spaanſchen* Bodem mochten paſſeeren, die de *Franſſen* dreygden met Geweld in te nemen, by aldien Graaf *de Montery* haar ſulx quam te weigeren. Middelerwijl begaf ſich de Heer *van Beuningen*, uit den Naam en met Laſt van hare Hoog Mog: na *Bruſſel*, om aldaar met ſijn Exellentie *de Montery*, over eenige wichtige Saken, ten Beſte van 't Land, en ter algemeene Zecuriteyt, te handelen.

Hollanders werden van de Spaanſe geaſſiteert.

Waar op weinig tijt daar na ſijn Exellentie *de Montery* ook Patenten uitdeelde, voor de Regimenten Infantery van *Prins Vandemont*, en den Coll. *Farieaux*, met de Trierſche Paarden van

van den Baron *de Boulers*, *Sr. Caraffa*, en *de Feu*, om ten dienſte van deſen *Staat* te komen. Weynig dagen daar na vertrok ſijn Hoogheit uit den *Haag*, naar 't Leger te *Raamsdonk*: en alle voordere Officieren yder naar hunne reſpective Poſten.

Hare Hoog Mog: doen, tot beter Reglement van de Militie, verſcheyde Placcaten publiceeren.

Gedurende men dus yverig arbeyde, in het Fortificeeren der Werken aan alle Frontieren van den Lande, in het beveſtigen der Poſten, verſorgen van Guarniſoenen op alle benoodigde plaatſen, en het werven van nieuwe Volkeren, tot het Formeeren van een Swaar Heyr-Leger, ſoo liet de Overigheid en de *Generaale Staat des Lands* niet na, door het Middel van publijke Afkondiging en aanſlaaging van verſcheyde *Placcaten*, op alles goede Ordre en nuttelijke Reglementen te ſtellen, ſoo wel voor Burgerlijke, als Militaire Perſoonen en de Lieden ten platten Lande; namentlijk:

De Heeren *Staaten van Holland* deden op den 11. *Jan.* een Placcaat publiceeren, waar in geordineert wierd, *Dat een yegelijk van hare Onderdanen, die by Patenten of Ordre geläſt ſouden werden, op te trekken, het ſelve ſouden hebben naar te komen, of by indiſpoſitie ofte anderſints, een bequaam Man, behoorlijk gewapend, in haar plaats te ſenden, op pœne dat tegens de gene die niet quamen te verſchijnen, by Ban en Confiſcatie van Goederen geprocedeert ſoude werden, ſonder eenige conniventie of diſſimulatie.*

Wierd noch gepubliceert, *Dat een yegelijk, ſoo wel Vreemden als Ingezetenen, van wat Qualiteyt of Conditie die ook ſouden mogen zijn, het zy Militairen of anderen, komende door dit Land te reyſen of te paſſeeren, het opgeſtelde Veergeld zouden gehouden zijn te betalen; doch dat de Officiers en Soldaten, die by en met hare Compagnien, op Patent, na d'eene of andere Plaatſen trekken, maar geen andere, daar van zullen ge-eximeert zijn.*

Noch een ander, waar by verboden wierd, *het Vitvoeren van Paarden buytens Lands, op hooge Straffe, ten einde men dies te beter met Laſt-trekkende, en Ry-Paarden mocht verſien zijn.*

Alſoo men naderhand in *Holland* bevond, dat by de Militie, die op de Zee-Stranden en andere Plaatſen waren geleyt, in 't doorpaſſeeren en logeeren, hier en daar eenige Overlaſt wierd gepleegd, ſoo in 't berooven der Ingezetenen Vee, Gras, Hoy, Haver, en Land-gewaſſen, als anderſins; *Soo wierd daar tegens by de Heeren Gecommitteerde Raden, een ſtrikte Reſolutie genomen, waar by vaſt geſteld is, dat de Schade en Overlaſt, die d'Ingezetenen door de Militie ſouden komen te lijden, op hare begrooting,*

uit

uit de Gagie der Ritmeesters en Capiteyns, soude gekort en gerestitueert werden.

Ook was by hare Edele Groot Mog: met Placcaat geordonneert, *Dat de Militie alle Heere-Maanden, door de Heeren Gecommitteerden, daar toe gestelt, souden gemonsterd werden; als mede van yder Coll. en dat yder Compagnie t'seffens, volgens het Placcaat van de Monstering, in de Maant Aug.* 1623. *gemaakt*; met uytdrukkelijk Bevel, *Dat yder Compagnie te voet soude moeten weesen* 70. *Man, en voor* 89. *goet gedaan werden, d'Officiers mede daar onder begrepen. Yder Compagnie te Paard moest bestaan in* 57. *effective Ruyters, en voor* 80. *als boven, gerekent werden*; gelijk breeder in 't *Placcaat* uitgedrukt, en onder Num. V. te sien is.

De 2. Regimenten van *Jorman* en *Degevelt*, ter tijt van de Monstering niet Compleet werdende bevonden, wierden d'een onder d'ander gesteken, de beyde voorsz. Collonels gecasseert, en dit gecompleteerde Regiment, aan den *Paltzgraaf van Birkenveld* gegeven. Tweede Monstering.

Den 10. van *October*, wierd door Hare Hoog Mog: een Placcaat gepubliceert, om d'Ongebondendheyd en rukeloosheden der Militie soo te voet als te paard in te toomen. Daar wierden noch veel meer andere Placcaten en Ordonnantien gepubliceert, tot goet Reglement onder de Militie, en tot Welstand van den Lande en der selver Ingezetenen; waar by onder anderen noch dit volgende: De Heeren Gecommitteerde Raaden der *Staaten van Holland*, resolveerden den 17. deser, op 't Hoogwijs Advijs van sijn Hoogheyd *Prince van Orange*, dat noch voor dese Maal, sonder dat het selve ooyt of ooyt in consequentie soude mogen getrokken werden, van den 21. *October* af tot den 25. *Marty* 1674. voor de Militie, Ordonnantien van complete Compagnien souden geslagen werden, om daar door ten overvloet de Capiteins te bequamer hare Compagnien volkomentlijk te completeeren, en met behoorlijk Geweer en Waapenen te voorsien, tegens den eersten *April* toekomende, om voor den 15. derselver gemonsterd te werden, sonder dat sy eenige *Franssen* of *Waalen*, Deserteurs zijnde, van nieuws souden mogen aannemen, maar alsulke onder hare Compagnie hebbende, moeten licentiëren. Dat mede alle Buytens Lands geworvene Regimenten geobligeert souden zijn, hare *Recrutes* te doen met soodanige Manschap, als waar toe sy verbonden waren; zullende in de Monstering geen *Franssen* of *Waalen*, Deserteurs, of in

de buyten 's Lands geworvene Regimenten Persoonen, die niet ter plaatse aangenomen zijn, als hare Capitulatien mede brengen, eenigsins geleden werden; en dat alle Capiteins, die ten tijde van de voorsz. Monstering hare Compagnien niet ten vollen gerecruteerd souden hebben, sonder eenige conniventie, *de Facto* met Infamie souden werden gecasseert, en daar-en-boven te restituëeren de Penningen, die sy ten respecte van de voorschreve *Recrutes* uyt de compléte Ordonnantien souden hebben geprofiteert: en in gevalle de voorsz. Capiteins onmachtig waren om 't selve te doen, souden sy andere ten Exempel, soodanig gestraft werden, als men bevinden soude te behooren, etz. Noch meer andere Ordonnantien, Beveelen, Edicten, of Mandementen, soo by haar Hoog Mog. de Heeren *Staaten Generaal*, als by haar Edele *Groot Mog*: de Heeren *Staaten van Holland en West-Vriesland*, en by sijn Hoogheyd den Heere *Prince van Oranje*, tot beetere Discipline, en Wel-gereguleerde Ordre van 's Lands Militie, gepubliceert, zijn te vinden hier achter by de Autenthyque Stukken onder Num. VI.

Nederlandsche Toerusting te WATER.

Nederlandsche Toerusting te Water.

Terwijl men nu aldus in de *Vereenigde Nederlanden*, met d'Oorlogs-Toerusting te Lande besig was, wierd ook niet minder ontrent de Krijgs-Macht te Water gearbeyd, werdende d'Equipagie der Oorlog-Schepen seer behertigt, ten einde ten spoedigste een seer considerabele Vloot in Zee te brengen; waar toe bereyds in de Maant *February*, absolute Ordre was gegeven, en zedert dien tijt, continuëlijk met grooten yver daar aan gearbeyd, te meer, alsoo men klaarlijk bespeurde, en boven dien ook gewisse naricht hadde, dat de Vyanden van desen *Staat* van intentie waren, om de *Vereenigde Nederlanden*, waar van door den Land-Oorlog al 3. geheele *Provincien*, gelijk meermalen gesegt, onder de Macht en 't Geweld der Vyanden waren, van alle kanten, soo te Water als te Lande gelijkelijk t'overrompelen.

Van Gendt overleden zijnde,,

De Heeren Gecommitteerden uit het respective *College* ter *Admiraliteyt*, na verscheyde malen met sijn Hoogheyd *Prince van Oranjen*, en de Heeren Gedeputeerden beraatslaagt te hebben, beslooten eindelijk, 's Lands Oorlogs-Vloot machtiger en sterker te maaken, dan ooyt voor desen; 't welk aldus door alle *Zee-Colleges* met een overzaadelijken yver wierd oort-

voortgezet. En wijl 'er by het Amſterdamſche Esquadre, een *Lieutenant Admiraal* benoodigt was, als weſende deſe Plaats ge-opend door den Heer *van Gendt*, die op het Bedde van Eere, in 't jaar 1672. tot 's Lands Dienſt, glorieuslijk ſijn leven had gelaten; Soo wierd den Manhaften en Onverſaagden Zee-Held, de Heer *Cornelis* TROMP, door ſijn Hoogheyd den Prince van *Oranjen*, als weſende een oprecht Vriend aller Edele en Manhafte Krijgs-Helden des Vaderlands, ernſtelijk aangemoedigt en geraaden, ſijn verlatene Dienſt, in deſe hoogſt-dringende Nood weder aan te veerden; gelijk dan ook daar toe, met vriendelijke Toeſtemming, en ernſtig goetvinden van den Heer *Lieutenant Admiraal Generaal Michiel de* RUYTER volkomentlijk reſolveerde: waar door alle voorgaande Strijdigheden op een ſijde geſtelt, en geheelijk vergeten wierden. 't Is byna ongelooflijk wat groote Vreugde en genoeglijke Vernoeging de Herſtelling deſes Manhaften Helds, niet alleen onder het Zee-Volck, maar ook alleſins onder d'Ingezetenen en gantſche Gemeente veroorzaakte. Waar op den Heer Admiraal Lieutenant *Tromp*, het Schip de *Gulde Leeuw*, in ſulker Qualiteyt te commandeeren wierd gegeven, en boven dien, tot een Eerlijk Tractement voor ſijn Tafel, des Maands een gewiſſe Somme Gelds toegeleyd.

Werd *Tromp* verſocht, om ſijn Adm. plaats weder te bekleden.

En bevredigt ſich met den Heer de Ruyter.

Deſe Zee-Macht wierd toegeruſt, om een getal van 50. Capitale Oorlogs-Schepen, 20. Fregatten, 25. Branders en Sinckers, 12. Advijs-Jachten en vijf Galjooten etz. uit te leveren. Soo dat het allomme ſcheen, als of aller Mannen herten, door de brandende Fakkel des raaſenden Krijgs-God MARS wierden aangeſtéken, om niet alleen met aller Macht op de *Franſſche*, maar beſonderlijk ook op de *Engelſche* woedende Vyanden los te branden, wiens Cantzelier in het laatſte Parlement, ſoo onchriſtelijk als wreedelijk tegens het *Vereenigde Nederland*, met deſe Woorden; DELENDA EST CARTHAGO, had uytgevaren; geevende ſoo veel te kennen, als: *Het Vereenigde Nederlandt moet uitgroeyt worden.*

Hollandſche Zee-Macht.

Daar en tegen riep men door dit geheele Land, tot Loff van ſijn Hoogheyd *Prince van Oranjen*, Dat de Herſtelling van den Heer *Tromp*, by allen Inwoonderen van over lang hertelijk gewenſcht, een volkome onvervalſte Proef ſijner ſuyvere aangeboorne Liefde tot het Vaderland was.

Nooyt was in *Nederland* een ſoodanige Oorlogs-Vloot uitgeruſt

Soodanig als noch

geyt voordeſen is geſien.

ruſt en in Zee geloopen, die ſoo heerlijk en machtig met Geſchut, ſoo rijkelijk met allerley Krijgs-Middelen, en met ſulke dappere Zee-Helden is voorſien geweeſt, als deſe. De Toeloop van Krijgs-Volk en Matrooſen was ſoo overvloedig, dat naaulijks van nooden ſcheen, den Trommel tot Werving van meerder Getal te roeren; ſoo dat 'er meenigte, die men inſuffiſant oordeelde, weder te rug wierden geſonden. Ook behaagden 't ſijn Hoogheid doemaals, verſcheide Capiteyns, die bereyds al Schepen van den Zee-Raad toegeſegt waren, voor d'aanſtaande Zee-Tocht t'excuſeeren, en andere in hun plaats te verkieſen.

En doen Hare Hoog Mog: nevens ſijn Hoogheid tot beter voortzetting en reglement van dien, verſcheyde Placcaten publiceeren.

Ten eynde nu deſe geweldige Zee-Macht, ſoo wel als de Land-Militie, (gelijk hier voor aangeweſen) in Goede Ordre en wel-gereguleerde Diſcipline mocht gevoert en den Vyand met Moed en Couragie aangevallen werden, ſoo deed ſijn Hoog-gemelde Hoogheid, als Opper-Capiteyn en Admiraal der *Vereenigde Provintien*, by opendlijke *Placcaten*, verſcheyde Ordonnantien en Reglementen afkundigen, en onder anderen ook verſcheyde Ouden, by hare Hoog Mog: de Heeren *Staaten Generaal*, voortijts gedaan publiceeren, weder vernieuwen; waar onder een van voorlede jaar, uit deſelfs eigen Naam, noch 2. Articulen wierden bygevoegt, als dienende derſelver Inhoud tot beter Waarneming, en wel-gereguleerde Ordre op 's Lands Vloot; gelijk tot meerder contentement des Leſers, hier achter onder Num. VII. te ſien.

Onder anderen een *Placcaat*, waar door yder van d'Officieren wierd verbonden aan ſijn behoorlijke Plicht, ſoo in 't gehoorſamen van Hooger Bevelen, als het behoorlijk oeffenen van ſijn Ampt, onder hooge Straffe van Nalaatigheid.

Ten ſelven dagen quam noch een andere Ordere van ſijn Hoogheid uit, om alle Misverſtanden te mijden in 't Poinct van *Rang*, *Reſpect* en *Exercitie* van *Jurisdictie*, tuſſchen d'ordinaris Zee- en Land-Officieren op 's Lands Vloot: als, *Dat een Lt. Admiraal*, *Vice-Admiraal*, *Schout by Nacht*, *en een gemeen Scheepscapiteyn*, *in het Schip hem toevertrout*, *geconſidereert ſou worden*, *als een Gouverneur of Commandeur in een Stad of Fortreſſe*; *mits hy wederom van ſijn Sijde*, *aan een Capitein*, *Lieutenant of Vendrig*, *commanderende eenige Soldaten op ſijn onderhebbende Schip*, *late wedervaren gelijke Eere en Reſpect*, *als ſoodanig Officier*, *een Compagnye in Guarniſoen Commandeerende*, *toekomt*. Met veel meer andere Artijkelen, te wijdloopig hier by te voegen.

Waar

Waar nevens noch een Publicatie geschiede, tot Soulagement van de Verminkten en Gequetsten, wegens 't gene sy daar voor souden genieten:

Gunstig Soulagement, voor de Verminkten en Gequetsten ter Zee.

I. *Voor het Verlies van beyde de Oogen* - - - - - 1500. *Gulden.*
Voor het Verlies van een Oog - - - - - - 350
En voor andere Accidenten of verminktheden aan de selve, beneden de voorschreve respective Sommen, ter discretie van de Collegien ter Admiraliteyt daar onder ider ressorteert.

II. *Voor het Verlies van beyde de Armen* - - - - 1500. *Gulden.*
Voor 't verlies van den rechter Arm - - - - - 450.
Voor 't verlies van den slinker Arm - - - - - 350.
En voor andere Accidenten of verminktheden aan de selve, beneden de voorschreve respective Sommen, ter discretie als vooren.

III. *Voor het verlies van beyde de Handen* - - - - - 1200. *Gulden.*
Voor 't verlies van de rechter hand - - - - - - 350.
Voor 't Verlies van de slinker hand - - - - - - 300.
En voor mindere Accidenten en verminktheden aan de selve, beneden de voorschreve respective Sommen, ter discretie als vooren.

IV. *Voor het Verlies van beyde de Beenen* - - - - - 700. *Gulden.*
Voor het Verlies van een Been - - - - - - - 350.
En voor mindere Accidenten, als beneden de voorschreven respective Sommen, ter discretie als vooren.

V. *Voor het Verlies van beyde de Voeten* - - - - - 450. *Gulden.*
Voor het Verlies van een voet - - - - - - - 200.
En voor andere Accidenten of verminktheden aan de selve, beneden de voorschreve Somme, ter discretie als vooren.

Ofte dat aan allen die genen, dewelke in 's Lands Dienst als boven, soodanig sullen komen verminkt te worden, dat deselve daar door onbequaam zullen zijn geworden, om haar te konnen geneeren, of iets te contribuëeren tot haar eigen Onderhoud en Alimentatie, een silvere Ducaton ter Week, tot haarder begeerte, hun leven lang gedurende, toegevoegt zal werden. Ende dat voorders alle andere Verminktheden van geringere Conditie, naar advenant zullen werden betaalt.

By een ander Placcaat van sijn Hoogheid waren ook Prœmien

gesteld, voor de gene die met Chaloupen van de Schepen in 's Lands Vloot komen af te keeren, en te ruïnéren eenige Vyands Branders in Postuur zijnde om eenige van 's Lands Schepen te verbranden; mitsgaders voor ander klein Vaartuig een Chaloup van een Vyands Brander ruïnerende, of in de gront schietende, of wel een Brander selfs ruïnerende.

Een ander, van de Prœmie voor die 's Vyands Schepen souden komen te verbranden, of in de gront te booren; met Verbod van Prijsen of veroverde Schepen, sonder expresse Ordre van den Admiraal, op te brengen. Een, tot Belooning van die 's Vyands Vlaggen en Wimpels van hare Stengen quamen af te halen. En noch meer andere, als onder Num. VIII.

En op dat de Toerusting van 's Lands Vloot, door den aanwas van 't getal goede Zee-Lieden, dies te bequamer sijn voortgang mocht bekomen, en de selve in tijts met de vereyschte Manschap soude voorsien zijn, deden hare Hoog Mog: by Placcaat verbieden, de geheele Scheep-vaart en Walvis-vangst op en omtrent *Groenland*; als ook eenige Schepen of eenige Behoeften daar toe dienstig, ergens uit het Land te voeren. Mitsgaders ook de kleyne en groote Vissery, alsoo dat niemand van d'Inwoonderen sich ergens daar toe mochten laten gebruyken.

Alle Scheepvaart op *Oost*, *West* of *Noord* absolut verboden; vermogende sich ook niemand in vreemden Dienst begeven; en de gene die sulks al mogten gedaan hebben, wierd striktelijk belast, aanstonds hare diensten te quiteeren, en sich naar hun Vaderland te begeven.

Alle Commissie-vaarders, op Lijf-straffen en de verbeurte van Schip en Goet, wederom t'huis geroepen.

Ook wierd verboden en ingetrokken, de Vryheid van het heen en weder varen der Pacquet-booten op *Engeland* en andere Plaatsen.

Ingelijks alle Invoering van Fransche Brande-wijnen en Koelewijnen: Mitsgaders den Uytvoer van Brandewijnen en allerley gedistileerde Wateren; En meer andere tot Reglement en goede Ordre in den *Staat* van Oorlog en *Politie*.

Boven dien, Hare Hoog Mog: bevindende, dat de Vyanden van desen STAAT, met allerley Waren van Contrabande wierden versorgt, soo door Ingezetenen van desen *Staat* selve, als andere Neutrale Koningen, Princen en Staaten; hebben daar in by *Placcate*, soo veel mogelijk is, willen voorsien: ver-

verklarende voor verbeurt, en goeden Prijs, alle soodanige Waren en Schepen, die, van wie het ook zy, den Vyanden toegevoert, en achterhaalt konden werden, 't zy door 's Lands Oorlog Schepen, of particuliere Commissie-vaarders, regulerende met eenen door verscheyde Articulen, de *Visite* en Judicature van soodanige achterhaalde Schepen, om alle rechtveerdige Klagten van *Neutrale Princen*, als ook de Fraude van de Schippers voor te komen.

Veel Vrouw-volk en Kinderen komen jammerlijk om.

Ondertusschen wierd'er seer sterk en yverig aan de Toerusting der Oorlogs-Schepen gearbeyd, en de verveerdigde dagelijks na de Zee-Havens gezonden; te welker tijt een groote Sloep met Zee-Volck na 't Scheeps-boort willende varen, en hare Vrouwen en Kinderen (die somtijts door ydele Nieuwsgierigheid, alles tot den eynde toe willen affien) by hen hebbende, wierden onverhoeds door een ander Schip op de *Maas* overzeyld, soo dat de Sloep na de gront rakende, het meeste Volk haar Leven dus jammerlijk moest verliesen. Een goet getal Schepen voor den *Briel*, *Hellevoetsluys*, en in *Texel* versamelt zijnde, begon men by Trommelslag om te roepen, dat een yder sich op sijn Schip vervoegen soude.

Heer de RUYTER begeeft sich na *Rotterdam*.

De Heer Admiraal de RUYTER, na in den *Haag* by sijn Hoogheyd Affcheyd genomen te hebben, arriveerde tot *Rotterdam*, om d'Oorlogs-Vloot in goeden Stant en tot perfectie te brengen; wijl men uyt *Engeland* naricht bequam, dat men aldaar alle mogelijke vlijd aanwende, hare Vloot in Zee te krijgen. Maar het schraale we'er, en ondiep Water, verhinderde de swaarste Schepen van 't Collegie tot *Amsterdam*, in de Suyder-Zee over 't *Pampes* te geraken; doch den yverige Held Heer TROMP, liet sich ten hoogsten daar aan gelegen zijn, om sijn Schip over gemelte Droogte te krijgen; waar toe dan veel swaare Balken over dwers, langs de schietgaten, door het Schip heen gevoerd wierden, welke aan wederzijden uytstekende, wierden aldus aan beyde kanten op Lichters gelegt, en wederom met andere swaare Balken soodanig onderstut, dat het Schip sich een goet deel in de hoogte begevende, aldus met groote moeyten daar over geraakten. Maar het Schip van den Vice-Admiraal *Sweers*, d'*Olyphant* genaamt, met noch eenige anderen, moesten voor dees tijt blijven leggen, gerakende doch eenige dagen daar na, ook ter behoorlijker plaats.

Steekt met sijn by heb-

Ondertusschen begaf sich de Lieutenant Admiraal Generaal de

bende Vloet in Zee.

de Ruyter, met sijn *Esquader* van *Rotterdam* uit de Maas in Zee, werdende van al d'andere Schepen, soo uit *Texel* als elders, die gereet waren, geconvooyeert; soo dat des anderen daags den 10. *May* de Vloot sich op *Schooneveld*, 42. Schepen, 18. Branders en 16. Sinckers sterk bevond, blijvende noch 9. van 's Lands grootste Schepen voor Pampes leggen, dewelke swaarlijk daar over geraken konde, dewijl het soo seer veel moeyten en arbeyd kosten.

Om een voorgenomen Aanslag in 't werk te stellen.

Den Heer Admiraal *de Ruyter* had een merkelijke Aanslag in den Sin, dien hy met sijn byhebbende Sinckers meenden uit te voeren; tot welken einde hy den 11. *May* 1673. de Wind favorabel hebbende, sich met sijn Vloot van voor *Schooneveld*, na de Revier van *Londen* begaf, alwaar hy den 12. deses, sich achter de Bardeyse-Sanden ten Anker stelden, sendende van daar eenige lichte Schepen, de Rivier de Teems op, om te vernemen in wat Stant den Vyand sich aldaar bevond. Dewelke korts daar na weder te rug komende, berichten dat sy 45. Engelsche Oorlog-Schepen aldaar hadden sien leggen, waar van sy niets anders oordeelen konde, als dat deselve gereet waren, op de *Hollanders* af te komen. Welke Tijding, de voorgaande van d'Engelsche Vloot geheel strijdig zijnde, soo wierd daar door het Voornemen met de Sinckers gestuyt.

Keerd weder te rug na Schooneveld.

Den Heer de *Ruyter* siende, dat hy niets nuttelijks verrichten konde, keerde met al sijn Schepen weder na *Schooneveld*, alwaar de *Rendevous* der Nederlandsche Oorlogs-Vloot bestemt was; soo dat daar dagelijks meer getal Schepen uyt *Zeelandt* en andere Plaatsen by quamen; en den 28. *May* de Heer Lieutenant Admiraal *Tromp*, met de swaarste Schepen van *Amsterdam*, uyt *Texel*, sich ook aldaar liet vinden; maar den Vice-Admiraal *Sweers*, moest met sijn groote *Olyphant*, door gebrek van hoog water en andere ongelegendheden te rug blijven; soo dat hy gedurende d'eerste Zee-Battailje, niet by de Vloot geraken konde.

Sijn Hoogheyd schrijft aan den Admiraal de Ruyter.

Sijn Hoogheid, door gebrek van tijt, geen bequame gelegentheyd konnende uitvinden, om de Zee-Macht deser groote Oorlogs-Vloot Persoonlijk te gaan besichtigen, schreef tot aanmoediging van al 't Zee-Volk, aan den Heer Admiraal de *Ruyter*, dese volgende Brief:

EDELE, GESTRENGE, VROOME,
LIEVE, BESONDERE,

Wy hadden gewenscht, dat des Lands Saken, ons de Faculteyt souden gelaten hebben, om ons na 's Lands Vloot te vervoegen, en 't vernoegen te hebben van aldaar soo veel eerlijke Patriotten te sien, die cordaatelijk de hand aan 't Werk slaan, om 't Vaderland tegens Vyandelijk Geweld te helpen beschutten; d'aansienlijke Zee-Macht, die ten dien einde t'samen werd gevoegd, is een van de Noodige en considerabele Middelen, die tot Behoudenis van den STAAT *werden aangewend; en staat dienvolgens te hopen, dat dusdanige Aanmerking, een nieuwe Vigeur zal geven aan de Courage van die gene die de Eer genieten, van dat deselve aan hun werd toevertrouwd.*

d'Oogen en Herten aller Ingezetenen deses Lands, ja van de geheele Christen Wereld, zijn daar heen gewend, om met groote Reflexie t'observeeren, 't geen met deselve Voorsichtelijk en Kloekmoedelijk, of andersins zal ondernomen en uytgevoert werden. En ware het dienvolgens van d'uyterste Infamie, dat iemand aan sijn Plicht soude ontbreken op soo een doorluchtig Toneel. Wy verwachten sulx niet, maar in tegendeel, dat door het Voorsichtig en Kloekmoedig Beleyd van uwe, en dan die gene die by hem zijn, in dese gevaarlijke conjuncturen, een Nieuwe Luyster aan de Eer by onse Natie ter Zee bevochten, onder Gods Zegen, zal werden toegebracht, en dat sy ook zullen hebben om haar te verblijden, en wy met haar, van gezegende Instrumenten te zijn geweest, tot het bewerken van een goede Uytkomst in onse goede Saak.

Wy zullen betrachten, dat die gene die haar Loffelijk zullen hebben gequeeten, Dankelijk zullen beloont en gevordert werden, en dat geene extraordinaire goede Actien, blijven sonder extraordinaire Vergelding.

Monsr. gelieve alle die onder de Vlagge zijn, van de Meeste tot de Minste sulks te verzeekeren, en te gelijk een yder in te scherpen, dat geen hope van Ongestraftheyd overig zal zijn aan die gene die buyten Verwachting, hun aan eenige Wandevoiren souden mogen schuldig maken; zijnde de serieuse Intentie van de Heeren Staaten *en de Mijne, dat tegens soodanige verdiende Straffe, volgens Rigeur van den Artijkel-Brief en andere Ordres van 't Landt, sonder eenige de minste conniventie, exactelijk en promtelijk te werden ge-executeert; soo dat aan die gene die sich lafhertig, en anders als een braaf Zoldaat en Zee-Man, voor den Vyand zal draagen, niets soo gevaarlijk zal zijn als de Havenen van den* Staat, *daar hy niet zal konnen ontgaan, noch de straffe hand van de Justitie, noch den Vloek en den Haat van sijn Mede-Burgers, die op hem zal vallen en blijven.*

Wy beloven ons, dat niemand zal willen vallen in soodanig Verderf; maar dat een iegelijk met loffelijken Yver en eerlijk Gemoed, in dese importante Tijden, sich extraordinaris zal evertuëren; en dat Godt uit den Hemel 't selve zal zegenen ten beste van 't Vaderland, en tot onsterflijke Eere aan die gene, die 't selve trouwhertig gedient zullen hebben. Ik bidde Godt, U, en alle die by hem zijn, te houden in sijn Heylige Protexie. Onderstont,

UE. Goetw. Vriend,

In 's Gravenhage den 2. May 1673.

En was geteikent,

G. PRINCE d'ORANGE.

De Vloot werd in Drie Esquaders verdeelt.

Ondertusschen wierden de Schepen van 's Lands Vloot, door den Heer Admiraal DE RUYTER, met sijn byhebbende Officieren in Drie *Esquaders* verdeelt, schoon de Heer Lieutenant Admiraal *Tromp* noch niet presént was, de welke nochtans niet naliet, alle mogelijke Vlijd aan te wenden, om sijn Schip de *Gulde Leeuw* in goede Stand te brengen, laatende sijn Volk spijsen ter tijt als daar toe bequame gelegendheit presenteerde, op dat soo wel by Nacht als by Dach geen tijt mocht verlooren gaan, ja soodanig, dat ook sijn Capiteyns, Lieutenants en andere Officieren des Nachts de Wacht hielden, en het arbeyds Volck onderwijl een weynig ruste genoot. Soo dat dese dappere Held, den 27. *May* met den Vice-Admiraal *Schram* van 't Noorder-Quartier, en de Hooft-Lieden *Midlant*, *Swart*, *Bont*, *Nassau* en *Cuylenburg* uit Texel liepen, en des anderen daags, gelijk hier vooren gesegt, op *Schooneveld* by d'algemeene Lands Vloot arriveerden, die aldaar in goede Slach-Ordere, op de volgende wijse wierd verdeeld:

Lyste

Lyste van de Namen der Officiers en Oorlogs-Schepen, nevens het getal der Fregatten, Branders, Advijs-Jachten en Galjooten, waar uit de mæchtige Krijgs-Vloot der VEREENIGDE NEDERLANDEN *beſtont, en voor* SCHOONEVELD, *in den Jare* 1673. *in de Maant May in drie Esquaders aldus verdeeld lag:*

Onder 't Esquadre van den L. Admiraal de *Ruyter*, voerende alle de Wimpel van de groote Steng.

Officieren.	Schepen.	Stukken.
Lt. Admiraal de Ruyter,	De 7. Provincien. - -	80.
L. Admiraal van Nes,	d'Eendracht. - - - -	72.
Vice-Admiraal de Liefde,	De Vryheid. - - - -	80.
S. N. van Nes,	De Maagt van Dort. -	68.
Com. van Meeuwen,	De Spiegel. - - - -	70.
Cap. C. de Liefde,	Gelderlandt. - - - -	63.
J. V. Brakel,	de Voorſichtigheit. -	84.
Engel de Ruiter,	Waasdorp. - - - -	68
Van Gelder,	Steendorp- - - - -	68.
Jan Bont,	Stadt Uitrecht. - - -	50.
Symon V. Panhuiſen,	het Lam. - - - - -	50.
J. Krook,	het Wapen v. Alkmaar.	63.
Cuylenborgh,	Deventer. - - - - -	60.
Swerius,	Beſchermer. - - - -	50.
Frans van Nideck,	Dordrecht. - - - -	44.
De Munnik,	Eſſen. - - - - - -	50.
Claas Valdekker,	de Prins. - - - - -	64.
Claas Wijnberg,	de Cabel. - - - - -	56.
H. Viſſer,	't Wapen v. Medenblik.	44.

4. *Fregatten*, 8. *Branders*, 4. *Advijs-Jachten*, en 3. *Galjoots*.

Onder 't Esquadre van den Lt. Admiraal *Tromp*, voerende alle de Wimpel van de Kruys-ſtengh.

Officieren.	Schepen.	Stukken.
L. Admiraal Tromp,	de Goude Leeuw. -	82.
Vice-Ad. Sweers,	den Olyphant. - -	82.
Vice-Ad. Schram.	de Pacificatie. - -	76.

S. by N. de Haan,	Hollandia.	80.
Cap. Volkert Swart,	Calans-Oog.	68.
Philip Almonde,	Delft.	62.
Adriaan Port,	Schielant.	58.
Corn. v. der Saan,	Amſterdam.	60.
Tyloos,	't Geloof.	56.
Naſſau,	Provincie van Uitrecht.	60.
Van Bergen,	Prins te Paart.	55.
Dekker,	de Wakende Kraan.	44.
Elſevier,	Zeelandia - - - -	44.
De Sitter,	d'Agata - - - -	50.
Viterwijk,	't Suyder-Huys.	45.
C. de Boek,	't Wapen van Holland.	44.
Pieter Bakker,	de Jupiter - - - -	42.

5. *Fregatten*, 8. *Branders*, 4. *Advijs-Jachten*, 1. *Galjoot* en 1. *Water-ſchip*.

Onder 't Esquadre van Lut. Admiraal *Banckert*, voerende alle de Wimpel van de Voor-ſtengh.

Officieren.	Schepen.	Stukken.
L. Adm. Banckert,	Walcheren - - -	70.
Vice-Adm. Evertſz,	Zirickzee - - - -	60.
Vice-Adm. Starre,	Groeningen - - -	70.
S. by N. Vlug,	't Wapen van Enkhuiſen.	72.
Cap. Jan Heck.	Weſtvrieſland - -	78.
Jan Dirck,	Eenhoorn - - - -	68.
Jacob Berkhout,	Akerboom. - - -	62.
Middellant,	Comeet - - - -	68.
Elant du Bois,	Ridderſchap. - - - -	64.
Jan Muys,	Juſtina van Naſſau. - -	66.
Jacob Roos,	't Noorder-Quartier.	60.
Marten de Boer,	Gelderland - - -	45.
Barent Hals,	de Gideon - - -	50.
Jan van Lier,	de Leeuwin - - -	50.
P. Karſeboom,	't Wapen van Naſſau.	58.
Gillis Sokeyn,	Tijtverdrijf - - -	56.
Carel van Putten,	Domburg - - -	60.
Dirk Kiela,	Veere - - - - -	50.

5. *Fregatten*, 8. *Branders*, 5. *Advijs-jachten* en 1. *Galjoot*.

Deſe

Voortzetting der Finantien,

Deſe Oorlogs-Toeruſtingen van den *Vereenigden* STAAT, ſoo te Water als te Lande, extraordinair groot zijnde, waren ook extraordinaire Geld-Middelen daar toe benoodigt, om 't verval deſer exceſſive Krijgs-koſten, tot welvaren en ten beſten des Lands, goet te maken: Ten deſen einde hadden hare Hoog Mog: de Heeren *Staaten van den Lande*, bereyds in de Maand *December* des voorleden jaars, een *Fonds* van 20. Milioenen Florinen gemaakt, tot onderhoud van de *Militie*, precijs alle Maanden te betalen. En ten einde deſe Betaling te bequamer mogt geſchieden, ſoo wierden uit een groot getal Soliciteurs, die tot noch toe de Betaling geadminiſtreerd hadden, 10. *Pagadors* of *Theſauriers* van de *Militie* gekoſen, die volgens zekere Inſtructie en Reglement, daar van den 17. *Maart* opgericht, op zeker Tractement gehouden zullen zijn, yder de Militie, ſtaande op ſijn Repartitie, alle Maanden promt te betalen, en daar toe de Penningen van den Comtoiren t'ontfangen; 't welk, op dat het te zekerder mocht gaan, wierd by *Placcaat* van den 10. *January*, door de Heeren *Staaten van Holland* gearreſteert zijnde, gereſolveert, by forme van Capitale Leening te lichten, den 200 ſten Penning van alle Obligatien, Los- en Lijf-rente-Brieven, Actien in de Ooſt-Indiſche Compagnie, Huyſen, Heerlijkheden, Landen, Tienden, Viſſcheryen en alle andere Goederen in de Verponding gequotizeert, te betalen voor den eerſten *April*.

Waar toe Sijn Hoogheyt als een Edelmoedig Prins, groote preſentatien van ſijn eygen Inkomſten doet.

Boven dien heeft ſijn Hoogheyd, in deſe hoogdringende Nood van 't Landt, als een Genereus *Prins* en Edelmoedig Liefhebber van 't Vader-Land, ten dienſte van den *Staat* aangeboden en opgedraagen, ſijn Tractement, en voorts al het gene hem volgens *Placcaat* van hare Hoog Mog: als *Admiraal Generaal* competeerde uyt de Prijſen, die by de Capers ter Zee wierden verovert, gelijk dagelijks daar van een groot getal, waar onder verſcheyde ſeer rijk geladen, ſoo in *Holland* als Zeeland wierden opgebracht, en noch den 20. *January* tot *Vliſſingen* binnen quam, een rijk geladen Engels Schip, gedeſtineerd na *Smirnen* en *Alexandrien*, groot 300. Laſt, voerende 26. Stukken, en verovert door den Capiteyn Avonturier *Jan Springer*, met 14. Stukken; beſtaande deſelfs Lading in 200. balen Peper, 700. blokken Loot, 150. Vatjes Tin, 200. Pakken Lakens, Karſaayen, Baayen, Kouſſen, en veel andere Waren, die alle tot goeden Prijs wierden verkocht.

Den Staat resolveert een 20ste penning te lichten,

Weynig tijts daar na wierd weder by den *Staat*, tot bevordering harer *Finantien*, gereſolveert, by forme van Capitale Leening, voor de tweede maal te lichten, den 200ſten Penning, in maniere als vooren, ſiende byſonderlijk op de groote Laſt, van de aangevangene Zee-equipagie, zijnde daar omtrent, na verſcheyde deliberatien gereſolveert, op het ſpoedigſte, ſoo haaſt doenlijk, een ſoo conſiderabele Vloot te equipeeren, gelijk hier voor bereyds gemeld, die in getal en Monture, die van 't voorgaande jaar in geenen deelen wijkt.

Retorſie, tegens de ſtrenge executien der *Franſſen*, te gebruyken,

By de *Franſſen* in hare overheerde *Provincien*, en voornamentlijk tot *Vytrecht*, wierden de *Placcaten*, waar by ſy alle Uytgewekenen in-riepen, op Pœne van Demolitie en Ruïneering harer Goederen, wederom vernieuwd, en met het neerſmijten van eenige voorname Huyſen ge-executeert: waar tegens haar Hoog Mog: den eerſten *April*, in maniere van *Retorſie*, ook weder vernieuwden het *Placcaat* van den 27. *September*. 1672. waar by wierd ge-ordonneerd, *dat alle Perſoonen, eenige Goederen onder het diſtrict van deſen* STAAT *bezittende, die ſich by den Vyand bevinden, haar binnen een Maand ſouden hebben te begeven onder het Gebied van den Staat, op Pœne van Demolitie, waarſchouwende voorder een yder in de verheerde Provincien, geene Materialen van ſulke gedemolieerde Goederen te koopen, op Pœne dat in cas van redres der ſaken, ſy ſulx Viervoudig zullen moeten betalen.*

Het Ceulſe land te doen onder Contributie zetten,

Op den 5. *April* trokken 500. Mannen te voet, onder den Colonel *Ringenberg*, gevolgt van 200. Ruyters, onder den Col. *van Wel*, hebbende noch 100. Man achter op, uyt MAASTRICHT na 't *Sticht Keulen*, om het ſelve onder Contributie te zetten: van waar ſy weynig daagen daar na, met goede Verrichting weder te rug quamen.

Tot *Leeuwaarden* in *Vrieſland*, waren de Heeren *Staaten* bereyds in 't begin van *Maart* op een uytgeſchreven Land-dach vergadert, alwaar niet alleen, gelijk hier voor op Fol. 123. gemeld, wegens Redres der *Staats-Saken*, en tot de Zecuriteyt des Lands yverig gebeſoigneert en gereſolveerd wierd; maar beſonderlijk ook tot voortſetting harer *Finantie*, en een abſolut beſluyt gemaakt tot het her-by ſchaffen van haar *Quota*, in 't dragen van d'Algemeene Lands Laſten in deſen beſwaarlijken tijt; ſoo dat met eenen ook beraamden, waar uyt en hoedanig men de Geldmiddelen bequaamſt ſoude augmenteeren.

En tot het lichten van een 100ſte penning conſenteren.

En hebben hare Edele Groot Mog: de Heeren *Staaten van Hol-*

Holland en *Weſt-Vrieſland*, den 15. *Juny* weder een 100ſte Penning, geconſenteert, dewelke ſoo veel als eertijts tweemaal den 200 penning opbragt: doch daar wierd geen Intreſt belooft; maar die 't Geld eenmaal gegeven hadde, moeſt dat voor altijt ontbeeren. 't Welk de Beurs der Machtigſte en Rijkſte Lieden geweldig aantaſtede, en een groote Somme Gelds te ſamen bracht, die naderhand ten Dienſte des Vader-Lands, en tot Welvaren der ſelver Inwoonderen wierd aangewend. Dan, hoewel deſe en diergelijke Beſwaarniſſen, den Ingezetenen wat laſtig vielen, was doch echter ſulks tot Verdediging, Redding, en Herſtelling van het ſoo ſeer bedrukte en hoog-beangſtigde *Nederland* ten hoogſten noodzaakelijk; dewijl deſe Geld-Middelen, een der voornaamſte Krachten waren, om den Oorlog tot Beſcherming des Lands, tot Tegen-weer der Vyanden, en Voorkoming onſer algemeene Ruïne, te konnen voortzetten. Want ſchoon vele wel genegen waren, *Holland* by te ſtaan en te helpen, ſoo wilden ſy echter ſulks niet in 't werk ſtellen, ſonder voorheen eerſt van haar Geld en Goed te genieten.

Die ten dienſt en welvaren des Lands aangelegt werden.

't Is ten hoogſte verwonderens-waardig, hoe dit kleyne *Vereenigde Nederland*, gedurende een ſoo geruymen tijt, ſulke byna ongelooflijke Schatten heeft konnen te voorſchijn brengen. 't Is al de Wereld bekent, en dienvolgens onloochendlijk, dat dit Land ſedert eenige jaren herwaards ſoo groote Onkoſten en ſulke ſwaare Laſten op den Hals heeft gedragen, ſoo wel tot onderhoud van Uitlandſche Potentaten, als ook tot Voortſetting van hun eigen Krijgs-Macht en anderſins, dat geen Heer, hoe groot en machtig hy ook zy, ſulks gedurende de helft des tijts ſoude konnen uitharden.

Als zijnde daar toe ten hoogſten van noode.

De Heeren van *Amſterdam*, om meerder gereed Geld te verſamelen, hadden eertijts Lijf-renten doen verkoopen; en lieten te deſer tijt een *Notificatie* uitgaan, om daar in noch te continuëren. Waar op dan in den tijt van drie dagen, een ſoo groote meenigte Lieden ſich preſenteerden, om op ſoodanigen wijſe te negotieren, dat de Heeren geen Geld meer begeerende, veele met hare Gelden genoodzaakt waaren, onverrichter ſaake, weder na huis te keeren.

In 't begin van 't Voorjaar quam zeker *Patriot* des Vaderlands aan den dach geven, een *Project* van FINANTIE; ſtrekkende tot vernietiging van alle Impoſten des Lands; en om uit vier van de Seven *Nederlandſche Provincien*, ten dienſte van 't Vaderland

Een biſonder project van Finantie.

land, t'onderhouden een Macht van 130000. Man, soo te Water als te Lande; zullende bestaan uit 100000. Koppen *Infanterij*, 16000. Cavallery, en 14000. Zee-Matroosen; Hy stelde; Dat tot de promte betaling der Soldye, voor soo een Formidable Heyrs-Macht, ten minsten vereyscht wierd, een somme van 22. Millioenen guldens; bewijsende voorder heel bysonderlijk, hoe men sulks uit de tegenwoordige Inkomsten van de Verpachting der gemeene Lands-Middelen bequaamelijk sou konnen vinden, gelijk hier na t'sijner tijt omstandig gemeld werd.

En de contributie der Mennonisten.

De *Mennonisten*, die, volgens de Confessie harer Religie, selfs nooyt mede ten strijde gaan, wierden die van *Saenerdam* en d'omleggende Dorpen, by particuliere aanschrijving van den *Staat*, opgeleyt eenige Rokken voor de Soldaten te maken; waar op sy terstond ten spoedigste resolveerden, 5000. Rokken, nevens soo veel paar Kousen en Schoenen te vervaardigen, en een goede Somme Gelds daar nevens te verschaffen.

De Nederlanders hebben hare Finantien, op veel redel. en betamel, manier bevoordert, dan hare Tegen-partijen.

Daar hebt gy, waarde LESER, in 't korte, de maniere van 't voortsetten der *Finantien*, by den *Vereenigde Staat des Nederlands*, tot het toerusten en onderhouden harer Oorlog, die sy by uiterst-dringende Nood sich verplicht vonden defensivelijk, tot behoudenis van haar *Staat* en *Land*, te voeren, tegen verscheyde soo machtige Vyanden. Doch dese Manier van *Finantie*-betrachting, hoewel niet sonder wat hart-drukkende beswaaring der Ingezetenen, is echter op een veel betaamlijker en rechtmaatiger wijse toegegaan, dan men siet, dat hare Tegen-partyen hebben gedaan, besonderlijk in haar wreedelijk, ja onmenschelijk Menschen pressen, en het grouwelijk executeeren harer opgeleyde Contributien, Taxatien en Schattingen, selfs in haar eigen *Conqueesten*.

Sy wenden ook alle moogelijke vlijd aan, om soo wel buyten als binnens Lands haar *Staat* by uytheemse Potentaten Zecuur te maken; als:

Gelijk dan de Leden des *Nederlands Vereenigde* STAATS binnen hare Land-paalen alle mogelijke Vlijd en alle bedenkelijke Middelen, tot Behoudenisse hares Lands, en Afweering des Vyands, in 't werk stelden, soo waren sy ondertusschen niet min besorgt, om ook haren STAAT, met alle Neerstigheyd en vigilantie, buytens Lands by uytheemsche Princen en Potentaten, Zecuur te maaken. Ten desen eynde begaf sich de Heer van *Beuningen* in de maand *May* na *Antwerpen*, om aldaar met sijn Exellentie den Grave *de Monterey*, over Saaken van gewicht te handelen.

By den Graaf de *Montery*,

Hoewel de *Franssen* middelerwijl groote Vlijd aanwendden, om de

de Kroon *Sweden* t'eenemaal op haar zijde te krijgen, kon doch echter al hun Moeyten niet helpen, als siende dat Hoff meer Eer en Roem te erlangen, met door haar Bemiddeling, den algemeene VREDE voor geheel EUROPA te verwerven, en den Koophandel onder den Christenen in haar voorgaande Fleur te herstellen, als sich in sulke onnoodige Verwarringen te verwikkelen.

By de Kroon *Deenmarken.*

Hier tegens de Heer *Beaumont*, als Ordinaris *Envoyé* wegens den *Vereenigde Staat*, te *Coppenhagen* gearriveert, was daar verscheyde malen, benevens den Heer van *Werckendam*, Extraordinaris Ambasiadeur, met sijn Majesteyt van *Deenmarken*, in Conferentie, om het opgestelde TRACTAAT tusschen die *Kroon*, en desen *Staat*, te sluyten; niet tegenstaande de Fransche Gezand *Monsr. Treslon* alle mogelijke neerstigheyd gebruykte, om den Voortgang van dien te verhinderen; en wil men, dat hy schimps-wijse in een opentlijk Discours sou hebben laten invloeyen; Dat by-aldien de Heeren van *Werkendam* en *Beaumont* daar niet met een aansienlijke Somme Gelds aan 't Hoff verscheenen, als-dan voor hen daar niet veel te verrichten sou vallen. Doch dit werk viel soo verkeert uyt, dat *Monsr. Treslon* onverrichter Zaake van daar moest vertrekken; en dat, niet tegenstaande al sijn aangewende vlijtigheden en moeyten, de aangevangene Tractaten tusschen Hoogstgem: sijn Koninklijke Majesteyt van *Deenmarken*, en haar Hoog Mog: de Heeren *Staaten Generaal*, op den 20. *May* 1673. wierden geslooten en onderteykent, als hier achter onder No. IX. te zien.

By de Kroon *Sweden.*

Aan 't *Sweedsche Hoff* kon de Hollandsche Ambassadeur de Heer *Wilhelm Hairen* soo goet Geluck niet aantreffen, hoe groote vlijd hy ook daar toe aanwende, alsoo de Fransche Moogendheyd by dese Kroon meerder Pouvoir hadde; soo dat gem. Heer *Hairen*, na al sijn Aanbiedingen, onverrichter Zaake weder moest van daar reysen, bestaande sijn verkregen Antwoord, bynaa in die selfde Woorden, waarmede de Sweedsche Resident in den *Haag*, de *Staaten Generaal* genoegzaam meende te verzekeren, dat de Sweedsche Regeering geensins gezind was, de *Vereenigde Nederlanden* te laaten verlooren gaan. Ondertusschen namen de *Sweden* het *Interest* der *Fransen* soo seer ter herten, dat soo haast als sy vernamen, de Keyserlijke Armee van *Egra* in *Bohémen* langs den *Rhijn* neerwaards marcheerde, waar door het de *Fransen*, onder *Duc de Turenne*, by *Aschaffenberg* te hard viel, en sy in groot

Gevaar geraakten van geheel in Route geslaagen te worden; Sy als-doen door hun Residen te *Weenen*, de Heer *Esaïas Puffendorp*, sijn *Keyserlijke Majesteyt* door een *Memorial* (onder Num. X.) instantelijk om een *Stilstand van Waapenen* deden versoecken, en dat doch sijn nederwaards marcheerende Volckeren wilde contramandeeren; daar-en-booven deden sy aan alle kanten een gerucht uytstrooyen, als of sy *Sweden*, door een aansienlijk Leger, sijn Keyserlijke Majesteyt van sijn Voornemen wilden diverteeren, en soo in *Silesien*, als op de overige Keyserlijke *Erflanden* invallen. Maar wijl sijn Keyserlijke Majesteyt oordeelde, dat sich niet in sijn heylzaam Voornemen moest laten ophouden, liet de *Kroon Sweden* een schriftelijk Antwoord toekomen, als onder Num. X. te zien.

En by meer andere Christen Potentaten:

Het den HOLLANDEREN aan 't Sweedsche Hoff soo quaalijk gelukkende, en haar Hoog Mog: de Heeren *Staaten Generaal* ondertusschen geen Middel konnende insien, hoe sy den ondraaglijke Last van het swaar-drukkende Krijgs-Jock der *Fransjen*, der *Engelsen*, des Ceurvorsts *van Ceulen*, en des Bisschops *van Munster*, soo lang-duurigen tijd alleen souden draagen, ja, noch booven dien haar gedrukte, en byna geheel verdrukte STAAT, weder herstellen, en de Drie reeds afgescheurde Provintien weder met hen vereenigen souden; Soo hebben sy alle mogelijke Vlijd aangewend, om niet alleen de *Kroon Spanjen*, en meer andere *Christen Potentaten* op haar zijde te krijgen; maar bysonderlijk ook, om met sijn *Keyserlijke Majesteyt*, waar 't moogelijk, in naader ALLIANTIE te treden. Tot het een en 't ander gaf een goede Aanleyding, het Verbond dat met den Hertog *van Lottharingen* wierd opgericht, na dat den selve soo erbarmelijk van de *Fransjen* was uyt het Bezit van sijn Hertogdom gestooten.

De *Spanjaarden* van aanbeginne gesien hebbende, dat de *Communicatie-Linie*, die tusschen *Milanen* en *Burgundien*, met *Vlaanderen* is, door de Verovering des Hertogs van *Lottharingen*, was gebroken, en dat dit Hertogdom als geblocqueert lag, drongen seer yverig aan, om desselfs *Restitutie* te bekomen, waar toe sy verscheide Middelen en Wegen aanboden, die al te samen vruchteloos bleven, onder een enkel Pretext der *Fransjen*, van dat sy *Lottharingen* selfs van nooden hadden, soo lang desen Oorlog duurde. En, wijl men vermerkte, dat de *Fransjen*, in plaats van een goede Vereffening deser Sake, deselve meer en

meer

meer quamen te vervreemden, door een nieuwe Ordonnantie, die sy door geheel *Lottharingen* deden publiceeren, alle Lotharingers bevelende, dat geen Dienst onder hun geweesenen Hertog en Heer souden nemen, by straffe der *Confiscatie* harer Goederen; en dat die gene die geen Middelen hadden, op de Galleyen souden werden gebannen.

Soo dat een *Alliantie* tusschen den Keyser, Spanjen, de Staaten Gener. en den Hertog van Lotharingen werd getroffen.

Als doen bevonden sijn *Keyserlijke Majesteyt* en de *Kroon Spanjen*, ter oorzake van de hooge Nootwendigheyd deses Bedrijfs, en d'opendlijke Trouwe die sy *Lottharingen* schuldig waren, sich seer genoodzaakt, om haar, nevens de Heeren *Staaten Generaal*, met den *Hertog van Lottharingen* in een ALLIANCIE te begeven, dewelke binnen 's *Gravenhage* op den 1. *July* 1673. wierd geslooten, zijnde van desen Inhoud:

Dat tusschen hen *Geconfœdereerden*, een vaste ALLIANCIE voor 10. jaren soude blijven; en by aldien 'er ondertusschen geen Vrede mocht gemaakt werden, sou men dese 10. jaren prolongeeren, soo als men dan volgens het gemeene goetvinden soude konnen accordeeren: Dat de *Hertog van Lottharingen* met een Leger van 10000. Man te voet, en 8000. te paard soude ageeren tegens de tegenwoordige Vyanden der *Vereenigde Nederlanden*, en tegens al die gene dewelke sich als Vyanden van 't *Duytsche Rijk*, en de *Kroon Spanjen* mochten gedraagen; Dat de *Hertog* uyt sijn eygen Onkosten, tot Onderhoud van dit Leger, 5000. te paard, en 3000. te voet; De *Keyser* 1000. te paard, en 3000. te voet; *Spanjen* 1000. te paard, en 4000. te voet; en *Staaten Generaal*, 1000. te Paard souden contribuëeren; Dat de Bondgenooten gesamentlijk, een yder voor een volkomen Derde-deel, den hoog-gemelden Hertog, tot Onderhouding van dit Leger, alle Maanden 9000. Rijksdaalders soude betalen; Dat d'eene sonder weten en kennisse van d'andere, van geen *Stilstand* noch *Vrede* soude handelen, noch dat geen van beyde soude mogen geslooten werden, sonder Insluyting des Hertogs, en sonder *Restitutie* sijner Landen, Plaatsen en Heerlijkheden, nevens het gebruyk der Rechten, der Vryheden en Voordeelen, die hy voor den laatsten Invall der *Fransjen* in sijn Hertogdom gehad en bezeten heeft, gelijk sulks omstandiger in d'*Alliancie* selfs, onder Num. XI. te sien is.

Waar tegens de Fransjen en Engelsen aan 't Spaanse Hoff

Hier tegen gebruykten soo de *Engelsche* als *Fransche* Ambassadeurs aan 't *Spaansche* Hoff alle bedenkelijke Middelen, om indien moogelijk, dat Rijk naar hun wil te disponeeren, het zy met

met alle Vlijt arbeyden, om die Kroon naar hun wil te disponeeren;

met Goedheyd of Quaadheyd, met Beloften of Dreygementen; soo dat dit Hoff nu in 't Jaar 1673. alsoo veel overlast van 't Aandringen der voorn. Ministers moest lijden, als 't in den voorleden Jare 1672. had uytgestaan; vermengende nu hare Propositien met noch swaarder Dreygementen, by-aldien hen geen *Satisfactie* wierd gegeven, wegens *d'Assistentie*, die de Graaf van *Monterey*, Gouverneur in de Spaansche Nederlanden, met eenige Troupen in *December*. 1672. den *Hollanderen* by *Charleroy* had toegesonden; en sprak de Markgraaf *de Villars*, Franschen *Ambassadeur*, in de Naam sijnes Konings en Heer, dat men niet vermoed hadde, de *Kroon Spanjen* sich by verscheyde Gelegendheden soude schuldig gemaakt hebben, aan de Verbréking der *Vrede*, die tot *Aken* noch onlangs met soo groote *Solemniteyten* tot d'algemeene Rust der Christenheyd was gesloten geworden; Dat sijn Koning daar over *Satisfactie* pretendeerde, of ten weynigste een Cathagorisch Antwoord op de volgende Puncten; te weten:

Waar toe sy verscheide Pretentien opstellen:

1. Wegens de *Dependentie* in *Vlaanderen*.
2. Wegens de Stroopery van de Spaansche Troupen, die in Hollandschen Dienst waren.
3. Wegens eenige onverhoopte *Attacquen*, dewelke sommige Spaansche Compagnyen, die tot *Calcar*, in 't Cleefsche Land in *Guarnisoen* lagen, op eenige Fransche Volckeren, in 't Stedeken *Udem* leggende, gedaan hadden; waar van sy 'er veel nedergeschoten, veel gevangen genomen, en hen al het harige berooft hadden:
4. Als ook wegens de Bezetting van eenige Hollandsche Steden met Spaansche Troupen; en dienvolgens,
5. Wegens derselver Verlaating;
6. Wegens een Frans Schip, dat in de Bocht voor *Cadix*, door de Spanjaarden was in de gront geschooten; en dan besonderlijk,
7. Wegens de voorgemelte *Assistentie* voor *Charleroy*: En by aldien men dese begeerde *Satisfactie* weygerde, sou sijn Heer en Koning gesind zijn, deselve met de Waapenen te haalen.

Daar op de Koningin van Spanjen antwoord.

Als nu de Koninklijke *Regentinne* van *Spanjen*, uyt de Fransche Proceduren, een effectivelijke Vyandschap tusschen beyde KROONEN te gemoed sach, hielt sy voor raatsaamst, haar eenig *Prins*, die nu meer dan twaalf jaren out was, in den Staats-Raad te laten gaan, om sich in de Rijks-Saaken te oeffenen, ten eynde hy met 'er tijt den *Scepter* mocht aanvaarden, en sijn Rijk

Rijk en Landen verſtandelijk regeeren; ja, ſy liet den Franſchen *Ambaſſadeur*, door een van hare Staat-Bedienders antwoorden, en klaarlijk vertoonen, dat ſy op geenderley wijſe tegens het Pyreneeſche, noch Aakſche Vredens-Beſluyt gehandelt hadde; maar dat in tegendeel, al het gene waar over ſijnen Koning en Heer tegenwoordig klaagde, met de gemelte Tractaten t'eenemaal over-een quam; aangeſien haar in deſelve niet verboden was, met iemand anders een *Mutuële Defenſive-Alliancie* te maken, gelijk ſy met de Heeren *Staaten Generaal*, op den 17. *December*. 1671, had gedaan; 't welk noch voor den tijd des Oorlogs tuſſchen *Vrankrijk* en gemelte *Staaten Generaal* was geſchied; ſoo dat ſy vermeende, haar ten hoogſte tegens deſe geſeyde *Alliancie* te zullen vergrijpen, wanneer ſy de Heeren *Staaten Generaal* niet volgens derſelver Inhoud te hulp quam; waarom dan ook geſind was, by dit haar Beſluyt en Voornemen te verblijven; daar noch byvoegende, Dat, naar het oordeel aller redelijke Volckeren, en volgens den vaſten politijken Regul, d'Oorlog maar alleen kan ſtant grijpen, tuſſchen ſoodanige, dewelke van wederzijden oorzaak tot den Oorlog hebben; en dat d'*Aſſiſtentie*, uyt krachte des Verbonds, voor een Getrouwigheyd, en niet voor een Vyandſchap en Verbond-breeking moet gerekent worden. Al het welke ook de Koninklijke Vrou *Regentinne*, in een Brief, door een expreſſe Courier, den Koning van *Vrankrijk* met ernſtige Woorden bekent maakte, en daar nevens ook den Graaf *Montery* een ſchriftelijke *Approbatie*, wegens al het gene hy tot heden toe verricht hadde, liet toekomen, met uitdrukkelijk Bevel, dat hy den Koning van *Vrankrijk*, aan alle Plaatſen, waar den Nederlandſchen Bodem Perſoonlijk mocht paſſeeren, alle bedenkelijke Eer en Reſpect bewijſen, en alle gelegendheden tot de geringſte belediging vermijden ſoude.

Niet tegenſtaande allen deſen liet de Koning van *Vrankrijk* de Goederen van al de Spaanſche Officieren confiſquéren, die in der *Marck*, en by *Charleroy* wierden gevonden, hoewel de Koninklijke Regentin, den Franſchen *Ambaſſadeur* tot *Madrit* deed verzékeren, dat by aldien de Koning ſijn Heer, hare Majeſteyt geen ſpoedige en behoorlijke *Satisfactie* wilde laten toekomen, door het vryſtellen der gemelte Goederen, ſy alsdan van hare kant ſoude genootzaakt werden, deſe Schaaden te herhaalen. De Franſchen confiſquéren de Goederen der Spaanſche Officieren;

De *Franſſen* echter met d'aangevangene Confiſcatie voortvarende,

rende, deed de Koninklijke Regentinne, door een opendlijk *Mandaat* bekent maken, hoe Sy, door d'onbillijke en ſtraffe Proceduren der *Franſſen*, en de *Confiſcatie* der Goederen harer Onderdanen, die den *Hollanderen* in der *Marck* na *Charleroy* te Hulp gekomen waren, ten hoogſten was genootzaakt geworden, desgelijks alle Goederen der Franſche Onderdanen te confisquéren; 't welk ſy door haar *Secretarius Don Diego de la Torre* aan alle vreemde *Miniſters* geſamentlijk deed weten, op dat ſulks aan hare Principalen ſouden doen bekent maken; ter welker oorzake ook een Expreſſe na den *Keyſer* geſonden, en deſe *Reſolutie* bewilligt wierd, tot verſtercking van 't Leger in *Catalonien* op een getal van 30000. Man.

De Franſſen hitſen d'Engelſen tegen Spanjen op;

't En was noch niet genoeg, dat *Vrankrijk*, alleen op ſoodanigen wijſe de Kroon *Spanjen* beledigde; maar bewoog ook den Koning van *Engeland* door een Brief ſoodanig, dat hy door ſijn *Ambaſſadeur* den Ridder *Godolfijn*, aan 't Spaanſche Hoff liet klaagen, over het Verbond-breken van 't *Aakſche Tractaat*, by den Graaf *Montery*, door de voornoemde *Aſſiſtentie* geſchied; daar byvoegende, dat by aldien men daar op geen behoorlijke *Satisfactie* gaf, ſijn Heer en Koning als-dan gedwongen ſoude zijn, den Koning *van Vrankrijk*, als ſijn *Geconfœdereerde*, met ſijn geſamentlijke Macht by te ſtaan. Doch *Godolfijn* ſchepte vernoegen in het Antwoord van de Koninklijke *Regentin*, wijl hy wel ſach, dat gemelte *Aſſiſtentie* niet tegens de wederzijds Tractaten was geſchied; waar mede nochtans de *Franſſen* niet vernoegt waren; aangeſien ſy daar tegen proteſteerden, en een groote *Ombrage* maakten, die alleſins met harde Dreygementen was vervult. Dan, wanneer ſy vermerkten, dat de *Spanjaarden* ſich daar aan niet veel lieten gelegen zijn; en ter contrary, hare Inclinatie tot de *Hollanders* meer en meer toenam, ſoo ſtelden ſy naar ouder gewoonte, de rechtmatige *Intentie* hares Konings te vooren, ende brachten een Nieuw Ontwerp van een nader *Tractaat* op de baan, 't welk van deſen Inhoud was; Dat aan de *Kroon Spanjen*, alle Plaatſen, die de *Koning van Vrankrijk* in 't jaar 1667. in de *Spaanſche Nederlanden* had ingenomen, ſouden gereſtitueert werden; nevens noch meer andere Voordeelen: Dies ſou *Spanjen*, de Tractaten met de *Staaten Generaal*, den 17. *December* 1671. opgericht, weder varen laaten, en deſelve aan de Diſcretie der beyde Koningen *van Vrankrijk* en *Engeland* overgeven.

Maar te vergeefs.

Waar op ſy eenige Conditien preſenteren;

Over

Over welke *Propoſitien* de Koninklijke Vrouw *Regentinne* ſich ſoodanig formaliſeerde, dat ſy ſeyde; Niet te weten, op wat wijſe ſy van ſijn Majeſteyt *van Vrankrijk* voor een ſoo lichtſinnige en boosaardige Perſoon wierd aangeſien, dat, om ſijnent wille, een *Alliantie* ſoude verbreken, die ſy ſoo heyliglijk had beſwooren; en dat ſy, tot eens anders Voordeel, geheel contrary ſoude beleven dat gene, waar van nochtans hares Rijks *Intereſſe* en Welvaaren dependeerden; en dat dieshalven deſe ongerijmde *Propoſitie*, een oorzaak ſoude zijn, om hare Banden, tot haar eigen Behoudenis, dies te vaſter te maken.

Daar over de Koninklijke Vrouw Regentinne ſich ſeer formaliſeert;

Gelijk dan ook niet alleen met den Huyſe *Ooſtenrijk*, hare oude Tractaten op den 25. *Aug.* 1973. tot *Egra* vernieuwden; maar deſelve noch met deſe vermeerderden; te weten: Dat de *Keyſer*, gedurende deſen Nieuwen Oorlog, een Leger van 20000. Man te Voet, en 10000. te Paart, op de been ſoude brengen, waar toe hy des Maands 50000. Rijxd. van de *Kroon Spanjen* genieten ſoude: En boven dien ook met de *Staaten Generaal*, (buiten noch de beſondere Tractaten, om *Engeland* tot VREDE met de *Vereenigde Nederlanden* te bewegen; waar van hier na in de *Vredens-Handel* omſtandiger zal geſproken werden) op den 30. *Aug.* 1673. in *'s Gravenhage* een nader *Alliancie* van Twintig jaren ging oprichten, waar in de Oude Tractaten niet alleen vernieuwd, maar ook expreſſelijk bedongen wierd, dat by aldien iemand van hen beyden Vyandelijk mocht aangegrepen of ontruſtigt werden, ſoo wel binnen als buyten EUROPA, het zy op wat wijſe het ook mocht zijn, in de Genieting en Beſitting van hun Staat, Steden, Plaatſen, Landen, Rechten en Vryheden der Scheepvaart en Koophandel, of eeniger andere Rechten en Gerechtigheden, ſoo wel te Water als te Lande, dat als dan hare *Majeſteyt*, nevens de *Staaten Generaal*, na de *Notificatie* en beyderzijds voorheen gedane Onderſoecking, alle mogelijke Middelen ſouden aanwenden, om ſoodanige Onruſt en Vyandſchappen uit den wege te ruymen: En by aldien gemelten Aanvall des openbaren Oorlogs mocht achtervolgen, ſoo ſou d'ander Bond-genoot, die niet aangegrepen wierd, den Oorlog tegens den Aanvanger declareeren, over drie Maanden, na dat de Beledigde of Aangegrepene ſulks had begeert; ondertuſſchen alle Middelen tot een Wederzijds Verdrag aanwendende; in dier voegen dat geen van beyde, ſonder voorweten en bewilliging van d'ander, een *Vrede* of *Stilſtant van Waapenen* ſoude mogen aangaan; en ſy beyde geſamentlijk ſouden ſoecken

En een Nieuwe Alliancie met het Huys *Ooſtenrijk* maakt;

Desgelijks met de Staaten Generaal, op zekere Manier,

soecken te wege te brengen, dat sijn *Keyserlijke Majesteyt*, als ook de *Koningen*, *Vorsten* en *Staaten*, die men volgens gemeene Toestemming dienstig soude achten, tot dese *Alliancie* mochten bewogen, en de TRIPLE-ALLIANCIE weder in hare voorgaande Stant gebracht werden. En by soo verre de Vredens-Handeling, die tot *Ceulen* tusschen den Koning *van Vrankrijk* met sijn *Geconfœdereerden* ter eene, en de *Staaten Generaal* ter andere zijde, aangevangen was, haar gewenscht Eynde niet mocht bereykt hebben, wanneer dese *Alliancie* soude mogen geslooten zijn, dat als-dan van wederzijden, hare Keyserlijke en Catholijke Majesteyten de Waapenen tegens den *Koning van Vrankrijk* ter hande souden grijpen, soo haast de *Staaten Generaal* sulks souden begeeren; en deselve ook niet eerder neder leggen, tot Hoog-gemelte Heeren *Staaten Generaal* alle hare Steden en Plaatsen, die sy bereyts by desen Oorlog hadden verlooren, of in het toekomende noch mochten komen te verliesen; desgelijks ook, dat de *Kroon Spanjen* al hare Steden en Plaatsen, die sy sedert het, in den jare 1660. gesloten Pyreneesche *Tractaat*, verlooren hadde, van de *Kroon Vrankrijk* weder mocht verovert hebben; boven dien souden Hooggemelte Heeren *Staaten*, aan de *Kroon Spanjen*, de Stadt *Mastricht* nevens het Graafschap *Voorenhove*, *d'Overmaasse Landen*, en alle de daar aan voorder hebbende *Pretentien* inruymen en cedéren, gelijk sulks door deselve *Alliancie*, onder *Num.* XII. werd geproduceert.

Dit bracht den *Hollanderen* weder een nieuwe Moed en frissche Couragie aan; te meer, om dat ook ten selven daage een naader ALLIANTIE tusschen sijn *Keyserlijke Majesteyt* en de *Staaten Generaal* wierd getroffen. Want haar Hoog Mog: om de meeste Welstand van haar *Staat* en *Lande* met alle bedenkelijke Vlijd te behertigen, sonden den Heer *Coenrad van Heemskercken*, *Pensionaris* der Stad *Amsterdam*, als Extraordinaris ENVOYE na *Weenen* in *Oostenrijk*; dewelke aldaar in den Name en van wegen de Heeren *Staaten Generaal*, en den Heere Prince van *Orange*, sijn *Keyserlijke Majesteyt* seer besonderlijk en onderdanigst, voor sijne in den voorledenen jare bewesene Hulpe bedankte, en hare van den 10 en 11. *Aug.* 1673. gedateerde Brieven den selve overleverden; daar op hem den Generaal *Montecuculi*, en den Hofmeester *Johannes Paulus Hocher*, als Commissariissen wierden toegevoegt; waar mede hy ook verscheyde Conferentien over drie besondere Puncten hield, dewelke Hoogstgemelde Heeren

De Staten Generaal senden den Heer *Heemskercke* na Weenen;

Staaten,

Staaten en sijn Hoogheid Prince van *Orange*, in haare respective Brieven, van sijn Keyserl. Majesteyt versochten, als,

„Eerstelijk: Dat het sijn *Keyserlijke Majesteyt* genadigst believen wilde, sijne in den *Hage* wesende *Ministers*, den Heer *Baron d'Isola*, en den Heer *S. Crampricht*, nieuwe en volkomene *Commissien* te zenden, om met de Heeren *Staaten Generaal* een nadere ALLIANCIE te sluyten, of, d'Oude Tractaten te vernieuwen, ten eynde daar door de Algemeene Rust weder in haar voorgaande Stand mocht werden gebracht.

„Ten tweeden, dat sijn *Keyserlijke Majesteyt* met de Hoog-gedachte Heeren *Staaten Generaal*, sich in d'Oorlogs-*Alliancie* tegens de *Franssen*, als tegens Verstoorders der algemeene Vrede, wilde begeven.

„En ten derden, dat het sijn Keyserlijke Majesteyt mochte believen, op 't spoedigste een Armeé van 24. à 30. duysent Man na den *Rijn* te zenden, met aanbieding, dat de Heeren *Staaten Generaal*, sijn *Keyserlijke Majesteyt* met Geld en Volck soodanig souden te hulp komen, dat deselve in alles een volkomen Vernoegen soude genieten.

„Op welke Puncten, den gemelden Heer *Heemskercke*, niet alleen een mondeling, maar ook een schriftelijck Antwoord aan de Heeren *Staaten Generaal*, en aan den Prince van *Orange*, bequam, 't welk van desen Inhoud was: die op sijn Propositie Antwoort bekomt.

„Dat sijn *Keyserlijke Majesteyt* geresolveert waar, alle mogelijcke Middelen, tot Onderhouding der Westphaalsche, Cleefsche, en Aakische Vredens-*Tractaten*, ter hand te schaffen, wanneer maar de *Kroon Spanjen*, en de Heeren *Staaten Generaal*, gesamentlijk sijne Krijgs-Macht wilde secondeeren, in geval sijn heylsaam Voornemen, door de *Turcken* mocht werden verhindert.

Weshalven sijn *Keyserlijke Majesteyt*, tot uitvoering sijner nuttelijke Resolutie, bereyds voorheen het eerste en tweede Versoeck der Heeren *Staaten Generaal* had voldaan, door de volle *Commissie*, dien hy door expresse Couriers aan de welgemelte *Ministers* in 's *Gravenhage* had afgesonden, om met de Heeren STAATEN GENERAAL *omni meliori modo* te tracteeren. En op het Derde Versoek, antwoorde sijn Keyserlijke Majesteyt: Dat reeds by sich selven een soo nootwendige en godvruchtige Meening had vastgesteld, om tot onderhouding der gemelte Vredens-Tractaten op het spoedigste een Armée van 30000.

Man, op den *Rijks-bodem*, en na den *Rijn-kant* te zenden; waar toe de Patenten al had laten uytdeelen, om het meeſten-deel ſijner Regimenten, uyt ſijn eygen Erf-Landen, na *Egra* in *Bohemen*, ter *Rendevous-Plaats*, op het ſpoedigſte te doen marcheeren, ſoodanig en in diervoegen dat deſelve aldaar, tegen den laatſten *July*, geſamentlijk onder hare Vaandels ſouden konnen gemonſtert werden: doch deſelve ſouden daar van daan niet eerder af marchéren, dan voor-al-eer de Heeren *Staaten Generaal*, van haré kant, ſijn *Keyſerlijke Majeſteyt* op de twee volgende Puncten ſouden hebben *ſatisfactie* gegeven: als,

Eerſtelijk; dat dewijl ſijn Keyſerlijke Majeſteyt ſich te ſwak bevond, om alleen, ſonder Hulpe ſijner *Geallieerden*, den ſwaaren Laſt van deſen Oorlog te draagen, de Heeren *Staaten Generaal* dieshalven voor eerſt ſouden beloven, de *Subſidie*-Gelden, waar over ſijn *Miniſters*, met de *Staaten Generaal* in den *Haag* ſouden accordeeren, rechtmatig te betalen.

Ten tweeden; Dat men met eenen ook bedingen ſoude, dat ſijn *Keyſerlijke Majeſteyt*, in val des Noods, 12 à 15 duyſent *Auxiliare* Volckeren in de *Spaanſche Nederlanden* ſoude mogen ſenden. Ten eynde ſulks alles dies te beter mocht uytgevoert werden, ſou men vlijtig beſorgen, dat die met den Ceurfurſt *van Trier*, en met den Hertog *van Lottharingen* aangevangene *Tractaten*, op het ſpoedigſte wierden voltrokken, en dat den Koning van *Deenmarken*, de Heeren Hertogen *van Braunswijk*, *Zell* en *Wolffenbuttel*, nevens den Ceurfurſt *van Sachſen*, insgelijks tot Mede-Leden deſer *Confœderatie* mochten bygevoegt werden.

Waar op een Alliantie tuſſchen den Keyſer, en Staaten Generaal werd geſlooten:

Dit alles nam ſoo goeden Voortgang, dat binnen 's *Gravenhage*, tuſſchen ſijn *Keyſerlijke Majeſteyt* en de Heeren *Staaten Generaal*, op den 30. *Auguſty* 1673. over het *Tractaat*, tuſſchen beide Partyen op den 25. *July* 1672. binnen den *Haag* geſlooten, (gelijk in 't *Derde Deel* onder *Num.* 78. te ſien) noch een nadere *Alliantie* op Tien jaren wierde gemaakt; waar in ſijn Keyſerlijke Majeſteyt beloofde, een Armée van 10000. Man te Paard, en 20000. te Voet, nevens allen noodigen Voorraat in 't Veld te brengen, en tot harer beyden Dienſt te laten agéren: waar toe de Heeren *Staaten Generaal*, des Maands 45000. Rijksdaalders contribuëren ſouden; gelijk ſulks omſtandig onder *Num.* XIII. kan geſien werden.

't Welk een groote Alteratie aan 't

't Is naauwlijks uyt te ſpreeken, wat voor groote alteratie, deſe Nieuwe ALLIANCIE tuſſchen den *Keyſer* en de *Staaten* Gene-

Generaal, aan 't Franſche Hoff veroorzaakte, te meer, alſoo ſijn Keyſerlijke Majeſteyt even ten ſelven dage, als deſe voornoemde *Alliantie* binnen 's *Gravenhage* wierd getroffen, ſijn Oorlogs-*Declaratie* tegens de *Franſſen*, binnen *Regensburg* deed publiceeren. Waar door het te beduchten ſtond, als of wel eenige Franſche *Favoriten* en beſondere Vrienden, hare Party veranderen, en het Tegendeel verkieſen mochten; gelijk ook naderhand geſchiede, niet tegenſtaande tot alle mogelijke voorkoming deſes, de Franſche *Reſident* tot *Weenen*, eenige Articulen te voorſchijn bracht, om daar door de Vrede met ſijn Keyſerlijke Majeſteyt te bevorderen. Franſche Hoff veroorzaakt.

't Welk doch even ſoo vruchteloos afliep, als de geheyme *Sollicitatien* der Franſche *Ambaſſadeurs*, by den *Paus*, en de Republijk van *Venetien*, dewelke daar toe ſtrekten, dat ſy doch ſouden willen aanveerden de *Mediatie*, tot bevrediging der Oneenigheden tuſſchen de Kroon *Vrankrijk* en het Huys *Ooſtenrijk*: waar toe ſy ook ſelfs ſijn *Pauſelijke Heyligheyd* den *Cardinaal Baſſadona*, en de Republijk van *Venetien*, den *Procurater Nani* recommandeerden.

Eyndelijk liepen de Proceduren van den Franſchen Miniſter *Gremonville* aan 't Keyſerlijke Hoff ſoo hoog, dat ſijn Keyſerlijke Majeſteyt daar door bewogen wierd, hem niet alleen de Stad *Weenen*, maar ook al ſijn Erf-Landen te verbieden; waar op ſich na *Nutdorff*, een mijl weegs van *Weenen* gelegen, retireerde, en aldaar drie dagen lang ſijn Bagage bleef afwachten, ondertuſſchen dat hy by ſijn Keyſerlijke Majeſteyt noch om een *Audientie* deed verſoeken; maar geheel vergeefs, werdende door een Corporaal en 6. Musquettiers, 12 Mijl weegs van *Weenen* geconvoyeert. Boven dien allen gaf ſijn Keyſerlijke Majeſteyt Ordre, dat het Leger van 30000. Man, 't welk men tot *Egra* in *Bohemen* formeerde, naar beneden ſoude marcheeren; waar van hier na by d'Oorlogs-Handel omſtandiger. Den Keyſer doet *Gremonville* de Stad Weenen verbieden.

De ernſtige Sollicitatien en vlijtige Betrachtingen des *Intereſt* en Welſtand des Lands, die de *Staaten Generaal* door haar *Reſident* tot *Frankfoort* de Heer *Abraham* MALAPERT, als Extraordinaris Gedeputeerde aan de Loffelijke Switſerſe CANTONS tot *Baſel*, deden aanwenden, vind men hier voor op Pag. 77. onder de Sollicitatien der *Franſen* en *Engelſen*, omſtandig gemeld.

Nu reſteert ons noch aan te merken, hoe vigilant en Waakzaam deſen STAAT ook noch is geweeſt, in het rigoureuslijk,

Sy ſtraffen rigoureus, doch rechtmatig, alle Ontrouwe en Lafhertige.

doch rechtmaatiglijk ſtraffen en kaſtijden aan alle den genen die ſich lafhertig en troulooslijk in haar Dienſt en ſchuldige plicht quamen te gedraagen; als ook weder in tegendeel, de gunſtige en rijkelijke Belooning die ſy alle den genen toevoegden, die ſich ongemeen Dapper en Trouwhertig in de Noot-vereyſchende Occaſien betoonden. En dan ten laatſten, hoe ſy niet alleen met deſe Militaire Armature ſich Mannelijk ſochten te verdeedigen; maar daar en boven ook Chriſtelijker wijſe, met geeſtelijke Wapenen van Gebeden en Dankſeggingen tot Godt, na gelegentheyd des Tijds en vereyſch van Saaken. Waar op wy dan met het Verhaal der Zee- en Veld-tochten, mitsgaders de gepaſſeerde Krijgs-Actien aller Strijdende Partyen zullen voortvaren, op hope of wy eyndelijk den lang-gewenſchte en ſeer heylſame VREDE mochten aantreffen.

Als by exempel, aan Major *Copes*,

Den Major *Copes* onlangs door den Krijgs-Raad, wegens d'overgaaf der Stad *Weſel*, uytgebannen zijnde, en nu weder gekomen, wierd gevat, in hechtenis geſteld, en naar merite geſtraft.

Het *Placcaat* van *Retorſie*, volgens 't welke men alhier in-riep, alle die binnen deſe *Provincie* eenige Goederen hadden, en ſich by den Vyand op-hielden, op Pœne van gelijke Confiſcatie, als onder de *Franſſen* wierd geobſerveert, en wreedelijk ter executie geſtelt; wierd by deſen *Staat* niet voorder ge-executeert, als tot het inventariſeeren van ſoodanige Goederen; doch in 't bysonder tegens ſommige van *Over-Yſſel*, die geinſimuleerd wierden van Verraad, en een trouwloos verkoopen van hare Steden; waar op dan by ſijn Hoogheyd een *Mandement* wierd verleent, als onder Num. XIV. En wierden in conformiteyt van dien, de voornoemde Goederen den 22. *December* by den Hove geconfisqueert.

Aan ſommige Regenten van Over-*Yſſel*,

Eenige Officiers en Ruyters van de Poſt *Amuyden*,

Eenige Ruytery aan de Poſt van *Ameyden*, in een rencontre tegens de *Franſſen*, ſich ſoo trouwlooslijk dragende, dat verſcheide Dappere Mannen daar door het Leven jammerlijk quamen te verlieſen, als den Heer Ritmeeſter *Turk*, en de Soon van den Heer *van Maasdam*, dewijl ſy deſelve ſchandelijk hadden verlaaten; waar over naderhand twee Officiers wierden geharquebuſeert, en 3. Ruyters by loting opgehangen.

Pain & Vin werd om 't ſchandelijk ver-

Den Colonel *Moyſes Pain & Vin*, Quartier-Meeſter Generaal ten Dienſte des Lands, om het ſchandelijk verlaten van ſijn Poſt tot *Nieuwerbrugge*, in Hechtenis geſteld, had de hooge Krijgs-

Raad

Raad der *Vereenigde Nederlanden*, op den 10. *Jan.* deſes Jaars 1673. laten van ſijn Poſt, ontſ hooft, Sententie geformeerd; waar by hy Gevangen verklaard wierd, vervallen te zijn van alle ſijne Charges, en voorts gecondemneert om in eeuwige Gevankeniſſe bewaart, en geconſineerd te blijven; confisqueerende daar-en-boven alle ſijne Goederen ten behoeve van den *Staat*. Naderhand op ſijne Exceptien en Ontſchuldingen nader verhoort en ge-examineert; en alles door de meergemelte Krijgs-Raad voorder wel overwogen zijnde; *Soo heeft deſelve eerſtelijk by de voorſz. Sententie geperſiſteerd, en den voornoemden Gevangen daar en boven noch gecondemneert, gelijk hy gecondemneert wierd by deſen, om door den Provooſt van 't Leger gebracht te werden ter Plaatſe daar men gewoon is Criminele Juſtitie te doen, en dat aldaar door den Scherp-Rechter het Swaard over ſijn Gevangens hooft zal worden geſlaagen. Aldus gedaan, gereſumeert en geſententieert in 't voorſz. Quartier tot Alphen* etz. Was geteekent

JOH. MOLENGRAAF.

Sijn Hoogheid deſe voorſtaande of nadere *Sententie* naaukeuriger ge-exanineert, en daar op deſelve weder geheel op nieuw, na voorgaande Deliberatie, door des Lands Advocaat, tegens den Gevangen gerivideert, weder op nieuw bepleyt en naaukeurig ge-examineert, in Preſentie van Hoogſt-gemelte ſijn Hoogheid, en ten overſtaan van verſcheyde andere Heeren Gecommitteerden, is hy Gevangenen voor de derde en laatſte maal gecondemneert geworden; *Dat niet alleen ter plaatſe waar men gewoon is Criminele Juſtitie te doen, ſoude gebracht, en met het Swaard over 't Hooft geſlaagen werden; maar het ſelve aldaar ſoodanig van 't Lijf af te ſlaan, dat 'er de Doot navolgde.* Gelijk dan deſe laatſte Sententie op den 23. dito tot *Alphen* wierd gepronuncieert, en ten ſelven dage ook effectivelijk ge-executeert, werdende het Hooft eerſt den derden Slag afgeſlaagen.

Den 2. *Febr.* wierd *Aarnout van der Minne* geweſene Antijcq-Draaijer en Burger der Stad Delſt, binnen den *Haag* onthooft, volgens *Sententie* aldaar ten dien dage gepronuncieert, wegens ſijn ſchandelijk veroorzaakten Oproer, het aanrichten van verraderlijke Tumulten, en andere grouſame Laſteringen en Scheldingen, dien hy binnen *Delft*, tegens de Magiſtraat en Overheden had uitgeworpen, ſelfs met dreygingen van Maſſacrade en ander Moord-daadig Gewelt; ja ſelfs ſoo verre, dat hy ſeyde, ſijn handen in des Overigheids Bloed te zullen waſſen. *A. vander Minne* om ſijn Oproer en Landverraad gerecht,

Insgelijks *Pieter Teunisse* Smidt tot *Yfselmonde*.

Gelijk ook *Pieter Teunisse*, *Smidt* tot *Yfselmonde*, volgens *Sententie* mede ten voorsz. dage gepronuncieert, aldaar met Roeden wierd gegeesselt, en uit den Lande gebannen; dewijl hy die van den Gerechte aldaar had gescholden voor Schelmen, en Schelmachtig te Handelen, daar sy anderen, waar onder ook de Predikant, in het Uittrekken meer verschoonden; als: dat sy het Vrywillige Geld diefachtig in hare sakken souden gestoken hebben; en veel meer andere diergelijke Insolentien in hare Tegenwoordigheid, en selfs in de Richt-Kamer uitbraakende. 't Welk den Opbod der Land-Lieden illusoir maakt, seditieus is, en strijdig tegens het Placcaat van *Amnestie*, en daarom soodanig strafbaar, ten eynde niemand sich meer daar in soude vergrijpen.

Johan Fraser, om verraderlijke Brand-stichting gebraakt,

Den 18. deser wierd tot *Amsterdam* ter Executie gestelt, een Sententie tot lasten van zeker *Johan Fraser*, out 30. Jaren, geboren tot *Immernes* in *Schotland*, na buiten Pijn en Banden vrywillig bekend en beleden te hebben, dat hy, uit *Engeland* in *Amsterdam* gekomen zijnde, volgens sijn eygen Handschrift, andere Personen omgekocht hadde, om het Oost-Indisch Huys alhier ter Stede, of eenige van 's Lands Oorlog-Schepen in Brand te steeken; tot het welk te doen uitvoeren, hy in *Engeland* expres gehuurt en bekocht was; alwaar hy ook bereyds de Brand-Instrumenten hadde geprobeert, en meer andere Verraderlijke Actien etz. Soo ist, *dat mijne Heeren van den Gerechte gehoort hebbende den Eysch en Conclusie van den Heer* Cornelis Bakker, *presiderende Schepen, als Stedehouder van den Heer* Gerrit Hasselaar, *Hooft-Officier deser Stede, en de Confessie van den Gevangen, den selven gecondemneert hebben, gelijk sy hem condemneeren by desen, op 't Schavot voor den Raad-Huyse deser Stede opgerecht, gebracht, en aldaar door den Scherprechter op een Kruys gebonden, van onderen op Levendig gerabraakt, gewurgt, met een Bos stroo in sijn Aansicht geblaakt, 't Lichaam aan de Volewijk op een Rad gelegt, om aldaar door de Lucht en 't Gevogelt verteerd te werden; daar by een Pot, denoterende de Brand-sticht, gehangen, en confisqueeren wijders sijn Goederen, soo hy eenige heeft.* Aldus gearresteert den 15. *Feb.* 1673.

Hy was eerst stout op sijn *Commissie*, en dacht geen Leed te zullen ontmoeten, zijnde seer voorsichtig in de Sententie verswegen, wie hy sijne Committenten, Leermeesters, Belovers, en Behulpers tot *Harwich* had genoemt, als ook de Opschriften der Brieven by hem gevonden. Hy trad met een kloekmoedig Hert

't Is

ter Executie.

't Is aanmerkelijk, dat binnen *Londen*, ter ſelver tijt als de Brand hier in *Amſterdam* ſou geſticht werden, een Brand in het *Admiraliteyts* Huys ontſtond, waar door het ſelve geheelijk geruïneerd, en nevens noch wel 50. Huyſen in d'Aſſche geleyt wierd.

Brand-ſtichters geſtraft.

In den beginne deſes Jaars wierden tot *Schoonhoven* twee Perſoonen geharquebuſeert, die van Meening geweeſt waren, deſelve Stad in Brand te ſteken; en tot *Coeverden* wierd een in Apprehenſie genomen, op prœſumptie van diergelijke Deſſeyn; waar over hy ook naderhand onthalſt en gevierendeeld wierd.

O. Johan Rengers gecondemneerd over verradery.

Den 20. February zijn tot *Groeningen* getermineert de Procederen tegen Joncker *Oſebrand Johan Rengers*, die nevens eenen *Piccart* kort na de Belegering van *Groeningen* in apprehenſie was genomen, op prœſumptie van gehouden Correſpondentie met den *Biſſchop van Munſter*, waar van, ſchoon hy niets beleden heeft, maar ſoo buyten als onder de Torture hardnekkelijk, by de Negative is blijven perſiſteeren, ſoo is echter uit de ge-exſteerde blijkken, gerechtelijke Atteſtatien, Eedelijke Verklaaringen, en prægnante indicien, komen te conſteeren, dat hy getracht heeft *Juffrouw Sophia van der Camp* te perſuadeeren, om te trekken na *Munſter*, en door 't middel harer Vrienden, van den *Biſſchop* te koopen, al was 't voor 50000. gulden de Heerlijkheid *Wedde*, etz. doch 't ſelve niet eer geteykent ſou werden, voor ſy Kenniſſe had bekomen, dat *Groeningen* over was; dat hy door gedachte Juffrouw, by den Biſſchop heeft getracht te bewerken de Conſervatie van ſijn Huys en Goederen tot *Slogteren*; dat hy tegens haar geſegt had, dat Correſpondentie met den *Koning van Vrankrijk* had gehouden, 't welk, indien 't openbaar had geworden, hem ſijn Hals ſou gekoſt hebben: dat hy, gedurende de Belegering, altoos goede Kundſchap uit het Leger bequam; dat onder ſijn Papieren verſcheyde Seditieuſe Brieven van *Schuylenburg* wierden gevonden; dat ſijn Rechters heeft getracht te corrumpeeren, en ſich onrechtvaardiglijk aan verſcheyde van 's Lands Penningen verrijkt had: Waar over gecondemneert is in eeuwige Gevangeniſſe, Miſen van Juſtitie, ſijn eigen Onderhoud en Reſtitutie van alle het gefraudeerde. *Piccart* onſchuldig bevonden zijnde, is gerelaxeert.

Verraad tot Munſter ontdekt.

Den 23. dito is tot *Munſter* ontdekt een Prætext *Deſſeyn*, 't welk den Ritmeeſter *Kettens* Soon, Secretaris van den Grave *van Harrach* ſoude geſmeed hebben, tegens den Perſoon van den

den *Biſſchop van Munſter*, om hem nevens ook de Stad *Munſter* ſelf, te leveren in handen van de Keyſerſchen; waar toe hy bereyds verſcheyde Perſonen gediſponeerd hadde: op welk voorgeven hy gevangen, en in Hechtenis geſteld wierd. Maar de Franſche Partye, ter ſelver Occaſie van dit Voorval, ſpeelden een belagchelijke Potſe, door het ſenden van een fabuleuſe Brief, als per Expreſſe aan den *Marquis de Grana*, Keyſerlijke Reſident en Colonel van 't Keyſerlijke Regiment binnen *Ceulen*: om wijdloopigheyd te mijden, hier uyt gelaten.

2. Om valſche Werving ingedaagt.

In de Maand *Maart*, wierden zeker *Fabiaan Willem Rooſe* en den Baron *van Ludenhuyſen* in-gedaagt, hebbende den eerſten, party Geld ontfangen, om een Regiment binnen *Dantzig* te werven, en den anderen, voor 2. Compagnien.

Te dees tijd wierd tot *Vlaardingen* een Soldaat, die ſijn eygen Waardinne *Maartje Leenders*, een Vrouw van 84. jaren Oud, ſeer ſchandelijk had vermoort, volgens gepronuntieerde Sententie van den 24. *February*, op volgende wijſe gerecht: Eerſt wierd ſijn ſlincker hand door den Scherprechter afgekapt; voorts Leevendig van onderen op geraabraakt, de Kop afgehouwen, en toen deſelve op een Pen geſteeken, en 't Ligchaam op een Rad gelegt, met de Knuppel, waar mede hy de Moord had begaan, daar boven gehangen.

Boekhouder van de Wiſſelbank tot Amſterdam onthooft,

Tot *Amſterdam* wierd een Boek-houder van de Wiſſel-bank, over daar in gepleegde Ontrouwigheyd, door den Scherprichter het Hooft afgeſlagen.

Verraad ontdekt, en verſcheyde Complicen gevangen.

In 't laaſt van *Juny* deed de Graaf *van Hoorn* binnen *Gorcum* een Vrouw gevangen ſetten, die geaccuſeert wierd, Brieven uyt *Bommel* na den *Boſch*, en van daar wederom te brengen: deſe Vrouw gepijnigt zijnde, beſchuldigde veel andere van Verraad, ſoo dat binnen korten een groot Schelmſtuk ſou in 't werk geſteld geworden zijn. Waar op ſijn Exellentie noch dien ſelven dag met 2 à 300. Ruyters perſoonlijk na den *Boſch* reed, en van daar wederom na *Gorcum*, zeker Convoy-meeſter, een Apoteker, en noch een Borger gevankelijk binnen bracht die ſeer ſtrengelijk bewaard wierden; ondertuſſchen dat daags daar aan een Boer van *Lakerveld* wierd gevierendeeld, om dat vele ſchelmachtige ſtukken tegens deſe Stad had bedreven; als de Diepten der Grachten weſen Peylen, en meer andere Verraderlijke Verſpiedingen, om de Vyanden daar binnen te helpen.

Seer booſe Moord van 4. Matrooſen;

Ter ſelver tijt wilden 4. Matrooſen by der *Goude*, een Boe-

rin-

rinne, die op 't uyterſte ſwaar was, haar Schuyt, daar ſy mede uyt ſou varen, met geweld afdwingen; en ſy haar onwillig toonende, om die te laten volgen, hebben deſe Gaſten haar doot geſchooten: De Huysman op dit gerucht uytkomende, en ſijn Vrouw doot ſiende, heeft terſtond met ſijn Vorck deſe Maats nageſet, en 2. daar van doot geſtoken; d'andere twee ontvluchtende, wierden ter *Goude* in apprehenſie genomen: De twee doode lichamen op een Horde geleyt, en door de Stad na het Galge-veld geſleept, werdende den eene die de ſchoot gedaan hadde, met de voeten om hoog aan de Galg gehangen, met een piſtool aan de beenen; en den andere in de Galge Put geworpen.

Jacob Syms Burger-meeſter van *Hoorn*, wegens Ontrou gecondemneert.

Tot laſte van den geweſenen Oud-Burger-Meeſter der Stad *Hoorn*, *Jacob Syms*, wierd te deſer tijd by den Hoogen Raade, *Sententie* gepronuncieert, waar door hy van ſijn Bewindhebberſchap der Ooſt Indiſche Compagny, wegens ſijne meenigvuldig daar in begane Ontrouwigheden, wierd gedeporteerd, inhabil verklaart, en in een Amende van 10000. Gulden, nevens alle Koſten en Miſen van *Juſtitie* gecondemneerd.

't Effigie van B. de *Mombas*, werd aan de Galg gehangen.

Den 25. *July* wierd binnen 's *Gravenhage*, de Sententie tot laſten van *Jan Barton de Mombas*, geweſene Commiſſarius Generaal der Ruytery deſer Landen, op den 28. *November* 1672. gepronuncieert, op de volgende wijſe ter Executie geſtelt: Sijn *Effigie* wierd op een Paneel geſchildert, uytgeſneden, en publijk van de gevangen-poort, door een Diefleyder op 't Schavot of groene Sootje gedraagen, alwaar een Galg opgerecht was; de Scherprechter den Hoed afleggende, deed de ſtrop om den hals van 't *Effigie*, en trok het ſelve alſoo langs de Ladder om-hoog; 't welk aldus opgehangen, wierd weynig tijts daar na door de Jongens ſoo lang met Steenen gechargeert, dat dit geſchildert Poſtuur geheel aan ſtarden geraakte, en ſy daar van de ſtukken onder malkander voor geld verkochten.

Bamphield, om 't verlaten van ſijn Poſt gevangen, werd vry gelaten.

Den 5. *October*, wierd ook ge-ëyndigt het Proces des Overſten *Bamphields*, wegens de Verlaating van de Poſt tot *Ameyden*, waar over hy tot nu toe in Hechtenis was geſtelt; doch nu, met goetvinden en bewilliging van ſijn Hoogheyd, by den hoogen Krijgs-Raad, niet alleen vry verklaard, maar ook koſten ſchadeloos, den 16. deſer gerelaxeert wierd.

En Coll. *Caſſiopein* in ſijn Commando herſtelt:

Insgelijks wierd den Collonel *Caſſiopein*, op 't bevel van ſijn Hoogheyd, in ſijn voorgaande *Commande* tot *Heusden* herſtelt, tot groot vernoeging der Ingezetenen.

Maar *du Til*, van sijn Chargie afgezet, en *Rollenberg* in gedaagt.

Hier tegens wierd den Ritmeester *du Til*, van Sijn Chargie afgezet, en tot een *Amende* van 16000. guldens gecondemneerd.

Capiteyn *Rollenberg*, die uit sijn Arrest ge-eschappeerd was, wierd door publijke Trommelslag in-gedaagt.

Baron de *Grispere* wegens Mortepayers onthaft,

Baron de Grispere, Collonel van een Regiment te voet, in Dienste des Lands, vele Delicten begaan hebbende, als 't houden van *Morte-payen* onder sijn Regiment, en anderfins, direct strijdig tegens de Krijgs-Discipline, wierd daar over in Hechtenis gesteld, en na gehouden Proces, volgens Sententie gepronuncieert, met den Swaarde soodanig gejusticieert, dat 'er de Doot navolgde.

En Coll. *Bredde* gevangen geset.

Korts daar op wierd den Collonel *Brodde* mede gevangen geset, om dat sijn Regiment niet compleet had gehouden.

De la Lande, om Vyandelijke Correspondentie gecondemneerd,

Zeker *Carel de la Lande*, hebbende in de tijd dat de *Franssen* binnen *Naarden* waren, gedurig met hen gecorrespondeert, tot groot nadeel van d'Inwoonders en den STAAT, wierd daar over gecondemneert in een Amende van 60000. Guldens, binnen 4. weken te betalen, mitsgaders de Kosten en Misen van *Justitie*, en boven dien, voort uyt den Lande gebannen. Welke Sententie, de Grave *van Waldek*, in absentie van sijn Hoogheyd, doenmaals het Bestier der Saaken in den *Haag* behertigende, wel heeft geapprobeert, uytgesondert, dat d'Amende binnen 14. dagen, in plaats van over 4. weken moest betaalt werden.

En 2. Ruyters om dievery gedoot.

Men bracht in den *Haag* op de Voorpoort gevangen, 2. Ruyters, Gebroeders, die des Nachts in een Weyde waren betrapt, met het dooden van een Koe; welke *Insolentien* te deser tijt meermalen gepleegt, soo wierden dese hand-daadigen daar over beyde, eerst binnen den *Haag*, en daar na aan de buyten-Galg op-gehangen.

Maar d'Admiraliteyt van Zeeland, willende insgelijks de Quaat-willige straffen,

d'Admiraliteyt tot *Middelburg* in *Zeeland*, van voornemen om eenige moedwillige Matroosen, die haar Capiteyn gedwongen hadden, met sijn onderhebbend Schip, uyt Zee te wijken, naar merite te straffen, onstont daar over den 17. *November* een groot Tumult; want een groote meenigte Boods-gesellen en ander Varends-Volk, van buyten in de Stad komende, en aldaar aan 't hollen rakende, wierden terstont van een geheel Leger Wijven en ander Canaillie geholpen; waar op sy na de Richtplaats loopende, smeten het Schavot onder de voet, en staaken de brand daar in: Waarom dan de Heeren Regenten

Ontstaat een grooten Oproer.

en

en Overigheid, de Burgery deden op de been, en in 't Geweer komen; daar door het woeden en dit oproerig geweld niet alleen geſtilt, maar ook van ſtonden aan een nieuw Schavot opgericht wierd, op het midden van de Groenmarkt, alwaar de Misdaadige Gevangens ten 2 uren 's Namiddags wierden gebracht, drie van hen gegeeſſelt, een gebrand-merkt, en al t'ſamen in 't Tucht-Huis gebannen. Voorders wierden ook ſommige van de voornaamſte Muytmakers by de kop gevat; een Vrouw die ſeer leelijk tegen 't Gericht en d'Overheid had geſcholden, wierd vaſt gezet, en den Balju Ordre gelaaten, om al de voordere Tumult- en Oproer-makers op te ſoecken, en naar verdienſte te doen ſtraffen. Middeler-wijl hadden de Burgers, in deſe optrekking, ſich ſoo vigilant en trouwhertig gedraagen, dat daar voor van d'Overheid en Regenten der Stadt beleefdelijk wierden bedankt.

Doch echter werden de Misdadige geſtraft

Dus verre verhaalt hebbende, van de rechtmaatig verdiende Straffen der Misdaadigen en Ontrouwen in den Dienſt deſes *Vereenigden Staats*, zullen over-gaan tot de Gunſtig wel-verdiende Belooning der getrouwe en Dappere Helden des *Vaderlands*, door hare Hoog Mog: en ſijn Hoogheid, mildaadiglijk vereert; als eerſtelijk:

Belooning der Getrouwe en Dappere Helden des Vaderlands.

De ſeer glorifiçante en wonderlijk victorieuſe Overwinning der ſterke Veſting *Coeverden*, door het wijſlijk Beleyd, en de dappere Manhaftigheit, van den Heer Coll. *Rabenhaupt*, en den Overſte *Lieutenant Eybergen*, in 't laatſt van 't Jaar, tot een Finalijk Beſluyt der doemalige *Campagne*, ſoo lof-waardig uitgevoerd, (als in 't einde des DERDEN DEELS, door de Heer P. VALKENIER, omſtandig gemeld,) ſoo hebben hare Hoog Mog: de Heeren *Staaten Generaal*, op 't loffelijk Advijs van ſijn Hoogheid, den welgem. Heer *Rabenhaupt*, met het *Caſteleynſchap* van *Coeverden*, en het *Droſt-Ampt* van *Drenthen*, gunſtiglijk vereerd: En den wel-gem. Heer *Eybergen*, met het *Gouvernement* van deſelve Fortreſſe *Coeverden*, begiftigt; tot vergelding voor hare getrouwe Helden-daaden.

als Coll. *Rabenhaupt* en Overſte Lt. Eybergen.

De ſeer roemwaardigen Heer *Fariaux*, Gouverneur der ſterke Stadt *Maſtricht*, hoewel, door d'overgroote Macht, en extraordinarie Forceering des Vyands, doch voornamentlijk, door d'innerlijke Mutinatie en Rebelligheid der eigen Inwoonderen, tegens wil en dank gedwongen, deſe Heerlijke Stad in 't Geweld der Vyanden, by eerlijke Capitulatie, te Tranſporteeren; wierd

Fariaux, Gouverneur van Maſtricht:

echter van hare Hoog Mog: en sijn Hoogheid, wegens sijne aldaar bewesene Dapperheid, en ongemeen getrouwe Vigilantie, om waar 't mogelijk, voor soo veel hem aanging, dit Puyk-juweel en Hooft-Vesting van *Nederland*, ten uiterste te defendeeren en te behouden, niet alleen seer geroemt en hertelijk bedankt, maar tot een meerder Erkentenis van 't genoegen dat hare Hoog Mog: en sijn Hoogheid, in desselfs Getrouwheit voor den Lande, schepten, wierd van haar met het Generaal Majoorschap over 't gantsche Leger, begunstigt; voor welkers Acceptatie, hy kort daar aan, den behoorlijken Eed, ter *Generaliteyt* afleyde.

En verscheyde andere Officieren aldaar.

En versocht sijn Hoogheid, boven dien, een Lijste of Specificatie van hem, tot naricht, van alle andere Officieren en Bevelhebberen, die sich insgelijks extraordinary dapper mochten gedragen hebben; om als-dan ook yder naar Merite, met een gunstige Belooning te vereeren, het zy door de verhooging van Honorabelder Chargies, of anderssins; gelijk dan ook geschiede.

Sijn Exell. *de Montery*, Gouverneur van de *Spaansche Nederlanden*, verwittigt en bewust zijnde, hoe vigilant en dapper sich de Heer *Don Mario d'Orilla*, in 't selve Beleg van *Mastricht*, als daar in een Regiment *Italianen*, tot assistentie van desen *Staat*, commanderende, gecomporteerd hadde, begiftigde den selve, met een Somme van 1000. Rijxd. tot Belooning sijner goede Devoiren.

Den Admiraal *de Ruyter*, nevens al d'andere Admiraals.

De Heer *Admiraal de Ruyter*, nevens alle de Respective Admiraals Personen, na eyndiging der Derde Zee-Bataillie, in den *Haag* gearriveerd, wierden daar niet alleenlijk van den *Staat*, van sijn Hoogheid, en van alle andere voorname Heeren, seer hertelijk verwellekomt, en allesins besonder gunstig onthaalt, wegens hare uytstekende Dapperheid, en hoog roemwaardige trouwe Diensten, in 't resolut hasardeeren van Lijf en Leven, ten beste des Vaderlands, soo wel in *d'Eerste* en *Tweede*, als bysonderlijk ook in de *Derde Zee-Slag*, tegens de twee soo machtige Koninklijke Vlooten, van *Engeland* en *Vrankrijk*, bewesen; Maar wierden daar en boven ook van de Heeren *Staaten van Holland*, tot Belooning van soo goede Diensten, yder met een *Obligatie* vereert; te weten, den Heer *Admiraal de Ruyter*, met een van 8000. Gl. de Heeren *Tromp* en *van Nes*, yder met een van 6000. Gl. en al d'andere Opperhoofden yder naar

ad-

advenant, tot een Gedachtenis; zijnde boven dien, in deſe Obligatien hooglijk ge-expreſſeert, dat dit maar een ſeer geringe Vergelding was, voor hare ongemeene groote Dienſten, nu aan den Lande beweſen; en dat deſelve lofwaardige Dienſten, wegens d'ongelegentheid des Lands, nu niet naar Verdienſte konden gerecompenſeert werden, etz.

Een Sergeant en 2. Soldaten uit *Vitrecht*, na deſelve plaats weder onder de Macht van den *Vereenigden Staat* was geraakt, bedreven een Daad van wonderlijke Stoutmoedigheid omtrent *Aarnhem*, met het van daar haalen, midden onder den Vyand, eenes grooten Buyts, beſtaande in een Schip, met ſwaar Canon en andere Oorlogs-Ammunitie beladen, 't geen wel op 150000. Gl. wierd geſchat, gelijk hier na breeder. Over welke braave Actie, ſijn Hoogheid yder met een Somme van 8000. Gl. vereerde, en boven dien, den eene met een Mark-ſchuyt van *Vitrecht* op *Amſterdam*, en den andere, met een op *Leyden*, begunſtigde. Een Sergeant en 2. Soldaten van *Uitrecht*.

Op duſdanige en meer andere wijſe was 't dat de *Staat des Lands*, en ſijn Koninklijke Hoogheid alle getrouwe en extraordinarie Dienſten, altoos met mildaadige extraordinarie Vergeldingen, gunſtiglijk beloonden. Gelijk dan ook, hare Hoog Mog: den Heere *Prince van Oranjen* ſelfs, na hem ſoo prijswaardig, in alle *Eminentien* en *Digniteyten* van ſijne Hoog-loffelijke Voor-Vaderen, en tot *Capiteyn-* en *Admiraal-Generaal* over de *Militie*, ſoo te *Water* als te *Lande*, geſteld te hebben, noch daar en boven, door den Spaanſchen Heer *Don Bernardo de Salines*, d'ORDRE *van't* GULDE VLIES, benevens den Tijtel van *ſijn Koninklijke Hoogheid*, en den *Staat* van GENERALISSIMUS, over de Spaanſche geconjungeerde Troupen, hem Eerbiediglijk deden opdraagen, als daagelijks meer en meer bevindende, ſijn uitſtekende Getrouwigheden voor den *Staat deſes Lands*, en ſijne ongemeene vigilante Dapperheden, in ſoo ſware Ontmoetingen meenigmaal beweſen. Waar op ſelfs ook ſijn Keyſerlijke Majeſteyt reflecteerende, den ſelve met d'Eer-naam van CHEF, of HOOFT *over d'Auxiliare Benden*, begunſtigde. En ook Sijn Coninklijke Hoogheid ſelfs.

Booven allen deſe, gedurende dat de STAAT ſoo yverig geſchefftig was, met hare Oorlogs-Toeruſtingen te Water en te Lande, gelijk hier voor gemeld, om hare machtige Vyanden, kloekmoedigljk het Hooft te bieden, en der ſelfder gedreygde Rampen ten uiterſte Ruïne, door de Macht en 't geweld van De *Vereenigde* STAAT, verdeedigt ſich tegens haar Vyanden, niet alleen door allerley

Krijgsmiddelen; maar bisonderlijk ook, door geestel. Wapenen, volgens Christel. plicht.

Krijgs-Wapenen, voor soo veel hen mogelijk was, af te weeren en te verhoeden; 't gene niet dan seer rechtmaatig en redelijk is; Soo hebben Hare Hoog Mog: ook met bysonderlijken yver besorgt geweest, dat hare Onderdanen en Ingezetenen, nevens hen, door Goddelijke Toevlucht, de geestelijke Waapenen der Gebeden en Danksseggingen tot den Alderhoogste souden gebruyken: gelijk dan haar Hoog Mog: ten dien einde niet alleen door hare geheele Jurisdictie, in den Jare 1672. een Algemeene Boet- Vast- en Bede-dach, deden uitschrijven tegens den 4. *May*, met expres bevel, van desen Dach, (tot nader Ordre) t'elkens met een heyligen yver, op den eerste Woensdach van yder Maand daar aan volgende, als ordinaris te vernieuwen; waar by in vele Steden selfs alle avonden ten dien einde Bede-stonden wierden gehouden; Maar boven dien deden sy noch expresse Algemeene Dank- en Bede-dagen weder op nieuw door 't geheele Land uitschrijven, soo meenigmaal als hare Krijgs-Macht, soo te Water als te Lande, eenige notable Advantagies of *Victorien* op den Vyand bevochten, of selfs ook wanneer sy andere particuliere Favorable Toevallen quamen t'ontmoeten.

Als by verscheyde Exempelen is te sien.

Gelijk dan hare Hoog Mog: aanstonds na de wonderlijk victorieuse Overwinning der sterke Vesting *Coeverden*, tegens den 1. *Febr.* deses Jaars 1673. een Algemeene Dank-dach deden uitschrijven, om *Godt Almachtig van gantscher herten te danken, te looven en te prijsen*; en *nevens dien ook vieriglijk te bidden, dat sijn Goddelijke Majesteyt de Waapenen van desen* STAAT, *tegens den Vyand en hare Adherenten, die 't gemeene Vaderland, buyten alle recht en reden hadden geagreesseert, noch verder geliefde te zegenen, etz.*

Op den 22. *Juny* kort na de twee glorieuse *Victorien*, die de *Nederlandsche* Zee-Macht, in deselve Maand, tegens twee soo swaare geconjungeerde Koninklijke Oorlogs-Vlooten, als die van *Engeland* en *Vrankrijk*, hadde bevochten, deden Hare Hoog Mog: insgelijks, tegens den 5. *July* aanstaande, een Algemeene Dank- Vast- en Bede-dach publiceeren, om den Goedertierenen Godt, voor soo een by hen onverwacht Heyl en Geluck te looven en te danken; en Hem nevens dien verder om sijn Genaadige Hulp, goedertierene Bystand, en verdere Zegen hertelijk te bidden.

Gelijk het dan sijn Almogende Goetheid voorder soodanig geliefde te derigeeren, of toe te laaten, dat d'Oorlogs-Vloot van

van deſen STAAT wederom voor de derde-Maal ter Zee, op den 21. *Auguſtus* tegens hare ſoo machtige Vyanden triumpheerde, deſelve op de vlucht dreef, en geheel uyt Zee jaagde: waarom ook hare Hoog Mog: de Heeren *Staaten Generaal*, tot erkentenis van ſoo grooten Heyl en dus meenigvuldige Genaaden van Godt, wederom als boven, een Algemeene Dank- Vaſt- en Bede-dach, tegens den 6. *September* door 't geheele Land deden afkundigen.

Sijn Hoogheyd den Heere *Prince van Oranjen* na 6. dagen met ſijn Heyr-Leger voor de Stad *Naarden* gelegen, en deſelve furieuſelijk aangetaſt te hebben, is den 13. *September*, volkomentlijk Meeſter daar van geworden, heeft de Vyanden ſeer kloekmoedelijk daar uytgedreeven, en deſe Plaats weder aan den *Vereenigden* STAAT toegevoegt; waar over deſelve insgelijks weder een expreſſe Danck-Dach heeft doen inſtellen en obſerveeren door al hare Onderdanen en Ingezetenen van *Holland* en *Weſtvrieſland*, na dat ſijn Hoogheyd op den 16. deſes binnen deſelve veroverde Plaats een particuliere *Danck-predikatie* had laaten doen, door ſijn ordinary Hoff-Prediker D°. *Henricus de* ROY, dewelke daar toe ſijn Text uyt *Pſalm* 66. *vers* 13 en 14 verkoor; alwaar de Woorden aldus luyden: *Ik hebbe U Godt gelooft, dat ik u dancken wil. Want gy hebt mijn Ziele van den Dood verloſt, en mijne Voeten van ſlibberen, dat ik wandelen mag voor Godt, in 't Licht der Leevendigen*: deſelve ſeer heerlijk expliceerende, en niet min deftig appliceerende in preſentie van ſijn Hoog-gemelde Hoogheyd en alle de Generaals Perſoonen van 't Leger, tot een algemeene Stichting, en groot genoegen van alle Toehoorderen.

Naderhand is noch weder een Danck-Dach in-geſteld en gehouden geworden, over de Verovering van de Stad BON, door d'Opper *Directie* van ſijn Hoogheyd, nevens de geconjungeerde Machten van ſijn Keyſerlijke Majeſteyt onder den Overſte *Montecuculi*, en van de *Kroon Spanjen*, onder ſijn Exellentie den Graaf *de Montery*, Gouverneur van de *Spaanſche Nederlanden*.

Alle welke Devotien, Gebeden en Dankſeggingen tot Godt, in oprechtigheyd des Herten, en met ſerieuſe Attentie gepleegt, een ſeer Chriſtelijk Werk is, en 't kan niet dan ſeer aangenaam en behaachelijk, by ſijn Goddelijke Majeſteyt, d'Opperſte Almachtigheyd, op en aangenomen werden; gelijk men dan ook vervolgens al dien tijt ſoo klaarlijk, ja hand-taſtelijk ſijn genaadige Hulp, byſonderlijke Byſtand, en wonderbaarlijke Zeegen

't Welk niet alleen by den Menſche recht en redelijk, maar ook by God beſonderlijk goet en aangenaam zijnde,

over

over deſen STAAT en Landen heeft beſpeurt; doende ſijn Almachtige Goetheyd deſelve voorſpoedig, en van meenigte harer voorgaande gedreygde uyterſte Ruïnen verloſt en bevrijd worden, niet alleen door het Middel van natuurlijke Macht en Menſchelijke Vigilantie; Maar daar-en-boven ook door ſeer wonderlijke, ja ſelfs over-natuurlijke, en booven 's Menſchen vermoogen Middelen en Wegen; als by Exempel:

Zegent en helpt den Staat, ſelfs door ſeer wonderlijke en overnatuurlijke Middelen:

Als by Exempel aan de Veroveringe van Coeverden,

Meeſt alle de bovengemelde Veroveringen en Gelukkige Voorſpoeden, zijn, menſchelijker wijſe te ſpreken, door menſchelijke kracht, en met gewoonlijke manieren te wege-gebracht geworden, hoewel d'eerſt-aanvangende, als het Veroveren van *Coeverden*, niet ſonder merkelijke Hulp en Byſtand van den Hemel is geſchied; want als wy ſerieuſelijk aanmerken, hoe aanſtonds na dit Deſſeyn, met ſeer vooſichtig Beleyd en ongemeene Couragie, tot ſeer na by de Plaats, was ondernomen, een ſoo dikken Miſtdamp ſchielijk van den Hemel nederſtorte, die de Attaquanten ſoodanig bedekte, en 't Geſicht der Geattaqueerden ſoo bedwelmde, dat ſy geen pieck lengte konden van haar ſien; onder welk faveur d'Ondernemers vry en onbeſchroomt tot dicht onder de Fortreſſe avanceerden, als wanneer hare Entrepriſe weder wonderlijk wierd gefaciliteert, door het ſelfde Element des Luchts, 't welk door ſijn Hemels-kracht, met een ſtrenge koude, het water en 't aardrijk voor-heen ſoo vaſt had doen bevrieſen, dat ſy daar door bequamelijk over de Moeraſſen en andere voorheen onpaſſeerlijke plaatſen paſſeerden, nu wederom in een ſoo ſachte Ontlaating veranderde, dat de Wallen, die voor-heen door de Scherpe Koude des Luchts ſoo hard en glat waren geworden, dat byna onmogelijk te paſſeeren waren, der ſelver aarde ſoo ſacht en paſſabel maakte, dat d'Attaquanten ſeer gemakkelijk daar tegens opklommen, en deſelve gelijker-hand in volle furie ſoodanig paſſeerden, dat ſy binnen den tijd van een half uur, Meeſter van deſe heerlijke Veſting waren; die niet alleen redoutabel in hare Fortificatien, en ſeer rijkelijk van alle Voor-raads-Middelen verſien was; maar ook een dapper Guarniſoen, byna ſoo ſterk als d'Attaquanten ſelfs, in hadde.

En wierd het Succes van deſe Onderneeming noch ook wonderlijk gefaciliteert, door een ſeer aardige *Stratagema*, by zeker Officier gebruykt, wanneer hy een weynig ter zijden van deſe Attaquen, een Tamboer, die noch een kleyne jonge was, over de

de Hegge hielp, en hem ſijn Trom toereykte, met belofte van 100. Rijksdaalders te geven by aldien hy de Wal opklom, en binnen de Fortreſſe des *Princen Marſch* quam te ſlaan; 't geen ſoo wel gelukte, dat deſen jonge, onder 't Faveur van dien dikke Miſt, niet alleen over de Wal, maar onbemerkt tot geheel binnen in de Stad geraakte, alwaar hy midden op de Markt, door 't ſlaan van 's *Princen Marſch*, ſulken conſternatie onder 't Guarniſoen verwekte, dat ſich alles in groote confuſie en vol verbaaſtheyd ontſtelde, meenende een iegelijk, dat het *Staaten* Volk al binnen, en de Plaats reeds ten vollen overweldigt was; gelijk kort daar na geſchiede.

Het Driemaal ſlaan van de twee machtige Koninkl: Zee-Vlooten.

Dit ſcheen als een eerſte Vrucht, van byſondere Hemelſche Byſtand te zijn, na dat men door 't geheele Land ſoo vierige Gebeden en Smeekingen tot Godt had uytgeſtort, en noch dagelijks continueerde, door d'algemeene Extraordinarie ingeſtelde Maandelijke Boet- Vaſt- en Bede-daagen, en andere particuliere Godvruchtigheden, die yder in ſijn huys mocht oeffenen.

't Was ook niet alleen t'eenemaal buyten verwachting, en direct tegens het vertrouwen aller Vyanden van deſen STAAT, maar ſelfs ook booven vermoede en tot hoogſte admiratie van de geheele Wereld en alle bekende *Potentaten*, dat het kleyn *Vereenigde Nederland*, met haar eenig eygen Scheeps-Macht te Water, in deſe Somer, tot drie verſcheydemalen, de twee ſoo machtige Oorlogs-Vlooten, van de beyde alder-grootſte Koningen in geheel Chriſten-rijk, als *Vrankrijk* en *Engeland*, dus dapper reſiſteerde, ſeer manhaftiglijk attacqueerde, en victorieuſelijk op de vlucht dreef, ja eyndelijk geheel roem-ruchtig uyt de groote Wijdte, van den onbepaalden *Oceaan*, binnen de enge Paalen van hare Zee-Havens joeg: Soo dat al hare voorgenomene Deſſeynen, die ſy tot een totale Ruïneering van deſen STAAT, vaſtelijk beſlooten hadden, geheelijk miſlukten, en in Rook van ydelen Roem en vergeefſe Eer-zucht verdweenen, willende echter, hoewel al de wereld het contrarie bekent; hen eeniger mate de *Victorie* ter Zee toe-ëygenen.

Het miraculeus Verhinderen van der Engelſen Landing.

't Was een ſeer wonderlijke, en abſolut boven-natuurlijke Hulpe des Hemels, wanneer d'*Engelſen* met hare ſoo machtige geconjungeerde Oorlogs-Vloot, voor hadden, in de Havens van *Nederland* in te loopen, door 't middel van haar kleyn Vaartuyg, dat ſy, tot uytvoering harer Landings Deſſeynen, met macht van Land-Militie vol gepropt, en noch een goet

getal op hare Zee-kuſten vaardig hadden; ſoo dat ter ſelver tijd als ſy meenden in te breeken, daar ter plaatſe niet alleen ſeer ſubijt een ſwaare Miſt-damp van den Hemel quam neder ſtorten, waar door de geheele Lucht ſoodanig wierd verduyſtert, dat men naauwlijks drie Schepen lengte van ſich konde ſien; Maar daar-en-boven ook beliefden 't God Almachtig ſelfs wonderlijker wijſe den gemeenen loop der Natuur te verzetten, doende even ter ſelver inſtantie de *Ebbe*, volgens getuygenis van alle Zee-luyden daar omtrent, (als met ſonderlinge admiratie daar op expres regard genomen hebbende) eenige uren langer afloopen, dan den gewoonlijken Cours van dit *Element* mede-brengt; door welke twee wonderlijke remercabele Voorvallen, de Vyanden in d'uytvoering van hare vyandelijke Voornemens, t'eenemaal wierden verhindert.

Het ſeer wonderlijk Ontzet van *Coeverden*;

Niet min was de Verloſſing en 't Ontſet van COEVORDEN, in 't laatſt van deſe Somer, een geheel wonderlijke Beſtiering des Hemels, werdende dit Werk eenig alleen, door d'Almogende Hand Gods te wege gebracht, ſonder eenige menſchelijke hulp noch tuſſchen-koming, niet tegenſtaande het *Staatſche* Volk, op 't Bevel en met byſonder goetvinden van ſijn Hoogheyt bereyds met een notable Macht in aantocht was begrepen, ter oorzake dat deſe voornoemde Stad eertijts, gelijk gemeld, op ſulken verwonderens-waardigen wijſe, weder onder 't Gebied van den *Vereenigde Staat* gebracht, nu door het middel van den Munſterſen gepractiſeerden Dijck, ſoodanig van d'Opſtouwing des Waters beangſtigt was, dat deſelve waarlijk in uyterſte extremiteyt van Nood ſtond, om ſich te moeten tot haar Verderf, aan 't ruïnerend Geweld harer wreede Vyanden op-offeren, of deerlijk voor oogen ſien, dat ſy op ſoo een ſchroomelijke wijſe, door den overſtortenden Vloet deſes al-vernielenden *Elements*, met al hare Burgeren en Soldaten, Vrouwen en Kinderen, ja alle levendige Zielen, jammerlijk ſouden om den hals gekomen, en een yder ſijn Leven met een yſſelijk getier, in moedeloose deſperaadheyd ge-eyndigt hebben: Waar op het dan gebeurde, dat dit ſelfde Water, (anders in ſich ſelven geheel verſtandeloos en ſtil) 't welk de Biſſchoppelijke Vyanden, ſoo hoog door het middel van hun gemelden Dam hadden opgedrongen, door d'aandrijving van een Ooſtelijke Storm-wind, ſulken onſtuymig geweld, met haar bruyſchende Baaren op deſen Dam bewerkte, dat deſelve binnen korten tijt op drie plaat-

ſen

ſen leck werdende, niet tegenſtaande alle remedien en onderſtuttingen des Vyands, binnen weynig uren doorſpoelden, en een ſoo ſwaare Breuke veroorzakte, dat al de Schaaden en 't Onheyl, 't geen de Biſchopſe, door het t'ſaamen-ſtouwen deſes Waters, aan d'Inwoonderen van *Coeverden* ſochten toe te voegen, hen ſelfs op den Kop draaijden; aangeſien men voor vaſt houd, dat op deſe haar eygen gepractiſeerden Dam, een getal van wel omtrent de 1400. levendige Zielen, van hun eygen Volck, deerlijk omquamen, behalven hare daar op gerechte Schanſen of Redouten, Geſchut, Ammunitie en meer andere Krijgs- en Storm-gereedſchappen.

Door alle welke en meer andere diergelijke Exempelen, handtaſtelijk blijkt, dat d'Opper-Macht des Hemels, wonderbaarlijker wijſe dit *Vereenigd Nederland* gunſtiglijk te Hulpe quam, zedert dien tijd dat desſelfs *Staat* ſich in getrouwheid vereenigde; in goede Beſorging over hare Grenſen en Frontieren waakte; hare Onderdanen en Ingezetenen bevredigde; een yder ſijn Getrouwigheid voor 't algemeene Beſt vigilantelijk betoonde, en ſy boven dien al t'ſamen in oprechtigheid hun Toevlucht tot den Almoogende God namen; die haar dan ook even op ſoodanigen wijſe wederom ſijn Hulp en Byſtant liet toekomen; te weten, dat ſoo als de Regenten en Onderdanen ſich rechtmaatiglijk met natuurlijke en geeſtelijke Middelen hare Schuldige Plicht voor Godt en Menſchen ſochten te betrachten; ſijn Almachtige Majeſteyt hen ook menſchelijker wijſe, door gewoonlijke Middelen, en door boven-natuurlijke, ja ſeer verwonderens-waardige Wegen, deed voorſpoedig en *Victorieus* worden: Gelijk dan d'Aanmerking van 't volgende Verhaal der gepaſſeerde Voorvallen, ſulks klaar genoeg in ſich ſelfs zal vertoonen; en waar toe wy ons nu willen begeven.

En meer andere Voorvallen, waar door handtaſtelijk blijkt, dat Godt deſen Staat en 't Land wonderlijk te Hulp quam.

Als hebbende tot een *Eerſte Hooft-ſtuck onſer Algemeene Afdeeling*, eerſtelijk gemeld, de Krijgs-Toeruſting en Oorlogs-preparatien van *ſijn Koninklijke Majeſteyt van Vrankrijk*, ſoo te Water als te Lande: ten tweeden, insgelijks van den *Koning van Groot Brittanjen*; en ten derden alle de Krijgs-bereydſelen, en hevig gedreygde Aanvallen van den *Ceurvorſt van Ceulen*, en *Biſſchop van Munſter*, al t'ſamen met groote Macht in volle Furie, om dit bedrukte en byna geheel Onderdrukte *Nederland* t'overvallen: En dan ten laatſten de vigoureuſe Bereydſelen en dappere Toeruſtingen van den *Staat* deſes *Vereenigde Nederlands*, ter

Overgang tot de Tweede Afdeeling.

redelijke en nood-vereyschende Defensie, tot hare Beschermingh tegens soo meenigvuldige Vyanden van groote Macht.

Na voorheen noch eenige Toerusting sommiger andere Potentaten gemeld te hebben.

Doch eer wy tot derselver weder-zijds uitvoerende Bedrijven overstappen, dienen eerstelijk noch in 't korte aan te merken, eenige verscheyde Krijgs-Toebereydingen, die kort daar na van andere omstaande Christen-*Potentaten* ook wierden ondernomen, als door de voorgemelde groote ONTROERINGEN wakker gemaakt, ook eenigsins aan 't bewegen geraakt, en naderhand al mede tot dese EUROOPSCHE VERWERRINGEN ingewikkelt geworden zijnde.

VI.

Oorlogs-Rustingen van noch verscheyde andere CHRISTEN-POTENTATEN.

Als; De Keyser.

De Ceurvorsten en Princen des Duytschen Rijks siende, dat de Vlam van dit verteerende Oorlogs-Vuur, allenken hen ook quam naaderen, begonden op te waaken, en sich selven in postuur te stellen. Sijn *Keyserlijke Majesteyt* deed al vroeg in 't voorjaar veel Volk werven, en liet tot *Egra* in *Bohemen*, gelijk hier voor gemelt, een Leger van 30000. Man vergaderen, om het selve op het spoedigste over den Rijks-bodem na den *Rhijn* te zenden, en soo haast met de *Staaten Generaal* mocht eenig zijn, tegens de *Franssen* te doen ageeren.

De Vorsten van Lunenburg.

De *Vorsten van Lunenburg* gingen sterk werven, om yder eenig Krijgs-volk op de been te hebben.

De Ceurv. van Beyeren.

De *Ceurvorst van Beyeren*, sijne Troupen eertijts aan den *Hertog van Savoyen*, in sijn Twist-geschil met de *Genuëesen*, over gedaan hebbende, nam die nu weder tot hem, en deelde noch Commissien tot nieuwe Wervingen uit.

De Ceurv. van Saxen.

Ceur-Saxen gaf Ordre, tot het lichten van verscheyde Regimenten, stellende tot Generaal van sijn Krijgs-Macht, den *Graaf van Eberstein*; tot Generaal Wacht-Meester van d'Infantery, den *Baron van Wallenrode*; en den Graaf *van der Nat* over de Cavallery. Alles onder pretext van de Beschermingh harer eigene Landen en Staaten; doch ongetwijffelt, om ter gelegener tijt, in 't een of 't ander haar Interest, of dat van 't algemeene Rijk te trachten voort te zetten.

De Kroon Sweden.

De Kroon *Sweden*, die door hare aangebodene, en van de Par-

Partijen ge-accepteerde *Mediatie*, den Vrede-handel soo sterk scheen voort te zetten, prepareerde sich insgelijks niet min ten Oorlog, door het geduurig oversenden van gewurven Militie, na *Pomeren*; het effectueel werven in *Duytsland*, en het vergaderen van een Krijgs-Macht in 't Stift *Bremen*.

Spanjen zittende onder een seer dubieuse Vrede, socht ook op haar hoede te zijn, en prepareerde sich ten Oorlog, wervende veel Krijgs-volk, doch niet in soodanige proportie, als of sich opendlijk tegens *Vrankrijk* wilde verklaaren; aangesien men daar de Wervingen maar langsamelijk voortzette. Het gewurvene Volk wierd ten deelen na de kant van *Catalonien*, en ten deelen na *Nederland* gesonden, waar den Grave *de Montery*, met groote vigilantie voor 't Interest van de *Spaansche Kroon*, door sijn Persónele presentie, het dragen der Consenten in alle *Provintien* van sijn Gouvernement, seer faciliteerde: en siende de *Fransen* soo veel Volks tot *Charleroy*, en in alle geconquesteerde Steden, als ook in 't *Land van Luyck*, vergaderen, ging allesins de voornaamste Fortressen van sijn Gebied besichtigen, en deed soodanige Wervingen aanstellen, dat met de verwachte Secoursen uit *Spanjen*, niet alleen tegens allen Aanval bestand mocht zijn, maar selfs ook, om in geval van Vrede-breuk, met *Vrankrijk* offensivelijk den Oorlog te voeren. Spanjen.

Ten welken einde sijn Exell. *de Montery*, dan ook de Fortificeering en voordere Zecuriteyt der Frontieren van de *Spaansche Nederlanden* meer en meer begon ter herten te nemen, ondertusschen dat de nieuwe Wervingen continuëlijk wierden voortgeset; om een Leger van 30000. Man te konnen in 't Veld brengen; dewijl het scheen daar heen te loopen, als of de smeulende Differenten tusschen *Spanjen* en *Vrankrijk* lichtelijk tot een openbare *Ruptuur* mochten uitbersten, soo dat de Krijgs-preparatien in *Spanjen* ook met ernst en yver begonden voort gezet te werden; waar toe niet weinig te hulp quam, het Retour van hare *Silver-Vloot*, die den 18. *Maart* gelukkig tot *Cadix* en *St. Lucar* met een rijke Lading arriveerde, zijnde geconduiseert van de *Spaansche Armade*, en 7. *Hollandsche* Oorlogs-schepen, tot in de *Bay* van *Cadix*. De Gouverneur der Spa: Nederlanden.

De *Staaten van Luyk*, bevindende, hoe sy onder den Titul van *Neutraliteyt*, genoegsaam waren opge-offert aan de welbehagens van *Vrankrijk*, die sich met geweld van veel Plaatsen had Meester gemaakt, en welkers Insolentien en strooperijen ten plat- De Staaten van Luyk.

ten Lande noch dagelijks toenamen, hebben eindelijk hare Wervingen ook beginnen voort te zetten, om dien geweld-daadigen Overlast, soo veel doenlijk was, te mogen afweeren; en deden, tot meerder verzeekering, verscheyde Plaatsen met swaarder Guarnisoen beleggen.

De Republijk van *Genua*, den *Franssen* aanbiedende alle moogelijke Satisfactie te geven.

De Republijk GENUA, die sich in den Oorlog van *Vrankrijk* en *Engeland*, tegens de *Staaten Generaal* der *Vereenigde Nederlanden*, tot noch toe *Neutraal* gehouden hadde, behertigde seer, dat het *Neutraliteyts-Recht* aan beyde zijden egalijk mocht onderhouden werden; en het dienvolgens soo wel den *Nelanders*, als den *Franssen* en *Engelsen* moest vry staan, om in haar Haven, als *Neutraal* zijnde, hun Schepen te doen repareeren en proviandeeren: weshalven sy de gemelte *Consulen* antwoorde; Dat niet konde insien, met wat voor Recht sy zeker Hollands Kaaper, den *Delphin* genaamt, die met de Turksche Roovers in Gevecht geraakt, en daar door beschaadigt zijnde, in haar Haaven was geloopen, om sijn Schaade te repareeren, het Uitloopen soude konnen verbieden, by-aldien sy het Neutraliteyts-Recht, ten aansien van de *Staaten Generaal* niet soude verbreken; bewijsende, dat een Hollandsche Kaaper in haar Haaven te laten inloopen, geen vergelijking hadde met het gene tot *Toulon* geschiede, alwaar men de Turksche *Corsairen* gedoogden, die een Genuësche Barke gerooft hadden: Maar ten eynde sy mochte bewijsen, dat ten dienste harer beyde Koningen, alles sochte te wege te brengen, waar door sy hun Voordeel konde bevorderlijk zijn, soo wilde sy den Kaaper voor sijn Vertrek bevelen, dat hy Burge sou stellen; gelijk dan ook voor twee duysent goude Kroonen *Cautie* stelde, dat onder de Jurisdictie van dese Republijk, noch tegens de *Fransche*, noch tegens *d'Engelsche* Schepen, de geringste Vyandschap soude gebruyken.

Was echter de Koning van Vrankrijk daar mede niet Vernoegt.

Schoon gemelte *Consuls* sich hier mede hadden behooren te vergenoegen, riepen echter sulks als een nooytgehoorde Saak uyt; en de Fransche *Consul*, bracht dit by sijn Koning soo hoog aan, dat die door een *Courier*, aan de Republijk *Genua*, en aan sijn *Envoyé Monsr. Gaumond* aldaar, verscheyde Brieven sond, die ten deelen met scherpe Klagten, over dees voornoemde Actie gevuld waren, als of daar door het Respect sijner Koninklijke Majesteyt was beledigt, en d'Obligatie, die de Republijk, aan den Koning, wegens sijn veelvoudige Weldaaden,

ten

ten hoogsten verplicht waar, was verbroken geworden: En ten deelen ook met straffe Dreygementen, van dat sijn Majesteyt, sich door Waapenen aan hen wreeken soude, in geval dese voornoemde Kaaper, aan sijn Onderdanen eenige Schaade quam toe te voegen. Waar over de Republijk *Genua* geheel ontsteld, deed aanstonds, of schoon op Sondag, en tegens haar gewoonte, den Raad te samen komen; dewelke resolveerde, den Heer *Gio Farnese Brignola* na *Paris* te senden, om den Koning alle moogelijke Vernoeging te geven; 't welk nochtans weynig vruchten baarde: want als de Koning vernam, dat sy een Fransch Schip tot *Porto Ferraro* in zekerheyd hadden opgebracht, 't welk van de Scheeps-luyden verlaten zijnde, sy uyt vreese voor de *Turcken*, sich met de Boot na *Livorno* gesalveert hadden; soo gaf hy 10. Galleyen Ordere, om weder een Schip van de *Republijk* te nemen; gelijk ook geschiede. Want als de Heer Generaal *Restori*, op Ordere van de Republijk, met de Galleye *St. Georgio* in Zee was geloopen, om de Reformatie in 't werk te stellen, die de *Franssen* begeerden gedaan te hebben, soo bejegende hy den 29. *April*, dese 10. Galleyen, en na hy deselve alle Eer beweesen hadde, omcingelden en overweldigden sy hem, in plaats van Dankbaarheyd, voor sijn Eerbiedigheyd te betoonen; en hem sijnen Degen afnemende, sonden hem als Krijgs-Gevangen na *Vrankrijk*.

En beveelt de Republijk een Schip t'ontnemen;

Korts daar na hoorde men, dat de *Franssen* alle in hare Havenen leggende Genuësche Schepen en Barken arresteerden, eenige met hevige Furie in Zee wegnamen, en sommige andere verbranden, die maar de minste Wederstand wilden doen. Al het welke de Republijk met een verstandige Voorsichtigheyd *dissimuleerde*, hopende dat de Koning, wanneer hy de rechtmaatige gront-redenen der Republijk gehoort hadde, niet alleen d'afgenomene Schepen soude doen restituëren, en de *Represalien* wederroepen, waar toe *Monsr. Gaumont* meenigmaal aanhield; maar boven dien ook de Republijk, voor het groote *Respect*, dat sy hem in alle voorvallende Occasien had beweesen, grootelijks soude bedancken; als ook voor de Werving van een Regiment van 1200. Man, dat door sijn Majesteyt in *Genua* was geworven geworden.

En alle Genuësche Schepen in sijn Havenen t'arrestéren, en in zee weg te neemen.

Maar in plaats van Dankbaarheyd te betoonen, quamen de gemelte 10. Galleyen den 13. *Juny* voor de Stad GENUA, alwaar sy naaukeurig onderzochten, of de Heer *Gaumont*, haren

De Fransche Galleyen nemen de Schepen voor Genua weg.

En-

Envoyé, noch daar was; en soo haast sy vernamen, dat na *Turin* in *Savoyen* was gereyst, namen sy vijf Barcken voor de Stad *Genua* weg, en overweldigden noch een ander, die onder de Batterye van *Cerignano*, tusschen de Klippen verborgen lag.

Tot groot ongedult en Misnoeging der Genuëesen.

Wegens dese onverdraaglijke Overlast, begonnen de Genuësche Inwoonderen seer hevig te murmureeren, en soo grootelijks misnoegt te worden, dat als raasend van Ongedult, de Regenten vreesden, voor een algemeene Oproer, en dat alle *Fransen*, en alle *Frans*-Gesinden in de Stad mochten vernield werden; weshalven sy toelieten, dat men dese Galleyen van de Batterye *Cerignano*, en van de Nacht-Wakers, met Geschut beschoot; 't welk de Galleyen niet soo haast vermerkten, of namen aanstonds de vlucht, doch sonder eenige Schaade.

De Republijk beraadslaagt over Middelen van Verbetering,

Dusdanige *Proceduren* gaven de *Republijk* de loose Intentie der *Fransen* genoegsaam te kennen; waar over de Raad ernstelijk delibereerde, en 2. Puncten bewilgde: Eerstelijk, dat men de *Fransen* alle bedenkelijke *Satisfactie* soude geven, mits deselve niet tot prejuditie van de gemelte Republijk soude strekken; En ten tweeden, sou men ondertusschen, soo wel door Wapenen, als door *Alliancien*, sich versterken tegens het Geweld, dat hen de *Fransen* noch t'eeniger tijt mochten willen aandoen.

En soeken de Franssen den Maat vol te meten,

Tot Uytvoering van 't Eerste Punct wierden verscheyde Persoonen gevangen genomen, die eenig quaat van den Koning en de Franssche Natie hadden gesproken; men Faciliteerde de Fransche Wervingen in *Genua*, soo wel door d'Afdanking aller *Fransen*, die in Genuëschen Dienst waren, als door een Verbod, van geen vreemde Wervers in de Stad of in desselfs Gebied meer te gedoogen, uytgenomen alleen de Spaanschen; en aanstonds na men tijding kreeg, dat op de Rivier van *Ponente*, eenige Fransche Schepen waren overvallen, wierd seer scherpe Ordre derwaards gesonden, om desselfs Aanvangers te doen opsoecken: maar wijl men deselve niet attrappeeren konde, wierden die genen, die op den Oever de wacht gehouden hadden, gevangen gezet, om daar van Reden en Antwoord te geven: men liet het Schip, *Delphin* genaamt, te weten, den Hollandschen Kaaper, die d'eerste Oorzaak van d'Oneenigheyd tusschen de *Fransen* en *Genuësen* was geweest, opkoopen, en van *Porto Ercole* na *Genua* brengen, om daar door den Scheeplieden van 't gemelte *Delphin*, alle occasien te benemen, dat sy den *Fransen* voortaan geen Schaade meer souden toevoegen, en ten eynde men

men ook dienvolgens den *Koning van Vrankrijk* tot Wederroeping ſijner *Repreſſalien* mochte bewegen; ja, men reſolveerde, de Franſche Galleijen, wanneer de ſelve, ſonder *Salvo* te ſchieten weder in hare Zee-havenen quamen, gelijk noch korts te vooren was geſchied, door *Conniventie* te laten paſſeeren; Dat men uit ider Compagnie 10. Man nemen, daar uit een Regiment Formeeren, en op koſten van de *Republijk*, na *Marſeiljen* overſenden ſoude; en eyndelijk, Dat men den Heer *Gio Luca Durazzo*, als Ambaſſadeur, na den Koning ſoude zenden, en hem doen remonſtreeren, dat het ſchieten op de Franſche Galleijen maar alleen was geſchied, om een vernoeging te geven, aan het gemeene Gepeupel, dat anderſins, ter oorzaake deſelve Galleijen een Barke voor de Stad weg genomen hadden, tot een ſeer gevaarlijken Oproer geneygt was, waar door alle *Franſſen*, die ter ſelver tijd in de Stad waren, hun Leven niet zeker ſouden geweeſt zijn; ſoo dat men door het gemelte Schieten niet dan alle beſorgelijke Onheylen en oogenſchijnlijke Gevaaren had ſoecken voor te komen.

Maakt alle Oorlogs-Toeruſting ſoo wel te Water als te Lande.

Tot voldoening van het Tweede Punct, maakte men, ſoo veel moogelijk, allerhande Oorlogs-Toeruſtingen, ſoo te Waals te Lande, tegens alle beduchtelijk Gewelt der *Franſſen*. Tot beſorging van 't Landt, deelde men Patenten uit, om te voet en te paard te werven, en d'oude Soldaten door *Recruten* te verſterken. Men riep door een algemeene *Amneſtie*, alle Overloopers, by Straffe van Goed en Bloed, weder te rug. Men deed aanſtonds een groote meenigte Proviſie van Materialen, Hout, en andere Nootdruftigheden inkoopen. Men liet alle Bornputten en Regen-bakken reynigen, om deſelve met Water te vullen, ten einde men geen gebrek van een ſoo Nootwendig Element mocht lijden, wanneer de Water-buyſen, waar door de Stad van buyten met Water werd voorſien, eenigſins mochten verwoeſt werden. Men ſond allerley Nootdruft van Artillerie, Ammunitie en Levens-Middelen na de Frontier-Steden: Men verdubbelde de Soldateſca in de Garniſoenen; Men verbeterde alle gebréken aan de Veſtingen; Men bezette alle paſſen met genoegſaam Volck, en daar wierd niets verſuymt noch nagelaaten, van alles wat tot des Lands volkome Zekerheid noodig wierd ge-oordeelt.

Tot de Beſorging te Water wierd een Beſchrijving aller Bootsgeſellen gemaakt, die men in 't Gebied van de Republijk, en

op het Eyland *Corſica*, tot een Somme van ſeſtien duyſent telden, waar uit men een zeker Getal aannam tot Bezetting van ſommige Schepen en Galleijen; d'overige wierden ge-ordonneert, hen geduurig veerdig te houden. De Haven wierd met eenige Oorlogs-Schepen en Galleijen bezet; Men maakte den Heer *Franciſco Maria Sauli*, tot Generaal over d'Altillerie, laatende de ſelve, nevens d'Overſte *Croce*, by de Nachtluyden gedurig Poſt houden: Aan verſcheyde Plaatſen van de Zee-kant wierden Stukken Geſchut geplant, waar by de Conſtapels gedurig moeſten tegenwoordig zijn: Des Nachts verdubbelde men de Schildwachten langs de Havenen, om wel acht te geven, dat 'er nergens geen Schepen mochten in brant geſteken werden; waarom men ook op de Nieuwe *Moulie*, een Galley met twee andere Schepen ordonneerde, om daar door alle Vyandelijke Aanſlaagen en Onheylen voor te komen. Men ſond na *Vincimiglia* en *Porto Mauritio* eenige Galleijen met *Ammunitie*, Levens Middelen, en ontrent 1000. Man Voetvolk, onder het *Commando* van een Veld-Marſchalk de Graaf van *Bologneſi*: Men gaf de Heeren *Centutione* en *Grimaldi* Ordre, ſich met eenige Officieren en Ingenieuren na *Savona* te begeven, tot Verſterking van 't Kaſteel, met eenige nieuwe Bolwerken aan de Zee-ſijde, en desgelijks tot Opbouwing van een Royaal Werk aan de Land-ſijde: Men beſorgde, dat *Ceva*, als een voornaame Plaats, door eenige verſtandige Ingenieuren, tot een aanſienlijke Veſting wierd gemaakt. d'Inwoonders op 't Eyland *Corſica*, preſenteerden, tot Dienſt van de Republijk, vijftien uitgeruſte Schepen, om de Roovery der Franſche Galleijen te verhinderen; en den Aards-Biſſchop van *Genua* ordonneerde, d'Oprechting des *Sacraments*, met opendlijke Gebeden.

Men is op Geld-Middelen bedacht.

Tot opbrenging deſer Oorlogs-Laſten, reſolveerde men een extraordinarie Belaſting van Ses Miljoenen aan te ſtellen, en een Werk der Barmhertigheid, tegens 5. *Pro Cento* op te richten, waar van d'overblijvende Renteniers, een gedeelte, en de *Republijk* het overige der Winſt, genieten ſouden van den genen die eerſt quamen te ſterven.

En werden eenige Couriers aan andere Hoven geſonden.

Booven dien ſond men eenige Couriers aan alle *Italiaanſche Vorſten*, aan ſijn *Keyſerlijke Majeſteyt*, aan de *Kroon Spanjen*, aan den Gouverneur van *Milaan*, en aan alle overige geintereſſeerde Potentaten, om deſelve van deſe Franſche Geweltdaadigheden

den Naricht te geven, en hen tot een *Mutuële Alliancie*, en tijdige *Assistentie* krachtiglijk aan te porren, tot Voorkoming van het algemeen Verderf, dat hen gesaamentlijk van de *Fransen* wierd gedreygt.

Ondertusschen voeren de *Franssen* met hare *Hostiliteyten* en Geweltdaadigheden tegens de Genuëesen voort, roofden alles weg wat hen voor quam, en verwoesteden alles wat niet konden mede-slepen. Alle welke Vyandigheden sy noch sochten t'ontschuldigen, door dit ydele Pretext, der voorgenoemde *Repressalien*, om dat de Genuëesen op haar Galleyen hadden Vuur gegeven. Maar wijl de *Franssen* selfs geen kans sagen, om hoe sy hun voorgenomen Oorlog tegens de *Republijk*, door sulke wrevelhaftige Oorzaken van *Repressalien*, voor de Neutrale Wereld souden rechtveerdigen, raapten eenige schoonschijnende Pretexten te samen, die sy door een Courier aan *Monsr. Gaumont*, haren *Envoyé*, in *Mandatis* gaven, op dat hy deselve in form van een *Memoriaal* aan de Republijk proponeeren soude, als voornamentlijk hier in bestaande: Dat men de Constapels, die de voornoemde Galleyen hadden beschooten, na *Marsilien* soude oversenden, om op Koninklijke Ordere gestraft te werden: dat in geval van Oorlog met *Spanjen*, de Republijk sich voor *Vrankrijk* moest verklaaren; of dat men anders in tegendeel moest gedenken, de Nakomelingen noch wel eenmaal konden komen weder haalen den Degen, en de Handschoen, die Koning *Franciscus* d'Eerste, by zeker Voorval, tot *Genua* had gelaaten: dat men de *Franssen* soude vergunnen, een Esquadre Galleyen in de Genuësche Haven te houden, soo wel als de Spanjaards deden: dat de Genuësche Vestingen, alle Fransche Galleyen en Schepen, die voortaan met Koninklijke Vlagge aldaar mochten aankomen, eerstelijk door het Geschut souden verwellekommen: dat men *Piemontois*, die een Mede-Lidt in de Verradery van den bekenden Bandijt *Raphaël de la Torre* (waar van in 't DERDE DEEL gehandelt,) geweest was, en gevangen zat, soude los laaten: dat men het Proces der geintereseerde *Franssen*, in het Fransche Bolwerk, sou ten eynde brengen: dat men de *Kroon Vrankrijk* vijf hondert-duysent Pistoletten tegens den twee-en-twintigsten penning à *deposito* soude geven: dat men een Werving van 2000. *Corsen*, ten Dienste des Konings bewilligen soude: dat men de Fransche Kooplieden, hare Schaaden, die sy wegens het lichte Geld van de Genuësche

De Franssen varen met hare Geweldadigheden voort.

En stellen hun pretentien op, met bygevoegde Dreygementen.

Kooplieden in de *Levant* geleden hadden, met hondert-duyſent Kroonen weder vergoeden ſoude. Boven dit alles proponeerde *Monſr. Gaumont* noch verſcheyde Saken mondelijk, die hy niet ſchriftelijk had willen inleveren; aangeſien deſelve al t'ſamen ſoo ongerijmt waren, dat de Republijk, ſonder krenking van hare *Souverainiteyt* en Vryheyd, deſelve onmoogelijk niet konde inwilligen; ja men had nooyt te vooren gedacht, dat de *Franſſen* ſulks ſouden hebben derven pretendeeren.

Soo veelvoudige Pretentien als de *Franſſen* hier maakten, ſoo meenigte Merkteykenen gaven ſy ook van haar voorbedachte Intentie, om op een voeglijke wijſe, den Voet in *Italien* te zetten, en het ſelve als dan in Vuur en Vlamme te ſtorten; waar toe ſich ook een groote Hope prepareerde; dewijl de Regeering van *Genua* een gevaarlijke FACTIE voor *Spanjen* en *Vrankrijk* onder ſich hadde; en waar uyt, in de Raads-Vergadering, over verſcheyde Puncten groote Oneenigheden ontſtonden. Maar wijl de Republijk, in deſe gevaaarlijke Toeſtand, het Geluk hadde van een Nieuwen Hertog te verkieſen, die als Vorſt van *Coriglano*, in 't Rijck *Napels*, een Leen-Goed onder *Spanjen* bezat, en den *Spanjaarden* meer als den *Franſſen* was toegedaan; ſoo namen de Staats-Saken een geheel andere Coers, dan de *Franſſen* gemeent hadden. Want als *Vrankrijk* in de eerſte Raads-pleeging, wegens het meeſtendeel der gemelte *Pretentien* ontrent 80. favorabele Stemmen verkreeg, betoonde nu dees Nieuwen Hertog met veel krachtige Redenen, het Naadeel en 't Onheyl, dat ſich de Republijk daar door op den Hals ſoude haalen, en het onvermijdelijk was, of men ſou met ſoo te handelen, ſich tot Vrankrijks *Vaſallen* maaken; aangeſien men ſonder prejuditie van de waarde Vryheyd, en d'algemeene Ruſt, noch ſonder vermindering van ſijn eygen Eer, geen derſelver Puncten konde bewilligen.

Na deſe ernſtige Vermaaning, ſeyde de Hertog tegens de Frans-geſinden, dat doch eenmaal aan de Vergaadering ſouden proponeeren, d'Oorzaak en 't Bewijs, waarom ſy 't met de *Franſſen* hielden; waar toe niemand derfde reſolveeren, dan maar alleen de geweſene Hertog *Alexander Grimaldi*, den welke, om dat hy eenige Pretentien der *Franſſen* wilde rechtveerdigen, daar over een ſoodanig Antwoord ontfing, dat geheel onvernoegt na *Savona* reysde. Waar door de Favorabele Stemmen voor *Vrankrijk* ſeer afnamen, ſoo dat men een vaſt beſluyt nam, den

Ko-

Koning, door een extraordinaris Afgesand, te doen aankundigen, dat sijn *Propositien* geen genoegsame Stemmen in den Raad konden bekomen; en men ook voor goet had bevonden, de voordere Wervingen tot sijnen Dienst, te suspendeeren.

De Genuësen beginnen de Franssen hoe langer hoe meer te haten,

Ondertusschen nam den Haat van 't Genuësche Volk, tegens de *Franssen* en der selver Favoriten, seer hevig toe; en ten einde men de laatste dies te beter mocht afschilderen, liet men alle Schilders voor zekere Comissariissen te samen komen, alwaar deselve gevraagt en ge-examineert wierden, hoe veel Conterfeytsels van den *Koning van Vrankrijk* sy gemaakt hadden, en aan wien deselve gelevert waren; waar uit men als-doen presumeerde, dat niemand een soodanig Contrefeytsel in sijn Huys soude hebben, die den *Koning van Vrankrijk* niet was toegedaan.

En de Republijk accordeert met den Spanjaarden.

Men confereerde dagelijks met den Spaanschen *Minister*, en accordeerde gesamentlijk soo wijt, dat de Gouverneur van *Milaan* met alle Macht te Lande; en de *Vice-Roy* van *Napels*, als ook *Duc de Tursist*, met hare beyde *Esquadrons* Galleyen te Water mannelijk de Republijk souden bystaan, wanneer de *Franssen* haar een Openbaare Oorlog quamen aan te kundigen: waar tegens de Republijk, de pretentie op het Koninklijke Sout, voor 26. Jaren aan de Kroon *Spanjen* soude overlaaten, en noch eenige voordere puncten dies aangaande inwilligen.

TWEEDE PUNCT

Der

ALGEMEENE AFDEELING,

Aangaande alle de soo particuliere als generaale Oorlogs-Actien, van alle strijdende Partijen, te Water en te Lande, soo buiten, als binnen EUROPA, voor soo veel de Fransche Wapenen veroorzaakt, en mede part en deel daar in gehad hebben.

Sijn Hoogheid belegert Charleroy:

NAaulijks had men binnen PARIS tijding bekomen, dat sijn Hoogheid Heere *Prince van Oranjen* in Optocht na *Charleroy* was; of sijn *Koninklijke Majesteyt van Vrankrijk* resolveerde, aanstonds selfs in persoon te Velde te gaan, niet tegenstaande het ter selver tijd seer kout, en sterk vriesend we'er was: Doch voor al eer sulks in 't werk wierd gestelt, bequam de Koning, door *Duc de Montals* Schrijven, waar in het Pogchen en Roemen geensins wierd verschoond, zekere naricht, dat *Charleroy* weder van de Belegering bevrijd was; weshalven d'aanstaande Veld-tocht, tot den eersten *May*, wierd uitgestelt. Het voorgemelte Schrijven van *Montal*, was niet dan vol argumenten en discoursien, om den Koning te doen verstaan, als of door sijn Dapperheid en groote Wederstant, den Vyand genoodzaakt was geworden, de Belegering op te bréken: waarom dan van sijn Majesteyt, met Schenkagien rijkelijk wierd beloond. Alwaar doch in tegendeel, gelijk al de weereld genoegsaam bekent is, Sijn Hoogheid niet anders dan door de groote bittere Koude, in desselfs voort-varing, is verhindert geworden.

Doch werd door de bittere koude genoodzaakt weder op te breken,

Waar over de Nederl. groot misnoegen betoonen;

Dese verlaating van *Charleroy*, in *Vrankrijk* groote Vreugde barende, veroorzaakte ter selver tijd soo veel Misnoeging in *Nederland*, alwaar vele, niet alleen onder de quaat-willenden, maar selfs by sommige der wel-geaffectioneerden, over dit Werk seer morden, ter oorzake dat veel meer reflectie, op desselfs qualijk-

ge-

gelukte Uitkomst, dan op de wel-gemeende Intentie en 't wésen der Sake selfs maakten; sonder te bedenken, dat een Saak, door menschen gedirigeert, schoon in sich selfs noch soo goet en volmaakt, echter altoos dit perijkel staat onderworpen, van door bysondere toevallen van elders, die, of door Hooger Macht van anderen, of door tusschen-koming van boven-menschelijk Vermoogen ontstaan, kan omgeset en soodanig verandert werden, dat desselfs einde en Uitkomst geheel anders, ja direct tegens d'Intentie van den Onderneemer loopt, schoon hy die selfde saak, naar menschelijke Capaciteyt, met het alder-voorsichtigste Beleyd mocht aangevangen, met de wijste Directie voort-gezet, en met den besten yver soekken te vol-eynden hebben; ter oorzaake dat geen Menschelijk Creatuur onder de Sonne, hy zy in soo hoogen Aansien verheven, en met soo groote Macht en Bequaamheid begaaft als hy wil, ooyt verder dan over het tegenwoordige kan disponeeren, en dat selfs noch t'alleroogenblick in een geduurige dependentie van een Opperste Almoogendheid, die alles naar sijn wil kan dirigeeren, en het Compas van alle menschelijke Bestier ter Wereld in een moment geheel omdraayen. Buyten dat, soo zijn alle menschelijke Insichten van toekomende Gevallen, niet anders dan raadsels en gissingen, die in hare uitkomst al te maal konnen missen.

Maar ten onrecht,

Om dat sy de Saak niet recht insien;

Hierom zullen al die gene, die met een menschelijke Ziel, en met een redelijk Verstand zijn begaaft, nooyt de Deugd of het Wésen der Sake toetsen, aan desselfs goet of quaat Succes, als konnende het selve, gelijk gesegt, t'aller oogenblick, door andere intervallen van buyten, verandert en omgekeert werden; 't geen de *Heydenen* eertijts de naam van FORTUYN hebhebben toegevoegt, zijnde een betekenis van de Toevallen en Uitkomsten die boven 's Menschen vermoogen gaan: Dies zullen alle gesonde Oordeelen overwegen, de *Principien* en Redenen, waar op d'Onderneming van een Saak gegront zy; en naar 't gewicht van dien, het Desseyn prijsen of verwerpen.

Als blijkt uit de volgende Redenen.

Nu, de gene die naaukeurig al de Fondamentele omstandigheden van desen Toeleg, door sijn Hoogheid, in 't belegeren van *Charleroy*, ondernomen, examineerd, zal bevinden, daar in niets te manqueeren, 't geen sou konnen vereyscht werden, om eenig *Entreprise* voorspoedig, en den Uitvoerder glorieus te maaken. Want,

1. Zal een Desseyn prijslijk wesen, het moet voor al moogelijk

1. Zal een

Desseyn prijslijk wesen, het moet mogelijk zijn,

lijk zijn; en met hoe minder gevaar vermengt, hoe 't beter is. Waar kon meerder mogelijkheid, in een saak van diergelijke natuur zijn, dan in, dat een Vesting met soo swakke Bezetting voorsien, door soo machtigen Leger sou overweldigt werden? In der daad veel apparenter als den Toeleg op *Coeverden* vol gevaar, die nochtans soo wonder wel succedeerde: alwaar ter contrary dese Onderneming, sonder het minste gevaar was, als zijnde het Leger in sich selfs redoutabel genoeg tegens allen overval; en in 't mislukken selfs geen perijkel.

2. En soo gewichtig, dat het sijn Onkosten rijkelijk kan opbrengen.

2. Noodzakelijk moet een Desseyn gewichtig zijn, en soodanig, dat het alle gevaar en kosten, door sijn succesen, ruym vergoeden kan. Wat konder van grooter gewicht zijn, voor den STAAT *des Vereenigde Nederlands*, als dit; aangesien d'Overwinning van dese Stad, soo important, als de helft van 't Verlies deses Lands herwonnen, sou geweest zijn? 't Wierd ook wel soo veel, en noch meer by den *Koning van Vrankrijk* geapprehendeert, wanneer hy op d'eerste tijding van dien, terstond sijn *Primier Minister Monsieur de Louvois* na *Vlaanderen* sond, en selfs Persoonlijk met het geheele Hoff tot aan *Compegnie* volgde, om ten allen tijden by der hand te zijn; 't geen sijn Majesteyt niet gedaan soude hebben, indien de saak niet van groot belang was geweest, doende de *Duytsen* seer hart dreygen, daarom te willen sijn Krijgs-macht laten in *Lottharingen* vallen.

Een Aanslach die voorwaar den Optocht van 't *Staaten* Leger, na die Quartieren, wel waardig was; want indien deselve wel had mogen gelukken, met soo wel te eyndigen, als wierd aangevangen, sou d'Onkosten, die daar aan gewend wierden, wel tien dubbelt hebben konnen opbrengen, en dat sonder eenig gevaar.

Wanneer *Prins Maurits* eens in diergelijke traverse tijden, (van velen ook seer verwijtelijk beknibbelt, van dat niets uytrechte) resolveerde het Leger van den *Staat* op de *Vlaamsche* Stranden te brengen, om aldaar een Veld-slag te wagen; soo was sulks een dappere genereuse *Resolutie* tot behoudenisse des Lands, doch niet sonder uytsteekend gevaar. Ter contrary in dese *Entreprise* van sijn Hoogheyd, was soo veel Heyl, en gants geen perijcul in te verwachten.

3. Het Desseyn moet volkomen gesecreteerd werden;

3. Tot eenig Oorlogs-desseyn werd volkomen Secretesse vereyscht; en soo important als dit Voorneemen was, soo secreet wierd dat ook gehouden: zeekerlijk iets seldzaams en on-

ge-

gemeens in dese *Natie*: Want zedert de *Resolutie* genomen, en d'Uytvoering aangevangen wierd, was een geruymen tijd daar tusschen beyde verloopen; zijnde het Voornemen ten vollen vast gestelt, voor-al-eer eenig Volk uyt het Land trock. Men had hier geen *Tongeren*, noch *Maseyk*, noch *Valkenburg* van nooden, zijnde *Mastricht* een genoegsame Vastigheid voor dit Land; en schoon dese voornoemde Plaatsen al onder 't Gebied van desen *Staat* waren geraakt, men had echter daar mede des Vyands Marsch, door het *Land van Luyk*, of over de *Maas*, by *Visé*, of elders niet konnen verhinderen: *Charleroy* alleen, kon voor hem, den Slagboom geweest zijn; en was sulks ook het eenigste en 't voornaamste Oogmerk van desen Optocht, wijl men bewust was, dat 'er een kleyn Guarnisoen sich binnen dese Plaats onthield, en groot apparentie van door eenige uytlokkingen, verder te konnen ontbloot werden; sonder dat van dit alles iets aan den Vyand was ter ooren gekomen; 't geen seer remercabel is.

4. Het moet wijslijk en met groote voorsichtigheyd onder-nomen,

4. Boven dien allen, is desen Aanslag met soo wijsen Directie aangevoert geworden, als men ooyt eenig Desseyn beleggen sach. Al de wereld kon oordeelen, dat, wanneer soo een considerabel Leger omtrent *Mastricht* wierd vergadert, daar eenig Desseyn van importantie moest op handen zijn; echter bleef dit Voornemen soo secreet, en als geheel opgeslooten in 't Cabinet van sijn Hoogheyd, dat ook de hoogste Officieren daar van onkundig waren, smedende yder eenig Desseyn in sijn begrijp, naar hy 't in sijn meening bequaamst, of naar d'uyterlijke ombragie zekerst oordeelde, sonder dat iemand de waarheyd van dien konde aan te treffen bekomen, voor en al eer men direct op *Charleroy* in aantocht, en effectivelijk met d'uytvoering van d'Intentie begrepen was. Want ten dien eynde besondere feinte wierd gemaakt, als of men niet anders voor hadde, dan sich van 't *Land van Luyk* te verzekeren; en wierd daarom met de Stad *Luyk* getracteert, *Tongeren* berend, *Duras* achtervolgt, *Valkenburg* ingenomen, en den Vyand t'eenemaal suspens gehouden, of het *Tongeren* of *Maseyk* soude gelden.

En bysondere Stratagemas, of favorable maximen daar toe gebruykt werden.

Wanneer nu sijn Hoogheyd, door dat gefeingeerde Middel, den Gouverneur uit *Charleroy* met sijn byhebbende Cavallery, binnen *Tongeren* had gelockt, en *Duras* verre genoeg van de hand gedreven, heeft terstond sijn Cours gezet na *Charleroy*, daar niet boven de 700. Man tot Guarnisoen binnen, en in 24. uren

tijts de Plaats met 24000. Man omzet was; zijnde het Werk met soo groote Voorsichtigheyd bestelt, dat ter selver tijd van alle kanten uyt de Spaansche Steden, allerley toevoer en versterking aan dit Heyr geschiede; in dier voegen dat 'er niets, tot wijslijk ondernemen van dit Desseyn, ontbrak.

Al het welke sijn Hoogheyd in dese onderneming seer wel gedaan hebbende,

Wie ter wereld sou nu gedacht hebben, dat een Aanslag soo wel beleyd, van een goeden Uytslag sou gefrustreert geworden zijn? gelijk het selve eensdeels door de vigilantie van den Gouverneur de *Montal* geschiede, die op sonderlinge wijse, door een aardige *Stratagema*, met sijn Cavallery weder binnen *Charleroy* was geraakt; en ten anderen, voornamentlijk door een bysonder toeval van den Hemel, die door een felle Koude, alle de hier toe benoodigde aanwendingen en verrichtingen geheelijk verhinderde. Ondertusschen was tot dus verre den Aanslag van sulken apparenten voortgang, en met soo voorsichtige Directie geweest, dat weynig diergelijke werd gevonden; en staat te beduchten of wel ooyt, geduurende desen Oorlog, soodanige Occasie sich weder vertoonen zal. Schoon het *Succes* van dese *Entrepryse*, geen correspondentie met de verwachting, die men daar van besat, gehad heeft, zal echter het Wesen en de goede Intentie van de Saake selfs, by alle goede Verstanden, een eeuwige Getuygenis voor sijn Hoogheyd blijven, van sijn onberispelijke Getrouwigheyd, hoog-wijslijk Beleyd, en onvermoeyde Dapperheyd, hoe seer ook sommige benijders en qualijk ge-intentioneerden tegens desen Optocht willen schrollen, of die beknibbelen, deselve onverstandiglijk uytkrijtende, als of 't een Onderneming soo schaadelijk als schandelijk, ten aansien van 't succes, voor desen Lande soude geweest zijn.

Soo valt daar op niets te seggen,

Maar de soodanigen, die de Saken altoos volgens derselver Uitkomsten willen waardeeren, konnen ge-oordeelt werden, weynig meer dan menschelijke gedaante te hebben, en een groot gedeelte van de Redelijkheyd te missen: te meer, wijl men niet meer in 't eynde dan in 't begin van dit wijslijk gedirigeert Desseyn, iets tot disrespect of vermindering van Sijn Hoogheyts Achtbaarheyd kan vinden: Aangesien het alsoo onmooglijk is, dat alle Oorlogs-desseynen, die doch wel de variabelste van alle Voorvallen zijn, altoos wel souden gelukken; als dat d'Uytkomst van dien, in 's Menschen vermogen soude staan, of dat alle de machten der geheele weereld, alle tusschen-komende verhinderingen souden konnen beletten.

Nie-

Niemand kan 't Sayſoen des tijds tot ſijn voordeel beſtieren; noch d'onbepaalde Macht des Hemels, met eenig Menſchelijk Vernuft af-meeten; en alſoo min met al d'aardſche Machten te ſaamen, eenige bepaaling naar hun wil toevoegen.

Ofſch oock het Succes geheel contrary alle verwachting is uitgevallen.

De Hemel quam ſubitelijk den Lucht met ſoo een vehemente Koude omvangen, dat ſy niet alleen d'aarde ſoo vaſt toeſloot, dat geen menſchelijke Macht, door 't middel van 't ſtrengſte Metaal, deſelve openen, en tot hun noodig gebruyk bequamen konde; maar ook menſchen en beeſten door deſe bittere Vorſt in uiterſte nood, en van 't Leven ontbloot geraakten. Echter vond men noch Menſchen ſoo onbedachtſaam van geeſt, dat ſy opendlijk en rond-uyt derfden ſeggen, dat men 't Volk uyt het Land ging voeren, om 't ſelve, of verraderlijker wijſe aan den Vyand over te leveren, of hem d'occaſie te laten, om de Poſten van deſen Lande met gemak te konnen Forceeren, niet tegenſtaande ſijn Hoogheid deſelve ſoo wel voorſien had gelaten, dat die genoegſaam redoutabel, en als buyten perijkel waren; dat ook de finale Uitkomſt, ſchoon de Saak ten principale, tegens alle redelijk Verſtand en ſchijnbare apparentie, miſlukt, geheel het contrarie deed blijken, en ook alle Onderneemingen en Verrichtingen, die Sijn Hoogheid ſedert tot noch toe, ten dienſte deſes Lands heeft gedaan, uit alle volgende Voorvallen een geheel andere Getuygenis zullen vertoonen.

Ondertuſſchen deed de Koning niet alleen de Goederen der Nederlandſche Heeren, die onder de Spaanſche mede voor *Charleroy* waren geweeſt, intrekken en *confisquéren*; maar ſchreef ook aan den *Koning van Engelland*, om ſich gelijker-hand by de *Koningin van Hiſpanjen*, over het verbréken van 't Aakſche Vredens-Beſluyt des Graafs *de Montery*, te beklaagen. Doch wanneer de Koningin, de Klachten deſer Hooggemelte Koning aangehoort, en ook daar na het Antwoord hares Stadhouders in de Spaanſche Nederlanden den Graaf *de Montery*, bekomen hadde, bevond in der daad, dat de *Franſſen* geen ander Oogmerk hadden, als den gedachten Graaf, die hen te loos was, uit de *Nederlanden* weg te ſchuiven.

Vrankrijk tracht alle Duytſche Vorſten te doen gelooven, dat hy 't Duytſche

Midlerwijl ſchreef de *Koning van Vrankrijk* aan alle Duytſche Vorſten, dat, ſchoon hy de *Hollanders* beöorloogde, het doch geenſins ſijn Meening was, het *Roomſche Rijck* in Onruſt te ſtellen; maar ſich alleenlijk te wreeken aan den Hoogmoed van

Rijk niet sou ontrustigen.

een *Republijk*, die sich selfs tot sijn Vyand had gemaakt, na dat haar meenigmaal tegens al hare Vyanden had beschermt. Tot meerder bevestiging deser waarheid, stond hy allen Potentaten in de Christenheid, nevens het *Huys Oostenrijk* toe, te treden in het *Traactaat*, waar in de *Nederlanders*, den Koning van *Sweden*, doch sonder bewilliging van een Stilstand der Wapenen, tot *Middelaar* aangenomen hadden.

Koning bereyd sich tot de Veldtocht.

Hierop liet Hoogstgedachte Koning alles tot d'aanstaande Veldtocht verveerdigen, en sulks met soo grooten Yver, dat men sich daar over ten hoogste moest verwonderen. Den Markschalk *de Turenne*, die sich ter selver tijd in Westphalen bevond, wierd tot betaling sijner Volckeren, en noch voordere Werving, 25. Karren met Geldt toegesonden. De Koning besloot, selfs een Armée te commandeeren: ten welken eynde alle Volckeren, die onder hem souden dienen, na *Rijssel* moesten marcheeren, daar de *Rendevous* soude gehouden werden. Den Hertog van *Orleans*, des Konings Broeders, wierd tot *Generaal* van sijn Leger gekosen.

Sijn Groote Macht te Lande.

Dit Fransche Heyr-Leger, dat sich omtrent *Rijssel* versamelde, wierd van dag tot dag machtiger; en de *Koning van Vrankrijk* wierd aldaar in de maand *April* selfs Persoonlijk verwacht. De *Franssen* sneden geweldig op, van hare groote Macht en swaare Toerusting, seggende, dat hun Koning dit Jaar een Leger van 150000. Man te voet, en 50000 te paard, te Velde soude brengen.

Ondertusschen hielden de *Franssen* in *Luykerland* schandelijk Huys, plunderende en leggende verscheyde Dorpen in de Assche, om dat die niet aanstonds hare Schattingen opbrachten. Selfs quamen sy in de Spaanse Dorpen, als, *Lains*, *Villers*, *Crecheim*, *Merdorp*, *Jandram*, *Janderoul* en andere by *Sasse* haar Quartier nemen; alwaar sy 't niet een hair beter dan in Vyands Landen maakten. Met dese en noch meer bykomende Volckeren, wierden hare Steden volgepropt, die sy in 't Land van *Luyck*, aan den *Rijn*, tot *Charleroy*, en in *Vlaanderen* in bezit hadden genomen. 6000. Man, door den Hertog van *Savoyen*, en de *Republijck* van *Genua*, na eyndiging hares Strijds, aan *Vrankrijk* overgelaaten, wierden na *Catalonien* gesonden, om aldaar een waaksaam Oog over de *Spaansen* te houden. Voor des Konings afreysen, wierden alle *Hollanders* aan bevolen, sich uit sijn Rijck te begeven. De Graaf *Tot*, Engelsche Ambassadeur tot

Paris

Paris by den Koning Affcheyd nemende, wierd aldaar gedivulgeerd, dat gedachte Graaf in ſijn laatſte Audientie tegens den Koning ſou geſegt hebben, Dat *Holland* noyt ſou verſtaan om *Maſtricht* te cedeeren, wijl tuſſchen dien *Staat* en *Spanjen* een Secreet *Tractaat* lag; waar op de Koning ſou ge-antwoord hebben, *Wy zullen wel maken dat Maſtricht* binnen 6. Weken in onſe handen zal zijn.

De KONING ſeer ſorgvuldig in ſijne Voornemens, liet alles verſchaffen wat tot een Formèle Belegering konde vereyſcht werden. Men deed een groote meenigte kleine koopere Schuyten verveerdigen, om, indien mogelijk, daar mede over Water in *Hollandt* te komen. Sijn Majeſteyt maakte den Hertog van *Mommouth*, tot *Lieutenant Generaal* over ſijn Armée; en den 25. *April* wierd alle Toeſtel tot des Konings Reyſe na *Rijſſel* gereet gemaakt. De Hertog van *Duràs* begaf ſich uit *Luykerland* na *Paris*, om ſijn Majeſteyt, als *Capiteyn* onder de Lijf-*Guarde*, te dienen; in wiens Afweſen, de Gouverneur van *Charleroy* het *Commando* voerde.

Afreyſe van Prins *Condé* na de Nederlanden.

Soo dat het ſich lied aanſien, als of *Holland* geheel in de gront ſou vernield, en gants uitgeroeyt worden; gelijk dan Prins *Condé*, ſich daar toe ter Reyſe veerdig maakte, en van *Paris* na *Charleroy* vertrock, nevens ſijn Soon, de Hertog van *Anguin*, vergeſelſchapt met 300. Ruyters, dewelke geſamentlijk den 30. *April* tot *Bommel* arriveerden, om ſich voorder na *Vitrecht* te begeven. Ondertuſſchen dat Prins *Condé*, gedurende ſijn Voyage, alle Veſtingen en Schantſen naaukeurig in opmerking nam, om te mogen weten, of deſelve bequaam genoeg waren, hen ſelven te beſchermen, en den Vyand af te houden.

Niet min met groote Verwondering als verbaasde Ontſteltenis kreeg men te deſer tijd in *Holland* Bericht, dat ſijn Ceurv. Doorl. *van Brandenburg* een Tractaat van VREDE met *Vrankrijk* apart had geſlooten; doch wanneer de Saak wel grondig onderſocht, en naar Tijds en Gelegendheyds Geſtelteniſſe rijpelijk overwogen wierd, kon men daar in, aan *Brandenburgs* zijde, ſoo veel Ongerijmtheyd niet vinden, als 't Gemeen Gevoelen ſich voor-heen wel had ingebeeld. Om nu ſulks dies te klaarder en onderſcheydentlijker te toonen, zullen hier de Byſonderheden van dien, ſoo veel ons bewuſt is, den Curieuſe Lezer voor-ſtellen.

Beweeg-Redenen en Oorzaaken, waarom Ceur-Brandenburg een VREDE *met Vrankrijk aanging.*

De Beweeg-redenen der Franſſen, om Ceur-br. tot Vreden aan te dringen.

DE Beweeg-redenen, die de *Franſſen*, aan ſijn Ceurvorſtelijke Doorl. van *Brandenburg* ſedert den Jare 1671. onophoudelijk, tot een *Alliancie*, of ten minſten tot een *Neutraliteyt* (waar van in 't *Tweede Deel* ter behoorlijker plaatſe gehandelt is) geproponeert hebben, zijn noch even de ſelfde, waar door ſy nu ook aangeprikkelt wierden, ſijn Ceurvorſtelijke Doorluchtigheid tot een Vredens-Handel te bewegen, uitgenomen dat hier noch by komt, de Werckingen, die de *Franſſen* nu noch dagelijks gevoelden, wegens de *Diverſien*, waar door ſijn Ceurvorſtelijke Doorluchtigheid, haar grootſte Macht, onder *Duc de Turenne*, van den Nederlandſchen Bodem te rug trock, hare voordere *Progreſſen* aldaar ſtuyten, hare wichtige Aanſlagen vernietigden, en vreeſe moeſten dat by gelukkig vervolg, de Brandenburgſche Waapenen, de harige ſouden verſwakken; dat de Ceurvorſt *van Ceulen* en Biſſchop *van Munſter* weder met ſijn Keyſerlijke Majeſteyt verſoent werden, en ſich aldus door verſcheidener Duytſche Vorſtens ALLIANCIEN en Waapenen verſterken ſouden.

Ceurbrandenburgſche Motiven.

De oorzaken, die ſijn Ceurvorſtel. Doorluchtigheyd *van Brandenburg*, tot deſe Vredens-Handel bewogen, waren ten deelen op eenige ongelukkige Schermutſelen, en het Verlies van ſommige Steden, gegront, dewelke hy door dit Vredens-Beſluyt meende weder te bekomen; en ten deelen op het ooogſchijnlijk gevaar, waar in ſijn Vorſtendom *Cleve* ſweefde, om wel haaſt te zullen verwoeſt, en in de Aſſche gelegt te worden; als ook op de te-rugblijving der Hulpe, die hy ſoo wel van ſijn Keyſerlijke Majeſteyt, als van den *Vereenigde Staat* te verwachten hadde.

Wat de ongelukkige Schermutſelen, en het Verlies ſommiger Steden belangt, daar van is in het DERDE DEEL, aan 't eynde der Veldtocht van 't jaar 1672. melding gedaan; waar toe noch bygevoegt dient, dat de Brandenburgſche Soldaten in den Aanvang tegens de *Franſchen*, *Ceulſchen* en *Munſterſchen*, in en omtrent *Weſtphalen*, wel eenig Geluk hadden, 't welk hier in beſtond:

Ceur-Brandenburg had

1. Dat ſy in der haaſt acht Stedekens, namentlijk, *Becken*, *Alen*,

Alen, *Werne*, *Stromberg*, *Ullichen*, *Damberg*, *Walbeck*, en noch een ander veroverden.

eenige Gelukkige Succesſen.

2. Dat ſy midden in *January* 1673. twee Ceulſe Regimenten te Paarde, onder de Collonellen *Weſterhout* en *Halberſtad*, wanneer by *Unna* eenige Stroopery deden, geheelijk verſloegen, twee Ketel-Trommen en de meeſte Standaarden hen afnamen, 200. gevankelijk mede brachten, veel Paarden en Bagage tot Buyt maakten, en d'overige doot ſloegen, ſoo dat 'er maar weynige met den Overſte *Weſterhout*, ter naauwer Nood ſich binnen *Arensberg* ſalveerden.

3. Dat de generaal *Spaan* met 500. Man, een groote Party *Munſterſchen*, door een behendige Krijgs-Liſt overviel en verſloeg, makende een Bravade, om hen uyt te lokken; waar op ſich als doen over een Brug retireerde, achter een nieuw opgeworpene Battery, die met 5. Stukken Geſchut was verſien, waarmede hy hen ſoo onbarmhertig verwellekomde, dat met Verlies van veele, de Vlucht moeſten nemen: het welk, nevens noch verſcheyde andere diergelijke *Attaquen*, den Munſterſche Landlieden een groote Vrees aanjaagden, en den Biſſchop van *Munſter* tot deſe Reſolutie bracht, dat den vierde Man uit de Boeren, op Levens Straffe, onder d'Overſtens *Enſchade* en *Houtijn*, te Velde moeſten trekken, om den voorderen Invall der Brandenburgſche Soldaten te weeren; ten welken eynde de Biſſchop van Munſter, *Duc de Turenne* ook te hulp riep, die daarop een Plaats, *Haringshuyſen* genaamt, innam; dewelke naderhand van de *Brandenburgſchen* weder aangegrepen, veroverd, en daar in 150. *Franſſen* nedergemaakt wierden. Waar op de Ceurvorſt *van Brandenburg*, met den Keyſerlijken Generaal Hertog *van Bournonville*, binnen der *Lipſtad* den 3. *February* in een Krijgs-Raad geſamentlijk beſloten, den *Franſſen* het Hooft te bieden, en indien mogelijk, een Slach te leveren.

Waar op hy reſolveerd, den Franſſen een Slach te leveren;

Dan, *Duc de* TURENNE was niet genegen ſijn Leger te wagen, aan een ongewis Krijgs-Geluk; maar begon met groote Voorſichtigheyd t'ageeren, en ſtelde ſijn Oogmerk ſoo vaſt in, dat men van hem wel ſeggen mogt, 't gene *Cornelius Nepos* van *Iphicrates*, den Atheenſchen Veld-Overſte ſegt: Dat hy ſich „niet ſoo ſeer door ſtoutmoedige Krijgs-Handel, als wel door „goede Krijgs-Ordere beroemt maakte; want hy bewees ſich, „een ſoo Staatlijk Krijgs-Overſte te weſen, dat niet alleen met „de beſte Ouden vergeleken, maar boven dien ook ſoo beroemt „wierd,

't Welk Turenne voorſigtighijk verhoed.

„wierd, dat geen Oude Krijgs-Overſte hem ooyt overtroffen „had. Hy was ſeer ervaren in den Oorlog; had meenigmaal ge„heele Legers gecommandeert, zijnde nooyt t'eeniger tijd door „ſijn gebrek of ſchuld de Saak mislukt; maar ſijnen Raad altoos „de beſte bevonden, als weſende daar in ſoo Heerlijk en be„quaam, dat hy in Oorlogs Saaken veel Nieuwigheden uytge„vonden, en veel oude Dingen verbeterd hadde.

Want, hier in bewees TURENNE, dat Kunſt en Liſt, machtiger zijn dan Geweld; dat de Krijgs *Succeſſen* meer van 't goet *Commando*, dan van Yver en Force dependeeren; en dat kleyne *Attaquen* meenigmaal meer Nut aanbrengen, dan gemeene Veld-Slaagen: want in plaats dat *Turenne* den Ceurvorſt *van Brandenburg* ſoude te gemoet getrokken, en ſich met hem in een Hooft-Treffen gengageert hebben, ging hy de *Mark* doorſtroopen, en eenige Plaatſen als *Keſtern*, *kleyn-Dortmond*, *Bukom*, en *Grimbergen* uytplunderen, rukkende den 3. *February* ſeer ſpoedig met ſijn gantſche Armade voor de Stad *Unna*, dewelke, ſchoon maar met drie hondert Brandenburgſche Dragonders, en hondert Ruyters, nevens noch eenige Boeren, onder het *Commando* van den Overſte *Bomsdorff* bezet, met een enkele Muur omringt, en met eenige Stukken Geſchut voorſien was, nochtans het Geweld der *Franſſen* dapperlijk wederſtont, op hope van 't Brandenburgſche *Secours*; nadien d'Overſte *Bomsdorff* van ſijn Ceurvorſtelijke Doorluchtigheyd was bericht geworden, dat hy de Stad maar noch twee dagen defendeeren, en ondertuſſchen *Secours* bekomen ſoude; 't welk de *Franſſen* gewaar werdende, de Stad met uyterſte Geweld aangrepen, en daar op veroverden, voor-al-eer het *Secours* daar by quam: want openden hare *Approches*, brachten hare Mijnen tot onder de Stads-Muren, en ſchooten ondertuſſchen met het Geſchut en de Mortieren ſoo ſchrikkelijk op de Stad, dat deſelve, alſoo veele Huyſen met Stroo bedekt waren, den 5. *February* 1673. in ſulken hevigen Brand geraakte, dat 'er meenigte van menſchen, wegens de groote hitte, over de Stads Muur ſprongen, en maar alleen de Kerk met eenige Huyſen behouden bleven: waar op d'Overſte *Bomsdorff* genootzaakt wierd, ſich op *Diſcretie* over te geven. Maar wijl de *Franſſen*, door den hevige Wederſtand der Belegerden, tot het uyterſte Geweld waren aangehitſt geworden, en verſcheyde Officieren, nevens vele Soldaten verlooren hadden, was hare *Diſcretie* ſoo getergt, dat ſy het Gar-

Turenne plundert eenige Stedekens uit, en belegert de Stadt Unna,

Dewelke in de Vlamme geraekende, verbrand,

Garnisoen geweldig mishandelden, den *Commandant* tot op sijn onderkleeren uyt-trokken, en den selve seer beschimpten.

Sijn Ceurvorstelijke Doorluchtigheyd *van Brandenburg* was met *Duc de Bournonville*, den 5. *February*. by *Soest*, in volle Marsch na *Unna* begrepen, om deselve Stad t'ontzetten; maar wanneer hy hoorde, dat sy reeds al veroverd was, stelde sijn Leger in Slach-Order, en liet *Turenne* een *Bataille* aanbieden; waar toe hy weynig lust scheen te hebben, nademaal in tegendeel aan een soo voordeelige Plaats Post greep, dat de Ceurvorst niet anders dan met groot Gevaar hem aldaar bykomen konde. Waar op *Turenne*, sijn Ceurvorstelijke Doorluchtigheyt door een Trompetter liet versoecken, of met de *Bataille* noch eenige weynig dagen wilde vertoeven, als wanneer dan daar toe resolveeren soude. Ondertusschen wende de Heer *Wangeling*, Sweedsche Afgesand, en de Bisschoppen van *Munster*, *Paterborn* en *Osnabrug*, als ook de Nieuwburgsche *Ministers*, alle mogelijke Vlijd aan, om dese *Bataille* te verhinderen, werdende de Fransche Macht onder *Turenne* wel tweemaal grooter gemaakt, dan sy in der daad was; 't welk met soo veel omstandigheden en valsche discoursjes wierd bewimpeld, dat ook selfs veele der voornaamste Brandenburgsche Officieren, daar door wierden bedrogen: waar toe noch bykomt, dat de Keyserlijke Troupen, dese *Bataille*, waar door anders veel goets had konnen geschieden, seer declineerden, onder dese Voorgeving, dat men tot nu toe aan 't Keyserlijke Hof noch niet raadzaam had gevonden, sich al te diep met de *Franssen* in den Oorlog in te wikkelen, voor al eer men sich met *Spanjen* vaster verbonden, en sich der Rijks-Vorsten Hulpe beter verzekert hadde.

Ceurbrandenburg laat Turenne een Bataille aanbieden, die sulk weygert.

Als nu sijn Ceurvorstelijke Doorluchtigheyd ondertusschen vernam, dat *Turenne* alle Wegen en Paaden bezette, alle kleyne omleggende Steden, als *Kammen*, *Iserloon*, en meer andere innam, deselve swaarlijk brandschatteden, het opene Land aan alle kanten soodanig verwoestede, dat'er eer een Haas, dan een Boer was te vinden, en dat hy ondertusschen een aansienlijk *Secours* Voet-Volck van Prins *Condé*, uyt de *Nederlanden*, en eenige *Bataillons* Ruyters van *Duc de Duras*, uyt het Land van *Luyk* bequam; soo antwoorde de Ceurvorst *van Brandenburg*, door den gedachte Trompetter, dat hy *Turenne*, grooter Eere en Roem, door Manhaftige Krijgs-daaden, soude verdienen, dan door het branden, rooven, en den Armen Huysman het

Ceurbrandenburg verwijt Turenne sijne gedane Geweld-dadigheyd.

Brood uit den Mond te nemen: waar op sijn Ceurvorstelijke Doorl. met opendlijke Trommel-slag en Trompetten-geklank door sijn Leger een *Edict* deed publiceeren, waar in hy by Levens straffe verbood, dat niemand der *Franssen* Exempelen navolgen soude, in het mishandelen van eenige geestelijke en wereldlijke Persónen, soo wel in het Bisschopdom *Munster*, als in *'t Ceulsche* Gebied; presenterende ook al de gene die het begeerde, *Sauvegarde* te geven, leggende sijne Soldaten in den *Ham*, *Soest*, en in der *Lipstadt*, waar uit sy de *Franssen*, door verscheide partijen, in gedurigen Allarm hielden, en daar van soo vele gevangen kregen dat 'er in weinig dagen meer als Duisent binnen *Lipstad* wierden gevonden.

En verbied by Levens straffe, eenig Geweld in de Munsterscheen Ceulsche Landen te gebruiken.

Turenne daar-en-tegen verovert verscheyde plaatzen.

Turenne, die, als gesegt, met eenig Voet-volck van Prins *Condé*, en Ruytery van *Duras* versterkt, als ook met Ceulsche en Munsterse Volckeren voorsien was, besloot, sijn Marsch voort te zetten tot aan den *Ham*, alwaar 2000. Brandenburgsche tot Bezetting lagen; doende voorheen, door den *Marquis de Bourlemont*, het Slodt *Heringen* of *Birckenboom*, met sijn voor-troupen innemen en sterck bezetten. De Brandenburgsche meenden het selve weder te veroveren, maar wierden met Verlies afgeslaagen: Waar door de Bezettingen in den *Ham* en *Soest*, hare Steden verlieten, en al het Geschut, *Ammunitie* en *Bagage* met sich voerden. Op dese Tijding sond *Turenne* aanstonds sijn Troupen in den *Ham*, met expres Bevel, dat sy geen Ceulsche noch Munsterse Volckeren souden innemen.

Die van *Soest* schickten twee Gesandten aan *Turenne*, om van hem *Sauvegarde* of Bescherming te versoecken. Des namiddags quamen uit *Werle* 300. Soldaten en 50. Dragonders, met twee Overste Luitenanten, die met geweld in de Stad begeerden te zijn. d'Inwoonders lieten hen weten, dat *Turenne* hen hooglijk bevolen hadde, geen Soldaten in te laten: waar op sy de Poorten meenden op te breken, doch te vergeefs; nadien de Burgers op het Klocken-geluyd sich vergaderden, de Wapens ter hand grepen, en met achterlating van verscheide Gevangenen, de Soldaten te rug dreven. Des morgens quamen de Afgesandten met 300. *Franssche* Ruyters tot een *Sauvegarde* in de Stad. De *Bisschop van Munster* had gaarne den *Ham* met sijn Volck bezet, gelijk sulks ook aan *Turenne* versocht; maar tot Antwoord bequam, dat, wijl de Stad sich vrywillig aan den Koning

ning van *Vrankrijk* had over gegeven, hy hem daar in geen *Satisfactie* konde laten toekomen, voor al eer des Konings Antwoord sulks bewilligde.

De *Ceurvorst van Brandenburg*, die met sijn Leger by *Lipstad* stont, begaf sich na *Bileveld*, en bezette dese Stad, nevens de Vesting *Sparenberg*, met goede Soldaten, wendende sich na *Minden*, en spoedigde alsoo sijn Reyse op *Berlin*. De *Keyserschen* begaven sich desgelijks na het *Stift Hildesheim*, alwaar het Regement van den Brandenburgsche Generaal *Sprock* by *Sendtveld*, 300. Paarden van des *Konings van Vrankrijks* Lijf-Garde, nevens 100. Dragonders, soodanig toerichtede, dat 'er naaulijks drie Man daar van den *Franssen* konde tijding brengen.

Ceurvorst van Brandenburg begeeft sich na *Berlin*.

't Regem. van Generaal Sprock, slaat 300. Ruyters en 100. Drag: van 's Konings Lijf-Garde.

Door dese voornoemde Aftocht geraakte het gantsche Graafschap *Marck*, voor de *Franssen* en *Bisschopsen* open, die daar op het meesten deel van dien onder Contributie stelden: Ook bleef maar alleen in *Lipstad*, *Bileveld*, en *Sparenberg* van de Brandenburgsche Bezetting; soo dat de Vyand alle kleyne Stedekens in nam. Dewelke ook dreygde, *Lipstad* te belegeren; maar derfde sijn Woorden met geen Daden vervullen; aangesien daar 2000. Paarden en 4000. Voetknechten binnen lagen.

Wegens dese spoedige Aftocht der *Keyserschen* en *Brandenburgschen*, waren velerhande gedachten, waar onder het sommige daar voor hielden, dat sulks uit gebrek van Voerage en Levens Middelen geschiede. 't Gene ons d'Ervaring in het toekomende klaarlijk zal vertoonen. Ondertusschen quamer noch veel Krijgs-Volck langs den *Rijn* voorby *Ceulen* af, tot verstercking van 't *Turennische* Leger, dat als noch by *Soest* lag, terwijl de Bezetting uit *Lipstad* verscheydemaal in *Munsterland* viel, aldaar goede Buyt maakte, en veel palissaden tot verstercking en bevestiging harer Stad weg haalden.

De Ceulsche en Munsterse Volkeren daar-en-tegen by *Alphen*, een aansienlijk Leger versaamelende, daar sich de Munsterse *Commandant* uyt *Grol*, met eenige Stukken Geschut by vervoegde, rukten alsoo gezamentlijk voor *Lunen*; welk Stedeken maar 300. Brandenburgsche Soldaten in bezetting hebbende, sy in 't korte met 5. Vuur-Mortieren tot een Accoord dwongen.

Munsterschen veroveren *Lunen*:

Na desen rukte de *Bisschop van Munster* met 6000. Ruyters en 5000. Voetknechten voor het Huys *Ravensberg*, 't welk hy in een dach veroverde, en sich als-doen na *Herfford* begaf. *Tu-*

En ook het Huys *Ravensberg*.

renne sond eenige Troupen na *Hexter*, aan de *Weser*; welke plaats sy in 't korte overmeesterden. Waar door *Turenne* een vrije Pas over de *Weser* bequam, en deswegen met sijn Armeé herwaards naderde, om dese Plaats voor alle Vyands Aanvel te beschermen.

De Keyserſche en Brandenburgſche Volckeren begaven ſich in Ruſt, marcheerende de eerſte, door *Thuringen* na *Bohemen*, en de laatſte na *Halberſtad* en *Maagdenburg*.

Met meer andere plaatſen.

Ondertuſſchen namen de *Munſterſchen Herffort* in, ſtelden daar 800. ſoo Ruyters als Soldaten tot Beſetting, en hielden ſeer ſlecht huys: Quamen de Stad *Minden* ook hoe langer hoe nader; maar wijl de ſelve met goede Bezetting was voorſien, derfden ſy niet aanbijten, keerende derhalven te rug na *Bilefeld*, alwaar ſy met 12000. Man, veel Canon en Vuermortieren voor quamen, en aanſtonds met geweldiger hand daar op aanvielen, werpende op eenen dach wel 84. Bomben in de Stadt; waar door den Belegerden ſoodanige ſchrik wierd aangejaagt, dat ſy de Belegering voor een Somme Gelds afkochten. Doch aan *Sparenberg* wouden de Munſterſchen ſich niet vergrijpen, aangeſien ſy wel wiſten, dat aldaar een dapper Held binnen was, die ſijn graauwe Huyt voor de Veſting wilde waagen: dies braken ſy van daar op, over al ten platten Lande de Lieden ſeer qualijk tracterende, en namen omtrent *Lipſtad* verſcheyde Huiſen in, waarmede ſy die Plaats dachten te benaauwen.

Middelerwijl bleef *Turenne* met ſijn Troupen noch in de *Marck* ſtille, ſonder iets te verrichten; waar over verſcheyde van deſe Meening wierden, als of de Vrede tuſſchen *Vrankrijk* en *Brandenburg* reeds was getroffen; 't welk des gedachten Maarſchalks Ordre noch meer bekrachtigde, waar door den Munſterſchen als ook den *Franſſen* ſelfs, wierd aanbevolen, de Brandenburſche Plaatſen (hoewel ſeer ongaarne) weder te quiteeren. Middelerwijl quamen dagelijks noch veel Schepen met Franſche Volckeren den *Rijn* nederwaards voorby *Ceulen*, trekkende veel Ruytery door *Munſterland*, om ſich aldaar met de Biſſchoppelijke Volckeren te conjungeren, en dan op *Vrieſland* in te vallen.

Keyſerlijk Advocatozia.

De Hertog van *Bournonville*, die in abſentie van den Graaf *Montecuculi*, de Keyſerlijke Volckeren commandeerde, en Ordere had bekomen, om het Keyſerlijk *Mandaat*, dat den 31. *Jan.* verveerdigt was, ter Executie te brengen, liet het ſelve den 10. *Febr.* 1673. in den *Ham* publiceeren, en den Ceurvorſt *van Ceulen*, als

als ook den Biſſchop *van Munſter*, een opendlijk Geſchrift inſinuëren, waar in alle hooge en lage Ceulſche en Munſterſche Officieren, te voet en te paard, en byſonderlijk die gene dewelke ſijner Keyſerlijke Majeſteyts en des Rijks Vaſallen waren, ernſtelijk vermaand wierden, dat ſy de Ceur-Ceulſche en Munſterſche Krijgs-Dienſt verlaaten, en ſich by de Keyſerlijke Armée vervoegen ſouden, waar onder ſy in al hare Eer-Ampten en *Charges*, die ſy nu bekleeden, by d'eerſte gelegendheyd ſouden bevordert, en ondertuſſchen met Geld, Quartier en voordere Nooddruft verſorgt werden, by verbeurte van ſoodanige Straffe dat alle Wederſtreevigen, in ſijn Keyſerlijke Majeſteyts Ongenade vervallen, hare Goederen berooft, en naar gelegendheyd der Sake, aan Lijf en Leven geſtraft ſouden worden.

De *Biſſchop van Munſter* hier op bevreeſt, of ſijn Officieren, die meeſt alle *Duytſen* waren, het Keyſers Bevel mochten gehoorſamen, en dienvolgens veel Soldaten na het Keyſerlijke en Brandenburgſche Leger mede nemen, liet aanſtonds ſijn Soldaten, door een Tegen-Bevel, bekent maken, en ook in alle Kercken afleſen, dat het gemelde *Patent* maar alleen door *Duc de Bournonville* verdicht, en buyten ſijn Keyſerlijke Majeſteyts weten gepubliceert was; aangeſien ſijn Soldaten ten Dienſt des *Keyſers*, en voor de Vryheyd van 't H. *Roomſche Rijk* willig en bereyd ſtonden, nochtans ſonder de geringſte Intentie, als off ſy tegens eenig Vredens-*Tractaat* of Rijks-*Capitulatie* ſouden gebruykt werden: Weshalven hy hen al te ſamen en yder in 't beſonder, uyt krachte deſes, alle Schaade wilde vergoeden, die ſy ter oorzake van het boven gemelte *Patent* mochten komen te lijden.

Waar tegens de Biſchop van Munſter *Contra patenten* laat uytgaan.

Een ſoodanig *Mandaat* liet ook de *Ceurvorſt van Ceulen* publiceeren, waar door het Keyſerlijke Placcaat ſeer vruchteloos wierd gemaakt, ſoo dat 'er ſeer weynig of byna gen Ceulſche of Munſterſche Officieren noch Soldaten haar Dienſt verlieten.

Deſgelijks ook de Ceur-Vorſt van Ceulen.

Middelerwijl de Legers tegens malkander te Velde lagen, viel een anmerkens-waardige Saak voor, te weten, een Franſche *Volontaire* met namen *Villeneuve*, begaf ſich by een Ceurvorſtelijke Brandenburgſche *Miniſter*, hem ſijnen Dienſt preſentérende, om den Marſchalk *de Turenne* of door Vergif, of door een ander Middel het Leven te benemen; welke Preſentatie, deſe Miniſter, als een hoogwichtige Saak, tot een Conferentie verwees; waar op gedachte *Villeneuve*, uyt vreeſe van gevangen

Een franſche Volentaire, aanbiet Turenne te vermoorden.

En daar na den Ceurvorst van Brandenburg.

te worden, sich na het Fransche Leger retireerde, aanbiedende aldaar den *Hertog van Turenne* sijnen Dienst, om den *Ceurvorst van Brandenburg* heymelijk van kant te helpen: maar wijl sulks ook tot een beter gelegendheyd wierd uytgesteld, liep dese Booswigt weg, soo dat men naderhand niet heeft konnen te weten bekomen, waar hy gebleeven was. Hier op liet de *Ceur-Vorst*, door een expresse Bode, den Marschalk *de Turenne* waarschouwen, dat sich voor eenen *Villeneuve*, dien hy naar het Leven afschilderde, mochte hoeden; ondertusschen dat de Marschalk *de Turenne*, even voor d'aankomst van desen Courier, ook een Expresse, wegens de selve oorzaak, aan den *Ceurvorst van Brandenburg* had afgesonden: zéker, een seer overtuygend Bewijs, dát sy beyde, d'een soo wel als d'ander, meer door loffelijke Krijgs-Daaden, dan door Bedrog of verraaderschestréken, hun Vyand sochten t'overwinnen. Waar over sy alsoo grooten Lof verdienden, als eertijds den Romeynschen Raad, wanneer desselve den Koning *Pyrrho* openbaarde, hoe sijn *Medicus Cyneas* aangeboden hadde, hem, voor een somme Gelds, onder de Geneesmiddelen, te vermoorden.

De Succesſen der Franſſen, veroorzaken by hen groote Vreugde.

De voorgemelde *Succesſen* der *Franſche*, der *Ceulſche* en *Munſterſche* Volckeren verwekten aan d'eene zijde groote Vreugde, en men vierde daar over in *Vrankrijk*, in 't *Ceulſche* en *Munſterſche* Gebied door verscheyde Vreugde-Teykens; en sou dese Blijdschap in 't Ceulsche Land noch veel grooter geweest zijn, indien niet ter selver tijd aldaar door de geheele Contreye een schroomelijke Aardbéving was geweest, dewelke twee uuren lang durende, dat geheele Land tot Seven maal toe deed schudden en beeven, soo dat den grooten Altaar in de groote Kerck tot *Bonn*, nederstortte; 't welk van veele, voor een quaat Beduydsel wierd gehouden, insonderheyd als sy naderhand het Krijgs-geluk in diervoegen sagen veranderen en omkeeren, dat de *Ceurvorst van Ceulen* sijn Residentie-Stad moest verlaaten, en gedulden, dat desselve door het Geweld der Keyserlijke en Nederlandsche Waapenen wierd ingenomen. Aan d'ander zijde gaven de gemelde *Succesſen*, den genen die sich soo seer bemoeyden, om den *Ceurvorst van Brandenburg* tot VREDE te bewegen (waar van hier voor gemeld,) groote Aanleyding, om sich daar van te bedienen tot voortzetting harer Voornemens, dewelke seer gesecondeert wierden door de scherpe Proceduren der *Franſſen* in 't Cleefsche Land, alwaar *Monſr. Germain*

Aardbeving in 't Ceulsche Land.

main Michaël Camus de Beaulieu, des Konings van Vrankrijks *Executeur*, in die aan den Rijn veroverde Plaatsen, in de Naam des Konings, in alle Cleefsche Steden een *Placcaat* deed publiceeren, waar in hy zekere Inwoonders tot *Commissarissen* benoemde en authoriseerde, om alle Krijgs-Officiers hare Goederen soo beweeglijke als onbeweeglijke op te soecken, niet alleen dier gene die sijn Ceurvorstelijke Doorluchtigheid *van Brandenburg* selfs, maar ook die sijn Hoogheid den *Prince van Orange*, of den *Staaten Generaal* dienden; desgelijks ook de Goederen van soodanige, die sich maar eenigsins in des *Ceurvorsten*, of der *Generaal Staaten* Gebied ophielden; met uitdrukkelijk Bevel en Macht, om alle onbeweeglijke Goederen met desselfs gesamentlijke Dependentien te confisqueeren, en hare bloote Huisen op 10, 20 à 30. Duysend Guldens te schatten, die sy binnen weinig dagen opbrengen, of verwachten moesten, dat deselve souden te neder getrokken of verbrand werden.

Der *Fransche* scherpe procederen in 't Cleefsche Land.

Desgelijks sou men ook van alle beweeglijke Goederen een Inventaris maken, en deselve tot Geld brengen; boven dien ook alle Bosschen en Bomen afhouwen, d'Obligatien afkundigen, en de Capitalen, nevens alle verschene Huurgelden en Renten ontfangen; ook alle Burgers en Kooplieden dwingen tot Betaling van 't gene sy de Hollandsche Kooplieden of Inwoonderen, of iemand van 's Konings Vyanden schuldig waren; werdende alle Gouverneurs, Commandanten, Officieren, Richters en Overheden uitdrukkelijk aanbevolen, de geseyde *Executie* yverig voort te zetten, en te doen Effect sorteeren, niet tegenstaande de *Neutraliteyt*, die in *Febr.* 1673. noch tot in de derde Maand, ten behoeve van 't Cleefsche Land, geprolongeert was.

Met de Strengheid van dit *Placcaat* voeren de *Fransen* door alle Geweld-daadigheid op het hevigste voort, tot onverdraaglijke uitputting en groot Verdriet der Inwoonderen van 't Cleefsche Land, zettende soo wel de Roomsgesinden, als alle anderen, sonder eenig onderscheyt, door allerley nieuw opgesochte Geldmiddelen, op swaarder Contributien dan sy konden opbrengen, voornamentlijk in de Steden *Cleef*, *Goch* en *Santen*, dewelke sy, onder dekmantel van dat in *Calcar*, den 4. *Maart* 6. Compagnien Spaansche Ruyters, 200. Man sterk waren gekomen, soodanig met Garnisoen en Inquartiering beswaarden, dat men de Burgers en andere voorname Lieden, die niet gevlucht

vlucht waren, naar proportie van hare Huyſen, 10, 15, 18, tot 20. Soldaten in 't Huys leydden, dewelke naar hunne gewoonte ſeer moetwillig levende, boven de Spijs en alle Onderhoud, noch dagelijks Randſoen-geld afvorderden. Sy ſochten de beſte protocollen en Regiſters op, om daar uit t'ervaren, hoe het met de Gelegendheid der Landerijen, Huiſen, Schulden en Inkomſten geſchaapen ſtond; waar uit ſy een grooten Schat te ſamen raapten. Selfs ontnamen ſy de voornaamſte Lieden hare Degens, die op het Cleefſche Hof brengende, daar voor, en voor de Vryheid, om die te mogen dragen, acht Rijxdaalders Rantzoen eyſchten.

d'Oorzaaken waarom Ceur-Brandenburg Vrede maakt.

Door deſe en diergelijke ſcherpe *Executien*, en door de voorgemelte *Succeſſen* der *Franſſen*, *Ceulſchen* en *Munſterſchen*, wierden niet alleen alle Landen des Ceurvorſt *van Brandenburg*, die aan den *Rijn*, *Roer*, *Lip*, *Eems*, en aan de *Weſer* gelegen zijn, ſeer verdorven en onder ſwaare Brandſchatting gebracht; maar boven dien ook van den Vyand ingenomen en overweldigt, uitgenomen alleen de Stad *Dortmond*, om dat die een Rijks-Stad is, ſoo dat 'er van 't Brandenburgſche Garniſoen geen andere bezet bleven, dan alleen de Steden *Calcar*, *Lipſtad*, *Bileveld*, *Herfoort* en *Minden*: waar door ſijn Hoogſtgemelde *Ceurvorſt* wierd bewogen, op een Heylſame VREDE te dencken; gelijk ſulks al lang voorheen het Oogmerk ſijner Krijgs-*Actien* en Staats-Handel was geweeſt, te meer, om dat, volgens ſijn ſeggen, niet ſoo præcijs als wel gehoopt hadde, van de *Keyſerſchen* en *Staaten Generaal* wierd geſecondeerd. Van welke beyde Stukken alhier wat nader Aanmerking dient genomen te werden.

Ten deele uit gebrek der Keyſerlijke Auxiliaire Volkkeren.

Wat eerſtelijk de veraccordeerde Keyſerlijke Hulp belangt, daar in moet voorheen aangemerkt werden, dat in het *Tractaat* tuſſchen ſijn *Keyſerlijke Majeſteyt* en den *Ceurvorſt van Brandenburg*, den 25. *Juny* 1672. tot *Berlin* geſloten, (waar van ſoo wel de generale als ſecrete Artijkelen in *'t Derde Deel*, onder Num. 77. zijn aangeweſen geworden) in het Eerſte der ſecrete, en in het Eerſte en ſevende der Generale Artijkel uitdrukkelijk bedongen ſtaat, „Dat ſijn *Keyſerlijke Majeſteyt*, ſoo wel als ſijn *Ceurvorſtelijke* „*Doorluchtigheid*, yder een Leger van twaalf Duyſent Man te „voed en te Paard in 't Veld brengen en onderhouden, als ook „deelve met alle noodige *Ammunitie*, en behoorlijke *Artillerye* „verſien ſoude, op dat daarmede d'een d'anders Voordeel betrachten,

„ten, ſijns Schaade verhoeden, en harer beyden Beſt en Heyl „bevoorderen mochten: waar toe ſy hare wederzijds Raad en „Waapenen wilden conjungeeren, om allen Invall, Geweld, „en Moedwil af te weeren, en hier in niet op te houden voor „al eer hen aan wederzijden behoorlijke *Satisfactie* ſoude gegeven „zijn.

Deſe Conditie wierd aan de zijde des Keyſerlijken Generaals ſoo weynig naargekomen, dat in *February.* 1673. wanneer de Marſchalk *de Turenne*, nevens de Ceulſche en Munſterſche Volckeren, op den Markſchen Bodem *offenſive* ageerden, in plaats van 12000. naaulijks 6000. Keyſerlijke Soldaten wierden gevonden, die ſich meenigmaal beſwaarden, van hen met het Brandenburgſche Leger te conjungeeren, dat omtrent 20000. Man ſterk, en met alle behoorlijke Krijgs-Materialen overvloedig voorſien was: waar door dan de Vyand gelegendheyd bequam, met wijde ſtappen groote Progreſſen in het Ceur-Brandenburgſche Land te doen.

Ten Tweeden, ſoo vermeende ſijn *Keurvorſtelijke Doorluchtigheyd* oorzaak te hebben, ſich over de Keyſerlijke Volckeren te beklaagen, als of hare ſchuldige Plicht niet in acht genomen, noch ook, volgens den Inhoud van 't derde en vijfde der Generale Artijkelen, de *reſpective* ſoo wel *Osnabrugſche*, als *Pyrenéſche*, *Cleefſche* en *Aakſche* Vredens-*Tractaten* geen voldoening gedaan hadden, om de Wederſpannigen, gelijk alhier de *Franſche*, *Ceulſche*, en *Munſterſche* Volkeren waren, door de Waapenen met alle kracht en vermogen, tot behoorlijke *Satisfactie* te dwingen. Want,

Na dat Sijn Ceurvorſtelijke Doorluchtigheyd van *Brandenburg* met ſoo een formidable Krijgs-Macht, nevens de Keyſerlijke Volckeren, onder den Graaf *Montecuculi*, tot aan den *Rhijn* geavanceerd was, met intentie en voornemen, om geſamentlijk niets anders dan het gemeene Beſt te betrachten, en den Vyanden van 't Duytſche Rijk, 't welk de *Franſſen* waren, met aller macht tegen te gaan, en deſelve in al hare Deſſeynen te traverſeeren; Soo waren de *Franſſen* over deſen Op-tocht niet weynig onſteld, weshalven *Duc de Turenne* met ſijn Armée niets anders wilde ondernemen, dan alleenlijk de bewegingen deſer Duytſche Machten obſerveeren. Doch de Brandenburgſchen ſulks vermerkende, gebruykten aan hare kant, veel meer dan de Keyſerſchen, allerley liſten en laagen, om den *Franſſen*, door het

veelvoudig heen en weder marcheeren, en het langwijlig verduuren, soodanig af te slooven, dat eyndelijk hare Macht genoechsaam van selfs sou moeten verdwijnen; ten welken eynde de Ceurvorst van *Brandenburg* geduurig de mijne maakte, als of dan dese, dan gene Onderneming wilde in 't werk stellen, veynsende op verscheyde plaatsen te willen den *Rhijn* passéren; en dan weder eenige Aanvallen op der Fransche Bondgenoten aan d'over-zijde des *Rhijns* doende: Waar door eyndelijk het Fransche Leger onder *Turenne*, soodanig afgematteerd, vermindert en geruïneerd wierd, dat, ten uytersten genomen, niet anders dan diffensivelijk tegens de Duytsche en Brandenburgsche Magten sou hebben konnen ageeren. Want behalven alle gedetacheerde Partyen der *Franssen*, die gedurig seer deerlijk door de *Brandenburgschen* overvallen, en meesten-deel gecapotteert wierden, maakten 'er de Boeren selfs ook meenigte hier en daar heymelijk ter neder.

Als mede ter oorzaak van de misverstandige Oneenigheyt die men seer listelijk tusschen hem en *Montecuculi* had weten te brouwen.

In diervoegen, dat by aldien de *Brandenburgschen*, getrouwelijk door de *Keyserschen* waren gesecondeert geworden, sy buyten alle twijffel de *Franssen* totaliter souden geslaagen, en t'eenemaal geruïneerd hebben. Al het welke *Ceur-Brandenburg* genoegsaam bewust, deed sulks op het krachtigste, en met de meeste beweeg-redenen aan 't Keyserlijke Hoff te *Weenen* voorstellen: 't welk wel eenige operatie dede; maar niet van genoegsaam effect wierd gevolgt. Want sijn Keyserlijke Majesteyt liet hier op wel aanstonds expresse Ordre aan den Grave *Montecuculi* afveerdigen, waar door hem uitdrukkelijk wierd aanbevolen, sich op het spoedigste nevens al sijn onder-hebbende Krijgs-volkeren, met den Ceurvorst *van Brandenburg* te conjungéren, om gesamentlijker-hand, sonder eenig tijt-verlies, *Duc de Turenne* Slag te leveren; het welk alleen, indien het getrouwelijk was ondernomen geworden, bequaam sou geweest zijn, om alle Dessеynen en Entrepriſen, die *Vrankrijk* had willen ondernemen, soodanig te traverséren, dat die geheelijk buyten postuur souden gesteld, en het geheele *Duytsche Rijk*, nevens de *Vereenigde Nederlanden*, uyt alle verdrukkingen en benauwdheden gered geweest zijn. Maar,

Dit goede Werk, al te naadeelig aan de Dessеynen der Paters *Jesuiten*, en die van de Fransche *Natie*, hebben het succes van dien, door hare sinisterlijke streeken, soo wel weten voor te komen, dat de Keyserlijke Generaal *Montecuculi*, in plaats van

van volgens d'intentie ſijner *Keyſerlijke Majeſteyt*, een expreſſe Ordre t'ontfangen, om ſich met het Brandenburgſche Leger te conjungeeren, en de Franſche Macht onder *Duc de Turenne* op 't lijf te vallen; bequam, geheel ter contrary, een ſtrickt Bevel, waar by men hem, met verſcheyde ſchoon-ſchijnende bygevoegde Redenen, het een en 't ander uitdrukkelijk verbood. En wijl het deſe voornoemde Eerwaardige Ordre niet meer aan ſubtile Uitvindingen, als ruymheid van Conſcientie ontbrak, ſoo was haar eerſte werk, om dit haar Voornemen wel te doen ſuccederen, van met groote vlijtigheid, alle bedenkelijke middelen in 't werk te ſtellen, om ſijn Keyſerlijke Majeſteyts oprechte Intentie, by den Ceurvorſt *van Brandenburg* verdacht te maken.

Welke valſche Aanſlach noch dies te meer wierd gefaciliteerd, door Brieven, die men *Ceur-Brandenburg* uit het Keyſerlijke Hoff te *Weenen* liet ter hande komen, waar in hy bericht ontfing, van d'oprechte Ordre die de *Keyſer* ſelfs aan den Generaal *Montecuculi* had laten toekomen, om ſich aanſtonds met *Ceur-Brandenburg* te conjungeeren; daar ondertuſſchen ſoo haaſt hy den voornoemde Keyſerlijke Generaal, tot d'uitvoering en in 't werkſtelling ſijner Schuldigheid aan-maande, deſelve ſich daar in ſeer weygerig hield, als gantſch geen kenniſſe van d'oprechte Ordre des *Keyſers* hebbende, waar van men nochtans *Ceur-brandenburg* had verwittigt, als of die waarlijk aan *Montecuculi* toegeſonden en behandigt was; maar wel van een geheel contrary Bevel, 't welk men hem ſeer valſchelijk in de Naam en onder het Cachet van den Keyſer had weten ter handen te ſtellen, even als of ſulks waarlijk des Keyſers Ordre en expres begeeren was; ondertuſſchen, dat wederom ter contrary *Ceur-Brandenburg* gants niets van deſe valſche en recht ſtrijdige Ordre aan *Montecuculi*, wiſt. Soo dat ſijn Ceurvorſtelijke Doorluchtigheid noch dies te meer, door deſe weigering van *Montecuculi*, in ſijn achterdocht van des Keyſers ſincere Conduite, wierd beveſtigt. En

Ter contrary arbeyde deſe valſche Raad-gevers ook alſoo ſeer aan de zijde van den Keyſerlijke Generaal *Montecuculi*, om insgelijks by hem, d'intentie en alle proceduren van *Ceur-Brandenburg* verdacht te maken. In diervoegen het ons niet vreemd behoeft voor te komen, al had ſijn Ceurvorſtelijke Doorluchtigheid ſich laten perſuadéren, (gelijk deſe ſiniſtre Voorgevers, hem door een derde perſoon, hadden weten in te boeſemen) dat het Huys van *Ooſten-rijk*, onder de hand met *Vrankrijk*, we-

gens een byſondere VREDE tracteerde. 't Welk den Ceurvorſt van *Brandenburg* ſoo veel te waarſchijnlijker voor quam, dewijl hy van dach tot dach bericht kreeg, dat den elendigen toeſtant van de Franſche Krijgs-Macht onder *Duc de Turenne* hoe langs hoe meer toenam, ondertuſſchen dat ter ſelver tijd insgelijks de hardnekkigheid van *Montecuculi* ook aangroeyde, om ſich niet te willen met hem vervoegen, noch de *Franſſen* tot het aangaan van een Veld-ſlag, het hooft bieden.

Dan, wijl dit onderling Verſchil, alleen uit valſche voorgevingen, en in een verleydent Misverſtand beſtont, 't welk de tijd, door ontdekking der waarheid, ſeer lichtelijk had konnen doen verdwijnen; ſoo was 't dat deſe ſiniſtre Adviſeerders alle mogelijke vlijd aanwenden, om noch een derde middel, tot meerder voortzetting harer verkeerde Voornemens, uit te vinden: 't welk hier in beſtont, det ſy den Ceurvorſt *van Brandenburg*, na denſelve van hare valſche berichtingen vervult, en al des Keyſers Conduite by hem verdacht gemaakt te hebben, door den Hertog *van Nieuburg*, met alle bedenkelijke beweeg-redenen, tot het aangaan van een byſonder Vredens-Verdrag met *Vrankrijk*, ſochten te bewegen.

Doch, wijl ſijn Ceurvorſtelijke Doorluchtigheid ſoo uit genereusheyt, als om ſijn eigen Eer, en Reputaties halven, niet wilde, dat Sijn Keyſerlijke Majeſteyt ſoude onbewuſt zijn, van het rechtveerdig gevoelen, dat hy over het doen van *Montecuculi* droeg, ſoo was deſe Generaal, wanneer hy weder te *Weenen* voor den Keyſer quam, ten hoogſten verwondert, ſoo haaſt Sijn Majeſteyt hem op een ſeer ſtraffe wijſe, Rekenſchap van al ſijn Beſtiering en bedrijven afvorderde, willende wel expreſſelijk de reden en oorzaak weten, waarom ſich niet by het Brandenburgſche Leger vervoegt, en *Turenne* geen Slach gelevert hadde; aangeſien men hem daar toe een uitdrukkelijk Bevel had laten toekomen. Maar niet weiniger als den Grave *Montecuculi* ſich met Verbaaſtheid over deſe onverwachte Vraag ontzette, wierd ook Sijn *Keyſerlijke Majeſteyt* met hoogſte verwondering ontſteld, ſoo haaſt hy voor oogen ſach, dat deſe Dappere en voorſichtige Krijgs-Overſte, tot ſijn volkomen Ontlaſting, een uitdrukkelijk Bevel vertoonde, 't welk in behoorlijke Forme hem ſeer duydelijk verbood, ſich met *Brandenburg* te conjongeeren, en *Turenne* te ſlaan. En waarlijk deſe Generaal had in dusdanige Ontmoeting een volmaakte rechtveerdiging van ſijn ge-

heele

heele Saak en alle bedrijven ten hoogſte van nooden, niet tegenſtaande ſijn Heer en Meeſter de *Keyſer*, door langduurige Ervarendheid genoegſame kenniſſe van ſijn oprechte Getrouwheid hadde; ten einde hy ſich met goet fatzoen uit deſen valſchen Strick, ongehindert mocht ontwinden.

Ten derden, ſeyden de Brandenburgſchen, dat aan Keyſerlijke zijde niet genoeg gewaakt, noch ook niet gevigileert was, om volgens den Inhoud van 't negende generaal Artijkel des gemelten *Tractaats*, de Ceurvorſten en Standen des Rijks, waarmede ſijn Keyſerlijke Majeſteyt een proviſionéle *Defenſivè Alliancie* had opgericht, te bewegen, dat ſich ook in dit *Tractaat* ſouden ingelaten hebben.

Het tweede Stuk, aangaande de beloofde Geld-Hulpe der Vereenigde Provincien, daar in ſtaat aan te merken, dat ſijn Ceurvorſtelijke Doorluchtigheid *van Brandenburg*, in het bey-der-zijds *Defenſive Tractaat*, 't welk tuſſchen hem en de *Staaten Generaal* den 6. *May* 1672. tot *Ceulen* aan de *Spree* is geſlooten geworden, (gelijk in 't *Tweede Deel* onder Num. 12. is te lezen) voornamentlijk op de *Defencie* ſijner Weſtphaalſche Landen heeft geſien; welke anders den Vyand tot een Roof ſouden geworden zijn: en dat hare *Hoog-Mogenden* in 't 5. 6. en 12. Artijkel des ſelven *Tractaats* hadden belooft, ſijn *Ceurvorſtelijke Doorluchtigheid* in den beginne van ider Maand præcis, binnen *Hamburg* of *Breemen*, een gewiſſe groote Somme contante penningen te doen betalen, niet alleen tot Onderhouding van de helft ſijns Legers, 't welk de Ceurvorſt 20000. Man ſterk te Velde brengen ſoude; maar boven dien ook tot d'Artillery-Bedienders en de Paarden, als ook de dagelijkſche Onkoſten tot d'Ammunitie, Schans-Gereedſchap, Geweer, en meer andere dergelijke Behoeftigheden.

En ten deelen uit ontbreking der Nederlandſche Geld-Hulpe.

Na dat nu ſijn Ceurvorſtelijke Doorluchtigheid met geſeyde Leger te Velde was getrokken, konden deſelve *Subſidien*, op den beloofden tijd ſoo niet volgen, ter oorzake van den byna geheel verwoeſten STAAT der *Vereenigde Provincien*; maar wierden ſoo langſaam betaalt, dat daar van in de Maand *Maart* 1673. noch een groote Somme ontbrak: waar door den Hoogſtgemelten Ceurvorſt, ſich als doen, met een ſoo ſwaar Leger, en desſelfs daaglijkſche Onderhouding, ſeer beſwaard vond, om den Oorlog dus langer met ſijn eigen gereede Penningen te continuëren; te meer, alſoo ſijn eigen Weſtphaalſche Landen, door

den Vyand (gelijk hier voor geseyt) verwoest en onbequaam gemaakt waaren van daar uyt eenige Gelden tot Voortzetting van den Oorlog te konnen trekken: waar door dan dies te meer genootzaakt wierd, met de *Franssen* een VREDE te sluyten, schoon geheel tegens sijn Wil en Meening.

Ten anderen, was in 't 27. Artijkel van 't selve *Tractaat*, by de Heeren *Staaten Generaal* aangenomen, dat sy ook andere Koningen en Potentaten, soo veel mogelijk, tot Aanneeming deser *Alliantie* souden trachten te bewégen, voornamentlijk de Heeren Hertogen van *Braunswijk*, ten minste sijn Vorstelijke Doorluchtigheyd *Georg Wilhelm*, als ook sijn Vorstelijke Doorluchtigheyd *Rudolph Augustus*, beyde Hertogen van *Braunswijk*, *Zell* en *Wolffenbuttel*. Doch ter selver tijd als sijn Ceurvorstelijke Doorluchtigheyd van *Brandenburg* in *Maart* 1673. sich in 't geseyde Gevaar bevindende, genoodzaakt wierd, met de *Franssen* een VREDE aan te gaan, was daar noch met sijn Koninklijke Majesteyt van *Deenmarken*, noch met *Braunswijk* geenig *Tractaat* gesloten, niet tegenstaande de Heeren *Staaten Generaal* daar toe alle mogelijke Vlijd hadden aangewend.

Al het welke d'oorzaken zijn, waar door sijn Ceurvorstelijke Doorluchtigheyd *van Brandenburg* is bewogen geworden, met de Fransche *Commissariissen* een VREDE te maken, volgens den Inhoud van d'onderstaande Artijkelen, ten eynde sijn Westphaalsche Landen uyt het baarblijkelijk Gevaar en gewis Verderf te redden:

Vredens-Artijkelen tusschen Ceur-Brandenburg en Vrankrijk.

I. *Alle de Krijgs-Volckeren van den Koning van Vrankrijk zullen uyt alle de Landen van Cleef en Marck, toebehoorende sijn Ceur-vorstel. Doorl. van Brandenburg, te vertrekken hebben.*

II. *Zullen aan sijn Ceurvorstelijke Doorluchtigheyd alle de Plaatsen, by de Franssen geoccupeert, met alle Munitie en Geschut gerestituëert werden, behalven* WESEL *en* REES, *welke gedurende den Oorlog met de Heeren Staaten, in Besetting van Vrankrijk zullen blijven; of zal in plaats van* REES, SCHENKE-SCHANS *gerestituëert werden.*

III. *Zal sijn Ceurvorstelijke Doorluchtigheyd in volle Possessie en Genot van sijn Domainen, Tollen en andere Leen-goederen moeten hersteld, en in geenderleye maniere daar in geperturbeert werden.*

IV. *Zullen van nu af alle Exorbitantien, Contributien of Schattingen, 't zy datse belooft zijn te geven of niet, en onder wat Pretext sulks soude mogen geschieden, nul en van geender kracht zijn.*

V. *Zul-*

V. *Zullen alle voordere Confiscatien, die, of door den Intendant selfs, of door Commissarissen ge-eyscht werden, ophouden.*

VI. *Zullen aan alle particuliere Ondersaten van sijn Ceurvorstelijke Doorluchtigheyd haar Goederen gerestitueert werden, sonder eenige verdere Taxatie.*

VII. *Sijn Ceurvorstelijke Doorluchtigheyds Ondersaten zullen in hare oude Privilegie, Regeering en Administratie van haar Rechten der Landen Cleef en Marck blijven, en zullen de Inwoonderen der Steden* Wesel *en* Rees *aan het Guarnisoen, buyten de Slaap-plaats, niets hebben te geven.*

VIII. *Sonder consent van sijn Ceurvorstelijke Doorluchtigheyd zullen geen Passagie, Door-tocht, of Inquartiering door sijn Landen genomen, of aan de Ondersaten van sijn Ceurvorstelijke Doorluchtigheyd eenige overlast gedaan werden.*

IX. *Alle dese Artijkelen zullen by sijn Koninklijke Majesteyt en Geallieerden strictelijk geobserveerd werden.*

Over dese onverwachte VREDE verwonderde sich de gantsche Wereld, en men begon in *Nederland* tegens sijn Ceurvorstelijke Doorluchtigheyd geweldig te morren, hem opendlijk beschuldigende;

Als dat, volgens den Inhoud van 't 10. en 15. Artijkel des voorseyden Tractaats, na verloop der 2. Maanden, en d'ontfangene Werfgelden, sijn Leger van 20000. Man, niet volkomentlijk in sijn Westphaalsche Landen gelevert hadde, veel weyniger het selve aan die Plaats Vyandelijk doen agéren; daar nochtans sijn Ceurvorstelijke Doorluchtigheyd, de Heeren *Generaale Staaten*, en desselfs Extraordinary Gedeputeerde de Heer *Godert* Baron *van Rede*, Heer tot *Ameronjen*, daar over verscheide malen soo schriftelijke als mondelijke Oorzaken te vooren gelegt hadde, waar tegens noch de Heer van *Ameronjen*, noch iemand anders iets wist te seggen, gelijk sijn Ceurvorstelijke Doorluchtigheyd naderhand, door een Brief aan de Heeren *Staaten Generaal* geschreven, tot sijn Ontschuldiging sulks bybrengt.

Waar over veel Speculatien vallen.

Hier by komt noch, dat de Heeren *Staaten Generaal*, door den Hooggemelden Heer *van Ameronjen*, sijn Ceurv. Doorl. hadden doen beloven, dat, soo haast als met sijn Leger in de Westphaalsche Landen soude aangekomen zijn, sy hem alsdan uit hare Fortressen, die sy doemaals noch by den *Rijn*, *Yssel*, en andere plaatsen hadden, met Levens-middelen, Ammunitie, en voor-

voordere Nooddruft souden voorsien; en boven dien noch uit haar Leger, 24000. Man nevens de sijne laten agéren. Welk Voordeel sijn Ceurv. Doorl. ook gelijkelijk is berooft geworden; wijl deselve Steden nevens noch drie geheele Provincien, door de Fransche, Ceulsche en Munsterssche Soldaten waren ingenomen, voor al eer dit *Tractaat* door de Heeren *Staaten Generaal* geratificeert was. Waar door deselve in soodanigen Stand zijn gebracht geworden, dat hen onmogelijk waar, de beloofde 24000. Man, nevens de Levens-Middelen, Ammunitie, en andere Noods-behoeften, uit gemelte Quartieren, na het Ceur-Vorstelijke Leger te zenden.

Ja, boven dien is noch bekent, dat, wanneer sijn Ceurv. Doorl. volgens het Letterlijk verstand van dit Tractaat, met sijn Leger te dier tijd in *Westphalen* getrokken was, en tegens de Triumpheerende Vyanden geägeert hadde, by den *Vereenigde* STAAT niet het geringste Nut heeft konnen verschaffen, noch den Vyanden, als veel sterker dan sijn Ceurvorstelijke Doorluchtigheid, gants geen Schaade aan hare Vestingen, noch Afbreuk aan hare Manschap heeft konnen doen, noch eenige andere Voordeelen aan Hoog-gem. Heeren *Staaten* toevoegen; maar dat veel eer, naar alle apparentie, sijn geheel Leger daar door soude geruïneert, en sijn gesamentlijke Manschap in 't uitsterste Gevaar gebracht geworden zijn. Waar over sijn Ceurv. Doorluchtigheid noodwendig een andere Marsch, en geheel andere Resolutie heeft moeten aanvaarden, waar van soo wel sijn Hoogheid, als ook den Heer *van Ameronjen* aanstonds Bericht is gedaan, en heeft deselve Marsch dese Wercking te weeg gebracht, dat den Marschalk *van Turenne*, met de grootste en aansienlijkste Fransche Macht, tot sijn groot Nadeel, eerst in *Westphalen*, daar na by den *Rijn*, en aan *d'Opper-Moesel* by *Trier*, den Nederlandschen Bodem heeft moeten verlaaten, en wegtrekken: waar door het Nederlandsche Leger groote gelegendheid wierd gegeven, om soo wel binnen als buitens Lands offensivelijk tegens hare Vyanden t'agéren.

't Is seer aanmerkens-waardig, dat sijn Ceurv. Doorl. *van Brandenburg*, by d'oprechting deser VREDE, met een besondere Voorsichtigheid, in de secrete Artijkelen heeft bedongen, dat de *Koning van Vrankrijk*, des Roomschen Rijks Bodem op geenderley wijse ontrusten soude, of dat anders aan de gemaakte VREDE niet wilde verbonden zijn, maar de Vryheid behouden,

den, om tot Beſcherming van 't Roomſche Rijk t'agéren, wanneer hem ſulks luſte.

Hier toe hebben hem alle gepaſſeerde Omſtandigheden en 't overweegent Verſtand bewogen; waar uyt voorheen genoegſaam aanmerkte, dat de *Franſſen* niet ſouden nalaten, de Ruſt des Rijks meer en meer t'ontruſtigen, daar door hy dan overvloedige gelegendheid ſoude vinden, om de goede Saak naar uiterſte Vermogen voorder te helpen ſecondéren. Om welkers oorzaak hy ook ſijn geheele Armée (ſchoon uit ſijn eigen Beurs) heeft onderhouden, en niet een eenig Man daar van afgedankt noch gereduceert, noch ook geen derde Party heeft willen kieſen, (gelijk de *Kroon Sweden*, en ſommige Vorſten des Rijks hem recommandeerden) op dat ſijn handen daar door niet ſouden gebonden werden; niet tegenſtaande hem een groot Voordeel, ſoo wel aan Geld als anderſins wierd aangeboden.

De Franſſen werden Hoogmoedig door den gemaakte Vrede met Ceur-Brandenburg.

Alſoo de *Franſſen* het hier boven gemelde niet be-oogden, wierden ſy door deſe *Vrede* ſoo Hoogmoedig, dat d'Opper-Officieren, beroemder wijſe, rond-uit ſeyden; de *Hollanders* haar nu wel om *Vrede* ſouden bidden, en bekennen, dat hun *Koning* hen groote Genaade had beweſen, ter tijd als hy den *Hollanderen* deſe Conditien wilde geſtendig zijn, waar toe in de Maand *July* 1672. ſich tegens den Heer *de Groot* ſoo mildiglijk had aangeboden; en dat ſy nu ten minſten, den *Koning* al hare Plaatſen en Veſtingen, in *Braband* en *Vlaanderen*, *als Breda*, *'s Hertogenboſch*, *Maſtricht*, *Bergen-op-Soom*, *Hulſt*, *Sluys*, het *Sas van Gendt* etz. nevens *Schencke-Schans*, en eenige vrije paſſages over den *Rijn*, ſouden afſtaan, als ook tien Millioenen voor d'Oorlogs Onkoſten verſchaffen, en den Vrijen Handel na *Ooſt-* en *Weſt-Indiën* vergunnen; Waar tegens als-dan de *Koning* haar de Drie verOverde Provincien ſoude weder-geven. Ja, twijffelden ook niet, of *d'Engellanders* ſouden ook eenig Voordeel in *Ooſt-Indiën*, het Vlagge-Recht, en een jaarlijkſche *Recognitie* voor den Haaringvangſt bedingen; en dat de Ceurvorſt van *Ceulen*, de Stad *Rijnberg*, nevens het Graaffchap *Meurs*; en de Biſſchop *van Munſter*, de Heerlijkheid *Berkeloo*, met noch eenige andere Plaatſen, en boven al, noch een notabele Geld-ſomme, begeeren ſouden.

Maar al deſe Franſche Inbeeldingen zijn ſoodanig te niet gegaan, dat binnen een jaar tijds alle veroverde Steden en Landen ſelfs hebben moeten verlaaten, en haar eigen Frontieren voor den Invall der Vyanden beſchermen, hebbende van alles

niets meer over behouden, dan d'eenige Stad *Maſtricht*, die ſy met ſoo dueren Bloed hadden gewonnen, en met ſoo groote Onkoſten moeſten onderhouden.

De Keyſer vergadert een Leger van 30000. Man in 't Bohemer Land.

Hier boven is gemeld, hoe een gedeelte Keyſerlijke Volckeren, door *Turingen* na *Bohemen* marcheerde, alwaar een Leger van 30000. Man wierd opgerecht, om na den *Rijn* te trekken, alſoo de *Keyſer* geen VREDE met *Vrankrijk* te gemoed ſach. Dies hy een Brief met ſeer beleefde Termen aan den *Vereenigde* STAAT ſchreef, verklarende, dat hem de te-rug-tocht der Auxiliare Volckeren van herten leed was, niet te min, wilde hare Hoog Mog: verzekert houden, dat hen ſtandvaſtig, en met een oprecht Gemoed ſoude helpen en byſtaan, en *Vrankrijks* Aanſlaagen, tot nadeel van 't *Vereenigde Nederland*, op het krachtigſte tegen gaan. Dan,

Den *Franſſen* het niet genoeg zijnde, dat ſy *Brandenburg* van de Geallieerde Volckeren hadden afgetrokken, ſochten ſulcks ook by den *Keyſer* te weeg te brengen, en ſelfs in den beginne met vele Beloften en ſchoone Toeſeggingen. Doch deſen aanſlag naar hun begeerte niet gelukkende, begonden door harde dreygementen, van te willen een Leger in des Keyſers Erflanden ſenden; niet te min konden al deſe liſtige practijken geen effect ſortéren, gelijk men in 't vervolg genoegſaam kan ſien.

Sweden preſenteert Vrankrijk, Engeland en den Vereenigde Staat, hare Mediatie tot VREDE aan.

De *Kroon Sweden*, niet tegenſtaande deſelve dagelijks veel Volks na *Pomeren* en in 't Stift *Bremen* ſond, onder pretext van daar mede alleenlijk te willen de bewégingen harer Naburige Vorſten obſervéren, ondertuſſchen groote Inclinatie tot een algemeene Vrede toonende, had haar Ambaſſadeurs, om ten dien eynde hare *Mediatie* by ſijn Majeſteyt van *Groot Brittanien* aan te bieden, expres naar *Engeland* geſonden; van waar deſelve *Miniſters*, *Baron Spar* en *Ehrenſteyn*, met een Konings Jacht den 6. *December* 1672. tot *Rotterdam*, en den 9. dito binnen den *Haag* arriveerden, om insgelijks de *Mediatie* van hun Koning, aan deſen *Staat* te komen aanbieden, tot beſliſſing en uytdemping van de ſwevende Ontroeringen deſes verderflijken Oorlogs; gelijk ook ten dien eynde twee *Sweedſche Miniſters* in *Vrankrijk* waren, om, waar 't mogelijk, den VREDE te herſtellen, en de RUST in 't Chriſten-rijk te doen herleven.

De publijke Intrede en Audientie van deſe Heeren *Mediateurs* wierd ter oorzake van ſijn Hoogheyds abſentie, en den gemelten Heer *Ehrenſteyns* Indiſpoſitie, tot beter occaſie uytgeſtelt;

en

en eyndelijk op den 5. *Jan.* 1673. met alle behoorlijke Ceremonien ge-effectueert: Ondertuſschen dat wy derſelver Uytwerkingen en voordere Agitatien, tot het Verhaal van den *Ceulſchen Vrede-Handel*, zullen laten beruſten; dienende dit hier alleenlijk, om te doen ſien, hoe men ſelfs gedurende alle de volgende wreede Krijgs-Actien, en weder-zijds furieuſe voortzettingen des Oorlogs, echter ten allen tijden het aangenaam geluyd van 't Vredens-Baſuyn tuſſchen-beyde quam te hooren, terwijl den Krijg-Marſch en 't Alarms-Trompet des Bloedigen Oorlogs, geſtaadig met ſijn effroyable Klanck, door geheel EUROPA ſchalmden.

S^r. Louvois, een Franſche Overſte, die met 1800. Paarden na den Marſchal de *Turenne* marcheerde, gebruykte groot gewelt aan d'Inwoonders van 't *Gulicker Land*; waarom de Hertog *van Nieuwburg* hem deed aanſeggen, dat ſich aanſtonds weg maken, en dat Landſchap verlaten ſoude; indien niet, dat men hem als-dan daar toe ſoude dwingen, met expreſſe byvoeging, dat wanneer hy over den *Rhijn* trok, ſich uyt het *Bergſche Land* moeſt houden. Waar op ſich wel terſtond voort maakte, maar geenſins de Bergſche Landen verſchoonde; in dier voegen, de Hertog *van Nieuwburg* eenige Troupen derwaards ſond; maar hy liet hen den rug ſien, en maakte ſich door.

Franſſen handelen ſoo ſlecht in Gulikkerland, dat men hen dreygd van daar te drijven.

Hoewel tuſſchen de *Kroon Vrankrijk*, en den *Ceurvorſt van Brandenburg* een Verdrag van VREDE was getroffen, bleef echter *Duc de Turènne* in der *Mark*; buyten twijffel om een waakſaam oog op de Keyſerlijke Toeruſting te houden, aangeſien de *Franſen* van die kant niets goets vermoedden, om dat, noch door al hare liſtige aanſlaagen, noch door ſchoone beloften, noch met harde dreygementen ſijn Keyſerlijke Majeſteyt, naar hun wil hadden konnen diſponéren, willende liever ſijn eygen, en des algemeenen Duytſchen Rijks *Intereſt*, als een trouw Opperhooft, van alle desſelfs aanhoorige Ledematen, met al ſijn macht behertigen, dan het voordeel der *Franſſen*, tot ſijn eygen nadeel, te betrachten. Want,

De Keyſer wil ſig geenſins naar Vrankrijks begeeren ſchikken.

Vrankrijk voor hebbende, met de Geallieerden van deſen STAAT apart te handelen, had reeds te *Weenen* Aanbieding laaten doen, om den *Keyſer* het Hertogdom *Lottharingen* weder in te ruymen; en te maaken, dat de beyde Biſſchoppen van *Ceulen* en *Munſter*, als by maniere van Afbidding, hun Handel ſouden goet maaken; mits ſijn *Keyſerlijke Majeſteyt* met *Vrank-*

Schoon hy groote Aanbieding doet.

rijk apart wilde sluyten. Maar die wel Wijser, en met meerder Oprechtigheyd willende Handelen, heeft sulks Genereuslijk afgeslagen.

Dus begaf sich *Duc de Turenne* eindelijk na *Soest*, alwaar met sijn onderhebbende Volkeren, (daar van bereyds vele weg geloopen, en als met de sneeuw gesmolten waren) den Inwoonderen des Lands seer slechtelijk, naar den gunst der ongunstige Soldaten, tracteerden.

Fransen huysen seer grousaam in 't Land van *Luyck*.

Geheel *Kleyn Braband* wierd vol Dragonders gepropt; ondertusschen de *Fransen* onder *Duc de Duras* gants *Luyker-Land* bedorven, waar door d'Inwoonderen groote armoede, veel elend en jammerlijk gebrek leden, werdende verscheyde van hare Dorpen t'eenemaal uit-geplondert, selfs tot onder 't Spaansche Gebied; andere Dorpen moesten 2000. Maaten Haver, en voorts alles naar advenant aan de Fransen verschaffen, of wierden anders, by gebreke van dien, al mede ledig gerooft en uyt-geplondert, en de Schout met de Meyers weg gehaalt. Waar op dan eindelijk de Staten van *Luyck* resolveerden, 3 à 4000. Man tot defensie van 't Land te werven.

Meenen St. *Truyen* t'overrompelen, maar sy komen met schande daar van.

Middelerwijl socht *Duc de Duras* ook de Stad *St. Truyen* t'overrompelen; weshalven hy een Trompetter voor af sond, die van sommige Ruyters, en een Macht van 900 a 1000. Man Infantery wierd gevolgt: de Trompetter genaadert tot aan de Voorwacht, die niet al te sterk was, verlocht den Burgemeester te spreken; waar op de wacht antwoorde, sulks selfs te zullen doen: Ondertusschen dat de Trompetter eenige haspeling maakte, en de sijne met blaasen de leus gaf. De grootste Troup aan de Wacht quaat achterdenken krijgende, de Poorten toe slooten, en een Alarm maakten, soo dat een yder in 't harnas, en op de Vesten quam; en aanstonds los-brandden op de gene die reeds tot in de Voorstad waren genaadert; in diervoegen dat de Ruyters, die binnen geraakt, en by de Burgermeesters gebracht waren, om genaade baaden, seggende, dat de Trompetter dese Folie onweten-de had gedaan, en dat sy tot sijn verdiende straf, hem selfs wel wilden harquebuseeren. Dus kregen sy haar PARDON, met dit expres bevel, om aan *Duc de Duras* te seggen, *Dat hy geen* MASEYCK, *noch* TONGEREN *voor de hand hadde, en dat sy gereselveert waren, hen tot den laasten Man te defendeeren.*

Sijn Hoogheid op alles

Sijn Hoogheid *Prince van Orange*, met sijn Leger uit *Braband* keerende, en tot *Breda* zeeker Bericht van eenige Vyands Aan-

slaa-

slaagen bekomen, was op den 30. *Decemb.* tot *Alphen* gearriveert, daar hy door sijn Wijs Beleyd, op alles goede Ordre braght. En siende, dat de Land-Lieden, door den Inval der Vyanden, en groote Moedwil der Krijgs-lieden veel hare Dorpen en Wooningen hadden verlaaten, heeft hy, om de Saken weder op een goede voet te herstellen, en de Gevluchten weder in hare Huisen te doen keeren, een sterk Placcaat doen publiceeren, waar by alle d'Onderdanen en Ingezetenen des Lands, vriendelijk ingedaagt, seer striktelijk, ja op Pœne des Doods, allen Militairen aanbevolen en gewaarschouwd wierd, deselve aan hare Persoonen noch Goederen niet het geringste Molest te doen, noch eenige Schade toe te voegen; maar een yder vry en gerust het sijne te laten genieten, hun Koophandel en Neeringen te drijven, en hare Bedieningen en Ampten vrediglijk, als voortijts, te handhaven; nemende hare Persoonen, Huysen en Goederen in sijn sonderlinge *Protexie* en *Sauvegarde*. Ook deed sijn Hoogheyd in 't Leger verscheyde Soldaten, over gepleegde Insolentie, ophangen; des-gelijks eenige over valsche Munt; en den Collonel *Pain* & *Vin*, over sijn gepleegde Wandevoiren, gevangen nemen.

goede Ordre stellende.

Roept door Placcaat, alle Gevluchte ten Platten Lande, weder in hare plaatsen,

In aanvang des Jaars quamen de Generaals persoonen en Officieren, als ook de Heer *Beverning* Gedeputeerde te Velde, die op sijn versoek, van dese Bediening niet lang daar na, gedimitteerd, en bedankt wierd, weder binnen 's Lands, werdende van d'opgetogen Militie gevolgt, dewelke van het veelvoudig heen en weer marchéren, en door een harde Winter-tocht, met na, en van *Charleroy* te trekken, daar sy alleen door de bittere Koude van daan gedreven, seer afgematteert zijnde, in verscheyde Steden ter Winter-quartier wierden gelegt, om sich te refreschéren; waar tegens weder veel gewurvene Bootsgesellen na 't Gros van 't Leger trokken, tot verzékering tegen verderen Inbreuk der Vyanden. Waar op de *Franssen*, den 4. *Jan.* de Post van *Nieuwerbrugge*, sonder geforceert te werden, uit eigen motijf quiteerden, na dat voorheen, (gelijk in 't DERDE DEEL gemeld) daar omtrent alles afgebrand, tot den gront geruïneerd, en den Inwoonderen seer onmenschelijk getyranniseert hadden, soo als de besondere Historie van *Bodegrave* en *Swammerdam*, genoeg doet sien; mede-voerende van de voornoemde Post, 12. Stukken Geschut, en voorts al 't gene hen aanstond en dienstig was.

De Franssen quitéren de Post te Nieuwerbrugge;

Kort daar aan wierd dese Post, hoewel der selver Fortifica-

tie ten deelen door de *Franſſen* gedemoillieert, weder met *Staaten* Volk bezet, en tot meerder zecuriteyt, verſcheyde Uitleggers met Geſchut daar omtrent gelegt; doch dit Volk heeft daar niet lang konnen verblijven, ter oorzake van 't Hooge Water, waarmede niet alleen geheel *Zuyd-Holland*, maar ſelfs de *Franſſen* tot *Vitrecht* ſeer ge-incommodeert wierden, door dien men, tot betere verzékering des Lands, de *Yſſel-ſluyſen* binnen der *Goude* hadde ge-opent, en boven dien ook een groot Gat in de *Leck-dijk* was geſpoelt, waar door geſtadig veel Water invloeyden, en dus het gat noch gedurig grooter wierd.

En de Staatſchen nemen die weder in bezetting.

De *Franſſen* dikwils nieuwe Deſſeynen ſmedende, en ſomtijts ook onderſtaande deſelve te willen uytvoeren, om alſoo d'een of d'ander Poſt attaqueerende, ergens op de *Provintie* van *Holland* in te bréken; was men ondertuſſchen hier te Lande niet alleen ſeer op ſijn hoede, om de voornaamſte Poſten wel te beſchermen, en yverig bedacht, om alles ſoo zecuur te maken, dat d'uyterſte Grenſen en Frontieren, (gelijk hier voor in d'Oorlogstoeruſting omſtandig aangeweſen) in een geheel redoutabel Poſtuur mochten zijn; maar men leyde 't ook daar op toe, om met eerſte bequaamheyd van Vorſt, den Vyand ſelfs van buyten te gaan afbreuk aandoen, en de Poſten harer *Conqueſten* te forcéren: ten welken eynde, als ook om de voordere Welſtand des Lands, ſijn Hoogheyd dagelijks met de Generalen en Hooge Officieren, binnen den *Haag* in Conferentie was, om alles op 't bequaamſt t'overleggen, en de goede Deſſeynen op 't zekerſt in 't werk te ſtellen. Waar op dan een meenigte Geſchut deed verveerdigen, en een groot getal Ys-ſleden liet toeſtellen, yder met 3. ſtukjes Canon beſet, om over 't Ys te gebruyken, nevens een meenigte Leger-Waagens, en groot getal ys-ſporen, alles tot een volkomen Op-tocht, werdende de Patenten verveerdigt tot den Opbod van den Vierde Man, ſoo Burgers als Boeren door geheel *Holland*, om deſelve nevens een goede Party Soldaten af te ſenden, ſoo dra de gelegentheyd ſich toedragen ſoude iets t'ondernemen, zullende geſamentlijk een Leger van over de 10000. Man uytmaken: En tot voorkoming van alle weder-willigheyd, wierd in den *Haag*, en vervolgens door gants *Holland*, een Waarſchouwing gepubliceert, als onder Num. VI. te ſien.

De Franſen op Holland ſoekende in te breken, ſteltmen ſich daar dapper in poſtuur.

Waarom Sijn Hoogheyd met de Generaals Officieren conſereert.

En alles doet prepareren, om den Vyand ſelfs afbreuk te doen,

Weynig tijds daar na trok ſijn Hoogheyd weder na 't Leger, en alle voordere Officieren yder naar hunne reſpective Poſten:

de

de Borgers uyt de Steden van Zuyd-*Holland* begaven sich ook na 't Gros van de Land-Macht, en wierd voorder alle Toestel en preparatie gemaakt, op hoope en verwachting, dat wijl het nu aan 't vriesen sloeg, bequame gelegendheyd sou voorkomen tot eenig Exploict t'ondernemen, waar toe alles gereed en vaardig stont, en een groote meenigte Volk by der hand was gebracht; maar wijl de Vorst niet sterk genoeg aanhield, en het ys door de harde stroom van 't water, tot sijn behoorlijke dikte niet konde toenemen; wierd dat onbequaam gevonden, om sich met sulken swaarte, en soo groote macht daar op te hasardeeren. Dienvolgens heeft alle desen Toestel alleenlijk dese vrucht gebaart, dat men sich zecuur en redoutabel voor den Vyand hield.

En daar na weder naar 't Leger trekt.

Ondertusschen scheen 't als of de *Fransse* ook weder eenig Desseyn over 't ys voor hadden, door 't bereyden en toestellen van eenige Stukjes op Sleden, en een meenigte Ys-sleden noch apart by een te versamelen; doch hare Intentie veropenbaarde sich alderbest, wanneer sy kort daar aan 12. van de swaarste stukken Kanon uyt het Arsenaal haalden, en deselve, om te probeeren, soodanig hadden overlaaden, dat 3 à 4. daar van, hen om d'ooren sprongen, en de rest op twee na, al te maal aan stukken bersteden; al het welke meerder blijken schenen, van sorgelijke Toebereyding om diffensivelijk op haar hoede te zijn, dan te willen onderstaan, offensivelijk tegens de wel-bezette Posten van *Holland* t'ageeren, en een expeditie over 't ys, volgens hun braverend voorgéven, t'ondernemen; waar toe men wel selden gewoon is, soo swaar Geschut te gebruyken, voornamentlijk als het ys soo swak blijft, dat naaulijks de Menschen alleen sich daar op derven betrouwen.

De Fransen maken de mine als of sy eenig Desseyn over 't ys wilden ondernemen.

Maar d'uitkomst doet haast sien, dat sy meer besorgt waren, om haar selfs te beschermen.

Na 't aflaten van de Vorst, is het *Staaten* Leger weder gescheyden, yder deel in desselfs respective Quartieren gegaan, en de opgetrokken Burgers en Boeren, yder naar hun huys gekeert, na reeds een wijl tijds in hun Marsch begrepen geweest te zijn: want yder, op wien het lot viel, of die vrywillig daar toe genegen was, als anders door dese gedurige Troubelen van Oorlog niet veel te versuymen hebbende, begaven sich derwaards, om hunne dienst en getrouwigheyd voor 't gemeene Vaderland, in dese hoogdringende Noodval, dapperlijk te betoonen. Tot welkers Vergelding, die sy, of dagelijks, of des weeks souden genieten, als ook hoe veel yder naar sijn Qualiteyt, soo wel d'Offi-

Wegens den Opbod der Burgeren en Boeren.

cieren

cieren als gemeene Man, voor hun trouwe Dienſten ſouden ontfangen, wierd een expreſſe Ordonnantie van den *Staat* gepubliceert.

Franſſen overweldigen veel plaatſen in 't Land van *Luyck*.

Ondertuſſchen graſſeerden de *Franſſen* dagelijks in 't *Land van Luyk* ſeer geweld-daadig, nemende *Faſſe*, *Conigne*, *Chaſtelet*, en meer andere Plaatsjes geweldiger hand in; en meenende insgelijks *Thuyn* t'overrompelen, wierden daar ten platten Lande door de Huislieden gerepouſeert; onderwijl ſy alles, 't geen hare gepretendeerde Contributie niet ter beſtemder tijt opbracht, in brand ſtaken, en in d'uiterſte Ruïne ſtelden, ſich dus genoegſaam met geweld van 't geheele *Luyker-land* Meeſter makende; buiten twijffel om tegen 't voorjaar een Leger daar in te logeeren, en dies te bequamer de Stad *Maſtricht* te benaauwen.

Twee van hare Officiers binnen Paris gedisgratieert.

Den *Marquis de Genlis*, en den Commandant van *Woerden*, *Comte le Marcq*, door de klachte van *Duc de Luxemburg* op-ontboden, en te deſer tijd binnen *Paris* gekomen, wierden daar beyde gedisgratieert, en van 't Hoff gerelegueert; d'eerſte om dat niet ſpoedig genoeg den Hertog *van Luxemburg* in het Ontſet van *Woerden*, met het Gros van 't Leger was gevolgt; en d'andere, om dat niet volgens ordre, de Pannebakkery van *Woerden* had doen verbranden.

Deſſein der Nederlanders op Harderwijk,

In *Holland* had men weder een nieuw Deſſeyn voor, ten welken einden binnen *Amſterdam* den 20. *Maart*, in ontrent 50. Schepen, eenige gedetacheerde Volkeren, by de 2000. ſterk, wierden ge-embarqueert, met voornemen om een Exploict op *Harderwijk* te wagen, onder het Commando van Collonel *Palm*, zijnde alle ſchoon uitgeleſen Volck, ſeer wel gemonteert, en met allerhande Noodzakelijkheden genoegſaam voorſien: den Coers, om niet verſpied te werden, wierd t'Zee-waard in-gezet, met een donkere lucht, en goede voorwind, recht op *Harderwijk*; komende aldus den 21. dito des nachts ten 3. uren dicht onder de Wal; doch door verſuym van de Schippers, een groot ſtuk beneden de Stad, want moeſten hun cours veel hooger aangeleyt hebben; waar over veel diſpuit onder de Lootſen ontſtond, en waar, of hoedanig men noch dien ſelven nacht aan de Stad ſou konnen komen; onderwijl de wind desavantagieus geworden, wierd gereſolveert, den Aanſlag in de naaſtkomende nacht te hervatten, en middelertijd weder in Zee te ſtéken; maar door al deſe ombragies genoegſaam van den Vyand ontdekt, quam terſtond alle Franſche Militie daar omtrent, binnen

Door den Vyand ontdekt zijnde, miſlukt.

nen *Harderwijk*, om deſe Plaats te beſchermen, en alle voordere Aanval af te weeren; in dier voege dat als de Staatſche Volkeren den volgende nacht daar weder aan quamen, om hun voornemen in 't werk te ſtellen, ſy alles in Alarm vonden, en gewiſſe naricht kregen, dat 'er ſeer veel Volk binnen de Plaats was; weshalven ſy, ſonder iets voorder t'attentéren, weder te rug trokken. Het Deſſeyn, ſoo in ſich ſelfs, als ook door den goeden aanleg, de vereyſchte noodwendigheden, en goede Kundſchap van binnen, deed niet anders dan een goet *Succes* belooven; maar het ſcheen als of ſedert een wijl herwaards, de byſondere Incidenten dikwijls de voornaamſte volvoering van d'Exploicten der *Nederlanders* hadden verhindert.

Den 7. *April Prins van Condé*, met *de Hertogen van Anguien* en *Vendoſme*, de Graven *de Guiche*, *Soiſſons* en andere van 't Hoff uit *Vrankrijk* na *Nederland* vertrekkende, en 's anderendaags van Graaf *de Lude*, met de kleyne Artillery gevolgt, arriveerde ſijn Hoogheid den 10. dito te *Charleroy*: door welke ſpoedige Aftocht, en het caſuëel open blijven van een Poort aan de Stad *Namen*, geſpargeerd wierd, als of de *Franſſen* een Deſſeyn op die Plaats ſouden gehad hebben, te meer, wijl *Sr. de Montal* met een groot getal Ruytery daar omtrent lag; doch de Saak is ſonder verder blijk van effect gebleven.

Van *Charleroy* vertrock *Prins Condé* met ſijn Gevolg, en 400 Ruyteren, den 13. dito na *Tongeren*, daar dien avond aanquam en den volgende morgen van daar na *Maſeyck*, alwaar eenige dagen verblijf gehouden, is na *Nimwegen* verreyſt, daar dees *Prins*, den 20. dito arriveerde, en de Viſites van vele Grooten ontfing, waar onder Marquis *de Bethaune*, Gouverneur van *Cleef*, dewelke ſijn Gevolg tot *Cranenburg* gelaaten, alleen met twee Heeren verzelt, gereſcontreert wierd van 12. Man, onder den Lieut. van *Nimwegen*; en ſchoon ſich wel dapper defendeerde, hem doch eindelijk moeſt gevangen geven; maar rantzoeneerde ſich des anderen daags voor 150. en die by hem waren, yder voor 30. Piſtoletten.

Prins Condé komt in *Nederland*.

Marquis *de Bethaune* werd gevangen.

Hier tegens trof Graaf *d'Eſtrades* beter geluck, wanneer van een gelijke Party beſprongen, ſich ſoo manhaftig redde, dat ſelfs eenige van de Beſpringers gevankelijk binnen *Weſel* bracht.

Prins Condé onderwijl ſijn Reys meer na beneden voortzettende, ging de Fortificatien van *Tiel*, *Bommel*, *Crevecœur*, *de Graaf*, en *Aarnhem* beſichtigen; en alleſins de Guarniſoenen gemonſtert-

hebbende, arriveerde den 30. dito tot *Cuylenburg*, om van daar op *Uitrecht* te trekken.

Middelerwijl waren dagelijks verſcheyde Schermutſelen tuſſchen de weder-zijds Partijen voorgevallen, waar van hier eenige der voornaamſte volgen; als:

Veel Franſſen werden by *Nieuwerbrug* neder gemaakt.

Op den 22. *January* 's Morgens waren de *Franſſen*, onder 't favеur van een ſwaare Miſt, tot onder d'Uitleggers aan *Nieuwerbrugge* gekomen; doch ſoo haaſt die van binnen ſulks vernamen, brandden daar op los; 't welk de Steden *Goude*, *Oudewater* en *Alphen* deed alarmeeren; en de laatſten d'Uitleggers te Hulp gekomen, boden den Vyand ſoo goede Tegenweer, dat hem tot onder *Woerden* op de Vlucht dreeven, en met ſoodanig *Succes* overvielen, dat van 600. *Franſſen*, wel 400. in de loop bleeven; want ontrent de Middag een ſubijte verlichting des Nevels komende, en de Franſſen als-doen recht voor d'Uitleggers ſtaande, wierden ſoodanig uit het Geſchut met Schroot begroet, dat 'er in eene chargie, over de 50. *Franſſen* het hooft in 't voetſant leydden. Men oordeelde, dat ſy van meening geweeſt waren, een Brugge over de *Wierikke* te ſlaan; maar dit Deſſein gelukte voor hen ſeer ſlecht.

Verſcheyde Party-loopingen, waar d'een Buyt, en d'ander ſlagen krijgt.

De Graaf van *Hoorn* kundſchap bekomende, hoe ontrent 120. Franſche Soldaten, onder een Colonel en vele mindere Officieren, preparatie maakten, om ſich met Schuytjes van *Woerden* na *Uitrecht* te begeeven, deed daar op ook eenige Schuiten met platte-bodems gereed maken, en 70. Soldaten daar in embarqueeren, onder den Heer Cap. *Sanderſon*, met twee Lieutenants, drie Vaandragers, en vijf Sergeanten, die vervolgens na *Haarlem* vertrokken, om den *Franſſen*, wanneer daar ſouden paſſeeren, mannelijk t'attaqueeren: 't welk ſoo goeden *Succes* bereykte, dat de *Hollanders*, na d'eerſte Chargeering uytgeſtaan, meenigte *Franſſen* deden ſneuvelen, (waar onder ook den gemelten Collonel) den Vyand enterden, en meeſt alle dootſloegen, uitgenomen 40. Soldaten en eenige Officiers, die op haar verſoek Quartier bequamen, en ſoo tot *Oudewater* wierden binnen gebracht. Aan de zijde der *Hollanderen* was den Vaandrig *Byvoort*, van des Graaf *van Hoorns* Regiment gebleven; den Cap. *Sanderſon*, nevens 2. Sergeanten, en eenige weinige Soldaten waren gequetſt. Waar tegens ſy noch een goet getal Soldaten, met een treffelijke Buyt bequamen.

Noch een Party van 86. *Franſſen* gekomen om het Dorp van *Cockenge*

Cockenge te plunderen, wierd daar op den Vaandrig *Remminger*, uyt het Regiment van *Baron de Gryſpere*, dat in de *Vinckebuurt* ter Garniſoen lag, met 30. Man gecommandeert, om den *Franſſen* de Pas te gaan afſnijden: waar op deſe Vaandrig met 4. Sloepen, omtrent het Woerder Verlaat, in zeker Huys *Joſtendam* genoemt, ging Poſt vatten; alwaar de *Franſſen* paſſeerende, ſoodanig gechargeert en met kogels begroet wierden, dat, niet tegenſtaande hen dapper defendeerden, eyndelijk genoodzaakt waren, te retireeren, achterlatende 30. dooden en 20. gequetſten. Aan de Sijde der *Hollanders* waren 4. dooden en 3. gequetſten, waar onder een, na dat met een Musquet-Kogel in het dik van ſijn Been was gequetſt, noch meer dan 10. ſchooten op den Vyand deed. Zedert zijn de *Franſſen*, na dat hun Vyand in 't Quartier was getrokken, ter ſelver plaatſe gekomen, en hebben het ſelve Huys, uyt bittere Wraakzucht, in de Vlamme gezet.

12. *Franſſen* van *Uytrecht* tot *Vreeland* komende, in meening de Klokken van daar te halen, gelijk op verſcheyde Dorpen hadden gedaan, wierd ſulks door een Boer aan den *Hinderdam* bekent gemaakt; waar op Cap. *Holtbarent* met 16. vrywillige Musquettiers in een ſchuyt haar te gemoet trokken: en tot *Vreeland* komende, vonden de *Franſſen* beſig met de Klokken ſcheep te doen; dus een charge op haar loſſende, meenden met de vlucht t'ontkomen; maar wierden ſoo kort op de hielen gevolgt, dat 6. van hen achter lieten, die nevens de Klokken binnen *Weſup* wierden gebracht.

300. gecommandeerde *Franſſen* uyt *Steenwijk*, voor de Poſt aan 't Huys te *Echteren* gekomen, en tot aan 't Contreſcharp ge-avanceerd, hadden die van 't Garniſoen op 't gemelde Huis, de Poorten open gezet, even als of ſy den Vyand wilden laten inkomen; die dan met groote furie daar op aanvallende, ſoodanig met 3. Stukken geladen Schroot verwellekomt en begroet wierden, dat 'er een groote meenigte het wederom-komen vergaten, eenige gevangen bleven, en de reſt na een goet heen-komen ſochten.

In 't begin van *February* trokken eenige Soldaten uyt *Vrieſland* en *Coeverden*, nemende in Beſetting het Huys te *Schuylenburg*, en het Huys te *Rechteren*, zijnde twee oude Kaſteelen, met ſwaare dikke Muuren, en breede Grachten voorſien, leggende beyde op de Schuyten-vaart na *Swol* en *Rechteren*, by de *Om-*

merſchans, maar 2. uren van *Swol*; waar door den Vyand daar allomme in gedurige Allarm wierd gehouden.

Staaten Volck plonderen *Otmarſchen.*

Het Stedeken *Otmarſen*, door den Biſſchopſchen Overſte *Rantsdorp*, die eenigen tijd met 2. Regimenten daar gelegen hadde, ſeer wel gefortificeert, en hy naderhand daar uyt na *Swol* getrokken zijnde, heeft d'Overſte Lieutenant van de Nederlandſche Dragonders het ſelve ingenomen, geheel uytgeplondert, en niemand daar in verſchoont, nemende 2. Burgermeeſters, een Secretaris, nevens de Weerd in de Kroon, met ſijn Soon, gevangen. Dees Plondering was vry groot, wijl eenige dagen te vooren geſommeert waren, hare Contributie te betalen. Doch kort daar na is de Overſte *Rantsdorp* wederom daar binnen getrokken, komende met 400. Man tot dicht onder *Coeverden* ſtroopen; en om Revenſie te hebben, gingen *Velenkamp* uytplunderen; doch een Party uyt *Coeverden* dreef hen weder weg.

400. Borgers op Schaatſen, attrapperen 500. Franſſen,

Ter ſelver tijd waren twee Borgers van *Dordrecht*, met een uyt den *Haag* tot onder de Tuynen van *Woerden* geweeſt, nemende aldaar 8. *Franſſen*, die 10. Schaapen by ſich hadden, gevangen, en brachten deſelve geſamentlijk binnen *Oudewater*; alwaar eenige dagen daar na ſijn Exellentie de Graaf van *Hoorn* tijding kreeg, hoe 500. *Franſſen* na de kant van *Linſchooten*, *Oudewaterbroek*, en *Papekop* in aantocht waren, om dees Dorpen daar alleſins uyt te plonderen, en alle Voerage weg te halen, hebbende wel omtrent 300. Sleden by hen: waar op aanſtonds wel 400. Vrywillige, ſoo Haagſche als Dordrechtſche Borgers den geſeyden Heer Graaf om Verlof quamen verſoeken, van te mogen daar op uytgaan. 't Welk hy eyndelijk op hun hard aandringen conſenteerde, willende ſelfs met den Overſte *Jorman*, nevens noch 5 à 600. Soldaten, hen vergeſelſchappen: maar de Borgers alle op Schaatſen, met Snaphanen gewaapend, den Vyand ſnel en onverwacht op den hals komende, en op den ſelve los-brandende, ſchooten eenige onder de voet, en quetſten veele, ſoo dat de anderen ſich op de Vlucht begaven, en al hun Sleden met den Roof achter lieten, altoos voorder loopende tot dat tuſſchen *Oudewatersbroek* en *Papekop* achter eenige Hooybergen quamen, daar ſy hen in Poſtuur ſtelden, om ſich te defendeeren; maar het Nederlands Krijgs-Volck ondertuſſchen ook aannaderende, begonden insgelijks op de *Franſſen* Vuur te geven; waar door hen genoodzaakt vonden, ſeer confuſelijk het

Haaſe-

In bekomen veel Buyt.

Haase-pad te kiesen; en echter noch van de voornoemde Burgers, tot voor de Poorten van *Woerden* en *Montfoort*, daar dese Troupen uytgekomen waren, vervolgt wierden. In welke Rencontre, de *Franssen*, voor soo veel men vernemen kon, 45. Dooden, 40. Gevangenen, waar onder een Ritmeester, nevens al hare verkregene Buyt, en veel van hun Geweer hadden moeten achterlaaten. Het Getal der Gequetsten kon men niet te weten krijgen. Van de *Hollanders* was niemand doot gebleven, en maar 3. gequetst geworden.

Gelijk het dan niet min vreugde als verwondering had veroorzaakt, dese Burger-Bende soo vrywillig en wel gemoed uyt *Oudewater* te sien trekken; alsoo sach men hen nu ook met noch grooter Blijdschap, gelukkig en victorieus weder binnen komen, zijnde meest alle de Sleden vol Hooy en Huysraat geladen, die gemelte *Franssen* d'arme Huyslieden met geweld hadden af-genomen, en hen nu weder soo aardiglijk wierden ontjaagt. Alle Sleden met Hooy, die door swaarte in 't Ys sakten, wierden door de *Hollanders* in brand gestéken.

Een Party van 15. Man van *Wesup* uytgaande, had omtrent den *Tol-akker* 26. Fransche Ruyters aangetroffen, 5 à 6. daar van doot geschooten, en 14. Gevangens, nevens verscheyde Paarden, met de Monteering van de Dootgeblevene, binnen gebracht. Partyen van Fransche en Staatsche Volkeren.

Noch een ander Party van 9. Man uytgaande, troffen omtrent *Naarden* een Boer met 6. Paarden aan, met wien sy over het Randsoen van Man en Paarden accordeerden, dat binnen *Naarden* moest gaan Geld halen, terwijl dese Maats met de Paarden aan 't Ys hem wachteden. De *Franssen* sulks hoorende, meenden daar op uyt te trekken; maar de Boer bad seer hertelijk om Neen, vreesende als-dan sijn Paarden te zullen dootgeschoten werden, en dat de *Hollanders*, op Schaatsen zijnde, sich met de Vlucht wel souden salveeren. Dus moesten sy tot haar spijt aansien, dat de Boer sijn Paarden ging randsoeneeren. Doch hier tegens kregen de *Franssen* een Barbier van *Jormans* Regiment bezet, die of schoon op Schaatsen, echter rontom besloten zijnde, om Quartier moest bidden: waar op sy hem aangreepen, geheel naakt uytkleedden, en dus leevendig in een gat onder 't Ys staken. *Franssen* stéken de Gevangens onder 't ys.

Noch een Party van 12. Man uit *Wesup*, op Schaatsen tot onder *Vitrecht* gekomen, en door de *Franssen* ontdekt zijnde, com-

mandeerden een meerder Party daar tegen; soo dat de *Hollanders* raadsaam vonden, te retireeren; echter het Ongeluk treffende, dat een van de hare door de *Fransſen* met een schoot wierd gequetst, sagen naderhand, dat sy hem onder 't Ys staken. Dan onderweeg quamen by een Huys, daar 10. *Fransſen* in waren, waar van sy drie doot schooten, en 7. gevangen binnen brachten.

In den Haag werden op Mey-avond, Mey-boomen met seer aardige Sin-spreuken geplant.

Om onder alle dese verdrietige Ontmoetingen, en droevige Leevens Gevaaren, den Geest een weynig te verheugen, gingen d'Inwoonders van *'s Gravenhage*, naar ouder Gewoonte, op *May-Avond*, ter Glorieuser Geheucheniſſe van de noch in Leven zijnde Dapperste Helden, en Roem-waardige Overheden, weder *May-Boomen* planten, op volgende Ordre en wijse; als:

Een voor sijn HOOGHEID, met dit Advijs: *Tu Princeps Belgis, Belgæ te Principe digni*; dat is: *Gy zijt een Prins, waardig om de Nederlanden te regeeren; en de Nederlanders ook niet onwaardig soodanigen Prins.*

Voor de STAATEN GENERAAL, een met dit Advijs: *Causa confidite & armis*; dat is: *Betrouwd u op de goede Saak en Waapenen.*

Voor de STAATEN *van* HOLLAND, een met dit Advijs: *Quid mirum, si regna labor mortalia vexat*; dat is: *Is't Wonder, Soo Tijdelijke Regeeringen veel moeyten onderworpen zijn.*

Voor Mevrouwe de Princesse DOUAGIERE, een met dit Advijs: *Omnis in unam contulit Laudes Deus*; dat is: *Al wat een Vrouw begaaft, en prijswaardig maakt, heeft Godt alleen in u gevoegt.*

Voor d'Heer Prins *Maurits van Nassau*, een met dit Advijs: *Magnorum haud unquam indignus avorum*; dat is: *Niet minder als mijn groote Voor-Ouders.*

Voor den Heer Grave *van Waldek*, een met dit Advijs: *Virtutis est domare quos cuncti pavent*; dat is: *Rechte Dapperheid, die gene t'overwinnen, daar alle andere voor schricken.*

Voor den Coll. *Pietersons*, een met dit Advijs: *Amor civium optima mercis*; dat is: *De Liefde van de Borgers is de beste Vergelding.*

Prins *Condé* doet sijn Intrede binnen *Uitrecht*,

Na dat men binnen *Uitrecht* langen tijd groote Toestel had gemaakt, om Prins *van Conde* in die Stad t'ontfangen, is den 1. *Mey* ontrent de Middag met het Staate Jacht van de Vaart daar

geko-

gekomen, onder het losbranden van 30. Stukken Canon, het geluyd en gespeel der Klokken; zijnde dito *Prins*, gedurende sijn Intrede, aan de rechter hand verzeld met sijn Soon de *Hertog van Enguien*, en den *Hertog van Luxemburg*, met den Graaf van *Saeux* tegen over hem. De Sleutels van de Stad wierden hem door den Gouverneur *Stouppa* in een Silvere Schootel gepresenteerd; die sijn Hoogheid aannam, en terstond aan den Gouverneur weder over gaf; zijnde alle Soldatesque van des Morgens ten 6. uren in de Waapenen, de *Fransſen* ter rechter-, en de *Switsers* ter slincker-hand gerangeert, en trokken aldus door de Stad voorby het Huis van Burgermeester *Nellestein*, daar het Logement voor sijn Hoogheid was bereyd.

Waar over de Roomsen sich seer verheugen.

d'Overkomst van dese Fransche PRINS uyt *Vrankrijk* in *Nederland*, baarde in den Nederlandsche *Rooms-gesinden* soo groote Blijdschap en Vreugde, als onlangs onder den *Jooden* over d'Opkomst van hun ingebeelden Joodschen MESSIAS *Sabetha Sevi*, die sich omtrent *Smirna*, en naderhand in *Turkyen* onthield. Maar gelijk de laatste, door mislukking sijner Propheetsche Voorseggingen, al sijne Aanhangeren, en naderhand ook hem selven, in groote Verlegenheyd bragt; alsoo ook d'eerste, door de contrarie uytvalling sijner al te voorbarig wel-gemeende Ondernemingen, al sijn Navolgers in uyterste Gevaar stelde, niet tegenstaande de *Fransſen* sich nu genoegsaam alle Successen van hunne geconcipieerde Desseynen verzeekerden; te meer, alsoo nu alle groote Preparatien, ten dien eynde tot *Uytrecht* aangewend, ten vollen voltrokken, en veele Volkeren uyt *Gelderland* genaadert waren. Dus,

En de *Fransſen* verscheide Aanslagen op *Holland* maken, die vruchteloos afloopen.

Alle Oorlogs-Toerustingen der *Fransſen* alsnu volveerdigt zijnde, liet het sich niet anders aansien, als of HOLLAND met alle uyterste Geweld sou aangetast en overrompeld werden. Waar toe men met het stoppen van de *Lek-Dijk* seer besig was, wijl de *Fransſen* het Land gaarne droog wilden hebben, om dies te meer Voerage te bekomen, en op hope, dat de Moerassige Plaatsen daar door te eerder souden opdroogen, ten eynde hare Aanslagen en Voornemens dies te beter te konnen uytvoeren. Waar toe sy ook veel nieuwe Schuytjes hadden gepractiseert, daar in yder, ten hoogsten 4. Man konde sitten; om daar mede over 't verdronken Land te passeeren; en boven dien noch veel andere Instrumenten tot den Aanval verveerdigt. Doch hebben met al desen slechten Toestel weynig notabels konnen

aan-

aanvangen, en noch minder nuttelijks weten uit te voeren: gelijk het volgende Verhaal van hunne Bedrijven genoegsaam uytwijst.

De Stad *Vitrecht*, waar heen veel Voerage en allerley andere Proviſie wierd gebracht, was nu niet alleen vol Krijgs-Volk gepropt, alſoo der ſelver Bezetting in meer dan 8000. Man beſtond, maar het lag daar ook alleſins rontſom vol Volck; desgelijks 4. Regimenten Voetvolk tot *Amerongen*, 2. Regimenten tot *Amersfoort*, 2. Regimenten tot *Nieuwkerk*, een Regiment in de *Betuwe*, en 1000. Ruyters waren na *Hoeſlaken* by *Amersfoort* gekomen; In *Gravelandt* waren veel Troupen vergadert; over de Rivier de *Leck* twee Schip-bruggen geſlaagen, een tot *Cuylenburg*, en d'ander aan de *Wijk*, om dies te bequamer en te ſpoediger een *Communicatie* te houden, en de Volckeren in voorvallende gelegendheden aanſtonds t'ſamen te rukken.

Condé vind alleſins de Hollandſe Poſten ſoo wel verſien en bezet, dat daar op geen Voordeel kan doen,

Prins *Condé* liet ſtraks door een ſterk Convoy den Gouverneur van *Woerden* tot hem halen, om Naricht te hebben, hoe 't met *Holland* geſchaapen ſtond. Waar op deſe Gouverneur te kennen gaf, hoe 't onmogelijk was, iets van die kant met voordeel op *Holland* t'ondernemen: ſoo dat men een groote Krijgs-Raad aanſtelde, alwaar beſlooten wierd, de Gelegendheyd ontrent *Naarden* te gaan beſichtigen; wijl men verzekert was, dat alle andere Hollandſche Poſten, ſoo wel door het onderzetten van Water, in 't dorſtéken van Dammen, Dijken en Wegen, als door het oprechten en verſterken der Schantſen, Veſtingen, Fortreſſen, en Beſetting der Volckeren, verſien en beſorgt waren, dat men aldaar geen Voordeel voor hen uytwerken konde.

Dienvolgens ſtond doemaals alles rondſom *Holland*, door d'*Overheden* goet Beſtier, en der *Staaten* wijs Beleyd, ſoodanig geſchaapen, dat ſijn Hoogheyd *Prins van Condé* nergens kans ſag, om aan dien aangename, en ſoo lang gewenſchte Schat naar begeeren te konnen geraken; welke hem anders tot een goet Begin, van 't Bereyk ſijnes Konings lang geſochte Oogmerk, had konnen verſtrekken. Maar de gronden heel ongelijk, het Water hier en daar in groote leegten en kuylen ſeer diep, en op andere plaatſen vlak en ondiep zijnde, was deſen Weg en Toegang gants on-behaaglijk voor den Marſch der driftig loopende *Franſſen* gebaant.

Waar op hy ſich na

Soo dat Prins *Condé*, met ſijn byhebbende Officieren, en een goet Convoy, ſich den 25. *May* na *Naarden* begaf, alwaar met

met 12. Canon-schoten verwellekomt, over al de Fortificatie besach, en van verre de schoone Stad *Amsterdam*, als een welgeçierde Bruyd, seer behaaglijk sach blincken; als zijnde den geheelen Dans deser *Franssen* Krijg meest daarom toegericht, en het voornaamst Oogwit hares Bloed-dorstigen Oorlogs; om deselve met al haar kostelijk Cieraat, aan de hooge Grootsmoedigheyd hares Konings op te offeren. Maar hare Vastigheyd al te vast, hoewel haar Schoonheyd den *Franssen* noch soo schoon in d'Oogen blonk, lag hen noch wel drie mijlen weegs te wijd van de Hand, en daar tusschen de nu soo wel gefortificeerde Steden *Weesup* en *Muyden*, met desselfs Slot, boven dien, het gantsche Land van de *Naarder* Poort af, tot aan dese soo seer vermaarde Stad, allesins met den Vloed des Waters overdekt; soo dat de Heer *Prince van Condé* wel sach, dat sy ontoegankelijk, en dienvolgens voor hem als onmogelijk om te verkrijgen, en genoegsaam voor allen Aanval en Belegering bevrijd was, schoon men schreef, dat sijn Hoog-gemelte Hoogheyd soude geswooren hebben, het zy van d'een of d'ander kant, *coute*, *qui coute*, te willen en te zullen op *Holland* inbréken.

En onmogelijk geen kans siet, om aan Amsterdam, en noch min daar binnen te geraken.

Om *Amsterdam* te blocqueeren, of rondom te benaauwen, sach Prins *Condé* ook weynig gelegendheyd, als hy, noch boven de bovengemelde Ongelegentheyd, aan d'ander zijde soo grooten Water-plas, de *Suyder-Zee* en het *Ye* vermerkte, waar langs allerhande soort Schepen heen en weer, af en na de Stad, vry en ongehindert konden passeeren; om 't welk te beletten, hy geen suffisant Middel konde uytvinden; aangesien een weynig Uytleggers met Krijgs-Volk en behoorlijke Toerusting voorsien, dit Water en dese Kusten voor *Amsterdam* en Holland, zeeker genoeg houden konden. Al het welke Prins *Condé* overwogen hebbende, is te rug gewéken, en des avonds weder tot *Uytrecht* aangekomen.

Ondertusschen woelden 't en krioelden 't om en in dese Stad niet weynig; het scheen als of men alle dag eenige nieuwe Desseinen tegen *Holland* soude uytwerken. Middelerwijl wierd Prins *Condé* van sijn oude Plaag *Podegra*, dat hem binnen *Uytrecht* soo wel als in *Vrankrijk* vinden konde, soodanig aangetast, dat eenige dagen sijn Kamer moest bewaren, en sich verborgen houden; gedurende welke tijd sijn Soon de Hertog *van Anguin*, en de Hertog *van Luxemburg*, nevens veel andere Grooten verscheyde malen uyt-réden, dan na *Woerden*, of *Gravelandt*, en dan weder na den *Hinderdam*, en aan de *Vecht*, daar het Holland-

Prins Condé werd met sijn oude Plaag besocht.

sche Krijgs-Volck by *Nieuwerſluys* en *Lunen* verſchanſt lag, en den *Franſſen* met al hare Krijgs-Troupen geenig voordeel over gelaten wierd; weshalven ſy de handen aan 't Werk ſloegen, en tot *Breukelen* een Schans opwierpen. Hadden ook een Sterkte omtrent de *Lek-dijk* willen opwerpen; maar wierden door de *Hollanders* van daar gedreeven. Vele Franſche Officiers buiten geweeſt zijnde, om al haar Volk by een te verſamelen, wilden met gelijker-hand *Nieuwer-ſluis* aantaſten, waar toe *Condé*, die noch indiſpooſt aan 't *Podegra* lag, abſolute Order had gegeven; maar quam tot geen effect.

Droevige Ongevallen binnen *Uytrecht*.

Als in den beginne van *Mey* het Regiment van d' Heer *Chaſtelnau*, met vele Goederen en Muyl-Eezels binnen *Uitrecht* quam, gebruykten de *Franſſen* ter ſelver tijd niet weinig Moedwil; ſoo dat een Vrouw over ſtraat gaande, doot wierd geſchooten; doch men ſeyde, het onvoorſiens was geſchied; ondertuſſchen dat een andere Vrouw, door een droncke Soldaat, berooft, en ſoodanig mishandeld wierd, dat daar over een geheelen Oproer ontſtond; en de Vrouw met veel harde ſcheld-woorden van den Soldaat gedreygt, altereerde ſoo ſeer, dat haar ſelven met een Mes ombracht.

Bevind dat ſijn Aanſlagen op Holland ſoo niet gelukken als hy ſich had ingebeeld.

Dagelijks ſag men noch meer Krijgs-Volk van boven af na *Uitrecht* komen, waar toe men te *Zeyſt*, daar de Koning voorlede Jaar 1672. met ſijn Leger had geſtaan, een Plaats liet afſteken, brengende 12. Halve Cartouwen op St. *Joannes* Kerkhof, en men hield weder Krijgs-Raad; ſoo dat alles tot een gewichtigen Aanſlag ſcheen aangeleyd te werden: want *Duc d' Anguin*, en *Duc de Luxemburg* trokken met een groote Treyn na *Graveland*, alwaar ſy veel Troupen vergaderden; maar deſe Furie verdween ſoodanig, dat 'er ook niets van viel.

Te deſer tijd begon de Heer Prince *van Condé* van 't Bedde in de Kleederen te komen, en ſich ſomwijlen ſichtbaar en ſpraakſaam te maken: doch ſommige Spotters uit *Holland* ſeyden, dat ſijn Sieckte niet uyt gemeene Toevallen, maar uyt een ongemeene *Melancholie* was ontſtaan, als wel gewaar werdende, dat het in *Holland* ſoo niet te doen ſtond, als men hem tot *Paris* had diets gemaakt.

Te deſer tijd binnen *Uitrecht*, ter oorzake van de groote Verandering, ſoo in Politijke en Militaire Regeering, als in Kerkelijke Staat en Uyterlijke Gods-dienſt, een ſoo remercable Saak voorvallende, dat die daar in meenigte Jaren herwaards niet

niet was geschied, en mogelijk van veele Duysenden Inwoonderen deses Lands nooyt is gesien geweest, ook mogelijk, nooyt weder te zien zal komen, zullen wy 't de moeyte waardig achten, de voornaamste Bysonderheden van dien, den Curieuse Lezeren ten genoegen, hier op 't Papier te stellen.

Processie der Roomsgesinden binnen Vitrecht.

NA dat de Bisschop op Sondag den $\frac{15}{25}$ *May* Anno 1673. tot *Vitrecht* in de Domkerk, van de Predikstoel had laten afkundigen, dat op den naastvolgenden Donderdag, zijnde der *Roomsgesinden* H. Sacraments-dach, een Solemnéle PROCESSIE soude gehouden werden, soo is sulks op navolgende Manier geschied:

Alle huysen bleven den 1. *Juny* N. st. gesloten, en wierden de *Gereformeerden*, die hare Winckels of Vengsters open hadden, gedwongen deselve toe te sluiten, met dreyging, van anders geplundert te worden; gelijk dan ook hier en daar veel Moedwil en groote Boevery wierd gepleegt. En des voor-middags ontrent de Klock 10. uren, na dat de Hooft-Misse in den Dom ge-eindigt was, is 'er een groote Meenigte Kinderen, soo Jongens als Meisjes, uit de noorder zijde van den Dom gekomen, gaande door de Domsteeg en korte St. Jans-straat, rontsom deselve Kerck, en van daar door de Buur-straat achter St. Pieter, over St. Martens Dam, door de oude Munsters Trans, en over 't oude Munsters Kerkhof, weder in den Dom, met dese Statie:

1. Een groot vergult Kruys.
2. Een rood Vaandel, waar in een Bisschop geborduurt stont.
3. Een rood Vaandel, waar in *Maria* met *Christus* op den arm verbeeld stont.
4. Veel kleine Jongens gaande by paren, en met witte Hemden overkleed, als Papen of Priesters.
5. Een seer lange Rey van jonge Kinderen en Vrou-volk, hebbende een igelijk wasse-Kaarssen en groene Takken in haar handen.
6. Verscheide Kinderen seer kostelijk toegemaakt, voor dewelke een kleine Jongen ging, die als een graauwe barvoeter-Monnik was gekleed: daar na volgde een groote Juffrouw, met een Kroon op haar hooft, hebbende een Kindeken op haar arm, wierd van Engelen geleydt, en van drie gevolgt, die haar Slip ophielden: onder dese Kinderen vertoonden de meeste En-

gelen, hebbende d'eene een Swaard, d'andere een Pijl, de derde een Kelck in de hand, etz.

7. Verſcheyde Kloppen en Nonnen, die geduurig ſongen.
8. Veel Vrou-volk met waſſe Kaarſen.
9. Een wit Vaandel, waar in de Maget *Maria* wierd vertoont.
10. De Geeſtelijkheid van Kloppen, Nonnen en Baginen, beſtaande wel over de 500. op haar hooft een ſwarte Sluijer hebbende, waar onder vele ſongen.
11. Een groote meenigte Juffrouwen.
12. Veel Mans-perſonen, waar onder de laatſte ſongen.
13. Eenige Monnikken van verſcheide Orderen.
14. De Prieſters met witte Hemden gekleedt.
15. Veel Lakeijen van *Prins Condé*.
16. De Biſſchop Heer *Neercaſſel*, gaande onder een rood Pavilloen, dat van vier voorname Franſche Officieren gedragen, en van twee andere ſeer koſtelijk gekleede Prieſters gevolgt wierd, hebbende het H. Sacrament ('t welk niet anders dan een wit geconſacreert Ouweltje, in een goude kaſt geſloten, is) in de hand, waar voor ider, die het ſelve paſſeerde, neder knielen moeſt. Soo dikmaals hy een Autaar rencontreerde, waar van 'er drie op den Weg geſteld waren, ging met het Sacrament voor het Autaar uit het Pavilloen, doende aldaar Dienſt, en heften het Sacrament eens om hoog, met veel meer andere Ceremonien: daar na ging wederom met ſijn twee Prieſters onder het Pavilloen, en paſſeerde voort.
17 De Gouverneur *Stoupa*, gevolgt van ſeer groote meenigte allerhande Volck. *Duc de Luxembourg*, *Duc d'Enguin*, en *Prins Condé*, waren hier niet preſent, alſoo de laatſte krank, en d'andere twee na *Muyden* waren, doch dien avond noch t'Huis quamen.

De geheele Weg, langs dewelke het *Sacrament* paſſeerde, was aan beyde zijden met Soldaten gerangeert, apparentelijk om alle disordere voor te komen. Alle de Huiſen der *Roomsgeſinden* waren ſeer opgeſchikt met Groente, Schilderyen, Feſtonnen, Engelen, Kruyſſen, etz.

De geheele korte St. Jans-ſtraat was met zeylen overdekt, en gemaakt als een groene Hemel: aan 't eynde voor het Huys van den Franſche Kramer *van Riemen* ſtont een Autaar ſeer koſtelijk met een geheel Silver Servies verçiert.

Op

Op het eynde van de Dom-ſteeg, voor het Huys van den Apoteeker *Mus*, was een groene Poort, boven de welke ſtond een Teecken I. H. S. met goude Letteren, waar onder ook drie vergulde Lelijen, met deſe volgende woorden:

A La Gloire de Dieu,
Et à l'Honneur du Roy. } Dat is: { *Ter Eeren van Godt,*
En tot Lof van den Koning.

Voor het Huys van den Wijnkooper *van Aalſt*, by 't St. Jans Kerkhof, was het Waapen van VRANKRYK, gehouden van vergulde *Engelen*, met dit Op-ſchrift:

Io
LVDoVICVs
trIVMphat. } Dat is: { *Iuucht,*
Lodewijk
Zegepraalt.

Voor het Huys van Joncker *Meyſter*, was mede een Autaar met een groene Poort, als mede voor het Huys van den *Advocaat Zutphen*, over de oude Munſter Trans.

Op de Brug voor de Heere-ſtraat, ſtond mede een Poort aan beyde zijden met het Waapen van *Vrankrijk*, en in 't midden met goude Letteren:

Vive le Roy. *Lang leef de Koning.*

In de Lijn-merkt, voor 't Huys van de Walviſch, dat ſeer koſtelijk was verçiert, ſtont recht boven de Deur een CHRISTUS, hangende aan het Kruys, met dit Opſchrift:

In MyſterIo InſangVIneo ſanguVInea hoDIe reCoLItUr PassIo.
Dat is:
In deſe bloedeloose Verborgendheyd, werd heden gedacht aan de bloedige Paſſie.

Boven het Kruys ſtond het Waapen van *Vrankrijk*, met dit Opſchrift:

O Salutaris Hoſtia *Spes unica Fidelium*
In qua confidit Francia *Da Robur, ſerva Lilium.*

Aan de Noord-zijde van het Huys ſtont dit Op-ſchrift:

VotIVa ſoLeMnItas InVIDIa obſtInatos frangIt hæretICos.

Aan de Zuyd-zijde van 't Huys ſtond dit Op-ſchrift:

InVIt pLaUDIte nUMInI hæretICI.

Veel diergelijke dingen ſtonden door de geheele Stad, welke, indien men alle had willen opteykenen, men een geheel Boekje ſou benoodigt zijn.

Onder den Ommegang deſer *Proceſſie* moeſten de Klokken luſtig brommen, terwijl het Geſchut van de Wallen en Veſtingen kragtig donderden. Soo dat deſe fijne aandachtige *Roomsgeſinden* ſich op deſe wijſe in hare *Devotie* verluſtigden, ſpeelende aldus een Rol, die men hier op het Tooneel van *Holland* ſeer ſelden, en nooyt by Menſchen gedencke ſoodanig had geſien, en mogelijk nooyt weder zal geſien worden. Sommige Spotters, die ſich gemeenlijk by alle Speelen laten vinden, ſeyden, dat deſe *Proceſſie*, anders een *Ommegang* genaamt, waarlijk wel een Ommegang buyten den rechten Weg ter Zaligheyd was, en dat de ſelve ſoo ſeer buyten 't rechte Spoor ſcheen om te gaan, dat men door al die doodelijke Af-beeldingen nooyt tot de gewenſchte Haven des Levens konde geraken.

Doch deſen Ommegang der Franſche Geeſtelijkheyd daar latende, zullen ons weder tot hare Krijgs- Op- en Neder-gang begeven, en beſien wat voor meerder Nuttigheyd ſy daarmede voor hen, of hares Naaſten Lighamen te wege brengen, dan ſy door de bovengemelde Ommegang hunne Zielen groot Heyl toevoegen. Al het welke ſoo wel van d'een als d'ander kant recht tot in den gront onderſocht, en naar rechte waarheyd overwogen zijnde, mogelijk erger dan niets, uytmaken ſoude.

Condé rukt ſijn Troupen te ſamen.

Prins Condé en *Duc de Luxemburg* ontzettede ſich niet weynig, over de Verſterking van de Veſting *Nieuwerſluys*, 't welk ſy alſoo niet ſouden gedroomt hebben: middelerwijl rukten ſy byna al hun Krijgs-Macht by *Vytrecht* te ſamen; waar toe die bovengemelde Bruggen tot *Duurſtede* over de *Leck*, en tot *Tiel* over de *Waal* verveerdigt waren. By *Breukelen* quamen wel 3000. *Franſſen* by-een, dewelke allerley Krijgs-Ruſtingen, onder 't *Commando* van den Graaf *Doucam*, met ſich voerden; en trokken langs de Weg van *St. Maartens Dam* wel 80. Karren met Levens-Middelen en andere Noodwendigheden na *Weſtbroek*. Een gedeelte hares Legers wierd na *Hilverſum* met 8 à 10 ſtukken Geſchut,

Geſchut, veel Wagens en Karren met Pulver, Lont, Loot, Stormleeren, Schuppen, Spaden, Bijlen en diergelijke Krijgs-Inſtrumenten verſonden, onder 't *Commando* van *Duc de Luxemburg* en *d'Anguin*. Noch een derde Hoop Franſche Volckeren wierden na de Vaart, tegen over de Stad *Vianen* gecommandeert; op welke weg by het Dorp *Jutfaas* een rooyale Schans wierd geleyt. Tot *Uytrecht* en by *Amerongen* ſtonden 30. Stukken Geſchut met al haar Toebehoorte gereet, waar by 2000. Man te voet, en ook ſoo veel te Paard ſich paraat hielden.

Ondertuſſchen voeren de *Hollanders* met hare Beveſtiging tot *Nieuwer-ſluis* dapper voort; 't welk de *Franſſen* met al haar te ſamen-getrokken Macht, tegen wil en dank moeſten aanſien; want ſy nooyt effectivelijk onderſtonden, ſulks te verhinderen.

Het Nederlandſche Krijgs-volk had reeds door klein Vaartuig, en andere Schuyten met kleine Veldſtukken geplant, een Tocht gewaagt, en die by *Breukelen* opgeworpene Schans, onbruykbaar geſchooten, hen naderhand te Lande begeven, en aldaar eenige Franſche Wercken vernield, doch niet ſonder ſchade hares Volks, waar van verſcheyde gewond na *Amſterdam* wierden geſonden: ook bleef een Conſtapel door het ſpringen van 't Geſchut. Korts hier na zijn ontrent 100. Man in Chalouppen en Roeyſchuiten van *Nieuwerſluis* afgevaren, nemende hun weg achter *Breukelen* en *Weſtbroek*, alwaar de *Franſſen* verſcheide Borſtweringen hadden opgeworpen; en de *Hollanders* een ſlapende Schildwacht aantroffen, denwelke aan een kant makende, ſonder eenig gerucht of Alarm, ontrent 90. Man van den Vyand overvielen, die ſy ook meeſt alle in 't Gras deden bijten, en ſich met goede Buyt en Plundering weder na *Nieuwerſluis* begaven, nalatende vijf dooden en 2. gequetſten. Ondertuſſchen ſchoot men ſeer heftig van *Nieuwerſluis* op *Breukelen*; en de *Franſſen* bleven met haar Geſchut ook niet ſchuldig, ſoo dat 'er veel Volks aan weder zijden in 't voetſant geraakte, en allomme ſoo ſlecht wierd toegericht, dat ſy 't eindelijk ſoo wel van d'een als d'ander Zijde moede wierden, en voortaan hare Poſten met vlijd bewaarden. Echter baarden 't geen kleine Alteratie onder den *Franſſen*, wanneer ſy des Nachts van deſe kant ſoo veel doode en gequetſte Officieren ſagen inbrengen, behalven de gemeene Soldaten, die wat ſwaar gequetſt zijnde, aanſtonds in eenige putten wierden gedolven. Haar Verlies wierd wel op 600. Man gerekent, waar onder veel van 't Picardiſch

Nederlanders ruïneren den *Franſſen* een van hare Schanſen.

Verſcheyde Schermutſels tuſſchen *Breukelen* en *Nieuwerſluis*.

Regi-

Regiment, zijnde het schoonste Volk dat de Koning in dese Provintie had; 't welk dusdoende meest geruïneerd wierd. Boven de 30. gequetste Officiers op de voorgaande dagen, waren nu daar noch 15. doot ingebracht, waar onder 2. Opperhoofden van Regimenten, d'een door 't Canon midden door, en d'ander het Hooft afgeschooten. In diervoege dat *Holland* aan dese kant, nevens een goet gedeelte van 't Stift *Vitrecht*, aldus van den grimmigen Toorn der *Franssen* wierd bevrijd.

Nieuwen Aanslag der *Franssen*, om het Water in de Suyder-Zee af te tappen.

Wanneer nu de Fransche Opperhoofden en opperste Bevelhebbers tot *Vytrecht* sagen, dat met al hun loose List en groot Geweld op *Holland* niets voordeeligs voor hen te verrichten was, begonden sy t'overweegen, of 't niet mogelijk sou zijn, het Water aan d'Oostzijde van de *Vecht*, op 't Land staande, en hare Desseynen, voornamentlijk op *Muyden*, waar na sy meest het oog richteden, seer hinderlijk zijnde, in de Zuyder-Zee af te tappen. 't Welk sy meenden (mogelijk door quaat bericht) dat wel een goede voortgang konde hebben; lieten dienvolgens de Zee-dijk doorstéken, en een Sluys daar in leggen, om het wassend Zee-water te konnen uythouden, en by laage Ebbe, het Land-water, met opening dese Sluys, in de Zuyder-Zee af te tappen, niet denkende, dat men door d'*Vyttermeerse* Sluys, of met doorstéken des *Vecht-dams*, uyt de Vechtstroom, die doemaals met de Zee gemeen was, soo veel Water wederom konde intappen, als sy van d'ander kant met hun gemaakte Sluys aftapten. Nochtans deden sy tot meerder voortgang van dit haar schoon Desseyn, tot *Vytrecht* en daar omtrent, alle Sluysen toehouden, de *Vecht*, de Trekvaarten, en andere Wateren toestoppen en afdammen; eensdeels, om soo veel weyniger Water af te laten, en hun Aanslag dies te lichter te maken; en ten anderen, om die van *Holland* het versse Water t'onthouden. Soo als nu dit eerste Oogmerk geheel vruchtloos afliep, wijl het gestadig weder-inkomende Zee-water, hen eeuwig werk sonder eynde kon verschaffen; alsoo konden sy het ander Insicht ook niet bereyken; aangesien het versse Water noodwendig van boven na beneden sijn doortocht moest hebben, en daar toe geen ander passage dan door *Holland* konde uitgevonden werden, te meer, alsoo de *Lek-dam* doorgestéken was, waar langs overvloedig Water tot hen afquam. In tegendeel begon men tot *Vytrecht* den vileynen Stank des stilstaanden Waters niet weynig gewaar te worden.

Onder

Onder 't Bevel van *Duc d'Anguin* en *Luxemburg* wierden etlijke duysend Fransche Krijgs-volkeren, met veel Tenten, Geschut en andere Krijgs-behoeften, over *Hilversum* na *Muyderberg* gesonden, op een Hoogte aan de Suyder-Zee-kant, tusschen *Muyden* en *Naarden* gelegen. Dese begaven sich korts daar na noch een quartier-uur gaans nader aan de Stad *Muyden* op den Zee-dam, alwaar hen begroeven, Post greepen, en een Batterij opwierpen; quamen ook aan de diepe Weg, en aan de Vaart, verbrandende by *Hackelaars-Brugge* eenige Saagmolens, en bevorderden haar Werk met grooten yver, ongeacht van d'Uytleggers op de Suyder-Zee, van de Vlotschuyten in de Vaart, en op 't *Naarder-Meer*, ja ook uyt de Stad *Muyden* selfs, seer dapper Vuur op hen wierd gegeven. Sy gebruykten meest *Gooysse* Boeren tot haar Arbeyd, die sy met slaan en ander Geweld daar toe dwongen. Hielden haar Hooft-quartier tot *Muyderberg*, alwaar veel aardige Tenten hadden opgericht, en alle Huysen rontom, tot 8 à 10. voet hoog, met een dikke Wal verschanst, om voor het groot Canon-geschiet bevrijd te zijn.

De Fransschen richten by Muyderberg verscheyde Batteryen op

Alhier was de plaats, waar omtrent sy haar Nieuw-gemaakte Sluys in de Zee-dijk gelegt hadden, en waren de Stad, door diepe Loop-graven, wel 200. Roeden nader gekomen, daar sy een tweede Doorsnijding, nevens een Batterye tot Beschermming maakten; soo dat buyten twijffel noch veel nader souden gekomen hebben, indien hen sulks niet was verhindert geworden; 't welk op dese volgende manier geschiede:

Steken den hoogen-Dijk door, in meening het Water in Zee te tappen,

Men bracht van *Amsterdam* veel swaar Geschut, ja geheele Cartouwen na *Muyden*; om de Wercken der *Fransschen* te beschieten; gelijk ook den 11. *Juny* soo wel van de Stad *Muyden*, uyt de Suyder-Zee, als langs de laage Weg, en van 't kleyne *Naarder-Meer*, seer dapper Vuur in en op de Fransche Wercken wierd gegeven; en om sulks noch te beter te doen effect sortéren, wierpen de *Hollanders* verscheyde Batteryen langs de hooge en laage Weg op: doch, wijl de Batteryen der *Fransschen* niet meer dan een Musquet-scheut van daar lagen, zijn sy op de *Hollanders* komen invallen; maar moesten, na eenige Schermutsel gehouden te hebben, met achterlating etlijker Dooden, te rug wijken, en hare Posten verlaaten.

En meenen de Stad Muyden te vermeesteren;

Het donderen van 't Geschut had dagelijks sijn voortgang, en kon met Suydelijke Wind, door d'Inwoonders der Stad *Amsterdam*, op hare Straaten gehoord werden: ook quamen de Holland-

landsche Wercken, door geſtadig en vlijtig arbeyden, binnen korten tijd in ſoo goede ſtant, dat men den 16. deſes het Geſchut bequaamlijk daar op gebruyken konde, ſoo dat dien ſelven dach noch verſcheyde Scheuten op den Vyand wierden gedaan; waar door hare uiterſte Batterijen, waar mede ſy den *Nederlanderen* veel ſchaden hadden toegevoegt, geheel omverre wierden geblaaſen: ondertuſſchen verveerdigde men ook een aanſienlijke Schans by den *Hinderdam*, boven de gene die voortijds daar gelegen had.

Alhier en aan de *Vecht* continueerden het canonneeren dach en nacht, ſoo veel als 't Geſchut verdragen kon, vliegende geſtaadig de kogels op *Breukelen* en *Muyderberg*, en van deſe plaatſen op *Nieuwerſluis* en *Muyden*, onophoudelijk heen en weer, niet anders dan of 't Kaats-ballen hadden geweeſt; 't welk meenig hard hooft, aan weder-zijden, met het Leven moeſt betalen; en de Gooyſche Boeren wierden door dit Donder-rumoer ook ſoodanig ontruſtigt, dat 'er meenigte by Nacht en ontijden ſich door-maakten, en alles wat ſy niet dragen konden, ſtaan lieten, op dat ſy van 't Geweltdaadig en ondraaglijk Jock der *Franſſen* mochten bevrijd zijn; want dit ſwaar Geſchut van *Amſterdam*, op d'uiterſte Batterijen geplant, vernielde des daags ſoodanig de Wercken der *Franſſen*, dat die arme Boeren des Nachts genoeg te ſtellen hadden, om deſelve weder in eſſe te brengen, ondertuſſchen ſy ook van de Hollandſche Kogels niet bevrijd waren.

Dit alles niet tegenſtaande, bleven doch de *Franſſen* hare Wercken behouden, herſtellende gedurig des Nachts, 't geen de *Hollanders* des daags omver-ſchooten, tot 'er tijd dat eindelijk dit onaangenaam vermaak moede wierden, wel inſiende, dat geen avans op de Stad *Muyden* konden doen, te meer, alſoo het Land alleſins blank ſtond, en ſy door hun voorgenomen Aanſlagen, het Water geen ander weg wiſten te wijſen, als weſende meeſten tijd het Zee-water van buiten noch hooger dan het Land-water van binnen was. Door macht van Geweld, ſagen ſy ook niets voordeeligs uit te richten; nademaal de Hooge Battery, door de *Hollanders* op den hoogen Dijk geſteld, eindelijk met desſelfs Affinéde ſoo ſeer verſterkt was, dat ontoegankelijk ſcheen; en d'Uitleggers van alle kanten, hare Batterijen op 't Water formérende, deden ſoodanig dien ſwarten hagel van rontſom op de *Attaquanten* neder ſtorten,

dat

dat eindelijk door dese langdurige swaare Storm, gedwongen wierden, hen in meerder verzékering te begeven; soo dat sy hun Post, en hun voorgenomen Dessein op de Stad *Muyden*, geheelijk quiteerden, vreesende anders voor dit heete Kanons Vuer, allenskens hun geheele Legers-Macht te versmelten, ter oorzaake van 't groot getal Dooden en gequetsten, die sy dagelijks soo van *Muyderberg*, als van *Breukelen*, in plaats van Levendigen en Gesonden na *Vitrecht*, *Naarden* en andersints opsonden, alwaar eenmaal van *Breukelen*, drie Schuiten te gelijk met sulken vol geladen *Cargasoen* arriveerden.

Maar moeten hare posten verlaten.

Boven dien quamen de *Franssen* met geheele troupen dagelijks tot de *Nederlanders* overloopen, niet alleen van 10. à 12, maar 40 à 50 Man t'effens, ja eens quam een gantsche Compagny met Vendel, Trommel en alles te gelijk overloopen; desgelijks ook tot *Nieuwersluis*, de geheele Brandwacht der *Franssen*, en des anderen daags noch 30. Man deden; 't welk van *Muyderberg* en *Breukelen* seer licht en sonder perijkel geschieden konde, door dien de Batterijen en Posten wederzijds soo na by malkander lagen.

Veel Franschen loopen tot de Nederlanders over.

Omtrent ter halver Maand *Juny* quam een Party *Franssen* overloopen, waar van, eer men hun meening wist, al drie à vier van *Nieuwersluis* ter neder wierden geschooten. Dese Overloopers, gelijk ook meest alle voorgaande, klaagden seer, dat dagelijks in 't uiterste gevaar hares Levens, voor de Hollandsche Canon-scheuten moesten bloot staan; weshalven de *Switsers* en *Franssen*, die van *Vitrecht* na *Breukelen* wierden gecommandeert, sonder Lot-werping niet meer wouden pareeren. Voorder seyden sy, niet meer dan een Hollandsche stuiver daags tot Onderhoud te krijgen, waar van onmogelijk konden leeven; en dat de gene die meer begeerden, sulks by de Boeren moesten halen, dewelke selfs al kaal berooyt, en meest weg gevlucht, moesten sy eindelijk van gebrek en ongemak vergaan, of genoodzaakt zijn, tot den *Hollanders* over te loopen: met welke Ontschuldiging hen alle wisten te behelpen, biddende het meestendeel, dat men hen uit *Holland* na *Flaanderen* en *Braband*, en voorts na *Vrankrijk* wilde laten trekken; de rest begeerden onder sijn Hoogheid *Prince van Orange* Dienst te nemen; derhalven wierd'er een geheel Regiment van dese Overgeloopenen opgericht, en daar over den *Baron de Cornuvalle* tot Overste, en den Heer *Wrangel* tot Overste Lieutenant gestelt. Haar *Rendevous* of Ver-

Men richt een Regiment van overgeloopen Franssen op.

ſameling-plaats wierd op het Eyland *Flakké*, tuſſchen *Holland* en *Zeeland* ge-ordonneert, werwaards ſy met koppels wierden heen gevoerd.

Eindelijk wierden de *Franſſen*, door den hevigen klank van dit *Amſterdams* Metaal, van *Muyderberg* ſoo veerdig afgedreeven, dat hen met ſak en pak na *Vitrecht* retireerden; doch bleven ontrent 5 à 6000. Man ſich noch eenigen tijd in *Graveland* ophouden, als of noch eenig ander Voornemen in den ſin hadden; maar ſonder eenige verrichting eindelijk het gevaar ontwóken. Doch voor al eer ſy *Muyderberg* verlieten, maakten dat met vuyle ſtank hun Affcheyd namen, wijl ſy verſcheyde Huiſen in d'Aſſche leydden. Waar op aanſtonds de *Nederlanders* al het gemaakte Werk, en d'opgeworpene Batterien der *Franſſen* weder vernietigden, en het Land, ſoo veel mogelijk, in voorgaande Poſtuur brachten.

Franſſen hebben weder een Aanſlag voor; maar vinden de Hollandſe Poſten te wel bezet.

Na dat nu deſe Onderneming der *Franſſen* hier ſoo was miſlukt, ſchenen ſy omtrent *Vianen* noch een nieuwen Aanſlag te willen ondernemen, waar toe daar verſcheyde Troupen te ſamen rukten; maar na alles wel doorſocht, en de gelegendheden afgeſpeculeert te hebben, vonden de Hollandſche poſten alomme ſoo wel met Volk bezet, en de Landen met Water overtogen, dat niet dorſten onderſtaan, een tweede Tocht te waagen; te meer, wanneer ſy indachtig wierden, op d'eerſte ſoo ſlecht verwellekomt geweeſt te zijn. Maar de Schans, die ſy by de Vaart hadden gemaakt, wierd van hen met allerley Krijgs-ruſting verſorgt, beſonderlijk veel Granaten, Stinkpotten, en Wellen met Peck, Teer en Smeer beſtréken. Op de Steene Wind-Molen brachten ſy veel groote en ſwaare Steenen, om deſelve, in val des Noods, van boven af, aan den Stormers beneden te verceren.

Te deſer tijd trok een Party Hollandſche Soldaten uit *Muyden*, en quamen naby *Naarden*, daar ſy een Heere Knecht met roode Levery, en in 't *Graveland* twee Wagens met Paarden en vier Soldaten, die om palliſaden gingen, mede namen, en binnen *Muyden* brachten, werwaards dien ſelven dag ook drie *Franſche* Trommelſlagers quamen overloopen.

Wat hier omtrent voorder is voorgevallen, zullen ditmaal laten beruſten, en ons weder na *Vrankrijk* begeven, om te vernemen wat Uitwerking de groote Oorlogs-Ruſting aan die kant heeft te wege-gebracht.

Even

Even ten ſelven dage als Prins *Condé* ſijn Intrede binnen de Stad *Vytrecht* verrichtte, begaf ſijn Koninklijke Majeſteyt ſich van *St. Germain* na ſijn Heyr-Leger, dat ſelfs wilde commandeeren; zijnde in deſe ſijne Optocht met het geheele Hoff van *Vrankrijk* verzeld, uytgenomen den *Dauphijn*, en *Duc d'Orleans*, die ſoo lang op 's Konings Ordre, tot *St. Cloud* ſouden verblijven, tot 'er tijd ſijn Gemalinne in 't Kinder-bedde was gekomen. Gedurende des Konings abſentie, beval hy de *Guarde des Seaux* of den Segel-bewaarder, de *Directie* over alle voorvallende Saken des Rijks; en wierd *Monſr. Colbert*, hem tot Mede-hulper in alle Verrichtingen bygevoegt. Doch voor al eer ſijn Koninklijke Majeſteyt afreysde, onfing deſelve, met uytnemende Eerbiedigheyd en groot gejuych van Gelukwenſching tot alle ſijne Voornemens, het ADIEU van alle Hoven, groote Heeren, en alle tegenwoordige Miniſters: gelijk ook voorheen, al verſcheyde Dagen met d'afzending der Artillery was doorgebracht.

d'Optocht des Konings van Vrankrijk na ſijn Leger.

Werd met groote Pragt en Pomp gehouden.

't Is naauwlijks te beſchrijven, met hoe groote Magnificentie en heerlijke Luyſter, deſe Koninklijke Optocht van ſijn *Alder-Chriſtelijk ſte* MAJESTEYT, uyt de Koninklijke Hooft-Stad *Paris*, na ſijn *Armee* geſchiede; want de Meenigte der Goederen, de Grootheyd der Rijkdommen, en de Koſtelijkheyd der Equipagie, verzelt met groot getal Karoſſen, en ontallijke Hand-Paarden, Wagens en Karren, gaf zulken groot Aanſien, als of een Kleyne Weereld vol Pracht en Koſtelijkheyd ſich bewoog; te meer, als men in 't Midden van dien, het Monarchale gekroonde Hooft des Konings LUDOVICUS *de* XIV. in eygen Perſoon daar by ſach verſchijnen, vergeſelſchapt van *Vrankrijks* geheele Hoff-ſtaat, alle desſelfs voornaamſte Hovelingen, Edelen, en Grooten, byna ſonder getal; gevolgt van veel Krijgs-Benden ſoo te Voet als te Paard, en yder op 't Heerlijkſt en 't Koſtelijkſt gemonteert; ſelfs de Opper-Officieren en Bevelhebberen niet als Krijgs-Lieden tot den Strijd uytgeruſt, maar als geperfumeerde Hoff-Jonckeren, ter Complaiſanſe van *Dames* en *juffers* opgepronkt.

In deſe aanſienlijke Uyt-tocht bequam ſijn Koninklijke Majeſteyt Bericht, dat d'Afgezandten van den *Muſcoviſchen Czaar* tot *Calis* waren aangekomen. Dies ſijn Majeſtyt een Edelman van ſijnen Huyſe, met namen *Sr. de la Gibertie*, derwaards zond, met Bevel, om de hoog-gemelde Heeren-Gezandten na *Armen-*

tiers te geleyden, om aldaar in sijn Majesteyts *Armée*, Audientie by sijn Koninklijke Persoon t'erlangen; en, (buyten twijfel) om met eenen des Konings van *Vrankrijks* Groot Vermoogen, en Aansienlijke Krijgs-Macht te beschouwen; Om Hem namaals soo wel by andere Uytheemsche Potentaten en vreemde Volckeren, een soo grooten Roem en Ontsach, als by sijn eygen Ingezetenen en Onderdaanen, te verwerven.

Na dat sijn Koninklijke Majesteyt den 2. *Mey*, het Middagmaal tot *Senlis* had gehouden, quam te *Pont St. Maxence*; den 3. te *Monchy*; den 4. te *Roye*; den 5. te *Peronne*; den 7. te *Bapaume*; den 8. te *Arras*, daar hy op 't Palleys van den Bisschop introk, en seer wel wierd ontfangen, ondertusschen dat aldaar veel Karren met Geld van *Paris*; en langs de Rivier de *Sambre* en de *Maas* veel Volckeren tot Versterking van 't Leger aanquamen. Den 11. deses, de Koning en Koninginne de Gods-Dienst bygewoont hebbende, deed sijn Majesteyt een *Reveu* van 't *Garnisoen*; daar hy een seer groote *Diamant* van sijn Hoed verloor. Den 12. quam sijn Majesteyt te *la Bassee*, na het Middagmaal tot *Lens* gehouden te hebben; van waar hy een *Courier* na *Paris* affond, om door een Brief aan *Duc d'Orleans* te verfoecken, aanstonds na sijn Leger te komen: de selve *Courier* bracht ook een Brief aan *Madame*, waar by de Koning haar beloofde, dat, indien sy van een *Prins* quam te geleggen, hy Doop-Vader sou zijn, en sulks aangenaam aan 't gantsche Hof sou wesen; maar by aldien een Dochter kreeg, dat als-dan de Ceurvorst *Palatijn* 't selve mocht doen.

Te *la Bassée* ontfing sijn Majesteyt twee Couriers, d'eene met advijs, dat de Marquis *de Grana* uyt *Ceulen* was vertrokken, en sijn Regiment den Eed aan de Stad sou doen; en d'ander met de *Ratificatie* van 't TRACTAAT met *Ceur-Brandenburg*. Waar op de Koning aanstonds een Courier na *Weenen*, aan sijn *Resident de Gremonville* affchikte, met Ordre, om den Keyser te klaagen, dat hy in prejuditie van sijn *Woord*, ('t geen hy aan den Koning had gegeven, om geen deel in den Oorlog met de *Hollanders* te nemen, ter tijd als sijn Koninklijke Majesteyt hem sijn Resolutie, om de *Hollanders* te be-oorlogen, te kennen gaf;) een Armée na den *Rijn* had gesonden, om daar mede den *Hollanders* te secondeeren; 't welk een *Diversie* sijner Troupen had veroorzaakt, en de voordere *Conquesten* belet. Zijnde den selven *Resident* ook geordonneert, ter selver tijd te verklaaren; Dat indien sijn Keyser-

De Koning dreygt den Keyser een Leger in sijn Erflanden te senden.

ſerlijke Majeſteyt van Voornemen was, dit jaar, om de ſelve oorſaak, weder een Armée na den *Rijn* te laten afgaan, de Koning ſijn Meeſter, in des Keyſers Erflanden desgelijks een Leger ſoude ſenden, ten einde, om Geweld met Geweld tegen te gaan.

Een ander Courier ging wegens *Vrankrijk* aan den Marquis *de Villars*, Franſche *Ambaſſadeur* tot *Madrid*, om aan de Koninginne van *Spanjen* te begeeren, dat hare Troupen uit de Hollandſche Plaatſen ſou doen retireeren, en deſelve geheelijk abandonneeren, latende hen geenig Secours *direct* noch *indirect* toekomen: Waar op de Koning gereſolveert was, de VREDE t'onderhouden; maar in contrary vall, haar den Oorlog aan te doen. Gedachte Ambaſſadeur had ook laſt, dat indien geen Favorabel Antwoord bequam, ſich van 't Spaanſche Hof te retireeren.

Den 13. de Koning van *la Baſſée* vertrekkende, ſpijsde te *Hoogbourdin*, en quam den ſelven dach te *Rijſſel*, alwaar, onder 't losbranden van 't Canon, door den Marſchalk *d'Humieres* ſeer prachtig wierd ontfangen; gaande den ſelven avond noch al de Fortificatien, en het Nieuwe Kaſteel beſichtigen, 't welk met dit Roemzuchtig Opſchrift was bezet: *Gentes laudabunt te, & Reges terræ gloriam tuam*; dat is: *De Volckeren zullen u, en de Koningen der Aarden, uwen Loff verheffen:* en noch een ander Spreuk aldus: *In Sole Poſui tabernaculum meum*; Soo veel te ſeggen, als: *In de Sonne heb ik mijn Tabernakel opgericht.* En zet ſijn Reys na Nederland voort.

Den 14. deed de Koning een *reveu* van 't Regiment *de Navarre*, en een ander van de Cavaillery. Den 15. vertrok ſijn Majeſteyt van *Rijſſel* na *Cortrijk*, daar dien dag arriveerde, werden de van d'Inwoonders ſeer treffelijk ontfangen. Den 17. quam *Duc de Monmouth* in 't Leger, en de Koning ging 't ſelve beſichtigen. *Duc d'Orleans* den 18. van *St. Cloud* getrokken, quam den 20. in 't Leger, alwaar van ſijn Majeſteyt blijdelijk wierd ontfangen. Den ſelven dag quam *Don Geronimo d'Agoſto* Lt. Generaal der Spaanſche Cavallery, de *Franſche Majeſteyt*, wegens den Graaf *de Montery* complimentéren; van den welke hy favorabel ontfangen werdende, ook met een Boot van Diamanten wierd vereert, en met gelijke civiliteyt beantwoort. Den 22. gaf de Koning Audientie aan den *Moſcoviſchen Ambaſſadeur Vinius*, als mede aan den *Nuncius* van den PAUS; werdende door ſijn Majeſteyt, in 't Geſicht van de Koninginne en vreemde *Ambaſſadeurs*, het gantſche Leger in Battaille geſteld. *Duc de la* Werd in ſijn Leger van veel Grooten bezocht, En de geheele Armee voor hen in Battaille geſtelt.

de la Feuilliade was met 2000. Ruyters voor af gedetacheert, om sich na de *Brugsche Vaart* te begeven. Den 23. geleyde de Koning de Koninginne na *Doornijk*, om aldaar gedurende de *Campagne* te verblijven; van waar sijn Majesteyt weder na *Deynse* by sijn Armée trok, waar aan de Koning ordonneerde, dat gedurende sijn Verblijf in 't Veld, yder Soldaat daags soude hebben anderhalve stuyver, en een Amunitie-brood, een Capiteyn 10. Schellingen, en brood; een Lieutenant 6. Schellingen, en brood; en soo yder naar advenant. Den 24. quam sijn Majesteyt te *Landegem*, een uur van *Gendt*. Den 25. sloegen sy 3 Bruggen over de *Brugsche Vaart*, waar over *Duc d'Orleans* den 26. met 9. à 10000. Man trok, detachérende den *Chevalier de Hautefuellie* met 200. Ruyters, benevens den *Chevalier de Coassin* met 150. voor-uyt.

De Fransen meenen door Verradery het *Sas van Gendt* t'overweldigen;

Te deser tijd meenden de *Fransen*, door Verradery, het *Sas van Gendt* t'overmeesteren, en onder hun Geweld te brengen; 't welk op volgende Manier toeging: *Capiteyn Launay*, die met den Heer *de Groot* Afgesand, in Holland was gekomen, en sich nu in Hollandsche Dienst had begeven, wierd door den *Marquis de Louvois* gebruykt, om den Heer *Robbert de Cerceau*, Heer van *Renochamp*, die Capiteyn Commandant op 't Fort *St. Anthoni* was, aan de sijde der *Fransen* te gewinnen; 't welk door d'inneming eeniger *Recruten*, op 't *Sas van Gendt* soude geschieden. Dese souden sich voor weggeloopene *Fransen* aangeven; ter bequamer gelegendheyd, met hare onderhebbende Officieren, het Slot of de Fortresse bemachtigen; en als-dan het Geschut na de Stad omwenden, om die te dwingen; ondertusschen sou de Koning, die met sijn Leger t'*Arras* stond, op den 28. deser nader by-rukken.

Maar werden in hare Meening seer bedroogen.

Dese Heer *Cerceau* had door sijn Kloekmoedigheyd, wijs Beleyd en goede *Resolutie*, na sijn Hoogheyd Prince van *Orange*, van alles bericht gedaan te hebben, sich gedraagen, als of met dese Cap. *Launay* Correspondentie wilde houden, en in de Verradery bewilligen. Tot meerder aanmoediging deses, wierd aan Heer *Cerceau* een groot *Avancement*, en boven dien noch een Somme van 33000. Gulden aangeboden, waar van hem aanstonds 11000. Gulden in contante Penningen te vooren wierd geleyd. Echter heeft dese trouwe Heer *Cerceau*, dit goude Lockaas wel weten te verwerpen, als brengende velerley argumenten en redenen tot Verschooning sijner Weygering voort, met geen ander

ander Insicht, dan om sijn oprecht Gemoed te quyten, en het Land getrouwelijk, sonder eenige onrechtmatige belooning, te dienen; om voor al de Wereld te toonen, dat een eerlijk oprecht Hert, de Deugd, om haar eygen-selfs bemind. En waarlijk, indien de Koninklijke Armée, door de *Stratagema* en het wijs Bestier van desen Heer *Cerceau*, soo geruymen tijd niet was opgehouden, het SAS had sich buyten alle twijffel moeten overgeven; wijl het onmachtig was, om behoorlijke Wederstand te doen; en het niet alleen hier, maar ook op vele andere plaatsen aan Soldaten ontbrak. Soo dat door het Verlies van dese Vesting, geheel *Zeeland* in gevaar sou gekomen zijn, van sich aan het ondraaglijk Fransche Jock te moeten onderwerpen. Al het welke sijn Hoogheyd soo wel overwoog, dat nevens veel andere groote Heeren, daar over besondere Dankbaarheyd bewees, en de Heer *Cerceau* goede Hope van grooter *Avancement* gaf.

Het *Sas van Gendt* werd met groote List, en behoorlijk versterkt.

Gedurende dese Verhandeling wierd het *Sas van Gendt* in soo goede Stand gebracht, dat bequaam was, om genoegsame Tegenweer te bieden, werdende het selve met allerhande noodruftige Levens-middelen en behoorlijke Krijgs-rusting voorsien; boven dien, met nieuwe Bezetting seer versterkt, en het Land voor allen Invall verzékert.

Na dat nu de Koning van *Vrankrijk* gewaar wierd, dat dese met hem corresponderende *Cerceau*, het Vaderland willende getrouw blijven, sijn Armée, door List, wel drie weken had opgehouden, resolveerde op te breeken; wijl hy, na het doorsteken van den Dijk, geen gelegendheyd konde bespeuren, om het *Sas van Gendt*, door Geweld, onder sijn Heerschappy te brengen.

Maar wijl dit een soo considerabele, als gedenkwaardige Saak is, en een bysonder Exempel, om aan d'een zijde den valschen Aard, en 't Verraders Gemoed van veele Ontrouwen, klaarlijk te doen kennen; en aan d'ander kant ook te doen sien, hoe heerlijk en Lof baar het is, wanneer men met een oprecht Gemoed sich trouhertig in d'aflokkende Occasien komt te gedragen; ('t welk een Beproeving der Deugd en oprechte Redelijkheyd zy,) soo zullen wy dese Historie alhier besonderlijk met al sijn omstande verhalen.

Eygentlijke Beschrijving, van den Verra-

Gelderland, *Over-Yssel*, en het *Sticht Vytrecht*, was in de Macht der *Fransſen*; waarom sy voor 't noodigst oordeelden, *Holland*, van

derſchen Aanſlag op het Sas.

van *Zeeland* af te ſnijden, en *Vlaanderen* met geweldigerhand aan te taſten; 't welk niet gevoeglijker dan door bezetting en verovering van *'t Gendſche Sas* konde geſchieden. Maar de *Franſſen* wel wetende, dat het *Sas*, door omzetting des Waters, ontoegankelijk konde gemaakt, en ook van Belegering bevrijd werden; ſoo hebben ſy op Middelen van Verradery gepracteſeert, en daar toe een Geboren Fransman *Launay*, die in Staaten Dienſt was, gebruykt: dewelke ſich, onder den ſchijn veler geloofwaardige Redenen, na *Vlaanderen* begaf, en ſich voornamentlijk tot *Gendt* ſocht op te houden, als zijnde daar de bequaamſte gelegendheid, om tot ſijn quaat Voornemen te geraken, en daar door een beſondere Gunſt ſijns Meeſters te verwerven; waar toe dan ook al ſijn Onderhebbende Bevel-hebbers, dat al te ſamen gereformeerde Officieren waren, ſoodanig had gediſponeerd, dat hen tot deſen verraderſchen Aanſlag paraat hielden; en was beſlooten, dat ſy haar verkleeden, en ider met een Musquet en Piſtool voorſien ſouden; boven dien ſou ſich noch een Party Soldaten, als of 't Overloopers waren, daar by-voegen, om dit Voornemen dies te beter in 't werk te ſtellen. Deſe Overloopers ſouden ſich met de Nieuw-gevorvene Volckeren op de Schans *St. Anthoni* begeven, en ter ſelver tijd ſouden Brieven van *Launay* binnen 't *Sas* komen; ook ſouden deſe voornoemde *Franſſen* ſich hier en daar verbergen, by troupen in de Wapens houden, en ſommige by de Brugge van 't Slot ſich nederzetten, als of wat ruſten, of iets anders doen wouden: ondertuſſchen ſou men in de Herberg binnen *'t Sas* eenig Krakkeel en Vechtery aanrichten, ten eynde eenige van de Kaſteels Wacht, daar by tot Hulp geroepen, de Bezetting ſoodanig verſwakt mocht zijn, dat deſe aan de Brugge ſittende *Franſſen* die lichtelijk hadden konnen vermeeſteeren en te neder maken: Waar na ſich op het Slot ſouden begeven, de Val-Brugge opgetrokken, en al 't Geſchut na de Stad omgekeert hebben. Tegen welke tijd de Koning met een getal van 15000. der aller-beſt-geöeffenſte Soldaten ſich derwaards ſou begeven, om het Slot te ſecondeeren, en de Stad t'overmeeſteren. Al het welke ſeer lichtelijk had konnen te weeg gebracht werden, nademaal het geheele Sas in geen bequame Stand was, om eenige tegenweer te konnen doen, zijnde met geen behoorlijke Wallen, noch goede Grachten voorſien; daar ontbrak veel Ammunitie en Bezetting, de Commandant

was

was siek, en tot vechten geheel onbequaam; boven dien sach, noch hoorde men daar van geen Nederlands Krijgs-Volck, die in val des Noods, dese Plaats hadden konnen te hulp komen; kortelijk, het stond daar seer slecht geschaapen. Nochtans is aan dese Plaats veel gelégen, als konnende *Vlaanderen* en *Zeeland* seer bedwingen, en sterk in Toom houden. Ondertusschen lag de Koning niet wijd van daar, met een Krijgs-Macht van omtrent 40000. wel ge-oeffende Soldaten, waar mede hy seer lichtelijk soodanige Plaats had konnen overweldigen.

De Fransman Launay, tracht sich met Cerceau bekent te maken.

Dese meergenoemde *Launay* begaf sich by den Heer *Robbert Cerceau*, Heer van *Renochamp*, etz. *Commandant* van *St. Anthoni* Schans, wonende binnen 't *Sas van Gendt*, zijnde van geboorte een Fransman, maar Deugdsaam en Redelijk van Gemoed, en met een schrander Verstand begaaft, soo dat, indien sijn bequaamheid, soo wel tot Ontrouw, als Manhafte Getrouwheid voor 't Land en d'Overheid, dien hy bediende, had willen gebruyken, dese Verraadery ook lichtelijk met weinig moeyte had konnen uitvoeren.

Als nu *Launay* tot hem quam, beklaagde sich over d'Onbescheydenheid en het seldzaam manier van Leven der *Hollanderen*, seggende; dat, wijl hy een *Fransman* was, soodanige Persoonen moest opsoeken, met dewelke een verstandig Discours konde voeren, en een redelijk Woort wisselen; weshalven met *Cerceau* socht bekent te worden, en in Vriendschap te leven; ja, wat meer is, versocht op sijn Kamer te mogen slaapen; al het welke een Eerlijk Man van Qualiteyt niet wel te weygeren stont. Na verloop van eenige dagen versocht *Launay*, den Commandant *Cerceau*, met hem te willen na *Gendt* gaan: 't welk dankbaarlijk excuserende, seyde: dat schoon hy al genegen was, om *Launay* derwaards te convoyëren, nochtans geen Verlof, om van *'t Sas* te gaan, sou konnen erlangen; en dat boven dien sijn Beurs tot reysen niet wel gespekt was. Waar op *Launay*, hem 100. Pistoletten t'sijnen Dienst presenteerde: welke onverwachte Gunst, byna een al te booven-matige Beleeftheid, aanstonds in *Cerceau* eenig Achterdocht verwekte, en de Gendsche Reys ditmaal deed nablijven.

d'Ontrouwigheid en 't vals Beleyd

Launay siende, dat desen Aanslag niet wilde gelukken, versocht hem des anderen daags ter Middagmaal op het Dorp *Zelsaac*, maar een half uur van *'t Sas* gelegen, te willen komen; 't welk *Cerceau* bewilgde. Des anderen daags over Maltijd zijnde, be-

der *Fransſen* werd openbaar.

gon *Launay* al lagchende en lieſkooſende ſich aan *Cerceau* te uyten, ſeggende, dat hem voor den alder Gelukkigſte Menſch der geheele Wereld kende, en het in ſijn Macht ſtond, om ſijn Majeſteyt van *Vrankrijk* een uitnemende groote Dienſt te bewijſen. Waar over Heer *Cerceau* ſich ten hoogſte verwonderende, aldus uit brak: *Hoe! aan ſijn Majeſteyt van Vrankrijk; daar wy immers in der Heeren* GENERAALE STAATEN *van Holland haar Dienſt zijn?* Hier op ſprak *Launay*; dat hy Heer *Cerceau* voor een Verſtandiger Man hield, als op ſoodanige beuſelingen te ſtaan, en hy, als een geboren *Fransman*, meerder Dienſt aan ſulken groot-machtigen KONING, die ſoodanigen Saak geenſins onbeloont ſou laaten, bewijſen konde, dan aan een *Republijq*, waar by, door d'uitſtorting ſijns Bloeds, geen groote Glory te verwachten had: boven dien was het gemeene Volck of *Canailje* ſoo onverſtandig, dat geen Menſch van Qualiteyt eſtimeerde; en het dienvolgens jammer was, dat ſoodanig geſchikt en treffelijk Man langer onder ſulk *Rapailje* ſoude verblijven: *en fin*; Dat de Koning beloofde, by aldien dit Werk ſijn Voortgang kreeg, hem aanſtonds een ſomme van 33000. Guldens in contante Penningen te vereeren, hem tot *Lieutenant du Roy* van *'t Sas* te maaken, en met het *Ridderſchap* van *St. Lazaro*, nevens de daar toe behoorende Inkomſten te begunſtigen: doch wanneer de Saak niet wel naar wenſch gelukte, ſou hy, boven d'ontfangene Gelden, een Compagny verkieſen uit welk Regiment hy begeerde; en diergelijke ſchoone Aanlokſelen meer, etz.

Tot meerder beveſtiging deſes, toonde een Briefke van *Marquis de Louvois* aan *Cerceau* geſchreven, 't welk onder anderen deſe woorden behelsde: *Wat den Eed van geſwoorene Getrouwigheid belangt, daar moet een eerlijk Man maar mede gekken.* Over welke onverwachte Voorſlag, de Heer *Cerceau* ſich ten hoogſte verwonderde, en nochtans deſelve voor ditmaal niet bottelijk afſlaan, noch abſolutelijk inwilligen wilde; maar overwegende, hoe by deſe Occaſie, ſijn eigen Heeren en Meeſters de beſte Dienſt bewijſen ſoude, verſocht 2 à 3 dagen beraadings tijd. Waar in eenſtemmig geworden zijnde, begaf *Cerceau* ſich na *'t Sas*; en *Launay* na *Gendt*, met afſpraak, om deſe Plaats altoos tot haar t'Samenkomſt te houden, tot 'er tijd hun voorgenomen Deſſein geheelijk ſou uitgevoert zijn. Ondertuſſchen had *Cerceau* aan *Launay* goede Hope gelaten, van deſe Saak te willen.

len effectuëren: Maar soo haast hy op *'t Sas* was gekomen, schikte aanstonds een Expresse aan sijn Hoogheid den Heere Prince van *Orange*, aan den Graaf van *Montery*, den Marschalk *Wurts*, en den Heer *vander Leck* Gouverneur van *Sluis* in *Vlaanderen*, met vriendelijk Versoek, hem haren goede Raad mede te deelen, en te berichten, wat in dusdanige Gelegendheid, tot Nut van 't Vaderland, noodigst wierd geacht. Waar op, soo wel van sijn Hoogheid selfs, als ook van d'andere Heeren, tot Antwoord ontfing, dat sich soodanig gelaaten soude, als of tot de Verraadery bewilligde, ten einde om tijd te gewinnen, het *Sas* in goede Stand te brengen, en 't selve met Bezetting en andere Behoeften wel te voorsien: met een woort; hem wierd bevolen, de Saak naar uiterste vermogen, tot Voordeel van 't Land, soodanig uit te voeren, als hy Trouwhertig gesind was, sijn Leven voor 't Vaderland te waagen: Want een yder moet weeten, dat dusdanige Correspondentien met den Vyand seer gevaarlijk zijn; nochtans heeft *Cerceau* een goede Moed geschept, en alle Middelen (gelijk gebleken is) soodanig aangewend, dat het Land groote Dienst daar door heeft genooten. Want indien *Cerceau* dese Saak aanstonds aan den Commandant van *'t Sas*, *Maison Neuve* had geöpenbaart, gedurende dat *Launay* daar was, had uit dit Werk soo veel Voordeel niet konnen spruyten; maar wijl de Vyand soo lang op goede hoop bleef leeven, wierd ondertusschen het *Sas* soodanig toegericht, en met alle behoorlijke Noodwendigheden voorsien, dat het bequame Tegenweer kon bieden. En indien *Cerceau* alles aan *Launay* hadde afgeslaagen, en sich niet getoont als of den Voorslag des Vyands inwilgde, had buyten alle twijffel de Koning met sijn gantsche Armee, als tot *Arras* niet verre van daar zijnde, sich daar voor gemaakt, en het *Sas* belegert; dat onmoogelijk in sulken slechten Toestand, dese groote Krijgs-Macht van ontrent 40000. Man, had konnen wederstaan. Soo dat zeekerlijk, de ruyme uitstel des tijds, en de schijn van Bewilliging tot het Vyandelijk Verraad, een oorzaak deses Plaats Behoudenis zy geweest.

Tot dit Werck wierd te selver tijd, veeler vals Trouwloose, een oprecht Trouwhertig Man; en veeler kleinmoedig Laf-hertige, een standvastig Kloekmoedig Held gebruykt, ja een soodanig Man, die sijn Leeven niets achtte, om het Land getrouw te dienen. Dus hier uit ook klaarlijk is te sien; dat

Wijslijk Beſtier, en verſtandig Overleg, meerder kracht heeft, dan het groot Geweld van veele Waapenen. Want, om ſoo te ſpreeken, hier overwon de Deugd en Wijsheyd eenes Mans, het Machtig Geweld eenes Heyrlegers van veel Duyſent gewaapenden; gelijk dan uyt het volgende *Relaas* noch blijken zal, hoe dees gekroonde Koning met al ſijn groote Krijgs-Macht, geheel onverrichter Saake weg-trok, als ſiende geen kans om iets voordeeligs aan deſen Hoek uyt te richten. Want, gedurende den tijd dat *Cerceau* op 't *Sas* bleef, en *Launay* aan ſijn Principaal de Hope gaf, dat hun voorgenomen Deſſeyn, een goeden Uytſlag ſou gewinnen, ſoo vervoegde ſich de Heer Marſchalk *Wurts* met meerder Bezetting op het *Sas*; en alle moogelijke Vlijd tot Tegenweer en Behoudenis deſer Plaats wierd aangewend. En ſchoon dees Geheymenis al aan veele begon bekent te worden, nochtans waagde *Cerceau*, na *Gendt* tot den Verraaders te gaan, en aldaar weder nieuwe ontſchuldingen en verſchooningen, wegens ſijn lange Vertoeving, voor te wenden, alleenlijk op dat het *Sas* dies te beter tot *Defentie* mocht werden voorſien. En wijl *Cerceau* door ſijn wijs Beleyd, de Verraders met velerley verbloemde Discourſen by den Neus wiſt om te leyden, geraakte by hen in groote Gunſt en Aanſien, ontfangende veele Beloften en Toeleggingen van groote Vergelding; wijl ſy ſich vaſtelijk imagineerden, dat alles naar hun begeerte wel ſou uytvallen, ſoo dat ſy hem alles toevertrouwden. Ondertuſſchen liet de Koning aan *Cerceau* weten, dat met ſijn Heyr, tot den 12. *Mey* t'*Arras* ſoude vertoeven, vreeſende of den Aaanſlag mocht mislukken, wanneer ſoo machtige Krijgs-Macht ſich vroeger vertoonde, eer de Weg gebaant was: al het welke hoe langer hoe meer tot voordeel van 't *Sas* verſtrekte.

Den 12. *Mey* quam *Launay* weder in 't Dorp *Zelſaac*, werwaards *Cerceau* ter Maaltijd wierd gebeden, gelijk reeds veelmalen met verſcheyde Officieren tot *Gendt*, met den *Lieutenant du Roy de Turne*, en meer andere had gedaan. Gedurende deſe Maaltijds Vrolijkheyd, quam onder andere koſtelijke Spijſen, een gulde Reegen op Tafel ſtorten, beſtaande in een ſomme van 11000. Gulden aan goude Spetie. 't Was een wonder om hooren, met hoe velerhande Redenen men deſen *Cerceau* ſocht te beweegen, om dit *Goude Lok-Aas* aan te veerden; en noch veel wonderlijker, doch boven al prijs- en Lof-waardiger, de beleefde Redenen en zediglijke Beſcheydenheyd, waar door deſe Heer *Cerceau* ſich excu-

excuſeerde, van dit mildaadig aangeboden Voordeel t'accepteeren, ja hy moeſt ſich ernſtig bevlijtigen, om genoegſame Redenen tot behoorlijke Verſchooning uyt te vinden, ſeggende;

1. Dat hy vergeten hadde, ſijn Soldaten de Leening te geven, 't welk noodwendig noch dien ſelven dag moeſt geſchieden.

Oorzaken waarom Cerceau een preſentatie van 11000. gl. weygert t'accepteeren.

2. Dat men hem verdacht ſou houden, wijl een ygelijk het Oog op hem had gewend.

3. Dat hy ook met ſoo grooten Somme Gelds niet op het *Sas* dorſt komen; want, indien men ſoo veel Geld by hem vond, het zékerlijk te vreeſen was, de geheele Saak ontdekt ſou worden, alles verlooren zijn, en hy in Hechtenis geraaken.

Dit alles om tijd te gewinnen; want hoe langer ſoo grooten Leger wierd opgehouden, hoe meer het tot Behoudenis van deſe Plaats verſtrekte. Ook ſocht *Cerceau* alles aan den Marſchalk *Wurts* bekent te maaken, ten eynde hy hem met raad en daad mocht byſtaan. Soo dat ſijn Affcheyd van *Launay* nam, doch met belofte, van over twee ſtonden hem weder by te komen, en als-dan te ſien, of hy 't Geld ſou konnen mede nemen. Ondertuſſchen ſocht hy den Marſchalk *Wurts* te beweegen, om deſen Verraader te doen by den kop vatten: 't welk de Marſchalk niet wilde conſenteeren, moogelijk uyt vreeſe, of de Koning alsdan *per vive Force*, met al ſijn Macht daar op mocht komen indringen, en dees, of eenig ander Plaats overweldigen. Want dit Werk mislukte onder den ſchijn, niet als of *Cerceau* de Saake ſelfs ontdekt hadde, maar als of ſijn Perſoon verdachtig was geworden, en dat men ſulks uyt eenige bedrijven en voorſlaagen ſou vermerkt hebben: waarom ook ſijn Compagny, tot een teyken des Verdachts, uyt de Schans *St. Anthoni*, na een andere plaats wierd verlegt.

Den 16. *Mey* was den beſtemden dach, wanneer het *Sas van Gendt* ſou overgelevert, en 't Verraad uytgevoert werden: ondertuſſchen keerde *Cerceau* nooyt weder, om het Geld te haalen.

't Is ſeer aanmerkens en verwonderens-waardig, dat een Perſoon, ter tijd des algemeenen Noods, Geld behoeftig zijnde, nochtans het ſelve ſoo kloekhertig en Edelmoedig heeft verworpen en verſmaad, daar 't hem ſoo mildaadig van machtiger Hand wierd aangeboden; liever willende in Eere met Oprechtigheyd ſijn eyge Heeren en Meeſters getrouw dienen, en ſulk onrecht-

maati g

maatig Genot laten vaaren, dan met Ontrouw en Schande het Vaderland soo grootelijks naadeelig te zijn. Waarlijk een goede Saak voor Godt en al de Weereld; want schoon het naar Krijgsgebruyk, niet onbetaamlijk en wel ge-öorloft was, soodanig Voordeel van sijn eygen openbaaren Vyand aangeboden, te genieten, sonder daarom desselfs Verraaderssche Begeerte te volbrengen, soo is 't nochtans veel genereuser en Edelmoediger gehandelt, sich van sulk quaat Beleyd geheel onbesmet te houden, sonder daar uyt soodanig vuyl Gewin te trekken; 't welk ook buyten twijffel, den Vyand selfs een veel meerder Beschaamtheyd heeft aangebracht, en ook eenigsins hem de Moed doen ontvallen, om sich daar over te willen wreeken; gelijk met Reden meer oorzaak daar toe sou gehad hebben, indien het Geld by de Party was aangenomen geweest, sonder sijn Begeerte te willen volbrengen.

Sijn Hoogheyd Heere Prince van *Orange*, nevens veel Groote en Aansienlijke Heeren, hebben den Heer CERCEAU, door Brieven, over dit Edelmoedig en Manhaftig Feyt, seer beleefdelijk bedankt, met Aanmoediging door Beloften van grooter *Avancement*; nademaal hy sulks ten hoogste tot Voordeel van 't Land uytgevoert, en sich daar in besonder Trouwhertig gedraagen had. Een vry raare Saak, in ons verdorven Eeuw.

De gantsche Armée des Konings was hier over drie Weken lang opgehouden geworden; en wijl desen Aanslag geheel versmolt en te niet ging, wierd *Launay*, als eerste Aanvanger van dit vals Verraad, tot *Cortrijk* in hechtenis gestelt.

Een gedeelte van 't Fransche Leger breekt op.

De Koning begon sijn Leger op te breeken, latende des anderen daags verscheyde Troupen, in 5000. Man bestaande, onder den Marschalk *d'Humieres*, hier en daar in *Vlaanderen* marcheeren, om aldaar iets anders t'ondernemen. Sy campeerden den 26. deses by *Rijmes*, een Dorp niet wijd van 't *Sas*, van waar door *Assenede* na *St. Joannis-Steen* trokken, in meening den Overste *Cajaffa*, die met 200. Ruyters by *Hulst* lag, onvoorsiens t'overvallen: gelijk ook lichtelijk had konnen geschieden, indien niet d'Overste, door sijn uytgestelde Schildwacht, in tijds daar van Naricht bekomen, en sich in *Hulst* begeven had; echter attrappeerden de *Franssen* noch 17. van sijn Ruyters, waar onder 2. wierden doot-geschooten, en d'overige gevankelijk weggevoert. Naderhand plunderden sy het Dorp *St. Joannis-Steen* gants

gants uit; maar ſiende het Land alleſins onder Water gezet, plunderden noch twee andere Dorpen, en begaven ſich den 27. *Mey* over hun gemaakte Brugge weder na 't Gros van 't Leger.

Het geheele Franſche Leger breekt op.

Dien ſelven dag paſſeerde de Koning met ſijn Volkeren over de brug te *Deurle*, tuſſchen *Deynſe* en de Stad *Gendt*, nemende ſijn Weg na de *Schelde*; werwaards *Duc d'Orleans*, met de Troupen die over de Brugſche *Vaart* waren getrokken, ſich ook vervoegde. Tot *Oudenaarde* ſtonden wel 80. Stukken Geſchut veerdig, die de Koning met ſich voerde. Den 29. wierd het Leger tot *Gavre* opgeſlaagen. Den 30. *Mey* vernachte ſijn Majeſteyt te *Buſtebrek*, en paſſeerde naderhand voorby *Bruſſel*. Den 1. *Juny* quam Hy ſelfs in Perſoon na *Liedekercke*, verſpreijende ſijn Troupen rondſom BRUSSEL op de Dorpen, die aldaar met d'Inwoonders, gelijk meeſt overal was geſchied, als openbare Vyanden leefden, en deſelve naar hun eigen welgevallen tracteerden. Den 2. *Juny* brak de Koning met ſijn gantſche Leger op, en trok door *Klein Brabrand*; alwaar nevens verſcheide Afgeſanten, ook Prins *Wilhelm van Furſtenberg* arriveerde, die men ſegt, d'eerſte Aanvoerder en voornaamſte Ophitſer van dees Bloet-dorſtigen Oorlog by ſijn *Majeſteyt van Vrankrijk* is geweeſt, en ſich ook tot *Ceulen* by een Vereenigde Nederlands *Afgezand* beroemde, dat Vijftien geheele jaren lang gearbeyd hadde, om het VEREENIGDE NEDERLAND in ſoodanige elendige Toeſtand te brengen.

Maſtricht werd berend.

De *Koning van Vrankrijk* al voorheen door den Graaf *de Lorge*, met drie Duyſent Man, en den Graaf *de Montal*, met ſijn Volckeren uit *Luyker-land*, in gelijke getal beſtaande, de Stad MASTRICHT hebbende doen berennen en blocqueeren, bevond ſich den 7. *Juny* met ſijn Volckeren te *Nethene* en *Boswijk*; den 8. te *Meldelt* en *Hogarde*; den 9. te *Straaten*; den 10. op 't Kaſteel van den *Baron van Buckhold*, en den 11. Perſoonlijk voor *Maſtricht*, alwaar men aanſtonds de *Leger-Linie* begon af te ſtéken.

Hier aldus de Franſche Marſch kortelijk beſchreeven; doch den Brabandſche en Vlaamſche Inwoonderen lang enſuur genoeg gevallen; aangeſien de *Franſſen* aldaar met rooven, plunderen, Vrouwen en Maagden-ſchenden, moorden, en meer andere geweld-daadige Moedwil, niet anders Huis hielden, als of *openbare Vyanden* hadden geweeſt; daar ſy nochtans de Naam

van *trouwe Vrienden* wilden dragen: 't welk dese Arme Lieden geen kleyne smerten, maar een bitter Verdriet en groot Weeklaagen heeft aangebracht. En schoon de *Baron van Schoutenburg*, Gedeputeerde der *Staaten van Braband*, en de Heer *van der Noordt*, over dusdanig Geweld by den *Koning van Vrankrijk* gingen klaagen, soo heeft doch sulks niet geholpen. Alle de Land-lieden waren in de Steden gevlucht, soo dat sy de Dorpen sonder menschen of Eetwaren ledig vonden. De *Franssen* liepen tot voor de Poorten van *Mechelen*, doch de Borgers wilden haar niet in hebben: echter aanbiedende alles voor de poorten te brengen voor haar Geld. Tot *Brussel* geraakten alles in grooten Alarm, houdende allesins dapper Wacht, hebbende het Voet-Volk 's Nachts in de Buyten-werken gelegen, en de Borgers aan de Poorten, ondertusschen dat de Gildens vergaadert, en de Magistraat op het Stadhuis waren.

Graaf *de Monterey* sond verscheide Troupen na *Dendermonde*, *Gendt* en *Brugge*; eensdeels, om dese Steden in val des Noods te beschermen, en ten anderen, om een Vliegend Leger te konnen t'saamen brengen, nademaal het Credit der *Franssen*, by den *Spaanssen* geheel verdwenen was. Na *Brussel* wierd veel Volck gesonden, en sijn Exell. *de Monterey* begaf sich na *Antwerpen*, om op alles te beter Ordre te stellen, en des Vyands Voornemen t'observeeren.

De Spaanssen beginnen sich ook tegens de Franssen te weer te stellen.

In de Maand *Marty*, zijn de *Spaanssen*, die een wijl tijd binnen *Kalkar* hadden gelegen, weder daar uit getrokken; zijnde dit d'eenigste Plaats, die *Ceurbrandenburg* noch in 't Hertogdom van *Cleef* toequam, leggende aan den Rijn-kant, in sich selfs van weinig Vastigheid, doch met een tamelijk Kasteel versterkt; en wijl maar een swak Garnisoen daar binnen lag, is het selve merkelijk verbeterd geworden, door eenige Spaansche Auxiliare Troupen te voet, onder den Heer *Mensagne*, en te paard onder den Graaf *van Merode*, die sich door het geheele Cleefsche Land verspreyende, dagelijks op de *Franssen* uitgingen, veel Beuyt maakten, en eens twee geheele Compagnien *Franssen* tot *Udem* gevangen kregen; waar door deselve seer verbittert, veel Volks t'saamen trokken, om sich daar over te wreeken. Maar de *Spaanssen* van dit Desseyn gewaarschouwd, en sich niet sterk genoeg, om de voornoemde Plaats behoorlijk te defendeeren, bevindende, zijn met groote Avantage door de *Franssen* heen geslaagen, en de Graaf *van Merode* met sijn Cavallerie

lerie te *Venlo*, als ook de Heer van *Menſagne* met d'Infantery tot *Stevenſwaard* gelukkig aangekomen.

De *Franſſen* daar-en-tegen ſpeelden in *Luykerland* dapper de Meeſter, loopende alleſins het platte Land door ſtroopen, rooven en plunderen; onderwijl nam de Gouverneur van *Charleroy* te deſer tijd verſcheyde Plaatſen geweldiger hand in, en onder anderen het Stedeken *Couvenes*, doende de Beſetting, die meeſt in Boeren beſtont, met witte ſtokjes daar uit trekken, onder expreſſe bedreyging, dat indien hen weder in eenige vaſte plaatſen vond, hy hen ſoude doen ophangen: Willende boven dien, voor 20. Soldaten, ſoo door hare reſiſtentie voor de Plaats waren gebleven, van yder 17. Piſtolen hebben. Van hier rukte hy na *Thuyn*, en Berende terſtond de Plaats; dan ſchoon hy den Belegeraars maar 24. uren reſpijt, om ſich te bedenken, gaf, wierd echter door hare Mannelijke Wederſtand genoodzaakt, af te wijken, en ſich te retireeren.

Aardig Voorval tuſſchen een *Pater* en 3. Franſche Soldaten.

Te deſer tijd drie Franſche Soldaten in *Luyker-land* op Beuyt uytgaande, quamen een *Pater Procurator* uyt het Luyks Kloſter te gemoed, dien ſy om Drinkgeld verſochten: De *Pater* ſwoer heyliglijk, dat, wegens de korte Reys, dien hy dacht te doen, geen Geld had mede-genomen; dan de Soldaaten ſich het tegendeel inbeeldende, bevolen hem, van 't Paard te ſtijgen, en nevens hen op de Knyen te vallen, om God te bidden, dat hy hen arme Soldaaten doch eenige goede Beuyt wilde laten te vooren komen. Niet ſoo haaſt was dit vals bedriechelijk Gebed geëyndigt, of deſe Bidders onderſochten in des *Paters* Vellies, achter op ſijn Paard gebonden, of hun Gebed ook wel mocht verhoort zijn; dus een goede Somme Gelds daar in vindende, verdeelden die onder malkander in diervoegen, dat ſy drie Deelen behielden, en de *Pater* een Vierde-part genoot; ſeggende, Dat ſy deſe Verdeeling alſoo maakten, om dat de *Pater* valſchelijk geſwooren hadde, geen Geld by hem te vinden was: welke Dekmantel hen ook eenige dagen daar na ſeer wel te pas quam, ter tijd als die ſelfde *Pater* binnen de Stad *Luyk* hen te gemoed komende, dreygde, hen voor Struykroovers te willen aanklagen. Dan, gaven hem hier op tot antwoord; Dat hy, als een geeſtelijke Vader, met ſijn valſchelijk ſweeren, meerder Quaad had gedaan, dan ſy arme Krijgslieden met Beuyt te maken; en by-aldien hy hen verklaagde, ſy hem by den Richter voor een Min-ëedige ſouden uytmaaken. Waar over deſe *Pa-*

ter liever het Intereſt ſijnes Kloosters ditmaal willende verſuymen, dan hem ſelven voor een Valſaaris te doen kennen, liet ſijn Beſchuldigers, dien hy dacht te beſchuldigen, in vrede weg gaan.

De *Franſſen* omtrent *Aeth* en *Duynkerken*, in hare Conqueſten eenige Notabele Krijgs-machten verſamelende, wierd van *Zeeland* Ordre geſteld, om alle Sterkten van deſen STAAT in *Vlaanderen*, met Volk en andere Krijgs-behoeften te voorſien, om tegen alle Verraſſingen te konnen beſtant zijn. Ondertuſſchen hadden de *Franſſen* omtrent *Maſtricht* getracht, *Stokheim* t'overvallen, hebbende reeds al een Poort vermeeſtert; maar de Burgers dreeven haar echter weder te rug, en wierden gedwongen, onder den blaauwen Hemel te logeeren; want deſe Gaſten nergens ſeer wellekom waren.

Verſcheide Schermutſelen aan de quartieren van *Vlaanderen*.

Een Party uyt *Sluys in Vlaanderen*, des avonds in een Herberg dicht by *Maldegem* logérende, had een Schildwacht tot voorſorge uytgeſteld; maar des avonds ten 10. uren een Party van ontrent 100. *Franſſen* te voet en te paard uyt verſcheyde Guarnisoenen gecommandeert, (tot wat eynde was onbekent) daar voorby marcheerende, ſalveerde ſich de Schildwacht met de Vlucht; waar op de *Franſſen* preſumeerende, dat 'er meer Krijgs-volk in 't Huys moeſt zijn, met force daar in ſchooten; de Waardin over de Wieg vallende, om haar Kind te beſchermen, wierd door haar beyde Borſten, en 't Kind door het hooft geſchooten, dat de herſſenen langs de vloer vloogen; nemende voorts de ſes reſterende *Sluyſenaars* gevangen. Doch naderhand heeft een Party van 12. Man, onder 't Commando van *Pieter van der Wild*, hier over revenge genomen, wanneer tuſſchen *Kortrijk* en *Meenen* twee Wagens met ſeer koſtelijke Stuk-goederen rencontreerde, waar op een Doctor van groot aanſien gezeten, met 13. Franſche Soldaten verſeld was. De *Hollanders* meer ſin tot de Goederen, dan tot de Soldaten hebbende, wilden dees Doctor, die met de Wagens een weynig voor uyt was, van alles ontlaſten; waar over ſijn Krijgs-Lieden tot hulp roepende, liepen daar drie van weg, en d'overige 10. aannaderende, wierden noch drie daar van te neer geſchooten, 't welk de reſt om Quartier deed roepen; 't geene hen vergunt zijnde, wierden met hun Franſche Doctor gevankelijk binnen gebracht: doch gedurende het Gevecht waren hen de Wagens met Beuyt ontreden.

Nader-

Naderhand noch een Party, onder 't ſelve Commando, van *Aardenberg* uyt geweeſt, brachten 12. ſeer ſchoone Paarden binnen, dat geſpannen van verſcheyde koſtelijke Wagens waren, die wel op 50000. guldens wierden geſchad, en ook ſouden mede gevoert hebben, ten ware ſy bericht hadden bekomen, dat wel 200. *Franſſen* op hen afquamen.

De *Franſſen* van de Vereenigde Frontieren afgewéken, waren in 't Land van *Aalſt* gekomen, alwaar ſy onder de Land-lieden ſeer ſlecht huisden; ſoo dat d'Inwoonders der Stad *Gendt* als raaſende van Ongedult wierden, dat men de *Franſſen* met geen meerder Macht op 't lijf viel. Alle Franſſen, die in hun Stad Spijſe en andere Levens-middelen quamen koopen, wierden in 't uytgaan der Poorten daar van weder berooft, latende hen ledig weg loopen.

Tyranny en groote Moedwil der *Franſſen* in Braband.

De *Franſſen*, die de Brandwacht hielden, hadden voor de laatſte maal *St. Kruis* geheelijk uitgeplundert, tot ſelfs de Kerk incluys, waar in de Land-lieden al haar beſte Goederen hadden gevlucht. De commandeur *Spindler* binnen *Aardenburg*, deed hen wel aanſtonds, ſoo haaſt daar van kundſchap kreeg, met 150. Man opſoecken; maar waren voor de komſt al weg. Een Party van 14. Man, onder 't commando van des Commandeurs Sergeant, uytgegaan, vonden omtrent *Lovendeghem* 33. Franſche Voet-knechten, waar van ſy met d'eerſte charge 9. doot ſchooten en 11. quetſten, de reſt wierden alle door de Boeren omgebracht, vermits het de ſelfde waren, die hare Huyſen ſoo deerlijk hadden geplundert. Na deſe Rencontre trokken al d'andere Roovers en Plunderaars van dees quartieren weg. Maar alleſins waar het Konings Leger campeerde, wierd het Land t'eenemaal geruïneerd en verdorven. In de *Mannekens-Straat* namen ſy veel Granen, Verkens, Runders, Koeijen, Schaapen en Hoenders weg, makende alle Kelders ledig, en de reſt, dat niet mede konden nemen, ſmeten aan ſtukken, vernielende alles wat ſy konden: Gelijk ſulks omtrent *Lobbeken* ook geſchiede, tot ſeer groote Schaade en elendig Verdriet der Inwoonderen.

Voorts plunderden en roofden alleſins waar maar door paſſeerden, ſelfs verſchoonden ſy de Kerken niet, violeerden de Vrouwen, ont-eerden de Maagden en jonge Dochters, en om ſommige niet te verkrachten, dwongen d'Ouders, met moetwil en geweld, ſommen Gelds af. En ſchoon verſcheyde, ja ook

Perſoonen van Qualiteyt, over ſulk Moord-daadig Geweld by ſijn Koninklijke Majeſteyt *van Vrankrijk* gingen klaagen, biddende om beter Ordre te willen ſtellen, en dat ſy, die geen Vyandige Ingeſetenen waren, behoorlijke *Satisfactie* voor hun geledene Schaaden mochten erlangen, viel doch ſeer weynig of niets daar van; dan de Koning antwoorde, van ſulk Quaad niet te weten, maar dat Recherche daar over ſou laten doen. Vijftien Boeren omtrent 50. ſchoone vette Oſſen, met eenige Wagens Wijn den *Franſſen* af handig makende, in meening daar mede over de Rivier de *Schelde* te trekken; rencontreerden een ſterker Party van die Natie, die hen deſen Beuyt weder ontweldigde, twee van de Boeren attrapeerde, en aanſtonds aan een Boom ophingen.

Verſcheyde Perſonen by den Koning om Beſcherming en *Sauvegarde* verſoeckende, nam hy ſulks ſeer quaalijk, ſeggende, met een toornig gelaat: *Daar Ik ben, is geen Sauvegarde van nooden.* Ondertuſſchen heeft ſulks niet verhindert, dat ſijn Soldaten alleſins de Arme Huyslieden ten platte Lande ſeer veel Schaaden toevoegden, Kracht en Geweld aandeden, en voorts allerhande Moedwil bedreven ſoo veel ſy konden. Verſcheyde Boeren, om dat ſich tegens de Soldaten geoppoſeert hadden, wierden door 's Konings Bevel opgehangen; desgelijks ook vier Soldaten, om Kerk-ſchendery; en 7. *Engelſen*, om eenig feyt tegen het *Sacrament des Autaars* bedreven te hebben, wierden leevendig verbrant.

De Marſch van 's Konings Leger had nu al eenige dagen hier te Lande geduurt, beſtaande in een Macht van over de 30000. Mannen van Oorlog; het getal van Jongens en Knechts wel ſoo veel; hebbende wel 900. Karren met Meel, en veel andere Levens-middelen by ſich.

Alleenlijk om dat eenige Soldaten gedoot waren door de Boeren, die hun moedwillige Wreedheden niet konden ſien; liet de Koning wel 5. à 6000. Vee-Beeſten weg nemen, die in 't Boſch van *Inningen* waren gevlucht; doende daar na 7. à 8 Boeren, ſonder eenige forme van Proces, aan de Boomen ophangen, en ſelfs verſcheyde ſeer onnooſel in het feyt, van eenig Leed aan de *Franſſen* gedaan te hebben. Al het welke groote ſchrik, en jammerlijke bevreeſtheyd onder deſe Huyſlieden hier te Lande veroorzaakte; die doch weder aan d'andere kant, door den grooten Moedwil en 't Boosaardig Bedrijf der Soldaten

ten, somtijds soo verbittert wierden, dat meenig *Fransman* heimelijk aan kant maakten, en wel sorg droegen, dat geen leet meer aan hun Nabueren konden doen.

Gelijk men dan ook Bericht uit *Leuven* kreeg, dat den Moedwil, die de *Franssen*, gedurende haar Verblijf tot *Vossem*, by ter *Vuren* hadden bedreven, niet was uit te spreken, hebbende noch Kerkken, noch Kloosters, noch Vée, noch Menschen, noch iets verschoont, sonder eenig aansien van Jaren, of Geslacht, of Conditie; waar over de Boeren, als desperaat, om dat alles quijt waren, nu en dan sommige *Franssen*, die haar eenig Overlast wilden aandoen, onder de voet schooten. Die van *Berchem* en *Leefdaal* hadden sich wel gedefendeert, doch wierden gedreygt, hare Dorpen in Brand te steeken, ten ware sy 400. Pistoletten opbrachten; maar hen sulks onmogelijk, hebben echter 600 guldens moeten geven.

De Marsch van 's Konings Leger was na *Leuven* en *Tienen*; doch de Rechter Vleugel strekte sich na *Waveren*; en de Slincker Vleugel hield sich nader aan 't Gros. De Marquis *de Rochefort*, die *d'Avantguarde* voerde, was met 6000. Paarden gedetacheert, marcheerende aldus voort na *Netenen* en *Bossuyck*, van waar aanstonds weder optrekkende, spoedigde sich met aller vlijd, om voor MAESTRICHT te komen. Doch.

Voor-al-eer met de Belegering van MAESTRICHT voortvaren, zullen eenig Verhaal doen, van de Notabelste Schermutselen en Party-loopingen, die by deselve Stad, in Luyker-land, en daar omtrent, sedert den beginne deses Jaars, gepasseert zijn:

Duc de Duras sich weder in *Luyker-land* verzaamelt hebbende, na dat *Prins Condé* van daar was vertrokken, verkoos sijn Hooftquartier tot *Warrem*, drie uren boven *Tongeren*, waar door alle omleggende Dorpen tot den grond geruïneerd wierden; wijl de *Franssen* alle Levens-middelen en Voerage soodanig consumeerden, dat 'er niets voor d'Arme Land-lieden te vinden was, waar mede hen selven of hare Paarden en ander Vée konden generen, daar sy die noch wel ontrent vier Maanden lang binnens Huis moesten onderhouden, eer het bequaam Somersayson op handen was. Veelerhande Schermutselen en Party-loopingen by *Maestricht* en d'omleggende plaatsen.

Ter selver tijd ging van *Maestricht* een Party uit, waar onder sich ook eenige *Spaansen* uit het Regiment des Princen *van Salms*, als Gijdsen vervoegden, vallende onverwacht in het Landeken

Staa-

Staveloo, onder den Bisschop van *Straatsburg* sorterende; welke Inwoonders, ter oorzaake eenes verbods van gemelde Bisschop, sich niet willende onder de Contributie stellen, heeft dit voornoemde Krijgs-volk het Dorp *Pannus* overrompelt, het Huis van den Schout in brand gesteken, en geheel geruïneert, nemende veel Hoorn-beesten en Paarden mede, om dat haar in defentie stelden, en een van de Krijgslieden quetsten. Sy meenden noch een ander Dorp t'overvallen; maar de Boeren quamen in de Waapenen, en maakten een generaal Alarm.

De Rijngraaf, Gouverneur van *Maastricht*, sterft.

Den 25. *January* overleed binnen de Stad *Maastricht* haar *Gouverneur* den ouden Heer *Ryngraaf*, een vroom, ervaren, en dapper Krijgsman, die desen STAAT langen tijd seer trouw en loffelijk had gedient; soo dat sijn Overlijden een groote Droefheid by veelen verwekte, en besonder by 't Guarnisoen deser Stad, waar over hy sich als een Vader had betoont; weshalven men dan ter tijd sijner Begraaffenis veel Teykenen van Droefheid betuygden.

Soo ook sijn Successeur *Asquin* weinig tijds daar na.

Het *Commando* bleef aan den Heer *Asquin*, die mede na eenige dagen Siekte, op den 10. Maart uit dit Leven scheydde.

In wiens Plaats weder als *Commandant*, de Colonel *Wee* succedeerde.

Insgelijks Coll. *Wee*.

Na desen volgt den dapperen *Fariaux*.

Na wiens Doot, de Collenel *Fariaux* het Gouvernement bequam, zijnde een verstandig en deftig Heer, die uit Spaanschen Dienst, in den Dienst van onsen STAAT was overgegaan. Hy wierd ook *Generaal Majoor* over dese Nederlandsche Militie, en quaam den 5. *April* in sijn Gouvernement, alwaar tot groot Genoegen van een ygelijk op alles seer goede Ordre stelde: en heeft sich ook naderhand in de swaare Belegering deser Stad soo heerlijk en Manhaftig gequéten, (gelijk ons Verhaal te sijner tijd wel zal uitwijsen) dat de *Koning van Vrankrijk*, die selfs gedurende dit Beleg voor de Stad present was, hem, wegens sijn bewesene Dapperheid, ten hoogsten estimeerde.

De Ritmeester *Wrangel* met 12 à 13. Man op party uit *Maastricht* gegaan, kregen omtrent *Duisborg* een Fransche Collonel, den Graaf *de Cauche*, met den Major van sijn Regiment, en den Marquis *de Derquieres* gevangen, hebbende seer kostelijke Paarden, en wel 35000. Rijxd. aan Pistoletten by sich. De *Fransen* hier af verwittigt, sonden aanstonds een Tamboer binnen *Maastricht*, en presenteerden 6000. Rijxd. Rantsoen voor gemelde Graaf. Kort daar na wierd den Rentmeester Generaal van 't Stift

't Stift *Ceulen* daar binnen gebracht; en noch een ander Party quam met groote Beuyt in.

Den 14. deſes quam tot *Maſtricht* een Party binnen, die allerhande Beuyt mede bracht uit het *Ceuls-land*; alwaar de *Nederlanders* overvloedige Revengie hadden konnen nemen, over het barbariſch verwoeſten, verbranden, en ruineeren van *Bodegrave* en *Swammerdam*; maar hadden meerder beweeging over 't gekerm der arme Vrouwen en Kinderen, (die ſulks vreeſende, ſeer jammerlijk om Verſchooning baaden) dan de *Franſſen* op de voorſchreve plaatſen hadden betoont. Vele deſer Inwoonderen beloofden, binnen *Maſtricht* te zullen komen over de Contributie accordéren; 't welk d'onſe wilden afwachten. Ondertuſſchen wierd hier dagelijks veel Beuyt, en groot getal Gevangenen van alle quartieren binnen gebracht. In de Maant *April* quam een Franſche Trompetter in de Stad, om verſcheyde gevangens te loſſen; 't welk hem geweygert werdende, ſwoer daar over, dat men binnen den Tijd van drie weken, des Konings Tent op *St. Pieters* Berg ſou ſien neerſlaan. Ondertuſſchen brachten de Party-loopers noch een Franſche *Baron* daar binnen.

Een Party van 11. Man te paard uit *Maſtricht* trekkende, rencontreerde omtrent *Roermonde* een Lieutenant en Cornet met 10. *Franſſen*, die ſeer Furieus op d'onſe los quamen; maar na eenig ſchermutſel uitgeſtaan te hebben, bleef 2. daar van doot, en d'overige wierden gevangen binnen *Maſtricht* gebracht; waar by een Brief van *Prins Conde* wierd gevonden, met advijs, dat ſijn Troupen hem beneden op de Heyde verwachteden.

Verſchey-de hooge Officieren van de Franſ-ſen gevan-gen.

De Ritmeeſter *Wrangel* had weder deftige Beuyt gemaakt, alſoo hy omtrent *Speyer* van de *Switſers*, den Collonel *Stoupa*, den Capitein *des Guardes* Monſr. *de Rohan*, den Capiteyn *Ridliz*, nevens noch twee andere Hooge Officiers, en verſcheide Handpaarden met groote ſwaare Valyſen beladen, gevangen had bekomen.

De Spaanſche Cavallery uit des Princen *van Salms* Regiment, binnen *Maſtricht* Garniſoen houdende, had een Franſche Party van gelijke Getal gerencontreert, 2 à 3. van deſelve doot-geſchooten, en de reſt binnen gebracht, doende hare Paarden verkoopen.

Een andere Party in *Ceuls-land* geweeſt, was met 4. Gevangens, nevens een Karre met Stuk-goederen geladen, en op 7000. Guldens geſchat, weder binnen gekomen.

Verscheide Fransche Troupen uit *Tongeren* gecommandeert, om de Dorpen, van het Luyks Dom-Capittel dependerende, tot het opbrengen van Vourage te dwingen, wierden t'elkens van de Boeren weder te rug gedreeven. Des avonds op den 20. deser Maand *April* wel 300. Man soo te voet als te paard ten selven einde uitgetrokken, quamen in een klein Dorpken, *Wimmertingen* genaamt, daar sy van d'Inwoonders dapper wierden afgekeert: de *Franssen* dese Attaque voor de tweedemaal hervattende, dreeven de Boeren te rug, en schoten 6 à 7. daar van onder de voet; maar dese Boeren ondertusschen van noch andere versterkt, grepen moed om weder op den Vyand los te gaan; 't welk haar soodanig gelukte, dat de *Franssen* genootzaakt wierden, met verlies van verscheide dooden te retireeren; doch 4. van de Boeren, waar onder 2. gequetst, brachten sy binnen *Tongeren* gevangen, met dewelke buiten twijffel seer slecht wierd gehandelt.

Spions in Maestricht ontdekt en gevangen,

Den 25. deser verstond men uit *Maestricht*, hoe aldaar zeker Soldaat, onder gedaante van een Boer, de Stad had komen spionneeren, onder pretext van Hooy te komen verkoopen; maar bekent geworden, wierd daar over by de kop gevat: gelijk het ook weinig tijds te vooren met een der Gevangenen gebeurt was, die den Lieutenant *la Faille* had ingebracht: dewelke, na geransoeneert te zijn, de Wercken der Stad wilde besichtigen, wierd daar over vast gestelt.

Duël van 11. Spanjaarden tegen 11. Franssen.

Te deser tijd hadden 11. Spaansche Ruiters van *Maestricht*, 11. Franssen van *Tongeren* uitge-eyscht; en dese tusschen *Tongeren en Maestricht* malkander ontmoetende, schooten de *Spaanschen* aanstonds 4. *Franssen* doot, en twee gequetst, de rest binnen *Maestricht* gevangen brengende, sonder eenige van de hare verlooren te hebben. Ondertusschen was een Party wel van 500. Man na Ceuls-land, om de Contributie op te haalen.

Den 28. deses ontstond binnen *Maestricht* een grooten Alarm, ter oorzaake dat omtrent 1000. *Franssen* sich daar quamen vertoonen tot aan de Pallissaten der Stad, waar aan de Burgers werkten; die op haar aankomst binnen weken: maar aanstonds met Canon op de *Franssen* gelost, keerden wel haast te rug. En alsoo men uit den generalen Toestel der Vyanden wel konde bemerken, dat 'er niets anders dan een Formele Belegering voor dese Stad te gemoed was te sien, deed de Gouverneur met d'alder grootste diligentie, de voordere Fortificatie aan de Wercken vol-

voltrekken, om alles tot perfectie te krijgen, wat tot Verzekéring geprojecteert was. Waar in de Heer *Fariaux* seer besonderlijk sijn groote Ervarendheid deed blijken.

De *Franssen* hier omtrent, dreygden alle Plaatsen, die niet promt contribueerden, door den Brand te vernielen; gelijk dan ook daar mede al hadden begonnen in de Heerlijkheid van *Burgharen*, alwaar sy den Tooren, de Kerck en verscheide Huisen hadden aangestéken; desgelijks ook tot *Haren*, een half uur van *Mastricht*, om de Contributie, negen Huisen in Vlamme zetteden. Daar tegens hadden d'onsen meest al de Molens om *Tongeren* afgebrand; en betrapten voor de Poort van *Maseyk* een Spion, tusschen de grasende Paarden gaande.

De Graaf *Tilly* met 25. Paarden uitgetrokken, rencontreerde een Fransche Party van 17. Man, met dewelke in Gevecht gerakende, gaven sich de *Franssen*, na weinig tegenstant, gesamentlijk over, schoon maar een Man hadden verlooren: zijnde onder de Gevangenen een Lieutenant, en een Quartier-Meester.

De Gouverneur *Fariaux* tot *Mastricht*, op *Wijcker-Velde*, de Ruytery monsterende, lieten sich verscheide Troupen Fransche Ruyters, onder *Sr. de Montal*, op *St. Pieters Berg* sien; waar over de geheele Besetting der Stad op de been quam, en de Wallen bezette: maar eenige Ruytery uitgesonden, om den Vyand op te soecken, waren te rug gewéken.

Korts na desen, gingen 30. Nederlandsche Soldaten na het Dorp *Kokenge*, alwaar gewaar geworden, dat de *Franssen* Brandwacht hielden, vielen op de Schildwacht aan, die op hare aankomst vuer gaf, en toen in huys vliedende, volgden de *Nederlanders* hem op de hielen, schooten 8. Man in 't huys doot, en namen 11. gevangen, soo dat noch 3. *Franssen* sich met de vlucht salveerden, en de *Nederlanders* met goede Beuyt te rug trokken.

Zeker *Major le Grand*, had 31. Man voor den Bisschop *van Munster*, in de Stad *Aken* geworven, waar toe noch 13. van Capiteyn *Merode*, die sijn Volck daar toe Aanleyding en verlof had gegeven, in Dienst wilde over nemen; gelijk ook voor die tijd geschiede: Maar soo haast dese Majoor met sijn Volck op weg was, begaf sich *Merode* te Paarde, en achter-volgde hem tot op 2. uren van de Stad *Nuyts*; wanneer nu dees 13. Man, hun Capiteyn sagen aankomen, wendden aanstonds hun Geweer

Capitein Merode doet een Heldendaad.

op den Majoor, en troffen hem doodelijk; dus moesten die 31 Nieuw-geworvene, hoewel seer ongaarne, sich gevankelijk na *Maſtricht* laten voeren. 't Welk een groote Daad van Capiteyn *Merode* was, te meer, alsoo geen half uur gaans van daar, wel 1500. *Franſſen* lagen.

Met al dese Schermutselen, Strooperijen, en Party-loopingen wierd nu en dan, soo wel aan d'een als d'ander kant, veel Volks gevangen, waar over men meenigmaal, in sonderheyd de Officiers, wegens het Los-geld niet accordeeren konde; soo dat de Hertog *van Luxemburg*, als daar toe gemachtigt van sijn *Koninklijke Majesteyt van Vrankrijk*; en de Heer Graaf *van Hornes*, van gelijke geauthoriseert zijnde van hare Hoog Mog: de Heere *Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden*, en sijn Hoogheyd Heere *Prince van Oranjen*, gesamentlijk resolveerden, een generaal *Accoord* over het Verwisselen en Losſen der Gevangenen te sluyten, gelijk het selve in al sijn Puncten, hier achter onder *Num* XV. is te sien.

Accoord wegens de Losſing en Verwisſeling der Wederzijds gevangenen.

Men had zedert het goede we'er, rondsom *Maſtricht*, de Buyten-werken circulairlijk noch meer beginnen t'ondermijnen, in dier voegen, dat in cas van Attacque, de Vyand wel Vier Mijnen soude moeten passeeren, en in de laatste, buyten twijffel, met groote meenigte cabrioleeren, voor-al-eer op de Stads Grachten soude komen te loogeeren: dus men geen ander vermoeden hadde, dan dat, naar alle apparentie, het daar soo een furieuse Belégering soude geven, als gedurende onse Eeuw binnen EUROPA niet was geschied.

Hier voor hebbe melding van de Berenning en Blocquade der Stad *Maſtricht* beginnen te doen, en sijn Koninklijke Majesteyt van *Vrankrijk*, met desselfs Krijgs-Macht, persoonlijk daar heen geconvoyeert; nu zullen naaukeurig in Ordre, met de Belegering en Verovering der selve voort varen.

MASTRICHT, *door den Koning van Vrankrijk in 't jaar* 1673. *Belegert en Ingenoomen.*

Eigentlijke Beschrijving der Belegering van MASTRICHT.

NAdemaal het den *Franſſen* een rechten ernst was, de Stad MASTRICHT te willen overmeesteren, hielden sy desselve eerst een wijl voorheen soo vast bezet, dat 'er naaulijks een Mensch uit of in konde geraken, tot eindelijk het geheele Fransche

ſche Leger, met den Koning ſelfs, daar voor quam. Nochtans heeft ſulks niet verhindert, dat noch des nachts tuſſchen den 23. en 24. *Mey* een Regiment *Italianen* van *'t Limburgſche* Spaanſche Guarniſoen, tot ſecours van de Stad, daar binnen quam, ſchoon het ſelve niet meer dan 282. Man ſterk was. De Ruytery, om dit Volck in te halen, reed des avonds ten 6. uren uit *Maſtricht*: waar van den Graaf *Montal* bericht, begaf ſich des avonds te vooren met 600. Ruyters, en ſoo veel Voet-Knechten na *Weſet* over de *Maas*, in meening deſe *Italianen* t'overvallen; maar quam een weinig te laat, echter attrappeerde noch 5 à 6. achter geblevene Karren met Bagagie, die tot *Tongeren* wierden ingebracht.

Men konde tweederley oorzaken beſpeuren, waarom dit Regiment des Nachts wierd in de Stad gevoert: eerſtelijk, om den Franſchen *Montal*, die op haar loerde, dies te beter t'ontſnappen; ten tweeden, op dat men niet ſou mogen gewaar werden, het getal ſoo klein te zijn.

Als nu den 6. *Juny* 1673. gelijk hier voor geſegt, de Stad *Maſtricht* volkomentlijk van alle kanten was bezet; quam *Monſr. Deloy* met 4500. gedetacheerde Volckeren uit het Leger van *Turenne* daar noch by; die den 8. dito door *Monſr. dela Fuellie* met 2000. Paarden wierd gevolgt. Den 11. quam de Koning ſelfs in Perſoon voor de Stad; den 12. en 13. al het Voet-Volk en d'Artillery, zijnde als-doen de gantſche *Armée* ontrent de 40000. Man effective ſterk, en alle wel gemonteert; nemende ſijn Koninklijke Majeſteyt Quartier tot *Lichtenberg*; *Duc d'Orleans* met 6000. Ruyters en 9000. Voetknechten aan de zijde van de *Wijk*, en *Monſr. de Montal* aan *St. Pieters Berg*.

De Gouverneur van binnen, al eenige dagen voorheen gewaarſchouwd, dat des Konings *van Vrankrijks* Deſſein op deſe Stad was gericht, had aanſtonds goede Ordre geſteld, en de Fortificatien doen voltrekken.

De Gouverneur in *Maſtricht*, doet alles in goede Staat brengen:

Den 30. Paſſato was de Prins *van Salms* uit *Antwerpen* noch met groote Voorſichtigheid daar binnen gekomen; desgelijks ook den 2. deſer, de Marquis *van Moerbeek*, met ſijn Regiment, beſtaande in 5. Compagnien en 250. Paarden. Den ſelven avond arriveerde *Sr. de Bois Bernard*, Lt. Gouverneur van *Limburg* noch in de Stad, om over de 20. Gereformeerde Officieren van des Princen *van Vaudemonts* Compagny Musquettairen te commandeeren, dewelke des anderen daags ten 10. uren

voor de middag aanquamen. En soo haast als die van binnen, de Fransche Cavallery van buiten gewaar wierden, sonden aanstonds eenige Troupen Ruytery, nevens dese Gereformeerde Officiers derwaards; dewelke met de Fransche geavanceerde *Guarde* in een ruwe Schermutsel geraakende, waar in den *Baron de Vervix*, Soon van den Graaf *de Brovay*, gequetst, en van de *Franssen* gevangen wierd, begaven sich dese Uitgetrokkene weder binnen.

Houd Krijgs-Raad, en vermaant een Ider tot sijn Schuldige Plicht.

Den 7. deser hield de Gouverneur Krijgs-raad, waar by alle Officieren voorstelde, dat, dewijl de Stad nu berent was, deselve naar alle apparentie ook soude belegert werden; en men dienvolgens wel bedacht moest zijn, om door het vigoreus defendeeren deser Plaats, Eer en Glorie te behaalen; al het welke lichtelijk te wege was te brengen, wanneer maar ider sijn behoorlijke Vlijd aanwende, en d'Officiers met de Soldaten in goede Intelligentie leefden: ten welken einde gereselveerd wierd, dat de Commandeur, de *Wijk* sou defendeeren, en van daar geduurig advijs aan den *Gouverneur* geven, van al 't gene by hem mocht komen te passeeren: desgelijks wierd besloten; Dat de Plaatsen der absente Officieren, door die gene souden ge-exerceert werden, die de naaste en bequaamste daar toe waren; en dat al de gene die bevonden wierden, ongehoorsaam, oproerig, en laauhertig te zijn, of hare Posten te verlaten, met de Dood souden gestraft werden. Aan welk Besluyt, alle de Leden der Krijgs-Raad, en naderhand de geheele Besetting sich onderwierpen: Voorts wierden noch veel meer andere noodzakelijke Reglementen ingestelt. Naderhand deed de Gouverneur een algemeene Vermaaning aan den geheelen Raad, met expres Begeeren, en ernstig bidden, dat indien sy een van soodanige Fauten aan hem bevonden, ook desgelijks met hem vervaren souden; 't welk sy alle beloofden. Als-doen deed hy de Magistraat der Stad by hem komen, wien hy, na een seer goede Vermaaning, beleefdelijk voorstelde, hoedanig sy hen, gedurende de Belegering, om alle confusie en Verwerring voor te komen, gedraagen souden.

De Belegerden doen een Uitval,

Den 8. *Juny* trokken 400. Ruyters uit de Stad op den Vyand los, na dat voorheen 600. Man te voet in 't koren hadden doen verbergen. De *Franssen* geloovende, ongelijk sterker te zijn, en dienvolgens dappere Eer te behalen, vielen Furieuslijk op de Ruyters aan; maar soo haast tot voorby het Voetvolk waren

gena-

genadert, wierden van 't ſelve op het onvoorſienſt overvallen, geheel omringt, en van alle kanten ſoodanig begroet, dat binnen korten tijd, volgens ſeggen der Franſche Gevangenen ſelfs, by 600. Man op de plaats doot bleven. De Prins *van Salms* liet in de dagelijkſche Uitvallen beſondere Dapperheid van ſich blijken; waarom ook een Schrik der Vyanden wierd. Den ſelven dach vielen noch verſcheyde kleine Schermutſelen voor, en Graaf van *Warroux* quam vermond binnen.

Waar door veel *Franſſen* ſneuvelen,

Den 9. dito des namiddags ten 2. uren trokken de twee Regimenten van Prins *van Salms* en Marquis *de Moerbeek* uit, zijnde voorheen 300. Voetknechten tuſſchen het koren in embuſcade geleyt, om de *Franſſen* binnen te lokken; doch, hoewel die veel ſterker waren, wilden echter niet afkomen, ſoo dat het ſcheen, ſy daar van kennis hadden; weshalven deſe twee Regimenten, na 30. à 40. *Franſſen* te neder gemaakt te hebben, weder binnen quamen.

Den 10. deſer deed de Marquis van *Moerbeek*, met verſcheide andere Spaanſche Heeren weder een Uitval, waar in ſich al te wijd onder de *Franſſen* begaf, doch echter noch weder binnen geraakte. Den ſelfden dach deed *Prins van Salms* een hevigen Uitval, op 't Quartier van *Duc d'Orleans*, aan de *Wijker* kant, ter ſelver tijd als 1500. *Spanjaarden*, die na de Stad wilden, van achteren aanvielen; ſoo dat ſy de *Franſſen* tuſſchenbeyde kregen, ruym 600. daar van doot ſloegen, en 400. gevankelijk binnen brachten, na dat ook *Duc d'Orleans* ſijn Hooft-ſtandaart met noch 4 à 5 andere bekomen hadden.

De Belegerden doen weder een hevige en gelukkige Uitval.

Den 11. dito. quam de Koning, gelijk hier voor-geſegt, in eigen Perſoon voor MASTRICHT, omtrent een uur gaans van de Stad, by het Dorp *Kam*: ten ſelven dage verdeelde de Gouverneur alle Poſten van binnen, voegende by ider *Corps d'Infantery* eenige Granadiers; ondertuſſchen liep ter ſelver tijd een Lieutenant, onder 't Regiment van *Carry*, een geboren *Fransman*, met ſijn Soon, tot hun Lands-luiden over. Des avonds quam een Trompetter, die in 't Franſche Leger was geweeſt, om den *Baron de Vervix* wederom te eyſchen, binnen de Stad, rapporterende aan den Gouverneur; *Dat de Koning had bevolen, hem aan te kundigen, dat ſich bereyden ſoude, de Stad Wel te defendeeren, alſoo hy voorgenomen hadde, die wel te attaqueeren.* Waar op de Trompetter ſou geantwoord hebben; *Hy ſijn Majeſteyt wel dorſt verzékeren, dat de Gouverneur deſe Eer met Paſſie wenſchte.*

De Koning van *Vrankrijk* komt Perſoonlijk voor *Maſtricht.*

On-

De Gouverneur betoont, op d'Aankomst des Konings, veel vreugde Teykenen.

Ondertusschen stelde deselve, met de Magistraat, in geval daar Brand mocht ontstaan, allesins goede Ordre: Des anderen-daags vermaande hy nochmalen den Magistraat, hare Burgers en Ingesetenen ernstelijk aan te moedigen, dat doch, gedurende dees Belegering, een ider sijn schuldige Plicht trouwhertig soude waarnemen. Na dat nu de Gouverneur Heer *Fariaux* had verstaan, dat de KONING selfs in Persoon tot op een half uur voor de Stad was genadert, liet met al het Canon en Musquetten op de Wal deftig *Salvo* schieten, met de Herpauken, Trompetten en Trommelen verscheyde Deuntjes Speelen; en daar na de Bloedvlag van de Wal waaijen.

De Koning begeerde van de *Staaten* van *Luyk*, dat sy hem 20000. Boeren, met schoppen, Spaden, en houweelen souden verschaffen, om aan de *Linien* te komen arbeyden, met noch 400. Man uit de Stad selfs; 't welk niet aanstonds volbracht werden-de, deed de Koning sijn Begeerte weder op nieuw bekent maken, op dat sy dies te spoediger met de Trencheen mochten voortvaren: maar de Boeren wilde liever Land en Huis verlaten, dan den *Franssen* te gaan dienen: doch eindelijk eenige gekomen zijnde, heeft de Koning haar weder te rug gesonden, doende alle Dorpen, in plaats van den Arbeyd, een gewisse Somme Gelds opbrengen en betalen.

Het Koninklijke Hooft-Quartier wierd rontsom seer wijd afgestéken; desgelijks ook het Quartier van *Duc d'Orleans* aan de *Wijker* zijde. Ondertusschen quamen den 12. deser noch verscheyde Officieren met hare Volckeren in de Stad, dewelke op dese wijse daar binnen geraakten: Die van de Schans *Navangie*, gaven aan die zijde der Stad de Leuse met twee Canon-schooten; waar op die van *Mastricht* insgelijks antwoorden, aan de *Wijcker* kant uitvielen, en tegens de *Franssen* schermutseerden, ondertusschen dat d'andere binnen marcheerden.

Graaf van Dhona komt op een wonderlijke Manier in de Stad.

De Stad nu aan alle kanten soo naau bezet en vast beslooten, dat 'er naaulijks een levendige Ziel uit of in konde komen, geburden 't echter dat de de Graaf van *Dhona*, op een wonderlijke manier, noch gelukkig daar binnen geraakte: Want hebbende sijnen Weg dicht voorby *Tongeren* genomen, informeerde sich daar by een Borger van die Stad, wegens de Gelegendheid en Toestant des Franschen Legers; en verstaan hebbende, waar omtrent de Koning sich verhield, en wat voor groote Heeren hy by sich hadde, noteerde sulks pertinent, en reed klockmoedig

moedig op d'eerſte Poſt der *Franſſen* in, even of hy van 's Konings Volck was, hebbende een Witte *Eſcarp* om 't lijf, en geheel op ſijn Frans gekleed, desgelijks ook ſijn drie Knechts, en alle te paard. De Franſche Wacht vraagde, waar hy heen wilde, en gaf tot antwoord, een der Heeren van de *Cavallery*, (die hem de voornoemde Burger bekent gemaakt had) te willen ſpreken: Waar op hem lieten paſſeeren; desgelijks ook de tweede Poſt, ſoo dat hy de Koning ſelfs perſoonlijk in 't Leger met veel groote Heeren quam te ſien; en by de laatſte Poſt of Brandwacht komende, maakte eenige Bravaden met ſijn Paard, als of hy 't ſelve had willen dreſſeeren, of iets omtrent de Stad gaan beſien: dus gepaſſeert zijnde, begonden de *Franſſen* achterdocht te krijgen, als of hen een Haas was ontſnapt, deden derhalven wel 50. ſchooten op hem, en ſonden 12. Ruiters van achteren na; doch hy in volle Courrier na de Stad rijdende, ſtak een Neusdoek op ſijn Hoed, en ſwaayde met deſelve, tot een Teyken, dat als Vriend quam; waar op aanſtonds wierd binnen gelaten. Maar ſijn Dienaars hem niet konnende volgen, reden het een Quartier der *Franſſen* in, en het ander uit; waar door die alle in Alarm rakende, wiſten echter niet beter of het waren eenige harer Heeren Knechts, die ondertuſſchen op ſulken manier ontkomende, weder binnen *'s Gravenhagen* arriveerden.

Den 13. deſer begaf ſich *Prins van Salms* weder uit de Stad, om de *Guarde* der Cavallery te gaan beſichtigen; en zijnde een weinig geavanceert, om t'ontdekken wat de Vyand dede, brachten hem 4. ſijner Cavalliers, 2. Franſche Lieutenants gevangen, als een van 't Regiment *Du Roy*, en een van de *Marine*. Ter ſelver dage ordonneerde de Gouverneur aan de *Magiſtraat*, noch een andere Ketting over de *Maas* te ſpannen, wat wijder van de Stad dan de eerſte, met een Guarde van 25. Soldaten op een Schip, om alle Verraſſingen van die kant te beletten.

Een Party te Paarde quam tot aan de Voorwacht der Stad naderen; maar de beweging van 't Geſchut deed hen wel haaſt te rug deynſen. Den Dam aan *St. Pieters* Poort brak deſen dach ook door; die geſteld was om 't Water in de Rivier den *Ecker* te houden, en daar door het Land aan die kant blank te zetten: doch de Breuk wierd aanſtonds weder geſtopt.

Middelerwijl liet de Koning aan de *Linien*, *Trencheen*, en *Circumvallatien* ſeer vlijtig arbeyden; deed veel proviſie in de Stad

De Koning laat aan de Batterijen en Linien yverig arbeyden.

Luyck koopen, en alleſins veel *Fachines*, of groote Takkebooſſen van 13. voeten lang gereet ſtellen, om de Grachten van de Stad te vullen, wanneer ſy breſſen ſouden geſchooten hebben. Desgelijks was ook een goet getal Metſelaars aangenomen, tot Ovens te maken, om de Kogels te doen gloeijen. Sy hadden noch weinig Geſchut in 't Leger, maar wierd dagelijks, nevens eenige Duyſent Man van *Turenne* en van den Ceurvorſt van *Ceulen* verwacht.

In de Stad *Viſet*, alwaar men 230. Dragonders had gelegt, wierden drie hondert Voetknechten in de plaats geſonden, die ſich daar met 3. ſtukken Geſchut op een Eylandeken ſouden ſtellen, om de *Maas-Stroom* te bevrijden. Ondertuſſchen wierd in 't Leger gepubliceert, dat een ider vry en liber met allerhande Waren en Proviſie in 't Leger mogt komen, om te verkoopen; en op den hals verboden, iemand te moleſteeren. Het Marckt-Schip, dat voorheen eenmaal ter week van *Luyk* op *Maſtricht* pleeg te varen, voer nu alle dagen op en af tot aan de Franſche Brug, die onder *St. Pieters* Berg lag; gelijk ſy ook een beneden de Stad *Maſeyk* hadden.

En doet een groote Krijgs-Raad houden.

Daar wierd in 't Leger een groote Krijgs-Raad gehouden; waar in men voor gaf, beſloten te zijn, dat d'eerſte Aanval of Attaque, door den Hertog *van Monmouths* Volckeren, de tweede door die van *Monſieur*, de derde door *la Feuillade*, en de vierde door den Graaf *de Lorge* ſoude geſchieden. Daar wierden dien ſelven dach veel *Franſſen* en *Switſers* door die van binnen doot geſchoten. In 't Leger wierd een *Spion* opgehangen, die met Brieven na de Graaf *Montery* wilde gaan; desgelijks ook een Vrous-perſoon, die tot deſen einde de Brieven in 't Hair had verborgen. En drie Soldaten, die in 't Marcheeren na *Maſtricht*, eenige geeſtelijke Vrouws-perſonen hadden gevioleert, wierden levendig verbrand.

Na de Gouverneur gewaar wierd, dat de *Franſſen* reeds Fachinen begonden aan te brengen, en een Logement in twee bedekte wegen by de Bruſſelſche en Tongerſche Poort te prepareeren, commandeerde hy Capitein *de Fontaine* met 11. Gereformeerde Officiers van *Vaudemont*, en een gelijke getal Cavalliers te voet, van 't Regiment van *Moerbeek*, om te vernemen wat ſy deden, en op hen los te branden; 't geen ſy kloekmoedig volbrachten, en daar na weder retireerden; doch niet ſonder Begrooting van een dikken Hagel Musquet-Kogels, die haar

haar door de Beschermers der Werklieden wierden toegesonden.

Veler Potentaten Afgesanten komen by den Koning in 't Leger.

Den selven dag quam de groote Cancelier van *Luyk*, en de Gouverneur van de *Citadelle*, den Koning in 't Leger saluëren, werdende door Sr. *de Bonnevil* ter *Audientie* opgehaalt: hen Verzoek was, *Dat sijn Majesteyt het Land doch wilde conserveeren*: Maar die antwoorde, *Dat sy in 't reguard van den Ceur-vorst van Ceulen, genoeg waren gerecommandeert, door de groote Vereeniging die 'er tusschen hem en den gedachten Ceur-vorst was; maar dat hy sich niet geobligeert vond, het selve Reguard voor 't Land van Luyk te hebben, als hebbende reden genoeg, om te klaagen over hare manier van handel, die sy in 't passeren sijner Troupen geobserveert hadden, en dat niet naar behooren defereerden aan d'Ordere van haar Souverain, die insgelijks goede Reden had; om over hare Conduite niet wel te vreden te zijn.* Ter selver tijd lieten sich ook by sijn Koninklijke Majesteyt in 't Leger vinden, de Ceur-Brandenburgsche, Ceulsche, Munsterssche, Nieuburgsche en andere Gesanten meer.

Belegerden betoonen groote Vreugde over Nederlands Victorie ter Zee.

De Belegerden binnen *Mastricht* Tijding bekomende van onse VICTORIE, glorieuslijk ter Zee bevochten, wierd daar over den 14. deser groote Vreugde-Spel in de Stad gehoort, soo van Herpauken, Trommels en Trompetten, Fioelen en Schalmeijen etz. en hunne groote Courage wierd daar door noch meerder opgewekt, terwijl met gestadige Uitvallen, vele voorname Heeren en Edelmoedige Hoofden sich daar dagelijks diverteerden, als komende meest altoos met roem en glorie weder binnen; hebbende bereyds al Elf Uitvallen op de Vyanden gedaan, en geen sonder volkomen gewenscht *Succes*, tot groote Lof van hare Uitvoerders.

Het Geschut van de Stad doet den *Transsen* groote Schaade.

Door een Kanon-scheut uyt de Stad, wierd in 't Leger een van des Konings van *Engelands* Guarde, met twee *Gens d'Armes*, in een Tent daar sy aten, doot geschoten, en die selfde Kogel nam ook een Capitein sijn beyde Dijen gelijk weg, quetsende noch een Voerman, met 2. paarden. Soo dat het Geschut van de Stads Wallen, den Belegeraars in 't Leger, voor-al-eer genoegsaem begraven lagen, groote Schaaden toevoegde.

Terselver tijd liet de Koning een Capiteyn by hem komen, die wel in CANDIA had gedient, hem vragende, wat van de Sterkte deser Stad dacht? Waar op de Capitein antwoorde; *Dat hy die wel soo sterck als* CANDIA *oordeelde. Soo sal't dan*, seyde de Koning, *te meerder Eere zijn, die te winnen.*

Desen dach wierden veel Boeren en Voerlieden doot geschoten; desgelijks een Fransche *Ingenieur*, en niet weinig van sijn Lands-Lieden, waar van dagelijks ook vele weg liepen, en andere, door de Boeren, die sy apart vonden, om den hals gebracht, alsoo die den *Franssen*, wegens hun groote Moedwil, seer kleine affectie toedroegen: soo dat het Leger dagelijks begon te verswakken.

En werd door een Vendrich soo wel geditrigeert, dat de Koning sijn Quartier moet veranderen.

Een Gereformeerde *Vendrich* onder het Regiment van Prins *Vaudemont*, die het Beleg der Stad CANDIA had by gewoont, presenteerde sijn Wetenschap, ontrent het stellen van't Geschut, te betoonen; 't welk hem ook soo Meesterlijk gelukte, dat daar door in korten tijd het Quartier des Konings van plaats moest verandert werden. Ondertusschen arbeyden de *Franssen* Dach en Nacht om hare *Linien* en *Batterien* in volle Stand te brengen: Maar de Boeren vermerkende, dat haar getal, door 't geblaas van't Canon, seer wierd vermindert, hadden weynig lust tot dien Dans, maar sochten dien Hagel-buy t'ontloopen.

De Belegerden kregen door een Gevangene Naricht, dat de *Franssen* de volgende Nacht, met den Degen in de Vuyst, een Aanvall souden doen; om het welke voor te komen, de Gouverneur alle mogelijke Vlijd aanwende, om al de Posten wel te bewaren; ten welken einde de Marquis *van Moerbeek*, de Graaf *Dhona*, en Prins *Vaudemont* dien selven Nacht de Ronde deden, en allesins goede Ordre en Bereydschap stelden, om den Vyand te verwellekommen.

Vijf Ruyters werden in't Fransche Leger verbrand.

Desen dag wierden in 't Fransche Leger 5. Ruyters, die een Kerk gespoeljeert, en d'Ornamenten weg genomen hadden, op Ordere des Konings, verbrant. Ondertusschen verveerdigde de Vyand noch een tweede Brug over de *Maas*, nader by de Stad, om dies te bequamer met d'andere Troupen Communicatie te houden.

300. Granadiers schermutseren met de *Franssen*.

Den 15. deser moesten 300. Granadiers, op 't Bevel des Gouverneurs, met de *Franssen* schermutseeren; 't welk in sijn Tegenwoordigheid geschiede: waar door soo seer wierden aangemoedigt, dat eindelijk sulken vermaak in 't werpen der Granaten schepten, dat sy 't Spel noch eenmaal op nieuw begeerden te hervatten. Soo dat hen voor hare Kloekmoedigheyt, en tot meerder Courage in het toekomende, ider twee Rijxdaalders wierd ver-eert; en boven dien noch belooft, dat al degene die sich namaals extraordinary boven andere quamen te quij-

quijten, een goede Belooning, en bevoordering tot hooger Qualiteyt ſouden genieten. Alhier ſtaat te notéren, dat men voorlede jaar geen Granadiers konde bekomen, ſchoon de *Rijn-Graaf* 10. Piſtoletten voor ider wilde geven. De Heer *Fariaux* wel wetende, dat tot deſe Handeling een beſondere Liſt en Wetenſchap van nooden was, vervoegde ſich voor alle Regimenten, maakten alle toeſtel om een Granaad te werpen, en onderwees alſoo de Soldaten, hoe ſulks op het Lichtſt en bequaamſt kon uytgevoert werden; waar over ſoo veel Volcks daar toe bequam, als ſelfs begeerde.

De Franſen beginnen voor d'eerſte maal de Stad met Canon te beſchieten.

Des Vyands Linien nu meeſt alle veerdig, en de Batterien byna in volle Poſtuur gebragt, begon de Vyand des avonds ſeer hevig met Canon op de Stad te donderen; waar op, naar alle apparentie, een algemeene Storm te verwachten ſtond. De Franſche Battery op *St. Pieters Berg* was ook ten naaſten-by in volle ſtant. Dien ſelven avond begaf ſich de Gouverneur met veel voorname Officieren, die hare deftige Dapperheyd en beſondere Kloekmoedigheyd wilden betoonen, in de Contreſcarpen: de Gouverneur beſach al het Volck dat daar buyten lag, ſprak de ſelven een goeden Moed in, en ordonneerde alles ſeer wijslijk. Na dat hy nu dus rontſom de Stad alleſins de *Viſite* gedaan, en op alles goede Ordere geſteld had, ging des Nachts ten 11. Uren weder binnen, om desgelijks aldaar een goet Reglement t'ordonneeren. Na verloop van twee ſtonden begaf ſich weder in de Buytenwercken, en verbleef daar tot des morgens de klock vier uren. Ondertuſſchen had de Vyand ſeer weynig uytgerecht, dan alleen wierd men een kleyne Borſtweering gewaar, door welkers middel ſy de Contreſcarpen konden beſchieten, en haar Arbeyders, die twee nieuwe Batterijen oprichteden, voor alle gevaar bevrijen. Ter ſelver tijd wierd den *Marquis de Rochefort*, die in 's Konings Dienſt 4000. Man te paard commandeerde, door een Kanon-ſchoot uyt de Stad, ſijn Been weg genomen.

De Koning doet de Gouverneur vermanen, de Stad over te geven.

De *Koning van Vrankrijk* liet door een Trompetter den Gouverneur Heer *Farian* vermanen, de Stad over te geven: waar op hy antwoorde. *Het voor de grootſte Eer te achten, dien hy ooyt genieten mocht, dus belegert te zijn door een van d'alder grootſte Koningen der Wereld, die ſelfs als Hooft van ſoo een Machtig Leger was; ſoo dat het hem meer Glorie ſou zijn, te ſterven in het Vailliant defendeeren der Stad, dan ſich met Schaamte over*

Maar verkrijgt een contrary Antwoord.

te geven ; en dat , indien hy diergelijke Lafhertigheyd beging , ſijn Majeſteyt ſelfs geen Eſtime voor ſijn Perſoon ſoude hebben. Welk Antwoord den Koning ſoo wel geviel, dat hy in Tegenwoordigheyd ſijner GROOTEN ſeyde : *Dat moet een braaf Soldaat zijn.*

Ondertuſſchen begonden de Franſche Troupen verlegen te worden, en als Tandpijn van ſulken Werk te krijgen; wijl ſy noch nooyt ſoodanige *Reſiſtentie* in al hunne Aanſlagen en Ondernemingen hadden gevonden ; ſiende dat ſijn Majeſteyt , de beſte Kern van ſijn Volck, hier op de Slachtbank begon te leveren , ja in grooter getal dan het geheele voorgaande jaar, gedurende alle de Veld-Tochten , was geſchied. Sy bemoeyden ſich nu ſeer yverig met hare Loopgraven voort te zetten , de Batterien , wel 16. in getal , tot volkomen Perfectie te brengen , en ſich van buyten meerder te verſterken ; maar door het gedurig Canonneeren uyt de Stad , wierden hare Wercken t'elke-maal weder geruïneert , en door de dagelijkſche Uytvallen , veel van hare Volckeren te ſchanden gebracht. Soo dat de Koning , een Schans , die ſijn Quartier groot hinder deed , door een Regiment Dragonders liet attacquéren ; waar op ſy 't ſelve ook vermeeſterden , maar wierden door die van de Stad , weder uytgeſlaagen ; doch naderhand by hen weder overweldigt.

De Franſſen lijden groote Schade , door het gedurig Canonneren en Uytvallen van de Stad.

Weshalven ſy een Schans beſtormen.

Den 16. waren de *Franſſen* noch ſeer beſig om de Batterien op te richten , Faſcinen en andere Toeſtellingen aan te voeren ; ondertuſſchen wierden veele , die wat te na onder de Stad quamen , door het geblaas van 't Canon , omver geſmeten , ſonder dat luſt hadden ooyt weder op te ſtaan.

Den Vyant Mislukt een Aanſlag op de Stadt.

Des Morgens vroeg ſach men des Vyands *Trencheen* met Geſchut voorſien. En ſy deſen Dach met velerley Preparatien en toeſtellingen doorbrengende , wierd men ontrent den avond gewaar , dat ſy voor-hadden , een nieuwen Aanſlag op de Stad te waagen , en ſulks ter oorzaak van een ſwaren Regen , waar door ſich inbeelden , dat die van de Stad uyt hare Poſten ſouden gewéken zijn ; maar aan 't Quartier der *Italianen* naderende , wierden daar ſoodanig verwellekomt , dat veel ſpoediger wederom keerden , dan gekomen waren. Ter ſelver nacht vond de Franſche Ingenieur *Vauban* een bedekte Weg tuſſchen de *Bruſſelſe* en *Tongerſe Poort* , waar in hy 2000. Ruyters deed gaan , en een Logement liet vervaardigen , om deſelve te bewaaken.

De *Trencheen* werden geopend.

Den 17. dito , des morgens ten 8. uren na eyndiging der Miſſe

ſe wierden, op 't Bevel des Konings, de *Trencheen* geöpent, by *Duc dela Fuelliade*, Lieutenant Generaal; de Marquis *de Vaubrun*, Veldmarſchalk, en *Sr. Rubantel*, Brigadier van *d'Infantery*: de *Guarde* van de Rechter, en die van *Piccardijen* van de Slinker ſijde begonden voor af; d'eerſte beſtaande in 2. Bataljons van de Franſche *Guarde*, en een van de *Switſers*; de tweede in een Bataljon van *Piccardyen*, en 2 van 't Regiment *Royal*: alle onderſteunt door 8. Esquadrons van de *Guarde du Corps*, de *Gens d'Armes*, en van de *Lichte Paarden*, gecommandeert door den Ridder *de Hautefuellie*, Brigadier van de Cavallery.

Des namiddags quam *Coll. Savorni* in Boere Kleederen, nevens een Dienaar in de Stad, om mede ſijn Dienſt aldaar te verrichten; gelijk ſich dan ook tot den einde toe ſeer dapper en loffelijk heeft gedragen. Ondertuſſchen gaf men door het ſwaar Geſchut van de Stad op den Vyand geſtadig Vuur, waar door hare Batterien ſeer beſchadigt, en veel Menſchen en Paarden vernield wierden.

Des Nachts waren 3. van des Vyands Batterien volkomen veerdig, zijnde de Koninklijke van 12. ſtukken, opgerecht aan de lincker zijde van de Bruſſelſche Poort; en d'andere yder van 8. ſtukken, d'eene op het Hoorn-werk aan de Tongerſe Poort, en d'andere op *St. Pieters Berg*, al t'ſamen 24. ponders ſchietende, dwers tegen de *Retrenchementen* van de Stad. Met het *Lumieren* van den dach begonden de *Franſſen* hier mede continuëel op de Stad te ſpeelen, waar door de Batterijen van binnen uitermaten wierden beſchadigt, gedurende den geheelen dach tot des avonds ten 9. uren; in welke tijd ſy wel 3400. Canon-ſchooten deden. Na Ophouding deſes; liet de Gouverneur het gebrokene weder vermaken, en alles in goede ſtant brengen; hebbende ſich op dien dach, om overal goede Ordre te ſtellen, in veel gevaarlijke Plaatſen begeven, wanneer ſijn Officiers hem verſochten, *dat ſich doch wilde retireeren*; maar hy antwoorde; *Dat gaarne ſijn Leven, voor de Behoudenis der Plaats, wilde op-offeren.* Korts daar na wierd hem bericht, dat de *Franſſen* 25. Vaandels aan den Ingang van de *Trenchée* hadden geplant; waar op hy d'Officiers aanmaanden, dat doch haar uiterſte Beſt ſouden doen, om den Vyand kloekmoedig tegen te gaan, ſeggende; *dat ſy hier door te meerder Eere ſouden verkrijgen.* Twee Vendrigs, die hun Poſt hadden verlaten, wierden om haar jonkheid verſchoont, en gecondemneert, om gedurende de Belegering altoos aan de

De Batterijen volveerdigt.

Loſſen wel 3400. ſchooten op eenen dach.

Ton-

Bestormen de Franssen een Huis,

Tongerse Poort te blijven. Middelerwijl attacqueerden de *Franssen* een Huys op den Oever van de *Maas*, by de Poort van *Nostre Dame*, daar een Lieut. met 25 Soldaten van *Carrys* Regiment in lag; 't welk sy emporteerden.

En beginnen de Stad heftig te beschieten.

Den 18. dito, De Vyand sijn Batterijen meest veerdig hebbende, begon de Koning met Drie derselve, waar op 26. stukken stonden, de Stad seer hevig te beschieten; 't welk continuëlijk dach en nacht duurde; waar door eenige Bressen tusschen de Brusselse en Tongerse Poort, en een groote Opening onder de Muur geraakten. De Loopgraven wierden verder geopend, en de *Franssen* avanceerden soo seer als sy konden: doch die van de Stad betoonden, daar niet veel na te vragen; dewijl sy een nieuwe Battery van 3. stukken Canon hadden gemaakt, die van achteren met een Kat was voorsien; waar door sy den *Franssen* noch meer schaaden dan ooyt te vooren toevoegden. De Battery van *Duc de Montal*, staande in 't hangen van *St. Pieters Berg*, Flancqueerde langs de palissaden van de Tongerse en Brusselse Poort. Van de tweede Battery, die de Koninklijke was, schooten sy veel gaten in de Gordijnen tusschen de twee voornoemde Poorten, en den Arm van d'eerste wierd af gesmeten. Van de derde deden sy groote schaaden aan de Brusselse Poort, schietende onder anderen een merkelijke Opening in de Muur van een groote Toorn; en waren nu met hare *Loopgraven* tot op 600. passen van de Wercken der Stad genadert, waar op die van binnen gedurig haar Canon losten, en des daags weder omverre schooten, 't gene de *Franssen* des nachts opmaakten.

De Trencheen afgeloft.

Des nachts tusschen den 18. en 19. deser wierden de *Trencheen* afgeloft, door een *Bataljon* van *Navarre*, een van 't Regiment des Konings, en een van *Artois* aan de Rechter; 2. *Bataljons* van *Piemont*, en 2. van des *Dauphijns* Regiment aan de Slinker sijde, zijnde aldaar dien dach *Monsr. Rochefort* Lieutenant Generaal, den Ridder *de Loraine* Veldmarschalk, en *Sr. d'Erlach* Brygadier van 't Voetvolk; de *Guarde* van de Ruytery, bestaande in 8. Esquadrons, wierd gecommandeert door den *Marquis de Chaseron*, Brigadier van de *Gens d'Armes*.

Op 's Konings Battery springt een groot Geschut, en doet veel schade.

Ter selver tijd sprong op des Konings Battery een groot Kanon-Stuk, waar van de vonken in eenige kruyd-tonnen vliegende, daar door 9. wierden doot geslagen, en 14 gequetst, die ook korts daar na het leven verlooren. Die van binnen begonden sterk aan

aan 't Hoorn-werk by de Tongerse Poort te arbeyden, om 't selve voor 't Kanon te bevrijden, waar in een Gereformeert Officier van *Vaudemont* doot bleef; ook wierden de Ruyters geordonneert, te voet te dienen, wijl de Bruggen waren afgebroken.

Den geheelen nacht en volgenden dach had men gearbeyd om twee bedeckte Uytgangen te maaken, alsoo d'andere recht in 't gesicht van 't Canon der *Franssen* lagen. De Burgery wende alle mogelijke Vlijd aan, om in cas van Brand, goede Ordre te stellen. Desen dach ging de Gouverneur de Buyten-wercken besichtigen, makende allesins goede Bereydschap ter *Defentie*, en ordonneerde alle omver-geschotene Palissaden weder op te richten; waar door hy op verscheyde plaatsen in duysentderleye periculen geraakte, ja soodanig dat eenmaal een Soldaat, door des Vyands Geschut, recht voor hem weg genomen, en een ander aan sijn zijde swaarlijk gequetst wierd, soo dat hy door de kracht des Kogels geheel met aarden overdekt lag. Naderhand begaf sich op 't Stads-Huys, alwaar hem ter ooren quam, dat de Vyand met 25. Compagnien een Versoek op de Stad wilde doen; waar op hy d'Officiers nevens hare Soldaten seer aanmoedigde, en een Hert in 't lijf sprack, seggende: *Sa, Kinderen uw Roem en Eer zal dies te grooter zijn, wanneer gy grooter Macht en meerder Geweld des Vyands komt af te weeren.* Dien selven dach deed de Vyand meer als 2500. Canon-schooten op de Stad, waar door des selfs Huysen en Buyten-werken seer beschadigt wierden.

De *Franssen* willende een Aanval doen, spreckt de Gouverneur sijn Volk een hert in 't Lijf;

Den 19. hadden de *Franssen* hunne Wercken soodanig gevordert, dat met haar Loop-graven de Stad seer begonden te naderen, niet tegenstaande sy door seer harde stortreegen den voorigen dach in de Loopgraven tot aan de knien in 't Water hadden gestaan. De Koning reed geduurig rontsom door het Leger, om alles voort te zetten, en quam ordinaris des namiddags omtrent vier uren op de Batterijen, van waar dan soo grousaam op de Stad wierd geschooten, als of 't Kogels haagelden. Den selven dach quamen de Burgermeesters van *Luyk*, den Koning in 't Leger begroeten.

Sy naderen met hare Loopgraven.

De Belegerden arbeydden seer sterk aan een Nieuwe Battery van vier Cartauen aan de zijde van de Tongerse Poort; waar door des Vyands Battery soodanig wierd getroffen, dat deselve met stukken en brokken geheel overhoop viel; ook speelden sy met dese Cartauen dwers door des Konings Quartier heen;

De Belegerden doen den *Franssen* groote Schade met haar Kanon.

't welk aldaar veel Paarden en Menschen vernielde, soo dat den Vyand door dese Nieuwe Battery veel Schaaden wierd toegevoegt; om 't welk te verhoeden sy geenig Middel wisten uyt te vinden, tot eyndelijk in 't laatste der Belegering, een Cartau, die 48. Pont schoot, door een Kogel van buyten, geheel onbruykbaar wierd gemaakt.

De Koning, om sijn Volk tot een Bestorming aan te moedigen, doet haar Wijn drinken.

De Koning hebbende voorgenomen, zeker Buyten-werk te laten bestormen, vond by sijn Officieren en Soldaten daar toe weynig genegendheyd; weshalven hy, om haar aan te moedigen, Wijn deed brengen, en beval hen, op sijn Majesteyts Gesondheyd te drincken: dus eenige yverig werdende, riepen: *Vive le Roy*, en resolveerden desen Storm te waagen. Daar op dan 2000. Man voort marcheerden, doch niet met gelijke Courage. D'*Attaque* aangevangen, vonden geen kleyne Wederstand, ja soodanig dat wel 1500. op de plaats doot bleven, en de rest moest afwijken. Waar van zeker Capiteyn voor den Koning verschijnende, seyde: *Sijn Majesteyt kan hier de Rest van mijn Compagny sien*, zijnde 7. Man. Een Switsers Colonel bracht alleen 20. van sijn geheel Regiment wederom; wijl d'andere al t'samen den Weg hadden vergeten. Dien selven dach arbeyde de Vyand aan twee Nieuwe Batterien, waar van een na de Brusselsche Poort, met seven, en d'ander op *St. Pieters Berg* met 11. Stucken Geschuts beplant; daar door de Belegerden aan de Tongerse Poort, die aldaar sochten te retrencheeren, seer wierden afgedreven. Dese Poort lag seer verwoest en omver geschooten, soo dat men die, noch ook de Brugge, dewelke geheel te gronde lag, niet meer gebruyken konde, dan maar alleen door het Behulp van een groote Ladder, met plankken bedekt; welk behulp men selfs over dach niet dorst laten leggen, indien men 't onbeschaadigt wilde houden; want de Vyand mikte met sijn Geschut soo net, dat het raar om zien was.

Maar werden aan de Stad soo verwellekomt, dat 1500. op de Plaats blijven.

Des Graaf de *Montals* Battery werd door 't Canon der Stad geruïneert.

Door het onophoudelijk Canonneeren uyt de Stad, wierd de Graaf *de Montals* Battery soodanig begroet, dat geheel te gronde zeeg, en geruïneerd wierd; echter naaderde de Vyand, door 't Behulp van een sterken Regen, tot op 200. Schreden van de *Contrescarpen*, en gaven den Belegerden Werks genoeg, om d'Aannaadering en verderen Inbreuk te verhinderen; dewelke ook, hoewel seer vermoeyt en afgemartert, niet nalieten den gantschen nacht dapper Vuer te geven. Des avonds hielden

den de Burgers Wacht op 't Stad-Huis, ten eynde sy in val des Noods, alle Onheyl mochten voorkomen, en d'ontstane Brand aanstonds uit-blussen. Men moet hen roemlijk nageven, dat sy den Arbeyd onvermoeydelijk, en de Schaade harer Huisen en Goederen seer geduldiglijk uitstonden, den Gouverneur alles toevertrouwende; gelijk die dan ook, tot Welvaard en Behoudenis harer Stad en Rechten, sijn Leven nooyt spaarde, maar ter contrary menigmaal betuigde, dat hy van Herten gaarne sijn Lijf en Leven voor de Stad en hare Burgersschap wilde opofferen, by aldien hy deselve daar door van 't Geweld der Vyanden konde bevrijden.

De Prins *van Salms* begaf sich met eenige Ruytery buiten de *Wijk*; maar bevond de Pas door drie *Esquadrons*, en twee *Bataljoenen* Fransche Volckeren soo wel bezet, dat aldaar voor hem niets te haalen, aanstonds weder binnewaards keerde. Ondertusschen wierd in de Stad voor 't Raadhuis een Wacht van 20. Paarden gehouden, om den Soldaten alle noodige Middelen ter hand te stellen.

Den 20. des Morgens vroeg wierd den Gouverneur aangekundigt, dat verscheyde Troupen des Vyands sich tot eenig Dessein prepareerden; waar op hy, vermoedende of de Vyand een Aanslag op de Stad mogt ondernemen, sich na de Brusselse Poort begaf, en daar goede Ordere tot Tegenweer stelde. Maar wijl des Vyands Voornemen niet werkstellig wierd gemaakt, liet de Gouverneur met d'aangevangen Batterijen dapper voortvaren. Hy bewees sich seer goethertig omtrent de Arbeyders en de Gequetsten, vermanende dagelijks de Constapels, dat sy doch besonder hare plicht wel souden in acht nemen, recht mikken en wis schieten: 't welk wederzijds den gantschen dach met groot Geweld soo wel wierd ge-observeert, dat d'een d'ander geen kleine Schaaden aanbragt. Onderwijl deden de Belegerden aan de *Wijkse* zijde een hevigen Uitval, waar door sy 't Elsassche en Switserse Regiment, nevens noch een ander, seer beschaadigden, en daar van een groote meenigte neder maakten. De Fransche Officiers, ter oorzaak van 't heete we'er, hare Soldaten commanderende uit de Loopgraven te gaan, en sich na 't Gros des Legers te vervoegen, wierden nochmalen soodanig begroet, dat 'er een groot getal in 't voetzant geraakte. Waar over verscheyde Officieren hare Klagten aan den Koning deden, van dus op een Vlees-bank gebracht te werden;

doch sijn Koninklijke Majesteyt beval aanstonds, de soodanige in Arrest te nemen. De Gouverneur van *Maseyk*, in een rescontre voor *Mastricht* gequetst, quam heden t'overlijden.

Krijgs-Raad in Mastricht.

Des Namiddags hield de Gouverneur *Fariaux* Krijgs-Raad, alwaar men voorstelde, of 'er niet een Uitvall met de Ruytery konde gedaan werden? Maar sulks wierd voor onmogelijk, ja ook ten hoogste schaadelijk gehouden; wijl de Vyand nu te sterk begraven lag; echter schermutseerde de Ruyter-wacht aan de Bossche en Duytsche Poort gedurig tegen de selve. De Regen bleef langen tijd tot voordeel der Vyanden continuëren, soo dat daar door tot op 100. schreden aan des Stads Contrescarpen naderde, hoewel niet sonder groot Verlies van Volk; nademaal de Muskettiers onophoudelijk uit de Contrescarpen op de nakomende Vyanden losbranden; desgelijks Flankeerden sy ook met hun Canon-Kogels langs des Stads palissâden soo sterk, dat vele uit haar plaats, en de Spaanders daar van in de lucht stooven; echter wierd met den invallenden Avond en des Nachts, soo veel mogelijk, alles weder gerepareerd. Maar de Kogels begonden uit het Leger soo meenigvuldig in en door de Stad te vliegen, dat men de Straaten naaulijks konde gebruyken, ja de Voerluyden dorsten sonder geleyding der Ruyters, die daar in doch minder als niets konden helpen, niet door de Stad rijden. Desen nacht nam een Vyands Kogel, den Vryheer *van Gendt* sijn lincker Been weg, en het overige deel wierd door de *Chirurgins* tot boven de knie afgezet: Waar over desen Heer van veel Lieden seer wierd beklaagd, en besonderlijk van de Gouverneur, die hem, wegens sijn deftige Dapperheid, seer genegen was. Des Nachts wierden de *Trencheen* weder afgeloft.

Franssen beschieten de Stad soo heftig, dat de Straaten naaulijks te gebruyken zijn.

Belegerden weeren sich dapper.

Den 21. schoten de Belegerden twee Batterijen van den Vyand te gronde; weshalven die ook sijn uiterste vlijt aanwendde, om de Stad en hare Wercken te verwoesten; waar in de Gouverneur eenige voortgang vermerkende, ordonneerde, dese Volckeren af te lossen, die door het onophoudelijk schieten te seer afgemartert en vermoeyt waren, doende het Volck alle dach Brandewijn, Brood, Bier, en Kaas verschaffen; en aan alle andere goede Ordre en behoorlijke Toestel, om den Vyand Afbreuk te doen, liet hy niets ontbreeken, vermanende gestaadig een yder tot ernstige Waakzaamheid en kloekmoedige Dapperheid, belovende al die gene die sich wel quamen te quijten,

ten, seer goet Avancement te geven. Ondertusschen woedde het Geschut des Vyands op de Wercken en Palissaden der Stad sonder rust; de Muren op haar swakste plaatsen moesten ook geweldig voorhouden, en de Vyand begon hoe langer hoe meer te naderen; waar over die van de Stad ook niet nalaatig, hen gedurig met haar Geschut te begroeten, ja soodanig dat 'er meenigten het hooren en sien verging, en hunne Wercken soo verwoest, dat veel derselven onbruykbaar wierden.

Heden quam *Marquis de Richebourg*, uyt last van *Graaf de Montery* in 's Konings Leger, hem klaaglijk voorstellende, hoe sijn Troupen van twee Spaansche Dorpen, de Contributie hadden gevordert, het welk, indien 't niet wierd nagelaten, lichtelijk Oneenigheyd tusschen beyde de Kroonen soude verwekken. Waar op de *Koning van Vrankrijk* tot Antwoord gaf; *Dat dit sulks niet veroorzaken konde; maar dat 'er wel andere Saken waren, die dat souden konnen doen.* Ondertusschen arbeyde de Belegerden seer yverig aan hare Fortificatien, ten welken einde de Gouverneur hen allerhande Ververssingen van Spijs en Drank liet toebrengen; maar de Vyand kanonneerde soo dapper daar onder, dat 'er meenigten hun arbeyd en eten vergaten.

Graaf *Montery* doet den Koning over 't Geweld en Moedwil sijner Volkeren klaagen.

Den 22. in 't Lumieren van den dach begaf sich de Gouverneur in de Buytenwerken, om de Ramparden en Borstweeringen te besichtigen; alwaar hy vermerkte, dat de Vyand seer genaadert was, niet tegenstaande het geduurig schieten der Musketten hun groote afbreuk deed. Waar uit men presumeerde, dat sy des Stads Mijnen sochten t'ontdekken, te meer, alsoo tot nu toe geen besondere *Attaquen* hadden ondernomen. Desen dach wierd weder met seer hévig Canonneeren van beyder zijden toegebracht; die van de Stad hadden haar Geschut op de Vesten geplant, alwaar 't door de Vyand niet konde verhindert werden; soo dat tusschen dach en nacht over de 3000. Kanon-schooten wierden geteld. Men hield ook weder Krijgs-Raad in de Stad, alwaar men besloot, den volgenden dach een Uitvall te doen, by aldien de Palissaden des nachts niet omver wierden geschoten, of de Vyand geen *Attacque* deed: en sou desen Uitvall door 600. Voetknechten, en 300. Ruyters geschieden, onder 't Commando van den Baron de *Hardoncq*, Lieut. Coll. van 't Regiment des *Marquis de Moerbeeks*, ondersteunt van al de Cavallery, gecommandeert door *Prins van Salms*, zullende de Bosch-poort uitrijden. *Don Marcio d'Orilla*, de Graaf *van Dho-*

Weder Krijgs-raad in de Stad en een Uitvall gerefolveert.

na, en de Lieut. Coll. *van Tienes*, presenteerden mede onder d'Uitvallers te zijn ; welkers Goetwilligheyd de Gouverneur dankbaarlijk opnam, maar ondertusschen den *Commandant* ordonneerde, dat het by d'eerste Resolutie verblijven soude. Middelerwijl voegden die 11. Stukken Geschuts, van de Battery aan de Tongerse Poort, des Vyands Leger en sijne Wercken groote Schaade toe; en de Granadiers droegen soo groot verlangen om in Actie te geraken, dat de Gouverneur haar een Somme van 600. Rijksd. vereerde.

Desselven daags vervorderde de *Franssen* hare Wercken tot op 60. Schreden aan 't Contresarp ; 't welk aan twee zijde der Stad gelijk geschiede, als een aan de Tongerse Poort, en d'ander na de Halve-Maan voor 't Hoorn-werk, tusschen de Tongerse en Brusselse Poort. *Monsr.* des Konings Broeder, besichtigde dien nacht de *Trencheen*, alwaar hy de Soldaten eenig Geld vereerde, op dat sy dies te yveriger souden voortwerken. Ondertusschen hielden de Belegerden een Waakzaam Oog op den Vyand, en maakten alles tot afweering van een aanvallende Storm veerdig, naademaal een Gevangene van 's Konings *Guarde* hen verzekerde, dat 'er op den 24. deses soude gestormt werden. Waar op de Gouverneur weder deed Krijgs-Raad houden, daar in besloten wierd, dat men alle Officiers en Soldaten, die maar van het minste Wandevoir konden beschuldigt werden, met de Dood sou straffen. Desgelijks vermaande ook de Heer *Fariaux* den Magistraat, te willen Standvastig blijven, en goede Ordere stellen, in cas den Vyand met Granaten en andere Vuerkogels in de Stad begon te werpen ; waarom dan alle Steenen van de Straat opgenomen en weg gevoerd wierden.

Belegerden resolveren alle Lafherti-gen met de Dood te straffen.

Den 23. waren de Belegerden seer verwondert, niet wetende wat sy dencken souden, alsoo naar hunne meening, des Nachts niet geattacqueerd waren ; Maar de Gouverneur bevond korts daar na, dat sy van buyten ondertusschen hare *Trencheen* bedekt, en hunne Wercken soo versterkt hadden, dat men sonder groot gevaar en merkelijke Schaade, geen Uytval op haar konde doen ; weshalven sulks nableef : Midlerwijl ging het schieten van weder-zijden dach en nacht onophoudelijk voort. Heden liet de Koning *van Engeland* by den Koning *van Vrankrijk* versoecken, om den Graaf *van Schomberg*, als Generaal Lieut. over sijn Troupen, in sijn Dienst te hebben ; 't welk geconsenteerd wierd. Ook vertrok de Marschalk *de Bellefonds*, onder een Geleyde van 50. Paarden uyt het Leger na *Doornijk*.

Koning van Engelant doet Vrankrijk versoecken, den Graaf *Schomberg* in sijn Dienst te hebben.

Den

Den 24. Des avonds tusschen 10. en 11. uren nam de Koning *Resolutie*, een hevigen Storm te waagen, niet hebbende goet gevonden, de *Trencheen* tot op 't poinct van 't Contrescarp te doen avanceeren, ten eynde men de Belegerden geen oorzaak mocht geven, sich van hare Mijnen te bedienen; ook was gereselveert, een valsche Attaque aan de kant van *Wijck* te doen. Soo wierd dan, tot Seyn van den Aanvang, al 't Geschut van de Battery op *St. Pieters Berg* gelost: *Duc de Monmouth* had het Commando over de Troupen, die 't Contrescarp bestormden, en Graaf de *Montal* over die gene, die de halve Maan attaqueerden; waar in d'*Italianen*, onder *Don Marico d'Orilla* haar Post hadden. Het Regiment van den *Dauphijn*, gecommandeert door den Marquis *van Beringen*, en veel groote Fransche Heeren, ondersteunt van meer andere *Battaljons*, deden d'Aanvall met een groote furie. Waar tegen sich de Dapperheyd der *Italianen*, in 't kloekmoedig afweeren der *Franssen*, soo door het behendig werpen van Granaten als anderssins, genoegsaam deed blijken; doch die van buyten gedurig met vers Volck versterkt, deden 't eyndelijk d'*Italianen* te quaat krijgen; weshalven sy noodzakelijk van de twee naaste Posten moesten gesecondeert werden, alwaar de gecommandeerde Volckeren van *Prins Maurits* en *Beaumont* lagen, gesamentlijk 400. Man sterk, waar by de Graaf *Van Salms* noch met een Party Volcks quam; dewelke doen nevens d'*Italianen* gesamendlijker-hand met soodanigen Force, den *Franssen* repouseerden, dat die gedwongen wierden, met soo groot Verlies van Volck en Gevangenen te rug te wijken, dat byna het geheele Regiment van den *Dauphijn* in de loop bleef, en sy niet een voet aarde aan die kant behielden. Na dat nu de *Franssen* hier dus waren afgeslaagen, deed de dappere Prins *van Salms*, een Lieutenant, *de Vos* genaamt, met 30. Soldaten, die niet wijd van daar de Wacht hadden, aanstonds al de Schanskorven en Fascinen weghalen, die de *Franssen*, om over te komen, in de Gracht en op 't Contrescarp hadden gebracht, waar by noch drie *Franssen* gevangen kregen. Welke kloekmoedige Daad, den Gouverneur soo wel behaagde, dat hy den Lieutenant *Vos* aanstonds een Compagny gaf, en al d'andere, die sich wel gequeten hadden, insgelijks met Geld, en toekomende *Avancementen* beloonde.

De Storm vangt aan.

Op het Contrescarp, daar d'Italianen haar post hebben,

Die van andere gesecondeert, de *Franssen* te rug drijven.

Gouverneure Beloont alle Kloekmoedige Strijders.

Ondertusschen attaqueerde *Duc de Monmouth* het Contrescarp aan den *Eker*, met des Konings van Engelands *Guarde*; en de Col-

Aan d'ander sijde der Stadgeschied noch een heviger aanval.

Collonel *Cerry* had hier met 200. Man sijn Post: De Graaf *Monbrun* met 300. Granadiers, en eenige Battaljons van 't Regiment *Guardes*, viel met een ongemeene Furie aan, wanneer de selve Coll. hem als een Braaf Soldaat defenderende, doot bleef; de *Fransjen* verder indringende, overweldigden het Contrescarp daar sy aanstonds een Logement verveerdigden. Het welk de Lieut. Col. *Commerstein* op de naaste Post vermerkende, aanstonds den Verlie- senden tot Secours quam; waar door wederom een soo hart Gevegt van wederzijden ontstond, dat men naaulijks wist, wie d'Overhand soude behouden, tot eindelijk desen Lieutenant Coll. als een seer eerlijk Soldaat, door een Musket-kogel wierd te neder gelegt, desgelijks ook al de Capiteins van 't selve Regiment, uitgenomen alleen Capt. *Breugel*. Den Major *Osterwee*, commanderende als Lieutenant Coll. wierd mede door een Kanonkogel sijn been afgeschooten, waar van eenige dagen daar na quam t'overlijden. Op dese Post was noch tot Secours gekomen Capt. *Embise*, commandeerende als Lut. Coll. dan bleef selfs, met meest al de sijnige doot. Door welk ongelukkig Verlies der brave Officieren, de *Fransjen* gelegendheid kregen, Post op 't Contrescarp te houden, en verder t'avanceeren: Want *Duc de Monmouth*, door dit scherp Gevecht, tot Behoudenis van 't Contrescarp, wel denkende, dat de sijne Hulp van nooden hadden, sond hen onder *Sr. d'Artagnan* een sterck Secours toe, dat hy korts te vooren van den Koning had bekomen. De *Fransjen* aldus door dese Hulp een nieuwe Moed grijpende, begonden de naast-gelegen Halve-Maan met een over groote Furie aan te tasten, klimmende *Sr. d'Artagnan* benevens veel Edelen en Officiers, met den blooten Degen in de Vuyst, selfs op; alwaar doen seer dapper wierd gevochten, wijl *Marquis de Moerbeek* met een Party Volcks van binnen tot *Secours* quam, desgelijks ook *Sr. de Bois Bernard*.

Waar in veel brave Officiers van de Stad sneuvelen.

En de Fransjen daar op verder indringen.

Waar over sulk Afgrijselijk Gevecht ontstaat, dat het een Hel op Aarden gelijkt;

Onderwijl hoorde men van alle kanten een vervaarlijk Gehuyl en Yselijk Gekerm van de Gequetste en vechtende Soldaaten; 't geen noch t'afgrijselijker was aan te sien, door 't geduurig werpen der Granaden en Vuurballen; soo dat het sich in de naare Nacht niet anders vertoonde, als of de Hell daar haar Mond opende, om alles te verslinden. De Koning, die dit van een Hoogte aan 't begin der Loopgraven aan-sach, geleek selfs verbaast te zijn, en soude ook geseyt hebben; (*Cela resemble un Enfer en Terre*) *Dat sulks wel een Hell op Aarden scheen*, soo vreeslijk

lijk flikkerden en vlamden het Vuur der Granaden en Pekkranssen, onder het geduurig los-branden van een ontallijke meenigten Vuur-Roers en Musketten: Want naar het seggen der alderoudste Officieren van 't Leger, is nooyt Strijds-Spektakel gesien, dat soo schrikkelijk en grousaam was. Eindelijk vielen de *Franssen* met sulken raasende Hevigheid aan, dat die van binnen na de naast-gelegene Post moesten retireeren, alwaar sich doen retrencheerden; zijnde den *Majoor Geis* gedoot, den *Baron de Sprangh* en den Graaf de *Warroux* gequetst, die naderhand ook stierven, en *Sr. de Bois Bernard* wierd gevangen. Den Commandeur, den Graaf *Dhona*, en den Lt. Coll. *Mario* waren in d'andere attaquen mede gequetst: Dan de *Franssen* gingen hier ook niet mis, want verlooren *Sr. d'Artagnan*, den Engelsen Coll. *Jones*, en veel andere groote Edelen en Officieren, benevens wel ontrent de 2000. Soldaten. *Duc de Monmouth* quam in dese *Attaque* al seer dicht by; doch men seyde, dat een schoot-vry Harnas onder sijn Casak aan hadde; maar dat hy dees gelukkige *Rencontre* trof, veroorzaakte by d'andere Lieut. Generaals al vry wat jalousye.

Alwaar de Franssen seer veel Officieren en by 200. Soldaten verliesen.

Korts daar na liet de Koning, met een goet getal Volks, noch een ander Buyten-werk bestormen, daar de Belegerden sich wel dapper weerden; maar wijl het raasend Woeden des Vyands onophoudelijk voortging, en sy gedurig van buiten met fris Volck versterkt, moesten die van binnen allenke te rug deynsen, en eyndelijk dese Post verlaaten; alwaar in tegendeel de Vyand sich alle oogenblick verschanste, en dusdoende altoos verder indrong. Hier op liet de Gouverneur *Fariaux*, die door sijn wijs Beleyd en goede Voorsichtigheid, daar ontrent een Troup van 300. Paarden, en een goet getal Voetvolck paraat hield, een Mijne springen, dewelke soo gelukkig sijn Uitwerking deed, dat daar door meer dan 900. *Franssen* in de Lucht vlogen, en onder d'overige soodanigen schrik veroorzaakte, dat al te samen in groote confusie de Vlucht namen; waar door de Belegerden wat Ruymte kregen, een goet Party van hare Vyanden neder maakten, en eenige in de Stad gevangen brachten. Onder dese Dooden waren ook de Graaf *Mombaison*, de Graaf *Colombiere*, en veel andere Grooten meer.

De Koning laat noch een ander Buyten-werk bestormen.

Belegerden doen een Mijne springen, waar door over 900. *Franssen* in de Lucht vliegen.

De *Franssen* hadden den Belegerden wel een van hare verhevenste Batterijen onbruykbaar gemaakt; maar daar tegen had de Gouverneur weder een seer hooge Kat doen opwerpen,

waar door het Koninklijke Quartier geweldig wierd beschaadigt. Desgelijks hadden sy in de Stad een hoog Huis met aarden gevult, en een Battery daar boven op gemaakt; waar door sy over de Brusselse Poort, de Koninklijke Battery geduurig groot hinder deden. De Vyand trok dagelijks met 5000. Man te voet op de Wacht: en alsoo *d'Infantery* niet boven 15000. Man sterk was, wierden dese Troupen geweldig afgemattert. Soo dat de *Koning van Vrankrijk* niet te wel vernoegt was over de quade *Successen*, niet alleen om dat tegen vermoede soo groote Wederstand voor *Maestricht* vond; maar om dat boven dien ook verstond, de *Nederlanders* soo glorieuslijk d'Overhand te Water behielden.

De *Franssen* veroveren, met groot verlies hares Volks, een Halve-Maan.

Onder het Beleyd van den Hertog *van Monmouth*, met *Engelschen*, *Schotten*, en *Yren*, verzeld met 4. Compagnien Granadiers, hebben de *Franssen* noch een Halve-Maan buiten de Palissaden, omtrent de Tongersche Poort, geattacqueert, waar een vlamment Vuur van Vuur-roers, Pek-kranssen en Granaden wierd gesien, 't welk continuëel meer dan een uur met seer groot geweld duurde; waar in de Vyand somtijds voorderde, en somtijdts verachterde. Alles was 'er vermengt met yselijk geschreeuw en vervaarlijk Gehuyl: want d'Aanvallers riepen en tierden als uytsinnig, om malkander dies te meer tot den Strijd aan te moeden; waar tegens die van binnen, om te kloekmoediger het Hooft tot Wederstand te bieden, niet min hun opwekkent geluyd en aanmoedigent geschreeuw lieten hooren, onderwijl dat nevens het Geweer- en Swaarden-geklank, het Musquetten-gebulder, en des Granaden en Vuurwerks geschaater, als ook het naar gekerm en 't ellendig Wee-klaagen der swaarlijk Gequetsten en ter dood Verwondeden sich met een effroyabele Galm, als van onsinnig Gedespereerden, daar tusschen vermengden.

De *Franssen* hadden wel tweemaal de Halve-Maan ingenomen; maar wierden door die van de Stad t'elke-maal weder dapper daar uit geslaagen; en de derde reyse met den Degen in de Vuyst aanvallende, zijn eindelijk, met verlies van veel Volck, Meester gebleeven. Maar twee uren daar na, als men meende, dat de Belegerden waren gaan rusten, zijn die van de Stad weder uitgevallen, en sloegen de *Franssen* voor de derde-maal weder uit de Halve-Maan; doch die als doen, door 200. *Dauphijns* en een Regiment *Duytsen*, weder onderstut, begosten 't die van de

de Stad te quaat te krijgen, en lieten derhalven een Mijne ſpringen, door welkers effect, die voornoemde 200. *Dauphijns* al t'ſamen op een na, onder d'aarde wierden bedekt, en het weder opſtaan vergaten. Van de 4. Compagnien *Granadiers*, ider van 45. Man geweeſt, bleven maar 51. over; en van 't Regiment *Duytſen* waren 50. Officiers verſlagen, waar onder verſcheyde Collonels, Majoors, en in de 20. Capiteyns. De *Granadiers* uit de Stad hadden ſich kloekmoediger gedragen dan men vermeende, werpende meer Granaden, en met veel beter effect dan de Vyand, ſchoon die in grooter getal waren.

Dewijl de Belegerden weder een Mijne doen ſpringen na de *Franſſen* drie maal uit geſlagen te hebben.

De valſche *Attacque*, die *Duc d'Orleans* ter ſelver tijd onder den Graaf de *Lorge* aan d'ander zijde der *Wijk* liet doen, om de Belegerden dies te meer t'ontſtellen, had al tamelijk *Succes*, wijl die van binnen daar niet op verdacht waren, als zijnde aan die kant geen *Trencheen* ge-opend. Men vocht hier genoegſaam met Vuyſten, durende dit Gevecht byna tot in den Morgenſtond, en den overſte Lieut. *Paffenrode* wierd met een Piek doorſtoken, gelijk ook veel andere Officiers ten deele gequetſt, en ten deele gedood wierden. Van des Vyands ſijde ſach men een Lijſt van 218. Officieren en 48. Sergeanten, dewelke deſe Nacht haar Leven hadden moeten opgeven.

Doen onderwijl een valſche Attaque aan d'ander zijde van de Stad.

Na de Koning van *St. Pieters* Berg al deſen Bloed-Handel, en dit Grouſaam Spectakel had aangeſien, als konnende van daar ſeer wel onderſcheyden, wie d'overhand behield, en het meeſt avanceerde, beſonderlijk als ſijn Volck met een hevig getier ſchreeuden: *Vive le Roy*; ſoo begaf ſich ter Ruſt, en ſliep tot op den hooge Middag.

Den 25. des Sondags, wanneer het grouſaam ſchieten een weinig te neder was geleyt, beval de Gouverneur, de noodige Afſcheydingen te maken, om den Vyand dies te meer ſijn verdere Voortgang te verhinderen; en onderſtont een Proef te doen, om de verloorene Wercken weder te veroveren. Waar toe hy den Overſte Mijneerder, na den Schildwacht ſond, die ſich in de Mijne van de verlorene Halve-Maan ophield, om by hem te vernemen, of de Vyand noch ſocht de Mijne t'ontdekken; en ook om deſelve in ſoodanigen Stand te ſtellen, dat men die aanſtonds op 't Bevel des Noods konde doen ſpringen. Na ſulks verricht was, deed hy de Rol van 't Krijgs-Volk na-ſien, om te vernemen hoe ſterk van getal het Garniſoen noch was; 't welk men op 3300. Man bevond. Korts daar na quam een Mij-

Des Gouverneurs Aanleg, om den *Franſſen* in hun genomen Werk, door 't ſpringen van een Mijn te doen uyt-danſſen;

neerder berichten, dat de Vyand zekerlijk *contramijneerde*, en men spoeden moest, indien men sich van de Mijne wilde bedienen. De Gouverneur sand den Mijneerder weder te rug, om de Mijne gereet te houden, en noch eens naauwkeurig des Vyands doen te verspieden, op dat men dies te zekerder mocht gaan: Waar op hy besloot, deselve tegens Middag te laten springen. En vertrouwende dat 'er Volck genoeg by der hand was, om den Vyand van de veroverde Wercken weder uyt te drijven, liet een Granadier tot hem roepen, die de gantsche nacht by hem gestaan, en meer dan 100. Granaden geworpen hadde, vereerende den selve tot voordere aanmoediging en courage, ses Pistoletten, en beval hem, dat hy 10. van sijn Cameraden, dien hy voor de beste hield, te hulp nemen, en hen gereed houden souden, om den Vyand aan te vallen soo ras de Mijne sprong. Na het verloop van een half uur, quam de Mijneerder wederom, seggende, dat men tot den Middag niet soude konnen wachten, wijl buyten alle twijffel de Vyand voor die tijd de Mijne soude gevonden hebben. Welke Tijding den Gouverneur dwong, vroeger te beginnen, en d'Officiers te bevelen, hen paraat te houden, om soo haast als de Twee Mijnen waren gesprongen, op den Vyand in te vallen; 't welk omtrent ten 11. uren voormiddag sonder groote moeyte geschiede, alsoo de Aarde seer hol, en op veel plaatsen ge-opend was; nochtans deden de Mijnen geen vergeefse wercking; want na dat daar door verscheyde *Franssen* seer onverwacht in de lucht vloogen, wierden al d'andere soo verschrikt en verslaagen, dat sy alle gelijkelijk op een hoek des Halven-Maans t'samen-vlooden.

't Welk soo wel gelukt dat de Belegerden de verlorene Halve-Maan en 't Contrescarp wederom verovergen.

Werwaards als-doen de 10. Granadiers met hun Voorganger, de gelegendheyd, volgens des Gouverneurs Ordre, waar namen, en moesten het andere Krijgs-volck sich in de *Trencheen* daar by voegen. De Gouverneur vermerkende, dat sy een overste Aanvoerder van nooden hadden, stelde sich selfs met den Degen in de vuyst voor aan, doende van twee kanten gelijk op den Vyand aanvallen, dewelke aan een sijde uytwijkende, trok de Gouverneur selfs met een party Volks daar op aan, en dreef hen op de Vlucht. Als-doen begaf sich weder na de Halve-maan, daar d'overige *Franssen*, dat meestendeel Officiers waren, sich met Piecken en Affcheydingen beschermden; nochtans moesten sy, na een hevig en hardnekkig Gevecht, daar weder uyt danssen, en bleven eyndelijk de Belegerden, soo wel van 't Contrescarp als

als Halve-Maan, weder Meester. Waar op de Gouverneur alle des Vyands aangebrachte Schans-korven en Fascinen wilde doen weg halen; maar sulks wierd onmogelijk bevonden, om dat het Volck soo seer verhit op het plunderen der dooden was, waar by sy goede Beuyt vindende, daar van niet konden afgehouden werden, schoon de Gouverneur, om hen dies te beter aan te moedigen, selfs het Contrescarp opklam.

Na dat nu de Belegerden omtrent een uur lang dese eerst verloorene Wercken, weder in haar geweld hadden, quam de Vyand op nieuw met een grooter Macht aanvallen, en dreef hen geheel daar uyt, soo dat de Belegerden sich meerendeels op het Hoorn-werck, daar achter gelegen, retireerden, en sich daar soo vast verschansten, dat de Vyand niet konde aan komen. Dese *Attaque* duurde over 2. uren lang, en wierd daar door veel braave Officiers, en een groot getal Volks aan weder zijden vernield: De Hertog van *Monmouth*, die selfs in Persoon by dit Gevecht was, wierd soodanig met een Musket-kogel op sijn Borst getroffen, dat zekerlijk het opstaan sou vergeten hebben, indien niet sijn scheut-vry Waapen sulks verhoed hadde; doch naderhand wierd hy, nevens *Monsr. Verbenac*, swaarlijk in den arm gequetst. d'Ontsteltenis in 't Leger was seer groot, selfs ook by den Koning, aangesien veele van sijn *Guarde* omquamen, en het *Dauphijns* Regiment, 't welk 3000. Man, waar onder 600. Edellieden, had konnen uytleveren, niet boven 300. Man sterk wierd bevonden, behalven noch het groot verlies van veele Opperhoofden en dappere Helden, die alleen, behalven de gemeene Soldaten, tot een getal van 226. wierden getelt. Soo dat dese Winst den Vyand duur genoeg quam te kosten, door 't groot Verlies van Volk dat hy daar moest lijden; gelijk zeker Frans Heer met eigen hand, daar over een Brief uyt het Leger, aan de Heeren Fransche *Plenipotentiarissen*, op de Vrede-handel tot Ceulen, schreef: dan wijl deselve meest van den selven Inhoud, en dienvolgens maar onnoodige Wijdloopigheyd soude geven, heb raadsaamst geacht, die over te slaan.

Maar worden naderhand, door een grooter Macht des Vyands, weder afgedreven.

Het Dauphijns Regiment komt seer kaal daar van.

Als de Koning liet stormen, soo moest de Ruytery, het Voet-Volk van achteren aandrijven en najaagen. Na eyndiging van 't Gevecht, schoot de Vyand van sijn Battery op *St. Pieters Berg* gedurig op de Poort, die de Belegerden weder vermeestert hadden; waar door hen groote Schaade wierd aangedaan.

De Gouverneur, na allesins, soo veel hem doemaals moge-

lijk was, goede Ordere gesteld te hebben, begaf sich weder in de Stad, zijnde seer afgemattert, alsoo den gantschen dach en nacht gedurig in actie was geweest. Hy liet de Tongerse Poort met Mist opvullen, en van binnen een Afsnijding maken. Ondertusschen bleef de Vyand niet rusten, maar arbeyde geduurig tot verbeetering sijner Batterijen, en aan de gereed-making aller Toebehoorten tot een nieuwen Storm. De Gouverneur met groot verdriet, den Halve-Maan, door den Vyand veroverd, aansiende, liet den selve weder op nieuw ondermijnen, en des nachts opspringen; soo dat al de gene, die sich daar in verhielden, al teffens in de lucht vloogen: waar over de Belegerden weder-om dapper Moed grepen, en het niet noodig achteden, sich voorder met dese Halve-Maan te bekommeren, wijl deselve door al het springen der Mijnen seer verwoest, en als geheel omgekeert lag; soo dat de Vyand, om aldaar eenige zekerheid te bekomen, sich weder op nieuw moest verschantsen.

De *Fransen* woeden soo vreeslijk met haar Geschut op de Stad, dat meest alle hooge Gebouwen omverr schieten.

Den 26. Canonneerden de Belegeraars soo hevig op de Stad, dat meest alle hooge Gebouwen omverr schooten; desgelijks antwoorden die van binnen met haar Geschut soo promt, dat 'er meenigte in 't Leger haar Verstand en vijf sinnen verlooren. Ondertusschen schooten die van buyten twee Constapels in de Stad ter neder; en wijl 'er niet meer als 13. voor handen was, moesten de Soldaten aan 't Geschut staan. Middelerwijl maakten de *Fransen* een Logement voor haar behouden Contrescarp, om hen voor 't schieten van 't byleggende Hoorn-werk te bevrijden. De Gouverneur desen dach by de Tongersche Poort gaande, quam daar een Vyands Kogel op de Muur vliegen, waar van d'affspringende steenen, hem aan sijn Been, en den Prins *van Salms* een weinig aan 't Oog quetsten. De *Fransen* schooten, gedurende dese Belegering, soo wel des nachts als des daags soo net en gewis, dat de Belegerden sich niet genoeg daar over konden verwonderen. Heden schreef de Gouverneur *Fariaux* aan sijn Hoogheid den Heere *Prince van Oranjen*, en aan den Graaf *de Monterey*, berichtende den Toestand des Vyands, en de Gelegendheid der Stad.

De Gouverneur schrijft aan sijn Hoogheid, en aan Graaf de *Monterey*.

Den 27. deden de *Fransen* weder een Aanvall op de Halve-Maan, daar *d'Italianen* in lagen, met vast vertrouwen, deselve te veroveren, en dan daar door het naast-gelegen Hoorn-werk ook te vermeesteren; maar moesten met groot Verlies weder afwijken: Soo dat de Koning met sijn byhebbende Ministers en

en Opper-hoofden reſolveerden, het Leger te ſluyten, op dat niemand, ſonder kennis en voorweten van de Wacht, daar uit of in ſoude paſſeeren; en mocht dienvolgens alle noodwendige Krijgs- en Levens-Middelen niet voorder als aan d'Opening der *Circumvallatie* gebracht werden, alwaar de Weerden en Marketenters deſelve quamen afhalen. Dit alles geſchiede, naar alle apparentie alleenlijk, op dat den Vyand niet ſoude ter Ooren komen, hoe groot getal Volcks dagelijks omquam, wegliep, en andere Tegenſpoeden meer, waar door het Leger van dach tot dach ſeer afnam en verſwakte; weshalven men een wijl tijd van de Belegering niets ſach noch hoorde, ſchoon in 't Leger ſoo grooten meenigte wierd gevonden, die voor den Roem en Glorie des Konings haar Leven aan ſoo een Slacht-bank wilden op-offeren. Ondertuſſchen wierd deſe gantſche Nacht met ſchermutſéren doorgebracht; en wijl de Vyand met ſijn *Trencheen* niet voorder geavanceerd had, beelden ſich de Belegerden in, als of hy voor hadde, hare Mijnen en Fournellen t'ontdekken. Met de Wercken ſoo wel buyten als binnen ging men yverig voort, ſelfs moeſten de Burgers aan een Affnijding in de Stad arbeyden; maar wijl de Franſche Kogels van *St. Pieters Berg*, de Werklieden ſeer ongemakkelijk quamen beſoeken, kon men deſelve door geenerley Middel tot den Arbeyd krijgen, ſchoon anderen in haar plaats, een Rijxd. daags wierd aangeboden.

Dit onophoudelijk ſchieten des Vyands had de Paliſſáden en Hoorn-werken der Stad ſoodanig geruïneert, en beſchaadigt, dat de Belegerden niets anders dan een Nieuwen Storm verwachteden; gelijk dan ook geſchiede: want omtrent den avond ten tien uren hoorde men de Leuſe, tot den Aanvall, uit een Geſchut; waar op van alle kanten met noch grooter Macht en hevigheid meer dan ooyt wierd aangevallen, doende de Attaquanten een Mijne ſpringen, waar door de Belegerden in ſulken Confuſie en verſlaagendheid geraakten, dat die van buyten, daar in hun Voordeel waarnemende, met noch grooter geweld aanvielen, eyndelijk het Hoorn-werk beklommen, en geheel overmeeſterden, ſoo dat de Belegerden wierden gedwongen na de Stads Grachten, en op de Halve-Maan by de Tongerſe Poort, te wijken; daar ſy dachten, ook noch niet genoeg verzékert te zijn, ja wel geheel in de Stad ſouden gevloden hebben, indien niet de Gouverneur, nevens de Prins *van Salms*, en Marquis *de Moerbeek*, met halve Piecken in de hand, en door ophaling eener Brug-

De *Franſen* doen weder een Storm.

Laten een Mijne ſpringen,

En veroveren een Hoorn-werk:

ge,

ge, deſelve hadden te rug gedreeven. Deſe Onſteltenis en Confuſie was ſoo groot, dat ook 100. Man van 't Regiment des gemelden *Moerbeeks*, onder 't Commando van ſijn Overſte Lieutenant, niet konden verhinderen, dat de Vluchtende met 30. gelijk, door eene oopening, die de Vyand met ſijn Geſchut in de Walle geboort hadde, ter Stad invloden.

Waar door de Belegerden groote ſchade lijden,

Soo haaſt nu de *Franſſen* het Hoorn-werk geheel tot hun wil kregen, ſonden den Belegerden een groote meenigte van Granaden in hare Affnijding toe; waar op die van binnen geenſins ſchuldig bleven, hen een goet getal wederom te vereeren, 't welk tot in den morgenſtond duurde; waar door eindelijk de Belegerden om een goet heen-komen ſochten, en ſich na een kleine Uitgang aan de Bruſſelſe Poort tetireerden: Invoege die van binnen, door deſen Aanvall, een merkelijke Schaade leden, ſoo van Officieren als Soldaten, waar van veele omgekomen, en een groot getal gequetſt waren. Boven dien hadden ſy alle Wercken buiten de Stad verlooren, uitgenomen de Halve-Maan, die de Tongerſe Poort, en het Buiten-werk, dat de Bruſſelſe Poort, bedekte: aan welke eerſte Poort ſy ook een Petard hadden aangeſchroefd, maar deſelve bleef ſonder Wercking of kracht.

En de Belegeraards ook niet weinig.

Aan des Vyands zijde koſten 't ook niet weynig Zielen; want haar Schade en Verlies by deſe laatſte Aanvall, volgens haar eigen ſeggen, noch grooter dan by d'eerſte was. Tot *Stokheym* hadden ſy een Hoſpitaal gemaakt, waar in alleen 1500. gequetſte Soldaten lagen, behalven de gene die na andere plaatſen wierden gevoerd.

In de volgende Nacht doet de Vyand noch een Aanvall.

Den 28. des Nachts wederhaalden de Vyand ſijn krachten, en viel weder met een raaſende Fury aan. De Koning had gaarne geſien, dat ſijn Lijf-Regiment deſen aanvaal gedaan, en d'Eere der Overwinning genoten hadde; 't welk doch ditmaal niet konde geſchieden, alſoo het ſelve door den voorgaanden Storm te ſeer was afgemartert. Des avonds alles tot den Aanval gereed, gaf men den Koning ſulks te kennen; waar op aanſtonds ordonneerde, den Storm aan te vangen. *Monſr. de Fourilles* moeſt de Halve-Maan, waar in *d'Italianen* lagen, met het Regiment van *Picardyen*, onder 't behulp van noch verſcheide andere Troupen, aan de ſlincker ſijde *attacqueeren*; en de Graaf *de Lorge* met 2. Franſche en 2. Switſerſche Battaljoenen aan de rechter zijde: waar toe de Koning noch een goet getal tot Secours by ſond.

Na

Na gegevene Seyn, door het losbranden van twee Stukken Kanon, en het opſpringen eener Mijne, vielen de *Franſſen* met een verwoedende Hevigheid aan, en kapten al de Paliſſaden af. Hoewel die in de Halve-Maan leggende Volckeren, door het ſpringen der Mijne, in eenige wan-order geraakten, vochten niet te min ſeer hardnekkig, ſoo wel door het werpen der Granaden, flanckeeren der Musquetten, en 't gebruyk van andere Krijgs-Inſtrumenten en Wapenen; echter moeſten ſy, door den gedurig vehementen aandruk der Vyanden, te rug wijken; 't welk ten laatſten in ſoo grooten disordere en confuſie geſchiede, dat ſy over hals over kop na het byleggende Hoornwerk vloden; alwaar korts daar na, door den Vyand, die de Halve-maan had overweldigt, op de hielen wierden nagevolgt, met ſoo groot getal en hevige Furie, dat machtig genoeg waren, hen daar ook uit te drijven. Het Regiment van den Heer Gouverneur *Fariaux*, in dit Hoorn-werk leggende, en den Vyand van vooren verwachtende, wijl ſy in den duyſteren Nacht niet ſien konden, wat van achteren geſchiede, wierden onvoorſiens van die kant overvallen, en met een meenigte Hand-granaden ſoodanig begroet, dat 'er veele, door groote verbaaſtheid, rugwaards over de Werkken vielen, en ſeer confuſelijk na de Stad vloden, te meer, wijl ſy niet wiſten, of Vriend, of Vyand voor hadden. De noch geblevene verweerden ſich wel een tijd lang ſeer dapper, maar eindelijk te ſwak werdende, alſoo die van buyten gedurig met friſ Volck wierden verſterkt, moeſten de plaats opgeven en verlaaten. Alhier bleef den Overſte Lieut. *Sanderlandt*, Heer *van der Weer*, Capt. *Bitter*, *Bodeck* met noch andere Onder-Officiers en Soldaten. Den *Major* van den Overſte *Manio*, met noch een Italiaanſche Officier, wierden gequetſt en gevangen.

En veroveren, na ſeer harde Wederſtand; een halve-Maan en Hoorn-werk;

De Koning, door het flikkerende Vuur, van 't gedurig losbranden der Musketten, wel konnende den gelukkigen voortgang der ſijnigen afmeeten, oordeelde genoegſaam, dat ſy verſterking, en meerder Secours van nooden hadden, om altoos te mogen voorder avanceeren, en de veroverde plaatſen blijven inhouden: Soo dat hy des Nachts ten een ure noch 2. Battaljoenen van ſijn eigen Regiment, en twee van de *Marijnen* aan den Graaf *de Lorge* te hulp ſond, latende met den aanbrekenden dach noch 8000. Man derwaards trekken, die de Koning de Benedictie had laten geven, door den *Cardinaal de Bouillon*,

Weshalven de Koning altoos meerder Secours aan de ſijne toezend.

met hun nieuw-gekregene Hellebaarden, en zeker soort van Wagens op twee Wielen, voerende eenige opstaande Plancken voor-uyt, waar mede de Soldaten voor het schieten der Musketten bevrijd bleven; en als-doen wierd vreeslijk gevochten, soo wel om de noch resteerende Wercken t'overweldigen, als om de nieuw-veroverde dies te beter in te houden, dewelke doch niet sonder groot verlies van veele Officieren en meenigte Soldaten waren verkregen, schoon de *Franssen* van soo groote Schaade niet weten noch hooren wilden.

Die van binnen ondertusschen hadden, met omtrent 1000. Man schielijk uytvallende, de *Franssen* aan een Battery overrompelt; waar sy wel over de 600. dootsloegen, eer de *Franssen* hen in ordre konden resisteeren; demoljérende deselve Batterie, en het Geschut vernagelende, retireerden weder in hare Wercken, achterlatende 7. Gevangens en eenige Dooden. Daar waren noch verscheyde stukken grof Kanon en 5. Mortieren in 't Leger gekomen; en de Preparatie was daar seer groot, om de Stad door een nieuwe Batterie, met Granaden, Vuerballen en andersins noch furieuser aan te tasten, om d'Inwoonders dies te meer te beangstigen.

Een dapper Held, welke eertijds in de swaare Belegering voor CANDIA was geweest, verklaarde seer ernstelijk, dat nooyt in eenig Aanvall, de *Turkken* met soo hevige verbittering had sien vechten, als gedurende dese Belegering van weder-zijden geschiede. Die by den laatsten Storm gevangene *Franssen* seyden, dat indien sy by desen Storm niets veroverden, alsdan kort daar op noch een veel swaarder volgen soude. Men had aan beyde zijden al meer als 30000. Granaden geconsumeert, en wierd nu vorders dach en nacht, onder het gestaadig losbranden van 't Kanon, geduurig aan d'een of d'ander kant gestormt; waar in dan de Belegeraars, en dan de Belegerden d'overhand kregen; 't welk schrikkelijk veel Volck vernielde. De Belegerden hadden, gedurende desen Storm, wel vijf Mijnen laten springen, waar van een, over de 400. Man verslond, maar de rest van weynig effect. De Vyand weder op nieuw stormende, wierden die van binnen genootzaakt, noch 3. andere Mijnen aan te steken, waar onder een soodanig trof, dat wel 10. à 1100. Man daar door te schande gebracht en geheel vernield wierd. Tot nu toe had de Koning veel Granaden en groote Vuurwerken in de Stad laten werpen, maar alsoo daar door verscheyde Huy-

De Vyand dach en nacht stormende, behouden somtijds de Belegerden, en somtijds de Belegeraards d'overhand.

De Belegerden laten 8. Mijnen springen, welkers een, by 1100. *Franssen* vernielt

sen.

ſen in d'Aſſche geraakten, heeft ſijn Majeſteyt ſulks verboden, ſeggende, dat hy de Stad niet wilde verderven.

Die van binnen deden den Vyand noch groote Wederſtand, behielden goeden Moed, en weerden ſich met Granaden en andere Vuerwerkken uytermaten wel, ſoo dat den Vyand groote Schaade wierd toegevoegt. Eyndelijk deed de Koning met grooter Grimmigheyd en heviger Verbittering op de Stad aanzetten, ſoodanig dat men de dapperſte Helden moedwillens voor hun Koning in den Doot ſach loopen; want aan de Stads Wallen en daar-omtrent naderende, wierden ſoo erbermelijk verwellekomt en gegroet, dat in groote meenigte ter aarden vielen, ja den geheele Weg met doode Lighamen bedekt en opgehoopt lag; waar onder noch veel Gewonden, Gequetſten en half Stervenden een afgrijſſelijk gekerm en ſchroomelijk gehuyl van ſich lieten hooren, die dan noch ſomtijds door de Levende en ſtrijdende voorts vertrapt en vertreden wierden, waar by het vervaarlijk geroep en geſchreeuw der vechtende Krijgs-lieden, d'Afgrijſlijkheden noch verdubbelden, ſoo dat yders hayren moeſten te bergen rijſen, en een ſteene Hert ſich daar over had moeten erbermen! Het was in dien Nacht daar omtrent ſoo helder licht, van het geduurig los-branden der ontallijke Musketten, de veelheyd der opvliegende Granaden en Vuerwerken, als of het helder middag had geweeſt, ja men kon van verre genoegſaam bekennen, wie d'overhand behield. Nooyt hebben menſchen wreeder op malkander geloopen, om d'een d'ander met ſoo hevige Bitterheyd te vernielen; ſoo dat dit gevecht ſelfs d'onmenſchelijke Wreedheden der Turkſche en Barbaarſche Oorlogen quam t'overtreffen. Op de Wallen en in de Breſſen wierd veeltijds man tegen man, en met den Degen in de vuyſt gevochten. De Koning was ſelfs ſomtijds met den blooten Dégen achter ſijn Volck, om den vertzaagden en kleinhertigen een moed te geven.

De *Franſſen* loopen voor hun Koning met groote meenigte in den Doot.

Het Gevecht voor *Maſtricht* is vehementer dan men ooit de *Turcken* of *Barbaren* heeft ſien Strijden.

Naderhand begonden de Belegeraars ſeer heftig de Wallen te beſchieten, boorden een groote oopening daar in, en aan de kant van de Tongerſe Poort hadden de *Franſſen* een Breſſe gemaakt, wel van 10. Roeden breet, zijnde daar alles tot ſtoff plat geſchooten, en naaulijks een huys door het ſchieten onbeſchaadigt gebleven; want dit laatſte Stormen had wel 18. uren aan malkander geduurt, met een onophoudelijk Canonneeren van alle de Batterijen; 't welk nacht en dach durende, niet an-

ders dan een geſtaadig geluyd van Donderen, een gedurige brand van Blixemen, en een onophoudelijken hagel van Kogels was, die van alle kanten in de Stad, in en door de huyſen vliegende, ſulken geſchaater en geraas veroorzaakten, als of ſomtijds alles van boven-neder ſtortte, wat'er om-hoog verheven was; ſoo dat waarlijk, d'afgrijſſelijke Grouſaamheydt deſer Belegering niet eygentlijk kan beſchreven noch uytgedrukt werden.

De Burgers bidden den Gouverneur, dat doch aan hare Behoudenis wil gedenken.

Als nu de Burgers het deerlijk Omkomen van ſoo meenigte Soldaten, het groot Verlies harer Buyten-werken, en de Ruine harer Huyſen van binnen aanſagen, wierden bevreeſt, of eyndelijk ſtormender-hand mochten over-rompeld werden, weshalven ſich vergaderden, en den Gouverneur ernſtig baden, dat doch tot harer Behoudenis wilde bedacht zijn! Waar op hy haar liet weten, dat een ider vrijelijk ſijns weegs ſou gaan, met verzekering, van niet te zullen nalaten, hun meeſte Heyl te betrachten: Maar hen met deſe woorden niet willende laaten paaijen, begaven ſich tot d'Overheyd en Geeſtelijken, hen biddende, doch den Gouverneur te willen beweegen, een Verdrag te maken, en de Saak niet op 't uyterſte te laten aankomen; waar ſy noch byvoegden, dat d'aanſtaande Dach van *St. Petrus* en *Paulus* voor hen ſeer fataal en ongelukkig was, als zijnde eertijds op denſelve, door den *Hertog van Parma*, ſtormender hand overvallen geworden; waarom nu ſeer bevreeſt waren of hen ſulks weder mocht overkomen.

't Welk de Magiſtraat, op haar verſoek, noch voorder, door een Brief, aan den Gouverneur doet.

Na dat nu de Magiſtraat had verſtaan de Begeerte harer Borgeren, die ſich tot nu toe in alle Gehoorſaamheyd en Onderdanigheyd hadden gedraagen, voldeed hun Verſoeck, en ſchreef aan den Gouverneur een Brief van deſen Inhoud; Dat hy „doch den Toeſtand en Gelegendheyd der arme Burgeren, als „ook de bereyds geledene Schaaden der Gebouwen en Goede„ren, en 't Verlies aan Volck en Buyten-werken, wilde beher„tigen; desgelijks ook voorder het groot Geweld en Macht des „Vyands aanſien; met bygevoegde Verklaaring, dat liever al „t'ſamen haar Lijf en Leven wilden waagen, wanneer maar „wiſten, dat iemand hen te Hulp komen, en bevrijden konde; „maar by ontbreking deſes, was haar biddentlijk Verſoek, *dat „hy doch ſou willen met den Vyand een Verdrag ingaan.*

Maar konnen noch geen Vernoeging bekomen;

Waar op de Gouverneur weder tot Antwoord gaf; Dat de by haar Gevondene Trouwigheyd en kloekmoedigen Yver, hem verplichte, ſijn Leven by hunne Behoudenis en Welvaren op

te

te zetten, soo dat ook geensins sijn Bloed noch arbeyd wilde sparen, om sulks in der daad te betoonen; zettende haar ondertusschen sijn Woord en Eere te pand, en mochten de Gemeente vrymoedig verklaaren, dat de Saak noch in soo gevaarlijken Staat niet was gekomen.

Al is 't de Geestelijke ook haar Versoek inbrengen.

Korts daar na quamen de Geestelijken ook de selfde Redenen aan den Gouverneur voor-draagen; waar op mede het selfde Antwoord kregen. Doch om voordere disordre en Confusie voor te komen, liet de Gouverneur de Wijksche Poort sluyten, en het Getal van de Wacht aan andere Poorten versterken, op dat niemand tot den Vyand sou overloopen, en den slechten Toestand der Stad bekent maken. De Ruytery wierd vergroot, en men arbeyde seer yverig aan d'Affnijding, recht tegen-over daar de *Franssen* een Bresse hadden geschooten, daar wel 30. personen in de breedte konden door-gaan. Maar al dese Voorsorge kon doch den Burgeren niet tot Rust brengen, beweegende den Geestelijken, dat sy een tweede Versoek-schrift aan den Gouverneur af-veerdigden, om hem tot een Verdrag te bewégen; doch verkregen niets anders, dan dat hy den volgenden Dach sou Krijgs-raad houden, en aldaar de Sake voor-dragen.

Ondertusschen ging des Nachts het Gevecht weder aan, en het Geschut brande en donderde onophoudelijk op de Stad, om de Bressen en gemaakte Oopeningen te vergrooten; des-gelijks wierpen de Granadiers uyt de Stad, een groote meenigte Granaden op de Mijneerders van buyten, om hen te verhinderen in 't Rampart te komen.

De Krijgsraad besluyt, t'accordéren schoon de Gouverneur gesind, het Uyterste af te wachten.

Schoon de Gouverneur gesind was, het uyterste Gevaar af te wachten, konde hy doch daar toe niet geraaken, wijl de Krijgs-Raad beslooten hadde, een *Accoord* in te gaan. Dan, *Persionaris Pesser* was ook van dese Meening, dat men als noch tot geen *Capitulatie* soude verstaan; maar soo haast als 't gemeen Gepeupel sulx ter ooren quam, kreeg soo veel Schildwachten voor sijn Deur, dat het hem wel haast het Leven sou gekost hebben, indien niet de Gouverneur hem met 50. Ruyters was te hulp gekomen. Ondertusschen na verscheyde Raads-plegingen, veele Debatten en Strijdigheden over en weder, nam altoos d'innerlijke Oproer noch meer d'overhand, als willende de Borgers met geweld, en eyndelijk ook de Magistraat en Geestelijkheyt tot een *Accord* tréden, te meer, alsoo de Koning selfs door een Trompetter had laten aanseggen, dat wel een eerlijke *Capitulatie*

Waar over den Oproer van binnen meer en meer toenemende,

wilde toestaan, om dat hen van binnen soo dapper geweerd, en soo kloekmoedig als eerlijke Krijgs-lieden gequéten hadden.

Den 29. zijnde den dach van *St. Petrus en Paulus*, waar voor de Borgers soo seer gevreest hadden, beval de Gouverneur des morgens heel vroeg, dat men d'Affnijding tegen-over de Bresse geheel voltrekken soude, en de Mijnen en Contra-mijnen in volle stand brengen; daar na posteerde hy 't Regiment der *Italianen* daar voor, 't welk noch maar 120. Man sterk was; en beval, dat men een goet getal Kruyt-tonnen voor d'Openingen soude stellen, om daar door d'aanvallende *Franssen* te laten in de Lucht springen: hier op begaf sich na den Krijgs-Raad, dewelke, gelijk noch meer gesegt, ook geresolveert was, een *Capitulatie* in te gaan, by aldien men honorabele Conditien konde bedingen; te meer, als men considereerde;

Eindelijk de *Chamade* geslagen, en tot de *Capitulatie* geresolveerd werd.

1. Dat die van binnen, de Muur, die, wegens het gedurig schieten, uytermate seer beschadigt was, onmogelijk niet konden repareeren.

2. Hoe de Stad aan veele plaatsen seer open lag, en geen Ontzet was te verwachten.

3. Zijnde boven dien de Bezetting seer verswakt, meer dan een derde geconsumeert, veel treffelijke Hoofden en braave Helden gebleeven; en

4. Dat 'er voort'aan niets anders dan d'een Storm over d'ander te verwachten was;

Soo wierd dan eindelijk den 30. deser de *Chamade* geslaagen, de Conditien op 't Papier gesteld, en door den Overste Lieutenant *van Thienen*, nevens een Trommelslager, na sijn Koninklijke Majesteyt gesonden; om 't welk noch meer te verhaasten sterk wierd aangedrongen door de gevaarlijken Oproer en 't vyandelijk Geweld van binnen, waar onder het gemeene Gepeupel en de geringe Wijven wel de voornaamste Aanhitzers waren; want alsoo de Gouverneur en eenige Heeren van de Relige niet wilden resolveeren, met *Accord* over te geven, sou daar lichtelijk, door het onredelijk Canailje, een wonderlijk Spel geschied zijn.

Soo haast nu de Heer van *Thienen* in 't Leger quam, wierd hem, sonder eenige vrage na sijn begeerte, aanstonds gesegt; Dat sy hen aan den Koning op DISCRETIE, dat is, op *Genaade* of *Ongenaade* moesten overgeven: maar verstaande, dat de Gouverneur als-dan geresolveert was, sich ten uiterste te defendeeren, en als eyndelijk al in *Mastrickt* niet langer konde verblij-

blijven, ſich na *Wijk* te retireeren; ſoo heeft de Koning hem nader bedacht, en *Monſr. de Louvoy* met eenige Heeren na de Stad geſonden, om by den Gouverneur te vernemen, of hy, door 's Konings Bevel veranderde Punćten wilde inwilligen. Ondertuſſchen was de Gouverneur de Ronde doen, loſſende het Volck af, en ſtellende weder alleſins nieuwe Ordere tot Tegenweer, by aldien de Koning geen Honorabele Conditien wilde toeſtaen: dus wierd hy by de Tongerſe Poort gewaar, dat de Vyanden daar een Mijne hadden verveerdigt, om tegens d'aanſtaande nacht te laten ſpringen; en dat ſy een nieuwe Battery met 9. Stukken Geſchut op het Contreſcarp hadden opgeworpen, om daar mede recht door de Poort te ſchieten; ſoo datmen daar onmogelijk geen Afſnijding konde maken.

De Heeren *Peſteren* en *Hoogendorp* ſochten 't Verdrag noch op te houden, alleen om wat meer Voordeel voor die van de *Gereformeerde Relige* te bedingen; maar effećtueerden niets: dus wierd gereſolveerd, de *Capitulatie* voort te zetten, en *Marquis de Moerbeek*, nevens 3. andere Collonels gingen na buiten in 's Konings Leger, alwaar in de Koninklijke Tent wel wierden ontfangen en minnelijk onthaalt. Daar eenigen tijd met *Monſr. de Louvois* in geſprek zijnde, maakten eenige Difficultcit, om *Wijck* over te geven; doch op de Dreygementen van *Monſr. de Louvois*, dat aanſtonds Ordre ſou geven, om het Stormen te hervatten, keerden weder te rug, en ſtonden alles toe. Waar op dan noch dien ſelfden Namiddag ten 3. uren, de *Marquis de Rochefort* met ſijn Lijf-Regiment aan de Bruſſelſe Poort, en Graaf *de Lorge* aan de *Wijck*, Poſt namen, ondertuſſchen dat op 's Konings Bevel, twee Gedeputeerden uit de Regeering der Stad, twee Geeſtelijken, twee Gereformeerden, en twee andere Burgers by ſijn Majeſteyt gekomen, ſoo heerlijke Conditien van hem verkregen, als eenig overwonnen Stad ſou konnen pretendeeren: Waar van d'Articulen hier achter onder *Num.* XVI. te ſien zijn.

De *Koning van Vrankrijk* ſtont den Belegerden alles toe, wat ſy opgezet hadden, uitgenomen het mede-voeren van 't Geſchut en d'Ammunitie, ſeggende, dat ſulks tot Verdédiging der Stad ſelfs noodig hadde.

Soo haaſt nu het *Accoord* geteykent, en verzegelt was, ſond de Koning den Graaf *de Grammont* na de Koningin, en een ander Officier na den *Dauphijn*, om hen de Tijding, van 't Overgaan.

De Koning beloont die gene met groote Geschencken, die sich in d'Attaque wel gequeten hebben.

gaan der Stad MASTRICHT, te boodschappen. En ten einde den Dach, waar in sijn Koninklijke Majesteyt dese vermaarde Stad onder sijn Geweld had gekregen, soo veel te heerlijker mocht zijn, deed hy Rijke Vergelding aan den genen, die sich gedurende d'Attacque wel gequéten en kloekmoedig gedragen hadden; schenckende Geld en Bedieningen, soo wel aan de gemeene Soldaten en Gequetsten, als aan d'Officiers, gelijk onder andere een *Ingenieur*, die het Opsicht en 't bestier over de *Trencheen* gehad hadde, 4000. Pistoletten tot Belooning deed hebben.

Desgelijks doet ook de Koningin van Spanjen aan haar Officiers.

Desgelijks deed ook de Koningin van *Spanjen*, vereerende aan *Don Marico d'Orilla* 1000. Kroonen, nevens het Habit van *St. Jacob*, en ook aan sijn Majoor 1000. Kroonen, met schriftelijke Belofte, van d'eerst voorvallende Commandantschap te zullen genieten, al waar 't dat deselve 3000. Kroonen jaarlijks opbracht; om dat sich soo Dapper in de Belegering van *Mastricht* had gequéten.

Den 1. *July* maakte de Bezetting sich gereet, om den volgenden dach uit te trekken; de Gouverneur aan d'Officieren bevelende, het Volck by malkander te houden, en daar op wel acht te geven: gaf hen ook een Schriftelijke Ordre, om sich in 't uit-trekken naar te reguleeren.

De Bezetting van *Mastricht* trekt uit.

De Bezetting der Stad, gezaamentlijk 3300. Man sterk, trok den 2. *July*, in Tegenwoordigheid des Konings, in volgende Ordere uyt:

Eerstelijk marcheerden 3. *Esquadrons*, gecommandeert door den *Baron van Swartsenburg*: Daar na volgden 2. Stukken *Canon*, en een Mortier, met d'Officiers van *d'Artillerye*, de Bagage, en 2. Compagnien van d'Infantery op de Vleugels: Het Regiment van *Wel* in 2 Esquadrons volgden de Bagagie; waar na d'*Infanterye* by Regimenten quam, van 't welk d'eerste was, Dat van *Prins Mauritz*, en vervolgens dat van den Gouverneur, van *Kirpatrick*, van *Heeswijck*, van *Hofwegen*, van *Beaumont*, van *Carry*; voor 't laatst quam het Italiaans Regiment van *Don Marcio d'Orilla*, makende *d'Arrierguarde* van d'Infantery. Doen volgde de Gouverneur, met een Graaf *de Monbrun*, die hem tot Ostagier diende. De *Marquis de Moerbeek* marcheerde daar na met sijn Regiment in 2. Esquadrons, gelijk ook de Prins *van Salms*.

Aan 't Hooft van 't Guarnisoen marcheerde de Graaf *de Lusignan*, Lt. van de Schotse Wapen-luyden, commandeerende het ge-

geheele Geley, beſtaande in 50. Man van ſijn Comp. en 50. andere van *Anjou*, gecommandeert door den Marquis *de Comminges:* Aan 't Einde was de Marquis *de Bordange*, met 100. lichte paarden van 't Regim. van *Avergne*, makende de Reſt van 't Geley.

De Gouverneur tot op 40. Schreden den Koning genaadert, deed een ſeer Eerbiedige Reverentie, ſteeg van ſijn Paard, en boog ſich tot de aarde; waar op de Koning met groote Gunſtbetuiging, hem weder eerbiedelijke Eere bewees: dus begaf hy ſich met de Bezetting na *'s Hertogenboſch*, daar ſy den 6. *July* aanquamen. En komen in 's Hertogenboſch.

Ten ſelven dage liet ſijn Majeſteyt aan alle Gouverneurs, Aards-Biſſchoppen en Biſchoppen ſijns Rijks, Brieven afgaan, met uitdrukkelijk Bevel, dat men alleſins, wegens d'Overwinning deſer Stad, het TE DEUM LAUDAMUS in de Kercken ſoude ſingen; en beſonderlijk deed hy een Brief na den Heer *du Rancher*, Gouverneur tot *Quesnoy* zenden, die aldus luydde:

Monſieur RANCHER.

NA dat de Nederlanders *de geheele voorgaande Winter het aannemen der Vredens Propoſitien hebben verworpen, ſchoon ſich in den beginne daar toe genégen betoonden; ſoo hebben wy noodig geacht, Drie Armeen te Formeren, waar van twee tot Onderhouding en Beſcherming mijner Conqueſten en veroverde Plaatſen, aan de ſijde van Holland zullen dienen, als ook tot Verdédiging onſer Bond-genoten; en onſe Perſoon ſelfs tot Hooft over de Derde Armée ſtellen, latende deſelve al t'ſamen agéren, om te verſoecken, of onſe Vyanden tot redelijke Conditien mochten te brengen zijn.* De Koning ſchrijft, wegens het Oergaan van *Maſtricht* aan de Gouverneur tot *Quesnoy*.

Na dat Ik de gemelde Krijgs-Macht op den Vlaamſchen Bodem te ſamen had getrokken, liet deſelve voor Maſtricht *rukken, en die Stad belégeren. Hoewel nu deſe plaats, een der voortreffelijkſte van geheel* Nederland *is, eensdeels wegens haar goede Gelegenheid, en ten andere wegens de ſchoone Beveſting, en dat wel 6000. weerbare Manſchap daar binnen lag, 't welk een goede Krijgs-Macht was, en meeſt uit den beſten Kern van des Catholijken Konings Krijgs-Volckeren in Nederlandſchen Dienſt, beſtaande; en dat ook de Belegerden ſich met een Dappere Wederſtand verdedigden, onder het Commando van den Heer* Farlaux, *zijnde een van d'Ervarenſte Overſten, die in Spaanſchen Dienſt werden gevonden; ſoo dat wy niet gemeent hadden, deſe Plaats, die ſich eertijds tegens ander Geweld ſoo lang heeft beſchermt, in ſoo korten tijd t'overmeeſteren: Nochtans heeft de Dapperheid der Officieren en Soldaaten van onſe voornoemde Krijgs-macht, deſelve binnen den*

tijd van 13. *dagen, na d'Opening der* Trencheen, *tot Overgave gedwongen.*

Gelijk wy nu dese Saak in sich selfs van groot gewicht oordeelen, en voor een merkkelijke Voorspoed des Zégens houden, die Godt onophoudelijk op onse Persoon heeft gelieven uyt te storten, ja ook voor een Vrucht des Tverigen Gebeds van onse Onderdanen, aannemen, als dat Godt onse Waapenen wil zégenen; Alsoo hebben wy goet geacht, opendlijk te betuygen, hoe sulks alleen Gods Goedheyd moet werden toegeschreven. Deshalven bevelen wy alle Aards-Bisschoppen onses Rijks, dat sy in hare Dom-kercken, en andere in hare Bisdommen, het Te Deum Laudamus *laten singen. Sulks schrijven wy u, om u daar door te doen weten, hoe onse Meening zy, dat soodanige Gods-dienst in de voornaamste Kerck tot* Quesnoy, *in uwe tegenwoordigheyd geschiede, en gy daar in besorgt zijt, dat ook de Gericht-Bedienders en anderen, sulks mogen bywoonen; gy ook het Geschut op de Stads Wallen doet losse, en de Schout en Schepenen beveelt, dat sy Vreugde-Vueren daar over aanstéken, en desgelijks alle Teykenen der Vrolijkheyd laten blijken, gelijk men altoos in soodanige Occasien pleegt te doen. Dewijl dese tegenwoordige, tot geen ander eynde dient, soo bidde ik Godt, hy wil u,* Monsieur Rancher, *in sijn heylige Bescherming nemen. In 't Leger voor* MASTRICHT *den* 2. July *Anno* 1673. LOUIS.

Alle weder-zijds Gevangenen wierden volgens het *Accoord* overgelevert, waar van het getal der Belegerden 80. was. Wat de Lijsten der wederzijds Dooden en Gequetsten in 't besonder belangt, hebben wy, om groote wijdloopigheyd voor te komen, hier uytgelaten, te meer, alsoo deselve al over veel jaren omstandig genoeg aan 't Licht geweest zijn, en dierhalven maar Papier vergeefs sou beslaan; daarom zullen hier onder alleen het Getal der selven van weder-zijden in eene Massa melden.

De Koning van Vranckrijk komt binnen *Mastricht*,

Den 3. July quam sijn Koninklijke Majesteyt, door de *Bos-Poort*, sonder eenige ceremonien, persoonlijk in de Stad; besag al de Buyten-wercken; stelde den Graaf *d'Estrades* tot Gouverneur, *Sr. de Roy* tot Lt. en Sr. *de Boutillon* tot Major; *Sr. de Marliere* tot Lt. in de *Wijk*, en *S. Estienne* tot Major; de plaats van *Sr. d'Artagnan* kreeg den Ridder *de Fourbin*, en in diens plaats quam *Sr. de Brissac*.

Dus geraakte dese Stad onder het Geweld der *Franssen*, om welk te krijgen, sy alle moeyten van de wereld hadden aangewend; wijl hen dese Plaats tot een groot Belet:zel voor hare andere

andere geconqueſteerde Steden ſtrekte; doch wonnen die niet, ſonder Verlies van veel Volcks; en hoewel ſy maar ſeggen, van 900. dooden en 1435. Gequetſten, ſoo is ſulks niet te geloo-ven; want het voor vaſt gehouden werd, dat ſy in d'eerſte *Attaque*, die *Monmouth* en *Montal* op het Contreſcharp, Redout, en Halve-Maan deden, wel by de 2000. dooden hebben gehad; ja veele ſeggen, dat de *Franſſen* hier wel 10000. Man van hare beſt-geöeffenſte Krijgs-Volckeren hebben laten zitten; doch andere, die 't zékerſt meenen te weten, en hen inbeelden, Man voor Man geteld te hebben, ſeggen van 6000. dooden, en 3000. ſoodanig gequetſt, dat geen dienſt meer konden doen, behalven al de minder gequetſten; 't welk ſoo ongelooflijk niet ſchijnt, als dat ſy maar 900. Man voor deſe Stad ſouden verlooren hebben, aangemerkt al 't grouwelijk Stormen dat ſy met ſoo een verbittert geweld deden, om de Eer en Glorye hares Konings te betrachten, dat men 'er meenigte als moedwillens en voorbedachtelijk ſach in den Doot loopen; ja al hadden 't maar *Turcken*, *Heydenen* of *Barbaren* geweeſt, ſoo had men deſelve niet minder konnen ſpaaren. Doch ſy hebben voorſichtelijk hun groot Verlies van Volck bedekt, om dat men niet oordeelen ſou, ſy dit Conqueſt duurder gewonnen hebben, dan het waardig was. Men heeft wel Lijſten van haar gebléven Officieren in 't Stormen van den 24, 25, 27, en 28. geſien; maar 't is wel te preſuméren, dat ſy 'er een goet deel, van die ſelfs niet ſpréken konden, verſwégen hebben.

Het Getal der *Franſſen* voor *Maſtricht* gebleven.

Na Verovering der Stad vonden de *Franſſen* noch in 't Magazijn 264. Tonnen Kruyt, 92000. Granaden, 60. Stukken Canon, veel Koren, Haver en andere Proviſie naar advenant; een gewis teyken, dat de Stad niet uyt gebrek van Vivres en Ammunitie is overgegaan; maar door louter Geweld; hebbende de *Franſſen*, volgens het ſeggen van hun Generaal over d'Artillery, wel 18000. Kanon-ſchooten op de Stad gedaan.

Voorraad die ſy binnen de Stad vonden.

Vele waren van deſe Meening, dat indien de *Koning van Vrankrijk*, de Stad *Maſtricht* in 't voorlede jaar 1672. had aangetaſt, hy noch een veel beter Tegenſtand ſou hebben gevonden, aangeſien de Bezetting doemaals wel tweemaal ſoo ſterk was: Maar nu had men de Soldaten in andere Steden verdeelt, daar ſy ook ten hoogſte van nooden waren. Ook lag deſe Plaats te wijd van d'andere Frontieren en Veſtingen af, om haar in ſoo korten tijd te konnen ſecondéren; boven dien was de Stad *Maſtricht*

voor den *Vereenigde Staat* een seer kostelijk Paard, dat jaarlijks een byna ongelooflijke Somme Gelds van Onderhoud quam te kosten.

Reden van d'Overgave,

Daar waren veel menschen in *Nederland*, dewelke geloofden, onmogelijk te zijn, dat de *Koning van Vrankrijk* dese Stad onder sijn Geweld sou konnen brengen; wijl hen deselve uytermaten sterk, ja geheel onwinbaar scheen; maar bedachten niet, dat een Plaats, hoe vast en sterk die ook mag zijn, wel kan gedwongen werden, wanneer men deselve soodanig kan besluyten, dat 'er niets in noch uyt mag, noch ook geen Hulp, om deselve van de Belegering te bevrijden, voor handen zy. Gewisselijk kon *Mastricht* beslooten werden, ik swijge noch meer andere Verhindernissen. Sy had sich geenerley Hulp te troosten, noch eenige Belegerings Ontzetting te hopen, al waar 't dat sy noch twee Maanden lang had wederstaan: echter zijn dit alles d'oorzaken niet, waarom sy haar heeft moeten overgéven. Het groot Geweld der Vyanden van buyten, en den gevaarlijken Oproer der Inwoonderen van binnen, heeft haar soo seer beangstigt, dat sy daar toe is gedwongen geworden, schoon haar selven seer dapper geweerd, en den Vyanden groote Afbreuk en Schaade toegevoegt heeft.

In Korte Beschrijving der selve.

Wat de Stad en hare Vesting belangt, sy is maar met een slechte Muur van anderhalf voet dick omringt, sonder eenige Toorens of Fortressen; doch met treffelijke groote Buytenwercken seer wel versien, bestaande in verscheyde Ravelijnen, Halve-Manen, en ses Hoorn-wercken; doch derselver Grachten zijn al te maal droog. Na-by de Stad ligt *St. Pieters-Berg*, die meer den Vyanden, dan d'Inwoonderen dienstig zy.

De Stad MASTRICHT werd door de Maas van *Wijck* afgesneden, en men gaat over een groote Brugge van d'een plaats tot d'ander. Het omleggende Land is tamelijk vruchtbaar; ook werd 'er goede Koop-handel in de Stad gedreeven.

Indien nu iemand sich mocht verwonderen, van dat dese Stad soo haast in des *Konings van Vrankrijks* handen is vervallen, daar verscheide andere Potentaten, met een aansienlijke Krijgs-Macht soo lang hebben moeten daar voor leggen; soo moet men weten, dat als sijn Hoogheyd *Frederick Henderick Prince van Oranje* Hoogstloffel. Geheugenis dese Plaats den 10. *Juny* 1632. had berend, deselve eerst over 10. Wéken op den 22. *Aug.* veroverde, hy als-doen sijn Leger veel sterker voor de Vyanden van buy-

buyten, dan voor de Belegerden binnen de Stad moest versorgen; want had twee Vyandelijke Legers tegens hem aan, die soo sterk waren als hy selfs, te weten, een Leger van den *Keyser*, dat doemaals in Dienst van den Spaanschen Koning, onder 't Commando van *Papenheym* was; het ander was het Spaansche Leger selfs, onder 't Beleyd van den *Marquis de Sancta Cruz*, 't welk al verscheide Aanvallen op de Linien en Circumvallatie had gedaan, echter altoos weder wierd afgeslagen.

Alwaar nu ter contrary de *Koning van Vrankrijk* gants geen Krijgs-macht van buiten had te vreesen; aangesien maar alleen de Bezetting van *'s Hertogenbosch* en *Breda*, die wel 9 à 10. Mijlen weegs van daar gelegen, somwijlen met kleyne Partijen hier en daar gingen stroopen. Ook voerde meergemelde *Prins van Orange* sijn Oorlog meer door gepractiseerde List, om sijn Volck te spaaren, dan door overdaadig Geweld. Maar de *Koning van Vrankrijk* viel met soo hevigen Furie en grousaam Geweld aan, dat gants geen Volck verschoonde; soo dat selfs in het stormen, de Soldaten van achteren door de Ruytery soodanig met Geweld wierden aangedreeven, dat hen onmoogelijk was, den Dans t'ontspringen; moetende noodzaaklijk, of alles dood slaan wat hen voorquam, of selfs altemaal dood geslagen werden. Waar door men het groot Onderscheyd van dese en gene Belegering afmeten kan. En boven allen dien, is de voornaamste oorzaak van Overgave geweest, de groote Muytinatie van binnen, willende de Burgers en Ingezetenen selfs met kracht en geweld de Stad overgeven, indien de Gouverneur niet tot de Capitulatie wilde treden; hebbende anderssins de Gouverneur Heer *Fariaux* in 't besonder, en het geheele Guarnisoen in 't algemeen, naar de gelegentheid des tijds, en d'ongemeen Furieuse Attaque, die sy uitstonden, sich soo dapper en Manhaftig gequéten, dat alle redelijke Verstanden het selve ten hoogsten admireeren moeten; gelijk dan ook het groot getal der weder-zijds Dooden en Gequetsten, en het veelvoudig sneuvelen der braafste Officieren genoegsaam uitwijst, dat sy niet slaaperig stil gezeten, noch sonder ongemeen-dappere Wederstand, op de Machtige en Vehemente Aanvallen, geageert hebben.

Na dat nu de *Koning van Vrankrijk* dese Stad in sijn Geweld hadde, bezette hy deselve met 6000. Man te voet, en 1200. te Paard, latende alle daar voor zijnde Wercken des Legers slechten, en de Buyten-wercken der Stad aanstonds weder ver-

Fransche Bezetting binnen Maestricht.

beteren en geheel herſtellen; maar de Laſt van de Reparatie des Muurs wou men den Burgeren opleggen.

Monſieur de Louvoy, Opper Bevel-hebber over *d'Artillery*, eyſchte tot Losgeld voor de Stads Klokken, en voor al het Koper, Tin, en Loot van de Burgers, 100000. Rijkdaalders, willende alle Kanon-ſchooten, gedurende dees Belegering op de Stad gedaan, betaalt hebben. Al het welke den Burgers ſeer vreemd en zeldſaam voorquam, als hebbende gemeent, dat hen door deſe Nieuwe Regeering veel Laſten ſouden afgenomen werden; alwaar nu in tegendeel, daar door nieuwe Beſwaaringen gevoelden, en d'een laſt over d'ander moeſten draagen.

Een *Canonik* van de Lieve-vrouw Kerck, *Verhyen* genaamt, willende de *Franſſen*, die ſijn Huys omtrokken, ſulks verhinderen, wierd ſoodanig door 't Lijf geſchooten, dat aanſtonds ter aarden viel.

De Gouverneur van dien komt in den Haag,

De Nederlandſche Gouverneur Heer *Fariaux* trok na *'s Gravenhage*, om aldaar aan ſijn Hoogheid Heere Prince *van Orange*, en desgelijks aan hare Hoog-Mog. de Heeren *Staaten Generaal*, Bericht van ſijn Beſtiering in *Maſtricht* te doen: waar over hy van Hoog-gem: Hoogheid ſeer gunſtig wierd verwellekomt, alſoo deſelve een groot genoegen ſchepte, over ſijn goede Ordere, en Manhaftige Verweering, tegens den hevigen Aanvall van ſulken machtigen Vyand, begeerende ſijn Hoogheid een *Memoriaal* van den Gouverneur, wegens alle Officieren, die ſich gedurende deſe Belegering wel gequéten, en kloekmoedig gedragen hadden, ten einde hy deſelve, tot Belooning voor hare Dapperheid, met hooger Bedieningen begunſtigen ſoude.

Alwaar hy van ſijn Hoogheid,

En naderhand van hare Hoog Mog: gunſtig verwellekomt,

Den volgende Sondag wierd hy, by de Heeren *Staaten Generaal*, hier toe expres vergadert, ter *Audientie* gelaten; alwaar tot groot Contentement der ſelver Hoog-Mog: Heeren, den geheelen Verloop van de Belegering, Verdediging, en Verovering verklaarde; waar over ſy hem ook, wegens ſijne vigilante Verdediging ſeer bedankten, hem over ſijn Kloekmoedige Dapperheid beroemden, en tot Vergelding deſes, korts daarna, met het *Generaal Majorſchap* begunſtigden.

Op-

Optocht van Sijn Majesteyt van Vrankrijk, uit MASTRICHT.

DEn 4. *July* gaf de *Koning van Vrankrijk* Audientie aan den Sweedschen Afgesand *Tot*, die een Stilstand der Wapenen tusschen de strijdende Partijen versocht; maar niets verkreeg: van welkers omstanden en besonderheden, den Leser een meerder Bericht hier na in de *Ceulsche Vredens-Handeling* vinden zal.

En met het Generaal *Majorschap* begiftigt werd.

Den 5. deses wierd de *Jesuite* Kerck binnen *Mastricht* door den Cardinaal *de Bouillon* ingewijd. Den 8. trok sijn *Majesteyt van Vrankrijk* na *Tongeren*, alwaar, na besichtiging der Wallen en Schanssen, deselve beval, door het Middel van 30. Mijnen, te doen springen en slechten, ten einde dese Stad, in 't Land van *Luyck* gelegen, en dienvolgens onder 't Gebied van den Ceurvorst van *Ceulen*, van haar sterkte mocht berooft zijn, niet tegenstaande de *Franssen* die selfs daar aan gemaakt hadden.

De Koning te *Tongeren* doet de Wallen door Mijnen slechten.

Den 9. dito marcheerden drie Brigaden van *St. Clar*, *de Monbrun*, en *de Santieu* na de *Nederlanden*, tot versterking van *Prins Condé*; maar d'andere Koninklijke Troupen bleven noch eenige tijd aan beyde zijden van de *Maas*, en by *Viset* leggen, om sich aldaar wat te verquikken en uit te rusten, alsoo sy, gedurende de Belegering voor *Mastricht*, veel Kommer en Ongemak hadden moeten uitstaan.

By de Verwoesting en Versprenging der Wercken tot *Tongeren*, nam de Bredasche Bezetting, haar gelegendheid, om goede Beuyt te maken, wel in acht; want sy 40. voetknechten en 10. Dragonders op Kundschap uit-zendende, troffen tusschen *Touningen* en *Charleroy* een sterke Party *Franssen* aan; dan eer sy de selve op het lijf vielen, lieten een Trompetter en Trommelslager in een bygelegen Bosch besijden afgaan, bevelende de selve, lustig te blaasen en te slaan, gelijk als of daar noch een groote Party Volks voor-handen was; en dus vielen sy met hevigheid op de *Franssen* in, dewelke door het gehoor van 't afwésig slaan en blaasen, bevreest, als of daar noch een groote Achterhoede was, gaven sich aanstonds op, na dat door den eersten Aanval eenige van hen waren onder de voet geschoten. Dus kregen de *Nederlanders* 36. *Franssen* te paard, en 28. te voet gevangen,

Nederlandsche Party uit *Breda*. maakt seer goede Beuyt.

gen, waar by sy veel Geld, en meer andere Beuyt vonden, die op twee Bagage-Wagens seer swaar geladen was, nevens 2. Proviand Paarden, en 2. Muyl-Ezels, gesamentlijk meer dan 100000. Rijksdaalders waardig; 't welk een groote Courage onder de Nederlandsche Soldaten veroorzaakte. Onder de Gevangenen waren, de Graaf *de Vivant*, 3. andere Cavalliers, en 2. Capiteins van 's Konings *Guarde*.

De Koning verdeeld sijn Leger.

Den 12. verliet de Koning *Viset*, en verdeylde sijn Leger; sendende een gedeelte na den Marschalk *de Turenne*, en 2000. Paarden na *Doornick*, om de Koninginne van daar na *Nancy* te geleyden. Een kleyn Leger verdeelde sijn Majesteyt, onder het Commando van den Marschalk *d'Humieres*, op sijn Spaansche Nederlandsche Conquesten, om een waakzaam Oog te houden op de Desseinen der *Spaansen*, die hy niet veel toevertrouwde. Het grootste gedeelte sond hy, onder 't Commando van den Marquis de *Rochefort*, na de Triersche Landen; om aldaar, volgens het seggen der *Fransen*, den *Ceurvorst*, die het met den *Keyser* hield, en van sijn Bezetting ingenomen had, te kastijden, en wat Overlast aan te doen; waar van d'Inwoonders aldaar het meeste gevoelen droegen: want sy door de *Fransen* geheel geruïneerd wierden.

De Koning brak ter selver tijd ook met sijn overige Ruytery op, sliep dien nacht tot *Waren*; en den 13 deser tot *Peruve* avanceerende, ontstond daar sulken schrikkelijken Onwe'er met Donder en Blixem vermengt, dat 'er wel 8 à 9. Persoonen van den Blixem verslagen, en verscheyde anderen gequetst wierden, omtrent maar 12. à 15. passen achter den Koning, zittende in de Karos. Daar waren ook eenige Paarden en Muyl-Esels geraakt, soo dat sijn Majesteyt in groote onsteltenis sich uyt de Karos te Paard begaf, hoewel een seer swaaren Regen viel. Onder de Verslagenen waren ook drie Knechts van den Graaf *de Nogent*.

Begeeft sich met eenige Troupen na Lottharingen.

Den 14. *July* trok sijn Majesteyt voorby *Charleroy*, en sliep tot *Chastelet*, daar de *Hertog van Orleans* en *Duc de Monmouth* van den Koning afscheyd namen, gaande d'eerste na *Paris*, en van daar na *Sanct Cloud*, by sijn Gemalinne, die gedurende dese Veldtocht een jonge Prins ter Wereld had gebracht; de laatsten begaf sich over Water na *Londen*, alwaar van den Koning met groote Estime seer vriendelijk wierd ontfangen.

Den 15. bevand sich sijn Majesteyt tot *Recroy*, en den 16. tot

Re-

Rethel, daar hy de Koningin met 3000. Ruyters, onder 't Geleyde van den Marquis *de Bellefonds* aantrof. Den 19. quam deselve nevens desselfs Gemallinne tot *Grand Pré*, den 22. tot *Verdun* en *Theonville*, alwaar sy tot den 30. *July* verbleeven, en sich als-doen des morgens ten 10. uren weder op de Reyse begevende, dien selven dach tot *Metz* aanquamen. Den 2. *Aug.* nam sijn Koninklijke Majesteyt met desselfs Gemalinne tot *Nancy* hare Intrede, begevende hen op het Palleys des Hertogs *Carls van Lottharingen*, en de Koning ging de Wallen en Schansen der Stad besichtigen.

En komt met de Koningin tot Nancy.

Monsieur de Rochefort, na dat met het Gros des Legers, bestaande in 10000. Man te voet, en 4000. te Paard, by *Viset* over de *Maas* was getrokken, begaf sich den 13. *July* met korte dag-reysens door het *Limburgsche* Gebied. Den 18. lag hy tusschen *Stavelo* en *Almedy*, en den 24 dito in 't *Luxemburgsche* Land, alwaar sijn Troupen alles verwoesteden. In 't laatst van *July* quam hy op de *Moesel* na *Greve-macheren*, en sond den Veld-Marschalk *Fourilles*, met een gedeelte sijns Volcks, den *Moesel* neerwaards tot onder de Stad *Trier*. De Marquis de *Vaubun* over de *Moesel*, legerde sich met sijn Troupen by *Fenestrango* op de *Saar*; soo dat, in val des Noods, al dese Volckeren in korten tijd weder konden t'samen gerukt werden.

Hoewel de *Franssen* binnen *Vytrecht* en daar omtrent groote Vreugde en Vrolijkheyd, wegens de Verovering van *Mastricht* bedreven, was echter *Prins Condé* niet weynig verslaagen, alsoo nu wel vermerkte, dat 'er voor hem op *Holland* niet meer te verrichten was; waarom ook den 15. *July* des morgens vroeg, nevens sijn Soon de *Hertog van Anguin*, en veel groote Heeren, sich van *Vytrecht* na *Aarnhem*, en den volgenden dag na de Stad *Grave* begaf. En, gelijk de Franssen, *Muyderberg* hadden moeten verlaten, alsoo ook quamen sy van *Vyanen* en *Ameyden* weder tot *Vytrecht* te rug, zijnde wegens het hooge Water, gedwongen, te vertrekken, en selfs soo spoedig en onbequaam, dat noch eenig Geschut moesten in de pekel laten zitten; onderwijl plaagden sy de Land-lieden dapper, en staken by *Nieuwer-sluys* het Huys te *Ruwel* in brant.

Prins Condé begeeft sich van *Vytrecht* na *Aarnhem*.

Dus *Prins Condé* aan de Hollandsche kant geen Voordeel vindende te doen, resolveerde aan de Brabandsche sijde sijn Desseinen te voltrekken, na dat omtrent de *Graaf* een Leger van 12 à 14000. Man had by malkander versameld, soo uyt de gecon-

Dewijl op Holland geen voordeel sag uyt te richten,

queſteerde Plaatſen, als met het Volk dat de Koning uyt ſijn Leger voor *Maſtricht* hem had toegeſonden: waarmede ſich tuſſchen de *Graaf* en 's *Hertogenboſch* campeerde, in allen ſchijn of deſe Stad wilde belegeren, hebbende daar toe reeds veel vervaardigde *Faſcinen* op Berders of Plancken met yſere Ketens aan-een geſchaakeld, in ſijn Leger doen brengen; doch het hooge Water verhinderde deſen Aanſlag. Echter quamen verſcheyde Franſche Partijen tot dicht onder de Stad; maar wierden daar ſoodanig verwellekomt, dat wel haaſt te rug wéken, gaande ondertuſſchen ten platten Lande de arme Boeren wat plaagen, beroo-ven en ruïneeren. Alhier anders geen Heyl voor hen te haalen, niet meer dan ſy tot *Uytrecht* en daar omtrent konden doen, begaf ſich *Condé* met verſcheyde Troupen eyndelijk geheel uyt het geſicht der *Vereenigde Nederlanden*, na de Stad *Rijſſel*.

Tracht derhalven in Brabant wat uyt te voeren.

Gelijk dan d'Aankomſt en Ingang der *Franſſen* binnen deſen Lande, meer door het verraaderlijk Middel van GELD-*ſpendeering*, dan met rechtſchaapene Kracht der Krijgs-waapenen was te wege gebragt geworden; Alſoo ook ſach men hare Uyttocht en Weg-trekken met onmenſchelijk wreede GELD-*afperſingen* verzelt. Want de *Franſſen* in het Geconqueſteerde *Nederland* weynig gelegendheyd meer vindende, om met de Waapenen iets voordeeligs op hunne Vyanden uyt te rechten, ſcheenen nu hun meeſte werk te maken, van overall ſoo wel ten platten Lande, als binnen alle veroverde Steden, Contributien, Taxen en Schattingen met alle Rigeur in te vorderen; alles tot den grond ruïneerende, wat hen niet tot volle genoegen betaalde.

Maar keert eyndelijk onverrichter Sake na *Rijſſel*.

De *Hertog van Luxemburg*, Gebieder in *Uytrecht*, deed dagelijks d'Ingeſetenen aldaar ſeer hoog ſchatten, ja ſelfs t'eenemaal boven Vermoogen, weshalven ſy in aller ernſt ootmoedelijk baden, om met de Helft te mogen volſtaan, of anders met Vrouw en Kinderen te mogen vertrekken: Maar kregen niet dan ſlecht beſcheyd; mogende noch vertrekken, noch eenig afflag van Schatting genieten. Hy bragt ſoo wel de Geeſtelijken als Wereldlijken tot een egale Tax, ſonder eenig aanſien van Religie noch Perſoonen, dan alleen naar vermogen; ſoo dat zeker Inwoonder van daar ſchreef, dat de *Roomſch-Geſinden* meeſt hier over klaagden. Zeker Opper-prieſter ſeer inſtantelijk den Gouverneur het Onvermogen der Gemeente hebbende getoont, was tot 3. reyſen af geweſen, en kreeg eyndelijk tot antwoord: *Dat*, *gelijk*

Uytrecht en andere omleggende plaatſen werden van de *Franſſen* ſeer geplaagt.

lijk ſy t'ſamen aten en dronken, ſy ook gelijk elijk moeſten betalen, het gene waar op ſy getaxeert waren. Als nu dito Prieſter in den Dom ſulks verhaalde, en dat 'er geen gehoor by den Gouverneur was, maar ſich ſulx moeſten getrooſten, ſoo liepen vele geſtoort ter Dom-kerk uyt, en beſloten, den *Koning van Vrankrijk* ſelfs hare hoogdringende Nood-klagten te gaan voordragen; gelijk ſy dan hun nieuwen Biſchop daar toe employeerden.

Selfs ging de ſpraak, dat 'er onder de *Franſſen* wierd geraadpleegt, om *Uytrecht* uyt te plonderen en te verbranden; gelijk men dan nader-hand ter tijd harer Uyt-tocht geſien heeft, dat uyt des Konings Naam, ſulks abſolut dreygden: Maar men bevond, dat al deſe hevige Furien, en Franſche Coleeren, met Silver-en Gout-Munt waren te ſtillen. De Commandant *Stoupa* tot *Uytrecht*, hield wel de fraayſte Ordre; waarom ook by d'Ingezetenen meeſt wierd bemind.

Niet alleen hadden nu de *Franſſen* alle Ingezetenen harer Conqueſten in 't gemeen met ondraaglijke Taxen, en onopbrengelijke Schattingen beſwaard, en deſelve, benevens ſwaare Inquartiering, en Ontrooving van alles wat in de Huyſen mogt zijn, door Soldaaten ſeer ſtrengelijk doen Executeeren; maar boven dien ook ſeer ſcherp tegens alle Uytwijkenden procedeerende. Wegens die gene die nu reeds buyten waren, en echter noch eenige Effecten daar binnen hadden, begon men het Placcaat van *Confiscatie* en *Demolitie* t'excuteeren, en de Huyſen van ſoodanigen, die ſich in *Holland*, of *Zeeland*, of *Vrieſland* onthielden, onder de voet te werpen en te ruïneeren; wijl ſy op de Verbeurte van 50. Guldens daags waren ingeroepen: executeerende de Ouders voor de Kinderen, de Kinderen voor d'Ouders, en den eene Vriend voor den andere. Door wreede Executien,

De Franſche *Intendant* van d'Inwoonderen binnen *Uytrecht*, een Schatting van 125000. Gulden voor de Maanden *Jan.* en *Febr.* afge-eyſcht; en ſy deſe Penningen niet ſoo haaſt met groote moeyten en kommerlijke Hartſeer opgebragt hebbende, of pretendeerde weder op nieuw een Somme van 150000. Guldens; van de Stad *Amersfoort* 30000. en van alle andere Steden yder naar proportie. De Heer *Advocaat de Wijs* ſijn Huys binnen *Uytrecht*, op meer dan 16000. Guldens geſchat, wierd onder de voet getrokken, met ſterke Bedreyging, ſulks noch aan meer dan Seventig andere Huyſen te doen, by-aldien derſelver Eygenaars niet binnen den beſtemden tijd, d'opgeleyde Schattingen quamen betalen. Van onopbrengelijke Schattingen,

Daar-en-boven hadden de *Franſſen* gereſolveert, deſe Stad met vier Kaſteelen of Citadellen te verſterken, en aan yder Poort een te ſtellen; waar toe eenige Honderden van der Inwoonderen Huyſen wierden onder de voet geſméten: 't welk den Burgeren uytermaaten hart en ſchaadelijk vallende, ontſtond daar over een groot gekerm en geklaag, betoonende yder ſijn ſmertelijk gevoele over ſijn Verlies; ondertuſſchen *Duc de Luxemburg* ſoodanig behaagen in dit Werk ſchepte, dat hy 't voor groote Eere reekende, aan 't eerſte deſer Citadels Gebouwen den *Eerſte Steen* te leggen, na dat voorheen ſijnes Konings Waapen daar op had doen houwen.

De Franſche *Intendant* van *Uytrecht* na *Aarnhem* vertrokken, had laſt gelaten, om eenige nieuwe Geldmiddelen uyt te vinden: waar op dan onverwacht een *Sauvegarde* van den Koning, verſeld met 3. Franſche Soldaten, en den Inmaander van 't Huysgelt, de geheele Stad waren doorgegaan, en alle Huyſen naar hun welgevallen taxeerden, met ſtrikt Bevel, van 's anderendaags 's Middags ten 12. uren, yder ſijn getaxeerde Penningen te moeten opbrengen, op pœne van anders op het vigoureuſte geëxecuteert te werden. Daar wierden geen Huyſen tot het alder minſte verſchoont, ſelfs niet, die by Armen en Noodruftigen, uyt Aalmoeſſen wierden bewoont, ſoo van de Diaconije als anderſins. 't Welk ſeer groote verſlaagendheyd veroorzaakte, te meer, alſoo daar op noch volgen moeſt, een Eyſch van Nieuwe-jaars Gift, voor des Konings Officiers, en dan noch 12. Maal te gelijk den Tweehonderſte Penning: Ja de Militairen ſeyden ront-uyt, dat by-aldien daar noch langer moeſten blijven, van hun Koning ſoodanige Permiſſie ſouden bekomen, om met den Inwoonderen en hare Goederen, naar hun eygen welgevallen te mogen leven. 't Welk veele niet ſouden hebben willen afwachten. Doch naderhand is 'er eenige Moderatie over deſe ſoo ſwaare, ja wreed-dadige Schatting gekomen. Maar daar tegen eyſchten ſy noch weder kort voor hunne Uyt-tocht, een Somme van Vijfmaal Hondert-duyſent Guldens voor opgeleyde Brand-ſchatting.

Onlijdelijke Taxeeringen.

Het Stedeken *Kuylenburg* wierd door de *Franſſen* ſoo arm en kaal gemaakt, dat de Ingezetenen meeſt verliepen: andere ſtorven van ſtank en ongemak ſoo haaſtig, dat 'er 3 à 4. gelijk op eene Baar wierden gedragen en begraven. Noch moeſten d'Overgeblevenen wel 1800. Kamiſolen aan de Soldaaten verſchaffen,

fen, en dan voorts alle Maanden noch Duyſent Rokken voor hen gereed ſtellen.

Ondraaglijke Contributien,

Binnen *Aarnhem*, en andere overheerde Steden, begoſten de Franſche *Intendanten* de Handen aan der Overledenen Goederen te ſlaan, wanneer ſy Erfgenaamen binnen de *geunïeerde Provincien* hadden. De Franſche Commandant binnen *Harderwijk* eyſchte van derſelver Ingezetenen een ſomme van 5000. Guldens, begeerende, dat ſy die al teſſens op eenen dach ſouden opbrengen, of dreygde anders, alles in Brant te ſteeken. Waar op een Collecte wierd gedaan, daar door men omtrent 3000. Guldens ontfing; die betalende, accordeerde, de reſteerende 2090. Guldens over drie Maanden op te brengen. Van *Tiel* eyſchten ſy 7000. Guldens tot Contributie; en van *Buren* 3000. Guldens op Pœne van alles door den Brant te vernielen.

En andere Wreeddaadige Geld-afperſſingen:

Zeker Perſoon ſich alleen eenige dagen uyt de Stad *Vytrecht* geabſenteert hebbende, wierd daarom op 6000. Guldens gecondemneerd. Anderen, wiens Kinderen van *Vytrecht* waren vertrokken, wierden gedwongen, deſelve weder te rug te doen komen, op verbeurte van 25. Guldens alle dagen voor yder Kind, ſoo lang als abſent bleeven. De Gouverneur deed twee voorname Heeren gevangen zetten, alleenlijk om dat ſy hunne Vrouwen en Kinderen hadden van daar gezonden: En hoewel een derſelve al 13000. Guldens had gegeven, wilden echter de *Franſſen* ſich daar mede niet laten vernoegen; maar begeerden noch eens ſoo veel.

Ja, ook door Moorderyen en Brandſtichtingen.

Voorts namen de droevige Elenden, en deerlijke Wreedheden ſoo binnen de Stad, als rondſom door het geheele Sticht van *Vytrecht* dagelijks meer en meer toe, werdende d'Inwoonderen door grouwelijke Moorderijen, yſſelijke Brand-ſtichtingen, en allerhande moedwillige Gewelddaadigheden onophoudelijk geplaagt; Ja ſelfs dorſten de Luyden binnen *Vytrecht*, met geen goet Kleed langs de Straat gaan, of wierden uytgeplundert. Soo dat veele alles lieten ſtaan, en ſich in onbekende Kleederen retireerden, niet tegenſtaande het ſtrickt Verbod der *Franſſen*. Dewelke ſommige deſer Weggevlodenen achterhaalende, deſelve tot op 't bloote Ligchaam uyt-trokken, ſeer wreedelijk geeſſelden, en ſoo moeder-naakt door de Stad joegen, of anderſins deerlijk mishandelden, als zijnde den woeſte Soldaaten ten prooye gegeven. O! Grouſame en nooyt-gehoorde Wreedheden!

Binnen de Stad hadden de Soldaten een Borger den Hals afgeſné-

snéden, voorts het Hooft afgehouwen, hem naakt uytgetrokken, een deel Steenen aan 't Lijf gebonden, en alsoo in de Gragt gesméten. Dagelijks wierden verscheyde andere Inwoonderen, door Moedwil der Soldaaten, deerlijk gequetst, en sommige doot-gestooken, of kreupel en lam geslaagen; soo dat, d'Ongebondendheyd en boosaardige Moedwil der *Fransjen* hoe langer hoe meer toenam.

Soo dat selfs de *Switsers* in hun eygen Dienst sich tegens der *Fransjen* Wreedheden oppozeeren.

Selfs tracteerde sy hun eygen Soldaaten, die van de Switserse *Cantons* in hunne Dienst waren overgegaan, seer quaalijk; want sy binnen *Vytrecht* drie derselven, om dat, volgens den Opbod der *Cantons*, te rug na hun Vaderland wilden keeren, aan een Galg ophingen. Waar over alle d'andere van die *Natie* sich in Waapenen begaven, begeerende van hun Dienst ontslaagen te zijn: dan wierden door den Collonel *Stoupa* met schoone Beloften en goede Woorden gestilt. Ses-en-dertig andere met hunne Waapenen alle uyt de Stad gevlooden, wierden, op 't Bevel van *Duc de Luxemburg*, sterk na-gezet: indien deselve waren achterhaalt geworden, souden, buyten twijffel, hun drie voorgaande Makkers, langs dien ongemakkelijken Weg, op gelijke voet moeten volgen hebben.

300. Dragonders en eenige ligte Paarden, onder den *Marquis* de *Boufler* van *Vytrecht* uytgetrokken, om Contributie in te vorderen, en dus tot *Vytrecht* gekomen, waren 150. Soldaten van den *Hinderdam* hen tegen-gegaan, die in de Rencontre te kort schoten; soo dat verscheyde daar van neder-gemaakt, sommige op de Vlucht gedreeven, en 55. binnen *Vytrecht* gevangen gebragt wierden; die de *Fransjen* alle naakt uytgeschut, en bloots voets over het Ys, en door de Sneeuw weg-gejaagt hebben; 't welk meestendeel niet lang konnende uytstaan, zijn onderweeg verstijft, en dood gebleeven. Ondertusschen wierd het Dorp *Nichtevecht* van de *Fransjen* uytgeplondert, en daar na geheel, met Kerk en all, in Brant gesteecken. Daar-en-boven sach men des anderen daags ook een groote Brant in 's *Graveland* opgaan, en de schoone Woning, het Huys te *Amerongen* in sijn eygen Assche begraven liggen.

Nichtevecht geplundert en verbrand.

Gelijk veel meer andere plaatsen,

En seer heerlijke Gebouwen.

Boven *Vytrecht* wierden verscheyde heerlijke Huysen, en kostelijke Gebouwen, benevens ook de magnifijke Wooning van den Roem-ruchtigen Held, Heer *Admiraal* TROMP, in lichten Vlamme gezet; en ook ter selver tijd omtrent *Maarseveen* de beyde Huysen te *Daalwijk*, mitsgaders *Sjoncke-vecht*, *Koningsveld*, en

en *Sluys-oort* in Brant gesteeken; met dreygent aanseggen, van in weynige dagen noch Twaalf andere te zullen komen door het Vuur vernielen, by-aldien deselve niet tijdelijk wierden gerandsoeneert: zijnde dese gedreygde Huysen; *Elsenburg*, *Swaneveld*, *Neerbeek*, *Messenvecht*, *Marienhof*, *Peters-hagen*, *Bruynenberg*, de *Koning David*, met noch vier andere.

Selfs de Kerken noch Godshuysen niet verschonende.

Binnen *Westbroek* hadden sy eenige Militie te voet en te paard geleyt, dewelke, boven het Bier, Brood, en Vleesch, dat de Boeren hen moesten verschaffen, zedert begonden te plunderen; selfs beroofden sy de Kerk, smeeten het Orgel onder de voet, staken de Stoelen en Bancken in brant, namen Bybel en Psalmboecken weg, braken de Dyaken-kamer en Arm-kist oopen, en alles wat hen daar in aanstont sleepten sy mede. Daaren-boven braken sy verscheyde Huysen aff, en handelden d'Inwoonders seer quaalijk: alles wat op het Veld stont maayden sy aff, of lieten 't door hunne Paarden vertreeden. Daar na begonden sy verscheyde Wercken en Batteryen op de Plaats op te werpen, waar aan de Boeren selfs moesten arbeyden, of dreygden anders, hun geheele Dorp in Brant te steeken.

Loose Potsen der *Fransen* om argliftelijk aan Geld te komen.

Onder al dit boosaardig Geweld der *Fransen*, rechten sommige ook argliftige Potzen uyt, om looslijk hunne onverzaadelijke Begeerte te voeden; als onder anderen een *Fransman*, na zeker Heers *Matresse* binnen *uytrecht*, langen tijd tot By-slaapen verlocht te hebben, haar eyndelijk door 't Middel van 50. Guldens soodanig tot sijn wil bracht, dat hy een Nacht by haar, in haar Slaap-kamer logeerde; en dese *Fransman* in 't slapen gemerkt hebbende, dat de *Matresse* een Parel-snoer, van ses à seven duysent gulden waardig, om den hals hadde, en deselve op Tafel leydde, stond in der nacht op, slockte de Paarlen in, en ging weder by haar neder liggen. Wanneer nu dees Dame des morgens hare Paarlen niet vond, begon jammerlijk te weenen, en haar Byslaper met Dievery te beschuldigen, roepende aanstonds twee Mansperssoonen tot haar hulp, om den Fransman te visitéren; 't gene met soodanige vlijd geschiede, dat niet de geringste plaats sijns Lighaams en kleederen daar van bevrijd bleef; doch wanneer men geen Paarlen by hem konde vinden, moest dees *Dame* haar schaadelijke By-slaap laten weggaan met haar verborgen Schat, die na omtrent 24. stonden weder te voorschijn quam, en by hem, voor sijn vijftig gulden, tot een Winst wierd gerekend.

Een

Een Franſche Soldaat binnen *Rijnberg*, ontſtal een Engels Capiteyn, met groote behendigheyd, ſijn Sak-Oorloge, dat hy aan ſijn Medgeſel, die ook een Fransman was, met 'er haaſt over-reykte: wanneer nu d'Engelsman dus onder handen ſijn Oorloge quijt-geraakte, en niemand dan deſe twee Soldaten by ſich hadde, wilde by hen na-ſoecking doen; 't welk ſy geenſins wilden toeſtaan, ſeggende, Dat ſy als redelijke Soldaten by hun Eed moeſten gelooft, en niet als Dieven gehandeld werden. Waar op d'eerſte ſwoer, dat hy 't Oorloge niet hadde, noch ook niemand anders wiſt, die 't geſtolen hadde: d'andere ſwoer, dat hy 't niet had geſtolen, noch ook niemand anders kende, die 't hadde. Alſoo liet deſe goede *Engelsman*, ſich van die ſnoode *Franſſen* bedriegen.

In d'*Over-Yſſelſe Provincie* had een Franſche Officier, ſijn Hospis een koper-vergulde Ketting te bewaaren gegeven, waar door ſoo veel Credit by hem verwurf, dat hy den *Fransman* naderhand hondert Rijxdaalders leenden, waarmede deſelve wegreyſende, ſijn *Hospis* alleenlijk de Ketting naliet, die geen hondert Stuyvers waardig was.

Zeker Waardinne had van een *Switſer* en *Fransman*, een Beurs met Geld op ſoodanige conditie ontfangen, dat ſy de ſelve niet weder ſoude over geven, ten ware ſy beyde te gelijk het Geld quamen afvorderen. Eenige dagen daar na, deſe beyde op Party uytgeweeſt hebbende, quam de Fransman weder tot de Waardinne, die hy in tegenwoordigheyd van noch twee andere *Franſſen* betuygde, dat ſijn Kameraad den *Switſer* in een Gevecht was doot gebleven; eyſchende aldus de Beurs met Geld; die de Waardinne hem op goet geloof weder gaf. Twee dagen daarna quam de *Switſer* geſond en wel te pas in ſijn Logement; waar over de Vrouw haar ſeer ontſtelde, uyt vreeſe van door den *Switſer*, om 't Gelds halven, in onruſt en overlaſt te geraken; ſoo dat ſy daarom in d'achter-Kamer by een Franſche Officier ging, die ook daar ſijn Quartier hadde, en maakte hem hare Droefheyd bekent, biddende, haar doch met raad en daad te willen helpen. Waar op de Franſche Officier haar te raad gaf, ſy doch niet aan den *Switſer* ſoude bekent maken, dat ſy aan den *Fransman* de Beurs met Geld had weder gegeven; maar wanneer ſy daar over van den *Switſer* wierd aangeſproken, ſou ſy haar, tot wedergeving van 't geld, willig en bereyd toonen, mits hy den *Fransman* met ſich bracht, die nevens hem dat ſelve

Geld

Geld aan haar op soodanige Conditie in bewaring had gegeven. Dus wierd dese Vrouw van den Eysch des *Switsers* vry erkent, door den raad van dees Fransche Officier, voor wien de Vrouw naderhand wierd aangeklaagt.

Wat Ongemak, Verdriet, en Overlast de Stad *Vytrecht*, en desselfs omheen-leggende *Sticht*, benevens de noch twee andere overheerde *Provincien Gelderland* en *Overyssel*, geduurende sy onder 't ondraaglijke Jock der wreeddaadige *Franssen* moesten suchten, hebben moeten uytstaan, is naaulijks met Pennen te beschrijven.

De snel-gevleugelde Tijd wenkt ons, om, het Land verlatende, de Zee te kiesen, ten eynde nu daar eens te beschouwen, wat Treur-spels Roll de dol-woende Bloed-God MARS aldaar, gedurende onse Land-voyage, mag gespeelt hebben. Overgang van 't Land te Water.

Voor de Fransche Veld-tocht, hebben wy de toegeruste en volveerdige Krijgs-Vlooten van *Engeland* en *Vrankrijk*, nevens d'Oorlogs-Macht der *Vereenigde Nederlanden* te Water, in volle Zee gebragt, en deselve tijd gegeven, om sich yder om 't meest ten Treffen te bereyden. Nu zullen ter Zee voortvaren met het Verhaal harer Verrichtingen; en wat 'er voorts meer te Water sy gepasseert.

Voorvallen ter Zee, wegens d'EERSTE *en* TWEEDE *Slach.*

De *Franssen* en *Engelsen* waren niet min met alle bittere Hevigheyd te Water, als te Lande, woedende, om den *Vereenigde Staat*, soo veel hen moogelijk was, totaliter te ruïneeren, en geheel uyt te roeyen. Ten welken eynde sy, gelijk reeds ten deele getoont hebbe, eerst een wreedelijke Slacht-bank aan de *Overysselsche*, *Geldersche*, *Vriesche*, *Brabandsche*, en *Vytrechtsche* Grensen en Frontieren opgericht; en naderhand een niet min Bloeddorstig Bloed-bad voor de *Zeeusche* en *Vlaamsche* Kusten toebereyd hadden. Alwaar niet minder dan te Lande werd gevochten.

Den 7. *Juny* deses jaars 1673. Na dat de groote Zee-Vlooten der magtigste Koningen van *Engeland* en *Vrankrijk*, met die der *Vereenigde Nederlanden*, eenige dagen niet wijd van den anderen gelegen hadden, en het onstuyme Weer en harde Wind nu sachjes bedaard was, de wind 's Morgens Noord-west zijnde, wierden de *Nederlanders*, leggende op *Schooneveld*, omtrent twee mij-

len weegs in Zee buyten *West-kappel*, gewaar, hoe hunne Vyanden d'*Engelsen* en *Franssen*, niet meer dan een kleyne Mijl van hen afgelegen, sich begonden te bewégen, en t'een schip na 't ander onder 't Seyl te brengen; Gelijk dan ook den eersten deses in Macht en Moed met volle Seylen op ons afquamen; doch zetten het drie Mijlen Westwaards van ons af. Den 2. dito met een veranderlijke Wind en stilte tegens den Middag quamen sy weder afzetten, tot op twee Mijlen van ons. Den 3. dito wierden de Vlooten, door harde Storm, wederzijds verhindert, op malkander los te gaan; de Vyand leggende als vooren, de Wind uyt den Zuyden. 's Daags daar aan was weer en wind als voren. Den 5. dito de Wind West, wierd het tegen de Middag goet weer: maar de Vyanden te Loefwaard, en boven de Wind quamen niet op ons af. Den 6. dito liep de Wind avantagieus voor ons na het Zuyden, doch des Middags schielijk weder na het Westen; en de Vyanden quamen met hare Schepen meest alle onder Zeyl, tot op een kleyne Mijl van ons het weder ten Anker zettende. Als-doen konden wy haar 140. Zeylen tellen, waar onder omtrent 100. groote Schepen en Fregatten. Des Woensdachs den 7. *Juny*, de Wind Westelijk, was het schoon weer, doch vry wat heet: de Vyand nu en dan met een Schip onder Zeyl komende, begonden sich wat te rangeeren.

Het naderen der Machtige Zee-vloten van *Engeland*, *Vrankrijk* en der *Vereenigde Nederlanden*.

Onse Vloot dit bewégen des Vyands siende, riep d'Edele, Gestrenge, Manhafte, en Dappere Heer *Lieutenant Admiraal Generaal der Vereenigde Nederlanden Michiel Adriaanse de* RUYTER, *Ridder van St. Michiels Ordre*, op het ordinaris Zeyn, den geheelen Krijgs-Raad aan Boort; hen vertoonende, volgens d'Ordere, hem door den *Prins van Orange* toegesonden; hoe, *de Oogen en Herten aller Ingezetenen des Landts, ja der geheele Christenheyd, daar-heen waren gewend, om met groote Reflexie t'observeeren, 't gene van hen voorsichtelijk en Kloekmoedelijk, of anders, soude ondernomen en uytgevoert werden.* Sy wierden nu genoodigt, *om Nieuwe Luyster, aan d'Eere, veeltijds by onse Natie ter Zee bevochten, toe te brengen. Al de gene die sich daar in Loffelijk souden quyten, wierd belooft, dat danckbaarlijk beloont, en wel gevordert souden werden, en dat geen extraordinare Actien, sonder extraordinare Vergeldingen souden blijven; met verzekering, dat voor de gene die buyten verwachting, aan eenige Wandevoiren sich souden schuldig maken, geen hoope van ongestraftheyd son overig wesen; maar dat tegens soodanige de verdiende Straffe, volgens rigeur van den Artijkel-Brief, en andere Ordren des Lands, Souden ge-executeert werden.*

Admiraal de RUYTER houd Krijgs-Raad.

Beveeld een ygelijk op 't aller ernst, sijn plicht wel te betrachten,

Voor

Voornamentlijk recommandeerde hy, wel ernſtelijk in acht te nemen, d'Ordonnantie dien aangaande op den 24. *April* deſes jaars, by ſijn Hoogheyd uytgegeven, volgens welke ſy hare Plichten alleſins wel ſouden konnen volvoeren. Deſe Ordonnantie een gewiſſe Regul van alle ſeer goede Beſtiering ter Zee zijnde, hebbe die tot meerder genoegen voor den Naaukeurigen Leſer, hier achter onder *Num.* VII. bygevoegt.

't Welk alle Zee-Hoofden belooven, trouwelijk naar te komen.

Waar op dan alle deſe Zee-Hoofden, met betuyging van dappere Moed en friſſche Courage, vaſtelijk beloofden, tot den laatſten druppel Bloeds, in den goeden yver voor 't Vaderland niet te zullen beſwijken, maar de krachtige Byſtand des Genadigen Godts verwachtende, ſich als Helden te zullen gedraagen. Dus voer yder weder na ſijn eygen Schip. En de *Heer Lieutenant Admiraal Cornelis* TROMP, op het ſijne gekomen, dat by den Heer *Schout by Nacht de* HAAN wierd gevoerd, heeft aldaar in de Cajuyt ſijn Volk aldus aangeſproken:

Tromp vermaand ſijn Volck ſeer Ernſthertig, en geeft hen goede Moed.

Manhaftige Officieren, Matroſen en Soldaten, De Redenen waarom ik VL. al t'Samen hier ontboden heb, zijn niet, dat ik eenig ſins twiffel ſlae, als of by U. *niet ſoude zijn die al-oude Dapperheyd, ſoo in voorige tijden aan onſe Voor-Ouderen is beſpeurt; maar om u ſlechs een korte Vermaning te doen. Want buyten twijffel is niemand onder u allen onbewuſt, in wat groote Extremiteyt onſe Naburige Steden, door machtig Geweld der woedende Vyanden gebracht zijn; werdende beyde van Goed en Bloet, en 't geen noch het voornaamſte is, van de duur-gecochte* VRYHEYD, *en ſuyvere Gereformeerde Chriſtelijke* RELIGE *berooft. En op dat Wy; onſe Waarde Vrouwen, en Lieve Kinderen, van ſoodanige Rampen en deerlijke Ellenden, door Gods Zegen, mochten gered̄et worden, ſoo werd nu niet ſlechs een* Simpele Plicht, *maar een* extraordinary Devoir *vereyſcht; en wy moeten voor al, ons voor den Heer onſen Godt ver-ootmoedigen, hem biddende, dat hy onſen ſwakken Arm wil ſterken, en ons uyt den hoogen Hemel Byſtant zenden, tegen de gene die ons ſonder Reden, hoovaardiglijk ſoekken te vernielen: Hy is een Gever van alle goede Uytkomſten; hy zal met ſijn Genaade ons bywoonen, en d'Overwinning geven. Ik wil u voorgaan, in kloeckelijk te Strijden. Gy weet, dat ik dit niet om eenig Voordeel behoef te doen; maar de Liefde tot mijn bedrukt Vaderlandt, nu in ſwaare Tegenheden vervallen, heeft my weder doen 't Scheep Stappen, om desſelfs Eer te helpen beſchermen en Staande houden; liever hebbende daar voor te Sterven, als onſe Vryheyd, in Slaverny te ſien veranderen. Wy hebben een Rechtveerdig Godt, en ook een rechtveerdige*

Saak; laten wy ons daar op verlaten. Ik twijffel niet, indien gy lieden al t'samen draagt, als Eerlijke Lieden, of het zal wel gaan.

Waar op met eenparige Stemmen wierd geantwoord: *Ten dienſte van 't lieve Vaderland, tot den laatſten druppel Bloets, haar Opperhooft niet te zullen verlaten:* zulx met uytbarſtende Traanen betuygende.

Men doet het Gebedt ter Voorbereyding.

Als-doen wierden over de geheele Vloot op al onſe Schepen yverige Gebeden tot Godt geſtort, om ſijn Volk en 't gemeene Vaderland te bewaaren, en met ſijn Genaade by te blijven. Al d'Ankers waren ſeer naau ingekort, ſoo dat de touwen maar recht op en neder ſtonden, om die vaardig te konnen inlichten, wanneer de Vyanden op hun afquamen; en dan met de Ebbe tegens hen aan te leggen.

Afdeelinge Forme der wederzijds Vlooten.

De Vyanden begonnen met al hun Drie Esquaders, in forme van een Halve-Maan op ons t'avanceeren; waar over ſijn Hoogheyd *Prins Robbert*, als CHEF commandeerde, voerende het Esquader van de roode Vlag. De Graaf d'*Eſtrée, Admiraal* wegens den *Koning van Vrankrijk*, voerde het Esquader van de Witte Vlag; en *Sr. Eduward Sprag*, dat der blaauwe Vlag. De *Franſſen* niet te min waren in al d'Esquaders onder d'*Engelſen* gerangeert, formeerende in yder van deſelve een Esquadron, of Smaldeel apart, als de Schout by Nacht *Monſr. d'Aſſandan*, onder dat van den Heer *Prins Robbert*; en de Heer Markgraaf *Grançe la Cornette*, zijnde een geſplete Witte Vlag op de Kruys-ſteng, onder dat van *Sr. Eduard Sprag*; gelijk als of ſy malkander niet veel vertrouwden.

Onſe Vloot was mede in drie beſondere Esquaders verdeelt, waar van d'*Admiraal de Ruyter* de Battaille of het *Corpus* voerde; de *Lt. Admiraal Tromp* de rechter Vleugel of *Avantgarde*; en de *Lt. Admiraal Banckert* de Slinker Vleugel of *Arrier-Garde*, hebbende yder noch hunne Smaldeeling onder haar; als, de *Lt. Admiraal Aart van Nes*, en de *Vice-Admiraal de Liefde* onder de RUYTER; de *Vice-Admiraal Schram*, en de *Schout by Nacht de Haan* onder TROMP; en de *Vice-Admiraal Cornelis Evertſen* met de andere Zeeuwen onder BANCKERT. Sy waren t'ſamen ſterk 62. kloecke Oorlog-ſchepen, behalven de Branders, Advijs-jachten, Galliooten, en ander kleyn Vaartuyg; ſoo dat wy naaulijx twee tegen drie hadden.

De Vyand hard beginnende te naaderen, en d'Onſen haar ſtout en trots Voornemen ſiende, quamen mede onder Zeyl. Toen

Toen ſprak *Tromp* weder tot ſijn Scheeps-Volck aldus: *Man-nen, de Vyand is nu ſeer naby, elk drage ſich dan als een dapper Kee-rel, en voldoe het gene waar toe hy ſcheep gekomen is; en die ſoo doen, zal ik ſorgen, beloont te worden, dat beloof ik u.* En tot beſluyt wederom; *Het zal wel gaan.* Hier op dreunde het Schip door 't Gejuych van 't gemeene Boots-Volck, roepende: *Vive Tromp, elk zal zijn beſt doen.* Tromp ſpreekt de ſijne nochmalen een Hert in 't Lijf.

De twee Koninklijke Zee-Machten dan, de Loef van Ons hebbende, quamen recht op Ons af; en het Treffen nu beginnende, begon de Eerſte Schoot omtrent 's Namiddags ten een uur. De Vice-Admiraal *Schram*, met ſijn Smaldeeling, onder den Heer Lieutenant *Admiraal Tromp* de Voortocht hebbende, geraakte eerſt in 't Gevecht, tegen het Esquadre van de Witte Vlag, onder den Graaf *d'Eſtrée*, *Admiraal van Vrankrijk*, dat het Noordelijkſte was; Hier op volgde dat ſelve geheele Esquader geſlooten, door den Heer Schout by Nacht *de Haan*, met ſijn Smaldeeling. De Vyanden vielen met ſulken hevigheyd aan, als of ſy de Onſen met eene ſprong al t'ſamen geheelijk hadden willen vernielen; maar wierden ſoo dapper ontfangen, dat ſy wel haaſt ſoodanige gedachten moeſten aan een kant ſtellen en geheelijk vergéten. De *Seconde* van Graaf *d'Eſtrée* wierd door *Tromp* ſeer plotſelijk in de gront geboort; die over *Ebbe* ſcherp by de Wind houdende allesins met ſijn Kanon ſoo ſchrikkelijk donderde, dat byna niemand voor hem dorſt ſtandt houden, ondertuſſchen hy met ſijn Esquader dwers door de Vyanden heen floeg. De Zee Slag vangt aan.

Omtrent ten 2. uren na de Middag waren geheel de Vloten aan malkander geraakt, wanneer de onſe het Noord-Ooſt-waart heen gehouden hebbende, d'Admiraal *de Ruyter* oordeelde, de tijd en gelegendheyd daar te zijn, om Suydwaards over te wenden; waar toe het Zeyn gedaan, en den Lieutenant Admiraal *Tromp* daar van geadverteerd wierd. Dus gewend, quam de Heer *de Ruyter* met ſijn Esquader mede in Actie tegen het Hooft-Esquader des Vyands, voerende een Engelſche Konings Vlag van boven, en kort daar na een Roode Vlag van de Voor-ſteng, zijnde by haar het Teeken, om op ons in te bréken, onder den Admiraal Generaal van de Vloot, *Prins Robbert*, die het Schip van onſen Admiraal de *Seven Provincien* ſiende, daar beſondere Eer aan bewees, en daar tegen een weynig tijd ſtand hield. Ondertuſſchen was de *L. Admiraal Banckert*, met ſijn onderhebbende Alle drie de Vloten geraken aan-malkander.

bende Esquadre, ook in een furieus gevecht geraakt, tegen dat van de Roode Vlag, gecommandeert door den Engelsche Vice-Admiraal *Sr. Edward Sprag*. Soo dat 'er aan alle kanten een ysselijk Blixemen en vervaarlijk Donderen ontstont, wanneer het swanger Metaal dus ontallijk het Moord-geweer quam uyt te braaken. Men hoorde niet als kraaken en barsten; en de veelvoudige dikke Rookdampen veroorzaakten, dat men dese twee Eelementen, als Lucht en Water naaulijks van malkander onderscheyden kon. Daar verhief sich allesints een afgrijsselijk geschreeuw, deerlijk gehuyl, en naar gekerm van de swaarlijk gequetste, hard gekneusde, en half gepletterde Menschen, waar van groote meenigten elendig hare bebloede Zielen moesten heenzenden. Op en Binnen de Schepen vloogen erbarmelijk de hoofden, armen, en beenen: hier sag men ellendiglijk iemands Hersenen met vel, vleesch en bloet tegen Scheeps Boort aangeslagen; daar slingerden Ingewanden, met drek, en darmen langs den Overloop heen; en van sommige Vyands Schepen quam het Bloet ter Spiegaten uyt-vlieten, soo dat daar door de Zee wierd geverwt, die daar-en-boven ook vol Menschen dreef, dewelke met groot getal uyt de gesonkene en brandende Schepen springende, op duysenderleye wijse seer droevig met de Doot moesten worstelen. Men vernam nergens iets anders dan Vervaarlijkheden, Afschrikkingen en Grouwelen; ondertusschen dat de Onsen dwers door hare Vyanden heen drongen, waar door den franschen Admiraal Graaf d'*Estrée* wierd gedwongen, met sijn Schip te krengen, en af te wijken. Een van onse Branders meenden het Schip van *Prins Robbert* aan boort te leggen, gelijk ook geschiede, doch echter weder daar van af raakten, na dat den geseyden Admiraal, van ons Geschut wonderlijk door boort was, en veele menschen, door vreese van verbrand te worden, daar uyt over-boort sprongen; waar van sommige by d'onsen opgevischt, een Gerucht brachten, als of den gemelden *Prins Robbert*, al in den beginne van 't Gevecht sou gebléven zijn.

Waar op een Afgrijsselijk Gevegt geschied;

Soo dat de Fransche Admiraal d'*Estrée* de vlucht kiest.

Lt. Admiraal Banckert met sijne by sich hebbende *Zeeuwen*, als recht verwoede Zee-Leeuwen vechtende, boorden ook seer fel door de Vyanden heen, hebbende al in den eersten aanvang sijn Voor-steng verloren; nochtans niet nalatende, dapperlijk onder het Engelsche Blaauw Esquader te donderen; desgelijks de Vice-Admiraal *Evertsen*, nevens hem sich machtig quijtende, ook

ook uytnemend vocht: te welker tijd een groot Schip van de voorſeyde blaauwe Vlag opſprong, en twee andere te gronde gingen.

De dapperſte Heer Lt. Admiraal *Tromp*, een rechte Soon van MARS, wiſt niet anders dan alleſints onder den Vyand, Dood en Verſchrikking te brengen; onderwijl hy ook den Engelſen Admiraal *Prins Robbert* ontmoetende, met den ſelve in een ſeer hévig Gevecht geraakte; 't welk hem ſoo heet viel, dat binnen de tijd van weynig uren, al het ſtaande en loopende Wand op ſijn Schip niet meer konde gebruykt werden; want de groote Raa met ſchier al het Ronthout was aan-ſtukken, en voorts het geheele Schip ſeer gedevaliſeert: waarom ſijn Ed. reſolveerde op een ander Schip over te gaan, tredende met een ſijner Capiteynen Lieutenants *van den Heuvel*, nevens een ander Lieutenant, en den Heer *J. Berg*, een ſijner Volontairen, in de Sloep, varende na 't Schip het *Wapen van Waſſenaar*, Capiteyn *Rees*; doch denſelve te weynig Volck op hebbende, vertrok de Heer Admiraal weder van daar, en voer na het Schip, de *Prins te paard*, Capiteyn *van Bergen*, die doemaals daar al doot geſchoten was. Hy hier wederom de Vlag van boven latende waaijen nieuwelijks weder in een ſeer ſchrikkelijk Gevecht geraakte, waar op korts daar na ſijn groote Maſt met Zeyl en Treyl van boven neder quam, en alles ſoodanig reddeloos wierd, dat het Schip na *Zeeland* moeſt opgeſonden, en ſijn Ed. weder na een ander Schip toe-geroeyt worden; 't welk het *Wapen van Amſterdam*, *Cornelis vander Zaan* zijnde, liet de wel gemelde Heer *Tromp* aldaar wederom ſijn Vlag van boven waaijen, vechtende op een nieuw tegen den Admiraal van de Blaauwe Vlag, en verſcheyde andere groote Witte franſche Vlaggen; waar in de Heer *Geelvinck* ſich ook als een dapper Held gedroeg, hebbende noch by hen, den Heer Schout by Nacht *de Haan*, die mede van ſijn geheel reddeloos Schip op een ander overgegaan was; nevens noch drie andere van onſe Oorlog-Scheepen, dewelke ſich al t'ſamen ſeer kloeklijk te weer ſtelden. Aan d'ander zijde van dat Esquader was de Heer *Banckert*, ook op een tweede Schip over-gegaan, met de ſijne luſtig doende. De Heer Admiraal Generaal *de Ruyter* hebbende 7 à 8. Vyandelijke Schepen, die noodzakelijk in ſijn handen, of tegen de Wal op de Bancken hadden moeten vervallen; maar ſiende, dat *Tromp* ſoo heet onder den Vyand lag, die meer dan twee tegen een op hem aanvielen,

Tromp gaat op een ander Schip over.

En vind ſich genoodzaakt tot op het derde over te gaan.

De Ruyter drijft 8. vyands Schepen op de vlucht.

vielen, oordeelde noodiger te zijn, hem te gaan ontzetten; gelijk sulks ook gelukkig volbracht, doende de Vyanden van alle kanten soodanig afwijken, dat aldaar een Frans, en ook een Engels Schip te gronden gingen, waar van men noch eenigen tijd de Vleugels boven 't Water sag uytsteken; ondertusschen dat de Zee, als in een heevig brandend Vuur veranderde, door verscheyde Branders, van d'Onse in brand geschooten, en allesints door de Vloot heen drijvende; in diervoegen dat dese twee, soo seer tegen den ander strijdende Elementen, sich onder malkander scheenen te vermengen; want over-al sach men 't Vuur op 't Water gespreyd.

Een Hollants Capiteyn houd sich uytermaten dapper,

Gedurende dit Gevecht raakte een groot Frans Schip met 70. Stukken, het Schip *Deventer*, een Fregat met 40. Stukken aanboort, mogelijk tegen haar beyder sin; werdende hand tegen hand seer hevig gevochten, wijl de *Franssen* al ge-entert hadden, en Capiteyn *Willem van Cuylenburg*, het voorschreve Schip *Deventer* voerende, en wel van 34. Mannen geabandonneert, als zijnde in de Sloep gevallen om een Brander af te keeren, deed nochtans de *Franssen* soo krachtigen Wederstant, dat 'er verscheyde te neder gemaakt, vier à vijf door sijn eygen handen op het half Verdek vernield, en de rest genootzaakt wierden, sijn Schip te quiteeren, hun Ancker te laten vallen, en soo van malkander af te schavielen. Dit Schip *Deventer* soo geweldig ontramponeert, wierd hem Capiteyn geordonneert, in de *Wieling* na 't *Vlakke* op te zeylen; doch door quade Toesicht van den Lootsman, het selve tegens de punt van de Zuyd-Ooster Rassen aanvallende, stiet daar door in Stukken, soo dat van 106. gesonden, en 65. gequetsten, naaulijks 60. Man gebergt wierd, waar onder beyde de Lieutenants behouden; maar den Capiteyn met de Lootsman mede verdronken waren.

Komt echter met sijn Schip voor 't Land te verongelukken.

Van Meeuwen neemt buyten de vloot, een rijkgeladen Engelsche Kits.

Het Slaan was lang aangevangen, wanneer de Commandeur *van Meeuwen* eerst by de Vloot quam, hebbende buyten deselve een Engelsche Kits genomen, die van *Londen* quam, geladen met verscheyde Verversingen en andere Kostelijkheden voor den Franschen Admiraal Graaf d'*Estrée*, tot Vereering gezonden, te weten, een kostelijk *Servijs* van Silver, een heerlijk geborduurt Kleed met Ridderlijke Ordre etz. Nevens hem was noch een Fregat uyt *Vrieslandt* daar by gekomen met 30. Stukken en 132. Man, onder Capiteyn *Jan Vinckeboom*.

Ondertusschen ging de Slag al even hard voort; de Heer Vice-

Vice-Admiraal *Schram*, en de Schout by Nacht *Vlugh*, dapperlijk vechtende, waren beyde doot gebléven, hebbende in des Vaderlandts trouwe Dienst, en harer dappere Overwinning, glorieuselijk het Leven opgeoffert; en Capiteyn *Nassau* was swaarlijk gequetst.

De Heer *Admiraal de* RUYTER had sich seer dapper gequéten tegens ses groote Engelsche Oorlog-schepen, waar tusschen hy een geruymen tijd had gelegen; en de Heer TROMP met de *Fransjen* in actie, had deselve kort na drie uren al aan 't wijken gebracht. Hy, op het Schip de *Waakende Kraan* overgekomen, geraakte met *de Haan* tusschen den Vice-Admiraal van de Blaauwe Vlag, en d'Engelsche *Generaal*, alwaar beyde een seer heeten Torn uytstonden, leggende Heer *de Ruyter* op d'ander zijde tegens hen aan.

Tromp brengt de Fransche Vloot aan 't wijken.

De Heer Vice-Admiraal *Jan de Liefde*, had met sijn byhebbende Schepen driemaal dwers door de Vyanden, met weynig Schade, heen geslagen: en de Heer Lt. Admiraal *van Nes* tegens *Prins Robbert* ageerende, had hem de geheele Campagne afgeschoten, en soo fel begroet, dat gedrongen wierd, te wijken, en naderhand wel een Quartier-uurs bleef leggen, sonder een Schoot te schieten; desgelijks ook de Vice-Admiraal van de Blaauwe Vlag.

Het Gevecht duurde den geheelen Dach even heevig, en *Banckert* was geweldig op het Blaauw Esquader verbéten, dat hy eyndelijk mede aan 't wijken kreeg.

Het Gevecht bleef den geheelen dag even heftig duren.

In diervoegen men segt, dat soo lang *Holland*, *Holland* zy geweest, nooyt Furieuser, noch victorieuser voor desen STAAT is gevochten geworden. Al onse Helden stréden kloekmoedig onder Gods Standaart, gesamentlijk als met een Hert, voor hunne Vryheyd, Relige, Vrouw en Kinderen. Niemand wierd beschuldigt, in sijn Devoir te kort gebleven te zijn; Ja het kleynste Fregat week niet voor het grootste Schip. Alle de Capiteynen droegen sich als Overwinnende Helden. Sommige van d'Onsen een weynig tijds afgehouden om eenige Lekken te stoppen, of iets noodigs te herstellen, quamen terstont weder onder den Vyand, met noch heviger hittigheyd tot het vechten aanvallende. De Capiteynen *Brakel*, *vander Zaan*, en *Swart* waren soo hevig op de Vyanden verbittert, dat niets anders dachten, dan om deselve te vernielen; ondertusschen dat *Capiteyn Elsevier* als een Blixem daar dwers door-heen sloeg. Waar

De beyde Koninklijke Vlooten beginnen voor de Nederlandse Zee-Macht te wijken.

na men bevond, dat d'*Engelsen* en *Franssen* niet anders sochten, dan maar allenxkens af te deynsen, vermijdende, soo veel hen mogelijk was, niet meer onder onse Schepen verwerd te worden. Maar wy vervolgden haar gestadig met schrikkelijk Geweld, altoos geduurig vechtende tot in den avond omtrent tien uren, wanneer des Nachts Donckerheyd hen deed van malkander scheyden; onse Vloot ten Anker komende, in meening, dat het 's morgens weder aan-gaan soude. Doch de Vyand liet het 's nachts over-staan; waar door sy des morgens soo wijt van ons afgedeynst waren, dat men hen naaulijks met het Gesicht bereyken konde.

Dit alles maakte de Heer Lieutenant Admiraal Generaal *de Ruyter* terstond met een Brief aan sijn Hoogheyd Heere *Prince van Orange* aldus bekent:

Doorluchtige, Hoog-geboorne Vorst, ende Heer,

De Ruyter schrijft aan sijn Hoogheyd Prince van Orange, wegens het Treffen.

MYne onderdanige laatste is geweest den 6. deser loopende Maand, omtrent de Middag. Dien achtermiddag begon 't wat op te klaaren, soo dat wy tegens den Avond de Vyanden weder sagen; des Nachts bedaarden 't Weer t'eenemaal.

Den 7. 's morgens was de Wint Noord-west, en moy handsaam weer, dies hen de Vyanden begonden te bewégen, en ik beriep op 't ordinaris Seyn, den Krijgs-Raad aanboort, en bespraken met malkander, dat ons Bot souden inkorten, soo wijt dat d'Anckers maar op en neder stonden, om soo haast wy den Vyand sagen aankomen, deselve dies te veerdiger in te lichten, en met d'Ebbe daar tegens aan te leggen.

De Leden waren noch niet alle van mijn Boort gescheyden, of de Vyanden begonden op Ons t'avanceren, met al hun 3. Esquaders, in Forme van een halve Maan, en 't Esquadre van de Witte Vlagge, dat het Noordelijkste was, begon sich eerst ten een ure t'engageeren, met dat van den Heer Lt. Adm. Tromp *gerangeert, en die leyden 't gesamentlijk om den Noord-Oosten. Wy, en den Lt. Adm.* Banckert *met onse respective Esquadres, konden soo dra van de Vyanden niet geattaqueert werden; en om ons ondertusschen niet van malkander te laten separeeren, hielden wy het al mede Noord-oostwaard heen, tot omtrent 's namiddags ten 2. uren, als-doen oordeelende, de tijd en gelegendheyd voorhanden te zijn, om Zuyd-waards over te wenden, liet ik daar toe Zeyn doen; en de Heer Lt. Adm.* Tromp, *ook daar van door een Advijs-jacht adverteeren. Dus gewend zijnde, raakten wy mede in Actie tegens het Hoof.-Esquadre; en de Heer Lt. Adm.* Banckert *tegens*

gens dat van de Blauwe Vlagge. Wy boorden dwers door malkander heen; maar ik met wat meerder Geluk, als de Heer Lt. Adm. Banckert, *die ik sach, dat sijn Voor-steng was afgeschooten, en daar op wat achting nam, sulks dat toen wy deselve gepasseert waren, en daar van al diverse Vyandelijke Schepen hadden afgesneden, daar van wy boven 's Winds waren, niet dienstig konden vinden, deselve te vervolgen, maar weder gesamentlijk Noord-waards over te leggen, en den Heer L. Adm.* Tromp *t'ontmoeten; gelijk wy ook tegens den Avond hebben gedaan; en toen gesamentlijk met de Vyanden Zuyd-heen geleyt, vechtende tot de donckere Nacht Ons quam scheyden, en wy ten Ancker quamen W. N. West omtrent 2. Mijlen van* West-Cappel.

Van alle particulariteyten, die gedurende het voorsz. Gevecht zijn voorgevallen, is 't ons onmogelijk een pertinent Relaas te doen, wijl ons daar op noch niet hebben konnen informeeren; maar oordeelen absolut, dat dus verre de VICTORIE *(Gode zy lof) aan de zijde van desen* STAAT, *en uwe* HOOGHEYD *is. Om derselver Volkomendheyd, zal noch met een goe Resolutie en Animositeyt van dese zijde werden gedisputeert, hoopende, en vertrouwende wijders op des Alderhoogstens Zeegen.*

Daar is wederzijds furieuslijk gevochten; maar van onse zijde by d'een meer als d'ander, door dien d'een meer avantage van Wind als d'ander daar toe gehad heeft; en het selfde oordeelden wy ook van de Vyanden.

Daar zijn van beyde Vlooten veel beschaadigde Schepen, en Officieren van onse zijde; den Vice-Adm. Schram, *en Schout by Nacht* Vlugh, *desgelijks Capt.* van Bergen; *en Capiteyn* Nassauw *swaar gequetst.*

De Branders van wederzijden hebben weynig effect gedaan, nochtans zijnder vele vernield en verbrant geworden. De Vyanden hadden ook seer gaarne eenige daar van aan ons besteed. Schout by Nacht de Haan, *hebben wy geauthoriseert, de plaats van den Vice-Adm.* Schram, *onder 't Esquadre van den Heer Lt. Adm.* Tromp, *waar te nemen, en weder de plaats van Schout by Nacht doen Suppleeren, door den Commandant en Capt.* van Meeuwen, *die gisteren, gedurende het Gevecht, in de Vloot is gekomen; en verhaalt, een Engelsche Kits genomen te hebben, die van* Londen *komende met eenige kostelijke Kleederen en Deliatessen voor den Graaf* d'Estrée. *Van gelijken is noch gearriveert een Fregat* uyt Vriesland *met* 30. *Stukken, en* 132. *Man, Cap.* Jan Vinkeboom.

Om de minste Verandering in Transpoort van de Vlagge te maken, heb den Cap. van de Schout by Nacht Vlugh *geauthoriseert, deselve tot nader Ordre te laten waayen.*

Een gebergde Commandeur van een Fransche Brander, relateert, dat d'Engelsen sterck zijn geweest 60. Schepen van Oorlog, en tusschen de 24 en 30. Branders; en de Franse 30. Schepen van Oorlog, ten minste van 50. stukken Canon, en 10 à 11. Branders, gezamentlijk met d'Advijs-jachten 140. Zeylen sterck.

Dat de Heer Prince Robbert *de Vloot als* CHEF *commandeerde; de Graaf* d'Estrée, *het Esquadre van de Witte Vlagge; en* Sr. Eduward Spragh *dat van de Blauwe Vlagge: echter waren* d'Engelsen *en* Fransen *door malkander gerangeert, etz.*

Waarmede Doorluchtige, Hoog-geboorne Vorst ende Heer, etz. In 't Schip de Seven Provintien *ten Ancker liggende op Schooneveld, den 8. Juny 1673. voormiddagh.*

Was getekent, MICHIEL AD. DE RUYTER.

De Heer *Lt. Admiraal* TROMP schreef ook aan hare Hoog Mogenden de Heeren STAATEN GENERAAL *der* VEREENIGDE NEDERLANDEN, dusdanig:

Tromp schrijft aan de Staaten Generaal,

HOOG MOGENDE HEEREN.

NA dat wy gisteren omtrent ten 2. uren aan de Battaillie waren geraakt, durende tot den donckeren Avond, soo was ons onderhebbende 's Landts Schip de Goude Leeuw, *in het passéren van den Vyand, soo gehavend, dat genootzaakt waren, te gaan op het Schip de Prins te Paart, daar wy Capt.* van Bergen *doot vonden; doch echter de Vlagge daar op settende, ende wederom ons in het Gevecht begevende, vochten daarmede tot omtrent seven uren, wanneer de groote Mast buiten boort wierd geschooten. Waar van daan wy ons transporteerden op 't Schip* Amsterdam, *gecommandeert by Capt.* van der Saan, *waar mede wy den Dans vol-eyndeden tot in den Nacht, die ons scheyden. Des Vyands voorste Schepen, daar wy omtrent waren, quamen aan 't vluchten, met Brand-zeylen by. Nu zijn wy op de* Comeet-Ster, *gecommandeert by Capt.* Middeland, *ende hopen, dat Godt Almachtig ons verder zal gelieven te zégenen met* Victorie *voor ons lieve Vaderland; in wiens Heylige Bescherminge ik u Hoog Mogende, na mijne Ootmoedige en Onderdanige Dienst geoffereert hebbende, blijve*

HOOG MOGENDE HEEREN, Uwe Hoog Mog.

Ootmoedigen, Onderdanigen en getrouwen Dienaar,

In 't Schip de Comeet-Ster, *den 8 Juny 's Morgens met Sons opgang. 1673.*

Was getekent

C. TROMP.

Eenige

Eenige dagen daar na schreef de Heer Lt. Adm. Generaal *de Ruyter* noch dese volgende Brief, aan sijn Hoogheid Heere *Prince van Orange.*

Doorluchtige, Hoog-geboorne Vorst ende Heer,

De *Ruyter* weder aan sijn *Hoogheid.*

MYn onderdanige laatste is geweest, den 8. *deser loopende Maand, omtrent de Middag. Dien selven dag verhief sich de Wint uit den Zuyd-Westen seer sterck, en nademaal wy 's avonds te vooren in den doncker ten Ancker waren gekomen, malkander vry na gezet lagen, en nu Bot moesten vieren, soo hadden wy genoeg waar te nemen, om malkander te mijden, en d'een d'ander geen schade te doen. De Wint den* 9. *even sterk continuërende, voer echter een yder voort met Splissen, Knoopen, Zeylen te repareeren, Rondhout te wangen, Lecken te stoppen, en Cardoesen te vullen, lieten ook de Vyanden recognosceeren, en bemerkten, dat die vangelijke deden; want uit alle informatien consteert, dat Zy wel getroffen zijn, en veel schade geleden hebben. Wy hebben hier drie Fransche Matroosen aan boort gehad, die door ons Volk waren gebergt, uit een Frans Fregat, genaamt* la Fripone *bemant met* 200. *Koppen, en gemonteert met* 36. *Stukken, gecommandeert door den Ridder* de Sourdis, *dat gesoncken is. Deselve verklaaren, dat ook noch gesoncken is een Frans Schip, genaamt* le Foudroyant, *bemant met tusschen de* 5 *à* 600. *Man, en gemonteert met* 70. *Stukken, gecommandeert door Cap.* Jean Gabaret. *Dat daar-en-boven noch wel* 2 *à* 3. *andere Schepen van hun Vloot hadden sien sincken, die sy niet wisten te noemen, noch hadden konnen sien, of het* Engelsen *of* Fransen *waren; 't welk ook van andere werd geconfirmeert; en met de Branders spreken wel van* 13 *à* 14 *Stux. Sekere Officieren van kleine Vaartuigen, die 't buiten onse Vloot hebben gehouden, verklaaren affirmatif, dat* 3. *Vyandelijke Schepen hebben sien springen, 't welk geen Branders waren; daaren-tegen vermissen wy niet een eenig Schip, als 't gene hier na werd gemeld, en* 3 *Branders.*

Een van onse Galliots-schippers, heeft ook een Chaloup met Volck van een Fransche Brander gebergt, by de welke gevonden zijn, Zekere Verdeelingen, Ordres en Zeynen voor de Fransche Schepen of het Esquadre van de Witte Vlagge, die ik dienstig geacht hebbe, tot Speculatie, Copie hier nevens over te zenden.

Aan de sijde van 's Lands Vloot, is doorgaans gelukkig gevochten, en weinig Dooden en Gequetsten bekomen, onaangesien het Furieus geschiet van de Vyanden, met Canon en Musquetten, dat wy naast Godts

by sondere Zégen, imputeeren aan der Vyanden onervaren Volck. Den 7. gedurende het Gevecht, doen wy tusschen het Roode en Blaauwe Esquadre doorboorden, geraakte een groot Frans Schip, 't Schip Deventer van Amsterdam, gevoert door Cap. Willem van Cuylenburg, dat onder mijn Esquadre en Smaldeel gerekent was, aan boort, mijns oordeels, tegens beyde haar wil; en daar wierd hand tegen hand gevochten; maar d'Uitkomst konde wy doen niet sien, door de vaart van ons Schip, en de rook, die daar tusschen beyde quam.

Den 8. na dat ik den voorsz. mijnen laatste hadde gedepecheert, quam my den voorn. Cap. Cuylenburg van sijn wedervaren Rapport doen, seggende, dat hem de Franssen ge-entert hadden, en dat hy wel door 34. sijner Luyden, met de Chaloup geabandonneert zijnde, nochtans de Franssen soodanig resisteerde, dat genootzaakt waren, sijn Schip te quiteeren, etz.

Heden is den Vice-Admiraal Sweers met het Schip den Olyphant, by de Vloot gearriveert, wel gemant en gemonteert. Cap. Brakel verwachten wy desen dag mede, en zullen dan met het ontmannen van 't Fregat Rotterdam, gevoert door Cap. Swart, als andersins, soo veel ons mogelyk is, sijn Scheeps-Volck verstercken. Cap. la Sage, met een Capitaal Schip, en noch eenige lichte Fregatten van particuliere Liefhebbers, die met het Collegie ter Admiraliteyt in Zeeland overeen zijn gekomen, desgelijks sommige Branders, sien wy mede, volgens de Hope, die ons daar toe is gegeven, alle uren uit de Wielinge te gemoet, gelijk de Fregatten Delft en Goes, daar het Volck was afgenomen voor den Heer Lt. Adm. Banckert, weder met ander Volck, door de Capiteynen Lonque en Willem Hendrikse zijn uitgebracht. Haar ED: MOG: aldaar, hadden ons gaarne 200. Fransche Gevangens, die haar dienst vrywillig presenteerden, toegesonden, om die over de Hollandsche Schepen te verdeelen, en daar voor weder Matroosen in de plaats op hare Schepen te krijgen; maar ik hebbe die Voorslag niet konnen applecteeren, ten Respecte van sekere hare Hoog Mog: Resolutie van den 5. Juny 1672. op dat Subject genomen, en mijn geringe Considerationen daar en boven geallegeert; en alsoo de Saak tot d'expresse Ordere van den Staat, en uwe Hoogheid gerenvoyeert. De lang verwachte Advijs-Gallioten, daar van beginnen nu eindelijk eenige te voorschijn te komen, die wy heden met Gequetsten na Zee-land zenden, om in de Gasthuisen verholpen te werden, terwijl het dese Noord-ooste Wind niet toelaat, sy sonder ongemak in de Maas konnen komen. Het sneuvelen van Capiteyn Bakker, in onsen laatsten gemeld, bevinden wy abuis te wesen, maar 't is den Commandeur Mattheus Megang, voerende

een

een Fregat van Amsterdam, *genaamt* Damiaten. *Waarmede, Doorluchtige Hoog-geboore Furst en Heere, etc. Actum in 't Schip* de 7. Provincien, *ten Ancker leggende op* Schooneveld, *den* 11. *Juny* 1673.

Was getekent

Michiel Ad: de RUYTER.

P.S. Desen avond is Capiteyn *van Brakel* by ons behouden gearriveert.

Desgelijks *Tromp* weder aan de *Staaten Generaal.*

Dese volgende Brief schreef den *Lt. Admiraal Tromp* voor de Tweede maal aan hare Hoog Mog: Heeren *Staaten Generaal.*

HOOG MOGENDE HEEREN,

MYne Heeren, Wy hebben ons nader geinformeert op de Constitutie van de Battallie, eergisteren tegens d' ENGELSEN *en* FRANSSEN *voorgevallen; wy vertrouwen, dat sy hebben verlooren* 11 *à* 12. *Schepen, soo gesoncken, gesprongen, als verbrant, nevens verscheyde Branders, die door onse Schepen, soo in de grondt, als in de brant geschoten zijn, waar van* 3. *Schepen, hier onder onse Vloot noch met de Stengen boven Water steken.*

Wy hebben (Gode zy lof) geen Schepen verlooren, alleenlijk eenige Branders, geloove 5 *à* 6; *en is 's Lands Vloot noch in goet Postuur. Hadden wy den harden Wint niet gekregen, waren Heer* de Ruyter *ende Wy van sentiment, om den Vyand weder onder Oogen te gaan sien; doch wijl het Godt de* HEERE, *door continuële harde Wint, niet gelieft, zijn wy met alle vigeur doende, om de Scheepen wederom klaar, en in Postuur te brengen. Ik ben wederom op 't Schip de Goude Leeuw gekomen, die alleen manqueerde een groote Rhae, waar over wy Cito na* Zeeland *hebben geschreven, vertrouwe anders van dage te zullen klaar zijn.*

Wy hebben op dit Schip omtrent 100. *Dooden en Gequetsten bevonden; maar zullen ons van andere Schepen sien te redderen. Schout by Nacht* de Haan, *is mede weder op sijn Schip gekomen, dat insgelijks redelijk wel in postuer is, en is by het overlyden van den Vice-Ad.* Schram, *by Provisie als Vice-Adm. van ons Esquadre gestelt, en den Commandeur* van Meeuwen *als Schout by Nacht, in plaatse van dito* Schout by *Nacht* de Haan.

Waarmede Hoog Mog: Heeren, etc.

Getekent,

C. TROMP.

Actum in den Gouden Leeuw, op Schoonevelt, *den* 9. *Juny* 1673.

De

De *Nederlanders* hadden doorgaans al vry gelukkig gevochten, met verlies van seer weinig Volck, wijl al onse Hoofden waren gesond gebleven, behalven de twee voorschreve Heeren *Schram* en *Vlugh*, met Cap. *van Bergen*, en den gequetsten Capit. *Nassau*. Niet een van onse Schepen is 'er vermist geworden, uitgesondert alleen, het verongelukt *Deventer*, nevens sijn Manhaften Capiteyn verdronken.

Prins Robbert schrijft wegens de Zee-Slach, aan *Graaf Arlington*.

Sijn Hoogheid *Prins Robbert* had, na dit slaan, ook een Brief afgesonden aan den *Graaf van Arlington*, des Konings van Engelands principaal *Secretaris van Staat*, uit het Schip de *Royale Charles*, van d'Ooster-bankken, den 8. *Juny* 1673. ten Anker liggende 7. Mijlen van *Oost-Cappel*, ten 1. uur na de Middag, de Wind Z. Z. W. van desen Inhoud:

By dese geef ik u een Relaas van d'Actie, gisteren voorgevallen, zijnde den 7. deser, soodanig als die tegenwoordig kan opgestelt werden, niet hebbende de tijd gehad, om mijn selven van des Vyands Schaade te informeeren. Het quade weder te vooren, gaf ons gelegendheid, om alle de Sanden t'ondersoecken. Na dat wy op dit Schip, met al de Vlag-Officieren, Krijg-raad hadden gehouden, was geresolveerd, den Vyand aan te doen, ten Ancker liggende in een rechte Linie omtrent Schoone-veld. *In conformité van onse Resolutie, wierd'er een Esquadron Schepen ge-ordonneert van verscheyde Rangen uit de Vloot, waar van d'Oudste Capiteyn het Commando had, bestaande in 25. Fregatten, 13. Branders, behalven kleyn Vaartuyg, die voor-uit gingen. Gistere morgen omtrent ten 8. uren, zeylden dese met haar Esquadre voor-af na den Vyand, de Wind Z. Z. West, en waren tegens 12. uren ge-engageert met* Tromp, *hebbende d'Avantguarde. Wy waren gedwongen, vroeger te engageeren, als gemeynt hadde, om den Vyand te verhinderen, de Loef van ons te krijgen. Het Esquadre gecommandeert by* Tromp, *wierd by d'onse soo hart gepresseert, dat sy weg moesten deynsen, en retireeren, soo verre als de Sanden haar toelieten. Het Esquadre door de Ruyter gecommandeert, engageerde met de* Graaf d'Estrée, *en de* Franssen; *welke haar treffelijk quéten. Sr.* Eduward Sprag *maintineerde insgelijks 't Gevecht aan sijn Zijde, met soo grooten Couragie en Resolutie, dat hun gantsche Vloot allenskens moest retireeren, dat, had het niet geweest uit Vrees voor de Bancken, wy haddense alle in hare Havenen gejaagt; dan hadden wy sijn Majesteyt een beter Relaas konnen geven: De Saak dus staande, met het aannaderen van de Nacht, oordeelde ik het best, wat af te houden, en hier te anckeren, waar ik nu lig.*

De Vyand heeft een considerabel Verlies gehad, welk sy niet lichte-

lijk

lijk zullen recouvreeren: veel van haar Volck doot, veel Schepen gedevaliseert, en eenige gerui̇neert: De Ruyter *en* Tromp *liepen groot perijkel, om verbrand te worden, door eenige van onse Branders, indien sich naar behooren gequéten hadden. Ons Verlies is seer inconsiderabel, twee van onse Schepen alleenlijk ontreddert, te weten de* Cambridge, *en de* Resolutie, *welk ik op meen te zenden om te repareeren, de reste van ons werck zullen wy hier lichtelijk konnen doen. Als noch heb ik maar dese Lijst van de volgende Officieren doot, Cap.* Fowles, *Cap.* Woerden, *Cap.* Finch *en Coll.* Hamilton *was sijn been afgeschooten. De particulariteyten zal zenden, als beter Informatie hebbe. Alle d'Officieren en gemeene Maats quéten haar wonder wel.*

In mijn Esquadre quéten haar specialijk Capiteyn Leg, Sir Johan Holmes, *Cap.* Wettingwang, *Cap.* Story, Sir Roger Strikland, *en* Sir William Reeves, *de eerste nam een Schip van den Vyand, en de laatste bracht een Brander te lywaard van* Tromp; *en indien de Capiteyn van de Brander sijn Plicht had geobserveert,* Tromp *had zekerlijk verbrand; niet te min* Story *en* Wettingwang *be-yverden het soo wel, dat* Reeves *hem self ontsloeg van 't gedrang der Vyanden. Ik verhoop Sijne Majesteyt satisfactie zal hebben, considereerende de plaats, daar wy engageerden, en de Banken, soo wierd'er soo veel verricht, als men had konnen verwachten: en dus verblijf ik het aan sijn Majesteyts favorable Sentiment, aan wien ik wensch, veel gelukkige Jaren in het toekomende, dit zijnde zijn Geboorte-dach.*

Dit Schrijven van *Prins Robbert*, soekt de Voorvallen in de gepasseerde Zee-slach, te verduysteren, en sijn Verlies te bedekken; aangesien hy sich alleenlijk beklaagt, over de hooge Sanden, Ondiepten, en gevaarlijke Gronden, waar heen de *Nederlanders* gewéken, en daar in men haar gejaagt hadde; schoon sy ter contrary *d'Engelsen* en *Franssen* tot tien uren in de Nacht nazeylden, en daarom ook des anderen daags meer als een Mijl weegs dieper in Zee ten Ancker lagen; dienvolgens maar twee Mijl weegs van hen afzijnde, konden malkander seer gemakkelijk sien. De *Nederlanders* benedens Wind leggende, hadden hare Vyanden gelegendheid, om t'aller uren te konnen op hun afkomen; maar sy ylden daar toe niet seer.

D'*Engelsen* hebben 't voor een oude gewoonte, altoos hare Schade te verbloemen, ja soodanig dat sy ook selfs met het grootst Verlies, sich van *Victory* en Overwinning derven beroemen; en of het gewonnen of verlooren zy, nochtans hebben sy altoos d'Overhand behouden. 't Welk ook genoeg uit de bovenstaande Brief, en al haar voor-geven te bespeuren is, daar sy sich

d'Engelsen Roemen altoos, schoon met groote Schade de Nederlaag mochten gehad hebben.

niet ſchuwen, te ſeggen, de Nederlandſche Vloot ſoodanig aangegrepen te hebben, dat deſelve aanſtonds in den beginne voor hun ſoude gewéken zijn; en by aldien by lichten dage, ſonder gevaar van te ſtranden, tuſſchen hare Zanden hadden konnen komen, ſy ſulks geenſins ſouden nagelaten hebben; ja indien den Dach wat langer ſijn Licht gegeven, en ſy *Engelſen* een ruyme Zee gehad hadden, dat als dan de Nederlandſche Vloot wel beter ſou moeten hebben inboeten. Dan, dat ſy te rug gebleven waren, was alleen uit oorzaake, dat ſy te weinig Ruymte hadden, en al op vijf Vadems Water vervallen zijnde, vreeſden noch ondieper te komen; echter hadden ſy van de *Nederlanders* twee harer grootſte Schepen verovert, als een van 58. en het ander van 70. Stukken Geſchut, doch deſelve waren ſoodanig doorboort en geruïneert geweeſt, dat beyde in de Nacht moeſten ſincken; desgelijks hadden de *Franſſen* ook een Schip van de *Hollanders* genomen, en een groot getal Nederlandſche Schepen waren gedurende dit Gevecht geſoncken, geruïneert en geſneuvelt. Daar en tegens hunne Schaade had ſeer weinig of niets te beduyden, alſoo ſy niet een Engels noch Frans Schip verloren hadden; ja, dat *Prins Robbert* omtrent den avond, d'*Admiraal Tromp*, met noch een ander Vlagge-Schip, wel ſoude verovert en weg genomen hebben, indien niet de Beſorging, van ſijn Vloot voor de Zanden te beſchermen, hem ſulks verhindert hadde; met veel meer andere ongefondeerde Redenen en ydele Voorgevingen, waar mede ſy malkander, ſoo wel door geſchrift als mondeling ſochten te paaijen.

Schoon *Prins Robbert* nu ſchreef, als of wy de Nederlaag gehad hadden; dat onſe Vloot ſeer qualijk geſteld, en in de Zanden gewéken was, kon doch ſulks by Onpartijdigen geen geloof vinden; maar ter contrary, ſchreven onſe Vloot volkomen de Victorie toe; niet alleen, om dat 'er veel Vyands Schepen waren gebleven; maar ook om dat uit alle Omſtanden bleek, dat de Vyanden ſelfs wel twee Mijlen verder waren te rug geweken; 't welk particuliere Lieden, die 't Gevecht aanſchouwden, getuygden. Wat voor apparentie kon'er dan zijn, dat onſe Vloot voor den Vyand ſou gewéken hebben; aangemerkt ſy na de Slagh wel een Mijl verder in Zee lag, dan voorheen had gedaan; en ten zy de Donkerheid van de Nacht was tuſſchen gekomen, ſouden de Vyanden veel meer het Hooft geſtooten hebben: doch ſulx wierd nu daar door verhindert; en ſy kregen

gen goede gelegendheid, om hun Verlies te konnen bedekken, en onder de hare, veel Verdichtſelen van een ge-imagineerde *Victorie* uit te ſtrooyen. Maar de Maſten en Stengen van d'Engelſche en Franſche geblevene Schepen, die ter plaatſe van de *Battaillie* eenigen tijd boven water bleven uitſtéken, desgelijks ook de Wrakken en ſtukken van Schepen, die aan de Hollandſche en Zeeuſche Kuſten quamen aandrijven, getuygden genoegſaam haar Verlies en Nederlaag.

Dat Schip, waar van *Prins Robbert* ſchreef, als of Cap. *Legg* het ſelve genomen had, was waar, doch in deſer voegen: Cap. *Bakker* voerende het Fregat de *Jupiter*, was van 's Lands Vloot afgeſneeden, waar op hem een Brander quam aan-ſetten, ſoo dat hy ſijn Volk ordonneerde, in de Boot te vallen, om deſelve af te keeren; waar in hem ſoo vele gehoorſaamden, dat niet de helft binnen boort bleef; waar door d'*Engelſchen* dit Schip doen lichtelijk overmeeſterden, en omtrent 4. glaſen behielden: Dan deſe Capiteyn onſe Vloot naderhand *Victorieus* ſiende, en den Vyand aan 't wijken rakende, overweldigde weder d'*Engelſen* binnens boort, en quam dus by onſe Vloot. Soo dat wy niet een Schip vermiſten, dan alleen het Schip *Deventer*, daar van hier voor geſegt, dat het verongelukt is. Waar uit dan klaarlijk blijkt, dat al het roemen en praalen der *Engelſchen* gants ter wereld geen Fondament heeft; en by aldien ſy wat veel dusdanige *Victorien* verkrégen, apparentlijk hun Verlies wel haaſt gewaar ſouden werden. Gelijk dan verſtandige Lieden in *Engeland* wel wiſten, wat van de Saak was; en dat deſe Voorgevingen maar dienden, om 't gemeene Volk in ſlaap te wiegen.

Maar 't geen de *Franſſen* hier van ſeyden, had noch veel minder gront; als, dat hare Schepen, de *Hollanders* doen wijken, en daar van een Schip genomen hadden; al waar ter contrary ſeer zeker is, dat 'er verſcheyde van hare Schepen geruineerd en gebleeven zijn, en dat ſy ſelfs, nevens d'*Engelſen*, voor de Hollandſche Vloot moeſten wijken. 't Was waar, dat ſy wel gevochten, doch ook dapper het Hooft geſtooten hadden.

Dan, ſoo als d'*Engelſen* hun Schaade ſochten te verbloemen, en ydereen in te prenten, dat ſy de *Victorie* hadden; ſoo deden niet minder de *Franſſen*, die al de Eer van dit Zee-gevecht aan hare *Natie* toeſchréven: Want in 't Verhaal, dat ſy daar van uitgaven, verheften ſy ſeer hoog de Courage van hun Volk; wijl ſy verhaalden, dat in elk *Eſquadre* der *Engelſen*, hun Schepen

Relaas der Franſſen wegens het Zee-Gevecht, waar in sy seer roemen, schoon weinig Eer behaalden.

de Voortocht hebbende, Wonderen deden. Welk Verhaal dusdanig was: *'t Gevecht begon door 't Roode Eſquadre van* PRINS ROBBERT, *in welkers hooft* 4. *Franſche Schepen waren, te weten, de* Conquerant, *gecommandeert door Cap.* Tivas, *die Wonder dede; maar wierd door een Canon-ſchoot geraakt;* d'Eſguillon, *gecommandeert van* Monſr. Louis Gabaret, d'Invincible, *van* Monſr. d'Eſtival, *en* d'Oriflame; *de* Ridders de Bethune *en* de Tourville *betoonden genoegſaam hun Couragie:* De Ruyter *willende de* Linie *van den Franſchen Vice-Admiraal doorbréken, wierd van den* Tonnant, *gecommandeert van* Monſr. de Previlly, *gevolgt, die een Schip, dat by hem lag, enterde, een party Volks overſmeet, en inkreeg, zijnde* Sr. dela Chaboiſſiere *en den* Ridder de Tery, *d'eerſte met den Dégen in de Handt daar in gekomen, welke laatſte de Lt. doodende, was in groot gevaar, ten zy een Volontaire* du Rivaux, *de Capiteyn hadde gedoot.* Monſr. Gabaret *had ook een Schip van den Vyand in-gekregen, maar na dat eenige Gevangens had meê-genomen, verliet het ſelve weder, om dat* de Ruyter *daar by gekomen, hy ſich niet wilde ontblooten, ook was 't geſeyde Schip beneden Wind. De* Marquis l'Hominez *op de* Sage, *en* Sr. des Ardens *deden alles wat men van hun groote Couragie kon verwachten.* Prins Robbert *beleet ſelfs, dat de* Franſſen *hun wel gequéten hadden, verklaarende dat de* Hollanders *nooyt ſoodanige Onverſaagtheid en Ervarendheid hadden betoont, dan in deſe Rencontre. In 't Eſquadre van de* Franſſen *waren gebleven* le Sr. Tivas, *en een braven Vendrig* Poitté; *den* Ridder de Flaccour *door een Splinter aan ſijn kin gequetſt; een Vendrig* Sicaud *beyde de kaken weg;* Chaboiſſiere *Lt. met een Piſtool-ſchoot in de zijde gewond;* du Rivaux, *Volontair, gequetſt;* Monſr. le Marquis de Grance, *die met de Schepen van ſijn Verdeeling, de Vyanden geheelijk hadde verdreven, was ook gequetſt; den* Ridder de Ronceroles *een ſchouder weg genomen;* le Sr. de St. Michel, *en* 2. *Capiteyns van Branders,* Bidault *en* Roquillon, *doot. En ten ware de* Hollanders *in hare Bancken hadden gewéken, ſou 'er een ſchrikkelijke Executie in hare Vloot gemaakt zijn.* Dus verre het Franſch verhaal.

De eerſte Zee-Slach, werd door de Donkerheid des Nachts geeindigt.

De Vlooten dan door den donkere Nacht geſcheyden, en de *Nederlanders* dicht by malkander ten Anker gekomen, hadden de Vyanden noch langen tijd de Seylen by gehouden; waar door men hen des Morgens meer dan twee Mijlen weegs afwéſig ſag, leggende N. W. ten Weſten, even boven *Ooſtende*; en de *Franſſen* na de zijde van *Duynkerken* gewéken, waayden een harde Koelte uit den W. Z. W. ſoo dat weder de Loef van de *Neder-*

Nederlanders hebbende, deſelve niet bequamelijk konden by haar komen; weshalven hen weder op hun oude Poſt voor *Schoone-veld* gingen zetten, leggende op 15. vadem Water voor *Weſt-kappel*, yder ſich luſtig beſig houdende, met ſijn Schaaden te repareeren, en alles weder in goeden Stand te herſtellen. Gelijk dan buyten alle twijffel, de Vyanden mede Werks genoeg hadden, wijl ſy gedurig ſeer wel getroffen, en veel Schaaden toegevoegt waren. Soo dat de Heer *Lt. Adm. van Nes* ſchreef, dat *de Vyand ſoodanig getracteert was, dat geen noot hadde, daar van Liedekens te gaan dichten.* En men vertrouwde vaſtelijk, dat indien wy des voorleden daags noch drie à vier uren dach hadden mogen hebben, de beyde Vyandelijke Zee-Machten te gelijk ſoude hebben konnen geruïneert geworden zijn. Want de Vice-Adm. *de Liefde* ſchreef in deſer voegen: *In 't Schip de Vryheid, den 7. Juny* 1673. *'s Nachts ten* 12. *uren ten Anker leggende, dat ſy van meening en voornemen waren, het Werck den volgenden dach, onder Godes Zegen, geheel ten eynde te brengen.* En ſijn Soon, Capiteyn by den Heer *Adm. de Ruyter*, ſchreef des Nachts ten een ure: *D'Actie is beter afgeloopen als verwacht hadde: wy zullen den volgenden dach daar weder aan moeten; en hopen als-dan den Haring voorts af te kaken.*

Den dach aanbrékende, ſach men alleſins de Zee vol ſtukken van Schepen en verſcheyde Wrakken drijven, en het Water met ontallijke Lighamen van doode Menſchen bedekt: ſoo dat eenige Paſſagiers met het Pakket-boot uit *Engeland* in den *Briel* aangekomen, niet genoeg wiſten te ſpreken, van alle de ſtukken van Schepen, Houten, Maſten, en Menſchen, daar ſy een geruymen tijd hadden door gevaren. Aan de Zeeuwſche en Vlaamſche Stranden quamen dagelijks veel doode Menſchen, ſtukken Hout, en Wrakken van Schepen aandrijven; dat ſeer afgrijſſelijk te ſien was. Alleſins ontmoete men in Zee een groote meenigte gebrande ſtukken Hout en Maſten, die overal op onſe Kuſten aanſpoelden. In de *Maas* quamen drie Sloepen tot omtrent *Schiedam* drijven, waar van het eene voor een Frans Maakſel bekent was. Ter *Veere*, en in *Goerée* bracht men verſcheyde klein Vaartuig vol Land-Militie op, die aldaar gevangen wierden gezet.

Soo haaſt als men in *Zeeland* vernam, dat de Vlooten aan malkander waren geraakt, wierd uit deſe Provintie aanſtonds noch veel *Aſſiſtentie* van allerhande Oorlogs-*Munitie* met klein Vaartuig

Uit Zeland werd groote Aſſiſtentie na de Vloot geſonden.

tuig derwaards gevoert. Ook wierd door Trommelslag meer Volk aangenomen, en voorts na de Vloot gesonden, voor een gagie van 24. guldens 's Maands, met absolute Beloften, aan alle die schadelijk gequetst of verminkt mogten werden, dat sy hun geheel Leven lang noch 30. Guldens 's Maands souden genieten, ontfangende yder een Ducaton op de hand tot Vereering; waar door al het gemeene Volck met sulken meenigte 't Scheep wilden loopen, dat 'er naaulijks kleyn Vaartuyg genoeg was, om hen te konnen afvoeren.

Voor *Vlissingen* drie Masteloose Schepen arriverende, wierd aanstonds met den grootsten yver tot derselver Herstelling gearbeyd. En van daar, als ook uit alle andere Zee-havens, wierden weder op nieuws versche Schepen tot Versterking aan onse Vloot toegesonden; als uit de *Wieling* twee Oorlogs-Fregatten, *Delft* en *Goes*, waar van het Volk door den *Lt. Adm. Banckert* was afgenomen, en nu weder met ander Volk uitgebracht, door de Capiteynen *Lonque*, en *Willem Hendriksz.* die des avonds van noch een Derde wierden gevolgt; en naderhand van noch verscheyde andere considerable Schepen, als hier voor gemelt.

Het getal der Gequetsten, schoon de Vyand seer hévig met grof Geschut en Musquetten schoot, echter seer weinig zijnde, oordeelde de Heer *Adm. de Ruyter*, dat sulks, naast Godes sonderlinge Zégen, ter oorzaake van des Vyands onervaren Volk was toegekomen.

d'Oorzaak van der Engelsen on-ervaren Zee-Volk.

De Reden waarom d'*Engelsen* geen ge-öeffent Zee-Volk hadden, was, dat hun Koning, om de Kooplieden en Inwoonders des Lands niet te lastig te vallen, de Scheep- en Koop-vaart vry gelaten, en het beste Zee-Volk sich op de Koopmans Schepen begeven hadde, willende liever daar, dan op d'Oorlogs-Schepen dienen; waar door d'Engelsche Vloot genootzaakt wierd, sich met geprest, onwillig, en on-ervaren Volk te bemannen. Soo dat eenige Schepen op Kundschap uitgesonden, om de Vyanden t'obsérveeren, en derselver voornemens t'ontdekken, tijding brachten, dat d'Engelsche Vloot een goet deel kleynder geworden, en 't Volk tamelijk vermindert was. Waar tegens men in de Nederlandsche Vloot noch een ongemeene Dapperheyd bespeurde, en men swaarlijk gelooven kon, dat al hare Schepen soo weinig Dooden en Gequetsten hadden bekomen; weshalven men sulk Geluk ook eenig alleen de behulpelijke hand Gods moest toeschrijven. Uit *Middelburg* wierd bericht, dat des Woensdags, wanneer de Vlooten aan malkander waren, de

Heer

Heer Veld-Marſchalk *Wurtz* als een vliegent Hert door *Walcheren* heen en weder had geloopen, om ſoodanig op alles goede Ordre te ſtellen, dat het een wonder om ſien was. d'Engelſche Gevangens aldaar, ſeyden: *In den Kromwelſchen Oorlog voerden wy een Schrobber of Beſem op verſcheyde Schepen; maar nu hebben de Hollanders recht en reden, om op ider Oorlog-Schip een Beſem in hun Vlag te ſtellen: Want nooyt ſoo lang de Wereld geſtaan heeft, is diergelijke geſchied, dat Vier kleyne Provintien, de Scheeps-Vlooten van twee ſoo machtige Koningen hebben derven aantaſten, en die ſoo Victorieus uit de Zee geſlaagen.* Twaalf Compagnien Borgers trokken uit, om hare Plaatſen en Zee-ſtranden wel te bewaren, en wierden noch door 1000. Boeren en 400. Soldaten verſterkt; wijl de Vyand van voornemen was, met het Land-volk, dat ſy voor *Duynkerken* in plat-boomde Schepen ingeſcheept hadden, op deſe Kuſten te landen; gelijk ſulks omtrent *Schevelingen* mede gemeend hadden te doen; maar dit Deſſeyn was hun nu geheel mislukt door deſen Uit-val der Zee-Slach, die geheel contrary hare giſſing en meining was geloopen.

Die ſelfs de Dapperheyd der *Nederlanders* beroemen.

't Is ſeer aanmerkens waardig, dat vele *Pronoſticatien* in verſcheyde Almanakken, op het eerſte Quartier den 7. deſer Maandt, deſen gelukkigen Zee-ſlag ons hebben willen voorſeggen; als die van *G. J. Zaagman*, 1673. tot *Amſterdam* in quarto gedrukt, en door *D. R. van Nierop* gemaakt; daar hy in 't eerſte van *Juny* ſegt: *Laatſte Quartier, Woensdag den 7. namiddags ten 3. uren, 26. Min. Venus en Luna in het △ Aſpect, maakt goet Somer-weer, maar veel ſiecke Luyden. Daar werd een groote Battailje te Water en te Lande geſlagen, dat by veelen groote Courage maakt.* HOLLAND *bevecht* VICTORY.

Pronoſticatie van dat de Hollanders de Slag ſouden winnen.

Alhier volgt de Tweede Zee-Slag der Franſche *en* Engelſche *Oorlogs-Vlooten, tegens de Zee-Macht der* Vereenigde Nederlanden, *den* 14. *Juny* 1673. *voorgevallen.*

GEduurende dat 's Lands Vloot op *Schooneveld* lag, deed de Heer *de Ruyter*, door de Brandwacht, geduurig des Vyands Vloot recognoſceeren, desgelijks ook de *Engelſen*, den Nederlandſche Vloot. Waar op den 12. deſer de Lt. Adm. *de Ruyter* Krijgs-Raad houdende, beraadſlaagt wierd, alſoo nu alle Schepen weder gerepareerd en herſteld waren, wat met 's Lands Vloot beſt

De Nederlandſche Krijgs-Raad ter Zee.

besluyt, den Vyand weder aan te taſten.

beſt te doen ſtond; en alles wel overwogen zijnde, wierd geconſidereert, dat geen Schepen meer uit het Vaderland te verwachten hadden; en ter contrary den Vyand, met d'eerſte Weſtelijke Wind, buyten twijffel ſtond verſterkt te worden; dus wierd eendrachtig goet-gevonden, by aldien geen contrary Ordere van de Regeering quam, den Vyand op den 14. deſer, onder Gods genadige Zégen, aan te taſten, van onſe Kuſten af te drijven, en deſelve (was't doenlijk) geheelijk te ruïneeren. Den 14. deſer 's morgens de Ed. Heeren Gedeputeerden van hare Hoog Mogenden aan Boort van den *Lt. Admiraal* komende, te weten, de Heeren *Bosvelt*, *vander Meyden*, *Maregnault*, en *van Vierſen*, conformeerden ſich de welgemelte Heeren, met de genomene Reſolutie van den Krijgs-Raad. Waar op de Heer *de Ruyter* ten half negen uren, de Blaauwe Vlag met een Wimpeltje liet waaijen, zijnde een Zeyn, om't Gebed te doen; 't welk ſolemnélijk gedaan, en Godt om ſijn zégen gebeden zijnde, is de Vloot ten 11. uren, na dat gemelte Heeren Gedeputeerden van Boort vertrokken, onder Zeyl, recht op den Vyand aangegaan, zijnde in drie *Esquadrons* verdeelt, waar van d'Adm. *Tromp*, *d'Avantguarde*; d'Adm. *de Ruyter*, de *Battailje*; en d'Adm. *Banckert*, *d'Arrierguarde* voerden.

d'Engelſche en Franſche Vloten zijn door het eerſte Slaan, ſeer geminderd.

Dus met een Voor-wind afkomende op den Vyand, die nu van 140. Zeylen tot 118. vermindert was, ſcheenen ons eerſt te willen in-wachten; doch wat meer tot hen genadert, hielden geen ſtant; maar koſen ſoo wel de *Franſſen* als d'*Engelſen* de Vlucht, ſtellende hun Cours, met alle macht van Zeylen, Noord-Noord-Weſt aan, by de Wind op, om, ſoo veel hen mogelijk was, de Nederlandſche Zee-Macht t'ontwijken.

De tweede Zee Slag begint,

De Heer *Tromp* ſeer verdrietig, van den Vyand dus lang t'achtervolgen, ſonder deſelve te konnen in *Battailje* krijgen, ſchoot omtrent ten 5. uren na-middag eenige Schoten met Canon; waar op des Vyands Blaauw *Esquadre*, 't welk *d'Avantguarde* was, den Heer *Tromp* tijd gaf, hen in te halen; ſoo dat 't Gevecht een Aanvang nam. De Heer *de Ruyter* attaqueerde 't Eſquadre van *Prins Robbert*, die al wijkende vocht; en de Heer *Banckert* raakte aan 't Franſche Eſquadre. D'*Engelſen* en *Franſſen* waren weder onder malkander gerangeert. De Heer *Tromp* leyde den *Admiraal* van de Blaauwe Vlag aan Boort, en was hem genoegſaam Meeſter, doch wierd geſecondeert van den Schout by Nacht, dat een ſeer groot Schip was, waar tegens hy hem

hem echter soodanig weerde, dat het selve wel haast genootzaakt wierd, te moeten afwijken, als zijnde soodanig doorboort, dat het naaulijks boven Water konde gehouden worden. Alhier wierd, in 't heetste van 't Gevecht, den Heer *Joan Bergh*, soo als nevens den Heer *Tromp* op den Overloop stont, de rechter Voet voor 't meest-gedeelte afgeschooten; voorwaar een Ongeluk voor dien Heer, die sich selven soo vrywillig, benevens anderen, uit Liefde tot het Vaderland, op de Vloot had begeven. De Heer *Sweers* was seer hévig tegens veel Vyands Schepen doende, doch raakte in 't korte soo schadeloos, dat het Schip naaulijks langer kon bedwongen worden. Soo dat nu het geheele Gros wederzijds in een seer hard Gevecht was, 't welk soo Furieus is geweest, dat gesegt werd, het selve by 't eerste van over acht dagen, geen gelijk hadde.

De Heer *Tromp* kreeg den Admiraal van de Blaauwe Vlag op zijde, en deed hem stant houden, soodanig dat hy den selve meende te Enteren, waar toe alles van Pistolen, Houwers, en Bijlen gereed lag; maar sulks gewaar werdende, deed sijn uitterste best, om den Dans t'ontspringen. Daar na ontmoete hy den Schout by Nacht van de Witte Vlag, maar hield geen stant. Naderhand quam de Vice-Admiraal van de Roode Vlag, die sich dapper weerde, soo dat met hem dapper wierd gevochten; maar ging eindelijk voort. Als-doen quam het Admiraals Schip, met des Konings Vlag, daar *Prins Robbert* op was; maar hield ook geen stant, en deed seer weinig defentie; Want de Vyand meest altoos maar afdeynsende vocht; zeylende gedurig West-waart aan, na hare Kusten, op dat sy na *Soltsbaay* mochten inloopen: ondertusschen dat het Gevecht seer furieuslijk continueerde, alsoo het de *Nederlanders* leed was, dat sy hare Vyanden dus moesten laten ontsnappen, wenschende, hen wel t'effens te mogen ruïneeren: en deselve aldus tot omtrent ten elf uren in de Nacht nagejaagt hebbende, moesten hen eyndelijk, ter oorzaak van de Donkerheid, laten loopen; 't welk sy soo confuselijk in aller verbaastheid tot op de Revier van *Londen* deden, dat het schandelijk om sien was.

d'Engelsen met de Fransen nemen de Vlucht.

Geduurende het Gevecht wierd een van onse Branders aan een Oorlogs Schip van den Vyand met 80. stukken seer wel besteed, alsoomen het selve, door de Vloot heen-drijvende, sag branden; en boven dien waren noch 5 à 6. van des Vyands Capitale Schepen geruineert, verbrand, gesprongen, of gesonkken. Wy

En lijden groore Schade.

konden niet naar begeeren op den Vyand inbréken, wijl sy gedurig van ons afwéken; doch echter wierden sy in d occasie niet veel gespaart, soo haast hen maar met het geblaas van ons Canon konden bereyken; waar door vele soodanig begroet en verwellekomt waren, dat genoeg te doen hadden, om hare te Huys Weg wel te vinden.

Alwaar de *Hollanders* niet een Schip verlie-sen.

In tegendeel wierd wederom niet een van onse Schepen gemist, schoon dit Gevecht noch veel furieuser, dan het eerste was geweest. Al onse Hoofden waren noch gesond gebleven, uytgenomen alleen de Vice-Admiraal *de Liefde*, die met een Splinter boven 't rechter Oog wat gequetst was: Ook was 'er weynig van 't gemeene Volck gebléven. De Nederlandsche Vloot dan geen Voordeel meer op hare Vyanden te doen siende, alsoo d'*Engelsen* en *Franssen* gesamentlijk gewéken, en de Vlucht gekosen hadden, deed de Heer Admiraal *de Ruyter* wenden, en 't Zuyd-Oost over-leggen, latende de Vyand sijn oude vluchtende Cours houden. Dus quamen wy weder op *Schooneveld*, met splissen, knoopen en repareeren yverig besig zijnde, lichtelijk om den Vyand weder in 't korte te gaan attaqueeren.

Hier over schreef d'Ed. Heer *Lt. Adm. Generaal de* RUYTER, 's daags daar aan den volgende Brief:

Bericht van de *Ruyter*, wegens de Tweede Zee-Slag.

WY zijn gisteren ten Elf uren 't Zeyl gegaan, om den Vyand aan te tasten, en van onse Kusten te doen afwijken. Soo haast sy dit sagen, gingen mede onder Zeyl; en doe wy op hen afquamen, hielden hun Cours licht af na d'Engelsche Kust. 's Avonds ten vijf uren quamen wy eerst met hen in 't Gevecht, te weten, d'Admiraal Tromp *met de Blaauwe, wy met de Roode; en Adm.* Banckert *met de Witte Vlag: Welk Gevecht seer hévig tot 's avonds ten Tien Uren duurde; maar de Vyand ons altoos ontwijkende, konden naar onse Sin niet by hen inbréken. De weynige tijd die wy overig hadden, hebben malkander niet gespaart, maar vry wat gegeven. Het Gevecht soo lang gecontinueert, wendden wy het doemaals, en leyden 't Zuyd-Oost over; en de Vyand bleef den ouden Coers, Noordwest na de Rivier van Londen houden. Voor soo veel my bekent is, hebben wy niet een van onse Schepen verlooren. Van den Vyand hebbe een sien verbranden; doch of het een Brander of Fregat zy geweest, is my onbekent; en of sy naderhand eenige verlooren hebben, weet niet zeker; maar wel, dat sy groote Schaade gehad hebben; 't gene men in 't tockomende wel na der mocht verstaan.*

Uyt 's Lands Schip de *Seven Provincien*, den 15. Juny 1673.

MICHIEL AD. de RUYTER.

En

En dese *Missive*, van den Heer Lt. Admiraal *Tromp*, was aan de Heeren *Staaten Generaal* gesonden.

Desgelijks van *Tromp* aan hare Hoog Mog:

HOOG MOGENDE HEEREN,

MYne Heeren, Na dat wy op gisteren omtrent elf uren ons Anckers hebben gelicht, met een Oostelijke Wind, en ons met 's Lands Vloot na den Vyand begéven, heeft deselve mede Anckers gelicht, en met alle de Zeylen by, soo veel doenlijk, van ons af-geloopen; soo dat wy met ons Esquader d'Avant-Guarde, *des Vyands Avant-guarde de Blaauwe Vlag, omtrent de Klokke vier uren des namiddags hebben beginnen t'attaqueeren, ende hebben tot 's avonds in 't doncker, hévig met hen gevochten. Onderwijle quam de Lt. Adm. Generaal* de Ruyter, *als ook de Lt. Adm.* Banckert *mede sterk in 't Gevecht. Dus hebben wy den Vyand tot omtrent vijf mijlen van* Soultzbay *geconvoyeert; wanneer het doncker zijnde, wy weder na onse Rendevous-plaats op* Schoonevelt *hebben gewend. Ons Volck in de Vloot heeft noch uytnemende Couragie. Wy hebben een groot Engels Schip sien branden; en ook eenige Schadeloos. Hoe het met de andere Esquaders gegaan is, zullen Ú* Hoog Mogenden *wel verstaan; waar aan my refereere. Ik kan mijns wetens niet vernemen, datter van ons eenig Schip verongelukt is.*

Waarmede,

Hoog Mogende HEEREN, *zullen Godt Almachtig bidden, Uwe Hoog Mog. Persoonen ende loffelijke Regeeringe meer ende meer te willen zégenen,*

Ende verblijve

Uwer Hoog Mog. Ootmoedige, gehoorsame en getrouwe Dienaar,

Was geteeckent,

C. TROMP.

Actum in den Goude Leeuw, op Schoonevelt den 15. Juny 1673.

Alhier volgt een *Extract* uyt het *Journal* of Dach-Register van den Heer Lt. Adm. *Tromp*, geschreven op het Schip de *Goude-Leeuw.*

Extract uyt het Journaal van de Heer *Tromp* sijn Schip de *Goude-Leeuw.*

DEn 14. Juny 1673. des Woensdags morgens de Wind noch Oostelijk, en met goet Weer vermengt, begon sich deselve omtrent de Middag na het Suyd-Oosten te wenden; waar op de Heeren Admiraal Generaal de Ruyter, *een Krijgs-Raads Zeyn gaf, daar de Heer* Butzelaar *en* Reygers *present waren; en beslooten wierd, wijl wy een favorabelen Wind*

op den Vyand hadden, den selve met onse gantsche Macht tégen te gaan, en, indien mogelijk, totaliter te ruïneeren. Waar op de Heer de Ruyter Zeyn gaf, onse Cours derwaards aan te zetten. Wy aanstonds ons Ancker lichtende, geraakten met de Suyder Son onder Zeyl. Soo haast de Vyanden sulks gewaar wierden, lichten ook Ancker, en gingen door; houdende hen soo scherp by de Wind, als mogelijk was: 't Welk ons deed vermoeden, sy de Wind van Ons sochten t'erlangen; doch wy zeylden ook soo snédig by Wind, met ons Esquader, 't welk d'Avant-Guarde hadde, dat wy de Blaauwe Vlag, die insgelijks de Voortocht van den Vyand had, altoos boven Wind konde blijven. De Vyand had sich ditmaal anders in Slach-Order gestelt, dan over acht dagen; soo dat nu de Franssen, of het Witte Esquadre, d'Arrier-Guarde hadden.

Wy zeylden gesamentlijk om de Noord; maar de Vyanden wéken meer en meer na de Kusten van Engeland, weshalven wy eenige Schooten met scherp na hen deden, om te kennen te geven, dat sy souden stant houden. Waar door sy van ons aangehitst en bewogen zijnde, occasie gaven, dat wy met ons Esquader, tusschen vier en vijf uren tegens de Blaauwe Vlag in een seer hévig Gevecht geraakten, 't welk voornamentlijk den Admiraal trof, wiens Mars-Zeyl wy geheel aan flarden maakten, en een naby-leggende Fregat sijn Steng afschooten.

Wy namen voor, den gemelten Admiraal Signeur Eduward Sprag aan Boort te klampen, en te veroveren; maar alsoo wy niet wijt van hem, twee Branders vernamen, weynig van d'onsen by ons hadden, en de Vyand sich vast aan malkander gesloten hield, moesten wy sulx nalaten, en voorby strijken. Ons Voor-Mars-Zeyl wierd weg-geschooten; waarom wy aanstonds een ander verveerdigden, en het selve weder aansloegen: maar d'Admiraal Sprag kon sijn groot Mars-Zeyl niet weder in stant brengen. Op dese wijse geraakten wy met onse byhebbende Schepen, niet weynig tegens de Vyandelijke in Gevecht, zijnde Cap. Johan de Jong met het Schip de Provintie van Uytrecht voor-uyt, tegens de voorste Engelsche Schepen geweldig in actie. Hy wende sich verscheydemalen, om te sien, of onse Vice-Admiraal Sweers (onder wiens Smaldeeling hy gestelt was) met de andere volgde; maar de Vice-Adm. geheel in tegendeel, bleef een goet stuk weegs te Loefwaard met sijn byhebbende Schepen van ons afleggen, houdende sijn groot Zeyl in den band, schoon sijn groot Mars-Zeyl seer beschadigt was: Boven dien smeet hy sijn Voor-Mars-Zeyl op de Steng, en bleef in soodanige Postuur met verscheyde Schepen van sijn Smaldeeling alsoo leggen; alwaar hy anders, naar onse Meening, seer lichtelijk op den Vyand, en voor ons Smaldeel had konnen geraken, ja, wat meer is, daar wel konnen drijven. Wat

oorzaak

oorzaak hy daar toe mocht gehad hebben, konnen wy niet gewaar werden. Hy mag sulks, soo veel hy kan, selfs verantwoorden.

Op onse zijde hadden soo veel te doen, als vermochten; wijl ons Volck jammerlijk hun Leven moest laten, en al het loopende en staande Want verplettert en aan flarden geschooten wierd; waar toe onse groote Brand-steng ook van boven-neder geraakte, nevens d'Admiraals Vlag, die wy in korten tijd weder oprichte. Ondertusschen bleef gemelte Vice-Admiraal Sweers noch van ons afleggen; maar sijn byhebbende Schepen, die, soo 't scheen, Eerlijke Luyden wilden zijn, quamen ons als doen te hulp; waar mede wy, nevens d'overige Schepen van ons Esquadre, die achter ons lagen, den Vyand soo veel te doen gaven, dat gedwongen wierd, licht af te houden, en ons den rug te keeren. Doch, op dat hy niet alleen mocht weg trekken, soo convoyeerden wy hem al vechtender-hand, tot op 10 à 11. uren in den donckere Nacht, wanneer wy hem lieten heen-loopen en ons weder na onse gewoonlijke Rendevous-plaats op Schooneveld keerden; Seer verheugt Zijnde, dat wy, tot Roem, Eer, en Welvaard van 't Vaderland, onsen Vyand tot op 4 à 5. Mijl weegs na Soultsbay gedréven en verjaagt hadden; maar het verdroot ons seer, dat wy haar niet tot een vasten stant brengen, en grooter Schaaden toevoegen konden, etc.

In dit Tweede Gevecht was by de *Nederlanders* weder seer wel gevochten; en by d'*Engelsen* en *Franssen* maar al wijkende en te rug-deynsende: selfs was de Lt. Adm. Generaal *de Ruyter* ten hoogsten verwondert, van te sien, dat *Prins Robbert*, die in d'Eerste Bataillie recht op hem aanzette, gants geen mijne maakte van hem t'attaqueeren; en dat deselve *Prins*, na een *Salvo* met 12. Stukken van 24 pont, uit den Heer *de Ruyters* Schip ontfangen te hebben, alleen met 4 à 5. scheuten antwoorde. Desgelijks ook in dese Tweede *Actie*, alwaar dese Prins seer koel sijn Affcheyd nam. Hoewel nu den Vyand dus victorieuslijk binnen sijn Havens was gejaagt geworden, echter hadden d'*Engelsen*, volgens haar seggen, al wederom de VICTORIE bevochten, en de *Hollanders* in de Zandbancken gedreven; seggende, dat hare Vloot maar na Huys was gekeert, wanneer geen kans meer sagen, om de *Hollanders* te konnen achterhalen; met veel meer andere Valsheden, die men tot *Londen* daar van uitstrooyden. De *Franssen* hadden 't ook weder met hun Schepen uitgewerkt, den *Hollanders* op de Vlucht gedreven, en hen veel Schaaden toegevoegt: Maar sy beneden Wind zijnde, hadden naar hun wil niet konnen abordeeren; souden anders noch veel

Prins Robbert toont *de Ruyter* seer slechte Defencie, en kiest de vlucht:

meer gedaan hebben; met veel meer andere Verdichtſelen tot hun voordeel. En *Prins Robbert* ſchreef van deſe *Actie* aan den Graaf *Arlington*, van 't Boort de *Souverain*, den 15. Juny 's morgens ten 9. uren, ſeven Mijlen van *Laſtof*, de Wind O. N. O. zijnde, ook deſen volgende Brief:

En ſchrijft aan Arlington, wegens het Tweede Gevecht.

GY *hebt uit mijn laatſte verſtaan, dat de Vyand op ſijn oude Poſt van* Schooneveld *lag, en dat wy* 7. *Mijlen van* Ooſtkappel *ten Ancker bleven, zijnde Z. O. van ons. Nu moet ik u ſeggen, van een Tweede Gevecht met hem, op den* 14. *Juny. De Retraitte van den Vyand na ſijn kuſt, had hem gelegendheid gegeven, ſich te herſtellen, en te voorſien van al wat hem mankeerde: en wel wetende, dat ſoo als de Wind eenige dagen geweeſt was, wy ſulks niet te wege konden brengen, waren dieshalven geëncourageert, op ons uit te komen; gelijk des namiddags met een goede N. O. Wint geſchiede. 't Gene wy wel haaſt gewaar wordende, raakten aanſtonds onder Zeyl, de Wind N. N. W. hebbende alle Takelen gerepareert, en houdende ſoo na by de Wind als wy konden, om hen te beter af te wachten. Omtrent ten* 4. *uren na middag quam* Tromp *met het Amſterdams Esquadre na Ons, en begon 't Gevecht met het Blaauw Esquadre, ſchietende, na hare gewoonte, van verre. Ontrent ten* 5. *Uren engageerde de* Ruyter *ſich met mijn Esquadre; en dat van* Zeeland *met het Witte. In 't aankomen veynsde de* Ruyter, *of my dicht op Zy wilde leggen; maar tot op een Muſquet-ſchoot genaadert, wende ſich, houdende ſoo na by de Wind als immers doenlijk was, en retireerde in een ommeſien: dat ons deed gelooven, hy eenige conſiderable Schaade aan ſijn Schip had, of dat ſelfs gequetſt was. Hun geheele Vloot geduurig op ons ſchietende tot in den Nacht, hoewel verre van hun aflagen; onſe Schepen haar gront houdende, onaangeſien 's Vyands Branders. Omtrent Middernacht keerde een party van de Hollandſche Vloot na het Z. O. die in 't korte van de Reſt wierd gevolgt, gelijk wy konden ſien door een groote Diſtantie en met een gebroken geſicht. Ten twee uren 's Morgens keerden wy ook, en vervolgde hen tot* 6. *uren. Siende hen dan niet by te komen, voor dat in hare Zanden waren, geloofde wy het onnoodig, hen langer te vervolgen. Dus keerde wy weder te rug na onſe eigen Kuſt. Al wat wy meer van den Vyand konnen ſeggen, is, dat ſy in groote Diſordere retireerende, ons onkundig laten van de Schaade, die ſy geleden hebben. Aan onſe zijde hebben wy niet een Schip, en weynig Volk verlooren. Van onſe Commandeurs, Cap.* White, *op de* Warſpite; *en Cap.* Sadlington, *op de* Kroon, *zijn doot: van de Land-Officiers Cap.* Henshauw, *en Lt.* Fitsgerald *doot; Lt.* Tufton *gequetſt.*

Dit

Dit Schrijven geheel buyten Waarheid, wierd by Onpartijdigen ook soo opgenomen: Want daar *Prins Robbert* in sijn eerste Brief adviseerde, d'Onsen soodanige Schaade toegevoegt te hebben, die niet licht te repareeren was; en dat de Sijnen seer weinig geleden hebbende, die lichtelijk souden herstellen; soo schreef hy nu recht contrary. Waar uit dan noodzakelijk moest werden besloten, dat hy sijn Schaade van d'Eerste Slag verbloemd heeft; 't welk van dese Tweede mede seer wel te gelooven staat: Want neutrale Schepen, door d'Engelsche Vloot in 's Konings Diep (daar sy na dees Tweede Slag in gevlucht waren) heen-passeerende, getuygden, na de gantsche Vloot geteld te hebben, dat deselve in 70. Razeylen bestond, waar onder 23. Fransche waren: Een zeker bewijs, dat 'er 20. van hunne Oorlogschepen en wel omtrent de 40. Zeylen van Branders en ander klein Vaartuig in dese Twee Zee-Slagen gebleven zijn. Want *d'Engelsen* schreven selfs, dat hun Vloot uitloopende, in 60. en de Fransche Macht in 30. Oorlog-schepen, behalven de Branders en klein Vaartuig, bestont. Wat *Prins Robbert* voorder segt, d'Onsen ingewacht te hebben, is niet waarschijnlijk; want dese Laatste Slag sou als-dan wel dicht by de plaats van d'Eerste *Bataillie* geschied zijn; alwaar nu deselve soo diep in Zee, ja tot onder de Engelsche Kust is voorgevallen. En dat de Heer *de Ruyter* gedurig soude afgewéken hebben, heeft noch veel minder schijn; en 't is klaarblijkelijk genoeg uit alle Getuigenissen, dat dese *Prins* op d'Aankomst van gedachte Heer *de Ruyter*, t'elkens selfs afdeynsde, poogende aldus sijn eigen Flaaumoedigheid op soo een Dapperen Held te werpen, wiens Vroomheid, hy en veel andere Engelsche Admiraals, dikwils beproeft hebben, en van hem zijn overwonnen geworden. Dat de *Hollanders* souden te rug gewéken, en sy op hun gront bestandig gebléven zijn, is alsoo seer buiten apparentie, als de Rest; wijl het zéker genoeg is, d'*Engelsen* en *Franssen* gesamentlijk met sulken Confusie de Vlucht namen, dat indien de Donkerheid des Nachts sulks niet had verhindert, sy een veel grooter Schaade souden geleden hebben. Sy waren niet alleen de Rivier van *Londen* ingeloopen, maar hadden sich al hooger op na *Quinbury*, of de Baay van 't Noorden, en tot *Chattam* begeven, sonder eenig schoot te schieten. Daar was ook veel van 't Boots-Volk overboort gesprongen, om van de Schepen weg te loopen, getuygende, dat de *Hollanders* wonderlijk, en als desperaat gevochten hadden.

Wederlegging van den Roem die *d'Engelsen* sich wilden toe-eigenen.

Haar Verlies van Schepen.

De

De Nederlandsche Vloot keerde niet eerder op *Schooneveld*, voor dat d'*Engelsen* en *Fransen* geheel uit het gesicht waren geweken; ook was het wel des anderen daags avond: in diervoegen het gants ydel, en geheel mal apropo is, dat *Prins Robbert*, volgens sijn schrijven, de Hollandsche Vloot, den 15. 's Morgens sou vervolgt hebben.

Dat hy segt, ons soo veel Dooden en Gequetsten veroorzaakt te hebben, is gants onwaar: want op het geheele Amsterdams Esquadre zijn niet meer dan 216. dooden, en 285. Gequetsten in dese Twee *Bataillien* bevonden; en desgelijks op d'andere Esquaders naar advenant. Waar tegens van d'Eerste Slag, uit des Vyands Vlooten 2400. Gequetsten tot *Duynkerken*, veel tot *Calis*, en een groot getal binnen *Engeland* waren gebracht. Naderhand voerden sy noch wel 400. gequetsten na *Harwits*; en hoe veel sy noch onder-weeg op verscheyde Plaatsen, en op de naastgelegen Dorpen brachten, om geen Alteratie in de Stad *Londen* te veroorzaken, echter waren sy noch genootzaakt, een goet getal daar binnen te brengen; 't welk sy by partyen en op verscheyde dagen deden, om te minder Onsteltenis te maaken: doch het Getal wierd als ontelbaar bevonden. Sulks dat men rekent, sy in dese Twee Gevechten wel meer dan 3000. Dooden, en 6000. Gequetsten gehad hebben.

En haar groot Verlies van Volk.

Men vond 3. van hun overige Oorlog-schepen sonder Stengen, twee sonder Boegsprieds, 3 à 4. die geen Galjoenen hadden, en veele soo geweldig doorschooten, dat men niet genoeg kon te kennen geven, hoe deerlijk deselve toegestelt, en hoe seer sy gedevalifeert waren; soo dat in langen tijd niet konde suffisant werden, om weder in Zee te komen. De Vyanden selfs beleden in dese *Twee Battaillies*, over de Drie Duysent Dooden en Gequetsten gehad te hebben, behalven al die sy verswoegen, van de gene die selfs niet konden spreeken. Tot *Duynkerken*, *Boulogne*, en *Cales* zijn van beyde de Slagen, wel omtrent de 4000. Fransche Gequetsten aan Land gezet, en daar onder veel Officieren; soo dat 'er meenigte op de Straaten moesten blijven leggen, vermits men geen plaatsen genoeg voor hen in Huysen wist te vinden. Binnen *Duynkerken* voornoemd, wierd op Lijfstraf verboden, van de Zee-Gevechten iets meer te spreeken. Want over dit verlies een groot Misnoegen en Tweedracht tusschen *d'Engelsen* en *Fransen* ontstond; d'een de Schuld op d'ander leggende: En de *Hertog van York* scheen het COMMANDO nu selfs

ſelfs te willen aannemen, dreygende, ſeer haaſtig wederom dapper te zullen doen repareeren, en de Vlooten te verſterken met eenige Oorlogſchepen en Volk, van *Tanger* onlangs aldaar gearriveert.

Ondertuſſchen wierd in *Engeland* en *Vrankrijk* wonderlijke Leugenen van het Verlies der *Nederlanders* uitgeſtrooyt; als dat onſe Vloot byna gantſchelijk geruïneerd ſou zijn; en dat wy ettelijke Duyſent Matrooſen hadden verlooren, met veel meer andere Fabuleuſe Verdichtſelen. Om nu volkomentlijk hun ingebeelde *Victorie* te wederleggen, zullen een *Miſſive* van zeker Engels Heer hier byvoegen, den 15. *Juny* uit d'Engelſche Vloot geſchreven, zijnde als doen 7. Engelſche Mijlen van 's *Konings Diep:*

Brief van een Engelſche Heer, aan een ſijner goede Vrienden.

MYn Heer, Ik kan niet nalaten, U E. deelachtig te maken, van een Tweede Gevecht, tuſſchen Ons *en de* Hollanders, *voorgevallen op den* 14. *deſer; wanneer men des Morgens ten* 6. *uren in 't Schip van* Prins Robbert *Krijgs-Raad hield, en reſolveerde, met den N. O. Wind, doemaals waayende, na de Kuſt van* Engeland *te wenden; alſoo de Proviſie ten einde was, veel Gequetſten noch van 't Eerſte Gevecht aan boort waren; en veel Soldaten, beſonderlijk in de Franſche Schepen, ſeer vuyl zijnde, ſiek wierden. Op welke Reſolutie omtrent* 10. *uren, d'Ankers wierden gelicht; doch een uur daar na ſag men te voorſchijn komen de Hollandſche Vloot, waar op men een Tweede Krijgs-Raad hield, en beſloot, den Vyand aan te taſten; maar eerſt de Wind te winnen; doch ſulks gelukte niet. Tegens* 5. *uren geraakte men in 't Gevecht, en men moeſt doen de waarheid bekennen, dat de* Hollanders *uit hun Bancken dorſten komen, en ons Offenſivelijk den Oorlog aan doen, hoewel veel onſterker als wy. Men vocht ſoo laat als men konſien. Op den* 15. *'s Morgens hield men weder Krijgs-Raad:* Prins Robbert *wilde vechten, maar vond niemand van ſyn Opinie, ſeggende, dat men de gantſche Vloot in Periikel ſoude ſtellen; derhalven ſulks niet te konnen doen. Wy hebben veel Dooden en Gequetſten, waar onder vry veel van Qualiteyt, en* 3. *Capiteyns, ook vele Schepen reddeloos. Twee Franſche Schepen blijven noch van Ons, en vreeſt men, dat verlooren zijn.*

De Vyanden ſelfs roemen de Daaden der *Nederlanders.*

Ook hoorde men, dat een groot Frans Heer (men meende Graaf *d'Eſtree*) aan *Colbert* had geſchreven, van de groote *Actie* by den Adm. *de Ruyter* uitgewerkt, wenſchende, ſoodanige Eer

had mogen bevechten, al sou dan aanstonds gestorven zijn. Sulks men vernam, dat de Vyanden selfs, d'Uitwerkingen van onse *Admiraals* preesen; en dat al hare *Victorie*-Roem, alleenlijk maar geschiede, om het gemeene Volk in slaap te wiegen. De Poëten nu weder stoffe hebbende, om te dichten, maakten daar op dit volgende Vers:

Dum, Batavi terrâ cedunt, Mare deserit Anglus,
Cumque maris Domino Gallus & ipse fugit,
Hic pelago afflictis reparatur gloria Belgis;
Sed Galli terrâ promptius arma gerunt:
Scilicet unde aliquid sperent successibus istis
Belgæ et Gallus habent, Anglia sola nihil.

Of anders:

't Wijl d'*Hollander* 't Veld, en d'*Engelsman* Zee verlaat;
Voor desen Heer der Zee, de *Frans* ook vlieden gaat;
Des werd d'Eer herstelt, van *Ne'erlands* verdrukte Lieden:
Doch *Vrankrijk* eer ree, hen te Land het Hooft te bieden.
Waar van *Holland*, met *Vrankrijk* beter Spoed verwacht;
Maar *Engelands* Geluk, werd daar in niet gedacht.

De Nederl. Brand-wacht, raakt met twee Engelsche Fregatten in Gevecht.

d'Engelsche en Fransche Vloot, schoon nu geheel in de Baay van 't Noorden geloopen, sonden echter 2. Fregatten, de *Kroon* en *Nachtegaal*, na onse Vloot, om die te recognoscéeren; doch op den 18. deser onse Brand-wacht ontmoetende, raakten daar mede in Gevecht; maar wierden wel haast op de Rivier van *Chattam* gedreven, na dat dapper in de Beere-bijt hadden geweest. Waar op Schout by Nacht *de Haan*, den 21. deser met 12. Fregatten en 4. Branders na d'Engelsche Kust is gedetacheert, om d'Engelsen te recognoscéeren; maar deselve geheel hoog den Rivier opgeloopen, is gedachte Schout by Nacht den 27. deser weder by het Gros van 's Lands Vloot gekomen.

Een bedigt bericht der 12. Fregatten, om den Vyand op d'Engelsche Kust te recognoscéeren.

Alhier volgt het be-ëdigde Bericht, wegens de voornoemde 12. Fregatten, die na d'Engelsche Kust hadden geweest, om den Vyand te recognoscéeren; gedaan den 26. *Juny* 1673.

Arnold Leuniſſe, Capiteyn op het Fregat de *Jonge Maria*, waar van sich de Heer Adm. *de Ruyter* bediende, betuygt en verklaart, dat hy heden over 8. dagen des Maandags, op het Bevel van gemelte Heer *de Ruyter*, nevens 18. Schepen, te weten, 12. Oor-

Oorlog-ſchepen, de reſt Branders en Advijs-jachten, onder het *Commando* van den Schout by Nacht *de Haan*, geſamendlijk na de Rivier van *Londen* zijn gezeylt, alwaar ſy des Donderdaags eerſtelijk arriveerden voor *Soltsbay*, daar geen Schepen waren te vinden. Wyder na het *Konings Diep* geavanceerd, vonden daar twee Engelſche Kitſen van de Blaauwe Vlag, met noch een Koninklijk Schip; Dat hy *Leuniſſe* na de twee Fregatten toe-zettende, ſy om Hulp na het Konings Schip ſchooten, en derwaards aan liepen; waar op het ſelve ſijn Ancker lichtende, geſamentlijk na hem toequamen; ſoo dat ſich genoodzaakt vond, weder na ſijn Vloot te keeren, die voor 's *Konings Diep* lag, alwaar hy onder-weeg een Pakket-Boot genomen, en by den Schout by Nacht *de Haan* gebracht hadde; Dat de Schipper van 't ſelve Pakket-boot, met waarheyd bekrachtigde, dat alle Engelſche en Franſche Schepen, geſamentlijk omtrent 70. Zeylen ſterk, tuſſchen *Graveſande* en *Quinburry* lagen; en dat'er dagelijks ſoo veel Dooden en Gequetſten aan Land wierden gebracht, dat deſelve by-na een ontelbaar Getal uytmaakten: Dat men daar ook voor-gaf, als of de Hollandſche Vloot tot op 17. Schepen vernield en geruïneerd was; Dat de Heer *de Ruyter* aldaar gevangen zijnde, dagelijks met den Koning binnen *Londen* in de Karos reed; dat *Tromp*, en Schout by Nacht *de Haan* doot, en hun Schepen in de gront geſchooten waren; Dat d'*Engelſen* Dertig Duyſent Man wilden inſchepen, en op *Zeeland* aanzetten. En als hem wierd gevraagt, of hy, en die met hem waren geweeſt, geen Vyandelijke Schepen omtrent *Harwits*, of by den *Wortel-gront* hadden vernomen, ſoo antwoorde hy, geen andere dan de twee gemelte Kitſen, het Konings Schip, en 2. Pakketbooten geſien te hebben, waar van een na den *Briel* gaande, het ſelve ſijnen Weg had laaten vorderen; maar het andere na *Harwits* willende, weg genomen hadde; en dat de 2. Kitſen met het Konings Schip ſich na 't Gros van hun Vloot begaven. Voorder berichte Capiteyn *Leuniſſe*, dat hy met ſijn Fregat wel 6. mijlen weegs de Rivier van *Londen* opgezeyld hadde, en doch geen andere Schepen meer, dan hier voor gemeld, vernomen; echter had van verre, boven op ſijn Steng, omtrent 4. Mijlen van hem af, des Vyands Vloot konnen bekennen. En dat eyndelijk de Schout by Nacht *de Haan*, met ſijn Esquadre op voorgaande Saterdag weder na 's Lands Vloot was gezeylt, en giſteren namiddag op *Schooneveld* gearriveert. Al het welke meergemelte

Capiteyn, met eenen Eed voor den *Presidént* en Raad der Admiraliteyt in *Zeeland*, beveſtigde.

Was onderteykent,

Joh. Steenkracht.

Middelburg den 26. Juny 1673.

De Nederlandſe Vloot begeeft ſich voor de Rivier van *Londen*.

Naderhand quam een gedeelte van onſe Vloot, die weder volkomen gerepareert, van alles wel voorſien, en met verſcheyde verſſe Oorlogſchepen verſterkt was, ſelfs machtiger dan in de voorige Slagen, voor de Rivier van *Londen* kruyſſen, werdende ten laatſten van de Reſt der Vloot gevolgt; ſoo dat de Hollandſche Zee-Armade, deſe Rivier geheel beſlooten hield. Maar na eenige van des Vyands Schepen weder wat begonden af te zakken, wilde onſe Zee-Voogt ſich midden in Zee zetten, recht tuſſchen deſe *Rivier* en *Schooneveld*; om, of ſy noch eens wilden uytkomen, hen dies te bequamer te konnen ontfangen en verwellekommen; latende ondertuſſchen noch eenige Schepen voor 's *Konings Diep* blijven kruyſſen.

De Nederlanders leggen, door deſe 2. Zee-Slagen groote Eer en Roem in:

Deſe Twee Zee-Slagen, waar in de *Nederlanders* VICTORIE bevochten, en d'Overhand behielden, brachten den ouden Roem en Manhafte Dapperheyd der *Nederlandſche* NATIE weder een nieuwe Luyſter aan; en maakten de gantſche Weereld kundig, dat de opgehitſte en hard-getergde Leeuw, geen twee ſoo machtige Koninklijke Vlooten te gelijk vreesde; maar veel eer deſelve met een onverzaagt Hert, en ſtrijdbare Klaauwen dorſt onder Oogen treden, om niet alleen ſich ſeer dapper *diffenſivelijk* te verweeren; maar ook ſeer kloekmoedig ſijn Vyanden *Offenſivelijk* aan te grijpen, deſelve rigoureuſlijk op de Vlucht te drijven, en Roem-waardiglijk uyt de Ruymte der Zee, tot binnen de Engte van hare Havens, weg te jaagen.

Als nu de Engelſche en Franſche Oorlogs-Schepen dus vliedende, de Rivier van *Londen* quamen oploopen, was de *Koning van Engeland* ſeer nieuwsgierig, deſelve te beſichtigen, om te mogen vernemen, op wat wijſe deſe Groote Zee-Machten, van de Kleyn Vereenigde *Nederlanders* waren verwellekomt geworden. Weshalven ſijn *Koninklijke Majeſteyt* met den *Hertog van York* ſich derwaards begaven, om t'ordonnéren, dat al het gebrokene gemaakt, en al het beſchaadigde, ſoo haaſt mogelijk, weder herſteld mocht werden; ten eynde ſy hare voorgenomene Deſſeynen, ergens in de Nederlandſche Provintien mochten

ten te werk ſtellen: waar aan het Verlies van deſe beyde Zee-Slagen, een groote Verhindering was geweeſt. Want, het ſeer zéker is, dat indien de Nederlandſche Vloot aan leeger Wal, of in d'Onderlaag was geraakt geworden, en dat haar Vyanden eenigſins gevictoriſeert hadden, ſy hun gereed-hebbende Land-Soldaten ſouden ingeſcheept, en deſelve volgens hunne Voornemens, aan d'een of d'ander Nederlandſche Kuſten doen Landen hebben; waar toe reeds een Macht van 14. à 15000. Man tot *Blakhead* te ſamen gekomen was. Doch deſen Aanſlag wierd uitgeſteld, tot 'er tijd hare Vlooten weder in beter ſtant ſouden gebracht zijn.

Waar door ook de Landings Deſſeynen harer Vyanden geſtuyt.

Na bovengem: gegeven Ordre, vertoefde ſijn Majeſteyt niet lang; maar begaf ſich aanſtonds met ſijn Heer Broeder weder na *Londen*, werdende kort daar op van *Prins Robbert*, en de voornaamſte Officiers gevolgt, om geſamendlijk de Sake wel t'overwégen, en alle noodige Verëyſching tot de voor-hebbende Zee- en Land-Tocht werkſtellig te maken, ſchoon het Compas, door dit gants onvermoedelijk Voorval, ten uiterſte was verzet geworden.

Ten einde dan de *Nederlanders*, dit Engels Voornemen, om hen ſoo ſtoute Gaſten te willen ter Herberg zenden, met al hun Macht mochten verhinderen, en deſe Ongenoodigden, met ſlaagen en geweld van hun Zee-kuſten af te houden, wierd *Generaal Wurts*, Veld-Marſchalk, met een goet Getal Ruyters en Soldaten uit *Vlaanderen*, in hondert Smakken ingeſcheept, en na het Eyland *Walcheren* overgebracht, om het ſelve, nevens alle Kuſten van *Zeeland*, voor alle Vyandelijke Overvall te beſchermen; aangeſien men alleſins het gerucht hoorde, als dat de *Engelſen* en *Franſſen* geſind waren, onder den Dekmantel der Beſcherming harer Scheeps-Vloot, voornamentlijk wanneer deſelve mocht d'Overhand bekomen, hun gewapend Krijgs-Volk, op de Zeeuwſche Kuſten aan Land te ſmijten, en dat Landſchap alſoo t'overweldigen.

En alle Tegenweer tot Verhindering gemaakt werd.

Aanſtonds na d'Overkomſt van den Veld-Marſchalk Heer *Wurts*, wierd alleſins goede Ordre tot Tegenweer geſteld, en de Troupen alomme langs de Zee-ſtranden, en daar omtrent geposteert. Desgelijks lieten de Burgers en Inwoonders des Lands, ſich ook, op d'aannadering des Vyands, in de Wapenen vinden. Doch d'Overwinning der *Engelſen* en *Franſſen* wierd ſoo groot niet bevonden, dat ſy Moed konden hebben, om hun

voorgenomene Land-Tocht over Zee te derven in 't werk ſtellen; maar lieten eindelijk alles na-blijven.

In Nederl. werd een ſolemnéle Dank-dag gehouden, over de *Victorie* ter Zee.

Voor alle deſe en diergelijke Weldaaden, die Godt Almachtig, den VEREENIGDE NEDERLANDEN in haar laag-gedrukte, en byna geheel onderdrukte droevige Toeſtand ſoo genaadiglijk verleent hadde, wierd by hare Hooge Mogende de Heeren STAATEN GENERAAL, als een hoogſt-ſchuldige Plicht der Loff en Dankbaarheid, deſe navolgende Dankſegging door haar geheele Land in alle Steden en Plaatſen geordonneert:

Nademaal het GODT *de* HEERE *Almachtig heeft belieft, uit ſijn Goddel. Majeſteyts Oneyndelijke Goedertierendheid en Vaderlijke Barmhertigheden, den* STAAT *deſer Landen, in deſe tegenwoordige bekommerlijke en dangereuſe Conjuncturen van Tijden en Saken, tegens d'Opinie en gedachten van al onſe Vyanden, te begnaadigen met baarblijkelijke Hulpe en ſonderlinge Advantages, in beyde de jongſt voorgevallene Rencontres en Zee-Slagen, tegens de geconjungeerde Vlooten van de Machtige Koningen van* Vrankrijk *en* Groot Brittanien: *Soo is ter Vergaderinge van de Heeren* Staaten Generaal, *met onſe Toeſtemming in den Naam van de Heeren Staaten van* Holland *en* Weſt-Vrieſland, *na rijpe en ſerieuſe Deliberatie hoognoodig ge-oordeeld, dat in plaatſe van d'Ordinaris Bede-dach, die gehouden ſoude werden op den 5. July toekomende, Nieuwe Stijl, ten ſelven daghe gehouden zal werden een Algemeene Danck- Vaſt- en Bede-dach, om Godt den Heere Almachtig ten ſelven Dage van gantſcher Herten te dancken, te looven en te prijſen, over de voorſz. baarblijkelijke Hulpe en ſonderlinge Advantages, ſoo wonderbaarlijk aan ons gegeeven en beweeſen; ook vieriglijk te bidden, en te ſmeeken, dat ſijn Goddelijke Majeſteyt by alle voorvallen ſijnen Zégen over 's Lands Vloot genadiglijk gelieve te continueeren, en daar benevens de Wapenen van den* Staat, *te Lande ook voorſpoedelijk en Victorieuſlijk te maken, tot Reſtauratie van de vervallene Saken; ende tot dien einde ſijne Hoogheid den Heere* Prince van Orange *voor alle Gevaar en Onheyl te beſchutten, te beſchermen ende te bewaren; ook hem by Continuatie te begaven met den Geeſt van Wijsheid, Voorſichtigheid, Dapperheid en Kloekmoedigheid, in alle het gene ſijn* Hoogheid, *ten Dienſte van ons gemeen lieve Vaderland, en tot Reſtauratie als vooren albereyts heeft aangevangen, of noch verder zal komen te ondernemen. En eindelijk dat ſijn Goddelijke Majeſteyt de Herten van de Hoogſtgemelte Koningen van* Vrankrijk *en* Groot Brittanien, *en hare Geallieerden, die met haar te gelijk Vyandelijk tegens deſen* Staat *agee-*

ren

ren, tot gedachten van Vreden *willen disponeeren, ende ons alsoo wederom Zegenen met een eerlijke, beſtendige, vaſte en verzekeerde* VREDEN; *alles tot Grootmaking van ſijnen Heyligen Naam, Voortplanting van de ware Chriſtelijke Gereformeerde Religie, herſtelling van deſelve, daar die door de tegenwoordige droevige Land en Luyden verdervende Oorlog verſtoort is; Conſervatie van onſe duur-gekochte* Vryheid, *en onſer alle Zielen Zaligheid. Amen.*

Geſchreven in den Hage den 22. Juny 1673.

De Nederlanders hebben de Drie Hulp-Middelen des Oorlogs wel in 't werk geſteld,

Van de Drie nootwendige Hulp-middelen, als; BIDDEN, VECHTEN, en GEVEN, die tot den Oorlog behooren, of veel eer in Oorlogs Tijden, wanneer men van ſijn Vyanden werd overvallen, noodzakelijk dienen in 't werk geſteld te worden, waren de Twee eerſte wel uitgevallen, en met het Derde ook een goeden Aanvang gemaakt. Want,

Als Bidden,

Eerſtelijk ſach men alleſins in de *Vereenigde Nederlanden* de Luyden ſoo wel op d'extraordinary Vaſt- en Bede-dagen, als op de ordinary Sondaagſche en dagelijkſche Predik-tijden, een yder ſijn Devotie en Gods-dienſt veel vlijtiger betrachten, dan ſy gemeenlijk op andere tijden plegen te doen. Ook wierd den Almachtigen en Oneyndelijk Goedertierenen Godt op den voorgenoemden Dank-Vaſt- en Bede-dach met een ongemeenen yver voor ſijn Genadige Gunſt en Barmhertige Zégening, ootmoedelijk gedankt; en met hert-grondelijke Gebeden voorder geſmeekt, dat hy doch de Wapenen des bedrukten *Nederlands* voorder met ſijnen Zégen ſou willen begnaadigen, op dat het ſelve in een Geruſte en Vredige Stant mocht geraken, en van der Vyanden Tyrannige Wreedheid bevrijd werden.

Vechten,

Wat het Tweede Hulpmiddel van VECHTEN belangt, was in de Twee jongſt voorgevallene Zee-Slagen, ſeer wel en Victorieuslijk in 't werk geſtelt en uytgevoert geworden, hebbende de *Nederlanders* geſamentlijk ſeer loffelijk en dapper gevochten; want ſchoon ſy de beyde ſoo machtige Koninklijke Vlooten niet hadden op de Vlucht gedreeven, gelijk ſy nochtans in der daad gedaan hebben, was doch echter ſulks een groote Overwinning geweeſt, dat ſy dees beyde ſoo machtige Vyanden hunne Voornemens verhindert, en hun Krijgs-Volck van 't Land afgehouden hebben; aangeſien de *Nederlanders* in deſen tijd, maar alleen defenſivelijk ſtreeden, om hun Vaderland voor den Inval der Verwoeſting te bevrijden. Alwaar ter contrary de *Franſſen* en *Engelſen* offenſivelijk vochten, om den STAAT der Vereenigde Provin-

Provincien t'onderdrukken, en hare Landen in den gront te vernielen.

En Geeven. Het Derde Hulpmiddel, van GEVEN, was ook al tamelijk wel by der hand genomen, zijnde reeds in den beginne des jaars 1673. een goeden Aanvang gemaakt, door het Tweemaal betalen van den 200ste. Penning, in forme van een Capitale Leening; en dat van alle Landerijen en Huysen, Los- en Lijf-rente-Brieven, Handschriften, Acten, etz. Want het Geld is de Zenuw en Kracht van den Oorlog, die gedurig sonder ophouden door *Finantien* en Geld-Middelen moet gevoed en versterkt worden; want anders deselve, als een Lighaam sonder spijse, aanstonds verswakt, vervalt, en eyndelijk geheel weg-sterft.

Dewijl het Geld de Zenuws-kracht van den Oorlog is:

Weshalven in Holland verscheyde Geld-Middelen werden bedacht,

Om dan sulks, tot Bescherming van 't Land, en tot Welvaart der Inwoonderen voor te komen, deed de STAAT en OVERIGHEYD der *Vereenigde Nederlanden* verscheyde Placcaten van een 100sten Penning en meer andere, te voorschijn komen, die soo veel als eertijds tweemaal den 200sten Penning konden opbrengen: doch daar wierd geen Interest belooft; maar die het Geld eenmaal gegeven hadden, moesten dat voor altoos ontbeeren. De Heeren van *Amsterdam*, om meerder gereed geld te versamelen, hadden voormaals Lijf-renten doen verkoopen; en lieten daar op, den 18. January een *Notificatie* uytgaan, om daar in noch te continuëren, op den selfden voet als voor desen, te weten:

Van 1 tot 20 Jaren	Exclusive van	1000 guld.	100. Gulden Jaarlijksche Renten.
20 — 30 —		950 guld.	
30 — 40 —		900 guld.	
40 — 45 —		850 guld.	
45 — 50 —		800 guld.	

Waar op in den tijd van drie dagen soo groote meenigte Lieden sich presenteerden, om op dese wijse te negotieeren, dat de Heeren niet meer begeerende, veele onverrichter saken, met hunne Gelden genootzaakt waren, weder na huys te keeren.

Een *Concept* om binnen 14. dagen, meer dan 100000. Man te Velde te brengen.

Omtrent dese tijd quamen twee Borgers van *Amsterdam*, met namen, *van Dale* en *Dussart*, binnen 's *Gravenhage*, om aan den STAAT en sijn HOOGHEYD te presenteeren zéker *Concept*, van binnen 14. dagen alleen uyt *Holland* te Velde te brengen, een Macht van meer dan Hondert-duysent Mannen, sonder de *Provincien* in 't gemeen te beswaaren.

Daar

Daar toe ſtelden ſy; *Dat'er in Holland* 65500. *Capitaliſten, in der Staaten Quohieren geſchat waren op* 2000, 4, 6, 10, 20 *en* 80000. *Guldens. Van deſe ſouden de* 3. *eerſte, een met haar vieren; die van* 10000. *yder een; die van* 20000. *yder twee Mannen, en ſoo voorts tot* 8. *in getal voor den tijd van drie Maanden onderhouden, betalende voor yder Man in deſelve drie Maanden* 90. *Gulden; maar yder van haar ſou alleen* 25. *Guldens ter Maand ontfangen; het overige ſou zijn voor Geweer, Souldie der Bevelhebberen, en andere Onkoſten. Daar ſouden Lieden geſteld werden over de Betaling, om die in te vorderen, en uyt te deelen. Tot Hoofden over deſelve, moeſt ſijn* Hoogheyd *ervarene Krijgslieden verkieſen. En gelijk deſe Benden ſouden beſtaan uyt goede Borgeren, Matroſen en Landlieden, ſoo ſouden ſy, dagelijks ge-öeffend, in korten tijd alſoo bequaam werden, als de beſte Nieuwgeworvene Soldaten; behalve dat den Yver tot het Behoud hares Vaderlands, hen noch ongemeen Dapper en Onvertſaagt ſoude maken. Men moeſt daar onder kleyne Compagnien, en vele Officieren hebben, om dat ſy te beter beſtierd mochten werden. De Rijkken ſouden gaarne den hondertſten Penning van hare Middelen, al was het ſelfs meer, willen uytſchieten, om al het Overige in Verzekertheyd te mogen blijven beZitten, en tot hooger Waardie te brengen; daar anders de Vryheyd, de Gods-dienſt, het Leven en de Kuysheyd der Vrouwen, Dochters, Kinderen, en Bloedverwanten, met doodelijke Schipbreuk wierden gedreygt. De genegendheyd en Yver der voornaamſte en meeſt Gegoede Burgerie was daar toe onderſocht, en bereydwillig gevonden. Voorts wierd raadſaam ge-oordeelt, dusdanige Heir-kracht in vijf Legers te verdeelen, yder van deſelve met een bequaam en wel ervaren Hooft verſien; en die na diverſe Paſſen te verſenden, volgens het goetdunken van den* Generaal, *om van alle kanten gelijkelijk t'ageeren. Als, eenige duyſent Mannen aan de Strand van de Zuyder-Zee te doen landen, om ſich op de* Veluwe *met de Boeren te conjungeeren. De Vrieſche Macht met ſoodanigen Leger te verſterken, om groote* Progreſſen *in* Over-yſſel *en* Weſtphalen *te doen. Een derdendeel van dit Krijgs-Heyr meer of min, kon men leggen op de Hollandſche Poſten, als* Weſup, *den* Uythoorn, Bodegrave, Goude, Oudewater, Goverwaller-Sluys *en* Schoonhoven. *Tot* Gorichem *en daar omtrent moeſt men een ſterk Leger formeeren, om van die kant in de* Betuwe *te dringen, en de Sterkten daar langs heen, weder te bemeeſteren. Sijn* Hoogheyd *kon aan de kant van* Braband *met een redoutabel Leger ageeren; en ſoo kon men in korten tijd onſe Vyanden op verſcheyde Plaatſen aan-*

vallen, bemachtigen, en overwinnen: en dus konden wy door heel de Wereld seer groote Glory, alleſins uytnemend Ontſag, en in ons Vaderland ongemeene Voordeelen bekomen.

Deſe *Autheuren* dan, betoonende hier in hun prijſelijken Yver voor 't gemeene Beſt, voortbrengende noch vele aanmerkenswaardige Bedenkingen, nevens hun goet *Concept* van ſchijnbare Apparentie, wierden by ſijn *Hoogheyd*, den *Raad van Staaten* en de *Staaten van Holland* niet afgewéſen; maar namen daar over verſcheide Conferentien en Deliberatien: doch, wegens noch eenige ſwaarigheden, die in desſelfs Uytvoering te beduchten ſtonden, wierd ſulks tot noch toe niet in 't werk geſtelt; en ſommige oordeelden ook, dat het Ruïneus voor de *Militie* van den *Staat* ſou geweeſt zijn. Niet te min wierd by be Regeering vaſt geſtelt, alles aan te wenden 't gene tot Voorſtant van 't gemeene Vaderland ſou mogen dienen. Waar toe geſeyt wierd, dat ſijn *Hoogheyd* ook ſelfs veel van ſijn eygen Inkomſten ſou aangeboden hebben.

Een *Project* van *Finantie* tot jaarlijks Onderhoud van 130000. Man Krijgs-Volck.

Eenige tijd daar na quam een Patriot des Vaderlands aan den dach geven, een *Proiect van* FINANTIE; om alle Impoſten des Lands te vernietigen, en uyt *Vier* van onſe *Seven Provincien*, ten Dienſte van 't Vaderland, t'onderhouden 130000. Man ſoo te Water als te Lande; die beſtaan ſouden uyt 100000. Koppen Infanterie, 16000. Koppen Cavaljerie, en 14000. Zee-Matrooſen. Hy ſtelde, dat tot de promte Betaling der Soldijen, voor ſoo een ontſachelijke Krijgs-Macht, met de Servitie-gelden daar toe behoorende, jaarlijks ten minſten vereyſcht ſoude werden, een ſomme van 22. Millioenen Guldens, en dat uyt de jegenwoordige Inkomſten van de Verpachting der gemeene Lands-Middelen, te weten van alle ſoorten van Impoſitien, van Conſumtien en Accijſen, over de voorſchreve *Vereenigde Provintien*, naar oordeel, in verre na ſoo veel niet kan werden geprofiteert.

Of dierhalven voor d'Ingezetenen deſer Landen, ſoo om alle vexatien en onlijdelijke ſchadens, die deſelve door de Pachters en hare Deurwaarders moeſten bekoſtigen, weg te nemen, als ook de voorſz. gerequireerde 22. Millioenen Guldens jaarlijks met de minſte vexatie egaal, en ſonder fraude uyt d'Ingeſetenen, yder na hun vermogen te konnen fourneeren, en te doen contribueeren; niet heylſamer, geruſter, ja verdraaglijker ſou zijn, dat den *Staat* geliefde goet te vinden en te verſtaan, om de Verpach-

pachting van alle ſoorten van Impoſitien, Conſumptien, en Accijſen, voortaan achter te laten en te mortificeeren; en in plaats van dien, op een correcte en egale Lijſt of Quohier, in alle Steden, Vryheden en Dorpen, daar van te Formeeren, wekelijk of maandelijk eenen ophef van penningen van d'Ingezetenen deſer Landen, na de Meſures hier aan volgende, eeniger wijſe opgeſteld, te doen inſamelen, en ten Comptoire daar toe geſchikt, precijs te doen ontfangen.

De Onderdanen wilde hy geſchat hebben yder naar hun vermogen; als by Exempel, onder de Land-ſaten, Predikanten, Schouten, Secretariſſen en andere geconditioneerde Perſoonen en Ingezetenen ten platten Lande woonende, t'ſamen genomen op een Getal van 15000.

van de ſelve	3000.	yder tot 100. Gulden jaarlijks	F. 3000000.
	3000.	—— 80. - - - - - -	2400000.
	3000.	—— 60. - - - - - -	1800000.
	3000.	—— 40. - - - - - -	1200000.
	3000.	—— 20. - - - - - -	600000.

Dus bekomt hy uit deſe 150000. een ſomme van 9000000. Guldens, en op de ſelve voet trekkende van Infantery, Cavallery, Boots-Volk op Oorlogſchepen, Boots-volk ſoo op Coopvaardy als Viſſchery, Schippers ſoo op Koopvaardy als Viſch-Schepen, Binnelandſche Schippers ſoo in als buyten Gildens zijnde, Arbeyders, Boeren, en Land-zaten, Herbergiers, Ambachts-Borgers, Winkeliers, Groſſiers, etz. Advocaten, etz. Regeerders, etz. t'ſamen 472000. Mannen, de Somme van 331 96500. Gulden jaarlijks.

Tot den wekelijken of Maandelijken Op-hef deſes jaarlijkſchen Taxt van 33196500. ſteld hy, dat in vier Provincien wel vercyſcht werden 100. Ontfangers, 60. Commiſen tot desſelfs Comptoir, 13. Commiſſariſſen, 1. Secretaris, 1. Kamer-bewaarder, 1. Boute-Feu, 10. Boden, 4. Klerken, welkers jaarlijkſche Tractementen, yder volgens hun Staat, hy rekent geſamendlijk te zullen bedragen 440000. Gulden.

Alle d'Ontfangers wilde hy, dat van drie tot drie Maanden hare Rekening, nevens een pertinente Staat en Lijſt van de Verandering onder de Ingezetenen van yders diſtrict, binnen dien tijd voorgevallen, ſouden gehouden zijn precijſe voor de Generaliteyts Commiſſariſen van den Ophef der Penningen van de ge-

meene Ingezetenen, tot Betaling van des Lands Militie, met het gene daar aan dependeert, aangesteld, te komen over brengen, en te sluyten; het Slot van dien aanstonds en promt te suyveren, om vervolgens ten Comptoire van den Ontfanger Generaal, daar toe in den *Haag* te resideeren, over te leveren en te voldoen.

Inleyding tot den Oorlog te Lande, aan de Vriesche Kust.

Wy werden door het Trommel-geluyt en Trompetten-geklank in dese Materie verstoort, en weder uit de *Zee* na de vaste Kust van *Vriesland* te rug geroepen, om aldaar aan te merken, wat de woedende Krijgs-God MARS, aan de Ceulsche en Munsterse zijde te weeg gebracht heeft; en wat voor Tegenweer de *Vereenigde Nederlanden* van hare kant aldaar geboden hebben.

Hier voor hebben wy in de Nederlandsche Tegenrusting te Lande, verhaalt, op wat wijse het Landschap *Vriesland*, sich prepareerde, om sijn aannaderende Vyand te verwachten, en alle behoorlijke Wederstand te doen. Nu zullen voorder aanmerken, 't gene naderhand gedenkwaardig in desselfs Uitvoering, wederzijds is voorgevallen, ten eynde wy alle dese Troubelen, soo te Water, als te Lande, soo wel in dese, als gene plaatsen door geheel Christenrijk, met recht een VERWERD EUROPA genaamt, soo veel mogelijk zy, echter in een on-verwerde en wel-gereguleerde Ordere, d'een Voorval na d'ander t'samen voegen, mits in alle desselfs Omstanden soo veel d'oprechte Waarheid, en t'Onpartijdig Verhaal te betrachten als ons eenigsins doenlijk zal zijn.

De Munsterse het Brandenb. Gebied verlatende.

Na dat *Ceurbrandenburg*, gelijk hier voor gemeld, sich met *Vrankrijk* verdragen hadde, moesten de Bisschoppelijke Volkeren, de Westphaalsche en andere Plaatsen in het Brandenburgsche Gebied, weder quiteeren, en sich elders heen begeeven. Waar op dan, om den *Vereenigde Nederlanden* met hare Bondgenooten een meerder Afbreuk aan te doen, onder 't Beleyd van hun Bisschop, die nu met verscheyde Fransche Volkeren versterkt was, absolutelijk resolveerden, met aller Macht op *Vriesland* aan te vallen, om het selve geheelijk t'overweldigen, en onder hare Heerschappye te brengen. Ten dien einde dan, quam op 15. *May* de Munsterse Generaal *Ransdorf*, die een geruymen tijd in 't *Otmarser Land* huis gehouden hadde, met 900. Man te voet, en 11. Cornetten Paarden, voor het Huys *Gramsbergen*, alwaar de Bezetting van de Vesting *Coeverden*, die, maar

Willen op *Vriesland* invallen,

twee

twee uren van daar gelegen, een Vendrich met 36. Man gefteld hadde, tot Zekerheid van hare Party-loopers in *Over-Tfsel*, en tot een Toevlucht voor haar paſſerende Volkeren. De Biſſchopſe, om *Coeverden* dit Voordeel te benemen, en de Stad dies te naauwer te konnen beſchieten, beſloten, dit voornoemde Huys te veroveren, en ſich aldaar met een goede Schans te verſterken. Ten welken eynde ſy veel Geſchut, Bommen, Granaden, Kruywagens, Schuppen, Spaden en andere diergelijke Krijgs-behoeften met ſich voerden.

En maken een Aanvang voor 't Huis *Gramsb.*

Aanſtonds na hun aankomſt, wierd dit Huys of Slot, door hun Dragonders beſtormt: dan, van de Belegerden ſoodanig gedefendeert, dat hen twee Stormen, met achterlating veler Dooden, dapper wierd afgeſlaagen. Maar die van binnen wel inſiende, dat ſy, wegens de meenigvuldige Meenigten, en groote Macht harer Vyanden, deſe plaats niet lang ſouden konnen inhouden, zijn met den Vyand tot een Accord gereſolveert, en bedongen, met hun volle Geweer en vliegende Vaandel uit te trekken. Maar de Vyand gewaar werdende, dat hy van ſulken kleine en ſwakke Bezetting, ſoo veel Afbreuk had geleden, heeft uit groote verbittering en ſpijt, tegens gemaakt Accord, en gegeven Parole, (waar op de Munſterſchen in verſcheyde Voorvallen, ſeer weinig acht ſloegen,) deſe Bezetting gevangen gehouden.

Dat ſy met Accord innemen,

En de Bezetting tegens gegeven parole gevangen houden.

Die van *Coeverden*, wegens deſen Aanval verwittigt, ſonden het Huis *Gramsbergen* eenig Volk te Hulp; maar quamen te laat: en hun Vyand aldaar te machtig vindende, ſtelden ſich met een Achterhoede op zeker Pas, om den ſelve in ſijn terugkomſt te begroeten. 't Welk ſoo wel gelukte, dat, als de Biſſchopſche Overſtens *Piſach* en *Hultain* met hun Volk weder aftrokken, en ſich na *Otmarſen* keerden, deſe *Coeverſche* Volkeren, hun achter-troupen ylings overvielen, daar van een goet gedeelte te neder maakten, en 70. Man binnen *Coeverden* gevangen brachten. d'Overſte *Ransdorf*, op het Huys *Gramsbergen* het Commando blijvende voeren, deed het ſelve ſeer verſterken, en in volkomen Stant ter *Defentie* brengen.

Verſcheyde Munſterſche geſlagen, en een party binnen *Coeverden* gevangen gebracht.

d'Overſte *Hultain* met 18. Standaarden te Paard, en 1500. Man te Voet, niet wijt van de Poſt *Sonnega*, op de Vrieſche Grenſen, aangekomen, deed deſelve opëyſchen; maar hem wierd niets anders dan Kruyd en Loot gepreſenteert. Hier op tarten hy 1500. Man uit, om op de Heyde met hem in een Gevecht te komen. Doch niemand hem willende waardigen, te ant-

woorden, trok sonder eenige Verrichting weder weg. Naderhand quam dese *Hultain* omtrent de *Blesser-Brug* dikwils alarm maken; maar effectueerde niets.

De Munsterſche werden by *Bles-Brugge* te rug geſlagen.

Tuſſchen *Steenwijk* en *Bles* vertoonde ſich insgelijks 2000. Paarden, en ettelijke Hondert Voetknechten Biſſchoppelijke Volkeren, waar van een groot gedeelte te Paard, met een Musquetier achter op, tot aan de *Bleſſer-Brugge* naderden; doch wierden door de *Vrieſen* afgewéſen en te rug gedreeven; aangeſien deſe Brugge wel getrencheerd, en met een *Redout* verſien was. De Heer *Marquis de Mompouillan* alhier ſijn Quartier hebbende, liet ſoodanig op d'aannaderende Vyand Vuur geven, dat wel haaſt, met achterlating veler Dooden, moeſt te rug deynſen. Boven dien, de Staatſche Ruytery van *Berkop* en *Wolvega*, daar toe naderende, in meening om de Biſſchopſen van *Steenwijk* af te ſnijden; en desgelijks de geheele Armée, of het gantſche Gros van 't *Heereveen*, onder 't Commando van Prins *Mauris*, en d'andere Generaals Perſoonen, ſich ook derwaards vervoegende, wierd men nergens daar omtrent Vyand meer gewaar. Waar op ſijn Vorſtelijke Genade *Prins Mauris*, Ordre gaf, dat een Party uit het *Mompouilliaanſche* Quartier, den Vyand ſoude vervolgen. 't Welk, ſoo veel doenlijk, geſchied zijnde, brachten voor ſijn Vorſtelijke Genade drie Gevangenen mede te rug, dewelke aldaar beleden, dat wel 200. te paard, en 1000. te voet waren ſterk geweeſt, en dat ſy 500. Musquettiers, als een *Avantguarde* voor-uit geſonden, en 500. op de Heyde in een Boſſchage verſtéken hadden; dewelke noch dien ſelven avond geſamentlijk na *Steenwijk* getrokken, en den volgenden dach van malkander geſcheyden waren, ſich naderhand na *Meppelen*, *Haſſelt*, *Swol* en *Kampen* begevende.

Verſcheyde Hollandſche Trouppen gaan op Party.

Middeler-tijd ging een Party Nederlandſche Soldaten, uit *Sluis* en *Aardenburg*, meer als 400. ſterk, onder het Beleyd van hunne Ritmeeſters *Ruys* en *Vander Linde*, om het Ambacht van *Veurne* uit te plunderen; waar by het wonderlijk en ſeldſaam toeging: Want na al hun Voornemens wel uitgewerkt te hebhebben, campeerden ſich by de Mole, tegen-over *Schombak* gelegen, in dier voegen, dat Graaf *Gronsfeld*, die d'Aardenburgers commandeerde, d'*Avantguarde* hebbende, echter noch met Plunderen beſig was. Waar van de *Franſſen* bericht bekomende, aanſtonds in der yl 400. Ruyters, uit verſcheide Quartieren by-een getrokken, onder den Graaf *Bourlie*, derwaards ſonden;

den; dewelke met de voornoemde Party-loopers in een heevig Gevecht gerakende, wel 40. *Franſſen*, nevens verſcheyde Officiers van 't Paard wierden geſchooten; waar op d'overige met noch heeter Furie weder aandringende, wierden de Staatſche Volkeren, genootzaakt, met omtrent gelijke Verlies, na hun Guarniſoenen te retireeren. Hier tegens een andere Party Nederlandſche Soldaten beter Geluk trof, wanneer *Cap. Iſelmuyden*, naricht bekomende, dat 18. *Franſſen* by *Joſtendam* lagen, den Vendrig Brouwer met 30. Man derwaards zond; die deſelven ten deele neder maakten, de reſt gevankelijk wegvoerden, en met een ſchoone Buyt weder te huys quamen.

Een Party van 150. Man van *Nieuwerbrug* met een Uytlegger onder *Woerden* komende, wierd daar op 300. *Franſſen* van binnen uyt gecommandeert; doch deſelve mannelijk te rug gedreeven, quamen noch ſoo veel daar by aanzetten, wanneer een hévig Gevecht ontſtond, en d'Uytlegger ſoo ſterk op den Vyand Vuur gaf, dat wel 50. *Franſſen* ſneuvelden; waar na d'Onſen met kleyn verlies te rug weeken.

Een party van 600. Man uyt *Heusden* en *Hemert* in de Bommelerwaard gekomen, kregen daar 150. Paarden, waar van ſy de Bewaarders dootſloegen: 't welk die van *Bommel* 3. Partijen deed uytzenden, om hen te bezetten; doch 2. partyen wierden in de pan gehakt, en de derde ſeer confuſelijk weg gedreeven.

De Munſterſche leggeren ſich in de *Drenth:*

Den 20. *Juny* in 't Vrieſſche Hooft-quartier op 't Heere-veen Kundſchap komende, dat de Vyand met 21. Standaarden uyt *Steenwijk* in de *Drenthe* tot *Dieverden* quam logeeren, gingen aanſtonds 4. Collonels by den *Marquis de Mompouillian*, verſoekende, dat met hunne Regimenten op deſelve mochten los gaan, om hen alle mogelijke Afbreuk te doen. 't Welk voorts aan *Prins Mauris* verſocht, en daar op Krijgs-Raad gehouden zijnde, vertrokken de meeſte Officieren noch dien ſelven nacht na *Wolvega* en die Quartieren daar omtrent, gevolgt van Partie Militie, waar by ook noch de meeſte Ruytery, nevens d'Overſte *Brant* met ſijn Dragonders van *Oldeberkoop* ſich vervoegende, trokken ſoo geſamentlijk na *Dieverden*; 't welk ſy rontſom bezettende, meenden den Vyand daar te vinden, maar quamen 4. Uren te laat, wijl hy al weder na *Steenwijk* was geweeken, tot groot Hertſeer van alle de Militie, die ſoo goede hoop gehad hadden, den Vyand op te doen, om te mogen ſien, wie van beyde de Slaagen, of den Beuyt ſou te beurt gevallen zijn. 's Anderen

Maar op 't aankomen van de Hollanders, wijken haaſt te rug.

daags

daags quam *Prins Mauris* met alle d'Officieren weder op 't *Heere-Veen*. Ondertusschen wierd daar alles, soo door 't opwerpen van Schanssen, als in-laten van 't Water, in soodanige Postuur gebracht, dat den Vyand gants niet te vreesen was.

Een Party uyt Coeverden, werden door de Bisschopsen geslagen.

Niet tegenstaande de Bisschop voor *Coeverden*, de *Leck* had laten opstoppen, gingen die van binnen noch dagelijks op Party uyt; gelijk op den 8. deser, 6. Ruyters in volle Monteering wierden binnen gebracht. Den 12. deser een Vaandrig met 40. Man uyt *Coeverden*, op 't Kerkhof te *Schoonebeek* post vattende, wierden daags daar aan van de Bisschopsen overvallen, den Vendrig met 16. Man op 't Huys te *Gramsbergen* gevangen gebracht, en de Rest eschappeerden met de Vlucht. Waar op die van *Coeverden*, 200. Man onder *Cap. Wiebe*, nevens een Compagny Paarden onder Ritmeester *Sichterman* uytstonden; doch quamen te laat; weshalven sy maar met 6. Gevangens weder keerden. Den 19. dito meenden 200. Bisschopsen van *Gramsbergen*, eenig Vêe onder *Coeverden* weg te halen; maar eenig Volck daar tegens uyt gecommandeert, dreeven de Bisschopsen met verlies van 30. Dooden te rug, na dat voorheen een Huys met Turfschuur in brant hadden gestéken.

Den Bisschop van Munster doet de Kercken gewapender hand innemen,

Over *Szvol* kreeg men met Passagiers van *Munster* tijding, hoe hun Bisschop, overal waar hy Meester was, de Kercken aan de Priesters over gaf, en Autaren daar in liet stellen; gelijk selfs ook had laten doen in de Vrije Stad en het Graafschap *Borgsteinford*, alwaar op den 7. der voorlede Maand, 2. Regimenten Bisschopsche Soldaten quamen, die aanstonds de Kerck bezettende, daar gewapender hand een Autaar en Priester inbrachten, die alsoo voort de *Misse* begon. De Graafin hier over ontsteld, quam beneden om sulks te beletten; waar op twee gewapende Soldaten toetraden, dan wierd noch door de Borgers bewaard, van dewelke sommige wierden gequetst, ondertusschen dat de Misse voortging. Echter gaf de Graafinne een Psalm op, die gesongen wierd, onaangesien de Paap besig was. Tot *Benthem* was het niet beter gegaan, en de Kerk met gelijke Geweld ingenomen: ondertusschen vreesde men, hoe het tot *Nieuhuis* afloopen soude, alsoo de *Bisschop van Munster*, en de *Graaf van Benthem*, met een Commissaris van *Ceur-Ceulen*, dese Verandering selfs wilden bywonen.

Laat het Huys *Gramsbergen* seer verster-ken,

De Bisschop, gelijk hier voor gemeld, het Huys *Gramsbergen* ingenomen hebbende, deed het selve, als ook de *Vecht*, door den

den arbeyd van eenige duiſent Mannen ſterk Fortificeeren; ten welken eynde hy 3. Regimenten in 't *Laarwolt* deed liggen, op dat deſe Werken onverhindert tot effect mochten gebracht werden. De Biſſchop ſelfs in perſoon deſe Werken komende beſichtigen, liet op het goetvinden van een ſijner Jonkeren, *Ringelenkamp*, met ongemeen groote Koſten, aldaar een Dijk door de *Vecht* maken, om alſoo het Water opſtouwende, die in de Stad *Coeverden* te doen verdrincken, of eer het ſoo wijt quam, de Stad onder ſijn Geweld te krijgen; maar deſen Arbeyd was meeſt vergeefs, ſchoon ſy van Voornemen waren, om deſe plaats, aan de ſijde van *Drenth* te komen bezetten. Dees Dam nam ſijnen Aanvang boven het Huys *Laar*; en eindigde by het veelgemelde Huis *Gramsbergen*, meer als derde-half uur gaans lang; onder 30. en boven meer dan 8. Schreden breet, zijnde met verſcheyde kleine Schanſen en Redouten verſterkt, met 60. Stukken Geſchut voorſien, en wierd geſtaadig aan alle kanten met goet Krijgs-Volk, tegens alle Vyandelijke Aanval bewaart. Op dit groote Werck had de Biſſchop hoope geſteld, dat hem ſijn voorgenomen Aanſlag beſonder wel gelukken ſoude; ſulks dat meenigmaal in Perſoon dit Werk quam beſichtigen, om de Arbeyders aan te moedigen, ten einde hun Arbeyd dies te ſpoediger voortgang mocht nemen: Maar d'elendige Uitkomſt zal hier na volgen.

En een Dijk door de Vecht maken;

Waar door hy een ſeer goede Uitkomſt ſijner Voornemens verhoopt.

Die van *Groeningen* ſonden een Convoy met alle nootwendige Behoeften na *Coeverden*; en het Krijgs-volk in hun te rug-komſt ſloegen een Party Biſſchopſen, waar van ſy 'er 40. binnen *Groeningen* gevangen brachten. De Commandant had op 18. uren in 't ronde, alles onder Contributie gebracht; ondertuſſchen quam dagelijks noch veel Militie binnen de Veſting *Coeverden* tot verſterking.

Te deſer tijd wierden ook verſcheyde Troupen Munſterſche Volkeren onder den overſte *Nagel* geſlagen, en ettelijke daar van, door *Prins Mauris* ſoodanig verwellekomt, dat 2. Capiteins, *dela Fouquette*, en *Staveren* doot bleeven, en meer als 70. Gequetſten binnen *Deventer* wierden gebracht. Middelerwijl ontſtond tot *Swol* tuſſchen de Franſche en Ceulſche Bezetting een groote Twiſt en Oneenigheid, die, ſchoon deſelve door goede Bemiddeling der Magiſtraat en Inwoonderen ſcheen te neder geleyd te zijn, echter in der daad tuſſchen beyde Partijen een haatdragende wortel ſchoot; ſoo dat de Borgers bevreeſt

Verſcheyde Munſterſche Volkeren door P. Mauris geſlagen.

Tot Swol ontſtaat groote Oneenigheid.

waren, of sulks eindelijk op hun kap mocht uitdraayen, en seer schadelijk gewroken werden.

Prins Mauris legt in Vriesland door sijn wijs Beleyt, grooteEer in.

Midlertijd liet *Prins Mauris* niets ontbréken van 't gene tot Dienst en Welvaart voor *Vriesland* noodig was, doende op 't *Heere-Veen* alle Krijgs-volkeren monsteren, en bracht het eindelijk door sijn Wijs Beleyd en goede Ordre soo wijd, dat met Goddelijke Hulpe, den Aanval der Vyanden niet te vreesen hadde, na alle het platte Land onder Water gezet te hebben. Weshalven ook sijn Vorstelijke Genadens onverdroten Arbeyd, en aangewende Moeyte niet genoeg kan gelooft en geprésen werden; aangesien hy sich geenerley swarigheid noch tegenheden liet verdrieten.

3. Geheele Compagnien Munsterssche loopen tot de Hollanders over.

Drie geheele Compagnien Munsterssche Volkeren, quamen nevens hun Officieren, tot den *Nederlanders* over loopen, voorgevende, dat de Bisschop, een Quartiermeester, die om Geld aanhield, had doen harquebuseeren. Hooggemelde *Prins* begaf sich ook naar *Slijkenburg* by de *Kuynder*, latende aldaar een Schans afstéken, ten einde het Landschap *Vriesland* allomme niet alleen door het Water beschermt, maar ook met weerbare Schanssen en suffisante Fortressen volkomen verzékert mocht zijn.

De *Bisschop van Munster*, alsoo *Vrankrijk* hem geen voordere Hulp toestond, genoeg te schaffen hebbende, met sijn veroverde Plaatsen te bewaren, hield ondertusschen sijn Exell. Heer *Rabenhaupt*, den *Nieuwe-Schans* seer naau geblocqueert. Van welkers Belegering en Inneming, hier na zal gehandelt werden.

Aanslag op de Munsterssche Troupen, door de *Vriesen*,

Ter selver tijd had de Generaal Lieut. *Aylua* een sonderlinge Aanslag bedacht, om 4. Munsterssche Regimenten, en een Regiment Dragonders, die tot *Staphorst* en *Rooveen* haar Quartier hadden, heymelijk t'overvallen, en indien mogelijk, t'eenemaal te ruïneeren. Waar op *Prins Mauris van Nassau* aanstonds sonder vertoeving, aan den Majoor *Appeldoorn*, die in *Blockzijl* commandeerde, Ordre gaf, dat sich ter bestemder tijd met 800. Man uit *Blockzijl*, tusschen *Steenwijk* en *Swarte-Sluys* aan 't einde van *Rooveen*, op den *Hasselsen* Weg sou begeven, aldaar Post vatten, en sich met afgehouwen boomen soodanig versterken, dat hem geen Ruytery kon beschaadigen. 't Welk seer licht te doen stond; aangesien daar maar een kleyne Dijk, en smalle Weg lag, die des Vyands Ruytery nootwendig passeeren moest, indien sich met de Vlucht, na *Hasselt* of *Swol* wilden begeven. Sijn Furstelijke Genade nam sijn gantsche *Cavallery*, die de *Marquis de Monpoullian*, als Ge-

ne-

neraal Commissarius van de Ruytery commandeerde, ook derwaards, stellende 400. Musquettiers op Wagenen, nevens 4. Stukken Geschut, die yder 12. pont yser schooten. Dese Ruytery bestond in de navolgende Regimenten: Het Regiment van den *Marquis de Monpouillian*, dat van Heer *Prins Fredrick van Nassau*, Gouverneur van *Bergen op Soom*, gecommandeert door den *Major Wengen*; de Regimenten van d'Overste *Haren* en *Langeraks*; het Regiment van d'Heer *Obdam*, wierd door den Graaf *Christiaan van Witgenstein* gecommandeert, en het Regiment van den Overste *Kingsma*, door den Vryheer van *Palsterkamp*; het Regiment Dragonders wierd door den Overste *Brand* gevoert. Generaal Lieutenant *Aylua* had de Voortogt met het Regiment Dragonders, en de helft van de Ruytery, zijnde geordonneert, aan de slinker zijde door de *Wijk* te marcheeren. Prins *Mauris* selfs voerde d'overige Ruytery, waarnevens de Heer *Grietman Schellingta*, een Gedeputeerde uit den *Raad van Staaten*, sich ook liet vinden, om sijn Vorstelijke Genade, met sijn Wetenschap en Kennisse van de gesteltenisse des Lands by te woonen, en van alles goet Bericht mede te deelen. Ook behield sijn Vorstelijke Genade de 400. Musquettiers, en de vier stukken Geschut by sich, om daar mede de kleine Schans by de Brugge, waar langs men in 's Vyands Quartier moest komen, t'overmeesteren.

Die sich in Aantocht begeven,

Na dat nu alles tot dese Krijgs-tocht veerdig was, begaf sich *Prins Mauris* den 1. *July* des morgens ten 4. uren op weg, marcheerende den volgenden dach door veel quaade wegen en verscheyde diepten aan des Vyands Quartier tot *Staphorst*, alwaar met het aanbreken van den dach arriveerde, en door den Hofprediker *D. Nappium* het Gebed liet doen. Want eer de Wagens met het Voet-volk en Geschut, ter oorzaak van de quade wegen, konde aankomen, was het al licht dag geworden. De Munsterse Gener. *Majoor Post*, die daar het Cammando voerde, en maar des avonds te vooren hier van verwittigt, stelde aanstonds drie Regimenten Ruytery, en een Regiment Dragonders in Slacht-Ordere, om goede achting op d'aankomende Vyand te geven. Waar op de Nederlandsche Overste *Brand*, de Cap. Lieutenant van sijn Compagny met 30. Dragonders door het Water liet voor-uit rijden, werdende van het geheele Regiment en den Generaal Lieut. *Aylua* gevolgt, nevens verscheyde *Volontairen*, als de Hertog *van Holsteyn Pleun*, en Prins *Wilhelm Mauris van Nassau*. Ondertusschen marcheerde gemelte *Cap.*

De Munsterschen aantreffen,

Lt. recht na den Vyand, dewelke sich inbeeldende, dat dese weinige Manschap quam overloopen, begon te vragen, of sy quamen om Quartier te bidden? Waar op tot Antwoord wierd gegeven: *Dat zult gy haast gewaar werden.* Dies hy aanstonds deed Vuur geven; en wijl het geheele Regiment van d'Overste *Brand* hem op de hielen volgde, ontstond daar een soo heevige Schermutsel, dat de *Bisschopsen*, na hun Geweer eenmaal geloost te hebben, in groote Confusie geraakten. Geduurende het Gevecht quam de *Marquis de Monpouillian* met de tweede Brigade, door den Overste *Haran* gecommandeert, om de Dragonders over de Vaart t'onderstutten; ondertusschen dat *Prins Mauris* met d'eerste Brigade en het Geschut sich soo veel spoede als mogelijk was, om de Pas te openen, en by te naaderen; doch had niet van noden de Schans te beschieten noch te bestormen; aangesien de *Munsterschen* selfs daar uit liepen, en dese Plaats ten beste gaven.

En na hart Gevecht, op de Vlucht drijven.

De Vyand nu, sich van de Nederlandsche Troupen soodanig overvallen en aangetast siende, begaf sich op de Vlucht; maar den Generaal *Majoor Post*, een Kogel door 't hooft gevlogen zijnde, moest sich op de plaats stil houden, midlerwijl dat d'Overste *Brand*, d'andere 3. Munsterse Esquadrons ook soodanig aangreep, dat in groote Verwerring het Hase-pad kosen, werdende van het geheele Vriesche Gros, dat doemaals even het Water gepasseert was, met alle Macht achtervolgt, door *Staphorst* en het *Rooveen*, tot aan 't *Roode Huys*, alwaar de Munsterschen de Brug afwierpen, en daar door tijd gewonnen, om sich na *Hasselt* en *Swol* te begeven. De *Generaal Majoor Post* nevens d'andere Officiers, die op de plaats waren gebléven, wierden door de Vriesche Volkeren uitgeplundert en opgenomen, brengende den Voornoemde *Post* selfs by sijn Furstelijke Genade *Prins Mauris*, dien hy hooglijk versocht, dat sijn Furstel. Genade, hem, wegens sijn swaare Wonde, doch op Krijgs-*Parole* na *Hasselt* wilde laten voeren. Welke Bede hy hem aanstonds consenteerde, en sijn Guarde beval, hem na de voornoemde Plaats te geleyden. Dese Munsterse *Generaal Post* kon sich niet genoegsaam over den goeden Toestant der Vriesche Troupen verwonderen, seggende, nooyt te zullen gedroomt hebben, dat men hem op sulken wijse soude hebben komen overvallen.

Ter plaatse waar men had geslaagen, wierd 52. Dooden op Munsterse sijde getelt, waar onder een Majoor, en 2. Cornet-

netten van de Dragonders; behalven welke, noch veel andere in 't Koren, en op de wegen, soo gequetst als doot wierden gevonden; boven dien kregen de Vriesche Soldaten noch 20. Gevangens, waar onder een Cornet en 7 à 8 gequetste Officieren, die insgelijks op gegevene *Parole* wierden losgelaten.

Ongelukkige Schermutsel der Nederl. uyt Misverstand;

Op de zijde der *Nederlanders* waren twee Dragonders, nevens 3. Ruyters door misverstand gequetst geworden; want het Regiment van d'Heer *Obdam*, onder *Majoor Appeldoorn*, volgens sijn excuse, seer veel slooten en poelen hebbende moeten passeeren, en dienvolgens ter bestemder plaatse te laat gekomen, trof onderweeg het Regiment van den Heer *Obdam* aan, en meenende, dat het Vyandelijke Volkeren waren, gaven aanstonds Vuur daar op, waar door dese drie voornoemde Ruyters wierden gequetst, en ook sijn Vorstelijke Genade selfs in groot Gevaar geraakte, wijl sy meest schooten op sijn Lijf-Compagny, die sy niet kenden, alsoo deselve voor 't eerstemaal nieuwe roode Rocken had aangetrokken, met witte Kruysse bezet, dat een teyken van sijn Hoog Vorstel: Genadens Ridderlijke *Ordere van Maltha* was; waar door *Appeldoorns* Volk sich inbeelde, dat het des Bisschop van Munsters Lijf-guarde was, soo dat een Ruyter, niet wijt van sijn Vorstel: Genade, door het hooft wierd geschooten. Dit Misverstandig Onheyl duurde soo lang, tot 'er tijd door den Generaal *Adjutant*, de Heer *Wilhelm Elphingston*, het Krijgs-Woord, GODT MET ONS, hen van verre wierd toegeroepen; waar door alles in stilstand geraakte. Korts daarna quam *Prins Mauris* weder op 't *Heere-Veen*, en het Krijgs-volk wierd in hun oude Quartieren geleyt.

Waar door eenige gequetst, en *Prins Mauris* selfs in Levens-gevaar geraakt.

Den geheele voorlede Winter had de Lieutenant Generaal *Rabenhaupt*, den *Nieuwe-* of *Lange-Akker-Schans*, met sijn Volk beslooten gehouden, en daar door het *Oude-Ampt* en d'*Ommelanden* van alle Munsterssche Invallen en Strooperijen bevrijd; waar op sijn Exellentie den 10. *Juny*, na dat korts te vooren, met verlies van 30. sijner Soldaten, de *Booner-Schans* had verovert, alles verveerdigde om de voorgemelte Schans *viva Force* aan te tasten; ten welken eynde sich met veel Krijgs-volk, Geschut en Ammunitie aan d'over-zijde van den *Dollaart* begaf, en sich soodaanig op den *Bonder-dijck* posteerde, dat langs drie wegen tot de meer gemelte Schans konde komen. Maar de Bisschop, aan dese Post ten hooghste gelegen, socht de selve met alle Macht t'ontzetten, weshalven hy onder den Overste *Meindershagen*, een

Rabenhaupt resolveert, de Nieuwe Schans *Viva Force* aan te tasten:

't Welk de Bisschop te vergeefs soekt te verhinderen.

Keuls Edelman, 600. Dragonders, en 400. Voetknechten afsond, om dese Schans van de Belegering te bevrijden; maar wierden soo vriendelijk verwellekomt, dat met Verlies van 't grootste getal, seer confuselijk na een goet heen-komen sochten. Waar op sijn Exellentie *Rabenhaupt*, de Belegering soo veel te sterker deed voortzetten, soo door t'approcheeren langs den Dijk, als met de Uytleggers, die de Schans van de Water-zijde heftig beschooten. Wanneer sy nu met hun Loopgraven al tamelijk naby waren, wou de Bisschop niet gaarne sien, dat de Schans aldus, sonder nader Proeve van Ontzet, soude overgaan, heeft daarom omtrent 3500. Man, onder den Graaf van *St. Paul*, den Overste *Nagel*, *Wedde*, *Vont*, en andere by-een versamelt, en daarmede tusschen den 29 en 30. noch eens onderstaan, de Schans t'ontzetten, zijnde van een Gidse door 't *Moer* geleyd, om 't Regiment van *Aquila* van achteren t'overvallen, en van 't Gros af te snijden: doch de Heer *Rabenhaupt*, in tijds hier van verwittigt, sond den Majoor *Dhem* met 9. Compagnien tot Assistentie na de *Bonder-dijk*, daar sy de Bisschopsen soodanig ontfingen, niet tegenstaande die furieuslijk aanvielen, 2. stukken van 12. pont, en 6. Veld-stukken by hen hadden, dat niet alleen in hun Voornemen geheel verhindert, maar ook soodanig op de Vlucht geslagen wierden, dat meer dan 300. op de plaats bleven leggen, verscheyde gevangen genomen, en allerhande Geweer achter lieten, werdende veel hooge en lage Officieren onder de Dooden en Gequetsten gevonden.

Naderhand begaven sich de Munsterse Troupen op de Grensen van *Oost-Vriesland*, desgelijks na *Bruwal*, *Brouw* en *Keen*; ook quam de Bisschop selfs na *Stapelmur*, alwaar sich lang beraatslaagde, om noch een nader Aanval tot Ontzetting te wagen; doch is nooyt daar toe gekomen. Sulks dat de Nederlandsche Volkeren, sonder gevaar des Vyands, hun Loopgraven tot op een Musquet-scheut aan de Schans brachten, en deselve van alle kanten benaauden.

De Nieuwe Schans werd opgeëyscht,

In dier voegen dat Gen. *Lt. Rabenhaupt*, den 18. *July* de *Nieuwe-Schans* op-eyschte; doch van den daar in leggende *Commandant* tot Antwoord ontfing; *Dat aldaar den volgende Winter noch geen* RAVEN *soude nestelen.* Waar op sijn Exellentie, den Overste Lt. *Tamminga*, die op den *Stoksterhorn-dijk* lag, ordonneerde, dat hy de Redout tot op 200. schréden naderen, en tusschen den 21 en 22. deses deselve met aller macht aangrijpen soude, als zijnde daar

daar toe den voorgaande dach van de *Boner-schans* seer hévig beschooten geworden. Des nachts ten een ure wierd de Storm aangevangen, en vervolgens soo gelukkig voleyndigt, dat na een uur tegenstant, en wederzijds werping met Granaden, de *Redout* wierd verovert. Waar op de Munsterssche met groote alteratie en verschrikking, nevens de Contrescharp in de Schans vlooden: Waar heen de Bestormers hen ook navolgden, en gelijkelijk met de Munsterschen in de Schans geraakten, schoon sy maar weynig in getal waren, en alleenlijk op den Dijk, door vijf verscheyde Afsnijdingen van Pallisaden, Man voor Man konden voortkomen. Dan, sy troffen dit Geluk, dat de Vyand, door dit onverwacht Voorval, meende, dat de geheele Macht der *Nederlanders* al binnen de Schans was, soo dat daar op hun Geweer neder leyden, en om Quartier baden.

En na eene Storm, wonderlijk verovert.

De Heer *Rabenhaupt* selfs soo victorieuse Voortgang niet verwachtende, schoot noch onophoudelijk op de Schans, na dat deselve door sijn Volck al was veroverd; en dit soo voorspoedig, dat gedurende den geheelen Storm, niet boven twee Man aan de Staatsche sijde was gebléven; desgelijks ook seer weynig van den Vyand, alsoo hen haast door de vlucht salveerden, en voorts om Quartier baden. Wat de Beuyt belangt, die de *Nederlanders* in dese Verovering aantroffen, deselve was seer groot, als zijnde van den Vyand, door geduurig plunderen en rooven, van tijd tot tijd aldaar vergadert geworden; soo dat de Vriesche Soldaten, om deselve op te soecken, en weder onder hen, van malkander te verdeelen, soo besig waren, dat een van dese Landsmannen meer dan 2000. Guldens aan gemunt Gout bequam. D'Officiers met hun Vrouwen wierden niet verschoont, ja selfs moest de Huysvrouw en Dochter van d'Overste *Nitzau*, gewesene *Commandant*, ook lijden, van al haar Versierssel berooft, en tot op 't uyterste toe uytgeplondert te worden. Wat voor Gevangenen sy in dese veroverde, of liever, stormender hand ingenomene Schans, tot Beuyt bequamen, is uyt volgende *Specificatie* te sien, te weten: Den Commandant *Nitzau*, 2. Overste Lieutenanten *Elberfelt* en *Plettenburg*, 5. Hooftlieden, als *Holting*, *Spohr*, *Heinsbein*, *Ehlinger*, en *Kruyter*, die gequetst was; 7. Lieuten. 2. Gereformeerde Lt. 6. Vaandragers, nevens den *Adjutant Hulans* met 400. gemeene Soldaten en onder-Officieren. Ook wierd een groote meenigte Ammunitie en Proviand daar binnen gevonden, als 9. Metale en 11. Ysere Stukken Geschut, 4. Mortieren,

Ja voorspoediger dan d'Attaquanten selfs gedagt hadden.

En vinden groote Beuit daar binnen.

tieren, daar onder een van Metaal, die 100. pont Steen konde werpen; waar nevens 600. pont Kruyt, en den Vaandrig van d'Artillery nevens 9. Conſtapels tot Krijgs-Gevangens gemaakt. In 't Magazijn binnen *de Nieuwe-Schans*, is op Bevel van ſijn Exellentie *Rabenhaupt*, door den Stuk-jonker *Pieter van Koelenburg*, die het ſelve beſichtigde, gevonden, over de 1700. Kogels van verſcheyde calibre, 58. Tonnen met Kruyt, 15. Tonnen met Snaphaan- en Musquet-Kogels, 56. bundels Schroot, 7. Tonnen vol, en noch over 1000. in getal Hand-granaten, 27. Bomben, veel Lont, Salpéter, Swavel, veelerhande Gereedſchap etz. en een goede party Proviand.

Nederlanders zijn op de *Munſterſen* ſeer verbitterd.

Te deſer tijd waren de Nederlandſche Krijgs-Officiers in *Vriesland* en *Groeningerland* dapper op de Munſterſche Krijgs-volkeren gebéten, gelijk men uit voorgaande, als ook noch uit volgende Voorvallen kan beſpeuren. Doch alle Voornemens gelukken niet even-eens, noch alle Ondernemingen hebben met eenerley Uitkomſt: want als ſy onderſtonden, hun Aanſlag op *Swarte-Sluys* den 20. *July* uit te voeren, liep hen daar in het Geluk heel contrary.

Hun Aanſlag op de Veſting *Swarte-Sluys*;

De Heer Generaal Lieutenant, Vryheer *van Aylua*, en d'Overſte *Haren*, ſeer goede kenniſſe van den Toeſtant en Gelegendheid van *Swarte-Sluys* hebbende, ſijn nevens ſijn Vorſtelijke Genade, de Heer *Prins Johan Mauris van Naſſau*, d'Eerſte Voorſtelders van den Aanſlag op *Swarte-Sluys* geweeſt. Alle desſelfs Toeſtant wel geconſideert, en beſonderlijk ook aangemerkt zijnde, dat voor de Poort na *Haſſelt* een Huys ſtond, waar op de Munſterſchen 20. Man hadden leggen; na welkers verovering ſich niemand op de wallen van *Swarte-Sluys* dorſt vertoonen, door dien dit voornoemde Huys ſeer hoog was gebouwd, waar van men de Wallen en de Plaats alleſins konde beſchieten; ſoo wierd eindelijk den 20. July gereſolveert, de Veſting *Swarte-Sluys* met vijf Aanvallen gelijkelijk te beſtormen: doch het gevolg heeft maar een ſlechte uitkomſt gehad. Waar van ſijn Vorſtelijke Doorl. *Prins Mauris* een Verhaal door den Druk hebbende doen gemeen maken, zullen het ſelve hier by voegen:

Door *Prins Mauris* doen beſchrijven;

Op verſcheyde inkomende Kundſchappen en Advijſen, heeft *Prins Mauris van Naſſau*, met goetvinden van de Hooft-Officieren, een Deſſeyn op *Swarte-Sluys* geformeert; 't welk met Godes Hulpe ook ſoude gelukt hebben; maar wijl onſe Troupen ſoo te Water als te Lande, geſamentlijk tot *Blockzijl* moeſten gebracht

bracht werden, en sulks niet bedektelijk geschieden konde, soo wierd door de meenigte der Schepen, die daar toe van nooden waren, en door andere Verraders, den Vyand gewaarschouwd; Sulks dat die van *Swarte-Sluys* 's nachts omtrent ten 12. uren op den Tooren verscheyde Vuur-teekenen maakten, waar op die van *Hasselt* aanstonds van gelijke deden, en soo voorts op *Swol* en *Campen*. Onse Troupen quamen aan alle gedestineerde Plaatsen op hun behoorlijke tijd, met het Lumieren van den dach, volgens haar *Instructie*, te weten:

De Heer Overste *Grim* op den *Hasselsen* Dijck, aan de Klooster-zijl, alwaar hy Ordre had, sich te retrencheeren, gelijk ook geschiede, om het *Secours*, van *Hasselt* komende, te beletten en te stuyten. En op dat sijn Vorstel: Genade *Prins Mauris* verzékert soude zijn, van sijn Arrivement aldaar, stak een Huys in de Brant. Den *Majoor Maurick* was ge-ordonneert, het groote Steene Huys, staande voor *Swart-Sluys* aan de *Hasselse* Poort, aan te tasten, en vervolgens te trachten de voorsz. Poort t'overweldigen. De Heer *Collonel Ammama* had sijn Post by de Kalk-ovens voor de Water-poort, op de weg na *Meppel*, om deselve over Biesbruggen t'attaqueeren, vermits aldaar een breede diepe Gracht was. Sijn Vorstel: Genade, en de Heer Generaal Lt. *Baron d'Aylua* lagen voor de *Vollenhoofsche* Poort, om deselve te bestormen. Ter selver tijd stond onse geheele Cavallery en Dragonders, onder het Commando van den Heer *Marquis de Monpouillian*, Generaal Commissaris, en den Heer Collonel *Haren*, by hen hebbende twee Stukken, voor *Steenwijk*, om te beletten, dat van die kant ons niets mochte overkomen, hebbende verscheydemalen met des Vyands Cavallery op de Heyde geschermutseert. D'*Admiraal* van de Zuyder-Zee, Heer *Lobs*, was in Persoon met sijn onderhebbende Uitleggers of Tjalken in het *Swarte-water*, aanbrengende twee Batterijen op Vlot-schuyten, dicht onder het Kanon van de Schans, waar op de Vyand seer Furieuslijk canonneerde, ondertusschen sy den selve niet schuldig bleeven.

Na dat nu alles wel overlegt, en gerecognoseert was, bevond men de Sake, en Sterkte, heel anders, dan de Kundschappers hadden aangebracht, zijnde in plaats van een ry Pallisaden, drie rijen seer swaar van hout. Ook moest men blijven wachten na de Petarden, Bylen, Ladders en andere Gereedschappen, welke van de Wagens, die seer wijd afstonden, moesten

Hoe den Overſte Grim van den Vyand werd overvallen,

gehaalt werden, dat ſeer veel tijds conſumeerde. Ondertuſſchen ſagen wy van verre, dat de Poſt van den Heer Overſte *Grim* tuſſchen 4 en 5 uren des morgens, door den Vyand ſeer furieuſlijk wierd aangetaſt; dien hy met groote couragie tot drie reyſen toe, mannelijk afſloeg. Midlerwijl brachten de Vyanden twee Stukken van 12. pont, en 4. Veldſtukken, waarmede ſeer hévig door hun nieuw opgeworpen Retrenchement ſchooten: echter defendeerde noch ſeer kloekmoedelijk ſijn Poſt. Ten laatſte bracht de Vyand een Mortier, waar mede hy groote Granaden in *Grims* Werk ſmeet, daar door ſijn Soldaten in groote Verwerring en disordre geraakten, alſoo ſy derſelver Slag moeſten mijden. Soo dat de Vyand, met 2 à 3000. Man verſterkt, daar op met alle Macht, en meenigte van Hand-granaden ſeer hévig aanviel; waar door onſe Soldaten ſich geheel overmand ſiende, gedwongen wierden, de Vlucht te kieſen; maar de Collonel en alle Officieren met een genereuſe Dapperheid blijvende ſtaan, wierden gedoot of gevangen genomen.

Waar door de Veſting ontzet, en den Aanſlag miſlukt:

Aan de Poſt van ſijn *Vorſtel. Genade*, en by den Heer Generaal Lieuten. *Baron d'Aylua* ſulks beſpeurt werdende, en dat daar door de *Swarte-Sluys* genoegſaam ontzet was, en desgelijks het Ontzet met witte Vaandels, zijnde het Regimet van *Chamilly*, na de *Swarte-Sluys* ſaagen aankomen, ſoo wierd aan den Collonel *Ammama*, en den Majoor *Maurick*, geordonneert, hen ordentelijk te retireeren, en weder ſcheep te begeeven; gelijk geſchiede, gaande ook veel Gevluchten van des Colonel *Grims* Regiment met hem te Scheep, gelijk mede een goet getal over Land, door andere wegen herwaarts aan-quamen.

Alſoo den Vyand Frans Secours bekomt:

't Is te remarqueeren, dat eenen dach te vooren, eer deſen Tocht wierd by der hand genomen, ettelijke Duyſent *Franſſen* te *Campen* en te *Swol* aanquamen, als mede een Regiment Beyerſchen, en eenige Regimenten van den Hertog *van Hanover*, waar van ſijn Vorſtel: Genade doemaals noch de minſte kenniſſe niet hadde, vermits hier en daar, dan te Water, en dan te Lande na *Blockzijl* en andere Plaatſen moeſt gaan, daar de Spions hem niet konden volgen; ſoude anders deſe gevaarlijke *Entrepriſe* niet hebben by der hand genomen; want voor d'ordinaris Garniſoenen binnen *Haſſelt* en *Swol* niet had te vreeſen. By-aldien niet in tijds met voorſichtigheid was geretireerd, ſtont de Saak ſoodanig geſchapen, dat als-dan de Vyand alle onſe Poſten, die verre van malkander geſepareerd waren, ſoude opgeſlagen, en

totali-

totaliter geruïneert hebben. 't Welk hem soo veel te facilder soude geweest zijn, indien wy, gelijk gerefolveert was, de *Swarte-Sluys* van alle kanten hadden aangevallen: Maar siende, dat een *Secours*, geheel buyten vermoede, seer sterk, en soo vroeg aanquam, te weten tusschen vier en vijf uren des morgens, soo dorsten, om de boven gemelde Reden, geen Aanval laten doen; en sond derhalven sijn Vorstel: Genade, aan den *Collonel Grim*, schriftelijke Ordre, dat sich met goet Fatsoen soude soecken te rerireeren. Maar door dien de Brief-drager den geheelen tijd door 't Water, en door drie à 4. Canalen had moeten swemmen en baden, quam de voorsz. Ordre te laat, en had de Vyand, den Colonel *Grim* al geforceert. Tot de voorsz. Retraite gaf mede oorzaak, dat door vier verscheyde Brieven en Spions, die als gesegt, niet eerder hadden konnen aankomen, wy verzékert wierden, dat de Vyand sulken merkelijken *Secours* gekregen hadde. De Regimenten, die den Collonel *Grim* soo furieuslijk aantasten, zijn geweest drie Fransche Regimenten, te weten, *Chamilly*, de *Comte de Seaus*, het Regiment *de Bourgonje*, en verscheyde Esqadrons te Paard; de Beversche en Hanoversche Regimenten waren in 't marcheeren, om langs den wegh over *Meppel*, den Collonel *Ammama*, en den Majoor *Maurich* van achteren in te vallen. Door de *Swarte-Sluys* soude sijn Vorstel: Genade, en den Gener. Lt. *d'Aylua* aangetast en overvallen geworden zijn, ten welken einde, gelijk men sach, de Valbrug, om het Volk uit te laten, al wierd neder geleyt; Maar deden deselve met goet Fatsoen en Voorsichtigheid de Retraite, latende afwerpen alle de achter hen gelatene Bruggen. Niet te min quam de Vyand met eenige troupen Paarden d'Onsen vervolgen; maar soo als de Onsen sich wenden, en op hen afquamen, namen de Vlucht. De meeste van onse Troupen quamen noch dien selven avond weder binnen *Blockzijl*; soo dat ons Godt Almachtig van meerder Swaarigheid noch genaadelijk heeft bewaart.

Weshalven de *Nederlanders* sich retireeren,

De perfecte Lijst van onse Dooden, gevangene Officieren en Soldaten, waarom sijn Vorstel: Genade een Trompetter heeft afgeveerdigt, is noch niet gekomen. Den Collonel *Grim*, en des selfs Lieutenant Colonel, nevens verscheyde Capiteynen zijn gevangen; Cap. *Asquin* en eenige Lts. zijn doot; van onse Soldaten, soo men segt, zijn 150. gevangen en gedoot. De Boeren rapporteeren, dat de Vyand over 600. Dooden, behalven de

Gequetſten heeft gehad; 't gene wel te gelooven ſtaat, vermits het Gevecht ettelijke uren heeft geduurt, en de Vyand ſeer dicht en geſloten op d'Onſen aanquam. Dit boven verhaalde is alſoo waarachtig gepaſſeert. *Actum Blockzijl den 21. July St. Novo, 1673.*

Was geteekent,

Maurice Prince de NASSAU.

Na een groot getal Munſterſche nedergemaakt te hebben,

Daar-en-boven vernam men noch, dat in de twee eerſte Attaques, door den Vyand op 't Regiment van den Collonel *Grim*, die van 't ſelve Regiment, den Vyand ſoo hadden weten te treffen, dat de dooden ſoo dik op den Weg lagen, dat ſy daarmede den opgegraven Dijck, die voor het *Trenchee* van 't opgemelte Regiment lag, geheelijk toegeſtopt hadden, en daar over voor de derdemaal waren aangevallen, zijnde 2000. Man te voet, 1000. Dragonders, en 1200. Paarden ſterk, wanneer ſy met haar Geſchut en Granaden de *Nederlanders* in disordre brachten. Het was te wenſchen geweeſt, dat de Staatſche Volkeren mede Geſchut by ſich gehad hadden; ſouden als-dan, naar menſchen oordeel, deſe Poſt ſoo lichtelijk niet geforceert hebben; maar wegens de groote nattigheyd en diepe wegen, was 't onmogelijk het ſelve daar-heen te brengen: 't Geen de *Biſſchopſen* wel wetende, deed hen ſoo veel te ſtouter aanloopen, te meer, alſoo yder een dikke Plank voor 't lijf hadde.

En veele van hen doot en gevangen gelaten,

Wanneer ſy nu waren doorgebroken, de Nederlandſche Soldaten hadden op de Vlucht gedreven, en Collonel *Grim* alleen was gelaten, hield hy echter ſtand, en begeerde geen Quartier, maar doode noch wel 4. Soldaten met eygen handen; waar na ſy hem tegen wil en dank mede namen. Drie Caps. als *Sandelant*, *Asquin* en noch een ander, nevens 3. Lts. en een Vendrig van dit Regiment bleven doot; d'andere wierden meeſt al gevangen, waar van den Collonel korts daar aan, door het toedoen van den Overſte *Poſt*, op *Parole* wierd los gelaten; Desgelijks ook d'*Ingenieur Top* ſonder Rantſoen, om dat van *Prins Mauris* Domeſtijken was. Op het afſlaan van de twee eerſte attaques, wierd in *Prins Mauris* Quartier, alles tot den Storm geprepareet; maar het Ontzet binnen gekomen, quamen aanſtonds 300. te voet en 60. Ruyters op deſe Poſt aan; doch wierden door den *Baron d'Aylua* weer te rug gejaagt, zijnde geſe-

con-

condeert van den Majoor *Maurick*, die met 400. Man tot *Secours* van den Collonel *Grim* was gegaan; doch te laat gekomen, viel nu van d'ander kant op den Vyand aan.

Uyt *Steenwijk* was d'Overſte *Hautijn* met 1000. Ruyters gemarcheert, meenende d'Onſen van d'ander kant te bezetten, maar wierd door den *Marquis de Mompouillian* by de Slachtboom voor *Vollenhove* geſtuyt.

De Munſterſche Troupen eenigen tijd omtrent *Dalen* gelegen, om de Stad *Coeverden* te benaauwen, en de *Nieuwe-ſchans*, indien mogelijk, t'ontzetten, waren eyndelijk van daar opgebroken, en hadden al hun Hutten in brand geſtéken, nemende hun Marſch na *Munſterland*; wijl ſy 't daar nu niet langer dorſten houden, te meer, om dat het Nederlandſche Leger, van voor de *Nieuwe-ſchans* aan 't opbréken was, om den Biſſchop te gaan verneſtelen. Deſe Munſterſche Aftocht geſchiede niet ſonder groote ſchade van d'Ingezetenen in *Drenth*; want ſy het ſchoone Dorp *Dalen*, nevens verſcheyde andere Huyſen tot *Wachtem*, door den Brant geheelijk ruïneerden, en in diverſe andere Dorpen groote Moedwil bedreeven. Ondertuſſchen begaven ſich meeſt al de Munſterſchen, die in de *Nieuwe-ſchans* tot Krijgsgevangenen waren gemaakt, in Dienſt van ſijn Exellentie *Rabenhaupt*; en wierden alle onder geſtéken. De Nederlandſche Krijgs-volkeren marcheerden ook over de *Groeve* recht in *Drenth*, om den Vyand t'achtervolgen, en uyt het Land te jaagen.

De *Munſterſchen* begeven ſich na Huis.

Wy keeren ons weder na HOLLAND, alwaar te deſer tijd in *'s Gravenhage*, tuſſchen ſijn *Keyſerl: Majeſt:*, den *Koning van Spanjen*, en de *Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden* ter eener; en den *Hertog van Lottharingen* ter andere zijde, een *Alliancie-Tractaat* wierd opgericht, om met alle Vermogen, de Franſche Macht tegen te gaan; aangeſien deſelve niet alleen langen tijd in de *Nederlanden* ſeer gewoed, en groote Ontroering veroorzaakt hadde; maar begoſt ook *Duytsland* t'overheeren en te verwoeſten. Om 't welk te verhoeden en te wederſtaan, gereſolveert wierd, een goet Heyrleger op de been te brengen, om den Vyand alle af-breuk aan te doen. Van deſe *Alliancie* vind men hier voor in de Politijke Verhandeling op Pag. 163. breeder gemeld, en onder Num. XI. Actueel geproduceert, en daarom onnoodig, deſelve hier wederom te repetéren.

Alliancie tuſſchen den *Keyſer*, *Spanjen*, de *Staaten Generaal*, en den *Lottharinger*.

De STAAT deſes *Vereenigde Nederlands*, na 't Overgaan van *Maſtricht*, onzéker, waar heen ſich de Franſche Wapenen ſouden

wenden, doch in allen schijn of 't d'een of d'ander Frontier-Stad in *Braband*, als den *Bosch*, *Heusden*, *Breda*, of *Bergen op Zoom* sou gelden, soo is, om deselve by alle noodval met een gelijke bequaam Guarnisoen te secundeeren, met groote vlijd en ernstige besorging een Leger te *Raamsdonk* in de *Lang-straat* versamelt, tusschen *Geertruydenberg* en *Heusden*, van waar men gemakkelijk yder derselver Steden kon byspringen. Dit Leger bestont in 18000. Man, waar by sich noch 5 à 6000. Spaanschen souden vervoegen, ten eynde daar mede alle Geweld af te keeren. En soo haast was *Prins Condé* den 15 *July* niet van *Vytrecht* na de *Grave* vertrokken, of *Prins d'Orange* begaf sich uyt *'s Gravenhage* na *Raamsdonk*, om dit Leger te commandeeren, als naricht hebbende bekomen, dat der Franschen Desseyn lag, om den *Bosch* of *Breda* t'attaqueeren: stellende op alles seer goede Ordre, en deed, om alle Moedwil, Geweld-dadigheyd, en alle godloose Rukeloosheden voor te komen, twee sterke Placcaten publiceeren. Midlerwijl bleef sijn Hoog-gemelde Hoogheyd *Prince d'Orange* soo naau regard op alle bewégingen der *Franssen* houden, dat niets ter wereld derfden ondernemen; hebbende sich ook eerder van daar begéven, dan wanneer de Dienst van 't Land, en 't gemeene Alarm langs de Zee-kusten, op het aannaderen der Vyandelijke Vlooten, hem weder te rug riepen.

By Geertruydenberg werd een Leger van de Staaten Generaal geformeert:

Alwaar sijn Hoogheyd sich begevende, op alles goede Ordre stelt.

Alsoo ook, om een genoeglijke Verandering, en tot meerder curieusheyds Voldoening, willen wy Ons nu weder van 't vaste Land, ter woeste Zee, in d'ongestuymigheyd der hol op en neder gaande Krijgs-golven vervoegen, met ernstige Aanmerking, wat daar voorder gedenkwaardigs zy gepasseert.

Overgang van de Landactien, tot de Zee voor vallen.

Al vorens wy Ons tot de Hooft-actie van het wonderlijk Slaan der Derde Zee-Slag begeeven, zullen eerst in passant de particuliere Voorvallen te Water, melden; en dus met de Commissie-Vaarders en Zee-kaapers beginnen.

De Hollandsche en Zeeusche Kapers hadden desen Somer groot Avantage ter Zee. d'Eerst-genoemde namen by *Cadix* twee Fransche Schepen, met Spaansche Vruchten geladen, en begaven sich voorder na de *Canarische Eylanden*. Capiteyn de *Jong*, met 's Lands Fregat, *Oud-Caspel* genaamt, sich voor de Zeeusche Kust houdende, her-nam een Boeijer van *Amsterdam*, *St. Maria* genaamt, waar Schipper *Jacob Kobes* op zijnde, en twee dagen te vooren door een Fransche Kaper genomen was.

De Nederlandsche Kapers maken groote Beuyt ter Zee,

In *Zeeland* wierden verscheyde Prijsen opgezonden, een van *Malle-*

Mallega, een van de *Barbados*, een derde van *Lissabon*, geladen met Oly en Suyker. Een ander Avonturier quam met Vier Prijsen gelijk aanzetten. Uit de *Caronjes* quam tijding, dat aldaar door *Capiteyn Gelein Brant* een Schip was opgebracht, dat van *Guardeloup* quam, en met Suyker, Taback, en Indigo was geladen. Door andere Avonturiers, een Schip na de *Barbados* willende, daar eenige Engelsche Vrouwspersonen op waren: Ook noch twee andere, een van *Nieuw-Nederland* komende, en 't ander derwaards gaande.

Tot *Middelburg* zonden de Kapers 2. Schepen met Haring geladen, binnen, waar van het een met 12. Stukken Geschut was voorsien. Vier Cabeljaauw-vangers op *Doggers-Sand* vischende, wierden daar een Schotse Kaper gewaar, die hen meenden t'attaqueeren; maar een van dese 4. alle Zeylen byzettende, resolveerde, op hem aan te leggen; 't welk soo wel gelukte, dat hy den Kaper in de gront Zeylde, en sy daar door al t'samen vry en behouden bleeven.

In 't laast van de Maand *Febr.* wierden tot *Middelburg* en *Vlissingen*, door Ses Avonturiers, wel 31. Prijsen, meest Engelsche en Fransche Straats- en Spaans-vaarders opgebracht, waar van sommige seer Rijk geladen, en onder anderen een, die wel 150000. Guldens aan Waaren in had. Dese ses Avonturiers gesamentlijk *en Compagny* in de Mond van 't Canaal kruysende, kregen 't Geluk van d'Engelsche Mallegasche Vloot, verzeld met noch eenige van hare Straats-vaarders te rencontreeren, onder 't geley van een Convoyer met over de 40. Stukken, t'samen zijnde 19. Zeylen. Twee van de kloekste Capers leyden den Convoyer aan boort, doch hy geraakte korts daar aan door sijn eygen Kruyd in brand; waar op al d'Avonturiers dapper haar devoir deden, en van 18. Coopvaarders, 15. veroverden; de drie overige, of schoon hart wierden vervolgt, eschappeerden echter met de vlucht, ondertusschen dat al dien rijk-veroverden Beuyt in *Zeeland* behouden binnen quam. Nemen veel Schepen,

Van *Bilbao* quam Bericht, dat een Zeeusche Kaper aldaar twee Prijsen had opgebracht, 't welk Mallegaas-vaarders waren; en dat in de *Caronjes* wel 280. prijsen lagen, die aldaar van tijd tot tijd door de Zeeusche en Hollandsche Kapers waren opgebracht. Schipper *Jan Janse de Vos*, op sijn Schip *de Vos* genaamt, en met 12. Stukken Geschut gemonteert, van *Lissabon* binnen *Amsterdam* gelukkig arriverende, deed Bericht, hoe in gesel- En brengen in de Caronjes en elders groot getal Prijsen op.

schap

schap van noch 2. andere Schepen, op de hoogte van 45. Graden, 2. Fransche Schepen ontmoettede, waar van het eene met 16. en het andere met 14. Stukken gemonteert, dewelke sich met hem in Gevecht begaven, doch soo haast als sijn 2. Makkers vermerkten, dat 'er slaagen souden regenen, zijn sy schandelijk door-gegaan, latende hem alleen in de pékel zitten; maar sich als een vroom Soldaat, seer kloekmoedig verweerende, heeft na een hard Gevecht, den *Franssen* alle beyde gedwongen, hem te quiteeren, en de vlucht te kiesen, sonder dat hy merkelijke Schaade hadde geleden, zijnde alleenlijk maar twee Mannen swaarlijk gequetst. Naderhand trof dese Schipper *de Vos* 2. Schotse Capers aan, dien hy hévig aanrandende, sich op de Vlucht begaven, soo haast hy maar driemaal Vuur op hen had gegeven.

Een Schip *Maria* genaamt, door de *Franssen* genomen, wierd hen door het Schip de *Verstoorde Leeuw* weder ontweldigt; 't welk naderhand noch 3. andere Schepen tot Beuyt, mede na *Curassou* voerde. Voorts wierden dagelijks, soo in *Holland* en *Zeeland*, als elders, gedurende desen geheelen Somer veel Fransche en Engelsche Prijsen opgesonden en binnen gebracht. Gelijk dan noch een Avonturier, sonder Commissie van den *Staat* uitgeloopen, meer als 15. soo groote als kleyne prijsen genomen hadde, dien hy door Versoek aan den *Commandant Doncker* tot *Curassou*, op desselfs Bewilliging, aldaar alle behouden binnen bracht.

Vreemde voorvallen ter Zee,

In den beginne deses jaars deden de *Corsaren* in d'*Archipelles* veel quaads, weg-roovende alle Schepen sonder aansien van *Turken*, *Armeniers* of *Joden*. Daar was eenen *Marquis Flori*, een *Savoyaard*, voerende een Roof-Schip met 60. Stukken Geschut, dese nam al de Zijde, en Fijne Goederen uit het Venetiaans Schip den *Groote Alexander*, *Cap. Simon:* dan dese Roover kort daar na door een vehementen Strom aan-getast, verging aan 't Eyland *Paros*, maar het Volk wist sig egter noch te salveeren, en wierpen daar aan Land een Sterkten op, alwaar sy 't Kanon van 't gebleeven Schip op-bragten: Maar soo haast *Cap. Simon* hier van was verwittigt, ruste hy drie Venetiaansche Oorlog-schepen uit, om sijn Revensie te halen. Te *Paros* komende, bestormde hy de ged. Fortificatie, en nam den *Marquis* met al sijn Volk gevangen, voerende hem, nevens al de Goederen na *Venetien*, om met hem als tegens *Piraaten* te procedeeren.

In d'*Archipelles*,

Tot

Tot *Goletta*, een sterk Kasteel voor *Tunis*, hadden de Barbarische Roovers een rijk Venetiaans Schip genomen en opgebragt. Een Armateur van *Livorno* dit hoorende, loste sijn Vragt te *Porte Farina*, en zeylde na *Goletta*, alwaar gekomen, stak een Turksche Vlag op, en om minder verdagt te zijn, zette sich stoudmoedig onder 't Kasteel, deed de gewoonlijke Saluatie, en wierd ook soodanig be-antwoord; sich daar op na de genomene Prijs naderende, kapt die de Kabels en Ankers af, en nam hem soo couragieus mede, onaangesien al het grousaam schieten van *Goletta* op hem; die nu te laat sagen, waarom dese gekomen was. Op dese Prijs waren wel 150. *Turken*, die na *Alexanderyen* en *Egypten* heen wilden, om 't Graf van MAHOMET tot *Mecha* te gaan besoecken: van dewelke sich noch een party met swemmen salveerden, maar de rest, waar onder de Capiteyn, sijn Huysvrouw, en 32. *Turken*, wierden na *Livorne* gesonden. Tot *Goletta*,

Op de *Napelsche Zee* ontmoeten eenige Turksche *Corsaren* een Schip van *Civita Vechia*, 't geen met Soldaten na *Genua* wilde: Sy resolveerden sich naar uyterste vermogen te defendeeren, zijnde daar toe dapper aangemoedigt door zekere *Dame*, en haar *Dochter*, nevens eenige andere *Dames*. De *Turken* quamen stout aan boort, en vielen hévig aan; doch hoewel den Capiteyn van dit Schip wierd doot geschooten, quéten sich echter de Matroosen en Soldaten soo mannelijk, dat de Roovers wierden gedwongen, af te wijken; soo dat de *Christenen* gelukkelijk te *Genua* behouden aanquamen; alwaar de Boots-gezellen verklaarden, nooyt in soo hevigen Gevecht geweest te hebben. Op de *Napelsche Zee*, Helddaadige Aanmoediging van Juffers en Dames ten Strijde.

In d'*Archipelles* en daar omtrent bléven de *Maltezer* Schepen, en andere *Christen Corsairen*, op de *Turken* nog dapper kruyssen; van dewelke een *Maltezer* Schip, daar een Frans Ridder, *Meneville* genaamt, Capt. op was, en die naast eenige jaren groote Schaade den *Turken* had gedaan, wierd door een sterk Tempeest, aan de Kust van *Alexandryen* geworpen, en dus door de *Turken* gevangen genomen, die hem na den PRIMO VISIER voerden, dewelke hem weder aan den *Turksen* KEYSER veereerde. Wijl hy nu onder anderen een Schip, den Grooten Visier behoorende, genomen en na *Maltha* gezonden had, liet hem de *Turkse* KEYSER door een Taalman seggen: Dat, hoewel hy, gelijk alle *Maltezers*, nu ettelijke jaren een Zee-Roover was geweest, echter sijn Jonkheyd wilde verschoonen, hem 't Leven schenken, en ettelijke Turksche Galleijen laten comman- En Onder de *Maltezers*. De *Grooten Turk* belooft vryheyd en groot faveur aan een *Maltezer* Zee-Roover, mits sich te laten besnijden.

deeren, mits hy *Turks* wilde worden, en sich opendlijk laten besnijden. Waar op dees *Ridder* antwoorde; Dat hy niets anders had gedaan, als 't geen sijn Ordre mede bracht; maar wanneer de *Turkse Keyser* hem weder na *Malta* wilde laten trekken, soude hy hem 200. gevangene *Turken* daar voor beschikken, of 30000. Daalders in de plaats voor sijn Rantsoen geven. Maar de *Keyser* liet hem weder seggen; Dat hy noch geen *Maltezer* om Geld had los gelaten: De *Turken* tot *Malta* van hare Gevankenis te bevrijden, stond in sijn macht; hy soude sig binnen den tijd van 8. dagen verklaaren, of een *Turk* wilde worden, of de *Doot* sterven.

't Gene niet willende doen, werd aanstonds de Kop af-geslagen.

Hier op knielde hy neder, en antwoorde, dat geen 8. dagen van nooden hadde, om sich te bedenken; maar verlangde, als een *Christen*, te mogen sterven; en soo hy langer leefde, niets anders te begeeren, dan volgens den Regel sijns Ordens, de *Turken* soo veel mogelijk te vervolgen. Daar op riep hy den Naame Jesu aan, en wierd aanstonds het Hooft af-geslagen; 't welk 6. dagen op een pen gesteld, en 't Lighaam den Honden voor-geworpen wierd, waar na op den 7. dag de Beul het hooft af nam, in een sak stak, en in 't water wierp.

Midlerwijl deden de *Christen-Corsairen*, den *Turken* seer groote schaden aan; want namen hen veel Schepen af, soo dat genoodzaakt waren, met een groot Convoy, hun eygen Eylanden te proviandeeren, om van hen bevrijd te zijn. Ook namen de Barbarische Roovers veel Schepen in de Middelandsche Zee, waar onder een rijk Frans Schip, waardig 400000. Ponden, 't welk sy tot *Tripoli* op-brachten.

Engelsche *Consul* tot Algiers aan stukken gekapt, om dat sijn Schuldenaar, in presentie van den Richter doorschoot.

D'*Engelsche Consul* tot Algiers veel aan een *Jode* schuldig, wierd daar over van den selve, voor de *Douane* of het Gericht geroepen, om sijn Schuld van hem in te vorderen; en na de Saak verhoord was, wierd door den *Dey*, dees *Consul* aldaar ter Betaling gecondemneert; die sich daar over soo seer vertoornde, dat hy den *Jode*, in presentie van den *Dey*, met een Pistool ter neder schoot; 't geen soo qualijk by desen Richter wierd opgenomen, dat hy den *Consul* op staande voet deed aanstukken houwen, en de Leden in een put liet werpen. Hoewel *Engeland* hier in gants geen genoegen schepte, sonden egter korts daar aan een nieuwen *Consul* na die Plaats.

De Turkische Roovers deden desen Somer de Venetiaansche Schepen in de *Golfo* seer veel quaads, weshalven de Veneedsche Gene-

Generaal van de *Golfo*, *Emo* genaamt, deſelve gedurig nazettede; en 't gelukten hem ſoodanig, dat hy een Turkſche Zee-roover *Fortunig Ramandan* genaamt, aan-trof, en weg nam; ook denſelve, nevens 78. *Turken* gevangen kreeg, dewelke al t'ſamen na den *Grooten Heer* wierden te rug geſonden, om geſtraft te worden. Maar de *Renegaden* daar op, wierden onthooft, en de *Chriſten-Slaven* in Vryheyd geſteld. Het Schip, zijnde een Fuſte, vereerde de Venetiaanſche *Republijk* aan den ged. Generaal, welke de Wapenen, nevens nog verſcheyde Vereeringen van ſijn eygen Geld, aan den Soldaten gaf, om die te encourageren in ſoodanige gelegendheden hun devoiren te doen.

De *Ridder de Harcourt*, met de Galleijen van *Malta* uytgegaan, ontmoete by *Rodes* de Turkſche CARAVANE na *Egipten*, die hy hévig aantaſtede, en 4. Schepen daar van weg nam, waar onder een Galjoen van 70. Stukken, nevens een ſeer rijk Turks Heer, *Saras Muſtapha* genaamt; werdende deſen Beuyt wel op 400000. Kroonen ge-eſtimeerd, die tot *Malta* behouden wierd in-gebracht. Waar over tot *Conſtantinopolen* geen kleyne Ontſteltenis ontſtond.

Schrikkelijk Oproer binnen *Tripoli*, over het nemen van een Venetiaans Schip.

Ter tijd als de *Corſaren*, op de raadgeving van *Tripoli de Barbaria*, opbrachten het Venetiaans Schip, de *Gekroonde Arend*, ſeer rijk geladen, en na *Cadix* gedeſtineert, zetten ſich d'*Italianen* dapperlijk daar tégen, ſtrijdende naar uyterſte vermogen; doch moeſten ſich echter, met hun Schip en Goed, nevens noch 37. geſonde Mannen, die ſy na een hévig gevecht maar over behouden hadden, eyndelijk aan de *Barbaren* over geven. Deſe Prijs was naaulijks opgebracht, of 't Volck van *Tripoli* murmureerden, ſeggende, dat wanneer men den Beuyt in 't Magazijn bragt, men hun portie van Beuyt-geld had onthouden: en ſoo haaſt ſy noch daar-en-boven te wéten krégen, dat 'er ſoo veele Juweelen en Koſtelijkheden van de *Joden* in dit Schip geweeſt waren, wierd dit Canaillie noch veel te meer oploopende van Furie; in diervoegen dat noch de *Baſſa* noch ſijn *Miniſters* hen niet ſiende te konnen ſtillen, ſich ter vlucht op het Kaſteel begaven. Waar op deſe rebellige *Moren* ſich in twee Partijen verdeelden, waar van d'eene ſich voor 't gedachte Kaſteel legerden, om te beletten dat den ſelve noch ſijn Conſorten, van daar niet ſouden konnen eſchappeeren: den anderen Hoop Rebellen omzetten het Huys van den *Bey*; dewelke ſich dus belegert, en het groot Vermogen van dit ſwarte Veelhoofdige Beeſt des Op-

roerigen Gepeupels ſiende, belooft hen *Satisfactie*, op haar pretentie te geven: Waar op ſy hen voor een wijl in ruſt hielden, en ſich retireerden. Maar naderhand vermerkende, dat dit maar een Feinte des Overſten was, om tijd te gewinnen, en dat 'er gants geen Effecten op de Beloften volgden, rotteden ſy andermaal te ſamen voor 't Huys van den *Bey*, vielen met een hevige verwoedheid daar op aan, braken met raſende Furie daar binnen, grepen den *Bey*, en ſloegen hem den Kop af; doorſabelden ook een *Chiaus*, een *Renegade*, ſijn Broeder, en een Ziel-verkooper, die op de arme Zee-lieden ſchachgerde. Deſe *Moren* namen het *Cadaver* of de Romp van gedachten *Bey*, droegen dat voor 't Kaſteel, en vertoonden 't aan den *Baſſa*, maar ſijn Hooft wierd buyten in 't Veld op een ſtock gedragen, tot den *Moren*, die hen tot Secours waren gekomen. Doch deſe *Moren* konden niet gelooven, dat dit het rechte hooft van den *Bey* was, en deden 't weder na de Stad brengen.

Terwijl nu den *Baſſa* dus in 't Caſteel belegert was, meende hy, gelijk ook vele *Moren*, die uit het Veld en 't Leger, hem haar dienſt preſenteerden, dat hy van elders achter af ſou konnen eſchappeeren, of de Rebellige Belegeraards overweldigen, ſoo hy deſe van buyten maar tot hem in-nam. Dan, ſach daar in ſijn uiterſte Ruïne te gemoet. Eindelijk na 10. dagen Belegs, en een continuëlen Oproer, vonden de Dienaars van den *Baſſa*, hem doot leggen; 't welk over-luyt van 't Kaſteel ruchtbaar gemaakt zijnde, opende men de Poort, het Volck quam daar binnen, den *Baſſa* wierd begraven, en een ander in ſijn plaats verkoren. Aan de *Familien* van den dooden *Baſſa* en den *Bey*, wierden yder een Huys met een Tuyn, tot eens iegelijks Onderhoud gegeven. De meenigte van 't Geld, Koſtelijkheden, rijken Roof, etz. zijn ontallijk en onwaardeerlijk geweeſt. En als de *Moren* verzékert waren, dat den *Baſſa* doot was, vertrokken ſy uit *Tripoly* yder ſoort weder na hun Geweſten te Landewaard in; waar mede alles in ſtilte geraakte.

Zeeuſche Kapers doen d'Engelſche groote Schaden.

De *Zeeuſche Kapers* deden d'*Engelſen* alleſins groote ſchaden; doch ſomtijds wierden ſy wel van Engelſche Oorlog-ſchepen ontmoed en aangerand, die veel eer Slaagen dan Beuyt daar van bragten; gelijk dees tijd het Engels Fregat de *Conſtantin-Warwick*, door een Zeeuſche Caper ſoodanig wierd getroffen, dat 3. ſchooten onder water kreeg, en gants reddeloos geraakte; waar over hy tot *Kingſaal* in *Yrland* moeſt in-loopen, om ſich te calefateren. 't Wa-

't *Wapen van Hoorn* uit *Holland* na *Batavia* gedeſtineert, en tot aan de *Caap de Finiſterre* gezeylt, had met groote Lekken ſoo veel ſtribbelingen, dat reſolveerde, weder te keeren; komende dus voor *Wicht*, na dat reeds al 40. Man in deſe korte Reys had verlooren, en ergens op een droogte ſtootende, welde heel in de gront; had niets dan wat Leer, Proviſie, en Buskruyd in.

Ter ſelver tijd was tot *Middelburg* een Engels Schip op-gebragt, waar in een ſeer koſtelijke Karoſſe voor den *Hertog van Toſcanen*, dewelke op-geveylt werdende, 1500. Guldens in den Afflag mogt gelden; maar wierd opgehouden, en ſoo men ſeyde, aan ſijn *Hoogheid* geſonden, om alſoo dies te beter weder na *Livorno* te geraken. In deſe Engelſche Prijs wierden nog vermiſt 2. Cofferkens met Juweelen, op drie Tonnen Gouds geſchat.

In *Zeeland* was te deſer tijd de Spaanſche Wijn ſoo goede koop, dat men een kan voor 15 à 16. ſtuivers kon koopen, en de Franſche Wijn naar advenand, door de Veelheid van Prijſen, die daar wierden op-gebragt. Tegens alle natuurlijke gewoonte heeft te deſer tijd de *Teems*, in een Gety 3. maal ge-ebt en gevloeyd, rijſende ſoo hoog, datſe veel lage landen innundeerde. De *Schelde* ſwalpte mede ſoo hoog over, dat tot *Antwerpen* de Kelders vol liepen; en een Schip op deſe Rivier verging. Tot *Ceulen*, *Gulick*, *Mark*, en *Cleve* heeft men dees tijd ſoodanigen Tempeeſt en Onweeder gevoeld, dat verſcheyde Huyſen inſtortten, en meenigte Boomen omwaayden.

Spaanſe Wijn in *Zeeland* extra-ordinary goede koop.

Hooge Water-vloeden.

Verhaal van de DERDE ZEE-SLAG *des jaars* 1673.

D'Engelſche en Franſche Zee-Machten, door de Vloot van den *Vereenigde* STAAT, gelijk hier voor gemeld, op den 14. *July* laatſt-leden uit Zee gejaagt, quamen den 1. *Auguſtus*, de Nederlandſche Vloot, op *Schooneveld* leggende, weder in 't geſicht, na dat wel ſes wéken werk gevonden hadden, om hunne Schepen te repareeren, en ſich op nieuw uit te ruſten. Want ſy voor de Nederlandſche Zee-Macht gewéken, en de *Rivier van Londen* opgeloopen, deed de *Koning van Engeland* daar gedurig aan arbeyden, om de Schaade, die ſy in de twee voorgaande Slagen hadden bekomen, weder geheelijk te herſtellen; en ſijn Glory, die hier door vry wat verkleynt mogt zijn, in het toeko-

mende weder te doen opsteygeren. En zijnde nevens sijne Mede-hulperen van absolut voornemen, om *Nederlands* VEREENIGDE STAAT geheelijk te ruineeren, en derselver Geheuchenis soodanig te vernietigen, als de *Romeynen* voormaals CARTHAGO gehandelt hebben, heeft alle Middelen by der hand genomen, om daar in een gewenscht eynde te bereyken; weshalven hy dan alle Vredens-voorslagen, die hem verscheydemalen gedaan zijn, verworpen heeft: doende weder op nieuw soo vele Oorlogs-Schepen tot de eersten toeruste, als hy met al sijn vermogen konde bybrengen, latende deselve met Wapenen, Voor-raad, en Manschap soodanig versorgen, als daar toe wierd vereyscht. Desgelijks stelde men ook 5 à 6000. Land-Soldaten, soo oude als nieuwe Benden daar op; en boven dien wierd noch 13 à 14000. andere, gelijk voorheen gemeld, paraad gehouden, om op de Nederlandsche Kusten, en voornamentlijk aan de kant van *Zeeland* te landen, ondertusschen de Vlooten met malkander in Gevecht souden zijn.

D'*Engelsen* en Fransen versterken hare Vloten geweldig.

En leggen d'*Engelsen* veel Landvolkeren daar op.

Alle dese groote Toestellingen volbragt zijnde, wierd d'Engelsche Zee-Macht meer dan 150. Zeylen sterk bevonden, het Fransche Esquadre daar onder getelt; 't welk mede versterkt was, door de Schepen van den *Marquis de Martelle*, die met sijn Esquadre, eenige Fransche Koopvaarders van *Cadix* en *Portugal* na *Vrankrijk* hebbende geconvoyeert, van sijn Koninklijke Majesteit Ordre ontfing, om sich aanstonds met sijn onderhebbende Schepen, na d'Engelsche Vloot te begeeven. Waar op in de Maand *July* met 6. Oorlogs-schepen en verscheyde Branders sich uit de Haven van *Brest*, na de *Rivier van Londen* begaf, alwaar na 14. dagen aanquam; en de Plaats vervulde van de Schepen, by hen in de twee voorgaande Zee-slagen verlooren.

Gelijk ook de Fransen tot uitvoering van hare Landings-Desseinen.

Hoogstgem: *Koning van Vrankrijk* liet een Bevel uitgaan; dat van ider Compagny in sijn Vlaamsche *Conqueste*, 15. Man sou werden afgenomen, ten eynde daar uit een Leger van 6000. Voetknechten te Formeeren, om den *Koning van Engeland* in sijn voorgenomen Desseyn, van aan de Zeeusche Kusten te landen, behulpelijk te zijn: waar by sich dan noch ten dien eynde 8000. Fransche Ruyters souden vervoegen. Doch uit al dese Aanslagen is niets gevolgt; nademaal d'*Engelsen*, na dese laatste by hen verlorene Zee-Slag, gants geen Landing, noch op de Hollandsche, noch op de Zeeusche Kusten ondernomen hebben.

Wat

Wat oorzaak hen daar toe heeft bewogen, kan door alle gesond Oordeel lichtelijk werden afgemeten. Want vele wel wilden, indien sy konden.

Te deser tijd, zijnde den 13. *July*, ontstond binnen de Stad *Londen* in *Engeland*, aan een plaats, *Wappingh*, genaamt, een seer hevige Brand, waar door omtrent 150. Huysen, nevens 2. Schepen, tot Asschе wierden geruïneert. Tot *Londen* ontstaat een groote Brand.

Monsieur, DUC d'ORLEANS, des Konings van Vrankrijks Heer Broeder, nevens d'Engelsche *Hertog van Monmouth*, na de Verovering der Stad *Mastricht*, uit des Konings Leger gescheyden, quam den 19. *July* binnen *Paris*, alwaar van de GROOTEN grootelijks wierd verwellekomt. Waar op men aldaar, wegens de Verovering van *Mastricht*, veel Vreugde-teykenen bewees, en verscheyde Commedien, Balletten, en Banketten aanstelden. Desgelijks arriveerde ook voormelde *Hertog van Monmouth* den 22. deses aan 't *Hoff te Withal* binnen *Engeland*, alwaar ook van sijn *Koninkl: Majesteyt*, en de geheele Hof-houding seer hoffelijk verwellekomt en ontfangen wierd. Korts te vooren was de *Graaf van Schomberg* uit het Fransche Leger ook daar aangekomen, zijnde d'Eerste Edelman van des Konings Kamer, die naderhand wierd gestelt tot Lieutenant Generaal over d'Engelsche Troupen, die op de Hollandsche of Zeeusche Kusten souden aan Land gezet werden; ten welken eynde sijnen Koning hem ook derwaards had gesonden. In *Vrankrijk*, wegens Verovering van *Mastricht*, veel Vreugden-spélen aangericht.

Midlerwijl ging sijn *Koninklijke Majesteyt van Engeland*, nevens sijn Heer Broeder de *Hertog van Yorck*, de Vloot dikwils besichtigen, om met eenen ook met *Prins Robbert*, nevens d'andere Officieren, t'overleggen, op wat wijse men bequaamst het Krijgsvolck sou aan Land brengen, en dus *Zeeland* of *Holland* overrompelen. Maar wijl de Zee-luyden meer affectie hadden, om den *Hertog van Jorck*, dan *Prins Robbert* te dienen, versocht hem de Koning, of doch het *Admiraalschap* wilde aanveerden, al soud maar voor drie Maanden zijn. 't Welk echter door den *Hertog van Yorck* wierd gerefuseert, aangesien men hem eertijds het *Commando* te Lande niet had willen toestaan, of ten ware hy voorheen eerst den Eed, door het *Parlament* geordonneert, had afgeleyt; met verdere voorgeeving, dat sonder den Eed, in des Konings Raad was aangenomen geworden. De *Koning van Engeland* besichtigt sijn Vloot, Wil *Duc de Yorck* het Commando opdragen,

Dus bleef *Prins Robbert* het *Opper-Commando* niet alleen den gantsche Somer over d'Engelsche Vloot behouden; maar ontfing Maar *Prins Robbert* werd daar in geconfirmeert:

fing boven dien noch een omstandiger *Commissie* van den Koning, waar by tot GENERALISSIMUS over alle Krijgs-Macht, soo wel Ruytery als Voet-volk, die tegens de *Vereenigde Nederlanden* souden gebruykt worden, wierd gesteld, met soodanig absolute Volmacht, om alles naar sijn eigen goetdunken uit te voeren, te besluyten, Ridders te maken, en selfs te handelen, of Contracten in te gaan.

Wiens Vloot met Volck werd versien;

Ter selver tijd arriveerde aldaar een Vloot van 30 à 40. Coopvaardy-schepen, waar van aanstonds het Volk op d'Oorlogsschepen moest overgaan, en over de Vloot verdeeld werden. Tot meerder Voortzetting harer Desseynen, en versterking der Zee-Macht, scheepten sy noch 2000. Man, uyt de Troupen tot *Blakhead*; waar door d'Engelsche Vloot soodanig in volle postuur wierd gebracht, dat deselve in Tegenwoordigheyd des *Konings*, en des *Hertog van Yorks*, nevens vele Hovelingen, den 27. *July* onder Zeyl ging, en in Zee stak, zijnde met het Fransche Esquadre 150. Zeylen sterck. Waar by ook de geheele Krijgs-Macht van *Blakhead* wierd ingescheept: maar wijl *Prins Robbert* het niet raadsaam achtte, dese Volkeren met sich te voeren, wijl sy hem meer tot last, dan tot voordeel in sijn Schepen konden dienen, soo liet hy deselve weder ontscheepen, en aan Land zetten, seggende, dat de Krijgs-volkeren, in val van goet *Succes*, of by vereyschte Occasie, lichtelijk weder konden ingescheept, en by de Vloot gevoert werden. Dus bleef dese Krijgs-Macht, die, soo men oordeelde, in omtrent 12000. Man bestond, tot *Jarmuyen* aan Land; dewelke daar van tijd tot tijd seer versmolt.

En wel toegerust in Zee loopt.

Na dat nu dese soo Machtige Oorlogs-vloot was in Zee geloopen, keerde sijn *Koninkl: Majest:* en de *Hertog van Yorck*, nevens de geheele Hoff-staat, weder na 't Hoff te *Londen*, alwaar het Arrest, van dat geen Koopvaardy-schepen mogten uytloopen, wierd afgedaan. De *Hertog van Albemarle*, met den *Lord Vaugam* waren als Volontairen op het Schip van *Prins Robbert* gegaan. De *Koning* had met vele Redenen alle sijne Zee-hoofden krachtig aangemoedigt, doende groote Beloften aan al de gene die sich kloekkelijk en Manhaftig souden komen te gedragen, met bygevoegde Dreygementen van swaare Straffen, aan al de geene, die laf hertig in hun Plicht souden te kort blijven.

Sprag belooft den *Koning*,

Men segt, dat de *Ridder Sprag*, van sijn Majesteyt afscheyd nemende, by Hand-tasting soude belooft hebben, alle sijne krach-

ten

ten te zullen inſpannen, om den Hollandſchen *Admiraal* TROMP, of levendig of doot, in *Engeland* op te brengen, of anders dat hy ſelfs niet ſoude weder keeren: maar tot bitter Leedwezen des *Konings*, en groot Nadeel des *Ridders*, is hem het Laatſte, volgens ſijn eygen ſeggen, ten deel gevallen; gelijk wy voorder uyt de volgende ACTIE zullen verſtaan. TROMP levendig of doot te leveren, of ſelfs nooyt weder te keeren.

De Nederlandſche Krijgs-Vloot ſich eenigen tijd voor d'Engelſche Kuſten, en ſelfs de *Rivier van Londen* geſloten hebbende gehouden, had ſich naderhand weder op haar gewoonlijke Poſt voor *Schooneveld* gepoſteert, daar deſe Nederlands moedige Zee-Helden met ongedult het Uytkomen der Engelſche en Franſche Vyanden bleeven af-wachten; en dus, na lang gewacht te hebben, eyndelijk den 1. *Aug.* des Morgens met het lumieren van den dach, deſelve in 't geſicht krégen, leggende 3 à 4 Mijlen van de Nederlandſche Vloot, die ſich doemaals omtrent halver Zee van *Schooneveld* had gerengeert. Hier op liet de Heer *Admiraal de Ruyter* de Blaauwe Vlag waaijen; en na gehoudene Krijgs-Raad quam de geheele Zee-Macht aanſtonds onder Zeyl, en ſtaken noch verder in Zee; om den Vyanden, die van hen de Loef hadden, in 't ruyme ſop bequamer gelegendheid te gunnen tot Slag te léveren. Waar op d'*Engelſen* en *Franſſen* met een hevige furie op de *Nederlanders* af quamen; doch naderhand ſiende, dat het de ſelve Ernſt was, en van hen ſtandvaſtig wierden ingewacht, ſoo hebben d'Engelſen en Franſſen ſich gewend, en zijn met alle Zeylen by, in groote confuſie van de *Nederlanders* afgewéken, die hen met alle macht nazetten: en ſchoon ſy wel 40. Schepen in Getal minder waren, deden echter haar uyterſte beſt, om met de Vyanden Slaags te geraaken, ſoekende daar toe van hen den Wind te winnen; 't welk omtrent den middag nóch wel ſou gelukt hebben; maar de Vyanden hielden 't al Zeewaard in, ſonder ooyt de *Nederlanders* binnen ſchoots te laten komen; die hen echter tot 4 à 5 uren des namiddags vervolgden, zijnde ontrent 8 à 9. Mijlén in Zee, alwaar weder een Miſt-damp ontſtaande, de *Nederlanders* geraden vonden, weder na hun Poſt te wenden. Want de Heer *de Ruyter* ondertuſſchen den Krijgs-Raad aanboort hebbende doen komen, wierd daar overwogen, dat ſchoon d'*Engelſe* nu ſoo confuſelijk ſchenen te vluchten, ſulks mogelijk wel een *Stratagema* of Krijgs-Liſt mogt zijn; om dus (wijl doemaals in *Zeeland* noch geen genoegſame Magt was, om deſe Plaatſen voor 's Vyands Aanval te bevrijden,) 's Lands

De Nederl: Vloot op *Schooneveld* krijgt d'*Engelſen* en *Franſſen* in 't Geſicht,

Die confuſelijk voor de Nederlanders vluchten,

Waar over de Ruyter Krijgs-Raad houd,

En met sijn Vloot na Schooneveld keert.

Vloot van haar Post af te lokken, op dat ondertusschen de *Graaf van Schomberg*, die tot *Jarmouth* met een groote Oorlogs-macht in Kool-schepen lag, gelegendheyd tot Landen mocht hebben. Waar over besloten wierd, den Vyand niet verder in dusdanige ongewisheyd te vervolgen; maar weder na *Schooneveld* te keeren; gelijk ook dien selven avond aldaar wel arriveerden.

Midlerwijl de Heeren *Staaten Generaal*, door Middel van sijn *Hoogheyd*, *Heere Prince d'Orange*, uyt *Londen*, kondschap van het uytloopen der Vyanden, en harer Landings Desseynen, bekomende, sonden den Heer *de* RUYTER dese volgende *Missive*, strekkende om soo wel de Matroosen en Soldaten, als alle Bevelhebberen, tot hun uytersste Plicht en beste Vlijt op te wekken, nevens een Bericht der Toestand van 's Lands Militie te Lande, onder d'Opper-directie van Hoog-gem: *Hoogheyd.*

De Staten Generaal der Vereenigde Nederlanden.

Edele, Gestrenge, Vroome, Lieve, Getrouwe.

Brief van hare Hoog: Mog: aan de Ruyter.

SYn Hoogheyt den Heere Prince van Orangien, heeft Ons by Missive gedateert in 't Leger tot Raamsdonck, den 29. deser Maent, ghedaen adverteren, dat Sijne Hoogheyt by Missive, geschreven tot Londen den 24. der selver Maant, was geinformeert, dat den Koning van Groot-Brittangien, van meeninge ende geresolveert was Sijne Majesteyts ende des Koninck van Vrankrijkx Vlote wederom zee te doen nemen, ende het gevecht tegens onse Vloot te hervatten, dat voorsz. sijne Majesteyt een groot getal Lant-Militie in a parte, ende by sondere Schepen hadde doen embarqueren: Om daar mede het sy gedurende het Gevecht, met onse Vloot, of ook afsonderlijck een Landinge te ondernemen, ende alles te roven, plunderen, branden, ende also een Generale Consternatie, onder de goede Ingesetenen van den Staat te verwecken, ende dat dit zijn laatste en krachtighste Efford op Ons soude wesen, waar na Wy sekerlijck of een gewenschte ende avantagieuse Vrede, of seer swaere ongemacken, en onverdraeglijke conditien van handelingen te verwachten souden hebben: Hoog-gemelte Sijne Hoogheyt heeft voor soo veel het Lant aengaet, soo veel ordre gestelt, als menschelijcker wijse tot nodige defensie ende tegenweer is gerequireert, ende de moeten wy den grooten Godt daer voor dancken; dat Sijne Goddelijcke Majesteyt de saecken te Lande tot noch toe sodanigh heeft geschickt, dat wy soo door de constitutien van het Landt, de Militie by Ons op de been gebracht, de afkomende hulpe van ons Geallieerden, Ons onder sijnen Vaderlijcken zegen, schijnen te konnen beloven, niet alleen gelegentheyt, om hem alle verdere Entreprises te beletten, maar oock yets notabels op den selven Vyant te konnen entrepeneren: Godt den Heere Almachtig sal onse Getuyge zijn; dat wy by alle wegen en middelen hebben getracht het hert van den hoogst-gedachten Koning van Groot-Brittangien tot Vrede te bewegen,

gen, en voor te komen het bloed-vergieten van luyden die een proffeſſie van Religie doen: Hy weet oock met hoe groote onrechtvaerdigheyt den hoogſtged. Koninck Ons de jegenwoordigen Oorlog heeft aangedaan, ende daer mede noch vervolgt: Ende hopen ende vertrouwen wy dierhalven, dat die Heere der Heyrſcharen in den dage des Strijts als een rechtvaardige Richter tuſſchen haar en ons ſal aenſien, het groot onghelijck en ghewelt dat ſy ons aen-doen. Ende dat ſijne Goddelijcke Majeſteyt ſal volvoeren het werck, dat hy tot tweemaal toé, ſoo genadelijk en Heerlijck tot eeuwigen prijſe van Sijnen Heyligen Name begonnen heeft: Wy hebben ſeer groote redenen om u te bedancken voor de goede conduite, beleydt, en mannelijcke dapperheyt in de voorgaande Battaillien by U E. gebruyckt, en by d'andere Hoofden, mitſgaders Officieren, en gemeene Soldaten, en Matroſen, met een onverſchrickt gemoet gevolgt: Ende by onſe Vyanden ſelfs hooglijck geroemt. Wy twijffelen oock niet of Gy, mitſgaders de andere Hoofden en Officieren van de voorſz. onſe Vloote, ſullen ſeer wel conſidereren, dat aan een goet ſucces, 't welck tegens de voorſz. vyantlijcke Vlooten ſoude mogen werden geobtineert, het welvaren van deſen Staat, menſchelijcker wijſe, dependeert: En dat dit laetſte enfort uytgeſtaen en afgeweſen zijnde, menſchelijcker wijſe, een goet en geluckig eynde als voor de deure ſtaat: Ende zijn daeromme wel verſekert, dat niet alleen Gy, maar oock de voorſz. andere Hoofden, Officieren, mitſgaders Soldaten en Matroſen, ſullen alles aanwenden, wat onder Godes Zegen tot het verkrijgen van een eerlijcke overwinninge gedaen kan werden, dat de ſelve wel in achtinge ſullen nemen, dat aan de eene zijde door een ſoodanige overwinninge de Eere Godts, de Vrye Oeffeninge van ſijn Heylige Woort, niet alleen in deſe, maar miſſchien oock in de nabuurighe Landen, vermeerdert ende vaſt geſtelt, Ons algemeéne lieve Vaderlant, tot het bekomen van een Eerlijcke Vrede gheholpen, ende van Ons diergekochte Vryheid geſtabileert ſal werden, daar aan de andere zijde door een nederlage, wy ende onſe heele poſteriteyt; Ja miſſchien het geheele Gereformeerde Chriſtendom perijckel ſoude loopen, van haer onder de Geeſtelijcke ſlaverny van den Paus van Romen, ſoo ſeer by onſe Voor-Ouderen verfoeyt, ende gehaat: Mitſgaders onder eene ondragelijcke Heerſchappye, van vreemde, ende ſulcks in een ſeer ongeluckigen ſtaat, beyde na Lichaam ende Ziele geſtort te zien: Wy moeten derhalven geloven, dat onder de voorſchreve Vloot niet een ziele gevonden ſal worden, die niet liever met een mannelijcke dapperheyt ſoude willen betrachten, het eerſte ſelfs met verlies van lijf en leven, voor ſijn Vaderlant, ſich ſelven, zijn Vrouw ende kinderen, tot zijn onſterffelijcke prijs en roem ende een eeuwige benedictie te verwerven, als door een flauwe laf hertigheyt Godts Kercke ende den Staat, tot zijn eeuwige ſchande, ende vermaledydinge te brengen: Ende kunnen u ende de andere Hoofden, ende Officieren, mitſgaders gemeene Soldaten ende Matroſen, wel verſeeckeren, dat wy aen de eene zijde die gene, die haar in deſe vromelijck gequeten en gedragen ſullen hebben, als behouders naeſt Godt van ons lieve Vaderlant ſullen aenſien, en hare verdienſten erkennen; ende dat wy die gene, die haar in deſen laſhertelijck, ende niet na behoren komen te comporteren, voor Verraders van haar Vaderland ſullen houden: Ende als ſodanige de uytterſte ſtraffe, ſoo

eerloſe menſchen, rechtveerdelijk competerende, doen gevoelen, en dat dienvolgende, de eerſte Ons als liefhebbende Vaders, en de andere als ſtrenge Rechters hebben te verwachten: Godt den Heere Almachtigh ſelfs, die geene die in deſen ſtrijt ſlappelijck of flauwelijck tegens den Vyandt gevoert hebben, of mede ten ſtrijde ghekomen zijn, met een geduurige vloeck gevloekt hebbende. Wy begeeren daarom dat Gy, deſe onſe ernſtige meeninge, die Wy weten de wille en intentie van Sijn Hoogheid conform te weſen, aen de andere Hoofden en Officieren, mitſgaders Soldaten en Matroſen, ſult voorhouden, en doen voorhouden, en haer notificeeren, dat yder na zijn verdienſten, of een eerlijcke vergelding, of een ſchandelijcke ſtraffe, ſekerlijck te verwachten ſal hebben: Wy weten wel dat een goede uytkomſte, in ſoo ſwaren toeſtant van ſaecken van den Goddelijcken Zegen dependeert, maer Wy weten oock dat Godt den Heere Almachtigh, door middel ſijn zegen uytwercken wil, en gelijck Wy dit laetſte U goede conduite, beleyt, ende mannelijcke dapperheyt, mitſgaders de onverſproken moet, couragie, goede wille, ende genegentheyt der andere Hoofden en Officieren, mitſgaders Soldaten ende Matroſen, om U daer in te ſecunderen, aenbevoolen laten, ſoo ſullen wy niet na-laten Godt de Heere Almachtigh vierighlijck te bidden, en is albereyts beſorgt, dat de Dienaren des Heeren Woorts, in hare Predicatien en Bedeſtonden ſullen bidden, ende de Gemeente opwecken, om den ſelven Godt te ſmeken, dat ſijn Goddel. Maj. U, de andere Hoofden van 's Lants Vloote, ende Officieren, mitſgaders Soldaten ende Matroſen, vaderlijck ende genadelijck wil byſtaen, in leven ende geſontheyt ſparen, met mannelijcke dapperheyt ende ſijnen goeden Geeſt aendoen, tegens de machten der Vyanden laten beſtaan, ende eene eerlijcke Victorie ende overwinninge laten wegh dragen, tot grootmakinge van ſijnen heyligen Naem, ende welvaren van ons lieve Vaderland: Ende ons hier toe verlatende, ſullen wy U, benevens de andere Hoofden ende Officieren, mitſgaders Soldaten en Matroſen, beveelen in Godts Heylige beſcherminge. Actum in 's Gravenhage, den 30. Julij, 1673. Was getekent, *Joh. Eeck.* Onder ſtont, *Ter Ordonnantie van de Ho: Mo: Heeren Staten Generael.* Was getekent, *H. Fagel.*

Het Opſchrift was, *Edele, Geſtrenge Vrome, onſe lieve getrouwe, Michiel Adriaenſz. de Ruyter, Lt. Admiraal van Hollant ende Weſtvrieſlant, commanderende 's Lants Vlote en Chef.*

Engelſen komen voor de Maas;

Des anderen daags tegens dén avond wierden de Vyanden met eenige Schepen voor de *Maas* geſien, hebbende omtrent ten 4 à 5. uren 's namiddags verſcheyde Seyn-ſchoten gedaan, om *Lootſen* aan boort te krijgen; waar op ook eenige derwaards aan liepen; maar nader gekomen, bevonden deſe Schepen geen Hollands Maakſel, ſchoon ſy, om haar te bedriegen, Prince Vlaggen op hadden: weshalven de *Lootſen* ſich weder met de Vlucht ſalveerden. Doch,

Is

Is boven al te verwonderen, hoe Godt Almachtig, d'Opper-Beſtierder alles Goeds ſelve, als door een wonderlijk Wonder-werk, het naadeeliglijk Naaderen der woedende Vyanden heeft wederſtaan; ſoo door het ſchielijk doen oprijſen van een doncker-dampige Miſt, die langs onſe Zee-Kuſten den geheelen Oever ſoo dick bedekten, dat men naaulijks (ſchoon in 't Hert des ſchoonen Somer-Zayſoens) drie Schepen lengte kon van ſich ſien; Als ook door dien het ſtomme Element des Waters ſich in ſijn ordinary Coers, geheel booven-natuurlijker wijſe ging verſtellen, werdende als door een onbegrijpelijke Opper-Macht des Hemels, in ſijn EBBE-loop, buyten gewoonlijke 's Weerelds-Loop meer dan twee Uren langer afgedreeven. Waar door al deſe quaalijk geintentioneerde Vyanden, in hunne quaade Intentien en moorddaadige Voornemens wierden verhindert voort te varen, en binnen onſe Zee-gaten op te komen: waar by noch tot meerder Faciliteering deſes, een Zuydelijke Wind, ſeer gedienſtig, tegens hun wil en dank, het meeſte Gros van hun groote Krijgs-Vloot, tot laag voorby de *Maas* af-dreef.

En werden in hun quaad Deſſeyn wonderlijk verhindert.

Dit maakte de gantſche *Hollandſche Kuſt* in Alarm; waarom men dien ſelve Nacht eenige Duyſent Man Krijgs-Volkeren, nevens groot getal Stukken Kanon langs het Strand plaatſten, en *Graaf Waldeck* ſich terſtond na den *Briel* begaf, om aldaar alle noodige Ordres te ſtellen.

Den 3. dito ſach men des Vyands Oorlog-ſchepen van de *Maas* tot voor *Schevelingen* gerangeert: en een van hun Kitzen dicht onder de Wal naderende, ſchoot eenige Kogels op 't Strand en tegen 't Duyn, ſonder ſchaade te doen. Maar ons Kanon daar op geplant, boorden hem dwers door de Boeg, Want, en Zeylen, ſoo dat ſich gedwongen vond, verder af te houden. Andere liepen voor de wind af na *Katwijk op Zee*, en insgelijks daar eenige ſchooten doende. Onderwijl quamen de Vyandelijke Vlooten afſakken, maar ſtaken tuſſchen 4 à 5. uren dieper in Zee, zettende hun Coers na *Texel*. 's Nachts daar aan lagen ſy omtrent *Egmond* en *Sandvoort*, en hun Brand-wachten noch in 't geſicht van *Schevelingen*. Naderhand zetten ſy 't voor de *Helder*, en eindelijk voor het *Vlie*, der *Schelling*, *Ameland*, en tot aan de *Weſter-Eems*.

Vertoonen ſich weder voor de Hollandſe Kuſt.

Ondertuſſchen ſijn *Hoogheid*, met het Leger tot *Raamsdonck* in de *Lang-ſtraat*, hier van verwittigt, quam terſtond met eenige Ruyters in *Holland*, doende gedurig noch meerder Troupen vol-

Voorſorge tegen het Landen der Vyanden.

volgen, die alle langs en ontrent de Strand wierden gerangeert. Na de *Helder* waren twee Nieuw-geworvene Compagnien Voetvolk geſonden; desgelijks ook eenige Compagnien Ruytery van de Poſten hier in *Holland*.

Den 4. dito quamen ook de Heeren *Graven van Waldeck*, en *Rijn-Graaf* in den *Haag*; desgelijks noch 6. Compagnien Paarden van ſijn *Hoogheids* Lijf-Guarde, en 2. Comp. Dragonders, nevens een Compagny Holſteynſche te voet, waar van terſtond eenige na *Schevelingen* vertrokken, om langs de Strand wacht te houden. Des anderen daags vertrok ſijn *Hoogheid*, na verſcheyde Conferentien met eenige Heeren van den *Staat* gehouden te hebben, met ſijn Lijf-Guarde te paard, na den hoek van *Texel*, door *Graaf van Waldek* en andere Heeren gevolgt, om op de Vyandlijke Vlooten, die ſich daar omtrent onthielden, een waakend Oog te houden; ſtellende alle noodige Ordres tegens de booſe Voornemens, die de Vyanden ſich mogten komen t'onderwinden: Waar na ſijn Hoog-gemelde *Hoogheid* ſich weder na den *Haag* begaf.

De Borgers en Land-lieden, die in 't eerſt met 20. Vaandels des nachts de *Strand* bewaakten, wierden door twee Heeren, van wegen den *Staat*, en ſijn *Hoogheid*, ſolemnélijk bedankt, voor hun grooten Yver en beſondere Getrouwigheid, die ſy tot Weering der Vyanden ſoo promptelijk hadden aangewend. Waar op hun Officieren betuygden, dat dit alles hun ſchuldige plicht was.

En een Bede-dag aangeſteld.

Boven noch alle deſe naatuurlijke Hulpmiddelen, en ſtoffelijke Krijgs-Waapenen, nam men ook ſeer Yveriglijk het Behulp van 't Geeſtelijk Geweer der Boete-Vaſte- en Bede-dagen by der hand, beveelende allen Leeraaren en Predikanten, Godt Almachtig vieriglijk te bidden, het ſijn Goddelijke Majeſteyt doch genaadiglijk gelieven mochte, noch voorder de quaade Deſſeynen der machtige Vyanden, die met groot Geweld op Ons af-quamen, te doen vruchteloos werden; dewijl men zeker bericht had, dat met de Engelſche en Franſche Vlooten wel 7. Regimenten Land-Militie was ingeſcheept, en dat 'er noch meer dan 12000. in *Engeland* gereet lagen, wachtende, om by eerſte occaſie Ons al teffens op 't Lijf te vallen. Selfs kreeg men ſchrijvens uyt *Engeland*, tot waarſchouwing der goede Ingezetenen deſer *Provincien*; dat 'er alle uren een ſwaaren Aanſlag ſtond t'ondernemen, dewelke alleenlijk ſtrekten, om Ons *Vereenigde Neder-*

Nederlanders ten uyterſte te vernielen: Dat wy dieshalven moeſten ſorgen, voor onſe Achter-deuren; waarmede *Noord-Holland* wierd gemeent, dat een vet Land is; waar in den Vyand een voet konnende krijgen, ſou het ſeer ſlecht met deſen Landen geſchapen ſtaan, etz.

Prins Mauris begeeft ſich na de Zee-Kuſten,

Op geruchten, dat d'*Engelſen* en *Franſſen* in *Texel* en op de *Helder* ſochten te landen, en aldaar Poſt te grijpen, is ſijn *Vorſtel. Genade* Heer *Prins Mauris van Naſſau*, door ſijn *Hoogheyd* be-ordert, ſich op het ſpoedigſte te willen derwaards vervoegen, de noodige inſpectien te nemen, en ook behoorlijke Ordre te ſtellen tot het opmaken van eenige Werken, waar door des Vyands Deſſeynen mogten belet werden. In gevolge van dien, ſijn *Vorſtel. Genade* ook aanſtonds daar op van den *Haag* naar *Amſterdam*, en dus voort met desſelfs Jacht na *Texel* verreysde, vergeſelſchapt met den Heer BOREEL van *Amſterdam*, en eenige Heeren Gecommitteerde Raden van't *Noorder-quartier*. Dus wierden de Kuſten en Stranden alleſins met Land-Militie voorſien, en in de Provincie van *Zeeland* waren, onder het beleyd van den Heer Veldmarſchalk *Wurts*, wel 5000. Krijgs-lieden gelegt: de Hollandſche Strand wierd van meer dan 10000. Soldaten bewaard, behalven noch ook d'Ingezetenen ſeer naau op hun hoede waren, om op den minſte Alarm ſneedig op te paſſen, en terſtond in Wapenen te komen. Omtrent verſcheyde Dorpen was Kanon op de Strand geplant, waar by de Conſtapels paraat ſtonden, om ſelfs der Vyanden Bravaden, dat eenig kleyn Vaartuyg te na aan't Land ſoude komen, niet te gedoogen.

En meſteld ſich daaromme dapper in poſtuur.

Onderwijl nu door ſijn *Vorſtel. Genade*, en de voorn. Heeren Gecommitteerde Raden, alles in oogenſchijn genomen, goede Ordre geſteld, en eenige Werken ter Defenſie geordonneerd waren, om aan de Schans op *Texel* aan te treden, en het Dorp de *Burg* te fortificeeren, zijnde een bequame plaats, om een *Magazijn* te maken, en d'Oorlogſchepen daar uyt te verſien; was ſijn *Hoogheyd* na *Zeeland* verreyſt, met Ordre aan Heer *Prins Maurits van Naſſauw*, hem derwaards te volgen, en van alles rapport te doen; gelijk ook tot *Middelburg* geſchiede, van waar ſy geſamentlijk weder na den *Haag* vertrokken.

d'Engelſchen ſchoon contrary, willen ſich weder de *Victorie* aanmaatigen,

Onſe Hollandſche en Zeeuſche Kuſten dus in goede Voorſorge ter Defenſie geſteld, keeren weder Zee-waard in, om de vordere Bedrijven der wederzijds Oorlogs-vlooten aan te merken. D'afgewékene Engelandſche en Vrankrijkſche Zee-Armaden,

den, gelijk hier voor gemeld, hadden in der Nacht goede gelegendheyd, ſich weder in goede Ordre te herſtellen; zendende Brieven na *Engeland*, met dusdanige Inhoud, als dat ſy den *Nederlanders* wel tot twee-malen, een Slag met hun te leveren, ſouden aangeboden hebben; maar ſy ſulks weygerende, en weder na hunne Banken wijkende, hadden ſy *Engelſchen* ſich naar het *Noorden* gewend, om d'Ooſt-Indiſche Retour-Schepen t'attrappeeren. Soo dat men dus in *Engeland* de Gemeente ſocht diets te maken, als of de Nederlandſche Vloot, om een Slag te wagen, niet had derven uytkomen; alwaar nochtans al de wereld bekent is, dat de Nederlandſche Zee-macht, hare Vyanden tot op 6 à 7. Mijlen weegs Zee-waard in heeft vervolgt.

De *Ruyter* bekomt Ordre, om de vyandelijke Vlooten op te ſoecken.

Midlerwijl de Heer *Admiraal de* RUYTER van den STAAT Ordre ontfangende, ſich van *Schooneveld* en *Zeeland* af te begeven, na de Vyanden toe te zetten, en de ſelve op te ſoecken; heeft daar toe den 7. deſer Zeyl gemaakt; na dat korts te vooren eenige Spaanſche Heeren, als *Duc de Villa Hermoſa*, *Prins van Vaudemont*, *Duc de Montalte*, en de *Marquis de Mortare* de Vloot hadden weſen beſigtigen, en met alle Eer waren ontfangen. Den 9. quam 's Lands Vloot omtrent *Schevelingen*; doch kon door de Noord-weſtelijke Winden ſeer weynig na de Vyanden avanceeren; dewelke niet ſoo haaſt de Nederlandſche Vloot vernemen, of weken noch verder Noord-waards aan, daar ſy anders ſeer bequamelijk t'aller uren op den *Nederlanders* hadden konnen afkomen. Maar hebben buyten twijffel iets anders be-oogt: gelijk ſy dan reeds, volgens 't Relaas van een Commandeur, op een Engelſche Brander, aan boort van den Heer *de Ruyter* gevangen gebracht, een Voorlooper, die van d'andere Ooſt-Indiſche Retour-ſchepen afgedwaald was, verovert hadden.

Terwijl de Hollandſche Vloot voor haar Kuſten lag, zijn eenige Gedeputeerden van den STAAT, als de Heeren *Hop*, en *Penſionaris Moleſchot* nevens de *Vorſt van Holſtein*, aan boort van den *Adm. de Ruyter* geweeſt; en op haar te rug-komſt, Rapport gedaan hebbende, is daar over des nachts een Vergadering van de Heeren *Staaten* gehouden.

Sijn *Hoogheyd* komt in de Vloot,

Den 9. 's morgens ten 4. uren voeren de Heeren *Raad-Penſionaris Fagel*, nevens den *Griffier* ſijn Broeder, en den Heer *Lodeſteyn* weder met eenige noodige Ordres derwaards: gelijk dan ook ſijn *Koninkl. Hoogheyd* op den 12. deſes ſich in de Vloot liet voeren, alwaar hy van Hoogen en Laagen met alle mogelijke Eerbiedig-

biedigheyd wierd ontfangen. Waar na den Krijgs-Raad hebbende doen t'ſamen komen, heeft alle Officieren krachtig tot ſchuldige Dapperheyd vermaant; waar by ook ſijn Hoogwaardige Tegenwoordigheyd, de Couragie van alle de Zee-Helden geweldig vermeerderde. Dus het Middagmaal aan Boort van den Heer *de Ruyter* gehouden, is, met twee Oorlog-ſchepen verzeld, door geheel de Vloot heen gezeylt, als wanneer alleſins tot verſcheydemalen het Kanon wierd geloſt, met geduurige juuching des Volks, en het uytroepen der Matrooſen, *Lang Leeve de Prins*: Waar na ſijn Hoog-gemelde *Hoogheyd*, met de ſelve Uytroeping, door die ſelfde twee Oorlog-ſchepen, tot heel dicht aan de Wal, en voorts van twee Sloepen geroeyd, met Vlaggens achter op, ſpoedig tot *Schevelingen* aan Land wierd gebracht; komende alſoo des avonds ten 8. uren weder in den *Haag*.

En werd met groote Vreugde ontfaalt.

De STAAT nu wel inſiende, dat het ſonder een hévig Treffen der wederzijds Zee-Machten niet ſtond af te loopen; dat haar aan het goet *Succes* van dien, ten hoogſten was gelegen, en dat de *Victorie* alleen van Godes Almachtige Diſpoſitie dependeerde, ſoo is alomme in de Steden van *Holland*, op het aanſchrijven van d'Edele Groot-Mogende Heeren *Staaten van Holland*, en *Weſt-vrieſland*, dagelijks tegens den avond in de publijke Kerken, Godt Almachtig daarom gebéden; en ſoo haaſt men door 't naar Gedonder van 't moord-Kanon, kennis van den Aanvang des Slags ſoude krijgen, moeſt men een generaale Bede-dag houden; gelijk dan ſulks ook te rechter tijd geſchiedde.

Bede-ſtonden werden aangeſteld.

's Lands Vloot dan haar uyterſte Ordre hebbende ontfangen, heeft ſich op den 13. onder Zeyl begeeven, en haar Cours recht naar *Texel* aangeſtelt, alwaar d'Engelſche en Franſche Vlooten, voor-heen tot het *Vlie*, der *Schelling*, *Ameland*, en de *Weſter-Eems* afgeſakt, ſich nu weder vertoonden. Ondertuſſchen wierd de Nederlandſche Zee-Macht, door contrary Wind, eenige dagen verhindert, iets op den Vyand te konnen aanvangen; doch kregen echter den 19. de hoogte van *Texel*, zijnde midlerwijl verſcheyde Engelſche Vaartuygen onder hun handen vervallen.

Het Naderen der wederzijds Vlooten;

De Vyanden, doemaals daar ontrent, vermerkende, dat de *Staatſchen* nu alle moeijelijkheden hadden overwonnen, om de *Haaks*, of *Keyſers-plaat*, zijnde een groote Sand-bank voor *Texel*, te boven te komen, waar door tot noch toe verhindert waren,

op hen aan te zetten; zakten een weynig na het *Vlie* en *Ameland* af, als schijnende het Gevecht te schuwen. Maar siende, sulks met Eere niet te konnen ontgaan, en de wind nu Oostelijk geloopen, naderden sy op den 20. des avonds den *Nederlandsche Vloot*.

Den 21. met het lumieren van den dag wierden sy noch in Lye van Ons gevonden; zijnde de wind O. Z. O. met een mooye koelte, en goet We'er. 's Lands Vloot omtrent een mijl buyten het Land van *Petten*, leyden 't eenparig om de *Noord*: dan de Vyanden wende noch om de *Zuyd*, niet seer soekende op Ons af te komen, schoon Wind en Stroom daar toe tot hun voordeel hadden. De *Staatschen* leyden 't ook met hen over dien Boeg. Naderhand de Wind gekeert, Zuyd en Z. West geworden, en het Getye verloopen, kregen de *Hollanders* de Loef; soo dat sy 't ruym-schoots op hun Vyanden konden aanzetten; dewelke siende, het Slaan nu niet langer te konnen ontwijken, wilden de *Hollanders* inwachten, hebbende sich in verdeeling van drie Esquaders, Halve-maans gewijse gerangeert. De *Graaf d'Estrée*, met sijn Franse Esquader, onder de Witte Vlag, maakte den Hoorn ten zuyden; *Prins Robbert*, onder de Roode, had de *Battailje*; en de *Ridder Eduward Sprag*, Adm. van de Blaauwe Vlag, maakte den Hoorn ten Noorden.

d'*Engelsen* halve-Maans gewijse,

De Heer *Adm. de Ruyter* in sijn Vloot Ordre gevende, om aan te vallen, had sijn Schepen op een gants ongemeene wijse, in Forme van een Ovaal geschikt, en begaf sich soodanig binnen de rondte van die Vyands Halve-Maan, daar deselve als een brandende Vuur-kloot, aan alle kanten met een yselijk gedruys, haar vreeschelijke Vuur-Vlammen uytbraakte, en een seer krachtige operatie dede. Zijnde insgelijks met drie Esquaders verdeeld, het eerste onder den beroemden *Adm. de Ruyter*, het andere onder den Zeeusschen *Adm. Banckert*, en het derde onder den Manhaften *Heer Tromp*.

En de *Hollanders* in Forme eens Ovaals gerangeert.

Soo haast de wederzijds Vlooten onder 't bereyk van 't Geschut waren genadert, ontstond'er een groote stilte, zijnde des morgens ten half achten. De *Vice-Adm. Sweerts*, in het Esquadre van den Heer *Tromp*, geraakte eerst aan den Vyand, hebbende al vier-maal de Laag gegeven, eer al d'andere recht in 't Gevecht quamen, hoewel de Brand-wachten al eenigen tijd voorheen met malkander waren doende geweest. Ontrent 8. uren wierd het Treffen soo geweldig Furieus, dat Hemel en Aarde scheen te beeven, en niet anders dan een onophoudelijk gedon-

Aanvang van de Derde Zee-slag.

der

der van kanonneeren wierd gehoord; wijl men wederzijds malkander meest met geheele Laagen bejegende; 't welk een soo schroomelijk bulderen, allesins met afgrijsselijk gekerm en naar geschreeuw vermengt, veroorzaakte, dat het niet anders scheen, als of sich de Mond der Hellen, met al haar disperaat Gespuys daar hâd geformeerd. Dus, na een uur tijds Gevecht, op de wreedste wijse die men ooyt sag, vond het Esquadre van de witte Vlagge sich genootzaakt, voor dat van den Heer *Banckert* te wijken; dewelke, in geselschap van den *Adm. van Nes*, den Vyanden dapper op de hielen zat, sonder hen te willen verlaaten: soo dat de *Franssen* nog eenigen tijd tegen wil en dank, hoewel alleen verweerens gewijse, moesten vechten. Maar eindelijk uit den Drang geraakt, hielden 't sedert altoos buyten den Kamp, blijvende te Loefwaard van de Vlooten af-leggen. Waar over een gemeen Matroos, den Admiraal, in 't vechten, geweldig deed lagchen, wanneer hy van sijn Makker gevraagt, waarom de *Franssen* niet aan den Dans wilden komen? Hem antwoorde: *Om dat sy de Engelsen gehuurt hebben, om voor haar te vechten, en dus sien sy alleenlijk toe, of de Huurlingen haar Geld wel verdienen.*

De *Franssen* beginnen af te wijken.

De *Heer de* RUYTER ondertusschen met het Esquadre van de Roode Vlag, in seer hart Gevecht gerakende, hield *Prins Robbert* sich geweldig bedekt, hebbende gedurig verscheyde groote Branders van 30 à 70. Stukken rontom hem heen; want sy sommige van hun grootste Schepen tot Branders hadden gemaakt, om d'Onsen te bedriegen: doch die naderhand door onse *Chaloupen* meest geruïneerd en genomen, moesten sijne *Seconden* hem weder beschutten, tot hy eindelijk aan 't wijken geraakte. Waar op de Heer *de Ruyter* ordonneerde, alles wat men kon, by te zetten, en dus op d'*Engelssen* in te vallen; onderwijl den Vice-Admiraal van *Prins Robbert* geheel reddeloos wierd geschooten. Maar des namiddags omtrent 4. uren, hebben sy al t'samen seer confuselijk de *Vlucht* genomen; en dus noch eenigen tijd nagejaagt, verloor men hen alle uit het gesicht van onse Stranden.

d'Engelsen de Vlucht te kiesen,

De *Heer* TROMP was ondertusschen seer Furieuslijk slaags geraakt, met het Esquadre van de Blaauwe Vlag, gecommandeert door den Admiraal *Sprag*, een der braafste Zee-Helden, die *Engeland* ooyt heeft gehad. Dese verwachte sijn Vyand, als een dapper Soldaat, met de Zeylen op de Mast; en van den selve wakker begroet werdende, maakte hem voor eerst

En *Tromp* met *Spragh* blijven 7. glasen in seer Furieus gevegt.

eerst niet schuldig te blijven. Dese twee *Admiralen*, als seer dappere Krijgs-helden, bléven in een onophoudelijk Gevecht, malkander 7. glasen op zy leggen, sonder eenige Zeylen te reppen; en het gene te verwonderen is, sy hadden wel 3. glasen gevochten, eer *Tromp* een eenige doode of gequetste hadde. Naderhand wierd des Vyands Admiraal, door sijne *Secondes* geweldig gedefendeert, als ook van eenige andere, die hem al t'samen seer getrouwelijk bystonden, om den selve uit de Klaauwen van desen Vuur-Briesschende Zee-leeuw te redden, wijl sijn Schip van al het rond-hout was berooft; doch sijne Helpers maakten gesamentlijk, het Schip de *Goude Leeuw*, daar de Heer *Tromp* op was, soodanig te treffen, dat het aan Zeylen, staande, en loopende Wand, mede geheel reddeloos wierd, zijnde ook de groote Steng quijt: soo dat de Heer *Tromp* des namiddags ten 2. uren resolveerde, op het Schip de *Comeet-Ster* over te gaan, alwaar hy aanstonds d'Admiraals Vlag weder liet afwaaijen. Hy had een Brander na 't afdeynsende Admiraals Schip van *Sprag* gesonden; maar wijl daar geen Masten meer op stonden, vond die niets daar sich aan vast konde hechten; en het wierd ook van d'*Engelsen* soodanig beschermt, dat de Brander ook een schoot onder water krijgende, moest afhouwen, om het Lek te stoppen; terwijl hadden 4. Fregatten gelegendheid, het Schip van *Sprag* uit het Gevecht te slépen.

Sprag was ook op een ander Schip overgegaan; en dese beyde Helden wederzijds even seer verbittert, van soo veel Wederstand te vinden, hervatteden noch een tweede Gevecht, noch héviger dan het eerste. Maar d'Engelsche Adm. *Sprag* op het Schip de *St. Joris*, vond het selve in 't korte weder soodanig gedevaliseert, dat hy in een Boot stapte, om noch op een Derde, de *Royale Charles* over te gaan; dan, was naaulijks tien boots lengte voort-geroeyt, of een Kogel, komende door de *St. Joris* heen, stiet de boot wel half te pletteren; waarom sy weder, soo veel mogelijk, na 't boort roeyden; maar eer half weg waren, sonk de Boot, en *Sir: Eduward* SPRAG verdronk; Dus smoorde hier in 't Water, een Vuur, dat alle Geweld te magtig was. Sijn Lighaam opgevischt, waren sijn Handen soo vast aan de Boot bestorven, dat men die naaulijks, sonder met een Bijl uyt het hout te kappen, daar van konde krijgen.

Sprag verdronkt;

De Vice-Adm. *Sweers*, bleef d'Engelsche Vice-Adm. gedurig op zy hangen, en wierd schrikkelijk van hem gehaavend, door dien

Een Engelsche Vice-Adm. in de gront geboort.

dien ſich ſeer Furieus verweerde, tot eindelijk te gronde ging. *Tromp* wierd ook van de ſijne kloekmoedig by-geſtaan, voornamentlijk van de Capiteynen *Swart*, *à la Monde*, en andere. De *Haan* was ook al op ſijn tweede Schip; want het Gevecht hier ſeer wreed en hardnekkig was. By de *Nederlanders* hoorde en ſag men gedurig groot gejuig en couragie, ſchietende geſtaadig met hun Kanon, als of het Muſquetten waren geweeſt; en tot verwondering van een iegelijk, wel 2 of 3. maal, tegens den Vyand eens; daar men niet weinig Verbaaſtheid onder beſpeurde, ja ſchooten meenigmaal ſonder treffen.

En al d'Engelſen nemen de Vlucht.

Dit ſoo verwoedend Gevecht duurde tot 's avonds ten 8. uren, wanneer de Vyanden alle afwijkende, door des Nacht Donkerheid niet langer konden vervolgt werden; doch daar waren al veele van hen geſneuveld, 5 à 6. Oorlog-ſchepen, ſoo verbrand als geſoncken, en de Reſt ſoo reddeloos gemaakt, dat beſwaarlijk weder na hun Havens konden geraken. Vijf van hun Branders wierden door de *Hollanders* genomen, met meer ander kleyn Vaartuyg; en noch wel 15. Branders geruïneerd. Het Volk daar van op onſe Schepen overgebragt, ſeyden aanſtonds, den *Prins van Orange* wel te willen dienen, doch alleenlijk tegens de *Franſſen*, daar ſy ſeer op verbittert waren.

De *Nederlanders* weinig ſchade aan Schepen en Volk.

De *Nederlanders* hadden niet een Schip verlooren, zijnde alleenlijk 5. Branders quijt geraakt, en verſcheyde Schepen ook wakker gedevaliſeert, tot een teyken, dat hen niet buyten 't Spel hadden gehouden. In dier voegen dat ſy ſoo baarblijkelijk, als Hoog Lofbaar de VICTORIE bevochten, als hebbende niet alleen twee ſoo machtige Koninklijke Oorlogs-Vlooten gereſiſteerd, maar door Godes ſonderlinge Beſtiering, hen ook gedwongen, de Nederlandſche Kuſten en Zee-gaten te quiteeren, en tegen hun voorgenomen Landings Deſſeyn een volle Zee in te ruymen.

Doch verſcheyde brave Helden verlooren.

Doch zijn verſcheyde *Staatſche* HELDEN, ſeer loffelijk ſtrijdende, glorieuſlijk in d'Overwinning gebleeven; als, de Heeren Vice-Admiralen *de Liefde*, en *Sweerts*, die al ſtervende, ſijn Volk nog tot kloekmoedig te Vechten heeft aangewakkert, op dat het *Vaderland* toch met *Overwinnig* mogt gekroont werden; ſeggende, dat aan hem niets was gelégen, wijl hy van dit Tijdelijk Leven afſcheydende, ſich verzékerde, in de Gunſt van een Genaadigen Godt te zullen overgaan. Capiteyn *van Gelder*, Schoon-Soon van den Adm. Generaal *de Ruyter*, Ridderlijk ſtrijdende,

heeft daar mede zijn Leven ten Dienst van 't Vaderland loffelijk opge-öffert. Capiteyn *David Swerius* wierd ook doot geschooten. Capiteyn *de Jonge* swaar gequetst, was met sijn Schip de *Provincie van Vytrecht* voor *Texel* gesleept, wijl het al sijn Wandt, Rond-hout en Rinkel-werk had verlooren. Den Manhaften Capiteyn *Thomas Tobiasz.* wierd ook met sijn geheel reddeloos Schip, *de Goude Leeuw*, waar mede TROMP de Battailje had begonnen, voor *Texel* uyt Zee gesleept; desgelijks Capt. *Brakel* met sijn Schip de *Wakende Kraan*. Doch hun Schade was meest alleen aan Masten en Touwen, zijnde het Hol soo niet ontranponeert, ofkonden in weynig tijds weder klaar gemaakt zijn.

Men houd voor waarheyd, dat van der *Staaten* zijde, in alles geen 300. Man gebléven zijn: maar wat dies aangaande onder de Vyanden was gepasseert, wierd by hen niet luyd geroepen. Soo dat het seer baarblijkelijk te bespeuren is, dat Godt Almachtig aan het bedrukte *Nederland*, hier in sijn sonderlinge Hulp en Bystand heeft bewésen. Tot meerder Bevestiging deses, en al het boven-verhaalde, achte voor den Naaukeurigen LESER niet ondienstig, d'autentijke Brieven der Zee-voogden hier by te voegen.

De Heer *Lt. Adm. Generaal de* RUYTER, schreef den 22. *Aug.* 's morgens vroeg, in 't Schip de *Seven Provincien*, aan hare *Hooge-Mogenden* aldus:

HOOG MOGENDE HEEREN,

IN mijnen laatsten van den 20. deser loopende Maant, omtrent den avont, hebbe ick aen U Ho: Mo: geschreven, dat wy ten selven dage der Vyanden Vlooten in 't gesicht hadden gekregen, en dat zy het te loefwaart van ons heen hadden geleyt. Wy zeylden dien nacht nevens malkanderen, om den O. Z. O. en doen wy oordeelden, dat wy na genoeg aan de Holl. Kust waren overgeloopen, wenden wy het des nachts in de Honde wacht, W. N. W. over, en daar op de Wint Oostelijck loopende, soo bevonden wy ons gisteren morgen, met den dag, in 't gesicht van de Kust van Holland, en te loefwaart van de Vyanden; dies wy Zeyn deden, om ons te rengeeren, ende de Vyanden te attacqueeren, en de selve wachteden ons ook met kleyn zeyl in, soo dat wy omtrent half achten met malkanderen in 't Gevecht geraakten. Wy tegens den Heer Prince Robbert; de Heer Bankert tegens den Heer Grave van Estrée, en den Heer Tromp tegens Sr. Eduward Sprag; sloegen soo door malkanderen heen ende weer, dan den eenen, en dan den anderen de loef hebbende; De Vyanden sochten een

een groot effort met Branders te doen, daar van zy 28. hadden, en wel 8 a 10 hebben verlooren, daar onder eenige, die wy haar met Chaloupen hebben afgenomen, ofte geconſtringeert den brant daar in te ſteken: Wy zijn mede van d'onſe wel 4 a 5 quijt. Een Commandeur van een Engelſe Brander, hier aan boort gevangen, relateert, dat de Vyanden voor een dag 5 a 6, een Voorlooper van d'Ooſt-Indiſche Retour-ſchepen, die van de anderen was afgedwaalt, hadden verovert. Het Gevecht heeft geduurt tot 's avonts na Sons ondergang, als wanneer het de Vyanden van ons na hun Kuſt hebben over gewent, en ons verlaten, zijnde ſeer gedevaliſeert aan Ronthout; ende Sr. Eduward Sprag Maſteloos, dat door verſcheyde Fregatten weg geſleept wierde. Een groot Schip weten wy dat van haar geſoncken is; daar en tegens hebben wy geen Oorlogſchepen verlooren: Maar van onſe Officieren zijn loffelijk gebleven den Heer Vice-adm. de Liefde, den Heer Vice-adm. Sweers; mijn Schoon-ſoon de Cap. van Gelder, mitſgaders den Cap. David Sweerius, en andere gequetſt, gelijk mede den Secretaris Andringa in ſijn Been, die daar onme het ſchrijven wat moeylijker valt: Hoopende U Ho: Mo. hier na wat omſtandiger te ſchrijven. Wy dancken den Almachtigen Godt, dat ons occaſie heeft gelieven te geven, van Zee te konnen behouden, en onſe Zee-gaten, voor de verwacht werdende Schepen vry en open te ſtellen. Waar mede eyndigende, blijve met haaſt en alle reſpect, Ho: Mo: Heeren, &c.

Actum in 't Schip de 7 Provintien zeylende dwars in 't geſicht van Texel den 22. Auguſtij 1673. 's morgens.

Was geteekent

MICHIEL AD: DE RUYTER.

Hoog Mogende Heeren, Mijne Heeren.

Na dat de Koninglijke Vlooten van Engeland ende Vrankrijk van den twintigſten deſes 's avonds de Loef noch van ons hadden, ſo bevonden wy den een-en-twintigſten deſes met het lumieren van den dag de ſelve in Ly van ons, zijnde de Wint Ooſt-Zuyd-Ooſt met een moye koelte ende goet Weer, waren met 's Lands Vloote omtrent een mijle buyten 't Lant van Petten, en leyden met malkanderen om de Noord: Dan de Vyanden wenden ten acht uuren om de Zuyd, ende wy met haar heen, weſende hun Vloote ſterk in de hondert en vijftig Zeylen ſoo groot als kleyn, hebbende de Heer Lieutenant Admiraal Banckert, met zijn Eſquadre de Avantgarde tegens de Franſſen, ofte het Eſquadre van de Witte Vlagge; De Heer Admiraal de Ruyter, de Battaille tegens het Eſquadre van den Prince Robbert, ende wy d'Arrieregarde met d'Admiraal Sprag, de Blaauwe Vlagge; Omtrent Suyd-Ooſter-Son.

ster-Son geraackten onse voorste Schepen Schutgevaar, ende allengskens het geheele Gros van de Vloot, kours Zuyd ten Westen, en Z. Zuyd West. Voornoemde Admiraal Sprag op zijde bekomende, soo hielden wy hem gedurig met Kanonneeren gaande, tot dat eyndelijk zijn groote en de Bezaans Masten af-schooten, wanneer wy hem doen meenden t'abordeeren, ofte door een van onse Branders te ruineeren, maar vonden soo harden tegenstant van sijne Secondes, ende andere Schepen van desselfs Esquadre, dat wy daar door geheel reddeloos raakten, soo aan Zeylen, staande ende lopende Wand als anders, ende de groote Stenge af, in voegen resolveerden over te gaan op het Schip de Commeet-Sterre, alwaar d'Admiraals Vlagge liet waayen, zwesende twee uren na den namiddag; middelerwijl had de Vyand de Loef van ons gekregen, daar deden onse Schepen niet te min hun uytterste devoir, soo dat geen vijf Schepen van haar Esquadre uytgezondert, ofte zijn alle meest soodanig gehaavent, dat haar desen dag noch wel lange in geheugenis sal wesen, ende hebben met het voornoemde Esquadre gevochten tot ten seven uren in den avond, wanneer wy haar op de vlucht dreeven: Ende vermits het Overlijden van den Vice-Admiraal Sweerts, so meene op huyden op het Schip d'Olyphant over te gaan. Wy hebben mijns wetens niet een eenig Schip verlooren. Wat dat gepasseert is onder de respective Esquadres van den Heer Admiraal de Ruyter, en de Lieutenant-Admiraal Banckert, referere my aan hare Missiven, ende na mijnen ootmoedigen Dienst geoffereert te hebben. Waar mede Ho: Mo: Heeren, &c. Actum in 't Schip de Commeetsterre, zeylende het West-eynde van 't Vlie Z. O. ten O. een mijle van ons, den 22. Augustij 1673.

Was getekent

C. TROMP.

Ter selver tijd schreef ook Capiteyn *Thomas Tobias* in 's Lands Schip de *Goude Leeuw*, voor *Texel*, aan de selfde *Admiraliteyts* HEEREN, desen volgende Brief:

GOdt zy Loff voor sijn Genade, dat de VICTORIE t'eenemaal aan onse kant is gebleeven, na dat 'er soo heevig is gevochten, als ik ooyt in mijn leeven heb bygewoont. De *Blaauwe Vlag* zeylde, en wachte Ons braaf in; bleeven malkander Seven Glasen op Zy leggen, sonder dat Hy, ofte Wy een Zeyl repte; doch ten laatsten moest Hy de Vlucht nemen; kort daar aan viel sijn groote Mast over-boort. De *Admiraal* TROMP wilde hem niet verlaten, schooten, al volgende, hem sijn Zeyl en Ront-hout van booven-neer. Daar warender 15 à 16. van sijn Esquadre, die hem soo trouwelijk by-stonden, dat wy daar door soodanig verwert, in, en om den *Vyand* lagen, en dus met alle Man op Ons treften, dat ons Schip soo reddeloos wierd, dat de Heer

Adm:

Adm: Tromp op de *Comet-ſter* over ging, en dit mijn onderhebbende Schip uyt de Vloot moeſt wijken, want onſe Maſten over-boort wilden vallen. Daar zijn van 's Vyands Schepen veele om een Luchjen, ook den *Admiraal* van de *Blauwe Vlag*, nevens den *Seconde* van de *Vice-Admiraal*, ja het geheele Esquadre van de *Blauwe Vlag* is te ſchande geſlaagen. *Prins Robbert* en ſijn Gezellen liepen van Mijn *Heer de* RUYTER af. Wat daar omtrent verder is voorgevallen, is my onbekent. 't Is my van Herten leed, dat ik met ſoo een Capabel Schip uyt de Vloot moet gaan; wenſchte, moogelijk was, 't ſelve te repareeren, om by 's Lands Vloot te konnen blijven. Het heeft deſen dach meenigmaal aan een Sijden Draat gehangen, en dat door de meenigvuldige Branders, die op Ons af quamen. Verblijve, &c.

Dit volgende Schrijven van den 22. *Auguſti*, quam Ons uyt het Schip de *Elf-ſteden*, onder 't Zeeuſche Esquadre van den Heer BANCKERT, mede ter hande:

NA dat Wy giſter morgen met de Vyandelijke Vlooten een Uur hadden geſlaagen, wierden ons omtrent 9. uren beyde de Pompen weg geſchooten, en kregen 2. Gequetſten, d'eene ſijn Been, en d'ander ſijn Arm af. Ten 10. uren ſagen wy een Kitz, ten 11. uren een Schip in Ly van Ons, ten 12. uren een Brander te Loefwaard, nevens 2. Scheepjes, in Ly van ons, branden. Omtrent ten een Uur verbrande noch een Brander van den Vyand, die Capiteyn *Karſteboom* meende aan Boort te komen. Ten 2. uren ſagen wy noch een Engelſche Brander, gelijk ten 3. uren een Schip met een Blauwe Vlag in den Brand. Tuſſchen 5 en 6. uren ging de *Battaillie* weder aan, wanneer wy een Groot Schip ſagen, voerende een Blauwe Vlag, dat alle ſijn Maſten had verlooren, en door anderen wierd weg geſleept; 't Welk wy d'*Admiraal* SPRAG preſumeerden te zijn, alſoo wel 5 à 6. Secondes by hem had. Ter ſelver tijd quamen wy met onſe Schepen by den *Heer Tromp*, die in Ly van den *Vyand* lag, wanneer het Gevecht weder met groote Furie aanging; en hoe wy meer opzeylden, hoe d'*Engelſen* meer afzakten: Maar de *Franſſen*, die booven de Wind van achteren Ons aanquamen, dorſten niet eens onder Schoot komen, en bleeven booven den Wind liggen blaffen. Tegen den Avond begon het ſtil te werden, loopende de Wind Zuyd-weſt. Toen lagen wy in Ly van de Vyanden, en de Helft van onſe Schepen konden niet by komen, door dien wy ſeer in malkander verwerd lagen. Omtrent ten 7. uren verbrande 2. Engelſe Fregatjes, waar van een aan Stuur- en 't ander aan Bak-boord voor-by Ons quamen drijven, beyde van de Roode Vlag, &c.

De HEEREN GEDEPUTEERDEN in *Texel*, ſchreven insgelijks wegens de voorgevallene *Zee-Battaille* en den Toeſtand van 's Lands Vloot, dit volgende:

EEDELE HEEREN,

WY zijn deſen dag in 's Lands Vloot en by den Heer Admiraal de Ruyter geweeſt: Wy hebben de Vloot in een goed Poſtuur gevon-

den; mitsgaders in staat om weder tegen den Vyand aan te gaan: Die de Heer Adm. de Ruyter houd sodanig gehaavent te wesen, dat deselve wel genootsaakt sal zijn na huys te keeren; gelijk sijn Ed. houd, sy derwaards aan zijn. Sijn Ed. heeft ons verhaalt, de wonderlijke directie en bestiering van God Almachtig in dese Battaillie: Met hoedanige Couragie deselve is aangevangen: Hoe mannelijk dat 'er is gevochten: En hoe weynig verlies van Volk aan onse kant is: En hoe de Vyand ter contrarie is gehavent. Met ons Canon heeft men geschooten als met Musquetten, driemaal tegens de Vyand eens. De Franssen hebben 't seer schandelijk gemaakt. Na de Battaillie zijnse weder by d'Engelssen gekomen; doch hebben 't te Loefwaard van de selve gehouden. By d'Engelssen is mede geensins gevochten, gelijk men wel van haar hadde verwacht. Men heeft klaarlijk bespeurt, dat 'er schrik in was, het welk een werk van boven is. Een Schip van den Vyand, doch een van de Grootste, weet men maar van haar gesonken te zijn. Van hare Branders, en andere kleyne Schepen, hebben wy by de 20. stuks genomen: Doch daar van zijn eenige, om dat mense niet wel konde bewaren, in de brand gestéken. Onse Vloot leyd gepositeert voor 't West-eynde van 't Vlieland. Het Schip, daar de Heer Tromp op is geweest, is hier binnen gesleept. In 't Spanjaards-Gat omtrent den Avond-stond, den 23. Augustij 1673.

Klaar Bewijs hoe de *Nederl*: in de 3. Zee-Battaillie *Victorie* bevochten.

Door al dese Schriftelijke Getuygenissen der voornaamste Opperhoofden, die selfs in Actie zijn geweest, is klaarblijkelijk genoeg te bespeuren, dat aan der NEDERLANDEREN zijde de VICTORIE is bevochten en gebleeven; want, behalven dat sy niet een eenig Oorlog-Schip hebben verlooren, bleeven ook de Zee behouden; daar ter contrary de Vyand soo groot getal Schepen en Branders quijt-geraakte, en al d'andere soo reddeloos en beschaadigt wierden, dat sich genoodzaakt vonden, na hun Kusten te retireeren. Echter dit alles niet tegenstaande wilden *d'Engelsen*, naar ouder gewoonte, sich al weder de *Victorie* toe-eygenen. Waarom dan uyt hooger Last tot *Londen*, dese volgende Verhaalen van hun drie Esquadres, door den Druk, onder het Volk, wierden uytgegeven:

Verhaal van het Roode Esquadre.

SYn Hoogheyt Prins *Robbert*, zijnde den 20. Augusti op de middag met zijn *Majests. Vloot*, 7 mijl van *Tessel*, na 't Zuyden, namen wy een van de *Hollantsche Oost-Indische Retour-Schepen*, genaamt *Papenburgh*, die door hazart in onse handen viel, 't welck dees *Prince* aanstonts na *Engeland* sond, onder conduite van den Ridder *Charles Litleton*: Sijn *Hoogheyt* zijnde korts daer aen door zijn *Spions* verkondschapt, dat de *Vyanden* sich zeylvaardigh maackten, omtrent 4 mijl van de *Camperduyn*, waar eenigen

gen tijt op *Ancker* gelegen hadden, 7 mijl van d'onse, dede datelijck na 't Z. O. overwenden, om de wint te winnen. Ten twee uren na de middagh saegen wy des Vyands *Vloote* na 't Noorden, en zijn *Hoogheyt* won haer de wint af, ten 4 uren waren wy by haer Avantgarde, 't welk veroorsaeckte dat den *Vyant* wederom wende, om dat sijn Avantgarde heel contrarie van d'onse was, en smeet al de zeylen buytenwaerts: Den *Prince* en wierp zijn zeylen niet uyt, dan om de *Vloot* hem te doen volgen, maer 't was al te laet op den dagh, waerom zijn *Hoogheyt* oordeelde, dat het niet oorbaerlijck was, daer omtrent *Battallie* te leveren, houdende het derhalven de ganse nacht maer onder *zeyl*. Den 21. sagen wy met den dagh des Vyants *Vloote* sterck 90. *Schepen* van Oorlog twee mijl van ons, avancerende van 't S. S. O. op d'onse, die 5 mijl ten N. N. O. van *Tessel* was. Tusschen 4 en 5 uren keerden de *Vloot* wederom, en bleeften N. tot 8 uren, waer na sy weder wenden, om ten *Zuyden* te blijven, om dat de *Vyanden* gedurig 't oog op ons hadden, en wy zeylden tot half achten, wanneer sy recht op ons aensetten: *Tromp* op 't *Blaeuw Esquadre*, dat d'Arriergarde hadde, *de Ruyter* met 't gros van de *Vloot* op het *Roode*, en *Banckert* met de rest op de *Witte*. Tusschen 9. en 10. regenden 't in abondantie, en de *Windt* liep na 't Z. W. Ten 11. uren klaarden 't weder op, en wy sagen dat 't *Witte Esquadre* de *Wint* tusschen beyde *Vlooten* had gewonnen. Den *Vyand* had als doen de *Wint* boven een groot *Esquadre*, gecomposeert uyt de verdeelingen van den *Prince*, en den Ridder *Johan Harman*; *de Ruyter* was in de verdeeling van den *Prins*, 't welck hy seer perste, en twee van haer Vice-admiraels, en een Schout by Nacht waren niet verder als een *Canon-schoot* beneden *Wint*. De verdeeling van den Ridder *Jan Chicheley* was oock beneden wint, en 't *Blaeuw Esquadre* vocht seer furieus tegens *Tromp*, in ly van alle. De *Prince* hielt sich vast op een Windt tot de middagh, en daer na arriveerde sijn *Hoogheydt* eerst by den Ridder *Jan Chicheley*, en van daer aen *'t Blaeuw Esquadre*, waet hy *'t Schip de Royale Charles* van den Ridder *Sprag* vond, dry-vende uyt den *Strijt*; sonder een *Mast*, en gedefendeert werdende door den *Graef d'Offery*, op de *St. Michiel*, als oock eenige *Schepen* van 't selve *Esquadre*. Ten 6 uren begon sijn *Hoogheyt* 't Gevegt weder, dat met seer groote hitte tot 8 uren *continueerde*, settende doe sijn *Brant-wachten* uyt; 't welk de *Vyant* insgelijkx dede, en ging na zijn *Kusten*. Wy hebben veel *Schepen* onbequaem om dienst te doen, maer niet een verlooren: Het *Jacht* de *Henriette*, dat den *Graef d'Offery* volgde, is aen zijn zyde te gront gegaen, maer wy hebben den *Capiteyn* en al de *Bagagie* gesalveerd: Den *Ridder Sprag* zijnde ongeluckigh *verdroncken* in 't veranderen van zijn *Schip*, door een *Canon-schoot* van den *Vyand*, die zijn *Chaloup* om-sloegh: Den *Kap. Neve* is oock doot: De *Ridder Ian Kempthorn*, *Vice-Admirael* van het *Blaeuw Esquadre*, de *Kapiteyns Courtney* en *Haward*, en de *Ridders Willem Reves* en *Willem Jennings* zijn *gequetst*: De *Kapit. Merriwather*, van *'t Regiment* van *Buckingam*, met *Monsr. May*, *Volontair*, zijn oock gebleven: Zijnde al de *dooden* en *gequetsten* van *Officiers* die tot onse kennisse zijn gekomen. Wy konnen niet seggen, wat schade den *Vyand* heeft geleden, 2 van haar grootste *Oorlog-schepen* van 70 en 60 st. hebbense in ons gesicht *verlooren*; 't een zijnde in de *grondt* geboort door den *Ridder Jan Kempthorn*, en 't ander *verbrant* door *Kap. Washurn*: En men seght datse 4 à 5 hebben *verlooren*: Daar zijn oock veel *beschadigde Schepen* uyt haar *Vloot* gesien drijven. Den 22. waren d'onse besig met *repareren*. En den 23. waren wy onder *Zeyl* na den *Vyand*, die uyt ons gesicht was *geretireert* de *Nacht* te vooren, en (soo men geloofde) was gegaan na haar *Kust*.

Verhaal van het Witte Esquadre.

DE *Wint* zijnde Z. O. en *favorabel* voor den *Vyant*, die langs haar *Kust* was *gerangeert*, so verdeelden sy haar *Esquadres*, om tegens yder van d'onse aan te val-

len, 't welck sy op de selve tijt oock uyt-voerden: *Tromp* met zijn *Esquadre attacqueerde* de *Blaauwe Vlag*, de *Ruyter* met zijn *Vice-Admiraal 't Esquadre* van *Prins Robbert*, en den *Admir*: *Banckert* de *Witte Vlagh*, die de *Avantguarde* hadde, en meer voorwaarts liep, om de *Wind* van den *Vyand* te winnen: Hier door quam het dat den *Schout* by *Nacht Martel* op *'t Schip* de *Therese Royale*, wende na den *Vyant*, doch hy kon sijn *desseyn* niet uyt-voeren, maar bleef seer dicht by haar beneden wint leggen, *canoneerende* gedurigh: Eenige tijt daar na wende de *Ridder de Tourville*, *Commandeur* van de *Sansspareil*, zijnde het tweede *Schip* van de *Avantguarde*, oock na de *Vyanden*, gevolgt van de *Srs. Pannetier*, en *Louis Gabaret*, die op de *Schepen* de *Precieux* en *l'Aquilon commandeerden*, maar sy konden de *Wind* niet winnen. Den *Graaf d'Estré* siende dat de *verdeelingh* van de *Schout* by *Nacht*, zijnde de voorste, geene *advantagie* op den *Vyant* had konnen krijgen, *resolveerde* daar door te breken, om so de *Wint* te winnen, en te gaan *secoureeren* den *Prince Robbert*: In *effect* brack hy haar *Linie* omtrent *half twaalven* door, en stelde sich boven *Wint* van al haar *Schepen*, uytgenomen van den *Adm*: *Banckert*, die by de *Wint* op een *pistool-schoot passeerde*, en d'andre op sekere *distantie* beneden *windt*. De *Branders* van den geseyden *Admiraal* deden al watse konden om 't Schip *la Reyne* van den *Graaf d'Estré* te verbranden. Hy had 'er selfs een die onder al zijn *Masten* het *voor-zeyl* verbrande, en een ander die by zijn *Canon* te gronde ging; tot eyndelijck dat hy het *Vuur* van den *Vyandt* hebbende uyt-gebluft van twee zijden, en gedurig van beyde zijn *boorden* gecanonneert met al 't vuur van de *Musquetten*, oock verlies van 36 *man*, zijn *Schip* seer gedevalisеert, daar uyt kreeg, en de *Wint* won, terwijl de *Srs. de Preuilly* en *Gabaret*, en eenige andere *Capiteyns* haar best deden, om des Vyants *Schepen* te *abordeeren*, die sy voor haar hadden, dewelcke dit niet wilden verwachten. Van de andere kant quam den *Admiraal Banckert* met zijn verdeeling op de *Srs. d'Estival*, *Ridder Dailly*, en *de Sepuilly*, commandeerende de *Schepen d'Invincible*, *le Fier*, en *d'Aymable*: d'eersten verwachten *Banckert*, die niet dorst *abordeeren*. Maar na dat hy alle de betuy-gingen van zijn *couragie* en *stantvastigheyt* had gegeven, wiert hy gedoot van een *Canon schoot* gedurende dit ruwe *Gevecht*. Na 't welck 't *Witte Esquadre* sich weder wende, en vervolgde den *Vyandt* achter *Wint*, en alle *zeylen* buyten tot half achten 's avonts, als zy 50 *Schepen* van den *Vyandt* vonden die sich weder hadden versamelt, en niet dorsten op 't *Roode Esquadre* aan setten, om dat het *Witte* de *wint* hadde, en 't welck niet anders wachte als op de ordre van de *Prince*, om uyt te voeren al 't geen hy noodigh oordeelde: Den *Graaf d'Estré* geloovende, dat hy *d'advantagie* van de *wint* most bewaren, om *'t Gevegt* 's anderendaags weder te beginnen: Zijnde als doen te laet om sonder *expresse ordre* van zijn *Hoogheydt* sich weder in *'t Gevegt* te *engageeren*.

Verhaal van het Blaauwe Esquadre.

MAandag's morgens den 21 *Augusti*, de *Wint Z. O.* leverden wy aen den *Vyant* de *Bataillie*, by *Texsel*, sy ons hebbende de *Wint* af genomen, en de 2 *Vlooten*, zijnde voor de *Kust*, ten 7 *Uren* 's morgens. Den *Prins Robbert* zijnde seer na by *Land*, wende af, en gaf de *Wint* so ruym aan den *Vyant* als hy konde wenschen, het *Blaauw Esquadre*, hebbende *d'Arrierguarde*, het *Roode* de *Middel*, ende het *Witte* de *Avantguarde*. *Tromp* met zijn *Verdeelinge attacqueerde 't Blaeuwe*, de *Ruyter* het *Roode*, ende *Banckert* het *Witte*. Den *Ridder Jan Kempthorn* was de eerste in ons *Esquadre* die de *Bataillie* begon ten *half achten* 's morgens: Een weynig daar na quamen *Tromp* en den *Ridder Eduard Sprag* aan den anderen; *Spragh* gingh *Tromp* op zyde leggen, 't welck oock een *groote party* van

zijn

zijn *verdeeling* deeden, en sy *vochten* op dese manier 3 *uren*. De *Prins Robbert* en de *Witte Vlag* van ons *geseparеert* zijnde, gelijck oock de gene die met haar te doen hadden, welck wy niet voor 4 *uren* sagen, en alsdoen quamen *gelijckelijck* by ons tot *secours*. Den *Ridder Sprag vocht* lang tegens 8 à 9. *Hollanders*, de *meeste partye* van zijn *verdeelinge* so in *ly* zijnde, datse hem niet konden *assisteeren*, 't welck quam om dat den *Ridder Jan Kemphorn* soo zijnde *gepressеert*, wy alle waren *gedrengen* uyt onse *plaatsen*, veel *lager* a's onsen *Admir*. Op de *middag* bemerckende, dat den *Ridder Sprag* by de *Wint* keerde, besloten wy, of dat hy *dood* was, of zijn *Schip* seer *beschadigt*; En zijnde aan zijn *boort* gegaan, vond zijn *Schip* seer *ontramponeert*: En wy waren oock nauwlijckx in de *Chaloup* geklommen, of de *groote Mast* viel buyten *boort*, een *roede* van ons af: En na dat wy hadden *gesalveert* ettelijcke *Persoonen*, keerden wy na een ander *Schip*, om ettelijcke *swemmers* te krijgen, wanneer een ander van zijn *Masten* viel by onse *Chaloup*, 't welck veroorsaeckte dat den *Ridder Sprag* aan *boort* van de *St. George* quam, daar hy zijn *Vlag* op stelde, zijnde seer na by zijn *Schip*, om dat te *defendeeren*, 't welck hy seer hittiglijk dede. De *Ridder Kempthorn* met zijn *verdeeling* dit siende, wenden na den *Vyant*, die *hertneckig vocht*, om dit *Schip* de *Prins*, 't zy hem te *nemen* of te *verbranden*: En *'t Blaauw Esquadre* hielt sich doen soo wel, dat den *Vyandt* het daar wat te *warm* vindende, sich vergenoegde met te *canonneeren* van alle zijden. Doch ten 2 *uren* na de *middag* de *St. George* sich oock seer *beschadig* vindende, ging den *Ridder Eduard Sprag* in zijn *Chaloup*, om aan *boort* van de *Royale Charles* te gaan, maar had geen 10 *Chaloups* langte *geroeyt*, of een *Kogel* passeerende dwars van de *Sint George*, brak de *boot* aan stucken, 't welck hem dwong seer haast weder te keeren, maar de *Chaloup sonck* omtrent de langde van een *Tou*, eerser waren, en door een *extreem malheur verdronck* den *Admiraal*, werdende *doot* uyt *'t water* getrocken, zijnde zijn *Hooft*, *Schouderen* en *Hayr* soo vast aan de *Chaloup*, dat men alle *moeyte* ter *wereld* had om hem daar van los te maken: *Mr. Litleton*, *Mr. Smith* en zijn *Pagie* zijn met hem verdronken, ende *Chaloup* van de *St. George*, zijnde de naaste, was die zijn *Lichaam* kreeg, en zijn *Lieutenant*, half *dood*, *vischte*. Hier na was *'t Gevegt* seer *heftig* voor de *conservatie* van de *Royale Prins*, en ten 4 *uren* na de *middag arriveerde* zijn *Hoogh*. *Prins Robbert* by ons: Waar door de *Hollanders*, die de *verovering* van dit *Schip favoriseerden*, van 2 à 3 zijden van de onse wierden *bevochten*, 't welck haar evenwel niet belette boven maten verhit te wesen: Durende het *Gevecht* vorders tot 8 *uren 's avondts*.

Dit volgen de gaven de Fransen van dese Bataillie in 't licht:

Verhaal van 't Gevegt op den 21. Augusti, door de Franse geschreven van 't Schip de la Reyne, *daar op Commandeert de Franse Vice-Adm. den 24 Augusti.*

DEn 20 onder zeyl zijnde, 4 mijl van *Texel*, sagen wy de *Vyanden* mede onder zeyl, maar om datse gedurigh na *'t Lant* hielden, wilden wy ons niet in *'t Gevegt* engageeren, voor de *Wint* hadden. Den 21. liep de *Wint* in haar favеur, en sy quamen op ons af in goede ordre, met een favorable *Wint*. Van onse Zee-*Magt* had *'t Esquadre* van de *Franse*, onder den *Graaf d'Estré* d'Avantguarde, *Prins Robbert* de Bataillie en *Eduard Sprag* d'Arrierguarde: De verdeeling van *Monsr. de Martel*, dede op ordre van *Monsr. d'Estré* sijn best om van den *Vyand* de *Wint* te winnen, terwijl onse Verdeelinge sich prepareerde om door haar Avantguarde te breken, wanneer men

't noodigh soude oordeelen, oock dede hy 't omtrent den middag door *'t Esquadre* van den *Vice Alm*: van *Zeelant Cornelis Evertsz*. En 't was in dese gelegentheyt dat *Mr.* den *Graaf d'Estré* met meer luyster en succes de selve actie uyt-werckte, welck de *Ruyter* in 't leste *Gevecht* van den 14 *Juny* hadde willen doen. Als doen canonneerden men 3 uren seer lang tegens malkanderen, wanneer de *Zeeuwen* haar begonden te bewegen om sich by de *Ruyter* te gaan voegen, die *Prins Robbert* extreem pressseerde, welcke als een *Leeu* vocht, met 3 kleyne *Schepen* van sijn *Esquadre*: wy hadden de *Wint* achterwaarts om *Prins Robbert* te ondersteunen, 't geen wy echter met sodanigen succes deden, dat de *Ruyter* siende d'onse daar by gekomen, niet dorst ondernemen sich met hem te vermengen, om te verbranden, als sijn desseyn was. Ondertusschen vocht het *Blaau Esquadre* vigoureus met *Tromp*, maar den *Ridder Sprag* geobligeert zijnde driemaal van *Schip* te veranderen, en gaande ten laatsten in sijn *Chaloup*, wierd die geraackt van een canon-schoot, dat hem dede te gront schieten, met *Srs. Litleton, Smit* en sijn *Pagie*. Den *Vyant* hielt gedurig met de *Wint* achterwaarts na *Texel*, waarse sich retireerden, en wy volgden haar de rest van den dag, gedurig sonder op houden canoneerende. Wy hebben in dit *Gevecht* niet een *Schip* verloren, maar eenige *Branders*: De *Cap. Guillotin*, hebbende de sijne met couragie verbrant, wierd gesalveert: *Mr. d'Estival*, *Cap.* op *d'Invincible* is doot, met *Mr. Scosia*, *Vendrig* op de *Fier*; de *Ridder Montbron* en *Cap. Jacob d'Oleron* gequetst. De *Engelsen* hebben oock niet een *Schip* verlooren, maar ettelijcke *Branders* en *Officiers*, (waar van hier voor in 't *Engels Verhaal* staat.) De *Hollanders* hebben in 't tegendeel 4 à 5 *Schepen* verloren. Wy weten wel dat sy (volgens haar ordinaire politique) weder van victorie sullen schrijven; maar sy hebben niet veel reden om haar die toe te eygenen. Twee dagen voor de *Slag* viel een *Hollants Oost-Indis Retour-Schip* in de *Vloot*, 't geen *Monsr. de la Vigere* nam, en 't selve is na *Herwits* opgesonden, om aldaar geinventariseert en onder de respective *Esquadres* verdeelt te werden. Wy zijn tegenwoordig met onse *Schepen* 4 mijl van *Zee* en *Texel*, om de *Vyanden* te verwachten, indien sy in stant zijn om sich te presenteren; 't welck men niet gelooft, om dat de helft wel van haar *Schepen* beschadigt zijn. Die sich onder ons *Esquadre* 't meeste hebben gequeeten, zijn *Monsr. de Grancey*, *de Tourville*, *de Langeron*, *Prouilly*, *Seville*, *Dailly*, *&c.*

Doch alhoewel in dese bovenstaande Verhalen, de *Fransen* werden gestelt, als of haar in dese Bataillie dapper hadden gequéten, soo was 't nochtans anders; want zy haar eerst hadden geretireert, en daar naar boven Wint waren blijven leggen: 't Geen d'*Engelsen* selfs seer op haar dede verbitteren, en over hun klaagen: Waar van men korts daar na in *Engeland* sagh uyt-komen dit volgende Verhaal; 't geen men vertrouwt door hooger hant is uyt-gegeven geweest:

Een volkomen Verhaal van de verscheyde Engagementen en Actien van sijn Majs. Vloot, onder 't commando van sijn **Hoogheid Prins Robbert**: *En van al de omstandigheden, aangaande de expeditie van dese Somer, Anno* 1673. *Geschreven door een Persoon, commandeerende in de Vloot.*

ZEdert mijn komste uyt der Zee heb ick gelesen verscheyde dingen, welck in druk uyt-gegeven zijn geweest, en hebbe alsoo in de dagelijckse verkeeringe in de Stad ge-

geobserveert de verscheydene raporten en opinien der Menschen, yegelijck discourerende na sijn genegentheyt, rakende de conduite en het beleyt van de verscheyde Esquadres sijnes Majs. Vloot ter Zee, geduurende dese Expeditie: Ick sag dat door de hitte der Menschen, en meenigvuldige tegenseggingen, soo in 't Hof als de Stadt, de Historie van de geheele saek alleenlijck wiert verhaald, als dese en d'andere factie ofte sucht 't selve wilde hebben. By welcke middelen de waarheydt der saken is verborgen geworden voor sijn Maj. en schijnt oock alsoo te sullen zijn voor 't Parlement en Volck van Engelant, ten zy dat een oprecht Verhaalder 't selve voor-komt. Daar om in alle getrouwigheyd tot mijn Koning, en met een seer uytnemende genegentheyd tot sijn dienst, op dat hy en sijn Parlament waarlijck mogen verstaan, waar de faut leyd, dat zy (na soo grooten consumeering van Bloed ende Schatten) geen meerder vrucht hebben geschept van soo grooten onderneeming: Soo versta ik dit mijn schuldige plicht te zijn, hebbende de gelegentheyt gehad een Oog-getuyge te weesen van yder beweginge en daat, van 't eerst tot het laatst, en zijnde geensints geobligeert tot faveur of dis-faveur van eenige partye, hier in concerneerende, de pen in de hant te nemen, en dit klaar Verhaal der saken uyt te geven. Maar eer ick tot de materie van de daat kom, sou het wel passen, U eenige particulariteyten bekent te maken, waar van de kennisse absolut noodsakelijck is, om te krijgen een rechte wetenschap van 't subject hier verhaalt. Na dat de continuatie van den Oorlog dees laatste Somer met de Geun: Provintien by sijn Maj. was gereselveert geweest, oordeelde men de naaste saack te weesen het stellen van een Commandeur in Chef over de Vloot, die uyt-gesonden soude werden; ende belangende de Persoon, alhoewel yder oordeelde, dat het Employ van 't een en 't ander behoorde te continueeren in de handen van sijn Koninkl. Hoogheyt den Hertogh van Jorck, als Lord Hoog-Admiraal van Engelant, nochtans om wichtige redenen van Staat wierd het ten laatsten best gedacht voor de nuttigheyt dese Koninkrijcks, 't welck hooglijck gelegen is aan de behoudenis van die de naaste is tot de Kroon, dat voor 't tegenwoordige sijn Koninckl. Hoogheyt soude geëxcuseert werden van te loopen eenig verder hazard van sijn Persoon, in so dangereusen dienst, hebbende hem alreede al te veel maal ter Zee met hooge couragie en resolutie gepericliteert: En derhalven sijn Hoogheyt Prins Robbert zijnde genomineert, als de naast bequaamste Persoon, om dit commando te aanvaarden, soo liefden 't sijn Maj. daar toe te resolveeren: En met dit sijn Majests. voornemen volgde daar terstont een wonderlijcke over-een-kominge des Volks genegentheden, in de Stad en 't Land, (over 't geheele Koninkrijk) soo wel in 't reguard van de Koninkl. afkomst, waar van sijn Hoogheyt is gesprooten, als mede van sijn dappere couragie, beleyt, en lange experientie in de militaire zaken, ter zee en Land, by dese en meenigte andere Natien; en noch meer ten respecte van sijn beproefde stantvastigheyt en yver voor de Gereformeerde Protestantse Belijdenis en Religie, en al de intresten van dien, voor welcke sake hy en sijn Koninckl. Familie lang hadden geleden de uytterste extremiteyt: Waarom het gevoelen dat was, 't geen voornamentlijk de herten des Volks dede verblijden in sijn Majests. assignatie van desen seer Doorl. Prince; het zijnde in sulken tijt, als 't Parlament kennisse had genomen van de confidentie en insolentie van de Paapse partye; van de welke een meenigte zijnde in-gedrongen in plaatsen van vertrouwen en gebied, het selve een generale jalousye aan 't Koninkrijk gaf; in dier voegen dat sijn Maj. en 't Parlement het noodsakelijck sagen, om haar sterckte ende vertrouwen te breken, een generaal Gebod te stellen, op al de gene die eenig publijk Officie ofte Employ ter zee of land hadden, met ordre, om alsulcke uyt te setten, als die haar dat selve niet onderwierpen, ende Paaps gesind bevonden wierden: Dan niet tegenstaande dese generale approbatie en toe-juychinge van den Commandeur in Chef, soo was 'er een ander geslacht van Menschen van andere sin, welcke hebbende bevonden dat alle hare konsten en debvoiren, om sijn Maj. van dese keur te diverteeren, vergeefs waren, het hebben

op-

op-gevat omtrent de oude konst van Staat ende overleg, hoe zy onder de hand mochten weg nemen de Wagen-wielen van des Princen Expeditie, en een onverseertelijck gewicht werpen, om hem op te houden, en soo de saken te handelen, omtrent alle soorten van Scheeps en Zee-officiers, dat ten deele gebreck van behoorlijcke Preparatien, Furnissementen en Supplimenten hem mochten onbequaam maken; ten deele de quade tijd-neminge van 't geene vereyst wiert, en eyndeling de versterckinge van Intresten, misverstanden ende kleyn vertrouwen in de Vloot, dat de geheele Expeditie tot geen meer effect mocht komen, als zy selfs begeerden, en indien het mogelijck was den Prince te rugge keeren met niet meerder Victorie, als 't gene haar ende haren aanhang mocht behagen. Ingevolge van dien is 't waart onderwijl te considereeren, hoe quaat de saken gelegen en uyt-gevallen zijn, want onse preparatien wierden so gedilayeert, dat de Duytsen haar Vloot voor ons uytkregen; en na dat wy ten deele gereet waren, was 't tegens 't eynde van April, eer den Prince sijn Commissie konde krijgen, en Instructie om te ageeren; soo dat de Duytsen, hebbende desseyn Sinckers te doen sincken, tusschen de Middel-gronden, om te beletten het uyt ende in gaan van onse Schepen in de Revier, seer na 't selve souden geeffectueert hebben; en souden 't selve oock gedaan hebben, maar sijn Hoogheyt dit vermoedende, kreeg met groote vlijtigheyt soo veel Schepen van de 4 à 5. Rang, als hy kon, by malkander, benevens eenige Branders, met de welcke hy aanstonts uyt ging, ende belette 't ongemack, dat zy daar mede voor hadden. De saken dus by de Vrienden t'huys slepende gehouden, scheen deselve Geest onse Geconfedereerden aan de Kust van Vranckrijck oock beseten te hebben, soo dat 'er te meer urgerende nootwendigheyt voor ons was, om onse naarstigheyd te verdubbelen, en alle bedenckelijcke haast te maken; also wy seker advijs hadden, dat de Franse Vloot (zijnde doe tot Brest) van haar eygen Kust niet wilde vertrecken, tot zy zouden gehoort hebben, dat d'onse in 't Canaal was gekomen; so datter doen ter tijt een quaat Omen in onse gedachten ontstont, dat zy in tijdt van Actie niet soo wacker souden zijn als sulcken grooten onderneming wel vereyste: Specialijck gemerkt, dat wy ter selver tijt intelligentie hadden, dat de Duytsen nacht en dag arbeyden om hare Vloot te vermeerderen, en van dag tot dag stercker souden aan-groeyen: En daarom het nootsakelijck zijnde, dat wy met de Fransen in alle spoet souden conjungeren: Sijn Hoogt. daar toe resolverende, gaf een groote proef van sijn couragie in alle ondernemingen, om te passeeren in spijt van den Vyand (doen kruysende dicht aan de Gunfleet) en van sijn voorsichtigheyt, in 't wel passeeren tegens de Wint, door een passagie van soo grooten hazard als die engte. Voor welck hazard (tot periclitering van sijn Majs. gantse Vloot) de Natie veel heeft tegens de Beleyders van dese dilayen, welke de Duytsen gelegentheyt gaven, sijn Hoogheyt te brengen tot de nootsakelijckheyd van soo een passagie, indien hy middelerwijl met de Fransen wilde conjungeeren. Welke brave daat soo een vrees in den Vyant ontstack, dat hy niet dorst blijven, maer nam de weg na sijn eygen Kust, om daar veylig te leggen binnen de Sanden van Schoonevelt. Welke fraeye Actie soo veel voor 't gemeene best, en eer van eenige Natie, met grooter discourageeringen: Dan sommige Personen van hoog bewint onder sijn Maj hadden sulken invloeying op de affaires, dat als zy niet langer konden verhinderen het depecheeren van sijn Hoogheids commissie, zy sorge namen, die so te stellen, dat zy hem geen macht lieten, so veel als een Officier in de gantse Vloot te maken, alleenlijk dat hy by Request kon obtineeren 't faveur om 't selve te doen; soo dat 'er Personen by hem waren gestelt voor Zee-Officiers, van wien (voor de meeste part) gelijck hy niet kon hebben een particuliere versekering van genegentheyt tot hemwaarts, soo waren zy hem oock al te samen onbekent, of zy meer trouwe en stantvastigheyt voor sijn Majest. en 't Koninckx dienste hadden, of voor de intrigues en dienst van haar eygen particuliere beschermers. Tot desen propoosten dient,

dient, dat wanneer den Prince had uyt-gekoſen Sr. Robbert Holmes om onder hem te employeëren, als een Man van beproefde dapperheyt, getrouwigheyt en ondervindinge in Zee-gevechten, en een daar ſijn Hoogheyt hem ſonder periculſ op konde vertrouwen, zijnde van ſijn Jeugt onder ſijn Hoogheyts Familie op-gevoed, ſoo wiert het ſoodanig gedirigeert, dat hy by geen middelen tot eenig commando mocht geadmitteert werden; en ter oorſake van eenige animoſiteyt tuſſchen hem en Sr. Eduard Sprag, wiert dit eene poinct daar toe gebruykt, als een pretenſie, om hem ter zijde te ſtellen, niet tegenſtaande de ernſtige devoiren van den Prince, om ſijn oude Dienaar by hem te krijgen; zijnde een op wie hy zekerlijk mocht ſteunen; Ende tot dien eynde had ſijn Hoogheyt ſulke wegen en middelen voor-geſtelt, ſoo om de ſaak te vereenigen, als om haar beyde tot den publijken intreſt te konnen gebruyken, en om te voldoen de reden van al de geintreſſeerde tegenwerpers, indien zy zin hadden voldaan te weſen. Maar 't ſcheen uyt het gene naderhand volgde, dat zy ander werk voor Sr. Eduard Sprag hadden, als omme ter zee te vechten, en derhalven de ſacrificeering van Sr. Robbert Holmes tot private ſaken, om hem ter zijde te ſtellen, van de gelegentheyt, om te konnen verſpieden het beleyt van de Zee-affairen, was een ding, die zy ten verſcheyde opſichten ſeer nootwendig voor hun oogwit oordeelden: En zy hadden beſlooten (als bleek) Sr. Eduard Sprag, doe Vice-adm. van de blaauwe Vlagge, in een ſpeciale Lantreyſe te ſenden, om te negotiéren in 't Hof van Vrankrijk (zijnde ſekerlijk d'eerſte Vice-adm. die oyt uyt Engeland in Vrankrijk is gekomen, om te leeren, hoe men ter zee moet vechten) alwaar hy gunſtelijk wiert ontfangen, hooglijk gecareſſeert, en toen Eedel gedimitteert, ſommige ſeggen met een Juweel, &c. en dat wiert ſoo beſtelt, dat het was ſonder communicatie van Prins Robbert, die wel licht tot dit oogenblick toe, ſoo weynig kennis heeft, als ſijn Maj:, wat affaires hy daar verhandelt heeft. En dit was 't niet al, om ſeker werk te maken, ſoo wiert liſtelijk voorſien, dat ſijn Hoogheyt met niet al te veel ſaken mocht belemmert werden: want als ſijn Maj., na ſijn Koninkl. wijsheyt hadde goet gevonden hem Commiſſie te geven, tot het lichten van een Zee-Regiment, dat betaalt ſoude werden uyt de opſtellinge van Yrlandt, by Mylord Ranclag, ſoo deden zy voort haar beſte, om deſe Ordre van den Koning te fruſtreeren, en daar op offerden zy ſoo ſpecieuſe redenen van 't ſelve aan ſijn Koninkl. Hooght. den Hertog van Jork, dat hy daar door geinduceert wiert, ſijn Maj. van dat voornemen te diverteeren; ſoo dat die Commiſſie daar mede ten eynde was. Ende wegens de Hooft-Officiers van ſijn Hooghts. eygen Eſquadre, moet werden geremarqueert, hoe hy was geaccomodeert, (te weten) met Sr. John Harman, als ſijn Vice-adm. 't welk geenſints wert gementioneert als of eenige fout in S. John Harman lag, als of hy doen niet was dien Sr. John Harman, die hy eenmaal was geweeſt, (dat is te ſeggen) de ſelve dappere Man en fraaye Commandeur; maar helaas! hy was ſieck doen hy aan boort quam, en daar by in ſijn Hut aan ſijn Beenen gebonden met de Gicht, niet bequaam om hant of voet te verroeren. De geſtelde Schout by Nacht van 't blaau Eſquadre was Cap. Narboroug, welke doen zijnde abſent in de Straat, niet eer te voorſchijn quam, als na de twee eerſte Engagementen, 't welk anders mocht hebben gecauſeert eenige onluſt tuſſchen de Officiers van de Vloot, over die plaats; om dat 'er, hoewel hy een goet See-man was, nochtans veel andere in de Vloot waren van beter merite en langer dienſt; dan de offentie, die hy aan de andere ſoude gegeven hebben, indien het hadde bekleet, wiert genomen, door 't ſtellen van een Perſoon van ſoo grooten qualiteyt als Milord d'Oſſory, in die plaatſe. Sijn Hooghts. eygen Schout by Nacht was Sr. John Chicheley, een Perſoon van eer en qualiteyt, nochtans maar een jong See-man, 't welk niet geſeyt is, met intentie van vermindering, maar om te geven een klaar beſcheyd der ſaken: Want alhoewel een Man mag weſen van noch ſoo groote verdienſten in andere qualificatien, nochtans indien hy werd geſtelt in eenig Officie

of Employ, te minder experientie hy daar in heeft, te minder advantagie sal hy in den dienst toe-brengen. Uyt dese dingen blijkt het, hoe de gemeene' Wielen waren geblockt, en hoe sick de Officiers, ende hoe gesont de Herten van de geheele Vloot noot-sakelijk mosten wesen, om te observeeren, hoe zy waren gestelt tot soo een importante gelegentheyt, als een Oorlog voor d'intrest en de eer van de Koning en 't Koninkrijck, spesialijk als zy zagen, dat het soo wel aan werk-luy als aan Instrumenten ontbrak (dat is te seggen) Zee-luy en Supplimenten: Als voor de Zee-luy is het te noteeren, dat alhoewel den Prince sijn affairen maakte, om de uytzetting by tijts voort te drijven, nochtans niet tegenstaande al sijn sollicitatien, kon de ordre van 't pressen van 't Zee-volk niet verkregen werden, of 't was vry laat, soo dat het al in de Maand van Maart was, eer men begon te pressen, hoewel men in 't voorgaande Jaar vroeger als November aanving. Maar echter het was dit Jaar soo laat als Maart, en de saken wierden soo bestiert, dat het onmogelijk voor sijn Hooght. was, genoegsaam Volk te krijgen, siende dat de presslingen van kleyn effect waren, zijnde tegen gehouden by protectie, welke te vooren aan duysent Zee-luy, Vissers en Waterluy was vergunt geweest, daar van 't beste Zee-volk most komen. Des niet te min sijn Hoogheyt niet verminderende in sijn affectie en yver voor sijn Majs. en dese Natjens dienst, resolveerde door alle discouragementen te breken; en soo qualijk geaccommodeert als hy was, siende de Duytse Vloot uytgekomen, braveerende op onse Kust, deed met alle expeditie haasten om ter zee te gaan, zijnde ten laatsten gevoet en voort gezet met sommige leedige beloften, dat de Zee-luy en noot-sakelijkheden hem na gezonden souden werden, 't welk eyndelijk bewees een miserabele verachting, geworpen tegens soo een hoogen Commandeur; en alle andere dingen ellendig gestelt, doen het daar na quam tot het poinct van de Actie; als blijken sal in 't volgende deel van dese Relatie. Den 27. May, 't welk was den dag voor de eerste Bataillie met den Vyant, als sijn Hooght. vernam, dat zy geen Gevecht in de ruyme Zee wilden wagen, maar tot haar voordeel namen binnen de Banken van Schoone-velt te blijven, soo dede hy den Krijgsraad beroepen (sijn Maj. tegenwoordig) ende gelijk een grootmoedig Prince, resolveerden hy, haar in die plaatse te bevechten, liever als haar toe te staan de Somer met langer delayen te verslijten, 't geen zy alleenlijk scheenen te soeken: Sijnde dit het hoogste bewijs van couragie, als diergelijke Actie op die plaats noyt hebbende ondernomen geweest. Dus al de Sanden eenige dagen van te vooren zijnde laten sondeeren, en besloten wesende in de Krijgs-raat, gehouden aan boort van de Royale Charles, den Vyant, daar ten Anker rijdende, te attaquéren in een Linie, tusschen de Rand en Steen-bank; commandeerde sijn Hooght. den 28 's morgens ten 9 uren een stuck Geschut af te schieten, op welk wy onse Voor-topzeyls los maakten, overleiden en trokken om hoog de Eendrachts Vlag op de Milon-peek, 't welk het teyken was, om na den Vyand te zeylen; Dit wiert vervolgens by een Esquadre na gekomen, 't geen uyt de verscheyde Verdeelingen van de Vloot geordonneert was bestaande in alles van 35 Fregatten en 13 Branders, welke met kleyn zeyl gingen, de Wint S. S. W. Ondertusschen 't Esquadre van de Fransen (alle, uytgenomen eenige, welcke by geval in onse Verdeeling quamen, en voorwaar seer braaf hielden) maakte weynig of geen zeyl, maar bleven in 't achterste van ons, hoewel zy zagen dat de Hollanders na 't Noorden wenden. Doe stelde den Prins de roode Vlag op de Voor-topmast, soo dat al onse Commandeurs daar na toekeerden, en ten 12 uren engageerden des Vyants Avantguarde, gecommandeert by Tromp: De Prins hem selfs alsoo 2 uren voor de Fransen engagerende; in welke tijt wy Tromp soo presseerden, dat hy gedrongen was ons ruymte te geven, soo verre als de Sanden hem wilden toe-laten. Toen ten laatsten engageerden hem den Graaf d'Estree met 't Frans Esquadre met de Ruyter, het welke niet soo wel gelucke, om dat zy hem niet hart aan-tasten, en liever verlieten; ende de Ruyter niet onbeleefder met hem zijnde, quiteerde hem ook, en quam na sijn Hoogheyr,

heyt, welckx Esquadron zijnde seer na aan de Strant, was om die reden genoot saackt aan d'andere zijde te komen, tot soo verre, dat had het niet uyt vrees van de Bancken geweest, wy souden haar gedreven hebben in haar Havens, en sijn Maj. ter selver tijt een betere Relatie van haar gegeven hebben, niet tegenstaande de quade accomodatien, die onder ons waren, particulierlijk in de Royale Charles, sijn Hooghts. eygen Schip, 't welk was aan de zijden soo swack, en kreeg soo veel water in sijn Poorten, dat men de benedenste Laag niet konde gebruyken, doch het was een seer sachte wint, die wy gedurende het Gevecht hadden; waar af de uytval was, dat de Vyant veel Volckx doot, veel schepen beschadigt, en eenige gedistrueert hadde; ja de Ruyter en Tromp hadden by onse Branders moeten verbrant werden, hadden zy haar devoir gedaan: Wy sagen 2 Schepen sinken: De Fransen zeyden, dats 'er een sagen branden, 2 onbequaam, en 3 op strant loopen. De schade aan onse zijde was seer inconsiderabel, 2 van onse Schepen alleenlijk zijnde beschadigt, te weten de Cambridge en Resolutie; seer weynig Volck verlooren, en alleen dese Officiers, Cap. Foulis, Cap. Worden, en Cap. Finch; Coll. Hamilton was sijn Been af-geschooten, van 't welke hy t'huys komende, te London is gestorven. Al de rest die geengageert waren, quamen daar seer wel af. Nu was 'er van de tijt van dees Actie tot den 4. Junij weynig gepasseert, als de reparatie van de defecten, en verbetering van Takels, van de welke wy alsoo qualijk waren voorsien, als van de andere noodsakelijkheden, niet hebbende Naalden en Garen genoeg om te wercken, 't geene geseyt wert tot groote lof van onse Versorgers: En alhoewel sijn Hoogheyt nacht en dach besig was, om de beloofde Supplimenten en Zee-luy aan boort te krijgen, en eenige onderwonden hadden dit te doen, soo quam 't echter tot geen effect. Den 3. Junij, 't welk was den dag voor ons tweede Engagement, sijn Hooght. vertrouwende dat de Vyant, ten Ancker leggende op haar eygen Kust, hem mocht toetakelen, en met alle ding voorsien, welk beneficie hy wist, (als de wint soo stont) wy niet konden hebben, en daar mede geencourageert, op ons uyt-komen, stelde alles boven maten in postuur om hem te ontfangen; ende sich voor de tweede maal niet verstoutende te vertrouwen in de Royale Charles, quiteerde die den selven dag, en hebbende gelegentheyt van weder, ging aan boort van de Royale Souverayn, waar hy sich in-beeldende, dat den Vyant ons 's nachts mocht attacqueeren, niet te bedde ging, maar wachten tot den morgen, den 4. Junij, wanneer omtrent 9 uren onse Brantwachten teyken gaven, dat den Vyant was voorsien met frisse Zee-luy en provisie, om haar advantagie op ons te nemen, gelijk zy ook waarlijk hadden; En doen wiert 'er een seer vreemde saak gedaan by Sr. Eduward Sprag, die, alhoewel hem was geseyt van den Vyant, en hy haar selfs sag, nochtans wilde soo veel tijts verlieren als om 6 mijl in sijn boot te komen, en sijn Schout by Nacht Mylord d'Ossory alleen met hem aan boort van de Souverain te brengen, onder een pretensie van besoignes; de consequentie hier af was, dat den Vyant, komende met een stijve stooker van wint uyt het Noord-ooSten, het blaau Esquadre, gecommandeert by Sr. Eduward Sprag, ter oorsaake van sijn absentie, niet dicht by de wint hielt naar 't Noorden, als hy geordonneert was te doen, niet tegenstaande sijn Hooght. met alle mogelijke spoet sich haaste om hem te onderstutten; welke eyndelijk na verlies van veeltijts zijnde aan boort gekomen, zeyl maakten na 't Noorden: Dese passagie van Sr. Eduward Sprag zijnde by den Graaf d'Estree bemerkt, nam daar gelegentheyt uyt, by te leggen, en de tijt te verlengen; van welk comportement wy niet wisten wat daar van te dencken, zijnde de rechte tijt van Actie, om dat de Dnytsen op ons waren uyt-gekomen: En nu gevoelden wy meer dan oyt 't gebreck van See-luyden, niet hebbende genoeg om onse Anckers op te winden; soo dat om grooter ongeluk te voor komen, sijn Hooght. was gedrongen te ordineeren sijn eygen Cabel af te houwen, op dat wy met den Vyant mogten vaardig wesen. Ter deser tijt engageerde Tromp met d'Avantguarde, sich met

Sprag, en de Ruyter met sijn Hoogheyt, die gelaat maakte, als of seer na by ons wilde komen, maar eer dat hy binnen een Musquet-schoot quam, keerde sich om, en liep soo dicht by de wint als kon, retirerende in een ommesien; en doen sich voegende met Tromp, haar geheele Vloot zijnde braaf te rug gedreven, bleven zy loosliik op een groote distantie op ons schieten, op dat zy by gelegentheyt soo veel te nader tot haar reserve binnen de Bancken van Schoonevelt souden konnen komen. Het was omtrent 5 uren na middags dat het Gevecht begon, en wanneer zy tot schieten waren gebracht, soo duerden 't tot omtrent 11 of 12 uren 's nachts, wy onderwijl onse gront houdende, niet tegenstaande hare Branders. Na 't welke zy na 't Oost-zuyderlijk keerden. Omtrent 2 uren 's morgens keerden wy ook, en vervolgden haar, maar siende haar niet te achterhalen, voor datse hare Sanden konden krijgen, dachten wy 't niet betamelijk haar langer te vervolgen, en dus keerden wy weder te rug na onse eygen Kust. Wat schade zy hebben geleden, konnen wy door haar retirade in soo een confusie niet seggen: Aan onse zijde hebben wy seer weynig Volck verlooren, en van onse Commandeurs alleenlijk Cap. White, van de Warspigt, en Cap Sadlington van de Kroon waren doot, van de Lant-Officiers Cap. Henshaw en Lt. Fitsgerald; en Lt. Tifton was gequetst. Maar wat onse Schepen belangt, gelijk in het eerste Engagement wy daar af quamen, na dat wy genoegsaam de Vyant hadden geslagen, sonder verlies van een Oorlog-schip, of een eenig Schip dat te gronde was gegaan, toch dat Gevecht was in een dangereuse plaetse: Soo ook in dit tweede Engagement, waar in den Vyant quam met de advantagie van de wint, vers Volck en Provisien, &c. tegens ons, verlooren wy niet een Schip, en maar weynig Volck: Voor 't welk sijn Maj. en de Natie (naast Godt) veel aan sijn Hooght. schuldig is, die op soo een tijt, wanneer geen Supplimenten ende gebreck van Volk yder een soude versuft hebben, sulcken blijckelijk teyken gaf, van sijn couragie, naarstigheyt en voorsichtigheyt in 't beleyt van de Vloot, dat het wonderlijk is te bedenken, onordentelijke comportementen en dilayen van eenige andere. De naesten dag, zijnde den 5. Juny, geen Vyant in 't gesicht hebbende, hadden wy tijt, om onse conditie te overwegen; en doen quamen'er van de gehele Vloot ellendige klagten aan sijn Hooght. wegens 't gebreck van Zee-volk, en van alle dingen in yder schip, hoewel om al dese saaken soo dikwils was geschreven, en belooft dat zy ons die na souden zenden: De Commandeurs klaagden hoe zy gestelt waren, als geen bequame Supplimenten hebbende, maar gebrek van Poeder, Kogels, Water, Bier, en weynig Voor-raat, Visch, en wat al niet: Waar op het onmogelijk zijnde, om te vermijden t'huys te komen, om ons selven terstont te revictualieren en te herstellen, zeylden wy na de Gunfleet, ende 's nachts ten 9 uren quamen wy daar ten Ancker, van waar wy het den volgenden dag na Nordbay setten, daar wy den 8. Juny ten Ancker lagen: En den 14. ging sijn Hooght. na Londen, om aan sijn Maj. een Verhaal te geven, hoe de dingen stonden, en voort te setten een spoedige verwachtinge van alle noodsakelijkheden, om de Vloot weder t'zee te doen gaan. Den 21. keerde sijn Hoogheyt weder in de Vloot, waar hy met een onvermoeyelijke neerstigheyt, alle dingen voort-setten, en maakten sulken wackeren voortgang, dat had'er niet een delay tusschen gekomen, omtrent een desseyn van Soldaten te senden, om by ons in Hollant te landen, wy hadden veel vroeger t'zee geweest: Maar den 16. Julij sijn Hooght. uytgaande, en sijn Maj. ook in sijn Jacht, hebbende een steiken stoocker uyt den S. W. quam aan de Middel-gronden, waar hy ootmoedelijk sijn affcheyt van sijn Maj. genomen hebbende de Vloot geswindelijk door de Engte dede passeeren: En den 19. Julij setten 't met kleyn zeyl na de Kust van Seelant; de naasten dag ontdeckten wy des Vyands Vloot ten Ancker op Schoonevelt, leggende S. O. van ons. Den 22. 's morgens staken wy in zee, de Vyant bemerkte dit niet soo dra, of volgden ons, en de wint na 't S. W. loopende, maakte de Wint van ons te krijgen, soo

dat

dat geene van onſe Schepen by hun konden komen: Ende om tot een Engagement te komen, wanneer zy zagen, dat wy ons daar toe in ordre ſtelden, ſoo ſetten zy 't weder na haar eygen Kuſt, en wy volgden onſe Reſolutie, van langs haar Kuſt te loopen, 't welk wy den 24. deden, komende voor 't Vlie ten Ancker, in 't geſicht van Texel. So dat wy den 9. van Auguſtij de gelegentheyt hadden van een Duyts Ooſt-indiſch Schip te nemen, genaamt de Papen-burg, gaande thuyſwaards. Op den 10. kregen wy de Holl. Vloot weder in 't geſicht, en ſetten 't na haar toe; doen commandeerde ſijn Hoogheyt aan de Franſen particulierlijk Jacht op haar te maken, zijnde den Vyant doe gekomen 3 mijlen te lywaart van ons: Maar hier beliefden 't de Franſen ons een vroege ſmaak van haar geſtalte te geven: Want haar Vloot lag die nacht tweemaal by, en maakte ſoo weynig zeyl, dat den Vyant gelegentheyt hadde ſich te leggen boven wint van ons. De eerſte tijt dat de Franſen dus futſelden, was omtrent 11 uren 's nachts, 't welck ſijn Hooght. ſeer verwonderde, als contrarie de ordre, onſe geheele Vloot was gedrongen by te leggen, terwijl een Bode wiert geſonden aan den Graaf d'Eſtree, om de reden te weten, en hem te ordineeren, weder zeyl te maken: Des niet te min, naar dat hy een weynig meerder zeyl gemaakt hadde, ley hy omtrent 4. uren ſijn zeylen op de Maſt, 't welk een tweede beletſel aan onſe Vloot gaf, terwijl ſijn Hooght. hem een bootſchap by een tweede Bode tot het ſelve eynde ſond: En by deſe gelegentheyt de Duytſen alle Zeylen by-ſettende, die zy konden, en de Wint ten O. en Z. O. draeyende, kregen zy de advantagie van de Wint van ons, zijnde dicht by de Strant onder Camper-duyn. Omtrent 't aankomen van den dag ſagen wy haar omtrent anderhalf mijl te windewaarts van ons; de Wint zijnde doe O. Z. O. ſchoon weder; ter welcker tijt beyde onſe ende hare Vloot na het N. ſtaken: Hier op hielt het ſijn Hoogheyt tot 6. uren 's morgens dragende. De Duytſen zijnde doen te windewaart, begonnen op hem af te komen: Waar op ſijn Hooght. goet docht te wenden, geen ruymte ten O. hebbende om te vechten: By welcke wendig de Vloot in een ſeer goede ordre en linie wiert gebracht. De wint nu in 't Z. O. prepareerde ſijn Hoogheyt alle ſaken voor een volle ende deciderende Bataillie, gevende aan alle het teycken om onſe Vloot zuydwaarts te wenden, 't welk zy deden. Hy had de Franſen in de Avantguarde geſtelt, hem ſelfs in 't midden, en Sr. Eduard Sprag in de Arrierguarde. Onſe Vloot zijnde uytgeſpreyt langer dan die van den Vyant, en de wint komende ten Z. lagen de Franſen ſchoon, om de windt van haar te krijgen: Des niet te min viel den Vyant aan, en engageerden met ons. De Ruyter taſte ſijn Hooght. aan, Tromp beriep Sr. Eduard Sprag met ſijn blaau Eſquadre, die ſijn Top-zeyl op de Maſt leyde, om hem te verwachten, contrary ſijn Hooght. expreſſe ordre, en ſijn eygen ſchuldige plicht; wijl de Ruyter en Banckert, Vice-adm. van Zeelant, alle beyde met al haar Oorlog-ſchepen ende Branders, doen op ſijn Hoogheyts roode Eſquadre aan-quamen, uytgenomen 8 Oorlog-ſchepen van 't Zeeus Eſquadre, welcke Banckert geſonden had met 3 Branders, om op de Achter-hoede van 't Frans Eſquadre te vallen, waar Monſr. de Martel, de Franſe Vice-admir. zijnde een Canon-ſchoot nader aan de gecommandeerde partye van Zeelant, dan eenig ander Schip van ſijn Verdeelinge, vijf van haar met ſulcken braven Reſolutie ontfong, dat hy met haar 2 uren vocht, en was ſoo gelukkig dat hy een van haar onbequaam maakte, dat de reſt genoeg te doen had, om die te ſalveeren; maar op haar weg zijnde, openbaarden het, dat hy in de brant was, veroorzaakt door ſommige Vier-ballen, die in 't ſelve waren geſchooten. Dees Edelman de Martel ſcheen uyt veele circumſtantien een ſeer fraay Man, yverig voor ſijn eygen eer, en de eer van ſijn Natie, ende getrou tot het uyterſte: Soo dat, gelijk hy hadde geobſerveert het comportement van ſijn eygen Admiraal den Graaf d'Eſtree by deſe occaſie, ſoo ſont hy na 't Gevecht aan den Prince een Verhaal daar af in een particuliere relatie, het zijnde als hy zeyde, 't ſelve dat hy aan den Koning van Vrankrijk ſijn Meeſter hadde geſonden, waar in hy de Graaf taxeert,

dat hy de Zeeuwen geleegenheit heeft gegeven, om te passeeren voorby het geheele Franse Esquadre, met haar beschadigde Schip, om die en haar selven te salveeren in het te rug gaan na haar Zeeuse Schepen; van 't welcke wanneer de Martel de Capt. van sijn Verdeelinge calengeerde, dat zy gemist hadden, hem te hulp te komen, zeyden zy, dat zy ordres hadden van Monsr. d'Estree, om geen van sijn actien gade te slaan, soo dat het scheen, dat de Graaf liever een poinct van sijn Eer had te avonturen, als van sijn eygen secreete achter-houding van intentie te wijcken. Dees actie over zijn de, retireerde sich de Martel, en vereenigde weder met 't geheele Esquadre van de Franssen; waar hy naatmaals niet meer soo voortbarig dorst wesen, maar hielt hem stil met de rest van de lijne: Van de welke hier na meer. By dit comportement van d'Estree is'er gront genoeg, om op te vatten, dat de Ruyter en de Zeeuse Vice-admiraal te vooren wel verseckert waren, dat de Franssen haar niet veel leet souden doen, 't welk verooraaakte, dat de Zeeuwen alleenlijck die kleyne partye Oorlog-schepen sonden, om op de Martels voortbarigheyt te vallen; anders was'er geen reden, waar om hy gepresumeert soude hebben de Franssen soo verre te verstuymen, als sich te vereenigen, benevens al de rest van de Zeeuwen, met het Esquadre van de Ruyter, om te brengen al haar macht op sijn Hoogheyt. Het was omtrent 8 uren eer 't Gevecht begon, en eer 9 uren viel 'er een Nevel, met een kleyne Regen, welcke continueerde tot de mid dag; doen klaarden 't op, en de wint liep na 't zuyden, 't welck de Franssen, zijnde om hoog, te windewaarts van de Duytsen bracht: En doen de Bataillie weder vernieuwende, viel de geheele last en aanstoot van de Ruyter en Banckert (met de Oorlogschepen die de Martel bevochten, vereenigt zijnde) weder op sijn Hooghts. ende St. John Hatmans Verdeelinge, wijl de Franssen in plaats van te wenden, en ook met den Vyant te engageren (als van haar verwacht was) na 't Z. O. keerden, de Wint doen uyt den Z. Z. W. en bleven volle 2 uren weg, eer zy weder keerden, doende dit compliment tot het voorige, als zy de 8 Zeeusche Oorlog-schepen van de Martel vtye passagie te tug gaven tot haar gesselschap: Nu gelijk dit een groot encouragement aan den Vyant gaf, soo sou het ook verbaast gemaakt hebben yder een, minder courageus dan de Prince, siende sich selven dus verlaten. Maar behalvens dit was 't vremt, dat St. Eduard Sprag, contrary de ordre en solemneele versekering, die hy sijn Hooght. in persoon den dag te vooren hadde gegeven, van niet te wijken van sijn zijde, soude maaken een seperaat Gevecht met 't romp, soo verre in ly van al de rest. Noch was sijn Hoogheyts Schout by Nacht Sr. John Chicheley met sijn Verdeeling daar niet by, ter oorsake dat de Vyand sich metter haast tusschen hem en den Prince had gestelt: soo dat tusschen twaalven en eenen sijn Hooght. door de Duytsen geheelijk was om-cingelt, zijnde gepresseert by de Ruyter en sijn Esquadre te lywaart, een Admiraal met 2 andere Vlaggen aan sijn boven-zijde, en 't Zeeuws Esquadre aan sijn andere zijde te wintwaart: Dus employeerden zy al haar kracht, hebbende vast gestelt geen meerder acht op de Franssen te slaan, dan de Franssen op haar deden, of op sijn Hoogheyt: Hoewel zy gedurig de blaauwe Vlag in 't oog hadden geset op de Besaans-mast, 't welk was 't teycken om aan te vallen, expresselijk gestelt in de generale Instructien voor 't Gevecht, welcke sijn Hoogheyt te vooren aan den Grave d'Estree hadde gesonden; 't geen ook by Monsr. de Martel is getuygt geweest in sijn relatie, en dat de Prince deed geven 't Teyken hier voor gementioneert, met alle andere teykens, die d'Estree mochten op-wecken, om te komen tot sijn assistentie, hebbende een schoone wint tot dit voornemen; maar dat hy in plaats van dit de Wint behielt, sich vergenoegende sijn Schepen meer te geven dan de distantie van anderhalf Canon-schoot van den Vyant: En is vorder by de Martel verhaalt, dat hy selfs seer wel sag, hoe schandelijk dit was: maar zijnde nu onder commando, om niet te ondernemen eenig ding buyten ordre van de Graaf, en behalven dat, niet durvende verttouwen de Cas. van sijn eygen party, dat hem souden volgen, welcke in de voorige Actie dien

dag

dag hem hadden verlaten, soo trock hy sijn Schouders op, en kon niet meer doen, als te verbieden eenige schooten van sijn Schip: En hy besluyt sijn relatie met dese woorden: *Dat indien de Graaf had willen in-vallen met de schoone Wint op de Ruyter en Banckert, na haar eerste Engagement, welcke verre de Prince in getal en kracht overtroffen, zy noot-sakelijk moften geslooten zijn geweest tusschen sijn Hoogheyt en d'Estrees, en soo sou 'er een gants oprechte verwinninge van den Vyant geweest zijn.* Des niet te min sijn Hoogheyt vervolgden 't Gevecht, met een ongeveynsde sin, en droeg sich soo in alles, dat hy haar genoeg gaf, en forceerden haar soo tot dat zy ruymte gaven, dat hy haast gelegentheyt hadde om sich met Sr. John Chicheley te conjungéren: 't Welk gedaan zijnde, ontdeckte sijn Hooght. omtrent 2 uren Sr. Eduward Sprag met sijn blaau Esquadre op een groote distantie, omtrent 3 mijlen te lijwaart, leggende N. N. O. ende niet wetende in wat conditie dat Esquadre was, ook niet wel hoorende 't schieten van 't Canon, sette al sijn zeylen, die hy konde, na hem toe, om te conjungeeren, en hem ondersteunt te doen, indien het de gelegentheyt vereyste. Soo dra had de Ruyter dit desseyn van den Prince niet vernomen, of hy vierde, en nam de selve weg ook met sijn geheele Vloot, tot ondersteunt van Tromp, soo dat beyde Vlooten doen lagen zy aan zy, binnen de rang van een Canon-schoot, maar buyten de viering van yder zijde; en gelijck als wy doen zeylden, sagen wy veele van Sprags blaauw Esquadre, welcke wy oordeelden seer groote schade te windewaarts van sijn Esquadre ontfangen hadden, en sommige van 't roode van gelijcken: Aan het welcke sijn Hooght. een Canon-schoot dede, als een toe-roepinge om by hem te komen; 't welk zy des niet tegenstaande niet en deden; maar omtrent 4 uren begaven wy ons noch mede naar het blaauw Esquadre, waar wy Sr. Eduard Sprags Schip de Royale Prins geheel beschadigt vonden, sijn groote Mast, Besaans-mast waren weg geschooten, en verscheyde Schepen meer van sijn Esquadre onbequaam, de Vice-adm. van 't blaauwe leggende te wintwaarts van haar, verbeterende sijn zeyl en want; den Graaf d'Ossory, Schout by Nacht van 't blaauwe, lag aan 't roer van de Royale Prince, tusschen hem en de Vyant, aan-bindende sijn nieuwe Zeylen, en verbeterende sijn Want, en 2 Fregats by hem; waar op sijn Hooght. 2 Fregatten sont, om de Royale Prince in bewaringe te nemen. Nu lag Tromps Esquadre Oostwaarts van hem af, eenige van haar beschadigt, ook van haar Top-masten en Roers-partije van dit Esquadre, met sijn Vice-adm. en Schout by Nacht lagen Oostwaards dicht by de wint, met alle de zeylen die zy konden, om de selve te winnen, en soo wenden zy 't weder op de blaauwe Vlag: Ter welker tijt wy na haar toe quamen zijnde omtrent 4. uren; dan de Ruyter schoot een schoot, op de welcke Tromp wende, met dessein hem meester te maaken van onse lamme Schepen, te weten de Royale Prince ende andere; de Royale Prince wesende braaf gedefendeert by Sr. John Kempthorn en de Graaf d'Ossory, geassisteert by sommige van 't selve Esquadre; dit maakte ons by te leggen voor Sr. John Kempthorn, om onse Vloot in ordre te krijgen, en den Vyant weder te gaan attacquéren, en doen stelde sijn Hooght. de blaauwe Vlag op de Besaans mast, 't welk het gewoonlijk teken is, om alle Schepen te brengen in de generale ordre en staut, en sont Kitsen, Sloepen en Boots na de Schepen die te windewaardts waren, om haar in te commandeeren: Waar op wy op zeilden, en setten 't tusschen de Ruiter en onse lamme Schepen, doende een Canon-schoot aan sommige van onse eygen Schepen te windewaart zijnde, om af te komen; maar niemant quam af, om sijn Hooght. te assistéren, behalven Sr. John Kempthorn en Mylord d'Ossory; soo dat wy reden hebben te gelooven, dat ten ware sijn Hooght. soo geluckelijk tot onderstant was gekomen, het blaau Esquadre totaliter sou verlooren zijn geweest, alsoo zy soo ontreddert waren, dat niet meer van haar als dese 2 Vlag schepen alleen in conditie waren, om haar eenige hulp te geven in een verdere strijt met den Vyant. Omtrent 5 uren quam de Ruiter met al sijn Vlaggen en Vloot dicht zy aan zy met den Prince,

ce, so dat daar een seer scherp Engagement begon: Sijn Hoogt. hadde niemant benevens de Vice-adm. en Schout by Nacht van 't blaauw Esquadre, om hem te secondeeren, als Sr. John Harman, Cap. Davids in de Triumph, Cap. Stout in de Warspigt, ende sijn Hoogts. eigen Verdeeling, Sr. John Holmes in de Rupert, Cap. Legge in de Royale Catherine, Sr. John Berry in de Resolutie, Sr. John Earnly in de Henry, Sr. Roger Stricklant in de Mary, en Cap. Carter in de Croon, een Schip van de 4. rang: In alles niet boven 13 of 14 Schepen. 't Gevecht was seer scherp en dicht; omtren 7 uren bracht sijn Hoogheid den Vyandt in een seer groote disordre, en sondt doe 2. Branders onder haar, welcke dat vermeerderden; en indient de Fransen, welke in een bequame distantie nu weder te windewaart lagen, hadden willen obediëren het teycken van den Prince, en op de Vyant af gekomen waren, volgens haar plicht, wy souden hem gants in route geslagen, en in stucken verbrijselt hebben. Dit was de klaarste en grootste gelegentheyt, die oit ter zee is verloren. 't Gevegt duurde den gantsen dag, tot de Son onder ging; op welke tijt sijn Hooght. siende Mylord d'Ossory en Sr. John Kemthorn, beyde eeniger wijse ontramponeert, en geen andere verwachtende om hem te assisteeren, en een geheel ende van dese affairen te maken, soo was 't hoog tijd om onse beschadigde Schepen af te voeren; tot welck voornemen hy sich na haar wende met kleyn zeyl, ende de Duitsen leiden de hare na 't Ooften: Soo eyndigde de Bataillie. Als de nacht ons ende de Vyand had gescheiden, en niet meer was te doen, quam 'er een Bode van de Graaf d'Estree, Frans Admir. om ordres te eysschen, en te weten, wat men gemeent had met de blaauwe Vlag op de Besaans-mast, daar 't al de Engelsen weten, en erkenden 't ook sijn eigen Vice-adm. en de Instructien tot het Gevegt, welcke de Prince hem had gesonden, en andere van de Franse Caps. kunnen seggen, en al de Werelt, dat hy meerder reden had om dit te weten, en klaarder dan eenige van haar allen; hoewel het seer aardig by den Graaf d'Estree was gedaan, door een speciale bootschap te volmaken de geheele saack met een perfecte spotternye, na dat de Hollanders na haar eigen Kust waren geloopen. Gelijck tot de beschadinge van yder zijde groote executie was gedaan op de Takels en 't Want van beyde partyen, so waren 'er diversche Schepen beschadigt: Tromp eens van Schip, en Sr. Eduard Sprag tweemaal verandert: Soo dat wanneer de Royale Prince was ontreddert, daar af ging, ende sette sijn Vlag op in de St. George, dat soo reddeloos wiert, dat hy gedrongen was sijn Boot te nemen, en aan boort van de Royale Charles te gaan, en hy had geen 10 Boots-langte geroeyt, of een Kogel quam en verbrack sijn Boot: Sy keerden weder te rug, soo ras als sy konden, maar eer sy binnen 't bewerp van de Touwen konden komen, sonck de Boot, ende Sr. Eduard Sprag verdronck, hoewel, wanneer hy op-genomen wiert, sijn Hooft ende Schouders boven water wierden gevonden, sijn Armen hebbende genomen soodanigen doodtlijcken vastigheyd aan eenig deel van de Boot, dat men deselve daar niet van af kon krijgen. Verders wy, noch de Fransen verlooren niet een Oorlog-schip; alleenlijk was 't Jacht de Henriette aan de zijde van Mylord d'Ossory gesoncken. Van de dooden zijn te rekenen Cap. le Neve, Cap. Merryweather van de Hertog van Buckingams Regiment, zijnde Land-officiers, en Mr. May, een Volontair. Van de Zee-commandeurs Sr. William Reeves (een persoon van groote uytmuntentheit, die van sijn Jeugt was op-gevoed by sijn Hooght. en die hem stantvastelijck met hooge couragie en getrouwigheyt in al sijn fortuynen ter zee en land had by gestaan, so dat hy tot de kennisse was gekomen en goet maakte de Caracter van een braaf Commandeur) en Cap. Heyman (een braaf out Zee-man) beyde gestorven aan hare wonden; 't welcke alle die van conditie waren, zijn geweest, daar wy af hoorden. In sijn Hooghts. eygen Schip waren 60 dooden en dangereus gewonden. Wat de Vyant had verlooren, was swaarlijk te besluyten; maar 2 van haar groote Schepen van 70 en 60 st. zijn gebleven in ons gesicht, d'een sonck by Sr. John Kempthorn,

horn. Twee van de Duytse Vlag officiers, met eenige Caps. waren doot; en van Zee-volck een seer groot getal.

Nu hebbende over geloopen al de particulariteyten van dese Somers Actie, laat ons een weynig swijgen, ende bedenken het heroick comportement van den excellenten Prince, hoe glorieuselijk hy hem heeft gequéten in alle de deelen van een groot Generaal, en of het mogelijk was voor eenig Man, onder sulke circumstantien, meer te doen, dan hy gedaan heeft? in 't midden van soo veel intrigues en tegenwerpingen hier t'huys, soo meenige dilayen van sijn Commissie, soo weynig macht in de selve, sulcken schaars getal van zee-luy, soo weynig verseker inge van versch eyde Hooft-Commandeurs, sulken feyl van Provisien, soodanigen gebrek van Ammunitie, en alle andere nootsakelijckheden, sulcken bedrog van Zee-Officiers, soodanigen non-observantie van de Ordres ter Zee, tusschen sijn eygen Engelsen, en soo openbare gebreken van de Franssen, dat niet en is gestruyckelt in sijn Resolutie, noch geraakt buyten alle patientie en voorsichtigheyt in het doen, noch vermindert van sijn genegentheyt en yver voor de eer en dienst van sijn Maj. de beschermin ge en intrest van de Religie en 't Koninkrijck, in een tijt als soo veel Paapse Voorwerpers een bedeckt Spel speelden: En boven dien sal dit zijn een eeuwigdurent Instrument van sijn Hoogts. waarde en renommé; en moet nootsakelijk wesen een sterke obligatie voor den Koning, het Parlement, en 't Volck van Engeland; die nu gelaten-wert te oordeelen of het geen wonderlijke goede voorsienigheyt van Godt was, en een van de gedenckwaardigste stucken van dienst oyt ter Zee gedaan, te verwinnen al dese Swarigheden, en even de Nijt selfs; en na dit alles de Koninkl: Vloot van Engelant, buyten de schade van een Oorlog-schip te brengen behouden in sijn eygen Stranden, tot spijt van alle Vyanden, die anders ter Zee en Land voor hadden.

In dit bovenstaande Schrijven, gelijk ook in de drie voorgaande Engelsche Verhaalen, werden d'*Engelsen* voorgestelt, als of die, en niet de *Hollanders*, de VICTORIE hadden bevochten, ja als of sy die na hun Kusten gejaagt, en wel 7 à 8. van hun Oorlog-Schepen vernield hadden. Maar hoe recht weet al de Weereld contrary; Want het voor eens yders Oogen en Verstand baarblijkelijk is, en d'*Engelsen* selfs sich genoodzaakt vinden te belijden, dat niet alleen dese Zee-Slag soo dicht onder de Hollandsche Kust, en by het *Land van Petten*, of *Camper-duyn*, is geschied, dat men van daar alles gemakkelijk genoeg konde bekennen; Sulks dat 's Lands Vloot dan na haar eygen Kusten, geduurende dese *Battailje*, niet verder konde retireeren, of moest na 't *Zuyden*, of in *Texel*, of binnen 't *Vlie* gewéken zijn; 't welk geensins is geschied: Want d'*Engelsen* en *Franssen*, des avonds de Vlucht kiesende, avanceerde 's Lands Vloot verder in Zee na 't *Noorden*, om den vluchtende Vyanden, die Noordwaars-aan retireerden, t'achterhaalen: Maar daar-en-booven ook, dat de *Nederlanders* geduurende dese DERDE BATTAILJE niet anders als met uyterste Desperaadheyd, meer dan ooyt, vochten. Ook zond de Heer *de* RUYTER

't Welk door veelerley Omstanden noch nader werd bevestigt.

des anderen daags na het Gevecht, twee Advijs-jachten uyt, om d'*Engelſen* op te ſoecken, en daar van dan weder aanſtonds Advijs te brengen; Maar deſe konden, hoewel al ſeer wijd Noordwaard-aan waren geweeſt, geen Engelſche noch Franſche Vyanden te zien krijgen. Waar door genoegzaam werd beweezen, dat dit trotsmoedig Roemen der *Engelſen* niet anders dan op Rook en Wind van valſche Voorgeevingen en verkeerde Uytduydingen is gegrond.

't Was zeldzaam, Dat, indien ſy de Nederlandſche Vloot den eerſten dag, (gelijk ſy willen voorwenden) ſoo grootelijks beſchaadigt, en deſelve na haar Kuſten gejaagt hadden, Sy des anderen daags niet weder quamen aanzetten, om deſelve totaliter te ruïneeren, (gelijk ſy met Hert en Sin niets lievers ter Weereld ſouden gewenſcht hebben) wijl-ſe doemaals noch lag omtrent deſelve Plaats, daar de Battailje was geſchied. Alwaar nu ter contrary 's Lands Vloot alle mogelijke Vlijd aanwendde, om die van haar Vyanden aan te taſten, indien ſy die maar had konnen aan te treffen bekomen. Maar ſy *Engelſen* en *Franſſen* hadden ſich reeds den eerſten dag ſoo wel van de *Hollanders* getroffen gevonden, dat geen nood hadden van met moedige Couragie ſoodanige verwoedende Leeuws Greepen noch andermaal af te wachten; dies het hen voor een ſonderling Geluk ſtond te reekenen, dat ſy onder 't Faveur van des Nachts Donckerheyd, bequaamlijk desſelfs vuerige Bloed-klaauwen konden ontſnappen, om in de verſchuyling van hun Zee-havens occaſie te vinden, hun ſwaare Wonden en doodelijke Quetſuren aan Menſchen en Schepen, ſoo veel mogelijk, te laaten heelen en genezen.

Dat ſy willen ſeggen, de *Nederlanders* in dit Gevecht wel 7 à 8. Schepen van Oorlog ſouden verlooren hebben, is t'eenemaal onwaar; want het zeker is, dat, na 't Gevecht niet een eenig Oorlog-ſchip in 's Lands Vloot wierd vermiſt; dan maar alleen 4 à 5 Branders. Selfs vond men niet meer als 2. Schepen, van de Heer *Tromp*, en van *Jan de Jong* ſoodanig beſchaadigt, dat genoodzaakt waren, na *Texel* in te loopen, om gerepareerd te worden. Dus is al dit Roemen der *Engelſen*, om ſich ten onrecht de *Victorie* aan te maatigen, ſeer ydel. De grootheyd van haar Schaade kon men niet pertinentelijk te weten krijgen; dan is genoegſaam ten deelen hier uyt af te meten, dat ſy kort na 't Gevecht in hun Havens liepen, en daar ſoo veel te herſtellen en

en te calefateren vonden, dat niet bequaam waren om dit geheele Sayſoen weder te voorſchijn te komen; hebbende meer dan 20. Stuks, ſoo Oorlog-ſchepen, als Branders, en ander kleyn Vaartuyg in de pékel laten zitten.

Soo dat, indien de beyde voorgaande *Zee-Battailjen* glorieus voor deſen *Staat* van *Nederland* zijn geweeſt, gelijk 't al de Weereld, die een redelijk en onpartijdig Oordeel heeft, genoegzaam bekent is, ſoo is voor-al deſe DERDE ZEE-SLAG niet minder tot Roem-rijke VICTORIE voor haar uytgevallen.

Na 't Gevecht hebben de Viſchers van der *Schelling*, een helft van des Engelſchen Admiraal *Sprags* groote Steng opgeviſcht, en lang bevonden 53. Voeten, derſelver Schijven van louter Metaal, waar van de twee 136. pont, en daar-en boven noch meer als 400. pont aan Yſer woegen. Onder 't Gevecht quam een Pinas-Scheepje van *Curaſſauw*, midden door 's Lands en des Vyands Vlooten ſeer gelukkig in 't *Vlie* binnen. Daar tegens verviel het Ooſt-indiſch Schip *Papenburg*, een dag voor de Battailje, ſeer ongelukkig in der Vyanden Handen.

Koning van Engel: doet een *Collegie* fondeeren, om goede ervaren Zee-luyden op te quéken.

De *Koning van Engeland*, om in het toekomende, ſoo veel mogelijk, hier in te beter te voorſien, dat voortaan ſich van beter ervaren Zee-volk, en gedreſſeerder Scheeps-Matrooſen ſoude mogen verzékeren, als wel gevoelende, wat groot nadeel, beſonderlijk aan ſijn Eer en Glorye, hy nu in verſcheyde Zee-Slagen tegens den *Nederlanders* had geleden; deed in *Chriſt Spittaal* een *Collegie* oprechten, waar in 40. van de vernuftigſte kinderen, door Meeſters daar toe geſteld, in de Zee-vaard wierden onderwéſen, om Schippers, Piloten, en goede Zee-vaarders daar van op te quéken; ten eynde ſich de KROON daar van ten allen tijde ſoude konnen bedienen. Tot Fondatie van dit *Collegie* gaf hy voor de Meeſters 1000. Ponden Sterl. 's jaars, voor eenige jaren, om die aan eenige Landerijen te beſteden.

Daar wierden noch meer andere Verhalen in *Engeland*, *Vrankrijk*, en tot *Ceulen* van deſe Zee-Slag, onder het Volk uytgegeven; maar men ſiet, dat ſy, niet tegenſtaande hun opgepronkte Verçieringen, en verſcheyde onrechte Voorgevingen, echter noch klaar genoeg doen verſtaan, dat d'Overhand by die van den VEREENIGDE STAAT bevochten en gebleeven zy. Waar toe ook de Heeren STAATEN GENERAAL, over deſe Derde glorieuſe VICTORIE ter Zee, op den 26. deſes, Uytſchrijving van een Algemeene Dank- Vaſt- en Bede-Dag alleſins onder

Hare Hoog Mog: doen, wegens de laatſte *Zee-Victorie*, een

algemeene, Dank- Vast- en Bede-dag uitschrijven.

haar Gebied hebben laten afzenden, om den 6. *Septemb.* naastvolgende, Godt Almachtig van gantscher Herten te loven en te danken, en nevens dien ook vierig te bidden en te smeeken, dat sijne Goddelijke Majesteyt doch verder de Waapenen van den STAAT geliefde voorspoedig en victorieus te maken, en tot dien eynde sijn *Hoogheyd* den *Prince van Orange* voor alle gevaar en Onheyl te beschermen, hem hoe langer hoe meer te begaven met den Geest van Wijsheyd, Voorsichtigheyd, Dapperheyd en Kloekmoedigheyd, ten Beste van ons algemeen *Lieve Vaderland*, Grootmaking van sijn Heylige Naam, Voortplanting van de Christelijke Gereformeerde *Religie*, Conservatie van onse soo duurgekochte Vryheyd; en onser aller Zielen Zaligheyd.

Een geestig Verstand heeft op dese drie groote Strijds Overwinningen dit Latijns Gedicht gemaakt:

De Classe Victa qui triumphavit bene,
Melius triumphat de fugatis Classibus.
Tace Vetustas: nemo Victorem semel,
Nos Herculem ter vidimus contra duos.

Of anders in onse Nederlandsche Taal vertaalt:

Die van gewonne Slag, wel had gezége-praalt,
Jaagt Vlooten uyt de Zee, dat grooter Lof behaalt.
Swijg Oudheyd, als gy seyt; Geen HERCULES kan winnen
Van Twee: Wy sien dien Roem, hier Driemaal slepen binnen.

Waakzamige Toerusting tegens de Landing der Engelsen.

's Lands Vloot nu van de Zeeusche Kust vertrokken, was men beducht, dat d'Engelsche Land-Militie, die, hoewel te *Jarmuyen* ontscheept, echter weder binnen korten tijd in Vaartuygen konde t'samen gebracht werden, in Afwésing van onse Zee-Macht, daar iets mocht ondernemen; Soo quam de Heer Veld-Marschalk *Wurts* met 9. Comp. Ruyters en 6. Comp. Voetvolk op *Walcheren*, werdende aanstonds op de Zee-kusten verdeeld, nevens nog 12. Comp. Burgers, soo van *Middelburg*, *Vlissingen*, *ter Tholen*, en *ter Goes*. En om hier van te zekerder Advijs te hebben, gingen 4. *Snaauwen* tusschen d'Engelsche en Zeeusche Kust gedurig kruysen, om soo haast Onraad vernamen, die op *Walcheren* te waarschouwen. Ook maakten sich veel Kapers gereed, om een Maand lang voor die gaten te kruysen, waar na sy dan weder vrijelijk hun Avantagies op de Vyanden mochten soecken.

Ter-

Terwijl de *Graaf van Schomberg* met d'Engelsche Land-volkeren veerdig lag, en Bericht uyt hun Vloot, wegens derselver goede *Succesſen* verwachtede, ontstond 'er een groote Jalousie onder d'Engelschen Adel, over de Directie van gemelte Graaf; zijnde de *Hertog van Buckingham* niet wel vernoegt, om dat deselve het *Commando* over de Krijgs-Macht te Lande had verkrégen, willende dieshalven het Opperstal-Meesterschap des Konings, en sijn Regiment quiteeren: doch sijn Majesteyt stelde hem weder te vreden, schenkende hem het Gouvernement van 't *Noorden*, 't welk noch niemand na de Doot des laatsten Konings bekleed hadde. Desgelijks was ook tusschen *Prins Robbert*, en meergemelte *Graaf van Schomberg*, Oneenigheyd over de voornoemde Oorzaak ontstaan, al eer hare Vloot in Zee liep. d'Oorzaak deses was, dat het Fregat, waarmede gemelte Graaf over varen soude, een Koninklijke Vlag van de groote Steng voerde; aangesien de Qualiteyt van den Graaf, wegens sijn *Opper-Commando* over de Land-Militie hem aanbevolen, sulx vereyschte. Doch *Prins Robbert*, als *Admiraal Generaal* ter Zee, kon dit niet wel inschikken, te meer, alsoo dese Vlag buyten sijn kennis en weten was opgesteld geworden; soo dat hy met scherpgeladen Geschut op dit Fregat van *Graaf Schomberg* deed Vuur geven, om de Vlag te doen inhalen. Waar op gemelte Graaf, een Edelman met sonderlinge Complimenteering na *Prins Robbert* sond; maar die wilde sich daarmede niet laten vernoegen, doende in tegendeel, den Capiteyn van 't Fregat gevangen nemen, en hem aan handen en voeten vast-sluyten, onderpretext, dat door dese Actie, sijn Authoriteyt was belédigt geworden.

Verscheyde Oneenigheden onder de Grooten in Engeland.

Midler-tijd geraakte de Fransche *Natie*, soo wel by d'Engelsche Officieren, als gemeene Matroosen en Soldaten van de Scheeps-Vloot, meer en meer in Haat en Verachting, gevende hen dagelijks hunne Laf hertigheyd, in de laatste Zee-slag bewesen, genoegsaam opendlijk te verstaan; ja men sprak tot *Londen*, en door gants *Engeland*, onder het gemeene Volk seer smaadelijk van de *Franssen*; want meer als 100. Brieven uyt de Vloot aan Land gesonden, klaagden alle eendragtelijk, hoe schandelijk sy van de *Franssen*, midden in 't Gevecht, waren verlaaten geworden, hebbende sich in 't Hévigste Treffen, boven de Wind leggende, sonder eenige verrigting, geheel stil gehouden. In tegendeel wierden de *Franssen*, onder de Hovelingen en Grooten, wegens hare Dapperheyd hooglijk geroemt; 't welk men seyde, alleenlijk met

Franssen geraken by d'Engelsen, wegens Laf-hertigheyt in Verachting.

dit Oogmerk te geſchieden, ten eynde ſijn *Koninkl: Majeſt: van Vrankrijk* in dit ſtuk niet mogt belédigt werden. Desgelijks hield men 't daar voor, dat de Brief van ſijn *Hoogheyd Prins Robbert*, waar in dees *Derde Zee-Slag*, en derſelver Voorvallen waren beſchreven, wegens de veelvoudige Klagten over voornoemde *Natie*, niet met den Druk wierd gemeen gemaakt, gelijk wel van de 2. voorgaande Slagen was geſchied: maar men ſag in de plaats 3. andere Verhalen, van yder Esquadre in 't beſonder, (ſoo hier voor zijn ingevoegt) onder het Volk uytſtrooyen.

Verdere Voorſorge tegens d'Engelſche Landing.

In de *Nederlandſche Vereenigde Provincien* bleef men de gantſche Somer over, een waakzaam Oog op hare Oever-Stranden en Zee-kuſten houden, en voornamendlijk op het Eyland *Walcheren*, en doorgaans voor *Zeeland*, in vreesachtige Verwagting, of d'*Engelſen* met hun Land-Militie noch t'eeniger tijd mochten onderſtaan, aldaar een Landig te haſardeeren. Weshalven de Heer Veld-Marſchalk *Wurts*, die eertijds de Vlaamſche Grenſen, voor den Aanval der *Franſſen* te Lande had beſchermd, ſich met de meeſte Krijgs-volkeren aan deſe Zee-geweſten bleef onthouden, na dat de *Franſſen* van voornoemde Grenſen waren afgewéken. Boven dien ſond ook *Graaf de Monterey*, Gouverneur van de *Spaanſche Nederlanden*, noch 2. Regimenten Ruytery, en 2. Regimenten Infantery, tot meerder verſterking, op het Eyland *Cadſant*, om ſoo wel van die kant, als de Heer *Wurts* van 't Eyland *Walcheren*, met alle macht en vermogen het Landen der Engelſche Krijgs-macht te verhinderen, en het hooft te bieden.

'T Is de Nieuwsgierige MERCUUR, die Ons, om Ons ſijne *Nouvelles* deelachtig te maken, weder uyt der Zee te Lande-waard roept; weshalven wy Ons, tot onſer meerder Curieusheyds voldoening, derwaards ſpoeden.

Oorlogs Toeruſting in *Braband*.

In *Braband* en *Vlaanderen*, daar men veel verloopene *Franſſen* naar hunne geweſten ſag door paſſeeren, wierd alles bereyd en veerdig gemaakt, wat eenigſins tot een openbaren Oorlog had konnen dienſtig zijn; de Veſtingen en Schanſen wierden alleſins verbeetert, derſelver Werken in volle Stand gebracht, en met alle noodwendigheden rijkelijk voorſien. Men deelde Patenten uyt, om noch ettelijke Regimenten Cavaillery en Dragonders te werven. De *Graaf d'Aſſentar*, *Maiſtre de Champ* van hare *Koninkl: Majeſteyt van Spanjen*, in haar *Spaanſche Nederlanden*, in plaats van den overleden *Graaf de Marcin*, quám tot *Bruſſel*, alwaar

alwaar seer vriendelijk wierd verwellekomt. Desgelijks arriveerde daar ook uyt 's GRAVENHAGE, *Don Bernardo de Salinas*, hare *Spaansche Majesteyts* Ambassadeur by de Heeren *Staaten Generaal*; berichtende sijn Exell. den *Graaf de Monterey*, al het gene wat tusschen sijn Hoogheyd Heere *Prince van Orange*, en hem, op den 12. *July* 1673. was voorgevallen; rakende den besonderen Vredens-Handel tusschen de *Kroon van Spanjen*, den *Koning van Engeland*, en de Heeren *Staaten Generaal*. Waar op *Don de Salinas* aanstonds weder na *Engeland* wierd afgevaardigt, om Hoog-gemelde Koning, met alle mogelijkheyd, tot VREDEN te bewégen; 't welk ook veel vroeger en beter sijn Voortgang kreeg, dan al het gewoel der Sweedsche *Mediateuren*, op den Ceulsche Vredens-Handel, uyterlijk heeft konnen te wege brengen. Gelijk alles breeder te sijner stede zal werden aangewésen.

D'Overste *Don Mario d'Orilla*, wiens Regiment *Italianen*, in de Belegering der Stad *Mastricht*, op 175. Man versmolten, en waar van maar 125. gesond binnen den *Bosch* waren gekomen, wierd nu van den *Graaf de Monterey*, met 530. Nieuw-aangekomene Volkeren vereert, om sijn Regiment te versterken. Te deser tijd stierf *Graaf de Warroux*, Hooft van 't Huys *Merode*, binnen *Mastricht*, aan sijn Wonde, in der selver Belegering ontfangen.

Graaf Warroux sterft.

De Fransche Veld-Marschalk *Graaf de Montal*, bedreef met sijn kleyn Leger, dat in *Wals-Braband* lag, groote Moedwil op den Spaanschen Bodem, plunderende verscheyde Dorpen en Heerlijkheden, ja selfs de Kerken noch Godshuysen niet verschoonende, maar deed deselve van alle Cieraad en kostelijkheyd berooven. Boven dien dorst de *Graaf de Montal*, aan sijn Exell. *Graaf de Monterey* noch schriftelijk laten weten; Dat noch veel meer andere Dorpen sou doen uytplonderen, by aldien niet restoireeren wilde, de Schaade, die de *Hollanders* den *Franssen* hadden toegevoegt. Ondertusschen quam de Heer *van Beuningen*, op het Bevel van hare *Hoog Mogenden* tot *Brussel*, om met sijn Exellentie *Graaf de Monterey*, wegens gedachte *Vrede*, te spréken.

De Montal gebruykt groote Moedwil op den Spaanschen Bodem.

d'Ordonnantie der *Staatsche Monstering*, waar van hier voortijds melding gedaan, begon men nu werkstellig te maken; soo dat de 2. Regimenten van *Jorman* en *Degevelt*, onder-een gestoken, en aan den Plats-Graaf *van Birckenvelt* gegeven, de voorsz: Collonels gecassèert wierden, om dat hare Regimenten

niet

niet compleet haddden gehouden. In tegendeel bequam *Graaf Koningsmark* Commissie, om noch 6. Compagnien te werven.

Hollandsche Partyen maaken by de *Fransſen* goede Beuyt.

De *Majoor* en etlijke *Capiteyns* uyt TIEL, willende met een goede somme Gelds, onder het geleyde van 24. Fransche Soldaten, naar *Vytrecht* reysen, wierden onderweeg van een Party 30. Nederlandsche Krijgs-lieden, die sich by *Henkelen* in een Bosch hadden verborgen, geheel onverwacht overvallen; soo dat den Majoor, 2. Capts: en noch 3. anderen in 't voetsant geraakten, en de Rest, nevens den Beuyt tot *Gorkum* gevangen wierden gebracht. Waar door de Bezetting soo soet wierd aangelokt, dat noch een Party van 28. Man uytging, om Beuyt of Slagen te halen. Dese verborgen sich in een Bosch, om een Party van in de 30. *Fransſen* neder te maken, die den *Marquis de Cavisſon* na *Bommel* souden geleyden: Dese Beuyt voorby komende, vielen de *Hollanders* soo dapper daar op aan, dat sy het meestendeel der *Fransſen* in d'eerste furie neder maakten, en den *Marquis* met 15. van de sijne gevangen namen; dewelke al t'samen door de helft der Hollandsche Party, nevens 18. Paarden en een Karos binnen *Gorcum* wierden gevoert. d'Andere helft meenende noch meer Beuyt te halen, quamen de Stad *Tiel* een weynig te na, waar door sy deerlijk in de klem geraakten: want de Gouverneur der Stad, door eenige ontvlodene *Fransſen*, de voornoemde Nederlaag der sijnige verstaande, sond 500. Man uyt, om de *Staatsſchen* desen Beuyt weder afhandig te maken; maar quamen te laat: doch na lang heen en weder soecken, troffen sy dese resteerende *Gorkummers* aan, dewelke siende, den Vyand niet te konnen ontkomen, begaven sich op het Kerkhof te *Hemert*, dat met een Muur was omringt; alwaar sich soo dapper weerden, dat sy de *Fransſen* twee-maal afsloegen. Waar op de deselve een Trompetter tot hen afsonden, met begeerte, dat sich souden overgeeven; 't welk sy deden, gaande met den Trompetter tot den Vyand over, als konnende geenerley Ontzetting te gemoet sien; maar ter contrary in perijkel zijnde, om t'aller oogenblik door soo groot Getal overrompelt te worden. De *Fransſen* lieten wel 80. Dooden en 60. Gequetsten op de plaats blijven; en de Nederlandsche Soldaten wierden aanstonds door den *Graaf van Hoorn* gelost.

Verscheyde Schermutselen, en Partyloopingen.

Eenigen tijd daar na ging d'Overste *Lehnsdorp* met 30. *Polakken* uit *Muyden*, tot onder de Stad *Naarden*, alwaar hy de Patrol van 16. Paarden op den Dijk liet voor hem heen-rijden; en deselve gepas-

gepaſſeert zijnde, gaf daar ſoodanig Vuur op, dat al te ſamen op de plaats doot bleeven, uitgenomen 2. Man, die tot *Muyden* gevankelijk wierden in gebragt. Ter ſelver tijd gingen onſe Soldaten de Volmeulen in 't *Naarder-Meer* verbranden; waar over de *Franſſen* uit *Naarden*, tot Weerwraak, meeſt al de huyſen aan den *Muyder-Berg* in brand ſtaken en vernielden.

Een party van 't Garniſoen uit *Heusden* en *Hemert*, omtrent 600. Man ſterk, tot boven *Bommel* gekomen, verbergde ſich daar in eenige Rijs-waarden, tot 'er tijd een Convoy van 150. Ruyter-Paarden daar voorby komende, ſy hen openbaarden, en deſelve met woedende Furie aanvallende, ſloegen aanſtonds 60. Man doot, die als bewaarders daar by waren. Waar over van die Stad drie Partijen gelijk uit trokken, om deſe Staatſche Volkeren te bezetten, dewelke de twee eerſte naderende Partijen geheel in route ſloegen, een groot deel capot maakten, en wel 200. gevangen namen: de Derde Party ſulx ſiende, namen ſeer confuſelijk de vlucht, en konden door groote verbaaſtheyd naaulijks binnen de Poort geraken.

Omtrent 500. Man, ſoo te voet als te paard, waren van het Garniſoen tot *Sluys* en *Aardenburg* uytgeweeſt, om tot by *Veurne* te ravageeren, en hadden omtrent *Duynkerken* een groote Beuyt verſamelt; maar wanneer ſy, te graag tot de Plondering, ſich te wijt van den anderen verſpreyden, zijn die van *Duynkerken* daar op uytgekomen, en hebben de *Staatſchen* geheelijk verſlaagen: alwaar ſy in Ordre gebleeven, volkomen magtig geweeſt ſouden zijn, hun Vyanden te verſlaan; maar nu ter contrary wierd een goet getal van de *Staatſchen* gevankelijk binnen *Duynkerken* gebracht, wel 13. doot geſchooten, waar onder ook, die hen commandeerde van achteren wierd getroffen, en naderhand van ſijn Quetſuur quam te ſterven. Van de zijde der *Franſſen* waren ook eenige doot gebleeven; en noch een goet getal *Staatſchen* ſich met de Vlucht ſalveerende, quamen tot *Sluys* binnen.

Na dat ſijn Hoogheyd van 's Lands Vloot te beſichtigen, in den *Haag* was aangekomen, vertrok korts daar aan na 't Leger te *Raamsdonk*; alwaar ondertuſſchen eenige kleyne Schermutſelen met de Troupen van *Prins Condée*, in de *Meyery van den Boſch*, waren voorgevallen. Den 4. *Auguſti* vertoonde ſich 17 à 1800. Paarden omtrent *Capelle*, doch retireerden ſich aanſtonds op d'aankomſt der *Nederlanders*, die een getal van 3000. ſterk waren. Den 6. deſes trok een party van 120. Paarden uyt ſijn Hoog-

Sijn *Hoogheyt* begeeft ſich na *Raamsdonk* in 't Leger.

heyds Leger, en rencontreerde tot *Oirschot* een Fransche Party van 100. Paarden, en 12. Musquettiers te voet, met hen voerende 5. karren met Beuyt, die sy wegens de Contributie hadden gekregen. De *Staatschen* vielen seer furieus daar op aan; maar wijl de *Franssen* op 't gerucht Secours bequamen, moesten d'onse in tijds retireeren, nemende noch een Party van den Beuyt, en de Plunje van 3. Officiers mede. Na *Prins Condé* uyt de *Meijery* was vertrokken, waren de *Staatschen* ook eens met 1500. Paarden voor de Stad *Graaf*; dan, moesten om de al te wijd door-dringende Kragt des Metaals, wel haast te rug deynsen, en sich na hun Gros vervoegen.

Aanslag op de Munsterse Officieren:

Wy zullen uyt *Vlaanderen* en *Braband* noch een kleyne Voyage na *Vriesland* en *Over-yssel* doen, alwaar den 19. *July*, des Avonds de *Stadhouder van Vriesland*, *Hendrick* CASIMIER, onder het losbranden van 't Kanon, op 't *Heere-veen* ingehaalt, *Prins Johan Maurits* last aan de gantsche Ruytery en Dragonders, benevens 200. Soldaten, gaf, om na *Steenwijk* uyt te trekken; gelijk dan ook geschiede, ten eynde aldaar de Bisschopsche Officiers, die gemeenlijk des Sondaags, om Hollands Bier te drinken, na buyten gingen, t'attrappeeren: dan desen Aanslag mislukte leelijk, door dien ons eygen Volck, te weten, de Dragonders en Soldaten, door een ongelukkig Misverstand op malkander chargeerden, waar door alles, soo wel in de Stad, als aan onse kant onder de Ruytery, in Alarm geraakten, zijnde dit Desseyn aangesteld, als volgt:

De Dragonders waren by 4 à 5. Troupen in den donkeren Nacht voor-uyt geschikt, om alles te bezetten, indien de Vyand al iets mogt gewaar worden; en het Voet-volk was in de Heggen gelegt, desgelijks ook de Ruytery heel fraay onder de Bosschen verborgen. Doch eenige Dragonders op de *Heere-weg*, ons Voet-volk in de Heggen voorby willende, riepen die in 't Frans toe, alsoo d'Officier een Fransman was; *Qui-va-la*? of, *Wie daar*? Waar op d'Officier van de Dragonders antwoorde; *Een Schelm, die sijn Heer en Meesters verloochend*; GOET PRINS. Waar op d'andere weder in 't Frans repliceerden; *Soo zijn wy een Volk*. 't Welk de Dragonders niet wel verstaande, schooten op malkander; waar door een Dragonder doot bleef, en 5. gequetst wierden, waar na sy van de Paarden stijgende, het Voet-volk verjaagden. Hoewel nu door dit chargeeren, de Stad in Alarm geraakte, dorsten echter die van binnen niet uytkomen. De Ruytery meenen-

Doch mislukt door ongelukkig Misverstand.

nende, dat de Vyand een Uitval dede, maakte sich gereed, om d'Onsen te secondeeren; dan wierden door een Quartier-Meester gewaarschouwd, het onder hun eigen Volk was.

In de selfde Nacht sou noch een grooter Ongeluk geschied zijn, indien God de Heer sulks niet merkelijk had verhoed; want een Troup van omtrent 300. Ruyters op de weg verdwaalt, quamen daar door eerder ter bestemde plaats, dan d'andere met den Lt. Generaal *Alua*, en den jongen *Vorst van Nassauw*, *Prins Mauritz* Broeders Soon; soo dat d'Onsen niet anders oordeelden, of het was Vyands Volk; weshalven sy roepende; *daar af, daar af*, quam daar op de voorsz. Lt. Generaal en Vorst met omtrent 16. Man voor-uit gereden; doch ten alle Geluk bekenden malkander eer sy tot eenige effective Actie vervielen.

In den beginne van de Maand *Augusti* quam de *Bisschop van Munster* Persoonlijk na *Swol*, om daar een tijd lang sijn Residentie te nemen, gaande korts daar op na *Hasselt* en *Swarte-Sluys*, om de Schansen derselver plaatsen rondsom te besichtigen; wijl daar aan tot meerder versterking, dagelijks noch sterk wierd ge-arbeyd. Ondertusschen ging de Bisschop somwijlen sijn Troupen besichtigen, die sich tusschen *Hasselt* en *Swol*, tot een Leger van effective 7000. Man sterk versamelden.

Bisschop van Munster stelt sich in Postuur.

Den 3. deser reden eenige Troupen Vriesche Dragonders, van 't Regiment des Oversten *Brant*, na onder *Steenwijk*, alwaar des Vyands Brand-wacht, omtrent 18. Man sterk, aantroffen, die sy, na veel tegenstribbeling, al te samen, nevens een goede Beuyt, gevankelijk op 't *Heere-Veen* bragten. Den 5. dito wierden noch 7. Ruyters met volle Montéring daar binnen gevoert. Den 17. des Nachts quamen etlijke hondert Vyands Ruyters, die uit *Westphalen* na de *Rendevous* marcheerden, aan de Schans *Bourtang*, daar sy aan de Munsterse kant, den Arm der Grens-scheyding afzaagden, en selfs ook de Poort van het Buiten-werk opbraken; maar de Schildwacht op de Walle sulks in tijds gewaar werdende, en daar op een gerugt makende, zijn wel haast doorgegaan. Ter selver tijd wierd door de Kapers van 't *Swarte Water*, het Veersch ip van *Swol* op *Campen* aangehouden, en 3. Fransche Officieren nevens een goede Somme Geld met 8. Soldaten, en verscheyde Marketenters daar uit gehaalt, en gesamentlijk tot *Blokzijl* gevankelijk binnen gebragt.

Verscheyde Schermutselen.

De *Munsterschen*, welke over den Nieuw opgeworpenen Dam, by de Vesting *Coeverden*, waar aan de Bisschop dagelijks noch

sterk deed arbeyden, tot in de *Drenthe* quamen, en tot *Dalen* haar Leger-plaats hielden, maakten sich aanstonds uit het Veld, soo haast sy vernamen, dat de *Staatschen*, de *Lange Akker-Schans* verovert en ingenomen hadden; soo dat sommige na *Gramsbergen*, en de Rest naar hun ordinary *Rendevous* marcheerden. Ondertusschen hadden de *Bisschopsen* ten platten Lande in *Over-Yssel* weder een nieuwe Schatting opgesteld, gaande alleen over de Gereformeerden; doch waarom sulx geschiede, of wat naam dese Schatting hadde, kon men niet te weten krijgen. De Gereformeerden in het Stedeken *Oldenzeel*, moesten 1400. Rijxd. opbrengen, tot *Otmarsen* 1000. Rijxd. tot *Goor* 1600. en d'andere Steden en Dorpen yder naar advenand dat 'er van de Religie binnen woonden; 't welk een ondraagelijke en onopbrengelijke Last was, te meer, wijl sy nu een geheel jaar lang met swaare Inquartiering, Lasten, Contributien, en Maand-schattingen waren beswaart geweest. Daar-en-boven wierden sy ook van hun Kerken berooft, en dagelijks met noch swaarder pressuren gedreygt; 't welk veele deed vertrekken, en elders naar een goet heen-komen omsien.

Bisschop legt den Gereformeerden ondraaglijke Schattingen op.

Prins CONDE' uit de geconquesteerde plaatsen, als *Nimwegen*, *Aarnhem*, *Zutphen* en *Vitrecht*, 45. Cornetten Fransche Ruyters hebbende doen te samen komen, sond deselve onder het *Commando* van den Generaal *Mornas* tot Secours aan den *Bisschop van Munster*, wiens Macht in 2000. Ruyters, en 70. Compagnien Voetvolk bestond, nevens ettelijke Veldstukken, Schuppen, Houwélen, en Spaden. De *Fransen* aldus op den 18. *Aug.* met de Bisschoplijke Volkeren sich by *Roveen* geconjungeert, trokken gesamentlijk na *Steenwijk*, daar sy in verscheyde Troupen verdeelt, de gantsche *Drenthe* door-liepen, en het platte Land allesints onveylig maakten: weshalven die van *Groeningen* 9. Standaarts Paarden, en 2. Compagnien Dragonders na *Zuytlaren* zonden, om de *Drenthe* voor dese stroopende Partijen te bevrijden. Dese nu aldus daar paraat, kregen bericht, dat sich een van 's Vyands Partijen omtrent *Oldermeulen* vertoonde; waarom aanstonds 4. Man uit yder Compagny onder den Cornet *Proost*, nevens een wel-bedreven Gidse, wierden gecommandeert, dese Munsterse Party te gaan opslaan: 't geen met goet Succes afliep; Want sy den 23. deser tusschen *Holtenklink* en *Oldermeulen* gekomen, traden de Ruyters van hun Paarden, om sich te verfrissen, zettende onderwijlen iemand boven in een Boom

Prins Condé send Secours aan den Bisschop van Munster:

Maken de Drenthe seer onveylig.

Boom op de wagt; dewelke des morgens vroeg eenig Paardevolk vernemende, ſich na den Cornet begaf, en ſulks aankundigde; die den Schildwacht niet willende gelooven, ſelfs daar na toereed, en de Saak alſoo bevond. Waar op hy weder na ſijn Troupen keerde, deſelve aanſtonds te paard liet ſtijgen, en op den Vyand deed aanzetten, beveelende elf Man, onder een Sergeant van de Dragonders, eerſt op den Vyand los te gaan; 't welk met goede Ordre volvoert zijnde, vielen de Biſſchopſen, onder een Lieutenant, gelijkelijk aan, en loſten hun Carabijns; dan de Cornet drong daar op met groote Courage tot hen in; en wijl ſy weinig Veld hadden, niet naar behooren konnende ſwenken, wierden op de Vlucht gedreeven, met verlies van 11. dooden en 19. Gevangens, die aanſtonds uitgeſchut, en nevens 22. Paarden, noch den 24. deſes binnen *Greuningen* wierden gebragt. Van de *Staatſchen* waren 3 à 4 gequetſt, waar onder ook den Cornet *Prooſt*.

Waar van een Party door de *Staatſchen* in route werd geſlagen.

Den 25. trokken de *Biſſchopſen* van *Steenwijk* na de kant van *Vrieſland*, alwaar behalven het *Heere-veen*, noch eenige Forten verder na de *Drenthe* waren opgeworpen, als te *Meldam*, *Bles-brug*, *Bekaf*, *Donkerbroek*, *Makkinga*, *Wolvega*, en meer andere plaatſen, wel bequaam om de Huyſlieden voor de Party-loopers te bevrijden, doch niet ſuffiſant genoeg om een groote Macht te wederſtaan. Op het Fort *Bles-brug*, quam d'Overſte *Hautein* met 1000. Paarden, en 't Regiment Dragonders van *Ramsdorf*, eerſt aan. De Franſche Coll. *Belleroſe* op 't Fort *Bekaf*, daar de Coll. *Brand* Commandeerde; en Generaal *Mornas*, die het Bevel over deſe Troupen hadde, door *Makkinga*, *Donkerbroek*, en *Nieberkoop*, op *Wolvega*, daar Generaal *Alua* lag, met 3. Regimenten Paarden, als *van Haren*, *Kingma*, en *Baron van Paltzerkamp*; en 2. Regim. te voet, als dat van *Alua*, en dat van *Prins Maurits van Naſſau*, nevens nog een Regiment Dragonders. Doch alſoo *Prins Johan Mauritz* oordeelde, dat de Biſſchopſen de Staatſche Militie in deſe Forten ſochten van 't *Heere-veen* af te ſepareeren, om die ſoo veel te gemakkelijker t'overvallen en te ruïneeren, aangeſien ſy daar toe, door ſeer ſandige en eenigſins onder water ſtaande wegen waren gepaſſeert; ſond aanſtonds Ordre aan den Gener. *Alua*, insgelijks aan de Commandeurs van d'andere Forten, ſich met hun byhebbende Militie aan 't *Heere-veen* te begeeven: gelijk geſchiede. Dan op de Heyde by *Mildam* viel een Rencontre voor tuſſchen 200. van onſe

Munſterſchen vallen op *Vrieſland* in:

Dat onderweeg een Schermutsel van partijen geeft;

Soldaten uit het Holsteinsche Regiment, onder het Commando van *Graaf* DOHNA, en 150. Ruyters uit de Troupen van *Mornas*, waar onder de *Staatschen* soo dapper chargeerden, dat 'er 26. nevens een Ritmeester en Lieutenant op de plaats bleeven; welke Ritm. door den Graaf selfs met een Piek wierd doorstoken; 't gene de Lieut: willende revengeeren, ondertusschen ook ter neder wierd geschooten. De *Staatschen* bequamen hier goede Beuyt, en opgem. Graaf leyde hier groote Eere in.

Waar Graaf *Dohna* groote Eer in legt.

Soo haast de Militie nu gesamentlijk op 't *Heere-veen* was aangekomen, wierd daar van een Party na de *Jouwer* en *Gorre-dijk* gesonden, alwaar Coll. *Turk* commandeerende, Kundschap kreeg, dat de Vyand met 60. Man over de *Veenen* meende te komen: waar op aanstonds een Party van 50. Man, met een Boer tot Gidse, hen te gemoet sond; dewelke des middags met den Vyand in Actie geraakten, denselve, met achterlaating van 29. Gevangens, waar onder 4. Officieren, geheel te rug sloegen, en 14. op de plaats doot bleeven; zijnde de Gevangens van *Keur-Keuls* Volk. Van de *Staatschen* waren ook eenige weinige gesneuvelt. Doch hier tegens geraakte een Party *Staatschen*, 30. Man sterk, onder den Lt. *Telvoren*, van *Coeverden*, by de *Bisschopsen* geheel in de Pan; want sy deselve al t'samen gevangen kregen. Ook haalden sy eens onse geheele Brandwacht van 15. Dragonders, achter het fort *Bekaf* weg; dan 3. daar van ontsprongen noch den Dans. Maar,

Munsterschen soecken *Vriesland* met alle geweld 't overrompelen:

Wijl nu al dese buyten Posten, van onse Militie waren geabandonneert, en de Vyanden reets tot *Schooten* geavanceert, ook naar alle apparentie het *Heere-veen* souden soecken te forceeren, om dus *Vriesland* in te trekken, waar toe sy al verscheyde Wagens met Fascinen by sich hadden, om de Grachten te dempen, en dies te lichter toe te loopen; Soo wierd by de Gedeputeerde *Staaten van Vriesland* ge-ordonneert, dat de Manschap in die Provincie, aanstonds na 't *Heere-veen* soude marcheeren, volgens dit onderstaande Placcaat:

Alsoo de Vyand, *Fransche*, *Ceulsche*, *Munsterschе*, over 8000. te voet, en by 100. Cornetten te Paard sterk, voorlede Nacht tot *Donkerbroek*, aan alle kanten door 't Water zijn doorgebroken, en men niet weten kan, waar sy zullen dienen te werden tegen gegaan, soo belasten wy u, Ampts-halven, daadelijk voor eerst soodanige Ordre in uwe Ampten te stellen, dat de Manschap, waar deselve gesteld zy, sonder een uur, ja sonder een

Mo-

Momentum verſuym, na het *Heere-veen* komen te marcheeren; by gebreke van dien, proteſteeren wy, ontſchuldig te willen weſen van de Onheylen, die 't Land en de goede Ingezetenen mogten overkomen: ten anderen ook ongeſuymt op 't geweer te ſtellen, die voordere Manſchap van uwen Ampte (exempt de *Mennoniſten*, die hun Gemoed ſulx niet toelaat) haar een plaats te ordonneeren, waar ſy in uw Ampt, by onverhoopte Noot mogen te ſamen komen; ten derden, de Volmachten van uw Ampt aan te manen, om ſich in deſe gevaarlijke Conſtitutie van tijd en ſaaken, des Nachts en Daags, herwaards te begeven, en op 's Lands Huis te vervoegen, met die andere Volmachten, ſoo in 't inlaten van 't Water en andere voorvallende Poincten, 's Lands Behoudenis conſerveerende, te delibereeren en te reſolveeren. Waar toe wy Ons, nevens U, ſoo Lief de Behoudenis van 't VADERLAND is, t'eenemaal verlaten. *Datum Leeuwaarden* den 25. *Aug.* 1673. N. St.

Was geteykent,

Uwe Goede Vrienden de Gedeputeerde Staaten *van* Vrieſland etz.

Ter Ordonnantie van deſelve,

Sabinus Wiſſema.

Z. Gerroliſma.

't Welk groot vluchten onder de Land-lieden veroorzaakt:

Deſe Aankomſt der Biſſchopſe Volkeren veroorzaakten een groot Vluchten uit alle Dorpen, daar men oordeelde, dat ſy aan konde komen, na de vaſte Steden, werwaards de Huys-lieden hun beſte Goederen, als in meer verzekerder Plaatſen, ſchikten; doch de Vyand kreeg noch omtrent *Olde-holtwolde* de Koets van Capt. *Tamminga*, desgelijks ook een Wagen met Bagagie van zeker Waard, die in de weg zat, en niet konde voort geraken. Echter niet veel meer ten beſte vindende, begonden op ſommige plaatſen te branden, en de Luyden ſeer quaalijk te tracteeren, hen beroovende van al haar Beeſten, en van alles wat noch by ſich hadden behouden: Daar-en-boven ſtelden ſy noch deſe Landen onder ſwaare Contributien. Midler-tijd quamen eenige kleyne Vyands Partijen ſoo nu en dan by de Vrieſche Poſten *Alarm* maken; dan wierden wel haaſt weg gejaagt. Drie Conſtapels, de *Breeberger-Schans* verlatende, wierden gerecht, als 2 geharquebuſeert, en een gehangen.

Den

Waar na hun geheele Macht opbreekt, en na haar quartieren trekt.

Den 1. *Septemb.* brak des Vyands geheele Macht op, en retireerde weder na *Steenwijk*, als sienде geen kans, om verder t'avanceeren. Van daar trokken sy yder weder na hun respective Quartieren, te weten, de *Fransſen* na *Zutphen*, *Doesburg* en *Aarnhem*; en d'andere na *Swol* en de plaatsen daar omtrent, hebbende in dese Tocht wel over 600. Man verlooren, en niets anders uitgerecht, als d'arme Land-lieden, die geen Contributie konden betaalen, van 't hare berooft, en seer quaalijk getracteert.

En alles weder in vorige Stand werd gebragt.

De voornoemde Schansen en Fortressen door de Vyand neder geworpen, wierden aanstonds door de Vriesche Volkeren weder in volle Stand gebragt, en met Militie behoorlijk voorsien. Ondertusschen handelden des Vyands Soldaten seer grousaam met d'Inwoonderen ten platten Lande, gebruykende allerley wreede Tormenten en pijningen, om hen daar door het Geld af te perssen, het zy dat dees arme Lieden sulks hadden of niet.

Swaare Inquartiering der *Fransſen* in Gelderland.

In *Gelderland*, en op de *Veluw*, daar het een tijd lang stil was geweest, wierd nu door de *Fransſen* seer swaare Inquartieringen gelegt, soo wel in de vaste Steden, als opene Dorpen, en ten platten Lande, handelende nu nog veel erger, dan als eerst in 't Land quamen. In een Edelmans Huys, daar veel Goederen van de Huyslieden in gevlucht en geborgen waren, sloegen dese Roovers een Kamer open, braken Kisten, Koffers, en Kasten aan stukken, namen alles weg wat hen best aanstond. Maar in een andere Rencontre quamen sommige deser Roof-Vogels soo deerlijk te gast, dat niet alleen, in plaats van Roof, de Huyd vol Slaagen kregen; maar eyndelijk ook alle den Bek daar by moesten in-schieten. Want,

9 Fransche Roovers willende te groot Overlast gebruiken, raken alle capot.

In een wel-gelegen Herberg, daar dagelijks veel Reysigers logeerden, quamen op een Sondag 9. Moedwillige Fransche Ruyters, die sig met eten en drinken niet willende laten vernoegen, begonden alle, die in Huys waren, te dwingen, in de Kelder te gaan. De Weerd en Weerdin van den Huyse, hoewel al tamelijk bejaard, echter noch kloek en gesond, hebbende 2. Sonen, byna beyde volwassen, nevens 2. Huwbare Dochters, en een Schaaphoeder van 19. jaar; waar onder Niemand van allen sich in de Kelder wilde begeven, als denkende, daar niet veel goets t'ontmoeten. Een van de 9. Ruyters aan de Voor-deur blijvende schildwagt houden, ondertusschen d'andere sich bemoeyden, d'Inwoonders in de Kelder te drijven. Midlerwijl quamen 2. Landlieden,

lieden, die in de Kerk hadden geweeſt, d'achter Deur ingaan, en ſagen met verwondering de gemonteerde Ruyters Paarden daar geplaatſt; waar d'eene Dochter van 't Huis hen ſeer bedroefdelijk het Noodlijdend Geweld quam klaagen. Hier op d'eene met groote Couragie, in een raaſende verwoedheid een Miſtvurk of Hooygaffel in de Hand greep, om de Ruyters Wederſtand te bieden; 't welk d'andere van den Huyſe ſiende, grepen al t'ſamen moed, rukten de Ruyters Piſtolen uit de Holſters van hun Paarden, en vielen geſamentlijk ſoo hévig op de Ruyters aan, dat-'er in korten tijt vier het opſtaan vergaten, waar van een ſelfs door de Dochter van den Huyſe met een Sabel wierd ter neder gehouwen. d'Overige Ruyters ſich Mannelijk ter weer ſtellende, moeſt ook d'oudſte Soon het Leven laten; gelijk dan deſe Roof-Ruyters hem ook eindelijk al t'ſamen op dien voet volgden. Want de Schildwacht op het geſchreeuw inkomende, om ſijn Kameraden by te ſtaan; en daar ſiende, dat 'er reeds al vier van ter aarden lag, begon het Haſepad te kieſen, in meening, ſich in het naby-leggende Boſch te ſalveeren; dan wierd van de 2. inkomende Boeren, na ſich op de Ruyters Paarden geſtelt te hebben, ſoo kort op de hielen gevolgt, dat ſy hem dicht voor het Boſch ter aarde velden. Dus was het hoog tijd, deſe Helden- en Heldinnen-Daaden, indien mogelijk, geheel geheym te houden; ſoo dat ſy den dooden Ruyter by het Boſch eerſtelijk weg ſleepten; en aan een verborgen hoek onder het Sant dolfden. De Lighamen binnen 's Huis, wierden in een Kamer geſloten, uitgetogen, en de Plundering, nevens alle Monteering der Paarden, onder hen uitgedeelt. Naderhand ging men binnen 't Boſch in d'eenſaamſte hoecken, diepe kuylen graven, alwaar dees lighamen des Nachts op een Wagen heen gevoert, en dus onder d'aarde geſtopt wierden. Hun Paarden bracht men een goet ſtuk van daar, en lieten deſelve loopen werwaards ſy wilden; doch wierden wel haaſt van de Huyslieden daar omtrent, die van deſe Actie geen kennis hadden, opgevangen: ook wierden noch eenige door de Hand-dadigers ſelfs weder aangegrepen, dewelke ſich aanſtelden als of nergens van geweten hadden. Naderhand wierd ſeer ſcherpe onderſoecking door den Franſchen Overſte aan alle plaatſen gedaan, waar men maar eenigſins vermoedde, dat ſy mogten geweeſt zijn; doch de meeſte Lieden wiſten daar niet van, en die eenige kennis daar van hadden, wilden ſulks niet wéten. Dus bleef deſe Saak.

Op een wonderlijke manier,

Selfs door behulp van jonge Dochters.

't Welk ſeer geheym werd gehouden,

En bekomen de Boeren, in plaats van de Ruyters, ſelfs goede Buyt.

geheel verborgen; want indien iemand van de bekende of omleggende Bueren daar van iets aan den dag had willen brengen, sou het niet alleen sijn eigen Leven, maar ook al de sijne hun Goed en Bloed gekost hebben. Soo dat d'Overste sich ten laatsten inbeelde, dat sy tot den *Hollanders* waren overgeloopen. Maar na der Vyanden Aftocht uit het Land, wierd dees Feyt aan 't Licht gebracht, en tot beroeming van hun kloekmoedig Bedrijf, de Ruyters Kolders en andere Monteering te voorschijn getoont.

In 't *Stift Vitrecht* leden d'Inwoonders door dese Inquartiering grooten Overlast, en alleen binnen *Amersfoort* lagen 85. Compagnien *Fransen*, die soo wel daar binnen als aan veel andere omleggende plaatsen, seer ongemakkelijk Huysden.

Fransche Officieren door den Dronk overladen, bedrijven groote Moedwil binnen *Emmerik*.

De Fransche Officieren binnen *Emmerick*, den Intendant van *Wezel Monsr. Beaulieu* deftig tracteerende, wierden door hun *Santé*-drincken niet alleen soo wulps en overdaadig, dat sy de Schotels met Spijs en Banket, als ook de Bekers en Glasen, en alle voordere Toebehoor ter Vensteren uyt wierpen; maar sich ook soo onsinnig en wreeddaadig aanstelden, dat eyndelijk met hun bloote Dégens langs de straat loopende, sommige Huysen met Geweld overvielen, verscheyde Vrousperſonen deerlijk mishandelden, en sulken schandelijke Moedwil en boosaardige Wulpsheyd bedreeven, dat het veel eer Bedrijven van woeste Onsinnigen, dan van verstandige Menschen geleken.

En tot *Zudphen*.

Als d'Intendant *Louis Robbert* op d'eerste dach deses Jaars 1673. binnen *Zudphen* aanquam, om dit Graafschap met nieuwe Contributien te beswaaren, stelde *Monsr. Gaffart* Commissarissen over de *Finantien*, en richtede in dese Stad, ter eeren van voornoemde *Intendant*, een groot Gastmaal aan, ten Huyse van den Heer *Hacfort*; alwaar *Monsr. Montefranc*, die de Stad commandeerde, benevens veel andere Fransche Officieren, verscheen; dewelke, door het overvloedig Wijn-drinken, soo dolsinnig en verhit wierden, dat byna alles wat in Huys was vernielden, en des Nachts ten 11. uren eenige Soldaaten ordre gaven, alle Vrousperſonen over straat op te vangen, en met geweld in 't selve Huys te brengen. En juyst ter selver tijd gebeurdent, dat de Heer Landschrijver *Johan van Essen*, wegens een swaare Siekte van sijn oudste Dochter, genoodzaakt wierd, de Doctoren *Hekhaus* en *Bally* te doen halen; waar toe hy twee Dienstmaagden met een Burgers Wees-dochter uyt sond, dewelke door dese moedwillige Soldaten op straat aangerand, met geweld weg-gevoerd,

voerd, en door 't voornoemde dronken Geselschap seer diers mishandeld wierden.

Nu werd het hoog tijd, onse langduurige Land-Voyage ook eenmaal naar het Hoog-Duytsche Rijck voort te zetten, om te zien, of onse Krijgs-God MARS, daar ook als in ons Laage *Nederland*, sijn Bloedige Scepter heeft doen zwaayen.

Duytsland rust sig ten Oorlog,

In *Duytsland* sach men groote Toerusting ten Oorlog aanstellen, soo dat men niet anders oordeelde, dan dat het aangevangen Onheyl uit *Nederland* derwaards over soude trekken. Waar aan sijn *Keyserl: Majesteyt*, als Opper-Hooft van 't Hoogduytsche Rijk, sig grootelijks liet gelegen zijn, niets versuymende, om het Geweld der *Franssen*, met geweldiger Hand tegen te gaan; ten welken einde hy besloot, een Leger van 30000. Man te Formeeren, en nederwaards na den *Rijn* te zenden; waar over *Graaf Montecuculi* tot GENERALISSIMUS wierd gestelt, den *Hertog van Bournonville*, en *Graaf de Souches* tot Veldmarschalken; de *Prins van Lottharingen*, en *Generaal Sprock* souden de Ruytery commandeeren.

En brengt de *Keyser* een sterk Leger op de been;

Dese genomene Resolutie deed sijn *Keyserl: Majesteyt* den 6. *Juny* deses jaars 1672. aan de Rijks-Vergadering tot *Regensburg* bekent maken, vermanende allen Standen en Furssten des Rijks, hare Krijgs-volkeren by de sijne te stooten, om gelijker-hand d'onrechtmatige Proceduren der *Franssen* tegen te gaan, en d'aanstaande Rampen en totale Verwoestingen, waar mede het *Roomsche Rijk* wierd gedreygd, te verhoeden en af te weeren.

Vermaand alle Rijks Furssten hem by te staan.

Korte beschrijving van 't *Duytsche Rijk*.

DUYTSLAND wel het grootste en machtigste Rijk van geheel EUROPA zijnde, soo was 't dat de *Franssen* aldaar geensins de minste vlijd aanwende, om niet alleen desselfs Opper-Hooft, den *Roomsche* KEYSER; maar ook alle de voornaamste Ceur-vorsten en Rijks-Standen aan hun zijde te krijgen. Want *Duytsland* werd nu noch ten huydigen dage soo groot en machtig gerekent, dat het binnen seer korten tijd, een Macht van omtrent Twee-maal hondert duysent Man, kan op de been brengen. En indien de Nood het vereyschte, segt men, dat het geheele *Duytsche Rijk*, mits derselver *Vorsten* en *Leden*, nevens den KEYSER, hun Opper-hooft, met eenigheid in goet Verstand leefden, wel een getal van Tienmaal Hondert Duysent Strijdbare Mannen, tegens den TURK, binnen korten tijd, sou weten in 't Veld te brengen, wanneer slechs yder Stad, kleyn en groot door malkander gerekent 5, (doch sommige seggen van 3.) en

yder Dorp maar 2. (Sommige derven 't rekenen op 1.) Man uitleverden. En sou dan dese Manschap ook lichtelijk yder van sijn eygen Plaats konnen onderhouden werden. Alleenlijk sou het wat voeten op d'aarde hebben, om alle dese Vorsten en Princen, soo eendrachtig tot een Verstand te brengen.

't Welk geschied zijnde, sou zekerlijk de Macht van *Duytsland* soo groot zijn, dat geen *Keyser* noch *Koning* op Aarden, den selve soude konnen wederstaan. Maar door de groote Oneenigheid der Rijks-Standen, over de Drie-hondert in getal, (waar van yder in 't bysonder sich het selve Recht en Authoriteyt in sijn District, als de *Keyser*, hun aller Opper-Hooft, in het sijne bezit, aanmaatigende, sy d'een d'ander niet het geringste willen toegeeven, noch iemand voor den anderen een stipje van sijn Authoriteyt en Reputatie wijken,) Werd dit Rijk seer verswakt, te meer; om dat vele derselven, hunne Intresten d'een tegens d'ander strijdig zijn, en meest alle tegens het Intrest van den *Keyser*, hun Rijks-Hooft aan-loopen; gemerkt alle de Standen hier op be-oogen, dat het *Huys van Oostenrijk* niet te Groot sou werden, uyt vreese van of het selve als-dan, te grooten Gesach of te machtigen Heerschappy over hen mogt komen te voeren; niet tegenstaande sy desselfs Getrouwe en Vaderlijke Voorsorge, tot nu toe, met groote Nuttigheid hebben genooten.

Der selver Standen,

De VORSTEN *van Duytsland* zijn in groot getal, doch die eenige bisondere Macht en Vermoogen hebben, zijn de volgende: te weten, het *Huys van Oostenrijk* als d'Opperste en Voornaamste, bezit alleen wel een Derden-Deel van 't geheele *Roomsche Rijk*, erffelijk. Hier na volgt d'aldermachtigste *Ceurvorst van Brandenburg*: doch tegen het *Huys Ooslen-rijk* te rekenen, zal hy omtrent een Derde-Part soo veel hebben, sonder hier by te voegen, 't gene aan *Duytsland* niet behoord.

En yders Macht in 't bysonder.

Voor de Derde, kan men rekenen, den *Ceurvorst van Beyeren*; welken de *Ceurvost van Saxen* niet veel zal toegeven. d'Overige *Ceurvorsten* zijn niet soo magtig, uitgenomen dat *Ceur-Ceulen* tegenwoordig met het Stift *Luyck* en *Hildesheim* versterkt zijnde, voor alle andere Aards-stiften, en Ceurvorsten sich wel mag vertoonen.

Na den *Ceurvorst van Ceulen* sou men met goet fundament en reden, den *Bisschop van Munster*, voor den machtigste Vorst in 't *Roomsche Rijk* konnen noemen, wiens Land seer groot en meering-rijk is; doch de *Hertog van Wirtenberg* zal desen ook niet veel

veel toegeven, uitgenomen dat sijn Land niet soo rijk is.

Na desen volgen de *Ceurvorsten Paltzgraaf*, de *Ceurvorst van Trier* en de *Hertog van Nieuwburg*, welkers Landen in grootte, en in vruchtbaarheid, soo van Wijn-gewas als andersins, malkander geensins wijken.

Eindelijk komen de *Vorsten van Hessen*, en de *Lunenburgsche Heeren* in groote achting, niet soo seer wegens hun groote en rijke Landen, als wel wegens hunne dappere Onderdanen; nademaal d'eene de beste Voetknechten, en d'andere seer goede Ruyteren kan opbrengen.

Buyten dese voornoemde Vorsten en Standen werden geen soo machtig noch considerabel gevonden, dat deselve by de Macht eeniger Uitheemsche Koningen eenigsins souden konnen in consideratie getrokken werden. Want schoon *Zaltzburg*, *Bamberg*, en *Wurtzburg* machtig genoeg zijn, soo werden sy doch, als alleenlijk Geestelijken zijnde, niet soo hoog in estime getrokken, te meer; wijl sy aan soodanige kant, en soo wijd van der hand af gelegen zijn, daar sy *Vrankrijk* seer weinig, of gants geen Dienst konnen toevoegen; en selfs sich voor hare Naburen naaulijks derven reppen, wel verre van daar, dat sy iets tegens derselver *Interest* souden derven ondernemen, uit vreese, dat in sulk geval, het *Huys van Ooster-rijk*, den *Aards Bisschop van Saltzburg*; en *Wurtemburg*, nevens de *Markgraven van Bareyt*, en *Aanspach*, den *Frankische Bisschoppen* aanstonds op den hals souden vallen.

Buyten dese voorschreve Standen des Duytschen Rijks, quam *Ceur-Mentz* by desen Franschen MONARCH, LOUIS *de* XIV. ook insonderlinge consideratie; doch niet soo seer wegens de grootheid sijner Macht, als wel wegens sijn Wel-gelegentheid, aangesien hy sijn Landen aan den *Rhijn* en langs de *Mayn* heeft leggen: boven dien ook, wijl hy, als *Aards-Cantzelier* van 't Rijk, by de overige Standen van *Duytsland* groot pouvoir en credit heeft, en insonderlinge estime werd gehouden.

Die *Vrankrijk* met groote vlijd heeft soeken aan sijn zijde te trekken of tot stilzitten te bewegen,

Dus heeft *Vrankrijk* sich by de meeste voorgemelde Standen seer bemoeyt, om deselve, of geheelijk op sijn zijde te trekken, of haar te doen de Neutraliteyt en het stilzitten verkiesen. Doch heeft by weinige groot voordeel gedaan, en selfs niet by den gene, dien hy door Huwelijk en Bloedverwandschap, reeds aan hem had verbonden, als voorder zal blijken.

De *Franssen* hadden wel eerst alle mogelijke Vlijd aangewend, om sijn *Keyserl: Majesteyt* van sijn voorgenomen Resolutie af te wen-

En hun Alliantie met den *Key-*

ser eerst door list, en naderhand door geweld trachten te verhinderen.

wenden; maar vermerkende, dat met al hare subtile Argliſtigheden niets op hem avanceeren konden, reſolveerden eyndelijk t'onderſtaan, om den ſelve, door middelen van Geweld, daar toe te dwingen; ten welken eynde de *Marſchalk de Turenne*, volgens den Inhoud van het Vredens-Tractaat, met ſijn *Ceurfurſtel. Doörl. van Brandenburg* opgericht, alle ſijn Landen en Steden quiteerden, en ſich naar het Graafſchap *Waldek* wendde; komende ook vele ſijner Troupen in het Graafſchap *Naſſau* en *Solms*, gebruikende groote moedwil, en brachten de arme Onderdanen in het uiterſte Verderf. Korts daar aan nam *Turenne* ſijn Hooft-quartier tot *Wetzlar* aan de *Laan*, en breyde ſijn Troupen uit, tot onder *Frankfoort* aan de *Mayn*, waar over vele van Meening wierden, als of hy 't op deſe Stad had gemunt. Daar op ſijn *Keyſerl. Majeſteyt* een Bevel aan de Magiſtraat deſer Stad liet afgaan, dat ſy te harer eigen Verzékering, een Krijgs-magt van 1200. Man ſouden in-nemen.

Turenne komt met ſijn Volk tot onder Frankfoort.

Ceur-Trier begeeft ſig op Keyſerl: zijde.

Te deſer tijd begaf ſig de *Ceurvorſt van Trier* geheelijk op des *Keyſers* ſijde, en nam binnen ſijn veſtingen *Ehrenbreitſtein* en *Cobelents*, Keyſerlijke Bezetting in, waar over de Vryheer *van Lyen*, die van ſijn Hoogſtgedagte *Keyſerl. Majeſteyt* tot Overſte van 't Regiment des *Marquis de Grana* was gemaakt, het *Commando* voerde. Welke verandering, den *Franſſen* niet wel aanſtond, aangeſien hen door dit Middel, den Pas op den *Rijn*, t'eenemaal konde werden afgeſnéden; tot welkers verhindering ſy dan alle Vlijd aanwendden, doch geheel te vergeefs. Want de *Ceurvorſt van Trier* ſig vaſt en beſtandig aan ſijner Keyſerlijke Majeſteyten en des Duytſchen Rijks *Intereſſe* bleef houden, om door Hulp en Byſtand van nog andere Rijks-Furſten, den *Franſſen* daar uit te verdrijven; nademaal ſy ſich onderſtonden, de Standen en Rijks-Furſten, met Inquartieringen en Schattingen te beſwaaren, en aldaar naar hun eigen welgevallen te huyſen, even als of hen ſulks rechtmatig competeerden.

Waar tegen Ceur-Beyeren, en andere Furſten, den Keyſer van ſijn Beſluyt ſocken af te trekken.

Hier tegen ſochten de *Ceurvorſt van Beyeren*, de *Hertog van Nieuburg*, en andere Rijks-Furſten, ſijn *Keyſerl. Majeſteyt* te bewégen, om ſijn Armée van den *Rijn* te rug te houden: dog vonden geen gehoor. Ondertuſſchen ging de *Graaf van Windiſgrats* na *Sweden*, en by de *Furſten van Braunſwig* en *Lunenburg*, om hen te bewégen, hunne Krijgs-Magten by de Keyſerlijke te conjungeeren. De Heer *Don Petro de Roquillo* maakte ſich reys-veerdig, om ſijn *Keyſerl. Majeſteyt*, in de Naam van ſijn *Koninkl. Majeſteyt van Spanjen* te

te komen spreken, en d'Aankomst des Keyserlijken Heyr-legers soo veel te spoediger voort te zetten. Tot welken eynde dan ook der *Staaten Generaal* haren Afgesand, de Heer *Heemskerke* sich derwaards begaf. Midlerwijl bevond sich sijn *Keyserl. Majesteyt* tot *Maryenheim* in *Steyermark*; alwaar na genieting des H. Avondmaals, met een opentlijk Gebed tot Godt, seer kragtig protesteerde; desen Oorlog tegens de *Franssen*, geensins door eenige ydele Glory of verwaande Roem-sucht, om sijn Staat of Heerschappye te willen vergrooten, of om eenig ander tijdelijk Voordeel te verwerven, aan te vangen; maar alleenlijk als een Noodschuldige Plicht, en als door sijn Tegendeel, in onrechtmatigheid, tot dusdanige Defentie van hem en sijns Rijks Onderdanen, ten hoogsten gedwongen en aangeperst zijnde; gelijk hier voor, in onse Verhandeling van der *Franssen en Engelsen vlijtigheyd en Argliſtigheden, in 't Bevorderen harer Intereſſe by allen Chriſten Potentaten*, op F°. 57. van woorde te woorde beschreven staat.

De Keyser betuygt voor God en Menschen sijn Onschuld tot desen Krijg.

Hare *Hoog Mog.* de Heeren STAATEN GENERAAL hun Afgesand Heer *Heemskerke*, tot *Weenen* in *Ooſtenrijk* aangekomen, was daar sijn voornaamste Verrichting, van sijn *Keyserl. Majesteyt* te mogen vernemen, waarmede hare *Hoog Mogende* sich souden mogen te vertroosten hebben, en wat haar E. E. te verwachten stond, van de Verzékering, die de Keyserlijke Ambassadeur in 's *Gravenhage*, aan de *Staaten Generaal* had voorgestelt; en dienvolgens t'onderssoeken, of daar op iets, of niet met-al soude vervolgen. Sijn *Keyserlijke Majesteyt* ontfing hem seer minnelijk ter *Audientie*, en gaf daar, nevens sijn *Minister*, de volkomene Verzékering sijner voorgestelde Resolutie aan den Heer *Heemskerke*; die sich daar op seer wel vernoegt weder na *Nederland* begaf; en binnen 's *Gravenhage* arriveerende, van sijn Verrichting Rapport deed. Waar over de Heeren *Staaten Generaal* sich geheel content bevonden, en haar *Minister* ook bedankten, van sijn Reyse in soo korten tijd volvoert, en wel verricht te hebben, zijnde niet meer als 4. weken op de heen en weder Reys geweest.

Nederlandsehen Afgesand komt tot *Weenen*.

En krijgt goede Verzekering van 's Keysers Gunst.

Hier tegens de *Koning van Vrankrijk* sijn *Confidente* en *Cher* AMI, *Prins Willem van Furſtenberg* na *Duytſtant* zond, om de *Ceurvorſten* van *Maynts* en *Trier*, door Voorstellingen van groote en hoogwichtige Saaken, indien mogelijk, op Sijn zijde te trekken; en ook sijn argliſtigste Krijgs-Overste *Duc de Turenne* aldaar ordonneerende, niet alleen veele Steden en Plaatsen geweldiger hand in bezit te nemen, maar ook allesins de Landen te verwoesten;

Waar tegens *Vrankrijk P. W. van Furſtenberg*, en *Turenne* na Duytsland zend.

liet

Keyserlijke Krijgs-Macht.

liet onderwijl sijn *Keyserlijke Majesteyt*, alle Krijgs-Macht in sijnen Dienst, overal door sijn gantsche Rijk monsteren, om daar uyt een aanzienlijke Armée neerwaards na den *Rijn* te zenden; en bevond deselve uyt te maken, een Heyrleger van 113100. Man. Daar van men de volgende Regimenten soude afzonderen:

Te Paard.	*Te Paard.*	
Het Regiment van *Montecuculi*,	Collonel *Zeyls*,	Gesamentlijk te Paard 12500. En te Voet 2000.
Collonel *Heyster*,	Collon. *Haram*,	
Hertog *van Lottharingen*,	Collonel *Gallas*,	
Generaal *Sporck*,	Oud *Holsteyn*	
Jonge Hertog *van Holstein*,	Coll. *Hartzhsi*,	
Generaal *Caprara*,	Collonel *Jagizi*,	
Collonel *Rabatta*,	Overste *Palsi*,	
Collonel *Dunnewald*,		

Te Voet	*Te Voet.*	
Prins Pio,	Generaal *Portia*,	Te samen Voet-volk 18750. Man *Summa* 33250. Man.
Collonel *Lesle*,	Overste *Strasoldo*,	
Generaal *Grana*,	Collonel *Messome*,	
Collonel *Starrenberg*,	*Souches* sijn half Regim.	

Sijn *Keyserlijke Majesteyt*, in sijn voorgenomene Resolutie, om sulken considerabelen Leger te laten na den *Rijn-kant* af-gaan, blijvende volharden, niet tegenstaande verscheyde Vorsten van 't Rijk hem sulks poogden af te raden; waar in *Ceur-Beyeren*, en *Duc de Nieuwburg* wel de yverigste waren, als meenende door meenigvuldige middelen, den *Keyser* te induceeren, dat *Vrankrijk* sijn Armee onder *Turenne*, uit het Rijk soude te rug roepen, wanneer maar verzékert was, dat sijn *Keyserl: Majest*: stil soude zitten, en geen Troupen na beneden laten afgaan; liet echter de *Keyser* sich hier door niet eens bewégen, om d'afgeordineerde Marsch sijner Volkeren te rug te houden; maar sond selfs een Afgesand aan *Ceur-Beyeren*, om de passage sijner Armée, door sijn Landen toe te staan; gelijk ook na de *Kroon Sweden* en andere *Rijks-Vorsten*, noch andere Gesanten af-schikten, om die de suiverheid sijner *Intentie* te doen verstaan. Ondertusschen sond *Ceur-Beyeren* een *Memoriaal* aan de Rijks-Vergadering tot *Regensburg*, waar nevens hy presenteerde, sijne Krijgs-Volkeren,

ren, tot Ruſt des Duytſchen Rijks, en tot Hulpe des Keyſers, met de ſijnige te conjungeeren, by aldien de Franſche Krijgs-Macht, tegens gegeven PAROLE, noch in 't *Roomſche Rijk* ſoude verblijven, na dat de *Keyſer* ſijn Armée had doen te rug trekken.

Daar-en-boven ſochten de *Franſſen* eerſtelijk met veel goede Beloften, en naderhand door harde Dreygementen, ſonder de Bond-genooten, met den KEYSER apart van *Vreden* te handelen: gelijk ſy ook het *Vereenigde Nederland*, en de *Staaten Generaal*, door ſoodanige middelen en wegen ſochten om den Tuyn te leyden. Waar van men Exempelen aan den *Ceur-Furſt van Brandenburg* had geſien; doch deſe bleven malkander getrouw. Middeler-tijd deed ſijn *Keyſerl: Majeſt:* met wel gefundeerde Redenen op den Rijks-dag tot *Regensburg* vertoonen, al 't Geweld en Overlaſt der *Franſſen*, die ſy op vele Plaatſen van 't Rijk hadden bedreeven; ten einde de Rijks-ſtanden mogten reſolveeren, hare Troupen by de ſijne te voegen, om alſoo deſen geweldigen Overlaſt met Kragt van Wapenen af te weeren. 't Welk ook by vele wel-ge-intentioneerde wierd aangenomen. Boven dien liet ſijn *Keyſerl: Majeſt:* de Ceurfurſten van *Sakſen* en *Brandenburg* weten, dat hy ſich in den beginne van *Aug.* na *Eger* in *Bohemen* ſoude begeven, als aldaar de *Rendevous* van des Keyſers geheele Krijgs-Magt beſtemt zijnde; en moeſten tegen den voornoemden beſtemden tijd, alle de Troupen daar ter plaatſe compleet zijn: weshalven ſijn *Keyſerl: Majeſteyt* de Hoog-gemelte Heeren verſocht, ook aldaar te willen verſchijnen, om de Monſtering ſijner Armee by te woonen.

Franſſen ſoecken met den *Keyſer* te handelen,

Gelijk met den *Brandenburger* was geſchied.

Keyſer verſockt *Sakſen* en *Brandenb.* de Monſtering ſijns Legers by te wonen.

Den 15. *July* St. V. wierd uit het Tuyg-Huis tot *Weenen* nog 36. Stukken grof Geſchut, (boven de gene die reeds in *Bohemen* veerdig ſtonden) nevens 4. Vuer-Mortieren, door 600. Paarden na de *Rendevous* gebragt. Sijn *Keyſerl: Majeſteyt* maakten ook tot *Generaal der Artillerye*, *Prins Herman van Baden*; tot Lt. Veld-Marſchalken den Graaf *Caprara*, en den Vryheer *Wertmuller*; de Graven *Portia* en *Leſlé* wierden ook tot Generalen over de Battailje geſtelt; doch het Opper-commando bleef den Graaf van *Montecuculy* toevertrouwd.

Vrankrijk nu ſiende, dat hem dit afkomende Leger meer Schade dan Voordeel ſoude toevoegen, ſocht ſulks door allerhande practijken te verhinderen; ſelfs ging men d'*Ongaarſche Rebellen* verſterken, en deſelve hoe langer hoe oproeriger maken; gelijk

Selfs maakt Vrankrijk d'Ongaarſche Rebellen oproerig;

Die sich met den Turk verbinden, om den Keyser hinderlijk te zijn.

lijk dan hare Afgesandten aan 't *Turksche Hoff* te kennen gaven, dat sy met den *Fransen* in een Verbintenis waren getreden, en daar toe 50000. Rijxd. van den Fransche Ambassadeur in *Turkijen* hadden ontfangen (schoon vele wilden seggen, dat sulks alleen de Resident aan 't Keyserl. Hoff tot *Weenen* soude voorgegeven hebben). Ondertusschen verstond men, hoe dat *Vrankrijk* selfs aan 't *Turksche Hoff* ook vlijtig arbeyde, om met d'*Ottomannische Porte* in goet verstand te blijven, ten eynde den *Keyser*, indien mogelijk, te beter naar sijn wil te krijgen: gelijk uit de volgende Credijt-brief blijkt:

NA dat de Fransche Ambassadeur Monsr. de Nointel al toegestaan hadde, wat de Primo Vizir begeerde, wierd hy van den Chiaux Bassa ter Audientie by den Primo Vizir gehaalt, zijnde den 5. Juny deses Jaars, waar in hy den Primo Visir bedanckte, voor dat hy gewilt had, de Tractaten na 3. Jaar aanhouden te vernieuwen; de Vizir gaf hem een Brief aan sijn Koning, benevens d'ordinaris Presenten, en antwoorde, dat de uytstel van Vrankrijck was gekomen, en dewijl de Sultan hem de genade dede, het Tractaat toe te staan, soo stont het aan Vrankrijck, wel op te passen, dat de Fransche Roovers de Archipel niet meer en ontveyligden; d'Ambassadeur beloofde, dat te besorgen, niet tegenstaande de Fransche Natie binnen 10 Jaar meer als 4 millioenen Rijckxds. aan schade van de Turcksche Roovers hadden geleden: De Vizir seyde, gelijck de Fransen 't Tractaat souden onderhouden; soo de Ottomannise Porte van gelijken doen. D'Ambassadeur bad doen ook, om de Vryheyt van 2 Fransen, die wel 16 Jaar gevangen hadden geweest, maar kreeg tot antwoord, dat men sou laten examineeren, waar om sy gevangen geset waren: D'Ambassadeur vervolgende, zeyde, dat dit de geluckigsten dag van sijn leven was, wijl men hem de genade gedaan hadde, 't vernieuwde Tractaat over te geven: En soo als men hem volgens gewoonte de Coffy bracht om te drinken, zeyde hy, ick hoore, dat de Sultan na Poolen treckt, Godt geleyde hem, en geve hem Victorie; de Vizir begon te lagchen, en daar mede scheyde de Audientie.

Midlerwijl begon men alles te verveerdigen, wat eenigsins konde noodig en dienstig ge-acht werden tot des *Keysers* Reyse na *Eger*, die den 4. *Aug.* aanvang nemen soude. Ten selven dage des namiddags arriveerde de Spaansche Afgesand, *Don Petro de Requillo*, tot *Weenen*; waar op de Heer *Heemskerke* volgde, als komende voor de Tweede maal, door ordre van de Heeren

Staaten

Staaten Generaal derwaards, om gedurende de Voyage na *Eger*, sijner Keyserl: Majesteyts Treyn by te woonen.

Ter contrary wierd den Franschen Afgesand *Gremonville*, uitdrukkelijk verboden, dit-maal het Keyserlijke Hof te volgen. De *Graaf van Koningsek*, die van den *Keyser*, aan den *Ceur-furst van Beyeren* was afgeveerdigt, om een Cathegoris Antwoord op sijn Propositie te geven, quam weder tot *Weenen*, hebbende Hooggemelde Ceur-furst tot *Landshut* gesproken, die sijn Keyserl: Majesteyts Vrage, met de volgende Vraag-redenen beantwoord hadde; te weten: *Waarom sijn* Keyserl: Majesteyt *hem soodanig aandrong, om Cathegorisch op sijn Voorstelling te antwoorden*; en, *Waar toe hy vastgesteld hadde, een soo groote Krijgs-Magt af te zenden, daar als noch geen Nevel of Damp tot nadeel van't Rijk voorhanden was; weshalven het ook tijds genoeg waar, om daar over een Cathegorisch Antwoord te geven, wanneer sulks quam t'openbaren.*

Gremonville werd verboden het Keyserl. Hof na *Eger* te volgen.

Ceur-Beyeren beantwoord de Keyserl: Propositie.

Sijn *Keyserl: Majest:* vastelijk by sich besloten hebbende, wegens de Verdrukking veler Standen in 't Rijk, met een goet gedeelte sijner op de been hebbende Krijgs-Macht, dieper in *Duytsland* te trekken, en selfs Persoonlijk tot *Egra* te komen, om deselve aldaar te besichtigen, liet sulks aan de getrouwe Keur-fursten en Standen des Rijks bekend maken: 't Welk geschied, en alles tot de Reyse veerdig zijnde, vertrok sijn ged. *Keyserl: Majesteyt* den 4. *Aug.* van *Weenen*, vergeselschapt van de voornaamste Heeren, als *Prins Lobkowitz*, *Graaf van Swartzenberg*; *Graaf van Lemberg*, Opperste Kamer-Heer; *Graaf van Nostitz*, Cantzelier van *Bohemen*, *Graaf van Montecuculi*, Presidént van de *Finantie*; *Graaf van Dietrichstein*, Opperste Stalmeester; *Graaf Frans Augustein van Wallenstein*; *Graaf Maria Frobenius van Furstenberg*; *Baron de Hoher*; *Graaf Willem van Ottingen*, Opper-jager meester; *Prins Pio*; *Graaf Preiner*; *Graaf van Weissenwol*; *Graaf van Cavaria*; *Graaf Coloredo*; *Graaf van Schomberg*; *Graaf Adam Maximiliaan van Wallenstein*; *Graaf Mollert*; *Graaf Frans van Mansvelt*; *Graaf Ernest van Scherffenberg*; *Graaf van Buquoy*; *Graaf St. Julian*; *Baron de Soie*, en meer andere, die alle een seer grooten Treyn uytmaakten, van meer als 50. *Princen* en *Graven*, nevens vele Vry-heeren, en alle den voornaamsten Adel. Den vreemde en uytlandsche Ministers wierd aangekundigt, hun Verblijf te *Weenen* te houden, tot harer Majesteyten Wederkomst aldaar. Den 9. deses trokken verscheyde Wagens met 36. Tonnen vol Geld beladen, nevens den Generaal Veld-krijgs-Zadelmeester, na gedachte *Eger*, werwaards sich ook des daags te voo-

De *Keyser* begeest sich na *Egra*.

Waar in hem een seer grooten Treyn vergeselschapt;

ren het Regiment te voet van den Heer *Generaal de Souches* uyt *Croatien* begeven hadde; doch de Heer Generaal moest selfs Persoonlijk aan 't Hoff te *Weenen* sijn Verblijf houden, om aldaar de Heeren Gedeputeerde Geheyme Raden by te woonen. Desgelijks nam weynig dagen te vooren, sijn Exell. de Heer *Graaf van Harrach* sijn Afscheyd, voort-zettende sijn Voyage, als Keyserlijke Ambassadeur by de *Kroon Spanjen*, tot aflossing van den *Graaf van Potting*.

Den 16. deses arriveerde sijn *Keyserl: Majesteyt* gelukkiglijk binnen *Eger*, alwaar deselve van de Magistraat seer wel wierd ontfangen, en onder een Hemel, door een opgerichte Triumphpoort, tot in 't Hooft-quartier, met een diepe Submissie geleyd; werdende ook tot driemalen alle de Stukken rontom van de Vesting los gebrand. Sondags den 20. als wanneer de *Ceurfurst van Saxen* soude komen, ging sijn *Keyserl: Majesteyt* met de gantsche Hof-staat, na dat sijn Middag-maal by de JESUÏTEN had gehouden, den selven in 't vlakke Veld te gemoed. Soo haast had sijn *Ceur-furstel: Doorluchtigheyd*, de *Keyserlijke Aankomst* van achteren een Berg, daar hy van daan quam, en dat de Keyserl: Hoogste Bedienten alle waren uytgestegen, niet vernomen, of steeg selfs ook uyt, omtrent 50. Schreden van de *Keyserl: Suite*, waar hy van den Overste Kamer-Heer, en een weynig daar na, van den Overste Hof-Meester, ontfangen, en aan sijn *Keyserl: Majesteyts* Wagen wierd geleyd; dewelke dan by d'aannadering van den *Ceurfurst* ook selfs uyt de Wagen steeg, den selven seer vriendelijk onfing, hem ook nevens den *Ceur-Prins* in sijn Wagen nam, en boven dien, de Voor-zitting presenteerde; doch dit excuseerde sijn *Ceurfurstel: Doorl:* seer beleefdelijk. *Hertog Maurits* met sijn Soon, wierden in des Hof-Meesters Wagen gestelt, en dus na de Stad gevoert; welke Intocht en Ordening in deser voegen geschieden:

En den Ceurv. van *Saxen* hem tot *Egra* komt besoecken,

Werdende seer treffelijk ingehaalt,

Eerstelijk 3. Compagnien Keyserlijke Curassiers met hun Harpaucken en Trompetten. 2. De Ceurfurstel: Lijf-Guarde. 3. De Ceur-saxische Inspanningen, Trompetten en Harpaucken. 4. De Ceur-furstelijke Bereyders en Edelknapen, met de daar op gevolgde Hand-paarden. 5. De Ceur-furstelijke Officiers en Edelluyden te Paard. 6. De Keyserlijke Cavaliers waar onder 50. met 6. Paarden. 7. De Keyserlijke Geheyme Raden in haar eygen Wagenen, waar in de Ceurfurstelijke Ministers mede wierden ingevoegt. 8. De Keyserl: Hof-Trompetters en Har-

Harpauken. 9. De Keyserl: Oversте Stalmeesters Wagen. 10. D'Oversте Hof-meester met hare Furstel: Genade *van Lobkowitz*, benevens hare Ceur-furstel: beyde Heeren Gebroederen Hertog *Maurits* en Hertog *Christian*. 11. Hier op sijn *Keyserl: Majesteyt*, en *Ceur-furstel: Doorl*: met den *Ceur-Prins*. 12. De Keyserl. Guarde van Hooft-luyden te Paard. 13. De Oversте Trompetten en Pauken met de Keyserl: Lijf-guarde. 14. Sijn Ceur-furstel: Doorl: Lijf-wagen. 15. Des Ceur-Prins sijn Lijf-wagen. 16. De Keyserl: Kamer-Heer in den Hof-wagen. 17. De Keyserl: Kamer-dienaars. 18. De Ceur-saxische Cavaliers haar eygen Wagenen met de Bedienden.

Onder dese Inkomst wierden de Stukken driemaal gelost, en den *Ceur-furst* magnificq van den *Keyser* getracteert; welkers Bedienden ook met een dagelijks Kost-geld wierden voorsien. Den 21. ging de *Ceur-furst* by den *Keyser* ter Audientie, daar hy seer wel wierd ontfangen. En den 22. wierd de generale Monstering van de geheele Armee gehouden, die aldus toeging: 's Morgens reed sijn Keyserl: Majesteyt met den Ceur-furst en 't gantsche Hoff na buyten, om d'Armée, die in een effen Veld stond, te besichtigen. Het Weder scheen ten selven dage een lieflijk Teyken des toekomstigen Gelucks te geven, behalven dat naderhand omtrent den avond, onder de *Salvoos* en Kanonnades, een dichten Regen, omtrent een quartier-uurs lang neder-viel, mogelijk tot een voorbeduydzel, van den dikken Nevel, die dese dappere Soldaten, hun aangeboren Duytsche Mannelijkheid na, en hun Vyanden voor oogen wilde maken. Sijn Exellentie de Lt. Ceneraal reed vroeg uit, en stelde alles in goede Ordening, deelende de gantsche Armée in 2. Deelen, 2. Rechter, en 2. Linker Vleugels achter den anderen, welke eerste Rechter, de Generaal *Sporck* en *Pio* commandeerden, den eerste Linker Vleugel, *Lotharingen* en *Lesle*, den achterste Rechter, *Caprara* en *Wertmuller*; en den achterste Linker, nevens een ander, *Portia*; staande de geheele Armée als-doen op de volgende wijse in Slag-Orden:

En gaan gesamentl. des Keysers Armee besichtigen:

Die seer treffelijk in Slag-Order werd gestelt.

De Keyserlijke Armée in Twee Treffingen op den 22. Augusti by EGRA *dusdanig in Battaillie gestelt.*

Het eerste Treffen onder Commando van *Duc de Bournonville.*

d'Eerste Vleugel van 't eerste Treffen onder Gen. *Spork.*			De Linker Vleugel onder sijn Doorl. van *Lottharingen.*
Cavallerye.		*Infanterye.*	*Cavallerye.*
Gortzise Dragonders.	yder van 1000. Man.	*Pio.* yder van *Knigge.* 1500 *Leslé.* *Portia.* Man.	*Heyster.* yder *Oude Holstein.* van *Caprara.* 1000. *Harrant.* Man.
Montecuculi.			
Sporck.			
Lottharingen.			

Het tweede Treffen onder Commando van den Gen. *Wertmuller.*

De Rechter Vleugel.			De Linker Vleugel.
Cavallerye.		*Infanterye.*	*Cavallerye.*
Zeys. *Rabato.* *Dunnewald.*	yder 1000. Man.	*Starnbergh.* yder *De Grana.* 2500. *Stein.* *Serini.* Man.	*Jonge Holstein.* yder *Hallassise Regim:* 1000. *Beyde Curassiers.* Man.

En een schoon Leger uytgelesen Volk is.

Bestaande dese geheele Armée in 20000. Man te voet, 12000. te paart, en 1000. Dragonders; doch het Regiment van *Souches*, 2500. Man sterk, was hier nog niet by, zijnde dit een soo schoon Krijgs-Heyr, dat het een Lust om sien was, hebbende de Ruyters, behalven de Dragonders, alle Kolders en Harnassen aan, te weten, achter, en borst-stukken, Kasketten op 't hooft, treffelijk bereden, en wel versochte wakkere Karels, gelijk ook het Voetvolk niet minder wel ge-exerceert was. Voor dese alle stonden *Montecuculi* en *Bournonville:* De Heer *Mark-graaf van Baden* voerde d'*Artillerye.* Na soo goede aangestelde Ordening quamen ongevaar ten 9. uuren sijn *Keyserl. Majesteyt* met sijn *Ceurfurstel. Doorl. van Saxen*, *Ceur-Prins*, en *Hertog Maurits*, als ook de *Hertog Augustus van Halle*, en de gesamentlijke Hoff-Stoet, aan, om de volle *Bataillie* te sien. Hoog-ged. Ceur-Prins had 's Morgens vroeg met den Heer Lt. Generaal de gantsche Armée om-gereden, was daar na weder in de Stad, en als-doen ook met den *Keyser* weder uytge-

uitgekomen. In dese Uit-tocht wilde sijn *Keyserl. Majesteyt* dat de *Ceurvorst* wat nader aan sijn zijde soude rijden; maar na Hoffelijke ontschuldiging stelde sijn *Ceurvorstel. Doorluchtigheyt* sig in diervoegen aan, dat hy sijn *Keyserl: Majesteyt* volgde, en de *Ceur-Prins*, *Hertog Mauritz*, en *Hertog Augustus* met de Keyserlijke Bedienden in gesprek geraakten. Sy reden gesamentlijk met gedekten hoofde, sonder dat, schoon de *Keyser*, den Heer *Ceur-Furst* aansprak, de selve het Hooft ontbloote: gelijke Eere wedervoer ook den *Ceur-Prins* en d'andere Grooten. In dit Geselschap quam sijn *Keyserl: Majesteyt* by de Monster-plaats, alwaar deselve, door aanvoering van den Heer Lt. Generaal, die den *Keyser* alles noemde, alle Fronten en Gelederen, die sich wel een Mijle gaans uitspreyden, met naauwe Achtneming, voorby reed, en een besonder Vergenoegen liet bespeuren. Na dat sy ontrent 4. uren lang alles besigtigt hadden, geschiede 3. *Salvoos*, soo uit het Geschut, als van de Soldaten; gaande de *Salvo*; van de *Soldatesce* met soo goeden Ordre, als of den Donder van den Ochtend tot den Avond na malkander door de Wolken rolde. Daar onder bralden het Kanonneeren van 36. Kanons, nevens een continueerlijk gedreun van Trompetten, Herpauken, Trommels en Pijpen. Na 't welke sijn Keyserlijke Majesteyt met de geheele Hoff-Stoet weder na de Stad, en de gantsche Armée weder na haar Quartieren keerden.

Die wel gedresseert zijnde, seer heerlijk *Salvo* schieten.

Andere Vorsten, als, *van Bareith*, *Anspagh*, *Bambergh*, nevens den Spaanschen *Envoyé* besagen de Armée bysonder, en reden niet mede in de Stoet van den *Keyser*; Welke hier des Middags den *Ceurvorst*, *Ceur-Prins*, en *Hertog Mauritz* aan een lange Tafel seer deftig tracteerde; Zijnde sijn *Keyserl: Majesteyt* aan d'opperste Spitse gezeten, en ontrent een paar schreden van daar, ter rechter zijde, de *Ceurvorst*; daar tegens over, de *Ceur-Prins*; en nevens Hoog-ged. *Ceurvorst*, *Hertog Mauritz*. Over de Maaltijd bracht sijn *Keyserl. Majesteyt* sijn *Ceurvorstel. Doorluchtigheid* een Gesont-dronk toe, die de *Ceur-Furst* niet alleenlijk staande aan nam, terwijl sijn Keyserlijke Majesteyt gezeten bleef, maar sich ook soo lang staande hield, tot dese Gesondheid by beyde de Heeren omgegaan was. Hier op liet sijn Ceur-Furstelijke Doorluchtigheid ook een bysondere Roemer vullen, waar mede hy sijn Keyserlijke Majesteyt naderende, met gebogen hoofde, en een stille reden, den selve weder een geheyme Gesondheid toebracht; welke sijn *Keyserl: Majesteyt* van sijn Zetel sich wat oprechtende, van

De Keyser tracteert den Ceurv. van Saxen, en meer andere Prinsen.

van beyde Armen onderſtut, met een gelijkſame ſtille Oratie ontfing, latende uit ſijn gebeerden een ſonderbaar Teyken van ſijne daar uit geſchepte Welgevallen blijken. En den Roemer weder gevult, bragt het aan den *Ceur-Prins*; die van ſijn plaats getreden, de Geſondheid ook in ſtilte; doch ietwes woordelijkert als voorheen, aannam, en voortbracht. Hier op hebben ſich alle ſeer vrolijk betuygt, onder 't geklank van Trompetten en Tafel-Muſijk. Waar na de Maaltijd geſcheyden, en yder na ſijn Logement gekeert is.

De *Keyſer* reyſt na *Praag*,

Na genomene Affcheyd brak ſijn *Keyſerl: Majeſteyt* den 26. *Aug.* op, en bevorderde ſijn Reys na *Praag*; ſijn Armee na *Franckenland*; en ſijn *Ceurfurſtel: Doorl*: nevens *Ceur-Prins* en andere Grooten begaven ſich na hun Reſidentie Stadt *Dresden*. Gedurende de *Keyſer* ſich tot *Egra* bevond, liet hy al de gene die onder het Duytſche Rijk behoorden, en echter in Dienſt van den *Koning van Vrankrijk* waren, door een opendlijk *Mandaat* te rug roepen, als hier achter onder *Num.* II. geproduceert.

En roept alle Duytſche Volkeren in vreemden Dienſt, te rug.

Turenne werd van dag te dag ſterker,

Hier voor hebben wy den *Marſchalk de* TURENNE in ſijn Quartier tot *Wetzlar* gelaten, alwaar hy ſedert van dag te dag ſterker wierd, niet alleen door Franſche, maar ook door Ceulſche Troupen, die ſich deſe Maand, 4000. ſterk, met hem conjungeerden, ſoo dat ſijn Leger in 't kort tot omtrent 30000. Man aangroeyde, om daar mede den *Keyſerſchen* het Hooft te bieden. Wijl nu voor al dit Volk ſeer veel Proviſie van nooden was, deed *Turenne* alle Voor-raad, die te krijgen was, opkoopen, en in een verzekerde plaats brengen. Ondertuſſchen was hy dikwils op 't Kaſteel van *Hanauw*. Maar ſijn Soldaten bedreeven overal groote Moedwil aan de Lieden ten platten Lande: onder anderen meenden een Party *Franſſen* eenig Beeſtiaal omtrent *Gieſſen* weg te nemen, doch eenige Cavalliers van ſijn Hoogheid uit *Darmſtad* ontzetten haar dit niet alleen, maar ſloegen nog een party daar van doot. Drie Regimenten Franſche Paarden, die omtrent *Frankfoort* lagen, beroofden en piljeerden de Huyslieden niet alleen van alles wat ſy hadden, maar ſchooten ook al het Beeſtiaal doot, dat ſy niet konden mede nemen: de Wijn, die ſy niet konden of wilden uit drinken, ſmeten ſy op d'aarde, bedrijvende nog duytſentderleye andere Moedwilligheden meer. Een Predikants Vrouw, uit een Dorp, 3. mijlen van *Frankfoort*, wierd door hen in dier voegen verkragt, dat ſy 't beſtierf; brengende den Prekidant ſelfs in 't Boſch, om hem op te hangen.

Sijn Soldaten bedrijven groote Moedwil,

En begaan een ſchrikkelijke daad.

Maar

Maar wijl hy ſonder ophouden om ſijn Leven bad, lieten hem eindelijk nog weg loopen, na dat wel hondert ſtokſlagen had gekregen.

Turenne Breekt met ſijn Leger op.

Den 11. *Aug.* na dat 15. karren met Geld in 't Franſche Leger waren gekomen, ſtelde *Turenne* alles veerdig, om *Franken-land* in te trekken, en de Paſſagies voor den *Keyſerſchen*, die hem alle ſeer wel bekent waren, te bezetten; hier toe deed hy eenige Kanons uit het Arſenaal van *Bon* komen, en een Brug over de *Mam* na *Selingeſtad* ſlaan, om met ſijn Troupen daar over te marcheeren. Soo haaſt die veerdig was, reed een Franſche party van 80. Man daar over; maar dat bequam hen ſoo qualijk, dat ſy aanſtonds al t'ſamen van de Boeren wierden doot geſlaagen; doch de *Franſſen* 3. van deſe Boeren attrappérende, hongen die aan Bomen op. Ondertuſſchen nam *Turenne* de Ceur-mainſiſche Stad *Aſſchaffenburg* in, en bezette deſelve met 2000. Man, om dus veylig de Proviand te bekomen. Na *Fridberg* ſond hy den *Marquis de Pierefit* met eenige Troupen, die de 60. *Keyſerſchen*, ſoo daar in lagen, uitdreeven, de plaats plonderden, en met eenig Volk bezetten. Dus nam hy al de paſſagies omtrent *Frankfort* in; 't geen in die Stad een groote Vrees verwekte, van overvallen tewerden, wijl geen genoegſaam Krijgs-volk, nog ook geen Commandeur daar binnen was; doch de Lt. Coll. *Schaub* quam daar in, om 't Guarniſoen te commandeeren. Indeſe Stad gebeurden 't, dat eenige *Franſſen*, op den vollen dag, ſtinkende Viſch en andere vileyne Materie in verſcheyde Born-putten hadden geworpen; en ſiende, dat men hen daar over wilde vaſt zetten, retireerden ſich in 't Logijs van *Duc de Loraine*, om hem daar door ſuſpect aan de Burgery te maken; die dan ook een aſſault op dit Logijs ſouden gedaan hebben, ten ware de Hertog deſe Booswigten had doen uit gaan; wanneer ſy ook aanſtonts gegrepen en gevangen gezet wierden.

Veroverd de Stad *Aſſchaffenburg*, En plundert *Fridberg*.

Hier voor hebbe aangeroerd, hoe ſijn *Koninkl: Majeſt: van Vrankrijk*, *Prins Wilhem van Furſtenberg*, na *Duytsland*, aan de Ceur-furſten van *Maynts* en *Trier*, had afgeveerdigt, om met deſelven over hoogwigtige Saken te handelen, en hen, indien mogelijk, op ſijn zijde te gewinnen. Wanneer hy nu daar was aangekomen, ſtelde den meer gedachte Ceur-vorſten eenige ondraaglijke Conditien te vooren; als eerſtelijk, begeerde hy van *Ceur-Maints*, dat deſelve 2. Steden en Paſſen over de *Main*, namentlijk, *Hochſt* en *Steinheim*, boven en beneden *Frankfort* gelegen,

Propoſitie van Prins W. V. *Furſtenberg*, aan Ceur-*Maints* en *Trier*.

legen, aan den *Koning van Vrankrijk* soude over-geven, nevens noch eenige andere onlijdelijke Puncten. Van den *Ceur-vorst van Trier* eyschte hy eenige Duysent Rijxd. en Quartieren voor een groote Party Militie. Doch beyde de Ceurvorsten antwoorden; dat hen van den *Keyser* en het *Rijk* niet konden separeeren; en hoewel de *Koning* voorgenomen hadde, anderſins met hen seer hard te procedeeren, dat sy dan moesten gedenken, ook onder de geruïneerde *Princen* van *Vrankrijk* te zullen getelt werden.

Rochefort met sijn Troupen ruïneerd het *Trierſland*:

De *Marquis de Rochefort* met sijn Troupen van des Konings Leger by *Maſtricht* gescheyden, en over de *Maas* getrokken, marcheerde soo langsaam over 't Spaansche *Territorium* na *Trierſland*, dat maar twee mijlen daags avanceerde, eensdeels ter oorzake van de quade Wegen, en ten anderen, om sijn Volck daar, als in een vette Weyde, wat te refrecheeren. Dus tot tusschen *Stavelo* en *Almedy* genadert, wierd bevonden, dese Troupen, door meer en meer bykomende Volkeren, aangegroeyt te zijn, tot een Leger van omtrent 14000. Man te voet, en 4000. te paard, by hen hebbende wel 4500. Karren en Wagens, beladen met allerhande Provisie, Ammunitie, en andere Krijgs- en Lijfs-behoeften, yder getrokken van 4. à 6. Paarden. Uytgesondert noch eenige andere Troupen, die onder 't Commando van den *Chevalier de Fourilles*, voor-af wierden gezonden na 't Ampt *Wittlich*; 't welk sy niet alleen totaliter ruïneerden, maar ook noch veel andere daar omheen leggende Plaatsen tot den gront vernielden. En,

Hoe erbarmelijk nu dit voornoemde Fransche Leger, desen geestelijken *Prælaat* de *Ceurvorst van Trier* aan sijn Land en Luyden, hoewel seer onschuldig en grootelijks ten onrecht, plaagden, is ten deelen hier voor op Pag: 61, etz. verhandelt geworden, en wy hier noch voorder zullen bevestigen, door zeker *Missive* van dien selven *Ceurvorst* daar over aan sijn *Keyserlijke Majesteyt* geschreven, zijnde van desen Inhoud:

Gelijk dese Ceurvorſten selfs door een Brief aan den Keyſer bericht.

Alderdoorluchtigſte, Aldergenaadigſte KEYSER *en* HEER,

UWe Keyzerl. Maj. geve verder wijtklagende onderdanigſt te vernemen, welker geſtalte de Franſche dadelijkheden in mijn Eerts-ſticht, ſich hoe langer hoe meer verargeren, ſulckx dat als jongſt de Marquis de la Trouſe een Stedeken Meyen genaamt, eenigen tijt geblocqueert had gehouden, ſoo dâtter niemant in noch uyt konde komen, 't ſelve oock vervolgens formeel belegert heeft, en met Aprochien en Mijnen hart toe-geſet, of wel de

de Belegerden ſich daar dapper tegenſweerden, ſoo dat, eer daar ook eenig Secours was in-gebracht, hy 't niet licht ſoude in-gekregen hebben; nochtans liet ick toe, om verder beſorgde Onheyl voor te komen, ende ſoodanige Belegeringe, nevens andere extremiteyten, te remedieren, dat met opgem. Marquis op de ſomme van 11000. *Rijckxds. welcke hy van* 3 *Ampten, als Munſter, Meyen, en Bergſleg, pretendeerde, en waar van hy al eenige* 1000. *hadde afgeperſt, mochte geaccordeert, en de reſt van gem. Som hem na gedragen werden: Maar als ick wegens dit Accoort wilde, dat het de Marquis ſoude onderteekenen, om een ſchijn van den ontfang deſer Gelden te hebben, ſoo wilde hy daar toe niet verſtaan; en als ick derhalven de betalinge niet wilde toe laten, zijn de Franſſen in mijn Eerts-ſtichtſe Dorpen gevallen, daar van verſcheyde aan de Moeſel en in 't Land zijn in koolen geleyt, en veel andere, wanneer zy de Brantſchatting niet met gelt, dat zy na haar luſt vorderden, loſten en afkochten, gelijckſaam gedreygt; ja ſelfs hebben zy voor mijn huydige Reſidentie-ſtadt een Dorp in de aſch geleyt, welcke vyandlijcke dadelijckheden ick nu verders meer en meer te ervaren hebbe, en wat ook hier over mijn Hooft-ſtadt Trier aan-gedreygt wert, geeft den ingeſlooten meerder te vernemen. Met wijdere ſpeculatien wil ick u verder niet moleſt zijn, dan met een woort, dat in mijnen Eerts-ſticht ſoo gehuyſt en aan-gegaan wert, als of 't ſelve hen ten prijſe was gegeven, en met de Kroon Vrankrijck in openbare Vyandſchap ſtond, daar ick my immers tot noch toe in een oprechte Neutraliteyt geconſerveert, en daar toe de geringſte bevoegde oorſaack niet gegeven hebbe, hoe verſcheydentlijck my andere ook ſincereeren; doch het contrarie ſullen de Wercken uyt wijſen: Sulckx dat by dit vervolg en uytblijvende hulp my en mijn Eerts-ſticht de uyterſte ruine en deſolatie onvermijdelijck voor-ſtaan, benevens ook alle middelen tot mijn eygen defentie, en onderhoudinge der op de been hebbende Manſchap, my ontgaan: Dus hoop ick dat Uwe Keyſerl. Maj. en 't Rijck niet toe-laten ſullen, dat ſo een voornaam Churvorſtendom, op ſulcken wijs, en ſonder eenige ſchult, tegens den ſoo vaſt gehoudenen Rijckx-Vrede, van uytheemſe Macht, gelijck dit een voorname compaciſcens, en alſoo mede daar aan gebonden is, ſal overhoop geworpen en vernietigt werden; ſoo wil ick ook niet twijffelen, of Uwe Maj. ſal met het geheele Rijk ſulcken beſluyt aanvatten, en nadruckelijck uyt-werken laten, 't geen noodig ſal zijn, ſoo om dit te redden, als evenmatig het Rijck te preſerveeren, dat daar in de Ruſt en Vrede werd onderhouden. Gegeven in mijn Veſting Ehrenbreitſteyn, den* 27. *Auguſtij* 1673.

Uw Keyſerl: Majs. alderonderdanigſte en gehoorſaamſte CAPLAN,
CARL. CASPAR, CHURFURST.

Die den selven Brief aan de Rijks-vergadering doet overgeven.

Dit schriftelijk Bericht deed sijn *Keyserl: Majest:* aan de Rijks-Vergadering tot *Regensburg* vertoonen; daar nevens den *Standen* ernstelijk vermanende, desen Ceurvorst, tegen dit Geweld en Overlast der *Franssen*, te hulp te komen. Desgelijks deed gemelte *Ceurvorst* selfs door sijn Minister, over dese Fransche Geweld-daadigheden seer heftig aan de Rijks-Vergadering klaagen, en om Bystand aanhouden. Waar op dan eyndelijk de Rijks-vergadering beginnende te delibereeren, vele onder hen van dese Meening wierden gevonden, dat het beste en zekerste Middel zijn soude, de *Reparatie* en *Satisfactie* door Macht van Wapenen te verwerven, als wel indachtig zijnde, hoe weynig d'Af-zending des Graafs *van Windisgrats* aan 't *Hoff van Vrankrijk*, wegens de Herstelling van 't *Hertogdom Lottharingen*, hadde te wege gebracht. Doch andere hielden 't daar voor, dat een sachter Weg, het beste Middel zijn soude, om het Gemoed van sijn *Alderchristel: Koninkl: Majest:* te bewégen. Dese laatste Raadgevingen wierd voor best gehouden, en daar op geresolveert, een Schrijven aan sijn *Majest: van Vrankrijk*, in de Naam van 't gantsche *Duytsche Rijk* af te veerdigen, ten eynde den *Ceur-vorst van Trier* te doen *Satisfactie* bekomen, over het Geweld en d'Overlast, die sijn Soldaten in 't Aards-bisdom hadden gepleegt; en des gelijks ook alle d'andere Prinssen en Standen van 't Rijk, Herstelling en Vernoeging te doen, over alle Hostiliteyten door sijn Koninkl. Maj. Militie, tegens den Inhoud der Munsterse Vredens Tractaten. Welke *Resolutie* aanstonds sijn *Keyserl: Maj:* wierd te kennen gegeven.

Waar op de Fransche Afgesand, schriftelijk antwoord.

Hier tegen gaf de Fransche Afgezand *Gravelle*, op de Klagten van *Ceur-Trier* een *Memoriaal* aan de Rijks-vergadering tot *Regensburg* over, welkers Inhoud onder Num. XVII. werd geproduceert.

Maar sijn *Keyserl. Maj.* niet dan al te klaar siende, dat de *Franssen* hem tot nu toe, door hooge protestatien en schoone beloften, maar al te lang opgehouden en misleyd hadden, konde nog mogte niet gedoogen, dat de Duytsche Vryheyd, dus door Uytheemsche Natie, soude onder de voet getreden werden; weshalven sich genoodzaakt vond, om soodanig Geweld, door Kragt van Wapenen te wederstaan, hem, met andere Potentaten te verbinden; gelijk dan nevens den *Koning van Spanjen*, met de Heeren *Staaten Generaal*, op den 30. *Aug.* binnen 's *Gravenhage* een naauwere *Alliancie* maakte, waar van hier voor onder de besondere *Verhandeling van Staats-Saken* op Fº. 168. &c. breeder is gemeld,

meld, en desselven Inhoud onder Num. XIII. omstandig kan gesien werden.

De Koning van Vrankrijk laat Nancy fortificeeren,

Eertijds hebben wy sijn *Koninklijke Majesteyt van Vrankrijk*, neyens desselfs Gemalinne, na de Verovering der Stad *Mastricht*, tot *Nancy*, de Hooft-Stad van 't Hertogdom *Lottharingen*, geconvoyeert en gelaten; alwaar sijn Majesteyt zedert, soo aan de Stad, als aan 't Slot seer yverig, door een macht van over de 1000. Man, deed arbeyden, om alles in esse te brengen, en daar van een sterke Vesting te maken; waar toe niet alleen groot getal Arbeyders gebruykte, maar selfs ook d'Infantery van sijn Armee, die gesamentlijk in 8000. Man te voet, en 2500. te paard bestond. Ondertusschen was sijn *Koninklijke Majesteyt* in bekommering, soo over het aannaderen der Keyserlijke Armee, als ook dat d'Inwoonders daar te Lande, die dog niet goet *Frans* zijn, hen by desselfs Aankomst mochten opwerpen, *Vrankrijk* afvallen, en het met den *Keyser* houden. Maar om hier in te voorsien, ordonneerde aan den *Ridder de Fourilles*, sich met sijn byhebbende Macht, na den *Marschalk de Turenne* te begeven, ten eynde den *Keyserschen* soo veel te beter de Passagies te konnen bezetten. Den *Marquis de Vaubrun* wierd gelast, een bysonder *Corps* by *Filipsburg* te versamelen, om daar op te passen, of *Duc de Turenne* eenig *Secours* mocht van nooden hebben, en den selve als dan te secoureeren.

En is wegens d'Afkomst der Keyserschen in gevaar.

Straatsb. Gesanten by den Koning ter Audientie komende, werden treffelijk ontfangen.

Wijl nu sijn *Koninkl: Majest:* sijn Residentie te *Nancy* had genomen, quamen de Straadsburgsche Gesanten hem daar complimenteeren: Waar op hy deselve den 3. *Aug.* Gehoor verleende, en met goede Expeditie depescheerde, hen verzékerende, van sijn getrouwe Vriendschap en goede Intentie, soo mondeling als by geschrift. Waar na sijn Majest: hen, door den *Marquis de Bellefonds*, seer magnificq deed tracteeren, en de Paarden van sijn eygen Stal liet geven, om sijn Armee, en de Fortificatie van *Nancy* daarmede te besigtigen. Hier tegens quam de *Marquis de Louvois* (na dat van 's Konings wegen, de Stad *Brisach*, en die Quartieren had wesen besien, of in goede staat van Defencie waren) tot *Straatsburg*, met een *Escorte* van 100. Paarden, alwaar met 3. *Salvoos* van 12. Stukken Kanon, en 't geheele Garnisoen in Wapenen, als mede een party gewapende Burgers, deftig wierd ontfangen: vertrekkende des avonds wederom van daar na *Philipsburg*, om daar de noodige Ordres te stellen, by aldien de *Keyserschen* derwaards mochten afkomen. Dit alles verricht hebbende,

bende, quam den 16. weder te *Nancy* by sijn *Majesteyt*; die den 6. deser Audientie gaf aan den Afgesand van *Ceur-Trier*, welke seer klaagde, over d'Insolentien, door de *Franssen* in het Ceur-vorstendom aangerecht. Doch de Koning wilde hem hier van naaulijks hooren spreken, voor dat de *Ceur-vorst* sijn Meester, de Keyserl: Troupen, die hy in sijn Land had laten komen, weder daar uyt dede vertrekken. Echter liet hy desen *Envoyé*, op sijn te rug-reyse, met sijn Pourtrait, en een Boot van Diamanten vereeren. De Spaansche Ambassadeur *Graaf de Molina* insgelijks te *Nancy* geweest, ontfing daar seer slecht Tractement van de *Franssen*, weshalven sich wel haast weder van daar retireerde.

Ceur-Triers Afgesand, heeft by Vrankrijk *Audientie.*

Na dat nu alle Preparatien tot sijn Hoogst-ged: *Majesteyts* Voyage na der *Elsas* veerdig waren, vertrok deselve den 24. deser van *Nancy*, quam den 25. te *Ruon*, den 26. te *St. Die*, en den 28. te *Ribauvilliers*, van waar hy een Brigade, onder *Duc dela Feuilliade*, na *Colmar* sond; ende een ander onder *Monsr. de Bloquemar* na *Sle-stad*, om die beyde Steden onder sijn Gehoorsaamheyt te brengen; gelijk ook geschiede. Doch dese 2. Steden souden sulks gemakkelijk hebben konnen tegen-houden, indien haar rechtschapen geweerd, en naar behooren den Vyand geresisteert hadden; maar gaven sig nu seer schandelijk daar aan over, meenende daar door veel sachter te zullen gehandelt werden: maar gevoelden naderhand genoegsaam, wat sy gedaan hadden. Want,

Koning vertrekt van *Nancy* na der *Elsas*:

Daar verscheyde Steden sich aan sijn *Majest*: onderwerpen.

De *Franssen* tot hun voordeel op alles met groote list waakende, heeft de Koning, door den *Hertog de la Feuilliade*, de Stad COLMAR doen berennen, deselve met soo harde en wreede Dreygementen laten opeyschen, dat gesegt wierd; *Indien sich wilden opposeeren, en een eenig Fransman quamen te quetsen, dat sijn* MAJESTEYT *geresolveerd was, hen alle ten Proye aan sijn Volk te geven, en den Kinderen in de Wieg niet te zullen verschoonen.* Waar over dese Inwoonderen, als van geen Krijgs-volk voorsien, soodanig ontsteld en verslagen wierden, dat sich sonder slag of stoot aan 't Ongenaadig Bestier der *Franssen*, op *Genaade des Konings* over gaven. De welke naderhand voor by *Brisack* trekkende, die van *Colmar* eenige Gedeputeerden, nevens eenige Geestelijken aan sijn *Majesteyt* sonden, om hem voor de Welstand en Behoudenis harer Stad te bidden; maar wilde hen niet aansien, veel min ter Audientie laten komen: soo dat dese Plaats t'eenemaal wierd gedemanteleerd.

Gelijk ook *Colmar* op harde Dreygementen sonder slag of stoot doet.

Werd geslacht,

De gantsche Burgery in 5000. Man bestaande, wierden ten uyterSten

terſten uitgeput, ja ſoodanig, dat men geloofde, deſe goede en neeringachtige Stad geen half jaar lang op ſulken voet ſoude konnen ſubſiſteeren, maar de Borgers, hoewel eertijds van groote Middelen, van gebrek moeten vergaan. De Arbeyds-lieden niets hebbende, als uit de Hand in de Mond, moeſten yder 5. à 6. Soldaten logeeren, en die de Koſt geven. 90. Stukken Canon, 400000. Pond Buskruyd, Wapenen en andere Ammunitie daar in gevonden, wierd al t'ſamen na *Bryſack* gevoerd, gelijk ook al de Vruchten en Wijnen, mitsgaders al het Silverwerk dat in de Stad wierd gevonden; ſoo dat hunne elendige Toeſtand niet genoegſaam is uit te drukken.

En d'Inwoonders ſeer geplaagt.

Ter ſelver tijd wierd de Rijks-Stad *Schleſtadt*, mede aldaar door de *Franſſen* ſeer ſterk bezet, en met harde Straffen gedreygt; waar door haar ins-gelijks, ſonder eenige wederſtand te bieden, aan de Genaade des Konings hebben moeten onderwerpen: die dan ook, tot betuyging ſijner groote Genaade, hunne Wallen deed nederwerpen, niet willende, dat daar omtrent eenige ſterke Plaatſen, behalven *Bryſack*, ſouden blijven. Daar-en-boven hebben ſy nog de Steden *Rotenburg* en *Friburg* in-genomen; dog het Guarniſoen van de laatſte Plaats had ſig op het Kaſteel geretireerd, waar ſich wilden defendeeren, op hope dat 'er van 's *Keyſers* wege Ontzet ſoude komen; maar te vergeefs.

Schleſtad insgelijks.

Van d'overige *Tien Steden* in der *Elſas*, wierden Gedeputeerden by den Koning tot *Bryſack* ontboden; die dan de groote Macht des Konings ontziende, en 't wreeddaadig Geweld ſijner woeſte Soldaaten vreeſende, hen al te maal aan de hooge Heerſchappy ſijner *Alderchriſtel: Majeſt:* ſubmitteerden.

Hoe d'overige Steden in der *Elſas* ſich aan den Koning ſubmitteeren.

Spiers wierd mede gelaſt, Frans Guarniſoen in te nemen; dan daar op is niets gevolgt. De Borgery wierd alleſins ontwapend, en de Fortificatien gedemolieert. Maar het Huys *Brenburg*, op den *Ochenwal*, wilden 't noch ſtaande houden; ſoo dat daar wel 200. Man voor bleeven, waar onder 20. Officiers, als mede een Neef van den *Marſchalk de Turenne*.

Al deſe Hoſtiliteyten en Geweld-daadigheden by den *Franſſen* gepleegt, geſchieden al te maal onder dit pretext, van dat ſijn *Majeſt: van Vrankrijk* op deſe Plaatſen recht hadde, als *Groot Baillauw* van *Hagenau*; en dat ſich hier van had verzekert, alleenlijk om den *Keyſerſchen* te beletten, hen van twee ſoo advantagieuſe Poſten, tot ſijn Nadeel, Meeſter te maken.

Wanneer nu den *Koning van Sweden*, ſchoon hy der *Franſſen* *Inte-*

Waar over *Sweden* sich seer misnoegt toont.

Interesse seer behertigden, en hen veel te wille deed, ter ooren quam, dat sy soodanig allesins in *Duytsland*, en voornamendlijk in der *Elsas*, den Meester speelden, tot groot nadeel en onderdrukking van de Rijks-vorsten; T'oonde eenigsins van desen Handel gevoelijk te zijn, te meer, wijl sulx directelijk strijdig was tegens het Westphaalsche Vredens-Tractaat, dat de *Kroon Sweden* altoos had getracht te doen onderhouden en naarkomen, aangesien alle de wederzijds strijdende Partijen, sijn *Mediatie* tot de Bevordering der Algemeene VREDE, dankelijk hadden geaccepteerd. Weshalven dan selfs dese volgende Brief, aan sijn Minister *Bluhme*, tot *Regensburg* residerende, toe-schreef:

Enklaaglijk aan haar Agent tot *Regensb.* schrijft.

WY zijn seer gevoelijk, dat d'Onnooselе Steden in der ELSAS, *soo ellendig door de Fransche Wapenen geruineerd zijn; en wy zullen niet nalaten, aan't* Hoff van den ALDER-CHRISTELYKSTE KONING *te doen sien, onse rechtveerdige Resentimenten, van soo een groot Attentaat, strekkende niet anders als directelijk tegens den* VREDE. *Gy zult ook aan* Monsr. Gravel *en andere doen verstaan, dat wy nooyt gelooft hadden, dat* VRANKRYK *soude gerefolveert hebben, sich soodanig te stellen tegens de* Westphaalsche Vrede, *als het Tractaat tusschen ons gemaakt voor de Bevestiging van deselve* Vrede. *Wy zullen in 't* Hoff van Vrankrijk *deselve Klachten laten doen, ten eynde de gedachte Steden eenig soulagement, en Satisfactie konnen hebben.*

Buyten dit alles, souden de *Franssen* den *Duytsen* noch wel hebben willen diets maken, als of hun *Intentie* oprecht, en haar *Voornemen* seer goet sou zijn geweest, om de RUST des *Duytschen Rijks* te conserveeren, en al 't gene daar aan nog mocht ontbreeken, te restitueeren, &c. Daar sy doch alleen dese *Rust* hebben verstoort, tegens d'uytdrukkelijke Inhoud der *Westphaalsche, Pyrenëesche* en *Aakschе Tractaten.*

Franssen handelen tegens de Westphaalsche Vrede.

Het *Westphaalsche Vredens-Besluyt* was niet machtig genoeg, de Steden in der *Elsas* by hare Privilegien te beschermen. Men heeft na dese tijd aan alle Hoven der Duytsche Vorsten, de *Fransche Envoyés* en *Residenten* gesien, om derselver Gemoederen te sondeeren, en hen door alle bedenkelijke Middelen, van hun aangenomene Partijen af te trekken, tot men eindelijk de Rijnsche *Ligue* daar uyt heeft gesmeed, die een rechte Kancker is, dewelke de *Duytsche* VRYHEYD, onder het Pretext van 't derde Artij-

Artijkel des Munſterſchen Vredens-Beſluyt, als ongeneeslijk heeft gemaakt; gelijk of d'Uytlegging van 't ſelve Artijkel, van den *Franſſen* dependeerde, en dat het *Roomſche Rijk*, die in een ſtrijdigen Sin moeſt aannemen, en ſich aan de Wetten der *Franſſen* onderwerpen.

Wegens de *Pyreneſche Tractaten* heeft men geen Eed-ſweeringen bedenken konnen, die krachtig genoeg waren, om daar door den *Franſſen* tot derſelver Ondergouding te verbinden: Want men heeft geſien, hoe ſy door d'Invallen in de *Spaanſche Nederlanden*, en in den *Burgondiſchen Kreys*, een Minderjarigen Koning berooft, een Koninklijke Weduwe onderdrukt, en derſelver getrouwſte Onderdanen in Dienſtbaarheyd gebracht hebben, ſonder eenige andere *Declaratie*, als dat ſy in Bezitting namen, 't gene hun toequam; alwaar nochtans beyde, de *Koning* en de *Koningin van Vrankrijk*, uyt krachte van een ſolemnélen Eed, al hun Recht en Gerechtigheyd, die ſy op gemelde Landen ſoude pretendeeren konnen, of na d'afſterving van *Koning Philippus* de Vierde, mochten te verwachten hebben, ſich ontrokken en daar van geresigneert hebben. Als ook de Pyreneſche.

Het *Aakſche Vredens-Tractaat* was niet ſoo haaſt geſlooten, of de *Franſſen* lieten duydelijk aan hun vermerken, dat deſe Woorden in 't Eerſte Artijkel: *Een goede, vaſte en beſtandige* VREDE; en deſe Woorden: *Een eeuwige Verbintenis, Alliancie en Vriendſchap*, en in het tweede Artijkel: *Een goede Vereeniging en Aflating van alle Oorlogs-handel en Vyandelijke Bedrijven*, hun onverzadelijke Begeerte tot de *Spaanſche Nederlanden* niet konden uytdempen; nademaal ſy boven die, in het vierde Artijkel, aangeroerde Steden, noch begeert hebben de Stad *Condé* in *Henegouwen*, de Veſting *Linck* in *Vlaanderen*, en andere Plaatſen meer. Diergelijke Stréken, ſouden alhier noch meer konnen aangevoert werden, indien wy niet de Kortheyd deſes Werks bevlijtigden. Waarom wy dan voortgaan, tot kortelijk aan te merken. En het Aakſche Vredens Tractaat.

Hoe de *Franſſen* in *Switſerland* woelden; daar ſy in de Maand *July*, by de t'Samen-komſt der 13. Switſerſche Hoogſt loffelijke CANTONS, hun uyterſte beſt deden, om deſelve te bewegen, ſy harer Hoog Mogende de Heeren *Staaten Generaals* Afgezand den Heer *Malapert* ſouden hieten vertrekken; maar kregen tot antwoord, dat ſulks hun abſolute Regeering en volkomen Heerſchappye ſoude nadeelig zijn, en tegen het Recht der Volkeren ſtrijden; weshalven niet geſind waren, ſulks te doen. Daar op deed wel- Der Franſen begeeren, by de *Cantons*, werd afgeſlagen.

ged: Heer *Malapert* den 17. *July*, in de Vergadering deser Switserſche *Cantons*, (gelijk in den beginne gemeld) een treffelijke *Oratie* in Latijnſche Spraak. Ter ſelver tijd wierden de Switſerſche *Cantons* tot *Baden*, door de Miniſters van 't *Huys Ooſtenrijk* ſeer aan-geſocht, om het geproponeerde Tractaat, rakende de Defencie van *Conſtans*, en de 4. Woud-Steden, met haar te ſluyten; maar konden doemaals daar toe noch niet verſtaan.

De *Ceurfurſt van Brandenburg* deed aan deſelve Vergadering ook bekend maken, ſijn *Accommodement*, dat met *Vrankrijk* had ingegaan, onder Belofte, dat de Koning niets tegens het Rijck ſoude attenteeren; en dat ook met de *Hollanders* op redelijke Conditien ſoude VREDE maken.

De *Franſſen* verzekeren deſelve, haares Konings Vriendſchap;

Hier op quam ook de Franſche Ambaſſadeur, den *Switſerſche Cantons*, wegens ſijns Konings Vriendſchap, verzeekeren, na hy deſelve, door alle ſijne Inſtantien niet hadde konnen bewegen, harer Hoog Mogenden Afgezant van daar te zenden; daar noch byvoegende, dat ſijn *Koning* op dit Rijck niets pretendeerde etz. maar dat, by aldien de KEYSER, *Vrankrijk* direct of indirect quame t'attacqueeren, de *Cantons* geobligeert waren, den *Koning* ſijn Meeſter te aſſiſteeren, ſoo veel hen mogelijk was: en op 't einde van ſijn Diſcours verzekerde, dat-'er niet een eenige Switſers Soldaat in de geheele Armee van *Turenne* was.

En eindelijk ſtaan de *Cantons* hem de Werving in haar Land toe.

Eindelijk bracht het gedachte Ambaſſadeur naderhand by eenige *Cantons* ſoo verre, dat ſy toeſtonden, hy eenige Recruten voor de Switſerſche Troupen in Franſchen Dienſt mocht laten werven. Doch de Deputatie van eenige *Cantons* na *Briſach*, terwijl de *Koning van Vrankrijk* daar was, om denſelve te complimenteeren, wierd van de meeſte gediſavoueerd, meenende ſommige, het een Cas van Conſcientie te weſen, een triumphante Prins te laten complimenteeren, welke de ware Religie had uitgebannen. Ter contrary ſou de *Koning van Vrankrijk* gaarne hebben geſien, dat alle de *Cantons* hem gelijkſaam hadden komen begroeten. Doch dit gelukte niet alſoo; dies ſchreef ſijn *Koninkl: Majeſt:* een Brief aan den *Zenaat* van *Zurich*, vol van groote Vriendelijkheid en ſchoone Beloften, welkers Inhoud hier voor in de *Verhandeling van Staat-Saken*, op F°. 83. is gemeld geworden.

De *Koning* ſchrijft aan de Switſerſche *Cantons*.

Dan ſulks alles was van weinig kracht, en ſeer geringe operatie; want de verraſſende Verovering der 3. Provintien in *Nederland*; d'In-

d'Inval van 't Aards-Bisdom *Trier*; de Ruïne van *Colmar*, en meer andere Onbehoorlijkheden, vervulden den *Switsers* met groot Misvertrouwen; sulks sy veel eer bedacht waren, om sich in goed Postuur te stellen, tegens alle vreemde Magt, die haar mogt komen attacqueeren, dan den *Franssen* in hare Progressen te versterken.

Desgelijke aan de Stad *Basel.*

De *Koning van Vrankrijk* sond ook een Edelman, *St. Aubin* genaamt, aan de Stad *Basel*, met Brieven, behelsende het goet Contentement, 't welk sijn *Majesteyt* geschept hadde, uit het weigeren van den Doortocht der Lottharingsche Troupen, na het *Fransche Comté*; nevens voorder Begeeren, dat doch in dit haar Voornemen wilden bestandig blijven, en dus continuëren aan d'overige Lottharingsche, en anderen Troupen, die onder den Generaal *Caplieres* versamelt wierden, om over hun Bodem na 't *Fransche Comté* te marcheeren, en *Vrankrijk* in te vallen. Waar op die van *Basel* antwoorden, dat sulks alle de *Cantons* van *Switserland* in 't algemeen aanging, en dat sy altoos gesamentlijk over soodanige saken delibereerden en resolveerden; echter wilden sy, de met *Vrankrijk* geslotene Tractaten naaukeurig observeeren.

De Steden in der *Elsas* werden van de *Franssen* seer geplaagt

De Tien Steden in der ELSAS; als *Hagenau*, *Colmar*, *Schlestad*, *Landau*, *Kroonwittenburg*, *Oberny*, *Keysersberg*, *Munster*, *Rosheym*, en *Durkheym* wierden onder het Fransche Jock soo geplaagt en mishandelt, dat ook de nabuerige Steden en Landen, uit vreese van overvallen te werden, haar uiterste vlijd aanwenden, om sich in staat van Defencie te stellen. d'Inwoonders der vier Woud-Steden, vluchten met al haar beste goederen na *Switserland*. Desgelijks was ook de *Swaabsche Kreys* niet weinig bekommert, van dat 'er een vreemde Armee in haar Landschap komen soude; alwaar dan dit Onheyl noch by quam, dat de Catholijke en protesterende Standen malkander niet konden verstaan.

Straasburg stelt sich in goed Postuur.

De Stad *Straasburg*, uit vreese van verder Inbreuk te lijden, stelde haar ook in postuur van Defencie; doch sijn *Koninkl: Majest: van Vrankrijk*, om deselve in gerustheid te stellen, sond den 29. deses een *Edelman Chatilly* aan d'Overigheid der Stad, om deselve van sijn *oprechte Intentie* te verzékeren, en dat sy niets behoefden te vreesen, schoon hy in *Colmar* en *Schlestad* Bezetting had gesonden; aangesien hy niets anders had gedaan, dan der *Elsas* voor de Keyserlijke Troupen te beschermen. Voorders seyde gedachte Edelman, hem aanbevolen te zijn, een tijd lang

tot *Straasburg* te verblijven, om den Moedwil der Franſche Soldaten in haar Gebied voor te komen.

Midlerwijl bedreeven de *Franſſen* in *Triers-Land* groote Violentien, tot eindelijk de *Spaanſen* eenig Volk te *Luxemburg* by malkander verſamelden, om die binnen TRIER te zenden, en deſelve Stad daarmede te defendeeren. Maar de *Franſſen* hier van verwittigt, quamen 24. uren eerder dan de *Spaanſen*, en bezetten alle Paſſen, ſoo dat de *Spaanſen* daar niet konden binnen geraken. Dus quam Chevaillier *de Fourilles* met 5000. Paarden voor *Trier*, en berende de Stad, begeerende, 32000. Piſtolen; by Foute van dien, dreygde, den Burgers met uiterſte Rigeur te ſtraffen; en quamen den 28. *Aug.* 3. Schepen met Buskruyd en allerhande Ammunitie by de Stad, voor de *Franſſen*, die doen alles prepareerden om de Stad Formeel te belegeren: Waar toe den ſelven dag, de *Marquis de Rochefort* mede in 't Leger quam, en aan ſijn Infantery te *Sirck*, 6000. Man ſterk, ordre ſond, om mede na *Trier* te komen; gelijk dan den 29. dito met 7. ſtukken Geſchut daar aanquamen. Doch dit geſchiede buyten 's *Konings Ordre*, aangeſien deſelve maar belaſt hadde, dat men deſe Stad, gelijk de Steden in der *Elſas* ſoude ſien in te krijgen; dan den aantocht der Spaanſche Volkeren veroorzaakte, dat de *Franſſen* deſe korte expeditie by der hand namen.

De Stad *Trier* door de *Franſſen* belegert,

Binnen de Stad was een Oud Collonel, *Sr. Grondeur* genaamt, die aldaar als *Commandant* regeerde, hebbende eertijds voor *Duc de Loraine*, Gouverneur in *Homburg* geweeſt; deſelve had 300. Soldaten, 2000. Boeren, en 1600. Burgers by hem, die hen in den beginne ſeer wel defendeerden, na dat ſy de Studenten, en andere, die onbequaam waren tot de Wapenen te voeren, hadden uitgeſonden. Den 30. dito de Batteryen veerdig, begonden de *Franſſen* daar mede de Stad te beſchieten, en Faſcinen aan te brengen, om de Grachten te vullen; en hoewel de *Ceurvorſt van Trier* daar eenig Secours in ſond, zetten echter de *Franſſen* ſoodanig op de Stad toe, dat ſy in 't kort onder de Wallen geraakten, niet tegenſtaande ſy door een ſteenachtige aarde moeſten heen-graven, tot verwondering van alle die ſulks aanmerkten. Ondertuſſchen wierd den *Marquis de Rochefort* aan ſijn ſchouder en hals gequetſt, nevens noch veel andere Franſche Officiers: waar onder ook den *Marquis de Coſſé*, *Ayde de Champ* van den *Marquis de Rochefort*. Want de Belegerden ſchooten dapper met haar Canon op het Franſche Leger, ſoo dat

dat ook veel gemeene Soldaten daar door wierden vernield: sy deden ook een Uitval van de Stad, waarmede veel *Franssen* sneuvelden. Maar de Belegeraards met ongemeene hévigheid van dag te dag meer aandringende, en binnen korten tijd de Grachten met Fascinen beginnende te vullen, schoon meer dan 50. Gequetsten op een nacht, van onder de Stad in 't Leger wierden gebragt, begonden die van binnen, den Moed van genoegsame Defensie, verlooren te géven, als te weinig Krijgs-volk inhebbende, om soo een Machtig Geweld te konnen afweeren. Derhalven na dat nu de *Franssen* een Attaque hadden gedaan, gaven de Belegerden, den 8. *Septemb.* de Stad op *Discretie* over, trekkende de Soldaten met witte stokjes uit; de Borgers wierden ontwapend, en moesten nog by den Koning gaen om *Gratie* bidden. Werdende boven dien ook seer geplaagt; want na het Rantsoen harer Klokken, voor 800. Rijxd. en de Plundering der Stad, voor 3000. Rijxd. afgekocht te hebben, moesten nog alle Maanden 2000. Rijxd. Schatting en Contributie opbrengen, en daar voor 2. Domheeren, en 2. van de voornaamste Borgers tot Geyselaars na *Metz* mede géven, gaande de principaalste Officiers op 't Slot, en in 't *Probst* en *Dekens-Huys* logeeren. Boven dit alles is 'er nog veel aan Schenkagien heen gevlogen, hoewel ook een groote Voor-raad van allerhande Levens-middelen in de Stad vonden, die de Boeren en Land-lieden, al vluchtende, daar in gebragt hadden. Daar wierden 5000. Ruyters, en 2000. Voetknegten tot Bezetting in de Stad gelaten, die de Borgers niet alleen Logijs, maar ook Onderhoud moesten verschaffen, en daar-en-boven yder Soldaat 5. stuyvers, en yder Ruyter 10. Stuivers daags aan Geld betalen. De *Franssen* seyden, dat sy in dit Beleg, 30. Officiers, en 200. Soldaten hadden verlooren; maar andere meenden wel van 800. soo gemeene Soldaten als Officiers. Na de Verovering der Stad *Trier* begaven sich eenige Troupen der *Franssen*, na 't Leger van *Duc de Turenne*, en de andere in *Lottharingen* na den *Koning*.

Na rigoureuse wederstand ook veroverd,

En beswaren de Borgers seer.

Te deser tijd gingen 500. Soldaten van 't Keyserl: Regiment onder den *Marquis de Grana*, uyt *Keulen* na *Cobelens*; en dat onder pretext van na *Syburg* te gaan, en aldaar de Schans weder op te rechten, die den *Hertog van Nieuburg* had doen slechten. Ondertusschen geschiede sulks, om de bovengenoemde Stad tegens den *Franssen* te versterken; aangesien de *Ceur-Vorst van Trier* vastelijk presumeerde, dat sy *Cobelens* souden komen belegeren.

De Stad *Cobelens* werd met Keyserl: Volkeren bezet.

Over dese Uyt-tocht beklaagde sich de *Ceur-Vorst van Ceulen* hooglijk aan de Magistraat deser Stad; seggende, dat sy, onaangesien hare Beloften en Declaratie, die sy gedaan hadden, van sich, gedurende desen Oorlog, *Neutraal* te houden, echter dese Troupen ten Dienste des *Ceur-Vorst van Trier* hadden laten uytgaan. Waar op de Magistraat, den *Ceur-Vorst* tot antwoord gaf; Dat dese Troupen buyten haar kennis en weten waren uytgetrokken, en dat sy hen sulks ook niet konden verhinderen, aangesien die niet hen, maar den *Keyser* toe-behoorden, die deselve altoos had onderhouden en betaalt.

De Koning tracht het geheele Aards-Stift en Bisdom *Trier* onder sijn geweld te brengen.

Als nu de *Koning van Vrankrijk* het geheele *Hertogdom Lottharingen*, de *Opper-* en *Neder-*ELSAS, nevens de Stad *Trier* ganschelijck vermeestert en onder sijn Geweld gebracht hadde, wende alle Middelen aan, om ook het geheele *Aards-Bisdom* onder sijne Heerschappye te krijgen; doch onder dit pretext, dat de Noodwendigheyd tot verzekering sijner Standen, en de Vergelding, van dat de *Ceurvorst*, Keyserlijke Bezetting in *Cobelens*, *Ehrenbreitstein*, en *Hermanstat* had gelegt, sulks vereyschten; ja de *Fransen* seyden opendlijk uyt, dat sy alles in 't Rijk souden trachten te veroveren en in te nemen, dat Keyserl: Volkeren tot Bezetting in hadde. Gelijk sy dan ook meest alle Steden, Sloten en Vestingen allesins door het geheele Aards-Bisdom weg genomen, en ten platten Lande alles onder Contributie gesteld hadden. Soo dat eyndelijk het geheele *Triers-Land*, onder de Macht en 't Geweld der *Fransen* wierd gebracht, uytgenomen de Stad *Cobelens* aan den *Rijn*, en aan de Mond van de *Moesel* gelegen, nevens d'onwinbare Kasteelen *Ehrenbreitstein* en *Hermanstein*, werwaards de *Ceur-Vorst* met sijn Hof-houding sich begaf, en naderhand op Keyserl: zijde bestandig bleef, willende geensins naar de harde Fransche Dreygementen noch der selver schoone Beloften luysteren, schoon de *Koning* hem presenteerde, met sijn geheele Leger en alle Krijgs-magt, uyt sijn Land te trekken, indien hem *Coblentz* en *Ehrenbreitstein* in handen wilde stellen, om dat na den Oorlog weder aan hem te restituëren.

Hy vertrekt uyt *Brysach* weder na *Nancy*,

Alwaar alles tot een wigtigen Aanslag doet prepareren.

Ondertusschen begaf sich de *Koning van Vrankrijk*, in den aanvang van *September*, uyt *Brysach* weder na *Nancy*, alwaar sich een tijd lang op hield, en aan verscheyde *Ambassadeurs* Audienty verleende. Den 14. deser deed *Revue* van al sijn Troupen, waar by noch eenige, gelijk hier voor gemeld, uyt het Land van *Trier* quamen, preparerende alles tot d'uytvoering van een wigtig

Dessein.

Deſſein. Waar over verſcheyde ſpeculatien vielen, werwaards dit Deſſein gelden ſou: Eenige oordeelden, dat het op *Homburg* of *Bits* gemund was; te meer, om dat 'er vele Materialen tot *Nancy* wierden gebracht, om de Rotſen daar mede te breeken, en dat *Homburg* een Plaats was op Rotſen gelegen. Andere meenden, dat het *Straatsburg* of *Vryburg* in *Brisgauw* ſou gelden: en ook vele, het *Franſche Comté*; dewijl 'er wel 50000. ponden Buskruyt van *Verduyn*, en meenigte aarde Sakken van *Mets*, te *Nancy* waren gekomen. Tot dit ſelve Voornemen ſcheen ook wel de Komſt van *Duc d'Orleans* naar *Nancy* te ſtrekken, alwaar den 18. deſer aan quam, en van den *Koning* ſeer wel wierd onthaald; alſoo gereſolveerd was, hy, by ſijn *Majeſteyts* afweſen, aldaar het *Commando* ſoude voeren. Maar van dit voorgenomen Deſſein is in 't minſte niets gevolgt, verdwijnende allen toeſtel weder tot niet, het zy dat ſulks wierd verhindert door d'Avantage der *Keyſerſche Armée* op die van *Duc de Turenne* in het *Duytſche Rijk*; of dat eenige andere Oorzaken het ſelve heeft omverre geſtooten, ſulks bleef onbekent.

Maar verdwijnd geheel tot Niet.

Wy keeren Ons weder na NEDERLAND, om, na ſijn *Alder-Chriſtelijkſte Majeſteyt* van daar na *Vrankrijk* geconvoyeert te hebben, te zien, wat zedert in ons *Vaderland* is voorgevallen.

Prins Condé ſich noch *in Vlaanderen* ophoudende, ſond Brieven aan ſijn *Koninklijke Majeſt:* met bericht, dat de *Spaanſen* ſich met *Vrankrijk* in Oorlog ſouden begeven, weshalven aan ſijn *Majeſteyt* verſocht, eenige oude Troupen Voet-volk te mogen erlangen, aangeſien ſijn nieuw-geworvene Volkeren, in val des Noods, geen behoorlijke Tegenweer ſouden konnen doen. Op deſe Tijding liet ſijn *Majeſteyt* aanſtonds ſijn voorgemelde Voornemen varen, reſolveerde ſijn Voet-volkeren aan *Prins Condé* te zenden, en ſelfs, op een wigtig Schrijven van *Monſr.* COLBERT, na PARIS te gaan; gelijk op den 30. deſer Maand *Septemb.* geſchiede, na een goede Bezetting binnen *Nancy* gelaten te hebben; arriveerende den 1. *Octob.* tot *St. Michiel*, alwaar onder 't geroep van, VIVE *le* ROY, blymoedig wierd ontfangen. Den 13. dito bevond ſich de *Koning* tot *Clichy*, daar de *Dauphin* en vele andere Grooten, ſijn *Majeſteyt* quamen begroeten en verwellekommen; waar na hy met deſelve noch dien eygen avond tot *Verſailles* arriveerde.

Prins *Condé* verſoekt de *Koning* om Volk.

De Koning komt tot *Verſailles*.

Midlerwijl was de Geld-kiſt in *Vrankrijk* ſeer gemindert, weshal-

In *Vrankrijk* is men op nieuwe Geldmiddelen bedagt.

halven men daar op allerley nieuwe Middelen was bedacht, om desselfs Vermeerdering weder te konnen uitvinden; waarom dan een Forme van gezegeld Papier op alle Acten van Justitie wierd gesteld, en door het Middel van wel 22. Nieuwe *Edicten*, allerhande practijken aangewend, om de Gemeenten het Geld af te persen, ten eynde de *Koning* sijnen aangevangen Oorlog tegen den *Vereenigde Staat* van *Nederland*, dies te beter mocht komen continuëren, gelijk hier voor in de Voortzetting der Fransche *Finantien* breeder is gemeld.

Tot *Montargis* ontstond ter selver tijd een Oproer, om dat men de Burgers met den Achste-penning te betalen, wilde belasten, daar sy tot noch toe daar van waren vry geweest; soo dat d'Inwoonders, de Pachters begonden doot te slaan; maar eindelijk wierden Soldaten derwaards gesonden, die d'Oproerigen gevangen namen, de Betaling deser achste Penning instelden, en alles weder in Stilte brachten.

Nu zullen ons uit *Vrankrijk* weder na *Holland* wenden, en daar bezien, wat sijn Hoogheid Heere *Prince van Orange* met sijn t'samen-vergadert Leger tot *Raamsdonck* voorder heeft geëffectueert.

Na *Prins Condé* met een tamelijk Leger van *Uitrecht* was opgebroken, en sich eerstelijk een tijd lang in de *Meyery van den Bosch* had opgehouden, is naderhand in de Quartieren van *Vlaanderen* gekomen; te welker tijd sijn Hoogheid *Prins van Orange* voor raadsaamst achte, iets Voordeeligs ten gemeene Beste van de *Nederlandsche Vereenigde Provincien*, tegens het Geweld der *Franssen* t'ondernemen; wijl sy nu geen sufhsant Leger, tot Bescherming van hun Nederlandsche *Conqueesten* by der hand hadden. Desen Aanslag en Resolutie was wel al over langen tijd vast gesteld; maar wijl d'Engelsche Vloot doemaals noch voor de Wal, en omtrent de Kusten van *Zeeland* lag, wierd sulks uitgesteld, tot'er tijd de Vlooten gesamentlijk Slaags souden geweest zijn; want men het Krijgs-volk aldaar by der hand moest houden, om de soo hart gedreygde Landing der *Engelsen*, waar van men soo seer geroepen en geroemt hadde, met aller Macht tegen te gaan en te verhinderen.

Sijn *Hoogheid* resolveert eenig notabel Dessein t'ondernemen;

Eindelijk dan de wederzijds Zee-Machten aan malkander geraakt, een seer wreeden Slag gelevert, en de VICTORIE soo glorieuslijk aan de zijde van den *Vereenigden Staat* gebleeven, dat de beyde Koninklijke Vlooten van *Vrankrijk* en *Engelland* uit de

Zee

Zee in hare Havenen wierden gejaagt, en daar op ook het Landings Desſein der *Engelſen* geheel in Rook was verdweenen; deelde ſijn Hoogheid Heer *Prince van Orange* Ordre uit, dat de Troupen langs de Zee-kuſten gelegen, ſich aanſtonds weder na het Gros des Legers tot *Raamsdonk* ſouden vervoegen; 't welk den 29. *Aug.* ſich ook begon te bewégen en op te bréken, werdende 7. Regimenten ingeſcheept, om door *Holland*, na de kuſt van *Vrieſland* overgevoert te werden, ten einde aldaar goede wacht, tegens den Inval der *Biſſchopſen* te houden; doch bequamen kort daar op een *Contra-patent*, om by *Amſterdam* en *Muyden* een nader beſcheyd af te wachten: dan eer deſe Ordre aanquam, waren deſe Volkeren reeds al uit geſcheept, en by *Amſterdam* op een Brugge van Vlotſchuyten, op den *Amſtel* gelegt; werdende voorders na de *Vecht* gevoert. Met het reſterende Gros van 't Leger quam ſijn Hoogheid van *Raamsdonk* door *Loon* op 't *Sandt*, en *Werkendam*, over de Brugge te *Hardinxvelt* en *Schoonhoven*, na *Alphen*; en van hier door *Onderkerk* paſſeerende, wierd al dit Volk des Nachts op den 5. *Septemb.* in een ſchrikkelijk onweder, met ſchuyten over de *Vecht* in 't *Graveland* gezet; alwaar doen ter tijd 200. *Franſſen* ſich onthoudende, ſulks meenden te verhinderen; maar vonden ſich wel haaſt genootſaakt, het Haſe-pat te kieſen, en na een goet heen-komen te ſien, te meer, alſoo bevreeſt wierden, dat hen de Pas van elders mocht afgeſnéden werden, gelijk ſeer lichtelijk ſoude geſchied zijn, by aldien wat langer morgen-ſpraak gehouden hadden.

Waar toe verſcheyde Troupen na Holland afzend;

Sich met de Reſt van 't Leger, in 's *Graveland* begeeft,

Sijn Hoog-gemelde *Hoogheyd* dan, om ſijn Deſſeyn te meer te ſecreteeren, en 't Oogwit van dien te beter uyt der Vyanden Gedachten te diverteeren, liet verſcheyde Uitleggers met Staatſche Volkeren op de *Maas* voor *Bommel* komen, dewelke dien ſelven Nacht ſoo hévig op de Stad ſchoten, dat 'er meer dan 40. Menſchen doot bleeven: desgelijks begaven ſich 1500. Staatſche Ruyters, dicht onder de Stad *Graaf*, om den *Franſſen* van die kant ook noch andere ſpeculatien in 't hooft te brengen.

En verſcheyde Krijgs-liſten, tot diverteering der *Franſſen* doet gebruyken.

De *Hertog van Luxemburg* het Opbréken van ſijn Hoogheids Leger vernomen hebbende, quam aanſtonds met 5 à 6000. Man na *Tiel*, duchtende, dat het de *Graaf* of *Bommel* ſoude gelden, om daar mede gedachte Steden te ſecondeeren; maar ſedert vernemende, dat ſijn Hoogheids Leger ſich in 's *Graveland* had geposteert, quam weder na *Utrecht*, daar hy groote Krijgs-Raad hield, die wel 2. uren lang duurde; waar na alle de Stukken

Gelijk dan *Duc de Luxemb.* ook opbrekende, 5 à 6000. Man na *Tiel* zend.

op de Wallen gebracht, en eenige hondert Man na *Breukelen* geſonden wierden. Dan eindelijk beducht, of het wel op *Naarden* mocht gemunt zijn, ſond noch eenige Wagens met Proviſie derwaards, doch wierden al t'ſamen door de Staatſche Volkeren opgevangen. Soo haaſt waren ſijn Koninkl: Hoogheyd des *Princen van Oranjens* Voor-Troupen niet op 't harde Land, of de *Grave van Waldek* deed hen op 't Kerkhoff van *Loosdrecht*, *Anckeveen* en *Hulverſum* poſteeren. En ſijn Hoog-gemelde Hoogheyd daar by gekomen, gaf den 6. *Septemb.* aan den Heer *Fariau* Ordre, met een Party Ruytery, de Stad *Naarden* te berennen; gelijk by den ſelve wierd ge-effectueert; waar op ook het geheele Gros van 't Leger volgde, 't welk met d'Auxiliare Troupen verſeld, geſament lijk in 25000. Man beſtond. Ter ſelver tijd wierd alleſins by opendlijk Placcaat, Vry-leger afgekundigt, ten eynde ſucceſſivelijk notabele Quantiteyt van Vivres en andere Neceſſiteyten, ſoo tot onderhoud van de Militie, als voeragie voor de Paarden, ſonder eenige Impoſten te betalen, derwaards ſouden gevoert werden.

Sijn Hoogheyd doet *Naarden* Berennen.

Sijn Hoogheyd nam Quartier tot *Buſſum*: en ſoo haaſt de Stad *Naarden* rontsom beſloten was, wierden de *Circumvalatien* opgeworpen, de *Trencheen* en Loop-graven gemaakt, en de *Batteryen* verveerdigt, ſoo van de Water- als Land-zijde, waar toe het Geſchut van *Amſterdam* wierd derwaards gebracht: zijnde de voornaamſte Battery in 't Spaanſche Quartier, op een plaats de *Galgenberg* genaamt; aan de Zee-kant waren twee Batterijen geſteld, die den 7. dito al hévig begonden te ſchieten.

Ook heftig beſchieten,

Den 8. alle de Batteryen, door een byna ongelooflijke veerdigheyd, in volkomen perfectie geſteld, wierd ſeer hévig op de Stad gecanonneert met kogels van 18, 24, en 36. Pond yſer; 't welk gedurende het Beleg, altoos nacht en dach continueerde; waar op die van binnen ſomtijds maar flaautjes antwoorden; wijl ſy geen ſwaar Geſchut, en maar 19. Stukken in getal daar binnen hadden, waar van noch verſcheyde onbruykbaar waren; ſoo dat de Loopgraven van buyten dies te bequamer konden voortgezet werden. 't Guarniſoen daar binnen, beſtond uyt 800. Switſers, 180. Paarden, 15. Compagnien van *Duc de Turennes* Regiment, 16. Comp. van *Navarre*, 16. Comp. van *Normandyen*, en 18. Comp. van *la Mothe*, t'ſamen 2930. Man ſterk; dewelke ſich van buyten ſoo furieus aangetaſt ſiende, ſochten met Vuur en lichtende Lantaarnen van den Toorn, aan de hare van buyten, den Nood van binnen bekent te maken; maar dees Lantaarnen wierden tot

drie-

driemaal na malkander van boven-neder geſchooten : ſoo dat al hun aangewende vlijt, hen geenſins konde conſerveeren. Want ſchoon de *Hertog van Luxemburg* uyt de geconqueſteerde Steden, een Leger van over de 10000. Man ſterk tot *Zeyſt* by malkander vergaderde, in meening, de Stad *Naarden* daar mede te ſecoureeren of geheelijk t'ontzetten, na dat noch 4. Regimenten Paarden van den *Biſſchop van Munſter* daar by waren gekomen, te weten, dat van *Hel*, *Weſterholt*, *Masbag*, en *Graaf Roys*, die in haar doortrekken, de Stad *Harderwijk* ten deelen uytplunderden, en een party Huyſen in d'Aſſche leyden ; Soo dorſt echter gedachte *Hertog* niet wagen, een Proef van deſe Ontzetting te doen, ſchoon ſoo hard gedreygt hadde, het Leger van ſijn Hoogheyt te willen komen opſlaan, dat ſelfs al den 7. deſes omtrent de middag een gerugt in des Princen Leger quam, als of de Vyand ten dien eynde al in aantogt was. Waar op de Staatſche Ruyters ſich ſeer veerdig te paard begevende, wierd 'er niets anders als een looſen Alarm vernomen, de *Franſſen* niet der vende aankomen ; maar vertoonde ſich alleenlijk een Party van 1000. Ruyters, onder de Graven *Gaſſion* en *de Raire*, komende om ſijn Hoogheydts Leger te recognoſſeeren : maar gewaar werdende, dat het ſelve ſoo wel op ſijn Hoede, en des ſelfs Ruytery al te paard gezeten was, gingen wel haaſt door, en verborgen ſich onder een Boſch in *Embuſcade*.

Luxemburg raapt een Leger van over 10000. Man te ſamen, om *Naarden* t'ontzetten.

Maar derft niet aankomen.

Dus geviel 't, dat als den 9. deſes *Baron de Truk ſes* met omtrent 300. Paarden van ſijn Hoogheyds Leger was uytgereden, om te recognoſſeeren, hy een Party van omtrent 100. Vyandelijke Ruyters by *Amersfoort* aantrof, dien hy na eenige tegenweer, geheel in route ſloeg : maar weder keerende, paſſeerde voorby deſe Franſche *Embuſcade*, waar uyt de *Franſſen* ſich doen aanſtonds vertoonden, ſoo dat *Baron de Truk ſes* hier moeſt doorſlaan, of gevangen blijven, alſoo hy door deſe *Franſſen* van alle kanten omcingelt was, en hévig overvallen wierd. Waar op dan met een dappere Manhaftigheyd reſolveerde, door te bréken, ſlaande een goet gedeelte van deſe Troup ter neer : maar de *Franſſen* te ſterk, krégen goet getal van d'onſen gevangen, en veel andere, die het met de Doot moeſten betalen ; waar onder ook den Ritmeeſter *Heemskerk* bleef ; dat een wakker Soldaat gedurende ſijn tijd was geweeſt : ook wierd den *Baron de Truk ſes* ſelfs mede gequetſt. Echter ſloeg noch een party van d'onſen daar door, brengende eenige Franſche Gevangenen in 't Leger,

Tuſſchen de *Franſſen* en *Staatſchen* vallen eenige Schermutſelen voor.

alwaar de Ruytery aanſtonds te paard ſprong, om den Vyand te vervolgen; dan had ſich al door gemaakt.

De *Franſſen* doen een Uytval; maar weynig effect.

Des Nachts tuſſchen den 9. en 10. deſes, deden de *Franſſen* uit *Naarden* een Uytval, doch was van kleyn effect; wijl d'Uytvallers ſoodanig wierden ontfangen, dat wel haaſt, met nalating van eenige Dooden, en goet getal Gevangenen, weder te rug deynsden, en ſich binnen begaven; werdende onder de Gevangenen ook gevonden een Ritmeeſter, die met het Geld van deſen STAAT, tot den *Vyand* was over geloopen, en gequetſt zijnde, wierd in Hechtenis naar *Amſterdam* geſonden. Den 10. dito waren de *Spaanſſen* met hun Approches reeds tot dicht aan de Gracht van t' Contreſcarp genadert, niet tegenſtaande de Belegerden dach en nacht geweldig chargeerden met musquetten, alſoo hun Kanon meeſt reddeloos was geſchooten. Aan d'ander zijde van de Stad wierden de Loopgraven, door de Staatſche Volkeren, met geen minder vlijt voortgezet, meenende deſelve ook tot aan de Contreſcarpen te brengen, om dies te bedekter te naderen, en ſoo te minder Volk te verlieſen: maar *Don Franciſco d'Agourto*, Lt. Generaal van de Spaanſche Cavaillery, (die de Troupen, ſoo ons door ſijn *Catholijke Majeſteyt*, volgens het Verbond tuſſchen deſelve en den *Vereenigde Staat* opgericht, waren te Hulp gelonden, commandeerde) was van gevoele, dat men geen tijd behoorde te verlieſen, en de Vyanden geen gelegendheyd te geven, om door Uytvallen onſe Werken te konnen verachteren; wijl men uyt het gedurig ſchieten met Musquetten wel kon ſien, dat ſeer ſterk daar binnen waren; en dat de Belegerden in dier voegen hunne Belegeraars ſlepen houdende, eyndelijk ontzet mogten werden door den *Hertog van Luxemburg*, die met een redelijk Leger, maar ontrent 3. Mijlen van hen aflag: willende dierhalven den Vyand geen occaſie gegeven hebben, om ſijn kragten te mogen beproeven; maar dat veel liever door een kloekmoedige Dapperheyd der Belegeraars, hem een ſchrik en vrees ſou aangejaagt werden: derhalven behoorde men de Plaats met alle Geweld te beſpringen; de Contreſcarpen, waar van ſy bedekt wierden, aan te taſten; en deſelve innemende, den Belegerden ſoodanig binnen in de Plaats te beſluyten, dat geen Middel mogten vinden, om eenige Uytvallen op de Belegeraars te doen. Schoon deſelve al ſoo dicht genadert, dat bequaam met die van binnen hadden konnen ſpreken, bleven echter de Belegerden ſich even hardnekkig defen-

D'Agourto vind raadſaam, het Contreſcarp, t'attacqueeren.

De Belegerden defendéren ſich van den Toren;

dee-

deeren ; en in plaats van op de Wallen te ſtaan , begaven ſich op den Tooren, waar uyt ſy geweldig met Musquetten ſchooten,en daar door ſommige Soldaten in de Loopgraven troffen. Dan deſe Toorn-wachters wierden wel haaſt onverwacht, door twee 36. Ponders , daar uyt gedreven , als werdende daar ſoodanig begroet , dat een groot gedeelte des Toorns van boven neder quam , daar onder een Vader en Soon wierden doot gepletterd.

Maar werden haaſt daar van gedreeven.

De voor verhaalde Redenen van *Don d'Agourto* , door den *Graaf van Waldek* geapprobeert , en ſijn Hoogheyd *Prince van Oranjen* voorgedragen , die deſelve wel overwegende , nevens d'andere Generaals Perſoonen reſolveerde, des Nachts daar aan, den 11. deſes, het *Contreſcarp* van twee zijden te beſpringen, en met eenen het *Ravelijn*, liggende voor de Huiſer-poort , te beſtormen ; te meer, alſoo men verwittigt was, dat ſy voorgenomen hadden , den anderen dach daar aan met 500. Man, onder 4. Capiteins en een Comp. Granadiers een Uytval te doen. Den avond dan gekomen , en alles tot d'Attaque verveerdigt, wierd den *Marquis de Wargnies*, die doenmaals de Wacht moeſt hebben , gecommandeert , met ſijn Regiment , deſe Aſſault , nevens den Heer *Rhijngraaf* , met het Regiment van *Coll. Palm* t'ondernemen. Den geſeyden *Marquis* dan gevolgt van den Heer *Graaf van Tilly* , ſijn *Lt. Collonel* , ſijn *Majoor* , en alle ſijn andere Capiteyns aan d'eene kant ; en de Heer *Coll. Palm* van d'ander ſijde , met de Compagnien van ſijn Regiment Mariniers , dien hy in 't Leger had ; gevolgt van al ſijn Officiers , en onderſteunt door het half Regiment van den heer Coll. *Wée* , vielen dus ontrent ten 11. uren des Nachts met groote hevigheyd , op het Contreſcarp aan , alwaar ſy dan een dichten Hagel van Musquet-kogels ontmoetende , echter daar op indrongen , de Paliſſaden afkapten , en goede Opening maakten , waar door ſeer kloekmoedig met den Dégen in de Vuyſt , voort-drongen , werdende dus eyndelijk , na drie urens dappere Wederſtand , daar van Meeſter , als ook van 't *Ravelijn* , zijnde de *Lt: Coll: Blanche* , Cap. *Spangen* , nevens noch 2. andere Capiteins onder de *Spaanſen* , eerſtelijk op 't *Contreſcarp* geraakt , en voorts van al de reſt gevolgt , die dan geſamentlijk met ſulken Furie avanceerden , dat de Belegerden ſich genootſaakt vonden , ſeer confuſelijk te retireeren : waar op de *Staatſchen* ſoo verwoedentlijk aan liepen , dat wel mede nevens den Vyand in de Stad ſouden geraakt hebben ,

Men reſolveert het *Contreſcarp* te beſtormen :

't Welk dapper geeffectueert , en nevens een *Ravelijn* vermeeſtert werd.

ben, indien hun al te groote Furie hen niet in disordere had gebracht; want de *Franſſen* deſen geheele Nacht ſlechte wacht op de Wal hielden. In deſe Attaque bleef Cap. *Ladder*; en Coll. *Palm*, nevens *Soutelande* wierden gequetſt, doch het getal dooden der gemeene Soldaten was aan de ſijde der Geattaqueerden grooter, dan aan die der Attaquanten. Maar de *Franſſen* eenige disordre onder die van buyten bemerkende, quamen met een meerder Macht daar op aanzetten, ſoo dat de Belegeraars ſich tot op het Contreſcarp moeſten retireeren, alwaar ſy voor 't aankomen van den dach, een Logement verveerdigt hadden.

Alles werd verveerdigt, om een algemeene Storm te doen:

De Belegerden hun Contreſcarp verlooren, en des morgens ſiende, dat die van buyten ſich daar op wel bedekt hadden, verſochten een *Stilſtand van Wapenen:* maar wijl ſulks alleen was, om hun Dooden weg te halen, wilde de Heer *d'Agourto* daar toe niet conſenteeren, maar liet noch geduurig van de Batterijen op de Wallen ſpeelen, gelijk tot noch toe onophoudelijk was geſchied; waar door de Wallen geweldig beſchaadigt waren. De Heer *Rhijngraaf* deed van d'ander ſijde even desgelijks; ſoo dat men de Borſt-weeringen van de Plaats geheel plat begon te ſchieten, om eenige uren daar na, den algemeenen Storm t'ondernemen; ten welken einde men ook veel Takkeboſſen en andere Gereedſchappen begon aan te brengen, en de Grachten te vullen: ondertuſſchen liet ſijn Hoogheid door het geheele Leger een Gebed doen, om God Almachtig een goet *Succes* tot deſen algemeenen Aanval af te bidden. 't Welk de Belegerden merkende, gaven het Teken van te willen parlementéren, latende hen alle ſonder Geweer bloot op de Wallen ſien; en verſochten, aan 't Quartier van den Heer *Marquis van Wargnies*, met den Heer d'*Agourto te ſpreken*; dewelke in de *Trencheen* zijnde, daar hy byna geduurende al den tijd der Belegering naaulijks was uitgewéken, vertoonde ſich aan die van de Stad; en verſtaande, dat ſy eyſchten te Capituleeren, heeft ſijn Hoogheid ſulks doen bekent maken.

Sijn Hoogheid door 't geheele Leger een Gebed tot God latende doen, preſenteeren de Belegerden t'accordeeren,

d'*Oſtagiers*, die wegens de Belegerden quamen, waren, de *Marquis de Laurier*, Veld-Marſchalk over de Ruytery; de Heer *dela Mothe*, Commandant over 't Regiment van *Navarre*, en de *Majoor* van 't ſelve Regiment, komende uit de Stad tot den Heer d' *Agourto:* De Heer *de Leau*, Coll. van een Regiment voet-volk onder ſijn Hoogheids Leger, nevens den *Graaf van Tilly*, Lt. Coll. van den Heer *Marquis de Wargnies*,

gnies, en de Heer *de Francq*, Cap. onder het selfde Regiment gingen binnen de Plaats. Waar op de Heer *d'Agourto* met sijn *Ostagiers* na sijn Hoogheid *Prins van Oranjen* ging, die haar met alle Vriendelijkheid ontfing; en na deselve aan-gehoort te hebben, wierden door den Heer *d'Agourto* in sijn Tent geleyd, daar hy hen met soo heerlijken Middagmaal onthaalde, als in soodanigen val hadden konnen wenschen. Het Verdrag gemaakt, bragt de *Majoor* van de Plaats het selve tegens den avond, door de Belegerden getékent, in 't Leger; en sijn Hoogheid het selve mede hebbende doen ondertékenen, gaf den Gouverneur in de Stad daar van bericht; die sulks ook geaccepteerd hebbende, nam de Heer *Marquis de Wargnies* daar op een Poort in bezetting; desgelijks ook de Heer *Rhijngraaf* een Bolwerck.

Het Accoord werd gemaakt.

Aan die van de Stad was veraccordeert, dat met volle Bagagie en Wapenen, met vliegende Vaandelen, slaande Trommelen, brandende Lonten, volle Geweer, en 2. Stukken Geschut souden uittrekken; gelijk op den 13. deses geschiede, onder de Toesicht van den Heer *Rhijngraaf* en den Gouverneur *du Pas*; doch al vorens dede sijn Hoogheid de *Franssen* betalen, al het gene dat sy aan de Borgers schuldig waren; selfs een *Fransman*, met een Paard van sijn Weerd, meenende door te gaan, moest op aanklagte, het selve aanstonds weder geven. Des middags ten een uren geschiede d'Uittocht in deser voegen:

En de Bezetting treckt uit.

Eerst quam een Spaansche Ketel-Trom, met 1. Compagny Spaansche Paarden, om de *Franssen* te convoyéren.
Toen volgden 50. Wagens met Bagagie. 30. Wagens met Siecken en Gequetsten.
2. Stukken Geschut, waar van d'een bleef leggen, alsoo d'Affuyt brak.
Eenige Vrouwen te paard.
Een Carmeliter Monnik te paard.
Een aardig overdekt Bedde, met een gequetst Officier, van 2. Muyl-Ezels gedragen.
Een Compagny Ruyters.
De Heer *du Pas*, geweesen *Gouverneur* van *Naarden*.
De *Commandant* van de *Switsers*.
4. Compagnien *Switsers*.
De Fransche Infantery, 2000. Man sterk.
2. Compagny Ruyters.
Dit Guarnisoen uittrekkende, heeft den weg na *Aarnhem* geno-

genomen, werdende door eenige van sijn Hoogheids Ruytery geconvoyeert; zijnde ook gedurende dees Uittocht, het geheele Leger in Ordre op de been, en ider naar sijn behoore gerangeert. *Monsr. du Pas, Gouverneur in Naarden* voor de *Franssen* geweest, sijn Hoogheid voorby passeerende, salueerde den selve seer civil; en men seyde, dat hy gesegt had, *dat besondere Redenen gehad hadde, om de Plaats soo vroeg over te geven:* Want het scheen voor yder wonderlijk, dat soo een sterke Plaats, met soo hooge aarde Wallen versien, in soo korten tijd wierd overgegeven; wijl deselve door de *Franssen* geweldig was gefortificeert geworden, zijnde met een goede Circumvallatie en andere Sterkten soo wel versterkt, dat naar advenand byna soo considerabel als de Stad *Mastricht* kon gerekent werden, hebbende noch geen gebrek aan eenig ding, en zijnde wel omtrent 3000. Man tot Bezetting daar binnen; nadien wel 2700. Man gesond daar uit trok. En wijl soo sterk daar binnen waren, hadden lichtelijk noch een Storm konnen uitstaan; maar mogelijk heeft de Tweedracht tusschen den *Franssen* en *Switseren* een oorzaak geweest, van de Plaats soo haastelijk op te geven. In 't uittrekken was de Heer *Rhijngraaf* voor de Poort; en de Staatsche Officiers wetende, dat 'er vele van hunne Soldaten waren overgeloopen, die sedert eenige Maanden by den Vyand hadden Dienst genomen, sloegen naau acht op alle die voorby trokken, en vonden ontrent 25. soodanige als Gequetsten onder de Siecken leggen, desgelijks noch 6 of 8 onder de Bagagie gepakt, die sy na sich namen, om deselve naar merite te straffen; gelijk dan naderhand eenige geharquebuseert, en sommige andere gepardonneert wierden.

De Belegerden hebben meer Volk, dan de Belegeraars verlooren.

In dese Belegering waren van sijn Hoogheids Volkeren, in 't geheel 100. Dooden, en omtrent 200. Gequetsten: Waar tegens de *Franssen* een veel grooter getal hebben laten zitten. Echter is 't wonder, dat 'er in een Belegering meer van binnen, dan van buyten blijven. Behalvens de gequetste Officiers in 't Contrescarp, waar van hier voor gesey t, waren noch aan de sijde der Belegeraards gequetst, *Don Barnardo de Sermiento*, den *Baron de Salins*, Lt. Coll. van *Vaudemonds* Regiment, 2. Soons van den Coll. *Palm*. en Cap. de *Wit*.

d'Officiers der Attaquanten hebben sich by sonder wel gequéten.

Alle d'Officiers der Attaquanten hadden sich in dit Beleg seer wel gequéten, voornamentlijk de Heer Coll. *Palm*, die ook in sijn Schouder wierd gequetst. Desgelijks kan de Dapperheid der *Spaansen*

Spaanſen, in deſe Attaque beweſen, niet loffelijk genoeg beroemt werden; en ſelfs had ſijn Hoogheid ſich overal begeven, ſoo in de Loopgraven, als Batteryen, en anderſints, geenig gevaar ontſiende, ſparende ſich ſelven niet meer dan een der minſte Krijgs-Lieden; om een yder door ſijn dapper Exempel aan te moedigen. Voorts hebben in heel dit Beleg onſterflijke Eeren behaalt, de Heer *Graaf van Waldek*, en *Don Franciſco d'Agourto*, door hun onvermoeijelijken arbeyd, en hoog wijs Beleyd. De Heer *Rhijngraaf* heeft ſich ſelven nergens geſpaart; gelijk mede niet de *Graaf van Styrum*, die 's morgens daar aan met ſijn Regiment in de Stad is getrokken.

Sijn Hoogheid trekt in *Naarden*.

Den 14. ſijn *Koninkl: Hoogheid* ſelfs binnen *Naarden* komende, wierd van de Magiſtraat en Borgery, met beſonder bewijs van Blijdſchap ontfangen. 's Anderen daags wierden de Spaanſche Officieren, die ſich ſeer loffelijk hadden gequéten, heerlijk in deſe Stad getracteert; nevens welke den Coll. *Palm* byſonder wierd geroemt, die met ſijn Regiment het Contreſcarp eerſt had overweldigt, en noch wel drie uren vocht, na dat ſijn arm door een Granaad was gequetſt geworden. Daar quamen eenige Gedeputeerden uit den *Haag*, en onder deſelve de Heer *Raad-Penſionaris* FAGEL, om nevens andere Saken, ſijn Hoogheid mede te congratuleren, over 't Veroveren deſer Stad; wijl deſe Verovering, van groote importantie voor den STAAT wierd gehouden; en om met den anderen te delibereren over het verder Employ van 't Leger, dat noch met eenige duyſent Man ſtond verſterkt te worden. De Land-lieden wierden rontom opontboden, om de gemaakte Wercken om *Naarden* te ſlechten, en de verbrokene Fortificatie der Stad te repareeren; 't gene terſtond aangevangen, en met groote vaardigheid voltrokken wierd. Sijn Hoogheid voorts op alles goede Ordre ſtellende, beval den *Graaf Koningsmark* het Gouvernement, en Coll. *Stokheym* bleef als Commandeur. Den 16. dito wierd alle Ruyters en Soldaten gelaſt, ſich voor eenige dagen te proviandéren, en tot den Marſch gereed te houden.

Steld op alles goede Ordre,

Maar wanneer men nu dacht, dat met 's Lands Leger iets verder op de *Veluw* ſou uitgerecht werden, kregen de Spaanſche Troupen ordre, ſich weder na *Braband* te begeven; waar na toe ook een party Staatſche Volkeren trokken, om aldaar een Leger te formeeren: en ſijn Hoogheit reyſde na den *Haag*, alwaar een algemeene *Dank-dach*, over deſe notabele Overwinnig wierd

En begeefe ſich weder na den Haag.

uitgeschreven. Doch de *Franssen*, wegens dit Overgeven van *Naarden* seer t'onvreden, weeten de Schuld d'een d'ander; maar het meeste wierd den gewesen Gouverneur *du Pas* te last gelegt, die daar over ook in arrest wierd gehouden. Dan, heeft sich selven, door een uitgegeven *Memorie* van alle Lasteringen gesocht te suyveren; zijnde dit volgende, de Substantie van sijn *Relaas:*

Franschen Gouv. *du Pas* ontschuldigt sich, wegens d'yligeOvergeving van *Naarden.*

Na hy verhaalt heeft, dat van sijn 14. jaar af, in Dienst van de *Fransche Kroon* is geweest, en wat Tochten en Slagen al heeft uitgestaan, komt tot het Gouvernement van *Naarden*, waar in hy van de *Koning* was gesteld, na die Plaats soo klakkeloos verovert te hebben, en segt: Sijn *Majesteyt* leyde terstond daar binnen 19. Comp. uit het eerste Battaillion van *Turenne* en 6. Vaandels van des *Konings* Regiment. De Stad was in sulken slechten Toestand, dat hy *du Pas*, voor 't verloop van acht dagen, deselve moest doen versterken, om voor het aangrijpen der Vyanden te konnen bevrijd zijn. Alles was daar in dis-ordre, de Doornhage hier en daar gebroken, en de Wallen soodanig afgeworpen, dat aan veel plaatsen een Man te paard daar lichtelijk kon tegen op-rijden; de Borstwéring had geen dikte, zijnde soo laag dat naaulijks tot aan de middel quam; d'ingangen der Burgwallen en Grachten, die op de Stads Grachten uitquamen, waren sonder Ketenen of Boomen, zijnde niets om derselver ingang te verhinderen, soo dat *Naarden* genoegsaam een open Vlek was; weshalven *du Pas* sich had genoodzaakt gevonden, alles naar behooren te doen repareeren en Fortificeeren, te meer, alsoo *Duc de Rochefort*, die sich doemaals tot *Vitrecht* onthield, en het Gesach over d'omleggende Landen hadde, sulks seer dienstig achte. Voorders deed *du Pas* bericht, hoe de Buiten-werken, door den Ingenieur *Chasserac*, niet behoorlijker Forme waren ge-ordonneert; en als hy *du Pas* sich daar tegens opposeerde, en met veel Reden betoonde, dat het alles, tot bequame Defencie der Plaats, in een meerder securiteyt en grooter Force moest begrepen zijn; hem daar op ge-antwoord was, geen ander Ordre te hebben. In diervoegen het kennelijk was, dat voorn: *Ingenieur*, om plasdanken te behalen, het niet als op het Spaaren aangelegt, en daar door de Securiteyt van de Plaats verwaarloost hadde, etz.

Klagende dat niet behoorlijk gefortificeert was,

Komende tot de Beschrijving van de Plaats, segt hy: Dat deselve in een seer open Landsdouwe is gelegen, hebbende ter

Verhaalt der selver Constitutie;

rech-

rechter hand de *Zuyder-Zee*, daar omtrent 800. ſchreden van gelegen, en de Vlakte aan de ſlinker zijde. Men had rondſom veel Geboomt, Tuynen, en Speelhuyſen, die Heer *du Pas* genoodzaakt wierd, te doen af-werpen; gelijk ook alle Hoogtens, die te na mogten ſtaan. Hier op volgde het Beleg, waar van hy bericht aan *Duc de Luxemburg* doende, quam na 4. uren te voorſchijn: maar die, ſchoon den Vyand gepoſteert, en ſich verſterken ſach, ſou, na een weinig bedenkings geſegt hebben: *Over twee à drie dagen koom ik hier noch tijds genoeg.*

Hoe machtig ſijn Hoogheid daar voor quam.

De *Prins van Oranjen* dan voor de ſtad gelegert, had wel 19. à 20000. Man Hollandſche Troupen onder ſich, waar by d'*Augourto* noch met 6000. *Spanjaarden* quam: en hoewel ſijn Hoogheid de ſwakheid van de Plaats wel kende, was echter, wegens de Naburigheid van *Vitrecht*, ſoo beducht, dat hy, uit vreeſe van te miſſen, deſelve met een Oorlogs-Macht van 25000. Man quam aantaſten, beginnende die aanſtonds met 40. Stukken Geſchut van 12 tot 48. ponders, op het hévigſte te beſchieten, ſelfs wel 2. dagen voor het openen der *Trencheen*. En het ruïneeren was ſoo groot, dat binnen weinig uren tijds de Poorten onder de voet, en groot gedeelten der Wallen tot ſtof had geſchoten. Ondertuſſchen wende de Gouverneur *du Pas* alle mogelijke vlijd aan, om het geruïneerde en 't omvergeſchotene weder te herſtellen; de Paliſſaden, die gedurig weg wierden geſchoten, weder te herplanten; de Breſſen te repareeren; en de Poorten, die door 't gedruys van 't ſwaar Kanon, byna geheel verplettert lagen, met Meſt op te vullen; doende voorts alles wat een vailjant Soldaat in ſijn Commande te doen ſtaat; hoewel niet meer dan 13 Stukken geſchut, waar van noch 3. onbruykbaar, binnen de Stad had, en al de reſt ook wel haaſt onbequaam, en door de Belegeraards omver geſchooten wierd.

Wat Progreſſie de ſelve doet.

De Vyand dan des Nachts tuſſchen 8 en 9. *Sept.* ſijn *Trencheen* openende, waren den tweeden volgende nacht tot op 150. ſchreden aan den voet van 't *Glacis* geavanceert; waar op die van binnen 2. Uytvallen deden; gelijk hy *du Pas* noch meer andere had laten doen. Maar des nachts, alſoo men over dag nergens konde uytkomen, ſonder van de Vyanden ondekt te zijn, als hebbende hun Ruytery altoos aan 't eynde der *Trencheen*, waren altoos in ſtaat, om den Belegerden den Weg af te ſnijden; zijnde daaren-boven d'*Aproches* van de *Hollanders* ſoodanig voor hun groote *Places d'Armes* verzékert, en hare Communicatie-Linien van

gelijke hoogten met de Stad, dat hun Geschut van buyten hooger, als dat van binnen lag, sonder noch te seggen, dat op den 2. dach, na 't openen der *Trencheen*, de *Barriere* van de Bedekte Weg, daar d'eenigste Poort om uyt te vallen was, door des Vyands Geschut geheel wierd weg genomen; soo dat men genoodzaakt was, daar een Dek-werk te maken, om de Poort van de Halve-Maan te dekken. Boven dien was de Gouverneur genoodzaakt, sijn Troupen te spaaren, sonder acht op sijn eygen Behoudenis te slaan. Des nachts tusschen den 11 en 12. waren de *Staatsche* noch wijd genoeg van den Bedekte-Weg af, om te doen gelooven, dat sy daar niet soo haast souden trachten in te zijn; echter vertoefden sy niet een oogenblik, na de Gouverneur daar was uytgegaan, een Aanval daar op te doen; brengende noch 200. Man tot versterking, boven de 400. die daar ordinary quamen, ter selver tijd als *du Pas* noodwendig sich in de Stad moest begeven, om te sien, of de Poort van de halve-Maan aan de Zee wel wierd gestopt; desgelijks ook d'Uytrechtsche Poort, als zijnde een hoogst-vereyschte zaak, dat deselve gestopt wierden, wijl men over dach, door het gedurig Kanonneeren van den Vyand, daar aan niet werken konde.

En hoe groote Onstelenis sulx onder de sijnen baart.

Op het Alarms gerucht, begaf sich na 't Bolwerk van 't Magazijn, en de halve-Maan aan de Zee; ordonneerende, dapper Vuur te geven: Vervolgens aan de valsche Poort komende, om na den Bedekte Weg te gaan, bevond die door sijn Soldaten schelmachtig verlaaten, zijnde een soodanige Schrick en Angst onder hen, dat sy hare Wapenen hadden weg-geworpen, sonder naar hunne Bevelhebbers te luysteren; soekende niet anders dan in groote Confusie weg te geraken. Hoewel nu de Gouverneur alle vlijd aanwende, om hen by malkander te krijgen, kon echter sulks niet te wege brengen, zijnde soo groote Verslagentheyd onder het Volk, dat hen door de Donkerheyd van de Nacht sochten te verbergen; hoorende, noch naar Bevel harer Oversten, noch naar het Alarm-luyden van de Klok. Den dach aanbrekende, vond men dese Verbaastheyd noch grooter, soo dat de Gouverneur daar over aan de Bevelhebberen klaagde, sendende een *Majoor*, en *d'Ayde-Majoor*, nevens eenige *Sergeanten*, om de Soldaaten te dwingen, weder te komen; 't welck niet spoedig genoeg na behooren ge-effectueert werdende, vond de Gouverneur sich gedwongen, de Vergadering te doen slaan, niet weynig t'onvreden over de quade Genegendheyd van sijn Volk;

Volk; als vindende onmogelijk, om weder na den Bedekte-Weg te keeren; Want hebbende geen 300. Man konnen te ſamen krijgen, was het tegen alle reden, ſulks t'onderſtaan, aangeſien de Vyand daar reeds al gelogeert zijnde, het ſeer te vreeſen ſtond, indien hy met ſoo weynig, en dus onwillig Volk, daar weder aanquam, met ſeer geringe moeyte weder te rug ſoude gedreven, of ellendig in de loop gebleven zijn, en mogelijck de Vyand met deſe Confuſie lichtelijk tot binnen de Stad mede ingedrongen hebben.

Ondertuſſchen had *Duc de Luxemburg* binnen *Vytrecht* Krijgsraad gehouden, daar men verſcheyde Meeningen op het Tapijt bracht, zijnde *Graaf de Sault* van gevoelen, dat men de Plaats moeſt te hulp komen, hoe weynig hen ook daar aan gelegen was; wijl het ſonder Byſtand onmogelijk was, die te beſchermen. Echter de Gouverneur geen Ontzet noch Secours vernemende, en ſich door de Poſt, die de Vyanden op het Contreſcarp gemaakt hadden, ſeer gedrukt vindende, in aanmerking dat ſijn Volk weynig in getal, ſeer onwillig, en verzaagt waren, en dienvolgens onmogelijk niet veel Attacquen, noch algemeene Stormen uytharden konde, hebbende meer dan 700. Siecken, en 300. Dooden en Gequetſten, ook geen Musquetten en weynig Voorraad van Kruyt meer voorhanden; konnende boven dien, de Vyand lichtelijk de Grachten paſſeeren, als zijnde op veel plaatſen maar 2 à 3. voet Water daar in; konnende een Kanonſchoot alles verbrijſelen, wijl de Fortificatie op een zandige gront geveſt lag; ſoo dat de Vyand door een gemeenen Aanval ſich lichtelijk Meeſter van de Plaats konde maken; en noch andere diergelijke Beweeg-redenen meer; Dewelke al t'ſamen door de Gouverneur *du Pas*, en den geheelen *Krijgs-raad* wel overwogen zijnde, wierd abſolut voor raadſaamſt, en tot ſijn *Majeſteyts* meeſte avantagie ge-oordeelt, dat men tot *Capitulatie* ſoude reſolveeren, liever dan ſoo een ongelegen Plaats noch langer te willen met ſoo ſlecht Behulp verdedigen, tegens een ſoo groote Macht, om ſijn *Majeſteyts* Troupen, ſoo wel als de Plaats in uyterſte gevaar te ſtellen. Waar op dan den 12. *September* de Capitulatie ſijn Voortgang kreeg, en des anderen daags het Garniſoen uit trok. Dus gaan wy weder tot onſe ordinary Verhandeling voort.

Waar op geen Ontzet noch Secours bekomende,

Reſolveert tot de Capitulatie.

Terwijl ſijn Hoogheyd NAARDEN had belegert, wierd uyt alle Hollandſche Steden de Burgers geordonneert, uyt te

trekken, tot een getal van 8000. Man, die in de Frontieren ſouden geleyd, en de Soldaten daar uyt genomen werden, om het Leger daar mede te verſterken; doch na de Verovering deſer Plaats, zijn deſelve Ordres ingetrokken, en de Borgers weder gedimitteert. En wijl 'er nu een nader ALLIANCIE tuſſchen *Spanjen* en deſen *Staat* was geſlooten, wierd een party van 't Staaten Leger na den Brabandſchen Bodem gevoert, om ſich daar met eenige Spaanſche Troupen te conjungeeren, en geſamentlijk een merkelijk Deſſeyn t'ondernemen; beſtaande dit Leger effectivelijk in 6000. Ruyters, 1500. Dragonders, en 2500. Voetknechten, over welke, als mede over d'andere Auxiliare Troupen, ſijn Hoogheyd *Prince van Oranjen*, GENERALISSIMUS ſoude zijn. Onderwijl bleef *Graaf Waldek* met 6. Regimenten Paarden, en alle d'Infantery hier in *Holland*, om de Militaire Affaires waar te nemen; doch, wijl ſijn Hoogheyd noch eenigen tijd in den *Haag* moeſt verblijven, vertrok gemelte Graaf eerſt na *Vrieſland*, om daar met *Prins Maurits*, en den Generaal *Rabenhooft* t'abouccheeren; ſoo men meende, over *Couvorden*, 't geen door 't Water geweldig wierd geincommodeert. Om 't ſelve t'ontzetten, verſtond men, dat de Heer *Rabenhooft* 47. Compagnien verſamelde, waar by ſich noch 4000. Man uyt *Vrieſland*, en 8. Regimenten uyt *Holland* ſouden vervoegen. Na gehouden Conferentie deſer 3. Generaals Perſoonen, vertrok *Graaf van Waldek*, onder 't losbranden van 't Kanon, weder na *Holland*; doch had het Ongeluk, dat onder-weeg in 't water viel, waar door wat onpaſſelijk wierd; maar weder in 't korte tot voorige Geſondheyd geraakte.

In Brabband werd een Leger van Spaanſchen en Staatſchen geformeert:

Werwaards ſijn Hoogheyd ſich begeeft.

Na dat nu alle den Treyn en Bagagie van ſijn Hoogheyd veerdig was, is den 29. *Septemb.* na *Roſendaal* vertrokken, in geſelſchap van den Heer *Rhijngraaf*, en veel andere voorname Heeren. En wierd nu ſijn Hoog-gemelde Hoogheyd van 't Huys *Ooſtenrijk*, *Spanjen*, &c. met den Titul van *Son Alteſſe Royale*, of KONINKLYKE HOOGHEYD geadoreert.

Hoe grooten Voorraat in *Naarden*, na deſſelfs Verovering wierd gevonden.

Tot *Naarden* begon ſich alles te ſchikken, om de voorgaande fleur in 't kort daar weder te doen ſien herleeven, werdende vlijtig gearbeyd om alles wat beſchaadigt was, te repareeren, en voornamentlijk 't gene tot Verzékering der Stad diende. Na de Verovering deſer Plaats vond men daar noch voor 6. Weken *Vivres*, namentlijk 172040. pont Meel, half Rogge en half Taruw, noch 20. Laſt Rogge, 5. Laſt Erweten, en andere Levens-

vens-middelen meer; ook 17. Stukken Kanon, 16500. pont Buskruyd, 2000. pont Musquet-Kogels, en Kanon-Ballen naar advenand. Boven dien is de Stad noch van alles seer wel voorsien geworden. Onder het Kanon wierden 7. Metale Stukken gevonden, waar by een met dit Opschrift; *Thomas Both me fecit*, An°. 1578. zijnde het Laatgat, door het lang en veelvoudig gebruyk, wel driemaal soo groot geworden als 't behoorde; ook vond men dese Versen daar op gegraveert:

Des Aardrijks ronde Kloot, Heb ik eens in drie jaren;
Door des Zee's Golven groot, Met Olivier omvaren.

Hollands FORTUYN, door verscheyde achter een-volgende Progressen, draayt in 't korte soo wonderlijk om.

Niet min, dese soo Onverwachte, als Held-daadige Herwinning der Stad *Naarden*, en het Formidabel Post-vatten tot *Nieuwersluys*, als ook alle andere Waakzaamige in Postuur-stelling des *Vereenigden Staats*, rondsom aan alle hare Grensen en Frontieren; dit alles noch doorgaans verzelt met een Drievoudige glorieuse Overwinning der *Hollanderen* op de soo Ontsachelijke beyde Koninklijke Vlooten ter Zee; en gevolgt van een Drievoudig gemaakte en hernieuwde *Alliantie*, 1. Met den *Hertog van Lottharingen*; ten 2. met de *Kroon Spanjen*; en ten 3. met den *Roomschen Keyser*; Dit alles, seg ik, bracht den *Nederlands Vyanden* geen kleyne Ontstelteniſſe, Schrik, en Vreese aan; ja soo verre, dat die in beduchting vervielen, of nu van die genen, dewelke sy noch soo onlangs met Dreyging van uyterste Ruïne, hadden getracht voorder t'overvallen, Selfs mochten aangetast en overvallen worden. Dit deed, na de voorheene Wegtocht van *Prince de Condé*, den *Hertog van Luxemburg* ook kort daar na resolveeren, sijn Volk uyt alle de swakste Plaatsen rondsom door 't geheele *Sticht Vytrecht* by malkander te trekken; d'overige Fransche Troupen, by *Zeyst* liggende, sich sterk te doen begraven; de Steden *Harderwijk*, *Wijk te Duerstede*, *Woerden*, en meer anderen t'eenemaal van Bezetting t'ontblooten; alle dese Volkeren t'saam te rukken, en binnen d'eenige Stad *Vytrecht* te plaatsen, even als of de *Franssen* sich in dese Plaats, als binnen hun *Oorlogs Zeetel*, onoverwinnelijk wilden versterken. Tot meerder Verzeekering deses lieten sy eenige Stukken grof Kanon, met een goet deel Volks na de *Vaart* trekken; en alle Timmerlieden binnen *Vytrecht* pressen, om tot *Iutphaas* aan een Schans en andere Werken te arbeyden; latende hun Ruytery tot *Doorn*, *Houten*, en op meer andere Dorpen daar omtrent verdec-

deelen, en alle Bruggen rondsom achter hen af-breeken, uyt vreese van door de *Staatschen* overvallen te worden. Voorwaar binnen kleynen Tijd een groote Verandering! En noch meer, wanneer sy noch kort daar na sich genootdrukt vonden, ook selfs de Stad *Uytrecht*, (daar sich soo vast geneestelt hadden, als of nooyt voornemens waren, van daar te gaan,) nevens veel meer andere considerable Steden, en sterke Plaatsen te moeten verlaaten. Want maar weynig dagen daar na de *Hertog van Luxemburg*, alle andere groote Heeren en hooge Officieren hun Bagagie op Karren en Wagens begonden t'samen te pakken, om na *Nim-wegen* en de *Graaf* te vervoeren; doende twee Bruggen over den *Rhijn*, d'een tot *Wijck*, en d'ander tot *Schalkwijk* slaan; de Hertog selfs liet voor hem een Schoot-vry Waapen van den Hoofde tot den Voeten maken, nevens een paar ysere Handschoenen, waar aan dach en nacht wierd gearbeyd. Alle Blijken, van dat de *Franssen* niet alleen Rekening maakten, van haast tegen wil en dank te zullen moéten vertrekken, uyt een Land, dat sy seer gaarne voor altoos hadden willen blijven bezitten; Maar dat ook vol van allerley omzichtige Vreese waren, van of selfs door hare Overvallene mochten overvallen, en in de klem van uyterste Benaauwdheyd gebragt werden.

Dat haar Vyandelijke Overvallers selfs vreesen van haar overvallen te worden:

Het verdrietelijk Gevoelen van dit aanvangend Begin, en noch meer de pijnlijke Smert over het aannaaderend Insicht van 't voordere aanstaande Onheyl, (doch voor den laag verdrukte *Nederlanderen*, een soo groot als lang gewenscht Heyl,) deed den Vyanden tot een andere Extremiteyt van bittere Wraakzucht, en desperaadte Verwoedheyd vervallen; sich meer en meer tot plunderen en rooven, moorden en branden, schoffieren, en meer andere haatelijke Uytspoorigheden begevende.

't Welk den Vyand tot andere Extremiteyten van Wraaklust doet vervallen.

Om nu sulks een weynig in Ordre, d'een Voorval na d'ander, te verhaalen, zullen hier met wat meerder Omstande, de Verbranding, Verwoesting, en Ruïneering der Plaatsen, Kasteelen, Heerlijkheden, Lust-hoven, en schoone Gebouwen, selfs ook van die gene melden, dewelke hier voor op pag: 328. en 329. ter loops maar alleen met de Naam en Plaats zijn aangeroerd geworden, als hebbende nu zedert daar van een soo klaarder, als veel omstandiger Bericht bekomen.

In 't DERDE DEEL is by de Heer *P. Valkenier* seer Ordentelijk en omstandig gemeld geworden, hoe het *Huys te Kroonenburg* by het Dorp *Loenen* aan de *Vecht*, eerst door de *Staatschen* in

in Bezetting genomen, naderhand by den *Franſſen* verovert, en het voormelde Dorp *Loenen* uytgeplondert is; waar op dien ſelfden dach het *Slot te Loenderſloot* het bovengenoemde *Huys* volgde; insgelijks kort daar aan het *Huys te Jaarsveld*; waar na de Dorpen van *Lopik*, *Lexmonde*, *Capel*, en *Benſchop* deerlijk wierden uytgeplondert; maar noch veel erbarmelijker berooft, en op 't grouwelijkſt mishandelt de Inwoonderen van de drie ſeer ſchoone Dorpen *Loosdrecht*, *Hilverſom* en *Immenes*; welkers Verhaal ſoo ſchandelijk om hooren, als ergerlijk te leezen is; *Waverveen* en *Botshol* wierden wreedelijk getiranniſeert en verbrant; Soo ook het ſchoone Dorp *Abkonde*, waar van binnen drie uren tijds meer dan Hondert Gebouwen in Kolen raakten; Desgelijks moeſt het heerlijke Dorp *Ameyden*, door der *Franſſen* onmenſchelijke Wreedheyd, tot in een ſmookende Puynhoop verandert, en derſelver Inwoonderen op 't ſchandelijkſt getiranniſeert werden.

Waar van d'Exempelen werden aangewézen; als, door

Hier op volgde noch eyndelijk tot eyndiging van *Nederlands* alder-droevigſte neerdrukkende Jaar 1672. de ſchroomelijke Brandſtichting, d'onmenſchelijke Menſchen-Bloet-ſtorting, en de Nooyt-gehoorde Wreede Tyrannie der *Franſſen* op de Dorpen *Bodegrave* en *Swammerdam*. Dit alles in de voorgaande *Volume* omſtandig gemeld, zullen nu voorder met het Begin van 't Jaar 1673. de volgende Geſchiedeniſſen der *Franſſen* ſchroomelijke Vyandelijkheden verhaalen.

NICHTEVECHT, een ſchoon *Dorp* aan de Rivier de *Vecht*, niet verre van het Stedeken *Weſup* gelegen, moeſt ook den bittere Kelk der wreede Franſche Tyranny drincken: Want ſy, na verſcheyde-malen door loopende en ſtroopende Partyen, d'omleggende Plaatſen en Woningen, als ook d'Inwoonders van 't voornoemde Dorp ſelve, berooft en uytgeplondert, en ſich eyndelijk tot voor den *Hinderdam* vertoont te hebben, quamen den 20. *February* met omtrent 600. Voetknechten en eenige Dragonders, onder 't *Commando* van den *Marquis de Boufflers*, uyt de Stad *Uytrecht* in het Dorp *Nichtevecht*, met expreſſe Laſt en Bevel, om *Alles tot den gront af te branden en te verwoeſten*, het zy uyt Spijt van Geer-zucht, om dat d'Inwoonders niet tijdig en overtollig genoeg hun opgeleyde Schatting opbrachten, of wel uyt wreede Wraakluſt, om dat de *Staatſchen* eenige Watermolens daar omtrent langs de *Vecht*, uyt vreeſe, of de *Franſſen* daar mede het onder-water leggende Land mogten droog malen,

Nichtevechts Verbranding.

hadden doen afbranden. *Nichtevechts Inwoonderen* van dit *Frans Voornemen* verwittigt, vloden met al hun Goederen, soo veel sy konden, over 't Ys na *Wesup*; ondertusschen vielen de *Franssen* verwoedentlijk in hare Huysen; en van daar tot onder 't Geschut van de Schans *Hinderdam* genaadert, staaken daar eenige Huysmans Woningen in brant. Hier op deed *Capiteyn Domselaar*, die dit Fort commandeerde, aanstonds met Kanon eenige *Seyn-schooten*, tot waarschouwing aan die van *Muyden*, *Wesup*, en *Uytermeer*: waar door alles in d'omleggende Garnisoenen in Alarm geraakten. De voornoemde *Commandant*, als naast daar aan gelegen, commandeerde, op Bericht, dat de Vyand niet sterker was, omtrent een gelijke Party uyt: Maar dese den Vyand veel sterker, en hun selven veel te swak bevindende, sochten op de bequaamste wijse t'ontkomen. Dan, eer sy 't meenden, hen van alle kanten omzet ziende, poogden door te breeken, maar wierden soo gehaavent, dat verscheyde van hen, nevens eenige Vyanden, op de plaats bleeven leggen, wel 60. wierden gevangen genomen, en de rest ter naauwer Nood eschappeerden. Als-doen ging het wreeddaadig woeden der woedende *Franssen* aan; steekende Huys voor Huys in Brant, zettende het geheele *Dorp*, de schoone *Kerk*, de fraaye *Pastory*, en het *Gerechts-Huys* in lichten Vlamme; daar-en-boven gingen sy noch wel een Half-uur gaans in 't ronde alle Hofsteden en Land-woningen tot den grond verwoesten, soo dat 'er in dese geheele Land-streek van omtrent een Uur weegs niet meer dan een eenig Huys bleef staan. Uyt het Garnisoen van *Wesup* quam eyndelijk wel eenig Volk te hulp, maar te laat, als zijnde dees Fransche Brand-stichters al vertrokken, en de Huysen meest geheel verbrant. Een *oud Man*, die, wegens sijn veroude Swakheyd, het Geweld deser Gewelddaadigen niet tijds genoeg had konnen ontvlieden, wierd des anderen daags, meest geheel verbrant, onder de Puynhoopen gevonden.

Desselfs omleggende Land-streeks Verwoesting.

Derselver Gevangenens Barbarische Mishandeling,

Dese grousame Verwoesters, hun grouzaam Werk dus verricht, trokken soo vreugdig, en rijk met Roof geladen; als d'Ontvloodene smertelijk droevig, en arm berooft, een Schuylplaats sochten; al Zeege-praalende na *Uytrecht*, om aldaar hun Rentemeester *Duc de Luxemburg*, Reekenschap van hun Bedrijf te doen; onderwijl sy langs den geheelen Weg, wel 6. Uren gaans, alle dese *Elendig Gevangenen*, met allerhande barbarische Wreedheden elendiglijk plaagden. Want sommige ten deelen, en

en andere geheel moeder-naakt uytgeſchut, wierden langs de ſcherpe en hobbelige Wegen, met Hagel, Ys, en Sneeuw beſet, van Paarden, al ſlaande, voortgedreeven; ſoo dat 'er veele van Elend in Onmacht heen-ſwijmende, onderweeg doot verſtijfden. d'Overige op de wreedſte wijſe gehandelt, hun Bloed langs het Lighaam en de Beenen afdruppende, wierden ſchandelijk binnen *Vytrecht* gejaagt, daar ſy eyndelijk uyt Medoogentheyd ſommiger Borgeren weder met Kleederen gedekt, met Spijs en Drank gelaaft, en eyndelijk na langduurige Quijning tot Gezondheyd geraakten.

Ruïneering der Dorpen, Heerlijkheden, Slooten, en veel ſchoone Gebouwen,

Wel verre van daar, dat deſe Bloed-dorſtigen, door al dit voor-verhaalde Moord-daadig Bloed-vergieten, en Barbariſch Branden, ſich ſouden laten verzaadigen, konden ſelfs de Dorpen en Heerlijkheden, onder hun eygen overheerde Steden ſorteerende, niet ongeſchonden laten: Want ſy kort daar op het ſchoone *Huys Amerongen*, toebehoorende aan den Heer van die Naam, en in 't *Sticht* boven *Vytrecht* gelegen, in ſijn Aſch en Puyn-hoop begroeven, niet tegenſtaande deſe Heer doemaals als *Ambaſſadeur*, den *Staat* Buytens Lands diende.

Selfs diergenen, die onder den Vyanden overheerd Gebied behooren; Als onder anderen;

Den 23. en 24. *Auguſti*, ſes Compagnyen *Switſers*, en acht Comp. *Engelſen*, nevens een Regiment *Franſſen*, alle tot Bezetting in *Harderwijk* gelegen, binnen *Vytrecht* aangekomen, en 's anderen daags van noch meer Ruytery en Voetvolk gevolgt, gingen in 't *Gooy*, by *Odijk*, en omtrent *Werkhoven*, veel Luſthoven, heerlijke Hoff-ſteden en ſchoone Gebouwen uyt-plonderen, verbranden en verwoeſten. In de Maand *September* plunderde d'*Vytrechtſche Bezetting*, veele omleggende *Dorpen*, waar onder meenigte, die onder haar eygen Gebied behoorden, als, *Weſtbroek*, *Tienhoven*, *Martens-dijk* en andere; handelende op veele Plaatſen ſoo onmenſchelijk met d'arme Huyslieden, dat ook de *Staaten van Vytrecht* ſich genood-drukt vonden, daar over by den *Hertog van Luxemburg* hunne Klagten in te brengen. Soo mede ging het met veel meer andere ſchoone Gebouwen en deftige Heerlijkheden langs de *Vecht* en daar omtrent.

't Slot *Gunterſteyn*.

Gelijk dan eyndelijk ook, nevens *Overmeer*, *Nieuwkerk*, *Barneveld*, het Huys van de Heer *vander Weerd*, *Rewiel*, *'t Huys ter* AA, en meer andere Plaatſen, het oude ſterke *Steene Slot* tot *Brenkelen*, genaamt GUNTERSTEYN, en wat voorder na *Maarſen* de ſchoone Heerlijkheyd het *Huys te* NYENRODE, daar de *Franſſen* ſich een lange wijl voor-heen op begraaven en ſterk ge-

posteert hadden, geheelijk wierden geruïneert. Want na dat de *Staatschen* (gelijk voormaals gesegt) aan *Nieuwersluys*, maar een kleyn half-uur gaans van daar gelegen, soo onverzettelijk hadden Post gegreepen, en sich daar meer en meer onwinbaar verschanssten, gingen de *Franssen*, (eensdeels als nu geen kans siende, om voorder op de *Provincie van* HOLLAND in te breeken, en ten anderen uyt vreese van door de *Hollanders* selfs in hare *Vytrechtsche Posten* overvallen te worden,) uyt Spijt en Weer-wraak hun eygen opgeworpene Sterktens tot *Breukelen*, op *Nyënrode*, te *Maarsen*, en voorder langs de *Vecht*, afbreeken en vernietigen.

De Heerlijkheyd *Nyenrode*,

Op de voornoemde *Heerlijkheyd* NYENRODE, ('t welk een uytnemend swaar Gebouw, en derselver Muuragie wel omtrent drie Voeten dick was, gelijk noch ten huydigen dage onder het veel Heerlijker Nieuw-opgebouwde Gebouw is te sien,) hadden de *Franssen* sich achter en tusschen die swaare Muuren, als mede daar voor op 't Neer-hoff, of desselfs Poort-Pleyn, met een Forme van Halve-Maan of kleyne Schans, seer sterk verschanscht. En dus uyt het voordeelig Genot, dat sy daar van genooten, den Eygenaaren of Inwoonderen belooft, deselve Plaats, op hun Vertrek, te zullen ongeruïneert laaten. Waar in sy ook getrouwelijk hun *Parole* hielden, tot soo lang de *Staatsche* Bezetting op 't Nieuw gefortificeerde FORT *Nieuwersluys*, hen daar soo geweldig benaauden, dat eyndelijk gedwongen wierden, van daar te wijken. Derhalven uyt vreese, of de *Staatschen* verder doorbreekende, sich van hunne Voordeelen, tot hun merkelijk Nadeel mochten bedienen; en ook om noch, soo veel sy konden, eenige *Revensie* op hun Vyanden te nemen, des anderen-daags eenige *Franssen* te Paard op hun gequiteerde Posten komende, lieten het bovengemelde sterke *Slot Gunterstein*, en de voornoemde schoone *Heerlijkheyd Nyënrode* eerst voor 't meerendeel opspringen, voorts afbranden, en eyndelijk tot den gront verwoesten.

En 't Dorp *Breukelen*;

Gelijk ook het grootst gedeelte van 't cierlijke Dorp BREUKELEN; Na dat alle d'Inwoonderen daar langs-heen dese Rivier de *Vecht*, by-na een geheel rond Jaar met Inquartiering, Schatting, Contributie, gedurige verandering van Garnisoenen, en gestaadige heen- en weer-tochten van Partyen, onophoudelijk waren geplaagt, en als tot op het Gebeente uytgemergelt geworden. Want de *Franssen*, in tegenweer van de Staatsche Sterkte op *Nieuwersluys*, sich te *Breukelen* versterkende, wierpen twee Schantsen, d'een aan d'Oost-

d'Ooſt- en d'ander aan de Weſt-zijde van de *Vecht* op; waar toe ſy de Boeren uyt *Gooyland*, om *Amersfoort*, en van meer andere omleggende Plaatſen preſten; die ſy niet alleen des daags met ſlaagen en geweld aan 't Werk dreeven, maar ook des Nachts, als Krijgs-gevangenen in de *Breukelſe Kerk* op-ſlooten, om dat ſy van dees gedwongen Arbeyd niet ſouden weg loopen. Deſe Arbeyders den gantſchen dach moede en mat gewerkt, en des avonds ſich kout en nat ſonder eenig Vuur by malkander opgeſlooten vindende, ſtaken de Stoelen en Banken van de Kerk, en al wat ſy daar konden vinden, in de Brant, om ſich uyt Nood te verwarmen. Waar na de *Franſſen* in en om dit Dorp *Breukelen*, in forme van een Leger-plaats, hun Tenten opſloegen, en daar toe wel omtrent de Hondert Huyſen afbraken, verbranden en ruïneerden, ondertuſſchen noch dat die arme Inwoonderen hen van alle Nooddruft moeſten verſorgen, ook Hooy en Haver voor hun Paarden verſchaffen; daar-en-boven wierden ſy noch van hun Vee, Koeyen, Paarden, Koſen, en eyndelijk van alles berooft. Want naaulijks was d'een ſtroopende Party weg, of d'ander loopende Roof-vogels quamen weder, om weg te rooven het weynige dat de voorigen noch mochten nagelaten hebben, of door d'Eygenaren heymelijk verſteeken zijn. Daar, voor der Staatſche Poſteering op *Nieuwerſluys*, een getal van omtrent 50 à 60. Soldaten op de Sloten en Sterkten hadden gelegen, wierden 'er nu wel ſoo veel Honderden geplaatſt: en wanneer ſommige deſer Garniſoenen des Nachts eenig Exploit, het zy om te ravageeren, te rooven, te plunderen, of te branden, wilden ondernemen, quamen des avonds Partyen uyt *Uytrecht*, die hen trouwhertig in dit grouzaam Feyt aſſiſteerden. En ſoo haaſt eenige der Inwoonderen ſich in 't minſte tegens ſulk Geweld wilden oppoſeeren, alleen om hun Leeven en eygen Goederen te beſchermen, wierden die aanſtonds onder de voet geſchooten. In diervoege dat de meeſte Ingezetenen, om hun Leeven te ſalveeren, en dat in een wat ſachter Elend te verſlijten, alles verlieten, en weg-vlooden.

Welkers Inwoonderen nevens alle die langs de geheele *Vecht*, men ſchrikkelijk plaagt,

En tot den uyterſte toe, uytmergelt.

In 's GRAVELAND by *Naarden* huysden de *Franſſen* ook grouzaamlijk, en moeſt daar eyndelijk, nevens het *Slot te Jaarsveld*, en meer andere ſchoone Heerlijkheden, de ſeer Magnifijke Gebouwen van den *Wel-Edelen Heer Lt: Admiraal* TROMP, en die van ſijn *Wel-Ed: Gemalinne*, dicht nevens malkander gelegen, ook het woedent Geweld der *Franſche Furie*, met een to-

Tromp, en ſijn Gemalins Heerlijke Hofſteden ſchandelijk verwoeſt.

tale Renverſie, en geheele Verandering in een Steen- en Puynhoop, beſuuren. Want deſe *Wel-Edelen Heer*, als met een Eedelmoedige Cordaatheyd, om te toonen, dat hy een oprecht trouw *Patriot* des *Vaderlands* was, ſich nevens ſijn *Gemalinne* geenſins willende oppozeeren tegen 's Lands Placcaat, behelſende een algemeen ſtrikt Verbod, dat niemand van d'Onderdaanen of Ingezetenen ſou hebben t'onderſtaan, eenige opgeleyde of gepretendeerde Taxen, Schattingen of Contributien aan den Vyand te betaalen; Soo wierden eyndelijk, na Sy daar toe veele aanſoeckingen en toeſchrijvingen hadden uytgeſtaan, harer beyde ſoo heerlijke Hoffſteden, van den *Franſſen*, tot den grond afgebroken en vernield. Daar ſach men die cierlijk geplante Plantaſien, de ſeer vruchtbare Boomgaarden, en raarlijk vermakelijke Tuynen in korten tijd geheel woeſt, en van alle Gewaſſen en Planten berooft; hier wederom, deſe ſoo konſtig, als koſtelijk opgebouwde Gebouwen, in een vuyle Puynhoop verandert en omgekeert, na dat de konſtiglijk gehouwene en gegotene *Beelden* afgenomen, de *Marmore Niſſen*, en ſoodanige *Italiaanſe Vloerzarken*, benevens andere koſtelijke *Steenen* uytgebroken, en met alles wat ſy daar binnen vonden, weg-gevoert, en alomme verkocht waren. De groote nieuwe en ſeer cierlijke *Houte Poort* en *Valbrugge* voor aan den Weg wierd afgebroken, en ſelfs met de *Wapenen*, en alles wat 'er aan dependeerde, aan de Stad *Naarden*, voor een derſelver Stads Poorten geſtelt. Maar 't geen hier in noch het ergerlijkſte is, was, dat zeker Hollands Inwoonder van deſe vyandelijk geplonderde, of liever ſchandelijk geſtoolene Goederen ging opkoopen, ſelfs tegens den Inhoud van 't expreſſe *Staaten Placcaat*. Waar uyt noch namaals groote Proceſſen zijn ontſtaan. De Vyanden ziende, dat dit alles, noch het Gemoed van deſen wel-gemelten Heer, dien dapperen Krijgs-Held *Tromp*, noch dat van ſijn *Wel-Edele Gemalinne* niet konde bewégen, om hun quade Wil, tot verzaadiging van hun onverzaadiglijke Gierigheyd, in te willigen, begonden in al 't overige den Brant te ſteeken; waar door 't een en 't ander, met alle de noch daar aan en in zijnde Koſtelijkheid, wel haaſt onder ſijn eygen Asch wierd begraaven! Sommige andere Onderdaanen 's *Lands* Bevel ongehoorzaamende, bleeven door middel van twaare Rantzoeneeringen, hun Hoffſteden en Woningen behouden; Maar ook veele, na al, volgens der Vyanden vyandelijke Begeerten, d'opgeleyde Taxen afgedaan en betaalt te hebben,

moe-

moeſten echter naderhand dit Ruïneerend Geweld, met Verlies van alles bekoopen.

Dat Vyanden, in Vyands Land, vyandelijke Actien pleegen, is niet ſoo ſeer te verwonderen,

d'All-vernielende Krijgs-handel in 't gemeen, en der Krijgslieden woeſten Aard in 't byſonder aangemerkt, ſoo is 't niet te verwonderen, dat men Vyanden, vyandelijke Actien in hun Vyands Land, (hoewel by d'een met wat meerder barbariſche Wreedheyd als by d'ander) ziet pleegen; Maar 't is ten hoogſten verfoeyelijk en ſtrafbaar, dat men Soldaaten, in plaats van hun wettige Vyanden aan te randen, waar toe ſy hun Soldye en Betaaling genieten, hun eygen Lands Ingezetenen, van wien ſy gevoed en onderhouden werden, vyandelijk ziet plaagen, plunderen en berooven. Gelijk men (God beetert) geduurende deſen Franſchen Oorlog niet dan te veel in ons *Vereenigd Nederland* is gewaar geworden; ſoo dat veele Inwoonderen over-al ten platten Lande over ſulk onbehoorlijk Onheyl, veel meer dan over der openbare Vyanden Geweld-daadigheden, kermden en klaagden. Want,

Als wel te ſtraffen en te verfoeyen ſtaat, dat eygen Soldaten, eygen-Lands Ingezetenen plaagen.

Met heen en weder trekken der Krijgs-volkeren, ſoo voor als na de Verovering der Stad *Naarden*, bedreven de *Staatſche*, en inſonderheyt de *Spaanſche Soldaaten* ſeer veel Moedwil, met plonderen, rooven, en allerley Geweld-dadigheden, ja ſoo wijt, dat ſy ook de Schippers van de Trekſchuyten en ander Vaartuig dwongen, hen over te voeren ter plaatſe waar ſy begeerden; alwaar ſy dan half en heel naakt uitſprongen, door 't water liepen, en der Boeren Huyſen, die de Lieden ter oorzaak van 't overvloeyend Water gedwongen waren te quiteeren, geheelijk uitplunderden. Welke Moedwil meerendeels hier uit ontſtond, dat de Officieren daar niet tegenwoordig, maar d'een na deſe, en d'ander na gene plaatſen vertrokken waren; ſoo dat veele Huys-Lieden, en ſommige Land-heeren ſelfs, daar omtrent, ſulk moedwillig Geweld met goeder Oogen en groot Herten-leed moeſten aanſien. Maar de STAAT *van den Lande* in dit onverdraaglijk Onheyl voor haar trouwe Onderdaanen willende voorzien, ſach men eyndelijk uyt Laſt en expres Bevel van hare Hoog Mog: een ſcherp *Placcaat* aan den dag komen, tegens alle Ongebondendheden der *Militie*, ſoo te Voet als te Paard, werdende wel ſtriktelijk op Lijf-Straffe verboden, niemand van den Inwoonderen ten platten Lande, noch in d'opene Dorpen, iets het geringſte Moleſt aan te doen, of iets van hare Goederen t'ontvreemden. Soo dat hare Hoog Mog: de Heeren *Staaten Generaal*,

Waar tegens hare Hoog Mog: een ſcherp *Placcaat* laten uitgaan.

raal, en sijn Hoogh: Heere *Prince van Orange*, soo veel mogelijk was, en de Nood vereyschte, geduurig Waaksaam waren, om op alles goede Ordre te stellen, d'Onheylen en Rampen, soo veel doenlijk, voor te komen, en alle Moedwil en Overlast der Soldaten te weeren, tot bevrijding en zecuriteyt van hare Onderdanen, en 's Lands Ingezetenen.

Die van *Uitrecht* lijden extreme Geweld-dadigheden van de *Fransſen*.

Maar in de, door den Vyand veroverde Landen en Steden ging het heel anders toe: Want hebbende nu een wijl van der Vyanden Handel rondsom door het *Sticht*, en desselfs omleggende Contreyen gemeld, zullen nu ook eens examineeren, wat de *Fransſen* en andere Vyandelijke Volkeren, voorders binnen de *Stad Vytrecht* selfs hebben verricht, zijnde voor desen gebleven aan de Grousaamheden, die sy daar aan de Goede Ingesetenen op allerley manieren pleegden, soo door het afperssen van swaare Contributien, Schattingen en andere Pressuren, als met rooven, plunderen, en hare Huysen en Lust-hoven te ruïneeren, en meer andere Overlastingen aan hun tijdelijke Goederen.

Soo wel in 't Geestel. als Tijdelijke.

Wat nu de Geestelijke Middelen der Dom-Capittelen, en andersins betreft, deselve behielden (gelijk hier voor gesegt) geen meerder vryheyd, dan de Goederen der particuliere Burgeren, niet tegenstaande *Monsieur de Louvois*, in den Naam van sijn Alderchristel: Koning, expresselijk hadde belooft, dat dese by hen in soodanigen stant en conditie souden gelaten werden, als waar in sy die gevonden hadden; doch dit geschiede maar mondeling, en hy wilde niets schriftelijks daar van uytgeven; om dat, volgens het gepretexeerde voorgéven, de *Paus* sulks heel qualijk nemen soude; en mogelijk met intentie, om dese gegeven *Parole* niet langer te prestéren, dan volgens den Politijken Gront-regel der *Fransſen La Raison de Guerre*, sulks permittéren soude.

Naderhand quam Lt. Coll. *Stoupa*, Broeder van den *Commandant* tot *Vytrecht*, uyt Ordre van den Heer *Prince van Condé*, aan de Predikanten deser Stad, d'Ordre hares Konings voor-stellen, als dat het billijk waar, men mede voor de Welstand van hun SOUVERAIN, Voorspoed van desselfs Wapenen, en bevordering van den VREDE soude bidden, waar toe hy dit navolgende *Concept* overleverde:

Ordre van *Vrankrijk*, hoe de Predicanten in de Nederl: Conquesten souden bidden.

Voor d'OPPERSTE KONING, *onsen Heer. Zégen sijn Persoon. Geef aan hem getrouwe Raadslagen, en een gehoorsaam Volk. Neyg sijn Hert tot* VREDE; *op dat, als d'Oorlog ge-eyndigt is, dit Landschap de Vruchten der Vrede mag genieten.*

Voor

Voor de Koningin, de Heer Dauphin, *de Heer Hertog en Hertogin* van Orleans.

Voor de Heer Prins, *die in dit Landschap d'Opperste Macht des Konings keeft.*

Voor de Heeren Princen van den Bloede.

Voor de Heeren Officiers van de KROON, *en voor alle die gene, die in dit Landschap, en in dese Staat Heerschappy over Ons hebben.*

Soo dat niet alleen Wereldlijker wijse aan hun tijdelijke Goederen, maar selfs ook Geestelijker wijse naar den Ziele beswaart en geplaagt wierden; 't welk van dag te dag meer en meer toenam. Boven dien wierd het geheele *Stucht*, met seer swaare Inquartiering belast, leggende binnen *Amersfoort* wel 85. Comp. *Franssen*, en in alle andere Plaatsen naar advenant; 't welk daar alomme een soo miserabelen Toestand maakte, dat het naaulijks te beschrijven is. Naderhand sond men veel Krijgs-volkeren van *Vytrecht* na *Campen*; waar door die seer bedrukte Burgeren een weynig verlichting bequamen.

Na dat *Madame Stoupa*, Gemalin des Gouverneurs, binnen *Vytrecht* was aangekomen, hebben de Heeren Magistraat aldaar, dese Mevrouwe met een Geschenk van 19000. Guld. komen vereeren; 't welk haar noch niet genoeg was, seggende, dat op meer bedacht had geweest. Ondertusschen had de Heer *Intendant Robbert*, eenigen tijd onder de Hand, en nu op den 2. en 3. *Octob.* aldaar weder een *Petitie* gedaan, waar in met sonderlinge ernst bleef voorderen een Somme van 62000. Rijxd. over de maanden *May*, *Juny* en *July*, doende ten dien einde dese navolgende drie voorslagen, als:

Madame Stoupa werd door die van *Vytrecht* met een Schenkagie van 19000. gl. vereert.

En werden noch om een Schatting van 62000. seer gepresst.

Dat sijn Ed. om de voorsz. Somme te consequéren, selfs een Tax soude formeeren.

Of dat met hem daar over soude moeten werden geaccordeert.

Of eyndelijk, dat men in plaats van de Vordering der gemelte Somme, de Soldaten, by de Borgers, boven d'Inquartiering, in Kost en Drank sou laten onderhouden.

Waar op by de Vroedschap binnen *Vytrecht* wierd goet gevonden, sulks aan de respective Gebuurtens der Stad bekent te maken, om hare Considerationen en meeningen daar over in geschrift te stellen, en den 5. deses ter Secretarye van de Stad in te brengen, alsoo de Heer *Intendant* andersins geresolveert was, selfs het een of het ander Besluyt te nemen. Hier op stelde de Borgery wederom haar Onvermogen voor; daar de gemeene Lie-

Waar op d'Ingesetenen haar Onvermogen voorstellen.

den, Neceſſiteurs voor hunne Huysgeſinnen, ſelfs qualijk langer konden beſtaan, en de Rijke Lieden van hun Goederen en Landerijen gants geen Geld in-kregen, wijl alles bedorven was; dienvolgens baden ſy, om van ſoo exceſſive Beſwaarniſſen te mogen bevrijden zijn. Doch *d'Intendant* ſeyde; *wel te weten, dat Stad en Land meeſt waren bedorven; maar dies niet tegenſtaande, d'Ordre van 't Hoff ſoodanig lag, en dat het ſelve ſulx begeerde. Soo dat hy op den Eyſch deſer Schatting, binnen 24. uren Antwoord wilde hebben*, of dreygde, d'een en d'ander 2. Capts: en 4. Knegts, of 4. Lts. en 6. Knegts, of 6. Sergeanten, of 8. Soldaten te zenden, die yder Burger de Koſt ſou moeten geven. Na quijtſchelding of vermindering wilde hy niet hooren, hoewel door de Magiſtraat daar toe ſeer ernſtig wierd verſocht. Eyndelijk veraccordeerde men 74000. Rijxd. voor 't begin van *Mey* tot het eynde van *Decemb.* in drie Termijnen te betalen. Met d'Executie wierd ook alleſins ſtreng voortgegaan, ſoo dat al de gene die hun Schatting niet opbrachten, daar in geen verſchooning vonden, ſelfs geen Magiſtraats Perſoonen; gelijk dan ſommige in Gijſeling zijn gebracht, werdende yder met 4. Soldaten en een Sergeant bewaard, waar van ſy den laatſten een Rijksd: en yder Soldaat een Gulden daags, boven de Koſt, moeſten geven.

Sulx gans niet helpende accorderen tot de Maand Decemb 74000. Rijxd. te betalen,

Den 1. *Octob.* geſchiede binnen *Uitrecht* een generale Monſtering aller Franſche *Militie*; gedurende welken tijd alle hoecken der ſtraten met 5 à 6. *Switſers* wierden bezet, die de Burgers te rug hielden, om dat geen kenniſſe van de ſterkte der Bezetting ſouden bekomen. Ter ſelver tijd verlieten vele Inwoonderen hare Huyſen, en gingen op Kamers wonen, in hope van daar door, van d'Inquartiering te zullen bevrijd werden; maar daar quam wel haaſt andere Ordre. Ondertuſſchen ſochten vele de Stad geheelijke te quiteeren, wijl de tijd begon te naderen, om een ſoo ſwaaren Somme Gelds te moeten opbrengen, waar door het meeſtendeel ſoodanig ontbloot en uitgeput wierden, dat geheel arm en elendig waren, als niets tot hun eigen Noods-behoefte meer overig hebbende.

Veel Borgers ſoecken *Uitrecht*, om de ſwaare preſſuren der Franſſen, te quiteeren;

Den 3. deſer wierden alle Overheden der Burgery, en der ſelver Capits: van yder Wijk belaſt, binnen tweemaal 24. uren al de Namen harer onderhoorige Burgeren ter Secretarye in te leveren, nevens een pertinente Specificatie van eens iegelijks Handeling en Neering in 't beſonder; met aanwijſing der genen die beſondere Winſten geprocureerd hadden. Maar de Borgers

gers en Ingesenen malkander niet willende verraden, heeft men den 6. dito weder andere Billetten gepubliceert, waar in denselve Overheden en Officieren wierd aanbevolen, hare Naburen en Gebuurtens bekend te maken; 't welk in de Kerk-boeken most aangetekent worden, daar men in 't Secreet soodanige Biljetten of schriftelijke verklaringen soude ingeven, waar in vervat moest staan, de Conditie en Namen der genen, die hun bekend mogten zijn, dat goede Winsten gedaan, of geroofde Goederen ingekocht hadden; waar door d'Aanbrengers onbekent konden blijven. Op soodanigen wijse vermeende d'*Intendant*, dat de Taxatie der Borgeren gevoeglijker en bequamer sou te wege gebragt werden. Doch al sijn loose Listigheden, in desen regarde, deden weinig operatie. Te deser tijd trok de *Hertog van Luxemburg*, en de Commandant *Stoupa*, nevens sijn Gemaline, na *Amersfoort*, om aldaar de Monstering by te wonen, komende des avonds weder binnen *Vitrecht*.

Den 14. deser quam d'*Intendant* van *Nimwegen* weder te rug, hebbende aldaar 2. Burgers doen gevangen zetten, om dat hun Schatting volgens Taxatie niet tijdig genoeg in bragten. Den 16. en 17. deses wierden de Taxatie-Billetten van huys tot huys om-gebragt, waar toe de Winkeliers het meeste moesten contribuëren; wijl sommige wel tot op 400. ja 500. guldens waren getaxeert. Dese Tax geschiede voor de 8. laatste Maanden deses jaars 1673. waar van de helft aanstonds sonder eenig protest of wedersprekẽn, op straffe der Executie, moest contant betaald werden. 't Welk aan vele, niet sonder groote oorsaak, een groot Misnoegen baarde; te meer, alsoo dese Betaling, met dreyging der rigoureuste Executie, van dag te dag hoe langer hoe sterker wierd afgeperst. Want de Fransche Tyranny, en ondraaglijken Overlast tegens d'overwonnene *Nederlanderen*, nam soodanig d'overhand, dat selfs ook den armen Huysman ten platten Lande, en in de opene Dorpen sich niet langer konde genéren, verlatende vele Boeren hunne Woningen en Landerijen; de Land-zaaten hun Hoven en Boomgaarden; de Burgers en Ingezetenen van Dorpen en Steden, quiteerden hare Huysen en Neeringen; en die in Regeering zaten, of eenige Ampten bekleedden, lieten hare Bedieningen en geheele Welvaren achter; willende liever in een geringe en armelijke stant, met Vrouw en Kinderen sich na *Holland* salveeren, dan in sulken jammerlijken Elend te blijven leeven, en dan noch dagelijks

Wel den yder besonder getaxeert;

En seer wreedelijk geëxecuteert.

Soo dat vele sich kommerlijk op de vlucht begeven;

een getiranniseerde Doot van hen selven en de harige te gemoet te zien.

Maar elendiglijk geattrappeerd en wederom gevoert werden:

Maar ach laci! wanneer nu somtijds dese elendige Vluchtelingen van den *Franssen* weder wierden achterhaald, gelijk al aan veelen gebeurden, als-dan sach men met wat een jammerlijk Geschrey, met wat een deerlijk Huylen, en seer erbermelijk Weeklaagen sy dese wreed-aardige Achtervolgers om Vergiffenis en Genaade baden; dewelke, naar der woeste Krijgs-lieden aard, soo verhard van herten waren, dat in plaats van sich over dese jammerlijk nootlijdende Menschen t'erbermen, deselve noch veel wreeder dan ooyt voor-heen tracteerden, makende dese arm Elendige tot d'alder Elendigste. Op soodanigen wijse wierden somtijds geheele Troupen, die uit *Uitrecht* en andere plaatsen, naar *Amsterdam* of *Leyden* vloden, op den Weg geattrappeerd, en weder te rug gehaalt; wanneer de Vrouwen en Maagden in 't opene Veld, geheel Diers wierden mishandelt; de Mannen en Jongelingen geheel Moeder naakt uit getrokken, en alsoo blond en blaau geslagen, en op ordre van *Duc de Luxemburg*, by klaaren middach in en door de Stad gejaagt, ja somtijds ook wel alle Straaten door geleyd!

Handelende selfs seer qualijk haar eygen Soldaten die Onroomsch zijn.

Wel wijt van daar, dat de *Franssen* eenige van de onder hun Geweld hebbende *Nederlanderen* met sachtigheyd souden tracteeren, daar sy selfs hun eygen Soldaten, alleenlijk om dat die van de *Lutheriaansche* of *Gereformeerde* RELIGIE waren, soodanig handelden, dat het verhaal van dien, een Grouwel om hooren sou zijn, voornamentlijk wanneer deselve krank of in staat van sterven zijnde, en alsdan het Nachtmaal, tegens hun Conscientie, niet naar der *Franssen* wijse en begeeren, wilden gebruyken. Ja men segt, dat sy tot *Aarnhem* een Soldaat, door quetsuren in den Strijd, of andere toevallige siekten, half doot zijnde, uyt het Vengster wierpen, en onder den mist-hoop staken, om dat hy van de *Gereformeerde Religie* was: En dat sy tot *Zutphen*, eenen in 't Gasthuys leggende Soldaat, daar hy door groote benaauwdheyd in sijn Siekten, als met de Doot worstelde, hem in een kuyl, omtrent een halve voet diep, met een Affchop onder d'aarde delfden, om dat hy op d'aanbieding van een Rooms Priester, het Sacrament des laatsten Olizels geweygert had t'ontfangen, wijl hy *Lutheriaans* was.

Seldsaam Voorval door een Kinderspel veroorzaakt.

't Gebeurde tot *Doesburg*, dat 'er eenige *Rooms-gesinde*, en eenige *Gereformeerde* Liedens Kinderen, alle van 10 à 12 jaren oud, eenige

eenige Kinder-ſpelen aanrechtende, het Viſſchers Huysjen, dat achter het Stad-huys ſtaat, met Moſtaart-zaat- kruyt en diergelijke Groenten gingen behangen, en daar in, naar kinderlijke manier ſpeelden, klinckende en bellende ſomtijds met een Schaaps-belleken; 't welk eenige Yveraars onder de Roomsgeſinde Burgers, voor een Beſpotting harer Religie, en voor een ontheyliging hares Sacraments der H. *Miſſe*, opnamen en uytriepen, en het ſelve by den Franſchen Commiſſarius ſoo hoog aanbrachten, dat men tot beſtraffing van ſulken grouwelijken Zonde, ten minſten een of twee van deſe Kinderen moeſt verbranden.

Deſe *Commiſſaris*, meer acht op 't *Mammons Voordeel*, dan op d'*Eere Gods* ſlaande, dacht by deſe occaſie een goet pretext gevonden te hebben, waar door hy ſijn Beurs wat konde ſpekken; waarom dan een yder Magiſtraats-Perſoon, 4. Ruyters in 't huys zond, dewelke genoegſaam te verſtaan gaven, dat des Commiſſaris Intentie meer oogmerk op het *Geld*, dan op de *Religie* hadde; weshalven de Regenten en Magiſtraats Heeren ſich by den Commiſſaris vervoegden, en hem haar Onſchuld in deſen te kennen gaven, ſeggende, dat ſy gants geen kennis van dit Kinderſpel gehad hadden, en dienvolgens daar over niet konden aangeſproken werden. Met welke en diergelijke Redenen ſy eyndelijk ſoo veel verkrégen, dat de Ruyters gecontramendeert, en haar Regenten aanbevolen wierden, de gepaſſeerde Sake, naar rechte beſchapenheyd t'onderſoeken. Wanneer nu ſulks aanvingen, wilden de *Rooms-geſinden* haar Kinderen niet te voorſchijn brengen, om te mogen verhoort werden; maar wierden ſchaam-root, van d'onrechtmatigheyd deſes Werks ſelfs t'overwégen, nademaal al de wereld wel ſach, dat men uyt enkelen haat tegens de *Gereformeerden*, om een onnoozel Kinder-ſpel, een wreeddaadige Kinder-Moord had willen aanrichten.

Wreeddaadigheyd der *Franſſen*.

Daar werd ook verhaalt, en ſelfs vind men 't door den druk gepubliceert, dat tot *Nimwegen*, de Franſche Soldaten, in de tegenwoordigheyd des Vaders, dat een Ley-dekker was, ſijn eygen Kind in 't Vuur wierpen, om dat hy ſijn opgeleyde Contributie niet had konnen opbrengen.

Wed. preſenteert haar Dochter ten beſten te geven, om van Schatting bevrijd te zijn.

Ook ſou tot *Vytrecht* gebeurt zijn, dat zéker Weduwe, ter tijd als ſy over d'opgeleyde Contributie, ſich by den Franſchen *Commiſſaris* beklaagde, en haar Onmogelijkheyd van ſoo hoogen Tax te konnen opbrengen, voorſtelde, hem nevens dien haar Dochter, die vry goelijk van Aanſien, en daar tegenwoordig

was, voor een tijd lang, tot sijn dienst sou aangeboden hebben, by aldien hy haar, van d'opgeleyde Schatting wilde bevrijden. Welke onverwachte presentatie, dees Commissaris ook voor de Genoegdoening der Schatting soude geprefereert hebben.

Veel meer andere grouwelijke, en diergelijke schandige Bedrijven wierden dagelijks onder dit rouwe onbedacht same Krijgsvolk gepleegt, soo dat de Leesing van 't Verhaal aller dese Grouwelen, den teedere Gemoederen en eerbare Herten niet dan groote ontzetting en schaamachtige ergernis souden konnen aanbrengen, waar om dan deselve zullen over-slaan, schoon die meenigmaal met lust en vreugde door de Fransche verwoedheden wierden uitgevoert. Ook sou 't verhaal, om alle soodanige Actien te particulariséren, veel eer de vervulling van een groot Boek in *Folio*, dan de Beschrijving eeniger Bladen deses Tractaats, vereyschen.

Hollanders werden met Gierigheid beschuldigt;

't Is waar, dat men de *Hollanders* met *Gierigheid* beschuldigt, en hen de Naam van *Gierigaards* toe-eigent; welkers oorzaak schijnd te wesen, om dat de *Hollanders* meer dan eenige andere *Natien*, hun Middelen spaarsaam menageeren, gestaadig hun oogmerk op den Koophandel richten, en geen Gevaar mijden, om met haar Scheepvaart overall door de gantsche Wereld hun Middelen te vermeerderen. Waar in sy by Vredens Tijden, alle andere Volckeren overtreffen, soo dat sy schijnen, den MERCURIUS of de Heydensche Koopmans Goden, tot hun dienst en wille gebracht, en de FORTUYN als gedwongen te hebben. Dit GELUCK werd door de NYD op de hielen gevolgt; en sulks is d'oorzaak, dat men volgens de hedensdaagsche verkeerde Tijden, de Spaarsaamheid, *Gierigheid*; en de Vlijtige Besorging, *Schandelijkheid* noemt. Alwaar nochtans alle Benijders, de Hollandsche Welvaard gaarne selfs genieten, maar niet gaarne met hen menageeren en waakzaam zijn souden; op dat sy maar dies te vry-geviger en te sorgeloosser mochten leeven. Alsoo vermerkt men, dat d'eigen Inwoonders, ja selfs sommigen in eenige der geümeerde Nederlandsche Steden, den *Hollanders*, voor *Gierigaards* en *Geld-Duivels* uitmaken; en dusdoende door haar eigen Nijdigheid, hun Verstand en Oogen soo verduysteren, dat sy op de Manier der Vledermuysen en Nacht-uylen, het Licht der Hollandsche Welvaard niet aansien, noch recht begrijpen konnen, om te vermerken dat hun *eygen Welvaren*, van 's *Hollands Voorspoet* afhankelijk zy;

en

en dat sy onmogelijk, sonder *Holland*, als een vrije *Republijk*, niet souden konnen bestaan; nadien sy haar Goederen en Gewassen, nergens anders voor gereed Geld, en tot soo hoogen prijs souden verkoopen, noch hare Noodwendigheden beter koop inkoopen konnen, dan in *Holland*; En nademaal ook *Holland*, in d'algemeene Lands-Lasten, alleen meer opbrengen moet, dan al de Ses andere Provincien te samen. Alwaar ter contrary, wanneer *Holland* door sorgvuldig Menageeren, en vlijtige Waaksaamheid niet Floreerde, de Goederen en Gewassen van d'andere Provincen, niet op het duurste sou betalen, noch sulke overmatige Generaliteyts Lasten dragen konnen, tot ongemeen groot Voordeel der andere Provincien. 't Welk sy moesten derven, wanneer 't *Holland* aan Geluck en Welvaard ontbrak; ja souden gedwongen zijn, grootere *Contributien* voor hun *Quota*, aan de *Generaliteyt* te leveren: 't Geen hen als-dan veel onmogelijker, dan nu tegenwoordig, sou zijn, schoon sy nu noch dagelijks klaagen, dat men haar op al te groote *Contributien* heeft gesteld, en dat sy die onmogelijk niet konnen opbrengen, soo dat sommige Provincien, ider-maal aan behoorlijke Betaaling noch schuldig blijven.

Andere Volckeren, die de *Hollanders* voor *Gierigaards* uitschelden, zijn soo weinig tot het spaarsaam menageeren geneygt, dat sy veel liever, gedurende hun geheele Leven, al hunne Middelen in Vrolijkheid en Overdaad doorbrengen, dan hare Nakomelingen een goeden Voorraad en volle Beurs na te laaten. Waar van men seer-veel Exempelen in *Engelland* en *Sweden*, doch voornamentlijk in *Vrankrijk* vind, alwaar de dagelijksche Brasserijen en prachtige Overdaadigheden, den Inwoonderen, en besonderlijk de Staats-personen, en die van hoog Aansien zijn, wel haast tot den Bedel-staff sou doen vervallen, indien niet veele *per fas & nefas*, door loose grepen, valsche trokken, wreede pressuren, en onrechte Rekeningen, soo wel tot nadeel van hun respective Koningen, als derselver Onderdanen, sich wisten daar door te draaijen.

Maar sulks vind men meer in andere Natien hunne Beschuldigers;

Van soodanige Geldzucht en loose Stréken der *Franssen*, konnen de Nederlandsche Provincien en Steden, dewelke onder de Heerschappy en het ondraaglijk Jock deser *Natie* geweest zijn, genoegsaame Getuigenis geven; ja soodanig, dat deselve in 't Geldpressen (onder pretext van de genaadige Regeering hares *Konings*) onverzaadelijk en sonder barmhertigheid zijn, en ook duisent-

En voornamentlijk in den *Franssen*.

der-

derhande looſe grépen weten te practiſeeren, om hare *Finantien*, het zy met recht of onrecht, te doen vermeerderen.

Men ſegt, dat de Franſche *Intendant Louis Robbert*, die van den *Koning*, in de Nederlandſche *Conqueſten*, tot *Financier Generaal* was geſtelt, nagegeven werd, dat hy met deſelfde Woorden, waar van *Duc de Luxemburg* ſich ook ſou bedient hebben, *Godt gedankt hadde, voor dat hy hem ſonder Erbarming tegens de arme Lieden heeft laten geboren worden*; en hy ſich niet ſchaamde, te ſeggen, *dat van d'Uytrechtſche Inwoonderen, ſijn volle Schatting hebben wilde, al ſouden ſy ook het Geld uyt de Steenen moeten bijten.*

Monſr. Gaffart, Franſche *Commiſſarius* tot *Zudphen*, gebruykte gemeenlijk tot ſijn Spreekwoord, deſe Reden, als een vaſte „Regul: *Nos non curamus perſonam, neque rationem, neque religio-* „*nem, ſed ſaltem pecuniam.* Dat is: *Wy achten geen Perſoon, noch* „*Billijkheyd, noch Relige*; *maar wel het Geld.* Ter tijd als *Gaffart* „van een arme Weduwe, met t'ſaam-gevouwen Handen, ſeer „hertelijk, om vermindering van haar opgeleyde Schatting ge„ſmeekt wierde, ſoo antwoorde hy haar met deſe woorden: *Al* „*quam 'er ook een Engel uyt den Hemel, en bad voor u, ſoo ſoud ik u dog niet* „*verhooren.*

Den *Hertog van Luxemburg* (als nu *Montmorancy* genaamt) was ſoodanig van Geld-gierigheyd bezéten, dat hy nevens alle ſijnen Roof en Beuyt, ook wel de Straat-ſteenen uyt de Nederlandſche Steden, ter tijd als hy die moeſt verlaten, ſoude hebben mede genomen, indien daar uyt eenig Voordeel had konnen trekken. Veele Dorpen, die door d'opbrenging harer ſwaare *Contributien*, in groote Armoede vervallen, en tot een jammerlijk Verzuchten geraakt waren, moeſten noch tot Vergenoeging der *Franſſen* onverzadelijke Geld-gierigheyd, lijden, dat ſy tegens gegeven *Parole* en gedane Beloften des *Hertogs van Luxemburg*, uytgeplundert, miſerabel mishandelt, en ſonder Spijs of Kleeding, in d'uyterſte Elend gelaten wierden. In ſommige Kerken der Nederlandſche veroverde Steden, ſach men d'elendigſte Verwoeſting, en het jammerlijkſte *Spectakel* der Arme Land- en Stede-Lieden, uyt gebrek van haar Nooddruftig Onderhoud; 't welk hen, door der *Franſſen* tirannyſche Geld-gierigheyd, is afgenomen geworden.

Door deſe onrechtmatige Uytmergeling, maakten de *Franſſen* dat gene waar, 't welk in *Annalibus Franciæ* werd verhaald, te „we-

„weten; Dat Koning *Ludovicus* de XII. soude gesegt hebben, „dat de Burgers en Boeren, Weesen van de Tyrannen en Sol„daten zijn; maar dat de Tyrannen en Soldaten, Weesen des Duy„vels waren.

Alle dese en diergelijke grousame Pressuren der *Franssen* hadden geen anderen Grond, dan alleen de Geld-gierigheyd der *Financieren*, en de Helsche Leer van *Machiavellus*, te weten; *dat men een nieuw veroverd Land, moet Arm maken, tot Verzékering der Nieuwe Regeering.*

Waar toe sy geen ander grond, dan der *Financieren* Gierigheyd, en de Helsche Leer van *Machiavellus* hebben.

Het eerste Fundament is voorheen genoeg aangewésen; en van 't Tweede zullen wy alleenlijk dit aanmerken; Dat Keyser *Galba*, en *Machiavellus* in dese Meening zijn geweest, nadien sy pleegden te seggen; Dat 'er niemand meerder te vreesen was, dan die gene, welke sich dagelijks moesten bemoeijen, hun Broot te winnen. Maar hoedanig sulks tegens d'Ervaring strijdig is, leeren ons de Oude en Nieuwe Geschiedenissen, waar door men siet, hoe ROMEN soo meenigmaal, wegens de hooge Schattingen en harde Geldpressuren, onder den Keyseren *Vitellius*, *Appius Claudius*, en meer andere, gerebelleert heeft; en hoe *Vrankrijk* selfs van den Keyser *Augusto* is afgevallen, ter tijd als *Licinius* (die tot *Financier* over het veroverde *Vrankrijk* was gestelt) de Onderdanen met soo swaare Belastingen drukte, dat sy sich naderhand onder *Nero* en *Galienus*, wegens derselver oorzake, van 't Roomsche Jock ontsloegen.

Waar door sy in hun Wreedheyd en Geldzugt soo verblind zijn, dat sy haar eygen Voordeel versuymen.

Ja het schijnt, dat de *Franssen*, door hun verwoede Wreeddaadigheyd, en onverzadelijke Geld-Zucht, (waar van hier voor in de bevordering harer FINANCIEN, meerder aangewesen) soo seer van verstant waren verblind, dat sy hun eygen Schaade en schandelijk Verderf niet konden insien, soo sy hen selven daar door quamen te veroorzaken: Want hun voornaamste Intentie was, dat sy *Holland* en d'overige Provincien des *Vereenigde Nederlands*, noch onder haar Jock brengen, en aan de *Monarchale* Heerschappye hares Konings onderwerpen mogten: waar toe wel al hun uyterste vlijd aanwendden, en alle by hen bedenkelijke Middelen op 't kragtigste sochten in 't werk te stellen; echter het voornaamste versuymden; te weten, de *sachte Regeering over d'Overwonnenen*; aangesien de *Nederlanders*, en voor al de *Hollandsche* NATIE, niet als een onstuymig of moedwillig Paard met Spooren; maar als een sachtmoedig en geboogsaam Volck, alleen door een Wenk, willen geregeerd zijn; waar van sy ge-

noegſame Preuven hebben betoont, ter tijd als noch aan de Spaanſche Regeering waren onderworpen.

Wederlegging van 't gene d'*Aubery* over de Franſche Regeering ſchrijft.

Monſr. d'Aubery, Parlements Advocaat, en Koninkl: Raad te *Paris*, ſchrijft in 't 1. Cap. ſijns tweeden Boeks, *Des Juſtes Pretenſions du Roy ſur l'Empire*, Dat de Regeering der *Franſche* MONARCHIE, ſoo ſoet en aangenaam is, dat ſelfs ook de vreemde *Natien*, wanneer ſy daar van overwonnen zijn, ſich ſeer gelukkig achten. Hoe weynig ſulks met de bevindelijke waarheyd over een komt, en hoe ſeer deſe gemelte Heer, ſijn Opperhooft en desſelfs Onderdanen flatteert, kan een yder, die maar eenige geheuchenis heeft, ſeer lichtelijk oordeelen, uyt het gene wy ten onſen tijde ſelfs beleeft, en in deſen Lande, nevens ſoo meenigte andere Plaatſen, ervaren hebben, gelijk hier voor ten deelen is gemeld geworden.

By aldien de *Franſſen*, de Reden van den gemelten Heer d'*Aubery*, als een nuttelijke Leering ge-obſerveert hadden, wat voor groot Voordeel ſouden ſy niet in hare voordere Aanſlagen en Progreſſen genooten hebben? Aangeſien onder de *Nederlanders*, die ſich in 't jaar 1672. ten deelen vrywillig onder de Franſche Regeering ſubmitteerden, noch meenigte te vinden waren, die, als goet Franſch geſind, in den beginne der Franſche Regeering, een aangename ſmaak beſpeurden, dewelke daar na in een bittere Galle veranderde. Echter bevondmen, dat in de 4. noch behoudene *Provincien*, veel *Frans-geſinden*, en quaadwillige Menſchen verborgen waren, die noch liever *Franſch*, dan *Prinſch* wilden zijn, en daarom de Franſche Regeering onder de hand roemden; en andere daar en tegen den bedroefden Toeſtand, waar in ſich bevonden, voor oogen ſtelden, met te ſeggen; Dat wy nu, als in een Pers of Vol-meulen van alle kanten beknépen, elendig geſolt, en door het Jock der Vyanden miſerabel gedrukt wierden; Dat men hier te Lande onmachtig was, om ſich uyt deſe beangſtige Nood te redden; Dat ons de Vyand, met ſoo groote Machten te Lande, en ſoo ſwaare Vlooten te Water ſoo naauw omcingelt hadde, dat niemand van buyten, Ons konde noch derfde te hulp komen; Dat onſe Landen door d'Overſtrooming des Zee-vloeds en ſouten Waters geheel verdorven; Dat de *Financien* verſmolten; Dat 'er niet dan een duuren Tijd en vergiftige Krankheyd te verwachten ſtont; Alle deſes Lands Oorlogs-Aanſlagen waren tot noch toe ongelukkig uytgevallen, en men voor het toekomende geen beter Uytkomſt te gemoed

Hoe men noch veel Frans-geſinden in Holland vond;

Die niet dan des Lands uyterſte Ruïne ſochten;

moed ſach; Dat men dienvolgens niet anders dan den zékeren Ondergang en *totale Ruine* te verwachten hadde, ja bereyds voor oogen ſag. Daar noch byvoegende; dat, wijl doch onſe *Republiquaire* Regeering eenmaal ſterven moeſt; het dan nu beter was, een ſpoedige, dan naderhand een langſame Dood te kieſen etz.

Waar door alle ſoodanige Quaalijk-Ge-intentioneerden, en vaddig Laſhertigen, den jammerlijk beangſtigde *Nederlanderen* niet anders dan noch meerder verdriet en grooter droefheyd ſochten aan te brengen, en indien mogelijk, tot een vertwijffelde Reſolutie te vervoeren, die de Franſche Aanſlagen, tot deſes Lands uyterſte Verderf, lichtelijk ſoude gefaciliteert hebben, by aldien *Duc de Luxemburg*, door 't Middel van veel wreedaadige Grouwelen, de *Franſche Regeering*, als *Duc d'Alba*, de *Spaanſche Heerſchappy*, by den *Nederlanderen*, en alle andere redelijke *Natien*, niet tot een Schrick en Afkeer hadde gemaakt. Maar door d'oneindelijke Genaade en goede Gunſt des Hemels, heeft men zedert, de voordere Voorvallen, door der vroomen *Patriottens* getrouwe Verdediging des *Vaderlands*, geheel het Contrarie van alle die boven-gemelde Quaalijk-ge-intentioneerde Voorgevingen, bevonden. Dus keeren wy weder tot ons ordinary Verhaal der gepaſſeerde Geſchiedeniſſen.

Maar 't komt door gunſtige Hulp des Hemels en trouwe Verdediging der vrome Patriotten heel anders uyt te vallen.

De *Staatſche Beſetting* binnen het Princelijk herwonnen NAARDEN begoſt nu ook te toonen, dat ſy daar woonden; want een goede Party voor weinig dagen tot *St. Martensdijk* komende, hadden byna den *Hertog van Luxemburg* gevangen gekrégen; 't gene buiten twijffel wel ſoude aangegaan hebben, indien de Vangers weinig tijds eerder waren gekomen, alſoo hy maar kleyn getal Volk, met eenige Heeren en Officieren by ſich hadde; ſoo dat in tijds door de ſijne wierd gewaarſchouwd. Echter ſegt men, hem ſulks ſoodanige Ontſteltenis ſoude aangebracht hebben, dat ſich genoodzaakt vond, op ſtaande voet te doen laaten; reſolveerende, ſijn Perſoon en het geheele Hoff na *Aarnhem* te tranſporteeren. Gelijk dan ook verſcheyde Troupen, geſamentlijk wel 4 à 5000. ſterk, ſich derwaards begaven, in meening om daar een Leger te formeeren. Van *Nieuwerſluys* tot *Breukelen*, *Maarſſeveen*, en voorts tot op een half uur onder *Vytrecht* wierden geen *Franſſen* meer gevonden; maar het *Huys te Zuylen* hielden ſy noch met 40. Mannen bezet; doch deſe hadden d'Omwoonders aangekundigt, dat by aldien ſy hen

Duc de Luxemburg byna gevangen.

niet in tijds waarſchouwden, wanneer de *Staatſchen* aanquamen, ſy als-dan het geheele Dorp ſouden in Brant ſteken. Ook eyſchten ſy wederom van de Stad *Vianen* 3000. Rijxdaald. behalven noch 1500 Gulden, die ſy alle maanden prompt wilden betaalt hebben, of wilden de Stad in Brand ſteken: en dit ſou een Vergelding voor hare *Neutraliteyt* zijn.

Predicant te *Velpe* ſchandelijk mishandelt

Selfs hebben ſy *van Beuningen*, Predicant tot *Velpe*, in ſijn eigen Huys aangetaſt, en tot het hemd toe uitgeſchud; wanneer hy 't echter noch ſoo moeder naakt ontvluchte, door ſtruyken en Grachten, daar ſy hem te Paard niet konden volgen, en dieshalven uit een verwoede boosheid wel 20. Kogels na hem ſchooten: doch hy al dit Gevaar eſchappeerende, is tot *Nimwegen* aangekomen, daar hem van de Borgers eenige Kleederen voor de Poort wierden toegebracht, om daar mede in de Stad te komen. Ondertuſſchen wierd ſijn Huys berooft, en daar in alle Moedwil gepleegt. Selfs wierd het Land alomme opendlijk ten roof gegeven, en expreſſelijk bevolen, de *Betuwe* geheel uit te plonderen, op dat geen Vyanden ſich daar ſouden konnen onthouden; wijl ſy vreesden, dat in 't korten daar eenige Steden ſouden belegert worden. Invoege daar niets goets overig bleef, maar alles, ſoo Koorn-gewas als alle andere Dingen wierden t'eenemaal vernield. 't Welk een elendig Vluchten onder d'arme Huyslieden door de geheele *Betuwe*, om *Amersfoort*, en in de *Veluwe* veroorzaakte; welkers laatſte Inwoonderen, alles wat ſy weg konden krijgen, binnen de Stad *Naarden* in verzeekering bragten.

Betuwe door de Franſſen geplundert.

Het was miſerablel te zien, wat daar wierd geruïneerd en verdorven: want de Boeren in de *Betuwe*, om de kortſte weg te kieſen, het beſte dat ſy hadden, op de Dorpen in de Kerken verbergende, wierd alles daar uit gehaalt en weg-gevoert; en 't gene ſy niet konden mede nemen, traden ſy met voeten, en vernielden alles wat ſy maar konden krijgen. Langs den Weg ging men tot over de enkelen door het ſuiver Koren; en d'uitgeſchudde Bedde-vederen vlogen overall als Sneeuw-vlokken door de Lucht. Insgelijks was 'er den 12. *Octob.* veel Volk van *Duc de Luxemburg*, en van den *Biſſchop van Munſter* boven *Mook*, te *Middelaar*, en door *Maſewaal* verſameld, die daar mede alles bedierven, de plaatſen *Barneveld*, *Lunteren*, en *Ede* geheelijk uit-plunderende; ſoo dat 'er niet een Menſch noch Beeſt meer kon blijven.

Ec-

Eenige Ruytery van den *Biſſchop van Munſter*, van *Deventer* na *Aarnhem*, tot onderſtand der *Franſſen* uitgetogen, ontſtond onder deſelve tuſſchen *Loonen* en *Vrijenberg* een Oproer, waar over ſy het Dorp *Loonen* met de by-gelegene Huyſen begoſten te plunderen, ſchietende eenige van hun Commandanten onder de voet, verſcheurende verſcheyde Standaarden van de Stengen, en ſmeten deſelve aan ſtukken: waar na een yder ſijns weegs reed, als geen genegendheid hebbende, om langer den *Franſſen* te dienen.

Sommige Munſterſche Soldaten rebelleeren tegen hun eygen Overſten.

Onderwijl begon de Franſche Krijgs-Macht binnen de Stad *Utrecht* ſich al woelende en krioelende te beweegen, even als of ſy de angſte Dood-ſtuypen van hun onwillige Retraite op den Hals kreegen; Men monſterde en hermonſterde; makende de ſwakke Compagnyen, met andere, die noch ſwakker waren, weder ſterk en compleet; Men trok geduurig heen en weer, d'een uyt, d'ander weder in de Stad, ja veele, die des Morgens waren uytgetrokken, quamen des Avonds weder binnen, ſonder dat men van dit alles de grond en oorzaak konde ervaren. Mogelijk dat ſy ſelfs, die ſoo variabel van Sinnen en licht veranderlijk van Voornemens zijn, daar van geen rechte Redenen, indien men hen daarom gevraagt hadde, ſoude konnen gegeven hebben. Het ophangen en doot-ſchieten der Franſche en Switſerſche Soldaaten, wegens hun ſnoode Dievery en groote Moedwil, ook wel meeſt om dat ſy wilde deſerteeren en hun Dienſt onſnappen, ging alle dag weder van nieuws aan. Het zakken en pakken der geroofde Goederen, geplunderde Waaren, en Bagagie voor de Grooten, ging ongemeen yverig voort. Alle dach ſach men meenigte Goederen, ſoo te Water als te Lande weg voeren; 't welk dan ſomtijds wel weder quam, en ontladen of ontſcheept wierd, om aldaar noch voor een tijd te behouden, of weder elders anders te doen tranſporteeren. In dier-voege ſy hunne Verhuyſing, ſchoon tegen wil en dank, ſelfs ſcheenen te verhaaſten. Waar van hier na, in de *Verlaating harer Nederlandſche Conqueſten*, breeder.

Franſſen beginnen ſich in *Uytrecht* tot Vertrek te prepareeren.

Nu lang, en moede genoeg te Lande gereyſt, werd het Tijd, Ons weder ter Zee te Scheep te begeeven.

Nederlands Oorlogs-vloot, die wy nu een wijl tijd hebben laten ruſten, om haar Schaade te repareeren, en ſich weder in volkomen Poſtuur te herſtellen, heeft zedert de laatſte Zee-Battaille tegens d'Engelſche en Franſche Koninklijke Vlooten,

Nederl. Vloot begeeft ſich na de 3. Zee-Slag weder na de Riviet van *Londen*;

sich in het diep der volle Zee voor 't Eyland *Texel* gehouden; en de Heeren Gecommitteerden van hare Hoog Mogende, *Cornelis Graafland*, *Johan van Nieuburg*, *Bonifacius van Vrybergen*, *Gemmenik*, en *Eeck*, waren met een Advijs-jacht daar na toe gevaren, doende deselve aanstonds weder gereet maken, en met Ammunitie, Leeftocht, en alle andere Noodzakelijkheden behoorlijk versorgen, om haar loflelijk verkregene VICTORIE noch voorder te vervolgen; zijnde midlerwijl veel Engels kleyn Vaartuyg en meer andere Schepen in 's Lands Vloot komen te vervallen; die dan van alles behoorlijk versien, en voor 6. weken gerevictalieert, onder het *Commando* van den Heer *Lt. Admiraal Gen. de* RUYTER, op den 12. *Septmber* weder Zee-waard in, is 't Zeyl gegaan, sich direct na de Rivier van *Londen* begevende; om al de Wereld te doen sien, wie de ZEE had behouden, en gevolgelijk de VICTORIE bevochten.

Waarom d'Engelsche sig de Rivier op, onder de Kasteelen begeven.

Op welkers aankomst, *d'Engelschen* met hun *Oorlog-schepen* sich heel hoog de Rivier op, tot dicht onder de Kasteelen begaven. Echter derfden sich beroemen, dat soo haast hun Schepen geprovideert en gerevictalieert souden zijn, de geheele Vloot sich weder in Zee sou begeeven: doch men gelooft, dat sulks alleen wierd uytgestrooyt, om het Volk niet geheel den Moed te doen verliesen.

Soo haast d'Engelsche Vloot binnen *Engeland* was ge-arriveert begaf sich *Prins Robbert* na *Withal*, om sijn *Majesteyt* des Vloots Gesteltenisse bekent te maken. Hy wierd van den *Koning* seer wel ontfangen, en men deed op sijn Aankomst binnen *Londen* de Klokken luyen. Sijn *Majest:* maakte in plaats van *Sr. Eduard Sprag*, *Sr. John Harman* tot Admiraal van de Blaauwe Vlag, doch quam korts daar na sieck van de Vloot te huys, en wierd als-toen den *Lord d'Ossory* tot Vice-Adm. van de Roode, en den Ridder *John Holmes* tot Schout by Nacht van de Blaauwe Vlag verkooren.

De Koning van Engel. doet sijn Vloot opleggen.

De *Koning* met *Prins Robbert* geaboucheert, resolveerde, sijn Vloot dit jaar op te leggen, en alleen een Esquadre van 30. Schepen te laten in Zee gaan, onder Commando van den *Lord d'Ossory*, hebbende tot sijn Vice-Adm. *Sr. John Chicheley*, en tot Schout by Nacht *Sr. John Holmes*, ten eynde het Fransche Esquadre onder den Graaf *d'Estree* naar *Vrankryk* te convoyeeren. De *Koning* sond aan ged: Graaf, door *Sr. de Samborne*, een Bagge, wel 2000. Stukken van achten waardig; aan *Monsr. de Martel*, een Pourtrait van 1000. gelijke Stukken, een ander aan *Monsr. des Ardans*

van

van 600. en een van 300. aan den Majoor van 't Franſche Esquadre, alle tot Vereering, voor dat hen in 's Konings Dienſt ſoo deftig naar ſijn behagen hadden gequéten.

De *Graaf van Schomberg* quam te deſer tijd weder te *Londen*, wijl de Soldaten, dus lang by *Jarmuyen* te vergeefs gelegen, nu weder in hun Garniſoenen waren geſonden, aangeſien 'er dit jaar geen Landings-Onderneming meer te verwachten was. Ook quam den Engelſen Ambaſſadeur de *Ridder William Lockaart* den 13. *Octobet* uyt ſijn Ambaſſade van *Vrankrijk* tot *Withal*, daar hy d'*Engelſche Koning*, wegens ſijn Verrichting by ſijn *Franſche Majeſteyt*, Raport dede.

Om dan den dappere Krijgs-Helden een Nieuwen Moed in te prenten, en den Moedelooſen in 't toekomende te beter t'encourageeren, deed ſijn *Majeſteyt* alle behoorlijke Preparatien aanrichten, om den Manhaften *Zee-Ridder* EDUARD SPRAG op 't Heerlijkſte ter Aarden te beſtellen, ja met ſoo Hoog-ſtaatige Eer-bewijſing als men aan dappere *Krijgs-Helden* ſoude mogen doen. Gelijk ook den *Hertog van Richemont*, door den *Koning van Deenmarken*, in een Schip met Rou-laken behangen, na *Engeland* geſonden, den 29. deſer binnen *Londen* ſeer ſtaatieuſelijk wiert begraven.

Vrankrijk neemt eenige Troupen van *Engeland* in ſijn Dienſt over.

De *Koning van Vrankrijk* verſocht aan ſijn *Majeſteyt van Engeland* dat 5000. Man van ſijn Troupen in Franſchen Dienſt mochten over-gaan; 't welk de *Koning van Engeland* gaarne conſenteerende, wierden de Regimenten van *Petersburg*, *Vaugam* en noch een ander, nevens 2. Compagnien uyt yder van d'andere Regimenten, daar toe gecommandeert, en na *Calais* over-geſcheept.

Engelſen veroveren 4. Holl: Ooſt-Ind: Retour-ſchepen.

De Hartdrukkende Tegenſpoeden, die d'*Engelſen* deſen Somer, ſoo door der *Hollanderen* driemaal aan-malkander bevochtene VICTORIEN, als door de ſchaadelijke Rooveryen der Hollandſche en Zeeuſche Kaapers, hadden moeten lijden, wierden nu eeniger-maaten verſacht, door het onverwacht opvangen van Vier ſoo rijck-geladene Hollandſche Ooſt-indiſche Retour-ſchepen; Want Capiteyn *Monday*, met ſijn Schip d'*Aſſiſtentie*, nevens 3. andere Oorlog-ſchepen, 1. Brander, en nog 5. andere Engelſche Schepen, omtrent het *Eyland St. Helena*, na het ſelve op 26. *May* deſes Jaars by de *Hollanders* was herwonnen, kruyſende, trof daar drie Holl: Ooſt-Ind: Retour-ſchepen aan, met namen, den *Olyphant*, *Europa*, en 't *Wapen van Campveer*; dewelke hy veroverde, en tot *Kingſale* in *Yrland* binnen bragt. Het vierde,

de, genaamt *Papenburg*, was, gelijk hier voor geſegt, voorheen in d'Engelſche Vloot omtrent het *Vlie*, vervallen. De *Nederlanders* hadden ſich by dit Ongeluk alleen met een kleyn Geluk noch eenigſins te trooſten, te weten, dat hunne Retouren van dit Jaar, in Waardye by d'ordinary voorgaande niet waren te vergelijken. Dit was noch het eerſte en eenigſte voordeel dat d'*Engelſen* in deſen ſwaaren Oorlog hadden bekomen; 't welk hen doch luttel genoeg konde helpen, en den Nederlandſche machtige Ooſt-indiſche Compagny weinig ſchaaden aanbrengen; hebbende daar tegen in *Indiën* weder verſcheyde Engelſche en Franſche Schepen genomen, als een gaande na *Japan*, een ander van *Bantam* na *Londen* willende, by *Batavia* door de *Staatſchen* verovert, en meer andere: gelijk men noch Brieven van *Batavia*, in dato den 4. *Feb.* 1673. bequam, meldende, dat die van de Nederlandſche Compagny wel 11. ſoo Franſche als Engelſche Schepen hadden genomen, waar onder 2. van *Bengale*, ſeer rijk geladen, het eene *Hannibal* genaamt, dat ſeer Hoog wierd gewaardeerd, etz.

Maar lijden groote Schaade door de Nederl: Capers.

Over *Engeland* bequam men ook Tijding, van de Roemruchtige Bedrijven door den Heer Commandeur CORNELIS EVERTSEN uitgewrocht, die met ſijn byhebbende Schepen in de *Virginien* had geweeſt, alwaar twee Convoyers met een goet deel Coopvaardy-ſchepen vond leggen, waar van de Convoyers eerſt goede reſiſtentie deden; maar ged. *Evertſen* 8. Schepen ſterk, overmeeſterde die *Engelſchen*, verbrande 5. en nam 7. Schepen, waar onder een van 36. Stukken, van de welke 7. tot *Londen*, 4. tot Briſtol en een tot *Pleymuyen* t'Huys hoorden; bekomende alhier wel 4 à 5000. vaten Tabak, behalven de Suyker, Indigo, Catoenen etz. ſoo dat hy de Vyanden groote Schaden toevoegde. Van daar was hy voorders onder de Franſche *Terneufs*-vaarders gekomen, meer dan 65. Schepen van de ſelve verooverende en ruïneerende, ſoo dat 'er te naauwer noot alleen 2. eſchappeerden. Naderhand arriveerde een Scheepje uit het Eſquadre van gem: *Cornelis Evertſen* af-geſonden, en in 't Canaal van d'*Engelſen* genomen; het ſelve deed bericht, hoe dat Hy, na in de *Verginien* veel Schepen genomen en verbrand te hebben, na *Nieuw Nederland* was gegaan, daar hy den 9. *Auguſti* aankomende, nog dien ſelven dag *Nieuw-Jorck* met kleyne reſiſtentie in-nam, wijl de Gouverneur abſent was, en vonden daar 40. ſtukken Canon; hebbende de Heer *Corn: Evertſen* toen ter tijd wel in

Voornamentl. door den Roemrugtigen Zeeheld *Cornelis Evertſzen.*

de

de 20. Engelſche Prijſen by hem, en boven dien nog 4. Schepen met Engelſche Gevangers weg geſonden, alſoo daar mede belemmert was.

In de maand *April* viel op de Kuſt van *Noorwegen* by 't lage *Land van Leeſt*, een ſcherpe Actie voor, tuſſchen een Schotſe Kaper en Schipper *Abrah: Schepmoes*, van *Amſterd:* gemonteert met 10. gotelingen en 15. eters; de Kaper zijnde een Fleuytſchip met 14. Stukken, leyde hem fluks aan boort, doch wierd driemaal met de geheele Laag en dubbeld Scherp beantwoord; ſoo dat noch geen volk konde over krijgen, maar raakte weder van malkander los. Dus quam hem de Kaper weder van d'ander kant aan boort, daar hy een half uur leggende, gedurig met 9. ſtukken ſchoot, en eindelijk met 40. Man enterde, die in een quartier uurs meeſter van de Bak wierden, ſoo dat het Volk daar uyt, als ook uyt de Hut weg vloot, blijvende maar alleen de Stuurman daar binnen; ondertuſſchen maakte de Schipper met het benedenſte geſchut, den Kaper ſoo bang, dat hy genootſaakt wierd, wederom af te wijken; maar quam hem toen voor de Boeg leggen: waar na de Schipper een Man tot ſecours van den Stuurman in de Hut kreeg, daar uit toen met ſchroot ſoo dapper in de Kaper ſchooten, dat geen Volk by ſijn geſchut kon houden; ondertuſſchen koegelden de Schotten ſeer ſterk uit de Bak na de Hut, maar daar eyndelijk 2. ſtukken met dubbeld ſcherp geſteld, troffen ſoo wel, dat ſy de wijk namen, nalatende 3. Snaphanen, 9. half-piecken, meer ander Geweer, en een Schotſe Vlagge, die ſy meenden op het Schip te planten, hebbende bereyds d'andere neder geſméten. Dus ſtelden 't de Kaper op 't loopen na *Ekerſont*, daar hy te gronde ging, hebbende 15. Dooden, waar onder den Cap: en Lt. met 30. Gequetſten. Daar tegens had *Abr: Schepmoes* niet meer dan 2. lichte Gequetſten, doch al vry wat ſchaden aan ſijn Schip, waar over hy tot *Bergen* in *Noorwegen*, om te calefateren, in-liep.

Hévig Gevecht tuſſchen een Schotſe Caper en Hollands Coopvaarder.

Marquis d'Almeras, commanderende een Frans Esquadre in de Middellandſche Zee, was al in *October* tot *Toulon* aan-gekomen, hebbende 4. van ſijn Schepen in 't naauw van *Gibralter* gelaten, onder 't Commando van *Sr. Gravier*, dewelke den 9. *Novemb.* na *Mallaga* over ſtaken, daar 4. Vlaamſche Fregatten lagen, waar mede ſy in een hart Gevecht geraakten, maar wierden ſoodanig onthaald, dat na 4. uren vechtens, en het verlies van een Schip, na *Toulon* moeſten wijken; wanneer deſe Vlaamſche Fregatten

En tuſſchen 4 Franſche en 4. Vlaamſche Schepen.

haar Reys weder vervoorderden na *Cadix*; daar de Heer *Cornelis Evertsz.* dese maand uyt de *West-Indien* mede was aangekomen, met 8. Oorlog-schepen, een Brander en 10. Prijsen, geladen met Pelterijen, Indigo, Tabak, Catoen en Suyker, hebbende meer als 80. Engelsche en Fransche Schepen in die Gewesten geruïneerd, en boven *Nieuw Nederland*, *St. Ustacia* in-genomen, waar Cap. *Hansje Fockes*, door al te haastig marcheeren, van dorst was doot gebleeven.

Hoe groot getal prijsen door de Nederl. Capers veroverd.

De Nederlandsche Capers aan de Spaansche Kust, bragten in die Havens veel Prijsen op; Gelijk 7. Avanturiers van 14. soo uyt *Texel* geloopen waren, tot Cadix 7. Engelsche en Fransche Schepen, waar onder een *Turck*, opbragten. In de *Corunna* wierden 'er mede een goet getal op-gebragt. 't Schip de *Revenge*, Cap. *Pieter Harcksz.* na *Madera* zeylende, geraakte onderweeg 2. maal in 't Gevecht, eens met een Engels Fregat van 28. Stukken, en ten tweede maal met een van 48. en een van 16. Stukken; doch, quam daar nog gelukkig van, en vervoorderde sijn Reys. Daar tegens wierd het Fregat de *Pleymouth*, door 8. Duytsche Capers, op de Engelsche Kust in de gront geschooten. Diergelijke Actien daar omtrent dagelijks meer voorvallende, begonden d'Engelsche Kusten soodanig door de Nederlandsche Capers onveylig te worden, dat veel Kooplieden in *Engeland*, daar over groote Klagten aan 't Hoff inbragten; weshalven de Koning, de Fregatten, die tot bevrijding der Engelsche Havens gedestineert waren, deed Ordre geven, dat sy naau regard daar op moesten nemen. Soo dat de Schade, die de *Nederlanders* in het berooven van hare vier Oost-Indische Retour-schepen, door d'*Engelsen* hadden geleden, genoegsaam, ja overvloedig vergoed en in-gehaald wierd, door het groot getal Prijsen, en meenigte rijk geladen Schepen, die sy soo wel van de *Fransen* als *Engelsen* veroverden; gelijk daar van ook noch omstandiger hier voor op Pag. 393. is gemeld; en zedert wierden dagelijks in *Holland*, maar voornamentlijk in *Zeeland* noch groot getal Schepen op-gebracht, veel te lang om hier alle te melden: Want tegen den uytgang van *December* deses jaars, segt men, door naaukeurige Aanteykenaars berekent en bevonden te hebben, dat door de voorseyde Kapers, den *Engelsen* en *Fransen* reeds een getal van omtrent de Drie-Duysent, soo groote als kleyne Schepen, zijn ontweldigt geworden. Waar tegens van deses *Staats* Ingezetenen niet boven de 136. waren verlooren. En ter contrary, geduurende dit Jaars Zee-zaysoen, wel over de 200. soo *Noords-* als

En ter contrary hoe veel Schepen den *Nederl:* ontnomen zijn.

Oosters-

Oosters-Vaders gelukkig, midden door alle de Ongelukken, binnen gekomen. Dan of wel dit herhalen niet weder tot den rechten Heer quam, soo strekten 't dog al tot het gemeene Lands Best.

De *Fransche Oorlog-schepen* uyt *Engeland* namen Cours na *Duyns*, alwaar sy pas tijdelijk en sonder Schade geraakten; maar het naderhand naar *Vrankrijk* meenende over te zetten, wierden op den 22. *September* des nachts van een swaare Storm overvallen; soo dat al hun Anckers en Touwen moesten laten zitten, en genootdrukt wierden, sich aan 't Onstuymig Gevaar der woeste Zee-Golven ten besten te geven. Maar daar by soo weynig Discretie, of soo ongunstige Genaade vindende, als meenigmaal Nederlands overwonnene Ingezetenen, die sich genootdrukt vonden, aan de *Genaade hares Konings* te onderwerpen, by de woeste Fransche Krijgs-lieden, (ja somtijds tegen gemaakt *Accoord*, en gegeven *Parole*) vonden; Soo sach men kort daar na twee van hun Oorlog-Schepen ongelukkig stranden, een ander met 60. Stukken op de Sanden by *Duyns* te gronde gaan; en alle d'andere door 't slingerent gedruys des Winds, en 't opbruysent geweld des Waters soo ontreddert en beschaadigt worden; even als of sy nu alleen meer tegen 's Hemels Elementen hadden gestreeden, dan voorheen met Behulp van haar Engelsche Makkers, tegen hun Nederlandsche Vyanden vochten. Soo dat sich gedwongen vonden, van hun voorgenomen Cours te rug te wijken, en weder al vliedende hun Toevlucht in verscheyde Engelsche Havens te nemen. Van waar sy naderhand seer langsaamlijk, al hinckende, met groote Schaaden te Huys geraakten.

Fransche Vloot na Huys willende, lijd groote Schaade.

's *Lands Vloot* dan geenig Voordeel op haar Vyanden meer te doen vindende, als zijnde alle uyt Zee, en yder naar hunne Havens gewéken, om voor dit jaar opgeleyd te worden, soo begaf sich ged: 's Lands Vloot mede na haare Kusten, te meer, alsoo het Saysoen deses tijds al verloopen was; en dus den 23. *September* op hare respective Havens en Plaatsen behouden gearriveert, quamen alle de respective *Admiralen* binnen 's *Gravenhage*, alwaar sy, om hare trouwe Diensten, en loffelijke Dapperheden, van veele Grooten seer wel wierden verwellekomt, en minnelijk onthaalt, resolverende ook hare Hoog Mog: de *Heeren Staaten*, om dese hare goede Diensten dankbaarlijk te beloonen, yder met een Obligatie te vereeren, gelijk hier voor, op pag. 182, onder de gunstige Vergelding aller dappere Helden des Vaderlands, omstandiger is gemeld.

Nederl. Vloot begeeft sich eyndel. ook binnen.

En werden d'Admiraals voor hare Trouwe Dienst dankbaarlijk beloont.

Tromp vereerd d'Engelse Adm. *Sprags* Vlag aan d'Amst: Admiraliteyt.

De Heer *Adm.* TROMP vereerde de Blaauwe Admiraals Vlag, van den Engelschen *Adm.* SPRAG, aan 't *Ed. Mog. Collegie ter Admiraliteyt* tot *Amsterdam*; die het selve met alle Dankbaarheyd accepteerde. Sijn Hoogheyd maakte dees tijd, in plaats van den Heer *Sweers*, tot Vice-Adm: van *Amsterdam*, den Schout by Nacht *de Haan*; in wiens plaats *Joncker Engel de Ruyter* quam. Ook verkoor sijn Hoogheyd tot Adm: van 't Noorderquartier, den Heer *Willem Bastiaanse*, en een Broeder van Schout by Nacht *Vlug* wierd Vice-Admiraal.

Dus alle wederzijds Oorlogs-Vlooten uyt Zee, yder in hare respective Havens gebragt, stappen wy ook weder te Lande, om nu eyndelijk een Eynde van d'allerzijds Strijdende Partyens CAMPAGNE deses fatalen Jaars 1673. te maken.

Graaf *Monterey* begind sich in *Braband* tegens 't Geweld der *Franssen* t'opposeeren

Wijl men in VRANKRYK nu voor vast hield, dat 'er tusschen die *Kroon* en *Spanjen* eer lang een Oorlog soude ontstaan, waren daar vele van gedachten, dat de *Koning van Vrankrijk*, om sijn groote Glorye niet te verkleynen, deselve den *Spaansen* eerst soude declareeren; te meer, wijl *Graaf de Monterey* den 16. *September* tot *Brussel* met Trompetten deed publiceeren; Dat, wijl alle sijne Ordonnantien van den 20. *Juny*, 2, en 30. *October* des voorleden jaars, om alle schaadelijke disordres, confuse coursen en anderssins, die geschied zijn, onder pretext van den Oorlog tusschen *Vrankrijk* en *Holland*, voor te komen, sonder effect waren geweest, hy, om de Onderdanen van den *Koning*, tegens alle voordere Schaaden en Verderf te verhoeden, had goet gevonden, t'ordonneeren, dat de Boeren de Wapenen souden aanveerden, hun stellen op de Passagies, Bruggen, en aan de Slagboomen, ende niet toe te laten, dat eenig vreemd Krijgsvolk iets soude ondernemen tegens de publijke Gerustigheyd; maar sich daar tegen stellen, en alle kragt van Wapenen gebruyken; en t'onsterk zijnde, de naastgelegen Steden t'advertéren: ordonneerende aan allen Gouverneurs, Commandanten, Officieren van Oorlog of anderssins, de sterke Hand te verleenen, om d'Intentie van sijn Exell. te volbrengen. Onderwijlen preepareerde men in de *Spaansche Nederlanden* alles tot den Oorlog, men maakte Bagagie-Wagens, Tenten, en meer andere diergelijke Krijgs-Middelen: Ook wierd in de *Kuyp van Antwerpen* veel Volcks, soo te voet als te paard by malkander gebracht, om van daar, met de Troupen, die uyt *Holland* quamen, sich te conjungeeren.

Prins van Condée hebbende sijn Troupen, die rondsom verspreyd

ſpreyd lagen, beſtaande in 5000. Paarden en 7000. Voetknechten, weder by malkander doen komen, trok daar mede na 't *Land van Aalſt*, en poſteerde ſich aan de Burgt d'*Ename*, alwaar noch 10. Eſquadrons onder *Monſr. de Montelas* by hem quamen, beſtaande in 1200. paarden, die ſijn *Koninkl: Majeſt:* hem uyt *Lottharingen* tot Secours ſond, met ſoodanige Ordre, dat by aldien de *Spaanſen* opbraken, hy met ſijn Leger tegens hen ageeren ſoude. In middels begingen de *Franſſen* ſeer veel Hoſtiliteyten op den Spaanſchen Bodem, met Rooven en Plonderen, waar onder eenige Dorpen, die *Prins Vaudemont* toequamen; 't welk een groote Vrees in d'omleggende Land-plaatsjes verwekte, van mede ſoo te zullen varen; weshalven overall een groot Land-vluchten na de vaſte Steden ontſtond.

Waar op niet anders dan Oorlog met *Vrankrijk* te vermoeden ſtaat.

Ondertuſſchen gebeurden 't, dat een Party Hollandſche Ruyters, om Beuyt uit-gegaan, over den Spaanſchen, op den Franſchen Bodem quamen, een Paſtoor en 2 à 3. rijke Pachters mede namen, en daarmede te rug trokken; doch den *Comte de Nancre* hier van gewaarſchouwd, ſond haar een party Ruyters na, welke de *Hollanders* by de verbrande Brugge op de *Vaart van Bruſſel* achterhaalden, en aangrepen; maar ſoo haaſt de *Hollanders* na weinig gevecht, den *Commandant* van de *Franſſen* hadden onder de voet geſchooten, en deſelve daar op de Vlugt genomen hadden, gingen ſy met de Buyt door, en quamen daar mede onverhindert ter behoorlijker Plaatſe binnen. De Militie in 't *Land van Luyk* in lang geen Geld hebbende ontfangen, begonden alleſins de Landen en paſſages t'ontveyligen; dies ſtelde men tot *Luyk* een Impoſt op het Bier, om de Soldaten daar mede te betalen, werdende met eenen haar Gagie ook eenigſins vermindert.

Schermutſel tuſſchen Franſche en Holl. Soldaten.

Optocht des Duytſchen KEYSERS *Leger onder* Graaf Montecuculy, *tegens dat van d'* Alder-Chriſtel: KONING *onder* Duc de Turenne.

TOt hier toe hebben wy de Keyſerlijke Volkeren in ruſt gelaten, en hun tijd gegeven, om alles te verveerdigen en gereet te maken, 't geen tot hun Marſch en Optocht mocht van nooden zijn; nu zal men voorder voort varen met hun Weg na *Neuren-*

renberg en andere omſtandige Voorvallen daar omtrent aan te merken.

Keyſer komt van Eger te Praag.

Na dat ſijn *Keyſerl: Majeſteyt*, (gelijk hier voor op Pag: 465. gemeld) den 26. *Aug.* van *Eger* was opgebroken, en met desſelfs geheele Hoff-ſtaat ſich op de Reys na *Weenen* had begeven, arriveerde den 2. *Septemb.* binnen *Praag* in *Bohemen*, alwaar met alle bedenkelijke Eer, onder het losbranden van 't Geſchut wierd onfangen, werdende met meer dan 80. Stukken Kanon driemaal *Salvo* geſchooten; en voor de Dom-kerk wierd ſijn Hoogſt-gemelde *Majeſt:* door ſijn Hoog Vorſtel: Genade, de Heeren Aards-Biſſchoppen en Prelaten, nevens de geſamentlijke Heeren Land-Stenden, volgens het oud loffelijk gebruyk, ſeer Heerlijk verwellekomt, onder een koſtelijk Verhemeld in de Kerk geleyd, het TE DEUM LAUDAMUS geſongen, en in de t'Samenkomſt, met een Geſchenk van 20000. Rijxd. tot de Keyſerl: Bruyloſs-Feeſt vereerd.

Komt van Praag te Weenen.

Den 10. *Septemb.* brak ſijn *Keyſerl: Majeſt:* van *Praag* op, en begaf ſich met desſelfs gantſche Hoff-ſtaat en heerlijke Treyn na ſijn Reſidentie-Stad WEENEN, alwaar Hy den 19. deſer gelukkig arriveerde, en ſeer magnificq wierd ontfangen. Maar

Doet groote Vereering aan al ſijn Militie:

voor al eer ſijn *Majeſt:* van *Eger* vertrok, deed deſelve, tot beter encouragement van ſijn Leger, na gedane Monſtering aldaar, 2. Maanden Gagie aan de Soldaten betalen, boven dien noch een *Ducaat* aan yder Soldaat, en aan d'Officiers een goude Ketting of *Medalie* vereeren. Al het welke maar alleen geſchiede, om de Gemoederen dies te beter tot Kloekmoedige Dapperheid t'annimeeren. Waar na het gantſche Leger den 26. *Aug.*

Die geſamentl. opbreken;

opbrak, marcheerende in 3. Vleugels door d'*Opper-paltz* tot in 't *Neurenburſche* Gebied; d'eerſte op de linker hand van *Eger* paſſeerde op *Waldſachſen*, *Turſchenreut*, *Schonſee*, *Weyden*, *Mantel*, *Fillzeck*, *Kalchreuth*, *Zigeritz*, *Eſſchenfeld*, *Eſſenbach*, *Herſchbruk*, *Lauf* en NEURENBURG; de Middelſte op *Waldſachſen*, *Mittertaich*, *Ehrendorf*, *Breſet*, *Gravenwert*, *Zigeritz*, *Eſſchenfeld*, *Eſſchenbach*, *Herſchbruk*, *Lauf* en NEURENBURG; de laatſte ter rechter

Tot Neurenburg aankomen:

hand op *Schartingen*, *Tirſchheim*, *Stetwitz*, *Waldesdorf*, *Kemet*, *Auerbach*, *Blech*, *Snaittau*, *Lauf* en NEURENBURG, daar ſy weder geſamentlijk by een vergaderden.

Hoewel nu ſommige van gedachte waren, dat Ceur-Bayeren, den Marſch deſer Volkeren door ſijn Land, ſou getracht hebben te verhinderen, als een party Volks te *Diet-Furt* daar toe

by

by malkander hebbende, viel echter daar niets van, alſoo deſe Keyſerlijke Macht veel te ſterk was. Soo haaſt nu deſe *Armee*, den 1. *Septemb.* de Stad *Neurenburg* was genadert, quamen veel Ingezetenen deſer Plaats deſelve beſien; waar tegen ook veel Soldaten ſich in de Stad begaven, om Lijftocht te koopen, wanneer dien ſelven nacht door Onvoorſichtigheid het Vleck *Wetzendorf*, waar 't *Rabatiſch* Regiment geïnquartiert lag, in Brand geraakte, en wel 12. Gebouwen door het Vuur wierden geruïneerd, nevens al des Ritmeeſters Bagagie, die wel 5 à 6000. guldens waard was.

En met des Keyſers geheele Macht na *Wurtzburg* marchéren.

Den 7. des nachts braken ſy op, en namen hun Hooft-Quartiers te *Huth*, een Mijl van *Neurenburg*; den 8. was 't Hooft-Quartier te *Langezent*, en den 9. te *Markweyler*, 3. uren van *Kitzingen*, in 't Bisdom van *Wurtzburg*; waar van daan de Keyſerl: Armee ſich door *Rotenburg*, *Heylbron* en *Ochſenfurt* na *Miltenburg* begaf, daar de Marſchalk *de* TURENNE met ſijn geheele Macht naby lag, hebbende Coll. *Harrand* met ſijn Regiment al verſcheyde kleyne Reſcontres tegens de *Franſſen* gehad, en eenige daar van doot geſchooten en gevangen bekomen. Tot *Schweinfurt* en daar omtrent tuſſchen *Wurtzburg* en *Bamberg* waren 8. Regimenten *Keyſerſchen* voor af gekomen, beſtaande in *Croaten*, *Curaſſiers*, *Dragonders* en andere; waar op *Duc de Turenne* 180. Ruiters uit commandeerde, om de *Keyſerſen* tot *Schweinfurt* te recognoſceeren; maar werdende van 200. *Croaten* ontmoet, maakten die 60. *Franſſen* ter neder, namen 30. gevangen, en de reſt wierden op de Vlucht geſlagen.

Voor-al-eer nu voorder van de *Keyſerſen* handelen, zullen eerſt vernemen, wat *Duc de* TURENNE met ſijn Franſche Krijgsvolkeren ſedert uitgevoert heeft.

Turenne ſoekt de *Keyſerſchen* den Pas af te ſnijden,

Ged: *Marſchalk de Turenne* van deſe Keyſerlijke Aftocht genoegſaam verkundſchapt, had alle Paſſagies op de *Meyn* bezet, en *Fridburg* ingenomen; ook trok hy, op vertrouwen dat de *Beyer-Vorſt* ſijn Troupen met de ſijne conjungeeren ſoude, den 9. *Septemb:* van *Aſſchaffenburg* met ſijn geheele Macht op, en quam den 10. dito voor 't *Huys te Breuburg* in *Odenwaldt*, 't welk hy belegerde; maar wijl die van binnen haar wel defendeerden, moeſt hy afwijken, met Verlies van 170. Man, waar onder 20. Officiers. Hier van daan voorder optrekkende, paſſeerde door een groote omweg langs de Voet van een Berg, alwaar eindelijk een bequame Weg aan-trof, om met ſijn Infantery en Kanon

Belegert *Odenwald*, maar moet weder afwijken:

Kanon na *Rolinguen* en *Tauber-grund* by *Ochsenfurt* te trekken. Den 11. quam hy op een groote Vlakte, wanneer vernam, dat de *Keyserſen* na *Rotenburg* marcheerden, en eenige ſijner Voortroupen reeds met ſommige Keyſerſche Benden aan malkander waren geweeſt, doch met weynig geluk. Dus paſſeerde hy door 2. Calommen, en quam te *Dunkelhuyſen*, by *Wurtzburg* en *Ochſenfurt*, en den Berg tot ſijn voordeel nemende, ſtelde daar ſijn gantſche Armee in Bataille, de *Marquis de St. Arbre* commandeerde *d'Infantery* van d'eerſte *Linie*; *Sr. Foucault* de rechter Vleugel van de *Cavallery*; en *Graaf de Guiche* de Lincker-Vleugel; *Graaf de Lude* zijnde aan 't Hooft van de tweede *Linie*, die hy met *Comte de Pleſſis* commandeerde. Deſe preparatie liet ſich aanſien, als of *Turenne* den *Keyſerſen* een Slag wilde leveren; doch ſulks geſchiede maar, om deſelve daar op te houden, en hun te beletten over de *Meyn* te komen. De *Keyſerſen* ondertuſſchen tot *Breyt* by *Wurtzburg* en *Ochſenfurt* gekomen, ſonden gedurig Partyen uyt, om deſe Armee te recognoſceeren, doch ſy deſelve al te wel in hun Voordeel vindende, kon *Graaf Montecuculy* niet goet-vinden, deſelve daar aan te taſten, aangeſien ſulks niet dan met groot gevaar geſchieden, en maar 50. Man *en Front* op deſe paſſagie paſſeeren konde. Hy deed wel veel devoiren, om *Turenne* van dit voordeel uyt te lokken, en op 't vlakke Veld Slag te leveren; maar die wilde daar niet aan; dus achte *Montecuculy* beſt, hem alle Toevoer af te ſnijden, en door dat middel hem te dwingen, van den Berg af, tot een Battaille te komen.

Stelt ſijn Armée in Slach-Ordre.

Dan *Hertog van Turenne* bevreeſt, of 't hem daar aan Voerage en Leef-tocht mocht ontbreken, had al voor-heen aan den *Biſſchop van Wurtzburg* daarom geſchreven; die hem dan, gedurende d'abſentie der Keyſerſen, altoos goede woorden had gegeven; maar deſelve nu genadert, liet hy aan *Montecuculi* toe, door ſijn Gebied na *Wertheim* te trekken, en daar de Franſche Proviand te ruïneeren: ſoo dat Coll. *Dunewald* met 1500. Ruyters en 300. Soldaaten onder Cap. *Georg* derwaards wierd gecommandeert. Deſe paſſeerden te *Wurtzburg* over de Brug na *Remlingen*, en van daar na *Wertheym*, waar 9. Schepen en 25. Karren met alderhande proviſie voor de *Franſſen* lagen. De *Keyſerſen* ſich voor *Franſſen* uytgevende, ſoo wiſten de Schippers niet anders, als dat *Duc de Turenne* hen dit Volk tot *Convoy* had geſonden; dieshalven ſy aan d'Overſte *Dunewald* verſochten, hen tot in 't Fran-

Keyſerſen krijgen behendiglijk, groote Buit van de *Franſſen*,

't Franſche Leger te willen convoyeeren; 't gene hy gaarne toeſtond, latende ondertuſſchen de Schepen over de *Meyn*, na de zijde van *Wurtzburg* voeren; alwaar hy de Schippers onderweeg vroeg, hoe ſterk het Convoy, en wat voor Volk het was, dat ſy meenden tot Secours te zullen gekregen hebben? Waar op de Schippers antwoorden; twee hondert Man; dus commandeerde hy 'er ſoo veel tegen, die deſe 200. *Franſſen* aantreffende, geheel in route ſloegen, 100. daar van gevangen namen, en 60. ter neder hakten. Ondertuſſchen liet d'Overſte *Dunewald* al deſe Schepen en Karren uyt-plonderen; waar door de Soldaaten een goeden Beuyt bequamen, en 't geen ſy niet konde mede nemen, wierd in de *Mayn* geworpen, de Schepen verbrand, en de Karren aan ſtukken geſméten: waar na ſy weder in hun Leger quamen.

Hakken 'er meenigte in de Pan.

Gedurende de beyde *Armeen* hier tegen malkander lagen, liepen de *Keyſerſen* onophoudelijk Beuyt by de *Franſſen* halen, brengende nu en dan veele Gevangenen mede; welkers getal eyndelijk ſoo ſeer aangroeyde, dat *Montecuculi* beval, ſy 'er geen meer gevangen ſouden nemen; want in 't loſſen van wederzijds Gevangenen, gaf hy 'er wel 35. tegens 25: ſelfs quamen 'er veel overloopen, die *Montecuculi* om Dienſt baden. Soo dat *Duc de Turenne* ſiende, ſoo veel van ſijn Volk quijt geraakte, en eyndelijk gebrek aan Lijftocht ſoude krijgen, ook dat *Ceur-Beyeren* hem geen Volk tot Aſſiſtentie ſond, gelijk wel gemeend hadde, (want men ſeyde, dat by den *Keyſerſen* ſommige Brieven dies aangaande van ſijn *Ceurvorſtel: Doorl:* aan *Turenne* gezonden, waren onderſchept geworden, en bevonden van deſen Inhoud; *Dat hy onmogelijk hem geen Volk te hulp konde zenden, vermits alle Paſſagies te wel bezet waren*) Soo trachte hy ſich van de Poſt tot *Ochſenfurt* te verzékeren. Waar af *Montecuculi* bericht, marcheerde aanſtonds tot op een half mijl-weegs na hem toe, ſtellende *Duc de Bournonville* het geheele Leger in Battaille; waar na aanſtonds een Party *Cavallery* wierd gecommandeert, om den *Franſſen* te recognoſceeren: daar door ſy veel Gevangens bequamen, en een ſwaare Schermutſel tuſſchen de wederzijds Dragonders, by de Wijngaarden op de kant van de Rivier de *Mayn*, voor-viel. Het Keyſerl: Kanon deed den *Franſſen*, die wat te na quamen, met geheele *Esquadrons* verſtuyven. Als nu de *Keyſerſen* niet anders wenſchten, noch ook anders meenden als geſamentlijk in *Battaillie* te komen, onder het geluyd van Trommelen en

En bekomen ſoo veel Gevangens, dat *Montecuculi* beveelt, geen meer te vangen.

Turenne tracht *Ochſenfort* onder ſijn Geweld te hebben.

Swaare Schermutſel tuſſchen de Keyſ: en Franſ: Troupen.

Trompetten geduurig roepende: *Lang Leeve den* KEYSER, soo wierden sy onverhoeds gewaar, dat de *Franssen* ter linker-hand aftrokken, om sich op een Hoogte te salveeren, en den *Slag* t'ontkomen. Dus passeerde dese geheele Nacht met schermutseeren; versterkende de *Franssen* hun Dragonders, met 400. Soldaaten, onder 4. Caps: gecommandeert door eenen *Tilly*: dese schooten des morgens seer hévig op de Keyserssche Dragonders, in dier voegen, dat Cap. *Grotzki*, eenige Ordres gevende, doot wierd geschooten. *Graaf Montecuculi* hier van bericht, commandeerde aanstonds den *Graaf Starrenberg* met d'*Infantery*, om hen te verjagen, of te capotteeren. Waar op hy dese *Franssen* onder *Tilly* soodanig attacqueerde, dat'er een groot deel in 't voetzant geraakte, waar onder 2 à 3. Caps: en hun *Commandant* gequetst zijnde, wierd gevangen genomen, en de Rest in hun Leger gedreeven, niet tegenstaande de *Marquis de Guise* met de *Cavallery* en Dragonders aan-quam, om hen t'assisteeren. De *Keyserssen* met een groote Couragie dese Franssche Assistenten aangrijpende, dispersseerde deselve met verlies van veel Dooden en Gequetsten, waar onder selfs eenige Marquisen, men seyde ook, van *Duc de Boullion*. Daar na retireerden de *Franssen* weder in hun Quartier, en dus wierd *Ochsenfurt* ontzet. De *Duytsen* echter bleven in hun Party-loopen continuëeren, waar door sy den *Franssen* geen kleyne Schaade toebrachten.

Ochsenfurt werd ontzet.

Turenne dan bemerkende, dat daar niet veel voordeel konde uytrechten, en gebrek aan Leeftocht begon te krijgen, resolveerde, den 19. deser langs den *Tauber* weder te rug te trekken, na sijn oud Quartier te *Mariendal*; stékende sijn Leger-plaats in brand. *Graaf Montecuculi* hier van verwittigt, sond Hem *Gen: Sporck* met eenige duysent Ruyters na, die in d'*Arrier-guarde* vielen; daar van omtrent 600. Man capoot maakten, en goede Beuyt krégen, waar onder wel 30. Wagens met Bagagie, en 2. met Contanten. d'Overste *Harrant* op Party uytgeweest, kreeg ook eenige Muyl-Ezels, waar onder 2. met Silver geladen.

Turenne breekt met sijn Armee op,

De *Keyserssen* vallen hem in d'*Arrier-Guarde*,

Duc de Turenne dan te *Mariendal* gekomen, en sig daar niet heel verzekerd achtende, trok heel onder *Wertheym*, daar hy met al sijn Macht te samen quam, stellende sich in Postuur, of misschien *Montecuculi* hem daar wilde komen attacqueeren; krijgende korts daar na noch een considerabel Renfort van sijn *Koning*, bestaande in 5 à 6000. Man: desgelijks ook *Montecuculi* van 's *Keysers* wegen, het *Souissche* Regiment, de *Cavallery* van *Lottharingen*, en eenige

Werd met 5 à 6000. Man by *Philipsb.* versterkt.

Desgelijks ook de *Keyserssen*.

eenige *Schneydauſche* Compagnien. Maar wijl *Turenne* nu geweken was, en *Montecuculi* de Handen ruym hadde, wende hy alle vlijd aan, om te *Lohr* een Schip-brug te laten ſlaan, en daar de *Meyn* te paſſeeren, om, of *Turenne* van achteren te beſtoken, of hem alle Toevoer af te ſnijden; derhalven quamen partye Keyſerlijke Troupen door *Wurtzburg* en *Franckenland* tot *Zellingen*.

Ondertuſſchen had de Sweedſche Afgezand, en Reſident tot *Weenen*, by ſijn *Keyſerl: Majeſteyt*, om een *Stilſtand der Wapenen*; en dat deſelve ſijn *Armee* niet voorder het Rijck wilde laten intrekken, ſeer inſtantelijk aangehouden; en ſelfs den 20. *Septemb.* hier over een *Memorial* aan den *Keyſer* ingegeven. Waar op ſijn Keyſerl: Majeſt: voor desſelfs Vertrek na *Grats* heeft geantwoord, ſoo als 't een en 't ander, onder Num. X. kan geleſen werden.

Het Keyſerlijke Leger door *Wurtzburg* gepaſſeert, en te *Zellingen* gekomen, wierd alle vlijd aangewend, om de Schipkrug te *Lohr* over de *Meyn* veerdig te hebben, en daar over deſe Rivier te paſſeeren: Doch op dat ondertuſſchen *Frankenland* niet geheel ontbloot, en de *Franſſen* ten Roof ſoude blijven, liet de Keyſerl: Generaal *Montecuculi* daar 4. Regimenten, te weten, van *Harrant*, *Zerini*, *Zeys*, en noch een ander. Deſe trokken weder na *Wurtzburg*, waar uit d'Overſte *Harrant* korts daar aan na *Wertheym* trekkende, een half uur van die Plaats, een party Franſche *Fouragiers* aantrof, van de welke hy 'er 200. ter neder ſchoot, en 45. gevankelijk mede nam. Van hier weder vertrekkende, ontmoette 1000. *Franſſen*, daar hy met een dappere couragie op invallende, wel 150. in 't gras deed bijten, ook veel Paarden, 5. Muyl-Ezels, en 51. Gevangenen mede na *Wurtzburg* bragt. Maar ſoo haaſt deſe tijding in 't Franſche Leger quam, zaten de Ruyters daadelijk op, om dit Keyſers Regiment t'achtervolgen; doch te vergeefs; want hier niemand van de *Keyſerſen* was gebleven. Maar had d'overſte *Harrant* een half uur eer aangekomen, ſou hy den *Marſchalk de Turenne*, nevens wel 100. andere *Marquiſen* en groote Heeren aangetroffen, en naar alle apparentie gevangen gekregen hebben.

Coll. *Harrant* ſlaat een Franſche Party.

Turenne door deſe Schaade vertoornt, en ook om dat de *Biſſchop van Wurtzburg* het met de *Keyſerſen* had gehouden, liet door ſijn Soldaaten dit geheele *Bisdom* uitplunderen, nemende verſcheyde kleyne Stedekens in, om bequamelijk de noodige *Vivres*

Franſſen plunderen het Stichr *Wurtzburg* uit, en nemen veel kleine Steden in.

voor sijn Armee te bekomen; want de Landlieden waren, wegens de groote Violentien, die sy van de *Franssen* moesten lijden, meest alle ten platten Lande weg-gevlooden.

Keyserl. trekken over den *Meyn*.

Montecuculi midlerwijl den 3. en 4. *October* te *Lohr* over den *Meyn* gepassieert, sond 60. *Curassiers* met den *Marquis de Grana* na *Frankfoort*, men seyde, om de Passagie voor de Keyserl: Armee, door die Stad te begeeren; dat aan *Turenne* niets soude gefurneerd werden; dat sy Keyserlijk Garnisoen souden innemen; en de Fransche Officiers doen vertrekken. Na *Hanauw* wierd ook den *Graaf van Hohenloo* met 1500. Man gesonden, om van dien Graaf te begeeren, dat hy deselve tot Guarnisoen in die Stad soude in-nemen; 't gene aanstonds aan *Prins Christiaan van Birckenveld*, als Voogt van den jongen *Graaf van Hanauw*, door een van sijn Raads-Heeren, wierd bekent gemaakt; doch de selve in Franschen Dienst zijnde, declineerde dit geheel. Waar na *Graaf Montecuculi* met sijn geheele Armee na de Rijks-stad *Gelnhuysen*, door 't groote *Spesser-wald* avanceerde, daar hy den 10. deser quam, zijnde den 2. deser al 800. Dragonders van d'*Avantguarde* daar ge-arriveerd. Soo haast *Montecuculi* daar was gekomen, wierden deselve naar de Brug te *Lamboy* op de *Kintz* gesonden, met ordre, die af te bréken, en alle passagies op dese Rivier te bezetten. Welkers effect soodanige Consternatie aan *Duc de Turenne* veroorzaakte, in beduchting of het *Asschaffenburg* soude gelden, dat aanstonds van sijn Leger, leggende te *Winkheym*, naby *Wertheym*, 6000. Man onder *Graaf de Guiche* na deselve Plaats zond, om niet alleen de Stad, maar ook de Brug over de *Meyn* te bewaren; komende hy ook selfs van *Wertheym* nader onder *Asschaffenburg*, sijn Leger in een slechten Toestand zijnde; gelijk sulks een Officier van de Ceur-Ceulsche Troupen selfs aan een van sijn Vrienden op volgende wijse schreef:

Het Franssche Leger in slechten Toestand:

WY vonden ons den 2. deser gedwongen, met het Leger by Ochsenfurt *op te bréken, by Foute van Voeragie; en onse Passagie in der Nacht voorby* Wert-heym *te nemen*, quasi Furum more, (by na als of wy doot waren.) *De* KEYSERSEN *continuëeren gedurig ons groote Schaaden te doen, hebbende wel* 3000. *Paarden gekregen, seer veel van d'onse gevangen, en een groot getal gedoot. Sy geven geen Quartier aan* Duytsen, *die sich in d'Armee van* Turenne *bevinden, gelijk van 't Koninkmarksche Regiment gesmaakt hebben, als ook de* Ma-

Majoor de St. Martin, *en een ander eerlijk Capiteyn. Onſe Troupen van den* Ceur-vorſt van Ceulen, *zijn met de* Franſſen *in een Miſerabelen Staat*; *en met een woord*; *wy hebben geen Beuyt, Broot nog Geld*; *maar in tegendeel quantiteyt van Siecken, Ontwapenden, en Impotenten.*

d'*Armee* van *Duc de Turenne* dus in ſlechten Stand vervallen, hadden ſommige veel Speculatien, waarom *Graaf Montecuculi*, leggende den 11. *Octobet* te *Orbe*, *Gelnhauſen*, *Stalmunſter*, en *Flammerſbach*, en dienvolgens niet wijd van den *Marſchalk de Turenne*, den ſelve niet aantaſtede, als meenende, dat 'er nu goede gelegendheid ſoude geweeſt zijn, dit Leger totaliter te ruïneeren. Maar deſe dachten niet, dat, ſchoon het ſelve ſoo ſlecht geſteld was, *Turenne* ſich echter in een ſoo voordeelige Plaats had gepoſteert, daar men hem niet als met hoogſte Gevaar had konnen opſlaan, gemerkt hy de Paſſagien met weinig Volk konde bezetten, hebbende boven dien de *Meyn*, de Heuvels en Boſſchen tot ſijn advantagie. Hierom dacht *Montecuculi*, als een ſeer ervare Krijgs-Overſte, raadſamer, alle de Paſſen te doen bezetten, en 't Franſche Leger, by foute van Vouragie, te doen verſmelten. Ondertuſſchen liepen de Partijen noch dagelijks tegens malkander op Beuyt, waar door dan ſomtijds eenige Reſcontres voorvielen, waar in de *Duytſen* veeltijds advantagie hadden.

Waarom men verwondert, dat de *Keyſerſen* hen niet overvallen en ruïneeren,

Maar leyt al te voordeelig gepoſteert.

Den 13. deſer quam de *Keyſerl: Armee* te *Biſſchopsheym*, anderhalf uur van *Frankfoort*, onder welkers Kanon een Schip-brug wierd geſlaagen, en quamen desgelijks veel *Keyſerſen* binnen deſe Stad. Den 14. was *Duc de Loraine* by *Montecuculi*, maar quam den ſelven dach weder binnen *Frankfoort*; refricheerende de Keyſerl: Armee ſich noch eenigen tijd daar omtrent, byna op deſelve plaatſen als 't voorgaande jaar, om de ſwaare Marſch die ſy door 't *Speſſer-Wald* hadden moeten uitſtaan. Den 15. des nachts ſond *Montecuculi* den *Markgraaf van Baden* met 4. Regimenten Curaſſiers, 4. Stukken Kanon, en 2. Mortiers na *Fridberg*, om deſe plaats te emporteeren. Gedachte *Markgraaf* den 16. daar komende, liet ſijn Volk met den blooten Degen in de hand, door alle ſtraaten rijden, nemende alle *Franſſen*, die uit de Burgt in de Stad waren, gevangen, en ſchooten ſommige doot. Waar na geſeyde *Markgraaf*, door een Trompetter, de *Burgt* opeyſchte. Maar de Franſche *Commandant Bandillet* met 150. Man

* Keyſerl: Armee komt by *Frankfoort*;

En veroveren *Friedberg* met het Slot.

daar op leggende, ſtelde ſich dapper in Defenſie, waar over men dien dach ſeer hévig tegens malkander ſchoot; doch de *Franſſen* te ſwak, om lang tegen te houden, moeſten ſich des avonds op *Genaade* en *Ongenaade* overgéven. Waar op de *Keyſerſen* ten 9. uren introkken, en den 17. alle de *Franſſen* gevankelijk mede namen.

Daar hy Secours bekomt,

De *Marſchalk de Turenne* al deſe Actien van de *Keyſerſen* vernemende, en in vreeſe of hy ten laatſte noch mogt bezet werden, reſolveerde, van *Aſſchaffenberg* na *Philipsburg* te retireeren, en daar ſijn Leger van geledene Schaaden weder te herſtellen; wijl daar ook een Secours van 50. Compagnyen te voet, en 27. Cornetten te Paard, onder den *Marſchalk de Vaubrun* voor hem gereed ſtond, welke ſich niet hadden derven haſardeeren, door *Frankenland* by *Turenne* te komen, maar hielden by *Philipsburg* ſtil, hebbende *Marquis de Vaubrun* ſich ook verzékert van 't Stedeken *Graben*.

En alleſins de Bezettingen beveelt, hem te volgen.

Turenne dan alles tot den opbreuk verveerdigt, vertrok den 20. deſer van de *Meyn* na *Ladenburg* en *Darmſtad*, om aldaar den *Nekker* te paſſeeren, zendende noch voor ſijn Vertrek Ordre aan den *Commandant* binnen *Aſſchaffenberg*, en aan alle Steden, daar hy Bezetting in gelegt hadde, hem te volgen: 't geen ſoo ſpoedig wierd ge-effectuëerd, dat voorn: *Commandant* ſich naaulijks ſoo veel tijds gaf, om ſijn Bagagie mede te nemen: echter dwong hy den Borgers van die Plaats noch 500. Rijxd. voor Brand-ſchatting af. *Turenne* den 22. deſer by *Darmſtad* gekomen,

Schrijft een Brief wegens den Toeſtant ſijns Legers.

ſchreef aan een ſijner Vrienden, wegens den Toeſtand ſijns Legers, deſe volgende Brief, waar in deſelf waare geſchapenheyd genoegſaam gemenageerd werd:

DE Keyſerſen *hebben 't, ſedert ik u laatſt ſchreef, te Lohr over de Meyn geſet, en een korten weg door 't groote Walt Speſſert na Gelnhauſen, een kleyne Rijckxſtadt, genomen; van daar trokken zy naar Hanau en Frankfort; zy hadden eenige Grooten voor uyt geſonden, om van den Heer Graaf van Hanau te begeeren, dat hy Keyſerl. Guarniſoen in nemen, en van de Stadt Frankfort, dat zy de Keyſerl. Armee een vrye pas door die Stadt over haar ſteene Meyn-brug, geven ſouden, om ſoo door Sachſenhuyſen na onſe zijde, en lichtelijk van onder op te komen; maar 't is haar beyde af-geſlagen; doch Hanauw is een heerlijke Veſting, welcke in den voorigen Oorlog veel heeft te doen gegeven; ſoo is ook Sachſenhuyſen, de Frankfortſe Veſting, van de Darmſtadtſe zijde herwaards: Hier op hebben zy by Frankfort, recht van de Lantzijde*

zijde een Brug over de Meyn geslagen. Ick was met mijn Armee ter deser tijt aan den Tauber, ende liet daar een goede quantiteyt Levens-middelen te samen brengen, om die op den Marsch te gebruyken: waar na ik my dan ook na Berg-straat, 't welk een heerlijk Lant is, begaf; Soo ras de Keyserssen sulckx vernamen, braken sy hun Schipbrug af, gingen aan de rechter zijde des Meyns na Ments, en lieten sich hare Schepen na brengen. Hier op liet sijn Churfurstel. Genade te Ments sijne daar over de Meyn leggende Schipbrug af-breken, en dede my weten, dat hy sulckx de Keyserssen niet wel weygeren konde, wijl ick die tot Asschaffenburg bewaarde. Ick restitueerde de selve hem hier op weder, als by de versekering, die hy wegens de vaste onderhouding der Neutraliteyt gaf, en dat hy aan de Keyserssen geen ingang in eenige sijner Plaatsen soude toe-laten. En wijl ick nu gants geen naricht van eenige zijde kan hebben, wanneer de Keyserssen door Coblents passeeren sullen, als alleen door Philipsburg, soo sal ick my in soodanigen stant stellen, dat ick op de nootwendigheyd in 't overige van gants Duytsland kan marcheeren. Des Konings Armée is, sonder 't aansienlijke Corpus, 't welk den Marquis de Vaubrun met sich genomen had, na proportie der Keyserl. Armee niet geringer geworden, en heeft behalvens de 200 Paarden, die om Vouragie uyt-gegaan, en voor den Vyand niet seker waren, geen verlies geleden; wy hebben geen siecken achter gelaten. De Keyserssen hebben 't Slot Fridberg, aan geen zijde de Meyn, waar in ick alleen 40 à 50 man tot bezetting hadde, en soo haast niet konde secondeeren, weg genomen. Hoe 't Accoort is, is my noch onbekent. Het is een slecht Slot, 't welk nergens anders toe dienstig was, als eenige Troupen, en geen Armee in de Wetterau op te houden.

Den 23. trok ged: Marschalk over de Brugge te *Laudenburg*, tusschen *Heydelberg* en *Manheym* over de *Nekker*, blijvende sich aldaar in 't Gebied van *Ceur-paltz* refricheeren. Maar de *Keyserssen* sich door dit Vertrek van *Duc de Turenne*, in *Frankenland* niet meer benoodigt vindende, voegden sich aanstonds weder by de Hooft-Armee van *Montecuculi*, die sich den 21. deser tot *Wisbaden* in de *Ringauw* had gelogeert. Den 23. begaf *Montecuculi* met den *Markgraaf van Baden* sich naar den *Ceurvorst van Mentz*, met wien sy omtrent anderhalf uur geconfereert hebbende, weder na hun Leger keerden; werdende toen de Schip-brug, die by *Frankfoort* wierd gemaakt, tot dicht onder *Mentz* gebracht, wijl de *Ceurvorst* de sijne had laten afgebréken. Na dat nu het Keyserl: Leger sich daar omtrent eenige dagen gerefricheert had, hield *Montecuculi* den 28. deser groote Krijgs-Raad, en

Montecuculi houd groote Krijgs Raad.

gaf,

gaf, ten einde van dien, Ordre, dat de *Cavallery* tegen 's anderen daags gereet moeſt zijn, om te marcheeren: 't welk volbracht zijnde, nam deſelve den 29. dito 's morgens ten 6. uren haar weg na *Coblentz*, aan dees zijde den *Rijn*; d'*Infantery* wierd al t'ſamen in 200. Schepen, die daar toe te *Mentz* by-een verſamelt waren, geëmbarqueert, en dus mede na *Coblentz* gevoert, werwaards *Graaf Montecuculi* ſich ook vervoegde.

Voor al eer wy ons nu uit het *Duytſche Rijk* begeven, en den voordere Verloop des Krijgs-handels tuſſchen de ſtrijdende partyen melden, zullen het *Huwelijk* van den *Roomſchen Keyſer*, en wat daar omtrent gepaſſeert zy, hier by voegen.

De *Keyſer* reyſt na *Gratz*, om ſijn Bruyd in te halen.

Sijn KEYSERL: MAJEST: den 27. *Aug.* met een heerlijke *Suite* van *Weenen* vertrocken, arriveerde den 2. *Sept:* te *Gratz*, alwaar hy ſeer Magnificq wierd antfangen, door de Burgers der Stad des Stads Sleutels gepreſenteert, en met 3. *Salvoos* Kanon-ſchooten verwellekomt; ſendende geduurig Couriers uit, om te vernemen, waar ſijn BRUYD haar onthield, tot ſy eindelijk te *Gratwien*, 2. Mijlen van *Gratz* aan-quam: 't welk ſijn *Keyſerl: Majeſt:* gerapporteerd zijnde, trok aanſtonds derwaards, ſpijſigende des Middags te *Straſengs*, en arriveerde ten 3. uren tot *Gratwien*, daar de *Keyſerlijke* BRUYD met haar Moeder het Middag-maal hadde gehouden.

Deſe *Princeſſe* de toekomende KEYSERINNE was een Dochter van wijlen FERDINAND KAREL, *Aards-Hertog van Ooſtenrijk* en *Tirol*, etz. En van ANNA, Dochter van COSMUS *de Tweede*, *Groot-Hertog van Toſcanen*, genaamt CLAUDIA FELICITAS, *Aards-Hertoginne van Ooſtenrijk*, *van Tirol*, *Inſpruk*, etz. Sy is geboren op den 30. *Mey* Ane. 1653. Een Princeſſe van alle Deugden, ſoo des Lighaams als Gemoeds.

Deſe *Princeſſe van Inſpruk* dan, ontfing ſijn KEYSERL: MAJEST: aan de benedenſte Trap van de Deur aan 't Parochiaal-Huys, daar ſy nederknielende, met Hand-gekus ſeer onderdanige en teedere Betuygingen dede. De *Keyſer* haar aanſtonds opheffende, en insgelijk de Hand kuſſende, geleyde haar in ſijn Verblijf-plaats, vergeſelſchapt van de *Aards-hertoginne* haar *Moeder*. Na een quartier-uurs Converſatie, keerde ſijn *Majeſt:* weder na *Gratz*; en de *Princeſſe* ging na *Eggenberg*, drie quartier-uurs van deſelve Stad, daar deſe *Princeſſe* een ſeer ſchoon Palais op een ſterk Kaſteel hadde. Den 14. quamen alle de GROOTEN van 't Hoff, en de *Staaten van Stirien*, de PRINCESSE tot *Eg-*

gen-

genberg complimenteeren, keerende ten een ure weder na *Gratz*. Ten 4. uren ging sijn *Keyserl: Majest:* Persoonlijk met een *Suite* van 60. Karossen yder met 6. Paarden derwaards, en quam des avonds ten 8. uren weder. Den 15. gingen alle de *Grooten* na *Eggenberg*, om de *Keyserlijke Bruyd* na *Gratz* te geleyden. Welkers Inkomst en verdere Solemnisatie op volgende wijse geschiede:

Onder de GROOTEN, die uitgereden waren, staken besonderlijk in kostelijkheid boven d'anderen uit, de *Graaf de Hal'eweil*, de *Prins van Lobkowitz*, de Spaansche en Venetiaansche *Ambassadeur*, welke alle seer Heerlijke Kleederen, met Gout in-gewerkt hadden. Sijn *Keyserl: Majest:* had desen dag swarte Kleederen aan, die met veel Gout geborduurt, en met goude Roosen verciert waren, soo dat men naaulijks de swartigheid van sijn Rock konde sien; de Knoopen met Diamanten, den Hoed met een witte Pluym, en de Vingers met Diamant-Steene-Ringen seer rijkelijk versien. De *Keyserl: Bruyd* had witte, met Silver geborduurde Kleederen aan, allesins met Diamanten verciert; welkers Sleep, door de *Wed. van den Graaf Trautschon* wierd opgehouden. d'*Aards-Hertoginne Moeder* was bekleed sonder eenige Verciering als een Weduwe. Soo haast alle de *Grooten* by de *Keyserl: Bruyd* naaderden, en dat alles tot de Voort-tocht verveerdigt was, reden sy gesamentlijk na *Grats*, alwaar hare INTREDE aldus geschiede:

De Keyserl: Bruyd doet haar Intrede binnen *Gratz*,

Eerstelijk quam d'Overste Hofmeester met 3. Comp. Paarden van 't Smidische Regiment; als doen 68. Kalessen met veel Pagies en Lakkeijen; daar na de Keyserl: Wagen; 2. Trompetters van d'Aards-Hertogin te Paard; 10. Keyserl: Lijf-Trompetters met een Pauck of Ketel-Trom; des ouden van *Eggenbergs* Lijf-Wagen; 8. Hof-wagens met 12. Officiers te Paard; de *Keyserl: Bruyd* met haar Doorl: *Vrouw-Moeder* in een kostelijke Lijf-wagen; de Keyserl: geheyme Raden, en de *Vorst van Dietrichstein*; veel Lakkeijen en Lijf-Trawanten; en voor 't laatst 5. Kalessen met *Dames*. Dit Doorluchtige Geselschap reed tot aan de Kerck van de *Jesuiten*, (onderwijl dat men gedurig *Salvo* schoot) waar binnen sijn *Keyserl: Majesteyt* was, die niet soo haast van sijn BRUYDS Komst verwittigt, of quam Haar aanstonds aan de Poort ontfangen, daar op de *Princesse* weder neder-knielde, doch sijn *Keyserl: Majesteyt* hefte haar weder op, en ging doen met sijn *Bruyd*, wiens eene Hand, de *Prins van Dietrichstein* hield, in de Kerk, daar des PAUS *Nuncius*, met 4. *Bisschoppen*, en 16. *Prelaaten*, in

Werd van sijn Keyserl. Maj: ontfangen,

haar Pontificaal gekleed, haare MAJESTEYTEN verwachten: welke op de geprepareerde plaatsen gezeten, gaf des *Paus Nuncius* het Kruys om te kussen, en 't Wij-water. Dus voor 't Groot Autaar, in 't midden van een groote menigte *Dames* gekomen, revereerden sy 't *Sacrament*; wanneer na 't eyndigen van *Veni Sancte Spiritus*, de Ceremonie van 't Huwelijk wierd volbracht, en het *Te Deum Laudamus* gesongen, in tegenwoordigheid van voorn. 4. *Bisschoppen*, 16. *Prelaten*, en 40. *Priesters*, alle in Choor-Rocken, werdende onderwijlen al het Kanon der Stad tweemalen gelost. Hier op gingen hare MAJESTEYTEN met al dit *Illuster Geselschap* geaccompagneert, na het Paleys, daar het FESTIN geprepareerd was, werdende ondertusschen het Geschut veelmalen losgebrand, en door de geheele Stad Fakkelen en Flambauwen opgesteken; 't welk drie Dagen lang duurde. En hebben hare *Majesteyten* sich naderhand op diversche wijsen, yder om 't Heerlijkst en Vermakelijkst, gediverteert.

De Ceremonien des Huwelijks werden volbracht,

Omtrent 14. dagen daar na, vertrokken hare *Majesteyten*, nevens de *Aards-Hertoginne van Inspruk*, van *Grats* na *Pruk* aan der *Muer*; van waar de *Aards-Hertoginne* weder na *Inspruk*, en de *Keyser*, met sijn Nieuwe *Keyserinne* na *Nieustad* vertrokken; daar de *Oude Keyserinne* LEONORA, met de *Aards-Hertogin* haar Dochter, hare KEYSERL: MAJESTEYTEN quamen begroeten. Dus trokken sy al t'samen na *Weenen*, daar sijn *Keyserl: Majesteyt*, met de *Keyserinne*, op den 11. *Novemb:* sijn *Intrede* aan de *Stubenpoort* dede: alwaar de Burgermeester, nevens des Stads Raad, hem met de gewoonlijke Plegtigheden, de Sleutelen deser Keyserl: Rijks-Stad overleverden. Van dese Plaats tot op de Burg-plaats stond de gantsche Burgery in Wapenen, de Stukken wierden rontsom gelost, het *Te Deum Laudamus* gesongen; en soo keerde sijn *Keyserl: Majest:* weder tot sijn gewoonlijke Sorge. Zijnde het eerste, een Besluyt, van Patenten voor noch tien Regimenten Krijgsvolkeren, en twee van *Croaten* uit te geven.

En doen gesamentlijk te *Weenen* haar Intrede.

VRANKRYK nu siende, dat niet alleen haar grootste Desseynen te Water t'eenemaal mislukten; maar selfs ook al haar ondernemingen te Lande van verscheyde Christen Potentaaten seer getraverseert en verhindert wierden, soeckende echter naar uiterste Vermogen, sijn Voornemens te Lande te doen gelukken, heeft sich niet ontsien, ten einde sijn hooge Gedachten een gewenscht eynde te doen bereyken, met den GROOTEN TURK sijne Verbonden voort te zetten. Waar op dan tusschen dese beyde

Vrankrijk verbind sich met den *Turk*, om sijn Desseynen tegens de *Christenen* te beter voort te zetten.

beyde Turkſche en Chriſten *Monarchen* een Tractaat geſlooten, en ſoodanige Puncten van d'*Ottomanniſche Porte* aan den *Franſchen Ambaſſadeur* in dit Jaar 1673. toegeſtaan zijn, als onder N°. XVIII. te ſien. Naderhand quam ook een Afgeſand van den *Turkſchen Keyſer* aan 't *Franſche Hoff*, die ſijn *Konink*l: *Majeſteyt* wilde verzékeren, dat de *Grooten Heer*, ſijn Meeſter het naaſtkomende jaar, met een magtig Leger in *Hungaryen* ſoude vallen, om te beletten, dat de *Roomſche* KEYSER ſijn Wapenen niet meer na den *Rhijn* ſoude zenden, nog tegens de *Franſſen* konnen gebruyken.

Wijl wy hier nu door dit *Alder-Chriſtelijkſte* Onchriſtelijk Voorval eenigſins aan de *Turkſche Geweſten* verrukt geworden zijn, zullen vervolgens aanmerken, 't gene daar omtrent, ſoo ten aanſien van den *Muſcoviter*, *Poolen*, en den *Turk*, als ook tuſſchen den *Duytſchen Keyſer* en d'*Ungariſche Malcontenten*, ſedert dit geheele jaar zy gepaſſeert, voor ſoo veel Ons daar van in vertrouwen is bericht, en wy naar waarheyd hebben ervaren konnen.

TURKSCHE OORLOG *tegens den* POOLEN *en* MUSCOVITER.

HEt *Poolſche Rijk* in 't voorgaande Jaar 1672. ſoo door 't Verlies der vaſte Veſting *Kaminiec*, en de voordere Turkſche Progreſſen, als door d'innerlijke *Factien* en wederzijds Verbittering van den *Adel*, in een aller uyterſte Gevaar gebragt, reſolveerde, om van twee Quaaden het minſte te kieſen, een ſoo prejudiciable als deshonnorable VREDE met den *Turken* en andere *Barbaren* aan te gaan; gelijk derſelver Artijculen in 't laatſt van 't DERDE DEEL in d'*Eerſte Volume* te zien zijn.

Poolen verbreckt de nieulijks gemaakte Vrede met den *Turk*.

De *Poolen* in 't naaſt-volgende Jaar, door d'Aanbieding van verſcheyder *Potentaten Hulpe*, op nieuws aangemoedigt, ſchepten groote Hoope van beter *Succes*, tot Herſtelling in hunne voorheen geledene Affronten en Schaaden, van ſoo een algemeene Chriſten-Vyand aangedaan. Waarom ſy met alle bedenkelijke Middelen bedacht waren, ſich daar over te revengeeren. Te meer, als de *Walachiſche* en *Moldawiſche* HOSPODAARS den *Poolſchen Koning* quamen aanbieden, dat indien hy een Krijgs-Armée na hun Landen wilde zenden, ſy ſich van de Turkſche Krijgs-Macht, die hen niet dan ſeer laſtig viel, ſouden ſoeken t'ontlaſten, en hem in alle ſijn Deſſeynen tegens d'*Ottomanniſche Porte* favorizeeren.

Men ſtelde dan een Rijks-dach aan, gedurende welke den 21. *Maart*, des Kroons Officieren van 's Rijks Armee uyt *Viasdouw* tot *Warzauw* arriveerende, aan den *Koning* Rapport van hun voorgaande Verrichtingen deden, en hunne Reverentie beleefdelijk by de *Koningin* afleydden. Daar na binnen de *Senaat-Stoove* getreden, deden een Propoſitie van veele Punćten; dewelke meeſt in Gelds-Swaarigheden en Noot-klagten beſtaande, wiſt des Rijks-Raads *Orateur* hen ſeer beleefdelijk toe te voegen, de Deftigheyd der dappere Daaden van ſoodanige Veld-Heeren en Krijgs-Officieren, die ſich in voorvallende Occaſien Heerlijck hadden gequéten; deſelve ſeer loffelijk roemende; doch niet ſonder tuſſchenvloeyende Verachting dier genen, dewelke ſich laauhertiglijk achter-aan hadden gehouden, ſelfs ter tijd als den Strijd op 't Heetſt aanging; wetende hen daar over ſoo bedektelijk een Verſmaadelijk Verwijt, yder naar ſijn Lafhertigheyd toe te meeten dat het een yder, die 't aanging, genoeg in 't Hert drong.

Den Rijks-dach, na 14. Weken en eenen dach geduurt te hebben, eyndelijk den 12. *April* gelukkiglijk eyndigende, was daar in beſlooten, dat in val des Noods, by deſe ongewiſſe Krijgsconjunćturen, een Rijks-dach van twee Weeken ſoude werden uytgeſchreven; Dat men den Oorlog tegens de *Turken* weder op Nieuw met alle Macht ſou voortzetten, of ten ware ſy de Veſting *Kaminiec* weder rſtitueeren, en *Poolen* van den bedongen Tribuyt, en eenige andere Belaſtingen ontlaſten wilden; Boven dien waren ook eenige aanzienlijke Perſoonen, ſoo uyt des Rijks *Senatoren*, als des Kroons *Ridderſchap*, tot een gedurigen *Raad van Oorlog* gedeputeerd; mitsgaders ook ſoodanige geordonneert, die ſich ſteeds by den *Veld-Heer* ſouden houden. Tot een gewoonlijk Beſluyt van alle deſe Rijks-Raads Beſluyten, zeegende des Lands-Bodens *Marſchalk*, den gekroonden *Koning*, met deſe *Valet-Reden*:

De Rijksdag eyndigt gelukkig.

Wy ſterven, op dat gy O! Koning leeft. Door Liefden-rijke Regeering bemind uwe Borgers en Onderdaanen; door 't Strijdende Swaard verwind uwe Vyanden, en door 't verloop der Jaaren, de Herten uwer Ingezétenen.

Hier op nam de *Ridderſchap*, met de gewoonlijke Hand-kus, van den *Koning* Affcheyd: waar na alles in de Hoff-kapelle, met het Vreugdenrijk Lof-Gezang van TE DEUM LAUDAMUS wierd beſlooten.

Om nu den Krijgs-lieden voor het toekomende een beeteren Moed

Moed in te drukken, wierd by den nieuwlijks geordonneerden *Krijgs-Raad*, op ernstig aansoeken van den Veld-Heer, derselver *Soldye* in 't gemeen verbeetert, en yder in 't bysonder naar advenant een Verhooging van Gagie toegeleyd. Men zond den Heer *Waywode Nowodworsky*, als Rijks Afgezand na 't *Hoff van Sweden*, om by die *Kroon*, gelijk by meer andere Christen Potentaaten, Assistentie tegens den *Turk* te versoeken.

Poolen rusten sich ten Oorlog.

Voorts bragt men alle mogelijke Middelen by der hand, om door nieuwe Wervingen een Armée van 60000. Man op de Been te brengen, die door den *Grooten* VELD-HEER soude gecommandeert werden; onderwijl de *Koning* met de *Pospoliter Russinie* selfs Persoonlijk soude op-zitten, om den *Turcken* soo veel Afbreuk te doen als moogelijk was: Hebbende sijn *Majesteyt* ook volle Macht, om Veld-slagen te léveren, Steden te beleegeren, Landen t'invadeeren, en voorts alles te doen 't geen hem tot Welstant van 't *Poolsche Rijk*, en verheerlijking van sijn *Kroon*, nut en noodig dacht.

Waar tegens de *Turken* aanbieden, den *Vrede* t'onderhouden.

Het *Turksche Hoff* alle dese Poolsche Krijgs-rustingen verneemende, zond ten andermaalen een *Chiaus* na *Poolen*, met volle Verzeekering, dat sy *Turcken* den Nieuwlijks gemaakten *Vrede* getrouwelijk souden houden, indien maar de *Poolen* hunne Beloften, in geseyde Vredens-Artijkulen gestipuleerd, wilden voldoen, en de uytgeloofde Penningen, voor de Losling der Belegering van *Lemburg* betaalen: Of dat sy *Turcken* anders den Oorlog tegens *Poolen* weder op nieuw noch sterker dan te vooren wilden voortzetten. Ondertussichen maakten de *Turken* alle Voorsorge binnen hun overweldigt *Kaminiec*, daar sy veel Volck tot Bezetting, en alderhande Krijgs-en Lijfs-Behoeften tot Verweering, in val van Belegering, in bragten.

Of anders met sterker Macht den Oorlog voort te zetten.

Als nu de *Muscovische Czaar* hoorde, dat *Poolen* soo seer van de *Turken* gedreygt, ondertussichen *Engeland*, *Vrankrijk* en *Nederland* onder malkander over hoop lagen, dacht hy, of mogelijk een diergelijke onstuymig Oorlogs Tempeest uyt het *Ottomannische* Gewest, op sijn *Muscovisch* Dack mogt komen aan te waaijen. En schoon de *Poolsche Kroon*, met alle desselfs *Land-Adel*, op hun laatst gehoudene Land-dach absolut beslooten, ja selfs ook met Eeden beswooren hadden, den *Turken* gelijker Hand met alle Magt tegen te gaan, kon echter sijn *Czaarsche Majesteyt* sich daarmede niet genoeg verzeekert achten; aangesien de *Zarazijnen* in *Podolien* kragtige Magazijnen, en groote Versameling van

Considerations van den *Muscovisen Czaar* over den Toestand van *Poolen* en *Europa*.

Wil aan alle Christen Vorsten sijn *Mediatie* laten aanbieden.

Krijgs-benden toestelden. Hierom beriep hy sijnen Raad, en daar wierd ge-oordeeld, dat men de MEDIATIE tusschen de strijdende Partijen in EUROPA moest laten aanbieden. Waar toe dan eenige Heeren wierden verkooren, om in *Holland*, *Duytsland*, *Sweden*, *Engeland*, *Vrankrijk*, en elders hare Presentatien te doen.

Doet een Turkse Bode neus en ooren afsnijden,

De *Czaar* bleef ondertusschen niet stil zitten; maar had gaarne gesien, dat *Poolen* sich wat beter tegens den *Turken* had gewapend, als werdende hy van die kant af-gevordert, eenige Steden langs de *Nieper* gelegen, aan de *Turken* over te geven, nevens nog een jaarlijks Tribuyt: Maar dese Vorst was soo verre van sulx in te willigen, dat hy desen Bode, voor sijn aangebragte Boodschap, Neus en Ooren liet afsnijden, en met dit Antwoord weg sond: *Dat hy aan een Heydenschen Hond geen Submissie wilde doen*; *en dat*, *schoon hy met den* SABEL *dreygde*, *hy hem egter met het* SWEERD *verhoopte te resisteeren.*

En send hem met een seer straf Antwoord te rug.

Schikt sijn Gezandten aan de *Staaten Generaal*,

Een deser voornoemde *Muscovische Afgezandten* binnen 's *Gravenhage* gearriveert, wierd van den STAAT, met gewoonlijke Ceremonien en behoorlijke Eer-betuygingen ingehaalt. Zijnde al sijn Aanbrengen, een ernstige Vermaaning tot algemeene *Vrede* door de gantsche *Christenheyd*; en een ootmoedelijk Versoek om Assistentie tegens d'algemeene Christen-Vyand den *Turk*. Maar dese *Nederlands Vereenigde Provincien* overvloedig genoeg met haar selven te assisteeren vindende, om haar eygen Land en Staat tegens de swaare Vyandelijke Aanvallen, der magtigste Christen-Koningen *Vrankrijk* en *Engeland*, behoorlijk te beschermen, konde nu onmogelijk niet veel haar gedachten laten gaan, om noch andere soo wijt afwezige *Potentaten* tegens den *Grooten Turk* t'assisteeren, depescheerden derhalven desen *Moscovische Gezand* alleen met een seer beleefdelijk, doch (voor soo veel het tweede punct belangde) een declineerend Bescheyd. Want het eerste Punct, van d'*algemeene* VREDE in de Christenheyd betreffende, was niet dan hares herten wensch; maar sulks stond niet alleen in haar vermoogen, om dat met genoegen te konnen procureeren.

Aan den Duytschen *Keyser*,

Een ander *Gezand* van de selve *Czaarsche Majest:* binnen *Weenen* aan 't Keyserlijke Hoff gearriveerd, wierd daar van sijn *Keyserl: Majest:* seer minnelijk ontfangen, en op sijn afreysen met een magnifijk Tractement, en verscheyde Presenten eerlijk vereert. Hy quam den *Keyser* uyt den Naam van sijn Heer en Meester ver-

zee-

zeekeren, dat deselve sich met *Poolen* soude verbinden, om gesamentlijker Hand met alle Macht den *Turken* tegen te gaan, en die uyt het *Poolsche Rijk* te verdrijven; versoeckende derhalven daar toe Assistentie. Waar op tot volle genoegen Antwoord bekomende, trok van daar na *Romen*.

Aan 't *Roomsche Hoff*.

Daar hy in de Maand *September*, met de Karosse van den Kardinaal *Altiert*, by sijn *Paufelijke Heyligheyd* ter Audientie wierd geleyd. Voor wien hy, naar gewoonte, drie eerbiedige Reverentien dede; maar nederbuygende, des PAUS sijn Voet niet, maar wel den Boort van sijn Tabbert, kuste, seggende, dat Hy, als een goet Catholijk, bereyd was om den Voet Duysentmaal te kussen; doch nu dese gequalificeerde Occasie van *Czaarsche Minister* hem sulks niet toeliet. Sijn *Secretaris*, een geboren *Muscoviter*, deed noch 't een noch 't ander. Sijn *Oratie* in *Latijn*, bestond voornamentlijk in dese woorden; *Dat de* CZAAR *sijn Meester gerefolveert was, den* Turcken *te beoorlogen, ten eynde hen te beletten*, Poolen *te invadeeren*; *Dat hy wenschte, alle* Christen Princen *van Sentiment waren, en gelijkelijk desen* Tyran *den Oorlog aandeden; gelijk hy dan ten dien eynde, en om hun Assistentie te versoecken, sijn Ministers overall door geheel* EUROPA *aan allen Potentaaten Hooven had gezonden*; *En waarom hy nu sijn* Heylight: *vermaande, sich tot* HOOFT *van soo een groote* Christen LIGUE *te willen maken, die soo avantagieus voor geheel* Europa *sou zijn*. De PAUS antwoorde hem hier op seer beleefdelijk in 't Italiaans, met betuyging van groote Inclinatie tot goet Succes van sulken gewichtigen Entreprinse.

Daar hy den PAUS versoekt, sich tot Hooft, van een algemeene *Christen-Ligue* tegens den *Turk* te stellen;

Voorder versocht hy sijn *Heylight: Dat, by-aldien de* Koning van Poolen, *die sich nu seer swak bevond, mocht komen t'overlijden, Hy daar toe mede geliefde te arbeyden, dat sijns* Czaars Soon, *desselfs na te latene* Throon *en* Kroon *mocht bekleeden, om dan door 't Middel van dien, dese twee Machtige Christen Rijken, onder eene Heerschappy, dies te sterker tegens de* Turcksche Macht *te doen ageeren*. Alle dese Voorstellingen quamen den *Roomschen Paus*, als Vader en Hooft van de Roomsche Kerk, niet vreemt te vooren; dan het stond alleen in dees *Heylige Vaders* Vermogen niet, om alle Christen Princen, als gehoorzame Kinderen, daar in te doen sijnen Wille gehoorzaamen. Buyten dien, stond ook dese *Muscovische Gezand* soo stipt op d'aansienlijke Glory en Qualificatie van sijn Heer en Meester, dat het daar door veroorzakende Geschil byna soo veel Misnoegen baarde, als sijn voorgaande Voorstellingen Genoegen aan

En hem tot de *Poolsche Kroon* te willen behulpelijk zijn;

Waar door Verschil over des *Czaars* Titul ontstaat.

't *Pau-*

't *Pauselijke Hoff* hadden aangebragt; Want dese *Gezand* wilde, dat men sijn Meester den Titul van CZAAR soude geven. 't Welk dit Hoff, als oordeelende het selve soo veel als KEYSER te beteekenen, absolut refuseerde; vast stellende, dat de Naam van KEYSER, niemand anders in de Christenheyd, dan den *Roomschen Keyzer* toequam. Waar tegens dese *Muscovische Agent* weder andere Argumenten in bracht; doch konden op 't Gemoed van desen Vader niet soo veel bewerken, dat hy daar over volle contentement obtineerde.

De *Czaar* ontfangt een Gezand uyt *Turkyen*,

Tegen al dese *Muscovische Gezandschappen* door geheel de *Christenheyd*, kreeg nu dat selve Hoff weder een *Gezand* van den *Turkschen Keyser* te rug, met uitdrukkelijke Last van dien *Grooten Heer*, aan sijn CZAAR te seggen; *Dat sich doch met Poolen niet soude verbinden, noch tot eenige Conjunctie derselver Wapenen resolveeren*; *Maar sich liever met* d'Ottomannische Porte *in goet Verstand houden, dan door den* Poolen *Bystand te bewijsen, alles te verliesen wat hy hadde.* Dan den *Muscovische Czaar* wierd door dese *Turksche Dreygementen* in 't minste niet afgeschrickt.

Bereyd sich ten Oorlog.

Ter contrary, om een Effect van sijn voorgaande Beloften en Voorstellingen, den Cristenen te betoonen, liet in der haast een swaar Heyr-leger toerusten, eenige gedetacheerde Troupen in den *Tartarischen Krim* vallen, en het gantsche Land daar alomme tot den grond ruïneeren; waar door dese *Tartaren*, die anders dach en nacht met Rooven en Stroopen op de Christen Grensen, den *Grooten Turk* groote Dienst bewijsen, soo considerable Schaade in korten tijd wierd aangebragt, dat de particularizatie van dien byna ongelooflijk schijnt. Daar-en-boven moedigden de *Muscoviters* den *Poolen* sterk tot d'Armeering aan,

En belooft den *Poolen* met alle Macht by te springen.

onder Beloften, van hen met alle Macht by te springen. Ten welken effecte sy kort daar aan niet alleen een Krijgs-Macht van 20000. Man na *Kiof* afschikten, maar ook wel 72000. *Russen* aan gene zijde den *Nieper* paraad hielden, om sich met de Poolsche Armée, soo haast die op d'aangestelde *Rendevous* sou aangekomen zijn, te conjungeeren. En onderwijl verstaande, dat de *Kroon Poolen* veele *Tartaren* had weten om te zetten, om tegens wil en dank van 't *Turksche Hoff* stil te zitten, schepte sijn *Czaarsche Majesteyt* daar uyt noch te meer Vernoegen, om dies te sterker voor *Poolen* tegens den *Turken* t'ageeren.

De *Turksche* KEYSER dese Muscovische Aanslagen vermerkende, en daar toe des *Czaars* Schriftelijke Resolutie, in een trots-

trots moedig Bericht ontfangen hebbende, zond den Brenger deses met dit hier onder volgende Straf Beſcheyd weder te rug: Turkſe *Keyſer* zend een ſtraf Schrijven aan den *Czaar*.

Den Alder-Eerbaarſten onder alle CHRISTEN HOSPODAREN,

NEevens vriendelijke groeteniſſe maken wy bekent, dat ſoo dra uwen Brief aan onſe Doorluchtige, aldergenadigſte en hoog-beroemſte Keyſerl. Maj. des gantſchen Werelt, aan Macht en Geweld den Grooten Alexander gelijk, (Godt de alderhoogſte wil onſe macht en geweld krachtelijk verſterken) geſchreven, was ontfangen, is de ſelve aanſtonts vertaalt en geleſen, daar uyt wy vernomen hebben, dat gy in hoope om uwe groote Vrienden en Naburen te helpen, aän ons veel onbedachte woorden, welke Koningen en Monarchen niet te lijden zijn, daar in gebruykt; alhoewel nu, door de byſondere voorſienigheydt Godts, onſen alderdoorluchtigſte en aldermachtigſte Keyſerl: Huys boven al is verheven, ende ſoodanige harde, niet waardige en onbequame woorden ongewoon is, ſoo ſult gy noch tot antwoord hebben, dat wy ons ſeer verwonderen, dat, daar gy in 't getal der Chriſtel: Potentaten en Koningen niet de geringſte plaats bekleet, het echter noch ſoo verre niet en hebt konnen brengen, dat men u in waarde haar gelijck heeft geächt; en daar nochtans de ſelve, om Vrede voor haar Onderdanen te houden, onſe Majeſt: venereeren: Ja dat u ook onderwonden hebt met ſulcke onbedachte woorden tegens ons uyt te varen, daar door gy niet alleen onſe Maj: hebt beledigt, maar konde ook uwe heerſchappye daarom afgenomen worden: Wat de Poolen belangt, ſoo is al't geene dat ons te doen ſtont, reeds voltrokken, en hebben nevens de Goddel: voorſorge, welcke alles regeert, alles in goede ſtant geſtelt, derhalven daar over niet meer te ſeggen is. Dat gy gewenſt had, uwen Vriend en Nabuur den Koning van Poolen by te ſtaan, ſulckx had gy voor den Krijg konnen doen, en die met goeden Raad, als een Vriend by ſtaan, ook tuſſchen hem en den Alderdoorluchtigſte Ottomanniſche Porta een ſorgvuldige en getrouwe Mediateur konnen zijn, daar over u niemand hadde konnen verdenken: Maar nu gy ons dreygt, dat uwe naburige Koningen onſe Progreſſen niet en ſouden toe-ſtaan, maar jaloers daar over worden; ſoo weet, dat wy dit weynig achten, alſoo wy verzekert zijn, dat haar onſe gerechtige ſake ſeer wel bekent zy, ſoo zijn wy ook haren Bedwinger, hebbende hen ſoo veel Provintien, Steden en vaſte Plaatſen afgenomen: En terwijl het God alſoo voorſien heeft, dat het dien qualijk is gegaan, die het andere qualijk gewenſt had, ſoo zijt verſekert, dat ſoo haaſt wy daar van kenniſſe hebben, gy al ſoo met ons wilt handelen, dat het u treffen ſal, goet voor goet, en quaat voor quaat vergolden te werden, &c.

Die daar op een Gezand aan den Roomschen *Keyser* om Secours send.

Hier op zond sijn *Czaarsche Majesteyt* weder een *Gezand* na *Weenen* aan den *Roomsche* KEYSER, om by den selve op 't ernstigst om Secours tegens den *Turksche Keyser* aan te houden; Onderwijl sijn Krijgs-Heyr in d'*Ukraine* soo machtig aangroeyde, dat het selve een Macht van Hondert-Vijftig-Duysent Man uytmaakte, om sich aldaar met den *Poolen* te conjungeeren, en alle Turksche Desseynen soo veel moogelijk te traverseeren.

Poolen wel ten Strijde genegen;

Dese dappere Moedschepping der *Muscoviteren* den *Poolen* ook niet weynig aanmoedigende, gebruykten alle Vlijd, om insgelijks met een aanzienlijke Krijgs-Macht te Velde te verschijnen. Maar schoon den Ordinary Rijks-dag, en ook de gewoonlijke Land-dagen in *Poolen* gelukkiglijk afliepen was echter de Misnoeging tusschen den *Koning* en *Malcontenten* noch soo niet weg genomen, of men vermerkte, dat door dese schaadelijke Verwerring van binnen, de hoog-noodige Defensie des *Vaderlands* tegens de Vyanden van buyten, geweldig vertraagde. De *Misnoegden* hadden sich tot hare Verzeekering na *Lowitz* begeeven, om van daar ter gelegener tijd hun Voorgenomen Oogwit tot hun genoegen te bereyken; tot eyndelijk eenige voorname Heeren, door een wederzijds minnelijke Bemiddeling, het soo wijt bragten, dat die van *Lowitz* de goediglijk aangebodene *Mediatie* van de *Koninginne* minnelijk aannamen. Waar op men eenige Verdrags Articulen ontwierp, en die na *Lowits* zond, met hope, dat die by de *Malcontenten* met contentement souden geaccepteert werden. 't Welk binnen korten soo goet effect sorteerde, dat hare *Majesteyt* de *Poolsche* KONINGINNE het Geluk troff, van dese ongelukkige Oneenigheden in 't *Poolsche Rijk*, die anders het selve als een geduurig invreetende Kancker tot den grond ruïneeren, voor 't meerendeel te beslechten en te vernietigen. En wijl dit meest door 't Middel van haar Wijs Bestier, en goet Beleyd was te wege gebragt geworden, betoonde hare *Majesteyt* te meer haar trouwhertigen Yver in dese Occasie; sich nevens den KONING haar *Gemaal* transporteerende in den vollen Vergaaderden *Raad*, daar de Gedeputeerden en den geheelen ADEL van 't gantsche Rijk present waren. Hier harangeerde sy met soo kloekmoedigen Gelaat, en sulken kragt van Redenen, dat een yder, die 't sach en hoorde, sich genoegsaam verwonnen toonde, over haar Wijslijk Discours; te meer, alsoo sy cordaatelijk presenteerde, tot meerder encouragement in de behoorlijke Verdeediging des *Vaderlands*, selfs Persoonlijk met hen te willen participeeren aan alle

Maar werd door innerlijke Beroerten van de noodige Defensie des Rijks verhindert.

Die door de *Koningin* gelukkiglijk werden bygeleyt;

alle de Fatigues en Periculen van de *Campagne* tegens den *Turcken.*

De Krijg-ruſtingen gingen echter ſeer langzaam voort; wijl ſoo wel de Contributien als Wervingen traaglijk by-quamen; waar door men beſwaarlijk tot Formeering van een Formidabele Armée geraakte. Waar van men ſuſtineerde, het Geld-gebrek een der voornaamſte oorzaaken te zijn: Want de Duytſche Macht wilde niet optrekken, voor dat ſy van haar Achterſtalligheden ſoude voldaan zijn. En ſchoon men haar 's *Rijks Kleynodiën* te Pande had gegeven, bevond men die veel minder in waarde te wezen, dan 't beloop van haar Achterwezen bedroeg. Dit Gebrek van Geld veroorzaakten ook, dat den *Turkſchen Chiaus*, die om den bedongene *Tribuyt* aanhield, vruchteloos afgewezen, en met dit Antwoord te rug gezonden wierd; *Dat de Republijk, de verſprokene* Tribuyt *niet konde betaalen, om dat men haar 't vruchtbaarſte Land had ontnoomen.*

En preſenteert te participeeren aan alle Fatigues *van de Campagne.*

De KONING, om d'Armature van 't Rijk, en 't Formeeren van een conſiderable Armee, te beter voortgang te doen hebben, liet opentlijk overall *Univerſalien* af-gaan, waar by alle Rijks-Standen en 's Lands Onderdaanen *Amore Patriæ* wierden vermaant, de aangeſtelde Contributien t'ſaamen te brengen, en hen ſelfs paraad te maken, om binnen 14. dagen op te zitten. Ondertuſſchen hield men te *Warzauw* dagelijks *Krijgs-Raad*, waar in dees navolgende Punčten wierden beſlooten:

De Koning doet *Univerſalien* uyt-gaan,

1. Dat de *Veld-Heer* met den eerſte van *Warzauw* ſoude gaan, en de oude Regimenten met de nieuw-geworvene Troupen t'ſamen brengen en monſteren.

En laat Krijgs-Raad houden.

2. De *Rendevous-plaats* ſou naar de inkomende Tijdingen van des Vyands Contenantie geaſſigneert werden.

3. Is wegens het geſamentlijke Collegie beſlooten, dat de *Koning* ſich niet moveeren ſoude; Waar tegens hy inbragt, dat het hem niet roemlijk ſou zijn, t'huys te zitten, wanneer de gantſche Republijq in Wapenen was: Hierop antwoorde des *Kroons Veld-Heer*, dat indien 'er iets goets tegens den Vyand wierd uitgericht, men ſulx ſijn *Koninkl: Majeſteyts* gelukkige Auſpiciis had toe te ſchrijven: Indien hy echter noch Gevaar voor oogen ſag, dat als-dan met de geſamentlijke *Ridderſchap*, die ondertuſſchen konde vaardig ſtaan, ſich ſoude konnen opmaken. Wijl de *Koning* hier by noch niet wilde ruſten, zijn eindelijk de Stemmen daar heen gegaan, dat de *Koning* ſich om der

Renommees halven van *Warzauw* soude begeven, doch niet in d'Armée komen, maar de *Veld-Heer* bloot alleen daar mede laten ageeren.

4. Sou men den *Dorozensko* weder aan Poolsche zijde trachten te brengen; waar heen dan eenige afgeschickt souden werden, om met hem ten vollen te tracteeren.

Kroons Veld-Heer tragt de Duytsche Armee met 's Rijks Kleynodyen te vernoegen.

Voorder was des *Kroons Veld-Heer* dagelijks op 't vlijtigst bésig, om de Duytsche Armée, met des *Rijks Kleynodiën* te vrede te stellen; en schoon sy in 't eerst difficulteerde, van deselve tot Betaling aan te nemen, als niet van genoegsame Waardye tot volle Voldoening harer Achterstalligheden, liet sich doch eyndelijk daar mede vergenoegen. 't Welk niet soo haast geëffectuëert, of gedachte *Veld-Heer* deed aanstonds alle Krijgs-Troupen na de bestemde *Rendevous*, onder *Rubiesouw*, marcheeren; werwaards hy sich ook, na vriendelijk genomene Afscheyd van den *Koning*, de *Koningin*, en alle *Grooten*, den 12. *Augusti* Persoonlijk transporteerde. En wierd sijn *Majesteyts* Reyse, met den geheelen *Hoff-Staat* derwaards, tegen den 26. deser mede vast gestelt. Dan, wegens desselfs Persoonlijke Indispositie is dees geheele Maand daar van niets geëffectuëert.

Gezand van den Czaar betuygt groote Affectie, om *Poolen* te helpen.

Midlerwijl quam een *Czaarsche Gezand* uyt *Muscoviën* binnen *Warzauw*, die daar by den *Poolschen Koning* ter *Audientie* geweest, met een Antwoord van denselve aan sijnen CZAAR te rug wierd gezonden; behelsende desselfs voornaamsten Inhoud, een seer beleefde Bedancking voor sijn goede Affectie tot de *Poolsche* KROON; benevens hertelijk Versoek, dat Hy sijne *Armeen*, die aan gene zijde den *Nieper* paraad stonden, aan d'ander kant wilde laten over-komen, om sich alsoo met de Poolsche en Littausche *Armeen* te conjungeeren, en gezaamentlijk tegens den *Turcken* t'ageeren. Van wien men in *Poolen*, tot geen kleyne Ontstelteniss aller Poolsche Ingezetenen, uytstrooyde, dat deselve seer sterk in *Podolyen* waren gekomen, in willens, om van daar te rukken voor *Rus-Lemburg*, en dese Stad, waar voor het bedongene Belégerings Los-Geld noch niet was voldaan, weder op nieuws aan te tasten; en by-aldien sy haar niet aanstonds gewillig over gaff, alle de daar in zijnde Ingezétenen, met Stad en alles te *Vuur en te Swaard* te ruïneeren. Doch dit alles was soo breet niet, als de *Turcken* wel hadden voor-gegeven; gelijk men hier na uyt hunne Krijgs-rusting en Veld-tocht wel zal konnen afmeeten.

Sijn

Sijn *Poolsche Majesteyt* van sijn Indisposítie weder wat gebeetert, nam den 2. *Septemb.* Couragie, met sijn *Hoff-Stoet* van *Warzau* na sijn *Leger* op te breken. De *Koninginne* sijn *Majesteyt* niet willende verlaaten, trok mede na *Kasimier*, daar hare *Majesteyten* den 11. deser gezamentlijk arriveerden. De *Koning*, na eenig verblijf, begaf sich na *Lublijn*, en van daar na *Rus-Lemburg*, om by sijn Leger te komen, dat tot by *Skwarzowo*, 2. Mijlen op geen zijde *Gliniani*, was opgetrokken, sterk by de Veertig 1000. Man, verwachtende daar d'*Infantery*, d'*Artillery*, en Littauwsche Armée, die in een Macht van Twaalf 1000. Man bestond. De *Koningin* van den *Koning* haar *Gemaal* Afscheyd genomen, reysde na *Czenstokowa*, om daar haar *Devotie* te pleegen. Des *Kroons Veld-Heer* te *Jaworouw* gebleeven, quam aanstonds op sijn *Majesteyts* Komste mede in 't Leger, waar van hy 3000. Paarden tot onder *Kaminiec* zond, om die Plaats te recognosceeren.

De Koning van sijn Indisposítie gebeetert, trekt na 't Leger;

En neemt de Koningin haar Afscheyd.

De *Koning*, na voorheen aan den *Supdaferum Braclaviensem* tot *Rus-Lemburg* belast te hebben, het Poolsche Heyr in een bequame plaats tusschen *Gliniani* en *Bialakamien* ordentelijk te posteeren, als leggende toen ter tijd noch hier en daar by afgedeelde Troupen verspreyt, vertrok van *Rus-Lemburg* derwaards. Onderwijl quam de Poolsche *Infantery*, en Litausche *Armée* ook daar by. Sijn *Koninkl: Majest:* daar niet soo haast gearriveert, of liet een generaale *Krijgs-Raad* houden, waar in men op 't Tapijt bragt:

Werd Krijgsraad gehouden,

1. *Wat men beyde de* HOSPODAREN *op hun Schrijven soude antwoorden:*
2. *Of de* Koning *Persoonlijk by d'Armée tegenwoordig sou zijn, of niet.*
3. *Werwaards sich de Veld-Heeren met hunne Armeen souden wenden.*

Sijn *Poolsche Majesteyt* weder onpaselijk werdende, trok niet mede, maar keerde weder na *Rus-Lemburg*; onderwijl sijn *Gemalinne*, van haar gepleegde *Devotie* tot *Czenstokowa*, sich weder na *Warzau* begaf, niet wetende van haar *Gemaals* laatste Indisposítie, hoewel hem die soo hart trof, dat kort daar aan quam t'overlijden; gelijk hier na, naar Aanmerking der *Turksche Krijgspreparatie*, breeder zal melden.

De HOSPODAREN van *Walachien* en *Moldavien* bleeven by den *Poolen* sterk aan-houden, dat die met hun *Armée* na *Walachien*

Walachers houden by den *Poolen*

sterk om Secours aan, *lachien* souden komen, om hen aldus van 't swaar-drukkende *Turksche Jock* te bevrijden; ten dien eynde door geheel *Poolen* divulgeerende, dat de *Turksche Macht* onder *Chocim*, niet meer als in 15000. Man bestond; en dat *Hussain Bassa*, om tijd te winnen, aan sijn *Poolsche Majesteyt*, door een *Chiaus*, wilde doen presenteeren, dat by-aldien deselve een aanzienlijke Gezandschap aan den *Turksschen* KEYSER wilde zenden, sulks wel bewerken soude, dat 'er eenige swaare Puncten van de laatst geslootene Vredens-Articulen wierden weg-genomen; en dus konden sy, buyten het ongewisse Lot der Waapenen, tot een gewenschte *Vrede* komen. Dan, dese Praatjes wierden by de *Poolen* weynig ge-ächt, als wel inziende, dat de *Walachers* en *Moldavers* dusdanige *Feyntens* alleenlijk Fingeerden, om dus-doende van hun Last, op eens anders pericul en kosten, ontlast te werden.

Ordre van 's Rijks Armee, om ten Strijde te trekken, Dies was 't den *Poolen* aangenamer, te verstaan, dat hun geheele *Armée* den 12. *Septemb:* te *Zlockzowo* by malkander gekomen, den 18. deser opbrak, sich verdeelende in Drie bysondere Legers; waar van het *Eerste*, onder des *Kroons Vendrig*, sich na eenige *Podolische* Plaatsjes begaf; het *Tweede*, onder den Heer *Starosta Dolinsky Danirelowitz*, na de Stad *Jaslowik*, daar de *Turcken* weder Turks Guarnisoen hadden ingelegt; en het *Derde Leger*, onder des *Kroons Veld-Marschalk*, sou na de Rivier de *Niester* trekken, om daar over een Brugge te slaan; en dus den *Turcken* in *Podolien*, van *Walachien* af te snijden.

Turksche Considerati-en. De TURCKEN ziende; Dat de *Poolen* hun nieuwelijks geslootene VREDE, als hen te Naadeelig, niet wilden houden; Dat de *Muscoviter*, als 't *Poolsche Rijk* te na gelégen, niet willende gedoogen, het selve voorder onder de *Turksche Heerschappye* soude gebragt werden; derhalven onverzettelijk bleef, in sijne Krijgs-macht, met die der *Poolen* te conjungeeren, en dus gezamentlijk d'Ondernemingen en Aanslagen van d'*Ottomannische* PORTE tegen te gaan; en dat deselve noch daar-en-boven van een andere kant, door den *Persiaanschen* KONING, met eenige Rebellige *Bassaas*, omtrent BABILONIEN geweldig wierde gevexeert; waar dan noch by quam, dat de *Cosakken* onder *Dorozensko*, het *Turksche Hoff* lieten weeten, dat indien het selve hen niet in 't korte *Secours* zond, sy geheel andere Mesures souden moeten nemen; Alsoo resolveerden Sy, hen Inwendig door Macht van Krijgs-Waapenen in goet Postuur te stellen; sich voorder ten Strijde toe te rusten; en sich Uyt-

Over *Turkyens* Verlegenheyd.

wen-

wendig by sommige *Christen-Princen* beeter te Verzeekeren. Want,

Gelijk de GROOTEN HEER, na sich eerst noch voorder met *Frankrijk* in goet Verstand verzeekert te hebben, door expresse *Gezandten* by den *Muscovischen Czaar* op 't ernstelijkst had doen versoeken, Sich doch met de *Poolsche Wapenen* niet te willen conjungeeren; en by sijn *Poolsche Majesteyt* minnelijk laten presenteeren, dat by-aldien hy de gemaakte *Vrede*, in alle sijn Puncten en Articulen getrouwelijk wilde houden, hy deselve *Kroon* van sijne Vriendschap ten vollen verzeekeren soude; Alsoo ook zond deselve een Aansienlijke Gezandschap na 't *Keyserlijke Hoff* te *Weenen*, bestaande in een *Chiaus* met noch 12. andere *Turcken* tot sijn *Suite*; dewelke by den *Hoff-Krijgs-Raads Vice-President* den Heer *Generaal Hofmeester* ter *Audientie* geadmitteerd zijnde, daar sijn Geluk-wensings Compliment, wegens des *Keysers* nieulijks aangetredene *Huwelijks Staat*, af-leyde; en sich met eenen over de onlangs hart-stroopende Keyserlijke Volkeren beklaagde; benevens een alder-ernstigste Betuyging, als dat de *Grooten Heer* niet anders gezind was, dan den *Vrede* met den *Duytschen Keyser* getrouwelijk t'onderhouden. Maar hoe verre de rechte geschapenheyd deser Turksche Intentie ging, stond ten deelen af te méten, by d'Aanbieding van den *Turkschen Keyser*, soo onlangs te vooren, door sijn *Gezand*, aan 't *Franssche Hoff* gedaan, namentlijk; Dat hy in 't naastkomende Jaar 1674. met een soo magtig Leger in *Ongaryen* soude vallen, dat de *Roomsche Keyser* geen nood soude hebben, om sijne Wapenen voorder na den *Rijn* te zenden.

Turkse Keyser zent Gezandten na *Muscovien*,

Na *Poolen*,

En aan den Duytschen Keyser.

De *Turksche Toerusting* wierd wel met alle Macht en Vlijd voortgezet; maar wegens d'Opstand der *Persiaanen*, en de Rebellie van den *Bassa* van *Aleppo*, kon de GROOTEN HEER dit Jaar geen machtig Leger tegen *Poolen* zenden. Gelijk dan de Turksche Hooft-stad *Constantinopolen*, te dees tijd, door gewigtige *Advisen* uyt *Egypten*, geweldig wierd verschrikt, als die medebragten, hoe den rebelligen *Bassa* van *Belsera*, gevoegt met d'opgestane *Arabiers*, door 't Behulp van zekere *Mingrelli* en *Geogeani*, den Turkschen *Bassa* van *Azeron* totaliter hadden geslaagen, en hem selfs gevangen gekrégen. Waar op dese opstaande *Rebellen*, van den *Koning* uyt *Persien* geholpen, de groote Stad *Babilonien* hadden belégert, en bestormt; dewelke sy ook, alsoo maar kleyne Bezetting daar binnen lag, binnen korten tijd hoopten

Der *Turken Toerusting* kan, wegens d'Opstand der *Persiaanen* en Rebellie van *Egypten*, geen goede Voortgang tegens *Poolen* hebben.

Babilonien belegert,

ten te vermeesteren. Waar toe, en om den *Turken* noch verderen Afbreuk te doen, de *Persiaansche* KONING eenige aansienlijke *Gezandten* na *Poolen* en *Muscovien* zond, om by dese Christen-Potentaaten om Hulp aan te houden.

Turken prepareeren sich meer om Defensive, als Offensive t'ageeren,

Sulks dat men aan de zijde der Christen-Grensen verstond, dat de *Turken* sich voor dees tijd alleenlijk beneerstigden, om hun veroverde Plaatsen wel te beschermen, en voorts meer Defensive, als Offensive t'ageeren; zullende de *Grooten Heer*, noch de *Primo Vizir* sich dit Jaar niet te Velde begéven, maar alleen de *Hussain* en *Caplan Bassa* met een tamelijk geringe Macht tegens de *Poolen* laten ageeren. Dus bragten de *Turken* alleen eenige Troupen binnen de Vesting *Kaminiec*, om die Plaats tegen een verrassent Overval te defendeeren.

Wegens Hongers-Nood en Sterfte;

De Sterfte van voorlede Jaar was ook een der voornaamste oorzaken, waarom de *Ottomannen* dit Jaar soo weynig Volk konden te Velde brengen; zijnde hun voorgaande Heyr, soo door Siekten, en Hongers-Nood, als door de Poolsche Boeren, die 'er hier en daar in de Bosschen en woeste Plaatsen, meenigte neder-gemaakt hadden, byna t'eenemaal versmolten. En de gene die nu weder in, en om *Kaminiec* waren, dees Poolsche Lucht ongewoon zijnde, stierven noch in meenigten als Vee weg; alleen die van 't voorgaande Jaar over-gebleeven, en daar door deses Lands Aard wat meerder ingesogen, konden 't daar wat beter uytharden. Daar-en-booven vernam men, dat selfs ook in 't *Turksche Gebied* de *Pest* soo geweldig grasseerden, dat 'er naaulijks Volk konde gevonden werden, om den *Grooten* HEER tegens de *Poolsche* KROON te dienen. Derhalven was de *Primo Vizir* gerésolveert, d'*Asiatische Volckeren* mede derwaards te schikken; doch die begeerden eerst te weten, waar sy *Proviand* souden krijgen; wijl sy verzeekert waren, dat in *Moldavien* geen genoegsame Voorraad daar van was, en dat hunne Volckeren in den laatsten Tocht, het meeste Gebrek hadden moeten lijden. De *Primo* VIZIR, om dese Misnoegde Bevreestheyd weg te nemen, stilde hen met schoone Beloften, en vaste Verzeekering, Dat by-aldien allesins, daar sy passeerden, geen genoegzame *Vivres* vonden, vryelijk weder te rug mogten trekken.

Ondertusschen waren d'*Ottomannen* met allerhande Listigheyt seer yverig bésig, om door SPIONS alle d'Aanslagén en Voornemens der *Poolen* en *Muscoviteren* te verspieden; waar naar sy dan exactelijk hunne Mesures wisten te nemen; daar in sy veele

le der *Christen-Krijgs-Lieden* overtreffen. Dan, hier in waren de *Poolen* hen ook te gaauw, dat die somtijds verscheyde Turksche *Spions*, hunne Verspieding ontdekkende, gevangen krégen, en deselve naar merite straften.

Den *Chrimischen* HAN wierd door den *Turkschen* VIZIR aanbevoolen, met sijn *Horden* na *Kaminiec* te komen, op Verlies van sijn Heerschappy. Maar gaf hier op weder tot Antwoord; *Dat hy sulks sonder naakte ontblooting van de* Krim *niet konde doen*; *en dat doende, hy als-dan verzeekert was, de* Cosakken *deselve overvallen, en t'eenemaal innemen souden.* 't Welk echter geschiede, niet tegenstaande hy met sijn *Horden* daar in bleef; door dien de *Cozakken* van den *Czaar* opgemaakt, onverhoeds de *Krim* overvielen, verscheyde Troupen daar in de Pan hakten, en 't gantsche Land als een wilde Woestijn verwoesten; loopende selfs meenigten tot aan de *Swarte Zee*, daar sy de *Turken* veel te doen gaven. Dit alles deed de *Walachische* en *Bulgarische* HOSPODAREN te meer by den *Poolen* om Secours aanhouden, en dat die een considerabel Leger na hunne Landschappen wilden zenden, om hen van 't Turksche Jock te bevrijden.

Den *Chrimischen Han* wierd belast, met sijn *Horden* na *Kaminiec* te trekken:

Maar de *Cozakken* vallen hem in sijn Land, en verwoesten alles;

d'Overste SIERKO met sijn onderhebbende *Cozakken*, op aanhouden van den *Muscovischen* CZAAR, in de Maand *September* dus in de *Tartarische Krim* gevallen, trof daar niet alleen veel Duyzende *Tartaren* met Vrouwen en Kinderen aan, die naar ouder gewoonte, volgens hun Lands Wetten, de Graven harer Afgestorvenen waren wezen besoecken, van de welke hy'er, behalven de Doot-geslagene Mans-personen, wel Twintig Duyzent gevangen nam; Maar stak selfs wel 40. Tartarsche Dorpen in de Brant, en kreeg noch een ontallijke Meenigte Schaapen en ander Vêe tot Beuyt; komende selfs tot voor de Residentie-Stad van den HAN; 't welk daar, soo wel als by den *Turken*, geen kleyne Schrick en Vrees veroorzaakte.

Nemen wel 20000. Graf-Besoekers gevangen,

En steken meer dan 40. Dorpen in brant.

De *Turken* dan hun voornaamste Krijgs-Macht by-een verzaamelt hebbende, quam de *Hussain Bassa* alleen met een Heyr van 30000. Man, doch alle schoon uytgelezen Volck, by *Chocim*, om daar op de *Poolsche Armée* te passen; voor dewelke hy, (alsoo men hem verkundschapt hadde, dat 'er noch Sestig 1000. *Muscovuters*, nevens de Poolsche *Pospoliter Russinie*, die in Twintig 1000. *Eedelen* bestond, sich souden by vervoegen;) soo ontzachelijke Vreeze hadde, dat Hy door geheel *Podolien* beval; (na voor-heen selfs veel Volck en Provisie derwaards gezonden te heb-

Turken komen met 30000. Man onder *Chocim.*

En zijn voor de Poolsche Macht soo geweldig bevreest,

hebben,) Dat alle d'Inwoonders, by aannaadering deſer groote *Chriſten-Krijgs-Macht*, hunne Woningen op 't Land ſouden verbranden, en na *Walachien* retireeren, tot 'er tijd de *Turkſche* KEYSER met een machtig Heyr-Leger af quam, om den *Poolen* weder van daar te verjaagen. Dit wierd by deſe woeſte Landzaaten, en meer andere Ingezetenen, die doch buyten hun Lijfs Leeven niet veel te verlieſen hadden, ſoo ſtrickt geobſerveert, dat aanſtonds, ſoo haaſt ſy vernamen, de *Poolſche Armée* hun Frontieren hoe langs hoe meer begon te naaderen, niet alleen de Woon-plaatzen ten platten Lande, maar ſelfs ook de Kleyne Stedekens *Jaworouw*, *Jagelnick*, *Medſiboſch*, en meer andere abandonneerden, en ſich voor 't meerendeel binnen de vaſte Veſting *Kaminiec* ſalveerden. Door dit Turcks Vluchten geraakte *Kaminiec* vol *Turcken*, en deden geduurig 4000. Ruyters om de Stad patrouilleeren, uyt vreeze van door de *Poolen* overvallen te worden.

Dat ſy, op deſelfs aannaadering, Landen en Steden abandonneeren.

Hier tegens trof *Poolen* het Ongeluk, dat de *Cozakſche Generaal* HANENKO, deſe *Kroon* af, en den *Muſcoviſchen* CZAAR toe-viel, ſtellende denſelve eenige conſiderable Plaatſen in d'*Ukraine* ter hand.

Hanenko valt den Poolen af.

Voor-al-eer wy ons nu tot het Slaan der Poolſche en Turkſche Veld-Slag begeeven, en der *Poolen* victorieuſe Overwinning melden, zullen hier een weynig des *Poolſchen* KONINGS Conditie, Siekte, en Dood aanmerken, als ſtervende d'eenen dach, wanneer ſijn Onderdaanen den anderen dach, onder 't Beleyd van d'Opper-Rijks-Veld-Heer, de Turkſche Vyanden totaliter verſloegen.

De *Poolſche Koning* MICHAEL WIEZNOWIZKI, vermits ſijn *Indiſpoſitie*, het Poolſche Leger niet konnende by-blijven, en te *Lemburg* Bedlegerig geworden, wierd dagelijks hoe langer hoe erger; want hy loſte *per Sputum & Urinam* geduryg Bloed. Welk bericht aan de Koningin te *Warzauw* gekomen, reſolveerde daatelijk haar na *Lemburg* te vervoegen, om den *Koning* haar *Gemaal* in ſijn Uyterſte by te ſtaan; hebbende ſijn *Majeſteyt* al dikwils na Haar gevraagt. Doch de *Koninginne* in dit haar goet-hertig Voornemen naaulijks ter halver-wege genaadert, vernam daar des Bodens droevige Boodſchap, van dat haar Gemaal reeds was overleden, weshalven ſy, op 't aanraden van d'Onder-Cancelier, dus droevig weder te rugge trok.

Des Poolſchen Koonings Conditie, Siekte en Affſterven.

't Was dan den 10. *November* deſes Jaars 1673. dat deſe Jeugdige

dige KONING in 't 33. jaar sijns Ouderdoms, ten 10. uren voor de middag tot *Rus-Lemburg*, (na dat maar omtrent over drie Maanden te vooren sijn Onderdanen te *Warzau*, in 't by zijn van alle des Rijks *Grandes*, des Hoffs *Hovelingen* en *Dames*, benevens des PAUS *Nuncius*, ongemeene groote Vreugde over sijn *Geboorte-Dach* hadden bedreven,) door den Weg des bitteren Doods, deser Weereld bedroeflijk Affscheyd nam. d'Oorzaak van sijn Dood, werd verscheydentlijk gespargeert: sommige meenen, dat vergéven is; doch andere, dat deselve veroorzaakt wierd, vermits geen behoorlijke *Diët* hield, waar toe men seyde, hy ordinaris 5. à 6. maal des daags at, selfs meenigmaal ten 12. uren in der nacht, en dat seer harde Spijsen, waar van hy sich nooyt, schoon Medicamenten in sijn Siekte gebruykte, onthouden konde. Eenmaal gebeurden 't, dat de *Secretaris* van *Dantzich*, den *Koning* 1000. *Appelen China* bragt, die hem soo wel smaakten, dat hy deselve in weynig tijds alle op at. Hy plagt de Wijn niet soo veel als 't Bier te drinken, waar in hy altijt Sout en Gengber strooyde; 't geen een *putrefactio omnium viscerum* veroorzaakte. Hier toe scheen wel te accordéren, dat des *Kroons Schat-Meester* tegens den *Koning* geseyt soude hebben; *Hy had sich voor geen ander Fenijn, dan sijn eygen Drifts Lusten te wachten; aangesien hy, door geen behoorlijke* DIET *te houden, sijn Leven verkortte, &c.* Ook seyden eenige, dat des Konings Lijf-Medici, *Dr. Laurentio Braun*, een geboren *Sweed*; en *Laroso*, van *Natie* een *Italiaan*, korts voor sijn Dood, hem aldus souden hebben aangesproken: *Perditio tua ex te:* dit is: *Uw Verderf is uyt uw selven.* Hem daar op voorhoudende, hoe hy door dit quaalijk onderhoud sijner *Diët*, sijn Gesontheyd en Leeven merkelijk quam te krencken, en dienvolgens niemand dan sich selven de Schuld van sijn vroeg Sterven had te wijten; wijl hy sijne, en der andere getrouwe *Lijf-Artzens* Vermaningen niet had willen aannemen: Derhalven moest hy nu geduldiglijk verwachten, het gene God Almachtig hem sou believen toe te zenden: en alsoo alle menschelijke Hulpe nu ten eynde scheen, soude hy daar alleen op bedacht zijn, om sich met God te versoenen, en soo een Zaalig Affscheyd te mogen bekomen. Hier op liet de *Koning* sijn *Biechtvader* by hem komen, die hem geheelijk tot Sterven disponeerde; en overleed sijn *Majesteyt*, als geseyd is, onder de *Misse*. Het Lijk wierd aanstonds geprepareerd, om in de *Mogilij* te CRACAU, ter Begravenisse gebracht te werden. En geschiede daar

tot *Lemberg* den 19. deser de Uyttocht, tot groote Bedroeffenis aller Inwoonderen.

Sijn Held-dadige Qualiteyten,

Die zékerlijk, over dit Verlies, merkelijke Redenen van Droefheyd hadden, in aanmerking, dat dese Overleden KONING, een *Pools Inboorling*, een dapper Krijgs-Held, en seer bequaam om den *Koninklijken* SCEPTER te swaayen, in den besten Fleur sijner Jeugdige Jaren, met gemeene Toestemming tot den *Poolschen Throon* en *Koninklijke Waardigheyd*, hoewel tegens vermoeden en opinie van de gantsche weereld, wierd verkooren, midden in een soo deplorable Verwerring van 't *Rijk*, daar de Rijks-Armeen, door Middel van *Fransch Geld*, t'samen conjureerden; d'*Adeldom* en *Senatoren* in bittere Partyschappen raakten; de voorheen onderdrukte *Cozakken* nu by dese Occasie, onder d'Overste *Dorosensko*, den Turkschen *Sultan* tot hun Bescherm-Heer koren; en dat alle omleggende *Natien* haare Hoofden opstaken, om te loeren op den vetten Beuyt van 't verwerde *Poolen*; soo dat *Throon*, *Scepter*, en *Kroon* waggelende, 't geheele *Ryck* in een uyterste Verderf stont te storten; Daar sach men egter, dat de vaillante Dapperheyd van desen Fieren *Koninklijken* JONGELING, binnen korten soo veel te wege bragt, dat de *Franssen*, die hem met allerhande listen en practijken weder sochten te doen *Ontkrooren*, in al hun Aanslagen getraverseert, en al hun Ondernemingen vruchteloos gemaakt wierden; ja ook het geheele Rijk tot een gewenschte Stilstand geraakte; nemende sijn *Majesteyt* een vaste Resolutie, van de KROON niet als met de DOOD af te leggen. In den Jare 1672. als wanneer het *Poolsche Rijk*, door de swaare *Turksche Aanvallen*; de subite Verovering der aller vaste Vesting *Kaminiec Podolski*, en de verdere Progressen der *Turcken*, wederom in een beklaaglijke Toestand, van den Top des uytersten Gevaars, in den Poel van een totale Renversie stond te vervallen; Daar sach men wederom dat desen *Koninklijken* HELD, door sijne soo getrouwe, als onvermoeyde Vigilantie, het *Kijk* POOLEN, als een Voormuur voor 't geheele *Christenrijk*, tegens den hart-gedreygden Ondergang der *Mahometaanen*, algemeene geswooren Vyanden van CHRISTI NAAM, Held-daadiglijk beschermde; doende eerstelijk, als een Christelijk Middel van Geestelijke Wapenen, door gants *Poolen* seer yverige Gebeden tot Godt uytstorten; en ten anderen, het moedig Krijgs-Geweer, den *Poolsche* SAABEL selfs in de Vuyst grijpende, nevens den *Arriere-*

Sulx sijn Onderdaanen, over sijn Afsterven, Reden van Droefheyd hebben.

Ban,

Ban, en *Poſpoliter Ruſſini*, Perſoonlijk te Velde trok, en te *Zwolen* den *Weyſſel* paſſeerde, om tot *Zeziekou* Poſt te vatten; onderwijl van een andere kant, op ſijn Bevel, de *Kroons Opperſte Veld-Heer* JOANNES SOBIETZKI, nu tegenwoordig *Regeerende Poolſche* KONING, met een Leger by *Zamos*, den Vyand groote Afbreuk deed; op den 9. *October* by *Kamarono* wel 15000. *Tartaren* totaliter verſloeg, en meer dan Twintig-Duyzent gevangene *Chriſtenen* verloſte. In dier voegen het ſijn *Koninklijke Majeſteyt* eyndelijk ſoo wijd brágt, dat noch binnen 't ſelfde Jaar een VREDE met den *Turken* en *Tartaren* wierd getroffen. Maar, gelijk voormaals geſegt, deſe *Vrede* den *Poolen* te naadeelig, daarom deſelve weder verbreekende, en ſijn *Majeſteyt* ten ander malen met een ſeer conſiderabel Heyr-Leger in 't naaſt-volgende, en ons nu tegenwoordig meldende Jaar 1673. den *Turken* cordaatelijk tegen trekkende, is ylings door de naare Dood, op 't midden van den Weg, in dit yverig Voornemen geſtuyt, en dus, volgens ſijn voorheen genomene vaſt Beſluyt, te gelijk van 't *Tydelijke* LEEVEN, en den *Poolſche* KROON berooft geworden, na dat hy die maar weynig Jaaren ſoo Loffelijk als gevaarlijk had gedragen.

Dan, 't geen den POOLEN weder ſeer Verblijdde, was, de Groote VICTORIE, die haar Heyr-Leger, door de deftige Dapperheyd, onder het wijſlijk Beſtier van den *Opperſte Kroons* VELD-HEER *Sobietzki*, op der *Turken* Krijgs-Macht, dicht by *Chocim*, des anderen daags na des Konings Overlijden, glorieuſlijk bevocht: gelijk wy hier onder komen te particularizeren. En een wonderlijk Geſicht daar boven in de Lucht.

Omtrent *Pinxter-dag* binnen de Stad POSEN, in 't voornaamſte van *Groot-Poolen*, aan de Rivier *Warta* gelegen, een groote Brant in 't *Bernardiner Kloofter* ontſtaande, waar door niet alleen het ſelve, nevens de *St. Anna Kapel* en *Kerk*, maar ook verſcheyde omſtaande Huyſen geruïneert, en onder hun eygen Aſch en Puyn begraven wierden; Sach men weynig Maanden daar na den 3. *October* booven an den Hemel recht over deſe Plaats, in 't Lumieren van den dach, twee tegens-malkander ſtaande Heyr-Legers, waar by men ook een groot donderen des Geſchuts-loſſing, met een groot geſchal en vervaarlijk geklank van ſtrijdende Krijgs-Wapenen hoorde. Eindelijk was het, naar 't *Ooſten* ſtaande Krijgs-Heyr te rug gewéken en geheel verdweenen. Ten laatſten had ſich een vuerige Kogel boven de Stad *Poſen*, om-hoog geheven, die in de Lucht van Een groote Brant in de Stad *Poſen*,

malkander ſprong. Dit Wonder-Teyken w ierd van veel Menſchen, ſoo wel binnen de Stad, als buyten op 't Land meer dan 8. Mijl weegs in de rondte gezien: en 't kan gevoeglijk geappliceert werden, op de groote VICTORY, die de Poolſche Armee, onder d'Aanvoering van den VELD-HEER *Sobietski*, ſoo lofrijk op de Turkſche Krijgs-Macht, van der Sonnen-Opgang uyt den *Ooſten* komende, maar acht dagen daar na, quam te bevechten; gelijk uyt het volgende Verhaal blijkt.

Het Heyr der *Poolen* trekt dwars door de *Nieſter-Stroom*,

Na dat nu beyde de Heyr-Legers, van het *Poolſche* en *Littauſche* Rijk, met malkander geconjungeert waren, ſond de Kroons Veld-Heer verſcheyde Partyen uit, om de kleyne Stedekens van *Podolien* in te nemen; 't geen by haar volvoert, en ſy weder by 't Gros van des Rijks Heyr aangekomen, deed bovengem: Veld-Heer, het geheele Leger dwers door de Rivier de *Nieſter* ſonder Brugge paſſeeren; 't welk doch niet ſoo gelukkig toeging, of daar wierden al eenige *Poolakken* en Bagagie door de kracht des Strooms weg gedreeven. Als nu eindelijk 't gantſche Heyr over was, kregen de *Poolen* van den *Walachiſchen* HOSPODAR bericht, hoe hy ſich heymelijk uit het Turkſche Heyr had geſalveerd, en in gevaar van ſijn Leven was geweeſt, vermits eenige aan den *Huſſain* BASSA hadden bekent gemaakt, dat hy met *Poolen* correſpondentie hield. Soo dat een ſpoedige Hulp verſocht, ſeggende; hy anders gewiſſelijk ſou moeten omkomen. Waar op des *Kroons Marſchalk* hem 6000. Man, onder 't Bevel van den Heer *Coricky* toe-zond; die ſich van de Hooft-Stad in *Walachien*, en al de kleyne Plaatſen verzekerde. Waar na het Poolſche Heyr voort marcherende, de *Cavallery* den 9. *November*, als door een onbegrijpelijke Macht des Hemels, op een wonderbaarlijke wijſe, ſonder eenige Bruggen of Vaartuyg, door verſcheyde groote Water-ſtroomen, moeyelijke Paſſagien, en veel Maraſſige plaatſen, tot op een Kanon-ſchoot aan der *Turken* Retrenchementen geraakt, doch d'*Infantery*, 't Geſchut en d'Amunitie konden ſoo ſpoedig niet volgen. Maar niet ſoo haaſt te ſamen vergadert, of reſolveerden aanſtonds den *Turken* in hun Leger t'attacqueeren. Waar toe dan de *Poolen*, met gedurig chargeeren en losbranden, veel tijds toebrachten, eer ſy de *Turken* uit hun Neſt konden lokken, en van onder 't Geſchut krijgen, ſelfs tot in den laten avond; doch de *Turken* bleven in 't chargeeren gedurig te kort.

Walachiſche Hospodar, ontſnapt den *Turken*,

En krijgt van de *Poolen* Secours.

Die ſeer wonderlijk tot aan 't Turkſche Heyr avanceeren,

Met

Met het aanbréken van de Nacht quamen de *Poolen* tot in d'oude Turkſche Leger-ſchanſing, die wel eertijds de Turkſche *Keyſer* OSMAN had laten opwerpen; daar ſy Poſt grijpende, als-doen niet meer dan een Muſquet-ſchoot ſtonden van 't Turkſche Heyr; 't geen in ſijn Voordeel ſtaande, niet dorſt uitkomen, dan alleen ſommige kleyne Partyen, die in kleyne ſchermutſelen met de *Poolen* vervielen, doch van deſelve wel haaſt binnen wierden gedreeven.

Hier op trokken de *Poolen* wel een halve Mijl te rug, daar ſy twee dagen in volle *Battaille* bleven ſtaan: maar wijl de *Turken* niet uit quamen, en de Poolſche Paarden door 't regen-weder ſeer afgemat wierden; ſulks deſelve ſonder Verquikking, de Vermoeydheyd niet langer konden uitſtaan, ſoo nam de Veld-Heer SOBIETZKI, met ongemeene Couragie, de Held-daadige Reſolutie, den *Ottomannen* in hun Neſt aan te taſten. Waar toe dan het geheele *Poolſche Heyr* in een geſchiktelijk gerangeerde Slag-Ording ſtelde; en wijl 't Volk in den Optocht wel geoeffend, en ten Strijde ſeer gedreſſeert was, konden ſich dies te beter in alle ſaaken en voorvallen ſchikken, en het Bevel hares *Veld-Heers* obediëren. 't Kanon wierd eerſt geplant, om op 't Quartier van den *Moldaviſchen Vorſt* te ſpeelen: waar op een wijl tijd gecanonneert, quam deſe Vorſt met 5000. ſijner Volkeren, tot de *Poolen* over; ſich in Dienſt van die Kroon begeevende. Dies men beſloot, de *Turken* van vijf zijden ſtormender-hand aan te grijpen. Des *Kroons Wacht-Meeſter* had Poſt aan de *Nieſter* van *Czeczora*; na hem des *Kroons Marſchalk* opwaards, en in 't midden d'Onder-Veld-Heer, nevens de *Waywode* van *Kiow*. Na een ſoo genereuſe als Kloekmoedige aanmoediging van d'OPPER-VELD-HEER, wekten de dappere *Littauwers* door een helder Trompetten-geklank, de vigilante Volontairen ten Strijde: Waar op 50. Stukken Geſchut gelijkelijk begonden te ſpeelen, gevolgt van Granaaden uit Mortieren, en andere Vuur-werken. Doch wijl alles ten eerſten in ſoo goede Poſtuur niet konde gebracht werden, als de Veld-Heer wel gewenſcht hadde, liep het dien avond ook niet geheel naar wenſch af, blijvende d'Overſte *Dennemark*, een dapper Cavalier, uit des Kroons Wacht-Meeſters Troup doot, nevens Cap. *Jarocki*, en veel andere Officiers, waar by de gemeene Gaſten ook niet waren verſchoond, hoewel de *Turken* hier by mede geen groot Voordeel genoten. Ondertuſſchen bleven der Chriſtenen Heyr-Legers den

De *Turken* niet uit hun Neſt willende, werden daar door de *Poolen* geattaqueert.

Dies 5000. *Moldavers* den *Poolen* byvallen:

Waar op ſy de *Turken* ſtormender hand aangrijpen;

Maar moeten de *Poolen* met verlies te rug wijken:

den gantſchen Nacht in 't opene Veld, een Musquet-ſchoot van onder 't Retrenchement der *Turken* ſtaan, houdende ſich gedurig in volle Strijd Poſtuur.

Die den Storm weder hervatten,

Den 11. des morgens vroeg ging de *Poolſche Veld-Heer* ſelfs te voet, des Vyands Beſchanſingen recognoſceeren, en alles ſeer naby beſichtigen. Deſelze genoegſaam facijl te beklimmen gevonden, en daar nevens conſidereerende, hoe in ſulken ſwaaren Heyr-Leger lichtelijk gebrek van Lijf-tocht en Voeragie konde komen t'ontſtaan, wierd in den Krijgs-Raad vaſt geſteld, een algemeene Storm te waagen; en ſchoon verſcheyde ſwakke Gemoederen, dus hooge Reſolutie liever af, dan aan wilden raaden, moedigde de *Groote Veld-Heer* hen dies te Kloekmoediger aan, verzékerende, de Retrenchementen der *Turken*, met Godes Hulpe, in een Quartier-uurs te bemachtigen. Hier op ordonneerde men aan alle Poſten egalijk te Kanonneeren, en de Retrenchementen gelijker-hand aan te vallen. Dus, de Hr. *Kroons* MARSCHALK te Voet van 't Paard geſtégen, den bloote *Saabel* in de Vuyſt vattende, met uytmuntende Couragie en onbevreeſt voor alle Gevaar, ſelfs Perſoonlijk het *Poolſche Heyr* tot aan 't Turkſche Retrenchement voerde, een yder aangenamelijk aanmanende, *voor Godt, en 't Vaderland, te vechten.* Niet ſoo haaſt de *Ruytery* hare Chargien gedaan, of ſteeg te Paard; waar op aanſtonds de Poolſche *Cavaliery* met haar Paarden ſoo ſnel de Retrenchementen der *Turken* opklauterden, dat het een Wonder om ſien was, zijnde hier by niet min yverig, des *Kroons Vendrig* de H. *Posniſe* met ſijn geheel Regiment, en de Heer *Wacht-Meeſter*, dewelk beſonderlijk hun uyterſte Vlijd aanwendden.

Met een uitſtékende Couragie.

Turken doen ſoo dappere Wederſtand, dat d'Overwinning wederzijden twijffelachtig is:

Deſe *Turken*, als van 't beſte Krijgs-volk, dat de *Grooten Heer* toen ter tijd in Dienſt had, maakten 't de Poolſche Ruytery al vry twijffelachtig; wijl d'*Avant-guarde* van 't Poolſche Voetvolk, die hen aſiiſteeren ſoude, ſich te vroeg in 't Turkſche Heyr tot Plunderen begaf. Maar de *Huſſaren* mede inbrékende, ſchepten de *Poolen* dapper Moed, en ſloegen de *Turken* ſoodanig in confuſie, dat de *Huſſain Baſſa*, de Poolſche Macht niet langer konnende wederſtaan, ſich met eenige 1000. Man retireerden na *Czraczo*, daar de Hr. *Weywode Bleski*, en de Hr. *Weywode Kiowsky* met hun Onderhebbende, hem den Pas affnéden, ſoo dat gedwongen was, weder te rug na ſijn vluchtend Heyr te keeren; daar hem des *Kroons Marſchalk* doen hévig aanviel.

Doch

Doch by aldien de *Huſſaren* hem niet waren te hulp gekomen, ſouden de *Poolen* geheel in wan-order geraakt zijn; wijl de *Huſſain Baſſa*, op ſijn wederkomſt, ſijn half vluchtend, en heel in confuſie geſlagen Heyr, aanſtonds weder in goede Ordre herſtelde, als zijnde alle ſijn Makkers door ſijn Wederkomſt van nieuws aangemoedigt: Want den Vliedenden *Baſſa* in ſijn Vlucht geſteuyt, en daar door genoodzaakt, ſich te moeten, of Overgeven, of Dood vechten, vocht ſoo deſperaatelijk, dat Hy en al de Sijne ſcheenen, alles al teffens te willen vernielen, of ſelfs vernield worden. Sulks men hier van weder-zijden een ongemeene hardnekkige Dapperheid beſpeurde; en het ſcheen, als of den Strijd nu eerſt begon aan te gaan.

Eindelijk geliefden 't d'Almachtige Godt, den *Turken* ſoo een Schrick en Verzaagtheid te laten op den Hals komen, dat hen op de Vlucht begaven, en veel Duyſenden achter lieten, vliedende in alle Verbaaſtheyd na booven tot op 't Opperſte der naby gelegen *Rotzen*. Maar de *Poolen* hen te dicht van achteren op de Hielen gevolgt, ſtorten 'er veele van de Steylte der Klippen met Paard en al van booven-neder. Doch de *Huſſain Baſſa* ontſprong den Dans; maar 2. andere Grooten, als *Heybeg Baſſa*, en *Solyman Baſſa* vonden de *Poolen* onder de Dooden. Daar tegens verlooren ſy den Gen: Quartier-Meeſter *Staroſta Wolbransky*, Hr. *Kzerzijcki*, Hr. *Roſmiatouwski*, en *Slawionouwski*, Kornetten van deſelve *Huſſaren*; en hadden ook niet weynig Dooden en Gequetſten. Doch de *Turken* gingen daar in, voor al niet mis; want haar Heyr in 30000. Man beſtaande, waar onder 8000. *Janitſaren*, geraakten hier alle capoot, uitgenomen 4 à 5. Duyſent onder den *Huſſain Baſſa*, die ſich over de Brug na *Kaminieck* ſalveerden. Noch andere 5000. *Turken* 't ſelve meenende na te volgen, en van de *Poolen* te kort achtervolgt, verdronken alle in de Rivier de *Nieſter*. De Stal-meeſter van 't Groot-Hertogdom van *Littauwen* hield ſich in deſe Actie als een dapper *Cavalier*, maar wierd in den Hals geſchooten. De Onder Veld-Heer *Prins Demetrius*, die het Veld-teyken van *Huſſain Baſſa* kreeg, betoonde ſich in alles ſeer Manhaftig. De *Poolen* bequamen hier ook meeſt al de Tenten, Paarden, Muylen, Kameelen, nevens veel Silver en Gout. Een Pools Soldaat een *Turck* uitplunderende, vond in ſijn Lighaam 30. Ducaten, weshalven de *Poolen* alle gebléven *Turken* den buyk opſnéden, om te ſien of 'er mede geen Gout in was.

Moeten eindelijk de Vlucht kieſen.

En werden veel *Turken* opgeſneden, om dat men in een 30. *Ducaten* vond.

Poolen bevechten eindelijk groote VICTORY.

Dese Actie ge-eindigt, namen de *Poolen* de Brug, en 't bystaande Kasteel in: Waar op de *Veld-Heer*, over dese soo Lof-rijke als Onverwachte VICTORIE, daar in van den Hemel geholpen, in des *Hussain Bassas* Tent het Lof-gesang *Te Deum Laudamus* deed singen.

Des anderen daags, zijnde den 12. *Novemb:* belegerden de *Poolen* de Vesting *Chocim*, die sy continuëel beschooten, soo dat de *Turken* den 13. dito witte Vaandels uitstaken, en parlementeerden. Den 14. trokken sy uyt, en de *Poolen* daar in; desgelijks ook in 't Slodt *Swaniek*. Na welke VICTORIEN, de *Poolen* noch voorder in *Walachien* togen, om den *Kaplan Bassa*, die den *Hussain Bassa* meende te hulp te komen, insgelijks t'overvallen. Naderhand verstond men, dat *Hali Bassa*, de 5000. *Turken*, die sich met de vlucht na *Kaminieck* salveerden, daar niet had willen in-laten, dan alleen den *Hussain Bassa*: Waarom sy resolveerden, weder te rug te trekken, en door het Poolsche Heyr heen te slaan; maar wierden alle by *Chreptiowa* van de Boeren overvallen, en ter neder gehakt. In dier voegen, het geheele Turksche Heyr, over 30000. Man sterk, als Kap-moes in de Pan geraakte.

En noch 5000. overige Turken, werden alle door de Boeren neder gehakt.

De *Poolsche Armee*, na dees heerlijke *Victorie*, verder in *Walachien* getrokken, kon daar, vermits 't gebrek aan Leeftocht, niet subsisteeren; weshalven de *Kroons Veld-Heer* deselve weder in *Podolien* bracht, en in de vaste Plaatsen rondsom *Kaminieck* logeerde, in hope, deselve Stad daar door, alsoo sy op-gepropt vol Volk lag, en weynig *Vivres* in had, sich uit Hongers-Nood soude moeten overgéven. Maar dit ging buyten sijn vermoeden; want de *Littausche Armee* trok weder na haar Land; en de Siekte begon onder de *Poolen* soo sterk te regneeren, dat 'er meenigte heen-storven. Boven dien liepen 'er veel Soldaaten weg; soo dat des Rijks Armée wel op de helft versmolt. Ondertusschen wende des *Kroons Veld-Heer* sijn uiterste Vlijd aan, om alles op de beste voet te herstellen, en schreef aan den Bisschop van *Cracau*, die de Plaats van *Primas Regni* bediende, dat men sich tot d'*Electie* van een *Nieuwe* KONING wat moest verhaasten, om tegen 't aanstaande Voorjaar vroeg te Velde te komen. 't Welk de *Grandes* ook in consideratie namen, en beslooten, dat de *Seymicken* na de Kers-dagen souden ingaan, en de *Convocatie* den 12. *January* aanvang nemen. d'*Universalien* wierden onder de Naam van den *Primas Regni*, aan alle *Waywoden* afgezonden, om den 29. deser *Landdag* te houden, en hare Land-boden tegens den 14. *Jan.* ter-

Groote Sterfte onder de Poolsche Armee.

De Veld-Heer versoekt, d'*Electie* eenes Nieuwen Konings te verhaasten.

Con-

Convocatie te zenden, om aldaar de *Lemburgsche Commissie* af te handelen; op de Zekerheyd des Vaderlands, soo van binnen als van buyten, en op d'*Electie* eenes *Nieuwen Konings* bedacht te zijn. De Pruysische Land-dag wierd tegens den 5. *Jan.* bestemt.

Hare *Koninkl: Majest:* de nagelatene bedroefde Gemalinne, deed de gesamendlijke Veld-Heeren, voor hare roem- en prijswaardige Dapperheden seer hoffelijk bedanken, nevens hertelijke Zégens-wensching tot voordere Verstooring der Turksche Macht, en Behoudenis der Christenheyd. Ter selver tijd trok de Heer *Radziewki*, wegens het Rijk *Poolen*, na de Stad *Roomen*, om aldaar het veroverde Lijf-vaandel van den *Hussain Bassa*, aan sijn Pausselijke *Heyligheyd* te vereeren, zijnde van kostelijke groene Tarcinel, 3. ellen lang, en 2. ellen breet, in deselve een Kolomme vol Gout, met een daar over sweevende Son, Maan en Sterren, met ongeveer dit volgende Turksche Opschrift: *De Hoogste Mahomets Macht; onsen grooten Propheet, geef Kracht aan uwe Wapenen, alle Vyanden te dooden.*

Het veroverde Turksche Vaandel van den *Bassa*, werd aan den PAUS vereert.

Sommige begonden nu al de *Candidaten* te nomineeren, die apparentie tot de *Poolsche Kroon* hadden, als: *De Prins van Muscovien, de Hertog van Jorck, Prins George van Denemarken, de Heer Prince d'Orange, Ceur-Prins van Brandenburg, Prins Karel van Lotharingen, en Prins van Vaudemond.*

Candidaten die recht tot de Poolsche Kroon hebben.

Dat doorgaans de *Christenen* in 't algemeen, de *Turken* meer vreesen, en haar Macht hen ontsachlijker schijnt, dan die van eenige andere Christen- of On-christen-Potentaaten, schoon deselve soo groot niet is, noch hun Heerschappye sich in verre na soo wijd niet uytbreyd, als doorgaans het gemeen Begrijp daar van oordeelt; Sulx geschied eensdeels, ter oorzaake dat sy natuurlijk van aangeboren Aard al de gene Vyand zijn, die sich *Christenen* noemen: ten anderen ook, om dat de GROOTEN TURK veel snelder sijn Krijgs-volck kan t'samen rukken, en in korten tijd een grooter Macht op de been brengen, dan eenig Christen Potentaat in *Europa*; ter oorzake dat hy in sijn Land, als absolut *Souverain*, een onbepaalde Heerschappy voert, daar al sijn Onderdanen Lijf-Eygenen zijn, en het gantsche Land van geen Vorsten of Edellieden weet: waarom hy soo veel Mannen kan opbrengen, en soo groote Krijgs-Heyren t'samen rukken, als hy begeert. Boven dien moet men weten, dat wy van andere Onchristelijke Vorstens Legers, hier in dese Landen soo veel niet konnen te hooren krijgen, als wel van de *Turken*, die ons Naast ge-

Waarom de Christenen meer voor den *Turk* dan eenige andere Potentaten vreesen:

legen zijn, en wy dienvolgens ook meest met hen te doen hebben.

Schoon andere wel Machtiger, en in grooter getal zijn.

Ondertusschen brengen d'*Oostindische Koningen*, wanneer sy in Oorlog geraken, noch wel soo veel, indien niet meer Volck op de Been, dan ooyt de *Turken* gedaan hebben. Want in den voorigen *Chinéschen Oorlog* omtrent het jaar 1640. gingen over de Dertien-maal Hondertduysent Mannen van weder-zijden op malkander los. De *Grooten* MOGOL trekt nooyt minder als met Driemaal Hondert-duysent Mannen te Velde; ja men segt, dat een van sijn Stadhouderen, als die van *Bengale*, die men den *Grooten* NABAD noemde, wanneer hy tegens de Koningen *Azo* en *Azam* optrok, een Leger van 800000. strijdbare Mannen voerde; daar hy echter van sijn Vyanden met een Heyrs-Macht van Tien-maal Hondert-Duysent Mannen wierd bejegend.

Om nu weder tot ons voorgaande propoost te komen; de *Turken* zijn ons dieswegen ook verschrikkelijker, dan andere Volkeren, wijl wy veel van hen hooren, en weynig van haar te sien krijgen. Dus kan men van de meeste *Christenen* na 't Westen wel seggen, 't geen de *Grooten* ALEXANDER in een Gesprek tegens sijn Krijgs-lieden seyde, wanneer sy hem de groote Macht, Aard, en Conditie der Volkeren van *Darius* voorstelden; namentlijk: dat hy velerhande *Natien* en vreemde Volckeren onder sich te Velde voerde, welke sijn Vyanden dies te verschrikkelijker voor-quamen, om dat sy nimmer van haar gehoort, deselve nooyt gesien, en veel min met hen gevochten hadden: Dierhalven is 't lichtelijk te gelooven, dat de *Hungaren*, *Polakken* of *Venetianen*, de *Turken* niet meerder, ja niet soo veel, als hun nabuurigen Vyand ontzien.

Alexander de Groote sijn Manier van Oorlogen.

Alsoo is dit de rechte oorzaak en reden, waarom doorgaans alle *Christenen*, de *Turken* meer, dan eenige andere *Potentaaten* vreesen, hoe machtig die ook mogen zijn. Ook sou men hier noch konnen byvoegen, dat de *Turken* doorgaans veel grousamer met haar Gevangenen omgaan, dan andere Volkeren. Doch het komt een verstandig Kenner seer ongerijmt en dwaaslijk voor, wanneer de gemeene Man dagelijks segt, dat de *Grooten* TURK wel het Derdendeel, andere noch meer extravagerende, seggen wel de Helft van de Wereld onder sich heeft; daar hy naaulijks het Vijftigste Deel daar van bezit. Maar andere, die sich laten voorstaan, sijn Macht en Heerschappy noch naaukeuriger afgemeten te hebben, seggen; dat indien men des geheele

Hoe groot der Turken Heerschappy en Bezitting is.

Wee-

Weerelds Aardkloot, in 30. gelijke Deelen afdeelde, ſouden de *Chriſtenen* daar van 6. de *Mahometanen* of *Turken* 5. en de *Heydenen* d'overige 19. Deelen in hebben.

Turken beöorlogen nooyt den *Chriſtenen*, wanneer derſelver Potentaten malkanderen beöorlogen.

't Is ook ſeer remercabel, dat de TURKEN nooyt het *Chriſten-Rijk* beöorlogen, ter tijd als der ſelver Potentaaten oneenig, en met malkander in Oorlog zijn. Selfs ſach men nooyt, d'*Ottomanniſche* PORTE, den *Duytſchen* KEYSER bekrijgen, of ſijne Landen attaqueeren, wanneer hy met het *Roomſche Rijk* verſchillig is, of derſelver Vorſten tegens den anderen in Oorlogs-Strijdigheyd leven: 't geen nochtans tegens den grond van alle Politijke Reguls ſchijnt ſtrijdig te zijn; ondertuſſchen is 't een ſeer vaſte Reden van 't *Turkſche Intereſt*, als altoos beducht, dat by aldien ſy *Turken*, het *Chriſten-Rijk* of den *Roomſchen Keyſer* quamen t'attaqueeren, gedurende dat de Duytſche Vorſten of d'ander daar omtrent zijnde Chriſten-Potentaaten in Oorlog tegens den anderen ageerden; ſy als dan lichtelijk hare Wapenen voor dien tijd ſouden t'ſamen voegen, en daar mede de *Turken* of *Mahometanen*, als algemeene Erf-vyanden van de *Chriſtenheyd*, en alle die den NAME CHRISTI belijden, gelijkerhand op 't lijf ſouden vallen; 't geen ook ontwijffelbaar geſchieden ſoude, by aldien de *Chriſtenen* geſamentlijk, in Leeve, conform hun Leer, malkander oprechtelijk, of voor hun *Chriſtelijke Religie*, of voor hun eygen *algemeen Vaderland*, getrouw waren.

Die de Chriſtenen genoegſaam konden wederſtaan, ja geheel vernielen, indien malkander getrouw waren.

Dus kan men lichtelijk afméten, dat 'er *Chriſtenen* genoeg in de Weereld zijn, wanneer die gelijkerhand eendrachtig en trouwhertig te ſamen ſpanden, om de Macht der *Turken* te wederſtaan, ja al de *Mohometanen* ten onder te brengen. Maar dat ſy de *Turken* verjagen, en het *Heylige Land* weder geheel bemachtigen ſouden, daar toe is noch veel in de weg. Want eerſtelijk moet men weten, dat d'*Europeers* ſich in ſulke wijd-afgelegene Landen niet wel ſouden konnen ſchikken; wijl ſy daar als Muggen weg ſterven, ſoo haaſt ſich daar beginnen op te-houden; om dat ſy derſelver Lucht, en Vruchten, als ook den Drank gants ongewoon zijn. Sulks heeft men ervaren in den laatſten Turkſchen Oorlog binnen *Candia*, alwaar van 20. naauwlijks een afquam, die den ſijne iets van den Oorlog konde na-vertellen. Soodanige Vreemdelingen verſlingeren ſich terſtond al te ſeer op de lekkere Vruchten en Wijnen, zijnde by ſulken Overvloed onbequaam, de Maatigheyd te onderhouden. Ten tweeden, ſouden ook d'Opper-Machten ſelfs hier over malkander niet wel konnen ver-

verſtaan, om, wie als dan de verkregene Landen ſou beheerſchen en bezitten. En ſchoon ſy daar over noch al eendrachtig wierden; wat ſou d'een of d'ander afgelegen *Koning*, met een Stuk Lands in 't *Ooſten* gedient zijn, wanneer hy daar toe geen Scheeps-vaard had? De *Roomſche* KEYSER ſou wel de bequaamſte weſen, aan wien men de Heerſchappy in 't *Ooſten* mogt opdragen, als een gedeelte van ſijn over-oud Erfdeel: Maar wie ſou hem daar toe ſoo veel duyſent Mannen willen verſchaffen, om dat bequamelijk te konnen beheerſchen? En voor ſich ſelven is hy doch te ſwak, om de *Turken* te verjagen, maar heeft ſich veel eer voor hen te hoeden.

Turk ſelfs toont ſich jaluurs over de Franſche Grootsheyd en Voorſpoet.

Men kreeg te deſer Tijd in *Nederland* van goeder hand uyt *Turkyen* bericht, dat de Grooten *Viſier*, over den grooten Voortgang der *Franſſen* in deſe Landen, voornamentlijk wegens het veroveren van *Maſtricht*, groote Jalouſie ſchepte, en ſich ſelven wel genegen toonde, deſen STAAT byſtand te doen. Waar uyt te beſpeuren is, dat het *Turkſche Hoff*, ſoo wel als andere Vorſten, groot na-bedenken op de Franſche Grootheyt heeft.

Babariſche Beroerten binnen *Tunis*.

In BARBARYEN was onder de *Barbaren* zedert eenigen tijd groote Beroerten ontſtaan; maar de woeſtheyd deſer *Natie*, en de wijde afweſigheyd hares *Geweſt* lieten niet toe, dat men daar van pertinentelijk alle omſtande konde te weten krijgen; derhalven ons moeten vernoegen met het weynige ons is ter handen gekomen. Na, binnen TRIPOLI, alle voorheen gereſene Onluſten waren geſtilt, trok *Amurat* BEY met een groote Heyrs-Macht van *Tripoli* na TUNIS; uyt welke Stad hem aanſtonds eenige aanzienlijke Perſoonen te gemoed quamen, met verſoekent Bevel, dat *Amurat* met ſijn Krijgs-Beraden te *Zamoran* ſoude willen blijven: 't geen hy wel onderdaaniglijk gehoorzaamde; maar echter ſijn Soon, met eenige Hondert Man, binnen *Tunis* zond, waar door, na acht dagen verblijfs, daar een deerlijke Revolte ontſtond, en den *Taifa del Dey*, nevens *Cucchine Amurat* een Portugeeſch *Renegaad*, met noch Seven andere van ſijn Aanhang, wierden doot geſlagen. *Mahomet*, Soon van *Amurat Bey* deſe doodelijke Disordres aanmerkende, retireerde ſich weder uyt de Stad by ſijn Vader te *Zamoran*; aan wien den *Taifa* DEY, als *Gouverneur* of *Koning* deſer Plaats, eenige ſijner Manſchap zond, om voornoemde Vader en Soon te doen binnen *Tunis* komen, ten eynde hen daar beyde te laten het Hooft afſlaan. Dit Bevel niet dan de bittere Dood behelſende, von-

den

den dat veel t'onſmaakelijk, om daar aan te gehoorzamen. Waar over *Taifa Dey* verſtoort, hunne Huyſen binnen *Tunis* tot de grond deed razeeren, verkieſende eenen nieuwen BEY. Maar *Amurat* conſiderabel Secours van *Celibi* bekomende, ging de Stad *Tunis*, met een Heyrs-Macht van 20. Duyſent Ruyteren, en 40. Duyſent Voetknechten belégeren, en de Plaats nacht en dach beſtormen. d'Inwoonders ſich dapper defendeerende, ondermijnden het Kaſteel, en namen vaſte Reſolutie, dat byaldien ſy 't te quaad mochten krijgen, en pericul loopen, van overmeeſtert te worden, de Stad als-dan in Brand te ſtéken. Dit niet tegenſtaande kreeg *Amurat Bey* de Plaats ſtormenderhand in, greep den Gouverneur *Taifa Dey* gevangen; en moeſt toen ſelfs, gelijk hy *Amurat* en ſijn *Soon* meende te doen, dit euvel Spel met het Verlies van ſijn Hooft betaalen. Onderwijl wierd de Stad geheel uytgeplundert, maar d'Inwoonders meeſt in 't Leven gelaten; dewelke toen met groote Erkenteniſſe van Dankbaarheyd, den *Amurat Bey* tot hun *Koning* uytriepen. Dus, in plaats van 't *Hooft* te verliezen, quam hy de *Koninklijke Kroon* te winnen.

Welke Plaats ſtormenderhand ingenomen, en desſelfs Koning onthooft werd.

In AFRICA lagen de *Mooren* noch dapper over hoop, zijnde yder om 't zeerſt geharnaſt. Dus na lange Strijd, en veel Bloedſtortens, *Geyland* maar even op den THROON geſteygert, trof het Geluk niet, om denſelve vreediglijk te bezitten; maar wierd daar in, door *Muley Iſmaël*, dapper beſtréden. Waarom ſich genoodzaakt vond, een Heyr-Leger op de Been te brengen, om ſich in ſijn Heerſchappy en Regeering vaſt te ſtellen. Hier mede op 't Krijgs-Heyr van *Muley Iſmaël*, gecommandeert door den *Alcaide Ben Aras*, los trekkende, geraakte daar mede in hévig Gevecht. Waar by men de bittere Verwoedheyd deſer *Barbaren* ſoo groot ſach, dat ſy weder-zijds van malkander een groote Meenigte capotteerden. Tot eyndelijk het Foruyn den *Gayland* de Neck toekeerde, en hem met al de Sijnen dwong, het Haaze-pad te kieſen, met nalaating van al hun Wapenen, Tenten, en Bagagie. Door deſe victorieuſe Overwinning, den *Muley Iſmaël* volkome Meeſter van 't Veld, benaaude *Gayland* in 't korte ſoo naau, dat byna ſoo ras van ſijn THROON wierd afgedrongen, als kort te voren daar was opgeklommen.

In *Africa* ſtrijden de Mooren wreedelijk tegens malkander.

't Zal nu tijd zijn, door het *Duytſche Rijk* weder nederwaards tot de *Vereenigde Nederlanden* over te reyſen, ten eynde daar in ons *Vaderland*, de Spaanſche Veranderingen, benevens de geconjun-

jungeerde Optocht der Keyſerlijke, Princelijke, en Spaanſche Machten, tegens't Geweld der Franſche Heyren, tot voleyndiging deſes Jaars *Campagne*, aan te merken.

Den 2. *Novemb:* wierd tot *Weenen* door aangeſlagen Keyſerl: *Placcaaten*, alle Franſche Manufacturen overal door de Keyſerl: Erf-Landen verboden; waarop weinig tijd daar na de *Exequien*, wegens ſijn *Majeſteyt*, d'overleden *Koning* in *Poolen*, by de Paters *Auguſtinen* in de Hooft-Kerk aanvang namen, en wierd daar by, een niet min heerlijk, als ſeer koſtelijk Eer-graf opgericht. De Turkſche *Chiaus* een wijl tijds aan 't Hoff te *Weenen* ſich opgehouden, hield te deſer tijd by des Hoffs Krijgs-Raads *Vice-Precident* de Heer Generaal *Heyſtern*, ſijn Affcheyds *Audientie*, en gaf in ſijn Aanbrengen, wegens de vernomene Turkſche Nederlaag, veel toe: echter wierd hy met de gewoonlijke Schencagien van Silver en Linwaat vereert; waar op den 14. deſer ſijn Reys na *Offen* weder voortzette.

Turkſche Afgeſand, heeft te *Weenen* ſijn Affcheyds Audientie.

De *Muſcoviter* en *Pool*, met de *Turcken* en *Tartaren* in Oorlog; de Keyſerlijke Armée onder *Montecuculy*, tegen het Franſche Leger onder *Turenne* in gedurige Optocht; het geheele *Triers-Land*, der *Elſas*, en meer andere Plaatſen door de *Franſſen* grouwelijk geruïneert; *Ceur-Beyeren*, een der voornaamſte Rijks-Vorſten, nevens meer andere Stenden van 't *Duytſche Rijk*, den *Franſſen* veel meer dan den *Keyſer* hun wettig Opper-Hooft toegedaan; waar tegens wederom *Ceur-Trier*, en andere *Rijks-Leden* ſich aan Keyſerlijke Zijde getrouwelijk houdende; Sach men de *Kroon Sweden*, hoewel als MEDIATEUR, tot beſliſſing en bevrédiging aller Strijdigheden onder alle Strijdende *Potentaaten* in gants *Chriſtenrijk*, verkoren, echter meer hellen na *Vrankrijks* zijde, uyt welkers onſtuymig Geweſt dit ſtormende Oorlogs-Tempeeſt voornamentlijk ſijn Oorſprong nam. Dus liet het ſich niet anders aanzien, dan of dit vlamment Vuur, als een al-verteerende Brand, uyt het laage *Nederland* na 't *Hoogduytſche Rijk* wilde over-waayen. Dies men alle derſelver Vorſten en Stenden, yder vol beduchting, met een waakzaam Oog op hun Hoede ſach weſen; en de *Swiſerſche Cantons*, als naaſt daar aan grenſende, ſchepten ook geen kleyne Vreeſe, als of aan dit ſchaadelijk Onweer ſouden moeten participeeren; waarom in alle vlijd op de Zecuriteyd hares Lands en Staats, met alle Middelen van Voorſorge bedacht waren, en tot de uytruſting van een conſiderabel Leger reſolveerden. Daar-en-boven wenden ſy alle neerſtigheyd

Aanmerking over d'Oorlogs Beroerten door geheel *Duytſland*,

Als een onſtuymig Tempeeſt uyt *Nederland* overgewaayd,

heyd aan, om voor het *Franche Compté*, of het *Vrye Graaffchap* de *Neutraliteyt* te verwerven. Dan de *Franſſen* ſuſtineerende, alle deſe Beſluyten tegens hun *Intereſt* te loopen, poogden door alle Middelen en Wegen de *Switſers* op hun zijde te krijgen, ſoo met het betaalen van *Penſioenen*, het toeſeggen van d'Achterſtalligheden te voldoen, als meer andere Beloften van Goude Bergen: onderwijl men tuſſchen de Catholijke en Gereformeerde *Griſons* groote Onluſten ſach ontſtaan; waar van de Heer *Coll: van Zalis*, de Heeren *van Zurich* informeerende, een ernſtelijk Verſoek daar by-voegde; als, dat in gevalle daar uyt eenige Feytelijkheden mochten komen te reſulteeren, en eenige Catholijke *Cantons* ſich daar onder wilden mengen, of aan de Strijdigheden participeeren, ſy doch deſelve door alle convenable en kragtige Middelen daar van ſouden ſoecken te diverteeren. 't Welk ged: Heer *Coll:* insgelijks aan de Regeering van *Bern* recommandeerde. De *Spaanſche Ambaſſadeur*, nevens de *Biſſchop van Chur* deden alle mogelijke Devoiren, om deſe ſchaadelijke Differenten in haar Geboorte te verſmooren; en brachten 't ook eyndelijk ſoo wijd, dat de Heeren der Catholijke en Gereformeerde *Griſons* te vrede wierden, hunne onderlinge Geſchillen te laten op den Voet, by ſijn Exellentie de Spaanſche Ambaſſadeur voorgeſlagen, om alſoo verder in der Minne by-geleyd te werden.

De *Franſſen*, ſoo lang ſy den *Vereenigde Nederlanders* alleen beoorlogden, veelmalen, ſoo by ſijn *Panſel*: *Heylight*: te *Roomen*, als by den *Roomſchen Keyſer* te *Weenen*, en by alle Catholijke Vorſten in de *Rijks-Vergadering* te *Regensburg*, voor-gevende, dat ſy deſen Bloedigen Oorlog niet dan uyt Yver en Voorſtand van de *Roomſche Religie* hadden aangevangen, veroorzaakten hun ſelven een haatelijke *Adverſie* door 't gantſche *Duytſche Rijk*, ſoo haaſt men ſach, dat ſy niet alleen dien geeſtelijken *Prælaat* de *Keur-vorſt van Trier*, een vroom *Rooms Catholijk*, ſoo euvel tracteerden, maar ook geheel *Duytſland*, ſonder eenig onderſcheyd van *Roomſche* of *Onroomſche* Vorſten en Landen, in rep en roeren ſtelden, en d'een ſoo wel als d'ander met den al-vernielende Oorlogs-Brand ſochten t'ontſtéken. Soo dat ſelfs de Franſche *Miniſter Gravelle* ſich daar alomme ſoo gehaat maakte, (alſoo hy ſijnes *Konings Intereſten* ſoo geweldig behertigde, dat ſich gedrongen vond, ten dien eynde veele ongerijmde Expreſſien, der Waarheyd ſtrijdig, te gebruyken;) dat van Onbekenden

Door aandrijving der *Franſſen*.

wierd gedreygt, te zullen door-schooten of door-stoken werden. 't Geen hem ook soodanige vrees verwekte, dat niet als met groot Geselschap over-straat dorst passeeren.

Niet tegenstaande sy daar van de Schult den *Keyser* willen wijten.

Ceur-Beyeren echter bleef sich soo sterk aan de Fransche Party hechten, dat sijn *Minister* te *Regensburg* sich niet ontsach, den *Keyserlijke Gezand* aldaar opentlijk te verwijten; Dat sijn *Keyserlijke Majesteyt* d'eenigste Oorzaak van alle d'Oorlogs Onheylen in 't *Duytsche Rijk* was. Dan, die wist hem weder aardiglijk daar op toe te voegen, dat geensins sijn Meester de *Keyser*, maar wel het *Hoff van Vrankrijk*, nevens alle gedebaucheerde *Keur-Vorsten* en *Rijks-Stenden* d'eenigste Oorzaak daar van waren; en dat derhalven sijn *Keyserlijke Majesteyt* de Krijgs-wapenen niet eerder soude afleggen, voor dat de *Franssen* overal uyt het *Rijk* gejaagt, d'Ongehoorzame Duytsche Leden gestraft, en 't *Roomsche Rijk* in volle Rust hersteld hadde.

Waar tegens *Neerla:* een aangename Sonneschijn van Ontlasting gevoelt.

Onderwijl men *Duytsland* met dusdanige Oorlogs Beroerten, als met een algemeene Vloet, sach overstroomen, begon men in *Nederland* een aangename Sonne-schijn des soeten Ontlastings van 't lang hart-gedrukte Vyands Jock gewaar te worden. Want het sich liet aansien, als of d'Opper-Macht des Hemels selve, de Machtigsten der Aarden quam verdrijven, en den onderdruckt Bedroefden met We'er en Wind sijn *Hulpe* bood. Gelijk dan bysonderlijk uyt het wonderlijk Ontzet van *Covorden*, en de daar op voordere Voorvallen klaarlijk is te bespeuren. Dan,

Voor-al-eer tot dit Ontzet te treden, hebbe niet on-apropo gedacht, van de *Vesting Coverden*, wijl daar omtrent van al-oude tijden af, veel aanmerkelijke Voorvallen, en niet min zeldsaame Veranderingen zijn omgegaan, sijn Eerste Beginsel, voordere Op- en Ondergang tot desselfs tegenwoordige Toestand, waar in meer dan Twintig Belegeringen, Veroveringen, en totale Omkeeringen, kortelijk te melden.

Oudheyds Beschrijving van *Covorden*.

COVORDEN, een seer oud Gesticht, is by Inlandsche en Uytheemsche Histori-Schrijvers bekent en vermaard, voornamentlijk ter oorzake van de meenigvuldige Oorlogen, en bysonder groote Veranderingen, die in en omtrent dese Plaats zijn voorgevallen. Men vind geen Stad, geen Vleck, noch eenig Kasteel of Sterkte in den geheelen Omkring van alle *Vereenigde Nederlanden*, die meer Belegeringen, Uytplunderingen, Innemingen, Verbrandingen, en Verwoestingen heeft uytgestaan, als *Covorden*; hebbende dese Ruïneerings-Onheylen niet alleen met,

met, en zedert de Nederlandsche Troubelen geduurt, maar ook eenige hondert jaren voorheen, onder de *Bisschoppen* van *Uytrecht*, selfs ter tijd als alle andere omliggende Landen in Rust zaten, en met Vrede floreerden.

Covorden is een Poort van 't Landschap *Drenth*; een Sleutel van *Groningen*, en desselfs *Ommelanden*; een Deur van geheel *Vriesland*; en eeniger maten een Pas na *Over-yssel*. 't Welk buyten alle twijffel die gene wel geweten hebben, de welke het Harnas, om *Covorden*, aantrekkende, daar voor soo swaare Oorlogen hebben onderstaan te voeren.

Van d'oorspronk hares Naams.

Gelijk dan desselfs Oudheyd en eerste Beginsel geheelijk uyt 's Menschen geheuchenis verdwenen, en derselver Opkomst en meenigvuldige seldsame Veranderingen byna onnoemelijk zijn, alsoo ook is de rechte Oorsprong des Naams *Covorden* on-navorschelijk, en werd daar van by verscheyde Schrijvers seer verscheydentlijk gesproken.

Hoe dese plaats van den Romeynen wierd beheerscht.

Doch vermits de ROMEYNEN daar, en door de geheele *Drenth* eertijds lang gehuyst hebben, sustineert de Schrijver *J. Picardt*, Theologant en Doctor in *Medicine* binnen *Covorden*, in sijn Tractaat **de Vergetene en Verborgene Antiquiteyten** / dat het eygentlijk sijn Naam van de *Romeynen* soude hebben ontleent; Want, segt hy, (na een wijdloopig disput, over den rechten Oorsprong en Naam van *Covorden*) 't en sou mijns bedunkens niet vreemt zijn, te gelooven, dat dit *Covorden*, die seer oud vermaarde *Villa Cruptoricis* zy, waar van de Roomsche Schribent *Tacitus* schrijft, *Lib: 5. Annalium*, in welke Plaats 400. *Romeynen* van de *Vriesen* wierden doot geslagen, ter tijd als sy door deselve seer vergramt en gaande gemaakt waren, om den *Romeynen* het invorderen der wilde *Ossen-huyden* te hebben willen af-leeren: Want dit brak den *Romeynen* soo bitter op, dat 'er naderhand noch 900. van haar, door de *Vriesen*, wierden capot gemaakt.

De sterkte van 't oude Kasteel.

Het Kasteel van *Covorden*, door langduurigheyd des tijds meenigmaal vervallen, is ten allen tijden geheel uyt de gront weder van nieuws herbouwd geworden; zijnde dese tegenwoordige Burgt of Fortresse eertijds met een hooge Muur omcingelt, en met hooge en dikke Toorens versien geweest, die groote force hebben konnen uytstaan.

De Oudheyd der Stad.

Aangaande de Stad *Covorden* selfs, die wierd by oude Schrijvers somtijds een *Stad*, somtijds een *Vleck* genaamt, ter oorzaake sy wel van ouds een Stad zy geweest, en Stads Privilegien

heeft gehad; maar is dan verdestrueert, dan wederom Opgebouwd, en na dat Opbouwen, al wederom verdestrueert, verbrand en verheert geworden. En blijkt ook haar groote Oudheyd, en veelvoudige Verandering uyt de drie onderscheydentlijke, en boven malkander leggende Straaten. Want dese hedensdaagsche Straaten, hoewel niet seer oud, en noch na de laatste Fortificatie geleyd, vind men echter daar onder noch een tweede, en onder dese noch een derde Straating, zijnde zekerlijk ter oorzake haarer Oudheyd een merkelijk bewijs, van hare meenigvuldige verbrandingen en destructien.

Alwaar voor 't eerstmaal het Euangelium werd gepredikt.

Anno 730. na de Geboorte *Christi* heeft *Marcellinus*, voor al eer *S. Wilbordus*, Bisschop tot *Vytrecht* wierd, tot *Covorden* het *Euangelium Jesu Christi* gepredikt, schoon te dier tijd alle *Covorders* noch godloose *Heydens* waren, en den Duyvel met alle sijne werken dienden.

Anno 780. 90. &c. heeft *Carolus Magnus*, in qualiteyt als *Koning van Vrankrijk*, doch niet als *Roomsche Keyser*, alle Heydensche Superstitien alhier doen verbieden, en Predikers bevolen aan te nemen.

De *Koning van Deenmarken* doet Ao. 808. het geheele omleggende Land verwoesten.

Anno 808. heeft *Godefridus*, *Koning van Deenmarken*, sijnen Soon *Olaum* over Zee, met een ongemeene groote Scheeps-Armade herwaards gezonden; waar op hy gants *Vriesland* overheerde, de geheele *Drenth* verwoeste, de Stad *Groningen* verbrande, de *Hunso* verdestrueerde, en alles rondsom wijd en zijd in d'Aschе leyde. 't Is buyten alle twijffel wel te gelooven, dat *Covorden* als-doen niet weynig sijn deel hier van heeft genoten, vermits deselve Stad doemaals een van de voornaamste Plaatsen deses Lands is geweest.

Covorden werd voor d'eerste maal belegert,

d'Eerste Belegering, waar van men eenig bericht heeft, die *Covorden* heeft uytgestaan, is omtrent den jare 1197. voorgevallen, als wanneer Bisschop *Balduwijn*, Broeder van de Graven van *Holland* en *Benthem*, de Stad *Covorden* vyandelijk aantaste, hevig bestormde, en eyndelijk geweldiger hand in-nam, alsoo dat Heer *Floris Burg-Graaf*, en sijn Soon *Volckardt*, genoodzaakt wierden, de vlucht te nemen.

Voor de tweede maal.

Weynig tijds daar na, desen Heer *Volckardt*, van de *Groningers* en *Drenthers* geassisteert, is weder op *Covorden* aangevallen, en heeft alsdoen binnen korten tijd d'overhand krijgende, tot een weer-wraak, alles verbrand en vernield wat den *Bisschop* toebehoorde. Hier mede noch niet vernoegt, heeft, door behulp van eenig dapper Krijgs-volk, het Kasteel geweldiger hand overrom-

rompelt, en de *Graafinne van Benthem*, als Gemalinne van de Heer *Otto*, Graaf van *Benthem*, Marſchalk van *Drenth*, en Burg-Graaf van *Coverden*, gevangen genomen.

Korts daar na wierd den *Biſſchop* met ſijn gantſche Heyr, omtrent *Covorden*, van den Burg-Graaf van *Covorden*, met behulp der *Drenthers*, geheel in route geſlagen, drie hondert Edellieden gevangen genomen, en wel 30. ter neder gemaakt. Doch hier op viel de *Biſſchop* met ſijn overige Volk in de *Veluwe*, verwoeſtende en verbrandende daar alles waar hy konde aankomen, ter oorzaake de *Graaf van Gelderen* tegens den *Biſſchop* had opgetrokken, en ſich tegens hem vyandig vertoont. Ten 3. maal de Belegeraars in route geſlagen:

Anno 1218. ontſtont 'er weder een nieuwen hévigen Oorlog, tuſſen den *Biſſchop Otto vander Lippe*, en de Heer *Rudolph van Covorden*, geaſſiſteert met de *Drenthers*. De Biſſchop een machtig Heyrleger voerende, en van veele en machtige Potentaten, ſoo geeſtelijke als weereldlijke vergeſelſchapt, by het Huys *Gramsbergen* gekomen, geraakt daar met al ſijn Volk in de weeke Maraſſige Landen, als zijnde derſelver natuur hen onbekent; waar over de Heer *Rudolph van Covorden*, met de *Drenthers* op hem invallende, ſlaat de *Biſſchopſen* geheel in route, en maakt Hem ſelfs, nevens Vijfhondert ſijner Krijgs-helden capot; ſoo dat men na eindiging van den Slag, den *Biſſchop* in een Maras doot, en ſeer mishandelt vond, zijnde ſijn hooft als met ſlag-ſwaarden doorkurven, en als ten deelen van 't lighaam afgevild. De Graaf van *Gelderen*, met veel andere Groote Heeren, wierden gevankelijk binnen *Covorden* gebracht; en d'Overwinnaars kregen een groote Beuyt. En ten 4. Maal in de Maraſſen gecapotteert.

De Heer *Wolbrand*, Graaf van *Oldenburg*, *Biſſchop* tot *Vitrecht*, groot Onderſtant van den *Keyſer*, de *Paus*, en alle omliggende Potentaten verwervende, komt met een Formidabel Koninklijk Leger in *Drenth*, en niet tegenſtaande hy hier en elders groote Reſiſtentie vond, dringt echter in 't Land, en handelt daar ſeer onbarmhertig met allen Inwoonderen. In diervoegen de Heer *Rudolph van Covorden* ſich gedwongen vond, te moeten deſiſteeren van alle ſijn Digniteyten, en *Coverden* werd den *Biſſchop* in-geruymt; waar na hy al ſijn Volk licentieert. Maar ten 5. maal weder door den *Biſſchop* vero-vert.

Korts daar na komt Heer *Rudolph*, en krijgt met ſonderlinge practijk het Kaſteel weder in ſijn macht; daar hy alles doot ſloeg wat daar binnen vond. 't Welk den *Biſſchop* uitermaten ontſtelde; dies te meer, om dat hy, wegens ſijn ſwaare Oorlogen, in groote ſchulden ſtak. Ten 6. weder door ſijn tegendeel.

Ten 7. werd de Belegering, door een subiten Dooy verhindert.

De Bisschop *Wolbrandt*, door behulp van den *Paus* en andere omliggende *Potentaten* in den Jare 1228. weder met een nieuwe Armade op de been geholpen, komt onder 't Faveur van een sterke Vorst, om niet weder met de sijne in 't Maras te verzincken, dicht onder *Covorden*, om de Plaats stormender-hand in te nemen. Doch den Hemel dese strengheid des Luchts subitelijk, door een stormwindige Ontroering, tot een sterken Dooy, en swaare Stort-regen veranderende, wierd den Bisschop met al sijn byhebbende Krijg-macht genoodzaakt, de Vlucht te nemen, of te moeten in de waterachtige Marassen verdrincken en omkomen. Maar dese hun tgenwoordig Leeven meer dan d'aanstaande Dood beminnende, trokken op 't loopen, en kiesen soo sterk het Hase-pad, dat sy al des Bisschops Ammunitie en Bagagie in de pékel lieten zitten. Waar over de dappere Heer *Rudolph*, en sijne victorieuse *Drenthers* weder groote Buyt bekomen.

Ten 8. de Gouvern: meenende met den Vyand t'accordéren, werd deerlijk omgebracht.

Dan de *Bisschop* noch weder een considerable Armée op de been krijgende, en tot op het Kasteel ten *Hardenberg* geavanceerd, om *Covorden* te bestormen, neemt de Heer *Rudolph* de resolutie, sich selfs in Persoon voor den *Bisschop* te presenteeren, om met den selve in aller minne te accordeeren. Maar dese goetmeenenden Heer niet soo haast by den *Bisschop* gekomen, of werd nevens sijn Raads-man, Heer *Hendrik van Graastorp*, by de kop gevat, grouwelijk gepijnigt, en daar na beyde levendig op Raderen gelegt. Dese dappere Cavallier had wel verdient, beter en eerlijker getracteerd te werden: Doch dese grousaam wreede Daad is naderhand den *Bisschop* bitterlijk opgebroken.

Ten 9. overweldigt de Bisschop wederom *Coverden*.

Anno 1231. de *Drenthers*, de Stad *Groningen* belegerende, rukt Bisschop *Wolbrandt* met sijn Heyr-leger voor *Covorden*, waar op hy seer verbittert was, dies valt hy de Stad met Stormen soo geweldig aan, dat hy deselve, nevens het Voorburg, in 't korten overweldigde: doch het Kasteel te sterk, kost dat niet vermeesteren; Maar slaat alles in de Stad doot, wat hy vond, soo wel Man als Vrouw, jonk en oud, selfs de teedere Kinderen in de Wieg, noch de Suygelingen aan 's Moeders Borsten niet verschoonende. Waar na hy de Stad en het Voorburg, met al 't gene daar binnen was, aan sijn Soldaaten ten prooije gaf.

En doet alles doot-slaan,

Verwoesten en verbranden.

Alles uitgeplondert en weg-gerooft, werd, op expres bevel van den *Bisschop*, allesins het Vuur in de Stad en Voor-burg geworpen,

pen, en d'een soo wel als d'ander soodanig in d'asschе begraven, dat 'er niets dan alleen het Kasteel overbleef; 't welk hy, wegens sijn groote vastigheid, niet konde overweldigen noch verbranden. Echter wierd het noch kort daar na t'eenemaal geraseert en verdestrueert.

Na nu alles weder herbouwd, gefortificeert en beveſtigt was, is Anno 1395. *Covorden*, door *Bisschop* Heer *Frederich van Blankenheim*, wegens zekere Oneenigheyd, tusschen den *Bisschop*, en Heer *Reynold van Covorden*, belegert geworden; maar soo haast men Geweld begon te gebruyken, en het Stormen sou aangaan, deed *Graaf Reynold* afstand, en verliet *Coverden*, mits van den *Bisschop* ontfangende twaalf-duysent goude Schilden aan contanten, en geduurende sijn Leven noch seshondert Schilden.

Ten 10. maal by Accord overgegeven.

Doch indien het oude sterke Kasteel noch in esse was geweest, 't is wel te gelooven, dat Heer *Reynold* dese Stad niet soo licht sou gequiteert hebben; en dat 'er wederom een schrikkelijk Bloed-bad, door het weder-zijds ombrengen van veel arme elendige Zielen soude geweest zijn. Want het gene d'Ingezetenen van *Coverden*, ter oorzake van dit geweldsamig Kasteel, ten allen tijden hebben moeten uitstaan en lijden, is naaulijks met Tongen uit te spreken, noch met Pennen te beschrijven.

Ten 11. door de *Gelderschen* weder ingenomen.

Anno 1522. komt *Karel*, Hertog *van Gelderen*, in absentie van den *Commandant*, *Covorden* onvoorsiens berennen, belegeren en bestormen. Doch de Commandant, Heer *van Twiklo*, met sonderlinge List in der haast binnen het Kasteel gerakende, send heymelijk eenige waag-halsen in de Stad, die door de *Gelderschen* reeds ingenomen, ondertusschen op des *Drosten* Bevel, in brand gestéken, en t'eenemaal in Kolen gezet wierd, soo dat 'er niet meer dan ses huysen bleven staan. Dit niet tegenstaande, bestormen en overweldigen noch de *Geldersen* het Kasteel, en nemen den Commandant *Twiklo* gevangen.

Maar van sijn eygen Bezetting in d'Asschе geleyd.

Werd weder gefortificeert,

De *Hertog van Gelderen* dus Heer en Meester van *Covorden*, heeft het Kasteel en de Stad weder merkelijk versterkt. De Burgery niet weinig blijde, dat nu eenmaal van de Heerschappy en Bestiering des *Bisschops*, als een geestelijk Heer, geheel ontslagen, en onder de Regeering van een weereldlijk Potentaat hersteld waren, die van groote Macht en bysonder Vermogen was, als zijnde Hertog van *Gelderen*, Graaf van *Zutphen*, Heer van *Groeningen*, *Ommelanden* en *Drenth:* En vertrouwende dat sy van denselve niet soo geduurige Overlast souden lijden, hebben met

En geheel herbouwd.

groo-

grooten yver de Stad, die 't eenemaal verdeſtrueert lag, weder op-gebouwd, nieuwe Huyſen getimmert, en een geheel *Nieuw Covorden* opgerecht, verhopende, in volgende tijden, met ruſt en vrede te leven. Maar ach lacy, geheel contrary. Want,

Ten 12. maal belegert,

In den jare 1536. wierd *Covorden* al wederom door den Vry-Heer *Georg Schenk*, Stad-houder van *Vrieſland*, uyt de Naam van *Carolus* de V. belegert, ter tijd als de Gelderſche Droſt, Heer *Johan van Selbach*, als Commandeur daar binnen lag. Die, hoewel nevens het Gelderſche Guarniſoen ſich dapper verweerde, is echter uyt gebrek van verſcheyde behoeftigheden, genoodtzaakt geworden, *Covorden* in 't midden des Winters, in handen der Vyanden over te leveren, na dat de Stad door een ſwaare Belegering, en geweldige Forceering uytermaten was geſchent en ſchadeloos geworden. Waar door *Covorden* wederom onder een ander Heer, en in nieuwe Heerſchappy gerocht, zijnde doemaals de machtigſte Potentaat van geheel *Chriſtenrijk*.

En overmeeſtert.

Anno 1541. den 4. *Aug.* wierd binnen *Bruſſel*, uyt de naam en met laſt des *Keyſers* CAROLUS de V. door openbare Placcaten, den Burgeren en Inwoonderen van *Covorden*, uyt conſideratie van dat deſelve uytſtekend veel geleden hadden, en binnen weynig jaren wel driemaal afgebrand en verdeſtrueert waren, alle Stadts-Rechten en verſcheyde voorname Privilegien vergunt.

Anno 1568. in de Maand *Julio*, quam *Duc d'Alba* binnen *Covorden*, die, na alles beſichtigt, en op alle noodige ſaken Ordre geſteld te hebben, weder van daar na d'*Ommelanden* verreysde, en den Graaf *Ludwich van Naſſauw* vervolgde.

Ten 13. geraakt onder de *Staaten* Generaal.

Wanneer nu lang daar na, in den jare 1579. een Generale UNIE, onder eenige Provintien, tot *Uytrecht* wierd opgericht, is *Covorden*, tot een Twaalfde Verwiſſeling, gereduceert onder 't Gebied van hare Hoog Mog: de Heeren STAATEN GENERAAL. Weshalven *Prins Wilhem van Naſſauw*, aan d'Overſte *Diderick Sonoy*, en Capiteyn *Cornput*, expreſſe laſt en commiſſie gaf, *Covorden* te fortificeeren.

Ten 14. werd ſonder ſlag of ſtoot övermeeſtert.

Heer Graaf *van Hohenlo* naderhand met al ſijn Krijgs-Macht door *Marten Schenk* op de *Hardenberger Heyde* geſlagen, en geen ander Garniſoen dan weynige Soldaten onder Capiteyn *Cornput* binnen *Covorden*, trekt *Schenk* met al ſijn Krijgs-Macht daar voor: waar over d'Ingezetenen ſeer verbaaſt, loopt alles daar uyt wat 'er binnen was, ſoo wel Borgers als Soldaaten. Dies neemt *Schenk* de

de Stad, sonder eenig slag of stoot, voor den *Koning van Spanjen* in.

Ten 15. weder door de *Staatsen* ingenomen.

Korts daar na werd *Covorden* wederom, door Graaf van *Hohenlo*, belegert en ingenomen; en alsoo weder onder het STAATEN GEBIED gebracht; zijnde in de Belegering, den Graaf *Wilhem L. van Nassauw*, het been afgeschooten.

Ten 16. aan Spaansche zijde gebracht.

Maar Graaf *van Hohenlo*, de Vesting *Covorden* niet genoeg besorgende, werd, door den Graaf *van Renneberg*, voor den *Koning van Spanjen* ingenomen. In somma, dese Stad en Vesting *Covorden* is ten allen tijden groote Verandering en ontallijke Miseryen onderworpen geweest, zijnde geduurig dan van d'een dan van d'ander in-genomen, overrompelt, en weder herwonnen geworden, op de manier van een Kaats-bal, die door verscheyde Kaatsers geduurig van d'een hand op d'ander werd over-en-weder geslagen.

Te deser tijd begon *Renneberg* een beginsel te maken, om de Stad *Covorden*, die nu weder byna als een Vlek geheel open lag, te Fortificeeren.

Ten 17. door de *Staatschen* weder belegert.

Anno 1592. Graaf *Frederick van den Berge*, de Stad *Covorden* commanderende, werd van sijn Excell. *Prins Maurits van Oranjen*, met een notable Krijgs-Macht belegert. En hoewel de Stad en 't Guarnisoen van alles seer wel waren voorsien, gaat echter het Spaansche Guarnisoen, (buyten twijffel uyt vreese van door de Staatsche Macht overweldigt te worden) de geheele Stad in vuur en Vlamme zetten, die nu onlangs, voor seventig jaren geheel Nieuw uyt de gront was opgebouwd, en ondertusschen soo veele swaare Belegerings en Overweldigings Stormen had uytgestaan.

Maar van de Belegerden in brand gesteken.

Niet tegenstaande de Spaansche Overste *Verdugo* groote vlijd en moeyten aanwende, om *Covorden* t'ontzetten, was doch alles te vergeefs: want den 2. *September* in desen jare 1592. gaf het sich aan den voornoemden *Prins* over; zijnde zedert dien tijd nooyt weder aan Spaansche zijde gekomen. Want, schoon in den jare 1593. de Spaansche Generaal *Verdugo*, tot verwondering van alle menschen, de Stad *Covorden* wederom met een groote Krijgs-Macht belegerde, en den geheele Winter in allerley ongemak en duysentderhande moeijelijke Tegenheden daar voor bleef, heeft hy doch niets op dese Vesting vermogt; maar sijn meeste Volk moest door den Regen, Koude, en Ongemak deerlijk in Elend vergaan; soo dat sy d'een na d'ander als Sneeuw in Sonneschijn verschmolten. De rest, die noch in leven waren,

En door de Belegeraars overweldigt.

Ten 18. door de *Spaansen* belegert;

ren, en echter met groote hardnekkigheyd daar voor bleven, wierden in de naast volgende Maand *April*, door het Staaten Leger, onder *Prins Maurits*, van daar gejaagt, soo dat *Verdugo* sich ylings op de Vlucht begaf, en de Stad volkomen wierd ontzet.

Maar van de *Staatsen* mannelijk ontzet.

In den jare 1597. wierd dit heerlijke Werck der Fortificatie van Stad en Kasteel met een grooten yver en seer excessive kosten voortgezet en opgemaakt; en al 't gene, tot volkomen Perfectie, daar aan noch ontbrak, wierd in den jare 1607. volkomentlijk voltrokken.

Werd weder gefortificeert:

Anno 1605, wanneer *Spinola*, de Stad *Oldenzeel*, en meer andere Plaatsen overmeesterden, begaf sich *Prins Mauritz*, nevens sijn Generaal Graaf *Wilhelm*, met een notable Krijgs-Macht selfs binnen *Covorden*, om *Spinola* tot een Belegering of hevige Attaque af te wachten; maar wijl de Stad van alles wel voorsien, en meer dan twintig Compagnie strijdbare Mannen tot Bezetting daar binnen was, dorst *Spinola* den Dans niet wagen.

Anno 1637. na dat dese Plaats nu een wijl van 't Geweld en Overlast der Vyanden was bevrijd geweest, overquam den Inwoonderen aldaar, weder een ander Onheyl, waar door sy niet van Menschen hande geslagen, maar als van den Hemel aangetast en gekastijd wierden; want daar ontstond schielijk een felle *Peste*, die binnen korten tijd een groot getal Menschen weg-rukte, alsoo d'Ingezetenen seer na op malkander woonden, en de Stad vol Volk gepropt was.

En daar ontstaat een swaare Pest.

Covorden dan, zedert altoos meer en meer versterkt, is nu eyndelijk een van de redoutabelste Fortressen geworden, die men elders in eenig Land soude mogen vinden, soo wel ten aansien van desselfs vaste en sterke Fortificatie, als ook wegens sijn natuurlijke Situatie. Want schoon *Covorden* op een Zand-grond is gebouwd, legt echter de Stad rondsom met water-achtige Marassen omcingelt, en daar mede van nature seer sterk gefortificeert; aangesien dese Marassen sich Oostwaards van *Covorden* tot aan den *Dollart* uytstrekken, en West-waards diep in *Over-yssel* heen-loopen. En hoewel sommige deser Moeren boven op met eenige groenten bewassen, en haar selven van buyten hard genoeg doen schijnen, zijn sy doch onder week, seer bedrieghelijk, geheel bol en los, en soo wel voor Menschen als Paarden t'eenemaal onpassabel. Boven dien moeten de Landeryen, om *Covorden* gelegen, ten allen tijden diversche Wateren en Rivieren

Werd tot een redoutabele Vesting gemaakt.

ren ontfangen, die uyt het Sticht *Munſter*, uyt het Graafſchap *Benthem*, en uyt de *Drenth* na *Covorden* vlieten, aldaar gelijk als in een Blaas te ſamen vloeyende, deſe Plaats wonderlijk verſterken, ſonder ſulks door eenig middel kan belet werden. Waar uyt het dan dikmaals gebeurt, dat alleen door een middelmatigen Regen, 't zy die omtrent *Covorden*, of in 't Sticht *Munſter*, of elders in die geweſten nedervalt, deſe Veſting niet anders dan een *Eyland* rondſom in 't Water ligt.

Voorts beſtaat *Covorden* uyt een Stad en Kaſteel of Burgt; Zijnde de STAD gefortificeert met ſeven ſwaare, hooge en vaſte *Dwengers*, genaamt *Gelderland*, *Holland*, *Zeeland*, *Vytrecht*, *Overyſſel*, *Vrieſland* en *Groningen*; Voorts ſeven ſeer treffelijke Halvemanen, 7. Ravelinen, een deftige Fauchebray, en een ſeer hooge Contreſcarp, ſeer wijde en diepe Grachten, die de ruymte van een uur gaans in 't ronde begrijpen. Van binnen is de Stad met een ſeer groot *Provyand-huys* voorſien, waar in men alle Voorraad van Proviand plag te bewaren. Insgelijks heeft men daar een machtig *Ammunitie-huys*, dat volgepropt van allerhande Krijgs-ruſtingen, Wapenen, en veel Oorlogs-inſtrumenten plag te weſen, geheel ſuffiſant om een langduurige Belegering uyt te ſtaan.

Die van alles ſoo wel voorſien is.

Het KASTEEL is uytermaten ſterk, en naar aller menſchen oordeel, geheel Onwinbaar, gebouwd op d'oude *Rudera* en Ruïnen van de al-oude Burgt, die daar veel honderden jaren heeft geſtaan. Zijnde ſeer hoog, en commandeert de gantſche Stad; is verſien met vijf ſwaare en hooge Bolwerken, welkers eerſte Fundament door den vermaarden Spaanſchen Krijgs-Overſte *Verdugo* is gelegt geworden; zijnde boven dien het Kaſteel ook met ſijn eygen *Provyand-huys* voorſien.

Als ook het Kaſteel,

In diervoegen de Stad *Covorden* van over lang by al de Weereld voor Onwinbaar, en by alle verſtandige Ingenieurs voor een perfect *Model* van een volmaakte Fortreſſe is geächt geweeſt. Maar naderhand is deſe Plaats, ſoo aan ſijn naturelle, als artificiële Sterkte ſeer verſwakt geworden; eerſtelijk, door het opgraven, verhoogen en cultivéren der omleggende Landen, die eertijds geheel onbruykbaar en onpaſſabel waren, nu ſeer gebruykbaar en bebouwd zijn; en ten anderen, door het onachtſaamlijk laten vervallen der aarde Wallen, ſteene Muren, en alles wat tot de artificiële Sterkte behoord. Soo dat de *Biſſchop van Munſter*, nu onlangs in den jare 1672. deſe ſoo heerlijke, en eertijds

Dat voor een van d'alder Heerlijkſte Fortreſſen werd gehouden.

Ten 19. maal door de *Biſſchop van Munſter* verovert:

eertijds geheel redoutable Fortresse, seer lichtelijk, met een tamelijke Macht, binnen korten tijd, tot groot nadeel van desen VEREENIGDE STAAT, veroverde.

Maar ten 20. kort daar na. door de *Staatschen* Stormenderhand overrompelt.

Doch is naderhand, noch aan 't eynde van 't selve jaar wederom door de Staadsche Krijgs macht op een seer wonderlijke wijse, door merkelijk Behulp des Hemels, en het gebruyken van een kleyne *Stratagema*, stormender hand overrompeld geworden, niet tegenstaande het Guarnisoen der Geattaqueerde van binnen byna soo sterk als de Macht der Attaquanten van buyten was.

Maar naderhand in den beginne deses loopenden jaars 1673. dese Plaats weder op nieuw, doch op een geheel andere wijse, niet soo seer door groot geweld en macht van Volk, als wel door sijn eygen selfs versterkend Water, met sonderlinge practijk der *Bisschopsen*, grootelijks beängstigt; en derselver Inwoonderen in een Nood van uyterste extremiteyt gebracht zijnde, zal hier omstandig byvoegen, hoe het selve is toegegaan, en op wat wonderbaarlijke wijse, d'Opperste Macht des Hemels selfs, dese Plaats seer subijt quam ontzetten, en desselfs Inwoonderen, uyt alle bedroefde Druk en hoogste Nood-Angst verloste; tot een bevestiging van ons voorheen aangevangene Onderstelling; als dat ten laatsten, Godt selfs, den Laag-verdrukte *Nederlanders*, in hunne hard onderdrukte STAAT, wonderlijk en boven-natuurlijker wijse te Hulp quam.

Covorden door 't Water seer beangstigt.

De Vesting *Covorden* had den geheele voorlede Somer niet weynig ongemak en verdriet moeten uytstaan, wegens een geduurige Opstouwing des Waters, dewijl de *Bisschop van Munster*, gelijk hier voor gemeld, met ongemeen groote Moeyten en excessive Kosten, een swaare Dam dwers door de *Vecht* had doen maken, in meening, die van *Covorden* daar door te doen verdrinken, of hen te dwingen, de Vesting over te geven: gelijk dan nu in de na-Somer het Water, door veelvoudige Regen, dagelijks soo geweldig accroisseerde, dat het selve reeds over de Contrescarpen en Fauchebreen tot aan de Wallen, ja tot binnen de Stad op de straaten vloeyde; soo dat naar alle apparentie niet anders konde te gemoet gesien werden, dan dat dese schoone Vesting, met al desselfs Besetting en Inwoonderen, door den schrikkelen Vloed deses Elemends, soude geruïneerd geworden zijn, of sich tegen wil en dank, aan de Wreedheyd harer woeste Vyanden hebben moeten onderwerpen. Want de Pompen, waarme-

de

de men 't Water tot nu toe noch had verdrijven, en ſich bequamelijk redden konnen, wierden nu onbruykbaar; ſulx alle Voorraad der Magazijnen op de Solders wierd gebracht, en de Soldaaten ſich op de Wallen in Hutten moeſten behelpen.

Schrijft om Hulp, alſoo den Biſſchop ook in aantocht is:

Men ſchreef aan Heer *Rabenhaupt*, om Onderſtand, te meer, alſoo men bericht kreeg, dat de *Biſſchop van Munſter* met ontrent 400. Schuyten, waar mede meer dan 3000. Man te gelijk konde overgevoerd werden, in aantocht was, om daarmede een algemeenen Aanval te water op *Covorden* te doen; waar toe hen niets had verhinderen konnen, dan alleenlijk de Paliſſaden, die lichtelijk konnende uytgetrokken werden, had de Vyand ongehindert tot aan de Stads Wallen van alle kanten konnen naderen.

Waar op beſloten werd, den Dam met alle geweld door te ſtéken:

Om dit groot Onheyl dan voor te komen, en deſe heerlijke, doch ſeer benaauwde Veſting t'ontzetten, had de Graaf *van Waldeck*, na de Verovering der Stad *Naarden*, in *Vrieſland* en daar omtrent, op alles ſeer goede Ordre geſteld, en de Saak met *Prins Maurits* in 't Vrieſche Quartier op 't *Heere-Veen*, nevens den Gen. Lt. *Rabenhaupt*, eyndelijk ſoo wijt gebracht, dat men het Deſſeyn, tot bevryding deſer hoogſt beängſtigſte Fortreſſe, wilde effectuëren, na desſelfs Toeſtand en grooten Nood aan ſijn Hoogheyd *Prince d'Orange* bekend gemaakt te hebben, en in den Secreten Raad in *Vrieſland* gereſolveerd was, den DAM, waar door *Covorden* geincommodeert wierd, met geweld op volgende manier door te ſtéken.

Door verſcheyde Attaquen gelijkerhand:

De Heer *Rabenhaupt* ſou alle Troupen in de *Provincie* van Stad en Lande gelegen, met omtrent 20. Stukken Kanon, by een brengen, en daar-mede over *Aſſen* na *Dalen* marcheeren, trachtende van die kant, des Vyands Forten te forceeren, en den Dijk door te ſtéken. De Commandeur der Fortreſſe *Covorden*, *Monſr. Eybergen* ſou met de by hem hebbende Ponten, 14 à 15. in getal, met Kanon voorſien, nevens eenig ander kleyn Vaartuyg, in 't midden van den Dam, omtrent het Huys *Gramsbergen*, de daar leggende Schanſſen trachten te vermeeſteren, en den Dijk door te ſtéken. Sijn Vorſtel: Genade *Prins Mauris van Naſſau*, en Gener. Lt. *d'Aylua*, ſouden, ſoo te voet als te paard, ſoo veel t'ſamen brengen als mogelijk was, nevens een party licht Geſchut, om over de Maraſſen te voeren, marcheerende langs de *Ommer-Schans*, om insgelijks van die kant, des Biſſchops Werken te vermeeſteren, en den meergem: Dijk of

Dam door te ſtéken: Al het welke, ſoo veel doenlijk, op een ſelve tijd en uur ſoude ge-effectueert werden. Doch de Ruytery onder *Prins Maurits* ſou ſich omtrent het *Huys te Ruynen* houden, alleenlijk om te verhinderen, dat ſijn Vorſtel: Genade, en de Heer *Aylua* van achteren door den Vyand niet wierden overvallen; buyten dien was 't ook onmogelijk, de Ruytery over 't Maras te brengen. Tot al de voorn: *Militie*, wierd ook uyt de Steden, en van den Lande van *Vrieſland*, noch een Uytſchot van omtrent 3000. wel geöeffende Mannen bygevoegt, nevens een goet gedeelte Proviſie, Ammunitie, en andere Krijgsmaterialen, tot bequamer uytvoering van deſe notabele *Entreprinſe*.

En werd een achterhoede voor 's Vyands verhindering geſteld.

Te meer, alſoo ſijn Hoogheyd *Prince van Oranje* ſchreef, het Ontzet van *Covorden* ten hoogſte noodig te vinden, belaſtende, daar toe alle bedenkelijke Middelen aan te wenden, als een ſoodanige Saak zijnde, waar in den STAAT ſeer grootelijks geintereſſeerd was. Ten eynde dit hoog-loffelijk Deſſeyn dies te zekerder mocht ondernomen werden, ſond men een goet deel Krijgs-volk uyt *Holland* weder na *Vrieſland*, te weten, het Regiment des *Hertogs van Holſteyn*, Coll. *Bamphield*, en Collon: *Turk*, nevens 2. Regimenten Cavallery, den Brigadier Graaf *van Witgenſteyn*, en den Coll. *Swartzenburg*. Dees Regimenten aldaar gearriveerd, en dus redelijk verſterkt, wierd den tijd deſer Attacque vaſt geſteld, zijnde reeds de Heer *Rabenhaupt* ten dien eynde binnen *Covorden* aangekomen.

Sijn Hoogheyd vind het Ontzet van *Covorden* ſeer noodig.

Doch, het heeft Godt Almachtig belieft, deſe Saak ſoodanig te dirigeeren, dat men oogſchijnlijk konde ſien, hy ſelfs den Uyvoerder van dit hoogſt-noodig Werk wilde zijn, tot vreugdige Verloſſing deſer ſoo ſeer beangſtigſte Ingezetenen. Want op Sondag Morgen, zijnde den 1. *Octobet* deſes jaars, ontſtond 'er een harde Storm-wind uyt den *Ooſten*, die ſoodanige operatie op deſen Water-Dam dede, dat deſelve omtrent het *Huys te Gramsbergen*, daar-ſe het diepſte in de Rivier lag, een groote Leck kreeg; 't welk de *Biſſchopſen* wilden ſtoppen, maar te vergeefs; want deſe Storm-wind blijvende continuëeren, brak den Dijk op drie plaatſen te gelijk door: waar mede al de Moeyten, Onkoſten en Arbeyd, in een Oogenblik tijds wierd vernietigt, die de Biſſchoppelijke Vyanden den geheelen Somer met ongemeene vlijd hadden aangewend, in vaſt vertrouwen, daar door tot hun vyandelijk voorgenomen Oogmerk te geraken; Want deſen

Dog den Almachtigen ſelfs, heeft belieft, hier van d'Uytvoerder alleen te zijn:

ſen Dijk was wonderlijk ſterk, zijnde wel derde-half uur gaans lang, en onder aan de Voet wel 30. ſchreden breed; waar by de Vyand verſcheyde Redouten en Forten had opgeworpen, en in deſelve omtrent 60. ſoo groote als kleyne Stukken Canon geplant, om *Coverden* daar door te dwingen, en t'overmeeſteren. Maar d'Almachtige Regeerder, die Hemel en Aarde, en alle Elementen alleen in ſijn Macht en Geweld heeft, deed de Saak hier geheel anders, tot geen kleyne Naadeel voor hen ſelfs, en noch grooter Voordeel der Tegen-partye, gelukken: Want de Breuken in den Dijk ſoo wijd en groot zijnde, dat niet konden geſtopt werden, hoewel zeker Overſte, met 200. gepreſte Land-Luyden, ſulks meende te wege te brengen; dan men bevond des Morgens, dat ſy alle, nevens noch 4 à 500. Soldaten, die op deſe Munſterſche Moord-Dam de Wacht hielden, in plaats van 't Gat voor 't Water te ſtoppen, ſelfs met het Water door 't Gat zijn heen-geſpoelt, en alle miſerabel van den Vloed deſes Strooms zijn overſtolpt geworden.

Desgelijks d'Overſte *Horſtmar*, daar hy ter ſelver tijd, om Rijdens Recreatie, met eenige *Dames* in een Karos op deſen Dijk reed, wierd mede ſeer deerlijk van boven-neder geſpoeld, en is alſoo met alle die by hem waren, in ſijn droevig Vermaak verdronken. Veel Schuyten, die de Vyand, als hier voor geſegt, aldaar tot d'Inneming en Verovering van *Coverden* had gebracht, wierden door de ſterk ſtolpende Water-ſtroom, hol over bol tot by *Swol* gedreeven, waar onder ook 3. Vaartuygen, daar in meenigte Soldaaten ſich ſochten te ſalveeren; maar moeſten alle elendig om-komen. Soo dat de Meenigte deſer Geblevenen, die daar deerlijk verſmoorden in den ſelfde Kuyl, die ſy ſelfs voor anderen hadden gegraven, tot op een getal van omtrent 1400. Zielen wierd begroot.

Soodanig dat d'Attaquanten veel meer Schade door haren Aanſlag bekomen dan de geattaqueerde.

Want den Dam van ſelfs doorbrekende raken omtrent 1400. Biſſchopſen om den hals.

Want de *Biſſchopſen* eenig ſchieten uyt *Coverden* hoorende, wierden daar door geabuſeert, en meenden, dat de *Staatſchen* eenig Aanſlag op den Dijk hadden; ſoo dat al de Biſſchoppel: Troupen na hun Poſten op den *Dijk* quamen, ſonder eenig acht te geven, of deſelve door het harde Weer gevaar liep of niet; waar door 'er dan groote meenigten, ſelfs ook met Vrouw en Kinderen omquamen.

Des avonds was het Water wel anderhalf Mans lengte geſakt, 't welk geen kleyne Vreugde by die van *Coverden* verwekte, te meer, alſoo aanſtonds na dit ſoo gelukkig, en van den Hemel begun-

begunstigt Ontzet, allerhande Proviſie van Noods-behoeften, uyt *Groningen*, daar binnen wierd gebracht. De door den Vyand gemaakte SCHANS, *genaamt*; *Spijt Coverden*, was mede, tot Spijt harer Maakers, door den Stroom weg geſpoeld; maar meeſt al d'andere Werken bleven ſtaan.

d'Overgeblevene *Munſterſchen* retireerden haar op 't *Huys te Gramsbergen*, daar ſy ſich verſterkten. Doch de *Staatſchen* veroverden kort daar na, het *Huys te Laar*, ſlechtende al de Werken, die de Vyand daar omtrent gemaakt hadde; 't welk ſeer ſpoedig op een konſtige manier geſchiede, zijnde wel 200. Korfkens aan een Koorde gehecht, die als een Molen, rondſom van buyten over de Gracht geſtaadig vol aarde wierden gewonden; dat met weynig Volck, en alleen door 2. Paarden wierd uytgevoerd.

Seer aardige Methode om Hoogten te ſlechten.

Dus wierd deſen Aanſlag, ſoo wel van d'een als d'ander kant, ſonder Slag of Stoot, ten eynde gebracht; waar op al 't Secours, dat uyt *Holland* was gekomen, weder derwaards trok; des gelijks de Heer *Rabenhaupt*, door *Vrieſland*, na *Groeningen*; en ſijn Hoog Vorſtel: Gen: *Prins Mauruts van Naſſau*, na, op alles goede Ordre geſteld te hebben, begaf ſich na *'s Gravenhage*. In *Vrieſland* wierd alles geprepareerd, wijl het Saiſoen reeds verloopen was, om 't Leger in de Guarniſoenen te verdeelen; d'Uytgetrokken Borgers en Land-lieden wierden weder gelicentieert, en de Lt: Gen: *Aylua* prepareerde ſich, om eens na *Ooſt-Vrieſland* te trekken.

Graaf *van Dona* ſterft.

Ondertuſſchen overleed de Graaf *van Dohna* binnen 's *Gravenhage*, wegens ſijne ontfangene Wonde in de Belegering van *Maſtricht*; en wierd den 10. *October* gevolgt van den Heer Coll. *Soutelande*, die voor *Naarden* was gequetſt geworden. Te deſer tijd wierd den Heer *Graaf van Waldek*, met het Gouvernementſchap der Steden *Naarden*, *Weſup*, *Muyden*, en der omleggende *Schanſſen* vereerd; zijnde het Gouvernemt: van d'eerſte Plaats, tot nu toe, door Graaf *Koningsmark* bekleed geworden.

Coll. *Soutelande* insgelijks.

Hare Hoog Mog: reſolveerden den 9. *October*, den Uytvoer van allerhande Waren en Koopmanſchappen, langſt de *Waal*, *Rijn*, *Yſſel*, en 't *Swarte Water* weder open en vry te ſtellen, uytgenomen Contrabande Goederen, mits betalende dubbelde Convoyen en Licenten, nevens het Laſt en Veylgeld, mits van deſelve Laſten ge-eximeert bleven, de Goederen die voorby *Lillo*, het *Swin*, en 't *Sas van Gendt* paſſeerden: Doch ſulks

duurde

duurde niet lang, wijl de *Franſſen* wel haaſt alle Schepen tot *Bommel* en op andere Plaatſen aanhielden, om hare Goederen daar mede te vervoeren, of Bruggen daar mede te maken; 't welk de Graaf *van Hoorn*, tot *Gorcum* zijnde, aanſtonds aan hare *Hoog Mog:* bekend maakte; waar op deſe Reſolutie weder wierd ingetrokken.

Optocht van Sijn Hoogheyt Prince van Oranje, met het Leger van den STAAT, *naar het Keur-Keulſche Gebied.*

Prins van Oranje komt in ſijn Leger te *Rooſendaal*,

Sijn Koninkl: Hoogheyd Heere *Prince van Oranje* uyt den *Hage* vertrokken, quam in 't laatſt van *September* te *Rooſendaal* by 't Leger, ſtelde op alles goede Ordre, en bleef daar *Graaf de Montery*, *Gouverneur Generaal van de Spaanſche Nederlanden* verwachten, om met ſijn Exell. over de *Directie* van deſe Armee t'aboucheeren; ondertuſſchen quamen eenige Heeren, ſijn Koninkl: Hoogheyd, wegens gedachte *Graaf de Montery* complimenteeren. Den 3. *October* vertrokken veel Bagagie-wagens uit *Antwerpen* na *Clamphoud*; den 4. dito volgde ſijn Exell: *de Montery* ſelfs, met veel Heeren en Edelen, na *Putten* en *Clamphoud* waar de Heer *Prince van Oranje* ſich mede vertoonde; en na eenige uren Conferentie wierd 'er vaſt geſteld, dat ged: Heer Graaf, by de Troupen van ſijn Hoogheyd 4000. Paarden, 8000. *Spaanſche*, *Italiaanſche*, en *Walſche* Voetknegten, nevens 3000. *Duytſche* Soldaten ſoude voegen; waar na ſijn Exell. weder na *Antwerpen* vertrok, daar ſijn Hoogheyd ſich mede vervoegen ſoude, om met den Heer *de Montery* over noch eenige gewichtige Poincten te delibereeren, na dat met den Heer *Graaf van Waldeck*, die daar toe expreſſelijk uyt den *Haag* na 't *Sas van Strijen* was beroepen, ſoude geſproken hebben. Midlerwijl deed ſijn Exell. *de Montery*, de voorn: Troupen, onder den Marquis *d'Aſſentar* en Monſr. *de Louvigni* tot *Herenthals* te ſamen komen. Wanneer dien ſelven dag de Marquis *de Luſſan*, wegens *Prince de Condé*, by ſijn Exell. *de Montery* arriveerde, en aan den ſelve in ſijn Audientie te kennen gaf; Hoe gemelte Heer *Prins* ſijn Meeſter, verſtaan hebbende, dat ſijn Hoogheyd *Prince van Oranje* een Armée verſamelde, om daar mede door 't Spaanſche *Territorium* te trekken, hy Ordre van den *Koning* hadde, dat, by aldien ſulx

Waar ſijn Exell. *de Montery* met hem in Conferentie komt,

En een goet Secours toeſegt,

Waar over *Prins Condé* hem met Oorlog laat dreygen.

geschiede, het selve voor een *Ruptur* te houden. Hier op antwoorde sijn Exell: Dat sulx onnoodig was; aangesien de Heer *Prince van Condé* selfs *van Vrankrijks* zijde de *Ruptur* had veroorzaakt, door *d'Invasie* in 't *Land van Aalst*; echter indien Hoogged: *Prins* soodanige Ordre van sijn *Koning* hadde, versocht hy deselve te mogen sien, willende als dan Positijf antwoorden, als *Gouverneur van Vlaanderen*. De geseyde *Marquis* voorder met sijn Exell. in Discours geraakende, vraagde; Waarom hy aan de *Hollanders*, tot Inneming der Stad *Naarden*, Secours had gezonden. Daar op *de Montery* Antwoorde; Dat hy de *Hollanders* had gesecondeert, gelijk *Vrankrijk*, *Portugal* had gedaan. Dus vertrok dese *Envoyé* niet wel vernoegt te rug.

Sijn Hoogh: na *Antw.* trekkende werd seer Heerlijk ingehaald.

Na dat nu sijn *Hoogheyd Heere Prince van Oranje*, met *Graaf van Waldek*, aan 't *Sas te Strijen* had geaboucheerd, trok hy van daar na *Antwerpen*. Sijn Exell: *de Montery* hier van verwittigt, reed den 7. des middags ten 2. uren met sijn Edeldom en Guarde, de *Rooy-poort* uyt, op de weg van *Marexem*; en sijn *Koninkl: Hoogheyd* daar gekomen, wierd met alle bedenkelijke Eere ontfangen, en in d'eyge Karosse van den Heer *Graaf de Montery* gezet, rijdende aldus door een dubbele Rang Burgery, zijnde tot dese Verwellekoming de geheele *Suite* van 't *Hoff van Brussel* naar *Antwerpen* gekomen; alle de Muylen van sijn Exell: behangen met kostelijke nieuw geborduurde Kleeden, daar op de Wapenen van sijn Exellentie, al de Hand-paarden, Bagagie-wagens, Palfreniers, Ketel-trommen, Trompetters, en geheel den Hoof-Dienst, al t'samen met nieuwe Livreijen bekleed: waar na ook volgde al de *Suite* en *Bagagie* van *Don de Villa Hermosa*, van *Prins Vaudemont*, *Graaf van Salar*, en meer andere. Omtrent ten 4. uren quam sijn Exell: met sijn Hoog-ged: *Hoogheyd* weder in *Antwerpen*, zittende in een Karos met 6. Paarden, met een groot getal ADEL daar om-heen te Paard, gevolgt van meenigte Karossen, waar achter de Guarde van sijn *Hoogheyd*, sterk omtrent 70. Man, alle met Blaauwe Mantels, daar Kroonen op geborduurt stonden. Sijn *Hoogheyd* aan de *Rooy-poort* komende, wierd met al het Kanon driemaal *Salvo* geschooten, en de Stukken van 't Kasteel alle met scherp gelost, tot een Koninklijke *Salvo*, alles sijn meergem: HOOGHEYD ter Eeren; zijnde allesins de Straaten soo vol Volk om desen Nederlandschen PRINS te zien, dat de Karossen naaulijks konden Passeeren. Van de Poort tot aan 't Logement van sijn meerged: *Hoogheyd*, waren al de Bor-

Borgers van weder-zijden in Wapenen gerangeert, die alle op 't paſſeeren los-ſchooten. Naderhand trok de Princelijke Guarde de *Rooy-poort* weder uyt, alwaar gefouriert wierden; en ſijn *Hoogheyds* Logement wierd aanſtonds met een Comp: Spaanſche Soldaaten bezet, als een Guarde. Dien ſelven avond quamen de *Heeren Magiſtraat*, ſijn *Koninkl: Hoogheyd* congratuléren, en met de Heere-Wijn beſchenken.

Houd weder Conſerentie met ſijn Exell. *de Montery*:

Den volgenden dag, omtrent de middag, quam ſijn *Exell:* ſijn *Hoogheyd* uyt deſelfs Logement ophalen, rijdende geſamentlijk, onder 't geleyde van een groot getal Karoſſen, na het Kaſteel, alwaar op hun Aankomſt het Geſchut dapper wierd losgebrand, blijvende daar eenige uren in Conferentie; en ſoo men ſeyde, om te beraadſlagen, op wat manier men beſt ageeren ſoude; Of deſe Armee een exploit op die van *Prins Condé* ſoude gaan wagen, of wél na den *Rijn* marcheeren, om aldaar met *Graaf Montecuculi* t'ageeren, die gedurig by ſijn *Exell: de Montery* deed aanhouden, om *Vrankrijk* den Oorlog aan te doen, als daar toe genoegſame Reden hebbende; en dus een *Diverſie* te maken, alſoo hy eerſtdaags aan den *Rhijn-kant* meende te komen: derhalven ſeyde men, daar beſlooten wierd, dat, wijl *Prins Condé* op ſoo voordeeligen Plaats gepoſteert lag, (hebbende ſijn Legerplaats verandert op 't gerucht van deſen Optocht) daar men hem naaulijks met 30000. Man ſoude konnen Forceeren, d'Armee na den *Rhijn* ſoude gaan, om ſich met *Montecuculi* te conjungeeren: en voorder vaſtgeſteld, dat *Spanje*, *Vrankrijk* den Oorlog ſoude declareeren. Na welk beſluyt, eenige weder-zijds Deliberatien, over 't *Commando* deſer Troupen nemende; wierdt door ſijn Exell: deſe Eer aan ſijn Hoogheyd gedefereerd. Waar mede deſe Conferentie ge-eyndigt, en alles op en om het Kaſteel der Stad *Antwerpen* beſichtigt te hebben, reden geſamentlijk weder af; wanneer ſich het Kanon weder luſtig liet hooren; en wierd ſijn Hoogheyd in ſijn Logement geleyd, daar men Hem ſeer magnifijq tracteerde, in 't byweſen van den Graaf *de Montery*, met alle de Heeren en Cavaliers. Den 8. *Octobet* na de middag vertrok ſijn Hoogheyd weder uyt *Antwerpen*, onder een dapper gedreun van *Salvo*-ſchooten der gewapende Burgery.

Werd geresolv: geſamentl: met de *Keyſerſen* te conjungeeren:

En ſijn Hoog: d'Eer van 't *Commando* opgedragen.

Sijn Koninkl: Hoogheyt weder te *Rooſendaal* aangekomen, en de Troupen geconjungeert zijnde, brak den 12. en 13. met het geheele Leger van *Rooſendaal*, *Woensdrecht*, *Oſſendrecht* en d'omleggende Plaatſen op, na *Herenthals*, om met de Spaanſchen

Die weder te *Rooſendaal* in 't Leger komt, en daar mede opbreckt.

te conjungeeren: Den 14. paſſeerde hy over de Heyde, door *Mol* en *Baal*; en met de Spaanſen tot *Herenthals* geconjungeert, marcheerde den 16. met de geheele Macht, beſtaande in 25000. Man, zijnde voorheen tuſſchen *Venlo* en *Roermonde* een Brug over de *Maas* geſlagen; dan, op vermoede dat de *Franſſen* die ſouden ſoecken af te branden, wierd die heel dicht onder 't Geſchut van *Venlo* gebracht; wijl de *Franſſen* d'eerſte by *Roermonde* reeds hadden getracht te ruïneeren; maar wierden door de Hollandſche en Spaanſche Troupen ſoodanig aangetaſt, dat met verlies van 2 à 300. gedwongen wierden, de Vlucht te nemen; ſoo dat meer en meer beangſtigt wierden; niet wetende waar 't hun ſoude gelden. Sijn Hoogheyd den 21. tot op een half uur aan *Venlo* genadert, quam *Prins de Iſengien*, ſijn Hoogheyd complimenteeren. Des anderen daags marcheerde d'Armee over de Brug, 't welk tot den avond duurde, logeerende ontrent anderhalf uur van de Stad; daar ſijn Hoogheyd niet binnen quam, maar wel de Marquis *d'Aſſentar*, die met eenige Officiers, door ged: Graaf, ſeer ſplendibel wierd getracteert.

En met de *Spaanſen* geconjungeert, in *Gulicker-Land* komt:

De *Hertog van Nieuwburg* vernemende, dat ſijn Hoogheyd de *Maas* paſſeerde, en vreeſende, of 't leeger in 't *Land van Gulik* mogt komen, ſond eenige Gedeputeerden aan ſijn Hoogheyd, om te vragen, hoe veel Volks hy in 't *Land van Gulick* bragt, ten eynde hen van goede Inquartiering te voorſien? Waar op ſijn Hoogheyd antwoorde, het onnoodig was, de *Hertog* daar voor ſorgde: want ſoude ſijn Volk ſoo wel weten te inquartieren, als voortijds de *Franſſen* hadden gedaan.

Den 23. en 24. bleef ſijn Hoogheyd te *Dalen* en *Kakerken*. Den 25. logeerde hy te *Caſter*, op den Gulikſen Bodem, daar de Soldaaten alleſins volle Schueren vonden; en de *Spaanſen* te *Bedbur* in 't Sticht *Keulen*, alwaar als in een Vyands Land, maar tamelijk wierd gehuyſt, ſoo dat vele Land-lieden met hun beſte Goederen ſich na *Keulen* retireerden, daar 'er ſoo grooten meenigte aanquamen, dat niet alle konden gebergt werden, dies bleef het daar rondſom als een Leger Vluchtelingen leggen.

Naderhant in 't Sticht Keulen,

Mombas ſich tot noch toe binnen *Keulen* hebbende onthouden, meende toen uyt die Stad, met een Convoy van 12. Paarden te vertrekken; maar onderweeg hem een Party van 20. Hollandſche Ruyters te gemoed komende, was blijde, dat weder heels-huyts binnen *Keulen* geraakten. Den 27. brak ſijn Hoogheyd van *Caſter* op,

op, en quam dien ſelven nacht noch in *d'Abdye van Brouwiler*, 2. uren van *Keulen*, alwaar onvoorſiens een Brand ontſtond, daar door 14. van ſijn Hoogheyds beſte Hand-paarden, en een Party Bagagie verbranden. Binnen *Brouwiler* wierden eenige Miniſters van den Keur-vorſt *van Keulen* gevangen genomen, en op Randſoen geſteld.

Baron d'Iſola ſond een ſijner Edellieden aan ſijn Hoogheyd, met verſoek; hy doch niet wilde toelaten, dat 'er in 't *Sticht* ſoude gebrand werden, en de gene die ſulks deden, ſtrenge Straffe mochten bekomen. Den 29. ontfing ſijn Hoogheyd de *Viſite* van de *Nederlandſche Ambaſſadeurs*. Den 30. dito brak ſijn Hoogheyd op, en logeerde te *Bruel*, de Reſidentie-plaats van den *Keur-vorſt van Ceulen*, waar de *Biſſchoppen* hun Raadſlagen tegens *Hollandt* hadden geſmeed. Op 't Slot te *Bruel* lagen eenige *Franſſen*, die ſich niet wilden ſubmitteeren: ſijn Hoogheyd, ſonder ſich daar mede te verletten, trok hooger op na *Bon*, hebbende al-voorens de Complimenten van de Burgermeeſters van *Keulen* ontfangen, die hem ook met 2. Stukken Wijn vereerden. Met Trommelſlag deed Hy door het geheele Leger verkondigen, dat ſich een yder wagten ſoude, ſonder expreſſe Ordre, voortaan eenig Overlaſt in 't *Stift Ceulen* aan te rechten. Ondertuſſchen was de Spaanſche Gener: de Heer *Louvigny*, na *Lechnitz* en *Kerpen* getrokken, om die ſterke Sloten in Bezetting te nemen, en dus alle Toevoer na *Bon* af te ſnijden.

Binnen de Stad *Bruel*.

De *Keurvorſt* dit dreygende gevaar voor oogen ſiende, was den 28. deſer van *Bon* na *Keulen* gevlucht, van welke Stad hy Beſchermens Verzékering had ontfangen, retirerende ſich in 't Kloofter van *Panthaleon*, genoegſaam met tranen in d'oogen te kennen gevende, hoe de Biſſchop *van Straatsburg* een Oorzaak deſes verderflijken Oorlogs was; Soo dat 'er al vry wat misnoegen tuſſchen hem en den *Biſſchop van Straatsburg* was geweeſt.

De *Keurvorſt* vlucht in *Keulen*.

Midlerwijl quam de *Graaf van Waldek*, die op het *Stryenſe Sas*, met ſijn Hoogheyd Prince *d'Oranje*; over wichtige Saken had geconfereerd, weder in den *Haag*, daar hy dagelijks met de Heeren Gecommitteerde Raden Conferentie hield, en veel Schuyten deed preſſen, tot een Leger te verſamelen, om daarmede d'Entreprinſe van *Duc de Luxemburg* voor te komen. Want meerged: *Hertog*, door d'Optocht van ſijn *Hoogheyd* aangewakkert, dacht, het van d'een of d'ander kant op ſijn kap ſoude aandraajen, liet derhalven in aller yl een Leger van 8000. Man te ſa-

Graaf van Waldek komt in den Haag.

Luxemb: trekt met 8000. Man op, om sijn Hoogh: Desseynen t'observeren,

men komen; waar mede hy door de Stad *Nimwegen* trok, en sich op de *Mokerheyde* legerde; daar vernemende, hoe sijn Hoogheyd over de *Maas* was getrokken, aanstonds 2. besondere Partijen, d'eene van 200. en d'andere van 350. Paarden uyt zond, om sijn Hoogheyds Leger te recognoscceren. Dese Fransche Ruyters de Cour-landsche Volkeren aantreffende, raakten daar mede in Gevecht, en wierden de *Franssen* soo getroffen, dat meest alle in 't Voetzant geraakten, komende maar weynige daar van, om gem: *Hertog* de Tijding te brengen, waar hun Makkers gebléven waren. Hier op deed *Duc de Luxemburg*, uyt vreese van overvallen te werden, sijn Leger tot onder het Geschut van de Stad *Nimwegen* rukken, gevende het geheele Land, tusschen de *Maas* en *Waal*, aan sijn Soldaaten ten proye; die dan daar mede omspronGeeft de heele Landstreek tusschen *Maas* en *Waal* aan sijn Soldaten ten Proye.

gen, gelijk de Kat met de Muys doet.

Eyndelijk de *Franssen* vreesende, of *Luxemburg* met sijn Volkeren niet Mans genoeg mocht zijn, om *Prince d'Oranje*, in geval sijn Marsch daar-heen mocht vallen, behoorlijke Wederstand te doen; en ook geen bequame gelegendheyd siende, om hem Volks genoeg toe te senden, sochten door allerhande middelen sich t'ontlasten van eenige Plaatsen, die sy met Guarnisoen moesten bezet houden; Waarom dan den STAAT deden voorstellen, of die het *Sticht* en de *Stad Uytrecht Neutraal* wilden laten blijven. Hare Hoog Mog: wel vermerkende, waar sulks op aangesien was, sloegen dese Propositie af. Waar op men een algemeen gerucht hoorde, als of de *Franssen* het *Sticht Uytrecht*, aan den *Bisschop van Munster*, tegen de *Provincie* van *Over-yssel* wilden verwisselen; en by aldien sulks niet wilde aangaan, hem het selve voor niet souden overlaten. Waar toe ook tot confirmatie scheen te dienen, dat de *Graafinne van Solms* wierd aangekundigt haar bereyd te maken, om de Stad *Uytrecht* te quiteeren, alsoo men haar Logement voor den *Bisschop van Munster* moest prepareeren; waar over haar Exell: sich soodanig ontstelde, dat Siek wierd. Doch alle dese gemaakte Mijnen der *Franssen* waren van seer weynig gevolg.

En verseckt aan den *Staat* de Neutraliteyt voor *Uytrecht*.

Franssen stroopen en plunderen omtrent *Uytrecht* en *Holland*.

Ondertusschen bleef het rooven en stroopen der *Franssen* ten platten Lande continueeren. In 't begin van *October* quamen er 2000. in 't *Goy* by *Naarden*, daar sy verscheyde Dorpen uytplunderden, en alomme groote Moedwil en Geweld-dadigheden bedreven. Daar tegens was de Ritmeester *Papekop* met een Party uyt *Naarden*, tot onder *Uytrecht* geweest, van waar met goede

Beuyt

Beuyt weder te rug keerde. Maar by *Heusden* trof Coll: *Bisschop* een slinkse Rencontre; want zijnde by de *Franssen* gevangen, ontmoeten die een Hollandsche Party, dewelke hem voor Vyand aansiende, onder de voet schooten. Tot *Nimwegen* begonden sy van nieuwe Schattingen te spreken, en 't besorgen van Winterbehoeften voor de Soldaaten; 't welk de Borgeren onlijdelijck viel, te meer, alsoo daar met gedurige Inquartieringen soo swaarlijk wierden gedrukt, dat genoegsaam was, hen daar door een totale Ruïne toe te brengen, hebbende yder het Huys vol, sommige 5, 6, 7, 8, ja 9. Soldaaten. Ten platten Lande hielden sy deerlijk Huys, en de Dorpen daar omtrent als *Schelderwaard*, *Oosterbeek* en *Emaus* plunderden sy t'eenemaal ledig. Midler-tijd was *Prins Condé*, met sijn Leger, omtrent 10000. Man sterk, noch in 't *Land van Aalst* by *Audenaarde*, na al het Land daar omtrent geheelijk geruïneerd te hebben; van waar hy den 11. *October* is op gebroken, nemende den weg na *Doornik* en *Douay*, hebbende alle Inwoonders van de Frontieren, soo wel Edele als Onedele gelast hun Granen en Beestiaal van 't platte Land te voeren; gelijk *Graaf de Montery* aan sijn kant ook had laten doen, hebbende ten dien eynde alomme Couriers afgesonden, speciaal na *Camerik*, *St. Omer* en *Aire*.

Oorlogs Preparatien en Declaratien tusschen VRANKRYK *en* SPANJEN.

In de *Spaansche Nederl:* prepareerd men sich ten Oorlog.

PRINS CONDE met sijn onderhebbende *Franssen*, door sijn Optocht uyt het *Staaten* Gebied, de *Spaansche Nederlanden* meer en meer naderende; begon men daar van *Spanjens* wege, d'Oorlogs Preparatien hoe langs hoe meer voort te zetten; ten welken eynde men dagelijks groote Remisen van Penningen uyt het *Spaansche* HOF derwaards zond. Waarom sijn Exell: *de Montery* al meerder Patenten deed uytdeelen, om Volk te werven, als wesende de nader Resolutie genomen tot Lichting van noch 12000. Man, daar onder 3000. Ruyters, en 1500. Dragonders souden zijn. De tijd dan nu ge-expireert, dat den Oorlog tusschen de *Kroon van Spanjen* en 't *Hoff van Frankrijk* ontwijffelbaar moest volgen, eensdeels om dat de *Franssen*, niet tegenstaande Heer *Grave de Montery* alle vlijd had aangewend, om wegens den *Catholijken Koning*, den VREDE met *Frankrijk* t'onderhouden,

den, en derhalven in consideratie van *Ruſt* in 't *Chriſtenrijk*, veel van hem hadde verdragen, hoe langer hoe meerder Violentien op den Nederlandſchen Bodem bedreeven, voornamentlijk door de laatſte Ravagien in 't *Land van Aalſt*; en anderſins, door 't gemaakte Tractaat tuſſchen de *Kroon Spanjen* en de *Staaten Generaal*, ſoo reſolveerde eyndelijk ſijn Exellentie *Graaf de Montery*, met hen in een openbaren Oorlog te treden. Waar toe dan ook merkelijk contribueerde, het zeker Bericht, van dat de *Hollanders* nu tot Drie verſcheyde malen binnen dit eenige Somer-Zayſoen, met Glorie getriumpheerd hebben in d'Overwinning der Twee magtige *Koninklijke Vlooten*, ſoo dapperlijk ter Zee bevochten. Soo dat nu van 't Koninklijke *Hoff* te *Madrid* aan 't Gouverneurſche *Hoff* te *Bruſſel* Ordre was gekomen, om dusdanige *Publicatie van Oorlog* tegens de *Kroon Vrankrijk* te doen:

Die daar door de *Kroon Spanjen* aan *Vrankrijk* werd gedeclareert.

Don Joſeph de Villalpondo, Marquis &c.

Uyt Bevel van ſijn Exellentie.

Alſoo gereſolveert is, dat men de Subjecten van den Alder-Chriſtelijkſten Koning *zal tracteren als gedeclareerde Vyanden van den* Koning *onſen* Heer, *en van ſijne* Koninkrijken, *en op dat men ſich dienen zal van alle ſoorten der Hoſtiliteyten en kracht van Wapenen tegens haar, ſonder te admitteren eenige Correſpondentie, Communicatie, Conſervatie, of eenige Negotie; ten eynde dat door alle Middelen mogen ondervinden de Rigeurs van den Oorlog; ſoo doet men dit weten aan allen, dat deſe Publicatie hier in 't* Kaſteel *van* Antwerpen *is geſchied, op den* 16. *Octobre* 1673.

Waar op de *Magiſtraat* van *Antwerpen* haare Bedienders en Inwoonderen, door de voorleſing en het opendlijk aanplakken van een Biljet, in dato den 18. dito, ook bekent maakten, dat ſy ſonder eenig verſuym, alle Effecten en Goederen, die ſy in *Vrankrijk*, of in d'overgegevene Landen mochten hebben, ſouden doen intrekken. Desgelijks deed men den 20. *Octobre* in alle Steden, een Waarſchouwing, in den Naam van ſijn Exellentie *Graaf Montery* publiceeren, dat alle natuurlijke en geboorne *Franſſen*, binnen ſes dagen met Vrouw, Kinderen en 't geheele Huysgeſin, uyt het Gebied van ſijn *Majeſteyt van Spanjen* ſouden weg-

Alle *Franſſen* moeten uyt het Spaanſche Gebied ruymen:

wegruymen, op pœne, van in contrarien val, voor Krijgs-Gevangenen gehouden en opgesloten te werden.

Maar wijl dese Ses-daagsche tijd veel te kort was, om sich van daar te begeven, sijn Affairen te redden, en de Jurisdictie der *Spaansche Nederlanden* geheelijk te quiteeren, soo ontstonden daar door veelerley Ongelegendheden en Arresten; 't welk een oorzaak gaf, dat *Graaf de Montery* dese Ses-daagsche, in een 14. daagsche Tijd veranderde, door publiceering van een Placcaat, waar mede hy Vryheyd gaf, den *Franssen* Vyandelijk te tracteeren, en geenerley Correspondentie of eenige Communicatie met deselve te houden; roepende niet alleen alle Burgers en Kooplieden binnen den tijd van 15 dagen, als ook alle Militairen binnen een Maand tijds te rug, om sich onder de Beschutting hares *Konings* te begeven, by Straffe der *Confiscatie* van alle hun Goederen: Maar beval noch boven dien, dat alle beweeglijke en onbeweeglijke Goederen, den *Franssen* toebehoorende, en in de *Nederlanden* gelegen, ten proffijte van sijn *Catholijke Majesteyt* souden geconfisqueert werden, gelijk in het Placcaat onder *Num.* XIX. is te sien.

Hen werd alle Correspondentie verboden;

En al hun Goederen in de Spa: Nederl: geconfisqueert.

Na dese Aankundiging trok sijn Exell. *de Montery*, met d'*Avant-guarde* van sijn Troupen, naar *Prince de Condé*, om denselve van den Spaanschen Bodem te doen delogeeren; maar die had sich al voor dese Aankomst door-gemaakt, zijnde van d'*Abdye* d'*Ename*, aan de *Pont d'Espiries* geretireerd, posteerende sich aldaar in een soo voordeelige Plaats, dat niet konde opgeslagen werden: Weshalven *Graaf de Montery* best oordeelde, eenige Detachementen te maken, en daar mede de Fransche Steden te waarschouwen. Gelijk dan *Prins van Vaudemont* met 1500. Paarden na *Ath* wierde gecommandeert, die den 16. deser noch voor de Poorten van *Ath* quam, daar hy verscheyde *Franssen*, tot onder de Stads Palissaden gevangen kreeg, en eenig Beestiaal weg nam; leggende *Prins Vaudemont* sich met eenig Volk in *Embuscade*, in hope dat de *Franssen* soude uytkomen, meenende dat 'er een groot Guarnisoen binnen lag: Maar *Graaf de Nancre*, Gouverneur binnen *Ath*, niet meer dan 300. Man in hebbende, deed niet anders dan continuëel Kanonneeren, zijnde in groote perplexiteyt van te zullen overvallen werden. Ged: *Prins Vaudemont* hier van onkundig, keerde des avonds met eenige onderschepte Brieven weder na *Brussel*. De *Cavallery* deed ter selver tijd d'*Oorlogs-Declaratie* aan den Franschen Gouverneur van *Charleroy*:

De Montery wil *Condé* van den Spaanschen Bodem afdrijven.

Prins Vaudemont met 1500. Paarden na *Ath*.

leroy: gelijk ook die van *Gent* en *Dendermonde*, aan *Oudenaarde*; welke laatſte een Franſche Party ontmoetende, namen eenige daar van gevangen.

De *Burgt de Guines* werd door de *Spaanſen* vermeeſterd, maar raakt in de Brand.

De Guarniſoenen van *St. Omer* onder *Don Franciſco Marcos de Velasko*, in 't *Boulonnois* uyt-gegaan, om Contributien in te vorderen, quamen by de *Burgt de Guines*, waar de *Keurlingen* van 't Land hen geſamentlijk op geretireerd hadden, en eenige Soldaaten van *Calais* op lagen, die aanſtonds op de *Spaanſen* Vuur gaven; 't geen deſelve verplichte, desgelijks wederom te doen, waar door eenige Huyſen in de Brand geraakten, en in d'Aſſche wierden geleyt; en de *Spaanſe* daar op deſe Plaats vermeeſterden, veel *Franſſen* ter neder ſchooten, een ſchoonen Beuyt kregen, en wel omtrent 200. Gevangenen mede te rug brachten; doch de Plaats is by Ongeluk t'eenemaal afgebrand, uytgenomen de *Kerck*.

Don Franciſco d'Agourto met 34. Cornetten Paarden te *Kamerik* gekomen, meende van daar mede een Inval in *Vrankrijk* te doen; maar den *Ridder de Fourilles* met 4000. Paarden en 3000. Voetknechten, door den *Koning van Vrankrijk*, tot Hulp aan *Prins Condé* gezonden, bleef daar insgelijks aan die kant de Wacht houden; waar door dit voorn: Deſſeyn verydelde. 't Garniſoen van *Charlemont* op de *Franſſen* uytgeweeſt, bragt daar een goede Beuyt mede. Insgelijks haalde de Bezetting van *Navaigne* veel Koopmanſchappen en eenige Officiers aan, die van *Maſtricht* na *Luyk* gingen.

Vrankrijk publiceert den Oorlog tegen *Spanje*,

Deſe voor-heen gemelde *Oorlogs-Declaratie* van den 16. *October* was den 18. dito, door een Expreſſe, den *Koning van Vrankrijk* tot *Paris* niet ſoo haaſt bekent gemaakt, of deed aanſtonds een *Contra-Manifeſt*, ten aanſien van de *Spaanſche Nederlanden*, verveerdigen, en het ſelve den 19. dito aan alle hoekken der Stad PARIS uytroepen. Waarmede hy alle ſijne Onderdanen, *Vaſallen* en Dienaren beval, den *Spanjaarden* alleſins te Water en te Lande aan te grijpen; verbiedende met eenen, by Levens-Straffe, met deſelve eenige Communicatie te houden; gelijck onder Num. VIII. te ſien is. En als hy naderhand ook vernam, dat de Goederen der Franſche Onderdanen, die op den Spaanſchen Bodem lagen, door Ordere van den Graaf *Montery* geconfisqueert waren, ſoo liet hy alle Goederen der Spaanſche Onderdanen, die in ſijn Rijk bevonden wierden, ook desgelijks confisqueeren, door een Mandaat, ſoo als onder Num. XX. werd geproduceert.

Hy confisqueert alle Spaanſche Goederen.

Den

Den Oorlog dus gedeclareerd, ontstond'er een vervaarlijk Vluchten en groote Confusie onder de Huys-lieden ten platten Lande, eer de Contributien weder-zijden waren gereguleert. Eenige Brabandsche Huys-lieden quamen wel by de Fransche Gouverneurs, om daar over t'accordeeren, maar die wilden daar niet toe verstaan, seggende, noch geen Ordre tot sulx te hebben. Ondertusschen plunderden de *Spaansen* de *Casteleinie van Cortrijk* gants uyt. En de *Franssen* ins-gelijks de Dorpen van *Montigny*, *Lens*, *Cambron* en *St. Vicent*, brandende overal waar sy quamen de Huysen tot de gront af. De *Franssen* van *Audenaarden in Vlaanderen*, hebben ook ter selver tijd de Dorpen *Hondoye*, *Lichteveld*, en *Tarhout* t'eenemaal uytgeplundert; insgelijks noch 2. Dorpen omtrent *Enguien*. Dus begonnen de Partijen over-al wederzijds op malkander los te gaan, en de Spaansen maakten groote Beuyt op de *Franssen*. Het Guarnisoen van *Charlemont* op de *Maas*, had een Convoy, gaande na *Philippeville*, van een groot getal Wagens en Karren met Ammunitie bekomen: ook wierden veel Schepen, de *Maas* af, na *Mastricht* en andere Plaatsen gaande, aangehouden. Soo dat den Oorlog daar te Lande een hévigen aanvang begon te nemen.

Franssen en Spaansen branden en ruïneren ten platten Lande geweldig.

En maken de laatste groote Beuyt op d'eerste

Sijn *Exell: de Montery* sond een *Missive* aan *Monsr. de Louvois*, waar in hy versocht te weten, of men de Brieven tot *Paris* veylig op *Spanjen* soude laten passéren, of niet? Waar op *Monsr. de Louvois* weder van JA antwoorde, schrijvende daar en-boven aan den *Graaf van Taxis*, Post-Meester tot *Antwerpen*, noch een seer vriendelijken Brief, versoekende, dat de Brieven van beneden dan insgelijks veylig mochten passeeren: want de *Franssen* waren beducht, of de *Spaansen* de Brieven van *Vytrecht* hadden op-gehouden, wijl deselve een à 2. dagen later tot *Paris* aanquamen.

De Montery schrijft aan de *Louvois* wegens het vry passéren der Brieven.

Prins Condé, als hier voor gemeld, van d'*Abdye d'Ename* opgebroken, posteerde sich aan *Pont d'Espieries*, een seer bequame Plaats, daar hy aanstonds Krijgs-Raad hield, en besloot, met 200. Paarden na *Arras* of *Baupame* te trekken, meenende daar den *Koning* in sijn te rug-reyse noch aan te treffen; maar die had sich soo wijd op de Nederlandsche Frontieren niet derven hasardeeren, zijnde in aller spoed over een andere weg na *Paris* gereyst, weshalven *Prins Condé* weder na sijn voorige Quartier te *Pont d'Espieries* keerde; waar de Brand in sijn Logement komende, al sijn Papieren wierden geruïneerd, zijnde hy selfs te naauwer

Condé te Pont d'Espiers seer voordeelig gepostéert,

Waar de Brand in sijn Quartier komende, hy selfs in perikel is,

wer nood noch uytgedragen. Waar op vernemende, hoe de *Spaanſen* den *Franſſen* den Oorlog hadden gedeclareerd, liet den 18. *October* al de Spaanſche Goederen in de Vlaamſche Conqueſten confiſqueeren: En apprehendeerende, dat ſijn Hoogheyd Heere *Prince van Oranje* met een tamelijk ſwaar Leger in 't *Keuls-Landt* was getrokken, ſond den 26. deſer een Party Cavallery onder den *Marſchalk de Humieres* derwaards, om te recognoſſeeren, doch onder pretext van een Convoy na *Maſtricht* te doen.

Het *Land Luyk* ſeer geplaagt.

Het *Land van Luyk* wierd dagelijx noch deerlijk door het Garniſoen van *Maſtricht* geplaagt, over 't opbrengen van Contributien en Voeragie; by faute van 't welke, zy overal de Brand in ſtaken. Ondertuſſchen wilden 's Land Overigheyd niet, dat ſy iets ſouden betalen; waar uyt ſeer ſchrikkelijke Executien in die Contreyen zijn gevolgt.

En werd veel Vuur in de Lucht boven de Stad geſien.

Boven de *Stad Luyk* ſag men den 23. deſer veel Vuur in de Lucht, als groote Kogels, vliegende van d'eene kant tot d'andere; waar uyt men ſich daar niet veel goets inbeelde.

De *Franſſen* Voorſichtigheyd,

De *Franſſen*, by wien in deſe Eeuw, de *Politie* en *Krijgs-Kunſt* haar hoogſten Top hebben beklommen, waar van ſy d'Uytwerkingen alleſins betoonen, Conſidereerende, dat alle overwonnene Volkeren altoos een hertelijk verlangen tot haar voorige Vryheyd dragen, en nooyt zullen nalaten, alle Middelen tot hun Voorneemen dienſtig, te practiſeeren, bevonden eyndelijk, dat 'er twee voornaamſte Middelen zijn, waar door men dit beſorglijk Quaad, in haar *Spaanſche Conqueſten* ſoude konnen voorkomen of verbéteren, te weten; door d'Ontwaping harer Overwonnenen, en derſelve Behouding by haar Oude Regeerings-Form.

Door een Ontwaping harer Onderdanen op den Spaanſchen Bodem,

Voor ſoo veel het *Eerſte Hulp-middel* betreft, ſach men te deſer tijd, wegens de *Ruptur* tuſſchen *Spanjen* en *Vrankrijk*, in alle Franſche *Conqueſten*, op den Spaanſchen Bodem, namentlijk tot *Rijſſel*, *Doornijk*, *Douay*, *Oudenaarde*, *Aath*, &c. een Koninklijk Mandaat publiceeren, waar in by alle Goederen- en hoogſte Levens-Straffe geboden wierd; Dat alle Burgers en Land-Lieden, al hun Geweer tot den Dégen *incluis*, op haar reſpective Stads-Huyſen ſouden brengen; nevens een ſcherp Verbod aan allen Swaard-veegers en Geweer-Verkoopers, dat ſy den Burgeren, ſonder expreſſe bewilliging, geenderley Geweer ſouden verkoopen. En met dit Geweer, dat men den Burgers en Inwoon-

woonderen had afgenomen, bewapende men de nieuw-gevorvene Soldaten. Ook verbood men door een Placcaat, dat de vreemdelingen in de veroverde Steden, niet langer als 24. uren den Dégen mochten dragen.

Belangende het *Tweede Hulp-middel*, soo obſerveerden ſy ſeer voorſichtig, dat alle deſe *Conqueſten* by hare oude Regeerings-Form verbleeven; flatteerende alſoo den Burgeren met een ydelen ſchijn van hun voorgaande Vryheyd en oude Privilégien; alwaar ondertuſſchen hen niet alleen het Bloed uyt de Aderen, maar ook het Merg uyt de beenen ſoogen, en tot op d'uyterſte Armoede uytmergelden. En door derſelver Behouding in haar oude Regeering.

By deſe Practijken hebben ook de *Franſſen*, gelijk d'Ervaring overvloedig leerde, wel in acht genomen, in alle, ſoo wel Cleefſche als Gelderlandſche, Uytrechtſche en Over-yſſelſche Steden, door hare *Interdanten*, dagelijks allerhande argliſtige Grepen, tot nieuwe Geld-Middelen te practiſeeren. En op noch andere Manieren meer.

In *Spanjen* was men ſoo haaſt met d'*Oorlogs-Declaratie* tegens *Vrankrijk* niet veerdig, als in de *Spaanſche Nederlanden*; wijl men naar ouder gewoonte, ſoo lang over deſe Materie delibereerde, tot men eyndelijk den 6. *December* 1673, in *Madrid*, den Oorlog aan alle kanten publiceerde, met belofte, dat die gene dewelke eenige Franſche Goederen quamen t'ontdekken en aan te geven, daar van oprechtelijk het Derden-deel ſouden genieten. Deſe Oorlogs-*Declaratie* verwekte in de meeſte *Spanjaarden*, een ſoo groote Vreugde, dat ſy deſelve voor een aangename en vrolijke Saak opnamen, om ſich daar door eenmaal op hun aangeboren Vyanden te Wreeken, en ſich van den Overlaſt en Beſchimping, die ſy ſedert eenige jaren lang, van der *Franſſen* Argliſtigheden hadden geleden, te bevrijden: Alwaar nochtans den Oorlog in ſich ſelve niets anders dan een aller-ergſt, Ruïneerend Quaad, en een Oorzaak aller Elend is. In *Spanjen* werd den Oorlog eerſt tot *Madrid* gepubliceert.

Tot *Cadix* bequam men den 9. *December* door een Expreſſe, abſolute Ordre van 't *Spaanſche Hoff*, om daar ook desgelijks den Oorlog te declareeren, als men tot *Madrid* had gedaan. Waar op men aanſtonds de Poorten toeſloot, op dat geen *Franſſen* den Dans ſouden ontſpringen. Men nam eenige Franſche Saayken en Tartanen, nevens een Schip vol Bakeljau geladen, in verzékering, door de Sloepen van de Spaanſche Schepen: des nachts viſiteerde men meeſt alle de Huyſen der *Franſſen*, en maakte hen tot Krijgs-Gevangenen. Maar men kon 'er weynig aantreffen, alſoo Ook tot *Cadix*.

sy hen in tijds hadden verstéken. En dus wierd den volgenden dach, den Oorlog gepubliceert.

En desgelijks tot *Mallega*,

Ten selven dage was men ook tot *Mallega*, met d'*Oorlogs-Declaratie*, op Ordre des *Konings*; en met d'Arrestéring der Fransche Goederen, op Ordre van *Alcaldes*, seer yverig besig. 't Welk 4. Fransche Oorlogs-Schepen, die *Monsr. d'Almeras*, Fransche *Vice-Admiraal*, aldaar buyten het Geschut van 't Kasteel had doen beladen, niet soo haast had vernomen, of grepen aanstonds in een heete Furie vier Spaansche Fregatten uyt de Spaansche Vloot aan, die aldaar uyt des Princen *van Montesarchios* Zee-Macht, op de Reede waren blijven leggen. Waar door een hévig, doch kort Gevecht ontstond; want na maar anderhalf uur Slaags geweest te hebben, liepen de *Franssen* Zee-waard in, met verlies van eenige wederzijds Dooden en Gequetsten.

Alwaar een Zee-Gevecht ontstaat.

Op sulken wijse procedeerde men niet alleen door het geheele *Koninkrijk Spanjen*, met het sequestreeren der Fransche Goederen; maar desgelijks ook in het *Neapolitaansche*, *Burgundische*, en *Siciliaansche* Gebied, als ook in d'andere Spaansche Eylanden, die in de Middelandsche Zee gelegen zijn. 't Welk veroorzaakte, dat de *Koning van Vrankrijk* ook in sijn gantsche Koninkrijk desgelijks den Oorlog tegen *Spanjen* declareerde, en drie Herhaulten na de *Catalonische* Frontieren zand, om aldaar den Oorlog tegen *Spanjen* solemnélijk te publiceeren. Desgelijks deed hy door sijn *Staats-Secretaris* de Heer *Pompone* den *Spaanschen Ambassadeur* tot PARIS *Graaf de Molina*, aanseggen, de Stad te moeten ruymen; en gaf sijn *Ambassadeur* aan 't Spaansche Hoff, de Markgraaf de *Villars*, uytdrukkelijk Bevel, sich aanstonds naar huys te wenden.

In *Vrankrijk* werd ook den Oorlog tegen *Spanjen* gedeclareert.

Den Spaansche Ambassadeur bekomt noch een laatste *Audientie*:

Graaf de Molina, voor sijn Afreyse, bequam noch een *Audientie* by den *Koning van Vrankrijk*; waar in hy seer beleefdelijk, de tegenwoordige *Ruptur* tusschen beyde de KONINGEN beklaagde, met *Protesteering*, dat de *Kroon Spanjen* sich daar toe, tegens haar Wil en Meening, genootzaakt had bevonden, tot Affweering des algemeenen Gevaars, en Bevrijding der totale Verderving, soo dese *Kroon* en de geheele *Christenheyd* boven 't Hooft sweefde. Voorders bedankte hy den *Koning*, voor alle ontfangene Weldaaden en beleefde Onthalingen, seggende, dat sijn leven lang deselve gedenken, en aan alle Plaatsen in sijn Hert een volkomen Eer en Respect tegens een soo groote en weldaadige *Koning* soude behouden; dies te meer, wanneer sijn *Majesteyt* niet

niet alleen voor hem, maar ook voor de nagelatene Familie der afgeleefde Keyserinne, over *Milanen*, door *Languedoc* na *Spanjen*, de Paspoorten spoediglijck wilde doen verveerdigen.

Op al het welke de *Koning* seer beleefdelijk antwooorde, seggende; Dat hy *Ambassadeur*, den *Koning* sijnen Broeder, en de *Koninginne* sijn Swagerinne seer hertiglijk soude groeten, en hun verzekeren, dat de tegenwoordige *Ruptur*, de Vriendschap, waar door hy hen niet minder door *Affectie*, als door Natuur, vermaagschapt was, geensins verbréken, maar veel eer hem noch sterker aandringen soude, om hen te mogen behaaglijk zijn: en hy hoopte, de *Kroon Spanjen* hem noch eenmaal het Recht soude geven, om te gelooven, dat hy meer den *Vrede*, dan d'*Oorlog* beminde; en dat hy tot desen aangevangenen Oorlog was genootzaakt geworden, om d'Eere sijner Koninklijke Persoon, en de Welvaart sijner Onderdanen te beschutten. Waar op hem de *Koning* met een *Koninklijk Præsent* vereerde; en hy sijn Affscheyd nam.

Waar op de Koning seer beleefdelijk antwoord.

Wanneer de *Mark graaf de Villars*, Fransche *Ambassadeur* aan 't Spaansche Hoff, sijn Affscheyd nam, gaf hy te verstaan, dat dese *Ruptur* niet soude verhinderen, de goede Vriendschap en *Affectie*, die sijn *Koning* en *Heer*, wegens soo veele oorzaken, ten allen tijden tot de *Kroon Spanjen* gedragen hadde; en dat hy hoopte, alle hare Oneenigheden in korten tijd volkomentlijck souden gedecideert en bygelegt werden, om als-dan hare Troupen, tegens haar algemeene Vyanden, en Tegenstrevers der H. *Roomsche Kerk* te gebruyken. Waar op met een *Præsent* van 1500. Pistoletten wierd vereert, en na de Frontieren afreysde, alwaar hy den, van *Paris* komende Spaansche *Ambassadeur* ontmoette, soo dat hun beyderzijds Uytwisseling, aan de Grents-scheyding, op het Water *Bydasery* geschiede.

Desgelijks bekomt de Fransche Ambassadeur aan 't Spaansche Hoff ook een *Audientie*.

Na sulken *Oorlogs-Declaratie*, waren de *Franssen* op een Reglement bedacht, om in welker voegen, men de Contributien van de Spaansche Landen souden invorderen, te weten, niet door de Gouverneurs, maar door zekere *Intendanten*, die door hulpe der Gouverneuren, d'*Executie* souden doen, ter plaatse waar sy begeerden; waar voor de Gouverneurs van den *Koning* eenige Genade souden genieten: en dienvolgens wierd den *Intendanten* hun Residentie-Steden aangewesen, namentlijk tot *Duynkerken*, *St. Venant*, *Cortrijk*, *Audenaarde*, *Aath*, *Douay*, *Quesnoy*, *Philippeville*, *Charleroy*, *Mastricht* en *Thionville*. Ter selver tijd arresteerde

De *Franssen* stellen een Reglement op de Contributien der Spaansche Nederlanden.

steerde men ook alle Goederen, die de Spaansche Onderdanen in *Vrankrijk* hadden leggen; waar van niemand vry bleef, dan maar alleen d'Inwoonderen van 't *Franche-Comté*, in wiens regarde, sijn *Majest*: uyt gewisse oorzaken goet vond, de *Resolutie* daar over te vertragen.

Speculatien over d'Exemtie van 't *Franche Comté*.

Over welke Declaratie verscheyde Speculatien vielen, waarom die van 't *Franche-Comté* alleen geëxempteerd wierden. Dan men oordeelde, derselver *Consideratie* de volgende te wesen; ten eynde de *Koning* sich ondertusschen konde besig houden, om soo wel by de *Spanjaarden*, als by de *Switsers*, de *Neutraliteyt* voor dit *Franche-Comté* te wege te brengen; wijl hy sich noch niet volkomentlijk van de *Switsers* verzékeren dorst, uyt vreese, sy de *Spanjaards* in 't gemelde *Comté* mochten bystaan, en hem alsdan Vyandelijk helpen attaqueeren. Want men vernam naderhand, dat *Monsr. de St. Romain*, Ambassadeur van dese *Kroon*, in *Switzerland* heeft voorgeslagen een *Alliancie* met de CANTONS van *Zurich*, *Soleure*, *Basel* en *Fryborg*, dat soo men dese KROON onder haar wilde toelaten de Lichting van 12000. Man, dat men al de Achterstallen soude voldoen, en 't *Franche-Comté* NEUTRAAL laten blijven, mits conditie, dat d'Inwoonders aldaar, sich ook *Neutraal* souden houden; dat de *Cantons* het passeeren van eenige Troupen door hun Landen na het geseyde *Comté*, souden beletten; en dat, terwijl men niet wist, wat *Succes* dese Negotiatie soude hebben, men daarom soo lang opschorte, daar over absolut te resolveeren. Ondertusschen was men op de Frontieren seer gealarmeerd over dese nieuwe *Rupture*.

De Resolutie van *Lottharingen* werd van den *Keyser* versocht;

De *Hertog van Lottharingen* hadde, sedert de Maant *Aug.* 1670. als wanneer hy op een nooytgehoorde en gants onbeschrijvelijke Manier, door de *Fransen* uyt sijn Erf-Landen verdreven, en deselve geheelijk berooft geworden was, gedurig aangehouden, om de *Restitutie* sijnes *Hertogdoms*, waar toe hem de *Fransen* meenigmaal goede Vertroosting hadden gegeven, schoon sy hun Beloften niet naquamen. Maar alsoo sijn *Keyserlijke Majesteyt* ten deelen door de voorgaande Tractaten met den *Hertog van Lottharingen*, en ten deelen door de *Pretentien* en *Interessen* van 't *Duytsche Rijk*, sich seer verplicht bevond, tot de Bevordering der *Restitutie* van desen Hertog, liet ten dien eynde door sijn *Ministers*, den *Fransen* meenigmaal daar toe vermaanen: waar op de beyde Franssche *Envoyées*, *Gremonville* aan 't Keyserl: Hoff te

Wee-

Weenen, en *Gravel* by de Rijks-Vergadering te *Regensburg*, in hunne *Memorialen* verscheyde Presentatien deden, tot volkome *Satisfactie*, schoon deselve nooyt in 't werk wierden gesteld. Weshalven sijn *Keyserl: Majest:* door sijnen *Ambassadeur*, de *Graaf van Windisgrats*, den *Franssen* een Cathegorisch Antwoord afeyschte. 't Welk hy door een Fransche *Staat-Secretarius* sonder eenig vertoeven ontfing, met dese uytdrukkelijke woorden: „Dat men den *Hertog van Lottharingen* weder gerestitueert soude „sien, eer hy, Heer *Ambassadeur*, weder tot *Weenen* sou gear„riveert zijn. Waar op nochtans niets ter Weereld volgde; soo dat sijn *Keyserl: Majesteyt* in sijn Voorstelling, wegens een algemeene VREDE, wederom over dese voornoemde *Restitutie* moest aanhouden. Waar toe sijne MEDIATIE aanbood, om daar over in der Minne te tracteeren. Doch de *Franssen*, na lang genoeg versuymig geweest te hebben, sloegen eyndelijk dit Versoek absolut af; willende alleenlijk niet eens na de Middelen luysteren, die de *Keyser*, door sijn *Minister*, tot een Verdrach wilde laten proponeeren, schoon daar door den Vredens-Handel, die men tot *Keulen* wilde aanvangen, niet het geringste Nadeel soude geschieden. Eyndelijk begeerde sijn Keyserlijke Majesteyt, dat de *Franssen*, aan den *Hertog van Lottharingen*, een Paspoort souden doen bekomen, op dat hy tot *Keulen*, of in Persoon, of door sijn *Minister*, den Vredens-Handel mocht bywoonen; Maar alles was te vergeefs. Hier tegens quam de *Baron de Serainchamps* met de *Ratificatie* van hare *Hoog Mogende de Heeren* STAATEN GENERAAL, wegens 't Nieulijks geslotene Tractaat met dien selven Heer *Hertog van Lattharingen*, binnen *Brussel*, ten eynde het selve aldaar insgelijks van sijn *Exellentie* te laten ratificeeren; en dan daar mede na sijn *Meester* te verreysen.

't Welk hem wel belooft;

Maar nooyt geëffectueert werd.

Door de voorgemelde *Oorlogs-Declaratie* van *Spanjen* tegen *Vrankrijk*, en wederom die *Kroon* tegen 't *Spaansche Hoff*, benevens d'*Alliantie* soo van *Duc de Loraine*, als van sijn *Keyserlijke Majesteyt*, met de Heeren *Staaten Generaal*, het getal van VRANKRYKS Vyanden merkelijk aangroeyende, moest men ook in dat *Rijck* op machtiger Middelen van Tegenweer bedacht zijn; dies quam de *Marquis de Louvois* met uytdrukkelijke Last en Bevel van sijnen *Heer* en *Koning*, aan d'*Opperste Financier Monsr.* COLBERT binnen *Paris*, van Inhoud, dat d'Intentie en het Begeeren des *Konings* was, men sijne *Armeen* met een Macht van 30. Duysent Man

Vrankrijks Vyanden toenemende, doet ook sijn Krijgs-Macht vergrooten;

soude vermeerderen ; willende , dat voorn: *Colbert* daar toe de noodige Geld-Middelen soude uytvinden. Hier op soude , soo men seyde, *Monsieur Colbert* belooft hebben , een *Fonds* van 10 à 12. Millioenen te zullen verschaffen. Sijn *Majesteyt* daar op betrouwende, deed noch twee Regimenten Dragonders werven , stellende daar over den *Marquis de Hocquincourt* , en de *Sauvebeuf* tot *Collonellen*: En zond ter selver tijd Twee Millioenen *Contanten* over *Hamburg* na *Sweden*, ten eynde die *Kroon* ook te meer tot sijn Devotie te bewégen. Daar-en-boven wierd een Millioen Ponden gereed gemaakt voor de DOTE van de *Princesse van* MODENA.

En zend *Contanten* aan de Kroon *Sweden.*

Boven dese Beswaaring van swaarder Oorlogs-rustingen quam ter selver tijd noch binnen *Paris* de droevige Tijding, van d'Ongelukkige Overkomst der Fransche Oorlogs-Vloot, die midden onder de woeste Zee-golven, door een onstuymig Tempeest soo deerlijk was geslingert, dat men derselver Schaade aan Zeylen, Anckers, Touwen , en Masten , behalven d egeblévene Schepen, op meer dan Twintig-duysent *Escus* estimeerde: 't Welk geen kleyne Ontstelteniss door geheel *Vrankrijk* causeerde.

Monsieur de Martel met geringe Estime van den Franschen *Admiraal d'Estrée* hebbende gesproken, wegens sijn vreemt-schijnende Conduite in 't laatste Zee-gevecht tegen de *Hollanders* , waar over d'Engelsche *Admiraal Prins Robbert* mede niet weynig had geklaagt, wierd daar over den 13. *Novemb:* uyt des *Konings* Last in de *Bastille* gezet.

Hare *Hoog Mogende* de *Heeren Staaten Generaal* , om op dese Nieuwe Fransche Wervingen , hunne Krijgs-Macht , soo veel hen moogelijk was, met die van *Vrankrijk*, naar Proportie , in nieuwe Vermeerdering te égaleeren , bedienden sich sorgvuldelijk van dese Occasie , dat de *Keurvorst van Brandenburg* , als nu een Vredens Tractaat met *Vrankrijk* getroffen , veele sijner *Militie* afdankte ; die dan hare *Hoog Mogenden* weder meest alle in haar Dienst aannamen , en dagelijks over *Hamburg* in *Holland* aanquamen ; daar die alle in hun behoorlijke Guarnisoenen wierden verdeeld.

Waar tegens de *Staaten Generaal* ook Nieuwe Wervingen aanstellen,

De Heeren *Gecommitteerde Raaden* der *Staaten van Holland*, resolveerden den 17. *November*, op het Hoog-wijs Advijs van den Heere *Prince van Oranjen*, dat noch voor dese maal, sonder het selve oyt of oyt in consequentie souden mogen werden getrokken, van den 21. *October* af , tot den 25. *Marty* 1674. voor de *Mili-*

En een nyterste Ordonnantie wegens de Monstering doen publiceeren.

Militie, Ordonnantien van compleete Compagnien souden werden geslagen; gelijk hier voor in *Nederlands Toerusting* op Pag: 145. breeder is gemeld.

Den 14. *November* sijn Hoogheyd Heere *Prince van Oranjen* van sijn Drie-en-twintigste Jaar nu Jaarig geworden, wierd daar over met veel Eer-Dichten begroet. Ondertusschen sach men de gepreste Wagens, Karren en Tocht-paarden in meenigte naar den Brabandschen Bodem voeren, tot versterking en onderhoud van 't nieuw-opgerichte Leger van 10000. Man, dat onder 't Commando van *Grave van Waldek*, by malkander wierd gebracht, om met noch een Corps *Spaansen* te conjungeeren: Waar toe te *Raamsdonk*, *Besoyen*, en die Plaatsen daar omtrent, Vry-Leger wierd gepubliceert.

Sijn Hoogheyds Geboorte in 't 23. jaar vermaand.

Werd noch een Leger van 10000. Man, onder Graaf *Waldek* geformeerd.

Wat d'Optocht en voordere Verrichting van dit nieuw opgerichte Leger betreft, zal men hier na in de *Fransche Verlaating der Nederlandsche Conquesten* melden, als *Duc de Luxemburg* met al sijne daar uytgetrokkene Guarnisoenen, uyt *Nederland* na *Vrankrijk* meent op te trekken.

In *November* gingen omtrent 2000. Man onder 't Commando van Coll: *Stokheym* te scheep na *Elburg*, om dat te emporteeren; doch wierden door de Nevel en contrary wind wel 3. dagen in de Zuyder-Zee op-gehouden, tot sy eyndelijk te *Harderwijk* aanquamen, en van daar na *Elburg* marcheerden; maar verstonden onderweeg, dat haar *Dessein* ontdekt, en een half-uur te voo- op *Elburg* ren Secours gekomen was; weshalven sy na *Harderwijk* keerden, daar eenig Volk lieten, en met de rest onverrichter saken weder te rug trokken. Dese Geblevenen vernemende, dat 'er op het *Huys den Ouden Allert* 30. *Fransen* lagen, trokken daar na toe, schooten 12. doot, en verjoegen de rest.

Aanslag misslukt.

D'Aanslag op de Stad *Bonn*, een beter Succes als die op *Elburg* neemende, keeren Ons tot de

Verdere Optocht van Sijn Keyserlijke Majesteyts, *en sijn* Koninklijke Hooghеyds *Heyr-Leger.*

DE *Fransen* tot *Lints* en *Andernach* niet soo haast vernemende, dat Graaf *Montecuculi*, volgens het Raads-besluyt van den 29. *October*, de Keyserlijke Armee na *Coblents* had doen trekken, of, (bevangen van groote vreese,) verlieten deselve Plaatsen,

en retireerden sich in *Bonn*, werwaards de Schip-brug, die tot *Andernach* had gelegen, mede wierd heen gevoerd. De Graaf *Vignory*, Fransche Commandant in *Trier*, niet minder voor dit afkomende Heyr beängst, in beduchting of het Keyserl: Dessеyn op die Stad lag, deed seer yverig dag en nacht aan derselver Fortificatie arbeyden. Maar het was ergens anders gemunt, waar toe den 31. *October* 85. Overlandsche Schepen, vol Musquettiers, Krijgs-rusting en Amunitie, den *Rijn* af, door de *Cobelentzer* Schipbrug voeren, gevolgt van noch 18. andere, waar van sommige wel 1000. Man in hadden, alle met Voet-volk en Geschut geladen, werdende by den *witten Tooren* aangezet. Graaf *Montecuculi* mede tot *Cobelentz* gekomen, wierd daar van den *Ceurvorst van Trier*, die de vrije Passagie voorby die Stad had toegestaan, met ettelijke Generaals Persoonen deftig ter Maaltijd getracteerd; vertrekkende den 2. *November* 's namiddags ten 4. uren, onder 't losbranden van 't Geschut, na sijn Armee; die des ochtens vroeg, met de jonge *Duc de Loraine* voor aan 't Hooft, voorder na beneden had beginnen te marcheeren.

Keyserſen komen den Rijn af,

Een Party voor-uyt gezonden, advanceerde tegen-over *Keulen*, dicht by *Duytz*, waar in, nevens de *Bisschop van Straatsburg*, eenige Comp: van *Keur-Keulen* lagen, dewelke niet soo haast de *Keyserſen* gewaar wierden, of retireerden sich op 't Stadhuys, daar sy de Kettingen voor-spanden, waar door de *Keyserſen* wierden verhindert, daar in te komen. Dus weder te rug trekkende, rencontreerde de Comp: Ruyters, van den Lt: Coll: *Schadé*, die den *Bisschop van Straatsburg* meenden na *Arentsberg* te convoyéren; hier op invallende, kregen 85. gevangen, sloegen eenige doot, en namen de Standaart mede; soo dat niet meer als vijf Man daar van eschappeerden; en de *Keyserſen* sich weder na *Duyts* begevende, kregen dat in. De voorn: Coll: *Schadé* van 2. schooten en een steek gequetst, is binnen *Ceulen* overleden, en souden sijn laatste Woorden geweest zijn: *Ik heb den* KEYSER, *mijnen* HEER, *lang getrouwelijk gedient*; *maar nu heb ik my laten verleyden, en heb mijn rechtveerdige Straf daar voor ontfangen.* Voorwaar een rechte Belijdenis van sijn Mis-bedrijven, tot opmerking van andere Affvalligen.

Veroveren *Duyts*, en bekomen veel Gevangens.

Soo haast *Andernach* en *Lintz*, door de *Franssen* gequiteerd, quamen eenige Heeren van d'eerste Plaats, by den *Ceurvorst van Trier*, aan wien sy, nevens aanbieding harer Stad, om Genade en Zecuriteyt voor hun Burgerschap baden; 't welk de Keur-

Andernach submitteerd sich.

vorst

vorst consenteerde, en daar op aanstonds 600. Man derwaards zond, welke die van *Andernach* een Voeder Wijn, en de *Sleutelen* van hun Stad te gemoed brachten, en alsoo de Plaats aan ged: *Keurvorst* over gaven. Waar op de *Keyserschen* noch 800. Man tot Guarnisoen daar in bragten. Insgelijks wierd *Lintz* ook van deselve met een goede Bezeting voorsien. Maar de Stedekens *Braubach* en *Zees*, 2. uren van *Cobelentz* gelegen, die den *Keyserschen* de Doortocht hadden geweygert, wierden uytgeplundert. Onderwijlen bleef de *Hertog van Lottharingen* met een goet deel van de Keyserlijke Armee aan de *Moesel*, om aldaar op de Desseynen van den Marschalk *de Turenne* te passen.

Maar *Braubach* en *Zees* werden uytgeplondert.

Sijn Hoogheyd Heere *Prince van Oranje* den 31. *October* van *Bruel* op-brekende, trok met het geheele Heyr voorby *Bon*, na *Andernach*, om daar met de *Keyserschen* te conjungeeren, maar den 2. *November* het Keuls Stedeken *Rhijnbach* passeerende, en 't selve sich niet gewilliglijk willende submitteeren, commandeerde sijn Hoogh: 2. Regimenten Dragonders, en 2. Regimenten Voet-knegten, om 't selve te bestormen; zijnde veel Boeren uyt *Keuls-land* daar in gevlucht, en een Burgermeester had hen soodanig op-gehitst, hoewel de Plaats niet seer sterk was, dat sy tot geen Overgeven wilden verstaan, schoon men haar seer goede Conditien presenteerde. Dus moest 'er met Geweld op geageerd werden, en 't selve, als voor geseyt, in 't werk gestelt, voerde de Heer *van Valkenburg* de Dragonders aan, die het Stedeken haast overweldigden, en alles in de eerste Furie neder maakten, wat sy in Wapenen vonden, selfs wierd voorn: Burgermeester, een Oud Man, die eertijds dat Ampt had bedient, en nu Wacht-meester was, tot Belooning van sijn ondienstige Dienst, aan een Boom opgehangen, met de Sleutels der Stad om den hals, en een dégen in de Vuyst, als zijnde, door sijn boosaardig op-hitsen des Volks, een oorzaak van al dese Bloed-vergieting. Sijn Hoogh: gaf het Gouvernement van de Plaats, aan voorn: Heer *Valkenburg*, die, hoewel in d'Attacque een weynig gequetst, sich seer dapper had gequéten; insgelijks noch 3. andere brave Heeren van *Amsterdam*, met namen, *de Graaf*, *Reynst*, en *Heermans*, die als Volontairen, ter Liefde van 't Vaderland, sijn Koninkl: Hoogheyd, gesamentlijk met 24. Paarden over-al volgden.

Sijn Hoogh: doet *Rhijnbach* bestormen,

Werd overweldigt.

En al wat in de Wapenen was, te neder gehakt.

Den Heer *Valkenburg* werd het Gouvernement verleent.

Dese Actie verricht, en alles tot den verderen Optocht veerdig, trok sijn Hoogh: den 3. dito over de *Abrstroom* na *Andernach*,

Sijn Hoogh. Conjungeert met de *Keyserl:* Armee.

nach, tuſſchen welke Plaats en *Bon*, hy met d'*Avant-guarde* van 't Keyſerl: Heyr, onder den *Marquis de Grana* conjungeerde. Den 4. dito onder de Generaals-perſoonen Krijgs-Raad houdende, wierd volgens het Raads-beſluyt, den *Marquis d'Aſſentar* met een Party Troupen na *Bon* gezonden, die de Plaats berenden, en het Spaans Regiment van *Graaf Schellard* begon ten eerſte na de Stad t'avanceeren. 's Anderen daags quam Graaf *Montecuculi* voor de Plaats, nemende ſijn Quartier te *Godesberg*: de *Spaanſen* onder den *Marquis d'Aſſentar* hielden ſich tot *Keſſening*: en ſijn Hoogheyd den 7. voor *Bon* komende, logeerde te *Rhijndorf*. Ondertuſſchen wierd door 't geheele Leger met Trompetten uytgeblaſen, dat een ider, die eenige *Vivres* daar wilde inbrengen, 't ſelve ſonder verhindernis mogt doen; als mede, dat de *Sauvegarden* ſoo van d'een als d'ander gegeven, ſouden gereſpecteert werden.

Bon werd door de *Keyſerſen* berent.

En door ſijn Hoogheyd belegert.

Soo haaſt nu dit geheele Leger rondsom gecampeerd, en Generaal *Sporck* met de Keyſerſche Cavallery door 't *Weſterwald* aan d'ander zijde van de Stad gekomen was, begon men aanſtonds de *Batterijen* op te werpen, de *Trencheen* te openen, en de Graafwerken voort te zetten. Binnen de Plaats lag de *Generaal Majoor Lantsberge*, als Gouverneur voor den *Keurvorſt van Keulen*, hebbende tot Bezetting over de 2000. Man, waar onder het Franſche Regiment van *Vermandois*, gecommandeert door den *Marquis de Gaſſe-Matignon* en den Brigadier *Raveillon*, nevens 80. Stukken Geſchut, met een overvloedige *Amunitie* en *Vivres*.

De Commandant met een bezetting van 2000. Man, defendt: ſich dapper.

Met deſe Bezetting defendeerde ſich de *Commandant* ſeer wel; want liet in 't opwerpen van de *Battarijen*, en 't openen der *Trencheen*, wel over 1000. Kanon-ſchooten uyt-vliegen, die echter weynig Schade toebrachten. Die van binnen deden op d'eerſte aannadering der Belegeraars verſcheyde Huyſen en Klooſters buyten de Stad in brand ſteken, om te beter uytſicht te hebben; waarom ſelfs het ſchoone *Jonkvrouwen-Klooſter* te *Dietkerken* niet wierd verſchoont.

De Loopgraven werden ſterk voort-gezet.

Den 7. deſer, de *Graaf van Schellard*, met de Werken tot op 30. paſſen van des Stads Grachten geavanceerd, commandeerde ſijn Hoogheyd den 8. deſer ſijn Regiment, om deſelve af te loſſen; 't welk in 't korte tot op de kant van de Gracht avanceerde, zijnde de *Keyſerſen* mede ſeer na gekomen; ondertuſſchen van weder-zijden continuëel ſeer ſterk wierd gecanonneerd, wijl men ſich prepareerde, om ten eerſten te ſtormen.

Prins

Prins Condé deſe Optocht van ſijn Koninkl: Hoogheyd geapprehendeert hebbende, en in vreeſe, of deſelve lichtelijk meerder Progreſſen in 't *Keuls-land* mogt doen, dan ſijn *Koning* wel ſoude wenſchen, en dat *Keur-Keulen* by deſe, voor hem tegenſpoedige, Verandering, lichtelijk mogt reſolveeren, ſijn *Alliantie* met de *Franſſen* af te ſtaan, en ſich weder met den *Keyſer* te bevrédigen; Soo detacheerde hy den 26. Paſſato, den *Marſchalk d'Humieres* met 40. Esquadrons Paarden in 3. Brigaden na *Maſtricht*, om van daar na *Keuls-land* met eenige Troupen van *Duc de Luxemburg* verſterkt te werden, en alſoo deſe machtige Heyren t'obſerveeren. d'Eerſte Brigade van 16. Eſquadrons wierd gecommandeert door *Sr. de Catheux*; de tweede van 17. Eſq. door den *Marquis de Rabliere*; en de derde door den *Marquis de Sourdis*; in alles omtrent 7000. Man uytmakende. Met dit Detachement nam de *Marſchalk* ſijn Marſch na *Bergen in Henegouwen*, daar hy met den Ridder *de Fourilles*, tot op een Kanonſchoot van de Stad gekomen, d'ordinary *Guarde* van 50. Paarden onder *Sr. de St. Pancrace Arnofini*, tot aan de Voorſtad van *Nimi* deed avanceeren, om den Marſch deſer Bende te dekken; doch 15. Spaanſche Dragonders daar op de Wacht leggende, vochten lang met de *Franſſen*, die haar noch eyndelijk deden retireeren, de Slag-boom afkapten, en eenige Huyſen in *Nemi* aan brand ſtaken. In dit Gevecht wierd den voorn: *Arnofini* gequetſt, nevens *Sr. de Berna*, Cornet van 't Regiment van *Enguin*, maar 15. jaar oud, en den Lt. *Sr. de St. Calais* doot. Maar de *Hertog van Aarſchot* in deſe Stad het *Commando* voerende, deed aanſtonds ettelijke Cavalliers opzitten, die wel 40. Gevangenen binnen brachten. Voorn: *Marſchalk* deed daar na ſijn Marſch langs de *Caſſeye* van *Charleroy* op *Maſtricht*, daar hy den 31. Paſſato arriveerde, en rondsom op de Dorpen ſijn Soldaaten liet logeeren. Den 1. *November* brak van onder deſe Stad op, advanceerende den 2. dito 5. mijlen weegs, en quam den 3. tot *Gulick*; van waar hy den Franſche *Ambaſſadeurs* tot *Keulen* bericht zond. Dan, na dat noch eenig Volk van *Duc de Luxemburg* te hulp had gekregen, naderde tot dicht onder *Bon*. Dus gebeurden 't, dat als den 6. tot *Berchem* was gelogeert, hy 100. Dragonders onder *Monſr. de St. Silveſtre* na *Bon* ſchikte, om daar binnen te komen: deſe haar in een Bosje verſtékende, den 8. deſer tuſſchen 7 en 8. uren des morgens als de Wachten waren gelicht, en men geen Woord meer vraagde, onder pretext van

Condé tracht de Belegering van *Bon* te beletten.

Sijn Troupen komen voor *Nimi*.

By *Maſtricht*.

En eyndelijk na by *Bon*.

1000. Dragonders Franſſen komen met Liſt binnen *Bon*;

Lorai-

Loraimoiſen te weſen, door de Wijk van de *Keyſerſen*, liſtelijk in de Stad quamen. Maaar nog andere 100. Paarden 't ſelve door de Wijck van ſijn Hoogheyd meenende na te volgen, hadden ſlimmer ontmoeting; want wierden meeſt alle doot geſlagen of gevangen genomen. Noch waren 500. andere Ruyters in een nagelegen Boſch gekomen; maar die ſulks verſtaande, keerden wel haaſt te rug: gelijk ook *d'Humieres* ſelfs na *Nuys* trok, als ſiende met ſoo weynig Volk daar niets uyt te rechten. Waarom ſich na *Vytrecht* begaf, om daar te commandeeren in plaats *van Luxemburg*, die nu een gedeelte van 't Leger, dat *d'Humieres* daar bragt, zijnde een party na 't *Land van Luyk* te rug geſonden, ſelfs ſoude commandeeren, nevens al het Volk, dat men uyt de geconqueſteerde Plaatſen trok: om dus met ſterker Macht, de Deſſeynen deſer geconjungeerde Heyrs-Machten t'obſerveeren.

Andere dat willende navolgen, raken alle Capoot.

Soo haaſt men in 't Leger voor *Bon*, d'aankomſt van *Humieres* had vernomen, wierd alles geprepareerd, om een Detachement onder den Gen: *Sporck* op hem af te zenden: Maar hy op 't gerucht te rug gewéken, begon men met allen yver te arbeyden, om de Belegering een korten uytgang te doen hebben. Den 8. deſer de Batterijen in ſtaat gebracht, ſpeelde men daar mede ten 6. uren 's avonds continuëel op de Stad; onderwijl die van binnen wel 3. Uytvallen deden, maar met weynig *ſuccès*.

Bon werd hévig beſchoten,

Den 9. de *Granaden* in de Stad geworpen, deden groot quaat aan d'Ingezetenen; want de *St. Remichu Kerk*, nevens veel huyſen wierden geweldig geruïneerd. Ondertuſſchen meende een Keulſche Burger, eenige Brieven in een Wandel-ſtok, op de manier van een Reyſiger, binnen de belegerde Stad te brengen, maar wierd gevangen, en ſou voor de Stads Poort opgehangen geworden zijn, indien niet door eenige liſtigheyd was weg geraakt.

De Granaten doen groot quaat in de Stad,

Keulſche Borger tragt in ſijn ſtok, Brieven over te brengen.

Den 11. deſer de werken byna tot op de Gragten geadvanceert, wierd beſlooten, een Attaque op de Halve-maan voor de Keulſche Poort te doen, na dat dien geheelen dag ſeer furieus was gecanonneert.

Dit beſluyt des avonds tuſſchen 10 en 11. Uren in effect geſtelt, deed het Regiment van *Graaf Schellard* den Aanval; met ſoodanige Furie, dat de *Franſſen*, die daar de Wacht hadden, na een hevige wederſtand, de Halve-Maan moeſten quiteeren; ſoo dat aan wederzijden veel Dooden en Gequetſten wierden gevon-

Werd een Halve-Maan verovert,

vonden. *Graaf van Koningsmark* selfs mede in d'Attaque presént, trof het Ongeluk, dat omtrent ten een uren des nachts in de *Loop-graven* zijnde, soo als de Heer *Prince van Oranje* daar even was uytgetrokken, een *Valkonet*-kogel uyt de Stad geschooten, in de opgeworpen aarde een steen soodanig raakte, dat in verscheyde stukken sprong, en een daar van, den opgem: *Graaf* soo sterk aan 't Hooft trof, dat achter over viel, als wanneer meer steenen op hem stortende, soodanig wierd geswakt, dat men hem uyt de Loop-graven moest brengen. Sijn Hoogheyd hier van verwittigt, quam hem aanstonds visiteeren; voor wien hy, als in sijn laatste Ure, protesteerde over de Calangie, die men hem op den hals had geworpen, over 't verlaten van *Bodegrave*, seggende; Dat nooyt andere intentie had gehad, als getrouwelijk sijn Dienst te contribuëren voor de *Geunieerde Provincien*, en dat alles wat men contrary van hem had gedivulgeert, in regard van 't verlaten van *Bodegrave*, vals was, zijnde bereyd, Godt daar van Rekenschap te doen. Wenschende voorder sijn *Hoogheyd*, en sijn *Vaderland* alle Welvaard en Voorspoed, in Hope, Godt sijn Gebeden, die hy voor 't selve dede, soude aanhooren. Dit geseyt hebbende, nam deser Weereld Affscheyd. En waren ook in dese Halve-Maans Verovering den jongen *Graaf van Schellard*, den Lt: Coll: *Kielmanig*, en Cap: *Guise* alle als braave Kavaliers gesneuvelt.

Daar Graaf *Koningsmark* blijft.

Na uyterl: geproteſt: te hebben, sijn Onschuld in 't verlaten van *Bodegrave*.

Na dese *Attaque* wierd seer furieus op de Bolwerken gecanonneerd, soo dat 'er eenige geheel schadeloos geraakten; en wierden 3. Mijnen verveerdigt, om des anderen daags morgens te laten springen. Maar *Graaf Montecuculi* liet die van binnen eerst waarschouwen, en seggen; Dat sy de Stad souden overgeven, nademaal 'er nu doch geen aandere Uytkomst voor-handen was, en dat sy wel eenige Gedeputeerden uyt de Stad mochten zenden, om te besichtigen de Mijnen, die gereed waren, om, indien sy niet wilden capituleeren, aanstonds te laten springen, de Stad daar op te bestormen, en al wat Wapenen voerde, ter neder te hakken.

Bolwerken werden door 't Kanon geruïneerd,

En de mijnen veerdig, werden de Belegerden, vermaand, te Capituleren.

Den Belegerden hier door den Moed ontvallende, sloegen den 12. deser des morgens de *Chamade*, en sonden 2. Gedeputeerden aan den Keyserl: Generaal, die 't Accoord in 't kort maakte, versoekende met vliegende Vaandels, &c, en 2. Stukjes Kanon en Bagagie, naar Krijgs-gebruyk uyt te trekken: Maar moesten met stille Trom, opgewonden Vaandels, uytgedoofde

De *Chamade* werd in *Bon* geslagen.

Lonten voortmacheeren. Soo dat *Marquis de Grana* noch dien selven dag met een Keyserl: Regiment daar binnen trok; en de *Fransjen* des anderen daags ten 10. uren, 1500. sterk, onder het Convoy van 500. Curassiers, daar uyt na *Nuyts* marcheerden. De *Duytzen* staken sich meest onder, hebbende de Belegeraars, gedurende de Belegering van 8. dagen, 400. Man voor de Stad verlooren. Wanneer de Bezetting uyt trok, reed de Gouverneur te Paard voor uyt, en in 't passeeren voor by sijn Hoogh: de Heer *Prince van Oranje*, steeg van sijn Paard, en deed met de Piek seerbeleefdelijk sijn Reverentie. Niet tegenstaande den *Fransjen* geaccordeerd was, hun Bagagie mede te nemen, wierd echter deselve, door de Spaansche Dragonders geplundert, seggende, in het losmaken en afsnijden der Pakken, hen die in 't marcheeren maar hinderlijk souden zijn. De *Fransjen* trokken na *Mastricht*, en de *Keulsen* wierden door 500. Keyserl: Ruyters na *Keulen* gebracht, ondertusschen vele sich in 's KEYSERS Dienst begaven.

Bezetting trekt uyt,

En de Gouvern. betoont sijn Hoogheyd groote Eerbiedigheyd.

Den selven dag als d'Uyt-tocht geschiede, quam een Keyserl: Party met eenige toegemaakte Schepen, langs den *Rhijn* af tot by *Keulen*, daar de *Keur-vorst* sijn Schipbrug, met sijn Standaart daar op geplant, had laten brengen: Maar de *Keyserjen* maakten sich daar haast Meester van, en brachten de Standaart binnen *Bon*.

Soo haast *Marquis de Grana* binnen deselve Stad was gekomen, stelde sijn Volk in Slag-Ordening op de Markt, daar hy de Burgermeesters en Keur-Keulsche Ministers by hem ontbood, deselve met een goede Oratie bejegende, ten Dienst van sijn Keyserl: Majest: aanmaande, en hen beval, de Quartiering der Soldaaten, by de Burgers gelijkmaatig te schikken, op dat 'er geen klagten vielen; hen voor de Rest alles goets belovende, en dat hy in alles des Keurvorsten Persoon wilde vereereren, ook sijn Pallais ongetoucheerd laten, en op alles goede Ordre houden. Ged: *Marquis* nam sijn Residentie in 't Hoff van den *Bisschop van Straatsburg*; tracterende aldaar den 15. deser sijn *Hoogheyd*, en den *Graaf Montecuculi* op een heerlijk Festeyn.

Keyserl: trekken in *Bon*,

Daar sijn *Hoogheyd* door *Marquis de Grana* heerlijk getracteerd werd,

Sijn Hoogheyd begaf sich noch dien selfden dag weder na 't Leger, waar hare Hoog Mog: *Ambassadeurs* arriveerden, voor dewelke hy 't geheele Heyr in *Battaillie* vertoonde, en 48000. *Combattanten* sterk wierd bevonden; na 't welke ged: Heere *Ambassadeurs* dien Avond noch weder na *Keulen* keerden. Sijn Hoogheyd

En het heele Heyr voor hare Hoog Mog: Ambassadeurs in *Battaille* steld.

heyd met eenige Keyserlijke Benden onder Gen: *Sprok* verzeld, brak ook 's avonds van sijn Quartier te *Rhijndorf* op, campeerde te *Wesseling*, 2. Uren van *Keulen*, en den 17. dito tot *Brouwiler*.

Marquis de Grana hebbende te *Bon* een Brug over den *Rhijn* doen slaan, trok een Party *Keyserse*n daar over, om in *Berg sland* hun Winterquartieren te nemen, wijl de Koude en 't quaat we'er niet toeliet, verdere Progressen van consideratie te doen.

Montecuculi trekt na *Weenen*, en sijn Volk in de Winterquartieren.

Graaf Montecuculi, schoon reeds soo wijt aan den *Rhijn* geadvanceert, doch als een oud Heer van groote Indispositie overvallen, resolveerde, het Keyserlijke Heyr, onder 't Bevel van *Duc de Bournonville* te laten, en selfs met 600. Ruyters tot Convoy, weder na *Weenen* te verreysen, om sich daar van de geleden Ongemakken, in 't passeeren van soo een langen Weg, te herstellen.

Sijn Hoogheyd na beneden,

Sijn Hoogheyd met sijn Armee nevens de *Keyserse*n voorder na beneden trekkende, zond van de laatste een Party na 't Kasteel *van Bruel*, bezet met 80. *Franssen*: 't geen sy in-kregen. Van hier voor 't sterke Kasteel *Lehnig* komende, dat met 200. *Franssen*, onder een Hoogduyts Commandant was bezet, eyschten dat op: Maar dit Volk hier na niet willende hooren, gebruykte de *Commandant* dese Stratagema; hy deed de *Franssen* in 't Voorhoff gaan, onder pretext van 't selve te defendeeren, latende toen de Valbrug achter hen ophalen, waar door sy genoodsaakt wierden, het Kasteel den 21. deser over te geven. Dit Kasteel was in 't jaar 1632. van de geheele *Weymarsche* en *Hessische* Armee, onder de Graaven van *Guebrians* en *Eberstein* belegert, en wierd 6. weken lang grouwelijk beschooten; moesten echter in 't laatst nog afwijken,

Kasteel *Lechnig* werd met een Stratagema veroverd,

Waar eertijds een geheel Armee niet op vermogt.

Den 23. *November* namen de *Spaanse*n ook *Kerpen* in; het gene sy men eenig Volk bezette. Dus het geheele Heyr door 't *Land van Gulick* trekkende, emporteerde onderwijl *Duren*, en refrecheerden 't Volk eenige dagen tot *Blaatsem* en daar omtrent, tot eyndelijk sijn Hoogheyd den 28. met de *Spaanse*n tot *Rurmonde* over de *Maas* trok, en de *Keyserse*n weder na *Bon* keerden. Gedurende desen Optocht was d'Overste *Joseph* in sijn Hoogheyds Leger siek geworden, en van daar na *Keulen* gebragt, quam te overlijden, en wierd den 19. deser begraven.

Kerpen in genomen.

Ook *Duren*.

Overste *Joseph* sterft.

Ondertusschen liet de *Cardenaal van Baden* het Stedeken *Syburg* daar hy *Abt* van was, en door den *Vorst van Nieuburg* gedemanteleert,

Syburg weder gefortificeert.

teleert, weder verſterken, zijnde met eenig Geſchut en Volck van de *Keyſerſen* derwaards getrokken; willende, na alles weder herſteld ſou zijn, de Rekening van d'Oncoſten, aan *Paltz-Nieuburg* ſenden, om die goet te doen; wijl die Plaats van ouds altoos onder het *Rijk* had geſtaan; en derhalven geen beſonder Vorſt vermogt, deſelve af te werpen.

Turenne paſſeert den *Rhijn*,

Marſchalk de Turenne den *Nekker* gepaſſeert, trok den 29. paſſato te *Philipsburg* over den *Rhijn*, van waar hy *Monſr. de Vaubrun* met 1000. Dragonderen 1500. Ruyters en 1600. Voet-knechten na der *Elſas* zond, om Bezetting in *Mompelgard* te leggen. Met de Reſt ging hy na *Nieuwſtad* aan den *Haard*, en in 't *Spierſe* Gebied, zijnde omtrent 12 à 13000. Man ſterk, de Ruytery noch tamelijk gemonteerd, maar 't Voet-volk ſeer ſlecht; want ſy meeſt door de Boeren gemaſſacreerd, en voorts verloopen waren, ja ſommige Compagnien hadden maar 8, 10, 12, 15, 20, 25, en de hoogſte 30. Man, behalven d'Officiers.

Sijn Leger in ſlechten ſtaat,

Turenne hier nu in 't Gebied van *Keur-Palts* gekomen, bedorf die geheele Land-ſtreek in den gront, ja ſoo barbariſch met d'Ingezetenen handelende, dat ook de Boeren malkander vraegden, *of de* TURKEN *wel ſoo Wreed-daadig plagten huys te houden*; want ſijn Soldaaten goten de Wijn over Straat uyt; ſtaken 2. Dorpen, als *Laehen* en den *Haard* in Brand; ruïneerden veel Heeren Huyſen; ſtalden haar Paarden in de Roomſche Kerck; ſloegen Stoelen en Banken aan ſtukken; Ja tot *Mayncam*, een *Spiers* Dorp, deden ſy in de Kerk achter den *Authaar* hun Gevoeg; ſlaande verſcheyde Boeren doot. Maar die ſpaarden hen ook geenſins, ſoo haaſt ſy maar elders eenige van kant konden krijgen, makende nu en dan meenig *Fransman* capoot, gelijk tuſſchen *Nieuſtad* en *St. Lamprecht* den *Marquis de Rouſſillion*, en veel andere meer, waar onder 2. Engelſche Graven, die tot *Nieuſtad* ſiek wierden ingebragt. Daar tegen maakten de *Franſſen* een Aanſlag op gem: *Nieuſtad*; doch miſlukte. Want hier toe 500. Paarden tot in de Voorſtad genadert, om alſoo met Liſt daar binnen te geraken; en de *Baron van Degenveld*, het *Commando* in deſe Plaats hebbende, gebood hen, te vertrekken, met deſe byvoeging, dat indien ſy niet wilde, men aanſtonds Vuur daar onder ſoude geven. Sy echter hardnekkelijk Stant houdende, begonden de Voor-ſtadt te plunderen: Maar ſoo haaſt gemelte *Baron* daar op deed los branden, gingen ſy door.

Ruïneerd het Gebied van *Ceur-Paltz*.

Tot ſelfs ook de Kerken.

Franſchen Aanſlag op *Nieuwſtad* miſlukt.

Hier na plunderden ſy verſcheyde Dorpen, tegens gegeven

Sauve-

Sauvegarde, handelende met Vrouwen-ſchenden, Maagden-ſchoffieren, Dorpen-plunderen, Huyſe-branden, en anderſins ſoo leelijk, dat het naaulijks kan uytgedrukt werden: Want bedreven ſoodanig Geweld en Overlaſt dat de *Ceurvorſt* ſelfs daar over deſe volgende Klagten aan den Franſchen Ambaſſadeur *Pompone* den 1. *Decemb.* uyt *Frederiksburg* ſchreef:

Myn Heer van Boirlabe.

Noodklagte van *Keur-Palts* aan *Pompone*.

IK ben ten hoogſten aan mijn Heer de Pompone verplicht van wegen de Compaſſi, en 't Medelijden, dat hy aan My getoont heeft, en ik bedank hem grotelijks daar voor. Maar dit doet niets ter zaak, daar toe ik heden gelijk ik ſie, geen andere remedie en hulpmiddel heb, als geduldig te zijn. Dat men tot my ſegt, dat alle de Neutraliteyten deſe quaden onderworpen zijn, dit hangt af van de billikheyd der partyen, die oorlogen, en van de Veltoverſten, die over de Heyren gebieden. Ik heb in vier veldtochten in 't Heyr van mijn Heer de Prins van Oranje, Henrik Frederik, mijn Over-Oom, geweeſt, 't welk gemeenlijk uyt dartig duyſent mannen beſtond, en dikwils verplicht was, door Neutrale Landen, en die onder contributie ſtonden, te trekken, als het beſtond dat van de Vyanden te volgen: maar ik heb 'er altijt ſeer goede ordre ſien onderhouden, met overal, daar men ſich by de Boeren tegerde, te betalen, met de genen, die de minſte inſolentie en moedwilligheyd bedreven, ſeer ſtrengelijk te ſtraffen, en met het geen, dat men gerooft had, weer over te doen geven: in voegen dat d' Edellieden, de Boeren, de Vrouwen en Kinderen in huys bleven, als men daar door trok. Doch het ſchijnt dat in dit land de Ruine en Verwoeſting van de Palts niet een dependentie en gevolg van de Neutraliteyt is, maar dat zy eerder hier uyt ſpruyt, dat men vergramt is om dat zy Neutraal is gebleven. Het voorbeelt, 't welk zy van het ſtrijdige, en van het tegendeel bybrengt, in de perſoon, en in de Staten, van mijn Heer de Keurvorſt van Keulen, toont dat men eerder achting heeft genomen op het Heyr van mijn Heer de Turenne, ten koſten van een Neutraal Vorſt, hoewel een Vriend van Vrankrijk, te doen ſubſiſteren en beſtaan, dan om een Vorſt, gantſchelijk in de party van deſe Kroon geëngageert, te ſecoureeren, en onderſtant aan hem te doen. Sijne Vyanden hebben hem gedwongen ſich uyt ſijn Lant te vertrekken, en ſijn Hooftſtat ingenomen, ſonder echter daar erger te leven, dan het Franſche heyr te voren gedaan had. Men heeft niet te twijffelen of zijn Chriſtelijkſte Majeſteyt heeft krachten en wil genoeg om hem te herſtellen: maar 't affront, en de ſchaden, die deſe Keurvorſt, en ſijn Onderdanen hebben geleden, konnen niet door de machtigſte der Koningen ongedaan gemaakt worden; ja ſo weynig als de ongeregeltheden, roveryen, uytplonderingen, moorden, brantſtichtingen, n het gewelt

welt van gewyde en ongewijde dingen in 't Hertogdom van den Berg, dat aan de Hertog van Nieuburg toebehoort, vergolden hebben konnen worden door een Abdy, die men aan zijn Zoon heeft gegeven. Indien ik een Theologant, of Predicant waar, ik sou veel over dese saak konnen spreken, 't welk my misschien niet sou baten. Ik send u alleenlijk hier beneffens de Copye van een Proces verbaal van de Prevoost Generaal, als een proefje van de treffelijke werken, die in de Palts sijn gebeurt. Ik bid u dat gy uw klachten aan de Christelijk ste Koning doet, namentlijk hier over, dat mijn Heer d'Intendant heeft willen ageren tegen den Baron van Stein Callenfels, tegen het Recht der Volken, gelijk gy gesien hebt uyt het geen, dat verleden Saturdag aan u is vertoont; en met eenen dat gy van Sijne Majesteyt versoekt, dat daar over recht aan my gedaan word, gelijk ook over 't Ongelijk, dat men mijne Staaten en Onderzaten aangedaan heeft, en dat hy eyndelijk een eynde van dese Elenden, daar toe ick geen oorsaak gegeven heb, wil maken.

Turenne cracht *Bon* t'assisteeren.

Marschalk de Turenne, na dese gepleegde Insolentien, van het Belegeren der Stad *Bon* verwittigt, trok seer schielijk van daar, langs den *Hondsruk* over de *No* na *Trier*, om te sien of de Belegerden op d'een of d'ander wijs soude konnen assisteeren; maar aanmerkende sijn kleyne Macht, en dat de *Hertog van Lottharingen* met een deel Keyserſche Troupen aan de *Moesel* lag, om sijn Dessеynen t'observeeren, trok weder te rug na *Creutsnach*, en in 't Gebied van *Keur-Mentz*, even als of daar den *Rhijn* voor de *Keyserſen* wilde sluyten: hy vroeg onderweeg aan vele Heeren, daar hy by logeerde, hoe sterk de Bezetting in *Berncastel* was; en konde naaulijks gelooven, dat *Bon*, door sijn Hoogheyd de *Prince van Oranje* was belegert, wijl *Raveillion* hem bericht had gegeven, dat deselve daar voorby was getrokken. Maar *Turenne* had geen rechte kundschap van dese geconjungeerde Keyserſche, Spaansche, en Staatsche Machten; waar over naderhand ook seer klaagde. Dus den 8. *November* by *Ments* komende, nam den *Muysen Tooren* in bezetting, daar 30. Man op leggende, logeerde sijn Volk in de bygelegen Dorpen; daar sy 't mede op een plunderen aanstelden, hebbende het Hooft-quartier te *Wilisteyn*. Den 17. quam *Turenne* selfs voor de Poort van *Bingen*; waar van de Magistraat verkundschapt, hem aanstonds Gedeputeerden met Wijn te gemoed zond, die hy aannam; echter korts daar aan, die selve Stad Guarnisoen deed in-nemen. Doch op Protestatien van den *Keurvorst van Ments*, verliet hy niet alleen de Plaats, maar ook de *Muysen Tooren*; waar op toen de Keurvorst Guarnisoen leydde. Hier na zond *Turenne* den *Marquis*

Maar te vergeefs.

Neemt den Muysen-Tooren in.

Ook de Stad *Bingen*.

Kort daar na verlaat d'een en d'ander.

de

de Pleſſis Praſſin met 4000. Paarden en 200. Voet-knegten na *Berncaſtel* op de *Moeſel*; maar de vailliante Lt: Coll: *Court* daar binnen leggende; en deſe *Marquis* noch daar-en-boven vernemende, dat de *Keyſerſen* eenige Verſterking daar in hadden geſonden, dorſt de Plaats niet aan-doen, maar trok weder te rug na *d'Armee* van *Turenne*. In welke Op-tocht d'Overſte *Harrang* de Franſche Troupen overviel, en daar van wel omtrent 800. Man te neder maakte.

Meend *Berncaſtel* t'emporteren; maar mis:

Na dat nu de voorgem: gedetacheerde Troupen weder onverrichter Sake van *Berncaſtel* by *Turennens* Leger quamen, ſond hy den 24. *November* de by ſich hebbende *Keulſche* Troupen na het Stedeken *Ober-weſel*, aan den *Rhijn* gelegen, en den *Keurvorſt van Trier* toebehoorende: 't welk ſy in de nacht overvielen, en geheel uytplunderden. De Land-Graaf *Ernſt van Heſſen* op ſijn Kaſteel tot *St. Goir*, anderhalf uur van daar, reſidérende, en hier van bericht bekomende, liet aanſtonds van 't ſelve Kaſteel 2. Stukken Kanon loſſen; 't welk de Keulſche Troupen hoorende, in meening, dat 'er eenig Secours van *Keur-Trier* quam, retireerden aanſtonds weder naar den *Hondsruk*: van waar *Turenne* na *Sweybruggen*, en de *Saar* trok; ontfangende in 't begin deſer maand *Decemb*: tot *Vaudrevange*, des Konings Ordre, om het Leger in de Winterquartieren te leggen, en ſelfs na PARIS te komen; gelijk hy dede, zendende daar van een party in het *Aards-Bisdom Trier*, een Corps onder den *Marquis de Vaubrun* van 60. Cornetten, beſtaande in 8. Regimenten Paarden, als van den Generaal *Beauviſe*, *Jojeuſe*, *de Prouville*, *d'Armagnac*, *d'Harcourt*, *de Gringan*, *de Buſanvalle*, en *de Peaupré*, nevens 3. Regimenten te voet, als van *Champagne*, *du Pleſſis*, en *la Ferte*, na de 10. Steden van der *Elſas*; een ander over *Thionville* na *Bourgogne*, om hen by *Duc de Navailles* te vervoegen; en de Keur-Keulſche Troupen na Huys; latende noch eenige aan de *Saar*, na dat ſommige dagen te vooren *Comte de Guiche* was overleden. *Duc de Turenne* quam met de reſt na *Metz*, van waar hy, na aldaar 1100. Sieken gelaten te hebben, over *Nancy* na *Paris* trok.

Overrompeld *Oberweſel*.

Bekome des Konings Ordre, het Leger in de Winterquartieren te leggen.

Latende tot *Metz* 1100. Sieken, komt in *Paris*.

Na de verovering der Keur-Keulſche Reſidentie Stad *Bon*, begaf ſich de *Keyſerl:* Armee, nevens hare Bond-genoten weder op de Marſch, legerende 2. uren van *Duven*, alwaar ſy, wegens 't verloop van 't Saiſoen, en 't invallen des Winters, acht dagen moeſten ſtil blijven; doch om de meer en meer aannaderende Koude, in 't Veld niets notabels meer konnende werden onder-

Keyſerlijke verdeelen ſich in de Winterquartieren.

ondernomen, wierd het Keyserl: Heyr in de Winter-quartieren verdeeld, als 7. Regimenten Paarden in *Westphalen*, 3. in 't *Hertogdom van Berg*, en de rest in 't *boven-Sticht van Keulen*, d'Infantery wierd in de Steden en Kasteelen van 't gem: *Sticht* geleyt: Ondertusschen wierd dit *Aards-Bisdom* van d'een en d'ander Partyen, om de Contributien seer hard aangeperst.

Midler-tijd had men nu in 't *Keuls-land*, met verwondering aan te merken, hoe groote Verandering daar in korten tijd was voorgevallen; soo dat die van de Fransche Factie selfs beleden, de *Schapen* sich in *Leeuwen* veranderden, wijl in die Quartieren 2. *Franssen* voor een geboren *Hollander* gingen loopen. De Heer *Bisschop van Staatsburg*, hebbende voor desen by den Oorlog sich roem-ruchtig verblijd, moest nu droevig zitten schuylen, uyt vreese van geattrappeerd te worden; en in plaats hy voorgenomen, of sich beroemd hadde, binnen 's *Gravenhage* vreugdelijk het *Te Deum Laudamus* te zullen singen, was nu wel gedrongen, deerlijk het *Miserere Mei* op de tanden te klepperen. Hy onthield sich tot *Keyserwaard*, hebbende een Brief na den *Haag*, aan de *Graaf van Waldek* gezonden, waar in hy betuygde, hertelijk den VREDE te wenschen, seggende; dat den Oorlog buytens hem was, met veel meer andere Excusen; hebbende insgelijks ook *Missive* aan sijn *Keyserlijke Majesteyt* en aan noch verscheyde andere Duytsche *Princen* en *Vorsten* geschreven, by dewelk sich seer excuseerde, van den Oorlog tegens het *Rijk* niet aangevoerd te hebben; maar alleenlijk gesocht, de *Hollanders*, als Wederstrevers van de *Roomsche Kerck*, te doen dempen.

Bisschop van Straadsburg in bedroefde Staat,

Hier tegens bespeurde men, contrary des *Bisschop van Straatsburgs* wensch en voor-geven, soo in 's *Gravenhage* als door geheel *Nederland* een ongemeene Vreugde en Blijdschap over dese Nieuwe Progressen; Soo dat, na sijn *Hoogheyd Prince d'Orange*, aanstonds na de gelukkige Verovering der Keur-keulsche Residentie Stad BONN, voor derselver Poorten, (als considereerende dit een Keyserlijke Stad te zijn, waarom alleen de *Keyserssen* daar binnen liet trekken, en de Possessie daar van nemen:) een Loffelijke Dank-Predicatie, door sijn gewoonlijke *Hoff-prediker D. de* ROY had laten doen; Haare *Hoog Moogende* den 17. derselver Maand, tegens d'aanstaande 6. *December* een Algemeene Dank-Vast- en Bede-dag lieten uytschrijven, om den Alderhoogste hert-grondelijk te danken, voor dat Hy de Wapenen der *Vereenigde Nederlanden* soo gelukkig en voorspoedig had gelieven te maken, en haar

Waar tegens men in *Holland* groote Vreugde bespeurt,

En doen hare Hoog: Mog: een Dank-dag over de Verovering van *Bon* uytschrijven.

haar den Zégen te verleenen, onder d'Aanvoering van ſijn Hooggemelde *Hoogheyd*, ſoo in de gedachte Verovering der Keurvorſtelijke Stad *Bon*, als meer andere Plaatſen in 't *Keuls-Land*. Door welkers Middel de ſoo langen tijd ſwaar gedrukte *Nederlanden*, haar Verloſſings Verlichting van d'ondraaglijke Vyands Laſt meer en meer begonden te gevoelen; nademaal de Vyand ſich hier door genoodzaakt bevond, alle ſijne hier te Lande veroverde Steden en Plaatſen te moeten quiteeren: gelijk hier na breeder werd aangeweſen.

Sijn Hoogheyd de Heere *Prince van Oranje* met het Leger uyt *Keuls-land*, de *Maas* gepaſſeert, quam alleen met een Guarde van 7 à 8. perſoonen door *Braband* den 8. *December* 's avonds ten 6. uren binnen 's *Gravenhage*. De *Magiſtraat* deſer Plaats had in de nabuerige Steden wel neerſtig laten op-paſſen, om te vernemen, wanneer ſijn *Hoogheyd* ſoude komen, en den ſelve als dan naar ſijn Verdienſten t'ontfangen; maar die quam hen nu gants onverwacht over; dan ſchoon de Borgery daarom haar Devoir dien avond niet had konnen afleggen, quam des anderen daags onder haar Coll: *Pieterſon*, 13. Vaandels ſterk, op 't Buyten-Hoff, ſeer Heerlijk in de Wapenen, rangeerde ſich in 6. Troupen. Omtrent den Middag begaven ſich de Coll: en Capiteyns by ſijn Hoog-gemelde *Hoogheyd*, wien ſy over ſijn glorieuſe Succeſſen en gelukkige Aankomſt congratuleerden. Waar na ſijn *Hoogheyd* op 't Buyten-hoff quam, aldaar de Borgery beſigtigde, en toen weder op ſijn Vertrek keerde, van waar ſich in 't Vengſter derwaards vertoonende, door alle de Borgery driemaal *Salvo* wierd geſchooten. En wierd noch dien ſelven dach van alle de Collegies begroet; beſoignérende korts daar aan met den *Raad van Staaten*, en verſcheen den 11. dito in hare *Hoog Mogende* Vergadering, gelijk ook den 14. in die van de Heeren *Staaten van Holland*: wanneer ſijn Hoogheyd na gedane Affaires, den 15. dito des morgens vroeg weder na *Aardſchot* verreysde, om daar by 't geconjungeerde Leger te komen. Zijnde, gedurende ſijn *Hoogheyds* Abſentie, en zedert ſich in 't *Keuls-Land* had onthouden, het Beſtier der Oorlogs- en Staats-Saaken, meeſt ſijn Exell: de *Graaf van Waldek* toevertrouwd geweeſt; dewelke dan in conformiteyt van dien, alle de daar toe benoodigde *Conferentien* by-woonde.

Sijn Hoogheyd komt uit Keuls-land in den Haag.

Daar hy deſtig werd verwelle-komt,

En weder na *Aardſchot* vertrekt.

Soo haaſt de *Marquis de Villars*, Franſchen *Ambaſſadeur* te *Madrid*, advertentie van de *Rupture* tuſſchen de 2. KROONEN

kreeg, gaf daar van bericht aan *Monsr. de Almeras*, op dat sich met sijn Esquadre van de Spaansche Havens soude retireeren. Korts daar aan quam ook een Courier van sijn Excell: *de Montery* tot *Madrid*, om de *Koninginne* hier van te notificeeren. Waar op datelijk alle der Fransche Koopliedens Effecten wierden geconfisqueerd: by eenige van de welke men wel 50000. goude Pistoletten vond.

Tot *Madrid* de Fransche Goederen geconfisqueert.

Onderwijl wierd den *Koning van Spanjen* van alle *Grooten* en uytheemsche Ministers gecongratuleerd, wijl den 6. *November* d'eerste Jaars-dach van sijn Dertiende Jaar in ging. De Stad *Madrid* considereerende, hoe dese nieuw aangevangene Oorlog tegens de machtigste *Kroon Vrankrijk*, niet sonder excessive Onkosten sou konnen voortgezet, en uytgevoerd werden, vereerde aan de *Koningin* een Schat van 700000. Kroonen, tot Ontlasting der swaare Oorlogs Lasten: En men was daar met allè mogelijke Vlijd besig, om voordere Geldmiddelen tot het selve subject te fourneeren.

Koning van Spanje Jaarig.

Waar tegens de *Koning van Vrankrijk*, den *Marquis de Bellefonds* na *Vlaanderen* zond, om daar te commandeeren in plaats van *Prince de Condé*, die van sijn *Majesteyt*, vermits sijn Indispositie, verlof kreeg, weder na *Paris* te keeren. Onderwijl begon men groote Ontstelteniss onder de *Franssen* te bespeuren, ter oorzaake de *Spaansen* tot heel in *Vrankrijk* quamen stroopen, en Contributie eyschen. Een deser Partyen uyt *Camerik* de *Bagagie* van *Duc de Chaunes*, Fransche *Plenipotentiaris* tot *Ceulen* in sijn Vojagie na *Vrankrijk* ontmoetende, spoeljeerde deselve, als een rijken Roof; maar niet soo haast had de Commandant in Camerik vernomen, dat het de Bagagie van *Duc de Chaunes* was, of deed alles restitueeren, en quam met alle civiliteyt by denselve sijn Excuse doen. Van een ander kant wierd *Vrankrijk* ook seer geinvesteert, door de *Spaansen* in 't *Franche Comté*, komende selfs Coll: *Massiette* met 500. Ruyters, en 2 à 300. Dragonders tot dicht onder *Dyon*, daar hy veel Dorpen uytplunderde, en een groote quantiteyt Beestiaal mede nam. Waar tegens de *Koning van Vrankrijk* het Kasteel d'*Orangie* deed belegeren, door het Regiment de Marine, gecommandeert door *Sr. de Gringan*.

Bellefonds in plaats van *Condé* na Vlaanderen.

Spaansen doen de *Franssen* veel afbreuk.

Kasteel d'*Orangie* belegert.

Ondertusschen beroemden sich de *Franssen* seer, over een Rencontre tusschen eenige van hun Troupen, en de *Spaansen* in *Rousillion*; 't geen sy aldus verhalen: De *Graaf de Bred*, aldaar commanderende, verstaande dat de *Spaansen* by *Lampourdan*, 4000. Ruy-

Ruyters en Voet-knechten by-een bragten, om op 't Franſche *Territorium* te ſtroopen, commandeerde den 4. *November*, *Sr. dela Chaux*, met 800. Paarden na *Cerdane*, om ſulx te verhinderen; en by aldien 't d'occaſie toeliet, d'een of d'ander attacque t'ondernemen. *Comte de Bred* volgde met de reſt na *Pertuis*, alvoorens *Sr. de Marais* met 100. Musquettairen affendende, om zekere Paſſagie in te nemen, waar 20. Spaanſche Ruyters by de Burg *de Junquieres* lagen; dewelke, na eene Chargeering uytgeſtaan, de vlucht namen: waar van *Sr. de Marais* aan *Comte de Bred* bericht deed, en voorts de *Burg* in-nam, daar ged: Graaf hem noch 40. Ruyters te hulp zond. Waar mede in een Pleyn avanceerende, vernam daar veel Spaanſche Esquadrons in *Battaille*, gereed om hem te ontfangen. Hier van den *Graaf* bericht gevende, ſond die aanſtonds *Sr. de Gaſt*, en een Esquadron van *Rouſſillon*, onder *Sr. Montfort de Vivier*, derwaards: Als wanneer daar een hévig Gevecht ontſtond, waar in de *Spaanſen* hen ongemeen dapper hielden, doch eyndelijk gedwongen, ſich te retireeren tot aan de Poorten van de Stad *Figuéres*; campérende de *Franſſen* te *Louſtalnou*. Des Nachts daar aan kregen de *Spaanſen* een notabel Secours, waar mede ſy den 6. dito na de *Franſſen* avanceerden. Hier op trok *Graaf de Bred* aanſtonds op hen aan, gevolgt van den *Baron d'Auſſillon*; waar over men een ruwe Schermutſel hadde, tot 'er tijd *Sr. de Marais* met ſijn Musquettairen avanceerde, dewelke eens gechargeert hebbende, dwongen den *Spaanſen* te wijken tot aan een Engte bezijden een Gragt vol Water, van waar ſy des avonds na hun Steden trokken, met verlies van 6. Ruyters, en eenige Officiers, onder welke ook wierd gevonden den *Baron de Linas*, die de Cavallerye commandeerde. *Comte de Bred* begaf ſich na *Junquiéres*.

Franſſen ſlaan een Notable Spaanſche party.

Nu begon het eerſt recht ernſt onder de Spaanſche en Franſche Partijen, met Stroopen, Rooven, Plunderen, ſengen en branden, te worden, en aan alle Plaatſen, waar maar konden, groote Brandſchattingen af te perſſen. Waar over dan beſonderlijk d'Inwoonders van 't Hertogdom *Vlaanderen* en *Braband*, in d'uyterſte Nood en hoogſte Ruïne geraakten. *Graaf de Nancre*, Gouverneur van *Aath*, door-liep met 4 à 5000. Ruyters het platte Land rondſom *Bruſſel*, alles onder Contributie brengende, en by foute van dien, de Dorpen plunderende en verbrandende, gelijk ook het Dorp *Aſſche*. Van d'andere zijde vielen de *Spaanſen* in *Vrankrijk*, en zetten wel 200. Dorpen onder Contributie.

Vlaanderen en *Braband* door de ſtrooperijen der *Franſſen* geruïneerd.

Gelijk de *Spaanſen* in *Vrankrijk* doen.

In 't begin deſer maand *November* trokken 60. Man onder een Sergeant uyt *Valencijn* na de Rivier *d'Eſcarpe*, waar by 't Kaſteel *Waleyn*, bezet met 15. *Franſſen*, lag; 't geen ſy met een ſonderlinge *Stratagema* overweldigden, en aanſtonds ſoodanig verſterkten, dat men daar niet anders dan langs eene weg konde aankomen. Maar *Prins Condé* ſulx vernemende, en de gewichtigheyd der Plaats in conſideratie trekkende, quam 3. dagen daar na met 4000. Man en eenig Kanon voor 't ſelve Kaſteel; doch met ſchieten niets konnende uytwerken, liet 24. uren lang d'een *Aſſault* over d'ander doen; waar door een groot deel van ſijn Volk wierd vernield, tot eyndelijk de *Spaanſen* door groote vermoeydheyd gedwongen wierden, te capituleeren, trekkende op eerlijke Conditien uyt. Na 't welke *Prins Condé*, onder een geleyde van 4000. Man, gelijk hier voor gemeld, na *Paris* trok, hebbende al-voorens den *Marquis de Bellefonds*, doemaals daar aangekomen, het *Commando* over de *Vlaamſche Conqueſten* opgedragen.

en 't Kaſteel *Waleyn* emporteren.

Dat *Condé* met 4000. Man weder verovert.

Den 7. *November* trokken 80. Voet-knegten uyt *Luxemburg* na het Caſteel van *Rodemacheren*, daar de *Franſſen* zedert het jaar 1667. gedurig Garniſoen op gehouden hadden: dit taſten ſy ſeer vigoureus aan, en kregen dat na een harde Tegenweer, met weynig verlies in.

Keyſerſen bemachtigen het Kaſteel *Rodemachéren.*

Noch 15. Voet-knegten uyt het Regiment van *Prins van Bade*, onder den Exercitie-Meeſter, mede uyt *Luxemburg* getrokken, bedreven een ſtoute Daad; want verwittigt, dat de *Marquis de Clemery* op 't Kaſteel van *Cuevre*, omtrent 25. mijlen van die Stad was, reſolveerde, hem daar van daan te halen, niet tegenſtaande hy meer dan 60. Domeſtijken by hem had, en ſy voorby veel Franſche Kaſteelen moeſten paſſeeren, die ſterk Guarniſoen in hadden; echter wiſten ſulx te weeg te brengen, en hem behouden binnen de Stad *Luxemburg* te voeren.

Marquis de Clemery met geweld weg gevoerd.

Hier tegens bedreeven de *Franſſen* binnen *Tongeren* een ſeer wreede *Actie*, ja byna ſoo ſchandelijk als tot *Bodegrave* en *Swammerdam* hadden gedaan; 't welk aldus toeging: De Franſche Troupen, die lang in 't *Land van Luyk* geravageerd hadden, keerden door *Tongeren* wederom na *Maſtricht*, met affcheyd, dat ſy tegens den 20. deſer weder te rug ſouden komen. Ondertuſſchen gingen de Burgermeeſters van *Tongeren* na *Luyk*, om dit aan den Secreten Raad aldaar bekend te maken, met vriendelijk Verſoek, om tegens dien tijd een goet *Secours* te hebben;

Tongeren ſeerlijk misſandeld.

't welk

't welk hen tot een getal van 600. Man wierd belooft: waar op de Burgermeesters van *Tongeren* antwoordende, het te weynig was, om soo een gedemanteleerde Stad te beschermen, en dat sy ten minste 1000. Man moesten hebben, wierd hen geconsenteert, die 's anderen daags te zenden. Doch daar quamen niet meer dan 300. onder Coll: *Jamar*. Waar op de *Franssen* uyt *Mastricht*, over de 3000. Man sterk, den 21. deser 's morgens vroeg voor de Poort van *Tongeren* quamen, om in de Stad te komen: Maar die van binnen hen niet willende in-laten, stelden sich in Defentie, en zonden na *Luyk* om meerder Secours.

De *Franssen* daar-en-tegen sochten sich Meester te maken van een Poort; dan wierd door die van binnen seer dapper gedefendeerd, terwijl een party Fransche Ruytery, aan d'ander zijde van de Stad, daar de Muur gedemanteleerd, en alleen met Palissaden bezet was, deselve af kapten, en alsoo in de Stad drongen. Waar door de Luyksche Soldaaten, na dat sich 4. uren lang als Leeuwen hadden geweerd, genoodzaakt wierden, de Vlucht te nemen, en hen met swemmen over de Grachten te salveeren. In dese gelegendheyd betoonde sich de Coll: *Jamar* niet als een Coll: maar als een dapper *Generaal*, in voege door sijn manhaftige Tegenweer, meer als 500. Fransche Soldaaten in de loop bleeven, behalven de Gequetsten, die een groot Getal uyt-maakten, nevens veel Officieren, waar onder, soo men seyde, den Soon van Graaf d'*Estrades* Gouverneur in *Mastricht*. Maar na dat de *Franssen* nu in de Stad waren gekomen, plonderden sy niet alleen der Borgers Huysen, maar ook de Kerk en Kloosters, selfs tot *Ciborien* en *Remonstrantien* inclus, bedrijvende drie dagen lang alle Grouwelijkheden, die men ooyt van verwoede Soldaaten sou konnen verwachten. Waar na sy eyndelijk, daar niets meer te plunderen vindende, de overgeblevene Muuren voorts demolieerden, de Poorten verbranden, alle Roofs Voorraad, en geplunderde Plunderagie mede na *Mastricht* sleepten.

Waar Coll: *Jamar* sich als een dapper Gen: comporteert.

De *Spaansen* van 't Hertogdom *Gulik* noch Contributie vorderende, zond de *Hertog van Nieuwburg*, den Heer *Winkelhuysen* aan sijn Exell: *de Montery* na *Brussel*, om hier van d'oorzaak te vernemen. Die daar op den hoog-ged: *Graaf* geantwoord soude hebben: *Ik en uw Meester weten de Redenen wel; en laat u dat genoeg zijn.* Ondertusschen quam *Marquis de Bellefonds* met eenige duysent Paarden omtrent *Aalst* stroopen, bedervende rondom

Franssen stroopen in *Brabant*.

de Boeren, en ruïneerende de Landen. Te *Ninove* quam een Party in volle Slag-ordre op de Markt, dewelke, na daar aldus eenige uren geſtaan te hebben, hen ſelven in der Burgeren Huyſen billetterden; Zendende ook 2 à 300. Paarden na *Aalſt*, om te vernemen, of 't daar veylig was. Maar daar omtrent tot aan de gebroken Brug geavanceert, vonden daar eenige Spaanſche Soldaaten en Boeren, die aanſtonds op de *Franſſen* chargeerden; 't geen haar deed retireeren. Dan quamen naderhand weder, wanneer ſy de Burgers 400. Brooden, en ſoo veel boſſen Hooy af-dwongen. Van de *Heu*, die van *Bruſſel* op *Antwerpen* voer, wilden ſy 60000. gl: voor Contributie hebben, weshalven die ſtil lag, tot groote incommoditeyt der Paſſagiers.

Daar ſich de *Spaanſen* tegen kanten.

Door *Marquis de Bellefonds*, uyt ſijn Vlaamſche Conqueſten, eenige 1000. Ruyters na *Charleroy* gezonden, conjungeerde ſich met het Corps van *Comte de Schomberg*, om te ſien, of by *Duc de Luxemburg* konde komen, die onder *Maſtricht*, in ſijn Optocht na *Vrankrijk*, (gelijk hier na aan 't eynde der *Verlaating van de Nederlandſche Conqueſten*, breeder zal gemeld werden) door de *Keyſerſen*, *Spaanſen* en *Hollandſen* van alle kanten wierd bezet, zijnde in groote perijkel, van *totaliter* met ſijn geheele Armeé geſlagen en geruïneerd te werden. *Bellefonds* met *Schomberg*, *Duc de Luxemburg* ſoo vaſt beklemt ſiende, dorſten niet waagen tot hem te naaderen, weshalven ſy bleven leggen; doch ten laatſten *Graaf de Montal* ſulks haſardeerende, geraakte met hulp van de Luyker Boeren gelukkig daar door. 't Welk hen naderhand door de *Spaanſen* wel wierd ingepépert. Als nu de geconjungeerde Heyren waren geſcheyden, en om 't Zayſoens Verloop in de Winterquartieren getrokken, quam *Schomberg* met dit Corps by *Luxemburg*, trekkende ſy doen geſamentlijk na VRANKRYK.

Bellefonds tracht *Luxemburg* t'ontzetten.

Midlerwijl was *Baron d'Iſola* te *Luyk* gekomen, om daar aan 't Capittel van de *Cathedralen*, en den Secréten Raad, eenige Propoſitien uyt den Naam van ſijn *Keyſerl: Majeſteyt* t'haren beſten, te doen. d'Ingeſetenen ſchepten ſoo groot genoegen in ſijn Komſt, dat als hy op ſtraat ging, geduurig riepen: *Vive l'Empereur*, als verhopende, dat ſijn Negotiatie wel ſoude gelukken, en ſy eens van de Baldadigheyd der moedwillige *Franſſen* verloſt werden, die hoe langs hoe meer het *Luykerland* ſwaare Contributien deden opbrengen. Hoog-ged: *Baron* deed den 29. *Decemb:* ſoo men ſeyde, deſe Propoſitie aan 't Capittel, ſeggende: *Mijn Heeren, ik koom hier niet alleen, om van u te begeeren, dat gy de Protexie*

Baron d'Iſola tragt *Luyk* op Keyſerl: zijde te brengen;

Protexie van den Keyser mijn Meester wild aannemen; gelijk gy Hem door verscheyde Brieven, en ook My hebt versocht; maar ik koom hier ook van sijnen 't wege, om de Middelen uyt te vinden, waar door gy moogt verlost werden van de Fransche Tiranny. Waar op de Cantzelier antwoorde; dat eenige dagen tijd moest hebben, om sich hier over te bedenken: Maar de groote Provoost van een goeden yver gedreeven, stond op, en seyde; *Laten wy 't gaan teykenen, want het is tijd, ons Volk te soulageeren:* 't geen noch veel andere toestemden. Doch de Cantzelier kon hier toe niet verstaan, maar bleef by sijn gegeven Antwoord; 't welk de meesten niet aanstond.

Waar toe veele sich negen toonen.

Te meer waren de *Luykenaars* misnoegt, over d'aankomst en het lang verblijf van *Duc de Luxemburg* met sijn Leger op hun *Territoir*, en soo dicht onder haar Wallen. De *Franssen* sich schamende te bekennen, dat in hun Optocht waren gestuyt geweest, pretexeerden, daar gebleven te zijn, om de *Neutraliteyt* van *Luyk* te beschermen, tegens de voorslagen van de Keyserlijke *Ministers*. Waar van het contrarie blijkt, door dien daar al lang geweest zijn, eer eenige Voorslagen dies aangaande wierden gedaan; want het was den 30. *December* eer *Baron d'Isola*, geaccompagneert van den *Grave Schellard*, sijn Credentialen in den Raad overleverde. En soo haast de *Franssen* maar konden door geraken; zijn na hun eygen Land getrokken, ter tijd als dese Handeling binnen *Luyk* noch op 't kragtigst wierd voortgezet: Want op den 3. *Jan.* 1674. leverde Heer *de Carrieres* Fransche Resident tot *Luyk*, sijn Antwoord aan den Raad over, wegens het Verblijf van des *Konings* Troupen op den *Luyksen* Bodem, zijnde daar nog bygevoegt, d'Excuse, wegens het soo deerlijk mishandelen van *Tongeren*, als geschied zijnde by faute van malkander qualijk verstaan te hebben; protesteerende, dat sijn *Majesteyt* gesind was, haar *Neutraliteyt* volkomentlijk te maintineeren. Hier op wierd aan hem den 5. dito geantwoord, dat sy *Luykenären* tot noch toe niet als den bloote Naam van *Neutraliteyt* hadden genooten, en ondertusschen als openbare Vyanden waren getracteerd geworden; 't selve vertoonende in vele Instantien met verscheyde repliquen op de Positien van *des Carrieres*. En *Duc de Luxemburg* was den 15. dito reeds tot *Charleroy* gearriveerd. Midlerwijl ging *Baron d'Isola* in sijn *Negotiatie* tot *Luyk* sterk voort, om dese Stad aan de Keyserl: Party te brengen; waar toe veele seer inclineerden, hebbende reeds soo veel

Luykenaren zijn misnoegt, dat het Fransche Leger dus lang op hun *Territoir* blijft.

Dat haren Agent, nevens de Mishandel van *Tongeren* komt excuseren.

Moed-

Moedwil en Extorsien der *Fransſen* uytgestaan. Maar wierd van de Fransche Party, door veelvoudige schoone Beloften en harde Dreygementen, soo sterk gecontramineert, dat het Werck is blijven steken, en de *Luykenaars* gelaten onder de schaduwe van een genaamde *Neutraliteyt*.

Dus liep het Fatale jaar 1673. ten eynde, waar mede ook het Verhaal der daar in gepasseerde Krijgs-Actien en alle Vyandelijke Bedrijven eyndigde.

Doch, voor-al-eer wy nu tot onse DERDE AFDEELING over gaan, zullen hier tot Besluyt, een aanmerkelijk Voorval van *Portugaal* in voegen.

In Portugal werd een groote Verandering gepropheteert, om Driederley Oorzaken

Wat het *Koninkrijk* PORTUGAL belangt, aldaar wierd in den jare 1672. veel gepronosticeert van een effectivelijke Verandering, die binnen het selve Rijk in den jare 1673. sou komen voor te vallen. Al het welke nochtans, gelijk het met soodanige Prophetien meermalen pleeg te gebeuren, t'eenemaal tot Wind verdween, niet tegenstaande het scheen gegrond te zijn op een seer apparente vermoedende Ontmoeting, waar op sommige Portugeesen gesien, en daar uyt een geheele Omkeering van *Staat* en *Regeering* voorseyt hadden; om dese volgende Driederley Oorzaken:

1. Wegens der *Fransſen* en *Engelsen* heevige Sollicitatien, om dese *Kroon* tegen *Spanjen* in Oorlog te verwikkelen.

2. Wegens de Conspiratie van sommige Quaad-gesinden, tegen de Koninklijke PRINS van *Portugal*. En ten

1. Wegens der *Fransſen* en *Engelsen* Sollicitatien.

3. Wegens d'Aanbieding der *Jooden*, om tot *Lissabon* hun voorgaande Vryheyd te mogen weder erlangen.

d'Eerste Oorzaak, wegens de *Sollicitatien* der *Fransſen* en *Engelsen*, daar van is hier voor op Pag: 85. gemeld.

2. Wegens een Conspiratie tegens den Prins van Portugal.

Wat de *Tweede Oorzaak*, te weten, de *Conspiratie* belangt; het schijnt, dat sommige *Favoriten* van *Koning Alphonsus* weynig liefde tot den regeerenden Prins droegen, maar sijn *Conduite* en Verrichtingen ten allen tijden verdacht hielden, en de voorgaande Regeering van *Alphonsus* ten hoogste beroemden, om den selve aan de Gemoederen der Inwoonderen t'insinueeren, en hem met 'er tijd weder op den THROON te stellen.

Dese *Favoriten* maakten een grooten Aanhang, brachten alle *Frans-gesinden* op haar zijde; en als sy sagen, dat men den regeerende Vorst tot de Fransche *Interesſen* niet konde bewegen, om een Oorlog tegen *Spanjen* te declareeren, stelden een *Conspiratie* tegens

tegens hem in 't werk: maar daar van, door den *Graaf d'Humanas*, Spaanſchen *Ambaſſadeur*, eenig naricht bekomende, deed na d'Eerſte Aanvangers, en na de rechte geſchapenheyd der Sake ſcherp onderſoeken; en bevond, dat voor *Caſcais*, een Portugeeſche *Caravelle* met Brieven na *Tercera* Zeylvaardig lag, dewelke hy deed aanhouden en viſiteeren, waar in men een voornaam *Advocaat*, *Diego de Lemos* genaamt, nevens noch eenige *Conſpiranten* vond, die tot beter uytvoering harer Verradery, de Hand en 't Zegel van den regeerende Vorſt hadden naargebotſt, en valſche Ordres verveerdigt, om die aan den Commandant der Portugeeſche Oorlogs-Schepen, die voor de Kuſten af en aan voeren, t'overleveren, ten eynde hy hen na *Tercera* convoyeeren ſoude, om den *Koning* ALPHONSUS van daar na *Liſſabon* over te voeren, en hem weder t'Inthrooniſeeren. Wanneer nu dit werk begon ruchtbaar te worden, verbergde ſich veele Mede-Verraaders; ſommige andere vlooden haaſtiglijk ter Stad uyt, en voeren over de Rivier; eenige wierden betrapt, en gevankelijk na 't Palleys gevoert, daar ſy hart gepijnigt', en ſeer ſcherp ge-examineert wierden, om van alles de rechte waarheyd t'ervaren. Daar na liet de regeerende Prins alle Straaten met Ruytery bezetten, en aan de voornaamſte Plaatſen, Galgen oprichten, om die gene daar aan te doen hangen, die maar het geringſte Tumult wilden aanvangen: en riep alle Rijks-Standen, door het volgende Placcaat te Hoof:

IK de PRINS, *groete U. Na dat op een verwonderlijke Manier, een* CONSPIRATIE *tegens onſe Koninklijke Perſoon, onſe Hoogheyd, als ook tegens de Vryheyd en d'Eere deſes Koninkrijks, is ontdekt geworden, die tot een totale Verwoeſting derſelven ſtrekte; en na dat daar over een ſcherpe Inquiſitie is gehouden geworden, tot Uytvinding der* Conſpiranten, *ſoo heb ik eenige doen gevangen ſetten, gelijk U bekent is; en ik bevlijtig my voorders, ſoo veel my in deſe wigtige Saak mogelijk zy. Doch dewijl ik oordeel, billijk te zijn, dat gene opendlijk voor te ſtellen, 't welk de Zekerheyd mijner Perſoon, en mijner Waardigheyd betreft, in de gemeyne Beſcherming der Eere, en der Vryheyd deſes Koninkrijks; Soo heb ik gereſolveert, de Standen in deſe Stad, tegens den toekomende* 1. December *te beroepen. Waarom ik U. ernſtig bidde, dat na den Ontfang deſes tegenwoordigen Briefs, gy U. gereed maakt, om aldaar te verſchijnen, gelijk gy ſchuldig en verplicht zijt: en by aldien gy eenige rechtmatige Verhinderingen mocht hebben, om niet*

te konnen compareeren, soo zult gy uwe Procuratien overleveren aan iemand anders, die een Stem in den Staat *heeft, om voor u te mogen tracteeren, sonder eenige* Restrictie *over de Materie, die geproponeerd zal werden, en besonderlijk op gewoonlijke Manier, onse lieve Dochter,* d'Infante Donna Isabella, *daar onder te rekenen. Dit zal ook daar toe dienen, dat de gewoonlijke Contributien van den* 1. January, *verder zullen gecontinueert werden, tot Onderhouding der Garnisoenen, by aldien de* Staaten *daar in niet anders voorsien, tot noodige Bescherming des Koningrijks.*

Gedaan tot *Lissabon* den 17. October.

DE PRINS.

De *Fransen*, die meenigmaal Preuven, van hun verkeerde Duydingen en contrarie Uytleggingen gegeven hebben, om te betoonen, hoe argliſtelijk sy alle Saaken, door velerley looſe ſtréken weten by der hand te vatten, en deſelve tot hun Voordeel t'appliceeren; gaven den *Spanjaarden* de Schuld van deſe CONSPIRATIE, ſeggende, dat by derſelver goet *Succes*, een Huwelijk tuſſchen *Don Jean d'Auſtria*, en een natuurlijke Dochter van *Don Jean* de Vierde, ſoude gevolgt zijn, die haar in een Kloofter tot *Carnido* ophield. Waar door sy meenden, den *Spanjaarden* verdachtig te maken, en de *Portugeſen* tot een nieuwen Oorlog in te wikkelen. En op dat deſen Aanſlag dies te lichter mocht in 't werk geſteld werden, quam *Monſr. Almeras* met een *Esquadre* Franſche Oorlogſchepen voor en op de Rivier van *Liſſabon*; doch bracht daar niets meer te wege, dan ſijn andere Lands-luyden hadden gedaan, die voor ditmaal, onverrichter Sake moeſten vertrekken.

3. Wegens de Preſentatie der Joden.

De *Derde Oorzaak*, van de Preſentatie der Jooden, om te *Liſſabon* weder tot hun voorgaande Vryheyd te geraaken, betreffende; zal by deſe gelegendheyd niet alleen aangenaam, maar ook ſeer dienſtig zijn, van den Joodſchen Handel in *Portugal* een kort Bericht te doen, dies te meer, wijl deſelve wonderlijk toegegaan, en van weynige bekent is.

Hoe de Joden uyt Portugal zijn verdreven.

Na dat *Koning* EMANUËL de I. (onder wiens Regeering, *Ooſt-Indiën* door *Vaſcus Gama* is ondekt geworden) veelvoudige *Deliberatien* had gehouden, om of men de *Jooden*, die door FERDINANDUS, en ELISABETH, uyt *Caſtilien* waren gebannen, en

en ſich in *Portugal* hadden nedergezet, ook ſoude verdrijven, gelijk ten tijde van *Koning* JOHANNIS wierd beſlooten; of dat men hen Vryheyd van Wooning ſoude vergunnen; Soo reſolveerde hy eyndelijk in 't jaar 1497. op toe-raading van den *Spaanſchen Koning*, alle Jooden uyt ſijn Rijk te verjagen. Waar toe dan zékeren Dach beſtemde, en drie Havenen, yder met haar beſondere Plaatſen deed aanwijſen, om als-dan van daar te konnen afvaren, werwaards ſy begeerden, door de gelegendheyd en Schepen, die de *Koning* daar toe ſou doen bereyd maken. Doch by ſoodanige Straffe, dat al de gene, die ſich na deſen beſtemden Dach noch op den Portugeeſchen Bodem lieten vinden, of *Chriſten* worden, en hun Goederen behouden, of tot *Slaaven* gemaakt, en hun Goederen verlieſen ſouden.

Dat een ſeer ſchrikkelijke Handeling was;

Op d'aannadering van den beſtemden Dach, begaven ſich de *Jooden* met Duyſenden na gemelte Havenen, alwaar hen alle Kinderen, van veertien jaren en daar onder, op Ordre des *Konings* afgenomen, en na onbekende Plaatſen weg-gevoert wierden, om deſelve in 't *Chriſtelijk Geloof* te laten onderwijſen. 't Welk waarlijk een meer *Barbariſche*, dan *Chriſtelijke* Saak was, en die ſonder groot Herts-Leed niet kon uytgevoerd werden, ſoo als men de teedere Suygelingen, uyt haar weenende Moeders armen weg-rukten; hoe men de Soonen, die hun Vaders om de Beenen vielen, weg-trock, en voor eeuwig hun Ouders beroofden; hoe dit hévig Geſchrey, en bitter Gekerm deſer elendige Menſchen, alle plaatſen en hoecken der Straaten vervulden; hoe erbermelijk dit droevig klaagen, en deerlijk kermen na den Hemel opſteeg; hoe ſommige te driftig door ſmertelijke Gevoelijkheyd deſes grouſamen Handels gedreeven, haar eygen Kinderen in Born-putten en Modder-poelen wierpen, en daar liever in 't verborgen lieten verſmooren, dan opentlijk te moeten aanzien, dat die elendiglijk voor haar Oogen, als in eeuwige Slaaverny wierden weg-gevoert; en hoe andere door jammerlijke Deſperatie hen ſelfs vermoordden! Welke afgrijſſelijke Elend men deſe droeflijk Elendigen noch dies te grooter maakte, door hen de Gelegentheyd om weg te varen, te weygeren; en dat men hen, in plaats van drie Havens, maar een eenige tot *Liſſabon* aanwees. Waar door 't deſe deerlijk Verdreevenen aan tijd en gelegentheyd begon t'ontbréken, van ſich na andere Plaatſen te konnen ſalveeren; ſoo dat ſy, door de Verlaating harer Oude *Religie* (naar hunne Bevatting) of hun Eeuwige Zaligheyd moeſten ver-

sweeren, of wel, hun Vryheyd en Goederen abandonneeren, en al hun Leven lang tot Slaaven verblijven!

Wat swaarder en grousamer Verkiesing kan 'er ooyt gevonden werden, dan dese, waar in een yders Levens-Deel, swaarder en bitterder dan de Dood was? Hoe konnen de *Portugeesen* sich dese soo afgrijsselijke Saak ontschuldigen, waar over sy van hun eygen *Bisschop* tot *Sylvas*, *Hieronimus Osorius*, opendlijk in sijn Schriften bestraft en uytgescholden werden.

Waar door sich veele laten dwingen haar Religie te veranderen.

Soo dat eyndelijk het meestendeel deser Moedeloose en Wanhoopige Lieden, liever, gelijk eertijds eenige *Jooden* onder den godlooscn KONING *Antiochus Epiphanes* deden, hun Wet-boeken verscheurden, en haar Moysaische Wetten verbranden, sich lieten doopen, en een vreemde Gods-dienst aannamen, die sy voorheen nooyt gekent, noch geweten hadden; alleen om hun Vryheyd, Kinderen, en Goederen te mogen weder erlangen, dan anderssins hun Leeven in soo jammerlijken Elend te moeten eyndigen, of vrymoedig met den Schriftgeleerden *Eleazarus*, onder den *Koning Ptolomæus*, den bitteren Dood te lijden, op dat sich niet tegens de Wet, met Spijsen verontreynigen, of hun Verbond ontheyligen souden!

Dese *Jooden*, welke haar geheel Leven lang altoos een soodanige *Religie* waren toegedaan geweest, die direct tegens de Portugeesche *Religie* strijdig was; en men hen echter wilde dwingen, soodanige Dingen te gelooven, die sy met al haar vermogen verachtte en bespotte; wiens onbedwongen Wille men betoomen, en derselver ongebondene Geesten men bepaalen wilde; Bleeven heymelijk volharden in haar gewoonlijke *Religie*, waar in sy waren gebooren en opgevoed; doende ondertusschen opendlijk een schijn-heylige en vals geveynsde Belijdenis van *Roomsche Godts-dienst*, dewelke hen al te saamen in 't jaar 1506. lichtelijk een jammerlijke Dood soude veroorzaakt hebben. Want als den 19. *April* desselven jaars, een groote Meenigte Volks tot *Lissabon*, in *St. Dominicus Kerk*, in de Wonde van het Beeld eenes gekruysten *Christus*, een schimmerende Glants vermerkten, en sulks voor een groot Wonder uytriepen, seggende, dat sich de Hemelsche Godheyd in dit gesnéden Beeld veropenbaarde; vond men daar een van dese geveynsde *Jooden* soo onvoorsichtig, dat hy opendlijk loochende, sulks een Wonderwerk of Mirakel te zijn. En hoewel veel *Portugesen* selfs, aan de waarheyd deses Mirakels twijffelden, begon echter het gemeene Ge-

't Welk hen in een groot Gevaar stort.

Waar door veele het Leven jammerlijk verliesen.

peupel

peupel, als wat lichtsinnig, en door den uyterlijken Schijn der Godts-dienst verblind, desen *Joode* voor een Ongeloovige, en voor een Gods-verloochenaar uyt te schelden, hem aan te randen, en by den haire na de Markt te sleepen, om hem daar te mishandelen, te verwurgen, en met Vuur tot Asche te verbranden. By dese gelegendheyd bewoeg een *Dominicaner Monik* het Gepeupel tot noch verderen Oproer; en twee andere *Monikken* veroorzaakten, dat dit ruwe Canailje en 't gemeene Volk noch veel onsinniger wierd, loopende over straat met een Kruys op de Schouder, en roepende over luyd: *Wraak, wraak over die snoode Ketters: Roey uyt, dat Godloose Geslacht!*

Waar door een getal van meer dan 500. Menschen, daar onder eenige Fransche Matroosen, te samen liepen, als of 't grimmige Leeuwen en verscheurende Tygers waren geweest, die dese elendige Lieden jammerlijk overvielen, meenigte daar van doot-sloegen, en veele half doot in 't Vuur wierpen, dat sy daar toe aangestoken hadden, ter selver plaatse daar den eerste was verbrand geworden; waar toe de Slaaven, en het ruwe Rappailje van alle kanten hout toebrachten, op dat 'er doch geen Vuur mocht ontbréken, om een soo Barbarischen Grouwel te eyndigen. Waar door soo gruwelijk huylen en kermen der Vrouwen; soo suchtend bidden en wéeklagen der Mannen; soo bitter treuren en weenen der Onnoosele Kinderen, en soo deerlijk lamentéren in 't algemeen ontstond, dat d'alder grousaamste Menschen, ja de versteenste Herten, daar over tot Erberming en Mede-lijden hadden moeten bewogen werden; nochtans konden dese onmenschelijke, of wel, onnatuurlijke Menschen, daar door geensins vermurwd noch beweeglijk gemaakt zijn; maar ter contrary voeren in hun wreede Tyrannigheden voort, sonder eenig onderscheyd van Geslacht, Conditie, of Ouderdom; in dier voege, dat te deser tijd meer dan vijf hondert Jooden soo deerlijk vermoord en verbrand wierden.

Den volgenden dag, na dat het Gerucht deser *Massacre* aan alle Plaatsen wierd uytgebreyt, quamen daar op, meer dan Duysent Bloetdorstige Mannen van buyten in de Stad te samen, welke met de voorgaande Moordenaren, dese droevige *Tragédie* weder op nieuw aanvingen; alle Huysen der *Jooden* met geweld opbraken; de Mannen, Vrouwen, Kinderen en al het overige Gesin seer erbermelijk uytrukten; de jonge Kinderen tegens de Mueren slingerden en aan de Wanden verpletterden, en dus

afgrijſſelijk alle levende, half ſtervende, en geheel gedoode of vermoorde menſchen geſamentlijk in 't Vuur wierpen. Deſe Tyrannige Grouwel onder d'overige *Jooden* een onverzettelijke Ontſteltenis baarende, maakte hun Herten ſoo verhart, en d'Oogen en Ooren ſoo verſtopt, dat ſy hun over groote Elend niet beweenen, noch hun rampſpoedig Onheyl beklaagen konden; maar ſchenen al levende doot te zijn; gelijk d'Egiptiſche KONING *Phammenitus*, wanneer hy door den Perſiaanſchen KONING *Cambyſes*, van ſijn *Kroon* berooft, en in 't Gevankenis geworpen wierd, en aldaar den Schimp en Spot, die men ſijn eygen Kinderen toevoegde, aanſchouwen moeſt, ſoo kon hy door over groote Droefheyd, niet weenen, ſeggende; dat ſulke droevige Smerten, die men ſoo verdrietelijk aan eygen Perſoon, aan Vrouw en Kinderen moeſt wedervaren, al te groot waren, om door Traanen te konnen verſacht of verlicht werden. Sommige die ſich verborgen hadden, derſden geen geluyt maken, wanneer de Kinderen hun Ouders, of d'Ouders haar Kinderen, en de Vrouwen haar Mannen, of d'een Vriend, d'ander ſach, of hoorde na het Vuur ſlepen, om verbrand te worden, uyt vreeſe van door haar gehuyl en gekerm te zullen verraden of ontdekt, en dan ſelfs even ſoo deerlijk omgebragt te worden. Anderen wierden ſonder eenig Inſicht van Gods-dienſt, midden in de Kercken gedoot en vermoord; ſommige wierden van daar geſleept, en levendig in 't Vuur geworpen, niet tegenſtaande deſe Miſerabelen hun uyterſte Toevlucht tot den *Authaar* namen, aldaar hun Handen en Armen om de *Beelden* en om de *Crucifixen* ſloegen, en om de *Liefde Chriſti*, verſchooning hares Leevens baden. Soo dat den hoop der Vermoorden deſen dach meer dan Duyſent was; 't welk op den derden dach noch meer vermeerdert zijnde, men geſamentlijk een getal van 2000. berekenen konde; die al t'ſamen binnen deſe Drie dagen, met ſulken wreede Grimmigheyd van dit raaſende Volck waren vermoord geworden, dat de *Magiſtraat* noch Macht noch Vermogen hadde, deſe grouſame Tyranny te wederſtaan.

En wel 2000. ellendig omgebracht werden.

Koning EMANUËL ſich wegens de *Peſt* op 't Land geretireerd hebbende, wierd door deſe droevige Tijding ſeer verſlagen, en ten hoogſte vertoornt; waarom ſijn Opperſte Gerichts-Dienaar met eenige Soldaaten na de Stad zond, op welkers aankomſt het Woeden van dit raaſende Volk begon te ſtillen, en de Franſche Matrooſen ſich in hun Schepen ſalveerden, aanſtonds

Welkers eerſte Aanvoerders ook naar Merite zijn geſtraft.

ſtonds in Zee ſtaken, en na hun Vaderland vlooden. Voornoemde Gerichts-Bedienders, op Ordre des Konings, de Saak geexamineerd hebbende, ſtraften de voornaamſte Aanvoerders met de Doot: Maar de *Monikken*, die het Kruys gedragen, en d'eerſte Oorzaak tot deſe booſe *Maſſacre* gegeven hadden, wierden naar ouder gewoonte met de Doot aldus geſtraft, dat ſy eerſt kaal geſchoren, daar na van hun Bedieningen afgezet, als-doen gewurgt, en eyndelijk verbrant wierden.

Niet tegenſtaande deſe wreede Handel den *Jooden* tot een merkelijke Waarſchouwing had behooren te verſtrekken, om ſich nooyt weder onder de Beſchutting der *Portugéſen* te begeven; ſcheen echter hun Hope, die ſy hadden, van tot *Liſſabon* met grooter gewin dan op eenig ander Plaats, hun Koophandel te konnen voortzetten, hen te bewégen, alle Swaarigheden op een ſijde te ſtellen: Soo dat de *Jooden* uyt de *Levant*, en van andere Plaatſen, eenige Perſoonen op hun Koſte, na't *Portugaalſche Hoff* zonden, om daar te preſenteeren, dat ſy Dertig Oorlogs-Fregatten op hun eygen Laſte ſouden doen bouwen; ten Dienſte der *Portugeeſche Kroon* in Zee laten brengen, en boven dien noch, tot Onderhouding deſer Vloot, twee Miljoenen wilden contribuëeren, wanneer men hen maar alleenlijk een zekere Plaats *Villa Gallega*, ontrent *Liſſabon*, achter de Kerk *St. Vincent de Fora*, aan de Waterkant gelegen, wilde inruymen, op dat ſy daar in zékerheyd met vrede mochten woonen.

Omtrent deſelve tijd deden de Nieuwe *Chriſtenen*, die ſich tot *Liſſabon* ophielden, en meeſtendeel bekeerde *Jooden*, geweſene *Turken*, en van andere *Religies* Afgevallene Lieden waren, ook een Preſentatie aan den Regerende VORST *Don Pedro*, beſtaande in Vijf-Hondert-duyſent *Cruzaden*, eens voor all, ten eynde ſy op een zekere bepaalde Plaats omtrent *Liſſabon* mochten woonen, en eeniger maate van de ſcherpe Proceduren der *Inquiſitie* bevrijd zijn, waar onder ſy nu in geduurige Angſt en Vreeze moeſten leeven; nademaal deſelve tegens hen ſoo rigoureus en ſtraf wierd gedreeven, dat het tegens alle Reedelijke Wetten ſtreed. In diervoege *Don Pedro* wel genegen ſcheen, hen aldus te hulp te komen. Maar dusdanig Voornemen tegens den Sin der meeſte Inwoonderen ſtrijdig, ontſtond daar over een groote Alarm, ja ſelfs begonden ſommige den Vorſt te dreygen, dat ſy den *Koning Alphonſus* uyt ſijn Gevankenis van *Tercera* wouden te rug roepen, en den voornaamſte Hof-Bedienders, met de geheele Joodſche Natie, door Vuur en Vlam verni-

Oproer, ter oorzake van een Preſentatie der *Jooden*.

nielen. Ondertuſſchen riepen ſommige Anderen omtrent de Kerk *St. Rochi*, luyds keels langs de Straaten:

Viva, el Rey Don Alphonſo, y muerono todoſlos Judeos, y Traydores:

Dat is;

Dat de Koning Don Alphonſus leeve; en de Jooden met alle Verraaders ſterven!

Daar-en-booven vondmen aan 't Paleys, en aan ſommige Kercken door de Stad ſcherpe Pasquillen aangeſlaagen, die op den Regeerende Vorſt ſeer ſchimpelijk waren gemaakt. Voorts beſpeurde-men alleſins ſoo veel Moedwil en Boosheyd, dat eyndelijk de *Koning* ſich genoodzaakt vond, ſijn Meening, ten gevalle van 't Gemeen, te moeten veranderen, en het Volk, wegens den Handel der *Inquiſitie*, te wille te zijn.

Hier mede ſluyten wy het Verhaal der Krijgs-Actien, in den Jare 1673. door geheel EUROPA voorgevallen; en gaan over tot het

DERDE PUNCT.

DER-

DERDE PUNCT

Der

ALGEMEENE AFDEELING,

Vertoonende, hoe Wonderlijk de *Franssen*, soo door hun eigen quaade Bedrijven, als door de goede in postuurstelling der *Staatschen*, zijn genoodzaakt geworden, hare in den VEREENIGDE NEDERLANDEN Veroverde Steden en Plaatsen te moeten quiteeren, en hen weder na hun eygen Land te begeeven, om dat te beschermen.

Consternatie onder den Franssen, over sijn Hoogheyds Optocht.

NEderlands *Vereenigde* STAAT, door drie achter-een-volgende VICTORIEN in desen Somer Anno 1673. glorieuslijk ter Zee bevochten, eenigsins in haar voorgaande Couragie en al-oude Dapperheyd herstelt; met verscheyde kort daar op volgende uytheemsche ALLIANTIEN merkelijk gesterkt; en door eenige gelukkelijk succedeerende LAND-PROGRESSEN, als de Verovering van *Naarden* en andersins, niet weynig daar in bevestigt; Soo was 't dat de voordere Optocht van sijn *Hoogheyd de Heer Prince van Orange*, na 't *Keur-keuls-Land*, om sich met de *Keyserssen* en *Spaansen* te conjungeeren, geen kleyne *Consternatie* onder den *Franssen* baarde. Waarom die dan aanstonds op alle Middelen en Wegen waren bedacht, waar door sy bequaamst, den voordere Voortgang van sijn Hoog-gem: *Hoogheyds* Desseynen, soo veel hen moogelijk was, souden mogen stuyten. Hier toe was Volk van nooden, en dat had *Vrankrijk* nu niet overvloedig, schoon de Lijsten van des Konings Heyr-Legeren, in 't begin der Campagne, wel 150000. weerbare Mannen hadden konnen opgeven, die men dagelijks door nieuwe Werving tot een getal van tweemaal Hondert-Duysent trachtte te vergrooten. In welkers Optocht, men segt, dat dit byna ongelooflijk groot Heyr, voor een Christen Prins, door *Pages*, *Lackeyen*, *Koetsiers*, *Pioniers*, *Jongens*, *Wijven*, *Trossen*, &c. tot een Meenigte van Drie-maal 100. Duysent Zielen was aangegroeyt: Maar men vond die nu,

Groote Macht der Franssen neemt seer af,

soo door het sneuvelen, wegloopen, als anderssins, soodanig versmolten, dat de *Franssen* niet sufficant waren, een machtig Leger te Velde te brengen, sonder groote ontblooting harer Guarnisoenen; 't welk niet goet ge-oordeelt, wierd raadsamer geächt, een Party van de Nederlandsche *Conquesten* te verlaaten, en 't Volk daar uyt te lichten, om dus een bequaam Leger te formeeren; liever, dan dese machtige geconjungeerde Heyren, van Keyserssche, Spaansche, en Staatsche Troupen, sonder tegenstand, Meester van den *Rhijn*, *Maas*, en *Moesel* te laten werden. Waar door dan de *Franssen* in de *Nederlandsche Conquesten*, by aldien dese Saak soo wierd uytgevoerd, in sich selfs hadden moeten versmelten, sonder eenige Hulp van *Vrankrijk* te konnen genieten, of aan *Vrankrijk* te konnen toevoegen. Hier toe wierd dan Ordre van 't *Fransche Hoff*, aan *Duc de Luxemburg* gezonden, dat sich van d'onnoodigste Plaatsen soude ontslaan, en 't Volk daar uyt lichten. Welke Ordre *Duc de Luxemburg* aanstonds strikt naarvolgde, doch met swaare Oplegging en wreede Afpersing van Brand-schattingen, in de verlatene Plaatsen, over de bedorvene en geruïneerde Inwoonders; gelijk wy hier vervolgens zullen verhalen.

Waarom sy vele harer *Conquesten* moeten quiteeren.

Maar sulk niet sonder oplegging van wreede Brand-schattingen effectueeren.

In de *Provincie* van HOLLAND hadden de *Franssen* in 't voorlede jaar 1672. twee gefortificeerde Steden in-genomen, te weten, *Naarden* en *Woerden*; doch de eerste wierd in 't jaar 1673. in de maand *September* (gelijk hier voor omstandig gemeld) door het Geweld der Staatsche Wapenen, onder 't Hoog-wijs Beleyd en Aanvoering van sijn Hooght: de Heer *Prince van Orange*, weder onder den *Vereenigde Staat* gebragt. De Tweede Stad belangende; wierd van de *Franssen* selfs verlaaten; en dat op volgende wijse:

Als; WOERDEN.

WOERDEN, een fraay en wel-bewoond Stedeken, versterkt met een Oud Kasteel, onder de *Provincie* van *Holland* sorteerende, en in 't Ooster-deel van desselfs Graafschap, en des Landschaps *Rhijnland*, niet verre van 't *Sticht*, en omtrent drie uren ten Westen de Stad *Vytrecht*, aan den *Ouden Rhijn* gelegen; nevens *Montfoort* en *Oudewater*, de Laatste Plaats zijnde, die de *Franssen* van 't *Vereenigd Nederland*, in den Jare 1672. binnen de Maand *Juny* veroverden, was nu ook in 't volgende Jaar 1673. de Eerste, die sy quiteerden: Waarom wy die ook tot een Aanvang onser *Fransche Verlaatings* Beschrijving nemen. Want,

MONTFOORT en OUDEWATER.

MONTFOORT en OUDEWATER, des anderen-daags na *Woer-*

Woerden, mede van de *Franſſen* in bezitting genomen, wierden al kort daar na van hen weder verlaaten, ter tijd als de Engelſche Ambaſſadeurs de Hertog van *Bukingam* en de Graaf van *Arlington*, uyt den Naam hares *Konings*, by den *Koning van Vrankrijk* in ſijn Leger tot *Zeyſt*, ſich quamen beklagen, over de al te groote Progreſſeering, die ſijn *Majeſteyt* op de *Vereenigde Provincien* maakte, als zijnde in het Tractaat, tuſſchen *Vrankrijk* en *Engeland*, tegens deſen *Staat* geſlooten, wel expreſſelijk geconditioneert; Dat de *Franſſen*, de Provincie van *Holland*, die ſy by hun onderlinge gemaakte *Repartitie* voor Hen hadden bedongen, niet eerder ſouden mogen incorporeeren, voor en al eer de Provincie van *Zeeland* ſoude zijn geſtelt in handen en macht van *Engeland*, ten eynde deſelve *Natie* daar door mochte verzeekert werden tegens de *Franſſen*, die ſy nooyt voor-heen veel toevertrouwd, maar derſelver Conduite altoos geſuſpecteert hadden. Derhalven wierden de *Franſſen* genootzaakt, (ſoo door de Misnoeging van d'*Engelſche Kroon*, en derſelver Dreyging, om in contrarie val, geheel andere Meſures te zullen moeten nemen; als mede door 't *Avancement* van *Sijn Hoogheyd*, die op den 9. *Juny* binnen 's *Gravenhage* den Eed wegens ſijn *Stadhouderſchap* over HOLLAND hadde afgeleyt,) des anderen daags met hun geheele Heyr-leger van de Hollandſche Frontieren op te breeken, en de drie voornoemde Steden, *Woerden*, *Montfoort*, en *Oudewater* te quiteeren, om elders verdere Progreſſen te doen. Dan,

Ter oorzake dat d'*Engelſen* over de al te groote Progreſſen der Franſſen doleerden en proteſteerden.

De Stad *Woerden* wierd weynig tijd daar na, als *Sijn Hoogheyd de Heer Prince van Orange* daar in meende Poſt te vatten, door *Duc de Luxemburg* weder in poſſeſſie genomen: door Sijn Hooggem: *Hoogheyd* op den 11. *October* in 't ſelve jaar 1672. weder belegert; maar twee dagen daar na door de *Franſſen* uyt *Uytrecht* ontzet zijnde, wierd van hen gefortificeert, en omtrent een Jaar lang in Bezit gehouden. Gedurende het welke ſy derſelver Inwoonderen niet weynig geplaagt en getirannizeert hebben, ſoo door ſwaare Inquartiering, het geduurig heen en weer, uyt en intrekken van Troupen en Party-loopers, het neder-werpen van Gebouwen, en 't afbranden harer Huyſen ſoo binnen als buyten de Stad, als mede door ondraaglijke Taxatien, Contributien, en Brantſchattingen af te perſen. In 't laatſt van Anno 1672. quamen ſoo groote meenigte Soldaaten daar binnen, dat yder Huys, tot omtrent Seven-hondert in getal, met 10, 12, en 15, ja 20. Soldaaten wierd belaſt, behalven noch dat ſommige

Hoe hart de *Franſſen* met d'Inwoonders van *Woerden* omſpringen.

der voornaamſte Huyſen, vier Capiteyns of Luytenanten, met hun Knechts en verderen Treyn in hadden: Ja ſommige Woningen waren onder en boven ſoo vol gepropt, dat d'Inwoonders ſelfs geen plaats daar in vonden. Ter contrary joeg men hen ſomtijds naakt en bloot ter Deuren uyt, na dat noch blond en blaauw geſlagen, en van meeſt al het harige berooft waren. De Siecken en Qualijk-geſtelden trok men de Bedden van onder het Lijf weg; en ſoo liet men d'een van Koude en Ongemak vergaan, en d'ander van Honger en Dorſt verſmachten; welkers Stank en Vuyligheyd dan wederom de Lucht ſoo gevaarlijk infecteerde, dat daar door, met byvoeging van 't naar gedrang der byna ontallijke meenigten Menſchen, in ſoo een kleyn Begrijp, de Geſonden ook tot Quyning en Siekten vervielen, en hier en daar als 't Vee weg ſtierven, ſoo dat d'een Burger d'ander, by gebrek van noodige Hulp-middelen en genoegſame Menſchen-hulp, in witte Kiſten bloot op hun Schouderen, ſonder eenig Gevolg, na 't Graf droegen. Al deſen Elend wierd dagelijks noch vermeerdert, door het gedurig veranderen van Quartieren; want meeſt alle drie à 4. dagen wierden de Soldaaten van 't een Huys in 't ander over en weer geplaatſt en herplaatſt, ondertuſſchen ſy t'elkemaal op hun uyt-tocht meeſt alles, wat Nagel-los was, weg namen; en de nieuw-Inkomende veelmalen noch veel erger dan de Weg-getrokkene huysden; doende yder Militair wat hy begeerde, ſonder over eenige Overtréding of Misdaad geſtraft te worden. Het ſcheen als of de *Franſſen* deſe Stad tot hun Roof-neſt maakten; want brachten daar gedurig ſoo wel by nacht als by dach van alle d'omleggende Dorpen, Vlekken, en Landen, al hun geroofde en geplunderde Goederen binnen, in diervoegen men daar veeltijds een geheele Koe voor dertig Stuyvers of een weynig min of meerder kocht, ook veelerley Eet-waren naar advenand; ondertuſſchen deſe Roovers noch niet konden nalaaten, hun eygen Neſt te berooven.

Soodanig en op diergelijke wijſe was 't, dat de *Franſſen* binnen *Woerden* huysden, tot 'er tijd hun Beſcherm-Heer tot *Uytrecht*, *Duc de Luxemburg*, aan den Franſche Gouverneur van *Woerden* den 2. *November* Ordre zond, om, in plaats van de Wallen en andere Veſtings Werken voorder te verſterken, hy deſelve ſoude ſlechten, en al het gene wat iets van merite was, na *Uytrecht* doen voeren. 't Geen by hem ſeer ſpoedig wierd naar-

naargekomen ; want het Geschut , Ammunitie , en alles wat hen aanstond, wierd in Schepen geladen , en na boven gevoerd. Waar na hy den 3. dito de Heeren op 't Kasteel ontbood , en deselve vertoonde: *Dat sijn Last strekte , om* 20000. *gl: voor Brand-schatting te eysschen ; en by aldien sy 't selve weygerden , by Bevel van den* KONING, en *van* Duc de Luxemburg *had , de Stad te doen verbranden , en 't Kasteel en Poorten te laten springen.* De Heeren en Borgers hier over hun Onmacht toonende , nevens bewijs , wat al Violentien , Schaden en Beroovingen sy van de *Fransse* hadden moeten uytstaan ; waar door 't hen onmogelijk was , dese Somme op te brengen ; konden echter geen Barmhertigheyd verwerven , maar kregen van den *Commandant* tot antwoord : *Dat hy by faute van dien , de Stad soude moeten in Brant steken.* Verklaarende vorders ; *Alles aangewend te hebben , tot vermindering deser Somme ; maar dat niets had konnen obtineeren , en sy selfs* (indien begeerden) *na Luxemburg konden reysen , om te sien wat Afslag sy souden konnen bekomen.* Daar by voegende ; *Dat voor hem selfs , van haar niets begeerde.*

En deselve een swaare Brantschatting afperssen.

Hier op gingen eenige Heeren na *Uytrecht* ; om dit aan *Luxemburg* te vertoonen ; en bragten 't by hem soo verre , dat sy op 15000. Guldens accordeerden , nevens noch 1000. gl: voor de Pallisaden , mits de Poorten , de Wallen en 't Kasteel in stand souden blijven : waar mede sy den 5. dito weder binnen *Woerden* quamen. Onderwijl hadden de *Fransse* alles in Schuyten gesleept wat sy konden , en een Bolwerk , het Kasteel , en de Poorten ondermijnd , om die na hun Vertrek te laten springen. Doch soo haast van dit Verlaaten in den *Haag* aan de Regeering bericht quam , en dat de *Fransse* van meening waren , de Stad te verbranden , wierden terstond depesches aan de Heeren Burgermeesters van *Leyden* en *Oudewater* afgevaardigt , met versoek , sylieden op 't spoedigste soo veel Brand-gereedschap als missen konden , op d'Uyterste Posten aan die Stad wilden zenden , om by des Staats Troupen , die derwaards advanceerden , tot Blussing van den Brand te konnen gebruykt werden ; gelijk dan by voornoemde Steden ook wierd ge-effectueerd. Ondertusschen trokken de *Fransse* den 7. deses 's morgens ten 11. uren met een groot geraas uyt de stad ; de Magistraat en Predicanten aan 't Kasteel en de Poort , van den *Commandant* Affscheyd nemende , nam deselve 12. Burgers tot *Ostagiers* , voor de rest van de Brand-schatting mede , zijnde een Pay van 9000. gul: contant betaalt ;

Waar over sy op 15000. gl: accordéren ,

En 12. Ostagiers moeten laten volgen.

en quamen noch dien dag tot *Vytrecht*. De Heer *Fariaux*, die met 2. Regimenten, op 't gerucht van dit Verlaaten, door *Graaf van Waldek*, derwaards was gecommandeert, quam den 5. deſes daar omtrent, waar hy met partye *Franſſen*, voor den Uyt-tocht, eenige kleyne ſchermutſels hadde, en ſommige daar van ter neder maakte. Maar ſoo haaſt nu was bericht, dat ſy alle waren uyt-getrokken, ſond hy Cap: *Rijswijk* met 3. Comp: daar in, en volgde met de reſt, als wanneer door eenige deſerteerende *Franſſen* en *Switſers* vernam, dat het Kaſteel en een Bolwerk was ondermijnd; daar op eenige derwaards gingen, en de Lonten met het Boskruyt uyt de Mijnen haalden, zijnde de Lond onder 't Kaſteel reeds tot op drie vingers-breet aan 't Kruyt verbrant. Naderhand wierd 'er Geſchut en alle Noodwendigheyd in gebracht, en eenige Heeren gedeputeerd, om nevens den *Ingenieur Paan*, de Fortificatien te beſigtigen, en alles weder op te maken. De *Franſſen* hadden met de Stad *Woerden* ook te gelijk het *Huys te Harmelen* gequiteert; 't Welk met eenen door Staats Guarniſoen wierd bezet.

Staaten Volk in komende, vinden het Kaſteel en Bolwerk ondermijnd.

VYANEN. De Stad VYANEN, met een oud Slot voorſien, gelegen in 't Zuyd-Ooſter-deel van 't Graafſchap *Holland*, aan de Rivier de *Leck*, omtrent 2. uren ten Zuyden de Stad *Vytrecht*; by accordeering van de *Franſſen* en *Staatſen*, tot een *Neutrale Plaats* gehouden, wierd nu, tot vergelding van hare *Neutraliteyt*, op 9. à tien-duyſent Guldens van de *Franſſen* gebrantſchat; en na d'opbrenging deſes, van hare verdere uyt- en in-tocht bevrijd.

HARDERWYK. HARDERWYK, door de *Biſſchopſen* geheel uyt gebrandſchat, wierd mede t'eenemaal geſlecht, en boven dien den Burgers noch 12000. Guldens Brandſchatting afge-eyſcht; maar konden niets obtineeren, vermits de voornaamſte Inwoonders vertrokken, en de Stad ſeer verarmt was. Want na de *Franſſen* hun Bezetting daar uyt gelicht, en binnen *Vytrecht* geplaatſt hadden, quamen aanſtonds 2. Regimenten Biſſchoppelijke Ruyters daar binnen, eyſchende een groot deel Haver en Hooy van de Magiſtraat; 't welk hen door de Borgers, ſoo veel die konden opbrengen, wierd gegeven: waar na ſy weder Stroo voor hun Paarden begeerden; dat men hen ook gaf, ſoo veel men krijgen kon; Doch niet langer dan een vierendeel-uurs daar mede weg geweeſt, quamen wederom, en ſtaken verſcheyde Huyſen in Brant; waar door een getal van over de twintig in d'Aſſche geraakten. Nader-

derhand quamen somtijds weder andere stroopende Partyen, die dan weder weg namen het weynige, dat de voorige hadden nagelaten. Dus eyndelijk de Weyde hier heel kaal, verlieten de Vyanden dese Plaats op den 4. *November*. Waar na de Borgers eenige Personen by Provisie als Regenten stelden, om ondertusschen de Stads Bedieningen waar te nemen, vermits al de oude Regeerders sich meest uyt de Stad geretireerd hadden.

Desselfs beschrijving.

Dese Stad *Harderwijk*, in 't Noorder-deel ten Westen van *Gelderland* op de *Veluwe* aan de *Zuyder-Zee* 2. Mijlen van *Elburg* gelegen, is soo lang in wesen geweest, dat men derselver Beginselen niet navorssen kan.

De *Jesuit Strada* getuygt, dat in voorgaande Eeuwen, de geheele Wereld admireerde, den haastigen Opkomst deser machtige Republijk, alleen uyt weynige Visschers-Hutten ontsprooten. Doch gelijk de Voorspoedigste in hun Cours meenigmaal door ongelukkige Tegenspoed, het haastigste werden gestuyt, soo wierd dese Stad op den laatsten July 1503. binnen 3. uren tijds door een seer hévigen Brand, op 6. Huysen na, t'eenemaal onder sijn eygen Asch en Puyn begraven. Maar gelijk gemeenlijk d'afgebrande Stéden uyt haar gebrande Asch weder heerlijker verrijsen, dan ooyt voorheen waren, soo quam *Harderwijk* even als *Romen*, dat om dese oorzaak door den wreeden NERO wreedelijk wierd verbrand, weder splendider dan ooyt van te vooren het Hooft verheffen. Dese Stad leyt soo na aan de Zuyder-Zee, dat haar Muren by ordinary Vloet daar van werden bespoelt. Aan de Land-zijde, die hoog en droog is, leyt de Stad om-heen besloten met een oude hooge Muur, een swaare aarde Wal, met 5. Bolwerken, 3. Poorten en 2. Blokhuysen onder malkander boven aan de Water-kant; door welke Werken de Stad voortijds soo defensijf was, dat desselfs Inwoonders daar op secuur en stoudmoedig plagten te zijn, en hun Vyanden sonder schroom dorsten afwachten: gelijk in 't jaar 1629. bleek, wanneer *Graaf Hendrik van den Berg* dese Stad met sijn geheel Leger niet derfde aantasten, als hy het genereus Antwoord der wel-geresolveerde Burgery, door een Brief op sijne Op-eysching, vernam, te weten, dat sy gesworen hadden, Eer en Eed tot den laatsten Druppel hares Bloeds te willen betragten, ter Defensie van hare Stad, die hen toevertrouwd was.

Heeft eertijds een geheel Leger afgekeerd.

Indien men nu in desen laatsten Oorlog sich ook soo trouwhertig, voor sijn eygen, en des algemeene Vaderlands Welvaren, alle

alleſins yder naar ſijn vermogen, had gecomporteerd, al was 't maar in een oprechte abſolute Reſolutie geweeſt, buyten alle twijffel, dat de Vyand ſoo groote Progreſſen, tot onſer aller Schand en Schade niet ſou gedaan hebben. Gelijknu daar door deſe ſoo heerlijke Veſting van haar overwinnende Vyand, tot een open Vleck wierd geſlecht.

CREVECEUR. De *Schans* CREVECEUR, in 't Zuyd-ooſterlijkſte Deel van *Holland* aan de Land-ſcheyding van *Braband* en de Mayery van 's *Hertogenboſch*, daar 't Riviertje *Dieſe* in de *Maas* loopt, tegen-overde *Bommelerwaard* gelegen; Waar van de *Franſſen* geen Brand-ſchatting konden eyſchen, verbranden, ruïneerden, en ſlechteden ſy geheel; maar preſenteerden de Kerk en 't Commandeurs Huys te laten ſtaan, by aldien die van den *Boſch* 3000. Piſtolen voor Brandſchatting wilden geven: Maar in plaats van dien, had de Gouverneur, *Kirkpatrik* een Party Volks uyt dat Guarniſoen na *Empel* gecommandeert, om 't Kerkhof daar ſterk te maken, en de *Franſſen* den Uyt-tocht te beletten, onderwijl d'Uytleggers mede derwaards aan-naderden; maar een van deſelve, daar Cap: *Haren* op commandeerde, geraakten op 't droog; waarom de *Franſſen* die kregen, en den Dijk doorſnéden, waarmede ſy veylig na de *Graaf* konden komen: ſoo dat dit gecommandeerd Volk weder onverrichter ſake van *Empel* vertrok, en de *Franſſen* ongehindert na de *Graaf* togen, ſtékende in haar door-trekken, de Kerk van dat Dorp in Brant. Deſe voornoemde *Schans Crevecceur*, na dat in 't jaar 1600. door *Prins Maurits H. L. M.* van de *Spaanſen* was verovert, is vergroot en omtrokken met 7. Bolwerken, en een Breede Gragt, daar de Rivier de *Dieſe* aan weder-zijden om-heen loopt tot in de *Maas*, ſoo dat geheel een Eyland, en een *Hert-ſeer* of *Crevecceur* geworden is voor de Stad 's *Hertogenboſch*, als die nog Spaans was, als zijnde haar Garniſoen hier door den weg afgeſnéden, om verdere invaſien en ſtrooperijen in 't *Staaten* Gebied te doen. Doch deſe heerlijke Fortreſſe door de *Franſſen* voor 't meerendeel geruïneert, echter niet ſoodanig of men was noch beducht, dat de Vyand wel wederom d'een of d'ander tijd ſich daar op mocht Poſteeren, ſoo is by hare Hoog Mog: den 8. *December* gereſolveert, deſelve geheel te demoiljéren.

welkers Bezetting, die van den Boſch trachten te capottéren,

BOMMEL. BOMMEL, is een ſterke Fortreſſe, ten Weſten des Hertogdoms *Gelderland*, aan de Rivier de *Waal*, gelegen op een Eyland, naar deſe Stad de *Bommeler-waard* genaamt, waar om-heen de *Maas* en *Waal* in malkander vloeyen. Aan deſes Stads-Fortificatie heeft de

de *Koning van Vrankrijk*, zedert deſelve in ſijn Macht gehad, wel 60000. gl: aan de Fortificatie te koſten gehangen, en kreeg nu het Geluk, dat mede wierd verlaaten, makende de *Franſſen* in 't begin deſer Maand alle preparatien, ſoo metvervoeren van Geſchut, Ammunitie, het ſlechten der Wallen, en het doen ſpringen van drie Poorten, als anderſins; zijnde wel 14. dagen beſig om deſe Plaats te ſlechten, en al desſelfs Fortificatien te ruïneeren; waar toe ſy noch ſelfs de Borgers dwongen, te moeten helpen. Al het yſer Geſchut, uytgenomen twee Stukken aan de *Redout*, lieten ſy ſpringen; maar de metale Stukken, 11. in getal, deden ſy ſcheep; doch een Schip, waar in het voornaamſte Geſchut en Ammunitie was, wierd door den Schipper, die ſy, om het ſelve weg te voeren, gepreſt hadden, in de grond geboort, ſalveerende ſich ſelven met de vlugt. Een ander met Meel en Proviand geladen, zijnde nevens andere gedwongen na *St. Andries* te varen, ſneed ſijn touwen af, en komt weder langs de Stroom af voorby *Bommel*; daar hy door de *Franſſen* wel met veel Musquet- en Kanon-ſcheuten na-gezet, doch niet geraakt wierd; maar ter contrary in 't loſſen van 't Kanon, een Stuk vervuylt zijnde, ſprong ſoodanig de Franſche Schieters ſelfs om d'Ooren, dat 'er vier het na-vertellen vergaten.

De Fortificatien ſeer geruïneerd, en alle Ammunitie en Proviand weg-gevoert,

waar van een Schip in de gront geboort, en een ander eſchappeerd.

Wanneer nu de *Franſſen* uyt *Bommel* ſouden vertrekken, was daar toe een Kanon-ſchoot, haar Zeyn, welkers geluyd den Borgeren ſoo aangenaam in d'Ooren klonk, dat ſy daar door, als verrukt van Vreugde, en noch te meer door het ſpoedig daar op volgende Effect, wierden verblijd; want de *Franſſen* aanſtonds met een vliegende furie vertrokken, en als vliedende, ſich over de Beer, by het Bolwerk *Orangien*, door een Breſſe begaven, die ſy voorheen daar toe gemaakt hadden, om terſtont achter het Contreſcarp te weſen, en dus voor het geduurig ſchieten van de daar omtrent leggende Jachten en Uytleggers bevrijdt te zijn. Want,

De Franſſen trekken al vliedende uyt,

De Heer *Grave van* HOORN, op het bericht van dit Verlaaten, met eenig Volk in de *Bommelerwaard* tot *Zuylichem* gekomen, verwachte daar noch eenig Secours, om de *Franſſen* in deſe Stad aan te taſten, en hen *per Force* te doen deſlogeeren; waar toe de 3. Regimenten van *Palm*, *Weede*, en *Zobel* beneden *Gorcum* lagen, maar konden door contrary Wind niet voortkomen, weshalven die door 100. Groenlandſche Chaloupen derwaards wierden gebracht; maar toen hadden de *Franſſen* den 14.

En 't Staaten Volk trekt soo kort daar op in.

deser de Stad al gequiteerd, trekkende de *Graaf van Hoorn* den selven achtermiddag met eenig Volk daar binnen; die met seer groote Vreugde van de Burgers hertelijk verwellekomt zijnde, wierden doen alle de Fortificatien, met hulp van de Burgers weder opgemaakt, komende korts daar aan eenige Heeren Gecommitteerden met Ingenieurs derwaards, om deselve in haar volkomen perfectie te brengen.

Dit de Fransche Gouverneur en Majoor noch binnen waren.

In 't in-trekken waren de *Nederlanders*, den *Franssen* soo kort op de hielen gevolgt, dat hun Gouverneur noch in de Stad was, ter tijd als Capiteyn *Rademaker* met noch eenige *Staatsche* bereyds tot aan 't Bolwerk by den Beer advanceerden; en de Fransche *Majoor* Heer *Villers* stond om sijn Afscheyd van zeker *Mevrouwe* te nemen, ondertusschen hy van een Kind hoorde seggen, dat *Graaf van Hoorn* al binnen was; waar op aanstonds sijn Paard de sporen gevende, als een blixem weg vloog. Doch voor-al-eer sy hun Vertrek ondernamen, hadden d'Inwoonders soodanig met allerley Dreygementen van Brand-vernieling en uyterste Ruïne, geperst en gedwongen, dat deselve eyndelijk na veel stribbeling op 36000. gl: tot afkooping van haar Onheyl, met den Gouverneur waren veraccordeert; waar van de *Franssen* de helft contant ontfangende, voor de Rest, 12. der voornaamste Burgeren tot *Ostagiers* mede namen, dewelke aanstonds na 't Verdrag, gewapender hand op het Stadhuys, in een Kamer geslooten, en in den beginne, langen tijd sonder eten, met een sterke Wacht bewaakt wierden, zijnde niemand gepermitteerd, hen te mogen spreken, even als of groote Misdaaden begaan, en veelvoudig de Dood verdient hadden. Naderhand wierd hen, op Borgtocht van d'Heer *Loubonie*, gepermitteert, eenig refreschement in haar huysen te halen, mits binnen een uur ter bestemder plaatse weder, present te zijn; daar sy den volgende Nacht nog sterker bewaakt, naderhand tusschen gewapende Soldaaten, na des Commissaris Huys gevoerd wierden, en dit met soo strikt Geweld, dat sy niet vermogten eenig mensch op straat toe te spreken. Dus deerlijk omtrent drie dagen met seer weynig, of byna sonder Spijs-genieting geweest, wierden soo laf en moedeloos weg gedreven, drie der voornaamste Heeren op een Wagen, maar de rest te voet voort moetende; wanneer men dese Deerlijke met sulke onmenschelijke wreed-daadigheden plaagde, dat de gene die maar de minste schrede uyt hun pas traden, al was 't maar om hun Gevoeg uyt dringende noodt te doen, aanstonds te door-

Accorderen op 36000. gl: Brandschatting.

En d'Ostagiers werden seer euvel getracteerd.

schie-

ſchieten wierden gedreygd. Alſoo met veel kommer en vermoeydheyd, door *St. Andries*, tot *Thiel* gekomen, wierden daar door zeker voornaam Heer gewaarſchoud, dat hen van goede Borgtocht voor het Randſoen moeſten verſien, of anders hun Toeſtand ſeer ſlecht ſou uytvallen.

Eyndelijk na alle moeijelijke beſwaarniſſen zijn de Borger-Oſtagiers, door een byſondere loosheyd, met de vlucht ge-eſchappeert; 't welk d'overgeblevene Heeren *Gyſelaars* ook ſuur genoeg moeſten boeten, en niet eer dan in 't volgende jaar in de Maand *April* wierden gerandſoeneerd.

De *Franſſen*, voor al eer uyt *Bommel* trokken, met al hun booſen Handel nog niet vernoegt, hadden ook verſcheyde Mijnen, in en om de Stad gemaakt, om na hun vertrek te laaten opſpringen; doch ten allen geluk waren de drie voornaamſte niet aan gegaan, hoewel nog in een van dien, het brandende Lond wierd gevonden: 't geen nog de voordere Verwoeſting der Stad verhoede.

De Stad UYTRECHT, met desſelfs om-heen leggende *Sticht* een der *Seven Vereenigde Provintien*, tuſſchen *Holland*, de *Suyder-Zee* en *Gelderland*, aan den *Ouden Rhijn* gelegen; daar d'Inwoonders buyten gemeen waren geplaagt geworden, met ſwaare Schattingen op te brengen, onlijdelijke Taxatien uyt te ſtaan, en meenigte van Soldaaten t'onderhouden, die ſy gemeenlijk Koſt, Drank, en Geld onder de Tafelborden moeſten geven; was een Plaats, daar de *Franſſen* gedurig een Bezetting van ten minſten 6 à 7000. Man moeſten houden, en dieshalven voor haar ſeer ondienſtig; waarom ſy dan alle Preparatien aanſtelden, om deſe Stad mede te verlaaten; doende daar toe in 't begin deſer Maand alle Bagagie van de Opper-Officieren en voornaamſte Heeren pakken en ſakken, om na *Vrankrijk* te voeren, nevens al 't gene dat iets van merite was, ja ſouden de Steenen uyt de Straat wel mede weg gevoert hebben, indien eenig voordeel daar mede hadden konnen uytrichten, ſoo onverzadelijk toonden ſich ſommige Hoofden, en voornamentlijk de *Hertog van Luxemburg* in hunne Geerzucht te willen voldoen, waar toe ſy alle Wagens, Karren en Schepen, die te bekomen waren, preſten. UYTRECHT.

Den 3. *November* trok Coll: *Pypher* met ſijn Regiment *Switſers* na boven; daar tegens quamen 400. andere *Switſers* van d'omleggende Dorpen, als mede veel Goederen uyt *Woerden* weder binnen. Doch al voorens ſy uyt-trokken, moeſt *Monſr. du Pas*, gewe- *Du Pas* Franſche Gouverneur van *Naarden* ontfangt ſijn Straf,

geweſene Gouverneur van *Naarden*, ſijn Straf lijden; want zijnde van *Aarnhem* na *Uytrecht* gebracht, wierd daar met 3. Puncten, wegens het Overgeven der Stad *Naarden*, beſchuldigt; als:

1. *Waarom geen Uytvallen had gedaan, om des Vyands Werken te beletten?*

2. *Waarom hy had begeert te Capituleeren, voor al eer de Grachten waren gevult*; en ten

3. *Waarom het niet langer had uytgehouden?*

Waar op hy antwoorde; Dat des Vyand Cavallery te ſterk zijnde, lichtelijk de wederkeering der Uytvallers ſou hebben konnen beletten, hebbende geen Kanon om ſulx te verhinderen; dat de Contreſcarp al gewonnen was, waar door de Belegeraars de Gragten in 2 à 3. uren hadden konnen vullen; en hy eyndelijk gelooft had, beter te weſen, op eerlijke Conditien te verdragen, dan door enkele Obſtinaadheyd ſoo veel braave Karels, als daar in 't Guarniſoen waren, door de punt van den Dégen te laten paſſeeren. Maar deſe Verantwoording wierd van ſijn Rechters niet goet noch ſufficant gevonden; dies ſy hem ter Eeuwige Gevankenis, en den Dégen voor de voeten gebroken te werden, condemneerden; gelijk den 7. deſer wierd geëxecuteerd, en meeſt al de Franſche Officiers, die daar in Guarniſoen hadden gelegen, van hun Bediening afgezet.

En d'Officiers van haar Bedieningh afgezet.

Den 9. dito vertrok het Regiment van de Koningin mede na boven, en den 15. volgden *Duc de Luxemburg*, met nog eenige andere Troupen. Den 11. deed de Gouverneur *Stoupa*, den Stad en Staaten aandienen, dat haar particulierlijk moeſt ſpreken: 't welk geſchiedende, droeg hen voor; *Dat des Konings Ordre aan den Intendant lag, de Stad, om dat 'er veel quaat willigen in waren, te doen verbranden:* preſenterende daar nevens ſijn Bemiddeling, om den *Intendant* hier over te ſpreken. Waar over de Heeren aanſtonds Vergadering hielden, en daags daar aan by ged: *Stoupa* gingen, hem verſoeckende, voor haar by den *Intendant* te Intercedéren: 't geen hy beloofde. Des Namiddags de Heeren weder komende, ontfingen een Briefje van den *Intendant*, behelſende een Eyſch van 500000. Gl: voor Brandſchatting, tot Onderhoud van des Konings Troupen, behalven noch de voorgaande Accordatie van 8. Maanden, zijnde 74000. Rijksdaalders, die ſy nog ſchuldig waren: 't geen aanſtonds by alle Gebuurten wierd aangekundigt, met byvoeging, dat een yder ſijn Advijs des anderen daags ter Secretarye ſou inléveren. Den 13. quam daar

Uytrecht gedreygt. door den Brand te ruineeren,

Of 500000. gl: tot afkoop te geven,

daar de Marschal d'*Humieres* als Gouverneur, in plaats van *Stoupa*, en wierd van de Regenten gecomplimenteerd. Den 14. gingen de Heeren d'Onmoogelijkheyd van d'opbrenging deser groote Schatting, aan den *Intendant* vertoonen; maar sulx wierd niet geächt, seggende; dat by foute van dien, meer sou pretendeeren, dreygende, de Huysen vol Soldaaten te leggen, die de Borgers van Kost en Drank souden moeten voorsien.

Stoupa deed wel sijn tusschen-spraak, maar de Heeren konden niet minder als op 450000. Gulden accordeeren, zijnde de voorgaande Accordatie hier mede in begrepen; maar 100000. Rijxd: moesten contant betaalt werden. Ondertusschen trok dagelijks meer Krijgs-volk na boven, met veel Schepen vol Graan, Meel en geroofde Goederen, door den krommen *Rhijn* na *Wijk*, wijl sy 't, wegens de *Staatschen*, langs de Vaart niet vertrouwden. Den 16. smorgens zond de Gouverneur *Stoupa* aan de Huysen van de Heeren *Nieupoort*, Burgermeester *Boot*, en de *Goyer*, de Schepen de *Goyer*, de Predicanten *van Engelen* en *Lodesteyn*, Professer *de Roy*, Commissaris *Rosa*, de Heer *Spiering* en *Honthorst*, Doctor *Wassenaar*, Burgermeester *de Leeuw*, *Casenbroot*, nog een Heer de *Goyer*, en de *Staate van Rossum*, om alle by hem te komen; 't welk geschiet, diende hen aan, dat sy als *Gijselaars* mede moesten vertrekken, tot soo lang d'*Intendant* de beloofde Somme had ontfangen. Alsoo wierden sy den 17. deser nevens den Gouverneur van *Naarden*, *Monsieur du Pas*, onder 't Convoy van 300. Ruyters na boven gevoert, hebbende naaulijks soo veel tijds, dat door haar Dienaars schoon Linwaat van hun Huysen konden doen halen.

Geaccordeert zijnde, moet 18. Ostagiers laten volgen,

Wijl nu 100000. Rijksdaalders was geaccordeert, contant te betalen, wierd aan allen door geheel de Stad bekent gemaakt, hoe veel yder Borger by Leening sou konnen geven, mits genietende 6. ten hondert om 't jaar: maar dit niet ras genoeg voortgaande, en weynig Geld inkomende, resolveerde de Raad selfs door de Stad om te gaan, ten eynde door hare ontschlijke Aanspraak een yder tot dese hooge Nood-dwang te bewegen; 't geen met soodanig succes geschiede, dat sy de vereyschte Somme gereed kregen. Den 21. liet d'*Intendant* nog 8. *Ostagiers* ophalen, als, Burgermeester *Hamel*, de Predicant *van Vlied*, Heer *de Wilhem*, Soon van den Heer *van Linschoten*, Soon van den *Secretaris Houwert*, Heer *van Zuydoort*, *Byleveld*, *Koornkooper*, en *van Voorst* Goudsmid, werdende des anderen daags den Heer

Nieupoort, en Predicant *van Engelen* vry gesteld, wijl 'er volgens 's Konings Ordre 2. te veel waren Dese laatste *Ostagiers* vertrokken den 22. na boven, onder 't Convoy van 't resterende *Stoupas* Regiment, werdende dien selven dag ook gepubliceert, dat yder, die iets van de *Franssen* moest hebben, sulx van haar eyschen soude, en dat, indien iemand weygerde, sy aan d'*Humieres* souden klagen.

Alle Inwoonders werden belast, op den dag der Uyttocht, haar huysen te sluyten,

Ook wierd gelast, een yder den aanstaanden dag sijn Huys geslooten te houden; wanneer ook de 100000. Rijksdaalders aan den *Intendant* wierden betaalt. Den 23. na de *Franssen*, soo veel hen mogelijk was, al hun Goederen en Roof hadden weg gesonden, hoorde men 't aangenaam gedreun der Trommelen en 't lang gewenscht geluyd der Klokken van den Dom. 't Guarnisoen nu geheel veerdig, om uyt te trekken, reed de Gouverneur *Stoupa* na de *Witte Vrouwe-Poort*, daar de Heeren en Burger-Kapiteyns gereet stonden, trekkende daar al het Voet-volk, gevolgt van de Ruytery uyt. Dus alle gepasseert, gaf de Heer *Stoupa* de Sleutels van de Stad, aan de Heeren over, dien hy noch voor 't laatst met seer vriendelijke Woorden bejegende, seggende: 't *Is nu byna anderhalf Jaar geleden, dat Ik, uyt Last des Konings van Vrankrijk, u de Sleutels deser Stad afvorderde: Nu geef ik u, uyt Bevel van dien selven Koning, deselfde Sleutels weder aan U over. Gaat in Uw Kerk, dankt Godt voor uwe Verlossing, en bidt hem, dat wy nooyt weder komen.* Hier mede ging hy te voet de Poort uyt. Waar op de *Marschalk d'Humieres* voor 't laatst met sijn Lijf-wacht uyt trok, gerakende alsoo alle de *Franssen* dien dach uyt *Uytrecht*, behalvens de gene die sich hier en daar verborgen hadden, en naderhand te voorschijn quamen.

Bedrijven groote Vreugde over hare Vryheyd,

Soo haast de *Franssen* buyten waren, sloot men alle Poorten toe, nemende de Burgery aanstonds haar Geweer van 't Stadhuys, en bedreven groote Vreugde, zijnde alles voort in een geheel anderen Stant verandert; want daar men te vooren de Fransche Officiers met hun *Witte Cherpen* over straat had sien swaayen, sag men nu de Heeren met *Oranje Cherpen* door de Stad gaan, ja, de jongens deden *Oranje Linten* op hun Hoeden; men liet d'*Oranje Vlag* van den Dom-tooren waayen, en de Waterpoort, waar door men sijn Hoogheyd in-wagte, wierd met alles wat tot Cieraad konde dienen, heerlijk opgepronkt; want de Heeren hadden malkander op den 19. al ontslagen van den Eed, eertijds by hen gedaan, om sijn Hoogheyd niet tot *Stadhouder* te

Dragen sijn Hoogheyd het Stadhouderschap op,

te kieſen; en de Heeren *Dijkveld*, *van Sandenberg*, en Burgermeeſter *van der Voort* na ſijn Hoogheyd geſonden, om hem het *Stadhouderſchap* over *Vytrecht* op te offeren, en ſijn Beſcherming daar over te verſoecken. Ook waren eenige Heeren, wegens de *Staaten*, na den *Haag* gedeputeerd, om daar weder als voorheen, Seſſie in hare Hoog Mog: Vergadering te nemen; maar ſulx wierd hen by proviſie afgeſlagen, alſoo wegens deſe Saak, by de geſamendlijke Leden ter Generaliteyt eerſt moeſt overeen gekomen zijn.

Ondertuſſchen hadden de Jongens binnen *Vytrecht* uyt den Dom gehaald alle de Beelden, Autaren, en al't geen na Roomſche Gods-dienſts Inſtrumenten geleek; die ſy al t'ſamen, nevens meenigte Schildwacht-huysjes, voor 't Stadhuys verbranden. Des namiddags wierd d'eerſte Predicatie door *Do. Gentman* in de Dom-kerk gedaan; 't welk gewiſſelijk een groote Verandering veroorzaakte, zijnde noch daar des ochtens de *Miſſe* door de *Franſſen* gehouden. Eenige *Roomsgeſinden*, die ſich in het ſpreken van ſijn Hoogheyd wat te los van Tong hadden betoont, kregen de jongens ook in 't Oog; in dier voege het hen voor een Geluk mag gerekent werden, dat de Burgers, den jongens van hun Huyſen weerden, wijl ſy reeds de Glaſen begonden in te ſmijten.

Des morgens wierd in den Dom de Mis en 's namiddags een Gereformeerde Predicatie gedaan.

Des avonds ten 5. uren quam de Heer *Fariaux* met 3. Regimenten van *Woerden* binnen *Vytrecht*, werdende van de Magiſtraat buyten de Poort ontfangen, ondertuſſchen het Volk een groot gejuyg maakte, met een gedurig geroep, *Lang leef de Prins van Oranjen.* Deſelve *Fariaux* binnen gekomen, ſtelde op alles goede Ordre; waar na de Heeren des avonds in ſijn Logement quamen, daar een Maaltijd was bereyd, hem verſoeckende, aan hen den Eed af te leggen, om het WOORD van hen t'ontfangen, en de Sleutels aan haar te laten: 't Geen de Coll: refuſeerde, als geen Ordre daar toe hebbende, zijnde hem alleenlijk bevolen, de Stad in Bewaring te nemen. Des anderen daags quamen meer Troupen onder *Graaf van Hoorn* in de ſtad, die als doen het Commando daar over exerceerde.

Staatſche Bezetting trekt in.

Den 25. quamen de Heeren Raad-*Penſionaris Fagel* en de Heer *Geelvink*, wegens *Holland*; *de Krommom*, wegens *Zeeland*; de Heer *Gemmenich*, wegens *Vrieſland*; de Heer *Gockinga*, wegens *Groeningen* binnen de Stad: waar op den 26. door opgemelte Heeren de Regeering wierd geſuſpendeert, en van hare Bedienin-

En de Regenten werden afgezet.

ningen ontseyt, tot de Saken der Generaliteyt souden afgedaan zijn, gelijk dan ook hare Hog Mog: selfs den 17. *December* daar toe een *Missive* aan de Regenten lieten afgaan. Doch op dat ondertusschen de Stad niet buyten forme van Regeering mogt blijven, wierd den Hooft-Officier *Ruysch*, Secretaris van de Politie *Jan Quint*, Secretaris van 't Gericht *Lichtenburg*, Secretaris der Staaten *van Beuschem*, en d'Ontfanger van de gemeene Middelen *de Leeuw*, by provisie weder in hun Ampten gesteld, om de Gelden in te vorderen, doch niet buyten Ordre van Hare Hoog Moog: iets uyt te geven. De *Grave van Hornes* stelde den 29. mede 8. Burger-Capiteyns, die des Stads Saken midlerwijl souden waarnemen, waar van hier na breeder in 't V. Deel.

AMERSFOORT, en verscheyde andere Steden door de *Franssen* verlaten.

De *Franssen* nu siende, sy de kleyne Plaatsen in 't *Sticht van Utrecht*, na het verlaten, van derselver Hooft-Stad, niet souden konnen behouden, te meer, wijl sy hun Krijgs-volkeren elders wel beter benodigt waren, quiteerden korts daar na ook *Amersfoort*, *Rheenen*, *Wijk* en *Wageningen*, doch te *Wijk* verbleven sy noch eenigen tijd, om hun Schepen vol Goederen geladen, van *Vitrecht* na *Aarnhem* weg te krijgen, zijnde daar noch eenige blijven leggen, die sy wegens de droogte niet konden voort brengen; waar van de *Nederlanders* noch 2. attrappeerden, en binnen *Vitrecht* brachten.

Dus begon de Vyand sijne in den *Vereenigde Nederlanden* geconquesteerde Plaatsen, by na soo spoedig weder te verlaaten, als hy die in 't voorleden jaar 1672. door soo groote Macht van Volk had veroverd en ingenomen; ter oorzaak men nu aan 't Franssche Hof meer bedacht was, hoe men den *Keyser* en *Spanjen* Wederstaan mocht doen, als hoe men verdere Voortgang in *Holland* sou maken, te meer, alsoo men wegens *Engeland*, waar het *Parlement* siende, dat den Aanslag op *Zeeland* was misslukt, geweldig op den VREDE drong, slechte verzekering van verdere Bystand had. Midlerwijl was de Heer *Colbert*, als des Konings *Finantie-Raad*, meest besorgt, tot soo wijt-uitsienden Oorlog behoorlijke Geld-middelen te verschaffen, aangesien in de geheele Wereld niets gevonden werd, dat meerder Geld verslind, en grooter Rijkdom wegneemt, dan den Geld-hongerigen en Bloed-dorstigen MARS; tot welkers Verzadiging de verkregene *Conquesten* niet weinig hebben moeten contribuëren, als werdende derselver Inwoonderen, tot voldoening van sijn onverzadelijke Geld-gierigheyd, soo geweldig aan geperst en onderdrukt, dat

Die meer bedagt zijn om den Key: en Spa: te wederstaan, dan vordere progres op *Holland* te doen.

dat genoegsaam door groot Verdriet en veelvoudige Quelling, haar eigen Vlees en Bloed daar na volgde; want men door nauwe Rekeningen der Fransche *Intendanten* heeft bevonden, dat sy uit de *Provintie* van *Uitrecht* alleen, ontfangen en getrokken hebben; Hoe veel de Provintie *Uitrecht* aan de *Fransse* heeft moeten contribuëren,

Eerst aan suyver Geld uyt des Lands Schat-kist getrokken - - - - - - - - - - - - gl: 181929.

Twee Maanden daar na by strikte Executie den Inwoonderen afgeperst - - - - - - - - gl: 394500.

Na verloop van de voordere 15. Maanden den Staaten van Uytrecht afge-eyscht en doen opbrengen - gl: 392500.

Van de Geretireerden over Redemtie van de Brand-schatting harer Goederen getrokken - - gl: 250000.

Voor d'Uytkoop der Brand-schatting by 't verlaen der Provincie - - - - - - - - - gl: 450000.

Hebbende alsoo in alles getrokken gl: 1668929.

Wijl nu dit alles alleen van dese eenige Provincie heeft moeten opgebracht worden, soo staat lichtelijk af te meten, hoe men alle d'andere Plaatsen, in de twee andere veroverde Provincien, yder naar advenant haar Bloed-aderen heeft weten te openen; gelijk dan ten deele uyt dese weynige volgende Steden is blijkende. Want *Elburg* moest 12000. gl: uytschieten; *Steenwijk* maakte Verdrag op 10. duysent Gl: *Campen* kocht haar Plonderen en Branden af, voor 80000. Gl: De geringere Plaatsen yder naar advenant. En ook d'andere veroverde Plaatsen.

In dier voegen het geen wonder is, dat by veel andere Europoesche en uytheemsche Potentaaten, dit kleyn *Vereenigde Nederland*, by een goede wel-gevende *Melk-koe* werd vergeleken.

Soo dat men niet sonder Reden sich in *Holland* allesins vrolijk verheugden, over het Vyands Verlaaten aller dese Plaatsen; waar dan de Verovering van *Bon*, en voordere Progressen onder 't Beleyd van sijn Hoogheyd de Heere *Prince van Oranje* nog by gevoegt, hare *Hoog Mog:* een algemeene Dank-Dag deden uytschrijven, om ten selven dage, na God Almagtig ook vierigh lijk sijn voordere Zégening over *Staat* en *Landen* afgebeden te hebben, mede alle Vreugde-Tekenen na 't eyndigen der Predicatie, te bewijsen, soo door het luyden van Klokken, afschieten van 't Kanon, 't branden van Vreugde-vueren, en 't aanste- Dank-dag en Vreugde over de Verlaating der Steden:

ken van Vuurwerken, als anderſins; 't welk door 't geheele Land wierd naargekomen. Gelijk dit Verlaaten der Plaatſen een ſeer gezegende Saak voor den *Vereenigde Staat* was, ſoo was 't ook een groote Afbreuk voor de *Vyandelijke Franſſen*, door dien nu veele *Frans-geſinden* klaarlijk ſagen, dat ſy nu ſoodanige groote Macht van Volk niet meer hadden, als in den beginne by hen wierd voor-gegeven, en dienvolgens niet capabel, om hen in cas van nood, te konnen beſchermen. Dus verwekten 't by veelen onder hen een ſonderlinge *Adverſie*, niet alleen tegens de *Franſſen*, maar ook tegens derſelver Geallieerden. Gelijk men dan nu hoorde, dat 'er eenige Perſoonen te *Deventer*, den Magiſtraat hadden voorgeſteld; *Of het niet goet ſou zijn, dat ſy de Keurvorſt van Keulen daar toe ſochten te diſponeeren, om die Stad inmediatelijk aan 't Rijk te hechten*; wijl ſy, wel apparentelijk dachten, dat *Vrankrijk*, by het verlaaten van al deſe Plaatſen, ſijn Geallieerden mede wel ſoude vergeten. Dog deſe Propoſitie was daar by velen niet aangenaam, als wel wetende, d'Onheylen, die hen by vreemde Regeeringen ſtonden over 't Hooft te hangen, en dienvolgens beter achtende, dat by aldien de Stad *Keulen* niet konde beſchermd werden, ſy weder onder de Regeering van de Heeren *Staaten Generaal* quamen: gelijk ſulx wel apparentelijk ſcheen; aangeſien de *Franſſen* met het verlaaten der voor-verhaalde Plaatſen niet vernoegt, in de Maand *December* noch eenige quiteerden; 't welk wy, als nu met deſen Handel beſig zijnde, hier vervolgens mede by voegen.

Waar over veel Frans-geſinden een afkeer van die Natie krijgen.

ELBURG door de *Franſſen* verlaaten.

ELBURG, in *Gelderland*, op de *Veluwe* aan de *Zuyder-Zee* gelegen, moeſt, na het verlaaten van 't *Sticht*, ook volgen, na ſy ook voorheen al het Kanon, en alles wat hen meer behaagden, hadden uytgevoert, waar na ſy de Burgery noch een Brandſchatting van 12000. gl: afperſten, 't welk in handen bekomende, vertrokken op den 2. *December*. Maar naderhand quam daar wederom een Party *Franſſen* uyt *Campen* voor, die van dit Stedeken zeker getal Wagens begeerden, om hun Bagagie uyt *Campen* te vervoeren. Dan die van binnen weſen haar af, en ſlooten de Poorten toe, ſoo dat onverrichter ſake moeſten vertrekken.

CAMPEN

CAMPEN, hoewel onder de *Provincie* van *Over-Yſſel* ſorteerende, echter in de *Veluwe* op *Gelderſen Bodem*, aan den *Yſſel-Stroom* gelegen, ſcheen 't Franſche Jock ook al lang genoeg verdragen te hebben, en het nu tijd wierd, mede bevrijd te werden; want de *Franſſen* hadden daar al vele dagen aan 't ſlechten

der

der Fortificatien doende geweeſt, wanneer d'Intendant een Brandſchatting van 100000. Gl: quam eyſchen. De Burgery hun Onvermogen willende voor-ſtellen, konden niet nader als op 80000. gl: accordeeren, waar onder 20000. gl: achterſtallige Schatting begrepen.

Swaarlijk gebrant-ſchat;

De *Biſſchopſen* hadden wel getragt, d'Intendant te bewegen, dat ſy de Stad in Bezetting mochten nemen, willende 500. Man van de hare tot verſterking van 't Guarniſoen verſchaffen; maar konden niets uytwerken; buyten twijffel uyt bedenking, dat de Burgery hem als-dan de Brandſchatting niet ſoude hebben willen opbrengen; waar van nu een Verdrag was gemaakt, om de ged: 80000. gl: in drie Termijnen te verſchaffen. Ondertuſſchen begonden ſy de Fortificatien geweldig te ruïneeren, en de Stad grootelijks te beſchadigen; want haalden den *Leeuwen-toorn*, de *Jan van Ens-Tooren*, de *Kalver-hekken-Tooren*, met noch een ander kleyn *Toorentje* tot op de Wallen onder de voet; de Wallen ſelfs wierden tot aan het Muur-getimmer geſlecht; de Schans, voor de Brug over den *Yſſel*, wierpen ſy ter neder; maakten op verſcheyde plaatſen in de Stads Muuren, Breſſen van 2. Roeden breed, en 7. ſoodanige Openingen in het boven-Bolwerk, als ook 5. in de *Faulſebreen*, en 2. in 't Bolwerk aan den *Yſſel*-kant, desgelijks noch een aan de *Kat*: de twee laatſte Vakken van de Brugge deden ſy afbranden; binnen de Stad waren tuſſchen 400. en 500. Huyſen verwoeſt en geruïneerd, en al die buyten de *Hagen-poort* ſtonden, t'eenemaal onder de voet geſmeeten; ſoo dat deſe Stad wel het grootſte Geweld, en de meeſte Mishandeling van al de Veroverde Plaatſen heeft moeten uytſtaan; Niet tegenſtaande de *Magiſtraat*, na lange deliberatie, op hope van voorkoming aller, of het meeſtendeel deſer Onheylen, een Vereering van twee-hondert Goude Piſtoletten in Spetie, aan den *Marſchalk Magalotti* deden, die deſelve ook op ſoodanigen conditie ſonder de minſte refus accepteerde. Maar in plaats van den *Campenaren* by den Franſchen Gouverneur eenige Gunſt, en tot Behoudenis harer Stad, eenig Voordeel te verwerven, deed noch dien ſelven dach omtrent den avond, de *Magiſtraatsperſoonen*, op 't Stadhuys in den Raad vergadert, arreſteeren, en noch andere der voornaamſte Heeren uyt de Stad, tot geſamentlijk 16. in getal, door Muskettiers daar by halen; Maar d'*Onder-Majoor*, als Uytvoerder van dit Exploit, preſenteerde, mits zekere Somme Gelds ſpendeerende, ſommige weder in Vry-

Werd ſeer geruïneerd.

En wel over de 400. Huyſen verwoeſt;

heyd te laten, exemt de Heer Burgermeester *Ram*, en noch eenige sijner *Collegas*. Waar op, na eenige onderhandeling met voorn: *Majoor*, vier Heeren in vryheyd wierden gestelt; maar d'overige 12. moesten daar dien Nacht, en den volgende dach tot den 10. *December*, als Gevangenen in bewaring blijven. By welke occasie meergem: *Onder-Majoor* listelijk sijn Persoonagie socht te speelen; want d'eerste nacht by de Gearristeerden present blijvende, wende alle Vlijd en Middelen aan, om deselve te bewegen, hem met een Vereering van 100. Rijksdaalders of meer, te regaleeren, onder pretext, hy als-dan harer aller Ontslaging en Vryheyd wist te obtineeren: maar dese Heeren noch vers in de Beproeving, van hoe slechten Faveur hun Regaal van 200. goude Pistoletten by den *Marschalk de Magalotti*, door deses selven *Majoors* Bemiddeling, had bewerkt, dat sy niet alleen kort daar na in dese verdrietelijke Moeyelijkheyd (waar van hy nu voor-gaf, hen voor een veel geringer Som te willen verlossen) geraakten; maar ook hun Stad niet in 't alderminste van d'Ondermijning, Ruïneering, en Demoliëering, gelijk boven gemeld, wierd verschoont: Waarom dese Heeren nu gants geen lust hadden, om vordere Spendeering aan sulke ontrouwe Hulpers te wagen.

12 der voornaamste Inwoonderen tot Ostagiers na *Aarnhem* gevoerd;

Alsoo wierden sy des morgens vroeg op twee Wagens, onder 't Geleyde van 40. Ruyters, na de Stad *Aarnhem* gevoert, daar sy op het Stads-huys, van desen *Majoor*, in een *Cachot* of manier van *Corps de Guarde* wierden opgeslooten; waar in ook de *Ostagiers* van *Vytrecht* gezeten, en men maar korts te vooren hen daar uyt gerelaxeert hadde; waar na men dit volgende *Vers*, met een Dyamant op een der Glas-ruyten in dit Gevangen-kot in 't Frans geschreven vond:

Werd ooyt een Eerlijk Man geslooten in dit Kott;
't Is Ons nu mee gebeurt, het is geweest mijn Lott.
Ik was daar in Misnoegt, als licht Gy wezen zult;
Maar die geen Meester is, en baat geen Ongedult.
Ik sweer, soo 'k was geweest in voorige mijne Kracht,
Geen Duyvel noch Soldaat, had my daar in gebracht.

Die seer qualijk getracteert werden.

Alhier moesten dees Heeren dien gantschen dach hun Verblijf houden, sonder hen eenigerhande Noodzakelijkheyd wierd toegevoegt, dan alleen dat zekere *Wed. Juffr. Muys* hen van buyten door

door de Tralien met Brood en Wijn quam laven, want niemand hen mocht komen spreken. Dan des namiddags quamen eenige Heeren en Borgers van *Aarnhem* op de Plaats met hen door de Tralien discoureeren; dewelke, na hun Ongemak en Verdriet verstaan te hebben, het soo wijd brachten, dat dese Heeren *Ostagiers* noch dien selven Avond een beter Vertrek op het *Prinsen Hoff* krégen; daar verscheyde eerlijke Lieden, uyt goethertig Mededoogen, hen van Bed en Bulster, en van alle voordere Behoeftigheden behoorlijk versorgden. Aldus moesten sy hier hun Verblijf houden, tot den laatste Brantschat-penning harer Stad was voldaan; 't welk eerst den 6. Marty 1674. volbragt, zijn sy des anderen daags den 7. dito gerelaxeert, en na *Campen* vertrokken, na dat de Heeren *Vytrechtsche Ostagiers* den 4. *February* na Huys waren verreyst.

Onderwijl hadden de *Franssen* binnen *Campen* alles tot hun Vertrek geprepareert; deden al het yser Kanon, wel tot 60. Stuks in getal, aan stukken springen; maar al het Metaal Geschut, en voordere Amunitie voerden sy na *Aarnhem*; soo ook hun Bagagie, en alle geroofde en geplunderde Goederen. Daar na trokken sy den 24. *December* met goede Ordre de *Veen-poort* uyt, en de *Marquis Magalotti* gaf aan de Heeren *Magistraat* de Sleutels der Stad over. De *Franssen* trekken uyt.

Soo haast nu de *Franssen* buyten waren, wierden de Poorten geslooten, en de Borgers seer verblijd, naaulijks wetende, wat Geluk hen over quam, in sich soo spoedig van dese ongemakkelijke Gasten bevrijd en ontslagen te sien; maar alleen weynig uren daar na, quam weder een Party deser Ongenoodigden van *Blokzijl* binnen, door een Bresse by de *Hage-poort* aan *Jan van Ens Tooren*, zijnde al te maal Party-loopers, omtrent 80. Man sterk, door een *Lieutenant* gecommandeert, die buyten bleef; Maar d'andere in de Stad geavanceert, kregen aanstonds eenige quaatwillige Burgers aan den Hals, met dewelke sy, onder een grouwelijk getier, na 't Stadhuys trokken, begeerende des Stads Sleutels te hebben. Ondertusschen raakte de goetwillige Burgery in 't Geweer, dat sy nog hier en daar verborgen, te voorschijn gehaald hadden, waar mede hen na 't Huys van den *Presidént* begaven, van hem de Sleutels ontfingen, en die op de Hooftwacht bragten. Waar door dit Tumult weder gestild, en de Soldaaten aangesegt wierd; Dat indien sy quamen om de Stadt te beschermen, sy sulks in goede Ordre, en met meerder getal Maar andere Party-loopers komen de Stad weder ontroeren.

moeſten doen, of dat anders ſouden vertrekken, ſonder ſoodanig Oproer onder de Borgers te veroorzaken. Eenige van de Schikkelijkſte trokken uyt; maar de reſt, die des Nachts binnen bleven, begonden des anderen daags weder nieuwe Ontroering te verwekken; doch wierden aanſtonds door de Burgery bedwongen, ſoo dat ſy mede weg-trokken. Naderhand is van *Staaten* wege, den Coll: *Golſteyn* met 1400. Man, als Gouverneur daar binnen gekomen, die met de Burgers de Stad weder begonden te fortificeeren, om voortaan voor alle Vyandelijke *Attentaten* bevrijd te weſen. Eenige Burger Capiteyns wierden geſteld, om by proviſie de Regeering waar te nemen, tot 'er tijd men daar in nader ſou voorſien.

En ook HATTEM, door de *Franſſen* geabandonneert,

HATTEM, een oud Stedeken in 't Noord-ooſter-deel van *Gelderland* en 't Landſchap de *Veluwe*, niet verre van de Rivier den *Yſſel* gelegen; als van kleyn belang, wierd van de *Franſſen* den 25. *December* mede verlaaten, na d'Inwoonders ook eenige Brandſchatting afgeprangt, en de Fortificatien geraſeert te hebben, trekkende het Guarniſoen geſamentlijk, met dat van *Campen*, na *Aarnhem*; zijnde dit de laatſte Plaats, die de *Franſſen* dit jaar hebben gequiteert: Doch al vorens ſy daar uyt trokken, kenniſſe bekomende, hoe een Staatſche Party daar omtrent genadert, commandeerden aanſtonds 200. Ruyters, die by *Inſpect* met deſelve in actie geraakende, onſtond 'er een furieuſe Schermutſel; maar de *Staatſchen* voorheen een party Volks in 't *Kreupel-boſch* hebbende verborgen, wierden daar door ongelijk ſterker dan de *Franſſen*, welke ſy met deſe Avantagie ſoodanig begroetten, dat 'er niet meer als 2. van overig bleven, om door 't middel van looſe eſchappade, hun Meeſter de tijding te brengen, waar de reſt gebleven was, als zijnde alle in 't voetſand geraakt, of gevangen genomen; en wierd onder de Dooden gevonden een *Volontair*, *Monſr. Ronquart*, die om ſijn Dapperheyd en Vigilantie ſeer wierd beklaagt.

Biſſchop van Munſter begind de Franſche Pellegrimagie, in 't verlaten harer Conqueſten, na te volgen, als;

Het ſcheen, of den *Biſſchop van Munſter*, door deſe Franſche Pellegrimage, waar van de *Franſſen* ſoo groote ontlaſting genoten, als hebbende hun Krijgs-Magt elders beter benoodigt, ſoo yverig tot gelijke manier van Devotie wierd bewogen, dat insgelijks eenige ſijner veroverde Plaatſen begon te quiteeren, en het Genomene wederom te geven, doch op ſoodanigen wijſe, dat daar mede langer geen Voordeel ſach te doen, hebbende al voorens d'Inwoonders ſoodanig door allerhande Overlaſt en Geweld-da-

dig-

digheden uitgemergeld, dat 'er niets meer dan jammerlijk klagen, droevig Elend, en groote Armoede ten beſten was. Want,

De Stad STEENWYK, een ſterk Plaatsje ten weſten van 't Landſchap *Over-Yſſel*, niet verre van de Grenſen van *Vrieſland*, aan 't Riviertje *Aa* gelegen, door Biſſchoppelijke Volkeren bezet, ſcheen d'Onkoſten van het Guarniſoen niet langer te konnen opbrengen, weshalven de Gouverneur *Baron van Wedderen*, hebbende eerſt alles laten preparéren, als of de Stad wilde doen verſterken, den 5. Novemb. de Boeren van rondſom ontbood, om de Fortificatie te ſlechten; ontbiedende daar nevens de Magiſtraat, aan wien hy voor-hield; *Dat de* BISSCHOP *geſind was, de Stad te doen ruïneeren, en de Burgers te laten plunderen.* Dan wijl dit voorgeven niet anders was, dan om de Burgery een Somme Geld voor Brandſchatting af te dringen, wierd den Raad hier over te ſamen geroepen, en daar in beſloten, liever een Somme van 10000. gl: aan den *Biſſchop* te brengen, als geplundert, en de Wallen gedemoilleerd te werden; 't welk by den Gouverneur dankelijk aangenomen, maakte alles veerdig om te vertrekken, vervoerende het Geſchut, de Bagagie, en al wat mede konden ſlepen, doende ook de Borſtweringen neder werpen, en de Poorten ſpringen. Waar na de *Biſſchopſen* den 6. *Novemb:* alle uit trokken, en verſcheyde der voornaamſte Inwoonders tot *Oſtagiers* mede namen. Den 8. dito quamen eenige Staatſche Volkeren uit *Vrieſland* daar binnen, om Guarniſoen in deſe Plaats te houden, die dan ondertuſſchen met de Borgers d'afgeworpene Fortificatie weder begonden op te maken, om de Stad in ſijn voorige Poſtuur te brengen.

STEENWYK.

Werd met d'uitterſte Ruine gedreygt.

Maar met 10000. gl. afgekocht.

MEPPELEN, in *Over-Yſſel* aan 't Zuyd-weſter-deel des Landſchaps *Drenthe*, by de Grenſen van *Salland*, omtrent twee uren ten Noordweſten *Swarte-ſluys* gelegen, een open Stedeken, en niet houbaar, wierd korts daar aan ook van de *Munſterſchen* verlaaten, na ſy de Burgery gedwongen hadden, hen noch eenig Geld te geven.

MEPPELEN.

Deſe Plaats was wel wijd en groot in begrip, maar ſeer open als een Vlek, leggende in de *Dhrente* omtrent 2. uren gaans van *Swarte-Sluys*. Daar wierden ondertuſſchen noch meer andere kleine en vaſte Stedekens op den *Gelderſchen Bodem*, en in 't *Sticht Vitrecht* van de Vyanden verlaaten, daar ſy met groote Moedwil en leelijke ſtank van ſcheydden, gelijk dan *Harderwijk*, hier voor gemeld, en *Doesburg* in 't Graafſchap, *Zutphen*, aan den *Yſſel-ſtroom* gelegen, de Grouſaamheid van hun onmenſchelijke Handeling voorleden Somer

niet

Franssen trekken al hun Guarnisoenen te samen, om Holland voorder te bespringen.

niet weinig hebben moeten uitstaan, werdende hare Vestingen en Fortificatien geruïneerd, seer barbarisch met derselver Ingezetenen gehandelt, en alles in een uiterste Verderf gebragt. Naderhand togen de Vyanden hun Volkeren uyt de voornoemde geconquesteerde Plaatsen te samen, in meening, daar mede noch verdere Progressen op *Holland* te maken, en daar alles al teffens t'overvallen: Maar 't heeft den Almachtigen God gelieft dese Saak soodanig te dirigeeren, dat kort daar na, hen selven gedwongen vonden, niet alleen van dit vyandelijk Voornemen te moeten afstaan, maar ook alle hunne Veroverde en ingenomene Plaatsen te quitéren; en voor eerst, gelijk hier in Ordre volgt, waar onder de weder veroverde Plaatsen mede ingerekent:

Lijste van al de veroverde en verlatene Steden, in 't jaar 1673.

In GROENINGERLAND.

Winschoten, de *Oude Schans*, de *Booner Schans*, en de *Nieuwe Schans*.

In OOST- EN WEST-VRIESLAND.

De *Eyler Schans*, en de *Kuynder Schans*.

In GELDERLAND.

Hattem, *Elburg*, *Harderwijk*, *Wageningen*, *Bommel*, en *Doesburg*

In BRABAND.

De *Fortresse Crevecœur*, de *Schans ter Engelen*, en *d'Orte-Schans*.

In OVER-YSSEL.

De Stad *Campen* met de *Schans*, *Geelmuyden*, *Vollenhoven*, *Blokzijl* en *Steenwijk*.

In de DHRENTE.

Meppelen en *Coeverden*, seer admirabel door de *Staatschen* in 't laatst van 't jaar 1672. van den Vyand weder veroverd, en naderhand wonderlijk door Gods Bestier, van de Munsterse Aanslagen verlost.

In 't STICHT UITRECHT.

Rheene, *Wijk te Duurstede*, *Amersfoort*, *Uitrecht*, *Oudewater*, *Ysselstein*, en *Mondfoort*.

In

In HOLLAND.

Vianen, *Heukelom*, *Leerdam*, *Asperen*, *Woerden*, en *Naarden*.

De reſterende Conqueſten beginnen ook hope te Scheppen, van den Vyand bevrijd te werden.

Dus wierden alle deſe Plaatſen, byna alſoo ras weder aan den *Vereenigden Staat*, ſoo door het eigen ſelfs verlaaten der Vyanden, als door 't Geweld der Staatſche Wapenen, onder het wijslijk Beleyd van ſijn Hoogheid de Heer *Prince van Oranje*, toegevoegt, als de ſelve daar van waren ontvreemd geworden; In dier voege, dat ſoo verbaaſt en droevig als men te vooren was, over de ſchielijke Progreſſen der Vyanden, in het conqueſteeren van ſoo veel conſiderabele Steden, men nu ſoo verwondert en verheugt mocht zijn, in hen te ſien, ſoo veel voorname Plaatſen, na die met ſoo veel arbeyd en groote koſten verſterkt te hebben, ſonder nood-dwang, binnen ſoo korten tijd verlaaten, te weten, ſonder andere nood-dwang, dan die ſy hen ſelfs, door hun eigen Bedrijven veroorzaakt hebben, in te willen hen ſelven boven alle andere Machten en Hoogheden verheffen, met het oprechten van een *Univerſele Franſche* MONARCHIE over het meeſt gedeelte van EUROPA: Ondertuſſchen ſy in d'attaquéring van 't kleynſte Gedeelte derſelve, doch niet het geringſte in Macht en Aanſien, ſoo veel hinderpalen, en ſoo kragtige Wederſtand quamen t'ontmoeten, dat wel haaſt in hun ſoo wijt aangevangen Weg moeſten te rug deynſen; en van hun Trots-moedig Voornemen t'eenemaal deſiſteeren; weshalven die groote en Sterke Steden over den *Yſſel-Stroom* gelegen, als *Deventer* en *Swol*, die met *Keulſche* en *Munſterſche* Volkeren waren bezet, ook groote hope van Verloſſing begonden te ſcheppen. Want men klaarlijk voor oógen ſach, dat de Franſche Krijgs-Macht, hoewel eertijds ſoo verſchrikkelijk groot, en byna ongelooflijk in getal, ſich nu ſoodanig verſmolten, afgenomen en verkleynd bevond, dat niet Mans genoeg was, haar veroverde Conqueſten behoorlijk te bewaren, veel minder die tegen ſoo magtige geconjungeerde Heyr-legers van Keyſerſche, Spaanſche en Staatſche Volkeren, te defenderen en te behouden; waarom niet ſonder reden d'overige noch reſterende Plaatſen een ongetwijfelde Hope ſchepten, dat ook der Franſchen Bond-genoten, als *Keur-Keulen*, en den *Biſſchop van Munſter*, noch minder machtig genoeg, hare ingenomene Steden te beſchermen en te verdedigen, eindelijk ook dien ſelfden gang ſouden gaan; gelijk wy dan in 't begin van 't volgende *Vijfde Deel*, tot een *Vrucht der Engelſche* VREDE, verhandelen en aanwijſen zullen.

Dit was waarlijk een soo wonderlijke als groote Verandering, binnen soo weynig Maanden tijds, en wel direct strijdig tegens den Meening en Gedachten der *Franssen*, hen noch soo weynig tijds te vooren in 't Hooft gesmeed, voornamentlijk, wanneer de *Hertog van Luxemburg* in de Maand *December* des Jaar 1672. over het Ys by *Bodegrave*, op HOLLAND een Invall wilde doen, en hem desen Aanslag, door verscheyde sijner eygene Officieren, wegens het invallende Dooy-weer, en 't gevaar van 't onsterke Ys, wierd afgeraden; Hy daar op tot Antwoord gaf, (gelijk eertijds de *Muscowijdsche Generaal* dede, ter tijd als hy de sterke Stad RIGA belegerde, en van den belegerde *Sweden* halsterrig wierd gedefendeert.) Namentlijk; *Dat hy binnen* HOLLAND *wilde komen, al was 't ook met Ketenen aan den* HEMEL *vastgeschaakelt!* En,

In den Jare 1673. als *Prins van Condé* uyt *Vrankrijk* binnen *Vytrecht*, met volle Macht sijnes Machtigen Konings quam, om (*coûte qui coûte*) HOLLAND te veroveren, op wat wijse hy maar best konde; vond men onder den *Franssen* zekere Penningen, met dit trotsmoedig Opschrift: *Of* HOLLAND *gewonnen, of* VRANKRYK *verlooren, of nooyt* KONING *gebooren!*

Optocht van Duc de Luxemburg uit de Nederlanden *naar* Vrankrijk.

Luxemburg wil uit Neder l: na Vrankrijk trekken;

DE *Hertog van Luxemburg* hebbende soo veel Troupen, als de Nederlandsche Conquesten konden missen, omtrent *Rhijnberk* t'samen gerukt, is in 't begin van *December* met ongeveer 18 à 19000. Man opgebroken, marcherende in 4. Brigades den 3. dito voorby *Meurs*, daar het Guarnisoen gedurende dese voorby-tocht in de Wapenen stond. Dus hooger-op langs den *Rhijn* na *Nuyts* avanceerende, maakte de mijne, als of van voornemen was, door het *Stift Keulen*, in weerwil van de *Keyserssen*, naar het *Bisdom Trier* te trekken. Waar op de *Hertog van Bournonville* terstond meest al sijn Troupen, ook die over den *Rhijn* lagen, te samen rukte, en sich in postuur stelde, om de *Franssen* daar de Doortocht te verhinderen; 't welk *Luxemburg* vernemende, is aanstonds van den *Rhijn*, door *Gulikker-land*, naar de *Roer* gemarcheerd, en den 8. dito, *Linnig* gepasseert, verspreijende sijn Troupen in 't Land van 's *Hertogen-rade* te *Geelkerke*, *Nubag*, en

Werd door Bournonville verhindert.

en tot 2 à 3. mijlen van *Maſtricht*, daar ſy eênige dagen campeerden.

Wanneer nu ſijn *Hoogheyd* in Optocht na *Bon* was, en *Duc de Luxemburg* een kleyn Leger op de *Mokerheyde* vergaderde, om ſijn *Hoogheyds* Deſſeinen t'obſerveeren, wierd uyt laſt en bevel van hare *Hoog Moog:* noch een ander Leger van 10. à 12000. Man, onder 't Commando van den *Grave Waldek*, in de *Langſtraat* te ſamen gebragt; waar by ook een party Cavallery uyt *Vrieſland* ſich vervoegde, om daarmede *Duc de Luxemburg* ſoodanig t'allermeeren, dat niet veel Macht uyt ſijn Frontieren ſou derven nemen, om ſijn *Hoogheyds* Voornemens te konnen traverſéren of hinderlijk zijn. Maar de *Keyſerſen* met ſijn Hooght: geconjungeert, wierd *Luxemburg* ſeer beducht, dat beſlooten ſoude werden; daarom had hy, op d'eerſte Ordre van 't Franſche Hoff, als hier voor gemeld, veel Conqueſten geabandonneert, zijnde nu met dit uytgetrokken Volk by *Maſtricht* gekomen. Dierhalven wierd het Leger, onder opgem: *Grave van Waldek*, ge-employeert, om ſoo haaſt met een Corps *Spaanſen* geconjungeert, de *Franſſen* hun Doortocht na *Vrankrijk* te verhinderen. Ten deſen eynde was *Waldek* reeds den 19. *November*, na *Woerden* eerſt beſigtigt te hebben, derwaard vertrokken; en den 26. dito, het Leger opbrekende, is na *Braband* gemarcheerd, komende den 7. *December* te *Herenthals*, alwaar Sijn Exell: *de Montery* mede verſcheen, benevens ſijn *Hoogheyd* Heer *Prince van Oranje*, en de *Marquis d'Aſſentar*; houdende deſe vier voorname Heeren hier eenigen tijd met malkander Conferentie, in 't verhandelen van gewigtige Saken, en 't delibereeren om d'aanſtaande Deſſeynen wel aan te leggen: 't welk ge-eyndigt, is ſijn Hoogheyd na den *Hage*, en Graaf *de Montery* na *Bruſſel* verreyſt; daar hy aanſtonds op ſijn arrivement de noodige Ordres ſtelden tot de Marſch der gedeſtineerde Troupen na *Tillemont*, alwaar de *Rendevous* was aangeſtelt, beſtaande in 110. Comp: *Cavallery*, en 20. Comp: Dragonders, nevens de Regimenten Infantery van *Duc de Montalte*, *Algieri*, *d'Eſpinoſa*, *Waregnies* en *Weſterloo*, noch 2. Walſche Regimenten, en dat van *Vaudemont*, als ook noch 8. Comp: van Beaumont. Dus alles tot de Marſch verveerdigt, trock ſijn Exell: *de Montery* den 13. deſes omtrent de middag van *Bruſſel*, in een uytmuntende Equipagie, verzeld met *Graaf van Egmond*, *Prins van Robeeq*, *Marquis de Risbourg*, *Graaf de Baſſigni*, *Graaf de Boekhove*, *Marquis de Lede*, en veel andere Heeren, ſlapen-

Nieuw Staaten Leger onder *Waldek*.

Om *Luxemburg* omtrent ſijn Conqueſten t'alarme eren.

En ſijn Optocht na Vrankr: te beletten.

Conferentie van ſijn Hooght: en Graaf de Montery.

Spaanſche Macht,

Waar mede *Montery* van Bruſſel vertrekt.

de dien nacht tot *Erp*, ontrent 3. uren van *Bruſſel*, en den 14. voortmarcherende, quam 's avonds in *d'Abdye van Park*, daar hy dien nacht logeerde, en den 16. dito met den Heer *Grave van Waldek*, die met ſijn Leger den 14. deſes ook tot omtrent *Aarſchot* geavanceert, aldaar nevens alle de Generaals Perſoonen van deſe twee *Spaanſe* en *Staatſe* Armeen, Krijgs-raad hield; en wierd daar beſlooten, Dat alle de Troupen geſamentlijk na *d'Abdye van Bonef* by *Namen* ſouden marcheeren: Zijnde *Graaf van Naſſauw* met 6000. Paarden, den 14. al door *Aarſchot* getrokken, den 15. in ſeer goede Ordre gevolgt van 8000. Voetknechten, en naderhand noch 7. Stukken Geſchut, met 3. Regimenten Infantery, en eyndelijk ſijn Exell: *de Montery* ſelfs met al ſijn Treyn.

En met Graaf *Waldek* Krijgs-raad houd.

Sijn *Hoogheyd* den 15. *December* weder uyt den *Haag* vertrokken, ſliep dien nacht te *Breda*, en quam den 16. des middags, verſeld van den *Rhijngraaf*, tot *Aarſchot*, alwaar in 't Huys van deſen *Hertog* logeerende, in desſelfs Naam van den *Droſſaart* en *Magiſtraat* wierd gecomplimenteerd. Waar op den 17. dito, na de *Rendevous* vertrok.

Sijn Hoogh: vertrekt na het Spaans geconjungeerde Leyr.

Duc de Luxemburg onderwijl met ſijn Frans Leger tot onder *Maſtricht* genadert, quam ſelfs perſoonlijk daar binnen, en wierd van den Gouverneur d'*Eſtrades* ſeer magnificq getracteert. Sijn Armee eenige dagen omtrent *Maſtricht*, en in *Gulikker-land* hebbende laten refriſcheeren, als door het veelvoudig heen en weder marcheeren ſeer afgematterd, brak den 19. deſer op, als wetende, dat ſijn Volk meer in *Vrankrijk*, dan in *Nederland* benoodigt was; doch weynig apparentie ſiende, door *Maſtricht* na *Charleroy* te geraken, van wegen de voorgem: geconjungeerde Legers, en nu alles daar omtrent geconſumeert, is ſchielijk voort gemarcheerd langs de *Maas* na *Luyk*, om door de *Conderos* en *Ardennes* na *Vrankrijk* te trekken. Maar het *Spaanſche* en *Hollandſche* Heyr nu met malkander geconjungeert, en hier van verwittigt, paſſeerde den 20. deſes in aller haaſt by *Huy* over de *Maas* na *Marche* en *Famines*, hebbende alle Bagagie te *Namen* achter gelaten, om dies te bequamer *Duc de Luxemburg* in ſijn Marſch te verhinderen, welke reeds een Brug over 't *Swarte Water* had geſlagen, daar een party van ſijn Avantguarde over trekkende, deſe Brugge inſtorte, en de reſt der *Franſſen* met kleyne ſchuytjes moeſten overgevoerd werden: Maar die niet ſoo haaſt de *Spaanſe* en *Hollandſe* Heyren aan die kant vernemende, of trok-

Luxemburg tragt weder van *Maſtricht* door te ſnappen.

Maar ſijn Brug over 't Swarte-water inſlortende,

ken

ken aanstonds te rug, na sy 'er, door een aangevangen schermutsel, al eenige in de pékel hadden laten zitten. Dus *Luxemburg* wel siende, dat aan die kant voor hem geen goede kans was, om door te geraken, hielt sich eenige dagen aan 't *Swarte Water* gecampeerd; en ten eynde hy niet door *Stavelo* en 't Land *Luxemburg* na *Trier* en *Lorayne* mochte eschappeeren, zijn aanstonds de *Keyserschen* in 't *Land van Limburg* met 5000. Paarden gekomen, zullende van d'Infantery gevolgt werden, om den *Franssen* dien Pas ook af te snijden. Dus tot een Macht van 12000. aangewassen, hebben sich gesterkt van *Aken* tot heel na *Lutzenburg* heen; waar door dan eyndelijk de *Franssen* in 't laatst van *December* genootzaakt wierden, geheel tot onder de Wallen van *Mastricht* te retireeren, om sich daar, onder de Bescherming van 't Kanon, veylig voor allen Aanval te houden; van waar hy dan een Extraordinaris Courier na den Koning sond, met bericht; *Dat na met sijn Armee 5. Mijlen van Mastricht was gemarcheert, en met 3000. Wagens beladen, een Brug over een kleyne Rivier had laten slaan, daar hy in sijn Marsch na* Marzieres *over moest; en wanneer nu een party van sijn Troupen daar over passeerde, brak de Brug, 't geen den sijnen noodzaakte,* HALTE *te houden, en deselve weder te laten opmaken. Gedurende welke tijd hy bericht bequam, dat de Spaansche en Hollandsche Troupen, door sijn Hoog: Prince van Oranjen, en den Grave de Montery gecommandeert, sich by Namen hadden gepostreert, van waar sijn Leger gemakkelijk in de Staart soude konnen slaan, als hebbende een seer swaaren weg door 't Bos van Ardennes te marcheeren. Dus had hy sijn Leger weder tot onder het Kanon van Mastricht doen campeeren, daar hy d'Ordre van sijn Majesteyt bleef afwachten, om, of recht op de Vyanden soude aangaan, ten eynde hen Slag te leveren, dan of te Mastricht soude verblijven; en of sijn Bagagie, die hem in de weg grootelijcks konde incommodeeren, daar soude laten; en dus tegens dank der Vyanden passeeren.*

Werd door sijn Hoogh: en de Montery te rug geslagen,

En aan d'ander kant door de Keyserschen de Pas afgesneden:

Doet sijn Nood door een Courier aan den Koning bekent maken.

Maar 't *Spaansche* en *Hollandsche* Heyr desen Marsch van *Duc de Luxemburg* na *Mastricht* vernemende, en beducht, of hy langs de groote *Casseye* van *Charleroy* na *Vrankrijk* mocht soecken door te snappen, terwijl dese geconjungeerde Heyren aan d'ander zijde van de *Maas* waren, passeerden aanstonds weder deselve Rivier, latende alleenlijk den *Prince van Vaudemont* met een party Cavallery aan die kant blijven, om op te passen, of *Luxemburg* na dit vertrek, langs deselve weg sou soecken door te geraken, als-dan 't selve te verhinderen, ten welken eynde noch 4000.

De Geconjungeerde soecken *Luxemburg* t'attacquéren,

Keyſerſche Paarden, onder Commando van *Prins Pio* uyt *Keulsland* ſich daar by voegden. Deſe geconjungeerde Armeen weder op de groote *Caſſeye* van *Charleroy* gekomen, bleven de *Spaanſche* daar nog eenige dagen leggen, en de *Staatſche* Troupen by *Tongeren* en *Haſſelt*, wanneer Mine maakten, als wilden ſy in de Winterquartieren trekken, om *Duc de Luxemburg* te doen voor den dag komen; die deſe looſe Mine voor rechten Ernſt nemende, deed aanſtonds ſijn Leger weder opbréken, om te paſſeeren: Maar de geconjungeerde Heyrs hier van verwittigt, quamen aanſtonds derwaards, om hem Slag te leveren; 't geen *Luxemburg* weder tot onder 't Kanon van *Maſtricht* deed retireeren. Wanneer eyndelijk ſonder Slag te leveren, niet ſiende door te geraken, ſijn Leger ging bréken, en de Troupen in *Maſtricht*, *Maſeyk*, en d'omleggende Plaatſen verdeelen, zendende een party Ruyters onder den *Grave de Choiſeul*, naar den *Rhijn*, om daar eenig Ontzet af te wachten. Weshalven ſijn *Hoogheyd* en *Grave de Montery* ſiende, dat, na ſoo vele temtatien en allerley aangewende vlijd, *Duc de Luxemburg* tot geen *Battaillie* konden animeeren, reſolveerden ook te ſcheyden, en de Troupen in de Winterquartieren te leggen, alſoo die door dit geſtadig heen en weder trekken vry afgemattert waren. *Graaf de Montery* nam den 4. *January* 1674. van ſijn *Hoogheyd* afſcheyd, en quam den 7. daar aan volgende binnen *Bruſſel*; en ſijn *Hoogheyd* den 9. dito met de *Graaf van Waldek*, *Prince van Courland*, *Rhijngrave*, *Jr. Bentum*, en andere Heeren, in den *Hage*.

En eerſt uyt ſijn Poſt te lokken,

Maar verdeelt ſijn Leger in de Steden,

Gelijk de Spaanſen en Hollandſen in de Winterquartieren.

Soo haaſt nu voornoemde Courier van *Duc de Luxemburg* tot *Paris* aanquam, en den *Koning*, de Nood van deſen *Duc*, die ſoodanig in ſijn Marſch geſtuyt, en van alle kanten bezett was, bericht hadde, ontſtond daar over-al geen kleyne Ontſteltenis, rakende alles in rep en roeren, om *Duc de Luxemburg* te mogen ontzetten. De *Koning* wilde Perſoonlijk ſelfs daar na toe; doch liet ſich eyndelijk perſuadeeren, dat dit Exploict door *Prince van Condé*, als GENERALISSIMUS, en den *Hertog van Turenne* als GENERAAL, wel ſoude geſchieden. Waar op van ſtonden aan alle de Troupen van 't Hoff, die aan de *Zaar* gequartierd lagen, Ordre kregen, na *Charleroy* te marcheeren; en die in *Trier* en *Lottharingen*, ja ſelfs die in der *Elſas* lagen, wierden geordonneert, den 15. *Jan*: tot *Charleroy* op de gemeene *Rendevous* te zijn. *Montal*, Gouverneur van *Charleroy* was al met 80. Paarden van daar binnen *Maſtricht* getrokken; *Bellefonds* had al eenige duyſent Paar-

Vrankrijk over de benauwing van *Luxemburg* ſeer ontſteelt,

Ordonneert al ſijn Militie hem t'ontzetten.

Paarden by-een; *Condé* was al van *Paris* verreyst; maar *Turenne* speelde den Politijke Siecke, om niet onder den *Prince* te dienen; alle de gecommandeerde Troupen waren al in 't bewegen, wanneer men daar vernam, dat het *Spaansche* en *Staadsche* Leger gescheyden, en na hare respective Winterquartieren waren vertrokken. Waar op ook alle desen Fransche Toestel, en ontroerende Alarm in stilte geraakte, en *Prins Condé* weder na *Paris* keerde. Echter quam *Luxemburg* met sijn Troupen, schoon tot *Mastricht* de *Maas* gepasseerd, niet opwaards na huys, voor hy den 20. *Jan:* door *Monsr. Schomberg* noch met 4000. Paarden van *Charleroy* geassisteert was, als wanneer hy, d'Infantery te seer afgemat, in *Mastricht*, en binnen d'andere Steden in 't *Land van Luyk* gelaten, sonder eenige Karren, of Bagagie-wagens, die meest verkocht, gebroken, of in de loop gebleven waren, met de Cavallery alleen, bestaande in 5000. Paarden, den 15. dito nevens den *Grave van Schomberg*, van *Gembloers* opgetrokken, den selven dach tot *Charleroy* gearriveert, en vervolgens tot *Paris* aangekomen is; zijnde hier mede een eynde van de geheele Velt-tocht deses jaars 1673. gemaakt.

Maar verstaande, dat de Spa. en Holla. in de Winter-Quartieren zijn, werd alles gestilt:

En Luxemb. geassisteert, komt eyndelijk in *Paris*.

Na soo veel heen en weder trekken, torssen en draven der *Franssen*, die het jaar te vooren soo voorspoedig avanceerden, en soo groote Progressen deden, zijnde in Glory en aansien opgestegen, als of geheel EUROPA onder hun Geweld en Heerschappy wilden brengen, hebben dese geheele Campagne en gantsche Soomer-tijd niets anders uytgerecht, dan de Steden, die sy reeds onder hun Geweld hadden, te ruïneeren, de Luyden wat te verarmen, en de Landen te verwoesten. De *Marschalk de Turenne* was van den *Rhijn* af, door het *Westerwald*, *Rinkauw*, en de *Wetterauw* heen, tot aan de *Mayn* getrokken, daar hy rondsom de Plaatsen, die eenige vastigheyd hadden, in bezetting nam, en het platte Land allesins tot in de gront ruïneerde. Dese sijne Optocht deed yder-een gelooven, dat het Afkomen den *Keyserssen* ernst was, ondertusschen *Turenne* genoeg te kennen gaf, dat sijn Desseyn was, hen sulx te beletten; waar toe hy over de *Mayn* getrokken, sich tusschen den *Tauber* en de *Mayn* in *Frankenland* campeerde, daar de *Keyserssen* moesten doorkomen; dewelke op hun *Rendevous* tot *Egra* in *Bohemen* gemonstert, in drie Vleugelen daar recht op aan quamen trekken, en sig dicht by de *Franssen* neder sloegen, schijnende geen van beyde Partijen seer haastig tot een Veldslag te zijn, voornamendlijk de *Franssen*, die tot

Kort begrip der geheele Veldtocht van 't jaar 1673. wegen al de Strijdende Partijen.

Keyserssche en Fransche Heyren naby malkander.

tot verscheyde reysen daar toe genoegsame occasie wierd aangeboden ; doch eyndelijk door 't afslaan van hun Convoyen, en 't verhinderen van Toevoer, genootzaakt wierden over den *Tauber* te retireeren, en alsoo tegen wil en dank den Pas door *Frankenland* liber en vry open te laten voor de *Keyserschen*, die de *Mayn* gepasseert, *Rinkauw* en het *Westerwald* door, recht na den *Rhijn* trekkende, daar door selfs den weg hebben afgesneden voor de *Franssen*, die toen aanstonds van de *Mayn*, door de *Paltz*, over de *Necker*, na *Philipsburg* marcheerden, aldaar den *Rhijn* passeerden, en voorts langs het Gebergte de *Haart*, naar het *Hertogdom van Zimmeren* trokken, om door het selve, en het *Bisdom* van *Trier*, in 't *Stift Keulen* te komen, en sich tegens de Keyserschе Dessеynen te kanten. Doch *Turenne* niet verre van de *Moesel* geavanceert, en daar, door den *Hertog van Lottharingen* alles wel bezet, als ook de Geallieerde Legers voor *Bon* geconjungeert vindende, is weder te rug gemarcheert, en dus sijn Troupen aan de *Zaar* geinquartiert, is selfs na *Paris* vertrokken.

Den Koning van Vrankr: werd door d'Opvocht van sijn Hoogh: in sijn Desseinen getraverseert:

De *Koning* in *Lottharingen* leggende, had alle preparatien gemaakt, om het *Fransche Comté* t'overvallen, doch vernemende den Optocht van sijn *Hoogheyd*, om met de *Spaansche* Troupen te conjungeeren ; en sich aan de kant van *Vlaanderen* te swak bevindende, heeft meest sijn byhebbende Militie onder *Sr: de Fourilles*, derwaards gezonden, en is selfs na huys getrokken.

Gelijk Luxemb. sijn Hoogh: tracht te doen:

Sijn *Hoogheid* met de *Spaansen* geconjungeert, trok over de *Maas*, en door *Gulikkerland* na *Bon:* Doch *Luxemburg* indachtig, hoe *Naarden*, onder den bestemden Optocht na den *Rhijn*, was weg genomen, wierd beducht, of ook eenige Entreprinse op *Ninwegen*, de *Graaf*, of eenige andere Plaatsen mogt ondernomen werden, rukte derhalven alles in der haast te samen, wat krijgen kon, en trok selfs daar mede na *Nimwegen*. Dog dese swaarigheid, door sijn *Hoogheids* Optocht na *Bon* gepasseert, en de *Rhijn-Steden* met meer Bezetting versorgt, keert na *Utrecht*, vergadert alle de Krijgs-macht uit de verlatene Plaatsen, en formeert deselve tot een Leger. Ondertusschen de *Marschalk d'Humieres* door den Grave *de Choiseul* van beneden versterkt, komt in 't *Stift Keulen*, om eens te zien, hoe 't met *Bon* was gelegen ; doch voor hem daar niets nuttelijks te doen vindende, zond sijn Troupen weder na *Mastricht*, en komt persoonlijk binnen *Utrecht*, waar *Duc de Luxemburg* al van daan was getrokken,

Waar toe d'Humieres by Bon geen kans siende, weg trekt.

ken, om sijn Leger by *Rhijnberk* te versamelen, en het selve na *Vrankrijk* te voeren, om dat *Rijk* tegens alle *Invasien* der geconjungeerde Machten van de Geallieerden, te dekken, aangesien het deselve misschien niet swaar geweest sou zijn, onverhindert voor de Poorten van *Paris* te trekken. Doch, om den Optocht van *Luxemburg*, waar 't mogelijk, te verhinderen, en hem den geroofden Beuyt t'ontjagen, is sijn *Hoogheid*, na dat alles in 't *Boven-Stift Keulen*, volgens sijn intentie was verricht, weder met den *Grave de Montery* geconjungeerd, en *Duc de Luxemburg* van alle kanten soodanig benaauwd, dat, gelijk hier voor gemeld, genoodzaakt wierd, sich geheel onder 't Geschut van *Mastricht* te retireeren, en sijn Optocht niet alleen soo lang te staken, tot de *Spaansche* en *Staatsche* Geconjungeerden, na alle mogelijke aangewende devoiren, geen occasie konnende vinden, hem aan te grijpen, of tot een *Battaillie* uit te lokken, hunne Troupen in de Winterquartieren hadden verdeelt; maar dorst selfs ook sijn t'huys Reys niet eer ondernemen, tot naderhand door den *Grave van Schomberg* met noch 4000. Paarden wierde gesecondeert, wanneer hy alsoo na *Charleroy* marcheerde, en van daar na *Paris* trok; waarmede de geheele Campagne dit jaar eindigde, en de *Franssen* dus verre hun Oorlogs-Rol, op het breede Schou-tooneel van *Nederland* en gants *Duytsland* hadden uitgespeeld; Zijnde dit alsoo een kort te samen getrokken Vertooning van den Marsch der *Keyserschе*, *Franschе*, *Spaanschе*, en *Nederlandschе* of *Staatschе* Heyrlegeren deses jaars 1673. voorgevallen.

Vrankrijk, Holland gequiteert, werd nogvoor sijn eigen Land bevreest.

Eindiging der *Campagne* van Anno 1673.

Al-vorens wy nu tot de IV. ALGEMEENE AFDEELING, van de *Generaale Vrede-Handeling tot Keulen*, over-gaan, zullen hier kortelijk het *Huwelijk* van den *Hertog van* YORCK, met de Doorluchtige *Princesse van* MODENA verhalen; nevens eenige gedenkwaardige Dingen, soo dit jaar zijn geschied.

Huwelijk van den Hertog van Yorck, met de Princes van Modena.

Gedurende sijn *Koninkl: Majest: van Vrankrijk* sich besig hield, sijne Nederlandsche *Conquesten* te quiteeren, hield sich de *Hertog van Yorck* in *Engeland* bereyd, om sijn Bruyd, de Doorluchtige *Princesse van Modena* t'ontfangen; dewelke met hare Vrouw Moeder, en den *Prins Reinaldo d'Este* tot *Calais* in *Vrankrijk* aangekomen, en binnen *Paris* van sijn *Majesteyt* de *Koninginne*, en het geheele Hoff seer minnelijk wierd ontfangen en verwellekomt, in meening, van daar na *Engeland* over te schepen;

maar verſtaande, dat het *Parlement* aldaar ſich tegens dit Huwelijk grootelijks oppoſeerde, reſolveerde ſy noch eenigen tijd te vertoeven, om een beter Uitſlot der Sake af te wachten.

'Ondertuſſchen wierd hare Doorluchtigheyd Indiſpooſt, mogelijk ter oorzaak van de voornoemde Tegenſpoed; want ſoo haaſt men bericht bequam, dat het boven-gem: *Parlement* geprorogeerd was, vertrok ſy den 23. *Novemb:* des morgens in betere Diſpoſitie van *Calais*, onder het losbranden van 't Kanon, ſoo van de Stad, van 't Kaſteel, als van d'Engelſche Schepen en Jachten daar leggende, na *Douvres*, daar ſy den 1. *December* gelukkig op de Reede arriveerde. De Hertog *van Yorck* den voorigen dag ter ſelver Plaatſe aangekomen, deed aanſtonds op haar Aankomſt al 't Kanon afſchieten, en ging ſijn Bruyd tot op de Strand te gemoed, daar hy haar in 't uitgaan van de Bark, by de Hand nam, en na veel wederzijds complimenten, haar tot aan 't Logement, voor haar geprepareerd, geleyde: alwaar ſy des avonds Maaltijd houdende, na eindiging van dien, door den *Biſſchop van Oxfort* geſamentlijk wierden getrouwd. Den 4. dito vertrok dit geheele Geſelſchap met al den Treyn van *Douvres*, komende des anderen daags tot *Rocheſter*, en den 6. deſer tot *Graveſend*, van waar ſy in een Barke de *Teems* opvoeren, tuſſchen welke plaats en *Greenwich*, de *Koning van Engeland* hen tegen quam; en na veel Complimenten, na *Withal* conduiſeerde, leydende de *Hertoginne* aanſtonds na de *Koninginne*; die haar ſeer vriendelijk ontfing: des namiddags vergeſelſchapte de *Koning* ſijns Heer Broeders Bruyd, met de *Hertoginne van Modena* haar Vrouw Moeder, en den *Prince Reynald d'Eſté* na 't Palleys van *St. James*, als 't ordinaris Verblijf van *Duc de Yorck*, waar deſe Nieuw Verhuwelijkte *Hertoginne* naderhand van veel GROOTEN wierd gecomplimenteerd.

Sileſien wonderlijk met Wormen geplaagt.

In den beginne deſes jaars wierd *Sileſien* aangetaſt door een onnoemelijk getal van Wormen, groot en kleyn, en van allerhande couleuren. Wanneer ſy dus onder een groote Sneeuw-buy, by *Neuſol* tegen *Windiſch Lapſch* waren neder-gevallen, leefden ſy wel drie dagen, tot eyndelijk alle de geele Wormen van de ſwarten op-gegeten en vernield wierden. Waar over men verſcheyde Beduydingen formeerde.

Schandelijke Moord, ſtreng geſtraft.

Op den 24. *Feb.* wierd binnen *Vlaardingen* een Soldaat van 't Regiment van den Overſte *Polens* gejuſtitieert, die ſeer ſchandelijk ſijn eygen Waardinne daar hy by ge-inquartierd was, had vermoord,

moord, meenende haar Geld en Goed weg te nemen, alwaar hy, na sijn verdoemelijke Boosheyd uytgewerkt te hebben, niet meer dan 18. Duyten in de kas vond. Wijl nu dese snoode Feyt van seer quaad gevolg was, wierd hy, volgens Sententie, anderen ten Exempel, eerst de slinker Hand afgehouwen; toen soo levendig van onderen-op gerabraakt, de Kop afgekapt, deselve op een Pen gezet, en het Lighaam op een Rad gesteld, met de Knippel, waar mede hy de Moord te weeg gebragt hadde, daar boven gehangen.

2. Kinderen by ongeluk verbrant.

Omtrent dese tijd binnen *Mastricht* zeker Vrouw onvoorsigtig 2. Kinderen t'huys latende, trekt de Deur toe, en gaat uyt: Dese kinderen met het Vuur speelende, en aan het stroo van de Bedstede komende, raakten 't Huys in Brand, waar door de 2. Kinderen wel haast verstikten; dan de Brand wierd noch gelescht.

Dief vermoord sijn Vangers 3. in getal.

By *Vilvorden* wierd door den Provoost en 2. van sijn Gasten, een Dief gevangen. Dan om dat het laat was, bragten sy hem in een Huys aan de Weg; alwaar wat gezeten, na een Mes vraagde, om Tabak te kerven. Ondertusschen de Provoost met sijn Gasten vermoeyd, vallen in slaap, en vergetende het Mes van den Dief wederom te eyschen, valt op hen aan, en snijd-se alle drie den hals af; waar na hy weg liep.

Konstenaar brengt sijn selven wonderlijk om den hals.

Weynig tijds geleden, gebeurde tot *Regensburg* een wonderlijke Saak, die wy, om des vreemdigheyds wille, hier ook zullen invoegen. In dese Stad was onlangs gekomen een Persoon van *Grenoble* geboortig, genaamt *Charles Bornovin*, zijnde in Wetenschap der *Chirurgie* beroemt, waar nevens hy een Vuur-werk konde prepareeren, om op een gespannen Zeyl leggende, van een Tooren of ander hoog Gebouw, te konnen in de Lucht vliegen. Welke Kunst hem op verscheyde Plaatsen wel was gelukt: Dies richt hy alles toe, om 't selve in de voorn: Stad mede in 't werk te stellen, verzékerende, dat daar gants geen Levens-gevaar in was. Hier toe wierd een hoogen Tooren gereed gemaakt, en alle preparatoria en Vuur-werken daar op gebragt, als wanneer hy den 15. *January* 's avonds ten 7. uren sig daar op begaf. Alles nu gereed zijnde, ging hy op 't hoogste van den Toorn, en leyde sich, in 't aansien van veel duysende menschen, op het Zeyl neder, met een nat Hemde en ander Linne Gewaat, tot verhoeding van de schade des Pulvers. Hier op liet hy de bestelde Raquetten, die van Swavel, Salpeter, Kolen en an-

dere toebehoorige Materien waren bereyd, op sijn rug, handen en voeten binden, en sich tot sijn voorhebbende Vlucht bereyden: hy riep, dat sijn Volk, die dit Vuur-werk moesten aanstéken, goede achting op Hem souden geven, leggende sich voorts op het Zeyl in 't gewicht, seyde hy tegens sijn knegts; *Steek aan*: daar op wierden de Raquetten aangestéken, dewelke aan d'een zijde sterker als aan d'ander zijde afgaande, veroorsaakten, dat hy daar door uyt de Balans van 't Zeyl geraakte, en by sijn armen aan de kant bleef hangen, roepende: *O, Jesu, mijn Leven is verlooren!* Aldus bleef hy met d'eene hand hangen, houdende met d'andere, wegens den sterken stank des Pulvers, de Neus toe.

Maar wijl nu het Pulver en Vuur aan hem, te hevig brande, ook wegens het natte gewaat en de veelheyd van Raquetten, een groote swaarte aan sijn lijf hadde, kon sich niet meer op het Zeyl bedwingen, noch wegens den dikken Rook adem halen; dus een wijl gehangen hebbende, tot hy van den smook verstikte, moest eyndelijk gants Leveloos ter neder vallen. Waar na hy van het Volk wierd opgenomen, en by de *P. P. Capucijnen* begraven.

Schandelijke Moorden binnen Paris.

Tot *Paris* quam zeker Schelm by den Genees-meester *Pilon*, en versocht hem alleen te spreken: waar op desen Guyt in-gelaten, eyschte 200. Pistolen van den *Medicus*: Maar die daar over gerugt makende, werd aanstonds van desen Dief doorstoken; en de Soon willende sijn Vader te hulp komen, wierd insgelijks vermoord: Maar desen Misdadiger wierd alsoo voort by de kop gevat, en voor de deur van den *Docter* gerabraakt.

Diergelijke voorval gebeurde mede aan een ander *Medicus*, doch soo bloedig niet; wanneer een Courtisane by hem komende, hem in sijn Kamer apart wilde spreken, alwaar niet soo haast ingelaten, of wierp haar op sijn Bedde, seggende, dat by aldien hy haar niet terstond 50. Kroonen gaf, te zullen roepen, dat hy haar wilde verkrachten; en om dese Schande te vermijden gaf de Medicus haar dit Geld.

d'Heer *Tellier* liet te deser tijd drie Ampt-Bedienders by de kop vatten, die des Konings Zegel naar geboots hebbende, de Kroon wel by de 40. Millioenen Schade toe-gebragt hadden; zijnde het Zegel soo net naar gemaakt, dat *Tellier*, selfs verklaarde, het selve uit sijn eygen naaulijks te kennen: maar de Valsheid bleek uit de Geschriften.

Te *Peronne* wierd dees tijd een Courier van den *Graaf de Montery*,

tery, soo als na *Spanjen* ging, door den Gouverneur derselver Plaats gearresteert, seer qualijk getracteert, en aan een Boom gebonden, volgens d'Ordre dien hy hadde; en indien 't niet in de Heylige dagen was geweest, men sou hem 24. uren daar aan gelaten hebben. De Pacquetten, dien hy van den *Graaf de Montery* hadde, wierden daar bewaard, om na 't Hoff te zenden; en desen Courier wierd dus gemartelisseert, in een Karos weder na *Brussel* gesonden, om aan ged: Graaf te seggen, dat men al sijn Couriers soodanig soude tracteeren, in vergelding van 't quaat Tractement, soo hy voor eenigen tijd had laten doen aan een *Sr. de Pontieu*, soo als door *Brussel* passeerde met eenige Depeches voor den *Koning*, tot hy daar over *Satisfactie* soude hebben gedaan: Doch dat men onderwijl alle Kooplieden Brieven, om de Commercie niet te interrumpéren, soude laten passeeren.

Courier van de Graaf Montery seer mishandelt.

Te *Paris* wierd een Persoon gevangen gezet, die onder de Misse, in de Kerk van de Religieusen *de Mercy*, de Hostie uit des Priesters hand hadde gerukt, en in stukken gebroken. Waar op hy van den Lt. Crimineel ondervraagt zijnde, seyde; *Het hem hertelijk leed was, dat hy 't nu gedaan hadde, en dat sijn dessein was geweest, het selve op Sacraments-dach te volbrengen, als den Aards-Bisschop de Misse dede.* Hy wierd gecondemneert, om gehangen en verbrand te werden; dan het *Parlement* modereerde de Sententie, ende gebood alleen, dat hy aan de Handen soude geboeyt werden, en altoos gevangen blijven.

Het Catholijke Sacrament mishandelt.

Eenige Voerlieden te *Romen*, die Hoy en Haver voerden, hen stellende om te rusten in de straat *della Longara*, soo quamen sommige Edellieden van de Sweedsche Koninginne, de Buffelfs voor de Wagens los maken; maar de Voerlieden sich daar tegen stellende, wierden dapper met stokken afgeroft; onderwijl groeyden haar getal tot 17. Persoonen aan, wanneer sy dese Edellieden met vorken en stokken soodanig wederom begroetten, dat den *Graaf van Malespina* swaarlijk gewond, en de rest op de vlugt gedreven wierd; waar over den Heer *Falconieri*, hun Meester, aan de *Koningin* quam Satisfactie doen, seggende, al dese Boeren weg gejaagt te hebben; Maar hare *Majest:* antwoorde; dat hy veel eer, deselve had behooren Vergelding te doen, om hare Kloekheid, van hun Meesters Goed soo wel verdedigt en beschermt te hebben; en dat sy ter contrary uit haar Dienst wilde zetten, soodanige Edelen, die sich veel eer in een Klooster, dan in haar Palais behoorden te begeven.

Gevecht te Romen tusschen Edellieden en Boeren.

Een die de Galg wonderlijck schappeerd,

Ter selver tijd als sommige Officiers en Soldaaten, door het schandelijk comportement aan de Post van *Ameyden*, in hechtenis waren gesteld, wierden twee Bevelhebbers daar van gharquebuseert. Drie Ruyters by Loting op-gehangen, en de vierde sijn Briefje, daar de Galg op stond, looslijk op-etende, geraakte daar door vry.

Neerlag op een sonderlinge manier.

Den 15. *Aug:* des Nachts gebeurden 't tot *Antwerpen*, dat seker treffelijk gehuwd Man, uit een Herberg Fulminerende, met een Rapier in de hand, op straat quam, waar hem 2. Persoonen ontmoetende, vraagden, hoe hy soo verstoort was: Wild gy 'er u mede bemoeyen, vraagde hy? Ja wy, antwoorden dees twee, en namen hem het Rapier uit de vuyst; dus met malkander voortgaande, versocht hy haar, of sy hem wilden t'huys brengen, hy sou hen beschenken; 't geen sy toestonden, en gaven hem daar op het Rapier wederom. Doch aan sijn Deur komende, deed deselve open, en liet den eenen ingaan, maar den anderen gaf hy soodanigen vuyst-slag in 't aangesicht, dat denselve te rug stoof; hier op de Deur toe doende, bragt den andere, met sijn Rapier 5. stéken in 't lijf, waar door soodanig gewond, dat onder de voet viel; dies nam de Daader de vlucht.

Duël wreed aan-gevangen, maar vriendelijk ge-eindigt.

Den 15. *Novemb:* viel tot *Neurenburg* een Hand-gevecht voor, tusschen *Don Aqua Viva*, en *Don Caraffa*, zijnde d'eene 24. en d'andere 28. jaren oud, beyde Napelsche Edel-lieden: De Seconde van d'eerste, was de Heer *van Munster*; en die van den laatste, de *Baron Kresser*. Sy deden seven aanvallen op malkander, en *Caraffa* kreeg een wonde in den Arm: Als-doen wierden sy gescheyden, versoenden en omhelsden malkander; alle het welke in 't gesicht van eenige duysende menschen geschiede, die sich over dese Versoening seer verheugden.

Hiermede gaan wy over tot het

VIERDE PUNCT.

VIER-

VIERDE PUNCT

Der

ALGEMEENE AFDEELING,

Behelsende een Vertoog van de Vruchtelooſe Keulſche Vrede-Handel.

IN den Aanvang deſes Tractaats, zijn de Sweedſche *Mediateurs* in *'s Gravenhage* gelaten; alwaar ſy in de Naam hares Konings en Heer, de Heeren *Staaten Generaal* verſcheyde Middelen tot VREDE proponeerden, en naderhand noch voordere Propoſitien deden. d'Eerſte Voorſtelling behelsde in ſubſtantie, *Een Vertoog van't groot Gevaar, en de Schadelijkheid van den tegenwoordigen Oorlog; een hévige Begeerte hares Konings tot Bevordering van den* VREDE, *met een Relaas van 't gene daar toe by Hem was aangewend; namentlijk, eerſt de* MEDIATIE *aan hare Hoog Moog: gepreſenteert, en ook by deſelve geaccepteerd; naderhand noch aan beyde de Koningen van* Vrankrijk *en* Engeland, *die ſich deſelve mede hadden laten welgevallen:* voorts, *verſoeckende, Commiſſariſſen, om met deſelve te Tracteeren, en het begonnen Werck tot volkomen Perfectie te bevorderen.* Na welkers eindiging de Heeren Sweedſche Afgezandten, door den Heer *Preſident*, een Antwoord in ſeer civile Termen verkregen, en hen boven dien ook tot *Commiſſariſſen*, om nader te Confereeren, wierden toegevoegt, de Heeren *Raad-Penſionaris Fagel*, de Heer *Hoogendorp*, *Kouwerve*, en *Kan*.

Sweedſche Mediatie in de Keulſche Vrede Handel.

Den 12. *January* deden de Heeren Sweedſche *Mediateuren* hun tweede *Propoſitie*, waar in klaaglijker wijſe voorſtelden, dat ſy, wegens eenige toevallen en verſcheyde empeſchementen, in hun Voyage uit *Engeland*, veel tijds hadden moeten doorbrengen; doch echter ſeer vernoegt, dat ſy ſijn *Majeſt*: *van Engeland* ſoo bereydwillig tot den VREDE gevonden, en de ſelve ſoo goethertig hare *Sweedſche Mediatie* geaccepteerd, ja ook nevens dien een Handelplaats beraamd, en bereyds daar toe ſijn Afgezandten gekoſen hadde. En ten eynde men niet ſou konnen ſeggen, nog voorgeven, dat'er noch

Mediateurs doen haar tweede Propoſitie in den Haag.

Engeland doet een Stilstand van Wapenen aanbieden.

noch eenige obstaculen tegens den voortgang der VREDE mogten overgebleven zijn, soo verzekerde sijn *Koninkl: Majest: van Engeland*, dat hy selfs tot een *Stilstand der Wapenen* met de *Vereenigde Nederlanden* bewilligen wilde; waar over dan de besonderlijke Goetheyd deses grooten Konings, en desselfs Deugdsaam Edel Gemoed, ten hoogsten Roem-waardig was, en daar uit sijn Genegendheid tot de weder erlanging van *Vrede*, overvloedig konde bespeurd werden.

Wijders wierd voorgegeven, dat de *Koning van Vrankrijk* insgelijks gesind was, sich met hare Hoog Mog: de Heeren *Staaten Generaal* tot een Vredens Handeling in te laten; weshalven sy dan ook aan de Goetwilligheid van Hare Hooge Mogenden geensins wilden twijfelen, wijl hun overvloedig bekend was, wat voor Elend, Jammer, en Ongemakken den woedende en Land en Luyden verdervende Oorlog plagt na sich te slepen. Waar op sy dan in Substantie, de navolgende Puncten schriftelijk overleverden, en daar op serieusselijk Antwoord versochten:

Mediatie puncten, waar op men hare Ho: Mo: antwoord begeert.

I. *Dewijl de Hoog Mogende Heeren Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden, d'oprechte* MEDIATIE *van sijn Koninkl: Maj: van Sweden hadden aangenomen, dat sy soo heerlijken Werk ook wilden bevorderen, en het voorder vereyschte tot de t'Samenkomst vaardig maken.*

II. *Alsoo de Stad Duynkerken by de Koningen van Vrankrijk en van Engeland, geoordeeld is, de bequaamste te zijn; of ook deselve aan de Zijde van hare Hoog Mogende zal werden voor aangenaam gekeurd, om met den eersten d'Ambassadeurs sich derwaards te begeven.*

III. *Dat de Gevolmachtigde Ambassadeurs Vrede-lievende mochten zijn, en met soodanige Ordres geinstrueerd, waar door soo een Heylsaam en noodig Werk, op 't ligts bevordert wierde.*

IV. *Dat de Heeren Staaten, sich conformeerende met de Vredelievende gedachten der Koningen, ondertusschen mede niet beswaart mogen zijn, om in eenig Stilstand van Wapenen te bewilligen, tot dat men wegens den vollen* VREDE *breeder zal konnen overeen komen.*

Hier benevens vertoonden Sy Heeren *Sweedsche Ambassadeurs*, aan de Heeren Gedeputeerden van hare Hoog Mog: een wijdloopig Somier van Redenen, vervat in Negen-en-twintig Articulen, gelijk tot meerder voldoening des Curieusen Lesers onder *Num.* XIX. werd geproduceert.

Waar

Waar op na voorgaande Communicatie met de Heeren *Miniſters* van ſijn *Keyſerl*: *Majeſteyt*, van den *Koning van Spanjen*, en van den Heer *Keurvorſt van Brandenburg*, gedelibereerd, en den 13. deſes gereſolveerd is, *De voorſz*: *Handel-plaats, en den Stilſtand van Wapenen te excuſéren.* Welke *Reſolutie* naderhand by hare Hoog Mogende gereſumeerd zijnde, wierd daar op, den 16. aan de Heeren *Ambaſſadeurs* tot Antwoord toe-geſonden: Dat hare *Hoog Mog*: wel gereſolveert bleven, een eerlijke, goede en zekere VREDE met Hoog-gem: *Koningen* aan te gaan; maar wijl ged: Koningen de voorſz. Handel-plaats, met onderling Concert hadden verkoſen, dat Hare *Hoog Mog*: insgelijks ſchuldig waren, ſoodanigen Reſpect aan hare *Hooge Geallieerden* te bewijſen; dewelke daar op hadden gelieven voor te ſlaan, de Steden *Oſnabrugge*, *Hamburg*, *Aken*, *Frankfoort*, *Brunſwijk*, *Keulen*, *Antwerpen* en *Dortmont*; Dat hare *Hoog Mogende*, haar dieshalven vaſtelijk perſuadeerden, indien gemelte Koningen ſoo genegen tot VREDE waren, als de Heeren *Ambaſſadeurs* geliefden vaſt te ſtellen, dat hare Majeſteyten geen difficulteyt ſouden maken, om een van de voorſz. Plaatſen aan te nemen. Dat ondertuſſchen het zenden van Gedeputeerden ontijdig was, ſoo lang de Handel-Plaats niet was vaſt geſteld. Dat hare *Hoog Mog*: mede wel wilden geinformeerd zijn, om wat Redenen de *Koning van Vrankrijk*, deſen *Staat* had gelieven den *Oorlog* aan te ſeggen; of immers op wat Gronden en Fundamenten den *Vrede* ſoude konnen gemaakt werden; wijl Hoog-ged: *Koning* in ſijn *Declaratie van Oorlog*, geen Redenen of Oorzaken heeft gelieven uit te drukken; en dat hare *Hoog Mog*: over ſulks aan haar Gedeputeerden, na de voorſz. Handel-Plaats te zenden, geen bequame Inſtructie of Laſt konden geven, voor daar van geinformeerd waren.

Staaten Generaal refuſéren de Stilſt: van Wapenen, en Duynkerken tot een Handel-plaats.

En ſtellen 8. andere Steden voor.

Verſoecken Reden, waarom *Vrankrijk* haar den Oorlog had aangedaan.

Waar op de Heeren Sweedſche *Ambaſſadeurs* niet nalieten, den 21. deſer Maand aan hare *Hoog Mog*: een *Memoriaal* over te geven, om haar voorgaande *Propoſitie* ſmaakelijk te maken. Ondertuſſchen ged: Heeren Ambaſſadeurs na *Vrankrijk* en *Engeland* ſchreven, om die *Koningen*, tot het accepteeren van een der acht voormelde Plaatſen, te bewégen. Doch het Antwoord van hare *Hoog Mog*: aan de Heeren *Ambaſſadeurs*, veroorzaakte, dat ſy den 26. noch een ander *Memoriaal* overleverde, *ſich beſonderlijk qualijk genoegende, over de rejectie van den* Handel-plaats, *waar op, oordeelden, de Miniſters van de Geallieerden geen Influentie behoorden te hebben*;

Mediateurs trachten hare Propoſitie ſmakelijk te maken.

Geven een tweede Memoriaal aan hare Ho: Mo: over.

ben; maar dat het hare Hoog Mog: *als Principaalen vry ſtond; en wegens de* Wapenſchorting *beklaagden ſich, dat men iets, 't geen zy gott hadden gedacht voor te ſtellen, ruïneux voor deſen* Staat *achte; maar beloofden echter al hun devoir by de Koningen te zullen doen, by-ſonder aangaande den* Handel-plaats, *op dat de Begeerte van hare Hoog Mog: vernoegt mogt werden.*

Koningin van Sweden, draagt haar Soon de Rijks Heerſchappy op.

Den 28. deſer, deed de Heer *Appelboom*, Extraordinaris *Envoye* van de *Kroon Sweden*, het *Notificatie-Compliment* by ſijn Hoogheid den Heer *Prince van Oranjen*, als dat de *Koninginne* nu de Regeering had over gegeven, in handen van den Jongen *Koning* haar Soon, die deſelve ook had aangenomen. Waar nevens gemelte Heer Afgezand ook een *Miſſive* van den *Koning* ſijn Meeſter overleverde, beſtaande in betuyging van Vriendſchap en Toegenegendheid tot Welſtand van deſen *Staat* en *Landen*. 't Welk insgelijks door den ſelven Heer, ook by den Heer *Preſident* van hare *Hoog Mog:* wierd ge effectueerd. De Ceremonien van deſe Opdracht en Overgeving des Rijks Heerſchappye van de *Moeder* aan haar *Soon*, wierden den 8. *Jan.* met aller grootſte pracht in *Sweden* voltrokken, na dat de *Koninginne Regente*, door den *Graaf Oxenſtern*, als Groote *Chamberlan*, den *Senaat* hadde doen aanſeggen; *Dat ſy begeerig was, den Koning haar Soon, het Gouvernement van den Staat in handen te ſtellen.* Soo dat hare *Majeſteyten*, de *Senateurs*, en de *Staaten* op de Zaale van 't Kaſteel vergadert, daar over luyd wierd voorgeleſen het Geſchrift, waar by de *Koning* ſich verbond, *te bewaren de Wetten en Statuten van de* KROON. In gevolge van dien, namen raadſlag, om een Rijksdag, binnen *Stokholm* te houden. Waar over alder-eerſt de Groote Cantzelier ſijn Mond opende, met een ſeer beleeft Diſcours, gevende daar in ſoo veel te verſtaan, als; *Dat de Koninginne over gaf, en remitteerde het Beleyd van alle Staats Saken, in handen van den Koning.* Sijn Majeſteyt hier preſent, betoonde reeds ſijn ſoo vroeg Verſtand en alle mögelijke Kennis, ſelfs over het Bedanken voor de Sorge, die deſe groote *Princeſſe*, gedurende ſijn Minderjarigheid had gelieven te dragen. Na 't welke de *Senateurs* of Raaden en Staaten, ſijn Majeſt: een gelukkige Regeering toewenſchten; en dus ſcheyden daar mede hunne By-een-komſt. Des avonds ſag men een groot Vuurwerk, verſeld met ontallijke Flambeaux; en noch 2. dagen daar na wierden alle bedenkelijke Vermakelijkheden bedreven.

Den 14. *Jan.* quam de *Graaf dela Guarde* Extraor: Ambaſſa-

deur

deur van *Sweden* tot *Regensburg* op den Rijksdag by avond, sonder eenige ceremonie, als ware sijn Equipagé daar toe niet gereed: Hy deed opening van sijn Propositie, behelsende de *Mediatie* van den *Koning* sijn Meester, om te komen tot *Vreden* tusschen den *Koning van Vrankrijk*, die *van Engeland*, en hare *Geallieerden:* En den *Keyser*, *Spanjen*, de *Staaten Generaal*, met de *Geconfœdereerde Princen.* 't Welk by de Vergadering met grooté Vreugden opgenomen wierd, waar op men aanstonds resolveerde, alle de Rijks Stenden tot de Resolútie van een algemeene Wapenrusting te sondéren, maakende overslag, om een Fonds en Keyserl: Leger uit haar te vinden: behalven de Krijgs-Macht, die sy nog tot eigen bescherming binnen hielden; om by aldien den *Vrede* niet voort ging, sich daar van ten allen tijden te konnen bedienen.

Sweedsche Ambass. maakt de Mediatie sijnes Konings, wegens d'algemeené Vrede, aan de Rijks-verg: bekent.

De hoop van *Vrede* vermeerderde ondertusschen gants niet; want de Heeren *Sweedsche Ambassadeurs* leverden den 13. *February* weder een *Memorie* ter Vergadering van hare *Hoog-Mog:* over; waar by sy notificatie deden; *Dat sy hare Hoog Mog: Resolutie van den 21. Jan: aan de respective Koningen gecommuniceerd hebbende, gem: Koningen op het alder krachtigste getracht hadden te bewégen, tot het aannemen van een der voorgestelde Plaatsen; maar dat de Koning van Vrankrijk wel geen vaste hoop daar toe had gegeven, echter ook niet ten vollen geweygert: Doch dat de Koning van Engeland, dit afslaan van hare Hoog Mog: uit-leyde, als een teyken van een afkeerig Gemoed tot* VREDE; en de Heeren Mediateurs liet weeten; *dat hun Moeyte hem wel aangenaam was, maar wijl de voorgestelde Middelen tot den Vrede niet voldeden, was hy genoodzaakt, het verdere beloop van Saken, God en sijne Wapenen te bevelen.* Waar op de Heeren *Mediateurs* versochten, Dat hare Hoog Mog: hen Middelen wilden verleenen, tot bevordering van *Vrede*, op dat al hun aangewende Moeyten en Arbeyd niet mochten in Rook verdwijnen.

Mediateurs leveren weder een Memoriaal aan hare Ho: Mo: over.

Waar op hare *Hoog Mog:* hare *Exellentien* den 21. deser tot Antwoord hebben toegevoegt; *Dat hare Hoog Mog: gem: Heeren Ambassadeurs, voor hare aangenomene Moeyten, ten hoogsten bedankten: En hebben hare Hoog Mog: wijders verklaart, dat sy over den Inhoud van het voorsz. Memoriaal met de Heeren Ministers van hare Hooge Geallieerden hebbende gedaan confereeren, de selve Ministers eenpaarlijk hebben geobtesteert, dat de selve Hooge Geallieerden niet liever souden sien of wenschen, dan den ontstanen Oorlog in een goede Vrede verandert: maar dat de selve met eenen bevonden hebbende, dat Duin-*

Die daar op Antwoorden en een Stilstant van Wapenen presenteeren.

kerken geen bequame Plaats was om te handelen, en niet Neutraal, gelijk in sulken gelegenheyd gebruykelijk is; daarom hadden sy aan de hoogst-gedachte Koningen de keure gelaten, van verscheyde andere Neutrale Plaatsen, voor alle de strijdende Partyen even bequaam; dies sy dan geen rechtvaardige Reden hadden, om soo importanten Tractaat af te breken. De stilstant van Wapenen hebben hare Hoog Mog. moeten van de hand wijsen, dewijl sy hare ruïne daar uyt sekerlijk prævideeren; daar sy dan alle de selve Onkosten souden hebben moeten doen, die sy in een openbaren Oorlog moeten supporteeren; dat sy sich niet hadden mogen bedienen van de hulp der Hoogst-gedachte hare Geallieerden, die nu omtrent hare Frontieren waren genadert; en dat sy aan den Koning van Vrankrijk, in 't hert van 't Land ingedrongen, occasie souden hebben gegeven, om sich aldaar noch meer te versterkken, en sijne Militie ten laste en koste van 't Land te vermeerderen. Doch indien het selve eenig atgreur in 't gemoed van den Hoogst-gedachten Koning van Groot-Brittannien sou mogen verwekken, of aan sijne Majesteyt impressie geven, dat men de voorsz. Stilstant sou hebben gerefuseert, om onderwyl door particuliere Commissie-vaarders sijne Majesteyts Onderdanen te beleedigen en te beschadigen; Soo konnen hare Hoog Mog. wel verklaren van soodanige gedachten seer verre ge-esloigneert te zyn, maar alle sijn raisonable pretensien wel te willen voldoen; en dat hare Hoog Mog. tot een teeken hier van, indien sijne Majesteyt van Groot-Brittannien sulks aangenaam is, te vreden zijn van nu af voor den tijd van een jaar, of soo veel langer als sijn Majesteyt believen sal, te maken een absolute stilstand van Wapenen te Water, ten eynde sijne Majesteyts Onderdanen, geduurende den tijd dat hare Hoog Mog. Ingesetenen de alderdroevigste effecten van den Oorlog te Lande gevoelen, geene incommoditeyten van dien te wachten mogen hebben, en haren Handel en Commercie in alle sekerheyt en veyligheyt mogen drijven, niet twijffelende of de Heeren Extraordinaris Ambassadeurs sullen uyt dese hare Hoog Mog. conduite evidentelijk bespeuren, dat deselve aan hare Zyde alles by brengen, om tot een goede Vrede te geraken, 't gene de selvige eenigsints komen doen, en hare Excellentien versoekende, dese hare Hoog Mog. goede meening door hare krachtige officien ten besten te willen secondeeren.

Doch gelijk den *Stilstand der Wapenen*, voor Drie Maanden, by den *Koning van Engeland*, den *Vereenigde Nederlanden* aangeboden, hare *Hoog Mogenden* niet wel geviel, als hebbende *Engeland* gedurende dien tijd sich te bequamer tot meerder voortzetting van

van den Oorlog konnen uytrusten; alsoo weynig behagen schepte de *Koning van Engeland*, in den *Stilstant der Wapenen*, by hare *Hoog Mog*: voor den tijd van een jaar of langer voorgesteld, te bewilligen; aangesien *Engeland* vermeende, met de Hulp van *Vrankrijk*, in dit loopende jaar 1673. het geheele *Vereenigde Nederland* gantschelijk te ruïneeren, en haren *Staat* uyt te roeyen, gelijk hier na klaar genoeg zal blijken, selfs in een *Oratie*, door den Engelschen *Cantzelier*, in 't *Parlement* uytgesproken, en naderhand door den Druk aan al de Wereld bekent gemaakt.

Ondertusschen wenden de Heeren *Sweedsche Ambassadeurs* nog even grooten vlijd by de strijdende Partijen aan, om hen tot het verkiesen van een *Handel-Plaats* te bewegen, en gelijk by de KONINGEN van *Vrankrijk* en *Engeland* dapper aanhielden, om die tot het aannemen van een der 8. voorgestelde Plaatsen te disponeeren; Niet min deden sy by hare Hoog Mog: om die *Duynkerken* te doen amplecteeren: Waar toe sy den 3. als ook den 13. *Maart* twee lange *Memorialen* aan den *Staat* in-leverden, daar by door velerhande Redenen aandringende, tot het accepteeren van *Duynkerken* voor een Handel-plaats; voorders deduceerden sy wijd en breed de Redenen des *Konings van Engeland*, die noch by *Duynkerken* bleef persisteeren, als rakende sulks sijn Eer, sijn Commoditeyt, en Securiteyt der Ministers, daar uyt besluytende, dat het by den *Koning van Engeland* vast lag, geen afstand van *Duynkerken* te doen, en dat over sulx, hoe seer de *Koning van Vrankrijk* op een andere Plaats mogt aanhouden, evenwel ge-oordeeld kon werden, van wegens den onverbrekelijken Band der twee *Koningen*, hy geheel het Sentiment van *Engeland* sou byvallen. Dus hielden sy seer sterk aan, tot het accepteeren van *Duynkerken*; attribuërende het Gevaar van 't geheele Christendom, aan de weygering van dien; en daar nevens in bedenking gevende, dat indien d'Onderhandeling op dit weygeren quam achter te blijven, en den *Staat* eenig verder Onheyl mogt overkomen, of sulx voor God en de Nakomelingen wel te verantwoorden sou zijn; met verdere betuyging, dat het hen ten uytersten leed sou wesen, dan vruchteloos te moeten vertrekken. Dus scheen naar apparentie, de *Vrede* noch seer wijd t'soek te zijn. Doch op den 22. deses, na het ontfangen van twee Brieven, een van den Secretaris *Arlington*, behelsende, dat de *Koning van Engeland*, op de Instantien van *Vrankrijk*, gedesisteert had van *Duynkerken*, en of *Keulen*, of *Aken* ter keure van *Vrankrijk*

Mediateurs houden sterk by de Partyen, om een Handelplaats aan.

Engeland persisteerd hard op Duynkerken.

Laat Vrankrijk de kiesing van *Keulen* of *Aken*.

rijk gelaten; d'andere Brief van den Grave *Tot*, met Bericht, dat de *Koning van Vrankrijk*, *Keulen* had verkooren, soo quamen de Heeren *Mediateurs* daar van aanstonds *Notificatie* aan den *Staat* geven, met betuyging van hare Vreugde en Congratulatie; versoeckende daar nevens; Dat hare Hoog Mog: sonder uytstel geliefden Ambassadeurs en Gevolmagtigden te kiesen, en deselve met noodige Instructien te versien, om ter bestemder Plaatse den Vrede te verhandelen. Op welke *Notificatie* hare Hoog Mog: ten selven dage, door Gedeputeerden, de Heeren *Mediateuren* hebben wesen bedanken, voor hare Vigilantie en Moeyten, met Toesegging van alles te zullen toebrengen, wat den Vrede-Handeling sou konnen faciliteeren, en aanstonds Persoonen nomineeren, om derwaards te zenden; versoekende, dat de Paspoorten en Saufconduiten voor hunne Persoonen, Treyn en Bagagie mogten versorgt werden.

Die Keulen kiesende, versoeken hare Ho: Mo: paspoorten, voor haar Afgezandten.

Dus wierden kort daar op by hare *Hoog Mog:* als betuygende een ernstige Affectie tot de bevordering, voortgang en volkomen erlanging der *Vreden*, te dragen, de navolgende Heeren verkooren, om voor desen *Staat* de VREDE-HANDEL, als *Ambassadeurs* en *Plenipotentiarisen* tot *Keulen* waar te nemen, namentlijk, wegens *Holland*, de Heeren *Beverning* en *Renswoude*; wegens *Zeeland*, de Heer *van Odijk*; wegens *Vriesland* de Heer *Hayren*, en wegens *Groeningen*, de Heer *Isbrands*. En op den 28. deser de *Grave* TOT in een Audientie by den *Koning van Vrankrijk*, sijn Maj: aangedient hebbende, Dat de *Staaten der Vereenigde Nederlanden* met blijdschap hadden verstaan, de verkiesing van *Keulen* tot een *Vredens-Handel-Plaats*; soo verkoos de *Koning* noch dien selven avond sijne *Gevolmagtigden* tot de Vrede-Handel, als *Duc de Chaunes*, *Monsr. Courtin* en *Barillon*; dewelke daar toe een seer prachtigen Treyn deden vervaardigen. Van wegens den *Koning van Engeland* wierden gesteld, de *Graven van Sunderland*, *Jenkins* en *Williamson*.

Die genomineert werden.

Koning van Vrankr: kiest sijn Ambassadeurs.

Koning van Engel. insgelijks.

Maar op den 5. *April* quamen de Heeren *Sweedsche Ambassadeurs*, aan hare *Hoog Mog:* een *Memoriaal* overleveren, rakende de Redenen, die de *Koning van Vrankrijk* nu wederom gaf, om de Stad *Aken* voor *Keulen* tot een Plaats voor de Vrede-Handeling te verkiesen; en dese Reden waren, om dat het Regiment van den *Marquis de Grana* nog in die Stad verbleef, voorgevende, dat by den *Hertog van Luxemburg* brieven ge-intercipieerd waren, mede-brengende, dat men daar op uyt was, om langs de Poort, daar dese

Vrankrijk wil Aken voor Keulen hebben, om dat Keysersche daar binnen zijn.

deſe *Marquis* de wacht ſou hebben, nog 2000. Ruyters in die Stad te laten komen; waarom ſijn *Majeſt: van Vrankrijk*, als ook de *Koning van Engeland*, hare *Ambaſſadeurs* in die Stad niet konden betrouwen, ſoo lang het Regiment van den *Marquis* aldaar ſijn verblijf had; waar door die Plaats niet voor *Neutraal* konde werden aangeſien. Weshalven de *Kroon Vrankrijk* verklaarde, dat ſoo lang de Stad *Keulen* niet wierd ontruymt van dit moeijelijke Guarniſoen, desſelfs *Ambaſſadeurs* naar *Aken* ſou zenden, als een Plaats, die aan allen Partyen niet minder ſou konnen voldoen. Boven dien wierd ook den Heer *Reuſwoude*, door ſijn *Maj: van Vrankrijk* gerefuſeert, tot een *Plenipotentiaris*, wijl hy hem voor ſijn Onderdaan achte, alſoo in *'t Sticht Vytrecht* geboren was; 't welk hare *Hoog Mog*: ſich dan ook ſoo lieten gevallen, om door ſoo weynig importante dingen, van hare kant geen oorzaak te geven, dat een ſoo Heylſaam Werk, als d'*Algemeene Vrede* voor de Geheele *Chriſtenheyd*, ſou mogen verhindert werden, ſijn gewenſchte voortgang en eynde te bereyken.

En refuſeert d'Heer *Renſwoude*, voor Plenipot: t'acceptéren.

Ondertuſſchen verſochten de Heeren *Sweedſche Ambaſſadeurs*, dat hare *Hoog Mog*: ſoo veel in haar vermogen was, het ſy door haar ſelven, of door Middel van hare Geallieerden; de Saake ſoodanig te willen dirigeeren, dat de Stad *Keulen* van 't voorſz. Regiment mogt bevrijd werden; en midlerwijl om den minſte tijd te verlieſen, niet weygerig te zijn, van hare Gevolmagtigden mede naar *Aken* te verzenden; wijl met d'aanſtaande Poſt, de vry-geleyds-Brieven van den *Koning van Vrankrijk* ſouden volgen.

Hier over wierd des namiddags een Conferentie gehouden tuſſchen de Keyſerl: Spaanſche en Brandenburgſche *Miniſters*, en hare *Hoog Mog: Gedeputeerdens*; waar op dan de Heeren *Mediateurs* geen declineerend Andwoord wierd toegevoegt. En de Heeren *Plenipotentiariſen* hadden hare Commiſſien ontfangen, om wegens deſen *Staat*, na de *Vrede-Handel-Plaats* te gaan, afwachtende alleen de Paſpoorten en Saufconduits tot haar Vertrek.

Inmiddels was by den *Staat* een *Miſſive* gecoucheert, om met een Trompetter na den *Koning van Engeland* te laten afgaan, ten eynde ſijn *Majeſt:* te bedanken, voor d'acceptatie van de Stad *Keulen* tot een *Handel-plaats*: En met eenen aan ſijn Majeſt: aanbieding te doen, van een *Ceſſatie der Wapenen*: Maar gem: Trompetter wierd opgehouden op eenige Conſideratien van de Heeren Sweedſche *Ambaſſadeurs*; meenende hare Exell: dat het afzen-

Hare Ho: Mo: meenende een Miſſive aan Engel. te zenden, werden door de Me: liat. ontraden.

zenden deſer *Miſſive*, al te grooten Jalouſie aan den *Koning van Vrankrijk* ſoude geven, als of men daar door d'*Engelſche Kroon* ſoude ſoecken van hem af te trekken. Doch de Heeren *Ambaſſadeurs* ſchreven daar over aan den *Koning van Engeland*, met communicatie van hare *Hoog Mog*: Gelijk ſy ook by den *Koning van Vrankrijk*, door de Heeren *Sweedſche Ambaſſadeurs*, aan dat *Hoff*, daar toe yverig deden arbeyden. Waar op gem: Heeren Ambaſſadeurs op haar afgeſondene Miſſive aan den *Koning van Engeland*, Antwoord bekomen hebbende, het ſelve door dit navolgende *Memoriaal* in Subſtantie, den 18. deſer, hare *Hoog Mogh*: notificeerden:

Die ſelfs aan Vran. en Engel. om een Stilſt. ſchrijven,

En der ſelver Antw. aan hare Ho: Mo: notificeeren.

DAt de Heeren Ambaſſadeurs, op 't geen zy met communicatie van haar Ho: Mo: na Engeland hadden overgeſchreven, van den Koning tot Antwoord hadden bekomen; Dat hy wel hadde gewenſt, dat haar Ho: Mo: ſtrackx na de aankomſt der H. Ambaſſadeurs de voorgeſlagen Ceſſatie van Wapenen hadden aan-genomen, maar dat nu oordeelde, deſelve buytens tijds komt. Dat ook niet en bleek, dat ſoodanige Ceſſatie, aan ſekere Conditien noch gebonden en gelimiteert, eenige kracht kon by-brengen tot bevorderinge der Handelinge van Vrede; dat ook de Conditien daar by vervat, niet aan-nemelijk waren, ſoo ten reguarde van de tijd als maniere, alſoo de tijd daar in ſodanig werd gereſtringeert dat den Stilſtant by na ſich ſoude komen te eyndigen al eer de Gevolmachtigden ter plaatſe van de handeling ſouden konnen t'ſamen zijn gekomen; dat de diſtinctie die voorgeſtelt wierd, van waar de Stilſtand ter Zee te doen beginnen en eyndigen, de Hollanders voordeelig, en de Engelſe ſchadelijk ſou weſen, en ſoo voorts. Waar over de H. Ambaſſadeurs niet weynig verzet, en bekommert, dat daar door de fundamenten van den Vrede mochten verydelt werden, ook vreeſden, dat het overgroot gewelt der Legers en Scheeps-Vlooten deſe Republijk ſouden overſtelpen, al eer de Vrede-handeling ſijn begin nam. Dieſwegen zy ſiende geen bequamer middel, om 't pericul te vermijden, en op dat het Vrede-werk geen dwarſgang kreeg, als een Stilſtant van Wapenen, geen beter remedie wiſten, als dat een van haar na Engeland eens ſoude overſtappen, om den Koning op de beſte manier te bewegen tot bewilliging van een onderlingen Stilſtant; met aanſchrijvens ondertuſſchen aan den Sweedſen Ambaſſadeur in 't Franſche Hof, om met gelijcken yver tot dien eynde te werken, niet twijffelende of den Koning van Engeland daar toe overtuygt zijnde, ſal inſgelijkx den Alderchriſtel: Koning tot 't ſelve weten te induceeren. Doch op dat zy zich ſouden mogen belooven van een gewenſt ſucces, verſochten zy, dat de conditien wat ruymer mochten weſen, als volgt, de welcke zy hoopten hare Ho: Mo: goet en billick ſouden oordeelen;

1. *Dat den tijt de 2 Maanden, gedeſtineert tot een Stilſtant, ſijn begin neme van den dag der Publicatie, en van die ure af gerekent werde.*

2. *Dat de limitatie ter Zee ten minſte ſich ſtrecke tot de Caap van St. Vincent, of tot de engte van Gibraltar; en dat den tijd van Stilſtand der Wapenen ſijn begin neme in de reſpective plaatſen op ſekere dagen of weken, van den dag der Publicatie af te rekenen, omtrent op ſoodanigen voet, of ook korter ſoo het doenlijk is, als by het Tractaat van Breda, na de diſtantie van yder plaatſe vaſt geſtelt is; dat die ook niet eyndige of expireere ten zy na verloop van 2 volle Maanden, gereekend van den tijt dat op yder plaatſe den Stilſtand effectivelijk ſal weſen genotificeert, ſoo dat van den netten tijt af der Notificatie, de uytreke-*

ninge

ringe der 2 Maanden, na de diversiteyt van plaatsen precijs sal moeten vast staan, en de continuatie van dien sonder infractie geobserveert werden.

3. *By aldien het de Koningen mochte believen de tijd van de prolongatie des Stilstants te stellen aan het goetvinden der Mediateuren, invoegen dat hen na expiratie der voorsz. 2 Maanden, of wel soo wanneer die ten eynde beginnen te looper, vry sal staan dien Stilstant so wijt te extendeeren als de bevorderinge van de Vrede-handeling sal schijnen te vereysschen, wenschen de H. Ambassadeurs te weten, of haar Ho: Mo: niet souden konnen goet-vinden voor uyt haar consent daar toe te verleenen?*

4. *Dat stracx na de notificatie van dat de Koningen eenparig sullen hebben bewilligt in de Stilstant van Wapenen, of wel den dag der Publicatie noch niet mochte wesen beraamt, de Commissie-vaarders, die men Capers noemt, sullen werden belet, zeyl te maken en in zee te loopen: En sulckx op dat de veyligheyt van de Zee, geduyrende den Stilstant op alle mogelijke maniere werde bevordert.*

Op ontfang van dese verklaring verbonden sich de H. Ambassadeurs, dat zy alle vlijt souden aanwenden, om haar wensch te mogen machtig werden; vertrouwende dat haar yver haar Ho: Mog: niet onaangenaam sal zijn: Onder versoek, dat haar Ho: Mo: hun Resolutie daar over by geschrift de H. Ambassadeurs sonder vertoeven geliefden deelachtig te maken, op dat zy met Gods hulp hun aanleg spoedig tot een gewenst eynde mochten brengen.

Haar Ho: Mo: hebben haar dan den 19. deser daar op dit volgende in substantie tot Antwoord gegeven:

DAt haar Ho: Mo: met de Heer Cramprik, Keyserl. Resident, (de Extraords. Envoyees van den Koning van Spangie en Churfurst van Brandenburg absent wesende) geconfereert hebbende, de H. Ambassadeurs hooglijk bedankten voor haar continuele sorge, arbeyt en moeyte om desen Oorlog aan een zijde te leggen, en particulierlijk dat gem. Ambassadeurs de goetheyt wel wilden hebben, van een van haar E. een swaare en penible reyse na Engeland te laten doen; weshalven haar Ho: Mo: verklaarden, wel te vreden te zijn: Eerstelijck, dat den tijd van 2 Maanden tot de Stilstand gedestineert, aanvanck sal nemen van den dag van de Publicatie af, welke so haast doenlijk, immers binnen 14 dagen, na dat de voorsz. Stilstant was geaccordeert, sou moeten geschieden, en dat gedurende dien tijt geen Ingesetenen, noch Koopmanschappen of Waren uyt yders Landen in malkanders Gebied sonder Passeport souden mogen komen. Dat ook geen Schepen of Vlooten van Oorlog naar des anderens Kusten souden mogen verseylen, en dat niet alleen desen Staat, maar ook desselfs hooge Geallieerden hier in souden wesen gecomprehendeert. Ten anderen, dat de Limiten van de Stilstand ter Zee souden werden ge-extendeert tot de Kaap van St. Vincent, of de Straat van Gibraltar, ende dat de voorsz. Stilstand in de respective Plaatsen na haar gelegendheyt sal beginnen, als in 't Tractaat van Breda, en niet eer eyndigen dan na 't verloop van 2 volle Maanden, te beginnen van den dag af, in de welcke de voorsz. Stilstand in de respective Plaatsen heeft moeten aanvank nemen. Ten derden, dat soo haast bekent sou wesen, dat hooggem. Koningen de voorsz. Stilstand hadden geconsenteert, aan de Oorlogschepen en Commissie-vaarders soude verboden werden zee te nemen, schoon de dag van de Publicatie noch niet soude mogen vast gestelt wesen, mits dat het aan de zijde van opgem. Koningen mede geschiede. En wat belangt de voorslag by de H. Ambassadeurs gedaan, dat in gevalle de hoogst-ged. Koningen souden konnen goet vinden, den tijt van de prorogatie van de Stilstand aan haar Exell. te defereeren, soodanig, dat de selve na 't verloop der 2 Maanden, of so wanneer die souden mogen staan te extirpeeren, de selve souden mo-

gen prorogeeren tot soo veel langer tijd als 't succes der Tractaten soude schijnen te vereyschen, haar Ho: Mo: als dan van nu af daar in souden willen consenteeren, de selve daar op moeten verklaren, dat sy 't voorsz. poinct aansien als een sake van importantie en waar op sonder voorgaande kennis en resolutie van de H. Staaten der respective Provintien, ook sonder participatie en interventie van de Hooge Geallieerden van defen Staat, niet finalijk kan werden gerefolveert, en dat dienvolgende de positive antwoort daar op te geven, moet zijn van meerder longueur. Dat haar Hog: Mog: niet te min meergem: H. Ambassadeurs versekerden, dat defen Staat aan haar zijde omtrent al 't gunt tot acheminement van een goede en versekerde Vrede sonde konnen dienen, geerne soo veel sou contribuëren, als van haar in redelijkheyt gevergt, of van een Vredelievende Staat verwacht soude konnen werden, en daarom over 't voorsz. 3. poinct, nader souden schrijven aan de H. Staaten van de hooggem: Provintien, en met de H. Ministers van hooggem. hare Geallieerden in conferentie treden, niet twijffelende of de meer hooggem. H. Staaten soo wanneer deselve souden vernemen, dat de hoogst. ged. Koningen daar toe inclinatie hadden, en dat van de voorsz. Vredehandelinge eenig goet succes te verwachten was, en dat de hooggem. hare Geallieerden daar toe mede quamen te collimeeren, aan haar kant haar daar op souden verklaren, dat de welgem: Heeren Ambassadeurs Mediateurs daar in genoegen souden vinden.

Doch van dese voorgeslagene *Stilstant van Wapenen* is in 't minste niets gevolgt; apparentelijk, om dat gemelde *Koningen* nu haar Heyl door de Wapenen wilden beproeven. Onderwijl maakten de Heeren *Sweedsche Ambassadeurs* sich gereed, om met den eersten na *Aken* te verreysen, wanneer sy de noodige Passeporten souden gekregen hebben. Gelijk dan ook de Heeren *Plenipotentiarisen* van den *Vereenigden Staat* sich daar toe verveerdigden.

Mediateurs nemen by Hare Ho: Mo: Afscheyds Audientie.

Den 2. May, na dat de Heeren *Ambassadeurs* hare vereyschte Passeporten hadden bekomen, voor haar en ook voor de *Plenipotentiarisen* van den *Staat*, namen ter Vergadering van hare Hoog Mog: *Audientie van Afscheyd*; zijnde daar toe op-gehaalt met de Kostelijke Karosse van Staat, gevolgt van omtrent 30. andere, soo met 6, 4. als 2. Paarden, door de Conduite van de Heer *Gromom*, wegens *Zeeland*, en de Heer *Bootsma*, wegens *Vriesland*. Sy deden hare *Propositie* in de *Sweedsche*, en overleverden die in de *Latijnsche* Taal: bestaande in dese woorden:

HOOG MOGENDE HEEREN,

HEt is nu omtrent de vijf Maanden geleden, dat wy van het Hof van den Doorluchtigsten Koning van Groot Brittannien herwaards over zijnde gekomen, in de Naam van sijne Koninklijke Majesteyt van Sweden onsen Allergenadigsten Koning en Heere, aan U Ho: Mo. ende desen Staat hebben begonnen aan te bieden een oprechten en getrouwen vlijt van Mediatie ontrent de droevige conjuncturen van den tegenwoordigen Oorlog, ende

ende sulks ten eynde, daar mede wy de opgeresene Strijdigheden tusschen de respective Doorluchtigste Koningen van Vrankrijk ende van Engeland ter eere, ende van U Ho. Mo. als voorstanders van de Provintien der Vereenigde Nederlanden ter andere zijde, souden mogen vereffenen ende by-leggen. 't Welk op dat het vroeg sijn effect mochte gewinnen, heeft ons gedacht, dat voor een seer bequaam Toe-pad daar toe soude konnen strekken, soo wy voor uyt ende voor al eenen Treves of Stilstant van Wapenen quamen te proponeeren; met een bygevoegt ende van gelijken noodig begeeren, dat een plaatse tot t'Samenkomste en Handelinge, die aan alle partyen by den Vrede geinteresseert, egalijk commodieux mocht wesen, sonder vertoef ende met den aller eerste mochte valt gestelt werden.

Nu konnen wy wel niet voorby gaan, van te bekennen, dat ons eenige onverwachte difficulteyten van d'een en d'ander zijde zijn voorgekomen, die wy liever hadden gesien, dat nooyt te berde waren gebracht geweest, op dat straks in den beginne van onse aankomste ende van onsen arbeyt, onse propositien hun behoorlijke plaatse hadden mogen vinden; Maar hoe wel wy ook van het eerste noch onseker blijven, soo nochtans zijn wy daarom noch niet teenemaal ontbloot van het vertrouwen van een goet Succes, alsoo wy gantsch geene occasie sullen laten voorby gaan om wijders met al ons vermogen te drinken op onse hoope: Ondertusschen willen wy voor een gewenschte voorspellinge ende gelukkig teeken uytduyden, dat hoe swaar ook en ongebaant geweest is de difficulteyt van de plaatse ende van de t'samenkomste, datter evenwel reden is om blijde te wesen, dat het den Al-goeden ende Al-grooten Godt belieft heeft de herten der Partyen soodanig te disponeeren, dat die strijdigheyt heel weg is genomen, ende wy nu beyderzijds bereyt zijn ende gereet staan, ons te vervoegen na die plaatse, daar wy met Godts hulpe en bystant, verhoopen door onsen trouwen en schuldigen arbeyt, niet alleen een billik Tractaat van Trefves te sien sluyten, maar dat ook een Vrede selfs, die redelijk en eerlijk moge zijn, sal konnen voltrokken werden.

Wy bekennen evenwel dat dit een werk is niet minder in sich swaar, als voor al noodig voor de gantsche Christenheyd; ende vervolgens soodanig, als nauwelijks door menschelijken vlijt en verstant kan uytgewerkt worden, ten zy dat Hy, die een Heere des Vredes is, sich als Middelaar daar by voege, op dat mits verleeninge van sijnen Hemelschen Zégen hem gelieve de Vrede-handelinge te kroonen met eenen goeden uytslag, ende onsen arbeyt, die daar henen is strekkende, soodanig te Zegenen ende na wensch te doen voortspoedigen, dat alles blijdelijk ende na wensch van de geheele Christenheyd moge uytvallen.

Wijders bedankken wy U Ho. Mo. besonderlijk, dat deselve niet en hebben over 't hooft gesien, de oprechte genegentheyt van sijn Koninklijke Majesteyt van Sweden onsen Allergenadigsten Koning en Heere, ende desselfs Liefde tot dese Republicque, als mede onsen welgemeenden vlijt en moeyte, te erkennen ende ter herten te nemen.

Wy belooven U Hog. Mog. noch verder onsen arbeyt, ende dat wy dien sonder ophouden sullen blijven aanwenden: verhoopende dat U Hog. Mog. hare Ambassadeurs ende Gevolmatigheden soodanig sullen instruëren, dat het werk, soo niet licht, ten minste niet onmogelijk, gestelt werde; ende dat

U Ho. Mog. soodanige Redenen en Vredens-middelen sullen aan de hand geven, die sy volgens hare voorsichtigheyd sullen oordeelen meest te strecken tot verlichtinge van het werk. Voorts bedancken wy U Ho. Mo. mede ten allerhoogste, dat geduurende ons verblijf alhier ter Plaatse deselve ons hebben gelieven te betuygen alle civiliteyt; Wy erkennen sulcks met behoorlijke Dankbaarheyt; en sullen ook niet onderlaten aan Aller-hoogst-gemelden Koning onsen Aller-genadigsten Heere daar van met behoorlijke onderdanigheyd bericht te geven.

Eyndelijk wenschen wy uyt gront onses herten aan U Ho. Mo., ende aan dese beroemde Republique een gestadig welwaren; een gelukigen uytslag in al haar Voornemens ende Beraatslagingen; ende soo binnen het district van desen Staat als daar buyten, alle heyl en Zegen; die wy voor de rest ons ernstelijk recommandeeren in de gunste en vriendschap van U Ho. Mog.

P. Sparre. *Ed. Ehrensteen.*

Werden voor hare Devoiren bedankt,

Dese Propositie ge-eindigt, heeft de Heer *Ysbrands*, presideerende ter Vergadering, deselve Heeren Ambassadeurs bedankt, voor hare aangewende Devoyren omtrent de *Vrede-Handeling*, betuygende voorders, dat den STAAT sulx soude erkennen. Waar na deselve Heeren, met gelijke Ceremonien als op-gehaald waren, weder tot aan haar Logement gereconduiseert zijn. Den 5. deser namen sy mede haar Affscheyd van sijn Hoogheid den Heer *Prince van Oranjen*, komende ten dien einde met 2. Karossen van 6. Paarden, en verscheyde andere, ten Hove, alwaar sijn Hoogheid haar aan de Deur van *d'Antichambre* ontfing: van waar sy, na eenig verblijf, weder vertrokken. Na genomen Affscheyd van veel andere Grooten, wierden sy den 6. deser door de Heeren *Nieuwburg* en *Eecken*, met de tweede Karosse van *Staat*, nevens 20. andere, uit haar Logement afgehaald, en geconduiseert tot aan de *Hoornbrug*, alwaar sy in hare Karossen tredende, hun weg namen na 't Huys te *Vyverstein*, den Heer *Silverkroon* toebehoorende. Van hier trokken sy, na eenige bekomene depeches uit *Vrankrijk* en *Engeland*, den 9. deser na *Rotterdam*, daar sy, onder 't losbranden van 't Geschut, hen embarqueerden op een Staaten Jacht, dat haar tot *Heusden* bragt, nemende van daar hun weg over Land na *Aken*. Doch omtrent *Oosterwijk* komende, wierden van 30. Fransche Ruyters aangerand; maar lieten haar weder vry passeeren, soo haast als hen kenden. Dan korts daar na ontmoeten ged: Ambassadeurs noch een Party van 200. Fransche Paarden, welkers Oversten hare Exells: aandiende, dat Ordre hadde, hen door *Stochem*, en niet door *Mastricht* te laten trek-

Nemen ook by sijn Hoogh: Affscheyd,

Gaan te Rotterdam scheep, op Heusden.

Werden door de *Franssen* aangerand.

trekken. Waar op gemelte Ambaſſadeurs vragende, of ſy dan Gevangenen waren? ſoo gaf deſe Krijgs-Overſten hen tot antwoord, dat ſoodanige Ordre hadde, die ſy hen wel moeſten laten gevallen. Dus waren hare Exells. gedwongen, door *Stochem* na *Aken* te trekken, daar ſy in 't midden deſer Maand aan-quamen.

En gedwongen, niet door *Maſtricht*, te paſſéren,

De Heeren *Plenipotentiariſen* van den *Vereenigden Staat*, na genomene Affcheyd, de Heeren Sweedſche *Mediateurs* na *Aken* volgende, wierden van 200. Franſche Ruyters onder *Sr. de Veins*, door ordre van den *Grave de Montal*, insgelijks verhindert *Maſtricht* te paſſeeren, op pretext, dat binnen die Stad 25. karren met allerhande noodzakelijdheid meenden te brengen; ſoo dat deſe *Sr. de Veins* hen dan verſocht, dat wijl hy Ordre hadde, om niets ter Wereld in *Maſtricht* te laten komen, of ſy geliefden door *Maſeyk* te trekken. De Heeren *Plenipotentiariſen* daar in geen genoegen ſcheppende, quam de *Graaf de Montal* ſelfs met 800. Ruyters derwaards, alſoo bevreeſt was, dat de Gouverneur van *Maſtricht* Volk ſoude uitſenden, om ſijn Deſſein te verydelen. Wanneer nu bemerkte, dat ged: Heeren niet genegen waren, eenige Franſche Plaatſen te paſſeeren, deed hen door den meer-genoemde *Sr. de Veins* voorſtellen, van door *Stochem* te gaan; 't welk ſy tegen wil deden. Doch liet hen door een party ſijner Ruyteren convoyeeren, ten eynde ſy doch op d'een of d'ander manier niet binnen *Maſtricht* ſouden geraken. Dus quamen Hoogſt-ged: Heeren, twee dagen na 't Arrivement van de Heeren *Mediateurs* mede binnen *Aken*, alwaar ſy met 11. Karoſſen, en veel voorname Heeren, nevens de Burgeren der Stad, die hen al t'ſaam tot aan *Wilbach* te gemoed trokken, treffelijk wierden ingehaald.

Gelijk ook hare Ho: Mo: Ambaſſadeurs,

Die tot Aken treffel. werden ingehaalt.

d'Engelſche Afgezandten ter Vredens-Handel verordineert, waren *Sir Lionel Jenkins* en *Joſeph Williamſon*; ſy embarqueerden ſich den 19. deſer te *Greenwich*, om van daar met des Konings Jacht, na *Vlaanderen* over te ſchepen; maar na een weinig 't Scheep geweeſt zijnde, ontſtond 'er ſoo harde contrary Wind, dat na *Quinsborg* moeſten inloopen. Waar na den 26. ſich weder 't Zeyl begaven, doch konden het Voor-land niet te boven komen, maar vonden ſich genoodzaakt, na de *Swaluwe* te keeren, en van daar te Land na *Douvres* te reyſen, van waar ſy na *Calais* in *Vrankrijk* meenden over te ſchepen, en ſoo voorts te Land na *Luyck*, by den Graaf *van Sunderland* te geraken; maar

Engelſche Ambaſſads: begeven ſich op de Reys,

Lijden veel Tegenſpoed.

quamen tot *Nieupoort* in *Vlaanderen* aan, daar sy bericht wierden, dat de Nederlandsche Oorlogs-Vloot in Zee was geloopen; 't geen sy door een expresse aan hun *Koning* sijn *Maj*: *van Engeland* deden bekend maken; daar ondertusschen in cognito verblijvende, tot nader Ordre van hun *Koning* hadden bekomen. Middelerwijl bleef het noch ongewis, waar de *Vredens-Handeling* sijnen aanvang nemen soude: want schoon de *Keurvorst van Keulen* deselve wel gaarne in de Stad *Keulen* had behouden, en dat selfs sijn *Maj*: *van Vrankrijk* daar toe ook wel inclineerde, echter het Keyserl: Regiment onder *Marquis de Grana* stiet hen te geweldig tegen de Borst; waarom dan ged: Keurvorst sijn uyterste vlijd en arbeyd aanwenden om het selve uit de Stad te hebben; maar geheel te vergeefs. Want de Raad tot *Keulen*, die haar *Bisschop* even soo veel als den *Koning van Vrankrijk* vertrouwden, en de Saak naar hunne meening beter in-sagen, wilden daar toe niet consenteeren; maar refuceerden 't selve seer beleefdelijk, met verzékering, van te zullen besorgt zijn, dat 'er geen Offensie aan de Fransche Partye wierd gedaan. Echter bragt de *Koning van Vrankrijk* soo veel te weeg, dat de *Marquis de Grana* na *Weenen* vertrok, en het gantsche Regiment den Eed aan de Stad dede. Waar op de *Bisschop van Straatsburg* aanstonds weder binnen *Keulen* quam. Op wiens, en des *Bisschops-van Keulens* versoeck, sijn *Maj*: *van Vrankrijk*, by de *Kroon van Engeland* soo veel uitwerkte, dat men resolveerde, de Vrede-handeling tot *Keulen* te houden: 't Welk hare *Hoog Mog*: de Heeren *Staaten Generaal* ook inwilligden, en sich insgelijks daar mede vergenoegden, als zijnde een der 8. voorgestelde Steden.

En berigten haren Koning dat de Staatsche Vloot in Zee is.

Keulen refuseert het Regim: van *Grana* uit te zenden.

Werd weder tot de Handelplaats verkoren.

Alle dese voor-verhaalde Interventien, Verhinderingen, en opgesochte Difficulteyten, by voorengem: *Majesteyten* gemoveert, schenen nergens anders toe uytgevonden te zijn, dan om den rechten Voortgang der Vredens-Handeling te stuyten, als hebbende al te groote hope, en te vast vertrouwen op hun sterke Krijgs-Macht te Water en te Lande gesteld, niet sonder verscheyderley gedachten, om daar mede geheel *Holland* en *Zeeland* al teffens t'overrompen, en desselfs geheuchenis als een CARTHAGO te stellen. Waar toe het Oogwit van 't Vredens-Verbond tusschen *Vrankrijk* en *Keur-Brandenburg* sich ook scheen heen te strekken, nevens de Bevrediging en *Neutraal*-stelling der Vorsten in 't *Roomsche Rijk*, en andere Christen Potentaaten; (gelijk hier voor in de Verhandeling van d'Argliftige Betragting der Fran-

Vyanden voor-hebbende, *Holland* en *Zeeland* t'overrompelen, baard weinig hoop tot Vrede.

Haar listige Aanslagen, om alle *Potentaaten* op hun zijde te trekken,

Franſche en Engelſche *Intereſſen* omſtandiglijk getoont) zijnde ſommige door de hope en toeſegging, van meer Landen en Luyden onder ſich te bekomen, en in grooter Heerſchappye te geraken, yverig daar toe aangemoedigt geworden; Andere, door hen met harde Dreygementen te verſchrikken, en een vreeſe aan te jagen; en noch andere, door hen met Geſchenken en *goude Louiſen* te bevredigen, en derſelver Affectie te gewinnen. Boven dien wierd niet weynig geärbeyd, om ſijn *Keyſerl. Majeſteyt* van ſijn goet Voornemen, in den *Nederlandſchen Vereenigden* STAAT te willen ſecondeeren, af te trekken; ja wat meer is, men vernam, dat *Vrankrijk*, de *Kroon Spanjen* hadde aangeboden, een gedeelte van deſſelfs veroverde Plaatſen weder af te ſtaan, in geval *Spanjen* ſich met *Vrankrijk* had willen verbinden, om mede tegens de *Vereenigde Nederlanden*, dat kleyne hoekje des Werelds, t'oppoſeeren. Doch weynig wilden dit ſchoon *Serenen-geſang*, als een ordinary Voor-bode des aanſtaanden Onheyls, gehoor geven.

En den Keyſer van ſijn goet Voornemen af te wenden.

Gelijk ook de Kroon Spanjen.

Ter contrary, ſoo haaſt *Vrankrijk* begon te vermerken, dat verſcheyde Potentaaten geheel tegens ſijn vermoede, ſich als goede Inſtrumenten, tot Behulp der jammerlijk ſwaar gedrukte *Nederlanden* begonden te wenden, en ſich in trouwe met derſelver *Vereenigden Staat* te verbinden, ſoo wierd het Franſche *Compas* geheel omgedraayt, ja ſoo wijd, dat van die kant, de Heeren *Staaten Generaal* een *Off-* en *Defenſive Alliancie* wierd aangeboden, mits men de Stad *Maſtricht* voor eenig Geld afſtaan, en dat *Vrankrijk*, *Crevecœur* en *Schenkeſchans* behouden ſoude; met verder voorgeven, als dat *Prins Conde* binnen *Vytrecht* reeds genoegſame Volmacht, tot het aangaan van ſoodanige Verbintenis, was toegevoegt; en dat dienvolgens de Heeren *Staaten Generaal* maar een Generaals Perſoon, met gelijke Pouvoir verſien, hadden daar heen te zenden; waar op men dan aldaar binnen den tijd van 24. uren ſeer goede Conditien ſoude konnen bedingen.

Maar het Franſche Compas werd door contrary val, geheel verzet.

Waarom Vrankrijk veel Puncten ter Accommodemt: preſent:

Zeker, ſeer looſe Liſten en behendige aanſlagen, om den *Vereenigden Staat* van deſſelfs Bond-genoten af te trekken, gelijk by deſe volgende Franſche voorgeſtelde Articulen baarblijkelijk kan beſpeurt werden:

I. Dat men *Spanjen* en deſſelfs Vrienden quitéren ſoude.

II. Dat *Vrankrijk*, *Engeland*, en den *Vereenigden Staat* geſamentlijk een Verbond ſouden oprechten.

III.

III. Dat men een *Offensive Alliancie* tusschen den *Keyser*, *Vrankrijk*, *Engeland*, *Poolen*, *Sweden*, *Italien*, en de *Staaten Generaal*, tegens de *Turken* aangaan soude.

IV. Dat alle Krijgs-volkeren van de Heeren *Staaten Generaal* aan den *Koning van Vrankrijk* souden over-gegeven werden, in geval *Spanjen* weygerig was, sich te bequaamen, de Spaansche Nederlanden voor andere Plaatsen of voor Geld af te staan.

V. Dat alle geboorne Spanjaarden uyt de Nederlanden souden moeten vertrekken.

VI. Dat *Vrankrijk* sijn gantsche Krijgs-Macht, voor den aanstaanden 24. Juny uyt al sijn Conquesten soude moeten weg doen, en dus aan de Heeren Staaten, alle veroverde Plaatsen weder inruymen.

VII. Dat in geval Vrankrijk sich de Spaansche Nederlanden, door de Macht sijner Wapenen, quam t'onderwerpen en te bemagtigen, (doch met bewilliging der beyde Koningen van *Engeland* en *Sweden*) soo sou men de Steden *Antwerpen*, *Mechelen*, *Brussel*, *Gent*, *Brugge*, *Oostende*, *Nieupoort* en *Duynkerken* aan den *Vereenigden Staat* overgeven, mits dat in deselve Plaatsen 12. of 15000. Switsers tot Bezetting lagen, die den *Koning van Vrankrijk* den Eed moesten afleggen, om niet te gedoogen, dat eenige vreemde Krijgs-volkeren, het zy van den *Vereenigden Staat*, *Engeland* of *Sweden*, daar door trokken, om tegens *Vrankrijk* of tegens den *Vereenigden Staat* gebruykt te werden.

VIII. Dat men *Vrankrijk* de Stad *Mastricht* met d'*Over-Maassche Landen*, nevens een goede Somme Geld, voor de *Meyery van 's Hertogenbosch* transporteeren soude.

IX. Dat men den *Koning van Engeland* drie Millioenen Geld soude betalen, met de jaarlijksche Voldoening eener Somme van 100000. Gulden, voor den Haring-vangst.

X. Dat men het Schip, de *Royale Charles* genaamt, in den Oorlog van 't jaar 1666. den Engelanderen afgenomen, wederom geven soude.

XI. Dat de *Franschen*, *Engelschen* en *Sweden* ongehindert in *Oost-Indien* en op de Genuësche Kusten souden mogen handelen, doch met betaling van 't Recht aan de Compagny. Waar tegens dan ook de Inwoonderen der *Vereenigde Nederlanden*, door gants *Europa* souden mogen liber en vry handelen, mits betalende de Rechten, soo door d'eygen Onderdanen en Ingezetenen der Landen, waar sy mogten komen handelen, betaalt wierden.

XII.

XII.. Dat *d'Engelſen*, alles wat door hen, in de Brittaanſche Zee, der *Vereenigde Nederlanden* is ontnomen geworden, ſouden reſtituëeren, en alle de Schaden vergoeden; 't welk de *Nederlanders* aan de jaarlijkſche Somme van 100000. Gl. voor den Haringvangſt ſouden mogen afkorten.

XIII. Dat den Heer *Prins van Oranjen* uyt de voornoemde Somme ontfangen ſoude, 't gene hy van de *Koning van Engeland* te pretendeeren heeft.

Uyt al het welke ſeer lichtelijk kan werden afgemeten, dat *Vrankrijk* niet lang na duſdanig *Tractaat* met de *Staaten Generaal* geſloten te hebben, ſijne krachten ſoude aanſpannen, om de Spaanſche Nederlanden aan ſijn Gebied te doen ſubmitteeren: doch hoe veel Wederſtand derſelver *Kroon*, daar tegen ſou aangewend hebben, had ons alleen den tijd geleerd. Ook ſtaat hier uyt aan te merken, hoe *Vrankrijk*, *Engeland*, en *Sweden* wel geinclineerd waren, alleſins een vrijen Handel in de *Ooſt-Indiſche* en *Guineeſche* Geweſten te mogen hebben; waar voor *Vrankrijk*, den *Vereenigde Nederlanden* weder een vrijen Handel door gants EUROPA, doch niet in de Franſche noch Engelſche Weſt-indiſche Landen, permiteeren wilde, even als of deſe groot-Machtige *Koning* reeds geheel *Europa* in ſijn Diſpoſitie, en daar over ſijn lang geſochte *Monarchaalſche* Regeering verkregen hadde. Dan de *Vereenigde Staat*, naar hunne ſin, maar al te veel van den laſt deſes onſachten Joks geſmaakt, ſochten naar alle vermogen, ſich daar van, ſoo veel doenlijk, liever t'ontlaſten, als hun Schouderen noch lager daar onder te buygen, uyt vreeſe, van na ſoo veel, onder dus rigoureuſe Heerſchappy geſubmitteerd te hebben, ten laatſten geheelijk te zullen ten ondergedrukt, ja verdrukt, of gants verplettert werden. Een groot Geluk, ſijn Ongeluk voorheen te merken.

Waar door hy beöogde de Spaanſche Nederl. onder ſijn gewelt te krijgen.

Soo dat deſelve geen ſins geapprobeert. en veel min geaccepteerd wenden.

De *Plenipotentiariſen* van *Vrankrijk* trokken ook de *Maas* af, na de Handel-plaats, na verſocht te hebben, door *Maſtricht* te paſſeeren, ſchoon voorheen de *Franſſen* ſulks niet alleen den Heeren *Sweedſche Mediateurs*, maar ſelfs ook den Heeren *Plenipotentiariſen* van den *Vereenigden Staat* expreſſelijk verhindert hadden, niet tegenſtaande de voorn: Stad, toen ter tijd noch onder haar Gebied, en in eygendom toebehoorende was; Dus wierd hun Verſoek, om gewichtige Redenen afgeſlagen; weshalven ſy hun Weg over *Luyck* en *Bruël* op *Keulen* namen, en in paſſant tot *Aken* de *Sweedſche Mediateurs* aanſpraken, deſelve verſoeckende,

Plenipot: van Vrankrijk trekken ook na Keulen.

Werden op haar verſoek geweygert, door *Maſtricht* te trekken.

of haar mede na *Keulen* geliefden te begeven, zijnde de Grave *Tot*, voor eenige dagen van *Paris* mede tot *Aken* by de Heeren *Mediateurs* aangekomen, die hen geſamendlijk vervaardigden, om met de aldaar weſende *Ambaſſadeurs*, ſich te begeven na *Keulen*, waar ondertuſſchen de Franſche Afgezandten, na tot *Bon* met den *Keurvorſt van Keulen* geſproken te hebben, den 6. *Juny* arriveerden, en hare opendlijke Intrede namen; werdende twee dagen daar na van de Sweedſche Heeren gevolgt.

Die van Engel: werden tot Antwerpen verwellekomt,

d'Engelſche Gezandten quamen den 4. *Juny* binnen *Antwerpen*, daar ſy van de voornaamſte Engelſche Heeren verwellekomt, ook van de Magiſtraat der Stad begroet, en met de Heere-Wijn beſchenkt wierden. Sy ſchenen een tegenſpoedige of ſeer langſame Reyſe gehad te hebben, doch mogelijk ter oorzake dat ſy gaarne eerſt d'uytkomſt van d'aanſtaande Zee-ſlag vernomen hadden, om volgens dien hare meſures te nemen: ſoo dat eerſt den 11. *Juny* onbekent binnen *Keulen* quamen, doch indien de Zee-Slag, op den 7. deſes gepaſſeert, t'haren voordeel was uytgevallen, ſouden dan buyten twijffel wel openbaar, en met groote triumph hun Intrede gehouden hebben. Kort hier na volgde d'Engelſche Graaf *van Sunderland*, die wegens ſijn Indiſpoſitie, ſich ook eenige dagen tot *Paris* had moeten ophouden.

En komen om reden onbekent binnen Keulen.

Die van Spanjen,

Den ſelven dag verſchenen ook de Heeren Afgezandten en Gevolmachtigden harer Hoog Mog: waar op den 16. dito *Don Emanuël de Lira*, en den Heer *van Oudenhoven*, wegens de *Kroon Spanjen* volgden; en weynig tijds daar na de *Keyſerl. Afgeſandten* als den Graaf *van Koningseck*, en den Vryheer d'*Iſola*, om ſijn Keyſerl: Majeſts: *Intereſſe* waar te nemen.

En ook van den Keyſer volgen.

Verwellekommen en viſiteeren malkander.

Ondertuſſchen wierden verſcheyde dagen door-gebracht met malkander te verwellekommen, d'een d'ander de *Viſites* en *Contra-Viſites* te geven. Wanneer de Heeren *Sweedſche Mediateurs* den 8. *Juny* binnen *Keulen* arriveerden, wierden van de *Franſche Ambaſſadeurs* door een Beſoek verwellekomt. Korts na d'aankomſt der *Engelſche Afgezandten*, wierden deſelve beſocht en verwellekomt door de *Franſche Ambaſſadeurs*, die daar op wederom de *Contra-Viſite* ontfingen; en den 16. dito de *Plenipotentiariſen* van hare *Hoog Mog:* beſochten en verwellekomden; gelijk ook de *Sweedſche* en *Engelſche* Heeren, nevens den *Biſſchop van Straatsburg* deden; dewelke naderhand ook weder reſpectivelijk, door de Heeren *Nederlandſche Plenipotentiariſen* beſocht en verwellekomt wier-

wierden. *Don Emanuël de Lira* gaf sijn eerste *Visite* aan de Heeren Gevolmachtigden van hare *Hoog Mog:* de *Staaten Generaal*, waar mede hy een lange Conferentie hield, en naderhand sijn Aankomst by alle de presént zijnde Afgesandten deed bekent maken.

De voordere Afgesanten van Brandenb. en Keur-Keulen komen ook aan.

Den 17. *Juny* arriveerde de Soon van den Vryheer *van Swerin*, des *Keurvorst van Brandenburgs* Afgezand; werdende middlerwijl ook *Prins Wilhem van Furstenberg*, Mede-broeder van den *Bisschop van Straatsburg*, in den Naam des *Keurvorst van Keulen*, aldaar verwacht, van dewelke men seyde, dat nevens sijn Heer Broeder, veel meer geärbeyd hadde, om den Vrede te verhinderen, dan die te bevorderen. Ondertusschen gaven de Heeren *Sweedsche* MEDIATEURS, dagelijks *Visite* aan yder van alle d'andere Heeren *Afgesanden*, *Gevolmagtigden*, en *Ambassadeurs*; en wierd het *Carmeliter Klooster*, recht tegen-over het Logement der Sweedsche Heeren gelegen, tot de Conferentie en Verhandeling-Plaats geördonneert.

d'Aankomst aller Afgesanten, werd Vran. bekent gemaakt.

Na d'Aankomst aller deser Afgesandten, schikten de Sweedsche *Mediateurs*, een van hun Edellieden aan den *Koning van Vrankrijk*, om sijn *Maj*: het Arrivement van alle dese Heeren Vrede-Makers te verwittigen. Waar op den 28. *Juny* d'eerste Vergadering wierd gehouden, die van 10. uren 's morgens, tot 2. uren des namiddags continuëerde; en des anderen-daags van 4. tot 7. uren 's namiddags. Waar op den Sweedschen Grave *Tott*, den 30. *Juny* selfs na den *Koning van Vrankrijk* in 't Leger voor *Mastricht* trok, om by sijn *Majesteyt*, gedurende de Vredens-Handel, een *Stilstand der Wapenen* te bevorderen; maar geheel te vergeefs; want de *Koning van Vrankrijk* gaf tot Antwoord, dat sonder *Engeland* daar toe niet konde resolveeren. Dus keerde gem: Grave TOTT onverrichter sake weder na *Keulen*. Waar uit men lichtelijk sou konnen besluyten, dat *Engeland*, schoon tot tweemaal de Nederlaag tegens den *Vereenigden Staat* bevochten, en in de laatste, door derselver vigoureuse Macht, geheelijk uit de Zee geslaagen, echter voor de Derde-maal, de *Victorie* op de Staatsche Zee-Vloot hoopten t'erlangen, en als-dan door het Landen der Engelsche Krijgs-Macht, die sich soo langen tijt daar toe paraat gehouden hadde, *Holland* en *Zeeland* te bespringen, al teffens t'overrompelen, en met behulp van *Vrankrijk* geheelijk t'incorporeeren; gelijk men ook vernam, dat omtrent *Doornick* een groote Macht der *Franssen* lag versameld, die naar alle ap-

Die den Grave Tott het versoek van Wapenstilst. refuseerd.

Engel: 2. maal uit Zee geslagen. hoopt egter de 3. maal *Victorye* te bevegten.

En Zeeland of Holland te bespringen.

Maar de 3 Overw: der Holl. ter Zee. verydeld al dese Aanslagen.

parentie het oog schenen te hebben op de Zeeusche Frontieren van *Vlaanderen*, om aan die kant de Engelsche desseinen te Faciliteeren. Maar de derde glorieuse Overwinning der *Vereenigde Staat* ter Zee, heeft door Gods Genaade, alle dese quade Aanslagen vernietigt, en geheel in rook doen verdwijnen. De Jongen *Koning van Sweden*, gelijk hier voor gemeld, des Rijks Heerschappy en desselfs Regeering ge-aanveerd hebbende, schreef seer ernstige en hert-dringende Brieven aan beyde de *Koningen* van *Vrankrijk* en *Engeland*, om hare Majesteyten tot het consenteeren van een *Stilstand der Wapenen*, gedurende den Vredens-Handel, te bewegen. Doch alles konde niets helpen, blijvende gedurig by haar vast gestelt Voornemen bestenstig.

Koning van *Sweden* schrijft aan Vran. en Engel. om een Wapen-stilst:

STAAT van ENGELAND,

en

Desselfs Bestier tot OORLOG *en* VREDE.

Toestand van *Engeland*, werd beschreven.

WY zullen de VREDE-MAKERS een wijl tijd in rust tot *Keulen* laten Handelen, op dat sy in 't goet-aangevangen Dessein mogen voortvaren, terwijl wy Ons na *Engeland* wenden, om aldaar te vernemen, wat zedert den beginne dese jaars 1673. tusschen den *Koning* en sijn *Parlement* is voorgevallen: Waar uit getoont zal werden:

1. Hoedanig en op wat manier de *Koning van Engeland* tot VREDE was genegen.

2. Wat daar in Saken van *Religie*, en anderssins is voorgevallen.

3. Hoe veel het *Parlement* tot voortzetting van den Oorlog aan den *Koning* heeft gefourneerd.

4. Hoe het selve eindelijk tot den VREDE inclineerde, en den *Koning* daar toe soo kragtig aanraadde, dat ten laatste tot goet effect quam.

Dat *Sijn* MAJESTEYT *van Groot Brittanje* te deser tijd nog wel-

weinig va *Vrede* wilde luyſteren, is al de Wereld genoeg bekent; Nademaal deſelve, onder geduurige voorgeeving van ſonderlinge Inclinatie tot den *Vrede*, en veelvoudige Proteſtatien, van nooyt te willen gedoogen, dat door d'Opper-Macht van *Vrankrijk*, Nederlands *Vereenigde Staat* geheel ſou onderdrukt en vernietigt werden; ſich niet alleen onophoudelijk ſoo te Water als te Lande ten *Oorlog* ruſtede; Maar ook, na een ſeer machtige Scheeps-Vloot verveerdigt te hebben, allerley Vlijd heeft aangewend, om, na een getroffen *Zee-Victorie*, met een conſiderable Macht Land-militie, op de Zee-kuſten van *Holland* of *Zeeland* te Landen, en alſoo door dat Middel (gelijk hier voor omſtandiger gemeld) of een, of beyde deſe gem: *Provincien* t'overrompelen, ten eynde een yder der beyde geallieerde *Kroonen* van *Vrankrijk* en *Engeland*, volgens haar onderling opgerichte *Repartitie*, haar beſcheyden Deel mogten erlangen. Dan, weynig Engels Krijgs-volk tot onderneeming van ſoo gevaarlijken Krijgs-Actie Luſt hebbende, ſchoon onder veelvoudige Aanmoedigings-Beloften, van grooten Beuyt te haalen, verliepen en verbergden ſich in meenigten, moogelijk uyt vreeſe van Slaagen in de plaats t'erlangen. Waar om de *Koning van Engeland* reſolveerde, hen door een opentlijk placcaat weder in te roepen, en alle Wederkomenden ſijn Gunſt en Genaade aan te bieden, mits hen weder in ſijn Dienſt begevende; Nevens openbdlijke toeſegging, dat alle Weduwen der genen, die hun Leven in 's Konings Dienſt quamen te verlieſen, met een jaarlijks Onderhoud ſouden verſorgt werden.

Engel: ontder voorgeving van Inclinatie tot *Vrede*, ruſt ſich ſterk ten *Oorlog*.

Hier op begon men d'Oorlogs-Vloot met aller macht uit te ruſten, ten einde daar mede vroeger dan de *Hollanders* in Zee te komen; en om daar in met meerder kracht te konnen voortvaren, wierd den *Ridder Spraag* na *Paris* geſonden, om te vernemen, of ſijn Maj: *van Vrankrijk* tot meerder voortzetting van den Oorlog, en deſelfs Toeruſting, ſou willen penningen ſchieten, na dat opgem: *Ridder*, de particuliere Toeſtand der Enſche Vloot; en de beſondere Deſſeynen ſijnes *Konings*, ſecretelijk aan den *Koning van Vrankrijk* had verklaard. Waar in ſijn Majeſt: ſoodanig welgevallen heeft gelieven te ſcheppen, dat aanſtonds daar na, wel Drie Millioenen Franſche Munt, na *Engeland* deed tranſporteeren.

Zend een Afgeſand na Vrankr: om Aſſiſtentie van Geld,

Den 14. *Jan:* was den lang geprorogeerde tijd des *Parlements Seſſie*, van 't voorleden jaar 2672. eerſtelijk van de Maand *April* tot

't *Parlement* is ſeer misnoegt, om dat er ſoo

veel Militie om *Londen* leyt.

tot in *October*, en dan weder tot in dese Maand *Febr:* ge-expireerd: waar op de *Leden* dagelijks tot *Londen* aankomende, eenig misnoegen begonden te scheppen, en sommige ook klaagli,ker wijse voor te stellen, dat het Krijgs-volk, 't welk de *Koning* rontsom de stad had gelegert, tegens de Vryheid des *Perlaments*, en 't Voor-recht harer Persoonen, strijdig was; dat men noch wel in geheuchenis had, wat de *Protector Kromwel* eertijds door soodanig middel had te wege gebracht; en dienvolgens hare Raadslagen geensins, veel min hare Persónen konden verzekert zijn, etz. Ergo geen vry *Perlament* als voor desen: Dat men maar Geld socht te eyschen, de Gemeente te beswaaren, en des *Vereenigden Nederlands* Bond-genooten, ten gevalle van *Vrankrijk*, te beoorlogen, etz.

De Sitting des *Perlaments* nu aanvang nemende, wierd uit den Naam des *Konings*, door den *Lord Cantzelier*, de Heeren van 't *Lager-huys* aangekundigt, dat alsoo sijn *Majesteyt*, den voorgaanden Spreker *Sr: Eduard Turner*, tot *Lord Hooft-Baron* van de Thesaurie had gemaakt, nu een ander Persoon in sijn plaats wilde verkiesen; 't welk ge-effectueert zijnde, wilde sijn *Majest:* 's ander-daags by hen komen, wijl veel had te seggen. Waar op dan de Verkiesing van *Sr. Job Charleton* geschiede, dewelke men voorheen al hadde gedacht, dat van den Raad, daar toe soude verkooren werden; en ook van den *Koning*, wanneer des anderen-daags sich in 't *Hooger-Huys* vertoonde, in dese Bediening wierd bevestigt, zijnde gezeten op sijn THROON, seer magnificq met des Rijks *Kroon* op 't Hooft, en heerlijk met het Koninklijk Kleed omhangen, zijnde het *Lager-Huys* daar ook present, wanneer de nieuw verkoren Spreker, dese volgende Versoecken voorstellende, van den *Koning* wierden toe-gestaan:

1. Dat alle hare Persoonen, Dienaars en Goederen souden vry zijn van eenig Arrest of Molestatie.
2. De Vryheid in 't debatteeren en spreken.
3. Vry Acces tot des Konings Persoon; En ten.
4. Dat alle hare Proceduren wel geduyd mochten werden.

Waar op de *Koning* selfs dese volgende Aanspraak aan 't *Parlement* dede:

Mylords en Edelen.

IK ben blijde u desen dag hier te sien: Ik soude u eerder te samen beroepen hebben, maar was gesint, uw en 't Land te ontlasten, tot datter een absolute

lute nootwendigheyd was: Sedert gy laatst hier zijt geweest, was ik gedrongen, tot een importante, nootwendige en kostelijke Oorlog; En ik twijffele niet, of gy sult my geven een behoorlijke en effectuële assistentie, om die te vervolgen: Ik referere u tot mijn Declaratie, wegens de oorsaaken en ware nootwendigheyd van desen Oorlog: En ik sal nu alleen seggen, dat ik soude mogen verset hebben de onwaardigheden aan mijn eygen Persoon, liever dan die tot dese extremiteyt te hebben gebracht, indien niet de Intrest so wel als de Eere van de gantse Natie in gevaar waar gestelt, en indien ik dese occasie hadde verworpen, misschien of die noyt weder soude hebben ontmoet met gelijke voordeel: Gy sult vinden dat het laatste Supplement, dat gy my gaaft, niet was, volgens de verwachtinge, tot die eynden, daar toe gy my die gaaft, de betalinge van mijn schulden, daar om moet die in de naaste plaatse weder recommanderen aan u speciale sorge. Eenige dagen voor ik den Oorlog verklaarde, gaf ik uyt mijne Declaratie van Indulgentie voor de discreperende (in Religie) en hebbe zedert daar van goet effect gevonden, met het verseke-ren van Vrede van binnen, wanneer Oorlog van buyten had; daar is eene gedeelte in 't selve, dat misduyding is subject geweest, 't welk raakt de Papisten, als of aan haar meerder vryheyt was toe-gestaan als aan andere Recusanten, daar het klaar zy, datter minder is; voor d'andere zijn publijke plaatsen toegestaan; en ik hebbe noyt van intentie geweest, dat zy eenige soudenhebben, maar alleen, dat zy de vrijheyt van haar Religie in hare Huysen souden hebben, sonder eenigen toeloop van andere, en ik kan haar niet minder toestaan als dit, daar ik soo veel meerder gratie aan andere hadde bewesen, nebbende de meeste van haar geweest getrou in mijnen dienst en in die van mijnen Vader; en in de gantse loop van dese indulgentie ben ik niet van intentie, dat ik in eeniger manieren sal prejudiceren de Kerke; maar ik wil haar rechten maintineeren, en dat in haar volle kracht: Hebbende dit geseyt, sal ik seer qualijk nemen eenige contradictie ontfangen in 't geen ik heb gedaan, en ik sou gantschelijk scheyden met uw; ik ben geresolveert te blijven by mijn Declaratie: Daar is noch meer malitieuselijk uytgestroyt, en is soo slecht en frivool, dat ik niet waardig dacht, daar van gewag te maken, ten waar het misschien mocht gelooft werden van eenig wel gesint Volk, en dat is, dat de Krijgs-machten, die ik in desen Oorlog heb gelicht, souden geschikt zijn, om de Wet en Eygendom tegens te gaan; ik wensche, dat ik de laatste Somer meer Krijgsmacht gehad hadde, maar 't gebrek van dien dringd my, dat ik meerder tegens de Lente moet lichten; en ik twijffele niet, of gy sult considereeren de beswaarnis van dien in uwe Supplimenten: Ik sal concludeeren met dese versekering aan u, dat ik wil volherden in de oprechte Gereformeerde Religie en Kerk, als die nu is op-gestelt in dit Koninkrijk, en dat niemands eygendom of vrijheyd oyt sal werden geinvadeert.

De rest laat ik voor den Cancelier.

Waar op den Cancelier dees na-volgende Oratie dede:

Mijne

Mijne Heeren, en Ridders, Stedelingen en Burgers van 't Lager-huys.

DE Koning had soo volkomen, soo treflijk wel, en soo gelijk van zich selfs gesproken, dat gy niet veel van my te verwachten hebt. Daar is niet een Woort in sijne Reden, dat niet zijn volle gewicht heeft, en ik durf met verseckering seggen, dat het by u ook zijn werking hebben moet. Sijn Koninckl: Maj: had u vroeger te samen beroepen, en zijn affairen vereyschten dit, ware hy niet gesolveerd geweest, om u alle gemak en tijt te gunnen tot u by sondere handelingen, en den Volke soo veel ontlasting van betalingen en taxen, als der selver affairen, en des Volks preservatie wilden, toe te laten. Ende dan zijn 'er noch ('t welk ik hier niet voor by kan gaan) door listige invoeringen eeniger qualijk gesinde Persoonen uytgestroyt, vremde en vertwijffelde geruchten, 't welke uwe huydige t'Samenkomst beproeft, soo wel boosachtig als valste zijn. Sijn Maj. heeft meer gesegt, dat hy nu geengageerd is in een wichtigen, seer kostelijken, absolut noot wendigen, en onvermijdelijken Oorlog: Hy heeft u gewesen tot zijn Declaratie, alwaar gy die personeele beschimpingen met Schilderyen, Medalien en andere opendlijke affronten sult vinden, die zijn Maj. van de Staten ontfangen heeft, gelijk ook hare brekinge der Tractaten, soo wel in Surinam als d'Oostindiche. Handel: En ten lesten komen zy op den hoogsten graat van insolentie, dat zy de Eere en 't Recht van de Vlagge weigeren, 't welk een ongetwijffeld Juweel deser Kroon is, daar van zy nimmer moet scheyden, en ook besonderlijk is erkent geweest in 't laatste Tractaat van Breda, en ter geener tijt strijdig. En de wijl de Koning eerst lang verwachte, en daar na solemneelijk satisfactie begeerde, so bedisputeerden zy zijn Recht daar van in alle Christen Hoven, en deden groote aanbiedingen aan den Fransen Koning, so hy met haar tegens ons wilde staan, maar zijn Allerchristel: Maj. was noch wel gedachtig, wat zy te Munster gedaan hadden, contrary soo veel Tractaten, en solemnele Verbintenissen, en wat voor een gevaarlijke Nabuur zy voor alle gekroonde Hoofden zijn. Den Koning en zijn Ministers hebben hier een ware tijt, en leggen alle dagen onder nieuwe quaatsprekingen. Somtijds wierd haar voor gehouden, als of zy alles aan Vrankrijk om gelt verkochten, om desen Oorlog te voeren: Portsmout, Pleymouth en Hul waren tot onderpant in der Fransen handen gelevert. De naasten dag quam een Nieus, dat Vrankrijk en Holland vereenigd waren: Daar op die quaatsprekinge van Verradery in sottigheyd verkeerde: Nu waren de Ministers Sotten, die eenige dagen te vooren Schelmen hadden geweest. En in waarheyd kon men de Coffy-Huysen niet blameren van wegen haar laatste Concepten, want indien de vereeniging effect had genomen, was Engeland onder een veel slimmer geval geweest, als 't nu is, en den Oorlog waar op ons los gedraayd: Maar beyde Koningen haar Intresten wel verstaande, resolveerden sich te vereenigen tegens die, welke algemeene Vyanden van alle Monarchien waren: En ik mag met waarheyd segge, insonderheyd van ons, als haar eenige Tegenstrever in den handel en macht ter Zee, en wie alleenlijk haar in de weeg staat tot een algemeen Rijk, soo groot als Roomen. Dit verstonden de Staaten soo wel, en hebben het soo diep by sich laten inwortelen, dat onder al haar tegenwoordige elende en gevaar, sy met

soo

soo wijden eersucht besetten zijn, dat zy een Tractaat verwerpen, en een Stilstant weygeren. Al dit saagt gy voor den laatsten Oorlog, maar onse Alliancien konden doen soo wel niet gemaakt werden. Derhalven oordeeld gy recht, het koste wat het koste, DELENDA EST CARTHAGO: *Dat Gouvernement moet onder de voet gebracht werden.* En daarom mag de Koning wel tot u seggen, *Het is uwe Oorlog.* Hy steld sijn saken aan uw, en na de gerechtigheyd, en hy verwacht een genoegsame hulpe tot soo een noodwendigen en kostelijken handel, welke hy tot noch toe op sijn eygen kosten heeft gevoert, en hy begeerde ook niet of uw te molesteeren, of 't Land te beswaaren, eer dat de saken tot een onvermijdelijken noot geraakten: En sijn Maj. gebied my, u te seggen, dat by aldien het niet een gewisse en spoedig opgebragte somme is, soo kan deselve by dese gelegentheyd niet dienen. *Mijn Heeren en Edelen*, de Reputatie is 't grootste stut des Krijgs ofte des Vredes. Desen Oorlog waar noyt begonnen, noch de Staaten hadden den Koning oyt veracht, of hem geweygerd satisfactie te geven, ook den Krijg tot op desen dag niet geduurd of gesubsisteerd, waren de Staaten in haar voornemen niet bedrogen geweest, en het daar voor gehouden, dat zijn Maj. soo grooten gebrek aan geld hadde, dat hy alle affronten met gedult most verdragen, dat hy den Oorlog niet weer kon aanvangen, ofte voort-zetten: Ja tot op den huydigen dag houden de Staten sich onder haar Volk met dese valsheyd op, dat sy versekert zijn van Engelands ende des Parlaments genegentheyd, en dat gy den Koning in desen Oorlog niet wild helpen, ook dat in gevalle zy het tot op uwe t'Zamenkomst kunnen uyt-harden, zy een nieuw leven sullen vinden, ende nieuwe aanslagen mogen maken. Onlangs zijn twee van hare principale Agenten, met haar Credentialen en Instructien tot desen eynde, gevangen genomen, welke nu in den Tour sitten, en sal tegens haar geprocedeert werden volgens de Wet der Natie: Maar den Koning is genoegsaam versekert van zijn Volk: Hy kend u beter, en kan nimmer aan sijn Parlement twijffelen. Dit sou niet eens gedacht zijn, indien ik u niet hadde willen bekent maken, hoe veel daar aan gelegen is, dat de Hulp-gelden niet alleen met volkomen genoegen, maar ook met goethertigheyd en ter bequamer tijt gegeven werden. Ik mag wel seggen, de Koning heeft de Staten in die stant gebracht, dat uwe hertelijke vereeniging, om den Koning te helpen, veroorsaken zal, dat zy nimmermeer formidabel zijn, en Engeland in gevaar brengen. En so gy naderhand toe-laat, dat zy weder op-komen, soo laat u dit tot waarschouwing wesen. De Staten van Holland zijn Engelands eeuwige Vyanden, soo wel van wegen Intrest als toeneyging. Wat gy by de laatste Sessie gegeven hebt, verrichte niet na u eygen verwagting. Daar en boven een andere considerable Onderstand, die gy voor zijn Majest. toe-geschikt had, is ongelukkig in zijn Geboorte verlooren, soo dat genootsaakt wierde, sijn saken seer tegen sijn wil voort te zetten, om de betalingen uyt de Rentkamer in te houden. Hy siet die dringingen aan hem selfs, en die inconvenienten, welke aan zijn Volk toe-wassen, door groote Interesten, en het onderscheyd tusschen gereed Geld en Ordres in sijn gantse handel. Dit dwong den Koning alsoo te procedeeren, dat hy zijn eygen Inkomsten aan-wenden most, welke soo groote werking in desen Krijg gedaan heeft: Maar alhoewel hy den handel ende 't gewin der Banquiers daar mede gestopt hadde, soo wilde hy deselve doch in 't minste niet ruïneeren, en soo veel Fa-

milien onderdrukken, welke dese schulden aangaan, daar boven sou dit een ongelijke last zijn voorveel zijner goede Onderdanen. Maar nog de Banquiers noch dese hebben oorsaak haar te beswaaren: Als gy nu voor haar sorgt, en haar betaald, wat 'er toekomt, zijnde de stopping doen geschat met 6 per cento van die tijt aan. Daar is seer veel aan des Konings Eer en Intrest gelegen, dat hy sie, dat dit gedaan werd: Maar hy begeert dit niet ter ongelegener tijt van u, dan dat dit alleenlijk de tweede Plaatse hebbe, ende dat gy voor eerst bestemt, wat voor intentie gy in de Hulpgelden hebt. Sijn Maj. heeft soo volkomen gevindiceerd zijn Declaratie van de Papisten, dat geen redelijk Man daar tegens eenige vernuftige swarigheyd kan aan-wenden. Hy heeft het selve ten genoegen gerechtveerdigd in die tijt, daar in zy gepubliceert is, en met de effecten, die hy daar van genoot, welke meerder hadden mogen zijn, van wegen derselver accordatie met zijn eygen natuurlijke dispositie, welke geen goet Engelsman kan wenschen anders te zijn, als zy is. Hy lieft geen Bloet, of harde Proceduren, bysonder waar soete en vreedsame middelen by een wijs Prins konnen gebruykt werden, dat verkiest hy sekerlijk. De Engelsche Kerk en alle goede Protestanten hebben oorsaak, zich te verblijden over soo een Hooft en Beschermer. Sijn Maj. verklaard sijn sorg en conservatie voor de Kerk, en wil haar maintineren in alle hare Rechten en Privilegien, als yemand zijner Voorvaderen, indien niet beter. Hy is daar in gebooren en opgevoed. Dit was 't, daar voor sijn Vader storf. Wy weten alle, wat voor groote versoeken en aanbiedingen hy uyt het Land uyt-gestaan heeft, en hem zijn overkomen, doen hy in zijn nedrichste stant was, en hy acht dit de eene Eer van sijn Koninkrijk te zijn, dat hy is geweest de Oprechter der Kerken, de selve wil hy altijd beschermen, en hoopt die de posteriteyt na te laten in grooter luyster en op vaster gronden, als yemand onser Voor-vaders 't selve gesien heeft. Maar sijn Maj. is niet geconvinceerd, dat violente middelen 't Intrest van Religie of Kerck zijn. Daar is noch een saak die my bevoolen is, u voor te stellen, namentlijk 't misverstand, 't welk sotlijker wijse uytgestroyd werd, van de Macht des Konings, die hy in desen Oorlog heeft opgebracht, waar in de Koning zich self tot u vry openbaart, en bekend de schult op de andere zijde. Waren den voorleden Somer niet geweest wonderlijke stormen en onweder, daar door haar Oost-indische Vloot in sekerheyd quam, en hare See-kusten beschut wierden voor een Descente, soo had niet als de waarachtige oorsaak ('t gebreck van Geld) het defect in 't getal van onse Krijgsmacht justificeeren konnen. 't Selve voorsiet nu zijn Maj. tegens 't naaste Voor-Jaar, waar om hy dan heeft geordonneerd noch 7 of 8 andere Regimenten te Voet te werven, onder 't commando van Persoonen van de grootste fortuyn ende qualiteyt. En ik recommandeer u ernstelijk, dat gy in uwe Supplimenten wel overlegd dese nootsakelijke additie van kosten. Laat my na zijn Majs. Oratie besluyten, ja laat ons alle besluyten met zegenirge Godes en des Coninkx. Laat ons God zegenen dat hy ons soo een Koning gegeven heeft tot eenen Verbeteraar onser gebreken, soo in Kerk als Policye, en tot een Oprechter onser Voed-paden, om daar in te blijven: Dat midden in den Oorlog en elende, welke in onse nabuurige Landen woed, onse Koorn-Solders vol zijn, en daar is geen klagen op onse straten: Men kan swaarlijk merken, dat

dat 'er een Oorlog is. Laat ons Godt zegenen, dat hy deſen Koning gegeven heeft alle de herten zijns Volkx, en inſonderheyt deſes Parlements, welcke in affectie en redelijkheyd tegen haar Vorſt, alle haar Predeceſſeurs overtroffen hebben. Een Parlement, met welk de Koning veel Jaren lang heeft geleeft in alle vriendelijkheyd eens geluckigen Huwelijkx. Heeft de Koning eenig Intreſt gehad? gy hebt het opgenomen. Heeft de Koning hulpe van doen gehad? gy hebt hem daar mede vaardig, goethertig en genoegſaam voorſien. Gy hebt u verlaten op de gewisheyd en conduite van zijn Maj. in al zijn daden, ſoo dat gy noyt onderwonden hebt, te overſchrijden uwe bepalingen, of op hem te ſetten: Dewijl de Koning aan de andere zijde u raatſlagen heeft gebruykt, tot fondatie van alle ſijn proceduren; en daar is ſoo wel met u omgegaan, dat hy op ſijn eygen koſten en credit ondernomen heeft, ook uytlandſe Oorlog te voeren, daar mede hy u niet te moeyelijk, en zijn Volk beſwaarlijk vallen mocht. Laat my ſeggen, dat of wel dit Huwelijk is volgens Moſes Wet, alwaar den Man een Scheyd-brief geven kan, zijn Vrou verſtoten, en een ander nemen, ſoo kan ik u doch verſekeren, dat het den Koning ſoo onmogelijk is van dit Parlement te ſcheyden, als het voor u onmogelijk is te ſcheyden van die trou, affectie en ſchuldige plicht, die gy Hem tot noch toe hebt beweſen. Laat ons den Koning zegenen, dat hy onſe vreeſe heeft weg genomen, en geen ruymte voor jalouſyen over laat: Voor de verſekeringen en beloften, die hy ons gedaan heeft. Laat ons zegenen Godt en den Koning, dat onſe Religie is behouden: Dat de Kerck van Engeland de ſorge is van onſen Prins: Dat onſe eygendommen en vryheden zijn behouden. Wat heeft een goet Engelsman meer te begeeren, als dat deſe Koning lang mag regeeren, en dat deſe Triple Alliantie des Koninks, Parlements, en Volk nimmermeer gebroken mag werden.

't Parlement reſolveert den Koning 18. maanden Geld te verſchaffen.

Hier op hield het *Parlement* den 17. deſer tot op den middag Vergadering, alwaar gereſolveerd wierd, den *Koning* een Secours van Penningen, voor 18. Maanden, yder Maand 70000. ponden Sterlings toe te ſtaan. Maar den 25. dito, d'*Orateur Sr. Job Charleton*, met verſcheyde Affairen van 't *Parlement* beſig zijnde, wierd van ſoodanige Indiſpoſitie overvallen, dat het *Parlement* reſolveerde, haar Sitting tot den 27. uyt te ſtellen; doch ſijn Indiſpoſitie blijvende continuëeren, verſocht den *Koning*, van ſijn Ampt te mogen ontſlagen werden. Waar op *Sijn Majeſteyt* het Parlement permitteerde, een ander *Orateur* te kieſen; volgens 't welke ſy met generale Stemmen, *Sr. Eduard Seymour* aanveerden; 't gene ook aanſtonds ſijn *Maj*: approbeerde. Dus trad het *Parlement* eyndelijk tot de publijke Saken, willende, dat men de Heyr-wegen, Bruggen, Veeren, en Hooft-havens ſoude repareeren; geen Lakens uytvoeren, en meer andere Dingen van diergelijke natuur.

Midlerwijl de *Hertog van Mommouth* in *Vrankrijk* geweeſt, quam nu

Werft Volk om in *Holland* of *Zeeland* te landen.

nu weder tot *Withal*, daar men seer yverig, tot voldoening en ten dienste van *Vrankrijk*, en om verscheyde Troupen na die gewesten over te zenden, besoigneerde; insgelijks ook om 8. Regimenten Voetvolk te werven, met intentie, om nu in 't voorjaar daarmede ergens in *Holland* of *Zeeland* te landen; waar over tot Colls: wierden gesteld, den *Hertog van Albemarle*, *Marquis van Worcester*, *Graaf van Mulgrave*, *Graaf van Carlisle*, *Graaf van Peterborong*, *Graaf van Ogle*, *Milord Bellasis*, en *Milord Arlington*.

d'Oorlogsvloot werd sterk geëquipeerd, schoon men genegenth: tot Vreede toont.

Ondertusschen wierd continuëel aan de Zee-vloot dapper ge-ärbeyd, niet tegenstaande men van elders, en aan andere Potentaaten deed verstaan, den *Vrede* te willen bevorderen; daar men onderwijl hope schepte, door het tegendeel meerder avantage en grooter Glorie t'erlangen, schoon men d'Afgezandten en Gevolmagtigden, tot des Vredens bevordering al verkoren, en na *Keulen* afgeveerdigt hadde. 't Welk dan geen wonder was, dat dese Vrede-Handeling geen goede voortgang kreeg, noch ook sijn gewenscht eynde, tot Welvaart van d'algemeene Christenheyd bereykte, soo lang men sijn *Interest* by den woedende en ruïneerende Oorlog socht. 't Geen nochtans de *Staat der Vereenigde Nederlanden* geheel anders betrachten, gelijk genoegsaam uyt meest al haar proceduren wel is te bespeuren, en ook besonderlijk uyt een van haar *Missiven* aan sijn *Majest: van Engeland* geschreven, soo hier na te sijner tijd werd geproduceerd.

Brand tot *Londen*.

Tot *Londen* ontstond den 9. deser Maand *Febr:* een seer hevigen Brand, waar door meer dan 60. Huysen geruineerd en in d'asche gelegt wierden, ook vele Papieren en Geschriften van d'Admiraliteyts Heeren in Rook verdweenen, zijnde dit Vuur in *Leathings Laan* by de *Tour-Straat* eerst aangevangen, en ook aldaar het Admiraliteyts-Huys, nevens dat van den Heer *Richards* onder d'Asche begraven, echter noch den voorderen voortgang door het doen opspringen van verscheyde andere Huysen gestuyt, hoewel tot groot nadeel der selver Eygenaren en Inwoonderen. Eenen *Sr. Sas* en *Arton*, in de voorverhaalde *Oratie* des Cantzeliers aan 't *Parlement*, de Twee voornaamste *Agenten* van *Engeland* ge-intituleerd, uyt *Holland* in *Engeland* overgekomen, wierden voor Verspieders geächt, daar op in den *Tour* gezet, en ook ge-ëxamineerd, men seyde, om dat sy sonder Ordre des Konings waren te rug gekomen. Naderhand wierden weder van den *Tour* in *Gatehouse* by *Westmunster* gebracht, alwaar *Milord Lauderdale* en *Coventry*, als Commissarissen hen examineerden: ondertusschen

Twee Agenten als Verspieders beschuldigt en gevangen gezet.

strooy-

ſtrooyden daar eenige *Frans-geſinden* uyt, dat deſe Gevangenen daar waren gekomen, om *Seditie* te verwekken; met veel meer andere Frivoleuſe Voorwendzelen, om deſe Lieden te beſchuldigen, als of ſy *Engeland* van *Vrankrijk* tot een beſonder Tractaat ſochten af te trekken. Doch naar lange Examinatie kon men geen Schuld in deſe Lieden vinden, ſoo dat d'*Engelſen* met de Saak verlegen wierden, niet te min moeſten de geaccuſeerden ſoo lang in hechtenis blijven, tot 'er eyndelijk een *Vrede* tuſſchen deſe *Kroon* en den Nederlandſchen *Vereenigden Staat* wierd getroffen. Ook ſond men 80. Man van des Konings Lijf-Guarde na *Yrland*, om den *Lt. van Ludlou*, en andere Gevangens van daar te halen, die men (om dat ſy *Republicanen* waren) verdacht hield als of met de *Hollanders* een Entreprinſe op dat Koningrijk ſouden voor-gehad hebben.

't Parlement is meer op Redres van Religie, dan op verſchaffing van Gelt bedagt,

Ondertuſſchen waren de gedachten der beyde *Parlements-Huyſen*, meer op de Puncten van *Religie*, als op de verſchaffing van *Geld* tot voortzetting des Oorlogs, geſpitſt, als genoegſaam indachtig, hoe de *Koning* in 't voorlede jaar den 15. *Maart*, weynig dagen voor de Declaratie van Oorlog, een *Declaratie* van *Indulgentie*, of Verklaring van vryheyd in *Religie* had doen publiceeren; 't welk voornamendlijk op die der *Roomſch-Geſinden* ſiende, ſtiet ſulks het meeſt gedeelte der Gemeynte, en het geheele *Lager-Huys* ſeer tegens de Borſt; en aangeſien de *Koning* nu tot volvoering des Oorlogs, ten hoogſten Geld benoodigt, en hem ſulks by proviſie ook toegeſegt was, dachten de Heeren des *Parlements*, dat ſy nu Reden, en ook occaſie hadden, ſijn *Majeſteyt* haar Ongenoegen wegens voorn: *Declaratie* voor te ſtellen; ſoo dat reſolveerden, den *Koning* ootmoedelijk te verſoecken, het ſelve Placcaat te willen intrekken. Waar toe ſich met ſoodanige *Supplicatie* na *Withal* geaddreſſeerd hebbende, de volgende *Oratie* door hun Spreker, aan den *Koning* lieten doen:

Genaadigſte Souverain,

Doet daar over een Oratie aan den Koning.

WY uwe Maj. getrouſte en wilvaardigſte Onderdanen, uwe Gemeente vergadert in 't Parlement, bedancken voor eerſt (als in alle ſchuldigheyt behoort) op 't alderootmoedigſte en onderdanigſte uw Maj. voor ſoo veel gunſtige beloften en verſekeringen, die ſijn Maj. op verſcheyde tijden, gedurende het tegenwoordige Parlement, ons heeft gegeven, dat uwe Maj. aan ons wilde verſekeren en maintineren de oprechte Proteſtantſe Religie, onſe Vryheden en Eygendommen; welke gratieuſe verſekeringen uw Maj. uyt uwe groote goetheyt belieft heeft ons noch particulierder te vernieuwen, in de

opening van de Sessie van het tegenwoordige Parlement: En vorder bidden wy verlof, om te representeeren, dat wy met alle devoir expeditie in onse consideratie hebben genomen verscheyde saken van uw Majs. laatste Reden aan ons en voor al de Declaratie, daar in gementioneert, tot Indulgentie aan die discrepeeren (in 't Poinct van Religie) in dato den 15. Maart laatstleden; en wy vinden ons selven verplicht u Maj. te informeren, dat de penale Statuten in Kerkelijcke saken niet gesuspendeert konnen werden, als by Acte van 't Parlement: Wy derhalven, de Ridders, Stedelingen en Borgers van u Majs. Huys van de Gemeente, bidden alderootmoedigst u Maj. dat de geseyde Wetten kracht mogen houden, tot dat daar in anders sal voorsien zijn by een Acte van 't Parlement, en dat uwe Maj. gracieuslijk belieft soodanige ordres hier in te stellen, dat geene apprehentie of jalousye mag overblijven in de herten van uwe Majs. goede en getrouwe Onderdanen.

Is van differente gevoelens,

De KONING dese *Supplicatie* aanveerd hebbende, gaf daar op tot Antwoord, dat dit een Saak van *Consequentie* was; 't welk hy haar soude laten weten. Ondertusschen was voor de tweede en derde-maal het Biljet van 't Geld, dat aan den *Koning* was belooft, in 't *Parlement* gelesen; Maar dit wilde soo nog niet voort. Want na dit Geld-Secours aan sijn *Majesteyt* geconsenteert was, vielen nog verscheyde deliberatien voor, waar uyt men 't selve soude vinden. En wijl 't *Lager-Huys*, bestaande in 200. *Leden*, waar van men seyde, dat 70. tot het Hof, en de andere recht contrary inclineerden, wilden de eersten het selve tot last der Contreijen; d'andere daar en tegen op de inkomende Fransche *Manifacturen* en Waren brengen: ja eenige stelden voor, dat men 't selve eerst behoorden te gebruyken tot Betaling der oude Schulden van 't *Rijk*, tot restauratie van de KROON. Boven dien wilde beyde Huysen eerst geerne een Acte tegens de *Catholijken* hebben, waar by alle Priesters binnen 30. dagen wierden uytgebannen, voor al eer met de verschaffing van Geldt voort-gingen. 't Welk aan den *Koning* serieuselijk voorgestelt, en ootmoedelijk versocht zijnde, gaf tot Antwoord, dat haar dese voorn: *Acte* toestond, uytgesondert die gene die op sijn Gemalinne paste, of die in dienst van vreemde *Ambassadeurs* waren. Doende in gevolge van dien, de hier onderstaande *Proclamatie* t'harer gerust-stelling publiceeren:

En willen voor verschaffing van Geld, eerst een Acte tegens de *Roomsche* hebben.

Charles Koning etz.

Proclamatie tegens de Rooms-gesinden.

ALsoo onse getrouwe Onderdanen, de Geestelijke en Wereltlijke Lords ende Gemeente, in het tegenwoordige Parlement vergadert, by hare ootmoedige petitie, aan ons hebben vertoont, hare vreese en apprehentien voor den aanwas en toeneming

van

van de Paapſe Religie in deſe ons Gebied, te ſamen met de oorſaaken daar van, als ook ſood anige Remedien, als zy oordeelen de bequaamſte te weſen, tot voorkoming van ſoodanige aanwaſſende qualen; welke petitie van haar, wy ernſtelijk geconſidereert hebben, en met groot contentement en ſatisfactie accepteeren en approbeeren de groote ſorge van onſe geſ. Onderdanen, de Geeſtelijke en Wereltlijke Lords en Gemeente, in 't Parlement vergadert, tot de preſervatie van de oprechte Religie, in dit Koninkrijck opgeſtelt: Tot het welke, gelijk als wy alſints tegen gegaan hebben allerhande verſoekingen, wy voort employëren ſullen onſe meeſte ſorgen en ſuchten tot het maintinëren van dien: En derhalven beveelen en commandeeren wy ſtrictelijk by deſe onſe Koningl. Proclamatie alle Jeſuïten, en alle Engelſe, Yrſe en Schotſe Prieſters, en alle andere, die ordres ontfangen hebben van de Roomſche Stoel, of by de Authoriteyt of gepretendeerde Authoriteyt van dien, die niet en zijn in banden van gevangeniſſe, behalven als ſulke, die, onſe ingebooren Onderdanen niet weſende, geobligeert zijn te paſſen op de Perſoon van onſe lieffte Gemalinne de Koninginne, en ſulke, weſende mede niet onſe ingeboorne Onderdanen, als by de Wetten der Natien, ten dienſte zijn van de vreemde Ambaſſadeurs, dat zy voor den 13. van April naaſt (Oude ſtijl) weſende 30 dagen na den dato van deſe onſe Proclamatie, ſullen hebben te vertrekken uyt dit ons Koninckrijk van Engeland en 't gebiet van Walles, op peene van geſtraft te werden, volgens de Wetten en Statuten van dit Koningrijk, tegens haar geſtatueert: En om te beter middel te hebben, om vervolgens te vertrecken, ſoo doen wy hier verklaren en publiceeren onſe verdere wil en behagen, dat indien t'eenigen tijde, voor 't eynde van de geſ. 30 dagen, zy of eenige van de ſelve, komende in eenige Zeeplaats van ons geſ. Koninkrijk van Engeland, of het gebied van Walles, en hem aldaar ſal bekent maken aan de Magiſtraat van de Stadt, of aan andere Officiers van eenige Haven, dat hy een Prieſter is, en dat hy daar gekomen is, om te Scheepe te gaan, en te vertrecken, dat zy hem geruſtelijk ſullen hebben te laten vertrecken, en ſcheep gaan te verreyſen naar vremde Quartieren, en ſullen hem helpen om te vertrecken: En ten eynde dat deſe onſe Proclamatie te beter mag geobſerveert en gehoorſaamt werden, ſoo beveelen en commanderen wy hier by ſtrictelijk alle onſe Luytenanten, Depute Luytenanten, Commiſſariſen, Juſticiers van de Vrede, Majors, Sherifs, Bailliuwen, en alle andere Officiers en Dienaars, wie't zy, dat zy circumſpect en vigilant zijn, een yder van haar in hare Ampten, van en na den geſ. 13. April naaſt, in 't na-ſoeken en ontdekken van alle ſoodanige Jeſuïten en Prieſters als boven geſeyt is, als voorhebbende te blijven in dit ons Koninckrijk van Engeland, en 't gebiet van Walles, contrary onſe Wetten, en ons Coninkl. believen en beveelen hier in verklaart, op dat ſoo de Wetten in behoorlijke Executie tegens haar mogen gebracht werden: En om te beter te ontdecken alle andere dat Paapſe Recuſanten zijn, of die te rechte werden geſuſpecteert ſodanige te zijn, ſoo begeeren, beveelen en commandeeren wy verders, dat alle onſe Rechters, Barons van de Rechtbancken, Juſticiers van de Vrede en Dienaars van de Juſtitie, in hare verſcheyden Plaatſen niet alleen ſullen hebben t'obſerveeren ons wil en begeeren, hier te vooren in deſe geëxpreſſeert, in al en yder van 't voor-geſtelde, maar dat ook andere onſe Wetten in behoorlijke Executie ſullen ſtellen tegens alle Paapſe Recuſanten, en ſulke als ſuſpect zijn ſoodanige te weſen, om haar ſpoedig te overtuygen: en begeeren dat de geſ. Wetten publijckelijk ſullen geobſerveert werden op alle Rechtdagen en Seſſien, over ſaken van Juſtitie, en dat men doet ordre ſtellen, dat ſulke Paapſe Recuſanten of ſuſpecte Perſoonen, ſpoedig mogen te recht geſtelt, gehoort en overtuygt werden, volgens de Wet, en dat behoorlijck na de Wet geprocedeert mag werden van tijt tot tijt, over die overtuygt zijn. En alſoo eenige Prieſters mochten gevangen zijn in ons Koninkrijck, ſonder onſe kennis, ſoo willen en beveelen wy, dat alle Sherifs, Bailliuwen en Ci-

piers.

piers van gevangenisſen binnen 20 dagen, na de Publicatie van deſe onſe Proclamatie, ſullen hebben te adverteeren onſe ſecreten Raad, of eenige van haar, de Naam van ſoodanige Prieſters, die nu in bewaringe zijn; en by wie, en om wat oorſake ſy gevangen zijn, ten eynde, dat wy ordre mogen ſtellen tot haar Tranſport, ſoo de ſaak ſulx ſal vereyſchen. Gegeven in ons Hof te Witheal, den 13. dag van Maart, in 't 27. Jaar van onſe Regeering.

Waar over d'Inwoonders veel Vreugdeteeykenen bewijſen.

Na publiceering deſes, begaf de *Koning* ſich weder in *'t Parlement*, recommandeerende de *Leden* ernſtelijk, het *Secours* van Geld, nademaal ſich ſoo precijs op de Saken van *Religie* had geexpliceert. 't Geen de Burgers en Inwoonders van *Londen* ook ſoo wel behaagden, dat daar over des avonds veel Vreugde-vueren aanſtaken, en alleſins vele merkteykenen van Blijdſchap betoonden; gaande ſelfs ook het Huys der Gemeynte na *Witheal* den *Koning* hier over bedancken; en dronken verſcheyde *Santeen* op deſſelfs Geſondheyd. Maar den ſelven avond het *Parlement* weder vergadert, beſoigneerde men noch over puncten van *Religie*, zijnde ſommige, met deſe Uytbanning der Prieſteren noch niet content, als willende, dat de Catholijke Officiers, en den Biechtvader van de *Koninginne* mede uyt het Rijck ſouden geſonden werden: 't welk deſelve ſoo mishaagde, dat ſy geſeyt ſoude hebben, dat by aldien men haar de Catholijke Officiers ontnam, ſy ins-gelijks alle de Proteſtantſchen ſoude wegjagen.

Maar het Parlem. begeert noch voorder Redres in Religie.

Ondertuſſchen projecteerde het *Lager-Huys* ook een *Acte*, die aan 't *Hooger-Huys* wierd toegeſonden, zullende daar by, ſonder exceptie van eenige Perſoonen, alle Subjecten des *Konings* verklaart werden, van haar Chargies vervallen, en hun Goederen geconfiſqueert te zijn, indien den Eed van Getrouwigheyd en ſuprevatie niet deden, noch 't *Communie* van *Paaſſchen* (of het *Nachtmaal*) hielden; en indien ſy het ſelve al hielden, echter noch ſouden ſweeren, geen *Tranſubſtantiatie* in dat *Communie* of Nachtmaal te hebben. Waar op de *Cantzelier* haar recommandeerde, op de Acte van 't Geld acht te nemen: 't welk de *Koning* inſgelijks hart voort dreef, doende daar over den laatſten *Marty* deſe volgende *Oratie* voor 't *Parlement*, om haar het Gevaar, by retardement van dien, voor oogen te ſtellen:

Mylords en Edelen,

De Koning ſpreeckt het Parlement voor on Geld aan.

GY hebt my Giſteren over gegeven een Addres, als zijnde de bequaamſte middel om te voldoen en te bevredigen de Gemoederen van mijn Onderſaten, welke ik vryelijck en promptelijck toe-geſtaan hebbe, ende ick ſal van ge-

gelijke sorge dragen, om 't selve te doen volbrengen: Ick hoope van de andere kant, dat Gylieden, Edelen van 't Lagerhuys, ook van uwen 't wegen sult wercken; en ick moet U L. de Memorie ververschen, dat nu by na 5 weken geleden is, dat ik begeerde een Supplement, en 't welk U L. toen stemden met eenparige Stemmen, gaf kracht aan mijn Saake binnen 't Rijck, en dede vreesen mijn Vyanden buyten 's Lands; maar het schijnende uytstel zedert heeft haar doen hervatten de Couragie, soo dat sy nu tegenwoordig (soo men segt) een Vloot voor de aanstaande Somer gereet hebben, grooter als zy oyt gehad hebben, invoegen dat ten zy het Secours spoediglijk gedepescheert werd, het alles sonder effecten sal zijn, en de Ruste, de Eere, en het Intrest van Engeland sal in gevaar gestelt werden; ick bidde, dat U L. dit druckt in uwe herten, en niet toe-late, dat de vreese en jalousye van sommige ons verroorsaken een onuytvluchtbare Ruïne. Mylords en Edelen, indien eenig scrupel by u mocht overgebleven zijn, rakende de opschortinge van de penale Wetten, soo beloove u volkomelijck, dat wat in sulkx particulier is geschiet, in het toekomende 't selve noyt in consequentie noch exempel sal werden getrocken: En alsoo dagelijkx van Uw verwachte een Bil tot mijn Supplement, soo verssekere u, dat ick alsoo willig ontfangen en passeeren sal d'andere, die Gy my sult aanbieden, en dienen mogen, om u Satisfactie op uwe Gravamina te geven.

Echter bleef het *Parlement* noch al over het Poinct van *Religie* difficulteeren, begeerende selfs, dat eenige Heeren, die Catholijk waren, al mede souden weg gesonden werden. Tot eyndelijk de *Koning* siende, dat na al sijn groote Instantien, tot het expediëeren der Geld-Acte, niets vruchtbaarlijx wierd ge-effectueerd, het *Parlement* deed aansseggen, dat van intentie was, haar tegens den 6. *April* te doen scheyden, en tot aanstaande *October* te prorogeeren; dat sy dierhalven gem: Acte daar tegen souden vervaardigen. Ondertusschen strooyden de *Engelsen* door gants *Engeland* uyt, dat de *Hollanders* dapper ter Zee en te Land armeerden, sullende tegens de Somer in dienst hebben 76000. Man *Infantery*, omtrent 14000. *Cavallery*, en 2000. *Dragonders*, om daar mede de *Franssen* af te weeren: Dat sy nevens dien een soo machtige Vloot equipeerden, dat deselve veel swaarder en grooter sou zijn, dan ooyt in Zee hadden gebragt, en al binnen 14. dagen Zee sou kiesen, om de Conjunctie der *Engelsche* en *Franssche* Vlooten te beletten. Selfs gaven d'*Engelsen* een Lijst van 't *Amsterdamsche Esquadre* uyt, waar in sy geensins het minste voorstelden; apparent alles, om 't *Parlement* soo veel te eerder tot het afdoen van de Geld-Acte te bewégen. Ook quamen dagelijks te *Withal* groote klagten over de Kaapers van *Zeeland*, die naaulijks *Neutrale* Schepen lieten passeeren, hoewel somtijds ook

't Parlement werd uytgestelt.

Men maakt groot gerugt over de Holl. Krijgs-rustting, om de Gemeente tot Geldverschaffing te bewegen.

ter lager Wal geraakten, door verscheyde Konings Fregatten, die tot beveyling der Kusten waren gedestineerd. Een Schip uyt *Cornwal*, 't geen uyt Curieusheyd op de hoogte van 60. Graden was geweest, en veel avontuur had uytgestaan, wierd mede weg genomen. Dus na ernstige Instantien des Konings, resolveerde 't *Parlement*, d'Expeditie der Geld-acte te bevorderen; gelijk deselve dan op den 5. *April* geheel ten effecte wierd gebragt. Waar na het *Parlement* moest scheyden.

Een der beschuldigde Agenten, doet sijn verantwoording seer wel.

Den 13 en 15. deser examineerden de gestelde Commissarisen *Monsr. Zas* in den *Tour*, op 5. *Interrogatoria*; waar in hy seer wel sijn Verantwoording in diverse Papieren over gaf, insgelijks op verscheyde Examinatien, daar hy beschuldigt wierd, sonder oorlof over-gekomen te zijn. Maar de Commissarisen verstaande, dat sijn Ordre suyver lag, hoewel *d'Engelsen* daar omtrent veel verdichtselen uytstrooyden, wierd echter de Saak in stilte gebragt. Ook wierd te deser tijd het Different tusschen *Engeland* en de Stad *Hamburg* afgedaan, wegens het verbranden der Schepen op *d'Elve*, zullende *Hamburg* daar voor aan *Engeland* een Somme van 35000. ponden Sterlings goet doen; 't welk omtrent 4. maal Hondert duysent guldens uyt maakt, op 4. Termijnen te betalen, behalven het gene dat de Richters, aan de Weduwe *Green*, voor haar geledene Schade souden toewijsen. Daar noch de *Hamburgers*, noch iemand ter wereld eenig nut voor dese groote Somme Penningen hadde genoten; ook was dit Feyt t'eenemaal tegen wil en dank van de *Hamburgers*, door twee Hollandsche Oorlog-Schepen, in den voorgaanden Engelschen Oorlog, Anno 1666. op den 3. *September* te wege gebragt, tot een *Retorsie* tegens het gene d'*Engelsen* eenigen tijd te vooren op den 20. *Aug:* in 't *Vlie* hadden gedaan, wanneer sy met 20. Stuks kleyn Vaartuyg, aldaar 2. Oorlog-schepen, (niet tegenstaande deselve sich dapper weerden) met over de 140. Koopvaardy-schepen in de Brand staaken, en alle tot de gront toe ruïneerden; werdende dese Schade op meer dan twaalf Millioenen geschat, alsoo alle vol Koopmanschap, en daar onder wel 27. seer rijk geladene *Muscovisch*-vaarders waren gereed om Zee te kiesen.

Het Different tusschen Engel. en Hamburg, over 't verbranden der Schepen op d'Elve, in 't jaar 1666. werd verstaend.

Zijnde een Retorsie van 't verbranden der Koopvaardy Vloot in 's Vlie.

Milord Peterbourg met volle Commisse uyt *Engeland* na *Weenen* getrokken, om aldaar het Huwelijk tusschen den *Hertog van Yorck* en de *Aards-Hertoginne van Inspruk* te bevorderen, bequam men weynig tijd daar na bericht uyt *Weenen*, dat men daar allesins van Droefheyt weenden, over 't Verlies van de *Keyserinne*, die den

De Keyserinne sterft.

den 11. deſes des nachts tuſſchen 3 en 4. uren deſer Wereld overleed; hebbende 8. dagen ſiek geweeſt door een Catarren op de Borſt, daar een continuële Koorts onder ſpeelde. Sy ſtorf met Affcheyd van den *Keyſer*, en het gantſche Hoff, als mede van haar eenige Dochter d'Aards-Hertoginne, alle de Hof-dames en Raads-Heeren, die haar in haar Teſtament hadden geaſſiſteert. Particulierlijk nam ſy *Adieu* van al haar Huys-genoten, die ſy een voor een tot de minſte toe wiſt te noemen. De Droefheyd over dit Affterven was dies te grooter, wanneer men na haar doot het Corpus openende, bevond *Enceinte d'un Enfant Male, avancé dans le 5. Mois.*

Waar door het Huwel. van *Duc de York* met de *Prins van Inſpruk* geheel afraakte.

Uyt dit Affterven begon de *Hertog van Yorck* wel te vermoeden, dat ſijn voorgenomen Huwelijk met de Doorl: *Princeſſe van Inſpruk* geen voortgang ſoude krijgen, als zullende te ſijner tijd, ſijn *Keyſerl: Majeſteyt*, die voor ſich ſelfs begeeren, gelijk ook geſchiede, en *Duc de Yorck* genoodſaakt wierd, na een andere Bruyd om te ſien; als reeds hier voor aan d'eyndiging des Oorlogs Compagne gemeld, dat ſich op den 1. *December* deſes jaars, met de Doorluchtige *Princeſſe van Modena* te *Douvres* verhuwelijkte.

Veel Heeren in Engel: werden om de Religie van haar Bedieninge geſet

d'Acte van 't *Parlement*, wegens vordere Redres in Saken van *Religie*, hoewel het Hoff ſeer onaangenaam, had echter ſoo veel te wege gebracht, dat al de gene die eenige Charges bedienden, naar d'Engelſche wijſe moeſten communiceeren; 't welk door *Prins Robbert*, den Hertog *van Mommouth*, en veel andere wierd volbracht. Maar anderen, die dit weygerden, wierden van hun Bedieningen afgezet, waar onder ook *Hamilton*, 's Konings Kamerling was, die naderhand door veele, in ſijn Exempel wierd nagevolgt, willende ſich abſolut by de Roomſche Religie blijven houden. Doch dit alles verachterde noch verſlaaude des *Konings* Yver niet, tot het uytpreſſen ſijner Oorlogſchepen, om een groote Macht tegens de *Nederlanders* in Zee te brengen; maar ter contrary, deed dit Werk ſoo hevig voortzetten, dat *Prins Robbert* in plaats van *Duc de Yorck*, na dat wel 3. Coopvaarders Vlooten arriveerden, waar door men overvloet van Boots-volk bequam, den 12. *Mey* met de geheele Engelſche Vloot uyt de Bay van *Guntſleet* in Zee geraakte, daar ſy van een ſeer hevigen Storm wierd beſprongen. En hoewel men dus met aller macht den Oorlog van alle kanten, ſoo te Water als te Lande voortzette, gelieten ſich de *Franſſen* en *Engelſen* by andere Po-

De Vloot ſterk voortgezet geraakt in Zee.

tentaaten en uytlandsche Volkeren, als of den *Vreden-Handel* met allen ernst wilden bevorderen.

Dies wenden wy Ons, uyt dese bloedige Toerustingen van den Bloed-dorstigen MARS, tot de Vrede-lievende *Bemiddelaars* binnen *Keulen*, om te zien wat daar, sedert Ons afweesen, in den VREDE, waar na soo veele Miljoenen Menschen, door geheel EUROPA, hertelijk verlangden, moge uytgewerkt en gevordert zijn.

KEULSCHE VREDE-HANDEL.

Sweden arbeyd seer, om een Stilstand van Wapenen t'obtineren.

HOewel de Grave *Tott*, uyt het Leger voor *Mastricht*, van den *Koning van Vrankrijk* weder te rug gekomen, binnen *Keulen* aan de Heeren Afgesandten berichte, dat wegens een *Stilstand van Wapenen* by voorn: *Maj:* niets had konnen uytwerken, als daar in, sonder *Engeland* niet konnende resolveeren; soo wierd doch door de Heeren Sweedsche *Mediateurs* alle bedenkelijke Middelen te werk gesteld, om een *Stilstand van Wapenen* t'obtineeren; ten welken eynde de *Koning van Sweden* selfs onderscheydelijke Brieven, aan beyde de *Koningen*, van *Vrankrijk* en *Engeland* schreef; (waar van de voornaamste onder Num. XX. geproduceert) echter kon sulx de Herten deser Hoog-gem: *Majesteyten* tot het resolveeren van een *Wapenen-Stilstand*, niet beweegen.

Onderwijl wierden binnen KEULEN verscheyde *Conferentien* gehouden, daar voor eerst de *Sweedsche Gezandten*, als Algemeene MEDIATEURS, hunne *Propositie* in een hoog-draavende *Harangue* aldus voor-stelden:

PROPOSITIE
Der
SWEEDSCHE MEDIATEUREN.

PROPOSITIE der Sweedsche Mediateren.

SOo groote Droefheyd als Sijn *Koninkl:* MAJESTEYT *van Sweden* uyt den Franschen-Nederlandschen Oorlog, ontsteeken tusschen twee eertijds soo naauw verbondene Volkeren, en die in hare schadelijk-uytbreydende Omkring, geheel EUROPA te gelijk schijnd in te wikkelen, heeft gevoelt; Soo grooten Yver heeft deselve ook opgevat, tot Aanbieding van den Dienst sijner *Mediatie*; en wijl die by de weder-zijds strijdende Partyen is aangenomen, ook niet minder Hope schept, dat de tegen-

genwoordige VREDE-HANDELING een gelukkige Voortgang zal nemen. Niet min om U E. Doorluchtigſte en Uytmuntenſte Heeren, Neerſtigheyd, Voorſichtigheyd, en Yver in het verſoenen en bevredigen der ſtrijdende Partyens Gemoederen, en het beſorgen van een heylſame VREDE; Als ook voornamentlijk om de ſincére Intentie, gemaatigtheyd der Gemoederen, en de hertelijke Toegenegentheyd tot *Eendracht* der Allet-Doorluchtigſte Heeren Principaalen ſelven; Nademaal ſy ſoo goetwilliglijk onſen *Heer* en *Koning* voor MEDIATEUR aannemen, ſoo eendrachtelijk in de verkieſing van de By-een-komſt-Plaats accordeeren, en daar ſoo tijdelijk, (ſelfs eer de gereetſtaande Gewaapenden tegens malkander te Velde trekken) vergaderen. Om welke Redenen Wy Uwe E: Ed: en Hare Doorluchtigheyds *Principaalen*, groote Dankbaarheyd verſchuldigt zijn.

Met een deſtige Haranguе uytgevoert,

't Gene dan tot Heyl en Voorſpoet, en den geheele STAAT des *Chriſtendoms* ten beſten, gedye; Laat Ons, na 't aanroepen van de *Goddelijke* MAJESTEYT, en 't plegen van den gewoonlijken Gods-dienſt, ons met allen Yver begeven tot eene Saak, die in haar ſelven niet alleen ſeer groot, maar ook ſeer gewichtig, en van een uytmuntent Gevolg is; Echter getermineert en afgedaan moet worden; Conſidereerende, dat niet alleen de Oogen van geheel *Europa*, maar ook d'Opmerking van de gantſche *Weereld* op Ons mikken; Dat het Heyl, en de Welvaart ſoo veeler Millioenen Menſchen van onſen Raad en Beſluyten is dependeerende; 't Geen onſe *Koningen*, onſe *Heeren*, en *Meeſters* van Ons verwachtende zijn.

Van d'eene kant heeft d'algemeene Erf-vyand de *Grooten Turk*, het *Poolſche Rijk*, onſes Chriſten-rijks Voor-wal, bynaa geheel onder ſijn Geweld en Slaaverny gebragt, immers van ſijn voornaamſte Kragt en Sterkte berooft; en gereet, om den *Chriſtenen* voorder op den Hals te vallen, of hen voor 't meerendeel van alle Heyl en Welvaart t'ontblooten. Van d'andere kant is men ſonderling binnen ons eygen Rijk allomme in Waapenen, en wett-men 't wreede *Swaard*, ten indruk van elkanders Ingewanden. Soo te Water als te Lande drincken wy Menſchen-Bloet. Van alle kanten tracht men d'een d'anders Welvaren tot den gront te ruïneeren: En 't geen noch 't ergſt is, de Haat en Verwoedheyd der Gemoederen, ſoo van d'Opper-hoofden als d'Onderdaanen, maakt derſelver Verſtanden, ja, by d'alder-ſchranderſte, ſoo uytſpoorig en verdwaaſt, dat men niet alleen onſes

Naaſtens Heyl, ſchoon ons eygen Intreſt daar van is depen-deerende, veronachtſaamt t'onderſtutten; maar ook yder ſijn eygen Welſtand verwaarlooſt. Laat Partyen eenmaal het woeden harer Gramſchap vervult hebben; laat den Haat verre zijn van 't Koninklijk en 't Princelijk Gemoed; laat de hitte der Wraak-zucht zijn uytgeblufcht; laat Ons, terwijl bequame tijd noch voor handen is, en daar de Herten der ſtrijdende Staaten noch door geen verwiſſeling van Krijgs-kranſſen en troubleering der Veld-ſlagen verwoed zijn, een Eynde van deſen Land-en Luy-den-verdervenden Oorlog maken; en laat Ons door den Kus des Vredes, alle Vyandſchappen te niet doen.

En met een kragtig Beſluyt geëyndigt.

Geeft den woedende Wereld haar voorige *Ruſt* weder; den Lan-den, die ellendiglijk verwoeſt liggen, hun ouden Luyſter; d'ont-roerde, en als met Menſchen-Bloed geverwden Oceäan, haar gewoonlijke Stilte en Bedaardheyd, op dat de Zee-vaart en Koop-handel, waar aan waarlijk aller Weerelds Welſtand is gelegen, vry en onbekommert ſijn ouden voortgang bekome. Daar is niemand van alle Tegenwoordigen, veel min van d'Af-wézigen, of ſy hebben, zedert de ceſſeering der *Negotie*, yder in 't byſonder, des algemeenen *Staats* Druk en Schaade, ſmertelijk gevoelt. Geeft de Weereld, ſoo te Lande als te Water weder veylig te reyſen; door alle Gangen en Wegen met zeekerheyd te paſſeeren; alleſins hunne vriendelijke By-een-komſten, en d'onverhinderde t'Samenſpraken van het eene Volk met het ande-re te genieten; en met een woord, waar in alles is vervat, herſtelt hen in de EENDRACHT, op dat die, na dus lang ver-bannen te zijn, nu weder op nieuw herleeve. Maar dat deſelve getrouw, en niet bedriechelijk Zy; niet om den anderen te be-laagen; Niet met meening, om ſijn Naaſten, terwijl die op 't Vertrouwen van de nieuw-gemaakte VREDE, ſich getrou-welijk in Ruſt houd, en hem met geen beſorging van Waapenen bekommert, trouwloos t'overrompelen, en op 't Lijf te vallen. Dat-ſe Oprecht, en ſuyverlijk voortkomende zy uyt het inner-lijkſte Cabinet der cinceere Gemoederen, waar uyt allen Haat en Tweeſpalt zy weg genomen, ja ook d'oorzaken van alle Vy-andſchappen zijn afgeſnéden; afleggende alle wraakzuchtige en bloed-dorſtige Gramſchap, niet alleen voor het tegenwoordige, en ondertuſſchen geveynsdelijk in ſijnen Boeſem een verborgen Haat dragende, welke dies te dieper en te meer gemomder verhoolen blijft, om namaals ſoo veel te heeviger met een ver-

veraaderlijk Geweld, voor anderen geheel onverwacht, uyt te barſten. Dat boven dien, deſe te makene RUST en VREDE, zy eeuwig-duurende, en niet eyndige voor 's Weerelds Eynde: Dat-ſe tot op ontelbaare Geſlachten, hand over hand onder de Nakomelingen werde Voortgezet, ſoo lang 'er Tijd en Menſchen zullen zijn.

Dat-ſe dan ſoodanig zal mogen wezen, belooft Ons uwe Wijsheyd, uwe Voorſichtigheyd, en uwe ſorgvuldige Voorſorge, die de Swaarigheden, welken 'er moogelijk ſtaan te rijſen, weet te gemoed te komen, of wel t'eenemaal te weeren, dat-ſe nooyt te voorſchijn komen. Voorders verzeekert Ons, 't Gemoed der Doorluchtigſte Koningen, en 't ſchrander Verſtand der Hoog-edele Heeren, ernſtelijk by hen ſelven de Saak overweegende; Dat deſe *Algemeene* VREDE, of Hen ten allerhoogſten dienſtig, of ook ten uyterſten noodzaaklijk zy; en dat Niemand door den voorleden all-vernielenden Oorlog, in ſijn Rijk of Staat groot Voordeel heeft genooten.

't Zal derhalven, *Alder-doorluchtigſte* en *Uytmuntenſte* HEEREN, (Nademaal door deſe onſe Onderlinge Handeling, meeſt alle de *Koningen* en *Staaten* van geheel *Chriſtenrijk*, handelen en ſpreeken,) Onſe uyterſte Plicht zijn, hier toe alle onſe Sorgen aan te wenden, en alle vermoogens-Kragten in te ſpannen; en hebbende alle Hertstochten aan een kant geſtelt, de Gerechtigheyd en Billijkheyd plaats gegeven; volgens het wézen der tegenwoordige Saaken, en de geſtelteniſſe van gants EUROPA, Alles ſoodanig te beſtieren, dat d'Onderlinge Swaarigheden werden te voorſchijn gebragt; van de voorſtellende Eyſchen iets werde afgenomen; by het Aangebodene iets werde bygevoegt; en alſoo het Harde verzacht, en 't Ruwe vereffent. Op dat eyndelijk door *Bemiddelings Middel*, den VREDE en EENDRAGT, die den Chriſten-Weereld ſoo nut en lief is, in haar vorige Staat werde herſtelt.

EYSCH
der
FRANSCHE GEZANDTEN.

HOe beſwaarlijk d'*Alder-Chriſtelijkſte* KONING, Onſen Genadigſten HEER, verciert met een zeldzame, doch recht waare, PRETENTIEN der *Franſſen*.

re, en door d'Ervarentheyd onſer Tijden, een' niet min' bewè-zene, dan hoog-Glory-rijke *Eer-tijtul* van *Vrede-lievenden* VREDE-MAKER *der beyde Hoog- en Nederduytſche Landen*, en naderhand, *Van Geheel* EUROPA; Tot den Noot-dwang der Waapen-voe-ring met het VEREENIGD NEDERLAND, gekomen zy, geeft al den vruchteloſen Arbeyd, de vergeefſche Pogingen, ſchoon veel werks en groote Moeyten behelſende, om de gele-dene Ongelijken en d'aangedaane Schaden te voldoen, die ette-lijke Jaren te PARIS, met d'onſes Tegen-Partys Gezand, on-nuttelijk zijn doorgebragt, klaar genoeg te kennen. Of hy nu te goeder Trouwe heeft gehandelt, of niet, daar aan laat mijnen *Heer* en *Koning* ſich weynig gelegen zijn, geloovende den *Gevol-machtigde.*

Eerſt met een Verhaal, van hun groote Weldaad den *Neder-landeren* bewezen;

Hoe veel heeft Hy gedaan, om d'oude Vriendſchap, en 't ge-heugen der Voor-Ouderen, die hun Bloet, Leeven, en Ziele, in Bondgenootſchap met *Brittannien*, omtrent voor een geheele Eeuw, aan *Nederland* ſchijnen gegeven te hebben, te conſer-veeren. Wat HENDRIK *de Groote*, wat LUDOWYK *de* XIII. (op dat wy niet van derſelver Voorzaaten ſpreken) te weeg ge-bragt hebben, om *Nederlands* Vryheyd, en derſelver Staat te handhaven, en hoe ſy die hebben behertigt, is al de Weereld kennelijk, en geſchied ter getuygeniſſe van den hoogen Hemel en klaarſchijnende Sonne. Met hoe groote Trouwe, ſuyvere Openhertigheyd, en cinceere Oprechtigheyd mijnen *Heer* en *Ko-ning*, volgende de Voetſtappen ſijner Voor-Ouderen, de Heylig-heyd des Verbonds heeft gehouden, blijkt daar uyt, om niet ontelbare Bewijs-Redenen voor den dach te haalen, dat Hy noch onlangs, toen Sy, te gelijk te Water en te Lande, in ee-nen ſwaaren Oorlog waren ingewikkelt, de Regimenten van ſijn eygen Lijfwacht, de Bloem des Franſchen Adels, (een zeldzaam en nooyt voor deſen gehoort Exempel,) behalven noch dat hy ſijn Krijgs-Vloot by de hare vervoegde, t'Haarer ſtut en onderſtant heeft gezonden. Waar na hy ook, door ſijn Bemiddeling, den *Vrede* tot *Breda* heeft geſlooten. En alſoo heeft VRANKRYK het VEREEND NEDERLAND, met Raad, met Krijgs-macht, met Geld, en ook met Geſach geholpen en geſtijft, ja, by-geſtaan met al het gene Sy geloofde, den *Ne-derlandſchen* STAAT te konnen te baat komen. Doch, terwijl Sy deſelve onder de groote Heerſchappyen en gelukkige Op-komſten, ſchielijk 't Hooft opbeurde, ſteunende op haar eygen

Krag-

Kragten, tot een ſoo wonderlijke als ontſachlijke MOOGENTHEYD is opgewaſſen, ſoekt en bejaagt-ſe meer haar eygen Voordeel, als wel met de Gods-dienſtigheyd der Verbonden reegelmaatig over-een-komt. Waar uyt een opgehoopte Hoop van rechtmaatige Klagten zijn voortgekomen. Hier uyt is 't, dat voortijds een *Eeuwige Vrede* met *Spanjen* is geſlooten, ſonder toeſtaan, ja met afſlaan van *Vrankrijk*, dat men den Oorlog ſoude vervolgen. 't Geen nogtans blijkt, Haar alleen, uyt Kragt des Verbonds, niet is gepermitteert geweeſt. Van dier tijd af, zijn de Zeegepraalen mijnes *Konings* verdacht geweeſt; en desſelfs nabuerige *Moogentheyd*, door 't onderbrengen der *Spaanſche Nederlanden*, wierd ydelijk gevreeſt; en dat Sy dies te nader, gevolgelijk ook dies te ontſaglijker, en alſoo mede dies te beſwaarlijker vallen ſoude.

Die dat ondankbaarelijk ten quaden vergelden,

Hoe meenigmaal zijn naderhand in verſcheyde Zeen, en niet in eene Wereld alleen, door deſelve *Nederlanders*, de Zee-zaaken van *Vrankrijk*, den Koophandel en Scheepvaart, beroert en bekommert geworden. Soo dat 'er te vergeefs Remedie voor dit Onheyl, van de Jongſt gemaakte *Vrede-Handeling*, ſoude geſocht werden; Want, dat Sy ook ſoo meenigmaal deſelve heeft gegeſchonden, kan lichtelijk van ſtuk tot ſtuk werden bewézen. *Nederland* ſelfs zal niet weygeren te voldoen, ſchoon niet genoegzaam daar toe genegen zijnde. En 't zijn ſwakke Steunſelen, die alleen op Schriften en niet op 't Gemoed geveſtigt zijn. Inſonderheyd wanneer een *Natie* alleen, ſoo op haar eygen Voordeel, en alleen om ſich ſelven te verrijken, ſich beyvert, dat het ſich inbeelt en gelooft, als of ſijne Staat en Landen een algemeene Staapel der gantſche Wereld waren; en dat daar uyt alleen de Waaren, en Koopmanſchappen na 't overige des Werelds in alle andere Staaten en Landen behooren vervoert te werden.

Voorwaar ſijn *Alder-Chriſtelijkſte* MAJESTEYT is ſeer misnoegt, dat Sy alleen aller-wegen ſijne Raadſlagen en Voornemens in den Weg zijn; nademaal Hy ſelve ook ſoekt ter Zee toe te nemen, en ſijnen Handel voort te zetten. 't Welk alleen *Vrankrijk* tot noch toe heeft ontbroken, onaangezien het, door 't aanſpoelen der beyde *Zeen* rondſom ſijnes Rijks Stranden, daar toe ſeer treffelijke Gelegentheyd heeft. Ja, werwaards heen de Deſſeynen van *Vrankrijk*, zedert eenige Jaaren herwaards, mikten; Door wat konſtige Argliſtigheden en looſe Practijken, hebben niet de *Miniſters* der *Nederlandſche* STAATEN geär-

beyd, en ſich bevlijtigt, (doch nu Hen ten Quaade) om derſelver Raadſlagen te niet, en vruchteloos te maaken; even als of Sy alleen de BALANCE en 't Even-gewicht in EUROPA moſten maaken? Ten welken eynde hen alleſints in aller anderer Vorſtens Saaken, ſchoon hen die gants niet aangingen, ſich vermengende; Even als of een Nieuwe *Republijk* onderſtont, ſich aan te maatigen, het Beſtier van d'*Oorlog* en *Vrede* der *Gekroonde* HOOFDEN. Waar door Sy haar ſelfs heeft op den Hals gehaalt den Haat en Naa-yvering veeler *Koningen* en *Princen*, die ſeer beſwaarlijk een Jonge *Republicaire Staat* ſoo veel geſachs en opperheerſching konden toelaaten. Waar uyt ſy dan haar eygen Gebréken, de binnen hares Lands gedreygde Onheylen, en de van buiten haar over 't Hooft hangende Gevaaren, niet heeft gezien, of, 't geen veel erger is, die, al veynſende, niet heeft willen zien, en daarom de *Remedien* in tijds daar tegen te gebruyken, (welke nu den Overwinnaar vruchteloos moeten werden aangeboden,) ſchandelijk heeft verwaarlooſt. In voege dat Sy, met na de ſchitterende Schaduwe te vatten, 't wezentlijk Ligchaam ſelfs verlooren heeft.

Wat was 'er NEDERLAND aan-gelegen, dat VRANKRYK ondernam, SPANJEN, 't welk doch uyt ſijn eygen Kragten machtig genoeg is, te be-oorlogen; daar dat Rijk met Haar, noch Geconfedereert, noch Bond-genood, noch Bevriend, maar eertijds ſeer Vyandig was; en dat het den wonder ſnellen Loop der overwinningen onſes *Konings* in de *Spaanſche Nederlanden*, daar Hy, met JULIUS CAESER, *is gekomen*, *heeft gezien*, en te gelijk ook *heeft overwonnen*, wilden verhinderen, door een weder-zijds *Triple Alliantie*, die van aanbeginne quaalijk was aangeleyt, nu beeter gebrooken, en om *Vrankrijks* Deſſeynen te traverſeeren, was gemaakt.

By allen deſen is eyndelijk gevoegt een Heyr-Leger op d'onderlinge Grenſen der beyde *Nederlanden*, in ſchijn als om het Haare te beſchermen, doch in der daad om *Spanjen*, dat nu aan 't wijken was, te hulp te komen, ten ware d'*Aakſche* VREDE daar tuſſchen gebragt, of onſe Overwinningen verder gegaan waren. Laat ons nu ſwijgen, hoe dit *Nederland* voor twee Jaaren, ter tijd als de Stad *Keulen* met haaren *Biſſchop* in Geſchil was, *Vrankrijk* heeft beticht, ik weet niet over wat Raadſlag, om Haar t'onder te brengen, en van daar verder door 't *Roomſche Rijk* haar Waapenen voort te zetten, als of 't quanſuys, naar *Spanjen*, een *Vijfde* MONARCHIE wilde oprechten, of wel, naar

naar de Heerschappy van de geheele Weereld tragten. 't Is vergeefs, dat het hier, om het Recht harer Handelingen te verdeedigen, voorwende, de Vreese voor onse al te dapper aangroeyende Moogentheyd; dat die derhalven, t'haarer verzeekering en gerustheyd noodzaaklijk moeste gestuyt werden, als hen al te Nabuurig, en daar door een gemakkelijken Ingang op *Nederland* bereydende. Welke Vreese, behalven datse geen rechtveerdige oorzaak van dusdanige Quaatwilligheyd zy, maar t'eenemaal ydel en verdicht is, als blijvende den *Spanjaarden* genoegsame Kragten overig, om het Sijne te konnen beschermen; Soo heeft die ook haar oorsprong uyt een wroegent Geweete der quaade Dienssten, onsen KONING aangedaan; Wiens, en sijner Voor-Ouderen stantvastige Goetwilligheyd, Liefde, en Trouwe t'henwaards, hen wel andere Gedachten had behooren te geven, en dus ydele Vreese weg te nemen.

Ook zijn de *Nederlanders* van die zijde veylig, als omheynt met byna onwinbare Sterktens, en omringt met Stroomen en Rivieren, waar niet dan seer beswaarlijk is over te komen. En waarom meer Vertrouwen van stantvastige Vriendschap op de *Spaansche Nederlanden*, staande onder de Gehoorzaamheyd van den *Spanjaard*, even machtig, en gelijke naa, als wel op *Vrankrijk*: Niet tegenstaande hy verder van de Hand is, en door sijne Landen geen Leger kan derwaards zenden. Nochtans door 't overzenden van Penningen daar na toe, en op 't aangrenzende *Duytsland*, werd lichtelijk Krijgsvolk verzamelt, op dat men niet segge, wat men gewoon is, te Scheep te doen. Daar-en-boven heeft d'Ervarentheyd geleert, dat de *Spanjaard* gelijke Getal, en even-groote Macht van Legers tegens *Vrankrijk* heeft te Velde gebragt; waar toe de *Keyserlijke Arend* sijn Swager en Bloed-vrind, wanneer hy in Gevaar was, somwijlen de Klaauwen heeft geleent; doch niet sonder Misnoegen en Klagten onses *Konings* by de Standen van *Duytsland*.

Nederl: meer op *Spanjen*, dan op, *Vrankrijk* betrouwende;

Sijn Alder-Christelijkste MAJESTEYT derhalven soo meenigmaal en soo swaarlijk beledigt zijnde, wanneer Hem geen genoegsame Satisfactie wierd gegeven, schoon hy dikwils en ernstig daar om aanhield, Heeft sich eyndelijk gedrongen gevonden, de Waapenen aan te gorden, tot noch toe met soo grooten Geluk, dat Hy, snellijk als een Blixem voortgevloogen, meer Steden en seer sterke Plaatsen heeft verovert, dan Hy dagen op 's Vyands Bodem heeft verkeert, begunstigende Godt, de Recht-

Vind *Vrankrijk* sich gedrongen, de Wapenen tegens *Nederland* op te vatten:

veerdigheyd sijner Saake, en de Koninklijke Wraake, soo baarblijkelijk, dat 'er zedert de Schepping des Weerelds tot den dach van heden naulijks diergelijke Exempel is te vinden; en dit alles byna sonder Bloedstorting. Soo dat de Jaar-Boecken, de Beschrijving deser Geschiedenissen behelsende, groot werk zullen hebben, om by den Nakomelingen geloof te vinden.

d'Oude Tijden schijnen weder-gekeert, in welke *Nederland*, door *Merovæus* onder de Gehoorzaamheyd van *Vrankrijk* gebragt, de Heerschappye der LELYEN erkende, en van deselve, onder de Regeering der *Pepinen*, haar Gouverneurs ontfing. Gelijk bekent is, dat daar na, voor Negenhondert Jaren, *Karolus Kalvus*, te gelijk KEYSER *van Romen*, en KONING *van Vrankrijk*, tot Eerste *Graaf van Holland*, en daar aan gehecht een gedeelte van *Vriesland*, heeft gestelt DIDERIK *de Eerste*, een PRINS gesprooten uyt Franschen Bloede, wiens Nakomelingen de Heerschappye, door 't overige der *Provintien*, een ruyme reeks van Jaaren hebben voortgezet, tot dat die Stam uytgestorven zijnde, de Bestiering der Landen overgegaan is, eerst op 't Huys van *Burgundien*, en daar na op dat van *Oostenrijk*, het zy met Recht, of Onrecht, geeft geen pas, hier te onderzoecken.

Hoe voorspoedig het daar in, tot een uyterst-gedreygde Ondergang van Nederl: is geweest.

Nu is *Nederland* Drie *Provintien* minder; de Sleutelen des Landschaps zijn ingenomen, en dienvolgens nu veel oopener; de sterkste Fortressen vermeestert of geslecht, en daar door Weerloos; Zee en Stroomen zijn onveylig; de Hand-werken en Koophandel staan still; het Land en d'Inwoonderen door swaare Kosten en ondraaglijke Lasten uytgeput; en de Middelen tot Redres voortaan onmachtig; zijnde alleen met een geringe Macht ongeöeffende Soldaaten voorzien; konnende binnens Lands onder elkander niet wel over-een komen, noch d'een d'ander vrediglijk verstaan; en van buyten, soo men de Saak sonder Bedrog wil inzien, is 't van yder-een verlaaten, en by Allen in Verachting gekomen. Ondertusschen is 't met de beyde machtigste Koninkrijken *Vrankrijk* en *Engeland* in eenen swaaren Oorlog te Water en te Lande verwikkelt; waar by in d'ander kant, de *Keurvorst van Keulen* en *Bisschop van Munster* niet weynig het haarige contribueeren.

Hoe weynig is 't er dienvolgens van daan, of het ligt weder onder de Macht en Heerschappy van *Vrankrijk*, of de *Fortuyn* heeft haar ronden Loop volvoert, en *Nederland* in sijn voorigen Stand gebragt. Wy weten niet, hoe 't met het Overige van

Ne-

Nederland ſoude mogen afloopen, daar maar weynige Steden met Nieuwe en ſchielijk opgeworpene Werken zijn verſterkt; onderwijl een ſoo Tal-rijk, als Zeege-praalend Heyr-Leger, met groote Schréden daar op aan-nadert; 't welk de Wateren, die men over de Vlakke Landen, t'haarer Verdeediging heeft laaten loopen, naaulijks machtig zijn, om het te wederhouden; aangezien 'er voor een uytmuntende Macht, en een Floriſante Fortuyn niets ongebaant is, om derſelver Cours te konnen ſtutten. Indien maar de Waapenen wierden over-gebragt in *Vriesland*, dat, noch met Krijgsvolk vervult, noch van ſterke Steden verzien is, en niet ſoo bequaam, om met Water, tot verhoeding der Vyandelijke Aanvallen, te konnen overſtroomt werden. En,

Vrieſland verlooren, en daar door de Vaart over de *Zuyder-Zee* benoomen, is *Groeningen* van ſelfs van 't overige Lighaam afgeſnéden. Wat Hoope dan voor d'andere Overblijfſelen! Vergeefs is 't, dat gy uwe Gedachten ſlaat op de ſterke Grentsplaatſen van *Vlaanderen* en *Braband*; welke van haar Schat-kamer berooft, d'Inkoming en Verovering der overige reeds genoegzaam veroverde *Provintien*, ſonder Nederlaag en Bloedſtorting, gedwongen zullen werden, des winnende Overwinnaars FORTUYN te volgen.

Niet te min, hoewel Onſen *Alder-Chriſtelijkſte Koning* ſoo grooten Gelegentheyd heeft, om ſijn Heerſchappy tot aan d'Oevers van den *Oceaan*, en tot aan den Voet uwer *Zand-duynen* voort te zetten, echter wil Hy de Raadſlagen en Voorſtellingen van VREDE niet verwerpen, maar 't Effect van dien, door *Bemiddeling* van de *Sweedſche* KROON, aan 't *Vereenigd Nederland*, op rechtveerdige en billijke Conditien, ſchencken. Echter eyndelijk met een Beſluyt van *Vredens* Aanbieding eyndigende.

Daar zy dan een *Algemeene Amneſtie* en Vergeeting van alle voorgaande Beleedigingen; een onderlinge Goetwilligheyd en trouhertige Vriendſchap tuſſchen Onſen *Koning*, en den *Staaten van Nederland*; Sy beyde zullen d'een d'anders *Intereſt*, door alle Middelen, naar hun Vermoogen, ſoecken voort te zetten, en het ſelve noch directelijk, noch indirectelijk beroeren of beletten. En nademaal het *Recht der Volkeren* mede-brengt, Dat het gene door de Macht der Waapenen is ingenomen, onder een rechtveerdige Titul van *Heerſchappye*, werde behouden; En *Vrankrijk* ſteunende op dit Fundament, alle de Ingenomene en Veroverde Landen en Plaatſen ſoude konnen en mogen aan ſich behouden; Nochtans tot een Bewijs, van gemaatigthe yd des

Gemoeds, en van Koninklijke Goedaardigheyd, maakt het geen swaarigheyd, benevens de KROON *van Engeland* op volgende Conditien, met den STAATEN *van Nederland* te tracteeren, en een Tractaat van VREDEN te sluyten. Dan al-voorens deden de *Franssen* aan de *Hollandsche Plenipotentiarissen* weeten;

Pretentien der Franssen, seer exorbitant.

Dat sy met haar niet wilden tracteeren in Qualiteyt van Gesanden der Staaten van de Geunïeerde Provincien, *om dat* 3. *Leden daar van afgesneden, en onder sijn* Maj: van Vrankrijk *gebragt waren; maar wel als* Gedeputeerden van yder provincie in 't Particulier. *En dat hare Pretentien waren:*

1. *Dat sy aan sijn* Alderchristl: Maj. van Vrankrijk *souden cedeeren alle Plaatsen, behoorende onder de Generaliteyt* der 7. Vereenig-Provincien, *te weten, die van* Braband, *als zijnde het Recht van* de Koninginne van Vrankrijk, *en alle de Steden, die de* Staaten *in* Vlaanderen *besaten, benevens al 't gene sy hielden van de* Princen *in 't* Duytsche Rijk, *om deselve aan ged: Princen te restitueeren. Het* Graafschap Meurs, *den* Prins van Oranjen *toegekomen hebbende, daar voor souden de* Staaten *op een andere wijse hem vergoeden: maar het* Graafschap Lingen *sou hem weder gegeven werden.*

2. *Dat* sijn Majest: *boven dien,* 10. *Jaaren lang in* Schenken-Schans *besetting soude houden. En dat alle Sterkten in desen Oorlog neder geworpen, niet weder souden opgerecht werden.*

3. *Dat ged: Heeren* Staaten *aan den* Bisschop van Munster *souden cedeeren de geheele Provincie van* Vriesland.

4. *Dat de Exercitie van de* Roomsche Religie *alleen in de Stad en Provincie van* Uitrecht *soude geöeffend werden, na dat deselve gerestitueerd was; en dat de Magistraat* uyt Catholijken *Soude bestaan.*

5. *Dat de* Catholijken *publijke Kerken, en een vrije Exercitie harer* Religie *in alle Steden van* Holland, *en d'andere Provincien van den* Vereenigden Staat *souden hebben.*

6. *Dat de geseyde Heeren* Staaten *aan sijn* Alderchristel: Maj: *voor d'Onkosten deser Oorlog* 15. *Millioenen souden betalen, ende alle jaren een goude Medaillie, door dewelke sy bekennen, dat* sijn Maj: haar Genereuselijk *een groote party van hare Staaten hadde wedergegeven, na dat hy die geconqueseert hadde. Noch eenige andere Conditien concernerende de Commercie in Faveur van* Vrankrijk, *en gelijk by 't Verdrag van* Paris *gereguleerd is.*

7. Nederland *sou sich in geenig Verbond in-laten, sonder* Vrankrijks *Toestemming; van de* Triple-Alliantie *uitdrukkelijk renunciëeren; en* Spanjen *geensins tegens* Vrankrijk *assisteeren.*

8. *Den*

8. *Den* Prince van Oranje *en alle andere* Graven, Heeren, *en* Edelen *ſouden hare Landen en Heerlijkheden, die ſy beſeten hebben, werden weder gegeven.*

9. *Ook ſou onder de* Nederlanders *een algemeene* Amneſtie *zijn, voor de gene die andere Partijen gevolgt hebben.*

Waar na de Koning *conſenteerde, al hare geconqueſteerde Plaatſen weder te geven, ſoo van Hem als ſijn Geallieerden, ende aan de* Princen *van 't* Rijk *die gene die hen toe-quamen. Mits men op de ſelve tijd aan den* Koning van Engeland *ſoude Satisfactie geven. Wiens Pretentien beſtonden in een Somme van* 10. *Millioenen aan Geld, voor d'Oncoſten van den Oorlog; de Verpanding van de Stad* Vliſſingen *voor* 10. *jaren, voor de zekerheid der Betalinge; en* 500000. *Ponden jaarlijkſe Tribuyt, voor de Vryheid van den* Haring-vangſt, *met al de Eere van de Vlagge.*

Waarom de Nederl: Ambaſſad. nader Ordre gaan halen.

Deſe *Pretentien*, 't zy datſe in effect ſoo waren of niet, gaven de *Franſſen* uyt; doch 't is wel te gelooven, dat die niet veel minder geweeſt zijn; want de Demandes deſer beyde *Koningen* waren ſeer exorbitant. Waarom de Heeren *Beverning* en *Haren* z. van des *Vereenigden Staats Plenipotentiariſen*, ſich na den *Hage* begaven, om nader Inſtructien te halen, als geen laſt hebbende, op ſoodanige Eyſchen iets te antwoorden.

Na voor-heen om d'eygentlijke Redenen van Vrankrijks Oorlogs Declaratie, geinſiſteert te hebben:

Na voor-heen alle devoiren aangewend te hebben, om te mogen verneemen, de eygentlijke Redenen en Oorzaaken; Waarom *Vrankrijk*, Hare *Hoog Mogenden* de *Heeren Staaten Generaal* den Oorlog had aangedaan. Maar de *Franſche Plenipotentiariſſen* wilden die nooyt particulierder ſpecificeeren, dan alleen dat Sy, na hun voorgemelde complimenteus Relaas, over de Vrede-lievendheid des *Konings van Vrankrijk*, bleven voor-ſtellen; Dat d'Oude Vriendſchap ſijner Voorzaaten omtrent den *Nederlanden* beweſen; ſijn Byſtand in haar gevaarlijkheden; en de *Vrede* door ſijne Bemiddeling tot *Breda* geſloten; als, alle ſeer groote Weldaaden, by haar niet als met Ondankbaarheden zijn beloont: haar te groote Baatſucht tegens ſijne meenigvuldige klagten gebléken, en dat ſy ſijne Raadſlagen alleſins getraverſeerd hebben; over al het welke ſijne *Alderchriſtelijkſte Majeſt:* ſeer misnoegt en beledigt, ſich eindelijk had gedrongen gevonden, de *Wapenen* tegens Haar aan te gorden, en dat, naar der *Franſſen* meening, met groot geluk, roemende ſijn groote Overwinning; en toonende, hoe lichtelijk hy noch al het overige tot aan d'uiterſte Zee-palen, ſich ſoude konnen onderwerpen.

Die ſy naar hunne meening voor-ſtellen.

De

De Heer *Don Emanuël de Lira* toog mede na *Brussel*, om aan den Graaf *de Montery* van al het Verhandelde raport te doen. En de Heer *van Odijk* deed een Tour na *Aken*. Ondertusschen wierd te *Keulen* by d'aanwesende *Ambassadeurs* de tijd soo met *Visites*, *Comedien*, *Baletten* als anders over gebragt, waar in de *Bisschop van Straatsburg* uytmuntte; die nevens sijn Broeder *Prins Wilhem*, als *Plenipotentiarisen* van den *Keurvorst van Keulen*, (geloovende, dat de *Franssen* niet genoeg arbeyden, voor 't *Interest* van ged: *Keurvorst*, gelijk niet was gedaan voor den *Bisschop van Munster*, wanneer sy met *Brandenburg* VREDE maakten) de *Heeren Mediateurs* selfs gingen aanspreken, en die bekent maken, de *Pretentien* van ged: *Keurvorst*; hier in bestaande:

Pretentien van den Keurvorst van Keulen.

1. *Reparatie van de geledene Schade.*
2. *Rembourssement van des Oorlogs Onkosten.*
3. *Verzekering in 't toekomende tegens alle Insultes van de* STAATEN, *soo wel voor hem, als de naburige Princen in* 't Rijk, *te weten, de* Keurvorst van Brandenburg, Bisschop van Munster, *en* Prins van Oostvriesland.

Na dat de Heeren van *Beverning* en *Hayren* in 's *Gravenhage* aangekomen, en hare Hoog Mog: Raport gedaan hadden, van 't gene tot *Keulen* in de Vrede-handeling was voorgevallen, vertrok de Heer *Hayren* na *Vriesland*, de Heer *Morignault* na *Zeeland*, en de Heer *Gockinga* na *Groeningen*, ten eynde aan de *Staaten* van dese respective *Provincien* in het particulier mede bericht te doen, wegens de Verhandeling tot *Keulen*; gelijk ook de Heer *Beverning* aan de *Staaten van Holland* dede. Waar op by yder *Provincie* geresolveert zijnde, wierden derselver Advijsen ter *Generaliteyt* over-gebragt, en daar uyt de Heeren *Plenipotentiarisen* met nadere Instructien voorsien: waar mede sy den 10. *Aug:* uyt den *Haag* vertrokken, en den 14. dito tot *Keulen* arriveerden. Ondertusschen had de Heer *Don Emanuël de Lyra*, dikmaals met sijn Hoogheyd den *Prince van Oranjen*, over dese Saak in Conferentie geweest, en daar toe gearbeyd, dat de *Kroon Spanjen* niet buyten de *Tractaten* mogt gesloten werden; 't welk men vernam, dat hem door sijn Hoogheyd wierd toegestaan, vermits de groote obligatien, die desen *Staat* aan de *Spaansche Kroon* hadde. Soo dat ook de Heer *van Beuningen* na *Brussel* trok, om insgelijks met den *Grave de Montery* over dese Saak te spreken.

Nederl: Ambassadeurs bekomen nader Instructie van den Staat.

Spanjen insisteerd, en werd gepromitteerd niet buyten het Vredens-Tractaat gesloten te werden.

Gedu-

Gedurende d'abſentie der voorn: Heeren, harer Hoog Mog: *Plenipotentiariſen*, was in de Vrede-handeling tot *Ceulen* weynig verricht, als dat in 't begin deſer maand *Aug*: de *Franſche*, *Engelſche* en *Sweedſche Plenipotentiariſen* een Conferentie hadden gehouden, van welkers verhandeling ſy aan den Heer *Tsbrands*, een van hare Hoog Mog: Gevolmagtigden, aanſtonds kenniſſe gaven: die ſulks ook met een expreſſe Courier na den *Haag* verſond. Zedert was aldaar de Geſand *Smiſing*, van den *Biſſchop van Munſter*, en een Geſand van *Nieuburg* mede aangekomen, om harer Meeſters Intreſſen op deſe Vrede-Handeling waar te nemen.

Franſchen, Engelſchen en Sweedſchen houden beſondere Conferentie.

Geſandten van Munſter en Nieuburg komen ook tot Keulen.

De Heeren *Beverning* en *Hayren*, den 14. deſer weder tot *Keulen* aangekomen, gaven aan de Heeren Sweedſche *Mediateurs* op de *Franſche* PRETENTIEN, het Antwoord der Heeren *Staaten Generaal* in deſer voegen over:

ANTWOORD en AANBIEDING der NEDERLANDSCHE GEZANDTEN.

Antwoord van de Staaten Generaal op de Franſche Pretentien.

WY hebben van U, *Doorluchtig ſte Heeren*, ſeer wel verſtaan, de Genegentheyd en Wille van *Sijn Alder-chriſtelijk ſte Koninklijke Majeſteyt*, om met de *Hoog Mogende Heeren Staaten Generaal*, onſe Heeren *Principaalen* eenen VREDE te maaken, en met eenen de Articulen, op welke *Vrankrijk* ſoude willen, dat die wierde geſlooten. Voorwaar, met hoe groote Sorge *Nederland* geärbeyd heeft, om deſen Oorlog voor te komen, en op uwe *Pretentien*, voor ſoo veel die rechtveerdig en deugdelijk waren, te voldoen, geven niet dan al te klaar te kennen, de groote en breede Conditien, aangeboden, om te vergoeden alle de Schaaden, die voortgebragt wierden, den Arbeyd, die ſeer langen tijd, hoewel te vergeefs, door Nederlands Gezand te *Paris* is aangewend. Maar *Vrankrijk*, ſteunende op haar Kragten, en aangemoedigt door haar Voorſpoet, heeft liever de Saak door de Waapenen willen volvoeren, als de Middelen van VREDE t'omhelſen. Dit is de Oorzaak, dat het ſich met *Engeland* verbonden, de *Biſſchoppen* van *Keulen* en *Munſter* gewaapent, en geheel EUROPA tegens het *Vereenigd Nederland* alleen, gaande gemaakt heeft. In plaats van *Reſtitutie* over geledene Schaaden te ſoecken, heeft men den Ondergang van 't Volk geſogt.

Hoe *Vrankrijk* geheel *Europa* tegens Nederl: heeft geallarmeert.

De *Franſſen* hebben niet door Geweld maar door Liſt en Geld geoorlogt.

De FORTUYN heeft, wy bekennen 't, *Vrankrijk* gunſtig geweeſt, en haar Voorſpoet is, of door de Trouwloosheyd, of Laf hertigheyd van d'Onſe, ongelooflijk groot. Wy zijn, niet door Geweld, maar door Liſt overwonnen; en men heeft de Herten, ſoo der Krijgs- als Staats-lieden met een Gulden Reegen konſtelijk weten te bevochtigen. 't Zy ſoo 't wil, de regtveerdigheyd der Saake kan uyt d'Uytkomſt niet geſchat werden. Schoon de Voorſpoet ſommige Ongerechtigheden zal doen Eerlijk ſchijnen, by de ſoodanige, die hun Aanſlagen door Liſt en Geweld voort-zetten, by welken geenerhande Middel, mits het maar dient, Ons t'overwinnen, Schandelijk werd gereekent, en ſich niet ſchaamen den Naam van Zeege-Vorſt, gehaalt op ſulken wijſe als hy kan, te draagen; houdende niets Oneerlijks, dat maar Voordeel geeft; achtende geen Prijs te duur, om te mogen Heerſchen; en dat alle Dingen eerlijk en wel-voeglijk zijn, wanneer-ſe maar ſtrekken om de Heerſchappy en Moogentheyd uyt te breyden: Een ander Voorſchrift echter geeft ons de gezonde *Reeden*, welke belaſt, te vergeeven, den genen, die gereed is, geledene Schaaden te vergoeden, en op geen Wraak te dringen. Doch wy zijn noch maar in 't Begin-zel van den Oorlog; Zijnde door ons Ongeluk en Schaade, Voorſichtiger geworden: En noch niet, ſoo van Mannen, noch Kragten berooft, dat wy 't Overige niet ſouden konnen beſchermen, ſonder welke *Vrankrijk* d'Overheerde Plaatſen niet kan behouden. 't Is waar, Ons komen veel Ongemakken over; maar U geen minder noch geringer. Moogelijk zal ons Geluk en d'omdraaying des *Fortuyns* Ons meer Vrienden maaken, als U grooter Voorſpoet.

Te vergeefs oordeelt men, uyt d'Uytkomſt, van de Billijkheyd om te Oorlogen, gemerkt het Eynde noch niet werd gezien. 't Heeft *Nederland*, als een vrye *Republijk*, vry geſtaan, Verbonden te maken met wien het ook begeerde; 't Welk alleen, ter oorzaake van onderlinge Beſcherming, op d'*Algemeene* VREDE in EUROPA heeft gezien. Hier van-daan is 't, dat men te vergeefs, die al-om bekende TRIPLE ALLIANTIE op het algemeen Schouw-tooneel te voorſchijn brengt, als of die alleen geen ander Inſicht had, dan de Moogentheyd van *Vrankrijk*, die met ſoo groote en dappere Schreeden voortſlaat, te willen ſtuyten, en als of alleen de *Nederlanders* de voornaamſte *Autheuren* en Aanleyders derſelve waren, welke, gelijk uyt d'Ar-

d'Articulen blijkt, getracht hebben, daar door de gemeene EENDRACHT onder de *Chriſtenen* te behouden; Maar niet Sy alleen, of meer als Andere, en geenſins hebben willen *Vrankrijk*, of ook eenig ander *Rijk* in 't byſonder, ſchaadelijk wezen. Nademaal 'er geen *Reeden* blijkt, waarom Sy *Vrankrijk* minder als *Spanjen* ſouden willen gunſtig zijn, zijnde beyder Macht en Vermoogen geſtelt in een gelijke Waag-ſchaal. Deſe beyde Nabueren Machtig en Groot, en d'een ſoo wel als d'ander Vrienden, en *Vrankrijk* miſſchien meer, om dat nooyt Vyand is geweeſt; alwaar ter contrary *Spanjen* eertijds dat ſeer bitter was. Waarom men dan apparentelijk deſe, vermits het geheugen der voorgaande ondraaglijke Heerſchappy, minder ſoude mogen betrouwen. De weldaaden Ons door *Vrankrijk* bewezen, hebben wy altoos met Dankbaarheyd erkent. En ſchoon het ook ſelfs daar in ſijn eygen Intereſt heeft be-öogt, hebben wy die nooyt verkleynt. Daarom paſt het niet, de *Majeſteyt* van een vrye Staat te verminderen, of derſelver Vryheyd t'onderdrukken.

Dat 'er geen Reden zijn, waarom *Nederl:* meer *Spanjen* als *Vrankrijk* ſou willen gunſtig zijn.

Met meerder waarheyd ſchijnt *Vrankrijk* ſich met *Engeland* verbonden te hebben, en gezamentlijk te Water en te Lande den *Nederlanders* d'Oorlog aan te doen, om den ſpoedigen Loop der Nederlandſche Zee-vaart of te ſtuyten, of geheel te beletten; Als dat de *Nederlanders*, om de daaglijks al te veel aanwaſſende Moogentheyd van *Vrankrijk* tegen te gaan, ſich met andere uytheemſche Vorſten in Verbond hebben ingelaaten. Nademaal ſoo wel *Vrankrijk*, als meer andere Chriſten en Onchriſten *Potentaaten*, de vrye Vaart ter Zee genieten, ſoo vermag door niemand den *Hollanderen* dat ſelve Recht, ſonder het grootſte Onrecht, of ontnomen, of geweygert werden, indien immers de ſpeciale Verbonden, of d'algemeene Rechten der Volkeren niet werden geſchonden. Voor hun gewenſchte Welvaard en gelukkige Voorſpoet, weeten ſy Gods Goedertierentheyd, en den neerſtigen Vlijd harer Ingezetenen dank: Sich niet met eens anders Saake bemoeyende, dan wanneer 't de Verbonds-Redenen vereyſchen, of dat het betaamlijk zy, *Bemiddeling* aan te bieden. Sy gaan niemands Raadſlagen traverſeeren, dan wanneer ſy daar door werden gedrongen, het hare te beſchermen, en 't aanſtaande Onheyl af te weeren. Maar *Vrankrijk* heeft een KONING, die in den bloeyenſten Staat der geheele Weereld zit; overvloedig verſien van Volk en Kragten, ſeer Rijk van Geld, groot van Daaden, en booven al Groot-moedig. Of Hy nu de Zuy-

Nadien 't een yder vry ſtaat, d'openbare Zee-vaart te gebruyken, ſoo vermag niemand, dat ſelve Recht den *Hollanderen* t'ontnemen.

Hoe Louis de XIV. 't Exempel van Hendrik de IV. tragt naar te volgen.

len ſijner Overwinningen zal veſten in den Hoek van *Nederland*. Hy, die nu den *Grooten* ALEXANDER, toen hy ſtierf, niet ongelijk van Jaaren is, weeten wy niet. Of dat hy liever, in naarvolging der *Merovees*, *Pipinen*, en *Karolus*, wil trachten, de Glory der Franſche Heerſchappy te herſtellen, de ſelve tot haar vorige Paalen uytbreydende, en den Staat der *Chriſtenen* in EUROPA te hervormen; of wel, dien grooten en geheymen Aanſlag van ſijn *Groot-Vader* HENDRIK *de Vierde* te volvoeren. Immers, men moet niets Gerings noch Middelmaatigs van ſoo Grooten *Koning* verwachten. Of ſchijnt het, dat om deſe Saak uyt te werken, het bemachtigen van *Nederland* nootzaaklijk is, gelijk certijds de *Romeynen* alles derwaards gereet hadden, zijnde de Heyr-Legers en Scheeps-Vlooten veerdig, om den Oorlog of in *Duytſland*, of in *Engeland* over te brengen; 't welk een maal overwonnen zijnde, dat God verhoede, in hoe grooten gevaar ſou dan *Duytſland* en de *Spaanſche Nederlanden* wezen, die men van d'een en d'ander kant, van booven en beneden, voor de Franſche Wapenen ten proye ſoude zien? *Engeland* zal niet langer veylig blijven, als 't *Vrankrijk* zal behagen. Maar, 't gene noch de *Roomſche Mogendheyd* heeft konnen doen, nog *Spanjen*, grooter als 't oude *Roomen*, (ſoo 't ſig liet voorſtaan) heeft konnen te wege brengen, ſou *Vrankrijk* te vergeefs tragten uit te werken, ſchoon het velerley Vyanden tegens *Nederland* ſocht te verwekken. Dies ſou *Vrankrijk* beter doen, het ſelve tot Vriend te houden, en het ſich tot Bond-genoot te maaken; dewijl hun gemeene Saak ſoo naau vereenigt is, dat deſelve, ſonder Onheyl der beyde *Natien*, niet kan geſcheyden noch verdeeld werden.

Dus was hun Antwoord;

Dat de voorgeſtelde *Conditien* hard, bitter, en heerſch waren, als van een Grootsmoedig Overwinnaar voortgebracht, op welke ſy echter uyt Vrede-lievendheyd, ſoo veel by haar Inſtructie geoorloft ſou zijn, en de Vryheyd van *Nederland* kon lijden, ſouden inwilligen.

Preſentatien tot Vrede, van de Staaten Generaal.

1. *Sy ſtaan dan toe, een* Eeuwige Vergetelheyd *van alle voorige Beleedingen, en dat de* Eendracht *weder tuſſchen beyde de* STAATEN *ſoude bloeijen.*

2. *Dat de Natuur van de Provincie geen ſcheyding kan lijden.*

3. *Het behaagde haar niet, de drie Brabandſche Steden aan* Vrankrijk

rijk *in handen te leveren, waar door sy, van hare Vestingen op de Grensen ontbloot, voor 's Vyands wel-gevallen open souden leggen. Niets moet 'er lastig vallen, 't gene de gemeene Veyligheyd verzekert.*

4. *Plaatsen in een wettigen Oorlog gewonnen, wierden met recht wel gehouden; maar desen Oorlog konden sy soodanig niet gelooven: en wijl yder het sijne moet weder hebben, soo behoorden die* Provincien *weder gegeven te werden, niet in dien Staat soo als die tegenwoordig zijn, maar soo als die geweest waren.*

5. *De Steden aan den* Over-Rhijn, *toe-komende den* Keurvorst van Brandenburg, *door de Nederlandsche Wapenen, den* Spanjaarden, *doemaals Vyand, afgenomen, behoorden weder onder de Nederlandsche Bezetting te staan; dog om den* VREDE *te bevorderen, zijn sy te vreden, dat hem die werden weder-gegeven; andersins aan hen verbonden blijvende, waar over met dien Vorst willen verdraagen.*

6. Keur-Keulen *mag* Rijnberk *niet behouden, voor dat hy daar over met den* Nederlandschen Staat *vereffend is. En* Meurs *mag den* Prins van Oranjen *niet werden ontnomen.*

7. *Het schijnt de* Vryheid *en* Veyligheid *te lastig, dat de nedergeworpene Sterkten niet weder souden mogen opgemaakt worden.*

8. *De Roomsch-Catholijke Gods-dienst heeft groote* Vryheid *genoeg in* Nederland; *dan door de Grond-wetten der Regeering is 't niet geoorlooft, die allesins te gedoogen: niet te min, om den* VREDE *te bevorderen, konden sy inwilligen, dat in die Steden of Voorsteden waar het grootste getal daar van is, als in die Steden der drie* Provincien, *welke* Vrankrijk *nu bezit, de* Roomsche Gods-dienst *openlijk ongestraft geleerd, de strengere Placcaaten versacht en vernietigt souden werden; soo dat ook de* Gereformeerden *in* Vrankrijk *niet, gelijk geschied is, door u onderdrukt, maar d'ontnomene en gesloten* Kerken *weder-gegeven en geopend werden.*

9. *De Zee-vaart volgens het Tractaat van* Paris, *en de Saken van* Indien *te reguleeren, gevalt haar wel.*

10. *Geen Verbonden sonder toestemming van* Vrankrijk *te maken, strijd tegen de Vryheyd en Opper-macht, daar sy geensins souden konnen afwijken: Als ook de* Triple-Alliantie *met uytgedrukte Woorden niet afstaan.*

11. *Sy souden* Spanjen, *indien het* Vrankrijk *den Oorlog quam aan te doen, niet bysspringen; noch ook andere* Vyanden *hulp doen: dies moest* Vrankrijk weder *renuncieëren van al het Recht op de Nederlandsche Steden in* Braband *en* Vlaanderen, *als mede de Vyanden tegens* Nederland *geen hulp noch bystand te doen.*

12. *De koſten der Oorlogen moeten gecompenſeert werden, wanneer de rechtveerdigheyd der Sake niet gevonniſt is: Wy hebben de grootſte Schaden geleden.*

13. *Dat de Erflanden en Heerlijkheden aan den* Prince van Oranjen *werden weder-gegeven, vereyſcht de Rechtveerdigheyd; en hadden ook behooren het Recht van* Neutraliteyt *te genieten, gelijk ſelfs in den Spaanſchen Oorlog is ge-obſerveert geweeſt: Maar laat hem inſonderheyd ſijn* Prinsdom van Oranjen *werden weder-gegeven.*

14. *De* Franſſen *in onſen dienſt, gelijk de* Nederlanders *in uwen dienſt, zullen deſe* VREDE *genieten; en daar in geſloten werden onſe Geconfedereerde Bondgenooten en Vrienden.*

Indien deſe Aanbiedingen u mogen behagen, zullen wy, Alder Doorluchtigſte Heeren Gevolmagtigden, een eeuwige, trouwe en oprechte VREDE met u ſluyten.

Sweedſche Mediateurs ſpreken haar gevoelen over de wederzijds Voorſtellingen.

De *Sweedſche* MEDIATEURS, de *Franſche Pretentien*, en *Nederlandſche Preſentatien* tegens malkander balanceerende, ſeyden, ſich ſeer te verheugen, dat de Strijdende Partijen ſich ſoo gemaatigt droegen. En wijl ſy ſochten alles voorts te bemiddelen, raadden ſy, dat men wederzijds malkander wat meerder ſoude te gemoet komen, met de Spring-aders der Geſchillen en Queſtien toe te ſtoppen; de Pretentien wat te verminderen, en de Preſentatien wat te vermeerderen. Indien 'er nog eenige Swaarigheyd overig bleef, die den *Vrede* ſou konnen hinderlijk zijn, dat ſy die op het gevoeglijkſte aan een kant ſouden ſchuyven, om dus weder tot de gelukkige en ſeer gewenſchte VREDE te geraken, waar aan, nevens *Vrankrijk* en *Nederland*, geheel de Chriſten Wereld ſoo veel was gelegen. Sy bedankten beyde de Partyen, dat de Bemiddeling van hun *Koning*, ſoo veel vermogen by hen had gevonden; en hoopten, dat de voorgeſtelde Middelen in 't goede genomen zijnde, de Saak ten laatſten met een goet Succes ſoude eyndigen.

Gelijk als Vrankr: met Holla: apart ſocht te tracteeren, ſoo tragt Holl: met Engel: te doen.

Maar gelijk de *Franſſen* alle mogelijke Vlijd aangewend, en velerhande liſtige practijken in 't werk geſteld hadden, om de *Nederlandſche Plenipotentiariſen* te beweegen, buyte kennis en weten van haar Geconfedereerde Bondgenooten, met *Vrankrijk* apart te handelen, en dus geſamentlijk voor hen in 't particulier een Vredens-Verbond op te richten; Alſoo ſochten hare Hoog Mog: de *Heeren Staaten Generaal* haar Gezandten, met de *Engelſche Ambaſſadeurs* apart buyten *Vrankrijk* te tracteeren, als wetende, dat

ſelfs

ſelfs in *Engeland* vele voorname Heeren, en de meeſte Kooplieden daar toe ſeer inclineerden, ja dat de geheele Gemeente een grooten afkeer van deſen Oorlog hadde, aangeſien ſy dagelijks niet anders dan groot nadeel en veel ſchaden daar door quamen te lijden, ſoo door den continuëlen Afbreuk der Hollandſche en Zeeuſche Capers, als door het grootelijks verminderen van den Vrijen Koophandel en opendlijke Zee-vaard, die door de Glorieuſe en victorieuſe Wederſtand van de Zee-Magt der *Nederlanderen* hoe langs hoe meer wierd gekrenkt. Ook konden de *Bonds-genoten* van hare Hoog-gem: Heeren *Staaten Generaal*, geen Nadeel noch ſchade in deſe beſonderlijke Vredens-handel met *Engeland* te verwachten hebben, als ſtaande met beyde in goeden *Vrede* en *Neutraliteyt*, en ſelfs wenſchende de volbrenging der ſelve te mogen zien. Waar na als-dan de *Nederlandſche Staat*, van d'Engeliche Oorlog geheel bevrijd zijnde, ſy dies te kragtiger haar Wapenen te ſamen geconjungeert, der *Franſſen* Aanſlagen ſouden traverſeeren en wederſtaan konnen. Alwaar ter contrary de *Franſſen*, na met den *Nederlandſchen Staat* een beſonder Vredens-Tractaat geſloten te hebben, ſy haar eygen Bondgenooten, als *Engeland*, de *Keulſche* en *Munſterſche* in de pékel ſouden hebben laten zitten. Insgelijks ſoude het aan de ſijde der *Nederlanderen* een groote Ontrouwigheyd zijn geweeſt, wanneer ſy met *Vrankrijk* apart, tot uytſtooting harer Bondgenooten den *Keyſer* en *Spanjen*, geſlooten hadden. Maar het was een geheel andere beſchapenheyd van Sake, dat *Nederland* met *Engeland* apart ſocht te tracteeren, als zijnde niet alleen nut en voordeelig voor deſe beyde *Staaten*, maar insgelijks ſeer favorabel voor haar Bondgenooten. Dies wierd *Don Bernado de Salinas*, *Spaanſche Miniſter* aan 't Hoff van hare Hoog Mog: de Heeren *Staaten van Nederland*, op haar verſoek, na den ſelve met redelijke Conditien voorſien te hebben, den 15. *July* na *Londen* afgeveerdigt: Maar bevond aldaar de Grootſten des Rijks noch niet ſoodanig tot den *Vrede* ge-inclineerd, als men ſich wel geïmagineerd, en gewenſcht hadde; waarom ſich den 6. *Aug.* weder van *Londen* na *'s Gravenhage* begaf, en aldaar hare Hoog Mog: Raport van ſijn verrichting deed.

Dewijl hare Bond-genoten daar by geenig nadeel konnen lijden.

Maar wel ſeer veel, wanneer met Vrank: apart ſouden tracteren.

Spaanſche Afgezand gaat met Staadſche Volmagt na Engeland.

Ondertuſſchen kreeg men bericht uyt *Keulen*, dat de Handeling tuſſchen de *Engelſche* en *Nederlandſche Geſandten*, aldaar ſoude toe-gegaan zijn, op volgende manier.

De-

Sweedsche Mediatie.

DE Sweedsche Gesanten, Bemiddelaars, vertoonden, hoe Sijne Koninklijke Majesteyt haar Meester, over desen Oorlog ten hoogsten verwondert, en hertelijk bedroeft was, oordeelende, dat alle de stoffe van geschillen en oneenigheden, door het Tractaat te Breda t'eenemaal was weg-genomen; en indien eenige artijkelen daar in duyster of twijffelachtig mogten zijn, of van d'een of d'ander niet wel nagekomen, sy waren de selve Mediateurs, die de saak in alle billigheyd souden tragten by te leggen: Versoekende, dat alle quade herts-togten en onmatige driften mogten ter zijden gestelt zijn: Dat men naauwkeurig mogt over wegen hoe weynig voordeel, en hoe groote nadeelen beyde Volkeren by desen Oorlog hadden bekomen. Betuygende, dat sy malkander in Mogentheyd gelijk waren; een selfde Gods-dienst hadden; de selfde zeden en gewoonten: en de Verbonden der Voor-Ouderen met een geduurige stantvastigheyd altoos heyliglijk hadden onderhouden; dies vermaanden haar, de vorige Vriendschappen te vernieuwen. Desen Oorlog niet bygeleyt, sou de heele Weereld tot een algemeene Wapening slepen; sonder dat een van beyden eenige vrucht daar uyt sou trekken, maar ongelooflijke onkosten en schaden wederzijds moeten uytstaan; en men kon daar in niet anders dan door Vrede ten eynde komen. Dierhalven baden sy Godt, dat hy haar den Geest des Vredes wilde ingeven, ten eynde sy soo grooten Werk, soo noodsakelijk voor hare Staaten, soo glorieus boven alle Lauwer-kranssen voor geheel Europa, vlijtig tot een gewenscht en gelukkig Eynde mogten brengen.

Den Eysch der Engelsche Gesanten wierd dusdanig voorgestelt. De Bemiddeling van Sweden was haar aangenaam. Sy seggen, dat de Koning van Engeland seer ongeern in den Oorlog gekomen is; en dat sijne begeerten gering en licht om te voldoen geweest hadden. Sy beschuldigden de Nederlanderen van halsterigheyd en laatdunkentheyd, om niets te willen toegeven. Roemen op de gunsten en diensten van de Koningen van Engeland aan de Nederlanders bewesen; en dat die voormaals versocht hadden, sich t'eenemaal onder Engeland te begeven. Verwijten Nederlands Ondankbaarheden ontrent Karel den I. in sijne Tegenspoeden, en ontrent den tegenwoordigen Koning in sijne Ballingschap, als of sy met Cromwel tegen de trouwste harer Vrienden hadden aangespannen, alleen om de Koninklijke Familie t'onderdrukken, wanneer de jonge Prins van Oranjen sijn deel ook van de Verbittering heeft moeten dragen. Dat sy, als de Koning trachte sich aan de Moordenaars sijnes Vaders te wreeken, niet hadden willen overleveren die sich in Holland onthielden; maar selfs haar beschermingh, eer-ampten, en rijkdommen aangeboden. Den handel der Engelschen hadden sy met listen belet en bedorven. De Bredasche Vrede was niet naauwkeurig nagekomen, en de gedempte onlusten waren, door nieuwe beleedingen en ongelijkken, weder levendig geworden. Tegen die artijkelen had haren Admiraal de Zeylen niet gestreeken; de Tribuyt voor den Haring bedongen was niet betaalt; en de Koopmansschap niet gereguleert als na haar eygen voordeel, &c. Evenwel waren sy op desen voet noch bereyd een geduurige, bestendige en onbedriegelijke Vrede te sluyten. De Oude Verbonden souden weder herleven, insonderheyd dat in 't jaar 1597. tusschen den Koning van Vrankrijk, de Koningin van Engeland, en de Staa-

Staaten der Vereenigde Nederlanden gemaakt is. De Artijkelen van de Bredaasche Vrede souden naauwkeurig onderhouden worden, ten zy hier verstaan wierd, daar van af te wijken. d'Ongebondenheyd der tongen, schriften, en schilderyen, die den Koning ongelijk doen, sullen met strenge Placcaten ingebonden, met 'er daad gestraft, en daar benevens die schandelijke afteekening des Konings weg genomen worden. De al-oude Waardigheden en eer-ampten des Princen van Oranje, die sijne Voor-ouderen hebben bekleed, sullen door erf-recht succesſivelijk op sijne Nakomelingen af dalen, soo lang'er manlijk oir over sal zijn: en Hy sal voortaan den tijtel van Erf-Stadhouder vryelijk mogen gebruyken. De Koopmanschap en handel, sal in beyde de Indien, en vorders, gereguleert worden, volgens de Bredaasche Vrede-handeling; en de twijffelachtige puncten daar in verklaart zijn. De voor-rechten van Engeland op het Canaal, met de heerschappye des selfs, sullen ongeschend blijven. De Nederlanders sullen voor de Engelsche Konings-schepen de Zeylen strijken; en Nederland sal de versuymde gewoonten met een dragelijke somme van penningen boeten; en de Pretentien van Engeland op den Haring-vangst voldoen. En nademaal Nederland, aan het Victorieus Vrankrijk, eenige sterke Steden sal moeten overleveren, soo sal ook aan het overwinnend Engeland d'een of d'ander plaats gegeven worden: als Vlissingen, of den Briel. Om Engeland eenigsins de kosten van den Oorlog te vergoeden, sal Nederland uytkeeren niet minder dan vier Millioenen. De Nederlanders in Engelschen dienst, en vice versa, sullen hier begrepen en ingesloten worden. Het Door-luchtigste Huys van Oranjen sal den Staat ten hoogsten gerecommandeert zijn. Hier op wierd van de Doorluchtigste en Uytmuntenste Heeren Gevolmachtigden rondelijk verklaring geeyscht, of sy op sulken voet een eeuwige en opregte Vrede wilden sluyten.

De Heeren Nederlandsche Gesanten antwoorden: Dat het haar seer aangenaam was, te verstaan, dat de Koning van Engeland den Vrede wenschte. Desen Oorlog verdroot Nederland soo seer, als of door een wreed geweer hare eygene ingewanden wierden uytgedrukt. Sy hadden gelooft, dat door de Vredehandeling te Breda alle haat en misnoegen, met de oorsaken der selver in een eeuwige Vergetelheyd sou bedolven geweest zijn, en dachten niet, als elkander door alle plichten van Vriendschap t'overwinnen. Engeland heeft, door hoop en beloften van Vrankrijk aangezet, den Vrede, eer die naauwlijks behoorlijk bevestigt was, terstond verbroken. De doorsichtigste Politijken konnen niet naspeuren, wat intrest Engeland heeft, om nu weder te willen oorlogen. Het selve zijn geen genoegsame verzekeringen van voordeel gedaan, indien de succesſen hare desseynen begunstigt hadden; daar het in tegendeel sekere en onvermijdelijke onheylen had konnen voorsien, die 't nu gewaar word. Het tracht noch na de heerschappye ter Zee, daar het naauwlijks 't gebruyk van overig heeft: de Koning vast blijvende aan een Oorlog, die by sijne Onderdanen gehaat en ongelukkig is, sie toe, dat hy niet in grooter Rampen ingewikkelt worde, als wel sijne Voorsaten zijn overgekomen. Wie sal toch de Wateren van Holland, de Zand-platen van Zeeland, de Maeraſſen en Sompen van Vriesland derven naderen, als die door ydele gedachten denkt,

den Hemel te beklimmen? Maar sonder die nochtans konnen de overige Provintien niet behouden worden. Daarom moet gy, of de genomene plaatsen verlaten, of de overige noch innemen, 't welk niet alleen moeyelijk, maar ook t'eenemaal onmogelijk is. Engeland had den geheelen Ondergang der Nederlanderen begrepen, en, de Landen met Vrankrijk gedeelt, en het na-yverend volk, dat haar in de weg is, uytgeroeyt zijnde, sich gelijk Romen met CARTHAGO, een eeuwigduurende Gelukſaligheyt ingebeeld. Het doorgronde niet de Raadslagen der Franssen, die voor sich selve, en niet voor Engeland oorloogen; en verstont de gelegentheyt onses Lands niet, dat in 't minst geen verdeeling kan lijden: Maar de Luk-Godin schijnt door drie nederlagen ter Zee haar gestraft te hebben. Dat wy den Koning van Engeland oorsaak tot een rechtvaardigen Oorlog gegeven hebben, ontkennen wy rondelijk; maar hebben daar tegen ons altijt dankbaar voor de weldaden der Voorouderen, en getrouw volgens de Verbonden betoont. De redenen van Oorlog zijn, jeloersheyt en afgunst, die den voorspoedigen loop der Nederlandsche saken met scheele oogen aansiet. De gepretendeerde heerschappye van Engeland over de Zee, en het Brittannisch recht over 't Canaal, met soo veel bloeds bedisputeert, is van geen waardye: en dat wy Contracten overtreden hebben, word meer geseyt, dan bewesen. Het verbieden der Koninklijke Stam in onse Landen, heeft de Koning, in sijne Glory herstelt, voor nootdwang, waar in de Staat sich bevond, ten besten gehouden en vergeven. De Klacht, dat de Nederlandsche Admiraal de Zeylen niet heeft gestreken, lang bekrakeelt en onderſocht; is krachteloofer, dan datse behoorde den Oorloog voort te brengen, daar de saak in twijffel hangt. De Haring-vangst op uwe Kusten, ons voordeelig, u niet schadelijk, steunt op oude en nieuwe andermaal bekrachtigde over-een-koomsten, waar tegens wy niet hebben misdaan. Indien sulks wierd bewesen, sullen wy voor de Mediateurs, als Arbiters, geen swarigheyt maken, den misslag te vergoeden, 't welk voorheen al aangeboden, de rechtveerdigheyt van uwen Oorlog om-ver stoot. De Handel en Koopmanschap, soo dikwils door Verbonden gereguleert, schijnt buyten geschil gestelt te zijn; waar in de Engelsche veel eer als de Nederlanders hebben overtreden. Schuylplaats aan vremde Vluchtelingen te geven, word door geene wetten verboden, en is by de Engelsche selfs gedaan. De quade genegentheyt der Nederlanders tegen Engeland, word met soo veel waarheyt geloochent, als lichtvaardig staande gehouden. Wy zijn Vrede-lievend, en hebben meer vermaak in een matige heerschappye, dan in onse Landpalen door wapenen uyt te zetten: en hoe de Vrede verder uytgebreyd word, hoe die meer tot onsen voordeel strekt; ja een algemeene is onsen hoogsten wensch: en dus zijn wy gesint, Doorluchtigste Heeren Gevolmachtigden, den Vrede met u te beveſtigen.

Alle ongelijken en onheylen sullen vergeten en vergeven zijn. De Tractaten voor desen met Engeland gemaakt, sullen in volle kracht blijven, insonderheyt de Vrede-handeling tot Breda gesloten, ten ware hier verstaan mogt worden, daar in iets te veranderen. d'Ongebondentheyd der tongen willen wy door Placcaten en straffen wel intoomen. De verdrevenen uyt Engeland, in onse Bescherming aangenomen, te verjagen, ware onmenschelijk, en oneerlijk; doch soo Engeland, door een bysonder verdrag, daar over met ons wil han-

handelen, wy vinden daar geen swarigheyt in. Den Prins van Oranjen beminnen wy innerlijk, dien wy alle eer-ampten en waardigheden sijner Voorsaten hebben opgedragen. Sijne ingeboorne zedigheyt kon niet gedoogen, dat men hem meerder sou opdragen; en dat hem meer opgedragen kan worden, als dat sijne Waardigheyt erffelijk zy, weten wy niet. Dan het is overtollig, dat Uytheemsche Koningen daar op aandringen, dewijl Nederland, uyt eygen beweging, daar toe genegen is. Een geheele eeuw, van *Wilhem den Eersten*, tot desen den Derden van dien Naam, hebben wy gene andere Gouverneurs van onse Provintien, noch Capiteyns Generaals van onse Militie erkent dan de Princen van Oranje: noch sullen geen andere erkennen, soo lang'er Mannelijk geslacht sal te vinden zijn. De Vrede-handeling van Breda, zy het richt-snoer van de Koophandel; en laten de geschillen daar over weg-genomen worden. 't Gene naar het Tractaat van Breda in Oost-of-West-Indien den anderen afgenomen is, sal blijven by den Besitter. Het gepretendeert recht van Engeland over 't Canaal, benevens het strijken der zeylen, sullen buyten geschil zijn, als eertijts en by het voor-verhaalde Tractaat is besloten. De saak van de Haring-vangst moet hier wat breeder verhandelt en uytgeleyt worden, om nieuwe onluysten voor te komen. Wy verwonderen ons, dat Engeland, of Vlissingen of den Briel, twee sterke bolwerken van den Nederlandschen Staat durst eyschen, daar het driemaal uyt Zee geslagen, allesins te kort schiet, en niets in Nederland heeft gewonnen. Millioenen gouts te eyschen, is ook seer ongerijmt; daar wy, met onrechtvaardigen Oorlog aangetast, hebben overwonnen: en met sware onkosten daar door beswaart en beschadigt, komen wy met recht de vergoeding der selver u afvorderen. Indien dese antwoord, Doorluchtigste en uytmuntenste Heeren, u behaegt, sullen wy, na d'oude wijse, eenen Vrede vernieuwen, die niet eer dan met het eynde der eeuwen sal eyndigen.

De Mediateurs van Sweden toonden, dat het haar ten hoogsten aangenaam was, te verstaan, dat het werk van de Vrede-handeling tot hier toe soo gelukkigen voortgang had. Sy verhaalden, dat de Nederlanders eenige artijkelen in den eysch voorgestelt, toe stonden, andere bepaalden, sommige af-sloegen, bereid zijnde te voldoen indien sy overtuigt wierden. Sy bekenden, niet te konnen sien, door wat recht Sijne Koninklijke Majesteit mag begeeren, dat een voorname Stad der Nederlanden, hem overgelevert sou worden, een ongewone en ongehoorde saek in Opperste en absolute Mogentheden, bysonder voor een, die in den Strijd te kort schied. Engeland eyscht eenige millioenen Gouts: Nederland seyt, dat men schuldig is, die aan haar uyt te reyken? en misschien was het beter een vergelijking daar van te maken. De saak van den Haring-vangst, eyscht wat meerder Souts; gelijk ook de order op den handel en Koopmanschap. Alles moet naauwkeuriger bepaalt en versekert worden, in d'omstandigheden van plaatsen, van Waren, van Wijse en Tijd: en die daar in beleedigt is, moet genoeg gedaan worden. Ballingen te beschermen, is door gene Verbonden verboden; doch de Nederlanders zijn bereyd daar over in onderhandeling te treden. Dat de Nederlanders den Doorluchtigsten Prins van Oranje, met soo groote genegentheden omhelsen, en in de Eer-ampten sijner Voorsaten herstelt hebben, die na desen in sijn bloed sullen erffelijk zijn, sal vele duystere nevelen verdrijven. Andere stellingen

van klachten en eyſſchen van minder gewicht, ſullen den Vrede niet konnen verſtooren, die ſy niet voor een tijt, maar eeuwig-duurende wenſchen. Men kon wel helder ſien, dat de Vrede ſoo wel voor Nederland heylſaam, als voor Engeland noodſakelijk was. Om welke te bevorderen Sijne Koninklijke Majeſteyt alle hulp, ja geheel ſich ſelven aanbood, willende geern den laſt op ſich nemen van die Vrede in haar geheel ongeſchonden te helpen bewaren. Ondertuſſchen bedanken ſy de Doorluchtigſte en Uytmuntenſte Heeren ten hoogſten, voor het erkennen van hare Mediatie, voor het toonen van de genegentheyt tot Vrede, en voor hare trouwe, oprechtigheyt en neerſtigheyt.

Noch is door een andere hand ons bericht geworden, dat Vrankrijk pretendeerde, in plaats van de Steden, Veſtingen, Schantſen, Dorpen, Land en Lieden, by hem ſedert een jaer herwaerts verovert, niets daer van uytgeſondert, dat daar aan *pleno jure* ingeruymt en afgeſtaen ſouden worden ſoodanige Conqueſten, als de Heeren Staaten Generaal voor deſen, geduurende den Spaanſchen oorlog, op den Brabandſchen bodem hadden gemaekt. Onder deſe Steden ſouden begrepen zijn, de Stad van Maſtricht, de Landen van Over-Maſe, 's Hertogenboſch met de Meyerie, Breda, en Bergen op Zoom, met hare reſpective heerlijkheden en appartenentien; als ook Wilmſtad, en Steenbergen. En dat aen de Keurvorſt van Brandenburg weder gegeven ſouden worden ſijne Steden aen den Rhijn; aen de Keurvorſt van Keulen, Rhijnberk met het Graefſchap van Meurs; aen de Biſſchop van Munſter, Brevoort, Grol, Borkeloo, en Swol. Die dan alle in den Vrede ſouden beſloten zijn. De byſondere Pretenſien van de Keurvorſt van Keulen, en de Biſſchop van Munſter waren eerſt; dat de Staat ſou afſtaen van Swol, het Droſt-ampt van Zalland, Twente, Lochem, Grol, Borkeloo, Brevoort, Lichtevoorde: dat men de Vryheyt ſou geven vande Roomſche Religie in alle de Provincien. Boven deſe wierd noch geeyſcht de Stad en het Graefſchap Lingen, de Bourtang, Nieuwe-Schans, en andere Fortreſſen: 200000. Rijksdaalders Contanten: d'Evacuatie van Embden, Lieroort: Satisfactie aen Maltha en Nieuwburg: en de Kinderen van Benthem wederom te leveren.

Hier op ſouden de Staatſche Plenipotentiariſſen hebben geantwoord: dat hare Hoog Mog: om een goede en verſekerde Vrede te bekomen, uyt genegentheyt en begeerte tot de ſelve, geern eenige van hare onderhoorige Plaatſen wilden overgeven; als de Stad Maſtricht, met de Landen van Over-Maſe, Dalem, Valkenburg, 's Hertogenrade, mitsgaders Brevoort, Grol, en Borkeloo; doch ſoodanig dat de ſelvige tegen andere plaetſen met Spanjen ſouden worden verwiſſelt. Vorders dat hare Hoog Mog: uyt aenſien van hoogſt-gemelte Sijne Majeſteyt, bereyd waren, aen den Heere Keurvorſt van Brandenburg te reſtituëren de Steden op den Rhijn; mitsgaders aen den Keurvorſt van Keulen, Rhijnberk; behoudens dat die Heeren, over 't gene ſy dienthalven te pretendeeren hadden, met haer vereffening ſouden maken.

De Mediateurs drongen noch al ſterk op een Generalen Stilſtant van Wapenen, ſoo om het perijkel van deſen Staat af te weeren, als ook om niet genoodſaakt te zijn in de Vrede-handeling iets te precipiteeren; en om voor te komen, dat het Vrede-werk niet weder te rug ſou gaen. Maer geen van de

Hoogſt-

Hoogst-strijdende Partyen waren daer toe genegen, en seyden, dat men eerder een Vrede, als een Stilstant van Wapenen kon maken; vermits niet blijkt, dat soodanige Cessatie van Wapenen eenige kracht kan by brengen tot bevordering van den Vrede.

De Franssen deden noch groote moeyten, om de Hollanders te bewegen, tot een Vrede bysonder met haer te willen sluyten, en haer van Spanjen en de Keyser af te trekken, haer vele groote en voordeelige aenbiedingen doende. Hier toe gaven sy voor, dat de Koning haer Meester aen Condé alleenig had ordre gesonden, om de Hollandsche Frontieren te verlaten, en aen den Staat de vrye handen te geven, om hare troupen aen de Zee-kusten tegen het landen der Engelschen te konnen gebruyken. Doch het wierd alleen daer voor gehouden, dat men het werk noch eenige dagen socht te slepen tot in de toekomende Maend, om eerst finale antwoord uyt Spanjen te hebben, of die Kroon tot de Rupture sou willen treden of niet. Den 17. Augusti was een Generale Conferentie gehouden: en men sag de Hollandsche Heeren Ambassadeurs met de Spaansche wel haest weder van daer scheyden; daer de andere noch wel een groot half uur by malkander bleven. En toen wierd geseyt, dat de Nederlandsche Plenipotentiarissen hare vaste Resolutie verklaert hadden, om van d'Alliantie met de Keyser en Spanjen niet af te wijken. Den 24. dito was daer noch een Conferentie geweest; en men hoorde, dat de Engelsche machtig verstoort waren, over een antwoord haer van de Hollanders gegeven, die sy niet hadden willen ontfangen. De Franssen en Engelsen, nevens den Bisschop van Straetsburg, hadden op den 28. dito weder t'samen geweest, men seyde, om een finale Resolutie te nemen, waer op sy een Categorische Antwoord van de Tegen-partye souden verwachten: en 's avonds daer aen waren sy, nevens vele andere Ambassadeurs, Ministers, en Dames by den Heer Bisschop vrolijk, tot 's morgens ten 4. uren.

De Keyser en Spanjen maken nader Verbintenis met de Staten.

De swakke Genegendheid der *Franssen* en *Engelsen* tot bevordering van d'Algemeene *Vrede*, bewoeg den *Roomsche Keiser* en *Spaansche Koning* dies te sterker, om sich met den *Nederlandsche Vereenigde Staat* noch naauwer te verbinden; tot welken einde beyde Hoogstged: *Majesteyten* haar Afgesanten in 's *Gravenhage* Ordre lieten toekomen, om de voorgaande Verbonden en Tractaaten met hare Hoog Mog: de Heeren *Staaten Generaal* niet alleen te vernieuwen en te bevestigen, maar boven dien, door nieuwe *Alliantien* en Verbintenissen noch krachtiger te versterken, als op Pag. 167, omstandiger verhandelt, en onder Num. XII. en XIII. by d'Autentijke Stukken geproduceerd werd. Soo dat ook *Graaf de Montery*, *Gouverneur* van de *Spaansche Nederlanden*, uit Insicht dat de *Franssen*, wegens het nader Verbond tusschen sijn Heer en Meester, de *Koning van Spanjen*, en den *Vereenigde Staaten Generaal*, en sijne daar op volgende *Declaratie* van Oorlog tegens *Vrankrijk*, sulks voorheen mogten gewaar

werden, en dienvolgens hier of daar onverhoeds eenige sijner Plaatsen overvallen en in-nemen, soo deed hoog-gem: Exel: op alles goede Ordre stellen.

Franssen trachten een Derde Party in Duytsl. op te rechten,

Welke Verbintenis, den *Franssen* geensins behagende, en sy boven dien ook vernemende, dat door al den Arbeyd van *Sweden*, by den *Keyser*, tot het herroepen van sijn Troupen uit het *Duitsche Rijk*, niets ter weereld naar hun sin hadden konnen obtineeren, sochten haar Net op d'ander zijde te spannen, door het oprechten van een DERDE PARTY in *Duytsland*, om daar mede de doorgedrongene Wapenen des *Keysers* soodanig te balanceeren, dat deselve niet magtig souden zijn, den *Nederlanden* eenige Assistentie te konnen toe-brengen. Waar toe sy, als Fundamenten van dese gepretendeerde Party, vast stelden, *Sweden*, *Beyeren*, *Keur-paliz*, *Nieuburg*, *Wirtemberg* en *Hanover*; waar onder sy *Brandenburg*, waar 't mogelijk, ook wilden begrijpen. En om sulks bequamer te weeg te brengen, deden de *Franssen*, de *Kroon Sweden* aan dat Hoff seer yverig arbeyden: Maar *Deenmarken* hier over Jalours, poogde dit met alle vlijd te wederhouden, daar toe met gefondeerde Redenen bybrengende, dat dit de rechte Middelen niet waren, om *Duytsland* tot *Rust* en *Vrede* te brengen; gelijk *Sweden* voorgaf: maar wel om den *Oorlog* daar in te doen aanwakkeren. Het Brandenburgsche Hoff was ook soo gereed niet, om dusdanigen Accoord met *Sweden* aan te gaan; maar wel om een Beschermend Verbond te sluiten, om in cas van *Oorlog*, malkander met een zeker getal Volks te assisteeren. *Keur-Saxen* wierd wel mede aangesocht, om in dese *Alliancie* van DERDE PARTYE te treden; maar de *Keurfurst* sloeg dat af, als hebbende met den *Keyser* een Verbond gesloten, om na sijn Heyr in 't *Rijk*, een Magt van 3000. Man te senden; gelijk hy ook onder den *Keur-Prins*, in 't begin deser Maand effectueerde.

Wie sy daar toe verkiesen;

Waar *Deenmarken* sich tegen kant,

En *Keur-Saxen* niet toe bewilligen wil.

Op de Propositie van den *Keurvorst van Keulen*, gaven hare Hoog Mog: *Plenipotentiarisen* een seer redelijk Antwoord over. Maar op die van den *Bisschop van Munster*, gaven hare Hoog Mog: *Ambassadeurs* tot Antwoord; Het hem genoeg moest zijn, dat hare *Hoog. Mog:* vergaten, hoe hy tot tweemaalen, sonder eenige Reden, den *Vrede* had verbroken. En hoewel men vertroude, dat de *Franssen* den *Vrede* wel souden socken, wijl *Vrankrijk* seer uitgeput was van Geld, Soldaaten en Commercie, en dat 'er verscheyde Potentaaten waren, die sich in staat stel-

Hare Ho: Mo: antw: op de Propositie van Keur-Keulen en Munster.

ſtelden, om des *Konings van Vrankrijks* Deſſeynen te traverſeeren; ſoo viel echter daar niets van: want de *Franſſen* meenden, dat de Antwoorden, by hare Hoog Mog: *Plenipotentiariſen* ingebragt, niet genoegſaam waren, om haar te voldoen, ja niet om de minſte Satisfactie daar in te ſcheppen. Soo dat 'er in de Vrede-Handeling ſeer weinig of niets wierd gevordert; wijl het de *Franſſen* niet naar hun ſin was, dat hare Hoog Mog: *Plenipotentiariſen*, in hare Antwoorden, op der *Franſſen* en harer Geallieerdens *Pretentien*, hadden verklaart, niet ſonder 't *Huys van Ooſtenrijk* te konnen tracteeren, noch hunne Eyſchen inwilligen: Echter, ſoo om dat ſy den *Vrede* gaarne hadden bevordert geſien, als ook op 't aanraden van de Heeren Sweedſche *Mediateurs*, deden de *Franſche Plenipotentiariſen*, nevens de *Miniſters van Keulen* en *Munſter*, in de Conferentie van den 12. *Septemb.* een nieuwe Propoſitie; waar in ſy haar Eyſchen vry veel verminderden; want deſe twee Biſſchoppen waren apparent wel beducht, dat al den Laſt des Oorlogs, met het aannaderen der Keyſerl: Armée, op haar Cap ſoude aandraaijen. Doch deſe Propoſitie was voor hare Hoog Mog: *Plenipotentiariſen* noch onaannemelijk, wijl daar in noch veel onredelijke Conditien waren. Hierom arbeyden de Heeren *Mediateurs* by alle de Partyen, ſoo om d'eene te bewegen, tot iets van hare pretentien af te ſtaan, en d'andere om iets toe te geven; In diervoegen ſy voorſloegen, dat de *Nederlandſche Staat*, Behalvens *Maſtricht* en de Landen van *Overmaſe*, de Stad en de *Meyery van 's Hertogenboſch*, enz. aan *Vrankrijk* cedeeren ſoude. Maar alſoo men aan hare Hoog Mog: zijde weynig genegendheid vermerkte, om aan *Vrankrijk* veel af te ſtaan, als haar buyten Reden den Oorlog aangedaan hebbende, ſoo viel daar niet af. Onderwijl bracht men by verſcheyde *Ambaſſadeurs* de tijd meeſt over met Baletten, Comedien, Feſtijns, of ter Jacht te gaan, alwaar de *Biſſchoppe van Straatsburg* hem ordinary mede liet vinden.

Vrede-handel begint te verſlaauwen.

De *Franſſen* Verminderen hare pretentien ſeer,

En zijn egter voor de Nederl: nog on-aanneemelijk.

Den 30. *September* deden de Heeren Sweedſche *Mediateurs*, op d'Inſtantien van de Franſche Heeren *Plenipotentiariſen*, weder een nieuwe Voorſlag, tot een *Stilſtand van Wapenen*; gelijk tot *Weenen* by ſijn Keyſerl: Majeſt: en tot *Regensburg* aan de Rijks-Vergadering mede (in faveur van *Vrankrijk*) was geſchied. Doch daar op is niets gevolgt. En hare Hoog Mog: *Plenipotentiariſen* declareerden ſich daar tegens den 9. *October* aan de Heeren *Mediateurs* by geſchrift, op deſe wijſe:

Franſſen doen ſterk om een Stilſtand van Wapenen aanhouden.

Mijne

MYne Heeren de Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden, in Hare Vergadering gedelibereert hebbende, over de exceſſive Pretenſien, op welke de Koningen van Vrankrijk en Engeland, als ook de Biſſchoppen van Keulen en Munſter den vrede willen accordeeren, en conſidererende, dat men ſich geenſins op de Ultimatien, die uwe Exellentien ons in handen gegeven hebben, kan accommodeeren, ſonder haren Staat aan de laatſte Ruïne te exponeeren, hebben ons expreſſelijk belaſt, aen uwe Excellentien te vertoonen, dat aen Partien ſullen gelieven te ſeggen, dat het hare Hoog Mog: leed is, te ſien, dat gedachte Koningen, hare Geallieerden, haer ſonder eenige wettige redenen geattacqueert hebbende, in deſen Oorlog willen continueren, om haren Staat ten gronde toe te ruïneeren; of daar van niet willen afſtaan, als op ſoodanige conditien, die onvermijdelijk de Ruine van hare Republijk, en een eeuwige ſlavernye voor des ſelfs Inwoonders na ſich ſlepen: en dat ſy in gevolg ſich genoodſaakt vinden, deſe affaires aan de Goddelijke protectie, en aan de gerechtigheyt van hare ſaek bevolen te laten, en dat ſy ondertuſſchen in conſcientie geobligeert zijnde, alles wat van hare diverſie en macht dependeert, te contribueeren tot beſcherming van hare Inwoonders tegen deſe verdrukkingen, ſy haer genoodſaakt bevonden hebben, toevlucht tot hare Vrienden te nemen, en haar naauwer met deſelve te verbinden, om hare ſaken onder den Goddelijken zegen te herſtellen; en hebben ons verder belaſt, Uwe Excellentien te communiceeren, dat ſy, onder andere Hare Vrienden, geſamentlijk en onderling getracteert hebben met hare Keyſerlijke en Catholijke Majeſteyten, en met den Hertog van Lottheringen; en dat de Tractaten geratificeert, en de Ratificatien uytgewiſſelt zijn, en by gevolg de ſaken in ſoodanigen ſtaet, dat ſonder interventie van hare hoog-gemelte Geallieerden, en ſpecialijk den Hertog van Lottheringen, den loop van deſe Negotiatie geenſins kan gecontinueert worden, ten zy de Miniſters van gedachten Hertog daar mede ingelaten worden, en deshalven behoorlijke Paſpoorten voor de ſelve te verſoeken, gelijk aan de andere Ambaſſadeurs toegeſtaan is. Daarom addreſſeren wy ons by Uwe Excellentien, om deſelve te verſoeken, de moeyte te willen nemen, om gedachte Paſpoorten met den eerſten te procureeren. Verder zijn wy door Sijne Keyſerlijke Majeſteyt verſocht, een verklaring te willen vorderen van de intentie van Sijne Alderchriſtelijk ſte Majeſteyt, wegens de Mediatie die de Standen van 't Rijk voorgeſtelt hebben, op dat men Eens mag worden over de manier, die men ſal moeten obſerveeren, om tot eene Generale Vrede te komen; waar op wy door middel van Uwe Excellentien ſpoedige Antwoort verwachten.

Dit

Dit aan Partijen over-geleverd, hebben daar in weynig vernoegen geſchept, ſeggende, tijd van nooden te hebben, om ſulks aan hare Principaalen te communiceeren, en nader Pouvoir daar op te verwachten. Doch men hoorde naderhand, dat de *Franſſen* op dit ſubject, van gevoelen ſouden geweeſt zijn, dat deſe By-een-komſt gedeſtineerd was, om met de *Hollanders* te tracteeren, en hun geïntreſſeerden, rakende d'Affairen van den tegenwoordigen Oorlog, of die daar na mochten komen voor te vallen: En dat dienvolgens de Saak van den *Hertog van Lotharingen*, als voorheen gepaſſeert, daar niet in konde begrepen werden; behalvens noch, dat het *Munſterſche Tractaat* mede bracht, dat d'Affairen van *Duc de Loraine* niet anders dan door amiabele Middelen van den *Keyſer* en het *Rijk* mochten beſliſt werden. Op de *Mediatie* van 't *Roomſche Rijk*, die aan *Vrankrijk* en *Engeland* wierd geoffereerd, verſtond men, dat de Franſche *Plenipotentiariſſen* ſouden geantwoord hebben; Dat ſulks niets anders raakten dan 't adjuſtement van de Differenten, die tuſſchen den *Keyſer* en de *Koning van Vrankrijk* mogten zijn; en dat deſe *Mediatie* Principalijk was van de *Keurvorſten van Ments*, *Beyeren*, *Palatin*, de *Princen van Lunenburg* en *Zell.* Ondertuſſchen ſprak men, als of de *Franſche* met de *Sweedſche Ambaſſadeurs*, den 18. deſer, weder een nieuw Project hadden voortgebragt, meeſt beſtaande, dat hare *Hoog Mog*: eenige Plaatſen aan de *Kroon Spanjen* ſou verwiſſelen, waar voor de *Spaanſen* aan de *Franſſen* weder andere Plaatſen ſouden over geven. Maar,

Franſſen willen de Saak van Lotharingen niet mede in den Handel gedoogen,

Exceptiëren tegens de Keyſerl. Mediatie,

Confereren met de Sweedſchen apart,

De bevordering der algemeene *Vrede* in de Chriſtenheyd, begon langs hoe meer te rug te deynſen; want ſchoon hare *Hoog Mog:* Geſandten nochmalen ſeer inſtantelijk aanhielden, om de Paſpoorten voor d'Afgeſandten van *Duc de Loraine* t'obtineeren, ten eynde ſy in deſe Vredens-Handel mede mogten werden ingelaten, kon echter ſulks geen voortgang krijgen, als hebbende de Heeren *Franſche Ambaſſadeurs* daar toe nog geen Ordre van hun *Koning*, den welke, ſy ook niet geloofden, ſich ſoodanige Conditien ſoude laten voorſchrijven, die hy in de *Munſterſche* nog *Pyreneſche* Tractaaten niet had willen aannemen; en by al dien hare *Hoog Mog:* Afgeſandten en Gevolmagtigden ſich niet wilden laten vernoegen, dat hun Heer en Meeſter *d'Alderchriſtel: Koning* tot de Reſtitutie des *Hertogdoms Lottharingen* reſolveerde, ſonder ſich met eenige Conferentien des Hertogs Geſandten (waar van men voorgaf, hun *Koning* daar door verſcheyde ma-

En willende geen Paſport voor de Lottha: Geſanten geven, deynſt de Vrede handel te rug.

Waar van de *Franſſen* ten onregt de ſchuld op de *Nederlanders* wijdten.

len was miſleyt geweeſt) in te wikkelen; ſoo konden ſy Heeren *Franſche Ambaſſadeuren* niet anders oordeelen, als dat men weynig genegendheyd tot *Vrede* hadde, en *Vrankrijk* tot continuatie des Oorlogs ſocht te dwingen, &c.

Dit alles ſchenen ſoodanige Verzékeringen te weſen, als ſy tot *Regensburg* de Rijks-Stenden, wegens de te rug-roeping der Franſche Armee, uyt het *Roomſche Rijk*, hadden willen diets maken: Want by aldien ſy den *Vrede* hadden begeert, en *Lottharingen* wilden herſtellen, waarom dan niet met d'Afgeſandten deſes Hertogs daar van getracteert: En genomen, ſy hadden eertijds ergens in *Vrankrijk* miſleyt of beledigt, ('t geen ſwaarlijk te gelooven ſtaat, aangeſien deſe *Koning* doemaals in Vrede, en Bezitter van *Lottharingen* zijnde, over ſoodanig Ongelijk, wel lichtelijk ſijn reſentiment had konnen toonen) ſoo is doch wel te begrijpen, dat ſulks nu in ſoo een doorluchtig Geſelſchap van ſoo meenigte Heeren Afgeſandten, daar men van een Algemeene *Vrede* handelde, niet hadde konnen geſchieden.

Wijl hier nu oorzaak is, wegens de Saak van den *Hertog van Lottharingen*, eenige verklaring te doen, te meer, alſoo weynig menſchen den oorſprong van ſijn Geſchil met den *Koning van Vrankrijk* bekent is, als ook waarom deſen *Hertog* dus verſtooten, buyten ſijn Land moet ſwerven; zal ik hier in korte woorden het voornaamſte dies aangaande ſeggen; Dat,

Oorzaken wegens het Verſchil van den *Lotharinger* en *Vrankrijk*.

Schoon het geſeyde Over-oud Hertogdom het Recht, van niet hooger betrekkelijk of geheel ſonder Appel in Juſtitie te zijn, als mede ſoodanige Vryheyd bezit, dat het Rijk gants geen Schattingen noch belaſtingen daar op kan leggen, echter van den *Keyſer* en de Rijks-Standen t'aller tijd voor een Rijks-Leen is gehouden geworden: Maar als voor eenige jaren, *Hertog Karel van Lottharingen*, in voorigen Oorlog, door de *Spaniaarden* gevangen was, heeft hy met het beding ſijner Vryheyd verkregen, dat hem de *Koning van Vrankrijk*, die doemaals al ſijn Goederen en Landerien bezat, alles weder in-ruymde, mits de Wallen der Stad *Nancy* moeſten afgeworpen en geſlecht worden. Niet lang daar na, heeft deſe ſelfde *Karel* ſijn geheel Recht op dat *Hertogdom* overgegeven, onaangeſien *Karel* de jonge, die de Soon was van *Franciſcus*, *Karels* Broeder, ſich ſeer hard daar tegen ſtelde; om dat hy jaarlijks een zeker ſomme Gelds daar voor ſoude mogen te genieten hebben, en dat de eenige Stad *Marſal* in ſijn onderdanigheyd blijven, en eyndelijk, dat de *Hertogen van Lotharin-*

tharingen, onder de Franſche Vorſten van 't Bloed geteld werden ſouden. Doch, of een *Leen-Man* de magt heeft ſijn *Leen*, tot nadeel van ſijn regten Heer, en naaſte Erven, over te doen, daar van mogen andere oordeelen.

Om nu weder tot ons voorgaande propooſt, en aan 't eynde deſer onvruchtbare Vrede-Handeling te geraken, waren veele van ſentiment, dat de meeſte difficulteyten en hinderpalen, tot beletting van de ſeer gewenſchte Vredens-Stand t'erlangen, hier uyt ontſtonden, dat *Vrankrijk* tot *Satisfactie* van de *Kroon Spanjen*, niet konde inwilligen op ſoodanigen manier als die wierd voor-geſteld. Niet tegenſtaande men nu dusdoende ſeer kleyne hope tot erlanging der algemeene VREDE overig hield, ſchepte men echter dies te meer vertrouwen, om met des *Konings van Vrankrijks Bond-genooten* apart te handelen; waar toe d'Afgeſandten van ſijn *Keyſerl: Maj:* den *Keurvorſt van Keulen* alle redelijke Conditien lieten aanbieden. Maar deſe Keurvorſt wierd door ſijn Broeder, den *Biſſchop van Straatsburg*, en *Prins Wilhem van Furſtenburg*, als ſeer geaffectioneerde Inſtrumenten ten dienſte van *Vrankrijk*, geweldig tegen gehouden; echter naderhand weder tot hem ſelven komende, wierd geſpargeerd, dat hy ſou te kennen gegeven hebben, op de volgende Conditien te willen *Vrede* maken, ten eynde hy ſijn Reſidentie-Plaats de Stad *Bon*, weder in vryheyd mogt bezitten; te weten:

De Hoop der Algemeene *Vrede* verſlauwende, ſchept men moed, om een aparte *Vrede* met Vranks: Bond-gen: te ſluyten.

Waar toe Keur-Keulen ſijn Propoſitie doet.

1. Dat hy van ſijn Verbintenis met *Vrankrijk* ſoude afſtaan;

2. Den *Keyſer* tot Securiteyt, verſcheyde Steden, als *Nuys*, *Dorſten*, &c. ſoude inruymen, mits de Stad *Bon* van Keyſerl: Bezetting ſoude bevrijd blijven, willende voorders een ſuportabele Inquartiering in ſijn Landen gedoogen en bewilligen, tot 'er tijd deſſelfs onder het Rijk gehoorige Steden, als *Rhijnberk*, *Maſtricht* en *Maſeyk*, van Franſche Bezetting ſouden bevrijd zijn, waar toe *Vrankrijk* te bewegen, hy geenderleye vlijd nog moeyten ſoude ſpaaren; Ten

't Welk de *Furſtenbergers* tragten te verhinderen.

3. Wilde hy ſijn Different met hare *Hoog Mog: de Staaten Generaal*, aan 't oordeel van Arbiters of Scheyds-Mannen ſtellen, &c.

Hoewel nu dit Accoord meenigmaal op goeden voet ſtond, bemoeyden echter de *Furſtenbergers* ſich gedurig, om het ſelve weder om te ſtooten, en een ſtok in 't wiel te ſteken, verſierende altoos nieuwe vonden, om dit goet voornemen te traverſeeren, en den Keurvorſt altoos naauwer aan d'Intreſſen van *Vrankrijk*

te hechten. De Keyserl: Afgesandten deden ondertusschen ook veel instantien, om het Capittel der Stad *Keulen*, aan des *Keysers* zijde te krijgen; maar dit werk wierd ook gedurig, door de loose grepen, der voorn: *Furstenbergers* verhindert; 't geen eyndelijk hunne Land-goederen duur genoeg moesten betalen.

En veroorzaken veel Onheyl.

Dese twee Gebroeders, *Prins Wilhem van Furstenburg*, en de *Bisschop van Straatsburg*, hoewel beyde Duytsche Vorsten, waren echter soo seer goet Fransch, dat sich, selfs binnen *Keulen*, niet ontsagen, als openbare Vyanden tegens het *Duytsche Rijk* te woeden, allerhande loose listen te fingeeren, en veel slimme treeken aan te wenden, om het selve Rijk, haar eygen Vaderland, in een verderflijken Onrust te storten, en eyndelijk tot een ruïneerende Elend te doen vervallen, waar toe het reeds al aanvang had genomen. Volgens het eygen seggen, en dat noch op een roemsuchtige wijse van *Prins Wilhem*, sou hy wel 15. jaren lang gearbeyd hebben, om de geheele Christenheyd in soodanigen Verwerring en Onrust te brengen. Voorwaar een slegte roem, voor een Christen Potentaat!

Gelijk Keur-Keulen selfs met de Tranen op de wangen te kennen geeft.

De *Bisschop van Straatsburg*, die den goeden *Keurvorst van Keulen*, op het Kasteel *Bruël*, (daar de listige Aanslagen tegens *Holland* zijn gesmeed geworden) ook in der *Fransjen* Desseynen, tot sijn eygen nadeel, had helpen inwikkelen, quam den 26. *October* binnen *Bon*, om sijn Heer Broeder, den *Keurvorst* te besoeken, dewelke ter selver tijd noch besig, om sijn Residentie Stad te versterken, hem niet met goeder Herte verwellekomde; want geseyde *Keurvorst* nu te laat met bedroefde oogen het Verderf en Ruïne sijner Landen aansiende, en boven dien geen middel konnende bespeuren, om door Hulp der *Fransjen*, (ten wiens gevalle dit Onheyl was veroorzaakt) derselver geheelen Ondergang voor te komen, voerde den gemelden *Bisschop* met seer ernstige en herts-bedroefde Redenen te gemoed, dat hy een Oorsaak van desen verderflijken Land en Luyden verwoestenden Oorlog was. Met welken Groet, de *Bisschop van Straatsburg* mogt heengaan, en bedenken, wat voor een schoon Werk hy had aangericht. Weynig tijds daar na, de *Keurvorst van Keulen* sich in sijn eygen Residentie Stad *Bon* niet zeker genoeg achtende, begaf sich na *Keulen*, alsoo hem de Magistraat aldaar Beschutting en Bescherming verzékerde; doch voor sijn Vertrek nam eerst, met de Tranen op de wangen, Afscheyd van den meestendeel sijner Officieren, Huysgenooten en Dienaaren, dewelke hem

Moetende uyt sijn eygen Residentie Stad *Bon* vluchten.

ins-

insgelijks met soodanige Droefheyd en herten-leed *Adieu* seyden.

Eer wy nu een eynde van dese slechte *Vredens-Handel* maken, soo dient hier aangemerkt, dat 'er veel Conferentien tot *Keulen* zijn aan-gestelt, welkers Verrichtingen soo secreet wierden gehouden, dat men zeer weynig, of niets zekers daar van te hooren kreeg, echter is daar van tamelijk veel geschreven en aan 't licht gebragt geworden, hebbende sommige spitsvinnige Geesten daar van naar schijn der waarheyd, andere naar hunne Meening, en eenige met schijnbare Leugens daar van gesproken; nochtans heeft yder sich ingebeeld, den Spijker op sijn kop getroffen te hebben. Doch wy houden 't voor 't zékerst, dat het een *vergeefsche en vruchtelooze Verhandeling* zy geweest; weshalven lichtelijk staat af te méten, hoe hoog derselver Conferentien en Beraadslagingen t'estimeeren zijn. Want hoewel de *Sweedsche Mediateurs*, siende, dat al hare tot nu toe aangewende vlijd en arbeyd, niets ter gewenschte Sake gevordert hadde, sy eyndelijk door dit volgende *Project*, aan alle Partijen *Satisfactie* sogten te geven, om tot een algemeen Verdrag te geraken, soo viel echter niets daar van; zijnde het selve in substantie:

Veel Confer. tot Keulen zijn soo secreet gebleven, dat men derselver verricht: niet wel te weten kreeg.

Mediateurs tragten eyndel: yder de maat vol te méten.

1. *Dat de Geld-vorderingen des* Konings van Vrankrijk, *en de Voldoening van den* Ridder van Malta, *aan Commissarissen soude gestelt, en in de plaats van* Mevis, Fouquemont, *of een ander* æquivalent *gegeven werden.*

2. *De Satisfactie van den* Koning van Engeland, *aan't Project van den 7. November te refereeren.*

3. *Dat de* Heeren Staaten, *aan den* Keurvorst van Keulen, *de Stad* Rijnberk *nevens een somme van* 300. *duysent Rijxd. souden geven*; *en de* Keurvorst *daar tegen aan de* Staaten, *meest alle de van haar onder sich hebbende Steden, restituëren.*

4. *Insgelijks ook* 300. *duysent Rijxd. aan den* Bisschop van Munster, *mits ook alle de, van den* Staaten Generaal, *genomene Plaatsen te restituëren.*

5. *Tusschen den* Keyser *en* Vrankrijk *sou het Tractaat der Westphaalsche Vrede gevolgt, en de wederzijds genomene Plaatsen, met gelijke vergoeding der Schade, malkander ingeruymt werden.*

6. *Tusschen* Vrankrijk *en* Spanjen, *alles door een algemeen Verdrag, volgens het Aaksche Tractaat te reguleeren. Waar over sy dan noch om een Generaale* Stilstand der Wapenen *insisteerden.*

Maar Lottharinge niet in begrepen, kan Nederl: niet resolveeren.

Maar behalven dat den *Hertog van Lottheringen* hier geensins was in begrepen, konden doch dese Voorslagen by de Nederlandsche Gevolmachtigden en hare Bondgenooten weynig ingang vinden, alsoo de opgestelde Articulen, den *Vereenigden Staat* niet dan seer nadeelig waren, apparentelijk met overleg en voorweten der *Franssen* en *Engelsen*; want men geloofde, dat *Sweden* te seer met *Vrankrijk* ge-engageert, te veel desselfs *Interest* beoogde. Waarom men dan ook heeft gesien, dat de *Vrede* in 't volgende jaar 1674. met *Vrankrijks* Geconfœdereerden, als *Engeland*, *Keur-Keulen* en den *Bisschop van Munster* met de *Staaten Generaal* gesloten, volkomentlijk sonder eenige *Sweedsche Mediatie* is uytgewerkt en volbragt geworden.

Sweden te seer met Vrankr. geengageert, werd ook de Vrede met Vranks: Bontgen: sonder desselfs Mediatie getroffen.

De *Vereenigde Staat* deed de Heeren *Sweedsche Mediateurs* wel versoeken, of deselve sich ter goede Bemiddeling geliefden te presenteeren; maar hebben sich noyt te voorschijn begeven, apparent uyt beduchting, van de KROON *Vrankrijk* t'offensseeren, die sich over de Separatie van dese drie voornoemde Partijen niet weynig altereerde. Dus liep dit Jaar 1673. met dese *Vruchtelooze Keulsche Vrede-handeling* ten eynde, na dat *Sweden* voor sich in 't besonder eenige weken in 't *Keur-Brandenburgsche* Hoff, om aldaar de geprojecteerde Tractaaten af te handelen, gewerkt hebbende, een *Ligue de Guarantie* met desen Keurvorst had gesloten, gelijk onder Num. XXI. te sien. Zijnde al het gene, wat men van de gepretendeerde DERDE PARTYE in *Duytsland*, voor den dag sag komen, en waar op de *Franssen* soo cuvel geroemt hadden, als meenende daar door, den KEYSER soodanig te balanceeren, dat niet veel Magt tegens hen soude konnen gebruyken, om hen in hare Desseynen te verhinderen. Maar wijl meest al de Vorsten, tot dese geprojecteerde DERDE PARTYE opgesteld, *Neutraal* waren, had men voor deselve weynig te vreesen, alleenlijk sou *Sweden*, indien sich geheelijk tot het *Fransche Interest* had laten disponeeren, een groote Suspitie hebben konnen veroorzaken; maar men geloofde, dat d'Insicht van dese *Kroon* was, om *Duytsland* weder in sijn vorige *Rust* te herstellen, gelijk de *Koning van Sweden* aan den *Keyser* soude verzekert hebben, (wanneer die aan hem klaagde, dat desselfs *Ambassadeurs* aan sijn Hoff seer hooge Taal voerden; en versocht had, te mogen weten, wat hy dierhalven van de *Kroon Sweden* te verwagten hadde); seggende, dat sijn *Ambassadeurs* haar Ordre te buyten gingen, en dat hy 't *Fransche Interest* noyt

Sweden sluyt met Brandenb: een *Ligue de Guarantie*.

Waar door Vrankr. als een Derde Party, veel verhoopt; maar van weynig effect,

Dewijl *Sweden* de Rust van 't Duytsche Rijk tragt te herstellen.

meer-

meerder ge-ëmbraſſeerd had, noch ook ſoude embraſſeeren, dan een eerlijke *Vrede* in 't *Duytſche Rijk* te verwerven. Dus begon de hope der *Franſſen* ſeer te verydelen; want de *Sweden* wilden volgens deſe hare Verklaaring niet anders dan tot *Vrede* arbeyden, ſonder ſich op d'eens of d'anders zijde te begeven.

Keulſche Vrede-Handel eyndigt ſubitelijk, door twee vreemde Voorvallen.

Echter nam de *Keulſche Vrede-Handeling*, in 't aanſtaande Voorjaar 1674. geheel onvruchtbaar en ſeer ſchielijk een Eynde, beſonderlijk ter oorzaak van twee ſeldſame onverwachte Voorvallen, waar van d'eerſte den 16. *Febr:* des avonds ten 5. Uren geſchiede, als wanneer *Prins Wilhem van Furſtenberg* met geweld in ſijn eygen Karos in de Stad *Keulen* aangerand, buyten de Poort gebragt, geheel na *Duytſland* gevoerd, en op 't bevel des *Keyſers*, op zéker Kaſteel gevangen gezet wierd; gelijk hier na te ſijner tijd omſtandig zal verhaald worden. En 12. dagen hier na, zijnde den 1. *Marty* gebeurde een tweede voorval, werdende een Karre met Vaten geladen, die men voor Brandewijn had aan-gegeven, en door de Poort van *Egelſteyn* na *Nuys* meende te voeren, door een Keyſerl: Regiment, dat aldaar de Wacht hadde, aan-getaſt en vaſt-gehouden, die deſe Vaten, in plaats vol Brandewijn, met Buſch-kruyd en 12000. Kroonen aan Geld gevuld bevonden, zijnde door een Franſche Commiſſarius, die ſich tot *Keulen* ophield, toegericht en afgeveerdigt; om eenige aan den *Rijn* leggende Bezetting daar mede te betalen. Doch de *Keyſerſen* bragten deſelve Beuyt aan 't Logement van den *Graaf van Kielmanſek*, alwaar deſelve tot nader Ordre in bewaring bleef. Dan deſe Geſchiedeniſſen onder het toekomende jaar gehoorende, zullen nu daar van af treden, t'ſijner tijd die breeder melden, en nu maar alleen ſeggen, dat de *Franſſen* hier over niet alleen grootelijks doleerden, aan alle Vorſtelijke Hoven een grooten Alarm en dreygend Geweld maakten, ſeggende, dat de Stad *Keulen* als tot een *Vrije Handel-Plaats* geſteld en verkooren, hier door ſoodanig haar Vryheid verloren, en ſijn *Majeſt: van Vrankrijk* beledigt hadde, dat derſelver Inwoonderen wierd gedreygd; ſulks op d'een of d'ander tijd aan de Stad, door geweld van Wapenen, te zullen doen wreeken; maar boven dien namen ook de *Franſſen* hier uit oorzaak, de *Keulſche Vrede-handeling* t'eenemaal te doen ceſſeeren, willende hun *Afgezandten* voortaan geenige Conferentien noch eenige Verhandeling meer bywonen. Soo dat de *Nederlandſche Geſandten*, door de Heeren *Sweedſche Mediateurs* hen deden vragen, of ſy geſind waren, d'aangevangene Tractaaten weder voort te zet-

Waar over de Franſſen niet alleen groote klagten en geweld maken,

Maar ook hare Gevolmagtigden thuys roepen,

zetten, of niet? Waar op sy d'Ordre hares Konings, tot hun Vertrek ten toon stelden, en hun Paspoorten van de Nederlandsche Afgesandten afvorderden; dewelke bekomen hebbende, zijn den 16. *April* 1674. van daar na *Mastricht* getrokken.

Engelsche en Nederlandsche Gesanten trekken ook yder haares weegs.

Waar op korts daar na, d'*Engelsche* en *Nederlandsche Gezandten* ook yder hares weegs gingen; maar de Sweedsche Heeren *Middelaars* moesten daar noch een tijd lang op d'Ordre hares *Konings* wachten; waar mede dese *Keulsche Vredens-handel*, die soo langen tijd geduurt, soo veel Geld gekost, en waar toe men soo grooten moeyte en arbeyd aangewend hadde, geheel vergeefs, sonder eenig nut of voordeel, gants *Vruchteloos* ten einde wierd gebracht. Waarom wy nu onse Pen met dit vruchteloose Werk niet langer willende ophouden, den selve wenden tot de,

VYFDE

VYFDE en LAATSTE AFDEELING deses IV. DEELS,

Zijnde een Vertoog van de Nuttelijke Vruchtbare Vredens-Handel harer Hoog Mog: de Heeren Staaten Generaal, met sijn Koninkl: Maj: van Engeland, den Keurvorst van Keulen, en Bisschop van Munster.

NAdemaal men nu allesins by de Vyanden seer wijd en breed spargeerde, als of de *Vereenigde Staat van Nederland* geen VREDE socht, en dat haar Voorgeven in desen, niet in sincére Meening soude gegront zijn, soo deden hare *Hoog Mog:* om al de Wereld klaarlijk het Tegendeel te betoonen; en om dat tusschen desen *Staat* en *Spanjen*, absolut was besloten, dat aangesien den *Oorlog* tegens *Vrankrijk* was gedeclareerd, men door alle middelen sijn *Majest: van Groot Brittanjen* soude tragten Voldoening te geven, om daar door een VREDE tusschen Hoogstged: *Majest:* en hare *Hoog Mog:* met exclusie van *Vrankrijk* te bewerken, den 28. *October* Anno 1673. den navolgende Brief, door een Trompetter, na *Engeland* afgaan:

Staten Generaal, om haar ernst tot den VREDE te toonen, schrijven een beweegl: Brief aan den *Koning van Engeland.*

SIRE.

GElijk wy noyt iets meer ter herten hebben genomen, als te meriteeren de gunste van uwe Majesteit, ende te cultiveeren de vrindschap, dewelke eertijds hereditair is geweest tusschen des selfs Koninkrijken ende onse Republique, soo heeft het ons seer gesmert, als wy gesien hebben het groot misnoegen met welk uwe Majesteit tegens ons is ingenomen geweest, ende dat, door de artificien van qualijk-geintentioneerde Persoonen, uwe Majesteits Subjecten ende de onse geaccableert zijn geworden door de miserien, dewelke inseparabel zijn van den Oorlog, ende gebracht in staat, om te vergieten het Bloedt van die gene, 't welk altoos dierbaar aan d'eene en d'andere is geweest; De droevige experientie, die wy daar van ten wederzijden gehad hebben in den laatst voorgaanden Oorlog, hadde ons ook doen gelooven, na dat wy wederom te samen vereenigt waren, dat de Vrede soodanig was, datmen ons noyt van de selve soude hebben kunnen berooven; Ende wy waren daar van des te meer gepersuadeert, om dat de

Alliantien, in de welke wy op nieuws getreden waren, ons voor eeuwig ſcheenen te verbinden; Maar gelijk het de Goddelijke providentie, tot ſtraffe van beide de Natien, niet toegelaten heeft, dat de ſaken lange ſouden blijven in dien gelukkigen ſtaat, hebben wy, ſoo haaſt wy vernamen het misverſtand, 't welk begoſte te ontſtaan, ons geobligeert gevonden, alle bedenkelijke devoiren aan te wenden, om den voortgang daar van te ſtuiten, ende niets te vergeten van alle 't gene dienen konde om voor te komen een ſoo groot quaad, als is dat van eene Rupture; Ten dien inſigte, op de verſeekeringe die men ons dede, van dat uwe Majeſteit geoffenſeert was over 't maken van een Medaille, daar van wy de verkoopinge niet anders en hadden toegelaten, als om datſe ons van ſeer geringe importantie ſcheen te zijn, ſupprimeerden wy deſelve aanſtonds ende deden ſelfs de Stempels breeken, uit vreeſe van datter eenige in 't ſecreet mogten gemaakt werden: Ende om aan uwe Majeſteit meer eſſentiële preuven te geven van de eſtime, die wy maaken van ſijne Vrindſchap, accordeerden wy alles 't geen hem geliefde te eyſſchen in faveur van de Inwoonders van Surinaame, hoe prejudiciabel ook de ſaake voor ons was, en hoe groote reden wy hadden om daar inne niet te conſenteeren; Wy ſonden op die ſelve tijd aan uwe Majeſteit de Heere van Beuningen, om, was 't mogelijk, weg te nemen de ſiniſtre impreſſien, die men aan uwe Majeſteit trachte te geven, ende om de laatſte hand te leggen aan een reglement, by uwe Majeſteits Ambaſſadeurs geproponeert, tuſſchen deſſelfs Ooſt-Indiſche Compagnie ende die van deſe Landen. Naderhand, al-hoe-wel het weinig ſucces van de Negotie van den gemelten Heer van Beuningen, ons reden genoeg gaf om te vreeſen, van in 't toekomende beter te ſullen reüſſeeren, ſoo haaſt wy vernamen, dat men uwe Majeſteit perſuadeeren wilde, ſoo wel tegens alle waarſchijnelijkheid, als tegens de waarheid ſelfs, van dat wy onder de hand met Vrankrijk tracteerden tot prejuditie van uwe Majeſteits intereſten, gaven wy aanſtonds ordre aan onſen Ambaſſadeur aldaar, om van onſent wegen aan uwe Majeſteit te verklaren, dat wy (om te doen blijken de valſheid van de geruchten, die men tot ons nadeel dede ſpargeeren, ende om aan uwe Majeſteit eſſentiële ende inconteſtable preuven te geven van onſe ſincere intentie) gereet waren, om met hem te treden in ſoodanige Alliantie, als het de ſelve ſoude believen, hoe naauw die ook mogte weſen, ende daar en boven noch veel meer toe te ſtaan, als 't gene albereids by ons was gedaan, om de Ruſte in Europa te ſtabileeren. Het point van de Vlagge volgde daar op, waar in wy geloven ons met alle imaginabel Reſpect ontrent uwe Majeſteits Perſoon gedragen te hebben: Ende hoe wel de antwoort, die wy daar op aan des ſelfs Ambaſſadeur gegeven hebben, ſoodanig zy, dat wy bereid zijn deſelve t'allen tijden te ſtellen aan 't oordeel van de geheele Werelt, evenwel, om dat men klaagde, dat deſelve antwoort duiſter ende inſuffiſant was, ſonden wy aan uwe Majeſteit een extraordinaris Ambaſſadeur, met authoriſatie aan hem ende aan onſen ordinaris Ambaſſadeur, om klaar te ſtellen 't geen men ſoude mogen duiſter vinden, ende om daar by te voegen, 't geen noodſakelijk ſoude mogen zijn; Maar in plaatſe van met haar te treden in gereguleerde conferentien, en haar te doen ſien 't gene in onſe voorſz. antwoort deficieerde, wierden ſy genegligeert; ende men

accor-

accordeerde haar geene conferentie op de tijd op de welke de differentien ſouden hebben kunnen werden getermineert, als een uur na dat de Declaratie van Oorlog van uwe Majeſteit in ſijnen Raad was geleſen ende geapprobeert.

Dit alles, SIRE, doet genoeg ſien met wat applicatie ende yver wy gearbeid hebben, om aan Uwe Majeſteit ſatisfactie te geven, ende om in ſijn begin te bluſſchen een Vuur, 't welk apparent ſtaat de gantſche Chriſtenheid te verteeren; Ende gelijk wy niet anders in deſen Oorlog zijn getreden, als door eene indiſpenſable neceſſiteit tot defenſie ende protectie van onſe Onderdanen, ſoo hebben wy zedert de rupture niet opgehouden, ſoo veel in ons vermogen is geweeſt, te rechercheeren de vrindſchap van uwe Majeſteit, ende onvermoeit gebleven, om aan uwe Majeſteit by alle occaſien ouverture van Vrede te doen.

Tot dien einde ſonden Wy aan deſelve in de Maand van Junii des voorleden Jaars onſe Extraordinaris Gedeputeerden, de welke tot Hamptoncourt geconfineert wierden, ſonder aan haar Audientie te willen verleenen, ofte te hooren 't geen ſy van Onſen t'wegen te proponeeren hadden; Een Miniſter van den Cheurfurſt van Brandenburg vertrok mede om de ſelve reden naar Engeland, ende hadde op Ons verſoek aangenomen om aan uwe Majeſteit na behooren te repreſenteeren de vierige begeerte, die Wy hadden, om deſelve in een ander ſentiment te ſien, ende de diſpoſitie, in de welke Wy waren, om alles te doen wat in ons vermogen was, om de eere van ſijne vrindſchap wederom te mogen erlangen: Naderhand, op de Propoſitie, dewelke door de Mediateurs gedaan wierd, van eene generale ſtilſtant van Wapenen (om dat Wy volgens ons oordeel, daar inne niet en konden condeſcendeeren, ſonder het welvaren van onſen Staat te hazardeeren) evenwel om te doen ſien aan uwe Majeſteit, hoe ſeer Wy wenſchten, om aan hem te geven alle teekenen van reſpect, ende om te procureeren aan ſijne Onderdanen alle de avantages, die ſy uit een generalen Stilſtand ſouden hebben konnen trekken, offereerden wy aan uwe Majeſteit eene te Water voor den tijd van een Jaar, of voor ſoo veel langer tijd, als de ſelve ſoude goetvinden; geloovende in den ſtaat, in de welke de ſaaken als doen waren, nooit meerder preuve te konnen geven van onſe yverige genegentheid, de welke wy hadden om de weg tot een gelukkige reconciliatie te banen, als alle de Onderdanen van uwe Majeſteit in ſtaat te ſtellen omme te genieten alle de ſoetigheden van den Vrede, terwijle de onſe ſouden lijden alle de incommoditeiten van den Oorlog.

De Miniſters van den Koning van Spaigne van tijd tot tijd deſelve ſaaken aan uwe Majeſteit gerepreſenteert, ende hare inſtantien ſeer dikwils aan de ſelve gereitereert, om Hem tot Vrede te bewegen; Maar boven alle deſe avances, by ons in het publijcq gedaan, hebben wy ons gedient van de middelen, die wy de efficacieuſte hebben geoordeelt; Ende den Heere Prins van Orange, ſoo wel door eigen inclinatie, als in conſideratie van ons ſeer dikwils gereitereert verſoek, heeft ſich gedient van alle denkelijke wegen, om ons te doen erlangen de eere van uwe Majeſteits Vrindſchap, ende aan de ſelve te repreſenteeren, de avantage ende de glorie, de welke uwe Majeſteit daar uyt konde trekken, in 't herſtellen van de ruſte in de Chriſtenheid, ende van ons den Vrede te gunnen, die wy verſcheide malen ende ſoo

vieriglijk gedeſireert hadden; maar hoewel wy ſeer groote reden hadden om te hopen, dat de inſtantien van een Prince, die de eere heeft van uwe Majeſteit ſoo na in Bloede te beſtaan, ende wiens perſonele merite ſoo bekent is, eindelijk by uwe Majeſteit geprevaleert ſouden hebben tegens die geene, die ons qualijk geaffectionneert zijn, ende dat wy ook beſwaarlijk konden gelooven, na dat Sijne Hoogheids intereſten ende de Onſe gemeen waren geworden, ende niet meer ſeparaats hadden, dat uwe Majeſteit ſoude willen continuëren in ſijne eerſte ſentimenten, ende als noch trachten in onſe Ruïne te enveloppeeren een van de Doorluchtigſte Princen van ſijn Bloed. Wy hebben niet te min met groote bedroefdheid geſien, dat alle deſe redenen even ſwak zijn geweeſt, ende dat uwe Majeſteit door geenderhande motiven heeft konnen werden bewoogen, om yets van ſijn eerſte rigueur te relaſcheeren; ſulks dat men in plaatſe van een favorabel antwoord op onſe gedaane ouvertures ons tot Keulen verklaart heeft, datter geen Vrede te hoopen was, ten zy wy alleen niet aan uwe Majeſteit ende den Koning van Vrankrijk, maar ook aan den Cheurfurſt van Keulen ende aan den Biſſchop van Munſter, inwilligden Conditien, die men noyt aan een vry Volk heeft gevergt, ende die ſoo weinig tot Articulen van Vrede kunnen werden voorgeſtelt, datſe niet anders mede brengen als een abſolute conqueſte van den Staat, ende de ſubverſie van de Chriſtelijke Gereformeerde Religie, daar van uwe Majeſteit ende de Koningen des ſelfs Doorluchtigſte Predeceſſeurs altijds geweeſt zijn de meeſte ſtut ende Beſchermers, ende die ook met eenen met ſich ſleepten niet alleen onſe totale ruïne, maar ook die van de Spaanſche Nederlanden.

Dit ſelve heeft ons geobligeert van onſe zijde, na dat wy gereſolveert hebben tot eene nootſakelijke Defenſie, onſe Vrinden aan te dringen, om met ons te treden in naauwer Alliantie; ende het heeft Godt de Heere belieft onſe ſorg, ende de middelen daar toe aan-gewent, ſoodanig te zegenen, dat het Alder-doorluchtigſte Huis van Ooſtenrijk, ſich voor ons verklaart heeft; ende den Koning van Spaigne in 't particulier met Ons geſloten heeft eene offenſive ende defenſive Ligue, uit krachte van de welke Sijne Majeſteit albereyds den Oorlog aan den Koning van Vrankrijk heeft gedeclareert; De ſaaken dan in dien ſtaat zijnde, SIRE, ſoo kan Uwe Majeſteit ſeer licht gelooven, dat die van grooter gevolg ſullen zijn; Maar alvooren het quaat ſonder eenige remedie zy, hebben wy ſeer geerne een uitterſte effort willen doen, ende Uwe Majeſteit verſeekeren, dat, hoedanig de verandering in de ſaaken van Europa ook is, ons reſpect ende deference voor Uwe Majeſteit altijd de ſelve is, ende dat; hoe conſiderabel ende machtig onſe Geallieerden zijn, wy even ſeer gediſponeert blijven om Uwe Majeſteit te geven alle de ſatisfactie, die de ſelve in redelijkheid ſoude konnen pretendeeren, ende wy hebben dat geluk, dat onſe Geallieerden met ons zijn in een ende het ſelve ſentiment; Wy derven hopen, dat Uwe Majeſteit aan onſe Bede ende aan de interceſſie van hoogſt-gemelte onſe Geallieerden niet ſal refuſeren, 't geen wy tot noch toe niet en hebben konnen obtineeren, ende dat Uwe Majeſteit niet ſal willen augmenteeren de Deſolatie, die niet als al te univerſeel is.

Maar op dat wy niets en vergeten van 't gene Uwe Majeſteit daar toe kan be-

bewegen, bidden wy, dat de selve gelieve reflectie te nemen op alle 't gene van 't begin van desen Oorlog is gepasseert, ende daar nevens te considereeren, dat die van particulier is generaal geworden. Als Uwe Majesteyt sich in deselve engageerde, waren wy de eenigste Vyanden: tegenwoordig is een groot gedeelte van Europa daar inne niet minder geinteresseert als wy; Ende Uwe Majesteyt en kan desen Oorlog, die alreede soo ruïneus is geweest, niet continuëren, sonder de selve mede te declareeren aan die gene, die sig met ons gevoegt hebben, ende sonder te hazardeeren de behoudenisse van de Christenheyd, by aldien de Wapenen van den Koning van Vrankrijk komen florisant te zijn door het secours, 't welk Uwe Majesteyt aan hem soude geven; Ook en kan uwe Majesteyt niet meer qualijk op-nemen, dat wy niet en konnen toestaan, 't geen de selve soude mogen eyssehen in faveur van Vrankrijk, dewijle wy het selve door eene indispensable necessiteyt niet konnen doen sonder concert van onse Geallieerden; Ende alsoo het generaal Tractaat geaccompagneert is met veele difficulteyten, ende dat wy voorsien, dat dit het middel sal zijn, om desen ongelukkigen Oorlog te continuëren, die wy seer geerne wenschten met uwe Majesteyt promptelijk ter neder te leggen, soo souden wy ons voor al seer gelukkig achten, indien eenige van dese consideratien indruk in 't herte van uwe Majesteyt konden geven, ende de selve disponeeren, om weder te keeren in de sentimenten, in de welke wy Hem voor desen met vreugde gesien hebben? Als wanneer wy in gevolge van de reconciliatie, die wy ons belooven, niet en twijffelen, ofte de selve sal duuren voor altoos. Ondertusschen bidden wy Godt Almachtig,

SIRE, &c.

In den Hage den 25 October 1673.

Goede hoop van Vrede met Engeland:

Dese *Missive* van hare *Hoog Mog:* hoewel seer civil en amiabel ingestelt, wierd echter maar soo verre in *Engeland* gerespecteerd, dat niet eer dan na het scheyden des *Parlements*, daar op wierd geantwoord. 't Welk den 30. *October* tot *Westmunster* vergadert zijnde, hoopte men in *Nederland*, daar door eenige goede Verandering t'erlangen, tot bevordering van een bestandige VREDE met dat *Rijk*; aangezien niemand recht begrijpen konde, wat *Interesten* den *Koning van Engeland* dus strikt met *Vrankrijk* verbonden hielden. Aan welkers bestandigheyd de *Fransche Ambassadeur* ook twijffelende, quam aanstonds op d'aannadering des *Parlements*, alle mogelijke devoiren aanwenden, om dese KROON tot de Continuatie van Vriendschap met den *Koning* sijn *Meester* te verbinden. Maar wat effect sulks heeft gehad, zal uyt het volgende haast blijken.

't Welk Vrankrijk naar uyterste vermogen tragt te verhinderen.

Alle de Leden van 't *Parlement* dan, als boven gesegt, vergadert, versochten den Spreker, sijn Sitplaats of Presidentiale Stoel te nemen; waar mede sich niet te seer verhaaste, en eyn-

't Parlemt: weder vergadert zijnde,

delijk, als vertrouwende, dat 'er Saken, niet seer aangenaam voor sijn Majest: den *Koning*, souden verhandelt worden, geen groote inclinatie daar toe toonende, wierd hem van wegen de Vergadering opendlijk toe-geroepen; *Dat hy, of sijn Stoel moest nemen, of den Tour kiesen.* Waar op hy antwoorde: *Indien na den Stoel moest, dat het best was, sich eerst tot het Gebed te begeven.* Daar op sy repliceerden; *Dat eerst begeerden te stemmen, en dat dan soo lang mocht bidden als 't hem beliefde.* Toen geschiede de Stemming eenparig, en wierd gereselveerd, eerst een Adres aan sijn *Majest*: te maken, door soodanige Leden van dat Huys, als van sijn Majesteyts Secreten Raad waren, om deselve ootmoediglijk te kennen te geven, hoe het d'onderdanigste begeerte deses Huys was, dat het voorgenomen Huwelijk van sijn Koninkl: Hooght: den *Hertog van York*, met de *Princesse van Modena*, geen voortgang soude hebben, en dat hy met geen Persoon mogt trouwen, dan die van de Protestantsche Religie sou zijn. Waar van sijn *Majesteyt* geadverteerd, heeft aanstonds het *Parlement* tot den 6. *November* doen prorogeeren.

Wend groote vlijd aan, om 't Huwelijk van *York*, met de Princes *Modena* te beletten.

De Spreker van 't Lager-Huys, die dese Boodschap seer noode had aangenomen, by sijn *Majest*: komende, had by forme van ootmoedige Supplicatie, het consentéren van verscheyde Poincten begeerd, en voornamentlijk, het annulleeren des Huwelijks van *Duc de York* met de *Princesse van Modena*, met byvoeging van alle swaarigheden, die het *Rijk* daar door stonden t'overkomen, voorslaande, in plaats van die, de *Gravinne van Northumberland*: Als mede het aangaan van den *Vrede* met de *Nederlanders*, op honorabele Conditien voor sijn *Majest*: en het *Rijk*. Op al het welke men seyde, dat sijn *Majest*: een satisfactoire Antwoord sou gegeven hebben, en wel voornamentlijk om de beyde Huysen een volkomen Satisfactie toe te voegen, omtrent het Poinct van de Conservatie der *Gereformeerde Religie*. Waar op het sijn *Majest*: uyt besondere Insichten had belieft, de Vergadering van 't Hoog gem: *Parlement* voor 8. dagen uyt te stellen. Aangaande het *Huwelijk* van *Duc de York*, dat het selve al te wijd was gekomen, en wijl de Ceremonien daar van al waren geschied, moest het selve nu sijn voortgang hebben. Doch tegens den Aanwas der *Roomsche Geestelijkheyd* in *Engeland*, was dit Temparement gevonden, dat dese nieuwe *Heriogin van York* sich van de Capelle der *Koninginne* soude bedienen. Maar in allen kon het Lager-Huys geen Satisfactie scheppen.

't Welk al te wijd geadvanceerd, wil de Koning dat voltrokken werd.

Den

Den 6. *November* beyde de Huyſen des *Parlements* volgens hare *Prorogatie* weder vergadert, en het Lager-Huys, door een Bode van de *Swarte Roede*, gelaſt zijnde, in 't Hooger-Huys te komen, is de *Koning* daar ſelfs verſcheenen, en heeft de *Parlements* Huyſen dus Genadigſt aangeſproken: Aanſpraak des Konings tot het Parlement.

Mijn Heeren en Edelen.

IK had gedacht U. E. heden te verwellekommen met een eerlijke Vrede; Mijne toeſtellingen ten Oorlog, en inwilligingen tot het Tractaat, gaven My groote reden om ſulks te gelooven; edoch de Hollanders hebben My in mijne verwachting te leur geſtelt, en Mijne Ambaſſadeurs tot Keulen met de verſmaatheydt van Conqueſteurs bejegent, en niet gelijk men van luyden in haar ſtant te verwachten had.

Sy hebben andere gedachten dan tot Vrede.

Hier door vind' ik My verplicht om U. E. andermaal te perſuadeeren tot Subſidie, de behoudenis en eere der Natie ſulks nootſakelijk vereyſſchende; 't moet een ſubſidie zijn proportioneel met de gelegentheyd der ſake; en ik moet U. E. daar nevens ſeggen, dat, ſoo ikſe niet haaſtig krijge, het onheyl niet te vergoeden ſal zijn in mijne toeſtellingen tot het toekomende Voor-jaar; de groote ondervindinge die ik van U. E. Edelen van 't Huys der Gemeente gehad heb, en gedoogen niet dat ik geloove, dat de practijken onſer Vyanden U. E. eenigſins konnen diverteeren, van My deſe ſubſidie of onderſtant te doen, ofte dat U. E. in gebreeke kond blijven van de proportie des ſelfs t'adjuſteeren ofte af te paſſen.

Ik vertrou, dat ik niet veel beweeg-redenen behoef te gebruyken, die beſtendig ben in 't maintineeren, van alle de profeſſien en belaſten die ik gedaan heb nopende de Religie en eygendom: en ik ſal ſeer bereytwillig zijn om U. E. verſche blijken en exempelen te geven van mijn yver, tot onderhouding van de geſtabileerde Religie en Wetten, ſoo dikmaals als eenige occaſie ſulks ſal vereyſſchen.

Ten laatſten ben ik hooglijk geconcerneert om aan uwe conſideratie en ſorge te recommandeeren, de Schult die ik de Goutſmeeden ſchuldig ben, daar veel andere van mijne goede Onderdanen ingewikkelt zijn; van herten recommandeer ik U. E. hare conditie, met verſoek van U. E. byſtant tot hun onderſtant.

Daar zijn noch meer ſaken daar ik U. E. van geinformeert wilde hebben, waar in ik My aan den Cancelier refereere.

Alle welke Koninklijke Redenen, door den *Rijks Cantſelier*, met een welſprekende Cieraad, yder apart wijder uytgebreyd zijnde, wierd ſijn *Majeſteyt*, uyt den Naam van beyde Huyſen, een ſeer ſubmittibel Antwoord toegevoegt. Waar na de *Koning*, in ſoodanige Manier als ingekomen was, weder vertrok. Waar op een ſubmittibel Antwoord bekomt.

Zedert hebben Hoog-gem: Huyſen haar Vergaaderingen verſcheyde-

ſcheyde-malen gecontinueert, en over diverſe Poincten tot des *Konings* genoegen geconcludeert. Waar van *Sijn Majeſteyt* den 10. deſes wierd Communicatie gedaan. Het Poinct, wegens 't *Huwelijk* van den *Hertog van York* met de *Princeſſe van Modena*, wierd volkomen afgedaan, op het daar toe voorgebragte Temperament, en de Kragt, die *Sijn Majeſteyt*, tot Conſervatie van de *Gereformeerde Religie* had gelieven te geven. Echter heeft men naderhand geordonneert, noch een nader *Adres*, rakende het voorgemelte getroffen *Huwelijk*, aan *Sijn Majeſteyt* te preſenteeren; werdende ten dien eynde *Gedeputeerden* gedachvaart, om een Acte ter algemeene *Ruſt* en *Zeekerheyd* te verveerdigen; en om een kennelijk Onderſcheyd tuſſchen *Proteſtanten* en *Rooms-gezinden* te maken; mits dat allen, die men weygerig mogt vinden, desſelfs Inhoud t'accepteeren, te verklaaren, incapabel te zijn, tot eenige Militaire of Civile Ampten te bekleeden, of in een van beyde *Parlements-Huyſen* Sitting te nemen, noch op vijf Mijlen na omtrent het Hoff te komen. Niet tegenſtaande de *Koning* ſoo wel als de *Rijks Cantzelier* in 't *Parlement* ſoo ongemeen hard tegens de HOLLANDERS hadden uytgevaren, hebben echter de Parlements-Heeren goet-gevonden, *Sijn Koninkl: Majeſteyt* te verſoeken, dat met deſelve, op reedelijke Conditien, een VREDE ſoude willen ſluyten.

Engelſen yveren ſeer tot voorſtant van de Proteſtantſche Religie,

In regarde van de ge-eyſchte *Subſidien* heeft het *Lagerhuys* in deſer voegen geantwoord:

En konnen tot des Koningsbegeerde Subſidien niet wel reſolveeren.

Deſe Kamer hebbende overwogen, den tegenwoordigen Staat deſer Natie, *wil geen verder Debat of Deliberatie nemen op eenige Voorſlagen tot* Aſſiſtentie, *of Belaſting der Onderdaanen, alvoorens den tijd zal zijn ge-ëxpireert wegens de Betaling van* 18. *Maanden, geaccordeert, by zeker Acte van 't* Parlement, *om* Sijn Majeſteyt *te aſſiſteeren in ſijn extraordinaris Depences. Ten minſte dat men eerſt evidentelijk kan zien, of de Obſtinaatheyd der* Hollanders *daar toe noodzaakt; en niet eer voor dat dit* Koninkrijk *effectivelijk zal zijn verzeekert, tegens de Periculen des* Pausdoms, *mitsgaders allen Roomſche Raaden en Raadſtieden; ende dat men behoorlijke Ordre ſtelle op d'andere tegenwoordige Offenſien.*

Den 13. deſer het *Lager-Huys* weder vergadert, hoorde het Raport der Commiſſariſen, die by den *Koning* waren geweeſt; waar op de Leden reſolveerden, haar in 't *Hooger-Huys* te begeven, daar ſy het Requeſt, 't geen ſy geprojecteerd hadden, lieten

lieten leſen, om t'obtineeren het licentieeren van de Land-Macht, die ſy ſeyden te weſen, tot laſt en onderdrukking der Gemeynte. Waar na ten 5. uren ter *Audientie* by den *Koning* komende, door hun *Orateur*, hun opgeſtelde Requeſt aan *Sijn Majeſteyt* overleverden; en kort daar na van denſelve dit volgende Antwoord ontfingen:

Mijne HEEREN *en* EDELLIEDEN,

Waarom Sijn Majeſt: het Parlement doet ſcheyden.

Ik behoef U. niet te ſeggen, dat te deſer tijd de BY-EENKOMST *My geheel onaangenaam valt, nademaal'er tuſſchen My en U. Verſchil ſchijnt te zijn. Welk Onheyl ik van mijne kant altoos zal tragten voor te komen, te meer, om dat ſulx aan onſe Vyanden meer Advantagie over Ons geeft, dan de Magt haarder Wapenen. Hierom Oordeele, beſt te wezen, U. een weynig Reſpijt te geeven, om yder na Huys gaande, t'overdenken; Of het niet raadſamer en beeter voor't Gemeene-Beſt waar, onſe Vyanden tegen te gaan, (die onſe eenigſte Tegenpartijders zijn, om ons den Macht der Zee te betwiſten) dan te gaan Arbeyden, om uyt te vinden eenige Beuſelaryen binnen onſen Boeſem. Het zal Uwer Schult zijn, indien de Wetten tegens de* Rooms-geſinden *niet vigoureuſlijk werden ge-executeert. Ik verzeeker en betuyg U. voor mijn deel, dat Ik zal beiveren, hun Aanwas te beletten. Ik hoop iets anders tegens Uw naaſte Vergaadering te doen, 't geen U. aangenaam zal zijn. Daarom, indien d'aanſtaande* Seſſie *niet gelukkig uytvalt, het zal mijn ſchult niet zijn.*

Waar op de *Canzelier* vervolgde:

Sijn MAJESTEYT *prorogeert beyde de Huyſen des Palements, tot op den* 17. *January naaſtkomende.*

Het Tractaat van *Alliantie* tuſſchen beyde KROONEN *Engeland* en *Vrankrijk*, tot noch toe ſeer ſecreet gehouden, en ondertuſſchen veele Leden des Parlements uyt derſelver volgende effecten weynig vernoegen ſcheppende, verſochten, voor haar Scheyding het ſelve te zien. Met eenen grootelijks proteſteerende, tegens de Land-Militie, en groote Guardes des Konings, als mede tegens de Krijgsmacht, die daaglijks van daar na *Vrankrijk* wierd overgezonden; ſeggende, dat het altemaal maar onnutte Koſten waren, en men derhalven deſe overtollige Krijgs-Macht, tot merkelijke ontlaſting der Gemeente, behoorde te caſſeeren; Ja ſelfs, dat'er geen Oorlogs-Vloot van nooden was; aangezien men lichtelijk met de *Hollanders* konde VREDE maken, en d'*Alliantie* met *Vrankrijk* abandonneeren. Midlerwijl voor-

De Gemeente verſoekt Caſſatie van overtollige Militie.

nemende, *Sijn Majesteyts* Redenen, als of de *Hollanders* geen *Vreden* begeerde, nader t'examineeren; en by-aldien sy die waar bevonden, als-dan *Sijn Majest:* in alles te assisteeren. Alsoo zijn de *Parlements-Heeren* in 't generaal met groot Misnoegen gescheyden, echter sonder na haar Huys te trekken.

In NEDERLAND stond yder verstelt, over de harde Termen, in d'Oratien aan 't *Parlement*, tegens desen *Staat* gebruykt; dan men hoopte, dat 'er noch soo veele Edele Gemoederen onder de Parlements-Leden souden werden gevonden, die wel souden konnen insien en gevoelen, dat men daar seer abusivelijk van *Nederlands Vereenigden* STAAT sprak; en dat 'er in der daad nooyt grooter Bewijs van Geneegentheyd tot VREDE was betoont, als van der *Hollanderen* zijde. Gelijk dan kort na de Scheyding van 't *Parlement* verscheyde Leden van 't *Lagerhuys*, aan den Spaanschen Ambassadeur binnen *Londen* de *Visite* gevende, van den selve ten hoogsten verzekert wierden, en daar op ook onderling in particuliere Huysen te saamen komende, nam hun Ongenoegen hoe langer hoe meer toe. Derhalven wierden dese, en meer andere *Parlements-Leden*, uyt expresse Ordre van *Sijn Majesteyt*, nader en wel ernstig gelast, yder na sijn Huys te keeren, tot het gestelde *Reces* even na *Kersmis*. Echter bleven de meeste Leden van 't *Lagerhuys* sich noch binnen *Londen* ophouden; waarom men door particuliere Onderhandeling niet anders dan groote Veranderingen was verwachtende.

Hollanders toonen Geneegentheyd tot *Vrede*.

Kort daar na was het *Parlement* in *Schotland* mede vergaadert geweest, en is met de Resolutie van 't *Engels Parlement* seer wel overeen gekomen, als insgelijks weygerende, weder Nieuwe Gelden, tot langer continuatie van den Hollandschen Oorlog op te brengen; begeerende, dat men *Vrede* met de *Hollanders* soude maken, en de Oorlogs-Verbinteniss met *Vrankrijk* soude verbreeken; ook dat het *Huwelijk* van *Duc de Jork* met de *Princesse van Modena* geen voortgang mogt erlangen.

De KONING, om dese tegens sijn Sentiment strijdende Gevoelens uyt den Weg te ruimen, en de *Gemeente* een beter Genoegen in te prenten, door zekere Verzeekering, van dat Hy de *Paus-gezindery* binnen sijne Rijkken geen meerder Voortgang of Aangroeying wilde laten gewinnen, heeft goet-gevonden, dese onderstaande *Proclamatie* met den Druk alomme gemeen en openbaar te maken:

Koning, om de Gemeente te beeter t'abpaiseeren, laat een Proclamatie tegens de *Roomsen* publiseeren,

CHAR-

CHARLES REX.

OM, in gevolge van onse gratieuse verſekeringen aan beide de Huyſen des Parlements in de laatſte Prorogatie, aan alle onse Onderdanen te laten ſien, dat geene ſorge grooter kan weſen, als d'onse in de effectuële ſuppreſſie van de Papery; ſoo vonden wy goet den 14. van deſe Maand November in den Raad te beſtellen ende te beveelen aan den Lord-Hofmeeſteren en Lord Kamerling van onse Huishoudinge, alle Papiſten of Pauſelijke Recuſanten, of die gehouden werden voor Papiſten of Pauſelijke Recuſanten, te verhinderen, van te hebben eenig acces tot onse Preſentie of tot ons Paleys, of de plaats daar ons Hof ſal weſen, van en na den 18. dag van den tegenwoordigen Maant November, en deede doen insgelijks beveelen aan de Rechters van onse Hoven tot Weſt-Munſter te overleggen de meeſt effectuële middelen, om in exëcutie te ſtellen de Wetten tot voorkominge van den aanwas van het Pauſdom, en ſpoediglijk daar van rapport te doen aan Ons. En nu, tot te beter effectuële ſuppreſſie van het Pauſdom in alle Plaatſen van ons Koningrijk, en preſervatie van de ware opgeſtelde Religie, ſoo verklaren wy hier by, en maken publijk onſe verder wil en behagen; gelijk als wy ſtrictelijk belaſten en beveelen aan alle Rechters van onse Hoven tot Weſt-Munſter, Juſticiers van de Vrede, Majors, Sherifs, Bailjuwen en andere onſe Officiers en Dienaars van de Juſtitie, hoedanige het ſouden mogen zijn, dat ſy voort effectuële ſorge ſullen dragen tot de vervolginge van alle Papiſten en Pauſelijke Recuſanten, volgens de Wetten en Statuten van dit Koninkrijk; en tot dien einde op hare verſcheiden Recht-dagen de geſeide Wetten ſullen hebben te doen na te komen, en als dan mede ſorge te dragen, dat ſoodanige Papiſten en Pauſelijke Recuſanten, of Perſoonen ſuſpect van ſoodanige te zijn, in 't korte te recht geſtelt, aan geklaagt en overwonnen mogen werden, volgens de Wetten, en dat van tijt tot tijt daar in behoorlijk werde geprocedeert,

Gegeven in ons Hof tot Whitehal den 20. dag van November 1673. in het 25. jaar van onſe Regeeringe.

En verſcheyde voorname Heeren disgratieeren.

Om de Gemoederen der Gemeente noch meer te trekken, wierden eenige voorname *Heeren* by den *Koning* gediſgratieert, en onder anderen des *Koningins Kamerling*, den *Lord Aſſley Couper*, *Graaf van Shafsburi*, den *Rijks Cantzelier*, en *Groot Zegel-Bewaarder*, die ook wierd gecaſſeert, en van 't *Groot Zegel* berooft, zijnde dit de ſelfde *Cantzelier*, die in de laatſte Seſſien des Parlements ſulke aanſtootelijke Reedenen had uytgeworpen. En wierd *Sr. Heneage*

neage Finch in sijn Plaats tot *Groot Zegel-Bewaarder* gestelt, gaande den 21. *November* sijn Plaats van *Lord Cantzelier* nemen in *West-Munsters-Hal*, daar hy van een groote meenigte Karossen wierd gevolgt, zijnde naaulijks Persoonen van Qualiteyt te vinden, die hem niet verzelden; in diervoegen men nooyt grooter Eerbewijsing omtrent soodanigen Voorval sach afleggen.

Den Brief van haar *Hoog Mog*: de *Staaten Generaal*, (als hier voor op Pag: 747. te zien) door een Trompetter na *Engeland* gezonden, en by den *Koning* gelezen, wierd aanstonds aan *Sijn Koninklijke Hoogheyd Duc de York* gezonden; waar na deselve den *Secreeten Raad* gecommuniceert, wierd daar allesins publijk gemaakt, en van veelen verkeerdelijk met den Naam van *Complimenteuse Brief* gedoopt, die uyt Hoovaardigheyd des Gemoeds was gedicteert geworden. Maar de Rechtsinnige Verstanden konden daar van een beeteren Sin opvatten. Eyndelijk na lange heen en weer debatteering wierd geresolveert, den selve Trompetter met een Koninklijk Antwoord te rug te zenden, na dat het selve daar in *Engeland* overall door den Druk wierd gemeen-gemaakt, om aan al de weereld in te boesemen, dat het aan de *Hollanders*, en niet aan *Sijn Koninkl: Majest: van Groot Brittanje* schortte, dat men noch geen VREDE had! Zijnde dese Engelsche Missive van volgenden Inhoud:

Zend haar Ho: Mo: een Antwoord op haar Brief.

HOOG MOGENDE HEEREN,

HOewel dat U. E. Brief van den 15. October aangemerkt de tegenwoordige conjuncture van affairen, de materie diese behelst, en de maniere van die te senden door een Trompetter (daar uwe Gedeputeerden tot Keulen, in veelvoudige conferentien aldaar waren met onse Plenipotentiarissen) den aart veel eer van een Manifest dan van een Brief uyt-drukke, en dat U. E. by gevolg ligtelijk daar geen antwoort op verwacht; niet te min soo tot verdedinge van onse eere, als om dat deel der werelt te redden uyt het bedrog, 't welk daar door mocht verabuseert worden, hebben wyse niet willen laten berusten sonder daar op distinctelijk van stuk tot stuk t'antwoorden: soo alsse vervat zijn in U. E. Missive (welke wy U. E. door den selfden hand die ons d'uwe toe-bracht, te rugge senden) en dat hier om te meer, alsoo 't mocht gebeurt zijn, dat door de groote revolutien onlangs in uwe affairen, en door de verandering van uwe Ministers voor gevallen, U. E. ook selfs voor waarheyt mocht hebben aangenomen, het gene quaat-geaffectioneerde personen U. E. soo boosaardiglijk hebben in-geblasen, om daar door uw eygen Volk, soo wel als het onse te mis-leyden.

Men sal niet veel bewijs-redenen behoeven op te halen om de werelt t'overtuygen, dat'er veel aanstootelijke Medalien, Opschriften en Pasquillen dese jongst-voorledene Jaren over al in uwe Provintien zijn uyt-gestroyt, tot ver-

kor-

kortinge van onse eere, en die van de gantsche Engelsche Natie, nadien datse soo notorieus en universeel waren: doch tot op huydigen dage hebben wy, noch yemand anders geweten, dat U. E. eenig gedeelte daar van hebt gedisavoieert, tot dat uw' gemelde Brief ons de weet dee, dat op de klachten aan uwen Ambassadeur alhier, U. E. den stempel had doen breken, uyt vreese of 'er eenige nieuwe mochten heymelijk nagebootst worden, U. E. en maakt ook geen gewag van de minste straffe den handadigen daar voor aan gedaan.

Nopende de saak van Surinam; konden U. E. de wereld of ons volk doen geloven 't geen U. E. in dit Papier ofte Geschrift affirmeert, U. E. selve soud boven uwe Medalien uyt-gemunt hebben, en meer injurieus zijn dan de selve, in ons een klak aan te wrijven, die wy alsoo min hebben verdient, als U. E. hopen wy, geloof bekomen sult in de beschuldinge U. E. verhaalt toe-gestaan te hebben 't geen wy eyschten in faveur van onse Onderdanen, achter blijvende tot Surinam; hebben wy niet geduurig aan-gehouden en gedrongen om hunner ontslaginge, van de tijd af dat wy U. E. die plaats in handen over leverden, tot den aanvang deser tegenwoordige Oorlog? ende en is noch het meerder deel daar van niet na gebleven? Worden sy aldaar voor uwe Slaven gehouden op onse begeerte? Hebben wy onse Schepen derwaards gesonden slechts uyt een schijn, met een insicht om de selve noch verder, en om meerder welstaans halven uwe dwinglandy t'onderwerpen? en om daar van niet te verlossen? en wierd d'Officier derwaards gesonden, de Majoor Banister, voort op sijn aankomste aldaar vast geset, en niet toe gelaten sijne Lands-luyden toe te spreken, ofte bekent te maken de sorge die wy voor haar droegen? en protesteerde hy niet tegens den Gouverneur van de capitulatie in 18 besondere poincten overtreden te hebben? en wilt gy lieden seggen, dit alles volgens onse begeerte geschiet te zijn? indien U. E. soo tedere sorge droegt voor de bloetstortinge van beyde Natien als gy lieden in uwe Missive voorwend, U. E. en soud soo lang en met sulk een hertnekkigheyt niet gepersisteert hebben in het onderdrukken van onse Onderdanen, die U. E. den blaam hier van ons op den hals konden werpen, dat U. E. daar toe wel gesint sou zijn; all' het gene dan dat wy tot dese affertie konnen seggen, is, dat U. E. alles dat wy versoeken in der daat met woorden wel toe staat, maar dat wy noyt iets van U. E. met'er daat bekomen hebben.

't Geen daar aan volgt, was de gepretendeerde satisfactie die U. E. segt t'allen tijden aan-geboden hebt te doen, ten opsicht van de Negotie onser Onderdanen op Oost-Indiën. Het wierd solemneelijk belooft by het Tractaat van Breda, dat de saken souden geadjusteert zijn door Gecommitteerden herwaarts te senden, als daar toe meer tijdt en respijt was; doch U. E. weet wel, dat onse Ambassadeur die wy na gedachte onderhandeling sonden om by U E. te residereren, met alle sijne instantien in die saak niets konde op-doen, dat onse Compagnie eenigsins konde vernoegen; nochte heeft de Heer van Beuningen, die tot dien einde expres hier scheen gekomen te zijn, iet meer in alle sijne conferentien met onse Gecommitteerden op dat subject gepresenteert. 't Is sulks dat d'Ambassadeur Boreel hier een volkomen macht te voorschijn bracht, om over een offensive en defensive Ligue met Ons te handelen en te sluyten, maar Wy en konden de propositie niet aannemen, om dat des selfs conditien niet regtmatig genoeg waren, en dat hy, in plaats van ons op onse klachten satisfactie

te doen, niet eens wilde gedogen, dat men daar van reppen sou; in 't tegendeel strekte sijn gantsche discoers nergens anders toe, dan om ons wijs te maken, dat de Staten Generaal ons dese Ligue aanboden, tot een teeken van hun Vriendschap en slechts tot onse versekertheyt, schijnende haar indifferent offe aan-genomen wiert of niet; en verheffende geduurig de grootheyt van uw Macht te Water en te Lande, als die tegens de formidabele Macht van Vrankrijk genoeg konde bestaan: en ons dikmaals dreygende dat U. E. soodanige Ligue konde maken als het U. E. beliefde met Vrankrijk, en dat selfs tegen Ons, soo wy niet aan-namen 't geen sijne Meesters ons aan-boden. Het slot van dese twee poincten is, dat den Heer van Beuningen geliefde te discoureeren over de satisfactie by Ons gevordert, in 't stuk van den handel op Oost-Indien; doch hy vertrok sonder iets te presenteeren; en de Heer Boreel presenteerde Ons een offensive en defensive Ligue aan, sonder Ons satisfactie te geven voor voorledene injurien, ofte securiteit voor toekomende. En dit alles, ten einde dat d'injurien daar wy over geklaagt hadden, datse tot dien tijt uwe particuliere daden waren, door een solemneel Tractaat voor d'onse mochten verklaart worden.

De naaste saak van offensie aan ons gegeven was (gelijk U. E. in uwe Missive wel aanmerkt) het affront in de Maand van Augustus 1671. begaan tegens het strijken van de Vlag. Men heeft daar over aan uwen Ambassadeur alhier resideerende geklaagt: en hy verseekerde Ons daar een billijke satisfactie op te sullen bekomen: doch na 3 of 4 Maanden verloopen zijnde, sonder dat U. E. sulks in 't minste gaade sloegt, hielden wy ons verplicht om onsen Extraordinary Ambassadeur af te vaardigen, om van U. E. in serieuser termen satisfactie af te vorderen, dan wy te vooren hadden gedaan. Waar op geen vernoegende Antwoort bekomende, kreeg hy order om weder te keeren; kort daar aan wierd hy door een Extraordinaire Ambassadeur van d'uwe gevolgt, dewelke verklaarde, geen macht te hebben om reparatie te doen van dit affront, ofte van eenige andere saken daar wy soo dikmaals klachtig over vielen; maar om t'accordeeren op termen van een reglement in 't toekomende, nopende het strijken van de Vlag; doch seggende met eenen dat hy uyt sich selven, en sonder met u E. wederom te consuleeren, dies aangaande niets op papier konde stellen. d'Aankomste des gemelte extraordinaris Ambassadeurs was omtrent de tijt dat wy gereet stonden om een openbaren Oorlog tegens uwen Staat te declareeren; welke wy niet langer konden uitstellen, om dat het Voor-jaar op handen was, en gemelte Ambassadeur persisteerde dat sijne instructien hem niet toe lieten op onsen eysch iets te doen; nochte en konde hy ook iets bybrengen tot justificatie van sijn delai, dan dat hy ons presenteerde aan sijn Heeren Meesters om ampeler macht en instructien te schrijven.

d'Oorlog hier op volgende, in desselfs hitte quamender van u E. drie Gedeputeerden sonder eenige Paspoort van Ons, ofte ons van haare aankomste te verwittigen, volgens de constuimen in den oorlog gebruikelijk, waar op wy haar wel mochten in detentie gehouden hebben (gelijk u E. segt dat wy deden) maar hielden ons vernoegt, met hun te waarschuwen, dat sy in dese onse Stad niet en souden komen logeeren, in plaats hier van hun in ons Palais tot Hampton Court Logementen ordineerende, nevens alle andere gerieflijkheden hun Character betamende; en dissimulerende 't geen wy wisten te passeeren tusschen haar en Persoonen daar sy op practiseerden, om beroerten en disorderen

in

in onse Stad te veroorsaken, ofte om den voortgang des Oorlogs te verstooren; des niet te min lieten wy niet na om aan haar te senden sommige van d'aansienlijkste Persoonen uyt onsen Raadt om met haar in conferentie te treden, en hun voorstel t'aanhooren: aan wien sy slechts tot antwoort gaven, en daar sy ook tot op hun vertrek in persisteerden, dat sy geen authoriteit nochte instructien hadden om eenige propositien te doen, maar genegen waren de gene die haar mochten voorgedragen worden gehoor te geven en aan hare Heeren en Meesters over te senden; hoopende dat terwijl wy over dese apparentie bedeest stonden de Gedeputeerden die u E. op dien selfden tijt aan den Alderchristelijkssten Koning hadden afgevaardigt, een separaat Tractaat met hem mochten hebben geslooten.

En kund gylieden u selven met dese opinie liefkosen, dat de Werelt dese manier van doen sou aansien voor een overtuigende bewijs uwer vieriger begeerten tot Vrede? heeft ooyt Prins of Staat een Ambassadeur gesonden met intentie om te bekomen het geen d'Ambassadeur niet toegemagtigt was, of om te sluyten, of te onderteekenen, en dat aan een Prins, daar sy mee in oorlog waren? Het is op meerder reden gefondeert te gelooven, dat 't geen u Ed. deed slechts was om tijdt te winnen, daar u Ed. socht in 't werk te stellen die dreygementen ten opsicht van Vrankrijk, die de Heer Boreel ons te vooren had gegeven.

De Minister van Brandenburg dee noyt eenige verklaringe, dat hy hier quam om eenige openingen van Vrede te doen; ofte dat hy eenige andere commissie had, dan om ons t'inclineeren tot de recommandatie van sijn Heer en Meester te willen gehoor geven in 't geen hy ons mocht voor-dragen. Hy quam hier toen d'Extraordinaire Ambassadeur van sijn Doorluchtigste Majesteyt den Koning van Sweden, aan quam, in order om ons de Mediatie van sijn Heer en Meester aan te bieden, die wy vrywillig omhelsden; gelijk ook een propositie ons door haar voor-gedragen tot stil-stant van Wapenen: doch kort daar aan, toen sy u E. het selfde voor-droegen, heeft het U. E. raadsaam geacht sulks volkomentlijk te verwerpen, en waar soo lang doende met het verkiesen van een plaats om van Vrede te handelen, dat 'er eenige Maanden mee deur gingen, sonder dat 'er iet anders te wege gebracht wierd dan om uw' poinct te bekomen van de Stad Keulen tot een by-een-komste te nomineeren: waar in eens zijnde, en onse Vloot vaardig om Zee te kiesen, U. E. ons de weet deed, een stil-stand van Wapenen ter Zee te willen aanneemen. Waar op wy ons verplicht hielden t'antwoorden dat de Vrede in veel minder tijt mochte worden gemaakt dan men over de termen van een partiale opschortinge ofte stil-stant van Wapenen mocht komen t'accordeeren, hoewel het ons een loose streek toe scheen te zijn, slechts geinventeert om de ooren van 't gemeene volk te betooveren, en ons onnuttelijk te doen verslijten all' onse toestel tot d'Equipagie van onse Vloot. Kort om, toen onse Koopluiden in der daad door een stil-stant van Wapenen voordeel mochten behalen, heeft het u Ed. volkomentlijk afgeslagen, en dan slechts ingewilligt toen u E. saagt, dat uwe Provintien by den voortgang des Oorlogs lichtelijk schade mochten lijden.

De Ministers van Spanjen hebben ons noyt eenige conditien aangeboden, noch eenige andere dienst gedaan, dan om ons in algemeene termen te doen inclineeren tot gedachten van Vrede, die wy altijt in der minne van hun aanna-

men;

men. Nochte heeft onſe Neef de Prins van Oranjen Ons oyt eenige opening van Vrede gedaan. Wy moeten nootſakelijk avoiëren dat uw' comportement jegens hem tot op het voorleden Jaar toe, geen ſeer goed bewijs was om Ons te doen gelooven, dat uwe intentien van om met Ons in een goede correſpondentie te leven, reël en ſinceer waren: en hoewel wy ongewillig waren om onſ' reſentiment van ſijn publijke bejegening te doen blijken, om ſijne Vyanden geen aanleyding te geven van aan hem meer quaat te doen; niet te min ſoo dra als de goede genegentheit van 't Volk prevalerende tegens de Louveſteynſe party, hem opgedragen had die macht en authoriteyt in de Regeering, welke ſijne Voorſaten ſoo wel hadden verdient, hebben wy ons met meerder yver en kragt geſchikt om Vrede te maken; daar toe vorder aangeport door het onverwachte ſucces der Wapenen te lande van de Alderchriſtelijkſte Koning. Wy ſonden voort Ambaſſadeurs extraordinaire aan hem om het Tractaat by te woonen, het welk de Louveſteynſe party wou gehandhaaft hebben, met uytſluytinge van Ons, by aldien dat de deugt en genereusheid van die Prins ſulks hadden willen gedogen; doch ſoo dra als men onſe Ambaſſadeurs aldaar ter plaatſe gewaar wierd, vertrokken de Gedeputeerden ſonder haar meer te laten ſien; volgende dat fondamenteel Maxime, 't welk u E. met den aanvang deſes Oorlogs had geleit, om ons door allerlei ſtreken af te ſonderen, om daar van uwe voordeel te maken.

Wat belangt u E. inſinuatie onſer meeninge om onſen Neef den Prins van Oranjen uit te roeien en te ruïneren, u E. is d'ongerechtigheid van die verwijting genoegſaam bekent; ende daar u E. tot Keulen opentlijk klaagt aan de Mediateurs, dat wy al te iverig zijn in 't bevorderen van ſijne intereſten, ſoud u E. onſe Onderdanen willen doen geloven, dat wy hem geen goet herte toedragen; en om dit abuis goet te maken, voegt u E. daar by, ſonder daar de minſte reden van te geven of te hebben, dat onſe eyſch tot Keulen ſtrekt tot omſtootinge der Gereformeerde Religie en ruïne van onſes Neefs Huys. Wy en konnen onſe aanmerkingen op deſen Brief ofte dit Manifeſt (by u E. geformeert, met intentie om u E. en ons Volk t'abuſeeren, en gewentelt in termen van reſpect tot onſe Perſoon, en ſchoone woorden omtrent een Vrede) niet beſluiten, ſonder by voeginge van 't geen de obſtinaatſte onder u E. behoorde t'overtuigen; op den ſelfden tijd wou u E. ons bewegen tot het breken van ons Woord en Trouw, gedaan aan onſe Geallieerden van geen ſeparaat Tractaat in te gaan; u. E. ſtelt het voor een fondamenteel poinct dat u E. uw' Woort aan den uwen gegeven, niet en kond breken ſonder u E. eere te krenken; als of uw' eere u E. altijt behoorde dierbaar te zijn, doch d'onſe van weinig ofte geen waarde by Ons.

Ondertuſſchen doet u E. de handelinge van uwe Gedeputeerden tot Keulen, paſſeeren voor de ſchoonſte en oprechtſte die 'er mogen zijn; en die van onſe Plenipotentiariſſen reprocheerende voor ongemaniert en onoprecht, ſeggende, dat, niet tegenſtaande all' uw' pogen, wy noit noch iets van onſe eerſte rigeur wilden laten vallen. Hier in beroepen wy ons op onſe Mediateuren ſelfs, die in geen gebreke ſullen blijven van ons recht te doen, met de werelt te laten weten, dat onſe gemelde Plenipotentiariſſen, ten minſten d'eene helft van hun eerſte eyſch hebben laten vallen, daar d'uwe haar geduurig verſchoonden van antwoord te geven op eenige der ſelver, ten zy dat van de Vlagge, waar mee

ſy

sy haar genegen toonden om ons in het toekomende te gratificeeren, doch in seer gelijknamige termen, en die geen acht sullen nemen op eenig recht dat wy in voorlede tijt daar toe hadden: dit is het eenige, en waar in U. E. getoont hebt, de minste genegentheit om ons toe te geven, gedurende de gantsche loop van dese Negotiatie; en hebbende niet wijders gevordert in de openingen van Vrede. die U. E. segt ons voor-gedragen te hebben door onsen Neef den Prins van Oranjen, de Ministers van Spanjen en Brandenburg, en door die van de Mediateuren selfs, daar van is dat U. E. in uw' gemelde Brief niet een woort van gewag maakt; handelende van de materie van Vrede in generale termen, om voor u selven de reputatie daar van te bekomen, en ons geen eene propositie doende dan om ons van onse Geallieerden te scheyden: een daad die U. E. al te gering acht voor een Republijk, maar betaamlijk genoeg voor een Koning.

Begeert U. E. de Vrede met ernst voort te setten, send in plaats van opgepronkte expressien, machten sonder vorder uitstel aan uwe Gedeputeerden tot Keulen, om rechtmatige en gelijke Artijkelen nevens d'onse op papier te stellen: en de werelt sal sien hoe vaardig dat wy zijn om ons daar na te schikken, en te hervatten die resentimenten van vriendschap en estimatie, welke de Koningen, onse Voorsaten, uwen Staat altijt hebben toe-gedragen; en aan U. E. te doen blijken dat wy oprecht zijn,

U E. goede vriend

CAROLUS REX.

Uyt White-Hall den 7. November, 1673.

De *Consideratien* over d'Ongefundeertheyd veeler Perioden, en d'Aanwijsing der Ongerijmtheden van Reedenen in desen *Brief* begreepen, te wijdloopig vallende, om hier alle te melden, segge alleenlijk; Dat, niet tegenstaande dit *Antwoord-Schrijven* van *Sijn Koninklijke Majesteyt*, aan de *Staaten Generaal*, seer kleyne Hoope tot VREDE scheen te geeven, *Haar Hoog Mogende* echter tot meerder Betuyging van oprechte Liefde tot deselve; en tot Overtuyging van alle quade Impressien, die men *Sijn Hoogst-ged: Majesteyt* argliftelijk had weten in te boesemen, als of *Haar Hoog Mogendens* Conduite, ten desen regarde, niet sinceer noch oprecht sou zijn; Deden wederom dese onderstaande *Missive* per Expresse aan *Sijn Koninkl: Majesteyt van Groot Brittanjen* afgaan:

Die, om den Koning, van sijn Quade Opvattingen te desabuzeeren, een tweede Schrijven zenden.

SIRE.

WAt eigentlijk de reden is, die uwe Majesteit heeft bewogen, aan ons te schrijven sulken Brief, als den Trompetter, die wy aan u hadden gesonden, ons heeft overgelevert wegens uwe Majesteit, en gedateert is den 17. November, weten wy niet: echter vinden wy ons selven geobligeert uwe Majesteit te bedanken voor de Eere, die de selve ons heeft believen te doen; En insonderheit kunnen wy ook niet na laten aan uwe Majesteit bekent te maken

ons leetweſen, wegens de ſelve te bevinden van ſoo diſavantagieuſen inhout voor ons, en dat de Miniſters, op de welke Uwe Majeſteit wel het meeſte vertrouwen heeft geſtelt, tot nu toe hare kenniſſe hebben gebruikt tot het brengen van de Saaken in dien ſtant, gelijk deſelve nu zijn, perſuadeerende Uwe Majeſteit ook ſoo verre, dat zy deſelve geſamentlijk wiſten weder indachtig te maaken ſeer veel ſaaken, die ſy-lieden vertrouwden dat Uwe Majeſteit al t'eenemaal hadde vergeeten, en dewelke ſy in Conſcientie wel weten, verre buiten de waarheit te zijn.

Deſe Conſideratie, Sire, hindert ons van particulierlijk te beantwoorden de voornaamſte poincten van den Brief, die Uwe Majeſteit aan ons heeft geſchreven, uit vreeſe van dat ſulks mochte geven aan de geene, die Uwe Majeſteyt albereits tot onſe præjudicie hebben weten te diſponeeren, occaſie van de ſaaken noch ſlimmer te maken: Ende ons ſelven nu begevende tot dat gene waar toe wy genootſaakt zijn geweeſt te komen, met het inſtellen van ons Antwoort op het Manifeſt dat in Uwe Majeſteits Naam is gepubliceert. Soo ſullen wy dan ons ſelven hier mede vernoegen van aan Uwe Majeſteit te declareren, dat, alſoo wy in onſen Brief, die wy de Eere hebben gehad aan uwe Majeſteit te ſchrijven, de facto, niets hebben geſet, als waar van wy bequaam zijn te geven autentijke ende baarblijkelijke bewijſen: wy ons derhalven altoos gereet ſullen houden die aan uwe Majeſteit te produceeren, wanneer het deſelve maar ſal gelieven ons eenige bequamer occaſie daar toe te verleenen. Wijders, aangeſien Uwe Majeſteit (weſende van gevoelen, dat het gene Uwe Miniſters deſelve hebben weten diets te maaken, vry oprecht was,) in deſelfs Parlement heeft geklaagt wegens de overwinnelijke afkeerigheit die wy ſouden toonen tot de Vrede; En dat het Huis der Gemeente, volgens deſelfs gewoonlijke Wijsheit ende voorſichtigheit gelieft heeft haar jugement dien-aangaande te ſtaken, ende daar door ons bequame gelegentheit aan de hand te geven, van onſe onnoſelheit dien-aangaande volkomen in 't licht te kunnen brengen, als mede des te publijkelijker aan all' de werelt te kunnen vertoonen de onwederſpreekelijke ſinceriteit van onſe intentie. So hebben wy geoordeelt, onſe ſchuldige plicht te weſen, dit naarvolgende hier noch by te doen, op dat uwe Majeſteit, ende alle uwe Koninkrijken mogen beſpeuren, dat wy niet genegen zijn, te ſpreken van een Vrede, ſonder een ware intentie dien-aangaande te hebben, (gelijk wy echter daar mede werden beſchuldigt:) Ende dat wy verre af zijn van ons ſelven te expreſſeeren in generale termen, ſonder eygentlijk ſpeciale openbaringe van onſe goede intentie te willen doen. Wy zijn dan gereet, om met uwe Majeſteyt te vernieuwen het Tractaat, dat met ons is gemaakt tot Breda, in den jare 1667. ende ook te doen een klaarder uitlegginge van het 19. Artikel van dien, ſpreekende wegens het Strijken van de Vlagge, en dat in ſulker voegen, dat 'er voor het toekomende dien-aangaande geen diſpuit meer overig ſal weſen gebleven, ende het ſelve alſo te dreſſeren, om ſonder eenige twijffelachtigheit te continuëren: Ende voor ſoo veel als dat Tractaat by uwe Majeſteit gehouden is geweeſt te weſen ſoo rechtveerdig ende æquitabel, dat het in de volgende jaren uwe Majeſteit occaſie heeft gegeven, van aan ons te betoonen des te meerder teekenen van benevolentie ende goede inclinatie, en dat gy zedert met ons ook zijt getreden in een naauwer alliantie als oit te vooren: Soo proponeren wy nu dat ſelve Tractaat als een Vaſt fondament van

een

een sterke ende durabele Vrede, ende hoopen wy ook, dat uwe Majesteit ons tegenwoordig desselfs vriendschap niet en sal willen refuseeren, op die conditien dewelke by uw selver hier bevoorens zijn geapprobeert; te meer, dewijl het interest der Protestantsche Religie, ende veele andere gelegentheden respectivelijk relaterende tot de prosperiteit van beide de Natien, ons behooren aan weder-zijden te obligeeren van te eerder met den anderen weder te vereenigen. Wijders, siende dat sommige stark hebben getracht uwe Majesteit te persuadeeren, dat wy onse Tractaten hebben gevioleert, ende verscheyde onrechtveerdige saaken gecommitteerd, van de welke gy satisfactie begeert: Soo zijn wy ook bereit, sonder eenig uitstel Ambassadeurs aan uwe Majesteit te senden, om deselve van de waarheit te informeeren, met minder geveynstheit ofte bewimpelinge van saaken, als wel eygentlijk hier bevorens geschiet is by onse Vyanden, ende voor uwe Majesteit ook te treden in een examinatie van alle verbreekinge, daar wy mede geblameert werden; Belovende wijders solemnelijk ook te sullen repareeren alle verongelijkingen ende injurien, die uwe Majesteit ofte desselfs Onderdanen van ons ofte onse Officiers, t'zedert het sluiten van het voorseide Tractaat van Breda, tot het begin van desen Oorlog souden mogen hebben ontfangen ofte geleden. Ende op dat de disputeeringe dien-aangaande niet en moge retardeeren het maaken van een Vrede, die wy soo vierigh wenschen, ende dewelke soo noodsaakelijk is voor het welvaren van het Christendom; Soo bieden Wy Uwe Majesteit hier mede tot des te meerder securiteit aan, de guarantie van onse Geallieerden, tot exactesen punctuële naarkominge der Beloften, die Wy by desen aan uwe Majesteit doen, ende het welke Wy ook consenteeren, dat moge werden gestelt ofte geinflueert in het Tractaat datter sal werden geslooten, om het selve soo veel te kragtiger te maken.

Eyndelijk, om aan uwe Majesteit volkomentlijk te doen blijken de sonderlinge estime die Wy hebben voor uwe vrientschap, soo presenteeren wy ook by desen de restitutie van Nieuw-Nederlant, ende van alle d'andere Plaatsen ende Colonien, die door onse Wapenen, gedurende den tegenwoordigen Oorlog, by ons gewonnen zijn; Vertrouwende vastelijk dat uwe Majesteit niet sal willen refuseeren sich reciproquelijk te engageeren tot de restitutie aan ons van sulke Landen en Forten als desselfs Onderdanen van ons mogen hebben genomen.

Maar dewijle uwe Majesteit boven al schijnt te klagen, dat wy deselve hooglijk hebben geoffendeert in de propositie die wy doen van u te willen separeeren van desselfs Gealliëerden, aan dewelke gy belooft hebt niet sonder haarluyden te sullen tracteeren, te meer, vermits wy het ondertussen selver voor een fondamenteel poinct houden, dat wy, om onse eer niet te krenken, moeten achtervolgen het engagement 't welk wy met onse Geallieerden hebben gemaakt, even als of uwe Majesteit desselfs eer minder als wy d'onse soude behooren te achten. Soo bidden wy uwe Majesteit te willen considereren, datter een groote differentie is tusschen uw ende Ons engagement, soo wel als in de conductie van die gene aan dewelke wy wederzijds geallieert zijn.

Ende uwe Majesteit mag soo wel met rechtvaardigheit als glorie, extingueren een vuur dat albereits verder is verspreit, als in 't eerst wel was gedacht: Daar wy ter contrarie onse Geallieerden niet konnen abandonneren sonder de

grootſte ondankbaarheit ende ruïne van Europa, als mede by gevolg van ons eigen ſelven. En op die tijt toen Uwe Majeſteit trad in een Verbondt met onſe Vyanden, ſoo ſcheenen deſelve geen ander oogmerk te hebben, als onſe Republijk te willen verdeſtruëren, maar nu ter tijd is den Oorlog generaal, ende de Spaanſche Nederlanden (tot preſervatie van dewelke uwe Majeſteit altoos ſoo veel ivers heeft getoont,) participeeren tegenwoordig daar aan ook niet minder als wy, even alſoo doet mede het grootſte gedeelte van het Keyſerrijk.

Aan de andere zijde heeft Uwe Majeſteit ook des te minder reden om in uw voorige Alliantie te continuëren, vermits uwe Geallieerden eigentlijk zijn die gene, dewelke de nature van deſen Oorlog hebben verandert, ende onſe Vrienden bygevolge geëngageert, hun ſoo veel te eerder in ons faveur te verklaren, Sijne Keyſerlijke Majeſteit ende den doorluchtigſten Koning van Spanjen hebbende niet langer kunnen verdragen de hoſtiliteyten, dewelke de Franſchen pleegden in alle de Nederlanden, ende in verſcheide Provintien van het Keyſerrijk, in het welke ſy haar albereits Meeſter hadden gemaakt van een Electorale plaats, doch ſonder te treden tot een naauwe onderſoekinge van deſe ſaaken, ende het ook niet noodig oordeelende ons ſelven te behelpen met verſcheide argumenten van die nature, dunckt ons, dat Uwe Majeſteit niet als te veel redenen heeft om een Geallieerde te verlaten, die in deſen Oorlog niet anders heeft geſocht als ſijn eigen voordeel, en dewelke in ſaaken van ſeer groote importantie niet minder ter herten heeft genomen als het Intereſt van uwe Majeſteit; ja dat wy maar niet ſlimmer ſeggen: ende indien uwe Majeſteit, daar noch in het minſte aan twijffelt, ſoo laat uwe Majeſteit ſich ſelven niet contenteeren met het geene de Franſch-geſinden uw eigentlijk diets maaken, maar laat dat gene wel werden geëxamineert, ofte geconſidereert het welcke voorleden Jaar tot Uytrecht is gepaſſeert tuſſchen de Franſche Miniſters ende onſe Gedeputeerdens, en dan ſal uwe Majeſteit wel kunnen beſpeuren de ſinceriteit der Proceduren van uwe Geallieerden; Het is ſeker genoeg, dat ghy ſult werden geconvinceert, indien ghy maar gelieft te overleſen de Propoſitien die de Franſchen toen ter tijt aan ons hebben gedaan, in de welcke gy niet een eenig woort ſult vinden, dat uwe Majeſteit raakt. Ende terwijl dat onſe andere Gedeputeerden tot Hamptoncourt wierden opgehouden, ſonder dat gy geliefde audientie aan deſelve te verleenen, ſoo wilde men tot Uytrecht hebben, dat wy ſouden maaken ende ſluiten een Tractaat, ſonder incluſie van uwe Majeſteit. Ende om ons des te meer daar toe te conſtringeeren, ſoo verklaarden ſy aan ons, dat indien wy niet en accordeerden binnen den tijt van vijf dagen al dat ſy doenmaals van ons eyſchten, dat ſyluiden alsdan weder nieuwe pretenſien ſouden maaken. Wy ſouden behalven deſen noch wel verſcheide andere ouvertures konnen produceeren, die aan ons zedert die tijd zijn gedaan, en waar in van uwe Majeſteit immers alſoo weynig wert gementioneert; maar dewijl die manier van doen eigentlijk wel niet publicq gemaakt is geweeſt, en echter waar is, ſoo ſullen wy hier op dan niet ſeer blijven ſtaan, maar ons ſelven vergenoegen met het jongſte blijk van obligatie, die uwe Majeſteit heeft aan deſſelfs Geallieerden, en als deſelve maar gelieft te conſidereeren wat eigentlijk is gepaſſeert in de jongſte Zee-battalies, van't welke wy geen andere getuigeniſſe nochte ugement behoeven ofte begeeren, dan van die gene die eigent-

eigentlijk het Commandement over de Vlooten van uwe Majesteit hebben gehad, en voorts al de reſt van de Officieren ende Soldaten; Doch wat ons aangaat, gelijk ons Geallieerden heel anders hebben gedaan, ſoo zijn wy derhalven eensdeels aan hun-luiden ſoodanig geobligeert, dat wy ſulks niet genoeg konnen expreſſeeren, ende anderdeels zijn wy door een indiſpenſable neceſſiteyt met haar-luiden ook getreden in een Verbont, dat inſonderheid ook tot het welvaren van geheel Europa is ſtreckende.

Ende ten laatſten, gelijk wy albereits geſeit hebben, wy en kunnen ons van haar-luiden niet ſepareeren ſonder onſe deſtructie, ende het hazardeeren van het wel-weſen van 't Chriſtenrijk; Uwe Majeſteit behoort ſich niet te verwonderen, dat wy niet konnen conſenteeren tot het breeken van ons Woort, noch het qualijk te nemen, dat wy aan Uwe Majeſteit propóneren de achtervolginge van deſſelfs ware Intereſt, ende het nemen van een Reſolutie, die ſoo wel honorabel ende rechtvaardig, als profijtabel voor u Koninkrijk ende deſſelfs Nabuuren zal zijn.

Hier zullen wy dan noch byvoegen, dat een particulier Tractaat ſoo veel te nootzaakelijker ende rechtvaardiger is, dewijl de Conferentien tot Ceulen abſoluit ſtil ſtaan, door de ſterke opiniatre Refuſeeringe van Vrankrijk, nu al eenige Maanden aan den anderen gedaan, eensdeels wegens het verleenen van de gerequireerde Paſporten voor de Miniſters van den Hertog van Loraine, zijnde een van onſe Geallieerden; ende anderdeels wegens het Conſenteeren, dat deſelve ſoude mogen werden aangenomen, als een Mede-geintereſſeerde in het Tractaat van Vrede.

Dit is, SIRE, het gene wy dienſtig geacht hebben aan Uwe Majeſteit te repreſenteren ende offereren tot beantwoordinge van het principaalſte der inhoud van Uwe Miſſive: Ende hier mede hoopen wy, dat hoe weinig Reflectie Uwe Majeſteit hier op ook zal gelieven te maken, deſelve echter wel zal willen bekennen, datter met recht niets meer van ons kan werden geeyſcht; en zijn wy ook gants niet genegen te geloven, dat uwe Majeſteit ſonder nootzakelijkheit ofte profijt zal willen continuëren in het favoriſeeren van de Franſche Wapenen niet alleen tegens ons, maar ook tegens d'andere uwe oudtſte Geallieerden; dewelke nu geobligeert zijn onſe Partye te kieſen, of dat ghy noch langer wilt in gevaar ſtellen, de preſervatie van Europa, ende de Proteſtantſche Religie. Wy ſullen dan met groote impatientie verwachten uwe Majeſteits Reſolutie, aan dewelke de geruſtheit ende voorſpoet van ſoo veel Natien is dependeerende. Ende ondertuſſchen bidden wy Godt,

SIRE, &c.

Hage den 9 December 1673.

Spaanſche Geſand, preſenteerd den *Koning van Engel*: uyt hare Ho: Mos. naam, een propoſitie tot VREDE.

Sijn Exell: *Marquis de Freſne*, *Ambaſſadeur van Spanjen*, aan 't *Hoff van Engeland*, had mede Ordre van ſijnen *Heer* en *Koning*, om ſijn *Majeſt: van Groot Brittannie*, door alle mogelijke Middelen te perſuadeeren, tot het maken van een *Vrede* met de *Geünieerde Provintien*, gelijk ſijn Exell: den 20. *Decemb*: daar toe aan den *Koning* een *Memoriaal* over-gaf, waar in, uyt den naam van de Hee-

Heeren *Staaten Generaal*, hare Presentatie aldus in 3. Puncten waren vervat:

1. *Dat het Poinct van de Vlagge soude werden geadjusteert tot Satisfactie van sijn Majesteyt.*

2. *Een reciproque Restitutie van de Plaatsen en Prijsen, die gedurende desen Oorlog genomen zijn, of genomen mogten wesen, by d'een of d'ander* Natie *buyten* EUROPA.

3. *En ten laatsten, aan sijn* Majest: *te geven een Somme van* 800000. *Patacons, zijnde* 20. *Tonnen Gouts.*

Waar op des Konings Antwoord was:

Antwoord des Konings.

Indien de Heeren *Staaten Generaal*, hare Pretentien van de Restitutie der Prijsen, wilden extingueren of afstaan, als een inpracticabel ding, en daar noyt, in eenig Tractaat van *Vrede*, op geinsisteerd was, soo voegde sijn Majest: by dese bovengementioneerde Aanbiedingen, dese volgende puncten; dewelke gesegt wierden, niet wel te konnen geweygert werden, te weten:

1. *Een egale en reciproque Reguleering van den Handel in* Oost-Indien, *gelijk als dikmaals is belooft, en particulierlijk in 't Tractaat van* Breda.

2. *Verlof voor alle sijn* Subjecten *tot noch toe opgehouden tot* Surinam, *om van daar te vertrekken met hare Slaven en Effecten, in gevolge van het gesteyde Tractaat, en haar eygen gereïtereerde Beloften en Ordres.*

3. *En ten laatsten, dat de Onderdanen van de gesteyde* STAATEN GENERAAL, *haar voor 't toekomende zullen onthouden van vissen op de Kusten en Banken van eenige onder sijn* Majesteyts *Gebied, sonder alvoorens verkregen Verlof en Paspoort.*

En soo de *Staaten Generaal* hier toe wilden resolveeren, sou sijn *Majesteyt* op 't alder spoedigste aan sijn *Plenipotentiarisen* tot *Keulen* Ordre zenden, om nevens de *Sweedsche Mediateurs*, met hare *Hoog Mog: Gesandten* te tracteeren.

Waar uyt men geen groote hope tot Vrede schept.

Veele schenen uyt dit Antwoord geen groote hope tot *Vrede* te scheppen, wijl sijn *Majest:* de geheele Handeling na *Keulen* renvoyeerde. De Kooplieden in *Engeland* selfs stonden in groote vrees, dat dese Negotie, hun verhoopt succes, niet soude erlangen, en in sulk geval, een *Rupture* met *Spanjen* volgen: waarom

om sy hun Coopvaardy Schepen op die Gewesten, sonder groot Convoy niet dorsten zenden; gelijk dan daar toe een wierd gereed gemaakt. Maar korts daar aan zijn echter tot *Keulen*, by de *Plenipotentiarisen* van *Engeland*, en die van hare *Hoog Mog:* verscheyde Conferentien over dese Saak voorgevallen, waar in d'*Engelsen* insisteerden, over de Reguleering van den Handel tusschen wederzijds *Natien* in de *Oost-Indien*, daar toe een Propositie van 4. Articulen over-leverende, waar in sy voorstelden, op wat Voet het selve moest geschieden.

Engelsche en Hollandsche Gesandten houden verscheyde Conf. over den Handel in *Indiën*.

Waar op hare *Hoog Mog: Plenipotentiarisen* aan de Heeren *Ambassadeurs* van *Engeland* tot Antwoord gaven; Dat dese Questie, als van te langen arbeyd, meer tijds vereyschte, en men die, na afgedane Handeling ten principale, binnen *Londen* voor wederzijds *Commissarisen* behoorde te vereffenen, dog op conditie, dat alles in min en Vriendschap mogt toegaan.

Dus liep dit jaar 1673. noch vol Troebel en Verwerring, tusschen hoop van *Vrede*, en vrees voor erger *Oorlog* ten Eynde. Waarom wy Ons dan tot de volgende Geschiedenissen wenden, in hope, van de soo lang gewenschte VREDE te vinden in

Het jaar 1674.

Alwaar wy groote Veranderingen en veelerley Omwisselingen, van *Oorlog* en *Vrede*; het maken van nieuwe, en 't verbreken van oude Verbonden; felle en twijffelachtige Veldslagen; korte, doch harde Belegeringen, en eyndelijk, Voorbeelden van allerhande Strijd en Bevrediging zullen gewaar werden. Dog alsoo wy het voorgaande jaar met groote Hope van *Vrede* ten eynde hebben gebracht, zullen voor eerst aanmerken, wat voor Gunst den Hemel ons dies aangaande heeft gelieven te laten toekomen, en voornamentlijk in de besondere *Vredens-Handel* met sijn *Majesteyt van Groot Brittanje*, den *Keurvorst van Keulen*, en den *Bisschop van Munster*; op dat wy dus Ordentelijk in onse voorgestelde Regels-Afdeeling mogen voort varen.

Inleyding van 't jaar 1674.

De Naauwere Verbintenis tusschen *Spanjen* en den *Staat der Vereenigde Nederlanden*, op den 16. *Janu.* dises jaars 1674. geratificeert, gaf geen kleyne Oorzaak en voordeel tot het voortzetten van een *Vredens-Tractaat* tusschen *Engeland* en *Holland*. Ook hielt de Spaansche Ambassadeur *Marquis del Fresno* daar toe soo sterk aan,

Spaansche Gesand, doet aan 't Engelsche Hoff groote vlijd tot *Vrede*, voor hare Ho: Mog.

aan, by het *Hoff van Engeland*, dat hy opendlijk soude gesegt hebben; Dat by aldien men wilde weygeren, op redelijke Conditien, een *Vrede* met de *Vereenigde Nederlanden* te sluyten, de *Kroon Spanjen* genoodzaakt sou zijn, met *Engeland* te bréken, gelijk met *Vrankrijk* had gedaan. Gelijk *Sijn Catholijke Majesteyt* ook selfs aan hare *Hoog Mog:* in sijn nader Verbond met deselve, sich verobligeerde, soodanige Verbréking binnen weynig weken t'effectuëren, in Cas *d'Engelsche Kroon*, den *Vrede* niet wilde accepteeren, volgens de billijke Presentatien van sijn *Exell: del Fresno.*

Wiens Gedeput, ook in den Haag met den Spa. Envoyé confereeren.

Waar op ook *Hare Hoog Mog: Gedeputeerden*, met den *Spaanschen Envoye Don Barnardo de Salinas* verscheyde Conferentien hielden, over het laatste Antwoord en de voorgestelde Vredens-Conditien van sijn *Majest: van Engeland* aan sijn *Exell. del Fresno*; waar in de Heeren Gedeputeerden souden geseyt hebben; Dat hare *Hoog Mog:* de Twee Millioenen, soo den *Koning van Spanjen*, uyt haar Naam, by sijn *Majest: van Engeland* had laten aanbieden, wel wilden geven; doch dat sulks niet moest genomen werden, als een Schadeloos-houding of Vergoeding van d'Oorlogs Onkosten; aangesien men van de zijde des *Vereenigden Staats* geen onrechtveerdige Saak in desen Oorlog vond te hebben.

En presenteren den Koning Satisfactie, wegens *Surinam*, en d'Indische Commercie, te geven.

Vorders souden de Heeren Gedeputeerden geseyt hebben; Dat de Sake van *Surinam*, ten genoege van sijn *Majest*: sou werden afgedaan: En voor soo veel de *Commercie* in d'*Indien* belangde, deselve sou soo billijk en rechtmatig gereguleert werden, dat sijn *Majest*: soude oorzaak hebben, vernoegt te zijn. Maar wat de Vryheyd der Visschery aanging, konde men niet verstaan, deselve te quiteeren, of eenige Recognitie daar voor te geven, wijl sijn *Majest:* noyt voorheen eenige Pretentie daar op hadde gemaakt.

Koning spreekt het Parlement aan.

Na dat nu den 17. *Janu*, conform den bestemden tijd, de beyde *Parlements Huysen* in *Engeland* tot *Westmunster* waren vergadert, quam de *Koning* hen te water by, gehabitueert in sijn Koninklijke Kleederen, en des Rijks KROON op 't Hooft; Alwaar sijn *Majest:* in de Kamer van de Heeren, Sitplaats genomen hebbende, aanstonds om 't *Lager-Huys* sond; 't welck gekomen zijnde, deed de *Koning* voor haar, de volgende Reden:

Mij-

Mijne HEEREN *en* EDELEN,

ALs ik laatst van u scheyde, was het maar voor een korten tijd, en met een resolutie van haast wederom by een te komen. Dat alleen was genoeg om mijne Vrienden te voldoen, dat sy niet behoefden te vreesen, en mijne Vyanden dat sy niet konden verhoopen eenige breuken tusschen ons. Ik seyde u doen, dat de tijd van dit kort Reces soude besteed worden in het doen van dingen die u Genoegen vermeerderen mochten. Ik hoop dat ik mijn deel daar in gedaan heb. En sooder yets anders is, 't welk gy denken mocht te ontbreken tot versekering van de Religie of eygendom, soo isser niet 't welke gy redelijker wijse sult voorstellen, of ik sal bereyd zijn het aan te nemen. Ik verwachte nu dat gy het uwe doet, want onse vyanden maken vigoureuse preparatien ten Oorlog, en nochtans is haar voornaamste hoope, Oneenigheyd tusschen ons te verwekken; dat is haar gemeen discours, en daar stellen sy hun voornaamste vertrouwen op. Mijn Heeren en Edelen. *Het is my niet mogelijk t'eeniger tijd te twijffelen aan uwe affectie, veel min in sulken tijd als dese, waar in de betuygingen van uwe affectien soo noodig geworden zijn voor ons allen. Ik versoeke u te bedenken, dat, gelijk de oorlog niet wel gevoert kan worden sonder een Supplement, soo ook een goede vreede niet te bekomen is, sonder te zijn in postuur van oorlog. 't Is seer verre van my, dat ik den oorlog sou beminnen om des oorlogs wille, maar soo ik eenige apparentie van vreede sag, sonder disrespect van my selven, en schade voor u, soude ik die haast omhelsen. Maar tot noch toe zijn geen voorslagen van vreede gedaan, welke bedacht kunnen werden te zijn met de intentien om te sluyten, maar alleen om te misleyden. Daarom de weg tot een goede Vrede is een goede Vloote uyt te rusten, om welk krachtdadelijk te doen, wy tijds genoeg hebben, indien het supplement niet uytgestelt word. Indien hier na een vrede mocht volgen, soo sal het supplement echter wel gegeven zijn, want 't geen' er van overig is, ben ik willig dat besteed werde tot den aanbouw van meer schepen. Om te besluyten; een spoedige, een geproportioneerde, en boven al een blyde Gifte is nu noodiger dan oyt te vooren, en ik verlate my op u omtrent de selve. Eyndelijk breng ik u in gedachte mijne Schuld aan de Goud-smeden. Ik hoope dat 'er gelegene tijd sal wesen, om de selve in bedenking te nemen. Ik kan niet besluyten, sonder te betoonen dat innerlijk vertrouwen 't welk ik op u hebbe. Ik weet, dat gy veel gehoort hebt van mijn' alliantie met Vrankrijk, en ik geloove, dat die u seer vreemt en verkeert voorgedragen is, als offer sekere secrete articulen waren van gevaarlijken gevolge; maar ik wil geen swarigheyt maken van de Tractaten en alle derselver articulen, sonder eenige de minste reserve, te laten sien aan een kleyne committé van beyde de*

Reden des Konings aan het selve.

Huysen, welke u verhaalen mag het ware oogmerk der selve. En ik verseker u, datter geen ander tractaat met Vrankrijk is, 't sy voor of na, noch niet gedrukt zijnde, 't welk niet bekent gemaakt sal worden; en hebbende u dien volkomelijk vertrout, twijffel ik niet, of gy sult sorge dragen voor mijne eere, en het welvaren des Koninkrijks.

De rest laat ik aan, mijn Heer, den Zegelbewaarder;

Waar van de Cantzel : een Repetitie met roem en meerder omstande doet,

Die daar op des Konings Aanspraak, in een seer eloquente manier, doch niet soo scherp als de voorige Cantzelier, hoewel hevig en hard genoeg tegen den *Vereenigden Staat*, van punct tot punct breeder expliceerde, en ten hoogsten laudeerde. Vorders ook den Vredens-handel voorstellende, in een Repetitie van meest al 't voornaamst daar in gepasseerde, met byvoeging van de Articuls Presentatie, door den *Spaansche Ambassadeur*, de *Marquis del Fresno*. Waar over hy arangeerde,

1. Dat de Restitutie der genomene Prijsen inpracticabel was,
2. Dat'er, wegens het vergelijken der *Oost-Indische* Handel,
3. Noch van *Suriname*,
4. Noch wegens de Visschery niets in de Vredens-Presentatie was gemeld. Dat wel nevens dien, de *Kroon Spanjen*, met een Oorlogs-verbréking deed dreygen; maar dat het niet te gelooven stond, dit Hoff, met soo wijse Raaden, en soo voorsichtige Raadslagen begaaft, dus licht daar toe resolveeren soude.

En hare Ho: Mog: meening verkeerdel: expliceert.

Pretexerende vorders, als of des Heeren *Staaten Generaals* laatste Antwoord aan den *Koning*, konde aangesien werden, als een oorzaak om Tweespald en Oneenigheyd te verwekken. Trachtende wijders door allerhande Beweeg-redenen, de Vergadering tot Continuatie des Oorlogs, en tot opbrenging eener seer notable Somme Gelds voor den *Koning*, aan te moedigen. Maar de Leden meer het algemeene Lands-Best, en desselfs Inwoonders Welvaren, dan de Glorye en Eer-zucht eeniger Bedienten, behertigende, hebben alle mogelijke Vlijd aangewend, hoe sy dese dus wijd-uytgebreyde en soo seer verderflijke Oorlogs Vlamme bequaamst souden mogen uytdempen; weshalven sy alle hare Verrichtingen soodanig ten eynde brachten, dat het niet weynig tot een *Vredens-Verdrag* is bevorderlijk geweest. Want, nog de Kooplieden van *Engeland*, noch de Schippers en Zee-vaarders, noch de Winkeliers, Burgers en alle Ingezetenen konden alleenlijk niet het minste voordeel by desen ruineerenden *Oorlog* vin-

Het Parlement dringt op den VREDE.

vinden, maar moesten dagelijks hoe langs hoe meer daar door groote Schaden lijden, en swaare Lasten dragen.

Echter beliefden 't sijn *Majesteyt*, de Preparatie des Oorlogs, door d'Equipagie eener machtige Scheeps Vloot, tegens d'aanstaande Voor-tijd weder te doen voortzetten, werdende al bereyds onder anderen een Lijste van derselver Hooft-Officieren te voorschijn gebragt, om d'Engelsche Vloot in de naaste Campagne te commandeeren, te weten, den *Hertog van York*, als Admiraal van de Roode Vlag, den *Ridder Robbert Holmes*, Vice-Adm: en *Jan Holmes*, Schout by Nacht; *Prins Robbert*, Adm: van de Witte Vlag, *Kempthorn* Vice-Adm: en *Berry* Schout by Nacht: den *Graaf d'Ossory*, Adm: van de Blaauwe Vlag, *Jan Narbourong* Vice-Adm: en *Cap: Legg*, Schout by Nacht.

Maar de Koning preparreerd sich ten Oorlog.

Het *Parlement* dan, de voorgaande Reden des Konings, en de daar op volgende Oratie des Cantzeliers aan-gehoord, delibereerde aanstonds, of men sijn *Majest:* eerst over sijn Aanspraak soude bedanken, en de begeerde *Subsidien* toestaan; dan of sy eerst vernoeging over hare Gravaminas souden sien t'obtineeren. Waar toe het *Lager-Huys* meest inclineerde: Doch gedurende dese difficulteering wierd aan 't *Hooger-Huys*, door de Voogden van den jongen *Graaf van Schrewsbury*, een Request gepresenteert tegens den *Hertog van Buckingam*, (een der voornaamste Hovelingen) die daar door van veel schandelijke Dingen wierd beschuldigt, hier in onse Vredens-Handel geensins apropos te melden, zullende maar alleenlijk aanmerken, 't geen tot ons voorgenomen Oeseyn kan dienstig zijn, gelijk men uyt vele andere Beschuldingen van *Staats Saken*, soo ten lasten van voorn: *Hertog*, als meer andere Grooten genoegsaam bespeuren kan.

Het Parlement is van verschillende sentimenten.

Soo haast de Leden van 't *Huys der Gemeente* vernamen, dat het verhinderen van *Duc de Yorks* Huwelijk met de *Princesse van Modena*, hoewel 't seer favoriseerend voor de *Roomsche Religie*, en dienvolgens ten hoogsten nadeelig aan 't gemeene Lands Welvaren ge-oordeeld wierd, geen plaats meer konde vinden, als zijnde het selve Huwelijk alsoo wijd geavanceert, dat het niet alleen door den *Koning* absolut geconsenteert, maar ook desselfs Ceremonie t'eenemaal ge-effectueert was; soo beraadslaagde men aanstonds, om het Hoff door een andere Middel te suyveren van al d'Instrumenten, die de voornaamste Oorsaak deses verderflijken Oorlogs, en des *Konings* meeste Aanraders tot der selver Continuatie waren. 't Gene maar kortelijk zal melden, als

Het Huwelijk van *Duc de York*, met de *Princes Modena*, niet konnende omgestooten werden.

Is 't Parlemt op andere Middelen bedagt, om alle Onheyl te wéren.

zijnde d'omstande van dien, meermalen en overvloedig aan den dag geweest.

Na dat nu gem: *Buckingam* wel van 12. swaare Puncten tot nadeel van den *Staat*, en oorsaak des Oorlogs aangeklaagt en beschuldigt was, heeft wel daar op sijn verantwoording gedaan; maar grootelijks tot Accusatie van den *Graaf Arlington*, en spetiaal ook den gewesen *Cantzelier*. Echter wierd gereselveert, by *Addres* aan sijn *Majest:* sijn Deportement te versoeken. En den 23. deser, de Leden van 't *Lager-Huys* weder vergadert, deden de Beschuldigingen tegens den *Graaf van Arlington* lesen, dewelke voornamentlijk hier in bestonden:

Beschuldigings puncten van Arlington.

I. *Dat hy altoos had geweest een constant en seer hevig Voortzetter van de* Papery *en Paapsche Raadslagen.*

II. *Dat hy schuldig geweest is aan vele practijken tot bevordering van sijn eygen grootheyd, en de Schatten deser* Natie *seer heeft geëmbrouilleert en verquist.*

III. *Dat hy valschelijk en verraderlijk verraden heeft het Vertrouwen 't welk sijn* Majest: *in hem gestelt hadde, als een Raad-gever en voornaam Secretaris van Staat.*

Alle welke Articulen ider in 't besonder noch door een meenigte verscheydenderley Puncten wierden betuygt; het laatste specialijk wegens het groot engagement deser *Kroon* met *Vrankryk*, en het soodanig voortzetten des Oorlogs, soo te Water als te Lande, dat men 't ten hoogste schadelijk, ja ruïneus voor hun eygen *Natie* bevond.

Doet sijn Verantwoording,

Dan tot Verantwoording gekomen, wist dese *Graaf* sijn Ontschuldiging beter voor den dag te brengen, dan men gemeend hadde; echter niet soodanig, of men verschoof de Saak tot nader overleg. Ondertusschen trok men den *Hertog van Lauderdale* mede onder 't getal der Beschuldigden; en na derselver Aanklagte gehoort te hebben, wierd beslooten, een Request aan sijn *Maj:* over te leveren, met ernstige Bede, dat desen Hertog dog van al sijn Bedieningen mogt gedeporteerd, en uyt sijn *Majesteyts* Raad gebannen werden.

Waar over een Proces ontstaat.

Waar op de Saak van *Arlington* voor 't laatst ter hand genomen, wierd na vele wederzijds Debatten gereselveert; *Aan de Meerderheyd van Stemmen te stellen*, Of *men den* KONING *sonde versoeken, hem van alle sijn Ampten en Staats-bedieningen af te zetten*; Of, *hem daar in te laten.* Maar na 't vergaderen derselve, vond men wel 36. Stemmen meer tot sijn voordeel. Weshalven het

Lager-

Lager-Huys besloot, eenige Commissarisen te stellen, tot nader examinatie van alle Beschuldings-puncten. En soo haast sy bevonden, een rechtmatige Saak voor te hebben, sijn Proces te doen inrichten voor het *Hooger-Huys*. Doch het selve overwégende, hoe dus veel van haar Leden, d'een voor, d'ander na by 't *Lager-Huys* wierden aangeklaagt, strekkende tot seer nadeelig Gevolg, wierd by hen, na onderzoek van hun Privilegien, geordonneert, dat voort-aan geen van haar Leden voor 't *Lager-Huys* souden verschijnen, of daar hunne Ontschuldingen zenden, noch door Advocaaten voor hen doen pleyten, over wat Accusatien het ook mogten zijn, op pœne van haar Ongenade. Ter selver tijd deden alle de *Heeren* den gewonelijken *Eed*, selfs ook de *Hertog van York*, en men ordonneerde, dat sy den volgenden dag, met het *Lager-Huys* by den *Koning* souden gaan, om den selve te versoeken, een algemeenen Bede-Dach over 't geheele Koningrijk te willen doen uytschrijven. 't Welk geconsenteerd, en naderhand ge-effectueerd wierd.

Duc de York en andere Heeren leggen den Eed af.

Terwijl nu het *Parlement* met dese en diergelijke Saaken, tot bevordering van des *Rijks Rust*, en verhindering van der *Roomsgesinden Aanwas*, sich besig hield, ontfing *Del Fresno Spaansche Ambassadeur* een nader *Missive* van *Haar Hoog Mog:* in dato den 24. *Jan:* behelsende, nevens de naakte Verklaaring haarer sinceere Intentie, en d'overtuygende Beweeg-redenen tot Betuyging haarer oprechte Genegentheyd tot VREDE, ook een Ontwerp des *Vredens-Verdrags*, als onder Num. XXII. te zien.

Hare Ho: Mo: schrijven ten 3. maal aan den *Koning*, om den *Vrede* te bevorderen.

Na dat nu de Spaansche Afgesand *Del Fresno* op den 1. *Febr:*, den *Koning* dese *Resolutie* en 't Vredens-Project van *Hare Hoog Mog:* voorgedragen, en daar op sijn *Majests:* Antwoord versogt hadde, om te mogen weten, of deselve genégen was, op dusdanige Conditien den VREDE met de *Heeren Staaten der Vereenigde Nederlanden* aan te gaan? Soo heeft de *Koning*, eerst de Saak by hem selven overwegende, eyndelijk besloten, daar over het Oordeel en goet-vinden van 't *Parlement* te hooren; ten welken eynde hy sich in 't *Hooger-Huys* begaf, het *Lager-Huys* daar ontbood, en sich in den *Zetel van Staat* zettende, hen aldus aansprak:

Waar op del *Fresno* Antwoord verzoekt,

Doch sijn Maj: wil eerst met het Parlement raadpleegen.

MILORDS *en* EDELEN.

IN *'t begin van de laatste sitting seid' ik u, gelijk ik dachte daar toe reeden te hebben, dat de Staaten Generaal tot noch toe geen' propositien gedaan had-*

De Koning verſoekt het advijs van 't Parlement over de voor ſtellingen van vreede.

hadden, welke men ſich kon inbeelden gedaan te ſijn met oogmerk, om te ſluyten, maar eeniglijk om te miſleyden; doch om deeſe beſchuldiging te ontgaan, hebben ſy nu een Brief aan my geſonden door den Spaanſchen Ambaſſadeur, my eenige termen van Vreede opdraagende, op voorwaarden voor deſen opgeſtelt, en in bequaamer ſtijl dan voorheen. En hier op begeer ik uw ſpoedig advijs, want vind ghy de termen ſoodanig datſe mogen aangenomen werden, uw advijs ſal by my zijn van grooten gewichte: en vind gy't gebrekkelijk; ſoo hoop ik echter op uw advijs en hulpe om beeter termen te krijgen. Ik twijffele niet of ghy ſult allenthalven ſorge dragen voor mijn Eer, de eere en verſeekertheyt van 't Volk, dat ſoo diep daar in gewikkelt is, mits alles aan u af hangt.

Reſolutie des Parlements, en advijs tot *Vrede*.

Schoon het *Hooger-Huys* hier op aanſtonds niet ſtemde, ſoo trad doch het *Lager-Huys* tot Verhandeling, zijnde hun eerſte onderſoek, of men dit Vredens-Verdrag, met of ſonder *Vrankrijk* ſou aangaan. Waar op men antwoorde; Dat het met uytſluyting van *Vrankrijk* ſou geſchieden, als zijnde door die Natie meenigmaal miſleyt, en derſelver *Alliancie* meer ſchadelijk dan voordeelig aan 't Rijk geweeſt. Waar op ſy eenpariglijk ſtemden; *Dat men ſijn* MAJ: *ſou bedanken, voor ſijn gunſtige Aanſpraak; in welkers Conſideratie, en die der Aanbiedingen van de* STAATEN GENERAAL, *haar ootmoedig Advijs was; Dat het ſijn* MAJESTEYT *mogt believen, met deſelve* STAATEN *in Tractaat te treden, om een ſpoedige* VREDE *te verkrijgen.* Het *Huys der Gemeente* dus gereſolveert, quam 't alleen op 't *Hooger-Huys* aan, welkers Leden groote ſorge voor d'Eer en 't Credijt hares *Konings* ſchenen te willen dragen, begeerende daarom al voorens, het Tractaat tuſſchen *Engeland* en *Vrankrijk* gemaakt, te ſien, eer ſy yets konden beſluyten, in ſchijn of ſulks tot des Lands Heyl mocht ſtrekken; maar apparent meer, om alleen haar Curieusheyd te voldoen; aangeſien de *Marquis de Salisbury* hier op tot antwoort gaf, het genoeg ſou zijn, dat men alleenlijk ſijn Hoogheyd *Prins Robbert* eens verſocht, om aan 't Huys een pertinent Verhaal te geven, van 't gene de *Franſſen* den voorleden Somer ter Zee gedaan hadden, alſoo men geen andere Reden meer benoodigt was, om *Vrankrijk* te laten varen. Dus reſolveerde eyndelijk het *Hooger-Huys* ook tot aanrading van *Vrede*, met dit expres beding, *mits een eerlijke en rechtveerdige.* Waar op beyde Huyſen beſlooten, ſijn Maj: hare Advijſen tot den VREDE, te brengen.

Maar

Maar seer onbehaaglijk quam dese Onderhandeling, den *Sweedsche Mediateurs* tot *Keulen* te vooren, als werdende op expresse Ordre hares *Konings* daar gehouden tot het tracteeren van een Algemeene VREDE tusschen al de strijdende Partyen, waar mede men dus lang besig geweest zijnde, gingen nu twee Partyen sich van 't gemeen afscheyden, en met malkander een afgesondert Verdrag maken. Noch minder genoegen schepte hier in de Fransche Resident *Ruvigni*, die door aandringing sijner *Natie* alle mogelijke vlijd aanwendde, om dese Onderhandeling te stuyten, ten welken einde hy aan den *Koning van Engeland* een *Memoriaal* overreykte, waar in vervat; 1. een *Deductie* wegens de Verplichting, die *sijn Majesteyt van Groot Brittannie* was hebbende, tot observantie van sijn gemaakte strikte *Alliantie* met *sijn Alder-Christelijkste Majesteyt*, door een Tractaat den 12. *February* 1672. opgericht, *om den Hoogmoed en groote Macht der* HOLLANDERS *ter neder te werpen*, als zijnde (soo hy seyde) *Engeland* daar aan meer gelegen als *Vrankrijk*; 2. Hoe trouwhertig en naukeurig *Vrankrijk* dit voorn: onderlinge Verbond in allen deelen had naargekomen, en niet alleen *Engeland* groote Assistentie soo te Water als te Lande, ja meer dan verobligeert was, gedaan; maar ook meest alle de Lasten des Oorlogs, en de effective Betaling der Engelsche Troupen op sich had genomen; 3. Dat de *Hollanders*, door hunne onbehoorlijke manier van Vrede-handeling, niet alleen een Divisie tusschen beyde de *Koningrijken*, *Vrankrijk* en *Engeland*, maar ook tusschen *sijn Majest: van Groot Brittannien* en desselfs eygen Onderdanen sochten te maken; 4. Een hart aandringende *Repetitie* van des Konings eygen Redenen, waar by *sijn Majest:* sich opentlijk voor het *Parlement* had verklaart, dat, om sijn Eer en Reputatie te mayntineeren, noyt sou willen luysteren tot het aangaan van eenig Tractaat buyten *Vrankrijk*; welkers *Koning* hy geweldig excuseerde, van oyt eenige genegentheyd betoont te hebben, om buyten *Engeland* met *Holland* te willen tracteeren; 5. Een aanwijsing hoe het *Interest* van *Engeland* geheel anders lag, dan een *Vrede* met den *Hollanderen* aan te gaan, op soodanige Conditien als sy voorstelden; Met meer andere hart-dringende beweeg-redenen, om *sijn Majest: van Engeland* te doen getrouwelijk blijven bewaren het Tractaat van de strikte *Alliantie* met *Vrankrijk*, 't zy om in den *Oorlog* te volharden, soo als men 't voordeeligst voor de *Natie* soude oordeelen, of om den *Vrede* met onderling concert te maken, op sulke Conditien, als men sou konnen vereffenen met het advijs van 't *Parlement*, en die

Onderl: Handeling met Engel: mishaagt, de Sweedsche Mediat:

Maar noch meer de Fransche Natie.

Die alle Vlijd aanwenden, om deselve te verhinderen.

die men soude oordeelen het avantagieuste voor de beyde KROONEN te wezen.

Doch, hoe seer ged: *Envoyé*, door dese en meer andere middelen insisteerde, om de Handeling te beletten, was echter alles te vergeefs; want sijn *Majest: van Engeland* hem hier op tot antwoord gaf; Dat wanneer sich met *Vrankrijk* tegens *Holland* verbond, sulx niet was geschied, met Intentie, om den Oorlog tegens twee soo groote *Monarchen* te voeren, als den *Keyser*, en den *Koning van Spanjen*; en ter deser oorzake het Goet en Bloed sijner Onderdaanen op te offeren. Waarom niet ongelooffelijk schijnd, 't geen doen maals wierd geseyt, dat *Vrankrijk*, tot verhindering van dit Werk, waar uit hy geloofde, niet dan Onheyl voor hem te verwachten stond, aan *Engeland* een over groote Somme Gelds, en de Stad *Duynkerken* soude aangeboden hebben, nevens noch een Esquadre Oorlog-Schepen, om tegens 't Voorjaar by d'Engelsche Vloot te vervoegen. Maar noch dese Aanbiedingen, noch iets anders hebben sijn *Koninkl: Maj:* konnen bewégen, dees aangevangen Vredens-handel, ten gevalle van *Vrankrijk*, af te brécken. Welke NATIE, *Haare Hoog Mog:* de *Staaten Generaal*, wel insiende, dat geen vlijd noch moeyte soude spaaren, om indien mogelijk, te verhinderen een Tractaat, soo schadelijk voor hen, als Heylsaam voor desen *Staat*, wendden ter contrary alle middelen aan, om 't selve op het spoedigst te doen voltrekken: ten welken einde sy dan weder dese volgende *Missive* aan den *Koning van Engeland*, met presentatie van een *Stilstand der Waapenen*, lieten afgaan:

Echter wil *Engeland* selfs buyten *Vrankrijk* den Vrede voortzetten.

Waar toe ook de Staaten Generaal alle mogel: vlijd aanwenden,

SIRE;

En een Stilstand van Wapenen aanbieden.

IN die geene, die wy ons de eer gegeven hebben van te schrijven aan uwe Majesteyt, in dato den 24. Januarij, om te accompagneeren het project van 't tractaat, het welk wy bereid zijn te sluiten met uwe Majesteit, hebben wy hem betuight, dat wy gelijkelijk gedisponeert waaren, om het te teikenen te London of te Keulen, alsoo het uwe Majesteit bequaam soude vinden; met die gedachten, dat de Plenipotentiarisen van uwe Majesteit geauthoriseert waren, om te tracteeren met onse Ministers, separatelijk van de Fransen, en dat alsoo in den staat, waar de saken in waren, de vrede geslooten kon wesen in weinig uuren. Maar alsoo wy vernemen door onse leste brieven van Keulen, dat de bovengenoemde Plenipotentiarisen noch niet hebben gekregen de noodsakelijke ordres, of het voornemen om eenig separaat tractaat te sluiten, en niet sochten als de negotiatie in longeur te houden, soo hebben wy noodsakelijk geoordeelt op nieuws te versoeken aan uwe Majesteit de Paspoorten en Saufconduits voor een of meer Ambassadeurs, die wy wenschten

wenſchten ten eerſten aan uwe Majeſteit te ſenden, om een prompt en gelukkig einde aan deſen ongelukkigen oorlog te konnen maken, die te gelijkelijk ruïneus is aan onſe Onderdanen, ſoo wel van d'een als d'ander. En hoewel dat de vorderingen, die wy gedaan hebben, ſoodanig zijn, dat'er bykans niet meer reſteert dan de plaats tot de negotiatie, en dat het tractaat dat wy voorgeſlagen hebben, kan geſlooten werden ſonder eenig dilay: om echter klaarder te doen ſien de ſuiverheit van onſe Intentien, en de vierige genegentheit, die wy hebben om de weg te vereffenen tot een Vrede, die ſoo noodſaakelijk is voor gantſch Europa, ſoo offereeren wy voor 't tegenwoordige een ſtilſtant van wapenen aan uwe Majeſteit, by aldien het hem behaagt in negotiatie met ons te treden. Wy hebben aan onſen Trompetter, brenger deeſer brief, geordonneert, de ordres en 't antwoord van uwe Majeſteit te verwachten: terwijl wy Godt bidden, &c. Sire, &c. *In's Gravenhage den* 6. *Febr.* 1674.

Maar de *Koning* had door den yver van *Del Freſno* voorheen al tot Vredens Beſluyt gereſolveert.

Het Werk was onderwijl, door den ernſtigen Yver van ſijn Exell: *del Freſno*, ſoo wijd gevordert, dat, eer deſen Brief den *Koning* ter hand quam, ſijn *Maj*: op d'Advijſen van 't *Parlement*, waar voor hy 't ſelve bedankt hadde, reeds gereſolveert was, den *Ridder Temple* na *Holland* te zenden, om het Tractaat ten vollen te ſluyten. Waar van *Haare Hoog Mog:* niet ſoo haaſt verwittigt, of reſolveerden aanſtonds, om 't goede Werk dies te ſpoediger te doen effect forteeren, aan den Marquis *del Freſno*, wiens vlijd en yver ſy dank wéten, een volle Macht te zenden, om deſen begonnen Handel tot volkome Perfectie te brengen, als reeds de Eere genietende, van dit heylſaam Werk dus verre geavanceerd te hebben.

't Parlement arbeyd tot beveſtiging der Proteſtantſe *Religie.*

Den 3. *Febr.* wierd in 't *Hooger-Huys* gedelibereerd, op wat wijſe men bequaamſt de *Proteſtantſche Religie* in *Engeland* ſou beveſtigen. Waar op men beſloot; *Sijn Majeſt:* ootmoedelijk te bidden, dat namaals niemand van de *Koninkl: Familie* ſoude mogen trouwen met een Catholijke *Princeſſe*; Dat *Sijn Majeſt:* de Kinderen van 't *Koninkl: Huys*, onder Proteſtandſe Voogden ſoude laten opbrengen; Dat den *Catholijken* den Wapenen mogten ontnomen werden; en meer andere diergelijke Saaken. Waar mede d'Intentien van 't *Lager-Huis* over-een quamen, doende boven dien noch een Formulier van Belijdenis des Geloofs ontwerpen, tot onderſcheyd der *Proteſtandſen* en *Catholijken*. Onderwijl wierd by 't *Lager-Huis* d'examinatie der beſchuldigde Heeren noch ſoo yverig voort-gezet, dat de Leden haar Requeſt tegens *Duc de Lauderdale*, by *Sijn Majeſt:* aanboden. Die hen daar op tot Antwoord gaf; dat ſijn bedenken daar over ſoude laten gaan. Maar den *Vrede* midlerwijl ſoo verre geavanceerd, raakte deſe Saak geheel in ſtilte.

Hare Ho: Mog: aan del Freſno volle macht hebbende geſonden.

Sijn Koninkl: Majeſt: ondertuſſchen verſtaande, dat de *Spaanſche Miniſter del Freſno*, van *Haar Hoog Mog:* Volle Macht had bekomen, om uit hun Naam den *Vrede* te ſluyten, ſoo verkoos hy den *Groot Zegel-bewaarder Heneage Finch*, den *Groot Theſaurier Latimer*, *Duc de Mommouth*, *Duc d'Ormond*, den Secretaris *Arlington*, en *Coventry*, tot *Commiſſariſen*, om met ſijn Exell: te handelen. Waar op *Arlington* hem uit 's *Konings* Naam deed wéten, dat ſich den 17. des namiddags ten 3. uren op 't Palais ſou laten vinden, om aldaar met de geordonneerde *Commiſſariſen*, een aanvang der Conferentien te maken; ten welken einde *Lord Arlington* met ſijn eigen Karos, gemelten *Ambaſſadeur*, tegens den beſtemden tijd deed op-

Werd ſeer minnelijk van den *Koning* ontfangen,

halen; en dus voorby ged: *Arlingtons* Secretarye paſſeerende, quam de Koning met *Duc de York* daar uit, welke ſijn Exell: na dat uit de Karos was geſtapt, met beſondere genegendheid omhelsden; wanneer ſy alle Drie gelijkelijk na de Conferentie traden, die drie uren duurde. Waar in de *Vrede* wel geſlooten, maar niet geteykent wierd; wijl d'Ambaſſadeur hier op ſterk bleef aanhouden, dat'er in 't Tractaat mede begrepen ſou werden, dat ſijn *Maj: van Groot Brittanje* geen Secours noch onderſtand aan de *Franſſen* mogt doen.

En over 't Vredesbeſluyt met hem gehandelt,

Dit voorſtel cauſeerde nieuwen arbeyd, en 't geſchil dies aangaande, maakte, dat het Tractaat niet tot perfectie quam; maar tot 's anderen daags wierd uitgeſtelt; wanneer Vier *Miniſters* ſijn Exell: quamen vinden, om hem tot d'Onderteykening van 't Tractaat te bewégen; dan, gaf tot antwoord, ſulks niet te konnen doen, ſoo lang de *Koning* niet geteekend hadde, 't geen hy van ſijn *Majeſt:* verſocht. Soo dat deſen dach noch verſchillig over dit punct paſſeerde. Den 19. dito quam de *Ridder Temple* by den *Spaanſſchen Ambaſſadeur*, hem ſeggende, dat de *Koning* het Einde van deſen Handel wenſchte te zien, en hy derhalven des avonds ten 4 uren op het Palais ſoude geroepen werden. 't Welk geſchied, wierd eindelijk na eenige Conferentien, het Tractaat by ſijn Exell: des avonds ten 10. uren geteekent, en gevolgelijk ook by de Heeren Commiſſariſſen op de begeerde Conditie tot wederzijds vernoegen, gelijk onder Num. XXIII werd geproduceerd.

En geheel afgedaan.

Soo haaſt dit Werk was voltrokken, zond de *Marquis del Freſno* aanſtonds ſijn Secretaris met de *Vredens-Articulen* na *Holland*, om deſelve aan de Heeren *Staaten Generaal* te behandigen. Maar wanneer met het Pacquet-boot van *Harwits* af-geſtéken, en tuſſchen *Goeree* en de *Maas* gekomen was, quam daar een Franſche Kaper te gemoed, dewelke begeerde, dat ſy ſouden ſtrijken; 't geen ſy om

't har-

't harde weer weygerden; en geraakten dus, na drie à 4 Musquet-schooten ontfangen te hebben, behouden binnen; komende ged: Secretaris den 24. deser 's avonds ten 9. uren in 's *Gravenhage*, waar aanstonds sijn *Commissie* af-leyde. Den 26. daar aan quam ook de *Ridder Silvius*, wegens sijn *Majest: van Groot Brittanjen*, met de *Vredens Ratificatie* in den *Hage*, met Bevel, om *Sijn Hoogheyd*, wegens het verkrijgen van 't Erf-Stadhouderschap, Geluck te wenschen, gelijk ook de Leden. Waar benevens hy noch dese volgende Brief van *Sijn Majesteyt*, aan *Haar Hoog Mog:* over-leverde:

De Ridder *Silvius* komt met de Ratificatie in den haag,

Ho: Mog: Heeren; Onse goede Vrienden, Geallieerden en Geconfœdereerden.

WY vertrouwen niet beter te konnen beantwoorden uwe twee Brieven van den 24 der voorleede maant, en van den sesden deser, nieuwe stijl, den eenen inhoudende de conditien op welke gy u wel soud willen contenteeren de Vreede te maaken: den tweeden, versoekende paspoorten en vrygeleybrieven voor een of meer Ambassadeurs, die gy geneegen zijt tot ons te senden, dan u te seggen, dat de Marquis del Fresno, Extraordinaris Ambassadeur van sijne Katholijke Majesteyt, onsen goeden Broeder, ons heeft doen bekent maaken, dat hy in sijne handen hadde de volle macht om den vreede te maaken. Wy hebben sonder uytstel Commissarisen gestelt, om den selven met hem te sluyten: en is by gevolge de selve geslooten en geteekent gesien binnen seer weynige daagen, betuygende alsoo aan u en aan de gantsche wereldt, de sinceriteyt van onse intentie in dit regard: en wy sullen u ook niet dissimuleeren dat wy niet minder sijn gepersuadeert geweest van de uwe, als wy hebben gesien de resolutie die gy hebt genomen, van wederom hereditairement op te rechten, de charges van Stadthouder, Kapiteyn Generaal te waater en te lande, over het huys en de descendenten van onsen seer dierbaaren en seer beminden Neve den Heere Prince van Oranje, als een eeuwige guarantie van de vrede, die tusschen ons wiert gemaakt: en Godt de saaken soo wel geschikt hebbende, soo resteerde ons niet meer, als aan u te verseekeren, dat wy aan onse sijde sullen continuëren te doen, alles wat aan ons dependeert tot uwe aldergrootste verseekerheyt van onse vrientschap en alliantie: maar wy behooren ter selver tijd niet te mancqueren aan u te betuygen de satisfactie die wy hebben gehad in de voosichtige en wijse conduite van den voornoemden Heer Marquis del Fresno, van hem soo wel te hebben geacquiteert van de commissien die gy hem hebt gegeven, tot ons a'gemeen vergenoegen. Ten laatsten, wy bidden Godt, Ho: Mo: Heeren, onse goede vrienden, geallieerden en geconfedereerden, dat hy u neme in sijne heylige bescherminge. In ons Hof van Withal den 20 February, 1674.

Nevens een Brief van den Koning aan hare Hoog Mog:

U wel goede Vriend Was geteekent,

CAROLUS REX.

Die daar op 10c. Pasp: aan den Koning vereeren; en die wederom aan hare Ho:Mo:

Haar *Hoog Mog:* sonden daar op aanstonds door den Secretaris van sijn Exell: *del Fresno*, hondert Paspoorten na *Engeland*, om die aan den Koning op te dragen, voor de Schepen, die binnen den gestelden tijd, eenige Kapers mochten ontmoeten: Welke Beleeftheyd van *Sijn Majest*: door het zenden van hondert gelijke Paspoorten promtelijk wierd erkent. Dus verdween wel haast door dese *Vrede*, alle Oorlogs Preparatien en Toerustingen in *Engeland* aangevangen. En het *Parlement* bedankte den *Koning*, over het maken deser VREDE; waar op *Sijn Maj*: na de Vergadering noch eenigen tijd over de Saaken van *Religie* gebesoigneerd hadde, deselve door dese Aanspraak deed scheyden:

Heeren en Edelen,

De Koning doet het parlemt: scheyden.

WAnneer ik u laastmaal aansprak, doe seyd ik u, dat de Vreede was gesloo-ten, nu kom ik u seggen, dat deselve is geratificeert. Ik hoope, dat dit eene lange en gelukkige vrede tusschen de twee Natien sal wesen. En alsoo ik geloove, gemerkt de voortijd seer naadert, dat gy veel noodiger sult sijn in de plaatsen daar gy woont, dan hier; soo hebbe ik goet gevonden u derwaarts te laten vertrekken, zijnde veel bequamer om uwe affaires af te doen. Ondertusschen sal ik mijn best doen omme alle de werelt te vertoonen de vaste resolutie die ik hebbe, omme de protestantse religie te maintineren, gelijk als die hier vastgestelt is, en te conserveeren aan een yder van mijne Onderdanen hare regten: biddende, dat gy 't Volk in alle de Provintien van dit Koninkrijk daar van wilt verseekeren. Ik hebbe u niet meer te seggen, als alleen, dat ik ordre hebbe gegeven aan mijn Zegelbewaarder, omme u te prorogueeren tot den 10 November naast komende.

Graaf de Montery laat de Staaten over den *Vrede* congratuleren.

Graaf de Montery, door een Expresse ook kennisse van dit Vredens-Verdrag gekregen hebbende, sond aanstonds den Capiteyn van sijn Lijf-wacht *Don Antonio de Havre* in den *Hage*, en den *Prince van Barbanson* na *Engeland*, om hier over de Geluk-wenschingen af te leggen. Ged: Capiteyn den 27. in den *Haag* gekomen, wierd noch dien middag door de Heeren *Vrybergen* en *Eck* ter Audientie op-gehaald, alwaar een korte en welsprekende Geluk-wensching over den getroffen *Vrede* dede; en na gedane verrichting weder wierd uytgeleyt. Waar op men aanstonds den Heer *Schaap* Edelman van sijn *Hoogheyd*, na *Brussel* sond, om by den *Graaf de Montery*, de contra-complimenten over den *Vrede* met *Engeland* af te leggen.

Dank-dag door geheel Holland,

Haar Hoog Mog: deden tegens den 14. *Maart* een solemnele Dank-dag door het geheele Land uitschrijven, om na, des morgens God Almachtig, over sijn groote Goetheid en Zegen in desen VRE-

DE

DE gedankt te hebben, ook allerhande teikenen van Vreugden te bewijsen. 't Welk dan alles ins, door het luyden van Klokken, loſſen van Geſchut, aanſteken van Vreugde-vuuren, het maken van velerley aardige Vuur-werken, en anderſins wierd volbracht; doch boven al uitmuntend in den *Hage*: Want de Opper-machten, d'Ambaſſadeurs, en Geſandten van vele Vorſten en Potentaten, hun Verblijf daar houdende, hadden de gaauſte Vernuften ſich geſpitſt, om daar iets aardigs en uitmuntens tot vermeerdering van Vreugdens-verwondering toe te brengen. 't Geen dan in deſer voegen geſchieden: over deſe Vrede.

Na behoorlijke Devotie des morgens in de Kerken gepleegt te hebben, quamen de Regimenten Guardes, ſoo te voet als te paard, in de Wapenen, d'eerſte op 't Buyten-Hoff, en d'andere op de Plaats, alle in nieuwe Kleederen, met Oranje Charpen en witte Franjen om 't lijff gemonteerd; 't geen ſeer cierlijk ſtond; en ten 5 uren van *Sijn Hoogheid*, die met de Lijf-Karoſſe op 't Buyten-Hoff quam, daar te voet gaande, wierden beſigtigt, paſſeerende door alle de Gelederen. Waar na ſijn *Hoogheid* te Paard ſtijgende, de Ruytery insgelijks beſigtigde. En na 3. *Salvos* geſchooten te hebben, trokken gelijkelijk weder weg. Daar wierd by na gedurig uit een getal van 78. Stukken, ſoo van de Wal, als Vyver-berg los gebrand. Korts daar na wierden de Pik-tonnen en Vreugde-vuuren in ſoo groote meenigten aan-geſteken, dat het ſcheen als of den geheelen *Haag* in brand ſtond. Ondertuſſchen wierd alles vervaardigt tot de Heerlijke Maaltijd, die *Haar Hoog Mog:* gaven; zijnde twee lange, met een dwars Tafel boven aan gevoegt, in hare Vergader-plaats. *Sijn Hoogheid* door eenige Heeren opgehaald, nam ſijn Sit-plaats boven aan, in een groote Arm-ſtoel, waar recht tegen-over den *Ridder Silvius*, Afgeſand uit *Engeland*, en vervolgens de Ridderſchap, Generaals, en Admiraals-Perſoonen aan weder zijden, en alle de Leden der Stemmende Steden, ider naar ſijn Qualiteyt, nevens veel andere Heeren gerangeert, die wel 120. in getal wierden bevonden op deſe Maaltijd, dewelke ſeer deftig met allerhande koſtelijke Spijſen en delicaate Raarigheden was toe-gericht. Op yder Geſondheid wierd het Kanon geloſt, onder 't geklank van Trompetten, en Ketel-trommels buyten; maar in de Zaal onder 't Geſpeel van allerley *Inſtrumenten* door 10 à 12. Speellieden in getal; brandende eenige 100. Was-kaarſen in de Plaats. Seer prachtig en uitmuntend raar was het Vuur-werk, van hare Ed. Gro. Mog. in

Die met groote Vreugde geſolemniſeerd werd,

door veelvoudig ſchieten,

branden van ontallijke Piktonnen,

't aanrichten van een heerlijke Maaltijd,

Het aanſteken van ſeer rare Vuur werken,

voor de Staten en Overigheyd des Lands,

de Vyver geordonneert, ſtaande op 6. ſtellagies; aan yder zijde een *Piramide*, ontrent 20. voeten hoog, daar op een *Dubbelden Arend*, en op d'ander, het *Wapen van Spanjen*, uytbeeldende in klaar Vuur het Wapen van den *Keyſer* en *Koning van Spanjen*, die daar na ſchoone Vuur-werken van ſich gaven. Hier op quam een Triumph-wagen met *Mars* en *Pallas*, van twee Wolven voortgetrokken, die een meenigte van ſchoone Vuur-werken verſpreyden. Al het welke geſchiede onder de Maaltijd van haar Ed: Groot: Mog: die ter middernacht met groot genoegen eyndigde.

De Particuliere Heeren hadden mede verſcheyde Vuur-werken aangericht.

En voor de Groote Heeren,

De *Graaf van Waldek* repreſenteerde, na dat 2. uren te vooren, de Wijn uyt een Feſton had laten loopen, een *Arca Triumphaal*, met een Leeuw, waar onder geſchreven: *Dei nutu, Principis opera, Pax obtenta*; *Door Godes Wil, en Hulp des Princen, is de* VREDE *verkregen.* Waar nevens twee *Piramiden* met Oranje takken bewonden, en daar by noch twee diergelijke, waar in 300. witte Was-kaarſen brandden: Om de geſeyde *Piramiden* ſtonden nog 2. andere, met uytvarende vuuren, brandende raderen, en Lanteernen, die verſcheyde Kunſt-vuuren uytwierpen: over deſe Vuur-werken waren nevens groote meenigte flambeauwen, 3. groote vierkante Lantarens, een voor den *Staat*, waar op een ſtaande Leeuw in een Tuyn geſchildert, met deſe Letteren: *Sentio Vires*; *Ik gevoel kragt*: de tweede voor den *Koning van Engeland*, met een Roos, daar onder deſe woorden: *Tranquillitate Floreo*; *In ſtilte bloey ik*: de derde voor ſijn *Hoogheyd*, waar op ſtond: *Ex auguſtus ad auguſta*; *Uyt Benaudheyd tot Heerlijkheyd.* Daar by ſtonden nog 3. andere Lanteernen van gelijke fatſoen, zijnde in een der ſelven een Palmboom, met dit devijs: *Preſſa reſurgo*; *door gedrukt te worden, rijs ik*: op d'andere was de Fortuyn, met deſe woorden: *Conſilio & armis teneor*; *Door Raad en Wapenen, werd ik gehouden*: de derde vertoonde een Draak, waar voor een Man ſtond, preſenteerende met den Degen in de hand, dit volgende: *Nec temere, nec temide*; *Noch rukeloos, noch bloode.*

Met veel Sinſpreuken verciert,

En meer andere Vreugde-Teikenen.

De Heer *Grave van Naſſau*, *de Rhijngrave*, de *Heer van Ouwerkerk*, en andere *Heeren* meer, betoonden insgelijks hun Vreugde, ſoo met het aanſteken van Flambeauwen, en Vuur-werken, als 't ſchenken van allerhande Wijn, en anderſins. Des gelijks ook de *Miniſters* van den *Keyſer*, van de *Koningen Spanjen*, *Sweden*,

den, *Deenemarken*, en andere, die alle, nevens het aanſteken van meenigte Piktonnen, de Wijn mildelijk ſchonken. Dus vierde men een *Vrede*, die boven hope gelukkig getroffen was.

In ENGELAND was de Vreugde niet minder over deſe Vrede, gelijk ſulks door 't groot gejuyg van 't Volk, het branden van ontallijke Piktonnen, het ſchieten met Stukken, en 't luyden van Klokken genoegſaam getuygde. Maar in NÈDERLAND men nog met VRANKRYK in Oorlog blijvende, ſag men hier en gins noch velerley Krijgs-actien en Oorlogs-ſchermutſelen voorvallen. Insgelijks wierd ook in Engeland groote Vreugde over deſe *Vrede* betoont.

Sijn Hoogheyd de Heer *Prince van Oranje* van de laatſte Veldtocht weder in den Haag gekomen, wierd aanſtonds het Leger van den *Staat*, 't geen door den langdurigen Marſch veel ongemaks had moeten uytſtaan, op de Caſſelſe Heyde gemonſtert, en in de Winter-quartieren verdeelt, om het tegens de naaſte Campagne weder uyt te ruſten.

Midlerwijl vielen hier en daar verſcheyde ſchermutſelen en party-loopingen voor; waar van ſommige Beuyt, en ſommige Slagen kregen:

En 2. Soldaaten met een Sergeant uyt *Vytrecht*, onderſtonden een Daad van wonderlijke ſtoutmoedigheyd omtrent *Aarnhem*; want vernomen hebbende, dat daar verſcheyde Schepen met Kanon aan de Kraan lagen, gingen op een van deſelve, kapten vier touwen los, waar aan 't Schip gebonden was, zijnde de Schild-wacht, wegen het vallen van een ſwaare Sneeuw, in ſijn wacht-huysje; onder welk faveur hen van d'occaſie bedienende, kapten ook het vijfde Touw af, 't welk het Schip doende omſwaayen en afdrijven, brachten dat tot aan de Vaart van *Vytrecht*. Het was geladen met 19. Metale Stukken, vier groote Mortieren, een groote meenigte Bomben en Granaaten, geſamentlijk geſchat op 150000. Gulden. Over welke brave actie *Sijn Hoogheyd* yder met een ſomme van 8000. gl: vereerde, en den eene met een Markt-ſchuyt van *Vytrecht* op *Amſterdam*, den andere met een op *Leyden* voorſag. Men bracht ook een Munſterſche Standaard binnen *Vytrecht*, die 15. Staatſche Ruyters, in een gevecht met 20. Biſſchopſche Ruyters hadden verovert; na ſy de *Biſſchopſen* al t'ſamen gecapotteert hadden. Stoute Daad van 3. Soldaaten, wonderlijk gelukt.

Belangende de *Keulſche Vrede-Handeling*, ſchoon hier voor, dies aangaande genoegſaam omſtandig Relaas gedaan, is echter nader hand door wederzijds Partijen nog veel daar in voorgevallen; doch Gepretexeerde Oorzaken, tot het Afbreken der Keulſche Vrede-handel;

doch wy zullen maar alleenlijk het voornaamſte daar van melden, om daar uyt aan te merken, hoe ſlechtelijk dit Heylſaam Vredens Deſſeyn is geſtuyt geworden, voornamentlijk door die gene, welke noch langen tijd daar na, maar al te veel door hare meenigvuldige Oorlogs Actien, aan al de wereld getoont hebben, dat ſeer weynig, of gants geen genegendheyd tot *Vrede* hadden, ſchoon de *Franſſen*, om dit alles te verbloemen, hen ſelven t'ontſchuldigen, en al de Schuld op andere te werpen, twee gepretexeerde Oorzaken gingen opvatten, die men yder een wilde doen gelooven, ſuffiſant genoeg te zijn, om ſulck heyliglijk Voornemen, als d'*Algemeene Vrede* der *Chriſtenheyd*, na welkers Succes, ſoo veel duyſent Millioenen van Menſchen ſoo hertelijk verlangden, in 't midde van ſijn voortgang te ſtuyten; ſoekende uyt twee byſondere accidentele Voorvallen, hunne oorſaken en redenen op te vatten, om hun Afgezandten t'huys te roepen.

I. De Gevangen-neming van *Prins Willem van Furſtenberg*: die den 14. *Febr:* binnen *Keulen*, de Gravinne *dela Mark* beſocht, en des namiddags ten 4. uren van daar, door een eenſame Straat, aan de zijde van *St. Mauritius Kerk* paſſeerende, om in 't Klooſter by den *Keurvorſt van Keulen* te komen, aldaar van eenige Keyſerl: Officiers uyt het oude Regiment van *Grana* wierd aangerand, ten dien eynde expres 9 à 10. ſterk van *Bon* gekomen, en wel 3 à 4. dagen tot *Keulen* daar toe opgepaſt hebbende, namen nu deſe gelegendheyd in acht, grepen eerſt de gareelen van de Koets-Paarden aan, waar door ſy de Karos ſtil houdende, tegens den *Prins* riepen, *Dat hy een Keyſerl: Gevangen was*; doch hy met een ſijner Hovelingen, en de Gravinne *de la Marks* Stalmeeſter, nevens ſijn Secretaris in de Karos gezéten, en met al ſijn andere Dienaren, t'ſamen 11. ſterk, onder de Kleederen gewapend zijnde, loſten eerſt met hun Piſtolen op de *Keyſerſen*, en ſchooten den gene, die eerſt het woord hadde gevoert, nevens een Cap: Lt: *Hauwitz* doot; 't welk de *Keyſerſen* mede deed vuur geven, nederſchietende 2. Lakkeijen, en dangereuſelijk quetſende al de gene die met den *Prins* in de Karoſſe waren, ondertuſſchen ſy den Koetſier ook van ſijn plaats ſtieten.

I. De Gevangen-néming van *Prins W: v: Furſtenberg*.

Werd van de Keyſerl: ſoo Furieus aangetaſt,

Dat meeſt al ſijn geſelſchap gequetſt en doot raakt,

Waar op de *Gravinne de la Mark* mede uyt-komende, ſterkelijk om hulp riep. De *Prins* onder deſe confuſie den Dans meenende t'ontſpringen, begaf ſich ſpoedelijk uyt de Karos; maar deſelve tuſſchen twee muuren bezet, en de Keyſerſen voor en achter

ter ſtaande, wierd door een derſelven, met het Carabijn in de hand, gedwongen, weder in de Karos te treden, daar hem aanſtonds 2 à 3. andere met bloote Dégens in de Hand quamen vergeſelſchappen. Na nu alle des *Princen* Volk, of gedoot, of weg-gejaagt was, zijnde maar een Heyduk ongequetſt daar van gekomen, ging een van de *Keyſerſen*, des Koetſiers plaats bekleeden, waar nevens de *Graaf Franciſco Pedro Bagnaſco*, Neef van *Marquis de Grana*, met een blooten Dégen in de hand ſich voegde, rijdende alſoo na de *Hane-poort*, daar ſy nog 20. andere Soldaaten vonden, die hen voort buyten de Stad geleydden, waar nog eenige Ruyters en Soldaten ſtonden, die hem over den *Rhijn* tot *Mulheim* bragten, en van daar na *Duyts* voerden, alwaar des nachts geſlapen, wierd over *Siburg* na *Bon* gebragt, en aldaar in 't Logement van ſijn Broeder den *Biſſchop van Straatsburg*, by den *Marquis de Grana* gehuysveſt. Soo haaſt de Magiſtraat van *Keulen* hier van kennis kreeg, deed aanſtonds de Poorten ſluyten, en de Schildwacht, die hen had laten paſſeeren, gevangen zetten; ſtellende ook Wacht voor des *Princen* Logement, en lieten al de gene, ſoo levend als dood, die by deſen Aanſlag geweeſt waren, vaſt houden en opſluyten: dog niemand van hen in 't leven bevonden, dan alleen den *Marquis Obitzki*, die, hoewel aan 2. wonden ſwaarlijk gequetſt, ſich in een Klooſter had begeven, alwaar de Magiſtraat hem liet afvragen, door wiens Ordre dit Feyt was geſchied? Waar op antwoorde; Dat ſulx uyt laſt en bevel des *Keyſers* was verricht; en hoewel de Magiſtraat hem in 't klooſter verzékerde, eſchappeerde hy echter onder een Moniks-Cap. Maar de *Franſſche Ambaſſadeurs* dit werk niet ſoo haaſt vernemende, of verzékerden ſich van *Furſtenburgs* Papieren en Geſchriften, en maakten een groot geroep over deſe Saak, begeerende hier van Vergoeding en Herſtelling, als voorgevende, dat de *Prins van Furſtenburg* een Afgeſand en Gemachtigde van *Keur-Keulen* zijnde, daar mede het Recht, ſoo van de Geſandten, als der Volkeren, gevioleerd was; en dat de Stad belooft hadde, deſelve te guarandeeren. De Magiſtraat ſond wel Gedeputeerden na *Bon*; maar kregen alleenlijk tot Antwoord, dat ſulx uyt 's *Keyſers* Ordre was geſchied, (ſelfs de *Hertog van Bournonville* daar niets van geweten hebbende) en dat men derhalven moeſt afwachten, wat beſcheyd de *Grave Bagnaſco*, die na *Weenen* gereyſt was, om den *Keyſer* ſulx bekent te maken, van daar te rug ſou-

En brengen hem in *Bon*.

Een van de Keyſerl: ſeer gequetſt, vlied in 't Klooſter.

Men wil de Stad Keulen dit Feyt te laſt leggen.

de brengen. Ondertusschen schreef de *Marquis de Grana* hier over aan een sijner Vrienden binnen *Keulen* aldus:

Brief van Grana over d'oorzaak van dit werk.

MONSIEUR,

SYn Keyserlijke Majesteyt hebbende goed gevonden, den Prince Willem van Furstenburg te doen arresteeren, en herwaarts te brengen, apparent om te eerder tot een algemeene Vrede te komen, aan welke, en de eenigheyt van Duytsland hy al over lang soo veel opstaclen heeft toegebracht, soo hebbe U.E. moeten adverteeren, dat gisteren avond de sake is geëxecuteert, en dat, alhoewel men hoopte ten eynde te komen sonder eenige violentie, nochtans verscheyde luyden, die by hem waren, haar in een vigoureuse defensie hebbende gestelt, soo sijnder eenige van d'een en d'ander kant gequetst. Wegens den Prince selfs was 'er ordre, hem veel eer te quiteeren, als het alderminste leed te doen: ingevolge van 't welke hy sich op heden bevind binnen Bon, in volkomen gesontheyt, en ontfangt aldaar alle bedenkelijk goed tractement. Voor my, ik heb hier geen ander deel in, als die van de gehoorsaamheyt, en wilde uyt al mijn hert, hem wel dienst doen in al 't gene 't welk independent is voor mijn Meester. Voor de rest, &c. Bon den 15. February 1674.

't Welk de *Fransen* gants geen vernoeging geeft.

Doch al dese Redenen konden den *Franssen* in 't minste geen vernoeging geven, denkende, dat hares *Konings* Eer en Glorye hier door te veel gekrenkt, en hen dienvolgens dese zaak onverdraaglijk was: waarom de *Fransche Plenipotentiarisen* dreygden, de *Vrede-Handeling* af te bréken, ingeval hen geen Vernoeging wierd gegeven. Dan, zonden hier van eerst bericht aan hun *Koning*, om te mogen weten, hoe hen in dese saak gedragen souden. *Sijn Alder-Christelijk ste Majesteyt* dese groote Daad met geen minder hévigheyd verstaande, nam dat niet min seer qualijk op; en tot meerder betooning van sijn Onvernoegen, schreef daar over een straffe *Missive* aan sijn *Minister* den *Abt de Gravel*, tot *Regensburg*, aangevult met swaare Klagten, over het Ongelijk en Affront, hem in den Persoon van *Prins Willem van Furstenberg* aangedaan; beveelende sijn Afgezandten op de Vrede-Handeling tot *Keulen*, daar soo lang wel te verblijven, tot sy souden vernomen hebben, wat daar in des *Keysers* wil en meening mogte zijn; maar ook met eenen, dat sy in de Vrede-handeling niet verder souden voortvaren; wijl sijn Vyanden sulke ongehoorde middelen en wegen gebruykten, om deselve te verstoren, &c.

Dese Gevangen-neming van *Prins Wilhelm*, hoewel met weynig

nig commotie, in der ſtilte geſchied, veroorſaakte niet te min ſeer veel gerucht en groot rumoer, voornamentlijk door de bewerking der Franſche en Sweedſche *Ambaſſadeurs* tot *Keulen*; insgelijks ook door den *Keulſchen Keurvorſt*, die ſich mede niet weynig over deſe ſaak ontſtelde; maar boven al, de *Biſſchop van Straatsburg*, die aan des *Paus Nuncius* verſocht, ſijn Broeders Voorſpraak by den *Keyſer* te willen zijn. Gelijk dan de *Sweedſche Afgeſanden* mede een Expreſſe aan ſijn *Keyſerl: Maj:* afveerdigden, om d'ontſlaging van den *Prins* te bevorderen; doch toonden ſich wat moderater in deſen Handel voor te dragen, als wel denkende, dat ſijn *Keyſerl: Maj:* ſulks niet ſonder rechtmatige oorzaken ſou doen verricht hebben. Echter ſcheen dit een der voornaamſte motiven te zijn, waarom de *Keulſche Vrede-Handeling* geſtuyt, en de *Franſche Gevolmagtigden* eerſtelijk te huys ontboden wierden, voornamentlijk wanneer daar nog dit tweede Ongeval by quam, te weten;

Deſe Gevangen neming baard groot rumoer.

En voor Vrankr: een oorzaak, om de Vrede-Handel af te bréken.

II. Dat op den 1. *Marty* binnen *Keulen* eenige Tonnen met Frans Geld, door de *Keyſerſen* wierden aan-gehaald, na dat de *Franſſen* die voor Brandewijn hadden aan-gegeven. Dit Geld een ſomme van 48000. Rijxd: uytmakende, wierd door *Baron d'Iſola* met ſijn eygen cachet verzegeld, en daar over na *Weenen* aan den *Keyſer* geſchreven. Maar de *Franſſen* hier over ten hoogſten misnoegt, eyſchten van de Stad *Keulen* Reſtitutie deſer Penningen, dreygende, by faute van dien, daar over Repreſalien te gebruyken; zendende ondertuſſchen een Courier aan hun *Koning*, om *Sijn Majeſt*: hier van berigt te doen. 't Welk geſchied, quam deſelve met een *Miſſive* aan de Magiſtraat van *Keulen* weder te rug, waar by de *Koning* haar ſeer hard dreygde, ſoo over deſe Saak, als het Attentaat van *Prins Wilhem*, ſeggende, dat het Affront aan deſen *Prins* gedaan, ſoo veel was als of 't aan ſijn eygen Perſoon was geſchied; en dat in geval d'Expreſſe, die de *Sweedſche Mediateurs* na *Weenen* hadden geſonden, 't Voorwerp van ſijn Commiſſie niet bereykte, ſijn *Ambaſſadeurs* als-dan ſouden moeten t'huys komen, en de *Vrede-Handeling* laten varen, voegende hier nog by, dat aan ſijn *Ambaſſadeurs* bevel had gegeven, gedurende het uytblijven van den Courier, geenige voortgang in de Tractaaten te doen. De *Magiſtraat* niet weynig over deſe Saak ontſteld, wierd van ſommige voorgeſlagen, om 't Geld met Geweld weder te krijgen: maar andere noch verder gedachten voerende, ſtelden ſich hier tegen; dies quam daar niets van ten ef-

II. Vaten met Frans geld voor Brandew. aangegeven, werden van de Keyſerſen aangehaald.

't Welk de Franſſen op de Magiſt: van Keulen willen herhalen.

fecte. Immers preſenteerde de Keyſerl: Overſte, het Geld den Magiſtraat wel te willen in handen ſtellen, by aldien ſich wilde verobligeeren, het ſelve te reſtitueeren, wanneer ſijn *Keyſerl: Maj:* ſulks ſoude begeeren. De Sweedſche Ambaſſadeur TOTT verſocht insgelijks *Haar Hoog Mog: Gevolmagtigden*, om hun Tuſſchen-ſpraak by de Keyſerl: Geſandten, ten eynde men geen ſwaarigheyd mogt maken, in het Geld wederom te geven. Maar de *Franſſen* alleen de Stad *Keulen* hier van de oorzaak achtende, confisqueerden alle Goederen daar t'huys hoorende, en ſtelden zeker prœmie voor die een Keuls Burger by hen gevangen bragt.

Prins Willem werd op 's Keyſers bevel na *Weenen* gevoert.

Graaf *Bagnaſco*, wegens de ſaak van *Prins Wilhem van Furſtenberg* na den Keyſer vertrokken, quam in 't begin deſer Maand *Maard* weder van *Weenen* tot *Bon*, met expres Bevel, dat deſen *Prins* ſonder eenig vertoeven, met een goet Convoy, na *Weenen* moeſt gevoerd werden; 't geen den 10. deſer, onder een geleyde van 70. Paarden wierd volbragt; verdwijnende hier mede al de hoop der *Franſſen*, van deſen *Prins* ooyt te zullen los krijgen, en dat de gene die deſe Actie gedaan hadden, hier over geſtraft ſouden werden, te meer, om dat de *Marquis Obitski*, die in den Aanval gequetſt, en in 't Klooſter geretireerd, naderhand ſeer behendig ontſnapt was. Maar de Sweedſche *Mediateurs* in den beginne een expreſſe aan den Sweedſchen Reſident *Puffendorf* tot *Weenen* geſonden hebbende, gaf deſelve aan ſijn *Keyſerl: Maj:* wegens dit Werk, een *Memoriaal* over; om de quaadaardigheyd van dit Feyt hart genoeg ten toon te ſtellen; ſeggende, Dat, dewijl d'aanvalling en vaſthouding, van den Heer *Land-graaf van Furſtenburg* als des *Keurvorſt van Keulens* Gevolmachtigde, en gemeene Afgezand tot des Algemeenen *Vredens* Tractaaten, op vollen Straate binnen *Keulen* geſchied, van ſeer groot en hoog gewicht was, en dat ook de geringſte Werking daar uyt ontſtaande, veroorzaken ſoude d'opſchorting van den *Vrede-Handel* aldaar aangeſtelt; de Heeren *Sweedſche Mediateurs*, tot verhoeding deſes, door een expreſſe Edelman tot *Bon* by den *Hertog van Bournonville*, alle Vlijd, hoewel te vergeefs, aangewend hebbende, hadden ſy, (ſeyde hy Heer *Puffendorf*) geen expedienter middel weten uyt te vinden, als een Edelman uyt de hare per Poſt aan hem te zenden, ten eynde hy *Sijn Keyſerlijke Majeſt:* wegens deſe grouwelijke Daad, waar van deſelfs Officieren, uyt het Regiment van den *Marquis de Grana*, aangeklaagt,

Sweedſche Geſand arbeyd by den Keyſer tot deſſelfs Verloſſing.

klaagt, een schuldige Satisfactie met behoorlijke Eerbieding yverig verſoecken, en om een wel-verdiende Straffe over d'Autheurs, hun Helpers en Medegezellen van dien, op 't inſtandigſte bidden ſoude; Derhalven bad hy *Sijn Keyſerl: Maj:* uyt de Naam van ſijn Meeſter den *Koning van Sweeden*, en uyt kragt der gegevene Authoriteyt der ſtrijdende Partyen, niet alleen wegens deſe Misdaad, om een ſchuldige en behoorlijke Vernoeging, en dat gem: *Prins Willem*, op bevel van *Sijn Keyſerl: Majeſt:* weder op de plaats, van waar hy geweldiger wijſe was weg-gevoert, waardiglijk, en ſijn Caracter betamende, ſoude gebragt werden; maar dat ook ſoodanige Officiers, hun Navolgers, en booſe Raadsluyden, als hebbende niet alleen den *Koning van Sweeden* in ſijn goed Voornemen grootelijks gehindert, d'Eer, de publijke Zecuriteyt, en 't Credijt der Chriſten Princen en Vorſten verbroken, ook de Neutraliteyt van een Plaats, tot ſoo hoogloffelijken, als d'algemeene Chriſtenheyds hoogſt heylſamen Werks, verkoren, merkelijk gekrenkt; maar ook de geheyligde Rechten der gekroonde Hoofdens en anderer Potentaatens Gezandten op 't groffelijkſt gevioleert; Op het ſtrengſt, tot een Exempel van de Poſteriteyt, mogten werden geſtraft.

Waar op *Sijn Keyſerl: Maj:* niet alleen omſtandelijk, maar ook met naakte Verklaring over *Prins Wilhems* Misdaaden, en ſijn overvloedig gegevene Oorzaken tot ſulken Onderneeming op deſſelfs Perſoon, ſijn Antwoord uytende; wierd ſulks by de *Franſſen* t'eenemaal verworpen; gaande ſy ſelfs aan meeſt allen *Princen* en *Vorſten Hoven*, dit meergem: Feyt ſoo ſwart afſchilderen, als of'er ter Weereld niets ergers had konnen verricht werden. Maar die 't Beſtier der Duytſche Vorſten wat dieper inſagen, en van 't Intereſt des Duytſchen Rijks beeter ervarentheyd hadden, concipieerden hier van een geheel ander gevoelen, en luyſterden weynig na dit Sweeds en Franſch ſeggen. Gelijk men dan kort daar aan een heel omſtandige DEDUCTIE over des *Princen van Furſtenburgs* Handel ſach aan den Dach komen; waar in *Sijn Keyſerlijke Majeſteyts* Verantwoording, als groote Reeden en overvloedige Oorzaaken tot dit doen Gevangen-neemen, gehad te hebben, klaarlijk wierd ten toon geſteld: waar van wy hier onder kortelijk de voornaamſte Puncten zullen melden, na al voorens een daar in bygebrachte Exempel van *Kromwijls* Tijden verhaalt te hebben.

Waar op de Keyſer ſijn Verantwoording laat doen.

Als wanneer 't eens geviel, dat onder deſſelfs Regeering de Broeder van den *Portugeeſchen Gezand Don Pantaleon de Sa*, met noch twee

Met een diergelijke Exempel van

Kromwels Tijden.

twee andere Ridders op de Beurs te *Londen* wandelende, onder malkander zeker Geſprek, wegens den doemaligen Engelſchen Toeſtant, hielden; 't geen van een Engels Overſte *Heer Gerhard*, in de Portugeſche Spraak ervaren, van verren aangehoort werdende, tot hen trad, met voorgeven, dat ſy de Saak niet recht verſtonden. Waar over deſe Heeren ſich geſchocqueert vindende, hem gelijkelijk op 't Lijf vielen, en dapper quetſten. Doch hy, door den toevloed der Menſchen, uyt hun handen gerukt, quamen verſcheydemalen weder na hem, ſonder ſijn Perſoon te konnen aantreffen; 't geen ſoo grooten Gramſchap in hen verwekte, dat ſy korts daar aan met 50. gewapende Perſoonen, en een Koets vol Hand-granaten op deſelve Beurs quamen, en daar verſcheyde Moedwilligheden pleegden, onder anderen den *Edelman* met een Piſtool doot-ſchietende, en den Overſte *May* met ſeven doodelijke Wonden quetzende. Maar door een Troup Engelſche Ruyters, die op 't Rumoer indrongen, aangevallen, wierden alle gevangen genomen.

Op de Beurs te *Londen* geſchied.

Kromwel hier van verwittigt, was ſeer beſorgt, hoe ſich in dit Geval ſoude te dragen hebben. Van d'eene kant quam Hem 't onſchuldig vergooten Bloed om Recht eyſchen; en van d'ander kant quam Hem de Hoogwaardigheyd van een Gezand te vooren; want hy Brieven van ſijnen *Koning* vertoonde, waar by deſelve hem 't Gezandſchap opdroeg, en ſijn Broeder te huys ontbood. Maar *Kromwel*, na veel overwegens en rijpe deliberatie, de Miſdaad van 't onnoozel Bloedvergieten door publijk moedwillig Geweld, ſwaarder achtende, dan de Hoogwaardigheyd eenes Koninklijken Gezands konde ophaalen, deed Hem, door de Heeren van den Gerechte, Verantwoording over ſijn Muſdaad afvorderen. 't Welk hy opiniaterlijk refuſeerende, wierden hem Getuygen, wegens ſijn Bedrijf, te vooren geſtelt, alſoo ter Dood veroordeelt, en 't geöordeelde aan hem geëxecuteert.

By den Handel van *Prins Willem* te vergelijken.

Dit Voorbeeld wierd nu by den Handel van *Prins Wilhem* vergeleken; Dan ſommige ſuſtineerden, dat een Gezand van dien *Potentaat*, waar van hy gezonden was, niet tegenſtaande ſich in ſoodanige Saaken quam te vergrijpen, niet geöordeelt noch geſtraft konde werden. Maar wie een naaukeurige Remarque op 't Leeven en de Daaden van *Prins Wilhem van Furſtenburg* neemt, zal lichtelijk oordeelen, dat ſulks niet dan een ydele Voorwending is. Want niemand is 't onbekent, dat Hy, nevens ſijn Broeder den *Biſſchop van Straatsburg*, ſoodanig ten Dienſte van *Vrankrijk*, te-

tegens sijn natuurlijken en wettigen HEER den KEYSER, Opper-Hooft van 't *Duytsche Rijk*, waar af hy een Mede-lid was, is geweest, dat sich niet ontsach, sijn geestelijkheyds Bisschoppelijke Staf af te leggen, en 't Krijgsmans Bestier van een Frans Regiment aan te veerden; latende sich ook met allen Yver gebruyken, om den *Keurvorst van Mayntz* van sijn wettig Opperhooft den *Keyser* af, en op der *Franssen*, des *Duytschen Rijks* harde Vyandens zijde te trekken, &c. Waar in sich ook tot soo verre heeft geavanceert gehad, dat hy de Keyserlijke *Avocatoria*, schoon op Straffe van *Rebellye* uytgegeven, in den wind heeft geslagen, en der *Franssen* Interest heeft blijven bejaagen.

Men beschuldigde hem ook; Dat den *Vrede-Handel* tot *Keulen*, in plaats van die te bevorderen, getragt heeft, af te breeken, en 't Vuur des Oorlogs hoe langs hoe meer in 't *Duytsche Rijk* te doen over drijven.

Wat nu sijn Gezandschaps Volmacht belangt, waar't Werk van sijn Ontschulding, indien 'er stoffe was, meest op aan soude komen, die hebben de Keyserlijke Gezandten nooyt geweten, noch gezien; en schoon sich daar al had voor uytgegeven, souden sy hem nooyt in die Qualiteyt erkent hebben. En sijn daar toe hebben de groote Redenen, ten toon te stellen.

Dat hy ook in de laatste *Ongarische Rebellye* had geparticipeerd, wierd mede voor vast gestelt; niet tegenstaande hy uyt Graaflijken Huyse, en met den Titul van *Vorst*, en *Leen-Heer*, van den *Huyse van Oostenrijk* is begiftigt geweest. 't Geen hem had behooren te verplichten, met al sijn capisiteyt en vermoogen derselver Onheyl en Ruïne te verhoeden; en soo veel in hem was, alle vreemd en vyandelijk Geweld, tot verstooring van 't *Roomsche Rijk*, af te weeren. Alwaar ter contrary sich daar tegens soo heevig oppozeerde, dat hy alle *Keurvorsten* en *Rijks-Standen*, die haar wettig Opperhooft den *Keyser*, getrouw bleeven, voor Straf baar erkende; bewerkende, dat sy van *Vrankrijk*, sonder voor-heene Declaratie van Oorlog, onverhoets wierden aangegreepen en overweldigt.

Of nu, in soodanigen gestelteniss van Saaken, een Halstarrig en wederspannig *Leen-Man*, sich tot een Vyandelijke Gezand, tegens sijn wettig Heers *Interest* mag laten gebruyken, en om sijn Vyandelijke Aanslagen te volvoeren, de Vryheyd en 't Voorrecht van een wettig Gezand genieten; daar over sou veel te disputeeren vallen. Alleen, indien het Reedelijk Recht wel wierd overwogen, sou men oordeelen; Dat sulke Vrede-

ver-

verstoorders, voornamentlijk in 't *Roomsche Rijk*, waar van hy een *Leen-Heer* is, behoorden opgesocht en gestraft te worden.

't Is wel waar, dat een Gezandt, (waar voor hy doch nooyt by den *Keyserssen* is erkent geweest) meer Privilegie en Vryheyd dan een ander Persoon heeft; maar nooyt soodanige, die tegens de *Rechten der Volkeren* strijden, als Doodslagingen, Oproeren, t'Samen-sweeringen, Verraderyen, en diergelijke ten hoogsten Strafwaardige Misdaaden. Waarom dan een Gezand, in sulk Geval, met de qualiteyt van sijn *Caracter* hem niet kan beschutten; Want Vorsten en Heeren souden sich, met soo groote Quaaden ongestraft te laten, voor te grooten Gevaar bloot stellen. Ook werd het Credijt noch de Trouwe van den soodanigen, die aan een Gezand soo grooten Misdaad komen te straffen, daar door nooyt gekrenkt. Nademaal men nimmer, soodanigen Voorrecht en Zecuriteyt aan een Gezand geeft, dat den Gever daar door selfs in Gevaar sou gestelt werden.

Dit by den *Duytsen* als een genoegsaam klaare DEDUCTIE voor den KEYZER, ten reguarde van *Prins Wilhems* Gevangen-neeming, aan 't Licht gebragt, stelde duydelijk genoeg voor Oogen, hoe groote Reeden en Oorzaaken *Sijn Keyserl: Majest:* tot d'onderneming en doen uytvoering van dit Werk hadde. Soo dat de *Bisschop van Straatsburg*, gemeend hebbende, het de *Keyser* maar alleen te doen waar geweest, om *Prins Wilhem* buyten den Raad van den *Keurvorst van Keulen* te houden, nu hier over seer versteld stond, te meer, wijl hy op sijn versoek van *Pasport*, om tot *Keulen* te mogen komen, van de Keyserssche Ministers, soo men seyde, ten antwoord soude bekomen hebben, dat het geven van soodanig Pasport, in haar vermogen niet stond, nog volgens haar Instructie was; maar wel, om na *Bon* te gaan, en de Kamer van sijn Broeder in te nemen.

Bisschop van Straatsburg werd Paspoort geweigert,

Alsoo wierd 'er in de *Vrede-Handeling* niet verricht, wijl de *Fransche Ambassadeurs* geen magt daar toe hadden. 't Welk *Haar Hoog Mog: Gevolmagtigden* seer verdroot; en echter willende betoonen, het van hare kant niet schortte, om den algemeene VREDE te doen een goeden voortgang erlangen, gaven nogmalen een Geschrift, ten dien eynde, aan de *Heeren* MEDIATEURS over; Waar in Sy verklaarden, wel verzeekert te zijn, dat *Hare Exellentien* altijd indachtig waren den Inhoud haares *Memoriaals*, den 9. *Octobor* des voorleden Jaars overgereykt; niet twijfselende, of souden Haar dit Recht doen, van hun Getuygen te we-

Nederl: Gesandten geven eindelijk noch een Propositie tot algemene Vrede.

wezen, dat Sy sonder ophouden nieuwe Instantien hadden gedaan, tot erlanging van de Volbrenging deses soo loffelijken als gewenschten Werks; voornamentlijk door de overgeeving der Vry-geley-brieven, die Sy gesamentlijk met de Heeren *Ministers* voor *Sijn Hoogh*: den *Hertog van Lottharingen* hadden begeert; sonder dewelke, sy protesteerden, hen in geenerhande Handeling te konnen inlaaten. Voorders klaagende, dat 'er vijf geheele Maanden waren verloopen, na d'eerste Ouverture, door hen aan *Haare Exellentien* de Heeren *Mediateuren* gedaan, hen sinceerlijk verklaarende op alle de Voorstellingen, door Haare Exell: geproponeert: Dat Sy, door het weygeren van de Vrygeley-brieven voor Haar Geallieerden, wierden gehouden buyten Staat, om in hunne Tractteering te konnen persisteeren; En wijl den Tijd, die soo kostelijk en kort was, vast quam te verloopen, vonden sy hen, door expresse Beveelen van hun Heeren en Meesters de *Staaten Generaal*, en *Haare Keyserlijke* en *Catholijke Majesteyten*, verobligeert, aan *Haare Exellentien* te verklaaren, dat Sy niet langer konden blijven in soodanige Suspensie, die tot noch toe het eenigste Beletzel in dese Vrede-handeling was geweest: Derhalven baden Sy de Heeren *Sweedsche Mediateurs*, hun uyterste Devoir met hun gewoonlijken Yver te willen aanwenden, om een vaardige Resolutie t'obtineeren. En indien Sy het Ongeluk troffen, dat de Heeren *Mediateurs* niet ten goeden Effect konden reüsseeren, vonden Sy Heeren *Plenipotentiarissen* hen genootdrukt, nochmalen hooglijk te verklaaren, gelijk Sy reeds voorheen hadden gedaan, Dat het niet van haare kant, noch door hun Schuld toequam, dat de *Vrede-Handeling* soo vruchteloos bleef steeken; maar alleen door *Vrankrijks* refuzeeren, van in een rechtveerdige Begeerte te consenteeren. Daar-en-boven serieuselijk protesteerende, geen deel te willen hebben van de Inconvenientien en Onheylen, die de persisteering des Oorlogs soude komen na sich te sleepen, en die onvermijdelijk stonden te spruyten, uyt de Nood-dwang, waar in men sich sou komen te bevinden, om andere Mesures te moeten nemen.

Waar in sy betuygen, het haar Schuld niet is, dat de Vrede-Handel werd afgebroken.

Hier op vertoonden de *Sweedsche Gesandten*, dat de *Fransche Plenipotentiarisen* geseyt hadden, niet te konnen van *Vrede* handelen, voor dat *Prins Wilhem* hersteld was; en baden derhalven, dat de Heeren *Haarer Hoog Mog: Gesandten* doch hun uyterste vlijd daar toe wilden aanwenden. Doch deselve gaven tot antwoord; Dat sulks als noch, niet konden doen, maar wel, wanneer men

hen, door het toestaan der Vrygeley-brieven, voor de Ministers van *Lottharingen*, plaats gaf, om de begonnen Handeling te konnen voltrekken. Doch wanneer dese Schriftelijke Voorstelling, door de Sweedsche *Mediateurs*, aan de Fransche *Heeren* wierd overgeleverd, weigerden sy het selve te lesen; echter sonden 't de *Mediateurs* aan 't *Fransche Hoff*, als een Geschrift, niet van Gesandten, maar als van Particuliere Persoonen komende. Midlerwijl stelden de Sweedsche, aan de Fransche *Heeren* voor, hoe hen dacht, het kortste expedient, en het veyligste Middel te wesen, om den *Prins* te mogen hersteld zien, dat men yverig met de *Vredehandeling* voortging, en desselfs gewenscht Eynde socht te bereyken. Maar noch dese Propositie, noch geen van alle andere Voorstellingen konden eenigsins den *Franssen* bevredigen of het minste vernoegen aanbrengen.

Maar de Franssen weigeren deselve te lesen,

Het geheele Werk dan gants onbevordert blijvende hangen, sochten echter de Heeren *Mediateurs* van d'ander kant een meerder Voortgang hier in te verwekken, en sonden dierhalven weder een nieuw Schrijven aan sijn *Keyserl: Maj*: na *Weenen*; waar in niet alleen sterkelijk op de Bevordering van *Vrede* drongen, maar besonderlijk ook, op de Loslating en Herstelling van *Prins Willem van Furstenberg*, als ook tot Restitutie der aangehaalde 48000. Rijxd: Dan, alvorens het hier volgende *Keyserlijke Antwoord* aan den dach quam, had *Sijn Koninklijke Maj*: *van Vrankrijk*, als sich verzekert houdende, dat dese streek aan *Prins Wilhem*, uit last des *Keysers* was geschied, sijn Gesandten van de *Vrede-handeling* t'huys ontboden, doende tot verdediging deses, een schriftelijke Verklaaring in 't licht komen, als onder Num. XXIV. te zien. Waar in al de Schuld van d'Afbréking, en het niet voortgaan der *Algemene Vrede-handeling*, t'eenemaal den *Keyser* werd te last geleyt; en men deed ook dese Declaratie den 5. *April*, aan *Haar Hoog Mog*: *Gesandten* behandigen, met versoek, sy aan hun Meesters, om Paspoorten voor de *Fransche Heeren Ambassadeurs* wilden schrijven: dewelke ondertusschen niet weinig op de Stad *Keulen*, wegens de berooving van 't Geld verbittert waren, dreygende, dat hun *Koning* met een magtig Leger sich sou komen wreeken, over dese geledene Schaade en Ongelijken. Dan hier tegen bood sijn *Keyserl*: *Maj*: de Stad alle Hulp en verzékering aan, en selfs om eenige Regimenten Krijgs-volk daar binnen te leggen, wanneer sy 't begeerde.

Sweedsche Mediateurs schrijven aan den Keyser om verlossing van *Prins Wilhem*.

Fransche Gesandten werden t'huys ontboden,

En dreygen op de Stad Keulen te wreeken al het Onheyl haar Natie daar aangedaan,

De *Heeren Middelaars* van sijn Maj: van *Sweden*, wendden alle vlijd

vlijd aan, om de Franſche Afgeſandten in deſe hevige Drift te gemoed te komen, en hen door allerhande voorſtellingen en beweeg-redenen te bevredigen, ten einde men nog geen Scheyding van een ſoo goet begonnen Werk maken ſoude, ſeggende, dat ſy hare Propoſitien na *Weenen* aan den *Keyſer*, en ook na *Paris* aan den *Koning* hadden geſonden, vaſtelijk vertrouwende, dat ſijn *Keyſerl: Maj:* den *Prins Willem* ſoude relaxeeren; en ſijn *Koninkl: Maj:* de Vrygeley-brieven voor de *Miniſters van Lottharingen* geven. Maar alles was te vergeefs: Sy vertrokken den 16. deſer van *Keulen*, onder het Geley van omtrent 60. Paarden. En dus wierd deſe vermaarde Handeling ſoo ſlechtelijk afgebroken, daar de geheele Chriſtenheid ſoo grooten Heyl, als *d'Algemeene Ruſt* en *Vreden* is, dus lang van verwacht hadde; loopende alle deſe aangewende Moeyte en Arbeyd niet alleen *Vruchteloos* ten einde; maar het ſcheen, als of men door deſe Handeling tot *Vrede*, ſelfs een wreede bitterheid tot ſwaarder Oorlog had geſmeed, trachtende ondertuſſchen ſich elk van de Schuld te bevrijden, en hen ſelven te rechtveerdigen. Ten welken einde dan beſonderlijk *Haar Hoog Mog:* *Geſandten* een ſchriftelijke Verklaring aan de Heeren Sweedſche *Middelaren* over-reykten, zijnde onder Num. XXV. te vinden.

Keulſche Vrede-Handel werd afgebroken.

Waar van hare Ho: Mo: Geſandten toonen geen oorſaak te zijn.

't Ontbrak den *Franſſen* ook aan geen Redenen, waar mede ſy de hatelijkheid deſes Werks van hun halſen, op die van de Bondgenooten ſochten te ſchuiven.

Men heeft noch meerder Verklaringen en Schriften hier van ſien aan den dach komen, maar vreeſende, of tegen voornemen, ons Werk te wijdloopig mogt vallen, hebben deſe, en meer andere twiſt-achtige Diſputen over-geſlagen, te meer, alſoo geſind zijn, alleen de voornaamſte en meeſt gedenkwaardigſte Saken voor Oogen te ſtellen, en dat ſoo kort als eenigſins d'oprechte Deductie en klare Verſtaanlijkheid der gepaſſeerde Voorvallen willen lijden: Want alle extremiteyten doen een Saak, ſchoon in ſich ſelven noch ſoo goet, quaat ſchijnen, en de buytenſporigheden doen d'alderbeſte Dingen verderven; hierom is in alles, de Middelmatigheid altoos beſt.

Dewijl wy dan noch eenige Materye van nuttelijke *Vrede-Handeling*, als die met de *Biſſchoppen* van *Keulen* en *Munſter* te verhandelen hebben, wenden Ons van 't Onvruchtbare Werk, tot het Vruchtbare Effect.

Selfs nog gedurende al *d'Afgeſandten* binnen *Keulen* waren, ſocht

Men tracht met Keur-

Keulen en Munſter apart te handeleu.

ſocht men een biſondere Handeling tot *Vrede* met den *Keurvorſt van Keulen* en *Biſſchop van Munſter* aan te gaan; wijl de Franſche Afgeſandten weygerden, iets meerder in *d'Algemeene Vrede-handel* te vorderen. Men had te meer hope tot deſe biſondere *Vrede* te ſluiten, om dat men reeds ſoo een conſiderabel particulier Vredens-Tractaat tuſchen ſijn *Koninkl: Maj: van Groot Brittanjen*, en de *Heeren Staaten Generaal*, ſeer gelukkig had geſlooten.

Munſter doet een Preſentatie tot Veede.

De *Biſſchop van Munſter* geen groote voortgang, en noch veel minder voordeel in ſijn Oorlogs-Aanſlagen konnende vinden, deed door ſijn Geſand aan de Keyſerlijke *Miniſters* tot *Keulen*, een Voorſlag van Accommodement met de *Staaten Generaal* proponeeren; aanbiedende alle gedurende deſen Oorlog geoccupeerde en geconqueſteerde Plaatſen, te reſtituëren, uitgenomen *Borculo* en *Lingen*. Hier tegen kon men van d'ander zijde niet verſtaan,

Maar Holl: kan ſulx niet inwilligen.

dat de *Biſſchop* van eenige Plaatſen, *Haar Hoog Mog:* toebehoorende, ſoude profiteeren; maar wierd ter contrary ge-oordeelt, dat meergem: *Biſſchop* niet alleen alle ge-occupeerde en genomene Plaatſen moeſt weder geven, maar boven dien nog een goede ſomme Gelds behoorden te furneeren, om den *Vrede* te mogen genieten. Dan ſijn *Keyſerl: Majeſteyt* zond hier over, ſoo men ſeyde, een *Miſſive* van *Interceſſie* aan *Haar Hoog Mog:* om Hen daar toe te bewégen.

Keur-Keulen wel tot Vrede geneygt, maar Straatsburg is daar in ſeer hinderlijk.

Met de *Keurvorſt van Keulen* wierd mede wel gehandelt, maar de *Biſſchop van Straatsburg*, als het meeſte Bewind over deſe Saak hebbende, bragt t'elkemaal verhinderingen in de weg; ſelfs wilde men ſeggen, dat ſomtijds de Brieven van ſijn *Keyſerl: Maj:* aan Hoog-gem: *Keurvorſt*, ſou geintercipieert hebben. Ook ſpaarden de *Franſſen* geenderley moeyte nog arbeyd, om dit goede Werk ſijn voortgang te beletten: dies zullen wy eerſt, voor al eer tot een ſlot van *Vrede* komen, een weinig d'Oorlogs Actien melden, die onderwijl zijn voorgevallen.

Biſſchop van Munſter tragt op Vrieſland in te valllen.

De *Biſſchop van Munſter*, van wien men verwachtte, dat ſich met den *Keyſer* verdragen, en *Haar Hoog Mog:* al hare afgenomene Steden en Plaatſen wederom geven ſoude, ſcheen in den beginne deſes jaars daar toe nog weinig luſt te hebben, waarom dan een goede Party Volks by-een vergaderde, om daar mede (mogelijk noch voor 't laatſte) een goede Buyt uit *Nederland* te halen; waar toe hy een getal van 4000. Paarden te ſamen bragt, en d'occaſie van een felle Vorſt waar-nemende, over de Maraſſen na *Groeninger Land* trok, om de Land-lieden daar omtrent uit te plunderen:

gelijk

gelijk dan reeds, met behulp van ettelijke gepreſte Boeren, by 't Kloofter ter *Appel* invallende, *Windſchoten* en d'omleggende Vlekken uitroofden, handelende ſeer hard en ſchandelijk met d'Inwoonderen, en begaven ſich daar op aanſtonds met den geroofden Buyt na het Graafſchap *Benthem*.

Daar Rabenhaupt ſich tegen ſtellende,

Sijn Exellentie *Rabenhaupt* niet ſoo haaſt deſen handel ter ooren komende, of begaf ſich met de Groeninger en Vrieſſche Troupen derwaards, nemende ſijn weg door *Coeverden*, (waar 't Regiment van *Burmania* by hem quam) na 't Graafſchap *Benthem*; alwaar aanſtonds de Stad *Noordhorn* vermeeſterde, en die met 16. Vrieſche Comp: te paard, en 6. te voet, onder den Overſten *Kingma*, deed bezetten: en na noch eenige Plaatsjes in de *Twent* ingekregen, en met Volk behoorlijk bezet te hebben, begaf ſich van daar na *Nyenhuys*, om insgelijks de *Biſſchopſen* van daar te jagen; dan den 4. *April* kreeg van meerged: Overſte *Kingma* berigt, dat de *Biſſchopſen* met 3000. Paarden en Voetvolk op *Noordhorn* waren komen aanvallen, ſijn Voor-wachten ingejaagt, en de plaats rondsom bezet hadden, begeerende dieshalven Secours. Waar op ſijn *Exell: Rabenhooft* ſich met 7. Comp: Paarden, en 4. Regimenten Voet-volk derwaards begaf, en den 5. deſer de *Biſſchopſen*, onder 't faveur van donker en miſtig we'er aantaſtte: doch niet ſoo ſterk als de Vyand zijnde, doet het Voetvolk voor-aan marcheeren, tuſſchen eenige lange Wagens bezet; 't welk een nieuwe Inventie is, van verſcheyde Wagens, door lange houten aan malkander gehecht, formeerende een Vack van 28. voet vierkant, waar in 100. Man ſich bequamelijk defendeeren, en in 't midden van 't voetvolk noch 2. ſtukjes Geſchut gebruyken konnen. De Ruytery volgde hier achter, zijnde geordonneert, dat als de Vyand aan-quam, hen alle plat neder op de Paarden te leggen, om niet geſien te worden. Waar op de Vyand met groote Moedigheid aanvallende, eerſt uit de Stukjes geſchut ſoodanig wierden begroet, dat aanſtonds den Moed lieten ſinken, en dus van de Kerk en 't Kerkhof, waar op hen gepoſteerd hadden, afwijkende, retireerden altoos meer en meer, ſchoon men haar wel tot 3. verſcheydemalen de Battaillie preſenteerde. Waar door midlerwijl Coll: *Kingma* gelegendheid kreeg, ſich met ſijn 16. Cornetten Paarden by ſijn Exell: te vervoegen; maar wijl de Biſſchopſen gedurig te rug deynsden, kon d'Infantery niet wel met hen in actie komen, dan alleen de rechter Vleugel Muſquettiers van ſijn Exells: Regiment, die over de *Heuſper-brugge* (hoewel by de *Munſterſchen* afgebroken, doch door

Nordhorn veroverd.

't Welk de Munſter: weder bezetten.

Maar werden door de Staadſchen op de vlucht geſlagen.

En laten veel Dooden en Gevangen na.

door de *Staadſen* weder opgemaakt) voortmarcheerende, ſeer furieus op den Vyand chargeerden, waar door ſy ontrent de 60. Dooden en 50. Gevangenen achter lieten, en de Vlucht na *Brandlicht* namen. Aan Staatſche zijde was gedurende al den tijd dat de *Biſſchopſen* deſe Plaats met 4. Veld-ſtukken en 2. Mortieren hadden beſchooten, niet meer als den Ritmeeſter *Mello Jacob Broerſma*, en 2. Soldaaten in *Noordhorn* gebleven. Na eyndiging van 't Gevegt, begaf het Staaten Voet-Volk ſich weder na hun oud Quartier te *Veldhuyſen*, en de Ruytery logeerde te *Ulſen*.

Rabenhaupt verovert *Nyenhuyſe* ſtormenderhand.

's Anderen daags den 7. *April N. St*: maakte *Sijn Exell: Rabenhaupt* Aanſlag, om *Nyenhuyſe* te beſtormen; reſolveerende de Plaats, van vijf zijden te gelijk, onder 't Beſtier der vijf Collonels te voet, *vive Force* aan te taſten, onderwijl noch van drie andere zijden looſe Alarmen wierden gemaakt: uyt vreeſe van anders (wijl 't Zayſoen veel verloopen, en de Wateren daar omtrent hoog gerezen waren) door des Vyands Ruytery geſurpreneert te worden. En ten eynde yder ſijn uyterſte Devoir te beter mogt aanwenden, deed *Sijn Exell:* d'Attaque niet by Nacht, maar in 't kriecken van den Dach ondernemen, na dat des nachts de Regimenten op hun geordonneerde Poſten waren geplaatſt, tot den dag begon aan te bréken, als wanneer men het Teyken tot den Aanval met twee Schooten uyt Granaads-Mortieren gaf. De geattaqueerden d'Attaquanten ziende aannaderen, begoſten hun Geweer te loſſen; waar op de *Staatſchen*, het Regiment van *Sijn Exell:* de Voortocht hebbende, al chargeerende tot aan de Gragten avanceerden, by hen hebbende wel Seſtien Biesbruggen, om de Gragten te paſſeeren. Het Aanvallens-Lot was ſoo gevallen, dat de beyde Regimenten van *Sijn Exell:* en van Collonel *Eybergen* tuſſchen de *Veldhuyſer-*, *Watermolens-*, en *Frenswegers-Poorten*; *Gockinga* tuſſchen d'*Ulſſer-poort*; en de beyde Vrieſche Regimenten van de Colls: *Swartſenburg* en *Bourmania* aan weder-zijden van de *Prince-Poort* aanvielen. Op de Poſten van de drie Groeninger Regimenten, te weten, van *Sijn Exell*: *Gockinga*, en *Eybergen*, de ſcherpſte Attaque zijnde, vond men daar ook de hévigſte Tegenſtant; aangezien de Hooft-wacht ſich aanſtonds tegen *Rabenhaupts* en *Eybergens* Regimenten poſteerde, en tegens de Vrieſche Regimenten, 's Vyands Ruytery te voet. Aldus duurde dit Gevecht hardnekkelijk ontrent drie Quartieruurs; waar na de Geattaqueerden hen op 't Kaſteel, dat een ſterk Huys rondſom met Wallen voorſien is, retireerden: Maar

de

de *Staatſchen*, niet tegenſtaande de *Munſterſchen* twee Stukken Kanon gebruykten, met volle furie als Overwinnaars aandrongen, en ſoo wel het Slott als de Stad ſtormender-hand emporteerden, en alles gevangen namen, zijnde daar binnen bevonden 320. Man Voetvolk, behalven noch al d'Officieren, en 290. ſoo Ruyters als Dragonders, mede buyten d'Officieren, die alle d'een ſoo wel als d'ander om Quartier baden. De *Staatſchen* kregen ook drie Standaarden en een Vaandel, en d'overige drie Vaandels kreeg de *Graaf van Benthem* op ſijn *Huys* tot *Benthem*. *Sijn Exell*: *Rabenhaupt* liet drie Compagnyen te voet in de Plaats tot bezetting; en vond, om deſſelfs goede gelegentheyd, raadſaam, een *Magazijn* daar binnen op te regten. Voorts trok hy met al de Gevangenen na 't Gros des Legers by *Veldhuyſen*.

Staadſche Volkeren trekken in de Quartieren.

Na deſe gelukkige Rencontre quamen de *Biſſchopſen* verſcheydemaal de *Staadſchen* beſtoken, meenende hen onverwagt t'overvallen; maar ſoo haaſt ſich in poſtuur ſtelden, om de *Biſſchopſen* t'ontfangen, gingen die altoos door. De Staadſche Volkeren na dus eenige dagen in en omtrent de *Twente* gelegen te hebben, kreeg ſijn Exell: van ſijn *Hoogheyd* bevel, om weder van daar op te breken, en de Krijgs-magt na hun Reſpective Quartieren te laten trekken. Waar op aan den Coll: *Eybergen* beval, ſoo lang met 9. Comp: te voet, en 5. te Paard in *Nyenhuys* te blijven tot deſe Plaats geſlecht was. Maar den Munſterſche *Gener: Nagel* hier van verwittigt, quam den 19. deſes, ſoo haaſt ſijn Exell: *Rabenhaupt* met d'overige Volkeren vertrokken was, voor *Nyenhuys*, en deed door een Trompetter, de Plaats op-eyſchen, willende, dat ſich op *Diſcretie* ſouden overgeven. Dan die van binnen tot Antwoord gevende, *Dat ſich tot den laatſten druppel Bloed wilden defendeeren*, quamen de *Biſſchopſen* des anderen daags met een groote furie, ſterk 36. Standaarden en 2. Regimenten te voet, op de Plaats aan-vallen; en niet tegenſtande de groote Tegenweer en ſeer dappere Defenſie van binnen; overweldigden ſy deſelve ſtormender hand; nemende den Coll: *Eybergen* en eenige mindere Bevelhebberen gevangen; ook kregen de *Biſſchopſen* eenige Vaandels, ſlaande een groot deel Soldaaten doot, welke met de Gevangenen te ſamen tot een getal van omtrent 500. berekent wierden: doch waren door de ſeer manhaftige Verdediging der geattaqueerden ook een goet getal van Munſterſche zijde geſneuveld.

Waar op de Biſſch: Nyenhuys weder attaqueeren.

En ſtormender hand emporteeren.

Maar de *Biſſchop* vermerkende, dat de *Franſſen*, die alleſins door het verlaten harer *Conqueſten*, genoegſaam te kennen gaven, dat gebrek

De Keyserſen den Biſſchop in ſijn Land vallende,

gebrek van Volk kregen, eindelijk te ſwak ſouden werden, om hem tegens de Keyſerlijke Macht te beſchermen, te meer, alſoo deſelve bereyds al in ſijn Land waren gevallen, doende hem daar van d'uitwerkingen genoegſaam gevoelen, door het uitplonderen en ruïneeren van verſcheyde Plaatſen; bond ſich dieshalven niet langer aan de Beloften der *Franſſen*, maar deed door ſijn Geſandten tot *Keulen* ſeer yverig by de *Keyſerl*: *Miniſters*, tot een Verdrag aanhouden, in voege eyndelijk den 22. *April*, tuſſchen ſijn *Key-*

Maakt *Vrede* *ſerl*: *Majeſteyt*, *Haar Hoog Mog*: *de Staaten Generaal*, en Hem, een Vredens-Verdrag wierd getroffen, als onder Num: XXVI. te zien.

De wederzijds *Ratificatien* wierden kort daar aan tot *Keulen* uitgewiſſelt, en de *Vrede* op de gewoonlijke wijſe afgekundigt.

Met den *Keurvorſt van Keulen* was men ook al een wijl tijd in Onderhandeling geweeſt; maar die kon nog niet tot des *Keyſers* Voorſtelling reſolveeren, als werdende gedurig door d'intrigues van den *Biſſchop van Straatsburg* daar in verhindert; doch conſidereerende, hoe de *Franſſen* meer en meer, door gebrek van genoegſame Krijgs-Magt, genoodzaakt wierden, meer beſorgt te zijn om haar Selfs wel te defendeeren, dan om hare *Bondgenooten* behoorlijk te beſchermen, daar ondertuſſchen hun Vyanden altoos magtiger wierden; en dat boven dien Haar Hoog Mog: nu niet alleen met *Engeland*, maar ook met den *Biſſchop van Munſter* waren verdragen, reſolveerde, voor eerſt ſijn Bezetting uit *Over-yſſel* te nemen; gelijk dan den 2. *Mey* deſelve onder *Graaf van der Lip*, de Stad

Keur-Keulen trekt ſijn Bezetting uyt *Over-Yſſel*,

Deventer quiteerde, na dat die de Stads Sleutels aan den Heer *Steenbergen*, Preſident Burgermeeſter had over-geleverd.

Maar voorheen pretendeerden ſy eerſt een groote Somme Geld voor Brandſchatting, voor Bevrijding der Fortificatien, en het Rantſoen der ſtukken Kanon 48. in getal. Waar over dan eyn-

Maar neemt een groote Brandſch: van *Deventer*

delijk op een ſomme van 42000. Rijxd: Eenig wierden, waar van aanſtonds tuſſchen de 30, en 40000. gl: in contante Penningen moeſten betaald werden, mits ſy 7. der voornaamſte Inwoonderen tot *Oſtagiers*, in verzékering van d'overige Somme, mede namen, en de Stad met al deſſelfs Werken en toebehooren in vollen eſſe lieten.

En verlaat ook *Swol*:

Den 20. deſer trok ook de Keulſche Bezetting uyt *Swol*, na dat insgelijks eenige Brandſchatting hadde geëiſcht: waar toe de Stad geenſins willende bewilligen, namen 2. Burgermeeſters en 2. Overluyden tot *Gyſelaars* mede, die ſy in *Maſtricht* bragten.

Wey-

Weynig tijds hier na, de *Graaf van der Lip*, dese twee voornoemde Bezettingen met andere Keulsche Troupen t'saam-vergadert hebbende, conjungeerde dese Volkeren met de Fransche Macht onder den *Marschalk de Bellefonds* by *Rhijnberg*, campeerende des nachts boven *Keyserswaard*, alwaar des anderen-daags de *Bisschop van Straatsburg*, met de *Keur-Keulsche* Bezetting uyt deselve Plaats, sich ook tot dese geconjungeerde Volkeren vervoegde, en dus gesamentlijk hooger op marcheerden.

In desen Toestand vond de *Keurvorst* sich seer weynig verzeekert, en binnen de Stad *Keulen* genoegsaam beslooten; weshalven hy voor raadsaamst vond, met meerder Yver tot de Vrede-handel te treden, echter oordeelde, des *Keysers* Voorslagen, voor hem te accepteeren, wat te hard te zijn; als eerstelijk, Dat sijn *Majesteyt* wilde bedingen, sijn Guarnisoen nevens dat van den Keurvorst, in de Stad *Bon* te houden. En gevraagt hebbende, hoe lang des Keysers Guarnisoen daar binnen soude blijven, wierd geantwoord; Soo lang als 't sijn *Keyserl: Majest:* beliefde. Waar over de Keurvorst sich vry wat ontzette.

Beswaarnissen waarom KeurKeulen nog niet tot Verdrag resolveert.

Ten tweede, soo wilden de *Staaten Generaal* hem ook seer weynig of niets van sijn Pretentien toe-erkennen, geloovende, haar den Oorlog, door beweging der Fransche Maximen, ten onrecht aangedaan te zijn. Dies kon de Keurvorst noch geen Resolutie vatten, om het geprojecteerde Tractaat te teekenen; want hy begeerde, om *Vrede* met *Haar Hoog Mog:* te maken, dat men hem het Graafschap *Meurs*, de Stad *Rhijnberk*, en 400000. Escus, voor d'Oorlogs Onkosten geven soude; en dat boven dien, de *Catholijken* in *Over-yssel* vrije Exercitie van *Religie* souden hebben. Maar de Heeren *Hollandsche Plenipotentiarisen* verklaarden aan de *Keyserssche Gevolmagtigden*, dat geensins het een noch 't ander souden consenteeren, uytgenomen alleen het Recht op 't Garnisoen van *Rhijnberk*, mits de *Keurvorst* daar en tegen al sijn pretentien op 't *Graafschap Meurs* soude afstaan; versoekende daar nevens, dat de Heeren *Keyserssche Gesandten*, aan den Keurvorst geliefden te seggen, dat sy binnen korten na *Holland* moesten vertrekken. Waar nevens de *Keyserssche Gesandten* nog byvoegden, dat de *Hollanders* in geenige harer Plaatsen de vrije Oeffening der Catholijke Gods-dienst wilden toestemmen. De *Keurvorst* wel insiende, dat voor hem geen nader Middel van uytkomst was te vinden, dan een Vredens Besluyt aan te gaan, resolveerde derhalven al sijn Pretentien te laten vallen, uytgenomen die op

Sijn Pretentien,

Dien hy seer vermindert.

Rhijnberk; ſtaande eyndelijk ook toe, dat het Keyſerl: Guarniſoen in de Stad *Bon* ſoude blijven, mits aan hem mede den Eed doende, en dat hy een Lijf-wagt van 70. à 80. koppen mogt hebben. Echter nog eenige verſchillen open blijvende, ging dit Werk maar langſaam voort; en *Baron d'Iſola* vertrok weder na *Bon*: ſoo dat de *Keurvorſt* vermerkende, Hy doch eyndelijk ſoude moeten den *Vrede* kieſen, en dieshalven genoodzaakt zijn over eenige ſwarigheden heen te ſtappen, of anders, ſijn geheele Land en alle Vermogen voor de Vyanden bloot te ſtellen, ſond aanſtonds na 't Vertrek van den *Biſſchop van Straatsburg* eenige Gedeputeerden na *Bon*, om de Saak voort ten eynde te brengen. Maar deſelve by den *Baron d'Iſola* komende, ſeyde die; Dat den tijd van den *Keyſer* beſtemd, nu al verſtréken was, en derhalven niet wiſt, of ſijn *Majeſteyt* een Verdrag, 't geen na ſijn beſtemden Termijn geſlooten wierd, ſoude willen bekragtigen; dog zond hier over een Courier na *Weenen*. Evenwel drong de *Keurvorſt* dit Werk ſoo vierig aan, dat den 11. *May*, in 't Logement van de Heer *Fiſcher*, het Verdrag geſlooten, en van alle de Geintereſſeerde Geſandten getekent wierd, uytgenomen van den Heer *Baron d'Iſola*, die tot *Bon* was; waarom aanſtonds een Courier derwaards wierd geſonden, om hem dit mede te laten tekenen. Als onder Num: XXVII. te zien.

En Gedeput: na *Bon* ſend, om t'accordeeren,

Doch dit goede Werk waar by-na weder t'eenemaal geſteurt geworden, nadien men onderwijl bericht kreeg, dat de *Biſſchop van Straatsburg*, 3. van de beſte Keur-Keulſche Regimenten, by de Franſche Armee onder *Bellefonds* had gevoegt; weshalven *Baron d'Iſola* in den beginne ſeer difficulteerde, om 't Verdrag te tekenen; 't welk ſijn Exell: echter ten laatſten noch reſolveerde te doen, onder Belofte, dat de *Keurvorſt* deſe Regimenten ſou doen weder geven, of drie andere ſoo goet in de plaats doen werven, om by de Keyſerl: Armee gevoegt te werden; en dat hy *Satisfactie* ſoude geven van 't gene deſe Volkeren t'*Erkelens* hadden bedreven. Ook was 'er nog eenig Different wegens het *Graafſchap Lingen* geweeſt; want de Courier van *Weenen* weder te rug komende, gaf berigt, dat het Tractaat wel geratificeerd was, maar op voorwaarde, dat nevens noch andere conditien, de *Keyſer* begeerde, dat de *Biſſchop van Munſter*, het voorn: *Graafſchap* aan 't *Rijk* ſoude hegten, hebbende daar over aan *Hare Hoog Mog: Geſandten* een Verklaring doen ter hande ſtellen. Maar ſijn *Keyſerl: Majeſt:* verſtaande, dat den *Vrede* was geſlooten, liet alles be-

Werd byna weder omgeſtooten,

berusten, en wierd het selve Graafschap aan sijn *Hoogheyd den Prince van Oranje*, die dat toebehoorde, gerestitueert.

Waar mede dese *Vrede* geslooten, en nu tot *Keulen* alles afgedaan zijnde, vertrokken *Hare Hoog Mog*: *Gesandten* den 14. deser na 's *Gravenhage*; zijnde de *Spaansche Gesandten* al voorheen verreyst. Waar op de Heeren *Sweedsche* MEDIATEURS resolveerden, dat de Grave *Tott* na sijn *Koninkl*: *Maj*: *van Vrankrijk*, en de Heer *Ehrensteyn* na *Haar Hoog Mog*: *de Staaten Generaal* souden trekken, om daar de verdere *Vrede* op nieuws met hoogste vlijd te recommandeeren, terwijl de Heer *Spar*, die in de Maand *April* in *Engeland* was gekomen, aan dat Hoff ernstig soude arbeyden, om alles toe te brengen wat eenigsins tot Vereeniging der nog strijdende Partijen mogt dienen konnen.

Hare Ho: Mo: Gesandten vertrekken uyt Keulen.

Waarom dan ook de *Nederlandsche Extraordinaris Ambassadeurs* sich derwaards begaven, en den 28. deses ter behoorlijke Plaatse aanquamen.

Ondertusschen waren de *Magistraat* en d'Inwoonderen van *Keulen* niet weinig bevreest, of de daar omtrent komende Fransche Armee derwaards aan mogt naderen, en door eenige *Spions* of secrete *Correspondentie* van binnen, de Stad soeken t'overrompelen, tot *Revengie* van 't Affront en Ongelijk, dat *Sijn Alder-Christelijk ste Majesteyt van Vrankrijk* oordeelde, Hem binnen die Plaats, geduurende d'*Algemeene Vrede-Handeling* aangedaan te zijn. Waarom men daar binnen verscheyde *Franssen* in Verzeekering nam; in diervoege de Fransche Resident *De* PRE' selfs sich heel verleegen vond, als beducht, of men Hem ook, nevens andere sijner *Natie*, mogt vast houden: Dies sig by den *Keyserlijke Overste*, en ook by de *Magistraat* der Stad ging aangeven, met ootmoedelijk Versoek, om Zeekerheyt voor sijn Persoon; maar kreeg soo wel van d'een als d'ander een slegten Troost.

d'Overste *Wagenheym*, ten Dienste van *Haar Hoog Mogenden* de *Heeren Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden*, omtrent *Keulen* een Regiment Volkeren wervende, wierd door die van de Stad mede versogt, om sich, in geval van Nood, tot haar Bescherming te laten gebruyken: 't Geen hy ook gewilliglijk consenteerde, mits *Sijn* HOOGHEYD *de Heere* PRINCE *van* ORANJE daar in bewilligde. Maar,

Alsoo de *Franssen* in plaats van op *Keulen*, naar *Navaigne* vertrokken, wierd midlerwijl de *Keyserlijke Armée* aan den *Rhijn*, in 't *Sticht Keulen* by-een verzamelt; daar de *Generaal Sporck* met sijn Volc-

keren uyt *Weſtphalen* mede by quam; invoegen dit Heyr tot een Macht van omtrent 25000. Man ſterk aangroeyde, en ſich gezamentlijk op de *Rendevous-Plaats* tot *Lechnich* begaven. Van welkers verderen Optogt, en wijders voorvallende Verrigtingen, men hier na in 't VYFDE DEEL, te ſijner tijd en plaatſe, omſtandiger zal Handelen.

Dus achtende alle onſe voorgenomene *Vijf Afdeelings-Puncten*, in dit VIERDE DEEL begrepen, naar vereyſch der Materye van voorgevallene Saaken, volkomen afgehandelt, en de gedenkwaardigſte Geſchiedeniſſen van dien gegenoegſaam, dog ſoo onpartijdig als mogelijk is, voor oogen geſteld te hebben, ſullen hier mede met het ſluyten der Drie onderſcheydelijke ſeparate *Vredens-Tractaaten*, als die van de *Kroon Engeland*, de *Keurvorſt van Keulen*, en *Biſſchop van Munſter*, met *Haar Hoog Mogenden* den Heeren *Staaten Generaal*,

DIT VIERDE DEEL

des

VERWERDEN EUROPÆ

beſluyten;

En over gaan tot het

VYF-

VYFDE DEEL

van 't

VERWERD EUROPA.

I. Behelsende een Vertoog der Driederleye Vrugten van de verkregene VREDE, tusschen den *Koning van Engeland*, den *Keurvorst van Keulen*, en *Bisschop van Munster*, met *Haar Hoog Mog:* de *Heeren Staaten Generaal* der VEREENIGDE NEDERLANDEN.

II. De Toerustingen des Oorlogs, soo te Water als te Lande, nevens alle de voornaamste Krijgs-actien tusschen de noch strijdende Partijen, in den jare 1674. voor-gevallen.

De Werelt is een gestadige Ongestadigheyd.

IEn vind in de geheele geschapene Natuur of sichtbare Weereld, die in Vier tegens-malkander strijdende Oorspronklijkheden bestaat, steeds soo vele Veranderingen, dat men deselve met regt een gedurige Onduursaamheyd, en een gestaadige Ongestaadigheyd noemen mag; waar toe besonderlijk d'OORLOG de meeste stoffe van Verandering verschaft. Sy doet niet alleen schoon gebouwde Steden, cierlijk opgerichte Palaisen, en wel gecultiveerde Landen tot den gront verwoesten, en haastelijk in een geheel verkeerden Staat stellen; maar maakt ook dat in korten tijd geheele Staaten, groote Koningrijken, ja gantsche *Monarchien* omkeeren en t'eenemaal van aard en heerschappy veranderen; boven dien vernield dit verderflijk Oorlogs-Vuur nog ook het opperste en volmaakste Schepsel van al 't Geschapene, en dat veeltijds met een soo snelle geswindigheyd, dat de *Mensch* selfs, die 't overkomt, naaulijks sijn grootste Verandering, van 't Leven ter Doot, gewaar werd. Exempelen hier van, is de Wereld van aanbeginne vol geweest. Doch om alleen ons voorgenomen Oogwit te bereyken, zullen enkelijk aanmerken, hoe groote Materye van seldsame, schielijke, en wonderlijke VER-

Oorlog baard de grootste Verandering.

ANDERINGEN wy nu ten onsen tijde alleen in dit eenige Jaar 1674. ontmoeten; alwaar dese all-vernielende Oorlogs-Vlamme tusschen weynige, ja in een Stad of Land, en wie weet, mogelijk door de Fantasye van een Eenige ontstaan, in korten tijd de geheele Christen-Weereld heeft ontstéken, en alles in rep en roeren gebragt. Want schoon dit vertérende en ruïneerende Vuur op sommige Plaatsen, door een koele vochtigheyd des gewenschten Vredens, begon uytgebluscht te werden, scheen 't echter als of daar onder noch eenige Olyachtige stoffe van Haat en Verbittering was gebleven, die de hitte deses Krijgs-vlamme na andere Gewesten weder dies te heviger opdreef.

Koning van Vrankrijk is een seer magtig potentaat:

Nooyt sag men VRANKRYK met een bequamer Opperhooft begaaft, om niet alleen groote Saaken t'ondernemen, maar ook met soo goede Successen te doen uytvoeren: Nooyt iemand met soo meenigte Geld-middelen, en soo groote Gunst sijner Onderdanen versien; ja selden of nooyt vond men eenig Christen *Potentaat* magtiger, dan dese *Alder-christelijk ste Koning* LUDOVICUS *de Veertiende*. Echter heeft men met hoogste Verwondering gesien, dat Hy in den meesten fleur sijner wel succedeerende Entreprinsen, door kleyne en geringe tusschen-komingen is gestuyt, en in sijn opperste Voornemen wonderlijk verhindert, ja in al sijn Aanslagen kragtig is getravérseert geworden. Soo dat het kleyn, dog rijk en magtig VEREENIGD NEDERLAND, 't welk door sijn Waapenen als overstelpt, ja byna daar van in-geswolgen scheen, in korten tijd, door het verkrijgen van eenige uytheemsche Gunst, daar van soodanig ontlast en hersteld wierd, dat het wel haast sijn alder-grootst gevreesde Vyand, onbeschroomt dorst onder d'oogen sien. Want de *Roomsche* KEYSER, met sijn groote Magt, den *Vereenigden* STAAT by-gevallen, wierd daar in wel haast, van de KROON *Spanjen*, met opendlijke *Declaratie* van Oorlog tegens *Vrankrijk* gevolgt. Weynig tijds daar na ging desselfs eygen Bond-genoot, de KONING *van Groot Brittanje*, sich met dit *Vereenigd Nederland* vereenigen. Waar op ook aanstonds de noch Twee overige Partyen, als *Keur-Keulen* en *Munster*, haar Opper-Meester den *Fransman* af-gingen, en sich met desselfs tegendeel bevreedigden.

Werd egter in sijn grootste Magt wederstaan.

En in sijn hoogste Voornemens gestuyt.

Dus begon VRANKRYK niet alleen geheel eenig op sich selfs te staan, maar daar en tegen ook groote en machtige Vyanden te krijgen. Dies had het laag verdrukte *Nederland* sich hoog-

lijk

lijk over dese *Vredens-Vruchten* te verheugen; wijl *Vrankrijk* niet alleen geen verdere voortgang tot erlanging van sijn lang gesochte *Monarchale Heerschappy* konde te wege brengen, maar sich ook genootdrukt vond, veele derselver aangeveerde Beginselen te moeten quitéren; voornamentlijk bestaande in de Verlaating sijner, in den *Nederlanden* geoccupeerde Conquesten. 't Geen wel uyt eygen bewéging der *Franssen* geschieden; maar echter al de Wereld overvloedig bekent, hoe sulx tegens haar wil en dank wierd uytgevoert. 't Was niet te vergeefs, dat sy veel van de by hen geoccupeerde Nederlandsche Frontier-steden soo sterk fortificeerden, en met meerder buyten-werken versterkten; sommige aanstonds na derselver verovering, eenige na die al lang geoccupeert te hebben, of ook seer weynig tijds voor de Verlaating, en besonderlijk de Steden *Aarnhem* en *Nimwegen*, die sy den eenen dag nog met aller magt versterkten, wanneer sy den anderen dag preparatie tot Vertrek begonden te maken, na soo lang gedebatteert en beraadslaagt te hebben, of die wilden quitéren of behouden.

Soo dat selfs sijn Conquesten weder quitéren moet.

Buyten twijffel sou het den *Franssen* ook niet soo seer tegens de borst gestooten hebben, dat sijn *Hoogheyd Prince van Oranje* de Stad *Naarden*, door 't Geweld der Staatsche Wapenen, weder aan desselfs Wettigen Heer, den *Vereenigden Staat* bragt, en waarom de *Franssen* hun Gouverneur van die Plaats soo gehaat en gestraft hebben, schoon sijn Overgeving in genoegsame hoogdringende nood gedaan hadde, indien sy niet waren gesind geweest, sich in deselve soodanig te versterken, dat daar door met 'er tijd de meerder in-landige Plaatsen soo eng souden benaaud, en tot Overgave soeken te dwingen hebben, dat sy eyndelijk het geheele *Nederland* hadden mogen incorporeeren. 't Welk buyten twijffel *Engeland* selfs ook vreesde, maar al te vroeg tot haar nadeel sou geschied hebben, wanneer 't sich soo hévig opposeerde ter tijd als *Vrankrijk* de *Provincie* van *Holland* begon met ernst aan te tasten, en daar van bereyds al 3. Steden, als *Naarden*, *Woerden*, en *Oudewater* had vermeestert, direct strijdig tegen het Verbond tusschen *Vrankrijk* en *Engeland*, waar in expresselijk by hare gemaakte Repartie was bedongen, dat *Vrankrijk* niet eerder de *Provincie* van *Holland* sou mogen incorporeeren, voor en al eer de *Provincie* van *Zeeland* sou gestelt zijn in handen en macht van d'*Engelse Kroon*; dewelke derhalven sijne beyde Ambassadeurs op 't spoedigste na den *Koning van Vrankrijk* sond, om niet alleen den selve te beletten, verdere Progressen

op

op *Holland* t'ondernemen, maar hem nevens dien ook te persuaderen, dese 3. voorn: Steden weder t'abandonneeren; gelijk dan ook geschiede, zijnde breeder van de Verlating deser, en meer anderer Steden in het DERDE DEEL op pag: 659. gehandelt.

Ook schijnd seer te bevestigen, dat de Quiteringe der Nederlandsche Conquesten geweldig tegens der *Franssen* wil en meening is geschied, wanneer haar *Koninklijk Hoff* sich soo onverduldig en misnoegt betoonde, over het spoedig verlaaten veler voorname Steden, door den Marquis *de Bellefonds* geschied, dat men segt, hy om dese oorzaak by *Sijn Majest:* in sulken Ongenade is geraakt, dat deselve hem in 't Dolhuys te zetten, of met de Dood gedreygt hadde, om dat hy de Stad *Nimwegen* met 60. Stukken Geschut, alle met des Konings Wapen verçierd, den *Hollanders* in handen had gestelt. Schoon men naderhand heeft willen voorgeven, dat dese swaare Inval, en soo wreede Aantasting op het *Vereenigd Nederland*, alleenlijk maar met dit Insicht soude geschied zijn; om desselfs *Staat* en Ingesetenen van hun grooten Hoogmoed wat laager neder te drukken, en meerder onder *Sijn Majesteyts* hoogste Glorie te verootmoedigen; Is 't niet veel eer te gelooven, dat soo een gewichtige Onderneming, waarom men geheel *Europa* allarmeerde, en alle Vorsten, Princen, en Potentaaten door gants *Christenrijk*, op hope van te beter Succes tot bereyking van 't voorgestelde Oogmerk, op sijn Sijde sogt te trekken, was aangevangen, om daar door met 'er tijd sijn eygen al te heerschzuchtigen *Hoogmoed*, in d'uytbreyding van een onbepaalde *Heerschappy*, booven alle Machten der Aarden te verheffen, tot onderdrukking en vernieling van alle die Hem daar in mogten hinderlijk zijn?

Dese Verlaating der Nederlandsche veroverde Steden zy geschied op soodanigen manier als het wil; 't is altoos zeker, dat alle desselfs Ingezetenen ten hoogsten Dankbaarheyd aan den Oppersten Almachtigen Bestierder Alles Goets verschuldigt zijn; aangesien het buyten dien, naar alle apparentie, seer slecht met hen sou geschapen geweest zijn; en dienvolgens soo rekenen wy dat hier te Lande, voor een seer gewenschte en heylsame *Vrugt des Vredes*, bysonderlijk voor soo veel daar in, na het sluyten van den *Vrede* met *Engeland*, *Keur-Keulen*, en *Munster*, is voorgevallen. 't Geen dan hier vervolgens voor een eerste *Vredens-Vrucht* zullen melden; verdeelende derselver Aard en Conditie, in drie verscheyderley Soorten.

EER-

EERSTE VREDENS-VRUCHT,

Beſtaande in de wonderbare Verlaating der Franſche Conqueſten.

DE FRANSSEN in d'Overheerde *Provincien* ſomtijds bereydſchap makende, om van daar te vertrekken, en dan weder om te blijven, ſchenen in de Maand *April* het eerſte vaſt te ſtellen; want na voorheen het geheele *Sticht* en de Stad *Vytrecht* verlaaten te hebben, trok niet alleen de Marſchal d'*Humieres*, met het meeſten deel der Bezettingen na *Vrankrijk*, maar quam ook naderhand de Marſchal de *Bellefonds* uyt *Maſtricht* weder in ſijn plaats, zijnde den 2. *April*, onder het Geley van 1000. Ruyters nederwaards gekomen, om alle de noch overige Krijgs-bezettingen uyt de vordere Nederlandſche Steden en Veſtingen te lichten, deſelve by malkander te vergaderen, en daar heen te voeren waar *Sijn Majeſt:* deſe Krijgs-Magt beter, en voordeeliger benodigt te zijn, oordeelde.

Soo dat aanſtonds na d'aankomſt van de *Marſchal de Bellefonds* binnen *Aarnhem*, de Franſche Bezetting binnen ZUTPHEN, preparatie maakte om te vertrekken, en deſe Stad te quiteeren, voerende alle Ammunitie en Proviand te ſcheep weg; en na dat op een ſomme van 27000. gl: voor Brandſchatting waren geaccordeerd, begonden de *Franſſen* de Fortificatien t'ondermijnen; waar op aanſtonds eenige Commiſſariſen derwaards aan den *Intendant* wierden geſonden, om dit af te koopen; die, ſchoon met een Eyſch van 100000. gl: te rug quamen, men echter nog het Accoord, tot behoudenis deſer ſchoone Werken, op 70000. gl: ſloot; tot welkers voldoening, de *Franſſen* 12. *Oſtagiers* in verzekering mede na *Aarnhem* namen; en boven dien nog verſcheyde Land-lieden, wegens 80000. gl: Brandſchatting voor 't geheele Graafſchap. De Franſſen verlaaten ZUTPHEN,

De Stad AARNHEM noch onder 't Geweld der *Franſſen*, die deſelve niet gaarne wilden quiteeren, deed de *Marſchal d'Humieres* den Krijgs-Raad vergaderen, om Beſluyt te neemen, wat men met deſelve ſoude aanvangen. Waar op men reſolveerde, de Stad te behouden, en te verſterken; werdende raadzaam geächt, tuſſchen den *Rhijn*- en *St. Jans-Poort* twee *Halve-Maanen* te

AARNHEM, werd gefortificeert,

leggen: 't welk den Soldaaten te beurt viel; Dan, het gebrek van Paliſſaden-Hout; 't welk, ter oorzaake de *Franſſen* alleſins het Platte Land geruïneerd hadden, op veele Mijlen weegs in 't ronde niet was te bekomen, heeft den Voortgang deſer Franſche Fortificeering geweldig gehindert. De Bezetting, die in 2000. Man beſtond, was verzien met grooten Overvloed van Levens-Middelen, Geſchut, en andere Krijgs-Behoeften; want men uyt alle andere voor-heen gequiteerde Conqueſten hier alles als binnen een Spaar-kiſt te zamen voerde. Waarom ſy niet gaarne wilden reſolveeren, deſe Plaats te verlaaten. Als blijkt, Dat wanneer ſy binnen ZUTPHEN ſig tot hun vertrek, en het verlaten der Stad prepareerden, tot *Aarnhem* nog yverig met derſelver Fortificatie voortgingen, om deſe Plaats meer en meer te verſterken, als of de *Franſſen* geinclineert waren geweeſt, daar eeuwig te blijven, en tabernakelen van groote Deſſeynen op te richten; en hoewel bereyds den 4. *April*, al 25. Schepen derwaards waren gekomen, om de Levens-middelen, Ammunitie, en 't Geſchut van daar te voeren, hielden echter de *Franſſen* niet eer dan den 7. dito met de Beveſtiging der Stad op; genoegſaam te kennen gevende, dat ſy uyt dit, voor hun wel toebereyde Neſt, niet gaarne wilden verhuyſen. Dan dien ſelven dag daar nog verſcheyde Schepen, tot wegvoering der *Vivres* en Treyn der Gouverneurs aankomende, wierd door den *Staat*, met den *Intendant*, een Accoord, wegens de Brandſchatting voor de Stad en de *Veluwe*, op 170000. gl: getroffen, zijnde omtrent 10000. gl: aan Vereeringen hier mede in begrepen. Waar boven de Stad nog verbonden was, 4000. Malder Graan en Meel tot in de *Graaf* te brengen. Ook wilden de *Franſſen* eyndelijk nog iets wegens de *Religie* bedingen, dan hier in accordeerde men, dat die van *Zutphen* en *Aarnhem* ſig daar in conform d'andere Steden ſouden gedragen: Waar na ſy 11. van de voornaamſte Inwoonders tot Gyſelaars mede namen.

Men ſeyde, dat als'er over het Punct van *Religie*, 't geen de *Franſſen* pretendeerden, wat te lang naar hun ſin wierd gedebatteerd, de Gouverneur, door een Briefje, de Commiſſariſen in de handel-plaats op 't Stadhuys, ſou hebben laten aanſeggen, dat binnen de tijd van een half-uur abſolut moeſten Reſolutie trekken, of dat hy d'eerſte Voorwaarde ook ſou verwerpen, en Ordre aan de Soldaaten geven, om de Stad te plonderen, en aan vier hoeken in brand te ſteken; in dier voegen'er aanſtonds,

ſtonds, als boven gemeld, verdragen wierd. Dus trok de Bezetting den laaſten *April*, en des anderen daags, ſoo vroeg en ſpoedig uyt, dat 'er, tot groote Vreugde der Inwoonderen, ten 7. uren voor-middag niet een Fransman meer in de Stad was te vinden. En verlaten.

TIEL, met de *Franſſen* op 20000. gl: voor Brandſchatting, en 2000. gl: tot behoudenis harer Wallen en Veſtingen geaccordeerd, wierd ook eyndelijk van dit ſwaare verdrietige Vyands Jock ontſlagen, na dat d'Ingezetenen, ter oorzaak van de ſlaphertigheden der Gouverneurs omtrent de Krijgs Diſcipline, ongemeen veel Miſerijen en moeyelijke Quellingen hadden uytgeſtaan. En hoewel zedert den meeſten tijd harer Verovering, een ſwakke Bezetting in gehad hebben, moeſten dies te meer van de door-trekkende Partijen lijden, die d'een tijd na boven, en d'ander tijd na beneden door de Stad trokken; zijnde de Burgery gedwongen, koſt en drank aan de Soldaaten te verſchaffen, echter wierden nu en dan noch veel van hun Huyſen onder de voet geworpen. En niet tegenſtaande d'Inwoonders, gelijk hier boven geſegt, voor de Brandſchatting en het raſéren der Fortificatien waren geaccordeerdt, wierpen echter de *Franſſen* voor haar Uyt-tocht, (die op *Paasdach*, Oude ſt: of 29. April geſchiede) alle de Borſtweeringen van des Stad Muren ter neder, en hadden beſlooten, de Stad geheel te demoliëren, hebbende reeds daar toe wel 70. Mijnen gegraven en met Kruyt gevult; 't welk noch ten allen geluk, ter oorzaak van de ſubite verandering, geen voortgang kreeg. Soo haaſt deſe ongemakkelijke Gaſten waren uytgetrokken, lieten de Burgers, tot vreugde-tekenen van hare Verloſſing, eenige Oranje Vaandels van de Toorens en Stads Poorten waayen, en deden des namiddags een Dank-ſegging in de Kerken. TIEL.

Deſe Bezettings-volkeren conjungeerden ſich met die van KUYLENBURG en BUEREN, trekkende geſamentlijk na *Nimwegen*, om van daar noch hooger op te marchéren. Onderwijl nu de *Franſſen* uyt de Steden, aan d'*Yſſel-Stroom*, den *Rhijn*, en *Waal* gelegen, langs de *Maas* op, voorby de Schans ST. ANDREAS, na de *Graaf* voerden al 't gene ſy hare Vyanden niet wilde laten behouden, begaf ſich de Bezetting uyt gemelde *Schans* ook derwaards. KUYLENBURG en BUEREN.

De Schans VOORN hadden ſy voor-heen al gequiteerd, en t'eenemaal gedemoliëerd. In haar Uyt-tocht van *St. Andreas* ver- De *Schans* VOORN, en ST. ANDREAS.

brande sy alle daar zijnde Barakken of Soldaate Wooningen, en souden noch tot meerder Verwoesting voortgevaren hebben, indien niet ettelijke Nederlandsche Uytleggers daar omtrent, met gedurig losbranden en canonnéren, hen den tijd soo kort gemaakt hadden, dat niet wisten hoe haastig genoeg desen Hagelbuy souden ontloopen.

SCHENKESCHANS, SCHENKESCHANS, een heerlijke en seer beroemde Vesting, soude ook verlaaten, en den *Keurvorst van Brandenburg* over-gelevert werden, in diervoege men alle Bagagie en Leeftocht wegvoerde, maar een goet getal Stukken Geschut en behoorlijke Ammunitie daar binnen liet, brengende de rest na *Nimwegen*; onderwijl de Gouverneur reeds den 5. *April* met een gedeelte van de Bezetting uyttrok. Doch soo haast sulks eenige Spaansche Volkeren uyt de Stad *Gelderen* wierd bericht, trokken den 18. deser des nachts uyt het *Kalcarsche* gat met twee Schepen derwaards, in meening *Schenkeschans* onvoorsiens t'overrompelen; maar dese Land-Soldaaten, als seer onbedreven Matroosen te Water, regeerden het achterste van hun Schepen soo onbesuyst, dat met het voorste, een Schip met Rhijnsche Wijn, voor de Stad *Emmerik* leggende, en na *Holland* willende, op het lijf liepen; waar door desselfs Schipper, siende dat het *Nederlanders* waren, hen berichtede hoe aan d'ander kant des *Rhijns* wel 6 à 7. Schepen vol Fransche Soldaaten lagen, die sy, naar sijn meening, seer lichtelijk souden konnen vermeesteren. Waar op sich nevens dit Wijn-schip, aanstonds derwaards wenden; en dus recht op de *Franssen* aanzettende, veroverden verscheyde derselven; maar eenige hun Anker-touwen snellijk kappende, dreven tot voor *Schenkeschans*, waar door hier alles in Alarm geraakte, en den Aanslag der *Spaanse* t'eenemaal mislukte, sonder dat de noch overige Bezetting in voorn: *Schans* eenigsins de Saak recht bewust was. Doch sy niets goets vermoedende, maakten sich tot d'Uyt-tocht gereed, gingen den eersten *May* uyt *Schenkeschans*, en na sich met de Bezetting uyt *Nimwegen* geconjungeert te hebben, trokken na het *Tolhuys* over den *Rhijn*.

NIMWEGEN, NIMWEGEN, alwaar men tot nu toe alle Artillery, Ammunitie, Levens-middelen, en allerhande Oorlogs-toerustingen soo meenigvuldig heen gevoerd hadde, dat sich niet anders liet aansien, of dese Plaats sou den Nederlandschen Oorlog-Setel gebleven zijn; want gedurende dat allesins op d'een plaats voor en d'ander na, groote preparatien tot Vertrek der Militie en Verla-

lating der Steden gemaakt, en ook effectivelijk uytgevoert wierd, was men hier seer yverig besig in sich altoos meer en meer te verzeekeren, arbeydende dagelijks met wel 3000. Man aan de Fortificatien deser Stad, en noch 2000. buyten deselve, om aldaar een Leger-plaats, tot secure Besluyting eener notable Armée, op te richten, ten eynde deselve t'aller uren weder in 't Hert des Lands soude intrekken, en d'een Attacque over d'ander ondernemen konnen. Maar op den 9. *April* verstont men, dat de Gouverneur Ordre tot Verlating had bekomen; waar op aanstonds al d'arbeyders op-ontboden en beloont wierden: en de tijd hen te kort vallende, om alle Krijgs-behoeften weg te voeren, wierpen de *Franssen* een geheele Scheeps-lading Pieken, Musquetten, en andere slechte Krijgs-rusting in de *Waal-Stroom*; de Kruywagens, Schuppen, Spaden en andere lumperijen, verkochten sy aan de Burgers voor een kleyne penning; een groot Metaal Geschut, niet konnende mede voeren, liet de Gouverneur springen; maar alle overige goederen, na de Stad *Graaf* voeren.

Den 23. wierd een Accoord van 82000. Rijxd: voor Brandschatting van de Stad en de *Betuwe* gesloten, en den 30. dito, 8. van de voornaamste Ingesetenen tot *Ostagiers*, nevens alle die van d'andere Plaatsen hier in gebrachte, na de Stad *Graaf* gevoert; waar op den Eerste *May* des morgens vroeg na Trommelslag, en voorheen uytgevoerde Bagagie, eerst *d'Italianen*, toen de *Switzers*, en naderhand de *Franssen* uyt-trokken, soo dat voor de klok 9. uren alle Vyanden uyt de Stad waren; zijnde dese Uyt-tocht door de goede Directie, en vlijtige, ja roemwaardige Voorsorge des Gen: Lts: *Magalotti*, en *du Roy*, nevens Monsr. l'*Ecretiere*, respective Gouverneurs en Commandanten, in seer goede Ordre en Tucht toegegaan. De laatstgemelde gaf met een beleefd Afscheyd, de Sleutels in handen van de Magistraat. Waar na dit geheele Guarnisoen sich met dat van *Schenkeschans* geconjungeerd hebbende, sich over den *Rijn* na het *Tolhuys* begaven, om hen by het opgerichte Fransche Leger te vervoegen.

Aldus hielden de *Franssen* in NEDERLAND Mey-avond, doende een goede en gelukkige Verhuysing voor alle Eygenaren, van waar sy uyt-trokken; wijl dese ongemakkelijke Huurlingen niet alleen hun Woonplaatsen seer slecht toegericht, maar ook in plaats van Huur te geven, hun Huys-heeren een goede

Hoe de *Franssen* in Nederland, *Mey-avond* houden,

somme Gelds van alle kanten uyt de Beurs geklopt hadden. Den 29. *April* verlieten sy de Stad *Tiel*, en de Schans *St. Andreas*; den 30. de Stad *Zutphen*, en den eersten *May* des morgens vroeg *Nimwegen*, *Aarnhem*, en *Schenkeschans*, van waar sy al t'samen, met de Bezetting uyt *Rees*, na *Wesel* gingen, daar *Monsr. de Bellefonds* nevens de Gouverneur derselver Plaats, de *Graaf de Lorge*, en meer andere Hooge Officieren, al dese Volkeren over den *Rhijn* voerden, en by *Rhijnberk* lieten campéren; ondertusschen het Guarnisoen uyt *Wesel* den 6. *May*; van *Rhijnberk* den 7. en uyt de Stad *Nuyts* den 8. deses uyt trekkende, sich daar by vervoegden.

En nevens alle voorgem: Plaatsen, uyt de Steden *Rees*, *Wezel*, *Rijnberk*, *Nuyts*, en andere, verhuysen,

Den 8. deser monsterde de *Marquis de Bellefonds* al dese Volkeren, en bevond deselve 3000. Paarden, en 25000. Voet-knechten sterk, zijnde de Keur-Keulsche Troupen, onder *Graaf van der Lip*, uyt d'*Over-ysselsche* Steden getrokken, mede in-gerekent. Hier op trok gem: *Marquis* met een swaare Tros, en eenige Stukken Geschut na de *Rohr*, latende het overige Leger, den geheelen Treyn, seer veel Geschut, een groot Magazijn met Ammunitie en Levens-middelen overvloedig voorsien, nevens een grooten Roof en meenigte Bagagie, in de Stad *Graaf* staan, ondertusschen dat die Plaats met 5000. Man onder den *Graaf de Chamilly*, gewesene Gouverneur van *Nuyts*, bezet bleef, ongetwijffelt in meening, om alles ter bequamer tijd van daar te voeren. Waar van hier na, nevens den voorderen Marsch van *Bellefonds*, breeder zal gehandelt werden. Onderwijl de *Bisschop van Straatsburg*, uyt vreese van eyndelijk ook, als sijn Broeder *Prins Wilhem* te varen, sig mede by dese Armée vervoegde, wijl hy sich in *Keyserswaard* niet al te zéker bevond.

De *Munsterschen* verlaten insgelijks hare Plaatsen,

De *Munsterschen* Volkeren moesten, volgens het geslooten Vredens-Tractaat, te deser tijd insgelijks hare veroverde Steden en Plaatsen, aan de Heeren *Staaten Generaal* inruymen: En hoewel de *Bisschop* den 3. *May* binnen *Swol* een Stilstand van Wapenen liet afkundigen, drongen echter sijne Volkeren, d'Inwoonderen seer hard, om hen d'achterstallige Schattingen te geven. Te *Vollenhove* en in verscheyde andere Steden dwongen sy d'Ingezetenen, door swaaren overlast van Soldaaten, het uyterste af: Op andere Plaatsen jaagden sy d'Edel-lieden, Burgers en Boeren, gewapender hand uyt het Bedde, bragten deselve als Gyselaars na *Hasselt* en *Swol*, en dwongen hen door velerley mishandelingen, het begeerde Geld te geven.

Den

Den 16. *May* trok de Munsterſche Bezetting uyt *Haſſelt* en *Swarte-ſluys*, en den 20. dito uyt *Swol*, na dat ſy ten platten Lande, onder eenige ydele Pretexten, velerley moedwil hadden gepleegt. Selfs wilden de *Catholijken* tot *Ootmarſchen*, den *Gereformeerden*, de Kerken niet inruymen, waar uyt eenige moeyten ontſtond, doch wel haaſt weder wierd geſtilt. Na Verlaating deſer voornoemde Plaatſen, hebben de *Biſſchopſen* eyndelijk op den 24. en 25. deſes, geheel *Over-yſſel* en de gantſche *Twent* gequiteerd, en alles wat ſy van den *Vereenigden Staat*, gedurende al deſen Oorlog genomen en geoccupeerd hadden, t'eenemaal verlaaten.

Seer wonderlijke Verandering in Nederland.

Dus begon men het geheele *Corpus* van den *Nederlandſchen Staat*, in ſijn voorgaande Vryheyd herſteld, en van het ſware Jock haarer Vyanden verloſt te ſien. Voorwaar een ſpoedige, ſeldſame, en wonderbaarlijke VERANDERING in deſe *Nederlandſche* Geweſten, wiens natuurlijke Inwoonderen men anders voor een der gepoſeerſte, en minſt uytvliegenſte *Natie* houd, als zijnde altoos haar *Intereſt* en voordeel meer, dat ſy het kleyn, doch machtig en ſeer wel gecultiveerd Begrip, 't geen ſy bezitten, wel ſoeken te bewaren, dan hare Vleugelen wijder uyt te breyden, om een grooter Beſlag onder haar Heerſchappy te krijgen.

't Was maar weynig Maanden geleden, dat ſy noch in vrees van Uyterſte Ruine zaten, voornamentlijk korts voor den laatſten Zee-ſlag, in voorlede Somer geſchied, als wanneer de Franſche Wapenen aan d'eene kant, drie ſevende-parten van hare gantſche Heerſchappy geheelijk ingeſwolgen, en aan de vierde party al een goeden aanvang gemaakt hadden, ondertuſſchen ſy niet alleen te Water in een hoogſte perijkel ſtonden, van door twee ſoo magtige Konings Oorlogs-vlooten, als die van *Engeland* en *Vrankrijk*, in hun Opperſte Geweld, gants ten onder gedrukt, en uyt de vlakke ruymte van den grooten OCEAAN weg-geſlagen te werden; maar ook in uyterſte extremiteyt van Nood, om van d'andere kant, door deſe twee voornoemde Konings Land-Machten, langs hare Zee-kuſten teffens overrompeld, en tot in den gront verdelgt te werden; 't geen naar alle apparentie te gelooven is, aan de wil en begeerte harer Vyanden niet heeft gemanqueert, dat ſulks effectivelijk naar 't voorbeeld van een CARTHAGO wierd volbracht: Alwaar ſy nu geheel in tegendeel, (niet ſonder een ſeer genaadige en byſonder gunſtige Beſtiering des Almachtigen) hare ſoo veel machtiger

Door de glorieuſe overwinning der Hollanderen ter Zee,

ger Vyanden, te Water selfs op de vlucht dreeven; waar door met eenen ook al hare Landings-en overrompelende Vernielings Desseynen, t'eenemaal in Rook van ydele Roemsucht verdweenen; werdende daar-en-boven in seer korten tijd, door eenige nieuwe Verbonden en nader Alliantien met andere Uytheemsche Potentaten, soo Machtig, dat het weynig scheelde, of hun grootste Vyand sou alsoo bevreest voor hen geworden zijn, als sy noch weynig tijds te voren voor Hem selfs geweest hadden!

Zéker seer seldsame Geschiedenissen, en niet min wonderbaarlijke Veranderingen, die buyten alle twijffel onse Nazaaten, wegens derselver vreemde en weynig of nooyt gehoorde Extremiteyten, geheel ongelooflijk zullen schijnen; en dienvolgens van Ons, als seer gedenkwaardige Saken, ten hoogsten waardig zijn, geadmireerd, en wel sorgvuldig geannoteerd te werden: Zijnde dit het voornaamste Oogwit, 't welk my, nevens d'Aanrading van verscheyde Liefhebberen, tot Beschrijving deser aanmerkelijke Geschiedenissen Onses Tijds, bewogen heeft.

Het wonderlijk wegtrekken der *Franssen* uyt Nederland,

Selfs is 't speculatijf en seer gedenkwaardig, dat de Vyanden uyt dit *Vereenigt Nederland*, niet alleen op eenerley wijse, en door de selfde Wegen en Paden weder weg gingen, soo als, en waar langs sy in-gekomen waren; Maar ook door die selfde Middelen, in haar hoogste Voornemens gestuyt, en den Moed ontnomen wierden, waar door sy deselve eerst soo trotsmoedig aangevangen hadden; verlatende veel voorname Steden op een tijd, ja verscheyde Plaatsen op een selve dach; waar uyt sy doorgaans met al soo hévigen drift, en angstige bevreestheyd uytliepen, als maar omtrent een jaar te vooren, met heete furie, in volle vreugden-lust, daar op waren ingevallen; soo dat men ter desen aansien, hen seer rechtmatig dit gemeen Spreekwoord sou mogen toe passen, *Soo gewonnen, soo ontronnen*!

d'AANKOMST harer Armeen was van *Charleroy* na 't Land van *Luyk*; van waar sy over de *Maas* en *Rohr* na den *Rhijn* marcheerden; en aldaar na verovering der wederzijds gelegene Steden, verdeelder wijse over een machtige Schip-brug trokken, en sich weder aan den *Neder-Rhijn* conjungeerden; waar na sich ter rechter en ter slinkerhand uytbreyden, om den *Yssel*-en *Waal-Stroom* onder hun geweld te brengen: waar op van *Aarnhem* de *Veluwe* afliepen, het geheele *Sticht* met de Stad *Uytrecht* als een vloed overstroomden, en verscheyde Hollandsche Posten veroverden.

Alsoo

Alſoo was ook haar UYT-TOCHT, eerſt van de Holland-ſche Grendſen; waar op *Uytrecht* en de *Veluwe* aanſtonds volgden. Van den *Yſſel* en de *Waal* vergaderden ſy hare Bezettings Volkeren aan den *Neder-Rhijn*; van daar trok het Leger na *Weſel*, paſſeerende langs de Schip-brug den *Rhijn*; en na dat al haar genomene en overweldigde plaatſen weder verlaten en ontvloden waren, trokken ſy over de *Rohr* en *Maas*, door het Land van *Luyk* na *Charleroy*. Gaande, even ſoodanig, als ſy waren gekomen.

't Gene *Vrankrijk* tot Onderneming van ſoo grooten Werk deed reſolvéren, was, de Verbintenis met die te Water en te Lande ſoo machtige *Kroon van Engeland*, en den gekochten Byſtand des *Keur-vorſt van Keulen*, en *Biſſchop van Munſter*; die dan ook naderhand weder een Oorzaak, en het ſelfde Middel waren, waar door hy in ſijn opperſte Gedachten wierd verhindert, en den Moed, tot uytvoering van ſijn ſoo vaſt voorgenomene Deſſeynen, t'eenemaal liet ſinken; wijl *Vrankrijk* ſach, dat *Engeland* ſich met *Nederland* tot *Vrede* neygde, en d'andere Bondgenooten ſich dienvolgens genootzaakt vonden, om hun eigen Verderf en geheelen Ondergang t'ontgaan, dien ſelfden Weg te kieſen, en een Verdrag met *Vrankrijks* Tegendeel te maken. En door de ſelfde Middelen, in al hare Voornemens verhindert, waar mede eerſte ſoo kragtig hadden aangevangen; als: Het afvallen van Vrankrijks gealieerden,

NEDERLANDS innerlijke *Oneenigheden* baanden hem een breeder Weg, om langs *Weſel*, nederwaards in haar Land te ſakken. Haar *Vereeniging*, heeft hem de Paaden geſlooten, om niet voorder te konnen naderen, maar weder te rug na *Weſel* te wijken. De Vereeniging der Nederlanders,

Sijn Aannadering en Verovering geſchiede meer door kracht van Geld, als Wapenen Geweld: Even ſoodanig ook ſijn Uyttocht en Verlaating; die de *Franſſen* (gelijk uyt de voorgaande Verhalen harer Inval en Uyt-tocht overvloedig blijkt) nergens ſonder harde Geld-afperſing, en ſwaare Brant-ſchattingen af te vorderen, hebben weten t'effectuëren.

Een NIMWEGEN alleen, deed hen, op hun Aankomſt; eenig kloekmoedig Wederſtand: en een NAARDEN alleen heeft men hen kort voor hun Uyt-tocht, door macht van Wapenen moedigljk af handig gemaakt.

Na al des *Franſchen Konings* Overwinning op NEDERLANDS Landen, heeft de ſterke Stad MASTRICHT, *Hollands* uyterſte Grents-plaats, met al haar rigoureuſe Defenſie, ſijn gewel-dig Stormen en wreedig Aanvallen niet konnen uytharden. Soo ook na al ſijn Verlies, is hem de ſeer diffenſive, en ſoo wel geguar- En meer andere wonderlijke Voorvallen.

guarnisoende Frontier-Vesting de GRAAF, door d'een Storm over d'ander ontweldigt. Een genoegsame Boete voor sijn Gewin; dat alleen meestendeel in eenige verkregene Vaandelen bestaat, die soo seer met het duurbare Bloed van veele sijner hoogste Adelen, en groote Meenigten sijner braafste Krijgs-Helden geverruwd, en tot *Nostre Dame*, als een ellendig *Triumph Teyken* opgehangen zijn.

't Is waar, Hy mocht in sijnen soo seer voorspoedigen Aanvang, en wonderlijk snellen Voortgang sijner *Nederlandsche Progressen*, met recht wel seggen: VENI, VIDI, VICI. *Ik ben Gekomen*; *Heb Gezien*; *en Overwonnen*. Maar waarlijk mocht Hy naderhand, naaulijks een Jaar daar na, daar noch wel by-gevoegt hebben: UT VIDI, UT PERII. *Soo haast Ik Sag, was Ik Verlooren.*

Hy quam met een (voor een *Christen Potentaat*) nooyt gehoorde Macht, van meer dan Twee-maal Hondert-Duyzent Krijgs-Mannen, op 't Kleyn VEREENIGD NEDERLAND afzakken; om als een Vloed alles t'over-stroomen wat Hem voor quam: Maar, wel meer dan Hondert-Duyzent *Franssen* in getal, die doemaals met hun *Koninklijk* OPPER-HOOFT uyt *Vrankrijk* na *Nederland* trokken, hebben daar, geduurende desen *Oorlog*, het Hooft soo laag moeten neder-bukken, dat sy voor altoos het Op-staan, en 't weder na *Vrankrijk* keeren vergaten.

Wat had Hy hier mede doch anders gewonnen, als sijne onwaardeerlijke Schatten uytgeput: Sijns *Koningrijks* ontelbare Inwoonderen, en sijns Onderdaanens waarde Middelen berooft? Sijner Edel-liedens tegens Hem Hert-dragende Liefde als uytgebluft: d'Ouders van hun Kinderen, en den Kinderen hun Ouders ontbloot: Der Koopliedens Handel en Wandel, en der Handwerk-Liedens dagelijksche Neeringen verdorven? Des Lantmans Ploeg; des Wijnbergs Bouwer; en des Zees en Waters Scheepvaart t'eenemaal onbruykbaar gemaakt? Alwaar Hy noch aan d'andere kant, buyten sijn eygen *Rijk*, in anderens Landen, overall waar sijn gepeupuleerde Heyr-Legers aanquamen, aanstonds alles wat Lieffelijk en Aangenaam was, liet verwoesten en verstooren.

Men sach in korten tijd, ja binnen weynig Dagen, geheele Landschappen verheeren; gantsche *Provintien* veroveren; en verscheyde Plaatsen op eenen Dach, ja binnen weynig Uren inneemen. Kort daar na, vond men veele oude floreerende Ste-

den

den woeſt; ontelbare Dorpen, Vlekken, en Gehuchten tot den grond afgebrant. Des kommerlijken Land-mans Woningen, en des armen Huysmans Huyſen ſach men te gelijk, nevens hun kleyne Armoede, onder d'Aſch en Puyn-hoop begraaven leggen!

Waarlijk niet anders dan een Schouwburg vol allerley *Treur-Toonneelen* opgericht; welkers TRAGEDYE noch lange Jaaren en dagen daar na, met Bloedige Traanen is beweent geworden!

Wat Glorye doch, kon nu een ſoo ſchandelijken, als affchuwelijken Werk, aan een in ſich Selfs ſoo Gloryeuſchlijk *Gekroont Hooft* toe-brengen? Wijl, ſoo Trotsmoedig en Glory-rijk als ſijn Aankomſt was; ook ſoo Schandelijk, en vol Verfoeying, ſijner Krijgs-liedens Aftocht en Weg-gaan is geweeſt; ſonderling als men ſich maar eenigſins hun verfoeyende Grouwelijkheyd van *Bodegrave* en *Swammerdam* indagtig maakt?

Sou men, na dit alles, niet moeten ſeggen; Dat de HEMEL ſelfs, den waren Sin, en rechte Meening, direct ſtrijdig tegens hunne Meening, van dit haar Trotsmoedig *Sinnebeeld*; EVEXI, SED DISCUTIAM: *Ik heb-ſe hoog verheeven*; *Maar ſal-ſe laag ter needer werpen*, heeft verklaart; Soo haaſt men maar hun Aankomſt en Aftocht komt tegens malkander te balanceeren? Aangemerkt *d'Opperſte Moogentheyd*, als met een onverzettelijken *Arm*, door ſijn *Sonne der Gerechtigheyd*, alle ſwarte Wolken der geharnaſchte Krijgs-Machten deſes ſoo groot-machtigen *Konings*, (die als een *Deluvie*, geheel *Nederland* dreygden, in te ſwelgen, en tot den grond te verdelgen,) byna alſoo ſpoedig heeft doen om-drijven, en al haar woedende Furie, door een klaare Sonne-Straaling des aangenamen Ontlaſtings aller deſer Oorlogs-Onheylen, heeft doen verdwijnen; Als die eerſt in raaſende Heevigheyd, gelijk een onſtuymig Krijgs-Tempeeſt waren komen aanzetten?

Soo is dit dan met recht een *Eerſte* ſeer Smaakelijke *Vrucht des Vreedes*. Dies keer en wy Ons tot de

TWEEDE VREDENS-VRUCHT:

Dewelke beſtaat, in de Weder-vereeniging van den Jammerlijk Ont-eenigden STAAT: *Nevens de Herſtelling en Beveſtiging der geheel Ontſtelde Regeering in d'eertijds Afgeſcheydene* PROVINTIEN.

Groote Vreugde der nederlanders over d'ontlaging hares Vyands.

O Nuytſprékelijk was de Vreugde en Blijdſchap aan alle kanten, ſoo haaſt men d'afgeſcheurde *Provintien*, van al hare Vyanden bevrijd, en van deſſelfs ſwaar-drukkende Jock ontſlagen ſag. Uyterlijk deed men, naar alle vermogen, groote Vreugde-teykenen beſpeuren, ſoo door het uytſteeken der Oranje Vaandels van Toorens en andere Hoogtens; door het luyden van Klokken; afſchieten van Geſchut en Musquetten; en door het Dank-ſeggen in de Kerken, als anderſins. Voor al eer men aanſtonds gelegendheyd kreeg, om alle verlatene Plaatſen met Nederlandſche Krijgs-volkeren te bezetten, grepen de Burgers en Inwoonderen ſelfs de Wapenen tot harer Beſcherming by der hand. De Steden van den Kleefſchen Bodem, nevens de Veſting *Schenkeſchans*, heeft ſijn *Keurvorſtel*: *Doorl*: *van Brandenburg* in bezetting genomen, en den Gener: *Spaan* tot Gouverneur geſteld. De Heer *Graaf van Stirum* wierd uyt laſt en bevel van ſijn *Hoogheyd* tot Gouverneur over *Gelderland* geordonneert, om gedurende deſſelfs Afweſendheyd daar op alles goede Ordre te ſtellen, en alle Steden, nevens die van *Over-yſſel*, met behoorlijk Guarniſoen te voorſien.

Herſtelling van den Raat en Overheyd in *Over-yſſel*.

De POLITIE betreffende, daar in heeft men vervaren als eertijds in de *Provintie* van *Vytrecht*, en op meer andere Plaatſen is gebruykelijk geweeſt, te weten; men heeft door Gedeputeerden van den STAAT, alle Regeering ſonder onderſcheyd gedemitteert, en eenige uyt de voornaamſte Burgeren gekoſen, die *pro interim* de Directie der *Staats Saken* alleſins moeſten waarnemen. Ten welken eynde ſijn *Hoogheyd Prince van Oranje* ſijn eygen Raads-Heeren *Wevelinkhoven* en *Wierts* als Commiſſariſen na *Over-yſſel* ſond, om aldaar de Regeering, ten beſten Dienſte des Land, te veranderen. Gelijk dan uyt ſijn *Hoogheyds* Naam, den 26. *May*, tot *Campen*, na voorheen de Magiſtraat der Stad ver-

verkoren te hebben, tot Proviſionele waarneming der *Provinciale* Regeering aanſtelden en be-eedigden, de Heeren *Hendrik van Bentink* tot *Werkeren*, en *Rodolf Steenbergen*, Burgermeeſters der Stad *Deventer*; *Everhard Ram*, Burgermeeſter der Stad *Campen*; *Harmen Meuſſen*, Burgermeeſter van *Swol*; en *Rutger van Breda*, Secretaris van *Campen*, tot Griffier.

Aangaande de Regeering ſoo wel des Land-ſchaps *Over-yſſel*, als het Hertogdom *Gelderland*, in deſſelfs Steden en *Staats Collegien*, nevens alle andere Bedieningen, heeft ſijn *Hoogheyd* op een vaſten Voet, conform de Manier van 't *Sticht Vytrecht* geſteld; waarom wy deſelve alhier een weynig omſtandig zullen verklaren, ten eynde men daar uyt ſeer lichtelijk al het overige kan oordeelen en afmeeten.

Wanneer de *Provintie* van *Vytrecht*, nevens die van *Gelderland* en *Over-yſſel*, geheelijk onder de Macht des *Konings van Vrankrijk* waren vervallen, hebben de Heeren *Staaten van Holland*, den 4. *Aug.* 1672. na rijpe Overweging, met geſamendlijke deliberatie, en Bewilliging van ſijn Koninkl: Hoogh: de *Prince van Oranje*, beſlooten, voortaan de Generaliteyts Saken ſoodanig te derigeeren, dat de Gedeputeerden der *Provintien*, onder 't Gebied en Heerſchappy des Vyands geraakt, Proviſionélijk op de civielſte en beſcheydenſte manier, van haar *Seſſie* in de Generaliteyts *Collegien*, harer Dienſt ſouden gedemitteert werden, ten eynde de Sake onder de hand, indien mogelijk, ſoodanig mogt werden beſtierd, dat gem: Heeren Gedeputeerden, ſonder de Reſolutie der Bond-genooten af te wachten, ſich van de Generaliteyts Collegien, en *Hare Hoog Mog:* Vergaderingen wilden abſenteéren. Hier op verſochten de Gedeputeerden van *Gelderland* wel, dat met hare Ed: Gro: Mog: Gecommitteerden mochten in Conferentie komen: Maar wijl men raadſaamſt vond, dat haar, voor deſe tijd, de Conferentien wierden geweygerd, is men by de genomene Reſolutie van den 4. deſes gebleven; en hebben ook namaals, volgens dien, alle deſe Gedeputeerden, ſich van de *Generaliteyts Collegien* en Vergaderingen geabſenteert. Maar,

Gedeputeerden der overheerde Provintien werden van hare Generaliteyts *Seſſie* gedemitteerd.

Na nu de *Franſſen*, den 13. *Novemb*: 1673. het *Sticht Vytrecht* hadden verlaten, en naar alle apparentie ook kortelijk de andere veroverde *Provintien* ſouden quiteeren, of reeds daar toe aanvang begonden te maken, ſoo hebben aanſtonds de Gedeputeerden uyt de andere noch overgeblevene *Provintien*, als *J. Geelvink*, *Caſpar Fagel*, *Wilh: van Grommon*, *B. Gommenik*, en *Scata Gockinga*

De Regenten in 't Sticht *Vytrecht*, werden by proviſie uyt haar Ampt geſtelt.

sich na *Vytrecht* begeven, en aldaar alle Heeren, soo wel van den *Staat*, als Stads-Regeering, *de Facto*, van hun Bedieningen ontslagen, en alle afwesenden, sulks door een *Missive* bekent gemaakt, tot soo lang *Hare Hoog Mog*: *de Heeren Staaten Generaal*, en sijn *Hoogh*: *de Prince van Oranje*, daar over nader souden disponeeren.

Beraatslaging over 't herstellen van *Vytrecht* in de Unie.

Midlerwijl bleef de Regeering provisionélijk, eenige der voornaamste Burgeren, daar toe expres verkoren, ernstelijk aanbevolen; ondertusschen d'andere respective *Provintien* gesamentlijk raad-pleegden, op wat Voet, *Vytrecht*, nevens d'andere onder des Vyands Heerschappy gewesene Landen, weder in de UNIE aangenomen, en op wat manier en wijse de Regeering aldaar bevestigt soude werden. Waar van d'ingebrachte advisen en differente Sentimenten der Generaliteyts Leden, de *Terminatie* en Benaming langen tijd ophielden, voornamentlijk wegens de *Provincien van Groeningen* en *Vriesland*, welke van over lang, met die van *Vytrecht*, over het Punct van *Rang*, in de Generaliteyt, verschillig zijn geweest; soo dat eyndelijk *Hare Hoog Mog*: een goet getal Gedeputeerden uyt de respective *Provintien* kosen, om nevens sijn *Hoogheyd*, alle mogelijke vlijd, tot bylegging harer Geschillen, aan te wenden, en ten dien eynde een *Verssoenings-Concept* t'ontwerpen.

Doch voor al eer de Heeren *Staaten van Holland*, wegens den *Rang* tusschen *Vytrecht* en *Vriesland*, tot een volkomen Besluyt quamen, veerdigden sy den Heer *Raad-Pensionaris Fagel*, nevens eenige andere Heeren Gedeputeerden, in Name der *Generaaliteyt*, aan *Sijn Hoogh*: den *Prince van Oranjen* af, om desselfs Advijs en Goedvinden in dese Saak te vernemen.

Alwaar dan gedelibereerd en beraadslaagt wierd:

I. *Of men* UYTRECHT *weder soude aannemen tot de* UNIE.
II. *Of men ook een gedeelte van 't Stichtse Land, aan Holland soude trekken.*
III. *In wat Rang men dese* PROVINTIE *weder sou aannémen.*

Sijn Hoogheyds Advis daar op.

Hoog-gemelde *Sijn Hoogheyd* dan aandachtig overwogen hebbende, 't gene in den Jare 1672. met de Vyanden van desen *Staat* was gepasseert, oordeelde; Datmen considereeren moeste, hoe het *Godt de Heere Almachtig* had gelieft, in denselve Jare 1672. dese Landen seer swaar te besoeken, toelatende, dat de *Koningen*

gen van *Vrankrijk* en *Groot-Brittannien*, sonder eenige rechtvaardige Redenen, den *Vereenigden Staat* met een seer heevigen Oorlog te Water en te Lande aan-greepen; en voorts soodanige generale *Consternatie* over 't geheele Land te zenden, dat hooggedachte *Koning van Vrankrijk*, en *Sijn Majesteyts* Geällieerden, daar door binnen seer korten tijd Meester wierden van veele der considerabelste Frontieren van desen *Staat*, en vervolgens van Drie geheele *Provintien*. Dat d'*Almachtige Bestierder alles Goeds* de Wapenen van den *Staat*, en van desselfs *Hoog-Geallieerden* wederom soodanig heeft gezeegent, dat de *Provintie van Uytrecht* in 't geheel, als ook een goet gedeelte van de andere beyde *Provintien Gelderland* en *Over-yssel*, weder waren gekomen onder de Macht van desen *Staat*:

I. Het nu een seer harde Saak soude wezen, die hoog-gemelte *Provintien* uyt de UNIE te willen secludeeren, om dat Godt Almachtig deselve Provintien het Gesach en 't Gebied van een Uytheemsch Heer had doen proeven; en d'andere *Provintien* daar van genaadelijk verschoont. Daar de UNIE wel expresselijk mede bragt, *Dat de Geunieerde Provintien voor malkanders Conservatie, Goed en Bloed moesten opzetten.*

II. Dat het ook seer hard soude vallen, de Plaatsen, die voor desen onder de hoog-gemelte *Provintien* hadden behoort, haar te willen benemen, of sich toe te eygenen, alleen om dat die aan eenige van de andere Provintien niet qualijk voegen, ofte dienen souden; ende dat, indien men tegens die gene, die een en het selve *Ligchaam van Staat*, met die overgeblevene Provintien hadden gemaakt; in diervoegen procedeerde, alleen om dat het voorschreve Ongeluk haar hadde getroffen, en dat de andere Provintien daar van waren verschoont gebleeven, het geweldig soude justificeeren de Wapenen des Vyands; die den Oorlog tegens den *Staat*, uyt geen andere Redenen hadden aangevangen, als om dat die aan hen seer wel soude passen, en daar-en-boven den Zeegen van *Godt Almachtig* misschien wederhouden. En dat die Forten waren gelegen, eenige ten deele in de *Provintie van Holland en West-Vriesland*, en ten deele in de *Provintie van Uytrecht*, ook eenige geheelijk in dese laatst-gemelte *Provintie*. Hebbende Hoog-gemelte *Sijn Hoogheyd* mede geconsidereert,

III. Dat de Heeren *Staaten van Holland en West-Vriesland* waren genoodzaakt geweest, eenige Forten tot Bescherming van deselve *Provintie* te doen maken: Dat mede by ervarentheyd was be-

bevonden, dat deſelve laatſt-gem: Provintie tegens den Aanval der Vyanden, door het inundeeren der Landen, niet konde werden beſchermt, 't zy de voorſz. inundatie ook over de Landen van Hoog-gem: Provintie wierde in 't werk geſtelt; Soo was Hoog-gemelte *Sijn Hoogheyd* van *Advijs*;

Dat de *Provintie van Vytrecht*, mitsgaders de *Provintien van Gelderland* en *Over-yſſel*, ſoo haaſt die ook insgelijks onder de Macht van den *Staat* ſouden gekomen zijn, wederom in de UNIE ſouden behooren te werden geadmitteert, en aan haar vergunt deſelve *Seſſie* en *Rang*, die de Hoog-gemelte *Provintien* voor dato van de voorſz. Calamiteyten en Diſaſtres hadden gehad. Dat aan de *Provintien* van *Gelderland*, *Vytrecht*, en *Over-yſſel* ook wederom ſoude behooren te volgen de Landen en Plaatſen, die voor deſen onder deſelve Provintien hadden behoort, uytgenomen alleen, Dat 's *Lands Souverainiteyt*, met allen gevolgen en aankleven van dien, niets uytgezondert over het Land, of de Plaatſen, op dewelke by de *Provintie van Holland*, &c.

Waar mede de *Staaten van Holland* hun Gevoelen conformeeren;

Haar Ed: Groot Mogenden de *Heeren Staaten van Holland ende Weſt-Vrieſland*, na gedane *Reſumtie*, en daar op gevolgde *Deliberatie*, over 't bovenſtaande ADVIS van Hoog-gemelte *Sijn* HOOGHEYD, avoueerden het ſelve in diervoege, dat ſy hun Gevoelen, in een by hen op den 2. *February* deſes Jaars 1674. genomene *Reſolutie*, daar mede voorders, in deſer maniere conformeerden;

Dat 's *Lands Souverainiteyt*, op 't welke by de *Provintie van Holland* en *Weſt-vrieſland*, eenige Forten ofte Fortificatien waren geleyt, ſoude blijven aan deſelve *Provintie*, voor ſoo veel aanging 't gene in de Wallen, Gragten, en Fortificatien was beſlooten; behoudelijk, dat de *Provintie van Vytrecht* binnen de 100. Roeden van deſelve Fortificatien niet ſoude vermogen eenige Huyſen of anders te laten bouwen, of iets te laten vermaken; 't welk de *Provintie van Holland* anderſints uyt eygener Authoriteyt ſoude mogen demolieeren en vernietigen: Dat ook hoog-ged: *Provincie van Holland* een vrye Toegang tot ende uyt de voorſz. Forten over den Bodem van *Vytrecht* ſoude hebben: Dat insgelijks de *Provincie van Holland*, ſoo wanneer haar Beſcherming ſulks ſoude mogen vereyſchen, ſonder eenige tegenſpraak, ſoo wel de Landen van *Gelderland* ende *Vytrecht*, als die van *Holland* ſoude mogen inundeeren. Dat voorts de Landen, Pol-

Polders, Dijkgraaf- of Waterſchappen, die met of over *Holland* uytwaterden, of noch mochten uytwateren, gelijk van ouds alles, concerneerende het Dijk- of Heem-recht, niets uytgezondert, ſouden moeten geventileert werden voor Dijkgraaf en Heemraden, of by gebreke of provocatie van deſelve, voor den *Hove van Holland*, ſoo wel wanneer 't Different tuſſchen Stichtſche Dorpen, Polders, of Ingezetenen, onder of tegens den anderen was, ſoo in 't verweeren als eyſſchen. Dat den *Hinderdam* van de *Vecht*, voor deſen in de *Provincie van Vytrecht* gelegen, nu geamoliëert, door die van de *Provincie van Vytrecht* nooyt wederom, waar het ook ſoude mogen zijn, directelijk ofte indirectelijk, ſoude mogen werden gemaakt ofte geleyt. En dat de *Provincie van Holland* van alles 't gunt voorſz: is, van de *Provincie van Gelderland*, ende *Vytrecht* behoorlijke Acte bekomen hebbende, aan de *Provintie van Vytrecht* zal laten de Plaatſen, die althans onder de *Provincie van Holland* zijn gebragt. Werdende wijders vaſt-geſtelt, dat deſe *Haar Ed: Groot Mog: Reſolutie* ter *Generaliteyt* in de beſte en kragtigſte Forme behoorlijk ter Executie ſoude werden geſtelt.

Hier op wierd voorder by *Haar Ed: Groot Mogenden* de *Heeren Staaten van Holland en Weſt-vrieſland*, wegens de *Forme van Regeering*, en 't Herſtellen van dien, in de meergemelte weder onder 't Lighaam van den *Staat* gebragte *Provintien*, op 't yverigſt gedelibereert; en eyndelijk, omtrent deſſelfs *Delatie* aan *Syn Hoogheyd*, by *Haar Ed: Gro: Mog:* des anderen-daags den 3. *February* gereſolveert;

En wijders over de Herſtelling der *Regeering* delibereeren en reſolveeren.

Dat het van nooden was, dat gediſponeerd ſoude mogen werden, van, en over de gene, die in de Regeering aldaar hadden geconſtitueert, en noch ſouden mogen conſtitueeren; Alſoo 't evident en Klaar was, dat verſcheyde Perſoonen in de hoog-gem: *Provintien* wierden beſchuldigt, van Hen ſoodanig in haar Charges niet te hebben gecomporteert, als den *Staat* van goede en getrouwe Bondgenoten had konnen en moeten verwachten; het dienvolgens niet alleen veel Opſpraak cauſeeren, maar ook Onverantwoordelijk zijn ſoude, indien men indiſtinctelijk alle die gene, die de *Regeering* aldaar hadden helpen conſtitueeren, daar inne ſimpelijk wederom herſtelde; Dat 'er weynig correctie of verbeetering te hoopen ſoude wezen, indien men 't ſelve ſimpelijk den genen liet aanbevolen zijn, die de *Regeering* voor deſen hadden geconſtitueert; en dat daar uyt zeekerlijk in deſelve

Provintie Murmuratie en Diffidentie of Wantrouwigheyd by d'Ingezetenen soude ontstaan; *nademaal veele notable Burgeren en Ingezetenen van de hoog-gem: Provintie, over verscheyde van de voorsz. Regenten reeds seer hadden geklaagt:* En is derhalven in bedenken gestelt, of niet van wegen haar *Ed: Groot Mog:* de Saake ter GENERALITEYT daar heenen soude behooren te werden gedirigeert, ten eynde by *Haar Hoog Mogenden* aan den *Heere Prince van Oranje* soude werden gedefereert, de Macht en Authoriteyt, omme naar genomene *Informatie* van nu af, in de hoog-gem: *Provintie van Vytrecht*, mitsgaders in de Steden en Plaatsen van *Gelderland* en *Over-yssel*, voor soo wijd die reeds, en soo haast die voorders weder onder de Macht van desen *Staat* waren gebracht; Den genen, die in deselve de *Regeering* hadden gecomposeert, of eenige Ampten, 't zy van *Politie*, *Justitie*, of andere, hadden geëxerceert ofte bekleet, in de Functie van de voorsz. haar Ampten te continuëeren, te herstellen, of ook daar van te verlaaten, en soodanige anderen in haar plaatsen, of anderssins in de vacante of deficeerende plaatsen te stellen, als *Sijn* HOOGHEYD zoude oordeelen, daar toe bequaamst, en den Lande meest geäffectioneert te wezen; Behoudelijk, dat die gene; die alsoo van de voorsz. Bedieningen of Ampten souden mogen werden verlaten, daar door aan d'eene zijde niet souden werden gequetst of benaadeelt in haar goede Naam en Faam; en dat ook aan d'ander zijde, die gene, die bevonden souden mogen werden, hen niet naar behooren te hebben gecomporteert, door de voorsz. verlating niet souden mogen pretendeeren, geëximent te zijn van de Straffen, die derselver competente Rechters, naar Rechte, en conform het Placcaat van den Lande, soude mogen oordeelen, &c.

Waar op wijders gedelibereert, en by de H. H. Gedeputeerden der Stad *Amsterdam* Copye van 't voorsz. geproponeerde versocht zijnde, omme d'*Intentie* van de Heeren Haare *Principalen* daar op te mogen verstaan, is de *Finale Resolutie*, dienthalven te nemen, tot nader *Deliberatie* uytgestelt.

Dan, naderhand wierd dese geseyde RESOLUTIE van *Haar Ed: Groot Mogenden* de *Staaten van Holland*, over 't beramen van bequame Ordre in de *Regeering van Vytrecht*, in een absolut BESLUYT van *Haar Hoog Mogenden de Staaten Generaal* verandert; alleen met dit onderscheyd, dat de Woorden, hier boven in *Cursijf-Letteren* gestelt, wierden uytgelaten. En wierd als-doen dese

't Welk by de *Staaten Generaal* werd geconfirmeert.

dese *Resolutie* by noch een andere van *Haar Hoog Mogenden* op den 20. *April* genomen, mede aangevoegt; als hier na breeder zullen melden.

Dan, alvorens wierd by *Sijn Hoogheyd* de *Heere Prince van Oranje*, en de *Heeren Gedeputeerden* van *Haar Hoog Mog*: de *Heeren Staaten Generaal*, soo over de Herstelling derselver *Provintien*, als wegens den Twist van *Rang* tusschen de *Provintie van Uytrecht*, en de *Staaten van Vriesland*, van over lang ontstaan, opgestelt een (hier voor gementioneerd) *Advijs* CONCILIATOIR. 't Welk den 16. *Maart* deses Jaars aan *Haar Ed: Mog:* de *Heeren Staaten van Vriesland* wierd toegezonden, nevens zeker *Missive* van *Haar Hoog Mog:* de *Heeren Staaten Generaal*; Waar by deselve *Haar Ed: Mogenden* serieuselijk versochten, hen doch in diervoegen, en soo als 't meer-gem: *Advijs Conciliatoir* was ter neder gestelt, souden willen invoegen en schikken, en het selve sonder eenig het minste uytstel amplecteeren, om alsoo een eynde te maken aan de Ruïnen en Desastres, die in de voorgemelte *Provintie van Uytrecht*, door het voorsz. Defect van *Regeering*, hoe langer hoe grooter stonden te werden, en die in der daad, niet als met de alder-uyterste Ontsteltenisse en Droefheyd moesten werden aangemerkt: voornamentlijk, wijl by dit lang-wijlig Uytstel van een *Herstelde Regeering* in de voorsz. *Provintie*, noch dese Swaarigheden quamen, dat deselve daar door, indien niet voor altoos, ten minste voor langen tijd, onbequaam gemaakt en gehouden wierde, om, nevens de Voorsiening van haare particuliere en domestique *Interesten*, te versorgen het generale *Interest* van de gemeene UNIE, die sonderling door het Defect van de voorsz. *Regeering* stond te zullen lijden, en in langen niet soude konnen komen te participeeren aan 't genot van 't gene de voorgem: *Provintie van Uytrecht*, mitsgaders Steden en Plaatsen, tot Soulagement van de swaare Lasten, met welke de respective *Provintien*, voor desen swaaren Oorlog soo Jammerlijk wierden gedrukt, in reedelijkheyd soude geoordeelt werden, te moeten contribueeren: Want behalven de voorsz. Provintie, desselfs Steden en Plaatsen van nu af aan, daar, soo door 't generaal Verval, soo in de Steden, als ten platten Lande, genoegsaam onbequaam wierden gemaakt, als ook in 't herstellen van Huysen, en in 't cultiveeren en bouwen der Landen, geen lust nog resolutie konden scheppen, vermits het gebrek van een goede en wel-gereeguleerde *Justitie* en *Politie*, d'Ingezetenen in Onzee-

ADVYS CONCILIATOIR by sijn Hooght. wegens 't Geschil van Rang tusschen Uytrecht en Vriesland.

Door Haar Ho: Mo: aan de Staaten van Vriesland gezonden.

kerheyd wierden gehouden, of daar van iets souden konnen profiteeren; Soo wierd, door het langer continueeren van dit *Interregnum*, d'Ongebondentheyd, Myzerie, en Verwoesting ten platten Lande, en in de vaste Steden, daar geen Respect noch Ontsach was, van dag te dag des te grooter, ja soodanig, dat by langer continuatie, het capabel soude zijn, om binnen korten, de Ruïne en totalen Ondergang van die *Provintie*, Steden, en Plaatzen te veroorzaaken, &c. Soo was 't, Dat *Haar Hoog Mogenden* op 't alder-serieuselijkst aan *Haar Ed: Groot Mog*: verschten, dat deselve derhalven liever aan Haar Gesustineerde wat wilden toe-geven, als door langer Deliberatie, op sich te laden, de Smerten en Droefheyd van soo veel Duysenden Zielen; welkers Verderf met geen Pen te beschrijven, en niet als te gelijk door een spoedige *Herstelling van Regeering*, en miraculeuse toevloed van Godes genaadigen Zeegen, te heelen, en te repareeren soude zijn. Waarom dan *Haar Hoog Mogenden* in dese hoop en verwachting bleeven, dat *Haar Ed: Groot Mog:* volgens hare gewoonlijke Justitie en Equiëteyt, sich omtrent het voorsz. *Project Conciliatoir*, soo wel spoediglijk, als satisfactoir souden gelieven te verklaaren; sonderling, wijl sy het selve van soo veel Billijkheyd waren achtende, dat de respective *Provintien*, naar Reedelijkheyd, hun Genoegen daar in konden, en behoorden te vinden, &c.

Met byvoeging van kragtige Beweeg-reedenen, om hen dat te doen amplecteeren.

De groote Billijkheyd en wel-gefundeertheyd van 't voorsz. PROJECT, volgens 't *Advijs* en Goet-vinden van *Sijn Hoogheyd* geconcipieert, benevens de hart-aandringende Beweeg-redenen in bovengeseyde *Haarer Hoog Mogenden* MISSIVE vervat, zijn van soo veel gevolg en goet effect geweest, dat na veele weder-zijds Debatten en Disputen, de Saake der *Drie Overheerde Provintien* by *Haar Hoog Mogenden* de *Heeren Staaten Generaal* eenpaariglijk op den 20. *April*, in een by hen genomene *Resolutie*, soo wijd wierde afgedaan, en op soodanigen Voet en Reglement gestelt, als hier in substantie volgt; namentlijk:

't Welk van soo goet Gevolg is, dat Haar Hoog. Mog: het Geschil aan Sijn Hoogh. en den Stadhouder van Vriesla: deferreeren;

Dat de *Provintie van Vytrecht*, mitsgaders *Gelderland* en *Overyssel*, soo ras die weder onder de Macht van den *Staat* quamen, weder in de UNIE geadmitteert, en deselve *Sessie* en *Rang*, als te vooren vergunt soude werden. Dan, nademaal al van over veel Jaaren, en genoegsaam met het Begin van de Regeering, een particuliere Questie tusschen de *Provintien* van *Vytrecht* en *Vriesland*, over 't houden van den *Rang*, in de *Unie*, en onder

de

de *Bondgenoten*, was ontstaan, en in swang geweest; Dat het selve Geschil soude gesubmitteert werden, aan 't Oordeel van *Sijn Hoogheyd* den *Heer Prince van Oranje*, en den *Heer Henrik Casemier*, *Vorst van Nassau*, en *Stadhouder van Vriesland*; die de voorsz. Questie soodanig souden decideeren, als sy naar Rechten souden bevinden te behooren. Naar wiens Decisie Hoogst-gem: *Provintien* hun souden moeten reguleeren. Dat deselve ten dien eynde binnen 4. Maanden aan Hoog-gemelte *Sijn Hoogheyd*, en den Hr. *Stadhouder van Vriesland*, wederzijds souden moeten overreyken alle soodanige Actens en Stukken, waarmede sy hun *Recht* meenden te konnen justificeeren; van dewelke d'een en d'ander Copye soude vermogen te lichten; Dat sy ook 2. Maanden daar na een *Deductie van Rechten* daar by souden mogen voegen, tot adstructie van haar respective vermeeten; ende dat *Sijn Hoogheyd* en de *Stadhouder van Vriesland* binnen 2. Maanden dese Questie souden moeten decideeren, en binnen den tijd van 8. Maanden doen geheel getermineert zijn, &c.

Dat voorts de Drie hoog-gem: *Provintien*, de UNIE van nieuws moesten beswееren; en ook belooven, de Belastingen op de Goederen en Koopmanschappen te doen cesseeren, soo in 't Inkomen, en Uytgaan, als by Consumptie, wanneer die hooger waren belast, dan in de Provintie, daar die wierden gemaakt; en dat soodanige Belastingen in 't toekomende niet meer souden geschieden. Gelijk ook de Vier andere Provintien soodanige Belastingen niet meer mogten doen, soo ten opsicht van elkander, als dese Drie overheerd geweest zijnde Provintien; en indien diegedaan waren, deselve insgelijks souden afstellen.

Wijders op alles, de weder ind' *Unie* aanneming der overheerde Provintien, een vasten Voet, en Reglement beraamen;

Dat aan hoog-gem: drie Provintien haar Landen en Plaatsen weder souden volgen, uytgenomen, dat de *Souverainiteyt* over de Landen, waar op by *Holland* en *Vriesland* eenige Forten waren geleyt, aan deselve Provintie sou blijven; ende dat het in de Macht van de *Provintie* van *Vriesland*, en die van de *Stad Groeningen* en desselfs *Omlanden*, soude staan, om, tot koste derselver Provintien een Fort by *Roveen* te leggen, en dat de *Souverainiteyt* over 't Land, daar 't Fort op lag, gelijk ook over de *Ommerschans*, sou komen aan dese twee Provintien, mits dat het Onderhouden deser Forten tot last der respective Provintien soude komen, die de *Souverayniteyt* van dien bezaten, dewelke echter sich niet verder soude extendeeren, als over de Wallen en Fortificatien, &c. als hier voor op Pag: 826. in de *Resolutie* van

Haar Ed: Groot Mog: op 2. *February* genomen, omstandiger is te zien.

En nademaal in *Holland* verscheyde Penningen waren genegotieert, voor de Onkosten, tot Behouding van eenige Waarden, en namentlijk by de *Krimpenderwaard*, tot last van de *Lopickerwaard*, dat over sulx deselve, noch eenige andere Waarden, eerder onder 't Gesach van *Vytrecht* of *Gelderland* gestelt souden werden, voor dat dese Penningen aan deselve Collegien waren gerembourseert.

Dat ook het Octroy, by de *Heeren Staaten van Holland* op den 23. *January* deses Jaars verleent, aan die van de *Ronde Veenen*, ten deele in *Holland*, en ten deele onder *Vytrecht* leggende, stant soude grijpen, sonder dat daar toe eenige *Approbatie* van de *Provintie van Vytrecht* wierde gerequireert.

Dat de *Provintien Gelderland* en *Over-yssel*, de *Provintie van Holland* gerust souden stellen, ten eynde derselver Ingezetenen ongeturbeert wierden gelaaten in de Visschery op de *Zuyder-Zee* en 't *Swarte Water*, en dat alle Hinder, denselve zedert eenigen tijd aangedaan, soude moeten cesseeren.

Dat voorts de Drie Provintien nooyt souden mogen ophouden iets, selfs niet het minste, 't geen by de Vier andere Provintien, eenige van dien in 't bysonder, of den *Raad van Staaten*, geoordeelt soude werden te dienen tot Verdieping der *Neder-Rhijn* en *Yssel*, of 't onder-water-zetten en houden, der Moeren, gelegen aan of omtrent *Over-yssel*, of om deselve inpassabel te maken voor den Vyand; dat dienvolgens de *Raad van Staaten* zal executeeren alles, 't geen by die, als vooren, dienstig geächt zal werden, sonder dat de voorsz. Drie Provintien 't selve soude mogen beletten. En om dit te beeter ten effecte te brengen, souden Jaarlijks eenige *Gedeputeerden* uyt den *Raad van Staaten*, wegens de *Vier Provintien* werden gecommitteerd, om hier van Inspectie te nemen. Welkers constitutie sy gehouden souden zijn, *Haar Hoog Mogenden* in een pertinent Verbaal over te brengen, en dat t'elkens de twee laatste Verbalen gestelt souden moeten werden in handen van de Heeren, die 't volgende Jaar hier toe gecommitteert souden werden; welke gehouden souden zijn in haar Persoon en Goederen te verantwoorden, 't gunt sy hier over in hare Verbalen ter neder hadden gestelt.

Dat binnen 't Jaar, na 't eyndigen deser Oorlog, de *Heeren Staaten* van de *Seven Provintien* aan elkander souden overgeven

een

een pertinente gelegentheyd van hun FINANTIEN, namentlijk, wat haar Inkomen was geweest, en uyt wat Schattingen die bestont, ende met wat Lasten sy beswaart zijn geweest, alles met de authentijke Stukken, en Eede, dat Sy niets achterhielden; dewelke dan in een half Jaar voorts souden reguleeren, hoe veel elk voor sijn Quote behoorde te geven. En in gevalle deselve Hen binnen Ses Maanden, over dese Saak, niet souden konnen verstaan, dat als-dan de Begrooting by *Sijn Hoogheyd* soude werden gedaan in 6. gelijke Maanden; na 't welke de Quotes dan souden gereguleert werden, sonder eenige Oppositie.

Dat de Pachters, pachtende de Middelen van de respective Provintien, 't Landschap *Drenthe*, of eenige Plaatsen aan de Grensen, t'allen tijden Acces souden hebben, en Copye 't sijnen kosten gegeven werden, van de Collecten of andere Boeken, daar dees Middelen opgeheeven wierden; Dat de *Provintien* ook elkander de Hand souden bieden, om alle Frauden dien aangaande te weeren. En nademaal de *Drie Provintien* noch veel schuldig waren aan d'*Admiraliteyts Collegien* van *Holland* en *Zeeland*, tot de Lasten der Zee, voor desen Oorlog gedragen, dat derhalven aan *Sijn Hoogheyd* gelaten soude werden, 't stellen van Termijnen, in dewelke dit Achter wezen moest voldaan zijn.

Dat in Consideratie van de goede Diensten, by de *Heeren Staaten van Stad en Landen* bewezen, aan deselve wierd toegestaan, een Tweede Plaats in den *Raad van Staaten*, mits dat aan *Gelderland*, Twee Plaatsen aldaar gehad hebbende, maar een gelaten soude werden.

Wijders hebben *Haar Hoog Mogenden* de *Heeren Staaten Generaal*, aan *Sijn Hoogheyd* de *Heer Prince van Oranje* gedefereert, de Magt en Authoriteyt, omme, na ingenomene *Informatie*, van nu af, in de hoog-gem: *Provintie van Uytrecht*, mitsgaders in de Steden en Plaatsen van *Gelderland* en *Over-yssel*, reeds onder de Macht van d'UNIE zijnde, en die naderhand daar noch weder onder mochten komen; die gene, die aldaar de *Regeering* hadden gecomposeert, ofte eenige Ampten, 't zy van *Politie*, *Justitie* ofte anderssins hadden geëxerceert ofte bekleet, in de Functie van de voorsz. haar Ampten te continueeren, te herstellen, ofte ook daar van te verlaten, ende soodanige anderen in haar plaatsen, of anderssins in de vacante of deficieerende plaatsen te committeeren; en de *Regeering* in deselve *Provintien* soodanig te ordonneeren en te bestellen, als Hoog-gemelte *Sijn Hoogheyd* soude oordee-

En aan Sijn Hooght: de Macht geven, om overal de Regeering te herstellen.

deelen, beſt, bequaamſt, ende voor den Lande het zeekerſt te wezen; behoudelijk, dat die gene alſoo van hun Ampten of Bedieningen ſoude mogen werden verlaten, daar door aan d'eene zijde niet zullen werden gequetſt of benaadeelt in haar goede Naam en Faam; en dat ook aan d'ander zijde, die bevonden wierden, hen niet naar behooren gecomporteert te hebben, door deſe Verlating niet vry ſouden zijn van de Straffen, die hun competente Rechters oordeelen ſouden, tegens hen te moeten werden geëxecuteert. Ende dat al 't ſelve ſoude geſchieden voor deſe reys, ſonder eenige præjuditie of conſequentie voor 't toekomende; en ſulks ſonder eenig nadeel van de Privilégien, Vryheden, en Geregtigheden der *Provintien* in 't gemeen, of de Leden en Steden van dien in 't byſonder.

In gevolge van deſe *Haar Hoog Mogenden* RESOLUTIE, is *Sijn Hoogheyd de Heer Prince van Oranjen*, geaccompagneert van veele *Grooten*, den 23. dito 's morgens ten 5. Uren uyt den *Haag* na *Uytrecht* vertrokken, werdende op ſijn Aankomſt te gemoed gereeden, en Ingeleyd, door Haar *Hoog Mog: Gedeputeerden*, ſeer magnifijk paſſeerende midden door de gewaapende en in twee Linien gerangeerde *Borgery*: de *Militie* te Voet ſeer ordentelijk yder Troup Regiments-wijſe op verſcheyde plaatſen gepoſteert; te weten, de Regimenten van de Heeren *Graaven van Waldek*, *van Hornes*, en *van Solms*, nevens die van de Heeren *Erbach*, *Berkenveld*, *Polens*, en *Turk*: De Ruytery, Dragonders, en Polen te Paard ſtonden buyten de Stad wederzijds den *Rhijn* gerangeert.

Op het Inkomen van *Hoog-gem: Sijn Hoogheyd* geſchieden allerhande Demonſtratien van uytmuntende Vreugden, hertelijke Verwellekomingen, en ſeer vriendelijke Begroetingen van alle de *Collegien*. Des anderen-daags beſtede *Sijn Hoogheyd* den tijd in het gunſtig *Audientie* verleenen aan yder, die ſulks begeerde, terwijl alle behoorlijke Toeſtel wierd geprepareerd, om den volgenden Dag over de *Regeering*, en het herſtellen van den *Staat* te diſponeeren, latende daar van berigt doen aan allen, die daar aan ſouden participeeren.

't Welk by Hem, binnen *Uytrecht*,

Sijn Hoogheyd den 25. deſes in d'Ordinari Vergaader-plaats van de *Heeren Staaten des Lands Uytrecht* vergaadert, na aldaar waren beſcheyden, de *Heeren*, die Hoog-gem: *Sijn Hoogheyd*, volgens d'Authoriſatie van *Haar Hoog Mogenden* van den 20. deſer, hadde aangeſtelt, om te bekleeden de Chargien van den

Staats-

Staats- en *Stads-Regeering*; heeft *Sijn Hoogheyd* in yder *Lith* en *Rang* verklaard, en aangesteld, soodanige Persoonen, als deselve voor den Lande het zeekerst, best, en bequaamst oordeelde.

Waar in, soo de Heeren *Raaden des Lands*, en de *Magistraat der Stad*, als de gemeene Ingezetenen soo groot contentement schepten, dat sommige der voornaamste Borgeren van *Vytrecht*, *Sijn Hoogheyd* op 't vriendelijkst quamen versoeken, Hy doch soude willen arresteeren en instellen een REGLEMENT, waar naar de *Regeering des Lands van Vytrecht* soude werden beleyt. 't Welk Hoog-gem: *Sijn Hoogheyd* aandachtelijk overwogen hebbende, heeft een soodanige Ordre en *Reglement* beraamt, als Hy oordeelde, dat naast en meest over-een quam met de gewoonlijke *Regeering* deser *Provintie*. Echter 't selve niet willende vast stellen, voor en al-eer de Consideratie der daar present zijnde *Heeren*, en derselver Goet-vinden, en Approbatie, dien aangaande, verstaan te hebben; is wijders by meer-gemelte *Sijn Hoogheyd* in deliberatie geleyt, het arresteeren en vast stellen van een *Formulier* van EED, voor die gene, die in de Vergaadering der *Heeren Staaten van Vytrecht* souden verschijnen: gelijk d'een en d'ander onder Num. XXVIII. is te zien.

Den 26. *April*, de Leden der *Raaden* van yder *Rang*, over 't boovenstaande, gedelibereert hebbende, verklaarden eenpariglijk, Hen het selve wel te laten gevallen; en is in conformiteyt van dien, ter Vergaadering het een en 't ander gearresteert en vast gestelt. Waar op vervolgens den Eed, by alle de Heeren, uytgenomen eenige absenten, wierd afgeleyt.

Den 28. trok *Sijn Hoogheyd* na *Amersfoort* en *Wijk te Duurstede*, om aldaar insgelijks de vereyschte Ordres te beramen, en de *Regeering* derselver Steden te bestellen. Gelijk vervolgens by *Sijn Hoogheyd* door 't geheele *Sticht* wierd geëffectueert. Tot *Amersfoort* en to *Wijk te Duurstede*; Voorts door 't geheele *Stigt*;

Waar na deselve den 30. dito des morgens onder alle bedenkelijke Solemniteyten en Eer-betuygingen van *Vytrecht* is vertrokken; des Middags tot *Leyden* van de Magistraat deftig getracteert, en des avonds binnen 's *Gravenhage* weder gearriveert. Hebbende alsoo alles in de *Provintie van Vytrecht* gebragt in Staat van weder-*Adem-haaling*; en aldaar gelegt, den *Grond-Regul* tot het Bestel der *Staats Saaken* in de *Provintien* van *Gelderland* en *Over-yssel*.

En naderhand in Over-yssel en Gelderl: werd geeffectueert.

Dewelke dan naderhand op dien selven Voet, als in de *Provintie van Vytrecht* was geschied, herstelt, gereguleert, en vast-

geſtelt geworden zijnde, zullen het voorder Verhaal van dien, als maar alleen een Herhaal van 't voorgaande zijnde, hier over ſtappen, en Ons vernoegen, met voor-cerſt ſoo wijd de *Eerſte* en *Tweede* ſeer ſmaakelijke en aangename VREEDENS-VRUCHTEN, geſmaakt te hebben; Om nu voort te gaan, tot de

DERDE VREDENS-VRUCHT:

Zijnde de Aanneming en Beveſtiging van SYN HOOGHEYD *de* HEER PRINCE *van* ORANJE *tot het Erf-Stadhouderſchap, en de Qualiteyt van Capiteyn Generaal, en Admiraal der Vereenigde Nederlanden: Benevens de Verkieſing en Krooning van Sijn Poolſche* MAJESTEYT.

Voorſtelling aan die van *Uytrecht*, om ſijn Hoogh: het Stadhouderſchap op te dragen:

NAnu *Sijn Hoogheyd*, al het gene wat tot Herſtelling en Beveſtiging der Regeering in de voorn: *Provintie van Uytrecht* wiert vereyſcht, gelukkig ten eynde hadde gebracht, heeft daar op de Heer van *Renſwoude*, *Haar Ed: Mog*: de *Heeren Staaten van Uytrecht* in bedenken geſtelt; Of het niet voor den Lande dienſtig en noodig ſoude weſen, dat het *Stadhouder-*, *Capiteyn-* en *Admiraal-ſchap Generaal* van deſe *Provintie* wierde gedefereert aan den Heere PRINCE *van* ORANJE, en aan *Sijn Hoogheyds* Mannelijke wettige *Decendenten*, in wettigen Huwelijk te verwekken. Waar op gedelibereert zijnde, hebben *Haar Ed: Mogenden*, om verſcheyde aandringende Redenen, eendrachtelijk gedefereert aan gemelte *Sijn Hoogheyd*, en deſſelfs wettige Mannelijke Deſcendenten, het Stadhouder-, Capiteyn- ende Admiraal-Generaalſchap, in de breedſte forme, met alle Regt van *Succeſſie* en *Devolutie*.

't Geen ſy approbéren, en effectueeren,

Is wijders gereſolveert, dat *Sijn Hoogheyd* in de voorſchreve Qualiteyt van *Stadhouder* zal werden geintroduceert en geinſtalleert in den gemelten Hove; en dat van deſe Reſolutien aan den Volke kenniſſe zal werden gegeven, door den Heere van *Renſwoude*, Preſident van de *Staaten des Lands van Uytrecht*, den Heer van *Amerongen* wegens de *Ridderſchap*, en den preſiderende Burgermeeſter *Nelleſteyn* wegens de Stad *Uytrecht*, met *Haar Ed: Mog:*

Se-

Secretaris aan de trappen van *Haar Ed*: *Mog:* Vergader-Plaats. En is eyndelijk gereſolveert, dat van wegen *Haar Ed*: *Mog:* de Saake ter GENERALITEYT op 't kragtigſte daar-heen ſoude werden gedirigeert, ten eynde by *Hare* HOOG MOG: het *Stadhouder-*, *Capiteyn-* en *Admiraal-Generaalſchap* der *Vereenigde Nederlanden*, op *Sijn Hoogheyd* en deſſelfs Mannelijke wettige Deſcendenten erffelijk ſoude werden geconfereert en opgedraagen; en de Brieven daar van in Forme werden gedepeſcheert.

Waar op *Sijn Hoogheyd* den 27. *April*, den EED als *Erf-Stadhouder der Provintie* van *Uytrecht*, ter Vergadering van *Haar Ed*: *Mog*: heeft afgeleyt; en is in die Qualiteyt geintroduceert in 't *Hof van Juſtitie*, alwaar by Appointement *Criminel*, Vonnis heeft geweſen, prefereerende Graatie voor Rigeur van *Juſtitie*; en daar na is gereden na de Vaart, hebbende al-voorens nog gediſponeert van verſcheyde vacante Chargien. Zijnde tot ordinaris Raads-heeren aangeſteld, de Heeren *Panhuyſen*, *de Gruyter*, *Parmentier*, *Warmvliet*, *Booth*, *Servaas*, *Hengſt*, *van Royen*, *van Bergen*; *Peſſer* tot Griffier; *Huſſen* Onder-Griffier; en zijn gelicentieert de Heeren *Eewijk*, *van Dam*, en *Berk* Griffier. Tot Extraordinaris Raaden ten Hove zijn verkoren d'Heer *Paulus Voet* en *Nypoort*. En veel Heeren ter nieuwe Regeering kieſt.

Admiraliteyts-Heeren in *Vrieſland*, d'Heer van *Dinteren*, in plaats van d'Heer *Spiering*. Tot *Amſterdam*, d'Heer *Marcelis*, in plaats van d'Heer van *Juchem*. In *Zeeland*, d'Heer van *Panhuyſen*, in plaats van d'Heer van *Dinteren*. Tot *Rotterdam*, d'Heer *Martens*, in plaats van d'Heer *Borre van Amerongen*.

Bewindhebberen der Ooſt-indiſche Compagny, d'Heer *Eenthem*, in plaats van d'Heer *Schagen* tot *Wijk*; en Secretaris van de *Politie*, d'Heer *Johan Quint*, in plaats van d'Heer *Nyuwſtad*, en ſoo ſommige meer verandert, en weder ſommige in haar voorige Bedieningen gecontinueert.

Al-voorens dit bovenſtaande was gepaſſeert, hebben die van *Haarlem* reeds op den 23. *Jan:* deſes jaars, in de Vergadering der *Heeren Staaten van Holland*, eerſt-maal in bedenken gegeven; Of het voor den *Lande* niet oorbaar en raadſaamſt was, het *Erf-Stadhouderſchap* aan *Sijn Hoogheyd* op te dragen; in dier voegen, dat het *Stadhouder-*, *Capiteyn-* en *Admiraal-Generaalſchap* van *Holland en Weſt-Vrieſland*, nevens het *Capiteyn-* en *Admiraalſchap Generaal der Vereenigde Nederlanden*, na de Dood van *Sijn Hoogheyd*, ſoude erven op ſijn Mannelijke wettige Nakomelingen. Hier over had- *Haarlem* proponeert het Stadhouderſchap aan ſijn Hoogh: en deſſelfs Nakomelingen Erffelijk te defereeren.

den die van *Haarlem* in hare Vroedschap beraadslaagt, en eenparig beslooten, dese Saak ter Vergadering der *Heeren Staaten* voor te dragen; bekleedende de nuttigheyd en noodzakelijkheyd van dien, met een meenigte Redenen, als:

Met veel hard dringende Redenen.

1. Seer omstandig verhalende, d'ongerustheden en groote gevaren, waar in desen *Staat* zedert het jaar 1650. tot noch toe was geweest:

2. De swaare Oorlogen, die men met *Engeland* had moeten voeren, en hoe grooten Verlies men daar in hadde geleden:

3. Dat men de voorgaande Regeering, die eertijds onder de *Princen van Oranjen* geweest was, verandert hadde:

4. Wat schaade in desen laatsten Oorlog was ontstaan, uyt den Twist der Leden, over 't verkiesen van *Sijn Hoogheyd* tot *Capiteyn Generaal*; 't geen het *Vaderland* op 't punct van uyterste Ruïne gebragt hebbende, leed desen STAAT, hares bedunkens, geen andere Regeering:

5. Het voorbeeld van andere *Republijken* raadde sulks aan; gelijk men dan *Venetien* en *Genua*, hen selven een *Hertog* sach verkiesen.

6. En dat *Engeland*, na 't ombrengen van haar *Koning*, echter een PROTECTOR hadden van nooden gehad: Waar by eyndelijk nog voegden, de Oorlogen waar in men met *Sweden*, *Deenmarken*, en *Portugaal* was vervallen, zedert het verlaten der Stadhouderlijke Regeering.

Haar Ed: *Groot-Mogenden*, de *Heeren Staaten van Holland en West-Vriesland* in opmerking nemende, *Sijn Hoogheyds* trouwe Diensten, en uytmuntende vlijtige Voorsorgen ten besten des algemeenen lieven *Vaderlands*, reeds soo veelvoudig bewézen; en daar benevens de Nuttigheyd, en doemaals hoogst-vereyschte Noodzaaklijkheyd der STADHOUDERLYKE REGEERING; Hebben beslooten: op Hoog-gemelte *Sijn Hoogheyd* het *Stadhouder- Kapiteyn-* en *Admiraal- Generaal-schap*, ERFFELYK te bevestigen; en benevens alle *Digniteyten*, *Preëminentien*, *Prærogativen*, *Gerechtigheden*, &c. daar aan dependeerende, soo als deselve by sijne *Doorluchtige* en *Hoog L: M: Voor-Ouderen* zijn bezeten geweest, nu voor tegenwoordig by deselve *Sijn Hoogheyd* bekleed en bezeten te laaten worden, en op sijn Mannelijke Nakomelingen te doen devolveeren.

Den tweeden der aanvolgende Maand *February*, *Haar Ed*: *Groot-Mogenden* voor d'eerste-maal weder compleet vergaadert, wierd

wierd by Haar, met gemeene Toeſtemming, het Poinct der bewuſte *Survivantie*, ten vollen afgedaan; en in een by Hen doemaals genomene *Reſolutie*, volkomentlijk vaſt-geſtelt; Dat van nu af voortaan de Mannelijke Nakomelingen van *Sijn Koninglijke Hoogheyd*, Erffelijk als *Stadhouders* over deſe *Provintien* zullen ſuccedeeren: Als in *Haar* Ed: Gro: Mo: *Reſolutie* onder *Num.* XXIX. breeder te zien.

Waar op aanſtonds door een *Deputatie* van *Haar Ed: Groot-Mogenden*, aan Hoog-gemelte *Sijn Hoogheyd*, deſe haar genomene *Reſolutie* wierd bekent gemaakt; nevens de daar over Eerbiedige *Congratulatie*. Die veelgemelte *Sijn Hoogheyd* ſich wel liet gevallen, en dankelijk accepteerde. Gaande, tot meerder Betuyging van Erkenteniſſe, alle de Steden van *Holland*; yder in 't byſonder aan haar Logementen d'Eere aandoen, van daar over te bedanken. Waar over *Sijn Hoogheyd* Haar bedankt.

Ten ſelven dage wierd insgelijks by de *Heeren Staaten van Zeeland* daar over een *Reſolutie* genomen. Na rijpe Overweeging; Hoe daar niets ſchaadelijker en gevaarlijker is, als de Fundamenten, Grondveſten, en Maximen van *Staat*, waar op een welgeſtelde REPUBLYK is gebouwd, wankelbaar en willkeurig te maken; gelijk de bedroefde Ervaring in deſen Lande ſmertelijk heeft doen gevoelen. Als wanneer men heeft begonnen het daar voor te houden; Dat deſen STAAT, tot Hooge Directie haarer *Politye*, *Juſtitie*, en *Militie*, geen *Doorluchtig* PERSOON benoodigt was: Alwaar doch ter contrary deſe *Republijk* het niet alleen ſoo gewoon was; maar ook daar door is Opgekomen, en Groot gemaakt geworden.

Welke Nieuwigheden, door het ontijdig affſterven van *Sijn Hoogheyd* de *Heer Prince Wilhem van Oranje*, Hoog Loffelijker en Onſterflijker Gedachteniſſe, in den Jaare 1650. zijn veroorzaakt geworden. Gelijk'er doemaals meer diergelijke Onheylen ontſtonden, ter oorzaake dat 'er geen *Succeſſeur* van Jaren, uyt het *Doorluchtige Huys van Oranje* voor handen was, en dat de tegenwoordige *Heer Prince van Oranje* geen *Succeſſie* of Recht van Overleevering bezat. Waar over eerſtelijk onder de *Bondgenooten* veele Tweedragten, en naderhand groote Verwarringen, Simulatien, en Partyſchappen ontſtonden; ter oorzaake ſich eenige aan de oude en grondige Maximen der Regeering, en aan 't *Doorluchtige Huys van Oranje*, 't welk den *Staat deſer Lande* ſoo hooge en onvergelijkelijke Dienſten had beweezen, en daar van

in 't toekomende geen mindere te verwachten ſtonden, hielden: Andere daar-en-tegen het ſelve met Ondankbaarheyd verlieten, en ſich van d'eene gevaarlijke Nieuwigheyd tot d'andere, die nooyt onſe Voor-Vaderen gekent of gezien hadden, keerden.

Sulks heeft ſoo lang in 't *Ligchaam deſes Staats* gewoelt, en als een verteerende Kancker ingevreeten, tot eyndelijk daar op, (na dat zedert het opgemelte Jaar 1650. den *Staat deſer Landen* ſoo veel andere Ongelukken en Oorlogs-Rampen zijn op den Hals gevallen, daar onder ſich ſommige van een totale Uytſluyting ſulker *Opper-Regeering* of *Staats-Beſtiering* wilden bedienen; niet tegenſtaande deſelve een Eygenſchap van de Natuur der *Regeering deſer Landen*, en die in aller Herten als opgeſlooten was) ſoodanige Extremiteyten, Beroerten, en Verdeeltheden opreezen; als de Ervaring heeft betuygt; Dat de Banden, waar mede men de goede Bewegingen en Gedachten heeft willen bedwingen, ten laatſten aan-ſtukken ſprongen, en vernietigt geworden zijn.

Al het welke buyten twijffel nooyt ware geſchied, indien de tegenwoordige *Heer Prince van Oranje*, by afſterven van den *Prince*, *Sijner Hoogheyds Heer Vader*, Onſterflijker Gedachtenis, tot *Succeſſie* van deſſelfs nagelatene Hooge *Digniteyten* gerechtigt, of daar toe verkoren was geweeſt. Gelijk dan ook den Uytlandſche Machten daar door geen gelegentheyd ſoude gegeven geworden zijn, eerſtelijk tot binnen de Woning des Staats in te dringen, die voor alle Uytheemſche Potentaaten ſorgvuldig moeſt geſlooten gehouden geworden zijn; en daar na deſe Landen in dier-voegen te drukken, dat deſelve daar door in ſtaat van uyterſte Gevaar wierden geſtelt; Nademaal ſulks den *Hooge Regeering* verhindert en te rug houd, alle goede Ordres in tijds te ſtellen, waar door ſulke en diergelijke Extremiteyten mogen verhoed, en de duurbare *Vryheyd*, heylige *Religie*, en de rechtmatige *Regeering* deſer Landen, die niet weynig in Gevaar geſtaan hebben, in goede Zeekerheyd geſtelt werden.

En werd deſe Opdragt van *Succeſſie* ook by die van *Zeeland* gevolgt.

Derhalven hebben alle de Leden eenmoediglijk geöordeelt; Dat ſulks niet beeter ende gewiſſer was te wege te brengen, dan door *Succeſſie* te beveſtigen, dat gene, 't welk andere, tegens de eygenſchap en natuur der *Regeering* hebben willen twijffelachtig en los ſtellen, ja t'eenemaal willen omſtooten: ten eynde ten allen tijden een Hooge *Doorluchtige Perſoon* uyt den *Huyſe van Oranje*

Oranje mochte voor-handen zijn, om dese hooge en eminente Bedieningen van *Stadhouder-*, *Gouverneur-*, *Kapiteyn-*, en *Admiraal-Generaal-schap* te bekleeden. Waar van den *Staat deser Landen* soo overgroote en getrouwe Dienſten heeft ontfangen, noch daaglijks geniet, en noch veel meer in't toekomende te verwachten heeft.

Op al het welke de *Heeren Staaten van Zeeland*, na ernſtige Reflectie, en wijſe Beraadſlaging, uyt haar rechte Weetenſchap, volkomene Macht en Authoriteyt, goet-gevonden en verſtaan hebben; Dat de bovengemelte eminente *Digniteyten des Lands*, en der *Graaflijkheyd Zeeland*, als ook der *Landen van Voorne* ende den *Briel*, benevens den *Staat* en *Waardigheyd* van EERSTE EEDELE deſer *Provintie*, ende het *Kapiteyn-Generaal-* en *Admiraal-ſchap* der VEREENIGDE NEDERLANDEN, na 't Af-ſterven van Hoog-gemelte *Sijn Hoogheyd*, (den welke, *Haar Ed: Groot-Mogenden* wenſchen en bidden, dat *Godt Almachtig* veel jaren gelukkig bewaren en zeegenen wil) op de Mannelijke wettige *Deſcendenten*, die *Sijn Hoogheyd* in echten Huwelijk mogt komen te verwekken, Erffelijk zullen vallen, ſuccedeeren, en devolveeren, &c.

Dan alſoo ſommige Leden in den *Raad van Holland* oordeelden, dat in hare voor-heen gementioneerde *Reſolutie* eenige Woorden duyſter ſtonden, waar door 't ongewis bleef, of door de *Deſcendenten* van *Sijn Hoogheyd* alleen die van d'eerſte Generatie, of wel ook de verdere Nakomelingen wierd verſtaan; ſoo wierd daar over een nader Verklaaring, en noch vaſter Beſluyt aan 't Licht gegeven, waar in met duydelijke en uytdrukkelijke Woorden ſtont: Dat het *Stadhouder-*, *Kapiteyn-Generaal-* en *Admiraal-ſchap der Provintie van Holland en-Weſt-Vrieſland*, aan veelgemelte *Sijn* HOOGHEYD, en deſſelfs Mannelijke Kinderen, Kinds-Kinderen, Deſcendenten, en verdere Nakomelingen, by denſelve, en ſijner Mannelijke Kinds-Kinderen, en verdere Nakomelingen in wettigen Huwelijk te verwekken, wierde opgedragen, &c.

Dese RESOLUTIEN, ſoo van de *Heeren Staaten van Holland*, als van *Zeeland*, en den *Lande van Vytrecht*, wierden naderhand op dien Voet, by de *Heeren Staaten* der beyde *Provintien* van *Gelder-land* en *Over-yſſel* gevolgt, en beveſtigt. Insgelijks by die van *Gelderl:* en *Over-yſſel.*

In de volgende Maand *Marty* wierd ter Vergadering harer *Ed: Groot Mog:* aan de *Heeren* EDELEN voorgeſteld; Dat, nademaal *Sijn Hoogheyd* werd door de Staats-ver-

gadering ten Huwelijk geraaden:

demaal de Leden der Ed: Vergadering, het *Stadhouder-*, *Capiteyn-* en *Admiraal-schap Generaal* met eenparige Stemmen aan *Sijn Hoogheyd* hadden gedefereert voor sijn Nakomelingschap; 't welk geen effect konde sorteeren, ten ware *Sijn Hoogheyd* quame te trouwen; en nadien sy gaarne sagen, dat alle occasien van Tweedragt in 't toekomende mogten geweerd werden, soo gaven sy ook de Vergadering op 't ernstigst in bedenken, of 't niet dienstig ware, dat men *Sijn Hoogheyd* socht te bewégen, tot het aangaan van een *Huwelijk*. Waar op na vordere Deliberatie is goet gevonden, 't selve door eenige Gedeputeerden te wege te brengen.

Ten selven eynde diende ook, 't gene weynig dagen daar na, by die van *Amsterdam*, ter selver Vergadering wierd voorgeslagen, te weten; Of men ook, tot bewijs van Dankbaarheyd aan *Sijn Hoogheyd*, wegens sijn goede Diensten, en om deselve dies te meer tot het Trouwen aan te moedigen, Hem niet behoorde t'ontheffen van twee Millioenen Schulden, by overstelling derselve tot last van de *Provintie van Holland*. Hier op betuygden d'EDELEN een hertelijke Dankbaarheyd, en conformeerden sich daar mede in allen deelen. Sommige andere Steden stonden dese Propositie toe, andere difficulteerden daar over; de derde waren geresolveert, hen te schikken, indien 't met eenparigheyd van Stemmen konde geschieden.

En van 2. Miljoenen Schulden ontheft.

Dus verre van de VERKIESING sijner *Hoogheyd* den *Prince van Oranje* gementioneerd, aangaande hoe deselve tot de Eer-Ampten en Digniteyten sijner Hoog-loffelijke Voorvaderen is geaccepteerd en bevestigt geworden.

Nu dunkt ons niet ongerijmt, hier op kortelijk te vervolgen, 't geen by de VERKIESING des *Konings in Poolen*, aanmerkelijks en gedenkwaardigs is voorgevallen, als nu even te deser tijd geschied zijnde. Niet alleen om dat eenige remercabele en ook leersame Omstandigheden daar by staan aan te merken; maar ook, wijl de Saak selfs niet geheel buyten ons Voornemen, maar eenigsins conform onser voorgestelde *Afdeelings-Punctten*, kan geconsidereerd werden. Eens-deels, alsoo de Armen der *Gekroonde Hoofden* wijd konnende reyken, de geheele *Christenheyd* daar by geintresseert is, op wat wijse een Vorst komt te heerschen over een soo considerabel gedeelte van 't *Christenrijk*; 't geen tot een beschermings-Voorburg voor geheel EUROPA, tegens den Barbarischen Erf-vyand, moet dienen. En ten anderen, wijl ook

Voorvallen omtrent de verkiesing en Krooning des Poolschen Konings.

by

by der *Staaten Generaal* haar Bondgenooten, seer ge-yverd wierd, om yemand van harent wegen op den *Throon* te krijgen: en dat daar nevens ook *Sijn* HOOGHEYD de *Heer Prince van Oranje* insgelijks onder den Rang der *Koninklijke* CANDIDAATEN werd gereekent.

Wanneer den *Czaar* van *Muscovien*, de Doot des *Konings* van *Poolen* wierd aangekundigt, versuchte hy swaarlijk tot diversche malen, als te kennen gevende sijn resentiment over 't verlies van een soo goeden Nabuur; en niet wetende, wie op de naaste Verkiesing, de KROON sou mogen toevallen. Waarom dan alle Middelen gebruykte, om die op het *Hooft* van sijn *Muscovischen* PRINS te trekken, en die de *Koninklijke Waardigheyd* te doen waardig maken. Den *Primas Regni* te *Rawa* van sijn oude quelling overvallen, bleef de *Convocatie* noch achter, tot den 16. *January*, wanneer des Kroons Swaard-drager *Bielinski* tot *Marschalk* wierd verkoren, voerende als doen de oudste Landbode uyt het Sandomirsche *Weywoodschap* de Staf, en hoorde de Stemmen.

Den CZAAR seer ontstelt over des *Konings* doot, tragt sijn *Prins* op den *Throon* te dringen.

Daar ontstonden veel Differentien, Oneenigheyd en Strijdigheden omtrent de *Koninklijke Verkiesing*. Men bragt voor eerst op Tapijt, of den ouden Regul, *dat den Koning Rooms Catholijk moest wesen*, stand sou grijpen; en of het niet even veel was, *dat den toekomende* KONING *Fundamenteel Catholijk was of niet, wanneer maar slegs Geld hadde, en een goet Krijgs-held was.* Waar toe men exempelen van *Jagellonis* en *Stephanus* by-bragt. Doch andere seyden hier tegen, dat men den boven genoemden Regul onverbrékelijk moest observeeren en naarkomen. Maar den 17. dito, de meeste Landboden en de *Primas Regni* aangekomen, en in der *Senatoren* Stove vergadert zijnde, deed gen: *Primas Regni* de Propositie; doch vermits sijn Indispositie, in korte termen sijn Meening voorstellende, met sonderlinge vermaaning; *Dat sich dog tot Eenigheyd souden schicken, en alle Solemniteyten verkorten.* Eyndelijk bad hy hen, *dat sy naar beste vermogen, de Securiteyt des Rijks souden bevestigen.*

Ontstaan veel Strijdigheden over 't vast stellen der Qualiteyten, die de te verkiesene *Koning* behoort te besitten.

Wegens den tijd der ELECTIE konden de Heeren *Senatoren* malkander niet verstaan; willende eenige die aanstonds hebben, en andere dat uytgestelt soude werden. Den 23. deses wierd beslooten, dat zeker Geschrift, 't geen in faveur van *Hertog Carel van Lottharingen* tegens *Vrankrijk* en andere Potentaaten in druk was uytgegeven, verboden en gecassеert soude werden,

Geschrift in faveur van *Lottharingen* tegens *Vrankrijk*, verboden.

en dat sich in 't toekomende niemand soude onderstaan, op straffe van Infamie, diergelijke Schriften uyt te geven.

Hoe yder sijn bysondere Favoriten soekt.

d'Aanstaande *Koninglijke Elexie* naderende, begon yder *Favorijt* sijn Heer en Meester op 't yverigst te recommandeeren. Veele sochten de *Koninginne Weduwe*; andere de *Weywoden* en *Senatoren*, of *Rijks Raaden* te vriend te houden. Sommige trachtten der *Littauwers* Gunst; en sommige der *Cracouwers* Tusschen-spraak te verwerven. Verscheyde andere keerden sich tot de *Kroons Veld-Heer*, om diens Bemiddeling op hun zijde te trekken. Maar dese laatsten vonden sich het alder slechtst geadresseert; wijl Hy selfs voor hadde, des *Rijks* KROON te doen op sijn eygen, en niet op eens anders Hooft, afdaalen. Gelijk dan hier in Ordre uyt de volgende *Sollicitatien* is aan te merken.

Prins van Lottharingen werd door de *Littauwers*.

De *Poolsche Land-dagen*, insonderheyd die tot *Sendomirs* in *Groot Poolen* gelukkig eyndigende, vernam men van daar ook yders Geneegentheyd, om elk den sijne tot de KROON te recommandeeren. Onder anderen was 't *Cracausche Weywoodschap* den *Hertog van Lottharingen* niet ongunstig. Gelijk ook de *Littauwers*, die aan de *Koninginne Weduwe* een seer ootmoedig *Submissions-Schrijven* afveerdigden, waar in sy *Haare* MAJESTEYT hun schuldige Dienstbaarheyd presenteerden. Onderwijl wendde de *Lotharingsche Gezand* de *Ridder Belchamp* veele Devoiren aan, om ten voordeele sijnes PRINS in Gunst en Aanzien by de KROONS VELD-HEER te komen. *Sijn Pausselijke* HEYLIGHEYD deed gedagte *Prins* by den *Poolen* insgelijks sterk aanprijsen, met seer ernstige Vermaaning, de *Verkiesing* op 't spoedigste voort te zetten.

Door sijn eygen *Gezand*,

En door den *Paus* gerecommandeert.

Prins Condé door de *Franssen*.

Maar behalven dat de *Franssen*, die naar alle vermoogen en uyterste vlijd, den *Prince van* CONDE' sochten te bevorderen, *Lottharings* Onmacht en Onbequaamheyd ten breedsten uytmaaten; stelden eenige *Poolen* selfs sich seer heftig tegens den *Lotharinger*; onder pretext, dat desselfs Recommandatie meest te *Weenen* aan 't *Keyzerlijke Hoff* was gesmeed, en derhalven tegens de *Vrye Verkiezing* strijdig. Andere daar-en-tegen sochten hem weder in allen ernst te dragen.

Die sich heevig tegens *Lottharingen* stellen.

De Weywoden inclineeren tot Brandenb: of Nieub: *Prins*.

d'Andere *Weywoden* en *Rijks-Raaden* der *Poolsche Land-dagen*, om hunne Geneegentheyd tot de *Koninginne* te beeter te betoonen, inclineerden meest tot den *Brandenburgschen* of *Nieuburgschen* PRINS.

De *Vorst* ABAFTI, quam sich mede onder de CANDIDAATEN aan-

aangeven, niet alleen met aanbieding van sijn geheel *Landschap*; maar daar-en-boven noch Twintig Miljoenen voor de DOTE.

Vorst Abasti presenteert sijn geheel Land en 20. Miljoenen voor de KROON.

In de Maand *Maart* quam zeker *Deens Ridder*, sonder *Titul*, uyt *Deenmarken* in *Warzauw*, om voor sijns *Konings Broeder*, *Prins George*, te soliciteeren; ten welken eynde Hy alle devoiren aanwendde, om des *Kroons Veld-Heers*, en veeler *Grootens* Gunst te verwerven. En men wilde, dat hy uyt last sijns Meesters den *Deenschen Prins*, indien men Hem tot de KONINKLYKE WAARDIGHEYD wilde verheffen, een Somme van Drie Miljoenen voor de KROON had geboden, en noch daar-en-boven 6000. Man op sijn eygen Middelen in't Veld t'onderhouden.

Prins George van Deenmarken bied Drie Miljoenen, en altoos 6000. Man op sijn eygen Middelen t'onderhouden.

De *Littauwers* bleeven by hun oude *Resolutie* persisteeren, om geen *Inboorling* tot de KROON te kiezen, met voorgeeving, liever hun UNIE met den *Poolen* te zullen verbreeken, dan daar toe te bewilligen; houdende voor Eerloos allen die het tegendeel sustineerden. Maar die ter contrary achten, 't daar voor, dat de *Littauwers* maar voor hadden, door sulk Middel, het *Rijk Poolen* een uytwisschelijke Smaad aan te wrijven. Niet tegenstaande stelde de *Littausche Land-boden* voor, dat d'Exclusie der *Candidaaten* mogt vernieuwd werden; daar nevens op 't ernstigst insisteerende, dat alle *Inboorlingen*, by de *Convocatie*, door een onverbreekelijke Wet mogten uytgeslooten werden; soo men geloofde, om den *Kroons Veld-Heer* allen Hoope te beneemen, van ooyt tot de *Kroon* te komen. Maar men gaf hen tot Antwoord; Dat sulks op geenderleye wijse konde geschieden, ten ware tot bittere Smaad en groote Beschimping voor d'Overleden *Koning*, als of die, een *Inboorling* zijnde, door sijn euvele *Regeering* en quaad Beleyd, hier toe oorzaak had gegeven; Of dat men aan de gantsche Weereld, tot Spott van 't *Poolsche Koningrijk* wilde kenbaar maaken, dat 'er niemand in dit *Rijk* capabel was te vinden, om soodanigen *Regeering* te bestieren. Dus wierd dese Littausche Propositie niet alleen als ongerijmt verworpen; maar men vond ook goet, gants geen *Candidaaten*, selfs geen *Piasten* uyt te sluyten. In diervoegen 'er over dit Geschil, en wegens de voordere *Verkiezing* veele Twisten en groote Moeyelijkheden ontstonden, die de *Rijks Marschalk* te vergeefs socht by te leggen; want hy wel een week lang met dese Disputen wierd sleepende gehouden.

Littauwers persisteeren sterk, om geen *Inboorling* tot de *Kroon* te kiesen.

In meening, om 's *Kroons Veld-heer* dat Faveur te beneemen.

Waar in sy seer euvel reüssieren.

Midlerwijl de *Convocations-Dach* avanceerende, zond de *Koninginne Weduwe*, den geestelijken *Referendarius* aan den dapperen

De Veld-Heer verſoekt, den Tijd der *Elextie* te verhaaſten,

Kroons VELD-HEER, op dat Hy die Perſoonlijk ſoude bywoonen. Die daar op van 't *Kaſteel Zamoſce*, (daar hy ſich onthield; om ter tijd van d'*Elextie* binnen *Warzauw* te verſchijnen,) door een Geſchrift aan de *Republijk* te kennen gaf, dat men ſich met den tijd der *Elextie* doch wilde verhaaſten; om dat Hy met de kleyne Macht van 't *Poolſche Rijk*, de groote Macht der *Turken* niet ſoude konnen wederſtaan, by-aldien de *Republijk* in haare Raadſlagen en Krijgs-Macht, tegens 't Voorjaar niet vereenigt was. Want de GROOTEN HEER der *Ottomanniſche Porte*, eenigen tijd geleden, den *Poolen* met kragt van Wapenen ſeer furieus had gedreygt, ſeggende;

Om tegens 't voorjaar vroeg te konnen te Velde trekken, tegens den Turk.

Dat hy had verſtaan, de Polen *Hem weygerden, den* Tribuyt, *geſtipuleerd by de laatſte Tractaaten, te betaalen.* Vragende vorders, *Of 't den Koning van Polen geöorloft was, binnen ſoo korten tijd den Nieulijks gemaakte* Vrede *te verbreeken; en wie denſelve had bewogen,* Hem, *den* Grootſte Monarch des Weerelds *te vergrammen. Beveelende den* Polen, Hem *den Tribuyt, en d'onlangs beloofde Gifte toe te zenden, indien ſy begeerden, dat d'Oude Tractaaten ſouden werden onderhouden.* Seggende: *Zend de Giften, reſtitueert de Kaſteelen, vergoet de Schaaden, en doet dit Genoegzaam, ſoo gy niet begeert door mijn Wapenen daar toe gedwongen te werden. Indien gy dit vergeet, zal Ik (by Gods Hulpe) met ontelbare Wapenen geheel* POOLEN, *met haar Steden en Kaſteelen inveſteeren ende vernielen. Zijt derhalven bereyd tot den Oorlog! Deſe Vermaan-Brief zenden Wy uyt ons Hoff door den* HUSSEYN, *die wy om Syn Bejaardheyd en Grijze Hairen te dezer oorzaak aan U. zenden.*

Die Poolen hart dreygt.

Waar op des Poolen een Antwoord aan den *Primo Vizir* afveerdigen.

Deſen Turkſche *Gezand* wierd van den Poolſchen *Primas Regni*, weder met een Brief gedimitteert aan den *Primo Vizir*, met deſe Ontſchuldiging; *Dat men deſen Gezand, wijl hy na des Konings Dood was aangekomen, niet had konnen afveerdigen, voor dat de Standen des Rijks, gelijk ten tijde van 't* INTER-REGNUM *gebruykelijk was, te ſamen waren gekomen, en daar over hadden gedelibereert.* Verſoekende, *ſulks niet quaalijk te willen nemen.*

Den 6. *April*, den *Warzauſche Land-dag* eyndigende, was op denſelve beſlooten, 50. *Land-Boden* op d'ELEXTIE te zenden, en te beyveren, dat ſoodanigen KONING mocht verkoſen werden, die de KROON waardig, het *Rijk* nuttelijk, en d'Ingezetenen verdraagelijk was; en dat men in dien regarde beſonderlijk voor de *Koninginne Weduwe* ſoude beſorgt zijn.

De Krijgs-gedeputeer-

De *Gedeputeerden* van 't *Poolſche Heyr*, ter oorzake van wan-

be-

betaling, het Land hun Dienst ontzeggende, wilden op d'aanstaande *Verkiezing* niet als *Krijgs-lieden*, maar als *Borgers* verschijnen; met voorgeeving, hun Stemmen aan niemand dan aan den *Kroons* VELD-HEER te zullen geven. den willen den *Kroons Veldheer* tot KONING hebben.

Sommige wilden hebben, dat men al de vreemde *Ministers* sou doen vertrekken. Andere ter contrary stelden sich daar tegen. Waar over men eyndelijk d'accoord wierd, dat men gedachte *Ministers* soude afvraagen: *Of Sy aan den Koning, of aan de Republijk waren gezonden?* Die alle hier op antwoordden, dat reeds Nieuwe *Commissien* van haar *Principalen* aan de *Republijk* hadden bekomen. Dus wierd hen geöorlooft, daar te verblijven, mits hun Aanbrengen te kennen gevende.

De *Koninglijke Verkiezings-Dach* tegens den 20. *April* vast gestelt, met expres beding, dat die niet langer dan Drie Weken mogt duuren, sach men daaglijks het getal der CANDIDAATEN tot de KROON aangroeyen. In diervoege men daar van, en wegens de Stemmen, die yder daar toe hadde, een Lijst formeerde, die men aldus in 't licht bragt:

De *Prins van Lottharingen*, 2. *Prins van Condé*, 8. *Keur-prins van Brandenburg*, 6. *Prins van Nieuwburg*, 4. *Prins van Muscovien*, 9. *Hertog van York*, 5. *Prins van Oranje*, 7. *Don Jean van Oostenrijk*, 1. *Vorst van Sevenbergen*, 11. *Vorst van Ragotsky*, 10. *Hertog Maximiliaan in Beyeren*, 3. *Prins Radzivil*, 12. De *Kroons* VELD-HEER *Sobietzky*, 13. Daar-en-boven waren daar noch de *Prins George van Deenmarken*, en eenige anderen, die de *Koninglijke* KROON met Geld sochten te koopen. Lijst der *Candidaaten*.

d'Aangestelde *Elextie-Dach* dan genadert, begon men, na d'Aankomst der *Littausche* HEEREN 't Werk by der hand te vatten. Men koos d'Onder-kantzelier *Sapiha* tot *Rijks Marschalk*; daar op de *Rijks-Raaden*, *Bisschoppen*, *Weywoden*, en alle *Kroons-Bedienten*, den EED, die gemelte *Marschalk* had af te leggen, vast stelden; en in dese Woorden bestond:

Ik sweere voor Godt, in een Drie-Eenigheyd; Dat Ik in dese mijne Bediening, aan de Republijk Getrouw zal zijn; en geen Authentijk Instrument van de Oude Verkiezing aan de toekomende verkoorne Koning *overgeven zal, dan alleen met Toestemming van alle de Staaten.* Nieuwe *Rijks Marschalk* doet den Eed.

Men besloot, van al 't gene sou werden voorgeslagen, en wat Stemmen yder tot de *Kroon* kreeg, door den geestelijken *Poplantzki* aan de *Koninginne* Kennisse te geven. Men proponeerde, spoedig met de *Verkiezing* voort te gaan, ten eynde de

Ridderſchap, die nu alles door haar *Gezanden* liet af-hakken, niet moogelijk ſelfs mogt gaan opzitten, en een *Koning* naar haar Sin verkiezen.

Ondertuſſchen wierd door geheel *Poolen* een Latijns Schrift verſpreyt; 't geen met de Naam van *Apoſtrophe ad Sereniſſimos Poloniæ Candidatos* wierd gedoopt: Waar in de Schrijver den gantſchen Staat van 't *Poolſche Rijk* aan hen klaarlijk vertoonde, en door veelerhande Beweeg-redenen ſocht in te prenten; *Dat het van ſoo grooten Voordeel niet was, daar* Koning *te wezen, als Sy hen lichtelijk wel inbeelden*, etz.

Veld-Heer verſchijnt op d' *Eloxtie.*

De *Poolſche* GROOTEN quamen in groote meenigten na *Warzauw* afzakken. Den 6. *May* quam daar ook de *Grooten* VELD-HEER met eenig Krijgs-Volk, dat rondſom op de Dorpen wierd geinquartiert; waar na aanſtonds ſijn Intrede binnen de Stad dede, onder 't geleyde van 't Regiment van *Donhof*. Des *Rijks* en *Republijks Senaaden* in groot getal vergaadert, verleende men allen vreemde Gezandten Gehoor. Waar onder den 4. deſes des PAUS *Nuncius* d'eerſte in Rang was, en uyt ſijns Meeſters Naam voor-ſtelde; *Dat de Republijk doch een onverdacht Catholijk* Koning *wilde verkiezen*; *en dan den Turkſchen Oorlog, waar aan de Catholijke Kerk ſoo veel was gelegen, ep 't yverigſte voort zetten.* Hen daar tegens verzeekerende, van *Sijn Pauſel: Heyligheyds* Benedictie; en de noodige Geld-Middelen, die den *Poolen*, voornaamelijk in dien Nood, waar in ſy hen nu bevonden, een veel gevoelijker *Zeegening* was, dan alle des *Paus* ſijn andere Geeſtelijke Wijingen en Benedictien.

Vreemde Gezandten werden ter *Audientie* gepermitteert.

's Anderen daags wierd den *Keyſerlijke Gezand Schafgotz* ter *Audientie* opgehaalt; recommandeerende uyt *Sijn Keyſerl: Majeſteyts* Naam; *Dat Sy een ſoodanig Perſoon tot* Koning *wilden verkiezen, die tot de Roomſche Gods-dienſt geneegen was; daar in de Republijk een Welgevallen mocht ſcheppen, en die insgelijks met ſijn Keyſerl: Majeſt: in goede Vriendſchap wilde leeven.* Daar-en-boven verſoekende, datſe des *Konings Intereſt* in allen wilden obſerveeren.

Franſche Gezand recommandeert *Nieuburg* in 't openbaar.

De Franſche Gezand, *Biſſchop van Marſeille*, die nu even te *Warzauw* was aangekomen, wierd insgelijks een pragtige *Audientie* verleent; waar in Hy verſocht, *Dat Sy geen Prins, die Vrankrijks Vyand was, tot* Koning *wilden verkiezen.* Ten welken eynde hy den *Prince van Nieuburg* recommandeerde, met preſentatie, van als-dan Volk en Geld te zullen verſchaffen. Eyndelijk daar by-voegende, dat de *Prins van Lottharingen* tot de *Regeering* niet be-

beſtant was. De *Biſſchop van Kracau*, die de Plaats van den *Primas Regni*, vermits die ſiek was, bekleedde, gaf den Franſchen Gezand tot Antwoord; Dat de *Republijk* geneegen was, ſoodanigen Koning te verkieſen, die niet alleen *Vrankrijks Vriend* was, maar ook by *Vrankrijks Koning Louïs* de XIV. was te vergelijken.

Niet tegenſtaande deſe Franſche Gezand, dus in 't openbaar, den *Prins van Nieuburg* recommandeerde, geloofde men echter, dat hy in 't heymelijk alle Devoiren voor *Prins van Condé* dede: En by aldien de *Poolen* tot een INBOORLING inclineerden, dat het dan doch de *Kroons Veld-Heer Sobietzki* mocht wezen. Maar in 't heymelijk tragt hy *Condé* op den Throon te dringen.

Vervolgens kregen de Brandenburgſche, Lottharingſche, en Nieuburgſche Gezanden Gehoor: die wel yder om 't meeſt haars Meeſters *Intereſt* behertigden; Maar de *Poolen* en *Littauwers* niet wel konnende over-een komen, was men bedugt, dat de *Verkiezing*, of een quaaden Uytgang mocht erlangen, of ſeer groote Swaarigheden na ſig ſleepen.

Om der *Koninginne Weduwe* haar Gunſt te verwerven, bleeven de *Lithauwers* den *Prins van Lottharingen* geneegen. Waar in ſy ook van de *Keyſerlijke* en *Spaanſche Miniſters* wierden geholpen.

De POOLEN daar-en-tegen inclineerde meer tot een *Inboorling*. Welke occaſie de Franſche Gezand ſeer wel tot ſijn Voordeel wiſt in acht te nemen; want als hy vermerkte, dat het met *Nieuburg* in 't openbaar, noch in 't verborgen niet gelukken wilde, wendde hy al ſijn Vlijd aan, om den VELD-HEER in diervoege te doen voorſtellen, dat het hem ten derden-male niet miſlukken ſoude. En ſoo die niet gelukt, den *Veld-heer*.

Den Tijd der *Verkiezing* den 19. deſer verloopende, wierden eenige *Biſſchoppen* 's Morgens vroeg na de *Koninginne* gezonden, om haar *Majeſteyts* uyterſte Meening te vernemen. Dan die gaf daar op tot Antwoord; *Dat Sy onder de Beſcherming van de* Republijk *ſtond, aan wien Sy Haar vertrouwde. En, voor ſoo veel het Beſluyt der* Verkieſing *mogt aangaan, verhoopte Sy, van haar Vrienden niet verlaaten te zullen werden.* Men vraagt de Koningin om haar Advijs:

Men vroeg ook den *Littauwers* om haar Beſluyt; dan die gaven tot Antwoord; Dat, wijl de KROON van niemand door *Gezandten* wierd verſocht, als voor de *Princen* van *Lottharingen* en *Nieuburg*, men de andere ſoude laten varen. Daar op ſy hen rond-uyt voor den *Prins van Lottharingen* verklaarden; met bygevoegde Dreyging, van anders uyt de *Kollo*, of *Rijks Raad-Kamer* Ook de *Littauwers*. Die ſich voor *Lottharingen* verklaren.

te

te gaan. Dit Bericht des *Kroons Veld-Heer* gerapporteert, sprak daar op, tot de Heeren, die by hem waren, met een blymoedig gelaat: *Ende Wy, gy Heeren, willen in de* Kollo *gaan.* Waar op hy den Franschen Gezand by der Hand grijpende, tot hem met vroolijken gebeerde seyde: *Mijn Heer Gezand, verlaat u op My, alles zal wel gaan.*

De Veld-Heer binnen de *Kollo* komende, werd ter *Verkiezing* voorgestelt;

Soo haast nu *Sijn Exellentie* in de *Kollo* of *Koninglijke Zaal* trad, stelde *Weywode Ruski*, met korte woorden, en sonder yemand anders te noemen, den *Grooten* VELD-HEER *Sobietzki* voor; die ook aanstonds van de meeste *Weywoden*, als of daar toe geinspireert waren, toegestemt, aangenomen, en uytgeroepen wierd. Maar aangezien noch twee à drie *Weywoodschappen* hier tegen oposeerden, en dat de *Littauwers* uyt de *Kollo* waren gegaan, wierd de volle *Proclamatie* tot 's anderen daags den 20. *May* uytgestelt. Waar by noch een andere Swaarigheyd ontstond, maar wierd door tusschenkoming van des *Kroons Stalmeester*, en den *Kracausschen Weywode* in tijds bygeleyd.

De *Littauwers*, die altoos de heevigste Oppositeerders waren geweest, van dese genoegzaam absolute Verkiezing verwittigt, en nu geenerley kans ziende, hun Begeerte te doen stand grijpen, begonden (gelijk men gemeenlijk segt) den Huyk naar den Wind te hangen, en zonden ter selver tijd den *Wilnischen Bisschop* aan de *Raads-Vergaadering*; met ernstig Versoek; *Dat de Koninglijke Proclamatie tot 's anderendaags mocht uytgestelt werden, ten eynde de* Verkiezing *met gemeene* Stemming, *soo van de* Republijk, *als de* Haare, *mogt geschieden; Als wanneer sich Alles wel soude schikken.*

Met den Naam van *Majesteyt* begroet;

Hier op wierd den *Nieuwen* KONING van den meesten *Adel* des *Rijks* na 't Koninklijk Palais geconduiseert, en daar, van deselve, en van sijn *Gemalinne* met den Naam van MAJESTEYT begroet. Des anderendaags den 20. deser 's Morgens ten 8. uren sach men wederom alle de *Heeren* des *Rijks Senatooren*, en de geheele *Ridderschap*, met geen kleynder Pracht en Pomp, als groot Gevolg, na 't *Koninklijk Palais* treeden, om den Nieuw Verkorenen *Koning* na de *Kollo* te geleyden. Waar by de *Kracausche Bisschop*, die de *Verkiezings* Uytroep soude doen, sich vervoegde. Gelijk insgelijks de *Littauwsche* Oppozeerders, nevens hun *Cantzelier*, desen Treyn, hoewel nu als gewillige Submitteerders, ook verzelden, en d'uyterste Ceremonien bywoonden: komende *Sijn* MAJESTEYT alsoo met dit groot aanzienlijk Gesel-

schap

schap na de KOLLO, daar toen de *Littauwers*, soo haast de *Poolen* gedaan hadden, sig conformelijk verklaarden.

De KONING daar-en-tegen, om sijn aangeboorne Eedel-moedige Genereusheyd te betoonen, stelde den *Kracausschen Bisschop* voor;

Dat, by-aldien daar nog een eenig Eedelman *teegens dese* Verkiezing *was, Hy de* KROON *niet wilde aanveerden.* Invoege deselve *Bisschop* tot vier onderscheydelijke malen aan yder *Heer* in de *Kollo* vraagde; *Of men des Kroons Veld-Heer, en Grooten Marschalk tot* KONING *wilde hebben?*

Waar op met eenpaarige Stemmen luyds-keels wierd geroepen: *Lang Leef* KONING JOHANNES SOBIETZKI, de III. *Van dien Naam!* En voor KONING geproclameert.

Dit blijmoedig Geroep, wierd met een vroolijk Gezang van *Te Deum Laudamus* verzelt, onder het bulderent los-branden van 't Geschut, en het drie-maal *Salvo*-schieten aller Krijgsliedens Musketten.

Dese *Nieuw Verkooren* KONING was ter tijd sijner *Verkiezing* tot den Ouder van LI. Jaaren geklommen. Een Persoon seer Heerlijk van Wézen; met sulken deftige Ontschachlijkheyd verzeld, en niet te min aangenaam Vriendelijk, als of Hem de *Majesteyt* scheen aangebooren te zijn. Groot, en wel geproportioneert van Postuur; verzeld met treffelijke Gebeerden: uytmuntent Lieftallig van Geest. Sijn Gang en Tred soo volmaakt als men aan een *Gekroond Hooft* sou konnen wenschen. Sijn Minnelijke Beleeftheyd, ter oorzaake Hy sich soo wel van Gemeene, als Hooge Stands Persoonen laat aanspreeken, steekt uyt; waar door yder tot Hem inclineerde, om Hem tot *Opper-Hooft* en *Koning* te hebben. Daar-en-boven is Hy van der Jeuget op, een dapper Krijgs-Held, en Genereus Eedelman geweest. Sijn Kennis en Geleerdheyd werd by Ervarentheyd in alle voorvallende Saaken bespeurt. Maar 't geene dit deftig *Gekroonde Hooft* van Veele, tot eenigsins verdooving van den glantserigen Luyster aller soodanige Heerlijke Deugden en Volmaaktheden (moogelijk ten Onrecht) werd aangewreeven, soude een al te groote *Geld-zucht* zijn, die meenigmaal den *Raad des Rijks*, ja het Bestier der grootste Saaken, en 't Beleyd der gewigtigste Aanslagen komt te bedwelmen en t'embroeiljeeren. Wegens de *Religie*, hoewel *Rooms-gezind*, betoont *Sijn* MAJESTEYT sich seer moderaat en onpartijdig; en werd gesegt, in sijn Gods-dienst Beschrijving sijner Persoon en Qualiteyten.

uytneement yverig te wezen. De Cordaadheyd ſijner Ondernemingen, en de Dapperheyd ſijner uytvoerende Daaden, trokken de Herten van yder tot Hem. En ſchoon tot ſoo goeden Ouder geävanceert, is ſoo veerdig ter Gang, ſoo luſtig, ruſtig, en rad van Leden, dat men ſegt; Op zéker tijd, als *Sijn Majeſteyt* uyt vermaak ter Jacht ging rijden, en Hy ten dien eynde op ſijn gereet-ſtaande gezaadelt Paard ſou ſpringen, een voornaam Hollands *Edelman* omtrent Hem ziende ſtaan, van wien men *Sijn Majeſteyt* bericht hadde, dat ſijn Meeſter, een der voornaamſte Krijgs-Overſtens van *Nederland*, (op zeker voorval, daar men van Oorlogs Actien diſcoureerde, en yemand onder anderen des *Koning van Poolens* Dapperheden, en vigilante Veerdigheyd in 't Strijden, ſeer Roemlijk laudeerende,) vraagens-wijſe ſoude geſegt hebben; *Wat ſou doch de Koning van Poolen doen, daar Hy ſoo een Oud Man is?* *Sijn Majeſteyt* nu by deſe occaſie, (gelijk Hy anders *per Divertiſſement* meermalen had gedaan,) een Gouden Appel op ſijn rechter Voet leydde, waar na den linker Voet in den Stijgbeugel ſijnes Paards Zadel geſtelt hebbende, wierp met den regter Voet, dien daar op leggende Gouden Appel, in 't beſtijgen van ſijn Paard, ſoo hoog en recht in de Lucht, dat de *Koning*, voor-al-eer dien Appel of Bal weder neder quam, behoorlijk in ſijn Zadel op 't Paard was gezeten, en als-doen den ſelven Appel recht in ſijn Hand wiſt te vangen. Waar op (men ſegt) *Sijn Majeſteyt* met Hoed-*ſaluätie* tegens voornoemden *Edelman* ſoude geſegt hebben: *Segt Uw Meeſter; Dat heeft dien Oude Man, de Koning van Poolen gedaan!*

Betoont ſelfs ſijn ongemeene Veerdigheyd door een konſtige Actie.

Sijn *Majeſteyts Gemalinne* is van Franſchen Bloede, en LUDOVICE MARIA genaamt.

Sijn Gemalinne van Franſchen Bloede.

Na *Sijn Majeſteyt* nu tot *Poolſch* KONING was geproclameert, wierd deſelve met een groot Gevolg van Rijks Raaden, 's Lands Edelen, des Kroons Bedienten, en meer andere Grooten, weder na ſijn *Koninklijk* PALAIS geconduiſeert, onder een onophoudelijk gejuyg en geroep des Volks. Des Avonds tracteerde Hy alle de *Senatoren*, met derſelver Gemalinnen, op een heerlijk Feſtijn. En ging den 24. deſer na de Cathedraale- of Hooft-kerk in Proceſſie, wanneer de Borgery van *Warzauw* in de Waapenen ſtond, en een getal van 66. Vaanen, (in den Strijd des Konings tegens de *Turcken* onder *Chocim*, in 't voorgaande Jaar verovert,) tot een Triumph-Teyken, aan beyde zijden der Kerk geplaatſt. Zijnde in dien Slach wel over de 400. Vaanen van d'*Ottomannen* by

De *Koning* wert Triumphelijk in Proceſſie gevoert.

by den *Poolen* vermeestert geworden; maar dese Ses-en-sestig alleen in de Macht des *Grooten Veld-Heers*, nu *Regeerende Koning*, behouden gebleeven; ter oorzaake men alle de andere aan de dapperste Cavaliers, en die hen het deftigst in den Strijd hadden gequeeten, had vereert, tot een Vergeldings Teyken van hun lofbare Dapperheyd.

Aldus wierd des *Kroons Grooten* VELD-HEER en 's *Rijks Opper-Marschalk* tot KONING *van* POOLEN verkoren. En staat hier in met verwondering aan te merken, dat, daar de *Verkiezing* in den beginne, ter oorzaake van de groote Strijdigheden en veele Geschillen, geen goede Uytkomst beloofde, deselve echter op 't uyterste met soo goeden Harmonye, soo grooten Vernoeging, en vredige Vereeniging wierd ge-eyndigt en geslooten.

Ontstaan nieuwe Misnoegens in 't Rijk.

Niet tegenstaande waren echter noch eenige Misnoegens en Oneenigheden nagebleeven, die weynig tijds daar na begonden uyt te barsten. Sommige wilden niet gedoogen, dat de *Koning* het Veld-Heerschap voor Hem sou behouden: Andere wilden, dat Hy den *Eed* soude afleggen, en 't Poolsche Leger verdeelder-wijse betaalen. Invoegen men eyndelijk der *Land-boden Marschalk* beval, de *Articulos Pactorum conventorum* op te maken: 't geen niet soo haast geschied, of *Sijn Majesteyt* resolveerde, den *Eed* af te leggen, in presentie van des PAUS *Nuncius* en aller vreemde Gezandten, op den 4. *Juni* in *St: Johannes Kerk*. En wierd daar by bestemt, dat op den 25. der volgende Maand, de KROONING binnen *Kracauw* soude geschieden. Dog, by-aldien 't Gevaar voor de Turksche Krijgs-Macht grooter wiert, alsoo die *Barbaren* den *Poolen* geweldig dreygden, dan sou men die op den Eersten Dag van 't aanstaande Jaar 1675. soeken te voltrekken.

Bestemming tot des *Koonings* Krooning.

De Koninginne Wed: werd een Jaarlijx Pensioen toegeleyt.

Gelijk veele, soo inlandsche als uytheemsche *Grooten*, ter tijd der *Koninglijke Verkiezing*, des *Koninginne Weduwes* Interest te betragten, op 't hoogste hadden gerecommandeert, wierd *Hare Majesteyt* nu Jaarlijks, wegens de KROON, Twee-hondert-duyzent Guldens toegeleyt; waar by de *Koning*, uyt sijn eygen Inkoomsten noch 25000. Gl: soude voegen. Hier op verkoor sy de Stad *Toorn* tot haar Verblijf-Plaats, en begaf Haar in de Maand *July* derwaards.

Den 8. *Juny* verscheen *Sijn Majesteyt* Persoonlijk in 't *Consilio post comitiale*, en deed daar een seer Heerlijke *Oratie* in 't *Latijn*; die, om derselver cierlijkheyd van Taal, en deftig gereedeneerde Welsprekentheyd, hier wel meriteerde ingevoegt; echter om de Wijdloo-

pigheyd, soo veel mogelijk schuwen, zal overgeslagen werden.

Kort daar na hield de *Koning* met alle voornaamste Krijgs-Oversten Krijgs-Raad, om te beraamen, op wat Voet men den Oorlog tegens de *Turken*, tot meeste Welstand en Zecuriteyt van 't *Poolsche Rijk*, soude voortzetten. Want maar weynig tijds na dat de *Poolen* soo groote Vreugde over 't Verkiezen van sulken Krijgsmoedigen *Koning* hadden genooten, overviel hen geen minder Droefheyd en Ontstelteniſſe; ter oorzaake de Poolsche Afgezand *Zikierzijnski* van 't Turksche Hoff den 7. *July* weder te rug quam, met een Brief van den *Grooten Vizier*, die den *Poolen* voorwierp; *Dat sy een eerste Oorzaak van dese Vreede-breuk waren; en daarom met een groote Heyrs-Kracht op* Poolen *meende in te vallen*. Gelijk dan kort daar aan d'*Ottomanniſche* SULTAN selfs met ongemeene Heyrs-Magten tot over den *Donauw* quam afzakken.

Der *Poolen* Vreugde over hun verkregen Koning werd door de Droefheyd van der *Turken* Aanval seer getempereert.

Den Oorlog der *Turken* tegens *Poolen* hoe langs hoe meer aangroeyende, wierd de KROONING eyndelijk tot op den 2. *February* 1676. uytgestelt, vast bestemt, en ook op dien Dach binnen *Krácauw*, aan *Haare* beyde MAJESTEYTEN, de *Koning* en *Koningin*, met alle vereyschte Solemniteyten behoorlijk voltrokken.

De Koning en Koningin werden gekroont.

De pragtige Treyn, die Hen verzelde, was dies te grooter, en te heerlijker van Aanzien; wijl ter selver tijd als dese publijke Beklimming van den *Poolschen Koninklijken* THROON, en de magnifijke KROONING harer beyde MAJESTEYTEN geschiede; Ook de beyde voorgaande overledene *Poolsche* KONINGEN, *Casimir* en *Michaël*, na soo meenigte Jaaren binnen *Warzauw* in *St: Floriaans Kerk* by-gestaan te hebben, met uytmuntende Staatie van alle behoorlijke Lijk-plichten, binnen de *Palais Kerk* ter Aarden wierden bestelt.

En de beyde vorige Overledene Koningen begraaven.

*Soo klimt d'*Een *op*, *als d'*Ander *onder daalt*;
Daar d'Eens Ondergang, *d'Anders* Opkomst *haalt!*

Overgang tot de Tweede Afdeeling.

De Bloet-dorstige Krijgs-God MARS, Ons, door sijn Trommel en Trompetten Geluyd, van dit soo heylzaame, als seer gewenschte Werk des *Vredes*, en desselfs aangenaame *Vruchten* afroepende, tot sijn woedent Schouw-Toonneel des *Oorlogs*; vinden Ons, wegens verloop des Tijds, en verandering der Saaken, genoodzaakt, derwaards te keeren; om vervolgens aan te merken, wat wy daar, geduurende dit zeldzaame Jaar 1674. t'ontmoeten hebben, in 't ordentelijk achtervolgen van onse

TWEE-

TWEEDE ALGEMEENE AFDEELING,

Wegens d'Oorlogs-Toeruſtingen van alle Strijdende Partijen, en derſelver Krijgs-Actien ſoo te Water als te Lande, in verſcheyde Zee- en Landtochten, Belegeringen, Veroveringen, en Veld-Slagen beſtaande.

OM het welke ordentelijkſt te verhalen, zullen eerſtelijk de Toeruſtingen der Strijdende Partyen ſoo verre ten toon ſtellen, dat yder ſijne Krijgs-Heyren en Oorlogs-Vlooten in volle Poſtuur heeft. Ten

2. Hare Zee- en Veld-tochten ſoo wijd avanceeren, tot ſy alle op het punct van treffen, en om malkander t'attaqueeren, gereed ſtaan: En dan ten

3. Yder ſijn Zee-Coers en Veld-tocht ſoo wijd vervolgen, tot het Jaar ten einde loopt, ſy haar ider beſonder in de Winterquartieren en na huis begeven, en deſe *Campagne* geheel ten einde geraakt.

Krijgs preparatien van *Vrankrijk.*

Ziende VRANKRYK met ſoo groote Oorlogs-Toeruſtingen, en dus hévige Krijgs-preparatien voortgaan, heeft men, naar alle apparentie, ſich dit jaar 1674. ſeer weynig met hope van VREDE tuſſchen dat Rijk en deſſelfs Tegen-partyen te trooſten. De Geld-middelen als een eerſte fundament, en de voornaamſte Kracht tot voortzetting des Oorlogs zijnde, ſoo was 't dat d'*Alderchriſtelijkſte Koning*, tot uitvoering ſijner Voornemens, daar alderéerſt voor ſorg droeg; want ſijn Onderdaanen al in 't laatſte van 't voorgaande jaar, met groote roemzucht voorgaven, dat hun *Koning*, tot preparatie tegens d'aanſtaande *Campagne*, een Fonds van 130. Millioenen in ſijn Schadt-Koffers ſoude krijgen, om de Krijgs-Ongelden te betalen; wijl hy een Macht van omtrent 200000. Man, ſoo te voet als te paard, te Velde wilde brengen, en deſelve in Drie beſondere Hooft-Armeen, en verſcheyde vliegende Legers verdeelen.

Ten dien einde deed ſijn *Majeſt*: verſcheide nieuwe Ampts-bedieningen inſtellen, om door de verkooping derſelve, de

swaare Krijgs-lasten te verlichten. Daar men voortijds niet meer dan 72. Requeſt-Meesters had, wierd nu dit getal tot 80. vergroot, en souden de Bedienders jaarlijks 4000. gl: tot Tractement genieten, wanneer sy dese Ampten voorheen met betaling van Hondert-duysent Ponden aan de Koninkl: Schat-kamer souden gekocht hebben; alwaar doch eertijds d'oude Bedieningen niet over 50000. Kroonen gekoſt hadden. Noch andere Ampten en Heerschappyen, of Digniteyten, wierden ingesteld, waar van yder voor 40000. Rijxdaalders moest verkocht werden. *Sijn Majeſt:* herstelde den *Graaf de la Mark*, en den *Marquis de Genlis* weder in hun oude Bedieningen van *Marschal de Camp.* Hy verwisselde de twee Comp: van sijn groote Musquettaires haar Officiers, gevende die aan den Onder *Lt. de Jouvalle*, waar voor de Cap: Lut: *Monsr. de Mombron* 60000. Escus genoot; de *Graaf de Marsan* een verbetering van 2000. Escus tot Pensioen, en de Marquis de *Florensac* een Regim: Cavallery.

Sijn Majeſt: deed sijn' 30. Compagnien Fransche Guardes, yder van 50. Soldaaten completeeren, en de Vendrigs tot *Onder-Lts:* maken, mogende de Caps: weder nieuwe Vendrigs kiesen, waar uit men de Onkosten van dese nieuwe Lichtingen soude halen. Alle Comp: Infantery wierden mede yder met 10. Man meerder gerecruteert. *Sijn Majeſt:* maakte een nieuwe Compagny Duytsche Wapen-luyden, onder de Troupen van sijn Huys, die gecommandeert soude werden door den jongen *Graaf de Marcin.* De nieuwe Wervingen zette men insgelijks door gants *Vrankrijk* dapper voort.

Aanmerkingen over des Konings van Vrankrijks voornemen,

Dus scheen 't als of men al de Vyanden van *Vrankrijk* gelijkelijk wilde ten onder brengen. De KONING seyde ook; *Het wel waar was, dat de* KEYSERSEN *in de laatste Campagne den* FRANSEN *hadden doen Koude lijden; maar dat hy haar tot verwisseling van dien, in d'aanstaande Veld-tocht, wel van Hette sou doen sweeten.* 't Geen wel Roemzuchtig op sijn groote Krijgs-Macht scheen te sien. Maar eenige verre sienden van *Paris*, hadden daar by noch andere dingen in 't hooft, te weten, dat *Vrankrijk*, mits de Dood van den *Koning* in *Poolen*, den Veld-Heer *Sobietzky*, door sijn verkregene *Victorie*, in groot Gesach was geraakt, op sijn zijde soude soeken te winnen, om alsoo een Fransch PRINS op den Poolschen THROON te doen steygeren. Welke dan *Vrede* met de *Turken* makende, d'*Ottomannische* Troupen in *On-*

ga-

garyen soude soeken te trekken, ten einde den *Keyser*, in faveur van *Vrankrijk*, Diversie te geven.

Men maakte in VRANKRYK staat op een Somme van 44. Millioenen voor d'Onkosten van d'aanstaande Veld-tocht; want de *Koning* wilde met dese Middelen, niet alleen, gelijk hier voor gesegt, Drie Armeen, bestaande te samen in 100000. Man in 't Veld houden, maar boven dien noch verscheyde Vliegende Legers, behalven al de Guarnisoenen, bestellen. Over welke eerste Heyrs-Machten de volgende Hoofden wierden gestelt, te weten,

Verdeeling sijner Krijgs-Machten,

Het I. sou de KONING selfs commandeeren:

Het II. de *Prins van Condé*; en

Het III. de *Marschal de Turenne*.

Boven dien souden noch Ses vliegende Legers in verscheide Gewesten werden verdeelt, als een van 15000. koppen onder 't Commando van *Duc de Navailles*, om in 't *Franche Comté* te gebruyken;

En deselfs Ordre om t'agéeren.

Het 2. van gelijke getal, onder den *Marquis de Vaubrun*, in der *Elsas*;

Het 3. onder *Sr. de Montal*, van even soo grooten Macht, om in *Nederland* t'agéren, en de noch daar hebbende Conquesten te beschermen;

Het 4. onder 't Beleyd van *Sr. de Gadagne*, omtrent *Rochel*;

Het 5. onder Directie van *Sr. le Bred*, in *Rousillion*; en

Het 6. onder 't Bestier en Commando van *Monsr. Magolotti*, al te samen yder van een gelijke getal en macht van 15000. Man.

De Armée onder den *Prince van* CONDE' sou in *Vlaanderen* tegens de *Spaansen* en *Hollanders* agéren. Die van *Duc de* TURENNE, in *Duytsland* tegens de *Keyserse*n. En het Heyr, waar over *Sijn* MAJESTEYT selfs het Commando voerde, sou tusschen beyde blijven leggen, om d'een of d'ander, in val van Nood, aanstonds by te springen. De vliegende Legers souden meest dienen, om van alle kanten d'Aanvallen harer Vyanden te stuyten, besonderlijk tot Bescherming van de Zee-kusten, en *Rousillion*, waar de *Spaansen* veel Volk t'samen rukten, om dat Graafschap aan te tasten.

Vrankrijk soekt een naauwer Verbond met Ceur paltz op te rechten,

De *Koning* sond den *Marquis de Bethune* te deser tijd na *Heydelberg*, in Qualiteit van extraordinaris *Envoyé*, soo de *Fransse*n voor gaven, om een naauwer *Alliantie* met den *Keurvost Palatijn* te maken, en hem eenige vergoeding voor de Schaade, die 't Leger

ger van *Turenne* in 't doortrekken over sijn Land gedaan hadde, aan te bieden. De *Ridder de Fourilles* ging uit 's *Koning* Bevel, alle Fransche Frontier-plaatsen besichtigen, om daar een *Reveue* van alle de lichte Cavallery te doen, als zijnde algemeen Leger-Meester, ten einde deselve in goede Ordre, en compleet te houden; zijnde met sodanige Macht voorsien, om de Ritmeesters, die hier in gebrekig wierden bevonden, te cassëren.

d'Oorlogs-Toerusting van *Spanjen*.

Ondertusschen was men in *Spanjen* aan 't *Hof* te *Madrid* dagelijks seer besig, om Geld-Middelen te Fournéren, die de Zenuwen en t'samen-houdende-Kracht des Oorlogs zijn: waarom men in dit Rijk daar op yverig bedacht was; want het sich liet aansien, dat dese *Kroon* nu voortaan sich hévig met alle macht tegens 't Geweld der *Franssen* wilde aankanten, als hebbende naar haar sin, maar al te veel van hunne Geweld-dadigheden en moedwilligen Overlast verdragen, selfs ter tijd als noch met *Vrankrijk* onder de naam van VREDE leefde.

In 't besorgen van Geld-middelen.

Daar quam zeker Heer, het *Spaansche Hoff* een Somme van 600000. Kroonen offereeren, om die in *Vlaanderen* voor *Sijn Majest*: te betalen, mits hy *Cacao* alleenig soude mogen verkoopen tegen 14. reälen Koper Geld het pont. Eenen *Lopes Pereira* presenteerde ook, indien hy de Pacht van de *Tabak* mocht hebben, 850000. Kroonen yder jaar, en aan *Hare Majesteyt* een Vereering van 800000. Kroonen. Van d'Officien wierd ook veel Gelds getrokken. De Secretaris *Quinones* gaf 32000. Stukken van Achten voor die van *Algouasil*, *Majoor* van den Raad van *Arragon*: en men maakte meer als 2. Milloenen van verscheide andere Ampten. Van welk Geld aanstonds 300000. Kroonen na *Vlaanderen*, en 200000. Kroonen na den *Keyser* wierden gesonden.

De *Koninginne van Spanjen* verboot by Placcaat, het inkomen en consumeeren van alle Fransche *Manufacturen*; gevende echter aan al de gene, die deselve Waaren hadden, respijt tot den 1. *Marty* toekomende, om daar van te mogen disponeeren.

Verkiesen der Opper-Officieren en Bevelhebberen.

Ook wierd daar veel gesproken, van zeker Reglement dat de *Koninginne* voor hadde, te stellen op de grootheid der Drachten, Karossen en Lakkeyen, die de *Grooten* soo overvloedig gebruykten. *Hare Majesteit* maakte nu tot Cap: Gen: van d'Armade, *Don Melchior de la Cueva Henriquez*, Broeder van den *Hertog van Alburkerke*; Sy verkoor *Don Anthonio d'Avelde* tot Algemeen Leger-meester in de *Nederlanden*; den Hertog van *Villahermosa* tot Opper-hooft van de Ruytery; den *Prins van Vaudemont* tot sijn Ste-

Stedehouder, en den Marquis de *Borgemanero* tot Overſte der Battaillie. Men worf ook door geheel *Spanjen* 16. Regimenten Voetvolks, met een goeden toeloop, om na *Catalonien* gezonden te werden.

Sijn Exellentie Graaf de Montery was dagelijks ſeer beſig, om alles te verſorgen, 't geen tot Beſcherming der *Spaanſe Nederlanden* dienſtig kon zijn. Hy zond den *Marquis d'Aſſentar* na *Vlaanderen*, om te beſichtigen, of daar alle de Plaatſen in goede ſtaat van Defentie waren. Deed het Fort *Margriet*, op 't punct van de *Schelde* ſeer verſterken, en 't Tolhuys daar omtrent, nevens het Fort op den Dam ſlechten. Om te meer Volk op de been te brengen, liet hy de Spaanſche Bezetting uyt *Venloo* en *Roermond*, na *Braband* trekken; en weder Keyſerlijke Volkeren van den *Rhijn* in d'ontledigde Plaatſen komen. Te *Bruſſel* aan de Kouwenbergſche Poort, deed hy noch een ſwaare Muur voor de andere leggen, en de daar tuſſchen zijnde ſpatie, met aarden en gruys op-vullen, om ſoo veel te ſterker te zijn; waar aan ſoo wel Geeſtelijke als Wereldlijke moeſten arbeyden; en wierd den *Marquis de Louvigni* aldaar tot Gebieder geſtelt.

Dendermonde, *Leuven*, *Thienen*, *Leeuwe*, *Mechelen*, en al d'andere Plaatſen wierden vol Volks gepropt. Te *Brugge* en in de *Vlaamſe Veſtingen*, wierden de Hollandſche Hulp-benden geleyt. *Namen* en *Bergen in Henegouwen* wierden met ſwaare Bezettingen voorſien, wijl men meende, dat de *Franſſen* op die Plaatſen, of op *Brugge* of *Bruſſel* het oog gericht hadden; maar alſoo men meeſt voor *Valencijn* vreeſde, wierd die Plaats uytermaten met Volk verſorcht.

Al de gene die Zedert 20. Jaren in Spaanſchen Dienſt waren geweeſt, wierden op-ontboden; want *Sijn Exell*: wilde niet alleen gedurende den Veld-tocht, ſijn Steden met genoegſaam Guarniſoen bezet laten, maar ook een aanſienlijk Leger op de been brengen, om daarmede de *Franſſen* te konnen ſtuyten. Waar toe men dan een Lijſt ſag aan den dag komen, van de Krijgs-Macht, die dit jaar in de *Spaanſe Nederlanden* wierd gebruykt, beſtaande uyt 36000. Man te Voet, en 11000. te Paard, die in d'ondervolgende Regimenten waren verdeelt:

En in 't oprechten van een ſwaar Leger.

CAVALLERY.

Sijn Exell. de Graaf *de Montery*, Gouvern: en Cap: Generaal.
Hertog van *Villaharmoſa*, Gener: te Paard.
Don Agourto, Lt: Gen: te Paard.
Don Franciſco Marco Velaſco, Lt. G. te Paard.
Graaf van *Nappe*, Gener: Major.
Prins van *Steenhuiſen*, idem.
Don Malliego, idem.
Prins van *Barbançon*, idem.
Monſr. Lovigni, idem.
Marquis de *Risbourg*, idem.
Marquis de *Conflans*, idem.
Prins van *Vaudemont*, Coll:
Prins van *Solms*, idem.
Hertog van *Holſtein*, idem.
Baron de Horsbeke, idem.
Waldenbourg, idem.
Marquis de *Moerbeek*, idem.
Comte d'*Egmont*, idem.

INFANTERY.

Carolo Campi, Generaal Wachtmeeſter te voet.
Prins van *Robeck*, idem.
Comte de *Megen*, idem.
Maurique, Spanjaard, Colonel.
Spinoſa, idem.
Aldado, idem.
Cæſaro d'Agira, idem.
Acoſta, idem.
Sarmiento, idem.
Duc de *Havre Croy*, Colonel der Walen.
Graaf van *Schellart*, Duytſer, Colonel.
Mark graaf van *Baden*, idem.
Graaf van *Egmond*, idem.
Markgraaf van *Warique*, idem.
Markgraaf van *Bournelle*, idem.
Baron de Jonge, idem.

4. Nieuwe Regimenten wierden nog geworven, waar van de Overſten waren:

Mornik.
Jacob Martin van Froſten.
Georg Ernſt.
Graaf Reuſz. van Planen.

Oorlogs ruſting van den *Vereenigden Staat*.

DE VEREENIGDE STAAT van NEDERLAND, bleef ondertuſſchen niet ſtil zitten, maar be-yverde haar Toeruſting ſoo te Water als te Lande met ongemeene Dapperheyd, zullende haar Oorlogs-vloot beſtaan uyt een getal van 90. kloecke Krijgs-Schepen, nevens noch de Branders, Advijs-jachten, en alle ander Vaartuyg naar behooren; dewelke men ſeyde, dat voor Onderhouding van 6. Maanden ſoude koſten 7000000. florinen. Waarmede ſoo ſpoedig en yverig wierd voortgevaren, dat men ſtaat maakte, noch voor de Maand van *Mey*, daar mede te zullen Zee kieſen, werdende geproviandeert voor 6. Maanden. Om deſe Oorlogs-Vloot dies te eerder uytgeruſt, en met behoorlijk Zee-Volk en Matrooſen ten vollen gemonteert te hebben, wierd

In het equipéren van een machtige Krijgs-Vloot.

Door de beſorging der Land-Militie op d'Oorlogs-Vloot,

wierd door Ordre van *Hare Hoog Mog*: en het Wijslijk Beleyd van *Sijn Hoogheyd*, met het doen publiceeren van verscheyde Placcaten, daar omtrent alle bedenkelijke Sorge gedragen; als 1. door het verbieden aan alle Zee-Volk en Boots-gesellen, sig in eenige vreemde Dienst te begeven; en het revocéren van de gene die reeds sulx mogten gedaan hebben: 2. Door het verbieden van alle Coopvaardy-vaart; de groote en kleyne Visschery; de Walvisch-vangst, en Commissie-vaart of Caap-vaardy; nevens het Inroepen van alle Commissie-vaarders die reeds mogten uyt zijn, tegens den 1. *Marty*. Door welke Middelen men binnen korten tijd groote Meenigte Boots-volk, en goede bevaren Zee-Maats by der hand kreeg; en daarby gevoegt een goet getal Fluyt-Schepen, om onder het Commando van den *Grave van Hornes* 9 à 10000. Man te embarquéren, zullende bestaan in de volgende Regimenten:

De Grave van *Hornes* 12. Comp.	Lut. Coll. *Steclet* - - - 5. Comp.
Collonel *Hakkert* 12. Comp.	't Regiment Hollandse *Marines*
Coll. *Frens* - - - 12. Comp.	- - - - - - - 18. Comp.
Coll. *Glin* - - - 12. Comp.	Zeeusche - - - - - 10. Comp.
Coll. *Bremt* - - - 12. Comp.	Vriesche - - - - - 4. Comp.
Coll. *Dare* - - - 8. Comp.	Nieu geligte Troupen 10. Comp.
Lt. Coll. *Kiddumont* - - 7. Comp.	Gesamentlijk 142. Compagnyen.

De Nieuwe Wervingen te Lande, soo wel als de Recrutes der staande Militie, wierden geordonneert op den 15. *April* compleet te zijn, als wanneer den dag der generale Monstering was aangesteld; zullende *Sijn Hoogheyd* buyten de Bezetting der Guarnisoenen, in het Veld brengen een Leger van 28000. Man te Voet, en 10000. te Paard. Want *Haar Hoog Mog:* de *Staaten Generaal*, op den Extraordinaris *Staat van Oorlog*, vast gesteld hadden, dit aanvangende jaar, in dienst te hebben, 900. Compagnien Voet-knegten, 148. Compagnien Cavallery, en 25. Comp: Dragonders, welkers Onderhouds-kosten, alle Maanden een somme van 1472203. Florinen beloopen soude; ten welken eynde dan benoodzaakt waren, haar *Finantien* krachtig voort te zetten. Dies tot verval deser swaare Oorlogs-Lasten, *Hare Ed. Groot Mog:* de Heeren *Staaten van Holland*, buyten d'ordinaris Taxatien, het heffen van den 200sten Penning, Recreatie-, Schoen- en Familie-Geld, den 27. *Marty* gearresteerd hebben,

Het Formé-ren van een swaar Leger en hoe veel dat yder Maand van Onderhoud kom: te kos-ten.

De bevorde-ring der Geld Middelen.

een Lichting van vier-maal den 200. ſten-Penning, by forme van Capitale Leening: En hebben voor *Haar Hoog Mogenden* de Heeren *Staaten Generaal*, met concurentie der *Spaanſche Nederlanden*, vernieuwd de Placcaaten tegens den Invoer en Conſumtie der Franſche koele Wijnen, Azijnen, Canefaſſen, Papier en Caſtanien; mitsgaders tegens de Franſche Brandewijnen en Manufacturen. Gelijk ook verboden wierd den invoer en conſumtie der Manufacturen gemaakt in de plaatſen onder de Gehoorſaamheyd der *Biſſchoppen* van *Keulen* en *Munſter*.

En het betrachten van nieuwe Alliantien met andere uytheemſche Potentaten.

Niet alleen ſocht de VEREENIGDE STAAT haar Securiteyt in het bevorderen der Armatures ſoo te Water als te Lande, maar wenden ook ſonderlinge vlijd aan in het Werk der *Alliantien* met andere Uytheemſche Potentaaten: ten welken eynde de Heer Secretaris *Schaap* na 't *Hoff van Sweden* wierd gezonden, om aldaar de Intereſten van deſen *Staat* te bevorderen. De Heer van *Werkendam* continueerde ſijn *Negotiatie* in *Deenmarken*. De Heer van *Achtienhoven* was na *Berlijn* gezonden, om met ſijn *Keurvoſtel: Doorluchtigh: van Brandenburg* te tractéren, zijnde denſelve, de Heeren van *Swerin*, *Sonnigh*, en *Blaspijl* tot Commiſſariſen toegevoegt. Tot *Zel* was men beſig met de Heeren *Vorſten van Lunenburg* een Tractaat te formeeren, waar by deſelve een notabele Macht, tot voorſtant der gemeene Saken, ſouden op de been brengen.

Beſorging der Grenſen en Frontierſteden,

Binnen 's Lands wierd ook allerley voorſorgen aangewend, tegens alle Aanvallen, die de Vyanden mogten komen te ondernemen. De gecommitteerde Heeren tot *Vytrecht* waren met een groot Convoy getrokken na de *Grebbe*, om inſpectie te nemen, of met het doorſtéken van de *Grebbe-dijk*, de *Provintie van Vytrecht* ſoude konnen beſchermt werden; doch deſe reſolutie wierd weder verandert; en men delibereerde over een *Concept*, om een Trenchement uyt de *Leck*, dicht voorby *Vytrecht* heen, te brengen tot in de *Vecht* by den *Hinderdam*, om deſe Plaats ſoo veel diffenſiver te maken.

Ondertuſſchen wierd d'Equipagie ter Zee dapper voortgezet, niet tegenſtaande de groote koude en langdurige Winter ſulks een tijd lang had verhindert; want den 23. *Marty* reed men noch met Sleeden, van de *Vrieſſche* tot de *Noordhollandſche* Kuſten over de *Zuyder-Zee*, ſoo ſterk lag toen het ys noch in 't Water.

Het opzechten van

Tot *Amſterdam* wierd dit volgende Eſquadre Schepen uytgeruſt,

geruſt, om onder 't Commando van den kloekmoedigen Zee-Held de Heer *Adm:* TROMP, ſoo haaſt mogelijk, Zee te kieſen: een uitſtekende groote Zee-Macht.

Namen.	*Schepen.*	*Stukken.*
Lt. Adm. TROMP,	Hollandia - - - - - -	82.
Vice-Adm. *de Haan*,	Gouda - - - - - - -	76.
S. by N. Jonker *Engel de Ruyter*,	De Spiegel - - - - - -	70.
C. *vanden Heuvel*,	Steenbergen - - - - -	74.
Schey de Oude,	Woerden - - - - - -	72.
Verſchuur,	't Wapen van Uitrecht -	68.
Elzevier,	Zeeland - - - - - -	68.
Thomas Tobias,	't Geloof - - - - - -	66.
Middelland,	Ooſterwijk - - - - -	66.
Berkhout,	Kruiningen - - - - -	60.
De Wit,	Prov. van Uitrecht - -	58.
Tyloos,	d'Agato. - - - - - -	58.
Brouwer,	Eſſen - - - - - - -	56.
Zitter,	Beſchermer - - - - -	56.
Jan de Jong,	De Leeuw - - - - - -	52.
Van Lier,	Harderwijk - - - - -	44.
Munnik,	Middelburg - - - - -	40.
Dekker,	Edam - - - - - - -	40.
Graaf *van Stirum*,	Tijtverdrijf - - - - -	40.
Megang,	Kaſpel. - - - - - - -	36.
Vander Saan.	De Star - - - - - -	36.

Insgelijks wierd ook een Eſquadre ſeer kloeke Oorlogs-Schepen, onder 't Commando van den Heer *Lt. Adm: Generaal de* RUYTER, met alle ſpoet uitgeruſt. Vervolgens ook voor de Provintie van *Zeeland*. Mede wende men alle bedenkelijke vlijd aan, om op 't ſpoedigſte niet alleen een Macht van 9. à 10000. Man Land-Militie t'ſamen te voegen, ten eynde onder het Commando van den *Grave van Hoorn*, op de Scheeps-Vloot te leggen, en daar mede de Landings Deſſeinen te Water t'obſervéren; maar ook om met den eerſten een formidabel Leger te Velde te brengen, waar toe vele Schuyten en Wagens wierden gepreſt, om een meenigte Krijgs-Inſtrumenten, en alle voordere Noodzakelijkheden na den Brabanſchen Bodem te voeren. En wijl de Marquis *d'Aſſentar*, wegens ſijn *Exell: de Montery* te deſer tijd in En de nodige Preparatien tot de Veld-tocht.

in den *Haag* quam, om aan *Haar Hoog Mog*: en *Sijn Hoogheit Assistentie* te verſoeken, wierd den *Rhijngraaf* met eenige Regimenten na *Vlaanderen* en *Braband* geſonden, om aldaar tot beſcherming der Steden gebruykt te werden.

By de *Staaten van Vrieſland* wierd den 8. *April* een Reſolutie genomen, behelſende een nieuw Middel, om een goede Somme contante Penningen tot voortzetting der Krijgs-ruſtingen uit te vinden; te weten, door een Opſchot van Penningen by Politijke en Militaire Amptdragende Perſonen, yder volgens ſijn Qualiteyt en Bedieninge, tegens den 1. *May* aanſtaande, den Lande tegens vijf ten hondert op Intereſſe te doen. Doch naderhand wierd hier op nader gereſolveert, dat deſe Penningen ſouden mogen betaalt werden in twee termijnen; d'eene helft op den 1. *May*, en d'ander op den 1. *Novemb*: daar aan volgende, blijvende voorts de verdere Inhoud der ſelver Reſolutie in haar geheel.

Krijgs-ruſting in *Duytſland*,

Tot REGENSBURG in de *Rijksvergadering* veel malen gedelibereerd, hoedanig men ſich met de Uitruſting en t'Samenvoeging der Rijks-Armée gedragen ſoude, wierden eindelijk de navolgende Perſoonen tot Bevelhebberen van 't Leger verkooren.

Mark graaf van Baden Durlach, tot Veld-Marſchalk.
Ernſt Landgraaf van Heſſen, Lt: Generaal.
Hertog Maximiliaan van Beyeren tot Generaal te Paard.
Hertog van Wurtenberg, Gener: te voet.
Hertog Chriſtiaan Ernſt van Brandenburg.
Bareyth, Gen: WachtMeeſter te voet.
Baron van Andrimont.
Graaf Enno van der Leeuwen.
Baron van Kielmanſek.
Baron van Hauſſen.

De Krijgs-raden van de Catholijke zijde waren:
Generaal Lt: *Heyſter.*
Gener: Lt: *Capliers.*
Gener: Wachtmeeſter, Vryheer *van Puch.*

Van de zijde der Ausburgſche Confeſſie.
De *Graaf van Solms.*
Lt: Generaal *Ulffen.*
Den Overſten *Herleben.*

Beraadſlaginge tot Zecuriteyt van 't Rijk,

Wegens de grootheid der Beſolding, ſulks wierd aan des *Keyſers* goet vinden geſteld; die de Vergadering ſeer ernſtig had doen vermanen, dat ſich met het formeeren van dit Leger doch wilde haa-

haasten; en nevens dien een goet Besluyt voor den *Keurvorst van Palatijn* en andere verdrukte *Rijks-Standen*, nemen. Waar op de drie *Collegien*, sijn *Keyserl: Maj:* eerstelijk deden bedanken, voor sijn Vaderlijke sorge, die deselve tot behoudenis van 't *Rijk* en bevordering der *Vrede* droeg. Voorts achten sy billijk, en seer wel met de gestelteniſſe des Rijks overeen te komen, dat men niet alleen den *Keurvorst*, maar ook alle verdrukte Steden des Rijks behulpelijke Bystand sou doen; ten einde sy hen ook naderhand gesamentlijk over de verkregene RUST souden mogen verheugen. Waar toe men oordeelde, dat 'er een Finaal Besluyt ter algemeene Securiteyt moest genomen werden; en de Rijks-Circulen haar Troupen lichtende, deselve t'samen te voegen. Wijders wierd alle vlijd aangewend, om een naauwer vereeniging tusschen het Hooft en de Leden des Rijks te bewerken.

Den 25. *April* wierd noch sterker op d'algemeene Securiteyt gedrongen; doch dese Saak van lang gevolg, en 't Gevaar der Vyanden ondertusschen aangroeijende, wierd noodigst geächt, de bereyts geformeerde Macht van 't RYK, by die des *Keysers* te stooten; nevens ootmoedig Versoek, dat *Sijn Keyserl: Maj:* alle devoiren wilde doen aanwenden, dat alle die hun Troupen gereed hadden, ter behoorlijke *Rendevous* te vervoegen; en dat d'overige Stenden en Leden sich ook souden spoeden, om hun Volkeren tot bescherming van den *Paltz* en *Trier* op te brengen, ten einde daar door den VREDE in de naburige Plaatsen te herstellen. Zullende alle de Troepen sich stiptelijk, conform de Rijks Constitutie, en het Munsterſche Tractaat, comporteeren.

En de bescherming der verdrukte Vorsten,

Over dese Besluyten zond de *Keurvorst van Heydelberg* een Brief aan de Vergadering, om deselve daar over te bedanken, met versoek, dat d'Uitwerking deser goede *Resolutie* haast mogt volgen, ten einde sijn Landen, door het lang om Hulp wachten, niet geheelijk mochten geruineerd, en hy dienvolgens tot noodig onderhoud der Hulp-benden, onmachtig werden; en dat men hem doch, wijl sijn Magasijnen van behoorlijke Voorraat waren ontbloot, de nodige Penningen tot d'Oorlogs Onkosten wilde besorgen, niet alleen voor de gene die te Velde trokken, maar ook voor de Bezetting in de Grendsplaatsen. Recommandeerende vorders, de Rijks-Circulen, die haar Troupen noch niet paraad hadden, te vermanen, sy yder hun Contingent in Geld souden byschaffen. Hy bad hen ook, *Sijn Keyserl: Maj:* aan te

Waar toe Keur-Heydelberg met veel kragtige Redenen geweldig aandringt.

por-

porren, om de Franſche Wapenen een *Diverſie* te geven; wijl de *Koning* bereyts na 't *Franche Compté* in aantocht zijnde, men onzeker van d'uitſlag was. Want indien alles naar ſijn wenſch gelukte, kon deſelve ſijn Macht by die van *Turenne* en *Vaubrun* voegen, om d'*Opper-Rhijn* aan te taſten, waar men geen genoegſaam Volk tot wederſtand hadde; te meer, wijl de *Franſſen* ſelfs uit eenige Rijks-Steden veel Voorraad kregen, tot groot nadeel van 't Rijk; 't welk hy verſocht, dat uit de Naam van 't gantſche Rijk mocht verboden werden, niet twijffelende, dat, wijl des gantſchen Rijks Heyl daar aan dependent was, men daar over de noodige Reſolutie ſoude nemen.

De *Keyſer* doet ſijn klagten, aan 't Sweedſche Hoff inbrengen.

Op 't verſoek van *Sijn Keyſerl: Maj:* beval men den Franſche Miniſter *Gravelle*, uit *Regensburg* te vertrekken; ondertuſſchen *Sijn Maj:* den *Graaf van Starrenberg*, ſijn Gezand aan 't *Sweedſche Hoff*, Ordre zond, om aan den *Koning* te klaagen, over verſcheyde Schriften, die wegens Hem, aan de Vergadering te *Regensburg* wierden overgegeven, tot oppoſitie tegens den Optocht der Keyſerl: Benden; en tot betuiging van Eenzijdigheid der *Sweden*, in faveur van *Vrankrijk*. Daar 't nochtans zéker was, dat ſijn *Keyſerl: Maj:* met deſe Krijgs-troupen geen ander voornemen had, dan ſich alleenlijk te kanten tegens d'Ontroerders, Verwoeſters en Vyanden des *Rijks*. Waar op deſen Gezand tot Antwoord kreeg, dat ſulks t'eenemaal tegen 't Bevel en d'intentie van 't *Sweedſche Hof* ſtreed, als hebbende nooyt ſoodanig Oogmerk gehad, gelijk op andere plaatſen uitgeſtrooyt, en nu door de *Franſſen* ſelfs, beroemder wijſe, voorgegeven wierd.

Krijgs-ruſting van den *Keyſer* in Ooſten-rijk.

Te WEENEN was den Toeſtel tot de naaſte Campagne ook ſeer conſiderabel; de Recruten en nieuwe Wervingen gingen voorbaarig, en was de *Rendevous* der Troupen, die men in de Keyſerl: Erflanden verſamelde, tegen den 1. *May* tot *Egra* in *Bohemen* aangeſteld; zijnde in den Hoogen Krijgs-Raad be-yvert d'Expeditien van den Generaal *de Souches*, als hebbende Commiſſie ontfangen, om in plaats van de *Graaf Montecuculi*, de Keyſerl: Armée in *Nederland* als CHEF te commandeeren, zullende de *Hertog van Bournonville*, die *pro interim* dit Commando waar nam, het Keyſerl: Leger in *Duytſland* gebieden. Ten welken einde *Sijn Keyſerl: Maj:* by *Miſſive* aan de Rijks-vergadering tot *Regensburg* ſchreef; *Dat de* Rijks-Stenden *ſich doch wilden indachtig maken, hoe de* Rijks-Conſtitutien, *ſoo wel als ſijne jongſt-verkondigde* Keyzerlijke Advocatoria *met ſich bragten, dat men de* Vyanden

ſoo

ſoo van 't Huys Ooſtenrijk, *als* 't Duytſche Rijk, *op geenerley wijſe eenige Hulp, maar ter contrary alle Afbreuk moeſt aandoen. En wijl* Sijn Majeſteyt *was bericht geworden, dat de* Schipbrug *te* Philipsburg *ſwaarlijk konde onderhouden werden, indien niet van* 't Rijk, *of door de Rijks-Stad* Straatsburg *het Schiptuyg en voordere Behoeften daar toe wierden derwaards gezonden; Soo was* 't, *dat* Sijn Majeſteyt, *ſulks t'effectueeren, de Rijks-Vergadering op* 't *hoogſte recommandeerde.* Nevens ſtrikt Bevel, dat ſich voortaan niemand in 't *Rijk* ſoude onderſtaan, den *Franſſen* eenige diergelijke, of andere Toevoer, tot des *Keyzers* of des *Rijks* Nadeel, te doen.

Soo ſeer als men tot *Weenen* de Krijgs-preparatien be-yverde, wierden ook tot *Regensburg* de heylſame Reſolutien behertigt; en in gevolge van 't vigoureus beſluyt op den 30. *Marty*, in faveur van *Keur-paltz* genomen, wierd aldaar den 10. *April* ook vaſt geſteld, den *Keurvorſt van Trier* met alle macht by te ſpringen; en ſterker geärbeyd aan de Guarantie voor alle de *Princen* van 't Rijk, die ſich by de Keyſerſche Party ſouden vervoegen; als mede om de *Spaanſche Nederlanden* daar in te beſluyten. Zijnde ook in conſideratie getrokken de Requeſten van de *Graafinne van Naſſau Saarbruk*, ten regarde van haar Gemaal, die noch tot *Metz*, door de *Franſſen* in Detentie wierd gehouden. In dier-voegen men alles daar heen dirigeerde, om het *Rijk*, ſoo veel mogelijk, van de Franſche Oppreſſien te bevrijden. Ten welken eynde men deſe volgende Troupen in de Keyſerl: Erflanden had t'ſamen getrokken, om te doen na beneden marcheeren:

Reſolutie te Regensburg, tot beſcherming der Rijks-Vorſten.

Macht des Keyſers om na beneden te marcheeren.

Regimenten te Paard.	
Coll. *Schmitz* - - -	1000.
Graaf *Caraffa* - - -	1000.
Maquis *Bareith* - - - -	1000.
Coll. *Reiffenberg* - - - -	1000.
Coll. *Suetz* - - -	1000.
Coll. *Metternik* - -	1000.
Dragonders.	
Coll. *Schaak* - - -	1000.
Coll. *Wopping* - - -	1000.
Croaten.	
Coll. *Palfi* - - - -	1000.
Coll. *Caroldi*. - - -	1000.
Paarden -	10000.

Regimenten te Voet.	
Coll. *Wopping* - -	2500.
Coll. *Spar*. - - -	2500.
Coll. *Laport*. - - -	2500.
Coll. *Maſſini*. - - -	2500.
Coll. *Helberſtein*. - -	2500.
Coll. *Strahalt*. - -	2500.
Coll. *Sprankau*. - -	2500.
Coll. *Schuts*. - - -	2500.
Coll. *Krey*. - - -	2500.
Coll. *Reäſch*. - - -	2500.
Voet-volk	25000.

De *Graaf de Souches* uyt sijn Gouvernement van *Waradijn* tot *Weenen* gekomen, kreeg aanstonds Ordre, om voor-af, door *Bohemen* na beneden te trekken; waar op den 25. *May*, met een Convoy door *Frankenland* na *Coblens* passeerde, alwaar met den *Keurvorst van Trier* geaboucheert hebbende, is den 27. dito tot *Bon* aangekomen, van waar terstond vertrok naar 't Keyserl: Leger, dat als-doen tusschen *Limburg* en *Verviers* gecampeerd lag, zijnde tot soo verre door den *Hertog van Bournonville* geleyd geworden, ter tijd als de *Franssen* uyt de verlatene Nederlandsche Conqueesten, onder den *Marchal de Bellefonds*, omtrent *Rhijnberk* vergaderden, om deselve in hare bewegingen t'obsérveren of te stuyten. Onderwijl versorgden sich de *Keyserse* aan den *Rhijn* van alles, wat tot haar voordeel eenigsins kon dienstig zijn, slaande 2. Schipbruggen over dese Rivier, om gedurige Communicatie te hebben; en versterkten de Vesting *Duyts* met alle vlijd. *Sijn Keyserl: Maj:* resolveerde, boven de Recruten en nieuwe Wervingen, noch een Regiment Paarden, en 4. Regimenten te Voet te doen werven, als zullende boven alle de voornoemde Machten noch een Corps van 15 à 16000. Man sterk, op d'Oostenrijksche en Beyërsche Grensen versamelt werden, om, in val des Noods, altoos te konnen derwaards marcheeren, waar men die nut en dienstig achten soude.

Krijgsrusting van *Deenmarken*:

De KONING *van* DEENMARKEN insgelijks met een schoone Armée op de been komende, quam daar mede den 24. *May* te *Geluk stad*; alwaar de Hamburgsche Gesandten hem quamen begroeten, en eenige Geschenken aanbieden: maar wierden van *Sijn Majest*: gerefuseert. Daar vielen velerhande speculatien, op de Desseynen, die de *Koning* met dese Krijgs-Macht mocht voorhebben; zijnde sommige over de Stad *Hamburg* beducht, of 't die op haar kap mocht afdruppen. Andere, doch met weynig waarschijnlijkheyd, hielden staande, als of de *Koning* soude voor gehad hebben, daar mede sijn Heer Broeder, *Prins George* aan de *Poolse* KROON te helpen. Noch andere sustineerden, dat hy met dit Heyr, den *Keurvorst van Palatijn* of *Heydelberg*, wiens Land en Inwoonderen, door de *Franssen* onder *Duc de Turenne* soo seer verwoest en onderdrukt wierden, soude te hulp komen. Vallende dus alle dese verscheydene Speculatien, ter oorsaake men niet wist, dat dese *Koning* yemand tot openbaar Vyand hadde; en buyten dien sijn Desseynen seer secreteerde. In welk geval men het gemeene Spreekwoord waar bevond; *Dat Groote Heeren*

Waar over verscheyde Speculatien vallen.

Heeren Boecken, voor den Gemeenen Man, duyster te leſen zijn.

Doch het Voorhebben deſes *Konings* met ſijn Krijgs-Macht, heeft naderhand door deſſelfs uytwerkingen genoegſaam gebléken; gelijk wy ook te ſijner tijd, in 't Vervolg van deſe VERWERDE EUROPAAS Tragedie, wel zullen zien.

Ondertuſſchen beſtond deſe Deenſche Macht, in de volgende Regimenten: Deenſche Heyrs-Magt.

RUYTERY.

Het Regiment *Lijfguarde.*
De Gereformeerde Officiers te Paard.
Het halve *Zeelandſche* Regiment.
Overſte *Rantzous* Regiment.
Overſte *Santburgs* Regiment.
Half Regiment van *Funiſe.*
Overſte *Zee-ſtads* Regiment.
Graaf *Rantzaus* Regiment.
Zijnde hier by 20. Stukken Kanon, en alle noodige Proviſie.

VOETVOLK.

Halve *Lijf*-Regiment.
Halve *Holkens* Regiment.
Halve *Zeelandſche* Regiment.
Jochim Schakken ſijn Regiment.
Gener: Lt. *Arensdorfs* Regim: *Funiſes* Regiment.
Half Reg: van d'Overſte *Wiltmakken.*
Half *Velt-heers* Regiment.
Half Gen: *Weyers* Regiment.
Overſte *Roſenkrans* Regiment.

Deſe voornaame Hoofden lieten ſich ook daar by vinden.

De Veldheer *Schak.*
Gener: *Weyher.*
Gen: Lt: *Arentsdorf.*
Gen: Major *Arentsdorf.*
Gen: Major *Holk.*
Gen: Major *Roſenkrans.*
Gen: Major *Baudiſſin.*
Met nog meer andere Officieren.

Wegens de Krijgs-Machten der noch overige Chriſten Potentaaten, als; de *Kroon Sweden*, ſijn *Keurvorſtel: Doorl: van Brandenburg*, de *Hertogen van Lunenburg*, *Biſſchop van Munſter*, en meer andere, zullen hier na gementioneerd werden, na de voornoemde Legers te Velde gebracht, en derſelver Actien ten deelen aangemerkt te hebben; terwijl deſelve veel later dan deſe, op de been gekomen zijn.

Hebbende voor eerſt d'over-groote Krijgs-Macht van *Sijn Alderchriſtel: Majeſteyt* de *Koning van Vrankrijk*, in drie Hooft-Armeen, en 6. beſondere vliegende Legers, eenigſins in Poſtuur gevoegt.

Ten 2. De Macht en Toeruſting van de *Kroon Spanjen*, ſoo in

desselfs *Rijk*, als in de *Spaansche Nederlanden*, onder Sijn Exell: *de Montery*, gemeld.

Ten 3. De Toerusting en Macht van *Haar Hoog Mog*: de *Heeren Staaten Generaal*, soo te Water als te Lande; zullende hier na ook haar considerable Armée, onder de Directie van *Sijn Hoogheyd* den *Prince van Oranje*, in volle Postuur den Marsch sien vervolgen.

Ten 4. hebben wy de Toerusting en Krijgs-Macht van sijn *Keyserl: Majest*: en die van 't *Duytsche Rijk* beginnen aan te merken; en daar op,

Ten 5. sijn *Koninkl*: *Maj*: *van Deenmarken* met sijn Armée te Velde gebracht. Nu werd het tijd, derselver Bewegingen, Ondernemingen, en Uytwerkingen te gaan zien. Dus zullen wy yder van dese Legers in haar Marsch vervolgen; en met de FRANSSEN, die, als eerste Verstoorders van d'Algemeene *Rust*, en *Ontroerders* van gants *Europa*, eerst aangevangen hebben, een Begin maken.

De KONING van VRANKRYK, voor al eer iemand te Velde komt, zend 11000. Man na 't FRANCHE COMTE' of het GRAAFSCHAP BURGUNDIE.

Situatie van *Bourgogne*, en 't *Franche Comté*.

BOURGOGNE of anders *Burgundie*, alsoo genaamt naar een Plaats in 't Land van *Langres*, is een groot Landschap, gelegen in 't Ooster-deel van VRANKRYK; werd in een *Hertogdom* en *Graafschap* verdeelt, het eerste de Naam van *Bourgogne*, en 't laatste de Naam van *Franche Comté* of 't *Vrye Graafschap* voerende. Het HERTOGDOM is gelegen tusschen de Landschappen *Bresse*, *Beauiolois*, *Forez*, *Bourbonnois*, *Nivernois*, *Gastinois*, *Champaigne*, en 't *Graafschap Burgundie*. Het GRAAFSCHAP of 't *Franche Comté*, ligt tusschen de Landschappen *Lottharingen*, der *Elsas*, *Switserland*, *Savoyen*, *Bresse*, en *Champaigne*; werdende ten Oosten van 't *Hertogdom Bourgogne*, door de Rivier de *Rhosne* afgesneden. Beyde gehoorende onder 't *Parlement* van DYON, de Naam der Hooft-stad deses Landschaps, byna op de Frontieren van *Vrankrijk*, over de Rivier *Ousche* gelegen.

Alvoorens nu dese voorgem: Heyrlegers te Velde, en aan 't be-

't bewégen waren, had *Duc de Navailles* by *Aussone* of *Auxone* (ten Ooſten in 't Hertogdom *Burgundie*, aan de Rivier *Saone*, by de Grenſen van 't *Franche Comté*) een Macht van 11000. Man te ſamen gebracht, waar mede hy den 12. *February* na 't *Franche Comté*, of het *Vrye Graafſchap* trok, niet tegenſtaande door de quade wegen en 't hooge water ſeer wierd verhindert, te meer, alſoo het Water *d'Ougnon*, waar geen Brug over lag, paſſeeren moeſt. Waarom veerdiglijk ſijn Volkeren daar door deed ſwemmen, en aanſtonds recht op 't Kaſteel van *Peſme* aan trok; 't welk met 6. Stukken Kanon beginnende te beſchieten, wierd den Commandant den 14. dito des avonds tuſſchen 6 en 7. uren genoodzaakt, het ſelve over te geven, na de FRANSSEN, door ſijn Wederſtant 3. Caps: en eenige Soldaaten hadden verlooren.

Daar de *Franſſen* in trekken, en veel voorname plaatſen veroveren.

Als:
1. 't Kaſteel van *Peſme*.

Korts daar na veroverden ſy ook de Stad en 't Kaſteel ARNAY, een wel bewoonde en vermakelijke Plaats, binnen 't Hertogdom *Burgundie*, ten Noord-ooſten de Stad *Autun*, by den Oorſpronk van 't Riviertje *Arroux* gelegen.

2. De Stad *Arnay*:

En ten eynde d'Inwoonderen des Lands den *Franſſen* in deſe Tocht behulpelijk ſouden zijn, deden die verſcheyde Brieven door het geheele Land ſtrooyen, om haar tot Oproer te verwekken. Doch dit niet wel willende gelukken, trok de *Hertog van Navaillies* weder van *Peſme* na GRAY, een wel-bewoonde Stad met een Kaſteel, op een Heuvel, in 't Noord-weſter Deel van 't *Franche Comté*, aan de Rivier *Saöne* gelegen; eertijds een ſterke Plaats; maar Anno 1668. door de *Koning van Vrankrijk* ingenomen, wierden de Wallen en 't Kaſteel gedemolieert, en is zedert alleen met een *Contreſcarp* herſteld geworden. De *Spanjaarden* ſich deſe Plaats weder aangematigt hebbende, lag nu een Bezetting van 400. *Switſers*, 200. *Italianen*, het Regiment van *Maras*, en 5. Comp: Land-Luyden daar binnen; dewelke, ſoo haaſt ſy d'aankomſt deſer *Franſche* Macht vernamen, hun Voorſteden begonden af te branden: doch wierden wel haaſt daar in verhindert. Want *Navaillies* ſich dien ſelven dag daar voor campeerende, ging 's avonds met het Regiment Curaſſiers de Plaats recognoſſeren; waar op die van binnen een Uytval met eenige Cavallery doende, quetſten eenige Franſche Officiers, ſelfs kreeg *Duc de Navaillies* drie ſchooten door den Hoet, waar van de laatſte ſijn geheele Paruyk weg nam, werdende 2. van ſijn byhebbend Geſelſchap aan ſijn zijde doot-geſchooten.

3. De Stad GRAY.

Des nachts tuſſchen den 25. en 26. wierden de *Trencheen*, door het

het Battaillon van de Guardes geöpent, en voorderde de *Franſſen* ſoodanig, dat tuſſchen den 27. en 28. het Regiment van *Lion* ſijn Logement op 't Contreſcarp maakte. Waar op ſy 5. valſche en een ware Attaque ordonneerden. Doch de Coll: *Maſſiette*, die de Bezetting commandeerde, wel inſiende, dat tegens een algemeene Storm niet beſtant ſoude weſen, accordeerde den 28. deſer des Middags met *Duc de Navailles*, op Conditie, dat het Guarniſoen ſonder Wapenen of Bagagie, daar uyt na *Luxemburg* ſoude trekken, en geſeyde Coll: *Maſſiette* binnen 6. Maanden tegens *Vrankrijk* niet mogen dienen, noch in 't *Franche Comté* komen. Doch ged: *Hertog* uyt genereusheyd vergunde noch aan de Soldaaten haar Bagagie, en aan de *Switſers* verlof, met de Wapenen na hun Makkers te trekken; maar de Ruytery wierd heel gedemonteerd, hebbende de *Franſſen* in deſe Belegering verſcheyde Officiers, en een goet deel Soldaaten verlooren. Waar op ſy deſe Plaats in Bezetting namen.

Duc de Navaillies ſijn Troupen wat hebbende laten ruſten, en *Sr. dela Feuille* tot Gouverneur geſteld, marcheerde met ſijn meeſte Volk weder uyt dit *Vrye Graaffchap* na DYON, de Hooft-ſtad van 't Hartogdom *Bourgogne*.

Handeling over de *Neutraliteyt* van 't *Franche Comte.*

Midlerwijl de *Switſers* door 5. Gedeputeerden beſig zijnde, om de *Neutraliteyt* voor 't *Graaffchap* van *Bourgundie* te bewerken, gingen de *Franſſen* dapper voort met het fortifieeren van GRAY, het zy, om dat ſelfs niet geſind waren deſe *Neutraliteyt* te acceptéren, of dat ſy dachten, deſelve door de *Spaanſen* niet ſouden werden aangenomen.

Den 24. *Marty* arriveerden de Switſerſche Gedeputeerden tot *Beſançon*; doch ſchenen daar niet de grootſte inclinatie tot de *Neutraliteyt* te vinden, wijl de *Spaanſſen* verhoopten, door het Secours dat ſy verwachten, ſich daar weder Meeſter te maken: echter ſtonden ſy een *Stilſtand van Wapenen* toe; en de Gedeputeerden van 't Onthaal des Gouverneurs *Don Franciſco d'Alvedo* wel vernoegt, trokken den 28. dito van daar na *Auſſone*, om met den *Hertog van Navaillies* te confereeren; die den *Stilſtand van Wapenen* voor een Maand conſenteerde, ſonder ondertuſſchen d'een of d'ander eenig Secours ſou mogen krijgen, maar alles in den doemaligen ſtand blijven. 't Welk den *Spanjaarden* geen genoegen gevende, zijn de Gedeputeerden geheel onverrichter ſaake weder na huys getrokken. Terwijl den ſelfden dag daar arriveerde de *Prince van Vaudemont*, die met kleyn gevolg incognito

nito te Poſt over *Baſel*, door ſeer veel omwegen, periculen en meenigerley lagen der Vyanden, daar was aangekomen. Want hy van Sijn Exell: *de Montery* afgezonden, vertrok den 15. *Marty* met 20. Paarden van *Frankfoort* boven *Rotwiel* na *Studgard*.

Voyagie van *Prins Vandemont* derwaards, gelukt wonderlijk midden door alle Gevaren;

De *Franſſen* van ſijn Voyagie bericht, hadden hem op veel paſſen lagen geleyd, als by *Studgard*, *Wirtenberg*, *Briſgauw*, en op meer andere plaatſen, met ſterke Partyen op hem loerende. Hy niet ſlings, liet ſijn Bagie en alle omſlag tot *Studgard* blijven, nemende, alleenlijk met noch 3. andere in geſelſchap, ſijn weg op *Bazel*, alleſins hen voor 4. Italiaanſche Reyſigers doende paſſeeren, en dit ſoo wel gefingeert, dat de *Franſſen* ſelfs, by ſonderling voorval in de Herberg, hen aanſprekende, te verſtaan gaven, hoe ſy een voornaamen Aanſlag hadden op een hoog Perſonagie, die na *Bourgogne* trok. 't Geen hem dies te voorſichtiger maakte, om ſich ſelven, ſoo veel mogelijk, onbekent te houden. Dus ſijn weg over *Philipsburg* nemende, wierd hem aldaar door den Gouverneur bericht, de Saak ſoodanig geſteld te zijn, dat niet geloofde, deſe *Prins* al die gevaarlijke Strikken ſoude ontſnappen: ſoo dat van daar na *Rhijnvelde* vertrekkende, de *Franſſen* eenig achterdocht begoſten te krijgen, en hem met 35. Ruyters vervolgden, maar konden dees *Prins* op geen 6. uren na onderhalen. Alſoo geraakte hy door *Switzerland* na *Bourgogne*, alwaar met alle Eer wierd ontfangen, trachtende door ſijn tegenwoordigheyd en goede Directie alles te verſorgen wat tot verzékering en herſtelling deſer *Provincie* mogt dienen, ondertuſſchen hy ſijn Vader den *Hertog van Lottharingen* met een goet Secours voor de *Spaanſſen* daar verwachtte.

Wijl de *Franſſen* op meeſt alle Paſſen, hem allerley Lagen leggen.

2 à 3. dagen na ſijn Arrivement, zijnde den 1. *April*, heeft ſich deſe *Prins* te Velde begeven, en de *Franſſen* de Belegering van *Arboys* doen quitéren, na dat verſcheyde dooden en 2. Stukken Geſchut achter lieten. Zijnde dit Stedeken byna in 't midden van 't *Franche Comté*, aan 't Riviertje *Lauſtine* gelegen. Waar na *Prins Vandemont* den 5. dito na *Dole* ging, om met den *Marquis de St: Martin*, Gouverneur aldaar, te confereeren. En hebbende hier en daar noch eenige favorabele Rencontres gehad, byſonder door *Monſr. Maiſons*, die het Regiment Paarden van *Duc de St: Aignan*, Guarniſoen houdende in *Orgelet*, geheel geruïneerd had; ſtelde op alles ſoodanige Ordre, dat met het verwachte Secours, goede apparentie was, deſe *Provintie* niet alleen te zullen konnen beſchermen, maar geheel van de *Franſſen* te

Hy gelukkig arriveerende ſtelt, tot nadeel der *Franſſen*, op alles goede Ordre.

te suyveren. 't Welk de *Hertog van Navaillies* apprehendeerende, is selfs Persoonlijk na *Paris* getrokken, om daar den *Koning* de toestant deser Saake te remonstreeren.

Waar over de Koning van Vrankrijk een groote Krijgs-raad aan-stelt,

Waar op de *Koning van Vrankrijk*, sijn groote Krijgs-raad, in 't byweſen van de voornaamste Generaals Persoonen, deed te samen komen, om daar de Ordres tot de naaste *Campagne* te beramen. Ondertusschen van de Voornemens der *Geallieerden* verwittigt, wierd beslooten, maar alleenlijk *Defensijf* t'agéren, en soo veel doenlijk, der *Geallieerdens* Desseynen, door 't verduuren, te verydelen. Om op de *Hollandsche* Zee-Macht te passen, sou een Leger van 30000. Man op de Zee-kusten gelegt, en de Landzaaten daar by gevoegt werden. De *Prins van Condé* soude met 25000. Man na *Vlaanderen* gaan, en sich aldaar conjungéren met de Troupen, die den *Marchal de Bellefonds* uyt de Hollandsche Conqueſten had opgevoert. De *Marchal de Turenné* sou met eenig Volk na de *Paltz* trekken, en de Troupen, die in *Lottharingen* en in der *Elsas* lagen, by sich voegen. De *Hertog van Navaillies* sou in *Bourgogne* die saken waarnemen. Waar toe dan al het Krijgs-volk naar hun respective *Rendevous*-plaatsen begon te marchéren, werdende de tegenwoordige Macht, in Dienst des *Konings van Vrankrijk*, begroot, op meer dan Drie-maal Hondert-Duysent Soldaaten; en weder, als in de twee voorgaande Jaaren, verzelt met een seer grooten toestel van *Treyn* en Artillery. Waar op *Marchal de Turenne* den 5. *April* van *Paris* na de kant van *Lottharingen* vertrok: maar *Prins van Condé* wierd noch door de hévigheyd van sijn Jicht-quaal opgehouden.

De Veld-togten doet ordonneeren;

En sijn Krijgs-Magten in 300000. Man bestaande, doet te Velde trekken,

Ondertusschen quam *Duc de Navaillies* den toestand van *Bourgondien*, en het aldaar verwachte Secours berichten. Dies de *Koning* aan *Turenne* Ordre zond, met alle vlijd den *Hertog van Lottharingen*, den Doortocht door der *Elsas* of *Switserland* na *Bourgogne* te verhinderen. En besloot *Sijn Majest.*, met de Troupen van sijn *Huys*, en eenige die onder *Condé*, na *Nederland* waren gedestineerd, selfs in Persoon derwaards te trekken, en dat Graafschap te vermeesteren.

Midlertijd was *Prins Vaudemont* daar noch seer bésig, en trok den 16. *April* met 5. Veld-stukken na *Poligny*, om die Plaats te attacquéren. Alvoorens eenige minder Plaatsen ge-émporteerd hebbende, heeft, ter oorzake van d'aannadering der Fransche Macht, sommige weder gequiteerd, om de notabelste Vastigheden dies te beter te beschermen, bevélende het Gouvernement van

van *Dole*, aan den *Marquis de Borgamane*; van *Salins* aan den Gouverneur van de Provintie *d'Alvedo*; trekkende hy selfs binnen de Stad *Besançon*; doch buyten meening, van daar te zullen belegert zijn. 't Welk niet soo haast begon gewaar te werden, of wende alle vlijd aan, om uyt te geraken, en door te bréken, maar alles te vergeefs.

Waar op de Koning met sijn gantsche Hoff ook volgt,

Ondertusschen marcheerden de Troupen van 's *Konings Huys* en sommige andere onder den Hertog van *Anguin* met een geproportioneerde Artillery na *Bourgogne*, waar na *Sijn Alderchristel: Maj:* met de *Koninginne* en het gantsche *Hoff* ook volgden, brekende den 20. *April* van *Paris* op, en nam nacht-rust tot *Fontaine Bleu*, trekkende voorts door *Pont sur Yonne*, *Sens*, *Villeneuve le Roy*; sliep den 22. dito tot *Joigny*, alwaar den volgenden dach verbleef, en van daar over *Auxerre*, *Noyers*, en *Montbard*; den 27. dito arriveerde tot *Le Fils du Lict*, daar de *Koninginne* en de *Dauphin* hun weg na *Dyon* en *Auxone* namen; en de *Koning* na *Gray*, konnende om de quade wegen en swaaren regen het Geschut soo spoedig niet aangevoert werden; waarom *Sijn Majest:* de Stad *Besançon* voorheen door den *Hertog van Anguin* deed berennen; zendende den *Hertog van Luxemburg* en *Marquis de Listenois* met omtrent 4000. Man na verscheyde andere Posten; van waar sy na weynig dagen aan *Sijn Maj:* advijs zonden, dat *Pontaliers*, *Chasteauvieux*, en de Kasteelen *Ornan* en *Scey* vermeesterd hadden, en nu gereed stonden, om *Salins* te berennen.

En Sijn Leger op *Burgundie* doet invallen;

Besançon, of anders *Bezanzon*, een groote treffelijke, doch soo oud gebouwde Stad, dat men derselver Oorsprong en Begin naulijks weet naar te vorssen; leyt in 't *Franche Comté*, ten deele op 't af hangen van 't Gebergte, en de rest beneden aan de Rivier *Doux*, waar van sy met twee Armen, in forme van een Houf-yzer, werd omvangen. 't Is een seer sterke Plaats, rondsom met een steene Muur omringt, en 't Kasteel booven op een steyle Heuvel gelegen.

Daar Hy *Besançon* eerst doet aantasten,

Na nu den 25. *April*, op Ordre des *Konings van Vrankrijk*, door *Duc d'Enguin*, de Stad *Besançon* was berend; en dat *Sijn Majesteyt* den 2. *May* over *Gray* noch dien selven Avond Persoonlijk daar voor was gekomen, ging tegens de Nacht omtrent 9. uren, voor al eer sich te rusten wilde begeven, de Plaats rondsom besichtigen, wel in manier van een slecht Soldaat gekleed, maar zékerlijk als een dapper onverzaagd Krijgs-Overste sich comporteerende; doch niet sonder groot gevaar, aangesien maar 5. pas-

Na Hy selfs in der Nacht de Vesting met groot Gevaar heeft besichtigt.

sen van hem, een Officier wierd doot geschooten. Des anderen daags den 3. dito had *Sijn Maj:* den *Marquis de Genlis* met 4 à 500. Man na 't Kasteel van *Vaux* gezonden, om dat t'overmeesteren, alsoo 60. Soldaaten, die daar op lagen, de voeragie seer verhinderden. Doende ondertusschen dese volgende *Declaratie* als een *Manifest* door de geheele Provintie verspreijen:

De genegendheyd, die Wy hebben tot de Volkeren van 't Graafschap Bourgundien, dewelke wy aansien als onse natuurlijke Onderdanen, ons gevoelijk makende aan hare Quaalen: Soo konnen wy de Verdrukking, die deselve door de Spanjaarden lijden, niet hooren melden, sonder de Resolutie te nemen, hen daar van te verlossen: Daarom is 't, dat Wy in de gemelte Provincie trekken, met een Leger van 30000. *Man; hopende dat de Bescherming des Hemels, &c.*

Welke Stad belegert zijnde, werden de Trencheen ge-opend,

Den selven dach quam 't Geschut in 't Heyr, waar op *Sijn Majest:* aanstonds drie Batteryen deed verveerdigen, en dien nagt de *Trencheen* liet openen, door 2. Battallions Fransche Guardes, onder *Duc dela Feuillade*; haar Coll: en eerste Lt: Gener: den *Chevalier de Lorraine*, Veldmarchal, en *Marquis d'Arcy*, *Aide de Camp*, zijnde *Duc d'Anguin* daar tegenwoordig, en avanceerden dien nacht 200. passen. Den 7. *May* wierd de Stad van 4. Batteryen seer hévig beschooten, en des avonds de Wacht afgelost, door 2. Battalions van 't Regiment *Lionnois*, onder den *Grave de Lude*, Lt: Gener: de *Marquis de Genlis*, Veldmarchal, en den *Chevalier de Nogent*, *Aide de Camp*; werdende gedurig d'Approches ter rechter en ter slinker gecontinueert. Den 8. dito quam in de Loop-graven 2. Battalions van des *Dauphins* Regiment, onder den *Marquis de Rochefort*, *Marquis de Renel*, en *Grave de Chiverny*; werdende dien nacht, niet tegenstaande een sterken Regen, aan de rechter *Linie* veel geavanceert; maar wegens de rotsachtigheyd weynig aan de linker *Linie*. Doch de *Koning* seer genegen, om het Werk kort ten eynde te zien, beval den 9. dito, ook by daag te approcheeren, onder de beschutting van Schans-korven, soo dat sy in 't korte tot aan de Rivier geraakten; werdende des avonds afgelost, door het Regiment van *Crussol*, en een Battalion van *Anjou*, geleyd door den *Grave de St. Geran*, onder 't Commando van den *Marquis de Fourilles*, Ridder de *Hautefeuille* en *Grave van Ayen*, en naderden tot binnen 150. passen voor de Halve-Maan van de Nieuwe Stad. Den 10. dito wierden noch 3. nieuwe Batteryen opgeworpen, die veel effect deden, als wanneer de Belegerden ten 2. uren een dappe-

De Belegerden doen een dappere Uytval,

ren

ren Uytval deden, ter plaatſe waar ſich den *Grave van St. Geran* onthield, daar veel *Franſſen* ſneuvelden, en hy ſelfs doodelijk wierd gequetſt. Tegen d'aanſtaande nacht was voorgenomen, de Rivier de *Doux* te paſſeeren, waarom een meerder getal Troupen in de *Trencheen* ging, onder *Duc de la Feuillade*, *Chevalier de Lorraine*, en *Grave van Marſan*: Maar de harde Reegen, en 't onſtuymig We'er verhinderde ditmaal hun Voornemen.

De Koning betoonde ſich, geduurende deſe Belegering ſeer dapper en vigilant, zittende meeſt altoos te Paard, om overall heen te konnen zien; en kreeg *Sijn Majeſteyt* te dees tijd Bericht, dat de *Hertog van Luxemburg* ſich had verzékert van *Pontarlier*, een Stedeken niet wijd van daar, op de Grenſen van *Switſerland*, aan een kleyn *Meertje*, daar de Rivier *Doux* uytvloeyd, ten weſten de *Neuwenburger-Zee* gelegen; hebbende daar-en-boven ook vermeeſtert, de Kaſteelen van *Ornan*, *Sée*, en *Chaſteauvieux*; alle Plaatſen ſeer wel gelegen, om Lijf-tocht te bekomen, die men in 't Franſche Leger nu merkelijk gebrek had.

De Koning toont ſich in dit Beleg ſeer vigilant.

En bekomt tijding van de Progreſſen onder *Duc de Luxemb*:

Den 11. deſer wierden de *Trencheen* weder afgeloſt; men arbeyde met alle vlijd, om de Werken door een *Communicatie-Linie* in een te brengen; en deed de *Ridder de Moncaut* booven de *Loop-graven* noch een Logement aan den Voet des Bergs maken, om van daar na den *Bedekte-Weg* tuſſchen des Riviers Oever, en des Stads Muuren, t'avanceeren. Waar over de Belegerden des anderen daags een furieuſe Uytval op de *Trenché* aan de Linker-zijde deden, en tot aan 't Hooft van 's Vyands Werk door-drongen, daar ſy de Aard-ſakken, Schans-korven, en alle der *Franſſen* voorderen Toeſtel ter neder ſmeeten, *Sr*: *Carron*, Cap: van 't *Lyonſe* Regiment doot ſchooten, en ook de daar liggende Battery meenden te vermeeſteren; maar wierden toen binnen gedreeven.

Belegeraars avanceeren hun Werken geweldig.

En doen de Belegerden een hévigen Uytval.

De *Franſſen* daar-en-tegen deſen Dach alles tot den Storm verveerdigt hebbende, ontſtont 'er ſulken Onwe'er, met Hagel, Donder, en Blixem vermengt, dat ſich genoodzaakt vonden, dit Deſſeyn tot des anderen-daags te ſtaaken: en quamen dien Nacht 2. Battaillions van den *Dauphin*, onder den *Marquis van Beringen*, de *Marquiſen de Rochefort* en *d'Angeau* in de *Trencheen* afloſſen. De *Koning*, om ſijn Volk in den Storm te beter te ſparen, deed dien ſelven Nacht noch een groot *Logiment*, als een Wapen-plaats, ter linker-zijde in 't Werk maken; en noch een

swaare Battery van 8. Stukken Geschut oprechten, om de Halve-Maan, dicht voor de Stad, te beschieten.

In 't aflossen der Trencheen, blijven verscheide brave Officiers.

Den 13. het voormelde Logement voltoyt, wierd 's avonds de *Trenchéen* afgelost, door 't Regim: van *Crussol*, en 't eerste Battaillon van *Anjou*, gecommandeert door *Duc de Crussol*, en *Comte de St. Geran*; de *Marquis de Fourilles*, en *Hautefuellie* daar dien dag zijnde, met den *Ridder Nogent*, in plaats van de *Marquis de Termes*, die gequetst was; gelijk den *Graaf de St. Geran* in 't uytgaan ook een swaare Wonde kreeg, den *Marquis de Beringen* doot wierd geschooten, en den *Marquis de Bellingam* te voren soo swaar gequetst, dat nu ook overleed. Desen Nacht alles in staat, om 't *Contrescarp* te bespringen, voerde *Duc de Crussol* sijn Regim: als 't oudste, ter midder-nacht ten een uren, daar op aan; en kreeg 't, na groote Tegenstant wederstaan te hebben, in sijn Magt, maakende daar een groot Logement: Maar moest dit gewin, met een groot verlies van sijn Volk, bekoopen.

Franssen vermeesteren het Contrescarp.

Den 14. wierden de *Trencheen* weder afgelost, door 2. Battaillons van de Lijf-wacht, en 2. Battaillons van *Anjou*. Wanneer *Duc de la Fueillade* daar uyt komende, alles deed prepareeren om des Stads Halve-Maan, en voorder de Plaats selfs te bestormen. Dan de Belegerden sulks vermerkende, en daar tegens inziende, dat de Plaats voor hen, tegens 't Geweld van soo grooten Koninklijke Macht, daar 't Koninklijke Opper-Hooft selfs sig tegenwoordig hield, niet houbaar was, zonden eenige Gedeputeerden uyt de *Borgery* en *Militie* aan *Sijn Majesteyt* in 't Leger. Waar op het Accoord getroffen, en des anderen-daags den 15. d'Articulen op volgende wijse gedresseert, en weder-zijds geteekent wierden; te weten:

Prepareeren alles tot den Storm.

De Belegerden sich niet bestant achtende, resolveeren, tot Capitulatie.

Dat de Borgers hun vorige Privilegien behielden; d'Eedelen na haar Woningen wierden gedemitteerd; en 't Garnisoen Prisoniers de Guerre soude werden gehouden, tot de geheele Provintie onder de Magt van den Franschen Koning *soude gekomen zijn.*

Prins Vaudemont, en eenige andere dappere *Spaansche Officiers*, al te genereus van Gemoed, om sich, op 's *Konings Genaade*, tot Krijgs-Gevangenen te laten verklaren, namen resolutie, hen met de meeste *Militie* op 't Kasteel of *Citadelle* te retireeren, en daar liever, of hen alle doot te vechten, of eerlijker Conditien te bedingen: gelijk dan reeds in hun Retirade, van d'aannaderende *Franssen*, die nu de Stad in Bezetting namen, den *Marquis de Rouvroy* en den *Ridder de Sale* doodden. Den 17. quam *d'Aards-Bisschop*

Maar *Prins Vaudemont* en andere brave Officiers, geen Krijgs Geva: willende zijn retireeren op 't Kasteel.

Biſſchop van *Beſançon* den *Koning van Vrankrijk* verwellekommen. Den 19. wierden de Loopgraven en Batteryen, die men tegens de Stad had gebruykt, geſlecht, en voorts alles geprepareert, om de CITADELLE *Vive Force* aan te taſten. Maar deſelve, alſoo op hooge ſteyle Rotzen is gebouwd, geheel onaankomelijk zijnde, kon niet anders dan van verre door Kanonneeren gedwongen werden; waarom de *Koning* wel Vijf Batteryen vol Geſchut, boven op de daar rondsom-heen liggende Bergen deed planten, en daarmede in diervoege continuëel op dit *Fort* donderen, dat derſelver Fortificatie in korten ſoo plat onder de voet geraakte, en het in de *Citadelle* ſelfs ſoo onvry wierd, dat 'er niet een ſchoot meer miſte, want daar reeds tuſſchen de vier à 500. Soldaaten in 't voet-zand lagen. Soo veel nu, dit ſwaar Verlies, der Gebleevene, en 't groot Gevaar voor de nog Overige, den Geattakeerden den Moed deed ontvallen; ſoo veel te meer Couragie verwekte dat in d'aannaaderende Attakanten, die noch daar-en-boven door haares *Konings* Tegenwoordigheyd geſtijft, reſolveerde men eenparig tot den Storm. Waar toe *Duc de la Fueillade*, met het Regiment Lijf-wachten, en den *Ridder de Lorraine*, met des *Konings* Muskettiers wierden gecommandeert: die alle met den Dégen in de Vuyſt, omtrent den Middag ten 11. uren den Aanval ondernamen. Maar de Rotzen ſoo ſteyl, dat naulijks voor een Perſoon ſonder Geweer waren te beklimmen, ſouden byna den Moed hebben laaten zinken, ten ware de *Koning*, die al dit Werk van boven een Hoogte aanſach, met al de Batteryen van alle kanten te gelijk op de *Citadelle* had doen kanonneeren; waar door die van binnen verflaauwende, en ter contrary die van buyten nieuwen Moed grijpende, drongen onder dat Faveur na booven, en taſten met ſoo groot Geweld het daar aan leggende FORT *St: Steven*, en deſſelfs Buyten-werken aan, dat ſy die na groote Tegenweer in-kreegen, en den Belegerden dwongen, binnen de *Stadelle* te wijken. Van welk Avans den *Koning* niet ſoo haaſt bericht, of zand daatelijk meer Secours, om deſe Winſt te verzeekeren; latende onderwijl noch een Battery heel naby toeſtellen, om de *Citadelle* plat te ſchieten.

Dat de Koning *vive Force* doet aantaſten.

En tegen op de Steylte der Rotzen laat beſtormen,

De GOUVERNEUR *Caron de Soye*, geen kans ziende, om dit machtig Geweld langer te reſiſteeren, liet den 22. deſer de *Chamade* ſlaan, en drie Officiers tot den Koning gaan, om te capituleeren. 't Welk in deſer voegen geſchiede:

Waar op die van binnen de *Chamade* ſlaan;

Dat den Gouverneur met de Spaanſche en Duytſche Volkeren na Luxemburg,

Eerlijke Conditien bedingen;

burg, en d'Italianen, met volle Wapenen en Bagagie, na Milaan souden werden geconduizeert; maar 's Lands Ingezetenen moesten Krijgs-Gevangenen blijven, tot 'er tijd de Koning *de geheele Provintie soude in hebben, en sy Hem dan den Eed van Getrouwigheyd deden.*

Prince van Vaudemont, hoewel in 't Accoord niet gespecificeert, wierd echter van *Sijn Koninkl: Majest:*, om sijn uytmuntende Dapperheyd, geduurende dit Beleg beweezen, gepermitteerd, met een *Edelman* vry uyt te trekken, waar 't hem geliefde. En ter oorzake dat sijn Paard onder hem, binnen 't Kasteel, door des Konings Volk was doot geschooten, vereerde *Sijn Majesteyt* hem een ander uyt sijn eygen Stal. Dies dese *Prins* den *Koning* alle Eer en Dankbaarheyd bewees: die daar tegen, om sijn groote Genereusheyd, en bysondere Affectie tot destige Krijgs-Helden te meer te doen uytmunten, den *Prince* verso cht, het Middag-Maal met Hem te doen: gelijk geschiede; en des Avonds met *Duc d'Orleans*, na dat de *Koning* den *Prins van Vaudemont* had geraden, wegens het pericul en de moeyelijkheyd van de Reys, niet na sijn *Heer Vader*, den *Hertog van Lotharingen* te trekken, maar sijn Weg over *Paris* na *Vlaanderen* te nemen. 't Welk hy erkennelijk observeerde, en *Sijn Majesteyt* voor alle Siviliteyt en Vriendschap bedankte.

En werd *Vaudemont* om sijn Dapperheyd, deftig onthaalt by den Koning.

Ondertusschen waren de *Franssen* noch den selven Dach van 't Accoord, binnen 't Kasteel, en de *Spaansen* des anderen daags den 23. *May* daar uyt getrokken; wanneer de *Gouverneur de Soye*, *Sijn Majesteyt* tot op 30. Schreden passeerende, denselve alle behoorlijke Reverentie bewees; die eenige dagen daar na, uyt curieusheyd, het gedevalizeert Kasteel ging besichtigen. Het *Gouvernement* deser Plaats, een der destigste Vestingen van geheel *Bourgogne*, en ook het *Bestier* over de gantsche *Provincie*, soo haast die over soude zijn, gaf de *Koning* aan den *Hertog van Duras*: en liet alle Werken, tot het Beleg der Stad en 't Kasteel gebruykt, slechten. Zendende het meeste Gros sijns Heyrs na Dole, om die Stad te berennen; werwaards *Sijn Majesteyt* sich den 25. deser ook begaf, en den 27. daar arriveerde.

Die het Gouvern: van dese Plaats en de geheele *Provintie* aan *Duras* geest.

Dole, eertijds een seer sterke Plaats, in 't Wester-deel van 't *Franche Comté*, naby de Grensen van 't *Hertogdom Burgundie*, aan 't Riviertje *Doux* gelegen, is ook een der considerabelste Vestingen van dit Landschap. Soo haast de *Koning* hier voor quam, ging de Plaats rondsom besichtigen, en gaf de noodige Ordres, om 't Beleg te formeeren. Onderwijl hadden de Belegerden al ver-

En de Stad Dole doet belegeren.

verſcheyde Uytvallen, op d'eerſt aannaderende *Franſſen*, met goet Succes gedaan; kanonneerende continueel ſoo ſterk, dat de *Franſſen* ſelfs ſeyden, ſy hier binnen deſe weynig dagen al meer Volk, dan voor de ſterke Stad *Beſançon*, geduurende het geheele Beleg, hadden verloren. Die van binnen doen dappere Wederſtant.

Den 28. deſes wierden de Loop-graven, onder den Hertog *de la Feuillade* geopend; en den 29. des Nachts, door den Graaf *de Lude*, Marquis *de Genlis*, en den Ridder *de Nogent* afgeloſt. Waar na *Syn Majeſt.* goet vond, het *Contreſcarp* aan te taſten, en tot meerder Faciliteering deſes 2. Logementen in den bedekte Weg, een na het Bolwerk aan de rechter, en een na een gepalliſſadeert Buytenwerk aan de linker zijde te maaken, waar toe 650. Arbeyders commandeerde; en 't Koninkl: Regiment, om den Aanval te doen. Die van binnen haar meeſte Volk geſteld hebbende ter plaatſe waar d'Attaque moeſt geſchieden, maakten de *Franſſen* haar Logementen veyliglijk in den Bedekten Weg, niet tegenſtaande door het dapper losbranden der Belegerden, veel dooden en gequetſten bequamen: En wegens de vaſtigheyd der aarde kon dien avond de *Linie van Gemeenſchap* niet aan malkander gehecht werden; onderwijl de Belegerden ſoo ſterken Uytval deden, dat ſy de *Franſſen* weder uyt de Logementen dreeven, en tot in de Loop-graven vervolgden, alwaar dapper wierd gevochten: maar moeſten eyndelijk op d'aankomſt der Ruytery weder binnen wijken; wanneer de *Franſſen* hun Logementen weder innamen. Vallen ſeer hévig uyt.

Den 30. 's namiddags ten 2. uren deden die van binnen weder een Uytval op 't Logement aan de rechter zijde, daar 60. Soldaaten van 't Koninkl: Regiment in lagen; waar onder 30. uytvallende Granadiers ſoo ſterk met Granaden wierpen, dat de *Franſſen* ſich weder op de vlucht ſouden begeven hebben, indien niet het eerſte Battailjon van 't Regiment hen uyt de Loop-graven te hulp was gekomen. Waar op d'Uytvallers weder na binnen weeken.

En wijl d'Attaquanten gedurig met nieuw Volk wierden geſecondeert, oordeelden die van binnen, dat ſy voor hadden, hun Werken te beſtormen; waar over de Belegerden ſoo dapper Vuur op de *Franſſen* gaven, dat geen Attaque voor ditmaal derfden ondernemen, ſeggende, nooyt Furieuſer uyt een Belegerde Stad te hebben ſien ſchieten. Den *Graaf de Lude* wierd door ſijn hoet getroffen, *Duc de Cruſſol* in de Maag en Nieren geſchooten, den

den *Graaf de Nogent* door een Steen-worp gequetst, en 9 à 10. Capiteyns van 't *Lionse* Regiment, nevens een groot getal gemeene Soldaaten bleven doot.

De Koning doet de Stad op-eysschen.

De *Koning* het getier en geschreeuw deser Attaque hoorende, quam met de sijne aanstonds daar by, om d'Attaquanten t'assisteeren. Waar na hy den Gouverneur, *Marquis de St. Martin*, deed sommeeren, om de Plaats op te geven, en denselve klaagswijse deed vragen; *Waarom hy Sijn Majest: had bedrogen, als hebbende van hem een Pasport versocht, om na Milaan te reysen; daar hy, na sulks verkregen te hebben, sich direct tegen Sijn Majesteyts Bevel binnen de Stad* DOLE *had gaan begeven?* Waar op tot sijn Verschooning ten antwoord gaf; *Dat eerst het Commandement van* DOLE *op sijn weg-reysen na Italien had gekregen.*

Den 1. *Juny* opende de *Fransse* hun Gallerye; den 2. dito maakten sy noch een Battery; alleenlijk om daar mede een Battery in de Stad te ruïneeren, wijl hen daar door veel schade wierd toegevoegt. Den 3. dito ordonneerde *Sijn Majest:* noch meer Geschut van *Besançon* derwaards te voeren, en de Werken met meerder vlijd te vorderen. Den 4 en 5. deses wierden noch verscheyde Batterijen in de Gracht gestelt, om de Mineerders te dekken; gaande *Sijn Majest:* ten selven dage na 't Kasteel *Athley*, 2. uren van de Stad, de *Koninginne* en den *Dauphijn* ontfangen. Den volgende nacht begon men d'Aanvallen met een nieuwen yver voort te zetten, doch wierd van wederzijden niet soo vehement als voormaals geschooten. Maar de *Fransse* aan d'ander kant seer furieus, om de Mijnen en andere Werken een spoedigen voortgang te doen hebben, spaarden daar geen Musquetschooten noch Granaaden. De Belegerden, op hope van Behoudenis, noch hittiger dan alle der *Fransse* Vuur-werken, spaarden geen moeyten noch arbeyd om die te wederstaan; maar de *Fransse* machtiger in getal, en gedurig door frissche Hulp gesterkt, avanceerden soodanig, dat den 6 deser een Mine lieten springen, en een ander paraad hadden, om daar door een geheel Bolwerk te doen in de Lucht vliegen: waarom de Belegerden, ziende de Stad niet langer houbaar, des namiddags de *Chamade*, om t'accordeeren, sloegen. Waar van *Sijn Majest:* door den *Marquis de Chiverny*, aanstonds aan de *Koninginne* de Nouvelles liet brengen. Onderwijl wierd het Accoord getroffen, en aan die van binnen toegestaan, *Dat sy met Wapenen en Bagagie na Navarre, in't Hertogdom van Mulanen souden trekken.*

Waar toe de Belegerden eyndelijk, na ongemeene Wederstand resolveeren.

Men

Men achtte het in *Vrankrijk* voor een byſonder Geluk, dat de *Dauphijn* juyſt op die tijd als de Belegerden accordeerden, voor de Stad quam; geloovende het ſelve als een Voorbeduydzel van ſonderlinge Voorſpoed in deſen jongen *Prins* ſoude zijn; wijl ſijn Heer Vader, nu voor ſoo een dapper Krijgsman vermaard, in ſijn jonkheyd mede voor *Bellegarde*, (een ſterk Stedeken, in 't Ooſter-deel van dit ſelve *Hertogdom*, naby de Grenſen van 't *Franche Comté*, aan de *Saone* gelegen) was gekomen, ter tijd als de Plaats begon te capituleeren.

Na deſe Verovering gaf *Sijn Majeſt:* het Gouvernement van *Dole*, aan den Marquis *de la Feuillie*, zendende aanſtonds *de la Feuillade* met de meeſte Macht voor *Salins*, om die Stad mede te vermeeſteren, na dat voor-heen, ſoo haaſt *Beſançon* over ging, door eenige Benden, onder *Duc de Luxemburg*, op laſt des *Konings*, was berend geworden. Daar tegens wierd *Duc de Luxemburg* na *Vlaanderen* gezonden, om daar onder *Prins Condé* te dienen. En den *Marquis de Rochefort* met 15. Cornetten Ruytery na *Lotharingen*.

Salins door de Franſſen belegerd,

Salins, een wel-bewoont, en tamelijk ſterk Stedeken, ten Zuyden het *Franche Comté*, omtrent 6. Duytſche Mijlen midden in 't ronde van de Steden *Dole*, *Rochefort*, *Beſançon*, *St. Claude*, en *Clervaux*, aan 't Riviertje *Forica* gelegen; heeft twee ſterke *Forten*, waar van het eene *St. Andreäs* genaamt, die de Stad meer, als ſy haar ſelfs, beſchermen; in diervoege dat ſoo haaſt deſe beyde *Forten* vermeeſtert zijn, de Stad genoodzaakt werd, ſich over te geeven. Het Beleg dan, in tegenwoordigheyd des *Konings* beſtelt, wierd den 14. *July* de Loop-graven geöopend; waar op die van binnen geweldig ſchooten. Den 16. taſte de *Hertog van Cruſſol* 't Fort *St. Andreäs* aan, avanceerende ſoodanig dat een Logement op de Contreſcarp maakte. Den 18. dito vorderde hy de Werken tot op de voet van een Bolwerk, niet tegenſtaande het gedurig ſchieten der Belegerden, waar door meenigte der Belegeraars wierden ter neder geveld. Den 21. quamen noch meer *Franſche* Benden voor de Stad; waar mede een Storm op 't Fort *St. Andries* gereſolveert, vond ſich de Gouverneur niet beſtand, om dien Aanval volkomen af te wijſen, deed derhalven de *Chamade* ſlaan, en accordeerde; *Met Wapenen en Bagagie, na Luxemburg te trekken.*

En in-genomen.

Na deſe verovering deed *Duc de la Feuillade* alle toeſtel prepareeren, om 't andere Fort, 't geen de Belegerden noch in haar

geweld hadden, te beſpringen; waar toe *Sr. Ferrand* wierd gecommandeerd, die na een harde Tegenſtand, dit Fort en al de Buyten-werken inkreeg, blijvende veel Franſche Officieren en Soldaaten doot. In-voege de Belegerden als-doen de Stad ſelfs niet langer ſiende te beſchermen, den 22. deſer de *Chamade* ſloegen, en accordeerden, op deſelve Conditie als de Stad *Dole*.

De Koning vermeeſtert het geheele Graafſchap Burgundie binnen 2. Maanden.

Nu reſteerde aan de Verovering van't geheele FRANCHE COMTE' niet meer dan de beyde Kaſteelen *Joux* en *St. Anne*. Het eerſte ſeer ſterk, op den kruyn van een ſteyle Steen-klip gelegen, ten Zuyden dit *Graafſchap van Burgundie*, op de Grenſen van *Switſerland*, niet verre van't Stedeken *Pontarlier*. Het laatſte Kaſteel *St. Anne*, niet wijd van daar gelegen, en niet min ſterk en vaſt, om een furieuſe Attaque af te wijſen; had hier op de Spaanſche Gouverneur d'*Alvelde* ſich geretireerd, in meening, om daar, door een Spaanſche Stantvaſtigheyd, de variable Franſche Furie te verduuren; te meer, alſoo't Zayſoen nu ſoo begon te verloopen, dat de *Koning van Vrankrijk* ſijn Krijgs-Macht wel elders of in't *Duytſche Rijk*, of omtrent de *Spaanſche* en *Vereenigde Nederlanden*, of wel by ſijn eygen Frontieren, ſoude benoodigt zijn. Maar dit alles niet tegenſtaande hebben de *Franſſen* binnen weynig dagen ook deſe beyde ſterke Kaſteelen, na eenige kloeke Reſiſtentie, verovert.

Alſoo wierd *Sijn Alder-Chriſtelijk ſte Majeſteyt*, binnen den Tijd van twee Maanden, Meeſter van een geheele *Chriſten Provintie*. Waar aan hem buyten twijffel veel lag geleegen. En was deſe *Entreprinſe* geheelijk verricht, eer nog de *Campagne* van dit jaar 1674. recht aanging, en ſonder daar toe eenig apart Leger gebruykt te hebben. Echter mogt het Voordeel, 't geen de *Franſſen* uyt deſe Winſt genooten, de Eer der Overwinning rijkelijk op-haalen; wijl dit Geweſt, rondſom aan *Vrankrijks* Grenſen, of die den *Switſeren* naburig, niet, als met over-groot Gevaar, van de *Spaanſſen* konde gemaintineerd werden. Weshalven dit Land, als te ſwak, om met deſſelfs inhebbende Militie behoorlijk te konnen verdeedigt werden, ſich onder't Franſche Jok moeſt buygen.

d'Onderſtand die den Ouden *Hertog van Lottharingen* daar in poogde te brengen, had mogelijk aan de Franſche Wapenen wel een groot belet konnen geven; maar wijl deſe argliſtige *Natie*, by de *Switſerſche Cantons*, ſoo door ſchoone Beloften, als harde Dreygementen, ſoo veel had weten uyt te werken, dat den

Lottha-

Lottharinger de Doortocht wierd geweygert, liep dit Werk hier voor de *Franſſen* ſoo voorbaarig, en deed hun Wapenen met dies te meerder Securiteyt, veel Zeeghaftiger werden. Meeſt alle de Troupen van dit Exploit wierden den *Prince de Condé*, en *Duc de Turenne* toegezonden. De *Koning* met het geheele *Hoff* trokken na *Vrankrijk*, alwaar ſy den 29. *Juny* te *St. Germain* arriveerden.

De Marſch van den *Lotharinger*, om 't *Franche Comté* t'aſſiſteeren.

Aan dit Werk van *Bourgogne* is annex den Marſch van den *Hertog van Lottharingen*, die op d'eerſte bewegingen van *Duc de Navaillies* in 't *Franche Comté*, met een Secours van 6 à 7000. Man ſich derwaards meende te begeven, zendende ſijn Soon *Prince van Vaudemont* voor af, en hebbende tot *Bon* met den *Hertog van Bournonville*, Generaal van de Keyſerlijke Armée, geconfereerd, quam den 10. *April* met 7. Regimenten te paard tot *Frankfort*, waar by gevoegt 3. Regimenten *Keyſerſen*, paſſeerde daar den 18. dito de *Main*, om door de *Paltz* en 't *Hertogdom van Wirtenberg*, naar 't *Franche Comté* te marcheeren, zullende ten dien eynde tot *Rhijnfelde* den *Rhijn* paſſeeren. Maar daar de bewégingen van den *Marchal de Turenne* vernemende, om hem den Doortocht te bedisputeeren, is met een langſame Marſch door *Brisgouw*, tot dicht onder *Baſel* getrokken, komende den 10. *May* te *Rhijnfelde*, alwaar 2000. Paarden over den *Rhijn* zond, om *Turennes* Leger te recognoſceeren; 't welk daar ſoodanig gepoſteert vonden, dat het voor *Lorraine* ſeer ſwaar gevallen ſoude zijn, om door te bréken. Waar op dan noch korts daar aan bericht kreeg, hoe de *Koning van Vrankrijk* ſelfs in Perſoon met ſijn Armée in *Bourgogne* gevallen, en die *Provintie* reeds ſoo goet als verlooren was. Waarom in 't eynde van *May*, met ſijn byhebbende Troupen, van daar weder te rug trok, om ſich met de Geallieerden in de *Paltz* te conjungeeren: Soo dat den 1. *Juny* tot *Oberkirche*, 2 à 3. Mijlen van *Straatsburg* aanquam.

De Spaanſen klagen ſeer over de Catholijke *Cantons*.

De *Spaanſche* Gezand mede het Verlies ſijnes *Konings* in dat Geweſt verſtaande, klaagde ſeer over de Catholijke Switzerſche *Cantons*, ſeggende, dat ſy oorzaak van 't verlies van 't *Franche Comté* waren, om dat geen Aſſiſtentie hadden gezonden, en boven dien de Door-tocht aan den *Hertog van Lottharingen* geweygert; achtende, dat ſy, uyt kracht van zeker Verdrag, tot het een en 't ander verobligeert waren. Doch men gaf den *Spaanſſen* Geſand hier op tot antwoord; Dat hy, wegens 't Verlies van dat Land, niet over hen, maar over d'Onvoorſichtigheyd der Inwoonderen had

te klaagen, als hebbende sy d'eerste Aanvallers geweest, en haar *Neutraliteyt* verwaarloost. Voor de rest wisten sy niet, dat eenigsins verbonden waren, om dat Volk onderstand te doen, 't welk buyten haar weten, ja tegens hun raad en goetvinden, Vyandschap hadden gaan aanvangen, tegens een KROON, die soo naau met hen verbonden was.

Aftocht van PRINS CONDE' na de NEDERLANDEN.

Prins Condé trekt na Nederland.

PRINCE de CONDE' ten deele van sijn Jicht gebetert, trok den 3. *April*, in geselschap van *Duc de Navailles*, die uyt *Burgundien* gekomen, nu onder desen *Prins* in *Nederland* sou dienen, van *Chantilly*, nemende hun weg over *Peronne*, daar een Leger van omtrent 20000. Man vergaderde, waarmede *Condé* na *Doornik* marcheerde, en aldaar den 12 *May* een Reveue sijner Troupen deed; naderhand voort marcheerde, en dien nacht rondsom *Leuse* campeerde: den 13. by *d'Abdye van Chambron*; den 14. tot *St. Denys* en *Thionne*; den 15. by *Pieton*, en den 16. dito omtrent *Gosseliers*, *Melle* en d'omleggende plaatsen, met een Artillery van 30. Stukken Kanon, en wel 500. Karren met Oorlogs Ammunitie; werdende het Leger alhier versterkt met de Troupen, die omtrent *Charleroy*, *Masieres* en *Rocroy* waren vergadert; alwaar ook *Monsieur de Montal* in 't Leger quam, die den 18. deses door *Prins Condé* met 3000. Paarden was voor-af gezonden, om sich te conjungeeren met den *Marschal de Bellefonds*, die na het vermeesteren van *Argenteau* en *Navagne*, tot *Mastricht* den 13. *May* de *Maas* passeerde, en sijn Troupen by des *Princen* Leger voegde.

Bellefonds trekt met het Garnisoen uyt de Nederl: verlatene Conquesten na boven.

De *Marschal de Bellefonds*, de Troupen uyt de Nederlandsche Conquesten, (gelijk hier voor, tot een *Eerste* VRUCHT *des* VREDES aangewesen) t'samen getrokken, en omtrent *Wesel* gebracht hebbende, deed deselve den 4. *May* by *Burik* over een Scheeps-brugge den *Rhijn* passeeren, volgende hy selfs des anderen daags, verzeld van de *Graven de Lorge*, *Magalotti*, *Montauban*, nevens alle de Gouverneurs en Commandeurs der verlatene Plaatsen, met het Guarnisoen van *Wesel*, campeerende dien nacht en volgenden dag om *Rhijnberk*; van waar het Heyr den 7. dito opbrak, het Guarnisoen uyt deselve Stad sich daar by voegde, en dien nacht tegen-over *Keyserswaart* campeerde, daar de *Graaf van der*

Lip

Lip sich den 8. dito met de Keulsche Troupen uyt *Deventer*, en den volgenden dag de *Bisschop van Straatsburg* uyt *Keyserswaard* met sijn: Lijf-wacht, het Regiment van *Furstenberg*, en dat van *Saxen* byvoegden, marcheerende noch dien selven dach met 6. Stukken Geschut, en een groote Tros tot by *Linnig*, en quamen den 10. dito tot *Gelekirchen*, daar sy een dag stil lagen.

Die van *Keulen* noch vers in geheuchenis, hoe maar weynig tijds geleden, de *Koning van Vrankrijk* hen hart had gedreygt, dat, ter oorzaake van sijn resentiment over 't Ongelijk, soo in de Persoon van *Prins Wilhem van Furstenberg*, als wegens d'aanranding van een Wagen met 14000. Rijxd: Frans Geld, hem aangedaan, sich met een machtig Leger op hun Stad wilde komen revengeeren, waren nu, soo haast sy d'aantogt van dese considerable Fransche Armée vernamen, niet weynig in bedugting, of 't nu op hun Kap mogt afdrayen; te meer, wijl hun *Keurvorst*, die eerst met *Vrankrijk* soo vast geallieërd, nu die *Kroon* was afgevallen, en sich met den *Keyser*, en den *Staaten Generaal*, in een Vredens Verbond had ingelaten.

Die van Keulen zijn bevreest, of dese Fransche furie op haar kap mogt afdraayen.

Dan, de vordere Marsch deser Krijgs-Macht gaf wel haast te kennen, dat de Desseynen der *Franssen* ditmaal noch yets anders beöogden. Want deselve nu een dach tot *Gelekirchen* hebbende uytgerust, om ondertusschen de Bagagie en Artillery over de *Roer* te brengen, wierden des morgens met het krieken van den dag 6. Regimenten Paarden en 500. Voetknegten, meest Keulsche Volkeren, onder den *Grave van der Lip*, *Marquis de Bourlemont*, en *Monsr. de St. Marie*, met 2. stukken Kanon gedetacheert naar het Stedeken *Erkelens*, de *Kroon Spanjen* toebehoorende, en bezet met 200. Man nieuw geworven Volk, noch niet in Compagnien verdeeld. Dit plaatsje met sijn onderhoorige Jurisdictie ligt in *Duytsland* in 't Noorder gedeelte van 't Hertogdom *Gulik*, by de Grensen van 't *Aards-Bisdom Keulen*; dan behoord onder 't Opper-quartier van *Gelderland*, en dienvolgens onder des *Koning van Spanjens* Gebied. Daar dese furieuse *Franssen* met soo veel furie op aanvielen, dat die van binnen wel haast genoodzaakt wierden te capituleeren, terwijl *Graaf van der Lip*, door een loosen Alarm, op een Post daar niemand was, schielijk binnen geraakte, en het Guarnisoen tot Krijgs-gevangenen moest blijven. d'Overwinnaren vonden daar binnen een groote Beuyt en veel Roofs, die sy met omtrent 60. harer Krijgs-liedens Levens betaalden.

Maar de Franssen willen den Spaanssen nog voorder te lijf,

En veroveren 't Stedeken Erkelens.

Na het emporteeren en uytplonderen van *Erkelens*, is de geheele Armée den 12. *May* weder opgebroken, en den 14. dito gekomen by *Maſtricht* in 't Land van *Valkenburg* en *Dalem*, van waar den 15. gerukt zijn voor het Kaſteel *Arkenteel* of *Arkenteau*, tuſſchen *Luyk* en *Maſtricht*, een ſterk Slot, in 't Weſter-deel van 't Graaffchap *Valkenburg*, op een hooge Steenrotz, aan de *Maas*, dicht by het Stedeken *Viſet* gelegen; zijnde maar 40. Man daar binnen. Men begon aanſtonds met 2. ſtukken Geſchut en een Mortier hévig daar op los te branden, waarom die van binnen ſig genoodzaakt vonden, den 17. dito haar op te geven. Waar na *de Bellefonds* terſtont trok voor *Navaigne*, een Kaſteel niet min ſterk en redoutabel als 't voorgaande; latende noch eenig Geſchut en Mortieren uyt *Maſtricht* in ſijn Leger brengen, en ſonder eenig tijd-verlies de Loop-graven openen, ſpoedende daarmede ſoo veel mogelijk was, wegens d'Aantogt der *Keyſerſen*, onder den *Hertog van Bournonville*, die nu niet wijd van de *Roer* ſtonden, gereed om ſich te conjungeeren met het *Hollandſche* en *Spaanſche* Leger, 't geen omtrent *Bruſſel* lag: Waar van te ſijner tijd den Marſch zullen vervolgen.

Ook het Kaſteel *Arkenteel*,

Den 19. *May* hadden de *Franſſen* al 2. Batteryen veerdig, waar van met 15. Stukken Kanon en een Mortier ſterk op het Kaſteel wierd geſchooten, ondertuſſchen het Guarniſoen in 300. Man beſtaande, ſig dapper defendeerde, egter niet konde beletten, dat de *Franſſen* hun Approches ſterk avanceerden, ſoo dat die van binnen ſeer afgemattert, en byna de helft doot en gequetſt, den 22. dito op eerlijke Conditien ſig hebben overgegeven; waar toe nog te eerder reſolveerden, om dat ſy *Prince de Condé* met het geheele Gros des Legers ſagen op hun afkomen. Het Guarniſoen trok met 2. ſtukken Kanon, volle Wagens, en al hun Bagagie uyt, werdende geconvoyeerd na *Leuven*.

En het ſterke Fort *Navaigne*.

Over deſe beyde Forten waren de *Franſſen* lang in twijffel, of die wilden behouden, of demoliëren, zijnde al tot verſcheyde malen de Land-volkeren op-ontboden, om die te raſeeren, en dan wierd weder aan derſelver Fortificatie tot meerder verſterking geärbeyd, tot ſy eyndelijk in 't midden van *Juny*, *Argenteau*, of *Arkenteel*, geheel ondermijnden, en door de kragt van 't Buſchkruyt deden opvliegen; 't welk op ſommige plaatſen, door de hardigheyd der Rotſen niet als te wel naar hun ſin ſuccedeerde, egter ſoo veel, dat de Fortificatie van 't Kaſteel tot eenige defenſie geheel incapabel en onbruykelijk was; onderwijl ſy gedurig yverden om

Laten de fortificatie van *Arkenteel* ſpringen,

Na-

Navaigne nog meerder te verſterken, op dat ſy van daar te veyliger hun Excurſien mogten doen. Dan wierden naderhand weder van opinie, hen ſulks hinderlijk voor *Maſtricht* konde zijn; en by aldien eens weder hernomen wierd, alle hunne communicatie met *Luyk* te beletten, hebben derhalven weder gereſolveerd, het ſelve te demoliëren, gelijk ſulks in de Maanden *July* en *Auguſti* met veel moeyten en groote koſten te wege bragten, deſe heerlijke Veſting in een vuyle Puynhoop omkeerende; waar mede ſy ook ſoo veel Krijgs-volk menageerden, als anders tot derſelver Defenſie van nooden ſoude geweeſt zijn. En demolieren *Navaigne.*

Na nu de *Marſchal de Bellefonds*, de ſterke Kaſteelen van *Argenteau* en *Navagne* had vermeeſterd, en *Prins Condé* tot digt aan deſelve met ſijn Armée geavanceert was, is gemelte *Marſchalk* den 23. *May* door *Maſtricht* getrokken, omtrent welke tijd ſeven Cornetten Keur-Keulſe Ruyteren, bemerkende dat den Marſch na de Franſche Frontieren ging, en misnoegt over der *Franſſen* wan-betaling, zijn tegen wil en dank van hun Officieren door gegaan; en omtrent den *Rhijn* komende, ontfingen weynig beter Trooſt van hun *Keurvorſt*. In diervoegen ſy de Standaarden verbrekende, elk om een goet heen-komen ſochten, en naderhand nog van eenige andere Keulſe Troupen wierden gevolgt, die daar ſoo vetten Weyde als in *Holland* niet vindende, weynig luſt hadden, den *Franſſen* te dienen, ſonder daar voor Betaling te krijgen. 7. Cornetten Keur-Keulſe Ruytery ontloopen den Franſſen.

Zijnde nu het gantſche Leger aan die zijde van de *Maas* geconjungeert, onder *Prins Condé*, die den 26. *May* omtrent *Tongeren* gecampeerd lag, en van daar den volgenden dag langs den weg naar *Namen* optrok, ſtaande met ſijn Armée, ſterk tuſſchen de 40 en 50000. Man, den 30. dito tuſſchen *Perwees* en *Gembloers*, niet ſonder bedenken, of yets op *Namen* ſoude willen ondernemen; zijnde onder de volgende Regimenten verdeelt: De Franſche Macht onder *Prins Condé.*

VOETVOLK.	
't Regiment Switſers van *Pypher* 12. Vaandels	dito van *Stoupa* - - 12. Vaandels
's *Konings* Switſerſe Lijfwachten 12. Vaandels	dito van *Solis* - - 12. Vaandels
't Regiment Switſers van *Erlag* 12. Vaandels	Yder Vaandel 200. Man, doen t'ſamen 12000. Koppen.
	2. Vaand: Switſers 15. Slag-Ord.
	Furſtenburgs Regim: 3. Slag-Ord.
	't Engels Regiment 2. Slag-Ord.

't Ita-

't Italiaans Regim: 3. Slag-Ord.	RUYTERY.
't Koninkl: Franse Regiment 4. Slag-Ord.	*Marquis de Trousse* 11. Slag-Ord.
Een Regiment Lijf-wagten 3. Slag-Ord.	*Carte* - - 11. Slag-Ord.
't Regim: van *Sons* - -	*Calvie* - - 11. Slag-Ord.
van de *Feuseliers.* 3. Slag-Ord.	*St. Clar* - - 20. Slag-Ord.
van *Naarden* - 3. Slag-Ord.	*Tilladet* - - 20. Slag-Ord.
van de *Marine* - 3. Slag-Ord.	*Lancon* - - 10. Slag-Ord.
van *Ronsillion* 3. Slag-Ord.	*Sonredie* - - 13. Slag-Ord.

Makende te samen 96. Slag-Ordeningen *Cavallery.*

Die mine maak: als of *Bergen* wilde belegeren.

Maar alsoo de *Keyserſen* aan d'ander zijde van de *Maas* sterk in aantogt waren, is *Prins Condé* van daar opgetrokken, nemende sijn Hooft-Quartier te *Hautein* boven *Nivelle*, van waar sig in 't Land tusschen de *Sambre* en *Maas* heeft neergeslagen, zijnde den 7. *Juny* weder opgebroken na *Bings* en *Bergen in Henegouwen*, alwaar de mijne maakte, als of die Plaats wilde belegeren; wijl van *Doornik* eenig Geschut deed komen, meenigte Takkebossen liet bereyden, en de Passen rondsom met sijn Krijgs-volk ging bezetten, zendende ter selver tijd 2000. Paarden van daar na de kant van *Vlaanderen*, om de *Spaanjſen* te recognosseeren; dewelke tot *Waterloo* gekomen, 400. tot dicht onder *Brussel* af-zonden, komende 30. van deselve tot aan de Contrescarpen deser Stad, daar sy verscheyde Paarden en ander Vee weg namen, dog van stonden aan weder retireerden, en sig by 't Leger van *Condé* vervoegden; 't welk nog met meer Troupen, uyt *Vrankrijk* komende, wierd versterkt. Niet te min soo haast dese *Prins*, den Marsch der *Keyserſen*, onder den *Generaal de Souches*, voorby *Namen* hooger op na *Ardennes*; en d'Aantocht van *Sijn Hoogheyd Prince van Orange* naar het *Land van Luyk*, vernam; is hy den 13. *July* schielijk van *Brugelet* opgebroken, passeerende voorby *Bergen* na *Charleroy*, nemende sijn Quartier in *d'Abdie* van *Bonesperance*, by de *Sambre*, van waar 7 à 8000. Man detacheerde, om *Rocroy* en andere Plaatsen van behoorlijk Guarnisoen te voorsien; en zond den *Hertog van Luxemburg* omtrent *Philippeville*, om de *Keyserſen*, die sig nu reeds Meester van *Dinant* hadden gemaakt, te observeeren. Dan, zijnde by de *Geallieerden* beslooten, de Legers omtrent *Namen* te conjungeeren, en dienvolgens den Generaal de *Souches*, van *Dinant* weder lager langs de *Maas* getrokken, heeft

Maar vernemende d'aanmadering der *Keyserſen* en *Staadſen*, trekt na *Charleroy*,

heeft *Condé* de ſijne weder te ſamen gerukt, en ſig aan de Rivier *Pieton* neder geſlagen, alwaar niet alleen van deſe Rivier en de *Sambre* gedekt, maar door het opwerpen van Trenchementen, ſijn Leger tegens allen Aanval geſterkt heeft; ſchijnende hier uyt van meeninge te zijn, niet anders dan ſijner Vyanden bewegingen te willen obſerveeren, verſpreyende ſijn Troupen, om dies te beter te beſtaan, tot *Anderlech* en *Liaerne*, *Fonteyne l'Eveſque*, en ſelfs tot heel na *Philippeville*, ſoodanig dat t'aller oogenblik deſelve weder konde t'ſamen voegen, hebbende 6. Bruggen over de *Sambre* geſlagen; alwaar ſig dus ook heeft geposteert gehouden, tot den Aantogt der *Geallieerden*, hem ſijn Retrenchementen heeft doen quiteeren.

Gaat ſig aan de *Sambre* begraven.

Voor al-eer den Marſch en Krijgs-actien der *Franſſen* onder *Condé*, en der Geallieerde Legers in *Nederland* voorder melde, zullen eerſt aanmerken, wat de *Keyſerſen* en het Franſe Leger onder *Turenne*, in *Duytſland*, zedert uytgerecht hebben, als zijnde eerder dan die in *Nederland* te Velde, en in Marſch begrepen geweeſt.

De Marſch der *Keyſerſen*, onder BOURNONVILLE: en die der *Franſſen* onder TURENNE; nevens hun VELD-SLAG.

DE *Hertog van Bournonville* ſig den 15. *May* beginnende te bewegen, ter plaatſe daar, gelijk hier voortijds gemeld, de Franſche Troupen, die door den Marchal de *Bellefonds*, uyt de Nederlandſche Conqueſten waren getrokken, meenden te ſtuyten, en hen de paſſage na *Vrankrijk* te bediſputeeren; heeft den 18. dito ſijn *Rendevous* tot *Lechening* gehouden, van waar, omtrent 20000. Man ſterk, door 't Land van *Cornelis Munſter* naar *Limburg* marcheerde, en de Generaal *Spork* met 6000. Paarden voor af-trok; de Reſt met een Artillery van 26. Stukken Kanon paſſeerde door *Staalburg*, en campeerde den 21. dito tot *Capel*; daar nog het *Haranſe* Regiment Curaſſiers, nevens eenige andere Ruyteren ſig by dit Duytſche Heyr vervoegden; het geheele Gros tuſſchen *Limburg* en *Verviers* campeerde; en den 30. dito van daar voorby de Stad *Aken* na *Dueren* marcheerde, nemende den 1. *Juny* het Hooft-quartier tot *Eſwyler*, en den volgenden dag tot *Legenerdorp*; daar dien dag de Generaal *de Souches* met 4000.

Bournonville trekt met het Keyſerſ: Leger op.

Man in d'Armée quam. Waar op des anderen-daags binnen *Dueren* groote Krijgs-raad gehouden, en het Commando van dien, aan den *Grave de Souches* overgegeven wierd; waar na het Leger gemonſtert, en noch eenige dagen omtrent *Dueren* gebleeven is.

Ondertuſſchen trok de *Hertog van Bournonville* met 2. Regimenten te Paard, en een te Voet van daar na *Bon*, om als Generaal van de Keyſerlijke Troupen in de *Paltz* te dienen; ſoo dat den 8. *Juny*, nevens den *Grave Portia*, die uyt *Bon* met 300. Paarden, 600. Voetknegten, en 6. Stukken Kanon ſig by hem vervoegde, den Marſch na *Frankfort* heeft voortgezet, arriverende daar Perſoonlijk den 13. deſes, en ſijn Troupen den volgenden dag, om de *Mayn* te paſſeeren, en ſig met de Volkeren onder *Duc de Lorraine* in de *Paltz* te conjungeeren.

Conjungeeren ſig met nog andere Duytſche Volkeren by de Paltz.

Terwijl de *Hertog van Bournonville* van beneden in Optogt na de *Paltz* was, ſou voor-heen de Generaal *Caprara* ſijne, en de *Saxiſche* Auxiliare Troupen, die in de *Paltz* lagen, by die onder *Duc de Lorraine* vervoegen; tot welkers beraadſlaging de *Keurvorſt van Heydelberg*, *Keur-Prins*, en de *Graaf Caprara* den 25. *May* binnen *Heydelberg* quamen, werdende aldaar beſlooten, de gemelde Troupen te *Ladenburg* den *Nekker* te doen paſſeeren: waar in ſy van de *Frankiſche* Kreyts-volkeren gevolgt, in 't eynde van *May* tot *Wiſſellogh* by *Philipsburg* aanquamen, en ſig daar begonden te verſchanſſen, om die van *Philipsburg* alle Invaſien van deſe kant te verhinderen. Hier van daan trok het geheele Gros naderhand weder hooger op tot by *Straatsburg*, conjungeerende ſig daar den 4. *Juny* met de Troupen van *Duc de Lorraine*. Waar op aanſtonds deſe *Hertog* met den *Grave Caprara* binnen *Straatsburg* ging, om van de Magiſtraat, de Paſſagie over haar Rhijnbrugge, te verſoeken. Dan, deſelve, wegens de *Neutraliteyt*, zulks excuſeerende, zijn den 10. *Juny* van daar opgebroken, en langs den *Rhijn* naar de *Paltz* getrokken, om ſig daar met de Troupen van *Keur-Heydelberg* en den *Hertog van Bournonville* te conjungeeren, en tot *Manheym* den *Rhijn* te paſſeeren.

Weshalven *Turenne* ook met ſijn Magt opbreekt.

Soo lang de *Hertog van Lottharingen* of *Lorraine* aan de zijde van *Straatsburg* had gecampeerd gelegen, was *Turenne* aan d'ander zijde, doende geſtadig arbeyden aan de Fortificatie van *Zabern*; en ſijn Troupen, om dies te bequamer te voerageeren, verſpreyd hebbende, is, ſoo dra hy den Marſch van *Lorraine* had vernomen, den 12. *Juny* van omtrent *Straatsburg* uyt ſijn Quartier tot *Hoogfeld*,

feld, met sijn Leger opgebroken, latende den *Marquis de Vaubrun* aan de Post tot *Hagenauw*, zijnde met 6000. Paarden en 5000. Voetknegten in aller yl na *Philipsburg* gemarcheert, alwaar den 14. dito arriveerde, dog sonder Infantery, die niet magtig was, hem soo spoedig te volgen. In welkers Plaats hy den Veldmarschalk *Mouvlerier Colbert*, met verscheyde Battalions Infantery, en sommige Dragonders van 't Vliegent Leger, dat sig daar omtrent onthield, by sig vervoegde, waar mede van stonden aan met eenige stukken Kanon, over een Scheeps-brugge den *Rhijn* passeerde. Want *Turenne* Ordre van den *Koning* ontfangende, ter tijd als die nog in *Burgundien* was, dat dog naar uyterste vermogen, de Doortogt aan *Duc de Lorraine* na 't *Franche Comté* soude verhinderen, en ook alle vlijd aanwenden, dat sig niet met de Keyserssche Troupen in de *Paltz* conjungeerde, sogt *Turenne* hier in d'Ordre sijnes *Konings* met aller magt t'observeeren: Soo dat hy den weg na *Hokkenheym* nemende, sijn Troupen na 5. uren marcheerens deed stil houden, by een Brugge niet wijd van *Heydelberg* gelegen, waar de Keyserssche en Duytsche Volkeren, indien haar genomene Weg continueerden, noodwendig passeeren moesten. Onderwijl de Fransche Posten eenige Keyserssche Voetvolkeren aan gene zijde de Brug vernemende, die in der stilte achter de Heggen heen trokken, en sig in 't Fort *Broekhuysen*, aan *Keurpaltz* behoorende, begaven, deden daar van bericht aan *Turenne*, die aanstonds daar op den Marquis *dela Forte* beval, de Plaats met de Granadiers van sijn Regiment, nevens eenige andere Volkeren, aan te tasten. 't Geen soo wel wierd geëffectueert, dat sy binnen korten d'een poort van dit Fort overweldigden; maar d'ander te seer met balken en sware houten van binnen gestut, konden daar niet inbréken: waarom sy de Brand daar in staken, en onderwijl aan een hooge muur met de *Duytsen* schermutseerden, klimmende de *Franssen* langs Karren en groote Houten daar over, gedurende welke tijd veel van hun wierden ter neder gemaakt; dog desselve met meerder geweld, en met den Dégen in de vuyst, aanvallende, overweldigden de Plaats, en namen van dese 200. *Duytschen*, die sig hier in begeven hadden, omtrent 150. gevangen, zijnde de rest alle gesneuvelt. En van de *Franssen* omtrent 25. Soldaaten, nevens eenige Officiers doot en gequetst. Waar na voort de Brand in 't Huys staken, en alles door 't Geweld des Vuurs ruïneerden.

Eenige *Keyserssen* sig op het Fort Broekhuysen begevende, werden door de *Franssen* daar uyt gebrandt.

Gedurende dese kleyne Attaque quamen nog 150. Ruyters uyt

Schermutsel tusschen de Keyserssen en Franssen.

het Regiment van *Prins Bareuth*, die met dit selfde Voet-volk, soo sig in 't voornoemde Huys beslooten, waren afgekomen, het zy om de *Franssen* te slaan, die sy meenden maar eenige kleyne Troupen uyt *Philipsburg* te zijn, of om te komen beligtigen hoe sterk hun Vyand hier lag. Alsoo vielen sy kloekmoedig op de Voortogt van *Turenne* aan, daar deselve tusschen een Bosch en een kleyne valleye passeerde. Maar de *Graaf van Auvergne* hen ook aanvallende, en aanstonds op de Duytsche Ruytery chargeerende, wéken deselve, na met een charge geantwoord te hebben, aanstonds te rug, latende eenige dooden en weynig gevangens achter.

Dien selven dag trok *Turenne* voor *Wissellog*, daar een sterke Bezetting in lag. Dog vernemende, dat de *Duytsen* hun Coers na *Heylbron* wenden, staakte hy sijn Toeleg op dese Plaats, en quam des anderen daags den 16. *Juny* by *Sintzheym*. Den *Hertog van Lottharingen*, door den *Keurvorst van Palatijn* van dese Optogt bericht, en door sijn groote Krijgs-ervarendheyd genoegsaam insiende, werwaards *Turenne* sijn Marsch vorder op aanzetten soude, toog een weynig meer na de rechter zijde, tot hy 's nagts tusschen den 15 en 16. deses te *Etlingen* quam, wanneer de Generaal *Caprara* van den *Keurvorst* weder bericht kreeg, dat de *Franssen* tot by *Wissellock* waren. Waar op men aanstonds Krijgsraad hield, daar in *Duc de Lorraine* van sentiment was, dat men eerst met de Duytsche Bende van *Bournonville* moest geconjungeert zijn, en dan den Strijd aantasten. Maar de Generaal *Caprara* ter contrary tot slaan genegen, te meer, alsoo de *Keurvorst* daar toe aandrong, en hem had doen berichten, dat *Turenne* niet meer dan 2000. Ruyters en 2000. Voetknegten sterk was. Welken yver van *Caprara*, en 't begeeren des *Keurvorst*, de *Hertog van Lottharingen* niet willende wederstaan, wierd het aangaan van den Strijd gereselveerd, schoon sijn geheele Armée maar 7000. Man sterk was, waar onder het Regiment van *Strein*, dat in 1000. Koppen bestond; in diervoege *Graaf Caprara* sig met de Voortogt op een Hoogte in Slag-ording stelde, en *Duc de Lorraine* sig met d'Agter-hoede, daar agter by voegde, terwijl het Regiment Voet-volk van *Strein* ook op een voordeelige plaats aan een Brug by *Sintzheym* wierd gepostеerd.

Keyserssen houden Krijgs-raad, om de Franssen aan te tasten.

Waar toe sig in Slag-Ording stellen.

Turenne midler-tijd tot by *Sintzheym* gevordert, achte noodig, dese Plaats den *Keyserssen* eerst af handig te maken, soo dat hy dien selven morgen sijn Heyr voor dit Stedeken in Slag-ording stelde,

de, en 2. Bruggen van Faſcinen deed maken, welke niet ſoo haaſt voltooyd, of deed ſijn Voet-volk daar over trekken, en de Plaats aantaſten: maar wierd ſoo hévig begroet, dat *Turenne* genoodzaakt wierd, meer Volk derwaards te zenden, 't welk half door 't water ſwemmende, en half over de brug trekkende, tot digt onder de Muur avanceerden, en alsdoen ſoo furieus aanvielen, dat binnen een uur daar van meeſter wierden, en 200. Voetknegten gevangen kregen.

En *Turenne* eerſt het Stedeke *Sintzheym* vermeeſtert,

Dit Stedeken SINTZHEYM hoort aan de *Paltz*, leggende in 't Ooſterdeel van *Duytſland*, ten Zuyden der *Neder-* of *Rhijn-Paltz*, byna even wijd van de *Nekker* en den *Rhijn*, omtrent 3 à 4. Duytſche Mijlen van *Heydelberg*, *Heylbron*, *Philipsburg* en *Spier*, aan een Riviertje d'*Elſats*, vloeyende aan de regter en ſlinker zijde langs een groot Veld, dat aan de Noord-zijde van eenige hoogtens werd beheerſcht, en nu door de *Keyſerſen*, als een voordeelige Poſt, was ingenomen; zijnde benevens dien de gront laag en vlak, allenxkens af hellende na de Boſſchen, die dit ruym, groot genoeg om een tamelijk Leger in ſlag-Ordening te ſtellen, van agteren beſluyten.

Dus had *Turenne* hier een bequame Weg gebaant, om by de *Keyſerſen* te komen, wijl 'er geen andere Doortogt was, dan over de Steene Brug van dit Stedeken; in voege ſoo haaſt hy eenig Veld over deſe Brug had bereykt, aanſtonds 50 à 60. Dragonders agter een Heuvel ſtelde, die van een gelijke getal, aan den Oever van 't water ſtaande, ſouden geſecondeerd werden.

Soo haaſt de *Keyſerſen* dit ſagen, vielen terſtond met 3. Slag-Ordeningen op d'eerſte Dragonders aan, en dreven die tot de tweede te rug, waar op *Turenne* een deel van ſijn Voet-volk, die hy in een holle wèg ter regter hand had geſteld, ſijn Dragonders deed te Hulp trekken, latende het overige van ſijn Voetvolk ook toe-naderen, en aan weder zijden achter de Heggen gaan leggen; doende ondertuſſchen ook ſijn Ruytery 2 en 2. over de Brugge marcheeren, en op 't Veld in Slag-Ordening ſtellen.

Waar op het Treffen weder-zijden aangaat.

Midlerwijl hadden de *Keyſerſen* een deel Frans Voet-volk ſoodanig aangetaſt, dat die tot voor de poort van *Sintzheym* waren gevlugt. Maar ſoo haaſt *Turennes* Ruytery ſig op 't Veld in poſtuur van een regter en linker Vleugel had geformeerd, deed ſijn Geſchut planten; waar door 't Regiment Voet-volk van *Streyn* ſoo veel ſchade wierd toegevoegt, dat de *Hertog van Lotha-*

tharingen het ſelve weder in ſijn Leger-plaats liet trekken, en ſijn Ruytery op die van *Turenne* ſoo furieus deed aanvallen, dat deſelve geheel in disordre geraakte; maar het Franſche Voet-volk gaf ſoo dapper vuur, dat het de Keyſerſche Ruytery ſoo lang diverteerde, tot de Franſche Ruytery weder in volle poſtuur geraakte, wanneer deſelve ſoo hévig op de *Keyſerſen* aan-viel, dat ſy die tot op de hoogte pouſſeerde, en ſelfs ook tot boven avanceerde: 't welk *Lottharingen* gewaar werdende, reſolveerde, haar ſelfs op nieuw aan te vallen, en deed den *Graaf Caprara*, en den Overſte *Dunewald* voor-heen op den Vyand indringen, als wanneer de *Keyſerſen* ſoo deftig vogten, dat ſy de Franſche Linker-Vleugel geheel te rug dreeven, en haar Geſchut vermeeſterden: maar de Franſche regter Vleugel bleef pal ſtaan, in voege de *Hertog van Lottharingen* met de reſt van de Ruytery by *Caprara* quam, om deſe Vleugel van vooren te chargeeren: waarom *Turenne* de reſt van ſijn Voet-volk daar mede by zond, en ſijn Ruytery op de regter hand liet ſtellen; begevende ſig ſelfs mede daar onder, om de ſijne tot Dapperheyd aan te moedigen. Gelijk dan de *Hertog van Lottharingen* en de *Graaf Caprara* van hunne kant geen minder vlijd aanwenden. Soo dat hier van weder-zijden een ſeer hévig en furieus Gevegt ontſtond, gerakende ſomtijds d'een ſoo wel als d'ander in ſoodanige Disordre, dat ſy onder malkander vermengden, en ſomwijlen yder ſijn eygen Volk niet wel kende, te meer, wijl de grond heel ſandig en droog, het ſtof door 't gedurig ſpringen der Paarden ſoo dik opvloog, dat ſy dikwijls malkander naaulijks konden zien. In diervoege d'Uytkomſt meenigmaal ſoo twijffelagtig ſcheen, dat *Turenne* ſelfs ſomtijds daar over verſtelt ſtont, hoewel ſijn Volk in ongelijk meerder Getal, en verſcheyde voordeelen boven de *Keyſerſen* hadde, gelijk hier na zullen melden.

En ſeer hévig Gevegt ontſtaat,

't Welk aan weder-zijden twijffelagtig zijnde.

Eyndelijk de Franſche Voet-knegten ſeer voordeelig agter de Heggen, en tuſſchen Wijngaarden gepoſteert; de *Keyſerſen* ter contrary niet als Ruytery hebbende, kreeg 't de Linker-Vleugel van den *Hertog van Lottharingen* te quaat, na dat die 4 à 5. maal met de *Franſſen* had gechargeerd. Dus geviel 't, dat ſy genoodzaakt wierd, ſig agter een Heuvel te retireeren, waar door de *Franſſen* hun Geſchut weder kreegen; daar ſy toen de *Keyſerſen* nog veel erger mede tracteerden, en ſoo grootelijks beſchadigden, dat de *Hertog van Lottharingen* deſen indruk van 't Kanon, en 't voordeelig chargeeren der Franſche Voet-volkeren,

voor

voor de Sijne al te swaar vindende, Resolutie nam, na *Wimphen* te wijken; zijnde des avonds omtrent ten 7. uren, na het Gevegt van des middags ten een uren had geduurt. Moeten eyndelijk de Keyserſen retireeren.

En hoewel de *Hertog van Lottharingen*, door de groote voordeelen en het over-machtig Geweld sijner Vyanden, sig genoodzaakt vond te retireeren, geschiede echter dese Aftocht by hem met soo goede Ordre, dat *Turenne* hem niet dorst vervolgen, om vorder t'attaqueeren; maar bleef dien geheelen Nacht op de Strijd-Plaats staan.

't Verlies van 't Volk aan weder-zijden, wierd differentelijk opgegeven: eenige willen, dat de *Keyserſen*, en andere dat de *Franſſen* het meeste Volk souden verlooren hebben, wijl het Gevecht somtijds seer confuselijk, en met verscheyde hervatte furien van weder-zijden toeging. Doch het zekerste werd gehouden, dat aan de Keyserſche kant omtrent 1500. en aan de Franſche zijde ongeveer 2000. Man souden gebleeven zijn. Onder de Keyserſche gebleevenen en gequetſten wierden verscheyde dappere Cavaliers getelt. Maar de *Franſſen* hadden, volgens haar eygen seggen, bysonder veel Officiers en Edelen van Estime verloren. Al het Reys-tuyg brachten de *Keyserſen* noch in verzékering, en hadden 14. Standaarden van de *Franſſen* bekomen: daar tegen 3 à 4. Standaarden en 2. Vaandels van 't Regiment van *Streyn* verlooren. Verlies aan weder-zijden.

De *Hertog van Lottharingen* wierd bysonder geroemt, dat sich in desen Strijd uytnemend Heldhaftig had gedragen, en selfs wel 2 à 3. maal in 't dikste van 't Gevecht geweest. Den *Graaf Capra* en d'andere Keyserſche Bevelhebberen verdienden geen minder Lof. *Duc de Turenne* aan d'ander zijde betoonde ook, wat een ervaren *Veld-Heer* vermag, benevens verscheyde Franſche Bevelhebbers en Vrijwilligen. Hoe dapper sig d'Opperhoofden wederzijds gedroegen.

Maar zeeker de kans was te ongelijk tusschen dese twee Krijgs-Machten; bestaande de *Keyserſen* ruym in 7000. en de *Franſſen* in over de 12000. Man. Ook geschieden de Strijd op soodanigen Plaats, waar 't Voet-volk meest van nooden was; en waar van de *Keyserſen* seer weynig, maar de *Franſſen* vry beter waren voorsien, die boven dit alles noch 't Voordeel van 't Geschut genoten: daar de *Keyserſen* gants geen Kanon by sich hadden. En of wel de *Franſſen* sich over soo grooten *Victorie* beroemden, die sy voorgaven, in desen Strijd bevochten te hebben, strekten echter deselve hun tot geen hooger Voordeel, dan alleen dat sy 't Veld had- Hun ongelijk getal; en wat Voordeelen de *Franſſen* boven de *Keyserſen* hadden.

hadden behouden, en toen alles naar hun sin in de *Paltz* konden ruïneeren en verderven.

Harde Schermutzelen, die door de Voortroupen geschiede,

In 't begin van 't Gevecht, eer d'Armeen bequamelijk aan malkander konden geraken, geschiede een kleyne Schermutsel van de Voor-troupen, zijnde omtrent 30. Keysersche Ruyters bezijden af, aan den Ingang der Heggen. Waar op de *Franssen* een gelijke getal daar tegen stelden, daar onder *Duc de Rochefort* sich vrywillig vervoegende, de *Keyserssen* in confusie van alle kanten soo furieus op hen aanvielen, dat de *Franssen* haastelijk te rug deynsden. Dan *Rochefort*, verzelt met een Edelman, willende onwankelbaar stand houden, geraakte heel onder de *Keyserssen*, wierd daar met een Musquet-kogel in de Nieren getroffen, en kort daar na met een Sabel het Hooft geklooft dat doot ter aarden viel. Dese Actie geschiede in 't gesicht van 't geheele Fransche Leger, soo dat ook *Saint Abre* sijn Heer Vader, sijn eygen Soon *de Rochefort*, dien hy seer beminde, dus droevig het Leeven sach verliesen. 't Welk naar rechtschapen Krijgs-mans gebruyk wel haast, soo veel mogelijk, in 't vergeet socht te stellen; dan wierd sylaas! kort daar na, soo haast de Hooft-Armeen aan malkander waren, selfs swaarlijk gequetst; 't welk na weynig tijd, soo als sijn Soon had gedaan, met de Dood besuurde, werdende daar in van *Monsr. Beauveze*, *Coulange*, en veel andere braave Heeren gevolgt.

Waar *Rochefort*, en kort daar na sijn Vader nevens andere deftige Cavaliers deerlijk omkomen.

Onder de *Keyserssen* leed het *Streinische* Regiment groote Schaade, want het selve 1100. Man sterk geweest, naaulijks 400. ontkomen zijn. Van de Lottharingsche Dragonders, 200. sterk, waren omtrent 50. over-gebleeven. Alle de namen der wederzijds Geblevene Officiers, die in groot getal zijn, achte onnoodig hier alle te specificeeren, om de wijdloopigheyd te schuwen, te meer, wijl dese en meer andere soodanige Lijsten reeds overvloedig aan 't Licht geweest zijn.

Korts na desen Strijd zond de *Marschalk de Turenne* een Courier met Brieven na sijn *Koning*, welke van de *Paltsche Snaphanen* onderschept, wierden in dit Pacquet verscheyde *Missiven* van importantie gevonden, en onder anderen een, die onder duystere termen scheen te verstaan te geven, dat hy ook een Aanslag op *Frankendaal* voor had: waarom dese Plaats beter voorsien, en met swaarder Bezetting versterkt wierd. *Turenne* in plaats van sijn soo genoemde, en by de Sijnen hoog beroemde *Victorie* te vervolgen, trok daags na den Strijd, na *Philipsburg*, en versa-

mel-

melde daar soo veel Troupen by malkander, als eenigsins konde, om als-dan met dese Volkeren, daar sijn voordere Desseynen uyt te voeren.

Na eyndiging deser *Battaillie* heeft *Turenne* sich te *Heynigerlestad* gecampeerd, en daar den volgenden dach gebléven, zettende rondtom de *Neder-paltz* onder Contributie; en trok den 19. *Juny* weder na *Philipsburg*, alwaar den volgenden dach beneden *Germersheim* den *Rhijn* passeerde, om sich daar met de Troupen, dien hy in der *Elsas*, en omtrent *Zabern* had gelaten, te conjungeeren. De *Keyserse* tot *Heylbron* de *Nekker* gepasseert, trokken voorby *Heydelberg* naar *Ladenburg*, om tot *Manheym* de Troupen, onder *Duc de Bournonville*, af te wachten.

Lofbare vergelijking van *Prins* CONDE en *Duc de* TURENNE.

TURENNE sich in dese Voorval, naar der Fransen sin, wonder wel gequeeten hebbende, begon overall in *Vrankrijk* seer beroemt te worden, en groote Eer in te leggen; 't Welk by de Lief-hebbers van 's *Konings* Lof en Glory, een speculeerende aanleyding gaf, te overweegen, wien van beyde sijner Opperste Veldheeren, in hun Entreprinsen en Uytvoeringen, meest te estimeeren was, als zijnde *Prince de* CONDE' en *Duc de* TURENNE van de beroemste Krijgs-Helden in geheel *Christenrijk*, die hun Vaderland een onwaardeerlijke Nuttigheyd toebrachten; en dit beyde in soo hoogen graad van Loofwaardigheyd, dat 'er veele disputen en twistgeschillen onder hun Lands-Lieden ontstonden, om wie van hen beyde de Preferentie moest hebben, en den hoogsten Roem genieten. Waar over men aldus argumenteerde:

In PRINCE *de* CONDE' *was ten allen tijden de Grootheyd van sijn Geluk, als een glantsig Ligt te sien; 't geen met een uytnemende Moed, sonder verhindering, hem gestadig by bleef.*

DUC *de* TURENNE *was soo hévig niet, maar sijn Bequaamheyd en Ervarenis stelden hem een vaste en verzekerde Waarde by.*

CONDE' *sijn Sorgvuldigheyd en Vlijd ging verder dan de Noodzakelijkheyd. vereyschte, om nooyt te vergeten 't geen dienstig konde zijn.*

TURENNE *was in Sorgvuldigheyd niet minder; maar wijl hy de Voorvallen des Oorlogs veeltijds wijt voorheen insag, deed hy niets overtolligs; om sijn Benden niet te verstroyen, nog deselve onnoodig door moeyelijkheden af te slooven.*

CONDE' *was in't Gebieden, soo gevreest, als ge-ácht.*

TURENNE *aangenamer in sijn Directie, echter niet minge-ácht;*

gevende andere meer Genoegen; maar voor ſig ſelfs minder Achtbaarheyd behoudende.

Geen Verzekertheden waren zéker voor d'Aanvallen van den Eerſten; ja de zekerſte Plaatſen waren ten ſijnen regarde de ſwakſte.

De Andere vond over al ſijn eygen zekerheyd; en wiſt ſig te hoeden ſelfs in de ſchijnbaarſte Gevaaren.

Onder 't Strijden, was 't Bevel van den eene, ſoo wel als van den andere, byna van gelijke kracht.

PRINS CONDE' *wiſt ſijn Avantagies in acht te nemen, en ſijn Onheylen te herſtellen, brengende ſoo veel Volks te ſamen als hy kon, en begaf ſich met alle Macht in den Strijd; beſlooten hebbende, of te winnen, of ſijn Ongeluk niet t'overleven.*

TURENNE *vergat niet van 't geen d'Overw inning kon doen erlangen: Viel hem 't Geluk toe, hy trok uyt alles nut, en behield al wat hy kon. Maar viel 't Geluk hem tegen, echter had hy altoos Middelen by der hand, om ſich te ſparen tot een beeter Geval: ontfangende allerley toevallen in eenerley gelaat; 't zy ter oorzaak van de gematigtheyd ſijner aard, of door de lange Ervarendheyd en d'Ondervinding van vele voorſpoedige en tegenſpoedige Succeſſen.*

CONDE' *was meer gevoelig van Ongunſt, dan* TURENNE: *doch ſijn Deugd door Tegenſpoed opgewekt, was kragtig genoeg om die t'overwinnen.*

In 't kort, de Franſſen *hielden* PRINS CONDE', *voor den Bequaamſte ter wereld, tot een* VELD-SLAG. TURENNE *tot een* VELD-TOCHT. *Zijnde het den eene meer eygen, een Entreprinſe loffelijk uyt te voeren: den andere een Oorlog met voordeel ten eynde te brengen.*

CONDE' *Oorloogde met meer Luyſter voor eygen Achting;* TURENNE *met grooter Nut voor 't Intereſt van de Party, die hy droeg.*

De Waarheyd van welk Oordeel, aan de voorledene, en toekomende Geſchiedeniſſen te toetſen ſtaat.

Turenne gaat de Keyſerſen weder opſoeken:

De *Marſchalk de Turenne* ſich niet alleen met de Troupen uyt der *Elſas* en daar omtrent, maar ook met 2. Regimenten te voet en 6. te paard, van *de Navailles* uyt *Bourgundien* gekomen, verſterkt hebbende, is den 30. *Juny* te *Philipsburg* weder den *Rhijn* gepaſſeert, trekkende voorts met 22. Stukken Kanon, en by de 20000. Man na de *Nekker*.

De Geconfedereerden naaulijks 12000. Man ſterk, leggende ge-

gecampeerd tot *Lampartsheym* by *Worms*, zijn hier op van ſtonden aan na *Ladenburg* getrokken, om die Pas over den *Nekker* te beſchermen. Maar bevindende deſe Rivier, door het lage Water, op veel plaatſen paſſabel, en ſy niet ſuffiſant, ſoo groote Macht te wederſtaan, reſolveerden, hun Artillery en meeſte Infantery tot *Heydelberg* en *Manheym* te laten, en met de Cavallery te retireeren. Ten welken eynde ſy hun Bagagie voorafzonden, en den 4. *July* van daar langs de *Berg ſtraat* na *Frankfort* trokken, om daar de verwachte Secourſſen t'ontfangen. In welke Tocht Coll: *Dunewald*, volgens eyge verſoek, d'Achterhoede commandeerde, blijvende met 500. Paarden in de Legerplaats ſtaan, latende de reſt van 't Leger omtrent vier uren voor uyt trekken. 't Welk naderhand tuſſchen 3 en 4 uren volgende, het ſelve by *Swingenberg*, daar ſich ververſten, weder achterhaalde.

Maar die te ſwak retireeren na Frankfoort;

TURENNE, wegens de droogte van de *Nekker*, deſe Rivier lichtelijk paſſeerende, had *Ladenburg* ſonder de minſte Tegenſtand vermeeſterd; zijnde een kleyn Stedeken, in de *Neder-Paltz*, aan de voornoemde Rivier omtrent in 't midden tuſſchen *Heydelberg* en *Manheym* by de *Berg-ſtraat* gelegen. Alwaar *Turenne* het Vertrek der Geallieerden vernemende, heeft aanſtonds 1500. Ruyters derwaards gecommandeerd, om hen in de Staart te ſlaan. Sy, op hope van een goede Beuyt of andere Avantagie, niet veel tijds verſuymende, zijn, ſoo kort na Generaal *Dunewald* te *Zwingenburg* gekomen, dat deſe Heer Generaal naaulijks met *Bournonville* in geſprek was geraakt, of men hoorde, *Alarm* roepen.

Turenne, *Ladenburg* veroverende doet de Keyſerſen in de Staart ſlaan.

Dies hy ſnellijk van den *Hertog* afſcheyd nam, en ter plaatſe van 't Gevecht komende, ſach, dat de Vyand gedurig op de ſijnen avanceerde: Derhalven deed hy 't voornaamſte Gros, onder *Bournonville*, voort marcheeren, en Cours vervolgen, onderwijl hy den Vyand met de ſijne lang genoeg ſoude ophouden: gelijk wel geſchiede, doch niet ſonder uyterſte Gevaar; want de *Franſſen* met 6. Battaillions voor hem getrokken, en de reſt achter hem gebleven, ſtond in 't midden des Vyands, die ruym twee-maal ſoo ſterk als hy was. Niet te min beſloot, met kloeken moede, de voorſte eerſt aan te vallen: 't geen met ſoo goet ſucces geſchiede, dat hy die in 't korte op de Vlucht dreef: waar op van ſtonden aan door d'achterſte heen brak, die door het dik opvliegen der Stof, alle in confuſie geraakten, en in 't Stede-

Dog ſy drijven de *Franſſen* met groot gewelt te rug.

ken *Zwingenburg* wéken. Dus trok dese Overste met beslooten Benden voet voor voet in 't gesicht der gantsche *Fransche* Ruytery en Dragonders, die seer sterk in de Heggen voor dit Stedeken lagen; marchérende na *Darmstad*, by de rest van 't Keyserlijke Leger; hebbende 3. dooden en 5 à 6. gequetsten in dit Gevecht gekregen. Alwaar in tegendeel de schade des Vyands op meer dan 100. dooden, 150. gequetsten en 4. gevangenen wierd begroot. Den 6. *July* quam *Duc de Lorraine* met den *Hertog van Bournonville* des morgens vroeg binnen *Frankfort*, alwaar hunne Troupen de *Mayn* hebbende doen passeeren, desélve tusschen *Frankfort* en *Hoest* campeerden.

De Keyserschen trekken de Franssen tégen.

Turenne ondertusschen Meester van *Ladenburg*, heeft sich, na het veroveren van *Winsheym*, en eenige andere daar omtrent leggende Plaatsjes, aan de *Nekker* neder geslagen, de mine makende, als of nu *Heydelberg*, dan *Manheym*, dan *Frankendaal* wilde belegeren: Maar sijn voornaamste werk was, het Land rondsom te verwoesten, en den *Keurvorst van Heydelberg* door allerley persuasien en aanbiedingen, tot het verlaten van de Keyserlijke Party te persuadeeren. Waar na hy, sijn Leger-plaats by *Ladenburg* quitérende, den 22. *July* weder na *Philipsburg* week, en eyndelijk daar over den *Rhijn* trok. Als wanneer het Leger der Geallieerden, door velerley Hulp-benden versterkt, weder begon op te bréken, en hem tegen te trekken. Gelijk wy hier na zullen vervolgen, na eerst de Veld-tochten der *Spaansen* en *Nederlandsen* nevens die van *Condé*, soo wijt gebracht te hebben, dat sy tegens malkander staande, op 't Punct van Slag te leveren zijn. Doch voor al zullen kortelijk melden, het gene tusschen de *Spaansen* en *Franssen* in *Roussillon* in aanvang deser Somer is gepasseert.

De *Spaanssen* trekken in 't *Graafschap* ROUSSILLON.

De *Spaansen* in *Roussillon* komende.

ROUSSILLON, eertijds gehoorende onder de *Spaansche Monarchie*; dan is, zedert Anno 1659. door de Pyreneesche Vrede, het Zuyder Deel van *Vrankrijk* geworden: zijnde een Landschap met een Graafschaps Titul verciert. Leyt ten Noord-Oosten van 't Landschap *Catalonie*, tusschen *Langedoc*, de *Middellandsche-Zee*, en 't Landschap *Cerdanna*.

De *Hertog van St. Germain*, Spaansche *Onder-koning van* CATALONIE een Leger van 8000. Man, waar onder 2000. Paarden,

den, by malkander verſameld hebbende, hield in 't begin van *May* Wapen-plaats by *Figuéras*, daar hy door de hooge wateren tot den 17. wierd opgehouden, wanneer met d'algemeene Legermeeſter en 't Opper-hooft der Ruytery, het *Col del Portel* ging beſichtigen, daar 300. Gravers door ſijn bevel arbeyden, om een Weg door de *Pyreneen* te maken, en ſijn Geſchut daar door gemakkelijker voort te krijgen: Al het welke gepaſſeert, trok met ſijn gantſche Macht in 't Graaffchap *Rouſſillon*, en quam voor de Stad *Mourillas*, zijnde d'eerſte aan den Voet van 't gedachte *Col del Portel* gelegen; en wijl 't noodzakelijk was, deſe Plaats te vermeeſteren, ten eynde des Vyands Bezetting, den Optocht niet ſoude beletten, en om de Vryheyd der Doortocht als ook de gemeenſchap van *Lampourdan* en *Rouſſillon* te behouden, wierd eenig Voet-volk derwaards gezonden, om dit Deſſeyn uyt te voeren. Waar tegens die van binnen ſich te weer ſtellende, verſcheyde *Spaanſen* doot ſchooten en quetſten.

Belégeren, en veroveren *Mourillas*.

Den *Hertog* hier van verwittigt, deed terſtont de Stad op-eyſchen; maar kreeg van den Franſche Gouverneur tot antwoord; Dat hy die wilde verdeedigen, en onder de Gehoorſaamheyd van den *Franſchen Koning* beſchermen, waar toe wel 1000. Man binnen had. De *Hertog* wel wetende, dat de *Franſſen* maar 50. ſterk, en d'overige niet dan Land-luyden waren, zond hen wederom een Trompetter, om te kennen te geven, dat *Sijn Maj: van Spanjen*, de Land-luyden, als ſijn goede Onderdanen, ſoude ontfangen: maar by-aldien ſy de ſtoutheyd hadden, om ſich ter weer te ſtellen, en hun Wapenen tegens ſijn Leger te gebruyken, hy de voornaamſte ſou doen ophangen: en indien de *Franſſen* ſich niet daatelijk overgaven, ſoude hy tegens haar alle de Straffen des Oorlogs gebruyken. Hier op riepen d'eerſte, dat ſy niet wilden vechten; en de *Franſſen* 42. Man ſterk, gaven ſich over; die de *Hertog*, over de weg van *Tortoſe*, na *Vrankrijk* zond.

Ter ſelver tijd had *Graaf de Bret* het Bevel over de Franſche Wapenen in die Geweſten; en bracht een Macht van 9000. Voet-knechten, en 2000. Paarden by malkander; verwachtende noch 4000. Land-luyden uyt *Languedocq*. Na 't veroveren van *Mourillas* ging de *Hertog van St. Germain* met de voornaamſte Officiers een Gracht beſichtigen, waar voor eenige aarde was opgeworpen, en waar achter de *Franſſen* hun Wapen-plaats hadden, die aanſtonds met 4. Slag-Ordingen Ruyters en Voet-volk uytquamen, en ſich van eenige opgegraven aarde bedienden,

Gaan de Franſſen in hun Leger-plaats beſoeken.

om haar te dekken. Waar op de *Hertog* besloot, sijn Ruytery met eenig Voet-volk de Gracht te doen passeeren, beveelende den *Marquis de Lumiares*, Opper-Hooft van de Ruytery, en *Don Joseph Daza*, algemeen Stedehouder op te trekken.

Naaulijks waren 2. Slag-Ordingen *Spaansen* door het Water gesobbert, of men sach snellijk 4. Fransche Slag-Ordingen van achter hun aarde Schutsel te voorschijn komen; dewelke oordeelende, lichtelijker dese kleyne Party te konnen tegen gaan, dan de geheele Ruytery der *Spaansen* af te wachten, trokken in volle furie, daar op los. Dan, wierden met soo furieusen Wederstant verwellekomt, dat sich genoodzaakt vonden, weder in hun Wapen-plaats te wijken. Ondertusschen het Spaansche Voetvolk van een andere kant mede door 't water daar by komende, wierden de *Franssen* t'eenemaal op de vlucht gedreven, ja soodanig dat 'er naaulijks een van soude ge-eschappeerd hebben, indien niet soo naby hun Hooft-Leger-plaats waren geweest; want den *Mark graaf Montauban*, Opperhooft van de Fransche Ruytery wierd selfs gevangen, benevens den *Mark graaf de Chaux*, en eenige Soldaaten, behalvens de dooden en gequetsten. Graaf *de Bret*, die mede in dit Gevecht was geweest, kreeg een schoot aan 't Hooft, doch eschappeerde noch nevens d'andere Vluchtelingen.

En drijven deselve op de vlucht:

Den 20 en 21. was 't Spaansche Heyr besig, om den nieuwen weg van 't *Col del Portel* te voltrekken, terwijl sy ook het kleyn Stedeken *St: Jean de Pages* vermeesterden, daar een Fransche Hopman met 40. Soldaaten in lag. Den 22. trok het Heyr voorder in 't Pleyn van *Rousillon*, avanceerende na de Stad CERET, een kleyn, doch seer vermakelijk, en tamelijk wel-bewoont Stedeken, ten Noord-Ooften van *Catalonie*, in 't Graafschap *Rousillon*, aan de Rivier *Tech*, omtrent vier Spaansche Mijlen ten Zuydweften de Stad *Perpignan*. In welk Plaatsje meer als 300. Krijgslieden, 6. Hoplieden, 6. Lts: 7. Vendragers, 3. hooge Persoonen, zijnde *Volontairen*, 5. Soutwachten, en 600. Land-lieden in waren: en hoewel sy hen in 't eerste gelieten, als of sich wilden verdeedigen, nochtans hen van Drie kanten te gelijk aangetast, hun Voorsteden ingenomen, en selfs een Battery van 9. Stukken Kanon in staat ziende, om hen te beschieten, deden 's morgens een Teken des Verdrags; doch genoodzaakt, al te maal *Oorlogsgevangenen* te blijven; en wierden dus na *Barcelona* gevoert. Waar op aanstonds 100. Spaansen binnen dese Plaats tot bezetting trok-

Veroveren de Stad Ceret;

ken,

ken; en quamen toen al de rondsom leggende Dorpen, ja selfs eenige bemuurde Burgten, haar onder de Spaansche Bescherming stellen.

Waar op veel andere Plaatsjes sich aan de Spaansen onderwerpen,

Den 28. dito commandeerde de *Hertog* het Regiment van 's Konings Lijfwachten, nevens verscheyde andere Troupen, sich voor het Fort *Belgarde* te stellen, onder 't Commando van *Don Francisco de Velasco*; gevende yder *Natie* in dit Beleg, een ongemeene preuve van Dapperheyd. Den 2. *Juny*'s morgens vroeg deden de Belegerden een Uyt val op de Loopgraven, daar 't Regiment Lijfwachten lach; en hebbende den Schildwacht bekropen, drongen in der stilte sonder eenig alarm gerucht door, soo dat sy den Hopman met sijn Soldaaten, die daar de wacht hadden, onvoorsiens op 't lijf vielen; waar door in den beginne eenig voordeel krijgende, echter door de *Spaansen* met den Dégen in de vuyst in diervoegen wierden aangetast, dat sy d'Uytvallers tot aan den Bedekten Weg, en by de Stormpalen repousseerden; werdende aan Spaansche zijde 2. Hoplieden gedoot, en eenige Soldaaten gequetst. Waar op de Belegerden weder met meerder furie aangetast, gaven hen 's anderen daags op een eerlijk Accoord over.

Die ook het Fort *Belgarde* overen,

Hier na deed de *Hertog* het Fort *Bains*, of de *Los Banos* omzetten, om hen alle Onderstand te verhinderen. De *Franssen* daar tegen den 15. *Juny* aan de sijde van 't Gebergte, dat na *Conflants* strekt, een party Volks daar binnen meenende te brengen, zond de Hertog d'algemeene Leger-Meester met 500. Man derwaards om de Posten te versterken. Daags daar aan quamen de *Franssen* met 4000. Voet-knechten en eenige Slag-Ordeningen Ruytery haar in 't gesicht van 't Kasteel leggen, maar siende de Belegeraars wel gemoed, om haar t'ontfangen, dorsten niet afkomen. Dus resolveerde de *Hertog van Schomberg*, Bevelhebber van 't Fransche Leger, met al sijn Macht af te komen, om de Sterkte *Bains* t'ontzetten; ten welken eynde sijn Troupen gemonstert hebbende, die 17000. Man sterk bevond, waar van den 26. *Juny* 4000. Man uyt de beste Benden voor-af zond, om dit sijn voornemen t'effectuëren. Maar wierden soodanig van de *Spaansen* begroet, dat met verlies van 300. Man gedwongen waren, na hun overige Armée te wijken. Dien selven dag wierd *Don Jean Baptista Pignatello* Leger-Meester, door een Kanon-schoot uyt de Fortresse, 't been afgeschooten.

De Los Banos belegeren

Den 27. dito, de *Hertog van Schomberg* vast voor genomen heb-

't Welk de Franſſen trachten t'ontzetten;

hebbende, *couſte qui couſte*, de Belegerden t'ontzetten, reſolveerde, de Rivier de *Tech* door te waden, om ſoo in 't Pleyn te komen. Den Hertog van *St: Germain* hier van verwittigt, liet de Poſten rondſom 't Kaſteel wel bezetten, en hield ſich als of wilde vertrekken, maar vertoonde hem wel haaſt weder voor 't geſicht der Ontzetters. Als nu 14. Franſche Slag-Ordingen aan de zijde der Linker-Vleugel gepaſſeert, daar *Graaf de Luminares*, Opperhooft van de Ruytery, met den *Hertog van Monteleon* was, deed de *Hertog van St: Germain* deſelve door 8. van ſijn Slag-Ordingen aanvallen, die de *Franſſen*, niet tegenſtaande haar ongelijk getal, met ſulken Moed aangreepen, dat ſy die op de vlugt dreeven, een deel capotteerden, en veel *Franſſen* van Qualiteyt, waar onder den *Marquis dela Rabliere*, Opperhooft van de Ruytery, gevangen kregen. De *Hertog van Schomberg* overal in deſen Strijd preſent, en geloovende, beter avantagie op de *Spaanſche* rechter-Vleugel te krijgen, begaf ſich met al de Benden, die by ſich hadde, derwaards. *Don Joſeph Daza*, algemeen Stede-houden, ziende de Vyand met ſoodanig Geweld op hem afkomen, liet terſtond den *Hertog van St: Germain* hier van verwittigen, en de noodige Hulp verſoeken; onderwijl beval die aan den *Marquis de Lumiares*, van d'ander zijde te paſſeeren; 't geen hy promptelijk obſerveerde, komende noch tot hun verſterking het Regiment van 's Konings Lijfwachten; 't welk ſoo wel te pas quam, dat de Vyand, die met ſoo hevigen furie op de *Spaanſen* was afgekomen, ſich nu ſelfs daar door van alle kanten omzet bevond, en daar van met ſoodanige dapperheyd wierd beſprongen, dat ſy de Franſche Ontzetters geheel verſtrooyden, en in de Rivier dreeven, dewelke deſe twee Marquiſen te voet paſſeerende, gedurig voort-gingen met de *Franſſen* in confuſie te brengen. Soo dat die, geenig voordeel te doen vindende, ſich al vluchtende weder na hun Leger-plaats begaven, onderwijl de *Spaanſſen* 5. Stukken Geſchut van hen veroverden, doch deſelve niet konnende wegvoeren, wierden vernageld.

Maar werden met groot verlies te rug geſlagen.

Men heeft Reden, om te gelooven, dat op ſoodanigen wijſe als 't Opperhooft van de Ruytery, en de Marquiſen *d'Aytone* en *Leganec*, de *Franſſen* angreepen, ſy het geheele Franſche Leger t'eenemaal in route ſouden geſlagen, en gantſchelijk geruïneerd hebben, indien haar niet een groot pleyn vol water op de weg was ontmoet, benevens 3. Slag-Ordingen Ruyters, die de *Spaanſen* ophielden, aan wien de *Hertog* ordre zond, weder over de Rivier

Rivier te komen. Deſen Strijd duurde van 's morgens ten 6. uren, tot 's avonds ten 10. uren. Volgens 't bericht van 40. *Franſſen*, die den 26 en 27. deſer in 't Spaanſche Leger waren komen overloopen, ſouden de *Franſſen* in deſe Twee Gevechten, een getal van 2000. Man, ſoo doot, gequetſt, als gedurende het Gevecht wegloopende, verlooren hebben: doch andere maakten 't Verlies veel grooter; immers de *Spaanſſen* kregen meer dan 400. Gevangenen, ſoo Bevelhebbers als Soldaaten, maar meeſtendeel Ruytery. En volgens 't bericht der *Franſche* Gevangens, hadden ſy een groot getal Dooden onder de hare geſien.

Welke Officieren ſich aan de Spaanſche Zijde dapper gequeeten hebben.

De gene die ſich aan Spaanſche zijde, door Moed en Dapperheyd, hebben doen uytmunten, zijn geweeſt de Marquis *de Lumiares*, Opperhooft van de Spaanſche Ruytery; *Don Joſeph Daza*, Stede-houder; *Don Carlos Taſſo*, Algemeen Gemachtigde, en de Marquiſen *de Leganez* en *d'Ayone*, die ſich in de Rivier wierpen, om de *Franſſen* te vervolgen, ſtijgende van hun paarden, met de Piek in de Hand ſich midden onder de *Franſſen* begevende, benevens *Don Franciſco Mauriquez*, Leger-Meeſter van de *Barcelloniſche* Benden, *Don Domingo Pignatello*, en *Don Thomas Pallavicino*, Legermeeſters der *Italianen*: Eyndelijk yder had grooten Roem en Lof in deſen Strijd behaalt: 't geen al eenige Afgunſt cauſeerden by d'anderen, die geen deel in dit Gevecht hadden konnen krijgen.

De *Spaanſen* verlooren hier *Don Joſeph Cortez*, Cap: van de Ruytery, en verſcheyde andere Officieren gewond; beloopende te ſamen de dooden en gequetſten niet tot een getal van 40. de gemeene Soldaaten daar onder gereekent.

Na deſe Actien viel hier eenige Maanden lang niet ſonderlings voor, als dat Capt: *Trincheria* met 20. Man, een Frans Convoy met Geld, 60. Man ſterk, geheel in route ſloeg, en het Geld tot Beuyt maakte; 't welk ook de *Hertog van St: Germain*, aan voorn: Capt: tot belooning ſijner kloekmoedige Dapperheyd vereerde. En de *Franſſen* ſtraften eenige Perſoonen tot *Perpignan*, met de doot, op pretext, dat ſy deſe Plaats aan de *Spaanſen* hadden willen overgeven.

't Zal nu tijd zijn, eens aan te merken, wat de *Keyſerſche*, *Spaanſche*, en *Nederlandſche*, met de *Franſche Krijgs-Machten* in NEDERLAND gedenkwaardigs hebben verricht; na voorheen eenige byſondere Voor-vallen van Staats- en Oorlogs-Saken gemeld te hebben.

Veld-tocht en Krijgs-Actien van de *Keyserſche*, *Spaanſche*, en *Staadſche*, tegens de *Franſche* Krijgs-Machten in Nederland.

VOor d'Afkomſt en Aantocht der Geallieerdee, ſtroopten de *Franſſen* door geheel *Vlaanderen* en *Braband*, ja ſelfs tot voor de poorten van *Bruſſel*. Sy noch niet vernoegt, met de Luyden alleſins van 't harige berooft te hebben, ſtaken noch hare Huyſen in brand, ſoo dat ſy meeſt alles ruïneerden waar maar omtrent quamen; 't geen door al de Gevluchte, die binnen *Bruſſel* quamen, ſomtijds eenig Alarm veroorzaakte. Maar dit noch meer, als men daar dees tijd een Verraad op 't Fort *Montery*, buyten *Bruſſel*, en op 't Kaſteel van *Antwerpen*, ontdekte.

Frans Verraad, op 't Fort Montery en 't Kaſteel van Antwerpen,

De FRANSSEN, die van allen tijden voor een Gewoonte gehad hebben, meer door looſe Liſt, en met verraaderlijk Bedrog, dan door openbaar Gewelt, en met kracht van Wapenen hun Vyanden, of Nabuerige Landen te beöorlogen; gelijk in den Jaare 1672. en 73. als ſy de *Vereenigde Nederlanden*, met Aanſpanning der *Engelſen*, ſochten te vermeeſteren, niet weynig heeft gebleeken; waar door nu ſoo in Macht als Hulp verminderende, en ter contrary hun Vyanden daaglijks toeneemende; Scheenen deſe *Functie* nu meer dan ooyt benoodigt te hebben. Dies ſy aan de *Spaanſen*, hun nieuwlijks gedeclareerde Vyanden, deſe oude Practijk op 't nieuw ſochten in 't werk te ſtellen: waar toe ſy door groote Schencagien en een Maandelijks Onderhoud hadden gediſponeert, zeker *François Ho*. Deſe een natuurlijk Onderdaan van de *Kroon Spanjen*, en Borger binnen *Bruſſel*; dan naderhand, nevens ſijn Huysvrouw, Domeſtijk van *Sr. de Cottenes*, en Agent ſijner Affairen, te zamen met die van *Sr. de Longatre*, onder 't Gebied van *Vrankrijk* wonende, is zedert de Oorlogs Declaratie tuſſchen deſe beyde KROONEN *Spanjen* en *Vrankrijk*, op de publicatie van Indaaging aller natuurlijke Onderdaanen van *Sijn Catholijke Majeſteyt*, weder binnen de Stad *Bruſſel* gekomen, uyt kracht van een *inſuffiſant Paſpoort*, en aanneeming van een *Valſche Qualiteyt*, op ingeving van bovengem: *Sr. de Longatre*, ſich addreſſeerende aan eenige *Franſche Miniſters*. Onder welk pretext hy met deſelve heymelijk tracteerde, om Informatien en Notitien van den tegenwoordigen Staat en Conſtitutien der

Krijgs-

Krijgs-Machten, Finantien, en Politijke Affairen der *Spaanſche Nederlanden* te nemen. 't Welk reeds ſoo verre ten effecte was gebragt, dat deſen *François Ho*, een generale Inſtructie, diſtinctelijk in Griekſche Caracteren daar op gedreſſeert, van eenen *N. de Voerden* had ontfangen; en daar-en-boven met de voornoemde *Miniſters van Vrankrijk* ſpecialijk getracteert, en geaccordeert, over het Overleeveren en Inneemen van 't *Kaſteel van Antwerpen*, en 't *Fort de Montery* van *Bruſſel*. Waar op reeds deſe pernicieuſe Deſſeynen aan 't voornoemde *Fort*, door middel van den Inkoop van 20. Stukken *Rhijnſe Wijnen*, en de voordere geconcerteerde Diſpoſitien, had beginnen ſoo wijd in 't werk te ſtellen, dat de Vyandelijke Troupen ten dien eynde al aan 't marcheeren waren, en hy *F: Ho*, de Perſoonen, tot dit Exploict gedeſtineert, onder valſchelijk verbloemde Naamen en Beteekeningen aan de meergemelte *Miniſters* hadde overgegeven. Waar over hy ſonderlinge Erkenteniſſe van Dankbaarheyd, en ſchriftelijke Toeſegging van groot Avancement, van deſelve *Miniſters* binnen *Bruſſel* daaglijks by Brieven ontfing, ſelfs met een Penſioen van 100. Kroonen ter Maand, geduurende den tijd van vijf achter-een-volgende Maanden, om noch meer andere Onderdaanen van *Sijn Catholijke Majeſteyt*, ten dienſte van *d'Alder-Chriſtelijk ſte Kroon*, door groote Beloften van Goude Bergen, verraaderlijk te corrumpeeren. Door welke wijdloopige Omſtandigheyd, deſe valſche Ontrouwheyd by eenige Trouwhertige ontdekt werdende, heeft men den *Verraader* by de Kopgevat, na nader examinatie ter Torture geſtelt, en als-doen ſoo mondelijk als ſchriftelijk van hem vernomen, dat niet alleen al het vooren Verhaalde waarachtig was, maar ook noch veel meer diergelijke Schelmſtukken in den Sin, en ook reeds ondernomen hadde. Waar op, na voorheen gehoudene Proces, die van den E. E. Gerichte, hem *François de Ho*, den 30. *Maart* verklaart en overtuygt hebben van *Crime Læſæ Majeſtatis* in den hoogſten Graat; hem dienvolgens condemneerende, om door de uyterſte Straffe van de Koord geëxecuteert te werden, dat 'er de Doot navolgde, en ſijn Ligchaam te hangen aan een Galge by 't geſeyde *Fort de Montery* binnen *Bruſſel*: Gelijk geſchiede. Zeekerlijk een ſeer ſlegten Loon, voor ſoo gevaarlijken en angſtelijken Arbeyd; doch te gelijk ook ſeer regtveerdige Vergelding voor ſulken ſchandelijk Ongerechtigen Bedrijf.

In 't werk geſtelt,

Ontdekt en miſlukt,

En den Verraader met de Doot geſtraft.

De SPANJAARDEN daar-en-tegen hun Franſche Vyan-

den met een genereuser Gemoed cordaatelijk willende tegen gaan, namen allerley Oorlogs-wettige middelen by der hand, om deselven, soo veel hen moogelijk was, openbaarlijke te belédigen. Het *Fort Navaigne*, na, by den *Franssen* verovert, en ten meerendeelen gedemolieert, sy weder vermeestert hebbende, deden daaglijks van daar verscheyde Excursien; waar in somtijds met Beuyt, en somtijds met Slagen te huys quamen. Den daar op leggende Spaansche Gouverneur bericht werdende, hoe een Convoy met 18. Karren van *Luyk* naar *Mastricht* wilde, zand 32. Voet-knegten, die de *Maas* passeerende, sich omtrent het Dorp *Telleboye* in een Embuscade leyden, om 't voorsz. Convoy af te wachten: 't welk niet soo haast passeerende, of zijn soo driftig daar op aangevallen, hoewel 't door 70. Man wierd geconduiseert, dat de *Franssen*, hier van geheel onverdacht, genoodzaakt wierden, dese Schat te quiteeren, latende alles ten proye voor de *Spaansen*, die den Beuyt op 25. Paarden stouwden, en deselve nevens 6. Gevangens, den 1. *April* binnen *Navaigne* brachten; Welk Guarnisoen ook kort daar op, de Schuyt van *Jupille*, komende van *Luyk*, genomen heeft: waar over de Magistraat en Burgermeesters van *Luyk*, in arest hebben doen nemen verscheyde Voerlieden, die met 25. Paarden van *Brussel* daar quamen, om het *Sout*, dat by sich hadden, na 't *Land van Limburg* te brengen. Daar op die van *Limburg* weder eenige Karren met Koopmanschappen, na *Duytsland* willende, en aan verscheyde *Luyk se* Kooplieden toebehoorende, vast hielden. 't Geen naar alle apparentie tot meerder verwijdering soude uytgeborsten hebben, indien dese Questie niet in tijds was bygeleyd geworden: waar op dan wederzijds alle gezayseerde Goederen by de *Spaansen* en *Luykenaars* ontslagen zijn.

Spaansen slaan een Frans Convoy.

d'Engelsche Ambassadeurs dees tijd van *Keulen* vertrekkende, om over *Holland* weder na *Engeland* te reysen, en omtrent *Nimwegen* met haar Jacht komende, liepen groot pericul van om te komen; want eenige *Franssen* tusschen *Nimwegen* en de *Graaf*, meenende, het een Jacht was, 't geen sonder aanleggen wilde passeeren, schooten met haar Musquetten daar op los, sonder eenigsins de Engelsche Vlag t'ontsien; soo dat sy een van d'Ambassadeurs aan de Kleederen, den Secretaris aan sijn Neus, en 2. Dienaars doodelijk troffen: waar over yemand na Land zendende, om haar Beklag aan de Fransche Officiers, hier over te doen, presenteerden die, hen de Soldaaten te léveren. Daar op d'Am-

Engelsche Ambassadeurs, door misverstand, in groot gevaar,

d'Ambassadeurs seyden, sy waren geen Richters, om die te straffen. Hare Exells: kort daar na in den *Haag* komende, vertrokken, na genomen afscheyd van *Sijn Hoogheyd*, met een Jacht uyt de *Maas*, na *Engeland*.

Als ook die van Haar Hoog Mog:

Haar Hoog Mog: Gezandten mede reysvaardig, vertrokken insgelijks in 't begin deser Maand, uyt de *Maas* derwaards. Dan het Jacht van de Heeren Engelsche Gezandten daar ontmoetende, schoot derselver Capiteyn drie schooten met Scherp na 't *Staaten* Jacht. Waar over Haar Hoog Mog: Gesandten aan d'Engelsche klagende, ontschuldigden sy haar, en seyden, dat sulks t'eenemaal buyten haar wil en weten geschied, en den Cap: die 't gedaan hadde, alleen de Schuld te geven was. In diervoegen het daar by bleef; en arriveerden sy den 22. deser te *Londen*, zijnde d'Engelsche 2. dagen te vooren daar aan gekomen.

Vereenigde Staat tragt sig soo wel buyten als binnens Lands in redourabel Postuur te stellen;

Haar Hoog Mogenden de Heeren STAATEN GENERAAL, hoewel nu, door nieuwe Alliantien, met uytheemsche Hulp tamelijk gesterkt, echter uyt consideratie, dat de *Fransjen* soo groote Oorlogs-Rustingen prepareerden, sochten haar Strengen Buytens Lands by andere Vorsten en Potentaaten hoe langer hoe vaster te maken; nu niet meer als voortijds op hun eygen Magt en Aanzien, trotsmoediglijk sich willende verlaaten. Ten welken eynde Sy, in den beginne van *May*, den Heer *vander Hooge* na de Keyserlijke Armée in 't *Duytsche Rijk* zonden, om daar deses *Staats* Interesten, soo veel mogelijk, t'observeeren.

Zenden Secretaris *Rompf* na Sweden.

De Heer *Schaap*, Secretaris der Stad *Amsterdam*, uyt Last van *Haar Hoog Mogenden*, na de KROON *Sweden* gezonden, en sijn *Commissie* daar verricht hebbende, wierd in desselfs plaats, om als *Resident* van desen STAAT, die Negotiatie daar verder te continuëeren, de Heer *Secretaris Rompf* gezonden.

Werkendam komt uyt Deenmarken.

De Heer van *Werkendam*, als Afgezand van *Haar Ho: Mog:* aan 't *Deensche Hoff*, binnen *Koppenhagen* gesideert hebbende, is den 5. *Juny* weder van daar binnen 's *Gravenhage* gekomen, aan den *Vereenigden Raad van Staaten*, wegens sijn Verrichting, en in wat Staat hy die in *Deenmarken* gelaten hadde, behoorlijk Rapport doende.

Wolffen na Portugaal.

Secretaris Wolffen, die sich wegens desen *Staat* eenigen tijd als Afgezand aan 't *Sweedsche Hoff* had gehouden, wierd van *Haar Hoog Mogenden*, als *Resident* na de *Kroon Portugaal* gezonden, om daar de meeste Welstand des *Vereenigden Staats* te bevorderen.

Rheede, van Beuningen, en Haren na Engeland,

Haar Hoog Mogenden Extraordinaris Gezandten de Heeren *Baron van Rheede*, *van Beuningen*, en *Haren*, in 't laatst van *May* binnen *Engeland* gearriveert, deden den 28. dito hun publijke Intrede binnen *Londen*; werdende door den *Ridder de Cotterel* tot *Greenwich* in des *Konings* Bark ontfangen, en by den *Tour* te *Londen* aan Land gebragt; daar sy door den Heer *George Berkeley*, onder 't losbranden van 't Geschut, met alle beleefde Ceremonien, wierden verwellekomt, en in des *Konings* Lijf-Karosse gestelt, die van wel 50. andere, nevens een seer kostelijken Treyn wierd gevolgt, en door den voormelten *Ridder* geconduiseert tot in 't Palais van *Westmunster*, daar men, in Name des *Konings van Groot Brittanje*, de Vreemde Gezandten ontfangt. Van waar naderhand *Haar Exellentien*, door den *Graaf d'Arran*, en den *Ridder Cotterel*, ter *Audientie* by den *Koning*, op sijn Koninglijk Pallais van *Withal*, met groote Staatie wierden opgehaalt. Van daar weder by de *Koninginne*; en voorts by *Haare Koninklijke Hoogheden*: werdende allesins uytmuntende minnelijk, met alle Beleeftheyd onthaalt. Waar na *Sijn Majesteyt* in de volgende Maand, *Gemachtigden*, om met hen te tracteeren, verkoos. Gelijk korts daar op ook *Haar Hoog Mogenden*, hun *Gemachtigden*, tot het oprichten van een Ordre en Reglement der *Negotie* tusschen de KROON *van Engeland*, en den *Vereenigden* STAAT, verkooren; met Naamen, de *Heeren Johan Korver*, en *Gillis Sautijn*, Oud-Schepenen der Stad *Amsterdam*; *Samuël Beyer*, Pensionaris van *Rotterdam*; *Andries van Vosse*, Pensionaris van *Enkhuysen*; *Pieter Duyvelaar*, Oud-Burgermeester van *Middelburg*, en *Michiel Michielz.* Schepen van *Vlissingen*.

Daar sy seer Magnifijk werden ontfangen.

Volgen noch andere Gemagtigden uyt verscheide Provintie derwaards,

Waar tegens *Ridder Temple* van daar in den Haag komt.

Hier tegens quam *Sijn Majesteyt van Groot-Brittanjens* Extraordinaris Gezand, de *Ridder Temple* binnen 's *Gravenhage*, om by desen *Staat* en *Sijn Hoogheyd*, de MEDIATIE sijnes *Heer* en *Konings* tusschen alle de noch strijdende Partyen, aan te bieden; gelijk ook by alle geinteresseerde *Potentaaten* had laten doen.

Strikt Bevel tegen alle Toevoer na de Graaf,

De *Heeren Staaten Generaal* wendden binnen 's Lands geen minder vlijd aan, om tegen alle Vyandelijke Macht, soo te Water als te Lande, in redoutabel Postuur te zijn; en voortaan soo wel *Offensivé* als *Defensivé* t'ageeren. In de Maand *Juny* deden Sy een strikt Bevel publiceeren, waar by een yder op hoogste Ongenaade wierd verboden, eenige Eetwaren, Levens-Middelen, Verversslingen, of Krijgs-Behoeften binnen de Stad *Graaf*, die de *Franssen* noch sterk bezet hielden, te brengen, selfs op Pœne

van

van de Dood. Daar nevens verboden sy op gelijke Lijf-straffe, Dat niemand, wie 't ook mocht zijn, eenige Overloopers uyt deselve Plaats sou mogen ophouden, verbergen, of daar weder binnen leveren. 't Welk sich liet aanzien, als of men eenig Toeleg op dese Plaats maakte: gelijk ook hier na zal gemeld werden. Ondertusschen schreeven de *Franssen* uyt dese Stad *Graaf* verscheide Brand-Brieven na *Cuylenburg* en *Buren*, om d'achterwesige Sommen harer Contributien te komen betalen. Maar *Haar Hoog Mog:* deden in tijds daar in soo wel voorzien, dat de *Franssen* minder als niets kregen; aangemerkt sy door hun hoog wijs Beleyd, en de kracht der Wapenen van *Sijn Hoogheyd*, de *Franssen* niet alleen, gants geen Contributie gedoogden toe te laten komen, doende aanstonds door Coll: *Hoenderbeek* en *Wagenheym*, met 1600. Man, *Ravesteyn* in Bezetting nemen, om het stroopen der *Franssen* daar rondsom te verhinderen; en hun naderhand de voornoemde Stad *Graaf* ontweldigden; Maar boven dien hen ook al den genomene Schat, en geroofden Roof afhandig maakten, die sy gedurende soo langen tijd, met soo veel moeyten en arbeyd daar binnen gesleept hadden.

Hare *Hoog Mog:* beletten den *Franssen* hun Schatting en Contributie in te vorderen.

In 't Graafschap *Lingen* maakten de *Catholijken* te deser tijd groote Ontroering, door dien sy weygerden, de Kerken aan de *Gereformeerden* weder in te ruymen; soo dat *Haar Hoog Mog*: sig genoodzaakt vonden, den Overste *Lutzou* met eenig Volk uyt *Swol*, derwaards te zenden; waar door dan alles bevredigt en in ruste gestelt wierd.

De Catholijken te *Lingen*, wilden de Kerken aan de Gereformeerden niet inruymen.

De *Gyselaars* van *Deventer* en *Swol*, die bimen *Mastricht* gevangen gehouden, en seer qualijk getracteert wierden, verlochten nu *Haar Hoog Mog*: dat doch met den eersten, volgens 't Verdrag met *Keur-Keulen* opgericht, mogten vrygesteld werden. Om 't welk *Haar Hoog Mog*: soo by den Keurvorst selfs, als by de Keyserl. Ministers aanhoudende, oordeelden 't deselve *Ministers* raadsaamst, om te eerder ged: *Gyselaars* te verlossen, dat de *Keurvorst* hun Losgeld soude betalen. Maar dit soo ras niet willende gelukken, baden gem: *Gyselaars* nochmalen by *Missive* van 13. deser; Dat 'er toch op 't spoedigste in dese saak mocht werden voorsien; wijl *Monsr. de Louvois* tot *Mastricht*, Bevel had gegeven, dat sy uyt het *Bergader Klooster*, daar tot die tijd in gehouden waren, op *St. Pieters* Poort souden gebracht werden, zijnde een Plaats daar men d'alder-slimste Misdaadigers gevankelijk opsluyt, en van waar dien selven dach noch een Misdaadiger

Gyselaars uit *Swol* en *Deventer* werden onder de Franssen seer hart om de Schatting geplaagt.

diger na de Galg was gebracht. Voorder met omſtandige redenen vertoonende, Hoe ſy, by langer uytſtel van Betaling, vermits den tijd was verſtréken, noch ſlimmer handeling te verwachten hadden; en dat hen gewaarſchoud was, ſy, by verder verloop, in Banden ſouden geſlooten werden. Waar over dan *Haar Hoog Mog:* een *Miſſive* aan den Gouverneur van *Maſtricht* zonden, met verſoek, hy de Gyſelaars beter ſoude laten handelen, of dat ſy 't anders aan de Keur-Keulſche Onderdanen ſouden herhalen. Waar op wel eenige Verlichting, maar noch geen Verloſſing volgde.

Hoe Heer *Wurtz* ontſlaging van ſijn Dienſt verſoekt.

De Heer Veldmarſchalk *Wurtz* met verlof van de Heeren *Staaten Generaal*, in de maand *April*, om ſijn particuliere affairen na *Hamburg* vertrokken, wierd daar van intent, ſijn Krijgs-Ampt te quiteeren, en Ontſlaging van ſijn Dienſt, aan den *Prince van Oranje* te verſoeken; 't geen hem van *Sijn Hoogheyd*, volgens begeerte, wierd geconſenteert;

En naderhand by Hare Hoog Mog: den 18. dito door een *Miſſive* in ſeer civile termen van Dankbaarheyd, voor ſijne trouwe Dienſten, den Lande ſoo lang beweſen, gunſtelijk geconfirmeert; doch met betuyging van Leedweſen, over het afleggen ſijnér Charge. Waar over Hy, ſoo aan *Haar Hoog Mogenden*, als aan *Sijn Hoogheyd* alle Eer en Dankbaarheyd betuygde.

Verſcheyde Conferentie over d'aanſtaande Veldtocht der Geallieerden in *Nederl:*

Tot d'aangeſtelde Recruyten en nieuwe Wervingen, was den dach van Monſtering tegens den 15. *April* beſtemt, waar toe veel Officieren in den beginne deſes Maands ſich reeds vaardig toonden; en na eenige gehoudene Conferentien, waar in den Marquis d'*Aſſentar*, en *Don Barnardo de Salines* ook aſſiſteerden, is den Grave van *Waldek* den 12. *April* na *Bruſſel* vertrokken, om aan dat Hoff te helpen adjuſteeren, de Ordres tot de Conjunctie en Subſiſtentie van de Legers der Geallieerden aan die kant; om dat de meeſte Macht der *Franſſen* ſcheen te zullen daar op toezetten.

Den 13. dito wierd weder een Conferentie gehouden tuſſchen de Keyſerſche en Spaanſche Miniſters, met *Haar Hoog Mog*: Gedeputeerden. En wierd ondertuſſchen veel Militie na *Braband* en *Vlaanderen* gezonden; waar van den 14. dito al 2000. tot *Schipdaal* by *Brugge* arriveerden, en ontrent die tijd wel 7 à 8 hondert Schepen voorby *Antwerpen* met Soldaaten, allerley Noodſakelijkheden, en Ammunitie naar *Mechelen* trokken; werdende voorder alles tot een vroege Veld-tocht vervaardigt. Om dewelke

met

met te meerder Luyſter, en grooter hoope van goet Succes aan te gaan, hebben *Haar Hoog Mog:* op den Perſoon van *Sijn Hoogheyd* den *Prins van Orange* geconfereert het Erf-Capiteyn-, en 't Admiraal-Generaalſchap *der Vereenigde Nederlanden*, om ſucceſſivelijk te devolvéren op ſijne Mannelijke wettige *Decendenten*, in die Forme als het Stadhouderſchap van *Holland* hem was opgedragen; gelijk d'een en d'ander hier voor in de Verhandeling der VREDENS-VRUCHTEN, omſtandig is gemeld geworden.

Sijn Hoogheyd dan alleſins de Complimenten van ADIEU ontfangende, is den 11. *May* van 's *Gravenhage* vertrokken na *Roſendaal*, daar het Corps van 't *Staaten* Leger verſamelde, en hoog-gemelde *Prince* den 13. dito arriveerde, werdende van alle hooge en lage Militaire Officieren gevolgt. Waar na een *Reveue* doende van de Troupen, die in 8000. Ruyters, en 16000. Voetknegten, alle ſeer ſchoon Volk, beſtonden, is den 15. dito opgebroken, en Perſoonlijk met het Regiment Guardes naar *Mechelen* getrokken, werdende van 't geheele Leger gevolgt; en daar den 17. dito aangekomen, nam het Hooft-quartier tot *Duffel*, en *Grave van Waldek* het ſijne tot *Heffen*, zijnde de Militie tot *Mechelen* en daar omtrent op de Dorpen geinquartierd. Waar op *Sijn Exell: de Montery* den 18. dito van *Bruſſel* naar *Mechelen*, om *Sijn Hoogheyd* te complimenteeren. Gelijk ook den 20. dito, de *Hertog van Villa Hermoſa*, *Marquis de Montare*, *Monſr. de Louvigny*, en andere Hooge Officieren van 't Spaanſche Leger, d'een d'ander met alle bedenkelijke Eerbiedigheden en Vriendſchap verwellekomden. Den 22. trok *Sijn Hoogheyd* ſelve met beyde de Veldmarſchalken en Generaals Perſoonen na *Bruſſel*, daar Hy van Sijn Exell. de *Grave de Montery*, en al de Grandes, tot *Vilvoorden* ontmoet, met veel Staatie en groote Solemniteyten na binnen wierd geconduiſeert; alwaar, na een generaale groote *Krijgs-Raad* gehouden te hebben, met een Heerlijk Feſtijn ten Hove is geregaleert geworden. Waar na *Sijn Hoogheyd* noch dien ſelven avond weder na 't Leger te *Duffel* vertrok, werdende met de ſelfſte Magnificentie weder uyt geleyd, als ontfangen had geweeſt. Onderwijl quamen in 't Leger eenige honderden Hollandſche Bagagie-Karren en Koets-wagens; gelijk ook tot *Mechelen* een groot getal Schepen met Artillery en veel Voeragie arriveerden. Soo dat alle Preparatien wierden verveerdigt, om in 't korte te marcheeren, en de Troupen van den *Staat*, ſoo die reeds daar

Sijn Hoogheyd in 't Leger komende, doet het ſelve optrekken.

Werd van veel Spaanſe Heeren verwellekomt:

En alles tot de Marſch gereet gemaakt.

waren, als die noch dagelijks aanquamen, gerangeert wierden in de Forme en Ordre van een consiederabele Armée waar van de Lijste hier by voege:

KRYGS-MACHT van *Haar* Hoog Mog: de *Heeren* Staaten Generaal, te Lande; onder de Directie van Sijn Hoogheyd de Heere Prince *van* Orange.

De Rechter-Vleugel, *gecommandeert door* Vorst Maurits, Veldmarschalk.

Grave van Nassau, als *Generaal* van de Ruytery; en de *Marquis Mompoulian*, als Commissaris Generaal, dese *Cavallery* van de *Regter-Vleugel* commandeerende.

Gemelte *Grave van Nassau* aan 't Hooft van d'Eerste Linie der Ruytery van de Rechter Vleugel.

De Lyf-Garde, gecommandeert door den Heer *van Ouwerkerk*.

't Regiment van de *Garde*, gecommandt: door Collonel de Heer *Benting*.

Eerste Brigade, gecommandt: door den Heer *van Ginkel*, *Brigadier*.

1. 't Regimt: van de *Grave van Nassau*.
2. Van den Heer *Ginkel*.
3. Van *Langerak*.
4. Van *Obdam*.
5. Van de *Prince van Koerland*.
6. Van de *Grave Flodorp*.

De Tweede Linie van de Rechter-Vleugel: De *Marquis van Mompoulian* aan 't Hooft.

Tweede Brigade, gecommandeert door den Heer *Van der Lek*, *Brigadier*.

1. 't Regimt: van de Heer *van Mompoulian*.
2. Van de Heer *van der Lek*.
3. Van de Heer *van Schravemoer*.
4. Van *Hoorenbeek*.
5. Van *Kroonenburg*.

De Rechter-Vleugel van d'Infantery, gecommandeert door den Heer *Aylua*, *Lut: Generaal* van d'Infantery; en de Heer *Fariaux Generaal Majoor*.

Eerste Brigade, gecom-

commandeert door den *Grave van Solms*, *Brigadier der* EERSTE LINIE.

1. 't Regiment van de *Garde*.
2. Van *Vorst Mauritz*.
3. Van den *Grave van Stirum*.
4. Van den *Grave van Solms*.
5. Van de Heer *dela Vailumaire*.
6. Van de Jonge *Prince Maurits*.
7. Van de Heer *Stokheym*.
8. Van *Prins Berkeveld*.
9. Van de Heer *Tork*.

TWEEDE BRIGADE; gecommandeert door den Heer *Wee*, *Brigadier* der TWEEDE LINIE.

1. 't Regimt: van de Heer *Aylua*.
2. Van de Heer *Fariaux*.
3. Van de Heer *Weé*.
4. Van de *Marquis Touars*.
5. Van *Ammena*.
6. Van *Swartzenburg*.
7. Van *Mornout*.
8. Van *Cassiopiin*.

De LINKER VLEUGEL, gecommandeert door den Grave van Waldek, Veldmarschalk.

RUYTERY van de LINKER VLEUGEL, gecommandt: door den Heer *Steenhuyse*, *Generaal Lut*.

d'EERSTE LINIE, d'Heer *Steenhuyse* aan 't Hooft;

DERDE BRIGADE gecommandeert door den Heer *Weynon*, *Brigadier*.

1. 't Regimt: van den Grave *van Waldek*.
2. Van de Heer *Steenhuyse*.
3. Van de Heer *Weybnon*.
4. Van *Sander van Welle*.
5. Van de Heer *Eppe*.
6. Van de Heer *van Brederoode*.

TWEEDE LINIE van de RUYTERY aan de LINKER VLEUGEL, De VIERDE BRIGADE, gecommdt: door den *Grave van Witgensteyn*, *Brigadier*.

1. 't Regiment van den *Prince van Vriesland*; de Heer *van Palsterkamp* Collonel.
2. Van de *Grave van Witgensteyn*.
3. Van *Prins Frids van Nassau*.
4. Van de Heer *Kingma*.
5. Van de *Grave van Schellart*.

LINKER'- VLEUGEL van *d'Infantery*, gecommdt: door den *Rhijngaaf*, als *Gener: Lieut:* en de Heer *Vaane*, als *Gener: Majoor*.

EERTE LINIE, *Derde Brigade*, gecommandt: door den Heer *van Heeswijk*, *Brigadier*.

1. 't Regimt: van den *Grave van Waldek*.
2. Van de Heer *van Heeswijk*.
3. Van *Sedlenitzky*.
4. Van *Mario*.
5. Van *Brantswart*.
6. Van *Burmannia*.
7. Van *Prince van Holsteyn*.
8. Van Heer *Palm*.
9. Van Heer *Polents*.

TWEEDE LINIE, *Vierde Brigade*, gecommandeert door den *Grave van Erpag*, *Brigadier*.

1. 't Regimt: van den *Grave van Erpag*.
2. Van de Heer *Eybergen*.
3. Van *Gokkinga*.
4. Van *Leendorf*.
5. Van *Veerſſe*.
6. Van *Outſpar*.
7. Van *Laverné*.
8. Van de Heer *Coruaal*.

DUs tot den Optocht alles vervaardigt, quam den 5. *Juny* den Marquis d'*Aſſentar* weder in 't *Staaten* Leger, alwaar een Krijgsraad gehouden, ging geſeyde *Marquis*, nevens *Grave van Waldek*, om te confereeren met den Generaal *de Souches*, die nog tot *Dueren* gecampeerd lag. Op welkers te rug-komſt en gedane rapport, *Sijn Hooght*: de *Prince van Orange*, en *Sijn Exell:* de *Grave de Montery*, malkander dien ſelven dach, aan de Fonteyn tot *Vilvoorden* zijn ontmoet, geaſſiſteerd van de wederzijds Generaals Perſoonen; alwaar geadjuſteert wierden, de Ordres tot den Optocht. In gevolge van dien het Spaanſche Leger ſich heeft beginnen hooger op na de kant van *Leuven* te begeven; doch dit niet anders dan een verwiſſeling der Quartieren zijnde, heeft *Sijn Hoogheyd* het ſijne van *Duffel*, tot *Zemps* verplaatſt, de Troupen op de Dorpen tuſſchen *Mechelen* en *Bruſſel* gelogeert, en ſelfs ook de 2. Regimenten Marines, die de Buyten-werken van de laatſte Stad bewaarden, alwaar hen alle Nooddruft in overvloed kon toegevoegt werden.

Waar de Spaanſche Macht ſig by voegende, trekken hooger op.

Ondertuſſchen de *Generaal de Souches*, op d'Aankomſt van den *Grave van Waldek*, en den Marquis *de Louvigny*, met ſijne Hooft-Officieren tot *Dueren* Krijgs-raad gehouden hebbende, heeft ook alles verveerdigt, om van daar ſijn Leger op te bréken, en den weg naar *Namen* te marcheeren, nemende den 5. *Juny* ſijn Hooft-Quartier tot *Eſwiler* en *Aldenhove*, zijnde het Leger gerangeert in de Rechter-Vleugel, die door 't Land van 's *Hertogenrade*; de Linker-Vleugel, die door 't Land van *Cornelis Munſter*, en de Battalie, die door 't Rijk van *Aken* ſoude trekken, om in 't Land van *Limburg* tot *Herve*, op de generale *Rendevous*, weder te vereenigen. In welker voegen deſe Keyſerlijke Armée den 21. en 22. deſes tot *Luyk* is aangekomen; alwaar ſich van veel Proviſie en alle Nooddruft voorſien, en den Marſch door de *Condros* hooger op na *Namen* genomen hebbende, wierd omtrent *Chinay* een Brugge over het *Swarte-Water* geſlagen, daar den 24. dito

De Keyſerlijke Macht komt ook aſſakken.

dito d'Avantguarde, en den volgenden dach het geheele Leger over trok; houdende *Halte* omtrent *Hooy*, van waar eenige Expressen aan *Sijn Hoogheyd*, en aan *Sijn Exellentie* afveerdigde; daar op de Ordres tot een Conferentie tusschen de Drie Generaalen van de Keyserlijke, Spaansche, en Staadsche Legers aangestelt zijn. Waar toe een gedeelte van de Keyserlijke Troupen over de *Maas* quamen; den 2. *Juny* tot *Hanuyt* de *Prince van Orange*, de *Grave de Souches*, en *Sijn Exell: de Montery* malkander rencontreerden, en na vele wederzijds Clomplimenten van vriendelijke Verwellekommingen, een Krijgs-raad in 't open Veld hielden, om alles te beramen en t'adjusteeren, 't geen tot de t'Samenvoeging deser Drie Armeen noodzakelijk was.

Sijn Hoogh. de Keyserl. en Spaansche Generaals t'samen komende,

Houden Krijgs-raad in 't open Veld.

Na gehouden Raad, gepleegde Festijn, en eenige rijke Presenten, door *Duc de Montery*, aan den *Generaal de Souches* geregaleert te hebben, trok elk weder na sijn Quartier. De Keyserlijke Generaal liet de Brugge, die reeds over de *Maas* was geslagen, wegbréken, en sijn Armée weder hooger op voorby *Namen* door *Ardennes* voeren, als of tot *Ginet* de *Maas* wilde passeeren, en aan die kant den *Prince van Condé* ontmoeten. Doch sonder sulx ten effect te brengen, zijn de Troupen weder te rug getrokken, sich neder slaande by *Dinant*, daar hun geweygert wierd, het begeerde Brood te verschaffen; waarom eenige huysen buyten die Plaats in brand staken. Dan eyndelijk dit Geschil bevredigt zijnde, is Generaal *de Souches* met de voornaamste Hooft-Officieren, en een deel Soldaaten daar binnen getrokken, logeerende hy Generaal by de P. P. *Jesuiten*, en de anderen elders. Alwaar hy den Gouverneur van 't Kasteel, en eenige regeerende Heeren ter Maaltijd noodigde; waar na *de Souches* den geseyden Gouverneur en 2. Burgermeesteren in zeker apartement apart verklaarde, dat het den Dienst van *Sijn Keyserlijke Majesteyt* vereyschte, het Slot en dese Stad in sijn handen over te geven. Dese Gouverneur, niet tegenstaande hem dit laatste Na-gerigt, als een seer onsmaakelijk Banket te voren quam, echter geen ander uytkomst ziende, heeft daar in moeten bewilligen, en aanstonds het Slot aan de Keyserse overléveren. 't Welk Graaf *de Souches* met genoegsaam Guarnisoen voorsiende, weder langs de *Maas* naar *Namen* trok, doende door een Courier aan Sijn Exell: *de Montery*, sijn Expeditie en voordere Dessyenen notificeeren. Des *Sijn Exellentie* den 14. *July* met *Sijn Hoogheyd Prince van Oranje* ging confereeren; en als toen, den *Rhijngraaf* naar 't Keyserlijke

De Keyserse voor *Dinant* komende, nemen dese Plaats door sonderlinge List in.

lijke Leger afzond, met advijs, van 't gereſolveerde; zijnde beſtemd, met alle de Troupen naar *Namen* op te trekken, in Ordre tot de generale Conjunctie.

Sijn Hooght: trekt op, om ſig met de Keyſerſen te conjungeeren.

Het Heyr van *Sijn Hoogheyd* begon den 16. *July* te marcheeren, nemende dien nacht quartier tot *Kamperhout*, en den volgende in 't Kloofter *Betlehem* by *Leuven*, leggende ſijn Volk tuſſchen dat Kloofter en de Stad op een Berg gecampeert, alwaar ſich den volgenden dach by 't Leger voegde, nevens de Regimenten Marinen, die in de Buyten-werken van *Bruſſel* hadden gelegen.

Sijn Hoogheyd daar op een generale *Reveue* doende, heeft ſijn Armée bevonden te beſtaan, in 32. Regimenten te Voet, 2000. Dragonders, en 26. Regimenten te Paard, t'ſamen uytmakende over de 30000. Man. Waar mede hooger op voorby *Leuven* trok, camperende omtrent *d'Abdye* van *Park*, terwijl de *Spaanſſen* met 10 à 12000. Man onder den *Marquis d'Aſſentar*, *Duc de Ville Hermoſa*, en *Prins Vaudemont*, ſich ook naar de kant van *Leuven* beweegden. Van waar *Sijn Hoogheyd* met de gantſche Armée, en den voorderen Treyn, in 't lumieren van den dag is opgetrokken naar *Namen*, gevolgt van *Prins Vaudemont*, met de Spaanſche Troupen; en zijn aldus den 24. deſes geſamentlijk geconjungeert, met 6000. Paarden van de Keyſerlijke Armée, en den volgenden dach met deſelfs Infantery, uytgenomen die Troupen, welke den Keyſerlijken Generaal, wegens den ſlechten Toeſtand in de *Paltz*, onder *Marquis van Baden*, tot Secours van de Geallieerden, derwaards had gezonden.

De Keyſerlijke, Spaanſche en Staadſche Krijgs-Magten geconjungeerd, werd Sijn Hooghd. als GENERALISSIMUS geconfidereerd.

Dit geconjungeerde Heyr, waar van *Sijn Hoogheyd* de *Prince van Orange* als GENERALISSIMUS wierd erkent, nam den 28. *July* Marſch naar *Gembloers*, om te trekken tegen het Franſche Leger onder *Prince Condé*, die nu al verſchanſt, en ſterk begraven lag by de Rivier *Pieton*, die by *Charleroy* in de *Sambre* valt.

Graaf de Montery had de Voortocht, met de Spaanſche Cavallery, en eenige Duytſche Infantery: *Sijn Hoogheyd* voerde de Battaillie; en *Grave de Souches* d'Arrier-garde. Waar op ook aanſtonds wierd vereffent alle verſchillen, die omtrent den RANG ſoude mogen ontſtaan, en wierd den Tocht, na *Nivelle* voortgezet, alwaar nu beyde de Vyandelijke Machten ſoo na by den anderen waren, dat 'er onvermijdelijk een Hooft-treffen uyt moeſt volgen.

Doch

Doch voor al eer daar in voorder voort gaan, moeten eerst noch eenige andere Troupen zien te voorschijn komen; maar van geheel andere natuur, als formérende een waarlijk vliegend Leger, dat sijn Cours en Tocht door de ruymte van den grooten *Oceaan* voortzet.

d'Oorlogs-vloot van den Vereenigden Staat, loopt in Zee.

Nederlands Oologs Vloot in Zee.

Graaf Willem van Hornes, Generaal van d'Artillery, zijnde het Commando over de Land-Militie op 's Lands Vloot, door den *Vereenigden Staat*, aanbevolen, had nu alles verveerdigt, 't geen tot bestier en maintenu van soodanigen Leger werd vereyscht, als beginnende sich in den aanvang van *May* te prepareeren, om ge-embarqueert te werden. De Oorlogs-vloot van al het noodige voorsien, was ook gereed, om uyt te loopen: gelijk dan de Schepen uyt *Texel*, onder den Lt: Adm: *Tromp*, den 17. *May* met het lumieren van den dach in Zee staken; insgelijks ook den Admiraal *de Ruyter*, met sijn Esquadre, den 19. dito uyt de *Maas*; loopende beyde na de generale *Rendevous* voor *Vlissingen*, om aldaar met de Seeuwsche Schepen te conjungeeren. Van waar den 24. dito dit vliegend Leger, onder het Opper-bestier van dien grooten Admiraal den Lt: Generaal *de* Ruyter, in Zee is gestéken, om door desselfs geswindheyd, de Fransche Kusten overal t'alarmeeren, en door kracht van gewapende, den Vyand alle mogelijke afbreuk te doen; gelijk namaals zal blijken, hoe door een weynig Volk, Hondert-duysent in alarm gehouden, en daar door notabele Diversien gemaakt zijn.

Ten eynde desen Aanslag dies te beter effect mogt sorteeren, gaf d'Admiraal *de Ruyter*, soo haast met sijn onder-hebbende Schepen, den 18. deses van *Goerée* uyt-liep, een strikte Ordre, en wel gereguleert Reglement uyt.

Alarmeert de Fransche Kust.

De Vloot den 24. *May* uyt de *Wielingen* geloopen, quam den volgenden dach op de hoogte van *Duynkerken*, alwaar na gehouden Krijgs-raad, d'Oorlogs-Schepen en 't ander Vaartuyg, in 3. Esquadres wierden verdeeld, en daar van 15. Schepen gedetacheerd, die noch den selven avond het Canaal opliepen; bekomende het Gros van de Vloot, den 26. dito *Calis*, en de Kust van

van *Bollonien* in 't geſicht, alwaar ſich alles in alarm vertoonden, en wierd de Coers van daar geſet na d'Engelſche Kuſt, na dat men weder Krijgs-raad had gehouden.

Waar op den 27. dito voor *Douvres* ten anker quamen, daar de wederzijds groeteniſſen behoorlijk verricht zijnde, veel Engelſche Grandes de Vloot quamen beſigtigen, en met alle beleefdelijke Onthaling ſig verluſtigden.

Verdeelt haar in 2. Esquadres:

Van daar is deſe Zee-Macht voor de Cingels, vervolgens in *Wicht*, eyndelijk in *Tourbay* ten anker gekomen, en na gehoudene Krijgs-raad, deſelve in twee Esquadres verdeelt, waar van het eene onder den Adm. *de Ruyter*, hebbende den Heer *Evertſz.* van *Zeeland*, tot Vice-Adm. en *Jonker Engel de Ruyter* van *Amſterdam*, tot Schout by Nacht, den 8. *Juny* uyt *Tourbay* is geloopen, nemende Cours naar de *Weſt*, zijnde aldaar de meeſte Land-Militie ge-ëmbarqueert, en de Vloot ſterk 20. Oorlogsſcheepen, 48. Fluyten, Galjoots, Branders en Snauwen; waar mede wy hen dees genome Cours zullen laten vervolgen.

Waar van dat onder *Tromp* beſluyt een Landing t'ondernemen.

Den Lt. Adm. *Tromp*, op wiens Schip de *Graaf van Hoorn* was overgeſtapt, bleef noch een wijl tijd in *Tourbay* leggen, ſterk 36. Oorlogs-ſchepen, en ontrent 60. ſtuks allerhande minder Vaartuyg, werdende daar gedurig Conſultatien beleyd, over het dienſtigſt Employ van deſe Zee-Macht, die den 18. *Juny* met een voorſpoedige wind uyt *Tourbay* na de Franſche Kuſt liep, en den 23. dito in 't geſicht van 't Eyland *Belle Iſle* of *Bouleyn* quam, alwaar na gehouden Krijgs-raad, en allerley ernſtige Deliberatien, een Landing is beſlooten, die wy hier na te ſijner tijd zullen vervolgen.

Gants EUROPA op het Krijgs Tooneel geſtelt.

Door alle welke ſterk-uytgeruſte Veld-Tochten, en dapper gemonteerde Zee-Armaden, wy nu geheel EUROPA in volle Oorlogs-Kragt op het ſchroomelijk **Krijgs-Tooneel** aanſchouwen; als ſtaande de Keyſerſen en Geallieerden in volle poſtuur boven by den *Rekker*, recht tegens de Spitſe van *Duc de Turenne*. De Keyſerſche, Spaanſche en Nederlandſche Arméen gereet, om de Franſche Macht onder *Prins Condé*, daar hy aan de *Pieton* begraven lag, aan te taſten; *Tromp* gaat van alle kanten de Franſche Zee-Kuſt beſtooken; en d'Admiraal de *Ruyter*, haar geheel *Weſt-Indien* in Roer ſtellen.

Doch

Doch voor al eer wy derselver Generale Verrichtingen melden, konnen niet nalaten voorheen eenige particuliere, gedenkwaardige Rencontres, den Curieusen LESER, voor oogen te stellen. Terwijl *Duc de Turenne* onder *Philipsburg* gecampeerd lag, was de Stad *Croonweissenburg* met tamelijke Bezetting voorsien, waar van de meeste Ruytery in 't begin van *April*, op zeker Desseyn uyt-trokken; 't welk ter kennisse van die tot *Keyserslautere* gekomen, heeft Cornet *Dalek*, met 43. Man sich na *Croonweissenburg* begeven, alwaar de Bezetting seer swak vindende, overviel de Plaats soo schielijk, dat den Fransche Cornet, met eenige van de sijne, die daar binnen waren gebleven, geheel onder de voet geraakten, en alles geruïneerd wierd; soo dat de *Keyserschen* 6. Standaarden, 2. Ketel-Trommels, 50. schoone Paarden, en eenige rijk-geladen Muylen tot Beuyt bequamen; latende in desen Tocht niet-meer dan 2. dooden agter.

Terwijl die van *Croonweissenburg* op eenig Desseyn uyt zijn werd haar Stad overrompelt.

Ter tijd als de *Spaansen* in *Nederland* sich veerdig maakten, om met het Leger van *Sijn Hoogheyd*, en de Keyserlijke Armée te conjungeeren, is den *Hertog van Holstein*, met een Brigade te Paard gedetacheert, om de constitutie van de Fransche Macht, onder *Prins Condé*, te recognosseeren; wanneer een party daar van rencontreerende, soo moedig daar op aanviel, dat de *Franssen* gedwongen wierden, de Vlucht te kiesen, en 150. Ruyters, met een goeden Beuyt agter te laten, die de Hertog met sig in 't Leger voerde.

Verscheyde Krijgs Actie die tot Voordeel der *Spaansen*, en tot Nadeel der *Franssen* uytvallen.

Gelijk ook den 29. *May* tot *Brussel* 41. *Franssen* wierden binnen gebracht, die door de *Spaansen* in het *Sonienbosch* waren geattrapeerd. En ter selver tijd 13. Spaansche Ruyters van den *Baron du Feu*'s Regiment, 15. *Franssen* ontmoetende, deselve soodanig overmeesterden, dat aanstonds eenige neder maakten, de rest gevangen namen, en een goeden Beuyt binnen *Brussel* bragten. Alwaar ook den 22. *Juny* den Coll: *Masjette*, op party geweest hebbende, met 25. Fransche Ruyters binnen quam, welkers Beuyt, Monture en Paarden des anderen daags wierden verkocht.

In 't begin van *Juny* reden uyt *Valencijn* 55. Dragonders, die een Frans Convoy, bestaande in 18. Wagens, na *Doornik* willende, niet verre van daar aantroffen; en hoewel dit Convoy met 100. Man was versterkt, echter het selve soo kloekmoedig aangrepen, dat de *Franssen* eyndelijk, na hévige wederstand, sig genoodzaakt vonden, te wijken, de Wagens met verlies van 10 à 12.

dooden en 10. Gevangens achter te laten, en hun selfs in groote confusie in 't *Kreupelbosch* te salveeren; werdende alleenlijk een Spaans Dragonder doorschooten, en de rest quam met een rijken Beuyt, van veel pakken Kleederen, en 5 à 6000. Rijxd. aan Contanten nevens 10. Gevangenen, en over de 50. Paarden weder binnen.

Een ander Party van daar uyt gaande, en verkundschapt, hoe eenige *Franssen* met 300. Ossen en Koebeesten, langs zeker weg souden passeeren, leyden sich daar besijden in een Bosch, en soo haast den Beuyt voorby quam, vielen met raasende furie daar op aan, verjaagden de *Franssen*, en namen de Beesten weg, die sy ook alle behouden binnen bragten.

Omtrent welke tijd ook een Convoy van 400. Fransche Ruyters, en soo veel Voet-volk, met 12. Schepen Steen van *Bethune* naar *Rijssel* willende, om aldaar de Citadelle op te bouwen; gerencontreerd wierd van 300. *Spaansen* uyt *Arien*, en 600. van *Yperen*, die hen gesamentlijk na *Verlangien* hadden begeven, als wetende, dat dit Convoy daar moest passeeren. 't Welk sy dan den 1. *July* met sulken dapperen Moed overvielen, dat de *Franssen*, met verlies van veel Volk, seer confuselijk het Haase-pad kozen; waar na de *Spaansen* 3. Schepen in de gront boorden, en alsoo de Vaart, voor anderen onbruykbaar maakten; soo dat haar de rest tot goeden prijs wierd geransoeneerd.

Gelijk dan ook den Lt: Gener: *d'Agourto*, den 11. dito met 1500. Paarden by *Vitry*, een Frans Convoy van verscheyde Schepen met Wijn en Meel, dat van *Aath* naar *Douay* wilde, aangetroffen, overvallen en geslagen; en seer goeden Beuyt daar van t'huys gebracht heeft.

Een aanmerkelijk Gevecht, op Ordre van den *Gener*: *Lieut*: RABENHOOFT, tusschen *Majoor Wilhelm* BOOTH en *Graaf* CHAMILLY Fransche Gouverneur van de Stad *Graaf*, op zeker Eyland in de Rivier de MAAS, voorgevallen: en alles van d'eygen Hand eener Officier, die d'Actie selfs heeft by-gewoont, pertinentelijk aangeteykent vindende, zal het selve hier alsoo, mits alleen naar mijn gewoonlijke Stijl geschikt, melden.

Aanmerkelijk Gevegt op zeker Eyland in de *Maas*.

Des avonds op 13. *July* 1674. commandeerde *Gener*: *Lieut*: *Rabenhooft* den *Majoor W.* BOOTH, Post te vatten op zeker Eyland, gelegen in de *Maas* tegen-over *Mook* aan de Luyksche kant; daar van afgescheyden door een omvattende Arm deser Rivier, omtrent Vijftig voeten breed. Waar op gemelte *Ma-*

joor

joor des anderen daags in aanbréking des Lichts met 180. ſtrijdbare Mannen uyt verſcheyde Compagnien onder 3. Capits: 3. Lieuts: en 3. Vendrigs tot *Mook* voorſz. aanquam, en aanſtonds ſijn Volk deed overſchépen in de weynige Sloepjes, aldaar vindende; waar door, (als geen ander Hulpmiddel by der hand,) veel tijds wierd geſpilt. Dit geſchied, commandeerde *Majoor Booth*, een ſijner drie Capiteynen met 40. Man, te marcheeren na 't boven-eynde van 't geſeyde Eyland, om aldaar een waakent Oog te houden; aan d'overige Manſchap ordre gevende, een Borſtweering aan 't beneden-eynde op te werpen, alſoo 't Eyland daar ſonder eenige ſteylte heel vlak was. Dan naaulijks een uur met dit Bevrijdings Werk beſig geweeſt, of de *Franſſen* van alle naaſt omleggende Dorpen rukten te ſamen, en verbergden ſig in, en achter de Huyſen van de Luykſche kant op den Dijk, dicht tegen-over de ingenomene Plaats; van waar ſy de *Staatſchen*, om hunne Begraving te verhinderen, hévig met Musketten beſchooten. Onderwijl quam de *Graaf Chamilly*, Frans Gouverneur van de Stad *Graaf* ſich vertoonen met een groote Troup Ruytery, die ſich achter gemelte Huyſen op den Dijk poſteerde, in verwachting van ſijn Voetvolk, hem uyt *Graaf* nagevolgt. Als nu deſe Gouverneur verſtont, dat de voor hem liggende *Maas-Arm*, tuſſchen het gemelte Eyland en den Dijk, niet boven de vier voeten diep was, reſolveerde, ſijn Voetvolk te doen daar door marcheeren, en alſoo de *Onſen* op 't Eyland te beſpringen: gelijk aanſtonds in 't werk wierd geſtelt, komende de *Franſſen*, na al voorens hun Musketten geloſt te hebben, met den Dégen in de Vuyſt, onder een groot geſchreeuw, midden door het Water, op d'Onſen aanvallen. Die haar met couragie afwachteden, en met hun Musket en Dégen ſoodanig ontfingen, dat den Vyand, na een langduurig, en ſeer ſcherp Gevecht, genoodzaakt wierd, af te deynſen, en weder door 't Water te rug te trekken.

Graaf Chamilly, na met ſijn Officieren geraadpleegt, ordonneerde ſijn Ruytery, de *Staatſchen* ten tweedemaal aan te taſten; en ten eynde ſijn Onderneming nu een beter effect mocht bereyken, voegde ſich Perſoonlijk tuſſchen d'Officieren voor-aan ſijn Volk, en alſoo door het Water, eerſt met hun Snaphanen en Piſtolen, en daar na met den blooten Degen, op de *Staatſchen* invallende, geraakte men weder-zijds in heevig Gevecht. Dan alhier de Kant van 't gem: Eyland eenigſins ſteyl, en ook

hier en daar met Rijs-ſtruyken bewaſſen, konden de *Franſſen* met hun Paarden ſeer beſwaarlijk opkomen; dus wierden ſy met der *Staatſchen* Musket-kolven ſoo onſacht begroet, dat meenigte het wederom-komen vergaten; en d'overigen, na alle aangewende Vlijd, om d'Onſen te doen den Oever quiteeren, in meening om hen dan op 't Eyland t'overvallen, eyndelijk in diſordre gebragt, moeſten weder afwijken; doch niet ſoo haaſt op den Dijk gekomen, of rallieerden ſich, en zetten 't al weder door 't Water op d'Onſen aan; die hen dan als vooren, defendeerden en nogmalen dapperlijk repouſſeerden, als hebbende des Vyands Ruytery nu ten tweedemaal veel minder couragie. Echter liet het Franſche Voet-volk niet na, van in, en achter de Huyſen op den Dijk geduurig met hun Musketten op de *Staatſchen* los te branden, waarmede ſy deſelve geen kleyne Schaade toebragten, wijl voor allen Aanval geheel bloot ſtonden, ſoo dat ſelfs de *Majoor Booth* een Musket-ſchoot dwers door den linker Schouder, tuſſchen het Sleutel-been en Schouder-blad ontfing.

Graaf Chamilly, na langen tijd Krijgs-raad gehouden te hebben, reſolveerde, ten vierde-maal, met ſijn Ruytery en Voet-volk te gelijk, de Onſen op 't Eyland aan te grijpen; ten welken eynde hy het Voet-volk voor-af, en de Ruytery van achteren-na, op de *Staatſchen* deed aantrekken. Dan alſoo deſelve in ongelijk minder getal, en door het langduurig en veelmalen hervat Vechten ſeer afgemattert, ook hun Kogels meeſt verſchooten waren, in diervoege dat by gebrek van dien, al veele de Knoopen van hun Rokken getrokken, en daarmede op den Vyand geſchooten hadden; die dan ook door hun veel grooter getal, onder een Yſſelijk Geſchreeuw voor 't laatſte-maal aanvallende, den *Staatſchen* eenige Schrik aanbragten; derhalven om Quartier wilden roepen. De *Majoor* BOOTH daar op met een deftige Kloekmoedigheyd ſijn Volk encourageerende, om veel-eer met Eer en Glory op de Plaats te ſterven, dan die moeddeloos verlaatende, met Schande in 't Leven te blijven. Dus greep een yder Moed, en volkomen gereſolveert, of eerlijk te leeven, of glorieus te ſterven; ſloegen alſoo hun Vyanden, die in meenigte reeds op 't Eyland waren, na een ſeer hartnekkig Gevecht, ten vierdemaal kloekmoedig op de Vlucht. De *Franſſen* in hare Retirade hadden 't ditmaal ſeer quaat; alſoo het geduurig-af-vlietende Water, door de groote meenigte van Menſchen en Paarden, die

Waar de *Franſſen* ten vierde-maal door de Staatſchen wierden afgeſlagen.

die heen en weer daar door swurven, eenigsins opgestopt werdende, soo hoog swol, dat het boven over der Ruyteren Paarden begonde heen te loopen, waar door veele Voetknechten verdronken.

De *Majoor Booth* kreeg onderwijl nog een Musket-schoot door de rechter-hand, sulx sijn Dégen niet konde gebruyken; echter bleef volharden sijn Volk met alle vlijd, soo veel moogelijk, aan te moedigen, om hun Post niet te verlaaten; te meer, wijl de Vyand sich niet meer op den Dijk vertoonde; maar alleen in, en achter gemelte Huysen bedektelijk op d'Onsen chargeerende, en deselve veel schaaden toevoegende, de *Staatschen* eyndelijk seer vermoeyt, wijl dit Gevecht meer als drie Uuren lang geduurd hadde, en 't getal daar door seer afgenomen was, alsoo behalven de Dooden ook veel Gequetsten wierden gevonden; het lang-verwachte Secours ook niet aannaderende; en daar-en-boven de *Majoor Booth* onmachtig om langer sijn Functie waar te nemen, resolveerde, den Capit: die met 40. Man aan 't boveneynde van 't Eyland lag, by hem t'ontbieden, hem belastende, sijn Post te bewaren; dan niet meer als 12. Man over behouden, de rest gedoot of verloopen, wilde hem niet laten bewégen, op 't Eyland te blijven. Dus moest men dan ten laatste resolveeren, het selve in goede Ordre te quiteeren; zijnde van 10. Officieren 7. doot of gequetst; waar onder Capit: *Itersum* seer pijnlijk door de Knie geschooten; Capit: *Eck*, Lieut: *Hol*, en Vendrich *de Meyer* alle gequetst, en gevangen gebleven, de laatste aan sijn Quetsuur binnen de *Graaf* overlijdende. Zijnde aan 's Vyands kant dicht by de 200. (en daar onder veel Officieren) gesneuvelt, 2. Capiteyns, 4. Lieutenanten, en een Vendrich by de *Staatschen* gevangen genomen: en schreef een der *Ostagiers* van *Aarnhem*, doemaals binnen de *Graaf* aan een sijner Vrienden, dat wel in de Dertig Karren met Gequetsten daar binnen komende, selfs had getelt.

Dan eyndelijk sig in Ordre retireeren.

Op Woensdag den 17. dito arriveerde voor de Stad *Nimwegen* een Vyands Trompetter, gevolgt van des *Intendants Monneaus* Karosse, getrokken van 6. Paarden, om te komen lossen en afhalen de 7. gevangen Fransche Officieren; ondertusschen dat in deselve Karosse waren gezeten de Capit: *Eck*, en Lieut: *Hol*, die beyde niet genoeg wisten te verhalen wegens de deftige Genereusheyd van Graaf *Chamilly*, die hen aanstonds, na gevangen gekregen te hebben, deed zetten op twee van sijn eygen

Deftige Genereusheyt in een nige Franse Officieren.

Hand-paarden, en nevens hem liet rijden na de *Graaf*; sprekende met sonderlinge Lof van de *Hollanders* in dese Rencontre; en deed derhalven verbieden, hen iets het geringste t'ontnemen, of ergens in te belédigen, selfs niet willende gedoogen, dat men hunne Escharpen of Degen soude aanroeren; seggende, dat Eerlijke Lieden hoog estimeerde. Selfs vereerde gemelte *Intendant* aan den Lieut: *Hol* sijn eygen Silvere Dégen, en kostelijke Draagband met Silver beslaagen, soo als hy stont om weg te rijden, om dat hem de sijne was ontnomen. De *Graaf van Chamilly* defroyeerde hen ook van alles, en tracteerde hen op hun Vertrek met een heerlijk Ontbijt.

De *Spaansche* hadden ook omtrent *Mastricht* een avantagieuse Rencontre, wanneer sy den 18. *July*, 60. Ruyters en 30. Dragonders sterk, in de *Haysbane* aan de weg van *Tongeren*, den Soon van *Monsieur d'Estrades*, Gouverneur van *Mastricht*, aantroffen, daar hy met 40. Paarden, 3. Muyl-Ezels, en een rijk geladen Karre van *Charleroy* naar *Mastricht* wilde; waar op de Spaansen soo graatig aanvielen, dat de *Franssen* geen tijd vonden, sig te konnen weeren, maar yder naar een goet heen-komen socht, nemende de *Marquis d'Estrades* met sommige, de Vlucht na *Tongeren*, alwaar van eenige tot in de Stad, ja selfs tot in de Kerk wierden vervolgd, waar door ondertusschen een deel *Franssen* eschappeerden, en een goet deel ter neder wierd gemaakt, blijvende al de Bagagie den *Spanjaarden* tot Beuyt.

Diergelijke Voorval gebeurde te dese tijd ook in de *Paltz*, alwaar een uytgesondene Party van *Frankendaal*, 36. Karren met allerhande Voorraad, geconvoyeert van 200. Paarden, omtrent de *Neustad* aangetroffen, den Beuyt verovert, en meest al de *Franssen* ter neder gemaakt heeft.

Geen slimmer Rencontre hadden de *Spanjaarden* van *Charlemont*, alwaar, op 't advijs, dat de *Franssen* tot *Rocroy* een Convoy van 400. Wagens verveerdigde, om met Wijn, Brandewijn, Meel en andere Provisie, naar 't Leger van *Prins Condé* te voeren, den 20. *Augusti* den Sergeant Major *Bressy* met 80. Paarden en 200. Voetknechten uyt trok, posteerende sich op een avantagieuse Plaats, omtrent een uur van *Rocroy*, daar den 21. dito 's morgens vroeg het Convoy, geleyd van den Marquis *de Hilaire* aankomende, door de *Spaansen* soo onverhoeds wierd overvallen, dat de *Franssen* veel dooden en gequetsten, waar onder den genoemden Marquis, en een Collonel achter latende, geheel in route

route geslagen zijn, en de meeste Proviand, die de *Spaansen* niet konde mede voeren, aldaar gedestrueerd wierd.

Vreemde Voorval, daar de Franssen, door Misverstant, malkander dootslaan.

Aardiger was de Voorval den 29. dito omtrent *Maubeuge*, van waar *Prins Condé* met sijn Leger willende opbréken, *Monsieur du St. Clar*, Brigadier met 500. Ruyters voor-uyt zand, om de Geallieerden te recognosseeren, en waar 't mogelijk te belemmeren of t'alarmeeren; weshalven sy hen daar omtrent in Embuscade leggende, op een enge Weg van een Party *Franssen* van *Quesnoy* wierden gerencontreerd, dewelke vermoedende, dat het Vyand was, aanstonds op die van *Condé* hévig losbranden, soo dat gedachte *Monsr. du St. Clar* met 3. Musquet-kogels gewond, aanstonds van 't Paard ter aarden vallende, van de sijne, en al de rest wierd verlaten, niet beter wetende, of was van een Spaansche Party bejegent geweest. Waar na van de *Spaansen* gevonden, en in 't Kasteel van *Vosien* gebracht wierd, om daar van sijn Wonden gecureert te werden, zijnde hem niet als een wijl daar na bekent geworden, het deerlijk Abuys van dese beyde rencontrerende Partyen; waar door weder-zijds een goet getal gesneuvelt zijn.

Spaansse doen een considerable Roof op de Franse Onderdanen.

De *Spanjaarden* uyt *Luxemburg* deden te deser tijd een Roof over de *Maas*, op de Fransche Onderdanen, die sich op eenige Forten en Redouten betrouwende, tot noch toe geen Contributie betaalt hadden; waarom *Prince van Chimay*, Gouverneur van die Provintie, den *Baron van Orsbek*, met 200. Paarden derwaards commandeerde, nevens den Heer van *Melsenhausen*, Majoor over *Prins van Badens* Regiment, met 120. Voet-knechten; die gesaamentlijk desen Aanslag, hoewel byna onmogelijk scheen, dapperlijk uytvoerden. Want sy by de *Maas* komende, daar een passagie sochten, om over te geraken; 't welk seer beswaarlijk was, wijl de Boeren overal den Oever van de Rivier steyl verhoogt hadden; doch een Dragonder met sijn Paard sich in de *Maas* begevende, en gelukkig overkomende, wierd van sijn Capt: en gantsche Compagny, en vervolgens van al d'Infantery en Ruytery gevolgt. Soo haast de Dragonders over waren, hebben verscheyde Plaatjes als *Ville Franche*, *Samoury*, *Sussay*, en andere in brand gesteken, sonder eenige van de hare te verliesen, hoewel uyt de Forten, en selfs door 't Kanon van *Stenay* sterk op hen wierd geschooten. De Fransche Gouverneur van dese Plaats, een Embuscade tegens de *Spaansen* meenende te beleggen, heeft 300. Man onder *Monsr. David*, Majoor van de Citadelle, in 't naast gelegen Bosch geplaatst, om hen in 't weder-

derkeeren te verraſſen. Maar de *Spaanſen* in tijds daar van verwittigt, en ter oorzake van hun meerder getal, gedachte Majoor, nevens den Luytenant van ſijn Compagny, en 16 à 17. Soldaaten daar geſneuvelt zijnde, heeft ſig de reſt in 't dichtſte van 't Boſch geretireerd, en zijn de *Spaanſen* den 20. *September* met een goede Beuyt, en kleyn Verlies van Volk, weder thuys gekomen.

Noch zijn den 23. dito 4. Compagnien Croaten, nevens een Comp: Dragonders, en een Compagny van de Wachters der Licenten, van *Givet* naar *Auviller* gemarcheert, 2. uren boven *Rocroy*, daar een groote Jaarmarkt was, alwaar ſoo verwoedentlijk zijn ingevallen, dat niet tegenſtaande de kloeke Tegenweer der Inwoonderen, ſy deſelve geheelijk geplondert, en 40. huyſen verbrand hebben, ter oorzake ſy haar Contributie niet wilden betalen. Keerende aldus met een grooten Roof, veel Paarden, en een meenigte Hoorn-beeſten, naar huys.

Gelijk nu alle deſe voor verhaalde Rencontres geſuccedeert zijn tot meeſte voordeel der *Geallieerden*, ſoo hebben ook de *Franſſen* eenige gehad, waar in ſy avantagie kregen; doch ſoo inconſiderabel, dat deſelve niet meriteeren hier gemeld te werden, te meer, alſoo hun meeſte Voordeel alleen beſtaat, in met groote Partyen op den Landman te ſtroopen, en de arme Boeren hun kleyne Armoede, door overheerſchend Geweld af te kneevelen.

Krijgs-Actien tuſſchen de KEYSERSEN en DUC *de* TURENNE in de PALTZ.

Ordre hoe de Veld- en Zee-Togten van Anno 1674. agtervolgt werden.

DUs keeren wy Ons van de Particuliere Voorvallen, weder tot ons Generaal Voorwerp der voorname Hooft-ſakens HISTORIE, daar in Ons beſonderlijk, als de eerſte Veld-Tocht-Voerders voorkomen, de Keyſerlijke Troupen, verſterkt met verſcheyde Rijks-Volkeren boven in de *Paltz*; die ſich daar geſamentlijk, met de Franſche Krijgs-Macht, onder 't beſtier van *Duc de Turenne*, engageeren. Daar na zien wy de *Geallieerden*, en hun geconjungeerde Heyr-Legers, tegens de Franſche Armée onder *Prince de Condé* ageeren. En ten derden de machtige Oorlogs-vlooten ter Zee, hun Zee-Coers, ſoo binnen als buyten EUROPA, vervolgen. Alle welkers Bedrijven wy nu in Ordre, d'een.

d'een na d'ander tot den eynde toe zullen achtervolgen; om, na yder Party in haar Winter-quartieren geconvoyeert te hebben, daar mede de geheele CAMPAGNE van dit zeldzame Jaar 1674. te besluyten; met achter-aan-voeging, 't gene ondertusschen door eenige Nieuw-Strijdende Partyen noch mocht op het Oorlogs-Tooneel gebracht, en actuëel uytgevoert werden.

DUC *de* TURENNE hebben wy voor-heen, ja vroeg in den beginne deses Somers, boven in de PALTZ zien den Meester speelen, hebbende daar alles soodanig verwoest, geruïneerd en verdorven, dat selfs dien *Keurvorst* na vele droevige Klagten aan vele Christen Hoven gedaan te hebben, daar over ook by den *Koning van Engeland* sich ging beklaagen; soo dat ook de *Koning van Vrankrijk* den 13. *July* een omstandige Declaratie dies aangaande, tot Excusie en verschooning heeft laten uytgaan, om waar 't mogelijk, dien *Prins* daar door noch te diverteeren. Gelijk wy derselver Inhoud hier na omstandiger zullen by-voegen. Maar dese *Prins*, niet tegenstaande alle Declaratien van *Vrankrijk*, en alle d'Instantien van *Duc de Turenne*, sich standvastig aan 't *Interest* van den *Keyser* en het *Rijk* bleef houden; te meer, wijl hy dagelijks met ervarendheyd bevond, dat sich geensins op der *Franssen* Beloften, noch al haar schoone Voorgevingen had te betrouwen, latende veeltijds de Werken contrary hun Woorden te voorschijn komen. Want schoon de *Franssen* Hem soo dikwils hun Vriendschap en Alliantie, ja Vergoeding der voor-heen geledene Schaaden hadden aangeboden, moest doch dese *Keurvorst* met groot Hertenleed zien, dat sijn Landen, Goederen en Onderdanen meer en meer verarmt, geruïneerd en verwoest wierden. Ten desen Exempel zullen, voor al eer met de Hooft-Historie der Duytsche en Fransche *Campagne* voort-varen, een weynig in 't korten hier t'samen voegen, 't geen tusschen desen *Keurvorst van* PALATIN, en de *Fransche* NATIE zedert dit loopende jaar is gepasseert, ten eynde den LESER een klaarder Begrijp van dese Queste, en de Ruïne van dat Land, voor Oogen mag hebben.

Vrankrijk wil den elendigen Handel sijner Soldaaten, in de *Paltz*, verschoonen.

Maar t'eenemaal te vergeefs.

Niet tegenstaande de *Keurvorst van Palatin* in 't voorleden jaar 1673. met de *Kroon Vrankrijk*, uyt consideratie van desselfs groote Macht en geweldige Heerschappy, altoos in Vriendschap en goet Verstand socht te leven, echter, soo door de Fransche Bezetting uyt *Philipsburg*, als ook de dagelijks passeerende Troupen deser *Natie*, sijn Onderdaanen soodanig geplaagt, en sijn Lan-

Kur-Paltz seer jammerlijk door de *Franssen* mishandelt,

den geruïneerd wierden, dat op sijn Klagten van Ongelijk, en Verklaring van Onschuld, niet alleen de *Koning van Sweden* selfs, nevens noch andere Christen-potentaaten, daar over groote Gevoelijkheyd betuygden, en dieshalven aan *Sijn Alder-Christelijkste Majesteyt*, om Vergoeding en Herstelling voor desen *Keurvorst* aanhielden; Maar dat, na sulks alles niet konnende helpen, noch de *Franssen* tot aflaaten van hare Geweld-daadigheden, veel minder tot Vergoeding van geledene Schade beweegen; soo vond dese *Prins* sich ten hoogsten genoodzaakt, soo wel de Mede-Leden des *Rijks*, als desselfs Opperhooft, *Sijn Keyserlijke Majesteyt* om Hulp en Bystand te versoeken, ten eynde voortaan, indien mogelijk, soodanig overvallend Geweld, door Geweld van Hulp te wederstaan en af te weeren.

Soekt heul en hulp by den *Keyser* en 't *Duytsche Rijk*.

Maar te vergeefs en tot sijn nadeel.

Maar eylacy! Schoon hem dese Hulp en Assistentie soo wel van 't Hooft als desselfs Rijks Leden naar wensch en begeeren wierd toegestaan, soo is de Tegen-party maar dies te meer verbitterd geworden, achtende hem nu als een gedeclareerde Vyand. Dan, naderhand ziende, dat van alle kanten het getal sijner Vyanden aangroeyde; wijl niet alleen de *Keyzer* en de *Kroon Spanjen*, maar ook verscheyde Duytsche Vorsten sich hoe langs hoe meer tegens *Vrankrijk* oppozeerden, heeft haar *Koning* alle Middelen aangewend, om, nevens noch andere Potentaaten, desen *Keurvorst* weder in Gunst en Vriendschap te hebben. Waarom *Sijn Alder-Christelijk ste Majesteyt* soo haast hy vernam, hoe dese *Prins*, na sich met den *Keyser* bevriend en verbonden te hebben, met den *Keurvorst van Mentz*, over een Erfdeeling, wegens het afsterven van den *Paltz-graaf van Simmeren*, in groote Strijdigheyd verviel, sijn Ambassadeur, den Marquis *de Bethune*, aan hem in de *Paltz* zond, om niet alleen te presenteeren, dit Strijdig Geschil in der minne te bemiddelen; maar hem ook Vergoeding voor geledene Schaaden aan te bieden. Dese Fransche Gezand den *Marquis de Bethune* in 't laatst van *February* Anno 1674. by den *Keurvorst Palatin* gekomen, versocht aanstonds *Audientie*; 't welk verkrijgende, presenteerde aan den *Keurvorst*, in presentie van desselfs geheymen Raad, de *Mediatie* sijnes Konings, over het Different, wegens de Succeffie van *Boeckelheym*, tusschen *Keur-Mentz* en *Sijn Keurvorstel: Hoogheyd* ontstaan; verzekerende den *Keurvorst*, van de Vriendschap sijnes *Konings*; hem boven dien aanbiedende, Satisfactie te geven voor de Destructie, die de Fransche Wapenen waren genoodzaakt geweest te doen, in het

Doch *Vrankrijk* ziende het getal en magt sijner Vyanden toenemen, verandert geheel van saal,

Zend den Marquis *de Bethune* na den Keurvorst, om alle Geschillen by te leggen:

pas-

paſſeeren der Landen van den *Keurvorſt*, tot groot ongenoegen en leed-weſen van *Sijn Majeſteyt*.

Maar alles ſchijnd alleen in ſchoone woorden en groote Beloften, ſonder daad, te beſtaan:

Maar als de Keurvorſt quam te ſpreken van 't Effect deſer aangebodene Satisfactie, reële Reparatie van Schaden, die by na onrepareerlijk waren, ſtelde deſe Afgezand niets anders voor, dan dat ſijn Meeſter, wanneer met de *Heeren Staaten Generaal* Vrede maakte, ſijn beſt ſoude doen, om *Haar Hoog Mog*: te verbinden, den *Keurvorſt* ſchadeloos te houden, van den Hinder en 't Nadeel, door de Franſche Wapenen in ſijn Land veroorzaakt, en al 't Verlies dat hy daar door had geleden. Seggende voorders; Dat *Sijn Alder-Chriſtel: Majeſt:* geinformeert was, hoe de Keurvorſt ſig met den *Keyſer* en andere Rijks Stenden meende te verbinden, willende derſelver Volkeren te hulp roepen, en in ſijn Plaatſen leggen: 't geen niet anders dan *Sijn Koning* grootelijks konde mishagen, en geweldige Umbrages veroorzaaken. Met byvoeging, dat de Keurvorſt *Neutraal* behoorde te blijven, en geen vreemde Hulp te verſoeken; maar ſich alleenlijk vertrouwen op de Vriendſchap, het Woord, en de Guarantie van ſijn *Koning*, die machtig genoeg was, hem tegens alle Inſultes te beſchermen.

't Welk den Keurvorſt aan den Franſſen Gezand, door veel kragtige Redenen, opendlijk doet verſtaan,

Sijn Keurvorſtel: Doorl: bedankte deſen Gezand, voor de Verzekering, van de Vriendſchap ſijnes *Konings*; als deſelve van oneyndelijke Waarde achtende. Maar met deſe byvoeging; Dat hy geen gelijkformigheyd van deſe Proteſtatien en Verzeekeringen, met d'effectuële Bedrijven vond; aangemerkt ſijne Landen geheel geruïneerd waren, door den laatſten Marſch der Franſche Armée, die deſelve op ſoodanigen manier had getracteert, dat gedeclareerde Vyanden het niet ſlimmer konden maaken; Dat hy hier over dikwils aan 't *Franſche Hoff* had geklaagt, maar men hem naaulijks had willen hooren; wel verre van Herſtelling en Vernoeging te geven; Dat het ongerijmd, ja belaggelijk ſcheen, ſulks te willen verſchuyven op de Heeren *Staaten van Holland*; wijl het t'eenemaal onzéker was, wanneer, en op wat voet ſy VREDE met *Vrankrijk* ſouden maken, en of Sy hem de minſte Satisfactie ſouden toeſtaan; Dat hy altijd *Neutraal* gehouden, en nooyt direct noch indirect in den *Hollandſchen* Oorlog, geëngageert geweeſt was; Dat hy niets anders ſocht, dan de RUST van 't *Rijk*, de *Welſtand* ſijner eygen Landen, en de *Vrede* onder ſijn Nabueren; Weshalven hy nu niets anders begeerde, dan eenige Vergoeding van een Onvergoedelijke Schaade, die men hem had

veroorzaakt; en eenige vaste verzeekering, dat men in 't toekomende niet meer soodanig met hem handelen soude, nog voor soo violente Proceduuren behoeven bloot te staan, alleen op het betrouwen der Discretie van *Vrankrijks* Troupen, en desselfs Bevelhebberen, soo in *Philipsburg* als elders, die hem tot noch toe soo Ongenaadig hadden gehandelt. Verklaarende wijders; Hoe hy als een *Lidt* en getrouw *Prins* van 't *Rijk*, Hulp aan den *Keyser*, als sijn Opperhooft, had gesocht, aan wien hy by Eede was verbonden, en sich niet konde noch behoorde van 't *Rijk* t'ontrekken; Dat het dienvolgens *Vrankrijk* niet quaalijk behoorde te nemen, en noch minder daar over geumbrageert te zijn, om dat Hy, tegens Uytheemsch Geweld, en Onverdraaglijken Overlast, soulageerende Hulp had gaan soeken; te meer, wijl sy in 't Munsters Vredens-Tractaat hadden belooft, de *Constitutien*, *die tot* RUST *van't Rijk waren gemaakt, te guarandeeren.*

Waar op de *Fransen* sijn voornaamste Stad *Germersheim* overvallen,

Na dese Audientie vertrok de Fransche Afgezand *de Bethune*, beveelende aanstonds den Marquis *de Vaubrun*, dat hy sijne ontfangene Ordres met sijn by-hebbende Krijgs-Macht slechts soude in 't werk stellen. Waar op die, met den *Marquis de Rochefort*, en de Troupen die sy uyt der *Elsas* en *Lottharingen* hadden konnen t'samen schrapen, sonder vertoeving, den 26. *April* voor de Paltzische Stad *Germersheim* quamen, deselve geheel onvoorsiens met ook het Slot overvielen, als zijnde met een swakke bezetting voorsien, wijl de Keurvorst geenerley gedachte van soo Vyandelijke Aanvallen hadde; soo dat de *Fransen* alles overweldigden. En niet tegenstaande de Brigadier *Beauvisé* beloofde, aan d'Inwoonders geen overlast te doen, geschieden daar echter wel hondert-derhande Actien en Moedwilligheden.

Dit alles op pretext, dat de *Keurvorst* een Tractaat met den *Keyser* had gemaakt; 't geen sy oordeelden, tot prejuditie van *Vrankrijk* te strekken.

Geheel strijdig tegens de schoone Belosten van hun Afgezand,

Den Keurvorst tot *Fredriksburg* dese Geweld-dadigheyd ter ooren komende, stond t'eenemaal verstelt, niet wétende, wat van soodanige Actien soude denken; te meer, wijl men hem maar even te vooren, de Vriendschap van den *Koning* had komen aanbieden, en met velerley protestatien daar van had willen verzékeren! Invoegen hy aanstonds een Trompetter aan dese twee *Marquisen*, des *Konings* Krijgs-Overstens, en aan den Gezand *Bethune* zond, om hier van de Redenen te mogen weeten.

Vaubrun verwaardigde sich niet, hier op te antwoorden: maar

Roche-

Rochefort deed sulks seer arrogant, en schreef; *Dat hy d'Eer had, een geboren Fransman te wesen, en Onderdaan van den* GROOTSTEN KONING *der* AARDE, *aan wien alleen hy Rekenschap van sijne bedrijven had te geven.*

Bethune gaf hondertderhande Complimenten, om hem te betuygen, het Ongenoegen dat hy hadde, van dat sulx na sijn vertrek was geschied; en veel blaauwe excusen, van sulx niet geweeten te hebben, en als of alles buyten sijn kennis was geschied; verklaarende, het hem leed te zijn, dat *Sijn Majest*: soodanige Ordres naderhand aan de beyde *Marquisen* mogt gesonden hebben; om welkers oorzaak te mogen weeten, hy een Courier na *Sijn Majest*: soude afzenden. Die alles tragt te verschoonen en t'ontkennen;

Maar hoe seer *Bethune* sich socht t'ontschuldigen, hier van niet geweten te hebben, soo vernam men echter, dat de Fransche Gemachtigde *Courtin*, tot *Keulen* aan de Sweedsche *Mediateurs* had bekend gemaakt, dat de *Koning* dit alles voor-heen soo had ge-ordonneerd, ter oorzaake van verstaan te hebben, dat de *Keurvorst Palatijn* den 14. *Jan.* met den *Keyser* een Tractaat had geslooten, waar by sich verbond, met *Vrankrijk* te breeken, en dat *Rijk* vyandelijk aan te tasten, waar men sou begeeren; zullende daar voor een somme van 50000. Rijxd: genieten, mits hy de Stad *Germersheym* in des *Keysers* handen soude stellen, en een zéker getal Troupen onderhouden. Waarom *Sijn Majest*: den *Marquis de Bethune* na den Keurvorst had gezonden, om sulks voor te komen, met aanbieding van Vergoeding voor 't gepasseerde, en Verzékering voor 't toekomende te geven; en dat in geval hy hem daar toe niet gedisponeerd vond, als dan de beyde Lten: Gens: *Rochefort* en *Vaubrun* daar van soude notificeeren, op dat sy de Ordres, hen ten dien eynde gegeven, souden executeeren, te weten, sich te verzékeren van *Germersheym*, eer het aan den Keyser gelevert was; hebbende den gesteyden *Bethune* ook Ordre gehad, de Copie van 't voornoemde Tractaat, den Keurvorst te vertoonen. Maar alles blijkt contrary,

't Welk *Bethune* in sijn tweede Audientie dede, daar hy den Keurvorst seyde, hem dit (gepretendeerde) Tractaat in 't Latijn te konnen toonen, getekent door 2. van de principaalste Ministers van den *Keyser* en den Secreraris van den *Keurvorst*. Op 't welke *Sijn Doorluchtigheyd*, met Verklaaring op sijn Vorstelijke PAROLE, hem antwoorde, het selve Tractaat nooyt gesien, veel min geratificeert te hebben; en dat niet anders met *Sijn* Gelijk de Keurvorst selfs betoont,

Keyserl: *Majest*: had getracteerd, als 't gene men uyt sijn Brief van den 28. *December* 1673. kon zien; waar door niet anders versocht, dan 't geene een Keurvorst tot sijn Behoudenis kon obligeeren; protesteerende, nooyt van intentie geweest te hebben, noch ook tegenwoordig niet te zijn, dese Plaats in handen van *Sijn Keyserl*: *Majest*: te stellen. Daar noch byvoegende, dat by aldien 't schoon soodanig was, gelijk 't echter niet, men suls nogtans niet als quaat in hem behoorden op te nemen, Hy als *Keurvorst* van 't *Rijk*, en geinteresseert wesende tot sijn eygen Behoudenis; Dat men hem ten minsten had moeten hooren, voor al eer soo wreede Proceduuren, simpelijk gefondeert op valsche Raporten, tegens hem uyt te voeren.

Voorders deed de *Keurvorst* aan den Afgezand *de Bethune* verstaan, dat hy 't Kasteel en de Stad *Germersheym*, weder in voorgaande staat moest doen herstellen, de Vryheyd voor sijn gevangene Officiers versorgen, de Franse Troupen uyt sijn Gebied en Landen doen vertrekken, en deselve beletten, dat geen meer Hostiliteyten daar in bedreeven.

Bethune gaf tot Antwoord; Dat sulks van hem niet dependeerde, maar hier over de beyde Lten: Geners: sou gaan spreken: gelijk ook geschiede. Maar in plaats van tot des Keurvorsten faveur, gingen sy *Germersheym* voor hen selfs versterken, en daar-en-boven noch 2. andere kleyne Steden, als *Selts* en *Haguenbach* inneemen; dwingende rondsom de Land-luyden, Contributie aan hen te brengen.

En alle bedenkelijke Vlijd aanwend, om sijn Onschult te doen zien,

Ondertusschen wende de Keurvorst alle mogelijke vlijd aan, om sich van soodanige valsche Raporten te suyveren, die men tot sijn groot Nadeel, den *Koning van Vrankrijk*, had aangebragt: schrijvende derhalven verscheyde Brieven, soo aan *Bethune*, als aan den *Hertog van Orleans*, aan wien hy demonstreerde: Wat een waardig Werk *Sijn Hoogheyd* soude verrichten, indien aan sijn Heer *Broeder*, *d'Alder-Christelijkste* MAJESTEYT, hem quam te offereeren, met vertooning, hoe sijn Keurvorstelijke Landen, haar *Rust* en *Zeekerheyd*, alleen in de *Rust* en *Zecuriteyt* van 't *Roomsche Rijk* hadden; en by-aldien *Sijn Hoogheyd*, sijn *Broeder* den KONING, soodanigen Begeerte wist te inspireeren, om in 't gemelde *Rijk* een generaale en verzeekerde VREDE te stabileeren, soude hy geen minder *Tropheën*, of Zeegepraals-Teykenen verdienen, als des *Konings* Conquesten selfs; en daar mede meerder Herten winnen, als Hy Steden had gewonnen, &c.

Maar

Maar dit alles niet mogende helpen, en den Keurvorst besorgt, of de *Franssen* in dese onrechtmatige Proceduuren noch verder mochten voortvaren, ging middelerwijl dit Geweld duurde, by *Sijn Keyserl: Majest*: en de rondsom-leggende Rijks-Kreytzen, Hulp en Bystand versoeken. 't Geen hem van *Sijn Keyserl*: *Majest*: ten vollen toegestemd werdende, wierden de *Saxische* Volkeren, die by *Frankfort* lagen, naar de *Paltz* gecommandeert, gelijk ook uyt het Keyserl: Leger 3. Regimenten Ruyters, en uyt yder Regiment Voet-volk eenige Compagnien, onder den Generaal *Caprara*, die alle in de Maand *Maart* daar aanquamen, en in de Paltzische Steden verdeeld wierden. Waar op *Keur-paltz* een Vorstelijk MANDAAT deed publiceeren, van desen Inhoud:

Versoekende met eenen Hulp by den *Keyser* en 't *Rijk*.

WY KAREL LODEWYK, van Godes Genaade, *Paltz-Graaf aan den Rhijn*, &c. Doen hier mède weeten; Nademaal het genoeg bekent is, Dat, vermits de *Franssche Koninklijke Troupen*, die sig zedert langen tijd in 't H. *Roomsche Rijk* hebben onthouden, en hen noch in onse Nabuurschap bevinden, benevens de Guarnisoenen van *Philipsburg*, soo tegens gedachte Keur-Palts, en desselfs Landen, als tegens meer andere nabuerige Standen des R. *Rijks*, soo wel contrary het *Instrumentum Pacis*, en alle Heylzame *Rijks* Wetten, als tegens de soo dikmalen gedane Protestatien en Verzeekeringen van *Sijn Alder-Christelijkste Majesteyts* Vriendschap en Trouwe, Allerhande Krijgs-Actien en Vyandelijkheden gepleegt, de voornoemde Staaten en Landen met Geweld vermeestert; sich daar geïnquartiert; de Plaatsen ingenomen en bezet; hooge- en lage-Stands-Persoonen, Bedienden en Onderdaanen gevankelijk weg-gevoert; met uytschrijving van Contributien, Brandschattingen, en andere Exactien, *Plunderen*, *Rooven*, *Moorden*, *Branden*, *Schoffieren*, alderhande Insolentien, en veelvoudige Vyandelijkheden begaan te hebben; En wy sulks alles, volgens Onse *Schuldige Plicht*, waar mede wy aan *Sijn Keyserlijke Majesteyt*, het H. *Roomsche Rijk*, en onse eygen natuurlijke *Onderdaanen* toe-gedaan, en verbonden zijn; Geensins konnen gedoogen; Maar in tegendeel, tot Beschermingen Verzeekering onser Landen, Onderdaanen, en aanhoorige Nabueren, soodanige Feytelijkheden, soo veel moogelijk, gehouden zijn te verhinderen en af te weeren: SOO WERD hier mede aan allen, en yder van hooge en lage Beämpten, ook aan de Commandanten van onse Vestingen en Plaatsen, en verdere hooge

Declaratie van Keur-paltz tegens Vrankrijk.

hooge en minder Krijgs-Officieren, van onſe Geworvene, en Land-volkeren, te Voet en te Paard, mitsgaders aan allen Bevelhebberen van d'Auxiliaire Troupen, ſoo door *Sijn Keyſerl: Majeſt:* als *Keur-Saxen*, en aan de Benabuurde *Kreytzen*, tot Defenſie van Onſe, en d'omliggende Landen gezonden; Verſocht, en ernſtelijk bevolen; Dat ſy alle diergelijke ſtroopende *Franſſen*, en andere Partyen, die niet van onſe eygene, of bovengemelte Auxiliaire Volkeren zijn, deſelve niet te laten paſſeeren, maar aan te houden; en in gevalle ſich te weer ſtellen, naar Krijgs gebruyk met hen te handelen, en byſonderlijk de Roof-partyen en Moeskoppen, wanneer die op Friſſche Daad, en plunderende bevonden werden, onder de voet te ſchieten; en Ons van 't gepaſſeerde te verwittigen. Het ſelve insgelijks te betragten, ook aan alle nabuerige Keur-vorſten en Rijks-Standen te verſoeken, &c.

Schermutſel tuſſchen de Duytſchen en Franſſen.

De FRANSSEN hier op niet nalaatig, om ſoo veel hen moogelijk was, ſich hier tegens te wapenen, bragten veel Volk, Ammunitie, en Proviand in deſe Geweſten: waar door den 23. *Maart*, tuſſchen haare, en de Keyſerſche en Saxiſche Troupen een Rencontre omtrent het Dorp *Wemingenheim*, een uur van de Keurvorſtel: Reſidentie-plaats *Manheym*, ontſtont. Want de *Generaal Caprara*, volgens ſijn eygen Schrijven aan de *Hertog van Bournonville*, op ordre van den *Keurvorſt Palatijn*, op voorn: Dorp gearriveert, en aldaar ſoo wel de Keyſerlijke, als Keur-Saxiſche Volkeren in de naaſt-gelegen Dorpen gepoſteert te hebben; is de Franſche *Generaal Majoor Beauviſé*, met 600. Man, behalven d'Officieren, onvoorſiens in der nacht tot op een Quartier-uurs aan gem: *Generaal Caprara* ſijn Quartier geävanceert, na voorheen de Duytſche Dragonders, op de Pas *Schipperſtad* de Wacht houdende, verjaagt te hebben. Waarom wel haaſt te *Wemingenheym* Allarm ontſtond; daar op *Caprara* met 5. Comp: van 't Lottharingſche, en 5. van ſijn Regiment buyten in 't open Veld trok, onderwijl de voordere Auxiliaire Troupen commandeerende, hem te volgen; dan alvoorens d'Overſte *Dunewald* met deſe Volkeren tot onderſtand quam, is *Caprara* op de *Franſſen* aangevallen, en na een Charge van hen uytgeſtaan te hebben, drong ſoo furieus in, dat ſy in confuſie, wel 200. in 't Voetzand, en over 80. gevangen geraakten, behalven dat meer als 100. Gequetſten onder de Vluchtende wierden gevonden; bevelende den Overſte *Dunewald*, ſoo haaſt die aanquam, met 400. Paar-

400. Paarden den Vyand t'achtervolgen; maar die soo snellijk vluchtende, is sonder te konnen inhaalen, onverrichter zaake te rug gekomen. Korts na dees Actie was geschied, quam de Keurvorst selfs op de Strijd-plaats, den hoop der Verslaagenen besigtigen; alwaar van *Duytsen* zijde soo weynig waren gebleeven, dat het te verwonderen was.

Grousame Handel der *Fransen* in de Paltz,

Na nu de laatste Battaillie, die wy hier voor gemeld hebben, in de *Paltz* was voorgevallen, bleef *Turenne* daar geheel Meester; wijl de *Keyserse*n, hun verwacht Secours noch niet bekomende, sich geensins Mans genoeg vonden, om de groote Macht der *Fransen*, onder *Duc de Turenne*, te wederstaan; waarom sich dan na *Frankfort* retireerden, om daar het beloofde Secours af te wachten. Onderwijl graseerden de *Fransen* in de *Paltz*, naar hun eygen welgevallen; want *Turenne* met sijn Heyr by *Ladenburg* staande, deed na 't vertrek der *Keyserse*n, niets als de omleggende Plaatsen en Dorpen, of brandschatten, of in de brand stéken, of geheel ruïneeren en verwoesten, namentlijk, *Bebingen*, *Offiersheym*, *Neuburg*, *Weyher*, *Hochenheym*, *Seldtz*, *Broekhuysen*, *Hendschusheim*, *Grossassen*, *Walstadt*, *Dossenheym*, *Lutzel-sassen*, en *Reddesheim*; dese Plaatzen waren alle tot de gront afgebrant, en onder haar eygen Asch- en Puynhoopen begraven geworden. In de volgende waren ettelijke Huysen verwoest, als in *Wiblingen*, *Leiterhuysen*, *Edisheim*, *Schriesheim*, *Rohrbach* en *Weingarten*.

En voornamentlijk met d'Inwoonders van *Weinheim*,

De Burgers van de Stad *Weinheim* dese schroomelijke Exempelen aanmerkende, en bevreest, 't selve te zullen wedervaren, zonden aan *Turenne* een Wagen met Wijn en Victualie, en maakten met Hem een Verdrag, dat mits hem te betalen een somme van 600. gl: hun Stad van dit Geweld verschoont soude werden. Maar als weynig tijds daar na, op den 17. *July*, het geheele Leger daar voorby marcheerde, quam *Turenne* des avonds ten 5. uren met 50. Ruyters selfs in de Stad, en hielt *Halte* op de Markt, daar hem de Burgers en de Boeren in 't geweer verwagten, tegens dewelke hy seyde: *Gy Boeren hebt kortelijk veel van mijn Volk doot geschooten, legt uw Geweer neder, en gaat heen.*

Na dat sy met Turenne voor 600. gl: veraccordeert waren,

Reed alsoo weder ter Stad uyt na sijn Leger, waar mede Hy, in plaats van dese Inwoonderen, volgens gemaakte Accoord, voor alle Onheyl te bevrijden, hun Stad rondsom deed bezetten; latende daar binnen een Bevel afkundigen; Dat een yder, op Levens Straffe, sijn Geweer in 't Raadhuys moest brengen: 't geen alsoo geschied zijnde, namen de *Fransen* het beste daar

uyt, de reſt vernielende. Hier mede was 't niet genoeg; maar de Moedwilligheyd nam ſoodanig d'overhand, dat ſy alle de Land-Vruchten en Levens-Middelen aangrepen, en in 't Leger voerden; waar na ook al de Wijn weg bragten; en 't geen niet konden mede nemen, wierd in de Kelders, en langs de Straaten op de gront geſmeeten, de vaten verbroken, en alles in diervoege geruïneerd, dat men tot over de knien in den Wijn ging. In Heer *Rabenhoofts* Kelder, daar wel 130. Voeders in was, bleef niets over, werdende alles uyt de Stad, na 't Leger gevoert, ja wel tot 2000. Voeder-vaten Rhijnſche Wijn.

Na nu den Drank al te maal weg was, moeſten op de Markt gebracht werden al de Paarden, waar uyt de Franſche Officiers de beſte voor hen namen, en de overige voor hun Karren en Wagens ſpanden.

Hier na moeſt al het Vêe aanhouden, 't welk insgelijks weg wierd gevoerd. En als daar nu niets meer van Geweer, Wijn, Paarden, Oſſen, Koeyen, Schapen of andere Eetwaren overig was, vielen de Soldaaten in de Huyſen, ſtroopten en roofden alles; ſchudden de Luyden naakt uyt, ſloegen kiſten en kaſten op, en vernielden Deuren en Vengſters, ſoo dat ook de Huyſen woeſt lagen.

Toen tapten ſy het water uyt alle Putten, om te ſien of daar geen verborgen ſchatten in waren.

Verſchoonende ſelfs de Kerk, nog deſſelfs Gods-dienſtige toebehooringen niet.

Ten laatſten plonderden ſy ook de Kerk en het Raadhuys, ſloegen het Orgel en de Banken aan ſtukken, en namen de Klokken mede.

Als 'er nu niets meer overig was, dan alleen Armoede, Jammer, en Elend, met bitter Klaagen der naakt beroofde Ingezetenen; trokken ſy van daar, en lieten deſe Elendigen, van alles berooft, in hun Elend zitten.

Alle welke Grouwelen, de *Franſſen* nog willen verſchoonen.

Met alle dusdanige Wreedheden en onmenſchelijke Handelingen voeren ſy over al in de *Paltz* voort; en noch dacht *Turenne*, ſijne bedrijven te verſchoonen, met te verklaaren, dat hy Koninglijk Bevel hadde, om daar noch veel ſlimmer te handelen, dan hy nu dede. Boven dit alles meende hy noch den *Keurvorſt*, met een beleefde *Miſſive*, tot Accommodement met ſijn *Koning* te beweegen. Maar die gaf hem tot antwoord; *Hy reeds ſoo veel Schaden had geleden, dat tot Vergoeding, van den Koning van Vrankrijk, weynig hope had, en, om 't weynige ſoo hem noch was overgebleven, te behouden, ſijn Woord aan ſijn Keyſerl: Maj: en deſſelfs Bondgenooten gegeven, niet konde wederroepen.*

Sul-

Sulke en diergelijke Wreede Handelingen een langen tijd na malkander gepleegt, noodzaakten den *Keurvorst van Palatin*, sijn Toevlucht klaagender wijse aan verscheyde Christen Hoven te nemen, en besonderlijk by de KROON *van Engeland*, als vertrouwende, dat de selve wel het meeste Pouvoir soude hebben, om 't gemoed van *Vrankrijk* soodanig met Medogendheyd over Hem te bewegen, dat die *Majesteyt* hem eenige Herstelling van sijn jammerlijk geleden Ongelijk, sou willen laten toekomen, als zijnde al sijn Schade en Verdriet, hem door de Wapenen van *Vrankrijk* veroorzaakt.

Maar de Keurvorst gaat sig aan veel Christen Hoven beklagen.

Maar dat Hof, in plaats van soodanigen Resolutie te nemen, deed een Verklaaring van Onschuld, verzeld met allerhande Excusen, en Redeneringen van Leedwesen over 't gepasseerde, aan den dag komen; die omtrent van desen Inhoud waren:

De KONING zedert langen tijd met Ongenoegen ziende, alsoo sijn Wensch seer sinceer was, om met alle Kragten de Westphaalsche Tractaaten te doen maintineeren, en op dat Fundament, ('t geen seer heylig en hoogwaardig by 't geheele Roomsche Rijk moest zijn) den VREDE en *Rust* van *Duytsland* te herstellen; Dat de KEYZER, en sommige andere *Princen* van 't selve *Rijk*, sich hebben gestelt in staat, tegens d'Obligatien van derselver Tractaaten, en die *Sijn Majesteyt* in 't particulier met den *Keyzer* hadde; Secours te geven aan *Vrankrijks* Vyanden; Wat rechtveerdige oorzaaken *Sijn Majesteyt* heeft gehad, om hem te stellen tegens de Wapenen, die tegens sijn KROON en *Rijk* wierden opgenomen; Echter had deselve nooyt verlooren d'*Intentie* van te contribuëeren, soo veel Hem moogelijk was, tot d'algemeene *Rust* van 't *Duytsche Rijk*.

Waar tegens de *Koning* selfs een Manifest tot sijn Defensie aan 't Licht geeft.

Voorders verklaarende; Dat *Sijn Alder-Christelijkste Majesteyts* Voornemen nooyt was geweest, sijn Limiten aldaar verder uyt te breyden; Dat alle desselfs aangewende Devoiren, en verscheyde Declaratien op den Rijxdag te *Regensburg*, niet anders waren geschied, dan om den *Keyzer* te disponeeren, gemakkelijk tot den VREDE te brengen, waar toe *Sijn Majest*: altoos gereed was geweest, het Sijne te contribuëeren; en tot conformiteyt van dien, Dat, wat voor Plaatsen sijn Wapenen in *Duytsland* geöccupeert, of wat Progressen in dat *Rijk* gedaan hadden, Hy dese sijne Wapenen weder van daar te rug in sijn *Koningrijk* soude doen roepen, soo haast als de *Princen*, in 't *Duytsche Rijk* tegens Hem gewapent, hun Troupen souden hebben te

rug geroepen in hun eygen Staaten; een vaſt Beſluyt genomen tot d'Onderhouding der Munſterſche Tractaaten, en in dier-voegen hadden doen ceſſeeren de Troubelen, die ſy hadden verwekt.

't Geen *Sijn Majeſt*: in verſcheyde Occaſien, wegens den *Keurvorſt Palatijn*, had betuygt, proteſteerde en verklaarde Hy nog, ter tijd als ſich geconſtringeert vond, voor te komen de quaade Gevolgen der Meſures, die gemelte *Keurvorſt*, met de *Keyzer*, tegens Hem hadden genomen: Niet willende veronachtſamen, deſen Vorſt te diverteeren van een Voorneemen, 't welk ſoo ſtrijdig was tegens de Vriendſchap en Alliantie, die *Sijn Majeſteyt* ſich met recht van hem beloofde.

Ter ſelver tijd als de *Koning van Vrankrijk* ſich verobligeert had gevonden, hem te verzeekeren van 't Kaſteel *Germersheym*, verklaarde hy opentlijk, gereed te zijn, Sijn Vriendſchap aan dien *Prins* weder te geven, en deſe Plaats tot Verzeekering te ſtellen in handen van eenig *Prins* in 't *Duytſche Rijk*, ten allen tijde wanneer *Sijn Majeſteyt* ſich mogt verzeekert zien, dat veelgem: *Keurvorſt* met Hem wilde obſerveeren, een ſinceere en waarachtige *Neutraliteyt*, &c. En hoewel Hy *Sijn Majeſteyt* ſtelde, in een indiſpenſable Obligatie, om den Oorlog te voeren in des Keur-Palts ſijne Landen, vermits een Declaratie van *Rupture*, tegens *Sijn Majeſt*: gedaan, en de Vyandſchappen, dien Hy tegens derſelver Onderdaanen ging ondernemen, na daar toe *Vrankrijks* Vyanden te hulp geroepen te hebben; Echter bleef deſelve *Majeſteyt van Vrankrijk* by deſſelfs voorgaande Voornemen, van geen occaſien te verliezen, dewelke tot generale *Ruſt* van 't *Rijk* en particulier Accommodement met gedagte Heer *Keurvorſt* ſouden konnen contribuëeren.

Aanbiedende, alles te herſtellen, indien Keurpaltz en andere Vorſten ſig Neutraal willen houden.

Daar-en-boven wilde de *Koning*, dat de favorable Succeſſen ſijner Wapenen, in de conſiderable Battailje by *Sintzheym*, niets ſouden changeeren van ſijn eerſte *Moderatie*; zijnde als nog bereyd, te herſtellen, tot welſtand der *Vrede*, op voortijds voorgeſlagene Conditien, 't geen ſijn Krijgs-wapenen, geduurende deſen Oorlog, in 't Rijk hadden geoccupeert, en al ſijn Troupen te trekken uyt de Staaten van den *Keurvorſt Palatijn*, van die uur af, dat hy hem ſou willen *Neutraal* houden, en weder in *Sijn Alder-Chriſtel: Majeſteyts* Gratie treden.

Voorders met veel meer omſtande van Redenen betuygende, dat *Sijn Majeſt*: na ſoo gelukkig in ſijne Entreprinſen gereüſſeert, en

en 't meerendeel van de *Paltz*, nevens veel meer andere Plaatsen in 't *Rijk* vermeestert, en in Bezit genomen te hebben, nog bleef persisteeren by sijne voorheen gedane Presentatien, van niet alleen het geheele *Duytsche Rijk* in 't algemeen te doen jouïsseeren derselver oude *Ruste* en Zecuriteyt; maar ook in 't bysonder den veelgemelten *Keurvorst* vredelijk te herstellen in de volle Possessie aller sijner Landen en Plaatsen, mits hy alleenlijk, nevens alle de andere daar by geinteresseerde *Duytsche Vorsten*, voor soo veel yder voor sich in 't bysonder het aanging, sich, ten behagen van *Vrankrijk* stelde in een staat van ware Onzijdigheyd, renuncieerende van de *Tractaaten* en *Ligues*, waar in sy, (schoon tot hun eygen Welstand, en eenig Behoud) met andere Potentaaten waren getreden; en soo voorts. Willende als-dan op dien Voet, sijn Krijgs-Benden, soo uyt de Paltsche Landen, als van den geheelen Rijks-Bodem te rug over den *Rhijn* in sijn *Koninkrijk* trekken.

Niet tegenstaande alle dese Fransche Verschooningen over 't elendig Gepasseerde, en veel schoone Toeseggingen wegens het Toekomende, bleef echter hun groote Krijgs-Macht noch steeds in en omtrent de *Paltz*, ruïneerende en grasseerende meest alles tot de gront waar sy aan quamen. Soo dat de *Keurvorst van Heydelberg* sich standvastig aan d'Interesten van *Sijn Keyserl: Maj*: en die des algemeenen Duytschen Rijks bleef vast houden, versoekende hare voordere Hulp en Bystand. 't Geen sy ook naar uyterste vermogen deden. En tot meerder bevestiging van dien, de Rijks-Stenden tot *Regensburg* op de Rijks-Vergadering, in den beginne van *Juny*, de laatste hand aan de publijke Zecuriteyt stelden; en om de Armaturen tegens *Vrankrijk*, naar uyterste vermogen voort te zetten; versoekende aan *Sijn Keyserl: Majesteit*: dat die de Rijks-Kreytzen, door een ernstelijk *Mandaat*, tot opbrenging harer Volkeren, wilde beweegen, voornamentlijk de soodanige, van de welke men seer gedifficulteerd hadde, daar mede wel te zullen veerdig wesen. Boven dien sustineerden sy, dat de Kreytsen, die wijdst van *Vrankrijk* lagen, haar Quota eerst behoorden op te brengen, en dan by de haare te voegen; wijl sy anders, indiense eerst in de voorbaat waren, lichtelijk door de Fransche Wapenen konden geruïneerd werden.

De Keyserse overwegen, hoe men bequaamst de Macht en 't Geweld der Franssen zal tegen gaan,

Middelerwijl beraadslaagde men aan 't *Keyserl*; *Hof* te *Weenen*, met wat Middelen men het Heyr onder den Hertog *van Bournonville* in de *Paltz*, soodanig soude versterken, dat het niet alleen te-

tegens de Franſche Macht onder *Duc de Turenne* beſtand ſou zijn; maar ook bequaam, om ſelfs daar iets gewichtigs te konnen ondernemen en uytwerken. Waar toe men eyndelijk overeen quam; Dat, behalvens de Regimenten van den *Keyſer*, die van boven, nevens de Munſterſche Volkeren derwaards trokken; men ook den *Keurvorſt van Brandenburg*, en de *Vorſten* van *Braunswijk* en *Lunenburg* ſoude ſoeken te bewegen, om hare Volkeren, uyt kracht van de Verbonden, derwaards te willen zenden, en die met het Heyr van den Hertog *van Bournonville* te laten conjungeeren.

Naderhand beraadſlaagde men op den Rijks-dag te *Regensburg*, hoedanig men de Lijf-tocht en 't Geſchut voor de Rijks-Armée beſt ſoude opbrengen. Dies wierd, na eenige deliberatie, daar over aan de Kreytzen geſchreven. Ondertuſſchen ſtond de *Keurvorſt van* BEYEREN nu mede ſijn Deel tot de Rijks-Armée toe; gevende daar-en-boven noch Doortocht door ſijn Landen, aan de Troupen van den *Biſſchop van Saltzburg*, die ook tot onderſtand derſelver Armée trokken.

Beginnen ſig daar toe in aantocht te begeven,

Duc de Lorraine, en den *Hertog van Bournonville*, met het Leger der Geallieerden aan de *Meyn* leggende, bleven tot *Flersheym*, de verſcheyde Troupen, die in aantocht waren, in groot verlangen afwachten, om ſich daar mede te conjungeeren. Waar toe den *Marquis van Baden*, met 5000. Munſterſchen, van den *Generaal de Souches*, gedetacheerd zijnde, heeft den 30. *July* door *Munſter-Eyfel* den Marſch na de *Paltz* genomen, zijnde ter ſelver tijd ook het Regiment van den *Grave van Vheele*, nevens de *Celliſche*, en andere Volkeren opgebroken, om derwaards te marcheeren.

De *Marchal de Turenne* tot *Philipsburg* den *Rhijn* gepaſſeert, de *Nieuſtad* met noch eenige andere Plaatſen in de *Paltz* bezet, en verſcheyde andere daar verbrand hebbende, heeft ſijn Hooftquartier tot *Landouw* genomen, terwijl *Duc de Bournonville*, tot *Flersheym* een Brug over de *Meyn* ſloeg, waar over den Overſten *Dunewald*, met 2000. ſoo Ruyters als Dragonders, den 2. *Aug:* voor af na *Manheym* detacheerde, en is den 5. dito het geheele Geallieerde Heyr aldaar de *Meyn* gepaſſeert, nemende het Hooft-quartier tot groot *Herauw* in het *Darmſtadſche* Gebied,

En ſlaan een Franſche Party,

om van daar voorder op *Manheym* te trekken; Van waar d'Overſte *Dunewald*, met een Troup Ruyters, Dragonders, en eenige Croäten van *Duc de Bournonville*, getrokken is tegen 500. Fran-

Franſche Ruyters en Dragonders, die op *Maſten-heyms-hof* waren gekomen, om daar te plunderen: doch ſoodanig van den *Baron de Marſie*, de Voortocht der *Keyſerſen* hebbende, bejegent wierden, dat wel 100. van de *Franſſen* op de plaats doot bleeven, en 40. gevangen wierden; ſalveerende ſich de reſt met de Vlugt; waar door eenige Karren met Proviand en Beuyt geladen, den Keyſerſen ten deel viel.

Terwijl *Duc de Turenne* by *Landauw* gepoſteert lag, en ſig daar fortificeerde, was de *Hertog van Bournonville* tot groot *Herauw* blijven leggen, afwachtende noch eenige auxiliare Troupen. Dan in plaats om van daar na *Manheym* in de *Paltz* te trekken, is ſchielijk weder te rug gekomen, en den 28. *Aug:* tot *Flersheym* over de *Meyn* getrokken, nemende den weg na *Mentz*, alwaar het geheele Keyſerl: Heyr onder *Bournonville*, en de *Munſterſen* onder den *Markgraaf van Baden*, op voorgeving, van alleen het Reys-tuyg te doen paſſeeren, dien ſelven dach, en den 19. dito daar aan volgende, al t'ſamen over de Brugge getrokken zijn, terwijl de *Keurvorſt van Palatin* ter ſelver tijd ook daar aan quam; maar ſonder ſich lang op te houden, een uur van daar op een Dorp begaf, waar de *Hertog van Lottharingen* ſiek lag; met wien eenigen tijd, en naderhand in 't Hooft-Leger-Plaats tot *Coſtheym*, met *Duc de Bournonville*, over den Toeſtand deſer Krijgs-Saaken, geſprek gehouden hebbende, verſtond men; dat de *Keurvorſt* gaarne geſien hadde, men *Philipsburg* ſou aangetaſt hebben: Maar den *Hertog van Lottharingen* in tegendeel ſuſtineerde, dat men in *Lottharingen* meerder voordeel ſou konnen te weeg brengen. Immers, men beſloot, eerſt op *Turenne* los te gaan, en dan te zien, in hoedanigen geſtalte ſich de Saak vertoonde. Voordere Marſch der Keyſerſen en Duytſen na de Paltz,

Waar op dan *Keur-paltz* weder door *Mentz* ſijns weegs trok, na in die Plaats een vriendelijk geſprek met deſen *Keurvorſt* gehouden te hebben. De Bondgenooten begaven ſich den 2. *Septemb*: door *Oppenheym* na *Worms*, hebbende de *Lunenburgſche* de Voortocht, de *Keyſerſche* de Middel-Ordening, en de *Munſterſche* d'Achterhoede; conjungeerende ſich alhier met de *Keur-paltzſiſche*, *Keur-Saxiſche*, en *Frankiſche* Troupen uyt *Frankendaal* en *Manheym*, met 18. Stukken Kanon; logeerende dit Geallieerde Heyr den 5. dito tot *Moderſtad* by *Manheym*, terwijl *Duc de Bournonville*, wegens ſijn Indiſpoſitie aan de Roo Loop, te *Wormbs* bleef, trekkende het Heyr der Bondgenooten voort na *Spier*,

Door den Graaf *Caprara* het Franſe Leger onder *Turenne* doen recognoſceren.

Spier, daar omtrent ſy den 7. dito aanquamen, en te *Dudenhove* haar Hooft-quartier hielden; wanneer *Grave Caprara* met 2000. Paarden wierd afgeveerdigt, om 't Franſche Leger te beſichtigen: 't geen hy by *Zabern* tuſſchen *Weyſſenburg* en *Lutgerſburg* ſoodanig geposteerd vond, dat geen kans ſach, om met voordeel te konnen aankomen; hebbende *Turenne* hier toe de voordeeligſte Poſt uytgekoſen; want hy lag in deſe Plaats van d'eene kant met het *Bunerwald*, en aan d'ander kant met een Moeras en verſcheyde Boſſchen bezet; en noch korts te vooren van *Hagenauw*, *Zabern*, *Trier* en *Maſeyk* een groot Onderſtand van Volk gekreegen, ſoo dat men hem effective in de 20000. Man ſterk mogt achten. Maar de troup, die onder 't bevel van den Brigadier *Labarré* van *Maſeyk* quam, en uyt 1200. Man beſtond, wierd by *Witlich* van 90. *Keyſerſen* en *Keur-Trierſen*, die daar in embuſcade verborgen lagen, ſoodanig in de Staart geklopt, dat indien de *Keyſerſen* maar meerder getal waren geweeſt, het met de *Franſſen* ſlim ſou afgeloopen hebben, wijl deſelve hen aanſtonds op d'eerſte aanval, ſchichtiglijk op de Vlucht begaven.

De Macht des Keyſerlijken Legers.

Het Keyſerlijke Heyr by *Spier*, door verſcheyde Kreyts-volkeren, en de Benden van den *Keurvorſt Palatin* verſterkt, beſtont uyt volgende Krijgs-luyden:

Voetvolk.	
De Keyſerl: Regimenten van *Portia*, *Knigge*, *Serin*, *Streyn*, en *Wahl* zijn ſterk	5000.
Die van *Keur-paltz*	2000.
De *Munſterſche*	2000.
De *Lunenburgſche* en *Braunſw:*	6000.
De *Frankiſche* en *Overrhijnſe*	2000.
Somma	17000. Man.

Ruytery.	
De *Keyſerl*: en die van de twee *Kreytſen*, *Lottharingſche*, *Croäten* en *Trierſche*	7500.
De *Lunenb*: en *Braunſw:*	7000.
Die van *Keur-paltz*	500.
Die van *Munſter*	2500.
Somma	17500. Man.
Maken t'ſamen	34500. Man.

De *Keyſerſen* geen kans ſiende, om *Turenne* uyt ſijn Begraving op te ſlaan,

Doch wijl de *Marſchalk de Turenne* met de Franſche Macht ſoo voordeelig geplaatſt lag, dat men hem niet wiſt op te ſlaan, waren de Hoofden der Bondgenooten op andere Middelen bedacht, en zonden den *Grave van Hohenlo* na de Stad *Straatsburg*, om daar de Doortocht over haar Brugge, en genoegſame Voorraad voor 't Leger te verſoeken: 't welk hem geconſenteert zijn.

zijnde, is *Bournonville*, na weder tot voorige geſondheyd herſteld, in 't Leger gekomen; en wierd toen, door d'Opperhoofden beſlooten, by *Spier* over den *Rhijn* na *Straatsburg* te trekken; eensdeels, wijl geen kans vonden, *Turenne* op te ſlaan; en ten anderen, om dat gebrek aan Voorraad begonden te krijgen: ſoo dat *Keur-Paltz*, die 't Gebied over 't Heyr gehad hadde, met ſijn Volkeren weder na *Manheym* keerde, op dat onderwijl ſijn eygen Veſtingen niet voor *Turenne* ſouden bloot leggen.

Trekken na *Straatsburg*.

Soo haaſt was deſe Duytſche Macht niet weder den *Rhijn* gepaſſeert, (welke Overtocht langs 2. vliegende Bruggen, en nog een Schipbrug uyt de *Paltz* derwaards gezonden, van 's morgens te 6. uren tot 's middags te 12. uren duurde, als hebbende wel over de 60. Stukken Geſchut by hen) of *Turenne* deed aanſtonds 1600. Man na *Spier* naderen, meenende de Bondgenooten in de Staart te ſlaan; maar die den *Rhijn* al gepaſſeert, keerden de *Franſſen*, onverrichter ſake te rug.

Turenne derhalven beducht, de Bondgenooten hem omtrent *Straatsburg*, geweldig hinderlijk ſouden zijn, brak van ſijn oude Leger-plaats op, en zond den *Marquis de Vaubrun* met 5000. Man na *Wanzenauw*, om die van *Straatsburg* te bewegen, geen Doortocht aan de *Keyſerſen* over haar Brugge te vergunnen.

Vaubrun den 24. deſes met deſe 500. Man en 8. Stukken Geſchut by de Stad gekomen, ſchreef aan d'Overigheyd een ſeer beleefde Brief, met verſoek, den *Keyſerſen* geen Door-tocht toe te laten, maar ſich in Staat van *Neutraliteyt* te houden, daar by ſy geenig gevaar konden ontmoeten.

Maar de *Franſſen* tragten naar uyterſte vermogen te beletten, dat ſy aldaar den *Rhijn* ſouden paſſeeren,

Terwijl den Raad van Dertiene, over deſe Saak delibereerden, quam gedachte *Marquis de Vaubrun*, geconduiſeert door eenige Boeren, in een Eyland, 't geen de Brugge bezijden de Stad beſchermt, en met een Vloed omringt is, die aan beyde kanten weder in den *Rhijn* ſpoelt, en de *Ruprechts-auw* genaamt werd; 't geen hy geheel deed uyt-plonderen. 't Welk d'Overigheyd niet ſoo haaſt gewaar wierd, of deed aanſtonds de Burgery der Stad in Wapenen komen, de Brand-klok trekken, en ſelfs de Roode Vaan aan de Veſten opſtéken; 't geen daar by geen menſchen gedenken was geſchied.

Selfs door middelen van Geweld.

De *Franſſen* ondertuſſchen meer en meer toenaderende, waren de *Straatsburgers* beducht, of ſy ſouden trachten de *Rhijnſchans* t'overweldigen; waarom d'Overigheyd alomme reden by de Burgers, die rondſom in Wapenen ſtonden, hen ernſtelijk vra-

gende, wat sy by soodanigen gelegendheyd gezind waren te doen? Waar op deselve al t'samen eenpaariglijk antwoorden; *Dat sy liever haar Lijf, Leeven, Goed en Bloed wilden opzetten, dan in te willigen, dat aan Turenne de Rhijnschans soude ingeruymt werden, onaangesien de Verzékering die Sijn Maj: van Vrankrijk liet doen, om deselve naderhand weder over te geven.* Soo dat d'Overigheyd insgelijks beloofde, de Burgery getrouwelijk by te staan: en bedugt, of de *Fransschen* de Schans mochten belegeren, wierden al de Gebouwen, rondsom de Stad, in brand gestéken.

Maar die van *Straatsburg* zijn gerésolveert, sich volkomentl: daar tegen te kanten.

De Graaf *Hohenlo*, van 's *Keysers* wegen noch in de Stad zijnde, deed door sijn tegenwoordigheyd geen kleyne vrucht voor 't *Duytsche Rijk*; want op sijn Belofte, van Keyserl: Bystand te doen, resolveerden d'Ingesetenen van *Straatsburg*, haar *Neutraliteytschap* te verbréken, te meer, alsoo op haar versoek om Hulp, by de *Keyserschen* in 't Leger geantwoord was, dat sy de Stad, tegen 't Geweld der *Fransschen*, wilden assisteeren, indien sy 't maar tot den avond konden vast houden; waar op die van de Stad, de *Fransschen* deden aanseggen, dat sich uyt het bereyk van 't Geschut souden retireeren, indien niet met Geweld van daar wilden gedreeven zijn, beginnende kort daar aan op de *Fransschen* los te branden; en segt men, dat *Graaf van Hohenlo*, het eerste Stuk van de Stad sou afgestoken hebben.

In soo verre, dat sy haar eygen Neutraliteyt verbreken, en op de Fransschen los branden.

Men zond ook datelijk na 't Keyserl: Heyr, om Assistentie; 't welk door den *Graaf Caprara*, met 1000. Dragonders op den 25. *Septemb*: wierd ge-effectueert, stellende aanstonds 300. daar van in de *Sternschans*; en dien selven avond quamen d'Afgesondenen der Stad, uyt het Keyserlijke Heyr, met 500. uytgelesen Ruyters ook te rug, werdende dese Cavallery in de ContresCarpen der Stad, voor de *Spitteltoorn* gelegt, ten eynde sy de Schans, indien deselve door de *Fransschen* wierd aangetast, konden assisteeren.

Maar wijl de *Fransschen* sich met graven in de *Ruprechts-auw* begonden te versterken, schootmen van de Stad seer hévig met Geschut derwaards, waar door hun Leger-plaats quiteerden, en met nalating van eenige Stukken Kanon, door gingen; wanneer echter noch 1500. *Keyserschen* binnen *Straatsburg* komende, de Burgery, die al 48. uren aan malkander in Wapenen had gestaan, vry wierden gelaten, naar huys te gaan, op conditie, van in val des Noods, aanstonds weder te verschijnen. De Fransche Resident, die binnen de Stad was, wierd gedurende dit Ru-

Rumoer, daar uyt gelaten, als voor hem geen zekerheyd daar meer te vinden, geraakende met groot gevaar by den *Marquis de Vaubrun*, terwijl die noch op 't Eyland lag. Dus quam *Straatsburg* op *Keyſers* zijde. 't Geen deſſelfs Geallieerde Armée geen kleyn Voordeel; maar ter contrary den *Franſſen* groot Nadeel toebragt, wijl de *Keyſerſen* continuëel daar een vrye Doortocht over den *Rhijn* en allerhande Voorraad voor hun Leger hadden.

Soo dat deſe Stad geheel op 's Keyſers zijde geraakt.

De geheele Keyſerlijke Armée, nevens alle der Bondgenooten Troupen geſamentlijk over de Brugge van *Straatsburg*, den 1. *October* den *Rhijn* gepaſſeert, legerde dien avond te *Ilkerk*, een half uur van de Stad, blijvende daar tot den 3. dito gecampeerd, als wanneer ſy voorder na *Dachtheym* trokken, om den *Franſſen* de Doortocht na *d'Opper-Elſas* te verhinderen, invoege ſy den 4. te *Ensheym* quamen. Hoewel het Keyſerlijke Heyr noch niet ten vollen van 't beloofde en lang verwachte Secours verſien was, waren echter de geſamentlijke Bondgenooten, met de Krijgs-Macht, die ſy reeds by den anderen verſamelt hadden, volkomentlijk gereſolveerd, den *Franſſen* alle mogelijke Afbreuk toe te voegen, en hun uyterſte vlijd aan te wenden, om den Vyand, der *Elſas* en alles daar omtrent, te doen quiteeren, zijnde tot noch toe met geen andere Hulp-benden verſterkt geworden, als de *Munſterſchen* onder den *Marquis van Baden*, een Regiment *Keyſerſen* uyt *Manheym*, een Regiment *Saxiſche*, en dat van den *Frankiſchen Kreyts*. Hier tegens was *Keur-paltz* met ſijne Volkeren weder na ſijn eygen Land getrokken, ten eynde het ſelve voor allen voorderen Overlaſt en Geweld des Vyands, ſoo veel mogelijk, te beſchermen.

De *Keyſerſen* hoewel noch niet van hun verwacht Secours verſien, zijn gereſolveert de *Franſſen* Slag te leveren.

Niet te min ſtelden de Geallieerden ſich in Poſtuur, om *Turenne* alle mogelijken Afbreuk te doen, houdende ondertuſſchen by d'overige Bondgenooten ſterk aan, om den Marſch haarer Troupen te doen verhaaſten; gelijk de *Munſterſen* onder het Leger van den Generaal *de Souches*, den 1. *Aug.* van *Chinay*, na ſy die Plaats meeſt uytgeplundert hadden, door het Land van *Limburg* na de *Paltz* waren opgetrokken, levende doorgaans ſeer ruyg met de Volkeren, daar haar Doortocht viel; en na den 25. dito, te *Flersheym* gepaſſeert zijnde, hebben ſich des anderen daags met het Leger onder *Duc de Bournonville* geconjungeert, en voorts daar mede den Marſch vervolgt.

De Lunenb: en Braunsw: begeven ſig na de Keiſerl: Armée.

In den beginne van *Aug*: begonnen ſich de *Lunenburgſche* ook derwaards te begeven, beſtaande in 5. Regimenten Cavallery, een

een Regim: Dragonders, en 5. Regim: Infantery, yder van 10. Comp: elk van 120. Koppen, met een wel-geproportioneerde Artillery nevens 62. Ammunitie Wagens, komende al t'ſamen den 22. dito naby *Frankfort*, geleyd door den *Hertog van Pleun*, die deſe Troupen als Veld-Marſchalk commandeerde, èn den Lt: generaal *Chavet*, die deſelve den 25. dito de *Meyn* deed paſſeeren, te weten, de Dragonders door *Frankfort*, en de Cavallery met d'Infantery beneden de Stad, nemende hun Hooft-quartier niet verre van het Leger der Geallieerden; waar mede echter ſich niet conjungeerde, voor dat het ſelve wel omtrent een Maand daar na eerſt onder *Straatsburg* was getrokken.

Deſe Optocht der *Lunenburgſche* en *Braunswijkſche* geſchieden uyt kracht van zeker Verbond, tuſſchen den *Keyſer*, *Spanjen*, de *Staaten Generaal*, en hare *Doorluchtigheden*, in de Maand *July* voltrokken.

Als ook de Keur-brandenburgſen.

De *Keurvorſt van Brandenburg* ſtond ook in den beginne deſer Maand gereed, met een Armée van over de 12000. Man, en een ſchoone Artillery van 26. Stukken Kanon, waar over de Veldmarſchalk *Dorfling* commandeeren ſoude, om na de *Paltz* te trekken, paſſeerende den 8. *Aug:* d'*Elve* na 't *Stift Hildesheym*, beſtaande dit Leger in 500. wel gemonteerde Voetknechten uyt *Frankfort* aan den *Oder*, en ettelijke Compagnien Paarden, 500. Man uyt *Cuſtrin*, 300. uyt *Stargart*, 500. uyt *Colberg*, 200. uyt *Landsberg*, ſoo veel uyt *Furſtenwald*, en insgelijks 200. uyt *Storkou*, die ſich op de *Rendevous* tot *Halberſtad* conjungeerden, met 5. Regimenten te voet, waar ſich noch 8. Regimenten uytgeleſen Ruytery uyt *Pruyſſen* by voegden, die geſamentlijk den 22. dito tot *Maagdenburg* aanquamen, van waar *Sijn Keurvorſtel: Doorl:* met het Leger door *Turinge* en *Fulda* marcheerde, en den 27. *Septemb:* tot *Hailbron* arriveerde, werdende gevolgt van d'overige *Zelliſche* en *Neder-Saxiſche* Troupen, ſterk 3000. Man, nevens den Hertog ſelfs, die den 28. dito te *Frankfort* quam, alwaar ſijne Troupen de *Meyn* liet paſſeeren, om de Geallieerden te volgen, ontfangende ondertuſſchen een Courier van den *Paltzgraaf*, om de Conferentie tot *Hailbron* aan te ſtellen, die den 4. *October* tuſſchen de *Keurvorſten* van *Brandenburg* en *Heydelberg*, den *Hertog van Zel*, en andere Generaals Perſoonen aldaar wierd gehouden, over het gene, tegens den gemeenen Vyand verder te ondernemen ſtond, en het beramen van d'Ordres omtrent de Conjunctie van ſoo veel verſcheyde Troupen

pen te obſerveeren. Waar op dan aanſtonds den Marſch na *Straatsburg* wierd voortgezet.

BATTAILLIE tuſſchen de *Geallieerden* en de *Franſſen*, onder *Duc de Turenne*.

ONderwijl men dus tot *Hailbron* in Raadspleeging beſig was, is onder *Straatsburg*, tuſſchen de *Geallieerden*, en de *Franſſen*, onder *Turenne*, een BATTAILLIE voor gevallen. Want na de Geallieerden, gelijk hier voor geſegt, den *Rhijn* gepaſſeert, en tot *Ensheym* aan-gekomen waren, is *Turenne*, eer ſy noch in Ordere waren, met ſijn Heyr, dat nu tot over de 25000. Man verſterkt was, op hun aangetrokken, komende den 3. *October* des avonds ten 4. uren op de Heuvelen van *Molsheym*, daar hy 't Leger der Geconfedereerden beſcheydentlijk kon ontdekken, leggende omtrent een kleyn uurtje gaans van hem af, tuſſchen 2. Riviertjes, *de Il* en *Preutz*, waar op *Turenne* terſtond de Bruggen en Paſſen over die beyde, voor hem deed verzékeren, paſſeerende deſelve des morgens vroeg, en ſtelde ſich in Slag-Order aan de Rivier *Preutz*, tuſſchen *Holtzheym* en *Enſenheym*, hebbende 24. Stukken Geſchut; maar ſijn Bagagie, om niet belemmert te zijn, achter gelaten; en eerſt Krijgs-raad houdende, wierd vaſt geſteld, den Vyand aan te taſten; waar op hy ſeer ernſtig al ſijn Bevelhebberen vermaande, hem trouwelijk by te ſtaan, en haar Eer en Eed wel te betrachten; avanceerende dus naar een Boſch omtrent 1000. Paſſen lang, 't welk aan ſijn rechter zijde lag. Boven dien ſocht ſich te verzékeren van het Dorp *Ensheym*; maar was door de Geallieerden al in Poſſeſſie genomen, ondertuſſchen die alle vlijd aanwendden, om ſich in Poſtuur van Defenſie te ſtellen, poſteerende hun rechter-Vleugel op een Hoogte bezijden het voornoemde Dorp, daar veel Heggen en Slooten omheen waren; en de ſlinker-Vleugel aan d'ander zijde van 't Dorp, by het voorgenoemde Boſch, 't welk *Turenne* oordeelende, avantagieus voor hem te zijn, deed aanſtonds ſijn Kanon derwaards brengen, en 2. Regimenten Dragonders van ſijn rechter-Vleugel voor-af marcheeren, om ſich daar van te verzékeren; waar tegens de linker-Vleugel der Geallieerden, onder 't Commando van den *Hertog van Holſteyn*, 3. Battalions Voet-knechten in 't ſelve Boſch zonden, om ſich

De Keyserſen en Franſſen geraken aan malkander;

t'engageeren met *Turennes* Dragonders, die terſtond door meerder *Franſſen* wierden geſecondeert; waar door daar weder-zijds een hévig Gevecht ontſtond, werdende die van 's *Keyſers* zijde in 't Boſch, 't welk *Lunenburgſchen* waren, door eenige *Lotharingſche* en *Munſterſche* Troupen geſecondeerd, gelijk ook wederom de *Franſſen* van haar kant, onder den *Marquis de Vaubrun*, duurende dit Gevecht van 's morgens ten acht, tot 's namiddags ten 4. uren, doende de *Franſſen* eenigſins de *Geallieerden* te rug deynſen, en vermeeſterden 2. van haar Stukken. Doch de rechter-Vleugel der *Geallieerden* ſoo ſeer met Slooten en Heggen omcingelt, baanden ondertuſſchen een Weg, en trokken met 18. Esquadrons Paarden op de Franſche linker-Vleugel aan; maar deſelve ſich avantagieus gepoſteerd houdende, engageerde ſich niet. Het ander deel der Geallieerde rechter-Vleugel, beſtaande in 1500. *Keyſerſche Kuraſſiers*, en ſommige Troupen te Paard, attaqueerden eenige Franſche Esquadrons, die verbroken waren; maar ſich wel haaſt weder rangeerden. Waar op *Graaf de Lorgé*, de Sijne met eenige Esquadrons quam ſecondeeren, die als doen de *Keyſerſen* heel in confuſie brachten, in diervoegen deſelve weder naar hun voorige Poſt retireerden. Dus zond de *Hertog van Bournonville* 6. Esquadronnen tot Aſſiſtentie van de linker-Vleugel, om hun verloren Geſchut in 't Boſch, waar 't mogelijk, te herwinnen; dan de wederzijds Partyen waren daar ſoodanig afgemat, dat maar ruym een Piſtool-ſchoot van den anderen bléven leggen, loſſende alleenlijk met Kanon op malkander; 't geen ſoo veelvoudig geſchiede, dat men ſegt, nooyt in eenig Veld-ſlag het Geſchut ſoodanig te hebben hooren donderen; want men wil, dat alleen aan der *Geallieerden* zijde, meer dan 4000. Kanonſchooten op deſen dach gedaan zijn, 't geen ſoo lang continueerde tot des Nachts Donkerheyd hun ſcheydde, en een eynde van deſen Strijd maakte, retireerende de *Franſſen* weder over beyde de Riviertjes in hun voorige Quartier tot *Schelizheym*; en de *Geallieerden* na 't hare tot *Ilkirchen* en *Gravenſtad*, zijnde weynig avantagie van d'een of d'ander zijde, doch niet de minſte geſneuvelt onder de *Franſſen*, die onverhoeds de *Keyſerſen* hadden trachten t'overvallen; maar ſonder voordeel weder naar hun Quartier moeſten keeren, hebbende weder-zijds een groot getal Dooden en Gequetſten; waar onder verſcheyde brave Officiers van de *Geallieerden*, als den *Grave van Grammont*, Spaanſchen *Envoyé*, *Sr. de Pigny* Collonel, meeſt al de Lunenburg-

d'Eerſte beginnen te wijken;

Maar 'ſy den Strijd hervattende, ſchooten grouſaam met Kanon op den anderen los.

En eyndigt dit Gevecht met een weder-zijds groot verlies.

burgsche Officiers doot of gequetst, en andere meer. Van de *Fransjen* was ook een groot getal Officiers en Opper-Bevelhebberen gebléven, zijnde *Duc de Turenne* een Paard onder hem ter neder geschooten, *Monsieur de Vaubrun* 2. Den Graaf *de Lorge* 3. *Milord Duras* een, en 2. gequetst, den *Chevallier de Gassion* 5. en den Marquis een, nevens meenigte andere Opperhoofden en Officieren selfs doot en gequetst, in diervoegen het Verlies van weder zijden in 't geheel wel op een getal van 7 à 8. duysent wierd begroot.

Dese *Battaillie* dus ge-ëyndigt, wéken de *Franssen* verder af na de kant van *Zabern*: De *Geallieerden* versamelden sich by *Gravestad*, om daar af te wachten de Troupen, die nu van *Heylbron*, na *Straatsburg* in aantocht waren; gelijk daar op den 13. *October* d'Infantery en Artillery van *Keur-Brandenburg*, by *Schagge-Molen* den *Rhijn* passeerden, en den volgenden dag de Cavallery over de Brugge te *Straatsburg*, werdende gevolgt van den *Hertog van Zel*, met sijn Troupen: gelijk ook den *Keurvorst Palatin* den 17. dito met de Sijne over den *Rhijn* trok.

De Keyserschen eyndel: haar lang gewagte Secours t'samen krijgende willen weder op *Turenne* los:

Welke gesamentlijke Troupen, nevens een schoone Artillery van 47. Stukken, een seer considerabel Leger uytmakende, hebben allerley devoiren aangewend, om den Vyand tot een andere *Battaillie* te noodigen; weshalven den *Keurvorst van Brandenburg* alle dese Heyr-krachten in Slag-Ordening stelde, om weder op *Turenne* los te gaan. Maar die hier van bericht, versterkte sich soodanig in sijn oude Leger-plaats by *Marlenheym* aan 't Gebergte, dat niet wel konde overvallen noch opgeslagen werden; hebbende ondertusschen het Slot *Wasselheym*, die van *Straatsburg* toebehoorende, doen in bezetting nemen, wijl veel Voorraad daar in was. Waar op *Turenne* een Trompetter aan sijn *Keurvorstel*: *Doorl*: *van Brandenburg* zond, soo men gelooofde, om een *Stilstand van Wapenen* te versoeken; dan daar na wierd geensins geluystert; maar ter contrary trokken al dese Magten over den *Ill*, om *Turenne* Slag te leveren.

Den 18. dito quamen sy dicht by sijn Leger-plaats, met vaste resolutie, om hem, hoe sterk hy ook mocht begraven leggen, van daar op te slaan; ten welken eynde de Generaal *Dorsling*, van de *Brandenburgsen* met 5000. Paarden wierd voor-af gezonden, om den toestand sijns Legers te besichtigen; maar vond niemand buyten de Beschansing, houdende sich geheel verborgen. En niet tegenstaande hy eenige Onderstand had bekomen, dorst

Maar die sulks vernemende, maakt sich in der nacht door,

dorst echter den *Bondgenooten* geen Slag leveren: want hy bericht, dat deselve beslooten hadden, het koste wat het wil, hem aan te tasten, week hy des nachts uyt sijn beschanst Leger-plaats na *Desuvijler* en *Wilsen* over de Rivier de *Sor*, waar langs sig campeerde, en vast begroef, zijnde daar, door de bedekking deser Rivier, veylig genoeg tegen den Overval der *Geallieerden*, die alleen in sijn Retirade slechs eenige geladen Muyl-Ezels en Bagagie-wagens achterhaalden, hem volgende tot dicht onder sijne Quartieren, het geheele Heyr nederslaande tot *Duysselheym*, bestaande doemaals gesamentlijk in een dappere Krijgs-Magt van omtrent de 50000. Man.

En gaat sig soo vast verschanssen dat de *Keyserse* hem niet konnen aan boort komen:

Dese Heyrs-Machten dus na by malkander gecampeerd, hebben doch de *Geallieerden*, hoe seer daar toe genégen, den *Franssen* tot geen *Battaillie* konnen aanmoedigen, noch hem binnen hare Begravingen konnen overvallen, wijl sy al te vast beschanst, en te voordeelig geposteert lagen, latende voorts de geheele *Elsas* voor de *Bondgenooten* open. Dus wierd beraadslaagt, wat men, na dese Retraite van *Turenne*, voordeeligst met dese groote Magt soude ondernemen. Waar op dan wierd beslooten, voor eerst het Slot *Wasselheym*, 't geen de *Franssen* soo kort te vooren overmeestert, en met 200. Man bezet gelaten hadden, weder aan te

Waarom sy het Slot *Wasselheym* attaqueeren,

tasten: 't Welk in diervoegen geschiede, dat de Brandenburgsche Lt: Generaal *Goltze* het selve met 3000. Ruyters berend hebbende, men aanstonds 2. Batteryen oprichtte, waar van soodanig gecanonneerd wierd, dat in 't korte 2. Toorens, en de Muuren ter neder wierden geschooten. Waar na de Lt: Gen: *Goltzen*, in presentie van de beyde Keurvorsten *Brandenburg* en *Palatijn*, met den Dégen in de vuyst, uyt de Loop-graven sprong,

En op Discretie innemen,

en sijn Volk onder dese Toorens plaatste. Dies de *Franssen* met schieten, en het werpen van Hand-Granaden wel een groote Tegenweer boden, maar eyndelijk de Mueren moesten quiteeren, en de Plaats na een Beleg van 3. dagen, den 25. *October*, op *Discretie* overgéven; en sy noch 120. Dragonders en eenig voetvolk sterk, tot Krijgs-gevangenen blijven. Boven 't welke de Brandenburgschen een goede Quantiteyt *Provisie* daar binnen vonden.

Groote Krijgs-raad der Geallieerde, om de *Franssen* op te slaan.

Het Geconfedereerde Heyr nu soo na aan den Vyand, is tot *Kogersberg*, waar 't Keyserse Hooft-quartier was, den 27. *October* een grooten Krijgs-raad gehouden, daar sijn *Keurvorstel: Doorl: van Brandenburg* als GENERALISSIMUS van 't gantsche Heyr,

de

de *Keurvorst van Heydelberg*, de *Hertog van Lunenburg Zel*, *Duc de Bournonville*, de Lt: Generaal *Caprara*, de Markgraaf *Harman van Baden*, de *Hertog van Holsteyn Pleun*, de Veld-Marschalk *Dorflinger*, en *Monsieur Chavet*, present waren, zijnde de *Hertog van Lottharingen* met eenige sijner gedetacheerde Troupen op eenig Exploit uyt.

Dus wierd in desen hoogen Krijgs-raad gedelibereerd, of men niet bequaamlijk de Rivier de *Sor* sou konnen passeeren, en den Vyand binnen sijn Trencheen aantasten; doch men konde alsdoen daar in niet over-een komen, als schijnende voor sommige sulken *Entreprinse* te swaar, vermits de *Franssen* soo voordeelig lagen gecampeerd, omringt met Bergen, Rivieren en Marassen. Waar op den 29. dito noch een andere Krijgs-Raad is gehouden, komende in deliberatie, dat soo grooten Leger, wegens de Schaarsheyd van *Provisie*, daar niet langer konnende subsisteeren, men de Troupen in de Winter-quartieren soude verdeelen, zijnde voor hen nu meest de *Opper-Elsas* en *Suntgou*, tot onder *Brysack* open; en quam ter selver tijd de Markgraaf *Frederik van Baden Duerlag* met Keyserlijke Commissie tot *Straatsburg*, om yets met de Generaliteyt te verhandelen: waar op den volgenden dach *Keurbrandenburg* en de *Vorst van Lunenburg* daar ook arriveerden, en na gehoudene Conferentie weder naar 't Leger keerden.

Duc de Lorraine met eenige Troupen van 't Leger afgetrokken na de Gebergten van *Vauge*, op de Frontieren van *Lottharingen*, onder pretext van na Winterquartieren te soeken, kreeg daar naricht, dat de *Ban* en *Arrier-Ban* uyt *Languedock*, *Anjou*, *Brittagne* en *Barois*, in omtrent 700. Edelen bestaande, die yder 2, 3, à 4. Knechts by sich hadden, in aantocht waren na 't Leger van *Turenne*; 't welk dagelijks door soodanige en andere Troupen wierd versterkt. Dies gemelte *Duc de Lorraine*, *Monsr. Mercy* met 4. Regimenten commandeerde, om aan gene zijde van 't Gebergte op hen te passen. Waar door hy 't Geluk kreeg, deselve in 't Dorp *Menamenil*, niet verre van *Nancy*, aan te treffen, vallende de groote Wacht soo hévig aan, dat alle die in 't Dorp waren, geen tijd vonden, om te Paard te stijgen. Dan een getal van 200. *Franssen* sich op het Kerkhof retireerende, verdeedigden sich daar omtrent 2. uren lang seer Manhaftig, onderwijl d'overige *Lottharingers* de Huysen inbraken, en een Beschansing in-namen, waar achter sy gelegert waren, en die seer qualijk te vermeesteren was.

Hertog van Lottharingen slaat den *Ban* en *Arrier Ban* der *Franssen*,

Hier op quamen d'overige Volkeren van *Monsr. Mercy*, die sich door 't geheele Dorp verspreyende, hier en daar in de Huysen drongen, daar den ADEL sich met meenigte in sochten te beschutten, terwijl d'andere *Lottharingers* van hun Paarden gesprongen, de 200. *Franssen* op 't Kerkhof in diervoegen forceerden, dat genoodzaakt vonden, sich tot Krijgs-gevangenen over te geven.

Doende het geheele Dorp, daar sy gereteireerd waren, in brand steken,

d'Andere *Lottharingers* niet tijds genoeg naar hun sin in sommige Huysen konnende inbréken, en by eenige andere te veel resistentie vindende, staken soo veel Woningen in Brand, dat binnen korten het geheele Dorp, uytgenomen alleen de Kerk, door 't Vuur verteerd, en in d'Asche ter neder geleyt wierd, in dier-voegen men desen geheelen *Adeldom*, met al haar Dienaren in weynig tijds soodanig ont-aadelt, geruïneerd, en vernield sach, dat een groot gedeelte gedoot, meenigte verbrand, en de rest gevangen wierd, zijnde van dese geheele Adelijke Bende niet een eenige ontkomen, dan alleen 17. Edellieden, die hier niet by, maar voorheen na *Nancy* getrokken waren.

Soo dat meest alle den *Adel* capot geraakt.

Het getal der Gevangenen was 150. Edellieden, waar onder verscheyde van hoog aansien, hebbende desen Strijd van 's morgens ten 9. tot 's middags ten een uren geduurt, werdende van wederzijden seer fel gevochten; d'een om desen grooten Beuyt te bekomen, d'ander om die te behouden, ondertusschen meer dan 600. Paarden en Muylen, met omtrent 200. Wagens vol Meel, daar van door den Brand vernield, en de rest door de *Lottharingers* veroverd zijn, bestaande in 400. schoone Paarden, 20. Muylen, sonder de gene die sommige Ruyters voor hun behielden, voorts noch een meenigte Silver-werk, Contante Penningen, Kostelijke Kleederen, en andere Raarigheden, nevens noch eenige 100. Wagens met Meel, al t'samen, volgens verklaaring der Gevangenen, meer dan vier 100. duysent Ponden waardig. Waar tegens de *Lottharingers* 14. Bevelhebbers en 40. Ruyters soo gedoot als gequetst, verlooren hadden, zijnde selfs den *Vryheer de Mercy* wel met 7. Wonden gequetst, en eenige andere van Qualiteyt gedoot.

Waar door de Lotharingers grooten Beuyt bekomen:

Dese soo glorieuse *Victorie* wierd noch gevolgt van een andere avantagieuse Rencontre, die d'Overste Lt: *Henning*, met een Brandenburgsche Party, den 11. *Novemb*: omtrent *Saberne* kreeg, als hy daar de Bagagie van *Duc de Crequi*, Gener: Commandant van den Franschen *Ban* en *Arrier-Ban* aantrof, daar deselve met

En ook noch een rijk geladen Convoy slaae.

een

een Convoy na 't Leger van *Turenne* trok. Welk Convoy door de *Brandenburgers* soo wierd aangetast, dat sy 't meerendeel versloegen, de rest gevangen namen, en 11. Muyl-Ezels geladen met Geld, Silver-Servies, en andere kostelijkheden van dien *Hertog*, tot Beuyt, na 't Leger voerden. Alwaar dese Fransche Gevangens verklaarden, dat 'er soo groote Sterfte onder de Paarden in *Turennes* Leger was, dat hy sijn Ruytery verre van Malkander moest verdeelen, om dit Onheyl voor te komen; en om ondertusschen door den Vyand niet overvallen te werden, sich met 3. Borstweeringen had verschanst, die hy met weinig Volk konde bewaren.

Soo dat *Turenne* noch in sijn Begraving aan de Rivier de *Sor*, en 't Heyr der *Geallieerden*, omtrent *Clogensberg* bleef leggen, sonder van de laatste iets op d'eerste getenteerd wierd; mogelijk meer ter oorzaak van d'Oneenigheid der Generaals Persoonen, als om de Vastigheid van *Turennes* Retrenchementen. Eindelijk heeft het gebrek van Toevoer, den laatsten *November* de Fransche Armée uit haar soo wel verschanste Posten doen opbreeken, marcheerende dien selven dach 13. Regimenten te Paard, door het Gebergte over *Lutzelstein* na de *Zaar*, en den volgenden dach de meeste Infantery, blijvende eenige Compagnien binnen *Zabern* en *Hagenauw*, tot versterking derselver Guarnisoenen. Waar op den 2. *Novemb*: den Marchal *de Turenne* met d'Arrier-guarde ook derwaards na de *Zaar* volgde: Zijnde sijn Leger wel byna tot op 16000. Man gesmolten, waar van naaulijks 9000. fris en gesond waren. De Bondgenooten zonden wel een sterke Troup uit, om hem van achteren in de Staart te slaan; maar konden hem niet achterhalen.

Turennes Leger geweldig verswakt en afgesmolten.

Ondertusschen zonden de *Geconfedereerden* verscheide considerabele Troupen in d'*Opper-Elsas*, die daar de voornaamste Plaatsen emporteerden, en sich van dese Landstreek geheel Meester maakten, bysonderlijk door het veroveren der Stad en 't Kasteel *Thuyn*, zijnde een Plaats van groot belang, openende de Passagie door *Lottharingen* na *Bourgundien*. Waar op de *Geallieerden* in de Winterquartieren trokken, te weten; de *Lunenburgschen* in de *Neder-Elsas*, houdende hun Hooft-quartier tot *Sleedstad*; de *Brandenburgschen* in d'*Opper-Elsas* tot *Colmar*; de *Keyserschen* in *Suntgau*, en de *Lorrainoisen* van *St. Hippolite* door de Valleyen tot na *Lottharingen*, zijnde het Regiment van *Schudenauw* den *Rhijn* gepasseert, om aan d'ander zijde in *Britsgau*, de Stad *Brisak* te blokkeeren; en

Geallieerden maken sich Meester in d'*Opper-Elsas*,

En begeven sich in de Winterquartieren.

Keur-paltz is den 25. *Novemb:* met de *Kreyts-volkeren* naar de *Paltz* getrokken, om *Philipsburg* te berennen, ter oorsak derselver Guarnisoen gedurig haar ravagien en strooperyen in de *Paltz* pleegden, en alles waar maar omtrent konden komen, tot den grond ruïneerden: gelijk noch den 24. deses, 800. Man met 4. Stukken Geschut uit *Philipsburg*, sich by *Altzy* vertoonden, en van die plaats Contributie eyschten; dewelke geweygert zijnde, sy het Klooster *St. Jan*, en 3. Molens voor deselve Stad in Brand staaken, ruïneerende verscheide Dorpen door het Vuur, overweldigende en uitplonderende het Stedeken *Franheym*, en brachten een grooten Roof binnen *Philipsburg*.

Waarom de *Paltz-graaf*, uit kracht van sijn geobtineerde Guarantie van 't Rijk, sijn Klagte by *Memorie*, aan de Rijksvergadering heeft gedaan. Die daar op besloot, door den *Marquis van Baden*, met de Kreyts-volkeren, de Stad *Philipsburg* te doen blokkeeren, om alsoo haar voordere Insolentien te verhinderen; gelijk aanstonds volgens gegeven Ordre geschiede.

De Lotharingers veroveren verscheyde Plaatsen.

De Troupen der *Geallieerden* dus in haar Winterquartieren verdeelt, bleeven besig om sich van der *Elsas* t'eenemaal te verzeekeren; terwijl de *Lottharingers S. Dammami*, en 't Kasteel *St. Lambert* vermeesterden, een Fransche Party van 100. Man ontmoetten, deselve geheel in route sloegen, den Graaf *de Seaulx* nevens verscheyde andere gevangen namen, en een deel ter neder maakten.

Brysack door de Duytsen geblocqueert.

De *Keyserssen* vermeesterden *Henningen* by *Basel*; *Prins Herman van Baden*, Generaal der Keyserl: Artillery, trok met de Munsterssche Troupen van *Betforth*; en den Generaal *Wert-Muller* voor *Landskroon*, de laatste Plaatsen, die de *Franssen* noch in *Suntgou* in bezetting hadden, zijnde het voornaamste Dessèyn, om *Brysack* alle Toevoer te benemen. Dan naderhand kennisse bekomende, dat dese Plaats van alle Nood-druft en Guarnisoen maar soberlijk voorsien was, wenden alle vlijd aan, om d'Inwoonderen, door een sterke Blokkade, tot Overgave te dwingen, leggende de *Keyserssen*, *Keurbrandenburgssen*, en *Luneburgssen*, aan de *Suntgausse* zijde; en de Keyserl: Generaal *Schuts* uit *Fryburg*, aan de *Brisgausche* kant.

Die ondertusschen de Gunst der loffelijke Cantons tragten t'obtineeren.

Tot meerder bevordering van dit Dessèyn, zond de *Keurvorst van Brandenburg* den 4. *Decemb:* den Hofmeester van de Keurvorstinne na *Basel*, om de loffelijke *Cantons* alle bekommering te benemen, wegens d'aannadering der Geallieerde Troupen; haar te-

te openen de Redenen en Oorzaken van het voeren der Keyſerlijke Wapenen tegens *Vrankrijk*; haar alle trouwe Vriendſchap, en alle goede Nabuurſchap aan te bieden, en in *Switſerland* tegens de Franſche Werving te arbeyden. Waar op de voorgeſeyde Hofmeeſter den 8. dito na *Groot-Arrau* vertrok, daar de *Gedeputeerden* van de Dertien *Cantons* vergaderden; En aan deſelve ſoodanige Propoſitie gedaan hebbende, heeft daar op een favorabel Antwoord bekomen.

De Hertog van Lotharingen bemachtigd verſcheyde Plaatſen in ſijn eygen Hertogdom.

Terwijl nu de *Geconfedereerden* in d'*Opper-Elſas* dus doende waren, had d'oude *Duc de Lorraine* noch een Tocht in ſijn eigen Hertogdom voor, weshalven hy in den beginne van Decemb: ſeer ſubitelijk na de *Moeſel* trok, daar aanſtonds *Eſpinal* en *Remiremont* bemachtigde, en daar binnen eenige bezetting gelaten, is met toevloeijng van eenige honderden ſijner eigen gewapende Land-zaaten, na *St. Nicolas* en *Nancy* getrokken: en om dit Deſſeyn te faciliteeren, heeft *Grave Caprara* met eenige *Keyſerſen*, en de *Hertog van Holſtein* met ſommige Brandenburgſche Troupen geſamentlijk 8000. Man ſterk, ſich na de kant van *Burgundien* begeven.

Tegen al het welke *Turenne* ſich hévig komt aankanten.

Maar *Turenne* langs de Revier de *Zaar* gecampeerd, door de ſubite Invaſien in der *Elſas* en daar omtrent; door de Belegering van *Bedfort* en *Landskroon*; en de ſcherpe Blokkade van *Bryſack*, opgewekt, heeft van ſtonden aan, alles wat by een konde krijgen, t'ſamen geſchraapt, om 't een en 't ander te verhinderen, en het koſte wat het wilde, *Bryſack* t'ontzetten, terwijl Generaal *Schuts* aan de *Fryburgſche* kant ſijn Bomben en Granaden begon in te werpen, de *Prince van Homberg* aan d'ander zijde reeds tot onder 't Kanon avanceerde, en ſich geſamentlijk tegens de Stad verſchanſten, ten einde geenderley Toevoer noch Aſſiſtentie daar binnen te laten komen.

Maar werd van ſijn Troupen geheel in route geſlagen.

Duc de Turenne niet ſoo haaſt de ſijne te ſamen gerukt, of begon ſich te beweegen, en af te komen; waar op de nieuwelijks ingekomene Duytſche bezetting van *Remiremont* en *Eſpinal*, als geen tijd hebbende, ſich daar te fortificeeren, terſtond weder na der *Elſas* week: en *Duc de Lorraine* ſelfs, vernemende de groote aannaderende Macht van *Turenne*, verſterkt met het geheele Leger van den Marſchal *de Crequi*, die reeds voor de Poort van *St. Nicolaas* ſtond, getrokken is na *Bourgondien*. Dies *Turenne* een Troup van 300. Ruyters en 400. Voet-knegten onder de *Graaf de Bourlemont* voor af zond, om een preuve te doen, of in *Bryſack* kon-

konden geraken: maar dese door den Generaal *Chauvet* met een Lunenburgsche Troup ontmoed, hebben de *Franssen* soodanig in route geslagen, dat by anderhalf hondert op de Plaats doot bleeven, omtrent 50. Officiers en gemeene Soldaaten gequetst, en een goet deel gevangen genomen wierden; zijnde van de *Lunenburgers* geen 20. Man gebleeven.

Turenne tracht Brysak met geweld t'ontsetten;

Soo dat *Turenne* selfs den 23. *Decemb:* sich van *Remiremont* na *Bourgondien* begaf, doende daar de Passagien soo wel bezetten, dat het den *Geällieerden* t'eenemaal verhindert wierd, verderen Intocht na dat Graafschap te doen. Maar sy boven dien bericht, dat *Turenne* noch een nader Ondersoek tot Ontzetting van *Brysack* wilde doen, wierden door behulp eeniger Troupen uyt de Winterquartieren, de Passen by *Bedfort*, *Than*, en *Markirch* sterk bezet, en veel Geschut uyt *Sledstad* derwaards gebracht. Ondertusschen de *Franssen* echter met groote Macht meer en meer aannaderden, om *Brysack* van sijn Blokkade geheel te bevrijden. In dier voegen de *Geällieerden* resolveerden, alle Troupen weder uyt de Winterquartieren te lichten, benaauwende midlerwijl *Brysack* hoe langs hoe meer, ten welken eynde, de *Hertog van Holsteyn*, na, van sijn Bourgondische Tocht te rug gekomen, daar omtrent al de wegen deed toehakken, werdende die van de Stad ook den *Eysenberg* ontweldigt, en met het Kanon der *Geallieerden* soo furieus op haar Vesting gedondert, dat men 't geduurig geluyd daar van, meer dan 9. mijlen in 't ronde hoorde.

Dies begeven sich de Keyserschen weder uyt hare Winterquartieren:

Turenne terwijl meerder Onderstand bekomende, trok door 't Graafschap *Mompelgard* na de kant van *Betford*, en zond een Troup van 6000. Man na de Pas van *Dan*; en soo haast de Post van *Bedford* gepasseerd waren, detacheerden weder een Party [van 2000.] Ruyters en Dragonders, onder den Marquis *de Montauban* om in *Brysack* te komen.

Ondertusschen dat de Franssen, eenige Keyserse Posten opslaan.

De 3. Regimenten van *Dunewald*, *Ladron*, en *Portia* by *Dan* en *Brunstad* de Wacht hebbende, wierden onvoorsiens overvallen van dese Fransche Party, die soodanig op haar losbrande, dat geheel in confusie al vluchtende na *Mulhuysen* geraakten, en wel 6. Standaarden met 2. Keteltrommen, nevens eenige Gevangenen, den *Franssen* ten Proye lieten. Dan een party Lunenburgsche en Lottharingsche 3 à 400. lichte Paarden sterk, onder 't geleyde van *Monsr. d'Alamont*, van desen Kamp onbewust, quamen recht te pas, en vielen de *Franssen* van achteren aan, sloe-

ſloegen de ſelve op de vlucht, en met weder herneeming der genomene Standaarden, haar tot *Dan* vervolgden. Waar op de gevlodene *Keyſerſen* van *Mulhuyſen* ſich ook weder wendden, met deſe Lunenburgſche Party conjungeerden, en de *Franſſen* ſoo dapper overvielen, dat ruym 300. daar van neder maakten, en 150. gevangen krégen, waar onder den *Marquis de Montauban* ſelfs. Maar werden door de Keyſerſen met weder zijds Verlies, weder te rug geſlagen.

Van de *Keyſerſen* waren ook wel over de 200. geſneuvelt, daar onder Coll: *Reyffenberg*, en d'Overſte Wachtmeeſter van *Dunewald*. Van de *Lottharingers*, den Graaf van *Aſpremont*, nevens veel brave Bevelhebbers en Ruyters. De *Munſterſen* hadden niet willen vechten, om dat in 8. Maanden geen Geld hadden ontfangen.

Na deſen Strijd quam 't Heyr van *Turenne* tuſſchen *Brunſtad* en *Mulhuyſen*; en de *Keyſerſen* met de *Bondgenooten* om *Calmar*. Den 4. *January* 1675. plaatſte *Turenne* ſich langs 't Gebergte tegens *Enſisheym*. De rechter-Vleugel van de *Keyſerſen* wierd aan 't *Turkheymer* Dal geſteld, en de linker-Vleugel, daar *Keur-Brandenburg* over commandeerde, aan *Colmar*. Den 5. dito trok *Turenne* uyt het Gebergte, en zond 150. Man voor uyt, die het Kerkhof en Steene Moolen te *Turkheym* in-namen, rakende dus met ſijn overige Volkeren des namiddags ten 2. uren tegens de *Keyſerſen* in 't Gevecht; zijnde d'Indruk ſeer vinnig, en de Tegenweer niet min, in voegen deſen Strijd ſeer hévig tot des avonds ten 6. uren duurde, en dat met ſulken afgrijſſelijken gedonder van wederzijds Kanonneeren, en ſoo ſchrikkelijken geſchaater van 't gedurig losbranden der meenigte Musquetten, dat het naaulijks met Tongen uyt te ſpreken nog met Pennen te beſchrijven is. De *Keyſerſen* en Franſſen geraken weder aan malkander.

De *Keurvorſt van Brandenburg* zond in den aanvang het Dorflings Regiment Dragonders tot onderſtand, dewelke ook binnen korten, de *Franſſen* het Kerkhof te *Turkheym*, met den Dégen in de Vuyſt, ontweldigden, en daar Poſt hielden. Waar op *Turenne* niet ſuymachtig, ſoo voort 8. Slag-Ordeningen derwaards zond; en de *Bondgenooten* weder van d'ander kant 2. Keyſerſche Regimenten, 1. Munſterſche, 1. Lunenburgſche, en 2. Brandenburgſche, nevens de Keyſerſche Ruytery en 4. Stukken Geſchut; maar ter oorzaak van d'engte der plaats, kon de Ruytery niet recht in den Strijd komen, ondertuſſchen het Voet-volk ſoo hitzig op malkander indrongen, dat d'een d'ander met de Musketten in 't ge- Maar d'eerſte nemen de wijk.

't geſicht ſtieten, en met de Kolven doot-ſloegen, ſonder d'een Party groot voordeel op d'ander kreeg, dan alleen dat omtrent den avond, de *Keyſerſen* de Wijk namen, en de *Franſſen* een Party Gevangenen nalieten, werdende in deſe Rencontre den Keyſerlijken Generaal *Caprara* den Arm gebroken; doch ſy kreegen ook ſommige Gevangens van de *Franſſen*, waar onder *Monſr. Sanguin*: Zijnde in dit Gevecht wederzijds wel over de 3000. Man gebleeven. *Turenne* den volgenden dach vernemende, dat eenige Bagagie in zeker Dorp, door 800. Man van 't Regiment *Portia* wierd bewaard, heeft een Party Dragonders daar heen gezonden, die dat Dorp in Brand ſtaaken; doch na het Kaſteel en deſſelfs Pleyn, met een breede Gracht omzet, wierd ook eenige Infantery met 4. Stukken Kanon geſchikt, die 't ſelve ſoodanig Forceerden, dat de Bezetting ſich op Diſcretie moeſt overgeeven, en als *Priſonniers de Guerre* na *Bedfort* laten gevangen voeren, ondertuſſchen al de Bagagie tot Roof en Beuyt der *Franſſen* bleef.

En de Franſſen bekomen groote Buyt.

In 't voornoemde Hooft-treffen, daar de *Keyſerſen* eyndelijk de Wijk namen, bleef *Keur-Brandenburg* noch ſijn Poſt bewaren; maar ſoo haaſt hy vernam, het groot Miſſlag dat 'er, mogelijk door oneenigheyd der Commandanten, was voorgevallen, des anderen daags 's morgens vroeg is opgetrokken, nadien de *Franſſen* nu by *Ruſlag* doorgebroken, voorby *Colmar* konden marcheeren, en hem den Pas en Toevoer van *Sledſtad* en *Straatsburg* afſnijden; waarom de *Geallieerden* noch dien ſelven nacht, al vry confuſelijk van *Colmar* na *Sledſtad* zijn opgebroken, latende ſelfs noch eenig Volk, Tros, en Bagagie achter, onderwijl ſy haar Kanon en 't overige Reys-tuyg heel na *Straatsburg* voerden; werdende hen in den aftocht, *Monſieur de Monclar* met 2. Brigaden na gezonden, om hun beweegingen t'obſerveeren.

Nemen' weder verſcheyde Plaatſen in,

Den 8. *January* detacheerde *Turennne* den *Grave Roye* na *Ruſſach*, welke plaats ſich terſtond aan 't Franſche Jock onderwierp: waar na hun *Armée* na *Colmar trok*; 't geen ſy ook terſtond emporteerden, al 't gene de *Geconfedereerden* daar binnen gelaten hadden, tot Beuyt maakten, en de Militie voor Krijgs-gevangenen hielden. In deſe geheele Expeditie zijn tuſſchen de twee en 3. duyſent, door de *Franſſen*, van de *Geallieerden* gevangen genomen; waar tegens ſy ook weder eenige *Franſſen* bekomen hebben; doch het getal der Verſlagenen, zal van weder-zijden d'een d'ander niet veel te boven gaan. Maar om recht onpartijdig te oor-

Behouden de Victorie

oordeelen, sou men moeten seggen, dat het gewonne Veld, en d'opgehangen veroverde Vaandels, genoegsaam betuygden, dat de VICTORIE voor 't laatst aan de zijde der *Fransſen* blijft, die den 9. dito tot *Sledſtad* komende, daar van ook poſſeſſie namen, terwijl sy de *Geallieerden* tot *Straatsburg*, over hare begane miſſlagen en diſſenſien met malkander lieten diſputeeren. Waar op aanſtonds de *Munſterſen* gelicencieert wierden, en al den 11. dito by *Straatsburg* den *Rhijn* paſſeerden, werdende van de reſt der Geallieerde Troupen gevolgt, om hare Winter-quartieren in *Brisgou*, en in 't *Overmark-Graafſchap* te bereyden.

over de Geallieerden,

Die sig meest in de Winter-quartieren begeven,

Keur-Brandenburg nam sijn Marsch na *Heylbron*, om van daar na Huys te trekken; werdende alleenlijk een sterk Guarniſoen van de *Keyſerſen* in *Dagſtein* gelaten, die sich van alles soo wel verſorgden, dat ſuffiſant waren, om een Belegering uyt te staan. Boven dien bleef nog een Corps leggen by de *Straatsburgſche* Rijnbrug-Schans, tot derſelver Defenſie.

Duc de Turenne nam sijn Hooft-quartier tot *Gemar*, tuſſchen *Colmar* en *Sledſtad*, van waar weder sijn Troupen, om de schaarsheyd van *Vivres*, na *Lottharingen* zond, en selfs in Perſoon den 22. *January* van daar na *Paris* trok, latende de Sterkte *Dagſtein* geblokkeert, door de sijne, onder *Monſieur de Vaubrun*, die nu al het Water van de Stad had doen aftappen, en selfs de Belegering met alle vlijd soodanig doen voortzetten, dat den 29. dito onder 't faveur van 8. halve Kartouwen, die maar omtrent een Piſtool-schoot van de Wal geplant waren, een dappere Storm heeft onderſtaan; doch wierd van de Belegerden alsoo dapper gereſiſteert en afgeweeſen. Waar op den volgende Nacht de Storm van buyten hervat, wierd weder-zijden hardnekkig gevogten, en moeſten sich de Belegerden byna als in een open Veld defendeeren, ter oorzaak de *Fransſen* voorheen soo groote Breſſen in de Wallen hadden geſchooten, dat byna alles vlak open lag; soo dat hier meenigte van Bloed wierd geſpilt; waar onder de Commandant Heer *Howitz* selfs, eenige Granaden in de beneden Stad werpende, om die in brant te ſteken, deerlijk wierd doorſchooten, niet sonder vermoede van den *Grave Contarini* selve, of door sijn Ordre, wegens eenige jalouſie ten regarde van sijn Gemalinne, en wegens het Commando van den gemelten Heer *Howitz*. Waar op het Volk sich met groote alteratie seer confuſelijk in 't Kaſteel retireerde, daar de *Fransſen* vervolgens hun Geſchut op plantten: 't geen den Belegerden, waar over nu

En Turenne na Paris,

Ondertuſſchen de Fransſen, Dagſtein geblocqueert houden,

Het selve grouſaam attaqueeren,

En eyndelijk emporteeren:

Grave Contarini commandeerde, ſulken conſternatie aanbracht, dat na geenderley Defenſie meer wildenluyſteren, maar de Plaats opgaven, moetende alle Soldaaten tot Krijgs-gevangenen blijven, doch de Officiers wierden vry gelaten, die met 8. Bagagiewagens, en 't Lijk van *Monſieur Houvitz* den 30. dito uyt-trokken na *Straatsburg*; daar gemelte *Contarini* al ſijn Papieren verbrand hebbende, ſich des nachts in ſijn Bedde, met een Piſtool door-ſchoot, en naderhand door den Beul op de Crimineele Plaats wierd begraven, werdende ſijn Dienaars, en alle andere Officiers, die de Capitulatie getékend hadden, in Arreſt genomen en gevankelijk na *Fryburg* gevoert.

Waar over de Commandant ſig ſelfs vermoord.

Conſideratien over de Krijgs-actien omtrent de *Paltz* en in der *Elſas* voorgevallen

Dus eyndigde deſe CAMPAGNE van 't wonderlijk variäble Jaar 1674. tuſſchen de *Keyſerſen*, met hare *Geallieerden*, tegens de *Franſſen*, onder 't Commando van *Duc de Turenne* in *Duyſland*, welkers voornaamſte Krijgs-Actien en verſcheyde Veld-ſlagen, in en omtrent de *Paltz* waren voor-gevallen, en ook beſonderlijk in der *Elſas*, alwaar, na eerſt de *Franſſen* daar een wijl tijd t'eenemaal de Meeſter geſpeelt hadden, wy de geſamentlijke *Geallieerden* ſoodanig hebben ſien d'Overhand krijgen, dat na de *Franſſen* weder geheel uytgedreeven, en alles onder haar Geweld gebracht te hebben, ſy hare Winter-quartieren niet alleen bereyd, maar ook reeds in-genomen en geoccupeerd hadden; echter naderhand noch wederom door de *Franſſen* van alle kanten ſoodanig aangetaſt, geforceert, en vermeeſtert geworden zijn, dat die noch tot een laatſte Beſluyt deſer *Campagne*, weder alles daar omtrent veroverden, en de Heerſchappy over deſe geheele Contreye voerden, niet tegenſtaande de *Geallieerden* in Getal en Macht, hun Vyand niet behoefden te wijken, maar merkelijk konden overtreffen; ſchuyvende daar van den eene de Schult op de Schouderen van d'andere.

Sommige oordeelden, d'oorzaak deſes Verlies der *Bondgenooten*, d'Onvoorſichtigheyd harer Opper-Officieren en Bevelhebberen geweeſt te zijn; andere achten 't, derſelver oneenigheden en tweedragt geweeſt te hebben, willende d'eene de Saak ſus, en d'andere ſoo drijven; begeerende deſe, den Vyand op ſulken wijſe aan te taſten, en d'andere weder op een andere manier.

Vergeléken by algemeene Voorvallen,

En is dit laatſte Oordeel, wel het waarſchijnlijkſte: Want ſeer zelden ſach men groote Legers, uyt verſcheyderley aard Volkeren beſtaande, en van onderſcheydentlijke Bevelhebberen en Opperhoofden beſtierd, welke malkander in Geſach en Vermogen

gen gelijk zijn; Groote Aanslagen, met goede Uytkomsten ondernemen; voornamentlijk, als men soodanige *Natien* daar onder vond, die soo Heersch- en Roem-zuchtig zijn, dat sy meer hun eygen Achting en bysondere Glory, in alleen hier of daar den Voor-rang en 't hoogste Gesach te hebben, betragten, dan 't gemeene Best, en de goede Uytkomst der voorvallende en noodvereyschende Saaken.

Want, om sulks wel te betrachten, wierd 'er altoos Eendragtigheyd, en een onderling goet Verstand vereysscht, ten eynde d'Uytvoering van het algemeen Desseyn, alle gelijkerhand met eenderley Oogmerk uyt te voeren, als zijnde het gemeen Spreekwoord seer waarachtig, dat EENDRAGT, MAAKT MAGT. Anders ware het beter, minder in getal, en van eenderleye Meening te zijn: aangesien het grootst getal en 't meerder aansien in den Strijd, niet altoos een oorzaak van triumpheerende Overwinning geeft: maar wel ter contrary heeft men meerder Exempelen van den Aanvang des Weerelds tot heden toe, van het Tegendeel gesien. En dat met goede en gesonde naatuurlijke Redenen; wijl het de menschelijke natuur seer eygen, en als erffelijk aan-geboren is, sich selven altoos te willen boven andere achten, en voornamentlijk als men door een meerder getal, of hooger aansien, sijn Tegendeel schijnt te overtreffen; als wanneer dese eygen Estime ten allen tijden, een Kleyn-achting sijns Vyands baard. En dese Kleyn-achting of verachting van sijn Tegendeel, zal gemeenlijk het Hert van den meest Aansienlijke, door verwaande Eer-zucht soodanig opblaasen, dat hy sijn Verstand meer besig houd, met vast-stellingen, en sterke Imaginatien, van sijn Vyand te zullen over-Meesteren, dan met ernstige Voorsichtigheyd en Wijslijk Beleyd te trachten, hoe men al de Beweegingen, d'Intentien en Ondernemingen sijnes Vyands zal tegen gaan; die zékerlijk alsoo wel als hy weet, dat het om sijn Leven en geheele Welvaren zal te doen zijn; en daarom geensins nalaten zal, al sijn uyterste krachten in te spannen, om sich wel te verdeedigen, en het swaar gedreygde Onheyl van sijn Hals, soo veel mogelijk af te weeren.

En betoont; hoe men meer Exempelen vind, van dat den mindere den meerdere heeft overwonnen, dan anderssins.

En indien hem dat wel gelukt, zal hy zékerlijk met dies te meerder kracht, in soo veel heeter furie, sijn Moed wreeken op den genen, die hem soo schandelijk veracht, en absolut t'onderdrukken, ja tot den grond te vernielen, voorgenomen hadde. Want zékerlijk d'al te groot-achting sijns Selfs, zal altoos een

al te kleyn-achting ſijns Vyands baren: Waar uyt dan onfeylbaar een groote Onvoorſichtigheyd volgende, doet het Noodige veronachtſamen, en meenig goede occaſie verwaarlooſen. Dies zal men zékerlijk, (indien men de voornaamſte, ſoo algemeene als byſondere Voorvallen, ſoo wel van den Al-ouden als tegenwoordigen tijd, naaukeurig wilde onderſoeken,) veel meer Exempelen vinden, van dat de Mindere den Meerdere, en de Kleynſte den Grootſte heeft overwonnen, en in den Strijd is te boven gegaan.

Maar noch erger Nederlaag heeft ſoodanige Party te vreeſen, die in grooter Getal, en hooger Aanſien zijnde, nevens dien ook van diverſe ſoort Volkeren is te ſamen gevoegt, en van verſcheyde Opperhoofden werd beſtierd; gelijk hier onder de *Bondgenooten* geſchiede, die, hoewel in ongelijk meerder getal, en waarlijk van veel grooter Macht, en hooger Aanſien dan haar Vyand, echter van denſelve deerlijk zijn geſlagen geworden, niet tegenſtaande ſy overvloedig genoegſaam ge-experimenteerde Officieren, en de braafſte Soldaaten van 't Land, onder hen hadden.

Gelijk ook door den Miſſlag der Geallieerden blijkt.

Den Hoop was hier wel veel, en de Krachten groot; maar de Hoofden, die 't all moeſten beſtieren, vond men oneenig en verdeelt. De Liefde tot bevordering van d'algemeene Saak, voegde hen wel te ſamen; maar de Afgunſt om 't hoogſt Geſag, en de begeerte tot eygen Roem, ſcheurden de Herten van malkander. 't Was een Lighaam met veel Hoofden, welkers Verſtanden tegens malkander ſtrijdende, onmogelijk geen eenderley Oogmerk konden behertigen; dies ſy niet konnende overwinnen, noodwendig moeſten overwonnen werden.

Dit baarde een leelijke Misdragt van de goede Vrucht, die men uyt deſe groote Macht verhoopte; en zékerlijk ook lichtelijk ſoude konnen gevolgt hebben, indien d'oprechte Eendragt, als de Macht; en het Oogmerk ſoo egaal, als het getal veelvoudig, was geweeſt. Maar de Tijd en Gelegendheyd eenmaal voorby zijnde, is nooyt weder te herhaalen. Waar van de *Bondgenooten* ditmaal by ervarendheyd het gevoele genoeg ſmaakten, voornamentlijk als men naderhand noch verſtond, dat ſelfs *Prince de* CONDE' en de *Hertog van* TURENNE, deſe volgende Redenen, in hun onderling geſprek, ſouden gevoert hebben; te weten, d'eerſte tegens den laatſte ſeggende:

Byſonder geſprek van *Condé* en *Turenne* over dit Voorval.

„ *Dat niet tegenſtaande het groot Vertrouwen*, 't geen Vrankrijk

„ op

„ *op sijn wijs en goet Beleyd hadde, en 't welk hem ook tegens allerley*
„ *quaade toevallen, genoeg saam verzékeren konde; echter veele in groote*
„ *Bekommering, over Sijn geheele Krijgs-Macht in Duytsland waren ge-*
„ *weest.*

„ Waar op *Turenne* wederom antwoorde; *Dat soodanige Bekom-*
„ *mering en Vreese, niet sonder grond van Redenen was geweest; aan-*
„ *gesien* Vrankrijk, *alleen door eenig bysonder goet Toeval, ditmaal uyt*
„ *een groot Onheyls Gevaar sonderling was gered geworden; Want desselfs*
„ *Krijgs-Heyr sich in dusdanigen periculeusen Toestand bevond, dat het*
„ *de Vyandelijke Stad Straatsburg, voor sich; een veel grooter Macht*
„ *dan de sijne, achter sich; en niet boven drie dagen Leef-tocht tot sijn*
„ *Onderhoud hadde, sonder eenig Middel in te sien, om in 't korten iets*
„ *meerders of wat beters te konnen bekomen.*

De dappere Wakkerheyd, en lang ervarene Krijgs-Kunde van *Duc de Turenne*, heeft bysonderlijk gebléken in dit laatste Gevegt, desses Jaars 1674. Want men was in *Vrankrijk* gevoelig over de Wapenen van *Brandenburg*, en dienvolgens niet weyniger beducht, over sijne, en der gesamentlijke *Bondgenootens* groote Macht.

De sonderlinge Vigilantie en Kloekmoedige Dapperheyd van *Turenne.*

Turenne dit alles niet onbewust, en 't Gevaar van alle kanten lang genoeg voorheen inziende, stelde alle krachten sijns Verstands te werk, om dit gedreygde Onheyl, naar uyterste vermogen, af te weeren; en al sijn aanslagen soodanig te bestieren, dat hy dit onstuyming Tempeest in tijds gelukkig voor hem en sijn Vaderland mocht doen voorby drijven. Dies was hy seer waaksaam op alle beweegingen sijner Vyanden: hy wende sijn uyterste vlijd aan, om hare Voornemens t'ontdekken, en stelde sijn hoogste vermogen en alle krachten in 't werk, om hare Uytvoeringen tegen te gaan; niet soo seer door 't Geweld der Wapenen, als wel door een wislijk Beleyd, om de Macht en 't Geweld sijnes Vyands voorsichtelijk t'ontgaan, tot soo lang hy gewaar werdende, het selve met fatsoen en reputatie niet langer te konnen ontwijken, sig seer dapperlijk in een onvermoeyde Disperaadheyd daar tegens heeft gekant.

Echter met dese voorsichtige Krijgs-list, dat hy t'elkens, als den Strijd op 't felste scheen, sijn Volk deed te rug deynsen, om dan aanstonds daar op, weder met een noch veel héviger Indruk, aan te vallen, en sijn slach, yder maal, dies te gewisser te nemen. Dus begon men van d'ander kant, sijn Terug-deynsen alsoo seer als sijn Aanvallen te vreesen.

Door alle welke liſtige Aanſlagen, *Turenne* eyndelijk groot Voordeel op ſijn veel machtiger Vyand bekomende, wierd'er noch wijd-afweſigheyd, noch onbequaamheyd der Plaatſen en wégen, noch eenige andere verhinderniſſen, eenigſings capabel gevonden, om hem te konnen beletten, het gewonnen Voordeel op ſijn Tegendeel, altoos ſterker voort te zetten. Selfs wanneer ſijn Vyanden ſich lieten voorſtaan, al in ſtille Ruſt te zijn, en ſich verwaandelijk beroemden, reeds in veylige Quartieren te woonen, ſoo quam hy hen noch ſoodanig ontroeren, dat hy haar met alſoo grooten Voordeel voor de ſijne, als Nadeel voor de *Bondgenooten*, overviel; nemende haar al het Gewonnene weder af; ſoo dat hy haar wel vroeg in de Winter, en lang voor *May*, uyt hare Winter-quartieren deed verhuyſen: Gelijk genoegſaam uyt ons voorgaande Hiſtoriaals Verhaal blijkt.

Want als *Turenne* vermerkte, dat de *Bondgenooten* eenig aanſlag op het Hertogdom van *Lottharingen* maakten, deed hy, met het geduurig heen en weder trekken ſijns Legers, genoegſaam zien, dat hy het ſelve, voor dit gedreygde Onheyl ſocht te dekken; en de volgende werken nevens de voor hem ſoo voordeelige Uytkomſt, deden genoeg blijken, dat hy niet uyt Bloodaardigheyd, nog vreeſe, ſijns Vyands Macht dus lang was ontwéken; maar alleen om hem dies te bequamer een Voordeel af te zien, dat hy ſoo hoog in waarde mocht achten, als de Sterkte ſijns Tegendeels, ſijn eygen Macht ſcheen t'overtreffen; en dat hy als-dan ſijn Trotzeerenden Vyand genoegſaam dorſt onder d'oogen gaan: gelijk dan te zijner tijd heeft gebleeken.

Hy trok door verſcheyde Omwegen, over hooge Bergen, en rompelige Rotzen, om dus den Toeſtant der Geallieerde Magten, onverhoeds ontdekkende, haar ſchielijk op het onvoorſienſt t'overvallen, en dat in een diep verholen en gants ongebaanden Weg, daar hy ſoo plotzelijk op hare Quartieren quam inſtorten, dat ſy hun Vyand op den hals hadden, al-eer denſelve recht gewaar wierden; brékende tot *Kolmar* en *Sledſtad* door, en dwong de *Bondgenooten* in groote wan-order, en met verſwakte Geledéren, al vliedende over den *Rhijn* te trekken: waar door haar grooten Moed, die ſy te vooren ſoo hoog hadden opgehéven, dat ſy hun Vyand byna ſoo kleyn als Niet / achtende, geweldig wierd vernedert en gekrenkt.

Doch bleeven de Troupen van den *Hertog van Lottharingen* in ſonderlinge Dapperheyd uytmunten; want deſelve by geval op dusda-

dusdanigen plaats van 't Gevecht komende, waar de *Bondgenooten* even aan 't wijken waren, vielen daar den Vyand met een ongemeene wakkerheyd aan, waar door sy denselve eenige Vaandels, reeds van de *Geallieerden* verovert, weder ontweldigden.

Hier mede zullen wy dese *Geallieerden* in hare nieuwe Winterquartieren; *Turenne* selfs na *Paris*; en sijn Leger verdeelt laten; ondertusschen wy, volgens ons voorgenomen Desseyn, na *Nederland* keeren, om te bezien, wat aldaar de *Keyserschе*, *Spaansche*, en *Staadsche* Heyren, tegens de *Fransche Macht* onder *Prince van Condé*, zedert al dien tijd te wege gebracht hebben.

De Marsch, en Bloedige VELD-SLAG by SILNEF, tusschen de *Keyserse*n, *Spaanssen*, en *Staadsen*, tegens de *Franssen*, onder PRINCE *de* CONDE' voorgevallen.

IN den beginne van *Augustus* was het Heyr der *Bondgenooten* omtrent *Niville*, terwijl *Prince van Condé* met de Fransche Macht, achter de Rivier *Pieton*, die by *Charleroy* in de *Sambre* valt, begraven lag; hebbende sijn *Hoogheyd* de *Prince van Oranjen*, het Quartier tot *Geruval*, de *Grave de Souches* by *Oharem*, en sijn Exellentie *de Montery* by *Waveren*, waar omtrent de Geallieerde Legers eenigen tijd gecampeert lagen, in verwachting, dat de Vyand, die daar geen 2. uren van daan lag, uyt sijn Begraving soude komen, om een Veldslag te wagen. Doch het zy wat voor vlijd en middelen de *Geallieerden* daar toe aanwenden, was doch alles te vergeefs, willende *Prins Condé* sich geensins uyt sijn Verschantsing in 't Veld vertoonen, om een Slag te leveren, het zy, om d'Ordre sijnes Konings te pareeren, of dat hy, die onder sijn Natie, voor soo een uytnemend Ervaren Krijgs-Oversten vermaard is, sulks te dier tijd, *selon la Raison de Guere*, niet goet oordeelde, zullen wy daar laten.

De Keyserse, Spaanse en Staadse als gesamentl: Bondgenooten, konnen *Condé* tot geen Veld-Slag krijgen.

Dus wierd na rijpe deliberatie by den Raad der *Geallieerden*, goet gevonden en beslooten, den Marsch met alle dese 3. geconjungeerde Heyrs, voor-by den Vyand heen, na *Bings* te zetten, om hem van die kant den Toevoer af te snijden, of uyt sijn Trencheen te dwingen: ten welken eynde het gantsche Leger den 9. deser opbrak, en sich by het Dorp *Silnef* posteerde, zijnde

de de rechter-Vleugel geſtrekt naar het Boſch van *Buſſeray*, en de Linker naar *Arken*, hebbende voor hen leggen het Dorp *Silnef*, 't welk tuſſchen *Nivelle* en *Mariemont* geplaatſt is; alwaar deſe Heyren den 10. dito gecampeerd bleven. Maar des anderen daags vroeg voor dach opbrékende, om hooger aan te trekken, met intentie, ſich tuſſchen *Mariemont* en *Bings* neder te ſlaan, hebbende de *Keyſerſen* d'*Avantgarde*, de *Staadſen* de *Battaillie*, en de *Spaanſen* d'*Arriergarde*, zijnde een Troup met 4000. Keyſerſche, Spaanſche, en Hollandſche Ruyteren met ſommige Dragonders gedetacheert, onder den *Prince van Vaudemont*, om de Heyr-Legers na de kant des Vyands te dekken, aangeſien deſe Heyren, ter oorzaake van de moeyelijke en niet genoegſaam breede wegen, genoodzaakt waren, ſich in den Marſch eenigſins te ſepareeren, onderwijl *Vaudemont* ſijn Detachement, voor het gemelte Dorp *Selnef*, in Slag-order gepoſteert hadde, aan een weg, die de *Franſſen* moeſten paſſeeren, om tot de *Geallieerden* te komen.

Dies marcheeren de Bondgenooten hooger op.

't Welk *Condé* gewaar werdende, breekt op, en ſtelt de ſijne in volle Slag-Ording.

Maar *Prins Condé* van den Optocht der Geallieerde Legers bericht, en wetende, dat deſelve, wegens d'onbequaamheid der wegen, niet *en Corps*, maar eenigſins verdeelt, of geſepareerd moeſten trekken, is als-doen niet ſuymachtig in ſijne Retrenchementen gebleeven, maar heeft ſich aanſtonds, na, door ſijn Kundſchappers, van den toeſtand der *Geallieerden* Marſch genoegſaam verwittigt, met *Duc d'Anguin*, *Navailes* en *Luxemburg*, nevens den *Marquis de Rochefort*, en den *Ridder de Fourilles*, op een Hoogte begeven, van waar hy d'Ordening van den Marſch der *Bondgenooten* kon beſichtigen. Waar op terſtond de Garde deed voort-trekken, tot een plaats, van waar ſy hun Vyand bequamelijk konden ontdekken, en volgens dien hare meſures nemen; doende insgelijks ook de Battaillions van *Navarre*, van de *Koninginne*, en van *La Ferre*, nevens de Brigade van *Tilladet*, de Rivier *Pieton*, aan een deurwading beneden *Gouy* paſſeeren, om de voorheen gemarcheerde Guarde t'onderſtutten; commandeerende boven dien noch een Troup *Fuzilliers* of Vier-roers, met vier Stukken Geſchut, de Lijf-guarde, de Wapen-luyden, de Lichte Paarden van de Guarde, de Curaſſiers, en eenige Troupen van Reſerve, die dicht by *Gouy* waren geplaatſt geweeſt; rangeerende deſelve op een vlak beſlooten Veld, daar ſy niet konden geſien werden. Waar op *Condé* ook aan 't overige van ſijn Leger Ordre gaf, ſich in de Wapenen paraad te houden, wijl hy *Monſieur de Choiſeul* aan de Linker zijde, na zeker Hoogte

Trekt de Bondgenooten na.

deed

deed trekken, om het voorſte van den Marſch der *Geallieerden* te beſchouwen; gaande ſelfs aan de Rechter zijde affpéculeeren, hoe wijd ſich hare Achter-hoede ſtrekte, latende *Duc de Navailles* op ſijn Poſt blijven; ondertuſſchen *Duc de Luxemburg*, en de *Ridder de Fourilles*, met 100. Ruyters avanceerden tot zeker Hoogte, genaamt *Reneſart*, van waar ſy het Detachement der *Geallieerden* gepoſteert ſagen op twee Hoogtens, tuſſchen welke en de Poſt der *Franſſen*, een maraſſige Valleije lag, die men alleen door twee wegen konde paſſeeren, waar langs, *Prins Condé*, de Dragonders, onder 't Beleyd van den *Marquis de Rannes*, en den *Ridder Tilladet*, op hen deed aan-trekken, doende ter ſelver tijd de Regimenten van *Navarre*, van de Konninginne, en van *la Ferre*, onder 't Beſtier van de Veld-marſchalken *de Montal*, en *de Mouſſie*, ſoo haaſt mogelijk, approcheeren.

En valt hen van agteren in de Staart.

Soo ras *Prins Vaudemont*, die het Geallieerde Detachement van 4000. Ruyters commandeerde, den Aantocht der Franſche Dragonders vernam, liet ſijn Hoogheyd den *Prince van Oranjen* bekent maken, hoe de Vyand niet alleen ſich vertoonde, maar reeds met ſijn Dragonders begon te ſchermutſeeren, verſoekende, 2. Battaillions Voet-volk tot onderſtant, wijl de Engte van de plaats, en het gebroken Land, ſijn Ruytery verhinderde naar vereyſch te ageeren. Alſoo voort wierd hem, in plaats van 2. Slag-Orden, de Regimenten van *Prins Maurits*, en van den jongen *Prins* ſijn Neef, die geſamentlijk 3. Slag-Ordens uytmaakten, toegezonden, onder 't Commando van deſen jongen *Prins*, die deſelve in een Boſch tegen over de gedetacheerde Ruytery plaatſten, aan d'over zijde van een Riviertje, dat by *Silnef* heen loopt. Dus achtte men noodig, het Detachement onder *Vaudemont* te doen retireeren over de Brug, en de 3. Battaillions uyt het Boſch, aan deſe Brug, tot deſſelfs zecuriteyt te poſteeren; zijnde al-voorens in de gepaſſeerde Schermutſel, *Montal* ſijn been gebroken.

Waar de Bontgenoten ſig tegen kantende, valt een Bloedig Gevegt voor;

Terwijl nu deſe 3. Battaillions, de Brugge van *Silnef* bewaarden, en de Ruytery van het Detachement in een enge Vlakte achter het Dorp was gepoſteert, deed *Prince de Condé*, den *Ridder de Fourilles* met de Ruytery van de linker-Vleugel, de Poſt aan de Brug forceeren: Maar hier ſoo dappere Reſiſtentie vindende, dat geen kans ſach, door te breeken, retireerde ſich, en paſſeerde hooger op de Rivier, om van daar het Detachement, 't welk in de Laagte achter *Silnef* ſtond, t'attaqueeren. Waar

op aanstonds de 3. Battaillions Ordre kregen, het selve t'assisteeren; 't geen niet soo haast geschieden konde, of de Vyand drong met alle hévigheyd daar op in, soo dat een meenigte derselven geslagen wierd, en andere sich in de Huysen van *Silnef* retireerden, die of gevangen, of capot geraakten. De Vyand ondertusschen tot boven het geheele Detachement avanceerende, wilde het selve op de *Franssen*, eer die noch in postuur quamen, chargeeren; maar wierd onmogelijk gevonden, ter oorzaak van een diepe holle Weg, die *Prins Vaudemont* moetende passeeren, geen tijd noch plaats konde vinden, om soo haast de 3. Esquadrons, dien hy, onder de Colls: *Holsteyn* en *Langerak* aanvoerde, behoorlijkste wenden, wegens het furieus aandringen des Vyands; 't welk by gevolg noch veel minder konde geschieden, door de noch 4. achter-aan-volgende Esquadrons; in diervoegen het geheele Detachement Ruytery in confusie geraakte, veele gedoot en gevangen wierden. En wat moeyte de *Prince van Vaudemont* ook aanwende, kon hy echter niet weeren, dat de Rest sich op de vlucht begaf, tot die by eenige Spaansche Cavallery, onder 't Commando van *Villa Hermosa*, gestut en hersteld wierd, zijnde desen Spaanschen Hertog gepostеert beneden een kleynen Berg, die tusschen hem en het Dorp *Fay* lag. d'Infantery van de 3. Battaillions, die eerst in het Bosch, en naderhand by de Brugge van *Silnef* gestaan hadde, herstelde sich weder by eenige Infantery, die op den voornoemden Berg geplaatst was, zijnde de Regimenten van *Aylua* en *Swartsenburg*, en een Battaillion van *Thouars*. Alwaar terstond de *Franssen* met volle Macht quamen op toezetten, zijnde *Prins Condé*, *Duc d'Anguin*, en *Navailles* aan de rechter, en *Luxemburg* aan de slinker zijde, schermutzeerende van alle kanten even furieus. Midlerwijl de Spaansche Ruytery, op 't versoek van den *Marquis d'Assemar*, door de 4. voornoemde Battaillions Infantery, die boven op den Berg stonden, ondersтut werdende, daar wederom van den Vyand quamen op aanzetten de *Grave de Sault*, de *Marquisen* van *Villeroy*, *Mousti*, en *Rannes*, met de Dragonders, de Regimenten van *Navarre*, van de *Koninginne*, van *la Fere*, en een troup *Fuzilliers*, avanceerende tot aan d'Attaque; *le Sault* aan de rechter, en *Villeroy* aan de slinker zijde, komende meest door Slooten en Heggen marcheeren.

De meeste Ruytery der Bontgenoten geraakt in confusie.

Hier wierd nu ter eerster instantie wel dapper gevochten, en een kloekmoedige Wederstand, van de zijde der *Geallieerden* gedaan;

daan; maar hun Cavallery geraakte haast in Disordre, niet tegenstaande de Graaf *d'Assentar* alle mogelijke vlijd, om sulks te verhinderen aanwende, en hem, tot encourageering sijner Navolgeren, soo wijd hazardeerde, dat eyndelijk het Leeven daar by in-schoot. d'Infantery insgelijks hield sich dapper in den beginne, maar soo haast de Cavallery in soo groote confusie geraakte, begon deselve daar door mede bewogen te werden, sig op de Vlucht te begeven. Als-doen moest de Brigade van *Weede*, en de *Grave van Waldek*, die met 3. Battaillions op den Berg stonden, den aanstoot lijden, doende *Prins Condé* aanstonds het eerste bevechten, terwijl hy selfs sich na het tweede begaf, en *Duc d'Anguin* het derde observerde. Doch sy defendeerden sich soo dapper, dat de plaats weder herwonnen, die de Vyand eerst had gewonnen. Graaf *d'Assentar* blijft.

De *Grave van Waldek* betoonde in dese Rencontre een uytnemende Dapperheyd, doende niet alleen Extraordinarie vlijd en moeyte, om alle Disordre te herstellen, en die in 't toekomende, soo veel mogelijk, voor te komen, maar trachte ook met al sijn vermogen, die bereyds verkregene Avantagie op den Vyand, verder te pousseeren, en denselve in de *Flank* te chargeeren; waar toe hy een Esquadre van de weder gerangeerde Cavallery tot sich nam, en daar mede seer furieus op den Vyand aandrong: doch niet getrouwelijk van d'andere gesecondeert nog gevolgt, moest sig dus alleen onder al 't Geweld der Vyanden bevinden. Die als-doen van alle kanten soo hitzig op hem aanvielen, dat binnen korten op 3 à 4. plaatsen swaarlijk wierd gewond. Maar dese dappere Held echter sijn glorieuse Moed tot den eynde willende doen stand houden, maakte noch 2. van sijn Achtervolgers, die hem wilden aangrijpen, ter neder, en eschappeerde, (niet tegenstaande soo seer bebloed en gewond, dat sig naaulijks op 't Paard konde houden,) soodanig des Vyands Geweld, dat nog in sijn eygen Quartier, en by sijn *Hoogheyd* aan quam. Graaf *Waldek* houd sig seer dapper.

Dan hoewel de Lt: Generaal *Aylua*, met noch verscheyde andere Bevelhebberen, en Officieren sich seer dapper betoonden, geraakte doch ten laatsten, na seer groot Gevecht, alles in Disordre. Welke Rampspoedigheyd nog van dit Onheyl wierd verseld, dat gedurende dese Avantagie des Vyands, sommige van de hare, de Hollandsche Bagagie hadden weten aan te randen, en een goet Deel daar van weg roovende, wierden de Voerlieden met soo schandelijken bevreestheyd bevangen, dat, in plaats van De Bondgenoten geraken t'eenemaal in Wanordening.

haar Meesters Goederen getrouwelijk naar behooren te beschermen, sy de Paarden van de Strengen los snéden, en daar mede na *Brussel*, en andere omleggende Plaatsen sig verfoeyelijk op de vlucht begaven, en daar tot hun verschooning, of liever tot vermeerdering van hun snoode Feyt, allesins uytstrooyden, dat de *Geallieerden* t'eenemaal geslagen, en gantschelijk geruïneerd waren.

Indien de *Grave van Waldek*, ter tijd sijner Aanval op den Vyand, getrouwelijk was gesecondeert geworden, naar alle apparentie souden de *Geallieerden* doemaals groot Avantagie op den Vyand behaalt hebben. Maar nu viel de Saak contrary uyt, soo dat alles voor de *Franssen* open bleef, tot aan het Dorp *Fay*, daar de meeste gewekene Troupen stand hielden, en sich posteerden, staande de rest van 't Leger, 't geen het *Corps de Battaillie* onder 't Commando van sijn *Hoogheyd* formeerde, by een Berg achter dit voornoemde Dorp, daar de *Keyserssen*, die d'*Avantguarde* maakte, nu ook van hun Voor-uyt-tocht, weder aangekomen, ontstond hier een swaar Gevecht, ongelijk vehementer dan al 't voorgaande. Want dit Dorp *Fay*, aan d'eene kant met breed Maras, aan d'ander kant met veel dikke Hage-doornen omzet, vonden de *Geallieerden* daar groote bequaamheyd, om sich in postuur van Defensie te stellen, voegende sijn *Hoogheyd* de *Prince van Oranje*, de *Keyserssen* en *Spaansen* op een voordeelige Post aan de linker zijde, terwijl de sijne, de rechter-Vleugel formeerden.

Het Gevegt werd met noch grooter Ernst hervat.

Dus quam *Condé* omtrent de Middag met al sijn Macht op dit wel geposteerde Heyr aanzetten, na het selve voorheen, door *Duc de Luxemburg* te hebben doen recognosseeren, willende selfs het Dorp in volle furie attaqueeren, ten welken eynde *Lamothé* met de Regimenten van *Condé*, van *Enguin*, *Conti*; en *Avergne* het selve aan de linker zijde besprongen; en *Montal* met het Regiment Fransche Guardes, nevens de Switserssche Regimenten van *Stoupa*, *Erlag*, *Pheyfer*, en *Salis*, deden d'Attaque aan de rechter zijde; 't welk een Bloedige Slag causeerde, die wel byna vijf uren duurde, en waar in weder-zijds een groot getal, doch meest by de *Franssen* sneuvelden; want men streed om *Eer* en *Glorie*, uyt grooten Haat, met bittere Verwoedheyd, in *Victorische* Hoop, met Levens Disperaadheyd, trachtende weder-zijds na opperste Overwinning. Waar aan somtijds dan d'een dan d'ander schijnende te wanhopen, soo wilde yder liever de Dood sterven, dan leevendig overwonnen te werden. Ondertusschen wierd

byna

byna het geheele Regiment Franſche Guardes geruïneerd, wel 7. derſelver Capiteyns gedoot en gequetſt, en insgelijks van d'andere Officieren en Bevelhebberen naar advenant. Doch *Lamothé* aan de linker zijde kreeg het eerſte Voordeel, waar uyt eenige confuſie ontſtond, aangeſien de Poſt op de rechter zijde ook begon laſt te lijden. Dan het Voet-volk der *Geallieerden* retireerde ſich uyt het Dorp naar 't Gros van 't Leger, op een Hoogte achter *Fay* gepoſteert, zijnde tuſſchen dit Dorp en de gemelde hoogte, de Bagagie geplaatſt, daar *Duc de Luxemburg*, en de *Marquis de Villeroy*, twee van de confuſe Battaillions op de Vlucht dreeven, die den Weg na *Bruſſel* koſen, en ſich uyt het Stof maakten, onderwijl het Regiment van *Fariaux* ook eenigſins in diſordrē viel. Dan het geällieerde Gros ſig van boven den Berg beweegende, keerde weder naar het Dorp, als wanneer de Battaillie eerſt recht begon aan te gaan, zijnde aldaar d'Infantery van den *Staat*, die in de Brigade van *Heeſwijk*, *Erpagh* en *Lavillomyre* beſtont, daar *Prins Mauritz*, de *Rhijngraaf*, en de Majoor Gener: *Fahne* ſich bevonden, en haar nu met de *Keyſerſen* conjungeerden. 't Geen de Hittigheyd van den Strijd, een meerder Vlam van Bloedig Kampen deed uytbraaken, vegtende deſe beyde Heyr-Krachten met een gedeſeſpereerde Verwoedheyd tot in den laten Avond. Want *Duc de Luxemburg* weder in het Dorp *Fay* gekeert, wilde eenige Troupen op zy beſpringen, dewijl hy vernam, dat *Prins Condé* daar tegens hévig in actie was, en weder-zijds dapper wierd geſchooten. Maar *Luxemburg* daar toe naderende, bevond ſich wel haaſt in een Boſch, daar een goet deel van des Geallieerdens Voet-volk was geplaatſt, die ſeer vinnig op hem losbranden. Hy echter door deſelve heen brékende, geraakte in een open Vlakte, alwaar door *Duc de Navailles*, met de Ruytery van de rechter-Vleugel, en meer andere Infantery wierd verſterkt, onderwijl de *Geallieerden* daar omtrent, aan zeker Riviertje gepoſteert, achter het Boſch heen marcheerden, met intentie, den Vyand van achteren den weg af te ſnijden. Dan wierden door *Luxemburg* en *Choiſeul*, met een Brigade te Paard, aldaar geſtuyt. Waar op de Vyand aan de linker Hand ſocht om te trekken, daar *Monſr. de Chaveignak* met een Gros van Keyſerlijke Ruytery ſtond gepoſteerd, terwijl noch eenige Battaillions derwaards wierden gedetacheerd; en als-doen gezamentlijk ſoo ſterk op den Vyand aanvielen, dat hem geheelijk repouſſeerden, en boven dien met 4. ſtukken Kanon groote Scha-

de toevoegden: weshalven *Duc de Navailles* aan de rechter zijde meenende om te trekken, deed daar groote force om door te bréken, doch met geen beter Succes als het voorgaande, hoewel de *Franssen* ter eerster Instantie drie Esquadrons van de *Geallieerden* te rug dreeven; onderwijl van weder-zijden seer fel wierd gevochten. Dan omtrent den Avond door den *Marquis de Mouss*, met twee Battaillions Voet-volk, die in de voornoemde Vlakte waren, soodanig te rug gedreeven, dat deselve ook met eenen in hun onbesuysde Retraite, d'Esquadrons, die haar ondersteunden, seer bottelijk overliepen: maar wierden aanstonds door den *Graaf van Nassau* gestuyt. Waar op dan de *Geallieerden* gesamentlijk met de meenigte harer Troupen, van alle kanten soo hévige Resistentie boden, en den *Franssen* een wijl tijd soo veel te doen gaven, dat sy niet langer konden stand houden, zijnde haar Volk vermoeyd, en de Reserve van *Montauban*, en den Graaf *Bordi Magallotti* niet opgekomen; waar door gedwongen wierden, de Bagagie, die sy ten deelen overmeesterd hadden, weder te quiteeren, na voorheen een gedeelte daar van geplondert te hebben, waar in selfs ook eenige Spaansche Troupen de behulpelijke Hand hadden geleend.

Dees bloedige Slag eyndigt met een weder zijds groot Verlies,

Dus nam dese soo vehemente, en byna den geheelen dag gecontinueerde *Battaillie*, in den laten Avond omtrent ten 10. uren een eynde, door d'Afdeynsing der *Franssen*, dewelke in den beginne, volgens hun natuurlijke gewoonte, soo furieus hun verhitsende Krachten inspanden, dat sich soodanig afgematterd vindende, den Boog niet langer konden gespannen houden, maar sich te rug-waards na hun voorige Leger-plaats begaven, latende de Geallieerde Héyren het Veld behouden. Hoewel echter de *Franssen* ook niet sonder Voordeel, en Roem van dapper gestréden te hebben, afgetrokken zijn, met een groot getal Gevangenen, hebbende voorheen een gedeelte der Geallieerden Bagagie, gelijk hier boven gesegt, geplundert. Waar tegens sy geensins het minste getal der Dooden nalieten, die weder-zijds een groote meenigten uytmaakten. Want men segt, dat van der *Franssen* zijde alleen, meer dan een getal van 7000. gesneuvelt zijn; en dat aan de zijde der *Bondgenooten*, het Getal der Dooden, Gequetsten, Gevangenen en Weg-geloopenen al te samen omtrent soo veel uyt-maakten.

Al dit Gevechts-Verhaal werd, door een eygen-handige *Missive* van *Sijn Hoogheyd* de *Prince van Orange* aan den STAAT,

in

in dato den 18. *Auguſti* 1674. beveſtigt; zijnde voor het meerendeel daar uyt, en uyt meer andere particuliere Berichten getrokken.

Na alle weder-zijds Circumſtantien aangemerkt te hebben, wil men hier te Lande, dat *d'Opper*-FICTORIE aan de Zijde der *Geallieerden* ſoude gebleeven zijn; wijl de *Franſſen*, na het Gevecht tot in den donkere Nacht geduurt hadde, ſich eerſt retireerden, en dat veel verder als hun voorige Leger-plaats; laatende alſoo de *Geallieerden* het Veld behouden, ter tijd als men, wegens de Donkerheyd, niet langer konde Vechten; die dan echter noch twee uren lang op de Strijd-plaats bleeven ſtant houden. Hier tegens wilden de *Franſſen* met kragt, hun eygen *Natie* de *Victorie* toe-eygenen, als hebbende in der daad in den Beginne ſeer Voordeelig op de Geällieerde Heyrs-Machten gevochten, ter tijd als die Verdeelder-wijſe door verſcheyde moeyelijke Wégen en onpaſſable Paſſagies moeſten paſſeeren, wanneer de *Franſſen* veel Gevangenen, en een groot gedeelte van de Staatſche Bagagie tot Beuyt kregen, ook een goet getal Vaandels en Standaarden veroverden. Dan, dat naderhand de *Geallieerden*, als die in volle Slag-Order herſteld waren, ſich ſeer Manhaftig, en niet min Hardnekkig Defendeerden, ſchijnd genoegſaam uyt der *Franſſen* eygen Confeſſie te blijken, als men ſegt, dat zeker *Brief* van *Prince de Condé*, aan den KONING *van Vrankrijk* geſchreeven, by den *Geallieerden* onderſchept zijnde, onder andere Redenen daar in ſoude hebben laten vloeyen; *Dat hy* Condé, *na een Algemeene Monſtering van ſijn Armée, na den* Strijd, *deſelve in ſeer ſlechte Geſtalte bevond; wijl ſijn beſte Voet-volk, en een groot deel van ſijn voornaamſte Ruytery in den Strijd geſneuvelt waren: Waarom ſich niet bequaam vond, om een nader Gevecht met den Vyand te hazardeeren; nademaal hy in deſe Geweſten des Konings Plaatzen, om niet van de Geallieerde Machten overrompelt te worden, met genoegzaam Guarniſoen moeſt verſorgt laaten*, &c.

Weder-zijds Aanmerking over d'Uytkomſt van dit Gevegt.

Niet tegenſtaande wierd by den *Franſſen* een omſtandiger Verhaal van 't Gevecht door den Druk gemeen gemaakt, waar by ſy hen volkomentlijk de VICTORIE toeſchreeven, ſeer ſterk ſich beroemende, over hun groote Avantagie in den Beginne op de *Geallieerden* bevochten; dat ſy het meeſtendeel harer *Infantery* ſouden geruïneert, en ook veele Troupen *Cavallery* in Wanorder gebragt hebben; met byvoeging, dat ſy ook, hoewel de *Geallieerden* (ſeggen ſy) in 't laatſte, ſoo wel als ſy, ſeer véhement.

ment tot haar Behoud, Streeden, echter het Veld ook eyndelijk hadden blijven behouden. Selfs vond men den *Brief*, van 't *Pariſche Hoff*, op Ordre van *Sijn Alder-Chriſtelijk ſte Majeſteyt*, aan den *Provooſt* der Kooplieden afgeveerdigt, met Extravagantien vervult. Maar de kort daar op volgende Beroeping van den *Ban*, en *Arrier-Ban* door geheel *Vrankrijk*, deed een andere Geſtelteniſſe der Saake vertoonen: een genoegzame Getuygenis, dat de *Franſſen*, door hun geringe Victorieuſe Voorſpoet van Buyten, ſoodanig van Binnen in Benaaudheyd waren, dat niet alleen in die Beduchting leefden, of ſy door de Geällieerde Magten in hun eygen *Rijk* mochten beſprongen werden; maar hen ook, uyt Vreeſe van dien, ſich niet beſtant genoeg, tot behoorlijke Wederſtant vindende, alle den ADEL door 't geheele *Rijk* moeſten te hulp beroepen; 't welk daar nooyt als by uyterſte Nood geſchiet.

Des Autheurs Gevoelen daar over.

Wat eyndelijk in 't geheel van deſe *Bloedige* VELD-SLAG aan te nemen ſtaat; is, mijns bedunkens, als men recht Onpartijdig zal oordeelen, uyt alle ſoo Mondelijke als Schriftelijke Raporten, heel wel af te meeten; Dat, daar 'er weder-zijds ſoo grooten Meenigte geſneuvelt zijn, en het zeeker is, dat beyde Partyen tot in den laten Nacht hardnekkelijk hebben ſtant gehouden, niet als door de Donkerheyd geſcheyden werdende; Sy ſoo wel van d'een als d'ander kant niet veel oorzaak noch reeden konnen vinden, hen over merkelijke avantagieuſe *Victorie* te beroemen; te meer, wijl de Beſlootenheyd van de Plaats, de verſcheydenheyd der Wegen, en onbequaamheyd der Boſſchen, Struyken, Heuvels, Daalen, Maraſſen, Slooten, &c. niet toelieten, dat ſy generaale Aanvallen op den anderen ſouden gedaan, en dienvolgens algemeene Overwinningen konden behaalt hebben; zijnde dan d'een Party hier, dan d'ander Deel daar, verdeelder wijſe in 't Gevecht: en ſoo haaſt men 't aan deſe of gene kant te quaat kreeg, vond men t'elkemaal occaſie, om naby t'eſchappeeren, en ſich in Ordre te herſtellen; 't welk dan geduurig Nieuwe Aanvallen, en veelvoudig hervatte Gevechten, in verſcheyde Troupen verdeelt, cauſeerde. Derhalven zullen wy deſe *Silneſſe Battailje* niet anders als een ſeer Bloedig, en niet min weder-zijds ſchaadelijk Gevecht, aanmerken; 't welk niet door des Eens of des Anders Macht, Victorieuſlijk geeyndigt, maar van een hooger Moogentheyd, door Middel van des Nachts Donkerheyd, afgeſneeden is geworden.

Hoe

Hoe grooten Roem en Lof ook de soodanige waardig zijn, die sich Dapper en Manhaftig in sulken furieusen *Battaillie* hebben gequéten; echter zijn dese noch meerder te verfoeyen, en ten hoogsten straf-waardig, die sich daar in tot *Poultrons* en Schelmen maken, door hun snoode Lafhertigheyd en verraderlijke Trouwloosheden; gelijk de *Majoor* van *Sijn Hoogheyds* Regiment-Guarde te Voet, *Eerig Dieurklouw*, dusdanigen Laster en Straffe sig op den Hals heeft geladen; want ter tijd als het geseyde Regiment eerst in confusie was geretireerd, het selve op Ordre en expres Bevel van andere Opper-Officieren niet weder aan den Vyand was te krijgen, schoon men met veelerley Instantien daarom tegens hem aan-hield; Ja eyndelijk in plaats van sich derwaards te begeven, sich daar van afwendde, en hem agter de Heggen ging verbergen, dienende aldus den sijnen, en allen anderen tot een Exempel van *Lacheté*. Waar over hy by den Hoogen Krijgs-raad, in 't Hooft-quartier tot *Quarignam*, ter Doot veroordeelt en ge-executeert wierd.

Eerig Dieurklouw om sijn lafhertige Ontrouw ter Doot gestraft.

Aanstonds na de *Battaillie* heeft het Geallieerde Leger, door *Quarignam*, sijn Marsch voortgezet naar *Bergen in Henegouwen*, daar 't den 13. *Aug:* aanquam, en eenige dagen gecampeert bleef, tot door nieuwe Convoyen van *Brussel* weder van allerhande Noodzakelijkheden was versorgt, zijnde *Sijn Exell*: de *Grave de Montery* seer yverig bésig, om alles t'samen te doen voeren wat tot een formele Belegering behoort, alsoo de *Prince van Condé* noch in sijn oude Posten leggen bleef, en niet anders dan door een absolute Attaque, daar uyt scheen te konnen gelockt werden. Weshalven het Leger der *Geallieerden* sich hooger op na *St. Gislain* begaf; wanneer *Prins Condé* quam campeeren op de *Sambre*, tusschen *Gelie* en *Chastelneau*, onderwijl *Grave de Montery*, met een Convoy van 3000. Spaansche Paarden, onder *Prins Vaudemont*, sich uyt het Leger na *Brussel* begaf, en den 26. dito daar arriveerde. Wanneer ter selver tijd de Secretaris *Beaumont*, daar ook aanquam, met een considerable Somme Penningen voor het Leger van *Sijn Hoogheyd*, en 4 à 5000. Man Hollandsche Infantery, uyt verscheyde Plaatsen te samen getrokken, die alle met een groot getal Wagens vol Provisie, nevens eenige Duysent *Pioniers*, onder 't Convoy van *Prins Vaudemont*, naar 't Leger trokken, 't welk onderwijl van *St. Gislain* hooger op voorby de Stad *Condé* avanceerde, campeerende tusschen *Quarignam* en *Valenciennes*.

De wederzijds Krijgs-Machten trekken yder haars weegs.

Prins Condé, om de beweegingen der Geällieerde Heyr-Magten t'obſerveeren, was over de *Sambre*, en met ſijn *Avantgarde* tot by *Philipeille* gekomen, zijnde den 31. *Aug:* het groot Convoy, onder *Prins Vaudemont* en den Majoor Generaal d'Heer *Faviaux*, ter behoorlijker plaatſe gelukkig gearriveert. Daar op dit Heyr ſich weder begon te beweegen, om recht op *Aath* aan te trekken, en deſe Stad te belegeren. Waar toe de *Keyſerſen*, formeerende de Linker-Vleugel, onder *Prince de Lorraine*, reeds de *Heyne* gepaſſeert, en het gantſche Heyr in Aantocht begrepen was. Dan weder gecontramandeert werdende, begaf ſich in ſijn voorige Poſten, alſoo men gewis berigt ontfing, dat de Marchal d'*Humieres* een ſterk Renfort binnen *Aath* had gebragt, en de *Franſſen*, om die Stad te meer zecuur te houden, de Stedekens *Chevres*, *Leſſines* en veel andere Dorpen in brand geſtéken, en onder d'Aſſche geleyt hadden, om geen Schuyl-hoeken voor de Belegeraards te laten.

Den 14. *Septemb*: trok weder een ſterk *Convoy* van *Bruſſel* na 't Leger, onder 't *Commando* van den *Marquis* d'*Oſſerad*, beſtaande in 3. Spaanſche Regimenten, en over 3000. *Pioniers* of Schans-gravers, verdeelt in 6. Battailions, met 400. Wagens vol allerhande Krijgs-gereedſchap, noodig tot een formele Belegering, waar by ſig nog verſcheyde Regimenten omtrent *Aalſt* ſouden conjungeeren, en ondertuſſchen de Bruggen van *Deynſe* en *Harlebeke*, op de Rivier de *Leye* afbréken, gelijk geſchiede.

Sijn Hoogheyd belegert Oudenaarde,

Waar op, na gehoudene Krijgs-raad, *Sijn Hoogheyd* met het geheele Heyr weder begon te marcheeren, met deſſeyn, om *Oudenaarde* t'attacqueeren, na al-voorens den 15. door de *Spaanſen* berend, en des anderen daags van 't geheele Leger beſlooten was, nemende *Sijn Hoogheyd* ſijn Wijk in d'*Abdye* van *Ename*; de *Graaf de Souches* het ſijne over de Rivier te *Leupeveren* en tot *Moregem*: Zijnde binnen de Stad een Bezetting van 2000. Duytſche, Switſerſche en Franſche Voetknechten, nevens 400. Ruyters.

Sr. Roſpaire de Plaats-voogt, liet aanſtonds op d'aankomſt der *Geällieerden*, met 300. Paarden en 400. Voetknegten, na de zijde van *Beveren*, een Uytval doen: maar wierden met verlies van 93. Dooden, die op de plaats bleeven, weder binnen gedreeven.

Van *Gendt* bracht men 50. Stukken Geſchut, meeſt halve Kartouwen, en begon den 16. deſes de Batteryen te verveerdigen; dien ſelven dach op de Stad te Kanonneeren, en d'Approches

proches t'avanceeren. Den 17. wierden de Loopgraven geöpend. Den 18. ſchoot men ſeer hévig uyt alle Wijken van 't Leger op de Stad, zijnde in de Keyſerſche Wijk 3. Batteryen, in *Syn Hoogheyds* wijk 2. en in de Spaanſche wijk 1. opgerecht. Den ſelven avond alles in ſtaat zijnde, om de Contreſcarpen te beſtormen, wierd dien nacht een Aanval gedaan, waar op weder-zijden een furieus gevecht ontſtont, doch bleeven de Belegeraars eyndelijk d'Overhand behouden: waar na ſy des anderen daags den 19. dito ſeer ſterk met het Kanon op de Stad donderden, om een algemeene Storm te doen.

't Welk *Condé* niet ſoo haaſt vernam of komt met alle Macht daar op aanzetten.

Soo haaſt nu *Prins Condé* van deſen Optocht bericht kreeg, brak met ſijn Heyr van voor de *Sambre* op, en paſſeerde den 15. dito by *Queſnoy*, nemende van daar ſijn weg naar de *Schelde*, en quam den 17. dito met ſijn geheele Magt omtrent *Doornick*, alwaar de Volkeren, die den Marſchal *d'Humieres*, uyt de naaſtgelegene Bezettingen t'ſamen gerukt hadde, by hem quamen, en hem duſdoende over de 40000. Man ſterk maakten. Den 20. dito, ſijn Volk wat uytgeruſt en gerefriſcheerd, hield tot *Doornik* Krijgs-raad, alwaar *Duc d'Anguin* en ſijn Soon, d'*Humieres*, *Duc de Luxemburg*, en *Navailles* ſig preſent bevonden, en *Prins Condé* hen met vele Beweeg-redenen vertoonde, wat een heerlijke Dienſt ſy den *Koning*, 't geheele Rijk, en hem ſouden doen, by aldien ſy dapperlijk de Stad *Oudenaarde* poogden t'ontzetten. Dies wierd gereſolveerd, een Veld-Slag te wagen, indien men de Belegerden niet konde te hulp komen; zullende *Condé*, het Quartier der *Keyſerſen*; *Navaillies*, dat der *Spaanſen*, en *d'Humieres*, *Sijn Hoogheyds* Heyr beſpringen. In conformiteyt van dien, trok de geſamentlijke Franſche Macht in beſlooten Gelederen door *Doornick* over de *Schelde*, na 't Heyr der *Bondgenooten*.

Waarom de Bontgenoten haar Beleg opbréken.

't Welk, gelijk boven geſegt, groote vlijd aanwende, om de Stad te vermeeſteren: 't geen ook naar alle apparentie binnen korte ſoude geſchiet zijn; want hadden bereyds een Redout verovert, en ſoo ſterk op de Stad gecanonneert, dat den 20. dito al veel Breſſen geſchooten, en de *Hollanders* tot dicht aan de Contreſcarp geavanceerd waren, zijnde *Sijn Hoogheyd* van meening, den 21. dito de Stad te beſtormen. Wanneer juyſt dien ſelven dag op d'aankomſt van *Prins Condé* met ſijn Leger, deſe Belegering opbrak. Waar van de Blahme op de *Keyſerſen* wierd gelegt: want den voorgaanden dag, zijnde den 20. *September*, wierd op het bericht van den ſterken Aantocht der *Franſſen*, een groote Krijgs-

Sijn Hoogheid is gereſolveert, Condé tegen te trekken, en op te ſlaan:

raad gehouden, alwaar *Sijn Hoogheyd* de *Prince van Orange* voorſtelde, dat men de naaſten morgen heel vroeg, den *Prince van Condé*, ſchoon hy alles wat konde, te ſamen getrokken, en een groote Macht by-een gebracht hadde, tegen te gaan, en hem Slach te léveren, terwijl ſijn Volck, van ſoo haaſtigen Marſch noch vermoeyt zoude zijn.

Maar de *Keyſerſen*, misnoegt, trekken een andere weg:

Maar wanneer den volgenden morge de *Prince van Orange* ſijn Armée (die den gantſchen nacht, met het toegraven der Contravallatie gearbeyd had, om de Paarden een vryen Uit-tocht te doen hebben) in Order had geſtelt, en de *Keyſerſen* bleef verwachten, om ſich by Hem te vervoegen; ſoo waren die, naar lang vertoeven, een anderen weg ingeſlagen, en lieten *Sijn Hoogheyd* weten, dat die plaats niet bequaam was om te vechten.

Welke vreemde proceduren *Sijn Hoogheid* niet begrijpende, en ondertuſſchen den Vyand met alle macht in groote Schréden aannaderende, heeft terſtont ſijn Kanon geſcheept, en te water na *Gend* gezonden, zijnde de Bagagie, om daar mede in 't ſlaan niet belemmert te zijn, al des avonds te vooren derwaards geſchikt. En willende *Sijn Hoogheid*, dus alleen geabandonneert, ſijn Leger daar niet in Gevaar laten, trock mede van voor de Stad, vervoegende ſich omtrent een mijl weegs van daar, des namiddags ten 4. uren, weder by de *Keyſerſen*; daar ſy dus gezamentlijk tot in den laten avond, in 't geſicht des Vyands, in volle Bataillie bleven ſtaan. Doch wegens zeker holle gront tuſſchen beyden, niet in 't Gevecht geraakten, rerireerende des anderen daags tot dicht onder *Gendt*; daar *Sijn Hoogheyd* in den Krijgs-raad verklaarde, ſijn Miſnoegen over 't Beſtier van den Keyſerſche Generaal *de Souches*, als zijnde een oorzaak, dat men den Vyand niet vroeg in den morgen had aangetroffen. Dies *Sijn Hoogheyd* reſolveerde, van 't Leger af te gaan; wel inſiende, dat op ſoodanigen manier niets goets daar mede was uit te rechten. Waar op dan in der yl, het *Commando* der Troupen, aan den *Grave van Waldek* beveelende, met een Guarde van 50. Paarden, uit *Gend* na *Dendermonde* vertrock, om naar huis te keeren.

Dies trekt Sijn Hoogheid na *Gendt*,

Die aldaar in den Krijgs-raad ſijn Beklag over de Keyſerſchen doet,

En van 't Leger aftrekt,

Maar Sijn Exell: *de Montery* hier van verwittigt, heeft ſich terſtond te poſt derwaards begeven, om *Sijn Hoogheid* te diſponeeren, dat ſich weder na d'Armée begaf. Den ſelve aantreffende, vond hem ten hoogſten miſnoegt over ſoodanige Conduite: Des niet tegenſtaande, liet ſich op d'ernſtige Inſtantien van *Sijn Excellentie de Montery*, ſchoon geen verwachting van beeter Ontmoeting hadde, perſua-

suadeeren, weder derwaards te keeren. Maar in 't Leger gekomen, en daar de Conduiten van den Generaal *de Souches*, in diergelijke termen als te vooren, prejudicieus voor 't gemeene Beſt, en nadeelig aan de Glory van *Sijn Hoogheyd* vindende, oordeelde, dat ſijn Preſentie dienſtiger in de Belegering van de Stad GRAVE zoude zijn.

Dan, Sijn Exell: *de Montery*, houd ſoo lang by hem aan, dat wederom keert;

Waarom aanſtonds den Coll: *Wee* met 3000. Man te Voet, en den Grave *van Naſſau*, met 8. Regimenten te Paard, derwaards zond, latende de reſt, onder den *Grave van Waldek*, aan de *Dender* gecampeerd; daar omtrent de *Keyſerſen* en *Spaanſen* mede lagen, en trok *Sijn Hoogheyd* ſelfs in Perſoon na 't Beleg van de *Graaf*, hebbende al-voorens door den Grave *de Montery*, een Courier na 't Keyſerlijke Hoff afgevaardigt, met Advijs aan den daar zijnde Spaanſchen *Ambaſſadeur*, om aan *Sijn Keyſerl: Maj:* voor te dragen, de ſchadelijke Conduite van den Generaal *de Souches*; en een omſtandig Relaas te doen, van 't gene in de Belegering en Retraite van *Oudenaarde* was voorgevallen.

Maar *de Souches* noch in voorige geſtelteniſſe vindende,

Begeeft ſig na 't Beleg van de *Graaf*.

Waar op de *Keyſer* in 't generaal ſijn Misnoege betoonde, en den *Grave de Souches* naar *Weenen* ontbood, om ſich daar te verantwoorden; latende midlerwijl het Commando van de Keyſerlijke Armée, aan den Generaal *Spork*. Wiens voordere Verrigting, en die van 't overige *Staaten* Leger, met de Spaanſche Troupen, wy voorder vervolgen zullen, na de Belegering van de Stad *Graaf* eerſt aangemerkt te hebben.

Ondertuſſchen wierd door de Miniſters van den STAAT *des Vereenigden Nederlands*, Audientie by *Sijn Keyſerl: Maj:* ge-obtineert, alwaar deſelve niet alleenlijk de Miſſlagen en vreemde Conduiten van *Souches* vertoonden, maar ook om Remedie te bekomen, ſeer ernſtelijk inſiſteerden, ten eynde diergelijke Onheylen in het toekomende mochten voorgekomen zijn; niet nalatende met eenen op 't kragtigſte voor te ſtellen, met welke Cordaatheyd *Haar Hoog Mog:* de goede Intentie van *Sijn Keyſerl: Maj:* geduurende deſe *Campagne*, tot ſulke exceſſive koſten, directelijk ten voordeele van den *Huyſe van Ooſtenrijk*, buyten beſtemde obligatie noch verband, hadden geſecondeert. Echter daar byvoegende, dat *Haar Hoog Mog:* ſulks niet klaaglijker wijſe ophaalden, om te kennen te geven, als of voortaan daar van wilden afſtaan; maar alleenlijk om te betoonen, hoe grooten oorſaak en reden ſy hadden, om ſich over den genen te beklagen, die

Haar Ho: Mo: Miniſters vertoonen den Keyſer, de vreemde Conduite van *de Souches*.

deſen grooten Toeſtel, van 't verwachte en vaſtelijk verhoopte *Succes*, had gefruſtreert; zijnde volkomentlijk genégen, volſtandiglijk by de Tractaaten, met *Sijn Keyſerl: Maj:* en deſſelfs *Gealleerden* opgericht, ſtiptelijk te verblijven, en deſſelfs Inhoud promtelijk van hare kant naar te komen.

Antwoord des *Keyſers* aan Haar Ho: Mo: Miniſters.

Waar op *Sijn Majeſteyt* antwoorde; Dat, aangaande den *Grave de Souches*, hy met deſſelfs Perſoon op t'ontbieden, meende voldaan te hebben, het gene daar in voor eerſt te doen ſtont, niet zullende nalaten, voorder op Middelen bedacht te zijn, om op 't bequaamſt alle diergelijke inconvenientien, tegen het toekomende, voor te komen. Vorders bedankte *Sijn Keyſerl: Majeſt: Haar Hoog Mog:* voor den yver en vigilantie, waarmede ſy de gemeene Saak behertigden; beloovende nevens dien, van ſijne kant niet te zullen manqueeren, ten ſelven eynde alles te contribueeren, 't geen deſelve voordeelig, en *Sijn Maj:* doenlijk ſoude zijn.

Pertinente Beſchrijving van de BELEGERING der Stad GRAVE.

DE gedenkwaardige Belegering der Stad GRAVE, meriteert een volmaakte Beſchrijving, ſoo wegens haar Wel-gelegenheyd, voorname Fortificatie, ſterk Guarniſoen, en groote overvloed van allerhande Oorlogs- en Levens Voor-raad, als ten aanſien van alle de remerkable Voorvallen, in der ſelver hévige Attaquen van Buyten, kloekmoedige Defenſie van Binnen, en eyndelijk in hare victorieuſe Verovering, gepaſſeert; als zijnde een ſoo notabel Beleg, dat alle wel ervaren Geeſten ſich verplicht zullen vinden, te moeten oordeelen, dat in meenigte jaren van diergelijke niet is gehoort geworden.

Gelegenheyd en Sterkte der Stad *Grave*,

De Stad GRAVE, is, wegens hare goede Situatie en heerlijke Fortificatie, naaſt de wijd beroemde Stad *Maſtricht*, een der voornaamſte onder alle de Fortreſſen van den *Vereenigden* STAAT; zijnde gelegen aan de Rivier de *Maas*, in 't Noord-Ooſter deel van *Braband*, by de Grenſen van 't Land van *Raveſteyn*, en *Gelderland*; in ſulken lagen Land-Streek, dat aan d'eene zijde lichtelijk onder water kan geſet werden; En behalven dat Sy met ſwaare Wallen, een Borſt-weering van 18. voet breet, met 7. groote Bolwerken, die alle op malkander correſpondee-

deeren, 6. Ravelinen, 4. Hoorn-werken, en met breede diepe Grachten omtrokken, met Storm-palen en Paliſſaden ſeer vaſt bezet, als ook met een gepalliſſadeert Contreſcarp omcingelt was; ſoo is deſe Plaats naderhand door de *Franſſen* noch ſeer verſterkt, derſelver Fortificatien op vele Plaatſen verſwaart, en met noch eenige hooge en ſwaare Batteryen vermeerdert geworden. Ook hebben de *Franſſen* noch verſcheyde Buyten-werken, en een bedekte Weg rondſom de Stads Wallen gemaakt, de Grachten noch meer gediept, verſcheyde Hoorn-werken ondermijnd, en deſelve met ingeheyde Paliſſaden en Affnijdingen verdeelt; op andere plaatſen nieuwe Retrenchementen opgerecht, de Contreſcarpen noch ſwaarder gepaliſſadeert, de Grachten van de buyten-kant met Paalwerk beheyd, en met uytſtékende Graafpunten voorſien; de *Maasdijk* aan de Stad, met veele Staketſels en Affcheydingen beſorgt, en in alles rondſom de Fortificatien wel 26. Mijnen toegeſtelt; de Wallen met dubbelde Schanskorven bezet; drie en een halve roede hoog, met Mijn-Kamers onder-keldert; hare Buyten-werken met Palen doorboord, om de Belegeraars d'Inlogeering te beletten; deſelve dubbelt geſtaaketzelt en ondermijnd, en meer diergelijke ongemeene verſterkingen; in diervoegen dat ſy deſe Plaats als geheel onwinbaar, ja ontoegankelijk ſochten te maken; zijnde in allen deelen een ſeer redoutable Veſting; want haar *Magazijn* was ſoodanig verſien, en de Stad met ſulken ſterken Guarniſoen bezet, dat abſolut tegens een harde Belegering, van een ſwaar en formidabel Leger, voor langen tijd beſtant waren.

Het overvloedig opgevult *Magazijn.*

Aangaande het *Magazijn*, 't ſelve was ſoo wel van allerhande Oorlogs-Behoeften en Levens-Middelen beſorgt, dat de geheele Stad niet dan een Magazijn en Oorlogs-Zetel der *Franſſen* Nederlandſchen Krijg was. Want ter tijd als de *Franſſen* al hare geconqueſteerde Plaatſen, d'een na d'ander begonden te verlaaten, voerden ſy al de voornaamſte Oorlogs-Inſtrumenten, de ſchoonſte Artillery, en beſte Ammunitie, met meeſt al de Levens-Middelen, uyt de verlaatene Steden, in deſe Stad GRAVE; met intentie, die als een *Refuge* te blijven behouden; alwaar ſy ten allen tijden hun Toevlucht nemende, van daar, by bequame occaſien, weder ergens tot in het Hert van *Holland* ſouden mogen indringen, of ten minſten het geheele Land, door dit middel, in gedurigen Alarm houden.

Sy hadden meer dan 450. Stukken Geſchut binnen de Stad, waar

d'Uytnemende schoone Artillery,

waar onder de meeste van Metaal, en stonden over de 140. Stuks van 't swaarste Kanon, op Batteryen en rontsom de Stads Wallen geplant; en soo grooten abondantie van Busch-kruyt en allerley andere Oorlogs-behoeften, dat men selfs na eyndiging van een meer dan 3. Maandsche Belegering, noch wel 125000. pont Bus-kruyt, 460000. pont Musquet-kogels, 320000. pont Lond, 1000. pont Salpeter, 70. tonnen met Spijkers, 40000. gevulde Hand-granaden, een meenigte groote Granaden om van de Wallen te rollen, swaare Bomben van verscheyde soorten, een groot getal Vuur-flessen, Vuur-ballen, Water-vuur-ballen, Brand-korven, Vuur-tonnen, lange Vuur-kogels, Petarden, en 25000. Pek-kranssen, nevens vele Duysenden Kanon-kogels van allerhande calibre, met een groote meenigte Graaf- en Storm-gereedschap, en allerhande Oorlogs-Instrumenten, daar binnen heeft gevonden.

Groote meenigte van allerhande Ammunitie,

En Levens-Voorraad.

En boven al haren overvloed van Eed-waren en Levens-provisie, haalden de *Franssen*, weynig dagen voor de Belegering, wanneer sy begonden te merken, dat het haar gelden sou, nog een getal van wel 600. Koebeesten, tot hun onderhoud, binnen de Stad, die sy allesins ten platten Lande, den arme Boeren ontroofden.

Oorzaak waarom dese Stad soo rijkelijk van alles wierd voorsien.

Een der voornaamste oorzaken, dat de *Franssen* dese Stad, soo vol allerhande Voorraad opgepropt hadden, was, dat ten tijde van hun Optocht en 't Verlaaten harer *Conquesten*, *Sijn Hooghd:* de *Prince van Orange*, met het Leger van den *Staat*, als ook de *Keyserssen* en *Spaansen*, met hare Krijgs-Machten te Velde waren, en hen van alle kanten verhinderen konden, eenige Convoyen op te voeren; in diervoegen sy al hun Treyn, Bagagie, Beuyt en Roof in dese Stad *Grave*, als in een algemeen Magazijn, hadden opgeslooten, en gelaten onder de Bewaring van den *Marquis de Chamilly*, als Gouverneur.

De groote Krijgs-Magt binnen de Stad.

Het Guarnisoen bestond in 71. Vaandelen Voet-volk, en 9. Standaarden Ruytery, waar van 6. onder 't Gebied van den Leger-Meester *Sr. Louis*, en 3. onder 't bevel van *Carcador*. Het Voet-volk bestont uyt de Regimenten van *Normandyen*, *Bourgondien*, *Languedock*, *Vendosme* en *Dampiere*, makende gesamentlijk een Macht van tusschen de 4 en 5000. Man. De Legermeester *Sr. Louis*, een braaf, oud ervaren Krijgs-Man, commandeerde de Cavallery; de Marquis *de Chamilly* was Plaats-Voogt, mede een dapper Krijgs-Man, die noch 2. Luts: *du Roy* onder sich hadde,

hadde, met namen *Meſſieurs de Betouche* en *St. Juſt*, alle beyde insgelijks brave Soldaaten.

In diervoegen, deſe Plaats, by den STAAT deſes *Vereenigden Nederlands*, niet anders konde aangemerkt werden, dan als een ſcherp-ſteekende Doorn in haar Voet, en een groote Verhindering tegens de Ruſt en 't Welvaren van dit Land. Waarom men dan, in conſideratie, dat deſelve nu, niet wel van den Vyand konde geaſſiſteert werden, als daar toe te wijd afwéſig, en andere Schutſelen van Heyr-krachten tuſſchen beyde, alle bedenkele Middelen in 't werk ſtelden, om indien eenigſins mogelijk, deſe Plaats weder onder de Magt en 't Gebied van den *Vereenigden Staat* te brengen.

Waarom die, als een ſcherpen Doorn, voor deſen Staat, wierd aangemerkt:

Hier toe wierd voor eerſt een vaſte Reſolutie beraamt, om deſelve met een Formidabele Krijgs-Macht te belegeren; ten welken eynde op den 3. *Juny* by Placcaat van de *Staaten Generaal*, op pœne des Doods wierd verboden, eenigerhande Eet-waren, Levens-Middelen, of Ververſſingen, het zy van wat aard of natuur die ook zijn mogten, daar in te voeren, of door yemand anders, of door eenigerley middelen directe of indirecte, daar in te laten brengen.

Dies men alle bedenkelijke Middelen in 't werk ſteld om den Franſſen deſelve weder afhandig te maken,

Hier tegens deed de *Graaf Chamilly*, Franſche Gouverneur der Stad *Grave*, by geſchrift, de Stedekens *Cuylenburg* en *Buren* ſommeeren, om binnen weynig dagen hare achterſtallige Contributien te komen opbrengen, of dat hy die te Vuur en te Swaard ſou komen halen; waar op de *Magiſtraat* deſer 2. Steden, eenige Gedeputeerden na *Sijn Hoogheyd* de *Prince van Orange* zonden, om den ſelven hier van te verwittigen. Doch hen wierd wel expreſſelijk bevolen, geen betaling aan de *Franſſen* te doen: gelijk ook niet geſchiede, wijl men aanſtonds daar in deed voorſien. Want weynig dagen daar na quam *Sijn Exellentie* de Gener: Lieutenant *Rabenhaupt* uyt het Leger, met expreſſe laſt en ordre van Sijn Hoog-gem: *Hoogheyd*, alle de Guarniſoenen van de Steden, ſoo omtrent de *Grave*, als elders, buyten d'aanvallende Nood des Vyands gelegen, voor 't meeſt gedeelte uyt te lichten, en daar van een Corps, in en om de Stad *Nimwegen* te vergaderen, en alle de Poſten om de Stad *Grave*, met ſuffiçante Macht te bezetten, om duſdoende tot een formeel Beleg te geraken.

Waar toe Sijn Hoogh: ordonneert, deſelve te belegeren,

Ten welken eynde de Collonellen *Hoenderbeek* en *Wagenheym*, den 22. *Juny* uyt 's *Hertogenboſch* vertrokken, om de Fortreſſe

Ravesteyn, maar 2. uren van de *Grave*, aan de Rivier de *Maas* gelegen, in bezetting te nemen. Waar van die binnen de *Grave* verkundschapt, aanstonds een macht van 400. Ruyters derwaards zonden, om dit Stedeken t'overrompelen; maar de *Staadschen* bereyds voorheen daar binnen gekomen, hebben dese ongenoode Gasten soo wel verwellekomt, dat sich genoodzaakt vonden, met groot verlies, seer confuselijk te retireeren.

En valt daarom een harde Schermutzel voor.

De *Franssen* trachten *Ravesteyn*, door Verraad, t'overrompelen,

Den *Franssen* dit alsoo mislukt, en echter niet soo sterk van Guarnisoen, om dese Plaats geweldigerhand te konnen emporteeren, hebben sulks door List en Verraad soeken te wege te brengen, gebruykende daar toe eenige Ontrouwe, die wel 20. in getal, tot Overloopers souden dienen; en onder dusdanigen Dekmantel hun Verraderlijk Feyt trachten uyt te voeren. Dese dan onder sulk pretext binnen *Ravesteyn* komende, versochten Dienst te hebben. Waar op sy ook wierden aangenomen: Maar weynig tijds daar na, door verscheyde omstandigheden, wel 7 à 8. gesuspecteert zijnde, van yets quaats in den sin te hebben, wierden vast gezet. 't Geen d'overige niet soo haast gewaar wierden, of sprongen van de Wal af na buyten, en eschappeerden seer kommerlijk: onderwijl de Gevangenen beléden, Voornemens geweest te zijn, sich 2. Poorten te bemachtigen, Brand in de Stad te stichten, en die van de *Grave*, door eenig Kenteyken, binnen te laaten, om alsoo het Guarnisoen te massacreeren, en Meester van de Plaats te werden. Om welk schelmagtig boos Voornemen, dese Aanleggers met de Galg wierden gestraft.

Maar 't Verraad ontdekt en de Verraders gestraft.

Tot onderstand van 't Leger, onder Sijn Exell: *Rabenhaupt*, om 't Beleg van de Stad *Grave* dies te bequamer voort te zetten, wierd daar omtrent vry Leger uytgeroepen, ten eynde een yegelijk, die begeerde, met allerhande *Vivres*, Proviant, &c. vry en liber binnen *Nimwegen* en *Ravesteyn* sou mogen komen venten.

Rabenhaupt begind het Beleg aan te vangen,

Den 8. *July* vertrok de Heer *Rabenhaupt*, in geselschap van den *Raad-Pensionaris*, uyt den *Haag*, over *Uytrecht*, na *Nimwegen*, alwaar den 13. dito wel gearriveert, heeft van stonden aan, dien selven nacht, alsoo reeds een groote meenigte Militie in die Geweesten vergadert stond, 600. Man te voet, en 2. Compagnien te paard, uyt *Nimwegen*, na de voornaamste Posten omtrent de *Grave* gecommandeert, die daar op, volgens hun Ordre, *Duykenburg* en *Wichem* in bezetting namen; onderwijl de *Spaansen* uyt *Gelder*, het Huys te *Boxmeer*, en die van *Venlo*, 't Huys te *Sparenberg* bezet hielden.

Met verscheyde notable Posten te doen bezetten.

Des

Des anderen daags trokken noch 6. Compagnien te voet, en 3. te paard uit *Nimwegen*, onder 't Commando van den Overſten *du Til*, met 2. ſtukken Kanon, 8. Wagens met Ammunitie, en andere Oorlogs-Behoeften, nemende het ſterke Huys te *Gennep* in; gelegen naby het Quartier van *Nimwegen*, daar 't Riviertje *Niers* in de *Maas* loopt: om alſoo den *Franſſen* allen Toevoer aan de *Maas* te beletten, en allenke de Stad te benaauwen, tot 'er tijd alles tot een Formeel Beleg ſou paraat zijn.

Den 15. dito commandeerde Sijn Exell: den Overſte Wachtmeeſter *Boos*, van 't Holſteynſche Regiment, met 3. Caps: en eenige minder Officieren, nevens een getal van 200. Soldaaten, meeſt Musquettiers, om het *Eylandeken Middelweert*, dicht voor de *Graaf*, by *Mook* leggende, te bezetten, en ſich daar op te retrencheeren, om den *Franſſen* van die kant de communicatie te beletten. Deſe op de plaats gekomen, ſtaken 'terſtond ſchup en ſpade in d'aarde, om haar voor het ſchieten van de Stad te beſchutten. Maar naaulijks anderhalf uur daar gelogeert, of ſagen van de Stad, op 't Commando van den Gouverneur *Chamilly*, 300. Ruyters, en 300. Voetknechten op hen komen aanzetten, die noch van den Lt: Coll. *Provomſiere*, met ontrent 400. Man wierden gevolgt; dewelke meenende, dat de *Maas* ſeer ondiep was, vielen in heete Furie gelijkelijk te water, gelijk d'Eenden in een Bijd nederſtorten, ſoo dat ſich te ſwemmen moeſten begeeven. Maar tot de *Staadſchen* beginnende te naderen, wierden tot drie verſcheyde malen, met groot verlies, dapperlijk gerepouſſeert en afgeſlagen. Waar op het meeſtendeel der *Franſſen* ſich te land in de Huyſen begaven, die aan d'overzijde van de *Maas*, en recht over dit *Eylandeken* ſtonden, waar uit ſy ſoo hévig op de *Staadſchen* chargeerden, dat die, ziende ter ſelver tijd het *Venloos* Marktſchip van verre aankomen, preſumeerden, of de *Franſſen* haar te water en te lande gelijk quamen overvallen, waarom ſich in aller ſpoed met haar byhebbend Vaartuig, en al ſwemmende, retireerden; hebbende hen naar gelegenheid van zaken, ſeer mannelijk gequeeten, hoewel door het gedurig chargeeren der *Franſſen*, niet een Officier ongequetſt weder quam, blijvende Capt: *Eek* en den Lt: *Hol*, met eenige Soldaaten gequetſt nevens 26. dooden op de plaats leggen; waar tegens ſy wel 8. *Franſche* Officiers met eenige ſlechte Soldaaten gevangen mede brachten. En was van die kant, wel meer dan 100. Man geſneuvelt, en een groot deel gequetſt, ſelfs den Coll: *Vendoſme* ſeer dangereus.

De Staadſen willende het Eylandeken *Middelweert* in bezetting nemen,

Werden door de *Franſſen* ſoo begroet, dat weder te rug moeten wijken.

Ondertuſſchen wierd tot *Nimwegen* allerley preparatien ter Belegering gemaakt; veel Kanon, Mortieren, Spits-wagens, en meenigte andere Oorlogs-inſtrumenten daar heen gevoert; alle de Boeren rondſom geordonneerd, een groot getal Wagens met Paarden daar te verſchaffen; gelijk ſy ſeer gehoorſaamlijk naarquamen. Den 24. dito wierd uit de Veſting *Raveſteyn*, een Zeyn van 3. Kanon-ſchooten gedaan; 't geen terſtond door die van 's *Hertogenboſch*, en *Breda* insgelijks wierd beantwoord: Waar op alle die Guarniſoenen meeſt uit marcheerden, en ſich gelijkelijk voor de *Graaf* neder ſloegen, onderwijl noch 6. Regimenten te voet, en 8. Compagnien te paard ſich daar by voegden.

De *Franſſen* willende de *Maasdijk* afgraven, werden gedurig door de *Staadſen* daar in verhindert.

De *Franſſen* nu vermerkende hun misſlag, van den *Maasdijk* ongeraſeert gelaten te hebben, ſochten als-doen wel met 1500. Man te gelijk, die af te graaven en te ſlechten, om een vrye uitſicht, en beter Flancquade voor haar Kanon aan die kant te hebben: maar wierden t'elkemaal door de *Staadſchen* daar in verhindert, voornamentlijk den 24. deſes, als wanneer ſijn Exell: *Rabenhaupt*, den Coll: *Hundebek* met 3. Regimenten Voet-volk, en 3. Troupen Paarden, nevens eenige Stukken Geſchut, een groot getal Wagens, met Schuppen, Spaden en andere gereedſchappen derwaards commandeerde: die ook niet alleen deſe boven geſeyde Dijk-raſeerders, met achterlating eeniger Dooden, Gequetſten en Gevangenen, dwongen binnen te wijken, maar gingen ſich terſtond achter dien Dijk in diervoege begraven, dat voor de Kanonnade der Stad konden bevrijd zijn.

De Belegerden beginnen hévig op de Belegeraards te ſchieten,

Die van binnen ſulks vermerkende, begonden haar Kanon den 25. dito ſoo hévig te roeren, (alſoo ſeer rijkelijk daar van, en van Bus-Kruyt voorſien waren) dat ſy dien dach meer dan 400. ſchooten na de Belegeraars uit de Stad lieten vliegen; maar deſelve reeds door den Dijk beſchut, leden daar door weinig ſchade.

Den 26. het Quartier van *Hundebek* een Battery van 6. Stukken veerdig hebbende, begon voor d'eerſte maal de Stad te beſchieten; 't geen door die van binnen met een gedonder van wel 700. Kanon-ſchooten, wierd beantwoord. Ondertuſſchen was *Syn Exell:* ſelfs met d'andere Krijgs-macht ook meer genadert: waar op de *Franſſen*, feinte maakten, als of een Uitval wilden doen, maar derfden ditmaal noch niet uitkomen, als wel inſiende, dat de Belegeraards te ſeer in actie, en op hun hoede waren.

Des nachts daar aan zetten 't de *Staadſchen* met een goede party

ty over de *Maas*, en vermeesterden daar een Sluys, weynig boven de Stad leggende, die de *Franssen* meenden door te steken, om van die kant, daar het laagste Land leyt, de *Graaf* onder water te zetten, en de Stad daar door ontoegankelijk te maken; maar sulx wierd hen nu, door de vigilantie en goede voorsichtigheyd van den Heer *Rabenhaupt*, belet. Waar op die van de Stad des anderen daags seer furieuslijk met hun Kanon los-brandde, doch weynig schade aan de Belegeraars toevoegden, wijl deselve haar gedurig meerder begroeven, en hun Loopgraven, soo onder den Dijk, als van elders uyt d'andere Quartieren dapper avanceerden; dan 2. Ruyters wierden te gelijk van hun Paarden geschooten; drie Soldaaten by malkander staande, met eene Kogel ter doot getroffen; een Joode in 't Leger Limoenen omdragende, en sich rukeloos op den Dijk begevende, wierd het Hooft van 't Lijf, en een Soetelaarster den Arm van de sijde weg genomen: ook liepen desen dag verscheyde van 't Leger, tot die in de Stad over, meenende daar in beter bescherming te zullen zijn; gelijk gedurende de Belegering noch meermalen gebeurde.

Die ondertusschen een Sluys by de Stad vermeesteren.

Verscheyde in 't Leger, werden door 's Stads Kanon ter neer geveld.

Den 28. dito quamen een Party Spaansche Ruyters, en een goede Troup Brandenburgsche Volkeren in 't Leger, die sich met noch 3. Regimenten van Sijn Exell: *Rabenhaupt*, over de *Maas* gezonden, conjungeerden, onderwijl de *Franssen* verscheyde Uytvallen van weynig effect deden, als werdende t'elkemaal met verlies weder binnen gedreeven; en wierd een Sergeant, Deserteur zijnde, in 't Leger opgehangen. Ondertusschen schooten die van de Stad on-ophoudelijk met haar Kanon, als hebbende Kruyt en de Kogels goede koop; hadden ook eenige Haken op de Stads Tooren gebragt, waar mede sy van boven in het Leger schooten, en de Belegeraars groot hinder deden.

Spaans en Brandenb: Secours komt in 't Leger.

Den 29. *July* deden de *Franssen*, met 300. Voetknegten en 200. Paarden, langs de *Veluwse* Poort, een sterke Uytval, om de Belegeraars aan de zijde van *Velp*, daar den Coll: *Hundebek* sijn Quartier hadde, op te slaan, na sy onderwijl, een Lutenant met 20. Soldaaten, in de *Velpse* Kerk tot Brand-wacht leggende door hun over groot getal, overweldigt, den Lt: gequetst, eenige Soldaaten gedoot, en de rest gevangen genomen hadden. Waar van Sijn Exell. *Rabenhaupt* verwittigt, selfs te paard steeg, en sijn Regiment, nevens dat van Coll: *Golsteyn*, na den *Nederasseldsen* Dijk liet marcheeren, gevolgt van 't *Langische* Regiment,

De Belegerden doen een sterken Uytval.

en den Lt: Coll: *Verken*, met sijn Battaillion te voet, die in aller spoet met Sloepen de *Maas* over, na *Velp* toezetten, onderwijl aan d'over-zijde d'Overste *Hundebek* met 3. Regimenten te voet, uyt sijn Quartier, als daar beneden 't selve Dorp geposteert, tegens de *Franssen* avanceerde, en deselve dapper in de flank chargeerde, in dier voegen een gedeelte *Franssen* sich meester van de Kerk gemaakt, hen aldaar willende posteeren, door de Staadschen, van haar Gros wierden afgesnéden, terwijl het selve sich confuselijk met groot verlies na de Stad retireerde, en van den Coll: *Beaumont* seer hévig tot aan de Stads Poort wierd vervolgt: Onderwijl door d'andere met 300. Man de Kerk tot *Velp* wierd omcingeld, aanbiedende, de *Franssen*, die over 50. daar in waren, goet Quartier te geven; 't geen sy niet wilden aannemen, maar boven in den Tooren vliedende, schooten hévig van alle kanten door de Klok-gaten, en begonden ook een Zeyn, om Hulp, boven uyt te stéken; 't welk de *Staadschen* ziende, staken de Brand in de Kerk, soo dat deselve binnen korten in Assche veranderde. Soo haast nu de *Franssen* door den smook en vlamme begonden beangstigt te werden, sprongen sommige door haar schiet-gaten van boven neder, en braken armen en beenen aanstukken, eenige verbranden in de Kerk, en de rest om quartier roepende, wierden gevangen genomen.

Waar door een seldsame Actie in de *Velper* Kerk gebeurt,

En een groot Ongeluk in de Stad Ontstaat,

Ondertusschen Kanonneerden die van de Stad soo hévig op de Staadsche vervolgers, die hun groote Party ingedreeven hadden, dat de voncken van haar Kanon vloogen in eenig Kruyt, 't welk dicht onder de Koren-molen, op dat selfde Bolwerk stond, van waar sy gedurig met een Battery van 12. Stukken, op de Belegeraars, verwoedendlijk losbrande. Dit Ongeluk verspreyde sig in diervoege, dat 'er wel 30. tonnekens met Busch-kruyt en Granaden in de Brand geraakten, waar door niet alleen de geheele Koren-molen, en een gedeelte van 't Bolwerk opvloog, maar ook meenigte Huysen beschadigt, veel Burgers, Soldaaten, en eenige Juffers, gesamentlijk by de 200. in getal gequetst en gedoot wierden, als zijnde uyt nieuwsgierigheyd daar gekomen, om 't succes van voorgenoemde Uytval te mogen van wijden aansien.

De Belegeraars regten Batteryen op en zetten hare werken dapper voort,

Den 30. dito, en de voorige dagen wierd seer sterk in 't Leger aan 't opregten van 3. nieuwe Batteryen en 2. Bombe-kelders, om Mortieren in te planten, gearbeyd, en d'Approches

onder

onder den *Velper-dijk* soodanig voortgeset, dat bereyds al voor 't Kanon van de Stad bevrijd waren: en wierd een Tamboer binnen de Stad gesonden, met aansegging, dat sy doch niet souden onderstaan, eenige van hun inhebbende *Ostagiers* in 't minsten te belédigen of qualijk te tracteeren, want men in sulk geval, met al haar Gevangenen mede soodanig handelen soude.

Den 31. *July* was in 't Leger, aan d'overzijde van de *Maas* een Battery van 4. Stukken opgerecht, waar mede men sterk op de Stad begon te schieten, en van elders ook eenige Bomben daar binnen te werpen: waar op die van de Stad met haar Kanon geensins schuldig bléven, maar schooten nagt en dag soo furieus dat het yselijk om hooren was.

Den 1. *Augustus* met het lumieren van den dag, quamen 4. Capiteyns uyt de Stad, willende overvaren na het *Ravelijn* aan d'overzijde van de *Maas*; maar sy met haar Boot, door de sterke stroom misdrijvende, wierden van de *Staadschen* doot geschooten, wijl sy te lang wachten om Quartier te roepen; en deselve opgevischt hebbende, vonden tot goede beuyt, een Somme contanten by haar.

Den 2. deses arriveerden in 't Leger by Sijn Exell: *Rabenhaupt*, den Raad-Pensionaris *Fagel*, de Brandenburgsche Heeren, de Gen: Majoor *Spaan*, de Cantzelier *Romswinkel*, en de Heer *Blaspijl*, om wegens d'Assistentie der Brandenb: Troupen te confereeren; en wierd als-doen by Sijn Exell: *Rabenhaupt* geresolveert, alle Fransche Officieren, soo reeds gevangen waren, en in 't toekomende noch mogten gevangen worden, gedurende de gantsche Belegering, niet los te laten; om daar door te betoonen, de strikte Ordre van den Marquis de *Louvois*, aan den *Intendant* gegeven, om d'*Ostagiers*, die sy uyt de verlatene Steden binnen de *Graaf* hadden, seer slecht Tractement te geven; ten eynde dese onverzadelijke begeerigaars, dies te eerder van hun opgedrongene Brandschattingen mochten voldaan werden. Dies gemelte *Intendant*, d'*Ostagiers* liet aanseggen, dat sy haar uyt *Nimwegen* of elders, van Levens-middelen en verversing mogten doen provideeren, alsoo niemand binnen de *Graaf* yets aan hunlieden mogt verkoopen. Dies versochten de Heeren van *Nimwegen* aan Sijn Exell: *Rabenhaupt*, permissie, om 2. Karren met allerhande Provisie, door 't Leger in de *Graaf* te voeren; gelijk geschiede.

Fagel en verscheyde Brandenb: Heeren komen in 't Leger.

Onder-

2. Verraders in 't Leger gefttaft.

Onderwijl ter ſelver tijd 2. Burgers van *Thiel*, in 't Leger, by de kop wierden gevat, als hebbende eenigen tijd lang, met ſonderlinge liſtigheid, uit en in de Stad *Graaf* gegaan, om verraadelijk alles aan den Vyand over te brieven, wat ſy van buyten in 't Leger verſpieden. Hier over wierd den eene, op wiens Lijf 600. gl: was geſteld, aan de Galg gehangen, en den andere daar onder geſtelt.

Den 3. dito, na gehoudene Conferentie, vertrokken de Brandenb: Heeren na *Cleef*, en de Heer *Fagel* na *Nimwegen*; arriveerden hier tegens wederom tot verſterking van 't Leger, de Spaanſche *Maiſtre del Camp*, *di Plentel*, met 200. paarden. Waar op den Majoor *Wenge*, ſich met 3. Groeninger Regimenten over de *Maas*, na 's *Hertogenboſch* begaf, om 't Heyr van *Sijn Hoogheid*, tegens *Cordé* te ſecondeeren; Maar op desſelfs *Miſſive* aan d'Heer *Rabenhaupt*, wierd weder te rug, voor de *Graaf* ontboden. En arriveerde des anderen daags des *Prins van Koerlands* Regiment te voet: een Schipbrug van *Balgoyen* wierd dicht onder de Stad, over de *Maas* geſlagen, en d'Approches in 't Quartier van Coll: *Hundebek* geopend, zijnde ſoo na onder de Stad gebracht, dat malkander met Musquet-ſchooten bereyken konden.

De Belegerden uitvallende werden met verlies binnen gejaagt.

Onderwijl wierden ſomtijds eenige kleyne Uitvallen gedaan, maar van weinig effect, en uit de Stad gedurig met Kanon geſpeelt, tot den 7. dito, wanneer de *Franſſen* met eenige Cavallery en Voet-volk, ſich na 't Quartier van den Coll: *Hundebek* begaven, om de ſijne uit de Trencheen te ſlaan, en den *Velpſen-Dijk* te ſlechten; maar wierden met verlies gerepouſeert, en binnen de Poort gejaagt.

De Staadſen ſchieten den Tooren met al het daar op leggende Franſe Geſchut, van boven neder,

Den achtſten dito deed Sijn Excell: een getal van 4000. Landluyden uit alle omleggende plaatſen op-ontbieden, om aan de *Circumvallatie-Linie* te arbeyden; en hebbende nu een Battery van 6. halve Cartouwen veerdig, die 34. en 36. pont yſer ſchooten, wierd daar mede ſoo fel op de Stads Toorn gedondert, dat deſelve des anderen daags, met al de *Franſche* Haken, die daar op ſtonden, ſelfs tot aan de Kerk, van boven-neder ſtorte, ter oorzaak dat die van binnen niet alleen met de daar op-geſtelde Haken, groote ſchade aan 't Leger toebrachten, maar ſich ook gedurig van deſen Toorn bedienden, om alles van boven in 't Leger af te ſien, en den toeſtand van hare Werken te verſpieden, volgens 't welke ſy dan van binnen hare Conſtapels en Kanon-

nonniers inſtrueerden, om hun Geſchut ten meeſten afbreuk van de Belegeraars te richten; waar door deſelve veel hinder en ſchade wierd toegevoegt.

Sijn Exell: door eenige Gevangenen bericht, dat de *Franſſen* in de Kerck, en voornamentlijk boven onder 't Dack, een groote meenigte Sakken Meel in-geſtuwd hadden, beval insgelijks de Kerk te beſchieten, om deſe hare Voor-raad te ruïneeren, en daar door de Belegeraars dies te eerder tot Overgave te dwingen; waar toe men deſe ſwaare Battery niet alleen ſoo dienſtig bevond, dat die de geheele Kerck binnen korten tijd t'eenemaal doorluchtig Flanqueerde, maar ook ſoo voordeelig geplaatſt, dat deſelve ongehindert, in continuéle Actie, konde gehouden werden, ſonder dat die van de Stad deſelve met haar Kanon bereykten. En ruïneeren de Kerk geweldig.

Den 10. dito quam den Heer Gen: *Spaan* met 3000. Brandenburgſchen te voet en te paard in 't Leger, nemende tot *Overaſſelt* en daar omtrent haar Quartier, ten einde van die kant insgelijks de Stad te benaauwen, en ging dien ſelven avond, in meerder conformiteyt van dien, den Heer *Wijnbergen* met 800. Man, over de *Maas*, dicht by de Stad Poſt vatten, alwaar de *Franſſen* tot noch toe Schild-wacht gehouden hadden; en dus 400. Man terſtond met de Schop en Spa in d'aarde, hadden ſich, eer den dach aanbrak, ſoodanig begraven, dat ſufficant voor allen overval waren; te meer, alſoo 5. Stukken grof Kanon, en 4. Veld-ſtukken by ſich hadden. De Belegeraars zetten veel naderopde Stad aan.

Ondertuſſchen wierd den tijd met wederzijds Kanonneeren doorgebracht; tot volvoering der nieuwe Batterijen in 't Leger ſeer yverig gearbeyd, en de Loop-'t graven ſoodanig voortgezet, dat die uit het Quartier van Sijn Exell: bereyds tot aan 't Huis te *Vegeſack* geavanceert was: En quam des avonds een Alarm gerucht, als dat uit *Maſtricht* en *Maſeyk*, 800. Franſche Paarden in aantocht waren, met intentie om 't een of 't ander Quartier op te ſlaan: waar op de Gener: *Spaan*, den geheele Nacht met 1200. Paarden ſich in wapenen hield, en de reſt van de ſijne, alle op hun Poſten paraad, om de *Franſſen* af te wachten; maar die, of hier van verwittigt, of niet willende ſich in een geheel Leger haſardeeren, ſonder genoegſaem van desſelfs gelegendheid verzekert te zijn, derfden niet afkomen, maar namen een ander cours. Een groot Alarm in 't Leger.

Den 14. *Auguſti* deden de *Franſſen* des nachts, met 250. Man

De Belegerden doen een voordeeligen Uytval.

een Uytval op d'Approches van Coll: *Hundebek*, onder 't Faveur van een swaaren Régen, waar door de Belegeraars wat ongereed, en niet als te wel op hun hoede, wierden soo overvallen, dat de vlugt namen, en eenige dooden en gequetsten nalieten: Dan Coll: *Litzau* aldaar de Wacht hebbende, rangeerde sich terstond nevens de Loop-grave, en repouseerde den Vyand tot binnen de Poort, onderwijl die eenige Gevangenen mede nam, latende insgelijks eenige gevangens en dooden na.

Schoon de Stad seer naau bezet, voeren die van binnen nog een Wagen vol Oftagiers ongehindert uyt.

Des anderen daags vond men, door den continuëlen ongemeenen Stort-régen, de Loop-graven soo vol water, dat d'Approcheerders tot aan de knien door de modder swabberden; om welke incommoditeyt te remedieeren, men eenige bedding van planken, op ingeslagen paal-werk, daar binnen maakten. En hoewel de Stad van alle kanten nu genoegsaam beslooten, en alle posten wel bezet waren, wisten echter die van binnen soodanige behendigheyd te gebruyken, dat sy, vermits de groote wijdte der *Circumvalatie*, noch den 16. deses in den avond-stond, een Wagen met 6. *Oftagiers* naar *Mastricht* uyt de *Graaf* voerden, en daar tegens een party Geld, tot betaling van 't Guarnisoen, weder over namen.

Een Uytval,

Dese Actie niet soo haast in 't Leger verkundschapt, of eenige Brandenburgers zetten d'Oftagiers wel na, maar te laat.

Den 17. dito des Nachts deden de *Franssen*, met by de 500. Man weder een sterken Uytval op 't Quartier van Coll: *Hundebek*, om de sijne uyt de Loopgraven te slaan; dan wierden ditmaal soodanig ontfangen, dat met groot verlies van dooden, gevangenen en gequetsten moesten binnen vlieden.

En wederzijds hardnekkig Gevecht;

Des anderen daags den 18. de Lt: Coll: *Verken*, de wacht aan d'een zijde van de *Maas* in d'Approches hebbende, zijn de *Franssen* alleenlijk 5. Man sterk, uyt het daar leggende Ravelijn, onder faveur van zeker hoogte, met Hand-granaden, recht op d'Approches aan-gekomen, om de *Staadschen* te doen van daar delogeeren; waar tegens gemelte Coll: 10. Man uyt commandeerde; 't geen de Vyand niet soo haast ziende, of zond de sijne een veel sterker secours, gelijk ook terstond de *Staadschen*; waar door wederzijds een hardnekkig Gevecht ontstont, werpende van d'een en d'ander kant seer fel met Hand-granaden, tot eyndelijk Coll: *Clooster*, de *Staadschen* met noch 200. Man te hulp quam; wanneer den Vyand wierd genoodzaakt, sig met groot verlies en confusie na binnen te retireeren, hebbende een

groot

groot getal Dooden op de plaats gelaten, waar onder verſcheyde Officieren, 4. Capiteyns, en den bekenden *Monſr. du Pas*, geweſenen Gouverneur der *Franſſen* binnen *Naarden*; dewelke alhier, naar uyterſte vermogen, ſijn eertijds verlorene Eer, en behaalde Diſreputatie willende repareeren, vocht ſeer dapper, en naderde onbeſchroomt; maar moeſt, tot ſijn Ongeluk, dus jammerlijk ſijn Leven eyndigen; dog ſneuvelden ook niet weynig van d'ander kant, in diervoegen men weder-zijds eenige uren ſtilſtand accordeerden, om met het lumieren van den dach, yder ſijn Dooden af te halen, en onder d'aarde te verbergen.

Maar ten laatſten moeten de *Franſſen* met groot Verlies weder binnen.

En gebeurden 't ter ſelver tijd, dat d'Overſte Wachtmeeſter van Coll: *Wagenheyms* Regiment, 't welk in d'Approches van Coll: *Hundebek* de wacht hadde, ſich met een Volontair tot aan des Stads Paliſſaden naderde, om met eenige *Franſche* Officieren, op haar verſoek, t'aboucheeren; maar onderwijl den beſtemden tijd des Stilſtands expireerende, riepen de *Franſſen* van de Wal; *Retirez vous*, of; *Wijkt weg*: waar op gemelte Majoor ſich wel terſtond na d'Approches retireerde, maar voor al eer daar binnen konde geraken, van de Stad met een musquet-kogel achter in de Rug ſoo wierd getroffen, dat doot bleef; 't geen t'eenemaal buyten redelijk Krijgs-gebruyk zijnde, wierd by Sijn Exell: *Rabenhaupt* ſeer qualijk opgenomen.

Een overſte Wagtmeeſter komt jammerlijk om.

De Stad noch aan een zijde niet wel beſlooten, wierd daar met 3. Regimenten Infantery bezet, en door 8. Compagny Paarden, onder Coll: *Swartſenburg* van achteren geſtut; waar door ſeer onverwacht, een Bode van *Maſtricht*, in Bedelaars gewaad, wierd opgevangen; de welke voor hadde, eenige Brieven uyt het Franſche Leger van *Prins Condé*, en van noch een ander Officier, in de Stad *Grave* te brengen; doch van kleyn belang, en meeſt gevult van ydelen Roem over hare gewaande *Victorie*, naar hunne duyding, tegens den *Prince van Oranje*, in de *Battaillie* voor SILNEF bevochten.

Werd een Franſe Briefdrager opgevangen.

Onderwijl wierd den tijd met Graven, Verſterken, en weder-zijds Kanonneeren doorgebracht, tot den 21. *Auguſtus*, wanneer de Belegeraars voor d'eerſte maal Bomben in de Stad begonden te werpen, den 24. dito deſelve met gloeyende Kogels te beſchieten, en den 26. groote Steenen en Vuur-potten, uyt Mortieren daar binnen te voeren, waar door den Belegerden groot afbreuk en veel hinder toegevoegt werdende, lieten ſom-

De Staadſen beginnen Bomben te werpen, en met Gloeyende Kogels te ſchieten.

tijds een yſſelijk geſchreeuw en jammerlijk gekerm van ſich hooren; want binnen weinig dagen de Stad, door deſe Vuur-werken, ſoodanig wierd toegericht, dat het den Ingezetenen naaulijks langer mogelijk bleef, in de Huyſen te konnen logeeren en bevrijd te blijven; wijl de ſwaare, en uit de Mortieren ſeer hoog-vliegende Bomben, de Gebouwen ſchroomelijk beſchadigden, zijnde reeds meenigte Huyſen ingeſtort, en wel 15. tot de gront geplettert, ſoo dat de Lieden in lage plaatſen en in Kelders ſich onthielden: een Gaſt-huis vol Siecke en Gequetſten wierd door verſcheyde Bomben geruïneerd. In diervoegen een Trompetter uit het Leger in de Stad gezonden, om Gevangens te wiſſelen, niet mocht in gelaten werden, maar wierd bevolen, ſich onder de Wal t'onthouden, tot ſijn Saak verricht was; een zeker teyken, dat hun Kraam van binnen ſoo deerlijk was toegeſteld, dat ſelfs geen Geblinde daar binnen wilden laten, als aparentelijk beducht, dat in ſommige Straaten boven over de Huyſen paſſeerende, haar Deſolatie, door 't gevoel en gehoor genoegſaam ſou afméten konnen.

Waar door de Belegerden ſchrikkelijk geincommodeert werden.

Ondertuſſchen avanceerden die uit de Heer *Rabenhaupts* Quartier met haar Approche tot dicht onder het Ravelijn of Halve-maan, die over de Stad, aan d'ander zijde van de *Maas* leyt, en liet Sijn Exell: ten ſelven dage al het Kanon en Musquetten in 't Leger, tot 3. maal los branden, tot een Vreugde-teyken van de Victorieuſe Overwinning, by Sijn Hoogh: de *Prince van Orange*, in de Veld-Slach voor SILNEF, tegens de Franſche Macht, onder *Prins Condé*, bevochten, alſoo hy deſelve, des avonds aan 't einde des Strijds, op de Vlucht dreef, en 't Veld bleef behouden; hoewel de Franſche Gouverneur *Monſr. de Louvois*, insgelijks den 18. deſes, al het Kanon en Musquetten in de Stad, en rondſom van de Wallen 3. maal had doen los branden, tot een verwaand Vreugde-teyken, als of d'Overwinnende *Victorie* aan haar kant was gebleeven.

De Belegeraars ſchieten 3. Maal *Salve*, tot Vreugde-teyken van d'Overwinning by *Silnef*.

't Welk ook insgelijks de Belegerden doen,

Den 30. dito deden de *Franſſen* met 300. Ruyters, en yder noch een Voet-knecht achter op, een Fellen uitval aan de zijde van *Velp*, op d'Approches van Coll. *Hundebek*, daar de Compagnijen van *Rademaker*, *Campen* en *Nieuwijk* de wacht hadden, waar in de *Franſſen* ſoo wel ſuccedeerden, dat deſelve in der yl met haar Ruytery omcingelden, en ſoodanig van alle kanten op de *Staadſchen* chargeerden, dat ſy 2. Compagnijen voor 't meerendeel ruïneerden, wel 70. daar van gevangen namen, veele

En een furieuſen Uitval ondernemen.

quet-

quetſten, en 20. doot ſchooten, ſoo dat ook de beyde Caps: *Campen* en *Niterwijk* dangereus gequetſt zijnde, het binnen weinig dagen beſturven: maar d'Overſte *Spaan* met ſijn Ruyters in der yl op deſe Uitvallers aanzettende, dreeven deſelve weder binnen; latende van 120. *Staadſchen*, niet meer dan 19. na blijven.

Over de Boeren, die op ordre van *Haar Hoog Mog*: uit d'omleggende Dorpen op-ontbonden waren, om aan de *Circumvalatie* te arbeyden, had ſijn Exell: eenen *Quiryn van Lobregt*, tot Ingenieur en Quartier-meeſter geſteld; maar de ſelve ſijn Eer, ſijn Eed-plicht, en alle Redelijkheyd vergetende, heeft die van *Oldebroek*, en meer andere, voor een ſomme Gelds ontſlagen, en ook heymelijk Paſſen verleent; om te mogen yder naar hun huyſen trekken; ſoo dat wanneer het Werk volgens ordre en beſtek ſou aangevangen werden, daar ganſch geen, of ſeer weynig Manſchap voor handen was; waar door het vals Bedrog van deſen *Lobregt* ontdekt, en hy gevangen wierd; maar wanneer men na gehouden Proces, het Vonnis tot ſijn laſten prononciëren, en ter executie ſtellen ſoude, is den Misdadige door ſlofheyd en conniventie van den Gener: *Provooſt*, den 31. deſes ge-eſchappeert, en denſelven in ſijn plaats in hechtenis geſteld.

Een ſchandelijke Feyt van zéker Ingenieur.

Den 1. *September*, na dat de *Staadſchen* het *Ravelijn*, tegenover de Stad, aan d'ander zijde van de *Maas*, met haar Kanon ſeer hévig hadden beſchooten, maakten de *Sappen* en alle andere toeſtel tot den Storm gereed; 't geen de *Franſſen* vermerkende, en geen kans ziende om 't ſelve te konnen behouden, heeft hun Plaats-voogt *Chamilly*, ordre gezonden, aan den Capt. *Sr. Sulpice*, die daar binnen lag, 't ſelve te quiteeren, en voor de *Staadſchen* ten beſten te geven. Doch voor al eer deſe *Franſſen* ſich daar uit, met Ponten over de *Maas* na de Stad begaven, lieten ſy de daar in zijnde Mijne aanſtéken, om daar mede de *Staadſchen*, die gereed ſtonden om deſe Sterkte ſtormender hand t'overweldigen, te doen in de lucht ſpringen; maar deſelve daar op wel verdacht, en 't voornemen der *Franſſen* bemerkende, traden te rug, en deden een omtour, tot 'er tijd de Mine geſprongen was, die ſelfs aan 't werk weinig ſchade toebracht, en alleenlijk 7 à 8. Man weg nam, die ſich te voorbarig daar binnen begaven.

De Staadſen vermeeſteren het Ravelijn over de Maas

't Welk de Franſſen quiteerende, laten een mijne ſpringen,

De *Staadſchen* dus meeſter van deſe Poſt, hebben ſich terſtond daar met continueel graven vaſt beſchanſt, om hen voor 't Kanon van de Stad te dekken, 't geen ſy ſoo veel te eerder voltooyt

Maar meer tot voordeel dan ſchade der Attaquanten.

tooyt hadden, om dat de aarde, door 't opſpringen van de Mine, ſoodanig was nedergeſtort, dat die natuurlijk hen tot een Borſtweering verſtrekte; dus wierd daar ſeer ſpoedig een Battery van 6. halve Cartouwen, en 2. Vuur-Mortieren correſpondabel over de *Maas-poort* geplant, om deſelve daar door te ruïneeren, en recht de Stad in te ſchieten; gelijk ſeer wel ſuccedeerde.

Waar tegens die van de Stad met ſulken hévigen Verwoedheid uit haar Kanon continuëel op deſe plaats los-branden, als of alles in vuur en vlam ſtond; om de *Staadſchen* weder van daar te drijven; maar in plaats van dat, avanceerde geſtadig meer Volk derwaards, en wierden alle Quartieren verandert, en meeſt aan deſe zijde der Stad verdeeld, wijl men die daar geheel open, en nu de handen aan deſe kant vry hadde.

Het Leger werd ſeer verſterkt,

Het Leger wierd dagelijks verſterkt, ſoo door nieuwe troupen in *Engeland* gewurven, als met de Regimenten van *Kirkpatrik* uit den *Boſch*, *Tamminga* uit *Groeningen*, nevens die van *Boetſelaar* en *Leeuwen*, te ſamen een Macht van omtrent de 3000. Man uitmakende; ondertuſſchen wierd met grooten yver aan d'Approches uit alle Quartieren gearbeyd, ja dach en nacht deſelve even ſterk voortgezet. Ook wierd ongemeene vlijd aangewend, om de Rivier *Ram*, na de Stad afloopende, te ſtoppen, en door een nieuwe waterloſing, achter het Leger om, in de *Maas* af te leyden; maar dagelijks een ongemeen ſwaare Stortregen vallende, heeft alleſins de Gravers groot hinder aan-gebragt.

Veel Batteryen geraken in poſtuur:

In 't Quartier van Coll. *Hundebek* waren 2. ſwaare Batterijen opgerecht; en had men in d'andere Quartieren de nieuwe Batterijen, tot 10. in getal nu ook vaardig; waarmede men de Stad nu ſoo Furieus begon te beſchieten, dat men niet dan een geduurig Donderen van 't Kanon hoorde, een geſtadigen Blixem van opvliegende Kruyt ſag, en van alle kanten een continuëlen Hagel van Kogels gewaar wierd, te meer, om dat die van binnen, haar Kruyt en Loot abondant hebbende, dach en nacht onophoudelijk met ſulken verwoedheid vuur en vlam uit haar veelvoudig Geſchut braakten, dat vele oude ervaren Krijgslieden beleden, nooyt dusdanig Schieten in een Belegering geſien te hebben.

Dog die van binnen ſchieten uytnemend ſterk.

Een Schuyt of Pond waar mede een getal van 100. *Franſſen*, uit het verlaten *Ravelijn* over de *Maas* na de Stad vloden, was

ſoo rank en ſwaar geladen, dat te gronde ging, en ſy alle op 2. na verdroncken.

De Loop-grave van Coll. *Hundebek*, buitens Dijks, langs de *Maas* nu al tot op 15 à 16. Roeden aan 't Contreſcarp geavanceerd, wierden de Facinen, en alle andere noodwendigheden tot een Storm geprepareerd.

Dus den tijd niet ledig, tot den 11. deſes doorgebracht, quam ten ſelven dage d'Engelſche Coll: *Balentijn* uit 's *Hertogenboſch* in 't Leger, alleen uit curieusheid om dat te beſichtigen; en willende onder anderen de Werken aan 't verlaten *Ravelijn* wat naau beſpeuren, daar 't uitermaten heet voor 't Stads Kanon was, wierd door een derſelver kogels van 24. pont, hem het Hooft met d'eene Schouder weg genomen, 't Lighaam alſoo weder na den Boſch gezonden, en daar begraven.

Engels Coll: uyt Nieuwsgierigheyd het Leger komende beſien, komt jammerlijk om.

Allerley Voor-raad van ſpijs en drank was ongemeen goede koop in 't Leger, en in overvloed te bekomen; ondertuſſchen het in de Stad ſoo ſchaars begon te worden, dat men den 15. deſes daar al Paarden ſlachteden, om tot onderhoud van 't Guarniſoen te dienen, en deed men nu in 't Leger een generaal *Pardon* voor alle Overloopers verkundigen, die in een getal van 400. gedurende de Belegering ſich uit het Leger in de Stad hadden begeven.

Men eet reeds Paarde-Vleys in de Stad.

Ondertuſſchen was de Battery van 6. halve Cartouwen, in 't verlaten *Ravelijn* over de *Maas*, in volle ſtand gebracht, ſchietende 3. ſtukken yder 48. pont, en d'ander 3. yder 36. pont yſer, waar mede ſy gedurig op het *Rondeel* van de Stad, aan de *Maas* gelegen, ſoo vehement beukten, dat alles wat daar ontrent was, ſcheen te zullen geruïneerd werden; ſoo dat de *Franſſen* bevreeſt, of het geheele Rondeel, met al het daar op ſtaande Kanon, teffens in de *Maas* mogt neder ſtorten, al hun Geſchut daar af voerden.

Boven dien was ſeer ſchrikkelijk om ſien, het vliegen van ſoo meenigte Granaden, en dus ſwaare Bomben, die men door Vuur-mortieren, van ſeer hoog, in de Stad neder voerden, waar van ſommige een ſwaarte van 300, 400, 470, en 500. pont haalden, dewelke dagelijks in meenigte binnen de Stad nederſtortende, hoorde men daar over ſulken yſſelijken geſchreeuw en erbarmelijk gelamenteer der Ingezetenen, dat het ſchroomlijk om hooren was: want daar wierden binnen den tijd van 24. uren, wel 54. Bomben in-geworpen, zijnde de huyſen in ſoo groo-

De Staadſen werpen vreeſſelijke ſwaare Bomben in de Stad.

grooten meenigte geruïneert en ter neder geſtort, dat de ſtraaten op vele plaatſen onbruykbaar waren, en moeſt men, om voort te raken, boven over de huyſen heen klauteren, die als een Kegel-ſpel, d'een na d'ander omver geſmeten lagen; en de Kerken ſoo doorſchooten, dat die van alle kanten doorluchtig waren; 't geen meenig inwoonder dagelijks met de Doot moeſt betalen, als zijnde nergens meer zeker in hun Huyſen; en wierd der *Franſſen* beſten Ingenieur, door een Kanon-kogel, het hooft afgeſchooten, waar over men by den Gouverneur en andere Grooten een byſondere Droef heyd beſpeurde.

De Belegeraars overvallen de Franſche Wacht.

Den 20. *September*, de Loop-graven tot aan de voor-gracht van 't Contreſcarp genadert, wierd 100. Man onder Capt: *Verſchoor* gecommandeeert, de Franſche Wacht uyt het naaſt-gelegen *Hoorn-werk* op te ſlaan; 't geen by hen ſeer cordaat ondernomen, en ook dapperlijk volvoert wierd; want van deſe Franſche Wacht, 125. ſterk, wierd 40. Soldaaten met eenige Officiers ter neder gemaakt, 6. Man met een Lt: gevangen genomen, en de reſt ſoo geſond als gewond, binnen gejaagt; doch wierd door hen in den eerſten aanvang, den Capiteyn *Verſchoor* met 2. Kogels in de buyk, ter doot getroffen, en noch verſcheyde andere Officieren en Soldaaten gequetſt, waar onder den Lt: *Deutekom* ſijn beyde vingers van de hand quijt.

Komen Brieven van *Sijn Hoogheyt* in 't Leger:

Onderwijl quamen Brieven van *Sijn Hoogheyd* in 't Leger, aan ſijn Exell: *Rabenhaupt*, met expreſſe Ordre en Verſoek, dat hy de Belegering doch op het ſpoedigſte met aller macht ſoude voortzetten. Waar op aanſtonds de noch reſterende Batteryen wierden volveerdigt, de Loop-graven van alle kanten tot aan de Stads Grachten genadert, de Rivier de *Ram* geſtopt en geheel buyten-om geleyd, en boven dien by openbare Trommelſlag aan alle kanten bekent gemaakt; *Dat, by aldien yemand bekwaamheyd en luſt hadde, om met een Galdery de Grachten te paſſeeren, en het ſelve voor een ſtuk Geld aan te nemen, die ſoude ſich hoe eer hoe liever in 't Hooft-quartier voor de* GRAAF *aangeeven, en ſich by Sijn Exell: adreſſeeren; zullende hem alle de daar toe benoodigde materialen en behoeften verſchaft, en hy voor ſijn moeyten en arbeyd rijkelijk beloond werden.*

Waar op alles met ſterker yver werd voortgezet.

In diervoegen, dat nu door de Schriftelijke Ordre van *Sijn Hoogheyd*, de dappere Vigilantie van d'Heer *Rabenhaupt*, en de Perſoonlijke Preſentie van den Heer *Raad-penſionaris* FAGEL, de geheele Saak een gans ander aanſien kreeg.

Voorders wierd dagelijks exſtreem ſterk van weder-zijden ge-

ca-

canonneert, en die van binnen voor al niet het minſte, onderwijl de Belegeraars hen ſeer mildelijk, met het inworpen van afgrijſſelijk groote Bomben, Vuur-kogels, Stink-potten, en ander Brand-ſchut recompenſeerden; waar op die van binnen ook met Steenen begonden te ſchieten, tot den 28. deſes, wanneer de *Franſſen* met 60. Ruyters, en eenige Voet-knegten, een uytval op de Loop-grave van den Coll: *Nieuwland* deden, dan wierden aanſtonds met eenig verlies weder binnen gedreeven.

Coll: *Wagenheym* wert door geſchoten,

Den 29. dito, den Coll: *Hundebek* met ſijn Approches gevoordert tot aan d'Affnijding, die de *Franſſen* op de *Maas-dijk* hadden, en alles tot den Storm verveerdigt, gaf ſijn Exell: *Rabenhaupt* ordre aan de Regimenten van *Hundebek*, *Wagenheym* en *Tamminga*, om deſe Affijding te beſpringen: doch ſoo als ſy daar toe gereed ſtonden, wierd Coll: *Wagenheym*, 's middags ten 12. uren met een Kanon-kogel het Hooft verplettert; waarom d'Attaque tot des avonds ten 5. uren wierd uytgeſtelt, wanneer de voornoemde Regimenten, onder 't faveur van 't Kanon en Muſquetten, der gener die aan d'over zijde, in een Approche langs de *Maas* gerangeert lagen, tot drie verſcheyde reyſen weder op nieuw aanvielen, in diervoegen de *Staadſchen* de Poſt tot 3. maal herwonnen en verloren, tot eyndelijk die van d'over zijde ſoo hévig op de *Franſſen*, tuſſchen en achter d'Affnijdingen der Paliſſaden, chargeerden, dat die genoodzaakt wierden, ſich na de Stad achter de Storm-palen te retireeren; in welk faveur de *Staadſchen* haar avantage tot over de derde Paliſſading pouſeerden; maar de *Franſſen* weder met vers Volk onderſtut, dreeven de *Staadſchen* weder in volle furie te rugge, wijl de donkerheyd des nachts verhinderde, dat ſy met al het kanonneeren en muſquetteeren van die aan d'over zijde niet konden te rug gehouden werden: doch eyndelijk het Staadſche Volk met een uytnemende kloekmoedigheyd, op 't Franſche Voet-volk van *Bourgondien*, die daar de Wacht hadden, aangevallen en verjaagt hebbende, lieten de *Franſſen* 3. Mijnen ſpringen, waar door verſcheyde van de *Staadſchen* opvlogen, en de reſt in wanordening gerakende, wierden met verlies van over de 100. dooden te rug gedréeven; maar waren van de *Franſſen* weynig min geſneuvelt, alſoo men van weder zijden hardnekkig gevochten, en deſen Strijd wel van 5, tot 8. uren geduurt hadde. Waar op ook des morgens met het aanbreeken van den dag een Stilſtand van Wapenen wierd gehouden, om weder-zijds de Dooden te begraven.

d'Attaquanten beſtormen de Werken,

Maar de Franſſen drijven haar, door het ſpringen van 3. Mijnen, weder te rug.

Den 1. *October* ondernamen de *Staadſchen* wel weder een nieuwen Aanval op de ſelve Poſt, maar die alſdoen ſoo wel van de *Franſſen* voorſien, dreeven haar aanſtonds met achterlating van 30. dooden te rug: waarom de *Staadſchen* den Dijk voor deſe afſnijdings-werken, doorſnéden, en het Water uyt de Contreſcarps Gracht aftapten, om alles tot een generaalen Storm te verveerdigen, onderwijl men van alle Batteryen uyt het Leger, ongemeen hévig op de Stad canonneerde, en alle Loop-graven ſoo veel mogelijk avanceerden, hoewel den harden Regen daar in groot hinder deed.

7. Mannen door een Kogel ſwaarlijk gequetſt,

En Majoor *Finden* doot geſchooten.

En ſchooten die van de Stad ſeer furieus in de Loop-graven, waar door ſy 'er veel ter neder maakten, en onder anderen met eene kogel 7. Mannen op een rijg quetſten, werdende 4. yder een been af, 2. d'een arm, en den 7. de beyde beenen af-geſchooten. Omtrent ten 9. uren wierd d'Heer Majoor *Finden*, met een kogel in de Borſt ter doot getroffen; en ten 11. uren deed het Regiment van *Beaumont*, een ſterken Aanval op een Buyten-werk; maar moeſten met verlies van eenige dooden en gequetſten weder afwijken.

Voorts bleef men van wederzijden ſterk ſchieten, tot den 6. dito, wanneer wel 8. Schepen met Bus-poeder en ander Ammunitie, nevens 2. Schepen met Kanon, van den *Briel* in 't Leger arriveerden; weshalven men weder 2. nieuwe Batteryen ging oprichten, door een Franſch *Ingenieur*, die uyt de Stad tot de *Staadſchen* was komen overloopen.

Den 7. dito ſchooten die van binnen wederom al haar Kanon en Musquetten tot 3. maal los, tot Vreugde-teyken over 't Ontzet van *Oudenaarden*.

Sijn Hoogheyd komt in 't Leger.

Maar noch grooter Vreugden wierd den 9 *October* in 't Leger beſpeurt, over d'aankomſt van *Sijn Koninkl: Hoogh:* de Heere *Prince van Orange*, aldaar in eygen Perſoon, verſeld van den Heer Stadhouder *van Vrieſland*, en verſcheyde andere Opper-Officiers, in alles 17. hoog gequalificeerde Perſoonen, en gevolgt van 60. Standaarden Cavallery, nevens eenige Infantery, hebbende met ſoo ongemeene ſpoed gemarcheert, dat dien dach wel 17. Mijlen weegs quamen overzetten; en wierd terſtond het Huys te *Wichem*, tot *Sijn Hoogheyds* Verblijf geprepareerd, ondertuſſchen Sijn Exell: *Rabenhaupt* denſelve alle de Poſten en Quartieren van 't Leger aanwees, 't welk door verſcheyde Troupen, ſoo uyt de Frontieren als elders, en met de komſt van Sijn Hoog-gem:

Hoog-

Hoogheyd, soodanig wierd versterkt, dat men 't selve binnen weynig dagen, met een Macht van over de 10000. Man vermeerdert sach.

Den 10. dito des nachts ten een uur deden de Belegerden een Uytval in de Loop-graven aan den *Ravesteynsen Dijk*, daar sy 2. Bevelhebbers met eenige Soldaaten ter neder maakten; waar na met eenig verlies weder binnen wierden gejaagt. Een Uytval.

Den 11 en 12. wierd van weder-zijden soo fel met het Kanon op malkander los gebrant, dat men binnen dese 2. dagen wel 2. duysent Kanon-schooten telde. Werd weder-zijds fel gecanonneert,

Dan al-vorens had *Sijn Hoogheyd* alle de Werken rontsom de Stad wesen besigtigen, doende het meeste Gros van 't Leger, in een laagte, voor hem in Battaillie vertoonen: Hy stelde op alles goede Ordre; deed de *Circumvalatie*-linie merkelijk verswaaren, en wierd een grooten Krijgs-raad gehouden, waar in men besloot, de Stad van alle kanten met Force aan te taasten; waar toe men alles tot een generaale Storm verveerdigde. Sijn Hooght: stelt op alles seer goede Ordre,

Dese goede Ordre, en Persoonlijke Presentie van *Sijn Hoogheyd* gaf alle Krijgs-helden, soo hooge als laage Officiers, en gemeene Soldaaten tot den minste toe, sulken moed en couragie, dat alles scheen een nieuw Leeven te krijgen: En wierd op Bevel van *Sijn Hoogheyd*, den 12. deses, verscheyde Bomben in de Stad geworpen; waar door men die van binnen aan alle kanten Alarmeerden. Daar na men ter midder nacht uyt het Quartier van *Goldsteyn*, d'Attaque aanving met 200. Man, die van andere 200. onderstut, en naderhand van noch 2. Regimenten gevolgt wierden. Dese vielen met soo wakkeren Couragie aan, dat sy in 't korte, de *Franssen* uyt hun Werken dreeven, vallende de *Staadsen* in de Doorsnijding, die de *Franssen* op den Dijk voor de Brug-poort gemaakt hadden, alwaar 't Gevecht soo klemde, dat de Fransche Wacht genoodzaakt wierd, te wijken, te meer, alsoo de *Staadsen* hen met Granaden en Bus-kruyt-sakken groot hinder deden. De Plaats-voogt *Chamilly* het Gevaar der sijnigen vermerkende, herstelde haar met den Dégen in de vuyst, doende 2. Regimenten tot hun onderstand aannaderen, onderwijl hy gedurende het Gevecht, wel 5 à 6. Mijnen liet aansteken, waar van eenige meer schaden aan de *Franssen*, dan aan de *Staadsen* deden, werdende ondertusschen uyt verscheyde Quartieren eenige loose Alarmen gemaakt; waar mede de *Staadsen* hen van alle kanten in Actie hielden. De *Franssen* met een groote Macht En doet de Stad met Geweld aantasten,

Soo dat een Stilstand werd gehouden, om de wederzijds Dooden te begraven,

versterkt, deden haar weder uyt de Werken retireeren, met verlies van over de 200. Dooden, en een party Gevangenen, daar de *Franssen* mede binnen liepen, schoon sy ook van 't verlies niet vry waren, soo door 't springen van haar eygen Mijnen, als door 't Gevecht. Waarom men des morgens weder een uur Stilstand hield, om yder sijn Dooden ter aarden te bestellen.

De Franssen genoodzaakt een Werk te verlaten, doen wel 4. Mijnen springen.

Den 13. dito, deden die van 't *Golsteynse* Quartier een seer couragieuse Attaque, op een Werk aan den Dijk voor de *Velpse* Poort, tegen-over 't Hoorn-werk, 't geen met Haspels, Stormpalen, en Palissaden seer hecht was voorsien. De *Franssen*, na een harde Resistentie, genoodzaakt, het selve te verlaten, lieten wel 4. Mijnen springen, waar door weder meer dan 100. van 't *Staadsche* Volk in de loop bléven, daar onder 8 à 9. Officiers.

*Sijn Hoogh*t: doet het Contrescarp van 3. kanten bestormen,

Ten 11. uren des nachts deed *Sijn Hoogheyd* het Contrescarp met alle Furie van vier kanten gelijk bestormen, te weten aan de Brugsche Poort, aan de Bosch-Poort, tegens over het Bolwerk van *Prins Mauritz*, en aan den *Ravesteynsen* Dijk, werdende het Aanvals 'Zeyn, door 't lossen van 2. Stukken geschut gegeven. Soo haast d'Attaque aanving, wierd seer verwoedentlijk met Kanon en Musquetten op de Stad gedondert, ondertusschen wierd aan 't *Princen Bolwerk* weder-zijden hardnekkig gevochten, wanneer 2. Battaillions met de Bies-bruggen over de Contrescarps-gracht, vier in 't Gelid passeerende, sich op het *Glacis* in Battaillie stelden, daar de Fransche Wacht, maar weynig in getal, de wijk namen. Dies terstond 2. Capiteyns, van 48. Soldaaten gevolgt, over de Palissaden, in de Bedekte Weg sprongen. Maar de Plaats-voogt *Chamilly*, 8. Ruyters uyt yder Compagny, en het Battaillion van *Normandyen* derwaards detacheerende, vielen deselve, na eerst twee Chargien van de *Nederlanders* uytgestaan te hebben, met lossen Toom, à *corps perdu*, soodanig daar op in, dat na een uytsinnig Gevecht, de Belegeraars gedwongen wierden, de wijk te kiesen, met achterlating van wel 500. soo dooden, en gequetsten, als gevangenen, waar van 'er verscheyde, alsoo 't seer donker was, in de Contrescarps Gracht verdronken. De *Franssen* gingen hier ook niet mis; maar verlooren een getal van 3 à 400. Man.

Maar moeten met groot Verlies re rug wijken.

Seer kloek Bedrijf van een Fransche Ritmeester,

Men verhaalt, hoe zéker Fransche *Ritmeester*, in dese Attaque een kloek Bedrijf uytwerkte: want hy in den Beginne des Aanvals aan sijn Duym swaarlijk gequetst, haastelijk na de Stad liep,

om

om die te laten genéſen; maar de Wonde al te ſwaar, deed ſijn Duym afkappen, en keerde met groote Dapperheyd weder na den Strijd.

Van d'ander zijde trok de Franſche Slag-ordening van *Normandye* uit de Bedekte weg, en rangeerde ſich achter op *'t Glacis*, wanneer de *Staadſen*, na 20. Ruyters, en een groot getal Voet-knechten ter neder gemaakt te hebben, weder uyt de Bedekte weg moeſten wijken, ſneuvelende groot getal van hun Soldaaten, en veel brave Bevel-hebberen; en namen de *Franſſen* in den Bedekte weg 2. Caps: met een Vaandrig gevangen. Terwijl wierd aan d'ander twee zijden niet min vehement gevochten, doch moeſten de *Staadſen* daar insgelijks Retraite kieſen. *Sijn Hoogheyd* met den Raad-Penſionaris *Fagel* bléven, gedurende het Gevecht, alle Actien af-ſien: en wil men, dat *Sijn Hoogheyd* ſelfs mede ſou hebben Facinen helpen aandragen.

Den 14. 's middags ten 4. uren deden de Belegeraars weder een Aanval aan de Brug-poort, daar weder-zijds hardnekkig wierd gevochten. Maar 't Franſche Regiment van *Languedok* bood ſoo dapper Tegenweer, dat de *Staadſen* ditmaal weder genoodzaakt wierden, te retireeren. Zijnde aan beyde zijden ſoo veel in de loop gebleeven, dat men des anderen daags met het aanbreken des lichts, weder eenige uren Stilſtand moeſt houden, om de Dooden af te halen. En wierd dien dach, zijnde den 15. dito, weder een Attaque, uyt het Quartier van *Golſteyn*, aan de Brug-poort, ondernomen, wanneer de *Staadſen*, na groote Wederſtand, en weder-zijds hard Gevecht, Meeſter van der *Franſſen* Doorſnijding wierden, ſoo dat ſich daar op, en op 't *Glacis* ſterk poſteerden. Waar die uyt het Quartier van *Hundebek* des middags ten 3. uren, weder een Aanval pouſeerden op de Doorſnijding aan den *Raveſteynſen Dijk*, en deſelve na een ruwe Schermutſel, met beyder tamelijk verlies, ook emporteerden. Als-doen de Gracht voor de Bedekte weg, met Facinen en anderſins gevult hebbende, trokken d'Attaquanten ſoo ſterk daar over, tuſſchen het Hoorn- en Bolwerk van *Prins Mauritz*, dat ſy haar Avantagie zedert merkelijk pouſeerden: En eyndelijk 45. Franſche Ruyters, die de wacht op het *Glacis* hielden, ontmoetende, wierden van de *Staadſen* ſoo begroet, dat maar 15. met hun Bevelhebber al vluchtende ſich in de Stad begaven, om te ſeggen, het de Reſt nooyt na vertellen ſoude. Van de Belegeraars waren mede niet weynig geſneuvelt.

De *Staadſen* doen een nieuwen Aanval.

Die van binnen een Stilstand, tot begraving harer Doode verſoekende werd geweygert.

Die van binnen verſochten weder een Stilſtand, om hun dooden te begraven; maar wierd by *Sijn Hoogheyd* afgeſlagen, als geloovende, het by hen maar een geſochte Feynte te zijn, om de Werken der geavanceerde Belegeraars te verſpieden. *Sijn Hoogheyd* liet het Tractement der Granadiers merkelijk verhoogen, preſenteerende yder, die ſich vrywillig daar toe begaf, 8. ſtuyvers daags, wanneer ſy lédig, en 9. Gulden daags, als ſy in actie waren: daar ſy te vooren, in actie zijnde, maar 10 à 12. ſtuyvers genooten; in dier-voegen 'er binnen korten, ſoo veel quam aanbieden, dat 'er by yder. Comp: wel 10 à 12. wierd gevonden.

De Belegeraars attaquéren weder een nieuwe Poſt.

Den 16. *October* 's morgens ten 5. uren uyt het Quartier van *Hundebek* d'Approches dwers door de gewonnen Afſnijding, tot aan de Wapen-plaats voort-gezet, deden van die kant ſoo furieuſen Aanval, meer dan ooyt. Dan de Belegerden daar omtrent 2. Stukken met Schroot geplant, brachten d'Aanvallers groot hinder by; maar echter drongen die ſoo vinnig in, dat ſy de Wapen-plaats abſolut ſouden overweldigt hebben, indien niet de *Franſſen* verſcheyde van hun Mijnen hadden doen ſpringen, waar door den Belegeraaren niet alleen tamelijk verlies, maar ook groote confuſie wierd veroorzaakt. Dan kort daar na weder in Ordre gerangeert, vielen noch furieuſer dan te vooren aan, en ſtréden met ongemeene verwoedheyd op het *Glacis*, waar ſig des voorigen daags gepoſteert, en ſterk begraven hadden. Sy attaqueerden ook het Contreſcarp, maar tot aan hun Approches gerepouſeert, verlooren, en herwonnen ſy tot 4. onderſcheydelijke malen d'Afſnijdingen op het *Glacis*. In welk Gevegt weder-zijden veel Volk bleef, meenigte gequetſt, en eenige gevangen wierden. En lieten de *Franſſen* dien nacht niet meer dan 100. Man in de Bedekte weg, met expreſſe ordre, dat indien ſterk geättaqueert wierden, deſe Poſt te verlaten.

Coll: *Lindauw* het Hooft afgeſchooten.

Den 17. dito waren de Belegeraars met hun Trencheen of Loop-graven door het *Glacis*, en de Storm-palen van de Bedekte Weg, na de Brug-poort, en *Raveſteynſen Dijk* genadert, logeerende op drie plaatſen in de Contreſcarp tegen de Paliſaden, en de *Franſſen* aan d'ander zijde tuſſchen de Stad: en wierd alsdoen den Lt: Coll: *Lindauw*, met een Kanon-kogel in d'Approche het hooft afgeſchooten. De Plaats-voogt ziende, in wat Gevaar de Stad nu ſtond, veerdigde deſen nacht een expreſſe na *Maſeyk*, om daar den Nood bekend te maken, en Secours te verſoeken.

ken. Onderwijl lieten de *Franſſen* weder ettelijke Mijnen ſprin- De Franſſen laten ſeer veel Mijnen ſpringen,
gen, waar door, hoewel de Belegeraars het meeſte, ſy mede groote ſchade leden: en wierd door hun veelvoudige Mijnen, weder-zijds een groote macht Volks geſpilt; want de *Franſſen* al hun Werken rondſom de Stad vol Mijnen hadden gegraven, waar van ſy 'er t'elkemaal lieten ſpringen, ſoo haaſt geen kans meer ſagen, om de geattaqueerde Poſten te behouden; te meer, wijl haar alle hope van Ontzet, of geſecondeert te worden, wierd benomen, als zijnde het Leger rondſom van alle kanten ſeer vaſt getrencheert. En aan de zijde daar hun Secours van daan moeſt komen, was al het Land onder Water gezet, door het opſtoppen van de Rivier de *Ram*. Echter deden de *Franſſen* deſen nacht Sy doen een hévigen Uytval.
een furieuſen Uytval, op een Buyten-werk, waar 't Regiment van Sijn Exell: *Rabenhaupt* geplaatſt lag: Dan wierden ſoodanig ontfangen, dat met bloedige Koppen al vluchtende in de Stad Tijding van hun Onthaal brachten, met bericht, waar de Reſt gemeuvelt was; zijnde aan de Belegeraars zijde eenige Bevelhebberen gequetſt, en ſommige Soldaaten gebleeven. De doode Lighamen lagen tuſſchen de Werken, in meenigten op malkander gehoopt, wijl *Sijn Hoogheyd* continueel d'een Storm op d'ander liet doen.

De Moeder van een Franſche Lt: in de Stad, wetende, dat Sonderling voorval.
het Lighaam van haar Soon mede buyten onder de Dooden lag, preſenteerde 30. Ducaaten aan yemand, die 't ſelve wilde afhalen: 't welk een genereuſe Waag-hals willende onderſtaan, wierd door die van buyten, ſoo haaſt ter plaatſe quam, het Been afgeſchooten; ſoo dat hy, in plaats van den Doode weg te halen, ſelfs ook onder de Dooden leggen bleef.

Den 18. dito deden, de *Franſſen*, met een macht van 200. De Franſſen doen weder een ſterken Uytval.
Voet-knechten, en 60 à 70. Paarden, een ſterke Uytval op een nieuwe Battery in 't Quartier van *Golſteyn*: Maar de *Staadſen*, door een Overlooper, voorheen gewaarſchouwd, hadden ſich ſoo wel in poſtuur geſteld, dat de *Franſſen* vroeg in 't lumieren van den dach aankomende, ſoo wel voor een Morgen-groet wierden onthaald, dat veele het weder-komen vergaten.

Onder anderen een Frans *Majoor* gevangen werdende, vond men een Notitie van de laatſte Monſtering by hem, waar op in alles, ſoo kranken als geſonden, het Guarniſoen geen 2000. ſterk, geſpeſificeerd ſtond; daar ſy in den beginnen, een Magt van tuſſchen de 4. en 5000. Combattanten waren geweeſt.

De

Belegeraars bresseeren tot den algemeenen Storm.

De Belegeraars nu weder een nieuwe Battery, wel van 15. Stukken Geschut veerdig hebbende, Kanonneerden seer vinnig op de Stad, en op 't Hoorn-werk buyten de Brug-poort, om Bressen tot een algemeene Storm te maken. Gelijk ook ter selver tijd aan de zijde van *Ravesteyn* daar toe groote vlijd wierd aangewend.

Den 19. *October*, wierd ongemeen sterk van weder-zijden met Geschut op malkander losgebrand, onderwijl de Belegeraars seer yverig begonden te contramineeren, om niet alleen daar door des Vyands Mijnen van de Stad in de Contrescarp t'ontdekken; maar ook haar Volk te doen in de naaste Werken logeeren, met, bevrijd voor 't Kanon, onder door te passeeren. Waar by de *Staadsen* wel 3. Mijnen ontdekten, yder met 16 à 17. Tonnen Kruyt voorsien, die sy aanstonds uythaalden, en door 't Kanon weder na de Stad zonden; alwaar de Lijf-tocht seer duur begon te worden, aangesien men voor yder Hoen 2. Ducatons, voor een Kan Fransche Wijn, een Ducaton, een Pont Botter 8. Schell. en een Ey 8. stuyvers betaalde. Hier tegen was alles abondant in 't Leger, daar men *Sijn Hoogheyd* quam aanseggen, dat tot *Aarnhem* en *Nimwegen* wel 36. Voerluyden met wagens vol Buskruyt, van *Vytrecht* waren aangekomen, en sich daar soo wederspannig betoonden, dat geensins wilden voorder rijden, voor al eer tot hun contentement Beloond wierden. Als men nu hen betalen soude, deed *Sijn Hoogheyd* de Penningen in-houden, en de Voerlieden met gebonden handen by den Geweldiger brengen, met aansegging, dat 4. harer voornaamste Meuyt-makers souden werden opgehangen. Maar wierden gepardonneert, mits sy al de Gequetsten uyt het Leger af-voerden, en noch eenige Vragten van *Vytrecht* haalden, terwijl hun Makkers in Hegtenis bleeven.

En ontdekken wel 3. van 's Vyands Mijnen.

Eenige Voerluyden, om hun Wederspannigheyt gestraft.

't Was wonder, dat dese Lieden nu in hun kleyne, en maar onlangs genotene Vryheyd, dus hardnekkig en wederspannig waren: daar sy weynig tijds voorheen, sulks wel nacht en dach voor de Vyandelijke *Franssen* hadden moeten doen. Dan wierden nu getemt.

Den 20. dito, des morgens ten 2 à 3. uren avanceerden die uyt het Quartier van den Coll: *Hundebek*, met meenigte Takkebossen en Sakken vol aarde, na de Doorsnijding, die de *Franssen* op den Dijk, dicht onder de Stad hadden gemaakt, om daar een Logement op te rechten. Ondertusschen schoot men

van

van binnen seer sterk met Kanon op de gene die nog onbedekt lagen; en vielen ook 30. Granadiers op hen uyt, na dat voorheen twee swaare Bomben van boven langs de Wal daar onder heen hadden doen rollen; welkers opspringen, den Belegeraars groote schaade deed, soo dat met verlies van 80. Man moesten afwijken: zijnde 20. *Fransjen* gesneuvelt, en de Broeder van den *Graaf Guistard* dangereus gewond.

Den 21. dito ontdekten de *Staadschen* een Fransche Mijne, die sy deden springen, om namaals buyten pericul te zyn. De Belegeraars nu seer sterk met hun Approches dach en nacht tot dicht onder de Stad naderende, schooten die van binnen met een rasende verwoedheid sonder ophouden. Hier tegens quamen uit *Nimwegen* in 't Leger veel Werk-meesters, waar onder veel Smids en Timmerlieden, met meenigte Sakken, Korven en Vaten, om met aarden te vullen; nevens veel Balken, een grooten hoop Rijs-werk, en meer andere Materialen, om alles tot een algemeene Storm te prepareeren; wyl de Belegeraars soodanig met hun Loop-graven avanceerden, dat sy den 22. deses aan de Brug-poort, tusschen de *Maas* en het *Hoorn-werk*, tot op den Dam quamen, die het Water in de Grachten hield. Alles werd tot den algemeenen Storm verveerdigt.

Den 23. tusschen 4 en 5. uren 's morgens, het Keurbrandenb: Regiment van den Overste *Spaan*, in d'Approches van *Golsteyn*, aan de Brug-poort, de Wacht hebbende, brachten Takkebossen aan, om de Gracht van 't Hoorn-werk te vullen. 't Welk de Belegerden niet soo haast vermerkten, of vielen met een rasende furie daar op aan, en drongen soo sterk op de *Staadschen* in, dat die met verlies van sommigen, en nalating van meest al hun Facinen, de wyk moesten kiesen. Daar op de *Fransjen*, al de geattrapeerde Facinen in brand staken. Zijnde in dese Attaque weder-zyds een goet deel, soo gemeene Soldaaten, als Officiers gebleeven.

De Belegeraars alles gereet hebbende, om een algemeene Storm op de Stad te doen, wierd uit het Leger ten 9. en 10. uuren van alle Bateryen ongemeen sterk gecanonneert, om Bressen te krijgen. Waar op die van de Stad geensins schuldig blijvende, schooten soo vinnig, als 't Geschut naaulijks uitharden kon.

Den 24. *October* quam de *Grave van Waldeck*, de *Rhijn-Graaf*, en de *Prins van Lottharingen* in 't Leger voor de Stad, waar binnen men desen dach, by gebrek van Wijn en Bier, Water begon te drin- Men begind in de Stad, Water, in plaats van Wyn en Bier, te drinken.

drinken; en quam des avonds by donker, de Bode, die door den Gouverneur, den 17. deses, na *Maseyck* was gezonden, voor sonderlinge listigheid weder in de Stad, met Brieven, volgens het seggen der Franssen, van soodanigen Inhoud, dat *Sijn Majesteyt van Vrankrijk* expresselijk soude bevolen hebben; *Dat by aldien Sijn Hoogheid de Prince van Oranje Persoonlijk voor de Stad was, deselve aan Hem over te geven.* En bracht de Bode ook een Wild-braad van 8. Sneppen, voor den Heer *Chamilly* mede.

De Staadse, een Fransche Myne ontdekkende, bedienen sich daar van soodanig, tot hun voordeel,

Den 25. dito ontdekten de *Staadsen*, des morgens ontrent 5. uuren, een Myne van de *Franssen*, waar van sy hen ten voordeel willende bedienen, een slaauwe storm deden, op de daar by zijnde Fransche Wacht, die van dit onverwacht Onheyl gants onbewust, seer verwoedentlyk op d'Attaquanten aandrong, even als of die al teffens had willen vernielen. Waar op deselve, al wederstreevende, soetelijk te rug deynsden, tot soo lang sy de Myne gepasseert, en de *Franssen* even daar boven, of seer naby waren, wanneer deselve aangesteken, omtrent 250. van de Belegerden deed in de Lucht vliegen. De *Staadsen*, terstond hun voordeel verder pouseerende, vielen op d'overige *Franssen*, die in groote verbaastheid en verwerring stonden, soo dapper aan, dat sy deselve meest alle in de Pan hakten, en met Musquet-kogels in 't voetzant stieten, soo dat haarer wel tusschen 3 à 400. op de plaats doot bleeven.

Noch grooter Voordeel voor de Belegeraars causeerde dese Myne, daar derzelver opspringende vonken, in groote meenigte gevulde Granaden vlogen, die de *Franssen* tot hun defensie daar naby gestelt hadden. Want deselve alle aan-gaande, sprongen veele hun eigen Meesters om d'Oren, doodden eenige, en quetsten meer dan 20. Krygs-lieden. Boven dien maakte het opspringen deser Mine, een groote Opening in de Bedekte Weg naast den Dam.

Dat de Belegerden, het Zeyn, om te parlementeren, opsteken,

Waar op men ten 9 uren een Stilstand accordeerende, liet de *Marquis de Chamilly* het Zeyn, om te Parlementeeren, opsteken, wijl hy, als geen Ontzet noch Secours voor handen, beducht was, dat d'algemeene Storm, waar toe de *Staadsen* gereed stonden, die dien selven dach t'ondernemen, niet sou konnen met sijn zeer gesinolte Macht van binnen afweeren; wijl de voornoemde ontdekte Mine niet alleen groote schaade by hen, maar ook een seer wijde Opening, ten voordeele van de Stormers, gemaakt hadde.

Doch

Doch andere willen, dat hy 't alleenlijk dede, om d'Ordre sijnes Konings te pareeren. d'Eygentlijke oorzaak deses zy zoo 't wil, het Werk selfs wierd ten begeeren van de Belegeraars voortgezet, en zonden den Heer van *'s Gravenmoer*, den Overste *Lindeboom*, en den Heer *de Laquette*, uit last van *Sijn Hoogheid*, als *Gijselaars* binnen; waar tegens de Legermeester *St. Louis*, en den Heer *la Motte*, Majoor van *Normandyen*, wegens den Commandeur of Plaats-voogt, in 't Leger by *Sijn Koninkl: Hoogheid* quamen; dewelke desselfs meening over d'opgestelde Puncten van den *Marquis de Chamilly* verstaan hebbende, weder in de Stad keerden, om het Antwoord van *Sijn Hoogheid*, aan den Plaats-voogt te rapporteeren: duurende dit over en weder gaan, tot des anderen daags.

Den 26. 's morgens ten 8. uren, wierd eindelijk het Accoord getroffen, na de Gouverneur of Plaats-voogt eerstelijk als een Pretentie had opgestelt, de volgende Puncten: Waar op *Sijn Hoogheid* het onderstaande by yder Artijkel deed byvoegen: En het Accoord gesloten werd.

1. *Dat de Bezetting met volle Geweer, vliegende Vaandels, &c. soude uyttrekken.*

Dit stont *Sijn Hoogheid* toe.

2. *Dat sy al't Geschut met de Fransche Wapenen soude mede nemen.*

Hier van stont *Sijn Hoogheyd* de helft, te weten 24 Stukken, toe.

3. *Dat genoegzaam Geley van Holla: Troupen, na Charleroy, sou werden gegeeven; ook Vry-geley-Brieven van de Keyzersen en Spaansen; en dat de Plaats-Voogt Chamilly de Wegen soude ordonneeren.*

Toegestaan; doch *Sijn Hoogheid* sou de Wegen ordonneeren.

4. *Dat'er Wagens en Karren voor de Overvoering der Siecken en Gewonden soude werden gegeeven.*

Voor de Siecken en Gewonden stont men Schepen toe, om dat die te Lande niet zoo wel konden vervoert werden.

5. *Dat de Siecken en Gewonden, die niet wel konden vervoert werden, daar tot hun Geneezing souden verblijven, en dan Vry-geley-Brieven werden gegeven, om te vertrekken, daar't hen geliefde.*

Dat sy so lang op hun kosten mochten blyven; en de rest *Fiat.*

6. *Dat d'Overloopers niet weer ge-eyscht souden werden.*
Toegestaan alleen voor de Fransche Overloopers.

7. *Dat aan de Burgers, en Fransche Inwoonders, die wilden vertrekken, twee Maanden tijd soude vergunt werden, om hen daar toe te prepareeren.*
Toegestaan, voor de Fransche Burgers, die zedert het Fransche Bezit daar waren ingekomen.

8. *Dat de Paarden of andere Goederen; voor of in de Belegering gekregen, niet weder souden ge-eyscht werden.*
Toegestaan.

9. *Dat de Plaats-Voogt binnen 24. uren aan de Burgers, 't geen sy van de Franssen moesten hebben, sou doen betaalen.*
Toegestaan.

10. *Dat alle Gevangens van weder-zyden, sonder Los-geld, souden in Vryheyd gestelt werden.*
Toegestaan.

11. *Dat aan de Bezetting, geduurende d'Uyttocht, Lyfstocht sou werden gegeeven.*
Toegestaan.

12. *Dat men Vry-Geley-Brieven zou geeven, om de Fransche Redouten, Pontons, Schepen, en kopere Schuytjes na* Maastrigt *te voeren.*
Alleen voor de Kopere Schuytjes toegestaan.

13. *Dat de* Gyzelaars *van* Gelderland, *welkers Losgeld noch niet betaalt was, na* Charleroy *souden geconvoyeert werden.*
Kon *Sijn Hoogheyd* niet toestaan, dat de *Gyzelaars* mede genomen wierden: voor de rest, sich daar mede niet bemoeyende.

14. *Dat de twee Commisen van de Lyfstocht, die tot* Nimwegen *vast wierden gehouden, souden vry gestelt werden, met het Geld, 't geen sy wegens de Verkoop van 's Konings Koren moesten hebben.*
Dat sy reeds in Vryheyd waren, of gestelt souden werden; maar 't Geld belangende, dat raakte *Sijn Hoogheid* niet.

15. *Dat aan een yder Amnestie soude werden gegeeven.*
Toegestaan.

16. *Dat*

16. *Dat de Kapiteyn van de Bruggen, met sijn Schippers mede soude uyttrekken.*

Toegestaan.

17. *Dat de dach van d'Uyttocht aan* Sijn Hoogheyd *wierd gestelt.*

Dat sy op den 28. deser souden uyttrekken.

18. *Dat* Sijn Hoogheyd, *soo haast het Verdrag was geteeckent, een der Stads Poorten, dien hy begeerde, konde doen innemen.*

Dat *Sijn Hoogheyd* de Brug-Poort sou doen in-nemen.

Dit Verdrag weder-zijden behoorlijk geteykent, zyn dien selven dach des middags ten een uren de Regimenten van den *Prince van Courland*, van de Heeren *du Tel*, *van Leeuwen*, *van Wijnbergen*, en *van 's Gravemoer* daar in-getrokken. Den 27. prepareerden *de Franssen* alles tot hun Uit-tocht; en zond *Sijn Hoogheid* een mandeke met Limoenen, Oranje-Appelen, en meer andere Verversfingen tot een Refrischement voor den *Marquis de Chamilly*, die dat ook beleefdelijk in dank aanveerde. Het Staadsche Volk trekt in de Stadt.

Den 28. zijnde Sondach, deed *Sijn Hoogheid* des morgens vroeg het geheele Leger in Slach-Ordre stellen: waar op de *Franssen* ten 8. uren begonden uit te trekken, in volgende Ordre: En de Franssen daar uit.

Eerstelijk reed een Standaart Ruyters, gevolgt van ontrent 200. Wagens met Bagagie, Siecken en Gequetsten, en eenige koopere Schuytjes: als-doen quam het Voet-volk, 1600. Man sterk, en daar na 4. metale Stukken Geschut, yder van 6. Paarden getrokken: hier op volgde d'overige Ruytery 400. sterk: eyndelijk vertoonde sich de Fransche Gouverneur *Chamilly*, nevens d'Intendant *Madrid*, met verscheide Edellieden, en Bevelhebberen.

Hy zat op een schoon bruyn Paard, en dus omtrent een quartier-uurs van de Stad gekomen, daar *Sijn Hoogheyd*, met Graaf *van Waldek*, Heer *Rabenhaupt*, *Prins van Courland*, en andere voorname Heeren, den Uit-tocht aansach; trad van sijn Paard, en nam met een beleefde hoflijkheid, van *Sijn Hoogheid* Afscheyd, dewelke sich op sijn Paard wat buygende, hem een goede Reyse toewenschte. Die in 't voorby marcheren, Sijn Hoogheid groote Eer bewysen.

d'Intendant Madrid bewees *Sijn Hoogheid* ook groote Eer, en al de Krijghslieden lieten haar Vendels, Musquetten, en Spiessen

neder-dalen, gelijk ook de Ruyters haar Carabijnen, en Degens: Volgende onder den Rang eenige Karoſſen met Heeren en Dames, nevens 2. Capucinen. Alſoo geraakten de *Franſſen* voor 12. uren des middags uit de Stad.

Sijn Hoogheyt trékt binnen de *Graaf*. En Do. *de Roy* doet een heerlyke *Dank-predicatie*.

Sijn Hoogheid trok aanſtonds, na der *Franſen* Uyttocht, daar binnen, en reed alſdo voort na de *Kerck*, daar Hy ſijn *Hoff-Prediker*, *Do.* HENRICUS de ROY, vraagde; Of wel ſoo voort een DANK-PREDICATIE ſou konnen doen. Die daar op JA, antwoordende; ſprak *Sijn Hoogheyd* wederom: *Laat ons dan voort in de Kerk gaan, en alder eerſt* GODT *danckẽ*: *Dan zullen wy daar na voorders op alle andere Dingen Ordre ſtellen.* Hier op deed *Sijn Hoogheyd* het geheele Hoff en alle Officieren toenaderen; die alle, ſoo als ſy van buyten uyt het Leger quamen binnen rijden, voor de Kerk-deur van hun Paarden ſtegen; en voorgemelten D°. *Sijn Hoogheyds Hoff-Prediker* ſelfs, als met een Godvruchtigen yver bevangen, trad ſoo gelaarſt en geſpoort in de Kerk; maar tot aan den *Predik-Stoel* genadert, deed ſijn Ry-gewaad voor de Trap af; en maakte een ſoo heerlijke, als wel-ſtichtelijke *Dank Prediking*, over de Woorden, uyt 1 *Samuël 7. vers* 12. *Tot hier toe heeft Ons de* HEERE *geholpen.*

Sijn Hoogheid was recht over den Predicant in een ſluweele Stoel gezeten; en het Volk, by gebrek van Banken, op Meelzakken.

Daar wierd groote Voor-raad van allerhande Ammunitie en Oorlogs-inſtrumenten in de Stad gevonden, ſelfs ook meenigte Rockken, Hoeden, ja allerley Kleeding en Linne voor de Soldaaten; en, gelijk hier voor gezegt, omtrent de vyf-de-halfhondert Stukken Geſchut van allerhande *Calibre*.

Het groot verlies van weder-zyden, gedurende de geheele Belegering.

In dit Beleg zyn veel deftige Krygs lieden, en meenig braaf Soldaat geſneuvelt, hebbende die van binnen meer dan 2000. Man, ſoo Dooden als Gequetſten verlooren, waar onder wel 36. Capiteyns, en 134. Officiers. De *Staadſchen* van buyten, ſegt men, dat meer dan 5000. Man voor deſe Plaats hebben laten zitten, waar onder men rekent, dat 7. Collonellen, 140. Capiteyns, en 153. mindere Officieren geweeſt zijn: ſoo dat in alles van weder-zijden, gedurende dit Beleg, een Macht van omtrent 8000. Man is geſneuvelt. 't Geen niet ſeer te verwonderen ſtaat, aangemerkt het een ſoo langduurige Belegering van omtrent 4. Maanden is geweeſt, daar niet alleen continueel ſeer

seer heevig wierd gestormt, meenigvuldige furieuse Uitvallen gedaan, en in alle Attaquen weder-zijden seer hardnekkig gevochten; d'een om de Plaats met alle geweld te vermeesteren, en d'ander om die naar uiterste vermogen ter Behouding te defendeeren; maar wierd ook meest al den tyd, ja somtijds dach en nacht onophoudelijk van weder-zijden soo vehement uit sulken grooten getal swaar Kanon op malkander losgebrandt en gedondert, dat voor waarheid werd gesegt, daar meer dan hondert-duysent Kanon-schooten, gedurende dit Beleg, van beyder-zijden gedaan zyn, en boven dien, meer dan 3000. Vuur-potten en Bomben in de Stad geworpen, die daar de meeste huysen beschaadigt, groot getal seer verdurven, en sommige t'eenemaal geruineerd hadden.

Na dese glorieuse Verovering gaf *Sijn Hoogheid* aan den Heer *Rabenhaupt* Bevel; om met de Vriessche en Groeninger Krygslieden weder na die Gewesten te trekken, ten einde hen aldaar, van de moeyelijkheden deser swaare Belegering, wat uit te rusten en te verquikken. *Sijn Hoogheid*, verseld van den *Grave van Waldek* en andere voorname Persoonen, trokken na 't Heyr van den *Staat* des Lands; 't geen de *Keyserse* tot aan de *Maas* convoyeerden, keerende *Sijn Hoogheid*, na aldaar goede Ordre gestelt, en den Heer *Fariaux* met eenige Troupen na Keuls-Land gezonden te hebben, weder van daar na *Holland*.

Sijn Hoogheid begeeft sich weder na 't Leger.

Soo haast *Haar Hoog Mog.* de Heeren *Staaten Generaal*, van dese victorieuse Overwinning bericht kregen, hebben expresselijk by *Missive*, *Sijn* HOOGHEID daar over gecongratuleert en bedankt, als ook voor alle desselfs groote Voorsorge, onverdrietigen Arbeyd, uitmuntende Couragie, en meenigvuldige Devoiren, niet sonder lijf en levens gevaar, geduurende de ses-jarige *Campagne*, en nu besonderlijk in de herwinning van dese Stad *Grave* betoont, &c. En deden *Haar Hoog Mog:* nevens dien ook een algemeene DANK-DACH door het gantsche Land, tegens den 7. *Novemb.* uitschrijven, *Om* GODT *de* HEERE *besonderlijk over dese favorable Overwinning te dancken, en nevens dien ook naar ouder gewoonte, alderley Vreugde-teykenen, met Vuuren, als anderssins te bewijsen.* Boven dien deden *Hare Hoog Mog:* de soo heerlijke Overwinning deser notabele Vesting de *Grave*, niet alleen door Expressen, aan den Spaansehen Gouverneur, sijn Exell. *de Montery* bekent maken; maar selfs ook aan verscheyde andere voorname Potentaaten Hoven.

En werd by een Missive van hare Ho: Mo: gecongratuleert en bedankt.

Die ook een algemeene Dank-dag doen uitschryven.

Overal

Groote vreugde in Holland en Gelderland wegens d'Overwinning van de Graaf.

Overal door geheel *Holland*, en voornamentlijk in den *Haag*, wierd in den beginne van *November*, groote Vreugde-teykenen over dese heerlijke en glorieuse Overwinning betoont; aangesien het een seer groote blijdschap door geheel *Nederland* baarde, dat de Stad *Grave* weder onder 't Gebied van desen STAAT, en als een bequaam Lidt, tot sijn behoorlijk Lighaam was geraakt. In den *Haag* had men op den Vyverberg 6. Stukken Geschut geplant, die geduurig wierden los-gebrant; maar wijl ter selver tijd een sterken wind waayde, wierden meenigte Vuurwerken niet aangestéken; 't welk de Vreugde-teykenen soo door geheel *Holland*, als *Gelderland* seer verdoofden. De Spaansche Gezand Vierde alder sterkst onder de uytheemsche Ministers, hebbende al sijn Pek-tonnen doen Wit, Blaauw, en Oranje verwen. De Brandenburgsche Ministers vertoonden voor de Glasen, een Rooden Arent, 't welk *Duytsland* beteekende; hebbende op een ander plaats, de Keurvorstelijke Wapenen aan d'eene, die van *Sijn Hoogheid* de *Prince van Oranje*, aan d'andere zyde, en de Stad GRAVE in 't midden gestelt.

Den 9. deses, zijnde 2. dagen na dese Vreugde-viering, arriveerde *Sijn Hoogheid*, met den *Prince van Vriesland*, en verscheyde Edelen, van *Soesdijk* in den *Haag*. Waar op de 12. Vaandelen der Burgery sich in de Wapenen rangeerden, en de Magistraat deser Plaats, nevens al de Burgers Capiteyns sich na boven begaven, om *Sijn Hoogheid* seer blymoedelijk te verwelkommen. Waar na Sijn hooggem: Hoogheid, ter Vergadering van *hare Hoog Mog*: raport doende, wegens de Verrichting der laatste *Campagne*, wierd door den Heer *van Viersen*, ter Vergadering presideerende, over sijn goede Conduiten, vlijtige Voorsorgen, onverdrietigen Arbeyd en Moeyte, tot bevordering van 's Lands Dienst en Welvaren, seer solemnelijk Bedankt. En besloten voorder *Haar Hoog Mog*: in hunne Vergadering, al het Geschut, 't welk met de Wapenen van *Vrankrijk* geteekent, in de Stad GRAVE wierd gevonden, den *Prince van Orange*, als een Vereering aan te bieden, tot dankbaarlijke Erkentenis van sijn wyslijk Beleyd, en deftige Dapperheid, in de Belegering van de *Graaf* betoont.

En presenteeren *Haar Hoog Mog*: al het Fransche Geschut aan *Sijn Hoogheid* te vereeren.

De *Raad-Pensionaris Fagel* insgelyks ter Vergadering van de *Staaten van Holland* Raport van 't Beleg der Stad *Grave* doende, prees ongemeen de groote Vigilantie en Manhaftige Dapperheid,

door

door hooggem: *Sijn Hoogheid* aldaar betoont; verhalende, hoe in den beginne de Stad met geen genoegſame Wakkerheid was aangetaſt geworden; maar men in tegendeel, van een Blokkade had beginnen te ſpreken. Doch ſoo *Syn Hoogheids* Preſentie ſich daar vertoonde, was alles met een dubbelden yver, als of yder een nieuw Leven krijgende, voortgezet en aangedreven geworden; 't welk *Sijn Hoogheid* ſelfs met groot Gevaar ſijns Levens had beſtierd. Dan vele waren van gevoelen, dat men de ſlappe Voortgang der Belegering, in den aanvang beſpeurt, niet aan d'Onachtſaamheid der Bevel-hebberen, maar aan 't Gebrek van genoegſaam Volk had te wyten.

Voordere VELD-TOCHT, en Eindiging der CAMPAGNE van de Bond-genooten, en d'overige Franſche Krygs-Macht.

DE Keyſerlijke Troupen, onder den Generaal *de Souches*, leggende nu tot *Bernighem* in *Luykerland*, waren gereed om hooger op te marcheeren, na dat Generaal *Spork* den 30. *October*, het Commando deſer Volkeren, van den *Grave van Souches* had overgenomen, en aanſtonds met *Sijn Hoogheid* de *Prince van Oranje* geconfereerd, over het verder employ deſer Krijgs-Magt; als wanneer men volkomentlijk had beſtemt, dat eenige Troupen, ſoo van deſe *Keyſerſche* als *Spaanſche* en *Staadſche* Volkeren ſouden gedetacheerd werden na de Stad TRIER, om deſe Plaats nog voor de Winter te belegeren, waar toe de ſelve Keurvorſt reeds allerhande voor-bereydſelen gemaakt, en al eenige Troupen op de been gebragt hadde.

De Bondgenoten reſolveeren *Trier* te belegeren:

Welk voornemen den *Franſſen* niet ſoo haaſt ter ooren gekomen, of hebben aanſtonds een conſiderabel *Secours* derwaards gezonden; ſelfs begaf ſich de *Marſchal de Crequi* uit het Leger van *Turenne*, met eenige Troupen na *Metz*, om by alle voorval deſe Stad naar uyterſte vermogen te ſecundeeren. Waar op dit ondernomene Deſſeyn, hoewel tot groot misnoegen van hooggem: *Keurvorſt*, raadſaamſt, moeſt verandert werden. En ging men toen ſijn Oogmerk ſtellen, om ſich van eenige Plaatſen in het *Biſdom van Luyk* te verzekeren, byſonderlijk wegens het gene ſich den 18. *October* tot *Dynand* had toegedragen, zynde aldaar door

Maar de Franſſen daar tegen voorziende, verydelt den Aanſlag.

door eenige Franſche Intriges, en looſe ſtréken, den Burgeren diets gemaakt, dat in de plaats van 't Keyſerlijke Guarniſoen, 't welk *Graaf de Souches* in de Voor-Somer daar had gelaten, de *Spaanſſen* op het Kaſteel ſouden gebracht werden. Om 't welk tegens ſoodanig ongeval te verzekeren, men een meerder getal Burgers daar op had laten komen; welke eindelyk ſterker dan de Keyſerlijke Bezetting geworden, deſelve vermeeſterden en daar uit ſloegen, nemende daar tegen tot meerder verzekering, een macht van 6 à 700. Franſſen binnen: 't welk den *Generaal Spork* occaſie gaf, om derwaards te trekken. Dies hy van *Beeringen* opbrekende, ſijn Marſch na *Hoye* nam, alwaar alleen op het Kaſteel een weynig Bezetting was gelaten, echter bleef de Commandant daar weygeren, deſe Plaats ſonder ordre van de *Staaten van Luyk*, over te geven; waarom *Generaal Spork* alleenlijk eenige Bezetting, onder 't Commando van den *Grave van Chaviniack*, in de Stad liet, ondertuſſchen het Kaſteel noch onder de macht der *Luykenaren* bleef; en de *Generaal Spork* ſich direct na *Dinand* begaf; zynde een ſterk Stedeken, met een vaſt Kaſteel boven op een Berg verzien; gelegen in 't *Graafſchap*, en ten Zuyden de Stad *Namur*; hebbende een Steene Brug over de *Maas*, en reſorteert onder 't *Biſdom* van *Luyk*. Derſelver Inwoonderen zonden aanſtonds op gemelt Keyſerlijke *Generaal* ſijn aantocht, eenige Gedeputeerden te gemoed, doch te vergeefs. Dies die van binnen een vaſt Beſluyt trokken, ſich tegens de *Keyſerſen* te weer te ſtellen, en namen een goet getal Boeren tot hun Aſſiſtentie binnen.

Waarom de *Keyſerſen* ſich na *Luyker-land* begeeven.

Daar ſy *Dinand* beleegeren.

Doch *Generaal Spork* den 19. *November* voor de Stad komende, deed aanſtonds eenige Batteryen daar tegen opwerpen, en deſelve met 20. Stukken Kanon, uit *Namen* en *Charlemont* beplanten. Echter bleven die van binnen ſoo wel gereſolveert, om de *Keyſerſen* het Hooft te bieden, dat ſelfs hun Vrouwen en Kinderen daar op uit zonden. Maar den Strijd door een felle Kanonnade van buyten aangaande, en gants geen apparentie van eenig Secours of Ontzet te gemoet ſiende, hebben hun hoogen Moed haaſt ſoo laag laten zinken, dat reeds den 21. dito reſolveerden, ſich by Capitulatie over te geven, eerſt de Stad, en naderhand ook het Kaſteel, werdende de Franſche Soldaaten vry gelaten, met hun Bagagie uit te trekken, doch de *Luykenaars*, en byſonderlyk den Gouverneur van 't Kaſteel, als Krygs-gevangenen mede genomen, luydende hare Capitulatie als volgt:

En in-neemen.

CA-

CAPITULATIE, gemaakt den 21. November, tusschen sijn Exellentie den *Grave Spork*, Generaal en Commandant van 't Keyzerlijke Leger, en *Johan Crahan*, en *Johan Cresseigne*, geseyt *Thosse*, Gedeputeerden van de Stad *Dynant*.

Capitulatie tusschen de Stad en de Keyzersen.

GEzien de gedane Submissien door de voornoemde Gedeputeerden, aan Sijn Keyserlijke Majesteyt, *en Sijn gemelte* Excellentie, *in Name van hen geheele Gemeente, accepteeren deselve in Name van Sijn Hoog-gemelte* Majesteyt, *en prefereerende uyt een particuliere Goetheyd, de Clementie aan de Rigeur; heeft gegeven en gepardonneert aan de voornoemde Stad en desselfs Inwoonderen, Onderdaanen van* Sijn Majesteyt, *alle Prevaricatie, dewelke souden mogen begaan hebben tegen haar Devoir en getrouwe Onderdaan n van deselve, soo aan de Stad als Kasteel, tot prejuditie van de Ordres van* Sijne Majesteyt *en desselfs Garnisoen, op Conditie, dat de Borgers en Inwoonders van de Stad, en desselfs Appendentien zullen renouvelleeren den Eed van Getrouwigheyd en Gehoorzaamheyd aan* Sijne Majesteyt *in Handen van Sijn* Exellentie, *en die gene, die* Sijn Exellentie *daar toe gelieven zal te committeeren; gelijk ook te herstellen de Fortresse met de Wapens en Ammunitie in handen van den Commandant, die aldaar zal gestelt zijn van* Sijn Keyserlijke Majesteyt, *en dat de Borgers promtelijk in handen van* Sijn Exellentie *zullen stellen de Poorten der Stad van* S$_t$. Nicolaes *tot Pand van haar goede Trouwe, mitsdien dat* Sijn Exellentie *belooft in de Naam van haar* Keyserlijke Majest: *hen te laten Lyber, en in de vreedsame Possessie van haar Goederen, roerende ende onroerende, en haar te conserveeren in de Privilegien, van dewelke sy gaudeerden hier voorens als Litmaten van 't* Ryk *en 't Land van* Luyk, *verzeekerende, het Garnisoen, dat daar binnen zal werden gelaten, zal leeven met zeekerhaid, goede Ordre, en Discipline, en dat tot haar Subsistentie niet meer zullen contribuëeren, als bedraagt haar Portie met de Generaliteyt van 't* Land van Luyk. *Gedaan in 't Keyzerlijke Leger voor de Stad van* Dinand, *op dach en jare als boven.*

Was onderteykent

Johan Grave Spork, Johan de Crahan, Jean de Cresseigne,
gezeyt *Thosse.*

De Keyserlijke Generaal dan een genoegsame Bezetting in *Dinand* gelaten, is met het Gros van 't Leger weder na *Hoye* afgezakt, alwaar te vooren sich alleen met een vrye Pas over de *Maas* vernoegt hebbende, nu op den 25. *November* ook het Kasteel deed sommeeren: Dan de *Grave van Merode*, als een wakker Soldaat, daar het Commando voerende, heeft sich in postuur van Defensie gesteld. Waar op de *Keyserse* het Kasteel den 28. dito tot den eersten *December* soo hevig beschooten, dat sy 't selve als-doen vermeesterden op *Discretie*, die sy niet grooter betoonden, dan soo haast als 't Garnisoen uit trok, sy dat met alle Man plunderden.

Met noch verscheyde andere Plaatsjes,

Waar na de Generaal *Spork* de Kasteelen van *Clocquien*, *Egremont*, en meer andere daar omtrent, ook bemagtigt en in bezetting genomen hebbende, om het geheele *Land van Luyk* in Contributie te houden, is den 6. *December* met het Gros van 't Keyserlijke Leger te *Chinai*, over het swarte Water getrokken, en door het Ryk van *Aken*, na *Bon* gemarcheerd, om daar de Keyserlijke *Generaliteyt* by te woonen, na tot *Luyk*, *Aken*, *Spa*, *Verviers*, en meer andere Plaatsen, een goede Contributie, om van Inquartiering bevrijd te zyn, bedongen te hebben.

Waar na de *Geallieerden* hen in de Winter-quartieren begeeven,

Waar mede wy de verrichtingen der Keyserlijke Troupen, en haar Veld-tocht deses jaars 1674. zien ten einde loopen. Gelijk men ook de *Spaansse* door *Gelderland*, *Limburg*, *Henegouwen*, *Braband*, *Vlaanderen*, en *Luxemburg* reeds in de Winter-quartieren verdeelt vond; wijl daar toe het Zaysoen verre genoeg was geavanceert. Dies ook de *Grave van Waldeck* het Staaten Leger had afgevoert, en de Volkeren in Zekerheid gebragt; soo dat maar alleen den Majoor Generaal *Fariaux*, met eenige Troupen naar het *Sticht Keulen* was gedetacheerd, met expresse Ordre, tot d'Expeditie van *Trier*. Doch dit Voornemen, om Redenen hier voor gemeld, gestaakt zynde, heeft sich in dat Aards-sticht geinquartiert; en by den *Bisschop van Keulen* ernstig aan-gehouden, tot d'ontslaging der *Ostagiers* van *Deventer* en *Swol*, die den *Bischop van Straatsburg*, met sich naar *Maastricht*, had gevoerd, en by Accoord van Vrede, met desen *Bischop*, wel uitdrukkelyk bedongen was, deselve op vrye voeten souden gestelt werden. Echter dese Nederlandsche Generaal, dies aangaande niets konnende obtineeren, heeft sijn Troupen lager na *Orsoy* afgevoert, en daar in de Winter-quartieren gelegt, om aldus door Militaire Exe-

Executie, de uitgeloofde Rantsoen-penningen, en achterstallige Contributien, den *Lande van Luyk* af te vorderen. Zynde midlerwyl de *Fransſen* onder *Prince van Condé*, na het Ontzet van *Oudenaarden*, ook in de Winter-quartieren getrokken, als hebbende sich in de Spaansche Conqueſten verdeelt, ondertuſſchen gemelte *Prins*, sich perſoonlijk den 12. *October* na *Paris* begaf, latende het Commando der *Militie* en der Conqueſten aan *Duc de Navaillies*; soo was hier mede ronds-om door ganſch EUROPA de geheele CAMPAGNE van dit jaar 1674. ten eynde gebracht. Dies wy Ons, van d'Eyndiging deſer Land-tochten, tot het Vervolg der Oorlogs-courſen ter Zee begeeven.

Verrichtingen van 's Lands OORLOGS-VLOOT ter ZEE.

HIer voor op pag. 922. hebben wy 's Lands Vloot gelaten in *Tourbay*, nemende d'Admiraal *de* RUYTER, met het meeſte Gros der Schepen, en het meeſte deel der Land-militie sijn Cours na de *Weſt*, onderwijl d'Admiraal TROMP en de *Graaf van Hoorn*, met ruym 2000 Land-volkeren, noch eenigen tyd daar bleven leggen.

Al-voorens het Vertrek van den Heer *Lt: Admiraal Generaal de* RUYTER, op deſſelfs Convocatie, den 26. *May* een generale *Krygs-Raad* gehouden, en daar in het Noodige tot de wederzyds verſcheyde Onderneemingen beraamt en vaſt-geſtelt, heeft wel-gemelte *Admiraal de Ruyter* daar ook gepreſenteert; Dat, nademaal hem van *Sijn Hoogheyd de Heere Prince van Oranje* by Inſtructie van den 6. deſes, was geinjungeert, sich, omtrent het saluëeren van d'Engelſche Konings Schepen, punctuëelijk te reguleeren naar 't 4. Artikel van 't *Vreedens-Tractaat*, tuſſchen den *Koning van Groot Brittannien*, *en Haar Hoog Moogenden* den 19. *February* laatſt leden geſlooten, *Sijn Ed:* 't ſelve Sentiment requireerde van den ſelven *Krygs-Raad*, nopende de Forme en Maniere, die in de gezeyde *Saluätie* diende gehouden en geobſerveert te worden. Waar over rijpelyk gedelibereert zynde, is, met genoegſaam eenparig Advys van alle de preſente Leden, beraamd en gereſolveerd, dat, wanneer men mocht komen te bejegenen eenig Engels *Konings* Schip, Schepen of Vaartuygen, 't zy daar op Vlaggen van *Commandement* waayen, of geen, het Opper-hooft van 's Lands Vloote, en vervolgens alle Hooft-Officieren, in

De *Ruyter*, volgens Inſtructie van *Sijn Hoogheyd*, ſtelt Ordre op het Saluëeren voor d'Engelſen.

goede Ordre zullen saluëeren, met het strijken van hun Vlaggen en schieten 11, 9, 7, en 5. Kanon-schooten, en de Vlaggen soo lang gestreecken by de stok te laten hangen, tot men buytens schoots is gekomen van die men heeft gesaluëert, sonder dat eenige particuliere Kapiteyns of Commandeurs hebben te schieten, maar alleen hun Top-zeylen mede te laten vallen; ten ware dat verre van 't Gros van de Vloot verscheyden, of op de Brand-, of Wachten waren gezonden, en aldaar diergelijke Ontmoetingen hadden; in welk geval sy al hun Top-zeils zullen laten vallen, en de Commandeur 5, en yder Kapiteyn 3. Schooten tot Saluätie doen. Dan, in cas, door eenig Engelsch *Konings* Officier wierd gepretenteerd, dat 's Lands Hooft-Officieren hun Vlaggen van Commandement soo lang gestreeken souden moeten laten blijven, als sy Hem in 't Gesicht waren, of daar mede eene Coers zeylden, en daar van ten tweede-maal tot Strijken wierden gesommeert, gelijk daar van Exempelen konden werden geällegeert, dat men sulks voor die tyd, en bevooren hy een Schoot schiet, promt zal doen; maar terstond daar op bequame Persoonen aan sijn Boort zenden, en in civile Termen versoecken, te weten, de Naamen van hem en sijn Schip, en serieuselijk doen afvragen, of sulke maniere van procedeeren, omtrent de geseyde Saluätie, de begeerte van *Sijn Majest: van Groot Brittannien* is, en Hy daar toe expresselijk gelast heeft; relateerende sijn Antwoord en Wedervaren op dat Subject pertinent aan de Vlagge; die dan daar van zal communicatie geven aan den *Staat* en *Sijn Hoogheyd*, en daar op versoecken derselver Hoog-wijse Dispositie, en nader Ordre.

Engelsche Heeren komen de Hollandsche Vloot bezichtigen.

Hier op des anderen daags dicht onder *Douvres* binnen schoots komende, wierd het daar leggende Kasteel behoorlyk gegroet; 't welk wederom volgens gebruyk antwoorde. Waar na veele Engelsche Grandes en andere curieuse Liefhebberen de Nederlandsche Vloot quamen besichtigen; betoonende aan den Heer Admiraal de *Ruyter* en den Heer *Grave van Hornes* groot contentement, over de Begroeting en Eere aan des Konings Vlagge op 't Kasteel beweezen; en na wederzyds Lands Overigheyds Santeen gedronken, en met den anderen wel Vrolijk geweest te hebben, trokken weer na Land. Des avonds arriveerden noch 6. Schepen by de Vloot, waar onder dat van den *Lt. Admiraal Bankert*, die onderwyl op een ander Schip was over geweest. Den 28.

zeyl-

zeylden langs d'Engelsche Wal, en quamen dwars door *Rommeny* op 8. Vadem Water ten Anker. 's Middags Krygs-raad houdende, gingen 's avonds onder Seyl. Den 29. het *Vuer-Baak* van de *Cingels* dwers van hun hebbende, quamen 's avonds daar onder ten anker. Den 30. dito raakten door contrary Wind weder onder *Douvres*, na de Heer *de Ruyter* des morgens had geördonneert, dat, indien eenige Schepen door Storm van 't Gros mochten komen af te dwaalen, sy onder de *Cingels*, daar de *Rendevous* sou zyn, soo lang men be-ooften *Wicht* was, souden komen; maar bewesten zynde, en *Poortland* niet konnende bezeylen, tot *St. Helena*; doch anders onder 't selve: of indien 's Lands Vloot verder west-waards was, in *Tourbay*. En 's Lands Vloot op d'een of d'ander plaats niet vindende, souden naar *Goudstaart* avanceeren, daar expresselijk een Schip sou blyven leggen, om hen aan te wysen, werwaards d'afgedwaalden weder by de Vlag souden konnen komen.

De *Ruyter* stelt Ordre, hoe de Schepen den anderen weder konnen vinden, in geval door Storm van den anderen quamen te geraken.

Den 31. dito quam een Engels Konings Jacht in de Vloot, 't welk daar volgens 't nieuw bedongen Recht, en 't oud Gebruyk, wierd begroet. Den 1. *July* weder onder Seyl gaande, quam een Vries Oorlog-Schip uyt het *Vaderland* in de Vloot; die, na een wyl heen en weer sukkelens, den 8. deser voor *Tourbay* ten Anker quam; gaande als-toen de Heer *Grave van Hornes*, uyt de Heer *de Ruyters* Schip, op dat van de Heer *Tromp* over. Des nachts ging de Heer *Lt. Admiraal Generaal de Ruyter* met sijn onderhebbende *Esquadre*, als booven gesegt, naar de *West-Indiës*; blyvende het Regiment van voormelte *Grave van Hornes* op het Amsterdamsche Esquadre, onder den Heer *Lt: Admiraal Tromp* verdeelt.

De *Ruyter* dus sijn Cours met een spoedige voor-wind achtervolgende, is den 19. *July* tot in 't gesicht van *Martenique* gekomen; waar op terstond den Krygs-raad aan sijn Boort deed t'samen komen, om te overleggen en te beramen de Ordres, die daar in de Landing dienden ge-observeerd te werden.

De Ruyter komt voor de Baay van *Martenique*.

Dese Vloot gesamentlijk 48. Zeylen sterk, waar onder 20. kloecke Schepen van Oorlog, hebbende d'Admiraal *de Ruyter* tot sijn Vice-Admiraal, *Cornelis Evertse* van *Zeeland*; en tot Schout by Nacht, sijn Soon Jonker *Engel de Ruyter*; quamen alsoo den 20. *July*, met stil weer, voor de *Baay* van *Martenique*, genaamt *Kuylsack*, wyl deselve sich in forme van een *Sack* opdoet, en bequaam

quaam is, om de daar in-loopende Schepen, voor de schroomelijke Orcanen, en onstuymige Tempeesten, daar in dat Gewest veel vallende, te beschutten. De *Staatsen* wierden hier wel elf Fransche Schepen gewaar, waar onder een Konings Fregat met 46. Stukken, genaamt *le Jeux*, daar Capiteyn *Amblimont* op commandeerde, leggende alle dicht op-gekort onder het Kasteel, voor de Baay. Dan de *Staatsen* meer te Lande-waard naderende, sagen daar eenig Krygs-Volk onder een wit Vaandel marcheeren; waar op een *Snaauw* dicht onder de Wal, daar onder losbrande; dies koosen de *Fransen* de wijk, na eenige Huysen in Brand gestoken te hebben, die sy geloofden, hen nadeelig tot haar Defensie te zyn.

Daar hy sijn Volk doet Landen:

Kort na de middag deed Adm: *de Ruyter* het Zeyn tot de Landing geven, zynde al-voorens de Militie, onder 't Opper-commando van den Colonel *Uytenhove*, in 3. *Brigades* verdeelt, en elk met 20. Granadiers versien, die alle op het *Zeyn* van eene Kanon-schoot, in de Sloupen en Booten gesprongen, vol moed en couragie, naar het Land roeyden, niet tegenstaande al het hevig Kanonneeren der *Fransen*, van hun Schepen, die in de *Baay* lagen. En wierden boven dien, soo haast sy wat dichter onder 't Land quamen, ook dapper met Musquet-kogels uit de Bossen begroet; bysonderlijk van zéker Hoogte, die de *Fransen*, om dese Landing te beletten, daar dicht aan de Wal hadden opgeworpen. Dan wierd wel haast van de *Staatsen*, die met volle furie daar op aan-drongen, vermeestert. Dies de *Fransen* sich aanstonds na de Hoogte van haar Fortresse retireerden, tetwijl *de Ruyter* noch een Macht van 1500. Boodsgesellen te Lande zond. Waar uyt daar een wederzyds hevig Gevecht voor viel, doch met eenige disavantagie voor de *Staatsen*, ter oorzake de *Fransen*, achter des Lands hoogten, van hare Scheeps Marsen, als mede van een hoog gelegen, seer wel versterkte, en uitmuntend vast gepalisadeerde Baterye, op de Staatsen, die beneden op het vlakke, voor hen bloot stonden, gemakkelyk konden flankeeren, sonder dat het Kanon der Staatsche Schepen, eenige force op hen konde doen, als naaulijks toereykende.

En hoewel d'Aanvoerders en Bevelhebbers sich in desen Aanval uitnemend dapper, ja, lof- en roem-waardig gedroegen, als sich allesins onverzaagdelyk voor aan voegende, ja selfs tot aan de Middel in 't Water springende, om hun Navolgers meer met goede

goede Daaden, dan met schoone Woorden, die somtyds niet veel ter zake doen, dapperlijk voor te gaan; soo gelukte egter de Saak niet naar wensch, noch sonder Ongeval, als werdende in den eersten Aanval, den Colonel *Uitenhove*, aan sijn Borst en Armen gequetst. Doch de voornoemde 1500. Boots-gesellen, op ordre van den *Admiraal de Ruyter* ook aan Land komende, greep yder weer Nieuwe Moed. Maar de *Franssen* op de Hoogten geretireert, waar de *Staatsen* sich van onderen opwaards moesten begeven, wierpen geduurig met Key-steenen van booven op haar neder: Dit voordeel verzelt met het faveur van hare voornoemde swaare Battery, die bequaam was, om een geheel aanvallend Leger, af te wijsen, vonden de *Nederlanders* hier een dappere Wederstand.

Die daar soo dappere Wederstand van de *Franssen* vinden,

Echter drongen verder in, en trokken door der *Franssen* Werken heen, tot diep in een Kreupel-Bosch: maar in 't selve een wyde opening, soo door 't branden, als met het schieten, geraakt, wierden veele van de *Nederlanders* ter neder geschooten, wyl sy overal voor des Vyands Geweer en Geschut bloot stonden. Doch eindelijk door dit Kreupel-Bosch heen geslagen, bevonden sich op een vlak open Veld, 't welk dicht met Suyker, andere Vrucht-boomen, en hoog Riet rond om beplant zynde, hadden daar gelegendheid, sich in volle Slag-ordre te rangeeren. Waar na seer vinnig op de *Franssen* in-vielen: die het dusdoende wel in den aanvang te quaat kregen, maar echter door hun Overste t'elkemaal hersteld, en op nieuw aangemoedigt, bleef dit Gevecht seer hardnekkig tot in den laten avond continuëren, doch sonder veel succes; wyl de *Franssen*, der Plaatse kundig, sich geduurig in hun Voordeelen wisten te verbergen; van waar sy dan meenigte der aankomende *Hollanders* capotteerden. Dies men aan alle omstande genoegsaam bemerkte, dat de *Franssen* lang genoeg voorheen gewaarschouwd, en wel op hun hoede zynde, wierd op den avond, Ordre tot d'Aftocht, aan Land gezonden, alsoo men geen kans sag, om de *Franssen* uit soo voordeelige Sterkten, soo haast te konnen verdrijven; en was het ook te periculeus, daar lang te blyven leggen, wegens de gewoonlijke Orcanen, die sich omtrent die tyd, daar komen verheffen. Dan, desen Aanval seer dapper, en de Wederstand des Vyands niet min, wierd, na eyndiging van 't Gevecht, aan der *Hollanderen* zyde, 159. Dooden, en 380. Gequetsten gevonden.

Dat gedwongen werden, met Verlies af te trekken.

Des anderen daags, zynde den 21. *July*, deed *d'Admiraal* de groote Krygs-raad aan Boord roepen, waar in, om veelvoudige redenen, (als zijnde de Vyanden soo wel op hun hoede, om meer dan een Maand te vooren gewaarschouwd geweest te zyn, dat schoon al het Staatse Land-volk op de been was geweest, men egter niets had konnen uitrechten, zynde de meeste Hooft Officieren gequetst; men vond manquement van Water op de Vloot; gebrek van Lont en Loot, eenige soort Kogels, en andere noodwendige behoeftigheden) goetgevonden en absolut beslooten wierd, noch daar, noch op eenige andere Eylanden, iets verders t'ondernemen; als konnende selfs de Winst van dit geheele Eyland *Martenique*, niet ophalen de Schade, die men daar had geleden, nevens het groot gevaar dat de *Staatsen*, met sulken notabelen Krygs-Vloot souden hebben moeten uitstaan. Dies men voornam, den Cours recht naar *St. Dominica*, te nemen, om daar te verversen, en Water te halen; komende daar den volgenden dach in 't gesicht, soo dat sy van den 23. tot den 26. dito, Water haalden, en sich soo veel, als 's Lands gelegendheid verschafte, tamelyk wel ververschten.

Gaan tot St. *Dominica* sich verversen.

Waar na, op de *Rendevous*, en andere voorvallen, soo veel mogelijk, Ordre gestelt zynde, Capiteyn *Midland*, met noch 4. Schepen gelast wierd, daar te Kruysen op de *Victualy*-Schepen, die noch uit het Vaderland wierden verwacht; en dus de Vloot t'Zeyl gegaan, quam den 28. dito voor *Nives*, alwaar tusschen 's Lands Schepen, en die des Konings van *Engeland*, de wederzyds groetenis gepasseert, d'Engelsche Gouverneur van 't Eyland, Sr. *William Stapelton*, aan des Lt. Adm: Gener: *de Ruyters* Boord quam; en die wederom met hem aan Land gegaan, malkander op 't heerlykst tracteerden. Waar op den volgenden dach de Vloot van daar na 't *Vaderland* vertrok; en omtrent de *Barmudesse Eylanden* gekomen, heeft de L: *Admiraal de Ruyter*, Capiteyn *Thomas Tobias*, met den Heere *Grave van Hornes* voor-af gezonden, die den 8. *September* in 't *Vaderland* arriveerende, een omstandig Verhaal van al hun Verrichtingen deden, werdende in 't laatste der selver Maand van de geheele Vloot gevolgt, uitgenomen de 5. bovengemelde Schepen, die omtrent het Eyland *Martenico*, 6. Weken lang bleeven kruysen, en daar een seer swaaren Orkaan, wel 14. lang hadden moeten uytstaan. Doch eyndelyk in 't laatst van *October* mede behouden in 't *Vaderland* gearriveert.

Komen voor *Nives* by d'*Engelschen*.

Eyndelyk in 't Vaderland binnen.

Wy

Wy keeren ons weder na *Tourbay*, om te obſerveeren, wat de Lut: *Adm*: *Tromp*, met ſijn onderhebbende Schepen, nevens den Heer *Grave van Hoorn*, met ſijn twee Duyſent Man Land-Volkeren, ſoo te Water als te Lande mogen ondernomen, en ten Dienſte van 't *Vaderland* uytgevoert hebben. Soo haaſt eenige van de noch verwachte Schepen by dit voornoemde Gros waren gearriveerd, wierd het ſelve op volgende wijſe in drie byſondere *Eſquadres* verdeelt, te weten: *Tromp* verdeelt 's Lands vloot in 3. Eſquadres.

Onder den *Lt*: *Adm*: *Tromp*, 12. Schepen van Oorlog, voerende van 82. tot 44. Stukken, 3. Branders, 2. Snaauwen, en 2. Galjooten. Het *tweede Eſquadre* onder den *Lt*: *Admiraal Bankert*, 12. Oorlog-Schepen, voerende van 70. tot 26. Stukken, 3. Branders, 3. Snaauwen, en 3. Galjoots. En het *derde* onder den *Lt*. *Adm*: *van Nes*, 12. Oorlog Schepen, voerende van 70. tot 34. Stukken, 3. Branders, 2. Snaauwen, 3. Galjoots. Waar na deſe Vloot daar tot den 17. *Juny*, op d'andere reſteerende Fluyt-Schepen bleef wachten; die daar dien dach 4. in getal, nevens 12. Pink-ſcheepjens, 8. Galjoots, en 't Oorlog-Schip *Delft*, met Kapiteyn *Jan van Brakel* arriveerden; keerende hun Convoyer Kapiteyn *van de Voorde* weder na 't *Vaderland*.

Den 18. gingen onder *Seyl*, kregen 's avonds *Goudſtaart* in 't geſicht, en wierd Kapiteyn *Elſevier*, met een Fluyt na *St*: *Sebaſtiaan* gezonden. Den 22. des Middags ſagen ſy het Vuuren der Vyanden op *Weſt-penmarkes*. Want d'Inwoonders aldaar, op het vernemen van 's Lands Vloots aankomſt, ſich geweldig Allarmeerden, vuurden niet alleen langs de gantſche Kuſt, maar deden ook van diſtantie tot diſtantie verſcheide Sein-ſchooten. Gaat daar mede t'Zeyl.

Den 23. wierd alles tot het Landen geprepareert; en een particuliere Ordre en Inſtructie ſchriftelyk beraamt, nevens noch dit volgende algemeen Bevel: Ordre en Bevel, om op de Franſche Kuſt te Landen.

1. *Alle* CHEFS *Bataillons zullen exactelijk hun ontfangene Ordres doen obſerveeren, en ſorge dragen dat hun Bataillons, haar Diſtantie, links en rechts, en van vooren en van achteren, preciſelijk obſerveeren.*

2. *Wierd aan alle Soldaaten en Matrooſen verboden, buyten hun Gelid te marcheeren, of te gaan, ſonder Permiſſie van d'Officier, commandeerende het Bataillon, op Pæne van aanſtonds met de Dood geſtraft te worden; authoriſeerende ten dien eynde den Kapiteyn Geweldige, den Scherp-Rechter aanſtonds, ſonder verdere Procedure, de Executie te doen.*

3. *Wierd mede wel expreſſelijk bevoolen, dat geene Soldaaten of Matrooſen,*

buyten de Buyten-wachten van 't Quartier zullen gaan, op Pane van insgelijks met de Doodt gestraft te worden.

4. *Alle de gene, die buyten Ordre der Opper-bevel-hebberen, eenige Plondering, Overlast, Violentie, of Brand-stichting aan den Vyand quam t'onderneemen, dat die aanstonds, sonder eenige Verschooning, met de Doodt sou gestraft werden.*

Graaf van *Hoorn* zend een Trompetter op 't Kasteel van *Bel-Isle*, om dat op te eyschen.

Den 23. *Juny* des avonds quam de geheele Vloot dicht onder 't Land *Bel-Isle* (of *Schoon Eyland*) ten Anker, sagen het Volk aan Land, en lieten d'Ankers tot op een Gotelings-Schoot van de Wal vallen. Onderwijl quam een Engelsche Kitz uyt *Tourbay*, een Fransche Loots, voor de Rivier de *Loire*, in 's Lands Vloot brengen; waar uyt men de Gelegentheid en den Toestand deses Eylands vernam. Den 24. wierd vast gestelt, des anderen daags te Landen; waar na des Middags aan d'ander zyde, onder 't Kasteel *St: Paul* ten Anker quamen. Den 25. ging een Trompetter van den *Grave van Hornes* aan Land, om den Gouverneur, uyt sijnen, en des Admiraals Naam te sommeeren, dat het Eyland sou hebben op te geven; maar die deed den Trompetter seggen; *Dat niet als Kruyt en Loot ten beslen had.* Hier op gingen des anderen daags de *Lt: Admiraal Tromp*, de *Graaf van Hoorn*, de Heer *van Sommersdijk*, Colonel *Stek*, *Monsieur d'Aigremont*, eertyds *Ingenieur* van dit Kasteel, de Heer *Johan Berg*, en andere, in de Boot, om de gelegenheid van 't Land, en de bequaamheyd om te Landen, te onderscoecken. Sy bevonden, dat de lichte Fregatten, op 4. Vadem waters, en maar een groot Musket-schoot van de Wal konden komen te leggen; en dat onder 't faveur van derselver Geschut, het Volk veylig konde Landen. De Boot van Kapiteyn *Brakel* dichter onder Land geweest, had een gequetste bekomen, en daar tegen een Fransman ter neer geschooten. 's Avonds quam een Gailjoot, welkers Volk op de Cardinaals Eylanden was te Land geweest, met veel Plundering en goede Beuyt in de Vloot. Toen wierd gepitsjaard, en bevoolen, dat sich yder tot de Landing tegen des anderen daags soude preparee-

Maar krygt trots Beschcyt.

Dies men de Landing onderneemt.

ren. Des morgens den 27. met het Kriecken van den dach, wierd *Seyn* tot de Landing gegeeven. Waar op aanstonds de Soldaaten, en daar na de Matroosen hen in de Chaloupen begaven. Dan al voorens waren twee Fregatten, *'t Wapen van Dort*, en *Edam*, onder de Kapiteinen *Panhuysen* en *Dekker*, geordonneert, een Musket-schoot van malkander, soo dicht aan Land te gaan leggen,

gen, als doenlyk was. De Heer *Johan Berg* ſtapte mede, nevens d'andere, in de Boot, om te Landen.

De Vyanden hadden op 't Hooge, twee *Retrenchementen* boven malkander opgeworpen, van achter welke ſy ſomwylen na de Staadſche Landigers ſchooten; maar de beyde Fregatten geſtadig met Kanon daar tegen ſpeelende, konden met hun Musketten weynig uytrichten. Een ſich te ſtoutmoedig bloot-gevende, wierd met een Geſchut-Kogel de beyde Beenen onder 't Lijf weg geſchooten; waar over de *Staatſen* een hart geſchreeuw makende, beving den Vyanden ſoodanig de Schrik, dat het Haazepat koſen. De *Staatſen* daar door aangemoedigt, ſprongen uyt de Booten tot den Middel in 't water; en voort te Lande de Strand inneemende, vermeeſterden des Vyands Werken, ſonder een Man te verliezen. Dat wel gelukt.

Waar na hen in Ordre gerangeert, marcheerden Land-waard in. De Spits-wagens, zijnde kleyne Slag-Boomen, of Balkjes vol yzere Pinnen, dewelke een vierkant Vak vol Muskettiers beſluytende, op Raderen voort-rollen werwaards men wil, om indien Ruytery ontmoeten, die daar mede te ſtutten, en van binnen veylig, buyten op haar te chargeeren: deſe volgden de voor-uyt-trekkende Infantery. Daar na de Veld-ſtukken en Granadiers; alles in geſchikte Ordre marcheerende, tot dicht voor 't Kaſteel, daar men *Halte* hield. Dit Fort bevond men ſeer ſterk, ja byna Onwinbaar; gelégen op een ſteyle Steenrotz, onmogelyk om van buyten onder-mijnd te worden. Waar toe men uyt den voorgemelden INGENIEUR *Monſr. Aigremont* noch had verſtaan, dat daar op wel 200. Stukken Geſchut lagen, waar onder 80. uyt *Engeland*, en 60. expres uyt *Holland* ontboden. Daar-en-boven was het ſelve continueel voor Ses Maanden geprovyandeert, en met een geproportioneerde *Militie* bezet. *Monſieur Fouquet* had het ſelve tot ſijn Retirade doen bouwen; echter konde 't hem van 's *Konings* Ongenaade niet bevrijden. En voorts te Landewaard in marcheerd. Het Kaſteel werd Onwinbaar bevonden.

Het *Eyland* is wel met veel Dorpen bezaayt, maar deſſelfs Inwoonders zijn arm, en van kleyn vermoogen: doch de Grond is Vruchtbaar van Kooren-gewas en Veês-voort-teeling. Naar giſſing van Sijn *Graaflijke Excell:* was omtrent 3000. Man Vyandelijk Volk op 't Eyland in Wapenen. Gelegenheyd des Lands.

Den 28. het Staaten Land-Leger geen kans ziende, om dat hoog-liggende Kaſteel, van onderen tegens die ſteene Steylte

te bemachtigen, trok weder van daar te Land-waart in, na daar voor den geheelen Nacht in volle Slag-Order, sonder eenig Beschudzel, op het Vlakke gepasseert te hebben; want daar weynig of geen Boom-gewas ontrent zijnde, vond men 't des Nachts soo kout, als 't des daags heel heet was. Een Soldaat op Brandstichting geattrappeert, wierd aanstonds geharquebuzeert. 's Avonds hield het Leger wederom in een groote Vlakte dicht aan de Zee-kant by een Dorp *Soisen*, *Halte*. Den 29. beval de *Graaf van Hoorn*, dat men alle de Paarden, die 't Volk daar genomen hadden, by-een sou vergaderen, om een Compagny *Dragonders* te formeeren: maar 't quam tot geen effect. Want *Syn Excellentie* considereerende, hoe het Kasteel, op gevaar van meest al 't Volk te verliezen, genoegzaam Onverwinnelijk, en het Land maar vol arme Inwoonders was, deed d'Aftocht blaasen. In dier-voege dien selven avond noch verscheyde Compagnyen Matroosen, met veel Koe-beesten, en *Syn Exel.* des anderen daags middag met de Rest *Militie*, aan Boort quamen, en aanstonds weder 't Seyl gingen.

De verdere Ondernee-ming onpro-fijtig oordee-lende, trek-ken de Staad-sen af.

Den 1. *July* hield men Krijgs-raad, over eenige Gevangens, die de *Staadsen* van 't Kasteel hadden weder gekreegen, en wierden twee Soldaaten opgehangen. Den 3. dito omtrent de Middag quamen voor *Narmoutiers* ten Anker; daar men, met gemeen goetvinden, weder besloot, te Landen. Den 4. 's morgens met het lumieren van den dach, wierden twee Kanon-schooten, tot Landings-*Seyn* gelost. Daar op viel een yder in 't kleyn Vaartuyg, en was ten 5. uren al de *Militie* geëmbarkeert; zynde wederom alvoorens twee Fregatten omtrent een Musketschoot van 't Land geplaatst, om onder desselfs faveur te konnen Landen. De *Graaf van Hoorn* sich de laatstemaal in de Chaloup wel bevonden, trad *Syn Exell.* nu weder in soo een kleyn Vaartuyg, ordonneerende een Kapiteyn met 40. Musketiers in de Boot, daar sich de Heer *Johan Berg* mede by bevond. Terwijl nu de beyde voornoemde Fregatten geduurig kanonneerden op den Vyand, die sich, tusschen Seven en 800. Man sterk, achter een Borstweering verbergde, deden de *Staatsen* alle Vlyd om aan Land te komen. Kolonel *Stek* de Voor-tocht hebbende, raakte, soo haast al de Chaloupen in goede Ordre waren gerangeert, op de grond, en tot sijn Ongeluk op een seer quade plaats

Komen voor Narmoutiers.

Daar sy Landen.

vol

vol Klippen, ſoo dat hy, mits het vallen van 't Water, heel vaſt bleef. De Soldaaten alle moedig over boort ſpringende, ſtortteden veele van de ongelijke gladde gronden der onder-water liggende Steen-klippen, met Geweer en al, voorwaards-over in Zee; 't welk geen kleyne Ontſtelteniſſe onder alle de navolgende Aanſchouwers veroorzaakte. Kolonel *Stek* onderwyl met ſommige andere Chaloupen geland, kon daar ſoo haaſt, wegens de voorſz. Verhindering, niet onderſtut werden, dies de Vyand met alle furie op hen los-brandde, ſoo dat den *Lt: Kolonel Heyde*, en *Majoor Schoonhoven* in 't Aengeſicht wierden gewond. Dan de *Staatſen* van d'ander kant heevig in-vallende, en Chaloupen krygende, daar de Reſt nader mede aan Land konde komen, wierden die Meeſter van 't Strand, en korts daar aan van's Vyands Begraving, mits 8 à 10. Dooden, en in de 40. Gequetſten krygende.

't Welk in den beginne wat tegenſpoedig toegaat.

Indien de Vyand de Couragie had genomen, om ter tijd als de Chaloupen op de Steen-klippige Gronden waren, van achter hun Voordeel op de *Staadſen* uyt te komen, ſouden 't de Landigers vry wat ſwaarder om te Landen gehad hebben. Dan nu gelukten 't hen ſoo wel, niet tegenſtaande ſoo ongelukkig in d'eerſten aanvang, dat *Sijn Exell:* reeds ten 7. uren met ſijn gantſche Leger Land-waard in aan 't marcheeren was; eerſt recht op de naaſt-bygelegen Molen, van waar men kort daar na de *Prince Vlag* ſach wayen; en des namiddags twee Matrooſe Vaandels van 't Kaſteel, daar men ook verſcheyde Victory-ſchooten hoorde ſchieten. Terwijl wierd des middags met waſſend Water al het kleyn Vaartuyg, de Dreggen t'Zee-waard in, om niet op 't droog te raaken, geplaatſt voor de Molen, die Kapitein *H. Brouwer* had ingenomen. Voorts het Leger verder te Lande marcheerende, beval de Heer *Tromp* des avonds al het Vaartuig in de Vloot aan Boord te brengen, om daar mede des anderen daags, na gegevene Seyn, al het voordere Scheeps-Volk aan Land te zetten, en ſich by 't Leger te vervoegen, belaſtende allen Hoofden en Kapiteynen van de Vloot, voor hun Volk, terwijl ſy aan Land waren, ſich voor drie dagen Victuailje te verſorgen. Gelyk dan gemelte Heer *Tromp* in 't lumieren van den dach ſich insgelijks nevens het Volk derwaards begaf, en des avonds daar mede weder in de Vloot arriveerde. De *Grave van Hoorn* vermeeſterde, ſoo op het Kaſteel, als op de Batte-

Maar nadergand dies te voordeeliger werd voortgezet.

Tromp trekt met het voordere Zee-Volk ook te Land:

Veroveren veel Geschut en Schepen.

teryen voor de Molen, en langs het Strand 17. Stukken Kanon, waar onder 8. van Metaal, en 9. van Yzer, benevens 19. Schepen, die op het droog zaten, en derhalven niet weg konden. Dit voorn: Geschut wierd, op Ordre van de Heer *Lt: Adm: Tromp*, door de Heer *J. Berg*, aan Boord gebragt. De Gevangens, die men in dese Rencontre kreeg, berichteden, dat 'er wel 5000. Man Militie van 't Vaste Land op 't Eyland stond te komen, en daar reeds 500. waren gepasseert. 't Welk *Sijn Exellentie* den Marsch deed verhaasten, om, indien mogelijk, deselve op de Passagie te rencontreeren; laatende Kapiteyn *Brakel* met drie Compagnyen *Matroosen*, en 70. *Muskettiers* tot Bezetting van 't Kasteel, en Kapiteyn *Hardenbroek* met de Comp: *Matroosen* van d'*Adm: Tromp* in zeeker veroverde *Abdye*. Dan tegens den Avond omtrent de Passagie komende, verstond *Sijn Exell:* dat alles weder na 't Vaste Land was geretireerd; daar sy ook een groote quantiteyt Volk, soo te Voet als te Paard sagen marcheeren. Het manquement van 't vers Water, obligeerde het Leger, een goet Uur gaans van daar te campeeren, blijvende de Heer *van Somersdijk* met 400. Man tot bezetting van die post.

Somersdyk vermeestert gelukkig 70: Matroosen, en twee Bregantyns.

Den 5. dito 's Morgens quamen daar twee *Bregantijns*, gemaakt op de manier van *Galeyen*, dewelke die van *Rochel* hadden gezonden, om de Hollandsche Vloot te observeeren, elk gemonteert met 3. Stukjes Kanon, en 35. Matroosen, wel gewaapent. Dese niet wetende, dat de *Staatsen* geland waren, naderden het Strand; daar de Heer *van Somersdijk* 60. Muskettiers achter een Heuveltje verborgen had; en terwijl hy hen amuzeerde, met sich te gelaaten, als of een *Fransman* was, viel hen soo schielyk met de sijnen op het Lijf, dat sich alsoo voort overgaaven.

Uytgesonde-ne Fregatten komen met voordeelige Tijding in de Vloot.

Den 8. dito des namiddags arriveerde in de Vloot 2. Fregatten en 8. Branders, die den eersten deses, om voorder langs de Fransche Kust te kruysen, waren uytgezonden; rapporterende, tot onder het Eiland *St. Marten* geweest, en daar een Frans Fregat met 14 Stukken tegens 't Strand gejaagt te hebben; 't welk door sijn eygen Kruyt ten deelen opgesprongen, en de rest door den Brand verdestrueert was: en dat op den 2. deser van een Zeeuwsche Kaper hadden verstaan, hoe 7. Turksche Roovers omtrent *Heylant* kruysten: waar na den 4. dito by een *Engelsman* geweest, dewelke hen bericht hadde, dat d'Inwoonders van 't voorn. Eyland niet hadden konnen gelooven, dat

's Lands

's Lands Vloot voor 't Eyland *Boelyn* konde zyn, en daarom 't gem: Fregat, om te recognoſceeren, hadden uytgezonden.

Dien ſelven dach ſtuurde de Heer *Adm: Tromp* een Fregat met 9. andere ſoo Fluyt-als Galliot-Schepen, met ledige Vaten na *St. Andrée*, om Water te haalen, ſtellende op yder der veroverde Franſche *Bregantins* dertig Man, dien, benevens noch twee Snaauwen, geordineert wierden, langs de Kuſt van *Brittanje*, tot omtrent *Breſt*, den tyd van 12. of 13. dagen te kruyſſen, om alle Franſche Vaartuygen en Viſſchers, ſoo veel mogelijk, te vermeeſteren en ruïneeren. Insgelijks wierden den 9. dito, twee Fregatten, 2. Snaauwen, en 2. Branders afgeveerdigt, om op de ſelfde manier omtrent het Eyland *St: Martin*, en tot voor de Rivier van *Bordeaux* t'ageeren. Den 10. dito rapporteerde de Kapiteynen *Dekker* en *Megang*, op den 6. deſes uytgezonden, hoe ſy voor 't Eyland *Heys* komende, en te ſwak van Volk, om eenige Landings Deſſeynen t'ondernemen, verſcheyde Kanon-ſchooten op de Huyzen hadden gedaan, waar door de geheele Plaats in allarm geraakte, en veel Volk van 't vaſte Land was overgezonden, hebbende een groot getal ſwaare Stukken van 12. en 18. ponden Bals langs de Zee-kant geplant.

Werden weder afgezonden tot Afbreuk des Vyands.

Noch andere komen weder van hun Verrichting in de Vloot.

Voorder paſſeerde weynig, als dat door de voornoemde Kruyſſers hier en daar een Frans Koopvaardy-Schip genomen, ander Vaartuyg aan Strand gejaagt, en ſommige geruïneerd wierden, tot den 23. dito, wanneer de Heer *Lt: Admiraal Tromp* een Brief uyt het Leger ontfing, die daar op aanſtonds alle Zee-hoofden en Kapiteynen belaſten, hun Boots-Chaloupen, en ander Vaartuyg na 't Strand te zenden, om de *Matroozen* en *Land-Militie* af te haalen; en naar de Vloot te brengen; gelijk dien ſelven dag alles wierd ge-effectueert, komende *Sijn Exell:* met de reſt van 't Gros, nevens 4 a 5. Oſtagiers, en eenige Gevangenen, tot verzeekering wegens Betaaling van 14000. Ryxd: by de *Staatſen* voor Brant-ſchtating bedongen, omtrent den Avond aan Boord. Sy hadden in deſe Landings Attaque 135. ſoo Dooden als Gequetſten bekomen, daar onder den *Lt: Kolon: de Heyden*, en *Majoor Schoonhoven* van *Sijn Exells:* Regiment, nevens meer andere Officieren gequetſt.

Meeſt alle dit voorgaande Verhaal uyt d'eyge *Miſſiven* van den Heer *Lt: Adm: Tromp*, in dato den 26. *July* 1674. en van den Heer *Grave van Hoorn*, *Gener:* der Land-militie op 's Lands Vloot,

Meeſt al dit Landings Bericht uyt d'eygen Brieven van

Tromp en *van Hoorn* getrokken.

den 27. dito beyde aan *Haar Hoog Mog*: de *Heeren* STAATEN GENERAAL geſchreeven, getrocken, zullen voorts tot verder Verhaal van het te Lande gepaſſeerde, met het eygen Berigt van *Sijn Exell: van Hoorn*, in deſer voege vervolgen:

Graaf van *Hoorn* beſchryft de Situatie en gelegentheden vad *Narmentiers.*

„ Dit *Eyland* heeft, na giſſing, omtrent twee-Duyzent Huyzen, en is byna 50. Roeden van 't Vaſte Land geſepareert, „ ſoo dat wy de Vyand, die aan d'ander zijde van 't Water voor „ ons gecampeert lag, gemakkelijk met Musketten konden „ beſchieten. Met laag Water liep de Grond tuſſchen *Bouïn* „ en *Beauvoir*, zijnde het vaſte Land van *Poictou*, en dit *Eyland*, ſoo droog, dat men met ſoo veel Volk in Front, als „ men begeerde, van 't een tot het ander droog-Voets konde paſſeeren. Welke Paſſagie maar een uur gaans, kon twee uuren „ voor, en twee uuren na Laag Water geſchieden.

„ De Vyand liet een gerucht loopen, als of Ordre van den „ KONING had, om met de gantſche Macht ſoo te Voet als te „ Paard over te komen, om ons die Poſt te doen quiteeren. Ondertuſſchen ſtaken ſy ſelfs alle Sout-pannen omtrent *Bouïn* en „ *Beauvoir* in brandt; een notoire betuyging, dat ſy meer bevreeſt waren, Wy tot hen ſouden over-komen, als dat ſy van „ intentie waren, Ons te willen komen attacqueeren.

„ Na wy nu aldaar drie Weken hadden gelegen, (U. *Hoog Mog*: „ Dienſt My belettende, eerder van daar te gaan:) hebben Ons „ weder ge-embarkeert, na al-voorens een gedeelte van 't Kaſteel te hebben doen ſpringen, hun Werken langs het Strand „ geſlecht, hun Huyzen geledigt, al hun Vêe, ſeer groot in „ getal, geconſumeert, en voorts na Boort gezonden 't geen „ ons dienſtig was.

De *Franſſen* hebben by de hondert 1000 Man, langs hun Zee-kuſt in Wapenen.

„ Uyt onſe Gevangens hebben wy verſtaan, dat *Duc de Chautnes* met 4000. alle Edellieden, ſich tuſſchen *Croiſel* en „ *St. Lazare* onthoud, byna ſes uren van hier. *Duc de Retz* met „ omtrent 1200. Eedelen, en 5000. Ingezetenen tuſſchen „ *Bourneuf* en *Marchoe*, een uur van hier. *Duc de Vieuville* met 2000. „ van Adel te Paard, en 8000. Ingezetenen, in ons Geſicht tegen over Ons ſich verſpreyende tot *Bouïn* en *Beauvoir*; konnende de twee laatſte ſich altoos in 't korte conjungeeren. *Duc* „ *de Gadaigne* commandeert te *Rochelle*, *t Oberon*, en op *l'Iſle de Rhee*, „ in welke Plaats ſy hun meeſte Volk by een hadden getrokken, „ ſoupçonneerende, of het Deſſeyn derwaaads mocht leggen.

Dit

Dit Rapport van verſcheyde Gevangens, wierd door d'Engelſche en Hamburgſche Schepen, daar van daan komende, geconfirmeert, en ook, dat alleen binnen het Eyland van *Rhee* ſich bevonden 10. Duyzent Man te Voet, en 1000. te Paard in Wapenen, waar onder 5000. Ingezetenen: Dat zedert 6. weken aldaar waren ingekomen de Regimenten te Voet van *Gadaigne*, *Neuville*, *Louvigny*, en een Battailjon *Marine*, benevens andere gedetacheerde Compagnyen: Insgelijks de Regimenten Paarden van *courſſelle* en *Belleguarde*, &c.

Van *Oleron* hebben wy geen andere particulariteyten, als dat het daar ook vol Volks te voet en te paard was. De Gouverneur van *St. Sebaſtiaan* ſchreef my, dat hy des Vyands Macht langs de Kuſten naukeurig had doen onderſoecken, en bevonden, dat die over de 80. Duyzent Man te voet, en 6000. te paard van *la Rochelle*, *Bourdeaux* en *Bajonen* in Wapenen hadde. En dat de Marſchalken van *Grammont* en *Obret*, nevens de Graven *de la Serre* en *Louvigny*, het opper-Opſicht hadden van de Kuſten tuſſchen *Bourdeaux* en *Bajone*. De Gevangenen, en alle die daar van daan quamen, gaven eenparig te verſtaan, dat daar een groote Miſerie langs die Kuſt was; die t'eenemaal wierd geruïneerd, door de Ruytery, en Adels Opbot, ja ſoodanig als een Vyandelijk Leger ſou konnen te wege brengen; in diervoegen daar niets meer reſteerde, als de bloote Huyzen, en kaale Gronden.

Die het Land meer ruïneeren, als een Vyands Leger ſou doen.

Zéker, een zoo gedenk-waardige, als aanmerkens- en verwonderens-waardige Saak; Dat, daar, na ſoo weynig tyd geleden, de *Nederlanders* in Gevaar van uyterſte Ruïne, en voor hun *Franſche* VYAND ten hoogſten bevreeſt en ontzienде waren, ſy nu hem Selfs in ſijn eygen *Rijk* ſoodanig quamen ontruſtigen en benaauwen, dat wel Hondert-Duyzent Man, ſoo van ſijns Ryks Adel, als eygen Lands Ingezetenen, en andere Militie, ſich genoodzaakt vonden, in Waapenen paraat te houden; ondertuſſchen die al te-maal wierden Geallarmeert en Verſchrikt voor een Hand vol Volks, van 4000. Man *Nederlanders*, in vergelyking van hare onvergelijkelijke Franſche Machten. Dewelke dit weynig Bemande Vliegent Zee-leger zulken bevreeſden Ontſach toedroegen, dat ſy daar van hun eygen *Konings* Landen, voor 't Geſicht harer Oogen lieten vermeeſteren, overweldigen, en berooven, ſonder te derven on-

Werden wonderbaarlyker wyſe door 4000. Man geallarmeert.

derstaan, daar op af te komen! Wat groote *Veranderingen* de Krygs-gevallen ons daaglijks voor Oogen stellen! Een soo grooten, en uytmuntend Heersch-zuchtigen *Aards*-MONARCH, die de geheele Weereld voor Hem Ontsachlyk heeft gemaakt, en veele Jaaren lang de gantsche *Christenheyd* door geheel *Europa*, voor sijn Beweegingen deed zidderen en vreezen; Is hier nu, met sijn geheele *Rijk*, bevreest en ontstelt, voor een kleyn gedeelte van de Zee-Macht van 't kleynste *Christen*-Land! Zeekere Bewijsen, van een hooger Bestiering, des aller Oppersten Machts, die alle Menschelyke Moogentheden op Aarden verre overtreft, en de Macht, de Heerschappy, de Rijken en Landen geeft aan wien Hy wil, en aan dien Hy 't best en dienstigst oordeelt!

Monarch, die geheel *Europa* in Vreese en Ontstelteniss brengt, werd door 4000. Man bevreest en ontstelt.

Den 26. ging 's Lands Vloot weder, om een ander Exploit t'ondernemen, onder Zeyl. Den 27. des avonds viel de Fransche Piloot, die door een Stratagema van d'Engelsche Kitz was gekregen, over boort: in Zee leggende, maakte de mine, van sich te willen verdrinken: Maar weer gevischt, ontstont onder 't Volk een groot Allarm, meenende, of daar iets quaats onder schuylde, en hy dus-doende het Schip socht in de Lucht te doen vliegen. Dan voor de Mast gestelt, verklaarde, het selve door Frenesye geschiet te zyn. Den 30. *July* wierd Coers gezet na *St. Sebastiaan*; waar des anderen daags tot voor 't Kasteel genadert, wierd de Vlag gestreeken, en 7. Kanon-schooten ter Groeteniss gedaan; 't geen van 't Kasteel op gelijke wyse wierd beantwoord. Des middags quam de Hollandsche *Consul* aan Boord, om den Heer *Lt. Adm: Tromp*, en den Heer *Grave van Hoorn* te begroeten. Waar op korts daar na de voorsz. Opper-Hoofden, nevens meer andere Heeren, met gemelte *Consul* in een Pinkje na Land gingen. In de Haven komende, saluëerde het Fregat, 't welk den Heer *Don Bernardo de Salinas*, Spaansche Gezand, daar had gebragt, met al sijn Geschut. Die ook selfs in Persoon, nevens veel andere, soo geestelyke als weereldlijke Heeren, aan de Trap van de *Moeillie*, Haar voorn. E. Ed: met singuliere Congratulatie, quamen ontfangen; wierden voorders geconduizeert na 't Huys van den Heer *Gouverneur*, met een ontelbare toeloop van Menschen; daar ter plaatse weder op nieuw verwellekomt, en seer Heerlyk getracteert: onderwyl eenige Gedeputeerden van de *Regeering* Haar Ed: daar quamen begroeten; waar na des Avonds weder met een deftig Tractement wierden onthaalt.

Fransche Piloot tragt sich selven uyt Desperaatheyd te verdrenken.

De Vloot komt voor *St. Sebastiaan*.

Daar de Heer *Tromp* en Graaf *van Hoorn* deftig werden ontfangen.

Tot

Tot den 6. *Augſtuus* was'er niets conſiderabels gepaſſeert. *Sijn Graaflijke Exell: van Hoorn* reſolveerde met den Heer *Don Bernardo de Salinas*, na MADRID te vertrekken, om met de Regeerende KONINGINNE *van Spanjen* te beraamen, wat men voortaan met deſe Krijgs-Macht tot het gemeene Beſt ſou aanvangen. Na dit Beſluyt, ging de Heer *Lt: Admiraal Tromp*, met al de Sijnen, aan Boord; en nam den 8. dito met het Amſterdamſche Eſquadre Coers na KADIX, om de voornoemde Heeren na *Spanjen* te convoyeeren. De twee andere Eſquadres onder *Bankert*, en *Van Nes* bleeven in d'Oceaan, met een Schriftelijke Laſt en Ordre van den *Heer Tromp*, om hen in alle vermoedende Voorvallen, naar tijds Gelegentheyd, te comporteeren.

Die met het Amſterdamſche Eſquadre, nevens den Spaanſchen Afgezand, na *Spanjen* zeylen.

Den 10. het Amſterdamſche Eſquadre langs de Kuſt van *Biſcaye* drijvende, quam den 11. op de Hoogte van *St. Anthony*, wanneer aan allen Kapiteynen een beſlooten Commiſſie wierd gegeeven, om deſelve 15 à 16. Mijlen bezuyden de *Kaap de Finis Terre* te openen. Daar op wierd deze Vloot in een geheel andre Ordre gerangeert. Dies den 12. dito de *Lt: Adm: Willem Baſtiaanſz.* de Wimpel van de Voor-ſteng, en een enkelde *Prince Vlagge* van booven liet waayen. Den 13. wierd de Heer *Tromp* te raade, dat, wyl deſe Zee-Tocht noch lang konde duuren, en de Leef-tocht ſchaars begon te werden, men in plaats van 5. pond Brood, en een pond Kaas, voortaan ter week maar 4. pond Brood, en 3. vierde pond Kaas voor yder uyt-deelen ſoude. Den 14. quamen onder 't Gebergte van *Rio de Sella*. Den 16. by de *Kaap Oortegal*. Den 18. by de *Korrunna*. Den 19. by de *Kaap Finis Terra*. Den 21. by de *Barlinges*, daar het Volk, volgens gewoonte, wierd gedoopt. Den 22. 's Middags kregen *Kaap Roxent* op zy. Den 24. paſſeerden *St: Vincent*. Den 25. ſagen de *Kaap Marie*, en den 29. quamen voor KADIX ten Anker; daar, op d'Inkomſt, de gewoonlijke Eer-ſchooten 63. in getal wierden gedaan. Waar na veele Spaanſche *Grandes*, den *Grave van Hoorn*, en *d'Admiraal Tromp* aan Boord quamen congratuleeren, en met alle Vriendſchap ontfangen. Tracteerden malkander deftig; en wierd den Heer *Tromp*, met al ſijn by-hebbende Krijgs-Hoofden tot *Kadix* magnifijk ingehaalt; komende de Spaanſche Gouverneur deſer Plaats, ſelfs te Voet voor-uyt, ſijn koſtelijke Koets achter hem; en na den Hollandſchen Admiraal met admireerende Vreugden verwellekomt en ontfangen te heb-

Alle Kapiteynen ontfangen beſlooten Commiſſie, om omtrent *Finis Terre* te oopenen.

Komen voor *Kadix*.

Daar *Tromp*, met alle Zee-Hoofden heerlyk werden onthaalt.

ben, reden gezamentlijk na des Gouverneurs Kasteel, daar men lustig Gastereerde. Van waar in 't Logement van den Hollandschen *Consul* ook deftig onthaalt zijnde, trock de Heer *Tromp* noch dien selven Avond weder na Boord.

En werd, soo in de Vloot als aan Land, VICTORIE gebrant, over d Overwinningh van *Sijn Hooght:* by Silnef.

Den 5. *September* brandde men daar veel Vreugde-Vueren, over *Sijn Hoogheyd* des *Princen van Oranjens* VICTORIE by *Silnef* bevochten; insgelijks ook in de Vloot, met Kanon-schieten, en meenigte Lantarens op te steken; daar de Heer *Don Bernardo de Salinas* met groote Vreugde present was: en des anderen-daags de *Smirnaasche Vloot*, die Anno 1671. uyt het *Vaderland* was t'Zeyl gegaan, seer gelukkig, sonder eenig Convoy, arriveerde.

Den 7. wierd het Anker gelicht, men ging t'Zeyl, en passeerde des Nachts de *Straat*. Den 19. dito wierd Krijgs-raad gehouden. Den 21. passeerden, het op een hooge Steen-rotz gelegen Kasteel *Apullo*, 't geen met drie Kanon-schooten begroetende, wierd met 5. uyt de Vloot beantwoord. Daar quamen drie Persoonen aan Boord, met bericht, dat de Spaansche Vloot van voor *Barcelona* na *Meßina* was gezeylt, en de *Franssen* na *Tonlon*. Den 24. kregen *Barcelona* in 't gesicht, en quamen des middags met de gantsche Vloot in goede Ordre voor de Stad. Tegens den avond voer de Heer *Grave van Hoorn*, en des anderen daags de Heer *Lt: Adm: Tromp* aan Land. Den 27. des Avonds ging men weder onder Zeyl, nevens 17. Spaansche Galeyen, die na *Roses* wilden. Den 30. dito quamen onder de Wal van *Loreite* ten Anker.

Tromp komt voor *Barcelona*.

Den 1. *October* kregen voornoemde Galeyen van *Roses* te rug komende, weder in 't gesicht. Des anderen-daags arriveerden in de *Bay* van *Roses*, daar men, na gewoonlijke Zee-Saluätie, het Anker liet vallen. Dan kregen 's Nachts een harde Storm, met Blixem en Regen; waar door de *Vice-Adm: de Haan*, het Schip van de Heer *Tromp* byna op zy had gedreeven; doch alles liep noch met geluk ten besten af. Den 3. dito quam de Hollandsche *Consul* van *Barcelona* met een groot Pacquet Brieven in de Vloot: waar op alle de Zee- en Krijgs-Hoofden aan des *Admiraals* Boord wierden gezeynt. En quam ook de Gouverneur van *Roses*, *Don Joseppo de Tapia* aan Boord. Na men nu verscheide Onderhandelingen met den Heer *Don Bernando de Salinas*, over sijns *Koningins* goetvinden, en de Spaansche Ondernemingen, had gehouden, trad

In de *Bay* van *Roses*.

Krygs-Raad, tot een Landing, in faveur van *Spanjen* gehouden.

de

de *Grave van Hornes* aan Land, na men beſlooten had, ten dienſte van de *Spaanſche* KROON, 16. Compagnien, yder van 70. Koppen, met den aankleeven van dien, onder 't Commando van Kolonel *Stek*, den 7. dezer hier aan Land te zetten, tot Ontzet en Onderſtand van deſe Plaats, die de *Franſſen*, van de Land-zijde ſochten te attacqueeren. Ten welken eynde de *Schout by Nacht Allemonde*, met ſijn Eſquadre, zijnde van yder Collegie twee, te weten, uyt de *Maas*, van *Amſterdam*, en voor *Noord-Holland*, in deſe *Bay* van *Roſes* bleeven wachten, tot de aan Land geſtapte *Militie* weder ſoude embarkeeren, om dan met deſelve gezamentlijk na 't *Patria* te zeylen.

En het Beſluyt in 't werk geſtelt.

Voorts wierd 's Lands Vloot, onder den *Lt. Adm. Tromp*, in noch 4. verſcheyde andere *Eſquadres* verdeelt. Waar na gemelte Heer *Admiraal* den *Lt. Adm. Willem Baſtiaanſz.* met ſijn onderhebbende Eſquadre, op 't ſpoedigſte na 't *Vaderland* zond; dies de Heer *Grave van Hoorn* ſich met ſijn Domeſtyken op deſſelfs Schip begaf, om alſoo voor de komſt der Soldaaten het noodige in *Texel* te beſorgen. Wierd ook goet-gevonden, dat insgelyks de Heer *Adr. Tromp* met ſijn Eſquadre ſich op 't ſpoedigſte naar Huys ſoude begeeven, doch in paſſant, waar 't moogelyk, *Alikanten*, *Mallaga*, en *Kadix* aan-doen. Voorts ſouden de Kapiteynen de Oude en Jonge *Schey*, nevens *Verſchoor*, blyven paſſen op de Tranſport-Fluyten, Branders, Galjoots, en Snaauwen, om die alle na 't *Vaderland* te convoyeeren. Den 9. kreeg de Heer *Tromp* met ſijn Eſquadre *Barcelona* weder op zy, en prayden een Genuees Schip, dat van de *Turken* was nagejaagt; waar uyt men verſtond, dat de Spaanſche Silver-Vloot noch niet was gearriveert. Den 29. dito quamen voor *Kadix* ten Anker. Den 31. wierd gereſolveert, dat de *Vice-Adm. de Haan*, en Kapiteyn *van den Heuvel*, daar noch 14. dagen ſouden blijven, om op de Silvere Vloot te paſſen.

De Vloot werd in 5. Eſquadres verdeelt.

De Graaf van *Hoorn* na 't Vaderland.

Tromp komt weder voor *Kadix*.

De Heer *Adm. Tromp* midlerwijl na 't *Vaderland* zeylende, quam den 4. *December* met 18. Zeylen gelukkig binnen *Texel*.

Eindelyk met met 18. Zeylen gelukkig binnen Texel.

ROSES, een ſeer ſterk Stedeken, in 't Koningrijk van *Spanjen*, is gelegen in 't Ooſter-deel ten Noorden des Landſchaps *Catalonie*, in 't Land *Ampurdam*, hebbende een groote Haven aan de *Middelandſche Zee*, ten Weſten *Capo de Creutz*.

Gelegentheyd van Roſes.

De 6. andere Schepen, die onder *Schout by Nacht Allemonde*, voor deſe Plaats waren gelaten, hebben daar hun Land-Volk, hoe-

hoewel wat onwillig, aan Land gezet. Waar op de *Hertog van St. Germain* deselve besiende, sich over haar kleyn getal grootelijks verwonderde, als hebbende een vry meerder party verwacht. Dies sich weynig door de se Volkeren versterkt vindende, heeft geen groot voordeel konnen maken, uit de schielijke Retirade der *Franssen*, alleen geschied, op de bloote Geruchten, van d'aannadering deser Auxiliare Troupen; even als of 'er een geheel Heyr-leger in aantocht was geweest. Weshalven dese *Hertog*, sijn Leger in de Winter-quartieren verdeelende, selfs na *Barcelona* trok, latende aen den Oversten STEK Ordre, om sijn Volk weder t'Scheep te brengen: gelyk dan den tweeden dach na de Landing geschiede. Waar na dese Schepen aanstonts, onder 't Commando van *Allemonde*, haar Ankers lichteden, en Cours na 't *Patria* stellende, den 10. *November* te *Kadix* zijn aangekomen, alwaar sy den Heer *de Haan*, uit Ordre van de Heer Tromp, daar gebleven, noch aantroffen. Die d'Aankomst van *Allemonde* niet soo haast vernam, of porde hem, om aanstonds sonder vertoeven, voordere Cours na 't *Vaderland* te zetten, ja soo spoedig, dat niet alleen geen tijd gunde, om de Silver-Vloot, of eenige andere Koopvaardy-schepen af te wachten, maar selfs niet, om hen op nieuw te victailjeeren. Dies yder sijn Anker lichtende, t'Zeyl gingen; dan wierden kort daar na van een hévige Storm soodanig overvallen, dat *Berkhout* van de rest afdwaalende, sijn Galioen en Stuur verloor, en dus een wijl tijd op *Gods Genaaden* heen dreef, buyten hope van ergens op een behoude Ree te geraken, tot eyndelijk door *Joncker Jan van Lier* gerencontreerd, van hem binnen de *Garrunnes* wierd gesleept; alwaar herstelt, eindelijk al t'zamen in PATRIA behouden zijn aangekomen, en daar mede een Eynde, soo van de Land-Verrichting, en Zee-tocht, als van dit zeldzaame jaar 1674. hebben gemaakt, om mede, nevens de andere Land-Militie, in de Winter-quartieren gelegt te werden.

Daar de gelande Volkeren weder embarkeeren.

En gelykelyk Cours na 't Patria stellen.

Maar werden op weg van een harde storm overvallen.

De *Moscovische Vloot* geraakten ook gelukkig binnen, doch met verlies van een Schip, dat onderwegen was gesoncken. Omtrent dese tijd quamen ook de Graven *Arlington* en d'*Offery* binnen *Amsterdam*, na dat sy in de Maand *November*, met den Heer *van Odijk*, uit *Londen* in den *Haag* waren gearriveert, en daar verscheyde Conferentien met *Sijn Hoogheid* hadden gehouden. Sy quamen voornamentlijk in *Amsterdam*, om de Stad, dessels heerlijke

Engelsche Gesanten komen in den Haag, en gaan Amsterdam besichtigen.

jke Gebouwen, en 't gene daar meer aanmerkens-waardig is, te beſichtigen. Waar na ſich weder in den *Haag* begaven, wachtende na een bequame wind, om weder na *Engeland* over te ſchepen.

De Soon van den *Hertog van Nieuwburg* mede in *Holland* gekomen, quam ook met deſe intentie, om de Steden en Plaatſen, uit curieusheid te beſichtigen; 't welk tot ſijn genoegen gedaan, trok met een Admiraliteyts Jacht van *Rotterdam* na *Antwerpen*, om de *Spaanſe Nederlanden* te zien. Van waar ſich na *Engeland*, *Vrankrijk* en *Italien* begaf.

De Hertog van *Nienburg* komt ingelyks de Hollandſche Steden beſichtigen.

Den 21. *December* wierd in de Vergadering der *Staaten van Holland* voor-gedragen, dat de Heer *Paats*, Extraordinaris Gezand aan 't *Spaanſe Hoff*, verſocht, na 't VADERLAND te mogen keeren; en wat men voorders daar op had te beramen. Waar op wierd gereſolveerd, hem te permitteeren, ſijn Reyſe tegens aanſtaande *May*, herwaards aan te mogen nemen.

Paats werd gepermitteert, uyt *Spanjen* te huys te komen.

Den Heer *van der Hooge*, wierd, wegens deſen STAAT, na den *Hertog van Hanover* afgezonden, om de ſaken des *Vereenigden Nederlands*, aan dat Hoff te verrichten.

Van Hooge na *Hanover* gezonden.

Haar Hoog Mogenden Commiſſariſen, eertyds na *Londen* in *Engeland* geſonden, om de Saaken, wegens den Koophandel, tuſſchen dien *Koning* en deſen *Staat*, tot een vereffening, en wederzyds vernoegend Reglement te brengen, verſochten te deſer tyd, een Oorlog-ſchip, om van daar in *Holland* overgevoert te werden, als hebbende nu hare Verrichtingen ſoo wijd ten einde gebragt, dat ſy den 11. deſes, in tegenwoordigheid van *Sijn Koninkl: Majeſteyt van Groot Brittagnien*, met deſſelfs Gemachtigden, een *Tractaat* van *Marine* of Zee-Verdrag hadden geſlooten. Waar van hier na voorder in ons volgende VI. DEEL, of Derde *Volume*.

Haar Hoog Mog: Commiſſariſſen, een Tractaat van *Marine* met d'Engelſche KROON opgericht, verſoeken, te huys te komen.

Tot Eyndigings-Besluyt dezes geheelen

VERWERDEN EUROPAS

VERVOLG,

Zullen hier een kort Verhaal van 't Schrikkelyk Tempeest, dezen Zoomer, byna door geheel EUROPA, maar voornaamentlyk in de *Nederlandsche Gewesten* ontstaan, by-voegen;

Nevens eenige schroomelijke AARD-BEEVINGEN *op veele Plaatzen.*

Schrikkelyke Aard-Beevingen op veeleplaatzen.

ANno 1668. in de Maanden van *July* en *Augustus*, ontstond in 't Koninkrijk *Persien*, een zoo Verschikkelijke AARD-BEEVING, dat'er meenigte Gebouwen, geheele Steden, Plaatzen, Menschen, en allerhande Kostelijkheden, wierden vernielt. De Stad *Angori*, wierd met schroomelijk Gedonder van onder d'Aarde, en door vreeschelijke Dwarl-Winden van booven in de Lugt, zoo geweldig geschud en bewoogen, dat, nevens het hoog op een Berg liggende Slot, meest alle derzelver Gebouwen beschaadigt, en veele ten gronde geruïneerd wierden. De Inwoonderen, door het langzaam beginnent Onderaards Gedruys, lang genoeg voor heen gewaarschouwd, hadden zig in tyds ter Stad uyt, op het laage vlakke Veld begeeven, zoo dat maar weynige omquaamen, niet tegenstaande dit Vernielent Geweld veele dagen continueerde. De Rotzen spleeten van malkander; de effene Grond schudde en beefde; de Bergen stortteden van booven-needer; de Daalen en Poelen wierden gevult; en het Aardryk zig van onderen met een afgryselyk getier oopenende, wierp blaauwe en sulfferagtige Zwaavel-Vlammen op, die een onverdraaglijke Stank van zig gaaven, waar voor de Menschen op Klippen, Rotzen, en Bergen moesten vlieden.

In *Persien.*

In Pontus.

In *Bolla*, Hooft-stad van 't Koninkryk *Pontus*, daar 't Hof van *Mithridates* is geweest, vond men over de 1800. Dooden, onder de Puyn-hoopen versmoort. *Castommen*, aan de *Zwarte Zee*, wierd, met

met de Dood van meenigte Menſchen, en het inſtorten der Gebouwen, geheel geruïneert. Een groot Dorp tuſſchen *Bayzazar* en *Amias*, wierd geheel ingezwolgen. Veel andere Plaatzen, of neergezonken, of geheel overſtort. Daar in gezaamentlyk meer dan 6000. Dooden bleeven. Een Dag-reyzen van daar, wierd de Stad *Nabuzzio* of anders *Nauzze*, tuſſchen twee Bergen liggende, met Aſſchen en Puyn geheel overdekt. By het Gebergte *Taurus*, ging een Stad, waar in een *Armeniſche* PATRIARG ſijn Verblijf hield, met 4 à 5. omliggende Dorpen, geheel te gronde. Duurende deze *Aard-Beeving* van den 3. *July* tot den 13. *September*.

In 't volgende jaar 1669. begon de wyd vermaarde Berg ÆTNA, op 't Eyland *Sicilie* gelegen, na voor-heen van een Aard-beeving beroert te zyn, eenige Maanden lang, zoo vervaarlyk te branden, en met een afgryſſelyk Kanon-geſchaater, en donderent Gebulder door de Lugt, zoo ſchrikkelyk groote Steenen op te werpen, en geheele Stroomen van brandende Gloeden uyt te ſpougen, dat dezelve niet alleen de breedte van meer dan Ses Italiaanſche Mylen weegs het Land, al brandende overvloeyden, maar ook tot meer dan een Myl weegs in lengte en breedte, digt neevens de voornaame Stad *Catanea* heen, (die daar door ſchrikkelyk wierd beſchaadigt) over drie à 4 Vadem diep in Zee ſtortede, en twee Vadem booven Water ſtroomde, en zoo booven als onder waater, al gloeyent brandende, voortvloot; neemende in haar door-togt, geheele Rotzen, Bergen, Palleyzen, Dorpen, Huyzen, en kleyne Stedekens, met alles wat deze Vuur-Stroom ontmoette, tot diep in den Grond weg. Waar door een ongelooflyke Schaade, en een onbeſchryvelyke Elend wierd veroorzaakt. Berg ÆTNA, werpt brandende Vloeden uyt.

Onderwyl wierd het Graafſchap *Tyrol*, drie Mylen van *Inſpruk*, tuſſchen *Zwaben*, *Beyeren*, *Saltzburg*, *Carinthie*, *Italien*, &c. met een zwaar Onwe'er, vermengt met Donder, Blixem, en Aardſchuddingen aangetaſt; zoo dat de daar door-heen loopende Stroom, in ſijn yſſelijk overvloeyen, meer dan 30. Huyzen, en wel 200. Menſchen vernielde: Na dat vier dagen te vooren de Stad *Zaltzburg*, van den daar dicht aan gelegen Berg, tot ongemeene Ruïneering wierd overvallen, als hangende met ſijn hooge Steene Rotz-Toppen, voor een goet gedeelte daar booven overheen. Onder anderen wierden 22. Monikken, met hunne In *Tyrol*. Tot *Zaltzburg*.

Kloosters verplettert, en meenigte Menschen in hun Kelders en anderſins leevendig onder gedolven en geſmoort.

In *Saxen.* Weynig tyds daar na, in de Maand *Auguſtus*, in *Saxen*, by *Smitsborg*, heeft d'Aarde insgelyks haar zeldzaame Wonderen uytgebraakt. Zelfs zag men van onderen uyt het Water, midden in een modderige *Moeras*, vlamment Vuur, gebrande Aſſche, Koolen, en Steenen opbarſten; uytſpreyende een vileyne Zwaavel-Stank, en zeer dikke Rook-dampen. Waar door het omliggende Land, voornaamentlijk na *Wittenberg*, tot den grond wierd verdorven.

In *Yerland.* In *Yerland*, door d'over-groote Zoomer-droogte, geraakte een geheele Land-ſtreek in volle Brant; daar van meenigte Huyzen onder hun Aſch en Puyn wierden begraaven. 't Welk mede in *Holland* op veel plaatzen in de Veenagtige *Veluwe* gebeurde: Wyl 't dezen Soomer ſoo ſchrikkelyk Droogde, dat veel groote Stroomen onbevaarbaar, en de kleyne t'eenemaal uytgedroogt wierden.

In *Duytsland.* In 't volgende Jaar 1670. wierd men op den 17. *Juny*, byna door geheel DUYTSLAND, een zeer zwaare Aard-Beeving gewaar, die op zommige Plaatzen wel 14. dagen lang continuëerde. Van *Augsburg* tot *Bamberg*, en te *Donaweert* ſchudde het geheele Aardryk als een wiggelende Wieg; zoo dat'er (gelyk men ſchreef) de Klokken in de Toorens van luydden. Tot *Inſpruk* liep alles ter Stad uyt, wat'er in was, wyl niet alleen des Stads Mueren en Poorten, maar ook meer andere Gebouwen omverre ſtorteden. Weshalven de Borgeren zig genoodzaakt vonden, hen wel 14. dagen lang buyten in 't open Veld onder den Blaauwen Hemel te onthouden; uyt Vreeze van anders door 't Aardryk ingezwolgen, of van de Mueren, Toorens, en Gebouwen doodelyk overſtelpt te worden.

In *Ruſland.* In 't zelve Jaar, op de Grenſen van *Ruſsia*, verzonk een zeer hoogen Berg; die na ſijn grondige Ondergang, niets anders dan een ongrondelijke Water-Poel naaliet.

Anno 1672. byna op gelijke wyze, als geheel *Hoog-* en *Neder-Duytsland*, met Troubelen van OORLOG wierd beroert, ge-
In *Italien.* voelde ter zelver tyd in de Maand *Mey*, het Landſchap *Italien* zig met verſchrikkelyke AARDBEEVINGEN aangetaſt, inzonderheyd in en omtrent de Stad *Rimini*. Alwaar de Biſſchop vermerkende, dat'er by Nacht en Ontyden, onder pretext van

der

der Afgeſtorvene Graven te bezoecken, en zommige Godsdienſtige Oeffeningen te pleegen, zeer veele Grouwelen en Onbetaamlijkheden wierden bedreeven; ſtriktelijk beval, de Kerken en Kloosters tegen den Avond te ſluyten, om dezelve niet langer tot infaame *Bordeelen* te doen dienen. Waar op 't gebeurde, dat als het Volk, op *Witten-Donderdag*, in meenigte Devoitelyk binnen de Kerken en Kappellen was vergaadert, dezelve meeſt alle, nevens veel ſchoone Gebouwen, koſtelyke Palleyzen, en 't meerendeel der Stad, door een ſoo ſchielyke, als ſchrikkelyk vervaarlijke *Aard-Schudding*, wierden te gronde geſmeeten; waar door niet alleen meeſt alle de Woningen, maar wel over de 700. Inwoonderen, jong en oud, van allerley Staat en Conditie, wierden vernielt; en nog grooter getal zwaarlyk gewond, gekneuſt, en gequetſt; 't welk naderhand nog veele met de Dood moeſten bezuuren; en meeſt van de gene die hen Devoit-ſchynent in de Kerken hielden. *Fano*, wierd mede, maar niet zoo zwaar aangetaſt. Egter zag men daar, door d'In- en Om-ſtorting van twee Kerken, 7. Edellieden, 9. Pellegrims, en 26. andere Perſoonen verplettert. De Plaatzen en Steden *Peſaro*, *Sinaglia*, *Raguza*, *Lezena*, *Urbino*, *Ravenna*, *Loretto*, en meer andere leden ook het ſchaadelyk Gevoele daar van, geduurende den tyd van meer dan drie dagen.

In *d'Archipelago.*

Nog veel ſchrikkelijker Ongeval overviel te dezer tyd het Eyland *Stanchio*, in de Griekſche ARCHIPELAGO gelegen, en wel Seſtig Mijlen in 't ronde, groot. Zynde een zeer vrugtbaar Land, van Oly, Corenten, Wyn, en meenigderhande Aard- en Boom-gewaſſen. Ook met ſchoone Zee-haavens voorzien. Dit zoo vrugtbaar en wel bewoont *Eyland*, dan, wierd eerſt door een afgrijſſelijke Beeving geſchut, en daar door alles omverre en over-hoop geſlingert; beevende over-al de geheele Grond zoo geweldig, dat zig niemand op de Beenen konde houden, om elders, op hope van meerder Verzeekering, heen te vlieden: maar vond zig een yder gedwongen, met de grouwelykſte Verwagting, hoopeloos te blyven liggen, daar hy was. Waar na d'aarde op veel ſcheyde plaatzen te gelyk oopenbarſtende, braakte eerſt zulken afgryſſelyken Rook-damp uyt, en naderhand zoo vreeſchelyke Vuur-vlammen, als of daar den MOND des *Helſchen Afgronds* zig had oopengeſpalkt. Deze Uitbraaking van Vuur, Vlam, Steenen, en Smook, een wyl geduurt hebbende, wierd

Daar een Eyland van 60. Mylen groot, verzinkt.

alles, door een ſchielyke van onderen opborrelende Water-Gulp, uytgeſmoort. 't Welk insgelyks op veele plaatzen teffens gebeurende, wierd daar door wel haaſt het gantſche Land, meer dan 60. Mijlen in 't ronde, ooverſtroomt, en allenke zoo diep neerwaards in de Grond geweld, dat men weynig dagen daar na, niets anders dan de Spits van den hoogſte Tooren zag booven Zee uytſteeken. Onderwyl alle d'Inwoonderen dezes Lands, te gelyk met al hun Goederen, en geheele Land, byna als eertyds *Sodoma* en *Gomorra*, al ſmeulent brandende, en te gronde zinkende, waaren vergaan. Deze eerſt-aanvangende Schudding was zoo hart, dat meeſt alle de *Eylanden*, door de gantſche *Archipelago*, daar van het Gevoele, en een merkelijke Schaade leeden; voornaamentlyk te *Tenedos*, daar meeſt al de Huyzen, Kerken, Toorens, en Gebouwen plat te gronde ſtorteden.

In *Murcia*. In 't Koninkryk *Murçia*, ontſtonden te dezer tyd ook geweldig zwaare AARD-BEEVINGEN, verzelt met een lang aanhoudende *Orcaan*; waar door, nevens een onwaardeerlyke Schaade, aan Boomen, Vrugten, Aard-gewaſſen, en Veld-vrugten, zeer veel Menſchen, Vêe, en Beeſten wierden verſmoort, verplettert, en gequetſt. Ook binnen de Stad *Origuela*, verſcheyde Kerken, Toorens en Huyzen neer-geſtort en geruïneerd.

Nieuwe Silver-Myn ontdekt. Van een andere kant ſcheen, door deze zelfde ſchuddende Beweeging, het zelve Koninkrijk in ſijn geledene Schaade, met d'ontdekking van een Onder-aards Voordeel, eenigzins vergoed te worden. Wyl, omtrent 20. Mylen van *Sivilien*, tuſſchen *Gibralter* en *Ronda*, een nieuwe ZILVER-MYNE zig veropenbaarde. Waar van de Preuve genoomen, had een *Quintal Mineraal* wel 62. Oncen zuyver *Zilver* uytgeleevert; en derhalven wel twee-derden beeter, als dat van *Rio de la Plata*, en *Indiën*.

Schrikkelijk *Tempeeſt* over geheel *Holland*, en de voornaamſte Plaatzen in EUROPA. Na, in den beginne van *February* deſes jaars 1674. op het Eyland CORFU, in de *Middelandſche Zee*, by de Engte van de *Veneſiaanſche Golf*, op de weſter Kuſt van *Griekenland*, een zwaare Aardbeeving had gewoed, die meer dan 400. Huyzen te gronde wierp, en onder derzelver Puyn-hoopen te gelijk over de 200. Menſchen doodelyk begroef, Ontſtond op den eerſten dag van *Auguſtus*, voornaamentlyk over geheel *Nederland*, en d'omleggende Contreyen, een zoo vervaarlijk *Tempeeſt* of Onwe'ers *Orkaan*, dat geen Menſchelijke Geheuchenis iets verſchrikkelijkers te gedenken weet. Een Voorval, zoo zeer aanmerkens- als gedenkens-

waar-

waardig, die, wegens alle deszelfs wonderbaarlijke omſtandige Byzonderheden, indien hier ons voorgenomen Oogwit, Werk, en Tijd, niet reeds genoegzaam ſijn Eynde had bereykt, een geheele byzondere Verhandeling zoude Vereyſchen.

Op een *Bede-dag*, het begin van d' *Oegſt-maand*, na men omtrent drie Maanden te vooren, een drievoudige VREEDE met *Engelland*, *Keulen*, en *Munſter* had getroffen, in hope, van daar uit voortaan deszelfs zeer aangenaame en lang gewenſte *Vreedens-Vrugten* overvloedig in te oegſten, wierd men, na eyndiging van des Bede-dags Gebedt, des avonds omtrent agt uren, over *Hollands* Hooft-Stad AMSTERDAM, ſeer ſchielyk zulken onſtuymig ONWE'ER gewaar, verzelt met *Donder*, *Blixem*, *Hagel*, en *Reegen*, dat het niet anders ſcheen, of alles wilde het onderſte boven keeren. In min dan drie Quartier-uurs; wel kort, maar geweldig fel; had men een jammerlijk Elend, en ſchrikkelijk groote Schaade over-all door de Stad. Het yſſelijk geſlinger des Winds, ſcheurde de Daken van de Huyzen, en ſmeet de Gevels, Schoorſteenen, en Hoogtens omverre. De harde Haagel, vermengt met Slag-reegen, ſloeg alleſins de Glaazen in; en d'een en d'ander door malkander verwoedentlijk om-zwierende, beſchaadigden meeſt alle Gebouwen. De Schepen voor de Stads-Paalen liggende, wierden zoo geweldig geſlingert, dat niet alleen meeſten-deel Vlot, en van Ankers, en Touwen af, maar ook zommige geheel 't onderſte-booven geſmeeten, en wel Negen in getal te gronde geraakten. d'Omverre-geſlagene Boomen, waar onder van uytneemende Grootte, zoo langs de Gragten als elders door de Stad, waren byna ontelbaar, en zommige geheel uyt d'aarde verwonderlijk wijd van haar plaats gedreeven. Buyten rond-om de Stad zag men een getal van omtrent dertig Molens omverre geſmeeten, en d'overige zeer beſchaadigt. Over de Stad *Amſterdam*.

Booven all dit Rampſpoedig Onheyl, waar van naulyks een Huys of Kerk-Gebouw bevrijd bleef, en aan Geboomte, Schépen, en andere Goederen, quaamen ook veele Menſchen deerlyk om 't Leeven. Want, dit droevig Ongevall, voorvallende juyſt op een algemeene *Boet-* en *Bede-dag*, wanneer groote meenigte Menſchen, in plaats van zig ſtil by Huys, aandagtelijk in 't Gebedt tot *Godt*, bezig te houden, om de genaadige Gunſt des *Almachtigen*, tot Verhoeding aller verdere Oorlogs-Rampen en andere droevige Onheylen, in zoo dangereuze conjuncturen Juiſt op een *Bede-dag*.

van

van Tijden, ootmoedelijk af te bidden, gelijk zulke *Boete-* en *Bede-dagen* daar toe van de hooge *Overheyd* expreſſelijk werden ingeſtelt, Zich ter contrary, met Speel-jagten, Plaizier-Schuytjes en Wagens, om aardſche Luſt, en ydel Vermaak te pleegen, hadden Buyten begeeven; Waren daar onder veele, die van hun Plaizier-plaatzen nooyt weder keerden, nog immer naa vertelden, waar ſy geweeſt waren; maar in plaats van eenig genoeglijk Vermaak te genieten, ellendiglijk het Leeven verlooren. 't Hek voor d'Ingang van de *Haarlemmer-poort*, wierd zo ſnel uitgerukt en omverre geſlagen, dat zommige van de plaizierlijk uitgegaane Inkoomers, daar onder deerlijk Doot bleeven.

In *Waterland.* Verſcheide andere Landen en Plaatzen in *Nederland*, wierden ook niet weinig den vernederden Indruk van dezen opperſten GODS TOORN gewaar. Want, van d'opper-Hooft-Stad *Amſterdam*, dreef dit Orkaans-Onweder dwers over in *Water-land*;

Over *Noord-Holland.* en voorts over geheel *Noord-Holland*; daar het hier en daar geheele Ryen Huyzen omſmeet en verpletterde, en alleſins groote Schade veroorzaakte. Tot *Purmerent* ſloeg den geheelen Toorn te gronde. Niet minder Schaade genoot de *Beemſter*, en *Purmer*.

In *Texel.* Van daar tot *Hoorn* en *Enkhuyzen*. Zelfs tot aan 't Eyland *Texel*, van waar men tijding kreeg, dat wel zeventien Scheepen op het Droog geſmeeten, andere heel beſchaadigt, en zommige te gronde geſtooten waren.

Te *Gornichem*, en ter *Goude.* Tot *Gornichem*, deed dit grouzame, en hier te Lande nooit gehoorde *Tempeeſt*, ook vry veel ſchaade. Insgelijks ter *Goude*, daar de koſtelijk geſchilderde Kerk-Glaazen van d'onſtuymigheid des Haagels en Winds, te morzelen wierden geſlagen.

In *Gelderland.* Voorts vloog dit ſnel-vliegend *Onweder* tot hoog in *Gelderland*, daar het ook hier en daar ſijn ſchroomelijk Onheyl deed gevoelen, en kragtige Merkteikens van ſijn droevige doortocht naliet.

Maar noch quam dit alles niet te pas, by de ſchrikkelijke Schaade, en groote Ruïne, tot *Uitrecht*, en in d'omleggende Dorpen,

En voornamentlijk over *Uitrecht.* door dit vreeſelijk TEMPEEST veroorzaakt; zijnde daar omtrent ten half achten aangevangen, en na half negen geëindigt. Het aldervéhemenſte duurde ontrent een quartier-uurs. Aanſtonds na half achten ſach men de *Dom kerk* tot aan't Koor, met al haar Pilaren tot een Puynhoop, onder de voet leggen, ſonder den *Dom-tooren* eenigſins was beſchadigt. De hooge Spits en het koſtelijk Speel-werk, van *St. Jacobs-Kerk*, wierd tot aan

't Uur-

't Uurwerk van boven neder geslagen, stortende alsoo schuins tusschen de Huyzen en de Kerk ter neder, sonder de huyzen veel te beschadigen. Beyde de Toorens van *St. Pieters Kerk*, storteden geheel van boven neder in de Kerk. De Tooren van *St. Nicolaas Kerk* voer even soodanig. Het geheele Dak van de *Buur-Kerk*, en dat van 't Duitsche Huis wierden aan flarden geslagen. De Toorens van *Agniete Klooster* en *Magdalene Kerkje*, nevens een groote menigte toppen van Gevels, ontallijke Daken, en seer veel Schoorsteenen, sloegen te gronde. Al 't welke in sijn snelle omslingering, neder-valling, omver-slaging, en instorting, zulken afgrijsselijken geschaater, en horibel getier maakte, dat het niet anders scheen, dan of *Hemel* en *Aarde* te gelyk verging; meenende veele, dat den *Jongsten Dach* op handen, en des *Algemeenen Oordeels* aanvang verscheenen was. Want dit ruïneerend woeden des Luchts, soodanig over en in dese Stadt, en dwers heen door alle desselfs Gebouwen slingerende en scheurende voort-dreef, dat 'er naaulyks huysen onbeschadigt bleven. Langs den *Rhijn* bleven niet meer dan 2. Zaag-moolens staan. Meest alle de Boomen op *St. Jans* Kerkhof, wierden met wortel en al, uit d'aarde gerukt; en een groot Schip buiten de Tolsteeg-poort, in de gront geslagen. Vijf Wagens van *Aarnhem* komende, wierden omgesmeeten, en verscheide van de Reysigers gequetst. Al-omme zach men het Koorn-Graan en de Aard-Gewassen van 't Veld vernielt. Hier bleef een Mensch, door 't omslaan van een Molen doot; daar door het nederstorten van een Gevel of Schoorsteen; ginder weder door iets anders, te lang, om hier alle d'omstandigheden deser jammerlyke Myserien en droevige Elenden te beschrijven.

Daar men, door 't afgryssélijk geschaater der nederstortende Toorens, en Gebouwen, meent, dat de *Jongsten Dach* op handen was.

Soo haast dit woedent TEMPEEST een weynig bedaart, en tot ophouden gekomen was, liep het Volk in meenigte na de Wallen, om te sien, hoe 't van buyten, en rondsom by hunne Naburen mogt geschaapen staan; daar men allesins d'omleggende Dorpen niet dan in Vuur en Vlam sag blaaken, onder 't geluyt van een yssélyk gekerm en naar getier aller Inwoonderen, die daar door van al hun Wel-varen quamen te geraken. Des anderen daags sach men meest alle Toorens van de Dorpen weg, of de hooge Spitsen tot laage Stompen verandert, of geheel tot de gront geruïneert, als die van *Vleuten*, *Jutphaas*, *Houten*, en meer andere.

Kort daar na, wierd van *Brussel* geschreven, dat het aldaar seer swaar

Tot *Brussel* insgelyks.

swaar gehaagelt hadde, zynde yder Hagel-steen als een Knikker, en sommige noch veel grooter; dat 'er meenigte Boomen waren uit d'aarde gerukt; veel Gevels en Schoorsteenen van huysen omgeslagen; en meenigte Daken, Glasen en anders aan stukken gescheurt, en allesins de dingen, soo in de Stadt, als op het Landt beschaadigt.

Ook tot *Antwerpen.*

Tot *Antwerpen* wierd de groote *Brug*, die over de Rivier de *Schelde* lag, door onstuimigheid des Winds, en het vreesselijk opbruisen des Waters, geheel aan stukken geslagen; de Schepen geweldig beschadigt, en hier en daar van haar Ankers en Touwen weg gerukt.

Van veel andere Plaatsen door geheel *Europa* schreef men, dat 'er schroomelyke *Aardbévingen* waren gevoelt geworden. 't Geen echter al dit selfde ONWEDER was geweest.

Mede in *Vrankrijk.*

Uit *Vrankrijk* liet men weten, dat het sich daar seer verschrikkelyk, en byna ongelooflijk had opgedaan, voornamentlyk in de Provintien van *Gastinois*, *Brie* en *Beauce*, wel 25. mijlen weegs in de lengte, en seven mijlen gaans in de breedte; alwaar de Blixem op veele Plaatsen de *Huysen* tot de grond had verplettert; een schroomelijken Haagel, met een vreesselijk bulderende Wind vermengt, de *Boomen* uit d'aarde geslingert, ja selfs d'alder grootste, met haar Wortelen van de plaats weg gerukt; geheele *Kerken* en *Huysen* ter neder gevelt; de Vruchten en Landgewassen als met een Zeyssen of Maaijer, van 't Veld weg-geslaagen; ja de Regen was als een geheele Vloet van den Hemel op der Aarde komen nederstorten, soo dat de Huysen daar van vol swalpten, de Muren omsloegen, en geheele Gebouwen doorswelligden; al het Kooren van 't Veld verdorven; meenigte van Menschen gesneuvelt; zommige door het omstorten van gebouwen, en andere door het nedervallen van Steenen en andere swaarten plat geplettert; andere willende sich te landewaard onder de Boomen schuylen, waren door derselver omslaging, jammerlijk om 't Leven gekomen; de rest in d'open Lucht, wierden doot en te morzelen geslaagen, door den Haagel, die men uitstekend groot bevond, sommige van een, twee, drie, en eenige van seven pont swaar. In een Dorp waren meer dan 28. Menschen, alleen door dit byna nooyt gehoorde schroomelijk Onweder gesneuvelt. Andere gewond, geplettert en gequetst, wenschten, als door Mistroostigheid, van meest al hun Goederen dus geruineerd te sien, liever

Daar meenigte Menschen omkomen, door een Storr-Hagel van 1. 2. 3. en sommige yder van 7. pond swaar.

ver de Doot te ſterven, dan geneſende noch weder by 't Leven te blijven.

Niet alleen in deze voornoemde Franſche Geweſten, maar ook op veel andere Plaatzen in VRANKRYK, had dit woeddent ONWEDER, ſijn deerlyk Onheyls-Roll, tot droevig Spectakel der Inwoonderen geſpeelt.

Binnen *Hamburg*, en langs *d'Elve*, had men mede geen kleyn Gevoele daar van. Hooger op in *Duytsland*; door 't *Lunenburgſche Gebied*, omtrent *Maagdenburg*, *Zweerin*, en op meer andere Plaatzen, had men al dit zelve Onheyl op een zelve Tijd gewaar geworden; en d'een min, d'ander meer hinder en ſchaade daar van geleden. *Te Hamburg en aan d'Elve.* *In Duytsland.*

Uyt *Straatsburg* ſchreef men, dat het daar, onder een raazenden Storm, zoo vreeſchelyk had gehaagelt, dat men Haagel-ſteenen zoo groot als Kinder-hoofden had zien neder-ſtorten; waar door een ongelooflijke Schaade was veroorzakt. *Te Straatsburg.*

In dit zelfde Jaar, viel in OOST-INDIEN, op 't Eyland *Amboina*, en daar omtrent, een wonder zeldzaame *Aard-beevings-Beroerte* voor; welkers Verhaal, om deszelfs verwonderlijk aanmerkenswaardige Operatien, wel meriteert, hier tot een laatſte Eyndens-Beſluyt, het nog reſteerende Wit Papier, ter eeuwige Geheuchenis, te bekleeden. Dit Land, hoewel niet zeer groot, egter heel vrugtbaar, en ryk van Speceryen, is gelegen in 't Zuyd-Ooſter deel van *Ooſt-Indiën*, ten Zuyden 't Eyland *Ceram*, en be-Weſten d'Eylanden *Banda*, door de Portugezen Anno 1515. ontdekt. In den Jaare 1671. tuſſchen den 17. en 18. *October*, wierd op 't Eyland *Uliaßers*, anders *Honimoa*, niet alleen de ſteyle Steen-rotzen van de *Redout* op *Hatuane*, door een ſterke *Aard-beeving* omverre en te gronde geſlingert, maar ook de redoutable Fortreſſe *Sorri Sorry* geheel weerloos gemaakt; het hooge Gebergte, en 't vlakke Land, door derzelver groote ſtukkens en brokkens neer-ſtorting, ongelooflijk beſchaadigt. De geheele Hatuaanſche Strand, en 't Rif voor de *Negory Paperoe*, was daar door, om te viſſchen, ombequaam geworden, en zommige Menſchen van 't Leeven geraakt. Zeedert dien dag bleef dit Eyland een gantſche Maand ſchudden en beeven; en voorts by wijlen een geheel Jaar lang. Ter zelver tyd wierd men deze ſchuddende Beeving ook op 't Eyland *Oma*, de *Pas Bagual*, en op 't vaſte Kaſteel *Victoria* gewaar, voornamentlijk ten laatſten op den 12 *July* 1673. wanneer door 't yſſelyk getier van ſchrikkelijke Donder-ſlaagen en brandende Blixem-ſtraalen, *Zeldzaame Aard-Beevingen in* OOST-INDIEN.

verſcheyde zware Mueren omver geworpen, en de daar ter Reede leggende Schepen in brant geſteeken wierden.

Dan, dit alles was geenzins te vergelijken, by de ſchroomelyke AARD-BEEVING, die op den 17. *February* dezes Jaars 1674. den Landen van *Leytimor, Hitoe, Maſſatello, Ceram, Boero, Manipa, Amblau, Kelang, Bonoa, Honimoa, Nuſſaland, Oma*, en meer andere daar omleggende Plaatzen, doch voornamentlijk de twee Eerſten, overviel, met zulken afgryſſelijken Schudding, dat veele niet anders dagten, of den grooten Dag des algemeenen uyterſten Oordeels, tot verſchijning van den OPPERSTEN RIGTER, was gekoomen. Vallende de zidderende Beweeging zoo zwaar, dat de Klokken op 't Kaſteel *Victoria* van zelfs begonden te luyen, en de Lieden by malkander ſtaande, d'een over d'ander ter aarde ſlingerden. 75. Chineeſche Woningen ſtortteden te gronde; waar onder wel 80. Menſchen omquaamen, en 35. doodelyk gewond wierden. De Zee ronds-om als een ziedende Pot opbruyſchende, zwol ſchielijk booven over 't Land; dan vlood in een oogenblik tyds weder weg. Veele hooge Bergen, en ſteyle Steen-Klippen op 't Eyland *Hitu*, van malkander ſplytende, en aan ſtukken berſtende, en d'een over d'ander te gronde ſtortende, gaf zulken naar geſchaater, en bulderent Geluyd door de Lucht, dat het ſcheen, als of men het los-branden van 't een ſwaar Kanon op 't ander hoorde; onderwyl der zelver nederſtortende ſtukken meenigte Menſchen en Wooningen in d'aarde delfden. Egter wierd, in 't kort daar na opgraven, nog een *Sineeſ Kind* aan ſijns verſmoorde Moeders Borſten, nevens een Papoeſche *Jongen*, en meer andere levendig bevonden, wijl onder de grootſte afgevallene Brokken, nog hier en daar opene Holligheden waaren gebleven. Veel ſteene Gebouwen ſpleeten, reeten, en ſcheurden van malkander, en de Malleydſche Kerk wierd geweldig beſchadigt; des niet tegenſtaande bleeven op deze Plaats heel weinig Menſchen doot. Op *Nacou*, in 't Latimorſche Gebergte geraakten 7. Huyzen onder de voet. Onder anderen wierd een *Clappus-Boom*, tuſſchen Man en Vrouw, daar ſy op 't Veld zaten eetende, ter neder geſlaagen, zonder andere Schade, dan al hun opgediſchte Spijs te vermorſſelen. Op *Oma* ſtortten twee Heuvels van een hooge Steen-klip in Zee; en een Steen, zoo als naauwlyks zeven Man konden om-armen, wierd opgeheeven, en van ſijn plaats verzet. De Weg tuſſchen *Ema* en *Soya* ſcheur-

op

op 23. plaatſen open; en 't Zee-water aan 't Strand, ſprong door een opgeborſten Gat zoo hoog in de Lucht, dat de Toppen van de Marſſen der Schepen, daar ter Reede leggende, booven tegen-malkander ſtieten. 't Geſchut met ſijn Roo-paarden wierd van den Overloop opgeheeven, en weder neder gezet.

In d'aanvang dezer *Aard-beving*, quam ter Kuſt van *Hitol*, een verſchrikkelyk hooge *Zee-berg*, met ongemeen hart gedruys van onderen uyt de Grond ſteyl opborrelen; zig in drie van-een ſplytende Deelen verſpreyende, waar van een 't Zee-waard in, en d'andere twee over 't Land zwalpten, die in haar ſpoedige te rug togt, alle Boomen, Gewaſſen, Huyzen, en Menſchen wegrukten. Zoo dat door deze groote *Aard-bevingen* en zwaare *Zee-ſwellingen*, wel 2322. Menſchen, daar onder 31. *Europïanen*, omquaamen en vergingen. Dit in 't algemeen. Maar de byzondere Voorvallen op yder Eyland apart aan te merken, geeven zeldzaame Geſchiedeniſſen te verſtaan, volgens ſchriftelyk Berigt aan de *Compagny* van daar gekoomen.

Op *Jaricque*, *Nuſſatella*, en *Orien*, liep 't Water zoo over-hoog op 't Land, dat het daar, in ſijn wonder-ſnelle te rug loop, alles met zig weg-rukte; en onder anderen een *Vrouw* met haar *Kindt* van vier Maanden, dewelke door d'onſtuimige wederomſwalping der Baaren, weder geviſcht, verhaalde, Dat, als zy met d'afſtrooming in Zee wierd geſleept, onder-weeg een Balk vaſt greep, waar op des Middernagts zig een Slang begaf, die met een ſlingerende draay, haar en haar Kind omving. Sy den zelve, uyt verdere verſchrikking, eenige malen van haar afweerende, ſlingerde zig eyndelyk in ſijn tegenworſteling, ook om den Balk, en bleef daar aan zoo lang vaſt houden, tot Sy en haar Kindt, van de Opviſſers wierden gebergt. Op de *Negory Lima*, berſte het Water van onderen met groot geweld op, en nam verſcheide Menſchen in *Zee* weg. Dan, eener Slavinnen *Kind*, van een half jaar oud, wierd, na d'ophouding des Zee-vloeds, nog onbeſchaadigt, op 't Strand, ſchreyende gevonden. Op 't *Ceyt*, ſteygerde het Water tot aan des Redouts Vengſters, en nam de *Negorien Ceyt*, *Lebelehu*, en *Waſſela* geheel weg; zoo ook van *Leyn*, ſes Huyzen. Waar na des Nagts weder een geweldig zwaare AARD-BEEVING volgde, vermengt met een yſelyk naar Gehuyl, omtrent de Schilder-huyzen, als van onderen het Gebergte en Steen-rotzen opgalmende. 't Welk men oordeelde, uyt onder-aardſche Dam-

pen, die geen genoegzame Opening konden vinden, dus luyd-ſchaaterende voortſproot. Een *Kind*, uyt de *Negory Waſſela*, wierd drie dagen na de *Aard-beving*, in een *Sagou-boom* nog leevend gevonden. Op *Hila*, daar de *Aard-ſchudding* heeviger als op andere Plaatzen was geweeſt, klom het Water tot booven aan de Gallery van de fortreſſe *Amſterdam*, en nam al de *Negorijen*, en ongemeen veel Menſchen weg. Verſcheyde Soldaten aan 't Wagthuys en op Schiltwagt ſtaande, en d'opbruyſſende Zee-berg ziende aankomen, ſloegen Armen en Beenen om 't Kanon, en lieten zoo de Golven over haar heen loopen; waar door ſy, na de weder-afvlieting, behouden bleeven. Op *Hitoelamma*, *Thiel*, en *Mamala*, nam 't Water veele Huyzen, doch weynig Menſchen weg. Op 't Land van *Hitoe*, ſteygerde de Zee tot boven aan de Toppen der hoogſte Bergen, wel 50. a 60. vademen diep. Waar door dit Land onbeſchrijvelyk wierd beſchaadigt, en de Land-hoecken en ſteene Zee-ſtranden geheel weg-ſpoelden. All het Geboomte tuſſchen *Hila* en *Lima*, waar onder veel jonge Nagel-booms Boſſchen, wierd vernielt, en veel Kalk-Ovens weg-geſpoelt. Het Land van oud *Lebelchu* verzonk meer dan een Muskets-ſchoot in de Breedte langs heen weg. Zoo ook veel meer andere Plaatzen daar omtrent gelegen. Meeſt al het *Zee-water*, dat deze Landen zoo onſtuymig had overſtroomt, was zo vuyl ſtinkent, en dik getroubleert, dat de *Menſchen*, die daar van overzwalpt waren geweeſt, uyt drabbige Modder ſcheenen gehaalt te zyn. Zijnde daar-en-boven van zulken ſcherpen feninigen kragt, dat alle dien het maar tot aan de Knien, of hooger had beloopen, het Leeven daar by moeſten inſchieten. Ook liep het wel 2 à 3. maal op en af, met zoo ſnelle veerdigheyd, dat men'er geen Oog op konde houden. d'Opbruyſing van d'eerſte Zee-Baar, quam zagtjes aan-zetten, tot booven op 't Land; de tweede ſmeet alles omverre wat ſy in haar Weg ontmoetede; maar de derde en laatſte ſleepte al het voorheen om-verre geſmeetene, en 't nog over-eynde ſtaande, al teffens met haare te rug-vlieting weg. De meeſte Vaartuygen ſloegen aan ſtukken, of ſtieten te gronde, of ſlingerden in Zee weg. En onder al dit bulderent Zee-gebruyſch, huylden al-om de *Viſſchen*, als of 't een naar geſchreeuw van in Ongeluk zijnde Menſchen waar geweeſt. 't Geen men geloofde, door de *Kaymans*, die zig daar in meenigten onthieldelden, geſchied te zijn. De *Viſſchen*, die met het opſlaan der

Zee-

Zee-golven, aan Land waren geſmeeten, vond men gants ſmakeloos; waarom weder weg moeſten geworpen worden, als tot nuttigen heel onbequaam. d'Inlanders daar te Lande waren, door deze nooyt meer vernomene Ontmoeting, zoo verbaaſt en bevreeſt geworden, dat in meenigte na 't Gebergte vlooden; en meerendeel zoo verarmt, dat ſy des COMPAGNYS bedorven, en in Zee geſmeeten Rijs, om tot hun Nooddruft te nuttigen, opviſchten. Dan dit niet zoo haaſt by *Neerlands* GOUVERNEUR vernoomen, liet die goede Rijs, aan den Behoeftige Land-lieden uytdeelen.

De Rivier by 't fort *Amſterdam* op 't *Keyt*, was, door 't afvallen van Bergen, en 't inſtorten van Rotzen, t'eenemaal onbruykbaar geworden. En de twee hooge Bergen van *Wawani* en *Manuſa* hadden zulke ſtukken afgeworpen, dat den Loop der Rivier daar door geſtopt, en der zelver overzwalpent Water, een Binnen-Meer had gemaakt. Op klein *Ceram*, had de kragt van 't Water, de Zee-Strand, van Steen-Klip, in Zant-Gruys vermorzelt; en een groot ſtuk van den hoeck *Waay-Poeti* doen verzincken. Het *Moortſche Negorijtje* op *Loehoe*, wierd met al de Praauwen weg genomen; en den hoek *Cahoela* van al ſijn Geboomte berooft. De Huyzen van d'Oppaſſers in des COMPAGNYS *Sagou-boſch*, wierden dryvent opgenoomen; in de Boef *Tonoena* een geheele *Chriſten-Kerk*, en de helft van een *Negorije* weg-gerukt; doch geen Menſchen verſlonden.

Op de Landen *Boëro*, *Aublau*, *Manipa*, *Kelang*, *Bonoa*, *Oma*, *Honimoa*, en *Naſſataut*, wierd deze AARD-BEEVING mede zeer hart gevoelt; en 't Water liep daar ook ſchrikkelyk hoog op. Hebbende tot *Manipa* 40. Huyzen mede genoomen. Op de *Pas Baguale* en *Banda* gevoelde men 't zelfde; doch zonder Schaade. In diervoege dat het hier alomme door geheel deze PROVINTIE, zeer ſlegt geſchaapen ſtond, en den geheelen ſtaat des Lands een droevig Aanſien had. Te meer, om dat dit deerlijk Ongeval hier mede nog niet eyndigde; maar op den 6. daaraan-volgende *Mey!* weder twee zwaare *Schuddingen* voor vielen.

Waar op zig des Avonds, onder een groote Slag-reegen, een groot Vuur in 't midden des Lugts vertoonde, 't welk onder ſmal, en booven breed zijnde, t'elkens na den Reegen verdween, en met dezelve altijd weder verſcheen. Vier dagen daar *Vuur-gezigten in de Logt.*

na

na op den 10. *Mey*, zagen 5 à 6. Soldaaten na 't Ooſten in de Lugt, eerſt een kleyne, daar na een zeer groote Streek, als bleek *Vuur*; een gedaante van *Roeden* hebbende. Daar ter plaatze alleen was 't Firmament des Hemels heel klaar; maar voorts over-all met dunne Reegen-wolken overſpreyt.

Voor den aanvang dezer ſchrikkelijke *Aard-bevingen*, had men verſcheyde *Vuuren* uyt de *Lugt* zien vallen, hebbende zeer affchuwelyke Gedaantens, byna als brandende *Vuur-Draaken*, met een fatzoen van Menſchen-Hoofden. Andere als brandende Fackels, nemende haar loop uyt den Ooſten na 't Noorden. Behalven nog alle deze *Aard-ſchuddingen*, *Tempeeſten*, en *Water-vloeden*, rigneerden daar ook zeer dol-raazende Koortzen, die den Menſchen zoo deden ſchudden en beeven, dat'er ontallijke het Leeven by inſchooten.

Waar op de Tijding van de Bloedige *Veld-Slach* voor *Silnef* komt.

Kort na alle deſe Elenden, ſoo haaſt men ſich, door het ophouden van dien, in Ruſt, een weinig meenden te vertrooſten, kreeg men wederom dees harde Tyding, van dien *Bloedigen Veld-ſlach* voor *Silnef*, tuſſchen *Sijn Hoogheyd* den Heere *Prince van Oranje*, de *Geallieerden*, en den *Prince van Condé*. Die de Gemoederen van verſcheyde perſoonen ſeer verſcheydentlyk ontroerde; oordeelende ſommige, deſelve tot groot voordeel van den VEREENIGDEN STAAT uitgevallen te zijn, en daarom daar over als een glorieuſe VICTORIE roemden. Andere hielden 't daar voor, dat men meer Schaade, dan Voordeel had bevochten; en den *Franſſen* den Beuyt behouden, doch ſy den *Geallieerden* het Veld moeten laaten. In ſomma, het was te deſer tyd een ſtaat van meenigte Elenden en veel Jammers op veele Plaatſen.

Hier tegens komt men ſomtijds het aangenaam Geluyd des *Vreedens* Baſuyns te hooren.

Egter hoorde men doorgaans onder al dit woedent Geraas van den Bloed-dorſtigen MARS, noch meenigmaal het ſeer aangenaam Geluyd des Vreden-Baſuyns; wyl de KROON *Sweden*, noch ten allen tyden haar MEDIATIE tot d'Algemeene RUST en VREDE aanbood, en het Werk, t'haarer Eer en Glorye, met ernſt en Yver ſcheen te willen voortzetten. Waar door dan ſomtyds, de ſwaare Krygs-geruchten, en droevige Oorlogs-Voorvallen, weder een weynig met blymoedige Vredens-Hoope, getempert en bemaatigt wierden. Van welkers Uitkomſt en Paſſeering, wy hier na omſtandiger denken te handelen; Maakende ondertuſſchen hier een

EYNDE

van dit VERVOLG van 't VERWERD EUROPA.

REGISTER
Deses
VERVOLGS.

A.

d' *Ankomst* aller Afgezandten, wert *Vrankrijk* bekent gemaakt. 693
Aanmerking over d'Oorlogs-Beroerten in *Duytsland*. 570
Als een onstuymig Tempeest uyt *Nederland* overgewaayd *ibid.*
Door d'aandryving der *Franssen*. 571
Aanmerking over des *Konings* van *Vrankrijks* Voornemen. 856
Aanmerkelijk Gevegt op zeker Eylandt in de *Maas*. 924 Daar de *Franssen* ten vierde-maal door de *Staatsen* werden afgeslagen. 926
Aanmerking over d'Uytkomst van den Bloedigen Veld-Slag by *Silnef*. 977
Aannadering der Engelsche, Fransche, en Staatsche Zee-Magten. 332
Aanslag op de Munsterssche Troupen door de *Vriezen*. 380
Aanslag op de Munsterssche Officieren, misluckt ongelukkig uyt Misverstand. 443
Aanslag op *Elburg* mislukt. 605
Aard-beeving in 't Keulze Land. 216
Schriklijk, op veel Plaatsen. 1044
Aardig Voorval tusschen een *Pater* en drie Fransche *Soldaaten*. 269
Aarnhem gefortificeert, 812 Verlaten. 813
Abt van *St. Romayn* trekt na de Switsersche *Cantons*, 74 Doet sijn Propositie in d'algemeene Vergadering, 75 Verzoekt, dat sy de Heer *Malapert*, Nederl: Rezident tot *Frankfoort*, en Extraordinaris Gedeputeerde aan de loffelijke *Cantons*, de Stad *Bazel* souden verbieden. 75
Accoord wegens Losling en Verwisseling der wederzijds Gevangenen. 278
Admiraals hun trouwe Dienssten, dankbaarlijk beloont. 525
d' *Admiralteyt* van *Zee-land*, willende de Quaadwilligen straffen, ontstaat grooten Oproer. 181
Advis Conciliatoir by sijn *Hoogheyd*, wegens 't Geschil van Rang tusschen *Uytregt* en *Vriesland*, en 't gevolg. 829
Advocatoria des *Keysers*, 214. Waar tegens de *Bisschop* van *Munster Contro-Patenten* laat uytgaan, 215. Desgelijks de *Keurvorst* van *Keulen*, *ibid.*
Afgezand van *Spanje*, doet in *Sweden* sijn Propositie, 89. en antwoord daar op. 90
Afgezand van d'Engelsche *Kroon*, stelt *Genua* eenige Pretentien te vooren, 94. Daar op hy groot Genoegen ontfangt. 95
Africa, daar strijden de *Mooren* wreedelijk tegens malkander. 569
d' *Agourto*, Spaans Generaal, draagt zig in 't Beleg voor *Naarden* heel dapper. 486
Alarm in 't Leger voor de *Graave*. 995
ALLIANTIE tusschen den *Keyzer*, *Spanjen*, de *Staaten Generaal*, en den *Hertog van Lottaringen*, 163 en ook 391 Waar tegens de *Franssen* en *Engelzen* aan 't Spaansche Hof met alle vlyd arbeyden. 164
Alliantie tusschen den *Keyer*, en de

Staaten Generaal, 170 Veroorzaakt groote Alteratie aan 't Franſche Hof. 171
Ambaſſadeurs van *Spanjen*, en van den *Keyzer* komen binnen *Keulen*, 692 Insgelijks die van *Brandenburg* en *Keur-Keulen*. 693
Ambaſſadeurs van *Haar Hoog Mog.* tot bevordering van d'algemeene Vrede, 687. Werden gedwongen, niet door *Maſtrigt* te paſſeeren. Tot *Aken* treffelijk ingehaalt, *ibid.* Gaan nader Ordere haalen, 721 Na voorheen, om Redenen van *Vrankrijks* Oorlogs Declaratie geïnſiſteert te hebben. Die ſy na hunne Meening voor-ſtellen, *ibid.* Bekomen nader Inſtructie van den *Staat*, 722 Trekken weder na Huys, 805. Door misverſtand geraken in groot gevaar. 911
Ambaſſadeur van *Spanjen*, prezenteert den *Koning van Engeland*, uyt den Naam der *Staaten Generaal*, een Propoſitie tot VREEDE, 767. Doet aan 't Engelſche Hof groote Vlyd tot Vreede voor Haar Hoog Mog. 769. Houd aan om Antwoord op der *Staaten* derde ſchrijven, 775 De *Koning* wil eerſt met het Parlement raad-plegen, *ibid.* Treſt den Vreede. 780
Ambaſſadeurs van *Engelland*, tot den *Vreede*, begeven zig op Reys, 687 Lyden veel Tegenſpoet, *ibid.* Berigten hun Koning, dat de Staatſche Vloot in Zee is, 688. Werden tot Antwerpen verwellekomt: En komen onbekent binnen *Keulen*, 692. Trekken weder na Huys 746 geraken door misverſtant, in groot gevaar. 910
Amersfoort en verſcheyde andere Steden door de *Franſſen* verlaten. 650
Amſterdam ſtelt zig byzonderlijk in Poſtuur. 133
Andernach ſubmitteert zig aan den *Keyſer*. 606
Antwoord en Aanbieding der Nederlandſche Gezanten, op de Franſche Pretentien tot erlanging van *Vrede*. 723
Antwoort van *Haar Hoog Mog.* op de Propoſitie van *Keur-Keulen* en *Munſter*. 737
Arkenteel, van de *Franſſen* ingenoomen. 888
Laaten de Fortificatie ſpringen. *ibid.*
Arnay door de *Franſſen* verovert. 871
Artillery en *Ammunitie* binnen de *Graave*, uytnemend ſchoon en in grooten overvloed. 986
En groote Abondantie van *Vivres*. *ibid.*

B.

B*Amphield*, om 't verlaten van ſijn Poſt gevangen. 179
BAN en *Arrier-Ban* der *Franſſen*, door den *Lottharinger* geſlagen. 955
Barbaarſche Beroerte binnen *Tunis*. 568
Baron van Mitternich ſuccedeert *Keurmayntz*. 58
Men tracht Hem op *Vrankrijks* zijde te winnen, 59. Maar heel te vergeefs. 60
Baron de Griſpere, wegens *Mortepayers* onthalſt. 180
Baron d'Iſola, tragt *Luyck* op Keyzerlijke zyde te gewinnen. 624
Batailje of Veldſlag tuſſchen de *Geallieerden*, en de *Franſſen* onder *Duc de Turenne*. 951
Beëedigt Berigt van 12 Fregatten. 364
Bede-dag in *Holland* aangeſtelt, tegen de derde Zee-ſlag 409
Bede-ſtonden aangeſtelt. 411
Belooning der Getrouwe en Dappere Helden des *Vaderlands*; als, Coll: *Rabenhaupt*, en Overſte Lieut: *Eybergen*, 181. Insgelijks den Gouverneur

neur *Fariaux*, *ibid.* en verscheyde andere Officieren binnen *Maestricht*, 182. d'*Admiraal de* RUYTER, nevens alle d'andere *Admiraals*, *ibid.* Een *Sergeant* en twee *Soldaten* van *Uytrecht*, 183. En meer andere. *ibid*

Bellefonds, in plaats van *Condé*, na *Vlaanderen*, 620. tragt *Duc de Luxemburg* te ontzetten, 624. Trekt met de Guarnizoenen uyt de Nederlandsche Verlaatene *Conqueſten* na boven. 886

Bellegarde van de Spaanſen verovert. 905

Beraadſlaging over 't Herſtellen van *Utrecht* in de UNIE. 824

Beſchryving van den Aanſlag op 't *Sas van Gent*. 259

Beſchrijving van 't Beleg van *Maſtrigt*. 278.

Beſchryving van MASTRIGT. 318

Beſchryving der Perſoon, en Qualiteyten van den nieuwen Poolſchen KONING. 851

Beſchryving van de Belegering der Stad *Graave*. 984

Beſchuldings-punCten van *Arlington*. Doet ſijn Verantwoording. 774

Betuwe door de *Franſen* geplundert. 518

Beweeg-redenen der *Franſſen*, om *Keur-Brandenburg* tot VREEDE te dwingen. 208

Bewijs, hoe de *Nederlanders* in drie Zee-Batailjen, loffelijck VICTORIE hebben bevogten. 420 en 435

Biſſchop van *Munſter*, doet de *Kerken* Gewapender-hand inneemen, 378. Laat het Huys *Gramsbergen* zeer verſterken, en een Dijk door de *Vegt* maaken, op hope van daar door Wonderen uyt te werken, 379. Ziet voorder, *Munſterſchen*.

Biſſchop van Munſter, doet een Preſentatie tot *Vreede*. 798

Tragt op *Vrieſland* in te vallen. 798

De *Keyzerſen* hem in ſijn Land vallende, maakt *Vreede*. 802

Biſſchop van Straatsburg in bedroefden ſtaat. 618

Biſſchop van Straatsburg werd Paſpoort geweygert. 794

Boekhouder in de Wiſſelbank tot *Amſterdam* onthalſt. 176

BOMMEL, daar de *Franſen* al vliedende uyt vlugten. 643

Staten Volk trekt zo kort daar op in, dat de Franſche Gouverneur en Majoor nog daar binnen waren, 644 d'Oſtagiers werden by den *Franſſen* zeer euvel getracteert. *ibid.*

BON, door de *Keyſerſchen* berend: en door de *Prins van Oranjen* belegert, 608. De Mynen veerdig, werden de Belegerden vermaand, te capituleeren, 610. Dies men de *Chamade* ſlaat, *ibid.* Bezetting trekt uyt, en betoont de Gouverneur *Sijn Hoogheyd* groote Eerbiedigheyd. 612

Borgers op *ſchaatſen*, attrappeeren 500. *Franſen*, en bekomen veel Beuyt. 238

Bourgogne van de *Franſſen* overvallen. 875

En binnen 2 Maanden geheel vermeeſtert. 884

Bournonville trekt met de Keyzerlijke Magt op. 891

Conjungeert zig met nog andere Duytſche Volkeren. 892

Brief van een Engels Heer, aan een ſijner goede Vrienden 363

Brief van Capiteyn *Tobias* aan d'Admiraliteyt, wegens de derde Zeeſlag Anno 1673. 418

Brief van den Heer *Bankert* over 't zelve. 419

Van de Heeren *Gedeputeerden* over't zelve. 419

Brief van den *Koning van Engelland* aan de *Staaten Generaal*. 781

Brief van *Grana*, over de Gevangenee-

neeming van *Prins Willem van Furſtenberg* 788
Brief-drager van de *Franſſen*, by de *Staatſen* gevangen. 997
Bryzak, door de *Duytzen* geblokkeert. 958
Daar toe ſy de Gunſt der loffel. *Cantons* tragten t'obtineeren. *ibid.*
Werd eyndelijk door de *Franſſen* geheel ontzet. 962
Brand-wagt der *Nederlanders* raakt met 2. Engelſche Fregatten in 't Gevegt. 364
Brand tot Londen. 702
Braubach en *Zees* werden uytgeplundert. 607
Breukelen, een ſchoon Dorp, door de *Franſſen* meeſt afgebrant. 502
Burgt de Guines, door de *Spaanſen* vermeeſtert, raakt in Brant. 596

C.

Campen, verlaaten en zeer gerui̇neert, 653. Twaalf der voornaamſte Inwoonderen tot *Oſtagiers* na *Aarnhem* gevoert, 654. Die zeer qualijk werden getracteert, *ibid.* *Franſſen* trekken uyt, 655. Dan andere Party-loopers komen de Stad weder ontroeren. 656
Candidaaten, die regt hebben tot de *Poolſche* KROON. 565
Candidaten tot de *Poolſche Kroon.* 847
Cantons in *Switzerland* houden Vergadering, wegens de *Sollicitatien* der *Franſſen* en *Nederlanders*, 77. Keyzerlijke Afgezands Propoſitie, 78. Spaanſche Gezands Propoſitie, 79. *Franſſen* verkrijgen een Werving op zeker Conditie, 80. *Malapert* doet ſijn Propoſitie, *ibid.* Waar over de *Abt* van *St. Romein* ſich formalizeert, 81. En de Gereformeerde *Cantons* hun Soldaaten uyt Franſchen Dienſt te rug roepen, 82. Werd een extraordinarie Vergadering tot *Baden* aangeſtelt; daar de Franſche Gezand nu veel ſachter Woorden gebruykt, *ibid.* Op *Vrankrijks* ſchrijven aan den *Canton Zurich*, werd weder een nieuwe Vergadering tot *Baden* gehouden, 83. Welkers eyndelijke *Reſolutie* men vaſt ſtelt. 84
Cantons in *Switzerland*, ſtaan *Vrankrijk* de Werving in haar Landen toe. 476
Cantzelier van *Engelland*, ſtelt veel Redenen ten laſte van *Nederland* voor, 110 Expliceert der *Staaten* meening verkeerdelijk. 772
Capiteyn Merode doet een Heldendaad. 277
Capitulatie van *Dynand.* 1021
Cardinaal de Bouillon volgt den *Koning* tot Inwying der Veroverde Steden. 14
Caſſiopein in ſijn *Commando* herſtelt. 179
Catholijken te *Lingen*, willen den *Gereformeerden* de *Kerken* niet inruymen. 913
Ceret, door de *Spaanſen* vermeeſtert. 904
CHRISTENEN, waarom meer voor den TURK, dan voor eenig ander *Potentaas* bevreeſt, 565. Schoon andere wel magtiger en in grooter getal zijn. 566
Cobelens, wert met Keyzerlijke Volkeren bezet. 479
Colbert belooft d'Inwoonders van *Paris*, het Voordeel van des *Konings* Preſentie, by-aldien ſy een conſiderable Somme Penningen, tot onderhoud ſijner Krijgs-Macht fourneren. 25
Doet den Koning groot Voordeel door Menagie van deſſelfs Hofhouding. 28
Coll: Brodde gevangen gezet. 180
Coll: Soutelande ſterft. 586

Coll: Famar comporteert zig in *Tongeren* als een dapper *Generaal.* 623
Coll. Lindaw het Hooft afgeschooten. 1008
3. *Compagnyen Munsterschen* loopen tot de *Hollanders* over. 380
Commandant in *Dagsteyn* brengt zig zelf om den Hals. 964
Concept, om alleen uyt de *Provintie* van *Holland* 100000. Man op de Been te brengen. 142
Concept, om in *Holland* binnen 14. dagen meer dan 100000. Man te Velde te brengen. 370
Conferentie van *Sijn Hoogheyd*, en *Graaf de Montery.* 661
Conferentie van Engelsche en Hollandsche Gezandten, over den Handel in *Indien.* 769
Conferentie van de Spaansche en Staatsche over den *Vreede* met Engelland. 770
Conferentie over aanstaande Veldtogt der Geallieerden. 914
Conqueesten der *Fransjen* in *Nederland*, beginnen hope te scheppen, om van hun Overweldigers bevryt te werden. 659
Consideratien van den *Muscovischen* Czaar, over den Toestand van *Polen* en EUROPA. 543
Consideratien, over de Krijgs-Actien omtrent de *Paltz*, en in der *Elsas*, 964. Vergeleken by algemene voorvallen, *ibid.* Byzonder gesprek van *Condé* en *Turenne* hier over, 966
Consternatie onder den *Fransjen*, over *Sijn Hoogheyts* Optogt. 635
Contributie der *Hollanderen*, over 't *Keuls-Land.* 158
COVORDEN, deszelfs Oudheyd, en wat actien daar voorgevallen is, beschreeven. van 572. tot 585
Courier van *Graaf de Monterey* schandelijk mishandelt. 671
Cozakken vallen den *Chrimischen* HAN in sijn Land; daer sy alles verwoesten. 555
Nemen wel 20000. Graf-bezoekers gevangen, en steeken meer dan 40. Dorpen in brant. *ibid.*
Creveceur, van de *Fransjen* verlaten en geruïneert. 642
CZAAR van *Muscovien*, wil alle Christen Potentaten sijn *Mediatie* tot *Vreede* laaten aanbieden, 544. Is zeer ontstelt over des Poolschen Konings Dood, en tragt sijn *Prins* op den Throon te dringen. 843

D.

DAgsteyn, van de *Fransjen* grouzaam geattaqueert, 963. En ge-emporteert, *ibid.* Dies de *Commandant* zich zelfs vermoort. 964
Dank-dag en Vreugde, over de Verlaating der Steden. 651
Dank-dag over den *Vreede* tusschen *Engelland* en *Holland*. 782
Declaratie van *Keur-Paltz* tegens *Vrankrijk.* 937
Delenda est *Carthago*, Neerlands Staat moet geruïneerd werden. 699
DERDE-PARTY in *Duytsland*, door *Vrankrijk* opgerigt. 736
Waar *Denemarken* zig tegen kant. *ibid.* En *Keur-Saxen* niet toe bewilligen wil. *ibid.*
Desteyn der *Nederlanders* op *Harderwijk*, door den Vyand ontdekt. 234
Dief, vermoord sijn Vangers drie in getal. 669
Different tusschen *Engelland* en *Hamburg*, door 't verbranden der Schepen op d'Elve. 708. Zijnde een Retorsie van 't verbranden der Koopvaardy-vloot in 't Vlie. 708
Dynand, van de *Keyserjen* vermeestert. 880
Dole belegert van de *Fransjen.* 880
Droevige Ongevallen binnen *Uytregt.* 244
Ducdę Luxemburg vlied voor sijn *Hoogheyd.*

heyd. 483
Raapt een Leger van 10000. Man te zaamen, om *Naarden* t'ontzetten, 485 Maar derft niet aankomen, *ibid.* Werd byna gevangen, 517. Trekt met 8000. Man op, om Sijn *Hoogheyds* Desseynen te observeeren, 592 Geeft de geheele Landstreek tusschen *Maas* en *Waal* aan sijn Soldaaten ten Prooye: en verzoekt aan den *Staat*, de NEUTRALITEYT voor Uytregt, *ibid.* Wil uyt *Nederland* na *Vrankrijk* trekken, 660 Werd door *Bournonville* verhindert, *ibid.* Tragt van *Maestricht* weder door te snappen, 662 Maar sijn Brug over 't *Swarte Water* instortende, werd door *Sijn Hoogheyd* te rug gedreeven, 663. En van d'ander kant door de *Keyserschen* den *Pas* afgesneden, *ibid.* Doet sijn Nood den *Koning* bekent maken, *ibid.* Secours krijgende, komt binnen PARIS. 665
DUËL van 11. *Spanjaarden* tegen 11. *Franssen.* 276
DUËL wreedelijk aangevangen, en vriendelijk ge-eyndigt. 672
Duytsland, rust zig ten Oorlog. 453
't *Duytsche* RYK, kortelijk beschreeven. 453
Derzelver Standen, en yders Magt in 't byzonder. 454
Duuren vermeestert. 613

E.

EDicten van *Paris*, tot voortzetting der *Finantie*, 25 Onder anderen een tot bevryding der Hoer-huyzen, mits yder 100. Kroonen opbrengende. 26
Eerig Dierklou, om sijn lafhertige Ontrouw ter Dood gestraft. 979
't *Effigie* van *B. de Mombas*, aan de Galg gehangen. 179
Eyndiging der *Campagne* van Anno 1673. 667
Elburg door de *Franssen* verlaaten. 652
Elzas, daar meest alle Steden zig aan *Vrankrijk* submitteeren, 472 en 473. Werd van de *Franssen* geweldig geplaagt. 477
Engelsen houden aan, om VREEDE, maar 't Hof zet den Oorlog voort. 105 Zenden veel Volk in *Vrankrijk*, 106 Prepareeren zig, om aan de Hollandsche of Zeeusche Kust te Landen, 108 Roemen altoos, schoon met groote Schaade de Nederlaag mogten gehad hebben, 347 Verlies haarer Schepen in 't Tweede Zeegevegt, 361 En haar groot Verlies van Volk, 362 Veroveren 4 Hollandse Oostindise Retour-Schepen. 521
Engelsen lijden groote Schaade door de Nederlandse Kapers, 522. Ten tweede-maal uyt Zee geslagen, hoopen egter ten 3. maal *Victorie* te bevegten, 693. En *Zeeland* of *Holland* te bespringen, *ibid.* Maar de Derde Overwinning der *Hollanderen*, verydelt alle Aanslagen, 694. Yveren zeer, tot Voorstand van de Protestandsche *Religie*, 754 Maar konnen tot des *Konings* begeerde *Subsidien* niet wel rezolveeren *ibid.* Verzoeken Cassatie van overtollige *Militie.* 755
Engelsche Consul tot *Algiers* aan stukken gehakt. 396
Engels Verhaal van de verscheyde *Zee-Engagementen*, in den jaare 1673. 424
2. *Engelsche Agenten* in *Engelland* als Verspieders beschuldigt. 702
Engelsche Vloot, loopt ten derdemaal in Zee, 402 Ten vierdemaal. 709
Engelsen en *Franssen* versterken haare Vlooten geweldig, en leggen veel Krijgs-Volk op haar Scheepen, om te

te Landen, 400. Komen voor de *Maas*, 406 Werden in hun Landings Desseyn wonderlijk verhindert, 407 Vertoonen zig weder voor de Hollantse Kust, *ibid.* Verliezen ten derdemaal de Zee-Battailje, 415 Gelijk door verscheyde Redenen werd bewezen. 435

ENGELLAND doet *Vrankrijk* verzoeken, om den *Graaf Chomberg* in Dienst te hebben, 296. Doet een *stilstand van Wapenen* verzoeken, persisteert hard op *Duynkerken*, 679. Laat *Vrankrijk* de *Keur* van *Keule* of *Aken*, *ibid.* Kiest haar Ambassadeurs tot de algemeene *Vreede-Handel*, 680. Onder pretext van Inclinatie tot *Vreede*, rust zig sterk ten Oorlog, 695. Zend een Afgezand na *Vrankrijk* om Geld-assistentie, 695. Doet haar Vloot sterk equiperen, niet tegenstaande men groote Inclinatie tot *Vreede* betuygt, 702. Maakt groot gerugt over Hollands Krijgs-rusting, om de Gemeente tot Geld-schaffing te bewegen, 707. Betoont groote Vreugde over den Vreede met Holland, 785. Ziet voorder, *Engelzen*:

Engelland protesteert tegens de al te groote Progressen van *Vyankrijk* op *Holland*, 637. wil den VREEDE met *Holland*, in weer-wil van Vrankrijk voortzetten. 778

Engelsche Gesandten, komen in den *Haag*, en gaan Amsterdam bezigtigen. 1042

Engelsche Heeren, komen de Hollandsche Vloot bezigtigen. 1024

Erkelens, van de *Fransjen* verovert. 887

EXECUTIEN der *Fransjen* over alle gevluchte Persoonen seer scherp. 33. tot 42

In en om *Uytregt* zeer wreedelijk. 325

Extract uyt het *Journaal* van de Heer *Tromp* wegens de Zee-gevegten. 357

EUROPA, geheelijk op het Krijgs-Tooneel gestelt. 922

F.

Factieuse QUESTIEN in *Vriesland*, waar uyt ontstaan. 133
Wat groot Gevaar daar in steekt. 124

FAGEL en veel Heeren komen in't Leger voor de *Graave*. 993

FARIAUX Gouverneur van *Maastrigt* koomt in den *Haag*, 320. Daar hy van *Sijn Hoogheyt* en van de *Staaten* vriendelijk werd verwellekomt, *ibid.* En met het Generaal Majoorschap begiftigt. 321

Finantien der *Fransjen*. 24

Finantien der *Engelzen*, werden voortgezet, 109. Der *Bisschoppen*, 116. Der *Hollanderen* vlytig voortgezet, 157. *Nederlanders* zetten die op een veel betaamlijker-wijze voort dan haare Tegen-partyen. 160
Der *Nederlanderen* tot Volvoering haares Oorlogs ter Zee. 370

FLORIS van den Aard der *Fransjen* 8

Fortificeeren der *Frontieren*. 126. Te Gouda, te Gouverwelle en Goudse-Sluys, 127. Schans te Nieuwer-Brugge, en veel andere plaatzen, 128 Om *Holland*. 128

FORTUYN van *Holland*, door verscheyde agter-een volgende Progressen wonderlijk omgedraayt. 499

FRANSSEN, veroorzaaken groote Verandering en Ontroering door geheel EUROPA 3 en 4. Zijn wakkere Krijgs-Helden, en daarom by den Aard veeler Dieren, en voornamentlijk by de Wakkerheyd des *Haans* vergeleken. 6. Trachten met aller

aller Macht hun *Progreſſen* voort te zetten, en hun *Conqueſten* te beſchermen, 15 Fortificeeren *Aarnhem*, *Nimwegen*, *Schenkeſchans*, 16 *Naarden*, *Uytrecht* 17 en veel andere Plaatzen, 18. Slechten veel Fortreſſen, *ibid.* Rigten groote *Magazijnen* op, tot conſervatie harer Militie, 33 Roepen alle gevluchte Perſoonen by ſware Straffen weder te rug, 33 &c. Executeren de Nederla: Officieren, en particuliere Ingezetenen ſeer wreedelijk, 34 &c. Trachten den *Kayzer* en alle Rijks-Vorſten, Wetten voor te ſchrijven. 52. Begeeren een *ſtilſtand van Waapenen* van den *Keyzer*, 53 Overvallen het Aards-Stift *Trier*, 62. Verwoeſten dat erbarmelijk; en belegeren de Stad *Meyen*, 63. Maar moeten die weder quiteeren; en ſtecken van Spijt verſcheyde Dorpen in de Brant, 64. Nemen oock verſcheyde andere Steden met Geweld in, en verwoeſten die tot den grond, 65 Belegeren, en veroveren *Trier*, 65 Veroorzaken groote Moeyte wegens zeker *Juffrouw*, 99. en wegens het Begroeten van d'Inkomende Schepen, *ibid.* Hun Geweldaadigheden voor *Livorne*, 100. Inſolentien voor *Cadix*, en voor *Malta*, 102. Dreygen, *Holland* te attaqueeren, 129. Geraaken met de *Hollanders* in Schermutzel, 130. Confiſqueeren de Goederen der Spaanſche Officieren, 165. Hitzen d'*Engelſen* tegen *Spanjen* op, en preſenteeren daar toe eenige Conditien, 166. Kanten zig geweldig tegen *Genua*, van pag. 192. tot 199. Hun ſcherpe Proceduren in 't Cleefſche Land, 217. Handelen ſeer ſlegt in Gulikker-Land, 229. Huyzen zeer Grouzaam in 't *Land van Luyk*, 230. Meenen St. *Truyen* t'overrompelen; maar komen met ſchanden daar van, 230 Quiteeren de Poſt te *Nieuwerbrugge*, 231. Tragten op *Holland* in te breeken; maar is mis, 232. Maken de Myne, om eenig Deſſeyn over 't Ys te ondernemen, 233 Overweldigen veel Plaatzen in 't *Land van Luyk*, 234. Maken verſcheyde Aanſlagen vrugteloos op *Holland*, 241 Rigten by *Muyderberg* verſcheyde Batteryen op, 251. Meenen de Stad *Muyden* te vermeeſteren. 251. Maar moeten haare Poſten verlaaten, 253. Meenigte loopen tot de *Nederlanders* over, *ibid.* Tragten weder een Aanſlag op *Hollandt* t'ondernemen, 254. Tragten door Verraad het *Sas van Gent* t'overweldigen; maar werden in hun meening zeer bedroogen, 258 Beginnen voor d'eerſte-maal *Maſtrigt* te Kanonneeren, 287. Geraken by de *Engelzen*, wegens hun Lafhertigheyd ter Zee, in groote Veragting, 439. Ruïneeren niet alleen Vyands Plaatzen; maar ook zoodanige, die onder hun eygen Gebied reſorteeren, 501. Handelen haar eygen Soldaaten, die Onrooms zijn, zeer qualijk, 510. Beginnen zig in *Uytregt* tot Vertrek te prepareeren, 519. Plunderen het *Stigt Wurtzburg*, en nemen veel kleyne Steden in, 533. Stroopen en Plunderen om en om *Uytregt*, 592 Stellen een reglement op de Contributie der *Spaanſe Nederlanden*, 601. Handelen wreedelijk met d'Inwoonders van *Woerden*, 637. Trekken uyt *Uytregt*, 648. Rukken al hun Guarniſoen te zaamen, om *Holland* voorder te beſpringen, 658. Trekken in *Bourgogne* en in 't *Franche Comté*, 871. Veroveren veel kleyne Plaatzen, 888. Handelen zoo grouzaam in de *Paltz*, dat nog *Kerk*,

nog

nog Godsdienſtige Dingen verſchoonen, 940 Tragten met alle geweld den *Keyzerzen* by *Straatsburg* te beletten den *Rijn* te paſſeeren, 947 Slaan in der *Elſas* verſcheyde Keyzerſe Poſten, 960 Emporteeren *Dagſteyn*, 963. Tragten *Raveſteyn* door Verraad t'overrompelen. 988

Franſſen en *Spaanſen* branden en ruineeren malkander ten platten Lande. 597

Franſſen, *Engelſen*, en *Zweedſen*, houden bysondere Conferentie. 723

2 *Franſche Officiers* gedisgratiëert. 234

9 *Franſche Roovers*, willende te groot Geweld gebruyken raaken capot, 450 Selfs door 't Behulp van jonge Dogters. 451

Franſche Officieren, door den Dronk overlaaden, bedryven grooten Moedwil binnen *Emmerick*, 452 En tot *Zutphen*, *ibid.*

Franſche Ambaſſadeur bekoomt ſijn laatſte Audientie aan 't Spaanſche Hoff. 601

Franſche Aanſlag op Nieuwſtad mislukt 614

Franſche Goederen te *Madrid* geconfisqueert. 620

Franſche Reſident tot *Luyk* verantwoord de Mishandeling van *Tongeren*, en d'Overlaſting ſijnes *Konings Leger*. 625

G.

Geallieerden in *Duytſland* maaken zig Meeſter in d'*Opper-Elſas*. 957

Geallieerden in *Nederland*, konnen *Condé* tot geen Veldſlag krijgen. 969

Geallieerden of *Bondgenoten*, tragten *Trier* te belegeren, de *Franſſen*, daar in voorziende, verydelt den Aanſlag 1019

Geconjungeerde HEYR, zoekt *Luxemburg* t'attaqueren, 663. Hem eerſt uyt ſijn Voordeel te lokken. Maar verdeelt ſijn Leger in de Steden, 664. Gelijk ook de Geconjungeerde *Spaanſen* en *Staatſen*. *ibid.*

Gedeputeerden der overheerde *Provintien* werden van haar Generaliteyts SESSIE, gedemitteert. 823

Gelegenheyd en ſterckte der Stad *Graave* 984

Gelegenheyd des Lands van de Franſche Kuſt, daar TROMP doet Landen. 1031

Genereusheyd in zommige Franſche Officiers zeer deſtig. 927.

Gerichts-Kamer in *Vrankrijk*, tot Onderhouding haarer Krijgs-Magt opgericht. 20

Germersheym in de *Paltz*, van de *Franſſen* overvallen. 934

Gevangen-neming van *Prins W: van Furſtenburg*, 789 Hy werd binnen *Bon* gebragt. 787 Men beſchuldigt de *Stad* Keulen over dit Feyt, *ibid.* Baart groot Rumoer. 789

GEVEGT voor *Maſtrigt* zoo ſchroomelijk, als of 't een Hel op Aarden ſcheen. 298

Gevegt by SILNEF, in grooten ernſt hervat, 974. Eyndigt met wederzijds groot Verlies. 976

Gezandten van *Munſter* en *Nieuburg* komen ook tot *Keulen*. 723

Gezandten van *Haar Hoog Mog: Rheede*, van *Beuningen*, en *Haaren*, na *Engelland* gezonden. 912

Gyzelaars uyt *Zwol* en *Deventer*, onder de *Franſſen* geweldig geplaagt. 913

Graaf van Styrum tot *Muyden* aangeſtelt. 139

Graaf van Dhona komt op een wonderlijke Manier binnen *Maaſtrigt*. 282

Graaf Dhona legt groot Eer in tegens de *Munſterſen*. 448

Graaf van Dhona ſterft. 586

Graaf Warroux ſterft. 441

Graaf Koningsmark blijft voor *Bon*, na ſijn Onſchult, in 't Verlaaten van *Bodegrave* kragtig betuygt te hebben. 611

Graaf d'Assentar blijft by *Silnef.* 973
Graaf Waldek, onder 't *Opper-Commando* van *Sijn Hoogheyd* gestelt, 139. Komt in den *Haag*, 591. Houd zig Dapper in de Veld-slag by *Silnef.* 973
Graaf van Hoorn, tot *Oudewater* aangestelt. 139
Graaf van Hoorn, zend een Trompetter op 't Kasteel *Bel-Ysle*, 1030. Krijgt trots Bescheyd. Dies de Landing onderneemt, *ibid.* Beschrijft de Gelegenheyd van *Marmoutiers*, 1036. Trekt na 't Vaderland. 1041
Graaf de Montery, doet den *Koning van Vrankrijk* over 't Geweld sijner Volkeren klaagen, 295. Begint zig in *Braband* tegens 't Geweld der *Fransjen* t'oppozeeren, 526. Houd met de *Prins van Orange* Conferentie, en belooft Secours, 587. Tragt *Condé* van den Spaanschen Bodem te verdryven, 595. Schrijft aan de *Louvois*, wegens vry-passeeren der Brieven, 597. Vertrekt met de Spaansche Magt van *Bruxel*, 661. Houd met *Graaf Waldek* Krijgs-raad, 662. Doet de *Staaten* over den VREEDE congratuleeren, 782
GRAAVE, door de *Staatsen* belegert, 988. En ingenomen. 1016
Gravelle, Fransche Afgezand doet te *Regensburg* een zeldsame *Propositie*, 56. Trekt na *Mayntz*, om den nieuwen *Keurvorst* op sijns *Konings* zyde te winnen. 59
Gray door de *Fransjen* vermeestert. 871
Gremonville werd verboden, het Keyzerlijke Hof te volgen. 461
GROOTEN TURK belooft groot faveur aan een Maltheesche *Roover*, mits zig besnijdende, 395. 't Welk weygerende, wert den Kop afgeslagen. 369
Grouzaamen Handel der *Fransjen* in de *Paltz*, 939. Voornamelijk met d'Inwoonders van *Weynheim*, na dat sy met *Turenne* voor 600 gl. waren veraccordeert. *ibid.*
Gunterstein, een deftig Slot aan de *Vegt*, door de *Fransjen* doen opspringen. 501

H.

Hanenko valt den *Poolen* af 556
Harderwijk, door de *Fransjen* verlaaten. 640
Hattem, door de *Fransjen* geabandonneert. 656
Heemskerke, haar *Hoog Mog*: Afgezand aan den *Keyzer*, bekoomt Antwoord op sijn Propositien. 169
Heer HEUST tot Uytrecht, door de *Fransjen*, by Executie seer wreed geplaagt. 34
Heer HOENST insgelijks. 35
Heer van HEUKELOM in *Gelderland* even soodanig, *ibid.* Soo ook d'Inwoonders tot *Zutphen*, en in 't *Kleefs Land.* 36
Heer van WULVEN binnen *Uytrecht*, werd by Executie der *Fransjen* schrikkelijk geplaagt. 38
Heeren in *Engelland*, om de *Religie*, van haar Bedieninge afgezet. 709
Heerschappye der TURKEN, hoe groot in Bezitting. 567
Hevig Gevegt tusschen een Schotse Kaper en Hollands Koopvaarder, 523. En tusschen 4. Fransche met 4. Vlaamsche Schepen. 523
Herstelling van Raad en Overheyd in *Over-Yssel.* 822
Herstelling der overheerde *Provintien* in de UNIE, daar over een Reglement beraamt. 831
Hertog van Hanover, werd op der *Fransjen* zyde getrokken. 70
Hertog van Wolffenbuttel, werd ook van de *Fransjen*, aangevochten. 72
Hoff-Prediker de ROY, doet een heerlijke Dank-Predicatie, wegens d'Overwinning van de *Graave.* 1016
Hoffsteden van de Heer *Tromp* en sijn *Gemalin*

malin schandelijk verwoest. 503
HOLLANDERS van de *Spaansen* geassisteert, 143. Wenden alle mogelijke vlijd aan, om zoo binnen als buytens Lands haar Staat by uytheemsche Potentaaten te cuur te maken, 160. By den *Graaf de Montery*, wegens de *Kroon Spanje*, ibid. By de *Kroon Deenmarken*, en *Zweden*, 161. En by meer andere Christen-Potentaten, 162. Ziet voorder, *Nederlanders* en *Staatsen*.
Holland, voor den *Vyand* ontoegankelijk gemaakt, 140. Bedrijft groote Vreugde, en doen *Haar Hoog Mog.* een *Dankdag* over de Verovering van Bon publiceeren. 618
Betoont groote Genegentheyd tot VREEDE. 756
Verkrijgt die met *Engelland*. 780
Met den *Bisschop van Munster*. 802
Met *Keur-Keulen*. 804
Rust zich weder op Nieuw ten Oorlog. 860
Honderste Penning tot 's Lands Welvaaren ten hoogste van nooden. 159
Huwelijk van den *Hertog van York* met de *Princes van Modena*. 667
Is onbelettelijk. 773

I.

IMperium Maris by den *Franssen* in de Middellandze-Zee gepret. 100
Ingenieur, begaat een schandelijke feyt. 999
Inleyding, tot den Oorlog te Lande. 374
Inleyding van 't Jaer 1674. 769
Inquartiering der *Franssen*, in *Gelderland* zeer zwaar. 450
JOODEN, hoe die uyt *Portugaal* zijn verdreeven. 628. 632
JOHANNES de III. *Koning* in *Polen*, door Manhafte Krijgs-daaden, tot den Koninklijken Throon verheven. 851
YORK, tot *Generalissimus* over d'Engelsche Vloot verkoren. 104
York, en andere Heeren leggen den Eed af.
Italiaansche Vorsten werden den *Franssen* haatig. 96

K.

KAapers van *Nederland*, maaken groote Beuyt. 392
't *Kasteel* van *Pesme*, door de *Franssen* verovert. 871
KEYSERS Voorsorge op den Rijks-dag. 55. Vernieuwt sijn Alliantie met *Spanjen* en *Keur-Saxen*, *ibid.* Versoekt den *Paus* om Assistentie. 56
KEYZER protesteert met een Gebed voor Godt en Menschen, dat hy tot den Oorlog werd gedwongen, 57. Doet daar van d'Oorzaak publiceeren, en roept alle *Duytsen* uyt *Vrankrijks* Dienst te rug, *ibid.* Antwoord *Keur-Beyeren*, die hem van sijn Resolutie soekt af te trekken, 67. Doet *Gremonville* Fransche Ambassadeur de Stad *Weenen* verbieden, 171. Vergadert een Leger van 30000. Man, 228. Wil zig geenzins naar *Vrankrijks* Begeeren schikken, 229. Brengt een sterk Leger op de Been, 453. Vermaant alle Duytsche Vorsten, hem by te staan, 453. Betuygt voor Godt en Menschen sijn Onschuld tot dezen Oorlog, 457. Verzoekt *Saxen* en *Brandenburg*, om de Monstering sijns Legers by te wonen, 459. Begeeft zig na *Egra*, met een grooten Treyn, 461. Daar hem *Keur-Saxen* koomt bezoeken; die zeer treffelijk werd ingehaalt, 462. Gaan gezaamentlijk *Sijn Majesteyts* Armee, heerlijk in Slag-Ording staande, bezigtigen, 463. *Sijn Majesteyt* tracteert *Keur-Saxen*, en meer andere Princen, *ibid.* Reyst na *Praag*; en roept alle Duytsche Volkeren in vreemden Dienst te rug, 466. Vertoont de Klagten van *Keur-Trier* aan de Rijks-Vergadering, 470.

Waar op de Fransche Afgezand schriftelijk antwoord, *ibid.* Doet groote Vereering aan al sijn Militie, die gezaamentlijk opbreekt, *ibid.* Tot *Neurenburg* aankomt, en met des *Keyzers* geheele Magt na *Wurtsburg* marcheert. 529

KEYZER reyst na *Grasz*, om sijn BRUYD te haalen, 538. Ontfangt haar *Majesteyt* aldaar, 539. De Huwelijks Ceremonien werden volbragt; en doen gezaamentlijk haare Intreede, 540. Verzoekt aan *Vrankrijk* de Restitutie van *Lottharingen*, 602. Sijn Redenen en Oorzaaken over de Gevangenneeming van *P. Willem van Furstenberg*, 792

Keyser en *Spanjen*, maaken nader Verbintenis met de *Staaten*. 735

Keyzerlijke Afgezand doet in *Sweden* sijn Propositie, 88. Krijgt goede beloften, maar meer niet. 89

Keyserlijke Krijgs-Magt. 458

Keyserssche en *Fransche* Heyren naby malkander. 665

Keyzerinne sterft te Weenen. 708. Waar door het Huwelijk van *Duc de York* met de *Princes* van *Inspruk* afraakt 709

Keyserzen krijgen behendiglijk groote Buyt van de *Franssen*, 530. En derzelver verdere verrichtingen tot 963

Keyzerlijke Bruyd doet haar Intrede binnen *Gratz*. 539

Kerpen ingenoomen. 613

Keuls Borger, tragt Brieven in sijn Wandel-stok binnen *Bon* over te brengen. 610

Keulen refuzeert het Regiment van *Grana* uyt te zenden, 688. Werd weder tot de Handel-plaats verkoren. *ibid.*

Keulsche VREEDE-HANDEL, 710. Werd afgebrooken. 797

Keulen bevreest, of de Fransche Furie op haar Kap mogt afdraayen. 887

Keur-Keulen favorizeert de *Franssen*. 65

Keurvorst van Keulen vlugt in *Keulen*, 591. Vind zig genoodzaakt, uyt sijn eygen Rezidentie plaats *Bon*, te wyken, 741. Trekt sijn Bezetting uyt *Over-Yssel*. Neemt een groote Brandschatting van *Deventer*, 802. Verlaat *Zwol*, *ibid.* Sijn Bezwaarnissen, waarom nog niet tot *Vreede* rezolveert, 803. Sijn Pretentien zeer vermindert, *ibid.* Zend Gedeputeerden na *Bon*, om t'accordeeren, 804. Werd byna weder omgestooten, *ibid.*

Keur-Keulsche Ruytery ontloopen den Franschen Dienst. 889

KEUR-BEYEREN blijft den *Franssen* toegedaan; en soekt den *Keyzer* tot verandering van Resolutie te bewegen. 66

Keur-Beyeren en andere Vorsten zoeken den *Keyzer* van sijn Voornemen tegens *Vrankrijk* te diverteeren. 456

Keur-Beyeren beantwoort de Keyzerlijke Propositie. 461

Keur-Brandenburgs Motiven, om een Vreedens-Verdrag met *Vrankrijk* aan te gaan, 208. Deszelfs gelukkige Successen, 209. Rezolveert den *Franssen* een Slag te leveren, *ibid.* Verwijd *Turenne* sijn Geweld-daadigheden, 211. Begeeft zig na *Berlin*, 213. Oorzaaken, waarom hy met den *Franssen* Vreede maakt. 218

Keur-Heydelberg schijnt *Vrankrijk* gunstig te zijn. 69
Dringt kragtig aan, tot de Beschermming der Verdrukte Rijks-Vorst. 865

Keur-Maynts Voorsichtigheyd tegen de Fransche Aanslagen, 58. Hy sterft. *ibid.*

Keurvorst van Trier, werd door de *Franssen* straf aangetast, 61. Waar tegens sig in tijds te weer stelt. 62

Keur-Trier begeeft zig op Keyzerlijke zijde. 456

Keur-Triers Afgezand heeft by de *Koning van Vrankrijk* Audientie. 472

Keur-Saxen werd sterk door de *Franssen* aangevochten, 69. Maar t'eenemaal te vergeefs. 70

KEUR PALTZ zeer jammerlijk door de *Franßen* mishandelt, 931. verſoekt Hulp by den *Keyzer*, 937. Gaat zig aan veel Chriſten-Hoven beklaagen, 941. Werd van de Keyzerſ. geaſſiſteert. 946
Kinderen by Ongeluk verbrant. 669
Klagten der Spaanſen, over de Catholijke Cantons. 885
KONING *van Vrankrijk*, is een magtig Potentaat, 808. Ziet Louïs de XIV. en *Vrankrijk*.
Koning van Spanjen jaarig. 620
Koning van Engelland bezigtigt ſijn Vloot; en wil *Duc de York* het *Commando* opdragen, 401. Maar *Prins Robbert* werd daar in geconfirmeert, *ibid.* Doet een *Collegie* fondeeren, tot Opqueeking van goed Zee-Volk, 437. Doet ſijn Vloot opleggen. 520
Koning van Engellands Aanſpraak tot het *Parlement*. 753
Antwoord van het ſelve. *ibid.*
Doet het *Parlement* ſcheyden. 755
Om de Gemeente beeter te bevredigen, doet een Proclamatie tegens de Roomſen publiceeren. 756
En verſcheyde Heeren diſgratiëeren. 757
Zend de *Staaten Generaal* een Antwoord op haar Brief. 758
Tweede Antwoord, waar uyt men geen Hoop tot Vreede ſchept. 768
Spreekt het *Parlement* aan. 771
Prepareert zig weder ten Oorlog. 773
Verzoekt des Parlements Advijs, over Hollands Vreede-Voorſtelling. Rezolveert, tot ſluyting der VREEDE. 779
Doet het Parlement ſcheyden. 782
Ziet voorder, *Engelſen*, *Parlement*, en *Engelland*.
Koning van Zweden, ſchrijft aan *Vrankrijk* en *Engelland*, om een Stilſtand der Wapenen, 694. Arbeyd zeer om die t'obtineeren. 710
Koning van Poolen doet *Univerſalien* uytgaan: en laat Krijgs-Raad houden. 549
Van ſijn Indiſpoſitie gebeetert, trekt na 't Leger. 553
Sijn Conditie, Ziekte, en Aſſterven. 556
Sijn Held-daadige Qualiteyten: en Droefheyd over ſijn Dood. 558
KONING en KONINGIN, van *Poolen* werden gekroont. 854
Koningin van Spanjen, haar Antwoord aan *Vrankrijk* en *Engelland*, wegens hunne Solicitatien tegens *Nederland*, 164. Formalizeert zig geweldig tegens *Vrankrijks* Voorſtellingen, 167. Maakt een nieuwe Alliantie met het Huys van *Ooſtenrijk*: Desgelijks met de *Staaten Generaal*, *ibid.* Beloont haar Officiers met groote Geſchenken, die zig binnen *Maſtrigt* in deszelfs Verdeediging wel hebben gequeeten. 314
KONINGIN *van Poolen* ſtilt de innerlijke Beroerten des Rijks. 548
Preſenteert zeer genereuslijk, te participeeren aan alle Fatigues van de *Campagne*. 549
Neemt haar Afſcheyd van haar Gemaal. 551
Werd om Advis gevraagt, wie men tot *Koning* zou verkiezen. 849
Werd een jaarlijks Penſioen toegeleyt. 853
Koningin van Zweden, draagt haar Zoon de Rijks-Heerſchappy op. 676
Kort Begrijp der geheele Veld-togt van 't jaar 1673. 665
Krijgs-Actien der *Spaanſen* tot nadeel der *Franßen* uytgevallen. 923
Krijgs Actien tuſſchen de *Keyzerſchen* en *Turenne* in de *Paltz*. 930
Krijgs-Helden der *Franſſen* ſeer dappere Mannen; 21. &c. Dirigeeren een groote Macht. 23
Krijgs-Macht der *Franſſen* afgedeelt, onder deftige Officieren, 21. Is zeer groot te Lande. 206

Krijgs-Macht der *Franssen* en *Engelzen*, 107
Krijgs-Macht van *Deenmarken*. 869
Krijgs-Macht van *Vrankrijk*, trekt te Velde. 874
Krijgs-Macht van den *Vereenigden Staat*, onder den *Prins van Oranjen*, 916. Daar de Spaansche Magt zig byvoegende, hooger optrekken, 918. Daar toe de Keyzerlijke Magt zig ook vervoegt. *ibid.*
Krijgs-Macht der *Franssen*; binnen de belegerde *Graaf*. 986
Waarom die Stad als een scherpe Dooren voor den Vereenigden Staat werd geconsidereert. 987
Krijgs-Magten van den Slag by *Silnef*, trekken yder haares wegs. 979
Krijgs-preparatien van *Vrankrijk*. 855
Krijgs-raad der *Nederlanderen* ter Zee, besluyt, den Zee-Slag ten tweedemaal te hervatten. 354
Krijgs-Raad der Geallieerde Krijgs-Magten. 919
Krijgs-Raad der Geallieerden, om den *Franssen* op te slaan. 954
Krijgs-rusting der *Franssen* te Lande. 15 &c. Der selven te Water. 24
Krijgs-rusting der *Engelzen* te Water. 103
Derzelven te Lande: 106
Krijgs-rusting van *Keur-Keulen*, 113. Van den *Bisschop van Munster*. 112
Krijgs-rusting der *Vereenigde Nederlanden*, vigiland en dapper voortgezet, 117. Te Lande, in Vriesland, 139. Binnen *Koeverden*, en tot *Leeuwaarden*, 120. Op 't *Heere-Veen*, 125. In de Provintie van *Holland*, 128. Derzelver te Water. 146
In het Equipeeren van een magtige Krijgs-vloot. 860
Bezorging der Land-Militie op dezelve. 861
Formeering van een zwaar Leger. *ibid.*
Bevordering van Geld-middelen. *ibid.*
Betragting van nieuwe Alliantien met andere uytheemsche Potentaaten. 862
Bezorging der Grenzen en Frontieren. *ibid.*
En de noodige Preparatien tot den Veldtogt en Zee-Cours. 163
Krijgs-rusting van verscheyde Potentaaten; 190
Krijgs-rusting in *Braband*. 440
Krijgs-rusting in *Spanjen*. 858
Krijgs-rusting in *Duytsland*. 864
Beraadslaaging tot Zecuriteyt van 't Rijk. *ibid.* Bescherming der verdrukte Vorsten. 865
Krijgs-rusting van *Deenmarken*, geeft verscheyde Specculatien. 868
Krijgs-rusting van den *Keyser* in *Oostenrijk*. 866
Kroonweyssenburgs Bezetting overrompelt en waar door. 923
Kuylenburg en *Bueren* gequiteert. 813

L.

Landen onder Water gezet. 140
La Lande, om Vyandelijke Correspondentie gecondemneert. 180
Leger der *Spaansen* breckt op, en trekt voor *Maastrigt*. 267.
Leger van *Spaansen* en *Staatzen* in *Braband* opgerigt. 496
Lijfwagt des *Konings* van *Vyankrijk* geslagen. 213
LIGUE *de Guarantie* tusschen *Zweeden* en *Brandenburg*. 744
Waar door *Vrankrijk*, als een DERDE-PARTY, veel verhoopt, maar weynig effect resorteert. *ibid.*
Lijste van alle de veroverde en verlaatene Steden en Plaatzen in 't jaar 1673, 658
Littauwers persisteeren sterk, om geen Inboorling tot de Poolsche Kroon te kiezen, 845. In meening om 's *Kroons Veld-Heer* dat faveur te beneemen. Waar in sy seer euvel reüsseeren, *ibid.*

Be-

Begeeren den Lottharinger op den Throon, 849. Maar dit Geluk valt den Veld-Heer toe. 850
Londen in Brand. 401
Los Banos, van de *Spaanſen* belegert, 905. 't Welk de Franſſen tragten t'ontzetten, 906. Werden met groot Verlies te rug geſlagen. *ibid.*
Lottharinger marcheert om 't *Franche Comté* t'aſſiſteeren. 885
Lottharingers veroveren verſcheide plaatzen. 958
Lottharinger vermeeſtert veel plaatſen in ſijn eygen Hertogdom, 959. Slaat *Turenne* geheel in route. 960
Louïs de XIV. Doet een Gerichtskamer, tot onderhoud ſijner Krijgsmacht oprichten, 20. Laat verbieden, het Rouw-bekleeden der Koetzen, van de Heeren, die in den Krijg omkomen, 21. Doet ſijn *Finantien* binnens en buytens Rijks, tot groote Beſwaarnis ſijner Onderdaanen voortzetten, 25, &c. Doet veel Parlements Heeren van verſcheyde ſijnes Rijks Provintien gevangen zetten en uytbannen, 29. Zend een *Memoriaal* na *Regensburg*, 49. Wil, dat de Rijks-Vorſten ſich tegens den *Keyzer* ſouden aankanten, 52. Excuzeert de Ruïne van 't geheele Aards-Stift *Trier*, 64. Schrijft een Brief aan d'Euangeliſche *Cantons*, 76. Ook aan den *Canton Zurich*, 83. Bereyd zig tot de Veld-togt, 206 Sijn Optogt na 't Leger, werd met groote Pragt en Pomp gehouden, 255. Dreygt den *Keyzer* een Leger in ſijn Land te zenden, 256. Zet ſijn Reys na *Nederland* voort, 257. koomt Perzoonlijk voor *Maſtrigt*. Vervolg van de Belegering, 281. Neemt het in, 315. Doet te *Tongeren* de Wallen, door Mynen ſpringen en ſlegten, 321. Verdeelt ſijn Leger, en begeeft zig met eenige Troupen na *Lottharingen*, 322. koomt met de *Koningin* tot *Nancy*, 323. Laat *Nancy* Fortificeren, 471. En is wegens d'Aſkoomſt der *Keyzerſchen* in gevaar, *ibid.* Vertrekt van *Nancy* na der *Elzas*, 472. Daar verſcheyde Steden zig aan *Sijn Majeſteyt* onderwerpen, *ibid.* Gelijk ook *Colmar* op harde Dreygementen, zonder ſlag of ſtoot doet, *ibid.* Werd geſlegt, en d'Inwoonders zeer geplaagt, 473. Schrijft aan de Zwitſerſche *Cantons*, 476. Deſgelijks aan de Stad *Baazel*, 477. Tragt het geheele Aards-Stift en Bisdom *Trier* onder ſijn Geweld te brengen, 480. Vertrekt uyt *Bryzag* weder na *Nancy*. Daar alles tot een gewigtigen Aanſlag doet preparceren, *ibid.* Maar verdwijnt tot niet, 481. komt tot *Verzailles*, *ibid.* Over de benaauwing van *Luxemburg* ontſtelt, ordonneert al ſijn *Militie*, hem t'ontzetten, 654. Maar de *Spaanſen* en *Staatſen* in de Winter-quartieren, werd alles geſtilt, 665. Werd door d'Optogt van *Sijn Hoogheyd* in ſijn Deſſeynen getraverſeert, 666. Gelijk *Luxemburg* ſijn *Hoogheyd* tragt te doen, *ibid.* kieſt ſijn Ambaſſadeurs tot de Keulſche *Vrede-Handel*, 680. Wil *Aken* voor *Keulen* tot een Handel-plaats hebben, om dat'er *Keyzerſchen* binnen leggen, 680. Refuſeert d'Heer *Rensswoude* voor Plenipotentiaris t'accepteeren, 681. Beöogt de Spaanſche *Nederlanden* onder ſijn Geweld te krygen, 691. Weygert den *Grave Tott*, een *Stilſtant der Wapenen*, 693. Tragt het Exempel van *Hendrik* de IV. na te volgen, 726. Stelt een Krijgs-raad aan, over 't Arrivement van *Prins Vaudemont* in *Bourgognen*, 874. Doet de Veldtogt ſijner Heyrs-Magt ordonneeren, *ibid.* Volgt met ſijn gantſche Hof, en ſijn Krijgs-Heyr, 875. Doet ſijn Leger op *Bourgognen* invallen; en laat *Beſançon* beleegeren, *ibid.* Toont zig zeer vigilant, 877. Bekomt tijding van de progreſſen onder *Luxemburg*, *ibid.* Doet het

Kasteel *viva force* bestormen, 879. Geeft het Gouvernement van de plaats aan *Duras*, 880. Beleegert de Stad *Dole*, *ibid.* Doet die opeyschen, 882. Vermeestert het geheele Graafschap *Bourgognen* binnen twee Maanden, 884. Ziende het Getal en de Magt sijner Vyanden toeneemen, verandert van Taal tegen *Keur-Paltz*, 932. Zend den *Marquis de Bethune* na den *Keur-Vorst*, om alle Geschillen by te leggen, *ibid.* Geeft een Manifest tot sijn Defensie tegen *Keur-Paltz* in 't Licht, 941. Heeft by de 100000. Man langs sijn Zee-kust in Wapenen, tegens den Overval der Staatse Vloot. 1036

M.

MADAME *Stoupa* werd door die van *Uytregt* met een Schenkagie van 19000 gl. vereert. 507

Magazijnen zeer verwonderlijk, 12. Rigten die zeer groot op, 23. Binnen de *Graave*, overvloedig opgevult. 985

Malapert, Nederlandsche Afgezand aan de loffelijke *Cantons*, yvert daar sterk voor 't Interest sijns Meesteren, tegens de *Franssen*, 77. Doet sijn Propositie in de Vergadering. 80

7. *Mannen* door een Kogel zwaar gequetst. 1004

Marquis de Beta me werd gevangen. 235

Marquis de Clemery met gewelt weg gevoert. 622

Marsch der *Keyzerschen*, onder *Bournonville*: en die der *Franssen* onder *Turenne*. 891

Mediatie van de *Kroon Zweden*, in de Keulsche Vreede-Handel. 673

Mediatie-Puncten, waar op men haar *Hoog Mog.* Antwoord begeert. 674

Mediatie van *Zweden*, omstandig beschreeven. 730

Van Meeuwen neemt buyten 't Gevegt der Vlooten, een rijk geladen Engelse Kitz. 339

Mey-Boomen in den *Haag* geplant. 240

MEMORIAAL van *Vrankrijk* aan de Rijks-Vergadering. 49

Meppelen, van de *Franssen* verlaaten. 657

Mennonisten bieden ook de behulpelijke Hand ter Assistentie. 135

Contribuëeren tot den Oorlog. 160

Ministers der *Franssen* dreygen den *Keyzer*. 47

Soeken hun Vyandelijke Actien te rechtveerdigen. 48

Ministers van de *Staaten Generaal*, vertoonen den *Keyzer* de vreemde Conduite van den Generaal *de Souches*. 983

Waar op de *Keyzer* antwoort. 984

Misnoeging der *Nederlanders*, over *Sijn Hoogheyds* Belegering van *Charleroy*. 200

Monarchale Heerschappy, door de *Franssen* betracht. 4

Monstering in *Holland*, 143. Ten tweedemaal. 145

Montal gebruykt groote Moedwil op den Spaansen Bodem. 441

Montecuculy houd groote Krijgs-Raad, 537. Trekt, na de Veroveting van *Bon*, na *Weenen*. 613

Montfoort en *Oudewater*, van de *Franssen* gequiteert. 636

Moort van vier *Matroozen* zeer boosaardig. 176

Moorderyen binnen *Paris*. 670

Mortepayers in de Monstering. 143

Mourillas, van de *Spaansen* verovert, 903

Munsterschen veroveren *Lunenburg*; en ook het Huys Ravensberg, 213. Met meer andere Plaatzen, 214. Vallen op *Vriesland* in, 375. Houden de Bezetting van 't Huys *Gramsbergen*, tegens gegeeven *Parole*, gevangen, *ibid.* Werden geslagen, *ibid.* By *Blesbruggen* te rug geslagen, 376. Legeren zig in de *Drente*, 377. Slaan een Party *Staatschen*. 378. Werden van de *Vriezen* op de vlugt gedreeven, 382. Begeven

ven zig van *Zwarte-Sluys* na Huys, 391. Srellen zig in poſtuur 445. Legen den den Gereformeerden ondraaglijke Schattingen op, 446. Maken de *Drente* zeer Onveylig, *ibid.* Vallen op *Vrieſland* in, 447. Bezetten *Noordhorn*: maar werden door de Staaten op de Vlucht geſlagen, 799. Ten andermaal *Nyenhuyzen* attaqueerende, nemen dat Stormender-hand in, 801. Abandonneeren haare ingenomene Plaatzen. 816

Munſterſche Soldaaten rebelleeren tegen hun Overheyd. 519

N.

Nadering der Weder-zijds Vlooten in Zee, tot de Derde Zee-Slag. 411

NAARDEN van *Sijn Hoogheyd* beleegert. 484

Naarden dooor ſijn Hoogheyd belegerd, word overgegeven. 490

Navagne, van de *Franſen* vermeeſtert. 888. En gedemolieert. 889.

Nederlands Afgeſand komt tot *Weenen*, en krijgt goede Verzeekering van des Keyzers Gunſt. 457

NEDERLAND geniet een aangenaame Zonne-ſchijn van Krijgs-Ontlaſting, 572. meer op *Spanjen* dan op *Vrankrijk* betrouwende, vind het zig gedrongen, de Wapenen tegens *Nederland* op te vatten. 717

Tragt zig zoo wel binnen als buytens Lands in redoutabel Poſtuur te ſtellen. 911

Nederlanders leggen door d'eerſte en tweede Zee-Slag groote Eer en Roem in: 366

Houden een Solemnélen Dank-dag over hun Twee-voudige Victorie ter Zee, 368. Stellen Bede dagen in. 370.

Zijn op de *Munſterſen* verbittert, 386.

Ziet vorder, *Hollanders* en *Staatſen*.

Neerlag op een zonderlinge manier. 672

Neutraliteyt van 't *Franſche Comté* verhandelt. 872

NICHT EVEGT geplundert en verbrant; gelijk veel andere Plaatzen en heerlijke Gebouwen, 328 en 459. Ruïnering der Dorpen, Heerlijkheden, Sloten en veel ſchoone Gebouwen. 501

NYENRODE, een voornaame Heerlijkheyd, met Muuren van negen voeten dik, geruïneert. 502

Nieuwe Schans door de *Hollanders viva force* aangetaſt, 383. Na d'eerſte Storm wonderlijk verovert tegen vermoeden der Attakanten, die groote Buyt daar in vinden. 385

Nieuwerſluys, werd gepoſteert. 129

Nimwegen verlaaten. 814

O.

Officieren der *Franſen* veele voornaamſte gevangen. 275

d'*Officiers* voor *Naarden*, hebben zig wonder wel gequeeten. 490

Oneenigheeden onder de Grooten in *Engelland*. 439

Ongeluckige Schermutzel der *Nederlanders* door misverſtand onder malkander. 383

Ongeluck, door ſchieten, binnen de Graave. 992

ONWEEDER in *Holland* zeer ſchrikkelijk over *Amſterdam*. 1048

Tot *Gorcum*, en *Ter Gouda*. Ook over *Noord-Holland*, 1050. Voornaamentlijk over *Uytregt*, als of 't den Jongſten Dag was. Tot *Bruſſel*, en *Antwerpen*. Ook in *Vrankrijk* en *Duytsland*. 1052

Oorlogs Vloot der *Franſen*. 24

Oorlogs-Declaratie van *Spanjen* tegen *Vrankrijk*, tot *Madrid* gepubliceert, 599

Van *Vrankrijk* tegens *Spanjen*. 600

Oorlogs-Vloot der *Nederlanderen*, in drie Eſquaders verdeelt, 154. Raakt voor 't eerſtemaal met d'*Engelzen* en

Franſen Slaags, 335. Ten Tweedemaal, 354. Begeeft zig voor de Rivier van *Londen*, 366. Ten derdemaal krijgt d'Engelſche en Franſche Vloot in 't gezigt, 403. Vlugten confuſelijk voor de *Nederlanders*, *ibid.* Gaat in Forme van een *Ovaal*, den Vyand te gemoed, 412. Begeeft zig, na de Derde Zee-Slag weder na de Rivier van *Londen*, 519. Waarom de *Engelzen* zig de Rivier op, onder de Kaſteelen begeeven, 520. Ziet voorder Zee-Gevecht. Begeeft zig eyndelijk binnen. 525

Oorlogs-Vloot van den *Vereenigden Staat*, loopt in Zee, 921. Alarmeert de Franſche Kuſt, *ibid.* Werd in 2. Eſquadres verdeelt. 922

Oorzaaken, waarom *Keur-Brandenb.* met *Vrankerijk* VREEDE maakt. 218

Oorzaaken, waarom *Cerceau* een Prezent van 1000. gl. refuzeert. 265

Oorzaak van der *Engelzen* onervaren Zee-Volk, 352. Die zelfs de Dapperheyd der *Nederlanders* beroemen. 353

Oorzaaken wegens het Verſchil van *Lotharingen* en *Vrankrijk*. 740

Op-Bod der Burgeren en Boeren. 126. 233

Oproer in *Portugaal*, wegens een Preſentatie der Jooden. 633

Optogt van *Duc de Luxemburg* uyt *Nederland* na *Vrankrijk*. 660

Orangie belegert. 620

ORDRE van *Vrankrijk*, hoe de Predikanten in de Nederlandſe Conqueſten zouden bidden. 507

Ordre, hoe de Zee-Courſſen en Veldtogten Anno 1674. agtervolgt werden. 930

Overſte Joſeph ſterft. 613

Overſte Wagtmeeſter voor de *Graave* komt jammerlijk om. 997

P.

PAATS gepermiteert, uyt Spanjen te huys te komen. 1043

Parlements Heeren en andere Grooten in *Paris* transporteeren hun Goederen den Crediteuren, en quiteeren hunne Bedieningen, om de ſwaare Belaſtingen t'ontgaan. 26

Parlement in *Rennes* oppoſeert tegens des Konings Edicten, wegens d'ondraaglijke Belaſtingen, 28. Insgelijks dat tot *Aix*, en *Rouan*. 29

Parlementen in *Vrankrijk* hebben nu geen Authoriteyt meer. 30

't PARLEMENT van *Engelland* zeer misnoegt, 696. Werd van den Koning aangeſprooken, 697. Naderhand van den Cantzelier beveſtigt, tot groote Blame en Nadeel van *Halland*, 698. Rezolveert, den Koning 18. Maanden Geld, tot voortzetting des Oorlogs te verſchaffen, 701. Werft Volk, om in Holland of Zeeland te Landen, 702 Is meer op Redres van Religie, dan op verſchaffing van Geld bedagt, 703. Doet daar over een *Oratie* aan den Koning, *ibid.* Is van differente Gevoelens: en willen voor Verſchaffing van Geld, een Acte tegens de *Roomſchen* hebben, 704. Begeert nog vorder Redres in Religie, 706. Werd van den Koning weder aangeſprooken om Geld, *ibid.* 't Werd uytgeſtelt, 707. Weder vergaadert, wend groote Vlyd aan, om 't Huwelijk van York met de *Princeſſe van Modena* te beletten, 752. Dringt aan om Vreede, 772 Is van verſchillend Gevoelen, 773. Arbeyd tot Beveſtiging van de Proteſtantſche Religie, 779. Werd geſcheyden. 782

Party-lopingen der *Hollanderen*. 236 en 376

Partyen van *Franſſen* en *Staatſchen*. 239

du Pas, Frans Gouverneur van *Naarden*, ontſchuldigt zig, wegens d'ylige overgeeving van die Plaats, 492. Ontfangt ſijn Straf, 645. Sijn Officiers van hun Bediening afgezet. 646

PAUS *van Romen* doet den Franſchen Afgezand kennen, dat ſijn Koning niet

niet uyt Liefde tot den *Roomschen Stoel*, de Welstand van de *Kerk*; maar alleen sijn eygen *Interest* soekt. 97
Philippus Comineus, wegens de *Finantien*, en de Macht der *Parlementen* in *Vrankrijk*. 30
PLATO, wegens de Waakzaamheyd der Magistraten en Krijgs-Overstens. 7
Plenipotentiarissen van *Vrankrijk* trekken na *Keulen*. 692. Werden op haar verzoek geweygert, door *Mastrigt* te trekken, *ibid*. Exceptiëeren tegens de Keyzerlijke *Mediatie*, 739. Confereeren met de Zweedsen apart. En willende geen Paspoort voor de Lotharingsche Gezandten geven, deynst de Vrede-Handel te rug, *ibid*. Waar van sy ten onregt de Schuld op de *Nederlanders* wijdten, 740. Werden te huys geroepen. 745
PLINIUS van den Aard der *Haanen*. 6
Poolen verbreekt de nieulijks gemaakte Vreede met den *Turk*, 541. Rust zig ten Oorlog, 543. Waar tegens de *Turken* aanbieden, den Vreede t'onderhouden; of anders met sterker Magt den Oorlog voort te zetten, *ibid*. Is wel ten Stryde genegen, maar werd door innerlyke Beroerte van de nodige Defensie des Rijks verhindert, 548. Die door de *Koningin* gelukkiglijk werden by-gelegt, *ibid*. De Veld-Heer tragt de Duytsche Armee met 's Rijks *Kleynodyen* te vernoegen, 550. Van den *Turken* hart gedreygt, 846. Daar op sy een Antwoord aan den *Primo Vizir* afveerdigen, *ibid*. Haar Vreugde over den Nieu-verkoren *Koning*, werd door de Droefheyd van den Turksehen Aanval getempereert. 854
Pools Leger trekt dwars door de *Niester-Stroom*. 560
Nadert zeer wonderlijk tot aan 't Turkse Heyr. 560
't Welk het *viva force* aangrijpt. Dies 5000. *Moldavers* den *Poolen* by-vallen, 561
Poolen moeten met Verlies te rug wyken. *ibid*.
Den Storm hervattende, vinden ongemeene Wederstand. 562
Turken moeten eyndelijk de Vlugt kiezen. 563
de *Poolen* bevegten groote VICTORIE 564
Portugaal, daar men, om driederley oorzaaken, een groote Verandering voorziet, 626
Predikant te *Velpen* schandelijk mishandelt. 518
Presentatien tot *Vreede*, van de *Staaten Generaal*. 72
Pretentien der *Fransen* tegens *Holland*, 713 tot 737
Pretentien van den *Keurvorst van Keulen*. 722
PRINS *Mauris van Nassau*, werd als *Opper-Commandant* na *Vriesland* gezonden, 120. Stelt treffelijke Ordre tegens des Vyands Aanvallen, 121. Maakt, dat alle Geschillen werden geslicht, *ibid*. Legt in *Vriesland* groote Eer in, 380. Geraakt door Misverstand der Synigen in Levens-gevaar, 383. Beschrijft d'Aanval op *Zwarte-Sluys*, 386. Begeeft zig na de Zee-Kusten, 409
PRINS *van* ORANGE gaat alle Frontieren van *Nederland* bezigtigen, 128. Stelt goede Ordre ter Defensie, 129. Doet ook de Binnelandze Plaatzen verzorgen, 132. Begeeft zig na *Zeeland*, om alle Strydigheden daar by te leggen, 135. Doet daar alles in een goede Stant herstellen, 136. Werd tot *Aardenburg* heerlijk verwelkekoomt, *ibid*. Houd in den *Haag* Conferentie, 137. Schrijft aan d'Admiraal de *Ruyter*, 152. Sijn edelmoedige Presentatie, om van sijn eygen Inkoomsten, tot Onderstand van 's Lands

Defensie t'employeeren, 157. Werd van den *Staat*, voor sijn trouwe Dienſten vereert, 183. Belegert *Charleroy*, maar werd door de Koude genoodzaakt op te breeken, 200. Stelt op alles goede Ordre, 231. Houd met de Generaals-Perſoonen Conferentien tegens d'Aanval der Franſſen, 232. Stelt in 't Leger by *Geertruydenberg* op alles goede Ordre, 392. Koomt ter Zee in de Vloot, 410. Begeeft zig na *Raamsdonk* in 't Leger, 443. Reſolveert eenig notabel Deſſeyn te onderneemen, 482. Waar toe verſcheyde Troupen na *Holland* zend: Sig met de Reſt van't Leger na *Graveland* begeeft: En verſcheyde Krijgs-liſten tot Diverteering der *Franſſen* doet gebruyken, 483. Doet *Naarden* berennen, 484. Ziet voorder, *Naarden*. Trekt binnen *Naarden* 491. Stelt op alles goede Ordre; en begeeft zig na den *Haag*, *ibid.* Begeeft zig na 't Spaanſe en Staatſe geconjungeerde Leger in Braband, 496. Vind het Ontzet van *Coeverden* ten hoogſten noodig, 584. Komt te *Rozendaal* in ſijn Leger, 587. Werd binnen *Antwerpen* zeer Heerlijk ontfangen, 588. Houd weder Conferentie met *Graaf de Montery*, 589. Hem werd de Eer van 't *Commando* over 't Geconjungeerde Leger van *Keyzerſen*, *Spaanſen*, en *Staatſen* opgedragen, 589. Dies hy te *Rozendaal* komende, met ſijn Leger opbreekt, *ibid.* En met de Spaanſen geconjungeert, in Gulicker Land komt, 590. Ook in 't *Stigt Keulen*, en binnen de Stad *Breul*, 591. Doet *Rhijnbach* beſtormen, 607. Werd overweldigt, en al wat in de Wapenen was ter neder-gemaakt, *ibid.* Conjungeert zig met de *Keyzerſen*, 608. Werd van *Marquis de Grana* binnen *Bon* heerlijk getracteert, na die Plaats te hebben helpen vermeeſteren, 612. Trekt na beneeden. Verovert het Kaſteel *Lechnig* met een *Stratagema*, 613. Komt uyt *Keuls-Land* in den *Haag*, 619. Daar hy deftig werd verwellekomt: en, weder na *Aardſchot* vertrekt, *ibid.* Vertrekt na 't Spaanſche geconjungeerde Heyr, 662. Sijn Advys over de Herſtelling van *Uytregt* in de *Unie*, 824. Waar mede de *Staaten* van Holland hun Gevoelen conformeeren, 826. Hem werd de Magt gegeeven, om over-al de Regeering te herſtellen, 833. Gelijk hy binnen *Uytregt*. 834. Tot *Amersfoort*, en door 't geheele *Stigt*, 835. Naderhand in *Over-Yſſel* en *Gelderland* effectueert, *ibid.* Stadhouderſchap Hem opgedragen, 836, &c. Werd door de Staats-Vergaadering ten Huwelijk geraaden, 842. En van twee Miljoenen Schulden ontheſt, *ibid* Doet het Staaten Leger optrekken, 915. Werd van veel Spaanſche Heeren verwellekomt; En laat alles tot den *Marſch* gereed maken, *ibid.* Gaat zig met de *Keyzerſen* conjungeeren, 920. Werd tot *Generaliſſimus* over de *Keyzerſche*, *Spaanſche*, en *Staatſche* Heyren geſtelt, *ibid.* Gebruykt groote Vigilantie in de Slag by Silnef, 974. Schrijft over dit Voorval aan den Staat, 976. Belegert *Oudenaarde*, 986. Werd van *Prins Condé* opgeſlagen, 981. Is gerezolveert hem tegen te trekken, 982. Waar in de *Keyzerſen* Hem hinderlijk zijn, 982. Trekt na Gent, *ibid.* Daar hy in den Krijgsraad ſijn Beklag over de *Keyzerſen* doet, en van 't Leger weg trekt. 982. Sijn Excellentie *de Montery* beweegt hem, weder te keeren, 983. Maar *de Souches* nog in voorige Geſtelteniſſe, begeeft zig na de *Graaf*, 983. Ordonneert dezelve te beleegeren, 987. Waarom een harde Schermutzel voorvalt, 988. Trekt binnen de Stad; en laat; door ſijn Hof-Prediker *de* Roy, een Dank-Prediking doen, 1016. Keert weder na 't Leger, 1017.

1017. werd by Missive van *Haar Hoog Mog.* gecongratuleert, *ibid.* Die hem ook al het Fransche Geschut vereeren, dat binnen de *Graave* wierd gevonden, 1018

PRINS CONDÉ reyst na de *Nederlanden*, 207. Koomt saldaar, 235. Doet sijn Intrede binnen *Uytrecht*, 240. Vind alomme de Hollandse Posten zoo wel bezet, dat geen Voordeel vind te doen, 242. Dies zig na Naarden begeeft; en geen kans ziet, om *Amsterdam* aan te doen, 243. Werd met sijn oude Plaag *Podagra* besocht, *ibid.* Rukt zijn Troupen te zaamen, 248. Begeeft sig van *Uytregt* na *Aarahem*, 323. Tragt in *Brabant* wat uyt te rigten, 324. Keert onverrigter Zaake na *Ryssel*, *ibid.* Zend *Secours* aan den *Bisschop van Munster*, 446. Verzoekt den *Koning* om Volk, 481. Doet *Graaf de Montery* met Oorlog dreygen, 587. Te *Pont d'Espiers* zeer voordeelig geposteert, raakt brant in sijn Quartier, daar door hy zelfs in uyterste gevaar komt, 597. Herovert het ingenoomen Kasteel *Waleyn*, 622. Trekt na *Nederland*, 886. Maakt de Myne als of *Bergen* wilde belegeren, 890. Maar ter oorzaak van de Keyzersen en Staatsen, trekt na *Charleroy*, *ibid.* Gaat zig aan de *Sambre* begraven, 891. Werd in alle Actien, Losslijk by *Turenne* vergelceken, 899. Trekt de Bondgenooten na, 970. Slaat hen in de Staart, Geraken Slaags, *ibid.* Ontzet *Oudenaarde*. 981

PRINS ROBBERT schrijft wegens het Eerste Zeegevegt aan *Graaf Arlington* 346. Hy toont de Ruyter zeer slegte Defensie, en kiest de Vlugt. 359. Schrijft aan *Arlington* wegens het Tweede Gevegt. 360

Prins Vaudemont trekt met 1500. Paarden na Aath. 595
Reyst zoo wonderlijk als gevaarlijk na *Bourgognen*. 873
Wed binnen *Besancon* van den *Koning* beleegert. 875
Retireert zig met de voornaamste Officieren op 't Kasteel. 878
Werd, om sijn Dapperheyd, van den Koning deftig onthaalt. 880

Prins Wilhem van *Furstenburg* aan 't Keurmayntze Hoff, 59. Veroorzaakt groote Moeyte, om niet te willen op 's *Keyzers* Gezontheyd drinken, 61. Is den *Franssen* seer toegedaan; en bekomt van hen een groote Vereering, 66. Binnen *Keulen* geweld-daadig gevangen genoomen, 786. Werd op 's *Keyzers* Bevel na *Weenen* gevoert, 790. Ziet vorder, *Gevangen-neeming* van, &c.

Prins Condé en *Turenne* houden t'Saamenspraak. 966

Prijsen, hoe groot getal door de Nederl: Kapers verovert. 524

Processie der Roomsen binnen *Uytregt*. 245

Proclamatie in *Engelland* tegens de Roomsgezinden. 704

Project van Finantie. 139

Project van Finantie tot Jaarlijks Onderhoud van 13000. Man Krijgs-Volk. 372

Prognosticatie, dat de *Nederlanders* de Zee slag zouden winnen. 353

Propositie van *Prins W: v: Furstenberg* aan *Keur-Maints*, en *Trier*. 467

Propositie der Zweedsche Mediateuren. 710

Propositie van *Keur-Keulen* om apart met de *Staaten* te handelen. 741
't Welk de *Furstenbergers* tragten te verhinderen, *ibid.* Veroorzaaken veel Onheyl. 742

Provintien van *Holland* alomme zeer deftig geposteert. 131

Provincie van *Uytregt*, en d'andere veroverde Plaatzen; hoe veel die aan de *Franssen* hebben moeten contribueren. 651

R.

Rabenhaupt, rezolveert, de *Nieuwe Schans Viva force* aan te tasten, 383. Stelt zig tegens de *Munsterſen*, en verovert *Noordhorn*, 799. *Nyenhuyze* ſtormenderhand, 800. Vangt het Beleg der Stad *Graave* aan. 988

Recruteering en *Werving* der *Franſſen*, hebben dit Jaar ſlechte voortgang, 19. Werden door nieuwe Middelen gefaciliteerd, 20. Waar door naderhand toenemen. 21

Reedeneering over Oorlogs Deſſeynen, 201

Regenten in *Uytregt* werden afgezet. 649

Regenten in 't *Sticht* Uytregt, werden by provizie uit haar Ampt geſtelt. 823

Relaas der *Franſſen*, wegens het eerſte Zee-Gevegt. 350

REPUBLYK *van Genua*, Preſenteeren *Vrankrijk* alle moogelijke Satisfactie, 192. Maar *Vrankrijk* nog niet vernoegt, beveelt, Haar een Schip t'ontneemen, en doet al haar Schepen arreſteeren en wegnemen, 193. De *Republijk* tragt *Vrankrijk* den Maat vol te meten, 194. Prepareeren zig zoo te Water als te Lande ten Oorlog, 195. De Franſſen daar-en-tegen varen met hun Geweld-daadigheden voort, en ſtellen hun Pretentien met Dreygementen op, 197. Waar over de *Republijk* met *Sparjen* in Accoord treet. 199

Reſolutie te *Regensburg* tot Beſcherming der Rijks-Vorſten. 867

Retorſie tegens de ſtrenge Executien der *Franſſen*. 158

Ridder Silvius, komt met de Ratificatie van VREEDE met *Engelland* in den *Haag*. 781

Ridder Temple uyt *Engelland* in den *Haag*. 912

Rijks-dag in *Poolen* eyndigt Gelukkig 542

Rijks marſchalk doet den Eed in *Poolen*. 847

Rijks-Standen vermaanen den *Keyzer* tot opſervantie der Rijks-capitulatien. 49

Ritmeeſter van de *Franſſen* begaat een ongemeene Dapperheyd. 1006

Rochefort ruïneert *Trierſland*. 468
Nevens ſijn Vader, en veel deſtige Helden, komen in 't Gevegt tegens de Keyzerſen, om. 898

Rollenberg ingedaagt. 180

ROMEYNEN een *Monarchie* van de 50. Grickſche Republijken opgericht. 4. Effenen verwonderlijk de *Appiaanſche Straaten*, en *Vlamiaanſche Wegen*, 9. Omtrokken hun geheele *Monarchie* alleen met een Veſting-Linie, 11

Roſes, desſelfs Gelegenheyd. 1041
Daar de gelande Staatſen weder embarkeeren. 1042
En Cours na 't *Patria* zetten, *ibid.*

Rouſſillon, van de *Spaanſſen* overvallen. 962

Ruyter zeer liſtelijk de Galg ontſnapt. 672

Ruyters om Dievery gedoodt. 180

De RUYTER begeeft zig na *Rotterdam*, om Zee te kiezen, 151. Om een Aanſlag in 't werk te ſtellen: dan keert onverrigter Zake te rug, *ibid.* Werd van den Staat, wegens ſijn trouwe Dienſten, nevens d'andere Admiraals, met een Geſchenk vereert, 182. Houd Krijgs raad, 332. Beveelt een yder op 't ernſt, ſijn Pligt te betragten, *ibid.* Drijft S. Vyands Schepen op de Vlugt, 337. Schrijft aan *Sijn Hoogheyd* wegens d'Overwinning, 340. Andermaal aan *Sijn Hoogheyd*, 343. Geeft Berigt van de Tweede Zee-Slag, 356. Houd Krijgs-raad tegen de Derde Zee-Slag, 403. En keert na *Schooneveld*, 404. Bekoomt Ordre, om de Vyandelijke Vlooten op te zoeken, 410. Schrijft aan *Haar Hoog Mog:* wegens het Derde Zee-Treffen, 416. Volgens Inſtructie van Sijn

Sijn Hoogheyd, stelt Ordre op het Saluëeren voor *d'Engelsen*, 1023. Stelt Ordre, om malkander, na Verstroojing weder te vinden, 1025. Komt voor de Baay van *Martenyq*. Daar sijn Volk doet Landen, 1026. Gedwongen met verlies af te trekken. Komt voor *Nives*. En eyndelijk in 't *Vaderlind*. 1028

S.

SACRAMENT des *Autaars* mishandelt. 671
Salins; door de *Franssen* beleegert. 183
En ingenomen. *ibid.*
SALVO, driemaal geschooten, van de *Staatsen* voor de *Graave*, over de Veldslag van *Silnef*, 998 't welk de *Fransen* insgelijks binnen de Stad doen. 999
't *Sas van Gent* met groote List, tegen des Conings Aanslagen, behoorlijk versterkt. 259
Schandelijke Moord, streng gestraft. 668
Schans Voorn en *St. Andries*. 813
Schepen, hoe veel van den *Nederlanderen* ontnoomen. 524
Schenkenschans, van de *Franssen* verlaten. 814
Schermutzelen tusschen *Breukelen* en *Nieuwer-sluys*. 249
Schermutzelen aan de Quartieren van *Vlaanderen*. 270
Omtrent *Mastrigt*. 273
Schermutzelen en Party-loopingen. 442
Schermutzel tusschen *Fransche* en *Staatsche*. 527
Zeer zwaar tusschen de *Keyserse* en *Franssen*. 531
Tusschen de *Keyzerse* en *Franssen*. 894
Tusschen de *Duytzen* en *Franssen*. 938
Secretaris Rompf na *Zweden* gezonden. 911
Syburg gefortificeert. 613
Silegien wonderlijk met *Wormen* geplaagt. 668
Situatie van *Bourgogne*, en 't *Franche Comté* 870
Daar de *Franssen* in trekken, en veel voorname Plaatzen veroveren. 871
Sollicitatien der *Franssen* by alle Europsche Potentaaten. 42. tot 100
STAATEN GENERAAL deelen *Repressalien* tegens der *Franssen* wreede Executien uyt, 36. Doen, tot beter Reglement van de Militie, verscheyde Placcaten publiceeren, 144. Laten andermaal, nevens *sijn Hoogheyt* veel Placcaten publiceeren, 148, Resolveeren een *Tweehondertste-Penning* te ligten, 158. Een Hondertste-Penning, 158. Zenden den Heer *Heemskerke* na *Weenen*, 168. daar hy op sijn Propositie Antwoord bekoomt, 169. Schryven aan *de Ruyter*, 404. doen een algemeene *Dank-Vast* en *Bede-dag*, over de derde Zee-Victorie uytschryven, 437. doen Nieuwe Werving aanstellen, en laten een uyterste Ordonnantie wegens de Monstering publiceeren, 604. Refuzeeren den stilstand van Wapenen, en *Duynkerke* tot een *Handel plaats* t'accepteeren, 675. stellen agt andere Steden voor, *ibid.* Verzoeken Reden, waarom *Vrankrijk* haar den Oorlog had aangedaan; *ibid.* Prezenteeren een stilstand van Wapenen, 677. werden door de *Mediateurs* ontraden, aan *Engelland* te schryven, 681. Om hun ernst tot den *Vreede* te betoonen, schrijven aan die *Kroon* zeer beleefdelijk, 747. Ten tweede maal, om den Koning te desabuzeeren, 763. Prezenteeren den *Koning van Engelland* Satisfactie, over *Surinaame* en d'Indische Commercie, 770. Schrijven ten derde maal aan de *Koning van Engelland*, om den Vrede te bevorderen, 775. wenden alle moogelijke Vlyd aan, om dezelve ten effect te brengen, 778. En een stilstand van Wapenen aanbieden. *ibid.* Zenden

den Volle-magt aan *Del Fresno*; die van den Koning zeer minnelijk werd ontfangen, 780. Vereeren 100. Paspoorten aan den *Koning*, 782. Gelijk haar ook van den *Koning* werden vereert, *ibid.* doeu nog voor't laetste betuygen, het haar schuld niet is, dat de Algemeene Vreede-handel tot *Keulen* werd afgebrooken, 794. etz. Tragten met *Keur-Keulen* en *Munster* apart te handelen, 798. Beletten den *Franssen* hun Sehatting en Contributie in te voorderen, 913. wenden alle mogelijke Middelen aan, om den *Franssen* de Srad *Graave* weder t'ontweldigen. 987.

Staaten van Holland delibereeren en rezolveeren over de Herstelling van *Uytrecht*, 827. 't welk by de *Staaten Generaal* werd geconfirmeert. 828

Staatzen nemen de Post by *Nieuwer-Brugge* in bezetting, 232. Plonderen *Otmersen*, 238, *Ruineeren* den *Fransen* een van haare Schanssen, 249. Rigten een Regiment van overgeloopen *Fransen* op, 253. Hun Aanval op de Vesting *Zwarte-slnys*, 386. werden voor de *Graave*, van 't Eylandeke *Middelweert*, afgeslagen. 989

Staaten Leger by *Geertruydenberg* geformeert. 392

Staaten Leger van 10000. Man, onder *Graaf Waldek* geformeert, 605.

Staaten Leger, nieuwlijks opgerigt, onder *Waldek*, om *Luxemburg* omtrent sijn *Conqueste* te allarmeeten, 661. En sijn Optogt na *Vrankrijk* te beletten. 661

Staatse Party uyt *Breeda* maakt zeer goede Beuyt. 321

Staat van *Engelland*, en desselfs Beslier tot Oorlog en *Vrede*. 694

Stadhouderschap aan *Sijn Hoogheyd* opgedraagen, door die van *Uytregt*. 836
Door die van *Haarlem*, 837. waar over Hy haar bedankt. 839
Door die van *Zeeland* gevolgt. 840
Door die van *Gelderland* en *Over-Yssel*. 841

Steenwijk, werd met d'uyterste Ruine gedreygt; dog met 10000. gl. afgekocht. 657

Sterfte onder 't Poolsche Leger. 364

Stoute Daad van drie Zoldaaten wonderlijk gelukt. 785

Straatsburg stelt zig in goet Postuur. 477

Straatsburg geresolveert, zig met alle Magt tegen der *Franssen* Geweld te oppozeeren, 948. Zoo verre dat sy haar *Neutraliteyt* verbreekende, op de *Franssen* los branden, *ibid.* Raakt daarom geheel op 's *Keysers* zijde. 949

Straatsburgsche Gezandten werden by *Vrankrijks Koninck* treffelijk ontfangen 471

Strijdigheyd tusschen den *Hertog van Holsteyn Gottorp*, en den *Hertog van Holsteyn Pleun*, door den *Keyzer* bygeleyd. 72

Strijdigheden in *Polen*, over de Qualiteyt teyten van den Nieuw te verkiezene *Koning*, 813

Somersdijk vermeestert zeer gelukkig 70. Matroozen, en twee Fransche Bregantijns. 1034

Soulagement voor de Verminkten en Gequetsten ter Zee. 149

Spaanssen beginnen zig tegens de *Franssen* te weer te stellen, 268. Doen den *Franssen* veel Afbreuk, 620. En veroveren het kasteel *Walleyn*. 622. Trekken in 't Graafschap *Roussillon*, 902. Gaan de *Franssen* in hun Leger-plaats bezoeken, 903. Drijven hen op de Vlugt, 904. Veel Plaatzen komen zig aan hen onderwerpen, 905. Slaan een Frans Convoy, 910. Doen een considerabelen Roof op de Fransche Onderdaanen. 929

Spanjen declareert *Vrankrijk* den Oorlog. 594
Dies alle *Franssen* zig uyt het Spaanse Gebied moeten retireeren. 594

Hen

Hen werd alle Correſpondentie verboden; en al hun Goederen in de Spaanſe Nederlanden geconfiſqueert. 595
Inſiſteert, en werd gepromitteerd, niet buyten het Vredens-Tractaat geſlooten te werden. 723
Spaanſe Wijn, in *Zeeland* extraordinary goede-koop. 399
Spaanſche Nederlanden prepareeren zig ten Oorlog. 593
Spaanſche Ambaſſadeur bekoomt ſijn laatſte Audientie in *Vrankrijk*, 600. Daar de Koning hem zeer beleefdelyk antwoord. 601
Spaanſche Afgezand gaat met Staadſche Volmagt na *Engelland*. 729
Speculatien over het *Vreedens-Verdrag* tuſſchen *Brandenb*: en *Vrankryk*. 225
Speculatien over d'Exemtie van 't Franche Comté. 602
Spyons in *Maaſtrigt* ontdekt en gevangen. 276
SPRAG, Engels Admiraal, belooft den *Koning*, TROMP leevendig of dood in handen te leeveren, of zelfs nooyt weder te keeren, 403. Blyft met *Tromp* 7. Glazen in furieus Gevegt, 413. Waar na hy jammerlyk verdrenkt. 414
Succeſſen der *Franſſen* veroorzaaken hen groote Vreugde. 216
SWEDEN bemoeyd ſich, om den *Keyzer* van ſijn Voornemen tegens Vrankryk af te trekken, 87. Door een *Memoriaal* in drie byſondere Puncten beſtaande, ibid. Daar op de Ryks-vergadering antwoord, 88. Preſenteert *Vrankrijk*, *Engelland*, en den *Vereenigden Staat* haar MEDIATIE tot *Vreede*, 227. Toont zig zeer misnoegt over 't Geweld der *Franſſen* in der *Elzas*; en ſchrijft daar over Klaaglijk aan haaren *Agent*. 474

T.

Tiel, door de *Franſſen* geabandonneert. 813
du Til, van ſijn *Chargie* afgezet. 180
Tyranny en groote Moetwil der *Franſſen* in *Braband*. 271
Toeruſting tegens de Landing der *Engelſen*. 438
Verdere Voor-zorge daar tegen. 440
Toe-voer na de *Graaf* ſtriktelyk verboden. 912
Tongeren deerlyk mishandelt. 622
Toutlemonde blyft dood. 130
Tractaat van MARINE, tuſſchen *Engelland* en *Holland*. 1043
TRIER, door de *Franſſen* beleegerr. 478. Na rigoureuze Wederſtand verovert. 479
Tripoli, daar ſchrikkelijke Oproer ontſtaat. 397
TROMP, verzogt, om d'Admiraalsplaats van *van* GENDT te bekleeden, 147. Bevredigt zig met d'Admiraal de *Ruyter*, *ibid.* Vermaant ſijn Volk zeer ernſthaftig, en geeft hen Moed, 333. Spreekt den Sijne nog eenmaal een Hert in 't Lyf, 335. Gaat op een ander Schip over, 337. Vind zig genoodzaakt, tot het Derde over te gaan, *ibid.* Brengt de Franſche Vloot aan 't wijken, 339. Schrijft aan de *Staaten Generaal*, 342. Ten andermaal, 345. Geeft Berigt van de Tweede Slag, 357. Blyft in de Derde Slag 7. Glazen met SPRAG in furieus Gevegt, 413. Schryft aan *Haar Hoog Mog:* wegens het Derde Zee-Treffen, 415. Vereert d'Engelſe Admir: Vlag aan d'Admiraliteyt tot *Amſterd*: 526. Beſluyt, een Landing te onderneemen, 922. Deelt 's Lands Vloot in drie Eſquadres, 1029. Ordre om op de Franſche Kuſt te Landen, *ibid.* Moeten vrugteloos afwijken, 1032. Landen aan

Narmoutiers, *ibid.* Daar sy veel beter gelukken, 1033. Komt met de *Graaf van Hoorn* voor St. Sebastiaan. Daar sy heerlyk werden ontfangen, 1038 Te *Kadix* deftig getracteert. 1039 Komt gelukkig binnen *Texel*. 1042

TURENNE verhoed voorsichtelyk den Veld-slag met den *Brandenburgschen*, 109. Plundert eenige Steden uyt, en belegert *Una*: welke Stadt verbrant, 210. Verovert verscheide Plaatsen 466. Zoekt den Keizersen den Pas af te snyden, 529. Belegert *Odenwald*, maar moet weder afwyken, *ibid.* Tragt *Oxenfort* onder sijn Geweld te brengen, 531. Werd ontzet. De *Keyzersen* vallen hem in d'*Arrier-Guarde*, 532. Sijn Leger in slegten Toestand, 534. Dan leyt zoo voordeelig gepostteert, dat de *Keyzersen* hem niet derven aantasten, 535. Passeert den Rhyn. Ruïneert het Gebied van *Keur-paltz*, 614. Tragt *Bon* te assisteeren, maar te vergeefs. Neemt den *Muyzen-Toorn* in. Ook de Stad *Bingen*, 616. Kortdaar na verlaat d'een en d'ander, *ibid.* Meent *Berncastel* t'emporteeren; maar mis, 617 Overrompelt *Oberwezel*. Laatende tot *Metz* 1100. Ziecken, komt in *Parijs*, *ibid.* Breekt met sijn Magt op, 892. Vermeestert *Sintzheim*, 895. Slaat de *Keyzersen*, 897. Gaat hen vorder opzoecken, 900. *Ladenburg* veroverende, doet de *Keyzersen* in de staart slaan, 901. Vlied in der Nagt voor de Keyzerlyke Magt, 953. Syn Leger geweldig afgesmolten, 956. Gaat zig tegens den *Lottharinger* aankanten, 959. Maar werd van de sijne in route geslagen, 960. Tragt *Bryzak* met geweld t'onzetten, *ibid.* Trekt na *Paris*, 963

TUNIS, stormender-hand ingenomen, en deszelfs *Koning* den kop afgeslagen. 569

Turken en *Persianen* brengen de geheele Weereld in Verwondering door hun goede Krygs-discipline. 9

Turksche Keyzer zend een straf Schryven aan den *Czaar*. 547

Zend Gezanten na *Muscovien*: na *Poolen*, en aan den Duytschen *Keyzer*. 553

Toont zich jalours over de Fransche Grootheid en Voorspoet. 568

TURKEN, beöorlogen nooyt den *Christenen*, wanneer der selver *Potentaaten* malkander beöorlogen. 567

Turksche Vaandel, by den *Polen*, verovert, wierd aen den *Paus* vereert. 565

Turksche Consideratien, over *Turkijens* verlegenheid. 552

Turksche Toeruysting, heeft, wegens d'Opstant der *Persianen*, en Rebellie van *Egypten*, geen goede Voortgang tegens *Poolen*. 553

TURKEN prepareeren zig meer om Defensive, als Offensive t'ageeren, 554. Wegens Hongers-Nood en Sterfte, *ibid.* Komen met 30000. Man onder Chocim, 555. Zyn voor de Poolsche Magt zo bevreest, dat op desselfs aannaadering, Landen en Steeden abandonneeren, 556. Werden van de *Poolen* aangetast, 561. Bieden zoo dappere Wederstand, dat d Uitkomst twijfelachtig staat, 562. Krygen ellendig de Nederlaag, 564

V.

Valkenburg werd het Gouvernement van Rhynbach vereert. 607

Vals Beleyd en groote Ontrouw der *Franssen* in hun Verraderlyken Aanslach op 't *Gentze Sas* ontdekt. 262

Vaten met Frans Geld, by de *Keyzersen* binnen *Keulen* aangehaalt. 789

VELD-HEER van de *Kroon Poolen* versoekt, d'*Electie* eenes nieuwen Konings te verhaasten, 564, ook 846

Ver-

Verschijnt op de Electie, 848. Binnen de *Kollo* komende, werd ter Verkiezing voor-gestelt, 850. Met den Naam van *Majesteyt* begroet, *ibid.* En voor *Koning* geproclameert, 851

VELD-SLAG tusschen de *Keyzersen* en *Fransen*, 895. tot 898

Veld Slag by *Silnef.* 969.

Veld-togt en Krijs Actien van de Keyzersen, Spaansen, en Staatsen, tegens de Fransche Krygs-Magten in Nederland. 908

Velper-kerk, daar in een zeldzame Krygs-Actie voorvalt, 992

VERANDERING seer groot door de geheele Weereld, in alle Ryken en Staaten, maar voornamelijk in Europa. 1. tot 6

Verandering in *Nederland* zeer wonderlyk. 817
Door de glorieuze Overwinnig der Hollanderen ter Zee. *ibid.*

Verdeeling van Vrankryks Krijgs-Magt, 857
En deszelfs Ordre om t'ageeren. *ibid.*

VEREENIGDE STAAT, verdeedigt zig tegens haar Vyanden, met Lighaamlyke en Geestelyke Wapenen, 183

Vereenigde Nederlanden straffen rigoureus alle Ontrouwen en Lafhertigen, 172. Beloonen ook insgelyks alle Trouwe en Dappere Helden des Vaderlands. 172. tot 181

Vereenigde Nederlanden, Miraculeuslyk van haare over-magtige Vyandens Geweld verlost, 186

Vergelijking van *Prins Condé* en *Duc de Turenne.* 899

Verhaal van de Derde Zee-Slag Anno 1673. 399

Verkiesing van een Nieuwen *Koning* in *Poolen* en wat daar omtrent is voorgevallen. 844. tot 851.

Verraad tot *Munster* ontdekt, 175

Verraad in *Holland* ontdekt, 176

Verraad der *Franssen* op 't fort *Montery*, en 't Kasteel van *Antwerpen* 908. In 't werk gestelt, 909. Ontdekt en Mislukt. En den Verraader gestraft *ibid*

Verraad van *Ravesteyn* ontdekt, en de *Verraaders* gestraft. 988

Verraaders in 't Leger voor de *Graave* gestraft. 994

Verrigtingen van der Staaten Oorlogs-Vloot Anno 1674.

Vertoog van de Victorieuse Overwinning der Nederlanders in drie Zee-Slagen binnen den jare 1673. 435

Vyanden zelfs beroemen de Held-daadigheyd der Nederlanders in hun Zee gevegten. 363

Vyanden, in Vyands Land, Vyandelyke Actien pleegende, is niet zoo vertoeyelyk; als dat eigen Soldaten, eigen Lands Ingesetenen plaagen. 505
Waar tegen de Staaten een scherp Placcaat publiceeren. *ibid*

Vyanen, van de *Franssen* geabandonneert. 640

Vigilantie en Dapperheid van *Turenne* 967

Vlaanderen en *Braband* door de Strooperyen der *Franssen* geruïneert. 621

Vliegent Leeger geordonneert. 138

VOLONTAIRE der *Franssen* bied den *Keurv. van Brandenburg* aan, *Turenne* te vermoorden, 215. Daar na ter contrary aan *Turenne*, den *Keurvorst* om te brengen. 216

Voor-raad binnen *Mastrigt* op de Veroovering gevonden. 317

Voor-raad in *Naarden*, na deszelfs veroovering, gevonden. 496

Voorstelling aan die van *Uytrecht*, om *sijn Hoogheid* het Stadhouderschap op te draagen, 836. 'tGeen sy approbeeren en effectueeren *ibid*

Voorvallen ter Zee, wegens d' eerste en tweede Slag. 331

Voorſigtigheydt der *Franſſen*, die al hun Onderdanen op den Spaanſen Bodem ontwapenen, 598. Behouden die in haar oude Regeering, 599. En gebruyken meer andere Krijgs-liſten tot hun Voordeel. *ibid.*

Voorzorge in de Brabantze Steden. 139

Voorzorge tegen het Landen der Vyanden. 407.

VRANKRYK tragt alle Duytſche Vorſten te doen gelooven, dat hy het Duytſche Ryk niet zou ontruſten, 205. Regt, wegens de Verovering van *Maaſtrigt*, veel Vreugde-ſpeelen aan, 401. Zoekt de Duytſche Vorſten, of geheel aan ſijn Zyde te gewinnen, of tot ſtil ſitten te bewegen, 455. En hun *Alliantie* met den *Keyzer* te verbreeken 456. Tragt met den *Keyzer* te handelen, gelyk met Brandenb: had gedaan, 459. Maakt d'Ongariſche Rebellen oproerig, 459. Die zig met den *Turk*, verbinden, om den *Keyzer* hinderlyk te zyn, 460. Handelt tegens de *Weſtphaalſche* Vreede, 474. Tegens de Pyreneeſche; en tegens de Aakſche, 475. Haar Begeeren by de *Cantons* werd afgeſlagen, *ibid.* Verzeekert den zelven haare Konings Vriendſchap, 476. Is op Nieuwe Geld-middelen bedagt, 482. Neemt Engelſche Troupen in dienſt over, 521. Verbind zig met den *Turk*, om ſijn Deſſeynen teegens den *Chriſtenen* te beeter voort te zetten, 540. Publiceert *Spanjen* den Oorlog, en confiſqueert alle Spaanſe Goederen, 596

VRANKRYK haar Vyanden toeneemende, doet ook haar Krygs-Magt vergrooten, 603. Zend *Contanten* aan de *Kroon Zweden*, 604. Deſ zelfs groote Magt verwonderlyk afnemende, 635. Vind zig gedwongen, veele der zelver *Conqueſten* te quiteeren, 636. Effectueert zulks niet, zonder belaſting van wreede Brantſchatting, *ibid.* Is meer bedagt, om den Keyzer en Spanjen te wederſtaan, dan om verdere Progreſſen op Holland te doen, 950. *Holland* quiteerende, werd voor haar eygen Land nog bevreeſt, 667. Kieſt *Keulen* tot een Handel-plaats, 680. Kieſt ſijn Ambaſſadeurs tot de *Vrede-Handel*, *ibid.* Hoe Voorſpoedig het tegens Nederland, tot deſzelfs uyterſte Ondergang is geweeſt, 718. Heeft geheel Europa tegens *Nederland* geallarmeert, 723. Tragt een Derde Party in *Duytſland* op te rigten, 736. Wie ſy daar toe verkieſt, *ibid.* Doet ſterk om een Stilſtand van Wapenen aanhouden, 737. Wil de zaak van *Lotharingen*, niet mede in den Handel gedoogen, *ibid.* Wend alle vlyd aan, om den Vreede tuſſchen *Engelland* en *Holland* te verhinderen, 777. Is geweldig misnoegt over de Gevangenneeming van *Prins W. v. Furſtenberg*, 788. En wil de Aanhaaling der Vaten met Geld binnen *Keulen*, op der zelver Magiſtraat herhaalen, 789. Dreygt op dito Stad te wreeken, al het Onheyl, haar *Natie* daar aangedaan, 796. Zoekt een naauwer Verbond met *Keur-Paltz* op te rigten, 857. Wil den Ellendigen Handel haarer Soldaaten in de *Paltz* verſchoonen, 931. Maar t'eenemaal te vergeefs, *ibid.*

Vredens-Articulen tuſſchen *Keur-brandenb:* en *Vrankrijk*, 224

VREDE met *Engeland* in goede hoop. 751. t'Welk *Vrankryk* naar uyterſte vermogen tragt te verhinderen *ibid* 't Parlement advizeert tot Vrede. 777 Werd geſlooten, door Bemiddeling van *Spanjen*. 780

Vreedens-Vrugt, de Eerſte, 811. De Tweede, 822. De Derde. 836

Vreemde Voorvallen ter Zee in *d'Archipel*,

394. Op de Napelſche Zee, en onder de Malthezers. 395.
Vreemt Voorval, daar de *Franſſen*, uyt misverſtand, malkander doot-ſlaan. 929
VREUGDE in *Nederland* zeer groot, over d'Ontſlaging haares Vyands. 822
Vreugde in *Holland* en *Gelderland* zeer groot, over d'Overwinning van de Stad *Graave*. 1018
Vrouw-Volk en Kinderen komen jammerlyk om. 151.
UYTREGT Steld den Franſchen Intentendant ſeer klaaglyk haar Onvermogen te vooren. 40. Antwoord ſonder mededogen, en verſwaart den Laſt, in plaats te verligten, 41 Dwingt de Metzelaren en Andere, de verborgene Schatten t'openbaren, en ſteld het open Land onder Contributien. *ibid.* Door wreede Executien van onopbrengelyke Schattingen, 325. Onlydelyke Taxeeringen, 326. Ondraaglyke Contributien, 327. En andere Wreeddadige Afperſſingen; ook door Moorderyen en Brand-ſtigtingen, 327. d'Inwoonders lyden extreme Gewelddaadigheden, zoo wel in 't Geeſtelyke als Tydelyke, 506. Vereeren aan *Madame Stoupa* 19000 Gl: En werden egter nog om een Schatting van 62000. Gul. geperſt. 507. Dies d'Ingezetenen haar Onvermogen voor-ſtellen, *ibid.* Zulx gants niet helpende, accordeeren, tot de maand *Decemb*: 74000. Ryxd. te betaalen, 508. Veel Borgers zoeken de Stad, om de al te zwaare Preſſuure te quiteeren, *ibid.* Werden yder byzonder getaxeert, 509. Seer wreedelyk geëxecuteert, *ibid.* Zoo dat veele zig kommerlyk op de Vlugt begeeven, *ibid.* Maar werden geattrappeert, en wreedelyk te rug gedreeven, 510
UYTREGT Van de *Franſſen* verlaaten. 645. Gedreygt, door den Brand te vernielen, of 500000. Gulden afkoop te geven, 646. Geaccordeert zynde, moet 18. Oſtagiers laten volgen, 647. d'Inwoonders bedryven groote Vreugde over haar Vryheyd, 648. Dragen, ſijn Hoogheyd het Stadhouderſchap op, *ibid.* Des morgens wierd in den Dom de Mis, en 'snamiddags een gereformeerde Predicatie gedaan, 649. Staatſche Bezetting trekt binnen, 649

W.

Wallackers houden by den *Polen* om *Secours* aan. 552
Wallackiſchen HOSPODAAR, ontſnapt den *Turken*. 560
Krygt van den *Poolen* ſecours. *ibid*
Water-vloeden. 399.
Wederlegging van den Roem der *Engelſen* wegens den Zee-Slag, 361
Wederlegging van 't gene d'*Aubery* over de Franſche Regeering ſchryft. 516
Weduwe, preſenteert haar Dogter, om vermindering van Schatting, ten beſten te geeven. 511
WEERELD met al haar inhebbende Creaturen niet alleen, maar ook alle Rijken en Landen zyn d'omkeerende Verandering onderworpen. 1 en 2
't Welk door oude en nieuwe Hiſtorien, en voornamentlyk door d'overheerſchende Magt der *Franſſen* werd beveſtigt. 3 en 4
Weereld is een geſtaadige Ongeſtaadigheyd. 807.
Weg-trekking der *Franſſen* uyt *Nederland* ſeer wonderlyk. 818.
Gaande even zoo als ſy waren gekomen. 819
En door de zelfde Middelen, in al haar Voornemens gehindert. *ibid.*
Werkendam komt uyt *Deenmarken* te huys. 911.
Werving en Recruteering in *Nederland*. 141

Woerden door de *Franssen* verlaaten. 636
Wolfzen gaat na *Portugaal*. 911
Wonderlijk Gesigt boven *Pozen* in de Lugt. 559
En groote Brant aldaar. *ibid*
Wreeddaadigheid der *Franssen*. 511
Wurtz Generaal, na *Vlaanderen* afgeveerdigt, 138
Verzoekt Ontslaging van Dienst. 914

X.

XENOPHONTIS wegens de Overwinning des Stryds door Vigilantie. 9

Z.

ZEE-GEVEGT, voor d'eerstemaal Anno 1673 Men doet het Gebed ter Voor-bereiding, 334. De Slag vangt aan, en alle drie de Vlooten geraaken aan malkander, 335. Den Stryd werd zeer vinnig, 336. De Fransche Admiraal d'Estré kiest de vlugt, *ibid* Hollands Capitein houd zig uytermaten dapper, 338. Komt egter met sijn Schip voor 't Land te verongelukken, *ibid.* Het Gevegt blyft den gehelen dag even heftig duuren, 339. Beyde de Koninklyke Vlooten beginnen voor de Nederlandsche Zee-Magt te wyken, 340: Werd door de donkerheid des Nagts ge-ëindigt, 350
Zee-Gevegt ten tweedemaal, 354. *Engelsen* en *Franssen* nemen de vlugt; en lyden groote Schade 355. Daar de Hollanders niet een Schip verliezen, 356. De Vyanden zelfs roemen de Daaden der *Nederlanders*, 363
Zee-Gevegt ten derdemaal, vangt aan, 412. *Franssen* beginnen te wyken, en d'*Engelsen* de Vlugt te kiezen, 413. Engelsche *Vice-Admiraal* in de Grond geboort, 415. *Nederlanders* hebben weinig Schade aan Schepen en Volk, *ibid.* Maar hebben verscheide braave Helden verlooren, *ibid.* 415
Zee gevegt voor *Mallega*. 600.
Zeeland zend groote Assistentie na de Vloot. 351
Zee-Magt der *Hollanderen*, 147 Grooter als ooyt voor dezen, 148
Zee-Magt der *Franssen* na huys willende, lyd groote Schaade. 525
Zee-Magt van den *Vereenigden Staat* zeer groot. 863
Zeldzaam Voorval, door een Kinder-Spel. 510
Zonderling voorvall. 1009
Zutphen, door de *Franssen* verlaaten. 811
Zwarte-Sluys door de *Staatzen* geattakeert, 386. Werden van de *Bisschopzen*, die Frans Secours bekomen, afgeslagen, 388. Waarom de *Nederlandse s*, na veele *Munsterse* neder gemaakt te hebben, zig retireeren, 390
Zweedsche Ambassadeur maakt de MEDIATIE sijnes Konings aan de Ryks-Vergadering bekent, 677
Zweede te zeer met *Vrankrijk* geëngageert, werd de *Vreede* met Vrankryks *Bondgenooten* zonder de Zweedsche *Mediatie* getroffen. 744
Tragt de Rust van 't Duytsche Ryk te herstellen. *ibid*
Zweedsche Mediateurs, doen haar tweede Propositie in den Haag, 673. Tragten haare Propositie smakelyk te maken 675. Geeven een tweede *Memorial* aan haar Hoog Mog: over, *ibid.* Leveren weder een *Memoriaal* aan *Haar Hoog. Mog.* over 677. Die daar op antwoorden, en een Stilstad van Wapenen prezenteeren, *ibid.* Houden sterk by de Partyen om een Handel-plaats aan, 679. Schryven aan *Vrankrijk* en *Engelland* om een Stilstand, 682. En notificeeren der zelver Antwoord aan Haar Hoog Mog. *ibid.* Nemen by haar Hoog Mog.

Mog. Affcheids Audientie, 684. Werden voor hun Devoiren bedankt, 686. Nemen ook by *Syn Hoogheyd* Afscheyd. Gaan te *Rotterdam* scheep. Werden door de *Franssen* aangerand *ibid.* En gedwongen, niet door *Maastrigt* te passeeren, 687. Spreeken hun Gevoelen, over de weder-zyds Voorstellingen, 728. Tragten yder de Maat vol te meeten, 743. Schepen Ongenoegen in d'aparte Handeling tusschen *Engelland* en *Holland*, 777. Schryven aan den *Keyzer*, om Verlossing van *Prins Wilhem*, 796.

Zwitzers in *Franschen* Dienst, oppozeeren tegens der zelver Wreedheden, 328

Zwol, daar ontstaat groote Oneenigheyd. 379

EYNDE.

COPYE VAN MEMORIALEN,

Brieven, Reſolutien, Placcaten, Ordonnantien, Declaratien, Alliantien, Vredens-Tractaten, &c. in 't VERVOLG van 't VERWERD EUROPA geallegeert.

Num. I.

Memoriaal van den Koning van Vrankrijk, aan den Abt de Gravel, Franſche Envoyé te Regensburg, den 18. Juny 1673. in 't Leger voor Maaſtricht geſchreven.

Behoorende op Pag. 49.

Uyt het Hoogduyts vertaalt.

NA dat de KONING in alle ſijne Verrichtingen, zedert den aanvang der laatſte Troubelen, in *Duytsland* ontſtaan, genoegzaam heeft te verſtaan gegeven, hoe oprechtelijk ſijn Intentie is geweeſt, de *Ruſt des Roomſchen Rijks* te willen onderhouden, en die wederom in den vorigen ſtand te herſtellen: Heeft *Sijn Majeſteyt* ook effectivelijk bekragtigt, die *Declaratie*, waar by deſelve reeds over langen tijd had bekent gemaakt, Dat hy niets het geringſte, van 't gene ſijne Armeen in des *Keurvorſt van Brandenburgs* Land hadden verovert, heeft willen blijven behouden; maar dat Hy, na den *Vrede*, die met *Sijn Keurv: Doorlugtigheyd* meende te ſluyten, geneegen zijnde, ſijn Volkeren van den *Rijks-Bodem* te voeren, daar in, door de Krijgs-ruſtingen, die men te *Weenen* maakte, om een conſiderabel Leger na den *Rhijn* af te zenden, is verhindert geworden. Dit niet tegenſtaande heeft *Sijn Majeſteyt*, naar uyterſte vermogen, des *Keyzers* Voornemen getracht te verhinderen, door weg-neeming van 't Pre-

text, daar van de *Keyſer* ſich had mogen bedienen, als of hy tot de onderhouding ſijner Armée, om daar mede alle Bewegingen te obſerveeren, genootzaakt was.

Dit is dan des *Konings* Voornemen, 't welk Hy, door ſijn Miniſter, het Rijks-Collegie tot *Regensburg* heeft bekent gemaakt, Dat Hy niets meer begeert als des *Keyſers* PAROLE, van dat deſelve den *Nederlanden* geen Hulpe ſoude toezenden, noch ſijn *Koninglijke Majeſteyt*, en deſſelfs Geconfedereerden willen attaqueeren; maar dat Hy ſijn Krijgs-volkeren van den *Rijks-Bodem* wilde laten aftrekken; en dat de *Rijks-Standen* deſe *Parole* ſouden guarandeeren.

En om te meer den *Vrede des Roomſchen Rijks* te facilitéren, heeft *Sijn Majeſt:* door ſijn *Miniſter*, de Rijks-Vergadering tot *Regensburg* doen voordragen, Dat by-aldien de *Keyſer* nalaatig was, of difficulteerde, deſe *Parole* te geven, de *Koning* als-dan te vreden was, wanneer de voornaamſte *Keuren Rijks-Vorſten*, welkers Gedeputeerden nu in de Rijks-vergadering preſent waren, hem wilden belooven, ſich tegens de *Keyſer* te zullen oppoſeeren, als Hy ſijn Armée na den *Rhijn* deed marcheeren, en op ſulken wijſe *d'Onruſt*, quam vernieuwen, die de *Koning* in *Duytſland* had ſoeken te dempen. Wijl echter de *Koning* gezint is, het kortſte en lichſte Middel te gebruyken, tot weder-oprichting der *Algemeene Ruſt des Duytſchen Rijks*; en nademaal hy het *Roomſche Rijk* op 't ſpoedigſte ſoekt te bevrijden, van d'Inquartiering, die ſijn Armee gedwongener wijſe in 't ſelve heeft moeten maken, ſoo heeft Hy ſich van een kort Middel willen bedienen, tegen dat gene 't welk de *Keyſer* tegens hem en ſijn Geallieerden heeft willen onderneemen. En alſoo hy apprehendeert, dat men ſijn begeerde *Parole* te *Weenen* lichtelijk langen tijd ſoude differeeren, en dat men ook mogelijk in de Rijks-Vergadering tot *Regensburg* veel tijds ſoude doorbrengen met deſe *Guarantie* te bewilligen: Soo heeft hy geächt, het de minſte moeyte te zijn, als een kleyn getal der Keuren Rijks-Vorſten, die tot de *Ruſt des Rijks* niet ongenegen waren, ſich vereenigden, om hem te belooven, dat ſich tegens den *Keyſer* ſouden aankanten, by aldien die voort voer, ſijn Armee aan deſe zijde van *Bohemen*, of tegens *Sijn Koninkl: Majeſt:* en derſelver Bondgenoten, of wel ten dienſte van den *Nederlandſchen Staat*, te laten avanceeren; dat in ſulken val *Sijn Majeſteyt* ſijn Armée, alleen op deſe bloote Verzeekering, op 't ſpoedigſte aan dees zijde des *Rhijns* ſoude te rug trekken.

Die Vorſten, van welkers Gunſt *Sijn Majeſt:* ſich voor anderen vermeent te verzeekeren, om ſoodanige gunſtige *Reſolutie* voor deſſelfs Party te nemen, zijn, behalven de *Koning van Sweden*, de *Keurvorſten* van *Mayntz*, *Keulen*, *Beyeren*, *Brandenburg*, de *Hertog van Hanover*, de *Biſſchop van Munſter*, en de *Hertog van Nieuburg*. De goede genegentheyd, welke *Sijn Majeſt:* in gemelte Vorſten, tot de *Ruſt* en *Welvaard* des *Duytſchen Rijks* beſpeurt, zal veroorzaaken, dat *Sijn Majeſt:* zich gaarne zal bevredigen met hun PAROLE, wanneer ſy belooven, ſich tegens den *Keyzer* te zullen oppozeeren, als die iets tegens *d'Algemeene Ruſt* wilde onderneemen. En ſoo haaſt *Sijn Majeſt:* deſe Verzeekering der Hoogſtged: *Keur-* en *Rijks-Vorſten* zal hebben bekomen, belooft Hy, ſijn Armée, ſonder eenig verſuym, weder over den *Rhijn* te doen marcheeren.

Dit is het gene, dat de *Koning*, den *Abt van Gravel* beveelt, in ſijnen Naam,

Naam, den *Keurvorſt van Mayntz* t'overreyken, tot een onfeylbaar teyken van *Sijn Koninkl: Majeſteyts* oprechte *Intentie.* Niets is'er te vinden dat *Sijn Majeſt:* grooter Vernoeging ſou konnen geven, wegens het onbillijk Klaagen, ſoo des Konings Vyanden door konſtige Treeken in't Rijk weten te practizeeren, over den Marſch van *Dnc de Turenne* na de *Wetterau*, veroorzaakt, door de rechtmaatige *Reflectie*, ſoo *Sijn Majeſt:* heeft moeten neeme op de openbare Aanſlagen des *Keyſers.* De Franſche Volkeren zullen den Rijks-Bodem Verlaten, ſoo haaſt *Sijn Majeſteyt* zal zien, dat Hy niet meer noodig heeft, aldaar te vigileeren; en als gemelte *Keur-* en *Rijks-Vorſten* gezamentlijk met *Sijn Majeſt:* alles zullen contribuëeren, 't gene tot bevordering des *Roomſchen Rijks Ruſt* ſtrekken kan, voornamentlijk te deſer tijd; nademaal de Vrede met den *Keurvorſt van Brandenburg* niet de geringſte oorzaak van Miſvertrouwen, of Oorlog, laat overblijven. En gelijk de *Koning* van Hooſtged: *Keur-* en *Rijks-Vorſten* niets anders als alleen eene Saak begeert, die volkomentlijk met het Weſtphaalſche Vredens-Beſluit overeen komt, en haarer eygen *Intereſt* ſoo vorderlijk is; Alſoo heeft *Sijn Majeſt:* het vaſt vertrouwen, dat d'*Abt van Gravel*, den Heer *Keurvorſt van Mayntz* ſeer lichtelijk zal bewegen, Hem mede te begeven in de Ligue die de *Koning* hier voor-ſtelt; en hem met ſulke vaardigheyd ſijn *Parole* zal geven, als gelijk hy dat van Hem begeert: En ſoo haaſt hem de *Parole* van Hoogſtgem: Vorſten zal gegeven zijn, dat Hy dan ook aanſtonds ſijn Volkeren wil laten aftrekken. Ja, by-aldien de *Keyſer* buyten ſodanige *generale Parole*, alleen een *Stilſtant der Wapenen* ten aanſien des *Roomſchen Rijks*, preſenteerde, om ſijn Volkeren dit Jaar niet uyt ſijn Erf-landen te laten marcheeren; Soo wil *Sijn Majeſteyt*, tot een teyken van ſijn groote Affectie tot d'*Algemeene Ruſt des Duytſchen Rijks*, wel te vreden zijn, en ſijn Volkeren niet over den *Rhijn* laten paſſeeren. Gedaan in't Veld voor *Maſtricht* den 18. *Juny* 1673.

En was geteykent, Louis

Lager ſtont, Ærnault.

Num. II.

Manifeſt, vertoonende de Reedenen en Oorzaaken, waar door Sijn Keyzerlijke Majeſt: is bewogen en genoodzaakt geworden, om ſijne Wapenen tegens de Franſſen by der hand te grijpen, en ſijn Krijgs-Volkeren in 't H. Roomſche Rijk af te zenden.

Behoorende op Pag. 57.

DE Volmachtigde Raden, Afgevaardigden en Gezanten van de Keurvoſſen en Standen des H. Roomſchen Rijks, in deze tegenwoordige Rijksdag, hier vergadert, zullen, gelijk wy vertrouwen, noch goede geheugenis van 't geen hebben, dat de Hoogwaardigſte Vorſt en Heer, Heer Marquard,

Biſſchop en Vorſt van 't H. Roomſche Ryk tot Eiſtat, &c. uyt de naam van zijn Roomſche Keyzerlyke Majeſteyt, onze aldergenadigſte Heer, als zijn voornaamſte Commiſſarius, aan hen heeft vertoont en voorgeſtelt wegens het blykelyk gevaar, dat de Duytſche Volken meer en meer nadert, gelyk op die tyd in de Ryksvergadering vertoont is, en inzonderheyd wat noch onlangs Granvel, Volmachtigde van de Koningh van Vrankryk, in zijn wel overwegens-waardige Memorien, heeft ten toon geſtelt en voor gedragen. Dewyl dan, hoog-loffelyke gedagte Standen, uyt zich zelf is bekent, en niet tegen-geſproken kan worden, met hoe groote en getrouwe vaderlyke zorgvuldigheyt en begeerte zijn Hoogſt-gedachte Keyzerlyke Majeſteyt, volgens het alder-roemrykſte voorbeeldt van zyn Heer Vader, Keyzer Ferdinand de III. van roem-ryke geheugenis, (in den Heere moet hy ruſten) zedert de tyd van d'Intree in zyn Keyzerlyke regering, de behoudenis van deze diergekochte Duytſche Vrede ter herten heeft laten gaan, en zich met het geen laten vernoegen, dat hy van Godt, van d'eendrachtige Keyzerlyke verkiezing, en van de natuurlyke Erffeniſſe heeft verkregen, en niet getracht heeft het zelfde een voetſtap uit te breyden, en als'er eenige verſchillen voorgevallen zyn, gepoogt heeft de zelfde, door wegen en middelen van Scheydsmannen en Middelaars, by te leggen en te beſlechten; zoo is ook zyn hoogſte wenſch en begeerte, dat men doorgaans zoodanige vredelievende meyningen des gemoets heeft doen blyken, (daar door het H. Roomſche Ryk, en zyn Naburen niet in deze tegenwoordige bedroefde ſtant waar geraakt, en vervallen, by de welken vaſt in alle plaatzen de vyandelyke wapenen, gelyk ook op de Ryks-bodem, zich wyt en breet vertoonen) tot beſchutting en bevryding van 't Ryk, en van deze getronwe Keurvorſten en Standen, en ook tot weering van onbillyk gewelt, 't welk een groot deel van de geenen van 't Ryk, door de Heyren, die op de been zijn, op de hals ſtaat te komen.

En gelyk zyn Keyzerlyke Majeſteyt om geen andere oorzaak bewogen is geworden, dit beſluyt aan te nemen, als om alle onruſt, vyandlyke aanſlagen en beſtormingen van 't Vaderlandt af te wenden, en des zelfs geruſtheyt onverhindert te behouden:

Soo heeft hy ook op het vriendelykſte aanbevolen aan de loffelyke Ryksvergadering, beneffens het geen, dat aan haar, van wegen de Keyzerlyke Commiſſie verthoont word, niet minder de redenen en oorzaaken voor te ſtellen, die hem tot zulken aantocht aangeport hebben; En voor eerſt op wat wyze de Kroon van Vrankryk, van d'aanvang dezer, tegen de Generale Staten der Vereenigde Nederlanden, in d'oorlog, tegen hem voorgenomen, een groote menigte van Kryghs-volken op de Ryks-bodem, zonder bewilliging van zyne Keyzerlyke Majeſteyt, en van 't Ryk in 't gemeen gevoert, en zedert daar uyt de voorgedachte Generale Staten heeft beoorlooght, verſcheyde Plaatſen, tot het Ryk behoorende, met Krygsmacht aangetaſt en verovert, de zelfde met hun Kryghs-volken bezet, ten deel van hun veſtingen ontbloot, en ten deel noch meer verſterkt; Gelyk de zelfde Kroon ook, naar zyn welgevallen, de pas en weder pas heeft genomen: 't welk volgens het ſluyten van de Vrede, in Weſtphalen gemaakt, geenzints aan de Kroon van Vrankryk behoorde, vermits zulks niet over-een komt met de geſteltheden van 't Ryk, die door het ſluyten van

de

de voorgedachte Vrede, met bewilliging der beyde Kroonen, die de Vrede gemaakt hebben, goet gekeurt zyn, en hoewel hier in uytdrukkelyk is voorzien, dat men daar in geen vreemde wervingen en monster-plaatsen, zonder voorweten en toestemming des Keyzers, zou toestellen, en echter, zonder acht hier op te nemen: zoo veel de tweede zaak aangaat, zich noch heden een groot getal van Koninglyke Fransche Krijghs-volken op de Ryks-bodem onthout, en zich daar, naar hun eyge believen in-leegeren, verscheyde Standen van 't Ryk, en hun onderdanen met zwaare heffingen van penningen en parsingen beledigen, en noch, behalven dit alles, andere Standen onverdragelyke schade en nadeelen toevoegen, gelyk zulks onder andere de handel en 't bedryf van 't Fransche Guarnizoen uyt Bryzach, en 't afbranden der Ryn-brugge, wegens Straatsburg betoont, genoegsaam betuygen. Ten derden, dewijl de Keurvorsten en Standen zich op het Memoriaal, van Keur-Trier ingekomen, weten te erinneren op welke wyze de overvallende Fransche Krygs-volken zich wederom in het zelfde Aarts-bisdom hebben begeven, en behalven de voorgaande overlasten, en verwoestingen, die veel hondert duyzent guldens bedragen, zonder eenige oorzaak daar toe gegeven te hebben, daar in wyt en breedt, met rooven en plonderen, als in der vyanden landen, met ongeschroomt openbaar gewelt, roof en brandt, en in diervoegen daar in hebben gehandelt en omgegaan, dat de gedachte Heer Keurvorst van Trier met recht oorzaak heeft gehad, om wegens de gepleegde Vyandlyke handel, en die noch wyders te bezorgen staat, by zyn Keyzerlyke Majesteyt, en gezamentlyk by 't Ryk, vaardige hulp, onderstant en bevryding te verzoeken; En dewyl, ten vierde, klaarblykelyk is, en van niemand geloochent kan worden, hoe grouwelijk de Fransche Heyren over weinig maanden, niet alleenlyk tegen de klare inhout van de Vrede, te Aken gemaakt, in de Spaansche Nederlanden hebben gehuys-meestert; maar ook, ten vyfde, hoe de Kroon van Vrankryk, in 't naast voorgaande jaar, een zeer machtigh heyr in en door het Roomsche Ryk, zonder toe-stemming van zyn Keyzerlyke Majesteyt, en van 't Ryk, en tegen d'inhout van de Munsterse Vrede heeft gevoert, en in 't zelve Ryk veel voorname plaatsen verovert, en veel voortreffelyke Vestingen in 't Landt van Kleef gelegen, als Wezel, Rees, Orsoy, Emmerik en Gennip met gewelt ingenomen, verscheyde Vastigheden, in 't Keurvostendom van Keulen, en in 't gewest van Ruttig gelegen, met hun krygs-lieden bezet, en ook eenige plaatzen geslecht, en de zelfden niet aan 't Ryk, en aan zyn toebehooren herstelt, maar zich onderwonden op eenige van zyn Keyzerlyke Majesteyt en de gezamentlyke Ryks-vorderlyke verbonden, gewaande oorzaak te nemen; dieshalven, dewijl ook ten zesten, gants niets is te verantwoorden, dat aan eenige Staat van 't Ryk, ja zelfs aan de Roomsche Keyzer, volgens d'inhoud van 't Vrede-verdrach, veroorloft zou zyn eenige offensive oorlogh tegen een Potentaat of Macht van buyten, aan te vangen; en dewijl echter zoo wel de Heer Keurvorst van Keulen, als de Heer Bisschop van Munster, en deze leste noch tegen d'uytgedrukte inhout van de Vrede in 't Jaar 1666. te Kleef gemaakt, de Generale Staten der Vereenigde Nederlanden met een offensive oorlog, zonder de voorgedachte toestemmingh, met verachting der afmaning, door gedachte Keyzerlyke Majesteyt hier toe afgezonden, en tegen gedane hoop-geving en verklaring, bebben aangetast, en daar in tot aan deze tegenwoordige tydt

zyn voortgevaren; daar, ten zevenden, noch by komt, dat de Kroon van Vrankryk, schoon de zelfde aangenomen heeft de gedachte Kleefsche Vreden te maintineren en te verdedigen, aan hen beyde, tot voortsetting van deze onbluffelyke oorlog, alle onderstandt en hulp heeft bewezen, hoewel zy, volgens d'inhoudt van 't opgerechte Vrede-verdrach, van zelve wel konden bevroeden, dat zy geen reden om die aan te vangen hadden; te meer, dewyl men, uyt kracht van 't verdrach, met zyn hooghst-gedachte Keyzerlyke Majesteyt, op d'eerste van November, in 't Jaar 1671. getroffen, voor recht en billik heeft erkent, dat hy de zelfde voorgedachte Kleefsche Vrede zou garandeeren, invoegen dat met uitgedrukte woorden is bedongen, dat d'inhoudt van de Vrede, van zyn Keyzerlyke Majesteyt te Kleef gemaakt, voor het geen, 't welk van wegen de Generale Staten vertoont wiert, op het verzoek en 't bidden van den Heer Bisschop van Munster, niet nadeelig zou zyn.

Ten achtsten, in tegendeel, hier op is gevolcht, dat, doen zyn Keyzerlyke Majesteyt, met en neffens Keur-Brandenburgh, deze Heeren Bisschoppen wilde aandringen tot de Westphaalsche en Kleefsche Vrede te onderhouden, de Kroon Vrankryk met zyn volken hen te hulp is gekomen, en niet alleenlyk de voornemens van zyn Keyzerlyke Majesteyt heeft gehindert, maar ook in de Landen van zyne Keurvorstelyke Doorluchtigheyd, onder 't Keyzerryk behorende, aan deze en gene zyde van den Ryn, op verscheyde plaatsen, alderhande vyandtschap heeft bewezen; ja ten negenden, aangevangen door de Memorien, te Regensburgh in de Ryks-vergadering gebracht, zyn Keyzerlyke Majesteyt t'overreden, dat hy zich by verklaring zou verbinden, niet alleenlyk gantsch geen hulp aan de Generale Staten te bewyzen; maar ook niets tegen de genen, die met de Kroon van Vrankryk verbonden zyn; aan te vangen, met deze byvoeging, dat zoo langh zijn Koninglyke Majesteyt hier af niet verzekert was, hy zyn Krijghsvolken niet van den Ryks-bodem wilde afvoeren: Hoewel men met recht of welvoechelykheyd niet van zyn Keyzerlyke Majesteyt konde eysschen dat hy zyn Keyzerlijk Woord, en schriftelyke verbintenis, die hy in 't Jaar 1666. tot de voorgedachte Garantie gegeven had, met der daat zou wederroepen, en daar van afgaan, vermits hy uyt kracht van de meer-verhaalde Westphaalsche Vrede daar toe bevoegt is, en 't verdrach van het Jaar 1671. voor recht en billyk erkent, wat zyn Koninglyke Majesteyt ook daar toe bybrengt, en zich uitdrukkelyk aan het zelfde wil houden. Ten thienden, is zyn Keyzerlyke Majesteyt noch veel vreemder voorgekomen dat men hem aangebracht heeft, dat, indien hy zich niet in ruft wilde houden, maar zyn Kryghs-volk over Eger wilde doen trekken, de Koningh van Vrankryk met dertig duyzent Mannen, in des zelfs Erfkoninkryk en Erf-landen zou invallen, en zich dieshalven alree op d'aantocht had begeven. Niet minder zal, ten elfden, aan de loffelyke Standen des Ryks wel bekent zyn, hoe willigh de Kroon van Vrankryk is, om door zich zelfs, en door anderen, die van zyn aanhang zyn, verscheyde Keurvorsten en Standen des Ryks van zyn Keyzerlyke Majesteyt afwendig te maken, en de zelfde zoo verre van 't rechte spoor af te leyden, dat zy de wapenen tegen de geen, die hen van Godt tot hun opperste Overhooft gestelt is, zouden aantasten, en met eendrachtige handt hem tegen staan: Gelyk dat, ten twaalfden, genoegzame-

lyk

lyk is getuycht, zo in de Hildesheymsche Votum, in de leste Neder-Saxische Kreyts-dach, tot Brunswyk gehouden, als door d'aanbrengingen van verscheyde Standen door d'Envoyé Vergius, daar zelf verscheenen, is voor gestelt, namentlyk hoe verre uytziende raadslagen en voornemens tegens zyn hoogst-gedachte Keyzerlijke Majesteyt voor handen zyn geweest; en daar beneffens, ten dertiende, de Declaratie, die Vrankryk by Engelant verzocht en verkregen heeft; als of de Kroon van Spangien, door het voorgenomen bestaan op Charleroy, van de Generale Staten daar op voorgenomen, de Vrede van Aken ('t welk echter geen gemeenschap daar mee heeft) had gebroken, daar door Vrankryk genoegh te kennen geeft, dat het voorgenomen heeft ook de Kroon van Spangien, en de Borgondische Ryks-kreyts met Oorlogh aan te tasten, gelyk dan ook, ten veertienden, Vrankryk aanbiedt, als of de zelfde Kroon zyn Kryghsvolken over den Rhyn weder te rugh wilde doen trekken, zoo zyn Keyzerlyke Majesteyt zich wilde verbinden, dat hy geen onderstant aan de Generale Staten zou doen, doch met zulk een verbintenis, daar in eenige zekerheydt is te vinden, en daar door de contraventie, tot hier toe gepleeght, gerepareert zou worden, of de billijke voldoeninge die hy van zijn zyde zou begeeren, waar bevestight; hoewel een groot deel van zoodanige contraventien gebeurt waren, eer en voor dat zijn Keyzerlijke Majesteyt met de meer-gemeldte Generale Staten eenigh verbondt, tot handthaving van de Westphaalsche en Kleefsche Vrede, had getroffen, en zy ook in het voorgedachte Verdrach van 't Jaar 1671. uitdrukkelijk hun vryheydt, zelfs met bewillinging van Vrankrijk, hadden behouden, tot mainteneering van de voorgedachte Westphaalsche Vrede, en defensie van hun Erf-landen, en om met yder Potentaat en Republycq, zelfs ook die van de Ryks-standen, op te rechten: Gelijk het ook van een Roomsche Keyzer in de capitulatie, of in de constitutien van 't Ryk, niet verboden is, tot behoudenis van de Keyzerlijke authoriteit, en redding der Ryks-Standen, die in nood zijn, alle mogelijke hulp te gebruiken.

Zijn hooghst-gemelde Keyzerlijke Majesteyt stelt dierhalven buyten alle twijffel, dat de gedachte hooghloffelijke Keurvorsten en Standen van 't Ryk niet alleenlijk bemerkt zullen hebben, zijn vredevaardig Gemoed uyt alle de werken, die hy tot noch toe aangevangen heeft, en voornamentlijk uyt het geen, dat hy in 't stuk van de bemiddeling van stilstant van Wapenen, en van een algemeene Vrede aan deze Ryks-vergadering heeft doen voorstellen, maar dat zy ook genoegzamelijk waargenomen zullen hebben, dat men de Mediatie, te vooren door besluit van 't Ryk geslooten, niet daadelijk heeft willen aannemen, noch zich met billijke voorwaarden wegens de Generale Staten, vernoegen, en aan de waarde Christenheyt een zekere en bestandige algemeeene Rust vergunnen. Hy vertrouwt dit aan hen, als aan de genen, die 't uyterste gevaar, en de verwoesting van 't Ryk, die voor handen is, als getrouwe Liefhebbers van 't Vaderlandt, tydiglijk behartigen, die zich dadelijk met het Heyr van 't Ryk, tot des zelfs redding en verlossing vaardigh staande, vervoegen, en die zich op alle wijzen en middelen, die best dienen, met raadt en daadt tot de algemeene verdeding vereenigen, en ook anderzins, met aanvangen en voltrekken, in 't geen te helpen, dat het besluyt van de meer-gedachte Ryks-dag, dies aangaande, met zich brengt, en de behoudenis van het Heylige Roomsche Ryk, de vryheyt der Duitse

Vol-

Volken, en daar beneffens yders eygen welstandt en voordeel bevordert. Alle 't welk de voorname Gemachtigden der hoogst-aanzienelijke Keyzerlijke Majesteyt, de tegenwoordige voortreffelijke Raden, afgevaardigden en Gezanten der Hoogst-vorstelijke Genadige Keurvorsten en Standen, volgens het ontfangen Keyzerlijk Bevel, gelieven te vertoonen, en t'openbaren.

Tot de welken de zelfden daar benevens, altydt wel genegen en dienstvaardig verblijven, tot betuyg van vriendschap, en van een goede en gunstige wil.

Te Regensburgh, den 28 *Augustii*, 1673.

Getekent,

MARQUARD.

(*L. S.*)

Num. III.

Missive van den Keurvorst van Beyeren, aan Sijn Keyserl: Majest: om den selve te bewegen, sijn Armée uyt het Duytsche Rijk te rug te roepen, en den Hollanderen geen Assistentie te doen. Benevens ook het daar op volgende Antwoord van den Keyser.

Behoorende op Pag. 68.

Aldergenaadigste HEER COZYN, &c.

't GEen Uwe *Keyserlijke Majesteyt*, op mijne onderdanige Erinnering, nevens de overal ruchtbare Afzending sijner Krijgs-volkeren in 't *Duytsche Rijk* op den 20. deser aan *Sijn Majesteyt* gedaan, My heeft gelieven te antwoorden, desselfs Inhoud heb wel overwogen; biddende voorts d'*Almachtige Godt*, Hy *Sijn Keyserl: Majesteyts* nochmalige betuygde Begeerte, tot erlanging van d'*Algemeene Rust*, met het Effect wil zeegenen. 't Welk *Sijn Keyserl: Majest:* in handen heeft, om het selve met weynig woorden, tot sijn onsterffelijken Roem, aan 't gantsche *Roomsche Rijk* te konnen toevoegen: Nademaal de *Koning van Vrankrijk* niet alleen noch stantvastelijk blijft aanbieden, sijn Volkeren uyt het *Rijk* over den *Rhijn* te rug te willen trekken, soo haast *Sijn Keyserl: Majest:* desselfs *Keyserlijk* WOORD en Verklaaring zal hebben gegeven, om den *Hollanders* tegens den hoog-gem: *Koning* noch desselfs Geallieerden geen vordere Assistentie te doen; Maar hem zedert noch soo wijd heeft verklaart, dat by-aldien *Sijn K: Maj:* sijn gemelte *Generale Parole* niet wilde van sich geven, dat Hy dan tot kragtige Betuyging van sijn groote geneegentheyd tot de *Rust des Rijks*, hem daar mede wilde laten vernoegen, en sijn Troupen weder over den *Rhijn* doen passeeren, wanneer

neer *Sijn Keyserl: Maj:* maar alleenlijk aanbood, door een *Stilstand van Wapenen*, wegens het *Duytsche Rijk*, sijn Krijgs-volkeren gedurende den noch resteerende Somer-tijd, niet uyt sijn Erflanden te laten trekken. Is nu *Sijn Keyserl: Majesteyts* voornaamste Intentie, om door d'afzending sijner Armée in 't *Rijk*, (gelijk ik uyt het Schrijven niet anders heb konnen vermerken) vremde Krijgs-volkeren van den *Rijks-bodem* af te houden, gelijk *Sijn K: Maj:* sich daar toe, door 't 13, Articul van de Verkiesings Capitulatie, verbonden acht; Soo geef ik Hem dan nochmalen te erkennen, of het niet beschuldelijk, en wel verantwoordelijk sou zijn, dat men iets met d'onzekere Uytkomst der Krijgs-wapenen, in gevaar der onschuldige Rijks-Standen en Onderdaanen, ja ook de Verderving sijner eygene Erf-Landen, zoude ondernemen; 't geen men met weynige Woorden, en door soodanige Verklaring kan te wege brengen, dien ik niet anders als met het Vredens-Tractaat, en Uwe *K: Majest:* Verkiezings-Capitulatie, over-een-komende bevinde. Doch ik late wel onaangeroert, hoe wijd *Sijn K: Maj:* tot de Guarantie van de Kleefsche- en Aaksche-Vrede is verbonden: want voor soo veel de Conservatie des Westphaalschen Vreden betreft, daar toe zijn alle getrouwe Keurvorsten en Rijks-Standen verobligeert, en zullen ook daar toe gewilligh lijk het haarige doen; Maar ik heb tot noch toe niet konnen vernemen, dat iemand eenige der gemelde Vredens-Tractaaten voor verbroken heeft gehouden, selfs onder die van de daar by geintresleerde Partyen, waarom men noodig zou geacht hebben, derselver Guarantie op te soeken; uitgenomen wat van elders door de Heeren *Staaten Generaal* mocht zijn geschied. Om dewelke, gelijk ik nieulijks heb aangetrokken, 't geen noch *Sijn K: Maj:* noch het *Duytsche Rijk* niet heeft verdient, het selve in een bloedigen Oorlog is ingewikkelt geworden, &c.

Gelijk ik 't dan ook daar voor houde, dat *Uwe K: Maj:* sich tot guarantie van een vreemden Handel, waar uyt voor 't *Rijk* soo groote ongelegentheyd konde ontstaan, niet verobligeert heeft, noch sich tegens sijn Verkiesings-Capitulatie souden willen verobligeeren. En is lichtelijk te denken, dat, wanneer *Sijn K: Majesteyts* Volkeren soo lang in 't *Rijk* souden verblijven, tot'er in de geheele *Christenheyd* geen Oorlog meer soude zijn, dat het dan met het *Rijk* gedaan soude wezen. Wil *Sijn K: Majest.* door 't Middel van minnelijke Tractaaten, den Vrede met *Holland* helpen bevorderen, waar toe ik ook presenteere, al mijn Krachten in te spannen, soo zal 't hem tot een eeuwigduurende Loff gedyen. Maar dit kan ik by my niet vinden, dat d'Expeditie van *Sijn Majesteyts* Wapenen in 't *Rijk*, tot bevordering van gemelte *Vrede* oorzaak soude gegeven werden; maar veel meer, gelijk men ach lacy! reeds voor Oogen ziet, het tegendeel, en daar uyt volgen zal, dat onderwyl men 't Vuur in vreemde Landen wil uytblusschen, men 't selve in sijn eygen doet opbranden; en in plaats van een algemeene *Vrede* in de gantsche *Christenheyd* te soeken, men sijn eygen *Vrede* in 't *Roomsche Rijk* komt te verliezen, &c.

Het dunkt my een seer geringe Gewisheid te zijn, dat men meer oorzaak neemt, om een vreemde Handel, het *Rijk* niet rakende, her selve in een soo baarblijkelijk en onfeylbaar Gevaar des bloedigen Oorlogs, gaat storten, en om d'onverdiende *Staaten van Holland*, het voorheen verwaarloosde

Armiſtitium de novo weder te procureeren. Niet te vergeefs heeft de *Koning van Vrankrÿk* ſich voorheen verklaart, ſijn Volkeren uyt het *Rijk* te willen te rug roepen, ſoo haaſt *Sijn K: Maj:* de ſijne binnen ſijn Erf-landen, en de *Keurv: van Brandenburg* de ſijne over de *Wezer* ſoude getrokken hebben, &c.

Ondertuſſchen ziet men *Sijn Keyſerl. Maj.* noch in ſijn voorgaande Voornemen onveranderlijk blijven volharden. Ik bidde derhalven *Uwe K. Majeſteyt* nochmalen uyt het binnenſte van een getrouw Hert, dat deſelve doch die Elend, ſoo uyt ſijn gevatte *Reſolutie*, om ſijn Volkeren in 't *Rijk* te zenden, onvermijdelijk My, en andere Naburigen, ook eyndelijk *Sijn Majeſteyts* eygen Erf-landen, ſtaan t'ontmoeten, wil tragten voor te komen, met ſijn gedachten te richten, tot verkrijging van een *Algemeene Vrede*, of wel een *Generale Armiſtitium*, in de beveſtiging der Kleefſche en Aakſche Vredens, veel eer op het Middel der minnelijke Tractaten, als op d'onzeekere Uytkomſt der Krijgs-wapenen, en alſoo aan de *Kroon Vrankrijk*, door een generale of ſpetiale Verklaaring *Satisfactie* te geven. Sulks dan, tot Vergelding van gemeldte *Kroon Vrankrijks* voorgeſtelde, en noch continuëerende veelvoudige Siceriteyten, Uwe Volkeren uyt het *Rijk* te rug te voeren, en daar door het Miſvertrouwen, by *Sijn Keyſerl. Maj.* aangegroeyt, weg te nemen; Soo zal *Uwe Keyſerl. Majeſt.* van ſijn getrouwe *Keurvorſten* en *Rijks-ſtanden*, tot bevordering ſijner *Intentie*, dies te meer Byval vinden; waar onder ik niet de laatſte zal zijn, die tot Redding des lieven *Vaderlands*, het Mijnige met alle Kragten zal by-zetten. Alwaar 't ter contrary niemand te verdenken ſtaat, die tot afweering eener ſoo *Onnoodigen Oorlog*, en de daar uyt te ontſtaane quaade Gevolgen, ſijnen *Raad* in diervoegen dirigeert, ten eynde de *Waarde Vrede* ongekrenkt in 't *Rijk* mag blijven; waar van ik my dan in ſulk geval ook niet kan onthouden.

Indien *Sijn Keyzerl. Majeſt.* begeert, dat Ik, tot verdere opening mijner Gemoeds Meening, ſoo ik uyt oprechten Herte niet wil verborgen houden, met den eerſten iemand perſoonlijk aan *Sijn Hoff* afveerdige, ten eynde die *Uwe Maj.* mijne trouwe Sorgvuldigheyd omſtandiger by Monde voor-draage, en daar nevens de *Spetialia* ter handen ſtelle; Soo vermeene ik, dat dit Werk met aller-zijds *Reputatie* en *Satisfactie* zal uytgevoert werden, &c. Gegeven tot *Schleisheim* den 24. *Juny* 1673.

Antwoord van Sijn Keyzerlijke Majeſteyt, aan den Keurvorſt van Beyeren.

DOORLUCHTIGSTE, &c.

UYt Uw Schrijven van 29. *Juny* laatſtleden heb wel vernomen, 't gene gy My op mijn Antwoord van 20. dito, wegens aanſtaande Expeditie mijner Volkeren in het *Rijk*, hebt doen ter handen ſtellen; en wat voor oorzaken gy daar tegens in brengt, voornamentlijk de Voorſtelling van des *Konings van Vrankrijks* Preſentatie, om ſijn Volkeren nyt het *Rijk* over den

den *Rijn* te rug te voeren, tegen de daar tegen nochmalen gemelte Conditien; met vordere Byvoeging; Dat het in contrarien Val niemand te verdenken ſtaat, die tot afweering van ſulken *Onnodigen Oorlog*, en de daar uyt te ontſtane quaade Gevolgen, ſijnen *Raad* in diervoegen dirigeert, dat de waarde Vrede in 't *Rijk* ongekrenkt werde geconſerveert; Dat gy U. dan derhalven daar van niet ſoud konnen onthouden; en ſoo voorts.

Hier op refereere ik my aan mijn voorgaande Schrijven van 20. *Juny*, en die daar in bygebragte Beweeg-redenen, Waarom het hoogſt-noodig is, tot afweering voorderen Onheyls, ook tot conſervatie van mijn Keyzerlijke *Authoriteyt*, en Duytſche Vryheyd, een behoorlijke *Reſolutie* te vatten, en het overige deu *Almachtigen Godt* te beveelen. Waarom ik wel gewenſcht hadde, dat gy uwe geprætendeerde Gemoeds-Meening My daar over wat eygentlijker had willen toevertrouwen, en deſelve niet had gaan betrekken, op of de *Hollanders* wegens het *Roomſche Rijk* onverdient zijn; Nademaal het hier de Vraag niet is, of gedachte *Hollanders* dit, of dat verdienen; Maar alleen, of My bevoegt is, Dat ik niet alleen, tot die aan My, en het gantſche Rijk toegevoegde ſwaare *Præjuditie*, ſoo voor het tegenwoordige, als in het toekomende, Maar ook ten beſte aan de *Kroon Vrankrijk*, My ſoude gaan verbinden tot ſoodanige Dingen, waar toe ik *Nullo jure adſtringeert* ben; en dat gene, 't welk de Weſtphaalſche Vrede vereyſcht, en de op den *Eerſten Novemb.* 1671. geſlotene *Conventie* vermag, te gaan renuntieeren, tot verkleyning van mijn gegeven *Keyzerlijke* WOORD: en My van Vreemden, even als of Ik, en het *Roomſche Rijk* reeds overwonnen waren, als van woord tot woord Wetten, Maaten, en Regulen laten te vooren ſchrijven, wat ik als *Roomſche Keyſer* in 't *Rijk* ſou te doen hebben: En daar tegens gedoogen, dat ſoodanige Vreemden en andere met hun Geconfedereerden, in 't *Roomſche Rijk* naar hun welgevallen ſouden mogen huyſen; en Ik alſo op alles, en tegens eenen ygelijken ſtil ſwijgen, en ſtil zitten, tot ſoo lang d'een en d'ander nabuerig *Potentaat* overweldigt was, en dat als-dan den rechten tijd en gelegentheyd mogten geboren zijn, om dat gene in 't werk te ſtellen, wat tegens My, en mijn geheele Aards-Huys, als voorheen tegen het *Roomſche Rijk*, en deſelfs Duytſche Vryheyd, door ſoo veel verbodene en ontoelatige ſchadelijke Verbinteniſſen, ſou mogen naadeelig zijn. Ik heb U L. in mijn gem: voorgaande Schrijven tijdelijk genoeg voor-geſtelt, waarom Ik, wegens gemelte *Staaten Generaal*, des *Konings van Vrankrijks* vordere *Declaratie* heb begeert; niet, dat Ik aandringende oorzaken hebbe, om daar in te blijven volharden, dat deſelve *Koning*, ſonder verdere Uytſtel, ſijne, tegens alle betaamlijkheyd in 't *Roomſche Rijk* gevoerde Volkeren, niet alleen over den *Rhijn*; maar ook geheelijk van den *Rijks-Bodem* af te voeren, en de daar in, in bezit hebbende *Paltz* weder af te ſtaan, verſchuldigt is Van het welke, al het gene dat U L. My, in faveur van ged: *Kroon Vrankrijk* bybrengt, My niet afleyden kan.

Maar, *Godt Almachtig*, als een Doorgronder aller Herten, en een Getrouwe Helper voor den genen die met Onrecht onderdrukt worden, zal zeekerlijk te ſijner tijd den eenen en den anderen weten Recht te doen. En Ik laat U L. als een voornaam, en ſoo verſtandig *Kenrvorſt*, die My

ook soo na Vermaagschapt, en een soo lieven *Cosijn* is, selfs bedenken, of ik dan niet Oorzaken over Oorzaken hebbe, tot Behoudenis Mijnes, en mijnes geheelen Aards-Huyses Welstand, tot behoudenis van Mijn, my van Godt, door de eenmoedige Keurvorstelijke Verkiezing, verleende *Keyserdom*, tot Behoudenis van 't *Roomsche Rijk*, en desselfs Vryheyd, als ook het *Instrumenti Pacis*, eygener *Capitulatie*, en alle anderer *Rijks-Constitutien*, ja ook daar-en-boven tot te Hulp-koming soo veeler bedroefde Standen, My soo veel mogelijk in de beste Postuur stelle, en tot dien eynde mijne Volkeren op het spoedigst doe na *Eger* marcheeren; daar Ik niet alleen uytdrukkelijk door de Fransche Ministers, maar ook van andere sijner Mede-geconfedereerden, op d'opentlijke Rijks en Kreyts-dagen, onder een gants ongefundeert Pretext, werd gedreygt, My met den eersten in mijne Erf-Landen t'overvallen, ja van U L. selfs, het naaste Gevaar mijner Erf-Landen, soo meenigmaal werd wederhaalt; En of men dan sulks een *Onnodigen Oorlog* behoord te noemen, als Iemand, die men soo meenigmaal heeft beledigt, en die soo veele Tegenheden tot nu toe met gedult heeft verdragen, tot Afweering van sijn totalen Ondergang, sich in soodanig gedwongene Tegenweer stelt? en of men my met gesond Oordeel, het uyt der Natuur, en aller Volkeren geoorloofden *Jus Defensivum*, kan beletten; en dat Ik ter contrary, het, tegens de Verkiesings-Capitulatie, tegens het *Instrumentum Pacis*, andere Rijks-Constitutien en Vredens-Besluyten strijdende *Jus Offensivum*, van anderen, die, gelijk gesegt, daar toe geensins bevoegt zijn, sonder eenige beweging of wederstand sou moeten toelaten? En gelijk U L. komt te melden, Dat ik met weynig Woorden den *Vrede* noch langer kan behouden; Alsoo geloof ik ook, dat sy insgelijks den selve met Woorden konnen bevestigen, wanneer sy hen maar verklaaren, My te willen Bystand doen, en tot Behoud van 't *Roomsche Rijk*, en desselfs Duytsche Vryheyd alle krachtige Assistentie te doen; gelijk ik dan vastelijk wil vertrouwen, dat U L. sich door geenerley Raad zal laten van My wenden, &c.

Wat My belangt, ik herhaal nochmalen wederom, mijn tot een *Generale Vrede* geneegen-dragende Gemoed; blijvende als noch daar by, dat Ik uyt voorheen bygebragte, en U L. ook genoegsaam bekende Oorzaken, My verplicht bevinde, ten hier boven omstandig gemelten Eynde, My in tijds in alle mogelijke Postuur te stellen, en voor het *Roomsche Rijk*, en desselfs Duytsche Vryheyd, al het mijnige getrouwelijk by te zetten, &c.

Num. IV.

Ordre van den Krijgs-Raad tot Amsterdam, behelsende de XII. Articulen van vlijtige Voorsorge tegens alle voorvallende Allarmen.

Behoorende op Pag. 134.

Is te vinden in d'Eerste *Volume* onder Num. 73. en daarom onnodig geächt hier weder te repeteeren.

Num. V.

Num. V.

ORDONNANTIE van Haar Ed: Groot Mog: de Staaten van Holland, wegens de Monstering.

Behoorende op Pag. 145.

DE Staten van Hollandt en West-Vrieslandt, Allen den genen die dezen zullen zien of hooren lezen, Saluyt. *Doen te weten*, Alzoo Wy dagelijks zoo langs zoo meer in ervaringe komen, dat de ordre en punctuele voorzieninge die eertijdts met groote zorghvuldigheyt gestelt is op het stuk van de Monsteringe, zeer weynig werd betracht, en naar gekomen, tot merkelijke prejudicie en naadeel van den Lande. ZOO IST, Dat wy daar tegen willende voorzien, naar rijpe deliberatie van rade, en hier op gehoort en ingenomen hebbende de consideratien van den Heer Prince van Orange, conform Sijn Hoogheydts advis, geordonneert en gestatueert hebben, ordonneeren en statueeren midts dezen; Dat de Militie op deze Provincie gerepartieert, door Gecommitteerden van Ons, of Onze Gecommitteerde Raden, of ook door Commissariissen van de Monsteringe, ten minsten eens, en voor het uytgaan van yder Heere Maandt, is't doenlijk, generalijk op een en de zelve tijdt zal moeten werden gemonstert, zoodanigh als best, bequaamst en onkostelijkst zal werden geoordeelt, naar de gelegentheyt der Guarnizoen-plaatzen.

Dat de zelve Monsteringe ook zal moeten geschieden in conformité van het Placcaat van de Monsteringe den 23 Augustii, 1623. geëmaneert, en zulks zoo wel in de andere Provincien en Plaatzen, als onder het ressort van de Generaliteyt, over alle Compagnien aldaar respectivelijk Garnizoen houdende, zonder onderscheydt van repartitie, volgens het negende Articul van het zelve Placcaat, voor zoo veel en voor zoo verre een of meer Compagnien op deze Provincie gerepartieert, aldaar Garnizoen houden.

Dat boven en behalven de voorsz. Monsteringe, den Collonel van yder Regiment, t'onzen laste gerepartieert, ten minsten eens ter Heere-maandt, zal moeten doen, of by indispositie of ongelegentheyt, door een bequaam en dies vertrouwende Persoon, laten doen, een Reveue van alle de Compagnien, zijn Commando als Collonel aanbevoolen, hem wil informeerende of doende informeeren van de constitutie van yder van dien van de Manschap, Wapeninge, en betalinge, en de zelve Rolle, met de gerequereerde informatie aan Ons, of onze Gecommitteerde Raden over zenden, of te doen over zenden, om Ons daar af te mogen bedienen, zoo als Wy of de gemelte Onze Gecommitteerde Raden zullen oordeelen te behooren.

Dat door de Commissariissen, of andere daar toe gedeputeert, nauw reguard genomen zal moeten werden op de Mortepayen, of Passevolanten, volgens het 5, 6, en 7 Articul van het meergemelte Placcaat; en dat de Capiteyns en Luytenants ten dien eynde aan de Gedeputeerden, of Commissariissen van de Monstering zullen moeten aanwijzen, alle die gene die zy binnen 14 dagen, te rekenen voorwaarts van de Monsteringe, nieuwelijks aangenomen hebben,

om daar op zoodanige reflexie te maken, als bevonden zal worden te behooren.

Dat de zelve Commissarissen, eenige fraude ontdekt hebbende, daar van op haar Eedt en Eer, en privatie van haar Officie, gehouden zullen zijn zoo ras het doenlijk is, uytterlijk binnen 8 dagen, schriftelijk raport te doen aan de gemelte Onze Gecommitteerde Raden, om jegens de zelve zonder uytstel geprocedeert te werden, in conformiteyt van het voorsz. Placcaat en Articul-brief respective.

Dat een Compagnie te Voet, sterk bevonden in Ryen en Gelederen 70 Koppen, als compleet, en zulks jegens 89 Hoofden zal werden getracteert, wel verstaande nochtans, dat de Officiers en andere ordinaris buyten Ryen en Gelederen gestelt werdende, midtsgaders de Jongens van de voorsz. Officieren, niet onder het voorsz. getal van 70 Hoofden gerekent zullen mogen werden, maar boven het voorsz. getal van 70 Hoofden by de Compagnie zullen moeten zijn.

Dat voor een Compagnie te Paerdt, sterk bevonden 57 effective Ruyters, en voorts het vereyschte aantal van Paerden, een compleete Ordonnantie jegens 80 Paerden zal werden gepasseert, afgetogen werdende van de voorsz. nombre de Officieren; Des dat de Officieren en haar Jongens, en andere, buyten Ryen en Gelederen zijnde, onder de voorsz. 57 effective Ruyteren niet gerekent zullen werden, maar boven het voorsz. getal van 57 Ruyteren by de Compagnie zullen moeten zijn.

Dat onder het voorsz. getal zullen werden gerekent en goedt gedaen die gene van de Ruyters of Soldaten die met behoorlijk verlof volgens het 19 en 20 Articul van het hier vooren gementionneerde Placcaat uytgegaan, en met suffisant bewijs van haar alibi binnen den geprefigeerden tijdt weder in 't Garnizoen zijn gekomen; Des dat die gene die met zoodanig verlof van de Compagnie hebben geabsenteert, op de naaste Monsteringe present bevonden werdende, de Ritmeesteren en Capiteynen zal werden afgekort 't gunt over de voorgaande tijdt haar dienthalven goedt gedaan zoude mogen zijn.

Dat onder de voorsz. nombre zullen werden gecomprehendeert die Sieken, de welke by vertrek van de Compagnie, of dat'er in 't Garnizoen geen gelegentheyt voor de zelve is, by wettelijke Attestatie zullen werden bewezen, ten tijde van de Monsteringe ziek te zijn geweest, midts dat de zoodanige in de volgende Monsteringe niet present bevonden werdende, de respective Ritmeesteren en Capiteynen zal werden afgekort 't gunt ter dier oorzake haar op de Ordonnantie is gepasseert, ten ware de zelve de als noch duurende zieke of sterf-dagh volkomentlijk kost doceeren.

Dat de Compagnien te Paardt en te Voet, die minder als het voorsz. getal zouden mogen komen uyt te brengen, niet alleen niet hooger zullen werden betaalt als naar het juste beloop der gemonteerde Paerden en Koppen, maar dat ook daar en boven by aldien de zelve 50 Ruyters, en 60 Man te Voet beloopen, der Ritmeesters en Capiteyns Tractement voor de eerste reys zoo veel zal werden vermindert, als de Soldyen van de absente naar proportie van een complete Compagnie komen te monteeren.

Dat het voorsz. defect op de naaste Monsteringe niet wezende gesuppleert, jegens zoodanige Ritmeesteren of Capiteynen zal werden geprocedeert, als naar exigentie

exigentie van zaken bevonden zal werden te behooren 't zy by cassatie, suspensatie of ondertekinge van de Capiteynen, ten ware zy suffisantelijk konden bewijzen, dat zoodanige zwakheyt buyten haar toedoen door verloop, versterf, of desastre was veroorzaakt, in welk geval de voorgemelte Peyne geen plaats zal hebben.

Dat by aldien eenige Ruyters of Soldaten mochten werden gezeght te zijn gestorven, doodt gebleven, of wech geloopen; en by suffisante Attestatie van den Gouverneur en Commissarissen van de Monsteringe *in loco*, of in absentie van dien, van den Collonel, of den Officier het Regiment leydende, klaarlijk consteerde, dat zoodanigh versterf of verloop binnen 10 dagen voorwaarts van de Monsteringe voorgevallen, en de plaatze van de zoodanige verstorvene of verloopene binnen gelijken tijdt van 10 dagen, naar date van de Monsteringe, met goede Manschap ware gesuppleert, en die op volgende Monsteringe present zijnde, de zelve Compagnie zoo veel sterker wierde bevonden, in zoodanigen geval en anders niet, de zelve Ruyters en Soldaten op de Monster-rollen zullen werden geappliceert; Des dat het Aanrits-geldt ten reguarde van die gene, die in de plaats van anderen die in attacque tegens den Vyandt gebleven zijn, aangenomen zullen werden, van wegen het Landt, aan de Capiteyns zal werden goedt gedaan.

Dat de Ritmeesteren en Capiteynen, des goedt gevonden werdende, de hoofdelijke betalinge, zullen hebben te gedoogen, uyt krachte van het 18 Articul van het voorgedachte Placcaat.

En ten eynde niemandt hier van ignorantie en pretendeere, nemaar alle en een yegelijk weten moge waar na hy hem hebbe te reguleeren, Laften Wy dat deze zal werden gepubliceert en gaffigeert alomme daar het behoort, in gelijke zake te geschieden gebruykelijk is. Gedaan in den Hage onder Onzen grooten Zegel, op den 19 Julii des Jaars onzes Heeren en Salighmakers Jesu Christi. 1673. *Onder stont*:

Ter Oordonnantie van de Staaten, *En was getekent*,

HERBT. van BEAUMONT.

Num. VI.

REGLEMENT of INSTRUCTIE, voor de Directeurs, over de Betaling van 's Lands Militie.

Behoorende op Pag. 146.

I. EErstelijk zal de bedieninge van de voornoemde Directeurs aanvang nemen met den 1 Januarii, 1673.

II. En zal der zelver Bedieninge gedaan werden by 10 Perzoonen, die daar toe van behoorlijke Commissien zullen worden voorzien, te weten, acht by de Heeren Gecommitteerde Raden in het Zuyder, en twee by de Heeren Gecommitteerde Raden in het Noorder-quartier, ook daar nevens speciale Acte werden verleent, uyt krachte van de welke de zelve zijn geauthoriseert, om yeder een tweede, de gemelte Heeren haar Edele Groot-Mog: Gecom-

committeerde Raden respectivelijk aangenaam, tot haar te mogen associeren in 't zelve employ, onder zoodanige limitatien als zy-luyden best zullen oordeelen.

III. Dat ook de Ampten van de zelve Directeurs zullen succedeeren op der zelver Kinderen in den eersten Graat, indien die daar toe bequaam zijn, of op die gene die een yeder van haar, by mancquement van Kinderen, zullen verkiezen; behoudelijk dat de voorsz. Perzoon by haar te verkiezen, daar toe mede bequaam zal moeten wezen, in voegen dat de voorsz. Directeurs of hare Erfgenamen, een onbequaam Perzoon voorgestelt hebbende, de voosz. onbequame Perzoon niet geadmitteert, maar een ander in des zelfs plaatze by de voornoemde Directeurs of hare Erfgenamen, voorgestelt zal moeten werden, en dit alles ten eynde de voorsz. Directeurs en hare Erfgenamen hier door hare descharges en vereffeninge mogen bekomen; des zoo zullen zoo wel die gene die de voosz. Perzoon komen voor te stellen, alle te zamen als de voorsz. voorgestelde Perzoon met Eede solemneel moeten verklaren, dat zy ter zake van de voorsz. voorstellinge of overdoeninge, niets belooft, gegeven of ontfangen hebben, beloven, of geven, ontfangen zullen, directelijk of in directelijk, in eeniger manieren.

IV. En zoo wanneer naar dezen yemant komt te succedeeren, in plaatze van yemant van de jegenwoordige Directeurs, geen Kindt van den overleden zijnde, of naar overlijden van een Kindt van haar, of de gekozene in plaatze van dien, zoo zal den voorsz. Successeur specialijk verbonden en geobligeert zijn de geheele verantwoordinge van zijnen Prædecessеur tot zijnen laste te nemen, en binnen den tijdt van 6 Weken, naar den aanvang van zijne Bedieninge, aan de Erfgenamen hare descharges te behandigen, nevens alle de restanten in baren Gelde, die de zelve Erfgenamen, zoo van 't gemeene Landt, als de Ritmeesters en Capiteynen zouden mogen competeeren, tot welken eynde de Boeken van den Prædecessеur, gemunieert met behoorlijke Documenten, volkomen geloof zal werden gegeven.

V. Dat mede de geheele Militie te Lande, zoo van Ruyteren, Dragonders als Voetknechten, zal worden verdeelt in 10 Klassen of gedeelten, de welke zoo veel mogelijk zullen werden ge-egaleert, uyt de voornoemde drie specien, en dat de zelve Directeurs haar in allen manieren zoo veel doenelijke zullen benaarstigen, om yder zijn gedeelte of Klasse promptelijk en spoedigh te betalen, zoo haast als haar de noodige Documenten zullen ter handen komen.

VI. En zal de zelve betaling punctuëlijk moeten werden gedaan, niet by Compagnien, maar by geheele Regimenten te gelijk, zonder yemant daar in 't minste te favoriseeren, of de eene Compagnie voor d'ander eenigh furnissement te doen.

VII. De voorsz. Directeurs zullen gehouden wezen, de Ritmeesteren en Capiteynen te bedienen, en hare affaires te verrichten, buyten kosten en lasten van de voorsz. Ritmeesteren en Capiteynen, ook gehouden zijn te bezorgen dat de Penningen aan de voorsz. Ritmeesteren en Capiteynen mogen toekomen, 't zy by Wissel of anderzints, zonder dat de voornoemde Directeurs eenighzins gehouden zullen zijn eenige verdere verantwoordinge te doen, als alleenlijk met de Quitantien die haar door de Ritmeesters en Capiteynen voor de penningen zullen zijn behandight.

VIII.

VIII. En zullen de voornoemde Directeurs alle jaren hare reſpective rekeningen, gemunïeert met de noodige verificatoire Documenten daar toe gerequireert, overleveren onder recepiſſe ter Reken-kamer van haar Edele Groot-Mog: te weten aan die in het Zuyder-quartier, voor zoo veel belangt de Militie op 't zelve Quartier ſtaande, en in het Noorder-quartier zoo veel de Militie van het zelve Quartier belangt, zonder voor haar of hare Erfgenamen in eenigh recollement geobligeert te zijn, als alleenlijk binnen den tijdt van 6 weken naar expiratie van elk Jaar, en anders niet, behoudens dat na verloop van zoodanigen tijdt, niemant onder beneficie van relief, tot eenigh recollement zal mogen werden geadmitteert; en zullen mede de voorſz. Directeurs noyt geobligeert zijn eenige Rekeningen of openinge van de zelve te doen aan eenige ſubalterne Officieren, Ruyters of Soldaten, maar volkomentlijk en abſolutelijk mogen volſtaan met hare gedane betalingen aan de Ritmeeſteren en Capiteynen.

IX. En zullen voortaan gene kortingen op de Ordonnantien worden geaccordeert, ten laſte van de Ritmeeſters en Capiteynen, of der zelver ſubalterne Officieren, ten profijte van eenige particuliere Perſoonen, het zy Koopluyden, Winkeliers, of andere, behoudens dat alle kortingen ten profijte van den Lande op de Ordonnantien haren cours zullen hebben als voor dezen, ten ware de voorſz. Ritmeeſteren en Capiteynen credit hadden afgeſproken voor de Logementen, Eet, en Drink-waren van haar en die van haar Compagnien, ter plaatze daar de zelve Compagnien logeeren of Garnizoen houden, en nergens anders, welken aangaande de voorſz. kortinge mede toegeſtaan zal worden.

X. Dat alle queſtien en diſpuyten zoo tuſſchen Ritmeeſters en Capiteynen, onder den anderen, als tegens der zelver Solliciteurs of Directeurs, als mede de queſtien en diſputen der Directeurs, zoo onder malkanderen als tegens Ritmeeſteren en Capiteynen, of der zelver ſubalterne Officieren, zullen werden gedecideert door twee Boekhouders van de Finantie van de reſpective Quartieren, en drie der vornoemde Directeurs, die in de zake in queſtie niet en zullen wezen geintereſſeert.

XI. De Ritmeeſters en Capiteynen zullen zijn geobligeert, op hare koſten binnen den tijd van 14 dagen na date van yder Monſteringe, aan den Directeur van haar Compagnie over te zenden de Monſter-rolle, gemunieert met de noodige Documenten tot de zuyveringe van dien gerequireert, op pœne van een maant des Ritmeeſters of Capiteyns Gagie te verbeuren, de welke aen de eerſte maant Solts, ten behoeve van den Lande zullen werden gekort.

XII. En zullen de voornoemde Directeurs verbonden zijn, 6 dagen naar date van den ontfang van de voornoemde Monſter-rollen en behoorlijke Documenten, de zelve over te leveren aan de Commis van de Finantie, voor zoo veel het Zuyder-quartier aangaat, en aan de Secretaris Fooreeſt, voor zoo veel het Noorder-quartier belangt, op pœne van een maandt Gagie, van des Directeurs Gagie der Compagnie, daar van zulks voor valt, ten behoeve van 't Landt, dat mede aan de eerſte Ordonnatien zal worden gekort.

XIII. En zal den Commis van de Finantie in het Zuyder, mitſgaders den Secretaris in het Noorder-quartier, ſpecialijk zijn verbonden 8 dagen na date van de voornoemde exhibitie der Documenten, tot de voorſz. zuyveringe

noodig, de Rollen effectivelijk te zuyveren en te Boek te brengen, zonder dat den voornoemden Commis of Secretaris respective daar van ingebreken blijvende, onder geen-derhande prætexten, het zy van incomplete Monsteringe, of mancquement van zuyveringe van dien, de expeditie der Ordonnantie zal mogen ophouden.

XIV. Ook zullen de voornoemde Directeurs op haren Eedt zijn geobligeert, oprechtelijken en ter goeder trouwen, haar te informeeren op de betalinge, die by de Officieren aan de Militie haar Beleyde aanbevoolen, werdt gedaan, te examineeren de Monster-rollen, en te ontdekken het bedrog, dat zoo in de Monsteringe, als zuyveringe van Rollen, tot hare kennisse zoude mogen komen, op pœne als vooren, zonder daar over directelijk of indirectelijk met de Ritmeesteren of Capiteynen, of der zelver subalterne Officieren of Soldaten, te mogen correspondeeren; of eenige communicatie houden tot nadeel van den Lande, niet alleen op pœne van infamie en privatie vaar haar Ampt, en pecuniele boete, maar ook op arbitrale correctie, en Lijfstraffe, ook zelfs tot de doodt incluys, zoo als naar gelegentheyt van zaken bevonden zal worden te behooren.

XV. En om met effecte zoodanige of diergelijke ontdekkinge te konnen doen, zoo zullen de zelve Directeurs zijn verbonden en geauthoriseert (zoo wanneer zy eenige informatien, of ook suspicie mochten hebben van de maleversatien der Ritmeesteren en Capiteynen, of ook zoo wanner haar zulks by de Heere Gecommitteerde Raden in de respective Quartieren, of Commissarissen, van haar Edele Groot-Mog. daar toe geauthoriseert, zal worden aanbevoolen) in de Garnizoenen zelfs de penningen te moeten brengen, en aan de Officieren, Ruyteren en Soldaten, Hooft voor Hooft te betalen, tot dien eynde by Monsteringe de zelve Garnizoenen in Wapenen doen komen, om daar van pertinent rapport te konnen doen aan gemelte Heeren Gecommitteerde Raden.

XVI. Ook zullen de voornoemde Directeurs specialijk zijn geobligeert op hare Eere, Eedt, Vromigheyt en Trouwe, te ontdekken alle abuyzen die in 't depescheeren ter Ordonnantien, en de calculatie van dien, met alle het gene daar toe spectteerende, en daar van dependeerende is, oprechtelijk aan den Commis van de Finantie, en den voorsz. Secretaris, of des noodts aan het Collegie van de Edele Mog. Heeren Gecommitteerde Raden in de respective Quartieren bekent te maken, misgaders de noodige remedien van diergelijke erreure in toekomende, des mogelijk, aan te wijzen.

XVII. Tot welken eynde, en op dat de voornoemde Directeurs met des te meerder faciliteyt hun functie zullen kunnen exerceeren, zoo zullen de zelve dagelijks vry acces en toegang hebben, tot alle de Registers, Boeken, Monster-rollen en Documenten in de Finantie berustende, en gehouden werdende, de Militie rakende, en de Klercquen geobligeert zijn, haar daar in alle hulpe, assistentie en bericht te doen.

XVIII. En zullen ook de voornoemde Directeurs vryen toegang hebben by den Commis van de Finantie, en ook in zijn kamer mogen komen een uure des daags.

XIX. En zullen alle Ordonnantien van Soldy voortaan werden gedepescheert

ſcheert by anticipatie voor den vervaldag, om preçijs uytgegeven te werden, niet te min onder reſerve (in cas van eenig defect van dien) van op de naaſt volgende maandt gedreſſeert te werden na behooren.

XX. En zal aan de voornoemde Directeurs te zamen, en yder na proportie van de Compagnien onder hare directie, ter hand geſtelt werden tot een beginzel van hare bedieninge, een ſomme van 100000 guldens, om ge-employeert te werden, ten eynde als vooren, en vervolgens van tijdt tot tijdt alle noodige furniſſement, zoo veele als de middelen daar toe geaffecteert, zullen komen op te brengen, zonder dat de zelve middelen in eenigerhande manieren, of onder eenige pretexten, tot eenig ander employ of uytgifte zullen werden gediverteert.

XXI. Behoudens dat de voornoemde Directeurs haar in allen manieren zullen bevlijtigen, en alle doenlijke middelen allezints aanwenden, om in cas van noodt zoo veel Penningen als haar mogelijk zal zijn te verſchaffen, en aan de Militie te verſtrekken, het zy door engagement en credit van haar en hare Vrienden, of op der zelver verbinteniſſe van hare effecten, mitſgaders alle het gene zy-lieden daar toe te kort zouden mogen komen.

XXII. En of het mochte komen te gebeuren, dat geene Penningen op Intereſſe konnen werden bekomen, als door engagement en verbinteniſſen van Ordonnantien of Obligatien zoo zullen de voornoemde Directeurs, zoodanige en zoo veele Ordonnantien of Obligatien ten laſte van 't Landt ter handen werden geſtelt, (onder hare Recipiſſen) als daar toe noodig zullen hebben.

XXIII. Voor welke verſchot de voornoemde Directeurs Intereſſen zullen genieten en profiteeren tegen 16 ſtuyvers van yder 100 guldens ter Heere-maandt van 42 dagen, mitſgaders tot belooninge voor hare Bedieninge een Schrijvers paye van yder Compagnie by haar bedient; te weten van een Compagnie Ruyteren 28 guldens, van een Compagnie Dragonders 25 guldens, en van een Compagnie Voet-knechten 12 guldens ter voornoemde Maandt van 42 dagen, vry gelt, welke Intereſſen en Schrijvers paeyen, by haar Directeurs van de Penningen van yder Compagnie Maandtlijk zal werden afgehouden.

En dit alles by proviſie, en zoo lange by haar Edele Groot-Mog: gene nadere ordere zal wezen geſtelt op de betalinge van de voorſz. Militie.

Aldus gedaan en gearreſteert ter vergaderinge van hare Edele Groot-Mog: op den 17 Maart, 1673.

Ordonnantie wegens den Op-Bod der Landzaaten en Borgeren.

WILHEM HENRIK, by der gratie Gods, Prince van Orange en Naſſau, &c. Erf-Marſchalk van Holland; Gouverneur en Stadhouder van Hollandt, Zeelandt en Weſt-Vrieſlandt; Capiteyn en Admiraal Generaal der vereenigde Nederlanden; allen den genen die dezen zullen zien of hooren lezen, Saluyt. *Doen te weten.*

Alsoo Ons in den optocht van de Landtzaaten dezer Provintie, t'elkens als de zelve by onse opene Brieven van Patenten is uytgeschreven geweest, veele difficulteyten en disputen zijn voorgekomen, daar door den voorsz. optocht verhindert, immers met de gerequireerde spoedigheyt niet geexecuteert is geworden; en dat de Zecuriteyt van den Lande daar aan ten hoogsten gelegen is, dat de occasie van dese difficulteyten tijdelijk weggenomen, en een goede en eenparige voet by alle de Officieren en Landtsaten deser Provintie geobserveert mogen werden: Zoo hebben Wy goedt gevonden en geordonneert, gelijk Wy als noch goed vinden en ordonneeren mits dezen, dat alle Landtsaten, Opgesetene of Inwoonderen van het platte Landt (Vlaardingen en Nieupoort voor dese tijdt daar onder begrepen) het opbodt subject, en tot den uyttocht gehouden sullen zijn, uytgenomen alleen de Menno-gesinden, die daar van, volgens haar Ed: Groot-Mog: Resolutie van den 11 Januarii voorleden, om haar Gemoeds wille verschoont, en in plaatse van dien tot het oeffenen van eenige werken van charitate aangemaant, en ge-encourageert zullen werden, ook die gene die noch geen 18 Jaren en meer als 65 Jaren bereykt sullen hebben, die, na dat zy daar van aan den Colonel behoorlijk zullen hebben gedoceert, van de optocht zullen werden verschoont, zonder dat het in de macht zal zijn van Schout en gerechten van de Dorpen, nochte van den Colonellen van de respective Regimenten, veel min van eenige Subalterne Officieren, of yemand anders, wie hy ook soude mogen zijn, om buyten de voorsz. oorsaken, van den optocht, of het lot, daar over te doen, by conniventie, of anderssints te dispenseeren, behoudens nochtans, dat alleen de Colonellen om merkelijke indispositie, yemandt voor een korten tijdt zullen vermogen te verschoonen.

Dat de Colonellen zullen werden geconjungeert in soodanige Classen, als breeder ge-expresseert staan in de Missive by Onse Gedeputeerden de voornoemde Colonellen op den 14 deser toegesonden, en dat in de voorsz. Classen zullen werden vast gestelt, of by het lot gedetermineert de beurten van optocht, die yder Colonel in de selve Classe sal hebben te verwachten, sonder aanschouw te nemen, dat d'eene Classe uyt meer Regimenten als wel d'andere is gecomposeert.

Dat de Capiteynen, Officieren en gemeene Landtsaten alomme mede dese forme van lootinge zullen moeten observeeren.

Dat Schout en Gerechten van de Dorpen, daar eenige Landtsaten zijn, die in de voorgaande expeditie hare Wapenen hebben verlooren, zullen moeten inkoopen soodanig een aantal van Wapenen, als van nooden zullen zijn, om de alsoo ontwapende Landtsaten op dat het lot op de selve komende te vallen, sy-luyden bequaam mogen zijn den dienst van 't Landt te betrachten; met dien verstande nochtans, dat de genen die by 't lot tot den optocht sullen werden geneceslliteert, alleen van Wapenen sullen werden voorsien, maar geensints die gene, die den optocht by substitutie sullen komen waar te nemen; willende dat de selve met hare eygene Wapenen uyttrekken, of de selve van die gene, in welkers plaats sy sullen komen te succedeeren, sullen ontfangen; des soo zullen de voorsz. Wapenen, den optocht ge-eyndigt zijnde, weder behoorlijk geconditioneert,

aan.

aan Schout en Gerechten moeten werden overgelevert, om in een Dorphuys, of elders bewaart te konnen worden.

Dat het lot gevallen weſende op een Perſoon, die in het eerſte opteykenen van de Landtſaten op een Piek geſtelt ſal zijn, en ſich op de ſelve ſoorte van Wapen tot deſen tijdt toe gehouden ſal hebben, den Colonel van 't Regiment, midtſgaders, Schout en Gerechten van de Dorpen, daar uyt het ſelve Regiment is gecompoſeert, van de t'huys blijvende Landtſaten 't zy by inductie, lootinge, of wel ook by interpoſitie van hare authoriteyt, zoo veel Muſquetten, Snaphanen of Vuur-roers, midtſgaders Bandeliers en ander Gereetſchap daar toe gehoorig, zullen ſoeken, en ook moeten bekomen, als van nooden ſal weſen, om de voorſz. uyttrekkende Piekeniers te voorſien, ten ware den Colonel van 't Regiment notoirlijk quame te blijken, dat ſoodanig een Piekenier door onervarentheydt, of anderſints tot het gebruyk van een Muſquet, Vuurroer of Snaphaan geheel, en al zoude wezen onbequaam, in welken gevalle zoodanig een Landtſaat zijn ordinaris Wapen zal mogen blijven behouden.

Dat de Colonellen, Capiteynen, Officieren en Landſaten malkanderen zullen afloſſen, zoo wanneer de uytgetogene volle drie weken in optocht geweeſt zullen zijn, en dat na die ordre en voet, mitſgaders met alſulke beurten, als ten reſpecte van de Colonellen by de voorſz. Miſſive van den 14 deſes is geſtatueert; des dat het opgetogene Volk haar Poſten niet eer verlaten, of haar wederkomſten ondernemen zal, voor en aleer de andere aangekomen, en zy daar door ordentlijk afgeloſt zullen zijn, en dat de onkoſten van deze afloſſinge gedragen ſullen moeten werden by de Gerechten van die Dorpen, daar uyt de Regimenten reſpectivelijk zijn gecompoſeert.

En indien het zoude mogen komen te gebeuren, dat yemandt om andere reden, als die wegens indiſpoſitie, defect en oudtheyt van Jaren, midtſgaders die van de Menno-geſinden, hier vooren zijn geallegeert, zich van den voorſz. optocht zouden willen excuſeeren, dat hy 't ſelve zal vermogen te doen, des dat hy alvoorens met kenniſſe van den Capiteyn, een bequaam Perſoon, weſende van de ſelve rang, en militeerende onder 't ſelve Regiment, ſal moeten in ſijn plaatſe ſtellen; wel expreſſelijk verbiedende, dat niemand buyten deſe voet ſijne Tochten aan andere ſal mogen beſteden, op pœne van 100 guldens, te verbeuren, ſoo wel by die gene, die een ander onwettelijk geſubſtitueert, als die de voorſz. ſubſtitutie of ſurrogatie aangenomen ſal hebben; en indien albereydts andere ſubſtitutie of ſurrogatie gedaan zoude mogen zijn, verklaren de zelve nul, krachteloos en van onwaarde.

Dat voorts de Colonellen, Capiteynen, en andere Officieren behoorlijk zullen moeten werden gereſpecteert, en in alle hare beveelen en ordres punctuelijk gehoorſaamt, zonder dat de ſelve tegen geſproken, of met woorden of werken irreverentelijk bejegent ſullen mogen werden.

Willende, en begeerende dat yder een ſich hier na punctuelijk ſal hebben te reguleeren, op pœne, dat die gene die daar jegens ſullen komen te doen, of met t'ſamenrottinge, complocterye, aanſtotelijke diſcourſen, of door

eenige andere wegen en middelen de voorsz. optochten, voor zoo veel in haar is, soeken infructueus te maken, of andere daar van af te manen, of ook de beveelen en ordres van de Colonellen en andere Officieren niet strictelijk en respectueuselijk komen te achtervolgen, als onnutte en schadelijke Ingesetenen van den Lande ten eeuwigen dage uyt dese Provintie verbannen, en ook aan Lijf en Goederen na exigentie van saken gestraft sullen werden. Gelastende die van den Krijgs-Raadt van de voorsz. Landtsaten, haar in 't judiceeren over der selver ongehoorsaamheyt of wederspannigheyt daar na punctuelijk te reguleeren.

Aldus gedaan in 's Gravenhage, den 15 May, 1673.

Was geteekent,

G. H. PRINCE d'ORANGE.

Onder stondt,

Ter Ordonnantie van Sijn Hoogheyd,

Gecontrasigneert, C. HUYGENS.

ORDRE van Sijn Hoogheyd tegens alle Ongebondenheyt en Moedwil der Krijgs-lieden.

WILHEM HENRIK, by der gratien Godts, *Prince van Oranjen*, en *Nassau &c.* Allen den genen die dezen jegenwoordigen zullen zien, of hooren lezen, Saluyt. *Doen te weten*; Alzoo bevonden word, dat by de Militie, alhier vergadert, albereydts werden gepleegt, verscheyde disordres, foules, en ongeregeltheden, contrarie alle goede order en Discipline, en tot overgroote schade en overlast van de Huys-luyden, Ingezetenen van dezen Staat. SOO IS 'T, Dat wy, willende 't zelve voor het toekomende verhoeden en prevenieeren, hebben gelast, en geordonneert, lasten en ordonneeren midts dezen, alle gemeene Ruyteren en Soldaten, zoo wel van de Auxiliare Troupen van Sijn Koninglijke Majesteyt van Spanjen, als van die gene de welke zijn in dienst van dezen Staat, zich te onthouden in hunne respective quartieren, van alle plunderinge, ofrantsoeneringe, van eenige Huyzen, Schepen, Wagens of Karren; steelen van Paarden of Beesten, afsnijden of verderven van Koorn, en andere gezaayde, fourageeren aan plaatzen, de welke hun niet en zullen wezen geassigneert, afbreken van Huyzen en getimmeren, qualijk tracteeren van de Huys-luyden, en generalijk van alle foules, overlast, en geweldt, hoedanig het zoude mogen wezen, op pœne voor de Contraventeurs van daar over, zonder conniventie, aan den Lyve gestraft te werden, naar exigentie van zaken. Lastende Sijne Hoogheyt, alle Officieren van de voorsz. Troupen, zoo hooge, als mindere, deze zijne ordre, punctueelijk te doen naarkomen, en achtervolgen: En authoriseerende daar benevens, den Provoost Generaal van 't Leger, omme allenthalven de quartieren

ren te visiteeren, en scherp onderzoek te doen, van alle bovengenoemde desordres en excessen, de schuldige te doen apprehendeeren, en die gene, die hy op de daadt zal bevinden, zonder eenig forme van Proces, met de Koorde te doen straffen, zonder dat hem daar in yemand, wie het zy, zal hebben te verhinderen, op pœne van gelijke straffe: Maar ter contrarie, alle Officieren gehouden zijn, hem (des versocht zijnde) tot maintinue van Justitie, te assisteeren, en de sterke handt te bieden. En ten eynde hier van niemant zoude mogen pretendeeren cause van ignorantie, ordonneert Sijne Hoogheydt, dat deze in alle respective quartieren, by Trommel-slag en Trompetten, zal werden gepubliceert, en ter plaatze, daar het zal behooren, werden geaffigeert.

Aldus gedaan in't Leger, tot Raamsdonk, den 21 Julii, 1673.

Getekent,

G: H: PRINCE d'ORANGE,

Onder stondt,

Ter Ordonnantie van Sijn Hoogheyt,

Gecontrasigneert, C. HUYGENS.

Num. VII.

ORDONNANTIE van Sijn Hoogheyd, tot beetere observatie van de Krijgs-discipline in 's Lands Vlooten: Mitsgaders tot Meerder Asseurantie van de dappere Helden, en tot Af-schrik van alle Kleyn-moedigen.

Behoorende op Pag. 148.

I. DEn Admiraal, of de geene die t'eenigen tijde de Vloote van desen Staat en CHEF sal commandeeren, midtsgaders ook alle andere Hoofden, Capiteynen, Bevelhebberen en Officieren, sullen met alle schuldige gehoorsaamheyt en promptitude punctuelijk naarkomen en executeeren, ook door andere, onder haar bevel staande, doen naarkomen en executeeren, al het gene henluyden by Ons, ofte van Onsen t'wegen belast ende bevolen sal werden, alles naar hun uytterste vermogen, sonder van dès te blijven in gebreeke, op pœne dat de gene die t'eenigen tijde sich wetens en willens soodanige last en bevel mochte komen te vergrijpen, daar over gestraft sal worden metter doodt, edoch by versuym, inadvertentie, of anderssints buyten opset, soodanige last of bevel overtredende, daar over arbitralijk naar exigentie van saaken gecorrigeert sal worden.

II. Den voorsz. Admiraal, en alle andere Hoofden, Capiteynen, Bevelhebberen en Officieren, sullen haar altijds bereyt en willig houden tot

alle

alle tochten, entreprinſen, en anders, hoedanig die ſouden mogen weſen, ſonder daar inne nalaatig te zijn, ofte uyt den dienſt te mogen ſcheyden, om wat oorſake dat het zy, ſonder behoorlijk Paſſepoort, op pœne van geſtraft te werden aan lijf en goet, naar den eyſch van de misdaat, ſonder genade.

III. Alle de Hoofden van de Eſquadres, Commandeurs, Capiteynen, Bevelhebberen ende Officieren, ſullen met gelijke gehoorſaamheydt en promptitude punctuelijk naarkomen en executeeren, ook door anderen doen naarkomen en executeeren, het geene henluyden belaſt of bevolen ſal worden, door den Admiraal, of die geene die de Vloote als boven en CHEF commandeeren ſal; Gelijk ook alle Vice-Admiralen, Schouten by Nacht, en particuliere Capiteynen onder de reſpective Eſquadres reſſorterende, aan den Admiraal van haarluyder Eſquadre, en voorts alle Officieren, Matroſen en Soldaten op yeder Schip aan haren beſtelden Capiteyn ofte Commandeur mede gelijke gehoorſaamheyt bewijſen, en preſteeren ſullen, op pœne als in 't bovenſtaande eerſte Articul, in 't geval aldaar vermelt, met behoorlijk onderſcheyt, breeder uytgedrukt ſtaat.

IV, Soo wanneer de Vloote, of eenig gedeelte van de ſelve, tegens den Vyandt in actie werdt gebracht, ſullen alle Subalterne Hoofden, en gemeene Capiteynen, Bevelhebberen ofte Commandeurs, haar ten uyterſten evertuëren, om den Vyandt alle mogelijke afbreuk te doen, alles nochtans volgens d'ordre by den Admiraal of 't Opper-hooft van de Vloote 't zy door hem ſelfs, 't zy door de Admiraals van de reſpective Eſquaders of anderſints gegeven, op pœne dat de gene die bevonden ſullen werden eenigſints in haar devoir te hebben gemancqueert, daar over ſonder eenige genaade metter Doodt geſtraft ſullen worden.

V. Alle de Capiteynen en Commandeurs van particuliere Schepen, ſullen haar onder hare verordonneerde Eſquadres hebben te houden, op pœne dat de gene die haar ſonder ordre daar buyten ſullen hebben begeven, ende niet en konnen bewijſen, dat haar eene abſolute noodtſakelijkheyt daar toe heeft gedwongen, daar over ſulks geſchiet zy, in ofte ontrent eene Bataille, metter Doodt en anderſints met deportement, of ook wel ſwaarder naar gelegentheyt van ſaken geſtraft ſullen worden. Des ſal het Opper-Hooft van de Vloote, ende ook de Admiraals van de reſpective Eſquadres verdacht weſen, niet meer Zeyls te maken als d'occaſie en noodt vereyſſchen ſal, en op d'onbezeylſte Schepen giſſinge maken, om by malkanderen te konnen blijven; Maar ook ſullen de particuliere Capiteynen, ordre ſtellen, by hun Officieren die de wacht hebben, dat ſonder reguard te nemen op de Zeylen die by 't Opper-hooft, Admiraals, ofte andere wel-bezeylde Schepen worden gevoert op hun onder-hebbende Schepen reſpectivelijk, ſoo veel Zeylen by gemaakt en gehouden worden, datſe by en onder haar Eſquadre ſullen konnen blijven, ende ſal in ſulken geval den Officier die de wacht heeft, de faulte ofte nalatigheyt ook hebben te verantwoorden.

VI. Alle de gene die in 't Gevecht van den vyandt afwijken, of afdeynſen, ſonder te konnen bewijſen daar toe door eenige ſchooten onder water, door extraordinaris beſchadigtheyt aan Maſten, Zeylen, &c. of andere

andere ſware rampen genootdrukt te weſen, ſullen daar over, als notoirlijk in haar devoir mancquerende, geſtraft werden metter Doodt, ſonder eenige verſchooninge.

VII. En ſoo wanneer yemandt door ſware rampen als boven, genootſaakt werd, wat van den vyandt af te houden, tot blijk van 't welke een ſpeciaal Zeyn of Teeken beraamt en gebruykt ſal worden, ſullen de gene die haar daar ontrent bevinden, haar uytterſte vermogen bevlijtigen om de ſelve te vervangen, en haar tot dien eynde tuſſchen hem ende den vyandt vervoegen, op pœne van daar inne wetens en willens, buyten nood, nalatig blijvende, inſgelijks, als groffelijk in haar devoir mancquerende, metter Doodt geſtraft te werden.

VIII. De gene die haar van den Vyandt af-keeren, en op de vlucht begeven, voor en al-eer ſylieden daar van door den Admiraal van haar-lieder Eſquadre ordentelijk afgeleydt worden, alwaar 't ſchoon ſoo dat eenige of veele Schepen haar albereyts op de vlucht begeven hadden, ſullen daar over met de Koorde geſtraft worden datter de Doodt na volgt, ſonder dat het exempel van anderen, die al voor haar als boven in de ſelve poltronnerye mochten weſen vervallen, haar daar van eenigſints ſal excuſeren ofte verſchoonen; En of 't gebeurde dat des Admiraals Schip eenige ongelegentheyt over quame, ſulks dat het ſelve op ſijn poſt niet ſoude konnen blijven, ſullen de Vice-Admeraals, ofte in cas de ſelve ook in gelijke ongelegentheyt mochten weſen vervallen, de Schouten by Nacht, die plaatſen waar nemen, ende de particuliere Capiteynen hun daar by moeten voegen ende houden, op pœne als vooren, ten ware den Admiraal het geheele Eſquadre zoude willen verplaatſen, in welken gevalle daar toe een byſonder, en wel kennelijk Zeyn ſal worden geordonneert en gedaan.

IX. Als de Vloote, of eenig gedeelte van de ſelve, met den vyandt in gevecht komende, mochte weſen of geraken in ly benedens winds van den vyandt, ſal eenen yegelijk, ſchoon binnen ſchoots van den vyand weſende, echter noch al blijven continuëren alle mogelijke devoiren aan te wenden om hooger en hooger op te zeylen, en den vyandt te naderen, ſoo veel ſulks ſonder confuſie en verbreekinge van de beraamde ordre ſal konnen geſchieden, op pœne van daar inne naalatig blijvende, naar de mate van ſijne begane miſdaat ofte faulte, 't zy metter Doodt, 't zy met deportement, banniſſement, of ook anderſints arbitralijk naar exigentie van saken geſtraft, en gecorrigeert te worden.

X. De gene die in 't voorſz. cas ſoo verre in ly zijn geraakt, dat ſy den vyandt niet konnen beſchiete, ſullen alle mogelijke vlijt, en effort hebben aan te wenden, om by den vyandt op te komen, en tot dien eynde by te maken alle zeylen die goedt doen konnen, op pœne van daar inne naalatig blijvende, als mede notoirlijk in haar devoir manquerende, inſgelijks metter Doodt geſtraft worden.

XI. In gevalle de Vloote van deſen Staat, of eenig gedeelte van de ſelve, met den vyandt in actie komende, d'avantagie mochte hebben van de Windt, ſal een yegelijk ſijn devoir doen om eenige van 's vyandts Schepen te aborderen, en enteren, en te veroveren, alles nochtans met goede or-

dre, en volgens den laſt die by den Admiraal dienthalven ſal weſen gegeven; en ſoo yemand daar inne nalatig blijſt, ſonder eenige redenen van onmogelijkheit te konnen allegeren en bewijſen, ſal de ſelve daar over mede, als notoirlijk in den hoogſten grade gemanqueert hebbende in ſijn devoir, metter Doodt, ſonder eenige verſchooninge geſtraft werden.

XII. Ende op dat al 't gene voorſz. is, met 't gunt den tijdt en de toevallen nader ſouden mogen komen te vereyſſchen, onder Godes zegen ordentelijk ende buyten confuſie ge-effectueert ende in 't werk geſtelt moge werden, dat derhalven de reſpective Eſquadres haar altijts ſullen houden wel en behoorlijk van den anderen geſepareert, ook de Schepen van yder Eſquadre niet dicht in den andere getropt, om t'allen tijde by den vyandt komende, wel en behoorlijk gerengeert jegens de ſelve te konnen aangaan, en elkanderen de Windt niet te benemen, noch ook d'een d'andere te beletten om den Vyandt bequamelijk te konnen beſchieten, als mede om den vyandt in 't geſicht bekomende, en d'avantagie van de Windt moeten gediſputeert worden, des te beter boven de Windt te konnen blijven ofte geraaken, ten ware nochtans by den Admiraal of 't Opper-hooft van 's Landts Vloote deſen aangaande t'eenigen tijde andere ordre mochte weſen gegeven.

XIII. Soo wanneer eenig Hooft-Officier naar eenig Schip ofte Schepen van ſijn Eſquadre, of ook naar eenig ander Schip of Schepen van 's Landts Vloote die haar ontrent hem ſoude mogen bevinden, een of meer ſchooten doet om de ſelve Schepen te doen op- of af-komen, of ook wel hem inwachten, en dat de Capiteynen of Commandeurs van ſoodanige Schepen daar aan niet promptelijk en pareeren, en ſulks aanſtonts naarkomen, in cas ſy geene ſuffiſante redenen van dien konnen allegueren en bewijſen, ſal 't ſeve mede voor een taſtelijk wan-devoir werden opgenomen, en ſullen ſy lieden mitſdien daar over metter Doodt geſtraft worden.

XIV. Alle de geene die eenig Oorlog-ſchip van den Staat aan den vyanden komen over te geven. 't zy Hoofden, gemeene Capiteynen, of andere Officieren die by overlijden of andere ongelegentheyt van de ſelve Capiteynen 't Commandement over 't Schip aanbevoolen is, ſullen daar over by den Scheeps-Krijgs-raat ende alle andere Rechteren geſtraft werden *metter doodt* ſonder eenige genade ofte verſchooninge.

XV. Ende ten eynde alle tranſgreſſien tegens 't geene voorſz. ſtaat, conform den innehoude van de bovenſtaande Articulen, mitſgaders ook alle andere wandevoiren in deſen niet ſpecialijk uytgedrukt, naar exigentie van ſaken promptelijk ende exemplaarlijk geſtraft mogen werden, ſal den Admiraal ofte de gene die de Vloote *en Chef* zal commanderen, op de Comportementen van eenen yegelijk goet ende naauw reguard hebben te doen nemen, ſtellende ofte authoriſerende ten dien fine voor 't aangaan van de Bataille eenige ervarene Perſoonen op de Schepen, Jachten, Branders, Gallejoots of ander vaartuyg by de Vloote weſende, om alle particulariteyten curieuſelijk te obſerveeren, ende van alles op haren Eedt te mogen geven goede getuygeniſſe: Ende ſal den ſelve Admiraal of *Chef* van de Vloote by eenig mancquement of wandevoir den Krijgs-Raat daar over hebben te ſpannen, ende aanſtonts in Zee, volgens deſen jegen-

genwoordigen Iuſtrumente, ende andere onſe Ordonnantien ofte diſpoſitien albereydts gearreſteert ende gedaan, of noch te arreſteren ende te doen, vonniſſe wijſen, ook 't ſelve aanſtonts executeren ende doen executeren, ſonder om eenigerhande oorſaak, ſulks te dilayeren of uyt te ſtellen tot ſijne wederkomſte hier te Lande, op pœne van ſelfs daar over arbitralijk gecorrigeert te worden; Edoch in gevalle t'eenigen tijde door 't een of 't ander incident de voorſz. ſtraffe in Zee niet gedecreteert ende ge-executeert mochte weſen, ſal den gemelten Admiraal of *Chef* van de Vloote aanſtondts naar 't arrivement van de Vloote binnens Duyns, de verdiende ſtraffe ſoo haaſt het eenigſints mogelijk is decreteeren ende doen executeeren, ſonder van des te doen eenigſints in gebreeke te blijven, op pœne als vooren.

XVI. Soo eenige Schepen van 's Landts Vloote, gedurende het gevecht Maſteloos quamen te geraaken, of in eenige andere ongelegentheyt te vallen, dat ſy niet konnen voortzeylen, in ſulken cas ſullen de wel-geſtelde Schepen die daar naaſt by zijn, al ſulke beſchadigde Schepen een Touw toewerpen ofte brengen, ende haar van den vyandt af-ſlepen is 't mogelijk, ten welken eynde eenen yegelijk altijts eenige Kabel-touwen ende Paardelynen voor de handt ſal hebben te houden: Doch by ſoo verre ſulks niet doenlijk mochte weſen, ende de voorſz. Schepen by faulte van andere voorſieninge notoirlijk in handen van den vyandt ſoude komen te geraken, ſullen in dien gevalle de voorſz. naaſte Schepen het volk van ſoodanige reddelooſe Schepen bergen, ende de Schepen ſelve, in den brandt ſteeken, of in de gront helpen, op dat den vyandt die niet en kome te veroveren t'ſijner verſterkinge, ende tot verſwakkinge van deſen Staat.

XVII. De Commandeurs van de Branders, ſullen ſoo wanneer de Vloote van deſen Staat met den vyandt in gevecht komt, haar laten vinden by de Schepen van Oorlogen van deſen Staat, die dicht aan den vyandt in 't gevecht ſullen weſen, ende ſullen de Hoofden, Capiteynen of Commandeurs van al ſulke Schepen van Oorloge gehouden zijn, ſoo wanneer ſich eenige favorable occaſie preſenteert, de ſelve Branders te eſcorceren, ende te geleyden dicht aan 't boort van den vyandt, om niet alleen de voorſz. Branders, onder 't faveur van de kracht, ende van den rook van 't Kanon aan 's vyandts boort te helpen, maar ook om de behoorlijke executie gedaan zijnde, de Chaloupe met het volk van den Brander getrouwelijk te bergen, alles op arbitrale correctie naar exigentie van ſaaken.

XVIII. Alle Capiteynen ende Commandeurs ſullen hebben te beſorgen, dat voor het volk op 's Landts Schepen van Oorloge diende, wel ende behoorlijk volgens 's Landts ordre werde geſchaft ende dat hare Schepen wel van Water geprovideert blijven, op dat alle klachten en ongelegentheden uyt het gebrek van dien ontſtaande, mogen werden vermijdt ende voorgekomen, op pœne dat die geene die bevonden ſullen worden contrarie gedaan te hebben, door de reſpective Collegien ter Admiraliteyt, daar onder ſy reſorteeren, daar over arbitralijk ſullen worden geſtraft ende gecorrigeert, ten ware daar over albereydts by den Scheeps-Krijgs-Raadt behoorlijke correctie ware geſchiedt.

XIX. De Schepen voor Zee zeylvaardig leggende, ſullen geen Officieren of Capiteynen aan Landt mogen vernachten, ſullen ook by dage aan boort van hare Schepen hebben te verblijven, immers daar niet af te gaan, met den minſten ondienſt ofte met eenig verſuym van de ſaken van 't Landt, op arbitrale correctie.

XX. Sullen het volk op de Schepen dienende, dagelijks ſoo in Scheepswerk als in 't manieëren van 't Kanon, ende 't gebruyk van 't Handt geweer oeffenen, om 't ſelve alſoo meer ende meer bequaam te maken om den gewenſten dienſt by occaſie daar van te konnen trekken, op pœne dat die geene die daar inne gebreekig blijven, daar over arbitralijk gecorrigeert ſullen worden.

XXI. Alle Chalouppen ſullen voor Sonnen-ondergang aan boort van 't Lands Schepen moeten werden gebracht, ook na Sonnen onder-gang geen Chalouppen van het eene Schip na het ander mogen varen, ende in cas van by-een-komſte ſullen de Hooft-Officieren ende Capiteynen alle exceſſen in drank moeten vermijden, ook in Zee den anderen niet mogen vergaſten, op pœne van daar over door 't Opper-hooft ende den Krijgs-raat naar exigentie van ſaken gecorrigeert te werden.

XXII. Sullen mede tot behoorlijke meſnagie van 's Landts Kruyt, ende om 't ſelve niet onnuttelijke te verquiſten, geen eer-ſchooten mogen werden gedaan, als uyt het Schip van het Opper-hooft, onder wat pretext ſulks ſoude mogen zijn, ſelfs ook niet onder den titul van het Kanon af te moeten blaſen, op pœne van d'eerſte reys over yeder ſchoot xxv guldens te verbeuren, de tweede reys dubbelt, ende voor de derde reys effective gedeporteert te worden van hare fuctien ende bedieningen.

XXIII. Sullen ook geen Kaydrayen aan boordt dulden, maar de ſelve echter tegens ordre aan boort komende aan de Matroſen tot prijs geven, al 't gene daar in ſal worden gevonden. Sullen ook geene Vaartuygen ongeviſiteert van boort laten varen, om de Matrooſen en Soldaten door ſnoode practijcquen van hare plungne, of een gedeelte van dien niet te doen ontblooten, ende de ſelve plungne by ſulke Kaydrayen ofte andere Vaartuygen vindende, die haar weder afnemen, en reſtitueren aan ſoodanige Matrooſen en Soldaten als de ſelve afgenomen zijn, tot welken eynde geene Kagen ofte Vaartuygen van ontrent de Vloote ongeviſiteert ſullen vermogen af te varen. Sullende voorts tegens de voorſz. Kaydrayen preciſelijk ter executie werden geleydt de particuliere Ordonnantien op 't ſelve ſubject gedaan emaneeren.

XXIV. Sal door niemandt wie het zy, verlof tot het opvaren van eenig volk gegeven mogen werden, als met kenniſſe ende by goetvinden van het Opper-hooft, op arbitrale correctie.

XXV. Sullen het Volk dagelijks inſcherpen de toegeleyde beloninge, indien ſy haar vaillantelijk in occaſien jegens den Vyandt komen te quijten, ende ter contrarie aanzeggen, wat ſtraffen ſy hebben te verwachten, ſoo ſy haar qualijk komen te comporteren, of haar in den dienſt van den Lande nalatig te toonen volgens deſe jegenwoordige Articulen, ende de publicatie dien aangaande by Ons huyden gearreſteert.

XXVI. Ende op dat van alle meſuſen ende wan-debvoir des te beter ken-

kenniſſe mogen werden bekomen, ſullen de Schouten by Nacht van de reſpective Eſquadres reguard hebben te nemen op de comportementen der Capiteynen, in 't obſerveren van de ordres onder yeder Eſquadres geſtelt, op 't ſtuk van Soldaat en Zeemanſchap, ende ſpecialijk ook in occaſie van reſcontre ſoo veel de gelegentheydt ende hun eygen devoir toelaten ſal.

XXVII. Sullen mede beſorgen ende doen beſorgen, dat de Sieken ofte Gequetſten op 's Landts Vloote wel mogen werden getracteert, gecureert, ende van alles ſoo veel mogelijk beſorgt, tot welken eynde yeder Capiteyn hem op ſijn onderhebbende Schip ſal hebben te verſien van ſoo veel oude reyne Slaap-laakens, als ſijn onderhebbende Schip ſtukken Kanon is voerende, ſonder daar van eenigſints te mogen blijven in gebreeke, ende ſal hun daar van vergoedinge gedaan worden voor ſoo veel bevonden ſal zijn effective in 's Landts dienſt geconſumeert te weſen, op arbitrale correctie.

XXVIII. Het Opper-Hooft van de Vloote ſal de Chirurgijns op de Schepen houden ende doen houden tot haar debvoir, ende door de Doctor ende Chirurgijn Generaal van de Vloote t'elkens ende als de gelegentheyt ſulks vereyſcht, doen viſiteren haar Chirurgijns Kiſten, of de ſelve wel ende na behooren zijn verſien, ende in ordre werden gehouden.

XXIX. De Capiteynen ende Commandeurs op de Schepen ſullen op den Vyandt niet hebben te doen ſchieten, voor ende al eer dat ſy na by gekomen zijn, en dat ſy ſulks met vrucht, en tot nadeel ende deſtructie van den ſelven konnen doen, op pœne dat de gene die haar in deſen komen te vergrijpen, daar over, naar gelegentheydt ende de circumſtantien van haar begane wandevoir, met caſſatie, banniſſement, of ook wel metter doodt geſtraft ſullen werden.

XXX. Bejegenende eenige Oorlog-ſchepen van eenige Koningen, Princen, Potentaten of Republijcquen, met deſen Staat in Alliantie of Neutraliteyt zijnde, ſullen de ſelve betoonen alle courtoiſie ende vrundtſchap, ſonder nochtans yetwes van de ſelve te gedoogen, dat tot kleynachtinge ofte ſchade van deſen Staat ſoude mogen ſtrekken.

XXXI. In gevalle eenige Schepen der voor-gemelte Officieren, Vice-Admiraals, ofte Schouten by Nacht van de reſpective Eſquadres in de reſcontre ſulks mochten werden getroffen, datſe tot verderen dienſt onbequaam ende onnut waren den train te volgen, ſullen de voornoemde Hooft-Officieren op 't een ofte 't ander capabel Schip van haar onderhebbende Eſquadre over gaan t'haarder keure ende optie, naar gelegentheyt van ſaaken, daarſe met behoorlijk reſpect ontfangen, ende by de Commanderende en minder Officieren gehoorzaamt ſullen werden.

XXXII. De Officieren en Capiteynen van 's Lands Vloote ſullen goet reguard hebben te nemen op de comportementen ende debvoiren van der ſelver Scheeps-volk, ende alle wandebvoir, moetwil ende ongehoorſaamheyt doen ſtraffen, ſonder daar van eenigſints te blijven in gebreken, op pœne ſoo daar in nalatig werden bevonden, dat ſulks haar en hare Scheeps-Officieren ſal werden toegereekent, daar van ſy ſullen hebben te verantwoorden.

XXXIII. Ende op dat onſe goede meyninge in deſen vervat des te beter ge-effectueert ſal konnen werden, ſullen de Hooft-Officieren ende Capiteynen hare Luytenanten in behoorlijk reſpect hebben te houden en doen houden, voor en ontrent het Scheeps-volk, op dat het ſelve Scheeps-volk haar des te beter kome te gehoorſamen, ende ook van deſe, ende alle andere ordres die hun naar deſen gegeven ſullen worden, geen ſecreteſſe vereyſſchende, aan hare Luytenanten van tijd tot tijd geven communicatie, ſonder daar van te blijven in gebreke, op arbitrale correctie. Des ſullen ook de voornoemde Luytenants de voorſz. ordres in goede achtinge hebben te nemen, ſonder deſelve onder het volk, ofte aan anderen bekent te maken; Ook verplicht weſen, in cas daar ontrent by hare Capiteynen yets wierde verſuymt ofte naargelaten, de ſelve daar op de gevoegelijkſte wijſe, ende met behoorlijk reſpect te waarſchouwen, 't welk haar ten beſten, ende als een poinct van devoir ſal worden toe-gereekent, gelijk ter contrarie in cas van naalatigheydt, ſyluyden ook 't ſelve ſullen hebben te verantwoorden.

Aldus gedaan ende geordonneert by *Sijne Hoogheyd*. In 's Gravenhage den vier-en-twintigſten April 1673.

Was geteekent,

G. H. Prince d'Orange.

Onder ſtondt,

Ter Ordonnantie van Sijne Hoogheyd.

Gecontraſigneert, C. Huygens.

Num. VIII.

Placcaat van Sijn Hoogheyd, op het verbranden en in de grond booren van veroverde Schepen, en dubbele *Præmium* daar voor te verdienen; Mitſgaders Straffen en Pœnen tegens die gene die met hare Prijſen ontijdig, en ſtaande het Gevecht, uyt 's Lands Vloote loopen.

Behoorende op Pag. 150.

Wilhem Henrik, by der Gratie Gods, *Prince van Oranje*, &c.

Doen te weten, Dat wy, na voorgaande rijpe deliberate, goed gevonden hebben, &c.

Dat de Hooft- en Minder-Officieren, mitſgaders Capiteynen en Comman-

mandeurs op de Schepen van Oorlog, onder 't Lands Vloot reſorteerende, Soo wanneer men met den Vyand in Gevecht komt, en door Gods Zegen in 't begin van de Bataille eenige Schepen wierden verovert, gelijk men verhoopt, 't Volk daar op dienende, die hen op belofte van Quartier hebben overgegeven, ſonder het minſte Tijd-verlies, nochtans ſoo veel doenlijk, ſalveerende, ſoodanige veroverde Schepen aanſtonds zullen hebben aanbrant te ſteeken op diverſche Plaatſen, en inſonderheyd in de Conſtapels Kamer, en datſe tot dien eynde tijdelijk eenige Teerkranſſen, Swavel, Harpuys, Teer-tonnen, en ander Brand-tuyg zullen hebben gereed te doen maken, en gereed te houden om 't Caſus voorvallende, daatelijk gebruykt te werden; alles op dat den Veroveraar dies te bequamer mag zijn, en blijven, om ſonder tijd-verzuym den Vyand alle verdere Afbreuk te doen, en daar door het Oogmerk van den *Staat* te betragten, en te bereyken; Des dat den Veroveraar, voor 't alſoo in brand-geſteeken Schip, zal genieten noch ſoodanigen Somme Penningen, als Wy tot *Præmium* in Ons Placcaat huyden gearreſteert, hebben geſtelt, en mits dien in plaatſe van een Enkelt, een Dubbelt *Præmium*. Wel verſtaande, dat ſoo wanneer den Vyand t'eenemaal ſoude mogen verſtroyt en in confuſie gebragt zijn, de veroverde Schepen als-dan zullen mogen behouden en in 't *Vaderland* voor Prijs opgebragt werden, en dat in ſulken gevalle de Veroveraars zullen werden getracteert in conformité van 't voorſz. Ons Placcat. Dan in cas t'eenigen tijd ſoude mogen bevonden werden, dat de Hooft-Officieren, Capiteynen of andere Commandeurs van de Schepen van 's Lands Vloote, conform de bovenſtaande Diſpoſitie, haar veroverde Schepen niet zullen hebben in brand geſteeken, of wel in de Grond gehakt, maar daar mede ontijdig, en 't Gevecht noch duurende, komen uyt de Vloot te loopen, niet alleen verſteeken zullen zijn van hun Portie in 't *Præmium*, en Waardye van 't veroverde Schip, met den gevolge en aankleven van dien, &c. Maar dat ſy noch booven dien gemuliteert zullen werden in een Boete van gelijke Somme; als de voorſz. hun Portie in 't een en 't ander zal komen te bedragen, en dat ook ſoodanige andere Officieren, Matroozen, en Soldaaten, als bevonden zullen werden aan ſoodanige Contraventie ſchuldig te wezen, inſgelijks mede in plaats van hun aanpart in 't ſelve *Præmie* in de Waardye van 't Schip, uyt hun Beurze, of te goet hebbende Gagie, gecondemneert zullen werden in een Amende van gelijke Somme, &c.

Num. IX.

Alliantie tuſſchen Sijn Koninkl: Majeſt: van Deenmarken, en Haar Hoog Mog: de Heeren Staaten Generaal.

Behoorende op Pag. 161.

NA rijpe overweging van Saaken, en verſcheyde gehoudene *Conferentien* en t' Samenkomſten, is van Wederzijden bedongen, verdragen, en over-een gekomen de navolgende Puncten: I.

I.

Zal tuſſchen *Sijn Koninkl: Majeſteyt van Deenmarken*, en de *Heeren Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden*, zijn, en blijven een beſtandige Vriendſchap en getronwe Correſpondentie in diervoegen dat d'een den ander oprechtelijk zal geneegen zijn, en niet alleen ſoo meenigmaal het de Nood zal vereyſchen, malkander in tijds voor Schaden en Onheyl waarſchouwen; Maar ook van alle Gevaar en Ongelegentheyd, volgens den Inhoud der volgende Articulen, effectivelijk en inder daad helpen bevrijden.

II.

In geval *Sijn Koninkl: Maj: van Deenmarken*, van iemand, hy zy wie hy wil, Vyandelijk aangetaſt en overvallen wierde, het zy ſulks opentlijk met Wapenen, of anderſins door andere Geweld-daadigheden en Overlaſt, in *ſijn Koninkl: Majeſts:* binnen en buytens *Europa* toebehoorende Landen, en op ſijn Kuſten, mogten komen t'ontſtaan, tot welkers *Recuperatie* ende Verweering, *Sijn Kon: Majeſt:* mocht genoodzaakt werden, ſoodanige Middelen by der hand te grijpen, als in diergelijke Voorvallen, ſoo wel het Goddelijke, als 't Naturelijke, en aller Volken-Recht vergunnen; Als-dan belooven opgem: *Heeren Staaten Generaal*, *Sijn K: Maj:* op deſſelfs behooren, en gegevene Bericht, binnen den Tijd van Twee Maanden, of noch eerder, indien 't konde geſchieden, noch booven de Ses Duyzent Man in de voorgaande Tractaaten van den Jare 1649, 1657, en 1666. verſproken, op hun eygen Koſten, te Hulp te zenden, een ſoodanige Macht te Water en te Lande, aan Schepen en Volk, te Paard en te Voet, als naar de beſchapenheyd en toeſtand der Saaken zal van nooden zijn, om den Vyand, en deſſelfs Geweld af te drijven; Of by aldien de *Heeren Generaale Staaten* ſoo veel Volks te Paard en te Voet niet ſoo haaſt op de Been konden krijgen, zullen ſy als-dan ten deele met Volk, en ten deele met gereede Gelde tot voldoening der vereyſchte Manſchap, en tot Onderhoud derſelven by-brengen, en daar in ſoo lang continueeren als d'Oorlog zal duuren: Maar by aldien het gemelte *Secours*, tot Afweering des Vyands, niet genoeg mogte zijn, het zy dat *Sijn K: Maj:* of met een anderen *Koning*, of met eenen ſoodanigen *Staat*, die van een anderen *Koning* mochte geholpen werden, in een Oorlog ingewikkelt wierde; Als-dan zullen de *Heeren Generaale Staaten* ſchuldig zijn, noch booven het gem: *Secours*, *Sijn Kon: Maj:* op hun eygen Koſten, met hun gantſche Macht te Water en te Lande te aſſiſteeren, en *Sijn Majeſts:* Vyanden, met allen Krachten op 't uyterſten aangrijpen, den ſelve alle mogelijke Afbreuk doen, ende met hen in eene opentlijke Vyandſchap, en *Rupture* treden, niet anders dan als of Sy ſelfs beledigt en aangegrepen wierden; zullende ook daar in ſoo lange continueeren, tot *Vrede* weder gemaakt, en *Sijn Majeſteyt* voor geledene Schaade, genoegzame *Satisfactie* zal toegevoegt zijn, ſoo dat het *Haar Hoog Mogenden* niet zal bevoegt zijn, wegens ſoodanige Ordinare en Extraordinare Aſſiſtentie te Water ende te Lande, ooyt of ooyt eenige Reſti-

Reſtitutie, Vergelding of Recompens te pretendeeren of te eyſchen, onder wat Pretext ſulks ook ſoude mogen geſchieden.

III.

Deſgelijks, in geval de *Heeren Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden*, van iemand, wie hy ook mogt zijn, niemand uytgezondert, binnen *Europa*, Vyandelijk aangetaſt en overvallen wierden, het zy ſulks openlijk met Wapenen, of anderſins door quade Greepen en Verraſſingen geſchiede, in *Haar Hoog Mog*: Landen, en op derſelver Kuſten, ſoo binnen als buyten *Europa* gelegen, indiervoegen dat Hoog-gem: *Heeren Generaale Staaten* ſelfs genootzaakt wierden, ſoodanige Middelen ter hand te nemen, als ſoo wel het Goddelijke, als 't Natuurlijke, en aller Volkeren Recht, in diergelijke Voorvallen vergunt; In ſulken Geval belooft *Sijn Koninkl: Maj:* den *Heeren Generaale Staaten*, op hun Begeeren, en gegevene Bericht, binnen den tijd van twee Maanden, of noch vroeger, indien 't kan geſchieden, te Hulpe te komen met een Armade van 40. goede Oorlog-ſchepen, met Volk, en allen andere Nooddruftigheden verzien, doch in regarde van ſoodanige *Subſidien*, en op ſulke Conditien als in 't voorgaande Tractaat van den 11. *February* 1666. is veraccordeert geworden; in diervoegen dat *Sijn Koninklijke Majeſt*: ſich verplicht, dit volle getal van Veertig Oorlogſchepen te equipeeren, en vorders dat geene, wat in 't volgende 8ſte. Artijkel, wegens de Conjunctie is aangevoert geworden, in 't werk te ſtellen; Ook daar nevens *Haar Hoog Mog*: in plaats van 6000. Man, gelijk in 't voorgaande Tractaat is toegeſtaan, waar aan de *Heeren Generaale Staaten*, als ook derſelver Pretentie, kragt deſes geheelijk renuncieeren, te Lande met een Armée van 10000. Man te aſſiſteeren, teweten, met 4000. te Paard, in acht Regimenten, en 6000. te Voet, in Ses Regimenten, als ook eene daar by geproportioneerde Artillery, volgens 't getal der gemelte Volkeren, om met deſelve tegens der *Generaale Staaten* haar Vyanden te ageeren, ſoo lange den Oorlog zal duuren. Voor welke Aſſiſtentie te Lande, de *Heeren Generaale Staaten* aan *Sijn Koningl: Maj:* de Helft der Werf-gelden tot de 10000. Man zullen betalen, namentlijk 40. Rijxdaalders voor een Ruyter, en 10. Rijxd: voor een Soldaat te Voet, makende te ſamen 110000. Rijxd: en volgens dien tot Maandelijk Onderhoud van dit Halve Deel, op een Regiment te Paarde 4760. Rijxd: 30. Stuiv: en op een Regiment te Voet 4104. Rijxd: 4. Stuiv: noch boven dien op yder Regiments Staf, des Maands 210. Rijxd: maar op de Generaals Staf, als ook wegens d'Artillerye en derſelver Dependentien, des Maands 7420. Rijxdaalders. Welke Onderhoudings-Gelden des Maands gezamentlijk 40245. Rijxdaalders uytmaken. En wil daar tegen *Sijn Koninglijke Majeſteyt*, den gemelten *Heeren Generaale Staaten*, wegens d'Onderhouding en Onkoſten, ſoo wel ten aanſien der Scheeps-vloot, al der Soldaaten te Lande, vry en los ſpreken. Maar by-aldien geſeyde Hulpe niet ſuffiſant genoeg mogt zijn, tot Afweering des Vyands, en dat ook de *Heeren Staaten Generaal*, met eenen *Koning*, of met ſoodanigen *Staat*, die van een anderen *Koning* geaſſiſteert wierde, hen in Oorlog inlieten; Soo zal *Sijn Koninglijke Ma-*

jeſt: het gemelte *Secours*, op 20000. verdubbelen, namentlijk tot 8000. te Paard, en 12000, te Voet; en zullen ook de *Heeren Generaale Staaten* daar tegen inſgelijks de *Subſidien* verdubbelen, en nevens d'Onderhouding, die als-dan Maandelijk 80490. Rijxdaalders zal uytmaken, tot deſe voorgen: Werf-Gelden ſchuldig zijn uyt te leggen 720000. Rijxdaalders. Boven noch dit gemelte *Secours* zal *Sijn Majeſt:* gehouden zijn, *Haar Hoog Mog*: met ſijn gantſche Macht te Water en te Lande te aſſiſteeren, en derſelver Vyanden op 't uyterſte en naar allen Kragten en Vermogen aan te grijpen, den ſelve alle mooglijke Afbreuk te doen ende met hen in eene openbare Vyandſchap, Oorlog, en *Rupture* in te laten, niet anders als of *Sijn Koninkl: Majeſt*: ſelfs Overlaſt en Geweld wierd aangedan; zullende ook daar in continueeren, ſoo lang tot den *Vrede* wederom verkregen, en *Haar Hoog Mogenden* wegens den geledene en toegevoegde Schaade een genoegſame *Satisfactie* toegevoegt zy.

IV.

Waar by dan uytdrukkelijk is bedongen; dat de Betaling der gemelte geſamentlijke *Subſidie-Gelden*, binnen *Hamburg* in *Banco* precijs en onfeylbaar, gelijk by Wiſſel werd geobſerveert, zal geſchieden; Dat de Helfte van 600000. Rijxd: die tot uytruſting der Vloot is verſproken, teweten 300000. Rijksdaalders, te vooren, of wanneer d'eerſte Termijn der Werf-gelden tot gedachte Armée te Lande, zullen betaalt werden, ſoo haaſt het *Secours* zal begeert werden; maar den Tweede, wegens de Vloot, teweten 150000. Rijxd: drie Maanden daar na; en na 't verloop van drie andere daaraan volgende Maanden, de Derde en laatſte Termijn, teweten de overige 150000. Rijxd: Dan wat de *Subſidie-Gelden*, tot onderhouding van d'Armée te Lande belangt, deſelve zullen wel voor de drie eerſte Maanden ook binnen *Hamburg* in *Banco*, of by verzeekerde Koopluyden paraat leggen, maar d'eerſte Maand alleen half gereekent, en de Betaling voor een geheele Maand verſtrekken zal, eerſtelijk na 4. Weken, na dat de Werf-gelden zullen betaalt zijn, en voor de overige anderhalve Maand, ter tijd van d'eerſte Monſtering: Maar na verloop deſer Drie eerſte Maanden, zullen voor de volgende Vier Maanden, de *Subſidie-Gelden* tot Onderhouding, aanſtonds in den aanvang derſelver Maanden, ſoo vorders ſoo lang den Oorlog zal duuren, in den aanvang van yder Maand, van de *Heeren Staaten Generaal*, aan *Sijn Koninkl: Majeſts*: Commiſſariſſen binnen *Hamburg* betaalt werden.

V.

En niet tegenſtaande de Onderhouding, als korts te vooren geſegt, by *Haar Hoog Mog*: niet meer, als yder maal, voor een Maand zal betaalt werden; Zullen echter de *Subſidie-Gelden*, geduurende den Oorlog, van vier Maanden tot vier Maanden continueeren, ſoo en in diervoege, dat, Schoon den *Vrede* in d'eerſte, tweede, of derde Maand geſlooten en geratificeert wierde, zullen echter de *Subſidie-Gelden*, voor de vier volle Maanden, moeten betaalt werden: Maar by-aldien den *Vrede* in de vierde en laatſte Maand, nevens derſelver *Ratificatie* volgde, en de Volke-

ren

ren van d'een of d'ander Geällieerde, gevoeglijk en sonder gevaar mogten konnen afgedankt werden; Als-dan zullen de *Heeren Staaten Generaal* schuldig zijn, niet alleen de *Subsidie-Gelden* voor vier volle Maanden, maar ook noch een Maand daar over te betaalen. Doch wat de continuatie der *Subsidie-Gelden*, wegens de Vloot aangaat, sulks blijft by het gene wat in het Tractaat van den Jare 1666. veraccordeert en vergeleken is.

VI.

En nademaal *Haar Hoog Mogende* sich op geseyde wijse verplichten, *Sijn Koninkl: Majesteyt*, voor sijn beloofde Hulpe, met *Subsidie-Gelden* onder d'Armée de Hand aan te slaan, Soo zullen ook dese Volkeren, wanneer die geworven, en op de *Rendevous* by malkander verscheenen zijn, in tegenwoordigheyd *Haarer Hoog Mog: Commissarisen*, gemonstert werden, op dat men mag zien, of deselve ook compleet zijn, en sich conform het veraccordeerde Getal bevinden; Voorders ook soo haast mogelijk tot *Haar Ho: Mog:* Hulpe aangevoert, en effectivelijk gebruykt werden. Naderhand zal de Monstering alle Drie Maanden, of wel meermalen, indien het *Sijn Koninklijke Majesteyt* en *Haar Hoog Mogenden*, of derselver *Commissarisen*, noodig en dienstig zullen achten, geschieden; en zal de bevondene Afgang of Vermindering der Soldaaten, by aldien die op Duysent Man beloopt, en de Officieren zullen bewijsen konnen, dat soodanige Afgang of Vermindering niet door hun verstuym is geschied, noch uyt eenig ander practijk is ontstaan, maar dat soodanige Soldaaten, of in den Oorlog doot geschooten, of verloopen, of anders gestorven zijn, van den *Heeren Staaten Generaal* de Helft goet-gedaan, en de noodige *Recruten-Gelden* daar toe uytgeschooten werden.

VII.

De Regimenten te Paarde, als ook de *Dragonders* (drie Dragonders tegen twee Ruyters, en een Soldaat te Voet te reekenen) Waar van yder Regiment, uyt vijf Hondert Man zal bestaan, zullen in Ses Compagnien; maar die te Voet, yder van Duysent Man, in Tien Compagnien afgedeelt werden. Doch zal het *Sijn Majesteyt* vry staan, die gemelte Regimenten in 't gemeen, of wel yder bysonder, naar sijn welgevallen en gelegentheyd te fourneeren, wanneer maar het veraccordeerde Getal der gemelte Volkeren sich t'elkemaal zal bevinden; en zullen *Haar Hoog Mogenden*, wegens deselve, over gedachte *Subsidie-Gelden*, met geen verdere Onkosten en Uytgave belast werden.

VIII.

Ten aanzien der *Krijgs-Actien*, en hoe die tot gemeene Best zullen gevoert werden, is veraccordeert geworden, dat daar over t'elkemaal een *Conferentie* zal aangestelt worden, tusschen *Sijn Koninkl: Majest:* of den genen, die het *Opper-Commando* over sijn Armée zullen voeren, ende tusschen *Haarer Hoog Mog:* Gevolmatigden, dewelke ten dien eynde by alle Krijgs-beraadslagingen zullen geadmitteert werden; en by-aldien'er eenige

Actie ſtaat te verrichten, die tot Beſcherming van *Haar Ho: Mo: Landen* en *Staaten*, of tot Verdeediging van ſoodanige Plaatſen mogt ſtrekken, die met Haar Guarniſoen zijn bezet, of ook tot weder-Verovering der genen, die van den Vyand met Geweld zijn ingenomen geworden; Alsdan zal in de Beraadſlaging, den Meening *Haarer Hoog Mog*: Gevolmagtigden, voor ſoo wijd *La Raiſon de Guerre* ſulks zal toelaten, prævaleeren, en ingevolgt werden: Maar by-aldien ſoodanige Krijgs-verrichtingen, *Sijn Koninklijke Majeſt*: en de Beſcherming, en het *Intereſt* ſijnes Rijks mogte aangaan, in ſulken val, zal het Goet-dunken en de Meening van *Sijn Kon: Majeſteyt*, of derſelver Gevolmachtigden, gepræfereert, en ſoo wijd *La Raiſon de Guerre* ſulks toelaten zal, werkſtellig gemaakt werden; en zullen daar benevens wederzijds Gevolmachtigden en Generaalen daar van geinformeert, ende hen aanbevolen werden, ſich naar den Inhoud deſes Tractaats, ſoo wijd het den *Krijgs-Actien* is betreffende, in alles reciproce reguleeren, het zy als *Sijn Koninkl: Maj*: aan *Haar Hoog Mog*: of deſelve aan *Sijn Kon: Maj*: Byſtand doen. Wat nu de Scheeps-Vloot belangt, blijft het in deſen Vall daar by, ſoo als 't in het Tractaat Anno 1666. opgericht, is veraccordeert geworden; alleen dat *Sijn Majeſteyt* zal gehouden zijn, als 't den Nood mocht vereyſchen, en dat deſelve in ſijne Landen en Koninkrijken geenerley Gevaar heeft te vreezen, op *Haar Hoog Mog*: begeeren, een gedeelte ſijner Krijgs-Schepen, tot Twintig in getal, met *Haar Hoog Mog*: Hooft-Vloot, by *Flekkerou*, of by *Neus* in *Noorwegen*, te laten conjungeeren.

IX.

By-aldien ook de Hulp-Troupen, geduurende gemelte *Krijgs-Actien*, Gelegentheyd mochten bekomen om eenige Landen, den Vyand toebehoorende onder Contributie te zetten, zullen in ſulk geval, de erlangde Contributien den beyden Hooge Geconfedereerden, gelijkelijk yder de Helft toebehooren; Doch hier onder is niet begreepen 't geen de Soldaaten daar ſelfs in hun Quartieren mogten komen te genieten, en zal dienvolgens ſulks ook *Sijn Majeſt*: aan den verſprokene *Subſidie-Gelden* niet afgekort werden. Maar by-aldien *Sijn Maj*: of deſſelfs Onderdaanen aan der *Heeren Staaten Generaals* Soldaaten, of dat *Haar Hoog Mog*: of derſelver Onderdaanen aan des *Konings* Volkeren eenige Levens-Middelen, of andere Nooddruftigheden mochten Komen te verſchaffen, als-dan zal de gene, wien ſoodanige Hulp of Onderſtand werd gedaan, ſchuldig zijn, deſelve met gereeden Gelde te betaalen.

X.

Het Gerichts-Beſtier, ſoo wel by de Lands Armée, als op de Scheeps-Vloot, zal by een yder der Confœdereerde, of deſſelfs Volkeren en Schepen verblijven, ſoo dat die daar in van Niemand verhindert of verkort zal werden.

XI.

Na dat het *Secours* van d'een of d'ander Party eenmaal zal toegevoegt zijn,

zijn, zal 't geen van beyden vry ſtaan, ſich in eenig Accoord met den Vyand in te laten, veel weyniger in eenige Vredens-handel, ſonder voorheene Communicatie en Bewilliging ſijns Bondgenoods, te treden. Maar in geval iets diergelijks van de Tegen-Party, of wel door den *Mediateuren* mogt werden aangeboden, als dan zal die Geallieerde, aan wien ſoodanige Propoſitie mogt werden gedaan, ſijn Geconfœdereerde, ſonder eenig tijd-verlies, daar van Naricht geven, en deſſelfs Meening daar over afwachten; en by-aldien deſelve bewilligt, dat men ſich in een Accoord inlaate, zal d'andere echter het ſelve niet mogen aangaan, voor en aleer hy voor ſijn Geconfœdereerde de noodige Verzeekering, en 't Opper-Beſtier zal hebben verkreegen, ten eynde Hy ſijn Miniſters mede aan de Handel-plaats mag afveerdigen; gelijk dan ook d'een Geconfœdereerde in de Handeling ſelfs niet zal vermogen voort te varen, veel weyniger iets te ſluyten, ſonder Bewilliging en Genieting van d'andere; maar alles zal met gemeene Goetvinden en Toeſtemming geſchieden, en het *Intereſt* der beyde Geconfœdereerden, *pari paſſu* voortgezet werden: Ook zal by den eene niet het geringſte werden geſlooten, het zy dat den andere daar mede werde ingeſlooten; en dienvolgens, wanneer Hy 't mogt komen te begeeren, ook in ſoodanige Landen, Rechten, Vryheden, en Gerechtigheden, als Hy voor den Oorlog gehad en genooten heeft, volkomene Reſtitutie heeft verkreegen; en zal voor Hem ſoodanige Rechten en Vryheden, op gelijke wijſe werden bedongen, als ſijn Geconfœdereerde voor ſich ſelfs zal komen te bedingen en genieten.

XII.

Maar wijl reeds de *Heeren Staaten Generaal* tegenwoordig met de Koningen van *Vrankrijk* en *Engeland*, als ook met den *Keurvorſt van Keulen* en *Biſſchop van Munſter*, in openbaren Oorlog zijn begreepen, en niet ſonder oorzaaken te duchten ſtaat, dat in het toekomende noch d'een of d'ander *Staat* in deſen Oorlog ſich mede mogt inwikkelen, en inſgelijks der *Heeren Staaten Generaals* Vyanden aſſiſteeren, waar door deſelve nevens haare Geconfœdereerden, in hunne geſeyde Oorlogs-Actien ſouden konnen verhindert en verrukt werden; Soo is, om ſoodanige beſorgelijke Onheylen in tijds, met behoorlijke Defenſive-Middelen tegen te gaan, tuſſchen beyde Hooge Geconfœdereerden veraccordeert, Dat wel *Sijn Koninkl: Majeſteyt* het getal van 40. Oorlog-Schepen, waar van in 't Derde Articul is gemeld, ter Equipagie zal veerdig houden, ook daar nevens de 20000. Man te Lande, als inſgelijks in 't Derde Articul geſpetificeert, op de Been zal brengen; Maar wijl voor het Tegenwoordige *Sijn Majeſt:* het daar voor houd, dat het voor 't gemeene Beſt niet oorbaarlijk zy, hy ſich nu mede in deſen Oorlog ſoude vermengen, niet meer als Twintig Oorlogs-Schepen ten beſte des Koophandels, en tot mogelijkſte Bevrijding ſijner Havenen en Stroomen voor allen Geweld, te equipeeren, en te Lande 12000. Man te Paard en te Voet, nevens een daar toe geproportioneerde *Artillery*, in ſijne naaſtgelegene en bequaamſte Landen, te ſamen te brengen, en te doen campeeren. Tot welke Uytruſting de *Heeren Staaten Generaal* zullen betaalen den daar toe behoorende Helft der

Subſidie-Gelden, die anders voor Veertig Oorlogs-Schepen; en voor 20000. Man te Lande zijn verſproken geworden, namentlijk Driemaal Hondert-Duyzent Rijxd: voor de Scheeps-Vloot, tot de Werf- en Aanrits-Gelden, op yder Ruyter 40. Rijxd: en op yder Voetknecht 10. Rijxd: te ſamen 110000. Rijxdaalders, en tot de Maandelijke Onderhouding 40245. Rijxd: en Schuldig zijn, daar in te continueeren ſoo lang den Oorlog tuſſchen Hoogſtgem: *Koningen* en *Vorſten*, en tuſſchen den *Heeren Staaten Generaal* zal komen te duuren, en dat'er geen ander *Staat*, die tegenwoordig in deſen Oorlog niet mede ingewikkelt is, ſich daar in kome te vermengen en *Haarer Hoog Mog*: Vyanden kome te aſſiſteeren. En zullen daar-en-tegen de *Heeren Staaten Generaal*, *Sijn Koninkl: Majeſt:* in d'oprechting eenes Tractaats, indien het, gelijk men hoopt, tot een *Vrede* mogt geraken, onder anderen derſelver Geconfœdereerden, *nominatum* ook mede daar in beſluyten, gelijk buyten twijffel de *Koningen* van *Vrankrijk* en *Engeland* ſulks ook zullen te wege brengen.

XIII.

Maar by-aldien eenig Nabuurig *Staat* ſijn Wapenen met die der *Heeren Staatens* Vyanden conjungeerde, en ſich inſgelijks met deſen Oorlog quame in te wikkelen, of indien deſelve met Geweld wilde verhinderen, dat *Haar Hoog Mogenden* ſouden geſecondeert werden; Als-dan ſal *Sijn Koninkl: Majeſteyt* gehouden zijn, den genen, die tegens *Haar Hoog Mogenden*, en derſelver Geconfœdereerden iets Vyandelijks komen te ondernemen, ſich effectivelijk op *Haar Hoog Mog*: verſoek, daar tegen te ſtellen, en tegens deſelve Vyandelijk t'ageeren; of ook anders, indien ten beſte van 't gemeene *Intereſt* geoordeelt wierde, dat *Haar Hoog Mog*: in ſulken Vall ſouden ſchuldig zijn, Hoogſtged: *Koninkl: Majeſt:* den reſteerende Helft Werf-Gelden, en de volle *Subſidien* te verſchaffen, gezamentlijk op ſoodanige wijſe en conditie, als in d'Articulen deſer *Alliantie* omſtandig is gemeld geworden, te ageeren. Waar tegens *Sijn Kon: Maj:* verſchuldigt zal zijn, ſoo wel ſijn Vloot van 40. Schepen ten vollen te equipeeren, als ook ſijn Armée te Lande tot op 20000. Man te vermeeren, en deſelve nevens *Haarer Hoog Mog*: tegenwoordige Geconfedereerden, tegens derſelver Vyanden effectivelijk te laten ageeren; in welken Val die voorgaande Articulen deſes Tractaats, applicabel zullen zijn.

XIV.

Maar nademaal de *Heeren Staaten Generaal*, *Sijn Koninkl: Majeſteyt* omſtandig hebben doen remonſtreeren, Dat het hen nu tegenwoordig t'eenemaal onmogelijk is, de verſprokene *Subſidien*, tot gemelte *Armaturen*, als in 't Twaalfde Articul gemeld, in contante Penningen op te brengen, en derhalven begeert, dat het *Sijn Kon: Majeſt:* mocht gevallen, in de plaats Obligatien aan te neemen; Alſoo heeft *Sijn Majeſteyt* uyt goede Genegentheyd, ſoo deſelve den *Staat der Vereenigde Nederlanden* is toedragende, hier in bewilligt, ende wil ſich met goede en geldige Obligatien vergenoegen, ſoo lang Hy ſich in geen effective Hulpe komt in te laten; Doch met dit uytdrukkelijke Beding, Dat *Haar Hoog Mogenden* den eer-

eerſte Termijn tot de Krijgs-Vloot, namentlijk 150000. Rijxdaalders in allerhande Scheeps-Materialen, naar den Loop des Markts, als ook de Obligatien tot Onderhoud der voormelte Volkeren ende Schepen, *anticipando*, te zamen voor drie Maanden, præcijs verſchaffen zullen; Welke Obligatien van *Sijn Majeſteyts* Gevolmatigden voor ſoo hoogen Waarde, als mogelijk zal zijn, met *Communicatie* van *Haar Hoog Mog*: verkocht zullen werden. Maar wijl gemelte Obligatien voor de geſpetificeerde Somme, by tegenwoordigen Tijd niet konnen verhandelt werden, of ten ware men daar by wilde verlieſen; Soo zullen *Haar Hoog Mog*: verplicht zijn, ſoodanig Verlies met andere Obligatien te vervullen en goedt te maken. Welke Obligatien *Sijn Koninkl*: *Majeſt*: ſoo als 't hem beſt zal gelegen komen, of wel na den *Vrede*, met Voorweeten en Communicatie van de *Heeren Staaten Generaal*, als geſegt, vryelijk mogen verkoopen; en zullen *Haar Hoog Mog*: tot vergoeding van 't Verlies, ſoo tot voldoening der gemelte Obligatien, by den Verkoop mogt vereyſchen, verplicht zijn, te voldoen. Maar by-aldien *Sijn Kon*: *Maj*: uyt krachte des Dertienden Articuls, mogt genoodzaakt werden, effective te ageeren, en alsdan de behoorlijke en verſprokene *Subſidien*, wegens d'Obligatien, niet mochten by te brengen zijn, in ſulken Val zullen *Haar Hoog Mog*: ſchuldig zijn, in plaats van deſelve, Gereede Penningen te Schieten.

XV.

En ten eynde de Scheepvaart op *Sijn Majeſts*: Stroomen te zeekerder zy, en d'Inwoonders der *Nederlandſche Provintien*, ten allen tijden met dies te geringer Gevaar, deſelve mogen voortzetten; Zal ook *Sijn Kon*: *Majeſt*: in Vredens-Tijden, zeeker Getal ſijner Oorlogs-Schepen uytruſten, ende met deſelve den gemelte Stroomen van allen Vyandelijkheden ſuyveren en bevrijden, en zullen over het gemelte Getal Spetificatie, en de Groote der Oorlogs-Schepen, ſoo Jaarlijks zullen geëquipeert werden, als ook over de daar toe gehoorige Proportie der *Subſidien*, met den eerſten wijders gehandelt en veraccordeert werden.

XVI

Hier benevens verplichten ſich ook *Haar Hoog Mog*: de reſteerende *Subſidien*, van den Jare 1666. en 1667. ſoo haaſt mogelijk zy, en ten langſten binnen Twee Jaren, onfeilbaar in contante Penningen te betaalen en af te doen.

XVII.

Inſgelijks is men ook wederzijds over-een gekomen, Dat, wijl men wegens d'*Arbitragie* (waar in *Sijn Koninkl*: *Majeſt*: van het door den *Koning van Vrankrijk* uytgeſproken Vonnis, niet heeft willen afwijken) niets gewiſſes heeft konnen accordeeren, nademaal de Heeren Extraordinaris Ambaſſadeurs en Gedeputeerden hier van geen Inſtructie hebben gehad, ſoo wel ten aanzien deſer Saake, als ook wegens de Prolongatie der Jaren, ſoo wegens het tot *Chriſtianopel* getermineerden Toll-Tractaat, en wegens de Executie van 't *Compromis*, tuſſchen den Koninklijke Gelukſtadſche Affri-

Affricaanſche, en der Hollandſche *Weſtindiſche Compagnye*, is gemaakt geworden; Alſoo zal, ſoo haaſt mogelijk, hier over in 't byſonder gehandelt werden, ende gemelte Pretentien en Toll-Saaken, naar wederzijds Rechten, ſoo de Hooge *Geconſœdereerden* daar aan hebben, als ook naar alle Billikheyd by-geleyd werden; Doch zal geſeyde Handeling, als ook dat gene, 't welk in 't 15. Articul, ten aanzien van de *Negotiatie* over de *Spetificatie* der *Subſidien* in Vredens-Tijden, is gemeld, den Inhoud van dit Tractaat niet verhinderen, noch deſſelfs Executie ophouden.

XVIII.

Eyndelijk is veraccordeert, Dat ſoo haaſt by d'Uytwiſſeling der Wederzijds *Ratificatie* over dit Traactaat, van *Haar Hoog Mog:* de beloofde 50000. Rijxd: tot *Sijn Koninkl: Majeſts:* Vloot, in contante Penningen betaalt, en de Scheeps-Materialen voor Tien-Duyzent Rijxdaalders uytgereykt, als ook de obligatien voor den eerſten Termijn der *Subſidien*, wegens de *Land-Armée*, over-gelevert worden, ten eynde voor de bovengem: Obligatien van *Sijn Kon: Majeſteyts* Gevolmachtigden, de Noodige Gelden mogen verhandelt worden; En eyndelijk, Dat de Uytwiſſeling der gedachte *Ratificatie* binnen den tijd van vier weken, in behoorlijker forme, na d'onderſtaande *Datum*, of noch vroeger, by-aldien het mogelijk is, in den *Hage* zal geſchieden.

Welke boovenſtaande Articulen gezamentlijk, en yder van dien in 't beſonder, by de Hooge *Geallieerden*, getrouwelijk ende onverbreekelijk te onderhouden zullen ſchuldig zijn; en zijn, tot meerder Bekragtiging derſelven, hier van twee gelijk-luydende *Inſtrumenten* opgericht, en van de *Koninkl: Miniſters*, aan d'eene, en van de *Heeren Staaten Generaal* haar *Extraordinaris Ambaſſadeurs* en *Gedeputeerden* aan d'andere zijde, op *Approbatie* en *Ratificatie*, met Hand en Zeegel beveſtigt geworden. Geſchied binnen *Koppenhage* den $\frac{18}{28}$. *May* 1673. Was geteykent,

U. F. Gulden-Leeuw. (*L. S.*)
P. Reetz. (*L. S.*)
J. C. Van Corbitz. (*L. S.*)
G. Greiffenveld. (*L. S.*)
P. Van Klingenberg. (*L. S.*)
C. Bierman. (*L. S.*)

Daniel van Wijngaarden. (*L. S.*)
Simon van Beaumont. (*L. S.*)

Num. X.

Num. X.

Memoriaal van den Sweedschen Reſident aan 't Keyſerl: Hoff te Weenen gepreſenteert; om Sijn Majeſteyt te bewégen tot Reſolutie van een Stilſtand van Wapenen, en ſijn Armée niet neerwaards in 't Rijk te laten marcheeren.

Behoorende op Pag. 162.

GElijk Uwe *Keyſerlijke Majeſt*: van alle Vrede-lievende met recht den hoogſten Dank werd bewezen, dat Hy in ſijn gegeven Antwoord op het ingeleverde *Memoriaal* tot *Eger* van den 26. paſſato, een nieuw bewijs van ſijn *Vrede-vaardig* Gemoed heeft laten blijken; en met duydelijke woorden verklaart, dat, ſchoon hy wel, wegens veelerhande Gevaaren, rechtmatige Oorzaak hadde, een algemeene *Stilſtand van Wapenen* te verwerpen, hy echter gezind was, deſelve tot op den huydigen dach niet af te ſlaan, by aldien de *Koning van Vrankrijk* ſijn Volkeren, ſoo haaſt mogelijk was, gants uyt het Rijk te rug trok, en de Heeren *Sweedſche Mediateurs* ſulks mede by Anderen, welke de Saak aangaat, konden uytwerken: Dus was de vreugde des *Konings van Sweden* gants volkomen geweeſt, indien *Sijn Keyſerl: Majeſt*: ook dit had bewilligt, dat Hy alleen ettelijke weynig dágen, welkers getal Hy ſelfs konde noemen, om ſijn Armée op te houden, en daar door Mijn Heer den *Koning* een genoegzame tijd had vergunt, om de Bewilliging ſijner Bondgenoten *Koningen* hier over t'erlangen, &c.

Wanneer men de Saak te recht wil overwegen, ſoo konnen de Klagten, waarmede men *Vrankrijk* beſchuldigt, in 2. Stukken gebragt werden. Dat Uwe *Keyſerl: Majeſts*: Krijgs-tocht ook op geen ander Oogwit is aangeſtelt, als dat de *Koning van Vrankrijk* ſijn Krijgs-volkeren uyt het *Rijk* ſou te rug trekken, en de Schaade, die Hy d'onſchuldige Standen daar in heeft veroorzaakt, kome te vergoede; was onder 't gene door deſe *Stilſtand van Wapenen*, en de deſwegen aan te ſtellene Vrede-handeling verlangt, 't ſelve nochtans in 't volgende Vredens Verdrag kan opgemaakt en verordonneert worden. Derhalven verſoek ik, Uwe *Keyſerl: Majeſt*. in den Naam mijnes Aldergenadigſten Konings, in alle Onderdanigheyd, dat deſelve niet alleen een *Stilſtand van Wapenen*, als 't eenigſte Middel, tot verdelging deſes grouſamen Oorlogs, ſchijnende te wezen, wil bewilligen; Maar ook ſijne nu tot *Keulen* zijnde Miniſters beveelen, dat ſy met de daar zijnde Vereenigde Koninglijke Gevolmachtigden, wegens deſes *Stilſtands* Puncten, ſoo haaſt mogelijk is, tracteeren, en dit Werk mogen ten gewenſchten Eynde brengen, &c.

Antwoord van den KEYSER, aan den KONING van SWEDEN, op den 26. Septemb: den dach voor sijn Vertrek na *Gratz*, aan den Sweedschen Resident doen overgeven.

SYn *Keyserl: Majesteyt* heeft uyt het overgegeven *Memoriaal* van den 20. deser, dat hem op bevel van den *Koning van Sweden* te *Eger*, wegens het gegeven Besluyt van den 25. der voorleden Maand *Augusti* is overgelevert geworden, omstandiger verstaan, wat'er, soo wel wegens d'Opschorting des Oorlogs, en een *Wapenen Stilstand*, op nieuws is voortgebragt, &c.

't Zal buyten twijffel den Heer *Resident* noch Wel indachtig zijn, dat soo wel mondelijk, als in 't gedachte Egersche Besluyt omstandiger is vertoont, hoe kragtiglijk *Sijn Keyserl: Maj:* een algemeene Eerbare, zeekere en bestandige VREDE heeft begeert, en nog begeert, en tot verkrijging desselfs tot noch toe niets heeft nagelaten, &c.

Maar hoe wijd des *Konings van Vrankrijks* Sin en Meening van dese begeerte is vervreemt geweest, en nog is, betuygen sijne, en sijnes Bondgenotens Handelingen tegens 't Kleefsche en Aaksche Vredens-verdrag, meer als te veel; gelijk sulks den Heer Resident dikmaals, en insonderheyd in 't meerged: *Egersche Besluyt* wijdloopig is vertoont. Ondertusschen is Hy met sijn Vyandelijkheden voortgegaan, hebbende niet alleen de Keurvorstelijke Trierssche Residentie Stad met Geweld ingenomen, de Rijks-Steden *Kolmar* en *Sledstad* tot d'inneming van Volkeren gedwongen, en soo weerloos gemaakt, ook van veel andere Steden, onder de Landvoogdy van *Hagenauw* begrepen, de Muren geslecht en neder geworpen; Maar ook sijn Krijks-volkeren geweldiger-hand in 't Rijk gevoert, en 't Keyserlijke Krijgs-Heyr, 't geen tot bescherming van 't *H. Roomsche Rijk* was afgezonden, Vyandelijk aangegrepen. Welke, en veel andere Saaken meer, alsoo beschapen zijn, dat *Sijn Keyserl: Majest:* dringende Oorzaken heeft, tegens soo veelvuldige Beledingen en Onbillijkheden, t'eenemaal Voldoening van alles te soeken; en kan Hy by soodanige Saaken, sonder 't hoogste Gevaar des geheelen Rijks, sijne Volkeren niet te rug roepen. Echter verklaart sich Hoogstged: *Keyserl: Majest:* hier mede, Dat Hy in sijn voorige Vrede-lievende Meeningen volhart, ook geen bestandige, zeekere, eerbare, en algemeene Vreede af-slaan, maar alle Kragten aanwenden zal, om die op het spoedigste te bevorderen. Gelijk Hy dan al voor lang sijn aanwezende Gezanten tot KEULEN heeft Bevel gegeven, en sulks op 't versoek van den Heer *Resident* nochmale vernieuwd, &c.

Soo dat niet alleen bovengem: *Koninkl: Majest:* dat gene wat tot noch toe van *Sijn Keyserl: Majest:* is aangedaan, billijk oordeelen zal, maar ook tot Bescherming des *Rijks*, en tot des te haastiger bevordering eenes algemee-

nen,

nen, zeekeren, eerbaren, en beſtandigen VREDE, op ſijn Zijde treden, en Hem, de Bewaring des Weſtphaalſchen *Vredes*, als een compaciſceerende *Mede-Lidt* van 't ſelve, willigljk overgeven; &c.

Num. XI.

Alliantie, geſlooten tuſſchen den Keyzer, Koning van Spanjen, en de Staaten Generaal, ter eenre; en den Hertog van Lottharingen, ter andere zijde.

Behoorende op Pag. 163.

I. DAt zijn Hoogheyt den *Hertog van Lottharingen* voor hem, en voor zijne navolgers, zoo uyt kracht van ſijne oude Verbonden, als door het jegenwoordig Tractaat, van nu af aan, en voor het toekomende, zal vereenigt en verbonden zijn aan *Sijne Keyſerlijke* en *Catholijke Majeſteyteyt*, als ook aan de *Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden*; en dat'er een nauwe Vereeniging vaſt geſtelt zal zijn tuſſchen haar, om wederzijds voor elkanderen alle Voordeelen, Verzekering en nuttigheden te verzorgen, en alle ſchaaden, ſoo veel moogelijk is, te beletten en af te wenden.

II. Dat men *Sijn Hoogheyd van Lotharingen*, om hem beter middel te geven tot uytvoering van zijn goede wil, en om hem te bequaamen tot de gemeene ſaken, zal byſtaan, om een Leger van 18000. Mannen op de been te brengen, te weten 8000. Ruyters, en 10000. Voet-knechten; en tot dien eynde zal zijn gemelde Hoogheyd voor ſijn deel 3000. Ruyters, die hy nu op de been heeft, verſchaffen, en daar en boven, op ſijn eygen koſten, noch 2000. Ruyters, en 3000. Voet-knechten aannemen. *Sijn Keyſerlijke Majeſteyt* belooft inſgelijks voor ſijn deel 1000. Mannen te Paarden, en 3000. te Voet, te leveren; en ſijne *Catholijke Majeſteyt* verbindt zich ook, om 1000. Ruyters en 4000. Voet-knechten toe te brengen: Wat belangt de *Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden*, nademaal ſy nu den grootſten laſt des Oorlogs moeten dragen, en datſe hun Krijgs-volk noodig tot hare beſcherming, niet konnen miſſen, ſoo zullen ſy niets meer dan 1000. Ruyters verſchaffen.

III. En om te eerder de begeerde uytwerkinge, die men van de geſeyde Krijgs-macht te verwachten heeft, te genieten, ſoo verbindt ſich ſijn welgemelde Hoogheyt, om 4000. Ruyters, en 2000. Voet-knechten op de been te brengen in den tijdt van 4. weken, na den dag, dat dit Tractaat geratificeert of goet gekent zal wezen; en daar by te voegen boven 't voorſz. noch 1000. Mannen te Paarde, en 2000. te Voet, in twee Maanden na geſtelde tijdt van 4. weken. Sijne Keyſerlijke Majeſteyt, en ſijne Catholijke Majeſteyt, als ook de meergemelte Staten Generaal, beloven daar by te voegen haar aandeel hier boven uytgedrukt, binnen de

ſelve tijdt als ſijn Hoogheyt van Lotharingen ſijne voorverhaalde eerſte Troupen zal op de been gebracht hebben ; ook zullen Commiſſariſſen van wederzijden geſtelt en gemagtigt worden , om alle de gemelde Troupen te monſteren , om mede wel acht te ſlaan , ofte die , volgens dit jegenwoordig Tractaat, hun behoorlijk getal hebben : Ook zal men de gemelde monſtering moeten vernieuwen, ſoo menigmaal, als een van de hoog-gemelde Partyen dat zal begeeren.

IV. En wanneer *Sijn Hoogheyt van Lotharingen* in der daat zal beginnen te ageeren, tot vorderinge der gemeene ſaken; Soo zal men tot onderhoud van ſijn Krijgsvolk, ſoo wel 't geene , dat hy alrede op de been heeft, als dat hy op nieuw zal aannemen, en tot de noodige onkoſten van 't Geſchut , en andere Oorlogs-behoeften aan hem , yder Maandt gedurende den Oorlog, de ſomme van negen-duyzent Patacons of Rijxdaalders, betalen : welke ſomme tuſſchen ſijne Keyſerlijke en Catholijke Majeſteyten , en de Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden gelijkelijk zal verdeelt worden , te weten , een derde deel voor yder. Maar indien het in de tegenwoordige geſtalteniſſe der ſaaken , onmogelijk zoude wezen voor de gemelte Heeren Staaten, hun derde deel in gereet Gelt te betalen, ſoo zal het hun vry ſtaan, het ſelve in Obligatien of Verbant-brieven op de Provintien van Hollandt en Weſt-Vrieſlandt, Zeelandt, Vrieſlandt, Groeningen en Ommelanden, volgens de Verdeeling tuſſchen hen gebruykelijk, met belofte van ſoodanigen Itereſt, als ſy aan andere , die Obligatien van hun hebben , gewoon zijn te betalen : wel verſtaande , dat de Contributien of Brandtſchattingen, die men in de Vyandtlijke Landen door de gemelde Troupen zal konnen invorderen , door Commiſſariſſen , met gemeene toeſtemming der Partyen, hier toe verordent , zullen ontfangen en bedient worden, om tot de noodige onkoſten, onderhoudt en verſterkinge van 't gemelde Leger, en des ſelfs volmaking, en andere Krijgsbehoeften, gebruykt te worden.

V. Dat ſijn gemelte Hoogheydt van Lottharingen zal verplicht wezen, met het voorſz. Leger in der daat te ageeren tegens de openbare Vyanden van de Staaten der Vereenigde Nederlanden , en ten beſten van de gemeene ſaaken , volgens d'over-een-komſt der geſamentlijke Geallieerden of Bondtgenooten ; en gelijk ſy met gemeen toeſtaan, of de meeſte Stemmen , het beſte en bequaamſte zullen oordeelen, 't zy om hem by de Wapenen van Sijn Keyſerlijke Majeſteyt , of die van ſijn Catholijke Majeſteyt, of die van de Vereenigde Nederlanden te voegen , wanneer de ſaken ſulks mochten komen te eyſſchen; 't zy om te gaan by wege van diverſie, of afleyding in de Vyandtlijke Landen , of door ſoodanige andere werkinge, als de redenen van den Oorlog zullen vereyſchen.

VI. En indien , door de gemelde werkingen of anderſints , de ſaken tot een openbaren en gemeenen Oorlog, tuſſchen de gemelte Geallieerden, en de tegenwoordige of toekomende Vyanden der voorſz. Staaten Generaal , mochten komen ; zoo beloven de hoog-gemelde Keyſerlijke en Catholijke Majeſteyten , en de Heeren Staaten geſamentlijk (behalven 't gene zy alreede door haar voorgaande onderling Tactaat hebben vaſt geſtelt , aangaande de Vredens-Tractaten) en met gemeen toeſtaan aan

Sijn

Sijn Hoogheyt van Lotharingen, dat by voorval van Onderhandeling van Vrede, of Beſtant voor eenige Jaren, ſy die niet zullen beginnen, zonder hem die deelachtig te maken, en ſonder voor hem, ſoo haaſt als voor hun ſelven, te bezorgen de vereyſchte en noodige Macht en zekerheyt, om ſijne Gedeputeerden ook ter plaatſe, daar men handelen zal, te zenden: Inſgelijks ook niet, ſonder hem van tijdt tot tijdt alles, wat daar omgaan zal, in de gemelde Onderhandeling, mede te deelen en bekent te maken: En ſullen ook niet komen tot een Beſluyt van een Vrede of Beſtant, ſonder hem daar in te begrijpen, en hem te doen herſtellen (indien hy ſulks begeert) in de bezitting van de Landen, Plaatſen en Heerlijkheden, en 't gebruyk der Rechten, Vryheden en Voordeelen, die hy, voor den laatſten inval der Franſchen in ſijne Hertogdommen heeft gehad en bezeten: Ook niet, zonder voor hem de ſelve Vryheden, Verzekeringen en Voordeelen, als voor hen ſelven te bedingen en te verwerven: Behoudelijk nochtans, dat hare Keyſerlijke en Catholijke Majeſteyten zich tot de ſelve ſaken aan de Staaten verplichten, aangaande het wedergeven der plaatſen en Landen, die hen zijn benomen, of noch konden ontnomen worden; en tot het herſtellen, en 't gebruyk der Rechten, die haar in deſen Oorlog zijn, of noch konnen afhandig gemaakt worden: gelijk ook Sijn Hoogheyt van Lottharingen belooft, en ſich wederzijds van nu af aan verplicht, dat hy in geen Onderhandeling of Tractaat, om van Vreede ende Beſtant te ſpreken, zal treden, ſonder weten, kenniſſe en mededeeling van Sijne Keyſerlijke en Catholijke Majeſteyt, en de Heeren Staaten Generaal, en niet te komen tot eenig Beſluyt, dan met een gemeene Toeſtemming, en zonder aan zijn Geallieerde een volkome herſtelling van al het gene haar in dezen Oorlog is benomen, of noch benomen mocht worden, te bezorgen, en voor hen de ſelve verzekeringen en voordeelen, als voor hem ſelven te bedingen, 't en ware dat men daar na, met gemeene toeſtemming, anders over een quam.

VII. Dit Verbondt zal ſoo lang duuren, als dat van Sijne Keyſerlijke Majeſteyt, met de Staaten der Vereenigde Nederlanden, te weten, voor den tijd van Tien Jaaren, te rekenen van den 22. September, des Jaars 1672. En indien de Vrede ondertuſſchen geſloten wort, ſoo zullen alle de gemelde Bontgenoten t'ſamen verbonden blijven door een wederzijdſe Guarantie en Verzekering van elkander te helpen tegen alle verbrekers der voorſeyde Vrede, met voorbehouding, van de gemelde tijd van Tien Jaren, als men met gemeen toeſtaan zal over-een-ſtemmen, te prolongeeren of te verlangen.

Num. XII.

Nader Alliantie tuſſchen ſijn Catholijke Majeſt: van Spanje, ter eenre; en de Heeren Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden, ter andere zijde.

Behoorende op Pag. 168.

I. DAt'er tuſſchen den Koning, en de Catholijke Koningen ſijne Navolgers, en ſijne Koningrijken, ter eener, en de Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden, hunne Landen en Onderdanen, ter andere zijde, zal wezen een vaſte, oprechte en eeuwigduurende vriendſchap, en goet verſtand, en onderhandeling, zoo ter Zee als te Lande, en in alle plaatſen ſoo binnen als buyten Europa.

II. Voorts zal tuſſchen ſijne hoog-gemelde Majeſteyt, en de Koningen ſijne Navolgers, en hare Kroonen, en de welgemelte Heeren Staaten Generaal, haare Staaten en Landen, wezen een nauwe verbintenis en getrouwe vereeniging, om wederzijds d'een den ander te handhaven en behouden in de bezitting van alle de Staaten, Steden, Plaatſen, en Landen, die hen toebehooren, en in 't gebruyk van alle Rechten en Vryheden van Schipvaart en Koophandel, van welken nature die konnen zijn, ſoo ter Zee als te Lande, of de Vryheden die ſy alreede hebben verkregen, of die ſy mochten verkrijgen, voor het toekomende door Tractaten of onderhandelingen van Vrede, Vriendſchap of Neutraliteyt, die alreede hier te vooren zijn gemaakt, of die ſy hier na geſamentlijk en door gemeene toeſtemming met andere Koningen, Republijken, Vorſten, Steden en Staaten binnen Europa alleen, mochten maken.

III. Zy verplichten ſich inſgelijks, om wederzijdts d'een d'ander te bevrijden en te verzekeren van de Tractaten die Sijne Majeſteyt en de Staaten Generaal alreede gemaakt hebben met andere Koningen, Republijken, Vorſten en Staaten, welke ſy elkanderen van wederzijden zullen bekent en gemeen maken voor de wiſſelingen der Ratificatie, of bekrachtiging van dit Verdrag; als ook alle de gene die ſy in 't toekomende geſamentlijk mochten maken, om ſich wederzijds te beſchermen, te helpen en te behouden in 't beſit der Staaten, Steden, Plaatſen en Landen, die hen tegenwoordig, of hier namaals mochten toebehooren, ſoo aan ſijne Majeſteyt en aan de Koningen ſijne navolgers, als aan de Staaten Generaal, 't zy door de boven-gemelde Tractaten, of eenige andere wijſe dat het mochte zijn, en in wat deel van Europa dat de gemelde Staaten, Steden, Plaatſen en Landen zijn gelegen: Invoegen, dat, indien ſijne hoog-gemelde Majeſteyt of de Koningen ſijne navolgers, of de wel-gemelde Heeren Staaten Generaal, mochten aangetaſt ofte ontruſt worden, op wat wijze het zoude mogen zijn, in de bezitting of 't genieten der voor-

voorſeyde Staaten, Steden, Plaatſen, Landen, Rechten en Vryheden van Scheep-vaart en Koophandel, of eenige andere Rechten, ſoo ter Zee als te Lande, die Sijne Majeſteyt en de voorſeyde Staaten bezitten, of die ſy genieten door de Tractaten alreede gemaakt, of die ſy noch mochten maken, gelijk boven geſegt is: Sijne Majeſteyt en de wel-gemelde Staaten Generaal, na bekentmaking en voorgaande onderzoek ten wederzijden, zullen alle mogelijke middelen aanwenden, om ſoodanige onruſten en Vyandtſchappen te doen ophouden, en alle ongelijken en ſchaaden, die aan d'een of d'ander der Bondgenooten mochten zijn gedaan, te herſtellen en te doen vergoeden.

IV. En in geval dat de gemelde aantaſting of onruſting van eenen openbaren Oorlog wierd gevolgt, die van de twee Bondgenooten die niet is aangetaſt, zal verplicht zijn t'oorlogen tegen den Beſpringer, drie Maanden na dat hy daar toe van den genen die den Oorlog word aangedaan, is verſocht; en geduurende dien tijdt zal hy door ſijn Ambaſſadeurs of Gezanten, of andere Staat-bedienaars, alle ſijn vermogen beſteden om een rechtmatige vereeniging tuſſchen den Beſpringer, en den genen die aangetaſt is, uyt te vinden en te bevorderen; en evenwel ondertuſſchen verplicht zijn een hulpe van 8000. Mannen te Voet, beſtaande uyt Regimenten en Compagnien onder hunne Colonellen en andere Officieren, als hy best zal vinden, toe te zenden: En ook gehouden zijn, de gemelde Hulp-troupen te zenden, en op ſijne koſten t'onderhouden, ten dienſte van den Bondgenoot die aangetaſt is, welke het vry ſtaan zal het geſeyde ſecours of hulpe in Oorlogs-lieden of in Gelt t'ontfangen, of ten deel in Volk, Gelt, Schepen, Wapenen, Oorlogs-gereetſchap of andere Krijgs-voorraat: Invoegen dat 1000. Soldaaten zullen geſchat worden op 10000. guldens ter Maandt, volgens den cours of loop van de wiſſel t'Amſterdam en tot 12. Maanden in 't Jaar gerekent. De betaling zal ook ter Maandt met gelijke deelen gedaan worden, en zal men die t'Antwerpen, of t'Amſterdam reſpectivelijk over-maken. Evenwel in geval dat de voorſeyde hulpe mochte gegeven worden, in 't geheel of ten deel in Oorlogs-tuyg, Schepen, of andere ſaken dienſtig tot den Oorlog, ſoo zal den geenen die geholpen word, verplicht zijn, alle de gemelde ſaken te gaan ontfangen in 't Landt van de gene die de hulpe zal verſchaffen: welverſtaande, indien hy, die geholpen zal worden, een deel in Ruyterye of Dragonders begeert, ſoo zal yder Ruyter of Dragonder voor drie Soldaaten te Voet, ten getale van 8000. Mannen, die men verſchaffen moet, gerekent worden. En als men de gemelde hulpe in Krijgs-volk zal beſorgen, ſoo zullen die hulpbenden gehoorſamen en ordre ontfangen van den Bondtgenoot, aan wien het word geſonden, welke zich daar van vermag te dienen in 't Veldt, in Belegeringen, of tot bezetting en bewaring van ſijn Plaatſen, en overal waar de noodſakelijkheyt of nuttigheyt van ſijn ſaken het mochte vereyſchen. Doch evenwel met deſe uytſondering, dat de Compagnien of Benden niet geheel van elkander mogen geſcheyden worden, noch in minder getal dan 2 of 3000 Mannen van yder Regiment, en niet ſonder hare Vaandels, te ſamen blijven. Maar indien de noodſakelijkheyd der voorvallen eyſchte, dat het boven-gemelde beloofde en toegeſtane Secours of

hulpe

hulpe moſte vermeerdert worden: Zoo konnen Sijne Majeſteyt en de Heeren Staaten Generaal daar in geſamentlijk over een komen. Het zal ook in de keure blijven van de Bondgenoot die beoorlogt word, om ſich vorder te dienen van die hulpe, die hem na 't eyndigen der drie Maanden zal toegezonden worden, in geval dat de toeſtand des tijds of de omſtandigheyt der ſaken hém liever de continuatie van de meer-gemelde hulpe, dan het verklaren van een openbaren Oorlog, doet verkiezen.

V. Dat wederzijdtſche guarantie of verzekering zy op deſe wijſe vaſt geſtelt: Wanneer een van de beyde Bondgenooten wordt beſprongen of ontruſt, en genoodtſaakt tot een openbaren Oorlog te komen, ſoo zal de andere Bondgenoot gehouden zijn inſgelijks den Oorlog aan den Beſpringer te verklaren, en alle ſijne krachten en vermogen ter Zee en te Lande te gebruyken, en die te voegen by den genen die aangetaſt wordt, om den gemeenen Vyandt tot een eerlijk, verzekert, billik en rechtmatig Verdrag te brengen.

VI. En in dit geval zullen de krachten van Sijne Majeſteyt en de Staaten Generaal, of geſamentlijk of affonderlijk, volgens de beſondere toeſtemming of over-een-komſt, die daar van in die tijdt tuſſchen ſijn hooggemelde Majeſteyt en de wel-gemelde Staaten Generaal zal gemaakt worden, welke t'ſamen zullen beraadtſlagen en beſluyten over de beſte Middelen, om den gemeenen Vyandt, 't zy door diverſie of afleyding of anderſins te beſchadigen; en hem daar door, gelijk geſegt is, ten ſpoedigſten tot een eerlijk verdrag te brengen.

VII. En hoewel door 't gene, dat in 't laatſte van de tweede Artijkel van het tegenwoordig Tractaat of Verdrag, is geſegt, de gantſche uytwerking van deze vereeniging ſich binnen de palen van Europa beſluyt, ſoo moet dat evenwel verſtaan worden, dat indien ſijne Catholijke Majeſteyt ſich hier na bevint aangetaſt of ontruſt, op welke wijſe dat het zoude mogen wezen, in de bezittingen en 't gebruyk der Staaten, Steden, Plaatſen, Landen, Rechten en Vryheden van Schip-vaart, Koophandel, of andere hoedanig die mochten wezen, ſoo ter Zee als te Lande, die ſijne Majeſteyt of de gemelde Staaten Generaal beſitten, of die zy genieten, of daar toe zy recht hebben om te beſitten buyten Europa, of in welk Deel der werelt dat het zoude mogen wezen, 't zy door 't gemeene recht der Volkeren, 't zy door Tractaten alreede gemaakt, of die noch in 't toekomende gemaakt mochten worden, gelijk alreede boven is geſegt: Soo zullen ſijne Majeſteyt en de voornoemde Staaten Generaal, na datſe te vooren daar toe van elkander zijn verſocht en vermaant, geſamentlijk bybrengen alles wat in hen is, om de Onruſt of Vyandtſchap te doen ophouden, en de ongelijken en ſchaden, die aan d'een der Bondgenooten is gedaan, te herſtellen en te vergoeden. Doch indienſe dat oogmerk in de tijdt van 4 Maanden door minnelijke wegen niet konnen bereyken, en die gene van de Bondtgenooten, die beſprongen of ontruſt is geworden, op deze wijſe buyten Europa, of in wat deel der Werelt het zy, ſich verbindende genoodtſaakt de Wapenen in Europa, tegen den beſpringer of ontruſter, om hem tot Vrede te brengen, te gebruyken, dan zal de gene van de twee Bondtgenooten, die

niet

niet aangetaſt of ontruſt is, aan d'andere de hulpe hier boven gemelt, verſchaffen, en verklaren een openbaren Oorlog aan den Beſpringer, of verſtoorder der gemeene Ruſte, op de ſelve wijze als of d'aantaſting of ontruſting binnen de palen van Europa was gedaan.

VIII. Wanneer de hoog-gemelde Bondtgenooten geſamentlijk in een openbaaren Oorlog, volgens de verplichtingen van het jegenwoordig Tractaat, zijn getreden: Zoo zal noch d'een noch d'ander der voorſeyde Bondtgenooten eenige ſtilſtand van Wapenen met de Vyanden mogen maken, dan met gemeene over-een-komſte en toeſtemming.

IX. Of het ook gebeurde, dat men in eene onderhandeling quam, het zy om Vrede of een Beſtandt voor eenige Jaren te maken: Zoo zal de geſeyde onderhandeling door d'een van de Bondtgenooten niet mogen begonnen worden, ſonder die aan d'andere deelachtig te maken, en ſonder hem ter ſelver tijd te beſorgen de vereyſchte en noodige vryheyt en zeekerheyt, als voor hem ſelf, om ſijne Gezanten en Staat-bedienaars op de plaatſe van d'onderhandeling te ſenden: Insgelijks ook niet zonder hem van tijd tot tijd zeekere en oprechte kennis te geven van alles wat'er in de ſelve onderhandelinge werd verricht: Zal ook niemandt van hen tot een concluſie of beſluyt van de gemelde Vrede of Beſtant mogen komen, ſonder ſijne Bondtgenoot daar in te begrijpen, en ſonder hem te doen herſtellen, indien hy het begeert, in de bezitting der Staaten, Landen, en Plaatſen, en 't genieten der Rechten en Vryheden die hy voor den Oorlog heeft genooten: Als ook ſonder te verſtaan, dat den gemeenen Vyandt aan ſijne Bondtgenoot niet zou toeſtaan de ſelve Rechten, Vryheden, Ontlaſtingen en voordeelen, die hy voor ſich ſelf zal verkrijgen; ten minſten dat ſijne Bondtgenoot eerſt op een andere wijze zy overgekomen.

X. En op dat d'oprechte meeninge, die daar is, ſoo aan de zijde van Sijn Majeſteyt, als aan die van de Heeren Staaten Generaal, om tuſſchen Hen, haare Staaten en Onderdanen, door het jegenwoordig Tractaat, een ſeer nauwe vriendtſchap en vereeniging vaſt te ſtellen, tot wederzijdſe ruſt en welſtandt; en dat hun voornemen is, geen ſorge na te laten om te verhinderen datſe door eenige gelegentheyt of voorval zoude verandert worden: Zoo is niet alleen over-een gekomen, dat Sijne Catholijke Majeſteyt en de gemelde Staaten ſich in het toekomende in eenige verbintenis, die ſtrijdig met het jegenwoordig mochte wezen, zullen in laten, maar ſelfs ook datſe geen verdrag, ſonder elkander daar in van wederzijden te begrijpen, indien zy het begeeren, zullen maken, en ſonder't ſelve tijdelijk genoeg d'een aan d'ander bekent te maken, op datſe ſich konnen verklaren, of zy daar in willen zijn begrepen.

XI. En op dat het jegenwoordig Verbond (welks voornaamſte eynde en oogmerk in de herſtelling en behoudenis van de gemeene Ruſt beſtaat) te meer kracht en uytwerking zoude konnen hebben, ſoo zullen den Keyzer, en alle andere Koningen, Vorſten en Staaten, die men met gemeene toeſtemming zal dienſtig oordeelen, genoodigt worden, om ſich daar in te begeven: Ook zal men beſonderlijk van wederzijden arbeyden, om in ſijne volle kracht te bewaren, ſoo haaſt den jegenwoordigen Oorlog met

Sijne Majesteyt van Groot Brittanje zal geëndigt wezen, de Triple Alliantie of drievoudig Verbondt van guarantie of verzeekering, gemaakt tot onderhouding van het Vrede-verdrag van Aken, ter gunste van Sijne Catholijke Majesteyt.

XII. Het Tractaat van Vrede tusschen de Kroon Spanje en de Staaten Generaal, in 't Jaar 1648. te Munster geslooten; dat van de Marine of Zee-saaken, den 17 December, 1650. getekent, de Guarantie of verzeekering van de Vrede te Aken gemaakt, door de Heeren Staaten Generaal belooft, en alle andere Tractaten daar na geslooten, zullen in alle haar punten en Artijkelen onderhouden worden, en Sijne Majesteyt en de gemelde Staaten Generaal, en hare Onderdanen ten wederzijden zullen respectivelijk alle 't gene, dat in voorseyde Tractaten is beslooten en vast gestelt, genieten, soo wel aangaande de gemeene als de besondere saaken.

XIII. En nademaal de Heeren Staaten Generaal sich tegenwoordig bevinden in eenen grooten en gevaarlijken Oorlog met de Christelijkste Koning, en de Koning van Groot Brittanje, als ook met den Keurvorst van Keulen, en den Bisschop van Munster, en dat de Plenipotentiarissen of Gevolmachtigden van alle de partyen te Keulen zijn vergadert; om daar, indien het mogelijk is, een Tractaat van Vrede te besluyten, welke de voorige Rust van Europa mochte herstellen, en de Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden van de Verdrukking, waar in sy sich bevinden, bevrijden; soo belooft sijne Catholijke Majesteyt, (om aan de Staaten Generaal d'uyterste betuygingen van sijne Koninglijke edelmoedigheyt te geven, van de genegentheyt waar mede hy hen eert, en van de sorge die hy draagt voor hare behoudenis,) en verbindt sich, om alles wat in sijn vermogen is aan te wenden, tot het sluyten van de Vrede, zonder langer uyt te stellen de voorwaarden die men sal oordeelen dat hy voor 't gemeene beste sal konnen toestaan, en om uyt het gevaar en de verwoestingen, waar in sy sich bevinden, te komen. Doch in geval dat de goede meeninge der Staaten, tot het treffen en sluyten van de Vrede, het begeerde en gewenschte gevolg niet konde hebben; soo sal sijne Catholijke Majesteyt gesamentlijk met sijne Keyserlijke Majesteyt in een openbaren Oorlog treden, soo haast als het eerste versoek daar van door de gemelde Staaten aan den Heer Gouverneur Generaal van Sijne Majesteyt van de Nederlanden en het Graafschap van Bourgondien sal zijn gedaan; en om terstont tot het gemeene beste en verquikking der verdrukte Staaten t'arbeyden, soo sal de gemelde Gouverneur Generaal, of algemeen Landtvoogt, by provisie alle sijn vermogen en krachten tegen de Christelijkste Koning te werk stellen; gelijk ook sijne Catholijke Majesteyt in d'andere deelen van Europa, ter Zee en te Lande den Oorlog zal beginnen, als hier boven is gezegt; en de gemelde Gouverneur Generaal sal selfs aanvangen t'Oorlogen eer de Ratificatie of bekrachting van dit Tractaat uit Spanje sal zijn gekomen, en dan sal men hem sonder uytstel die van de gemelde Staaten Generaal ter handt stellen.

XIV. Den Oorlog wordende gevoert op dese wijse tusschen Sijne Majesteyt en de gemelde Staaten Generaal ter eener, en de Koning van Vrankrijk

rijk ter andere zijde, soo verbinden sich Sijne Majesteyt en de gemelde Staaten Generaal geen stilstandt van Wapenen, sonder een gemeene toestemming te maken, en niet te volharden in de Vergadering, die tegenwoordig te Keulen is versamelt, en hier na op nieuw in eenige onderhandeling van Vrede, of Bestand van eenige Jaren, te treden, dan met een nauwkeurige onderhouding van alle 't gene dat hier boven in 't 9 Artijkel is beslooten, en over een gekomen.

XV. En nademaal daar veele Steden, Plaatsen, en Landen, staande onder de Heeren Staaten, hen zijn afgenomen; soo verbindt sich Sijne Majesteyt geen Vrede te maken, 't en zy de welgemelte Staaten eerst herstelt zijn en weder bekomen alle de voorseyde Steden, Plaatsen, en Landen, die hen afgenomen zijn, of die noch geduurende desen Oorlog op hen gewonnen mochten werden, 't ware dat'er anderstints, ten beste van de Vrede, wierd over een gekomen en goedt gevonden.

XVI. De gemelde Heeren Staaten Generaal, tot erkentenis van dese gunste Sijner Majesteyt en van soodanigen groote en aanmerkelijke hulpe, die sy van hem in desen jegenwoordigen Oorlog, en in hunne groote noodtsakelijkheden hebben ontfangen, verbinden sich, met den Christelijkste Koning geen Vrede te mogen maken, voor dat sijne Catholijke Majesteyt herstelt zy in de besitting van alle de Steden, Plaatsen, en Landen, die hem door den Christelijksten Koning, zedert het Vrede-verdrag van de Pyreneen, in 't Jaar 1660. gemaakt, zijn afgenomen; 't en ware dat, tot bevordering van de Vrede, op een andere wijse hier van wierd geschikt en verordent.

XVII. Wat belangt d'andere partyen of deelgenooten, die sich als dan in Oorlog tegen sijne Majesteyt en de Staaten Generaal zullen bevinden, men zal daar mede aangaande de saken van Vrede, handelen, gelijk hier boven in 't negende Artijkel is over-een-gekomen en beslooten.

XVIII. De Hoog-gemelde Heeren Staaten Generaal belovende daaren-boven, af te staan en te geven aan Sijne Catholijke Majesteyt de Stadt van Maastricht met het Graafschap van Vroonhoven, alles wat hen toebehoort in 't Landt van Over-Maaze, en alle de pretensien of eysschen die sy mogen hebben op de Dorpen van bevrijding, sonder eenige te behouden: In geval evenwel, soo door het aandeel dat Sijne Majesteyt in desen Oorlog neemt, en door 't gevolg der gemeene Wapenen, of op eenige andere wijse dat het zoude mogen wezen, de saken in sulk een staat geraken, dat de Staaten Generaal sich niet verplicht bevinden, tot bevorderinge van den Vrede, met een gemeen toestemmen, te bewaarheden en toe te staan, of de gemelde Stadt van Maastricht, of eenige andere van haren Staat, die sy alreede hebben verlooren, of geduurende desen Oorlog noch mochten verlieſen.

XIX. Het jegenwoordige Tractaat of verdrag zal duuren den tijdt van 20 Jaren, en voor dat die zijn geëyndigt zal men over-een komen wegens den tijdt die men, ten beste van 'tgemeen, daar in zal continueeren en volharden. De Ratificatien of bekrachtigingen zal men twee Maanden, na dat dit Tractaat van wederzijden zal getekent zijn, verschaffen; wel verstaande nochtans, indien geduurende dese tijdt de gemelde Staaten Ge-

neraal genieten de hulpe van den Oorlog die Sijne Majesteyt tot hare gunste en beste heeft belooft te verklaren, indien sy geen Vrede als gesegt is, konnen verwerven ; soo zullen de wel gemelde Staaten , sonder te wachten na de Ratificatie van sijne Catholijke Majesteyt, de hare overleveren.

Gedaan in den Hage, desen 30 van Augustus, 1673.

En was ondertekent:

Don Franciſco Emanuël de Lyra. Van Beuningen, Gaſper Fagel, Joan de Maurignault, Ysbrand van Fierzen, Schako Gokkinga.

Num. XIII.

TRACTAAT tusſchen Sijn Keyserl: Majest: en de Heeren Staaten Generaal.

Behoorende op Pag. 170.

I. DAt Sijn Keyserlijke Majesteyt niet tegenstaande het gevolgde particulier Tractaat van den Doorluchtigen Keurvorst van Brandenburg met den Koning van Vrankrijk, echter vast en stantvastig zal blijven by de gemeene sake, en de selve manhaftig, en met alle bedenkelijke middelen vervolgen en voortzetten, tot ter tijdt toe, dat de Vrede, op eerlijke Voorwaarden, door de gesamentlijke rechtvaardige Wapenen, weder, gelijk hier na breeder, herstelt zy.

II. Ten dien eynde, sal Sijn Keyserlijke Majesteyt een Leger van 30000 Mannen, te weten 10000 te Paardt, en 20000 te Voet, met alderhande nooddruft, soo van geschut als anders, daar toe vereyscht, tegen den 16 des tegenwoordigen Maands Augustii, by de Stad Egra, op de Grensen van Bohemen gereed hebben, en aanstondts, sonder uytstel, naar dat de reden van den gemeenen Oorlog, en de noodt of mogelijkheyt sal vereyschen en toelaten, wel meest by en over den Rijn, (soo het mogelijk is) voor de gemeene sake, tot het laatste van den Oorlog, en om het geseyde eynde te bereyken, met openbaar gewelt en Oorlog, sijn uyterste debvoir doen. En het sal de geseyde Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden vry staan, Commissarisen te zenden, omme het geseyde Volk by Egra, dat daar gemonstert sal werden, te sien, en haar getal op te nemen, gelijk ook by alle de volgende Monsteringen, die alle 3 Maanden geschieden sullen, sy tegenwoordig sullen mogen zijn, en de selve nasien.

III. En dewijl door desen toestant van saken, Sijn Keyserlijke Majesteyt een swaarder last op komt dan voor henen, soo is verstaan, dat ten reguarde van de nieuwe onkosten, om het getal der Militie, door nieuwe Wervingen en Recruyten te vermeeren, en andere dingen te presteeren, die noodig zijn tot het gemeene welvaren, de gemelte Heeren Staaten, tot verlichtinge van dese onkosten maandelijks, en sulks in den beginne van yder Maandt, sullen betalen aan Sijn Keyserlijke Majesteyt tot Frankfort, soo

soo de betalinge daar geschieden kan, of tot Hamburg, 45000 Rijxdaalders in gereden gelde in de Bank, welke betaal-dag zijn aanvang sal nemen den eersten Augusti deses Jaars, en begonnen zijnde sal by vervolg duuren tot het eynde van desen tegenwoordigen Oorlog.

IV. En soo tot dienst van den Oorlog, met gemeen consent goet gevonden werdt, de Troupen te vermeerderen, of tegen nieuwe Vyanden, die Sijn Keyserlijke Majesteyt door dit tegenwoordig Contract zouden mogen verwekt werden, ofte om eenige andere redenen, soo zullen na proportie de geseyde Subsidie-penningen vermeerdert werden, na 't getal der Soldaaten, welke Sijn Keyserlijke Majesteyt soo tot sijn selfs, als des gemeenen saaks behoeven gehouden sal zijn te lichten.

V. En dewijle het noodsakelijk is tot het marcheeren van het Leger, dat daar gereedt Gelt zy, tot verscheyde Oorlogs-behoeften, belooven de geseyde H. H. Staaten, dat sy op rekening van de geseyde Subsidie-gelden, voor-af, soo dra de Ratificatie hier in den Haag is, en van wegen Sijn Keyserlijke Majesteyt door den Heere Krampricht over-gelevert sal zijn, en het Leger, ten voorseyden eynde, sich buyten de Erf-landen sal bewegen, tot Frankfort, soo het kan zijn, of Hamborg, 100000. Rijxdaalders in gereden gelde sullen betalen.

VI. Edoch soo het mochte komen te gebeuren, dat terwijlen de Keyserlijke wapenen voor de gemeene saake besig zijn, dat hy door inval der Turken in sijn heylsaam voornemen wierdt belet: In dit geval sal het Sijn Keyserlijke Majesteyt geoorloft zijn, soo veel van sijn Volk, als hy noodig heeft tot sijn eygen bescherming, te rugge te roepen, soo nochtans, dat na proportie van de te rug ontbodene Troupen ook de Subsidie-penningen vermindert worden.

VII. Daar sal sorge gedragen werden door de H. H. Staaten Generaal te gelijk met Sijn Keyserlijke Majesteyt, dat, op billijke conditien, in dit gemeen Bontgenootschap in-getrokken werden andere Koningen, Keurvorsten en Princen, welkers hulp en yver tot de gemeene ruste en vrede weder te herstellen dienstig soude konnen zijn: En soo eenige Koningen, Princen, of Republijquen, in dit gemeen Verbondt willen treden, sulks sal met gemeene toestemminge mogen geschieden op die voorwaarden gelijk met haar verdragen sal worden: En men sal ten hoogsten arbeyden, dat het Tractaat met den Doorluchtigsten Hertog van Lottharingen begonnen, met gemeyn consent ten eynde gebracht werde, welk Tractaat, soo het geslooten werdt, een gedeelte van dit Verbondt, en in 't selve in alle manieren begrepen, gehouden sal werden.

VIII. Sijn Koninklijke Catholijke Majesteyt voor sich selven en sijne Nakomelingen, Koninkrijken en Provintien, sal in dit Verdrag, als daar in mede deelachtig, en een Lidt ingesloten blijven, op die Conditien de welke tusschen Sijn Keyserlijke Majesteyt en Sijn Catholijke Majesteyt, gelijk ook de geseyde Staaten Generaal verdragen sullen werden, welke Artikulen nochtas met dit tegenwoordige Instrument, een en het selve lichaam sullen maken, gelijk of sy in het selve van woorde tot woorde gestelt waren.

IX. Voorts is verdragen, dat de H. H. Staaten Generaal hare Wapenen

en Leger, soo groot sy konnen, en ten minsten uyt 1400 Soldaten te vermeeren, na gelegentheyt van haare saken, en soo het kan geschieden, tot 20000 Man, volgens het derde Articul van het Tractaat van voorleden Jaar, en ook meerder, gereed sullen houden: En aanstonts en soo dra het Keyserlijke Leger van Egra in 't Rijk sal komen, of met de Keyserse sich voegen, of afsonderlijk tegen den Vyandt of Vyanden aangaan, die te weten, de welke tegens de Westphaalse, Akense of Kleefse Vrede de Wapenen voeren, of voeren zullen, of het guarandeeren van de selve beletten, en dat by verdeeling, of op alzulke manieren als de Reden des Oorlogs, door gemeene toestemminge van beyde partyen en der selver Veldt-Oversten sal vereyschen. Het sal ook Sijn Keyserlijke Majesteyt vry staan, Commissarissen te zenden, omme by de Monsteringe van het geseyde Nederlandts Leger tegenwoordig te zijn, en derselver getal op te nemen.

X. Voorts alle de Articulen, vervat in het voorgaande Tractaat den 17 October, 1673. gemaakt, en desen niet tegen strijdende, en insonderheyt het 3, 4, 5, en 6 Articul, gelijk ook de separate Articulen, zullen in haar volle kracht en vigeur blijven, nochte sy zullen door dit nieuwe Instrument niet vermindert zijn.

Dit Verbondt zal duuren, gelijk het voorgaande, den tijd van 10. Jaren, na den dag van de Ratificatie, de welke ten wederzijden binnen 3 weken zal over-gelevert werden. Aldus gedaan in 't Gravenhage den 30 Augusti, 1673.

(*L. S.*) J. Kramprich.

Num. XIV.

Mandement tegens sommige van Overyssul, die geinsimuleerd wierden van Verraad, en het trouwloos Verkoopen van hunne Steden.

Behoorende op Pag: 172.

Wilhem Henrik, by de Gratie Gods, *Prince van Oranje*, &c.

Mitsgaders den *Presidents* ende *Raaden* over *Holland*; Den eerst geswooren Exploiteur hier op versocht, *Salut*. Alsoo de *Procureur Generaal* van *Holland* en *West-Vriesland* ons heeft vertoont, Hoe op het te kennen geven van eenige particuliere Persoonen aan *Sijn Hoogheyd* den Heer *Prince van Oranje*, dat hen kennelijk was, wie de Verraders waren, die de Steden van *Swol*, *Deventer*, *Campen*, en andere trouloosliik aan den Vyand hadden verkocht en overgegeven, en waar sy hun Goederen en effecten

in

in deſe Provincie hadden gezonden en gebergt, Hoog-gem: *Sijn Hoogheyd* deſelve Requiranten heeft geauthoriſeert, omme alle de Goederen, Gelden, en Effecten in *Noord-Holland* en elders verſteeken, ende toebehoorende den voorſz. Verraders, en Overgevers, als-mede de Perſoonen ſelfs aan te halen, in goede Bewaaring nemen, en deſelve te verzeekeren onder den Gerechte van de reſpective Plaatſen, daar die gevonden ſouden werden, &c.

In gevolge van 't welke de voorſz. Requiranten verſcheyde Koffers, Pakmanden, en Kiſten, toebehoorende de Perſoonen aan 't voorſz. verkoopen en Overgeven der gem: en andere Steden ſchuldig, tot *Medenblik*, *Enkhuyſen*, *Hoorn*, *Amſterdam*, en op andere Plaatſen hebben aangehaalt, en aan Hooggem: *Sijn Hoogh*t: geremonſtreert, deſelve goet gevonden heeft, Dat ten overſtaan van een Heer *Commiſſaris* van deſen Hove, de reeds aangehaalde en geſaiſeerde Effecten en Goederen, en die als noch van gelijke natuur te voorſchijn ſouden mogen komen, ſouden werden geinventarizeert, en gebracht in een verzekerde Plaats, ter Diſcretie van den *Hove*. Waar op deſen Hove in *Novemb*: laatſtleden den Heer *Gool* ten voorſz. *fine* hebben gecommitteert, Sijn *Edelheyd* alle deſelve Goederen en Effecten, door den *Secretaris* van den gem: Hove ſommaris laten inventariſeeren en cachetteeren, en vervolgens alhier doen overbrengen en verzekeren onder denſelven Hove; Ende alſoo onder deſelve Goederen, Geldt en Effecten zijn, die toebehooren *Aalbert Aalbertſen*, *N. Brouwer*, *Wilhem van Brakel*, *Warrenaard Crans*, *Herman Meeuwiſz. Gysbert van Dedem*, *N. de Royer*, en *Aalberd Nieuland*, alle Burgermeeſters tot *Swol*; *Dirk Roelius*, *Criffier van de Provintie* van *Over-yſſel*, *Willem Evertſz. Lakenkoper* tot *Swol*; *Claas Kok*, *Factoor* tot *Swol*; *Arend van Hardenberg*, *Daniel van Santen*, *Reyndert Tengnagel*, *N. Kerkwijk*, en *Gerrit van Blankevoort*, alle Burgermeeſteren van *Kampen*; *Hendrik Dapper*, Burgermeeſter tot *Deventer*; En alle de voorſz. Goederen, Gelden, en Effecten, toekomende den voorn: Perſoonen, niet alleen om Redenen voorſz. Maar ook om dat ſich by de Vyanden van deſen Staat onthouden, zijn verbeurt ende vervallen ten behoeven ende profijte van *d'Ed*: *Gro*: *Mog*: Heeren *Staaten van Holland* ende *Weſt-Vrieſland*. Soo is Hy Vertoonder Amptshalven genoodzaakt, Hem te keeren aan deſen Hove, alſoo hy ſeyt, verſoekende daaromme onſe Proviſie.

Soo is 't, Dat Wy U committeeren ende authorizeeren mits deſen, van wegens de hooge Overigheyd, te houden in Arreſt alle de voorſz. Goederen, Actien, Gelden, en Effecten, als de voorſz. Perſoonen toebehooren ofte aangaan, ende onder deſen Hove, ofte elders verzeekert; ende alle de voorſz. Perſoonen ende andere, die de voorſz. Goederen en Effecten ſouden mogen aangaan, te Dagvaarden by openbaren Edicte ende Klokken-geſlag ende Inſinuatie, te komen tegens Dingsdag toekomende Drie Weken, voor de Heeren ende Meeſters, &c.

Num. XV.

Conditien en Articulen van het Quartier Generaal, aangaande het Wisselen en rantzoeneeren der Gevangens.

Behoorende op Pag: 278.

Is overvloedig in alle andere Boeken te vinden.

Num. XVI.

CAPITULATIE tusschen den Koning van Vrankrijk, en de Stad Maastricht.

Behoorende op Pag: 313.

Sijn Alderchristelijkste Majesteyt is van wegen de Magistraat der Stadt Maastricht, ootmoedelijk gebeden, by sijne sonderlinge gunste, haar te accordeeren de naarvolgende Articulen.

DAt alle offensien en injurien, gedaan, zoo by de Kerkelijke, Geestelijke, als particuliere Persoonen, niet alleen voor, maar ook geduurende de Belegeringe zijn en blijven t'eenemaal vergeten. *Toegestaan.*

Dat van nu voortaan in dese Stad publijk en onverhindert sal continueren het preken, en de exercitien van de Gereformeerde Religie, in de ordinaris Nederduytsche en Fransche Kerken, en dat insgelijks de Luytersche Kerk mach geleden werden.

De vrye exercitie van de Gereformeerde Religie zal in de Stad mogen geexecuteert worden in de Kerken die haar van allen tijden hebben toebehoort, en soo daar geen en zijn, zal haar geoorloft zijn die te mogen bouwen, of ter plaatse die haar sal aangewesen werden van den Gouverneur, en op dat geduurende die tijdt de vrye Exercitie van de voorsz. Religie mach continueeren, sal haar gelaten worden, geduurende den tijd van drie Maanden, een van de Roomsche Catholijke Kerken dieze tegenwoordig gebruyken.

Dat de Schoolen van de Gereformeerde Religie mogen blijven in de selve staat, waar van het onderhoudt, als mede dat van de Gereformeerde Predikanten sullen moeten versien werden, uyt de middelen daarse tot nu toe van onderhouden zijn, of uyt een *æquivalent* dat haar sal werden aangewezen.

De Fondatie gedaan by die van de Religie sullen bestaan en blijven aan haar disposite, en soo die niet suffisant en zijn tot onderhoudt van de Predikan-

kanten, ſal toegelaten zijn aan die van haar Religie, omme te doen een Impoſitie op haar ſelven, om te konnen beſtaan.

Dat de Goederen van de Gereformeerde Armen en Weezen blijven geadminiſtreert door haar Kerkelijke Conſiſtorien.

Toegeſtaan, ſoo die zijn gefondeert by die van haar Religie.

Dat de Predicanten en Schoolmeeſters van de Gereformeerde Religie ſullen behouden alle haar Vryigheden, Emuniteyten, Voorrechten, en Exemptien, ſoo als die tot noch toe hebben genoten. *Toegeſtaan.*

Dat de Heeren Hoog-Schouten, de twee Heeren Deekens en Capittelen met haar Suppooſten; De 4 Paſtoors, de Colleges van de Societeyt, de Klooſters, en de Perſoonen, van wat ſtaat, digniteyt, qualiteyt, ordre, of fonctie, dat het wezen mochte, geen uytgeſondert, ſullen blijven gemaintineert, en zijn in vreedtzamige poſſeſſie van alle hare Goederen, Renten, Inkomen, Digniteyten, Privilegien, Vryigheden, Liberteyten, Exemptien, Heerlijkheden Juriſdictien, vergevingen van Probenden, Beneficien, Officien, Fonctien, Adminiſtratien, Gebruyken, welke het ook zoude mogen wezen, ſoo buyten als binnen de Stad, ſonder exceptien, en gelijk alle en yder-een de ſelve hebben hier te vooren, en tot noch toe beſeten en gebruykt, ſonder dat aan yemand in de zelve gedaan worden eenige obſtaculen, ſchade of verhinderingen. *Toegeſtaan.*

Dat alle Perſoonen en Familien, ſonder onderſcheyt van Religien, blijven gemaintineert in haar Rechten van Privilegien, Octroyen, Exemptien, Liberteyten, Gilden, ſoo binnen als buyten de Stadt, te Water en te Land, gelijk men ook doen ſal ten reguarde van de Gaſthuyſen van de groote Armen van den Heyligen Geeſt, en diergelijke Fondatien gelegen, ſoo binnen als buyten de Stad, in haar diſtricten.

De Fondatien ſullen zijn geadminiſtreert door die gene dieſe hebben gemaakt, en van't overige yder een gemaintineert in de Privilegien die haar toekomen, en van de welke ſy hebben gejouïſeert tot noch toe.

Dat ook die gene die profeſſie doen van de Gereformeerde Religie, ſullen werden geadmitteert tot de Magiſtrature. *Toegeſtaan.*

Dat de goede willen van ſijn Majeſteyt zy t'ondernemen binnen Maſtricht, of in hare Juriſdictien, anders niet als het gene dat heeft behoort aan den Koning van Spanjen, in qualiteyt als Hertogen van Braband, en naderhandt bezeten by de Heeren Staaten Generaal, volgens de Chartres daar van zijnde, die ſullen werden ge-exhibeert, en de welke naderhand zullen werden bewaart in de Griffie van de voorſz. Stadt, gelijk van oudts.

De Koning heeft een Tractaat gemaakt met den Prince van Luyk, over de conſervatie van deſe Rechten, het welke punctuëlijk ſal zijn geobſerveert.

Dat aan de Heere Biſſchoppen en Princen van Luyk, ſal blijven onverdeelt de Juriſdictien, als ook ſijn Domeynen in 't geheel, gelijk die van oudts tot noch toe geweeſt zijn. *Toegeſtaan.*

Dat ſijn Majeſteyt zal gouverneeren, met den Prince van Luyk te ſamen, de Stadt en de dependentien van dien, gelijk als een Stadt en Provintie geſcheyde van de andere Provintien, van yder van de voorſz. Heerlijkheden, gelijk als voor deſen de Biſſchoppen en den Koning van

Spanjen, en daar na de Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden hebben geregeert, ſoo in 't ſtaan van Juſtitie reſort, als in Finantien en allen andere Policy. *Toegeſtaan.*

Dat de publicatie van Placcaten en Edicten, mitſgaders de toelatinge van alderhande zoorte van Munten, in de voorſeyde Stad ſal blijven, gelijk in den tijd als den Koning van Spangien, en de voorſz. Heeren Staaten die hebben bezeten. *Toegeſtaan.*

Dat de hooge Officieren, hebbende hare Commiſſie, het zy van Sijn Hoogheyt den Prince van Luyk, of van de Heeren Staaten, of wel van de regeerende Magiſtraat van deſe Stad 't Graafſchap Vroenhof, waar van datſe zijn in bedieninge, mogen verblijven, geduurende haar leven in haar Ampten, of wel dat de voorſz. Officiers de ſelve mogen reſigneren aan Perſoonen, capabel en aangenaam aan de reſpective Princen, of aan de Magiſtraat van de welke ſy dependeeren.

Volgens de conditie dieſe ſullen houden tuſſchen dit en 6 Maanden, zal ſijne Majeſteyt Reſolutie nemen.

Dat alle Geeſtelijke, Officieren, Burgers, ſal vry ſtaan van ſich te retireeren naar haar goederen en Familien buyten de Stad, en altijd te konnen komen, als het haar goet dunkt, om te verkoopen haar andere goederen en erffeniſſen, ſonder in die macht eenigſints te zijn belaſt. *Toegeſtaan.*

Sijn Majeſteyt wordt onderdaniglijk gebeden, van toe te ſtaan aan alle de Inwoonders van de Stadt, van te mogen gaan, en frequentéren aan alle de Steden, onder de gehoorſaamheyt van de Heeren Staaten, geduurende den tijdt van twee Jaren naaſtkomende, omme hare affaires te verrichten, adverterende nochtans den Gouverneur van 't ſelve, en onder middelen dat niet zullen ondernemen het gene eenigſints zoude mogen ſtrekken tot ondienſt van ſijn Majeſteyt; Gelijk ook toegelaten ſal zijn aan alle Vremdelingen, om hier te mogen komen, om haar goederen te adminiſtreeren, te verkopen en te veraliëren.

Toegeſtaan alleen voor ſes Maanden.

Dat geen nieuwe Impoſten ſullen geſtelt worden op de Stadt van Maaſtricht of op de Burgers van dien, ſonder communicatie van de Gemeente, advijs van Sijn Majeſteyt, en van de Heer Prince van Luyk.

Hier van ſal geuſeert werden als voor deſen.

Dat de Stadt en de Regeering van dien niet en ſullen belaſt worden met nieuwe Fortificatie, maar gehouden ſullen zijn te onderhouden hare Poorten, Valbruggens en Muuren tot koſten van de Stad.

Haar ſal niet gevergt werden in dat regard buyten haar macht.

Het Garnizoen, ſoo te voet als te Paard, 't welk ſal geleyt worden binnen de Stad, met haar Wagens, Bagagie, en treyn van Artillerye, ſal zijn gelogeert door authoriteyt van de Magiſtraat, gelijk als hier vooren is gepractiſeert geweeſt, of anderſints by gelegentheyt van ſaken met de Magiſtraat ſal accorderen.

Men ſal hier van uſeren als in Vrankrijk.

Dat alle de Rekeningen van de Stad publijkelijk voor deſen gedaan en geſlooten, zullen blijven in hare geheel en wel gedaan, zonder eenige onderzoek ſubject te zijn. *Toegeſtaan.*

Alle

Alle Schulden, Renten, de welke geduurende de Belegeringe en van te vooren, of op de naam van deſe Stadt zijn gecontracteert, ſullen gehouden werden voor wettelijk, wel gedaan en wel opgenomen, en de opgelichte capitalen en ſchulden gemaakt en gecontracteert op de naam en tot profijt van de Heeren Staaten Generaal, tot heden toe ſullen werden betaalt uyt het inkomen (albereydts verſcheenen en haar ſchuldig) uyt het Landt van Over-Maze uyt de Domeynen van 't Vroen-hof.

Toegeſtaan juſtificeerende 't Employ.

De Koning heeft den Gouverneur, en 't Garnizoen geaccordeert, uyt te trekken met haar Bagagie, Item twee ſtukken Kanon, en een Mortier, vliegende Vaandels, ſlaande Trommels, en voorts behoorlijke Ammunitie van Oorloge; nevens 16 Schuyten tot Tranſport van de gequetſte; als mede meer andere Karren, goenoegſaam tot haren dienſt.

Gedaan in 't Leger voor Maaſtricht, den eerſten dag van Julii, 1673.

Was getekent,

Louis.

Conditien voor 't Garnizoen van *Maaſtricht.*

1. TEn eerſten, ſal de Bruſſelſe Poort en die van Almanje binnen 4 uuren overgegeven werden, om bewaart te zijn door de Troupen van ſijn Majeſteyt, ſonder dat yemand, wie 't zy, ſal mogen in komen, voor dat het Guarnizoen is uyt getrokken.

2. De Gouverneur en 't Guarnizoen ſullen op Sondag van 2 Julii uyttrekken, ten 8 uuren 's Morgens, met Wapenen, Bagagie, ſlaande Trommels, vliegende Vaandels, brandende Lonten, en Kogels in de mondt: de Cavallerie met de Wapenen om hoog, blaſende Tompetten, en generalijk met alle tekenen van eer, en nootſakelijke Vivres voor haar reyſe, tot de Plaatſe, waarſe geleyt ſulen werden.

3. Zullen 2 van de beſte ſtukken Kanon, met haar noodtzakelijcke Ammunitie, en een Mortier, mede genomen werden.

4. Zal men de Bagagie niet viſiteeren, onder wat pretext het ſoude mogen wezen, noch geen Perſoonen, ſoo ſich onder het Guarnizoen zullen bevinden.

5. Zullen de Gevangene van wederzijden, geduurende de Belegering gemaakt, weder gegeven werden.

6. Zullen de Gequetſte en Siekken, die de marſch niet lijden konnen, binnen de plaatſe blijven, tot haar geneſinge, en door de Magiſtraat onderhouden werden: En na haar geneſinge zal 't hen toe gelaten zijn, met noodtzakelijke Paſpoorten na de ſelve Plaats te vertrekken, werwaarts 't Guarnizoen is gekomen.

7. Zal men voor 't gedachte Guarnizoen, de noodige Wagens, Karren en Schepen verſchaffen, tot Tranſport van de Bagagie, Gequetſten en Siekken, die vervoert konnen worden.

8. Zal den Gouverneur met 't geheele Guarnizoen op koſten van den Koning na 's Hertogenboſch of Breda geleyd werden, door de regtſte en kortſte weg, ſonder eenig delay, in 5 dagen tijds, een dag min of meer, ſoo 't de gelegentheyt vereyſt.

9. Zal haar een ſuffiſant Geley, om hen in veyligheyt te conduiſeeren, gegeven werden.

10. Zijn Majeſteyt accordeert aan den Gouverneur, na dat hy 't Guarnizoen geleyt ſal hebben, een Paſpoort voor 3 Weken, om na den Hage te gaan, en in veyligheyt weder te keeren, met 6 Domeſtijken, ſoo te Voet als te Paard, en 10 Cavaliers tot geley, om rekening van ſijn daaden te geven.

11. Zijn Majeſteyt accordeert aan de Gedeputeerden van de Clergie, de Magiſtraat, de Gereformeerde Religie, en de drie Landen van Overmaaſe, hen te maintineren in haar Religie, op de conditien, die hen toegeſtaan zijn, door mijn Heeren de Staaten der Geunieerde Provintie, op 't overgaan der Stadt.

12. Twee Officiers ſullen van wederzijden in Oſtagie gezonden werden, voor de zekerheyt en volbrenginge van dit Tractaat.

Gedaan in 't Leger voor Maaſtricht, den 30 Junii, 1673. en getekent

Num. XVII.

MEMORIAAL van den Franſche Reſident *Gravelle*, tegens de Klagten van den *Keurvorſt* van *Trier*, den 18. *Septemb:* aan de Rijks-vergadering tot Regensburg overgegeven.

Behoorende op Pag. 470.

DEs H. Roomſche Rijx-Keurvorſten en Standen, Hoogwaardigſte, Hoogvoortreffelijkſte en hoog-aanzienlijke Heeren Gezandten, Raden, en Afgezandten: Mijne ge-eerſte Heeren.

Nadien ſijn Alderchriſtelijkſte Koninklijke Majeſteyt, mijn aldergenadigſte Heere, naricht heeft gekregen, van alle de Memorialen, ſoo van de zijde van ſijne Keurvorſtelijke Doorluchtigheyt van Trier, deſe loflijke vergadering zijn overgegeven geworden, en daar uyt gezien, de al te veel gezochte verhooginge der klachten, ſoo heeft hy aldergenadigſt my bevel gegeven in ſijn Naam alhier de hoogdringende en gerechte oorſaken, door welke ſijn Majeſteyt bewogen is geworden, een gedeelte ſijner Heyr, in 't Trierſche Aardsbiſdom af te ſchikken, en voor te komen die onderwindinge, ſoo daar tegens hem ſelfs, en ten beſte ſijner Vyanden aangevat wierden.

Men houdt deſwegen voor onnodig, alhier van nieus te verhalen 't geen al veelvoudig gedacht is, ſoo wel op deſen opentlijken Rijksdag, als aan meer

meer andere Oorden wegens de oprechtigheyt der Koninklijke meyningen, tot behouding der Vrede in Duytslandt, en tot afwendinge eeniger onrust, in de welke het nu noch veel meer gesien werdt, wat al voor lang in sijn Koninklijke Majesteyts naam voor gestelt is. Het is yder bekent, wat voor verklaringen op sijn Koninklijke Majesteyts bevel zijn ingebracht geworden, hoe veel vaste bejagingen, en hoe veel Koninklijke bemiddelingen zijn ingekomen, van sijn Krijgsvolk niet in Duytslandt te zenden, en die geen weder te rug te roepen, welke hy tegens sijn wil en gedwongen, daar heen hadde moeten laten gaan, wanneer den Roomschen Keyzer het hadde belieft te verhoeden, dat de Vyanden van Vrankrijk geene hulp gedaan wierdt, en dan tot beslissing aller verhindernissen en swarigheden, hoogst-gedachte sijne Koninklijke Majesteyt vergenoegt was met de guarantie van ettelijke der Rijks-Keurvorsten, dat sijn Keyserlijke Majesteyt ten besten der Koninklijke Vyanden niet voor hadde (gelijk zy voor sich volgens den Westphaalsen Vredehandelingen gehouden zijn) of indien hy anders dede, gedachte Keurvorsten sich daar tegens stelden, en sijn Heyr geen pas toe stonden, soo tegens mijn Koning of sijn Bondtgenooten, onder wat schijn of pretext sulks ook geschieden, gevoert zoude werden.

Het is derhalven lichtelijk te verstaan geweest, dat alsulke verklaringen, beduydingen en aanbiedingen voor onmatig zijn gehouden, ja dat de selve van Sijn Keyzerlijke Majesteyt niet eenmaal in bedenken zijn getogen, ook niet geacht, maar veel meer veracht, en verworpen alle de diensten, die ettelijke Rijks-Keurvorsten seer heldenmoedig, en met een noyt genoeg geprezen begin, daar tegens aangeleyt hebben, door welk sy Sijn Keyzerlijke Majesteyt tot sulks aangenaam te houden, disponeeren, en te gelijk het Rijk door een zoo lichten en voordeeligen weg, en door soo sekeren middel van den eenigen Krijg, bevrijden wilden, daar in het nu eenig en alleen tot nut en geval van uytheemse Volkeren geraakt: Derhalven is door geenerley wijse en wegen der billikheyt mijn Alderchristelijkste Koning te verdenken, dat hy in 't aansien der tegens hem en sijn Bondtgenooten oogenschijnlijken gerusteden Krijg, daar by bedacht is geweest, soo wel by den aanvang als voortgang, sijner Vyanden aanslagen, met tegen aanslagen te bejegenen, macht tegen macht, en moedt tegens moedt te setten, ook niet na te laten wat hier toe dienstelijk schijnen mocht, te gelijk ook op gevoeglijke middel sich te bedenken door welke hy sulks voorkomen en tegengaan konde: Dus sal 't niemand wonder dunken, dat Sijne Koninglijke Majesteyt uyt dese oorsaken schuldig geweest, en noch is, soo veel aan hem staat, te verhinderen, dat niet het Keyzerse of eenig ander Krijgs-heyr tot het best zijner Vyanden, de plaatsen en passen, in 't Aarts-bisdom Trier innam, waar toe selfs soo goeden ordening gevonden werdt, gelijk sulks uyt het geen, wat Sijn Keurvorstelijke Doorluchtigheyt wegens de weder-invoeringe der Keyzerlijke besettinge in de Stadt Coblents, en 't Slot Ehrenbretsteyn, onder pretext, als of sy hem om gelt dienden, voor hadden, duydelijk blijkt; Gelijk wy derhalven eerst gedachte Sijn Keurvorstelijke Doorluchtigheyt niet tegens konnen zijn, dat de selve ter sulker tijd, als hy zulken meeninge had,

gants geen nootwendigheyt gedrongen heeft, maar Sijn Koninglijke Majesteyt had Sijn Keurvorstelijke Doorluchtigheyt veelvoudig verzekert, hy wilde tegens de selve in bestandige en ongebroken vriendtschap volharden, waar tegens desen Vorst gantsch tegenstrijdende saken tegens dese Konings verklaringen ingegaan heeft: Zoo had hoogstgedachte Sijne Koninglijke Majesteyt niet anders konnen doen dan dat hy ettelijke Regimenten, die hy alleen aan de Moezel in de nabuurschap van Thionville wilde laten blijven, in dit Aarts-bisdom af-schikte, dewijl hy niet meer en twijffelde aan 't Keyzerlijk voornemen van sijn Wapenen, die sich doenmaals in Bohemen onthielden, tegens hem en sijn Bondtgenooten te gebruyken, waar van de voltoying nu aan den dag is, tegens de lang voor heen vervatte en van outs vereenigde aanslagen; hier uyt is lichtelijk te besluyten, dat sulke Krijgs-macht niet opgebroken is om hoogst-gedachte Keurvorst van *Trier* te helpen, maar de Plaatsen die aan hem gehooren in te nemen, daar mede Vrankrijks Vyanden met geringe moeyte by gesprongen, sijne Bondtgenooten schade toegebracht, en met weynig gevaar onderdrukt mochte werden; gelijk dan sulks niet te onderlaten, en dat men sulks noch soekt van de Keyzerlijke zijde, onlangs is verklaart geworden; selfs die declaratie, die in den naam van Sijn Keyzerlijke Majesteyt op desen Rijksdag is gepubliceert geworden, voor de rechtvaardiging des in 't Rijk voorgenomene Krijgs-tocht, en tot bekrachtiging van 't voornemen, dat soo lang vast gestelt was, wegens de Volkeren, soo tegens Sijn Koninklijke Majesteyt en sijn Bondtgenooten zouden gebruykt werden, is een genoegsaam teyken der onvermydelijke noodtwendigheyt, door welke deselve aangedreven wierd, op alle beste wijse en wegen, die de Krijg aan de handt geeft, soo wel sijne als zijn Bondtgenooten zekerheyt te betrachten.

Zoo wierd ook Sijn Koninglijke Majesteyt van andere oorsaken, van niet geringer aansien en nadruk daar heen gedreven, wegens den ontfangen naricht, welkers gestalte de Kroon-Spangien sich ook ontruste, en voorhebbens was, den Oorlog aan te kundigen, en den Vrede met vlijt, en te gelijk met den Keyzer, waar mede sy sich met de Hollanders vereenigen mochte, openlijk te breken: Sijn Majesteyt is verder bericht geworden, dat de Spanjaards by soodanige saken ettelijke Regimenten van hare Volkekeren in 't Hertogdom Luxenburg zonden, met bevel Trier in te nemen, en dat het selve, indien men haar niet 24 uuren te voren was gekomen, gelukkig zouden aangegaan hebben.

Den dienhalven van Sijn Majesteyt gevatten aanslag, om haar voor te komen, werdt wegens de gelegentheyt en bequamelijkheyt van dien Oort, in soo verwarde saken, genoegsaam verdedigt, dewijl sy de Spaanse Soldaaten, om sich met de Hollanders en Keyzersen te conjungeeren, gelijk daar een Poort zoude geopent hebben, de Koninklijke Volkeren, door hulp van beyde Oorten Coblents en Ehrenbretsteyn, den pas beset, en sijn Bondtgenooten Landen een onvermijdelijke verwoestinge toegevoegt hebben; des niet te min wijkt hoogst-gedachte Sijn Koninglijke Majesteyt gantsch niet van sijn meening, welke hy vast houdt, de door krijg of nootwendigheyt ingenomen Oorten des Rijks niet te behouden maar,

maar ſtaat beſtandig op ſijn voornemen, alle de ſelve door een billik geſlooten Vrede, waar toe hy garen wil helpen, weder in te ruymen, by aldien ſijn Vyanden nu gelijke meyninge en toeneyging hebben.

Derhalven durft men niet twijffelen aan de grootmoedigheyt en de goedtwilligheyt, welke Sijn Majeſteyt in den ingegane Vrede met ſijn Keurvorſtelijke Doorluchtigheyt van Brandenburg, door weder inruyming van al ſijn veroverde plaatſen betuygt heeft, waar in hy klaarlijk bewijſt, ſijn dragende gemoedts-neyging tegens 't Roomſche Rijk, en hoe veel hem gelegen zy, tot de behouding van al 't geen tot het Rijk behoort.

Wat de exceſſen van den Keurvorſt van Trier, 't welk de Koninglijke Soldaaten toegemeten werdt, belangt, is gewis, dat 't ſelve van Sijn Majeſteyt gantſch niet voor goedt gehouden, maar ten uytterſten verboden werdt, en ook ettelijke Krijgs-Overſten daarom, dewijl in deſen geval op het Koninglijk bevel geen achting hebben gegeven, of daar van afgeweken zijn, van hare Ampten zijn ontſet of des Konings ongenade met ſware ſtraffing ervaren hebben: Het is yder bekent, dat men de Soldaaten altijd ſoo niet betoomen, noch in ſoo ingetogen tucht gebonden houden kan, dat die Landen, in welke ſy ſich ophouden, geen onbillijkheden, beſwaarniſſen en ſchaaden lijden zouden.

Maar alſulken onheyl ſal men niet van den Alder-chriſtelijkſte Koning, welke geen zorge, om 't ſelve van 't Rijk af te wenden, heeft na gelaten, maar andere, door welkers aandrijvinge, alle en yder Verdrag, tot eenen vriendelijken vergelijk, ook na de Weſtphaalſche Vrede, verworpen is, met recht toe-meten. Sijn Majeſteyt heeft my te gelijk belaſt, dat ik deſe hoog-loffelijke Vergaderinge voor oogen ſtellen zoude, de beweegde oorſaken van de omwerping der Wallen van beyden de Steden Colmar en Sledſtadt, wijl het de nootwendigheyt niet anders vereyſte, als met gevaar, die hy ſich onderwierp, indien hy de ſelve in de ſtant liet, in welke ſy het voornemen des Keyzers en Vrankrijks Vyanden bevorderlijk konden zijn, dewijl Sijn Majeſteyt vernam, dat ſy bereyt waren Keyzerlijke Bezetting in te nemen, 't welk ook een van de voornaamſte oorſaken is geweeſt, dat de Brug te Straatsburg, tot gelijk effect aangeſien, van de Briſachſe Beſetting, is verbrant geworden.

Verder is Sijn Majeſteyt, als hy van Maaſtricht na Lottharinge wilde reyſen, bericht geworden, dat in het nieuwe Tractaat, dat tot Weenen met den Penſionaris van Amſterdam geſlooten was, onder andere Articulen (van welke op ſijn plaats geſproken ſal werden) ook deſe zy: *Dat de Hertog van Lottharingen, met ſijn Volkeren, en die gene, welke den Keyzer in Swaben en Brisgauw had, Elſas ſoude aanvallen, door Rijnfelden Beſetting in Colmar en Sledſtad brengen, en van daar in 't Hertogdom Borgondien breken.*

Welke oorſaken de nootwendigheyt van de demolitie genoegſaam bekrachtigen: En had Sijn Majeſteyt derhalven voorgenomen een talbare Beſetting in deſe twee Steden te leggen, en voor ſich te ſien, tegens haar tegenſtrevende ſin, ſoo ſy altijd hebben beweſen, ſonder achting der verplichting, welke haar tot onderhouding des Munſterſen Vrede obligeerde

geerde, om welkers wille sy den Koning voor haar hoogsten Schutsheer te erkennen, verbonden zijn. Het zoude ook ettelijke wijze gedachte Steden weynig beswaarlijker zijn, indien sy van die belasting eener zulken Bezetting vry blijven, welke niet als sterk had moeten ingelaten werden; daar onder dit hare zekerheyt ongekreukt blijft, gelijk ook niet minder hare Privilegien onverstoort, onder de protectie des Konings.

Voor de rest voortreffelijke en hoog-ge-eerde Heeren, sal een yder der saken billijke Scheytsman, soo alle Aanslagen, die zedert op Sijn Koninglijke Majesteyts zijde voorgenomen zijn, en daar tegens de aangevangen Aanslagen van Sijn Keyzerlijke Majesteyt, wel overwogen werden, lichtelijk oordeelen, welk deel de schuld van d'Onrust, die nu in 't Rijk bespeurt werd, toe te meten is, en welk deel tegens de Westphaalse, en in de Maandt November, 1671. ingegane Tractaten gehandelt heeft; van welke saken de waarheyt in de antwoord des Alder-christelijke Konings, mijn genadigste Heer, op het Decreet, soo in den naam van Sijn Keyzerlijke Majesteyt dese loffelijke Vergaderinge is over-gereykt geworden, wijder sal bewesen werden. Gegeven te Regensburg, den 18 September, 1673.

Uwer Hoogwaardigste tot alle dienst bereydtwilligste.

ROBERT de GRAVELL.

Des Alder-christelijkste Konings Gevolmachtigde.

Num. XVIII.

Articulen van den *Turkschen* Keyzer, aan den *Alder-Christelijksten* Koning, tot onderlinge nader Verbinteniſſe, toegestaan.

Behoorende op Pag. 541.

I. De Bisschoppen die aan Vrankrijk hangen, en andere vrye Geestelijke van wat Natie het zy, sullen in de plaatsen blijven die van alle tijden onder ons Gebied gestaan, sonder dat iemand hen daar in sal konnen beletten noch moeyelijk vallen.

II. Sy sullen blijven besitten de plaatse van Pellegrimagie, welke de vrye Geestelijke tegenwoordig hebben, gelijk dat van alle tijden geweest is binnen en buyten Jerusalem, en de Kerk van Caman, daar Bethlehem was, die sy tegenwoordiglijk bewoonen, sonder dat iemand haar kon ontrusten, of moeyelijk vallen, met eenige Schatting; en eenige twistsaken of geschillen voor-komende, indien sy op die plaatsen niet besliſt zijn, sullen aan de Poort zijn gesonden.

III. Niemand sal verhindering konnen brengen aan de Franssen, noch aan de gene die onder haar hooren, van wat Natie sy mogen wesen, in 't gaan naar, of komen van Jerusalem.

IV. De

IV. De Kerken van Galaten, die volkomentlijk beſeten geweeſt zijn van de Jeſuiten en Capucijnen, Franſſe Geeſtelijken, ſullen blijven in haar volle en vrye beſitting; en om dat eenige van de ſelven verbrandt zijn, ſoo ſullen die herſtelt worden in den ſtaat als ſy waren, en aan de Capucijnen gegeven zijn, met wettige toelating, gelijk die van te vooren geweeſt hebben, ſonder eenige verhindering.

V. Inſgelijks ſalmen in geener voegen mogen ontruſten de Geeſtelijke tot Smyrna, Sayd, Alexandrien, en andere Plaatſen waar ſich de Franſſe Natie onthoud., inſonderheyt ſal men haar niet mogen moeyen, noch geldt afeyſchen, onder wat voorgeven het weſen zou.

VI. Wanneer ſy het Euangelie ſullen leſen in de Gaſthuyſen, die tot Galaten zijn, binnen hare palen blijvende, ſal niemand haar mogen moeyelijk vallen.

VII. De Franſſe Kooplieden, die van outs tot nu toe de Douane betaalt hebben, ſoo van inkomen als van uytgaan, voor hare Koopmanſchappen na vijf ten hondert, zijnde van d'oude Vrienden der Hoogſte Poort, hebben om Hare gunſt gebeden, ten eynde by de gelukkige Verdingens, die ſy van nieuws in hare huyſen hebben, noch by-gevoegt worden, alleenig te betalen tegen drie ten hondert, 't geen wy haar toeſtaan, ſonder dat iemandt iets meer mag eyſſchen, noch haar verhindering brengen.

VIII. De Douane betalende, ſullen de Tol-meeſters gehouden zijn, het gangbaar geld aan te nemen, op de wijſe als de Keyſerlijke Schatkamer die aanneemt; ſonder tegenſpreken, noch yets meerder te eyſſchen.

IX. De Portugeſen, Sicilianen, Cataloniers, Meſſineſers, Anconeſers en andere vremde Natien, die geen Ambaſſadeurs, Conſuls, en Reſidenten hebben aan deſe gelukkige Poort, en gewillig ſullen komen, gelijk van outs plag te geſchieden, onder de Vlagge des Franſchen Keyſers, wanneer ſy ſlechs in hare plichten ſullen blijven, en dat van hare zijde niets bedreven word ſtrijdig tegen de Vrede, en het onderling goet verſtand, ſullen de Douane betalen gelijk de Franſſen, ſonder dat iemandt haar ſal mogen verhinderen.

X. Sy ſullen de markt betalen, even gelijk de Engelſche Kooplieden die ſullen betalen, ſonder dat men haar iets meerder mag afvorderen.

XI. Wanneer de Tol-meeſters, om grooter Douane te hebben, de Koopmanſchappen boven hare waarde ſullen willen ſchatten, ſoo ſullen ſy gehouden zijn, daar van te nemen, tot den prijs van hare ſchatting, voor de betaling van hare rechten, in plaats van geld, ſonders dat te mogen weygeren.

XII. De Sijden en Indiaanſche ſtoffen, die eens de Douane ſullen betaalt hebben, ſullen geen nieuwe gerechtigheyt meer betalen.

XIII. De Tol-meeſters ſullen gehouden zijn, quitancie te geven, als ſy de geregtigheden ontfangen, en ſullen daar van geen nieuwe konnen nemen, wanneer men de Koopmanſchappen van het een Pakhuys na 't ander ſal vervoeren.

XIV. De Conſuls, en die onder haar hooren, namentlijk Geeſtelijke,

Kooplieden, en Arbeyders, ſullen mogen Wijn maken in hare huyſen, en dien uitbrengen, na gewoonte, ſoo veel ſy van nooden hebben, voor haar gebruyk, ſonder dat iemand haar ſulks doende mag ontruſten.

XV. Hare Twiſt-ſaken of geſchillen, die boven vier duyſend Aſpers ſullen loopen, ſullen nergens gehoort en betwiſt worden, dan in de Gehoor-kamer, dat is te ſeggen, in den Divan.

XVI. Eenige Moord geſchiedende in de Plaatſen waar de Franſſen woonen, indien men tegens haar niets kan bewijſen door middel van het Recht, ſoo ſal men haar geen ongelijk mogen doen, onder dekmantel of voorgeven van breuk of ſtraffe.

XVII. De Arbeyders die de Franſſen dienen, ſullen de ſelfde voorrechten als ſy genieten.

Num. XIX.

SOMMIER van REEDENEN, door de Heeren *Sweedſche* MEDIATEURS, aan Haar Hoog Mog: de Heeren STAATEN GENERAAL, tot bevordering van d'Algemeene VREEDE, den 12. *Jan*: 1673. vertoont.

Behoorende op Pag: 674.

DEze Keulſche *Vrede-Handel*, ter *Mediatie* van de *Kroon Sweden*, t'eenemaal Vruchteloos afgeloopen, heeft men onnoodig geägt, hier het Papier met ſulken omſtandigen Verhaal, van 29. Articulen groot, te bekleeden. Te meer, om dat het voor den gene, wien de Curieusheyd zoo verre drijft, om 't zelve in al ſijn Omſtande t'onderzoeken, in 't *Ontroerde Nederland*, op Pag: 7. kan gezien werden.

Num. XX.

BRIEF, van den *Koning* van *Sweden*, aan de beyde *Koningen* van *Vrankrijk* en *Engelland*, om een *Stilſtand van Wapenen* t'obtineeren.

Behoorende op Pag. 710.

DEze verzogte *Wapenen Stilſtand* gants geen effect ſorteerende, heeft men ondienſtig geägt, d'Omſtandigheyd dezer Brief, hier in te voegen: te meer, om dat in den *Mercurius* van Anno 1673. op Pag: 119. en in 't *Ontroerde Nederland* op Pag: 584. is te vinden.

Num. XXI.

Num. XXI.

LIGUE de GUARANTIE tusschen de *Kroon Sweden*, en 't Hoff van *Keur-Brandenburg*.

Behoorende op Pag: 744.

DAt een nader Vriendschap en defensif Verbondt tusschen den Koning van Sweden en den Keurvorst van Brandenburg sal zijn.

2. Confirmatie van de Osnabrugse en Munsterse Vrede, mitsgaders de Tractaten tot Stetijn en in der Olijf.

3. Dat indien eenige Landen van een van beyde werden geinvadeert of overlast aangedaan, dat die van de andere sal werden geassisteert.

4. Dat alle de middelen zullen aanwenden, omme de strijdende Partyen te bevreedigen, eerst met aanmaningen, en zoo 't zelve niet en wil helpen, op zoodanige wijzen, als dan zullen goet vinden.

5. Werden uyt-gedrukt, over wat Landen van de Kroon Sweden de Guarantie zoude gaan.

6. Over welke van den Hr. Keurvorst.

7. Van de Landen in 't Keyzerrijk gelegen.

8. Dat als des Konings van Sweden Landen van yemant Vyandlijk aangetast wierden, den Hr. Keurvorst, die na 2 maanden bekentmaking, met 2000 Man te Voet, en 500 te Paarde zoude assisteren.

9. En den Koning van Sweden, wanneer de Keurvostel: Landen zulks gedaan werd, met 2600 te Voet en 800 te Paarde.

10. Zal dit getal van Krijgsvolk vermeerdert werden, zoo de nootwendigheyt meer vereyst.

11. Dat geene troupen t'huys geroepen zullen werden, zoo lang de Krijg noch duurt.

12. Dat die geassisteert werd, d'absolute Commando over de Troupen zal hebben; maar dat de Krijgsraat van beyde de kanten zal werden verkooren.

13. Dat Stukken en Artillery gelevert zullen werden by die, welken in zijn Landt geattacqueert wert, of anders, indien daar buyten geageert werd, zal 't zelve moeten verschaft werden van die daar naast by is.

14. Dat niet ge-examineert zal mogen werden, waarom d'een of d'anders Landen Vyandlijk werden aangetast; maar dat, wanneer het zelve maar blijkt, d'Assistentie voorts ook zal moeten geschieden.

15. Dat die assisteert, echter vry zal staan, door Ambassaden of Missiven, die geene, welke Vyandtschap doet, af te manen van zoodanigen doen.

16. Dat die de troupen tot Assistentie heeft versocht, de selve ook vry geleyde zal moeten verschaffen.

17. Dat de Auxiliare troupen als d'andere zullen werden getracteert.

18. Dat men geene Tractaten met de Vyanden zal aangaan, dan gelijke, en met gemeene kenniſſe.

19. Dat indien aan Poolen eenige aſſiſtentie wert gedaan, 't zelve gezamentlijk zal geſchieden.

20. Dat men, omme dit Verbondt te beter te onderhouden, alomme goede correſpondentie zoude onderhouden; en ſpecialijk de Miniſters tot Regensburg den ander de handt bieden tot al 't geene de Vrede zoude mogen voortzetten.

21. Dat, die Aſſiſtentie doet, geene plaatzen, onder d'een of d'ander pretext, van onkoſten of diergelijke, zal mogen behouden, maar alles moeten reſtituëren.

22. Dat in dit defenſif Tractaat wederzijds ingeſlooten werden, den Roomſche Keyzer, Koningen, Keurvorſten, Princen, Republijken en Staaten, die nu of na dezen Vrienden en Geconfedereerden van een van beyde zullen zijn, en dit Tractaat niet tegen.

23. Dan dat die echter met gemeen toeſtaan zullen werden geſtelt, die met namen uytgedrukt zullen werden.

24. Dat dit Tractaat 10 Jaren zal duuren.

25. En eyndeling, dat de Wiſſeling van de Ratificatien van deze Tractaat binnen 3 Maanden zal moeten gedaan werden.

Num. XXII.

Derde BRIEF van Haar *Hoog Mog*: de Heeren *Staaten Generaal*, aan Sijn *Koninklijke Majeſteyt* van *Groot Brittannie.*

Behoorende op Pag: 775.

SIRE.

GEmerkt hebbende, dat uw Majeſteyt in uwe aanſprake, onlangs aan het Parlament gedaan, (die door ordre van uwe Majeſteyt gedrukt is geweeſt) noch ſchijnt te twijffelen aan de ſinceriteyt van onſe Intentien, en ons beſchuldigt, uw Majeſteyt eenige voorſlagen van Vrede gedaan te hebben, alleenlijk om tijdt te winnen, ſonder voornemen, om daar op te komen tot eenig beſluyt; vinden wy ons ſelve verbonden, aan uwe Majeſteyt noch eens te verhalen de preſentatien, die onſe Plenipotentiariſen te Keulen, gelijk wy vertrouwen, gedaan hebben in onſen Naam, aan die van uwe Majeſteyt, en u te ſenden een project van 't tractaat, 't welk wy bereyt ſijn te teykenen, ſonder eenige verdere conferentien, of langer uit te ſtellen het beſluyten van een Vrede, welke wy altoos ſoo ernſtig hebben begeert.

En om dat uwe Majeſteyt te beter mach verſtaan, hoe verre U E. reden hebt, te vreden te zijn, met de voorſlagen die wy doen, en met wat groote reden wy ons ſelven belooven een gelukkige uytkomſte, bidden wy uwe

uwe Majesteit voor eerst te considereren, dat de vernieuwinge van 't tractaat tot Breda, welke wy aanbieden, is het aldervaste fondament van een bondige en durable vriendtschap, gelyk wy alreets hebben in onsen brief van den 19 December, en dat wy uit de selve considératie daar noch by brengen het tractaat van de Marine, geslooten in den Hage in 't jaar 1668.

Maar bemerkende, dat het 19. artikel van 't geseide tractaat tot Breda, verscheidentlijk geduit is geweest, en dat uw Majesteit, tegens 't geene wy altoos geoordeelt hebben, pretendeert, dat, uit kracht van dit artikel, onse geheele vlooten, soo wel als enkele scheepen, geobligeert sijn hun vlaggen en topseilen te stryken, ontmoetende 't minste schip van oorlog van uwe Majesteit, hebben wy gedacht, dat wy aan uwe Majesteit geen grooter bewijs konnen doen, van het Respect, 't welk wy hebben voor uw Koninklijke persoon, en van onse ernstige begeerte, om op nieuws de eere van uw genegentheid te moogen verkrygen, als door het toestaan aan uwe Majesteit in de Brittannise Zeën, wat gy van ons in dese saak geëyscht hebt, en door het reguleeren van de ceremonien van de Vlagge, volgens het project, 't welk uw Majesteits Plenipotentiarisen selfs aan ons gesonden hebben uit het Franse leger, op sulk een tydt, als onse Republijk gebracht was in de grootste ongelegentheden.

Het tweede artikel, door 't welke wy toestemmen, om, binnen drie maanden na het sluiten van een vrede, Commissarissen te noemen tot het reguleeren van den handel in de Indiën, en andere plaatsen, is insgelyks volgens het bovengenoemde project, 't welk ons uit het Franse leger gesonden was, en conform den voorslag, aan ons gedaan, door de Mediateuren tot Keulen den 19 July laatst, met kennisse van uwe Majesteits Plenipotentiarisen.

Wat Surinam belangt, daar van hebben wy een artikel gemaakt, alleenlijk tot uw Majesteits bysondere satisfactie, zijnde sonder eenige nieuwe verbinteniss en, gelijk wy tot noch toe geweest hebben, en altoos wesen sullen, seer bereit om aan d'Engelse inwoonders tot Surinam, vryheit te geeven, om sich elders te transporteeren, wanneer sy ook sulks begeeren sullen.

Het vierde artikel, hoewel in reciproque termen, geeft genoegsaam en duidelijk te kennen, tot wat een hoogen trap wy begeerig zijn uwe Majesteits affectie te verdienen; aangesien wy uw Majesteit aanbieden de restitutie van een soo considerabel conquest als Nieuw Nederlandt is, sonder hoope van yets daar voor in wisselinge te ontfangen.

En het laatste artikel, by het welke wy confirmeeren de aanbiedinge van den Ambassadeur van den Sereniss ime Koning van Spangien, in gevolge van het tractaat tusschen Spangien en ons, in Augusto laatst geslooten, aan uwe Majesteit, is een klaar bewijs, dat onse begeerte, om den vrede te bevorderen, alle andere considerationen te boven gaat, aangesien wy toegestaan hebben, te geeven soo considerabele sommen geldts, daar wy met recht niet konnen beschuldigt werden, van de minste contraventien tegen de tractaten tusschen uwe Majesteit en ons.

En om uw Majesteit te laten sien, hoe verre wy verseekert zijn van onse onschuldt in desen aansien, soo verklaaren wy tegenwoordig wederom aan uwe Majesteit, gelijk wy reets te vooren gedaan hebben in onse opgemelde

missive, dat wy bereit zijn onder een examinatie te treden voor uwe Majesteit, ontrent alle d'infractien, waarmede wy beschuldigt werden, met solemneele belofte van reparatie te sullen doen van alle het leet en ongelijk, 't welk uw Majesteit en uwe onderdanen, sonder ons weten, mochten geleden hebben, van ons of onse officieren, van het tractaat van Breda af, tot het begin van desen oorlog, aanbiedende verder de guarantie van onse Geallieerden, tot volvoeringe van dese belofte, en toestaande, dat sulks ingelijst worde in het tractaat, om het te authentijker te maaken.

De bovengemelde vyf artikelen bevatten, op de alderklaarste en beste wijse, alles wat uwe Majesteit geëyst heeft in uw antwoort op het memoriaal van den *Marquis del Fresno*, uitgesondert alleen 't geen de vissherye raakt; waar op wy geobligeert sijn uw Majesteit te seggen, dat wy niet gelooven konnen, dat na alle die advancen, welke wy gedaan hebben om uw Majesteit alle mogelijke satisfactie te geven, en na het offereren 't welk wy gedaan hebben van een soo honorabele vrede, en soo voordeelig voor uwe Majesteit en uw Koninkrijken, gy stuiten soud het sluiten der selve uit een consideratie van deese natuur, en ons soude obligeeren toe te staan, 't geen uw Majesteits Voorsaaten gestipuleert hebben in eenig tractaat, dat geslooten is geweest tusschen hen en onse Republique, en waar van uw' Majesteit selve niet het minste gewag gemaakt heeft in het tractaat van 1662. noch in dat van 1667. En aangesien ook dit artikel nooit een deel was van uw Majesteits klachte, dat het niets in sich heeft van relatien tot den oorlog, die uw Majesteit tegens ons verklaart heeft, en ten laatsten, dat wy alleen in dit particuliere begeeren, 't gene onse inwoonderen sonder interruptie eenige eeuwen lang genooten hebben, sonder dat daar uit ooit eenige differentie gereesen is, welke de vriendtschap en goede correspondentie tusschen beide de natien veranderd heeft.

De saake soodanig sijnde, blijft 'er niet overig als het voltrekken van een werk soo verre geavanceert, en of het uw Majesteits begeerte is, dat tot Lordon gedaan werde, of tot Keulen. De heele negotiatie, indien 't uw Majesteit belieft, sal alleen daar in bestaan, dat het project, 't welk wy uwe Majesteit senden, gedresseert wordt in somma van een tractaat, hoopende dat uwe Majesteit niet lyden sal, dat de ruste van uw volk, en het goed van uw Koninkrijk, soude dependeeren aan het particuliere intrest van de Franse kroon, 't welk noch voortgaat geheel en al te sluiten de conferentien tot Keulen, door het weigeren van paspoorten te geven aan de Ministers van den Hertog van Loraine, en hem in te laaten in de negotiatie van vrede, (waar hy uit kracht van de tractaten geslooten tusschen sijn Keiserlyke Majesteit, de Serenissime Koning van Spangien en ons, noodtsaakelijk geadmitteert moet werden) sonder eenig ander oogmerk, als uwe Majesteit dieper en dieper te engageeren in deesen droevigen oorlog, soo ruïneus voor geheel Europa, welkers voortgang van soo quaden gevolg kan sijn. En gelijk de aanbiedingen die wy hier aan uwe Majesteit doen, waarlijk sinceer sijn, soo sijn wy ook bereit, de selve *bona fide*, te voldoen, indien uwe Majesteit gelieven sal een tractaat van vrede met ons te sluiten, sonder dependentie op een anders intrest, 't welk alleen deese negotiatie kan vruchteloos maken.

Ter goeder Trouwe.

Wy

Wy hebben veele dingen hier by te doen, tot Antwoort op de ongefondeerde klachten, die de Heer Zeegelbewaarder tegens ons doet in sijne aanspraake, en op de onrechtvaardige interpretatien, die hy doet over onse conduiten; maar gelijk als wy willig sijn te gelooven, en ons met die hope te flatteeren, dat het geene wy hier uwe Majesteit offereeren, een volkomene satisfactie aan u geeven sal, en een einde maken van onse ongelukkige differenten; soo gelooven wy, dat het beeter is te vergeeten, en voorby te gaan alle animeusheit en scherpigheit, als langer open te houden de wonde, die wy wenschen te geneesen. Ondertusschen in verwachtinge van uwe Majesteits antwoorde, bidden wy Godt, &c. *Hage den* 24 *January* 1674.

Num. XXIII.

VREDENS TRACTAAT tusschen *Engeland*, en *Holland*.

Behoorende op Pag: 780.

NAdemaal niet alleen 't gesucht van byna 't geheele Christenrijk grootelyks heeft verlangt, om den droevigen Oorlog tusschen den Doorluchtigen en Grootmachtigsten Prince en Heere Karolus den Tweede, Koning van Groot Brittannien, Vrankrijk en Yrlandt, Beschermer des Geloofs, &c. En de Ho: Mo: Heeren Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden, onlangs ontstaan, en als noch duurende, te sien uit dewege gelegt, nemaar dat wel voornamentlijk de Doorluchtige Vrouwe Koninginne Regente van Hispanien, ten opsicht van de oude verbinteniſſe en vriendtschap, de welke t'allen tyden tusschen de respective Kroonen van Groot Brittannien en Hispanien heeft geweest, hare vlyt en sorgvuldigheit daar heenen heeft laten gaan, ten einde alle misverstanden tusschen het ryk van Groot Brittannien en de Provintien der Vereenigde Nederlanden gantschelijk wech genomen sijnde, en komende op te houden, de vrede des te spoediger mocht werden herstelt: dewyl ook de voorgemelde Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden, den meergedachten Doorluchtigen Heer Koning van Groot Brittannien, soo door haar brieven als anderſins tot meermalen toe hebben getracht te beweegen, om het oor en 't herte tot de gemelde aanbiedinge van Vreede te willen neigen: en op dat de handelinge van vrede des te lichter en gelukkiger tot een gewenst einde mocht werden gebracht, hebben haar Ho: Mo: aan sijn Excellentie den Heer Peter Fernandez de Jouar en Velasco, Marquis de Fresno, geheimen Kamerheer van sijn' Katholyke Majesteit, en Ambassadeur Extraordinaris van den Doorluchtigen en Grootmachtigen Prince, Heer Karel den Tweeden, Koning van Hispanien, &c. aan 't Hof van den selven Doorluchtigen Heer Koning van Groot Brittannien, &c. volkomen macht gegeven, om uit haren name en van harent weegen met den opgemelden Doorluchtigen Heer Koning van Groot Brittannien van Vreede te handelen, en de selve te sluiten. Soo heeft de meerhoogstgemelde Heer Koning van Groot Bri-

Punten van de vrede, tusschen Engelandt en den Staat geslooten.

Brittannien, hebbende deese Oorlog uyt geen andere insichten eerstelijk aangevangen, als om daar door een vaste en onverbreekelijke Vreede te stichten, de gemelde interpositie van de Doorluchtige Vrouw Koninginne Regente van Hispanien soo hoog geacht, dat de selve het versoek en begeerte van de opgemelde Staaten Generaal in desen deele geerne heeft willen te gemoet geven, mitsgaders tot het aanvangen en voltrekken der Vredens-Tractaten tusschen sijn' Majesteyt en de gemelde Staaten Generaal, als sijne Commissarisen, Gedeputeerden en Procurateurs met des selfs volle macht ten dien einde zijnde voorsien, genomineert en geconstitueert zijnen lieven, getrouwen en geheimen Raadt Heneagium Baron Finch van Daventry, Groot Zegelbewaarder van Engelandt; sijne lieve getrouwe Bloedtverwanten en geheime Raden, Thomas Viscomte Latimet, Grooten Thesaurier van Engelandt, Jakob, Hertog van Monmouth, Kapiteyn over een Compagnie te peerde van de Lijf-guarde van sijn' Koninklijke Majesteit; Jakob, Hertog van Ormont, sijn' Majesteyts Hofmarschalk; Henrik, Grave van Arlington, een der eerste Secretarisen van sijn' Majesteyt, en sijn lieven, getrouwen, geheimen Raad Henrik Conventry, Schiltknaap, de tweede der eerste Secretarisen: alle welke Commissarisen en Gedeputeerden, en de opgemelde Heer Marquis de Fresno, hebbende gelijke volmacht en procuratie van de opgemelde Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden, na dat de selve tot de handelinge waren by een gekomen, met malkanderen zijn besproken en eindelijk onderlinge verdragen, en eenpariglijk veraccordeert over de punten en artikelen, hierna volgende, te weten:

1. Voor eerst is beslooten en verdragen, dat van desen dag af sal wesen een oprechte, vaste en onverbreekelijke vreede, vereeniginge en vriendtschap tusschen den Doorluchtigen en Grootmachtigen Heere Konink van Groot Brittannien, en de Ho: Mo: Heeren Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden, als mede tusschen der selver respective Onderdanen, soo binnen al buiten Europa, in alle Landen, Heerschappyen en plaatsen van wederzijds gebied.

2. En, op dat dese oprechte vereeniging tusschen den opgemelden Doorluchtigsten Heer Konink van Groot Brittannien, en de gemelde Heeren Staaten Generaal, des te eerder haar volkomen effect geniete; soo is by de selve verdragen en beslooten, dat immediatelijk na de publicatie van dit Tractaat van vreede, aanstonds sullen komen op te houden, en verbonden sijn alle acten van hostiliteit ten wederzijden: ende sullen geene acten, commissien of instructien heimelijk nochte openbaarlijk, directelijk of indirectelijk by een van beiden werden gegeven, toegestaan, of in eeniger maniere geleden, om te vernielen, beschadigen, aan te tasten, te bevechten, of te spolieeren des anders goederen, landen, of de ingesetenen van dien; maar ter contrarie sullen d'ingesetenen van beide de Natien werden gelast, en hun aanbevoolen, dat de selve haar allenthalven vreedsaam en minnelijk onderling sullen hebben te bejegenen en te gedragen.

3. Edoch, de afgelegentheyt en distantie der plaatsen veelerleye zijn, in diervoegen, dat daaromme de ordres en beveelen van de respective Heeren

ren en Meesters aan alle hare onderdanen op een en de selve tijdt niet konnen ter bestemder plaatse over komen ; soo is goed gevonden , ten aansien van de vyandschap of 't geweldt, 't welk van d'een of van d'ander kant mochte komen te werden ondernomen , dese navolgende termijnen en limiten te stellen : namentlijk , dat na 't verloop van 12 naastvolgende dagen van de verkonding deses , geene hostiliteit sal werden ondersstaan in het district van het Westen van 't Brittannische Kanaal , in 't gemeen genoemd the Soundings, tot aan 't andere district of gewest , genaamd Nas, of ter Neus in Noorwegen ; nochte ook niet na 't eynde van ses weeken van het gewest the Soundings, tot aan de strandt Tanger ; noch na 10. weeken in de Middelandtsche Zee , of elders tusschen de stadt Tanger en de Linie; noch na 8 Maanden in eenig gedeelte des weerelts. En hoedanige actien van hostiliteit, na 't verloop van de voorsz. tijdt uyt krachte der voorgaande commissien , brieven van Represalien , of diergelijke pretexten souden mogen werden gecommitteert , sullen de selve hostiliteiten gehouden werden voor onwettig, en de daaders gedwongen tot vergoeding en satisfactie der schaade , ook naar behooren gestraft worden , als verbreekers van de publijke Rust.

4. De voorgemelde Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden , na behooren aan hare zijde erkennende het recht van den opgemelden Doorluchtigen Heer Konink van Groot Brittannien, op dat aan des selfs vlagge, in de Zeen hier na te benemen, eerbiedigheid werde beweesen; sullen verklaren en toestaan , gelijk sy mits desen zijn verklarende en toestaande , dat alle de scheepen of vaartuigen , toebehoorende de gemelde Vereenigde Provintien, 't zy scheepen van oorlog of andere, 't zy bysonderlijk of in Esquadres verdeelt, in eenige zeën van de Kaap Finis Terræ genaamt, tot aan 't midden van 't punt, geseyd 't Staaten Landt, in Noorwegen , alle de Scheepen en Vaartuigen , soo veele den Doorluchtigen Heere Koning van Groot Brittannien zoude mogen aangaan , ontmoetende, 't zy de selve zijn alleen of in meerder getal, soo wanneer de selve voeren hooggedachte sijn Majesteits wimpel of het zeil , geseid jak , dat in sulken geval de Scheepen of Vaartuygen der opgemelde Vereenigde Nederlanden , hare top-wimpel van de groote Mast nemen , en het top-zeil sullen laten vallen , in dier voegen en met gelijke eerteiken , als ooit ter eeniger tijdt in eenige plaatsen hier bevoorens jegens eenige Scheepen van sijn' Majesteyt van Groot Brittannien , of van des selfs voorsaten ten reguarde van eenige Scheepen van de Staaten Generaal , of van der selver voorsaten soude mogen zijn gebruikelijk geweest.

5. Nademaal de Colonie , gezeid Surinam , en d'Articulen ten aansien van des selfs overgaan in den Jare 1667. tusschen Wilhelm Biam , doemaals Gouverneur van de selve Colonie , voor den Doorluchtigen Heer Koning van Groot Brittannien ter eener , en Abraham Quirijnsz. van wegen d'op-gemelde Heeren Staaten Generaal ter andere zijde , geslooten , veel occasien van disputen en oneenigheden hebben veroorsaakt , omtrent het nakomen der selver ; mitsgaders niet weinig hebben gecontribueert tot de quade intelligentie , tusschen sijn' Majesteyt van Groot Brittannien en d'opgemelde Staaten onlangs ontstaan ; op dat voor het toekomende alle

oorſake van misverſtanden t'eenemaal moge werden wechgenomen : Soo ſtaan de opgemelde Staaten Generaal by deſen toe, en zijn verdragen met den boven-gemelde Doorluchtigen Heer Koning van Groot Brittannien ; dat de voorſz. Artikelen niet alleen volkomentlijk nagekomen ſullen werden ſonder tergiverſatie of æquivocatie, nemaar ook dat ſijn' Majeſteyt van Groot Brittannien ſal vermoogen een of meer perſoonen derwaards te zenden , dewelke den toeſtandt van ſijn onderdanen , aldaar noch gebleven zijnde , ſal of ſullen mogen onderſoeken , en met de ſelve over den tijdt van haar vertrek ſich verdragen : dat ook ſijn' Majeſteyt ſal vermogen , een , twee of drie Scheepen op eenmaal derwaards te zenden ; die des ſelfs onderdanen , met en benevens haar ſaken , goederen en knechten ſullen innemen, en daar van daan vervoeren : dat mede de Gouverneur van wegen de Staaten Generaal , te dier tijdt aldaar zijnde , geene wet ſal vermogen te ſtellen of ondernemen , waar door de koop of verkoopinge van Landen , betalinge van ſchulden , mitſgaders vermangelinge van goederen , ten aanzien van d'Engelſe Natie op een ander maniere werden gepleegt, als ten reguarde van alle andere inwoonders der ſelve Colonie voor deſen is gebruykelijk geweeſt , of als dan gebruykelijk zoude moogen zijn ; maar dat gemelde Engelſen , ſoo lang der ſelver verblijf aldaar zal wezen , de ſelve Rechten en Privilegien nevens andere zullen genieten , om actien te mogen intenteren wegens haar uytſtaande ſchulden, ook omme te betalen 't geene ſy luyden ſchuldig zouden mogen zijn , mitſgaders om accoorden , ſtipulatien en contracten in te gaan , op den ſelven voet, en ſoo als alle inwoonders gewoon zijn te genieten ; dat meede ſoo wanneer ſijn' Majeſteyt van Groot Brittannien authentique , en na 't vereyſch der ſaken ernſtige brieven van de Staaten Generaal , aan den Gouverneur van de ſelve Colonie zoude mogen afvorderen , ſoo ten aanſien om de gemelde Engelſen van daar te doen vertrekken, als om de Scheepen (gelijk hier vooren is gemeldt) derwaarts ſtaande te werden gezonden , aldaar vryen toegang te geven : ſoo zullen d'opgemelde Staaten Generaal , binnen den tijdt van 15 dagen naar 't ſelve verſoek, aan ſodanigen perſoon als by ſijn' Majeſteyt van Groot Brittannien , ten dien eynde gedeputeert mochte werden , genoegſame en behoorlijke brieven en inſtructien aan den Gouverneur van die Colonie geven , in diervoegen , dat hy de ſelve Scheepen niet alleen vryelijk ſal hebben te laten inkomen , maar ook in de ſelve te laten overgaan , ſoodanige ſijner Majeſteyts onderdanen , die ſich genegen zouden mogen betoonen, om van daar te vertrekken met haare Goederen en Dienſtbooden , en de ſelve na ſoodanigen plaatſe daar van daan te vervoeren , als ſijne Majeſteyt zal koomen te ordonneeren.

6. Is beſlooten en verdragen , dat alle Landen , Eylanden , Steeden, Havenen, Kaſteelen en Fortreſſen, welke door de eene partye van de andere zijn , of zullen werden genomen , gedurende den tijdt in de welke deſe jongſt ongelukkige Oorlog is ontſtaan , 't zy de ſelve buyten Europa of elders , en ſulks voor de expiratien van de termijnen , hier vooren gedeſigneert, rakende 't wederzijds ophouden van hoſtiliteyten zouden mogen genomen zijn , aan den eerſten Heer en Proprietaris ſullen worden ge-

gereſtitueert, in den ſelve toeſtandt, ſoo als die geweeſt zullen zijn, te dier tijdt als deeſe vreede wierde gepubliceert: na welke tijdt geene expilatie, uytplunderinge of wegvoeringe der ingeſetenen, geen demolitie der Forten, noch vervoeringe van geſchut, buſpoeder, of eenig gereetſchap van Oorlog, geoorloft ſal zijn, 't welk tot eenige der Kaſteelen of Fortreſſen behoorde ter dier tijdt, als de ſelve zouden mogen zijn vermeeſtert of ingenoomen.

7. Dat het Tractaat tot Breda geſlooten, in den Jare 1667, gelijk mede alle de andere voorige Tractaten door dit tegenwoordig Tractaat geconfirmeert zijnde, zullen mits deeſen werden gerenoveert en blijven in volkomen kracht en vigeur, voor ſoo veel de ſelve het tegenwoordige Tractaat niet contradiceeren, noch tegen gaan.

8. Dat het Tractaat van Marine, binnen 't Gravenhage in den Jare 1668. tuſſchen partyen wederzijdts geſlooten, zal werden gecontinueert voor den tijdt van 9 Maanden na de publicatie van dit tegenwoordig Tractaat, by aldien door 't volgende Tractaat daar in niet anders zal werden voorſien; maar ondertuſſchen zullen de conſideratien tot een nieuw Tractaat des aangaande aan de ſelve Commiſſariſen werden geſteldt, aan welke 't reglement der commercien in de Ooſt-indiës en 't naaſtvolgende artikel aangeroert, ſal werden gedefereert: Edoch, by aldien gemelde Commiſſariſen binnen den tijd van 3. Maanden, na den aanvang harer vergaderinge, tot het opſtellen van 't gemelde nieuwe Tractaat van Marine, na wenſch niet konden over een koomen: ſoo ſal die ſaken gebragt werden ter arbitragie en ter diſpoſitie van de Doorluchtige Vrouw Koninginne Regente van Hiſpanjen, in dier voegen, dat het reglement omtrent de Ooſtindiſche commercie, volkomen ſal verblijven aan de arbitragie van hare Majeſteyt, gelijk in 't gemelde hier naaſtvolgende artikel neder werd vermeldt.

9. Dewijl aan de vryheyt van de onderlinge ongetroubleerde koophandel en Scheepvaart, het welvaren van beyde de Natien, ſoo ten reguarde van neeringe en van rijkdommen, als van vreede grootelijks is verknocht; ſoo behoort mede wederzijdts niet meerder ter herten te werden genomen, als het opſtellen van een rechtmatig en billijk reglement van commercie, en dat voornamentlijk rakende de Ooſtindiës; Edoch overmits dit is een ſaak van ſeer grooten gewichte, en datter geen kleyne tijdt ſal vereiſcht werden tot het beramen van beſtendige en durabele artikelen, tot vergenoegen en ſecuriteyt van wederzijts onderdanen; vermits ondertuſſchen de afgematterde en byna te ondergebrachte toeſtandt van 't meerendeel der Landen van Europa, niet minder als de twee partyen in deſen Oorlog geimpliceert, trachtende is na 't ſpoedig voltrekken van 't ſelve Tractaat: ſoo heeft het den opgemelden Doorluchtigen Heer Koning van Groot Brittannien belieft, het verzoek en verlangen der gemelde Staaten Generaal te gemoet te komen, ſulks dat des ſelfs conſideratie aan een gelijke getal van Commiſſariſſen, wederzijdts te nomineeren, ſal werden gebracht, beloovende de ſelve Staaten Generaal, dat de geene, de welke by haar ſtaan te nomineeren, na London zullen werden gezonden, om aldaar te tracteeren

met die geene die ſijn' Majeſteyt van Groot Brittannien van gelijken aan ſijner zijde daar toe ſal deputeeren, en ſulks binnen den tijdt van drie Maanden na de publicatie van dit Tractaat : 't Getal van de Commiſſariſen van de een en d'ander zijde daar toe te nomineeren, zal beſtaan in ſes perſoonen, doch ſoo wanneer na 't verloop van drie Maanden na haare by-een-komſte tot het byderhandt nemen der conferentien, de ſaake ſoodanigen gelukkigen uytſlag niet mochte komen te erlangen, dat het gemelde Tractaat door haar luyden wierde voltrokken : ſoo zullen de poincten in queſtie zijnde, werden gebracht en gelaten ter arbitragie van de Doorluchtige Vrouwe Koninginne Regente van Hiſpanjen, de welke elf Commiſſariſen daar toe zal aanſtellen, en 't geen 't grootſte gedeelte van dien daar in zal beraamen, ter ſaake van de differenten, bevoorens niet afgedaan noch bygeleyt, zal ſulks beyde Partyen verbinden en verplichten tot het aannemen van dien : voorbehoudens nochtans, dat ſy Commiſſariſen haar ſentiment en verklaring komen te uytten binnen den tijdt van 6 Maanden, van dien dag af, dat ſy voor de eerſtemaal zullen zijn vergadert geweeſt, 't welk meede alſoo zal werden gehouden binnen den tijdt van drie Maanden, na dat de Doorluchtige Vrouwe Koninginne van Spangien, de voorſz. arbitragie zal hebben aangenoomen.

10. De hooggemelde Doorluchtige Vrouw Koninginne Regente van Hiſpanjen, ſijn' Majeſteyt van Groot Brittannien hebbende verſeekert, dat de voorgemelde Staaten Generaal, na dat de Vreede zal weeſen geſlooten, aan ſijn' Majeſteyt van Groot Brittannien ſullen betalen 800000 Rijxsdaalders ; ſoo belooven en verbinden haar de ſelve Staaten Generaal de gemelde ſomme van 800000 Rijxsdaalders te zullen voldoen op de volgende maniere, te weten, het vierde gedeelte van dien aanſtonds na dat de ratificatie van dit Tractaat onderling zal zijn uytgewiſſelt: Edoch het reſteerende binnen den tijdt van drie Jaren daar naaſt aanvolgende, en ſulks by gelijke portien des Jaars.

11. Dat hoogſtgedachte Doorluchtige Heer Koning van Groot Brittannien en de opgemelde Ho: Mo: Heeren Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden, alle de punten, en yder der ſelver in 't byſonder, in dit tegenwoordig Tractaat bedongen en beveſtigt, ſinceerlijk en ter goeder trouwen ſullen nakomen, mitsgaders wederzijds door haar reſpective onderdanen en ingeſetenen doen nakomen, ſonder daar tegen directelijk of indirectelijk yets te onderneemen, noch te gedoogen, dat door gemelde hare onderdanen en ingeſetenen daar tegens yets werde ondernoomen : ook alle de punten, en yder der ſelver, hier vooren verdragen, door opene brieven, met hare handen ondergeſchreven, en met hare groote zegelen wederzijds gezegelt, als meede op de bequaamſte en krachtigſte wijze ingeſtelt, ratificeeren en beveſtigen. En zullen de ſelve wederzijds binnen den tijdt van vier Weeken na dato deſes, (of wel eerder is het doenlijk) reëlijk en effectivelijk overleveren of doen overleveren, alles ter goeder trouwe.

12. Eyndelijk, ſoo wanneer de gemelde Ratificatien onderling vertoont, en ten wederzijden behoorlijk zullen zijn uytgewiſſelt, zal aanſtonds

ſtondts de gemelde Vrede binnen 's Gravenhage werden gepubliceert, en ſulks binnen den tijdt van 24 uuren naa dat het overleveren en 't verwiſſelen der Ratificatien aldaar ter plaatſe ſal zijn geſchiedt.

Gedaan tot Weſtmunſter den 19. February in den jare 1674.

Was geteekent en gezegelt,

(L. S.) *H. Finch, C. S.*
(L. S.) *Latimer.*
(L. S.) *Ormont.*
(L. S.) *Arlington.*
(L. S.) *H. Coventry.*

El Marquis de Freſno.
(*L. S.*)

Num. XXIV.

VERKLAARING van Sijn *Alder-Chriſtelijkſte Majeſteyt* van *Vrankrijk*, waarom Hy den *Vrede-handeling* af-breekt, en ſijn Gezandten te Huys roept.

Behoorende op Pag. 796.

De Franſen krygen laſt, om te vertrekken.

HOewel het attentaat of d'aantaſting, gedaan aan de perſoon van den Prince Willem van Furſtenberg, Plenipotentiaris van den Keurvorſt van Keulen, in de plaats ſelf van de vredehandeling, uitgevoert is door Officieren en Soldaten van 't Regiment van den Marquis de Grana, ſoo wilde nochtans de Koning in 't eerſt den Keiſer niet aanſien, als de ſtichter van ſoodanig een hatelijken aanſlag. Sijne Majeſteit, die by ſich ſelf gevoelt, dat niets ſoo onverbrekelijk aan alle Koningen moet ſijn als 't nakomen van hun Woordt, geloofde, dat hy den Keiſer te veel ſoude verongelijken, indien hy gedacht hadde, dat die door deſen aanſlag ſou verbroken hebben de belofte, aan geheel Europa ſoo wel als aan 't geheele Keyſerrijk, in de Vergadering te Regensburg, gegeeven, voor de ſekerheit en neutraliteit van een Stadt, van welke de Chriſtenheit hare ruſt verwachtte. Ten deſen aanſien nam ſijne Majeſteit uitſtel in 't misnoegen dat hy had konnen toonen over de daad, op dat hy den Keiſer tijdt wilde geven, om bekent te maken, dat het ſonder ſijne ordre was geſchiedt, en dat het hem aangenaam mochte weſen, dat hy, door de ſtraffe van de genen die dat werk uitgevoert hadden, mochte uitwiſſchen de ſmette die ſy aan ſijne reputatie hadden gedaan. Ook was het om de volgende reden, dat de Keiſer tijdt ſoude hebben, om te betuigen, dat ſijn voornemen niet was, door deſe daadt de vredehandeling af te breken; derhalven vondt de Koning goedt, ſijne Ambaſſadeurs niet van Keulen te laten vertrekken, hoewel dat de Neutraliteit van deſe Stadt, die nu daar door gequetſt was, hem wettige oorſaak gaf, om voor hen te vreeſen. Dat ſijne Majeſteit reden had om voor haar beducht te zijn, is in 't vervolg niet dan al te waar bevonden. De ſelve ſekerheit, die verbroken was in de perſoon van een Staatsdienaar eens Vorſten, geallieert en Bontgenoot van ſijne Majeſteit, heeft het geweeſt

ten aanſien van ſijne Ambaſſadeurs of Geſanten; hunne livreyen en haare trein ſijn ook te Keulen, door de ſelfde troupen van den Keiſer aangehouden; het geldt van ſijne Majeſteit op een van hare wagens geladen, is aangetaſt door ordre van een Commandant van de Granes Regiment, in een Stadt waarin de vryheidt aan een yder gemeen is om yets uit te voeren; een Kourier of Poſt-boode aân haar geſonden van den Graaf van Chamilly, is aangehouden en berooft. Eindelijk Keulen, geſchikt en verordent tot de gemeene zekerheit, is geworden, door een vreemde verandering, een bloedig Tooneel, waar op de Troupen, daar gelegt om de neutraliteit te bewaren, na den eedt daar toe aan den Magiſtraat gedaan, ongeſtraft te werk ſtellen de geweldtdaden die de gierigheit en de wraak hun inblaſen. Sijne Majeſteit heeft ſich, ſoo veel hy kon, gewacht van eenige deſer actien aan de beveelen van den Keiſer toe te ſchryven, en trachtte, door 't belang dat hy noch in ſijn glorie neemt, ſich ſelven t'overreden, datſe tegen ſijne meininge ſijn ondernomen. Maar nu dat ſijne antwoordt, gegeven aan d'Afgeſant des Konings van Sweden te Weenen, niet dan al te veel bekent maakt, dat het wegvoeren van Prins Willem is een uitwerking van 't Keiſerlijk bevel, ſoo kan ſijne Majeſteit niet langer twijffelen, dat het gene tegens ſijn Ambaſſadeurs is onderſtaan, niets anders is dan een gevolg van de ſelve beveelen. Hy is verplicht aan ſich ſelve, en aan de ſekerheit van de Ambaſſadeurs, hen niet langer bloot te ſtellen voor diergelijke daden, die ſonder twyffel het misnoegen van geheel Europa ſullen ontſteeken. Dit beweegt ſijne Majeſteit om hun t'ordonneeren aan de Ambaſſadeurs van Sweden, die Mediateurs ſijn van den Koning hunnen Meeſter, gedurende deſe vergaderinge door ſijne ſorge t'ſamen geroepen, bekent te maken 't beſluit dat hy genomen heeft om hen weder t'huis te roepen. Sy ſijn getuigen geweeſt van de genegentheit die ſijne Majeſteit heeft toegebracht, om de vredehandel voorſpoedig te maken: ſy ſijn 't ook geweeſt van de geweldige middelen die de Keiſer heeft gebruikt, om den voortgang daar van te verhinderen: ſy ſullen 't ook weſen van de gerechtige redenen die ſijne Majeſteit verplichten, om door de wapenen wrake te nemen van de verachting, gedaan aan het gene het heiligſte is in het recht der volkeren, en ſijne vyanden door den oorlog te dwingen tot een vrede, die ſy door ſoodanige wegen trachten te verwyderen. Indien 't geheele Keiſerrijk acht neemt op dit beleit van den Keiſer, ſoo ſal het lichtelijk gewaar werden, dat het gedachten verbergt ſeer nadeelig voor ſijne vryheit. Niets kan beter 't onrecht en de grootheit van een voorneemen ontdekken, dan de hatelijke middelen die men gebruikt om het te doen gelukken. Indien de Keiſer had een ander belang, dan te beletten dat de vergadering te Keulen den Vrede ſoude voortbrengen, ſoo ſoude hy geen toevlucht genomen hebben tot een daadt, die de heiligſte banden van de menſchelijke maatſchappy verbreekt: hy had de neutraliteit niet overtreden van de plaats der vergadering in de perſoonen der Ambaſſadeurs, of Geſanten van Vrankrijk, en niet geleden, dat ſijne Officiers in een vrye Stadt de handen durfden ſlaan aan 't gelt dat ſijne Majeſteit toebehoort. Hy ſou op een edeler wijſe te werk gaan in den oorlog, die hy aan ſijne Majeſteit heeft verklaart, indien hy minder gevreeſt had die te ſien eindigen. Soo lang d'onderhandelingen duurden, en hoe meer de Mediateurs

arbei-

arbeiden, om de geïntereſſeerde partyen naader te brengen, ſoo ſag ſich de Keiſer in te meerder gevaar, om door de vrede ontwapent te werden. Hy ſou de macht verlooren hebben, die hy ſedert het voorleden jaar aangenomen heeft, om ſonder onderſcheit quartieren te nemen, of volk te zenden in de landen der Ryksvorſten, en ſijne troupen op hunne koſten te verſterken; op ydele voorwendingen, de tractaten van Weſtphalen opentlijk te overtreden, en weer op te rechten; een vermogen dat t'anderen tijden ſoo verſchrikkelijk voor de Duitſe vryheidt is geweeſt, welke niet dan door lange en bloedige oorlogen in hare wettige bepalingen is herſtelt. Eindelijk hy vreeſde voor 't gevolg van d'onderhandeling te Keulen, wanneer het einde van een vreemt geſchil voor 't Rijk had belet, het voornemen, dat hy tegen 't Rijk ſelf heeft genomen. De Koning twijffelt niet, of niet alleen de Koning van Sweeden, die ſich ſoo merkelijk vindt ingewikkelt in het niet volbrengen der woorden, die by hem als Mediateur beruſten; maar ook alle Princen, die begeerte tot vrede hebben, ſullen alleen op den Keiſer ſchuiven het afbreken van een vergadering, die bequaam was, om die weldaat de Chriſtenheit te beſorgen. 't Geheele Duitſche Ryk kan gedenken, dat de Ruſt haar overlang waar gegeven geweeſt, indien de Keiſer de ſelve genegentheit had getoont tot d'onderhouding van de tractaten in Weſtphalen, als ſijne Majeſteit, en indien hy had willen belooven, geen hulpe te geven aan de vyanden van Vrankryk, gelijk ſijne Majeſteit ſich verbondt ſijn krygsvolk uit Duitslandt te laten trekken, ſoo haaſt hy deſe verſekering had bekomen. Sijne Majeſteit behoudt altijdt het ſelve gevoelen. De rechtvaardigheit die hem tot den oorlog heeft bewogen, vermindert niets van ſijne eerſte genegentheit tot de ruſt van 't Ryk; en met wat voorſpoedt dat Godt, gelijk hy hoopt, ſijne wapenen gelieve te zegenen, ſoo ſal hy die niet gelukkiger oordeelen, als wanneer die ſijne vyanden ſullen dwingen tot de Vrede.

Gedaan te Verſailles, den 27 Maart 1674.

Geteekent Louis.

En noch lager, Arnauld.

Num. XXV.

DEDUCTIE van Haar *Hoog Mog:* de Heeren *Staaten Generaal*, tot Verklaaring van haar Onſchuld, in het Vruchteloos afbreeken van den *Vrede-Handel* tot *Keulen.*

Behoorende op Pag. 797.

Geſchrift van de Hollandtſche Geſanten aan de Bemiddelaars.

OP 't bericht, 't geen wy aan de Heeren Staaten Generaal der Vereenigde Provintien, onſe Meeſters, gegeven hebben van de verklaringe, die uw Excellentien ons gedaan hebben, aangaande de beveelen, die de

de Heeren Franſe Geſanten hadden ontfangen, om te vertrekken van deſe vergaderinge, op de voorwendingen, gelijk 't geſchrift inhoudt, 't geen uw Excellentien belieft heeft ons mede te deelen, hebben ſy ons uitdrukkelijk bevoolen, om ten eerſten met de Heeren Staatsbedienaars van onſe Bondtgenooten te beraatſlagen over ſoo een gewichtige ſtoffe, en vervolgens aan uwe Excellentien onſe gemeene gevoelens te laten weten. Invoegen wy ons verbonden vinden, door uitdrukkelijk bevel van onſe Meeſters, en de gemeene meeningen onſer Bondtgenooten, haar te ſeggen, dat wy boven maten overvallen zijn geweeſt van ſoo een verhaaſt beſluit, ſoo weinig gegrondveſt, en ſoo tegens de verwachtinge van geheel Europa, en nut der Chriſtenheit, en noch daarom te meer, om dat de Heeren Staaten, onſe Meeſters, rechtelijk of onrechtelijk geenig deel hebben gehad in 't werk van Prins Willem van Furſtenberg, en dat ſy, noch 't gemeen tot noch toe onderricht kunnen werden van alle de redenen, die ſijn' Keiſerlijke Majeſteit heeft gehad, om ſich van deſen Prins te verſeekeren. Maar dat in 't beſonder latende, gelijk ook de andere redenen, die 't geſchrift inhoudt, als ſaaken die ons geenſints raken, en welke wy niet twyffelen, of ſullen van ſijn' Keiſerlijke Majeſteit wel krachtig beantwoordt werden, konnen wy niet begrijpen, of Vrankrijk heeft weinig reden, om uit ſijn eigen en eenige beweging een Vergadering te breeken, die niet opgerecht is, als door gemeene toeſtemming van alle de geene die 't raakt, ſoo van haar als onſe ſijde: en dewijl ſy in de geſchriften, dieſe in 't openbaar hier toe hebben uitgegeven, de ontroeringe van deſen Prins voor een gemeene ſaak aan de geheele vergaderinge willen doen doorgaan, ſoo is het niet rechtvaardig, dat ſy haar ſelfs ſcheitsluiden maken, om hier door gelegentheit te nemen van die te breken, niet tegenſtaande de naarſtigheden, die uwe Excellentien hebben gedaan, om hun hier van af te trekken; en ſelfs tegens 't gevoelen en de gedurige gebeden van haar eigen Bondtgenooten, byſonderlijk van ſijn' Keurvorſtelijke Doorluchtigheit van Keulen, hoewel die meerder voorwendingen had als Vrankrijk, om ſich in de ſaak van deſen Prins te wikkelen. Wy hebben ook geſien, dat, wat poogingen ſy ook gedaan hebben, om te beletten of op te houden de bekrachtiging en uitvoering van ons Verdrag met de Kroon van Engelandt, ſijn' Majeſteit niet geoordeelt heeft, dat het rechtvaardig of overeenkomende was, om over een byſonder belang een ſoo gewichtige handelinge voor 't gemeene Beſt, op te houden; en de Heer Biſſchop van Munſter heeft hierom niet nagelaten ſijn Vrede-verdrag met ons te vervolgen en te ſluiten, en eindelijk heeft de Doorluchtige Koning van Sweden niet geoordeelt, dat hy om dit nieuw toeval van ſijn bemiddelinge moſt afſtaan; hy heeft ſelfs aan uwe Excellentien naderhandt bevolen, hierom niet van de plaats der handelinge te vertrekken. Sulks dat Vrankrijk niet alleen in de geheele vergaderinge, in 't gemeen overwogen, maar ſelfs in 't byſonder, buiten ſijn eigen Bondtgenooten, ſich alleen in ſijn gevoelen bevint; en dat het ook alleen door hem is, om een beſtaan, dat hem niet als onrechtelijk kan raken, dat deſe handelinge is verbrooken. Wy gelooven niet, dat uw Excellentien of eenige perſoonen van goedt gevoelen, ooit voor goedt kunnen houden, dat ſy, om haar vermogentheit

mogentheit alleen, op ſoo ſwakke redenen den loop van een handeling hebben belet, aan de welke de gemeene Ruſt hangt, en datſe daar door onnut maaken al de ſorgen en moeiten, die uw Excellentien na ſoo veel tijdts hebben aangewent, tot een gelukkige uitgang van de Vrede. Maar indien uw' Excellentien de moeite nemen, om op al 't voorgevallene te letten, ſullen ſy lichtelijk oordeelen; door al 't beleit, 't geen Vrankrijk heeft gehouden, dat ſy nooit waare gedachten tot een algemeene Vrede hebben gehad, en datſe alle mogelijke middelen geſocht hebben, om te vermijden van tot een oprecht en vaſt verdrag te komen, en de belangens onſer Bondtgenooten van d'onſe te verdeelen; datſe gedurig verweſen hebben de voleyndinge der gewichtigſte ſtoffen aan beſondere verdragen of oordeelen der Scheyts-luyden, en dat voor 't geen dat in 't beſonder haar Hoog Mog; raakt, hare eyſchen gedurig ſoodanig zijn geweeſt, datſe de geheele omkeering van haar Staat na ſich ſleepten. Wy hebben wel bemerkt, en wy willen hoopen, dat de geheele werelt 't ſelve ſal gedaan hebben, dat ſy ſedert veel maanden geen andere voornemens gehadt hebben, als deſe vergaderinge te breken. Maar gelijk het hun niet dienſtig dacht, de eerſte vinders hier van te weſen, hebben ſy al haar krachten gebruikt, om ons te noodtſaken die eerſt te breken, en door dees middel op ons den openbaren haat te werpen. 't Is in dit voornemen, datſe door alle middelen getracht hebben onſe en onſer Bondtgegooten lijdtſaamheit te vermoeyen, ſoo door hare onmatige eyſchen, als ongewoone middelen, dieſe voorgeſtelt hebben; en voornamelijk door de lankheden, dieſe bygebracht hebben, om ons een antwoort te geven op de verſcheide aanhoudingen, die uwe Excellentien haar van onſe ſijde gedaan hebben, rakende de noodige Vrygeley-brieven voor de Geſanten van ſijn' Hoogheit van Lottharingen, alhoewel ſy wel willen door onſe dikwils erhaalde verklaringen, dat wy en onſe Bondtgenooten met eer, gewiſſe ſekerheit, en eenig fatſoen niet verder in deſe ſtoffe konden voort treden, ſonder dat wy van te vooren wegens ſoo een weſentlijk en rechtvaardig punct waren vernoegt. 't Geen ook in 't algemeen van de geheele werelt en ſelfs van den Doorluchtigen Koning van Sweeden is miſpreſen in de antwoordt, die hy den buiten gewoonen Geſant van Vrankrijk den leſten December van 't voorleden jaar gaf. Maar noch de onvermoeyelijke ſorgen van uwe Excellentien, noch onſe rechtvaardige begeerte, noch de overwegingen van 't gemeene beſt, ſijn bequaam geweeſt, haar uit deſe diepe ſtilſwijgentheit te trekken, door de welke ſy, naa den 9 October van het voorleden jaar, tot nu toe, de handelinge van Vrede in twijffel hebben gehouden, wel wetende, dat ſy de geſeide Vrygeley-brieven niet konden weigeren, ſonder een algemeene laſteringe op haar te trekken, noch die toeſtemmen, ſonder tegens haar eigen voornemens te handelen, als gevende dan opening tot een algemeen verdrag. En alhoewel dit beleit, 't geen bequaam was om de ſtantvaſtigſte lijdtſaamheit te verſtooten, ons rechtvaardige redenen gaf, hier niet lang vergeefs te blijven, en dat het ons klaarlijk dede weten, dat van haar ſijde niets goedts te hoopen was, hebben wy echter liever bemint, al deeſe lankheden te verdragen, en een manier van handelen, ſoo weinig over-een-komende, te

lijden, als eenige reeden te geeven, om te gelooven, dat wy door onlijdtſaamheit of verhaaſtinge de minſte verhinderinge of verachtinge der Vrede by gebracht hadden. Waarom wy hoopen, dat uwe Excellentien als billijke en onpartijdige Middelaars, reeden ſullen hebben, de gerechtigheit en middelmatigheit van alle onſe voortgangen te prijſen, en dat al de geenen, die een ware kenniſſe der ſaaken hebben, ſullen toeſtaan, dat, gedurende den loop deſer Handelinge, wy en onſe Bondtgenooten ſoo veel lichtigheden en oprechte voornemens tot de vorderinge der Vrede hebben bygebracht, als Vrankrijk beletſelen en verhinderingen daarin heeft geworpen; en dat het nu eindelijk door dit leſte beſluit laat blijken 't voornemen, 't geen ſy lang voor gehad hebben, om deeſe vergaderinge te ſcheiden; en dat het ons niet weinig door haar handel hebbende bedwongen om die eerſt te breeken, ſy bedwongen geweeſt zijn, ſich van deſe voorwending te dienen, dieſe nu genomen hebben, om te volbrengen, datſe alreede langen tijdt te vooren hadden voor-dacht. Hierom is 't, dat wy ons verbonden vinden, voor uwe Excellentien en de geheele Chriſtenheit te betuigen, ſoo uit den naam van Haar Hoog-Mog: als onſe Bondgenooten, dat het nooit aan ons gehouden heeft, noch tegenwoordig aan ons houdt, dat men de begonnen Handelinge niet vervolgt; die op weinig voleynd ſoude weſen voor de gevangenis van Prins Willem, ſoo Vrankrijk de loop niet had weerhouden, door de hier boven geſeide wegen; dewijl dit niet geſchiedde als op den 14 February laatſt, en de Vrygeley-brieven voor de Geſanten van ſijn' Hoogheit van Lottharingen zijn begeert en verſocht geweeſt na den 9 October van 't voorleden jaar. Hier vorder by voegende; dat wy noch bereit zijn, om te volharden, met al de kracht, als men kan wenſchen, ſoo dikwils als wy de noodige genegentheit van d'andere ſijde vinden; terwijl wy ons blijven ontlaſten voor God en de Menſchen van al de ongelukken en doodelijke gevolgen, die de verbrekinge deſer Vergaderinge, en de volhardinge deſer Oorlog konnen voortbrengen. Verders hebben wy ook bevel, om aan uwe Excellentien te ſeggen, dat wat daaruit voortkome, de Heeren onſe Meeſters altijdt ſeer verbonden ſijn aan de moeiten, die ſy voor de gemeene Ruſt, en beſonder voor haar Staat, hebben willen nemen; en dat wy gedurig oprechtelijk ſullen zijn,

Mijn Heeren,

Uw Excellenties ootmoedigſte en onderdanigſte Dienaaren,

Te Keulen den 26 April, 1674.

H. de Beverning. *J. Ysbrants.*

Num. XXVI.

VREDENS-TRACTAAT tusschen den *Keizer*, en de *Staaten Generaal*, met den *Bisschop* van *Munster*.

Behoorende op Pag: 802.

In den Name des Heeren en de heylige onveranderlijke Dryeenigheydt.

Vreede met den Bisschop van Munster gesloten.

SY kennelijk by desen: Nademaal de Oorlog, jongst ontstaan tusschen den Alder-Christelijksten Koning van Vrankrijk en des selfs Geallieerden ter eenre, en de Hoog-Mog; Staaten der Vereenigde Nederlanden en der selver Geallieerden ter andere zijde, soo verre is gegaan, dat de selve eindelijk zijne Keizerlyke Majesteyt en het gantsche Roomsche Ryk daar in heeft gewikkelt, en dat hoogst-gedachte zijne Keizerlijke Majesteyt door des selfs Ministers, den Hoogwaardigsten en Doorluchtigsten Heere Bisschop en Prince van Munster, de welke, als Geallieerde van zijne Christelijkste Koninklijke Majesteyt in den voorsz. Oorlog tegens de voorsz. Nederlanden mede was getreden, heeft doen waarschouwen en vermanen omme de Alliantie met Vrankrijk af te gaan, en voor het gemeene beste van 't gantsche Ryk en die Republijcque de Vrede met de gemelde Heeren Staaten aan te gaan; aan welke vermaninge dienvolgens de gemelde Heer Bisschop, sich bereit heeft getoont om daar aan te defereeren, en in onderdanigste respect van zijne Keizerlijke Majesteit te verlaten d'Alliantie, met den hoogstgemelden Christelijksten Koning hier bevoorens gemaakt en opgerecht, en uit kracht en macht van zijne vryheyt, in d'Alliantie selfs bedongen en gereserveert, daar van af te wyken, en behoorlijk daar aan te renuntiëren, mitsgaders voor al te houden en blyven by de jongste receszen en resolutien op den Ryksdag tot Regensburg genomen, ten reguarde van de Guarantie, aan de gegraveerde en verdrukte Stenden des Ryks te presteeren, en sich daar mede te conformeeren, ook tot dien einde te concurreeren met de behoorlijke quote, mitsgaders ook tot bevorderinge van het gemeene beste, met de gemelde Heeren Staten Generaal der Vereenigde Nederlanden de Vrede aan te gaan. Dat vervolgens ter interpositie van de Ministers van zijne Keizerlijke Majesteyt, namentlijk, de hoog geborene en excellente Heeren Franciscus, Vryheer van Lisola, zijne Keizerlijke Majesteyts Hof-raadt, en Johan Fischer, Kamer-raadt van Opper-Oostenrijk, Ambassadeurs en Plenipotentarissen tot de generale Vreedehandelinge tusschen wederzijts Plenipotentarissen, hier toe gedeputeert: van wegen de Hooggemelde Heeren Staten Generaal, de hoog Edele en Excellente Heeren Hieronimus van Beverning, Oud-Burgermeester der Stadt Gouda, gewesene Raad en Thesaurier Generaal der Vereenigde Nederlanden, en Johan Ysbrants, Hoveling in Hoogkerke, en Raatsheer der Stadt Groeningen, Gedeputeerde ter Vergaderinge van de Heeren Staten Generaal: en van wegen de opgemelde

Heer Biſſchop, den hoogwaardigen, hooggeborenen en ſeer aanſienelyken, mitſgaders den Edelen en hooggeleerden, d'Heeren Frederik, Vryheer van Schimſing, Ridder van d'Ordre van St. Joan van Jeruſalem, en Kommandeur in Frankfort, en Warner ter Meulen, der Rechten Doctor, is overeen gekomen en verdragen over de punten en artikelen hier na volgende:

Punten van 't verdrag.

1. SAl weſen een vaſte en gedurige Vreede tuſſchen d'opgemelde Heeren Staaten der Vereenigde Nederlanden en den Heere Biſſchop en Prince van Munſter, de welke ſoodanig ſal werden onderhouden en nagekomen, dat ſy malkanders onderlinge voordeelen ſullen bevorderen, ook alle tekenen en officien van genegentheit en goede nabuurſchap bewijſen, en ſal niemant voortaan ietwes doen of gedogen gedaan te werden, tegens des anders onderſaten met arreſten en repreſalien, noch te beletten de executien in gedecideerde en geweſene ſaaken.

2. Sal ten wederzijden weſen een amneſtie, eeuwig ſtilſwygen en vergetentheit van alle 't geene na de Kleefſe Vreede, mitſgaders van den beginne van deſen Oorlog af tot nu toe, waar en op wat wijſe ſulks ook ten wederzijden Vyantlijk mochte zijn gedaan en bedreven, ſoo dat noch ter ſake van dien, nochte onder eenig ander pretext, hier namaals yemand eenige hoſtiliteyt, Vyandtſchap, verdriet of ongemak, ſoo aangaande perſoonen, als goederen, van ſelfs, of door andere, heimelijk of openbaar, directelijk of indirectelijk, na ſchijn van rechten of geweltdadiger wijſe, ietwes ſal vermogen te doen, ondernemen of gedogen gedaan of ondernomen te werden, maar ſullen alle en yegelijken injurien, wreetheden, ſchaden, onkoſten, over en weder, ſoo voor als in den Oorlog, met woorden, werken of geſchriften gepleegt, ſonder aanſien der perſoonen en ſaken, gants en t'eenemaal ſijn vergeeten: ſoodanig dat 't geene uit dien hoofde d'een tegens d'ander ſoude mogen of konnen pretenderen, ſal ſijn en blyven gedoodt en vergeeten, met een eeuwig ſtilſwygen: tot de Judicatie nochtans van 't welk verdragen is, dat van deſe Amneſtie ſullen ſijn geëxcipieert alle die geene de welke ſullen ſchuldig ſijn of verdagt gehouden werden van verraat of Crimen læſæ Majeſtatis, ſoo nochtans, dat hun ten wederzijden de weg van Juſtitie ſal open ſtaan, ook haare goederen voor de Vrouwen, Kinderen en hunne Erfgenamen blijven in 't geheel, volgende den inhoudt van 't tweede artijkel van 't Kleefſe Tractaat.

3. Dit fundament van een univerſeele en ongelimiteerde amneſtie vaſt geſtelt ſijnde, ſal de Heere Biſſchop datelijk en terſtont na de ratificatie reſtitueren aan de Heeren Staaten der Vereenigde Nederlanden alle de plaatſen, waar die ook mogen ſijn gelegen, geene uitgeſondert, de welke hy, gedurende deſen Oorlog, heeft ingenomen en geoccupeert, en de welke ten tijde van dit Verdrag onder ſijne macht ſullen werden bevonden, en ſulks alles in dien ſtaat als de ſelve tegenwoordig zijn: ſullende ſorge dragen, datter niets daar van werde bedorven of ſlechter gemaakt, dan als het nu is, namentlijk, de Steden, Slooten en Kaſteelen van Lingen, Lichtenfort en Borculo, &c. Voorbehoudens nochtans in alles en door alles de rechten en conſtitutien van 't Rijk, en van de Weſtfaalſche

Vreede,

Vreede, op dat door dese restitutien aan de selve niet werde benomen, gederogueert, of in prejuditie van dien geinnoveert.

4. Van gelijken zal hy restituëeren aan alle Edelen, Leenmannen en onderſaten van de Heeren Staaten, van wat qualiteyt en conditie die ook ſouden mogen zijn, alle en yegelijke hare Landen, Heerlijkheden, Juriſdictien, wooningen en vaſte goederen, waar die gelegen zijn, de welke hy, gedurende deſen Oorlog heeft geoccupeert of doen occupeeren, en ſpecialijk ſal hy evacuëren en van ſijne Militie ontlaſten 't Kaſteel, Stadt en heerlijkheyt van Weert; en reſtituëren aan den Heere George Frederik, Grave van Waldek; voorbehoudens nochtans expreſſelijk, ſoo voor den gemelden Heer Biſſchop, des ſelfs ſucceſſeuren en de Kerk, als voor den Heere Grave, alle toebehoorende rechten, pretenſien en actien omme voor den competenten Rechter te worden gedecideert: gelijk ook de Heeren Staaten ſullen beſorgen, dat van gelijken mogen werden gereſtitueert aan de Vaſſalen en Munſterſe onderdanen alle haar onroerende goederen waar die ook gelegen, en gedurende deſen Oorlog ingenomen en geoccupeert zijn. Ook zullen wederzijds gevangenen, van wat conditie, ſtaat of profeſſie die mogen weſen, vry werden geſtelt en gerelaxeert.

5. Het Kleefſe Tractaat, den 18 April, nieuwe ſtijl, 1666. geſlooten, zal zijn en blijven in volkomene kracht en vigeur, voor ſoo veel het ſelve dit Tractaat niet en is contradiceerende.

6. In deſe Vrede en Amneſtie zal mede werden begrepen 't huys en familie der Graven van Benthem, des ſelfs Miniſters, Vaſallen en onderſaten, en 't geene hem by deſen Oorlog is ontnomen, ſal werden gereſtitueert. De opgemelde Heer Grave zal, ſonder eenige verhinderinge of belet, gelijk andre Stenden van 't Rijk, genieten en gebruyken ſijne rechten en regalien, en zal geruſtelijk werden gelaten onder de protectie van ſijne Keyzerlijke Majeſteyt en van 't Rijk: en na ratificatie van deſe Tractaten zullen wederzijds partyen by ſijn' Keyzerlijke Majeſteyt daar toe arbeyden, dat de Vreede, Zecuriteyt, en voornamentlijk de Echtbywoninge onder deſelve familie werden herſtelt en beveſtigt; blijvende nochtans t'allen tijden voorbehouden en bedongen de Keyzerlijke juriſdictie:

7. Tot meerder vaſtigheyt en verſekertheyt van 't geene voorſz. is, zullen ſijne Keyzerlijke Majeſteyt en de Doorluchtige Koning van Spangien behoorlijk werden verſocht, ten eynde de ſelve de guarantie van dit Tractaat in ſolemnele en de beſte forme willen preſteeren.

8. De Ratificatien van dit Tractaat zullen ten wederzijden van wegen de contrahenten werden overgegeven in de handen van de Heeren Ambaſſadeurs van ſijn' Keyzerlijke Majeſteyt, en uytgewiſſelt binnen den tijdt van 15 dagen, te rekenen van den dag der ondertekeninge van dit inſtrument, of eerder, is 't doenlijk: maar de acten van hoſtiliteyt zullen komen op te houden, ſoo haaſt als de Ratificatie van den Doorluchtigen Heer Biſſchop tot Keulen zal wezen aangekomen, en ter handen geſtelt van de gemelde Heeren Keyzerlijke Ambaſſadeurs. Tot meerder vaſtigheyt van dien, zijn hier van twee gelijkluydende inſtrumenten

vervaardigt, ondertekent en gezegelt, soo by de Heeren Keyzerlijke Ambassadeurs, als by wederzijds Plenipotentiarissen en Gedeputeerden. Gedaan tot Keulen aan den Rhijn, den 22. April. 1674. Onder stont aldus:

(*L. S.*) *H. van Beverning.* (*L. S.*) *Schmisingh.*
(*L. S.*) *J. Ysbrants.* (*L. S.*) *W. Zur Muhlen.*

Ten oirkonde en nakoming van al 't gene voorsz. staat, hebben d'ondergeschreven Heeren Mediateurs dit instrument met hare ondertekeninge en zegels bekrachtigt, ten dage en plaatse als vooren.

(*L. S.*) *F. de Lisola.* (*L. S.*) *Joannes Fischer.*

Translaat uyt het Latijn.

DEwijle de Heeren Ambassadeurs en Plenipotentiarissen van de Heeren Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden verklaaren, dat sy by de gemelde Heeren hare Principalen waren geinstrueert, geen Vrede met den Heer Bisschop en Prince van Munster aan te gaan of te maken, ten sy alvoorens aan den Heer Grave van Flodorf werden gerestitueert 't Huys en Kasteel Darveldt, in 't Stift Munster gelegen; en dat daar tegens de Heeren Plenipotentiarissen en Gedeputeerden van Munster vastelijk sustineeren, dat dit is een casus van particuliere en *meræ justitiæ*, niet gemeen hebbende met het Tractaat van Vrede, sulks dat sy dien aangaande by hare Principalen niet en waren geinstrueert, noch-te ook niet en konden werden geinstrueert. Evenwel niet geraden gevonden zijnde de Vredens conclusie, om dese eenige oorsake wille, tot groote ongelegentheyt en nadeel van de gemeene sake, langer uyt te stellen: Soo is goet gevonden en verstaan, dat het Tractaat van Vrede ten wederzijden zal werden ondergeschreven en getekent, en dat het voorsz. *casus restitutionis* van 't Kasteel van Darvelt zal werden gelaten en uytgestelt tot de Ratificatie en executie van dien; offererende ondertusschen de Heeren Ambassadeurs en Plenipotentiarissen van sijne Keyzerlijke Majesteyts Partyen contrahenten te disponeeren, dat dese questie ter tijdt van de voorsz. executie door redelijke en bequame middelen wierde bygeleyt. Aldus gedaan tot Keulen op den Rhijn den 22. April des Jaars 1674. Geteekent.

(*L. S.*) *H. van Beverningh.* (*L. S.*) *W. de Schmisingh.*
(*L. S.*) *J. Ysbrants.* (*L. S.*) *W. Zur Muhlen.*

Tot nakominge van 't gene voorsz. is, hebben de ondergeschreven Heeren Mediateurs dit instrument met hare onderteekening en Zegels bekrachtigt, ten dage en plaatse als boven.

(*L. S.*) *F. de Lisola.* (*L. S.*) *Joannes Fischer.*

Num. XXVII.

VREDENS-TRACTAAT tusschen den *Keyser*, de *Staaten Generaal*, en de voordere *Geïnteresseerden*, met den *Keurvorst* van *Keulen*.

Behoorende op Pag. 804.

In den name des Heeren en heilige onveranderlijke Drie-eenigheyt.

KEnnelijk zy een yegelijk: Nademaal de Oorlog, jongst ontstaan tusschen den Alderchristelijksten Koning van Vrankrijk, en des zelfs Geallieerden ter eenre, en de Hoog-Mogende Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden, en derselver Geallieerden, ter andere zijde, soo verre is gegaan, dat deselve eyndelijk sijn' Keyzerlijke Majesteyt en 't gantsche Roomsche Rijk daar in heeft gewikkelt, en dat hoogstgedachte sijn Keyserlijke Majesteyt door desselfs Ministers den Doorluchtigen Prince en Keurvorst van Keulen, dewelke als Geallieerde van sijn Christelijke Koninglijke Majesteyt, in den voorsz. Oorlog tegens de Vereenigde Nederlanden mede was getreden, heeft doen vermanen, om ten besten van 't gantsche Rijk en die Repulijk de Vreede met de gemelde Heeren Staaten aan te gaan: Aan welke vermaninge sijn' Keurvorstelijke Hoogheyt sich bereyt heeft getoont plaats te geven, en in onderdanig respect van sijn Keyserlijke Majesteyt niet belet, door eenige Tractaten, als de macht daar in aan sich selfs behouden hebbende, met de geseyde Heeren Staaten Generaal, tot bevorderinge van het gemeene best, de Vreede aan te gaan. Dat vervolgens ter interpositie van de Keyzerlijke Ministers, namentlijk, de hoog-geboore en excellente Heeren Franciscus, Vryheer van Lisola, sijn Keyzerlijke Majesteyts Hof-raadt, en Joan Fischer, Kamer-raadt van Opper-Oostenrijk, Ambassadeurs en Plenipotentiarissen tot de generale Vreedehandelinge tusschen wederzijds Plenipotentiarissen, hier toe gedeputeert: Van wegen de hooggedachte Heeren Staaten Generaal, de hoogeedele en excellente Heeren Hieronimus van Beverning, out Burgermeester der Stadt Gouda, gewesene Raadt en Thesaurie Generaal der Vereenigde Nederlanden, en Johannes Ysbrants, Hoveling in Hoogkerke, en Raadsheer der Stadt Groeningen, Gedeputeerde ter Vergaderinge van de Heeren Staaten Generaal: en van wegen den hooggemelden Heer Keurvorst, de hoogwaardige, doorluchtige en aansienlijke Heeren, Thomas Quentel, Franciscus, Vryheer van en in Frentz en Kendenich, en Ignatius Wittman, geheyme Raaden van sijne Keurvorstelijke Doorluchtigheyt, en Kapittel-heeren van de Stadt Keulen, van de respective Collegien van St. Severijn en Andries, is over-een-gekomen en verdragen over de Poincten en Articulen hier na volgende:

Ten

Punten van de Vreede.

TEn eerſten, dat de geſlooten Vreede tuſſchen haar Hoog-Mog: en ſijn' Keurvorſtelijke Doorluchtigheyt beſtandig zal blijven, en alduuren, ſonder dat partyen tegen wederzijds Onderdanen, eenige arreſten of repreſailien ſal mogen geven; in tegendeel zal de vriendſchap en goede nabuurſchap van wederzijden in alles onderhouden werden; ſonder nochtans, dat de particuliere Queſtien en Recht-ſaken, die voor deſen onder de Rechters gehangen hebben, daar onder ſullen werden begrepen.

2. Sullen alle vyandlijke actien, die ſedert het begin van den Oorlog tot deſer uure toe gepaſſeert en voorgevallen ſijn, vergeten en vergeven blijven, ſonder dat yemandt van wederzijds Onderdanen daar op yets ſal mogen pretendeeren, onder hoedanig pretext ſulks ook ſoude mogen of konnen geſchieden: behoudens nochtans, dat die geene die aan het feit van gequetſte Majeſteyt by verraat ſchuldig bevonden werden, hier buyten ſullen geſlooten zijn.

3. Sal ſijne Keurvorſtelijke Doorluchtigheyt gehouden zijn aanſtonts na de Ratificatie van dit Tractaat aan de Heeren Staaten der Vereenigde Nederlanden over te geven en te reſtitueeren alle de plaatſen, waar deſelve ook zoude mogen gelegen zijn, geene uytgeſondert, die, geduurende den gepaſſeerden Oorlog, ingenomen heeft, en dat in die ſelve ſtandt gelijk die haar tegenwoordig bevinden, ſonder yets aan deſelve te mogen veranderen of demolieren, en ſonder dat de Guarnizoenen en Gouverneurs van gemelde plaatſen eenige gelden of brantſchatting van de inwoonders of Magiſtraat der ſelver ſullen mogen bedingen: ſoodanig nochtans, dat de penningen die bereyts betaalt zijn, niet weder zullen behoeven te reſtitueeren; doch de gyſelaars, die tot cautie van deſelve zijn mede genomen, ſullen aanſtondts werden ontſlagen en in vryheyt geſtelt, ſonder eenig rantzoen.

4. Sullen alle de goederen, heerlijkheden en leenen, aan eenige Edelen, Vaſſalen of andere onderdanen, waar de ſelve ook ſoude gelegen zijn, en by den voorgaanden Oorlog door de Keurvorſtelijke Troupen zijn vermeeſtert, gereſtitueert werden.

5. In tegendeel ſullen de voorſz. Heeren Staaten Generaal renunciëren en afſtaan van alle de rechten en pretenſien die ſy op de Stadt Rhijnberk ſouden mogen hebben, ſoo wegens de Fortificatien als anders, en verdere vaſte goederen, die gedurende deſen Oorlog van de Keulſe onderdanen mochten ontweldigt zijn, reſtituëeren. Ook ſullen de gevangens, van wat ſtaat of conditie deſelve mogen zijn, van wederzijden werden ontſlagen.

6. De betaling van de contributien en rantzoenen, die noch niet voldaan zijn, ſullen van wederzijds Gedeputeerde Commiſſariſſen gereguleert werden.

7. Sal tot meerder verſeekering van het gecontracteerde, ſijn' Keyzerlijke en Catholijke Majeſteyt behoorlijk verſocht werden om als Guarandeurs en Borgen daar van te willen blijven.

8. Sullen de Ratificatien van het voorſz. Tractaat gelevert werden in handen van de Heeren Ambaſſadeurs van ſijn' Keyſerlijke Majeſteyt, en ſullen

ſullen de ſelve binnen 15 dagen na de onderteekening van 't ſelve, of eerder ſoo 't mogelijk is, uytgewiſſelt worden; doch de Vyantlijkheden ſullen ophouden, ſoo dra als de gedachte Ratificatie van een van beyde partyen in handen der voorſz. Heeren Keyzerlijke Ambaſſadeurs ſal gelevert zijn. Tot welkers beveſtinge twee Inſtrumenten van den ſelven inhoud als hier boven geſloten is, ſoo van de Heeren Keyzerlijke Geſanten als Gevolmachtigden en Gedeputeerden van beide ſijden, onderteekent en gezegelt zijn.

Num. XXVIII.

RESOLUTIE en REGLEMENT, van Haar *Hoog Mog:* wegens de *Herſtelling* der *Overheerde Provintien*, in de *Unie*: en de *Vernieuwing* van der zelver *Regeeringen*.

Behoorende op Pag: 835.

UYt conſideratie, van een veel beeter algemeene Toeſtand des Staats, en een gelykluydender Over-eenſtemming van alle de *Nederlandſche Provintien*, wierden eyndelijk de Staats- en Regeerings-Zaaken, der Drie, van den Vyand overheert gewezene Provincien in 't byzonder, by *Haar Hoog Mog*: de Heeren STAATEN GENERAAL, na veele wederzijds Debatten, op den 20. *April* 1674. geheelijk afgedaan, en op den volgende Voet vaſt geſtelt:

Dat de *Provincie* van *Uytregt*, mitsgaders *Gelderland* en *Over-yſſel*, zoo haaſt die weder onder de Magt van den Staat quamen, weder in de *Unie*. geadmitteert, en dezelve *Seſſie* en *Rang* als van te vooren verzgunt zoude werden. Dan nademaal reeds van over veel jaaren, en genoegzaam met het begin der Regeering, een particuliere QUESTIE tuſſchen *Uytregt* en *Vrieſland*, over 't houden der RANG, was geweeſt, dat het zelve geſubmitteert zoude werden aan 't Oordeel van *Syn Hoogbeyd* den Heer *Prince van Oranje*, en den Heer *Hendrik Caſimir*, Furſt tot *Naſſau*, en Stadhouder van Vrieſland, die de voorſz. *Queſtie* zoodanig zouden decideeren, als ſy naar Regten zouden vinden te behooren: Naar wiens Deciſie of Uytſpraak Hoogſt-gem: Provintien hen zouden moeten reguleeren. Dat dezelve binnen vier Maanden ten dien eynde aan *Syn Hoogheyd* en den Heer *Stadhouder* van *Vrieſland*, weder-zijds zouden moeten overleveren alle zoodanige Stukken, waar mede ſy haar Regt meenden te konnen juſtificeeren, van dewelke d'een en d'ander Copye zoude vermogen te ligten: Dat ſy ook twee Maanden daar na, een *Deductie* van Regten daar by zouden mogen voegen, tot adſtructie van haar reſpective vermeeten, en dat Sijn Hoogheid, en den Stadhouder van Vrieſland, binnen twee Maanden deze *Queſtie* zouden moeten decideeren, en geheel binnen agt Maanden getermineert zijn. Geduurende welke tijd de twee Provincien van *Uytregt* en *Vrieſland*, van 4. weken tot 4. weken by beurten zouden voor-zitten, en dat door 't Lot zou werden gedefineert, wie eerſt voor zitten zoude; doch dat de gene die ſijn Stukken in de geſtelde Tijd niet exhibeerde, ſijn Toe-beurte, en die 't geduurende den tijd tot de Definitie van de Queſtie niet en dede, ſijn Voor-rang zoude verliezen. Dat

voorts de 3. Hoog-gem: *Provintien* de *Unie* van nieuws zouden moeten bezweeren, en ook belooven, de Belasting op de Goederen en Koopmanschappen te doen cesseeren, in 't Inkomen, Uytgaan, of Consumptie, als die hooger belast zijn dan in de *Provincie* daar-ze gemaakt werden, en dat zulken belasting voor 't toekomende niet meer zal geschieden: Gelijk ook de vier andere *Provincien* zoodanige meerder Belasting niet zouden mogen doen, zoo ten opzigt van elkander, als deze drie Provincien; en indien die gedaan was, dezelve zouden af-stellen. Dat aan de Hooggem: 3. Provincien haare Landen en Plaatzen weder zouden volgen, uytgenomen, dat de *Souverainiteyt* over de Landen, waar op by *Holland* en *Vriesland* eenige Forten waren geleyt, aan de zelve *Provincie* zoude blyven, ende dat het in de Magt van de *Provintie* van *Vriesland* en *Stad* en *Landen* zou staan, tot koste van dezelve Provintien, een Fort by *Roveen* te leggen, en dat de *Souverainiteyt* over 't Land, daar 't Fort op lag, gelijk ook over de Ommerschans, zou komen aan deze twee Provintien, mits dat het ouderhouden dezer Forten tot last van de respective Provintien zoude komen, die de *Souverainiteyt* bezaten, dewelke egter niet verder als over de Wallen en Fortificatien zoude gaan, behoudelijk dat de voorsz. Provintien *Uytregt* en *Over-yssel* tot op hondert Roeden na, daar aan iets zouden mogen bouwen of veranderen, 't geen de respective Provintien oordeelen zouden haar schaadelijk te wezen, en 't welk sy dan uyt eygener authoriteyt vermogen te demolieeren. Dat ook aan de respective Provintien een vryen Toegang in en uyt de Forten gegeven zoude werden. Dat mede de Provintie van *Holland*, als 't de Nood vereyschte, zonder eenige tegenspraak, zoo wel de Landen van *Gelderland* en *Uytregt*, als de hare, zouden mogen inundeeren. Dat voorts de Landen, Polderen, Dykgraaf, of Waterschappen, die met *Holland* uytwateren, gelijk van ouds alle Questien, enz. niets uytgezondert, voor Dykgraaf of Heemraaden geventileert zou moeten werden, of by gebreke van dien, voor den *Hove* van *Holland*, zoo wel wanneer 't Different ontstaat tusschen Dorpen, Polders, en Ingezetenen, als Hollandsche en Stigtsche, zoo in 't verweeren als eyschen. Dat den *Hinderdam*, in wiens plaats de Sluys te *Muyden* geleyd is, nu van de Vegt geamoveert, altoos zou moeten blyven geamoveert, en dat de Provintie van *Uytregt* dezelve nergens zal mogen vermaken. Ende nadien by eenige Collegien in *Holland* verscheyde Penningen genegotiëert waren, voor de Onkosten tot Behouding van eenige Waarden, en namelijk by de *Crimpenderwaard*, tot last van de *Lopickerwaard*, dat over zulks dezelve, nog eenige andere Waarden eerder onder 't Gezag van *Uytregt* of *Gelderland* gestelt zouden werden, voor dat deze Penningen aan dezelve Collegien gerembourseert waren. Dat ook 't Octroy, by de Heeren *Staaten* van *Holland*, en ten deele in *Uytregt* leggende, stant zou grypen, zonder dat daar toe eenige approbatie van de Provintie *Uytregt* gerequireert wierd. Dat de Provintien *Gelderland* en *Over-yssel*, de Provintie van *Holland* geruft zoude stellen, dat haar Ingezetenen ongeturbeert zullen gelaten werden in de Visserye op de *Zuyderzee* en 't *Zwarte-water*, en dat alle hinder, dezelve zedert eenigen tijd gedaan, zoude moeten cesseeren. Dat voorts de drie Provintien nooyt

zou-

zouden mogen ophouden, yets, zelfs niet het minſte, 't geen by de vier andere Provintien, eenige van dien in 't byzonder, of den Raad van Staaten, geoordeelt zoude werden, te dienen tot verdieping der *Neder-Rhijn* en *Yſſel*, of 't onder-Water zetten en houden der *Moeren*, gelegen aan of omtrent *Over-yſſel*, of om de zelve impaſſabel en onbequaam te maken tot de Paſſagie der Vyanden; Dat dienvolgende de Raad van Staaten zal executeeren alles, 't geen by die als vooren, dienſtig geâgt zal werden, zonder dat de voorſz. drie Provintien 't zelve zouden mogen beletten. En om dit te beeter ten effecte te brengen, zouden jaarlijks eenige Gedeputeerden uyt den *Raad* van *Staaten*, wegens de vier Provintien gecommitteert werden, om hier van Inſpectie te nemen. Welkers Conſtitutien ſy gehouden zouden zijn, Haar *Hoog Mog.* in een pertinent Verbaal over te brengen, en dat t'elkens de twee laatſte Verbalen geſtelt zouden moeten werden in handen van de Heeren, die 't volgende Jaar hier toe gecommitteert zouden werden; welke gehouden zouden zijn, in haar Perſoonen en Goederen te verantwoorden, 't geen ſy hier over in haare Verbalen ter neder geſtelt hadden. Dat binnen 't Jaar, na 't eyndigen dezer Oorlog, de Heeren *Staaten* van de 7. Provintien aan elkander zouden overgeeven een pertinente Gelegentheyd van hun Finantien, namentlijk, wat haar Inkoomen was geweeſt, en uyt wat Schattingen die beſtont, ende met wat laſten ſy bezwaart zijn geweeſt, alles met de Autentijke Stukken, en Eede, dat ſy niet agter-houden: dewelke dan in een half jaar voorts zouden reguleeren, hoe veel elk voor ſijn *Quote* behoorde te geeven. En in gevalle dezelve hen binnen 6. Maanden over deze Zaak niet zouden-konnen verſtaan, dat als-dan de Begrooting by *Sijn Hoogheyd* gedaan zou werden in ſes gelijke Maanden; na 't welke de *Quotes* dan gereguleert zouden werden, zonder eenige Oppoſitie. Dat de Pagters, pagtende de Middelen van de reſpective Provintien, 't Landſchap *Drenthe*, of eenige Plaatzen aan de Grenzen t'allen tijden Acces zouden hebben, en coppye t'ſijnen koſten gegeven werden, van de Collecte of andere Boecken, daar dees Middelen opgeheeven wierden: Dat de *Provintien* elkander ook de Hand zouden bieden, om alle de frauden, dit aangaande, te weeren. En wijl de drie Provintien nog veel ſchuldig waren aan de Admiraliteyts Collegien in *Holland* en *Zeeland*, tot de Laſten van de Zee, voor dezen Oorlog gedragen, dat dieshalven aan *Sijn Hoogheyd* gelaten zoude werden, het ſtellen van Termijnen, in dewelke dit Agterwezen voldaan moeſt zijn. Dat in conſideratie van de goede Dienſten van de Heeren *Staaten* van *Stad* en *Landen*, aan hen toegeſtaan wierd een tweede Plaats in den *Raad* van *Staaten*, mits dat aan *Gelderland*, twee Plaatzen gehad hebbende, maar een gelaaten zou werden. Wyders gaven Haar *Hoog Mog*: Magt aan *Sijn Hoogheyd*, en van toen aan, na genomene Informatie de Regeering of die eenige Ampten bekleeden, in de drie Provintien, reeds onder de Magt van de *Unie* zijnde, en die naderhand daar weder onder mogten komen, in dezelve te continuëeren, te herſtellen, of ook daar van te verlaaten, en zoodanige in hun plaatzen; ook de Regeering zoo te ſtellen, als hem beſt, bequaamſt, en voor de Landen zeekers dunken zou; des dat de gene die alzoo van hun Ampten wierden verlaten, van

d'een zyde in haar goede Naam niet benaadeelt zouden werden, en dat ook aan d'andere zijde, die bevonden wierden, hen niet naar behooren gecomporteert te hebben, door deze Verlaating niet vry zouden zijn van de Straffen, die hun competenten Regters zouden oordeelen, tegens haar te moeten werden ge-executeert: En dat al 't zelve zoude geschieden voor deze Reys, zonder eenige Consequentie voor het toekomende; en zulks zonder eenig Nadeel van de Privilegien, Vry-en Geregtigheden der Provintien in 't gemeen, of de Leden en Steden van dien in 't byzonder, &c.

Reglement, over de *Regeering* der *Provincie* van *Uytregt*.

Syn Hoogheyd de Heer Prince van Orange, op het ernstig Verzoek van de voornaamste Burgeren binnen *Uytregt*, een *Regeerings-Reglement*, geconcipiëert, en zoodanig opgestelt hebbende, als hy oordeelde, naast en best met deszelven Lands aard en maniere van Regeering over-een te komen; heeft alvoorens dat volkomentlijk te willen doen effect sorteeren, het goetvinden en approbatie, der daar doenmaals prezent zijnde Regeerings-Leden, daar over verzocht. Gelijk die dan, na rijpe deliberatien, eenpaariglijk verklaarden, het zelve hen t'eenemaal wel geviel. Waar op 't voorsz. *Regeerings-Reglement*, in dezer voege in substantie wierd gearresteert en vast-gestelt:

DAt de *Regeering* dezer Provintie, als van ouds, zou blijven bestaan in drie Leden; de *Geëligeerde Raaden*, de *Eedelen* en *Ridderschappen*, mitsgaders *Stadt* en *Steden*. Dat de Ge-ëligeerde Raaden, nu by *Sijn Hoogheyd* aangestelt, en die in 't toekomende aangestelt wierden, haar Bedieninge drie agter-een-volgende Jaaren zouden bekleeden; en dat die gene, wiens Bediening quam te expireeren, drie Maanden voor d'Expiratie daar van kenniſſe aan den *Stadhouder* in der tijd zou moeten geven. Alle dewelke of eenige van dien hy dan zoude mogen continuëeren voor gelijke drie Jaaren, of ook andere in hun plaatze stellen, of die geduurende dees tijd aflijvig mogten werden, verkiezen, uyt het geheele Lighaam der *Prooſten*, *Dekens*, en *Kanonikken* der 5. Capittelen, zonder eenige Nominatie of Contradictie van yemand, behoudelijk dat de Persoonen, die hier toe wierden verkooren, ten vollen 25. Jaar oud moesten zijn, en publijke Professie van de *Christelijke Religie* doen; Dat ook de ge-ëlegeerde Raaden, uyt vier Eedellieden en vier Burgers zouden moeten bestaan. Dat de continuatie of nieuwe Verkiezing in manier als vooren alle drie Jaaren van den *Stadhouder* verzogt en gedaan zoude moeten werden. Dat de *Stadhouder* zou hebben de Begeeving van de *Prooſtdyen*, als die vaceerden, zonder eenige Nominatie of contradictie: Dat hy ook de Vrye *Dispositie* van alle *Canonesyen* zoude hebben, die in de ses Staaten-Maanden vaceerden. Dat de *Decanyen* en *Canonesyen* der 5. Capittelen niet verhandelt zouden mogen werden, dan met goetvinden van den *Stadhouder*. Dat de *Stadhouder* een vrye Dispositie over de Inkoomsten van alle de *Vicaryen* zou-

zoude hebben, dependeerende van de *Prooſten*, *Dekens*, en 5. *Capittelen*, zoo haaſt die vaceerden: Dewelke dan hier over een *Rentmeeſter* ſtellen zoude, om deze Inkoomſten uyt te keeren aan arme Predikanten, haare Weduwen, of diergelijke pieuſe zaaken, in de Provintie. Dat tot voorkoming van alle Queſtien omtrent de Beſchrijving der *Eedelen*, vaſtgeſtelt wierd, dat de *Stadhouder*, als Hy goet vond, de *Ridderſchap* door Beſchryving te vermeerderen, of dat iemand, daar in zijnde, quam te overlijden, daar inne abſolut zou mogen beſchrijven de gene, die hy alderbequaamſt oordeelde, mits datze in haar Geboorte, Jaaren, en Goederen hier toe gequalificeert waren, volgens de Reglementen hier toe reeds gemaakt ende nog te maken; dat ook dezelve, Profeſſie van de ware *Religie* zouden moeten doen. Dat de Heeren, in de *Ridderſchap* beſchreeven, haar Leeven lang daar in blijven zouden. Dat de *Magiſtraat*, nu by *Sijn Hoogheyd* binnen *Uytregt* aangeſtelt, of nog aan te ſtellen, daar in zoude continuëeren tot *Remigium* of den 1. *October* 1675. en in d'andere Steden tot den Dag, als de nieuwe Verkiezing in 't Jaar 1675. moeſt geſchieden. Dat 8. dagen voor de Verkiezing, by de *Magiſtraat* der Stad en reſpective Steden, *Nominatie* van een dubbelt getal zou werden gedaan, en aan den *Stadhouder* gezonden, om by den zelven daar uyt *Burgermeeſteren* en *Schepenen* verkooren te werden. Dat die gene die hier toe genomineert en verkooren zouden werden, Profeſſie van de waare *Gereformeerde Religie* zouden moeten doen, en gequalificeert volgens de Privilegien der Steden. Dat niemand langer dan 2. Jaar Burgermeeſter of Scheepen zou mogen zijn, en dan een Jaar moeten ſtil ſtaan, doch na dat Jaar weder nominabel en eligibel zijn. Dat den Raad of Vroedſchap van dezelve Stad en Steden, alle Jaaren gecontinuëert of verandert zou mogen werden, gelijk zulks van ouds tot het Jaar 1610. onveranderlijk was geobſerveert, invoegen de *Stadhouder*, *Electie* van de *Magiſtraat* gedaan hebbende, de Raad der Stad en reſpective Steden, in 't geheel of ten deele, zou mogen continuëeren, ofte in haare Plaatzen andere verkiezen; mitsgaders op 't overlyden van een *Burgermeeſter* of *Schepen*, zoo als hy oordeelen zal het bequaamſte te wezen, zonder eenige Nominatie of contradictie; doch dat die gene, die tot *Raaden* wierden aangeſtelt, van de waare *Gereformeerde Religie* moeſten zijn, en gequalificeert volgens de Privilegien. Dat de *Stadhouder*, zonder eenige nominatie de *Schouten*, *Hooft-Officieren* van de reſpective Steden, en *Marſchalken* der reſpective Quartieren zal kiezen, mits mede Profeſſie van de waare *Gereformeerde Religie* doende, en gequalificeert volgens de Privilegien. Dat hy mede zonder nominatie of contradictie, den *Secretaris* der Provintie zoude aanſtellen, zoo dikwils als 't vacant viel, mits gequalificeert als vooren. Dat hy zonder nominatie of contradictie de Begeeving der Militaire Chargies zou hebben, 't zy die in 't Veld of daar buyten quamen te vaceeren. Dat, ten aanzien van de Deputatie in de Vergaadering van de Heeren *Staaten Generaal*, de *Raad* van *Staaten*, *Collegien* ter *Admiraliteyt*, *Generaliteyts Reken-Kamer*, of andere Collegien of Societeyten van de GENERALITEYT, onder de Leden van de Provintie geobſerveert zullen werden de Tour-beurten voor Ses Jaaren. En dat het Lidt; wiens Tour-beurt het is, de Perſoon, daar

toe te committeeren, aan den *Stadhouder* zoude moeten presenteeren, die het dan vry zoude staan, te verklaaren, of dezelven hem aangenaam of on-aangenaam is, zonder dat daar van Reeden behoefde te geeven. En dat het voorsz. Lidt, indien den Persoon, on-aangenaam wierd verklaart, gehouden zou zijn, t'elkens een ander Persoon te committeeren. En wanneer eenige Plaatzen van de presideerende *Raaden*, *Advocaat Fiscaal*, *Procureur Generaal*, of *Griffier* in den *Hove* der Provincie vacant vielen, dat dan de Heeren *Staaten*, zonder onderscheyd van Leden en Tour-beurte, een tripel getal Persoonen daar toe zouden nomineeren, en aan den *Stadhouder* presenteeren, uyt dewelke hy een tot dese Plaats zoude verkiezen: Dat dezelve ook Professie van de waare *Gereformeerde Religie* zouden moeten doen. Dat aan den *Stadhouder*, de dispositie over het Overschot van de Inkoomsten der Goederen van de Conventen van *Oostbroek*, *St. Paulus*, *St. Catharinen* en andere (voor zoo veel die niet specialijk tot eenige publijke Saaken geaffecteert waren) voor dezen by de Heeren *Staaten* gebruykt zijnde, om d'een en d'ander Familie te benificeeren, gedefereert zou werden; die dan een *Rentmeester* daar over zoude stellen. Dat ook, wanneer 't quam te gebeuren, dat tusschen de Leden der Provincie eenige verschillen ontstonden, dezelve, hoedanig die waren, aan de Decisie van den *Stadhouder* verbleeven zonden werden: En dat al de Leden zouden moeten nakomen en volbrengen al 't geen hier over by den *Stadhouder* zal uytgesprooken wezen, zonder iemands contradictie, &c.

Vervolgens wierd ook een *Formulier* van Eed gearresteert, op't welke al de presente Heeren den *Eed afleydden*.

Num. XXIX.

Resolutie van Haar *Ed: Groot Mog:* de Heeren *Staaten* van *Holland*, waar by deselve Sijn Hoogheyd den Heer Prince van Oranje opdragen en begiftigen met het *Erf-Stadhouderschap*, *Capiteyn-* ende *Admiraal-Generaalschap*, over Haare Provincie.

Behoorende op Pag. 839.

Vrydag, den tweeden Frebruarii 1674.

By resumptie gedelibereert zijnde, op 't geen de Heeren Gedeputeerden der Stadt Haarlem, den 23der voorleeden Maandt Januarii deses loopenden Jaars 1674. ter vergaderinge hebben geproponeert, of namentlijk by de Regeeringe niet zoude behooren te werden vast gestelt, dat het Stadhouder- Capiteyn- en Admiraalschap Generaal van Holland en West-Vriesland, mitsgaders het Capiteyn- en Admiraalschap Generaal der Vereenigde Nederlanden, na het overlijden ven den Heer Prince van Oranje, soude erven, succedeeren en devolveeren op de mannelijke wettige Dissendenten, by sijn' Hoogheyt in wettigen huwelijke te procreeren, onder de notulen van den selven date breeder gemeldt, hebben de Heeren van de Ridderschap en Edelen, mitsgaders de Gedeputeerden van de respective

ſpective Steden, in den name en van wegen Burgermeeſteren en Vroedtſchappen van de ſelve Steden, eendrachtelijk verklaart, gelijk by haar Ed: Gr: Mog: verklaart werd by deſen, dat de ſelve aandachtelijk hebbende conſidereert den ſtaat en de conſtitutie van de regeeringe deſer Landen, ſoo als die in voorleden tijden door Godes zegen onder de Doorluchtige Heeren Princen van Orangie was geweeſt; en particulierlijk mede 't gunt ſedert 23 of 24 Jaren herwaarts daar inne gepaſſeert en voorgevallen was, geſien en ondervonden hadden, dat deſen Staat, zedert het droevig en ongelukkig Jaar van 1650, met ſeer veele calamiteyten ſoo van buyten als van binnen geworſtelt hadde, dat voor ſoo veel de ſaken van buyten aangingen, men by na nooit ſonder Oorlog, of vreeſe van Oorlog was geweeſt &c. . . . . Dat voor ſoo veel belangt de ſaken van binnen, den Republijke met innerlijke diſſentien en oneenigheden ſeer was gequelt geweeſt: Dat van den Jare 1650. af tot den Jare 1660. toe ſeer veele leden t'eenemaal hadden afgeſien van den jegenwoordigen Heere Prince van Orangien, eenigen nagelaten Mans-oir van dat doorluchtig Huys; en dat eenig andere Leden met grooten yver hadde geſuſtineert, dat men de handen van ſijn' Hoogheyt niet behoorde af te trekken: Dat den Koning van Groot Brittannien in den Jare 1660. door het Parlament aldaar, tot het Koninkrijk genoodigt, en ſijn reyſe derwaarts door deſe Landen voortgeſet hebbende, de Staat ſoo aan ſijn' Majeſteyt, als aan de vrouwe Princeſſen Rojale en Douariere van Orangie, hadde betuygt, ſorge te ſullen dragen voor de intreſten en educatie van hooggemelde ſijne Hoogheyt, de ſelve ook genoegſaam deſigneerende tot de Digniteyten by des ſelfs Dooluchtige Voor-ouderen hier te Lande bekleedt: Dan dat men na het overlijden van hoogſtgedachte Princeſſe Rojale daar inne wederom was verflaaut, en die ſake van de handt geweſen hadde: dat men naderhandt de voorſz. Educatie wederom op ſich hadde genomen, en eyndelijk in 't laatſte van den Jare 1671, en het begin van den Jare 1672, met den anderen gevallen in ſeer groote differenten, over het eligeeren van meer hoogſt-gemelde ſijne Hoogheyt tot Capiteyn Generaal over de Militie deſer Landen; dat de droevige experientie hadde geleert, dat de voorſz. innerlijke diſſentien oorſaak en aanleidinge aan de vyanden van den Staat hadden gegeven, om daar op t'elkens van nieuws te inſulteeren, wetende dat die de ſelve onbequaam maakten, omme met een gewenſchte eendracht, by de voorouders tot een fondament van deſe Republijke geleyt, en van Godt de Heer Almachtig ſoo genadelijk gezeegent, haar defenſie en beſcherminge te betrachten, en dat de differenten die ontrent het eligeeren en verkieſen van een Chef over de Militie deſer Landen, t'elkens ontſtonden, en de diffidentie die men daar inne van den anderen hadde, retardeerden en wederhielden de deliberatien en reſolutien die nootwendig genomen moeſten werden, om het uytheems geweldt af te keeren, en met diſputen onnuttelijk deden verloopen den tijdt, die boven al in achtinge te nemen was, dat die ſelve diſcrepantien oorſaak waren geweeſt: dat men in het laatſte van den voorſz. Jaren 1671, ſoo wanneer de Koning van Vrankrijk genoegzaam openbaar betuigde, dat hy deſe Landen met den Oorlog aangrijpen wilde, Maanden had geconſumeert en doorgebracht

bracht met deliberatien over de Electie van een Capiteyn Generaal, en de Perſoon van ſijn' Hoogheyt, die men hadde behooren te beſteedeën tot het aannemen van Krijgsvolk, en het by-een verſamelen van de middelen tot defenſie van den Lande gerequireert: en dat daar door toegekomen was, dat ſoo wanneer de Koning van Vrankrijk, in den voorſz. Jare 1672, den Staat met de wapenen aantaſtte, de ſelve in het uyterſte gevaar en perijkel van haar totale Ondergang en ruïne gekomen was: Dat hooggemelde haar Ed: Gr: Mo: daar op eenpariglijk hadden gemeynt, dat niets heylſamer te denken of te hoopen was, dat aan d'eene zijde het gunt occaſie tot de voorſz. diſcrepantien gegeven hadde, t'eenemaal in de grondt weggenomen en geamoveert mochte werden, op dat men daar door niet wederom mochte vervallen in ſoo ſwaare ongelegentheden als men jegenwoordig hadde uytgeſtaan; en dat aan d'andre zijde erkent mochten werden de groote dienſten die het Doorluchtig Huys van Orangie tot erectie en conſervatie van den Staat hadde gedaan: En hebben vervolgens de meergemelde Heeren van de Ridderſchap en Edelen, mitsgaders de Gedeputeerden van de reſpective Steden, in den name en van wegen Burgermeeſteren en Vroedtſchappen van de ſelve Steden, eendrachtelijk gedefereert, gelijk haar Ed: Gr: Mo: defereeren by deſen aan meer hooggemelde ſijne Hoogheyt, en de wettige mannelijke Deſcendenten, die hoogſtgedachte ſijn' Hoogheyt in wettigen Huwelijk ſal komen te procreëren, het Stadthouder- Capiteyn- en Admiraalſchap Generaal, van en over de hooggemelde Provintien van Hollandt en Weſt-Vrieſlandt, met alle de digniteyten, præeminentien, prærogativen, gerechtigheeden en waardigheeden, daar toe eenigſints ſpecteerende, niets uytgeſondert, ſoo en in ſulker voegen als het ſelve Stadthouder-Capiteyn- en Admiraalſchap Generaal, van en over de hooggemelde Provintie, jegenwoordig by hooggemelde ſijn' Hoogheyt wordt bekleet: en dat dienvolgende na het overlijden van meer hooggemelde ſijn' Hoogheyt (die haar Ed: Groot Mog: wenſchen en bidden, dat Godt de Heere Almachtig veer veele Jaren voorſpoedelijk wil bewaren en zegenen) het gemelde Stadthouder- Capiteyn- en Admiraalſchap Generaal, van en over de hooggemelde Provintie van Hollandt en Weſt-Vrieſlandt met alle de voorſz. digniteyten, præeminentien, prærogativen, gerechtigheden en waardigheden daar toe ſpecteerende, niets uitgeſondert, ſoo en in ſulker voegen als het ſelve Stadthouder- Capiteyn- en Admiraalſchap Generaal, van en over de hooggemelde Provintie, jegenwoordig by hooggemelde ſijn' Hoogheyt werdt bekleet, ſal erven, ſuccedeeren en devolveeren op de mannelijke wettige Deſcendenten, by hooggemelde ſijn' Hoogheyt in wettigen Huwelijke te procreëeren: &c.

Op den zelven dag, hadden die van Zeeland, dezelve Digniteyten en hooge-Waardigheden, op dien zelven Voet, aan Sijn Hoogheyd opgedraagen.

EYNDE.

REGIS-

F 688
M 958K
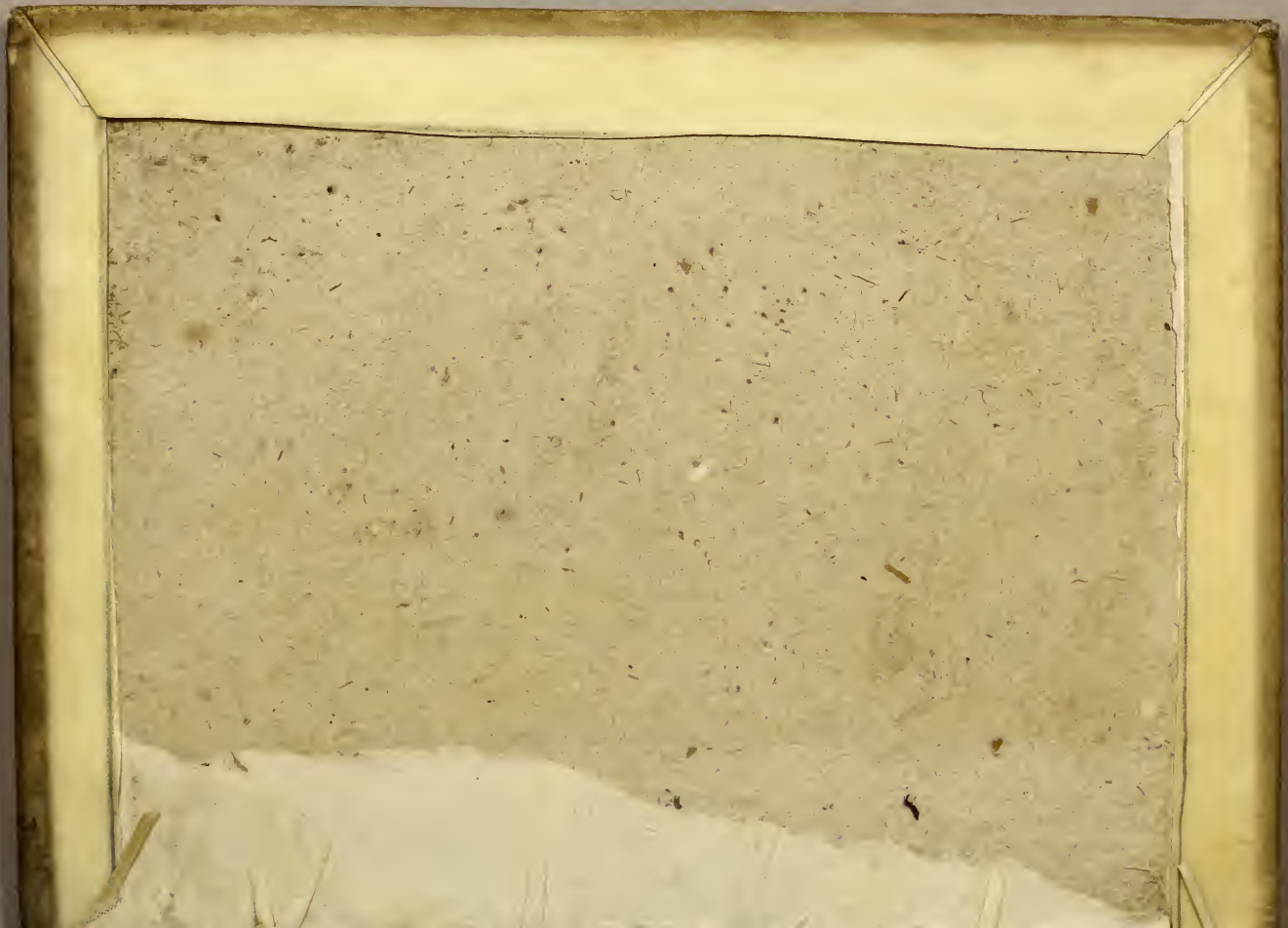
68-256
2-13-6